This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

LELAND STANFORD JUNIOR UNIVERSITY
ORGANIZED 1891
STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

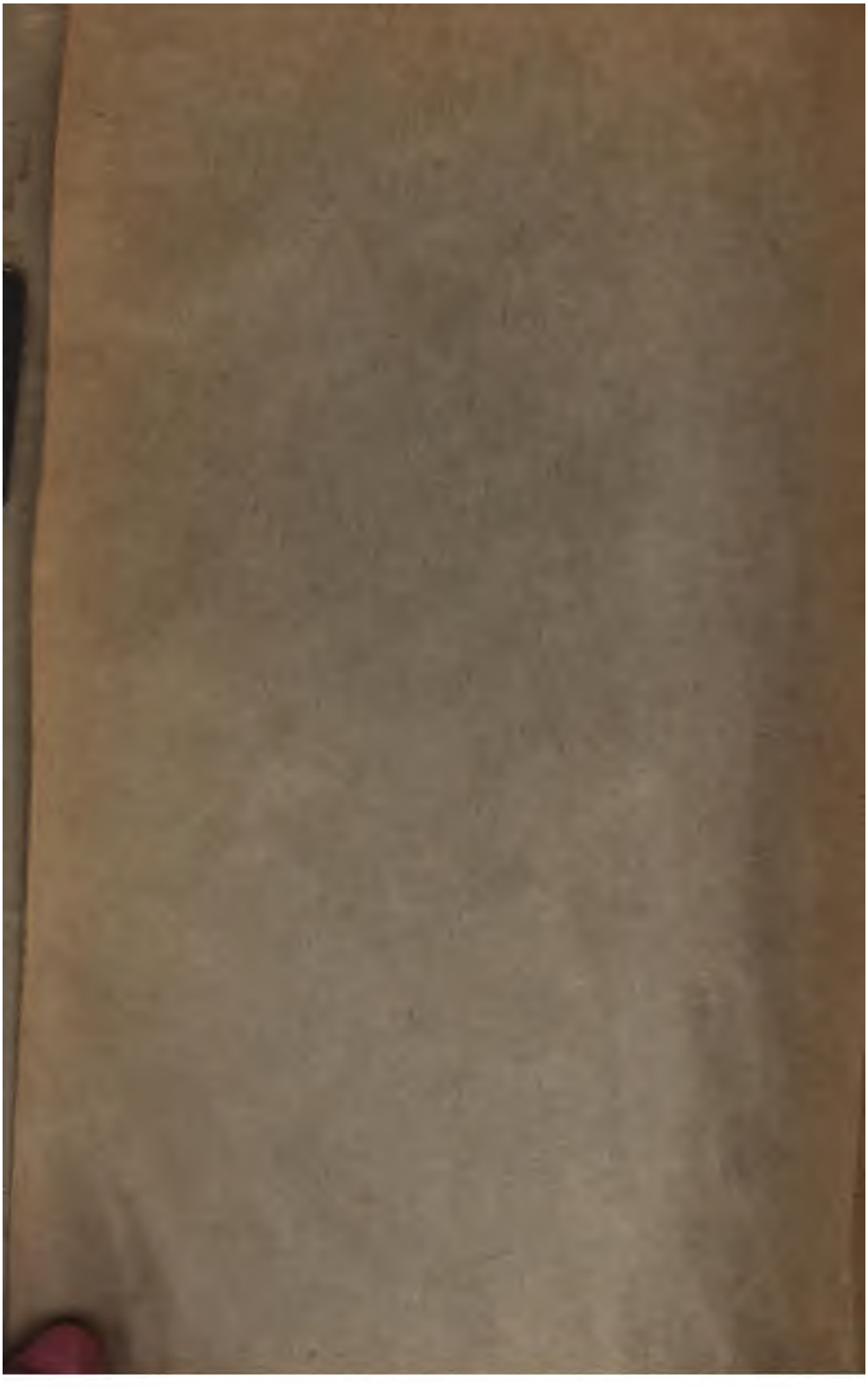

AE 60
B8 K3
v.2

Л.

Л въ церковнитѣ книги означава 30; виж. *Словѣнски цифри.* Въ римското броене L значи 50; виж. *Римски цифри.*

Ла (la). Шестата нота отъ гамата, инакъ A. Въ *хим.* La е формулата на метала лантанъ (lanthanum).

Лааландъ. Единъ отъ голѣмитѣ дански острови въ Балтийско море, на зап. отъ Фалстеръ и при южния входъ на Голѣми Белтъ; простр. 1,149 чет. килом.; засел. 67,650 жит. Л. заедно съ Фалстеръ образува окржгъ Марибо, съ гл. гр. *Марибо* въ Л.; пристанищенъ градецъ въ Л. е *Наксоръ*, на зап. Земята, забѣлѣжително равна и ниска, е много плодородна: Л. е житницата и овощницата на Дания. Елхови и джбови гори покриватъ по̀-вече отъ 133 хектара. Една желѣзница, която върви отъ зап. къмъ ист. въ острова, е свързана чрѣзъ единъ мостъ съ фалстерската.

Лаахърсее. Прусско езеро, (рейнска область), 23 килом. на сѣв.-зап. отъ Кобленцъ, 2900 метра надлъжъ и 2633 м. напиръ, 70 м. дълбоко; никога не замръзва; водата има неприятенъ вкусъ.

Лаба. Словѣнското име на о. Елба.

Лабеати. Народъ отъ тракоилирийската челядь, който населявалъ Черна-гора до завземането ѝ отъ словѣнетѣ.

Лабиринтъ. Име, което означава у староврѣменнитѣ гръци и римляне една сграда, която захваща обширно пространство и състои отъ многобройни, подъ земята или надъ нея, зали, стаи, дворове и проходи, които иматъ съобщение помежду си и сж расположени по такъвъ сложенъ планъ, че незапознатий отблизу съ устройството на сградата може лесно да се побърка въ нея и да не намѣри исходъ. До скоро по̀-вечето учени сж били на мнѣние, че думата л. произхожда отъ гръцка дума λαῦρα (улица, тѣсенъ проходъ), а сега ѭ зиматъ за прѣиначеното име на една отъ 4-тѣ постройки отъ тоя видъ, извѣстни въ старо врѣме, именно на «храма при входа въ езерото» (Лопе-роунтъ), издигнѫтъ около 2100 прѣди Р. Хр. отъ фараона Аменеха III въ подножието на една пирамида съ негового име, на брѣга на Меридово езеро, въ сегашната область Файюмъ, въ срѣдни Египетъ. Херодотъ, Диодоръ Сицилийски, Страбонъ и Плиний сж ни описали тоя египетски л., който е минувалъ за едно отъ 7-тѣ чудеса на свѣта. Херодотъ, който посѣтилъ тоя л., билъ очуденъ отъ дивното му великолѣпие и грамадностьта му. Ето що пише той за него: «На погледъ се прѣдставятъ 12 зали подъ единъ покривъ съ врата едни срещу дру-

ги. Шестьтѣ отъ тия зали сж обърнжти къмъ югъ, другитѣ шесть къмъ сѣверъ. Стаитѣ въ сградата на л. сж всичкитѣ двойни, еднитѣ надъ земята, другитѣ подъ земята;. всичкитѣ сж 3000, по 1500 на всѣкой катъ. Ние минжхме прѣзъ всичкитѣ, които сж надъ земята, а подземнитѣ не можахме да видимъ, защото ни казахж, че стражитѣ за никоя цѣна не ще ни пуснжтъ тамъ. Расказвахж ни, че тамъ се намиратъ гробницитѣ на царетѣ, които построили лабиринта, па и гробницитѣ на свещенитѣ крокодили. Колкото за горнитѣ стаи, ние не сме виждали нищо отъ произведенията на човѣшкитѣ ржцѣ по́-великолѣпно отъ тѣхъ; безкопечното разнообразие на съобщенитѣ помежду си проходи, зали и стаи хиляди пжти поразява съ изненада: посѣтителътъ прѣминува ту отъ зала въ стаи, ту отъ стаи въ колонади, ту изъ колонади въ други зали. Таванитѣ и стѣнитѣ сж вредъ каменни и на стѣнитѣ сж издълбани много фигури. Всѣка зала е обиколена съ редъ отъ колони, сложени отъ бѣлъ камень. На жгъла, дѣто се свръшва лабиринтътъ, издига се пирамида 240 крака (73.152 метра) висока, украсена съ фигури прѣвъсходно изработени. Тая пирамида има съобщение съ лабиринта чрѣзъ подземенъ ходъ. Отъ тоя л., който е билъ, както изглежда, пантеонътъ на египетскитѣ богове, сж уцѣлѣли до сега само жалки развалини.

Вторий л., прочутъ въ старо врѣме и който се намиралъ, по едно прѣдание, близу до Кносъ, на сѣверния брѣгъ на о-въ Критъ, се счита по́-вече като едно създание на народната фантазия, отколкото като сграда, която наистина е сжществувала. Строението му се е приписвало на единъ легендаренъ ваятель и архитектъ, Дедалъ, който го направилъ по заповѣдь на царь Миноса, за да държжтъ тамъ чудовището Минотавръ, родено отъ царица Пасифаея. Тамъ ужъ и извършилъ единъ отъ подвизитѣ си Тезей, като убилъ Минотавра и освободилъ чрѣзъ това атинянетѣ отъ позорната и тежка дань. Виж. *Минотавръ*.

Третий л., извѣстенъ въ старо врѣме, се намиралъ на о-въ Самосъ или Лемносъ, нъ отъ него не сж уцѣлѣли никакви дири.

На́й-сетнѣ, четвъртий л., паричанъ и надгробенъ паметникъ на царь Порсена въ Клузиумъ (сегаш. *Кйози*) въ Италия, прѣдстави една огромна могила, 250 мет. околовръстъ, пълна съ гробници и съ проходи изъ една въ друга.

Лабишъ *(Евгений)*. Французски водевилистъ, академикъ, род. въ Парижъ въ 1815, умр. въ 1888. Училъ се въ бурбонската колегия. Участвувалъ въ спис.: l' Essort, le Chérubin, la Revue de France и др. Написалъ около 100 пиеси, играни съ голѣма сполука на булварнитѣ сцени и въ Théâtre Français. По́-вечето Л-ви водевили, комедии и фарси сж написани въ сътрудничество съ Ем. Оже и др.; пълното имъ събрание е издадено въ 1878—79. Общата отличителна чърта на Л-витѣ пиеси е единъ вънкашенъ комизмъ на положенията, а не на характеритѣ и една неправдоподобность на сюжетитѣ, нъ заедно съ това и една голѣма живость на дѣйствието и забѣлѣжително остроумие на диалога. На́й-извѣстната Л-ва пиеса, която не слиза до сега отъ репертоара на французския театръ, е Chapeau

de paille d' Italie. Много извѣстни сж още Voyage de M. Perrichon; Le plus heureux des trois Choix d' un gendre. Горещъ отечественолюбецъ, Л., прѣзъ французско-прусската война въ 1871, на свои срѣдства е.ставилъ единъ отрядъ волни стрѣлци.

Лабоеси *(Етиенъ де)*. Французски писатель, род. въ Сарла (Перигйо), 1530 — 1563. Съвѣтникъ въ бордоския парламентъ и тѣсенъ приятель на Монтеня, който събралъ и обнародвалъ литературнитѣ му произведения когато умрѣлъ. Въ най-забѣлѣжителното си съчин. *За своеволното робство* (български прѣводъ отъ Лаз. Иовч. въ цариград. спис. *Читалище*, 1871; отдѣлно, 2-о издание, София, 1898), написано на 18-годишна възраст, той възстава доблестно срещу злоупотрѣбленията на властьта, особено въ врѣмето на Хенриха II. Свободата, споредъ него, е правото на народитѣ, които понѣкога сами вървижтъ въ робството по разни пжтища, които авторътъ посочва. Тиранетѣ сж човѣци като другитѣ, но черпижтъ дързостьта си отъ дълготърпѣнието на поданницитѣ си, които имъ сж ржцѣтѣ, краката и очитѣ. Л-витѣ трудове сж обнародвани отъ L. Feugère, 1846 in-12, съ едно *Изучение* върху автора.

Labor omnia vincit, лат. Трудътъ на всичко надвива.

Labor omnia vincit improbus, лат. Упоритий трудъ на всичко надвива — приводъ изъ Виргилиевитѣ *Георики* (пѣсень I, ст. 145—146).

Labor non onus, sed beneficium, лат. Трудътъ не е товаръ, а благодѣяние.

Лаборатория (лат. laborare, работьк). Мѣсто, дѣто се *правижтъ* химически или физически изслѣдвания. Въ такъво мѣсто се намиратъ и уредитѣ за тия дѣйствия. Л. се намиратъ въ главнитѣ училища, па и въ военнитѣ части, за опити или особени издирвания. Освѣнь това, много отъ голѣмитѣ индустриални заведения иматъ л., въ които се правитъ изслѣдвания или опити за улеснение на производството имъ.

Labore peracto, quis jucanda, лат. Слѣдъ извършена работа, почивката е приятна.

Лабрадоръ. Минералъ отъ семейството на полскитѣ шпати, срѣща се по брѣговетѣ на Лабрадоръ и въ Финландия; по́-вечето бива кристалически въ зърнести маси; ломътъ му е неравенъ и люспестъ, и прозраченъ въ краищата; има мазенъ блесъкъ, а на отцѣпени равнини стъкленъ; бива сивъ, червеникавъ, зеленикавъ и др., или показва хубава игра на шароветѣ, а понѣкога е безцвѣтенъ. Употрѣбява се лъсижтъ за камъчета на пръстени, за дребни украшения на столове, вази, колони, паметници, вжтрѣшната облицовка на пръкви и др.

Лабрадоръ (порт. *обработена земя)*. Име криво дадено отъ нѣкои португалски мореплаватели на американския брѣгъ близу при Нова Земя. Това име достигнжло да означава единъ голѣмъ полуостровъ въ сѣверна Америка между Атлантически океанъ, Хъдсъновъ протокъ, залива св. Лаврентия и Долна Канада, съ простр. около 1,300,000 чет. кил. Тая земя е токо-речи необитаема на сѣв. и на ист., дѣто земята е непроизводителна, подлежи на чести бури, и зимата трае деветь мѣсеца; нъ на югъ и зап. земята е плодородна и климатъ здравъ,

ако и твърдѣ студенъ. Вжтрѣшностьта е малко позната, и прѣдполага се, че е едно плато отъ 600 до 700 метра, покрито съ пустини и гори и посѣяно съ езера. Отъ това плато се спущатъ чрѣзъ потоци и водопади, отъ езера въ езера, голѣми рѣки: Св. Троица, Петдесетница, Св. Маргарита, Св. Августинъ, Св. Павелъ и др. Морский брѣгъ, дѣто живѣжтъ туземци и бѣли люде, не е безъ стойностьта си. Морето тамъ не подлежи толкова на мъгли колкото при Нова Земя, и понеже се снабдява постоянно съ вода отъ полярния ледъ, температурата му е забѣлѣжително благоприятна и за количеството и за качеството на рибата му. Фауната на *Л.*, много по́-обилна на сѣверъ, състои отъ животни, които се цѣнжтъ на́йвече за кожитѣ имъ: черната лисица, бѣлата лисица, обикновената лисица, бобрътъ, черната мечка, бѣлата мечка, сивата мечка и др. Ескимосцитѣ на крайбрѣжието имагъ за постояненъ другарь ню-фаундляндското куче, впрѣгатно и товарно животно, твърдѣ яко, нъ диво и жестоко.

Цѣлото човѣшко население на *Л.* се въскачва на 11,000 индийци, ескимоси и бѣли (отъ бѣлитѣ люде около 3000 отъ французско происхождение [отъ Канада] и около 700 отъ английско происхождение). Ескимоситѣ сж покръстени отъ Моравскитѣ Братя и сж усвоили по́-вечето европейски обичаи. Това население е заселено покрай заливитѣ и ржкавитѣ на брѣга и токо-речи всички сж риболовци, понеже земедѣлието е въ началото си въ обитаемата земя. Много европейски заведения сж основани на брѣга, нѣкои отъ които, каквото моравскитѣ селища, смѣсватъ търговията съ мисионерскитѣ работи. Риболовството употрѣбява, прѣзъ врѣмето на ловидбата (отъ юния до срѣдата на октомврия) около 1000 парахода, една часть на англійскитѣ области, главно Нова Земя (Ню-фаундландия), и една часть на Съединенитѣ Държави. Освѣнь малко кожи и пера, износътъ състои отъ риба и рибено масло, за стойность годишно по́-вече отъ 40 милиона лева.

Л. е владѣние на Англия и е една часть подъ вѣдомството на Канада, а останжлата подъ вѣдомството на Нова Земя. — Прѣдполагатъ, че тая земя е била посѣтена отъ нормандци още въ IX-и вѣкъ; положително се знае, че тя е била открита отъ венецианския мореплавателъ Севастианъ Кабо въ 1496.

Лабрюйеръ *(Жанъ де)*. Французски прозаикъ, род. въ Парижъ, а не въ Дурданъ, вѣроятно въ 1645, умр. въ 1696; синъ на единъ секретарь на краля, станжлъ по прѣпоржката на Босюе, единъ отъ наставницитѣ на французския прѣстолонаслѣдникъ, кждѣ 1684. Животътъ му е малко извѣстенъ. Като моралистъ и като писатель, той ще остане, по оцѣнението на французскитѣ литературни критици, на първия чинъ въ французката литература. Трудътъ, на който почива славата му, е *Теофрастовитѣ характери, прѣведени отъ гръцки, съ характеритѣ или нравитѣ на тоя вѣкъ*, Парижъ, 1688, 2 т. in-12; Казватъ, че авторътъ далъ ржкописа си на книжаря Мишале, като прибавилъ: «Въ случай на сполука, печалата ще бжде за моята малка приятелка». Тая негова приятелка била едно любезно моми-

ченце, дъщеря на книжаря, която спечелила съ това двѣстѣ-триста хиляди лева. Още приживѣ на Л., книгата му имала осемь издания. Слѣдъ смъртьта му холандскитѣ книжаре обнародвали нѣколко издания съ ключове и обяснения. Едно отъ напокошнитѣ най-подобрени издания на тая книга е Destailleur-овото(Парижъ,1855,2т.).

Лабуанъ. Островъ отъ Малайски архипелагъ (Китайско море), около 100 килом. отъ сѣв.-западния брѣгъ на Борнео; простр. 78 четв. килом.; насел. 5,000 жит. Важна станция за търговскитѣ сношения между Сингапуръ и Хонгъ-конгъ. Островътъ притежава добро пристанище, па и обширни рудници на прѣвъсходни каменни вжглища, които се разработватъ отъ една английска компания отъ 1862. Л. е английско владѣние отъ 1846, когато султанътъ на Борнео го отстжпилъ на Англия.

Лабуле *(Едуардъ)*. Французски юрисконсултъ, литераторъ и политикъ, род. въ Парижъ (1811-1883). Билъ букволѣцъ въ врѣмето, когато се училъ правото. На 28-годишна възрасть станжлъ извѣстенъ съ съчинението си *Историята на поземната собственость въ Европа отъ Константина до нашето врѣме* (8 тома, 1839). Въ 1842 обнародвалъ *Опитъ върху живота и ученията на Фридриха Карла Савини*, и станжлъ адвокатинъ при парижския кралевски сждъ. Въ 1843 се появило съчинението му *Издирвания върху гражданското и политическото състояние на женитѣ отъ врѣмето на Константина до сега*. Въ 1845 дошло съчинението му *Опитъ върху уравнитѣ закони на римлянетъ относително отговорностьта на сждиитѣ*. Всѣко отъ тия съчинения било увѣнчано при появението си отъ археологическата академия, и сжщата година той билъ избранъ членъ на това учреждение. Всички тия съчинения привлѣкли вниманието на ученитѣ, и помогнжли да се възроди въ Франция изучването историята на правото. Ученость, па и самобитни възгледи, и голѣма простота и ясность въ изложението отличавали съчиненията му. Въ 1849 той станжлъ професоръ на сравнителното законодателство въ Collège de France; лекциитѣ му по правото били привлѣкателни дори и за онія, които нѣматъ интересъ въ изучването му. Той писалъ съ възторгъ върху учрежденията на свободна Америка, за да накара сьотечественицитѣ си да усвожтъ напрѣдничавия духъ на американцитѣ. Въ 1863 обнародвалъ прочута политическа сатира, *Парижъ въ Америка* (български прѣводъ отъ Х. Генадиева), въ която юмористично употрѣбява една свърхестествена сила да прѣнесе единъ французинъ съ семейството му всрѣдъ американския семеенъ и общественъ животъ. Чудноватостьта на положенията, чрѣзъ които осмива нѣкои отъ особеноститѣ на наполеоновското правление, като въ сжщото врѣме брани тия особености съ жаркостьта на французски патриотизмъ, е единъ отъ най-добритѣ образци отъ ирония, които сжществуватъ. Това съчинение, заедно съ Л-вата *Политическа история на Съединенитѣ Държави* (1855-1856, 3 т.), дава най-пълно прѣдставление за общата посока на Л. Той се явява горещъ партизанинъ на широката лична свобода, която

дава най-пъленъ просторъ на всичкитѣ способности на човѣшкия духъ и затова развива самодѣятелностьта, особено въ икономическата область. Ролята на държавата се свожда отъ него въ възможния минимумъ; главната, токорѣчи единствената нейна длъжность, споредъ Л., е да обезпечава личната, обществената и особено имотната безопасность. Всѣка намѣса отъ страна на държавата въ икономическо отношение, въ чиято полза и да става тя, Л. счита прѣстжпление. А като желае да прѣдпази отъ увлѣчението на самодържавния народъ, Л. стои за двукамарната парламентна система и ней приписва до голѣма степень напрѣдъка на Съединенитѣ Държави. Л-вата политическа сатира, приказката *Князъ Пале*, която се появила въ 1868 и имала много издания, доста помогнжла да се приготви пжтьтъ за падението на Наполеоновата династия. Ние имаме единъ прѣводъ на тая книга отъ Жѣева (Руссе, 1897).

Въ 1871 Л. билъ избранъ прѣдставитель на народното събрание, а въ 1875—пожизненъ сенаторъ. Той отстоявалъ свободата на ученето, борилъ се среща притезанията на цръквата и залѣгалъ да се облекчи, по законенъ пжть, положението на работницитѣ.

Освѣнь горѣспоменжтитѣ трудове, Л. е обнародвалъ много други, отъ които слѣднитѣ сж пó-главнитѣ: *Съвръменни студии върху Германия и словънскитѣ страни* (1854, 12 т.), *Религиозната свобода* (1858), *Литературната собственость въ XVIII вѣкъ* (1859), *Нравствени и политически изучения* (1862), *Държавата и прѣдѣлитѣ ѝ* (1863), *Хронологическа таблица на дипломитѣ на французската история* (1863 — 1876, т. VII и VIII), *Тридесеть години прѣдаване въ* Collège de France, не издадени курсове, обнародвани посмъртно (1888).

Л. е и прѣвелъ отъ английски на французски Уолтжра *По сждопроизводството на римлянетѣ*, Чанинга *Върху робството въ Съединенитѣ Държави* и др., и Франклиновитѣ *Записки и кореспонденция*. Участието му въ французкитѣ списания, правни и политически, и въ парижкитѣ вѣстници е било значително и е имало голѣмо влияние.

За Л. не е имало мѣсто въ парижската академия; въ 1880 билъ кандидатъ за академията, когато билъ прѣдпочетенъ Максимъ де Канъ.

Лаванъ. Еврейски патриархъ, синъ Ватуиловъ, внукъ на Нахора, Авраамовия братъ, живѣлъ въ Харанъ въ Месопотамия и билъ заможенъ скотовъдецъ. Исаакъ се оженилъ за сестра му Ревека; Иаковъ намѣрилъ прибѣжище при него, главилъ се при него да му пасе овцетѣ, и се оженилъ за двѣтѣ му дъщери, Лия и Рахиль. Л. поискалъ да спре Иакова, когато си отивалъ, и го погонилъ да го върне, нъ по Божие повелѣние се помирилъ съ него въ мѣстото, което нарекли Галаадъ *(грамада на свидѣтелство)*; нѣроятно Иаковъ и Л. въздигнжли на това мѣсто нѣщо като паметникъ за споменъ на сговора си. Л. билъ лукавъ и го нѣмалъ за нищо да мами зетя си; той билъ и заразенъ съ идолопоклонство, което е явно отъ обстоятелството, че Рахиль откраднжла бащинитѣ си богове, спр. домашнитѣ идоли *(Библ.,* Бит.).

Лавеле (*Емилъ* де). Белгийски икономистъ, публицистъ и професоръ на държавнитѣ науки въ лиежския университетъ, род. въ Бруге въ 1822, умр. въ Дойанъ, близу до Намюръ, въ 1892. Свършилъ бѣ наукитѣ си въ Гандъ и въ Парижъ, а слѣдъ това бѣ пжтувалъ много, за да изучва политическитѣ, икономическитѣ и обществениятѣ въпроси; всѣко явление въ народното стопанство или въ обществения животъ той е изучвалъ въ свръска съ всичкитѣ явления на мѣстото и врѣмето, съ правитѣ, обичантѣ, висотата на знанието, тѣлесната сила на населението и неговитѣ трудови навици, религиознитѣ вѣрвания, посоката на външнята и вжтрѣшната политика. Това се вижда най-ясно въ неговия учебникъ *Начала отъ политическа икономия* (български прѣводъ отъ Г. С. Писанова, Търново, 1891), еднакво забѣлѣжителенъ и по набитостьта и изяществото на изложението, и по богатството на съдържанието. Нѣкои отъ Л-витѣ съчинения се считатъ за несравнени; такъво е съчинението му, неговий най-крупенъ трудъ, *Собственостьта и нейнитѣ първобитни форми* (Парижъ, 1874 in-8°; 4-то изд. 1891). Авторътъ тамъ показва, чрѣзъ точно и подробно изучение на първобитнитѣ форми на собственостьта, че тя, първенъ тъмна между обществениятѣ групи, отпослѣ се утвърдила само въ събирателната форма, и че тя станжла лична и наслѣдствена само по-късно и споредъ колкото напрѣдъкътъ на обществото ставалъ по-голѣмъ. Като тръгва отъ тоя фактъ, Л. гледа на собственостьта като на естествено право присжщо човѣку; и неговий идеалъ е, да могжтъ съврѣменнитѣ общества да обезпечжтъ всѣкому единъ дѣлъ земя или имотъ, въ градоветѣ нѣщо равностойно, орждие за работа и др.

Въ съчинението си *Съвръменний социализмъ* (Парижъ, 1881 in-12, 9 пжти прѣиздаденъ), историко-юридическа книга, Л. иска коренни измѣнения въ обществения строй, нъ и къмъ всѣко опитване за насилственъ прѣвратъ се отнася съ най-строго порицание. Идеалътъ на обществения животъ се заключава за Л. не въ народозаключени държави, враждебно настроени една къмъ друга, а въ единъ миренъ съжзъ на свободни, самоуправляжщи се общини. Въ свръска съ тоя идеалъ Л. прѣдлага за отстранение мжчнотитѣ, които възникватъ когато се срѣщне парламентаризмътъ съ демокрацията, това срѣдство: една широка децентрализация, която дохожда дори и до федерализмъ. Съ сжщата задача борави и Л-вото съчинение *Правителството въ демокрацията* (Парижъ, 1891, 2 т. in-8°). Л. горещо ратува срещу Ж.-Батиста Се, който твърди, че благосъстоянието на народа съвсѣмъ не е свързано съ политическия строй на държавата.

Л-вото съчинение **Балкански полуостровъ**, *Бългaрия, Румелия и Турция* (български прѣводъ отъ З. Бояджиева, Търново, 1890) е добрѣ извѣстно на всѣкой българинъ. Още по-рано, Л., който е давалъ подкрѣпата на перото и словото си на всички благородни прѣдприятия и прави дѣла, заедно съ приятеля си Глядстона, помогнж много да расположи общественото мнѣние въ Европа въ полза на нашето освобождение слѣдъ *Априлското* възстание въ 1876. Въ знакъ на благодарность за тая

драгоцѣнна услуга софиянци нарекохѫ една отъ улицитѣ си по Л-то име, както и друга по Гладстоновото. Плодовитостьта на тоя писатель е твърдѣ голѣма: изброяватъ до 300 негови статии распръснѫти въ белгийскитѣ, французскитѣ, англійскитѣ и др. списания. Освѣнь горѣказанитѣ негови отдѣлни издания, той има и други, отъ които по́-забѣлѣжителнитѣ сѫ: *Народното образование* (1872), *Клерикалната партия въ Белгия* (1873), *Опитъ върху селско-стопанската икономия въ Белгия* (2-ро изд. 1875), *Протестантството и католичеството въ отношенията имъ съ свободата и благоденствието на народа* (1875, ново изд. 1876). На езика ни сѫ прѣведени, освѣнь двата горѣспоменѫти трудове, и слѣднитѣ Л.-ви по́-кратки изучения: *Парламентарний образъ на управлението и Демократията*, прѣвелъ С. А. Карагеозовъ [студентъ], съ прѣдисловието на професора отъ ярославския юридич. лицей И. Тарасева (Киевъ, 1884) и *Раскошьтъ и неговото отношение къмъ морала, правото и политическата икономия*, прѣводъ отъ русски (Търново, 1889).

Лавиния. Латинова дъщеря и Енеева сѫпрѫга. Виж. *Еней* и *Латинъ*.

Лавирамъ, на езика на моряцитѣ значи, когато има противенъ вѣтъръ корабътъ да плува ту на една, ту на друга страна; въ *прѣнос. см.* тая дума значи да се постѫпя съобразно съ обстоятелствата и да се чака сгоденъ случай: *Ц-въ лавира.*

Лавоазие *(Антоанъ)*. Французски ученъ, основательтъ на съврѣменната химия, род. въ Парижъ въ 1743, погинѫлъ въ 1794 на ешафота. Синъ на богатъ търговецъ, Л. добилъ прѣвъсходно образование; изучилъ наукитѣ си при на́й-славни на врѣмето си учени, астрономията при Ла-Кайля, химията при Руеля и ботаниката при Жюсйо. Съчиненията му *Записка за на́й-добрия способъ да се освѣтляватъ улицитѣ на голѣмъ градъ* и *Бѣлѣжки за пластоветѣ на планинитѣ* му отворили вратата на академията на 25-годишна възрасть (1768). Отъ това врѣме у него захванѫли да се събиратъ, веднѫжъ въ седмицата, на́й-отличнитѣ учени, та той образувалъ единъ видъ академия въ Академията. Съ многобройни остроумни опити той направилъ много открития въ областьта на химията. Възползуванъ отъ откритията на Бляка, Пристли и Кявендиша, той съ опититѣ си сполучилъ да покаже, че има една свърока между новооткритата въздухообразна стихия, *кислорода*, и явленията горене и окисляване; и въ 1783 доказалъ, че може да се образува вода когато се горѣтъ кислородъ и водородъ заедно, и че водата може да се разложи на сѫщитѣ стихии. Той анализиралъ още въздуха и вѫглекислотата и разложилъ разни тѣла. Съ всичко това, той съборилъ дотогавашното учение за флогистона (гръцки *флогистикосъ*, който гори). Дотогавашнитѣ химици, за да обясняватъ горенето, прѣдполагали, че въ пространството има една течность, която гори (флогистонъ). Забѣлѣжително е, че открительтъ на кислорода, Пристли, билъ послѣдний привърженикъ на теорията за флогистона, въ това врѣме когато откритата отъ него стихия била единъ отъ на́й-сил-

питѣ доводи противъ тая теория въ Л-витѣ ржцѣ. Кивендишовото откритие, че водородътъ кога гори образу вавода доставило на **Л.** едно обяснение за растопяването на металитѣ въ кислоти. Той видѣлъ тугакси, че водата въ това дѣйствие се разлага, водородътъ се освобождава, а кислородътъ, другата стихия, се съединява съ останжлата стихия, та образува окисъ. Затова се и припознава, че химията длъжи на **Л.** научната си основа.

Л. е и създателтъ, въ сътрудничество съ съотечественика си Гюйтона де Морво, на химическата номенклатура, която е дала възможность на науката да направи толкова напрѣдъкъ. И физиката, па и физиологията, длъжжтъ на **Л.** много; той е изслѣдвалъ топлината и е обяснилъ явленията дишане и животна топлина. Нему длъжи и земедѣлието, въ което е въвелъ нѣкои подобрения. Той е писалъ много опити и записки, нъ нáй-главния му трудъ е *Начала отъ химия* (2 т., 8°, 1789). Разбира се, че химическитѣ му трудове сега сж интересни само като една точка въ историята на химията. Л-витѣ услуги на науката не могли да го спасжтъ отъ яростьта на тълпата противъ данъко-закупителетѣ (**Л.** билъ данъко-закупитель), та погинжлъ подъ гилотината. Той билъ женетъ за дъщерята на сътрудника си по държавното правителствено прѣдприятие. Въ жена си той намѣрилъ дѣятелна помощница въ научнитѣ си работи. Тя водила лабораторнитѣ му дневници, прѣвождала за него отъ английски научни статии, рисувала и гравирала чертежи за неговата химия. Слѣдъ Л-вата смъртъ тя се оженила вторично за знаменития физикъ Ръмфорда. Тя умрѣла на 79 години въ 1836.

Лаврентия (Св.). Нáй-важната рѣка въ сѣверна Америка, чрѣзъ която се истичатъ водитѣ на голѣмитѣ езера (Горно, Хъронъ, Мичиганъ, Ерие и Онтарио) въ Атлантически океанъ. Излиза изъ езеро Онтарио, при Кингстонъ, тече сѣверо-източно и състави прѣдѣла между Ню-Иоркъ и Канада, и се влива въ заливъ Св. Лаврентия; длъга 1,200 килом. По широчината си, островитѣ си и хубостьта на брѣговетѣ си, е една отъ първитѣ рѣки на свѣта. Тя е 70 килом. широка при устието си, 11 килом. при Квебекъ, 7 килом. при исхода си изъ ез. Онтарио. Между езерото и Квебекъ, тя образува, като се разширява, езера Милъ-Илъ, Св. Франсоа и Св. Петръ, които сж 16 килом. на ширъ и 40 надлъжъ. Св. **Л.** е посѣяна съ много острови; главнитѣ сж Монтреалъ и Иисусъ. Тая рѣка е корабоплавателна за нáй-голѣми кораби до Квебекъ, дѣто е още 40 метра дълбока, и за кораби съ вмѣстим. отъ 600 тона, до Монтреалъ. Между Кингстонъ и Монтреалъ на корабопл. прѣчжтъ бързеи; сега канали служжтъ да се заобикалятъ тия прѣчки. Рѣката прибира, отдѣсно: Ришлйо, Св. Франсоа и др.; отлѣво Отава, Св. Маврикия и др.; всички тия рѣки сж голѣми, дълбоки и брѣговетѣ имъ покрити съ гжсти гори. — Жакъ Картие открилъ Св. **Л.**; Ларокъ ѣж изслѣдвалъ въ 1540; Шампленъ ѝ изработилъ хартата и основалъ на брѣговетѣ ѝ градъ Квебекъ въ 1608.

Лаврентия (Св.). Малъкъ островъ въ сѣверната часть на Берингово море. Вжтрѣшностьта му

драгоцѣнна услуга софия
рекохж една отъ улицитѣ
Л-то име, както и друга п
стоновото. Плодовитостьта
писатель е твърдѣ голѣма:
яватъ до 300 негови стат
пръснжти въ белгийскитѣ,
цузскитѣ, английскитѣ и
сания. Освѣнь горѣказани
ви отдѣлни издания, той
други, отъ които пó-забѣл
нитѣ сж: *Народното об*
ние (1872), *Клерикалнат*
тия въ Белгия (1873),
върху селско-стопанската
мия въ Белгия (2-ро изд.
Протестантството и
чеството въ отношения
съ свободата и благоденс
на народа (1875, ново изд.
На езика ни сж прѣведе
вѣнь двата горѣспоменжт
дове, и слѣднитѣ Л.-ви пó
изучения: *Парламентарн*
разъ на управлението и
кратията, прѣвелъ С. А.
геозовъ [студентъ], съ прѣ
вието на професора отъ яр
ския юридич. лицей И. Та
(Киевъ, 1884) и *Раскошът*
говото отношение къмъ м
правото и политическата
номия, прѣводъ отъ русски
ново, 1889).

Лавиния. Латинова дъщ
Енеева сжпржга. Виж. *Е*
Латинъ.

Лавирамъ, на езика на
цитѣ значи, когато има прот
вѣтръ корабътъ да плува
една, ту на друга страна; въ
нос. см. тая дума значи да
стжпя съобразно обст
ствата и да се
чай: *Ц-въ лав*

Лавоазие
пузски уче
врѣменна

е планинска; растителностьта тръне и трѣва. Населенъ е съ ескимоси. Името на о-ва е дадено отъ Беринга, който го открилъ въ 1728. Макаръ о-въ Св. Л. да е по́близу до азиятския материкъ отколкото до американския, Русия го отстжпила на Съединенитѣ Държави.

Лаврентия (Заливъ Св.). Заливъ на Атлантически океанъ, между Лабрадоръ, Канада, Нови Брауншвейгъ и Нова Шотландия; дългъ 225 килом.

Лаврентия (Св.). Дяконъ, единъ отъ на́й-прочутитѣ мжченици на ранната църква и прѣдмѣтъ на много староврѣменни панегирики. Дяконувалъ въ Римъ, прѣзъ папуването на папа Сикста I (III в.); и въ това качество билъ натоваренъ особено съ грижата за бѣднитѣ, сирачетата и вдовицитѣ. Прѣзъ Валериановото гонение, правителството поискало отъ него, споредъ едно сказание, да му прѣдаде съкровищата на църквата, а той му прѣдставилъ бѣднитѣ и болнитѣ, като казалъ, че «тѣ сж неговитѣ съкровища»; и като постоянствувалъ да отказва да принася жртва на езическитѣ богове, билъ осжденъ да бжде изгоренъ на скара (около 258). Паметьта му се споменува на 10 авг.

Лаврентия. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Масачузетсъ), на двата брѣга на р. Меримякъ, 42 килом. отъ устието ѝ, и на сжщото разстояние на сѣв.-зап. отъ Бостонъ; на бостонъ-мейнската, лоуелъ-лаврентийската и манчестеръ-лаврентийската желѣзници; 45,000 жит. Фабрики за памучни и вълнени платове; мелници. Градътъ има по́-вече отъ 20 църкви, 2 народни и 3 спестовни банки, обществена библиотека съ 15,000 т. и др. Развитието на Л. отъ 1847, когато селението се обявило градъ, е било токо-речи безпримѣрно въ Нова Англия.

Лаврентия. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Канзасъ), на р. Канзасъ, на желѣзницата Канзасъ-Тихи океанъ и др.; 12,000 жит. Държавний университетъ е въ Л. и е важно учреждение; самий градъ е основанъ въ 1854.

Лавровъ (Петръ Лавровичъ). Русски философъ и социалистъ, емигрантъ въ западна Европа, род. въ Мелехово, въ псковската губерния, въ 1823. Л. билъ артилерийски пълковникъ и професоръ на математиката въ с. петербургската артилерийска академия, когато станжло Каракозовото покушение възъ живота на императора Александра II. Подозиранъ отъ властьта, както и други русски писатели, Л. билъ арестуванъ прѣзъ май 1866, и на другата година интерниранъ въ вологденската губерния. Военний сждъ, прѣдъ който той се явилъ само за да чуе прѣсждата си, го припознalъ виновенъ: 1) че е съчинилъ четире стихотворения неуважителни къмъ императора и баща му Николая; 2) че е показалъ съчувствие съ човѣци познати по прѣстжпнитѣ си тежнения, особено съ русския икономистъ и публицистъ Чернишевски; 3) че е обнародвалъ врѣдителни идеи. Въ 1870 Л. сполучилъ да избѣгне отъ административното си заточение и отишелъ въ Парижъ; тоя градъ той е напущалъ само въ 1873—77, за да ржководи, първенъ въ Цюрихъ, послѣ въ Лондонъ, едно русско социалистическо списание, и прѣзъ нѣколко мѣсеца отъ 1882, когато е билъ изгоненъ. Той е отъ 1870

членъ на парижското антропологическо дружество, и е съставялъ часть отъ редакцията на Revue d' anthropologie, когато това списание се основало отъ Брока.

Ако и далечъ отъ Русия, **Л.** не е прѣставалъ да зима дѣятелно участие въ литературното и политическо движение на отечеството си. Извѣстенъ, доста врѣме прѣди интернирането и избѣгването си, по много научни и философически работи, той обнародвалъ (1870) подъ псевдонима Миртовъ, своитѣ *Исторически Писма*, «които гръмнжхж», казва единъ русинъ, «като една гръмотевица»; тогава **Л.** станжлъ всеизвѣстенъ въ Русия. Мжчно е да се изброятъ всичкитѣ **Л**-ви трудове — книги, брошури, статии въ списанията и енциклопедиитѣ, бесѣди — по философията, педагогията, антропологията, историята, литературата, политическата икономия. По́-главнитѣ отъ **Л**-витѣ отдѣлно издадени трудове сж: *Очерки на въпросить отъ практическата философия* (СПБ, 1860), *Три бесѣди за съврѣменното значение на философията* (СПБ,1861), *Очеркъ изъ историята на физико-математическить науки* (СПБ, 1866), споменжтитѣ *Исторически Писма*, L' Idеé du progrès dans l' anthropologie (Парижъ, 1873), *Държавний елементъ въ бѫджщето общество* (Лондонъ, 1876), *Опити по историята на мисъльта на новото врѣме*, съчинение, чието обнародване се прѣкжснжло отъ русската цензура въ 1875, и което авторътъ е прѣработилъ съвсѣмъ въ единъ новъ трудъ, отъ който първитѣ два тома сж излѣзли въ Женева, въ 1894. *Русский ученъ* показа въ послѣдно врѣме единъ интересъ и къмъ *нашия езикъ*: извѣстенъ е неговий трудъ *Обзоръ звуковыхъ и формальныхъ особенностей Болгарскаго языка* (Москва, 1893). *Народность и Социализмъ*, едно **Л**-во кратко изучение, е прѣведено на езика ни (Пловдивъ, 1891, печатница Стара Планина).

Л-вата философска система, която **Л.** нарича *антропологизмъ* (човѣкословство), като за да покаже субективностьта на нашитѣ познания — е материализмътъ съединенъ съ Кантовитѣ и Файербаховитѣ идеи. Споредъ **Л.**, свѣтътъ е подчиненъ на дѣйствието на законитѣ на едно прѣдопрѣдѣление, което не исключава възможностьта за човѣка да си задава за постигане цѣли, да си избира срѣдства за да ги постига, като се покорява на понятията за на́й-приятното, на́й-полезното и задължителното.

Лагиди. Египетска династия, която е имала за основатель единъ отъ генералитѣ на Александра Велики, Птоломеи Лагоса, и е траяла отъ 323 до 30 прѣди Р. Хр. Виж. *Птоломей*.

Лаго-Маджоре, сир. *Голѣмо езеро*. Живописно езеро на южния склонъ на Алпитѣ, 212 метра надъ морското равнище, намира се по́-вечето въ Италия (обл. Новара и Комо) и една часть (1/5 часть) въ Швейцария (кантонъ Тичино). Дължината на езерото е 64 кил. и широчината 12 1/2 килом.: пространството му 210 четв. килом. Прѣзъ езерото тече р. Тичино и по́-вече отъ 20 рѣки и рѣчици се вливатъ въ него; на́й-голѣмата му дълбочина е 353 метра. Езерото е заобиколено съ планини и брѣговетѣ на склоноветѣ имъ сж посѣяни съ хубави лѣтни жилища, монастире, прѣкви, села и гра-

довце. Риболовството е доста голѣмо. Параходно съобщение има между Локарно и Ароной и корабно между всичкитѣ брѣгови точки. По западния брѣгъ върви единъ желѣзенъ пѫть, който се съединява съ Сентъ-Готардъ и мрѣжата италиянски желѣзници.

Лагорио *(Левъ Феликсовичъ)*. Русски живописецъ--пейзажистъ, синъ на италиянецъ, неаполитански консулъ въ Теодосия, роденъ въ тоя градъ въ 1826 и добилъ общо образование въ тамошната гимназия. Още въ гимназията показалъ рѣдка способность къмъ искусството и послѣ изучилъ живописството въ с. петербургската академия на хѫдожествата, като пенсионерь на прѣдсѣдателя на дружеството за поощряване хѫдожествата. За картината му *Единъ изледъ на с. Лахта, близу до С. Петербургъ*, академията го наградила съ голѣмъ златенъ медалъ. Тая награда, по обичая, давала на Л. правото да пѫтува въ странство въ качеството пенсионерь на академията. Въ 1852 той отишелъ въ Италия и слѣдъ 8 години се върнѫлъ въ С. Петербургъ твърдѣ искусенъ майсторъ и за занесенитѣ съ себеси картини *Анибаловото кладенче, Понтинскитѣ блата* и др. добилъ, въ 1860, званието професоръ.

Л. постоянно живѣе и работи въ С. Петербургъ, като прѣдприема понѣкога пѫтувания, съ цѣль да пише етюди, въ разни мѣста на Русия, на Черно море, въ Цариградъ и другадѣ. Въ 1885 русското правителство му възложи да испълни нѣколко картини по сюжети изъ русско-турската война въ 1877—78, и той посѣти театра на нейнитѣ дѣйствия въ Европа и Азия. Освѣнь съ многобройни картини, написани съ маслени бои, даровитий хѫдожникъ си е съставилъ извѣстность и съ толкова много майсторски акварелни рисунки.

Лагосъ. Градъ въ южна Португалия, на Атлантически океанъ, 65 килом. на зап. отъ Фаро и 180 килом. на югъ отъ Лисабонъ; 11 хил. жит. Риболовство; пристанището сгодно само за малки кораби. — Въ Лагосски заливъ английский адмиралъ Боскауенъ спечелилъ блескава побѣда надъ французската тулонска флота (6-и авг. 1759).

Лагосъ. Градъ въ Мексико, 155 килом. на ист. отъ Гвадалаиера (Ялиско); съединителна точка на три желѣзници, които свързватъ града съ Мексико, Рио Гранде и Тихи океанъ; 30,000 ж. Сребърни рудници.

Лагосъ. Английска колония въ Горна-Гвинея (западна Африка), на Робски брѣгъ; простр. 2768 чет. килом.; насел. 85,607 жит. негри отъ разни племена, въ това число около 200 бѣли люде. Главенъ градъ *Лагосъ*, крайморски градъ, на западния брѣгъ на единъ островъ, отдѣленъ отъ материка съ едно пространно блатисто езеро; 40,000 жит., пó-вече отъ една четвърта мохамедане, останжлитѣ пó-вечето идолопоклонци. Англичанетѣ сѫ търговци; има и нѣколко германски и бразилски търговци. Износътъ състои отъ палмово масло, слонова кость, копалъ и др. и се въскачва на 13,500,000 лева на годината. Срѣдното число кораби, които влизатъ въ пристанището, е отъ 200 до 250. — Името Лагосъ е отъ португалско происхождение; туземцитѣ даватъ на града името *Еко*, португалското име испорчено. Французитѣ, въ

врѣмето на Лудовика XIV, имали тамъ една крѣпость. Кралътъ на лагосската държавица отстжпилъ въ 1861 господарскитѣ си права на Англия, за да брани земята му отъ дахомейския краль, който нападалъ непрѣстанно тая земя, та заробвалъ жителетѣ ѝ и ги продавалъ на робнитѣ търговци.

Лагранжъ (*Иосифъ*, графъ). Единъ отъ най-великитѣ математици, род. въ Туринъ въ 1736; умр. въ Парижъ въ 1813. Много пжти се е възбуждалъ споръ за Л-вата народность, нъ понеже е отъ французско происхождение (Декартовъ внукъ), па е и писалъ само по французски, сега всички го припознаватъ за французинъ. Л. се занимавалъ въ туринския университетъ първенъ съ класицитѣ, а послѣ съ гръцкитѣ геометри. Когато билъ още момче, той разрѣшилъ Ейлеровата равноокржжна задача, и когато билъ на 19 години се назначилъ професоръ на математиката въ туринското артилерийско училище. Въ Actes de la societé privée de Turin токоречи всичкитѣ статии принадлежали на Л. Въ 1759, по прѣдложението на Ейлера, Л. билъ избранъ членъ на берлинската академия, а въ 1766 прѣмпжлъ въ Берлинъ, дѣто Фридрихъ Велики го назначилъ Ейлеровъ прѣемникъ, като прѣдсѣдатель на академията. Слѣдъ Фридриховата смъртъ, Неаполъ, Сардиния, Тоскана и Франция се борили за честьта да даджтъ на Л. по-добро положение. Той приелъ поканата на Франция (1787). На другата година напечаталъ въ Парижъ знаменитата си *Аналитическа Механика*, която до сега служи като най-добро ржководство за изучването на механиката. Покрай чистата математика и аналитическата механика, Л. много се занималъ съ небесната механика, хартографията, теорията за прѣломлението на лучитѣ и др. Прѣзъ революцията Л. зелъ участие въ установението на метрическата система. Той билъ професоръ на политехническото и нормалното училища и др. Славата му била толкова голѣма, че когато окупирали французскитѣ войски Туринъ, Директорията възложила на гражданския комисарь Еймара да отдаде почитание на бащата на великия математикъ. Наполеонъ I много високо цѣнилъ Л., направилъ го сенаторъ, наградилъ го съ голѣмия кръстъ на *почетния легионъ*, произвелъ го графъ на империята и др. Л-вото тѣло се покои въ Пантеона. Съ спокоенъ и добродушенъ характеръ, Л. извиквалъ най-въстържено въсхищение у ония, които го познавали. Нѣкои отъ по-главнитѣ Л-ви съчинения, освѣнъ споменжтитѣ, сж: Записки «за движението на течноститѣ» и «распространението на слуха»; друга записка, която опровергава д'Алемберовитѣ възгледи по теорията за образуването на земята. Когато билъ само на 24 години, обнародвалъ своята *Нова Метода*, по-сетнѣ извѣстна съ името *Смѣтане на Вариацийтѣ*, съ което приложилъ ново и могжщо оржжие въ философския арсеналъ. Въ 1764 записката му «за люлѣянето на луната на осьта си» добила първата награда на академията. Слѣдъ това се явили работитѣ му по разрѣшението на «численитѣ» и «алгебрическитѣ» уравнения. Л. е направилъ много изслѣдвания и въ астрономията. Много негови мемоари сж разсѣяни въ запискитѣ

на туринската, берлинската и парижската академии. Едно пълно събрание на неговитѣ съчинения е обнародвано въ Парижъ въ 1866-76 въ 7 тома, съ портрета му.

Лада. Богинята на любовьта, веселието, съгласието и всѣко благополучие у словѣнетѣ *(басносл.)*.

Ладакъ или Срѣдни Тибетъ. Страна между голѣми Тибетъ на ист. и Мали Тибетъ на зап.; на югъ ѫ дѣлѫтъ отъ Кашемиръ Хималайскитѣ планини, а на сѣв. отъ китайски Тюркестанъ — Каракорумскитѣ планини. Простр. 45 хил. чет. килом. и населен. около 180,000 жит. ламайци и мохамедане. Земята състои отъ планини съ тѣсни долини помежду имъ и се намира главно въ порѣчието на Горни Индъ, ала въпрѣки голѣмата ѝ възвишеность температурата ѝ е много висока — явление, което обясняватъ донѣйдѣ съ мѫчната промѣнливость на атмосферата и донѣйдѣ съ сухотата на климата. Жителетѣ произвождатъ жито, ечмень и др. и сѫ прѣвъсходни орачи. Гл. градъ е *Лехъ*, 300 килом. на сѣв.-ист. отъ Кашемиръ, съ 10,000 жит. Страната, завоевана отъ Кашемиръ въ 1835, съставя сега часть отъ него.

Ладога *(Старая)*. Нáй-старий русски градъ, въ с.-петербургската губерния, на лѣвия брѣгъ на р. Волховъ, 15 килом. отъ Новая-Ладога. Прѣдполагатъ, че тя е била столица (862) на първия русски царь, Рюрика, и основана отъ него; стѣнитѣ отъ една крѣпость, въздигнѫта отъ него, и отъ два монастиря отъ XI-и вѣкъ още показватъ мѣстоположението ѝ. Прѣди възцаряването на Петра Велики, стара Л. била важенъ стратегически пунктъ за отбраната на Новгородъ. Петръ Велики съградилъ Новая Ладога (сега съ 4,500 жит.) близу до вливането на Волховъ въ Ладожско езеро, и сега на мѣстото на стария Рюриковъ градъ стои селце Устенское.

Ладожско езеро. Русско езеро (нáй-голѣмото въ Европа), между Финландия на сѣв. и на зап., с.-петербургската губерния на югъ и олонецката губерния на ист.; простр. 18,120 чет. килом. Прибира водитѣ на езера Онега, Саимъ и Илменъ и на 70 рѣки, отъ които главнитѣ сѫ Волховъ, Сясь и Свиръ. На срѣдата на езерото има два главни о-ва, Валаамъ и Коневецъ, съ монастире, които привличатъ многобройни поклонници. Дълбочината на езерото е отъ 4 ½ до 450 метра, нъ корабоплаването по него е твърдѣ опасно, по причина на силнитѣ бури и вѣтрове и многото скали и подмоли; вѣтърътъ понѣкога подига бури като по морето. Л. е. се съобщава съ Балтийско море чрѣзъ Нѣва, и за да се прѣмахнѫтъ мѫчнотитѣ по корабоплуването, построени сѫ канали покрай южния и юго-източния му брѣгове, отъ които главний е *Ладожски каналъ*, 111 километра дълъгъ, който съединява р. Волховъ съ Нѣва, и се простира между градове Новая-Ладога и Шлисербургъ. Други два канала съединяватъ устията на рѣки Сясь и Свиръ съ Ладожски каналъ. Каналната система дава възможность да се върти обширна търговия между Волга и Балтийско море. Съобщение по вода има и между Л. е. и Бѣло море, както и Каспийско. Отъ много години срѣдата на Л. е. не е замръзвала. Риболовството по езерото е доста дѣятелно; ловѫтъ много остери, лакерди, щуки, окуни и нáй-вече

рянушки (salmo albula). Единъ видъ тюленъ живѣе въ това езеро, както и въ Онежско езеро; тюленитѣ се показватъ зимѣ по леда, като плуватъ; тогава ги и ловятъ; тлъстината имъ топятъ, а съ кожата покриватъ вулгии, дисаги и др. п. На южния брѣгъ на езерото сж намѣрени остатки отъ растения, които сж вирѣли въ умѣренитѣ страни прѣзъ неолитическия периодъ; това показва, че прѣзъ слѣдъ-ледната епоха климатътъ въ тая страна е билъ много по́-мекъ отколкото е сега.

Лазаревъ *(Мих. Петр.)*. Руски адмиралъ, род. въ 1788, умр. въ 1851. Въ младостьта си постжпилъ въ кадетското тѣло на военно-морската служба, а послѣ, за да се усъвършенствува, служилъ нѣколко врѣме въ английската флота. Участвувалъ въ шведската война въ 1808. Въ 1813 прѣдприелъ едно 3-годишно плуване около свѣта; въ 1819, въ научния походъ около свѣта, подъ началството на Белингсхаузена, командувалъ шлюпа *Мирний*; отъ 1822 до 1825 командувалъ фрегата *Крейсеръ*, участвувалъ въ трето кржгосвѣтно плуване; отъ 1827 до 1830 командувалъ фрегата *Азовъ*, и въ 1828, въ турската война, се отличилъ особено при Наварино. Слѣдъ това билъ произведенъ адмиралъ и командувалъ русската черноморска флота и пристанища; нему тая флота била задлъжена за блескавото състояние, въ което се намирала до Крѣмската война. Л. билъ членъ на много учени дружества.

Лазаревъ. Отлично арменско семейство въ Русия; дължи името си на нѣкой арменецъ *Лазарь*, който се прѣселилъ въ Русия въ първата половина на XVIII-и в., търгувалъ въ Москва съ драгоцѣнни камене и основалъ близу до тоя градъ една копринена и памучна фабрика. Синъ му *Иванъ*, който се поминжлъ въ С.-Петербургъ въ 1801, билъ единъ отъ на́й-богатитѣ търговци въ Русия; той построилъ болници въ нѣколко града, четире арменски цръкви (двѣ въ С. Петербургъ), и заедно съ брата си *Иоакима*, основалъ *Лазаревския институтъ* въ Москва, първенъ за образованието на арменската младежь, а отъ 1848 посветенъ особено на изучването източнитѣ езици; тамъ се прѣдаватъ арменски, арабски, персидски, турски, татарски, георгийски, русската литература и източната калиграфия. Една 7-класна гимназия е свързана съ института.

Лазаретъ. 1) Малка военна болница: наречена е така по името на св. Лазаря, комуто билъ посветенъ въ Иерусалимъ единъ домъ, назначенъ за болни странници. 2) Мѣсто, дѣто пазжтъ карантина, на́й-вече въ пристанищата на Срѣдиземно море, корабитѣ които иджтъ отъ страни заразени съ прихватливи болести.

Лазаристи. Римокатолическо калугерско братство, основано въ 1625 съ цѣль да доставя миспопере. Л. и сега продължаватъ да проповѣдватъ въ чуждитѣ страни; тѣ ржководжтъ и семинаритѣ въ разнитѣ епархии.

Лазарони. Име на единъ разредъ бѣдни въ Неаполъ, което значи *лазарища* или *голъми лазаровци*. Л. носжтъ името на покровителя си евангелския Лазарь, типъ на нищетата и сиромашията. Едно врѣме тѣ били забѣлѣжителни по лѣностьта си, токорѣчи голи, работили само колкото

на туринската, берлинската и парижската академии. Едно пълно събрание на неговитѣ съчинения е обнародвано въ Парижъ въ 1866-76 въ 7 тома, съ портрета му.

Лада. Богинята на любовьта, веселието, съгласието и всѣко благополучие у словѣнетѣ *(басносл.)*.

Ладакъ или **Срѣдни Тибетъ**. Страна между голѣми Тибетъ на ист. и Мали Тибетъ на зап.; на югъ ѭ дѣлѭтъ отъ Кашемиръ Хималайскитѣ планини, а на сѣв. отъ китайски Тюркестанъ — Каракорумскитѣ планини. Простр. 45 хил. чет. килом. и населен. около 180,000 жит. ламайци и мохамедане. Земята състои отъ планини съ тѣсни долини помежду имъ и се намира главно въ порѣчието на Горни Индъ, ала въпрѣки голѣмата ѝ възвишеность температурата ѝ е много висока — явление, което обясняватъ донѣйдѣ съ мѫчната промѣливость на атмосферата и донѣйдѣ съ сухотата на климата. Жителетѣ произвождатъ жито, ечмень и др. и сѫ прѣвъсходни орачи. Гл. градъ е *Лехъ*, 300 килом. на сѣв.-ист. отъ Кашемиръ, съ 10,000 жит. Страната, завоевана отъ Кашемиръ въ 1835, съставя сега часть отъ него.

Ладога *(Старая)*. Нáй-старий русски градъ, въ с.-петербургската губерния, на лѣвия брѣгъ на р. Волховъ, 15 килом. отъ Новая-Ладога. Прѣдполагатъ, че тя е била столица (862) на първия русски царь, Рюрика, и основана отъ него; стѣнитѣ отъ една крѣпость, въздигнѫта отъ него, и отъ два монастиря отъ XI-и вѣкъ още показватъ мѣстоположението ѝ. Прѣди възцаряването на Петра Велики, стара Л. била важенъ стратегически пунктъ за отбраната на Новгородъ. Петръ Велики съградилъ Новая Ладога (сега съ 4,500 жит.) близу до вливането на Волховъ въ Ладожско езеро, и сега на мѣстото на стария Рюриковъ градъ стои селце Устенское.

Ладожско езеро. Русско езеро (нáй-голѣмото въ Европа), между Финландия на сѣв. и на зап., с.-петербургската губерния на югъ и олонецката губерния на ист.; простр. 18,120 чет. килом. Прибира водитѣ на езера Онега, Саимъ и Илменъ и на 70 рѣки, отъ които главнитѣ сѫ Волховъ, Сясь и Свиръ. На срѣдата на езерото има два главни о-ва, Валаамъ и Коневецъ, съ монастире, които привличатъ многобройни поклонници. Дълбочината на езерото е отъ 4 ½ до 450 метра, нъ корабоплаването по него е твърдѣ опасно, по причина на силнитѣ бури и вѣтрове и многото скали и подмоли; вѣтърътъ понѣкога подига бури като по морето. Л. е. се съобщава съ Балтийско море чрѣзъ Нѣва, и за да се прѣмахнѫтъ мѫчнотиитѣ по корабоплуването, построени сѫ канали покрай южния и юго-източния му брѣгове, отъ които главний е *Ладожски каналъ*, 111 километра дълъгъ, който съединява р. Волховъ съ Нѣва, и се простира между градове Новая-Ладога и Шлисербургъ. Други два канала съединяватъ устията на рѣки Сясь и Свиръ съ Ладожски каналъ. Каналната система дава възможность да се върти обширна търговия между Волга и Балтийско море. Съобщение по вода има и между Л. е. и Бѣло море, както и Каспийско. Отъ много години срѣдата на Л. е. не е замръзвала. Риболовството по езерото е доста дѣятелно; ловѭтъ много остери, лакерди, щуки, окуни и най-вече

рянушки (salmo albula). Единъ видъ тюленъ живѣе въ това езеро, както и въ Онежско езеро; тюленитѣ се показватъ зимѣ по леда, като плуватъ; тогава ги и ловятъ; тлъстината имъ топятъ, а съ кожата покриватъ вулгии, дисаги и др. п. На южния брѣгъ на езерото сж намѣрени остатки отъ растения, които сж вирѣли въ умѣренитѣ страни прѣзъ неолитическия периодъ; това показва, че прѣзъ слѣдъ-ледната епоха климатътъ въ тая страна е билъ много по-мекъ отколкото е сега.

Лазаревъ *(Мих. Петр.)*. Руски адмиралъ, род. въ 1788, умр. въ 1851. Въ младостьта си постжпилъ въ кадетското тѣло на военно-морската служба, а послѣ, за да се усъвършенствува, служилъ нѣколко врѣме въ английската флота. Участвувалъ въ шведската война въ 1808. Въ 1813 прѣдприелъ едно 3-годишно плуване около свѣта; въ 1819, въ научния походъ около свѣта, подъ началството на Белингсхаузена, командувалъ шлюпа *Мирний*; отъ 1822 до 1825 командувалъ фрегата *Крейсеръ*, участвувалъ въ трето кржгосвѣтно плуване; отъ 1827 до 1830 командувалъ фрегата *Азовъ*, и въ 1828, въ турската война, се отличилъ особено при Наварино. Слѣдъ това билъ произведенъ адмиралъ и командувалъ русската черноморска флота и пристанища; нему тая флота била задължена за блескавото състояние, въ което се намирала до Кримската война. Л. билъ членъ на много учени дружества.

Лазаревъ. Отлично арменско семейство въ Русия; дължи името си на нѣкой арменецъ *Лазарь*, който се прѣселилъ въ Русия въ първата половина на *XVIII-и в.*, търгувалъ въ Москва съ драгоцѣнни камене и основалъ близу до тоя градъ една копринена и памучна фабрика. Синъ му *Иванъ*, който се поминжлъ въ С.-Петербургъ въ 1801, билъ единъ отъ най-богатитѣ търговци въ Русия; той построилъ болници въ нѣколко града, четире арменски цркви (двѣ въ С. Петербургъ), и заедно съ брата си *Иоакима*, основалъ *Лазаревския институтъ* въ Москва, първенъ за образованието на арменската младежь, а отъ 1848 посветенъ особено на изучването источнитѣ езици; тамъ се прѣдаватъ арменски, арабски, персидски, турски, татарски, георгийски, русската литература и источната калиграфия. Една 7-класна гимназия е свързана съ института.

Лазаретъ. 1) Малка военна болница: наречена е така по името на св. Лазаря, комуто билъ посветенъ въ Иерусалимъ единъ домъ, назначенъ за болни странници. 2) Мѣсто, дѣто пазжтъ карантина, най-вече въ пристанищата на Срѣдиземно море, корабитѣ които иджтъ отъ страни заразени съ прихватливи болести.

Лазаристи. Римокатолическо калугерско братство, основано въ 1625 съ цѣль да доставя мисионере. Л. и сега продължаватъ да проповѣдватъ въ чуждитѣ страни; тѣ ржководжтъ и семинаритѣ въ разнитѣ епархии.

Лазарони. Име на единъ разредъ бѣдни въ Неаполъ, което значи *лазарища* или *голъми лазаровци*. Л. носжтъ името на покровителя си евангелския Лазарь, типъ на нищетата и сиромашията. Едно врѣме тѣ били забѣлежителни по лѣностьта си, токорѣчи голи, работили само колкото

да не мрѫтъ отгладѣ и нощѣ спали въ голѣми кошове по улицитѣ. Кждѣ края на XVIII-и вѣкъ, тѣ образували едно население отъ 40,000 души. Сега л. не ходѭтъ вече полуголи и сѫ трудолюбиви хорица, настанени въ жилища.

Лазарь отъ Витания. Братъ на Марта и Мария Магдалина, приятель на Иисуса Христа, когото приималъ често въ жилището си, и отъ когото билъ въскръсенъ въ 4-ия день слѣдъ смъртьта си. Споредъ едно сказание, 10 години подиръ Христовото възнесение, Л., хвърленъ отъ евреитѣ въ една слаба ладия, безъ платна и безъ гребла, съ сестритѣ си Марта и Мария Магдалина, и съ други християне, излѣзълъ на сухо честито въ сегашна Франция, дѣто станѫлъ марсилски епископъ, и прѣтърпѣлъ мѫченичество, слѣдъ 30-годишно апостолство. Л. е светията-покровитель на Марсилия и други французски градове. Католицитѣ празднуватъ паметьта му на 17-и юлия и 5-и декември.

Лазарь и богатий (лоший богатъ). Притча, която се расказва въ Евангелието отъ Лука (гл. XVI). Споредъ Евангелиста, Иисусъ казалъ на ученицитѣ си: «Имаше единъ богатъ човѣкъ, и обличаше се въ багрѣница и висонъ, и веселеше се всѣкой день съ великолѣпни пирове. Имаше и единъ сиромахъ, на име Лазарь, който, покритъ съ струпеи, лежеше прѣдъ вратата му. А Лазарь желаеше да се насити отъ трошицитѣ, които падахѫ отъ трапезата на богатия, нъ никой му ги не даваше; само псетата дохождахѫ, та ближехѫ ранитѣ му. Лазарь умрѣ и ангелитѣ занесохѫ душата му въ лоното Авраамово; умрѣ и богатий и отиде въ пъкъла. Богатий, когато бѣше на мѫки, дига очитѣ си и вижда на далечь Авраама, и Лазаря въ неговитѣ обятия, и извика: Отче Авраме, помилуй ме и проводи Лазаря да намокри крайчеца на пръста си въ вода, и да расхлади езика ми, защото се мѫча ужасно». А Авраамъ му отговорилъ, че понеже е блаженствувалъ, когато Лазарь е страдалъ, справедливо е той да тегли, когато Лазарь добрува.

Нѣкои церковни писатели сѫ виждали въ Лазаря, измисленото лице въ тая притча, една истинска личность; и споредъ едно простонародно прѣдание, тоя Лазарь е покровитель на прокаженитѣ. Други библейски писатели мислѭтъ, че Иисусъ Христосъ учи въ тая притча, какво и оправданитѣ и осѫденитѣ отъ Бога знаѭтъ отсѫжданията си и захващатъ да блаженствуватъ и да се мѫчѫтъ веднага слѣдъ смъртьта си, и че и въ двата случая отсѫжданията сѫ вѣчни.

Лазарь. Сръбски краль, умр. въ 1389. Сръбското царство като се расчленило слѣдъ Душановата смърть (виж. *Душанъ*), незаконнороденій Душановъ синъ Л. завладѣлъ сѣверо-западната часть или Сирмия (часть отъ Славония), а Вукашинъ станѫлъ господарь на останѫлата часть. Слѣдъ смъртьта на Вукашина, убитъ въ бой съ турцитѣ, Л. избѣгнѫлъ сѫщата участь, като сключилъ миръ съ турцитѣ, съединилъ подъ властьта си токо-речи цѣла Сърбия (1377) и царувалъ мирно 10 години. Въ 1387, за да се освободи отъ данъта, що плащалъ Мураду, свързалъ съѭзъ съ българетѣ, разбилъ турцитѣ въ нѣколко срещи, нъ на Косово поле билъ съвсѣмъ съси-

високо за украшения, отколкото се цѣни сега. Той лесно се работи и лъсква. Едно врѣме отъ него сж правили синята боя ултрамаринъ, нъ сега тя се произвожда искуствено.

Лазуритъ или азуритъ. Миналъ, който много врѣме сж земали за лазулевия камень, нъ който различа отъ него по съставъ, ако и да прилича нѣкакъ си на него по шаръ. Виж. *Азуритъ.*

Лазуръ. Синѣо небе; висине.

Лайбахъ. Виж. *Любляна.*

Лайбницъ (*Готфридъ*, баронъ). Германски философъ, единъ отъ най-великитѣ мжже на XVII в. и забѣлѣжителенъ толкова по всестранната си ученость, колкото и по ранното развитие на гения си; род. въ Лайпцигъ въ 1646, умр. въ Хановеръ въ 1716. **Л.**, синъ на професоръ на лайпцигския университетъ, свършилъ наукитѣ си въ Лайпцигъ и Иена. Още на 12-годишна възрасть той билъ запознатъ съ много латински писатели, па и челъ критически Бейкъна и Декарта въ сравнение съ Аристотеля и Платона. Съчинението му De Principio Individue, което написалъ кога да стане бакалавръ на философията на 17-годишна възрасть, е най-чудесний познатъ примѣръ за ранна ученость и силно мишление. Когато **Л.** поискалъ да земе докторската титла по правото, лайпцигский университетъ го отблъснжлъ, на основание че билъ още твърдѣ младъ, нъ най-сетнѣ [на 20-годишната си възрасть], въ 1666, той добилъ съ похвала тая титла въ Алтдорфъ. Отказътъ на лайпцигския университетъ, мотивиранъ съ младостьта на **Л.**, билъ, споредъ нѣкои, само явната причина; истинската причина се крияла въ зложелателство къмъ него, и това го накарало да напусне родния си градъ за всегда. Макаръ Алтдорфъ и да му прѣдложилъ професорство, младий ученъ прѣдпочелъ секретарство и учителство въ семейството на баронъ фонъ Бойнбурга, който го завелъ въ Франкфортъ, дѣто той съчинилъ въ 1667 една забѣлѣжителна книга Nova methodus discendae docendaeque jurisprudentiae и нó-сетнѣ съчин. Corporis juris reconcinnandi Ratio. Въ сжщото врѣме той се занималъ съ математиката и обнародвалъ Ars combinatoria. За да подкрѣпи притезанията на найбургския князъ на полския прѣстолъ, съчинилъ Specimen demonstrationum politicarum pro eligendo rege Polonorum (1669), опиталъ се да примири Аристотеля съ Платона и се заявилъ като богословъ въ Sacrosancta Trinitas par nova argumenta logica defensa (1671); въ сжщото врѣме отправилъ двѣ записки, едната на парижката академия на наукитѣ, *По теорията на абстрактното движение*, другата на лондонското кралевско дружество, *По една теория за конкретното движение*; все по това врѣме влѣзлъ въ сношение съ Спиноза по единъ въпросъ отъ оптиката и свързалъ приятелски връски съ още много учени, като Хюйгенса и др. Въ 1672 той придружилъ Бойнбурговитѣ синове въ Парижъ, дѣто, между друго, прѣдставилъ на Лудовика XIV една подробна записка, Consilium Aegiptiacum, която съдържала единъ планъ за завоеванието на Египетъ; и нѣкои прѣдполагатъ, че тая записка докарала Бонапартовия египетски походъ въ 1798. Въ 1673 **Л.** посѣтилъ Англия,

дѣто се запозналъ съ Нютона, и билъ назначенъ членъ на лондонското кралевско дружество. Отъ 1676 Л. станжлъ частенъ съвѣтникъ и библиотекарь на брауншвейгския херцогъ и отъ тогава живѣлъ постоянно въ Хановеръ. Литературнитѣ му услуги на тоя дворъ били много разнообразни; една отъ тѣхъ е *История на Брауншвейгския домъ* въ 7 т., допълнена прѣзъ тоя вѣкъ съ 2 т. отъ д-ръ Перца, Annales Imperii Occidentis Brunswicensis (1843—45). Въ 1677 основалъ Acta eruditorum, и въ тая сбирка, както и въ много други списания, обнародвалъ много статии по всички науки по математиката, физиката, богословието, филологията, философията. Въ съч. си Protogae (французски прѣводъ, въ 1859, подъ заглавието Protogée или *За образуването и прѣвратитѣ на земното кжлбо*) той положилъ основитѣ на нововрѣменната геология. Той билъ и основательтъ, па и първий прѣдсѣдатель на берлинската академия; и нему Петръ Велики, който го поканилъ на една срѣща въ Торгау, и го наградилъ съ една пенсия отъ 1000 рубли и съ титлата частенъ съвѣтникъ, билъ задлъженъ за плана на с. петербургската академия. Л-овата ученость по разнообразието си е вѣроятно безпримѣрна. Той билъ отличенъ въ езиковѣдѣнието, историята, богословието, философията, политическитѣ науки, опитнитѣ науки, механиката, па дори и въ словесностьта. Нъ той живѣе въ историята главно чрѣзъ философската си слава. Въ 1710 той обнародвалъ на французски своята *Теодисея* или *Оправдание на Бога въ дѣлата му*. Тамъ, както и въ неговата *Монадология* (Монадологията е прѣведена на езика ни отъ франц. отъ А. Геронова, Разградъ, 1898) се заключаватъ отличителнитѣ чърти на неговата философия; тамъ констатира той великия *законъ на непрѣкжснатостьта*, когато твърди, че природата не прави никога скокове; той приспособилъ тоя законъ на философията и извлѣкълъ отъ това една нова психологическа метода; на математиката, и това го довело до изобрѣтението на диференциалното смѣтане; на пространството, и това му дало възможность да отхвърли всѣка идея за празнота. За да обясни съединението на душата съ тѣлото Л. въобразилъ остроумната хипотеза за «прѣдопрѣдѣлената хармония». Декартъ обяснявалъ задружното дѣйствуване на ума и тѣлото съ теорията, че всѣко дѣйствие става чрѣзъ едно непосрѣдствено съдѣйствие отъ Бога. Л. прѣдполагалъ, че умътъ и тѣлото сж двѣ отдѣлни и независими машини, отъ които всѣка работи независимо, ако и сжщеврѣменно; нъ работата на едната отговаря точно на работата на другата, защото тия машини работятъ по една хармония, прѣдопрѣдѣлена отъ Бога. Изобщо, по Л., съставнитѣ части и духовнитѣ сили на всички сложни прѣдмѣти сж монади, а Богъ е монада надъ монадитѣ, отъ която въ видъ на отблесъци происхождатъ всички сжщества, които различатъ едно отъ друго по количество и качество. Всѣка монада е едно отражение на вселенната, която първоначално така е устроена отъ Бога, че всичко, що сжществува, се намира въ прѣдопрѣдѣлена хармония.

високо за украшения, отколкото се цѣни сега. Той лесно се работи и лъсква. Едно врѣме отъ него сж правили синята боя ултрамаринъ, нъ сега тя се произвожда искуствено.

Лазуритъ или азуритъ. Миералъ, който много врѣме сж земали за лазулевия камень, нъ който различа отъ него по съставъ, ако и да прилича нѣкакъ си на него по шаръ. Виж. *Азуритъ.*

Лазуръ. Синйо небе; вишине.

Лайбахъ. Виж. *Любляна.*

Лайбницъ (*Готфридъ*, баронъ). Германски философъ, единъ отъ нáй-великитѣ мжже на XVII в. и забѣлѣжителенъ толкова по всестранната си ученость, колкото и по ранното развитие на гения си; род. въ Лайпцигъ въ 1646, умр. въ Хановеръ въ 1716. **Л.**, синъ на професоръ на лайпцигския университетъ, свършилъ наукитѣ си въ Лайпцигъ и Иена. Още на 12-годишна възрасть той билъ запознатъ съ много латински писатели, па и челъ критически Бейкъна и Декарта въ сравнение съ Аристотеля и Платона. Съчинението му De Principio Individue, което написалъ кога да стане бакалавръ на философията на 17-годишна възрасть, е нáй-чудесний познатъ примѣръ за ранна ученость и силно мишление. Когато **Л.** поискалъ да земе докторската титла по правото, лайпцигский университетъ го отблъснжлъ, на основание че билъ още твърдѣ младъ, нъ нáй-сетнѣ [на 20-годишната си възрасть], въ 1666, той добилъ съ похвала тая титла въ Алтдорфъ. Отказътъ на лайпцигския университетъ, мотивиранъ съ младостьта на **Л.**, билъ, споредъ нѣкои, само явната причина; ис-

тинска
зложе
го на
си гр
дорфъ
фесор
челъ
въ с
Бойн
Фран
въ 16
Nova
jurispr
Corpori
Въ сж
валъ с
валъ А
крѣпи
ския кн
съчинилъ
politicarum
rum (1669
мири Ари
се заявилъ
Sacrosancta
menta logica
щото врѣме
ски, едната н
мия на науки
на абстрактно
гата на лондо
дружество, *По*
конкретното д
това врѣме влѣзл
съ Спиноза по еди
оптиката и свърза
свръски съ още мно
Хюйгенса и др. Въ 1
дружилъ Бойнбургов
Парижъ, дѣто, межд
ставилъ на Лудови
подробна записка, С
tiacum, която съдъ
планъ за завоевани
петъ; и нѣкои прѣ
тая записка докарал
вия египетски похо
Въ 1673 **Л.** посѣ

Л-витѣ послѣдни години били смѫтени отъ една прочута прѣпирня, която раздѣлила учения свѣтъ; касаяло се да се знае кой пръвъ, той ли или Нютонъ, билъ открилъ диференциалното смѣтане. Сега се вижда добрѣ доказано, че Л-вото изобрѣтение е било независимо отъ Нютоновото, па било и обнародвано по́-напрѣдъ. Л. билъ изобрѣтательтъ на една смѣтачка (аритметич. машина), единъ образецъ отъ която още се пази въ Гетингенъ. Л-витѣ трудове се намиратъ распръснѫти въ европейскитѣ библиотеки; нѣкои сѫ още неиздадени; между непълнитѣ издания на́й-пълно е Дютенсовото (Женева, 1768, 6 т.); на́й-доброто издание на философскитѣ му трудове е Ердмановото (1840); и на́й-доброто животоописание на Л. е отъ Guhrauer, Leibnitz, Eine Biographie, 2 т. 8° (Бреславль, 1842).

Лайденъ. Холандски градъ, 16 килом. на сѣв.-ист. отъ Хага, 40 килом. на юго-зап. отъ Амстердамъ, па Стари-Рейнъ, 10 килом. отъ морето, на мѣстото, дѣто се срѣщатъ нѣколко канализирани рѣки; съобщава се по канали съ Хаарламъ и Хага; станция на желѣзницата отъ Амстердамъ за Ротердамъ, съ клонъ за Утрехтъ; 44,650 жит. Л. е на́й-старий градъ въ Холандия и има пространство за три пѫти по́-вече отъ сегашното си население. Въ 1640 тоя градъ е ималъ 100,000 души; въ 1750 това число било спаднѫло на 70,000, а въ началото на тоя нѣкъ на 30,000. Отъ 1830 търговията почнѫла изново да цъвти и населението да се увеличава. Улицитѣ сѫ широки, и общественитѣ сгради хубави. Въ града има развалини отъ старъ замъкъ, който се прѣдполага да е правенъ отъ римлянетѣ прѣди Р. Х. Главнитѣ фабрични произведения сѫ асета и вълнени платове, нъ въ много малъкъ размѣръ сравнително съ прѣдишнитѣ врѣмена; голѣмо е числото на печатницитѣ, които въ XVI-и и XVII-и вѣкъ сѫ били на́й-прочутитѣ въ Европа; градътъ е важно тържище на сирене и масло. Нъ главното украшение и слава на града е университетътъ, който е билъ на́й-първий въ Европа. Интересно е происхождението на тоя университетъ. Въ 1574, когато Холандия се борила да охвърли игото на Испания, Л. билъ обсаденъ отъ испанцитѣ и истеглилъ всичкитѣ ужаси на глада. Седемь седмици жителетѣ нѣмали хлѣбъ да яджтъ, и множества гинѫли отгладѣ. Геройский кметъ, Пиетеръ Фанъ деръ Верфъ, дори и прѣдложилъ тѣлото си за храна на нѣкои, които му се молили да прѣдаде града. На́й-сетнѣ оранжский князъ развалилъ каналитѣ, наводнилъ страната, издавилъ много испанци и освободилъ лайденци. Тоя князъ сега прѣдложилъ на лайденци, като възнаграждение за безподобнитѣ имъ патила, или да опрости нѣкои данъци или да основе единъ университетъ въ града. Лайденци благородно избрали послѣдното, и университетътъ се основилъ въ 1575. Много знаменити учени отъ всички европейски страни сѫ били свързани съ него, като професори или студенти. Да споменемъ само Гроциуса, Декарта, Голдсмита. Л. е и родното мѣсто на Мушенбрека, изобрѣтательтъ на лайденската стъкленица (виж. *Електричество*). Университетътъ притежава цѣнна библиотека съ много рѣдки ржкописи; великолѣпна сбирка по ме-

де Гама въ 1499. Минѫли подъ англійското владичество съ Майсуръ.

Лакенъ. Белгийски градъ, прѣдградие на Брюкселъ, на Сенъ и Брюкселски каналъ за Вилебрекъ; станции на желѣзници отъ Брюкселъ за Остенде, и отъ Брюкселъ за Хюмбекъ; 26,000 жители. **Л.** е лѣтна резиденция на кралското семейство; има картинна галерия, хубави паркове и единъ кралевски замъкъ, съграденъ въ 1782 отъ австрийската княгиня Мария Христина.

Лакмусъ, *герм.* Хубава синя боя, която се прави отъ лишея Roccella tartarea, който расте въ Швеция.

Лакно или *Лукновъ*. Градъ въ англійска Индия, въ Сѣверо-Западни Области (сѣвер. Индия), ц. на едноименна область, бивша стол. на бившо кралство Удъ, 280 кил. на сѣв.-зап. отъ Бенаресъ, 906 килом. на сѣв.-зап. отъ Калкута, на р. Гумти, корабоплават. лѣвъ притокъ на Гангъ; срѣдоточ. на желѣзници за Агра, Дели и Бенаресъ; 280,000 жит. **Л.** по население е 4-ти градъ на Индия, слѣдъ Калкута, Мадрасъ и Бомбай. Тоя градъ, нововрѣменен, е доста правилно построенъ, съ булевари, паркове и градини. Той е важно търговско срѣдоточие и голѣмо стоварище на произведенията на богатата страна Удъ: жито, захарь, тютюнъ, масло и лой. Между индустриитѣ му, забѣлѣжителни сѫ фабрикитѣ му за муселини, кадифета и златошити и среброшити платове. **Л.**, построенъ въ XVI-и вѣкъ на мѣстото на единъ отъ нáй-ститѣ индийски градове, отъ който не е останѫла никаква диря, е добилъ важность само въ 1753, когато станѫлъ столица на Удъ. Господаретѣ му го украсили въ половинъ вѣкъ съ пó-вече дворци, джамии и паметници отколкото ималъ имперский градъ Дели. Въ 1856 **Л.** билъ присъединенъ, заедно съ цѣлото кралство, на англійското прѣдсѣдателство Калкута. Обл. **Л.** има простр. 11,502 четв. килом. и насел. 3,100,000 жит.

Лаконизмъ. *гр.* Изражение на една обширна мисъль съ малко думи; примѣръ Цѣзаровото veni, vidi, vici *(дойдохъ, видѣхъ, побѣдихъ)*.—**Лаконикъ**. Оня, който изражава мислитѣ си съ твърдѣ малко думи. — **Лаконически**. Кратъкъ и изразителенъ. — Способностьта да изражаватъ мислитѣ си съ малко думи притежавали до голѣма степень спартанцитѣ или лакедемонянетѣ, чиято земя се наричала Лакония, отъ дѣто и произлѣзла думата *лаконически*.

Лакония. Страна на староврѣменна Гърция въ юго-източни Пелопонезъ, съ столица Спарта (виж. *Спарта*). Сега область отъ Пелопонезъ; 121,200 жит.; гл. гр. Спарта.

Лакордеръ *(Жанъ Батистъ)*. Французски доминиканецъ, единъ отъ нáй-блескавитѣ оратори на XIX-и вѣкъ (1802—1861). **Л.**, роденъ въ Реси-сюръ-Урсъ (котъ-дорски департ.), свършилъ правото въ Дижонъ и станѫлъ адвокатинъ въ Парижъ; подирь малко, за чудо на приятелетѣ му, на които билъ познатъ като дълбоко заразенъ съ невѣрието, постѫпилъ въ колежа *Сенъ-Сюлписъ* и въ 1827 се покалугерилъ. Скоро той се отличилъ като проповѣдникъ. Въ 1830 почнѫлъ, заедно съ Ламéне, да обнародва списание Avenir (Бѫджще), органъ съ нáй-високи церковни начала и съ

рѣдка привлѣкателность; въ това врѣме той обнародвалъ нѣколко народодостѫпни астрономически съчинения, както и трудове съ дълбока наука. По-сетнѣ **Л.** занимавалъ поста директоръ на парижската обсерватория. По характеръ, той се отличавалъ съ крайно тщеславие; нъ никой никога не е билъ равенъ нему като лекторъ по астрономията, и малцина сѫ съдѣйствували по-вече за общия напрѣдъкъ на астрономическата наука. Главний неговъ трудъ е Traité d' Astronomie (2 т., Парижъ, 1764—ново и увеличено издание въ 4 т., Парижъ, 1771 — 1781). Той е обнародвалъ и други по-малки трудове по астрономията, мореплаването и др.; по-забѣлѣжителнитѣ отъ тѣхъ сѫ: Bibliographie astronomique; Des canaux de navigation et specialement du canal de Languedoc, дѣто се намира една обща история на каналитѣ; Abregé de navigation historique, théoretique et pratique, и едно описание на пѫтуванията му въ Италия прѣзъ 1765 — 66 (9 т., Парижъ, 1786). —**Л**-вий племенникъ, *Мишелъ Жанъ* **Л.**, род. въ 1766 въ Парижъ, умр. въ 1839, и той билъ астрономъ.

Лала-Шахинъ. Знаменитъ пълководецъ на султанъ Мурада I, прѣзелъ Одринъ (1360), който станѫлъ първа турска столица въ Европа, а послѣ Верея (Стара-Загора) и Пловдивъ (1364), дѣто се заселилъ като пръвъ турски *беглеръ-бегъ*, сир. като пръвъ намѣстникъ на султана въ Тракия (виж. *Аяне*). Слѣдъ това **Л.**-Ш-тѣ генерали прѣзели отъ българетѣ крѣпостьта Раковица надъ Голѣмо Бѣлево и крѣпоститѣ на Родопитѣ. Обсаждането се продължило нѣколко мѣсеца. Слѣдъ дълги борби въ планинитѣ **Л. Ш.** прѣзелъ Ихтиманъ и Самоковъ. **Л. Ш.** увѣнчалъ сполукитѣ си съ *чирменското* поражение (1371), когато генералътъ му Хаджи Илбеки, съ 4 хил. конница, поразилъ 60,000 сръбска войска при моста на р. Марица до Чирменъ. Сърбетѣ, подъ началството на краля си Вълкашина, били нападнѫти ненадѣйно въ една тъмна нощь и исплашени потънѫли по-вечето въ вълнитѣ на Марица. Тая турска побѣда дала възможность на турцитѣ да турѫтъ по-скоро ржка на южна, сѣверна и западна Македония. Казватъ, че слѣдъ тая побѣда **Л. Ш.** отровилъ Хаджи Илбеки.

Лалита-Патанъ. Индийски градъ (Нипалъ), 3 киломъ. на югъ отъ Катманду; 30,000 жит. Памучни платове, мѣдни и тучени издѣлия.

Лалушъ воевода. Славенъ борецъ среща турската тирания, сестринецъ на не по-малко прочутия Чавдарь воевода и пръвенъ неговъ байряктарь. **Л.**, както и вуйка му, билъ отъ Лжкавичкитѣ села въ околностьта на Щипъ, Македония. Въ оныя врѣмена Щипъ съ околностьта си зависялъ административно отъ София. Чавдарь работилъ, на чело на 300 юнака, въ планината Кожухъ. Кожухъ е задъ Лжкавечко, надъ Демиръ Капия и на югъ отъ Кожухъ се намира Конечката (Конче) планина. Кожухъ е планина висока и голѣма, ниско гориста, а къмъ върха гола; а Конечката планина е малка, нъ гориста. Въ политѣ на Кожухъ сѫ заселени Гевгелии и Гуменджа. Разказватъ, че софийский паша пращалъ среща Чавдаря потери 5—6 пѫти, нъ тѣ не сполучили да го разбиѫтъ

Ламайство или Ламаизмъ. *инд.* Вѣроисповѣдание на тибетцитѣ и монголитѣ, което е произлѣзло както будайството отъ браманството. И ламайцитѣ държжтъ едно вѣроисповѣдание за тройца; и тѣ, както будайцитѣ, вѣрватъ въ прѣселването на душитѣ, сир. въ прѣминуването на човѣшката душа въ други живи сжщества, като въ крава, свиня, бълха и т. н. Душата на добръ човѣкъ, по тѣхнитѣ убѣждения, минува въ чисто животно, а душата на лошъ човѣкъ—въ нечисто, запр. у свиня. Прѣселването става за искупване грѣхове. Ламайството знае особено три главни праздника. Празникътъ на Нова Година прѣзъ февруария отбѣлѣжва началото на пролѣтьта, или побѣдата на свѣтлината и топлината надъ тъмнината и студа. Той трае 15 деня. Втори праздникъ се празднува въ паметь на зачатието или въплощението на Буда и отбѣлѣжва началото на лѣтото. Третий е *водний праздникъ* прѣзъ августа и отбѣлѣжва началото на есеньта. Бракътъ у ламайцитѣ не е религиозно, а гражданско дѣло; ала пакъ единъ лама съобщава на младоженцитѣ кой день той счита *хаирлия* за оженването имъ. Отличнитѣ по чинъ, знание или благочестие ламайци изгарятъ слѣдъ смъртьта имъ; нъ мъртвитѣ тѣла на народа изобщо се прѣмахватъ като ги оставятъ на отворенъ въздухъ, за да ги испояждатъ птицитѣ и хищнитѣ звѣрове; ала пакъ единъ лама трѣбва да присжтствува кога умира човѣкъ, за да надзирава свѣстното отдѣляне на тѣлото отъ душата и да упжтва душата за пакирождението ѝ въ честито състояние.

Ламанский (професъ. *Владим. Ив.*). Русски ученъ, род. въ 1833, училъ се въ с. петербургската гимназия и с. петербургския университетъ по историко-филологическия факултетъ. Учената и публицистическата дѣятелность на професъ. Л. е твърдѣ разнообразна. Много любопитни нѣща за русската история на XVIII-и и XIX-и вѣкъ сж извлѣчени отъ Л. изъ архивата на русското министерство на външнитѣ дѣла. Още рано той зималъ участие въ трудоветѣ на етнографич. отдѣление на русското географическо дружество. Въ 1859 Л. напечаталъ магистерска дисертация: *За словѣнеть въ Мала-Азия, Африка и Испания.* Въ 1862—64 извършилъ едно пжтуване по словѣнскитѣ земи и далъ единъ редъ очерки *(Сърбия и юго-словѣнскить области на Австрия, Италиянската и словѣнската народности въ политическо и културно отношения* въ **Отечеств. Зап.**, 1864), въ които развива словѣнофилски идеи за отличителнитѣ особености на словѣнското племе и просвѣщение, отбѣлѣжва задачата на словѣнското обединение чрѣзъ русския езикъ, като общъ литературенъ езикъ на цѣлото словѣнство. Прѣзъ това прѣбиване въ странство Л. събралъ богатъ ржкописенъ материалъ, издаденъ отъ него въ съчинението *За нѣкои словѣнски ржкописи въ Бѣлградъ, Загребъ и Вѣна,* съ филологически и исторически бѣлѣжки (СПБ., 1864). Въ 1865 г. Л. добилъ катедра въ с. петербургския университетъ. Въ 1869 Л., въ *Журналъ М. Народ. Просвѣщ.*, въ единъ редъ статии подъ заглавие *Непорѣшенный вопросъ* разглежда, между друго, българското нарѣчие и писменность въ XVI-и

Флора (3 т.), и скоро, подъ Бюфоновото покровителство, влѣзлъ въ Академията на наукитѣ (ботанический отдѣлъ). Слѣдъ това билъ назначенъ ботаникъ на краля, и наставникъ на Бюфоновия синъ, съ когото посѣтилъ нѣкои чужди страни, и изучилъ тѣхнитѣ ботанически сбирки. Откакъ прѣкаралъ голѣма часть отъ живота си въ сериозно изучване на ботаниката, **Л.** се посветилъ на зоологията, и въ 1793 билъ назначенъ професоръ на долнитѣ разреди животни въ Jardin des Plantes. На тоя клонъ отъ науката той направилъ твърдѣ важни услуги, раздѣлилъ животното царство на два отдѣла — гръбначни и безгръбначни; изслѣдвалъ ископаемитѣ раковини; изучилъ безгръбначнитѣ животни, молюски, раковидни, морски лилии; пръвъ посочилъ разликата въ формата и устройството имъ; отдѣлилъ раковиднитѣ отъ насѣкомитѣ; установилъ родове паяци; опрѣдѣлилъ класа, нареченъ отъ него аннелиди (пръстеновидни черве); различилъ инфузориитѣ отъ полипитѣ; майсторски описалъ ископаемитѣ раковини въ тебеширнитѣ пластове въ Парижъ. На́й-великото **Л**-во съчинение е *Историята на безгръбначнитѣ животни* (Парижъ, 1815—1822, 7 т.; 2-ро изд. отъ Деше 1835, и др.). Въ съчинението си *Зоологическа Философия* (Парижъ, 1809, 2 т.), **Л.** се явява истински прѣдтеча на Даруина; въ тоя трудъ, покрай нѣкои крайно умозрително възгледи, той поставя научно задачата за «измѣняемостьта на видоветѣ», възстава среща собственото сѫществуване на вида, посочва тежнението на живитѣ сѫщества къмъ усъвършенствуване и др. **Л.** ослѣпѣлъ отъ сипаница, и починѫлъ слѣдъ 17-годишна слѣпота.

Ламартинъ *(Алфонсъ)*. Единъ отъ на́й-великитѣ французски по-ети и отличенъ политикъ, род въ Маконъ въ 1790, умр. въ Пари въ 1869. Билъ първото чадо единъ французски благородни който слѣдъ него ималъ 6 дъ ри. Майка му била първата учителка и го научила да чете една илюстрована Библия. Отка свършилъ наукитѣ си въ ка герската класическа колегия Бели (градецъ съ 6500 жит., килом. на юго-ист. отъ Бург пѫтувалъ въ Италия, а послѣ върнѫлъ въ Парижъ. Слѣдъ Н полеоновото падане, постѫпилъ войската, нъ скоро напуснѫлъ енната служба и втори пѫть п сѣтилъ Италия въ 1818. Въ 18 се появили неговитѣ *Поетичес и религиозни съзерцания.* Спол ката на тая сбирка стихотво ния надминѫла всѣка надежда автора: книгата се распродала 45,000 екземпляра въ 4 годи И тая сполука помогнѫла на да стѫпи на дипломатическото прище. Той билъ назначенъ *ат* на французското посолство въ полъ, и на пѫтя си за тоя гр се оженилъ, въ Шамбери, за млада англичанка, г-ца Бърчъ която се билъ срещнѫлъ прѣд ната година въ Савойскитѣ лини. Въ 1823 се появили н витѣ *Нови съзерцания,* и въ 1 станѫлъ секретарь на посолст въ Флоренция. Едно нещастно ражение, което **Л.** билъ упо билъ за италиянцитѣ, въ св *Послѣдня пѣсень на Чайлдъ ролда* (1825) му докарало ед дуелъ съ пълковникъ Пепе, к подигнѫлъ ржкавицата въ н

Ланкастерски способъ за прѣдаване. Метода на взаимно учение, наречена така по името на изобрѣтателя си Ланкастера. Виж. *Взаименъ*; *Ланкастеръ* (Иосифъ).

Ланкастеръ. Английски градъ. ц. на управл. на Ланкаширъ, 73 килом. на сѣв.-зап. отъ Манчестеръ, 70 килом. на сѣв.-ист. отъ Ливерпулъ, 335 килом. на сѣв.-зап. отъ Лондонъ, на р. Луна, при устието ѝ въ Ирландско море; станция на желѣзницата отъ Престонъ за Карлайлъ; 20,665 жит. Фабрики за вагони, памучни и копринени платове и др.; фабрика за мушами. Малкитѣ кораби стигатъ до града, нъ голѣмитѣ се растоварятъ въ Гласонъ, 8 килом. по́долу отъ **Л.**; службата имъ е повечето крайбрѣжна. — Область **Л.** е една отъ на́й-населенитѣ въ Англия; простр. 4,860 чет. килом. и насел. 3,454,440 жит. Тая область е главното срѣдоточие на памучнитѣ фабрики, не само въ Англия, а въ цѣлъ свѣтъ; тя притежава по́-вече отъ 2,000 фабрики на памучната индустрия, на които работѧтъ не по́-малко отъ 470,000, работници. Фабрикитѣ се съсрѣдоточаватъ на́й-вече въ Манчестеръ. Пристанищата сѫ Ливерпулъ, второто пристанище въ Англия [първото е Лондонъ], Бяроу, Ланкастеръ, Престонъ и др.

Ланкастеръ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Пенсилвания), 55 килом. на юго-ист. отъ Хярисбургъ, въ долината на Конестога; срѣдоточие на шесть желѣзници; 39,090 жит. Фабрики за пушки, брадви, коля, паровози; много канали. — **Л.** е основанъ въ 1730 отъ германци, които и сега образуватъ болшинството отъ населението.

Ланкастеръ *(Иосифъ)*. Английски педагогъ, пръвъ прѣдавателъ по способа, който носи името му, род. въ Лондонъ въ 1771, умр. въ Ню-Йоркъ въ 1838. Пръвъ пѫть той отворилъ въ едно лондонско прѣдградие взаимно (виж. *Взаименъ*) училище въ 1798; въ 1811 въ Лондонъ имало вече 95 училища по *Ланкастерската* система съ 30,000 ученици. Нъ **Л.** срещнѫлъ несполука, когато поискалъ да приспособи системата си на по́-горното учение. Въ 1816 той се прѣселилъ въ Америка, дѣто продължавалъ да приспособява системата си. **Л.** е описалъ прѣдавателния си способъ въ двѣ съчинения: Improvement in education (Подобрение въ образованието) [1805] и The British system of education (Английската образователна система) [1810].

Лансие, *фр.* Дансъ, приличенъ на кадрила.

Лантанъ (лат. L*anthanum*, или L*anthanium*, отъ гръцка дума, която значи *скритъ*). Просто тѣло, металъ, откритъ въ 1841 отъ шведа Мосандера въ церита; окисътъ му има бѣлъ шаръ, а солитѣ му сѫ безцвѣтни. Тоя металъ нѣма практическа стойность. До сравнително скоро, тритѣ метала церий, лантанъ и дидимъ всичкитѣ минували подъ името церий.

Ланцетъ, *герм.* Нищерь; островръхъ, много тънъкъ и отъ двѣтѣ страни остръ хирургически инструментъ; употрѣбява се за пущане кръвь, пробождане циреи и др.

Ланъ-чеу. Градъ въ западни Китай, ц. на обл. Канъ-су, 1200 килом. на юго-зап. отъ Пекинъ, на дѣсния брѣгъ на Хоангхо, при политѣ на планинското бърдо Махашанъ; 500,000 жит. Макаръ **Л.** и да е официално сѣдалище

на управл. на Канъ-Су, вице-кралътъ ходи всѣкои шесть години да прѣбивава три години въ градъ Су-чеу. Срѣдоточие на голѣма търговия съ Монголия. При всичко, че е толкова далечъ отъ приморието и търговскитѣ пристанища отворени за европейцитѣ, **Л.** е единъ отъ китайскитѣ градове, които най-много сж се опитали да подражаватъ европейскитѣ индустрии. На първо мѣсто стои една фабрика за топове и друга за сукна за войската; послѣ иджтъ нѣколко фабрики за прости платове отъ вълна и камилски косми. Други отъ главнитѣ търговски стоки сж: копринени платове, каменни и дървени извайки, сребърни и други украшения, желѣзни и тучени сѣчива, овощия и всѣкакви зеленчуци, тютюнъ, чай. **Л.** има вече парни машини, които употрѣбяватъ ископаемитѣ въглища отъ околностьта. Жителитѣ сж токо-речи изключително китайци, въ се срѣщатъ и монголи и тангути; 80 християне се намиратъ въ града и 200 въ околностьта. — **Л.** е расположенъ въ едно широко и плодородно поле, дѣто обработватъ най-вече тютюна. Градътъ, заобиколенъ съ назжбени стѣни и съ високи кули, е малъкъ; ала прѣдградията му, които сжщо сж заобиколени съ стѣни, сж доста голѣми. Той нѣма забѣлѣжителни сгради, и неговитѣ 40,000 кжщи сж токо-речи сбутани дървени здания; улицитѣ, послани съ мраморъ и съ гранитъ, сж много чисти: малко китайски градове иматъ пó-приятенъ изгледъ.

Лаодика. Приамова и Хекубина дъщеря, Хеликаонова сжпруга; слѣдъ разорението на Троя, въ врѣме на бѣгството на жителитѣ ѝ, **Л.** била погълнжта отъ земята; по друго сказание, тя сама се хвърлила отъ една канара въ отчаянието си за загубата на сина си Мунитоса.

Лаодикия. 1) Староврѣмененъ градъ въ Мала Азия (Фригия), дѣто се основала една християнска църква още въ врѣмето на апостола Павла. Около 65 г. слѣдъ Р. Х., тоя градъ, заедно съ Иерополъ и Колоса, билъ съсипанъ отъ едно земетресение, ала скоро се въздигнжлъ пакъ отъ Марка Аврелия. **Л.** е забѣлѣжителна по два помѣстни събора, които носнжтъ името ѝ. Първий *лаодикийски* съборъ, държанъ въ 364 или 368 г., съставилъ 58 правила за разни случаи въ църковната практика; вторий *лаодикийски* съборъ отсѫдилъ, въ 476, Евтихия. На развалинитѣ на **Л.** се намира сегашний градъ *Ески-Шехиръ*. 2) Староврѣмененъ градъ на крайбрѣжието на Сирия, сега *Латакия*, основанъ отъ Селевка Никатора и наименуванъ по майчиното му име; служилъ за пристанище на Антиохия. Развалинитѣ на акведука, съграденъ отъ Ирода Велики, още сжществуватъ.

Лаокоонъ. Аполоновъ жрецъ въ Троя, който напразно увѣщавалъ троянцитѣ да се пазнжтъ отъ дървения конь, съ помощьта на който гръцитѣ зели Троя. Разгнѣвена Юнона изпратила двѣ огромни змии, които удушили **Л.** съ двамата му синове. Прѣдсмъртнитѣ мжки на **Л.** и синоветѣ му въ борбата имъ съ змиитѣ сж прѣвъсходно изображени въ една мраморна група, която се пази въ ватиканския музей въ Римъ. Тая група е намѣрена въ 1506 близу до Сете-Сала, въ околностьта на Римъ. Споредъ Плиний, тя е про-

изведение на 3-ма гръцки ваятеле отъ Родосъ: Агезандръ, Полидоръ и Атенодоръ; нъ това е съмнително. Копия отъ нея се намиратъ въ всѣкой отъ по́-главнитѣ европейски музеи. Едно естетическо изложение на това прочуто староврѣменно произведение е Лесинговото съчин. Laocoon, oder über die Grenzen der Poesie und Malerei, прѣведено, между другитѣ езици, и на русски.

Лаомедонъ. Троянски царь и Приамовъ баща, който измамилъ Аполона и Нептуна когато имъ плащалъ за построението на стѣнитѣ на Троя. За наказание, боговетѣ му испратили едно морско чудовище, на което трѣбвало да прѣдаде дъщеря си Хезиона; ала Хезиона спасилъ Херкулесъ, който послѣ убилъ Л., когато той пакъ не устоялъ на думата си *(басносл.)*.

Лаосъ. Една планинска страна въ Индо-Китай, между Бирмания на сѣв., Мунипуръ на зап., Юнанъ на ист., Сиамъ и Камбоджия на югъ. Въ нея имало нѣколко държавици, които сега сж раздѣлени между бирманцитѣ, сиамцитѣ, анамцитѣ и китайцитѣ. Лаосцитѣ сж будайци. Само въ Сиамъ има около 1 милионъ лаосци. Сѣвернитѣ лаосци се татуиратъ, та затова се наричатъ *черно-коремни*, а южнитѣ, сиамскитѣ, не се татуиратъ, та се наричатъ *бѣло-коремни*. Лаосцитѣ сж кротки и суевѣрни. Поминъкътъ имъ е земедѣлието; и главнитѣ имъ произведения сж оризъ, царевица и разни овощия.

Лао-це. Знаменитъ китайски философъ, Конфуциевъ съврѣменникъ и основатель като него на тауското вѣроисповѣдание (виж. *Китай*). Той е авторъ на *Книгата на пжтя и живота*, отъ която има едно французско изданіе, Taote-King, отъ Жулиана (Парижъ, 1842). Други съчинения за Л-та нѣра сж издадени отъ Неймана, Lehrsaal des Mittelreichs (Мюнхенъ, 1836).

Лаперузовъ пророкъ дѣли о-ви Сахалинъ и Мастмай, съединява Охотско море съ Японско. Дължина по́-вече отъ 100 килом., широчина измѣнлива. **Л.** *п.* носи името на открителя си, Лаперуза.

Лаперузъ *(Жанъ)*. Французски мореплаватель, капитанъ въ французската флота, род. въ Алби (тарнски департ.) въ 1741. Въ американската война се отличилъ съ подвизитѣ си, на́й-вече като унищожилъ англійскитѣ крѣпости въ Хъдсъновъ заливъ (1782), съ толкова храбрость, колкото и човѣколюбие. Въ 1785 Лудовикъ XVI му възложилъ да продължи Куковитѣ открития, и самъ начърталъ плана на пжтуването му. **Л.** тръгнжлъ отъ Брестъ въ 1785 съ двѣ фрегати, *Бусолъ* и *Астролабъ*, посѣтилъ сѣв.-западния брѣгъ на Америка, изслѣдвалъ сѣв.-източнитѣ брѣгове на Азия, открилъ *Лаперузовъ* протокъ и протокъ *Бусолъ*, и испратилъ М. де Лесепса да занесе въ Парижъ дневницитѣ му, хартитѣ му и плановетѣ му. Прѣзъ септемврѝия 1787 той пристигнжлъ въ Ботанически заливъ, подирь което всѣка диря отъ него исчезнжла. Французското правителство прѣдложило награда 10,000 лева за какво-годѣ извѣстие за сждбата му, и въ 1791 испратило единъ походъ да го дири, нъ безъ сполука. Въ 1826, единъ англійски капитанинъ, Дилонъ, намѣрилъ на о-въ Тюкопия нѣколко нѣща отъ Л-витѣ кораби, които били добити отъ жителетѣ на о-въ Моликсло, единъ отъ Хебридскитѣ о-ви. Ан-

глийската Източно-индийска компания испратила капитанъ Дилона, а французското правителство испратило единъ походъ подъ началството на Дюмонъ Дюрвила да издирѣтъ всичкитѣ дири отъ Л. и другаретѣ му. Намѣри ли се очевидци на разрушението на двата французски кораба; напълно се установило, че и двата Л-ви кораба били разбити въ една буря среща о-въ Маликоло, и че всички въ корабитѣ погинѫли. Въ 1828, капитанъ Дюмонъ Дюрвилъ въздигнѫлъ на брѣга на острова паметникъ на Л и другаретѣ му. Едно описание на Л-вото пѫтуване, съставено по дневницитѣ му, е обнародвано подъ заглавие Voyage autour du monde (4 т., Парижъ, 1797, съ атласъ).

Лаписъ (лат. знач. *камень*). Л., по́-право *Лаписъ инфернализъ*, е онова, което се нарича адски камень или *джендемъ ташъ;* въ сѫщность азотно-кислено сребро. Употрѣбява се въ лѣкарството за пригаряне. — Lapis causticus, *лат.* Горливъ камень, въ сѫщность хидро-кислена основа. Употрѣбява се въ лѣкарството за горѣне рани и др. — Lapis lazuli, *лат.* Виж. *Лазулевъ камень.*

Лапитъ. Синъ Аполоновъ и Стилвинъ, баснословенъ родоначалникъ на *лапитянетъ*, диво племе въ Тесалия, което било въ постоянна вражда съ кентавритѣ.

Лапландия *(земя на лапитъ).* Страна въ на́й-сѣверната часть на Европа, допира до Ледовити океанъ, Швеция, Норвегия и Финландия; дѣли се на норвежска (на́й-сѣверната часть), шведска (южната) и русска (юго-източната). Норвежка Л. захваща едно пространство отъ 78,000 чет., киломъ. съ 13,000 лапландци; шведска Л. — едно пространство отъ 150,000 чет. килом. съ 5,000 лапландци; и русска Л. — едно пространство отъ 33,000 чет. килом., съ 10,000 лапландци, та сборътъ на лапландцитѣ достига до 28,000. Освѣнь това, въ разни части на Л. сѫ се заселили фини, шведи, норвежци и руси, та по численость населението на Л. се распрѣдѣля така: — норвежка Л. съ 50,000 жит., шведска Л. съ 14,000 жит. и русска Л. съ 60,000 жит.; ала прѣдѣлитѣ на тия раздѣления не сѫ опрѣдѣлени точно, та и пространствата и населенията имъ се прѣсмѣтатъ различно отъ разнитѣ списатели. Климатътъ на Л. е много лютъ деветъ мѣсеца прѣзъ годината; а пъкъ жегата прѣзъ юлия и августа, когато въ на́й-сѣвернитѣ части слънцето не захожда нѣколко седмици, дѣлѫтъ отъ зимата една пролѣть, и една есень само отъ по двѣ седмици. Голѣма часть отъ земята е покрита съ гори и съ мъхове, и тѣ доставятъ обилна храна за стадата сѣверни елени, които съставятъ главния изворъ на богатство за жителетѣ; ала и много отъ по́-високитѣ пространства сѫ съвсѣмъ лишени отъ растителность и необитаеми.

Етнологически, лапландцитѣ се числѫтъ къмъ сѫщата челядь народи, отъ която сѫ финландцитѣ, естонцитѣ и ливонцитѣ. Едно врѣме тѣ всички живѣли въ номандско състояние; нъ сега нѣкои лапландски племена сѫ се заселили близу до голѣмитѣ рѣки и езера и се поминуватъ съ риболовство и ловъ; тѣ снабдяватъ тържищата съ дивечь и кожи. Лапландцитѣ сѫ физически неразвити и дребни, съ малки очи, ниско чело, високи челюсти и рѣдка брада; тѣ сѫ добродушни,

нъ упорити и груби, па сѫ и наклонни да мамѧтъ. Ако и да сѫ суевѣрни и лековѣрни, не сѫ лишени отъ религиозно чувство; тѣ сѫ вече и християне — норвежкитѣ лапландци протестанти, а русскитѣ православни. Библията е прѣведена на езика имъ, който се дѣли на нѣколко нарѣчия, които сѫ привлѣкли вниманието на мнозина сѣверни филолози. Ю́-вечето храна и облѣкло добиватъ отъ елена, тѣхното единствено домашно животно. Жилищата имъ състоѧтъ или отъ конусообразни калени колиби, или отъ коженопокрити шатри. Градове и села тѣ нѣматъ. Прѣзрѣнието, съ което гледатъ на тѣхъ високитѣ и снажни норвежски селяне, бръка да се смѣсватъ съ други племена; отъ друга страна, тѣ сами държатъ здраво обичаитѣ си, та и това клони да ги осамотява отъ другитѣ народи.

Лапласъ *(Пиеръ*, маркизъ де). Французски математикъ и астрономъ, единъ отъ на́й-великитѣ изслѣдователе въ математическата астрономия, непосрѣдствено пръвъ слѣдъ Нютона въ тоя клонъ отъ науката. **Л.**, род. въ Бомонъ (калвадосски департ.) въ 1749, умр. въ Парижъ въ 1827. Синъ на единъ бѣденъ земедѣлецъ и професоръ на математиката на 19-годишна възрасть въ бомонското военно училище, **Л.** отпослѣ отишелъ въ Парижъ, дѣто привлѣкълъ вниманието на д' Алембера и чрѣзъ неговото влияние билъ назначенъ професоръ въ париж. военно училище и приетъ членъ въ академията на наукитѣ (1783). По това врѣме той билъ разрѣшилъ нѣколко задачи въ математиката, които отдавна осуетявали усилията на геометритѣ; сега му хрумнѫло на ума да посвети математическитѣ си познания и способности на астрономията, та почнѫлъ да крои плана на съчин. си *Небесна Механика*,—неговий безсмъртенъ шедевръ—отъ което петътѣ тома се появили отъ 1799 до 1825; въ тоя свой трудъ той по законитѣ на механиката доказалъ устойчивостьта на слънчената система, въпрѣки видимитѣ неправилности и смѫщения; тоя трудъ е изряденъ по дълбочината на идеитѣ, свръската на доказателствата, реда и ясностьта на изложението. **Л**-вото съчинение *Системата на свѣта* (2 т., Парижъ, 1796; 6-о изд. 1824) «е *Небесната Механика* безъ онаи върволица аналитически формули, по която трѣбва да върви всѣкой астрономъ, който, по Платоновото изражение, желае да знае *кои числа* управляватъ веществената вселенна»; тая книга е назначена за ония, които не могѫтъ да слѣдѫтъ мѫчнитѣ доказателства и исчисления въ великото му съчинение; тамъ **Л.** е изложилъ общедостѫпно прочутата си теория за какъ се е образувала нашата планетна система; на́й-напрѣдъ, планетитѣ се откѫснѫли отъ слънчовата атмосфера въ видъ на пръстени отъ газаообразно свѣтло вещество, по причина че слънцето постепенно се сгѫстявало и омалѣвало, па и въртението му се увеличавало; послѣ чрѣзъ истиване откѫснѫтитѣ пръстени се сгѫстявали въ течни и твърди тѣла (планети), които продължавали да се въртѧтъ около слънцето по сѫщитѣ орбити, по които тѣ се въртѣли напрѣдъ подъ видъ на газъ или пара. Тия на́й-важни **Л**-ви изслѣдвания, направени възъ основа на закона за всемирното притяжение, увѣнчали Нютоновото здание. Едно гениално **Л**-во тво-

рение е и *Аналитическата теория на вѣроятноститѣ* (1812), което възвело тая теория до високо съвършенство; а теорията на вѣроятноститѣ безъ помощьта на аналитически формули се заключава въ *Философски опитъ върху вѣроятноститѣ* (Essai philosophique sur les probabilités). **Л.** е правилъ съ Лавоазие единъ редъ опити върху топлината, посочилъ е свойството на статистическото електричество и е направилъ много и цѣнни наблюдения надъ прѣломяването на лучитѣ, капилярностьта и барометрическитѣ измѣрения.

За зла честь, **Л.** не можалъ да се задоволи съ научната си слава. Великий ученъ, увлѣченъ отъ едно необяснимо самолюбие, искалъ да бжде и политикъ; нъ въ политическия животъ той прѣдставя една печална картина. Бонапартъ го назначилъ министръ на вжтрѣшнитѣ дѣла, нъ, слѣдъ шесть седмици, го уволнилъ по неспособность; ала пакъ Бонапартъ го направилъ графъ. Въ 1814 той гласувалъ за Бонапартовото сваляне отъ прѣстола, и възстановението на бурбонитѣ. Слѣдъ второто династическо възстановение, Лудовикъ XVIII-и го направилъ перъ и маркизъ. Въ камарата на пероветѣ той показалъ, както билъ показалъ въ врѣме на революционното управление, най-голѣма некаджрность за политическитѣ работи и най-голѣмо раболѣпство.

Лапония и лапонци. Сжщото, каквото е Лапландия и лапландци.

Лаплата. Сжщото, каквото е република *Аржентина*.

Лаплата *(рио де)*. Много широка рѣка или морски ржкавъ (*широчина* 220 килом. при устието) въ южна Америка, образува се отъ Парагвай, Уругвай и Парана, мие Буеносъ-Айресъ и Монтевидео; 300 килом. Поради силнитѣ и нередовни бързеи и внезапнитѣ бури, корабоплаването по **Л.** е крайно опасно; ала прѣзъ това рѣчно-морско устие се изнасятъ на тържището около една четвърта отъ произведенията на южна Америка.

Лаплата. Градъ въ република Аржентина, 50 килом. отъ Буеносъ-Айресъ; 65,575 жит. заедно съ Енсенада, която служи за пристанище на **Л.**, и прѣдградие Толоза. Музей, библиотека, 3 банки, 2 театра, 30 училища. Пристанище Енсенада е съединено съ **Л.** съ каналъ. — **Л.** е основанъ въ 1882.

Лаплата. Друго име на Чукуисака.

L'*appetit vient en mangeant*. Франц. пословица: охотата се възбужда съ ядене; отговаря на нашата: уста сж, куме, кучешки.

L*apsus calami*, *лат.* Погрѣшка на перото, сир. нѣщо написано погрѣшно отъ бързина или отъ криво-съобщени свѣдѣния.

L*apsus linguae*, *лат.* Погрѣшка на езика, сир. нѣщо изговорено погрѣшно.

Лара *(Мариано Ж. де —)*. Знаменитъ испански сатирикъ (1809—1837), синъ на прочутъ лѣкарь-литераторъ, който придружилъ краль Иосифа въ Франция, отъ дѣто се върнжлъ въ Испания въ 1817. Още на 14 години М. Ж. де **Л.** прѣвелъ отъ французски цѣлата *Илиада* и съставилъ испанска граматика съ синоптическа харта. Въ 1832, почнжлъ да обнародва сатирически очерки въ списание *Клети Бърборко*, което властьта спрѣла съ 14-и брой. Въ врѣме на Христининото регент-

ство далъ още единъ редъ гениални очерки. Нѣкои негови очерки, подъ заглавие *Лара* или *Съвръменната испанска сатира*, сж прѣведени и обнародвани отъ Д. К. Попова въ спис. *Наука*, год. I, кн. IV и V. **Л.** е написалъ и една драма, една комедия и една нувела, всичкитѣ исторически; нъ ни въ едно отъ тия съчинения не е упазена историческата истина. Блескавий сатирикъ се самоубилъ отъ любовно отчаяние. Цѣлъ Мадридъ го испроводилъ до гроба му. *Съчиненията* му сж напечатани въ Мадридъ, 1843, 4 т.; въ Парижъ, 1848, in-8°.

Ларва, *лат.* Личинка; името на животни, като напр. гжсеницата, които си мѣнуватъ формата, въ онова състояние, въ което сжществуватъ откакъ излѣзжтъ изъ яйцето. До скоро ларвеното състояние е било извѣстно само за насѣкомитѣ; нъ сега е доказано, че много морски животни прѣкарватъ доста голѣма часть отъ живота си въ такъво състояние, па е и забѣлѣжително, че нѣкои отъ тѣхъ, като цироподитѣ (cirrhopods), които плуватъ свободно въ ларвено състояние и сж надарени съ очи въ това състояние, ослѣпяватъ когато достигнжтъ до пълното си развитие, като и засѣдватъ на едно мѣсто и прѣставатъ вече да се мѣстятъ. **Л.** на много насѣкоми, между които е и гжсеницата, набиратъ у себе си много масъ, която имъ служи въ напокошното състояние, въ което не яджтъ.

L*argetto*, *итал.* Музикаленъ терминъ: доста полека.

L*argo*, *итал.* Музикаленъ терминъ: широко.

Лари, Мани и Пенати. Покровителни духове или божества у римлянетѣ. Происхождението на тия имена не е навѣрно познато, нъ изобщо се прѣдполага, че **л.** е множественото число на *ларъ*, етруска дума, която значи «господарь», или «герой»; мани се прѣдполага да значи «добри или благотворни»; а понятието пенати е свързано съ penus, «най-вжтрѣшната часть на единъ домъ или свѣтилище». **Л.**, мани и пенати не изглежда да сж минували за съвсѣмъ различни сжщества, защото тия имена често се употрѣбяватъ едно за друго; ала нѣкои съзиратъ помежду имъ едно различие и мислжтъ, че **л.** сж били земни, манитѣ адски и пенатитѣ небесни покровителе; и това се вижда вѣроятно, защото между пенатитѣ сж се включвали и такъви божества като Юпитеръ, Юнона, Веста и др. Отъ това и нѣкои заключаватъ, че манитѣ сж били духоветѣ на нѣкои **л.** въ ада, а въ числото на пенатитѣ сж влизали не само ларитѣ, а и всички духове, демони или божества, които сж упражнявали «особено провидѣние» надъ семействата, градоветѣ и др. За манитѣ не се знае токо-речи нищо ясно. Единъ годишенъ праздникъ се е празднувалъ въ тѣхна честь на 7-и февруария, който се е наричалъ Feralia или Parentalia; за пенатитѣ и за тѣхъ ние сме токо-речи въ еднакво невѣжество; нъ за **л.** имаме доста видѣлина. Тѣ сж се дѣлили, както пенатитѣ, на два разреда — *домашни* **л.** (Lares clementici) и *публични* **л.** Lares publici). Домашнитѣ **л.** сж били душитѣ на добродѣтелни праотци, пустнжти изъ царството на сѣнкитѣ, и възвишени на чина покровителе на потомцитѣ си. Тѣ сж били, съ една дума, домашни богове, и тѣмъ сж се кланяли като на праотци.

Първий отъ л. по почеститѣ е билъ Lar familiaris, семейний ларъ, основательтъ на дома, който придружавалъ семейството въ всичкитѣ негови жилища. Публичнитѣ л. имали по-широкъ кржгъ на влияние, и добивали особени имена отъ мѣстата, надъ които господствували. Така е имало Lares compitales (кръстопжтни л.), Lares vicorum (улични л.), Lares rurales (селски л.), Lares viales (друмски л.), Lares permarini (морски л.), и Lares cubiculi (л. на спалнитѣ). Образитѣ на тия духове-хранители или божества сж се туряли въ едно долапче, което се е наричало lararium; тия образи сж били направени отъ восъкъ по селата, а отъ камень или металъ въ Римъ, и сж имали изобщо запрѣтнжта тога (римска горна дреха), рогове, и въ ржката чаша или стомна. На л. рамлянетѣ се кланяли всѣкидневно: колчимъ едно римско семейство сѣдало да яде, единъ дѣлъ отъ храната се поднасялъ и тѣмъ; нъ особени почести се отдавали тѣмъ на календитѣ и идитѣ на всѣкой мѣсецъ (виж. *Календи* и *Иди*); и на празднични тържества, ларенитѣ се растваряли, и образитѣ на л. се украсявали съ вѣнци.

Лари. Градъ въ южна Италия, 23 килом. на юго-ист. отъ Пиза; 11,000 жит. Въ околностьта се обработва жито, вино, оризъ, маслини и кестене; кестенетѣ често замѣстватъ хлѣба. Наблизу има солени цзвори и богати мѣдни рудници. Въ града има старъ замъкъ и стари укрѣпления още въ добро състояние.

Ларингизмъ, отъ *ларинксъ*. Задушване у дѣца. — **Ларингитъ.** Възпаление на ларинкса или дихателното гърло. — **Ларингорагия.** Кръвотечение изъ дихателното гърло. — **Ларингоскопъ.** Огледалце за прѣгледване ларинкса, изнамѣрено отъ Д-ръ Георги Лавино въ Берлинъ. — **Ларингоскопически.** Който се отнася до ларингоскопа. — **Ларинготомия.** Въ *хир.* разрѣзване на ларинкса. — **Ларинксъ,** *гр.* Дихателното гърло; малка празнина въ задната часть на устата, дѣто се свършва гръкланътъ. Гласътъ се образува въ ларинкса, когато говоримъ.

Лариса. Гръцки градъ въ Тесалия, на Саламбрия; 15,860 жит. Отстжпи се на Гърция по Берлинския договоръ; турцитѣ го прѣзехж изново въ турско-гръцката война прѣзъ 1877, нъ по мирния договоръ пакъ го върнжхж на Гърция. Въ старо врѣме Л. е билъ резиденция на Филипа Македонски, Александровъ баща.

Ларистанъ. Приморска область въ южна Персия, съпрѣдѣлна съ Фаристанъ; простр. 60,000 чет. килом., съ само 100,000 жит. (кюрди, таджици и, по приморието, арабе грабителе и пирати). Л. образувалъ отъ XI-и вѣкъ до 1601 независимо кралство. Виж. *Ларъ*.

Ларнака. Пристанищенъ градъ на юго-източния брѣгъ на о-въ Кипръ, 30 килом. отъ Никозия; 10,000 жит. Л. е главното срѣдище на търговията на о-ва; има редовно параходно съобщение съ Цариградъ, Смирна, Александрия, Марсилия и паврѣменѣ съ Англия. Една телеграфна линия отива отъ Л. по сушата до посъ Св. Андрея, и отъ тамъ по подморска ортома до Латакия, въ Сирия. Въ околностьта на Л. има солени езера, които докарватъ на правителството 1,000,000 лева годишенъ доходъ.

Ларошфуко (*Франсоа*, дюкъ де). Французски политикъ и пи-

сатель (1613 — 1680), потомецъ на славенъ родоначалникъ *Фуко*, който живѣлъ въ 1026 и за когото въ една грамота се говори като за vir nobilissimus Fulcaudus. Л. участвувалъ въ интригитѣ противъ Ришлйо и въ безредията на Фрондата, и направилъ дома си сборно мѣсто на всички литературни знаменитости на епохата си (на Боало, Расина, Молиера и др.). Той е авторъ на прочути *Записки* (Келнъ, 1662; Амстердамъ, 1723, и др.), въ които дава просто нъ майсторско описание на съврѣменнитѣ нему политически събития. Въ 1665 той обнародвалъ *Размишления и Нравствени правила* (ново изд. на Мартона, Парижъ 1822), книга, която съдържа 360 отдѣлни мисли, отъ които може-би най-обширно извѣстната е неговото опрѣдѣление на лицемѣрието, именно, че «лицемѣрието е почитъ, който порокътъ отдава на добродѣтелта». Л-витѣ Oeuvres Complètes сж издадени отъ Депинга (Парижъ, 1818).

Ларусъ *(Пиеръ)*. Французски лексикографъ и педагогъ, род. въ Туси (йонски департ.), въ 1817, умр. въ Парижъ въ 1875. Училъ се въ началното училище на родното си село, свършилъ версайлската колегия и послѣ билъ свободенъ професоръ въ Парижъ. Въ 1851 основалъ една книжарница и, заедно съ съдружника си Боае, написалъ нѣколко учебника по франц. езикъ, назначени да замѣстятъ старитѣ учебници по «папагалския планъ». Тия учебници се въвели, па и сега се употрѣбяватъ въ французскитѣ училища. Нъ най-капиталното Л-во издание е неговий рѣчникъ, Grand Dictionnaire universel de XIX siècle (1864 — 1876, 15 т., съ 2 допълнителни, послѣдний отъ 1890). Тоя рѣчникъ е една отъ най-обширнитѣ енциклопедии, най-богатата въ историко-биографическата часть на французски езикъ. Въ видъ на едно продължение къмъ него отъ 1891 се издава Revue Encyclopédique (2 книж. на мѣсецъ). Л-вий Dictionnaire complet illustré, малъкъ енциклопедически рѣчникъ, е издържалъ до сега около 80 издания.

Ларъ. Важенъ персидски градъ, гл. гр. на обл. Ларистанъ, 70 килом. отъ Персидски заливъ; 15,000 жит. Ларската чаршия казватъ да е най-хубавата въ Персия; правятъ се: саби, пушки и памучни платове. — Л. билъ едно врѣме столица на арабско кралство, съсипано отъ Шахъ-Абаса, персидски краль; кралството се простирало отъ Бахрейнскитѣ о-ви до о-въ Ормузъ.

Ласа или **Хласа.** Главний градъ на Тибетъ, сѣдалище на китайския подкраль на страната и на Далай-Лама; 2,400 килом. на юго-зап. отъ Пекинъ; 50,000 жит. Л. е срѣдоточие на търговията на Тибетъ, която става чрѣзъ кервани; въ тоя градъ има до 5,000 китайски и индийски търговци, ала той е малко познатъ на европейцитѣ, защото влизането въ него на другоземци отъ къмъ югъ е запрѣтено. Л. е на будайството каквото е Римъ на католичеството; отъ тамъ Далай-Лама упражнява духовната си власть надъ цѣла Монголия, както и Тибетъ. Въ Л. и околностьта й има много храмове; въ единъ отъ тѣхъ живѣятъ до 5,000 лами; храмоветѣ на гора Ботала сияятъ съ злато и драгоцѣнни камене; единъ китайски гарнизонъ варди тоя планински връхъ.

подъ прѣдводит. на Балдуина и на брата му Хенриха, единъ слѣдъ другъ цариградски императори, и среща Алексия Комнена, който се билъ прогласилъ трапизондски императоръ. Освѣнь това, тесть му Алексий, който избѣгнѫлъ отъ затвора, дѣто го държалъ монфератский маркизъ, дошелъ въ 1210 да отнеме прѣстола, съ помощьта на коненския султанъ; нъ Теодоръ побѣдилъ и саморѫчно убилъ султана, па и заробѣлъ тестя си, когото заточилъ въ единъ монастирь. Послѣднитѣ 10 години отъ царуването му прѣминѫли мирно. Той умрѣлъ слѣдъ 18-годишно царуване, като оставилъ доброто име на неустрашимъ воитель, искусенъ политикъ и великодушенъ и просвѣтенъ господарь. Наслѣдникътъ му билъ зетъ му, Иоанъ II Ватацесъ или Дукасъ. (Виж. *Дукасъ*).

Ласкарь *(Теодоръ II), Млади.* Никейски гръцки императоръ, внукъ на Теодора I **Л.**, род. въ 1222, умр. въ 1259; наслѣдилъ баща си Иоана Ватацеса въ 1255. Щомъ се възцарилъ, българетѣ нахлули въ Тракия и, за да ги отблъсне, той сключилъ съюзъ съ коненския султанъ; слѣдъ три похода, сполучилъ да ги склони на миръ. Тоя краль страдалъ отъ епилепсия, която приписвалъ на магия, и тая болесть го направила подозрителенъ и жестокъ. Него го наслѣдилъ синъ му Иоанъ IV, на 9-годишна възрасть, който царувалъ подъ опеката на патриарха Арсения (виж. това име) и на царедворца Георги Муцалона. Муцалонъ като билъ убитъ малко по-сетнѣ въ едно смѫщение, Михаилъ Палеологъ се прогласилъ императоръ и царувалъ първенъ заедно съ Иоана; нъ той отстранилъ Иоана отъ прѣстола слѣдъ прѣзимането на Цариградъ (1260), като накаралъ да го ослѣпѣжтъ и като го испратилъ надалечъ въ заточение. Не се знае кога е умрѣлъ тоя нещастникъ.

Ласкарь *(Константинъ).* Гръцки ученъ, побѣгнѫлъ слѣдъ прѣзимането на Цариградъ отъ турцитѣ въ Италия, дѣто училъ гръцки езикъ въ Римъ, Неаполъ и Месина, и ржководилъ гръцки училища въ Римъ и Парижъ; умр. въ 1493. Забѣлѣжителна е неговата гръцка граматика: Erotemata (Миланъ, 1479), първата извѣстна печатна книга на тоя езикъ. — *Иоанъ Андреа* **Л.**, гръцки ученъ отъ сѫщото семейство, и той бѣжанецъ въ западна Европа, помогнѫлъ много за литературното й възраждане; той живѣлъ въ Флоренция, Парижъ и Римъ, дѣто и умрѣлъ въ 1535. Освѣнь много граматически и поетически трудове, той издалъ много коментарии и издирвания по гръцкитѣ класици. Виж. Вилменъ, Lascaris, ou les Grecs du XV siècle (Парижъ, 1825).

Ластикъ. Сѫщото, каквото е гуми-еластика, каучукъ.

Латакия (стар. *Лаодикия* сирийска). Градъ въ азиятска Турция (Сирия), пристанище на Срѣдиземно море, въ триполската область, 105 килом. на сѣв. отъ Триполи и 85 килом. на юго-зап. отъ Антиохия; 8,000 жит. Виж. *Лаодикия.*

Латамъ *(Робертъ Гордонъ).* Английски лингвистъ и етнологъ, професоръ на англ. ез. и литература въ лондонска университетска колегия, авторъ на *Описателна етнография, Народноститѣ на Европа, Начала отъ сравнителна филология, Естестве-*

ната история на човѣшкитѣ племена, Човѣкътъ и пръселенията му и др. **Л.**, роденъ въ Билингбъро (линколиска обл.), свършилъ медицината въ Кямбриджъ, нъ слѣдъ една обиколка въ Дания и Норвегия, вниманието му се обърнѫло особено на изучването скандинавскитѣ езици; така станѫлъ отличенъ лингвистъ.

Латераленъ, *лат.* Който е отъ страна, постраненъ.

Latet anguis. Латинска пословица: змия се крие [въ трѣвата], сир. тука има опасность.

Латини. Люде, които въ прѣисторическитѣ врѣмена се заселили въ Италия, по долната часть на Тибръ и Анио, между морето и най-ближнитѣ клонове отъ Апенинскитѣ планини. Прѣдѣлитѣ на земята имъ (Лациумъ) не могѫтъ точно да се опрѣдѣлѫтъ. Латинитѣ имали за съсѣди волсцитѣ на югъ, еквитѣ и херникитѣ на ист. и сабинянетѣ на сѣв.; нъ слѣдъ покорението на тия племена отъ римлянетѣ, името Лациумъ се давало на всичкитѣ завоевани земи заедно. Сѫщия и етнологически Лациумъ Плиний нарича Latium Antiquum *(Стари Лациумъ)*, а по-новитѣ и приложени части Latium Adjectum *(Приложений Лациумъ)*. Сказанието, което съставя прѣдмѣта на *Енеидата* (виж. *Енеида* и *Еней*), великата народна епическа поема на римлянетѣ, и която описва заселването въ Италия на трета или *троянска* чуждица въ лицата на Еней и другаретѣ му, не притежава историческа стойность. Главнитѣ градове на латинитѣ били Лаврентумъ, Лавиниумъ, и Алба-Лонга, отъ дѣто, споредъ едно сказание, *били основателитѣ* на Римъ. Слѣдъ нѣколко войни среща латинитѣ, римлянетѣ ги покорили окончателно въ IV-и вѣкъ прѣди Р. Х. (338). Лациумъ добилъ свое особно право, Jus Latii, отлично отъ правата на съѫзницитѣ (Socii) и другоземцитѣ (Peregrini). Слѣдъ врѣме думитѣ *латини* и *латински* станѫли еднакви по значение съ *римляне* и *римски*.

Латинизиралъ, *лат.* Давамъ на една дума латинско окончание. — **Латинизмъ**. Изражение свойствено на латински езикъ. — **Латинистъ**. Зналенъ на латински езикъ.

Латинска империя. Името, което даватъ на империята, основана отъ части отъ Византийската империя, заграбени отъ кръстоносцитѣ отъ 4-я кръстоносенъ походъ, люде отъ *латинското* племе (французе и венецияне). Кръстоносцитѣ (виж. *Кръстоносци, Балдуинъ*) прѣзели Цариградъ на 1-и апр. 1204 и го подложили на безпощадно разорение. Прѣдводителетѣ на похода, когато сполучили да възстановѫтъ донѣйдѣ реда, пристѫпили къмъ раздѣлата и устройството на покорената страна. По единъ договоръ, сключенъ прѣди завоеванието между венецияньския дожъ Енрика Дандоло, графа Балдуина Фландърски, Маркиза Бонифация Монфератски и другитѣ прѣдводителе на кръстоносцитѣ, било установено, че отъ владѣнията на византийската империя ще се образува феодална държава, на чело на която ще се постави избранъ императоръ; нему ще се даде една часть отъ Цариградъ и една четвъртъ отъ всичкитѣ земи на империята, а останѫлитѣ три четвърти ще се раздѣлѫтъ на половини между венецияньцитѣ и кръстоносцитѣ; църквата Св. София и избора на па-

трнарха ще се прѣдостави на духовенството на оная отъ странитѣ участници въ договора, отъ която нѣма да се избере императорътъ.

По испълнение на тоя договоръ, на 27-и апр. 1204 една особена колегия (въ чийто съставъ влизали наравно венецианци и кръстоносци) избрала за императоръ графа Балдуина, надъ когото се извършило въ цръквата Св. София миропомазание и коронясване по церемониала на Византийската империя; за патриархъ билъ избранъ исключително отъ венецианското духовенство (въпрѣки възражението противъ тоя редъ отъ страна на папа Инокентия III) венецианецъ Тома Морозини. Раздѣлата на земитѣ (която не станжла изведнжшъ) докарала на̀й-сетнѣ слѣдното распрѣдѣление на византийскитѣ земи. Балдуинъ, освѣнь една часть отъ Цариградъ, добилъ една часть отъ Тракия и о-ви Самотраки, Лесбосъ, Хиосъ, Самосъ и Косъ; Македония заедно съ Тесалия, съ столица Солунъ и съ нѣмето кралство добилъ единъ отъ на̀й-виднитѣ участници въ похода и претендентъ на императорския прѣстолъ, Бонифаций Монфератски. Венецианцитѣ добили една часть отъ Цариградъ, Критъ, Евбея, Ионическитѣ о-ви, голѣма часть отъ Цикладскитѣ о-ви и нѣкои отъ Спорадскитѣ, една часть отъ Тракия отъ Одринъ до брѣговетѣ на Мраморно море, и една часть отъ прибрѣжието на Ионическо и Адриатическо моря отъ Етолия до Дураццо. На останжлитѣ прѣдводителе на кръстоносцитѣ, въ качеството на васали, нѣкои на императора, други на солунския краль, който самъ минувалъ за васалъ на императора, били раздадени разни градове и области въ европейската часть на империята и въ Мала-Азия; така се образували нѣколко херцогства, графства и др. въ Атина, Пловдивъ и други мѣста за французски рицаре. Нѣкои отъ тия земи се покорили отпослѣ, и кръстоносцитѣ само постепенно се утвърдили въ тѣхъ; а нѣкои гръцки князове, и на сушата и въ островитѣ, упазили, като васали на новосъздадената империя, независимостьта си. Въ Мала-Азия възникнжли двѣ сравнително крупни държави, Никейската и Трапизондската; въ Никея се утвърдилъ Теодоръ Ласкарь (виж. *Ласкарь)*, зетьтъ на императора Алексия III, който билъ избранъ за цариградски императоръ; а Трапизондъ станжлъ столица на потомството на императора Андроника Комнена; тамъ се утвърдилъ Алексий Комненъ, управительтъ на обл. Колхида, и единъ отъ неговитѣ прѣемници, Иоанъ Комненъ, дори и зелъ титлата императоръ. Въ Епиръ се утвърдилъ, като самостоятеленъ «деспотъ» Михаилъ Ангелъ Комненъ. На сѣв. отъ Латинската империя се намиралъ единъ страшенъ съсѣдъ въ лицето на българския царь Калоянъ (виж. *Калоянъ)*.

Въ врѣме на самото прѣзимане на Цариградъ отъ кръстоносцитѣ, въ сама Тракия още се държали самостоятелно бившитѣ императори Алексий Мурцуфлъ и Алексий Ангелъ. И двамата тия Алексиевци отстжпили прѣдъ Балдуиновия натискъ; но Балдуинъ дошелъ въ стълкновение съ Бонифация, поддържанъ отъ гръцитѣ [тѣ били расположени къмъ него, като мжжъ на императрица Ирина, вдовицата на императора Исаака Ангела, отчовъ на сина му, Мануила

барони, станѫли непосрѣдствени васали на императора. Въ 1213 добритѣ намѣрения на императора едва ли не били унищожени чрѣзъ едно насилствено въведение на унията, което прѣдприелъ кардиналъ Пелагий; нъ Хенрихъ се застѫпилъ за православнитѣ, което много увеличило популярностьта му. По това врѣме, Стреза Просекски билъ разбитъ въ Пелагония; Ласкарь прѣдложилъ миръ, по който Хенрихъ задържалъ витинския полуостровъ и областьта отъ Хелеспонтъ до Камина и Каланъ; съ българетѣ Хенрихъ се примирилъ, като се оженилъ за българска царска княгиня Мария. Въ 1216 Хенрихъ ненадѣйно умрѣлъ; той още не билъ на 40 години; дори и гръцитѣ го прославили като втори Ареса. Неговата смъртъ била най-голѣмо нещастие за латинската или франкска империя.

За Хенриховъ прѣемникъ билъ избранъ мѫжътъ на сестра му Иоланта, *Петръ Куртене*, внукъ на Лудовика Тлъсти французски, който добилъ отъ ржцѣтѣ на папа Григория III императорска корона (1217), нъ скоро починѫлъ въ робство у Теодора Епирски. Регентка станѫла Иоланта, която поддържала мирни отношения съ Никейската империя и оженила дъщеря си Мария за Ласкаря. Въ 1220 за императоръ билъ избранъ по-старий Петровъ синъ маркграфъ *Филипъ* Намхорски, нъ той се отказалъ и титлата зелъ братъ му *Робертъ*, необразованъ и грубъ, страстенъ и малодушенъ. Съ Никейския дворъ отношенията слѣдъ смъртьта на Теодора Ласкаря станѫли враждебни, особено когато на никейския прѣстолъ дошелъ Иоанъ Дукасъ Ватацесъ, ожесточенъ врагъ на латинитѣ. Солунското кралство, дѣто постоянно ставали прѣпирни между Димитрия и Вилхелма, въ 1222 било завзето отъ Теодора Ангела. Латинската империя продължавала да сѫществува само благодарение на прѣпирнитѣ между двамата гръцки императори. Увлѣченъ отъ дъщерята на рицаря Балдуина Нефвиля, за която тайно се оженилъ, Робертъ забравилъ съвсѣмъ работитѣ на управлението; възмутенитѣ отъ това барони уловили жена му и тъща му и послѣдната удавили, а на жена му отрѣзали носа и клѣпкитѣ. Робертъ побѣгнѫлъ отъ Цариградъ, съ помощьта на папата се върнѫлъ, нъ дошелъ само въ Ахаия, дѣто въ 1228 умрѣлъ, отъ всички прѣзиранъ.

Новий императоръ, *Балдуинъ II*, Робертовъ братъ, билъ само на 11 години; него обручили съ дъщерята на българския царь Ивана Асѣна, роднина на Куртеневия домъ и който се обѣщалъ да отнеме отъ Теодора Ангела завоеванитѣ отъ него земи. Ала съѫзътъ съ България не билъ по желанието на духовенството, което се рѣшило да привлѣче на страната на империята Иоана Бриенски, бивши иерусалимски краль; Мария, дъщеря му, трѣбвало да стане Балдуинова жена, а самъ той да земе титлата императоръ и длъжностьта регентъ. Въ 1231 всичкитѣ васали положили клетва *Иоану*. Въ 1235 Ватацесъ разорилъ венецияпския Калиполъ.

Слѣдъ смъртьта на Иоана Бриенски, властьта прѣминѫла въ ржцѣтѣ на Балдуина II, който, лишенъ отъ всѣкакви срѣдства, игралъ една жалка роля: ходилъ да продава драгоцѣнния Спасителевъ вѣнецъ

ропейскитѣ дворове и да
отъ тѣхъ помощь; Ватацесъ
емницитѣ му все по́-близу
близу се доближавали до
ата му, па и прѣхвърлили
тѣ си въ Европа: една рѣ-
на стжпка не прѣдприимали
тъ страхъ отъ монголитѣ.
инъ билъ принуденъ да за-
на венециянски търговци
си за да добие отъ тѣхъ
само въ 1259 го откупилъ
гзский краль. Въ 1260 Ца-
ъ се държалъ само съ по-
на венециянцитѣ, незна-
а помощь, защото венециян-
гогава били въ вражда съ
въ сжщата година никей-
омъ въстържествувалъ надъ
ия и неговитѣ франкски
ици и влѣзълъ въ сѫжзъ
езцитѣ. На 13 юлия 1261,
отсжтствието на венециян-
трядъ, Цариградъ паднжлъ
дѣтѣ на гръцитѣ; на 3 авг.
торъ Михаилъ Палеологъ
ъ тържествено въ старата
а. Балдуинъ съ латинския
рхъ Джустиниянъ побѣг-
въ Франция, дѣто напразно
ъ помощь. Въ 1273 Бал-
умрѣлъ.

ологовци не възстановили
Византийската империя. А-
слѣдъ разни сждбини, се
пла само на морейския де-
Теодора I Палеолога, и то
3; атинскитѣ херцози про-
твували дори до 1460, ко-
тина паднжла въ ржцѣтѣ
цитѣ; въ Епиръ франкитѣ,
ени нѣкога въ Дурацо, били
ени да отстжпжтъ на ал-
ѣ и сърбетѣ; въ Кефало-
Занте се държали пфалц-
ъ до 1429. Въ втората поло-
XVI-и вѣкъ изчезнжли
и послѣднитѣ остатки отъ латинската «Нова Франция».

Латински езикъ и литература. — *Езикъ.* — Латински езикъ е членъ отъ голѣмото семейство езици, които се наричатъ арийски, индо-германски, или индоевропейски (виж. *Арийско племе*). Затова той е сроденъ съ европейскитѣ езици словѣнски, гръцки, германски, келтски и др. и съ азиятскитѣ — персидски, афгански, арменски, сѣверо-индийски, както показватъ това еднаквитѣ корене на думитѣ въ тия езици. Първень той се развилъ у латинитѣ (виж. *Латини*); и макаръ градъ Римъ да запечаталъ името си върху политическитѣ учреждения на Римската империя, пакъ образцовий езикъ на Италия продължавалъ да се нарича *латински* езикъ, *не* римски. Съ распространението на римскитѣ завоевания се распространявалъ и латинский езикъ надъ завоеванитѣ земи, и изобщо се употрѣбявалъ отъ образованитѣ разреди въ по́-голѣмата часть на Италия, въ Франция, Испания, Португалия, Германия и други римски области. Нъ дори и въ сама Италия, па и въ Лациумъ, тоя езикъ се вижда да е ималъ двѣ форми, които доста различали една отъ друга — политически и селски езикъ — книжовенъ езикъ и езикътъ на образованитѣ разреди, и простолюденъ езикъ или езикътъ на всѣкидневния животъ у простолюдието, необразованитѣ люде. Обработений езикъ стигнжлъ до на́й-високата точка на съвършенството си прѣзъ послѣднитѣ години на републиката и първатѣ на империята въ съчиненията на Цицерона, Хорация, Виргилия и др. Съ нахлуването на другоземцитѣ, съ постепенното испадане

на римскитѣ чувства и римския духъ, и съ смѣшението на класическитѣ форми съ областнитѣ диалекти, той се испорчилъ два пѫти по́-бърже отколкото се образувалъ слѣдъ разчленението на Римската империя въ V-и вѣкъ. Така се образували новитѣ езици французски, испански, италиянски и португалски. И английски езикъ дължи много на латинския, и прѣко по ползуване отъ класическитѣ форми, и отъ втора ржка чрѣзъ нормандско-французския езикъ. Латински езикъ продължавалъ да е дипломатический езикъ на Европа до сравнително скоро. Той е още официалний езикъ на Римо-католическата цркква. За едно разискване върху происхождението и изворитѣ на латинския езикъ, виж. Доналдсоновия Varronianus.

Литература. — Римската република била токо-речи извървѣла пѫтя си и още не притежавала единъ писатель или една литература достойна за името римска или латинска. Единъ видъ груба поезия се обработвала отъ на́й-раннитѣ врѣмена, и се употрѣбявала въ такъви съчинения като Химнята на Fratres Arvales (ископана въ Римъ въ 1778, и при първото избухване на въсторга възбуденъ отъ откритието ѝ, приписана на Ромуловия вѣкъ), въ свещенитѣ пѣсни на божествата, въ триумфалнитѣ поеми и балади и въ други прости опити да се забавлява едно безкнижно простолюдие. И дори и когато, по́-сетнѣ, римлянетѣ поизострили вкуса си за литературата, яростьта да се подражаватъ гръцкитѣ образци прѣчила на всѣко усилие за самобитна мисъль. Имало се за на́й-похвално да се подражава или прѣвожда гръцки писатель; и, наопаки, имало се за непочтенно да се слѣдва латински писатель. Затова латинската литература си остава все подражателна въ на́й-пълния смисъль на думата. Първий периодъ на лат. л. се продължава до смъртьта на Сула (78 прѣди Р. Х.). Въ епическата поезия се отличава Енний, въ драматическата Ливий Адроникъ, Невий и Пакувий. Комицитѣ Плавтъ и Теренций се явяватъ подражателе на гръцката комедия, особено на Менандра. Вторий периодъ е отъ смъртьта на Сула до смъртьта на Августа (14 слѣдъ Р. Х.): тоя периодъ наричатъ златний вѣкъ на лат. л.; прѣдставителетѣ му сж Варгилий, Овидий, Хораций, Тибулъ, Катулъ, Проперций. Третий, или сребърний периодъ, се простира до Адриановата смъртъ (138 слѣдъ Р. Х.). Прѣзъ тоя периодъ се въдворява все повече искуственостьта, която достига до на́й-крайна степень въ слѣдния и послѣденъ периодъ, който се продължава до падането на Западно-римската империя въ 476 слѣдъ Р. Х. Самобитна се развила въ римската поезия само сатирата, прѣдставителе на която сж: Луцилий, Хораций, Персий, Ювеналъ. Драмата си оставала подражание на гръцката; отъ драматурзитѣ сж забѣлѣжителни: Ливий Андроникъ, Асиний Полио, Варий и Сенека. Сжщото трѣбва да се каже и за Плавтовитѣ и Терениевитѣ комедии. Отъ писалитѣ епиграми сж забѣлѣж.: Марциалъ; идилии — Виргилий, Калпурний, Немесианъ и Авсоний; отъ баснописцитѣ — Федръ. Прозата стояла у римлянетѣ по́-високо отъ поезията; на́й-вече се разработвали историята, краснорѣчието, философията и юриспру-

родната му поезия; отъ врѣмето на реформацията има си своя литература. Виж. *Литва.*

Латона. По *грьц. басносл.*, богиня на нощьта и на всичко скрито, майка на Аполона и Диана отъ Зевса; много испатила отъ ревнива Юнона, отъ която най-сетнѣ намѣрила прибѣжище на о-въ Делосъ. До тогава тоя о-въ плувалъ по морето, нъ заради Л. Нептунъ заповѣдалъ да стои на едно мѣсто. Л. не е имала храмове, нъ ѝ сж се кланяли само покрай чадата ѝ.

Латуръ Оверински (d' Auvergne), Знаменитъ французски воитель въ войнитѣ на революцията, нареченъ *пръвъ гренадеръ на републиката*, защото неговата армия отъ гренадери, наречена *адска колона*, докарвала ужасъ. Л. паднжлъ на бойното поле при Найбургъ въ Бавария на 27 юн. 1800.

Лаубанъ. Прусски градъ (Силезия), 62 килом. на юго-зап. отъ Лигницъ; клонъ отъ желѣзницата отъ Колфуртъ за Глацъ; 12,000 жит. Фабрики за вълнени, ленени и памучни платове и заводи за камбани, звънци и други желѣзни издѣлия.

Лауданумъ или лаудано, *лат.* Цѣрь, направенъ отъ сжщината на афиона: *лауданото трѣбва да се употрѣбява осторожно, то е силна отрова.*

Лауенбургъ *(херцогство).* Бивша държавица отъ Германската конфедерация (Шлезвигъ-Холщайнъ), на дѣсния брѣгъ на Елба; 50,000 жит. Гл. гр. *Лауенбургъ*, 45 килом. на юго-ист. отъ Хамбургъ; 4,800 жит. До 1865 това херцогство е принадлежало на Дания; по гащайнския договоръ отъ споменжтата година биде присъединено на Прусия.

Лаунсестонъ. Втори градъ въ Тасмания или Ванъ-Дименова земя, на Тамеръ; 10,668 жит. Свободно пристанище отъ 1845. Колегия. Търговпя съ Сидни и Хобартъ-таунъ. Вносъ: фабрични стоки, чай, захарь и др.; износъ: вълна, жито, градиво, коне, овощия.

Лафайетъ (маркизъ *Мари Жанъ Полъ*). Французски генералъ и политикъ, род. въ Шаванйакъ (Оверийонь), умр. въ Парижъ (1757 — 1834). Л. рано постжпилъ, на военна служба, и, ревнитель на американската свобода, въ 1777 приготвилъ единъ корабъ на свои разноски и отишелъ въ Америка да помага на сѣв.-американскитѣ колонии (сегаш. *Съединени Държави)* въ борбата имъ съ Англия за независимостьта си. Когато се върнжлъ въ Франция, билъ приетъ съ почести отъ двора и съ въсторгъ отъ народа. Скоро отишелъ пакъ въ Америка (1780), дѣто конгресътъ му повѣрилъ отбраната на Виргиния; и тамъ принеслъ на американското дѣло важни услуги. Той се върнжлъ още веднжшъ въ Франция за нови подкрѣпления, и убѣдилъ Испания да се намѣси въ полза на Америка, нъ мирътъ билъ подписанъ когато щѣлъ да тръгне съ графъ Есенга и една сила отъ 9,000 души.

Напоенъ съ либерални начала, Л. искалъ коренни прѣобразования въ оечеството си; Вашингтоновото приятелство било повлияло много на ума му. Избранъ въ събранието на знатнитѣ в[illegible] 1787, той зелъ участие въ дв[illegible]женията, които прѣобърнжли па[illegible]ското събрание на народно [illegible] 1789. Назначенъ отъ това съб[illegible]ние началникъ на народната гв[illegible]дия, той спасилъ въ Верса[illegible]

дѣто се запозналь съ Маркса и се обърнѫлъ отъ прудонистъ въ марксистъ. Въ 1870 се оженилъ за Марксова дъщеря, и се върнѫлъ въ Парижъ. Замѣсенъ въ комуната, билъ принуденъ да бѣга въ Испания, отъ дѣто се върнѫлъ слѣдъ амнистията. Въ 1891 **Л.** биде избранъ отъ работницитѣ въ Лилъ за народенъ прѣдставитель. Отъ тогава се е борилъ смѣло за правата на работницитѣ въ Франция. Той е писалъ много въ французскитѣ, англійскитѣ и нѣмскитѣ вѣстници. Отъ книгитѣ и брошуритѣ му по́-извѣстни сѫ: *Правото за мързела; Религията на капитала* (български прѣводъ на Г. Бакалова, Шуменъ, 1892); *Еволюцията на собственостьта; Икономический материализмъ на Карла Маркса; Августъ Бабелъ* (български прѣводъ на Н. Хр. Габровски, Шуменъ, 1892). На езика ни има и *Полъ Лафаргъ*, кратка биографийка отъ Осипа Цепкина, прѣвелъ С. С. Н. (Севлиево, —).

Лафетъ, *герм.* Задната часть на кола, върху която лежи топъ.

Лафитъ *(Жакъ)*. Французски банкеринъ и държавникъ, род. отъ бѣдни родителе въ Байона, въ 1767; умр. въ Парижъ въ 1844. Отъ писарь на богатия банкеринъ Перго въ Парижъ, той достигнѫлъ да наслѣди работата му (1809). Скоро **Л.** се обогатилъ толкова, че добилъ европейска извѣстность. Когато Наполеонъ се върнѫлъ отъ Елба, Лудовикъ XVIII-и оставилъ на съхранение у него една голѣма сума; и слѣдъ ватерлооската битва Наполеонъ му повѣрилъ 5,000,000 лева, които той укрилъ, макаръ правителството да се опитало да тури на тѣхъ ржка. Отпослѣ, той билъ народенъ прѣдставитель и се радваль на на́ голѣма популярность въ Париж Когато избухнѫла революцията в 1830, той писалъ на орлеански дукъ: «Вамъ прѣдстои да си п берете едно отъ двѣтѣ: корона или паспорта». И той доставил щедро изискуемитѣ отъ случ срѣдства. Новий краль му въ ложилъ да образува кабинетъ, ко серватившій характеръ на кой поврѣдилъ популярностьта м Между това, и банковитѣ му р боти се побъркали, та билъ пр нуденъ да продаде цѣлия си имо за да исплати дълговетѣ си. Ед народна подписка му упазила дв реца му въ Парижъ. Избра прѣдставитель отъ Парижъ, станѫлъ водитель на опозиция и все по́-дѣятеленъ колкото п вече правителството напущало н чалата на революцията отъ 183 Въ 1843, за голѣмо неудоволств на двора, той билъ избранъ прѣ сѣдатель на камарата; нъ слѣ нѣколко мѣсеца починѫлъ.

Лафонтенъ *(Жанъ* де*)*. На отличний французски поетъ-б нописецъ, род. въ Шато-Тиери Шампания, умр. въ Парижъ (1 — 1695). Въ младитѣ си го не се научилъ токо-речи и на 20-годишна възрасть испратенъ отъ баща си да въ реймското богословск лище. Никога никой по́- не се е мамилъ за естест прѣдназначението си кол гато **Л.** почнѫлъ да се духовно звание. Слѣдъ го **Л.** напуснѫлъ богословск лище и, както Боало, М др., училъ правото. О гословското училище вилъ вкусъ къмъ кла поезията. Разсѣянъ, мързеливъ, пороченъ

рени у него всичкитѣ му прѣдишни Волтеровски идеи, и да го наклони къмъ положителни религиозни възгледи. Л-вото главно съчинение е било Lycée, ou Cours de Littérature Ancienne et Moderne, 12 тома, Парижъ, 1799—1805.

Лахарпъ *(Фридрихъ К. де)*. Швейцарски държавникъ (1754 — 1833). Напоенъ съ силни републикански идеи, въ младостьта си билъ недоволенъ отъ политическото състояние на отечеството си, и дори мѣрилъ да се прѣсели въ Америка, да помага на сѣвернитѣ американци въ борбата имъ съ Англия за независимость. Въ това врѣме се случило, та станжлъ учитель въ семейството на единъ русски благородникъ, и сполуката му въ това положение като станжла извѣстна на императрица Екатерина II, тя го назначила учитель на Александра и Константина, двамата царевичеви синове. Освѣнь тая честь Л. добилъ и назначението пълковникъ въ русската армия. Нъ понеже републиканскитѣ му теории го накарали да поддържа французската революция съ перото си, Екатерина го уволнила, като и постановила да се пенсионира пожизнено за дотогавашната му служба. Сега той се подпрѣтнжлъ распалено да одѣлотвори плановетѣ си за възраждането на Швейцария — планове които, чрѣзъ намѣсата на Франция, той можалъ да докара до благополученъ край. Присжтствието на французскитѣ войски въ Бернъ помогнжло да се установи републиката отъ 1798, и Л. станжлъ силенъ и дѣятеленъ членъ на новото правителство. Нъ това състояние на работитѣ било кратковрѣменно. Наполеонъ възстановилъ приврѣменно старата кантонна система, и Л. билъ принуденъ да се оттегли въ Франция, дѣто продължавалъ да живѣе до слѣдъ Вѣнския конгресъ и установението на швейцарската независимость, когато се настанилъ въ Лозана. Напокошната часть отъ живота му била посветена на обнародването на неговитѣ либерални политически теории.

Лахисъ. Градъ въ юго-западна Иудея *(Библ.)*.

Лахоръ. Градъ въ английска Индия, 370 килом. на сѣв.-ист. отъ Дели, на Рави (притокъ на Индъ), сѣдалище на управл. въ Пжнджабъ и гл. гр. на область Лахоръ; 176,369 жит. Университетъ, медицинско училище, музей и др. Градътъ е ограденъ съ керпичена стѣна, едно врѣме 10-на метра висока. Той е билъ нѣкога столица на газневидитѣ. Отъ 1849, врѣмето на английското завоевание на Пжнджабъ, Л. е напрѣднжлъ много въ търговията, както въ образованието. Той е свързанъ по желѣзница съ Амритспръ и съ Мултанъ.

Лацимъ. Староврѣменна страна въ Италия, на югъ отъ Тибръ. Виж. *Латини*.

Леавими. Староврѣменъ народъ въ Ливия, войнствено племе, което помогнжло на Сисака, египетския краль, и на етиопянетѣ въ войнитѣ имъ съ Иудея; Л. влизали въ съжзъ и съ Тиви *(Библ.)*.

Леандръ. По *гръцкото баснословие*, Херо, Венерината жрица въ Сестъ (градъ на тракийския брѣгъ на Хелеспонтъ) любила Леандра, който живѣлъ въ Абидосъ (на азиятския брѣгъ на протока) и прѣплувалъ при нея всѣка нощь, като се оправялъ отъ свѣтлината на фенера, който Херо па-

мждрость: *Гласътъ на Гражданина*, която направила голѣмъ шумъ; билъ избранъ прѣдсѣдатель на 500-я съвѣтъ и назначенъ отъ Наполеона слѣдъ държавния прѣвратъ, когато съборилъ директорията (9 ноем. н. к. 1799), 3-и консулъ. Въ врѣме на империята, откакъ билъ министръ на финанситѣ, испълнявалъ разни служби. Французскитѣ му животописатели го описватъ като забѣлѣжителенъ примѣръ за дълга обществена дѣятелность неопетнена съ раболѣпие, славолюбие или интригантство. Той исказвалъ мнѣнията си мжжествено, вѣрно подържалъ установенитѣ вече закони и учреждения, и откровено посочвалъ погрѣшкитѣ имъ.

Левайанъ *(Франсоа)*. Французски пжтешественикъ и естествоиспитатель по Африка, род. въ Парамарибо (Гвиана) отъ франц. родители (1753—1824). Опиталъ се, безъ да сполучи, да мине прѣзъ Африка отъ югъ къмъ сѣв. Извършилъ двѣ пжтувания въ Кафрерия, които описва въ *Пжтуване въ вжтрѣшна Африка* (1790, 2 т.); *Второ пжтуване* (1796, 5 т.). Тия описания на врѣмето си сж били прѣведени токо-речи на всички европейски езици. Л-витѣ сбирки обогатили парижския естеств.-истор. кабинетъ. Л. е авторъ на *Естествена История на африканскитѣ птици* (6 т.); — *За папагалитѣ* (2 т.); *За райскитѣ птици* (2 т.) и др. и др.

Левантинецъ. Виж. *Левантъ*.

Леванто. Благоуханна вода, приготвяна отъ растението lavandula vera.

Левантъ (отъ итал. Il Levante, Истокъ, дѣто слънцето на небосклона се вижда да *става*, истича, изгрѣва). Общо име на земитѣ, които заобикалятъ Срѣдиземно море откъмъ истокъ (Египетъ, Сирия, Мала Азия, Гръция, Македония). — **Левантинци.** Име, което се дава на европейцитѣ, токо-речи всички католици, въ Левантъ. Повечето сж отъ смѣсено племе (европеецъ отъ западна Европа жененъ за гръкиня, арменка и др. или тѣхнитѣ рожби). Много отъ тѣхъ дори и съвсѣмъ сж забравили езика на мѣстопроисхождението си; нъ всѣкога, особено въ Турция, тѣ се ползуватъ съ покровителството на другоземнитѣ консули, на които сж и подсждни. Нáй-често консулитѣ си служжтъ съ тѣхъ за драгомани и др.

Левга. Пжтна мѣрка, която е била въ употрѣбение у много народи, у нѣкои отъ които и сега още се срѣща. Въ Франция, поземната л. е 4,444 метра; километрическата л. — 4 килом.; морската или географическата л. — 5,556 метра. Въ Англия морската л. е 5,558 метра; въ Дания и Норвегия — 7,532 метра.

Leve fut onis, quod bene fertur, *лат.* Лекъ става товаръ, който добрѣ се носи.

Левей. Друго име на апостола Иуда, писателя на едно *Послание* въ Нови Завѣтъ. Виж. *Иуда*.

Левентъ Корчо. Български хайдутинъ-воевода отъ Малешево,*) въ Струмичко, който е защищавалъ братята си отъ турскитѣ произволи и е отмъщавалъ на

*) Малешево е една планинска околия; състои отъ 15 села и единъ чифликъ, оградени отъ всѣдѣ съ високи и непроходими рътлини. Най-голѣмитѣ села сж *Берово*, главно село на околията, съ около 500 кжщи българе православни и 40 българо-мохамедане (помаци) и *Песчево*, съ около 500 кжщи българомохамедане и до 150 кжщи българе православни.

турцитѣ за тѣхъ. Попрището му е било въ Мегленско и Воденско по планинитѣ и, до колкото може да се съобрази, е хайдутувалъ въ края на минѫлия вѣкъ и въ началото на сегашния.

Расказватъ, че за да ограничи Л. К-то върлуване, Дестанъ бей, аенинъ въ Струмица, пратилъ въ Малешово да хванѫтъ баща му, стария Корчо, и заповѣдалъ да го арестуватъ. Л. К. навлѣзълъ една нощь съ юнацитѣ си въ Струмица, освободилъ баща си отъ затвора и, понеже го намѣрилъ боленъ, носилъ го нáгръбѣ; въ сѫщото врѣме той откаралъ съ себеси и Достанъ бея. Откакъ се нагостилъ съ другаретѣ си въ Достанъ беевия чифликъ на ½ часъ разстояние отъ Струмица, Л. К. заплатилъ за всичко на бея, въпрѣки отказитѣ му да приеме плата. Слѣдъ това воеводата продължилъ: «Ние ти платихме,» рекълъ, «що сме ти зели, сега ще редъ да платишъ и ти що си зелъ отъ насъ, и като му направи една умѣрена смѣтка за всичко, що изялъ отъ сиромаситѣ, прѣсмѣтнѫлъ му, че всичкия му имотъ да земе, пакъ ще остане длъженъ и рекълъ: «Азъ на сиромаситѣ хакътъ не щѫ да зимамъ, нека се расправятъ съ рода ти за това, що си изялъ ти отъ тѣхъ, а пъкъ азъ ще се расправѫ съ тебе за кръвьта, що си пролѣлъ.» Направи му една смѣтка колко души е погубилъ и му казва: «Чюнкимъ човѣшки животъ цѣна нѣма, и съ пари се не купува, други колай нѣма да се расплатишъ освѣнь да те насѣчемъ на толкова парчета, колкото души си погубилъ, и го пакли живъ на двѣстѣ парчета». Слѣдъ това Л. К. испратилъ баща си въ Малешевията (Малешево), а той отишелъ пакъ по Мегленско и по Воденско.

Източникътъ на тия свѣдѣния за тоя защитникъ на раята сѫ П. Р. Славейковитѣ статии *Левентъ Корчо* въ *Периодическото Списание* (София, 1885, кн. XV) и *Бѣлѣжки за нѣколко стари воеводи* въ министерския *Сборникъ*, кн. II.

Леверие *(Урбенъ)*. Французски астрономъ, род. въ Сенъ-Ло (Маншъ), умр. въ Парижъ, 1811 — 1877. Училъ се въ париж. Политехническо училище, постѫпилъ въ управлението на тютюна, нъ се прѣдалъ на научна работа; занимавалъ се особено съ дескриптивната геометрия и съ безконечно малкия (infinitesimal) анализъ. Надаренъ съ голѣма сила да разсѫждава отвлѣчено, той се заловилъ да рѣшава нáй-високитѣ задачи въ теоретическата астрономия и обнародвалъ *Записки*, които почнѫли да привличатъ вниманието на учения свѣтъ. Араго му внушилъ да опрѣдѣли орбитата на Меркурия; той сполучилъ. Теорията му (1844) за периодическата комета отъ 1770 и една записка върху кометата отъ 1843 му отворили вратата на академията на наукитѣ.

Като изучвалъ смѫщенията въ движението на Уранъ, той позналлъ, че сѫществува една планета, още неизвѣстна, и ѝ опрѣдѣлилъ масата, орбитата и положението; слѣдствието на прѣсмѣтанията си съобщилъ на Академията на 1 (н. к.) юния 1846. На ¹¹/₂₃ септ., единъ германски астрономъ, г-нъ Гале, открилъ тая планета въ оная часть на небето, дѣто Л билъ показалъ мѣстото ѝ; тя е планетата *Нептунъ*. За това

откритие **Л.** билъ обсипанъ съ поздрави, почести и награди; между друго, той добилъ професорството на астрономията въ парижския факултетъ на наукитѣ. По едно забѣлѣжително съвпадение, тая планета била открита около сжщото врѣме, независимо, и отъ англійския астрономъ Адамса.

Когато избухнжла революцията въ 1848, **Л.** зелъ страната на революционеретѣ; нъ като прѣдставитель въ законодат. събрание въ 1849, се явилъ контра-революционерь; пó-сетнѣ се доближилъ до Наполеона, който го и направилъ сенаторъ. Въ 1854 **Л.** билъ назначенъ директоръ на париж. обсерватория, която служба занималъ, съ една тригодишна прѣсѣкулка (1870—73) до смъртьта си.

Леви *(Алваресъ)*. Французски писатель и професоръ на педагогията, род. въ Бордо въ 1794, умр. въ 1870, основатель на една метода, коятъ носи името му. Отъ съчин. му сж забѣлѣжителни: Mnémosyne classique, Nouveaux éléments d' histoire générale, La mère institutrice, Manuel historique des peuples anciens, и др.

Левиатанъ. Чудовище, за което се говори въ Библията (Псал. 74, Иса. 27, Иез. 29), вѣроятно крокодилътъ. Споредъ равинитѣ, л. е духъ, който прѣдсѣдателствува на една отъ четиретѣ части на свѣта, на югъ. Въ *прънос. см. л.* е образътъ на сатана.

Левий. Еврейски патриархъ, 3-и Иакововъ и Лиинъ синъ, род. въ Месопотамия; и баща на трима синове и на Иохаведа, Моисеевата майка. Забѣлѣжителенъ е наймного по участието, което зелъ съ Симеона въ сѣча на сихемскитѣ жители, заедно съ тѣхнитѣ князове, Емора и Сихема, въ беззащитно състояние, за отмъщение на оскърблението направено на сестра имъ Дина. Иаковъ много съжалилъ за вѣроломната и безчовѣчна работа на синоветѣ си и прѣдказалъ, кога да умре, че **Л**-вото племе ще бжде распръснжто. Това се испълнило, защото **Л**-витѣ потомци, левититѣ, нѣмали дѣлъ отъ Обѣщаната Земя, а били разсѣяни, като свещенослужители, между другитѣ израилски племена *(Библ.)*.

Левий. Друго име на апостола Матея.

Левирамъ *протестъ*. Протестирамъ мѣнителница чрѣзъ нотариуса.

Левити. Левиевитѣ потомци, отредени да служжтъ на светилището. Службата имъ била да поставятъ, мѣстятъ, и носятъ скинията и принадлежноститѣ ѝ прѣзъ странствованието на израилянетѣ въ пустинята. Когато светилището се установило на едно мѣсто, тѣ служили като негови слуги и вардачи, помагали на свещеницитѣ въ светитѣ имъ служби и въ лѣкарското имъ качество между народа, па били и пѣвцитѣ и музикантитѣ на храма.. Посвещението имъ не е ставало обрядно. За прѣхраната имъ е било опрѣдѣлено да имъ се дава десетъкътъ на житото, овощията и добитъка; нъ тѣ отдѣляли и давали на свещеницитѣ 10-та часть отъ тоя десетъкъ. Тая дань е била, вижда се, доброволна, защото въ *Второзаконие* (гл. 12) на евреитѣ се заповѣдва да внимаватъ да не забравятъ своитѣ братя **л**. Прѣдполага се, че тѣ сж искарвали прѣхраната си когато се размножили, донѣйдѣ както сънародницитѣ си отъ другитѣ племена, донѣйдѣ

чрѣзъ учителство, писарство и др. т. Въ Давидово врѣме имало 14,000 мжже л., раздѣлени на четире разреда. Сжществува прѣдположението, че пóвечето «книжници» и «законоучителе» сж били отъ това племе.

Левитъ. Името на една отъ книгитѣ на Петокнижието въ Библията, или третата Мойсеева книга, така наречена защото съдържа правилата за *левититѣ*, свещеницитѣ и народа въ тѣхнитѣ отношения къмъ Бога. Тия правила и законоположения се отнасятъ до човѣшкитѣ грѣхове; до жртвитѣ, които народътъ трѣбва да принаси за искупление на грѣховетѣ си; и до свещенослужителетѣ, които трѣбва да принасятъ жртвитѣ въ името на народа.

Левицкий *(Дмитрий Гр.)*. Нáй-добрий Русски портретистъ отъ екатерининското врѣме. Отличавалъ се съ удивително искуство да изображава тканитѣ. Нѣжность, живъ и приятенъ колоритъ сж отличителнитѣ чърти на работата му. Въ русската академия на хждожествата се намиратъ неговитѣ: *Имератрица Екатерина II законодателка*, *Портретъ на императора Павла I* и други.

Левицкий *(Ив. Семен.)*. Единъ отъ нáй-даровититѣ малорусски писатели, пóвече извѣстенъ подъ псевдонима *Нечуй*; свещенически синъ, учитель въ киевската семинария и гимназия, род. въ 1838. Основното стремление на Л. е нравственото обединение на всичкитѣ разреди отъ украинското народонаселение на народни начала. *Л.*-тѣ нáй-важни съчинения, издавани въ Русия и въ Лъвовъ, сж повѣсти, драми и исторически статии. Една отъ нáй-добритѣ му повѣсти е *Рибалка Панасъ Крутьʼ*; отъ драмитѣ *Маруся Богуславка*.

Левицкий *(Иосифъ)*. Галицко-русски писатель, свещеникъ (1801 — 1860). Издалъ е първата галицко-русска граматика Grammatika jezyka ruskiego (Пршемисъль, 1843) и сѣчии. *Сждбата на галицко-русския езикъ и литература*, прѣвелъ е Шилеровитѣ балади и други. Оргиналнитѣ му стихотворения сж написани на езикъ, който е смѣсь отъ церковнословѣнски и малорусски езици.

Левкозия. Виж. *Никозия*.

Левктра. Староврѣмененъ градъ въ Виотия, на югъ отъ Тиви и на сѣв.-ист. отъ Коринтъ. Сега развалини близу до Еремо-Кастро. *Л.* е забѣлѣжителенъ въ историята по побѣдата на Епаминонда, надъ спартанцитѣ, въ 371 прѣди Р. Х. Спартанцитѣ, подъ началството на Клеомврота, били 13,600 войници; а тивянетѣ, подъ началство на Епаминонда, 8,000. Между 4,000 убити, които останжли на бойното поле, имало (по думитѣ на Ксенофонта) 1,000 лакедемонци, а отъ 700 спартанци, които зели участие въ сраженето, паднжли 400. Сетнината отъ тая битва била унищожението владичеството на спартанцитѣ въ цѣла Гърция. Пóвечето гръцки държави минжли на страната на побѣдителетѣ. 70,000 съюзници, подъ прѣводителството на Епаминонда, нахлули въ Лакония и опустошили цѣлата страна до р. Еврота. Виж. *Епаминонда*.

Левски *(Василъ)* или **Дяконъ Левски**. Нáй-великий и нáй-неустрашимий апостолъ на българската свобода въ турско врѣме, устроительтъ на българскитѣ бунтовни комитети въ нѣкогашнитѣ турски вилиети, които днесъ но-

сѫтъ името *свободна България*, — оня горещъ отечественолюбецъ и неуморимъ народенъ дѣецъ, когото поетътъ възпѣва въ слѣднитѣ добрѣ-познати редове:

«Десеть годинъ той
Скита се бездоменъ, безъ сънъ, безъ покой,
Подъ вънкашность чужда и подъ име ново,
И съ сърдце порасло и на все готово,
На робитѣ слѣпи въ робската страна
Той носи съзнание, крѣпость, свѣтлина.
Думитѣ му бѣха и прости, и кратки,
Пълни съ упование и надежди сладки.
Говореше често за бунтъ, за борба
Кат' за една ближна, обща веселба,
Часътъ на която бѣше неизвѣстенъ.
Испитваше, кой е сърдцатъ, сир. честенъ
Участникъ да стане въ подвига светъ,
Всѣкъ единъ слушатель, му бѣше братъ
Въ бѫдещето тъмно той гледаше ясно.
Той любеше свойто отечество красно».

Л. билъ роденъ въ Карлово въ 1837. Синъ на бѣдни родители, Ив. Кунчевъ и Гина Караиванова, Василъ, заедно съ братчетата си Христо и Петръ, останѫлъ рано сираче и на 7—8-годишна възрасть билъ принуденъ да ходи съ майка си на дърва въ гората. Откакъ се поучилъ въ карловското училище на тогавашното църковно учение, вуйчо му, архимандритъ Хаджи Василъ, го зелъ при себе си въ Стара-Загора и го пращалъ въ тамошното българско училище. Слѣдъ 3 години, когато билъ на 14—15-годишна възрасть, Василъ станѫлъ чиракъ на единъ абаджия, въ Карлово, а послѣ се цѣнилъ у Никола Пулевъ съ условие да ходи на училището; нъ понеже условието не се испълнило, той се върнѫлъ при първия си майсторъ, отъ когото вуйчо му го зелъ и го покалугерилъ въ сопотския монастирь, когато билъ на 20-годишна възрасть. *Игнатий* — това било духовното му имъ — зимѣ се училъ въ карловското училище, а лѣтѣ ходилъ по просия съ вуйча си. Тая послѣдната работа не му се нравила, ала нѣмало що да стори. Въ 1860 Хаджи Василъ отишелъ на Божи Гробъ втори пѫтъ и оставилъ младото дяконче безъ прѣбита пара, па още и коня му да храни, като му казалъ (по тогавашното, па дори още и сегашното понятие на нѣкои калугере) да не носи напразно расото, а да стане и ходи, та да събира *Христа ради*.

Прѣдпочтително отъ калугурската просия, дяконътъ се прибралъ при майка си, която храняла и него съ преденето си. Въ това врѣме той се сприятелилъ съ нѣкои младежи, съ които пѣяли патриотически пѣсни и мечтаяли за освобождението на България; тогава и ималъ той случай да се запознае съ Раковски въ едно посѣщение на Карлово отъ великия патриотъ. На другата година Хаджи Василъ се завърнѫлъ и тутакси повикалъ пакъ дякона си да излѣзѫтъ по просия; ала дяконътъ посрѣщнѫлъ поканата съ категорически отказъ. Той останѫлъ при майка си до пролѣтьта на 1862, когато по съвѣтитѣ на нѣкого си *Ив. Караиванова* намислилъ да отиде въ Сърбия или въ Влашко.

Речено и сторено. Единъ день **Л.** дръпва вуйчовия си конь [отъ вуйча си наший приятель не билъ добилъ до тогава никакво възнаграждение за услугитѣ си] и прѣзъ Пловдивъ и Т.-Пазарджикъ се озовава нáй-сетнѣ въ Нишъ. Тамъ продава коня, раскалугерва се, та си става пакъ Василъ Ивановъ и слѣдъ малко врѣме е въ Бѣлградъ. Въ сръбската столица Василъ пристигнѫлъ тъкмо на врѣме да земе участие въ сръб-

ското движение по испѫждането на турския гарнизонъ въ 1862. Като се възстановила тишината, той станѫлъ абаджийски калфа. Въ това врѣме той гръмнѫлъ възъ Раковски, за дѣто не явилъ на сърбския князъ, че българскитѣ момци желаѭтъ да имъ се помогне съ оржжие, та да налѣзѫтъ въ Турция и прѣдизвикатъ възстание въ Българско. За тая постѫпка той прѣтърпѣлъ 6-дневенъ затворъ. Слѣдъ освобождението си той, както и другитѣ български емигранти, прѣминѫлъ въ Влашко; ала разочарованъ отъ букурещкитѣ българе, рѣшилъ пакъ да се върне при карловскитѣ си приятели, много по́-будни и по́-родолюбиви. Прѣди да пристигне въ родното си мѣсто, бивший дяконъ испратилъ вѣсть майци си даму приготви калугерскитѣ дрѣхи; прѣзъ есеньта въ 1863 той си се прибралъ въ Карлово пакъ като дяконъ Игнатий и пѣялъ въ цръква. Нъ понеже захванѫли да се пущатъ лоши думи за него, той на връхъ Великдень се облѣкълъ съ мирско облѣкло, та свършилъ за послѣденъ пѫть съ калугерствуването си. Слѣдъ това, той учителствувалъ година врѣме въ карловското село Войнягово, на другата година въ тулчанското село Ени-кюй, дѣто въ една игра, отъ голѣмото си надскачване, добилъ прѣкора *Левски;* и по́-сетнѣ, 3-4 мѣсеца — въ село Конгасъ, пакъ тулчанско село. Въ 1866 Л. дошелъ въ Карлово, нъ скоро билъ принуденъ да бѣга, защото турското правителство не било забравило работитѣ му въ с. Войнягово и го гонило. Той побѣгнѫлъ въ Влашко, дѣто българетѣ се били посвѣстили, и влѣзълъ за знаменосецъ въ Панайотъ Хитовата дружина, която въ 1867 прѣминѫ Дунавъ и биде распръснѫта отъ турцитѣ въ Троянската планина. Л. сполучилъ да избѣгне въ Сърбия и сѫщата година се зачислилъ въ българската легия. Слѣдъ това, той пакъ се намѣрилъ въ Влашко, нъ не зелъ участие въ четата на Караджата и Хаджи Димитра въ 1868, едно, защото страдалъ отъ стомашна болесть, и друго, защото имало разубѣдяване отъ Пан. Хитова, че не му било врѣмето да се напада Турция, понеже Наполеоновата политика била съвсѣмъ друга.

Когато Любенъ Каравеловъ захванѫ да проповѣдва идеята, че освобождението на България е възможно само чрѣзъ едно всенародно възстание въ самата страна, Л. се нагръби съ исполинската задача да приготви почвата на това възстание като покрие България съ една мрѣжа отъ съзаклетнически комитети (дружества) и тръгнѫ да снове изъ Българско като главенъ агентъ на тайния бунтовенъ комитетъ въ Влашко (виж. *Комитетъ* и *Каравеловъ Л.*). Прѣдрѣшенъ подъ на́й-разновидни форми: ту въ расото на селски попъ, ту въ беневрецитѣ на шопъ, ту въ дрипитѣ на просякъ или въ дрѣхитѣ на учитель или търговецъ, ту въ костюма на турчинъ или французинъ, ту облѣченъ като селянинъ и води конь, та продава кюмюръ, — съ една смѣлость, която граничи до баснословность, обикаля той градоветѣ и селата и съ распаленото си слово събужда патриотическото чувство на младата българска интелигенция и всѣдѣ основава тайни бунтовни комитети, доклѣ на́й-сетнѣ, слѣдъ 10-годишна чудесна дѣятелность, не падѫ, издаденъ

турцитѣ захванѫли да го бомбардиратъ отъ крѣпостьта (1862). Л. била съставена уврѣме съ знанието на сърбското правителство и съ цѣль да помогне на сърбетѣ докдѣ изгонѭтъ турцитѣ, та послѣ заедно съ сърбетѣ да навлѣзе въ турскитѣ вилиети, които тогава съставяли България, и да ги освободи. Въ онова врѣме турский гарнизонъ въ бѣлградската крѣпость е билъ доста голѣмъ (цѣло военно тѣло въ мирно врѣме), подъ командата на единъ *мюширъ паша* (пъленъ генералъ). Борбата на сърбетѣ съ турцитѣ като се свършила и Сърбия и Турция се помирили, л. се растурила. Казватъ, че сърбското правителство още тогава проявило шовинистическитѣ си притезания на Македония. Раковски обидилъ сърбскитѣ държавници, когато чулъ, че българетѣ трѣбва да се откажѫтъ отъ Македония. За това билъ испѫденъ. Тогава почнѫлъ политическата си агитация въ Букурещъ.

Легуве *(Габриелъ)*. Французски поетъ, род. въ Парижъ (1764 — 1812); съ стихотворението си Le merite des femmes (Парижъ, 1801) станѫлъ любимецъ на женитѣ. Отъ трудоветѣ му (събрани отъ Були и Мало), забѣлѣжителни сѫ трагедиитѣ: La mort d' Abel, Epicharis и особ. La mort de Henri IV. — Синъ му, *Ернестъ* Л., род. въ 1807, академикъ, е любимъ франц. драматургъ и писатель. Първата му драма, Louise de Lignerolles, съчинена съ сътруднич. на Просперъ Дино, и сега се намира въ репертоара на Театръ Франсе; Други отъ пó-главнитѣ му драми сѫ *Битвата на дамитѣ*, *Медея* и др. Освѣнь драматич. си съчинения, Л. е писалъ много романи, статии по всѣкакви дневни въпроси, особено по прѣдмѣта за женитѣ и тѣхната роля въ обществото. L' Art de la lecture е единъ изряденъ неговъ трудъ. Една отъ нáй-приятнитѣ и привлѣкателнитѣ му книги е Soixante ans de souvenirs (1886—87, 2 т. и 1888, 4 т.). Други отъ съчин. му сѫ: la Femme en France au XIX siècle (1864), les Pères et les Enfants au XIX siècle (1877—1879, 2 т.), la Question des femmes (1881), Histoire de ma maison (1890) и др. Л. не е искалъ никога да се занимава съ политически работи; той отказалъ въ 1876 да си положи кандидатурата за сената.

Леда. По *грѣц. басносл.*, сѫпружга на спартанския царь Тиндара и дъщеря на етолския царь Тестия, извѣстна по любовнитѣ си сношения съ Зевса, който ѭ посѣщавалъ подъ видъ на лебедъ. Отъ Зевса Л. добила Кастора, Полукса, Клитемнистра и Елена. — Л., астероида, открита отъ Шакорнака въ Парижъ въ 1856.

Ледникъ. Виж. *Глечеръ*.

Ледовити океанъ или *Ледовито море*. Име, което даватъ на морето, покрито донѣйдѣ съ ледъ, което се простира отъ сѣверния полюсъ до сѣверния поляренъ кржгъ, както и на морето около южния полюсъ, което захваща едно подобно положение до южния поляренъ кржгъ: *сѣверни Ледовити океанъ*, *южни Ледовити океанъ*. Първий мие сѣверна Европа, Азия и Америка и се съединява съ Атлантически океанъ чрѣзъ Дейвисовъ, а съ Тихи чрѣзъ Беринговъ протокъ. Южни Л. океанъ се съединява съ Атлантически океанъ и Индийско море. — Много малко се знае до сега, понѣ точно, за тия морета, за откриването и изслѣдването на които

е употрѣбено повече искусство и геройство отколкото може-би за изслѣдването и откриването на цѣлия останжлъ свѣтъ отъ Колумбово врѣме насамъ. Корабоплаването по тѣхъ е съпрежено токорѣчи съ всѣкакви мжчнотии и опасности. Освѣнь опасноститѣ отъ ледоветѣ въ всѣко възможно състояние, на корабоплавателя, често ослѣпяванъ отъ мжгли и снѣгове, прѣдстои да се бори, безъ пжтеводитель, съ буритѣ, приливитѣ и теченията на сравнително неизвѣстни води. И това бива прѣзъ лѣтото, което трае три мѣсеца, а какво трѣбва да бжде прѣзъ деветѣтѣ зимни мѣсеца! Отъ двата околополюсни океана, сѣверний **Л.** океанъ е възбуждалъ по́-вече интересъ отъ южния: походитѣ испращани отъ Англия, Русия, Германия, Франция, Швеция, Америка, Австрия и Дания сж се упжтвали главно къмъ сѣверния полюсъ.

Главното произведение на сѣверни **Л.** океанъ е китътъ. Китоловството на западния брѣгъ на Спицбергъ, и на двѣтѣ страни на Гринландия е твърдѣ голѣмо. Само американцитѣ само отъ Беринговъ протокъ, въ двѣ години, сж изкѣкли отъ китоловство по́-вече отъ 40 милиона лева.

Ледъ. Ледътъ се срѣща на земното кжбо въ голѣми количества и разни видове. По способа на происхождението различаватъ главно два типа *л.*: 1) който е станжлъ отъ замръзнуването на вода — морета, езера, рѣки; 2) който е станжлъ отъ снѣгъ, подъ натискъ и чрѣзъ много таяния и замръзнувания, ставали едно по друго. Вторий типъ *л.* се прѣдставлява въ голѣми размѣри отъ ледницитѣ или глечеритѣ (виж. тая дума).

Л. се образува на повръхностьта на тихитѣ и застоени води, и плува на тѣхъ защото плътностьта му е по́-малка отъ плътностьта на водата; той тежи около 930 килогр. кубический метръ. Водата се разширява кога минува въ твърдо състояние, и частицитѣ ѝ упражняватъ тогава доста голѣма пржгавина, способна да троши на́йякитѣ обвивки.

Допуща се, че *л.* на една рѣка, кога достигне 0.27 метра дебелина, може да удържа натоварени кола безопасно; че кога е 0.10 метра дебелъ, по него могжтъ да минуватъ единъ по единъ човѣци на коне и дори на леки кола, стига само да нѣма празнина между леда и водата. Въ военното искусство допущатъ, че 0.08 метра дебелина е доста да се прѣкарва пѣхота на редове, и че 0.12 метра стигатъ за кавалерията и полската артилерия, като се избиратъ за прѣминуване мѣстата, дѣто течението на рѣката е на́й-малко бързо.

Търговия съ л. и искуственъ л. Търговията съ *л.* е сега отъ голѣма важность. **Л.** всѣкога се е цѣнилъ като прѣдмѣтъ на раскошъ прѣзъ лѣтната жега; затова и още отъ старо врѣме сж го събирали зимѣ за лѣтно употрѣбение. Гръцитѣ, и послѣ римлянетѣ, първень си служили съ снѣгъ, събранъ подъ натискъ въ дълбоки подземни зимници. Неронъ, по́-сетнѣ, построилъ ледни складове въ Римъ, подобни на употрѣбяванитѣ въ по́вечето европейски страни до нашото врѣме. Нъ въ тоя вѣкъ, именно отъ 1820, американцитѣ отъ Съединенитѣ Държави подкачили да въртжтъ голѣма търговия съ *л.* отъ езерата си; и сега тѣ испращатъ грамадни количества *л.* въ Индия (Калкута,

Мадрасъ и Бомбай), па дори и и въ Хонгъ-Конгъ и Батавия. Тая търговия се е распространила и въ Европа (Норвегия, Швеция, Русия); и прѣди нѣколко години сборътъ по стойность въ двата материка на търговията съ естественъ л. се е въскачвалъ на 40 или 50 милиона лева.

Нуждата да се достави л. мѣстно, ако е възможно, накарала да търсятъ способъ за добиване искуственъ л. Въпросътъ за искуственъ л. отдавна занималъ изобрѣтателетѣ, нъ е рѣшенъ напълно удовлетворително само прѣзъ послѣднитѣ 40 години. Неговата сждба е стояла въ тѣсна свръска съ развитието на механическата теория за топлината и на машиностроителната техника (особено парнитѣ машини и котли). На практика, главно се ползуватъ отъ слѣднитѣ явления, които се придружаватъ отъ спадане на температурата: растопяването на солитѣ, разширяването на въздуха и изпаряването на лѣтливитѣ мокроти; въ всички тия случаи се отнима топлината на тѣлото, що се изстудява. Има ледни машини, които могатъ да произвождатъ по 10,000 и по́-вече килогр. л. на день, и една такъва машина сега искарва голѣми количества л. близу подъ екватора въ Перу, дѣто напрѣдъ л. никога не се е виждалъ; па още искуственият л. по прозрачностьта и чистотата си стои много по́-високо отъ естественият, понеже се приготвя отъ стерелизувана и често дори отъ дистилирана вода. Фабрикитѣ за искуственъ л. въ нашето врѣме станаха обикновени въ главнитѣ градове.

Лееръ, *морск.* Обтегнята връвь въ полегато или хоризонтално положение.

Лежанъ (Гиломъ Lejean) Французски пжтешественикъ (1828 — 1876); съставилъ, по поржка на французското правителство, 20 обширни харти на Балкански полуостровъ. Въ Петермановскитѣ Mitteilungen **Л.** напечаталъ Ethnogrphie der europ. Türkei (1861, прѣводъ на русски, 1868). Въ 1860 **Л.** пжтувалъ по Бѣли Нилъ, съставилъ първата добра харта на Баръ-елъ-Газалъ и издалъ Voyages aux deux Nils (1863-65). Въ 1862-63 билъ французски консулъ въ Абисиния, за която е написалъ: Théodore II, le nouvel empire d' Abyssinie et les intérêts français (1865). Въ 1865-67 извършилъ едно пжтуване по Мала Азия, Месопотамия и Индия до Кашмиръ. Виж. Cortamber, G. Lejean et ses voyages (1872).

Леже (Проф. *Луи*). Французски славистъ, единъ отъ малцината западно-европейски писатели, които сж се посветили на славистиката и пишжтъ за словѣнетѣ безъ прѣзета мисъль; създатель на курсъ на словѣнскитѣ езици (русски, словенски, сърбски и български) въ парижското Училище за Източнитѣ езици (1880); българофилъ, който е държалъ въ Франция, Белгия, Холандия бесѣди върху българетѣ, па е и обнародвалъ *Непозната България* (1885), съчинение написано твърдѣ съчувствено за българския народъ и за неговото съединение въ 1885. **Л.**, роденъ въ Тулуза въ 1843, откакъ свършилъ блескаво наукитѣ си въ лицея Louis-le-Grand, се заловилъ въ 1863 да изучи, подъ ржководството на Шодцко, полския езикъ и литература. Приятелството на Иосифа Фрича, тогава изгоненъ, въ Парижъ, обърнжло вниманието му върху другъ сло-

вѣнски народъ, чехитѣ, и му открило голѣмото семейство словѣнски народъ въ цѣлостьта му. Неговото първо научно пжтуване, въ 1864, имало за цѣль Чехия, която и станжла прѣдмѣтътъ на първитѣ му двѣ съчинения. Извѣстний хърватски епископъ Щросмайеръ като отишелъ въ Парижъ по врѣме на изложението въ 1867, г-нъ **Л.** се запознялъ лично съ него, билъ поканенъ на освещението на Загребската Академия, и сжщата година извършилъ едно научно пжтуване у южнитѣ словѣне. Неговитѣ тези за докторатъ, въ 1868, имали за прѣдмѣтъ, едната *Обрѫщането на словѣнетѣ въ христянството*, другата *Лѣтописътъ на калугеря Нестора*. Сжщата година започнжло и професорството му при Сорбоната, дѣто прѣдавалъ русската граматика и литературната история на нѣкои словѣнски народи. Въ 1872 и 1874 билъ натоваренъ отъ франц. правителство съ двѣ научни послания въ Русия. Въ 1880 биде испратенъ въ Москва да прѣдставлява Франция на откритието паметника поету Пушкину. Въ 1882 посѣти изново южнитѣ словѣне и България.

Главнитѣ г-нъ **Л**-ви съчинения сж: De Nestore, rerum Russicarim scriptore (1868); *Кирилъ и Методій* (1868); *Словѣнский свѣтъ* (1873); *Нови словѣнски студии* (1870 и 1886, 2 т.); *Кратъкъ очеркъ на словѣнската митология* (1882); *Сборникъ на словѣнски простонародни прикаски* (1882); *Словѣнский свѣтъ въ XIX-и вѣкъ* (1885); *Юнашки и простонародни пѣсни у чешкитѣ словѣне* (1866); *Австрийската държава, Чехия, Унгария, Хабсбурги* (1866); *Историческа, живописка и литературна Чехия* (1867), съ сътруднич. на Фрича; *История на Австро-Унгария* (4-о изд. 1895; едно английско издание е обнародвало въ Лондонъ въ 1889 съ прѣдговоръ отъ покойния англ. историкъ Фримяна; **Сава, Дунавъ и Балканътъ**, *пжтуване у словенцитѣ, хърватетѣ, сърбетѣ и бъларетѣ* (1884); *Непозната България* (1885); *Нарицаемий Несторовъ ржкописъ*, прѣводъ съ въведение и *критически коментаръ* (1884); *Руси и Словѣне*, политически и литературни студии (1890); *Русската литература*, и др. Г-нъ **Л.**, единъ отъ главнитѣ сътрудници на Grande Encyclopédie, е зималъ участие и въ спис. Revue des Deux Mondes, Revue critique и др. Той е членъ на с. петербургската, бѣлградската, загребската, букурещската академии, на пражското кралевско научно дружество и др.

Le *jeu n'en vaut pas la chandelle*. Франц. пословица: Играта не струва колкото свѣщьта, сир. прѣдмѣтътъ не заслужава труда.

Лезгини. Люде, които живѣжтъ въ планинитѣ на западни Дагестанъ въ Кавказъ (азиятска Русия). Тѣ се дѣлжтъ на много племена и говорѣжтъ особенъ езикъ, който състои отъ нѣколко нарѣчия. Прѣсмѣтатъ ги отъ 300,000 до 400,000 души; всички мохамедане. Л. много врѣме сж противостояли юнашки на русското настжпателство, нъ отъ 1859 припознаватъ властьта на Русия.

Les *extrêmes se touchent*. Франц. поговорка: крайноститѣ или противоположноститѣ се срѣщатъ.

Lèse-*majesté* (фр. отъ лат. laesus, нараненъ; фр. majesté, величество). Прѣстжпление противъ държавния

глава. — Lèse-humanité. Прѣстжпление противъ човѣчината.

Лейардъ *(Остинъ Х.)*. Англійски пжтешественикъ и политикъ, род. въ Парижъ въ 1817. Свършилъ правото, нъ сърдцето му не теглило за адвокатството. Посѣтилъ Мала-Азия, Сирия, Мосулъ, брѣговетѣ на Тигръ. Открилъ заедно съ Бота, французски консулъ въ Мосулъ, въ околностьта на Нимрудъ — село близу до Тигръ — развалинитѣ на Ниневия; раскопкитѣ си направилъ отъ 1845 до 1847, първенъ на свои разноски, послѣ съ щедрата помощь на Стритфордъ де Редклифа, тогава англ. посланникъ въ Цариградъ; и нáй-послѣ, когато важностьта на откритието се доказала, съ сумата (3,000 англ. лири), която му гласувалъ английский парламентъ. Открили се основитѣ на четире отдѣлни дворцови сгради. Стѣнитѣ имъ били покрити съ голѣми гипсови или алавастрови плочи, испълнени съ барелйефи и надписи съ клинообразно писмо. Много отъ тия плочи, заедно съ исполинско-крилати човѣко-глави бикове и лъвове и орло-глави божества се испратили въ Британски Музей въ Лондонъ и образували една сбирка подобна на сбирката, която Луврский музей въ Парижъ дължи на Бота. Като се върнжлъ въ Англия, **Л.** обнародвалъ расказа на издиранията си въ двѣ съчинения: Nineveh and its Remains *(Ниневия и развалинитѣ ѝ)* и Monuments of Nineveh *(Паметницитѣ на Ниневия)*. **Л.**, нѣколко години народенъ прѣдставитель, отъ 1869 бѣше англійски посланикъ въ Испания; а въ 1877 биде испратенъ такъвъ въ Цариградъ. Туркофилското му съчувствие прѣзъ русско-пруската война и подирь нея прѣдизвикваше критики въ Англия. Пó-сетнѣ играта на турцитѣ по въпроса на о-въ Кипръ го озлоби срещу тѣхъ и той съ удоволствие напусна турската столица. **Л.** е кореспондентъ на парижската археологическа академия (1854).

Лейбъ (герм. знач. *тѣло)*; употрѣбява се всѣкога въ съединение съ друга дума, напр. *лейбъ-медикъ*. У насъ думата л. се срѣща кога се говори за нѣкои длъжности или звания при чужди дворове; такъви длъжности сж: *лейбъ-гвардия*, гвардия, която пази особата на императоръ; *лейбъ-медикъ*, придворенъ лѣкарь; *лейбъ-хирургъ*, придворенъ хирургъ.

Лейденъ. Сжщото, каквото е Лайденъ.

Лейди, *англ.* Титла за благородство, която принадлежи по право въ Англия на женитѣ на лордоветѣ и на дъщеритѣ на дуковетѣ и на графоветѣ, и която се дава отъ вѣжливость на всички жени отъ доброто, благовъспитаното общество.

Лейтенантъ, *фр.* (соб. знач. *който държи мѣсто, намѣстникъ;* лице, което занимава мѣстото на началника си, когато отсжтствува). Въ Франция се употрѣбява за нѣколко длъжности; у насъ — само за длъжността *лейтенантъ-генералъ*, офицеръ съ чинъ, който непосрѣдствено върви подирь чина генералъ (пълненъ или съвършенъ генералъ).

Лекенъ *(Анри)*. Нáй-великий трагикъ на французската сцена; до постжпването си на сцената билъ златарь. Волтеръ е припознавалъ **Л.** за единствения трагически актйоръ въ широкия смисъль на тая дума. Той пръвъ отъ

французскитѣ актйори оставилъ надутата декламация, заговорилъ съ простъ езикъ, обърнжлъ надлежното внимание на костюма и жеста. Л-вата физиономия била отъ на́й-обикновенитѣ и растътъ му малъкъ; нъ всичко това се забравяло, благодарение на удивителната му игра. Той съумѣлъ да направи не доста гжвкавия си отъ природата гласъ способенъ за на́й-разнообразнитѣ изражения на страстьта и чувството. Л-витѣ Mémoires сж обнародвани (Парижъ 1801 и 1874) отъ сина му. Виж. Талма, Réflexions sur Lekain (Брюкселъ, 1827).

Леки *(Уилямъ Едужрдъ)*. Английски историкъ, род. въ 1838 въ Дублинъ, дѣто и свършилъ наукитѣ си въ Trinity College. Добилъ голѣма извѣстность съ съчинението си History of the rise and influence of the spirit of rationalism in Europe *(История на появлението и влиянието на духа на рационализма въ Европа)* [1865, 5 изд. 1872]. Въ тоя трудъ Л. исказва мисъльта, че до кръстоноснитѣ походи христянството е било едно чисто благодѣяние, безъ всѣкой примѣсъ: ако рационализмътъ далъ на свѣта умствената свобода, христянството му принесло нравствения законъ. За да докаже второто положение Л. е написалъ своята History of European Morals from Augustus to Charlemagne (История на Европейската нравственость отъ Августа до Карла Велики) [1869, 3 изд. 1877]. Въ това съчинение Л. дава единъ разборъ на разнитѣ системи нравственость; и тия системи той свожда въ двѣ школи, които се борѭтъ и въ съврѣменна Англия: идеалистическа и утилитарна. Самъ Л. е привърженикъ на първата школа, която нарича и интуитивна. Въ *Историята на Нравственостьта* Л. прави едно сравнение между двѣтѣ системи, въ оня видъ, въ който се развили въ послѣдния периодъ на езическата цивилизация и въ първитѣ вѣкове на христянската култура, и заедно съ това излага причинитѣ, които сж докарали до тържеството на христянството въ Европа. History of England of the XVIII-th century *(Историята на Англия въ XVIII-и вѣкъ)* [Лондонъ, 1878—1890] прѣдставлява първия по врѣме опитъ на философската история на тая страна за оня периодъ врѣме, когато се създала аристократическа и свободна Англия. Други Л-ви съчин. сж Poems (Лонд. 1891), A History of Ireland of the XVIII-th century (Лонд., 1892). Главнитѣ Л-ви съчинения сж прѣведени на германски езикъ; русский прѣводъ (отъ А. Н. Пипина) на *Историята на рационализма* (т. I, СПБ. 1871) се спрѣлъ на тоя томъ, по причина на едно недоразумѣние между прѣводача и духовната цензура.

Лековѣрие-ность. Готовность или наклонность да се вѣрва на всичко безъ разборъ. — **Лековѣренъ**. Който вѣрва лесно и безъ испитване на всичко.

Лекокъ *(Шарлъ)*. Французски композиторъ на лека и блеска[illegible] музика, род. въ 1832. Въ 18[illegible] добилъ втората награда отъ [illegible]серваторията, а въ 1857 [illegible] обширно извѣстенъ [illegible]зиторъ. Между по-[illegible] композициитѣ му [illegible] Ondines au Champagne [illegible] baret de Rampon[illegible] rofla; l' Amour [illegible] Fleur de The [illegible] la Petit duc [illegible]

got; Ali-Baba; le Coeur et la Main; l' Egyptienne и др.

Лекоумие-мисленость. Безразсѫдность. — **Лекоуменъ-мисленъ.** Безразсѫденъ.

Лексикология, *гр.* Словопроизводство, учение за производството и значението на думитѣ.

Лексиконъ, *гр.* Рѣчникъ на λεξειο, сир. рѣдки, мѫчни или специални думи.

Лексингтонъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Кентѫки), 38 килом. на юго-ист. отъ Франкфуртъ, на Елкхорнъ (подпритокъ чрѣзъ Кентѫки на Охио); срѣдоточие на 5 желѣзници: къмъ Луисвилъ, Ковингтонъ и др.; 17,500 жит. **Л.** е по населението, фабричната и металургическа индустрия и търговията 4-и градъ на държавата; той се отличава и по научнитѣ и човѣколюбивитѣ си заведения. Университетъ Transylvania, който минува за най-добрий на вѫтрѣшнитѣ държави. Градътъ, основанъ въ 1776, е билъ до 1792 столица на държавата; и въ плана си, широтата на улицитѣ си, и архитектурата на сградитѣ си, е упазилъ характера си на столица.

L*ex loci*, *лат.* Мѣстенъ законъ, или обичай.

L*ex non scripta*, *лат.* Ненаписанъ законъ, обичайното право.

L*ex scripta*, *лат.* Написанъ, сир. формално постановенъ, законъ.

L*ex talionis*, *лат.* Виж. *Талионова система.*

L*ex terrae*, *лат.* Законътъ на страната, особенний законъ на една страна.

Лекторъ-триса (лат. знач. *четецъ, чтица*). Учитель на новитѣ езици въ висши учебни заведения; лице, което държи скаска.

Лекция, *грѣц.* 1) Чтение на професоръ; онова, което единъ професоръ чете отъ катедрата въ единъ приемъ. Тоя видъ **л.** се наричатъ *университетски*, защото се четѫтъ въ университетитѣ или висшитѣ училища. Прѣдъ видъ на това, че тия **л.** сѫ назначени за студентитѣ, лица запознати съ прѣдмѣта, съ който бурави лекцията, професорътъ често не се стѣснява да употрѣбява научни термини, специални подробности и др. т. 2) *Публична л* или скаска е едно чтение, въ което единъ ученъ излага прѣдъ едно събрание една цѣла наука или само една отдѣлна часть или въпросъ отъ нея. Понеже публичнитѣ **л.** се четѫтъ прѣдъ публика обикновено малко запозната съ прѣдмѣта или и съвсѣмъ незапозната съ него, тѣ се даватъ въ простъ, сир. не наученъ езикъ, каквото да може да ги разбира всѣкой. Тѣ иматъ за цѣль да распространяватъ у народа знание и да възбуждатъ у него интересъ къмъ науката.

Леминкъ, *норв.* Родъ бозайници гризачи, отъ семейството на полскитѣ мишки: много кѫса опашка; прѣднитѣ крака обрѫжени съ яки закривени нокте; козина кестеновожълта съ черни петна. **Л.** живѣятъ въ горещитѣ страни на Швеция и Норвегия. Прѣди да настане студътъ, тѣ се прѣселватъ на стада по-къмъ югъ; нъ въ прѣселението си числото имъ страшно омалѣва, защото по пѫтя ги ядѫтъ мечкитѣ, лисицитѣ, невѣстулкитѣ и грабливитѣ птици, а понѣкога и людетѣ излизатъ та ги трепѫтъ. Една видоизмѣненость **л.** живѣе въ Азия и сѣверна Америка.

Лемносъ (сегашното му име *Сталимне*). О-въ въ Егейско море, на едно разстояние отъ южния входъ на Дарданелски протокъ,

токо-речи на половина-пѫть между Азиятския брѣгъ и Атосъ; простр. 477 чет. килом.; насел. 22,000 жит. (гръци и малко турци). Гл. градъ, **Л.** или *Кастро*, е на западния брѣгъ. **Л.** (на Турция) образува съ Имбросъ и Самотраки каймакамлъкъ отъ обл. Джезаири Бахри Сефидъ или Бѣломорски о-ви. Тоя е на́й-безлѣсний отъ тракийскитѣ о-ви, и въ него нѣма маслини; нъ земята е плодородна и произвожда грозде, смокви, зеленчуци. Пасбищата хранѩтъ повече отъ 40,000 овце. — Въ XII-и вѣкъ прѣди християнската ера, **Л.** билъ населенъ отъ пелазги; атинянетѣ сполучили да турѩтъ ржка на него слѣдъ Маратонъ и Саламинъ; въ срѣднитѣ вѣкове той принадлежалъ на венецияницитѣ, генуезцитѣ и пакъ на венецияницитѣ; турцитѣ напразно го обсаждали въ 1475, нъ венецияницитѣ го отстѫпили на Мохамеда II по мирenъ договоръ въ 1478. Венецияницитѣ още веднѫшъ го завоевали въ 1656, нъ турцитѣ имъ го зели назадъ на другата година. Една русска ескадра го обсаждала безъ сполука въ 1768 и 1774.

Лемуилъ. Писатель на 31-а глава отъ Притчитѣ. Прѣдполагатъ, че това е друго име на Соломона *(Библ.)*.

Лена. Голѣма рѣка въ източни Сибиръ, една отъ на́й-важнитѣ на земята, повече отъ 4,500 килом. дълга; извира 330 килом. на сѣв.-ист. отъ Иркутскъ и само 30 килом. на сѣв.-зап. отъ езеро Байкалъ въ Березовая-Гора, всрѣдъ Байкалски или Верхоленски планини, които не сѫ по́вече отъ 900 до 1200 метра високи. **Л.** тече първо по сѣверо-източна посока до Якутскъ, послѣ къмъ сѣверъ до Сѣверния Ледовити океанъ; сто километра отъ морето, тя се дѣли на 7 главни устия и на петдесетина малки; въ тая делта има не по́-малко отъ 1000 острова и островчета; многобройни сѫ островитѣ и въ коритото на рѣката. **Л.** е много широка, особено между Якутскъ и Шиганскъ, дѣто е отъ 7 до 15 килом. широка и отъ 16 до 22 метра дълбока; при Булонъ, прѣди да настане делтата, тя е само 2,500 метра широка и отъ 10 до 16 метра дълбока. Горното течение е много бързо между живописни планини и долини. Рѣката замръзва прѣзъ октомврия, а отъ вливането на Алданъ надолу въ началото на септемврия; ржкавитѣ на делтата се размразяватъ само прѣзъ юния, понѣкога прѣзъ юлия, а понѣкога и съвсѣмъ не се размразяватъ. Главнитѣ притоци на **Л.** [притоцитѣ изброяватъ до 325] сѫ Киренга (дѣс., 500 килом.), Витимъ (дѣс., 2150 килом.), Олекма (дѣс., 1120 килом.), Алданъ (дѣс., 1860 килом.) и Вилюй (лѣв., 2140 килом.). Всички заедно образуватъ една корабоплавателна мрѣжа по́вече отъ 10,000 килом., по която ставатъ главно търговскитѣ сношения въ източни Сибиръ. Русскитѣ и китайскитѣ стоки, както и сибирскитѣ кожи, се изнасятъ по **Л.** Главнитѣ пристанища на рѣката сѫ: Олекминскъ, Якутскъ и Кашюгскъ. Параходното корабоплаване по **Л.** е почнѫло въ 1862, когато търговецъ Хаминовъ построилъ първия параходъ. Въ 1894 сѫ дѣйствували на **Л.** шестъ параходни компании, които сѫ имали всичко 14 парахода.

Тая голѣма рѣка е много богата съ риба: осетри, селди, щуки и др. Осетритѣ особено въ нея сѫ огромни: често се срѣщатъ

осетри пó-вече отъ 80 килогр. тежки. Нъ риболовството е малко, по нѣмане риболовци: порѣчието е около 2 милиона чет. килом., само съ 300,000 жит.

Ленорманъ *(Карлъ)*. Французски египтологъ, род. въ Парижъ (1802—1859), билъ инспекторъ на изящнитѣ искусства, посѣтилъ Египетъ съ Шамполіона въ 1828, замѣстилъ Гизо въ Сорбоната отъ 1835 и станѫлъ професоръ на египтологията въ Collége de France въ 1849. Съчиненията му сѫ главно слѣднитѣ: *За съврѣменнитѣ ѫдожници* (1833, 2 т.); *Нумизматическо и глиптическо съкровище* (1836—1850, 5 т. in-fol.); *Въведение въ източната история* (1838); *Музей на египетскитѣ старини* (1842, in-fol.); *Отборъ гръчарски паметници* (1844—1857, 3 т.); *Исторически въпроси* (1845, 2 т.). Освѣнь това, Л. е обнародвалъ много учени записки и редактиралъ le Correspondant до 1855.

Лента, *холанд.* Ширитъ, кордела.

Lento, *итал.* Музикаленъ терминъ: бавно.

Ленъ (Linum). Едногодишно растение отъ семейството на леновитѣ (Lineae). Сѣмѣтъ го за якитѣ влакна на стеблцето му, отъ които правѣтъ прежда, и за сѣмето му. Стеблцето му става отъ 30 до 60 сантим. високо и е само горѣ расклонено. Плодътъ е валчеста корубка съ кахвяви гладки сѣмена, наречени *ленено сѣме*. Франция, Белгия и Холандия нáй-много се славѣтъ съ ленената си промишленость; французското ленено платно е безподобно. Англия (главно Ирландия и Шотландия) изнася на годината ленени манифактури и прежда за 180 милиона лева; и лененото ѝ производство за домашно потрѣбение се прѣсмѣта на 250 милиона лева. Л. у насъ сѣѫтъ по планинскитѣ мѣста въ добрѣ прѣорани ниви. Лененото масло има доста голѣмо употрѣбение, както въ лѣкарството, така и въ индустрията; въ лѣкарството се употрѣбява и брашно отъ ленено сѣме. Л. е прѣнесенъ въ Европа отъ Мала Азия. Нáй-староврѣменнитѣ египетски мумии показватъ, че лененото платно е било твърдѣ рано въ употрѣбение у египтянетѣ.

Лео *(Леонардо)*. Единъ отъ забѣлѣжителнитѣ дѣятеле въ историята на музиката, род. въ Неаполъ (1694—1742). Училъ се при знаменития Александра Скарлати, и станѫлъ основатель на нова неаполитанска школа, която имала грамадно влияние на пó-нататъшното развитие на музиката не само въ Италия, а и въ цѣла Европа. Л. билъ професоръ въ консерваторията на св. Онуфрия въ Неаполъ, и композиторъ при кралевската капела. Оставилъ е много съчин., отъ които забѣлѣжителни сѫ оперитѣ: Sophonisba (1718), Demonfonte, Olimpiada, Cajo Gracco (1720), Tamerlano (1722), комическа опера: Contecta dell'amore e della virtu, прочуто осмогласно Miserere alla capella. Характеръ̀тъ на **Л**-та музика състави едно слияние на високия, строгия и грандиозния контрапунктенъ стилъ съ новия стилъ, пó-вече воленъ, изященъ и одушевенъ.

Лео *(Хенрихъ* фонъ*)*. Германски историкъ (1799—1878), който е билъ професоръ въ Хале отъ 1830. Въ първитѣ си самостоятелни трудове, страстни и субективни, жлъчно критикувалъ великия отпослѣ Ранке. Отъ всичкитѣ **Л**-ви съчинения не е из-

губила значението си само *Историята на италиянскитѣ държави* (1829—34). Това съчинение е цѣнно по многото материалъ, събранъ въ него, и по въодушевението, съ което е написано. Въ 1880 излѣзе Л-та автобиография: H. Leo, «Meine Jugendzeit».

Леонардо де Винчи. Виж. *Винчи.*

Леонида. Спартански царь, Анаксандридовъ синъ, наслѣдилъ прѣстола слѣдъ брата си Клеомена, царувалъ отъ 493 до 486 прѣди Р. Х. Съврѣменнитѣ нему гръцки историци не разказватъ за неговитѣ държавни работи въ продължение на 8-годишното му царуване. Когато Ксеркъсъ потеглилъ съ огромна сила среща Гърция, на Л. било отредено да завземе тѣсния Термопилски протокъ — единствения достжпъ въ Гърция. Л. ималъ въ началото нѣколко хиляди войска. Персянетѣ се опитали напразно да го добиятъ на страната си съ обѣщанието да го направятъ царь на цѣла Гърция; и когато Ксеркъсъ испратилъ скороходецъ до гръцитѣ да сложатъ оржжието си, Л. отговорилъ: «Дойди, та го земи». Нъ нѣкой си прѣдатель Етиалтъ показалъ на непрiятеля една пжтечка прѣзъ планина Ида въ тила на гръцитѣ; и Л., когато видѣлъ, че е невъзможно вече да се затваря пжтя на непрiятеля, распуснжлъ по-голѣмата часть отъ войската си, а самъ съ 300 спартанци и 700 теспийци, когато настанжла нощьта, се хвърлилъ съ отчаяно въодушевение на многобройния непрiятель, и намѣрилъ юнашка смърть. Послѣ, по едно прѣдложение на Павзания, побѣдителя при Платея, Лвитѣ остатки се прѣнесли въ Спарта. Благодарното отечество въздигнжло на полето на битвата великолѣпенъ паметникъ на падналия монархъ. Освѣнь това, Спарта установила въ честь на Л. всѣкигодишни празденства, наречени «Леонидеани», на които се изговаряли похвални слова Л-у и ставали военни игри; на тия игри могли да зематъ участие само лакедемонянетѣ.

Леонически стихъ. По името на срѣдновѣковни поетъ *Леона*, който е писалъ на латински шестостжпни стихове, въ които срѣдата се ритмува съ края.

Леонтий. Гръцки ученъ, родомъ отъ Солунъ или Калабрия; отишелъ въ Флоренция въ 1360, дѣто по прѣпоржката на Бокачио билъ назначенъ учитель на гръцки. Той направилъ първия прѣводъ на Омира на латински, и пръвъ държалъ публични скаски върху великия поетъ въ западна Европа. Л. отишелъ въ Венеция, дѣто се срѣщнжлъ съ Петрарка, Барлаамовъ ученикъ. Отъ Венеция тръгнжлъ за Цариградъ, нъ умрѣлъ на пжтя по Адриатическо море.

Леонфорте. Градъ въ Сицилия, въ планинска страна, на Срѣдиземно море, 65 килом. на зап. отъ Катания; 13,000 жит. Търговия съ маслинено масло, вино и жито.

Леонъ. Едно врѣме кралство въ сѣв.-западна Испания, което имало за прѣдѣли на сѣв. Астурия, на зап. Галиция и Португалия, на югъ Естрамадура, на ист. Стара-Кастилия. Простр. около 45,000 чет. килом. съ насел. 900,000 жит. Сегашната испанска область съ това име е съставена отъ сѣверната часть на нѣкогашното кралство и има простр. 15,971 чет. килом. и насел. 350,210 жит. Земята на стари Л. е планинска на сѣв. и на югъ. На зап.

по двата брѣга на Дуро има хубави полета и богати пасбища. Тая земя, населявана отъ вети, била завоевана едно по друго отъ римлянетѣ, вестготитѣ и мавритѣ. Кралство **Л.** се въздигнѫло въ 746 отъ Алфонсо Католика изъ областитѣ искубнѫти отъ мавритѣ и по́-старото кралство Астурия. Въ 1037 Фердинандъ I, кастилски краль, побѣдитель на Бермуда III, леонски краль, присъединилъ **Л.** на кралството си.

Леонъ. Гл. градъ на едноименна обл. въ Испания, на рѣки Бернеса и Торио, 285 килом. на сѣв.-зап. отъ Мадридъ; 11,515 жит. Срѣдоточие на испанската платнена промишленость: градиво, жито, вълна. **Л.** се слави съ готитеската си съборна църква, на́й-хубавата въ Испания и която е чудо на деликатность и лекость. Тая църква съдържа гробоветѣ на много леонски крале, светии и мѫченици. — Обл. **Л.** има 370,388 жит.

Леонъ. Градъ въ срѣдно Мексико (обл. Гванаюато), на р. Торбие, 160 килом. на сѣв.-зап. отъ гр. Мексико; на желѣзницата отъ Гвадалаяра за гр. Мексико; 80,075 жит. **Л.** е слѣдъ гр. Мексико първий градъ въ Мексико, както по населението така и по търговията (жито и земедѣлчески произведения) и индустрията си (фабрики за вълнени и памучни платове и др.). Градътъ е основанъ въ 1576, нъ търговската му важность брои годинитѣ си само отъ 1836. Околностьта е една отъ на́й-хубавитѣ и на́й-богатитѣ въ Мексико. Климатътъ е една вѣчна пролѣть.

Леонъ. Градъ въ срѣдна Америка (републ. *Никарагуа*), около 20 килом. отъ Тихи океанъ; 25,000 до 30,000 жит. (заедно съ индийското прѣдградие *Сюбтиаба*). Тоя градъ, основанъ въ 1523 отъ испанци, е билъ много врѣме сѣдалището на управл. на републиката, на която все е главний градъ; нѣкога е ималъ до 60,000 жит., нъ е съсипанъ отъ междуособнитѣ войни. Една трета отъ сегашнитѣ жители сѫ чисти индийци, отъ толтекското племе, на́й-умнитѣ и на́й-трудолюбивитѣ въ страната; по́вече отъ половината сѫ смѣсь; бѣлитѣ люде сѫ около 1,500. Градътъ е обширенъ и сградитѣ му сѫ между на́й-хубавитѣ въ срѣдна Америка. Съборната църква (1746) е грамадна сграда, която е противостояла на пожаритѣ, обсадитѣ и земетресенията.

Леонъ. Градъ въ Филипинскитѣ о-ви, въ о-въ Пане; 9,865 жит.

Леонъ. Малъкъ скалистъ о-въ въ Атлантически океанъ, на югозападния брѣгъ на Испания, съединенъ съ сушата чрѣзъ мостъ; длъжината му заедно съ носа, на югозападния край на който е гр. Кадиксъ, е 5 килом. Революцията въ 1820 избухнѫла между войскитѣ расположени въ тоя о-въ; въ него потърсили прибѣжище кортеситѣ, заедно съ Фердинанда VII, въ 1823.

Леопарди (графъ *Джиакомо*). Единъ отъ на́й-славнитѣ италиянски поети, род. въ 1798 въ с. Реканати близу до Анкона, умр. въ 1837 въ Неаполъ. По много чърти на унилото си мировъззрѣние, **Л.** наумѣва не само Шопенхауера, а и Байрона. Безпощаденъ отрицатель, той стенѫлъ за положението на отечеството си, което му се виждало безисходно, и за състоянието на цѣла Европа. Че неговото отчаяние е било истинско чувство, а не прѣтореность,

«Млада Италия». Той обичалъ [illegible] съ бѣли стихове, съ които [illegible] и извѣстната му пиеса [illegible] Италия (All' Italia), дѣто [illegible] оная патрио[illegible] скърбь, които е покрича[illegible] [illegible]ването му и е била [illegible], дѣто токо-речи всѣ[illegible] му стихотворения сж за[illegible] съ тона на безгранич[illegible] печаль. Л. е далъ, между [illegible] на италиански, едно из[illegible] на Петрарконитѣ стихотво[illegible] съ коментарии, и е написалъ [illegible] *за народнитѣ заблу[illegible] на старовръмеснитѣ*, [illegible] се разглеждатъ прѣдразсж[illegible] на тръцитѣ и римлянетѣ [illegible] оракулитѣ, магесни[illegible], суевѣрията и др. т. [illegible] 1879 на Л. се въздигнж па[illegible] въ мѣсторождението му. **Леопардъ** или **пантера**. Гра[illegible] животно, едръ видъ отъ рода [illegible], прилича на тигра, съ [illegible] жлъточервена и нашарена съ [illegible] кипки. Дръжината му е отъ [illegible] до 240 сантиметра, отъ които [illegible] се падатъ 60 — 96 [illegible]. Името л. се употрѣбява [illegible] за африканската форма, дръветата и скалитѣ, плува добрѣ, живѣе особено въ горитѣ, въ и въ степитѣ. Въ много страни е по-врѣдителенъ и по-опасенъ дори и отъ тигра. Обикновено се храни съ антилопи, диви кози, дребни скотове и птици, шакали, маймуни и т. н., въ повѣкога напада и на едри скотове. Обикновено кога се срѣщне съ човѣка удря на бѣгъ, въ понѣйдѣ често напада и на люде, особено на дѣца. Въ десетилѣтието до 1886, въ Индия, по официални данни, погинжли отъ пантери 2368 души; всѣка година убивали въ това врѣме отъ 3047 до 5466 пантери. Тегобата се продължава около 90 дни, числото на леопардчетата 3 — 5; раждатъ се слѣпи и отварятъ си очитѣ на 10-и день. У римлянетѣ л. често се употрѣбивали за боеветѣ въ цирка. Помпей испратилъ отъ Азия 410, Августъ 420 пантери. — Ископаеми остатки отъ л. сж намѣрени въ южна Европа.

Леополдъ I, *Великъ*. Германски императоръ, род. въ 1640 въ Вѣна, втори синъ на Фердинанда III, първенъ тъкменъ за церков-

на германския прѣстолъ. Л. билъ принуденъ да подпише единъ 45-члененъ договоръ, когато се образувалъ *Рейнски Съюзъ* да ограничава властьта му и да наблюдава дѣлата му. Той поддържалъ Полша среща шведския краль, Карла Густава, и докаралъ оливския миръ въ 1660. Нему прѣдстояло да се бори среща турцитѣ, въ Трансилвания и въ Унгария; великий везирь, Кюпрюлю, нахлулъ въ австрийскитѣ области и заплашвалъ Германия. Л. можалъ да вдигне една голѣма армия и генералътъ му, Монтекукули, съ помощьта на една французска войска, съсипалъ турцитѣ въ битвата при Сенъ-Готаръ (20 юл. 1664). Десеть години по-сетнѣ, Л. забравилъ помощьта, която му заела Франция, и се обърналъ среща нея въ холандската война. Войскитѣ му испърво разбити отъ Тюрена на нѣколко мѣста (1675), нахлули въ Алзасъ слѣдъ Тюреновата смъртъ; нъ най-сетнѣ Лудовикъ XIV въстържествувалъ надъ неприятелетѣ си, и Л. билъ принуденъ да склони на нимегския миръ (1679). Въ това врѣме унгарцитѣ, поддържани съ французски пари, били възстанѣли (1676) подъ прѣдводителството на унгарския магнатъ Текели за да бранятъ или извоюватъ правата си, и много врѣме противостояли на имперскитѣ войски; турцитѣ дошли на помощь на унгарцитѣ, припознали Текели за унгарски краль (1682), султанътъ обявилъ война на Австрия, и великий везирь, Кара-Мустафа, обсадилъ Вѣна съ 200,000 души (30 юн. 1683). Л. I и Австрия били спасени отъ поляцитѣ, подъ началството на краля си Собѣски; турцитѣ били разбити, и имперскитѣ войски зели изново нападателното положение, из нили турцитѣ токо-речи изъ ц Унгария, и принудили транс ванеца Апафи да се покори; лѣми жестокости ознаменували вата побѣда, и правата на унг цитѣ били стѣснени въ пресбу ската диета (1687). Още въ 16 Л. I влѣзълъ въ аугсбургския съю — съюзъ токо-речи на п Европа среща гордата полит на французския краль Лудов XIV—; и войната се обявила 1688. Л. билъ принуденъ, сл 9-годишна война, да склони Рисвикския договоръ (1697). Пр това врѣме войната била прод жавала среща турцитѣ; Лудов Баденски, Лоренский дукъ Кар князъ Евгений били побѣдонос особено при Саланкеменъ (16 и при Цента (1696). Султан билъ принуденъ, по Карловице договоръ (януар. 1699) да нап Трансилвания, Унгария, гол часть отъ Кроация. Л., заслѣп отъ тия сполуки, отказалъ приеме двата договора, които лили испанското наслѣдство двѣ; той искалъ цѣлото наслѣд отъ Карла II за втория си с архидука Карла. Като отказ да припознае Филипа V, той хванѣлъ войната въ Италия 1701; затова ималъ и поддъ ката на хановерския князъ и брандебургския князъ, комуто д титлата *прусски краль*; ед новъ съюзъ се образувалъ сре Франция, съ Англия и Холан Л. не видѣлъ края на тая во нъ можалъ да види първитѣ луки на съюзницитѣ; отъ д страна, унгарскитѣ отечествол пакъ били възстанѣли подъ к водителството на Ракокчи. умрѣлъ въ 1705. Л. билъ ренъ съ частни добродѣтели.

прѣдложението, а послѣ го отхвърлилъ, поради незадоволството на гръцитѣ отъ распоредбитѣ на великитѣ сили. Въ 1831 билъ избранъ отъ белгийцитѣ, отдѣлени отъ Холандия, за белгийски краль; и сжщата година се въскачилъ на белгийския прѣстолъ, отъ който се билъ отказалъ немюрский дукъ. Въ 1832 се оженилъ за княгиня Луиза, дъщеря на франц. краль Луи Филипа, и французскитѣ войски прѣзели за него Анверсъ, който холандцитѣ упорствували да държжтъ. Княгиня Луиза умрѣла въ 1850. Отъ неяж ималъ князъ *Леополда*, брабантски дукъ, който го наслѣдилъ, фландрския князъ Филипа, и една дъщеря, княгиня Шарлота, която се оженила въ 1857 за австрийския архидукъ Максимилиана, мексикански императоръ.

Леополдъ II. Белгийски краль, синъ на Леополда I, род. въ Брюкселъ въ 1835. Брабантски дукъ прѣзъ бащиното си царуване, лейтенантъ-генералъ, посѣтилъ цѣла Европа, Истокъ, Египетъ, Индия и Китай. Наслѣдилъ баща си въ 1865. Началото на царуването му било съпрежено съ много мжчнотии. Наполеонъ III, въ сжщото врѣме като показвалъ голѣмо съчувствие съ младия краль, водилъ тайно прѣговори съ Германия съ цѣль да си присъедини Белгия. Когато избухнж французско-германската война, която имаше за театръ една страна съсѣдна на Белгия, **Л.** II турнж войската си на военна нога и пази́ на́й-строга неутралность; затова и двѣтѣ воюжщи страни уважихж белгийската земя. Отпослѣ белгийската промишленость и търговия се развихж чудесно, и сжщата дѣятелность се прояви въ литературнитѣ и научнитѣ сфери. Въ 1874 кралътъ основа отъ частната си касия една годишна награда отъ 25,000 лева за на́й-доброто съчинение обнародвано върху нѣкой прѣдмѣтъ отъ белгийски интересъ. Въ 1876 той зе почина на едно велико прѣдприятие. **Л.** всѣкога билъ прѣдзанятъ да намѣри нови тържища за белгийската търговия. Отъ друга страна, той билъ трогнжтъ, по врѣме на африканскитѣ си пжтувания, като виждалъ голѣмо число злочести негри да ги каратъ на робнитѣ тържища. Това го побудило да създаде съ Стянли свободната държава Конго (виж. *Конго*). — **Л.** II се оженилъ въ 1863 за *Мария Хенриета*, дъщеря на австрийския архидукъ Иосифа.

Лепанто (стар. *Навпакта*), *Епакто* у сегашнитѣ гърци. Градецъ, ц. на една гръцка околия, на сѣверната страна на едноименъ заливъ, 15 килом. на ист. отъ Мисолонги; 3,000 жит. Прѣвъсходно пристанище.

Лепантски или *Коринтски* заливъ. Гръцки заливъ, образуванъ отъ Йоническо море, 125 килом. дългъ и 35 килом. въ на́й-голѣмата му ширина. Въ водитѣ на тоя заливъ станжла въ 1571 (25 ноември.) една голѣма морска битва, въ която съединенитѣ флоти на Испания, Венеция, Генуа, Малта и Папската държава, подъ началството на Донъ Жуана Австрийски, разбили турската флота, подъ началството на Али паша. Христянетѣ имали 210, а турцитѣ 300 кораба. Отъ христянетѣ имало по́-вече отъ 3,000 убити. Турцитѣ изгубили 30,000 души убити и ранени, и 107 кораба имъ били зети, освѣнь голѣмо число потопени. Хиляди христяне робе по

корабитѣ имъ били освободени чрѣзъ тая побѣда.

Ленидинъ. Вещество, което се добива чрѣзъ дистилиране на хининъ и цинхонинъ съ Kali causticum.

Ленидъ. Забѣлѣжителенъ Цѣзаренъ привърженикъ въ междуособната война; билъ префектъ на Римъ и преторъ, когато се обявилъ за Цѣзаря; той прѣдложилъ да му се даде диктатурата. Затова Цѣзарь му далъ управлението на Испания, когато се върнѫлъ му устроилъ незаслуженъ триумфъ, избралъ го въ 46 прѣди Р. Х. свой съконсулъ, а въ 45 го назначилъ свой Magister equitum. Така станѫлъ той знаменита личность, въпрѣки алчностьта и нищожеството си. Слѣдъ Цѣзаревата смъртъ, той приелъ въ областьта си Антония, разбитъ при Модена, и билъ обявенъ общественъ неприятель; и чрѣзъ Антония станѫлъ римски първосвещеникъ (Pontifix-maximus) и прѣдводитель на войскитѣ въ Галия. Антоний и Октавианъ въ 44 го приели въ триумвирата, и когато по едно съглашение въ сила за петь години си раздѣлили областитѣ на Републиката, **Л.** добилъ Африка. Въ войната на Октавиана съ Антония, **Л.** помагалъ въ Сицилия Октавиану, и отъ това още по́-вече се усилилъ; нъ Октавианъ прѣзвралъ **Л.** и въ 35 му отнелъ безъ кръвопролитие войската. Октавианъ му оставилъ имота и титлата първосвещеникъ, нъ го заточилъ въ Цирцеи. Прѣзрѣнъ отъ цѣлъ свѣтъ, **Л.**, *най́-лоший гражданинъ който е имало въ републиката*, както казва Монтескйо, умрѣлъ въ 13 прѣди Р. Х.

Лепта. Бронзова гръцка монета, равна на 1 наша стотинка; влѣзла въ употрѣбение въ Гръция слѣдъ Александра Велики. **Л.** се споменува въ Библията, Марко 12; 42. Въ *прѣнос. см.* **л.** значи помощь, която нѣкой може да даде по силата си, или както обикновено казваме, колкото му стига ржка.

Лерида. Испански градъ, ц. на едноименна область, 200 килом. на зап. отъ Барцелона; 17,672 жит. — Цѣзарь разбилъ тамъ Помпеевитѣ пълководци (49 прѣди Р. Х.). — Областьта има 291,624 жит.; въ сѣв.-западната ѝ часть сж връховетѣ Маладета и Пи-Нету, които се възвишаватъ до 4288 метра, на́й-голѣмата височина въ Пиринейскитѣ планини.

Лерински о-ви. Купъ малки о-ви въ Срѣдиземно море, до брѣговетѣ на Прованъ, среща Канъ; числѭтъ се въ французския департаментъ Приморски Алпи. На́й-голѣмий и на́й-ближний до материка е о-въ *Св. Маргарита*, 7 килом. околовръстъ. — Англо-австрийцитѣ окупирали тия о-ви прѣзъ Тридесетгодишната война (1618—1648).

Леринъ. Главенъ градъ на леринска или флиринска каза, битолски вилаетъ, на югъ отъ Битоля, на южния край на Битолското или Пелагонийското поле, при политѣ на Вичъ-планина, на устието на прохода за Костурско; станция на желѣзницата Солунъ-Битоля; 12,000 жит., отъ които българе 4,000, останѫлитѣ турци. Винодѣлие, желѣзарство, керемидарство. Жителетѣ обработватъ по́вечето чужда земя подъ *юджеретъ*, сир. дѣлѭтъ си послѣ придобитото съ стопанина на земята на половина. Околностьта е богата. Забѣлѣжителна е *Руднишката нахия*, между Пелагонийското поле и Островската котловина. Въ тая нахия,

украсена съ три езера, излиза хубаво вино.

Лермонтовъ *(Мих. Юревичъ)*. Геніаленъ русски поетъ, род. въ Москва въ 1814, погинѫлъ на дуелъ въ Кавказъ въ 1841. По баща си происхождалъ отъ старо шотландско семейство на графове Leirmont. Баща му, капитанинъ, напуснѫлъ военната служба въ 1811 и скоро се оженилъ. Майка му, отъ благородно семейство, била Мария Мих. Арсеніева. Той, единствено чедо на родителетѣ си, се добилъ въ Москва, въ бабината си кѫща и, слѣдъ майчината му смъртъ (1817), баба му се натоварила съ възпитанието му; завела го на имѣнието си въ с. Тарханъ (пензенска губер.), и не прѣнебрѣгнѫла нищо да го възпита блескаво. Въ 1825, здравието на внука ѝ като не било задоволително, тя го завела въ Кавказъ, дѣто величествената и дива природа му направила дълбоко впечатление. Той ималъ за наставникъ единъ бившъ пълковникъ отъ Наполеоновата гвардия, Жандро, който останѫлъ въ Русия слѣдъ злочестината на грамадната армия. Въ 1826 се върнѫлъ въ Москва и билъ настаненъ въ Университетския благороденъ пансионъ; тамъ стоялъ четире години и се отличилъ съ чудноватия си характеръ и гордата си откровеность.

Въ 1832, вслѣдствие на една студентческа история, *Л.* билъ принуденъ да напусне московския университетъ и тръгнѫлъ за С.-Петербургъ, дѣто постѫпилъ въ училището на гвардейскитѣ подпрапорщици; слѣдъ двѣ години станѫлъ офицеринъ въ лейбъ-гвардейския хусарски пълкъ; той билъ въ това врѣме вече извѣстенъ съ нѣколко «грапави» пиеси, когато една ненадѣйна сполука го упѫтила съвсѣмъ на литературното поприще. Единъ отъ съучениците му зелъ скришомъ ржкописа му на *Хаджи Абрекъ* и го напечаталъ съ името на автора. *Л.*, насърдченъ, влѣзълъ въ сношение съ литераторитѣ и написалъ тогава нѣколко забѣлѣжителни съчинения, като *Молитвата на пѫтника* и др.

Пушкиновата трагическа смъртъ дала нова посока на *Л*-вата литературна дѣятелность. Между с.-петербургското общество имало много лица, които обвинявали великия поетъ, а нѣкои дори и оправдавали неговия убийца Дантеса; *Л.* билъ дълбоко обиденъ, и съчинилъ първата часть отъ поемата си върху Пушкиновата смъртъ, която скоро се разнесла изъ С.-Петербургъ и стигнѫла до императора Николая I; послѣ, подъ влиянието на присмѣха отъ страна на нѣкои членове отъ императорското семейство въ единъ балъ-маске, поетътъ написалъ едно стихотворение съ нападки на двора; тогава го арестували и испратили въ Кавказъ, въ единъ драгунски пълкъ. Това стихотворение, което много врѣме се чело въ ржкописъ изъ Русия, се напечатало пръвъ пѫть въ 1856 въ *Полярная Звѣзда*, русско списание, което се издавало въ Лондонъ. Въ Кавказъ великий поетъ произвелъ хубавитѣ си поеми *Демонъ*, *Мцири*, *Бѣлецъ* и написалъ въ проза романа си *Герой на нашето врѣме*; но не можалъ комахай нищо да обнародва. Неговата *Пѣсень на търговеца Калашникова* се напечатала само благодарение на Жуковски и безъ името на автора.

Чолакова и Стоянова и нашу добра стихотворения. Вик. М. Й. *Лермонтов*, неговият живот и литературната му дейност отъ А. И. Слабченский, прѣв. М. Ковачевъ (Търново, 1894); *Лекции по М. Ю. Лермонтов* въ *Новата библиотека* на Дим. І. Иванов и З. Пилипидис (Пловдивъ, 1899); *История на новата руска литература* отъ М. Ковачевъ (Търново, 1895), и *Двайсеть биографии на образцови руски писатели съ портрети*, публ. на българ. отъ рус. І. Велковъ (Пловдивъ, 1896). Освенъ споменатитѣ на руски языкъ има слѣдующитѣ по-добрѣ писания: «Энциклопедический словарь» (Москва, 1891, § 2, іа-12[а], съ библиография и библиографически справки).

Лесажъ (*Lesage, René*), французки романистъ, род. въ 1668 въ Сарте (департамента Анжу), умр. въ 1747 въ Парижъ. Първитѣ години отъ живота му останали неизвѣстни и до сега не намѣрили мѣсто въ литературата, а живѣлъ сигурно въ литературенъ кржгъ. Произходилъ отъ добре поставено семейство, получилъ добро образование, но нѣкакви сведения за ранната му младость нѣматъ. Първото му литературно произведение *Les Lettres de Guillaume, poète de Saint-Flour* (писма на Гийомъ, поетъ отъ Сенъ-Флуръ, 1695) било и то не успѣло. Другитѣ му ранни романи: *Le Diable boiteux* (Куцавиятъ дяволъ, 1707) и *Histoire de Gil Blas de Santillane* (Исторія на Жилъ Блазъ отъ Сантиляна, 1715—35, 4 тома) му донесли голѣма слава. Послѣдниятъ романъ, който е и най-добрия, е преведенъ на всички европейски языци. Лесажъ е писалъ още: *Le Bachelier de Salamanque* (Бакалавърътъ отъ Саламанка, 1736, 2 тома), *Mélanges amusants et nouvelles* (Забавни смѣси и новели, 1743, 3 тома), *Le Diable amoureux* (Влюбеният дяволъ, 1744, 2 тома), *Le Mélange amusant* (Забавна смѣсь, 1744, 2 тома), *Le Valet de deux maîtres* (Слугата на двама господари, 1736), *Le Point d'honneur* (Честь, 1739), *Le Traité de la cour* (Трактатъ за двора, 1739), *Le Traité des étrennes* (Трактатъ за новогодишнитѣ подаръци, 1739), *Le Traité de la chicane* (Трактатъ за крючкотворството, 1739), *Le Traité de la fortune* (Трактатъ за щастието, 1739), *Le Traité de la ville* (Трактатъ за града, 1739), *Le Traité de la noblesse* (Трактатъ за благородството, 1739), *Le Traité de la voix* (Трактатъ за гласа, 1739), *Le Traité de la vieillesse* (Трактатъ за старостьта, 1739), *Le Traité de la vie humaine* (Трактатъ за человѣческия животъ, 1739), *Le Traité de la vie intérieure* (Трактатъ за вѫтрешния животъ, 1739), *Le Traité de la vie retirée* (Трактатъ за уединения животъ, 1739), *Le Traité de la vie solitaire* (Трактатъ за самотния животъ, 1739), *Le Traité de la vie tranquille* (Трактатъ за спокойния животъ, 1739), *Le Traité de la vie heureuse* (Трактатъ за щастливия животъ, 1739), *Le Traité de la vie agréable* (Трактатъ за приятния животъ, 1739), *Le Traité de la vie commode* (Трактатъ за удобния животъ, 1739), *Le Traité de la vie facile* (Трактатъ за лекия животъ, 1739), *Le Traité de la vie douce* (Трактатъ за сладкия животъ, 1739), *Le Traité de la vie paisible* (Трактатъ за мир

систи, нъ той отблъснжлъ прѣдложението.

Лесбосъ. Староврѣменното име на сегашния о-въ Митилинъ, въ Егейско море. Въ старо врѣме тоя о-въ е билъ прочутъ по хубостьта на женитѣ си и по развратa между жени и жени, та тоя видъ развратъ е извѣстенъ съ името *лесбосска любовь*. Виж. *Митилинъ*.

Лесепсъ *(Фердинандъ* де). Французски политикъ, прокопателътъ на Суезския каналъ и начинателътъ на Панамския, членъ на французската академия (1805—1894). **Л.**, род. въ Версайлъ, билъ синъ на франц. консулъ въ разни държави; майка му била сестра на баба ѝ на императрица Евгения (сжпржгата на Наполеона III). **Л.** се училъ въ Парижъ; на 20-годишна възрасть билъ *аташе* на франц. генералeнъ консулъ въ Лисабонъ; отъ 1831 билъ франц. консулъ въ Александрия, Ротердамъ, Малага, Барцелона; отъ 1848 до 1849—франц. посланикъ въ Мадридъ, и послѣ такъвъ въ Швейцария. Нъ прѣзъ пролѣтьта въ 1849, когато избухнжла война въ Римъ между француз. войска подъ начал. на Удино и италиянцитѣ подъ начал. на Гарибалди, той билъ натоваренъ отъ правителството си съ деликатното послание въ Римъ да обюздава французетѣ отъ твърдѣ военнолюбивото имъ настроение срещa италиянцитѣ, като гледа въ сжщото врѣме да задържи французетѣ въ Римъ. **Л.** откровено увѣдомилъ правителството си за лошитѣ сетнини, които щѣли да произлѣзжтъ отъ насилствената окупация на града, за непопулярностьта на папската власть, и за истинностьта на съпротивлението на римскитѣ жителе; той смѣло исповѣдвалъ вѣрването си въ Мацииовитѣ благородни стремления. Французското правителство, което вече било станжло реакционерно чрѣзъ Луи Наполеоновото споразумѣние съ духовенството, повикало назадъ **Л.** и пуснжло франц. войска срещa римското население. **Л.** обнародвалъ въ 1849 една брошура, подъ заглавие *Моето послание въ Римъ*, въ която бранилъ поведението си и исповѣдвалъ съчувствието си съ италиянцитѣ въ борбата имъ подъ Гарибалдивото и Мацинивото водителство. Къмъ Мацини, тогава разбитъ и пропжденъ отъ франц. войска въ Римъ, той ималъ смѣлостьта да искаже най-горещото удивление на добродѣтелитѣ и дарбитѣ му. Французский министръ възложилъ на държавния съвѣтъ да сжди М. де **Л.** за поведението му въ Римъ; нъ понеже нѣмало обособени обвинения, **Л.** отказалъ да дава обяснения прѣдъ съвѣта, а обнародвалъ защитата си въ двѣ книги, Mémoire au Conseil d' Etat, и Une réponse à l' Examen des Actes du Conseil d' Etat.

Лишенъ отъ правител. служба, М. de **Л.** отишелъ въ Египетъ въ 1854, и като си обеспечилъ съдѣйствието на подкраля Мохамедъ-Саидъ-Паша, заловилъ се да крои построението на Суезския каналъ. Въ 1856 обнародвалъ плановетѣ си подъ заглав. Percement de l' isthme de Suez, exposé et documents officiels. Испрѣчили се много мжчнотии на прѣдприятието. Турското правителство, подсторено отъ английското, отказалр разрѣшението си. Египетский държавенъ инжинеръ осждилъ проекта като химерически. Прѣдъ тия прѣчки, и съ нуждата отъ грамадни суми пари за направата на канала, М.

де Л. се посветилъ на дѣлото и, надаренъ съ умѣние и непобѣдима енергия, чрѣзъ публични скаски, лични свиждания съ държавници, капиталисти и вѣстникаре, привлѣклъ общественото съчувствие и довѣрие, и съ подписка събралъ 200,000,000 лева. Строението на канала се почнжло въ 1859. На 8 ноем. 1869, каналътъ се отворилъ съ величествена церемония.

Освѣнъ много брошури по прѣдмѣта на Суезския каналъ, М. де Л. е авторъ на Mémoire à l' Académie des Sciences sur le Nil blanc et le Soudan; и Principaux faits de l' histoire de l' Abyssinie.

Л-вата злочестина като начинатель на строението на Панамския каналъ се помни отъ всички. Доклѣ продължавахж работитѣ по направата на тоя каналъ, открихж се голѣми злоупотрѣбения, извършени отъ Л-витѣ другаре, и Л. отчаянъ и съ съкрушено сърдце слѣзе въ гроба.

Лесина. Островъ въ Адриатическо море, близу до брѣга на Далмация: 100 килом. надлъжъ и 8 килом. наширъ; 15,000 жит. Гл. градъ *Лесина* (3,000 жит.), съ добро пристанище на юго-западния брѣгъ. Риболовство.

Лесингъ *(Готхолдъ Ефраимъ)*. Германски драматургъ и критикъ, великъ прѣобразователь на германската литература, род. въ 1729 въ Каменцъ, въ саксонска Горна Лузация, умр. въ 1781 въ Брауншвейгъ. Името Л. е просто прѣработено отъ лужицкото име Лѣсникъ. Това словѣнско име е понѣмчено, както е понѣмчено и нѣкогашното словѣнско име Каменецъ, та е станжло Каменцъ. Л-витѣ лужицки прадѣди се понѣмчили още въ началото на XV-и вѣкъ. Л-въ баща, лютерански пастирь, се отличавалъ съ писателска дарба; единъ отъ прадѣдитѣ му билъ доста извѣстенъ богословъ, дѣдо му билъ извѣстенъ педагогъ, а самъ баща му билъ авторъ на 14 богословски съчинения. И Л. билъ испратенъ въ лайпцигския университетъ да учи богословието, нъ сърдцето му теглило къмъ театра, та той се посветилъ на изучване литературата; още студентъ той написалъ много анакреонтически стихотворения и малки драми. Отъ 1750 живѣлъ въ Берлинъ, занимавалъ се съ критика, като писалъ Kleine Schriften и Theatral. Bibliothek; въ 1755 свършилъ трагедията си *Мисъ Сара Сампсонъ*, съ която открилъ за драмата новъ пжть въ Германия. Въ 1757, заедно съ Николая и Моисея Менделсона, почнжлъ изданието на Bibliothek der Schönen Wissenshaften, на́й-доброто литературно списание на врѣмето си, и още цѣнно по ясната си естествена критика; освѣнь това, писалъ своитѣ *Басни* и разни статии по литературата и естетиката. Отъ 1760 билъ членъ на берлинската академия на наукитѣ; отъ това врѣме до 1765 билъ секретарь на ген. Тауенциана, управитель на Силезия. Слѣдъ завръщането си въ Берлинъ издалъ шедевра си *Лаокоонъ*, може-би на́й-хубовото и на́й-класическото съчинение по естетическата критика на германски или кой-да-е другъ езикъ. Това критическо произведение е имало голѣмо влияние на Гете и Шилера. Въ 1767 се появила Minna von Barnhelm, народна драма, едва ли по́-малко знаменита отъ *Лаокоонъ*; и въ 1768 Л-вата *Драматургия*, съчинение което упражнило силно влияние върху спора между фран-

цузския и английския стилове въ драматическото искусство, — сир., между искуственото и естественото, между плитката и надута риторика и истинското човѣшко чувство. Въ 1770 **Л.** билъ назначенъ библиотекарь въ Волфенбютелъ. Слѣдъ двѣ години се появила неговата прѣкрасна трагедия *Емилия Галоти;* а отъ 1774 до 1778, прочутитѣ Wolfenbüttler Fragmente eines Ungenannten. Тия волфенбютелски откжслеци докарали горчиви нападки на **Л.**, нъ отпослѣ се разбрало, че авторътъ имъ билъ Реймарусъ. Слѣдъ това **Л.** влѣзълъ въ богословски прѣпирни, и издалъ *Анти-Геце;* тука се отнася и неговий *Натанъ Мждрецътъ*, драматическа поема, съ която той е увѣнчалъ дѣятелностьта си не само като драматургъ, а и като естетикъ и философъ. Вджновителната идея на тая драма е вѣротърпимостьта. **Л.** е оставилъ и нѣколко опита върху философски прѣдмѣти: *За сношенията на Лайбница съ Спиноза; За сжщностьта на прѣдмѣтитѣ извънъ божеството; Възпитанието на човѣшкия родъ* и др. Той се отличавалъ съ голѣма ученость и изряденъ здравъ разумъ. Стилътъ му е чистъ, точенъ и блескавъ. Като драматургъ **Л.** сж сравнявали съ Дидро, само че той е по́-простъ и по́-истиненъ; ала той захваща първо мѣсто като критикъ, и, ако е създалъ, както се припознава, германския театръ, то е било още по́-вече съ съвѣтитѣ и съ прѣвъсходнитѣ си уроци, отколкото съ образцитѣ, които е далъ.

На́й-пълното издание на **Л**-витѣ трудове е Лашмановото (Берлинъ, 1838 — 1840, 13 т. 8-о). Нѣкои отъ съчиненията му сж прѣведени на ези
сж: *Емилия Гал*
отъ П. Семерджиева,
и новъ прѣводъ от
стева, София, 1900
Сампсонъ, прѣведе
отъ Г. Бъчварова (
Виж. и съчин. на
Лесингъ, *неговий ж*
ратурната му дъя
ведено отъ рус.
трова (Варна, 189

Лескинъ (Авгус
динъ отъ на́й-видни
слависти и отличе
професоръ на слов
въ Лайпцигъ, род
1840. На́й-важнит
сж: Handbuch der
Sprache (Ржководств
гарския езикъ; В
2-о изд. прѣработен
нови, 1886; русск
допълнение отъ А
Москва, 1890); Die
Slavisch-Litauischen u
(Склонение въ слов
и германски; Лайп
трудъ, който е поло
на така-наречената
ческа» школа въ
Ablaut der Wurzelsil
schen (Измѣнение
срички въ литовски
цигъ, 1884) — мно
дирване въ област
ския вокализмъ;
über Quantität und
slawischen Sprachen
върху квантитета
въ словѣнскитѣ
цигъ, 1885 и 18
на изучването на
рение; Die Bildung
Litauischen (Образу
въ литовски ези
1891) — фундаме
Освѣнь това, **Л.**

изведения — което имъ намалява стойностьта — сж имали грамадно влияние на англійската школа. Голѣма изразителность и деликатно съзерцание на женската хубость сж главнитѣ чърти въ Л-витѣ картини. Л-тѣ лекции сж обнародвани въ 1845 подъ заглавието A Handbook for Young Painters — твърдѣ полезно съчин. върху живоп. искусство. Книгата Autobiographical Recollections of Lesle, издадена отъ Tom Taylor (1860), е много интересна.

Лестенъ, *рус.* (старобълг. лъстьнъ). Ласкателенъ; въ *прѣн. см.* хубавъ: *лестенъ отзивъ.*

Лета (гръц. знач. *забвение).* Въ гръцкото баснословие, рѣка на забвението въ ада, отъ която душитѣ на умрѣлитѣ *(сѣнкитѣ),* прѣди влизането си въ Елисейскитѣ полета, пили вода за да забравятъ миналото. Въ наше врѣме казватъ *Потънало въ Лета,* сир. забравено за всегда, погинало безвъзвратно.

Летаргия (гр. *лете,* забвение; *аргосъ,* недѣятеленъ). Болезнено състояние, въ което болний се вижда дълбоко заспалъ или дори изглежда мъртвъ, когато го събуждатъ отговаря правилно на зададенитѣ нему въпроси, нъ тутакси пакъ изведнажъ заспива. Знае се, че човѣци паднали въ летаргия сж се закопавали като мъртви; затова се прѣпоржчва, особено въ случай на ненадѣйна смъртъ, да се провѣрява състоянието на «покойника». У човѣкъ испаднялъ въ л., сърдцето продължава да бие, ако и слабо, и биянията му могжтъ да се чуватъ, па и тѣлото не става студено като камень. — Въ *прѣн.* см. л. се нарича състояние на умствена неподвижность. — **Летаргически.** Който се отнася до летаргията: *летаргически сънъ.*

Летони или Лети. Сжщото, каквото е Латиши.

Летронъ *(Жанъ).* Французски археологъ и географъ, род. въ Парижъ (1787—1848) отъ бѣдно семейство, принуденъ на 16-годишна възрасть да издържа майка си и по-малъкъ братъ, привлѣкълъ вниманието на географа Ментела, който го направилъ свой сътрудникъ по издаването на *Географически Рѣчникъ* и др., и го снабдилъ съ срѣдства да продължава наукитѣ си, и да стане отличенъ ученъ членъ на Института, професоръ въ Collége de France и др. Главний му литературенъ трудъ е *Сборникъ на гръцкитѣ и латинскитѣ надписи въ Египетъ* въ подлинника и франц. прѣводъ, съчин. недовършено, отъ което 2 т. in-4-o се обнародвали въ Парижъ въ 1842—48; други отъ по-главнитѣ му трудове сж: *Общъ прѣгледъ върху оцѣняването на гръцкитѣ и латинскитѣ монети и върху цѣната на златото и среброто прѣди откритието на Америка; Изслѣдвания относително историята на Египетъ въ врѣме на гръцкото и римското владичество, извлѣчени изъ гръцки и латински надписи.* **Л.** е писалъ въ Revue archéologique и други списания, и е съдѣйствувалъ за разяснението на много съврѣменни нему научни въпроси.

Лефевръ *(Франсоа).* Франц. маршалъ, род. въ 1755 въ Руфа (Горнорейнски департ.), умр. въ 1820 въ Парижъ. Воденчарски синъ, той постжпилъ въ 1773 въ франц. гвардия и въ 1794 достигналъ да бжде дивизионенъ генералъ. Въ 1799 принесълъ важни услуги Бонапарту въ прѣврата

му. Въ 1804 билъ произведенъ маршалъ. Зелъ участие въ войната срещу Прусия, билъ натоваренъ съ обсадата на Данцигъ, показалъ голѣма смѣлость, и, слѣдъ прѣзимането на града (1807), заслужилъ титлата *дански дукъ*. Придружилъ Наполеона въ Испания, въ 1808, въ Германия, въ 1809; командувалъ императорската гвардия въ похода въ Русия, а въ 1814 лѣвото крило отъ армията, което противостояло на напрѣдването на съюзницитѣ въ Франция. Подчинилъ се на Бурбонитѣ слѣдъ Наполеоновата оставка, и билъ произведенъ перъ. Съ обмислена смѣлость и голѣма опитность, Л. умѣялъ да увлича войницитѣ и да поддържа строга дисциплина.

Лефевръ-Денуетъ (графъ *Шарлъ*). Французски генералъ, род. въ Парижъ (1773—1822); Наполеоновъ адютантъ при Маренго; отличилъ се въ испанската война; въ обсадата на Сарагоса билъ заробенъ отъ англичанетѣ и избѣгнѫлъ отъ Англия и зелъ участие въ австрийския, русския и германския походи; билъ се на Флйорусъ и Ватерлоо. Осѫденъ на смъртъ отъ роялиститѣ побѣгнѫлъ въ Съединенитѣ Държави. Влѣзълъ въ прѣписка съ Наполеона въ Св. Елена, съ цѣль да го избави отъ заточението му, и за услугитѣ му Наполеонъ му завѣщалъ 150,000 лева. Когато се връщалъ въ Франция погинѫлъ отъ корабокрушение близу до Ирландския брѣгъ.

Лече. Градъ въ южна Италия, 12 килом. отъ Адриатическо море и 37 килом. на юго-ист. отъ Бриндизи; станция на желѣзницата отъ Болония за Отранте; 25,935 жит. Голѣма търгвия съ маслиново масло и вино; каменоломници; ленени и памучни прѣдачници; фабрики за тантели и искуствени цвѣтя. Великолѣпни църкви и обществени сгради направени отъ хубавъ бѣлъ камень, който изобилва въ околностьта и може да се работи на тънко. Л. е упазилъ отъ прѣдишитѣ си укрѣпления отъ XVI-и вѣкъ, съборени въ XVIII-и вѣкъ, нѣколко порти и едни триумфални врата, издигнѫти за влизането на Карла V. Подъ земята на тоя градъ се намиратъ градежи, за които се вѣрва, че сѫ отъ XV-и вѣкъ прѣди нашата ера. Името му, Liceа, се споменува въ VI-и вѣкъ.

Лешно или *Полска Лиса*. Градъ въ познанската область (источна Прусия), 18 килом. на сѣв.-ист. отъ Фраущатъ, въ едно поле; станция на желѣзницата отъ Бреславль за Познанъ, съ клонъ за Глогау; 11,760 жит. Фабр. за сукна, платове, машини, кибритъ. — Л. е важенъ градъ въ историята на Полша и люлката на семейството Лещински. Рафаилъ Лещински пръвъ билъ възведенъ отъ императ. Фридриха III, въ 1476, на чина графъ на Лешно. Л. тогава билъ село. Сигизмундъ I съ една привилегия го направилъ градъ въ 1548, въ той се въздигнѫлъ особено въ 1620, когато станѫлъ главно мѣстопрѣбивание въ Полша на Моравскитѣ Братя, испѫдени изъ Чехия. Въ 1626 тамъ се основала гимназия, ректори на която били най-ученн полски мѫже: Янъ Робински, Янъ Коменски и др. Въ 1633 тамъ се основала книгопечатница, която до сега сѫществува. Прѣзъ шведската война градътъ се прѣдалъ на шведитѣ, въ въ 1656 билъ зетъ отъ поляцитѣ и наказанъ за измѣна. Посетнѣ, при нахлуването на Карла

XII, градътъ, защото се намиралъ на страната на благодѣтелетѣ си Лещински, много истеглилъ отъ шведитѣ. Отъ Л. Карлъ Лещински распратилъ манифести въ 1707 да иска покорность отъ цѣла Полша. Въ сжщата година пълковникъ Шулцъ съ една сбирщина отъ нѣмци и други нападнжлъ града, обралъ го и го запалилъ. Въ 1733, слѣдъ смъртьта на Августа II, пристигнжлъ тутакси тамъ тайно отъ Франция краль Станиславъ, заедно съ единъ французинъ Дандло. Тамъ го чакалъ младий маркграфъ Монти и неговий учитель, и така всички прѣдрѣшени тръгнжли за Варшава. Въ Л., въ царуването на Сигизмунда III и Владислава IV живѣлъ полский жена-поетъ Ана Мемората, родомъ отъ Чехия. Тя оставила много стихотворения на латински езикъ, и подписвала се всѣкога Anna Memorata, virgo Polona.

Лещински *(Станиславъ)*. Полски краль, роденъ въ Лъвовъ, въ 1662 год., синъ на *Рафаила* Л., бѣлцки воевода и великъ съкровищникъ на кралството. Л. въ младостьта си занимавалъ много важни длъжности; на 25-годишна възрасть билъ посланникъ въ Цариградъ, а на 27-годишна възрасть познански воевода. Когато избухнжла войната между Карла XII, шведски краль, и Полша, той билъ испратенъ отъ Варшавското събрание съ послание при Карла, и се аресалъ на тоя монархъ. Карлъ като съборилъ полския краль Августа отъ прѣстола, полското събрание избрало по неговото желание за краль Л. (1704). Управлението на новия краль отивало добрѣ, когато Л. се увлѣкълъ въ Карловитѣ бѣдствия въ Русия; Августъ II се завърнжлъ отъ Саксония; и Л. добилъ въ Швеция управлението на една область, което билъ принуденъ да остави въ 1719 слѣдъ Карловата смъртъ. Лишенъ отъ наслѣдственитѣ си имоти, той поискалъ прибѣжище въ Франция отъ Регента, който му позволилъ да прѣбивава въ Алзасъ и му отредилъ една пенсия. Л. се настанилъ да живѣе въ Висембургъ. Въ 1725, дъщеря му, Мария Л., се оженила за Луи XV, французски краль. Августъ II като умрѣлъ въ 1733, Л. билъ повиканъ пакъ на прѣстола отъ една полска партия; ала Русия се възпротивила на избора му и отправила една войска срещу Варшава; Л. се оттеглилъ въ Данцигъ, одържалъ една обсада срещу руситѣ, и принудилъ се да се върне въ Франция. По Вѣнския договоръ, 1738, той се отказалъ отъ Полша, като сжщеврѣменно задържалъ титлата краль, и добилъ отъ Австрия върховната власть до животъ на барското и лоренското дукства, които, слѣдъ смъртьта му, трѣбало да минжтъ въ владѣние на Франция. Л. залѣгалъ за благоденствието на новитѣ си поданници, украсилъ Нанси и Люневилъ, основалъ училища, болници, една библиотека, едно кралско дружество на наукитѣ и на книжнината, съ академически конкурси. Това дружество му дало прѣзиме *Благотворителенъ*, което Европа му подтвърдила. Отъ Л. има разни кратки съчинения по философията, политиката и нравственостьта; послѣдното французско издание отъ тѣхъ е отъ 1825, подъ заглавие Oeuvres choisies de Stanislas, roi de Pologne, duc de Lorraine et de Bar.

Li. Химически знакъ на метала литий (lithium).

Лиао. Китайска рѣка (въ Манджурия), извира въ Монголскитѣ планини и се влива въ Печелиски заливъ; 850 килом.

Лиасъ, *фр.* Единъ видъ твърдъ варовитъ камень, който, въ *геол.*, е далъ името си на лиасската формация, или долнитѣ земни пластове въ юрския периодъ (виж. *Юрски периодъ*). Каменетѣ отъ тоя видъ сж тъмносѣрни и плътни, ситнозърнести или слоисти и отъ много видоизмѣнения. Въ лиасската формация се срѣщатъ изобилно вкаменени животни добрѣ уцѣлѣли; рибитѣ често прѣдставятъ пълната форма на животното, съ опашката и люспитѣ въ естественото имъ положение. Лиасската формация нѣкои наричатъ *грифитска*, отъ голѣмитѣ количества gryphea incurvata, единъ видъ стрида, които се намиратъ въ нея. Лиасскитѣ скали се срѣщатъ често на Везеръ, въ Юрски планини, въ Франция, Англия и Ирландия.

Либава. Пристанищенъ градъ на Курландия (Русия) между Либавско езеро [езеро 20 килом. надлъжъ и 2½ напиръ] и Балтийско море, 170 килом. на югозап. отъ Митава; крайна станция на желѣзница, която се разклонява до Рига, Дюнабургъ и Вилно; 27,400 жит., отъ които 2000 евреи, толкова латиши, 500 руси и поляци, останжлитѣ нѣмци. Пристанището е отворено токо-речи цѣлата година; то замръзва само въ врѣме на голѣми и продължителни мразове, нъ водата му е плитка. Либавци сж корабостроители и снабдяватъ съ търговски кораби С.-Петербургъ, Рига и Ревель. Въ либавското пристанище влизатъ на година пóвече отъ 200 кораба. Вносътъ, за стойность пóвече отъ 1,500,000 рубли годишно, състои отъ солена риба, вино, овощия и колониални произведения; износътъ, за около 5,000,000 рубли, състои отъ жито, кожи, ленъ, гориво и др.

Либация, *лат.* Възливане вино на жъртвеникъ у староврѣменнитѣ. Въ *прѣнос. см.* пиянство, пияństвуване.

Либераленъ (лат. *либеръ*, свободенъ). Свободолюбивъ, който иска свободно правление или свободата за всички: *либерални начала, либерални мнѣния.* За появлението, раздѣленията и подраздѣленията на *либералната партия въ България* — партията, която минува за благоприятна на гражданската и политическата свобода — виж. статитѣ *Консерватори въ България, Цанковисти, Каравелисти, Стамболовисти* (Народно либерална партия) и *Радослависти* (Либерална партия); виж. още *Съединисти* и *Казионна партия.* — **Либерализмъ.** Свободолюбие, съвокупность на политическитѣ начала на либералитѣ; широта на чувствата, на идеитѣ: *Румжния приимаше нашитѣ емигранти и политически бѣжанци докѫ се намирахме подъ турския деспотизмъ съ нáй-голѣмия възможенъ либерализмъ.* — **Либералничя.** Казвамъ се либералъ, искамъ да минувамъ за либералъ. — **Либералность.** Либерализмъ; щедрость, великодушие, благородство. — **Либералъ.** Който исповѣдва либерални начала, членъ отъ либерална партия (виж. пó-горѣ *Либерална партия*).

Либерий. Папа отъ 352 до 366; римски гражданинъ, дошелъ на папския прѣстолъ слѣдъ смърть-

та на Юлия I. Папството му съвпада съ най-бурния периодъ на семи-арианската пръпирня (виж. *Евсевий Никомидийски*). Императоръ Констанций поддържалъ семи-арианската партия съ всичката си власть; Либерий, противникъ на арианството, билъ изгоненъ въ Берея, въ сжщото врѣме, когато пострадали Св. Атанасъ (виж. това име) и др. **Л.** билъ възвърнжтъ на прѣстола си въ 358, нъ много се е спорило за условията, по които е билъ повиканъ назадъ. Той починжлъ прочутъ по светостьта си въ Римъ, въ 366. Нѣколко **Л**-ви писма сж се упазили и намиратъ въ Epistolae Romanorum Pontificum.

Либерия. Негрска република по крайбрѣжието на Горна Гвинея (западна Африка), отъ Монтески носъ до Палмски носъ; простр. 37,200 чет. килом. и насел. 767,500 жит. Богата и добрѣ обработвана земя, която дава всичкитѣ произведения на гвинейскитѣ брѣгове: захарна тръстика, кафе, какао, арарутъ, златенъ пѣсъкъ. Климатъ изобщо здравъ. Стол. *Монровия*, съ 3,500 жит. Началото на тая държава е положено въ 1816 въ Вашингтонъ отъ едно американско дружество, на което цѣлта е била да основе една колония отъ освободени отъ робство негри. Първенъ се купила земя отъ мѣстнитѣ негрски владѣтеле и се основали нѣколко селища; нъ-сетнѣ въ колонията влѣзли самоволно мнозина отъ мѣстнитѣ главатаре, а други били принудени да се подчинжтъ. Въ 1843, **Л.** била обявена независима република, и властьта се прѣдоставила на единъ прѣдсѣдатель, единъ сенатъ и една камара на прѣдставителе. Англійското правителство подарило на новата държава единъ воененъ параходъ съ 4 топа. Числото на либерци лекаполека расте отъ околнитѣ племена. До скоро на бѣлитѣ люде е било запрѣтено да придобиватъ въ **Л.** права на гражданство. Въ 1860, републиката си присъединила републичицата Мейриландъ, основана близу до Палмски носъ, въ 1835, отъ едно дружество въ Балтимора. Политическитѣ работи сж въ плачевно състояние. Опитътъ за самоуправление, направенъ съ негритѣ, не изглежда да е сполучилъ, и злочестата република е токо-речи станжла свърталище на разбойници.

Либитина. Богиня на погребенията и мъртвитѣ у гръцитѣ и римлянетѣ. Въ амфитеатритѣ наричали *либитински врата* вратата, прѣзъ които изнасяли убититѣ или раненитѣ гладиатори.

Libitum. Виж. Ad libitum.

Либихъ (*Юстусъ* фонъ). Единъ отъ най-великитѣ химици на XIX-и вѣкъ, род. въ Дармщатъ (1803 — 1873). Училъ се въ бонския университетъ и въ Парижъ, и билъ професоръ въ Гисенъ и Мюнхенъ. Въ Гисенъ основалъ аналитическа лаборатория, която привличала ученици отъ всички части на свѣта. **Л.** работилъ съ най-голѣма сполука по органическата химия, въ която направилъ много открития, като и усъвършенствувалъ аналитич. и химич. уреди. Той приспособилъ химията въ физиологията, патологията и земедѣлието. Благодарение нему, земедѣлческата химия станжла нова наука и принесла голѣма полза на Европа и Америка. Съчиненията му сж: *Ржководство по химията, Ржководство по фармацията, Химията въ приспособението ѝ на земе-*

дѣлието и др. Много популярни сж били неговитѣ **Писма за химията и нейнитѣ отношения къмъ търговията, физиологията и земедѣлието** (прѣведени на разни езици, между които и русски).

Либрето (итал. *книжка*). 1) Книжка, която обяснява съдържанието на опера. 2) Думи написани за музика за пѣяне.

Либра, *англ.* Английско тегло равно на 140 драма. 112 английски либри сж равни на единъ английски кантаръ, на 50 килограма и на 39 оки. **Л.** се употрѣбява у насъ, въ вънкашната търговия, за тегление жито.

Либурния. Въ старо врѣме и срѣднитѣ вѣкове область въ Илирия, между Истрия и Далмация, до Адриатическо море, което и наричатъ тамъ **Либурнско** *море*; обгръщала западната часть на сегашна Кроация, сѣверна Далмация и нѣкои малки прибѣжни о-ви.

Либуриъ. Франц. градъ, въ департам. на Жиронда, при устието на Иль въ Дордона, 27 килом. на сѣв.-ист. отъ Бордо; 17,867 жит. Лозарство.

Либяхово. Българско село въ Неврокопската каза; 3,000 жит.

Ливадия. Имѣние съ русски царски дворци въ таврическата губер. (южна Русия), 5 килом. на юго-зап. отъ Ялта, на южния брѣгъ на Кръмски полуостровъ; 200 жит. Това имѣние принадлежи на русската царица и служеше, до смъртьта на импер. Александра II, за резиденция на русския дворъ. **Л.** се дѣли отъ голѣмия ялтенски пжть на двѣ части: *Горна* и *Долна*. Горна **Л.** съдържа дворецъ съ много сгради и голѣма градина, насадена съ екзотически дървеса на една живописна планинска стръмнина; въ Долна **Л.** и въ нея има дворецъ съ обширенъ английски паркъ, украсенъ съ статуи и водоскокъ. Голѣми лозя заобикалятъ **Л.**

Ливадия (стар. Lebadia). Гръцки градъ въ обл. Атика-и-Беотия, 90 килом. на сѣв.-зап. отъ Атина и 20 килом. отъ Коринтски заливъ; 5,200 жит. Отъ това мѣсто сѣверната часть на Гърция въ турско врѣме се е наричала *Ливадия*.

Ливаний. Единъ отъ нáй-знаменититѣ гръцки софисти и ритори, род. въ Антиохия въ Сирия въ 315. Училъ се въ Атина при разни учители, и пръвъ пжть отворилъ училище въ Цариградъ, дѣто лекцититѣ му били толкова привлѣкателни, че испразнилъ училищата надругитѣ учители-риторици, които го и обвинили прѣдъ градоначалника въ «магесничество», за което билъ испжденъ. Тогава отворилъ училище въ Никомидия; въ слѣдъ 5 години билъ принуденъ, пакъ по интриги, да затвори и него. Слѣдъ разни патила, **Л.** съ съкрушено сърдце починжлъ въ Антиохия, въ 393. **Л.** билъ учитель на св. Ив. Златоуста и св. Василия, които всѣкога му останжли приятеле, макаръ самъ **Л.** да билъ езичникъ. Пóвечето отъ **Л**-тѣ съчинения сж уцѣлѣли, и състоятъ отъ слова, декламации, повѣсти, писма и др. Нáй-пълното издание на словата и декламациитѣ е Рейскевото (4 том., Алтенбургъ и Лайпцигъ, 1791—97), а на писмата — Волфовото (Амстердамъ, 1738).

Ливанъ. Западното и пó-високото отъ двѣтѣ планински бърда, които се простиратъ прѣзъ Сирия отъ сѣв. къмъ югъ, по крайбрѣжието на Срѣдиземно море. Тая планина е 130 килом. дълга и 25 килом. широка; нáй-високитѣ

коми и гадове, а полудивитѣ племена, които ѭ населяватъ, срѣщатъ другоземцитѣ пó-вечето враждебно, отколкото приятелски.

Поради всички тия неблагоприятни условия, пѫтешествениците не сѫ се опитвали да проникнѫтъ въ областитѣ на Срѣдна Африка, и тия страни сѫ били извѣстни само по расказитѣ на арабетѣ, които въ VII-и вѣкъ покорили голѣма часть отъ Африка и основали въ неѭ нѣколко държави.

А когато португалецъ Васко де Гама (1497—1498) заобиколилъ носъ Добра Надежда, та така намѣрилъ пѫть за Индия, на африканскитѣ брѣгове покрай тоя пѫть захванѫли да се заселватъ европейци за да иматъ приморски становища за корабитѣ, които ходили въ Индия. Португалцитѣ дори се и опитали два пѫти да испратѭтъ походи въ Срѣдна Африка, да дирѭтъ страната Офиръ, отъ дѣто, по думитѣ на Библията, царь Соломонъ добивалъ слонова кость и злато; нъ опититѣ имъ не се увѣнчали съ сполука и тая земя си оставала както напрѣдъ неизвѣстна. На старитѣ харти вѫтрѣшна Африка се означавала съ огромно бѣло пространство съ надписъ: голѣма, висока пустиня.

За тия непознати и негостоприемни земи Л. тръгнѫлъ и въ тѣхъ прѣкаралъ токо-речи цѣлия си животъ. Когато чете човѣкъ описанията на пѫтуванията му, не знае на що пó-вече да се чуди: на самоотвержението на мисионерина ли, съ което извървѣва хиляди километра, като търпи всевъзможни лишения, непоносима жега или студъ, или на настойчивостьта на учения, за когото не сѫществуватъ прѣчки въ достигането на прѣдположената цѣль. Въ южна Африка Л. се запозналъ съ мисионерина Мофата, за чиято дъщеря пó-сетнѣ се и оженилъ, и въ която намѣрилъ достойна сътрудница. Въ течението на 16 години той се подвизавалъ между африканскитѣ племена като ревностенъ апостолъ и истински изслѣдователь. Двѣтѣ нáй-важни негови научни дѣла прѣзъ тоя периодъ били откритието на огромното езеро Нгами, до което не билъ достигнѫлъ до тогава ни единъ пѫтешественикъ (1 авг. н. к. 1849), и прѣминуването му прѣзъ южна Африка, отъ Замбеза до Конго, и отъ тамъ до Лоандо, столица на Ангола, което се извършило въ 18 мѣсеца. Прѣзъ това пѫтуване той открилъ езеро Дилоло, което се намира на нáй-високата точка въ Срѣдна Африка. Отъ 1854 до 1856 Л. пѫтувалъ отъ Лоандо до Килимане, на Индийски океанъ; и въ това пѫтуване открилъ великолѣпнитѣ водопади на Замбеза, които, въ честь на английската кралица, нарекълъ *Викториини* водопади. Отъ Килимане Л. отплувалъ за Англия. Въ 1857 великий изслѣдователь обнародвалъ своитѣ Missionary Travels and Researches in South Africa, цѣнно и твърдѣ интересно съчинение. Тия Л-ви пѫтувания доказали, че географитѣ погрѣшно считали Срѣдна Африка за безводна и ненаселена пустиня: въ неѭ има много рѣки и долини, покрити съ растителность, а племето маколо, което ѭ обитава, е смисленъ и трудолюбивъ народъ.

Знаменитий пѫтешественикъ не сѣдѣлъ много въ Англия. Въ 1858 той вече прѣдприелъ второ голѣмо [illegible]не по Африка съ цѣл

да изслѣдва р. Замбеза и притоцитѣ ѝ. Въ тоя походъ били открити р. Шире, езеро Ширва, Мърчинсонови водопади, езеро Намаломбе и езеро Нпаса. Единъ разказъ на тия открития се обнародвалъ прѣзъ едно **Л**-во посѣщение на Англия въ 1864—65. Епископъ Макензи и **Л**-вата жена, които зели участие въ това пжтуване, станжли жрътва на африканския климатъ.

Между това, Снекъ и Бейкжръ открили езера Танганика, Виктория Нианза и Албертъ Нианза, нъ истинската глава на Нилъ била още една задача. За разрѣшението на тая задача **Л.**, въ 1866, прѣдприелъ едно пжтуване въ вжтрѣшна Африка; цѣли двѣ години отъ него нѣмало никаква вѣсть; чулъ се по едно врѣме, и послѣ пакъ се изгубилъ. Когато нищо вѣрно не се знаяло за него, Стянли, отъ страна на американския вѣстникъ *Ню-Йоркъ Хералдъ*, отишелъ дързостно да го дири; и намѣрилъ го въ Ужижи, въ 1871, въ голѣмо лишение. Слѣдъ раздѣлата си съ Стянли (виж. това име), **Л.** тръгнжлъ да изслѣдва езерната рѣка Луалаба, съ убѣждението, че тя е Ниловата глава. Ала въ 1873, прѣзъ маия, умрѣлъ въ Илала, отвждъ езеро Бемба, безъ да докара до край изслѣдванията си. Тѣлото му се прѣнесло въ Англия, въ 1874, и се погребло въ Уестминстѣръ-Аби. **Л**-витѣ Last Journals *(Послѣдни Дневници)* уцѣлѣли, и се обнародвали въ 1874. Виж. книж. **Давидъ Ливингстонъ**, *мисионеринъ и изслѣдователь*, из-

[illegible]мионере

На мѣстото на **Л.** се намира сегашното село *Гебезе*.

Ливия. Староврѣменно име на Африка, особено на оная часть отъ нея, която се намира между Египетъ и Атлантически океанъ.

Ливна. Укрѣпенъ градъ въ западната часть на Иудея *(Библ.)*.

Ливония. Русска прибалтийска страна, по-голѣмата часть отъ която съставя сегашнитѣ русски губернии: лифландска, курландска и естландска. Населението ѝ, до 1,150,000 жит., е отъ финско или летско происхождение; а жителетѣ въ градоветѣ сж главно нѣмци, съ малко руси, поляци и евреи. Господствующето вѣроисповѣдане е протестанството. Климатътъ не е толкова остръ колкото въ С. Петербугъ; ала зимата е дълга и мъглива. Земята е умѣрено плодородна; нъ пакъ земедѣлието и скотовъдството сж много развити.

Ливънужртъ (Leavenworth). Градъ въ Съединенитѣ Държави (Канзасъ), 70 килом. на сѣв.-ист. отъ Топека, на дѣсния брѣгъ на Мисури; станц. на желѣзн. отъ Атчисънъ за Канзасъ-Сити и др.; 22,000 жит. Търговско стоварище на държавата за Западъ. Мелници. — Градътъ е основанъ въ 1854.

Лидия. Староврѣменна страна въ Мала Азия, между Иония на зап., Кария на югъ, Фригия на ист., и Мизия на сѣв. Казватъ, че първитѣ ѝ жители били меонийци [съврѣменнитѣ етнографи не сж съгласни, да ли тия люде сж били отъ симитическо или индо-пелазгско происхождение], които били покорени или изгонени отъ лидянетѣ, едно карийско племе. Земята била планинска на югъ и западъ, и се славила съ златнитѣ си рудници и богатството на жителетѣ си; била безславна поради без-

и́ връхове надминуватъ 3,000 метра; срѣдната и́ височина е около 2,000 метра. Шесть мѣсеца прѣзъ годината планината е покрита съ снѣгъ. Растителностьта и́ е изобщо скудна; самъ-тамъ се виждатъ гори; ала въ по́-нискитѣ и́ мѣста, добрѣ напоявани и обработени, често се срѣщатъ овощници, лозя, маслинаци и ниви. Отъ прочутитѣ ливански кедри, които въ старо врѣме доставили градиво за Соломоновия храмъ, е останѫла една дѫбрава отъ около 40 дървеса; нѣкои отъ тѣхъ сѫ на възрасть отъ 400 до 800 години; а други, до 12, много надминуватъ тая възрасть. По́вечето обитаеми мѣста на **Л.** сѫ населени отъ войнственнитѣ и токорѣчи независимитѣ племена маронититѣ (виж. тая дума) и друзитѣ (виж. тая дума). — Другото планинско бърдо, *Антиливанъ*, лежи на ист. отъ **Л.** и е паралелно съ него; то е по́-ниско и се свършва на югъ съ връхъ Ермонъ, на́й-високий му връхъ, който достига до 2,300 метра. На това бърдо нѣма кедри, нъ странитѣ му сѫ покрити съ зелени тополи. — Голѣмото поле между двѣтѣ планински бърда въ старо врѣме е било извѣстно съ името Селесирия (долини на Сирия).

Ливерпулъ. Английски градъ (ланкастерска обл.), 59 килом. на зап. отъ Манчестеръ, 65 килом. на югъ отъ Ланкастеръ и 280 килом. на сѣв.-зап. отъ Лондонъ, на р. Мерси, 6 килом. отъ устието и́ въ Ирландско море; 579,724 жит. Второ търговско пристанище на свѣта [1-то е Лондонъ] и по търговията съ памукъ и памучни стоки първо всемирно тържище. Важностьта си **Л.** дължи на мѣстоположението си: той е не само пристанището на съсѣднитѣ промишлени окржзи, на́й-вече на Манчестеръ, а и главното срѣдоточие на търговията съ Америка. По желѣзница той е на единъ часъ разстояние отъ Манчестеръ, петь часа отъ Лондонъ, шесть часа отъ Единбургъ, и осемь часа съ параходъ отъ Дублинъ. Прѣзъ ливерпулското пристанище влиза въ Англия всичкий памукъ отъ Индия, отъ Египетъ, отъ Китай, отъ Турция, отъ Бразилия и отъ Съединенитѣ Държави Отъ тамъ се изнасятъ произведенията на манчестерската промишленость и на ланкастерската область, па и тръгватъ за Америка по́-вечето английски, ирландски и германски прѣселенци. Годишната цифра на вноса и износа надминува 3 милярда. Ливерпулското пристанище притежава 2,561 кораба, съ 1,746,348 тона вмѣстимость, отъ които 801 парахода (съ вмѣст. 746,881 тона), и прѣзъ една отъ послѣднитѣ години въ пристанището сѫ влѣзли и излѣзли 33,970 кораба, съ вмѣст. 16,150,598 тона: сирѣчь, всѣкой день прѣзъ годината едно на друго 93 кораба съ вмѣст. 44,522 тона пристигатъ въ пристанището или тръгватъ отъ него. Риболовнитѣ кораби не влизатъ въ тия цифри. Английското знаме се прѣдставлява въ тои сборъ съ 30,933 кораба и 14,052,763 тона. **Л.** не е само стоварище, а и грамадна работилница: тамъ има фабрики за парни машини, желѣзоливници, ковачници, захаропрѣчистителни фабрики и твърдѣ важни сапунени фабрики. Всичката тая исполинска търговия е създала една система великолѣпни докове, които се простиратъ покрай рѣката на разстояние около 8 килом. Тия искуственни при-

станища съставятъ връха на съвършенството на хидравлическото искуство. Л. има много учреждения за наукитѣ и искуствата: лѣкарско философско дружество, естествено-историческо дружество, музей на египетски старини, колегия съ богата библиотека и др. — Прѣди XVI-и вѣкъ Л. е билъ само едно село. Въ 1700 е ималъ само 5,000 жит.; въ 1800 е ималъ вече 75,000 жит. Въ 1842 е билъ съсипанъ донѣйдѣ отъ пожаръ.

Ливертинци (лат. *либертинусъ*, освободенъ, отпущеникъ). Прѣдполага се, че л. сж били по происхождение или отъ нѣкой африкански градъ, на име Либертумъ, или евреи заробени отъ римлянетѣ и освободени. Второто прѣдположение се има за пó-вѣроятно *(Библ., Дѣян.)*.

Ливий. Виж. *Титъ Ливий*.

Ливийска пустиня. Изобщо цѣлата сѣверна пустиня въ Африка (Сахара); пó-особено сѣвероизточната ѝ часть.

Ливингстонъ *(Давидъ)*. Англійски мисионеринъ, шотландецъ, знаменитъ по откритията си въ Африка, род. въ 1817 въ Блантира, близу до Глазговъ. Баща му билъ бѣденъ земедѣлецъ. Момчето още рано се запознало съ мжчнотитѣ на живота. На 10 години захванжли да го пращатъ да работи на една фабрика. Всѣкой день отъ 8 часа утриньта до 8 часа вечерьта работило, съ една малка прѣсѣкулка, въ фабриката. На 8 часа вечерьта ходило въ вечерно училище, дѣто оставало до 10 часа. Като се връщало у дома си, то се занимавало съ учебнитѣ си книги до срѣдь-нощь, та понѣкога майка му се принуждавала да му земе книгата. Когато билъ още на 19 години, Л. станжлъ майсторъ и добивалъ отъ фабриката добро възнаграждение, та ималъ възможность да живѣе зимѣ въ Глазговъ, дѣто нáй-сетнѣ свършилъ богословието и медицината. Прѣзъ лѣтото въ 1840 той отишелъ лѣкарь-мисионеринъ въ южна Африка.

Африка прѣдставя обширно поприще за дѣятелностьта както на мисионерина, така и на учения. Брѣговетѣ ѝ, особено сѣвернитѣ, сж били извѣстни отъ дълбока древность. Въ Египетъ е цъвтѣла една цивилизация, която отпослѣ заели отъ него староврѣменнитѣ гръци, а отъ тѣхъ римлянетѣ. Освѣнь египтянетѣ, на сѣвернитѣ брѣгове е живѣлъ цивилизований народъ картагенянетѣ, които сж въртѣли търговия съ други африкански народи. Староврѣменнитѣ сж имали на брѣговетѣ на Африка колонии. Нъ вжтрѣшнитѣ области сж били съвсѣмъ неизвѣстни както на старитѣ, така и на нáй-новитѣ народи. Причинитѣ на това сж били много. Африканскитѣ брѣгове сж неразвити, сир. нѣматъ дълбоки заливи и ржкави, да могжтъ да се спиратъ въ тѣхъ кораби. Освѣнь това, силнитѣ морски течения правжтъ много опасно приближението до тѣхъ. Вжтрѣшни морета нѣма и голѣмитѣ рѣки не сж всѣкога и всждѣ сгодни за корабоплаване. Пжтища по сушата токо-речи нѣма, освѣнь малки пжтечки отъ едно село въ друго. При това още, въ много страни на Африка се въди мухата цеце, отъ уханването на която се пукатъ конетѣ, ослитѣ и други домашни животни. Климатьтъ на Африка е прѣмного врѣдителенъ за европейцитѣ. Нáй-сетнѣ, въ нея има много безводни и задушителни пустини, отровни насѣ-

коми и гадове, а полудивитѣ племена, които ѭ населяватъ, срѣщатъ другоземцитѣ по́-вечето враждебно, отколкото приятелски.

Поради всички тия неблагоприятни условия, пѫтешественицитѣ не сѫ се опитвали да проникнѫтъ въ областитѣ на Срѣдна Африка, и тия страни сѫ били извѣстни само по расказитѣ на арабетѣ, които въ VII-и вѣкъ покорили голѣма часть отъ Африка и основали въ неѭ нѣколко държави.

А когато португалецъ Васко де Гама (1497—1498) заобиколилъ носъ Добра Надежда, та така намѣрилъ пѫть за Индия, на африканскитѣ брѣгове покрай тоя пѫть захванѫли да се заселватъ европейци за да иматъ приморски становища за корабитѣ, които ходили въ Индия. Португалцитѣ дори се и опитали два пѫти да испратѭтъ походи въ Срѣдна Африка, да дирѭтъ страната Офиръ, отъ дѣто, по думитѣ на Библията, царь Соломонъ добивалъ слонова кость и злато; нъ опититѣ имъ не се увѣнчали съ сполука и тая земя си оставала както напрѣдъ неизвѣстна. На старитѣ харти вѫтрѣшна Африка се означавала съ огромно бѣло пространство съ надписъ: голѣма, висока пустиня.

За тия непознати и негостоприемни земи Л. тръгнѫлъ и въ тѣхъ прѣкаралъ токо-речи цѣлия си животъ. Когато чете човѣкъ описанията на пѫтуванията му, не знае на що по́-вече да се чуди: на самоотверженето на мисионерина ли, съ което извървѣва хиляди километра, като търпи всевъзможни лишения, непоносима жега или студъ, или на настойчивостьта на учения, за когото не сѫществуватъ прѣчки въ достигането на прѣдположената цѣль. Въ южна Африка Л. се запознялъ съ мисионерина Мофата, за чиято дъщеря по́-сетнѣ се и оженилъ, и въ която намѣрилъ достойна сътрудница. Въ течението на 16 години той се подвизавалъ между африканскитѣ племена като ревностенъ апостолъ и истински изслѣдователь. Двѣтѣ на́й-важни негови научни дѣла прѣзъ тоя периодъ били откритието на огромното езеро Нгами, до което не билъ достигнѫлъ до тогава ни единъ пѫтешественикъ (1 авг. н. к. 1849), и прѣминуването му прѣзъ южна Африка, отъ Замбеза до Конго, и отъ тамъ до Лоандо, столица на Ангола, което се извършило въ 18 мѣсеца. Прѣзъ това пѫтуване той открилъ езеро Дилоло, което се намира на на́й-високата точка въ Срѣдна Африка. Отъ 1854 до 1856 Л. пѫтувалъ отъ Лоандо до Килимане, на Индийски океанъ; и въ това пѫтуване открилъ великолѣпнитѣ водопади на Замбеза, които, въ честь на англійската кралица, нарекълъ *Викторинни* водопади. Отъ Килимане Л. отплувалъ за Англия. Въ 1857 великий изслѣдователь обнародвалъ своитѣ Missionary Travels and Researches in South Africa, цѣнно и твърдѣ интересно съчинение. Тия Л-ви пѫтувания доказали, че географитѣ погрѣшно считали Срѣдна Африка за безводна и ненаселена пустиня: въ неѭ има много рѣки и долини, покрити съ растителность, а племето маколо, което ѭ обитава, е смисленъ и трудолюбивъ народъ.

Знаменитий пѫтешественикъ не сѣдѣлъ много въ Англия. Въ 1858 той вече прѣдприелъ второ голѣмо пѫтуване по Африка съ цѣль

да изслѣдва р. Замбеза и притоцитѣ ѝ. Въ тоя походъ били открити р. Шире, езеро Ширва, Мърчинсонови водопади, езеро Памаломбе и езеро Ниаса. Единъ разказъ на тия открития се обнародвалъ прѣзъ едно **Л**-во посѣщение на Англия въ 1864—65. Епископъ Макензи и **Л**-вата жена, които зели участие въ това пжтуване, станжли жрътва на африканския климатъ.

Между това, Снекъ и Бейкжръ открили езера Танганика, Виктория Нианза и Албертъ Нианза, нъ истинската глава на Нилъ била още една задача. За разрѣшението на тая задача **Л.**, въ 1866, прѣдприелъ едно пжтуване въ вжтрѣшна Африка; цѣли двѣ години отъ него нѣмало никаква вѣсть; чулъ се по едно врѣме, и послѣ пакъ се изгубилъ. Когато нищо вѣрно не се знаяло за него, Стянли, отъ страна на американския вѣстникъ *Ню-Йоркъ Хералдъ*, отишелъ дързостно да го дири; и намѣрилъ го въ Ужижи, въ 1871, въ голѣмо лишение. Слѣдъ раздѣлата си съ Стянли (виж. това име), **Л.** тръгжлъ да изслѣдва езерната рѣка Луалаба, съ убѣждението, че тя е Ниловата глава. Ала въ 1873, прѣзъ маия, умрѣлъ въ Илала, отвждъ езеро Бемба, безъ да докара до край изслѣдванията си. Тѣлото му се прѣнесло въ Англия, въ 1874, и се погребло въ Уестминстестъръ-Аби. **Л**-витѣ Last Journals *(Послѣдни Дневници)* ущѣлѣли, и се обнародвали въ 1874. Виж. книж. **Давидъ Ливингстонъ**, *мисионеринъ и изслѣдователь*, издание на американскитѣ мисионере (Цариградъ, 1887).

Ливиса. Староврѣменъ градъ въ Мала-Азия (Витиния), на Мраморно море; тамъ умрѣлъ Анибалъ. На мѣстото на **Л.** се намира сегашното село *Гебезе*.

Ливия. Староврѣменно име на Африка, особено на оная часть отъ нея, която се намира между Египетъ и Атлантически океанъ.

Ливна. Укрѣпенъ градъ въ западната часть на Иудея *(Библ.)*.

Ливония. Русска прибалтийска страна, по-голѣмата часть отъ която съставя сегашнитѣ русски губернии: лифландска, курландска и естландска. Населението ѝ, до 1,150,000 жит., е отъ финско или летско происхождение; а жителетѣ въ градоветѣ сж главно нѣмци, съ малко руси, поляци и евреи. Господствующето вѣроисповѣдание е протестанството. Климатътъ не е толкова остръ колкото въ С. Петербугъ; ала зимата е дълга и мъглива. Земята е умѣрено плодородна; нъ пакъ земедѣлието и скотовъдството сж много развити.

Ливънужртъ (Leavenworth). Градъ въ Съединенитѣ Държави (Канзасъ), 70 килом. на сѣв.-ист. отъ Топека, на дѣсния брѣгъ на Мисури; станц. на желѣзн. отъ Атчисънъ за Канзасъ-Сити и др.; 22,000 жит. Търговско стоварище на държавата за Западъ. Мелници. — Градътъ е основанъ въ 1854.

Лидия. Староврѣменна страна въ Мала Азия, между Ионія на зап., Кария на югъ, Фригия на ист., и Мизия на сѣв. Казватъ, че първитѣ ѝ жители били меонийци [съврѣменнитѣ етнографи не сж съгласни, да ли тия люде сж били отъ симитическо или индо-пелазгско происхождение], които били покорени или изгонени отъ лидянетѣ, едно карийско племе. Земята била планинска на югъ и западъ, и се славила съ златнитѣ си рудници и богатството на жителетѣ си; ала била безславна поради без-

нравственостьта на населението си, особено въ Сарда, столицата. Въ **Л.** царувала митическата династия на хераклидитѣ, нъ тя достигнѫла до нáй-високо благоденствие въ царуването на династията на мермандитѣ (700 — 548 прѣди Р. Х). Първий отъ тая династия билъ полумитический Гибесъ, а послѣдний знаменитий Крезъ (виж. това име), прочутъ по безсмѣтното си богатство. Напокошната история на **Л.** е маловажна. Старинитѣ ѝ още не сѫ добрѣ изслѣдвани. Казватъ, че лидянетѣ направили много полезни изобрѣтения, каквото искусството да се багри вълната, да се плави рудата и др. т.; тѣ открили и *лидийския камень*, пробния камень или механкъ-ташъ, единъ видъ кремиченъ камень, който изгладенъ се употрѣбява да се опитва чистотата на златото и среброто чрѣзъ сравнение на шароветѣ.

Лидо. Купъ отъ 7 острова, раздѣлени съ тѣсни канали, на югъ отъ Венеция; нáй-голѣмий, *Лидо-ди-Маламоко*, около 15 километра на-длъжъ и нáй-много 1 килом. на-ширъ, е покритъ съ градини и лѣтни кѫщи. Морски бани.

Лидсъ. Английски градъ, 37 килом. на юго-зап. отъ Йоркъ и 300 килом. на сѣв. отъ Лондонъ, на Еверъ, дѣсенъ притокъ на Уза; срѣдоточие на желѣзници отъ Йоркъ, Уейкфилдъ, Брядфордъ, Отли; съобщава се съ Ливерпулъ по Лидско-Ливерпулски каналъ, съ Хялифаксъ по Еверъ и Калджръ, съ Хжлъ по Еверъ, Уза и Хъмбжръ; 375,000 жит. **Л.** е срѣдоточието на сукнената промишленость въ Англия; желѣзнитѣ пжтища и каналитѣ му даватъ възможность да изнася лесно произведенията си и да приима суровитѣ вещества за тѣхъ. Тоя градъ се намира въ срѣдата на една околия, въ която има желѣзни и каменновжглищни рудници; затова въ него е важна и металургическата промишленость, която произвожда парни машини, парни орала, механически орждия и др. Градътъ притежава и нáй-голѣмитѣ фабрики за евтини обуща въ Англия. **Л.** има отъ 1875 едно специално училище, назначено да образува фабриканти, инжинери, земедѣлци и др. — Градътъ е добилъ името си отъ нѣкой си староврѣменъ британски главатарь *Леодъ*. Намѣрени сѫ подъ земята римски и англо-саксонски старини. Близу до града се родилъ знаменитий физикъ Пристли.

Лиежъ, нѣмск. *Лютихъ*. Белгийски градъ, при сливането на Мааса и Урта, 90 килом. на югоист. отъ Брюкселъ; срѣдоточие на желѣзници за Лувенъ, Намюръ, Арлонъ, Вервие, Маестрихтъ и Хаселъ; 129,200 жит. Нáй-важни въ промишлено отношение сѫ оржейнитѣ фабрики, въ които работѫтъ около 30,000 души, пó-вечето въ малки работилници; въ 1878 се искарали 183,806 прости ловджийски пушки, 113,121 двойни пушки, 403,649 револвера, 85,000 военни пушки и др. Правѫтъ се и парни машини, топове, желѣзни, стоманени и цинкови издѣлия (пили, ножове, писалки и др.). Други важни произведения сѫ: сукна, вълнени и памучни платове, шоколата, маслинено масло, ржавици, хартия, сапунъ. Въ околностьта има каменновжглищни и желѣзни рудници. **Л.** има университетъ съ клонъ по рударството, обсерватория, академия на хждожествата, много црькви и хубави сгради. Ала изобщо градътъ извжтрѣ не е никакъ приятенъ;

всичко е почернѣло отъ дима на фабрикитѣ; всѫдѣ се чуе чукътъ; безбройни ковачници пущатъ внезапни искри, и улицитѣ блещѫтъ съ отражението на огнйове. — **Л.** е сѫществувалъ като епископски градъ още въ VIII-и вѣкъ.

Лиенъ-Чеу-фу. Крайморски градъ въ обл. Куангъ-тунгъ (южни Китай), ц. на департаментъ, 450 килом. на юго-зап. отъ Кантонъ, при устието на Си-менъ-кианъ въ Тонкински заливъ; 12,000 жит. Поради близостьта си до Пакхой, пристанище отворено за европейската търговия, **Л.** има голѣма търговска важность.

Лиеръ. Белгийски градъ, 15 килом. на юго-ист. отъ Анверсъ, при сливането на Голѣма и Мала Нета; кръстопѫтъ на желѣзнитѣ пѫтища Анверсъ-Аершо и Контихъ-Херенталъ; 17,525 жит. Фабрики за копринени и памучни платове, шивици, тантели; мѣдни музикални орждия. Понеже приливътъ на Шелда се усѣща до **Л.**, тоя градъ е достѫпенъ за доста голѣми кораби.

Лизандръ. Спартански пълководецъ и отличенъ дипломатъ. Една часть отъ младостьта си прѣкаралъ въ двора на Кира Млади, и въ 407 прѣди Р. Х. му се повѣрило началството на спартанската флота, когато рѣшилъ да унижи Атина, за да се възвиши Спарта. Въ 405, одържалъ при Егосъ Потамосъ, среща Лампсакъ, блескава побѣда надъ една грамадна атинска флота. Флотата състояла отъ 180 кораба, отъ които 171 падѫли въ рѫцѣтѣ му. Ударътъ за Атина билъ страшенъ. Всѫдѣ нейнитѣ колониални гарнизони били принудени да се прѣдадѫтъ. На другата година прѣзелъ и сама Атина. Той сега станѫлъ толкова популяренъ, особено въ мало-азиятскитѣ градове, че спартанцитѣ, като знаяли славолюбието му, захванѫли да се боѭтъ отъ него. Народнитѣ имъ застѫпници при краля и сената (ефоритѣ) осуетявали замисліитѣ му, докѣ нáй-сетнѣ падѫлъ убитъ въ Беотийската война (395 пр. Р. Х.).

Лизий. Атински ораторъ, род. въ Атина въ 459 прѣди Р. Х., умр. въ 378. Билъ съврѣменникъ на Тукидида, Ксенофона, Еврипида и Софокла. Отъ словата му само 35, и то не цѣли, сѫ достигнѫли до насъ. Тѣ сѫ издадени отъ Шайбе (Лайпцигъ, 1852), отъ Вестермана (Лайпц., 1854), отъ Кобета (Амстердамъ, 1863). Дионисий Халикарнасски, въ критиката си на съчиненията и стила му, казва: «той нáй-вече се е отличавалъ по простота и точность, както и по вѣрностьта, съ която е описвалъ нравитѣ на вѣка».

Лизимахъ. Пълководецъ на Александра Велики, род. въ Пела и възпитанъ отъ философа Калистена. Още момче се отличавалъ по юначеството и тѣлесната си сила. Слѣдъ Александровата смъртъ, добилъ македонска Тракия, въ 301 пр. Р. Х. завладѣлъ цѣла прѣдна Азия отсамъ Тавръ. Билъ убитъ въ 282 при Кирупедионъ въ Фригия, въ една война, която му обявилъ Селевкъ Никаторъ.

Лизипъ. Знаменитъ гръцки ваятель, род. въ Сикионъ въ Пелопонезъ около срѣдата на IV-и вѣкъ прѣди Р. Х. Лѣялъ нáй-искусно бронзови статуи на герои, а особено на Херкулеса, чийто типъ установилъ. Прославилъ се съ статуи на Александра Велики въ разни периоди на живота му и въ разни стойки и съ една

група на негови пълководци и войници. Едно нѣщо, което възбуждало особено удивление, билъ начинътъ, по който извайвалъ косата. На **Л.** приписватъ едни прочути коне, които били нѣкога въ Цариградъ, послѣ въ Венеция, отъ 1796 до 1815 въ Парижъ, а послѣ пакъ въ Венеция, дѣто украшаватъ лицето на цръква Св. Марко.

Лийкъ. Английски градъ, 32 килом. на сѣв. отъ Стяфордъ, станция на желѣзницата отъ Дерби за Манчестеръ; 12,305 жит. Фабрики за копринени кордели и копчи.

Ликантропия. (гръц. *ликосъ*, вълкъ; *антропосъ*, човѣкъ). Болесть, въ която болний мисли, че е прѣвърнѫтъ въ вълкъ, въ звѣръ.

Ликаония. Въ старо врѣме, область въ Мала Азия, между Кападокия, Галатия, Пизидия, Фригия и Киликия; добила името си, споредъ едно прѣдание, отъ името на аркадския царь Ликаона (виж. това име). Едни прѣдполагатъ, че езикътъ на ликаонцитѣ е билъ гръцки, други — асирийски, трети — гръцки смѣсенъ съ асирийски. Тая страна била безплодна, планинска и сгодна за овцевъдство; тя всѣкога била раздѣлена на разни владѣния и се присъединявала на разни области; особена область тя била само въ IV-и вѣкъ слѣдъ Р. Х. Главний градъ на областьта е билъ *Иконіумъ*, сегашна Коня. Виж. *Коня*.

Ликаонъ. Аркадски царь, синъ Пелазговъ и Мелибеинъ; той и 50-тѣ негови синове били прѣобърнати на вълци за това, че той гостилъ Зевса съ ястия отъ човѣшко месо. На безнравственостьта на неговитѣ потомци — *ликаонидитѣ*, приписватъ причината на Девкалионовия потопъ. Виж. *Девкалионъ*.

Ликвидирамъ, *лат.* Распродавамъ стоката си и расплащамъ се когато затварямъ заведението си; изобщо расчиствамъ смѣткитѣ си съ всички, съ които имамъ зимане-даване. — **Ликвидаторъ.** Лице, което ликвидира. — **Ликвидация.** Распродажба и расплата, когато се затваря търговско или промишлено заведение.

Ликейски о-ви. Виж. *Лиу-Киу*.

Ликия (вълча земя, отъ гръц. *ликосъ, вълкъ*). Въ старо врѣме, страна на югъ въ Мала Азия, между Памфилия, Писидия, Фригия, Кария и Срѣдиземно море. Плодоносна земя, прѣзъ която минувала планина Тавръ. Първитѣ ѝ жители изглежда да сѫ били отъ симетическото племе; тѣ били прогонени отъ крайбрѣжието въ планинитѣ отъ една дружина критяне, които първи дали на земята името Ликия; до тогава тя се наричала Милия. Отъ кое племе били натурницитѣ, не е вѣрно; ала тѣ не били отъ елинско происхождение. Въ **Л.** дѣцата се именували не по бащата, а по майката. Откакъ имали свои си царе, заприм. Чобата, 130 год. прѣди разрушението на Троя, ликянетѣ станѫли подвластни на Кира, комуто царетѣ имъ станѫли сатрапи. Слѣдъ това **Л.** минувала подъ тракийско, сирийско и египетско владичество. Нáй-послѣ въ 121 слѣдъ Р. Х. Римлянетѣ ѫ подарили на о-въ Родосъ. А когато островътъ отхвърлилъ римската върховна власть, римлянетѣ обявили **Л.** независима и тя образувала една република отъ 23 съѫзни града. Нáй-главнитѣ градове били Ксантъ, Патара, Пинара, Олимпъ, Мора и Тлосъ. Въ царуването на импер.

дорийцитѣ, въ Мала Азия събралъ Омировитѣ поеми. Когато се върнѫлъ, съотечественицитѣ му, жрътва на раздори, поискали отъ него да имъ даде закони. За да утвърди законитѣ си, той ги изработилъ по волята на делфийския оракулъ, който го обявилъ нáй-мждрия отъ човѣцитѣ. Послѣ той накаралъ съгражданетѣ си да се закълнѫтъ, че нѣма да промѣнѭтъ нищо въ законитѣ му доклѣ не се върне, и напуснѫлъ Спарта за всегда; не се знае дѣ и кога умрѣлъ. Спартанцитѣ въ негова честь учредили годишни празденства, които се наричали *Ликургиади*. Всичкитѣ Л-ви закони се стремили да направѧтъ Лакедемонъ войнствена държава; отъ друга страна, на лакедемонцитѣ се прѣдписвало да се ограничаватъ въ отбраната на своитѣ си прѣдѣли, а не да търсѧтъ завоевания. Като желаялъ да внуши на съотечественицитѣ си любовь къмъ мѫжеството, войната и войнската подчиненость, законодателтъ въдворилъ въ Спарта равенство на състоянията, та тя съставила едно велико домочадие и самитѣ дѣца принадлежали на обществото. Немощнитѣ или неджгавитѣ дѣца се прѣдавали беспощадно на смъртъ, а другитѣ отъ 8-годишна възрастъ добивали обществено въспитание. Тѣхъ приучвали на твърдѣ умѣренъ животъ, на проста храна, на прѣзиране опасноститѣ, мѫчнотиитѣ и болеститѣ; карали ги да се занимаватъ съ гимнастически упражнения, съ ловъ, съ войнишки игри и хитрости; учили ги на уважение къмъ старцитѣ и беспрѣкословна покорность на закона и на началницитѣ. Тѣмъ непрѣстанно внушавали, че войната е нáй-благородното занятие на човѣка, смъртьта на бойното поле — нáй-високото благо, а малодушието — нáй-срамотното прѣстѫпление. Сътия учреждения, спартанцитѣ надминѫли всичкитѣ гръци въ мѫжество, любовь къмъ отечеството, въздържание и войнишки редъ. Нъ, отъ друга страна, въ самитѣ тия Л-ви закони се крияла и причината на идѣлото падане на Спарта. Като запрѣтилъ на съотечественицитѣ си да правѧтъ завоевания, Л. не можалъ да искорени у тѣхъ чувството да търсѧтъ слава и първенство между другитѣ гръцки народи. Отъ това ставали чести войни и една загуба отъ граждане, която не могла да се наваксва поради малобройностьта на населението, па и поради тежкото иго, на което били подчинени кореннитѣ жители на Лакония, отпуснѫтитѣ робе и робетѣ. Като прѣдпочитали отъ всичко личната храбрость и прѣзирали науката и искусствата, спартанцитѣ не могли да се усъвършенствуватъ както другитѣ гръцки народи дори и въ военното искусство. При това, запрѣщението да имать флота и крѣпости, да воюватъ често съ единъ и сѫщи народъ, да прислѣдватъ единъ побѣденъ неприятель, и други подобни законоположения лишавали лакедемонцитѣ отъ плодоветѣ на одържанитѣ побѣди и доставяли голѣми прѣимущества на противницитѣ имъ. Отпослѣ, принудени да имать флота и да распространяватъ владѣнията си, тѣ придобили и съкровища; нъ въ сѫщото врѣме богатството и раскошьтъ ослабили истинската сила на Спарта, — простотата на нравитѣ, войнишкия духъ и редътъ. Лакедемонъ паднѫлъ подъ ударитѣ на външнашни и вѫтрѣшни неприятеле.

Ликургъ. Атически ораторъ и държавникъ, който принадлежалъ, както Демостенъ, на персидската партия и изобщо на неприятелетѣ на македонскитѣ царе; принесълъ на отечеството си важна услуга съ спестовностьта и увеличението на държавнитѣ доходи; род. около 408 прѣди Р. Х. въ Атина, умр. въ 323. Отъ словата му е уцѣлѣло само едно среща Леократа, издадено отдѣлно между другитѣ отъ Шайбе (Лайпцигъ, 1853).

Ликъ. Образъ, портретъ; множество, народъ. — Християнското богослужение въ първитѣ християнски врѣмена състояло, отъ една страна отъ възгласи и молитви на свещенослужителетѣ, отъ друга — отъ отвѣтни на тия възгласи пѣния на събрания въ храма народъ. Името ликъ (сир. народъ) се е упазило до сега въ богослужебнитѣ книги, макаръ отвѣтнитѣ на свещениковитѣ и диаконовитѣ възгласи пѣснопѣния и да се пѣятъ вече не отъ всички събрани въ храма християне, а само отъ избрани пѣвци, които образуватъ хоръ или клиросъ.

Ликъ (Уилямъ Мартинъ Leake). Знаменитъ английски елинистъ и археологъ, род. въ 1777, умр. въ 1860. Подпълковникъ въ английската войска, той посѣтилъ Гръция въ 1804 — 1809 и вторично много години по-сетнѣ и описалъ най-вѣрно и точно староврѣменната и сегашната гръцка география, състоянието на Гръция въ новитѣ врѣмена и старинитѣ ѝ. Главнитѣ му съчинения сж: Researches in Greece (1814), The Topography of Athens (1821), Journal of a Tour in Asia Minor, with Comparative Remarks on the Ancient and Modern Geography of that Country (1824), Travels in the Morea (3 т. 1830), Travels in Northern Greece (= *Пжтувания въ Съверна Гръция*, 4 т., 1841), трудъ особено интересенъ и за насъ, и Numismatica Hellenica (1854 – 1859).

Лилацинъ, *лат.* Вещество, което се добива отъ люляка.

Лилиеви или *Кремови* (Liliaceae). Трѣвисти растения, съ корень луковица, гулия, коренище, съ хубаво вапсанъ околоцвѣтникъ, който състои отъ шестъ листца, расположени въ два кржга; тичинки 6; завръска горна, тригнѣздна; плодъ кутийка или ягода. Отгледватъ се най-много за хубостьта имъ. По-важни родове и видове сж: кремътъ (Lilium), зюмбюлътъ (Hyacinthus orientalis), лалето (Tulipa), есенний минзухаръ (Colchicum), моминската сълза (Convallaria). Като зеленчуци, за храна, се отгледватъ лукътъ (Allium) отъ разнитѣ видове, чесънътъ и празътъ; въ нѣкои страни отглеждатъ и спаргелътъ (Asparagus), чиито млади сочни изданки на коренището доставятъ едно твърдѣ вкусно ястие. Най-важни отъ другоземнитѣ растения отъ това семейство сж африканското алое (Aloe soccotrina), което дава горчивия лѣкъ *алое*, нѣкои видове сарсапарилъ (Smilax), които доставятъ лѣчебни корене и ново-зеландский ленъ (Phormium tenax), отъ чиито листа се правятъ трайни ткани.

Л. сж распространени много по земята; тѣ не вирѣятъ само въ студенитѣ страни.

Лилипути, лилипутци. Име на джуджета, заето отъ Суифтовото юмористическо съчинение *Гъливерово Пжтуване*, дѣто се описватъ дребнитѣ, единъ пръстъ високи жители на измислената страна Лилипутъ. Това име се е

обърнѫло въ сатирическа метафора на въображаемо голѣмство.

Лилъ. Франц. градъ (сѣверна Франция), ц. на департамента Нордъ, въ една равнина на р. Дѣоль, 205 килом. (250 по желѣз.) на сѣв.-ист. отъ Парижъ; срѣдоточие на 7 желѣзници; 201,200 жит. Първокласна крѣпость. Твърдѣ дѣятелна промишленость; особената индустрия на града и прѣдградията му е производството на ленени конци и платове; въ фабрикитѣ на тая индустрия работѧтъ близу 6,000 жени работници. **Л.** е останѫлъ пръвъ въ Франция и въ памучната индустрия; само манчестерскитѣ предачници могѫтъ да се борѧтъ съ неговитѣ, които сѫ на брой до 60, съ по́-вече отъ 400,000 вретена. Търговията на града се въскачва на по́-вече отъ 40 милиона лева. — **Л.** е теглилъ често отъ обсади, отъ които на́й-отскорошнитѣ, па може-би и на́й-тежкитѣ, станѫли въ 1708 и 1792. Въ първия случай, прѣзъ войната за испанското прѣстолонаслѣдство, гарнизонътъ капитулиралъ прѣдъ съѭзницитѣ, слѣдъ 120-дневна бомбардировка; въ втория случай, австрийцитѣ, слѣдъ ужасна бомбардировка, били принудени да дигнѫтъ обсадата.

Лима. Столица на република Перу, на р. Римакъ, 10 килом. отъ Тихи океанъ; 100,000 жит., отъ които около 40,000 смѣсь отъ европейци и индийци, 20,000 индийци, 10,000 негри и 30,000 другоземци. Крѣпость и ограда съ бастиони, арсеналъ; университетъ; архиепископия. Градътъ е построенъ правилно; кѫщитѣ сѫ изобщо едноетажни, по причина на земетресенията. Цръквитѣ, многобройни, и отъ които на́й-забѣлѣжителна е съборната, сѫ извънъ прости нагледъ, нъ извѫтрѣ лъщѧтъ отъ злато, сребро и диаманти. Главната промишленость на жителетѣ е работенето драгоцѣнните метали. Вънкашната търговия — съ Съединенитѣ Държави, Китай и Европа — е главно въ ржцѣтѣ на чужденцитѣ. Климатъть е мекъ и буритѣ сѫ неизвѣстни, ала земетресенията сѫ чести. Земетресението въ 1746 разорило 3,000 кѫщи; земетресението въ 1828 погубило по́-вече отъ 1,000 души. Търговията на **Л.** е омалѣла отъ когато се е въздигнѫлъ градъ Валпарезо. — **Л.** е основана отъ славния Пизара, въ 1535, и е била столица на вицекралство Перу; генералъ Сенъ-Мартенъ прогласилъ тамъ независимостьта на Перу на 16 юл. 1821. Двѣ желѣзници турѧтъ въ съобщение града съ Каляо и Хорилосъ въ департамента **Л.**

Лимерикъ. Ирландски пристанищенъ градъ, ц. на мюнстерска обл., въ единъ о-въ на р. Шанонъ, 174 килом. на юго-зап. отъ Дублинъ, 80 килом. отъ Атлантически океанъ; ц. на желѣзници за Тюамъ, Дублинъ, Уотърфордъ, Коркъ и Тряли; 39,670 жит. Фабрики за ленени платна, тантели, ржкавици; риболовство; корабостроителство. Пристанището е достѫпно за кораби съ вмѣстим. отъ 1,500 тона.

Лиможъ. Гл. градъ на француз. департ. Горна-Виена, на р. Виена, 345 килом. (400 килом. по желѣз.) на юго-зап. отъ Парижъ; 72,700 жит. Фабрики за сукна, казмиръ, стъкло и фарфоръ; главно стоварище на търговията между Парижъ и Тулуза, Лионъ и Бордо. Приготвянето, подъ името Emaux de L. или *лимозена*, на много

губави емайлови работи, съвсѣмъ се е прѣкратило. — **Л.** е старопрѣмѣненъ градъ. Има съборна църква, почнжта въ XIII-и вѣкъ, но още недовършена. Римскитѣ му имена сж били *Августорикумъ*, а по-сетнѣ *Лемовика*, отдѣто иде сегашното му име.

Лимонада. Питие, направено съ лимоновъ сокъ въ вода, подсладена съ захаръ. — *Limonade gazeuse*, *фр.* Расхладително шумливо питие, което испуща вжглекиселота, у народа извѣстно съ името *сода*. — **Лимоникъ**, *лат.* Горчивката въ лимоновитѣ зърна.

Лимонитъ, *лат.* Минералъ, една отъ така-нареченитѣ *желѣзни руди*, защото съдържа желѣзо (59.9—62.9%). Въ кристали не се срѣща, а само въ набити, влакнести маси. Шарътъ му е тъмнокѣтъ; такъва е и чъртата му. Разтваря се въ солна кислота. Л. е най-распространената желѣзна руда; жълтий шаръ на глината зависи отъ присжтствието на *л.* Когато се опекжтъ глинени прѣдмѣти, керемиди и др. почервенявать, понеже водата, която влиза въ състава на *л.*, се отдѣля, та остава само желѣзенъ окисъ. Въ България *л.* е много распространенъ около Елена, въ Етрополския балканъ и др. Тая руда е една отъ най-важнитѣ, отъ които се добива желѣзото. Когато е смѣсена съ глина, образува една жълта боя, наречена *океръ*.

Лимонъ. Плодътъ на лимоновото дърво (Citrus limonum), родомъ отъ сѣверна Индия, което сега се обработва въ цѣла южна Европа. Лимонитѣ даватъ, освѣнъ естественния си киселъ приятенъ сокъ, едно масло и една кислота. *Лимоненото масло* се добива отъ кората на *л.* и е свѣтло-жълто, подвижно, ефирно, и лесно се разтваря въ спиртъ; употрѣбява се за ликйори, въ парфюмерията и рѣдко въ медицината. *Лимонената кислота* се добива отъ сока на вжтрѣшната мека часть на *л.* и се употрѣбява въ медицината и вапсарството. Лимоненитѣ кори сж добро срѣдство среща лошо пищеварение и др., па иматъ и разни употрѣбения за миризмата имъ. Произведението на лимоненитѣ джбрави въ Италия, Тиролъ, Испания, Португалия, южна Франция и други земи покрай Срѣдиземно море, се изнася много въ по-сѣвернитѣ страни. Само Сицилия изнася всѣка година 30,000 ковчега, съ по 440 лимона. — Прѣдполага се, че *л.* е внесенъ въ Европа прѣзъ кръстоноснитѣ походи. Той е прѣнесенъ и вирѣе толкова въ нѣкои части на южна Бразилия (Америка), че месото на говедата, които пасжтъ въ горитѣ, добива силна лимонена миризма, понеже говедата много обичатъ падижлитѣ лимони.

Лимфа (гр. *лимфа*, вода). Бѣлезникава, блѣда или жлътникава течность въ тѣлото на животнитѣ, която има токо-речи състава на кръвьта, само че не съдържа кръвнитѣ червени клжбца; прѣдставлява главно останжлата часть отъ кръвната плазма, която е послужила вече да храни тѣлеснитѣ части, и исхабени органически вещества; тя е по-бѣдна отъ плазмата съ бѣлтачни вещества, потребени вече отъ тѣлото, и по-богата съ вода и соли. Кучешката и конската *л.* съдържа отъ 95 до 96% вода и отъ 4% до 5% твърди вещества, отъ които $3^1/_2$ % бѣлтачни. Въ човѣшката *л.*, водата е 98%. *Л.* тече въ животното тѣло прѣзъ прозрачни

Съединенитѣ Държави, чието име е свързано съ една отъ нáй-славнитѣ епохи въ американската история — освобождението на робетѣ. Билъ синъ на простъ земедѣлецъ и род. въ държавица Кентжки въ 1809. Баща му се прѣселилъ съ челядьта си въ държава Индиана. Тамъ малкий **Л.** ходилъ на училище пó-малко отъ една година; въ това врѣме се научилъ да прочита и да смѣта, а съ помощьта на единъ приятель и да пише. Слѣдъ това билъ принуденъ да работи при баща си; нъ горещото му желание за наука не го оставило на-мира. Затова денѣ вършилъ земедѣлческа работа, а нощѣ, при свѣтлината на голѣмъ огънь отъ пъне, училъ каквито книги моглъ да заеме отъ съсѣдитѣ си. Когато билъ на 18 години, библиотеката му състояла отъ 6 книги. Въ 1830, домашнитѣ му се прѣселили въ Илинополъ. Тамъ **Л.** станжлъ писарь въ една магазия, и, като се поддържалъ съ работа, изучилъ правото и станжлъ адвокатинъ. Въ 1834 билъ избранъ народенъ прѣдставитель въ илиноисското събрание, на който постъ билъ прѣизбиранъ три пжти; въ 1848 билъ избранъ членъ на конгреса въ Вашингтонъ, дѣто гласоподавалъ противъ робството и държането робе; нáй-сетнѣ, прѣзъ ноемврѝия 1860, билъ избранъ отъ републиканската и противоробната партия за прѣдсѣдатель на републиката.

Тоя изборъ билъ сигналътъ на междуособната война. Слѣдъ нѣколко деня (началото на декемврѝия) Каролина се оттеглила отъ Съединенитѣ Държави и примѣра ѝ послѣдвали южнитѣ Държави, които въ края на яну̀ария 1861 образували независима конфедерация. Още когато поелъ прѣдсѣдателството **Л.**, прѣдъ видъ на това, че южнитѣ били направили грададни военни приготовления за да се отцѣпжтъ отъ Съедин. Държави, та да поддържатъ робството, обявилъ че той е положилъ клетва да пази съединението на Съедин. Държави, и ще го пази. Той казалъ, че мжжъ и жена могжтъ да се разведжтъ и да се не виджтъ вече; нъ разнитѣ части, отъ които състожтъ Съедин. Държави, не могжтъ да бждатъ така. Тѣ ще си останжтъ лице съ лице, и ще продължаватъ да бждатъ или приятелки или непрѝятелки.

Когато южнитѣ държави почнжли военни дѣйствия, сѣвернитѣ се уловили и тѣ за оржжие. Въ края на сжщата година (1861) сѣвернитѣ имали на кракъ 600,000 войници, а въ края на другата година (1862) тѣ повикали на оржжие 2 милиона души; флотата имъ имала 589 кораба, съ 70,000 моряци. На 10 септ. 1862, прѣдсѣдателътъ прогласява освобождението на всичкитѣ негри въ побуненитѣ държави, и имъ отваря тутакси редоветѣ на войската. «Като даваме свободата на роба» казалъ **Л.**, «ние обеспечаваме свободата на свободнитѣ». Слѣдъ много промѣни на щастието на войната, тя се свършила съ Грантовитѣ (виж. *Грантъ*) побѣди при Питжрсбургъ и при Ричмондъ и съ Ливото капитулиране. Прѣди войната обществений дългъ не сжществувалъ, а слѣдъ свършването ѝ той се въскачвалъ на 13,786,266,375 лева. На 6-я день отъ свършването ѝ, 2 апр. 1865, **Л.** присжтствувалъ на едно театрално прѣдставление въ Вашингтонъ. Единъ окаяникъ, Уилкесъ Бутъ, бивши актйоръ, фанати-

ческѝ партизанинъ на робостяжателната партия, го убилъ съ револверъ. «Аврамъ Линколнъ», казва Емерсонъ, «бѣше човѣкъ безъ порокъ; той имаше яка воля за испълнението на длъжностьта». «Името на Л.,» казва D. Aubigné, «ще стои като едно отъ нáй-великитѣ, което историята е записала въ лѣтописитѣ си.» Доста обширенъ очеркъ на Л-вия животъ и обществената му дѣятелность е книж. **А. Линколнъ**, *освободительтъ на робетъ въ Америка*, отъ А. В. Каменски, прѣв. М. Московъ (Търново, 1898).

Линколнъ. Градъ въ източ. Англия, ц. на едноименна область, 192 килом. на сѣв. отъ Лондонъ, на Уитамъ (притокъ на Уошъ) и на желѣзници за Лондонъ, Хжлъ и Нотингхамъ; 37,315 жит. Земедѣлчески произведения; търговията мѣстна. Съборна църква, една отъ нáй-хубавитѣ въ Англия, отъ старо-английска направа. — Областьта, съ 470,000 жит., е много плодородна и съ богати паши. Никоя друга область въ Англия нѣма пó-добри породи волове, коне и овце. Французски, германски, русски и лондонски търговци често посѣщаватъ линколнскитѣ говежди панаири да купуватъ коне.

Линколнъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави, сѣдалище на управл. на държава Небраска, 91 килом. (по желѣзн.) отъ Омаха, 1,730 килом. на сѣв.-зап. отъ Вашингтонъ, на Солтъ Крикъ (притокъ на Мисури), ц. на осемь желѣзници; 16,000 жит. До 1867 Небраска е сжществувала като територия и е имала за сѣдалище на управл. Омаха, голѣмъ търговски градъ на дѣс. бр. на Мисури; есеньта сжщата година Л. станжлъ сѣдалище на управл. и почнжлъ да се развива бързо. Градътъ е правилно построенъ, има държавна библиотека, опера, държавенъ университетъ и земедѣлческа колегия (и за двата пола). Въ околностьта обилни солени извори, отъ които се добиватъ голѣми количества соль.

Лино, *фр.* Твърдѣ тънко ленено платно.

Линъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Масачузетсъ), на Атлантически океанъ, 16 килом. на сѣв.-ист. отъ Бостонъ; станция на желѣзницата отъ Бостонъ за Салемъ и Евереть; 38,285 жит. Кожарство и обущарство; пó-вече отъ 200 работилници, въ които работьтъ пó-вече отъ 20,000 души (половината жени) искарватъ годишно отъ 13 до 15 милиона чифта обуща, за срѣдна стойность 100 милиона лева.

Линъ. Английски пристанищенъ градъ на Сѣверно море, 61 килом. на сѣв.-зап. отъ Норуичъ; ц. на желѣзници за Лондонъ, Бирмингамъ, Уелсъ и Норуичъ; 18,540 жит. Земедѣлчески орждия; корабостроителници.

Линъ-Линтонъ (Елисавета). Английска романистка, отлична както по тънката наблюдателность и анализа на характеритѣ, така и по мисъльта (1822 — 1892). Единъ отъ нáй-добритѣ ѝ романи е *Истинската история на Дж. Дейвидсъна.* Въ тоя романъ Л. разказва историята на единъ човѣкъ, който порасълъ въ идеалитѣ на християнското учение и, като влѣзълъ въ живота, вижда на всѣка стжпка — каква лъжа прѣдъ това божествено учение се показва цивилизацията, която се прикрива съ името християнска. За опитването си да въскръси

смисъла на Христовото учение, геройтъ на романа става прѣдмѣтъ на страшно гонение: гонятъ го като врагъ на общественото спокойствие, като разрушитель на всички основи, макаръ и всѣка разрушителна идея да му била чужда и той искалъ въ живота само едно — справедливостьта. Отъ Л. има и единъ редъ очерки по женския въпросъ — по въпроситѣ на въспитанието, брака, развода, женската емансипация — събрани въ една книга подъ заглавие Ourselves (Ние си). Л. е сътрудничила много врѣме въ извѣстното английско списание The Graphic, а по-рано въ Saturday Review. Тя дължала за образуването си главно на себе си, и Линтонъ е прѣзимето на мжжа ѝ, за когото се женила въ 1858.

Линцъ. Австрийски градъ, ц. на обл. Горна Австрия, 150 килом. на сѣв.-зап. отъ Вѣна (188 по желѣзница), на дѣсн. бр. на Дунавъ; 36,115 жит. (41,685 съ гарнизона и прѣдградията). Богата промишленость и търговия; фабрики за килими, фесове за въ Турция и други вълнени стоки. Корабостроителници. Всѣкидневни параходни съобщения на горѣ по рѣката съ Ратисбонъ и на долу съ Вѣна. Училище за глухо-нѣми, библиотека (34,000 тома). Линцовкитѣ сж прочути по хубостьта си. — Л. е Lentia у римлянетѣ. Карлъ Велики далъ града на пасауския епископъ. Леополдъ V австрийски го прѣзелъ въ 1190.

Линчбѫргъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Виргиния), 160 килом. на юго-зап. отъ Ричмондъ, на р. Джеймсъ; ц. на шесть желѣзници; 16,960 жит., отъ които половината негри. Тютюнъ. Като едно отъ най-стратегическитѣ мѣста на робоискателетѣ, градътъ испатилъ много прѣзъ междуособната война.

Линчирамъ, отъ дума *линчъ*. Наказвамъ безъ сждъ, произволно, по линчъ. — **Линчъ**, *англ.* Народенъ сждъ, самоволна расправа въ Съединенитѣ Държави на народа съ прѣстжпникъ, когото улавя въ заварено прѣстжпление. Тоя сждъ се придружава обикновено съ насилие и жестокость. Народътъ прибѣгва до тоя видъ сждъ или защото, по неговото мнѣние, законътъ е много слабъ, или защото не може да се одържи отъ негодованието, що му причинява прѣстжплението.

Линь (князъ *Карлъ Йос.*). Знаменитъ пълководецъ, белгиецъ, род. въ Брюкселъ, 1735 – 1814; постжпилъ въ австрийската войска въ 1752, въ която служилъ съ отличие прѣзъ 7-годишната война. Въ 1762 билъ австр. посланикъ при Екатерина II. Въ царуването на Леополда паднжлъ въ немилость, поради участието на сина му въ белгийското възстание въ 1790, слѣдъ което събитие живѣлъ въ частенъ животъ въ Вѣна, занятъ съ литературна работа. Отъ разнообразнитѣ съчинения, 35 на брой, Малте Брѣонъ е пробралъ нѣколко въ 2 тома. Записките и писмата му имать доста голѣма историческа важность.

Лионъ. Французски градъ при сливането на Рона и Сона, 390 килом. на юго-ист. отъ Парижъ (512 килом. по желѣзница); 7 станции на 7 желѣзни пжтища; главната станция приема влаковетѣ на голѣмата желѣзнопжтна линия отъ Парижъ за Марсилия, па и служи за исходна

Сицилия, 12 на брой, съ сборно население до 15,000 души. Главний е о-въ Липари, съ 7,700 жит.; гл. гр. на тоя о-въ е Липари, съ 4,100 жит. Други отъ по-главнитѣ о-ви сж Вулкано и Стромболи, въ които има дѣйствующи волкани. Гл. произведения: вино, смокини, маслини и др.

Липе. Дѣсенъ притокъ на Рейнъ, встича изъ Липски лѣсъ, минува покрай Падерборнъ, прѣзъ Липщатъ, Халсъ и Везелъ; 170 кил. по права линия и 255 съ лжкатушкитѣ.

Липе-Детмолдъ. Германско княжество, състави часть отъ Германската империя; допира на зап. до княжество Валдекъ, и е заобиколено отвредъ другадѣ отъ Прусия. Простр. 1,222 кет. килом.; насел. 128,500 жит., повечето всички протестанти и добрѣ образовани. Въ юго-зап. часть се простиратъ планинитѣ Липски лѣсъ. Пои се отъ рѣки Липе и Вера. Жителитѣ се занимаватъ съ земедѣлие, скотовъдство и ленено тъкачество; търговия съ градиво и копе. Между минералнитѣ произведения сж мраморъ, желѣзо, варъ и соль. Сегашната конституция е отъ 1853; столица *Детмолдъ* (на р. Вера, притокъ на Везеръ; 8,913 жит.); други градове Лемго и Хорнъ. — Липескитѣ князове сж едно отъ най-старитѣ господарски семейства въ Германия; тѣ сж господарували още въ XII-и вѣкъ. Семейството се раздѣлило на три клона въ 1613 — *Липе-Детмолдъ*, *Липе-Бракe* и *Липе-Шаумбургъ*. Когато изчезналъ бракеский клонъ въ 1705, владѣнията му се подѣлили между

Липе-Бурге-Горне

Липа (Tilia). Родъ отъ семейството на липовитѣ (Tiliaceae). [illegible] цвѣтове; въ всѣки цвѣтъ има 5 чашечни листца, 5 [illegible] листца, 20-30 тичинки и единъ плодникъ, отъ [illegible] на който узрѣва кожесто и твърдѣ луспата едносѣменна [illegible]. Л. расте въ Европа, Азия и Америка; у насъ се [illegible] горитѣ, па ѝ садятъ и по [illegible]; доживѣва много [illegible]; дървото ѝ е леко, меко и [illegible], и много сгодно за рѣзба (художествена изцѣлия). Липовий [illegible] съдържа етерическо масло, употрѣбява се за настинка като [illegible] и служи за храна на пчелитѣ. Л. цъфти прѣзъ май и юний.

Липарски о-ви (стар. *Еолийски*). Купъ островци на свв. отъ Сицилия.

до Липе-Детмолдъ. Простр. 339 чет. килом.; 39,204 жит. Стол. *Букебургъ* (11 килом. на ист. отъ Минденъ; 5,206 жит.). Земедѣлие и скотовъдство.

Липецкъ. Русски градъ въ тамбовск. губ., 157 килом. на юго-зап. отъ Тамбовъ, на р. Ворона; станция на желѣзницата отъ Орловъ за Царицинъ; 14,215 жит. Захарни фабрики и желѣзни заводи. Минерални води, открити отъ Петра Велики; посѣщаватъ се много.

Липиска. Виж. *Лайпцигъ.*

Липманъ *(Габриелъ).* Французски физикъ, професоръ въ парижската Сорбона, прѣдстави въ 1891 прѣдъ парижската академия на наукитѣ резултата отъ издирванията си по фотографирането на прѣдмѣтитѣ съ естественитѣ имъ шарове. Род. въ 1845.

Липщатъ. Градъ въ прусска Вестфалия, на лѣв. бр. на Липе, 108 килом. на сѣв.-ист. отъ Келнъ; 10,500 жит. Доста голѣма житна търговия. Тоя градъ е принадлежалъ до 1851 на Липе-Детмолдъ.

Лира. На́й-старий струненъ инструментъ у староврѣменнитѣ египтяне и гръци; приличалъ на гитарата, и на него свирили, когато пѣли. Изобрѣтението на л. се приписва Аполону, Меркурию, Орфею и др.

Лира. Съзвѣздие въ сѣверното полукълбо, въ което има 21 звѣзда; отъ тѣхъ една звѣзда е отъ първа величина (виж. *Величина*) — Вега.

Лира (лат. *либра*, франц. *ливръ*, итал. *лира*). Името на монета у различни народи съ различна стойность, споредъ народитѣ, па и споредъ врѣмето. Тосканската лира е била равна на 80 стотинки. Сегашната италиянска лира е равна на левъ, и се дѣли на 100 стотинки. Турската лира е равна, по номиналната цѣна, на 22.88 златни лева, а английската на 25 златни лева.

Лиризмъ. Възхитенъ езикъ; такъво настроение на духа, въ което човѣкъ е расположенъ къмъ излияние на чувствата: *разказва съ лиризмъ.* — **Лирика** или *лирическа поезия.* Единъ видъ поезия, на която задачата е непосрѣдственото изражение на чувствуванията. Името происхожда отъ инструмента на староврѣменнитѣ — лирата, подъ чийто акомпаниментъ обикновено се произнасяли тия произведения. **Л.** се развила (исторически) слѣдъ епоса; лирическитѣ произведения относително сж по́-кратки отъ епопеитѣ и дрaмитѣ. Възвишенъ характеръ, по съдържанието и формата, **л.** има въ химнитѣ, одитѣ и дитирамбитѣ; по́-спокоенъ въ елегиитѣ и въ духовнитѣ и свѣтскитѣ пѣсни. Виж. *Епическа поезия.* — **Лирикъ.** Поетъ, който пише лирически стихове, — стихове, въ които прѣобладава чувството. — **Лирически**, чувствителенъ, сърдеченъ; *лирическо въодушевение*, сжщото, каквото е патосъ; *лирическо настроение*, сжщото, каквото е лиризмъ.

Lis sub judice, лат. Още неразрѣшенъ случай.

Лиса. Островъ въ Адриатическо море, на зап. отъ о-въ Лесина и, като него, на Далмация; простр. 128 чет. килом.; 7,900 жит. Гл. гр. *Лиса* или *Санъ-Джорджио*, пристанище на сѣв.-източния брѣгъ, съ 2,800 жит. Земята не е плодородна; главнитѣ произведения сж вино, маслинено масло, бадеми. **Л.** има голѣма стратегическа важность. Въ римско врѣме е била становище на

римскитѣ кораби въ войнитѣ имъ съ македонскитѣ крале. Въ новитѣ врѣмена е забѣлѣжителна по двѣ побѣди: побѣда, одържана отъ англичанетѣ надъ французетѣ въ 1811, и побѣда на австрийцитѣ, подъ началството на генер. Тегетова, надъ италиянцитѣ, подъ началството на адмирала Персано, въ 1866. Двѣтѣ пристанища на **Л.** сж яко укрѣпени.

Лиса. Виж. *Лешно.*

Лиса или **Лютенъ.** Прусско село (Силезия), 7 килом. на зап. отъ Бреславль; 500 жит. Побѣда на Фридриха II, прусски краль, надъ австрийцитѣ, въ 1757.

Лисабонъ. Столица на Португалия, при устието на Таго въ Атлантически океанъ, 500 килом. на юго-зап. отъ Мадридъ и 2,110 килом. на юго-зап. отъ Парижъ; 243,010 жит. **Л.** е построенъ на хълмисто мѣсто амфитеатрално и изгледътъ му е живописенъ; често сж забѣлѣжвали, че по мѣстоположението си прилича на Цариградъ, ако и на другия край на Европа. Пристанището му, на завѣтъ и обширно, има яки твърдини. Съборната църква е упазила отъ готическитѣ си постройки само фасадътъ и нѣколко параклиса. Градътъ е богатъ съ многобройни учреждения, които служѫтъ на просвѣщението и на промишленостьта; между по́-главнитѣ сж: народна библиотека съ 150,000 тома, 10,000, ржкописа и 24,000 медала; академия на наукитѣ, академия на изящнитѣ искусства, училище на военната архитектура, консерватория, обсерватория, географическо дружество и др. — Лисабонската индустрия е доста дѣятелна; има фабрики за памучни, вълнени, копринени платове, капели, ржкавици и др. за потребение въ Португалия. Търговията е още важна, при всичко че **Л.** не е вече първото търговско пристанище въ Европа; особено сж голѣми търговскитѣ сношения съ Африка. Въ лисабонското пристанище влизатъ на годината около 1,400 другоземни и 1,100 португалски кораби. Главнитѣ износни стоки сж портокали, лимони, вълна, маслинено масло и кожи; годишний вносъ е за около 72,000,000 лева, а годишний износъ — за 46,000,000 лева. — **Л.** е родното мѣсто на *Камоенса.*

Л. е билъ основанъ, казватъ, отъ финикиянетѣ. Той билъ главенъ градъ, нъ маловаженъ, на Лузитания въ римско врѣме; ала добилъ значение подъ владичеството на арабетѣ, когато станѫлъ столица на особна държава (716 — 1147). Алфонсъ I го отнелъ на арабетѣ. Въ 1279 градътъ се сдобилъ съ университетъ, прѣнесенъ въ 1308 въ Коимбра. Въ 1640, испанцитѣ били изгонени, а въ 1668 тамъ се подписалъ договоръ, по който Испания припознала независимостьта на Португалия. Въ 1755, едно земетресение съсипало голѣма часть отъ града и погубило 30,000 души. Французетѣ прѣзели **Л.** въ 1807, ала англичанетѣ ги принудили да го испразнѫтъ въ 1808.

Лисансие, *фр.* Лице, което е добило степень, която му дава право да упражнява нѣкое учено звание (по правото, по богословието и др.). Степеньта *л.* е посрѣдна между бакалаврската и докторската.

Лисица. Бозайникъ отъ кучешкия родъ, прилича на куче, расте до 70 сантим. длъжина, има твърдѣ изострена муцуна и рунтава опашка, която влѣче по

земята; зѣницата на окото е дългнеста, козината — жлътникава. — **Л.** живѣе изъ горитѣ по цѣла Европа, Азия и сѣверна Америка въ дупка въ земята, направена съ много исходи. Храни се съ дребни животни и птици, въ домашнитѣ курници яде кокошкитѣ. Зимѣ кожата ѝ е много добра за кожуси. Отъ малка уловена може да се опитоми.

Листеръ (буквал. *Личестеръ*). Английски градъ, 145 килом. на сѣв.-зап. отъ Лондонъ, 43 килом. на югъ отъ Нотингхямъ, на р. Соаръ (притокъ на Трентъ); станция на желѣзн. отъ Лондонъ за Лидсъ и за Ливерпулъ; 136,147 жит. Главната индустрия е плетени стоки, особено вълнени; градътъ има още желѣзотопилници, фабрики за обуща, платове и др. — **Л.** има добри сгради и правилни и широки улици. Нѣколко църкви сж забѣлѣжителни: *Св. Мария* (XII-и вѣкъ), *Св. Никола*, сграда отъ първата нормандска епоха. **Л.** стои на мѣстото на римски градъ Ratae. Хенрихъ V и Хенрихъ VI тамъ сж прѣдсѣдателствували на парламента; Ричардъ III е билъ погребенъ тамъ въ стария францискански монастирь.

Листра. Градъ въ Ликаония, близу до Иконий, забѣлѣжителенъ въ свещената история като мѣсто, дѣто първенъ отдали божески почести на апостола Павла, а послѣ го били съ камене; билъ и родното мѣсто на Павловия другарь и сътрудникъ Тимотея. Нѣкои уединичаватъ тоя градъ съ сегашнитѣ развалини *Бинъ-бинъ-клисе (Библ.)*.

Листъ *(Францъ)*. Знаменитъ унгарски пианистъ, композиторъ и поетъ, когото сж нарекли *Паганини на пианото*; род. въ 1811 въ Рединъ, умр. въ 1886. Училъ се въ Вѣна при Черни, а въ 1823 отишелъ въ Парижъ и въ въ Англия, дѣто давалъ концерти съ голѣма сполука. Въ 1825 написалъ операта *Донъ Санхо* или *Замъкътъ на любовьта*. Нѣколко врѣме пжтувалъ съ г-жа Дюдеванъ (Жоржъ Зандъ). Въ 1837 пристигнжлъ въ Италия и отъ тогава обходилъ токо-речи всичкитѣ главни градове на Европа, като давалъ концерти съ постоянна грамадна сполука. Съ съчиненията си е ималъ доста голѣмо влияние на драматическата музика въ Германия. Написалъ е: Lohengrin et Tanhäuser de Rich. Wagner, Chopien и др. Музикалнитѣ му съчинения сж: двѣ голѣми симфонии *Данте* и *Фаустъ*, освѣнь това 9 други, кантати, пѣсни и пр. Една сбирка на съчин. му е издадена въ Каселъ.

Листъ *(Фридрихъ)*. Германски икономистъ, главенъ виновникъ на zollverein (герм. митнически съюзъ), защитникъ на покровителната система, род. въ 1789, застрѣлилъ се въ Кувщайнъ въ 1846. Първенъ билъ професоръ въ Тюбингенъ; въ 1825 отишелъ въ Америка, дѣто добилъ извѣстность съ съчинението си Outlines of a neu System of political economy (Филаделф., 1827); грижилъ се за направата на желѣзни пжтища, както въ Америка, така и въ Европа, дѣто се върнжлъ въ началото на 1840; слѣдъ това основалъ въ Аугсбургъ вѣст. Zollvereinsblatt, въ който продължавалъ да развива идеитѣ си за държавното домакинство, изложени още по-напрѣдъ въ неговата System der Nationaloeconomie. Едно събран. на съчин. му, съ биографията му, е издадено отъ Хайзера (Щутгартъ, 1850).

Българска Литература (Пловдивъ, 1896), М. Москвия учебникъ, по́-кратькъ отъ Д. Маринович, *История на Българската Литература* (Търново, 1895) и *Всеобща История на Литературата*, учебникъ за срѣдни училища и наржчно помагало за любителе на литературата, отъ К. Карагюлева, Йор. Иванова и С. Ив. Барутчийски (Пловдивъ, 1900). По л. ние имаме още Джебовата *Гръцка Литература* (прѣводъ на г-жа Ек. Каравелова) и М. Московата *История на Новата Русска Литература* (Търново, 1895). Виж. и *Епическа поезия, Лирика, Драма.* — **Литературна собственость.** Така се нарича правото, което има единъ авторъ на съчинението си и което той, като собственость или свой имотъ, може да прѣдава и на други лица. Това право особено се отнася до печатането на съчин.; оттука истича изобщо правото на издание. Правото на л. *собств.* принадлежи, слѣдъ смъртьта на автора, на наслѣдницитѣ му или на лицата, на които авторътъ го е прѣдалъ приживѣ.

Литий (отъ гр. *литосъ*, камень). Просто тѣло, металъ отъ рѣдкитѣ; намира се въ нѣкои минерали (лепидолитъ, петалитъ, турмалинъ и др.). Въ по́-малко количество се намира въ минералнитѣ води, въ морската вода, въ соленитѣ езера и въ млѣкото на трѣвоядцитѣ. Тоя металъ има сребърнобѣлъ шаръ, и е по́-твърдъ отъ калия и натрия, нъ по́-мекъ отъ оловото. По свойствата си прилича много на калия и натрия. Той е на́й-лекий отъ всичкитѣ познати метали. Съединенията му почервеняватъ пламена. Всичкитѣ му соли сж растворими въ водата. — **Л.** е билъ открытъ въ 181 отъ Арфведсона, шведски химикъ нъ малко се знаяло за него д 1855, когато Бунзенъ и Матие сенъ открили сегашния способ за придобиването му, и внима телно изслѣдвали физическитѣ химическитѣ му свойства.

Литинъ, *лат.* Литиевъ окис

Лития, *гр.* Въ правосл. цръкв усърдно молене, което се прои нася съ особена ревность на дух Л. състои отъ кратки, нъ прота кани молби, на които хоръть из виква: «Господи помилуй» не тр пжти, а многократно. Л. се из вършва обикновено въ притвор на храма.

Литке (графъ *Теодоръ Петр.* Русски ученъ мореплаватель-из слѣдователь, обиколилъ земята н шлюпа *Сенявинъ* въ 1826—182 посѣтилъ четире пжти брѣговет на Лапландия и Нова Земя, по́-сетнѣ отплувалъ въ Исланди въ полза на науката. Изслѣдва нията му, обнародвани въ нѣколк тома, му придобили общоевропей ска извѣстность; токо-речи всичк учени дружества въ Европа г считали за свой почетенъ член и кореспондентъ. Отъ 1847 бил подпрѣдсѣдатель на Русск. Гео графич. Общество; отъ 1864 — прѣдсѣдатель на спб. академия н наукитѣ (1797—1866).

Литлъ-Рокъ. Градъ въ Съе диненитѣ Държави, сѣдалище н управл. на Аркансасъ, 1738 ки лом. на юго-зап. отъ Вашингтон 210 килом. на юго-зап. отъ Мем фисъ, на дѣсн. брѣгъ на Аркан сасъ, 150 килом. на сѣв.-зап. от вливането ѝ въ Мисисипи; 13,18 жит., отъ които 4,510 черни. Л е главното търговско срѣдоточи на държавата; той е ц. на тр желѣзници за Мисисипи, на едн

[illegible]

Литотомия (гр. [illegible], камень; [illegible]). Разрѣзване пикочекъ [illegible] на [illegible] камень. — [illegible]. Хирург. инструментъ [illegible] раздробяване камени въ опера[illegible] литотомия. — **Литотрипсия** [illegible] литотрипсия. Каменодробене [illegible] пикочния мѣхуръ, безъ раз[illegible] му. — **Литотриптъ**. У[illegible] за раздробяване камень въ [illegible] пикочния мѣхуръ.

Литохромия, гр. Сжщото, как[illegible] е хромолитография.

Литръ. [illegible]

Литръ. [illegible]

[illegible]

Литръ. [illegible] на [illegible] за течни тѣла въ метрическата система (вижъ *Мѣтръ*). Л. е [illegible] на обема на единъ кубически дециметръ или на [illegible] отъ единъ кубически метръ. Отъ л. [illegible] происхождатъ [illegible]

дървени лжжици и др. Въ Кабинда, градъ близу до Конго (насел. отъ 10,000 до 18,000), правжтъ много добри кораби. Търговията е свободна за всички народи. Кралътъ се счита за божество. Многоженството прѣобладава, и женитѣ на единъ мжжъ се наслѣдватъ, както и останжлата часть отъ имота му. Вѣроисповѣданието е идолопоклонство. Столицата е *Лоанго*, 2 килом. отъ Атлантически океанъ, на който има пристанище въ Лоангоски заливъ; 20,000 жит., заедно съ съсѣднитѣ села.

Лоара. Най-дългата рѣка въ Франция; зима началото си въ Севенски планини, на върхъ Жербие-де-Жонъ; тече прѣзъ срѣдата на Франция, точно прѣзъ 12 департамента (ардешски, горно-лоарски, лоарски, саоно-лоарски, алиерски, ниеврски, шерски, лоаретски, лоаро-шерски, ендръ-лоарски, менъ-лоарски и долно-лоарски) и се влива въ Атлантически океанъ подъ Нантъ и Пембйофъ; 1,000 килом. **Л.** става корабоплавателна малко надъ Роанъ, на разстояние около 730 килом. отъ устието ѝ. Лѣтѣ водитѣ ѝ спадатъ много. Теченнето ѝ е бързо, и приидването на водитѣ ѝ причинява чести наводнения, въпрѣки направенитѣ градежи противъ това зло. Канали съединяватъ **Л.** съ Рона и Рейнъ. **Л.** прибира около 40 притока, отъ които главнитѣ сж: Лоаръ, отдѣсно; и Алие, Шеръ, Ендръ и Виена, отлѣво.

Лобановъ *(Михаилъ)*. Русски писатель, род. въ 1787, умр. въ 1845 въ Петербургъ, писалъ елегии и нѣколко лирич. стихотворения, прѣвелъ Расиновитѣ *Ифигения* и *Федръ*. — *Александръ*, князъ *Л.-Ростовски*, адютантъ на Александра I, единъ отъ подписалитѣ Тилзитския миръ, обичалъ да се занимава съ наукитѣ и искуствата, много врѣме живѣлъ въ Парижъ, извѣстенъ съ една богата сбирка отъ географически харти (Catalogue des cartes *etc.* de la Bibliothèque du prince Lobanow, Paris 1823), написалъ Recueil des pièces historiques sur la reine Agnès (Par. 1826). Сжщий е събралъ писмата на Мария Стюартъ и историческитѣ записки, които се отнасятъ до нея. — *Алексий*, князъ **Л.-***Ростовски*. Русски дипломатъ, род. въ 1825, починж отъ скоропостижна смърть на 18 авг. 1896 въ единъ влакъ отъ Вѣна за Киевъ, въ който придружаваше императ. Николая II. Той подкачилъ дипломатическото си поприще въ 1850 като секретарь при русското посолство въ Берлинъ. Отъ 1856 до 1863 билъ посланикъ въ Цариградъ, а отъ 1863 до 1866 се оттеглилъ въ частенъ животъ въ Ница (Франция). Въ 1867 билъ назначенъ губернаторъ въ Орелъ, въ 1868 за другарь на министра на вънк. работи, въ 1878 за посланикъ въ Цариградъ, въ 1879 за такъвъ въ Лондонъ, и въ 1882 на сжщата длъжность въ Вѣна. Биде повиканъ да поеме държавното канцлерство и минист. на вънк. работи слѣдъ Гирсовата смърть. **Л.**, прѣзъ 13-годишното си посланичество въ Вѣна, много е помогнжлъ, както се вѣрва, за поддържането на мира между Русия и Австрия. Прѣзъ кратковрѣменното си канцлерство той доби въ Китай едно влияние, което въ бжджщето ще се утвърди въ полза на азиятското господство на Русия. Прѣзъ неговото канцлерство още Русия припозна князъ Фердинанда за български князъ, та станж примирението между русското и бъл-

гарското правителства. Виж. *Каулбарсъ, Фердинандъ I.*

Лобау. Островъ въ Дунавъ, 10 килом. на юго-ист. отъ Вѣна, извѣстенъ въ историята по завзимането му отъ французетѣ и прѣминуването имъ прѣзъ Дунавъ въ 1809.

Лобъ, лъбъ. Черепъ, — кратуната на главата, дѣто е мозъкътъ.

Ловеласъ. Криво произношение на *Лжвлсисъ*, което виж.

Ловечъ. Окржженъ градъ, съ живописно мѣстоположение въ една тѣснина на Осмъ между стръмни канари, 168 килом. на сѣв.-ист. отъ София, 35 килом. на сѣв. отъ Троянъ, 38 килом. на югъ отъ Плѣвенъ и 36 килом. на сѣв.-зап. отъ Севлиево; 7,656 жит. Кожарство и кошничарство; винодѣлие; скотовъдство въ околностьта. **Л.** е на голѣмия пжть, който върви отъ София — Плѣвенъ за Русе. Къмъ сѣв.-ист. до града стърчжтъ два паметника, издигнжти отъ руситѣ за споменъ на паднжлитѣ войници при прѣзимането на Л. (1877). Въ римско врѣме **Л.** се наричалъ *Мелта* и билъ силно укрѣпенъ. Остатки отъ една стара крѣпость и днесь личжтъ. Прѣзъ 1188 въ тая крѣпость се бранилъ царь Асѣнь I среща гръцкц войски. Градътъ е билъ прѣзиманъ отъ руситѣ въ войнитѣ имъ съ турцитѣ въ 1810 (17 окт.) и 1811 (31 ян.). Въ русско-турската война въ 1877-78, **Л.** още въ началото на юлия биде окупиранъ отъ единъ малъкъ русски коненъ отрядъ, който слѣдъ нѣколко деня биде измѣстенъ отъ тамъ отъ Рифатъ паша, испратенъ отъ Плѣвенъ отъ Османъ паша. Османъ паша даваше на **Л.** голѣмо значение, защото чрѣзъ него обеспечаваше пжтя отъ Плѣвенъ за София. Рифатъ паша огради **Л.** отъ къмъ сѣв. и ист. съ многобройни укрѣпления, искусно приспособени на мѣстностьта. Около срѣдата на августа въ 1877, руситѣ, слѣдъ като имъ пристигнжхж доста голѣми подкрѣпления и слѣдъ като отблъснжхж Сюлейманъ-пашовитѣ нападения на Шипченски проходъ, прѣдприехж едно настжпление среща Плѣвенъ, като почнжха дѣйствието съ едно нападение на **Л.** Генералъ-м. князъ Имеритински, съ единъ отрядъ отъ 25 баталиона, 14 казашки сотни, 92 топа, раздѣлени на двѣ колони, нападнж **Л.** на 22 авг. Слѣдъ единъ ожесточенъ бой руситѣ прогонихж турцитѣ. Между това, Османъ паша, извѣстенъ отъ Рифатъ паша около пладнѣ на 22 авг. за мжчното му положение, самъ потегли да му отиде на помощь, съ единъ отрядъ отъ 20 баталиона и 3 батерии. Ала като приближи утриньта на 23-и до **Л.** и се убѣди, че градътъ е вече окупиранъ отъ доста голѣми русски сили, не се рѣши да нападне и се върнж въ Плѣвенъ.

Логаедийски *стихове*, такъви, въ които пѣвецътъ отъ дактилийски ритми минува въ по́-слабъ и спокоенъ трохей.

Логаритмъ, *гр.* Число, което изражава степенята, въ която трѣбва да се повиши нѣкое число, зето за основание (напр. 10), за да се добие едно дадено число. Като се земе 10 за основание, *л.* на 10 ще бжде 1 (понеже $10^1 = 10$), *л.* на 100 ще бжде 2 ($10^2 = 100$) и т. н. **Л.** на $1 = 0$ понеже $10^0 = 1$; *л.* на числата отъ 1 до 10 ще бждатъ правилни дроби; *л.* на числата отъ 10 до 100 се намиратъ между 1 и 2 и т. н. Когато *л.* сж изражени въ десетични части, цѣлата часть се

дървени лѫжици и др. Въ Кабинда, градъ близу до Конго (насел. отъ 10,000 до 18,000), правѣтъ много добри кораби. Търговията е свободна за всички народи. Кралътъ се счита за божество. Многоженството прѣобладава, и женитѣ на единъ мѫжъ се наслѣдватъ, както и останѫлата часть отъ имота му. Вѣроисповѣданието е идолопоклонство. Столицата е *Лоанго*, 2 килом. отъ Атлантически океанъ, на който има пристанище въ Лоангоски заливъ; 20,000 жит., заедно съ съсѣднитѣ села.

Лоара. Нáй-дългата рѣка въ Франция; зима началото си въ Севенски планини, на връхъ Жербие-де-Жонъ; тече прѣзъ срѣдата на Франция, точно прѣзъ 12 департамента (ардешки, горно-лоарски, лоарски, саоно-лоарски, алиерски, ниеврски, шерски, лоаретски, лоаро-шерски, ендръ-лоарски, менъ-лоарски и долно-лоарски) и се влива въ Атлантически океанъ подъ Нантъ и Пембйофъ; 1,000 килом. Л. става корабоплавателна малко надъ Роанъ, на разстояние около 730 килом. отъ устието ѝ. Лѣтѣ водитѣ ѝ спадатъ много. Течението ѝ е бързо, и приидването на водитѣ ѝ причинява чести наводнения, въпрѣки направенитѣ градежи противъ това зло. Канали съединяватъ Л. съ Рона и Рейнъ. Л. прибира около 40 притока, отъ които главнитѣ сѫ: Лоаръ, отдѣсно; и Алие, Шеръ, Ендръ и Виена, отлѣво.

Лобановъ *(Михаилъ)*. Русски писатель, род. въ 1787, умр. въ 1845 въ Петербургъ, писалъ елегии и нѣколко лирич. стихотворения, прѣвелъ Расиновитѣ *Ифигения* и *Федръ*. — *Александръ*, князъ *Л.-Ростовски*, адютантъ на Александра I, единъ отъ подписалитѣ Тилзитския миръ, обичалъ да се занимава съ наукитѣ и искуствата, много врѣме живѣлъ въ Парижъ, извѣстенъ съ една богата сбирка отъ географически харти (Catalogue des cartes *etc.* de la Bibliothèque du prince Lobanow, Paris 1823), написалъ Recueil des pièces historiques sur la reine Agnès (Par. 1826). Сѫщий е събралъ писмата на Мария Стюартъ и историческитѣ записки, които се отнасятъ до нея. — *Алексий*, князъ *Л.-Ростовски*. Русски дипломатъ, род. въ 1825, починѫ отъ скоропостижна смъртъ на 18 авг. 1896 въ единъ влакъ отъ Вѣна за Киевъ, въ който придружаваше императ. Николая II. Той подкачилъ дипломатическото си поприще въ 1850 като секретарь при русското посолство въ Берлинъ. Отъ 1856 до 1863 билъ посланикъ въ Цариградъ, а отъ 1863 до 1866 се оттеглилъ въ частенъ животъ въ Ница (Франция). Въ 1867 билъ назначенъ губернаторъ въ Орелъ, въ 1868 за другарь на министра на вънк. работи, въ 1878 за посланикъ въ Цариградъ, въ 1879 за такъвъ въ Лондонъ, и въ 1882 на сѫщата длъжность въ Вѣна. Биде повиканъ да поеме държавното канцлерство и минист. на вънк. работи слѣдъ Гирсовата смъртъ. Л., прѣзъ 13-годишното си посланичество въ Вѣна, много е помогнѫлъ, както се вѣрва, за поддържането на мира между Русия и Австрия. Прѣзъ кратковрѣменното си канцлерство той доби въ Китай едно влияние, което въ бѫдѫщето ще се утвърди въ полза на азиятското господство на Русия. Прѣзъ неговото канцлерство още Русия припозна князъ Фердинанда за български князъ, та станѫ примирението между русското и бъл-

гарското правителства. Виж. *Каулбарсъ, Фердинандъ I.*

Лобау. Островъ въ Дунавъ, 10 килом. на юго-ист. отъ Вѣна, извѣстенъ въ историята по завзимането му отъ французетѣ и прѣминуването имъ прѣзъ Дунавъ въ 1809.

Лобъ, лъбъ. Черепъ, — кратуната на главата, дѣто е мозъкътъ.

Ловеласъ. Криво произношение на *Джвлеисъ*, което виж.

Ловечъ. Окрѫженъ градъ, съ живописно мѣстоположение въ една тѣснина на Осмъ между стръмни канари, 168 килом. на сѣв.-ист. отъ София, 35 килом. на сѣв. отъ Троянъ, 38 килом. на югъ отъ Плѣвенъ и 36 килом. на сѣв.-зап. отъ Севлиево; 7,656 жит. Кожарство и кошничарство; винодѣлие; скотовъдство въ околностьта. Л. е на голѣмия пѫть, който върви отъ София — Плѣвенъ за Русе. Къмъ сѣв.-ист. до града стърчѫтъ два паметника, издигнѫти отъ руситѣ за споменъ на паднѫлитѣ войници при прѣзимането на Л. (1877). Въ римско врѣме Л. се наричалъ *Мелта* и билъ силно укрѣпенъ. Остатки отъ една стара крѣпость и днесь личѫтъ. Прѣзъ 1188 въ тая крѣпость се бранилъ царь Асѣнь I среща гръцки войски. Градъгъ е билъ прѣзиманъ отъ руситѣ въ войнитѣ имъ съ турцитѣ въ 1810 (17 окт.) и 1811 (31 ян.). Въ русско-турската война въ 1877-78, Л. още въ началото на юлия биде окупиранъ отъ единъ малъкъ русски коненъ отрядъ, който слѣдъ нѣколко деня биде измѣстенъ отъ тамъ отъ Рифатъ паша, испратенъ отъ Плѣвенъ отъ Османъ паша. Османъ паша даваше на Л. голѣмо значение, защото чрѣзъ него обезпечаваше пѫтя отъ Плѣвенъ за София. Рифатъ паша огради Л. отъ къмъ сѣв. и ист. съ многобройни укрѣпления, искусно приспособени на мѣстностьта. Около срѣдата на августа въ 1877, руситѣ, слѣдъ като имъ пристигнѫха доста голѣми подкрѣпления и слѣдъ като отблъснѫха Сюлейманъ-пашовитѣ нападения на Шипченски проходъ, прѣдприехѫ едно настѫпление срещу Плѣвенъ, като почнѫха дѣйствието съ едно нападение на Л. Генералъ-м. князъ Имеритински, съ единъ отрядъ отъ 25 баталиона, 14 казашки сотни, 92 топа, раздѣлени на двѣ колони, нападнѫ Л. на 22 авг. Слѣдъ единъ ожесточенъ бой руситѣ прогонихѫ турцитѣ. Между това, Османъ паша, извѣстенъ отъ Рифатъ паша около пладнѣ на 22 авг. за мѫчното му положение, самъ потегли да му отиде на помощь, съ единъ отрядъ отъ 20 баталиона и 3 батерии. Ала като приближи утриньта на 23-и до Л. и се убѣди, че градътъ е вече окупиранъ отъ доста голѣми русски сили, не се рѣши да нападне и се върнѫ въ Плѣвенъ.

Логаедийски *стихове*, такъви, въ които пѣвецътъ отъ дактилийски ритми минува въ по-слабъ и спокоенъ трохей.

Логаритмъ, *гр.* Число, което изражава степеньта, въ която трѣбва да се повиши нѣкое число, зето за основание (напр. 10), за да се добие едно дадено число. Като се земе 10 за основание, *л.* на 10 ще бѫде 1 (понеже $10^1 = 10$), *л.* на 100 ще бѫде 2 ($10^2 = 100$) и т. н. Л. на $1 = 0$ понеже $10^0 = 1$; *л.* на числата отъ 1 до 10 ще бѫдѫтъ правилни дроби; *л.* на числата отъ 10 до 100 се намиратъ между 1 и 2 и т. н. Когато *л.* сѫ изражени въ десетични части, цѣлата часть се

нарича характеристика, а дробната часть — мантиса. Числото на единицитѣ, което се съдържа въ характеристиката, е съ единица по́малко отъ числото на цѣлитѣ на даденото число. **Л.**, на които основанието е 10, се наричатъ обикновени или четни, за отличие отъ нечетнитѣ **л.** или естественитѣ, основанието на които съставя числото $2,_{71828}\ldots$, което често се срѣща въ на́й-високия анализъ и се означава съ буква *e*. За да се прѣобърнѫтъ логаритми отъ една система въ логаритми отъ другата, потрѣбно е само да се умножѫтъ на модула на тая система; така за прѣобръщане естествени **л.** въ обикновени, потрѣбно е първитѣ да се умножѫтъ на $0,_{43429}$ а за прѣобръщане обикновени въ естествени, потрѣбно е да се умножи обикн. **л.** на $\frac{1}{0,43429}$ или на $2,_{30258}$.

Съ употрѣбението на **л.** много аритметически дѣйствия ставатъ сравнително лесни. Идеята да се употрѣбяватъ **л.** изглежда да е била извѣстна Архимеду и Евклиду, ала безъ да даде практическо слѣдствие; нъ въ края на XVI-и вѣкъ тригонометрическитѣ дѣйствия станѫли толкова сплетени, че нѣколко математици напрегнѫли умоветѣ си да измислѧтъ едно срѣдство за скѫсяването имъ. Истинското изнамѣрване на **л.** всеобщо се приписва на шотландския математикъ *Джона Непиера*, който въ 1614 напечаталъ своя Canon Mirabilis Logarithmorum.

Логика (отъ гр. *логосъ*, слово, мисъль). Наука, която излага законитѣ на правилното мислене изобщо, сир. мисленето, което състои въ образуването понятия, сѫждения и умозаключения; отъ една страна тая наука граничи съ психологията, понеже разглежда какъ човѣшкий умъ достига прѣдставленията, които въ нашия умъ тутакси минуватъ въ понятия; а отъ друга влиза въ областьта на метафизиката, понеже разглежданитѣ отъ **л.** закони на мисленето отговарятъ на общитѣ закони, на които е подчиненъ опитний свѣтъ. Основательтъ на **л.** е Аристотель. Кантъ ѭ въвожда по́-вече въ областьта на психологията, а Хегель съвсѣмъ ѭ прѣнася въ метафизиката. Въ на́й-ново врѣме въ духа на Аристотеля сѫ обработвали **л.** Фрисъ, Бенеке, Лотце; а въ духа на Хегеля Краузе, Вагнеръ, Улрици. Много е забѣлѣж. и **л.** на английския писатель Дж. Ст. Мила. — **Логикъ.** Който владѣе добрѣ логиката. — **Логически** или **логиченъ:** Съгласенъ съ законитѣ на логиката.

Логогрифъ (гр. *логосъ*, дума; *грифосъ*, гатанка). Единъ видъ гатанка, на която думата е такъва, че буквитѣ, които ѭ съставятъ, могѫтъ да доставѧтъ нѣколко други думи. Въ **л.** не се задоволяватъ да дѣлѧтъ думата на нѣколко части, отъ които всѣка образува дума, както въ шарадата (коравина = кора, вина); нъ отъ неѭ правѧтъ нови думи, като съединяватъ размѣсено буквитѣ ѝ (отъ коравина искарватъ кора, вина, вика рано, корана ви, и др.).

Логодиария, *гр.* Порой думи, многоглаголание, празнословие.

Логъ. Еврейска мѣрка за течности, която била около $^1/_3$ отъ литра *(Библ.)*.

Ло-даваръ. Градъ на ист. отъ Иорданъ, на Гадовото племе *(Библ.)*.

Лодзъ. Полски градъ, пиотрковска губерн., 45 килом. на сѣв.-зап. отъ Пиотрковъ, на Лудка (притокъ на Неръ), на желѣзница (130 килом.) за Варшава; 57,000 жит., отъ които много нѣмци. Най-голѣмото срѣдоточие на фабричната промишленость въ Полша: памучни предачници, сукнени фабрики, вапсарници и други индустриални заведения, на брой нѣколко стотини. Висше техническо училище. **Л.** е билъ въ 1821 село съ 800 жит: сега е по население втори градъ на Полша.

Лоди. Италиянски градъ, 30 килом. на юго-ист. отъ Миланъ, на Ада (лѣвъ притокъ на По); станция на желѣзницата отъ Миланъ за Пиаченца; 25,900 жит. Фабрики за фиансови издѣлия и др. Въ околностьта му се прави изрядното сирене, криво познато подъ името *пармезанско*. Съборна църква отъ XII-и вѣкъ. Бонапартова блескава побѣда надъ австрийцитѣ въ 1796. — Въ XI-и вѣкъ **Л.** е билъ най-могжщий градъ въ Италия слѣдъ Миланъ. Той принадлежалъ едно по друго на графове Висконти, на венеціанцитѣ, на испанцитѣ, на французетѣ.

Лодиана. Укрѣпенъ градъ въ англійска Индия (Пжиджабъ), въ прѣдсѣдат. Калкута, 200 килом. на сѣв.-зап. отъ Дели; 39,983 жит. афганци и кашемирци. Фабрики за обикновени кашемирски шалове и платна. **Л.** е на главния пжть между порѣчията на Гангъ и Индъ.

Лодъ. Еврейско име на Лида *(Библ.)*.

Ложа, или *лоджа, фр., итал.* Отворена отпрѣдъ станица за нѣколко зрителе въ театръ и други пжъви.

Ложе (Thallus). Тѣлото на растение, у което не се забѣлѣжва разлика между стеблото и листата. — **Ложни растения** (Thallophyta) е името на една отъ главнитѣ групи, на които се дѣлжтъ растенията; другитѣ групи сж: мъхови, тайнообрачни цѣвни, и явнобрачни. Отъ тая група сж най-проститѣ растения. У най-ниските въ неіж цѣлото растение състои отъ *една клѣтка*, която извършва всичкитѣ жизнени дѣйствия. Корене, стебла и листа обикновено тука не може да се различжтъ. Развъждането у най-ниските форми бива *бесполовно*. Ложнитѣ растения се дѣлжтъ на два класа: *водорасли* (Algae), които иматъ хлорофилъ (листна зеленина) и могжтъ сами да си приготвятъ храна, и *гжби* (Fungi), които нѣматъ хлорофилъ и се хранжтъ или отъ живи растения (тунеядни — паразитни гжби) или отъ органически мрътви вещества (сапрофитически гжби).

Ложементъ, *фр.* Ровъ или яма, прикрита отъ непріятелскитѣ стрѣли, за скриване задъ неіж на стрѣлци.

Лоза. Добрѣ-познато растение отъ семейството *Лозинови* (Ampelideae) — дървета или пълзеливи лозини съ съвършени малки зелени цвѣтовце, расположени въ форма на гроздъ. Коронката отъ 4—5 части и толкова тичинки; плодътъ зърно, вжтрѣ съ 2—4 твърди сѣмки.

Лозата е едно отъ най-цѣннитѣ растения. Отъ плода ѝ, *гроздето*, се прави, както е извѣстно, виното, па и ракия, оцетъ и тиргиена кислота; освѣнь това, гроздето въ прѣсно и сухо състояние, съставя една часть отъ храната на жителетѣ въ много страни;

на́й-сетнѣ, въ нѣкои страни, отъ стеблото на *л.*, доста дебело, кораво и трайно, правѭтъ покѫщнини, или го изгарятъ, та искарватъ отъ него печатарско мастило.

По́-вече отъ 1500 видоизмѣнености на *л.* се описватъ по *ампелографията* (гръц. *ампелосъ*, лоза), която нѣкои писателе въ на́й-новитѣ врѣмена сѫ възвисили до степеньта наука. Макаръ нашитѣ гроздя и да сѫ отъ добритѣ, нъ вината ни, по причина на староврѣменния способъ, по който се правѭтъ, не сѫ трайни; и тая е една отъ причинитѣ, по които търговията ни съ вино е слаба. Всички припознаватъ, че едно усъвършенствуване на винодѣлието у насъ е необходимо. По тоя прѣдмѣтъ ние вече имаме и нѣколко рѫководства.

Вѣрва се, че отечеството на *л.* е Кавказъ, дѣто тя расте изобилно и раскошно, катери се до върховетѣ на на́й-високитѣ дървеса, и произвожда изрядно грозде. Кога е прѣнесена въ Европа, не е извѣстно; знае се само, че тя отъ памтивѣка се обработва по европейскитѣ крайбрѣжия на Срѣдиземно море. Колкото се отнася до самото обработване на *л.* и винодѣлието, тѣ сѫ много стари, както е явно отъ библейската история за Ное, и отъ митологическитѣ басни за Бахуса. Въ римско врѣме, *л.* се е обработвала обширно въ Испания, южна Франция и южна Германия. По́-късно, извѣстенъ е у насъ Крумовий законъ за лозята.

Въ Европа винодѣлието е сега важенъ клонъ отъ поминъка, отъ Срѣдиземно море къмъ сѣверъ до Кобленцъ на Рейнъ; нъ въ нѣкои страни, особено въ Гръция и Ионическитѣ о-ви, сухото грозде съставя главната часть отъ произведението на лозята.

Лозарството е било въведено рано отъ испанцитѣ и португалцитѣ въ Азовскитѣ о-ви, Мадейра и Канарскитѣ о-ви, и Америка. То е било въведено и въ Австралия въ нашото врѣме. Ала на н. Добра Надежда, въ Америка и въ Австралия вино до сега се е произвождало въ малъкъ размѣръ.

Л. има много врагове: отъ растенията много ѭ поврѣждатъ *плѣсенитѣ*, отъ животнитѣ *човкоглавцитѣ*, а въ на́й-ново врѣме опропастителната лозна мушица, наречена *филоксера*.

Лозана. Швейцарски градъ, сѣдалище на управл. на вадски кантонъ, 50 килом. на сѣв.-ист. отъ Женева (61 по желѣзница), 80 килом. на юго-зап. отъ Бернъ (98 по желѣзница), въ живописно мѣстоположение при южнитѣ поли на Юра и 2 килом. отъ сѣверния брѣгъ на Женевско езеро; ц. на желѣзници за Женева, Невшателъ, Бернъ и др.; 35,600 жит. Академия, която състои отъ 4 факултета (на литературата и на наукитѣ, на правото и на богословието), едно аптекарско училище, едно приготовително лѣкарско училище, образцови учебни заведения и много общополезни учреждения; една съборна цръква, готическа направа, подкачена въ X-и вѣкъ и свършена въ XIII-и, е на́й-голѣмото украшение на града. Л. е отъ 1874 сѣдалище на швейцарското федерално сѫдилище.

Лозенградъ (тур. *Кръкъ-клисе* = 40 цръкви). Градъ въ одрински виляетъ, 53 килом. на ист. отъ Одринъ, до политѣ на Странджа-планина, при Голѣма-Рѣка, (притокъ на Еркене); отъ 14,000 до 16,000 жит. (на́й-много бъл-

, послѣ гръци, турци, арменци
вреи). Градътъ, расположенъ
итеатрално на два хълма и
долината, която ги дѣли, е
ѣпенъ; улицитѣ му сѫ тѣсни
кщитѣ дървени. Нѣколко цръ-
(три български) и джамии.
та важна търговия съ вино,
ия, масло и сирене съ Цари-
ъ. **Л.** е ц. на мютесарифликъ;
околностьта му, дѣто е раз-
о много лозарството, се нами-
ь *Малко-Търново*, чисто бъл-
ски градецъ, съ около 1000
ци; *Малко-Самоково*, съ руд-
и за желѣзо; и *Луле-Бургасъ*
к. това име) и *Баба-Ески*,
довце, станции на желѣзни-
а. — Мурадъ II прѣзелъ укрѣ-
ия замъкъ на **Л.** въ 1436.

Лозинка или **Лозунгъ,** *герм.* Условна дума за отговоръ на
икването на часовиитѣ, както
военно, така и въ мирно врѣме.
Девиза.

Лозъ (герм. *лознъ*, щастие,
метъ). Лотариенъ билетъ.

Лоизъ, *фр.* Искривена дума
Луизъ. Сѫщото, каквото е на-
еонъ (монета).

Лойола *(Игнатий)*, сѫщото му
Иниго Лопесъ де Рекалде.
овательтъ на ордена на иезуи-
ѣ, род. въ 1491 въ прадѣдовия
замъкъ *Лойола* въ Баскскитѣ
асти. Съ скѫдно образование
овень, той станѫлъ пажъ, послѣ
ански офицеръ, а слѣдъ това
ого религиозенъ, когато рѣ-
лъ да отиде въ Иерусалимъ.
ь Монтсератския монастирь,
о се подвизавалъ, той отишелъ
ъ въ Римъ, отъ дѣто, слѣдъ
о добилъ папската благосло-
на Адриана VI, продължилъ
я си, съ просия, до Венеция,
тъ тамъ отплувалъ въ единъ
абъ за Кипръ и Светата Земя.
Слѣдъ една несполука да проповѣдва евангелието на невѣрнитѣ, **Л.** се върнѫлъ въ Европа, твърдо рѣшенъ да добие университетско образование. Съ тая цѣль той се училъ, вече на 35-годишна възрасть, въ университетитѣ у Алкала, Саламанка и Парижъ, като се издържалъ отъ милостинята на вѣрнитѣ. Когато така се занимавалъ съ наукитѣ си той съставилъ, между другаретѣ си, онова благочестиво калугерско братство, което отпослѣ се развило въ оня влиятеленъ орденъ, който носи името *иезуитски* (виж. *Иезуити)*, и който приврѣменно билъ утвърденъ отъ папа Павла III въ 1530. **Л.**, назначенъ пръвъ генералъ на ордена, ревностно се посветилъ на дѣлото да обръща протестантитѣ и други въ католичеството. Той прѣбивавалъ, като генералъ на ордена, въ Римъ, дѣто починѫлъ въ 1556, причисленъ между светиитѣ отъ папа Григория XV. Живота му сѫ описвали Рибаданейра, Мафеи, Бартоли и Бухуръ.

Локаленъ, *фр.*, *англ.* и др. (лат. *локусъ*, мѣсто), Мѣстенъ. — **Локализирамъ.** — Ограничавамъ въ мѣсто. — **Локалъ.** Помѣщение, стая, сграда.

Локанта, *итал.* Гостилница.

Локеренъ. Белгийски градъ (источна Фландрия), на Дюрмъ (лѣвъ притокъ на Шелда), 23 килом. на сѣв.-ист. отъ Гандъ; кръстопѫть на желѣзницитѣ отъ Гандъ за Анверсъ и отъ Термондъ за Сасъ-де-Гандъ; 18,215 жит. Фабрики за ленени, памучни и вълнени стоки, и за химически произведения; търговия съ добитъкъ, жито, ленени платна. — **Л.** е билъ ограбенъ отъ нормандцитѣ въ 886. Въ околностьта му сѫ [illegible]

римски медали. Испанцитѣ го прѣзели въ 1605.

Локомотивъ, *лат.-фр.* Паровозъ; парна машина, за която закачатъ вагонитѣ на желѣзнопжтенъ влакъ.

Локомоторенъ, *лат.-фр.* Мѣстимъ, който може да се мѣсти отъ едно мѣсто на друго.

Локсокосмосъ, *гр.* Уредъ, който прѣдставлява въртенето на земята около слънцето и около осьта си.

Locum tenens, лат. Замѣстникъ.

Locus in que, лат. Мѣстото, дѣто.

Locus criminis, лат. Мѣстото на прѣстжплението.

Locus standi, лат. Мѣсто за опора, сир. право за намѣса.

Локъ *(Джонъ).* Знаменитъ англійски философъ, род. въ 1632 въ Рингтонъ близу до Бристолъ, училъ се въ Оксфордъ, и прѣдпочиталъ Бейкъна и Декарта отъ Аристотеля. Учитель и въспитатель въ семейството на лордъ Шяфтсбери, **Л.** раздѣлилъ неговата участь: добилъ висока служба, когато лордътъ станжлъ министръ на финанситѣ (1672) и заедно съ покровителя си, гоненъ за държавна измѣна, побѣгналъ въ Холандия (1682). Въ 1688, годината на революцията, **Л.** се върнжлъ въ отечеството си, добилъ изново служба и писалъ нѣколко статии върху вѣротърпимостьта. Отпослѣ живѣлъ пó-вечето въ село, дѣто и умр. въ 1704. Въ 1690 се напечатало неговото знаменито съчинение, надъ което работилъ 17 години, *Опитъ върху човѣшкото разбиране* (Essay concerning human understanding, прѣведено и много пжти прѣпечатвано на французски, нѣмски и др. езици), което отбѣлѣжва една епоха въ историята на философията. Въ първата книга отъ това съчинение, **Л.** отхвърля сжществуването на врождени идеи у човѣка. Въ втората книга показва, че изворътъ на нашитѣ идеи е опитътъ; и понеже наший опитъ е двоякъ, вънкашенъ и вжтрѣшенъ, ние имаме два класа идеи — чувствени и мислени. Нъ много отъ тия понятия сж се успорявали, особено понятията за пространство, врѣме, бесконечность, сила, причина, добро и зло; и **Л.** разисква тия понятия обширно за да ги прослѣди до извора имъ. Третата книга е за езика, гледанъ като орждие на истината, и съдържа много цѣнни свѣдѣния. Четвъртата книга бурави съ естеството, прѣдѣлитѣ и истинността на нашето знание, включително областитѣ на вѣрата и разума.

Ломбарди. Германски народъ отъ севското племе, заселенъ между Елба и Одеръ, който нахлулъ въ Италия въ VI-и вѣкъ (568 — 569) и основалъ тамъ едно силно кралство, съсипано отъ Карла Велики въ 774. Самитѣ ломбарди били малобройни, ако и храбри, когато завоевали горна Италия, ала числото имъ много пораснжло отъ прихождането на пришелци — българе, сармати, панонци, гепиди, саксонци и др. Въ новото си кралство л играли важна роля. Още въ IV-и вѣкъ, тѣ били приели християнството съ арианската ересь; сега между тѣхъ се распространило католичеството и, заедно съ него, и римскитѣ закони и учреждения на подчиненитѣ отъ тѣхъ градове. Въ царуването на Ротара се обнародвало на латински езикъ (643) подъ заглавие «Edictum» **Ломбардското** *народно право,* което е служило въ срѣд-

ните вѣкове за основа при изучването правните науки. Въ царуването на краля Лиутпранда (713 — 744) ломбардското кралство достигнало до най-високата степень на могжществото и благоденствието си. Лиутпрандъ далъ послѣдния ударъ на Равененския екзархатъ, и стремилъ се да расшири ломбардского владичество надъ цѣла Италия. Нъ макиавелическата политика на папитѣ да противопоставятъ единъ на другъ интереситѣ на царетѣ, та да извличатъ за себе си полза, както и прѣпирнитѣ за наслѣдството на ломбардския прѣстолъ, докарали падането на ломбардското кралство скоро слѣдъ като било стигнало до най-голѣмото си величие: Слѣдъ покорението на Ломбардия отъ франкитѣ, л. бързо зели да се сливатъ съ римлянетѣ; въ X-и вѣкъ, германский имъ езикъ билъ съвсѣмъ истиканъ отъ латинския. Нищо, освѣнъ нѣколко думи и имена, не е уцѣлѣло отъ тѣхния народенъ езикъ; дори самитѣ балади, които расказватъ подвизитѣ на ломбардскитѣ герои, сж достигнали до насъ въ латински стихове.

Ломбардия. Сѣверната часть на Италия, която образувала ядката на ломбардското кралство (вж. *Ломбарди; Ломбардо-Венецианско кралство)*, съ гл. гр. *Миланъ;* сега една отъ италианскитѣ области; 3,892,792 жит. *(ломбардци)*.

Ломбардо-Венецианско *кралство*. Слѣдъ падането на ломбардското кралство (774), Ломбардия влѣзла въ състава на Карловинската или Франкската монархия. Въ 843 отъ Ламбардия се създало ново кралство, което не било съвсѣмъ отдѣлено отъ франската монархия до 888. Отъ това врѣме то се управлявало отъ свои си крале до 961, когато се присъединило на Германската империя. По-сетнѣ въ Ломбардия се образували независими дукства, още по-сетнѣ прѣобърнати на републики — Миланска, Мантуаска, Пиемонтска и др. Въ 1167, тия държавици, заедно съ републикитѣ Венеция и Генуа, свързали «пръвъ ломбардски съюзъ» да браняттъ свободата си отъ Филипа Барбароса, когото тежко разбили въ 1176. Въ 1225 тѣ били принудени да образуватъ «втори ломбардски съюзъ» среща Фридриха II и съ подобна сполука. Около това врѣме, въ по́-вечето отъ тия държавици управлението станало тираническо, и страната се раздирала отъ вжтрѣшни раздори, които грижливо се потикали отъ Франция и Германия. Тия велики сили и Испания се борили коя да тури ржка на Ломбардия. На́й-сетнѣ Испания сполучила да ѭ завладѣе въ 1540 и ѭ одържала до 1706, когато прѣминала въ ржцѣтѣ на Австрия. Въ 1796, тя влѣзла въ състава на Цизалпийската република, нъ въ 1815 била върнжта на Австрия и присъединена административно на новопридобитата Венецианска область подъ името *Ломбардо-Венициянско кралство*. Това съединение се развалило въ 1859 отъ италианската война; Ломбардия се прѣдала на новото кралство Италия, а Австрия задържала Венецианската область, която сжщо изгубила въ 1866.

Ломбокъ. Единъ отъ Зондскитѣ о-ви, на ист. отъ Ява; простр. 5960 чет. килом. и насел. 380,000 мохамедане и до 5,000 браманци. Планинска, гориста, плодородна земя. Гл. произведения оризъ и

памукъ; около 20,000 тона памукъ се изнасятъ годишно. Столицата е *Матаранъ*; гл. пристанище Ампананъ. Л. се управлява отъ единъ раджа, полуподчиненъ на Холандия. Виж. *Зондски о-ви.*

Ломброзо *(Цезарь)*. Знаменитъ психиатръ и криминалистъ, род. въ 1836 въ Венеция. Училъ се всрѣдъ крайни лишения. Затварянъ въ крѣпость по подозрѣние за участие въ заговоръ; участвувалъ въ войната въ 1859—60. Отъ 1855 захванжли да се появяватъ въ списанията статиитѣ му по психиатрията. Занимавалъ катедрата по психиатрията въ павийския университетъ отъ 1862; сега е професоръ на туринския университетъ.

Изслѣдванията на патологическата анатомия, физиология и психология на прѣстжпницитѣ дали на Л. единъ редъ признаци, които отличаватъ, по неговото мнѣние, наслѣдствено-родения прѣстжпникъ отъ нормалния човѣкъ. Като се ржководилъ отъ тия признаци, Л. намѣрилъ за възможно не само да установи типа на прѣстжпния човѣкъ изобщо, а дори и да забѣлѣжи чърти, присжщи на отдѣлни категории прѣстжпници, както, запр., на крадцитѣ, убийцитѣ, изнасилницитѣ и др. Черепътъ, мозъкътъ, носътъ, ушитѣ, шаръ̀тъ на косата, татуировката, почеркътъ, чувствителностьта на кожата, психическитѣ свойства на прѣстжпницитѣ сж били наблюдавани и измѣрвани отъ Л. и ученицитѣ му; и тия изучения имъ сж послужили за основа на едно общо заключение, че въ прѣстжпния човѣкъ живѣятъ, по силата на закона на наслѣдственостьта, психофизиологическитѣ особености на отдалеченитѣ прадѣди. Л. е ималъ много противници, които успоряватъ заключенията му.

По̀-главни отъ Л-тѣ съчинения сж: За прѣстжпния човѣкъ (L'uomo deliquente, 1876); За прѣстжпната жена (La donna deliquente, 1893); *Геніалностьта и умопобъркването* (1892), *Нàй-новий напрѣдъкъ въ науката за прѣстжпника* (1892), За политическитѣ прѣстжпления и революцитѣ: Il delitto politico e le revoluzioni. Едно Л-во съчин., *Любовьта у лудитѣ*, за доктори и юристи, е прѣвелъ на езика ни отъ рус. П. Странджевъ (Шуменъ, 1894).

L' Homme propose, et Dieu dispose. Французска пословица: човѣкъ прѣдполага, а Богъ разполага.

Ломоносовъ (*Михайло-Васил.*). Русски филологъ, поетъ и ученъ, когото сж нарекли «бащата на пововрѣменната русска литература», защото е извършилъ единъ истински прѣвратъ въ русския езикъ, като въ сжщото врѣме го изгладилъ и доста обогатилъ. Л. билъ роденъ въ с. Денисовское, близу до Холмогори (архангелска губ.) въ 1711, умр. въ Петербургъ въ 1765. Синъ на единъ простъ рибарь, Л. показалъ такъва жажда за знание и наклонность къмъ поезията, че възбудилъ приятелството на единъ свещеникъ, който го настанилъ въ едно московско училище, отъ дѣто постжпилъ въ петербур. академич. гимназия. Слѣдъ свършването курса, академията го испратила да продължи наукитѣ си въ Германия (1737), дѣто се усъвършенствувалъ въ математиката, химията и рударството. Отъ 1741 той билъ въ Петербургъ директоръ на минералог. кабинетъ на академията и професоръ на химията, членъ на академията (1751),

държавенъ съвѣтникъ (1764) и др. Славата му като ученъ била голѣма: Ейлеръ говори съ възторжени думи за работитѣ му по физиката, химията, минералогията и металургията. Нъ той билъ още по́-славенъ като писатель. Прочутитѣ му поетич. произведения съдържатъ: два тома оди, между които на́й-забѣлѣжит. сж неговитѣ *Вечерни и утрѣшни размишления върху величието на Бога*, една епическа поема отъ двѣ пѣсни върху Петра Велики, *Петриада*, двѣ трагедии, пѣсни и др., въ които дава на русската литература новоевропейска литературна посока. Освѣнь това, нему се дължатъ една русска история, лѣтописи на русскитѣ господаре, и една граматика, за която казватъ, че е «начъртала плана на русския езикъ». На́й-сетнѣ, Л. билъ и ревностенъ поборникъ на мисъльта за уреждането въ Русия на първия университетъ. Екатерина II му дала славно погребение. Тѣлото му се покои въ цръквата Св. Александръ Невски, дѣто Воронзовъ му е построилъ великолѣпна гробница. Другъ паметникъ му е въздигнѫтъ въ Архангелскъ (1838). **Л**-витѣ съчин. сж имали много издания; едно отъ на́й-добритѣ е изданието на Перевлѣски (Москва, 1846); въ него сж приведени всички статии напечатани до 1846 за **Л**. Въ 1891 с.-петербургската академия на наукитѣ прѣдприе едно пълно научно и критическо издание на **Л**-тѣ съчинения, съ обяснителни бѣлѣжки на академика Сухомлинона; отъ това издание до сега сж излѣзли два тома. Нѣколко биогр. бѣлѣжки за **Л**. има въ книж. *Двадесеть биографии на образцови рус. писателе* отъ В. О., прѣводъ на Д. Велковъ (Шуменъ, 1896).

Ломъ или *Ломъ-Паланка*. Български окржженъ градъ на Дунавъ и при устието на р. Ломъ, 88½ килом. на ист. отъ Видинъ и 154½ килом. на сѣв. отъ София; 9,058 жит. Доста добро пристанище, дѣто се внасятъ стоки за София и изнасятъ храни. Красивъ градецъ съ хубави улици и педагогическо училище. Околностьта на града е укичена съ лозя. Единъ посеенъ пѫть води отъ София до Л., на́й-ближното пристанище на Дунавъ. Прѣдполага се, че Л. е билъ основанъ още прѣди Р. Х., вѣроятно отъ *мизитѣ*, чиито могилни гробове и до днесь личѫтъ на западъ, по пѫтя за Видинъ. Въ римско врѣме градътъ се наричалъ *Алмусъ*, — име, което има свръска съ днешното. Както въ врѣмето на римлянетѣ и византийцитѣ, така и въ врѣмето на българетѣ **Л**. е билъ важно мѣсто въ търговско и военно отношение. Около източната махала, *Кале*, и днесь стърчѫтъ останки отъ крѣпости. Слѣдъ падането на българското царство, градътъ е билъ разоренъ, и отпослѣ населенъ исключително отъ турци и евреи, а едвамъ въ началото на XIX-и вѣкъ подкачилъ да се населява отъ българе. **Л**. е родината на *Първанова*, *Пишурка*, *Берковски*, *Дим. Ангелова* и др.

Ломъ. Име на двѣ рѣки въ България, и двѣтѣ притоци на Дунавъ. По́-важната е **Русенски Л**.; съставя се главно отъ *Бѣли* и *Черни Ломъ*, които извиратъ единътъ на сѣверъ, а другий на западъ отъ Ески-Джумая; дължината му е около 100 килом. и устието му е при самия градъ

Русе. При устието му се намира арсеналътъ и квартирува българската флотилия. — Другий **Л.** се образува отъ три рѣки, чиитѣ глави се намиратъ въ планинитѣ, които дѣлѫтъ България отъ Сърбия: една отъ тия рѣки извира надъ с. Горни-Ломъ, друга — Чупренска рѣка, иде отъ планина Св. Никола, а третята извира въ Заглавичска планина надъ с. Стайковци. Устието на тоя **Л.** е при градъ Ломъ.

Ломъ (Долни и Горни). Двѣ села въ Бѣлоградчишката околия, при изворитѣ на р. Ломъ.

Лонгинъ *(Дионисий Касий)*. Гръцки философъ и риторъ отъ Атина или Емеза, живѣлъ въ III-и вѣкъ (213-273) слѣдъ Р. Х., Оригеновъ ученикъ въ Александрия, учитель на дѣцата на палмирската царица Зиновия, а отпослѣ нейнъ пръвъ министръ; диктувалъ гордия отговоръ на господарката си на прѣдложението, направено ней отъ имп. Аврелиана да се прѣдаде, за което и билъ обезглавенъ като измѣнникъ, по заповѣдь на императора, когато римлянетѣ сполучили да прѣземѫтъ палмирската крѣпость. Л-та ученость била прочута: наричали го «жива библиотека», па и критическото му остроумие не било по́-малко удивително. Той минува за единъ отъ на́й-добритѣ критици въ старо врѣме. Въ единъ вѣкъ, когато платонизмътъ отстѫпялъ на полуисточния мистицизмъ и на сънищата на неоплатонизма, Л. личи като истински Платоновъ послѣдователь. Той билъ езичникъ, нъ великодушенъ и вѣротърпимъ езичникъ. Отъ творенията му, едничкото, което е уцѣлѣло (па дори и то нецѣло) е съчин. *За възвишеното*. Това негово съчин. има много издания, отъ които на́й-добритѣ сѫ Тупиевото (Оксфордъ, 3-о изд. 1806), Вейскевото (Лайпц., 1809) и Егеровото (Парижъ, 1837); на французски Traité du sublime, прѣводъ отъ Боало, на русски *О высокомъ*, прѣводъ отъ гръц. на Ив. Мартынова. Виж. и Рюнкеновата Dissertatio de Vita et Scriptis Longini.

Лонгфело. (*Хенри Уадсуѫртъ*). Знаменитъ американски поетъ и белетристъ, на́й-народний отъ американскитѣ поети; нъ който, споредъ нѣкои критици, отстѫпя, като народенъ поетъ, на По. **Л.**, синъ на отличенъ адвокатинъ, билъ род. въ Портляндъ (държ. Мейнъ), въ 1807, а починѫ въ 1882. Още ученикъ въ Боудоиновата колегия, той написалъ нѣкои отъ на́й-извѣстнитѣ си ранни стихотворения. Откакъ слѣдвалъ донѣйдѣ правото, билъ назначенъ учитель на новитѣ езици въ сѫщата колегия, въ която свършилъ; и прѣди да почне курсоветѣ си, прѣкаралъ три години въ Европа, за да изучи народитѣ, чиито езици и литератури щѣлъ да прѣдава 1826 — 1829). Въ 1835, годината, въ която се явило пръвото му важно съчинение, Outre Mer, юмористически раскази на пѫтувания, билъ назначенъ професоръ по катедрата на новитѣ литератури въ Харвардовия университетъ (въ Кямбриджъ, Масачузетсъ), — катедра, която занимавалъ 17 години. Въ 1854 напуснѫлъ университета за да се посвети съвсѣмъ на литературата. Той още два пѫти посѣтилъ Европа, въ 1842 и 1868-69; въ послѣдното посѣщение всѫдѣ му се отдали високи почести, особено въ Англия, дѣто писанията му сѫ много популярни.

Отъ Л-тѣ произведения съ нáй-голѣма извѣстность се ползуватъ *Хайаута*, епопея изъ бита на сѣверо-американскитѣ индийци; *Евангелина*, поема, едно приближение до народния епосъ; *Хиперионъ*, хждожественъ романъ, написанъ подъ влиянието на едно продължително прѣбивание на поета въ Германия; *Златната легенда*, която, въ нѣкои отношения, дори сравняватъ съ Гетевия *Фаустъ*; *Нощни гласове* (Voices of the Night); балади и други поеми; *Испанский студентъ*; *Пѣсни за робството*. Л-та поезия се лишава отъ сила, нъ е пълна съ картинность. Въ всичкитѣ Л-ви произведения личи свѣтълъ умъ, дълбоко християнско чувство и любовь къмъ човечеството.

Лонгъ (Д-ръ *Албертъ Л.*). Професоръ въ Робертъ Колежъ (виж. това име), американецъ, добрѣпознатъ българофилъ. Д-ръ **Л.**, род. въ 1832 въ Вашингтонъ (Пенсилвания, Съед. Държ.), се училъ въ пенсилванския Западни Университетъ, свършилъ наукитѣ на алегениската колегия (Мидвилъ) и богословието въ бостонския университетъ. Назначенъ мисионеринъ за България, той пристигнѫлъ въ 1857 въ Шуменъ, придруженъ отъ Д-ръ Притимана; тѣ били първитѣ протестантски мисионере въ България. Откакъ прѣкаралъ 1½ год. въ Шуменъ и послѣ 5 год. въ Търново, и изучилъ българския народъ — езика му, нравитѣ и обичаитѣ му, и нуждитѣ му, Д-ръ **Л.** се прѣмѣстилъ въ Цариградъ (1863) и почнѫлъ издаването на духовно-поучителенъ вѣстникъ, мѣсечна *Зорница*, който ималъ твърдѣ добъръ приемъ изъ България; тоя вѣстникъ, първото може-би плюстровано списание на езика ни, излизалъ, съ едногодишна прѣсѣкулка, отъ 1864 до 1871 и доста помогнѫлъ за събуждането на българщината. Прѣзъ тоя периодъ Д-ръ **Л.**, заедно съ Д-ръ Ригса, П. Р. Славейкова и Христодулъ Костовича, работилъ главно по прѣвода на *българската Библия*, който е станѫлъ класически и може и днесь, слѣдъ по-вече отъ 30-годишна разнообразна дѣятелность на много дѣйци въ литературното ни поле, да служи като образецъ за чистъ български езикъ и гладъкъ слогъ комахай на всички съврѣменни наши писатели, заразени отъ всѣкакви чуждици, галицизми, русизми и др. Прѣзъ това врѣме, а именно въ 1867, Д-ръ **Л.** ходилъ въ Ню-Йоркъ да надзирава електротипирането на българския и словѣнския *Нови Завѣтъ* въ паралелни страници. Все по това врѣме учений американецъ издалъ и нѣколко поучителни брошурки и прѣвелъ на езика ни прочутия Бжнияновъ (виж. това име) *Пжтешественикъ*. Отъ него имаме, въ български прѣводъ, и единъ неговъ исторически расказъ, *Словѣнетъ и Българетъ* (Цариградъ, 1871), четенъ въ видъ на скаска прѣдъ англо-американската колония въ Цариградъ.

Д-ръ **Л.** прие професорство въ Робертъ Колежъ въ 1872. Ала покрай служебнитѣ си длъжности, никога не е прѣставалъ да се интересува отъ напрѣдъка на народа ни и всѣкога се е отнасялъ съ горещо съчувствие къмъ българскитѣ възпитаници на колегията. Съ благодушенъ характеръ и весело духорасположение, той притежава нáй-широката общочовѣшка природа. Той е награденъ отъ

князъ Александра съ ордена *Св. Александръ* и отъ князъ Фердинанда съ ордена за *гражданска заслуга*. Овѣнь това, първото народно събрание — учредителното — му гласува благодарность за принесенитѣ отъ него услуги на народа ни. Д-ръ **Л.** е избранъ членъ на Българското Книжовно Дружество, на Американското Източно Дружество, филаделфийското Нумизматическо Дружество, лондонското Елинско Дружество, цариградския гръцки Книжовенъ Силогосъ, лондонското Библейско Археологическо Дружество и други учени дружества.

Лонгъ *(Джорджъ Ваш. де)*. Американски пѫтешественикъ къмъ сѣверния полюсъ, морякъ (1844 — 1881). Въ 1879 командуваше натъкмения отъ Дж. *Бенета* (виж. това име) походъ на *Жанета*, прѣзъ Беринговъ протокъ, испратенъ да срѣщне Норденшелда, намѣрилъ зимовището на *Вега*, парахода на тоя пѫтешественикъ, и пръвъ се научилъ за сполучливия исходъ на пѫтуването около сѣверна Азия. Отъ тамъ *Жанета* тръгнѫла къмъ Врангелова земя, испаднѫла вєрѣдъ ледове и 21 мѣсеца се носила къмъ сѣв.-зап. На 30 юн. 1881 корабътъ, притиснѫтъ отъ ледоветѣ, погинѫлъ; нъ корабницитѣ съ нѣколко лодки и храна сполучили да се спасѫтъ на леда. Корабницитѣ се мѫчили да дойдѫтъ до брѣговетѣ на Сибиръ. Едвамъ на 12 септ. **Л.**, заедно съ 11 души отъ похода, достигнѫлъ до едно устие на Лена, нъ умрѣлъ отъ гладъ и истощение; само Мелвиловата дружинка биде спасена отъ тунгузетѣ. Виж. The voyage of Jeanette — The ship and ice Journals of G. W. de Long (Бостонъ, 1883); *Melville*, In the Lena delta (1884), *Gilder*, In Eis und Schnee (Лайпц., 1884).

Лонгъ *(Шелс)*. Американски пѫтешественикъ по Африка, род. въ 1843; въ 1870, въ качеството подпълковникъ отъ генералния щабъ, постѫпилъ въ египетска служба. Участникъ въ Гордоновия походъ въ 1874, той билъ испратенъ отъ Гордона при царь Мтеза въ Уганда, стигнѫлъ до Укеревеке, открилъ по пѫтя езеро *Лонгъ* (или Ибрахимъ пашово), между исхода на Нилъ изъ Укеревеке и Магунго. **Л.** е написалъ Central Africa, naked truths of naked people (1876); Egypt, Africa and Africans (1878) и Three prophets: Chinese Gordon, Mohammed Ahmed, Arabi Pasha (1884).

Лонгъ-Айлѧндъ (Дългъ о-въ). Островъ въ Атлантически океанъ, среща Ню-Йоркъ, отъ който го дѣли единъ морски рѫкавъ, нареченъ Източна рѣка, 1 килом. широкъ; прост. 150 килом. надлъжъ и отъ 15 до 30 на-ширъ; 664,000 жит. Гл. градъ *Бруклинъ*. Една желѣзница минува прѣзъ о-ва отъ ист. къмъ зап. и единъ чудесенъ мостъ, съ желѣзница на него, съединява Ню-Йоркъ съ Бруклинъ. Едно врѣме тоя о-въ билъ населенъ отъ 13 индийски племена.

Лондонски конференции. Първото дипломатическо събрание съ това име станѫло въ 1826-27, да уреди работитѣ на Гръция; второто се държало въ 1830, да спогоди или да раздѣли Белгия и Холандия. Понеже Холандия отхвърлила прѣдложенитѣ условия и се уловила за орѫжие, Франция и Англия се намѣсили; французетѣ прѣзели Анверсъ и англо-французската флота блокирала холандското крайбрѣжие, и това

накарало холандцитѣ да склонѧтъ на единъ договоръ, който отдѣлилъ окончателно Белгия отъ Холандия (11 май, 1833). Трета конференция се държала въ 1840, по турско-египетския въпросъ, въ която Франция отказала да земе участие. Въ 1851 прѣдставителѣ на всичкитѣ велики сили подписали въ Л. единъ протоколъ, който обявявалъ недѣлимостьта на данската монархия (включително Шлезвигъ и Холщайнъ). Конференции въ 1863, за избирането гръцки краль; въ 1864, по поводъ на данската война; въ края на година 1870, въ врѣме на обсадата на Парижъ, когато се измѣни парижский договоръ отъ 1856 въ полза на Русия, като се отмѣни запрѣщението за тая сила да държи флота въ Черно море.

Лондонски протоколъ. Това име носи една дипломатическа нота, подписана на 19 марта 1877, съ която силитѣ, по прѣдложението на Русия, поискахѫ отъ Турция, слѣдъ като отхвърли рѣшенията на Цариградската конференция (виж. *Цариградска* конференция), да се задължи да направи прѣобразования и да прѣкрати теглилата на християнетѣ. Отказътъ на турското правителство да приеме тоя протоколъ развърза рѫцѣтѣ на Русия и ѝ даде възможность да обяви войната въ 1877, за да добие освобождението на България въ прѣдѣлитѣ на Санъ-стефанския договоръ. Виж. *Протоколитѣ на Цариградската конференция съ Лондонский протоколъ*, прѣвелъ отъ франц. Т. Икономовъ (Варна, 1885) и *Русско-турска война*, историко-дипломатически етюдъ, съчин. на Гленера, прѣв. Конст. Тинтеровъ (Стара-Загора, 1887).

Лондонъ. Столицата на Англия и на Британската империя, въ юго-източна Англия, на Темза (на мѣстото, дѣто спира морското корабоплаване), 88 килом. на зап. отъ Сѣверно море, 712 килом. на юго-ист. отъ Единбургъ, 110 килом. на юго-зап. отъ Довѫръ, 420 килом. на сѣв.-зап. отъ Парижъ; 4,282,000 жит. На́й-многолюдний, на́й-богатий, на́й-търговский градъ на земята; по многобройностьта на жителитѣ му вѣроятно никой градъ въ историята на свѣта не е билъ равенъ нему. Нито Вавилонъ, нито Мемфисъ, нито нѣкой градъ въ коя-да-е епоха на Китай не е съдържалъ подобни множества, и ако Римъ и Византия, двѣтѣ столици на стария свѣтъ, можахѫ, въ епохата на благоденствието си, да се слѣѫтъ само въ единъ градъ, тѣ пакъ биха имали едно население по́-малобройно въ сравнение съ столицата на Англия.

Темза, която въ **Л.** е отъ 270 до 370 метра широка, дѣли града на двѣ части: сѣверна и южна. **Л.** е на-длъжъ, отъ ист. къмъ зап., 16 килом., а на-ширъ — 12. На́й-старитѣ квартали на града сѫ Сити (градъ) и Уестминстѫръ, на лѣвия брѣгъ на рѣката. Другитѣ квартали, които сѫ се наградили около двата първоначални, сѫ многобройни. Архитектурата на кѫщитѣ, въ които живѣѫтъ богатитѣ класове, е често монументална, нъ по стилъ много размѣсена; никога човѣкъ не е виждалъ толкова колони и толкова фронтони, дори и въ единъ стариненъ градъ. Вие просто ходите между два реда Партенони. Вие виждате само Вести и Юпитеровци; и илюзията би била пълна, ако между

колонитѣ вие не четете понѣкога надписи като тия: *Газева Компания*, — *Застрахуване животъ*. Едно нѣщо, което дава на **Л.** единъ съвсѣмъ особенъ изгледъ, освѣнь широчината на улицитѣ и тротоаритѣ му и малката височина на кжщитѣ му, е еднообразний черенъ шаръ, който носѧтъ всички прѣдмѣти. Единъ неосезаемъ прахъ се е налѣпилъ о всичко, прониква всждѣ, и отъ него никой и нищо не може да се брани. Грамадното количество ископаеми вжглища, които потребяватъ въ **Л.** — въ фабрикитѣ и и кжщитѣ — причинява тоя всеобщъ трауръ на сградитѣ.

Сити е ядката на **Л.**, срѣдоточието на всемирната търговия и на паричнитѣ обращения на всички народи. Той самъ образува единъ особенъ градъ съ едно особно и своеобразно управление, съставено отъ единъ лордъ-меръ (лордъ-кметъ), отъ 30 помощници и сждии [това кметство раздава и правосждие и упражнява полицейска власть] и отъ 209 градски съвѣтници. Тоя кварталъ има 180,000 жит. и избира 4-ма прѣдставителе за парламента. Уестминстжръ има пó-вече отъ 400,000 души, а избира само 2-ма прѣдставителе за парламента, както всѣка отъ 5-тѣ градски части, които обематъ всичкитѣ други квартали. Въ Сити влизатъ и излизатъ по работа отъ другитѣ части на града 700,000 души всѣкой день.

Уестминстжръ е главно мѣстото на правителственитѣ учреждения.

Саутуаркъ, трета и нáй-обширната часть на **Л.**, е срѣдището на *промишлената дѣятелность*. **Л.** не занимава въ Британскитѣ о-ви първото мѣсто като промишленъ центръ; той не може да се мѣри съ Манчестеръ, съ Бирмингамъ, съ Шефилдъ, съ Лидсъ и съ Глазговъ по тая или оная индустрия; нъ по сбора на индустриалнитѣ си произведения той е несъмнѣнно първий градъ на Англия. Наистина, неговата промишленость е нáй-разнообразна: фабрики за копринени платове, машиностроителници, корабостроителници, ножарски, коларски, пивоварни и други фабрики, производство на химически вещи, миловарници, кожарници, златарници, часовникарници и др. Бирата е главното произведение. Само една бирена фабрика захваща 6 хектара и употрѣбява 400,000 хектолитра ячемикъ на година. Една отъ тия бирени фабрики, за да си достави потрѣбната вода, е провъртѣла прѣзъ геологическитѣ пластове на земята 311 метра дълбоко. Огромно е и *хранянето* на **Л.** Тоя градъ поглъща, едно на друго, всѣка година 345,000 говеда, 1,525,000 овце, 25,000 свине, 8 милиона птици и глави дивечъ; пó-вече отъ 3 милиона лакерди се испращатъ всѣка година отъ Шотландия, Ирландия и Скандинавия. Хиляди ладии натоварени само съ раци и други раковидни животни спиратъ всѣка година близу до кетата на Билингсгейтското тържище. Млѣкото въ потребение е 10 милиона хектолитра, а яйцата пó-вече отъ 200 милиона на годината и иджтъ главно отъ Франция. Зеленчуцитѣ по тежина надминуватъ 450,000 тона на годината; овощията се въскачватъ на 50,000 тона. Градинитѣ въ околностьта на **Л.**, въ които се обработватъ зеленчуцитѣ, сж близу половината отъ градинитѣ на цѣла Англия; нъ пакъ тия градини не могжтъ да се сравняватъ съ парижскитѣ. Потре-

беннето на ликйоритѣ надминува 200 милиона литра; виното е рѣдкость сравнително съ бирата и го пиѫтъ само богатитѣ. Бройтъ на всичкитѣ отдѣлни занятия и звания въ Л. е около 2,000.

Лондонската *търговия* е нѣщо чудесно. Около 100 парахода влизатъ въ лондонското пристанище *всѣкой день*, четири-пети англійски, останѫлитѣ другоземни. Половината отъ голѣмитѣ англійски параходи принадлежѫтъ на Л., който притежава всичко по́-вече отъ 2,700 кораба съ вмѣстим. по́вече отъ 1,100,000 тона. И трѣбва човѣкъ да види съ очитѣ си несконча́емитѣ редове кораби съ всѣкакви размѣри и товаренията и растоваряннята имъ, за да може да си състави едно понятие за лондонското пристанище. Л. се съобщава съ всичкитѣ части на Великобритания чрѣзъ слѣднитѣ желѣзници: *Източната*, къмъ Ярмутъ; *Юго-източната*, къмъ Довѫръ; *Южната*, къмъ Брайтонъ; *Юго-западната*, къмъ Плаймутъ, прѣзъ Бристолъ; *Съверо-западната*, къмъ Гласговъ, прѣзъ Бирмингамъ и Ланкастеръ; *Съверната*, къмъ Инвернесъ, прѣзъ Кимбриджъ, Йоркъ, Джрхямъ, Ню-касълъ, Единбургъ; *Срѣдоточната*, къмъ Лидсъ. Около 500 влака тръгватъ отъ станцитѣ на Л. и околностьта му на день. При това, съобщителнитѣ срѣдства въ самия градъ сѫ много; освѣнъ обществе-нитѣ кола и колесници, на брой около 10,000, омнибуситѣ, параходитѣ, които шарѫтъ по Темза непрѣстанно, прѣзъ Л. минуватъ много желѣзни пѫтища, които вървѫтъ надъ кѫщитѣ, по сводове, или подъ сградитѣ, прѣзъ подземни проходи. Както по Темза и изъ улицитѣ на Сити, по тия желѣзници пѫтуватъ всѣкой день стотини хиляди души; прѣсмѣта се на́й-малко на сто милиона души годишното движение на пѫтницитѣ въ лондонскитѣ станции. Двѣ желѣзнопѫтни линии опасватъ Л., едната сѫщи Л., другата — цѣлия градъ; първата е токо-речи всѫдѣ подземна, нъ гаритѣ сѫ надъ земята. Голѣмо число желѣзнопѫтни клонове съобщаватъ тия двѣ линии помежду имъ. По́-вече отъ 150 станции, голѣми и малки, турятъ въ съобщение едни съ други всичкитѣ квартали на столицата и главнитѣ желѣзници, които отиватъ къмъ областитѣ. Освѣнь нѣколко кѫси пѫтувания, пѫтуванията въ Л. ставатъ сега чрѣзъ па́рата.

Вносътъ на Л. е много по́-голѣмъ отколкото износътъ: макаръ търговията му да надминува ливерпулската само съ 70 милиона лева, вносътъ му е съ 850 милиона лева по́-голѣмъ; напротивъ ливерпулский износъ надминува лондонския съ 775 милиона лева. Прѣзъ една отъ послѣднитѣ години, вносътъ на Л. е билъ за 1,315,023,225 лева, износътъ за 3,536,072,675 лева. Вносътъ на жито, брашно, памукъ е много по́-голѣмъ въ Ливерпулъ отколкото въ Лондонъ; нъ Л. е пръвъ по вноса на колониални стоки (чай, кафе, синило, захаръ, какао, ромъ) вино и спиртъ. Зимания-даванията на едро сѫ дивни по характеръ. Само вѫглища Л. потребява по́-вече отъ 6,000,000 тона годишно. По́-голѣмата частъ отъ лондонския вносъ става прѣзъ ню-хейвънското, довѫрското, фолкстонското и судамптонското пристанища. На́й-сетнѣ, като тържище на капитали, Л. е пръвъ на свѣта; той има може-би толкова капитали

на расположение колкото всички други тържища заедно. По́-вечето правителства иматъ, освѣнъ официалнитѣ си пратеници, прѣдставителе при лондонскитѣ банки. Рудницитѣ въ южна Америка се експлоатиратъ косвенно отъ тия банки.

Отъ сградитѣ забѣлѣжителни сж: Букингамски дворецъ, мѣстопрѣбивалището на кралица Виктория; Сентъ-Джеймски дворецъ; Хуайтъ-Холъ, прѣдъ който е билъ обезглавенъ Карлъ I; Кенсингтонски дворецъ. Отъ 500-тѣ църкви и капели съ колосалностьта си особено поражава съборната църква Св. Павелъ, дѣто сж гробоветѣ на Нелсъна и Уелингтона, и Уестминстерското абатство, съ статуята на Шекспира; гробницитѣ на Шеридана, Милтона, Адисъна, Драйдъна, Чатама, Пита, Фокса, Канинга и много други знаменити англичане, и съ стара църква, въ която сж се коронясвали англійскитѣ царе и царици отъ Едуарда Исповѣдника до царица Виктория и дѣто мнозина отъ тѣхъ сж погребени. Църквата Св. Павелъ, токо-речи въ срѣдата на града, основана въ 610 слѣдъ Р. Х., се разрушила отъ голѣмия пожаръ въ 1666; сегашната църква е съградена отъ 1675 до 1710. Уестминстерското абатство брои годинитѣ си отъ VII-и вѣкъ, и е било прѣсъграждано въ течение на вѣковетѣ; вжтрѣшностьта му е чудесна по богатството на украшенията, блесъка на сводоветѣ и великолѣпието на извайкитѣ. Между другитѣ сгради, на́й-забѣлѣжителни сж новий Парламентски дворецъ, съграденъ по готически стилъ на двата брѣга на Темза, може-би на́й-хубавото, и навѣрно на́й-голѣмото здание на свѣта отредено за граждански работи; *Гилдхолъ*, градский домъ на Сити, основанъ въ 1411: *Мяншънъ-хаусъ*, резиденция на лордъ-мера, въ самото сърдце на Сити и др.

Парламентский дворецъ се намира среща Уестминстерското абатство и е построенъ на мѣстото на единъ бивши дворецъ, съсипанъ отъ пожаръ въ 1835. Захванжтъ въ 1837, той още не е довършенъ. Той покрива едно пространство отъ 3 хектара и 20 ара, и съдържа по́-вече отъ 500 салона и стаи и 11 двора. Главний фасадъ на Темза е 287 метра дльгъ и се свръшва на двата края съ двѣ издадени крила; безбройнитѣ му готически прозорци сж украсени съ гербове, арабески, извайки; отворки въ зидоветѣ съдържатъ статуитѣ на всичкитѣ англійски господаре отъ Вилхелма Завоевателя до кралица Виктория. На сѣверния жгълъ се издига Часовната Кула (Clock Tower), 98 метра висока и на която камбаната е на́й-голѣмата въ Англия. На югозападния жгълъ на южния фасадъ се издига *Кула Виктория*, висока 104 метра, на́й-високата четвъртита кула на свѣта. Срѣдната кула се издига само 92 метра.

Между лондонскитѣ голѣми сгради на́й-стара е Кулата (Tower), на която сказанието приписва първото основание Юлию Цѣзарю, и която донѣйдѣ е била построена отъ Вилхелма Завоевателя, а отпослѣ доста увеличена отъ нѣколко царе. Тая кула, която и днесь минува за твърдѣлътъ на столицата, захваща едно пространство отъ 5 хектара и 25 ара, заобиколено съ единъ окопъ. Съ стотини исторически личности сж били затваряни въ тая крѣпость и обезглавени въ Голѣмия й дворъ;

въ една отъ кулитѣ ѝ, *Кръвавата Кула*, сж били убити дѣцата на Едуарда IV. Частнитѣ дворци и домоветѣ за клубоветѣ всѣка година се увеличаватъ. Клубоветѣ играятъ голѣма роля въ Л., дѣто сж много богати и настанени въ великолѣпни палати; естествено тѣхнитѣ палати се намиратъ на прѣдѣлитѣ на аристократическия, парламентския и търговския квартали. Много публични градини и мѣста сж украсени съ паметници: Фишстритъ-Хилъ съ една грамадна дорическа колона, 61 метра висока, колоната на Нелсъна въ Трафалгарски площадъ, 44 метра висока, съ Нелсъновата статуя на врѣха ѝ и заобиколена въ основата отъ четире бронзови лъва, и мн. др.; ала Л. има пó-малко паметници отколкото се стои на голѣмината му.

Л. има 3 опери и около 30 театра, голѣмо число музикални и концертни зали, множество салони за всѣкакви хждожествени изложби, не пó-малко отъ 2,000 училища и около 600 учени, учебни, благотворителни и възпитателни учреждения.

Л. нѣма сжщи университетъ като Оксфордъ и Кямбриджъ. Учреждението, основано въ 1836 и наречено лондонски университетъ, не раздава самó висшето образование. То е една испитателска колегия, която дава дипломи на ученици свършили въ лондонскитѣ, областнитѣ или колониалнитѣ «високи училища», безъ условието за задруженъ животъ, нравствена и религиозна дисциплина. Ала лондонскитѣ «високи училища» сж твърдѣ добри; опитнитѣ науки въ тѣхъ захващатъ пó-вече мѣсто, и ученнето тамъ отговаря пó-добрѣ отколкото въ старитѣ английски университети на изискванията на нововрѣменното знание. Медицината се изучва не само въ единадесетьтѣ училища при болницитѣ, а и въ двѣ колегии наречени Университетска (University College) и Кралевска (King's College); по една клиническа болница има при двѣтѣ тия учреждения. Ако Л. въпрѣки голѣмитѣ си училища не е университетский центръ на Британскитѣ о-ви, и трѣбва още да припознава прѣдимствата на Оксфордъ и Кямбриджъ, той е понѣ безспорно научний, литературний, хждожественний центръ на всичкитѣ английски страни: тамъ се обнародватъ пó-вечето съчинения, тамъ се събиратъ нáй-важнитѣ научни дружества, се отварятъ голѣмитѣ изложби по живописството и се прославятъ актйоритѣ. Тамъ сжщо се обнародватъ нáй-цѣнимитѣ списания и нáй-влиятелнитѣ вѣстници, които не само сж една сила въ държавата, а и съдѣйствуватъ за образуването на общественото мнѣние въ всички просвѣтени страни. Печатницитѣ, дѣто се печататъ тия книги и вѣстници, сж между нáй-забѣлѣжителнитѣ лондонски промишлени заведения.

Въ Л. има 18 публични библиотеки и много музеи, отъ които първий е *Британски музей*. Тоя музей е билъ основанъ въ 1753, по послѣдната воля на единъ прочутъ лѣкарь, сжръ Хянсъ Слоонъ, който завѣщалъ на народа книгитѣ си, ржкописитѣ си и всичкитѣ си естествено-исторически и хждожествени прѣдмѣти. Тия сбирки се обогатили грамадно, и кждѣ 1823 се захванжло строението на една окончателна сграда, която се свършила само въ 1857. Богатството (произведенията на

природата и шедеври на искуството), което съдържа тоя обширенъ дворецъ, го прави въ много отношения най-драгоцѣния музей на цѣлъ свѣтъ. Залитѣ на извайкитѣ и старинитѣ съдържатъ най-чудеснитѣ и най-любопитнитѣ паметници на Асирия, Египетъ, Армения, Мала-Азия, Гърция, Етрурия; тамъ любителетѣ на изящното ходѣтъ да погледатъ съ благоговѣние ликийскитѣ гробници, остаткитѣ отъ Мавзолея, колонитѣ на храма на Диана Ефесска, извайкитѣ на Партенона. Отъ когато лордъ Елджинъ, въ 1816, прѣнеслъ отъ Атина тия драгоцѣнни мрамори, въ Лондонъ не по́-малко отколкото въ сама Елада, трѣбва да отиде оня, който иска да изучва гения на Гърция. Тамъ се намиратъ и прочутий «Розетски камень», който Бѫнгъ захванѫлъ да дешифрира и който най-сетнѣ далъ възможность Шамполйону да открие ключа на иероглифическитѣ писмена на Египетъ; папируси, три-четире, можеби петъ хиляди години стари, и плочитѣ, които сѫ съставяли библиотеката на Ниневийския дворецъ. Прѣзъ 160-годишното си сѫществуване Британски музей е легнѫлъ на англійския народъ не по́-малко отъ 140 милиона лева. Отъ другитѣ музеи, най-забѣлѣжителенъ е *Саутъ-Кенсинтонски музей*, наредень отъ 1851 насамъ, нъ който притежава, между друго, извайки отъ италиянското възраждане, на които би могла да позавиди дори и сама Флоренция; той има най-вече 7-тѣ чудесни Рафаилови картони, истински картини. Въ сбиркитѣ отъ научни образци човѣкъ вижда и нѣкои отъ прѣдмѣтитѣ, които механицитѣ ходѣтъ да изучватъ съ благоговѣние, най-старитѣ Аркрайтови, Уатови и Стефансонови машини. До Саутъ-Кенсингтонски музей се издига *Източно-Индийски музей*. Тамъ сѫ събрани всичкитѣ минерали, всичкитѣ сурови произведения на Индия и най-забѣлѣжителни прѣдмѣти на индийското искусство. Л. притежава и специални музеи: такъви сѫ геологически музей, основанъ отъ Бича; анатомически музей, отъ Джона Хънтера и др. Отъ библиотекитѣ първа е Библиотеката на Брит. музей, която ако и да притежава около 1,250,000 книги и ржкописи, не е толкова богата колкото парижката Народна Библиотека; въ читалнята на тая библиотека единъ катологъ по име на автори отъ около 1,000 тома и 20,000 съчинения за постоянно употрѣбение, енциклопедии и рѣчници, исторически сбирки сѫ на свободното разположение на читателетѣ, на които се даватъ и книгитѣ, които поискатъ. — Народната Галерия (National Gallery), която се намира въ Трафалгарски площадъ, расте бързо; прѣзъ една отъ послѣднитѣ години, тя се обогатила съ 77 нови трудове, които легнѫли 1, 875,000 лева. Тя съдържа сега по́-вече отъ 1000 картини. Италиянската, холандската, фламандската школи тамъ сѫ блескаво прѣдставени.

Токо-речи всичкитѣ учени дружества въ Л. притежаватъ богати сбирки и специали библиотеки отъ неоцѣнима стойность. Кралевското Дружество, Геологическото Дружество, Химическото Дружество, Антропологическото Дружество, Линеевското Дружество, Астрономическото Дружество, Азиятското Дружество, най-сетнѣ

Географическото Дружество, основано въ 1830, което е зело почина на толкова пѫтувания и изслѣдвания, сѫ всички въ благоденствено положение и располагатъ съ значителни капитали. Зоологическото Дружество е основало въ 1826 въ Regent's Park Зоологическата Градина, най-богатата сбирка отъ животни, която сѫществува на свѣта. Градинарското Дружество има много хубави градини, нъ въ Кю, на зап. отъ **Л.**, се намира Ботаническата Градина, най-богатата и най-добрѣ редената въ Европа; тя принадлежи на правителството. — Отлични между ученитѣ дружества сѫ и Дружеството на Старинаретѣ, Кралевската Академия на Хѫдожествата, Британски Институтъ и др.

Благотворителни заведения въ **Л.** броѭтъ до 1024. Между тия заведения сѫ 181 болници, отъ които 22 общи, 49 специални, 3 лудници, 6 родилници, 324 заведения за образованието на бѣднитѣ разреди. Отъ религиознитѣ дружества, забѣлѣжително е Библейското, което сѣе по цѣлъ свѣтъ безбройни екземпляри отъ Библията на 140 езика. Правителството се брѫка само на заведенията, които то издържа; другитѣ, и тѣ сѫ много повечето, сѫ създадени и се издържатъ отъ частната благотворителность. Нѣкои сѫ много стари и се издържатъ съ своитѣ си доходи. Отъ *расходитѣ*, най-важни сѫ парковетѣ или, както ги наричатъ «бѣлитѣ дробове» на **Л.**; и отъ тия обширни градини най-забѣлѣжителна е Хайдъ-паркъ.

Л. нѣма, за зла честь, доста чиста *вода;* нѣколко квартали добиватъ само една течность пълна съ органически вещества въ разложение, та смъртностьта тамъ е два пѫти или три пѫти по-голѣма отколкото въ кварталитѣ, на които жителитѣ пиѭтъ здрава вода. Повечето вода за пияне на лондонци доставя Темза; а тая рѣка въ долното си течение е отъ най-нечиститѣ. Ала въ сравнение съ онова, което е било до скоро, когато геризитѣ на града сѫ се изливали въ неѭ подобрението е голѣмо. — Температурата на **Л.** е доста равна: тя е едно на друго 9°. 45; прѣзъ най-студения мѣсецъ тя слиза на + 3° и прѣзъ юлия се въскачва на 17°. 48. Нъ годинитѣ различатъ много помежду си: нѣкои зими минуватъ безъ снѣгъ, а други сѫ твърдѣ люти. Ала прѣзъ тоя вѣкъ зимитѣ сѫ били меки и Темза рѣдко е замръзвала. Въ сравнение съ климата на повечето европейски градове, лондонский климатъ е здравъ.

Л. е родината на поети Чосера, Милтона, Попа, Шафтсбери и др.; на държавници Честерфилда, Франциса Бейкъна, Пита, Фокса и др.; на астронома Хяли; на живописци Райта и Хогарта.

Най-сетнѣ, **Л.** е градътъ на противоположноститѣ; до самó, дори всрѣдъ едно богатство и едно самодоволство, съ които нищо не може да се сравнява, се срѣща една сиромашия и едно окаянство бесподобни на свѣта. Леонъ Фоше казва, че столицата на Великобритания е единъ хубавъ медалъ, върху който се познава лесно мощната аристокрация, която владѣе моретата; нъ на опакото на тая паметна плака се чете *Хуайтъ-Чепелъ* и *Сентъ-Гилсъ*, позоритъ на Англия.

История — Кога е основанъ **Л.**, не е извѣстно; знае се само, че въ римско врѣме е билъ становище на римска флота и важенъ търговски центръ. Направата на докове или искуствени пристанища въ 1802 дала силенъ потикъ на неговата търговия, която още повече се увеличила съ употрѣбението на пáрата като двигатель. Слѣдъ това **Л.** се е распространявалъ върху околнитѣ села и градове и е раслъ исполински: лондонското население е било въ 1350 — 90,000 жит.; въ 1600 — 180,000; въ 1650 — 350,000; въ 1700 — 550,000; въ 1750 — 600,000; въ 1801, дата на първото прѣброяване на населението, 864,035; въ 1821 — 1,227,590; въ 1841 — 1,872,365; въ 1861 — 2,803,989; въ 1881 — 3,814,570.

Лондонъ. Градъ въ Канада, 175 килом. на юго-зап. отъ Торонто, на кръстопѫтя на нѣколко желѣзници; 19,745 жит. Развита индустрия; желѣзотопилища, машини, химически произведения, мелници. Правилни улици, хубави кѫщи, много учебни, благотворителни и общополезни заведения.

Лоно, *старобълг.* Обятия, пазуха.

Лопе-де-Вега. Знаменитъ испански поетъ, род. въ Мадридъ въ 1562, умр. въ 1635. На младо врѣме не билъ повече образецъ на благоприличие отъ нѣкои други велики поети, чиито имена не е потрѣбно да се споменуватъ; на старо врѣме се покалугерилъ, безъ да прѣстане да наводнява испанската литература съ поеми и драми, не все отъ духовно или прилично естество. **Л.** билъ идолътъ на съврѣменницитѣ си; и отъ плодоветѣ на труда си живѣлъ въ Мадридъ блескаво, когато много пó-великий отъ него Сервантесъ умиралъ въ сѫщата улица отгладѣ. До толкова народътъ му се удивлявалъ, че самото му име станѫло синонимъ на прѣвъсходство; и говорили за *Лопе брилянтъ*, *Лопе поема*, и други такъви, като за нѣща съвършени. Много врѣме на испанската сцена не се чувало друго освѣнъ **Л.** де Вега; и славата му въ странство (особено, разбира се, въ Италия и въ Франция) била токо-речи толкова забѣлѣжителна. Въ едно качество, понѣ, **Л.** се приема, че е надминѫлъ всички други поети — неговата производителность била нѣщо дивно и бесподобно. Като се оставѭтъ на страна другитѣ многоразлични литературни произведения, само драмитѣ му, на които почива популярностьта му, и които сѫ увѣковѣчили името му, сѫ се прѣсмѣтали да стигатъ на брой не пó-малко отъ 1800. Той самъ, въ единъ отъ нáй-послѣднитѣ си трудове, пó-скромно ги прѣсмѣта на пó-вече отъ 1500, и ни увѣрява, че да напише една цѣла драма въ единъ день не било за него необикновенъ подвигъ. Дори и ако прѣдположимъ, че въ това има нѣщо отъ баснословното, пакъ оставатъ напечатани между петстотинъ и шестстотинъ отъ тия пиеси, които свидѣтелствуватъ за неговата огромна плодовитость. **Л.**, ако и несравненъ по плодовита изобрѣтателность и по способностьта да слага стихове на езика, на който е писалъ, е скѫденъ отъ сериозни качества, та сега се постави на пó-ниско стѫпало отъ Калдерона, прѣемникътъ и донѣйдѣ съврѣменникътъ му. Ала пакъ той е главното украшение на испанската сцена, и доста голѣма фигура

въ драматическата литература на свѣта.

Лопецъ. Носъ на западния брѣгъ на южна Африка, прѣдѣлъ между Долна и Горна Гвинея.

Лордъ, *англ.* (собств. знач. господарь) Наслѣдствена титла на благородство, давана въ Англия; прѣдава се отъ бащата само на най-стария синъ. — **Лордъ-меръ.** Лондонски кметъ.

Лоренъ или **Лотарингия.** Нѣкогашно германско херцогство, раздѣлено по едно врѣме на Горни и Долни **Л.** Горни **Л.** принадлежалъ по-сетнѣ на Станислава Лещински (виж. това име), слѣдъ чиято смъртъ билъ присъединенъ на Франция (1766). Главнитѣ градове на тая франц. область били *Нанси* и *Люневилъ;* отъ нея били съставени департам. на Мааса, Мозель, Мйорта и Вогезитѣ. Една часть отъ мозелския и мйортенския департаменти Германия отнѣ Франций въ 1871. Виж. *Алзасъ.*

Лорисъ-Моликовъ. Русски генералъ, синъ на арменски благородникъ, род. въ Лори, градецъ въ Кавказъ, въ 1826; умр. въ Ница въ 1888. **Л.-М.** зелъ участие въ кръмската война въ прѣзимането на Карсъ; слѣдъ обявлението на войната съ Турция въ 1877, командуваше едно военно тѣло въ Мала-Азия и слѣдъ една несполука, разби неприятеля при Аладжадагъ и прѣсѣче съобщенията на Мухтаръ паша съ крѣпостьта на Карсъ, която прѣзе на 6 ноем. 1877. Тая война му придоби титлата графъ. Той станж най-извѣстенъ въ странство, когато слѣдъ едно трето покушение върху живота на имп. Александра II. покушението на 5 февр. 1880, биде назначенъ прѣдсѣдатель на една върховна комисия съ диктаторска власть, — власть обявена беспрѣдѣлна и която се прострѣ по цѣлата империя, нѣщо безъ прецедентъ дори и въ Русия. Генералътъ едвамъ бѣше постжпилъ на новата си длъжность и биде прѣдмѣтъ на едно посѣгателство (20 февр. 1880): тегли́ револверенъ коршумъ възъ него пръвъ Молодецки, когото той самъ арестува и който на третия день биде наказанъ смъртно. Това го направи още по́-популяренъ. Той биде назначенъ министръ на вжтрѣш. дѣла (авг. 1880) и рѣши имп. Александра да свика едно прѣдставително събрание; нъ между това царьтъ биде убитъ (1 марта 1881). Тогава прѣодолѣ консервативната политика на московската партия и **Л.-М.** биде принуденъ да се оттегли въ частенъ животъ.

Лорнетъ, *фр.* Бусолка, телескопче.

Лоржисъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Масачузетсъ), на двата брѣга на Меримякъ, 42 килом. отъ устието и́ и на сжщото разстояние на сѣв. отъ Бостонъ; на бостонъ-мейнската и др. желѣзници; 45,000 жит. Фабрики за памучни и вълнени стоки и мелници. — **Л.** е билъ обявенъ градъ въ 1847.

Лоржисъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Канзасъ), 40 килом. на сѣв.-ист. отъ Топека, на дѣсния брѣгъ на Канзасъ, на кръстопжтя на желѣзници отъ Канзасъ-сити за Тихи океанъ прѣзъ Топека и отъ Ливжнжртъ-сити за Ню-Шикаго; 12,400 жит. Хубавъ градъ; голѣма търговия. Сѣдалище на държавния университетъ. — **Л.** е билъ обявенъ градъ въ 1854.

Лоржисъ (Сжръ *Томасъ*). Знаменитъ английски живописецъ-

портретистъ, род. въ Бристолъ, 1769—1830, гостилничарски синъ, Рейнолдсовъ ученикъ, придворенъ живописецъ, прѣдсѣдатель на Кралевската Академия на живописството. Портретитѣ му истъщени въ други отношения, често сж неточни въ рисованието.

Лотарингия. Виж. *Лоренъ*.

Лотария (отъ фламандска дума *лотъ*, жребие, сждба). Единъ видъ игра по жребие, въ която човѣкъ добива, въ замѣна на опрѣдѣленъ вносъ пари, нумериранъ билетъ. Отъ тия билети, които сж обикновено многобройни, само нѣколко печелѣтъ; останжлитѣ (сир. притежателетѣ имъ) губѣтъ. Лотаритѣ у насъ сж запрѣтени, освѣнь нѣкои. — У римлянетѣ л. била едно забавление, за да се развеселяватъ гоститѣ на пировετѣ. Лотарийни печалителни билети се туряли въ една паница: единъ робъ носилъ паницата наоколо и всѣкой гостъ си зималъ по единъ билетъ, който му докарвалъ нѣщо важно или прѣдмѣтъ съ нищожна, смѣшна стойностъ. Л. на пировετѣ давалъ домакинътъ. Агрипа далъ на л. публично употрѣбение: слѣдъ свършъка на една театрална игра слѣдвала л. Л станжла игра за печалене пари, каквато е сега, въ по́-новитѣ врѣмена, и най-напрѣдъ въ Холандия, дѣто се прослѣдва до началото на XV-и вѣкъ, послѣ въ Италия, отъ дѣто се прѣнесла въ Франция въ царуването на Франсоа I, въ 1539.

Лотарь I. Внукъ на Карла Велики, императоръ на Западно-римската империя, отъ 843 до 855. Билъ синъ на Лудовика Благочестиви и род. въ 795. Отъ 820 билъ съуправитель на империята; слѣдъ бащината си смъртъ се стремилъ къмъ самодържавие, ала билъ разбитъ отъ брата си при Фонтене. Въ 843 добилъ императорския чинъ, Италия, и тѣсната ивица земя между Германия и Франция, наречена по името му Лотарингия. Раздѣлилъ владѣнията си между тримата си синове и се отдалечилъ въ монастирь. — **Л. II.**, синъ на Л. I, лотарингски краль, умр. въ 869.

Лотарь. Франц. краль, синъ на Лудовика VI Заморски, царув. отъ 954 до 986.

Лотарь. Саксонски дукъ, германски императоръ отъ 1125 до 1137. Въ неговото царуване подкачила борбата на гелфитѣ съ гибелинитѣ.

Лоти *(Пиеръ)*, псевдонимъ на извѣстенъ французски романистъ Жюлиена Вио, род. въ 1850 въ Рошфоръ. Въ романитѣ си Rarahu, полинезийска идилия или Mariage de Loti (1880), le Roman d' un spahi (1881), Fantomes d' Orient и др. Л. рисува екзотически нрави. Въ повѣсти Mon frère Yves, Pêcheur d' Island, Matelot той описва много поетично живота на рибаретѣ. Едно отъ Л-тѣ послѣдни съчинения е Jérusalem—описание на пѫтуванията му въ светитѣ мѣста. Много Л-ви съчинения сж прѣведени на русски.

Лото, *итал.* Единъ видъ игра на щастие, въ която се играе чрѣзъ топки или карти съ означени на тѣхъ нумера.

Лотъ. Синъ Арановъ, внукъ Таринъ, братанецъ Авраамовъ, живѣлъ въ содомското поле; а слѣдъ истрѣблението на Содомъ отъ небесенъ огънь, прѣселилъ се въ планината, дѣто му се добили двама синове, *Моавъ* и *Амонъ*, родоначалници на народитѣ моавитяне и амоняне (*Библ., Бит.* гл. 19).

Лоуелъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Масачузетсъ), 38 килом. на сѣв.-зап. отъ Бостонъ; вжзелъ на желѣзници, които въ единъ районъ отъ 10 килом. тръгватъ по 9 различни посоки; 59,485 жит. Огромна памучна промишленость. Едни водопади на р. Мерямкъ, 10 метра високи, доставятъ водната сила за фабрикитѣ, които сж дали на тоя градъ името «американски Манчестеръ». Тия фабрики потребяватъ 20,000,000 килогр. памукъ на година. Градътъ има хубави площади, около 30 църкви и грамадни учебни заведения.

Лоуестофтъ. Английски градъ, укрѣпено пристанище на Сѣверно море, 64 килом. на сѣв.-ист. отъ Ипсуичъ; двѣ желѣзници го свързватъ съ Норуичъ и съ Лондонъ прѣзъ Ипсуичъ; 16,755 жит. Фабрики за корабни ортоми и платна, корабостроителници.

Лоцманъ, *герм.* Водачъ на кораби прѣзъ опасни мѣста въ пристанища и други; оттука *лоцманство, лоцмански.*

Лояленъ (фр. *лоа*, законъ). Вѣренъ, вѣрноподданъ; прямодушенъ, честенъ. — **Лоялность.** Вѣрность, вѣрноподданически чувства; честность.

Луалаба. Име дадено на горното течение (около 2000 килом.) на р. Конго. Извира въ сѣверния склонъ на планинитѣ, които съставятъ водораздѣла между Конго и Замбеза. Минува прѣзъ езеро Касали (езеро Линколнъ у Ливингстона), образува единъ редъ езера извѣстни подъ общото име *Камоландо*, послѣ се слива съ Лувона или Срѣдна Луалаба; тѣ се вливатъ въ езеро Ланджи и излизатъ отъ него, та образуватъ Конго. *Стенли* разрѣши задачата, че двѣтѣ *Луалаби* сж горното течение на Конго (1877 г.).

Луапула. Единъ отъ голѣмитѣ притоци (около 2,000 килом.) на Конго, извира на юго-ист. отъ езеро Танганика въ планини Чингамбо, носи името Чамбези до езеро Бангуело, минува прѣзъ това езеро и прѣзъ езеро Моеро, слиза отъ водопадъ на водопадъ прѣзъ планини Митумба и Вяно и се влива въ Луалаба, близо до езеро Ланджи. Много врѣме се е вѣрвало, че Луапула е начинателната рѣка на Конго. По-новитѣ изслѣдвания открихж, че Луапула трѣбва да остави тая роля на Луалаба. Д-ръ Райхардъ дава въстърженно описание на земята, прѣзъ която минува Луапула. Тя е «райска земя, която никое перо не може да опише» и «мрачнитѣ, нъ бистри води на рѣката текжтъ между брѣгове покрити съ дѣвствени гори отъ фиников дървеса» и др.

Лувенъ. Белгийски градъ, 24 килом. на сѣв.-ист. отъ Брюкселъ, на р. Дила; ц. на желѣзници за Брюкселъ, Лиежъ, Намюръ, Монсъ; 37,843 жит. Фабрики за бира, химически произведения, кóла и др. — *Лувенски каналъ* чрѣзъ Рюпелъ [Дила и Голѣма Нета съединени образуватъ р. Рюпелъ, 10 килом. дълга, която се влива въ Шелда] туря тоя градъ въ съобщение съ Шелда и съ Анверсъ. Старъ и прочутъ университетъ съ голѣма библиотека и ботанич. градина. — Л. Пръвъ пжть се споменува въ историята по поводъ на една побѣда при него на германския императоръ Арнула надъ норманднитѣ въ 892; тая голѣма битва се свършила съ такъво клане на варваретѣ, че сто хиляди отъ

тѣхъ останжли, казватъ, на бойното поле.

Лувръ. Една отъ нáй-хубавитѣ обширни сгради въ Парижъ, на дѣсния брѣгъ на Сена, нѣкогашенъ царски дворецъ, сега отреденъ за музей. **Л.** първенъ билъ само една кула, построена въ 1204 отъ Филипа Августа да затварятъ въ нея държавни прѣстжпници; а сега е достигнжлъ да е нáй-богатий музей на свѣта. Токо-речи всичкото си величие е добилъ прѣзъ XIX-и вѣкъ. Въ 1798 е билъ обогатенъ съ Наполеоновитѣ обири въ Италия. Отъ тогава всѣко ново французско правителство е залѣгало да разшири и усъвършенствува всичкитѣ отдѣления на музея. Никога не е сжществувалъ музей който може да се сравнява по обширность и по съвършенство на наредбата съ луврския.

Лугано. Швейцарски градъ, на едноименното езеро, единъ отъ тритѣ гл. града на кантонъ Тесенъ, 52 килом. на сѣв.-зап. отъ Миланъ; станция на Сенъ-Готарската желѣзница, отъ Люцернъ за Миланъ; 6,130 жит. Едно отъ нáй-живописнитѣ мѣста на кантона.

Луганско езеро между Швейцария (кантонъ Тесинъ) и Италия (Ломбардия); 24 килом. на-длъжъ и 2 на-ширъ; простр. 4,860 хектара. Срѣдна дълбочина 150 метра и нáй-голѣма дълбочина 274 метра. Изобилва съ риба. Има много привлѣкателенъ изгледъ.

Луганскъ. Градъ въ европ. Русия (екатеринославска губ.), 279 килом. на ист. отъ Екатеринославъ и 26 килом. на юго-ист. отъ Славяносербскъ; станция на клонъ отъ желѣзницата Краматорофка-Звѣрево; 14,970 жит. Търговия съ жито и добитъкъ. Въ околностьта рудници.

Луго. Испански градъ, 430 килом. на сѣв.-зап. отъ Мадридъ, на р. Минио и на желѣзницата отъ Короня за Мадридъ; 18,900 жит. Търговия съ добитъкъ. Фабрики за капели. Топли минерални води, извѣстни още въ римско врѣме.

Луго. Итал. градъ, 25 килом. на зап. отъ Равена, на желѣзницата отъ Болония за Равена; 8,670 жит. **Л.** е прочутъ по хубостьта на женитѣ си.

Луда Яна. Лѣвъ притокъ на Марица, извира въ Срѣдна-гора надъ Панагюрище между върхове Буная и Братя, прибира отлѣво *Стрълешка рѣка* и се влива въ Марица до с. Адакиой, близу при Пловдивъ. Нáй-сгоденъ коларски пжть прѣзъ Срѣдна-гора е шосето отъ Панагюрище за Пазарджикъ по течението на **Л.-Я.**

Лудими. Мицраимови потомци, за които се вѣрва, че живѣли въ една африканска страна близу до Етиопия *(Библ.)*.

Лудовикъ. Виж. *Луи.*

Лудовикъ I, *Велики.* Унгарски и полски краль, род. въ 1326, умр. въ 1382, наслѣдилъ баща си Шароберта на унгарския прѣстолъ, испждилъ евреитѣ изъ държавата си, покорилъ побунениятѣ трансвалци, помогнжлъ въ 1344 на вуйка си Казимира III, полски краль, среща Ивана Слѣпи, чешски краль, отблъснжлъ едно нахлуване на турцитѣ въ Трансилвания, наказалъ побунениятѣ кроати и власи. Венециянцитѣ му отнели Зара, която той въ една втора война завоевалъ съ цѣла Далмация (1348). Избранъ полски краль въ 1370. — **Л. II,** унгарски и чешски краль, род. въ 1506,

умр. въ 1526, наслѣдилъ баща си Владислава VI въ 1515, изгубилъ среща султанъ Сюлеймана II битвата при Мохачъ (1526) и се удавилъ въ едно блато, когато бѣгалъ.

Лудовикъ I. Германски императоръ отъ 814 до 840, сжщий Луи I, синътъ на Карла Велики, французски краль (виж. *Луи*). — **Л. II**, *Млади*, германски императоръ, отъ 855 до 875, синъ на Лотаря I. Коронясанъ отъ папа Сергия за ломбардски краль. Разбилъ въ 848 сарацинитѣ при Беневентъ въ Италия. Слѣдъ смъртьта на бездѣтния си братъ Карла (863), добилъ половината отъ държавата му; а кога умр. братъ му Лотарь, Карлъ Плѣшиви и **Л. II** завладѣли Лотарингия. — **Л. III**, *Слѣпи*, германски императоръ отъ 900 до 903, внукъ на **Л. II**. — **Л. IV**, *Дѣтето*, германски императоръ отъ 908 до 911. Въ неговото царуване цѣла Лотарингия се присъединила на Германия; ала анархията въ държавата му дала възможность на унгаретѣ да му наложжтъ да имъ плаща годишна дань. Той билъ послѣдний карловингски императоръ. – **Л. V**, *Баварски*, германски императоръ отъ 1314 до 1347, род. въ 1286, синъ на Л. Строги, баварски дукъ. Билъ избранъ за герм. императоръ отъ едно болшинство, ала меншеството прогласило за императоръ братовчеда му, Фридриха Хубави австрийски. **Л.**, слѣдъ 8-годишна борба, побѣдилъ противника си, заробилъ го и го накаралъ да се отрѣче отъ всѣко притезание на прѣстолонаслѣдството. Л. поддържалъ въ Италия Висконтитѣ среща папата, за което въ 1324 билъ отлжченъ отъ цръквата, и въ сжщото врѣме папата (Иоанъ XXII) му заповѣдалъ да се яви прѣдъ него; нъ той се отнеслъ до единъ всеобщъ съборъ, и ратисбонската диета обявила папската заповѣдь за неоснователна и безсилна. Въ 1327, **Л.** обявилъ папата еретикъ, прѣдприелъ единъ походъ въ Италия, коронясалъ се въ Миланъ краль, а въ Римъ императоръ. Чрѣзъ неговото влияние папа Иоанъ билъ сваленъ отъ папския прѣстолъ и Петръ Корбиерски, подъ името Николай V, направенъ антипапа. **Л.** подкачилъ война съ Флоренция и съ Неаполъ, завладѣлъ Долна-Бавария, стремилъ се да добие Тиролъ, и наслѣдилъ по жена си, Маргарита холандска, земитѣ: Холандия, Зеландия, Фрисландия и др. Германскитѣ князове, отъ страхъ, че моществото му ставало все по́-голѣмо и по насжскването на папа Иоана XXII и на Франция, избрали намѣсто него за императоръ Карла IV. **Л.** умрѣлъ скоропостижно близу до Мюнхенъ, когато се готвилъ за походъ среща Римъ.

Лудъ. Симовъ синъ, който минува за родоначалникъ на лидянетѣ въ Мала-Азия *(Библ.)*.

Лужичане. Народъ отъ словѣнското племе, който нѣкога населявалъ цѣла Лузация (виж. *Лузация)* и въ XIII-и вѣкъ господствувалъ въ много области на сѣверна Германия. Сега л. захващатъ само хълмистата, плодородна равнина между Бреславль и Дрезденъ. По Шафарика, тѣ сж по́-малко отъ 150,000. Говорѣтъ едно особено словѣнско нарѣчие, *лужицки*, и иматъ своя литература. Отличаватъ се по промишлената си дѣятелность.

Лузация, по герм. *Лаузицъ*. Страна въ сѣверна Германия, която принадлежи една часть на Пру-

сия и една часть на кралство Саксония. Образувала нѣкога двѣ независими маргграфства, Горна-Лузация и Долна-Лузация; простр. 5,940 чет. килом.; население, 500,000 жит. Л. била цѣла населена отъ лужичане, венеди и други народи отъ словѣнското племе, отъ които до сега сж уцѣлѣли отъ понѣмчване само една малка часть отъ лужичанетѣ (виж. това име). Въ 928, тя станжла подвластна на германския краль Хенриха I; въ врѣмето на Отона I (968) жителитѣ ѝ се покръстили. Маргграфитѣ добили истинска власть само въ 1031, и то само въ Долна-Лузиция, а Горна Л. се подчинила на сюзеренството на Полша. Въ началото на XIII-и вѣкъ Горна Л. подпаднжла подъ властьта на Брандебургския домъ, а въ началото на XIV-и вѣкъ Долна Л. се подчинила на Чехия. Слѣдъ това, Л. подпаднжла подъ властьта на Унгария (1467), и на Австрия сжщеврѣменно съ Чехия (1526). Въ 1635, тя била отстжпена отъ Фердинанда II австрийски на Саксония и отъ тогава дѣлила сждбинитѣ на тая страна. Въ 1815, Долна Л., заедно съ източната и сѣверната части на Горна Л., влѣзла въ състава на Прусия.

Лузинянъ. Франц. болѣрско семейство отъ рода на капетинитѣ (виж. това име), което дало крале на Иерусалимъ, Кипръ и Армения. Нáй-забѣлѣжителний отъ тия крале е *Гюй де* Л., яфенски графъ, който станжлъ иерусалимски краль, въ 1186, чрѣзъ женитбата си за Сибила, дъщеря на краль Амори I. Побѣденъ и заробенъ отъ Саладина, въ битвата при Тивериада (1187), той се отказалъ отъ иерусалимския прѣстолъ за да добие свободата си, и купилъ о-въ Кипръ отъ Ричарда Лъвово-сърдце; той умрѣлъ въ 1194. Лузиняновци владѣли о-въ Кипръ до XV-и вѣкъ (1489), когато го отстжпили на венециянцитѣ, отъ които го зели турцитѣ въ 1571.

Луи или Лудовикъ. Име на слѣднитѣ френцузски крале: —

Л. I, *Благочестиви.* Синъ на Карла Велики, род. въ 778, императоръ на подновената отъ баща му Западна империя и френцузски краль отъ 814 до 840. Потжпкалъ една буна на внука си Бернарда, италиянски краль (818), оженилъ се за Юдита, баварска княгиня (819) и, прѣзъ царуването си, се борилъ за прѣстола съ синоветѣ си, които сполучили веднжшъ за малко врѣме да го свалжтъ. Прѣемникътъ му на империята билъ Лотеръ, а прѣемникъ му въ Франция — Карлъ Плѣшиви.

Л. II, *Заекливи.* Синъ на Карла Плѣшиви, род. въ 846, франц. краль отъ 877 до 879. Умр. внезапно. Побудилъ съ слабостьта си васалитѣ къмъ непокорство.

Л. III. Синъ на **Л. II,** род. въ 863, франц. краль отъ 879 до 882. Билъ принуденъ да изостави една часть отъ Лоренъ на Лудовика Германски, който му успорявалъ прѣстола; зелъ за другарь въ царуването брата си Карломана, па и билъ принуденъ да припознае Карломановия тестъ Бозона за арски и провансски краль; въ 881 одържалъ блескава побѣда надъ нормандцитѣ. Умр. бездѣтенъ, и го наслѣдилъ братъ му Каломанъ.

Л. IV, *Задморски* (понеже билъ въспитанъ въ Англия). Синъ на Карла III, род. въ 921, франц. краль отъ 936 до 954. Борилъ се смѣло среща унгарцитѣ, които нахлули въ държавата му (937) и

среща нормандцитѣ, които го заробили и задържали нѣколко врѣме Лаонъ и Нимъ. Добилъ освобождението си, благодарение на намѣсата на германския императоръ Отона Велики.

Л. V, *Лъниви*. Синъ на Лотаря II, род. въ 966, краль отъ 986 до 987. Умрѣлъ отровенъ, и съ него изгаснѫла династията на карловингитѣ въ Франция.

Л. VI, *Кравени*. Синъ на Филипа I, род. въ 1081, краль отъ 1108 до 1137. Тоя монархъ прѣдприелъ среща голѣмитѣ васали, съ подкрѣпата на духовенството и градоветѣ, борбата, която нáй-сетнѣ се свършила съ административната и монархическата централизация. Той още се борилъ съ Хенриха I, англ. краль, който владѣялъ Нормандия. Установението въ Франция на първитѣ общини брои годинитѣ си отъ врѣмето на тоя краль.

Л. VII. Синъ на **Л. VI.**, род. въ 1120, краль отъ 1137 до 1180. За да си отмъсти на шампанския графъ, тои краль изгорилъ въ една цръква 1200 души, за което билъ отлѫченъ отъ цръквата и пò-сетнѣ простенъ. Като за искупление на грѣха си, **Л. VII** прѣдприелъ нещастния втори кръстоносенъ походъ съ Конрада III, герм. императоръ. Когато се върнѫлъ, развелъ се съ жена си, Елеонора аквитанска, която се оженила за Хенриха II, англ. краль, и му доставила съ това Аквитания, което положило нáчалото на англійското мощество на франц. земя.

Л. VIII, *Лъвъ*. Синъ на Филипа-Августа, род. въ 1187, краль отъ 1223 до 1226. Повиканъ въ Англия отъ баронитѣ, побунени срещу Иванъ Безземни, билъ коронясанъ въ Лондонъ (1216), нъ побѣденъ при Линколнъ (1217), билъ принуденъ да мине пакъ протока. Като франц. краль, отнелъ на англичанетѣ нѣколко града и дигнѫлъ кръстоносенъ походъ среща албигойцитѣ.

Л. IX или *Свети Л.* Синъ на **Л. VIII**, род. въ 1215, краль отъ 1226 до 1270. Царувалъ първенъ подъ опеката на майка си Бланка кастилска, която свършила войната среща албигойцитѣ. Въ 1248 прѣдприелъ единъ кръстоносенъ походъ; въ 1249 завоевалъ Дамиета, нъ на другата година билъ заробенъ. Като откупилъ освобождението си, останѫлъ въ Палестина отъ 1250 до 1254, а послѣ се върнѫлъ въ Франция, дѣто въвелъ важни прѣобразования. Въ 1270 прѣдприелъ новъ кръстоносенъ походъ и отплувалъ къмъ Тунисъ, съ надежда да обърне тунисския краль въ християнството, нъ умрѣлъ отъ чумата при обсадата на Тунисъ.

Л. X. Синъ на Филипа Хубави, род. въ 1289, краль отъ 1314 до 1316. Накаралъ да удушатъ жена му, Маргарита бургундска.

Л. XI. Синъ на Карла XII, род. въ 1423, краль отъ 1461 до 1483. Като прѣстолонаслѣдникъ, участвувалъ въ заговоритѣ среща баща му. Отъ когато се въцарилъ, заловилъ се да гони знатнитѣ и привилегиитѣ имъ, лишилъ бургундския дукъ отъ владѣнията му, обхождалъ се жестоко съ членоветѣ на семейството си, изобщо възстановилъ моществото на Франция, макаръ и съ бесчовѣчни мѣрки; той билъ единъ отъ нáй-добритѣ политици на врѣмето си.

Л. XII, *Бащата на народа*, прѣзиме, което заслужилъ съ кроткото и справедливото си правле-

ние. Билъ отъ орлеанския домъ и прѣвнукъ на Карла V. род. въ 1462, цар. отъ 1498 до 1515. Като внукъ на Валентина Висконти, заявилъ притезание на Миланъ и го завладѣлъ въ 1499, съединилъ се съ Фердинанда арагонски за завоеванието на Неаполъ, нъ послѣ оставилъ Неаполъ въ ржцѣтѣ на испанцитѣ. Влѣзълъ въ Камбреския съѭзъ среща Венеция; нъ послѣ, катоималъ за противници Свещения съѭзъ, изново изгубилъ Миланъ. Кждѣ края на царуването му, нахлули въ Франция англичанетѣ и одържали побѣда при Гинегатъ, а швейцарцитѣ и нѣмцитѣ обсадили Дижонъ; нъ дохождането на папския прѣстолъ на Лъва X помогнѫло на Л. XII да сключи миръ.

Л. XIII. Синъ на Хенриха IV и Мария Медичи, род. въ 1601, въцарилъ се въ 1610 подъ майчиното си настойничество. До 1624 министритѣ му не направили токо-речи нищо за Франция; нъ не било така, когато пръвъ министръ станѫлъ Ришлйо. Великий кардиналъ гонилъ трояка цѣль: 1) да унижи благороднициτѣ, 2) да съсипе протестантитѣ като политическа партия и 3) да унижи австрийския домъ (виж. *Ришлйо*). Колкото за Л. XIII, той слѣдвалъ по́-вече или по́-малко кротко съвѣтитѣ на кардинала. Умр. въ 1643.

Л. XIV. Синъ на Л. XIII, род. въ 1638, царувалъ отъ 1643 до 1715. Не билъ още на петъ години, когато наслѣдилъ баща си подъ настойничеството на майка си, Мария австрийска. Благодарение на Мазарина, царицата съ голѣма мжка одържала връхъ въ фрондата — междуособната война на парламента съ дворцовата партия. Прѣзъ малолѣтието на младия краль, Франция добила чрѣзъ вестфалския миръ голѣма часть отъ Елзасъ, а чрѣзъ пиринейския Русилйонъ и Конфланъ отъ Испания; по пиринейския договоръ Л. XIV се и оженилъ за инфанта Мария Терезия (1659). Отъ 1661, слѣдъ Мазариновата смъртъ, Л. XIV захванѫлъ да царува самостоятелно и доставилъ на Франция въ всички отношения първо́то мѣсто между европейскитѣ държави. Прочутитѣ му думи: L'Etat, c'est moi (азъ съмъ държавата) показватъ ясно ржководителното начало на политиката му. Първо́то му дѣло било да отстрани Фуке, чието разсипничество изпразнило франц. съкровище. Колберъ уредилъ финанситѣ, съживилъ промишленостьта, търговията и литературата. Лувоа създалъ военната сила. Въ 1667 Л. XIV отнелъ на Испания Артоа и една часть отъ Фландрия, въ 1670 завоевалъ Лоренъ и нахлулъ прѣзъ майя 1672 въ Холандия; чрѣзъ това влѣзлъ въ война съ Испания и Германия, ала по мира въ Нимвехенъ въ 1678 одържалъ за себе си холанд. погранични мѣста, Франшконте, Фрейбургъ и Брейзахъ на дѣсн. бр. на Рейнъ. Съ политиката си отпослѣ той придобилъ още нѣколко мѣста въ Елзасъ и Нидерландитѣ, а въ 1681 завладѣлъ и Стразбургъ. Дворътъ му въ това врѣме билъ на́й-блескавий, образецъ на подражание въ Европа, въ която захванѫли да господствуватъ франц. езикъ, литература и моди. Като прѣдставитель на Бога на земята, който «участвува въ знанието му, както въ властьта му», Л. XIV, откакъ докаралъ голѣмцитѣ до единъ видъ

блескаво състояние на слуги, захванѫлъ и да приписва на себе си заслугитѣ на министритѣ, които му служили. Затова и билъ наистина самъ държавата, и всичко се пръвивало прѣдъ него, благородници, парламентъ, граждане, дори и духовенство. Деспотизмътъ му го тласнѫлъ на старо врѣме да гони хюгенотитѣ; затова и отмѣнилъ Нантския указъ въ 1685. Отъ друга страна, той бранилъ отъ папитѣ самостоятелностьта на франц. цръква. Поради притезанията му на Пфалцъ и келнския курфирски изборъ, избухнѫла (1688) една война съ Германия, морскитѣ държави, Испания и Савойя, която се свършила съ Рисвикския миръ въ 1697. Въ 1700 **Л.** постигнѫлъ цѣлта си: внукъ му Филипъ V билъ признатъ за наслѣдникъ на испанската корона отъ Карла II, което причинило *войната за испанското наслѣдство*, въ която се съединили среща **Л.** Нѣмската империя, Савойя, Англия, Холандия и Португалия. Ала доклѣ траяла войната, съѫзътъ се развалилъ, и **Л.** сключилъ утрехтския (1713), ращадския и баденския договори (1714). **Л.** умрѣлъ въ 1715. Дѣцата му умрѣли по́-рано, та го наслѣдилъ внукъ му **Л.** XV. Въ това царуване французската книжнина и искусства се довели до висока степень съвършенство отъ една плеяда блескави прозаици, поети и артисти. *Корнейль*, *Расинъ*, *Молиеръ* въ театра, *Лафонтенъ* и *Боало* въ поезията, *Босюе*, *Фенелонъ* въ краснорѣчието, *Лабрюйеръ* и *Ларошфуколъ* въ нравствената критика, *Паскалъ* въ философията, дукъ *Сенъ-Симонъ* и *Рецъ* въ историята, *Пусенъ*, *Мансаръ*, *Пюже* въ искусствата сѫ били главнитѣ прѣдставители на *вѣка* на **Л.** XIV. Виж. Волтеръ, Siècle de Louis XIV; Лемоне, Essais sur l'établissement monarchique de Louis XIV (Пар. 1818); С.-Симонъ, Mémoires complètes et authentiques sur le siècle de Louis XIV (Пар. 1829); Мишле, Louis XIV et la révocation de l'Edit de Nantes (Пар. 1860); виж. и русския прѣводъ на съч. на Дюма: *Людовикъ XIV и его вѣкъ*.

Л. XV. внукъ на **Л.** XIV, синъ на прѣстолонаслѣд. Луи, род. въ 1710, царув. отъ 1715 до 1774 първень подъ регентството на орлеан. дукъ, когото замѣстилъ въ 1723 бурбонский дукъ, който оженилъ краля въ 1725 за Мария Лещинска, а него смѣнилъ въ 1726 кардиналъ Флёри. Слѣдъ смъртьта на кардинала, краля ржководили любовницитѣ му. Помпадуръ склонила **Л.** на съѫзъ съ Австрия, та Франция се намѣсила въ Седемгодишната война. Отъ 1758 властьта е въ ржцѣтѣ на дукъ Шоазйола, и въ това врѣме французската корона пакъ пада въ кальта, царуватъ любовницитѣ. Изобщо въ всичкото врѣме на правлението си **Л.** се намиралъ подъ влиянието на други. Той умрѣлъ въ всеобщо прѣзрѣние. Възмутени отъ развалата, която се прострѣла по самитѣ стѫпала на прѣстола, философитѣ и икономиститѣ отъ XVIII вѣкъ, въздѣйствували съ писанията си среща злоупотрѣбенията: *Волтеръ*, *Монтескйо*, *Русо*, *енциклепедиститѣ* и *физиократитѣ* създали едно силно течение въ общественото мнѣние, въ сѫщото врѣме, когато *Франклинъ*, *Галвани*, *Лавоазие*, *Линей*, *Бюфонъ*, *Жюсйо* упѫтили наукитѣ по новц пѫтеки.

Л. XVI. Синъ на франц. прѣстолонаслѣдникъ Луи и внукъ на **Л. XV**, род. въ 1754, царув. отъ 1774, погинѫлъ на ешафота въ 1793. Всрѣдъ единъ отъ на́й-развратнитѣ дворове, пораслъ умѣренъ, честенъ и нравственъ, нъ билъ слабъ по характеръ. Още въ 1770 се оженилъ за Мария Антоанета австрийска и подпаднѫлъ подъ нейното влияние и подъ влиянието на царедворцитѣ. Когато се възкачилъ на прѣстола, всѫдѣ въ Франция прѣобладавали нѣмотия и недоволство. Въ началото на правлението му, Тюрго и Малеръ влѣзли въ пѫтя на реформитѣ; нъ реформаторитѣ били съборени отъ аристокрацията. Сѫщата участь постигнѫла и Некера, който желалъ да се облагатъ съ данъци и привилегированитѣ до тогава класове. Колона намѣрилъ за нѣколко врѣме пари чрѣзъ заеми; нъ народното негодование расло. Свикването на едно народно събрание (въ което да засѣдаватъ прѣдставителе отъ духовенството, отъ благородницитѣ и отъ народа) захванѫло да се иска отъ всѣкой кѫтъ на Франция; нъ намѣсто това, кралътъ растурилъ и парламента (събранието на знатнитѣ), който разисквалъ неспособноститѣ на Бриеновото правителство и разблудната расточителность на двора. Работитѣ станѫли още по́-лоши, когато единъ кралевски указъ заповѣдалъ да прѣстане съкровището да плаща въ брой освѣнь на войскитѣ. Некеръ билъ повиканъ пакъ на властьта. Рѣшило се да се свика народно събрание; и, по Некеровия съвѣтъ, съ цѣль да се добие единъ прѣвѣсъ на влиянието на благородницитѣ, духовенството и двора, прѣдставителетѣ на народа били въ двойно число. Народното събрание поискало ограничение на кралевската властъ. Въ 1790 кралътъ се заклѣлъ въ една конституция. Нъ недовѣрчивостьта къмъ него се увеличила. Прѣзъ юн. 1791 той се опиталъ напразно да бѣга, както били избѣгнѫли нѣкои князове и много благородници. Бѣгството, тайното му поддържане емигрантитѣ и прѣговоритѣ му съ чужди държави го докарали да изгуби съвсѣмъ популярностьта си. Конвентътъ (революционно народно събрание), който на 11 септ. 1792 прогласилъ републиката, осѫдилъ на 7 ян. 1793 съ 383 гласа противъ 310 **Л. XVI**, като «виновенъ за съзаклетие среща свободата на народа и посѣгателство на всеобщата беспечность на държавата» на смъртно наказание. Присѫдата се привела въ испълнение на 9 ян. сѫщата година. Виж. *Франция*, подъ заглавие *История*, и *Мирабо*. Виж. и *Послѣднитѣ дни на Лудовика XVI*, отъ Вилх. Рулмона, прѣвелъ отъ нѣмски В. Вебершевичъ (Русе, 1893); Сулави, Mémoires historiques et politiques du règne de Louis XVI, и Бариеръ, La cour et la ville sous Louis XIV, XV et XVI.

Л. XVII. Втори синъ на Л. XVI и на Мария Антоанета австр., род. въ 1785, а слѣдъ братовата си смъртъ въ 1789 прѣстолонаслѣдникъ. Ако и затворенъ, князоветѣ емигранти го прогласили слѣдъ бащината му смъртъ франц. краль. Изглежда установено, че той умрѣлъ въ затвора въ 1795, нъ нѣкои писатели притезаватъ, че му се дало възможность да избѣгне, като на мѣстото му се оставило едно болно дѣте. Слухътъ, че той не умрѣлъ, а побѣгнѫлъ, далъ поводъ за появението на много самозванци, отъ конто на́й-

[illegible] в Брюнсвик и Брауншвайг се отличил, следъ Ватерлоското падение, за пръвъ пъть [illegible] [illegible] [illegible]

нието му за регентъ. Слѣдъ нѣколко деня той билъ провъзгласенъ краль на една конституционна монархия (28 юл. 1830). Поставенъ между крайности, той залѣгалъ да управлява умѣрено и да пази равновѣсие между всичкитѣ партии, та политиката му станжла извѣстна съ името срѣдна (juste milieu). Крайнитѣ демократи го мразили, и нѣколко покушения на живота му били направени. Прѣзъ неговото царуване били прѣдприети или съвсѣмъ свършени много общополезни работи; Франция се покрила съ добри пжтища и канали; единъ законъ отъ 1842 прѣдвиждалъ направата на голѣми линии желѣзни пжтища; Парижъ, Лионъ, Греноблъ били оградени съ укрѣпления; Варсайлский дворецъ билъ обърнжтъ въ прѣвъсходенъ исторически музей. На чужбина, Франция помогнжла на Белгия да се отдѣли отъ Холандия, па и женитбата на дъщерята на франц. краль княгиня Луиза съ белгийския краль свързала съ тѣсни връски Белгия съ Франция (1832); сключилъ се *четворенъ съжзъ* между Франция, Англия, Германия и Португалия за обеспечение мира въ Пиринейски полуостровъ (1834); Франция помогнжла на египетския паша Мехмедъ Али въ войната му съ султана, което насмалко щѣло да постави французетѣ въ борба среща цѣла Европа (1840), да не било **Л.** Филиповото миролюбие. Нáй-сетнѣ, името на **Л. Ф.** е свързано и съ историята на нашото освобождение отъ турското иго. По инициативата на тоя краль, както и по съвѣтитѣ на сина му, немюрския дукъ, и на тогавашния министръ на вънкашнитѣ работи, Гизо, прѣзъ 1841 се испратилъ Бланки (виж. *Бланки, Екзархъ*) въ България да изучи на самото мѣсто ужасното положение на народа ни, което настанжло съ българското възстание въ Пиротско, Нишко и Лѣсковско. Слѣдствието отъ тая французска мисия било, че Франция, чрѣзъ цариградския си посланикъ графъ де Понтоа, съ първа по рода си нота, отъ 1841, протестирала прѣдъ султана противъ звѣрствата извършени надъ българетѣ.

Изобщо, **Л.** Ф-вото царуване било твърдѣ задоволително за Франция; нъ то се свършило нещастно: нѣкои партии отдавна искали едно прѣобразование на избирателната система, и понеже не добили тая реформа, избухнжла февруарската революция въ 1848. Тогава **Л. Ф.**, като видѣлъ, че не може да се ослони на народната гвардия, си далъ оставката въ полза на внука си, парижския графъ. Това не помогнжло, защото камарата на прѣдставителетѣ отказала да припознае момчето за краль. Прогласила се република. Между това **Л. Ф.** се намѣрилъ въ необходимостьта да побѣгне съ семейството си послѣденъ пжть въ Англия. Той умрѣлъ въ Клермонъ въ 1850.

Л. Ф. е ималъ 8 чада: петима синове (орлеанский дукъ, немюрский дукъ, жоанвилский князъ, омалский дукъ и монпансиерский дукъ) и три дъщери (княгиня Луиза, отпослѣ белгийска кралица; княг. Мария, отпослѣ вюртембергска дукиня; и княг. Клементина, отпослѣ саксъ-кобургъ-готска княгиня, августейшата майка на Н. Ц. В. българския князъ Фердинанда I).

Луизиада. Купъ о-ви въ Меланезия, на юго-источния край на

Нова-Гвинея, отъ която съставя едно продължение. Състои отъ три голѣми о-ва и много малки островчета; простр. 2,200 чет. килом. Жителетѣ, папуаси, ходятъ голи, и сж диви и много войнствени. **Л.** е открита отъ Бугенвила въ 1768. По една спогодба отъ 1885 между Англия и Германия, тя съставя частъ отъ англійскитѣ владѣния въ Нова Гвинея.

Луизиана. Една отъ Съединенитѣ Държави, на юго-западъ, на сѣверния брѣгъ на Мексикански заливъ, между държава Тексасъ на зап. и държава Аркансасъ на сѣв. Простр. 117,633 чет. килом. и насел. 1,150,000 жит., отъ които по́-вече отъ ¼ негри. Земята е една равнина по двата брѣга на Мисисипи и много плодородна. Климатътъ е изобщо здравъ. Главнитѣ произведения се захарь, оризъ и памукъ. По производството на захарьта никоя друга отъ Съединенитѣ Държави не може да се сравнява съ неж нито отъ далечь. **Л.** произвожда на година около 170 милиона килогр. захарь и 500 милиона килогр. петмесъ, по́вече отъ 10 милиона килогр. оризъ и около 500,000 бали памукъ. Слѣдъ тия три главни произведения върви царевицата. Лозата вирѣе, нъ се произвожда грамадно количество грозде, а не и вино.— **Л.** още принадлежи на на́й-гориститѣ страни. Черната мечка, вълкътъ и пантерата се срѣщатъ още много рѣдко; нъ има много диви котки, видри, верверици и на́й-вече къртици, америк. крокодили, костенурки, диви патки и всждѣ дребни птици. — Надарена отъ природата съ корабоплавателни пжтища (около 3,000 килом.), **Л.** е имала нужда отъ малко желѣзници; сега притежава една мрѣжа отъ 1,000 килом., на която центрътъ е *Нови Орлеанъ*, сѣдалище на главното управление. Други гл. градове сж Батонъ-Ружъ, Начиточесъ, Мядисънвилъ, Джаксънъ, Поанъ-Купе и др. Въ **Л.** има 6 колегии, по́вече отъ 1000 училища и много публични библиотеки. На дѣцата на негритѣ не е позволено да се учжтъ въ сжщитѣ училища съ бѣлитѣ дѣца. — **Л.** е наречена така въ честь на франц. краль Луи XIV отъ французетѣ, които пръви, въ края на XVII-и вѣкъ, колонизирали тая страна. Колонията принадлежала до 1762 на Франция, послѣ на Испания, отъ 1800 пакъ на Франция, а въ 1803 била отстжпена на Съединенитѣ Държави за 75,000,000 лева. Въ началото на междуособната война въ 1862 **Л.** се присъединила къмъ сепаратиститѣ, и тя може-би на́й-много пострадала отъ тая война и отъ унищожението на робството.

Луисбургъ. Градъ въ Нова Шкоция, пристанище на юго-източния брѣгъ на о-въ Капъ-Бретонъ; край на желѣзница отъ Сидни; 10,000 жит. Голѣмо риболовство (моруни). Морска битва между французетѣ и англичанетѣ, съ блескава побѣда на послѣднитѣ, въ 1758.

Луисвилъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Кентжки), на лѣв. бр. на Охио при водопадитѣ му, свързанъ чрѣзъ желѣзници съ сѣвернитѣ и источнитѣ държави; 200,000 жит. Градътъ, въ една равнина, е построенъ правилно, съ широки улици и площади. Два моста го съединяватъ съ Ню-Албани и Джеферсънвилъ, който се намира въ държава Индиана; единъ отъ тия мостове, каменъ и желѣзенъ, 1589 метра дългъ, е лег-

нжлъ около 10 милиона лева. Канализация и водопроводъ прѣвъсходни, освѣтление електрическо и електрически трамваи. **Л.** е митно пристанище, съ водно съобщение на р. Охио. Търговскитѣ му обращения надминуватъ 700 милиона лева на годината; само тютюнъ тоя градъ продава за 75 милиона лева — изнася грамадни количества въ Франция, Германия, Англия, Канада. Коли и продава на годината пó-вече отъ 200,000 свине. Произвожда плугове, газеви тржби, топорища и др. Всичко 2073 фабрики и работилници, съ 29,000 работници. Отъ 53 периодически издания, 8 сж всѣкидневни вѣстници. — Градътъ е наименуванъ **Л.** (1780) въ честь на Луи XVI, франц. краль, чиито войски тогава помагали на американцитѣ въ войната за независимость.

Луитирандъ. Нѣмски историкъ, епископъ кремонски, род. въ 922, билъ посланникъ на императора Отона I въ Цариградъ, умр. около 971. Гл. му съчинения сж: Antapodosis, което обгръща врѣмето отъ 886 до 948, De rebus gestes Ottonis Magni и Delegatione Constantinopolitana, издадени отъ Перца въ Monumenta Germaniae historica (Хановеръ, 1839).

Лука. Единъ отъ четирмата евангелисти, родомъ, споредъ светитѣ отци, отъ Антиохия Сирийска. Вѣрва се да е билъ елинистъ-евреинъ; знаялъ и медицината: апостолъ Павелъ го нарича, *въ Посл. къ Колос.* (4; 14) «възлюбленій лѣкарь»; вѣроятно е, че е билъ и живописецъ, защото още въ първитѣ вѣкове християнетѣ приписвали нему изображението ликоветѣ на Спасителя и Богородица. **Л.** ще е билъ ученикъ на апостола Павла, когото придружавалъ въ проповѣдническото му пжтуване въ Троада, въ Македония и въ Римъ. Слѣдъ Павловата мжченическа смъртъ, той проповѣдвалъ християнството, казватъ, въ Далмация, въ Галия, па дори и въ Египетъ и въ Ливия; а умрѣлъ мжченически, споредъ едни, мирно въ Патрасъ, споредъ други. Паметьта му се слави на 18 окт. — **Л**-то *Евангелие*, написано на гръцки езикъ, въ Ахаия, е, като исторически расказъ, пó-пълно отъ другитѣ. Това евангелие, отправено до нѣкой си Теофилъ, е било написано, както изобщо се вѣрва, прѣди разорението на Иерусалимъ. **Л.** е писательтъ на *Дѣянията на Апостолитѣ*, които съдържатъ историята на проповѣдването на евангелието, отъ Христовото възнесение до 4-та година отъ Нероновото царуване. Освѣнь това, нѣкои тълкователе на Св. Писание приписватъ нему *Посланието къ Евреемъ*.

Лука *Лейденски.* Единъ отъ забѣлѣжителнитѣ живописци на нидерландската школа, род. въ 1494 въ Лейденъ, умр. въ 1533. У него пó-рано отколкото у другитѣ се явява въздушната перспектива и въ гравюрата, и въ картината. Негови картини, изобщо рѣдки, има въ с. петерб. ермитажъ. Той пръвъ се е занималъ съ жанра, съ съзнание важностьта на тоя клонъ отъ живописството.

Лука *(Полъ).* Франц. пжтешественикъ по Истокъ; род. въ Руанъ въ 1664, умр. въ Мадридъ въ 1737. Описанията на пжтуванията му сж издадени подъ тия загл.: Voyage au Levant (Paris, 1704), Voyage dans la Grèce, l' Asie Mineure, l' Afrique (1710), Voyage dans la Turquie, l' Asie etc. (1719).

издание на **Л**-тѣ съчин. е Бекеровото (Лайпцигъ, 1852) и Якобицовото (Лайпц., 1852-54). **Л.** е прѣвожданъ на пó-вечето европейски езици.

Лукианъ. Християнски ученъ (220 — 311), синъ на богати родители, род. въ Самосатъ. Добилъ добро свѣтско образование. Слѣдъ смъртьта на родителетѣ си, отишелъ въ Едеса, дѣто се покръстилъ и изучилъ Св. Писание, подъ ржководителството на прочутъ библейски учитель, Макарий. Слѣдъ това станжлъ пресвитеръ въ Антиохия, дѣто основалъ християнско училище, отъ което се развила прочута *антиохийска школа* на християнски богослови. Въ врѣме на Максимиановото гонение, **Л.** билъ закаранъ въ Никомидия, прѣдъ сжда на императора, дѣто и прѣдставилъ една писменна апология на християнството (откжслеци отъ която сж се упазили въ Руфиновата *Церковна История)*; въ Никомидия той умрѣлъ мжченически въ затвора. **Л.** е авторътъ на символа на вѣрата, приетъ отъ антиохийския съборъ въ 341; той още исправилъ гръцкия текстъ на Библията по еврейската Библия. Въ 326 царица Елена въздигнжла надъ мощитѣ му великолѣпенъ храмъ. До насъ е достигнжла една Златоустова панегирика на **Л.** Между богословитѣ е имало споръ относително **Л**-тѣ възгледи за Троица; нѣкои дори сж поддържали че Арий заелъ отъ него ученията си за арианизма. Знае се, че **Л.** е билъ отлжченъ отъ цръквата за ересь, нъ послѣ възстановенъ и дълбоко почитанъ за знанието и благочестието му.

Лукиновъ. Виж. *Лакновъ.*

Луковитъ. Село, окол. ц., плѣвенски окр., на бистроводната рѣка Панега (притокъ на Искъръ), 14 килом. отъ желѣзницата София-Плѣвенъ, 52 килом. на югозап. отъ Плѣвенъ и 130 килом. на сѣв.-ист. отъ София; 3,523 жит. Земедѣлие. Споредъ едно прѣдание, **Л.** е заселенъ прѣди 150 години. Слѣдъ освобождението, голѣма часть отъ жителетѣ, пó-вечето отъ които били помаци, се изселили. Въ околностьта на **Л.** се намиратъ развалинитѣ на три крѣпости и два срутени монастиря.

Лукративенъ, *лат.* Който докарва печала, доходенъ.

Лукреций *(Титъ Карь).* Римски поетъ, апостолъ на материализма, род. въ Римъ около 99 прѣди Р. Х., лишилъ се отъ живота си на 44-годишна възрасть. За личната му история не се знае токо-речи нищо положително. Съчинението му, което го е обезсмъртило, е една философска дидактическа поема, De Rerum Natura *(За естеството на нѣщата)*, въ шесть книги. Въ това съчинение **Л.**, послѣдователь на Епикура (виж. това име) прокарва Левкиповата атомическа теория, че свѣтътъ състои отъ стихийни частици, които сжществуватъ отъ вѣчность, и се управляватъ отъ непрѣложни закони; че не е потрѣбно да се прѣдполага намѣсата на нѣкое божество, за да се обяснява чудесното и анормалното въ природата; че каквото *изглежда* чудесно, наистина не е такъво, а просто е станжло отъ дѣйствието на закони, които дѣйствуватъ съ беспогрѣшна точность и по естественъ редъ. Главната цѣль на поета е била да освободи съотечественицитѣ си отъ прим-

китѣ на тогавашното суевѣрие. Гледано само като литературенъ трудъ, Л-то съчинение се има за безподобно между дидактическитѣ поеми, най-хѫдожественото отъ тоя видъ, което ни е завѣщало старото врѣме. Най-добритѣ издания на Л-та поема сѫ Лахмановото (3 изд., Берлинъ, 1860) и проф. Мунровото (3 изд., 1870). Поемата се е прѣвождала, въ поезия и въ проза, на нѣкои отъ европейскитѣ езици.

Лукреция. Спурий Лукрециева дъщеря, жена на Лиция Тарквиния Колатина. Извѣстенъ е разказътъ, за какъ тя прѣтърпѣла бесчестие отъ страна на Секста, синъ на Тарквиния Горди, и послѣ откакъ накарала баща си и мѫжа си да се закълнѫтъ, че ще отмъстѫтъ на прѣстѫпника, се самоубила прѣдъ очитѣ имъ. Сетнината отъ това събитие било падането на Тарквиниевци съ царската власть и основаването на римската република, въ 510 прѣди Р. Х.

Lucri causa, лат. Ради печала, за хатъра на печалата.

Луксозенъ. Виж. *Луксъ*.

Луксоръ. Село въ Горни-Египетъ, на дѣсния брѣгъ на Нилъ; 2,000 жит. Захваща, заедно съ нѣколко ближни села, мѣстоположението, още покрито съ развалини, на прочутия староврѣменъ градъ *Тиви;* отъ тамъ е занесенъ въ Парижъ, въ 1836, и поставенъ на площада Place de la Concorde единъ обелискъ отъ врѣмето на Рамсеса II.

Луксъ, *лат.* Раскошъ, пищность, излишество; луксозенъ, раскошенъ, пищенъ.

Лукъ. Виж. *Лимеви*.

Луле-Бургасъ. Градецъ въ одрински вилаетъ, 48 килом. на сѣв.-зап. отъ Родосто, на р. Карагачъ (притокъ на Еркене), станция (10 килом. на сѣв.-зап.) на желѣзницата отъ Одринъ за Цариградъ; 5,000 жит. — **Л.-Б.** е на мѣстото на староврѣменъ гр. *Аркадиополъ;* сегашното му име му е дошло донѣйдѣ отъ това, че тамъ сѫ се правили много лули за чобуци. — Въ нашата история тоя градецъ е забѣлѣжителенъ по една блескава побѣда близу при него на българетѣ, въ царуването на Асѣна I, надъ войскитѣ отъ источнитѣ и западнитѣ области на византийската империя, въ царуването на Исака II (есеньта въ 1194).

Лукулъ *(Луций Лициний)*. Римски пълководецъ, който воювалъ честито среща Митридата, понтски краль, и Тиграна, арменски краль. Когато Митридатъ, съ 150,000 войска, обсадилъ римлянетѣ въ Халкидонъ, **Л.** съ 35,000 войници се притеклъ на помощь отъ Киликия, принудилъ Митридата да дигне обсадата, и токорѣчи унищожилъ войската му, доклѣ се оттегляла. Слѣдъ 4-5 години (69 прѣди Р. Х.), **Л.** навлѣзлъ въ Армения, съ една сила отъ 12,000 пѣхота и 3,000 конница, и одържалъ пълна побѣда надъ Тиграна, на чело на една войска отъ 220,000 войници. На другата година, **Л.** спечелилъ на р. Арсания друга голѣма побѣда надъ Митридата и Тиграна съединени. Нъ недоволството на римскитѣ легиони, въпрѣки тия блескави побѣди, постоянно расло. **Л.** сега искалъ да обсади Артаксата, столицата на Армения, ала войницитѣ отказали да вървѣхъ нататъкъ, толкова били недоволни отъ строгата дисциплина на генерала си. Най-сетнѣ, **Л.** билъ замѣстенъ въ Азия отъ Помпея. Въ Римъ **Л.**,

който ималъ грамадно богатство (добито съ честни срѣдства), живѣлъ, заобиколенъ отъ артисти, поети и философи, толкова разкошно, че обѣдитѣ му станѫли пословични. Само единъ обѣдъ — въ тържествени случаи — му лѣгалъ 50,000 пенязи (44,250 лева). Веднѫшъ, когато вечерялъ самъ у дома си, и настойникътъ му не му сложилъ, както обикновено, разкошни ястия, той му казалъ гордо: *«Не знаеше ли, че Лукулъ щѣше да вечеря тая вечерь у Лукула»?* **Л.** притежавалъ извънредна военна способность, човѣколюбие, щедрость и справедливость. Нему сме задължени за черешитѣ, които прѣнеслъ въ Европа отъ Амасия. **Л.** умрѣлъ въ 57 прѣди Р. Х. на 55-годишна възрасть.

Луна (лат. luna) или **Мѣсечина**. Планета спѫтница на земята, около която се върти, и която освѣтлява нощѣ. Истинскитѣ диаметри на **л.** и на земята сѫ помежду си въ отношението на числата 1868,2 6845,4; та диаметрътъ на **л.** е малко по́-голѣмъ отъ $^3/_{11}$ отъ диаметра на земята; той е, въ точна дробь, 0.272957, или 1,741 килом. Повръхностьта на **л.**, 38,000,000 чет. килом., е близу четире пѫти по́-голѣма отъ повръхностьта на Европа, или колкото повръхностьта на Америка. Обемътъ ѝ, 22,105, 740,000 куб. килом., е $^1/_{50}$ отъ обема на земята; сир. **л.** е 50 пѫти по́-малка отъ земята. Масата ѝ е $^1/_{80}$ отъ масата на земята; и срѣдната ѝ плътность около $^3/_5$ отъ плътностьта на земята. Срѣдното ѝ разстояние отъ земята е 384,454 килом.; това разстояние звукътъ (виж. *звукъ*) би могълъ да извърви (като се прѣдположи пѫтьтъ отъ **л.** до земята пъленъ съ въздухъ при 0°) въ близу 14 деня. Едно топовно гюлле, ако върви постоянно съ скорость 500 метра на секунда, би пристигнѫло на **Л.** въ 8 деня. Колкото за свѣтлината, която пѫтува на́й-скоро отъ всички тѣла, тя би пристигнѫла до нашия спѫтникъ въ около една секунда и четвъртъ.

Астрономитѣ сѫ открили на **л.**, въ наблюденията си, долини, планини и волкани; нъ **л.** нѣма атмосфера, защото на нея не се забѣлѣжва никакъвъ облакъ, па и лучитѣ отъ свѣтлината, що иде отъ слънцето, не прѣтърпѣватъ около нея никакво прѣломление; затова и **л.** е необитаема, понѣ за сѫщества отъ сѫщото естество като насъ. **Л.** се завъртѣва около земята въ 29 деня и половина; и това се нарича луненъ мѣсецъ. Относително повръхностьта на **л.**, забѣлѣжително е, че всѣкога само една и сѫщата ѝ половина е обърнѫта къмъ насъ, та другата ѝ половина ни е непозната. Това обясняватъ съ обстоятелството, че **л.**, доклѣ се завърти около земята, само веднѫшъ се завъртява около осьта си, — обстоятелство забѣлѣжено у всички планети-спѫтници. Ала видимата и невидимата половини на **л.** не сѫ отдѣлени една отъ друга съ нѣкоя постоянна или неподвижна чърта; напротивъ, тая чърта постоянно измѣнява положението си (което се нарича колебание или вибрация на **л.**), та невидимата половина на **л.** ни се показва по части, ту една часть, ту друга, на другата половина. Прѣсмѣта се, че $^3/_7$ отъ повръхностьта на **л.** сѫ всѣкога видими, а $^3/_7$ всѣкога скрити отъ очитѣ ни; а колкото се отнася до останѫлата часть, тя е постоянно половината видима и половината невидима.

Ние всѣкога не виждаме **л.** еднакво. Когато никакъ не се вижда, казваме, че имаме *новолуние (нова мѣсечина)*. Слѣдъ нѣколко деня виждаме **л.** като сръпъ. Всѣки день сръпътъ става по́-дебелъ, и когато стане половинъ кржгъ, казваме го *пръва четвърть*. Слѣдъ 7 деня, **л.** се напълня, та ѭ виждаме като цѣлъ кржгъ; и това наричаме *пълнолуние (пълна мѣсечина)*. Слѣдъ пълнолунието, цѣлий кржгъ отъ едната страна захваща да омалява (да се нащрѣбява), и слѣдъ 7 деня става пакъ половинъ кржгъ. Тогава казваме, че имаме *послѣдна четвърть*. Тия четире измѣнения на **л.** въ единъ мѣсецъ наричатъ нейни *мѣни* или *фази*. Тѣ ставатъ отъ освѣтляването ѝ отъ слънцето и отъ относителното ѝ положение къмъ слънцето и земята.

Затмѣние на **л.** Когато **л.**, земята и слънцето дойджтъ въ права линия, нъ земята се намира въ срѣдата, **л.** остава въ сѣнката, що отхвърля земята, и не може да добива свѣтлина отъ слънцето, та потъмнява. Това се нарича лунно затмѣние. Виж. *Затмѣние*.

Л. съ притяжението си върху водата на земната повръхность, съединено съ притяжението на слънцето, произвожда приливитѣ и отливитѣ.

Много врѣме суевѣрието е приписвало на **л.** грамадно влияние върху растителностьта, върху здравието, върху врѣмето; тия прѣдразсждъци отъ день на день изчезватъ. Промѣнитѣ на температурата и луннитѣ мѣни може да съвпадатъ, нъ тѣ нѣматъ никаква връска помежду си. Свѣтлината, що ни се отражава отъ **л.**, дава една топлина, която откриватъ само най-тънкитѣ физически инструменти.

Луна. Римското име на гръцката богиня Селена.

Лунарий, *лат.* Уредъ за нагледно обяснение въртенията на луната около земята. — **Лунатикъ.** Думата се употрѣбява въ *Библ.* за боленъ умствено или тѣлесно, за когото се вѣрвало, че се мѫчи най-много прѣзъ пълнолуние. За **л.** се говори нѣкога като за бѣснуеми, а нѣкога като свободни отъ бѣснуемость (виж. тая дума), защото се споменуватъ отдѣлно отъ бѣснуемитѣ (мат. 4; 24 и 17; 15). — **Луненъ кржгъ** или *Златно число* е врѣмето отъ 19 години, които като се навършѫтъ, луннитѣ фази се падатъ пакъ въ сѫщитѣ дни на мѣсеца. **Л. к.** се е захващалъ отъ 1 год. прѣди Р. Х. Нарекли го златно число, защото всѣка една година отъ тоя кржгъ записвали съ златни букви по стѣнитѣ на Минервинвя храмъ въ Атина. Това служило да брояѫтъ годинитѣ. Златното число въ календаретѣ ни показва текущата година отъ лунния кржгъ.

Луници. Единъ видъ огърлие *(Библ.)*.

Лупа, *фр.* Испъкнѫло отъ двѣтѣ страни стъкло, което се употрѣбява да увеличава малки прѣдмѣти. **Л.** увеличава толкова по́-вече колкото по́-вече прѣломява свѣтлината и колкото е по́-голѣма испъкнѫлостьта. *Дихроскопическата л.* има прѣдъ себеси металическа пластинка съ малка дупчица, задъ която (между дупчицата и окото) се намира едно кжсче шпатъ, който има свойството двойно да прѣломява свѣтлитѣ лучи, поради което сѫ видими двѣ изображения на дупчицата. Ако прѣдъ дупчицата се

постави единъ вапсанъ кристалъ, тогава изображенията и на двѣтѣ дупчици ще бѫдѫтъ различно вапсани, а ако и кристалътъ е съ двойно прѣломление, той ще поглъща до различна степень лучитѣ на свѣтлината.

Луперкалии. Вълчи праздници; празднували се отъ римлянетѣ въ честь на богъ Луперка, бранителя отъ вълцитѣ.

Луристанъ. Планинска страна въ юго-западна Персия; дѣли се на *Мали* **Л.**, населенъ отъ едно малко познато диво разбойническо племе *лури* и *Голѣми* **Л.**, населенъ отъ едно племе, сродно съ староврѣменнитѣ бактриане.

Лустринъ, *лат.* Лъскава изработена кожа. — **Лустръ, лустра, лустро.** Лъскавина; оттука и **лустросвамъ**, лъскамъ.

Lusus naturae, *лат.* Игра или каприция на природата.

Луций или **Лукий.** Киринеецъ, може-би роднина на апост. Павла, проповѣдникъ на християнската църква въ Антиохия *(Библ.)*.

Луциферъ (лат. *Луциферъ*, Денница, отъ *луксъ*, свѣтлина и *фере*, носѫ). У староврѣменнитѣ езичници, Денница или Зорница, сир. Венера, когато е утрѣшна звѣзда. Въ Исаиевитѣ пророчества, **Л.** или Денница заплашва Вавилонъ съ скорошно падане и желае на краля му да падне въ пъкъла; той го закарва тамъ, и дяволитѣ, като го виждатъ, питатъ го: «Какъ си паднѫлъ отъ небето ти, сине на зората, Денице»! (Иса. 14; 12), като мислѫтъ, че **Л.** е вече отъ паднѫлитѣ ангели. Тертулианъ и други погрѣшно разбрали това мѣсто отъ Писанията да се отнася на падането на Сатана; та **л.** сега е името, което се дава на Сатана, царя на тъмнината. Милтонъ, Шекспиръ и други поети и писатели често даватъ името **л.** на грѣхопаднѫлия архангелъ.

Луцкъ. Градъ въ юго-западна Русия (Волхиния), 245 килом. на сѣв.-зап. отъ Житомиръ, на р. Стири (дѣсенъ притокъ на Припетъ); 13,950 жит. (евреи и поляци). Фабрики за сукна, усмарници, и др. — **Л.** е споменѫтъ още въ XI-и вѣкъ; билъ присъединенъ на Полша въ 1452.

Луча. Заря; линия свѣтлина, що излиза отъ едно свѣтило. — *Слънчева* **л.**, която излиза отъ слънцето. — **Лучезаренъ.** Който испуща ярка, блескава свѣтлина; въ *прѣнос. см.* веселъ, ясенъ. — **Лучемѣръ,** *радиометръ;* инструментъ за измѣрване сравнителната яркость на лучитѣ, изнамѣренъ отъ Уилиама Крукса въ Лондонъ. — **Лучистъ.** Окрѫженъ съ лучи; който, като едно срѣдоточие, испуща лучи по всички посоки.

Лучичъ *(Ханибалъ)*. Начинатель съ Марулича на далмато-дубровнишката драма (1480—1540).

Лъвовъ, нѣмск. *Лембергъ*. Гл. градъ на Галиция, 280 килом. (342 по желѣзн.) на ист. отъ Краковъ и 565 килом. (755 по желѣзн.) на сѣв.-ист. отъ Вѣна, на р. Пелтевъ (притокъ на Бугъ); центръ на желѣзници за Краковъ, Киевъ, Одеса и Пеща; 109,746 жит., отъ които пó-вече отъ ¼ евреи. Стоварище на търговията между русскитѣ черноморски пристанища и Вѣна и вѫтрѣшна Германия. Университетъ, основанъ въ 1784; университ. библиотека съ 60,000 т. и 300 ржкописа. Институтъ, устроенъ отъ Осолински, съ прѣвъсходна библиотека (75,000 т. и 1,200 ржкописа,

ано отъ полската литература).
алище на римокатолически,
вославно-униатски и арменски
епископи, съ 29 (едно врѣме
цркви. — **Л.** е основанъ отъ
нцкия князъ Лъва Даниило-
а въ 1259; много врѣме при-
лежалъ на Полша; въ 1704
ъ прѣзетъ отъ Карла XII,
го поставилъ на полския прѣ-
ъ Станислава Лещински (виж.
ински); въ 1772, при пър-
дѣлене на Полша, билъ
съединенъ на Австрия.

Лъвъ. Виж. Левъ.

Лъвъ. Име на 6 византийски
ератори; **Л I,** *Стари* или *Ве-*
и (457 — 474), тракиецъ отъ
ко происхождение, въскаченъ
прѣстола, слѣдъ мирната смърть
Марциана, отъ Аспара, готски
началникъ, който мѣрилъ да
о направи една креатура. Лъвъ,
ренъ отъ неговитѣ взискания,
ралъ да го убиятъ прѣдъ
гѣ му въ 471. Той билъ рев-
генъ за православието, исключ-
ъ отъ служба всѣкого, който
го исповѣдвалъ, и като Мар-
на гонилъ евтихианетѣ. Прѣзъ
вото царуване византийцитѣ
били хунитѣ въ една битва въ
ия, въ която билъ убитъ единъ
ъ на Атила, и една византийска
та отнела отъ вандалетѣ, то-
владѣтеле на Африка, о-въ
диния, Триполисъ и други
ове въ Ливия; въ една нощь,
да напусне Картагенъ, тая
та била запалена и прѣдприя-
го й осуетено. — **Л. II,** *Млади,*
къ на Л. Стари отъ майка си
адна, жена на Зенона Исавря-
а; наслѣдилъ вуйка си (474)
-годишна възрасть, съ Зенона
жководитель; въ живѣлъ само
мѣсеца. — **Л. III,** *Исаврянинъ*
—741), билъ роденъ въ Исав-
рия (область въ южната часть на Мала-Азия, между Пизидия и Киликия) и, както по́-вечето византийски императори, първенъ билъ войникъ; той достигнѫлъ до високо положение въ войската въ врѣмето на Анастасия II, който го назначилъ да варди азиятската часть на империята отъ опустошенията на арабетѣ. Анастасий II като билъ сваленъ отъ прѣстола отъ Теодосия III, Л. съборилъ похитителя и зелъ короната. Той едвамъ билъ сѣднѫлъ на имперския прѣстолъ, когато халифъ Сюлейманъ обсадилъ Цариградъ по сухо и по море; тая, третята обсада на Цариградъ отъ арабетѣ, траяла двѣ години, ала на́й-сетнѣ била дигнѫта чрѣзъ енергията на новия императоръ. Между това, управителетѣ на нѣколко области се били побунили, и Л. нѣколко години воювалъ доклѣ да въдвори миръ въ империята. Л. сега издалъ единъ указъ, съ който осѫждалъ иконопочитането въ цръквитѣ изъ империята. Указътъ произвелъ поразително слѣдствие; всѫдѣ се появили изново буни и Равена, Римъ и други гръцки владѣния въ Италия на́й-сетнѣ се отцѣпили отъ империята. Л., разяренъ, рѣшилъ да си отмъсти на твореца на това зло, папата, та затова оттеглилъ Гърция, Илирия и Македония отъ неговото духовно вѣдомство и подчинилъ ги на цариградския патриархъ, и така създалъ единъ всѣгдашенъ проломъ между Западната и Източната цръкви (734). Прѣзъ остатъка отъ неговото царуване по́-важни събития сѫ една нерѣшителна война съ арабетѣ и едно голѣмо земетресение (октом. 740), което докарало голѣми бѣди на империята. — **Л IV,** *Хазаринътъ* (775—780).

Това име ималъ отъ майчина си страна; майка му била дъщеря на единъ хазарски ханъ. Той наслѣдилъ баща си Константина Копронима, оженилъ се за прочутата Ирина, и умрѣлъ когато щѣлъ да подкачи изново борбата среща партизанетѣ на иконопочитането. — **Л. V,** *Арменецътъ* (813—820), така наричанъ, защото билъ роденъ въ Армения; възвишилъ се на генералски чинъ, нъ билъ обвиненъ въ държавна измѣна и затворенъ отъ императора Никифора въ единъ монастирь, до възцарението на Михаила Рангабе (811), който го освободилъ и му повърнѫлъ чина и службата. Въ 813, слѣдъ една сполучлива война съ сарацинитѣ, той прѣдприелъ единъ походъ среща българетѣ, подъ главната команда на самъ Михаила, нъ оставилъ византийската войска да прѣтърпи поражение при Одринъ; слѣдъ това, подклалъ една буна, въ останѫлата часть отъ войската, среща прѣдишния си благодѣтель, и билъ избранъ императоръ на негово мѣсто. Свалений монархъ самъ съ своята си ржка му испратилъ императорския скиптръ, а той се оттеглилъ въ монастирь. Л. билъ коронясанъ въ Св. София отъ патриарха Никифора. Въ 814 разбилъ българетѣ при Месемврия. Нъ той билъ страшенъ иконоборецъ и наказвалъ всички, които постоянствували да се кланятъ на иконитѣ; по тая причина заточилъ и патриарха Никифора. Общественото чувство било противъ него; и, защото често мѣнявалъ религиозното си вѣрване, прѣкаряли го Хамелеонътъ. Понеже подозиралъ Михаила въ измѣна, осѫдилъ го на смъртъ; нъ заранъта на Коледа въ 820, когато се кланялъ въ параклиса на палата си, билъ убитъ отъ Михаилови привърженици прѣдрѣшени на духовни лица. Патриархъ Никифоръ въ заточението си, като се извѣстилъ за смъртъта му, казалъ; «Цръквата се освободи отъ единъ неприятель, ала държавата изгуби единъ достоенъ господарь». Неговото цацуване е главно забѣлѣжително по строгия редъ въ гражданското управление. — **Л. VI,** *Философътъ* (886 — 912), чието царуване е единъ редъ отъ грѣшки и глупости. Той наслѣдилъ, на 19-годишна възраст, баща си Василия I; свалилъ отъ патриаршеския прѣстолъ втори пѫть Фотия; подигнѫлъ среща себеси оржжията на българския царь Симеона, прѣтърпѣлъ кръвави несполуки (889), и подкустрилъ маджаретѣ да нападнѫтъ България, ала безъ слѣдствие. Въ неговото царуване руситѣ се появили пръвъ пѫть прѣдъ Цариградъ (906 — 911). Той не можалъ да стои насреща на азиятскитѣ и африканскитѣ сарацини, които дошли та ограбили Солунъ въ 904. Л. продължилъ *Базиликитъ* (виж. тая дума), подкачени отъ баща му. Той е оставилъ и нѣколко съчинения, отъ които нáй-важното е *по тактиката.* То е съставено главно отъ извлѣчения отъ други писатели. Много издания отъ това съчинение сѫществуватъ, и между тѣхъ едно на французски отъ Жоли де Мезере (1774). Л. билъ отлѫченъ отъ цръквата за 4-и бракъ, отъ който добилъ Константина VII (905).

Лъвъ. Име на 6 арменски крале: — **Л. I,** князъ отъ династията на Рупеновци (1123—1144), наслѣдилъ брата си Теодосия I, и

овалъ сполучливо среща гръци-
Балдуинъ, антиохийски графъ,
латилъ скжпо за вѣролом-
ото, което показалъ като го
стувалъ въ единъ пиръ; Л. му
елъ много градове, доклѣ ла-
итѣ не се уплашили и го
рили съ дарове. Гръцкий им-
ераторъ Иоанъ II Комненъ на-
лъ въ Армения съ войскитѣ си,
вилъ Л. чрѣзъ измѣна и го за-
ъ въ Цариградъ, съ двамата
синове, Рупена и Тороза (1137).
Л. II, *Велики*. Първий арме-
краль отъ династията на Ру-
овци (1185 — 1219), наслѣ-
ъ брата си Рупена II, ходилъ
помощь на Фридриха Барбару-
при завоеванието на Светата
я и, съ съгласието на Хенриха
прѣемникъ на Барбаруса, и
папа Целестина III, билъ ко-
нясанъ краль на цѣла Армения
98). Багдатский халифъ и ви-
тийский императоръ Алексий
гелъ му честитили царството
богати дарове. Л. се оженилъ
дъщеря на Гюй де Лузиняна.
рски краль. — **Л. III** (1269 —
9). Установилъ резиденцията
въ Тарсъ, и го украсилъ; съ-
дилъ църкви, училища, бол-
ци, поправилъ пакоститѣ при-
ени отъ сарацинитѣ, които
билъ и съвсѣмъ изгонилъ. —
IV (1305—1308), убитъ въ
отъ монголитѣ. — **Л. V** (1320
1342). Въ неговото царуване
мения пострадала много отъ
лувания на мамелюкитѣ, на
аретѣ и на тюркменетѣ. — **Л. VI**
Лузинянъ (1365 — 1393), роденъ
майка арменка и отъ единъ
женъ сродникъ на Петра, Кипр-
краль. Въ неговото царуване
мелюкитѣ два пжти опустошили
мения; вторий пжть, тѣ го при-
или да се затвори въ крѣ-
постьта Габанъ, дѣто, слѣдъ 9-мѣ-
сеченъ отпоръ, паднжлъ въ ржцѣтѣ имъ (1375). Въпрѣки спо-
годбата, неприятельтъ го обковалъ
въ вериги съ всичкото му семей-
ство и испратилъ въ Кайро. Той
писалъ отъ затвора на папата и
на Ивана I, кастилски краль, който
най-сетнѣ издѣйствувалъ избав-
лението му (1382). Л. ходилъ
послѣ въ Римъ и умрѣлъ въ Па-
рижъ. Той билъ погребенъ въ
църквата на целестинцитѣ, дѣто
още стои гробътъ му. Бюстътъ
му е въ Версайлский Музей. Съ
него изчезнжла династията на
Рупеновци.

Левъ. Име на 12 папи: **Л. I**
или *Велики* (440 — 461), първъ
исказалъ мисльта за първенство
на римския епископъ въ христян-
ската църква; неговото писмо от-
носително прѣпирнята за сжще-
ството на Христа имало рѣши-
телно влияние на халкидонския
съборъ; въ 451, той испросилъ
пощадата на Атила за Римъ, а
въ 455 спасилъ «Вѣчния градъ»
отъ опустошението на Гензериха.
Умрѣлъ въ 461. Оставилъ е разни
съчинения (проповѣди, писма, раз-
сжждения). Римо - католическата
църква го има за светецъ, и той
е единъ отъ най-отличнитѣ ла-
тински церковни отци. За ранния
му животъ, малко е извѣстно;
знае се само, че той е билъ ро-
денъ отъ едно отлично етрурско
семейство въ Римъ, около края
на IV-и вѣкъ. — **Л. II** (682 —
683), светецъ въ Римо-католиче-
ската църква, подобрилъ григо-
рианския напѣвъ и съградилъ
църква на Св. Павла; казватъ,
че той въвелъ обичая да се ръси
съ светена вода. Той билъ родомъ
отъ Сицилия.—**Л. III** (795 — 816),
коронясалъ въ Римъ тържествено

на 25 декем. 800 Карла Велики императоръ, та съдѣйствувалъ въ установението на Западната империя. Той билъ родомъ отъ Римъ, и билъ избранъ папа слѣдъ смъртьта на Адриана I, въ 795. Прѣзъ пó-голѣмата часть отъ VIII-и вѣкъ папитѣ, възползувани отъ оттеглюването на византийскитѣ императори, били упражнявали свѣтско върховенство въ Римъ, подъ подразбираемото покровителство на франкскитѣ крале; съ присѫтствието на Карла Велики въ Римъ, коронясанъ и поздравенъ отъ папата, се установило формално сюзеренството на императора надъ папската държава. — **Л. IV** (847 — 855), билъ прѣемникъ на Сергия II. Съградилъ едно ново прѣдградие въ Римъ, наречено въ негова честь Civitas Leonina; подновилъ Порта, градъ близу до устието на Тибръ, дѣто заселилъ нѣколко хиляди корсиканци, които били изгонени отъ отечествената си земя отъ сарацинитѣ. Той основалъ и единъ новъ градъ, нареченъ Леополдъ, отпослѣ съсипанъ. Баснословната*) папица Иоана е вмъкнѫта отъ нѣкои писатели между тоя папа и Бенедикта III, който го наслѣдилъ на папския прѣстолъ. — **Л. V** (907 год.), папувалъ 40 дни; билъ принуденъ да си даде оставката. — **Л. VI** (928—929), роденъ въ Римъ, прѣемникъ на Иоана X; казватъ, че билъ умъртвенъ. — **Л. VII** (936 — 939), и той отъ Римъ; папувалъ до смъртьта си; ала за живота му токо-речи нищо не се знае. — **Л. VIII** (963—965). Той, настаненъ на папския прѣстолъ отъ Отона I, обявилъ, че императорътъ има право да избира папитѣ и да удобрява епископитѣ. — **Л. IX** (1049 — 1054), родомъ отъ Алзасъ и тулски епископъ; билъ съ голѣма ученость, и прѣобразувалъ дисциплината и нравственостьта на духовенството; паднѫлъ робъ въ 1053 у нормандцитѣ, които го държали ограниченъ пó-вече отъ една година, ако и да се обхождали съ него уважително. — **Л. X** (1513—1521), род. въ Флоренция въ 1475, 2-и синъ на Лоренцо Медичи. Билъ любитель и покровитель на наукитѣ и искусствата, ала за построението храма на Св. Петра и за да си поправи финанситѣ заповѣдалъ да се продаватъ индулгенции, особено въ Швейцария и Германия, което докарало Реформацията. Залѣганията му да възбуди новъ кръстоносенъ походъ не сполучили; нъ той сполучливо противодѣйствувалъ на владичеството на французетѣ въ Италия, за което и сключилъ въ 1521 съѫзъ съ Карла V. Виж. Роско: Life and Pontificate of L. X (Ливерпулъ, 1805).—**Л. XI** (1605), род. въ Флоренция, отъ рода на Медичитѣ, живѣлъ слѣдъ възкачването си на папския прѣстолъ само 26 деня. —**Л. XII** (1823 — 1829), род. въ 1760 въ Генуа,

*) По едно прѣдание, на папския прѣстолъ сѣдѣла веднѫжъ една жена, подъ име Иоанъ VIII, въ междината между управлението на Лъва IV и Бенедикта III, поради което и папа Иоанъ XX (1276) се именувалъ Иоанъ XXI. Казватъ, че Иоана била родомъ отъ Майнцъ; прѣоблѣчена въ мѫжски дрѣхи, тя се учила въ Атина, послѣ отишла въ Римъ, дѣто била папа 2½ години. Освобождението ѝ отъ тегоба въ врѣме на една церковна процесия открило пола ѝ. Ала старитѣ актове доказватъ, че слѣдъ Лъва IV веднага стѫпилъ на папския прѣстолъ Бенедиктъ III. Виж. Bianchi Giovani: *Esame critico degli atti e documenti della papessa Giovanna* (Миланъ 1845).

проклелъ при въскачването си на папския прѣстолъ масонското и другитѣ тайни дружества, както и библейскитѣ дружества. Неговъ прѣемникъ билъ папа Пиа VIII.

Лъжедимитровци. Виж. *Димитрий* (русски владѣтеле).

Лънделъ *(И. А.)*. Шведски филологъ и етнографъ, професоръ въ упсалския университетъ, който се занимава, покрай скандинавската, и съ словѣнската филология, па е и челъ, между друго, курсъ по новобългарския езикъ. Професоръ **Л.**, испратенъ отъ правителството си, посѣти въ 1894 София, дѣто прѣстоя 4 мѣсеца, и послѣ Македония, дѣто турскитѣ власти злоупотрѣбихж съ честьта и свободата му, като го арестуваxж за нѣколко врѣме, както прѣди него бѣхж арестували и други учени пжтници съ чисто научна цѣль (Облакъ, Калина и др.). **Л.** редактира отъ много години шведско филологическо-етнографическо списание *Нови приноси за изучване шведскитѣ наръчия и шведския животъ*, въ което участвуватъ най-виднитѣ шведски етнографи и филолози въ Упсала, Стокхолмъ и Лъндъ.

Лъндъ. Градъ въ южна Швеция, 48 килом. на юго-ист. отъ Хелсингборгъ; 10 килом. отъ Зундски протокъ; на желѣзн. отъ Малмо за Стокхолмъ; 14,000 жит. Платове, тютюнъ, кожи. Университетъ, основанъ въ 1668; библиотека съ 100,000 тома и нѣколко хиляди ржкописи; прѣвъсходенъ зоологически музей и ботанич. градина. Съборна цръква отъ XII-и вѣкъ. **Л.**, до присъединението му на Швеция (1533), билъ дански градъ, сѣдалище на архиепископия на цѣла Дания, Швеция и Норвегия, и често резиденция на данскитѣ крале.

Лѣсковецъ. Градецъ, горнорѣховска окол., търновски окр., 3 килом. на юго-ист. отъ Горна-Орѣховица и 10 килом. на ист. отъ Търново; 7,309 жит. Хубави градини и лозя; хранене буби. Лѣсковчане сж прочути градинаре, които ходѣтъ да работѣтъ и въ странство. — **Л.** е сжществувалъ още въ врѣмето на българското царство подъ сегашното си име. Надъ самия градъ е монастирь *Св. Петръ и Павелъ*, построенъ още въ старитѣ български врѣмена. Тамъ бѣше прѣди нѣколко години Петро-Павловската духовна семенария.

Лѣсковецъ. Български градъ подъ властьта на Сърбия, 35 килом. на югъ отъ Нишъ, въ долината на Българска Морава, на желѣзницата отъ Бѣлградъ за Царибродъ; 12,132 жит., между които и много мохамедане. Фабрики за вжжя; добро вино. **Л.**, както и Пиротъ, Нишъ и Враня, съ околноститѣ имъ, по Санъ-Стефанския договоръ влизахж въ прѣдѣлитѣ на княжество България. Берлинский конгресъ отстжпи тия български земи на Сърбия.

Лѣсоводство. Наука за лѣсоветѣ, или горитѣ, за пазението имъ, и др. т.

Лѣствица, лѣстница (рус. дума; староб. *лысть*, катерж се, възлизамъ) Степенна стълба: *лѣствица на наказанията*, скара съ постепенното имъ означение, отъ най-лекото до най-тежкото.

Лѣто 1) Година. 2) Най-горещото отъ 4-тѣ годишни врѣмена. — **Лѣтописъ**. Описание на съврѣменнитѣ на писателя събития отъ година въ година, съ показване врѣмето на всѣко. Оттука *лѣто-*

писенъ и *лѣтописецъ*. — **Лѣтоструй.** Календарь. — **Лѣточисление.** Хронология, система на броене годинитѣ, сир. редътъ, по който се броятъ и основанието, на което е установено броенето имъ: *Юлианско лѣточисление, Григорианско лѣточисление* и др. Оттука **лѣточислителенъ, лѣточислитель.**

Лѣтовници Двѣ исторически книги на Ветхи Завѣтъ. Писательтъ имъ е неизвѣстенъ. Първата отъ тия книги съдържа едно родословно съкращение на свещената история до Давида, втората — само историята на иудейскитѣ царѣ, отъ Соломона до връщането отъ Вавилонското плѣнение.

Любезничѫ. Залѣгамъ да съмъ любезенъ или обиченъ, искамъ да се показвамъ такъвъ.

Любекъ. Единъ отъ тритѣ останѫли свободни градове въ Германия [другитѣ Бременъ и Хамбургъ], сѣдалище на управл. на едноименна република, 12 килом. отъ Балтийско море, на р. Трава, 60 килом. на сѣв.-ист. отъ Хамбургъ, съ който го съединяватъ единъ каналъ и една желѣзница; 55,399 жит. Доста голѣма промишленость (тютюнъ, сапунъ, кожи, корабни платна), нъ главното занятие е търговията и корабоплаването. Параходни съобщения съ Копенхагенъ, Христиания, Стокхоломъ, С. Петербургъ и Рига. Около 2300 кораба, съ вмѣст. по̀-вече отъ 300,000 тона, влизатъ въ любленското пристанище и излизатъ отъ него на годината. Градътъ има съборна църква отъ XII-и вѣкъ, борса, банки, библиотека съ 50,000 т. и съ архивитѣ на хансеатическия съюзъ. — Република Л. има простр. 299 чет. килом. и насел. 76,000 жит. Властьта се повѣрява на единъ сенатъ отъ 14 души, които въ законодателната си служба се подпомагатъ отъ едно гражданско събрание отъ 120 души. Градъ Л. е билъ обявенъ свободенъ градъ на империята въ 1226, и отъ тогава, съ малки прѣсѣкулки, е поддържалъ независимостьта си. До 1879 Л. е билъ сѣдалището на апелативния сждъ за всичкитѣ германски свободни градове; и *любекското* право (Lübisches Recht) се припознава авторитетно въ много въпроси. Сега въ сждебнитѣ работи за послѣдна инстанция Л. зависи отъ върховния сждъ въ Хамбургъ.

Любекъ. Княжество въ сѣв.-западна Германия, което принадлежи на великото дукство Олденбургъ, между Холщайнъ, земята на свободния градъ Любекъ и Балтийско море. Простр. 535 чет. килом. и насел. около 40,000 жит. Стол. *Евтинъ* (3,000 жит.).

Любеновъ (Д-ръ *И. П.*). Български лѣкарь-списатель, единъ отъ малцината наши лѣкаре, които се занимаватъ съ популяризацията на лѣкарството. На̀й-много е извѣстенъ съ обширно распространената си общодостѫпна книга **Лѣкарь** *за човѣческитѣ болки и лѣкуването имъ* (Сливенъ, 1892; второто издание прѣработено и съ картини). Други негови отдѣлни издания сж: **Сифилисъ** и *въобще венерическитѣ болести* (София, 1881); *Моето въспоминание отъ Еменъ* (София, 1890); *Отъ що се явяватъ заразителнитѣ болести и мѣрки за прѣдпазване отъ тѣхъ* (София, 1894); *Какъ да се запази животътъ и здравието на дѣцата* отъ Ерн. Брюкке, прѣводъ, направенъ заедно съ Д-ръ Т. Копа (София, 1893); *Пѫтни бѣлѣжки и впечатления отъ XII медицински междуна-*

родемъ конгресъ въ Москва (София, 1898); *Ржководство за носачитѣ въ войската* (прѣводъ); *Хиляди смѣхории*. Освѣнь това, Д-ръ Л. е писалъ въ турско врѣме статии въ вѣстницитѣ *Македония* и *Турция* и сега пише отъ врѣме на врѣме въ медицинскитѣ вѣстници. Той е родомъ отъ Кюстендилъ; сега (1900) е на 50-годишна възрасть; свършилъ е въ цариградското военно медицинско училище прѣзъ 1877; билъ е на турска служба въ Босна и Херцеговина, а слѣдъ това въ Еменъ, отъ дѣто се завърнжлъ въ България въ 1880. Отъ тогава служилъ като градски лѣкарь близу 2 години въ родното си мѣсто, а послѣ постжпилъ на военна служба. Сега е дивизионенъ лѣкарь въ 6-а Бдинска дивизия въ Вратца.

Любенъ. Кръстното име на *Каравелова* (Л.). Нашитѣ писатели често го употрѣбяватъ безъ фамилното име.

Любитель-ка. 1) Който обича нѣщо, който има вкусъ или наклонность къмъ нѣщо: *любитель на цвѣтя*. 2) Който обича нѣкое искуство, безъ да бурави съ него като съ свое звание: *аматйоръ* (виж. тая дума).

Любке *(Вилхелмъ)*. Единъ отъ нáй-отличнитѣ германски знalци на срѣдновѣковната археология и искуство, род. въ Дортмундъ въ 1826; професоръ на архитектурата въ Берлинъ, на археологията въ Цюрихъ, и отъ 1866 на историята на искусството въ Щутгартъ. Отъ многобройнитѣ му специални изслѣдвания особено сж важни: *Въведение въ историята на срѣдновѣковното църковно искусство въ Германия*, и *Срѣдновѣковното искусство въ Вестфалия*. Отъ общитѣ му съчинения се ползуватъ съ извѣстность: *Очеркъ на историята на искусството*, *История на пластиката*, *История на възраждането въ Франция и Германия* и *История на италиянското живописство*. Л-тѣ съчинения сж прѣведени на русски и други европейски езици.

Люблинъ. Градъ въ русска Полша, ц. на едноименна губернния, 165 килом. на юго-ист. отъ Варшава, на р. Бистрица, на желѣзницата отъ Варшава за Ковель; 36,800 жит. Търговия съ жито и унгарско вино. Три годишни панаири, които траjктъ по мѣсецъ. Прѣди развитието на градъ Лодзъ, което е станжло много бърже, Л. е билъ втори градъ на Полша. Отъ старитѣ му укрѣпления сж останжли живописни останки. Като крѣпость е замѣстенъ отъ Замосцъ, по́-ближенъ до австрийския прѣдѣлъ. Остатки отъ замъка на Казимира Велики, двореца на Собѣски и др. Бивший дворецъ Рацивилъ сега е военна казарма. Гимназия и семинария, цръква *Св. Никола* (основана въ 986), синагога нáй-голѣмата въ Полша. Л. е прочутъ по бурната диета отъ 1568 до 1569, която рѣшила съединението на Полша съ Литва. Единъ паметникъ увѣковѣчава спомена на това събитие. — Губернията има 16,831 чет. килом. и 842,000 жит. Умѣренъ климатъ. Много гори и обширни блата. Дървена промишленость много развита. Добитъкъ отъ добра порода и пчеловъдство. Фабрики за вълнени и памучни платове, усмарници и др.

Любляна или *Люблянъ*, нѣмск. *Лайбахъ*. Гл. градъ на Крайна и на цѣла Илирия, на р. Любляница (която извира 60 килом. на сѣв.-

зап. отъ града и чиято послѣдна часть е доста голѣма за да стане корабоплавателна), 10 килом. отъ вливането на тая рѣка въ Сава, 274 килом. на юго-зап. отъ Вѣна (448 килом. съ триестската желѣзница), 76 килом. на сѣв.-ист. отъ Триестъ, 63 килом. на юго-ист. отъ Клагенфуртъ; центъръ на желѣзници за Загребъ, Фиуме, Триестъ, Грацъ и Вѣна; 30,506 жит. Фабрики за сукна, хартия, фарфорови сждове, захарни фабрики, камбаноливници. Съборна цръква съ хждожествени украшения и фрески; старъ замъкъ; театръ; крѣпостьта сега служи за затворъ. Бронзовъ паметникъ — бюстъ на Радецки. Гимназия, словенска прогимназия, ветеринарно училище. Областенъ музей, съ богати естествено-исторически и други сбирки. Земедѣлческа градина. Езикътъ на населението е вендски, словѣнско нарѣчие смѣсено съ много нѣмски и италиянски думи. Въ люблянската гимназиална, а въ сжщото врѣме и публична библиотека, се пази единъ *български кириловски ржкописъ* отъ XVII-и вѣкъ, много важенъ както отъ езикова, така и отъ историко-литературна страна. Тоя паметникъ на българската писменость съдържа 6 религиозни слова, прѣводъ отъ гръцки. Той билъ извѣстенъ на Миклошича и В. И. Григоровича, нъ тѣ не го удостоили съ надлежното внимание. Пръвъ проф. Ламанский, въ 1869, разбралъ важностьта му; нъ той го изучилъ набърже. Тоя ржкописъ се разглежда по-обстоятелствено отъ С. Аргирова въ министерския *Сборникъ*, кн. XII и XVI+XVII. — Макаръ градътъ и да стои на мѣстото на римския градъ Емона (Aemona), въ него нѣма забѣлѣжителни паметници отъ старо врѣме.

Любознателенъ. Който има любознание, обича знанието. — **Любознателность, любознание.** Любовь къмъ наукитѣ, къмъ знанието, желание за учение. — **Любопитенъ.** Който обича да се научи всичко, не необходимо отъ нужда или за полза; оттука *любопитность-ство.* — **Любопитствувамъ.** Желаѭ да научѫ или да видѭ нѣщо. — **Любостежание.** Страсть, петимность за богатство; стремление за обогатяване. — **Любостежатель.** Петименъ за имотъ. — **Любувамъ се.** Радвамъ се, наслаждавамъ се на нѣщо.

Люботрънъ. Нáй-високий връхъ на Шаръ-планина. До скоро се знаеше, че тоя връхъ е 3005 метра високъ надъ морското равнище, та се имаше за нáй-високъ връхъ слѣдъ Олимпъ на Балкански п-въ. Ала изслѣдванията на професоръ Цвинча въ 1890 породихѫ съмнѣние. Отъ допълнителнитѣ научни издирвания на нѣколцина австрийски научни мѫже излѣзе, че **Л.** по никой начинъ не е по-високъ отъ 2550 метра. Едно прѣглеждане протоколитѣ на Географическото Дружество въ Вѣна показа, че даннитѣ до 1876 сжщо поставятъ височината правилно на около 2540 метра. Така новото изслѣдване имá за сетнина да освободи науката отъ едно заблуждение.

Людвигсбургъ. Укрѣпенъ градъ въ Вюртембергъ, 14 килом. на сѣв. отъ Щутгардъ, на Некаръ (дѣс. притокъ на Рейнъ), на желѣзн. отъ Щутгардъ за Хайлбронъ; 16,000 жит. Фабрики за топове. Втора резиденция на краля. Прѣкраснъ кралевски замъкъ. Арсеналъ. Военна академия. Родно

мѣсто на Щрауса, автора на *Живота Иисусовъ*.

Людвигсхафенъ. Баварски градъ на Рейнъ, срещу Манхеймъ; 21,037 жит. Желѣзенъ мостъ на рѣката; желѣзница за Парижъ, Майнцъ и Страсбургъ. Доста голѣма търговия.

Людскановъ (*Александръ*). Български публицистъ, единъ отъ най-виднитѣ членове на прогресивно-либералната партия, адвокатъ въ София. Участвувалъ е въ редактирането на всички органи на тая (прѣдишната цанковистска) партия и сега е единъ отъ редакторитѣ на органа ѝ вѣст. *България*. Освѣнъ това, писалъ е понѣкога и въ нашитѣ списания, както, напр., статиитѣ *Генералъ Скобелевъ* (въ *Периодич. Спис.*, 1883, кн. V), *Дунавский въпросъ* и *Капитулациитѣ* (въ сѫщото спис., 1885, кн. 13). Неговъ е и прѣводътъ, отдѣлно издание, на *Размишления върху прѣдставителното управление* отъ Джонъ Стюартъ Миля (София, 1885).

Л., родомъ отъ Търново, свърши курса на Робертъ Колежъ въ Цариградъ въ 1875. Прѣзъ освободителната война бѣ драгоманинъ на русския генераленъ щабъ, отреденъ да слѣдва генералъ Скобелева. За заслугитѣ му прѣзъ войната е награденъ съ русски орденъ *Св. Ана*, *Св. Станиславъ*, рус. сребърenъ медалъ, българ. сребърenъ кръстъ и румънски медалъ. Слѣдъ войната бѣ секретарь на бълг. дипломатическо агенство въ Цариградъ, а послѣ подсекретарь въ министерството на вън. дѣла. Той напусна държавната служба, и свърши въ Парижъ правото и по дипломатическия отдѣлъ въ Училището на Политическитѣ Науки. Слѣдъ *9-и августъ* емигрира въ Русия и можа да се върне само когато прѣдѣлитѣ на България се отвориха за тестя му Д. Цанкова. Слѣдъ завръщането си биде избранъ прѣдставитель въ X-о обик. народно събрание.

Люисъ. Най-голѣмий и най-сѣверний отъ Хебридски о-ви, отдѣленъ отъ Шотландия съ протокъ Голѣми Минчъ; простр. 1969 чет. килом. (2158, споредъ Стрѣлбицки); 18,000 жит. Планинска земя, малко производителна. Важно риболовство; въ гр. Сторнуей, на източ. брѣгъ, повече отъ 1,000 кораба и 4,000 души ходятъ на риба всѣка година.

Люисъ (сѫщъ *Джонъ Корнуолъ*). Английски държавникъ и писатель, — елинистъ, юристъ, историкъ, философъ, може-би най-ученій англичанинъ на врѣмето си. Род. въ Лондонъ въ 1806, умр. въ 1863. Училъ се въ Етонъ и въ прочутото училище Christ Church въ Оксфордъ. Прѣзъ Памерстъновото управление билъ министръ на финанситѣ, на вѫтрѣш. дѣла и на войната*) (1855—1863). Между по-главнитѣ му съчинения сѫ: *Романскитѣ езици*; *Употрѣбението и злоупотрѣбението на политическитѣ термини*; *Влиянието на авторитета въ съставянето мнѣния*; *До колко трѣбва да се вѣрватъ първитѣ вѣкове отъ римската империя? Астрономията на староврѣменнитѣ*. Най-послѣдното му съчинение, обнародвано нѣколко деня прѣди смъртьта му, е било, *Кое е най-доброто управление?* (диалогъ). Това

*) Въ Англия военното министерство се дава и на гражданско лице, което има администрацията на министерството, а военната часть се води отъ военни лица.

съчин. е прѣведено на езика ни отъ Хр. Тодорова (Шуменъ, 1887). Въ него авторътъ разглежда главнитѣ аргументи *за* и *противъ* разнитѣ видове управление и посочва — нему приписватъ мнѣнията на Критона, едно отъ лицата въ диалога — че нѣма едно нáй-добро управление на свѣта, което да може да се приложи у всѣкой народъ, безъ разлика на врѣме и на мѣсто; и че прѣдставителната форма управление е която нáй-прилѣга на образованитѣ народи. Критонъ е врагъ на революцинтѣ; той вѣрва, че не чрѣзъ революция, а чрѣзъ еволюция въ идеитѣ, въ убѣжденията, въ учрежденията се достига трайно и нáй-добро управление; па е и на мнѣние, че едно управление, на което администрацията може да се търпи, не е управление което не може да се подобри.

Люксембургъ. Столица на велико дукство Люксембургъ, 55 килом. на сѣв.-зап. отъ Мецъ, 23 килом. на сѣв.-ист. отъ Арлонъ; ц. на желѣзници за Ахенъ, Мецъ, Намюръ и Лиежъ; 17,964 жит. — Великото дукство, между прѣдѣли: белгийската обл. Люксембургъ на зап., Прусия на ист., Франция на югъ и Алзасъ-Лоренъ, има простр. 2,587 чет. килом. и насел. 213,283 жит. Холандский краль е великъ дукъ на дукството, и може да се замѣства отъ нѣкой холандски князъ. Жителетѣ, католици, сж валонци и нѣмци; официалний езикъ е французский езикъ. Законодателната власть принадлежи на една камара отъ народни прѣдставители. До 1866 Л. е влизалъ въ Германската конфедерация; столицата е била 1-класна крѣпость, та затова е държала прусски гарнизонъ. Нъ въ 1867, слѣдъ растурянето на конфедерацията, великитѣ сили отнели на Прусия правото да държи гарнизонъ, като въ сжщото врѣме обявили дукството, подъ своя отговорность, неутрално, както Белгия, па и накарали да се изравни люксембургската крѣпость съ земята. Прусия има правото да прѣдставя директора и главния контролйоръ на митницитѣ, които до сега сж били все прусски поддани. **Л.** състои отъ села; нáй-голѣмий му градъ слѣдъ гр. Л. е Айхъ (5,595 жит.). — *Белгийски* **Л.** е една область въ Белгия, съпрѣдѣлна съ вел. дукство **Л.**, съ пространство 4418 чет. килом. и насел. 214,760 жит., съ гл. градъ Армонъ. Нó-вечето отъ жителетѣ сж католици и говорѫтъ валонско нарѣчие (франц. езикъ), другитѣ — долно-нѣмско. — Белгия добила своята часть отъ **Л.** слѣдъ раздѣлата си отъ Холандия въ 1830. **Л.** билъ въздигнѫтъ въ графство отъ императора Карла IV за брата си Венцеслава, въ XIV-и вѣкъ. Люксембургский домъ е далъ нѣколко императори на Германия, крале на Чехия и рицаре на Франция.

Люлинъ-планина. Планинско бърдо между софийското поле и брѣзнишкото отъ една страна и валдайската тѣснина до линията Драгоманъ-Врабча отъ друга, което се явява като сѣверо-западно продължение на Витоша. Дължина **Л.-п.** има 45 килом.; средна широчина между Сливница-Брѣзникъ и Мошино-Филиповци — 15 килом.; срѣдна височина — 960 метра надъ морското равнище и отъ 400 до 450 надъ полето. Нáй-високитѣ ѝ точки се намиратъ кждѣ двата ѝ краища, именно връхътъ при *Св. Краль* (1231 м. надъ морското

равнище) и връхътъ *Бука* (1140 м.). Срѣдната ѝ часть е приблизително 150 м. по-ниска отъ крайнитѣ ѝ части. Сѣвернитѣ ѝ склонове сж покрити съ гора, а южнитѣ — сж голи; тя е оголѣла главно защото е заселена отъ 30 села, колиби и кошари. Обикновени селски пжтища кръстосватъ планината по всички посоки. Единственото шосе минува по владайската тѣснина и съединява София съ Брѣзникъ, Радомиръ и Дупница. Дължината на прохода по тѣснината е около 12½ килом. Прѣзъ тоя проходъ е проектирана желѣзнопжтната линия, която ще свърже София съ Кюстендилъ. По билото на **Л.-п.** се намиратъ многобройни окопи отъ врѣмето на сръбско-българската война въ 1885. Лѣтѣ слизатъ въ **Л.-п.** мечки отъ Витоша.

Люлякъ (Syringa vulgaris) Шубръкъ за украшение отъ семейството на маслиненитѣ, сади се по градинитѣ и двороветѣ за хубавитѣ му бѣли и червеникави цвѣтове, намѣстени на края на клоноветѣ въ гжсти кичори; цъвти прѣзъ априлъ. Отечеството на **л.** е Персия.

Люнебургъ. Прусски укрѣпенъ градъ (Хановеръ), на Илменау (лѣв. притокъ на Елба), която е тамъ корабоплавателна; 108 килом. на сѣв.-ист. отъ Хамбургъ; съединит. точка на желѣзн. отъ Хамбургъ за Любекъ, Хановеръ, Бременъ и Берлинъ; 19,035 жит. Каменоломници на варовити камене. Доста важна търговия по Илменау. — Тоя градъ е билъ нѣкога столица на едноименно княжество, сега область, въ източната часть на която има много словѣне.

Люневилъ. Французски градъ на Мѣорта, 26 килом. на югоист. отъ Нанси, на желѣзницата отъ Парижъ за Страсбургъ; 21,542 жит. Фабрики за памучни и др. платове; грънчарство. **Л.** е едно отъ нáй-голѣмитѣ кавалерийски становища въ Франция. Тоя градъ е исторически забѣлѣжителенъ по **Люневилския** *миръ*, сключенъ на 28 януар. 1801, между Германската империя и Французската република, въз основата на Кампоформенския миръ. Виж. *Кампоформио.*

Люсонъ. Нáй-голѣмий отъ Филипинскитѣ о-ви, на сѣв. отъ Малезия; простр. 112,000 чет. килом. и насел. 2,300,000 жит. Планинска, гориста зема, съ дѣйствуващи волкани. Често разорявана отъ земетресения и урагани. Гл. произведения: оризъ, захарна тръстика, тютюнъ, какао, синило, кафе, памукъ, портокали. Домашни животни: биволътъ, коньтъ отъ испанско происхождение, свинята, козата и овцата. Гл. градъ *Манила.* Климатъ топълъ, въздухъ много чистъ. — **Л.** е билъ открить отъ Магелана въ 1521, а окупиранъ отъ испанцитѣ въ 1571. До американско-испанската война въ 1898 испанцитѣ владѣехж една часть отъ острова. Виж. *Филипински о-ви.*

Люсъ. английски градъ, на желѣзн. отъ Нюхейвънъ за Лондонъ и отъ Брайтонъ за Рочестеръ; 11,800 жит. Стари цръкви. Топливници. Фабрики за земедѣлч. орждия. — Битва въ 1264, въ която Симонъ Монтфортски, листерски графъ, заробилъ краль Хенриха III.

Лютеране. Име на протестантитѣ, които исповѣдватъ лютеранството.

Лютеранство. Едно отъ главнитѣ християнски вѣроисповѣда-

ния, основано отъ Лютера. Въ течение на 400-годишното си сѫществуване л. се е видоизмѣнило доста въ ученията и устройството си, и отъ него сѫ излѣзли много отдѣлни секти. За исходна точка на цѣлата Лютерова система служи Лютеровото учение за Св. Писание, като *единственъ* законъ и напълно достатъченъ изворъ на вѣроучение, и това, че всѣкой християнинъ може да тълкува Св. Писание по личното си разбиране, безъ никакъвъ външенъ критерий, само като призове на помощь, чрѣзъ молитва, съдѣйствието на Св. Духъ. Това Лютерово «формално начало» е било единъ противовѣсъ на католичеството, което е припознавало правото да се тълкува Св. Писание само за иерархията.

Като припознаватъ Св. Писание за единственъ изворъ на вѣроучение, лютеранетѣ даватъ на свещено прѣдание значението само на едно *историческо свидѣтелство* за състоянието на вѣроучението въ тая или онаи епоха на историята на цръквата. Въ случаитѣ на недоумѣние, кога се тълкува нѣкое мѣсто отъ Св. Писание, истинский смисълъ на това мѣсто трѣбва да се опрѣдѣли като се съпостави съ паралелни мѣста отъ Библията.

За второ основно начало на лютеранското вѣроучение, «материалното начало», служи ученията за *оправданието само съ вѣра* (justificatio sola fide), безъ добри дѣла, безъ никакво дѣятелно участие на човѣка въ дѣлото на спасението си. По причина на грѣхопадението, човѣкътъ е изгубилъ самата способность къмъ доброто. Богу е било угодно да го спаси чрѣзъ И. Христа, вѣрата въ когото е доста за да добие плода на кръстното му страдание.

Цръквата, по лютеранското учение, не е едно видимо общество отъ вѣруѭщи въ И. Христа, а едно *невидимо* общество отъ светии, оправдани и възродени. Въ външното общество на цръквата се намиратъ и лоши люде, нъ въ сѫщность тѣ не принадлежѫтъ на цръквата. Въ свръска съ това понятие за цръквата се намира и *отричането церковната иерархия* и таинството свещенство. Всичкитѣ християне сѫ кръстени съ еднакво кръщение, та всички иматъ еднакви права въ цръквата; затова не трѣбва да се допуща, че само едно особено съсловие люде има правото да учи другитѣ въ Христовата истина. Л. припознавалъ на християнетѣ правото и длъжностьта на двояко сѫдене: *вѫтрѣшно сѫдене* въ дѣлото на вѣрата, когато християнинътъ, просвѣтяванъ отъ Св. Духъ, независимо обсѫжда догмитѣ; *външно публично сѫдене* за догмитѣ, което принадлежи не на всички, а само на лица, които иматъ извѣстенъ богословско-образователенъ цензъ. Затова, Лютеръ допусналъ да се установи единъ особенъ класъ, който да се ползува се правата на свещенство, що принадлежѫтъ на всички християне. Лицата отъ тоя класъ иматъ длъжностьта да свещенодѣйствуватъ, учѫтъ и управляватъ; нъ тѣ могѫтъ и да не бѫдѫтъ, и свещенствуватъ не по силата на нѣкое особено таинство, а по избиране и упълномощение отъ самитѣ вѣруѭщи.

Въ ученията за таинствата, л. се отличава отъ католичеството и православието по това, че не припознава таинствата за проводници на благодатьта, която съоб-

дава човѣку сила за духовно-нравственъ животъ, а само за *външни блѣзи* на общение съ Христа. Отъ всичкитѣ таинства лютеранетѣ припознаватъ само двѣ: кръщението и причащението, като поддържатъ, че само тѣ сж установени отъ самаго И. Христа. Покаянието Л. първенъ припознавалъ за таинство, нъ отпослѣ се отказалъ отъ тоя възгледъ. Въ ученіето за причащението Л., противно на католичеството и православието, отрича *пръсжществението* на хлѣба и виното въ тѣло и кръвь Христови и ученіето за евхаристията, като безкръвна жртва за живитѣ и умрѣлитѣ. Понеже, по Лютеровото учение, оправданието или спасението се достига само чрѣзъ лично, непосрѣдствено общение съ Спасителя чрѣзъ вѣра въ него, безъ никакво външно посрѣдство, лютеранетѣ вѣрватъ, че каквото и да било ходатайство прѣдъ Бога отъ страна на свѣтитѣ за човѣцитѣ на земята е излишно.

Богослужение у лютеранетѣ. Християнското общество, споредъ Лютера, състои не въ едно общение по външни блѣзи, а въ едно вжтрѣшно общение въ блага, дарявани отъ Св. Духъ. Ала пакъ Л. допусналъ сжществуването на храмове и установилъ извършването въ тѣхъ богослужение и нѣкакви обряди, не затова, че тѣ се искатъ отъ сжщностьта на християнството, «а за простия, необразования народъ», комуто сж непонятни възвишенитѣ идеи на християнското богословие и за когото «външното покланяние е необходимо като въспитателно срѣдство».

Распространението на л. При живота на *Лютера*, л. се распространило прѣди всичко въ прѣдѣлитѣ на Саксония. Въ малко години то завладѣло и Хесенъ, Браунщвейгъ-Люнебургъ, Мекленбургъ, Прусия, Дания и Швеция. Лютеране има сега и въ Съединенитѣ Държави у Америка (между прѣселенитѣ тамъ нѣмци) 1,231,000; въ Финландия, 2,334,000; въ Русия, 2,605,000. — Русский царь е нáй-висший блюститель на реда и дисциплината въ вжтрѣшнитѣ работи на евангелско-лютеранската цръква въ Русия. На неговото *усмотрѣние* се прѣдставѣтъ всички постановления на лютеранския синодъ. На неговото *утвърдяване* се въскачватъ прѣсѣдитѣ за снимане сана отъ пастиретѣ. Пастиретѣ и членоветѣ на консисторията, когато постжпятъ на длъжность, полагатъ клетва за вѣрность на царя. Богослужението и проповѣдването се уреждатъ съ правила, утвърдени отъ правителството.

Лютеръ *(Мартинъ)*. Нáй-великий отъ водителетѣ на Реформацията въ XVI-и вѣкъ, род. въ 1483 въ Ейслебенъ, синъ на единъ рударь. Въ голѣма бѣдность се училъ въ Магдебургъ, Ейзенахъ и Ерфуртъ; и въ 1505, когато билъ на 21-годишна възрасть, добилъ степеньта докторъ на философията. Слѣдъ двѣ години, вслѣдствие на внезапната смъртъ на приятеля си Алексия се покалугерилъ (стжпилъ въ августинския орденъ); въ 1508 станалъ професоръ на философията въ Витенбергъ, германски градъ, на който било сждено да се прочуе отъ неговото име.

Въ 1510 или 1511 Л. билъ испратенъ като «нáй-прѣданъ папистъ» съ послание въ Римъ. Тамъ той видѣлъ нáй-добрѣ развалата на нравитѣ

matis), увивливо растение съ вѣнчевидна чашка, нъ безъ вѣнче; *кандилкитѣ* (Aquilegia vulgaris), градинско цвѣте, съ цвѣтове свити въ форма на кандило; *синйото цвѣте* (Aconitum), петлистна чашка и съ горния листъ въ видъ на шлемъ.

Коренището на Aconitum и Helleborus, листата на Anemone hepatica и A. pulsatilla се употрѣбяватъ въ лѣкарството.

Лютихъ. Виж. *Лиежъ.*

Люценъ. Градецъ въ прусска Саксония, въ херцогство Мерзебургъ, прочутъ по двѣ голѣми битви, които станжли въ околностьта му, едната въ 1632, когато билъ убитъ Густавъ Адолфъ; другата въ 1813, когато Наполеонъ разбилъ руситѣ и пруситѣ; 3,135 жит.

Люцернско езеро. Виж. *Четверокантонно езеро.*

Люцернъ. Швейцарски градъ, ц. на едноименъ кантонъ въ срѣдата на Швейцария, на Люцернско или Четверокантонно езеро, при истичането на р. Рейсъ отъ езерото, 65 килом. на сѣв.-ист. отъ Бернъ и 40 килом. на юго-зап. отъ Цюрихъ (95 и 65 по желѣзн.); ц. на желѣзници за Базелъ, Бернъ, Цюрихъ и Италия прѣзъ Сенъ-Готардъ; 20,308 жит. Индустрията е малко развита, нъ разнообразна: изработватъ плетени и ткани копринени, памучни, ленени, работи и ржкавици и др. **Л.** дължи важностьта си донѣйдѣ на движението на пжтницитѣ. Кантонна библиотека, нáй-голѣмата въ цѣла Швейцария (80,000 т.); естественоисторически кабинетъ, съ пó-вече отъ 16,000 минералогич. образци, съ медали; хждожественъ музей; частни сбирки, нъ достжпни за публиката. Забѣлѣжителни въ града сж четиретѣ моста, отъ които двата сж покрити и украсени съ живопись. — Кантонъ **Л.** има простр. 1501 чет. килом. и насел. 134,900 жит. Близу цѣлото население католич. и по езикъ нѣмско. Южната часть на кантона планинска. Скотовъдство.

Лучера. Италиянски градъ (неаполит. обл. Капитанатъ), 16 килом. на сѣв.-зап. отъ Фоджия; 13,500 жит. Търговия съ сирене и добитъкъ. Съборна цръква, музей, прѣкрасенъ епископски дворецъ. Ископавани сж много надписи и староврѣменни извайки.

Ляховский о-въ. Островъ въ сѣверни Ледовити океанъ, до брѣга на източни Сибиръ, принадлежи на Якутската область. Окржжностьта му се прѣсмѣта на около 250 килом. Необитаемъ.

Лъбокъ (сжръ *Джонъ*). Английски естествоиспитатель, археологъ и политически дѣецъ, род. въ 1834 въ Лондонъ. Въ началото на попрището си зималъ участие въ бащинитѣ си банкови работи, като въ сжщото врѣме се занимавалъ съ науката. Отъ 1870 е прѣдставитель въ парламента отъ либералната партия, въ който е прокаралъ важни мѣрки по упражнението на медицината, по историческитѣ паметници и др. Главната му заслуга е въ това, че е допълнилъ знанието ни за пчелитѣ и мравитѣ съ чудни подробности. Съ каква прѣданость, търпѣние и искуство е изучвалъ той нагонитѣ, нравитѣ, редовностьта на тия дребни насѣкоми, ще се разбере доста, когато се знае, че той цѣли 14 години е правилъ наблюдения само надъ една пчела-царица! **Л.**, единъ отъ виднитѣ дарунисти,

е и единъ отъ по-личнитѣ популяризатори. Освѣнъ записки-тѣ, бѣлѣжкитѣ и статиитѣ, распръснѫти въ сборницитѣ или списанията на разни учени дружества, той е издалъ отдѣлно разни съчиненія, като *Прѣдисторическитѣ врѣмена; Началото на цивилизацията; Първобитното състояние на човѣка; Происхождението и метаморфозитѣ на насѣкомитѣ; Мрави, пчели и оси; Чувствата, нагонитѣ и разумността на животнитѣ; Успѣхитѣ и радоститѣ въ живота* (българ. прѣводъ отъ рус. езикъ, отъ З. Бояджиева, Търново, 1891); *Какъ трѣбва да се живѣе* (българ. прѣводъ отъ рус., Стара-Загора, 1898). Л. е прѣвожданъ на франц., русски и др. европ. езици.

Лѣвлейсъ (личность въ Ричардсъновия английски романъ *Кларисъ Хярлоо*). Способенъ искуситель или съблазнитель на женския полъ.

Лѣгадинско езеро. Виж. *Бешикъ*.

Лѣкатушѫ. Криволичѫ.

Лѫкъ. Орждие, съ което се стрѣлятъ стрѣли; състои отъ единъ пръгавъ дръвенъ или стоманенъ прѫтъ, прѣвитъ на джга и стегнѫтъ съ тетива; нáй-старото металическо орѫжие. Всичкитѣ първобитни народи сѫ употрѣбявали л. Китайцитѣ приписватъ изобрѣтението на л. Хорию, който живѣлъ нѣколко хиляди години прѣди Р. Х., Плиний на скититѣ, Диодоръ Сицилийски — на курститѣ, нáй-старитѣ жители на Критъ. За нáй-добри стрѣлци съ л. минували въ старо врѣме критянетѣ, тракийцитѣ и жителетѣ на Балеарскитѣ острови; въ срѣднитѣ вѣкове се отличавали съ това искуство арабетѣ, турцитѣ, татаретѣ, финитѣ и нормандцитѣ, отъ които употрѣблението на л. минѫло у англичанетѣ. Въ нашо врѣме л. се употрѣбява само у ония народи въ сѣверна и източна Азия, южна Африка, Америка и Австралия, които още не сѫ сполучили да се запознаѫтъ съ огнестрѣлното орѫжие, или на които бѣдността прѣчи да се снабдѫтъ изведнѫжъ съ него.

М.

М. 1) Съкращение на misce (смѣси) въ рецептитѣ. 2) Въ църковнитѣ книги $\bar{\text{М}}$ означава 40. Виж. *Словѣнски цифри*.

Ма. Египетска богиня, имала на главата страусови пера — символъ на справедливостьта и истината, дъщеря на бога на слънцето, Ра или Фта; обикновено придружавала Тота (Хермеса); тя водила до прѣстола на Озириса умрѣлитѣ, за да тегли дѣяниятa имъ.

Маастрихтъ. Холандски градъ (Лимбургъ), на лѣвия брѣгъ на Маасъ, 185 килом. на юго-ист. отъ Амстердамъ, ц. на желѣзници за Венлоо, Хаселъ, Лиежъ и Ахенъ; 33,000 жит. Фабрики за бира, цвѣклена захарь, сукно и др. Важна крѣпость; одържала нѣколко обсади и нѣколко пѫти минувала въ ржцѣтѣ на французетѣ. Въ 1815 М. окончателно билъ върнѫтъ на Холандия.

Маасъ. Рѣка, която извира въ Франция (Горни-Марнъ), пои Франция, Белгия, и Холандия; тече прѣзъ Намюръ и Лиежъ въ Белгия, Маастрихтъ и Ротердамъ въ Холандия, и се влива въ Сѣверно море чрѣзъ нѣколко устия; 925 килом. Корабопл. по 735 килом. отъ Вердюнъ въ Франция.

Мавзолей. Гробница, построена отъ карийската царица Артемиза на сжпржга ѝ *Мавзола* въ Халикарнасъ (351 прѣди Р. Х.); по великолѣпието си минувала за едно отъ чудесата на свѣта. Сега изобщо м. се нарича всѣкой раскошенъ надгробенъ паметникъ.

Маври. Народъ отъ берберийското племе, който живѣлъ нѣкога въ староврѣменна Мавритиния и който, слѣдъ покорението на тая страна отъ арабетѣ въ VII-и вѣкъ, се смѣсилъ съ тѣхъ. Тия люде, съ тъменъ или маслиненъ шаръ на кожата, съ сухо тѣлосложение и мохамедане, говорѣжтъ едно нарѣчие отъ арабски езикъ и съставятъ по́-голѣмата часть отъ населението на варварийскитѣ страни (Мароко, Алжирия, Тунисъ и Триполи). Живѣѣжтъ по́-вечето въ градоветѣ. По характеръ сж ревниви, подозрителни, потайни, лѣниви и не показватъ никакви признаци отъ духовенъ животъ. Въ пустиня Сахара тѣ живѣѣжтъ номадски животъ и патриархално. Името м. захванжло да се дава и на арабетѣ или сарацинитѣ въ варварийскитѣ страни, които покорили Испания. Тѣ нахлули въ тая европейска страна въ 711 слѣдъ Р. Х. и покорили цѣлата страна до Пиринеитѣ въ по́-малко отъ 5 години. Тѣ се опитали да распространѣжтъ властьта си и задъ Пиринеитѣ, нъ поражението при Поату въ 737 за всѣкога ги изгонило изъ Франция. Поради междуособни войни, маврската държава въ Испания се распокжсала на малки отдѣлни държави: Валенция, Сарагоса, Толедо, Мурция и др., дѣто се развилъ въ продължение на шесть вѣка арабски народенъ животъ, богата поезия и нáй-хубавитѣ плодове на искусствата и наукитѣ. Маврскитѣ университети служили като образецъ за подобни заведения въ християнскитѣ земи; европейскитѣ рицаре зимали примѣръ отъ маврското рицарство. Европейцитѣ съ възторгъ гледали на богатата, пълна съ фантазия маврска архитектура, и почерпили изъ маврския животъ и духъ всичко хубаво, съ което се украшавали отпослѣ. Между това, изгоненитѣ въ планинитѣ християне непрѣстанно беспокоили м. като врагове на тѣхното вѣроисповѣдание и властителе на страната имъ, прѣзимали укрѣпени мѣста и ги расширявали въ малки държави. Така се наченжла отъ XI-и вѣкъ една война за страната, която се свършила съ падането на м. Мулей-Хусейнъ, послѣдний султанъ на послѣдното маврско кралство, Гранада, побѣгнжлъ въ 1491, съ голѣмо число м. въ Африка. Други м. вънкашно приели християнската вѣра и се отличавали съ трудолюбие и миренъ животъ. Тѣ се наричали *мориски*. Подъ гнета на тежкото иго, тѣ възстанжли въ 1571 и 100,000 били изгонени. Скоро Филипъ III готвялъ на останжлитѣ 600,000 по́-лоша участь, нъ тѣ побѣгнжли въ прѣдишното си отечество. Отъ тогава погинжло благосъстоянието на Испания. Виж. *Арабия*, *Испания*.

Маврикий. Единъ отъ нáй-великитѣ византийски императори, происхождалъ отъ едно старо рим-

ско семейство, и билъ роденъ въ Арабисъ, Кападокия, около 539. Дължалъ короната на Тиверия II, който го направилъ зетъ. Въ 582 нанеслъ едно поражение на персянетѣ, най-опасния непріятель на Византийската имперія, и придобилъ рѣдката честь да влѣзе триумфално въ Цариградъ. Въ 593 възстановилъ на персидския прѣстолъ Хосрева II, персидски краль, изгоненъ отъ поданницитѣ си. Въ знакъ на признателность Хосревъ му далъ крѣпоститѣ на Дара и Мартирополисъ, твърдѣлитѣ на Месопотамия. Нѣколко врѣме слѣдъ тия събития избухнѫла една война съ аваретѣ; и слѣдъ 2-годишна борба византийцитѣ били разбити и 12,000 заробени. **М.** отказалъ да ги откупи, та тѣ били избити. Това възбудило дълбоко недоволство между народа и войската, когато **М.** билъ убитъ отъ Фока въ 602. Историкъ Гибонъ обяснява задоволително **М**-вото поведение по отказа му да откупи заробенитѣ.

Маврикий (о-въ), бивш. **Илъ-де-Франсъ**. Островъ въ Индийски океанъ, 880 килом. на ист. отъ Мадагаскаръ; простр. 1914 чет. килом. и насел. 360,360 жит. (негри, французски креоли, индийци, китайци). Гл. гр. *Портъ-Луи*, на зап. брѣгъ. Произвожда въ изобилие всички тропически растения, особено захарната тръстика. — Островътъ билъ открытъ отъ португалцитѣ въ 1505, отъ 1598 принадлежалъ на холандцитѣ, а отъ 1713 на французетѣ, отъ които го завладѣли англичанетѣ въ 1810. **М.** има стойность за Англия, защото е на пѫтя за Индия.

Маврикий (св.) Началникъ на единъ тивски [въ Египетъ] легионъ, билъ посѣченъ съ войницитѣ си по заповѣдь на Максимиана Херкула, за дѣто отказалъ да жъртвува на боговетѣ (286).

Мавритания. Старото име на сегашнитѣ страни Тунисъ, Алжирия и Мароко. Земята добила това име отъ мавритѣ, които ѭ населявали *(виж. Маври)*; тя станѫла извѣстна на римлянетѣ въ врѣме на войната съ Югурта (106 пр. Р. Х.). Августъ далъ **М.** на Юба II, който ѭ присъединилъ на наслѣдственото си владѣние Нумидия. Цѣлата страна станѫла римска область въ врѣмето на Клавдия, който ѭ раздѣлилъ на двѣ части: източна **М.** съ гл. гр. *Цезарея* (Шершелъ) и западна **М.** съ гл. гр. *Тингисъ* (Танжеръ). Въ VII-и вѣкъ **М.** била покорена отъ арабетѣ, които отъ тамъ завоевали вестготска Испания.

Мавритански стилъ. Виж. *Готическа архитектура.*

Маврокордато. Знатна гръцка челядь отъ фанариотитѣ. Забѣлѣж.: *Александръ* **М.**, първенъ професоръ на медицината и философията въ Падуа, и отъ 1681 драгоманинъ или тълкователь при Високата Порта. Въ 1699 показалъ голѣма дипломатическа способность като пълномощникъ на Портата въ прѣговоритѣ за миръ въ Карловицъ. — Неговий синъ, *Николай* **М.**, билъ първий гръкъ господарь на Влашко и Молдова *(виж. Влахия, история)*. — *Константинъ*, братъ Николаевъ, който станѫлъ господарь на Влахия въ 1735, унищожилъ въ тая страна робството, и въвелъ обработването на царевицата. — Неговий внукъ, *Александръ* (князъ **М.**), роденъ въ Цариградъ въ 1787, зелъ дѣятелно участие въ гръцката борба за независимостьта, приготвилъ обявлението на независимостьта и

плана на едно приврѣменно правителство, билъ избранъ прѣдсѣдатель на испълнителната власть; и, назначенъ главнокомандующъ, прѣдприелъ, въ 1822, единъ походъ въ Епиръ, който се свършилъ съ несполучливата битва при Пеша; нъ той избавилъ Пелопонесъ съ дързската и рѣшителната си отбрана на Мисолонги (1823). Въпрѣки опозицията отъ страна на Колокотронисовата и Ипсилантивата партия, той можалъ отпослѣ да направи важни услуги на отечеството си — както, запр. съ геройската защита на Наварино и Сфактерия; нъ много се увлѣкълъ въ вжтрѣшнитѣ политически борби. Поклонникъ на англійскитѣ учреждения, той билъ водитель на «англійската» партия въ Гърция и върлъ противникъ на Каподистриевото «русско» управление. Слѣдъ възцарението на краль Отона, той билъ въ разни врѣмена министръ и посланикъ при разни дворове. Отличителната чърта на неговата политика — да залѣга да прокарва англійското влияние — го правила наврѣменѣ необиченъ между съотечественицитѣ му. Нъ пакъ, кога избухнжла кръмската война, усѣтила се нужда да се постави още веднжшъ на чело на правителството. Той се интересувалъ много отъ народното образование, и дори до 1861 билъ министръ на просвѣщението. Умр. въ 1865.

Мавромихалисъ. Гръцка майнотска челядь: *Георги* М. билъ прѣдводитель на майнотитѣ въ възстанието прѣзъ 1770. — *Петръ* М., извѣстенъ подъ името *Петробей*, отъ 1816 билъ бей на майнотигѣ, въ врѣме на войната за гръцката независимость (1821) билъ членъ въ месенско-морейския сенатъ, и въ 1823 прѣдсѣдатель на народното събрание въ Астросъ. Вслѣдствие на опозицията си противъ Колокотрони и прѣдсѣдателя Каподистрия, билъ затворенъ въ Навплия. — Синоветѣ му, *Георги* и *Константинъ* М., убили въ 1831 Каподистрия и били наказани смъртно. По́-сетнѣ Петръ билъ вѣренъ привърженикъ на краль Отона. Умр. въ 1848.

Маврудъ, *гр.* Черно грозде.

Магадоксо. Кралство въ източна Африка, между Самолиското крайбрѣжие, кралство Юба и Индийски океанъ; 400 килом. на́длъжъ. Малко позната страна. Португалцитѣ ѭ вписватъ въ списъка на владѣнията си, ала тя зависи отъ Оманския имамъ. Гл. градъ *Магадоксо*; 5,000 жит. заедно съ робетѣ. Градътъ е основанъ отъ арабетѣ въ 924.

Магазинажъ (фр. отъ араб. дума, която значи *складъ*). Прѣбивание, сѣдене (на стоки) въ складъ. 2) Платка за прѣбивание на стоки въ складъ. — **Магазинеръ.** Складникъ, вардачъ на складъ. — **Магазинъ.** Продавница, дюкянъ.

Магарево. Градецъ въ битолската каза, съ 3,000 цънцаре и 150 българе.

Магдала. Сжщото, каквото е Мигдалилъ.

Магдала. Абисински укрѣпенъ градецъ (3,000 жит.), 260 килом. на юго-ист. отъ Гондаръ, на р. Бахило (притокъ на Сини-Нилъ), планинско мѣсто, едно отъ на́ймжчно-достжпнитѣ. Въ това мѣсто абис. царь Теодоръ държалъ двѣ години англійскитѣ си плѣнници, които една англо-индийска войска освободила въ 1868. Теодоръ уповавалъ на естествената крѣпость, нъ европейскитѣ оржжия

надвили. Тогава Теодоръ се самоубилъ.

Магдалина. Виж. Мария М.

Магдалина. Рѣка въ Колумбия или Нова Гранада (южна Америка), главната артерия въ страната, извира отъ плато Алмагеръ, тече отъ югъ къмъ сѣверъ, става корабоплавателна при Хонда, и се влива въ Антилско море чрѣзъ нѣколко устия; 1,700 килом.

Магдебургски полуклѫба. Въ *физик.* единъ уредъ, който състои отъ двѣ мѣдни полуклѫба. Името си тѣ добили отъ градъ Магдебургъ, дѣто били изобрѣтени отъ Отона Герике, за доказателство на това, че налѣганието на атмосферния въздухъ върху тѣлата става по всички точки.

Магдебургъ. Прусски градъ, на Елба, ц. на обл. Саксония, 112 килом. на юго-зап. отъ Берлинъ; 122,000 жит. Много старъ градъ, единъ отъ нáй-укрѣпенитѣ градове въ Германия; срѣдоточие на нѣколко отъ главнитѣ германски желѣзници за Берлинъ, Хамбургъ, Хановеръ, Хале и Лайпцигъ. Стоварище на жито и цвѣкло; захарни фабрики; металургически заводи. М. е главното тържище въ Германия за захарьта. Още въ 805 тоя градъ е билъ голѣмо търговско срѣдоточие. Той е родното мѣсто на *Отона Герике.* Градътъ не е построенъ красиво. Отъ сградитѣ е забѣлѣжителна съборната църква, съ 2 каменни кули, високи по 102 метра, съ мѣденъ паметникъ на архиепископа Ернеста и съ гробница на импер. Отона Велики. Тоя императоръ основалъ тамъ въ 937 бенедиктински монастирь, който въ 967 билъ прѣобърнѫтъ въ архиепископство, което добило примат-ството въ Германия отъ папа Иоана XIII. Въ срѣднитѣ вѣкове *магдебургското право* имало широкъ кржгъ на дѣйствие. Въ XVI вѣкъ М. билъ обсаденъ и зетъ отъ курф. Морица саксонски (1551). Въ 30-годишната война М. билъ изгоренъ отъ императ. войска подъ началст. на Тили, прѣзъ майя 1631, когато погинѫли пó-вече отъ 30,000 души. По Вестфалския миръ, М-ското архиеп., като свѣтско владѣние, се присъединило на владѣнията на Брандебургския домъ.

Магедонъ. Манасиинъ градъ, ала въ прѣдѣлитѣ на Исахаръ, на юго-източния прѣдѣлъ на Иезраилско поле, близу до Кисонъ *(Библ.).*

Магелановъ протокъ, отдѣля южния край на Америка отъ Огнена Земя и съединява Атлантически океанъ съ Тихи. Виж. *Магеланъ.*

Магеланъ *(Фердинандо).* Португалски мореплаватель, роденъ кждѣ 1470 въ Опорто. Първенъ служилъ съ отличие на отечеството си въ Индия и Африка; нъ неблагодаренъ отъ португалския дворъ, отишелъ въ 1517 въ Испания, и влѣзлъ въ служба на императора Карла V, комуто прѣдложилъ единъ планъ да открие новъ пѫть за Молукскитѣ о-ви. Въ 1519 потеглилъ отъ Испания съ 5 кораба и 236 души. Слѣдъ една година достигнѫлъ протока между *нáй-южния* край на Америка и о-въ Огнена Земя и го нареклъ по името си *Магелановъ протокъ;* послѣ открилъ южната часть на *Тихи океанъ,* на който далъ това име поради хубавото врѣме, което владѣяло тамъ; нáйсетнѣ открилъ *Филипинскитѣ о-ви,* дѣто въ една битва съ дива-

цитѣ паднѫлъ убитъ (1521). Другаретѣ му, подъ прѣдводителството на Севастиана делъ Кано, продължили пѫтуването прѣзъ Индийски океанъ, заобиколили южна Африка и се завърнѫли въ Испания въ 1522. Това било *първото пѫтуване около свѣта. То траяло 3 години и 28 деня.*

Магесникъ, отъ *магия.* Чародей, вълшебникъ, — шарлатанинъ, който прави фокуси, които невѣжеството приписва на сатана.

Маги. Въ старо врѣме, въ Персия и Мидия наричали така жрѣцитѣ, които знаяли астрологията *(виж. звѣздобройство)* и испълнявали религиознитѣ обряди. Ученията имъ се наричало *магизмъ.* Такъви жрѣци-звѣздобройци имало и у халдеитѣ. Друго име на магитѣ е вълхви.

Магистрална линия, *лат.* Начална стрѣла *(на планъ).*

Магистратура, *лат.* Сѫдийска длъжность. — **Магистратъ.** Сѫдия, чиновникъ облѣченъ съ сѫдийска власть. — **Магистръ.** Учена степень, по долна отъ докторъ и по́горна отъ лисансие, която се дава отъ университетитѣ. Оттука *магистрски,* който принадлежи на магистри, свойственъ на магистри и *магистерство,* степень на магистръ.

Магически, *гр.* Вълшебенъ. — **Магически фенеръ.** Оптически уредъ, назначенъ да мѣта на заслонъ увеличени образитѣ на прѣдмѣти, поставени прѣдъ една свѣтлина. — **Магия.** Мнимо искуство да се произвождатъ чрѣзъ свѣрхестествени срѣдства чудесни слѣдствия. Слѣди отъ **м.** се срѣщатъ токо-речи у всички народи на земното кѫбо въ периода на невѣжеството имъ. Въ срѣднитѣ вѣкове **м.** дѣлили на *бѣла* и черна **м.,** споредъ това, принасяла ли тя щастие или нещастие. Суевѣрието считало магесницитѣ за люде, които се намиратъ въ сношения съ дяволи, та такъви люде били изложени на жестоки гонения. Вѣрата на людетѣ въ **м.** изчезва, споредъ колкото се запознаватъ съ законитѣ на природата.

Magna est veritas, et preva lebit, лат. Истината е могжща и ще прѣодолѣе.

Magnae spes altera Romae, лат. Друга надежда на велики Римъ.

Магнатъ (лат. *magnus,* великъ). Велможа (въ Унгария и Полша).

Магнезий сѫщото, каквото е магний. — **Магнезитъ.** Единъ видъ глина, която съдържа магния. — **Магнезия.** Химическо произведение, окисъ на метала магний. Употрѣбява се въ лѣкарството.

Магнезия 1) Старогръцка страна (Тесалия). 2) Име на два староврѣменни града въ Мала Азия. Първий е билъ въ сѣверна Лидия. Той станѫлъ извѣстенъ по побѣдата на римлянетѣ, подъ прѣдводителството на Сципиона, надъ Антиоха Велики, въ 187 прѣди Р. Х. Тая **М.** е била единъ отъ 12-тѣ града съсипани отъ едно земетресение въ врѣмето на Тиберия, който той скоро възобновилъ. Тя е сега Маница. Втората **М.** е била въ Кария, въ долината на Меандеръ, 25 килом. отъ Ефесъ. Тя е имала прочутъ храмъ на Диана, остатки отъ който сѫ били открити отъ Хямилтона.

Магнетизирамъ, *лат.* 1) Съобщавамъ магнитна сила, като натъквамъ съ естественъ магнитъ. 2) Подлагамъ нѣщо на дѣйствието на животенъ магнетизмъ. Виж. *Биомагнетизмъ.* — **Магнетизмъ.** Магнитна сила; свойството, което има магнитътъ да

стоянно обърнѫтъ къмъ сѣверъ. Има два вида магнитъ: *естественъ* магнитъ, който е една желѣзна окисъ и *искуственъ* магнитъ, който е стоманена пръчка, натъркана съ другъ магнитъ. Въ *прѣн. см.* магнитъ значи нѣщо, което привлича, очарована, омайва.

Магнолийни растения. Едно семейство растения, които иматъ за свой типъ магнолията, и растѫтъ въ южнитѣ части на сѣверна Африка, Китай и Япония. — **Магнолия.** Едно хубаво дърво, съ чудесенъ миризливъ цвѣтъ и голѣми листа. Дръвесината на нѣкои видове **м.** се прѣнася отъ южнитѣ държави на сѣв. Америка въ Европа и доставя едно много твърдо дърво, което се употрѣбява за разни столарски украшения.

Магнусенъ *(Финъ).* Отличенъ исландски археологъ (1781-1847), билъ професоръ въ копенхагенския университетъ, тълкувалъ вѣщо старата литература и митология на сѣвернитѣ страни. Между най-важнитѣ му трудове сѫ приноситѣ му за първото отечество и най-важнитѣ прѣселения на народитѣ отъ кавказското племе; прѣводи и тълкования на *Едитѣ;* съчин. Runamo og Runerne (Копенх., 1841), съ което хвърля голѣма свѣтлина върху руническитѣ писмена въ сѣверна Америка и староврѣменни остатки въ сѣверна Европа. Заедно съ Рафна, **М.** е разяснилъ историята и старинитѣ на Гринландия (Grönland's Historiske Mindesmerker; Копенхаг., 1838–42); направилъ е и единъ подобенъ опитъ за Русия въ Antiq uités Russes (Копенх., 1850-52). **М.** е оставилъ и много монографи по интересни археологич. и истор. прѣдмѣти.

Магнусъ I. Шведски краль, род. въ 1240, умр. въ 1290. — **М. II,** по прѣкоръ *Смекъ* (измаменъ), шведски краль, синъ на херц. Ерика, род. въ 1316, въцарилъ се въ 1319; въ 1363 билъ сваленъ отъ прѣстола отъ херц. Алберта мекленбургски; умр. въ 1374 — **М.** *Добри,* норвежски и дански краль, 1036-1047. Слѣдъ него имало още 5 норвежски крале, които носили това име. — **М.** *(Х.).* Германски физикъ и химикъ (1802-70) билъ професоръ на физиката въ берлинския университетъ, направилъ нѣкои открития въ химията и важни опити по прѣдаването на топлината прѣзъ въздухообразнитѣ тѣла (газоветѣ), обнародвани въ 1860.

Магогъ Виж. *Гогъ.*

Маготъ или *щебекъ.* Безопашна маймуна. Става едра колкото котка. Лицето, ушитѣ дланитѣ ѝ на четиретѣ краища сѫ голи, а останѫлитѣ части на тѣлото ѝ сѫ покрити съ жълто-червена козина. Както прѣднитѣ, така и заднитѣ ѝ крака сѫ ржцѣ, сир. иматъ по петь пръста, и палецътъ ѝ е обърнѫтъ срещу другитѣ четире пръста, сѫщо както на човѣшкитѣ ржцѣ; затова може да хваща съ четиретѣ си краища. Бузитѣ ѝ отвѫтрѣ въ устата иматъ по една торбичка, въ която си крие храна. Храни се съ овощия, листа, корене, ала яде черве и насѣкоми. **М.** е пъргавъ и доста уменъ; лесно се опитомява и научва на разни нѣща и игри. Въди се, както другитѣ маймуни, въ топлитѣ страни; ала го донасятъ и у насъ. Виж. *Маймуни.*

Маграфъ. Европейски музикаленъ инструментъ въ видъ на камбана.

Магъ. Вълхва, жрецъ на огнепоклонници въ стара Персия. Вж. *Маги.*

Мадагаскаръ. Голѣмъ островъ въ Индийски океанъ, близо до източния брѣгъ на Африка, отъ когато го отдѣля Мозамбикски протокъ, морски ржкавъ, който въ най-тѣсната си часть е широкъ 390 килом. По размѣритѣ си тоя о-въ е третий на земното кльбо; той върви слѣдъ Нова-Гвинея и Борнео. Формата му е единъ много продълговатъ овалъ. Островътъ е на-дльжъ 1515 килом. отъ сѣв. къмъ югъ, и на-ширъ (най-голѣмата му широчина) 600 килом. отъ ист. къмъ зап. Пространството му се прѣсмѣта на 590,000 чет. килом., та надминува пространството на Франция, господарката му, което е 528,572 чет. килом. По цѣлата дльжина островътъ е прорѣзанъ съ планини. Климатътъ и произведенията сж тропически: растжтъ саговата палма, кафеното дърво, памукътъ, пиперътъ, оризътъ, лозата и др. Оризътъ е най-важното произведение на о-ва и, заедно съ говедата, съставя основната храна на туземцитѣ. Търговията съ говеда е доста голѣма. Планинитѣ крижтъ олово, мѣдь, желѣзо, ископаеми вжглища и др. Има и каменна соль и топли минерални води. Езера нѣма много и сж малки. Освѣнь земедѣлието и скотовъдството, важни занятия сж още ловътъ и риболовството; промишленостьта сжществува само между обитателитѣ на неплодороднитѣ области. Населението, което е отъ 4 до 5 милиона жители, се дѣли главно на три племена: 1) *малгаши*, отъ малайското племе, които живѣжтъ на източния брѣгъ и минуватъ за *най-старитѣ* поселенци на о-ва; 2) *секлави*, които происхождатъ отъ африкански негри и малгаши, и живѣжтъ на западния брѣгъ на о-ва; 3) *ховайци*, които происхождатъ отъ арабе, заселени въ срѣдата на о-ва. Най-могжщото племе сж ховайцитѣ. Това племе съединило въ 1813 другитѣ племена подъ властьта си и установило едно доста уредено царство, което съсипахж въ нашо врѣме французетѣ. Гл. гр. е Танаривъ или Тана-Наривъ; гл. търговско мѣсто Таматава, на източния брѣгъ. **М.** е доста цивилизуванъ. Вѣрата на жителетѣ е смѣсь отъ мохамеданство и юдейство, които все по-вече отстжпятъ на християнството, насадено отъ американски мисионере.

Положението на **М.** му дава доста голѣма важность, отъ двойното политическо и икономическо гледище, едно защото се намира на стария пжть отъ носъ Добра Надежда за Индия, близу до източния брѣгъ на Африка и по-особено до португалскитѣ заведения въ Мозамбикъ и Софала, и друго, защото е близу до пжтя отъ Аденъ за Персидски заливъ, Индия, Бенгалски заливъ, Зондскитѣ о-ви, Крайни Истокъ и дори Австралия.

История — **М.**, посѣщаванъ отъ арабе много врѣме прѣди Мохамеда, е билъ ясно посоченъ въ XIII-вѣкъ отъ Марко Поло, нъ станжлъ извѣстенъ на европейцитѣ само въ 1506 чрѣзъ португалецъ Алмейда. Англичанетѣ, французетѣ и холандцитѣ напразно се опитвали да основжтъ тамъ селища: тѣ постоянно срѣщали мжчнотии отъ страна на ховайцитѣ. Едно силно ховайско царство било основано отъ царь Радама, който наредилъ войска по европейски образецъ,

унищожилъ робната търговия и човѣшкитѣ жъртвоприношения, и пуснжлъ въ страната християнски мисионере. Той умрѣлъ въ 1828, и слѣдъ него исчезнжла новата цивилизация. Жена му, Ранавалона, управлявала деспотически, испждила европейцитѣ и мисионеретѣ и гонила християнетѣ. Въ 1845 англійска и французска войски нападнжли Таматава, нъ безъ затоволително слѣдствие. Въ 1862 се въцарилъ Радамъ II, който отстжпилъ земя на Франция; ала за това билъ удушенъ (1863). Голѣмо благоволение къмъ европейцитѣ и християнството показала нововъцарената царица Ранавалона II, която и сама, заедно съ първия си министеръ и много благородници, се покръстила въ 1869. Прѣзъ 1885 французетѣ ѝ наложихж по договоръ покровителството си. Мадагаскарци всѣкога бѣхж недоволни отъ Франция. Въ 1896 французетѣ намѣрихж прѣдлогъ да окупиратъ Мадагаскаръ. Генералъ Галиена, съ силна флота и голѣма войска, сполучи да покори окончателно острова, завзе управлението му и заточи царицата въ единъ отдаленъ островъ. Въ 1899 царицата биде доведена въ Франция, дѣто ѝ опрѣдѣлиха една вила на Срѣдиземно море, и Мадагаскаръ биде обърнжтъ на французска колония. Въ Англия, а най-вече въ Съединенитѣ Държави, се възмутихж отъ това поведение на французетѣ спрямо единъ похристяненъ и напрѣдничавъ народъ.

Мадай. Третий Иафетовъ синъ, който минува за родоначалникъ на мидянитѣ и др. *(Библ.)*.

Мадама, *фр.* Госпожа.

Маданъ. Аврамовъ и Хетуринъ синъ, за когото библейскитѣ тълкователе вѣрватъ, че се заселилъ и той, като брата си Мадиама, въ Арабия *(Библ.)*.

Мадаполамъ [отъ името на единъ градъ съ сжщото име въ англійска Индия (Мадрасъ)]. Единъ видъ яко асе.

Мадера. 1) О-въ въ Атлантически океанъ, на сѣв.-зап. отъ Африка, съ ближнитѣ малки острови, Порто-Санто, Фалконъ Бахо, Селвахемъ и други три островчета образува купа *Мадерски* о-ви, съ простр. 815 чет. килом. и нас. 133,000 жит. отъ португалско происхождение. Островитѣ се управляватъ направо отъ Португалия, безъ посрѣдството на управитель. Земята на о-въ М. отъ всички брѣгове се издига къмъ едно планинско бърдо, на което връхътъ (1800 метра вис.) е нѣкогашенъ кратеръ. Климатътъ е много мекъ и приятенъ, и забѣлѣжително еднакъвъ, та е много благоприятенъ за грждитѣ болести. Въ Фуншалъ, гл. градъ, съ 20,000 ж., има всѣкога на лѣчение много болни, особено англичане и германци. Главното произведение е вино, което носи името *мадера* и е прочуто. Островътъ е открить въ 1419 отъ португалцитѣ. Лозата е прѣнесена въ 1445 отъ Критъ.

Маджаре. Сжщото, каквото е унгарци.

Маджаровъ *(Мих. Ив.)*. Български публицистъ и политикъ, род. въ Копривщица въ 1852. Учи се въ родното си мѣсто и, слѣдъ една прѣсѣкулка отъ 1½ год., когато се занимаваше съ абаджилъкъ, пакъ се върнж на учението (1869). Отъ тогава до 1877 свърши курса на пловдивското 5-класно българско училище и на Робертъ Колежъ въ Ца-

ригradъ. Прѣзъ окупацията бѣше главенъ учитель въ Т.-Пазарджикъ (1878-79). Въ началото на румелийското управление станж префектуренъ съвѣтникъ въ сжщия градъ; нъ скоро се оттегли отъ тая служба и, избранъ за депутатъ на областното събрание (1879), постжпи въ редакцията не в. *Марица*, на който бѣше непрѣкжснжто сътрудникъ до съединението. Прѣзъ тия 6 години той бѣше въ разни врѣмена членъ на постоянния комитетъ, такъвъ на върховното сждилище въ Пловдивъ, главенъ контролйоръ на финанситѣ и директоръ на финанситѣ. Съединението го намѣри на директорския постъ. Отъ 6-и септемврий 1885 до 1-и априлъ 1886 бѣше заточенъ въ София и Елена. Откакъ се завърнж въ Пловдивъ, зимаше участие въ редактирането на в. *Съединение*, и послѣ захванж, заедно съ С. Бобчева, издаването на в. *Новини*, който се прѣкрати слѣдъ 9 броя, отъ прѣврата на *9-и августъ*. Слѣдъ тоя прѣвратъ той се принуди да емигрира въ Цариградъ и послѣ въ Русия. Слѣдъ завръщането си въ Пловдивъ (1889), издържа испитъ по правнитѣ науки и се посвети на адвокатството. Прѣзъ това врѣме основа съ С. Бобчева *Юридически Прѣгледъ* и *Българска Сбирка*, отъ редактирането на които се оттегли въ 1894, когато, избранъ за депутатъ въ народното събрание, влѣзе като министръ на общитѣ сгради въ К. Стоиловия кабинетъ. Заедно съ цѣлия кабинетъ М. се оттегли отъ властьта въ 1898. Отъ тая дата, като членъ отъ народната партия, е единъ отъ редакторитѣ на соф. вѣст. *Миръ*. М. е писалъ, съ подписъ М-въ, и въ други периодически издания: въ в. *День* и спис. *Наука*; неговъ е още български прѣводъ на *Война и Миръ*, капиталното съчинение на графа Толстоя.

Маджарски, Маджарско. Сжщото, каквото е унгарски, Унгария.

Маджента. Италиянски градецъ на главния пжть отъ Новара за Миланъ, 18 килом. отъ Миланъ, съ 6,000 жит. Рѣшителна побѣда на французетѣ и сардинцитѣ надъ австрийцитѣ, 23 май 1859.

Мадиамци. Староврѣменно арабско племе въ южна Палестина. М. били мадиамови потомци и столицата имъ се е наричала Мадиамъ. Тѣ били силни, та често подчинявали израилянетѣ и ги въвождали въ идолопоклонството си *(Библ.)*.

Мадиамъ *(евр. борба, сждъ)*. Четвъртий синъ Аврамовъ и Хетуринъ.

Мадмана. Градъ близу до Газа, опрѣдѣленъ първень за Иудиното племе, а послѣ за Симеоновото *(Библ.)*.

Мадменъ. Неизвѣстно мѣсто въ Моавската земя *(Библ.)*.

Мадмиана. Градъ близу до Иерусалимъ, съ неизвѣстно мѣстоположение *(Библ.)*.

Мадмоазела (mademoiselle), *фр.* Госпожица.

Мадона, *итал. (соб. госпожа)*. Изображение или извайка, която прѣдставлява Св. Дѣва Мария.

Мадрасъ. Приморски градъ въ юго-източна Индия, на Бенгалски заливъ, Короманделски брѣгъ, сѣдалище на управл. на едноименното прѣдсѣдателство, 1378 килом. на юго-зап. отъ Калкута и 1049 килом. на юго-ист. отъ Бомбай. Трети градъ въ англо-индийската империя по числото на жителетѣ; 452,000 жит., отъ които по́-вече

отъ 20,000 европейци. Много фабрики и заводи и обширна търговия; износъ: памукъ, синило, мѣдь, оризъ, кожи и особено кафе. Тоя градъ е скаченъ по телеграфъ съ Англия и съ Хонгъ-Конгъ, и както по телеграфи, така и по желѣзници съ Бомбай, Калкута, и слѣдователно съ главната система на индийскитѣ линии. М. се дѣли на *Бѣли градъ*, мѣстопрѣбивалище на управлението и на европейцитѣ, защитено съ силно укрѣпенъ твърдѣлъ Св. Георги, и на *Черни градъ*, дѣто живѣятъ туземцитѣ, по́-вечето хиндуси. Въздухътъ е здравъ, въпрѣки високата температура. Има ботаническа градина, университетъ, основанъ въ 1833, съ европейски професори и туземни учители, музей и др. Пагодитѣ, джамитѣ, храмоветѣ и християнскитѣ църкви изброяватъ до 1000. — Тоя градъ дължи началото си на едно селище, основано отъ англичанетѣ въ 1639. Тамъ било прѣнесено първото английско селище, заселено на тоя брѣгъ въ Армагонъ, когато единъ индийски князъ подарилъ мѣстото на сегашни М. на английскитѣ си приятели.

Мадрасъ *(Прѣдѣдателство)*. Едно отъ тритѣ голѣми административни раздѣления на английска Индия, захваща южната часть на полуострова, съ исключение на държави Майсуръ и Коргъ и на четиретѣ французски владѣния Янаонъ, Пондишери и Карикалъ на короманделски брѣгъ, и Махена, на Малабарски брѣгъ. Обгрѣща 7 прѣко подчинени области и 6 косвено подчинени държави. Простр. 371,247 чет. килом. и насел. 35,588,850 жит. Климатъ изобщо горещъ и здравъ. Планинска земя, прорѣзана отъ западнитѣ и источнитѣ Гати и Нилгеритѣ, поена отъ Годавери, Кавери и Кришна. Гл. произведения: оризъ, тютюнъ, какао, памукъ, захарь, синило, пиперъ. Изработване перкали, муселини, копринени платове, губери. Сѣдал. на управл. гр. *Мадрасъ*. Гл. градове: Тючино-палъ, Мазулипатамъ, Танджауръ, Тинвели, Мангалоръ. Испълнителната власть е въ ржцѣтѣ на единъ управитель, подпомаганъ отъ 3-членѣнъ съвѣтъ, който състои отъ главния военачалникъ, и двама висши граждански чиновници. Законитѣ се изработватъ отъ тоя съвѣтъ, допълненъ съ още отъ 4 до 8 члена, назначени отъ управителя.

Мадрепора, *гр.* Единъ видъ полипъ *(Ест. История): Нѣкои острови на Океания сж станжли отъ непрѣстанното образуване на нови мадрепори.* — **Мадрепоритъ**. Вкаменена мадрепора.

Мадригалъ, *гр.* Кжсичко стихотворение, което съдържа остроумна мисъль — похвала, острота или тънка присмивка. **М.** обикновено състои отъ три куплета. Въ обширенъ смисълъ, **м.** наричатъ всѣко кратичко любовно-шеговито стихотворение.

Мадридъ. Столица на Испания, токо-речи въ срѣдата на страната, на Мансаресъ (малъкъ подпритокъ на Таго), въ неравно и пѣсъчливо поле. 1060 килом. на юго-зап. отъ Парижъ (1462 килом. по желѣзница); 470,300 жит. Мѣстоположението на града е хълмисто и недостатъчно напоявано, 630 метра надъ морското равнище. Зимѣ температурата понѣкога спада до 18°. Лѣтѣ, между едно мѣсто на слънце и едно мѣсто на сѣнка въ сжщата улица разликата понѣкога бива 20°. Затова и една испанска пословица казва за ма-

дридския климатъ: *три мъсеца зима и деветъ пъкълъ*. Смъртностьта е 1 на 30 до 34. Градътъ е околчестъ, и заобиколенъ съ ниски стѣни, въ които има 16 порти. Между общественитѣ сгради, забѣлѣжителни сж новий кралски дворецъ, 32 цръкви, 14 казарми, 18 общ. библиотеки (отъ които кралевската съ 230,000 тома), 4 сиропиталища, нѣколко академии, единъ университетъ, една ботаническа градина, една обсерватория, единъ музей най-богатий въ Европа (2205 картини), съ най-хубавитѣ картини на свѣта (много Рафаелови, Кореджиови, Леонардо да Винчиви, Рюбенсови, Ванъ-Дикови и др. шедеври). **М.** има изгледа на новъ градъ, съ хубави кжщи, улици и площади. На площадитѣ сж издигнжти многобройни статуи — статуя на Филипа IV, на Сервантеса и др. Цръквитѣ, отъ които никоя не е съборна, не се отличавать нито по хубостьта, нито по величието си; тѣ всичкитѣ си приличать. Търговията и промишлеността сж незначителни; търговцитѣ и промишленицитѣ се поддържать отъ двора, благородницитѣ, чиновницитѣ и служботръсителетѣ. Мадридский климатъ е опасенъ за другоземци, поради сухотата на въздуха.

М. билъ важно мѣсто въ старо врѣме; арабетѣ го завладѣли, и построили тамъ крѣпость. Алфонсо VI-и Кастилски го завоевалъ въ 1083. Той станжлъ по-важенъ въ началото на XVI-и вѣкъ, когато Карлъ I (по-сетнѣ императоръ Карлъ V) прѣмѣстилъ двора си тамъ. Въ 1560 Филипъ II го направилъ столица на кралството, като лишилъ Толедо отъ тая титла. Отъ 1809 до 1812 **М.** билъ въ ржцѣтѣ на французетѣ; въ тая послѣдната година, дукъ Уелингтонъ истикалъ французетѣ отъ **М.** и повърнжлъ го на законнитѣ му владѣтеле. **М.**, всѣкога противенъ на карлиститѣ прѣзъ неотдавнашната междуособица въ Испания, пригърнжлъ дѣлото на краль Алфонсо въ 1874. Въ **М.** сж се сключвали нѣколко договори, отъ които послѣдний между Испания и Португалия въ 1800.

Мадура. Градъ въ Англ. Индия, въ прѣдсѣдател. Мадрасъ, 420 килом. на юго-зап. отъ Мадрасъ, на Южно-индийска желѣзница; 40,000 жит. Нѣкога столица на едноименно кралство; великолѣпни паметници (пагода, дворецъ) отъ индийска архитектура. — **М.**, основана въ III-и вѣкъ прѣди Р. Х., пращала посланици въ Римъ, била подчинена 50 години на мохамеданетѣ въ XIV-и вѣкъ, и минжла подъ английска власть въ 1762.

Мадура. Островъ въ холандска Малезия (Зундски архипелагъ); простр. 4,400 чет. килом.; простр. на областьта, въ която влизать и съсѣднитѣ о-ви, 5,286 чет. килом. Населението на областьта 789,300 жит., отъ които 4,000 китайци, 1500 арабе, 400 европейци, а останжлитѣ туземци отъ малайското племе, сродни съ явенцитѣ. Жителетѣ, по-вечето мохамедане, сж трудолюбиви, честни и мъстителни. Гл. гр. *Памеказанъ*. Островътъ състои отъ три кралства: — Мадура, на зап.; Памеказанъ, въ срѣдата; и Суманапъ, на ист. Кралетѣ сж васали на холандцитѣ, нъ Памеказанъ е подъ прѣката имъ власть; и кралътъ на това кралство, който е пълковникъ, има малка дѣйствующа войска, обучена отъ европейски офицери, и поддържана отъ холандцитѣ. Произведения: оризъ, царевица, па-

мукъ, тютюнъ, синило, ядоми гнѣзда, едръ добитъкъ. Въ нѣкои мѣста газъ извира изъ земята, и се гори въ ламби. – Протокътъ, който дѣли **М.** отъ Ява, се нарича *Мадуренски протокъ*, и е широкъ отъ 3 до 8 километра. Малайски ржкописи констатиратъ, че **М.** нѣкога е съставяла часть отъ главния островъ, отъ който го отдѣлили голѣми сътресения на земята.

Маевъ *(*генералъ-м. *Николай Алекс.)*. Русски писатель, изслѣдователь на Срѣдна Азия (1835 — 1896). Неговитѣ трудове му сж съставили извѣстность въ учения свѣтъ. Главнитѣ му съчинения сж: *Орография на Европейска Русия* и *Туркестанский Сборникъ*, въ който сж напечатани цѣнни работи по етнографията, производителностьта, статистиката, ботаниката и др. на Туркестанъ. Отчетитѣ на изслѣдванията му на Бухара и брѣговетѣ на Аму-Даря сж обнародвани въ *Извѣстія Географическаго Общества* за 1876, 1878, 1879 и 1881.

Маестро, *итал. (*соб. значи *господарь)*. Титла, която се дава на отличенъ композиторъ или капелмейсторъ.

Мажанди *(Франсоа)*. Французски лѣкарь-физиологъ, род. въ 1782 въ Бордо, отъ 1831 до смъртьта си въ 1855 занимавалъ мѣстото професоръ на физиологията въ Collège de France. Заслугитѣ му по опитната физиология сж обширни. Отъ многобройнитѣ му съчин. забѣлѣжит. сж: Formulaire pour l'emploi et la préparation de plusieurs nouveaux médicaments; Leçons sur les phénomènes de la vie; Leçons sur les fonctins et les maladies du système nerveux.

Мажоръ, *фр.* Въ *музик.* Твърдъ тонъ.

Мажураничъ *(Антонъ)*. Хърватски отечественолюбецъ, по́-старъ братъ на поета Ив. **М.** (1805 — 1888). **М.**, учитель на латински езикъ въ загребската гимназия, заедно съ *Гаия* (виж. това име) и Бабукина работилъ за подигането на хърватската народность. Той зималъ дѣятелно участие въ *Новине* и *Даница*, издалъ винодолския законникъ, единъ очеркъ на хърватската литература и др., и готвилъ (съ Бабукича) едно издание на дубровничкитѣ писатели.

Мажураничъ *(Ив.)*. Хърватски поетъ, юристъ, единъ отъ на́й-ревностнитѣ поборници на илиризма (1814 — 1890). Слѣдъ тържеството на дуализма въ Австрия, отказалъ се отъ службата си въ Вѣна; отъ 1873 до 1880 билъ хърватски банъ. За на́й-добъръ бисеръ на **М**-то поетическо творчество минува поемата Smrt Smail-age (прѣведена на много езици); отъ нѣколко русски прѣводи за на́й-добъръ се има прѣводътъ на М. П. Петровскій въ Гербеловия сборникъ *Поезія Славянъ* (С.П.Б., 1881). Тая поема прѣдставя една хждожествена и цѣлна картина изъ историята на геройската борба на черногорцитѣ съ турцитѣ въ 1840. Въ 1848 **М.** издалъ брошура Hrvati Magjarom, въ която исказвалъ съчувствие съ събитията, що ставали тогава въ Франция, искалъ за хърватетѣ равенство на вѣроисповѣданието и пълна вжтрѣшна самостоятелность, сочилъ Швейцария като образецъ за политическото устройство на Австро-Унгария, и прѣдказвалъ възстановението на Полша. Отъ 1858 до 1872 **М.** билъ

прѣдсѣдатель на *Илирийската Матица*. Виж. Кулаковскій, *Илиризмъ* (Варшава, 1894).

Мазаренъ (итал. *Джюлио Мазарини*). Кардиналъ и французски пръвъ министръ прѣзъ непълнолѣтието на Луи XIV, италианецъ, род. въ 1602 въ Писчия (Абрузия). Отъ 1622 билъ въ папска военна, а послѣ граждански служба и, съ влиянието на Ришлйо, станѫлъ въ 1641 кардиналъ. Ришлйо, кога умиралъ, го прѣпоржчилъ на Луи XIII за свой прѣемникъ и М. упазилъ високото си положение и слѣдъ смъртьта на тоя царь, благодарение на тѣснитѣ му свръски съ Ана австрийска, отъ една страна, и на дипломатическитѣ му способности, отъ друга. Той свършилъ славно Тридесетгодишната война чрѣзъ Вестфалски миръ (1648), въстържествувалъ, ако и съ голѣми мѫчнотии, надъ Фрондата [Фронда (пращка) е било името на парламента, който отворилъ война на дворцовата партия] и наложилъ на Испания Пиринейския договоръ (1659). Той управлявалъ въ духа на Ришлйо, само по́-малко жестоко, и установилъ онія деспотически начала, по които постѫпялъ по́-сетнѣ Луи XIV. Той умрѣлъ въ Венсенъ, въ 1661, и оставилъ огромно богатство, придобито съ честни и безчестни срѣдства. Скѫперничеството и користолюбието му били главна причина да стане ненародообиченъ. Върху М. сѫществува цѣла книжнина: 1) многобройни пасквили (Choix des Mazarinades, Paris, 1853; 2) Histoire de la France sous le ministère du cardinal Mazarin, отъ Базена; Siècle du Louis XIV, отъ Волтера; Mme de Longueville, отъ Виктора Кузена; Les Nièces de Mazarin, отъ А. Рене; и др.

Мазепа (*Иванъ*). Прочутъ малорусски или казашки хетманъ. М., роденъ въ Подолия, кждѣ 1644, отъ едно благородно, нъ бѣдно семейство, билъ въспитанъ у езуититѣ; испърво служилъ като пажъ, а послѣ въ гвардията на полския краль Ивана Казимира. Единъ полски благородникъ като го заварилъ въ прѣстѫпни сношения съ жена си, накаралъ да го съблѣкѫтъ голъ и да го вържѫтъ гърбомъ на лудъ конь, съ главата къмъ опашката му, и пуснѫлъ коня, като оставилъ М. на сждбата му. Коньтъ го отнеслъ въ пасбището си—не въ Украйна, както сѫ казвали нѣкои; нъ М., отъ срамъ, побѣгнѫлъ въ Украйна, заселилъ се тамъ и съ юначеството и смѣлостьта си достигнѫлъ до високо отличие между казацитѣ, и въ 1687 билъ избранъ тѣхнъ хетманъ. Той спечелилъ довѣрието на Петра Велики, който го обсипалъ съ почести и дори възвишилъ на княжески чинъ; нъ Русия като стѣснила свободата на казацитѣ, М. намислилъ да отхвърли русската власть, и съ тая цѣль влѣзълъ въ прѣговори съ Карла XII, шведски краль. Слѣдъ полтавската битва, той побѣгнѫлъ въ 1709 въ Бендеръ, и тамъ умрѣлъ сѫщата година. М. е станѫлъ прѣдмѣтъ на една поема отъ Байрона, на една нувела отъ Булгарина, на двѣ прочути картини отъ Верне и Буланже.

Мазолъ, *полск.* Единъ видъ дансъ.

Мазулипатамъ. Инд. градъ, прѣдсѣдат. Мадрасъ, 350 килом. на сѣв.-ист. отъ Мадрасъ; при устието на сѣв. ржкавъ на Кришна въ Бенгалски заливъ: 37,000

жит. Добро пристанище. Едно врѣме прочути памучни платове. Центръ на християнскитѣ мисии въ страната на телугцитѣ. **М.** е билъ отнетъ на Франция отъ англичанетѣ въ 1759.

Май [лат. Maius, съкратено отъ Magius, е отъ корень mag, или (санскритски) *ма*, растж; та май е врѣмето на растенето], петий мѣсецъ отъ годината въ нашия календарь, състой отъ 31 деня. Обикновеното понятие, че той е наречень м. отъ римлянетѣ въ честь на богиня *Мая*, Меркуриева майка, е погрѣшно; защото е доказано вече, че това име на мѣсеца е било въ употрѣбение у римлянетѣ много врѣме прѣди да сж знаяли нѣщо било за Меркурия било за майка му. Прѣзъ тоя мѣсецъ римлянетѣ и други староврѣменни народи сж празднували праздницитѣ на цвѣтята; римлянетѣ сж имали цвѣтни игри (floralea). Затова м. е билъ мѣсецътъ на цвѣтята и на любовьта.

Майковъ *(Аполон. Никол.)*. Единъ отъ главнитѣ русски поети отъ слѣдъ-пушкинския периодъ, род. въ Москва въ 1821, умр. въ 1897. **М.**, синъ на русски майоръ въ оставка, прѣкаралъ дѣтинството си съ родителетѣ си въ бащиното си имѣние, въ едно село близу до Москва «въ лоното на природата». За началното си развитие билъ задъленъ на И. А. *Гончарова*, който му прѣдавалъ русската литература. Послѣ свършилъ наукитѣ си въ Петербургъ, въ гимназията и въ университета по юридическия факултетъ. Слѣдъ като свършилъ университета, М. слушалъ двѣ години лекции въ Парижъ, въ Collège de France и въ Сорбоната и изучвалъ паметницитѣ на искусството и всевъзможнитѣ хѫдожествени съкровища. Въ младостьта си **М.** много врѣме се колебаялъ въ избора между живописството и поезията. Отъ 1842 той посветилъ всичкитѣ си сили на литературата. Когато въ 1842 излѣзла първата сбирка отъ **М**-тѣ стихотворения, Бѣлински ѝ посветилъ една въстърженна статия. Между всичкитѣ **М**-ви съчинения съ нáй-ярка свѣтлина блещи поемата *Два свѣта* (Римъ и християнството), трагедия, която отражава борбата на двѣ миросъзерцания. Това произведение се явило въ окончателния си видъ въ 1881, 36 години слѣдъ първоначалния му кроежъ. Друго, отъ нáй-забѣлѣжителнитѣ голѣми **М**-ви произведения, е поемата *Странникъ. Очерки на Римъ*, плодъ на едно прѣбивание въ Италия, по изящество, сила, образность и хармония на стила сж едно дивно произведение, каквото и нѣма, и и не е имало въ Русия отъ Пушкиново врѣме. **М.** е писалъ и прозаически раскази, критически статии по искусството и др.; той е билъ и прѣкрасенъ прѣводитель, напр. отъ Хайне; нему принадлежѫтъ и нѣколко блескави прѣводи на нáй-добритѣ произведения на гръцката поезия. Едно пълно събрание на съчиненията на поета, прѣдприето отъ Маркса, е излѣзло отъ 1884 до 1893. — **М.** билъ библиотекарь на Румянцевия музей до прѣнесението му въ Москва, служилъ въ комитета на иностранната цензура, и отъ 1888 билъ таенъ съвѣтникъ и членъ-кореспондентъ на Императорската академия на наукитѣ.

Маймуни (Simiadae, у Линея разредъ primates, у Кювие разредъ quadrumana). Разредъ бозайници, по физиономията и направата на

тѣлото отъ всички животни най-много приличатъ на човѣка. Мозъкътъ, особно у нѣкои, поразително прилича на човѣшкия, макаръ и да прѣдставя по-малко извивки на повръхността; цѣлата физиономия има и тя очъртанието на човѣшкото лице: очитѣ имъ се намиратъ отпрѣдъ на главата, а не отъ странитѣ; органитѣ на слуха, обонянието и вкуса прѣдставятъ голѣма прилика съ съотвѣтнитѣ органи на човѣка; подкожнитѣ мишци на лицето сж твърдѣ подвижни. На четиретѣ крайници по-вечето видове м. иматъ по петь пръста, палецътъ имъ не стои среща другитѣ пръсти, както у човѣка, а наредъ съ другитѣ; нъ може да се обръща и поставя среща всѣкой отъ тѣхъ. Въ това именно състои главната отличителна чърта на *ржката*, та затова м. наричатъ *четирержчни* (Quadrumana); ала м. не могжтъ да движжтъ всѣкой пръстъ отдѣлно, а хващатъ прѣдмѣтитѣ съ всичкитѣ пръсти изведнжшъ. На м. никакъ не прилѣга да ходжтъ прави; когато се опита да ходи права, м. стжпя, не на ходилата, а на странитѣ на краката си, които сж обърнжти навжтрѣ, и мишцитѣ на пищѣлитѣ не ѝ даватъ възможность да стои права много врѣме и лесно. Зжбната система на м. е токо-речи сжщата, каквато е у човѣка; и тѣ иматъ и тритѣ вида зжби, сир. рѣзци, кучешки и кжтни. Тѣлото имъ е покрито съ дълга и мека козина, освѣнь дланитѣ, ушитѣ и части отъ лицето. М. най-много се приближаватъ до човѣка и по умственитѣ способности, които проявяватъ, за да си добиватъ храна, да се бранжтъ и да нападатъ други животни. Нъ тѣ не могжтъ да се развиватъ и усъвършенствуватъ; тѣ нѣматъ членораздѣлното слово, а само крѣскатъ и могжтъ да се опитомяватъ само доклѣ сж още малки. Тѣ иматъ голѣма дарба да подражаватъ и бързо се научватъ на разни работи; и това, съ тѣхната прѣголѣма пъргавина, и съ голѣмата имъ наклонность да хитруватъ или пакостжтъ, ги прави твърдѣ забавителни. Много отъ прикаскитѣ за м. показватъ, че тѣ стожтъ доста високо въ умствено отношение, макаръ и да е съмнително дали нѣкой видъ м. сж по-умни отъ кучето или слона. Нъ въ нравствено отношение м. стожтъ много ниско; тѣ често сж коварни, злобни и неукротими въ страститѣ си.

М. се въджтъ по топлитѣ страни на Азия, Африка и южна Америка, живѣжтъ по-вечето задружно изъ горитѣ по дърветата; нѣкои прѣдпочитатъ скалитѣ. Въ Европа, именно на Гибралтаръ, се намира само единъ видъ м., шебекътъ или маготътъ. Когато прѣнасятъ м. въ студени страни, тѣ, слѣдъ нѣколко години, погиватъ, като ставатъ жрътва на бѣлодробната охтика. М. се хранжтъ съ растителни меснати плодове; нъ по-вечето отъ тѣхъ при това ловжтъ и яджтъ насѣкоми, и дори птици, чиито яйца сжщо много обичатъ. Въ плѣнъ, тѣ се научватъ да яджтъ и пижтъ токо-речи всичко, що употрѣбява човѣкъ, и много имъ се харесватъ сладкитѣ нѣща и спиртнитѣ пития. Тѣ се катерижтъ и скачатъ твърдѣ добрѣ. Раждатъ по едно малко, а нѣкога по двѣ; и отглеждатъ ги съ голѣма любовь: прѣжалватъ си дори живота за тѣхъ, а понѣкога отъ милване ги удушватъ.

М. се дѣлѧтъ на **м.** *отъ стария свѣтъ* и **м.** *отъ новия свѣтъ*, или *тѣсноноси* **м.** и *плосконоси* **м.** Старосвѣтскитѣ **м.** сѫ нѣкои съ опашки, нѣкои безъ опашки; нъ опашатитѣ не могѫтъ, както новосвѣтскитѣ **м.**, да се залавятъ съ опашката за дърветата. Нѣкои иматъ торбици въ бузитѣ, въ които животното набира много плодове. Най-забѣлѣжителни видове отъ старосвѣтскитѣ **м.** сѫ *горилата, шампанзето, орангутанътъ, маготъ*тъ, *мандрилътъ* и *гибонътъ*. Отъ новосвѣтскитѣ **м.** по́-вечето иматъ дълги опашки, които имъ помагатъ да се залавятъ и държѫтъ за клоновете. Най-забѣлѣжителни видове отъ тѣхъ сѫ: *червеният ревунъ* или *червената крѫслива* **м.**, *черникавата малпа* и др.

Безопашнитѣ **м.** понѣкога се наричатъ и *човѣкоподобни* (Anthropomorphae), защото по направата на тѣлото тѣ се приближаватъ до човѣка по́-вече отъ опашатитѣ **м.** Тука принадлежѫтъ гибонътъ, орангутанътъ, шампазето, горилата.

На о-въ Мадагаскаръ, дѣто нѣма сѫщи **м.**, се въдѣѫтъ едни животни, прилични на **м.**, наречени *полумаймуни* и всичкитѣ сѫ нощни животни. Отъ тѣхъ сѫ *Маки* (Lemur catta) и *Лори* (Stenops tardigradus).

Ископаеми **м.** сѫ извѣстни до сега 10 вида: 2 въ южна Америка, 3 въ Азия, и 5 въ Европа; остаткитѣ имъ сѫ много несъвършени и рѣдки. Разликата между **м.** на Стария и Новия свѣтъ е сѫществувала още въ третичната епоха. Виж. Audebert, Histoire naturelle des singes et des makis (Парижъ, 1810.)

Майнъ-Ридъ (капитанъ). Англо-американски романистъ, ирландецъ, роденъ въ сѣверна Ирландия, умр. въ американското си имение Фрогмотонъ Хаузъ, дѣто живѣлъ най-много (1818—1883). Синъ на пресвитериански пастирь, **М.-Р.** напуснѫлъ богословскитѣ науки, за да ходи по свѣта и търси приключения: обходилъ Мексико, Съединенитѣ Държави, двѣ години живѣлъ по брѣговетѣ на Червена рѣка въ близосѣдство съ дивитѣ индийци, пѫтувалъ въ южна Африка и другадѣ. Отпослѣ станѫлъ вѣстникарь въ Филаделфия, постѫпилъ съ чина капитанъ подъ знамето на Съединенитѣ Държави въ войната имъ среща Мексико, зелъ участие въ по́-вечето битви и упазилъ отъ тая война капитанската титла. Въ 1849 приготвилъ единъ отрядъ доброволци да отиде на помощь на унгарцитѣ, нъ въ Парижъ се научилъ че тѣ капитулирали. Тогава той се оттеглилъ въ Лондонъ, послѣ въ Америка и се посветилъ съвсѣмъ на литературни работи. Още съ първитѣ си съчинения той се прочулъ като повѣствователь, който описва въ лека и достѫпна форма далечни, непознати страни, съ тѣхната природа, жители, особенъ битъ. Неговитѣ романи, богати съ научни свѣдѣния, па и съвсѣмъ нравствени, се четѫтъ съ увлѣчение и сѫ назначени особено за младитѣ, между които сѫ и намѣрили най-голѣмия кржгъ читатели. Забѣлѣжителна е **М.-Р.**-та способность да създава драматически положения, които иматъ свойството да омайватъ читателя. Забѣлѣжително е и това, че **М.-Р.** не е писалъ по разкази, а всичко, което е писалъ, го е видѣлъ или наблюдавалъ самъ.

Повечето отъ М.-Р-тѣ романи и разкази, прѣведени на другитѣ европейски езици, сж прѣведени, токо-речи всичкитѣ отъ русски, и на езика ни; и никой романистъ не е прѣвожданъ у насъ толкова, колкото М.-Р. Ние вече притежаваме слѣднитѣ негови произведения: *Квартиронка*, прѣвели Г. Гърличковъ & (Търново, 1884); *Оцеола* (Вратца, 1895) и *Златната гривна* (Търново, 1899), прѣведени отъ Ив. Андрейчина; *Загубената гора*, прѣв. Т. Трифоновъ (Русе, 1896); *Дяволски островъ*, прѣв. Г. Б. (Варна, 1897); *Горски заточеници*, прѣв. Д. Клисаровъ (София, 1897); *Загубената сестра*, прѣв. Т. Ц. Т. (Търново, 1898); *Животътъ на индийцитѣ* (Търново, 1898), *Повѣсти и Разкази* (Търново, 1898), *Мексиканскитѣ разбойници* (Варна, 1899), прѣв. отъ И. Михаилова; *Горскитѣ Дѣца*, — *Водната пустиня и Пжтуване по вода прѣзъ юритѣ*, — *Пѣзачитѣ по скалитѣ*, — *Жилище въ пустинята* — *Боерската расходка*, прѣведени отъ Д. П. (Търново, 1898); *Сбѣднжтий сънъ*, прѣв. П. Б. (Вратца, 1898); *Съвернитѣ момчета*, — и *Младитѣ робе*, прѣв. Д. Дабковъ (Търново, 1898); *Островъ Борнео*, прѣв. Б. Р. (Търново, 1898); *Стрѣлцитѣ въ Мексика*, прѣв. Г. И. (Търново, 1898); *Бѣла ржкавица*, прѣв. Р. Дѣловъ (Варна, 1899); *Огнена земя* (Варна, 1898); *Квартиронка*, 2-и прѣв. отъ Пв. Кецова (Търново, 1899); *Ямайски марони*, прѣв. Р. Д. (Търново, 1899); *Любители на Черепи*, прѣв. Д. Д. (Търново, 1899); *Гверилянски воевода*, — *Трансвалски пръселенци*, прѣв. отъ Ив. Моллова (Търново, 1899); *Приключенията на Юнга Вилиама*, — и *Морски вълкъ*, прѣв. отъ В. Кирчева (Търново, 1899 и 1900); *Ловци за бобри*, прѣв. Д. Дабковъ (Търново, 1900).

Майнцъ. Градъ въ велико дукство Хесе-Дармщатъ, на лѣв. бр. на Рейнъ, среща устието на Майнъ, 32 килом. на сѣв.-зап. отъ Дармщатъ; 66,701 жит. Великолѣпна съборна цръква византийски стилъ отъ IX вѣкъ. Дѣятелна индустрия (всѣкакви консерви). Тоя градъ, като центръ за приготвяне консерви за войскитѣ въ военно врѣме, има грамадно заведение за консерви, което би могло да храни по 500,000 души на день. Отечеството на Гутенберга, Бопа. **М.**, единъ отъ нáй-старитѣ градове на Германия, е нáй-силно укрѣпений градъ въ Германската империя. Укрѣпленията, които се простиратъ пóвече отъ 12 килом., състоятъ отъ 14 главни и много пó-малки бастиона, освѣнъ 4-тѣ твърдини въ Кастелъ, Марсъ, Монтебело и Петерсауе.

Майнъ. Германска рѣка, образува се отъ *Бѣли* и *Червени* **М.** въ Бавария, нáй-голѣмий отъ дѣснитѣ притоци на Рейнъ, въ който се влива при Майнцъ; 600 килом. Корабопл. **М.** се съединява съ Дунавъ чрѣзъ Людвилски каналъ.

Майонеза *фр.* Единъ видъ студено ястие отъ риба или дивечъ, облѣно съ салца, която състои отъ маслинено масло, оцетъ, мутарда, яйца, соль и пиперъ.

Майоратъ, *лат.* Право на първородство въ нѣкои страни, по което нáй-старий въ единъ родъ наслѣдва всичкия недвижимъ имотъ слѣдъ смъртьта на ближенъ роднина. 2) Самото имение.

Майорка. Нáй-голѣмий отъ Балеарскитѣ о-ви; простр. 3,394 чет.

килом. и насел. 230,396 жит., — които, както въ Минорка и останжлитѣ Балеарски о-ви, говорѣтъ едно каталанско нарѣчие отъ испански езикъ. Климатътъ, всѣкога умѣренъ, е много здравъ; земята, изобщо равнина, е плодородна, и произвожда много вино, маслинено масло, овощия, портокали, лимони, зеленчукъ и др. Маслото се изнася на́й-вече въ Англия и въ Холандия, зеленчукътъ въ Барцелона; другий имъ добитъкъ състои отъ овце, мулета и осли. Занимаватъ се и съ пчеларство и копринарство. По брѣговетѣ ловѣтъ корайлъ. Изработватъ дебели вълнени платове, прости капели и др. Търговията става на́й-много въ *Палма*, гл. градъ на о-ва, на юго-западния брѣгъ. Други по́-важни градовце сж Алкудия и Поленция. **М.**, 160 килом. отъ Барцелона, административно съставя часть отъ областьта Балеарски о-ви.

Майорски. Който принадлежи на майоръ. — **Майорство**. Чинъ, служба на майоръ. — **Майоръ**, Първий щабъ-офицерски чинъ.

Майота. Островъ въ Индийско море, единъ отъ Коморскитѣ (виж. това име); 10,000 жит. Гл. гр. *Цауци*.

Майсуръ. Кралство въ южна Индия, заобиколено отвредъ, освѣнь на сѣверъ, отъ области на прѣдсѣдателство Мадрасъ и подъ покровителството на Англия; простр. 75,949 чет. килом. и насел. 4,186,190 жит., по вѣра брахмане, 200,000 мохамедане и 26,000 християне. Планинско и гористо плато. Гл. произв. оризъ, памукъ, коприна, захарна тръстика. **М.** слѣдъ Бенгалъ е индийска страна, дѣто каститѣ сж на́й-много (413); всѣкой занаятъ е станжлъ съвсѣмъ отдѣлна каста, и има касти само отъ по двама души! Земедѣлието съ единъ впрѣгатенъ волъ е много на почитъ. Столицата на кралството, прѣнесена отъ Майсуръ, е *Банналоръ*. Тамъ прѣбивава махараджата и английский комисарь. — Майсурскитѣ крале били упорити врагове на англійското владичество. Въ 1799 англичанетѣ разбили майсурския краль Типо Сайба, и поставили на прѣстола другъ князъ, когото направили и васаленъ.

Майсуръ. Градъ въ Майсуръ, до прѣди нѣколко години столица на Майсуръ, 122 килом. на югозап. отъ Бангалоръ, съ клонъ отъ желѣзницата Мадрасъ – Калкута; 60,000 жит. Доста хубавъ градъ съ много двоетажни и триетажни богати кжщи. Търговия съ жито, захарна тръстика, тютюнъ, коприна.

Майя. Атласова дъщеря и Меркуриева майка, една отъ 7-тѣ Плеяди.

Макавеи. Прѣкоръ на 7 братя, които, заедно съ майка си Соломония, прѣтърпѣли мжченичество въ врѣме на Антиоха Епифана (168 прѣди Р. Х.). Цръквата слави паметьта имъ на 1-и августъ.

Макавей. Прѣкоръ на една челядь евреи, подвижници за вѣрата и свободата на отечеството си, въ врѣме на гоненията на еврейския народъ и еврейското вѣроисповѣдание отъ сирийския краль Антиоха Епифана. *Матария Макавей*, заедно съ петимата си синове, подигнжлъ буна срещу народния врагъ, като съ ржката си убилъ първия вѣроотстжпникъ евреинъ, който билъ приелъ идолопоклонството. Синоветѣ му съ една шепа вѣрни сънародници затрили всѣка диря отъ езическата вѣра и възстановили всждѣ старата вѣра

въ Иеова. Слѣдъ смъртьта на Мататия (166 прѣди Р. Х.), основателътъ на Макавейската династия, синъ му Иуда **М.** разбилъ сирийцитѣ въ нѣколко битви, прѣзелъ изново Иерусалимъ, очистилъ храма (164 прѣди Р. Х.) и свързалъ съюзъ съ римлянетѣ, ала погинѫлъ въ една битва срещу Димитрия Сотера (161 прѣди Р. Х.); — *Ионатанъ* **М.**, братъ му, еврейски първосвещеникъ и неговъ прѣемникъ, билъ убитъ въ 144 прѣди Р. Х. — *Симонъ* **М.**, братъ на първитѣ двама, билъ и той убитъ отъ зетя си въ 135 прѣди Р. Х. (виж. *Евреи*). Животътъ на **М.** и историята на евреитѣ въ тѣхно врѣме се описватъ въ *Книги на Макавеитѣ*, 3 книги отъ Ветхи Завѣтъ, които не сѫ канонически.

Макадамъ. 1) Калдаръмъ, направенъ отъ дребни и яко притиснѫти камъчета, изнамѣренъ отъ шотландския инжинеръ *Макъ-Адама* (1756—1830). 2) Самитѣ камъчета.

Маказъ, *тур.* Единъ уредъ, който се употрѣбява на желѣзопѫтнитѣ станции.

Макако. Опашата полумаймуна отъ семейството на тѣсноноситѣ. Виж. *Маки*.

Макао. Португалски градъ въ Китай, пристанище на Кантонски заливъ; 60,000 жит., отъ които 10,000 португалци и други другоземци. **М.** принадлежи на португалцитѣ отъ 1567, когато добили позволение отъ китайското правителство да се заселватъ тамъ, за дѣто помогнѫли на китайскитѣ власти да уловѫтъ единъ пиратски главатарь. Португалия добила пълна власть надъ М. само по Нанкинския договоръ на Англия съ Китай (1842). Нѣкога М. е билъ срѣдоточие на европейската търговия, която сега е съсрѣдоточена въ Кантонъ. М. е изгубилъ прѣдишното си значение, отъ когато англичанетѣ завладѣли о-въ Хонгъ-Конгъ. Градътъ има 3 твърдини, 5 християнски цръкви и много пагоди.

Макара. 1) Сѫщото, каквото е блокъ. 2) Дървенъ прѣшленъ, на който сѫ навити конци.

Макарико. Градъ въ европ. Русия, 94 килом. на юго-ист. отъ Нижни-Новгородъ, на лѣвия брѣгъ на Волга; 12,000 жит. Голѣмъ панаиръ по Петровденъ.

Макарони, *итал.* Искуствено изсушени тестени тржбици, които се готвѫтъ съ масло и сирене; народното ястие на италиянцитѣ. Оттука *макароненъ*.

Макартъ *(Хансъ).* Отличенъ австрийски живописецъ, род. въ Салцбургъ, въ 1840, умр. въ Вѣна въ 1884. Между най-добритѣ му произведения сѫ: *Леда при лебеда, Чумата въ Флоренция, Седемьтъ смъртни грѣхове, Ловътъ на Диана, Венера като задържа Танхаузера, Двама калугери въ една килия, Клеопатра, Петьтъ чувства* и др.

Макасарско масло. Растително масло, което се произвожда въ Макасаръ.

Макасаръ. Най-южната часть на о-въ Целебесъ (виж. тая дума). М. е билъ нѣкога по море най-силната между малайскитѣ държави. Сега по-вечето владѣния на тая държава сѫ подъ прѣката власть на холандцитѣ, а сѫщи М. се управлява отъ туземенъ краль подданенъ на Холандия. Макасарци, главно мохамедане, сѫ между най-просвѣтенитѣ и прѣдприимчивитѣ отъ малайското племе. Въртѫтъ доста голѣма търговия

съ черупки отъ костенурки и ядоми гнѣзда, произвождатъ много оризъ и сж добри скотовъдци и риболовци. Макасарци сж военнолюбиви и отмъстителни.

Макасаръ. Гл. градъ въ Макасаръ, на Макасарски протокъ, който дѣли о-въ Целебесъ отъ Борнео, сѣдалище на холандския главенъ управитель; 15,000 жит. Крѣпость Ротердамъ и каменна стѣна около града. Здравъ климатъ. Износъ: оризъ, абаносъ, черупки отъ костенурки, ядоми гнѣзда, злато, кафе, захарь, кокосови орѣхи, тютюнъ, афионъ, соль и др. Вносъ: отъ Китай, копринени стоки и порцеланови издѣлия; отъ Холандия, памучни и ленени стоки, оржжия, спиртъ и др. Голѣма часть отъ търговията става съ Сингапуръ и Ява. Годишний вносъ се въскачва до 10,000,000 лева, и годишний износъ — до сжщата стойность. М. е свободно пристанище.

Македоний. Цариградски патриархъ (341—360). М., привърженикъ на арийската партия, съдѣйствувалъ за свалянето отъ патриаршеския прѣстолъ на патриарха Павла, и добилъ неговото мѣсто. Въ 347, Павелъ станжлъ пакъ патриархъ, и М. добилъ изново патриаршеския прѣстолъ само слѣдъ едно ново заточение на Павла (350). По-сетнѣ, чисто арийската партия намразила М. за полуарианството му: той отхвърлялъ божеството на Св. Духъ. Затова той билъ и заточенъ (360). Неговото учение и неговитѣ послѣдователе *(духоборцитѣ)* били осждени на 2-я вселенски цариградски съборъ. Ала той ималъ доста голѣма партия: не по-малко отъ 36 владици се явили на събора защитници на неговото учение.

Македония. Българска страна въ европейска Турция до скоро съ не добрѣ опрѣдѣлени прѣдѣли у европейскитѣ пжтешественици, географи и етнографи, които сж писали за нея. «Подъ името **М.**» — казва ни добрѣ-познатий нашъ зналенъ на **М.**, г-нъ В. Кжнчовъ*), който е изучвалъ прѣзъ послѣднитѣ години тоя край прѣко на мѣстото — «сега се означава цѣлата страна, която спада въ коритата на бѣломорски притоци Места, Струма, Вардаръ и Бистрица, съ горното течение на рѣка Чърни-Дримъ, а безъ горното течение на рѣка Струмица». — Географическитѣ прѣдѣли на тая страна г-нъ Кжнчовъ опрѣдѣля така: «България, Тракия, Сърбия, Стара Сърбия, Албания, Тесалия и Егейско море».

«Тая область съставя географически една доста добрѣ опрѣдѣлена цѣлина, оградена съ високи планини откъмъ сушата и, съ малки исключения, наведена къмъ Бѣло море. Отъ източна страна главний гребенъ на *Родопитѣ* отдѣля **М.** отъ Тракия, безъ ни едничъкъ що-годѣ добъръ проходъ. Отъ къмъ сѣверна страна **М.** се загражда съ редъ високи планини, които съставятъ срѣдната часть отъ Срѣдно-балканската испъкнжлость; това сж *Рила, Осоговъ, Ключъ-Руянъ - Пръшовска съдловина* (еднички по-ниски мѣста въ границата на **М.**), *Чърна-гора* и

*) Вижк. книгитѣ му **Македония, етнография и статистика,** съ 11 етнографически харти на разни изслѣдователе, послѣдната изработена отъ самаго него възъ основа на многогодишно изучване на страната и на нейното население (София, 1900) и **Пжтни Съобщения въ Македония** (София, 1898).

Шора. Тая часть има 4 добри проходи, които ѫ съединяватъ съ другитѣ области, що лежѫтъ на сѣв. отъ нея. Тѣ сѫ: *Струмский* и *Деве-Баиръ* за централна България, Прѣшовската *сѣдловина* за Сърбия и *Качаникский проходъ* за Косово поле. Най-западнитѣ краища на главната Шарска верига, като опиратъ до р. Чърни-Дримъ надъ Дебъръ, опрѣдѣлятъ и най-западната точка на М. Отъ къмъ зап., М. добрѣ се ограничава съ *Малисийскитѣ планини* (покрай Дримъ), съ *Мокра планина* (покрай Охридско езеро), съ *Гора планина* (покрай Прѣспанско езеро), съ *водораздѣла на Билища* и послѣ съ *Пиндската верига* дори до прочутия *Зигосъ*, който стои между М., Тесалия и Епиръ. Тука има сѫщо така твърдѣ малко удобни проходи, които да улесняватъ сношенията между М. и Албания съ Епиръ. Най-добритѣ сѫ: *Дримската долина* за сѣверъ, *Мокренский проходъ* за Елбасанъ, проходътъ *Звѣзда* за Корча, проходътъ *Билища* тоже за Корча и по-нататъкъ за Албания и Епиръ. Отъ Зигосъ се наченва южната граница, която върви по гребена на планинска верига, извѣстна въ старо врѣме съ името *Камбунища*, дори до Солунския заливъ съ единичъкъ по-удобенъ проходъ *Мелунский*, който станѫ доста извѣстенъ отъ послѣдната гръцко-турска война. По-нататъкъ южнитѣ брѣгове на М. се минѫтъ отъ Бѣло море дори до устието на р. Места.

М. е планинска страна. Малко сѫ въ нея по-голѣми равни пространства. По характера на планинитѣ, които ѫ кръстосватъ отъ единия до другия край, можемъ да ѫ раздѣлимъ на три дѣла доста добрѣ отбѣлѣжени: западенъ, срѣденъ и източенъ.

Западний дѣлъ се простира до р. Вардаръ . . .; *срѣдний* захваща тѣсна дълга ивица между голѣмата долина на Вардаръ, наречена още *Срѣдно-македонска низина*, и долината на Струма . . .; *източний дѣлъ* захваща най-източната часть на М., отъ долината на р. Струма до Родопитѣ».

М. въ горѣ-означенитѣ прѣдѣли захваща, споредъ г. Кънчова, пространство около 60,000 чет. килом. и има население 2,258,224 жит. Това население е распрѣдѣлено у него както слѣдва:

	Христяне	Мохамедане	Юдеи	Всичко
Българе	1,032,533	148,803	—	1,181,336
Турци	4,240	494,964	—	499,204
Гръци	214,329	14,373	—	228,702
Арнаути	9,510	119,201	—	128,711
Власи	77,267	3,500	—	80,767
Евреи	—	—	67,840	67,840
Цигане*) . . .	19,500	35,057	—	54,557
Руси	4,000	—	—	4,000
Черкезе	—	2,837	—	2,837
Сърбе	400	300	—	700

*) Распрѣдѣлението по вѣра на цигането не се основава на точни данни, а на приблизителни прѣсмѣтания.

	Христяне	Мохамедане	Юдеи	Всичко
Арменци. . . .	300	—	—	300
Негри	—	200	—	200
Грузини	60	—	—	60
Разни западно-европейци и левантинци . .	8,810	—	200	9,010
	1,370,949	819,235	68,040	2,258,224**)

Професоръ Вайгандъ, извѣстний лайпцигски професоръ и сѫщо авторитетенъ зналецъ на **М.**, който ѭ е изучвалъ двѣ години на мѣстото, и той смѣта, че всичкото население на **М.** се въскачва на 2,275,000 души, отъ които 1,200,000 българе. Отъ това число вади 100,000 българо-мохамедане и 300,000 българе, които припознаватъ гръцкия патриархъ. «Тѣ се числѭтъ къмъ гръцката партия» — пише — «а може нѣкои отъ тѣхъ да иматъ симпатии къмъ сърбетѣ».

Распрѣдѣлението на македонското население по народности и вѣри, както е прѣдставено у капитанъ Бендерева (въ съчин. му *Военная Географія и статистика Македоніи*, С.-Петерб., 1893), и до което сѫ насочени нѣколко отпратки въ I-ва часть отъ *Енц. Рѣчникъ*, се изостави тука като по̀-малко точно въ сравнение съ направеното отъ г-на Кѭнчова. Когато се печаташе I-ва часть отъ Рѣчника, не бѣхѫ се още появили г-нъ Кѭнчовитѣ трудове за Македония, на̀й-сериознитѣ, които сега имаме по прѣдмѣта.

Относително распрѣдѣлението на македонското население по кази (околии), г-нъ Кѭнчовъ ни казва, че българетѣ завзиматъ важно мѣсто въ всичкитѣ кази на областьта, съ исключение на крайнитѣ крайморски кази и на онія въ юго-западния ѫгълъ на Македония. Гѭсто е българското население въ всичкитѣ сѣверо-източни кази и въ всичкитѣ западни кази. Разрѣдява се въ срѣдата по долината на Вардаръ. Така, то е раздѣлено на два голѣми дѣла: *сѣверо-источенъ* съ центрове Куманово, Щипъ, Струмица, Неврокопъ и *юго-западенъ* съ центрове Дебъръ, Охридъ, Битоля, Прилѣпъ, Костуръ и Воденъ-Енидже. При Скопие двата дѣла се сливатъ отъ къмъ сѣверъ, а по-на югъ на много мѣста, каквото е напр. между Сѣръ и Солунъ, тѣ много се приближаватъ и не ще е далечъ врѣмето, когато ще се слѣѭтъ. — Мохамеданетѣ българе сѫ се потурчили въ разни врѣмена. Турченето на българетѣ е почнѫло на̀й-рано въ Родопитѣ, споредъ Захариева въ 1495. То е продължавало до на̀й-ново врѣме. Нѣкои села въ Македония сѫ потурчени кѫдѣ края на XVIII-и вѣкъ, а нѣкои дори въ началото на XIX-и.

**) Г-нъ Кѭнчовъ забѣлѣжва, че точна статистика за жителетѣ въ Турция не може да се направи, защото въ тая държава не става прѣброяване на населението както въ другитѣ държави. Турското правителство се грижи да държи смѣтка само за мѫжското население. Г-нъ К. е прибѣгвалъ къмъ прѣсмѣтване споредъ кѫщитѣ и споредъ домакинствата, различни за разнитѣ народности, па е и сравнявалъ сѫдѣнията си съ статистикитѣ, обнародвани въ официалнитѣ турски календаре и други.

Турското население е разнесено по всичкитѣ кази. По́-гѫсто е въ крайнитѣ юго-източни, срѣдномакедонскитѣ крайвардарски и нѣкои юго-западни кази. Навсѣдѣ поградоветѣ турското население прѣдставя смѣсь отъ азиятски турци и мѣстни потурчени елементи. Въ Македония е потурчено много население. Сега потурнящитѣ правѧтъ тамъ десета часть отъ всичкитѣ български жители. Родопскитѣ потурняци се наричатъ *помаци*, както и потурняцитѣ въ княжество България. Шарскитѣ потурняци се наричатъ *торбеши*, и др. За турцитѣ г-нъ К. забѣлѣжва още, заедно съ Ами-Буе, данския пѫтешественикъ Ussing и Иречека, че числото имъ омалѣва, по три причини: слабо расплождане, голѣма смъртность въ врѣме на епидемии и войнитѣ; ала, отъ друга страна, тая загуба до нѣйдѣ се е попълняла отъ изселенци отъ изгубенитѣ области на държавата, Гърция, Сърбия и България. Забѣлѣжва се и това, че макаръ турцитѣ по множество и да държѫтъ още видно мѣсто въ Македония, като културна сила стоѧтъ на задно мѣсто.

Гръцкото население се ограничава само въ нѣколко южни кази.

Арнаутитѣ се намиратъ въ по́значително количество въ 13 сѣверо-западни кази; въ останѫлитѣ 33 сѣв.-западни кази на Македония нѣма арнаутско население.

Влашкото население завзима послѣдно мѣсто и по число и по значение. Власитѣ сѫ пръснѫти на отдѣлни островчета между българското население въ юго-западния дѣлъ на Македония. На́й-много ги има въ близката околность на Битоля, дѣто населяватъ голѣми села, каквито сѫ напр. Търново, Магарево, Цирополе, Гопешъ и Маловища. До Леринъ е Невѣска. Въ Костуръ е градецътъ Клисура. Една група населяватъ нѣколко села въ планинската часть на Мегленъ, западно отъ Гевгелий. Между тѣхъ на́й-голѣмото, *Пѫте*, е потурчено. Малки купчинки власи има около Сѣръ.

За вѣрата на македонцитѣ, г-нъ Кѫнчовъ ни казва, че християнското население, съ малки исключения, е отъ *православно вѣроисповѣдане*. Западно-европейцитѣ и всички левантинци сѫ католици. Отъ туземното население католици сѫ само 150-тѣ души арнауте въ градъ Скопие. Въ нѣколко солунски градовце и села има до 3,600 жит. *униати*. Униатството по едно врѣме е напрѣдвало въ южна Македония между българското население, което го е приемало само и само да се отърве отъ патриаршеското вѣдомство. *Протестанти* сѫ по́-малката часть отъ западно-европейцитѣ. Отъ мѣстното население българе протестанти изъ Македония има всичко около 270 кѫщи съ около 1850 жители. Освѣнь това, въ Солунъ има десетина гръцки протестантски кѫщи и четире такъви въ Сѣръ. Арменцитѣ сѫ отъ *григорианско вѣроисповѣдане*.

Да се обърнемъ сега къмъ доскорошното минѫло на Македония. Въ слѣпитѣ врѣмена, благодарение на гръцкото религиозно владичество надъ българскитѣ земи, гръцитѣ сѫ прѣдставлявали, па дори и сега продължаватъ да правѧтъ това, М. страна населена съ гръци. Ала българщината въ тоя български край никога не е била съвсѣмъ удушена и достозабѣлѣжителенъ фактъ, констати-

просвѣщаватъ своитѣ мними сънародници въ **М.** и иматъ го за голѣма сполука, че сѫ отворили нѣколко сръбски училища въ страната, когато въ нея вече се броятъ 718 български (виж. *Статистика на българскитѣ училища въ европейска Турция* (*Македония и Одринско*) *за учебната 1897-98 г.* Шуменъ, 1899). Нъ най странното отъ всичко е, че на помощь на сръбската пропаганда се явихѫ наши взаимни братя — руси, високо просвѣтени мѫже — които и хартитѣ си промѣнихѫ за да скриятъ българската народность. Науката станѫ партизанска. Виж. Кънчовъ, **Македония**, *етнография и статистика*, стр. 130-131, пасажа за *двѣтѣ* русски харти въ 1890.

По прѣпирнята ни съ сърбетѣ за **М.** ние вече имаме цѣла литература; пръвъ по врѣме твърдѣ цѣненъ трудъ, който освѣтлява въпроса съ ярка свѣтлина е Офейковото съчинение La Macédoine au point de vue ethnographique, historique et philologique (Пловдивъ 1888). Доказателствата, че **М.** е българска, а не сръбска страна, изложени въ тая книга, сѫ много; ние споменуваме само нѣколко. Самитѣ македонци се казватъ *българе* и нийдѣ македонецъ не се казва сърбинъ. Въ многогодишната борба за църковно-училищни правдини съ Фенеръ македонцитѣ сѫ вървѣли ржка за ржка съ българскитѣ си сънародници и въ прошенията и адреситѣ си до Високата Порта сѫ наричали себе си българе. Въ патриаршеското събрание въ 1858 сърбетѣ отъ Босна и Херцеговина се наричали сърбе, а македонскитѣ прѣдставителе говорили за сърбетѣ *отвждъ Шаръ-планина*. Самъ вселенский патриархъ е показалъ официално, че сѣвернитѣ македонски епархии: скопската, велесската и охридската сѫ чисто български. Прѣзъ българскитѣ възстания до врѣмето на освобождението, па и сега, българетѣ въ **М.** сѫ се испращали и се испращатъ на заточение въ Азия за участието си въ българския общественъ и политически животъ и за съчувствие съ българскитѣ движения, а въ интереса на македонцитѣ е да се наричатъ гръци и сърбе. На сѣв. отъ Шаръ-планина, сир. въ истинска Стара-Сърбия, нѣма ни единъ заточенъ, затворенъ или наказанъ за служене на идеята на сърбската си народность. Прѣзъ сърбско-турската война, въ 1876, въ Сърбия се сформируваха чети отъ македонски доброволци; нъ тѣ не наричахѫ себе си сърбе, нито старосърбияне, а българе. Пита се: защо сърбетѣ никога напрѣдъ не сѫ се интересували съ злочестинитѣ, злодѣянията и ужаситѣ, на които е било подложено населението на **М.**? Защо самитѣ македонци не сѫ се обръщали за помощь къмъ Сърбия, не сѫ бѣгали тамъ, а въ България? Пита се още, какво е направило до сега сърбското правителство да помогне на македонцитѣ? Въ 1884 цѣла България се подигнѫ като единъ човѣкъ и поиска въ митинги, въ адреси помощь за **М.**, налѣгаше за испълнението на 23-и чл. отъ Берлински договоръ; а какво направихѫ въ това врѣме сърбетѣ? Сърбскитѣ патриоти направихѫ митингъ, който само заяви, че българетѣ нѣматъ право на **М.** и толкова. Прѣзъ послѣдната сърбско-българска война цѣли др жини македонци потеглихѫ Пловдивъ и София среща

бетѣ, а нищо подобно не станж въ Сърбия. — По́-нататъкъ авторътъ съ цѣлъ редъ доказателства показва, че македонцитѣ отъ вѣкове сж били българе. Той привожда житието на Св. Климента*) охридский архиепископъ (умр. 916 год.), събранитѣ отъ сърбина Верковича *Народни пѣсни на македонскитѣ българе*, печатани въ Бѣлградъ още въ 1860 и др. Слѣдъ това, той прѣдставя свидѣтелството — изученията на пжтницитѣ англичанки Макензи и Жрби, на русския ученъ Викт. Григоровича, на Конст. Иречека, етнографическитѣ карти и трудове на Лежана, Ами Буе, Киперта и др., както и статистикитѣ на М. В. Теплова, Синве и др. Само за това, че нѣкога сърбский краль Стефанъ Душанъ сполучилъ да завладѣе една часть отъ М., не бива да се заключава за историческото право на сърбетѣ на тая страна, защото на това основание, ние можемъ да искаме за българетѣ цѣла Сърбия, а за турцитѣ — половината отъ южна и сѣверна Европа. На́й-интересното въ тая сърбска шамата, което особено прави сърбскитѣ шовинисти смѣшни, е, че самъ Душанъ е считалъ подвластната нему М. за българска (виж. *Душанъ*). Ала заслужва може-би похвала сърбский патриотизмъ, който не се спира прѣдъ никакви прѣдѣли или исторически и етнографически спънки. Лошо е само, че и изобличението, което науката дава на такъви «патриоти» бива добрѣ заслужено. Да посочимъ единъ отскорошенъ примѣръ за това. Единъ сърбинъ, *Гопчевичъ*, издаде свои пространни изслѣдвания по Македония, въ които ужъ доказваше, че езикътъ на македонцитѣ е сърбски. Това професоръ *Вайгандъ* нарече цѣла фалшификация, като приложи, че авторътъ на тая книга е вече мъртъвъ за науката. Д-ръ Вайгандъ констатира по тоя случай, че между славиститѣ не сжществува ни на́й-малко съмнѣние какво езикътъ на македонското население е съвсѣмъ български и забѣлѣжва, че въ Македония може да има сърбска партия, както има гръцка, която всѣки день омалѣва, въ полза на българетѣ; а нѣма сърбе, както нѣма гръци въ Битоля и Корча, дѣто има гръцки гимназии. Сърбската пропаганда въ Македония той припознава за една безочлива шарлатания, която ставала отъ завистъ къмъ напрѣдъка на българетѣ. И забѣлѣжва още лайпцигский професоръ, че е безразлично какво ще кажжтъ историцитѣ за Македония, като днесь се пита, каква е *сега* Македония, а не каква е била (виж. *Националнитѣ стремления на балканскитѣ народи*, отъ проф. Вайганда, прѣв. отъ нѣмски А. Б. (Пловдивъ, 1898).

На́й-новъ изобличитель на сърбския шовинизмъ е наший етнографъ г-нъ Кжнчовъ. Въ книгата си *Македония* той очъртава сърбскитѣ домогвания въ Македония така: —

«Слѣдъ Берлинския договоръ излѣзохж на явѣ и сърбски претенции върху Македония, енергично ржководени отъ сърбското правителство. Сърбетѣ мислехж, че съ Македония могжтъ да възнаградѣтъ загубитѣ си въ Босна.

*) Между доказателствата отъ историческо естество ние отбѣлѣжваме и факта, почерпенъ отъ византийски источникъ, че македонецъ св. Ив. Кукузель сплѣлъ пѣсень майци си — «На Българката» (виж. *Иоанъ* Кукузель).

Плодъ на тия претенции е една голѣма книга за Македония, написана на нѣмски отъ *Спиридонъ Гопчевичъ*, заедно съ една сѫщо тъй голѣма етнографска карта. Въ книгата, написана въ видъ на пѫтни бѣлѣжки, се обяснява на дълго и на широко, какъ словѣнското население на Македония по езикъ, облѣкло и нрави било сърбско, нъ жителетѣ се казвали «българе» главно отъ страхъ прѣдъ турцитѣ, които прѣслѣдвали злѣ сърбетѣ. Етнографската харта, приложена къмъ книгата, не е оригиналенъ трудъ на автора. Възъ основа на голѣмата топографска харта, издадена отъ австрийския генераленъ щабъ (1 : 300000) Гопчевичъ е нанасялъ бои, като се е ржководилъ буквално отъ едно статистическо описание на населението въ Македония, издадено на френски отъ нѣкои македонски патриоти (Ethnographie de la Macédoine, Philippopoli, 1881), само че Гопчевичъ е видоизмѣнилъ името българе на сърбе. Освѣнь това, за да се спечели пó-голѣмъ просторъ за сърбското племе, Гопчевичъ е означилъ арнаутското население около скопска Църна Гора, около Шаръ-планина въ Дебъръ, Кичево и Корченско съ двѣ особени бои, едни като потурчени сърбе, а други «арнауте отъ сърбско потекло». Арнаутетѣ сѫ испѫдени окончателно изъ Стара Сърбия. Дори и гръцкото население въ коритото на Бистрица е прѣдставено съ особена боя, подъ име «гръци отъ сърбско потекло». — Пó-късно сърбската великошколска младежь издаде етнографска харта на сърбскитѣ земи, въ които съ сърбска боя сѫ покрити не само цѣла Македония, но още половината отъ сѣверна България, голѣма часть отъ Албания и голѣма часть отъ южна Австрия».

Естествени произведения и поминъкъ. Нѣкога македонскитѣ планини сѫ били покрити съ гѫсти гори, истрѣбени прѣзъ турското господство; ала пакъ сѫществуватъ въ Бѣласица и въ по-недостѫпнитѣ части на Пиринъ-планина и на Родопитѣ нѣколко хубави гори, дѣто прѣобладава дѫбътъ и букътъ. Главний поминътъ е земедѣлието. Слѣдъ него иде скотовъдството, занаятитѣ и търговията. Земята е еднакво сгодна да произвожда плодоветѣ на умѣренитѣ и на топлитѣ земи. Най-много се обработва житото, ячемикътъ, ржѫта, царевицата и просото. Сѣрското, скопското и солунското полета сѫ главнитѣ мѣста, дѣто се произвождатъ тия произведения. Планинскитѣ жители на Шаръ-планина и други купуватъ храна отъ равнинитѣ. *Лозарството* е доста развито. Най-добритѣ лози сѫ около Ниджеепланина и нейнитѣ расклонения. Тамъ се произвождатъ доста вина, подъ името *македонски вина*, които се продаватъ изъ страната, па се и изнасятъ навънъ. Въ южнитѣ македонски равнини се произвождатъ *сусамъ* и *памукъ*. Отъ сусама се искарва сусамово масло; памукътъ се обработва въ страната или се изнася на вънъ. *Тютюнътъ* се обработва токоречи всѫдѣ: най-много се цѣни ениджеский, който се произвожда въ скеченската каза. Друго произведение на М. е *афионътъ*; прѣзъ една отъ послѣднитѣ години прѣзъ солунското пристанище сѫ искарани 88,000 килогр. отъ това вещество, по 32 до 34 лева ки-

лограмътъ. По-вечето македонски афионъ се испраща въ Лондонъ и Америка. Единъ килогр. афионъ се добива отъ 35 до 48 килогр. маково сѣме. Макътъ се сѣе най-много въ срѣдна **М.**, въ долината на Вардаръ, дѣто съставя главния поминъкъ на населението. *Оризътъ* става на много мѣста, нъ най-много се произвожда около р. Струмица. *Овощарството* не е развито, макаръ въ **М.** да ставатъ добри овощия: тетовскитѣ ябълки сж прочути. Черницата вирѣе токо-речи всждѣ, нъ *бубарството* не е могло да се распространи; то е най-много развито въ Воденъ и въ околностьта на Солунъ. Народний трудъ въ **М.** безбожно се експлоатира отъ така-наречентѣ *чифликчии*, въ чиито ржцѣ се намира пóголѣмата часть отъ земята. Чокоитѣ тамъ притежаватъ цѣли села.

Скотовъдството е най-много развито въ политѣ на Осоговъ и Шаръ-планина, дѣто е главний поминъкъ на населението. Годишното производство на вълната въ **М.** е около 3,200,000 килограма.

Занаятитъ сж много испаднжли и *промишленостьта* е първобитна, като се исключжтъ нѣколко парни мелници и фабрики въ Солунъ и околностьта му. Жителетѣ на Горна **М.** сж прочути златаре. Дюлгерството е важенъ занаятъ, и македонцитѣ сж първи въ това отношение не само въ **М.**, а и въ свободна България. Отъ много мѣста македонското население ходи на печала въ Цариградъ, България, Румжния и другадѣ. Тия, които излизатъ изъ **М.** на печала, сж главно градинаре, млѣкаре, хлѣбаре, дюлгере, халваджии и бозаджии. Много македонци сж се настанили окончателно въ България, и много сж на правителствена служба; прѣсмѣта се, че числото на прѣселенцитѣ изъ Македония въ княжеството наближава до сега 50,000 души, и че $^1/_{20}$ (около 1000 души) отъ чиновницитѣ въ княжеството сж македонци, отъ които около 150 офицери.

Рударство. **М.** е била прочута въ старо врѣме по златнитѣ и сребърнитѣ си рудници: и сега въ планинитѣ ѝ намиратъ металоносни руди (мѣдни, оловни, манганезни, желѣзни и арсенични), които не се експлоатиратъ по нѣмане капитали и беспечность на имота.

Търговията въ **М.** е слабо развита. Главенъ търговски градъ е Солунъ, който е стоварище на стокитѣ, които иджтъ отъ вънъ и които се изнасятъ. Други търговски градове сж Скопие и Битоля. Прѣзъ послѣднитѣ 20 години търговията е омалѣвала, намѣсто да се увеличава. Въ 1870-74, по даннитѣ на французското консулство въ Солунъ, годишний вносъ и износъ сж достигали до 56 милиона лева, а сега сж спаднжли до 50 милиона. Освѣнь морский пжть, на търговията служжтъ и нѣколко желѣзници, на които главенъ центръ е Солунъ. Една желѣзница отива до Одринъ, дѣто се свързва съ одринско-цариградската, друга на сѣверъ край Вардаръ отива за Сърбия, друга за Битоля. Важна станция слѣдъ Солунъ е гр. Скопие, който сега е сѣверний ключъ на **М.** Посетата и другитѣ пжтища въ **М.** не прѣдставятъ за пжтницитѣ никаква сигурность.

История. Въ старо врѣме *М.* било името на една малка земя

на сѣверъ отъ Тесалия, която захващала область Ематия. Тая земя постепенно се распростирала, докатѣ, въ врѣмето на Филипа, Александровъ баща, добила близу сегашнатѣ си прѣдѣли, па включвала дори и часть отъ Стара планина. Происхождението на староврѣменнатѣ македонци, както происхождението на по-вечето най-стари племена, е покрито съ мракъ. Историцитѣ не сж могли да разгонятъ мъглитѣ на тоя хаосъ. Казватъ, че македонцитѣ сж били люде отъ трако-илирийската челядь народи, именно отъ тракийското племе; има и прѣдположение, че тѣ сж били сродни съ старитѣ пеласги.

Първень *М.* била наслѣдствено кралство, което толкова малко зачитали, че Демостенъ казвалъ за него: «нищо и никакъвъ кжтъ отъ свѣта, който дори не е произвелъ единъ добъръ робъ». Нѣколко крале, отъ *Карана*, не били сполучили да искаратъ това кралство отъ тъмнината му. Вжтрѣшни раздори, напротивъ, го били направили по-некаджрно да излѣзе на видѣло когато умрѣлъ Пердика, единъ отъ кралетѣ му, като оставилъ за прѣемникъ сина си Аминта, още дѣте. М. станжла тогава театръ на домашни смутове; всѣкой притезавалъ за прѣстола; *Павзаний* и *Аргей* се въоржжили единъ срещу другъ; непріятелетѣ, възползувани отъ междуособието, се вмъкнжли въ сърдцето на страната; нъ всѣко безредие спрѣло съ пристигането на *Филипа*, синъ на *Аминта II* и на кралица *Евридика*. Филипъ, даденъ заложникъ въ Тиви, билъ въ сжщото врѣме приятель и възпитаникъ на Пелопида, на Полимния, Епаминондовъ баща, и на самъ Епаминонда, при когото се научилъ великото искусство да управлява. Щомъ се извѣстява за смъртъта на Пердика, той се измъква отъ Тиви, пристига въ М., прогласява се настойникъ на внука си, и най-сетнѣ заграбва македонския прѣстолъ. Атинянетѣ, колкото надмѣнни и разглезени, па и испаднжли въ безредици, не виждатъ безъ страхъ въцареннето на Филипа, надаренъ съ всичкитѣ качества на великъ държавникъ, ако и само на 24-годишна възрасть; тѣ тутакси зиматъ Аргеевата страна. Новий македонски краль потеглюва среща съперника си, и сключва съ атинянетѣ измамливъ миръ, защото, малко врѣме по-сетнѣ, той завладѣва *Амфиполъ*, макаръ тоя градъ и да билъ атинска колония, и, за да не даде поводъ на бившитѣ си учителе да се оплакватъ, обявява го свободенъ градъ. Столицата на кралството била Едеса до негово врѣме; той избралъ Пела, градъ по-близу до морето. Едно главно срѣдство употрѣбявалъ тоя монархъ, най-великий дипломатъ на вѣка си, за да постига цѣлитѣ си спрямо Гръция; то било да печели приятеле въ всичкитѣ гръцки републики, като и подкупува съ съкровищата на М. гръцкитѣ водителе и началници. Не токо-тъй се хвалилъ той, че прѣзелъ по-вече гръцки градове съ злато (подкупъ) отколкото съ желѣзо (оржжие). Най-напрѣдъ той склонилъ амфиктионцитѣ да упълномощжтъ него, който и най-малко немарилъ за гръцката вѣра, да отмъсти за обидитѣ, сторени на Делфиския храмъ отъ фокидцитѣ, които разбилъ и които замѣстилъ въ свѣта. Тая побѣда турила край на свещената

война, която била траяла десеть години, и отворила Филипу входа въ Гръция, която мѣрилъ да завладѣе. Онова, което още спирало тоя монархъ, били ораторитѣ, които имали голѣмо влияние надъ атинянетѣ. Нъ и за тѣхъ той прибѣгнѫлъ до богатствата си, рѣшенъ да купува краснорѣчието имъ. *Есхинъ*, *Дамадъ* и други не могли да противостоѭтъ на това прѣлъстително срѣдство. *Фокионъ*, тоя славенъ генералъ, за когото Демостенъ казвалъ, че е *топорътъ на неговитѣ рѣчи*, и който билъ побѣдилъ Филипа на о-въ Евбея, билъ неподкупимъ; ала неговитѣ възгледи били миролюбиви, та не беспокоили краля. Нъ голѣмий непріятель на македонския хитрецъ, оня който умѣло подигалъ булото на неговата политика, и който се качвалъ на трибуната само за да прѣдосторожава атинянетѣ отъ примкитѣ му, билъ оня сѫщи *Демостенъ* (виж. това име), тоя славенъ ораторъ, чиито *филипики* сѫ единъ образецъ на краснорѣчие и на патриотизмъ. Напразно Филипъ покривалъ всичкитѣ си кроежи съ една тайнственость; напразно купувалъ съ пари отговоритѣ на делфийската пророчица; Демостенъ догаждалъ всичко, бъркалъ на всичкитѣ му прѣдприятия, и казвалъ на атинянетѣ, че *питията филипизира*.

Нъ пакъ Филиповата политика излѣзла пбѣдоносна изъ тая борба. Македонский краль туря ржка на Метонъ и на Олинтъ, влиза послѣ изново въ Гръция, подъ прѣдлогъ да присѫтствува въ събранието на амфиктионцитѣ, напада ненадѣйно Елатея, която прѣзима, и испълва цѣла Гръция съ очудване и съ ужасъ. Слѣдъ малко, той разбива и атинянетѣ и тивянетѣ при Херонея (338). Сполуката на тая битва той длъжалъ на сина си, тогава на 19-годишна възрасть, и на юначеството на македонската фаланга, толкова прочута въ историята.

Слѣдъ тая побѣда, Филипъ става господарь на Гръция. Той се примирилъ съ атинянетѣ, и се готвилъ да прѣнесе съ тѣхъ войната въ Азия, когато Павзаний, младъ македонецъ, го убилъ. Щомъ се научили атинянетѣ за Филиповата смърть, прѣдали се на нáй-неумѣрената радость, и Демостенъ се накитилъ съ корона отъ цвѣтя, макаръ дъщеря му и да била скоро умрѣла. *Александръ*, синъ и прѣемникъ Филиповъ, ги накаралъ да заплатѭтъ скѫпо за това свое поведение недостойно за единъ народъ, който ламтѣлъ за честьта да го считатъ нáй-просвѣтения на земята.

Филиповата смърть сѣкашъ че събудила всичкитѣ страсти; всичко треперяло прѣдъ тоя монархъ, всичко се опълчило среща прѣемника му, когото мислили неспособенъ да управлява. Демостенъ съживявалъ въ Гръция надеждитѣ на атинянетѣ; подвластнитѣ градове въ М. се помѫчили да отърсѭтъ игото; Аминта и Аталъ се домогвали да заграбѭтъ короната; съ една рѣчь, кралството, заплашвано отъ страшни съсѣди, имало въпиѭща нужда отъ мѫжъ вѣщъ въ искусството да се управлява. Александръ, когото видѣхме вече въ херонейската битва, се прѣдставя да наслѣди баща си Филипа: само на 21-годишна възрасть, той съединявалъ вече съ голѣми естествени способности едно прѣвъсходно въспитание.

Александръ не слуша боязливитѣ съвѣти на приятелетѣ си,

които му прѣдлагали да напусне Гръция, а се подпрѣтва да умири държавата си. Накарва да убиѫтъ Аминта, покорява съ силата на оржжието варварскитѣ народи, които били въстанѫли. Демостеновото краснорѣчие било накарало тивянетѣ да се побунѫтъ, и атинянетѣ били влѣзли въ съѫзъ съ тѣхъ. Александръ върви съ усиленъ маршъ къмъ Гръция, навлизва въ нея, обсажда Тиви, зима ѫ съ приставъ, прѣдава ѫ на грабежъ и ѫ изгаря съвсѣмъ и М. скоро става пакъ господарка на Гръция (336). Послѣ Александръ се приготвя за войната си съ Персия и ние го виждаме да прѣминува въ Азия като побѣдитель, да завладѣва Египетъ, Индия и да стане господарь на половината отъ познатия тогава свѣтъ (331). Виж. *Александръ Велики.*

Слѣдъ Александровата смъртъ, македонската империя се распокѫсала; въ М. за негови прѣемници се обявили братъ му Филипъ и посмъртний му синъ Александръ, подъ настойничеството първенъ на Антипатера, послѣ на Полисперхона. Нъ Касандръ, Антипатеровъ синъ, истръгнѫлъ *М.* отъ Полисперхона, убилъ Александра и заграбилъ прѣстола. Прѣзъ смутоветѣ, които настанѫли слѣдъ неговата смъртъ, *М.* минѫла едно по друго подъ игото на единъ епирски краль, Пира, на единъ тракийски кралъ, Лизимаха, на единъ лагидски князъ, Птоломея Керкауна, и на нѣколко военачалници, доклѣ най-сетнѣ Антигонъ Гонатасъ не заграбилъ короната, въ 278, която семейството му упазило до римското завоевание. Римлянетѣ подкачили войната среща *М.* въ 200; Фламиний побѣдилъ Филипа V при Кинокефали въ Тесалия, въ 197. По-сетнѣ Павелъ Емилъ разбилъ Персия при Пидна (старомакед. градъ на Солунски заливъ, сегаш. *Китро*), въ 168; и тогава македонското кралство се поставило въ зависимость отъ римската империя. Андриск се опиталъ да отхвърли чуждото иго. Това докарало нова война и Метелъ, побѣдоносенъ въ втората битва при Пидна, обявилъ М. римска область (148).

Отъ това врѣме *М.* сподѣлила сждбинитѣ на римската империя и, слѣдъ нейното раздѣление, влѣзла въ състава на Източната империя. Още отъ врѣмето на Константина Велики словѣнетѣ зели да се заселватъ въ М., както и въ другитѣ части на полуострова (виж. *Балкански п-въ*) и въ VII-и вѣкъ старитѣ македонци били изчезнѫли; вече въ IX-и вѣкъ въ царуването на българския царь Бориса, юго-западний прѣдѣлъ на България, поради племенно и религиозно съчувствие се прѣмѣстилъ задъ Охридско езеро и сѣверний — до земята на хърватетѣ и франкитѣ. Въ X-и вѣкъ, *М.* станѫла ядката на българското царство. Слѣдъ борбитѣ на българетѣ съ гръцитѣ, които се свършили съ падането на България, византийскитѣ императори заселили въ *М.*, дѣто населението било много омалѣло, нови селища отъ кумане, турци и печенеги. Когато латинитѣ, прѣзъ 4-та кръстоносна война, прѣзели Цариградъ и си раздѣлили византийската империя (1204), М. се паднѫла на Бонифация, Монфератски маркизъ, който зелъ титлата Солунски краль. По това врѣме (1207) български царь Калоянъ погинѫлъ подъ стѣнитѣ на Солунъ, когато го обсаждалъ.

Солунското кралство било съборено въ 1224 отъ Тодора I, епирски деспотъ. По́-сетнѣ, южна **М.** се върнжла въ византийската империя слѣдъ нейното възстановение съ прѣзимането изново на Цариградъ отъ Михаила Палеолога, а сѣверна *М.* влѣзла въ състава на новото българско царство. Въ XIV-и вѣкъ, въ царуването на сърбския царь Душана, по́-голѣмата часть отъ *М.* станжла подвластна на сърбетѣ, и съ падането на Сърбия подъ турското иго слѣдъ Косовската битва (1389) и тя минжла въ турски ржцѣ.

Библиография. — Съчиненията, които се отнасятъ до **М.**, сж многобройни и тоя списъкъ никакъ не притезава да исчерпва числото имъ. Освѣнь споменжтитѣ вече книги по прѣдмѣта и нашитѣ Истории, могжтъ да се посочжтъ слѣднитѣ: Pouqueville, Voyage de la Grèce (Парижъ, 1820-21); Leake, Travels in Northern Greece (Лондонъ, 1835-41); Верковичъ, *Народне писме македонски бугара* (Бѣлградъ, 1860); сжщий, *Описание битъ̀тъ на македонскитъ̀ българе*, прѣв. отъ русски Г. Клушский (Кюстендилъ, —); сжщий, *Топографическо-етнографическій очеркъ Македоніи* (1890); G. Lejean, Ethnographie de la Turquie d' Europe (1861, напечатана въ *Mittheilungen* у Zustus Perthes); Братя Миладинови, *Български народни пъсни* (Загребъ, 1861, 1-о изд.; София, 1891, 2-о изд.); Desdevizes du Désert, Géographie ancienne de la Macédoine (Парижъ, 1863); A. Dozon, Rapport sur une mission littéraire en Macédoine (Парижъ); В. Макушевъ, *Задунайскіе и Адріатическіе Славяне* (С. Петерб., 1867); М. Дриновъ, *Исторически прѣгледъ на българската црьква отъ самото ѝ начало и до днесь* (Вѣна, 1869); сжщий, *Заселеніе Балканскаго полуострова славянами* (С. Петерб., 1873); сжщий, *Нѣсколько словъ объ языкѣ, народныхъ пѣсняхъ и обычаяхъ Дебарскихъ Славянъ* (С. Петерб., 1888); сжщий, *Нѣколко думи за титлитѣ на костурский митрополитъ и на нѣкои други гръцки владици въ Македония* (въ *Периодич. Спис.*, год. VI, 1888, кн. 27; тая статия исправя една бѣлѣжка на К. Н. въ статията му *Южна Македония въ началото на настоящето столѣтие по Пуквиля*, напечатана въ сжщото списание, сжщата година, кн. 25 и 26); сжщий, — за други негови трудове виж. **Сборниче** *за юбилея му* (София, 1900); H. Kiepert, Ethnographische Uebersichtkarte des europaeischen Orients; — (Кипертовата и Лежановата етногр. харти на **М.** се намиратъ у В. Кжнчова, *Македония*); Hahn, Reise von Belgrade nach Salonik (Вѣна, 1868); Δημιτσας, Ἀρχ. γεογραφια της Μακεδονιας (Атина, 1870-74); Голубинскій, *Краткій очеркъ исторіи Прав. Церк. Болгарской, Сербской и Румынской* (Москва, 1871); Heuzey, Mission archéologique de Macédoine (Парижъ, 1876); Викт. Григоровичъ, *Очеркъ путешествія по Европейской Турціи* (Москва, 1877); Макензи и Эрби (рус. прѣводъ), *Путешествіе по славянскимъ областямъ европейской Турціи* съ предисловіемъ Гладстона (С. Петерб., 1878, 2 т.); Ethnographie de la Macédoine (Philippopoli, 1881); Флоринскій, Южные славяне и Византія въ второй четверти XIV в. (С. Петерб., 1882); Офейковъ (Ат. III-въ) *Македония въ врѣме на хилядогодишнината на св. Методия* (Пловдивъ, 1885); сжщий, *Материали*

за българското възраждане въ Македония (въ *Периодич. Спис.*, 1885, кн. 18); сжщий и Г. Стрезовъ, *Кодексъ на охридската патриаршия* (министер. *Сборникъ*, X); сжщий, *Народностьта и езикътъ на македонцитѣ* (Пловдивъ, 1888); сжщий, *Изъ живота и положението на българетѣ въ виляетитѣ* (Пловдивъ, 1894); сжщий, *Изъ новата история на българетѣ въ Турция* (Пловдивъ, 1895); сжщий, *Сърбскитѣ претенции и скопската епархия* (вѣст. *Знаме*, год. II, бр. 81, 83) и Les Prétentions serbes et l' éparchie d' Uskub (Парижъ, 1897); Schäfer, Demosthenes und seine Zeit (Лайпц., 1885-87); Спиро Гулабчевъ, *Огледъ по етнографията на Македония* (Габрово, 1887); С. Бобчевъ, *Писма о Македоніи и македонскомъ вопросѣ* (С. Петерб., 1889); Плутархъ, *Животъ на Александра Велики, македонский царь*, прѣв. Ник. Лица (Пловдивъ, 1890); Döll, Studien zur Geographie des Alten Macedoniens (Регенсб., 1891); L. Lamouche, la Bulgarie dans le passé et le présent (Парижъ, 1892); Д. Матовъ, *Сърбско-българската етнографическа прѣпирня прѣдъ науката* (София, 1893); сжщий, *Книжнисъ по етнографията на Македония* (спис. *Български Прѣгледъ*, год. IV, 1897, кн. 5—6); С. Юриничъ, *Македонското нарѣчие е българско, а не сърбско* (София, 1894); Holm, Die Griechisch-Makedonische Zeit (Берлинъ, 1894); Ив. Ивановъ, *Положението на българетѣ въ Македония* (София, 1895); — *Материали по изучването на Македония* (София, 1896); *Политиката на турското правителство спроти българетѣ въ Македония* (Лайпцигъ, 1896); Д. Мариновъ, *Македония сърбска ли е или е българска страна?* (София, 1898); П. Милюковъ, *Европейската дипломация и македонский въпросъ*, прѣв. отъ рус. Л. Вишинъ (София, 1899); сжщий, *Сърбско-българскитѣ отношения по македонския въпросъ* (спис. *Българ. Прѣгледъ*, год. V, кн. 9-10); Вайгандъ, *Аромжне*, прѣв. Д-ръ Ср. Дановъ (Варна, 1899); Г. Баласчевъ, *Изданията, прѣписитѣ и значението на кодекса отъ Охридската архиепископия за нейната история (Период. Спис.*, кн. XV и XVI), *Новонайденъ нáй-старъ словѣнски паметникъ въ Македония* (спис. *Мисъль*, год. IX, 1899, кн. 5) и *Битолско, Прѣспанско и Охридско* (министер. *Сборникъ*, кн. IV). Много книги и статии за Македония не споменжти тука сж посочени у В. Кжичова, въ книгата му *Македония*.

Македонска Дружина. Комитетъ на българското друж. Читалище (виж. тая дума) въ Цариградъ въ епохата прѣди освобождението на сѣверна и южна България, на който прѣдмѣтътъ на всичкитѣ грижи и внимание бѣше Македония — събуждането ѝ отъ летаргическия сънъ и искарването ѝ отъ невѣжеството, въ което бѣ испаднжла. Срѣдството, съ което си служеше тая дружина, бѣше показването на македонскитѣ българе «*свѣтлата зора на народното учение.*» Прѣдприятието бѣше отъ нáймжчнитѣ, защото въ пробуждането си македонскитѣ българе се намирахж обиколени отъ многобройни елински пропагандисти, които туряхж хиляди спънки на пжтя имъ къмъ науката и народното учение; и нáй-лошото бѣше, че покровителетѣ на тия пропагандисти бѣхж гръцкитѣ владици [въ Македония тогава имаше само гръцки вла-

дици, които чуваха съ отвращение българското име], най-ревностнитѣ синове на «Великата Идея» [съ думитѣ велика идея *(мегáли идеа)* гръцитѣ означаватъ блена си за възстановение на Византийската империя] и могъществени прѣдъ турскитѣ власти. Нъ въпрѣки това, дружината сполучи да хвърли нѣколко сѣмена въ разни мѣста на Македония, прѣдпочтително въ по-заглъхнѣлитѣ, дѣто съ малко разработка израстоха скоро хубави младочки, които и дадоха въ малко врѣме голѣмъ плодъ. Благодарение на сътрудничеството на нѣкои свѣстени вече македонски българе и на нѣкои учителе, на много мѣста само едно поканване бѣше доста да вразуми заплашванитѣ отъ елинизма села; на други мѣста стигаха и нѣколко книжки и учебници; на трети — само насърдчения и нравствени спомагания; а на други, сполуката на дѣлото искаше голѣми жертви. Най-голѣмитѣ грижи бѣха обърнѣти на Солунъ, Сѣръ, Воденъ, Враня и др. съ околноститѣ имъ. Бюджетътъ на дружината въ това високо патриотическо прѣдприятие се подпомагаше отъ помощьта на ученолюбивитѣ дружини, читалища и женски дружества изъ България, както и отъ помощитѣ на по-лични българе, мирски и духовни. Животътъ на **М. Д.** се прѣкрати съ живота на родителя й — царигр. Читалище; нъ никога нѣма да се забрави колко се дължи ней за пробуждането на народното съзнание въ Македония.

Македонски *(Дим. В.)*. Български учитель, адвокатъ и публицистъ, род. въ с. Емборе, битолски виляетъ въ 1847, умрѣ, застрѣленъ съ револверъ въ кѫщата си въ Пера (Цариградъ), отъ единъ македонецъ, на 21 февр. 1898. **М.**, синъ на градинарь, който вършеше занятието си въ Цариградъ, бѣ се училъ въ гръцко, българско и французско училища въ турската столица и слѣдъ това бѣ учителствувалъ нѣколко години въ Македония и Цариградъ, като бѣ зималъ живо участие въ борбата по церковния въпросъ. Слѣдъ освобождението той се установи като адвокатъ въ София, като не прѣставаше при това да зима участие въ политическата борба. Той бѣ редакторъ въ разни врѣмена на нѣколко политически вѣстници, отъ които послѣдний бѣ вѣст. *Съгласие*, цанковистски органъ. Нѣколко мѣсеца прѣди убиването му той бѣ отишелъ въ Цариградъ да редактира вѣст. *Новини*, екзархийски вѣстникъ и тогавашенъ органъ на македонско-българскитѣ интереси въ столицата на Турция. Убийцата му уловенъ, обиви, че нему се падна жребието да испълни рѣшението на единъ македонски комитетъ да убие **М.**, защото въ вѣстника си не прѣдставлявалъ положението на македонцитѣ въ истинската му свѣтлина.

Въпрѣки многобройнитѣ си занятия, **М.** намираше врѣме да се посветява и на чистата литература. Той е прѣвелъ *Турското наслѣдствено право* (София, 1884), Джонъ Ст. Миловото съчинение *Свободата* (София, 1887), и бѣ прѣдприелъ въ послѣдно врѣме прѣвода отъ гръцки на Каролидивото капитално съчин. *Историята на XIX-и вѣкъ*, която, за жалость, останѣ недовършена.

Макензи. Рѣка въ Канада, образува се отъ нѣколко рѣки, особено отъ *Атабаска*, която иде

отъ Скалисти планини, минува прѣзъ езеро Атабаска, отъ което излиза подъ името *Робска рѣка*, послѣ прѣзъ Голѣмо Робско езеро, и тогава се нарича Макензи; носи водитѣ на Голѣмо Рорбско Езеро въ сѣверни Ледовити океанъ, въ който се влива прѣзъ заливъ Макензи; 4,000 килом.; замръзнува прѣзъ 9 мѣсеца отъ годината. Корабоплавателна по по́-голѣмата часть отъ теченията ѝ отъ Голѣмо Робско езеро. — Добила е името си отъ шотландски пѫтешественикъ *Александръ Макензи*, който ѭ открилъ, или по́-право изслѣдвалъ, и пръвъ описалъ въ 1789, сир. въ едно врѣме, когато имало вече франко-канадски обитателе по брѣговетѣ ѝ.

Макензи и Ѫрби. Двѣ англичанки, които сѫ пѫтували въ Македония и Стара Сърбия въ 1863 и написали твърдѣ съчувствени пѫтни бѣлѣжки за поробенитѣ българе и сърбе въ турскитѣ владѣния. Тия бѣлѣжки, съ едно прѣдисловие отъ *Глядстона*, сѫ били обнародвани на английски въ една книга, прѣведена на руски (*Путешествіе по славянскимъ областямъ Европейской Турціи* Макензи и Эрби, СПБ., 1878) и други езици. Тая книга, посрѣщнѫта добрѣ отъ английския свѣтъ, послужила много за опознаване народитѣ въ Македония. Като отбѣлѣжва тоя фактъ, наший етнографъ на Македония, г-нъ Кѫнчовъ (виж. съч. му *Македония*, стр. 127) прави слѣднитѣ важни бѣлѣжки: — «При книгата [на англ. пѫтувачки] има етнографска карта, която не се отличава много отъ Лежановата. По́-точна е само арнаутско-българската граница на западъ. — Интересенъ е за отношенията между сърбетѣ и българетѣ сърбский прѣводъ на тая книга (Г. Мјур Макензи и А. П. Ирби, *Путованье по словенским земљама турске у Европи*, Београд, 1868), направенъ отъ извѣстния сърбски ученъ Миятовичъ и напечатанъ съ иждивението на сърбския князъ Михаила. Въ прѣдговора прѣводачътъ хвали авторитѣ като отлични изслѣдователе на българскитѣ и сърбски земи и ни диря нѣма отъ неудоволствие за това, че тѣ считатъ населението отъ Солунъ до Охридъ, Скопие и Нишъ като българско и областьта Македония именуватъ „Южна България*)“.» Г-нъ Кѫнчовъ е приложилъ въ книгата си *Македония*, при другитѣ етногр. харти, и изводъ отъ македонската часть на Мак.-Ѫрбиевата етногр. харта, земена отъ сърбския прѣводъ; и забѣлѣжва, че тая харта е важна още за това, че сѣвернитѣ части отъ нея сѫ направени отъ пълковникъ Захъ, който е билъ пѫтувалъ изъ тия мѣста заедно съ Хана и ги е познавалъ много добрѣ.

Маки или *лемури*. Полумаймуни (Prosimiae) отъ семейството на лемуровитѣ (Lemuridae). **М.** се отличава по свободни пръсте и дълга опашка; вѫди се въ Мадагаскаръ и съсѣднитѣ острови. Прѣвъсходно се катери и скача по дървесата, храни се съ овощия, па и съ насѣкоми и дребни птици. **М.** живѣѭтъ нощенъ животъ и издаватъ нощѣ громки викове,

*) Отъ това врѣме на братско живѣне между сърбе и българе е и договорътъ между българскитѣ първенци въ Букурещъ и сърбското правителство, който се обнародва въ списанието *Българска Сбирка* (кн. I, 1900, стр. 52-54). Споредъ тоя договоръ, Македония се туря между българскитѣ области.

които съвсѣмъ не отговарятъ на голѣмината на животнитѣ. М. много лесно привикватъ на неволята и безъ особени затруднения живѣятъ и се размножаватъ въ зоологическитѣ градини. Животнитѣ *ката* и *макако* сж полумаймуни близки на м.

Макиавели (*Никола*). Италиянски дипломатъ и публицистъ, род. и умр. въ Флоренция (1469 — 1527). М. билъ въ продължение на 14 години канцлеръ и послѣ секретарь на флорентинската република (1498 — 1512); въ това врѣме испълнилъ искусно 23 дипломатически мисии, било при италиянскитѣ държави, било при франц. краль Луи XII (1500 — 1504,1510, 1511). Слѣдъ възстановението на Медичитѣ, подозрѣнъ въ участие въ заговоръ, билъ лишенъ отъ службата си (1512) и подлаганъ на мжки. Подирь това, той се оттеглилъ отъ обществения животъ за нѣколко години, живѣлъ въ село, и прѣдалъ се на литературни занятия. Въ това врѣме написалъ прочутото си съчинение *Князътъ* (1514; българ. прѣводъ отъ Хр. Ваклидовъ, Пловдивъ, 1889). Това съчинение М. написалъ не за обнародване [то се обнародвало слѣдъ смъртьта му, въ Римъ, въ 1532], а за прочитане отъ Лаврентия Медичи, комуто М. искалъ да се прѣпоржчи като вѣщъ въ искусството да се управлява държава. Главний въпросъ, който се разисква въ тая книга, е: «Какъ може да се управляватъ и поддържатъ княжества». М. разрѣшава тоя въпросъ, като прѣдполага разни случаи, за всѣкой отъ които дава сгодни правила, принципи и внушения, пояснени съ примѣри съврѣменни и исторически, които показватъ обширно знание на историята. Общото съдържание на книгата е всждѣ сжщото, именно, че, за да се установи и поддържа власть, може да се прибѣгва до всѣкакви срѣдства; и че най-лошитѣ и най-измѣнническитѣ дѣла на господаря, колкото и незаконни сами по себеси, се оправдаватъ съ лошото поведение на поданницитѣ. Относително поведението на единъ искусенъ дипломатъ, въ сношенията му съ другитѣ държави, М. е поддържалъ, че то трѣбва да е основано на измама и всѣване между противницитѣ раздоръ. Ето защо сега наричатъ *макиавелизмъ* всѣка политика или политически постжпки, основани на измама и коварство; *макиавелистъ* — послѣдователь на М-то учение; *макиавелически* — коваренъ. Отъ многото критики, на които *Князътъ* е далъ поводъ, най-забѣлѣжителна е критиката на Фридриха Велики, прусски краль, *Анти-Макиавели* (1740). Може да се каже още, че *Князътъ* е билъ осжденъ отъ папа Климента VIII. М. е писалъ и други съчинения, *Флорентинска Исторпя, Бесѣди върху първото десетилѣтие на Тита Ливия, Седемь книги върху военното искусство*, съчинение на което сж се удивлявали вѣщитѣ въ военното искусство, и др. Едно пълно издание на М-тѣ съчин. е обнародвано въ Флоренция (1783; 6 m. in-4 или 10 in-8°) Отъ 1519 до смъртьта си М. добилъ пакъ благоволение, поелъ старата си служба, и испълнявалъ разни дипломатически послания.

Маклеръ, *герм.* Сжщото, каквото е меситинъ; оттука *маклерство.*

Макбетъ. Шотландски царь, убилъ брата си Дънкана I, за да се испълни прѣдсказването на

нѣкои гадателки, че ще стане царь и завладѣлъ прѣстола, нъ и той билъ убитъ отъ единъ Дънкановъ синъ (XI-и вѣкъ). Това събитие е послужило за сюжетъ на една отъ най-хубавитѣ Шекспирови трагедии

Мако. Градъ въ срѣдна Унгария, ц. на комитатъ Чанадъ, 176 килом. на юго-ист. отъ Буда, на р. Марошъ (лѣв. притокъ на Тиса), на желѣзницата отъ Сегединъ за Арадъ; 30,063 жит., отъ които много евреи. Многобройни маслени мелници, фабрика за земедѣлчески орждия и една порода волове необикновено голѣми. Земедѣлие и скотовъдство. Въ сжщность М. е едно голѣмо село.

Маковски *(Конст. Егор.)*. Руски живописецъ, единъ отъ найдаровититѣ прѣдставители на съврѣменното русско жтвописство, род. въ Москва въ 1839. Синъ на живописецъ, М. почнжлъ да се учи живописство на 12 години. Въ 1867 за картинитѣ *Бѣдни дѣца* и *Рибарка* и за три портрета билъ произведенъ академикъ, а слѣдъ една година, за колосалната и сложна картина *Карнавалътъ въ С. Петербургъ*, билъ възвисенъ на чина професоръ. Въ 1876 М. пжтува по Балкански полуостровъ и въ Египетъ. Многобройни сж отличнитѣ му произведения: портрети и картини, съ историческо битово, чисто жарово и донѣйдѣ фантастическо съдържание. Нѣкои отъ главнитѣ му картини, освѣнь горѣспоменжтитѣ, сж: *Завръщането на свещения губеръ отъ Мека въ Кайро*, *Българскитѣ мжченици* (1878), *Смъртьта на Ив. Грозни* (1888), *Подъ възелъ* (1890).

Маколей *(Томасъ Бабингтонъ)*. Знаменитъ английски историкъ, род. въ Ротли Темплъ (въ обл. Личестеръ), умр. въ Лондонъ (1800—1859). Синъ на Захария М., богатъ търговецъ въ Индия и отличенъ човѣколюбецъ, М. свършилъ съ отличие наукитѣ си въ *Тринити коледжъ*, Кямбриджъ. Отъ 1826 станжлъ адвокатинъ въ Лондонъ. Въ литературата и парламента (отъ 1830 до 1848) дѣйствувалъ въ либераленъ смисъль; той вѣрвалъ въ либерализма съ дълбока искреность; и билъ способенъ да прѣдстави основанията на това свое вѣрване така силно и привлѣкателно, че самитѣ му противници бивали очаровани, и токо-речи убѣдени. Отъ 1833 до 1838 отишелъ въ Индия като членъ на върховния съвѣтъ. Въ това врѣме изработилъ новъ индийски углавенъ законъ. Отличителната чърта на тоя законъ била чевѣколюбивата му страна въ полза на индийцитѣ. Като се върнжлъ въ Англия, М. подзелъ политическото си поприще, като билъ единъ отъ най-смѣлитѣ защитници на религиозната свобода; и понеже се произнеслъ въ нѣкои случаи въ полза на католичеството, кандидатурата му пропаднжла въ Единбургъ, въ общитѣ избори въ 1847. Слѣдъ 5 години (1852) Единбургъ му далъ удовлетворение, като го прѣизбралъ безъ никаква постжпка отъ негова страна да бжде избранъ. Въ 1848 се появили първитѣ два тома отъ неговата *История на Англия отъ възцарението на Якова II*, на чиято популярность завидѣли и най-сполучливитѣ романисти; на другата година той билъ избранъ лордъ-ректоръ на глазговския университетъ. Когато третий и четвъртий томове отъ неговата *История* се обнародвали въ 1855,

тѣ причинили невиденъ до тогава фуроръ между книгоиздателетѣ и читателетѣ. Въ 1857 френзуската академия на нравственитѣ и политическитѣ науки го избрала членъ-кореспондентъ; и прѣзъ сжщата година билъ произведенъ отъ кралица Виктория *Ротлиски* лордъ. **М.** билъ безспорно човѣкъ съ блескави дарби. Неговата класическа ученость била нѣщо чудесно; знанието му на нововрѣмената европейска, а особено английска история, отъ врѣмето на Хенриха VIII, минува за бесподобно; въ висша степень сж забѣлѣжителни и неговата прозорливость и способностьта му да методизира безбройнитѣ си факти. Много сж се удивлявали и на стила му, чистъ, силенъ, лекъ и гладъкъ. **М.** е авторъ и на много критически и др. статии, обнародвани въ *Единбургъ Ривю*; *Народни пѣсни на стари Римъ* и др. *Историята* му е прѣведена на разни европ. езици; на французски сж прѣведени и статитѣ му, подъ заглавие Essais, отъ A. Pichot, 2 т.

Макринъ *(М. Опилий)*. Римски императоръ, родомъ отъ Мавритания, род. въ 164; станжлъ военачалникъ на преторианцитѣ въ врѣмето на Каракала, когото убилъ въ единъ походъ среща Партия въ 217. Войската тутакси го избрала императоръ, и сенатътъ утвърдилъ избора. Воювалъ среща партянетѣ безъ да спечали рѣшителна побѣда нито едната, нито другата страна; сключилъ миръ съ тѣхъ и се върнжлъ въ Антиохия. Строгата му дисциплина възбудила яда на войницитѣ му, отъ което се възползували Карикаловитѣ роднини, та го убили въ Халкидонъ и на прѣстола дошелъ Хелиогабалъ.

Максенций. Римски императоръ, синъ на Максимиана Херкула, избранъ императоръ отъ преторианцитѣ въ 303; жестокъ и расточителенъ; обявилъ война на Константина Велики, нъ закъснѣлъ да върви напрѣдъ уврѣме, билъ разбитъ въ битвата при Понсъ-Милвий, въ 312, и се удавилъ въ бѣгството си въ Тибръ. Виж. *Константинъ Велики*.

Максималенъ, лат. Най-голѣмъ. Виж. *Максимумъ*.

Максимианъ-Херкулъ. Римски императоръ, роденъ близо до Сирмий, отъ простъ войникъ скоро се възвисилъ, направенъ отъ Диоклетиана въ 285 цѣзарь, а слѣдъ една година, за военнитѣ му подвиги, императоръ. При раздѣлата на държавата между него и Диоклетиана, **М.** добилъ Африка и Италия, и живѣлъ въ Миланъ. Послѣ билъ принуденъ (виж. *Диоклетианъ*) да се откаже отъ императорското звание; нъ въ 306, заедно съ сина си Максенция, изново зелъ тая титла, билъ принуденъ да бѣга отъ сина си въ Галия, дѣто Константинъ Велики го накаралъ да се оттегли отъ царството. Той погинжлъ въ единъ заговоръ среща Константина въ 310.

Максимианъ II или *Галерий* **М.** Виж. *Галерий* и *Константинъ Велики*.

Максимилианъ I. Германски императоръ отъ 1493 до 1519, род. въ 1459, синъ на импер. Фридриха III, билъ единъ отъ най-отличнитѣ германски императори. На 19-годишна възрастъ се женилъ пръвъ пжть за Мария Бургундска, наслѣдницата на бургундския дукъ (умр. въ 1482), нъ

билъ принуденъ, слѣдъ една война съ Лудовика XI, франц. краль, да годи дъщеря си, 4-годишна, за наслѣдника на франц. прѣстолъ, пб-сетнѣ Карлъ VIII, и да даде Артоа, Фландрия и Бургундия вѣно. Слѣдъ това му прѣдстояло да потуши едно възстание въ Нидерландия, насърдчено и поддържано отъ Франция, и пакъ да воюва съ Лудовика XI. Послѣ отблъснѫлъ унгарцитѣ, които били окупирали много австрийски земи на Дунавъ; и турцитѣ, които въ 1492 нахлули въ Каринтия, Карниола и Щайермаркъ. Той пакъ се уловилъ за оржжие среща Франция, защото Карлъ VIII напуснѫлъ дъщеря му, и накаралъ Карла да върне вѣното. Слѣдъ бащината си смъртъ, въ 1493, станѫлъ императоръ, и отпослѣ се оженилъ за Бианка Сфорца, дъщеря на миланския дукъ: той се заловилъ да въвожда прѣобразования въ държавата си, и покровителствувалъ наукитѣ и искусствата; нъ скоро пакъ се заплѣтъ въ война среща швейцарцитѣ, венецияицитѣ и французетѣ. Слѣдъ многогодишна война, билъ принуденъ да даде Миланъ на Франция и Верона на венецияицитѣ. Па и швейцарцитѣ сполучили да се отдѣлѭтъ съвсѣмъ отъ германската империя (1499). Ала М. приготвилъ чрѣзъ женитби на сина си, дъщеря си, внуцитѣ си присъединението къмъ хаугсбургския домъ на Испания, Унгария и Чехия. М. умрѣлъ въ Велсъ, въ Горна Австрия, въ 1519. Той билъ съ рицарски характеръ. Написалъ е и нѣколко съчин. върху военното искусство, градинарството, лова и архитектурата, нѣколко поеми, и една чудесна автобиография.

Максимианъ I. Бавarски курфирстъ отъ 1597 до 1651, род. въ 1573. Завладѣлъ имперския градъ Донауверть, станѫлъ причина да се образува протестантски съѭзъ; отъ своя страна, той се поставилъ на чело на католическата лига. Въ началото на тридесетгодишната война побѣдоносно се сражавалъ противъ протестантитѣ. По вестфалския миръ добилъ курфир. чинъ., Горни — Пфалцъ и графство Хамъ. Умр. въ 1651. — **М. II.** Баварски курф. отъ 1679 до 1726, род. въ 1662: сражавалъ се въ 1683 подъ Вѣна и Бѣлградъ среща турцитѣ, на Рейнъ среща французетѣ, въ Унгария среща унгарцитѣ. Въ 1685 се оженилъ за дъщеря на императора Леополда I. Въ началото на войната за испанското наслѣдство зелъ страната на Франция; слѣдъ хохщетската битва въ 1704 билъ изгоненъ отъ владѣнията си, на които турила ржка Австрия. Баденский миръ му възвърнѫлъ владѣнията въ 1714. **М.** билъ женень втори пѫть за дъщеря на полския краль Иоана III Собѣски. Умр. въ 1726. — **М. III** *Иосифъ*. Баварски курф. отъ 1745 до 1777. Наслѣдилъ го Карлъ Теодоръ отъ пфалцграфски домъ Зулцбахъ. — **М.** *Иосифъ*. Баварски курф. Въ 1805 влѣзлъ въ Рейнския съѭзъ, зелъ титлата краль на Бавария, оженилъ дъщеря си за италиянския вице-краль Евгения и доста расширилъ прѣдѣлитѣ на държавата си; въ 1813 зелъ страната на съѭзницитѣ. Умр. въ 1825 Наслѣдилъ го синъ му Лудовикъ I **М. II** *Иосифъ*. Баварски краль, синъ на Лудовика I, род. въ 1811, покровитель на наукитѣ и искуствата, наслѣдилъ баща си слѣдъ отричането му отъ прѣстола

въ 1842. Слѣдъ смъртьта му въ 1854 го наслѣдилъ синъ му Лудовикъ II.

Максимилианъ II. Германски императоръ отъ 1564 до 1576, род. въ 1527, синъ на имп. Фердинанда I, въ течението на 3 години билъ вице-краль на Испания (1548-51); отъ 1562 билъ римски, чешки и унгарски краль; а отъ 1564 императоръ. М. показалъ едно расположение къмъ протестантитѣ, Умр. въ 1576.

Максимилианъ. Императоръ на Мексико, инакъ *австрийски архидукъ*, по̀-младъ братъ на императора Франца Иосифа I, който билъ род. въ 1832. М., благовъспитанъ и съ добро образование, билъ много популяренъ като управитель на ломбардо-венецианското краластво. Въ 1862 французетѣ се намѣсили въ работитѣ на Мексико и въ 1863 свикали едно събрание отъ първенцитѣ. Това събрание се произнесло въ полза на монархията; и една депутация се испратила да поднесе мексиканската корона Максимилиану. М. приелъ короната, и прѣзъ юния 1864 влѣзлъ въ Мексико. Духовенството и войската го посрѣщнѫли горещо; ала той скоро намѣрилъ, че тѣ чакали отъ него да удобри злоупотрѣбения, които длъжностьта му налагала да осѫди; и той постѫпилъ съвѣстно. За нѣколко врѣме работитѣ вървѣли добрѣ; нъ той напразно се мѫчилъ да помири мексиканскитѣ партии, които нѣмали друга цѣль освѣнь властьта и службитѣ. Едно проглашение, което билъ придуманъ да направи прѣзъ октомвр. 1865, заплашвало съ смъртъ по военнитѣ закони всички, които се въспротивели на правителството въ залѣганието му да потуши разбойничеството. Империалиститѣ и французскитѣ коменданти така употрѣбили тая власть, че много почтенни либерали били застрѣлени жестоко като разбойници. Жюарезъ и послѣдователетѣ му пакъ дигнѫли републиканското знаме. Въ сѫщото врѣме Наполеонъ III, заплашенъ отъ Съединенитѣ Държави, билъ принуденъ да повика назадъ войската си отъ Мексико. Напразно мексиканската императрица, дъщеря на Леополда I белгийски, тръгнѫла по Европа да търси поддържка за мѫжа си; отъ постоянната тѫга и тревога ѝ се побъркалъ умътъ. Французетѣ прѣдлагали на М. да се оттегли съ войската имъ; нъ честьта го задължавала да стои, и да сподѣли сѫдбата на послѣдователетѣ си. На чело на 10,000 души, той храбро защищавалъ Керетаро среща една либерална войска подъ начал. на Ескебедо. Прѣзъ нощьта на 2-и май 1867 генералъ Лопецъ му измѣнилъ. Либералний воененъ министръ прѣдалъ М. и генерали Мирамона и Мея на воененъ сѫдъ; и напразно европейскитѣ посланици протестирали противъ това нарушение на законитѣ на цивилизованото воюване. Сѫдбата била просто една комедия, и обвиненията главно почивали на горѣспоменѫтото проглашение и послѣдвалитѣ смъртни наказания. На 7-и юния тримата осѫдени били застрѣлени. М.-то тѣло било прѣдадено на роднинитѣ му, и се прѣнесло въ Европа въ една австрийска фрегата. М. е оставилъ нѣкои съчинения, обнародвани слѣдъ смъртьта му подъ заглавие Aus Meinen Leben; Reiseskizzen, Apporismen, Gedichte, etc. (7 тома 1867).

Максиминъ *(Юл. Вер.)*. Римски императоръ отъ 235 до 238

слѣдъ Р. Х., роденъ тракийски овчарь; привлѣклъ вниманието на Септима Севера съ снажностьта и ловкостьта въ движението си; съ храбростьта си достигнѫлъ отъ простъ войникъ до нáй-високитѣ военни чинове; билъ избранъ императоръ отъ войската слѣдъ умъртвяването на Алекс. Севера. **М.** щастливо воювалъ съ германцитѣ, нъ съ жестокостьта си подигнѫлъ противъ себе си на възстание Италия, и билъ убитъ отъ войницитѣ си при обсадата на Павия, въ 238, заедно съ сина си Луция **М.**, когото билъ произвелъ цѣзарь.

Максиминъ *(Гай Валерий)*. Римски императоръ, родомъ отъ Илирия, билъ избранъ за цѣзарь въ 305; управлявалъ самовластно, жестоко гонилъ християнетѣ; отъ 307 зелъ императорската титла. **М.** отворилъ война на Лициния, билъ разбитъ подъ Одринъ, и се самоубилъ въ врѣме на бѣгството си въ Тарсъ (314). Виж. *Константинъ Велики*.

Максимовичъ *(Мих. Алекс.)*. Русски ученъ (1804—1873), професоръ на ботаниката въ московския университетъ (1833), а послѣ ректоръ на киевския университетъ, въ който занимавалъ катедрата на словесностьта. Скоро се оттеглилъ по здравословни причини. **М.** обнародвалъ, между друго, *Малороссійскія пѣсни; Украинскія народныя пѣсни*, и билъ горещъ защитникъ на сѫществуването на *южно-русския* езикъ и противникъ на мнѣнието на «сѣвернія» си приятель М. П. Погодина; така възникнѫлъ единъ споръ между «южнитѣ» и «сѣвернитѣ» за старостьта на малорусския езикъ, който не се е свършилъ още и сега. За работи по старо-русската и южно-русската история изобщо **М.** е припознатъ за патриархъ на южно-русската историография. Пушкинъ и Гоголь били въ възторгъ отъ **М**-тѣ малорусски пѣсни.

Максимумъ, *лат.* Нáй-много, нáй-голѣмо число, нáй-голѣмъ прѣдѣлъ. Въ *матем.* **м.** е нáй-голѣмата стойность на едно измѣняемо количество или величина, въ противоположность на *минимумъ*, нáй-малката. Пó-точно единъ максимумъ е такъва величина, която е пó-голѣма отъ ония, които непосрѣдствено вървѫтъ прѣди и слѣдъ нея въ една редица; и единъ минимумъ е величина пó-малка отъ ония, които непосрѣдствено вървѫтъ прѣди и слѣдъ нея въ една редица, та една функция може да има много максими и мними неравни помежду си. **М.** намиратъ нáй-лесно съ помощьта на диференциалното смѣтане. Дири отъ ученето за **м.** се намиратъ още въ Аполониевитѣ съчинения. Нъ много сѫ се отличили въ тоя отдѣлъ на математиката братя Барнуили, Нютонъ, Ейлеръ и Лагранжъ.

Максимъ. Пословица, поговорка, правило. Въ *правовѣд.* **м.** означава едно кѫсо и набито изречение, въ което се изказва нѣкое основно начало отъ правото. Бувие въ своя *Юридически рѣчникъ* дава близу двѣ хиляди такъви **м.** Ето, запр., нѣколко отъ тѣхъ: Caveat emptor — нека купувачътъ внимава — твърдѣ важно начало въ закона за контрактитѣ, нъ което не трѣбва да се тълкува твърдѣ строго; Qui facet per alium, facit per se — който дѣйствува чрѣзъ другиго, дѣйствува самъ — въ което се заключава главното начало на закона за комисионерството; Ignorantia legis neminem excusat — незнаянето закона не из-

винява никого. Отдѣлнитѣ народи иматъ и свои си, освѣнъ латинскитѣ м.; напр. франц. A l' impossible nul n' est tenu — никой не е длъженъ да направи невъзможното; англ. Acts indicate the intention — дѣлата показватъ намѣрението и т. н.

Максъ *(Габриелъ)*. Единъ отъ най-отличнитѣ германски живописци на нашето врѣме, род. въ 1840, работилъ при баща си, пражски ваятель, и посѣщавалъ академията на родния си градъ до 1858; а слѣдъ това се училъ въ вѣнската академия и при Пилоти въ Мюнхенъ до 1869, когато станѫлъ професоръ въ мюнхенската академия. Сюжетитѣ му сѫ идеализации отъ поетитѣ, духовити до най-високата степень, и по испълнение прости и благородни. Между най-главнитѣ му картини сѫ *Лъвовата невѣста*; *Християнската мѫченица* — момиче, оставено на арената въ Колизеума, между лъвове и тигри; *Калугерка въ една градина*; *Вдовица*; *Въскръсението на Наировата дъщеря*.

Макферсѫнъ *(Джеймсъ)*. Шотландски поетъ, род. въ 1738 въ Рютвенъ, умр. въ 1796 въ имението, което си купилъ въ Инвернесъ. Свършилъ наукитѣ си въ *Кингсъ-Коледжъ*, Абѫрдинъ, и се посветилъ на учителството; послѣ билъ чиновникъ, и още по-сетнѣ 10 години прѣдставитель въ парламента. Той добилъ най-голѣма извѣстность съ прѣвода си Fragments of ancient poetry (1761) отъ гаелски езикъ, и Fingal (1762) и Temora (1763), произведения на келтския бардъ отъ III-и вѣкъ слѣдъ Р. Х. Оспана. Една буря прѣния скоро се подигнѫла относително подлинностьта на тия поеми, която едва ли е още утихнѫла. Нъ изобщо може да се каже, че прѣсѫдата е неблагоприятна на **М.**: никой не знае дѣ е открилъ той староврѣменнитѣ ржкописи, които е прѣвождалъ.

Макъ *(градински, обикновенъ, или сънотворенъ —)*. Добрѣ познато трѣвисто растение, образецъ на семейството *макови* (Papaveraceae), зеленчуци съ млѣчнати или водни вещества, съ съвършени правилни или неправилни цвѣтове, чашката отъ 2 части, а коронката отъ 3 пѫти толкова листца; много тичинки, а понѣкога двоебратски; плодътъ главица или кисийка. Най-много отъ тѣхъ растѫтъ по Европа и Сѣверна Америка, и нѣкои се употрѣбяватъ въ лѣкарството. Градинский **м.** е едногодишно растение. Стеблото му, гладко сивозелено, право, става до единъ метръ високо и пуща само горѣ нѣколко клончета. Листата сѫ едри, околовръстъ едро назѫбени и безопашати. Както листата, така и стеблото сѫ пълни съ бѣлъ млѣчнатъ и упоителенъ сокъ, който докарва сънъ. Чашката състои отъ двѣ зеленикави лисчета, прилични на корабче; тя пада, щомъ се разцъвти плодътъ. Отъ плодътъ *(главица, маковица)*, на който съ ножъ сѫ направени много плитки рѣзки, истича млѣчний сокъ. Втвърденъ на въздуха, тоя сокъ е *афионътъ*, който се употрѣбява въ лѣкарството, па и за упояване на народитѣ по далечни Истокъ. Афионътъ, когато се изяде по-вече, трови, защото съдържа прочутата отрова *морфинъ*. Отъ сѣмената на **м.** правятъ *маково масло*, което употрѣбяватъ за ядене и горене. **М.** обича силна, дълбока и добрѣ обработена земя. Сѣе се много за

афионъ въ срѣдна Македония, въ долината на Вардаръ, дѣто съставя главния поминъкъ на населението. Отечеството му е Индия, дѣто и до сега го сѣжътъ много. Полский м. зарань цъвти по ливадитѣ и вечерь опада.

Макъ-Гяханъ *(Януарий Ал.)*. Знаменитъ кореспондентъ, родомъ отъ сѣверна Америка (Охио; отъ ирландско-американски родители; род. въ 1844), който игра голѣма роля въ освобождението на България. Прѣзъ французско-руската война и особено въ врѣме на комуната той обърнѫлъ на себеси всеобщото внимание съ кореспонденциитѣ си въ америк. вѣст. New-York Herald, пълни съ интересъ. М.-Г. пръвъ въвелъ въ Европа така-нареченото *интервюиране*, като прѣдавалъ подробно въ печата разговоритѣ си съ Гамбета и много други политически дѣйци. Въ 1872 той пристигнѫлъ въ Русия и скоро се оженилъ за русскиня Варвара Николаевна, извѣстна кореспондентка на русски и американски вѣстници. Слѣдъ това М.-Г. служилъ кореспондентъ на споменѫтия американски вѣстникъ при русския хивенски походъ. Между него и генералъ Скобелева се свързало тѣсно приятелство. Като се върнѫлъ, М.-Г. издалъ едно описание на похода подъ заглавие Campaigning on the Oxus and the Fall of Khiva (Лондонъ, 1874). Въ 1874 той ходилъ въ Пиринейскитѣ планини на театра на военнитѣ дѣйствия на карлиститѣ. Въ 1875, М.-Г. отпѫтувалъ на английския корабъ *Пандора* въ полярнитѣ страни и е описалъ това пѫтуване въ книгата Under the Northern Lights (Лондонъ, 1876).

Въ 1876, издателътъ на Daily News покани М.-Г. да отиде въ България да изслѣдва ужаситѣ, извършени отъ башибозуцитѣ надъ българетѣ. Придруженъ отъ Скайлера (виж. *Априлско възстание)*, М.-Г. споходи всичкитѣ разорени отъ турцитѣ български села и градове, распита останѫлитѣ живи, и съ ярки шарове описа бѣдственото положение на народа ни. Кореспонденциитѣ му се появихѫ въ отдѣлна брошура: Turkish atrocities in Bulgaria (русски прѣводъ въ 1877, и български отъ Ст. Стамболова — *Турскитѣ звѣрства въ България*, София, 1880). Прѣдъ фактитѣ, събрани отъ истинолюбивия кореспондентъ, млъкнѫ турскофилската политика на английското правителство срѣща въорѫжената намѣса на Русия въ сждбата на народа ни. Не е много да се каже, че тоя младъ американецъ промѣни лицето на источна Европа. Твърди се, че при раздѣлата си отъ злочеститѣ българе, М.-Г. имъ казалъ: «Нѣма да се мине година и вие ще ме видите тука съ войската на царя.» Събитията подтвърдихѫ това увѣрение. Прѣзъ 1877—1878 М.-Г. придружаваше русската армия, прѣминѫ съ ситѣ Дунавъ и присѫтствува при тѣхното първо сражение съ турцитѣ; ако и съ счупенъ кракъ, той се домъкнѫ до отряда на ген. Гурко, вървѣ напрѣдъ съ ген. Скобелева, нѣколко пѫти лежа въ траншеитѣ боленъ отъ треска. Въ кореспонденциитѣ му отъ това врѣме сѫ описани подробно дѣйствията на русската армия съ българското опълчение, като се почне отъ боя подъ Шипка до прѣзимането на Плѣвенъ. Въ врѣме на прѣговоритѣ за мира

М.-Г. умрѣ отъ тифъ въ Парижъ. Той притежаваше до забѣлѣжителна степень дарбата да расказва живо и увлѣкателно, разбираше широко и ясно военнитѣ и политическитѣ цѣли, и бѣше пъленъ съ енергия и рѣшителность. Неговото безстрашие му даваше възможность да наблюдава перипетиитѣ на войната прѣко на мѣстото, поради което и описанията му се отличаватъ съ строга точность. **М.-Г.** бѣше типъ на единъ класъ вѣстникарски кореспонденти, чиито имена се броятъ на пръсте: Ръселъ, Сала, Стянли, Форбсъ, **М.-Г.** и др., и чрѣзъ чиито трудове вѣстникарското кореспонденство се е припознало за едно искусство и се уважава като едно отъ най-възвишенитѣ звания.

Макъ-Махонъ *(Мари)*. Французски маршалъ, род. въ 1808 въ Сюли, умр. въ 1893. Като постжпилъ на военно поприще, отличилъ се въ Алжирия; командувалъ дивизията, която прѣзела съ приступъ Малакофа въ Севастополъ въ 1855; зелъ голѣмо участие въ италиянската война въ 1859, за сполуката си въ битвата при Магента билъ произведенъ магентски дукъ и добилъ маршалския жезлъ. Въ французско-прусската война въ 1870-71 командуваше първото военно тѣло, биде разбитъ въ Вортъ, и падна робъ, нараненъ, въ Седанъ. Въ 1871, слѣдъ войната, биде назначенъ главно-командующъ на французската войска и въ 1873 биде избранъ прѣдсѣдатель на републиката за 7 години. Той съчувствуваше съ консерваторитѣ, и наврѣменъ изглеждаше реакционерь; често го подозирахж, че мѣри да направи държавенъ прѣвратъ, особено въ 1877. Отказътъ му да удобри уволнението на нѣколцина генерали, извѣстни за враждебни на републиката, докара оставката му въ началото на 1879.

Малабарско крайбрѣжие. Тѣсна ивица земя, между Гатски планини и морето, въ западни Деканъ; около 300 килом. длъжина покрай брѣга и 60 килом. срѣдна широчина. Англия присъединила **М.-н.** на Мадрасската область въ 1803. Християнството е направило голѣмъ напрѣдъкъ въ тая часть на Индия. Между малабарското население (1,600,000 жит.) има до 200,000 християне, заедно съ несториянетѣ и сирийцитѣ. Несториянетѣ основали църкви въ тая страна още въ V-и или въ VI-и вѣкъ. Има и около 30,000 евреи. Важна търговия съ черъ пиперъ съ Европа, Китай, пристанищата на Арабия и др. Една желѣзница скача Каликутъ гл. градъ, съ Мадрасъ.

Малага. Испански градъ на Срѣдиземно море (Андалузия), 112 килом. на сѣв.-ист. отъ Гибралтаръ и 415 килом. на юго-зап. отъ Мадридъ (633 по желѣзница); съединенъ чрѣзъ желѣзници съ Кордова, Гранада и Севила; 134,000 жит. Вино, маслинено масло, смокви, мелници, захарни фабрики и др. Живописна мѣстность, заобиколена отъ сушата съ плодородно поле. Климатъ умѣренъ и благорастворенъ, небе постоянно хубаво и чисто. — **М.** е основана отъ финикиянетѣ, и е съществувала като търговско срѣдоточие около 3,000 години. Отъ гръцката и римската епоха е упазила само една кула; отъ арабската е останжла една крѣпость. — Область **М.**, съпрѣдѣлна на югъ съ Срѣди-

земно море, има простр. 7,313 чет. килом. и насел. 520,000 жит.

Малага. Прочуто вино, което се произвожда въ градъ Малага и околностьта му.

Малайско племе. Едно отъ петьтѣ човѣшки племена. Населява островитѣ на Индийски океанъ, южната часть на полуостровъ Малака (който е билъ, както се прѣдполага, на́й-старата му родина) и островитѣ распръснѫти въ Велики океанъ, дѣто малайцитѣ се наричатъ *полинезийци*. Особенъ клонъ съставятъ мадагаситѣ, сир. малайцитѣ въ о-въ Мадагаскаръ, които донѣйдѣ сѫ се смѣсили съ негроидското население на тоя о-въ. Изобщо може да се каже, че малайцитѣ се отличаватъ съ срѣденъ растъ, тъмножълтеникавъ шаръ на кожата, широкъ и донѣйдѣ сплоснѫтъ носъ, плосковато лице съ нисъкъ лобъ, доста широки мишци, възтѣсни очи отъ монголския типъ и често съ издадени челюсти.

Характеръть на малайцитѣ е изобщо сдържанъ, скритъ; тѣ сѫ сравнително тихи, мълчаливи люде, наклонни къмъ пасивно подчинение, добродушни, нъ способни понѣкога и къмъ страстно възбуждение, кръваво отмъщение, крайна жестокость. Смѣлостьта имъ се доказва, между друго, отъ морската имъ прѣдприимчивость; въпрѣки несъвършенството на ладиитѣ имъ, тѣ сѫ искусни моряци, рибаре, търговци и пирати. Тѣ сѫ искусни и въ обработването на дървото, металитѣ, кожата, въ пожарството, златарството (златнитѣ украшения), тъкачеството и др. Домашни животни малайцитѣ отъ на́й-старитѣ врѣмена сѫ имали кучета, свине, биволи, а сега се развъжда и рогатий добитъкъ, коне и др. Земедѣлието е распространено, понѣйдѣ дори стои доста високо; произвождатъ оризъ, саго, царевица, банани, барабой, тютюнъ, захарна тръстика и т. н. Главната храна е варенъ оризъ, саго, риба, овощия, рѣдко месо. Спиртнитѣ пития сѫ малко распространени; за възбудителни служѫтъ бетелътъ, тютюнътъ и афионътъ. Облѣклото у разнитѣ племена е различно: по́-малко културнитѣ племена се задоволяватъ съ пояси отъ кора и съ рокли отъ растителни влакна. По́-цивилизованитѣ носѫтъ единъ видъ тѣсни рокли (у женитѣ — до стѫпалата), кѫси панталони, жилетки, сандалии, шалчета (като чалми на главата). Косата се сплита на плетеници задъ тила или се спуща свободно по гръба. За оржжие у некултурнитѣ племена служѫтъ лѫкътъ, стрѣлитѣ, намѣста отровни, ножътъ, по́-рѣдко — копието; у по́-културнитѣ крисътъ (малайски ятаганъ, изключителното оржжие за клане) и пушката. Понѣйдѣ употрѣбяватъ и дървени или плетени щитове, а понѣкога и металически брони и шлемове. Типичнитѣ малайски жилища сѫ сгради на колове, понѣйдѣ въ водата, близу до брѣга, а често и на сушата — за по́-голѣма безопасность отъ влага, звѣрове, неприятели, понѣкога на височина нѣколко метра надъ земята. Тоя видъ жилища отдавна сѫ исчезнѫли. Като главно градиво за постройкитѣ служи бамбукътъ, рѣдко дъски или камене. Относително вѣрата, главно господствува почитането на прадѣдитѣ; яванцитѣ, по́-напрѣднѫли, сѫ усвоили мохамеданството. Наставането на половата зрѣлость се съединява обикновено съ разни

обряди и обезобразявания (като татуиране, подтриване зжбитѣ и др.).

Малака (полуостровъ-), въ старо врѣме *Златни Херсонесъ*. Полуостровъ на югъ отъ Индо-Китай, съ който го съединява провлакъ Крахъ; намира се между бенгалски заливъ на зап., Сиамски заливъ на ист. и Малакски протокъ на югъ. Тоя п-въ е много тѣсенъ: той е 1040 килом. на-длъжъ съ 265 килом. на́й-голѣма широчина. Вжтрѣшностьта на полуострова, малко позната, има непроходими, дѣвствени гори, въ които се въдѫтъ слонове, тигри и други диви звѣрове. Крайбрѣжията произвождатъ пиперъ, гома, овощия. Планинитѣ съдържатъ злато, сребро и олово; нъ оловото е металътъ, който се изнася отъ страната. Населението, малайци и негри, е около 400,000 души. П-тъ се дѣли на 1) *Англійска* **М.** (Уейлски о-въ, Сингапуръ и Пуло-Пинангъ); 2) *Сиамска* **М.** (нѣколко области) и 3) *независима* **М.** на югъ, състои отъ петъ кралства. Въ вжтрѣшнитѣ гористи части живѣѫтъ диви и свирѣпи негрски племена.

Малака. Градъ въ англійска Малака, 210 килом. на сѣв.-зап. отъ Сингапуръ, на западния брѣгъ на полуострова; 20,000 жит. (малайци, китайци, португалци, потомци на нѣкогашни португалски поселенци, арабе, индийци). — **М.** е на́й-старий градъ на полуострова, на който е далъ името си. Португалцитѣ го завладѣли въ 1511, холандцитѣ — въ 1641 и англичанетѣ въ 1824. — Колония **М.** има простр. 1,657 чет. килом. и насел. 95,000 жит. Климатъ здравъ, нъ горещъ. Произведения: оризъ, черъ пиперъ, саго и др.

Малакски протокъ между п-въ Малака и о-въ Суматра, длъжина 778 килом.; на́й-голѣма широчина, къмъ сѣв., 297 килом., на́й-малка —55 килом.

Малакодерми, *гр.* Мекокожи животни.

Малакозоа, *гр.* Мекотѣлесни животни.

Малакия, *гр.* Сжщото, каквото е онанизмъ.

Малаколитъ, *гр.* Минералъ, видоизмѣненость отъ пироксена, съ зеленъ шаръ, по́-вечето въ люспести маси.

Малакофъ. 1) Страшенъ бастионъ близо до Севастополъ (Кръмъ), прѣзетъ съ пристжпъ отъ французетѣ на 2 авг. 1855. Виж. *Кръмска война*, *Макъ-Махонъ*. 2) Фуста, расширена съ обржчи.

Малария (итал. Malaria, лошъ въздухъ). Нездравъ, блатистъ въздухъ и блатиста треска, която происхожда отъ него; врѣдително испарение; заразенъ въздухъ.

Малахитъ. Минералъ сжществено отъ мѣденъ карбонатъ, съ шаръ зеленъ като трѣва, полупрозраченъ или непрозраченъ, съ изломъ неравенъ и относително тегло 3.8. Срѣща се кристализиранъ въ полегати четире-странни призми, или въ голѣми набити маси. Употрѣбява се за вази, кутийки, брошове, свѣщници и статуйки, плочи, за маси и др.; хубавитѣ кжсове **м.** се цѣнѫтъ много. Отъ **м.** се добива прѣвъсходна трайна зелена боя, па и мѣдь. Много хубави **м**-ви плочи се добиватъ главно отъ сибирскитѣ рудници. Въ 1835 една маса **м.** се ископала изъ Уралскитѣ планини, тежка 25,000 килогр. У насъ **м.** е намѣренъ въ малко количество въ Етрополския балканъ, въ Плакалница (Врачанско), Ли-

линъ планина, при Кюстендилъ и другадѣ.

Малахия. Послѣдний отъ 12-тѣ малки еврейски пророци и отъ всичкитѣ ветхо-завѣтни писатели, отъ Завулоновото племе, пророкувалъ около 420 години прѣди Р. Х., прѣзъ Неемиевото управление. Въ пророчествата си той възвѣстява идването на Иоана Кръстителя по Илиевия духъ, и възстава противъ грѣшницитѣ. Достовѣрностьта на книгата му никога не се е успорявала и ясно се подтвърдява отъ нѣколко привода въ Нови Завѣтъ.

Малебраншъ *(Никола)*. Французски философъ и богословъ, Декартовъ ученикъ, род. въ Парижъ въ 1638, умр. въ 1715. Прочутото му съчинение De la Recherche da la Verité (3 тома, Парижъ, 1674, и други издания) се отличава по дълбокомислие и самобитни мисли, и има за цѣль психологическото издирване причинитѣ на грѣшкитѣ, на които подлежи човѣшкий умъ, естеството на истината и какъ да се достига. Той поддържа, че ние виждаме всичко въ Бога (неговото прочуто Vision en Dieu); че всички сжщества и мисли сжществуватъ въ Бога (Dieu est le lieu des esprits, comme l' espace est le lieu des corps); и че Богъ е първата причина на всички промѣнения, които ставатъ въ тѣлата и душитѣ. Неговата система е единъ видъ мистически идеализмъ. Противъ нея възстанжли тутакси Анг. Арнолдъ, Босюе и други, а Локъ и Лайбницъ ѣж подложили на строга критика. М. е авторъ, между друго, на *Христянски метафизически Разговори*, въ които се мжчи да покаже съгласието на философскитѣ му възгледи съ христианството.

Малезия. Едно отъ тритѣ голѣми раздѣления на Океания. Простира се между брѣговетѣ на Китайската империя и Индо-Китай на сѣв.-зап., Меланезия на югъ, и Микронезия на ист. Обгръща о-ви Суматра, Ява, Борнео, Сулу, Целебесъ, Тиморъ, Филипинскитѣ о-ви, Молукскитѣ о-ви и др. Пространството, което захваща е около 2 милиона чет. килом.; население 25 милиона жит. отъ малайско племе. Едно врѣме М. наричали Нотазия, и понѣкога ѣж означаватъ още съ името *Голѣми Азиятски Архипелагъ*. — Всички тия о-ви сж волканически, планински, набрѣзнени съ плодородни долини; брѣговетѣ сж ниски, блатисти и нездрави. Свѣдѣния за тия о-ви има подъ имената имъ.

Малефранца, *фр.* (mal français). Сжщото, каквото е *венерическа* болесть.

Малешево. Каза (околия) въ Скопския вилаетъ, планинска мѣстность, захваща нáй-долното течение на р. Брѣгалница. Населението се поминува съ скотовъдство (дребенъ добитъкъ) и по малко земедѣлие (главно бобъ, сливи). Центръ на околията до прѣди нѣколко години бѣше с. Берово: сега е Шехчево, село съ 4,070 жит., отъ които 700 българе християне, 3,300 българе мохамедане и 70 цигане. Малешевската каза има 29,266 жит., отъ които 19,751 българе християне, 8,605 бълг. мохам., 465 турци и 485 цигане *(Кжнчовъ)*. Малешевци съ голѣми мжчнотии и теглила сж сполучили да се отървжтъ отъ яростьта на струмишкия гръцки владика и да минжтъ въ лоното на Екзархията. Околията имъ влиза въ струмишката българска

епархия. **М.** е родната страна на нашитѣ славни борци срещa турското иго *Илйо Воевода* и *Левентъ Корчо* (виж. тия имена).

Малешевска планина. Една отъ тритѣ успоредни планински вериги между Струма и Вардаръ; другитѣ сж *Осоgъ планина* и *Бѣласица*.

Малибранъ *(Мария Фелиста)*. Една отъ нáй-прочутитѣ меца-сопрано пѣвици въ новитѣ врѣмена, дъщеря на испанецъ Гарция, пѣвецъ, род. въ Парижъ въ 1808. Приемала се съ голѣмъ възторгъ въ Европа и Америка. Оженила се въ Ню-Йоркъ за французинъ-банкеринъ **М.**, който скоро испаднжлъ, та пакъ се явила на сцената. Въ 1836 влѣзла въ втори бракъ съ французинъ Берио, цигуларь, и сжщата година починжла въ Манчестеръ. **М.** била съ благородно сърдце и високъ умъ и иждивявала за благотворителни цѣли голѣмитѣ суми, които печелила.

Малка планина. Южна прѣдпланина на западна Стара-планина; дѣли се на три клона: *сѣверенъ клонъ*, съ нáй-високъ връхъ *Сербница* (Зимовица, 1484 мет. надъ морското равнище); *срѣденъ клонъ*, съ връхъ *Петровъ кръстъ* (—1207 мет. н. м. р.), до само с. Драгоманъ; и *южен клонъ*, който е нáй-ниский (съ срѣдна височина около 800 метра н. м. р.) съ връха *Три-Уши*, на юго-ист. отъ с. Драгоманъ,—връхъ увѣнчанъ съ слава отъ българското оржжие въ сърбско-българската война (1885 год.).

Малки балканъ (турски *Кючюкъ балканъ*). Общо име на прѣдпланинитѣ, които се образуватъ отъ постепенното снишение на Стара-планина къмъ Дунавъ. **М.-б.** върви успоредно съ Стара-планина отъ Кадибоазската планина до самитѣ брѣгове на Черно море и, както Стара-планина, се дѣли на три части: *западна, срѣдна* и *източна*. Западнитѣ прѣдпланини иматъ срѣдна височина 500 метра, та сж 1,200 м. пó-ниски отъ запад. Стара-планина; срѣднитѣ прѣдпланини иматъ 460 м. срѣдна височина, та сж 1,450 м. пó-ниски отъ Старопланинското централно бúло; източнитѣ прѣдпланини иматъ срѣдна височина 340 м. Отъ имената на тия разклонения по забѣлѣжителни сж *Бѣлоградчишкитѣ скали*, *Широка планина* на сѣв. отъ Чипровската, *Пастрина-планина* на ист. отъ р. Огоста, *Стреница-планина* на сѣв.-ист. отъ Вратчанската, *Драгалица* на сѣв.-ист. отъ Тетевенъ, *Ловченската*, *Севлиевската*, *Търновската* и *Делиорманската* планини.

Малме. Крайморски градъ въ южна Швеция, ц. на едноименна обл. на Зундски протокъ, токо-речи среща Копенхагенъ и 27 килом. на юго-ист. отъ него; 520 килом. на юго-зап. отъ Стокхолмъ; 38,055 жит. Корабостроителници. Фабрики за сукна, ржкавици, капели, тютюнъ. **М.** е край на голѣмата желѣзнопжтна линия, която отива въ Стокхолмъ, и е въ дѣятелно параходно и корабно съобщение съ Копенхагенъ, Любекъ, Килъ, Щетинъ, Стокхолмъ и др. Той е третото пристанище на Швеция. До XVI-и в. е билъ първото пристанище на Зундски протокъ, нъ тогава първенството му отнелъ Копенхагенъ. Отъ старитѣ укрѣпления е останжлъ само единъ замъкъ. Въ 1523 въ **М.** се подписалъ между данцитѣ и Густава Ваза миренъ договоръ, който отдѣлилъ Швеция отъ Дания. Въ

М. се сключило още, въ 1848, 7-мѣсечно прѣмирие между Дания и Прусия.

Маловаженъ, малозначителенъ. Неваженъ, незначителенъ, нищоженъ, който не заслужава внимание; оттука *маловажность*.

Маловѣренъ. Не твърдъ въ вѣрата си, който се съмнѣва; оттука *маловѣрие*.

Малодушенъ. Слабодушенъ, безъ твърдость, нерѣшителенъ, страшливъ. — **Малодушие.** Отпаднѫлость на духа, нерѣшителность, страхливость.

Малокръвие, *анемия* (anaemia, oligämia). Болезнено състояние на тѣлото или на единъ неговъ органъ, въ което кръвьта е омалѣла по количество, или въ нѣкоя отъ нáй-важнитѣ ѝ части. Това състояние може да бѫде маловрѣменно или продължително, токо-речи общо или мѣстно, самостоятелно или като признакъ на друга болесть. Всичкитѣ тия различия сѫ важни за лѣкаря. Причина на **м.** биватъ: доста голѣми наранения съ голѣма загуба кръвь, недостатъчно хранение, значително кръвотечение въ врѣме на рожба или на тегоба, изгубване други важни за организма сокове и др. Отличителни чърти на **м.** сѫ блѣдность, слабость на силитѣ и др. Лѣкуването състои въ отстранение причинитѣ, правилно живѣяне, хранене съ хранителна лека храна и ползуване съ нѣкои лѣкове, като желѣзо, хининъ и др. — **Малокръвенъ.** Който страда отъ малокръвие.

Малолѣтие. Първитѣ години отъ човѣшкия животъ, дѣтската възрасть. **М.** се брои до навръшването на 10-годишната възрасть; *непълнолѣтието* се брои отъ началото на 11-та година до навръшването на 17-та година. Законитѣ ограничаватъ малолѣтието и непълнолѣтието въ гражданската правоспособность и въ отговорностьта за углавнитѣ прѣстѫпления. Отъ 18-та година до *пълнолѣтието* (21-годишна възрасть навършена) ограничението на гражданската правоспособность става пó-малко, а ограничението въ отговорностьта за углавни прѣстѫпления съвсѣмъ исчезва. — Подъ дума *невъзрастность* се разбиратъ всичкитѣ възрасти до навръшването на 21 година. Отъ 65 години нагорѣ възрастьта носи името *прѣстарѣлость*.

Маломѣренъ. Пó-малъкъ отколкото трѣбва, отколкото позволява законътъ; оттука *маломѣрность*.

Малоруси или **Южноруси.** Една отъ тритѣ русски народности, която надминува по численость 4 пѫти бѣлоруситѣ и отстѫпя 2 1/2 пѫти на великоруситѣ. Тоя клонъ отъ словѣнското племе захваща сега източната часть отъ австрийска Галиция, сѣв.-източната часть отъ Унгария, русскитѣ губернии: подолска, волхинска, киевска, южната часть отъ гродненската и минската, полтавската, черниговската, харковската, екатеринославската, южната половина отъ воронежската, часть отъ курската, черномор. обл., и има доста голѣмо население въ земята на Донската Войска, и губернииитѣ: херсонска, саратовска, самарска, астраханска и оренбургска. Не подлежи на съмнѣние, че малоруситѣ сѫ приели въ себе си доста кръвь отъ староврѣменнитѣ тюркменски народи на Южна Русия — понѣ пó-вече отколкото велико-руситѣ, които пъкъ сѫ прѣтопили много фински народности. **М.** иматъ своеобразенъ битъ, отличенъ отъ великорусския, и говорѫтъ свой си

езикъ: тѣхнитѣ пѣсни, пословици, прикаски сж проникнжти отъ други чу вства, мисли и въспоминания. Ала всеобщата войнска повинность училището и други изглаждатъ постепенно тия самобитни чърти на м. и ги приравняватъ съ другитѣ руси. Малорусския езикъ нѣкои учени считатъ за самостоятеленъ словѣнски езикъ. Съ исключение на Миклошича, подобенъ възгледъ се срѣща обикновено у малорусскитѣ писатели. А русскитѣ писатели показватъ, че въ това врѣме, когато словото (рѣчьта) на поляка, чеха, българина, сърбина и др. прѣдставя въ нѣкои отношения по́-голѣми или по́-малки отличия отъ русското слово, словото на великорусина, малорусина и бѣлорусина нѣма тия отличия, сир. прѣдставя единъ русски езикъ. Споредъ русскитѣ писатели, всичкитѣ фонетически особености, които отличаватъ въ сегашно врѣме малорусското нарѣчие отъ другитѣ русски нарѣчия сж възникнжли слѣдъ отдѣлението на общорусския езикъ отъ прасловѣнския, та се явяватъ като признаци на езикова разновидность отъ по́-ново происхождение, която обикновено се нарича нарѣчие. За на́й-обстоятелственъ и пъленъ прѣгледъ на особеноститѣ на малорусското нарѣчие се припознава прѣгледътъ на професоръ Соболевски: *Очеркъ русской діалектологіи.* III. *Мал. нарѣчие* (*«Живая Старина,»* 1892, кн. 4).

Малоруситѣ иматъ и литературенъ езикъ, съ своя си история. Едно врѣме, когато тѣ сж били съединени съ Литва и Полша, у тѣхъ се образувалъ писменъ езикъ, койтоималъ доста богата по количеството на произведенията литература, на́й-вече съ богословско съдържание. На тоя езикъ се писали и много актове и официални книжа. Въ XVIII-и вѣкъ тоя езикъ токо-речи исчезнжлъ и сторилъ мѣсто на русския отъ лѣвата страна, и на полския отъ дѣсната страна на Днѣпръ. Въ нашия вѣкъ, когато идеята на народностьта захванжла да господствува въ литературата, възникнжло едно стремление къмъ литературно обработване на малорусското живо народно слово. Пръвъ опитъ въ това отношение билъ направенъ отъ Котляревски (*Енеидата, Наталка-Полтавка* и др.). Слѣдъ него се явилъ цѣлъ редъ писатели на малорусския езикъ, които изображавали народния битъ и нрави. На́й-забѣлѣжителнитѣ отъ тѣхъ сж: Артемовский Гулакъ (*Панъ та Сабака*, прѣводи отъ Хорация, Гете и др.); Квитка, който писалъ подъ името Основяненко повѣсти и драми; поетъ Шевченко (*Кобзарь, Гайдамаки*) по силата на дарбата и народното творчество безспорно единъ отъ пръвокласнитѣ поети на словѣнския свѣтъ; Кулишъ (*Черная Рада* и др.); Марко Вовчокъ (*Народни оповиданя*); Стороженко (*Украински оповиданя*) и др.

История. — Въ старо врѣме, малоруситѣ състояли отъ много племена. Когато ослабнжло татарското владичество, западната часть отъ Мала Русия се отдѣлила, и владѣтельтъ ѝ, Данилъ, основалъ независимо, галицко-русско кралство, което въ 1359, когато се свършилъ Данииловий родъ, се съединило съ полското кралство. При това съединение било обявено, че русский народъ се съединява съ полския, като равенъ и свободенъ. Тогава се учредили

и три хетмана, короненъ полски, литовски и русски, сир. малоруски. Малорусский хетманъ пребивавалъ въ гр. Черкасъ на Днѣпръ; а за главенъ градъ на цѣла Мала Русия минувалъ гр. Киевъ. До смъртьта на Стефана Батория, всичкитѣ права на Мала Русия се пазили, нъ слѣдъ неговата смъртъ, въ царуването на Сигизмунда III, се наченжло едно угнетение на православната вѣра и въвождане на унията, която послужила за начало на казашкитѣ войни, и накарала Мала Русия да се съедини съ Московската държава. Богданъ Хмѣлницкий, провъзгласенъ хетманъ въ 1647, освободилъ **М.-Р.** отъ Полша, и по Переяславския договоръ (8 ян. 1654) ѭ съединилъ съ Велика Русия. По Андрусовския договоръ (3 ян. 1661), една часть отъ **М.-Р.** била отстжпена на поляцитѣ, отъ които послѣ една часть отнели турцитѣ. Това раздѣление и опитването на Мазепа изново да подчини **М.-Р.** на Полша побудили русското правителство да земе мѣрки за пълното съединение на **М.-Р.** съ Русия. Въ врѣмето на Петра Велики се почнжло уравнението на правата на **М.-Р.** съ правата на Москва; въ врѣмето на неговитѣ наслѣдници тя съвсѣмъ се слѣла съ Русия. Виж. Бантышъ Каменскій, *Исторія Малороссіи* (1830), Эркертъ, *О малороссахъ Харьковской губ.* («Изв. Кавк. отд. И. Р. Геогр. общества,» VII, 1882-83); *Kopernicki*, Charakterystyca fizyczna Goralów-ruskich (Краковъ, 1889); Н. Гильченко, *Кубанскіе казаки* («Труды Антрополог. отдѣл. общества Любителей Естеств.,» т. XVIII, вып. 2, Москва 1895).

Малоярославецъ. Русски градъ въ калужската губерния, 58 килом. на сѣв.-ист. отъ Калуга, на дѣсния брѣгъ на Лужа; 5,173 жит. **М.** е исторически забѣлѣжителенъ по едно сражение на руситѣ съ французетѣ на 12 окт. 1812.

Малта. Островъ въ Срѣдиземно море, между Сицилия и Африка, 100 килом. на юго-ист. отъ Сицилия и 250 килом. отъ Африка, 28 килом. на-длъжъ и 16 килом. на-ширъ; английско владѣние; 165, 675 жит. Малтезетѣ сж произлѣзли отъ разни народи; ала вижда се, че арабската кръвь прѣобладава у тѣхъ. Тѣ говорѭтъ едно арабско нарѣчие; по вѣроисповѣдане сж католици; вѣстницитѣ имъ се пишжтъ на италиянски, който е езикътъ и на сждилищата имъ, освѣнь на върховното сждилище, което издава прѣсждитѣ си на английски. **М.** притежава едно отъ нáй-хубавитѣ пристанища на свѣта, и има огромна стойность въ стратегическо отношение за англичанетѣ. Тоя островъ, прѣобърнжтъ на непристжпна крѣпость, дава възможность на Англия да господствува надъ Срѣдиземно море; една английска флота, съсрѣдоточена въ него, може нáйсполучливо да брани пжтя за Египетъ и Индия. **М.**, въ чиито ржцѣ и да е била, всѣкога се е цѣнила високо като военно-морско становище. Въ старо врѣме (около 1,400 г. прѣди Р. Х.) тя е била тиро-финикийско селище. Гръцитѣ ѭ завладѣли около 700 г. прѣди Р. Х.; тѣ били изгонени отъ картагенянетѣ слѣдъ 300 години; рамлянетѣ турили ржка на острова слѣдъ 2-та пуническа война. Въ 454 слѣдъ Р. Х. го завладѣли вандалетѣ, въ 494 готитѣ, въ 533 византийцитѣ, а въ 870 арабетѣ.

Отъ 1090 **М.** била присъединена на Сицилия; по́-сетнѣ принадлежала на Арагония; и още по́-сетнѣ на Карла V, германски императоръ. Той ѫ далъ на Иоанитския (йерусалимски рицарски) орденъ, който зелъ да се нарича *Малтийски* (1530). Бонапартъ ѫ отнелъ на ордена въ 1798; ала, слѣдъ двегодишна блокада, французский гарнизонъ се прѣдалъ на англичанетѣ и Англия завладѣла острова. Тя го задържала и слѣдъ амиенския договоръ, който формално постановявалъ испразднуването му отъ нея. Владѣнието ѝ се подтвърдило отъ Вѣнския договоръ въ 1815.

Малтретирамъ, *лат.* Истезавамъ, биѭ, мжчѫ; изобщо постѫпямъ съ нѣкого сурово, дебелашки.

Малтусъ. Английски политикоикономистъ, род. въ Сърейска околия въ 1766, свършилъ курсъ съ отличие въ Кямбриджъ, първенъ билъ церковенъ пастирь, а отъ 1805 до смъртьта си въ 1836 —професоръ на историята и политическата икономия въ Хейлибери. **М.** е прочутъ по теорията си за отношението между народонаселението на земното кльбо и срѣдствата за сѫществуването му. Въ съчинението си Essay on the Principles of Population as it affects the Future Improvement of Society, което прѣзъ живота на автора имало много издания, едно отъ друго все по́-расширено и по́-обогатено, **М.** излага заключението на изучванията си, което носи името *Малтусовъ законъ*. Тоя законъ е, че 1) народонаселението клони да се размножава въ геометрическа пропорция (1. 2. 4. 8. 16. 32.....) а, напротивъ, срѣдствата за сѫществуване при на́й-благоприятни обстоятелства могѫтъ да се разможаватъ само въ аритметическа пропорция (1. 2. 3. 4. 5. 6...). Затова, за да бѫдѫтъ двѣтѣ тия прогресии въ равновѣсие, увеличението на населението да не надминува увеличението на срѣдствата за сѫществуване, необходимо е увеличението на населението нѣкакъ да се спира. **М.** посочва двѣ прѣчки, които дѣйствуватъ вече противъ извънредното увеличение на населението— бѣдностьта и порокътъ. Бѣдностьта и порокътъ сѫ причина на прѣсиленъ трудъ, нездраво живѣяне, омаломощение или унищожение на естествената плодовитость. Съ тѣхъ вървѫтъ още гладътъ и епидемическитѣ болести. Ала човѣчеството, споредъ **М.**, трѣбва да зима и други прѣдпазителни мѣрки противъ извънредното си увеличение; и той прѣпоржчва нравственото обуздание. Нравственото обуздание състои въ това, че като разумно сѫщество, човѣкъ, кога нѣма срѣдства да поддържа семейство, може и трѣбва доброволно да се въздържа отъ женене.

М. е ималъ много поддържатели и много противници. Изобщо се приема, че **М**-та мисъль за постоянното клонене на народонаселението да расте по́-бързо отъ срѣдствата за сѫществуване е права. Нъ на́й-новитѣ негови послѣдователе, като тръгватъ отъ положението, че въздържането отъ женене обикновено само поощрява разврата и проституцията, прѣпоржчватъ, намѣсто въздържането отъ женене, едно по́-благоразумно поведение на сѫпржзитѣ. Необходимо е, споредъ тѣхъ, само да се распространи между масата на населението убѣждението, че нравствената длъжность на човѣка

иска ограниченнето числото на дѣцата въ такъво количество, което той може да издържа, и че за тая цѣль човѣкъ има нравствено право да прибѣгва къмъ употрѣбението на прѣдпазителни срѣдства противъ зачатието. Ала Спенсъровото мнѣние е, че способносьта на организмитѣ къмъ размножение се намира въ обратно отношение съ тѣхното индивидуално развитие; съ други думи, колкото е по́-развитъ единъ даденъ организмъ, толкова по́-малко е способенъ къмъ размножение. За това по мѣрата на развитието на цивилизацията, способностьта на човѣчеството къмъ размножение отпада и въ бѫдѫщето може да се установи пълно равновѣсие между увеличението на населението и на срѣдствата за сѫществуване.

Малтебрйонъ *(Конрадъ)*. Отличенъ географъ, род. въ 1775 въ Тистедъ, въ Ютландия, училъ се въ Копенхагенъ, и при избухването на французската революция пригърнѫлъ жарко либералното дѣло, билъ два пѫти прислѣдванъ сѫдебно за обнародванитѣ си политически идеи и два пѫти принуденъ да бѣга отъ Дания, и на́й-сетнѣ, въ 1800, билъ осѫденъ на изгнание до животъ отъ отечеството си. Той намѣрилъ прибѣжище въ Парижъ, дѣто се поддържалъ съ учителство и литературни трудове. Въ 1800 почнѫлъ Annales des Voyages (24 тома), които сключилъ въ 1814. Главното му съчин. е *Précis de la* Géographie Universelle (8 т., Парижъ 1824-28, съ атласъ). Зелъ участие и въ Dictionnaire Géographique Universel (8 т., Парижъ, 1821) Умр. въ 1826. — Синъ му, *Викторъ Адолфъ* **М.** (род. въ 1816 и умр. въ 1889), и той отличенъ франц. географъ, е авторъ на нова обработка на бащиния си трудъ Précis и на La France illustrée, L' Allemagne illustrée и др.

Малуински о-ви или *Фалкландъ*. Архипелагъ въ Атлантически океанъ, 450 килом. на ист. отъ Магелановъ протокъ. Състои отъ два голѣми о-ва, *Фалкландъ* и *Соледадъ* и отъ много малки о-ви, съ простр. всичко 12,280 чет. килом. Ниска и влажна земя съ нездравъ климатъ, и съ не по́-вече отъ 1,100 жит. Богати пасбища хранѫтъ много ергелета, говеда и коне. — **М.** *о-ви*, открити въ XVI-и вѣкъ и едно врѣме испанско владѣние, отъ 1833 сѫ въ ржцѣтѣ на англичанетѣ, които сѫ отворили пристанище *Стянли* за всички народи.

Малфилатръ *(Жакъ)*. Франц. поетъ, род. въ 1733 въ Конъ, умр. въ 1767 въ Парижъ; авторъ на поемата Narcisse dans l' île de Venus; прѣвелъ Виргилиевитѣ *Георики* и Овидиевитѣ *Метаморфози*. Неговитѣ Oeuvres Choisies сѫ издадени въ Парижъ отъ Ожера.

Мамарчовъ, *Буюклията* (капитанъ *Георги С.*). Български родолюбецъ, устроитель на възстание среща Турция, род. въ Котелъ въ 1786, починѫлъ въ заточение на о-въ Самосъ въ 1846. Честитѣ войни на Русия съ Турция давали поводъ на много българе въ врѣме на робството ни да се притичатъ на помощь на русскитѣ войски или да се прѣхвърлятъ въ Русия, за да изучватъ военното искусство, съ цѣль да освободѫтъ България. Така и **М.** *(Георги Стойковъ Буюклията)* отишелъ младъ въ Русия и достигнѫлъ да стане русски капитанъ. Още въ 1810, той се отличилъ като прѣдводитель

на едно отдѣление войска отъ български доброволци и за храбростьта си билъ награденъ съ Георгиевски кръстъ. Прѣзъ русско-турската война въ 1828-29 той пакъ билъ прѣдводитель на едно отдѣление български доброволци и принесълъ на руситѣ въ обсадата на Силистра такъва услуга, че импер. Николай I го наградилъ още доклѣ слѣдвала войната съ орденъ *Св. Ана* и съ скжпоцѣнна сабя.

Когато Дибичъ Забалкански прѣминжлъ Стара-планина на пжть за Одринъ, М. си помислилъ, че е тъкмо врѣме да се възползува отъ русскитѣ побѣди. Той се явилъ въ Котелъ съ 500 войници българе, съ намѣрение да подигне сливенската околность и послѣ да отиде въ Търново, та отъ тамъ да провъзгласи тържествено освобождението на България. За да покаже на Русия, че се оттегля, като доброволецъ, отъ русска служба, той се и оженилъ въ Сливенъ. Народътъ съ въсторгъ посрѣщалъ М. като освободитель. Нъ доклѣ М. билъ въ Сливенъ, тамъ пристигнжло едно отдѣление отъ 200 казака, което заграбило М.; и Дибичъ го испратилъ подъ стража при Киселева въ Букурещъ, за да бжде сжденъ за измѣнническата му, отъ русската гледна точка, постжпка. Сливенци и котленци, уплашени отъ несполуката на плана си, проводили при Дибича депутация съ писмо, въ което описвали страданията на единоплеменния и единовѣрния на руситѣ български народъ и ходатайствували за освобождението на М. и за позволение да се борьтъ съ турцитѣ съ собствентѣ си сили.

Доклѣ да пристигне българската депутация, миръть съ Турция билъ сключенъ (2 септ. 1829). Руситѣ бързали да прѣкратжть войната, доклѣ турцитѣ не сж събрали нови сили. Дибичъ ималъ въ Одринъ само 20,000 души, а въ Пловдивъ шкодренский паша стоялъ съ голѣма войска арнауте; па и въ русската армия се появили опасни болести. Дибичъ приелъ приятелски българската депутация; ала съжалявалъ, че не може съ нищо да помогне, и заповѣдалъ да си сѣджть българетѣ мирно. Въ сключения договоръ, казалъ той, се оздравява, свободата на сърбетѣ и румжнетѣ; а по-нататъкъ ще дойде врѣме и за българетѣ. Той добавилъ и да каже, че по § 13 на договора, на турскитѣ подданници се позволява въ течение на 18 мѣсеца да продаджть имота си и да се прѣселжть въ Русия.

Отчаянието между българетѣ било голѣмо. Подкачило се второ прѣселение въ Бесарабия; първото извѣстно станжло въ 1792. Сливенъ, Провадия и Шуменъ изгубили тогава близу половината отъ населението си. Много българе отъ крайдунавскитѣ мѣста и тѣ потърсили прибѣжище въ Влашко и Молдова и се заселили въ Браила, Галацъ, Букурещъ, Крайово, Плоещъ и др. Новий румжнски градъ Александрия, на сѣв. отъ Зимничъ, се заселилъ главно отъ свищовски бѣжанци.

Капитанъ М. се оправдалъ прѣдъ руситѣ, и не се отказалъ отъ намѣрението си да събуди отдавна заспалия български левъ. Извѣстно е, че руситѣ, слѣдъ оттеглюването си отъ Турция, държали крѣпостьта Силистра до исплащането на военното обезщетение (авг.

1836). Капитанъ М. станѫлъ силистренски кметъ и продължавалъ тайно бунтовнитѣ си планове; въ това врѣме той се споразумѣлъ съ нѣкои български първенци да повдигнѫтъ едно възстание. Слѣдъ отиването на руситѣ отъ Силистра, той отишелъ тайно въ Капиновския монастирь св. Никола, между Търново и Елена, дѣто всичко било приготвено за възстанието. Нъ скоро измѣната развалила всичко. Единъ издадникъ издалъ работата на търновския митрополитъ Илариона, а грѣкътъ на турския воененъ комендантъ. Турцитѣ изловили бунтовнитѣ дѣйци, пó-вечето първенци, и ги избѣсили въ Търново.*)

Капитанъ М., който носялъ още русския мундиръ, билъ испратенъ въ Цариградъ, и отъ тамъ заточенъ въ Коня, дѣто му се опрѣдѣлило жилище прилично на чина му, съ мѣсечна плата 1500 гроша. Въ заточението си той си носилъ сабята, военното облѣкло и свободно се расхождалъ на конь. Благородната му сѫпрѫга съ едно женско чедо го послѣдила въ мѣстозаточението му. Слѣдъ нѣколко години, когато се позабравила вината му, тя сполучила и да му издѣйствува амнистия; позволили му да отиде кѫдѣто иска, освѣнъ въ България. Той искалъ да отиде въ Влашко; нъ вслѣдствие интригитѣ на фенерската патриаршия, която слѣдила съ злобно око всичкитѣ български работи, билъ испратенъ пакъ като заточенъ въ о-въ Самосъ, подъ надзора на тогавашния управитель на о-ва Ст. Богориди. Споредъ нѣкои, на новото си мѣстозаточение българский отечественолюбецъ прѣтърпѣлъ много пакости и озлобения отъ българе, именно отъ Г. Кръстевича, намѣстника на Ст. Богориди; Кръстевичъ дори го и лишилъ отъ поддържката, що му отпущало турското правителство, та той се принудилъ да испрати семейството си [тогава ималъ 4-5 дѣца] въ Котелъ при сестритѣ си, а той самъ да се бори доклѣ може съ бѣдностьта.

Много гръцки морски капитане прѣдлагали М.-ву да му доставѫтъ срѣдство да избѣгне въ свободна Гърция; нъ той не приелъ, защото се надѣялъ, че Русия ще го освободи единъ день, понеже ималъ прѣписка съ нѣкои българе въ Одеса, на които билъ испратилъ списъкъ съ доказателства на всичкитѣ си подвизи въ войнитѣ на Русия съ Турция. Нъ останѫлъ си клетникътъ съ надеждата. Като сѫщи мѫченикъ, той починѫлъ на 60-годишна възрасть. Нъ посѣтото отъ него сѣме прозѣбнѫло, и отъ плода му ние всички се ползуваме днесь. Подробности за М. има въ *Горский Пѫтникъ* на Раковски, въ К. Ричековата *История на България*, въ *Сборецъ изъ живота на български пó-отлични мѫже* отъ Г. Русески (Ст. Загора, 1887) и др.

Мамврий. 1) Аморейски князъ, съединилъ силитѣ си съ силитѣ на братята си Есхала и Анера, та помогнѫлъ Аврааму да отърве Лота (Бит. гл. 14). 2) Името на града, въ който живѣлъ князъ М.; билъ нареченъ така по М-вото име, а пó-сетнѣ се нарекълъ Хевронъ.

*) Между тѣхъ споменуватъ Хаджи Йорданъ отъ Елена, Хаджи Велчо отъ Габрово, Георги Станчовъ отъ Трѣвна, Иваница отъ Търново, Иванаки отъ София и др. Игуменъ Сергий умрѣлъ въ най-страшни мѫки.

Мамелюки (отъ една арабска дума, която значи *робъ*). Когато Ченгисъ ханъ разорилъ голѣма часть отъ Азия въ XIII-и вѣкъ, откаралъ хиляди отъ жителетѣ на опустошенитѣ земи въ робство. Египетский султанъ Ноджмадинъ, единъ отъ Саладиновитѣ прѣемници (виж. Саладинъ), купилъ, 12,000 отъ тия робе, нѣкои мингрелци и черкезе, по́-вечето турци, и съставилъ отъ тѣхъ едно тѣло войска, което служило като дворцова гвардия и като гарнизонъ по главнитѣ градове на страната. Скоро тая войска, или, както ѫ наричали, *мамелюкитѣ*, добила такъва голѣма сила, че въ 1254 тя качила на египетския прѣстолъ генерала си, Нуредина-Али, който основалъ първата мамелюкска династия, династията на *бахрититѣ* или моряцитѣ (1254—1382), така наречени защото происхождали отъ **М.**, които съставяли гарнизонитѣ по крайморскитѣ градове на Египетъ. Слѣдъ тая династия, на прѣстола дошла втора мамелюкска династия, *боржититѣ* (1382—1517), така наречени защото били отъ **М.**, които съставяли гарнизонитѣ на главнитѣ крѣпости (*борджъ*). Черкезската народность прѣобладавала въ първата династия, татарската народность въ втората. Изобщо тия династии дали способни и енергични царе и Египетъ подъ тѣхното господство достигнѫлъ до такъва степень благоденствие и сила, каквато не билъ виждалъ отъ врѣмето на Сезостриса. Селимъ I, турски султанъ, съсипалъ царството им; той побѣдилъ Тумамъ-бея, послѣдния египетски султанъ, и накаралъ да го обѣсѧтъ, а Египетъ прѣобърнѫлъ на турска область. Ала управлението оставилъ на единъ диванъ (съвѣтъ), съставенъ отъ **М.**; и 24 мамелюкски бееве управлявали областитѣ. Султанътъ се прѣдставлявалъ отъ единъ паша, който съобщавалъ заповѣдитѣ му и прибиралъ данъка. Диванътъ ималъ правото да отхвърля заповѣдитѣ на пашата, като мотивира отказа си; той моглъ дори да го уволнява. Властьта на Портата отъ день на день по́-вече се стѣснявала. Въ 1766, Али-бей (виж. това име), единъ отъ мамелюкскитѣ бееве, спрѣлъ плащането на данъка, испѫдилъ пашата, разбилъ турскитѣ войски, и се прогласилъ египетски султанъ; прѣдателството турило край на неговата буна; нъ тя била подкопала дълбоко властьта на турцитѣ. **М.** на дѣло станали независими. Тѣ имали за главатаре Мурадъ-бея и Ибрахимъ-бея, когато Бонапартъ нахлулъ въ Египетъ (1798). Побѣдитѣ на французетѣ съсипали влиянието на **М.** По причина на вѫтрѣшни раздори, тѣ не могли да въздигнѫтъ изново моществото си слѣдъ оттеглюването на французската войска. Прѣзъ войната на Египетъ съ вахабититѣ (виж. тая дума) тѣ правили заговоръ да съборѫтъ Мехмедъ-Али. Подкральтъ, като се видѣлъ заплашенъ, ги поканилъ, на 17 февр. 1811, да присѫтствуватъ въ каирската крѣпость, на една церемония по производството въ по́-високъ санъ на Тюсунъ-паша, комуто се повѣрявало началството на единъ походъ срещу вахабититѣ; щомъ пристигнѫли, портитѣ се затворили, и подучени войници ги испушкали прѣдъ очитѣ на Мехмедъ-Али. Това като се расчуло въ областитѣ, и тамъ по́-вечето **М.** били избити.

Мамертинци. Кампански самнитски заселени въ Сицилия, наречени така по името на *Мамерса*, оскско и сабинско име на Марса. М. ставали наемни войници на Агатокла Сицилийски; около 289 завладѣли градъ Меланея. Когато Хиеронъ II Сицилийски захванѣлъ силно да ги притѣснява, тѣ се обърнѣли за помощь, една часть къмъ картагенянетѣ, а друга въ 864 къмъ римлянетѣ, което и дало поводъ за начеването на 2-та пуническа война.

Мамонтъ, *тат.* Исполинско животно, сходно съ слона, на което видътъ е прѣстанѣлъ да сѫществува: *костници на мамонта намиратъ въ всичкитѣ ръки отъ Доньо до Ледовити океанъ; особено ги има въ Сибиръ.* — **Мамонтова** *пещера*, въ американската държава Тенеси, открита въ 1809, е най-голѣмата пещера на свѣта. Състои отъ единъ редъ пещери; пространството ѝ е 250 чет. килом. Въ неѭ царува пълна тъмнина. Рибитѣ и рацитѣ, които се видѣтъ въ рѣка Ехо, която тече прѣзъ срѣдъ пещерата, нѣматъ органи на зрѣнието. Стѣнитѣ на пещерата прѣдставятъ най-разнообразни сталактитови и сталагмитови форми. Геолозитѣ мислѣтъ, че тоя редъ пещери се образувалъ въ течението на милиони години.

Мамонъ (сир. *богатство*). У староврѣменнитѣ сирийци тая дума е значила богатство и всички житейски облаги; сега значи земно богатство или съкровище, или богъ на богатството, понеже богатството е като единъ идолъ за мнозина, които му служѣтъ отъ все сърдце: «Не можете да служите Богу и мамону», мат. 6; 24; посл. къмъ евр. на **М.**

Мана, *евр.* (*соб. зн. дарь*). 1) Храна, която Богъ испращалъ отъ небето на израилянетѣ въ пустинята (*Библ.*). 2) Сокъ отъ ясена, който се употрѣбява въ лѣкарството като слабително.

Манаимъ. Израилски царь (771-761) прѣди Р. Х., бивши пълководецъ, убилъ похитителя на прѣстола Селума, и билъ принуденъ да плаща дань на Фула, асирийски краль (*Библ.*).

Манасия. Еврейски патриархъ, най-старий Иосифовъ и Асенетинъ синъ, дали името си на едно израилско племе, разположено въ обѣщаната земя на дѣ полуплемена: 1) *Земя на западната Манасиева* (гл. градове: Мигдонъ, Самария и др.); 2) *Земя на източната Манасиева* (гл. градове: Гезеръ, Гадара, Астарота и др.).

Манасия. Юдинъ царь, наслѣдилъ на прѣстола баща си на 12-годишна възрастъ, въ 697. Установилъ на силѣ идолопоклонството, и макаръ напослѣдъкъ да публикувалъ ако-дѣ съ устата пророка Исаия. Отведенъ въ плѣнъ въ Вавилонъ, въ 675, той се покаялъ. Като се върналъ въ Йерусалимъ слѣдъ три години, постановилъ нѣколко прѣстъпления отъ вѣрующитѣ, той изкоренилъ [illegible] истинния Богъ, и умр. въ 642, слѣдъ като царувалъ 55 години отъ [illegible] най-дълго [illegible]

Манасия (*Библ.*) [illegible]

Пои се отъ много рѣки, главнитѣ Амуръ, Усури и Сунгари, и е плодородна въ долнитѣ. Произведения: овесъ, просо, тютюнъ и ячемикъ. Други клонове отъ поминъка сж скотовъдството, ловътъ и риболовството. Климатътъ е студенъ.

Манджуритѣ сж народъ отъ монголското племе, отъ едно происхождение съ тунгуситѣ, и сж будайци. Тѣ иматъ срѣденъ растъ, жълтникавъ цвѣтъ на кожата, малки очи и плосъкъ носъ и лицето имъ изглежда по-интелигентно отъ китайското.

Въ X-и вѣкъ манджуритѣ били поддании на околнитѣ народи. Въ 1114, подъ прѣдводителството на Окота, станжли независими. Въ 1118, тѣ основали въ Китай династия, която била унищожена въ 1230. Въ XVI-и вѣкъ, тѣ изново се явяватъ въ Китай, и постепенно подчиняватъ страната; въ XVII-и вѣкъ (1644) основаватъ втора китайска династия, която и сега царува въ Китай. Въ течението на два вѣка езикътъ имъ е станжлъ придворенъ езикъ на Китай; литературата имъ, която води началото си отъ прѣди 2-3 вѣка, състои по-вечето отъ прѣводи отъ китайски. Тѣ се прѣдаватъ на литературни занятия по-охотно отъ другитѣ монголски народи и сж по-малко подъ влиянието на духовенството. Тѣ се считатъ за най-напрѣдничавото племе въ срѣдна Азия, ако не въ цѣла Азия.

Мандинги. Негрско племе въ западна Африка, което населява земитѣ между крайбрѣжията и изворитѣ на Сенегалъ и Нигеръ. М. се дѣлжтъ на много племена: *малинкеи, бабари, сонинкеи* и др., на които сборътъ се прѣсмѣта отъ 6,000,000 до 8,000,000. Тѣ се отличаватъ съ хубаво тѣлосложение; по-вечето отъ тѣхъ сж мохамедане и ревностни распространителе на вѣрата си; забѣлѣжителни сж по трудолюбието, прѣдприимчивостьта и търговския си духъ. По-главни мандингски държави, донѣйдѣ монархически, донѣйдѣ републикански, сж Бамбара, Мандинго, Каарта, Бамбукъ, Вули Ени и Бара.

Мандолина, *фр.* Струненъ музикаленъ инструментъ, на който се свири съ перо.

Мандрагора, *лат.* Кореньтъ на наркотическото растение адамова ябълка, който има видъ на човѣкъ. Растението вирѣе въ южна Европа, и отровнитѣ му свойства били извѣстни още въ старо врѣме. Въ срѣднитѣ вѣкове приписвали вълшебна сила на кореня, плода и цѣлото растение, които и употрѣбявали въ гаданията и заклинанията. Жана Даркъ била обвинена въ магесничество съ човѣкъ отъ м.

Мандрилъ (Cynocephalus mormon). Най-грозната и най-лошата маймуна. Има кжса опашка, червенъ носъ и тъмно-сино лице. Зжбитѣ ѝ се показватъ изъ устата, та изглежда твърдѣ диво и свирѣпо животно. Въ бузитѣ има толкова голѣми торбици, че всѣка може да побере нѣколко яйца. Отечеството на м. е Гвинея въ Африка; живѣе по-вече по скалитѣ, отколкото по дървесата. Посѣтительтъ на една менажерия въ европейскитѣ страни изведнжжъ забѣлѣжва, че нѣма по-лукава, по-свирѣпа и по-безсрамна маймуна отъ м.

Маневри, *фр.* Движения и занятия на войски въ мирно врѣме, въ които тѣ, за да навикнжтъ да воюватъ, влизатъ въ присторени сражения, нападатъ и зимать съ

пристжпъ искуствени крѣпости, упражняватъ се въ стрѣлба, въ ѣздене и други военни дѣйствия. — **Маневрирамъ**, *фр.* правѫ маневри.

Манежъ, *итал.* Обучаване коне; мѣстото, дѣто ги обучаватъ.

Манера, *Манеристъ*. Виж. *Маниера*.

Манесъ или **Манихей.** Основательтъ на манихейството (виж. *Манихеи*), който живѣлъ въ III-и вѣкъ слѣдъ Р. Х. Малко се знае за ранната му история. Той билъ роденъ въ Вавилония отъ персидски родителе около 240. Споредъ едни, нѣкоя вавилонска болярка го купила робъ, на седемь години, дала му добро образование, и кога да умре му завѣщала всичкия си имотъ. **М.** се прѣселилъ въ Персия, дѣто си промѣнилъ името, каквото да затрие всѣка диря отъ происхождението и прѣдишното си състояние. Тамъ се и запозналлъ съ Нови Завѣтъ, и намислилъ да изработи отъ Зороастровото учение, християнството и будайството една нова вѣра. За да прокара плана си по̀-лесно, той се казвалъ, че е обѣщаний отъ Христа. Споредъ други, **М.** билъ философъ, математикъ, живописецъ, пригърнѫлъ християнството въ ранна възрастъ, станѫлъ дяконъ въ една цркква въ Персия и казвалъ се апостолъ Иисусъ Христовъ. Гоненъ отъ персидския царь Сапора, той потърсилъ прибѣжище на чужбина, ходилъ въ Индия, Китай и Тюркестанъ, и тамъ живѣлъ въ една пещера една година, прѣзъ което врѣме казвали, че билъ на небето. Слѣдъ смъртьта на Сапора, той се върнѫлъ въ Персия и новий краль го приелъ съ голѣми почести; ала неговий прѣемникъ, Бахрамъ, го распнѫлъ въ 274 г.

Манетонъ. Прочутъ египетски историкъ, жрецъ-първосвещеникъ, който живѣлъ въ врѣмето на Птоломея I, споредъ едни въ Илиополъ, споредъ други въ Александрия. Токо-речи нищо не се знае за личната му история. Славата му състои въ това, че знаялъ гръцки езикъ, та могълъ да съобщава отъ египетски источници по̀-точно знание изъ отечествената си история отъ гръцкитѣ си прѣдшественици. Отъ тая история сѫ достигнѫли до насъ само изводи, дадени отъ Иосифа въ съчинението му противъ Апиона, и едно съкращение отъ Евсевия и други церковни писателе. **М**-вото съчинение било раздѣлено на три книги; първата почвала съ митическитѣ царувания на богове и царе, и свършвала съ 11-та династия отъ смъртнитѣ; втората книга продължавала историята отъ 12 до 19 династия; и третата отъ 20 до 30 династия, когато паднѫлъ Египетъ подъ властьта на Александра Велики. Царуванията на боговетѣ се простиратъ по единъ периодъ отъ 24,900 години, а епохата на Менеса, основательтъ на монархията, започнѫла 3,555 години прѣди Александра Велики (332 пр. Р. Х.). Мѫчнотиитѣ да се примири това лѣточисление съ сѫщоврѣменната история на евреитѣ, гръцитѣ и други народи сѫ породили нѣколко хронологически системи отъ възраждането на науката насамъ. Така наречението *дълго лѣточисление*, което прѣдполага, съ Скалигера и Боха, че 30-тѣ династии сѫ вървели наредъ една слѣдъ друга, е поставило Менесовата ера 5702 години

прѣди Р. Х. *Кжсто лѣточисление*, или онова, което има за задача да спосрѣщне Манетовитѣ дати съ еврейското лѣточисление, или 4004 год. прѣди Р. Х. отъ сътворението на свѣта, напротивъ, полага, че нѣколко отъ династиитѣ сж били съврѣменни. По-новитѣ и по-добритѣ свѣдѣния, добити отъ първообразнитѣ източници — египетски паметници, папируси и други документи, доста сж подигнжли общата стойность на М-вата история, на която по-напрѣдъ сж били прѣстанжли да даватъ вѣра. Освѣнъ историята, М. написалъ и Tôn Physikôn Epitome (съкращение на физиката), въ което е буравилъ съ происхождението на боговетѣ и свѣта, и законитѣ на нравственостьта.

Маниера, *фр.* Обноска; начинъ на дѣйствие; способъ; приемъ; ония свойства на хждожествено произведение, които проистичатъ отъ личния навикъ на хждожника или отъ рабско подражание. — **Маниерист**ъ, *гер.* Хждожникъ или писатель, който се е отдалечилъ отъ истинското, естественото.

Маника. Кралствице въ югоизточна Африка, 200 килом. на сѣв.-зап. отъ Софала, 270 килом. на сѣв.-зап. отъ Сана, съ стол. *Маника*. Съставя по име часть отъ португалскитѣ владѣния въ Мозамбикъ. Земята, планинска, произвожда злато и мѣдь, които, съ слонова кость, сж главнитѣ износни стоки, и се размѣняватъ съ португалцитѣ за коприна, ленъ и желѣзо. Пасбища и скотовъдство. Жителетѣ, негри, живѣжтъ въ колиби, па и царьтъ имъ живѣе така.

Манила. Гл. градъ на о-въ Люсонъ и на всичкитѣ Филипински о-ви, на източния брѣгъ въ едно поле, прѣзъ което тече р. Пасигъ; 240,000 жит., отъ които 10,000 европейци, останжлитѣ китайци и тагали. М. върти голѣма търговия съ Съединенитѣ Държави, Англия, Китай и Австралия. Гл. износъ: захарь, конопль, пури и тютюнъ на листа, кафе, оризъ; фабриката за пури, въ която работжтъ 9000 жени, изработва на година 700,000,000 пури. Вносъ: тъкани отъ Манчестеръ и Гласговъ, коприна и нанкини отъ Китай и др. Сжща М., сир. градътъ безъ прѣдградията, съ 20,000 жит., състои отъ 17 широки улици, които се прѣсичатъ на прави жгли; притежава университетъ (основанъ въ 1645), съборна църква, епископски дворецъ, 11 църкви, 3 монастиря, казарми и др. Бинондо, главното прѣдградие, е по-голѣмъ и по-оживленъ, ала улицитѣ му не сж толкова правилни. Много канали прорѣзватъ тая часть, въ която живѣжтъ голѣмитѣ търговци. Укрепленията се простиратъ по 3,500 метра. — М. е била основана въ 1571 отъ испанцитѣ, на които принадлежеше до американско-испанската война въ 1897, когато прѣминж подъ владичеството на Съединенитѣ Държави. Тя е била окупирана нѣколко пжти отъ китайцитѣ, и въ 1762 ограбена отъ англичанетѣ. Тя е испащала много и отъ земетресения и други бѣди; земетресението въ 1863 погубило по-вече отъ 2,000 души, а единъ ураганъ въ 1875 затрилъ 250 души и разорилъ 3,800 кжщи

Манинъ *(Даниело)* Италиянски отечественолюбецъ, род. въ 1804 въ Венеция, умр. въ 1857 въ Парижъ. Синъ на отличенъ правовѣдецъ и самъ правовѣдецъ, отъ падуаския университетъ. М. се

посветилъ на адвокатството въ родното си мѣсто, дѣто приготвялъ съ законни срѣдства освобождението на отечеството си и станѫлъ много популяренъ; въ 1847, поискалъ въ една духовита публична рѣчь отъ Австрия автономията на Ломбардо-венецианското кралство, подъ единъ вице-краль. Затова билъ арестуванъ (ян. 1848); нъ народътъ накаралъ да го пуснѫтъ отъ затвора (марта), когато пристигнѫла новината, че въ Парижъ, Неаполъ и Тоскана избухнѫла революцията. **М.** устроилъ една народна гвардия, турилъ ржка на арсенала, и, слѣдъ оттеглянето на австрийцитѣ, станѫлъ прѣдсѣдатель на едно приврѣменно правителство (11 марта).

Скоро Ломбардо-венецианското кралство се присъединило на Пиемонтъ и **М.** се оттеглилъ въ частенъ животъ; ала присъединението траяло малко (22 юн. — 30 юл. 1848). Слѣдъ разбитието на сардинската войска отъ австрийцитѣ, **М.** поелъ пакъ диктатурата и билъ душата на съотечественицитѣ си въ геройската отбрана прѣзъ 4-мѣсечната обсада на Венеция отъ австрийцитѣ. Когато Венеция била принудена да капитулира, той се оттеглилъ въ Парижъ. Отъ тамъ прогласилъ желанието си, републиканската система да отстѫпи въ Италия на сардинската монархия, или кое-да-е друго правление, което клони да освободи страната отъ австрийцитѣ.

М. съединявалъ въ себе си нáй-възвишени качества, ентусиазма, ржководенъ отъ голѣма политическа прозорливость; крайно смирение съ пълно съзнание на длъжностьта; енергия и огнена дѣятелность съ стоическо спокойствие слѣдъ несполука.

Маниока. Единъ видъ брашно което се приготвя отъ дебелитѣ, дълги и месисти корене на растението **м.** (Manihot utilissima, старото му име jatropha manihot). Това дръвце, около 2 метра високо, отъ семейството на млѣчнатитѣ, е свойствено на тропическа Америка. Коренетѣ му съдържатъ единъ остръ млѣченъ сокъ и голѣмо количество скърбѣла; сокътъ може да се отдѣля чрѣзъ изстискване на счуканитѣ корене, та **м.** съ плодородието и хранителностьта си съставя едно отъ нáй-важнитѣ хранителни вещества въ тропическа Америка. Стрититѣ корене сушатъ на нажежени тави, когато се добива зърнесто брашно, което се нарича тапиока; ако ли ги пушѫтъ на димъ, а послѣ мелѫтъ, излиза **м.**; има и други произвения отъ коренетѣ. Всичкитѣ тия видове брашно съставятъ прѣдмѣтъ на доста голѣма търговия въ Америка и се искарватъ особено отъ Рио-Жанейро. Тѣ даватъ много здравъ, хранителенъ хлѣбъ, много сгоденъ въ пѫтуванията, защото много врѣме не се развали и токо-речи не подлежи на нападения отъ насѣкоми.

Манипулирамъ, *лат.* Работѫ ржчно *(химически, телеграфни* и др. п. работи). — **Манипулация.** Похватность, искусно баране въ работа, обучено работене съ ржка *(химическо, телеграфно).*

Маниту. Име, съ което пó-вечето индийски племена въ Америка означаватъ всѣкой прѣдмѣтъ на суевѣренъ страхъ, или всѣко нѣщо, на което отдаватъ божеска или демонска сила; тая дума отговаря точно на дума *фетишъ* у африканскитѣ племена.

Манитъ, *лат.* Алколоидъ, който се добива отъ маната.

Манифактура, *лат.* (соб. зн. *ржкодѣлие, ржчно издѣлие*). Издѣлия, стоки, изработени било ржчно, било машинно. У насъ наричатъ така само фабричнитѣ произведения. — **Манифактуренъ.** Изработенъ било ржчно, било съ машина. — **Манифактурна промишленость.** Промишленость, която обръща суровъ материалъ на стоки безъ да имъ измѣнява състава.

Манифестантъ, *лат.* Участникъ въ манифестация. — **Манифестация.** Всенародно обявяване каквото и да било нѣщо; по̀-особно **м.** значи такъво съвокупно дѣйствие на една или нѣколко групи люде, чрѣзъ което исказватъ недоволството си отъ нѣкои постжпки или мѣрки на властьта. — **Манифестирамъ.** Изражавамъ чувство или мисъль всенародно, по̀вечето, когато неудобрявамъ. — **Манифестъ.** Всенародно, публично обявяване на нѣкое важно събитие.

Манихеи. Послѣдователетѣ на едно вѣроисповѣдане, основано отъ Манеса или Манихея (виж. *Манесъ*). Това вѣроисповѣдане се е считало за християнска ересь, макаръ самитѣ **м.** и да не сж се казвали християне. Манихейството е било едно смѣшение отъ Иисусъ Христовитѣ учения съ Зороастровитѣ и съ будайството. **М.** приимали двѣ главни начала: Добро, свѣтлина или Богъ и Зло, тъмнина или вещество. Двѣтѣ начала обитавали въ двѣ отдѣлни области и били съвсѣмъ независими едно отъ друго. Водительтъ на тъмнината се мжчи да осуети дѣлото на водителя на свѣтлината. Душата на човѣка е земена отъ областьта на свѣтлината, а тѣлото му — отъ областьта на тъмнината. Силитѣ на тъмнината, демонитѣ, породили човѣка и го направили смъртенъ; свѣтлината се бори да го отнеме. Веднжшъ свѣтлината или Христосъ, който происхожда отъ слънцето, дошелъ да спаси свѣтлината, затворена у човѣка; ала дяволитѣ сполучили да побъркатъ на спасителното дѣло като измамили човѣка да распнѐ спасителя си. **М.** се дѣлили на избрани и слушателе. Избранитѣ били длъжни да се въздържатъ отъ говорене скверно, отъ ядене месо, яйца, млѣко, риба, вино, отъ женене, отъ владѣяне имотъ, отъ показване милость къмъ кого-да-е, който не е отъ манихейската вѣра. Неизбранитѣ трѣбвало да се стремжтъ да стигнжтъ до състоянието на избранитѣ. Въ молитвенитѣ домове на **м.** нѣмало олтарь, нито тѣ въздигали раскошни храмове. **М.** благоговѣяли прѣдъ видимитѣ прѣдставителе на свѣтлината (слънцето и луната), нъ само като прѣдъ символи на идеалното, на доброто или на Бога. Тѣ служили на божеството съ пости, молитви, наврѣменѣ съ прочитане прѣдполагани Манесови писания, главно нѣкое си *Основно послание.* Ветхия Завѣтъ тѣ отхвърляли безусловно: отъ Новия Завѣтъ задържали нѣкои части, прѣработени отъ Манеса. Недѣлний день тѣ празднували и вѣрвали, че въ тоя день видимий свѣтъ ще се изгори съ огънь; затова и тоя день билъ посветенъ на слънцето. На̀й-голѣмий имъ праздникъ ставалъ въ паметь на смъртьта Манесова. Кръщението и Господнята вечеря били приети у тѣхъ като тайнства на избранитѣ.

Историята на **м.** е история на непрѣкжснжто гонение. Деоклетианъ, още въ 296 год. слѣдъ Р. Х., издалъ строги закони противъ тѣхъ, които Валентинианъ, Тео-

досий I и нѣколко монарси слѣдъ тѣхъ приповторили. Но въпрѣки заточенията, изгнанията, и смъртнитѣ наказания, прилагани обширно въ течението на 600 години, тѣ се распространили въ Персия, Индия, Египетъ, Византийската империя и западна Европа: благочестието на гръцката императрица Теодора иска разрушението имъ; нейната ревность жрътвува по́-вече отъ 100,000 м. Тѣ не исчезватъ, а се явяватъ, прѣобразувани, подъ името павликяне, и се распръскватъ въ много източни страни, между които и въ България. Италия, южна Франция, Испания и Германия сж били едно по друго срѣдища на привърженицитѣ на това вѣроисповѣдание. Богомилитѣ въ България, множеството секти въ Франция, като албигойцитѣ и други, въ XII-и и XIII-и вѣкъ, които сж се стремили да прѣобразуватъ пръквата, се били развили отъ манихейството; и тия секти не исчезнжли съвсѣмъ въ Балкански полуостровъ до завоеванието му отъ турцитѣ и въ западна Европа до реформацията.

Манихейство, отъ *соб. им.* Учение на Манеса и послѣдователетѣ му. Виж. *Манихеи.*

Маница (стар. *Магнезия*). Градъ въ азиятска Турция, айджински вилаетъ, 34 килом. на сѣв.-ист. отъ Смирна, на р. Сарабатъ (Хермусъ); станц. на желѣзницата отъ Смирна за Алашехиръ; 40,000 жит. Ржкодѣленъ градъ на копринени и памучни стоки. Хубави обществени сгради. М. се намира на мѣстото на старовремения лидийски градъ Магнезия, прочутъ по побѣдата на римлянетѣ, подъ прѣдводителството на Сципиона, надъ сирийския краль Антиоха III въ 190 г. прѣди Р. Х. — Въ старо врѣме е имало другъ градъ М., въ Кария, сега Гюзелхисаръ; другъ градъ М. е билъ гл. градъ на едноименна область въ Тесалия.

Маничъ. Русска рѣка, извира въ астраханската губерния и се влива въ Донъ; течение има само при устието; състои отъ непрѣкжснжто съединение на солени езера; образува хубави пристанища; 500 килом.

Мания, *гр.* Непрѣодолима страсть къмъ нѣщо, напр. *библиомания*, страсть къмъ книгитѣ; всѣка страсть, която докарва до полуда; прѣголѣмо пристрастие, едностранчивость. — **Маниякъ.** Безуменъ, обзетъ отъ една или нѣколко мании.

Манко-Капакъ. Основатель на империята на инкитѣ въ Перу, въ XI-и вѣкъ (кждѣ 1025). М.-К., главатарь на инкитѣ (виж. това име), по едно туземно прѣдание, билъ синъ на слънцето. Той съединилъ дивитѣ племена по брѣговетѣ на езеро Куско, просвѣтилъ ги и основалъ градъ Куско.

Манлий. Римски родъ патриции, отъ който на́й-забѣлѣжителни прѣдставителе сж: 1) *Маркъ* М. *Капитолинъ*, консулъ въ 392 прѣди Р. Х.; добилъ прѣкора си защото избавилъ Капитолий отъ нападенията на галитѣ; за да расположи къмъ себе си плебеитѣ, зелъ тѣхната страна въ борбата имъ съ патрициитѣ, които ги угнетявали; въ 381, обвиненъ въ омисъль да загради върховната власть, билъ хвърленъ отъ Тарпийската канара. Отъ тогава никой отъ Манлиеви не носилъ вече името Маркъ, като позорно име, име на измѣнникъ на рода си и на отечеството. 2) Лиций М. *Империосъ*, диктаторъ въ 361 прѣди Р. Х. 3) Титъ М. *Торкватъ*, Ли-

циевъ синъ, воененъ трибунъ въ 359 прѣди Р. Х., два пѫти диктаторъ и три пѫти консулъ; добилъ прѣкора си отъ обстоятелството, че убилъ въ единоборство въ една война среща галитѣ единъ великанъ галъ, и му зелъ златното огърлие (torques). Прѣзъ послѣдното си консулство, въ врѣме на една война съ латинитѣ, когато синъ му, въпрѣки заповѣдьта му, влѣзлъ въ единоборство съ единъ латинецъ и го побѣдилъ, **М.** заповѣдалъ да убиѭтъ сина му; отъ тогава изражението **М.-ва заповѣдь** захванѫло да значи строга заповѣдь.

Мансардъ *(Франсоа)*. Французски архитектъ, род. и умр. въ Парижъ (1598 – 1666), изнамѣрилъ *мансардитѣ*, единъ особенъ видъ покриви, врѣхътъ на които е токоречи равенъ, а странитѣ токо-речи отвѣсни. — **М.** *(Жюлъ Хардуенъ)*. Първий архитектъ и началникъ на строителнитѣ работи на Луи XIV, род. въ Парижъ въ 1645; умр. въ 1708; синъ на Фр. Мансардова дъщеря. Той е построилъ дворцитѣ: Клуни, Марли и Трианонъ, цръквата на инвалидитѣ и др.

Манъ. Французски градъ, 184 килом. (211 по желѣзн.) на югозап. отъ Парижъ, на Сарта; важна станц. на желѣзницата отъ Парижъ за Ренъ и Брестъ; 57,400 жит. Фабрики за шивни машини, искуствени цвѣтя, тютюноработилници и др. Кокошарство, което снабдява Парижъ съ кокошки, археологически музей, библиотека (55,000 т.) и др. Забѣлѣжит. сграда е съборната цръква, въ която е гробътъ на Беренгария сицилийска, сѫпрѫга на Ричарда Лъвово сърдце. — **М.** дава името си на една битва въ франц.-прусската война въ 1870-71, въ която французитѣ бидохѫ разбити съ загуба 20,000 плѣници.

Мантегаца *(Паоло)*. Италиянски лѣкарь и хигиенистъ, род. въ 1831 въ Монза; отъ 1860 билъ професоръ на патологията въ Павия, а отъ 1870 минѫлъ на катедрата въ Флоренция, която занимава и до сега. Освѣнь нѣкои специални научни изслѣдвания по медицината, написалъ е цѣлъ редъ книги съ популяренъ характеръ, прѣведени на много европейски езици, въ това число и нашия. Нашитѣ прѣводи сѫ нѣколко на Ж. Димитрова: *Нервний въкъ* (Русе, 1890); *Искусство да се живѣе дълго* (Русе, 1891); *Искусство да бѫдемъ щастливи* (Русе, 1893); *Лицемѣрний въкъ* (Русе, 1894); — други, *Физиология на любовьта*, прѣводъ на Н. Ионк.-Владикина (София, 1891); *Болна любовь*, прѣводъ отъ русски (Ст.-Загора, 1897); *Щастие и Трудъ*, прѣв. на капитанъ Е. Моллова (Чирпанъ, 1898); *Бѫдещето човѣчество*, прѣв. на Новоселски (Варна, 1899). Освѣнь това, **М.** е пѫтувалъ много по южна Америка, Лапландия и Индия, и е написалъ очерки на тия страни възъ основа на личнитѣ си впечатления. Всичкитѣ му съчинения се отличаватъ съ блескаво изложение, а заедно съ това и съ многословие.

Мантилъ, *фр.* Дамска тънка горна дрѣха отъ копринен платъ или отъ тантела.

Мантия, *гр.* Тържествена безрѫкавна горна дрѣха, която си намѣтатъ царствуѭщи особи.

Манто, *фр.* Широка и безрѫкавна горна дрѣха, която госпожитѣ носѭтъ зимѣ.

Мантуа. Италиянски градъ (Ломбардия), на р. Минчио, 130 килом.

на юго-ист. отъ Миланъ, 12 килом. на сѣв. отъ лѣвия брѣгъ на По; станц. на желѣзницата отъ Модена за Веронъ, съ клонъ за Кремона; 28,048 жит. (отъ които 3,000 евреи). **М.** е едничкий италиянски градъ, който има значителна пропорция евреи между населението си. Тоя градъ по укрѣпленията си е една отъ най-силнитѣ крѣпости въ Европа; нъ блатата му, горитѣ му, укрѣпенитѣ му канали покварятъ въздуха му, та отдалечаватъ отъ него населението. **М.** е билъ нѣкога столица на херцогство, на което послѣдний херцогъ отъ дома на Гонзагитѣ умрѣлъ бездѣтенъ въ 1708, когато херцогството паднжло въ австрийски ржцѣ. Австрия го отстжпила съ други италиянски владѣния въ 1866.

Ману, *инд.* Въ индийското прѣдание, родоначалникътъ въ човѣшкия родъ.

Manu militari, (лат., соб. знач. съ *военна ржка*). Съ военна сила, насилствено.

Manu forti, *лат.* Съ силна ржка.

Манхаймъ. Градъ въ велико дукство Баденъ, 65 килом. на сѣв. отъ Карлсруе, при вливането на Некеръ въ Рейнъ, слѣдъ Келнъ и Кобленцъ най-важний градъ на Рейнъ; 61,210 жит. Градъ правилно и добрѣ построенъ; важно търговско срѣдоточие на Баденъ.

Манцони *(Александро).* Славенъ италиянски поетъ, роденъ въ 1784 въ Миланъ отъ благородно семейство; баща му билъ графъ Манцони, а майка му даровита дъщеря на забѣлѣжителния ученъ маркизъ Бекария. Първитѣ му лирически стихотворения се посрѣщнжли съ всеобщо удивление (1806-10). Единъ отъ най-горещитѣ поклонници на трагедиитѣ му въ странство билъ Гете; и отъ тия трагедии най-знаменитата е Il conte di Carmagnola (Миланъ, 1820). Ала главний **М**-въ трудъ е историческата му нувела I promessi sposi (Миланъ, 1827, 3 т.), прѣведена на французски, нѣмски, английски и др. езици, — която отворила нова ера за италиянския романъ. Тая нувела изобилва съ интересни очерки на народни и мѣстни италиянски обичаи, и на исторически събития. **М**-вата ода Наполеону (1823) е благородна по мисъль и дикция. Напокошнитѣ години отъ живота си поетътъ прѣкаралъ въ пълно осамотение. Едно пълно издание на **М**-тѣ трудове, 5 т., е обнародвано отъ Ник. Томазео (Флоренция, 1828-29). **М.** умр. въ 1873.

Манчестеръ. Първий фабриченъ градъ на Англия, срѣдоточие на памучната промишленость, на р. Ируелъ (притокъ на Мерсей), 265 килом. на сѣв.-зап. отъ Лондонъ и 48 килом. на сѣв.-ист. отъ Ливерпулъ, въ центра на канали [прочутий Бриджуотжрски каналъ скача **М.** съ Ливерпулъ] и на една мрѣжа желѣзни пжтища за Ливерпулъ, Лондонъ, Хжлъ, Лидсъ, Шефилдъ и др.); 511,000 жит. съ градъ Салфордъ, който е долѣпенъ до **М.** Въ памучнитѣ фабрики, нѣколко стотини, работятъ 60,000 души, на които заплатитѣ на седмица прѣсмѣтатъ на 750,000 лева; тия фабрики изработватъ $^3/_5$ отъ памучнитѣ платове на Великобритания. Около 7,000 искусни механици, на които помагатъ около 1,500 работници, постоянно работятъ да произвождатъ парни машини, станове и други машинни орждия. Важни

сѫ и фабрикитѣ за копринени стоки, хартия, химически вещи и др. Силното развитие на индустриалния си животъ М. длъжи на парната машина, изнамѣрена тамъ въ 1789, и на близостьта на каменновжглищнитѣ рудници. Чрѣзъ ливерпулското пристанище, желѣзницитѣ и каналитѣ М. е, така да се каже, въ търговски сношения съ всички точки на земното кльбо. Стойностьта на манчестерската търговия се е прѣсмѣтала на 8 милярда лева. — Малко е извѣстно за старата история на М.; той е билъ може-би Mancunium у римлянетѣ, а забѣлѣжително мѣсто станѫлъ въ XI-и вѣкъ. — **Манчестерска школа** е името, което даватъ на една силна партия въ Англия, която е противъ всѣка намѣса на държавата въ икономическата область и която прѣпоржчва свободната конкуренция, неутралностьта, мирътъ à fout prix, каквото другоземнитѣ тържища да оставатъ постоянно отворени за англійскитѣ индустриални произведения.

Манчова буна. Виж. *Берковски възстания.*

Манчовъ *(Д. В.)*. Единъ отъ двамата наши книгоиздатели и книжовници (виж. *Дановъ)*, които сѫ направили драгоцѣнни услуги на новобългарската книжнина и възраждане, па и сега сѫ главнитѣ прѣдставители на книжовната промишленость у насъ.

М. е роденъ въ Батакъ въ 1834 г. отъ първа ржка родителе. Въ раннитѣ си години, до 13-14-годишна възрастъ, се училъ въ родното си мѣсто нáй-напрѣдъ при прочутъ на тогавашното учение учитель, *Хаджи Найденъ Татаръ-Пазарджичанинъ*, а послѣ при други негови прѣемници въ баташкото училище. Тия учителе за врѣмето си били нѣщо като слависти и М. при тѣхъ се училъ пó-вечето церковно-словѣнски езикъ съ граматика отъ Мразовича (печатана въ Будинъ). Шестнадесетгодишенъ, той станѫлъ *подидаскалъ* (подъучитель) въ Т. Пазарджикъ, дѣто училъ дѣцата по ланкастерската метода, и сѫщоврѣменно зималъ уроци по нѣкои прѣдмѣти отъ тогавашния главенъ учитель *Юрданъ Неновъ*. Прѣзъ това врѣме той се ровилъ цѣли нощи въ училищната библиотека, която била богата съ русски книги; и на тая библиотека длъжи той главно самообразованието си.

Двадесетгодишенъ, той става самостоятеленъ учитель и едно по друго учителствува нѣколко години въ Радилово, Т. Пазарджикъ, Батакъ, Перущица и Пловдивъ. На 20-годишната му възрасть подкача и книжовната му дѣятелность, когато издава първа книга *Церковно пѣснопѣние* (псалтикия). Прѣзъ учителствуването си той видѣлъ на опитъ, че ланкастерската метода въ педагогическо отношение не постига цѣльта, която се гони въ началното учение, и у него се породила мисъль да направи едно прѣобразование въ това учение, та се заловилъ да напише пръвъ буквaрь по *гласната метода*, нарічана и *звучна*. Скоро слѣдъ това той изработилъ по сѫщата метода и читанки, на които далъ име *Бащинъ Езикъ*.

Въ 1862 М. напуща учителството и се залавя за книжарство, като отваря втора книжарница въ Пловдивъ. Първитѣ си изработени книги той печаталъ въ Цариградъ, дѣто по необходимость ходилъ самъ. Една година той закъснѣлъ да приготви книгитѣ си за узун-

джовския панаиръ, та билъ принуденъ, за да пристигне панаира, да земе отъ печатницата книгитѣ си на кóли и да ги подвръзва самъ денѣ въ талигата по пѫтя за Узунджово и нощѣ въ ханищата. Тоя епизодъ изъ М-вия животъ е единъ отъ стотинитѣ, които поясняватъ мѫчнотиитѣ на тогавашното книжарство. Картината би била пó-пълна, ако се прѣнесемъ мисленно въ онова врѣме и си прѣдставимъ М. на кираджиски конь съ товали пълни съ книги, че кръстосва нáдлъжъ и нá-ширъ тогавашнитѣ български вилаети въ Турция, ходи отъ градъ на градъ и отъ село на село, подканя сънародницитѣ си да си отварятъ училища, читалища или ученолюбиви дружества, учи учителетѣ какъ да прѣдаватъ по гласната метода, и за всичко това метé праха на всѣкой ханъ.

Когато М.-вата пловдивска книжарница понапрѣднѫла, той отворилъ една подобна въ Свищовъ и друга, *първа* книжарница въ Солунъ, която помогнѫла много за распространението на просвѣщението въ Македония. Интересно е, че надписътъ на солунската книжарница: *книжарница на Д. В. Манчовъ въ Пловдивъ, Свѣщовъ и Солунъ* билъ изработенъ въ Вѣна съ златни букви. Единъ такъвъ надписъ не могло да не вдъхнува патриотическа идея не само на солунскитѣ българе, а и на всички ония изъ областьта, които по работа посѣщавали града. Нъ отъ друга страна, тоя надписъ билъ трънъ въ очитѣ на гръцитѣ, които и така гледали всѣкога да пакостѧтъ на българскитѣ книжарници, тогава срѣдищата на книжовницитѣ у насъ изобщо и заведенията, отъ които се распространявали вредъ изъ страната български учебници и книги за прочитъ, рѫководства, харти и др.

Отъ 1865 М. почва да печата книгитѣ си въ Браила и въ Вѣна. Въ австрийската столица неговата любознателность го накарала да се запознае съ учения славистъ *Миклошича*, отъ когото и почерпилъ много полезни вдъхновения. Слѣдъ срещитѣ си съ тоя филологъ почнѫлъ той да употрѣбява едно правописание въ книгитѣ си, различно отъ тогавашното, нъ такъво каквото министерството на просвѣщението сега залѣга да въведе. Така, напр., той пръвъ замѣнилъ ы съ *и*, ѧ съ *е*, і съ *и*, и т. н.

Въ Пловдивъ М. билъ ревностенъ проповѣдникъ на българщината, за което пловдивскитѣ гръкомане особено го ненавиждали, и го клеветили прѣдъ турцитѣ. Въ 1875, въ врѣме на *Заарското* (виж. това име) възстание, той билъ подозрѣнъ отъ турскитѣ власти за участникъ въ движението, та билъ грабнѫтъ и откаранъ въ вериги въ Стара-Загора прѣдъ испратената отъ Цариградъ по испититѣ на бунтовницитѣ комисия. Отъ тамъ той билъ закаранъ подъ стража въ Одринъ, дѣто излѣжалъ два мѣсеца уединенъ въ влаженъ каушъ. Освободенъ, той се завръща въ Пловдивъ; нъ за да избѣгне пó-нататъшната опасность, забѣгва въ Букурещъ.

И тамъ той не сѣдѣлъ миренъ. Събралъ се съ тамошнитѣ емигранти и подъ име *Д. Весеминовъ* подкачилъ да издава вѣст. *Стара Планина*. Въ сръбско-турската война той билъ единъ отъ дѣйцитѣ по прѣпращането на нашитѣ доброволци, които воюваха въ Сръбия среща турцитѣ. Въ Букурещъ той издалъ въ това врѣме пръвата

книга стихотворения на поета Вазова, *Пръпорецъ и Гусла*.

Когато руситѣ, въ 1877, прѣминжхж Дунавъ, М. се завърнж въ България и подкачи изново книжовната си дѣятелность. Въ това врѣме, слѣдъ раздѣлата на Източна Румелия отъ Княжеството, създаде той въ Пловдивъ вѣст. *Народенъ Гласъ*, съ програма да крѣпи тежненията на народа къмъ обединение. Тоя вѣстникъ трая прѣзъ цѣлия седемгодишенъ периодъ на румелийското управление.

Прѣзъ 40-годишното си книжарство М. е издалъ голѣмо число книги, много отъ които сж написани, стъкмени или прѣведени отъ самаго него. Само изработенитѣ отъ него книги, на които бройтъ е толкова голѣмъ, че той вече го не помни, биха съставили една библиотека. Ала той всѣкога е билъ, па и сега е нáй-много извѣстенъ съ своя *Бащинъ Езикъ*, букварь и редъ читанки за дѣцата, които сж издържали вече до сега 36 издания и сж познати и на мало и на голѣмо. Кой въ дѣтинството си не се е училъ по *Бащинъ Езикъ*, кой не знае тоя редъ книжки, написани въ лека форма на чистъ български езикъ и съ гладъкъ слогъ, книжки, на които расте вече поколѣние слѣдъ поколѣние? Наистина, самото нѣщо, че тоя учебникъ е извикалъ толкова си подражания и поддѣлки, показва нáй-ясно колко широко е неговото распространение въ отечеството ни и съ каква огромна популярность се ползува; и нáй-забѣлѣжителното е, че на единъ самоукъ, въ слѣпитѣ врѣмена у насъ, хрумнжло на умъ да напише такъвъ букварь по нова метода, който е станжлъ токо-речи незамѣнимъ, — който и сега, слѣдъ 30-годишенъ животъ, оставя далеко задъ себе си буквaретѣ на учени, педагози, университанти и други. Причината на М.-та сполука се крие въ това, че той всѣкога е умѣлъ да върви съ врѣмето си, владѣлъ е езика си пó-добрѣ отъ съврѣменнитѣ нему многобройни подражатели и съревнователе, избиралъ е сюжетитѣ си изъ народния животъ, па и чуждото е обличалъ въ чисто българска прѣмѣна. Историята на М-вия прочутъ букварь, както ѭ излага критикътъ на досегашнитѣ наши буквaре, наший педагогъ Ст. Заимовъ, въ съчинението си *Методика на български езикъ* (Пловдивъ, 1898, 2-ро изд., ч. I), е много интересна. Въ свръска съ тая история, г-нъ Заимовъ прави една бѣлѣжчица и твърдѣ забавна, и високо поучителна за многоученитѣ мжже. Всѣкой ще оцѣни тая бѣлѣжка, когато знае, че наший книжовникъ Момчиловъ, за когото е дума въ неѭ, е билъ ученъ българинъ съ русско образование. Ето самата бѣлѣжка:

«Букварьтъ на Момчилова и букварьтъ *Бащинъ Языкъ* на Д. В. Манчова сж печатани [въ Вѣна] въ една и сѫща печатница (Л. Соммеръ) и въ една и сѫща година (1869). По расказитѣ на Д. В. Манчова, Момчиловъ и Манчовъ, когато се печатали буквaретѣ, живѣли въ едно жилище, хранили се на една трапеза, печатали въ една и сѫща печатница и по цѣли дни се прѣпирали за педагогическото достойнство на буквaретѣ си. Момчиловъ се присмивалъ Манчову, че редилъ «шаренъ букварь,» какъвто имали нѣмцитѣ и глупавитѣ хървате и съ нѣкаква си педагогическа надутость турялъ високо своя букварь надъ всичкитѣ буквaре на свѣта. Момчиловъ не могълъ да разбере, какъ така може въ букваря да се турятъ и ржкописни думи? И какъ така обучението на четене да се свързва съ обучението на писане? Манчовъ се досѣщалъ, че наредбата, по която е р·дилъ букваря си Момчиловъ, е много пó-стара

и отъ Ланкастеровата метода, присмивалъ се Момчилову и наричалъ буквара му «дѣдо адамовски.» Разликата между буквара *Бащинъ Языкъ* на Манчова и буквара на *Момчилова* е такъва, каквато е разликата между *рибения буквар* на Берона и буквара на Неновича, сир. Манчовъ е вървѣлъ по стѫпкитѣ на съврѣменницитѣ си, а Момчиловъ се е върнѫлъ 250 години назадъ отъ епохата си.»

И до сега **М.**, ако и въ напрѣднѫла възрасть, е единъ отъ неуморимитѣ работници въ нашото книжовно поле. Въ 1894 той стъкми и издаде *Учебенъ Исторически Атласъ* съ изображения на паметници отъ искусството и бита на старитѣ и новитѣ народи. Съ тоя си трудъ той удовлетвори една чувствителна нужда въ нашитѣ училища, които се лишаваха отъ пособие за изучване всеобщата и българската истории. Слѣдъ него той даде на книжнината ни нѣколко други книги за отдѣленията и класоветѣ. **М.** е изработилъ въ послѣдно врѣме пъленъ *Исторически Атласъ*, гравиранъ и готовъ за печатъ, и сега работи *Ръчникъ на старо-български езикъ*.

И тоя толкова трудолюбивъ нашъ книжовникъ, който така патриотически е испълнилъ длъжностьта си и въ литературно и въ политическо отношение, па и съ скромностьта си е примѣръ за подражание, насмалко щѣше да стане жрътва на неразборията на нашитѣ политикани. Прѣзъ терора, който настанѫ въ България слѣдъ *9-и августъ* (виж. *Августъ, 9-и*), когато агентитѣ на властьта отидоха до крайностьта да търсѭтъ и искореняватъ изъ душата на хората убѣжденията имъ, той биде принуденъ да земе закона въ ржцѣтѣ си и единъ може-би отъ всички български граждане заврѣгнѫ пушката си и защити гражданскитѣ си права, нáй-светото отъ тѣхъ, неприкосновеностьта на дома. Съ перспективата прѣдъ себе си да бѫде влѣченъ по участъцитѣ и поруганъ както толкова наши видни сънародници въ онова врѣме, той прѣдпочете да умре и благодарение на пъргавината и сърдчеността си не остави една възвилнѣла полиция да се подиграе съ честьта му. Dura lex sed lex (законътъ е строгъ, нъ е законъ) и беспрѣкословното подчинение, което това правило изисква, си е на мѣстото, когато властьта испълнява законнитѣ си права и длъжности; нъ всѣкой гражданинъ има право съ оржжие въ ржка да се противи на агенти на властьта, когато тѣ вършѫтъ надъ него беззаконие.

Справедливостьта изисква да се каже, че **М.** е ималъ въ сѫпружгата си, г-жа *Злата*, достойна помощница въ книжарството. Тя е дѣлила неговата сѫдбина въ тежкитѣ врѣмена, дори и забѣгнѫла съ него въ Румжния. Ала, за жалость, тя е испатила отъ сънародници, каквото не е прѣтърпѣла отъ ржцѣтѣ на турцитѣ: за да отърве мжжа си, въ врѣме на нападението на дома имъ, за което е дума пó-горѣ, тя е била бита до смъртъ; кръвь е текла отъ устата ѝ. Нещастната всѣкога сълзи рони, кога расказва това си патило, което се е отразило пагубно на здравието ѝ.

Манчу. Връхъ въ Рила-планина, въ съединението ѝ съ Родопитѣ; 2,157 метра надъ морското равнище. Въ тоя връхъ сѫ изворитѣ на Марица.

Маншонъ, *фр.* Коженъ валякъ, въ който госпожа или госпожица си муши зимѣ, кога излиза вънъ, ржцѣтѣ.

Маонъ (сегашното му име *Майнъ*). Староврѣмененъ градъ въ Иудея, 11 килом. на юго-ист. отъ Хевронъ. — **Маоняне, маонци.** Едно арабско племе, побѣдено отъ Озия; прѣдполагатъ, че е обитавало Маонъ и околностьта му *(Библ.)*.

Мара, Марга, Мариго (Мария). Име на три княгини, гръцка, българска и сръбска, на които сждбата е била еднаква, именно *Мариго Кантакузинова*, *Мара* или *Марга Шишманова* и *Мара Бранковичъ*. Първата била дъщеря на гръцкия императоръ и писатель Иоана Кантакузина, оженена за брусенския султанъ *Орхана*, отъ която се добилъ *Мурадъ I*; втората била сестра на българския царь Ивана Шишмана, оженена за *Мурада I*; отъ тоя бракъ се добилъ *Баязидъ I*. Третата била дъщеря на сръбския князъ Юрия Бранковича, който ѫ оженилъ за *Мурада II*, и чийто синъ билъ Мохамедъ II, завоевательтъ на Цариградъ. Името Марга, Мара, Мария се е упазило като много популярно въ народната поезия на българетѣ, сърбетѣ и гръцитѣ; и историческитѣ изслѣдователе се затрудняватъ да опрѣдѣлятъ коя отъ тѣхъ се има прѣдъ видъ въ пѣснитѣ на тоя циклъ, понеже сждбата имъ въ нищо не е различала: тѣ всичкитѣ били на сила оженени отъ бащитѣ или братята си за турски султани, ала пакъ, съгласно съ историята, и съ народната поезия, тѣ продължавали до края на живота си да пазятъ свето народната си вѣра, па и да бержтъ грижа прѣдъ мощнитѣ си сжпружи или въцарени синове мохамедане за единоплеменния и едновѣрния си народъ; освѣнь това, явно е, че тѣ сж се застжпяли за всички православни християне въ новото царство: вдовицата отъ султана Мурада II, сърбска **М.**, която се ползувала съ искренно синовно почитание отъ страна на Мохамеда II, исходатайствувала неговото позволение за монаситѣ да прѣнесжтъ отъ Търново въ опустошения Рилски монастирь мощитѣ на св. Ивана Рилски. Любопитни грамоти на сърбска **М.** се намиратъ у Ф. Миклошича: Monumenta serbica, *etc.* Колкото за Мара, българската княгиня, султанъ Мурадова сжпружа, за да разберемъ ревностьта и грижитѣ ѝ за християнскитѣ народи, подвластни на турцитѣ, доста е да припомнимъ султанъ Мурадовото прѣдложение въ народната пѣсень

Царь Мурадъ Мари думаше:
«Хайде се, Маро, потурчи,
Бѣла кадына да станешъ,
На високъ чардакъ да сѣднешъ,
Жълти жълтици да бросишъ»

и Мариний отговоръ, че прѣди да приеме султанското прѣдложение, султанътъ трѣбва *да освободи раята*.

Марабу, *араб.* Голѣма птица съ хубави пера, въди се въ Сенегалъ. Перата на тая птица се употрѣбяватъ за украшения на женски накити, особено на капели, и тѣ се наричатъ *Марабу*.

Марага. Персидски укрѣпенъ градъ, 80 килом. на югъ отъ Таврисъ; 15,000 жит. Тоя градъ е билъ столица на монголски ханъ Хулаку, Ченгисъ-хановъ внукъ, въ XIII-и вѣкъ. Тамъ живѣлъ и прочутъ астрономъ Насжръ—Единъ, комуто Хулаку съградилъ обсерватория. Остатки отъ тая обсерватория сж се упазили и до сега. Въ околностьта на **М.** се вади мраморъ, който на тънки просвѣтливи плочи се употрѣбява въ цѣла Персия.

Мара-Гидия. Единъ отъ тритѣ най-високи върхове на Стара-планина [другитѣ *Фердинандовъ връхъ* и *Кадемлий*], при Карлово; 2150 метра надъ морското равнище.

Маражо. Голѣмъ о-въ при сѣв.-източния брѣгъ на Бразилия, между устията на Амазонъ и Пара; простр. 52,800 чет. килом. и насел. 20,000 жит. Тоя о-въ е най-голѣмий на Бразилия и на южна Америка, безъ изключение дори и на Огнена Земя. Земята, равна, е едвамъ 30 сантим. по-горѣ отъ равнището на високитѣ блата. Въ сѣв.-източната часть се хранятъ много стада добитъкъ.

Маразмъ, *гр.* Въ *медиц.* изнурение, истощение на жизнените сили, дрѣхлость.

Маракаибо. Укрѣпенъ приморски градъ въ Венезуела, на протока, който съединява езеро Маракаибо съ Мараканбски заливъ, 32,000 жит. Търговия съ кафе, сурови кожи, кокосови орѣхи. — 150 килом. надлъжъ и 100 наширъ. — Заливътъ е часть отъ Антилско море, която се вдава въ матирека 190 килом.

Маранхао или *Санъ-Луи де М.* Укрѣпенъ градъ въ сѣверна Бразилия, гл. градъ на едноименнъ о-въ и на едноименна область, която се прѣдѣля на сѣверъ съ Атлантически океанъ; 2,200 килом. на сѣв. отъ Рио-де-Жанейро; 35,000 жит. **М.** е най-добрѣ построений градъ въ Бразилия. Прѣзъ него се изнасятъ памукъ, кожи, оризъ, тапиока, какао, захарь, салсепарила и др. Тоя градъ е основанъ въ 1612 отъ французитѣ. — Обл. **М.**, 1000 килом. надлъжъ и 700 килом. на-ширъ, има 360,000 жит. — О-въ **М.** има 160 килом. околовръстъ.

Маранъ-ата. Двѣ сирийски думи, които значатъ «Господь нашъ иде». Прилагали сж се при проклинане, за да се покаже, че проклетията непрѣменно ще постигне оногова, който е подъ нея *(Библ.)*.

Маратонъ. Въ старо врѣме, едно село на източното крайбрѣжие на Атика, 31 килом. на сѣв.-ист. отъ Атина, сега наричано *Врана;* въ полето, на което това село дало името си, атинянетѣ, подъ началството на Милтиада, одържали надъ персянетѣ въ 490 прѣди Р. Х. една отъ най-славнитѣ побѣди въ историята. — Маратонско поле е около 9 килом. на-длъжъ и 5 килом. на-ширъ, съ планина на зап., блата на сѣв. и на югъ; само откъмъ истокъ е отворено къмъ морето. Староврѣменнитѣ писатели различатъ много въ прѣсмѣтането численността на нападателетѣ. Платонъ казва, че персянетѣ били до 500,000; Трогъ Помпей — до 600,000, а Корнелий Непосъ казва, че тѣ били 100,000, съ 10,000 конница. Това послѣдното прѣсмѣтане е вѣроятно близу до истината, понеже е съгласно съ Херодотовото казване, че цѣлата персидска войска се прѣнесла на 600 кораба, отъ които всѣкой носелъ по 200 души. Всичкитѣ писатели сж съгласни, че гръцитѣ били 10,000; ала на гръцитѣ помагали доста робетѣ имъ, които не влизатъ въ 10-тѣ хиляди. Сполуката на гръцитѣ се длъжала на тѣхната строга дисциплина и на Милтиадовия воененъ гений; въ сравнение съ гръцката сила персянетѣ били една необуздана тълпа. Персянетѣ изгубили около 6,400 души; а атинянетѣ само 192, между които двама генерали и нѣколко висши офицери.

Маратъ *(Жанъ)*. Единъ отъ нáй-безчестнитѣ характери на французската революция, род. въ 1744 отъ протестантски родители, въ Бодри, въ Невшателъ (Швейцария). **М.**, лѣкарски синъ, добилъ добро образование въ бащиния си домъ; прѣкаралъ пó-вече отъ 10 години въ Англия и Холандия; заявилъ се тамъ съ единъ редъ книги и брошури, които изведнжшъ му създали многобройни неприятеле чрѣзъ страстностьта на тона и рѣзкитѣ нападки на авторитетитѣ. Въ 1773 издалъ книгата: De l' homme (Амстердамъ), която го увлѣкла въ една полемика съ Волтера; подиръ неж дошла революционна брошура: The chains of slavery *(Вериигъ на робството*, Лондонъ, 1774; франц. издание Les chaines de l' esclavage, Парижъ, 1792 и отпослѣ). На това врѣме се отнасятъ нѣкои негови трудове по естественитѣ науки, оцѣнени отъ парижската академия. Въ 1780 той прѣдставилъ на конкурсъ своя Plan de legislation criminelle, въ който се доближава до школата на криминалиститѣ човѣколюбци; въ тая книга напада смъртното наказание. Като се изказва въ духа на просвѣтителната епоха за правата на долнитѣ класове, той прокарва, между друго, мисъльта, че никой не трѣбва да притежава по право излишенъ имотъ, доклѣ има люде, които се нуждаѣтъ отъ насущния. Влиянието му надъ долнитѣ класове станжло твърдѣ голѣмо.

Въ 1789 М. почнжлъ да издава вѣст. Ami du Peuple (Приятель на Народа), който излизалъ до самата му смъртъ подъ разни имена. *Приятельтъ на Народа* шибалъ еднакво и кралевското семейство, и министритѣ, и депутатитѣ, и много помогнжлъ за распространението между народа, особено въ Парижъ, на крайно революционния фанатизмъ; народътъ се трупалъ на навалици да го чете. Съдържанието и ожесточений тонъ на вѣстника извикали противъ **М.** сждебни прѣслѣдвания. **М.** се крилъ изъ зимницитѣ, дори и побѣгнжлъ въ Англия. Ала тия гонения му дали само още пó-голѣма енергия и го направили пó-свирѣпъ: назначенъ членъ въ надзирателния комитетъ на Комуната, той приготвилъ септемврийския сѣчъ, всрѣдъ който билъ избранъ членъ на народното събрание; нъ когато се явилъ въ събранието билъ приетъ токо-речи съ всеобщи изрази на отвращение. Никой не желаялъ да сѣди до него и колчимъ ставалъ да говори, все се дигалъ шумъ. Въ вѣстника си, сега Journal de la République, той настоявалъ върху необходимостьта да се обнови обществото съ принасянето въ жрътва 270,000 глави на измѣнницитѣ (привърженицитѣ на стария режимъ). Това искалъ той и въ народното събрание, което осждило Лудовика XVI, като заявявалъ, че ако това не се приеме, той ще иска пó-вече. Сега той обърнжлъ всичката си дѣятелность къмъ унищожението на жирондиститѣ (виж. това име), които непрѣстанно клеветилъ. Прѣзъ априлъ, 1793, **М.** прокаралъ страшния законъ срѣща подозрѣнитѣ, по силата на който 400,000 души били хвърлени въ затворитѣ.

Робеспиеръ, Дантонъ и **М.** били сега триумвиратътъ, който държалъ въ ржцѣ Франция. Нъ на 1 юл., 1793, **М.** билъ прободенъ у дома си отъ Шарлота Корде (виж. това име), млада французойка, която

съчувствувала съ гонените жирондисти, и се ужасавала отъ чудовищностите на якобинцитѣ. Слѣдъ това събитие се извършили нѣкои отъ най-лошитѣ звѣрства въ царуването на терора; потоци кръвь потекли, както казвали, до душата на М., чийто ликъ, съ зинжли рани, исписанъ отъ Давида, се извадилъ на показъ въ Лувръ, и послѣ закачилъ, въ народното събрание; въ сжщото врѣме се постановило да се поддържа на счетъ на държавата М-та хазайка, за която М. се билъ вѣнчалъ «единъ прѣкрасенъ день, въ присжтствието на слънцето.» М-тѣ смъртни останки, прѣнесени въ Пантеона, били изгонени отъ тамъ на другата година, и портретътъ му махнжтъ отъ народното събрание. Изводи изъ М-тѣ съчинения сж напечатани отъ *Vermorel* (Oeuvres de Marat, 1869), а една подробна биография е написана отъ Alfred Bougeart (*Marat*, 1865).

Марашъ (Germanica Caesarea). Градъ въ азиятска Турция, въ халеп. вил., 154 килом. на сѣв.-зап. отъ Халепъ и 100 килом. на зап. отъ Евфратъ; 20,000 жит. (отъ които половината арменци). М. е гл. градъ на едноименен санджакъ, който отговаря на една часть отъ Мала-Армения. Домашно тъкачество (вълнени и памучни платове) и златошити и среброшити работи, изработвани отъ женитѣ. Около 20 джамии и 10 църкви. Католич. и армерико-протестантски мисии.

Марбургъ. Австрийски градъ (Щирия), 60 килом. на юго-ист. отъ Грацъ, на Драва; станц. на желѣзницата отъ Грацъ за Щайнбрюкъ, съ клонъ за Клагенфуртъ; 17,700 жит. Търговия съ жито и вино, произвождани въ окржга. Съборна църква, съ хубава висока кула и старъ замъкъ.

Марбургъ. Прусски градъ (Хесенъ-Каселъ), на Ланъ (притокъ на Рейнъ), на желѣзницата отъ Каселъ за Гисенъ; 11,225 жит. Фабрики за дребни желѣзни и оловени издѣлия. Прочута *Елисаветина църква*, шедевръ отъ готическа архитектура, въздигнжта отъ 1235 до 1285. Университетъ, първий германски университетъ основанъ отъ протестанти въ 1527; притежава библиотека съ 120,000 т. — Въ 1529 реформаторитѣ Лютеръ и Цвингли държали въ М. прочутъ съборъ върху прѣсжществението.

Марганецъ, *лат.* Минералъ, който съдържа метала манганъ; употрѣбява се за разни производства, особенно за добиване кислорода.

Маргаринъ, *лат.* Твърдо, масловидно вещество, което се намира въ лойта, маслото и др. Често въ странство маслото прѣправятъ съ м Тая измама се познава като се растопи съмнителното масло. Маслото се топи на 35 градуса, м. само на 70, спр. много по́-бавно.

Маргарита *Валдемарова*, род. въ Копенхагенъ въ 1353, оженила се въ 1363 за норвежския краль Хакена VIII. Управлявала Дания, слѣдъ смъртьта на баща си, Валдемара III (1376), и Норвегия, слѣдъ смъртьта на мжжа си (1380), като регентка за Олафа, сина си, послѣ за Ерика Померански, внука си. Повикана отъ шведитѣ, тя разбила и заробила, въ Фалкепингъ, Алберта Мекленбургски (1388). Тогава се осжществила федерацията на тритѣ скандинавски държави, благодарение ней, осветена съ Калмарското съ-

единение (1397), което по-сетнѣ развалила ревностьта на съжзенитѣ народи. **М.** умрѣли въ 1412.

Маргиланъ. Градъ въ русски Тюркестанъ (срѣдна Азия), 237 килом. на юго-ист. отъ Ташкентъ, 65 килом. на юго-ист. отъ Хокандъ, на р. Шахъ-и-Марданъ; 26,000 жит., по-вечето сарти; има и русски таджици и евреи. Платове отъ камилска козина. Доста голѣма търговия съ чай и фарфоръ. **М.** е избранъ отъ русскитѣ власти за гл. градъ на Фергана, поради здравостьта на климата му и срѣдоточното му положение; ала русский градъ, подъ име *Ново-Маргиланъ*, се строи 16 килом. на югъ отъ стария **М.**

Мардинъ. Градъ въ диарбек. вилаетъ, 90 килом. на юго-ист. отъ Диарбекиръ, на южния склонъ на Караджадагъ; 15,000 жит., повече отъ половината християне отъ разни секти (халдейци, сирийци, яковити, арменци, протестанти, католици), останжлитѣ кюрди мохамедане. Евреитѣ иматъ синагога. Яковитский патриархъ живѣе въ ближния монастирь Сафранъ. Мардинки сж прочути по хубостьта си. **М.**, мжчно достжпенъ градъ, е важенъ стратегически по близостьта на прохода, който съобщава Диарбекиръ съ Месопотамия.

Мардоний. Персидски генералъ, зетъ на персидския царь Дария, прѣдвождалъ Ксерксовитѣ войски въ Гръция въ 496 прѣди Р. Х., покорилъ Тракия и Македония, нъ билъ разбитъ при Термопили и Саламинъ, а слѣдъ това въ една битва при Платея потърпѣлъ пълно поражение и билъ убитъ (479).

Мардохей. Прочутъ еврейнъ, чиято внука Естирь се оженила за персидския царь Асуира (виж. *Естирь*). **М.**, за откриването си единъ заговоръ среща царя, билъ направенъ неговъ пръвъ министръ (V-и вѣкъ прѣди Р. Х.).

Маренго. Село (съ 2000 жит.) въ сѣверна Италия, въ александрийската пиемонтска область, между Александрия и Тортонъ, расположено всрѣдъ обширни гори. **М.** е било сцена на една паметна битва, въ която една французска войска, подъ начал. на консула Бонапарта, и малко по-вече отъ 20,000, поразила 32,000 австрийци, подъ начал. на генер. Меласа, на 2 юн. 1800, вслѣдствие на което французетѣ се утвърдили въ цѣла горна Италия.

Марианси о-ви или *Ладрони*. Най-сѣверний купъ о-ви, въ Австралия, на ист. отъ Филипинскитѣ; простр. 1145 чет. килом. и насел. 8,665 жит. Главнитѣ о-ви сж Гуамъ и Санта Ана. Гл. произведения: оризъ, царевица, памукъ и синило. **М.** о-ви били открити въ 1521 отъ Магелана; сегашното си име добили въ честь на кралица Мария Ана австрийска, жена на Филипа IV, испански краль, който испратилъ тамъ мисионере въ XVII вѣкъ. *Агања*, въ о-въ Гуамъ, е гл. градъ на тоя архипелагъ, който е владѣние на Испания.

Марий. Прочутъ римски генералъ, синъ на простъ земедѣлецъ, роденъ въ с. Цереате, близу до латинския градъ Арпинумъ, въ 157 прѣди Р. Х. Служилъ съ голѣмо отличие подъ Сципиона Африкански Млади, който за храбростьта му дори го сочилъ за свой прѣемникъ. Въ 119 билъ избранъ трибунъ на народа, чиито права отстоявалъ доблестно среща посѣгателствата на благородницитѣ. По-сетнѣ се оженилъ за Юл. Цѣзарева леля, и въ 109

придружилъ Метела въ Африка. Подиръ 2 години билъ избранъ консулъ, и натоваренъ да води войната среща Юсурта, надъ когото одържалъ окончателна побѣда въ 106 пр. Р. Х. Отъ това врѣме зима началото си враждата между него и Л. Сула, тогава неговъ квесторъ, която по́-сетнѣ докарала толкова ужаси. Между това, една грамадна орда кимври, тевтонци и други сѣверни варваре била нахлула въ Галия, и нѣколко пѫти разбила римскитѣ сили съ голѣмъ сѣчъ. **М.** пакъ билъ повиканъ на консулския постъ въ 104 пр. Р. Х., и 3-и, 4-и и 5-и пѫть въ слѣднитѣ години (103—101), защото се вѣрвало, че само той може да спаси републиката. Войната среща тевтонцитѣ въ задалпийска Галия го занимавала двѣ години; нъ на́й-сетнѣ ги унищожилъ въ една двоедневна битва при Aquae Sextiae, сега Ексъ, въ Прованcъ, дѣто 200,000 — споредъ други 100,000 — тевтонци били избити. Слѣдъ това, той поелъ началството на войскитѣ въ сѣверна Италия среща кимвритѣ, които сѫщо съсипалъ близу до Vecellae на зап. отъ Миланъ, съ подобно поражение (101 пр. Р. Х.). Въ Римъ не знаяли прѣдѣли на радостьта си. **М.** билъ обявенъ спаситель на държавата, трети основатель на Римъ, и името му се споменувало на́редъ съ имената на боговетѣ на пироветѣ. Той билъ избранъ консулъ шести пѫть въ 100 пр. Р. Х. Често сѫ забѣлѣжвали, че да билъ умрѣлъ въ това врѣме, щѣлъ да остави едно отъ на́й-великитѣ имена на римската история. Когато на патриция Сула, като консулъ, се повѣрило воденето на войната среща Митридата, **М.**, който отдавна проявявалъ луда завистъ къмъ съперника си, се опиталъ да го лиши отъ водителството, и пламнѫла една междуособна война (88 пр. Р. Х.). **М.** скоро билъ принуденъ да бѣга отъ Римъ; тогава започнѫли за тоя знаменитъ римлянинъ, вече остарѣлъ и нещоменъ, нъ все жъденъ за слава, оня редъ злочестини, прочути въ историята. Открить всрѣдъ ментурнскитѣ блата и заведенъ въ Ментурна като прѣстѫпникъ, той билъ осѫденъ на смъртъ и затворенъ въ тъмница, дѣто прѣдъ него се явилъ, съ мечъ въ ржка, единъ кимврски робъ, да испълни прѣсѫдата. *Нима́ ти смѣешъ да убиешъ Каия Мария?* му извикалъ гордо славний затворникъ. При тия думи робътъ, уплашенъ, захвърлилъ меча и търтилъ да бѣга. Скоро милостьта на ментурненци доставила на **М.** срѣдството да избѣга въ Африка. На африканския брѣгъ той излѣзлъ на самото мѣсто, дѣто билъ нѣкога могѫщий Картагенъ; нъ едвамъ билъ излѣзлъ на брѣга и Секстилий, управительтъ на Ливия, му испратилъ заповѣдь да напусне тая область. «Кажи на управителя,» отговорилъ **М.** *«че си видѣлъ Мария бѣжанецъ, сѣднѫлъ на развалинитѣ на Картагенъ.*

На́й-сетнѣ **М**-тѣ приятеле, съ Цина на чело, подигнѫли възстание и **М.** побързалъ, та се върнѫлъ въ Италия. Заедно съ Цина той завладѣлъ Римъ, и жестоко си отмъстилъ на аристокрацията; 4,000 робе 5 дни и 5 нощи трепали и грабили аристократитѣ, Сулинитѣ партизане. **М.**, заедно съ Цина, билъ избранъ 7-и пѫть консулъ, нъ умрѣлъ скоро, слѣдъ 17 деня (86 пр. Р. Х.). — Синъ му, Кай **М.**, билъ въ 82 пр. Р. Х.

консулъ; побѣденъ отъ Сула, той се самоубилъ.

Мари-Галантъ. Единъ отъ малкитѣ Антили (на Франция), подъ вѣдомството на Гваделупа, 28 килом. на юго-ист. отъ Гваделупа; простр. 149 чет. килом. и насел. 17,000 жит. Гл. гр. *Гранъ-Бурѣ* или *Мариго*. Захарна тръстика, кафе, памукъ. М.-Г. е нареченъ така по името на кораба, въ който билъ Колумбъ, кога открилъ о-ва въ 1493.

Мариенбадъ. Градецъ въ Чехия, 52 килом. на сѣв.-зап. отъ Пилзенъ и 12 килом. на зап. отъ Теплъ, на желѣзницата отъ Ерлау за Пизенъ; 2,010 жит. М. е прочутъ по топлитѣ си минерални води, които всѣко лѣто се посѣщаватъ отъ по́-вече отъ 10,000 посѣтители. Въ околностьта има голѣми гори.

Мариенбургско езеро. Езеро въ Ливония (лифланд. губер.), 75 килом. на юго-ист. отъ Валкъ; простр. 15 чет. килом. Островче съ развалинитѣ на старъ рицарски замъкъ.

Мариенбургъ, полск. *Малборкъ*. Градъ въ сѣв.-ист. Прусия, 45 килом. на юго-ист. отъ Данцигъ, на дѣсн. бр. на Ногатъ, на желѣзн. отъ Данцигъ за Кенигсбергъ; 11,000 жит. Фабрики за машини. Житна търговия.

Марина, *лат.* Морско дѣло, мореходство; морска сила (търговска флота); военно-морска сила (военна флота; войска, особено обучена за служба на кораби). — **Маринеръ.** Морякъ, матросъ, корабникъ, мореки войникъ.

Маринада, *лат.* Готвена риба, подправена съ оцетъ и меризми. — **Маринирамъ.** Подправямъ съ оцетъ и меризми ястие.

Маринеръ. Виж. *Марина*.

Маринирамъ. Виж. *Маринада*.

Мариновъ *(Дим.)*. Български писатель, род. въ Ломъ въ 1848. Училъ се въ родното си мѣсто, подирь което учителствувалъ три години; продължилъ учението си въ цариградското медицинско училище, дѣто се училъ само двѣ години (1868 — 1870), свършилъ класическата гимназия въ Бѣлградъ (1873) и слѣдвалъ въ бѣлградската Велика Школа, въ философския факултетъ (1875). Учитель въ Ломъ, той билъ арестуванъ въ 1876 отъ турската власть като скриватель на бунтовници. Пуснѫтъ отъ затвора слѣдъ освобождението на България (1877), той билъ едно по друго сѫдия, учитель, администраторъ въ Ломъ, Русе и другадѣ, доклѣ не се установилъ да живѣе въ София. М. е най-много извѣстенъ съ своята *История на българската литература* (Пловдивъ, 1-87), както и съ своята *Жива Старина*, етнографическо (фолклорно) изучване на Видинско, Кулско, Бѣлоградчишко, Ломско, Берковско, Орѣховско и Врачанско (Русе, отъ 1891). Отдѣлни негови издания сѫ още: *Какъ е създадена Българската Екзархия* (София, 1898), *Македония сърбска ли е или е българска страна?* (София, 1898) и *Евтимий* (послѣдний търновски патриархъ), животътъ и духовно-обществ. му дѣятелность (Русе, 1900). Той е редактиралъ мѣсеч. спис. *Религиозни разкази* (София, 1897 —), па е и писалъ въ нашитѣ вѣстници и списания много статии. Още когато е билъ въ Цариградъ е обнародвалъ статии въ вѣст. *Македония*, а слѣдъ освобождението въ вѣст. *Цѣлокупна България* (1879), *Търновска Конституция* (1879), *Народенъ Глась* (1880), *Народенъ Прогресъ* (1881), *Свобода* (1881), *Народенъ Напредъкъ* (1882), *Народенъ Прогресъ* (1883), *Народенъ Глась* (1884), *Народенъ Прогресъ* (1885), *Народенъ Глась* (1886), *Народенъ Прогресъ* (1887), *Народенъ Глась* (1888), *Народенъ Прогресъ* (1889), *Народенъ Глась* (1890), *Народенъ Прогресъ* (1891), *Народенъ Глась* (1892), *Народенъ Прогресъ* (1893), *Народенъ Глась*

туция (1884) и *Свобода* (1887). Въ спис. *Трудъ*, между друго, е и прѣведената отъ руски статия на Маринъ Дриновъ: *Нѣколко думи за езикътъ, народнитѣ пѣсни и обичаи на дебърскитѣ словѣне*, въ министерския *Сборникъ* (кн. II) *Политически движения и възстания въ западна България*, а въ спис. *Български Прѣгледъ* (год. III, 1896, кн. 7 и 8, 9 и 10) *Отъ София до Скопие*, пѫтни бѣлѣжки.

Мариновъ (флигелъ-адютантъ капитанъ *М. Я.*). Единъ отъ нашитѣ сливнишки герои, командиръ на 3-и Пѣхотенъ Бдински Пълкъ, загинѫ на 11 дек. 1885 отъ рана въ гръдитѣ, добита на 7 ноември сѫщата година подъ Сливница. На 5-и, 6-и и 7-и ноември к-нъ М. съ пълка си е дѣйствувалъ на дѣсното крило, което първо захванѫ да измѣства непріятеля и да зима връхъ надъ него. К-нъ М., роденъ въ Русе въ 1857, бѣ свършилъ курса на Робертъ Колежъ въ Цариградъ и военнитѣ науки въ софийското военно училище и въ с. петербургската воен. академия. Свѣдѣния за участието на пълка му въ войната се намиратъ въ посветената на неговата паметъ книжка *Материали за историята на 3-и Пѣхотенъ Бдински пълкъ* отъ майоръ Дикова (София, 1899).

Марионетка, *фр.* (отъ името на италіянецъ Маріони, който пръвъ пѫть занесълъ въ Франция, въ врѣмето на Карла IX, единъ театръ съ кукли, докарвани въ движение чрѣзъ единъ особенъ механизмъ). Кукла, що се движи. Въ *прѣнос. см.* безхарактеренъ човѣкъ. — **Марионетенъ** *театръ*. Театръ, дѣто се прѣдставлява съ кукли.

Маріотовъ законъ. Законъ, нареченъ така по името на физика Маріота, който го открилъ. Състои въ това, че, *при еднаква температура, пространството, което захваща единъ газъ* (въздухообразно вещество) *е обратно сразмѣрно съ натискането.* Тоя законъ е правъ за доста голѣмъ натискъ. Ала е доказано, че атмосферний въздухъ и по́-вечето други газове, особено подъ твърдѣ голѣми налѣгания, се нагнетаватъ по́-вече отколкото ако слѣдваха закона. Това отклонение се забѣлѣжва на́й-вече за газоветѣ способни да се обрѫщатъ въ течни тѣла, когато наближаватъ да се обърнѫтъ въ течното състояние.

Маріотъ *(Едмъ)*. Французски математикъ и физикъ, род. въ Бургундия прѣзъ първата половина на XVII-и вѣкъ, умр. въ 1684. Билъ игуменъ на монастиря St. Martin-sous-Beaume, когато Академията на наукитѣ го приела за свой членъ въ 1666. Животътъ му е лишенъ отъ особенъ интересъ, защото го прѣкаралъ съвсѣмъ въ кабинета си, между книгитѣ и инструментитѣ си. Главната му заслуга е, че развилъ теорията за течноститѣ и газообразнитѣ тѣла, и обогатилъ хидравликата съ много открития. Виж. *Маріотовъ законъ*.

Маріуполь. Русски приморски градъ въ екатеринославската губерния, на сѣвер. бр. на Азовско море, 104 килом. на юго-зап. отъ Таганрогъ; единъ желѣзн. клонъ го свързва съ желѣзницата Харковъ-Таганрогъ; 14,980 жит. Износна търговия: жито, ленено сѣме, вълна, кожи отъ ближнитѣ области. — Градътъ е билъ основанъ въ 1779 отъ гръци, прѣселени отъ Кръмъ; билъ бомбардиранъ отъ

една англо-французска флота въ 1855.

Марица. На́й-голѣмата тракийска рѣка, образува се между Рилапланина и Родопитѣ отъ три потока, отъ които на́й-западний, Сливница, истича отъ Жълто езеро (Сарж-гьолъ); срѣдний и на́й-голѣмий извира около 35 килом. на югъ отъ село Радоилъ отъ едно високо положено търсище, което се прѣдполага да е било дъно на едноврѣмешно езеро; и третий потокъ, на́й-източний, е р. Иберъ. При Бѣлево се появява въ тракийската равнина, на която тече прѣзъ срѣдата като минува покрай Т. Пазарджикъ, Пловдивъ, Одринъ и се влива при Енесъ, въ Бѣло (Егейско) море прѣзъ два ржкава, които образуватъ една блатиста делта, токо-речи среща о-въ Самотраки. До Одринъ тя е по́-маловодна и тече доста силно, та затова не е и корабоплавателна, а спущатъ по неѭ само салове; при тоя градъ, тя приема двата си на́й-голѣми притока, Тунджа и Арда — Тунджа токо подъ града, а Арда въ него. Около прѣди 40 години сж станѭли опити да се направи М. корабоплавателна отъ Одринъ до Енесъ; ала това не се постигнѭло, защото рѣката се насипвала. М. напуща България, та тече прѣзъ Турско, близу до Харманлий, дѣто минува прѣзъ едно хълмисто мѣсто, между послѣднитѣ краища на источнитѣ Родопи и Сакаръ-планина. Дѣснитѣ ѝ притоци сж: *Костенецка рѣка* или *Ели-дере*, *Кричимска рѣка*, *Чепеларска рѣка*, *Улу-дере* и *Арда*, които си водѭтъ началото отъ Родопскитѣ планини; а лѣвитѣ ѝ притоци сж: *Тополка*, *Луда-Яна*, *Стрѣма*, *Сазлийка*, *Тунджа* и *Еркене*. *М.* има дължина около 445 километра. Горното ѝ течение, отъ изворитѣ до Т. Пазарджикъ, е около 79 килом.; срѣдното ѝ течение отъ Т. Пазарджикъ до Одринъ, — около 212 килом.; и долното ѝ течение, между Одринъ и морето, — около 154 килом. Стръмнината на долното течение е толкова малка, че водитѣ тамъ сж токо-речи застояли и цѣлата долина е една блатиста мѣстность. Като оплодотворителенъ двигатель, М. добива всичката си важность въ срѣдното си течение, а на́й-вече въ Пловдивско поле, близу 100 килом. надлъжъ, и 15 килом. едно-на-друго на-ширъ. Това нѣкогашно езеро, испълнено съ рѣчни наноси, е чудесно плодородно. То е срѣдището на староврѣменна Тракия, въспѣвана отъ античнитѣ поети. Многобройнитѣ могили (tumuli), токо-речи всички неизслѣдвани, които още се срѣщатъ тамъ, свидѣтелствуватъ за важностьтэ, която тая страна е имала въ живота на първобитнитѣ народи. — Порѣчието на М., което захваща едно пространство отъ 53,846 чет. килом. и е правилно на югъ, е раздѣлено на сѣв. отъ рѣката на двѣ второстепенни порѣчия, които сж Карловското на зап., Казанлѭшкото (Туловско поле) на ист., и се съобщаватъ помежду си чрѣзъ Калоферски проходъ. Въ Карловското порѣчие тече Стрѣма, която се влива въ М. подъ Пловдивъ; въ Казанлѭшкото Тунджа. Желѣзната линия отъ Бѣлево до Одринъ върви все покрай М.; единъ клонъ отъ тая желѣзница отива отъ Търново-Сеймен по лѣвия ѝ брѣгъ прѣзъ Нова-Загора въ Ямболъ. Друга желѣзна линия върви по цѣлото долно течение на М. отъ Деде-Агачъ до Кулели-

Бургасъ, дѣто се съединява съ цариградската линия, която минува прѣзъ долината на Еркене. Староврѣменний градъ Енесъ, на пет. отъ устието на **М.**, изгуби тоже-речи всичката си търговска важность отъ когато се направи желѣзницата до новия градъ Деде-Агачъ на зап. и искуственото пристанище на тоя градъ. — Забѣлѣжително е, че покрай теченията на **М.** по брѣговетѣ ѝ се срѣщатъ само села; голѣмитѣ градове сж рѣдки: Одринъ, Пловдивъ и Т. Пазарджикъ. И мостоветѣ на **М.** сж малко: единъ мостъ на желѣзницата при Кулели-Бургасъ, одрински, мустафа - пашаский, пловдивский и т. пазарджишский мостове. Тукъ-тамъ, дѣто е възможно, си служатъ съ канци или варки, ала за кжси разстояния.

Мария *(св. Дѣва)*. Майката на Господа Иисуса Христа, която наричаме и *св. Богородица*, Анина и Иоакимова дъщеря; била сгодена за Иосифа, който билъ, както и тя, отъ Давидовото потекло. Годеникътъ и годеницата живѣли въ Назаретъ: нъ прѣди да се оженжтъ, ангелъ Гавриилъ, испратенъ въ Назаретъ, съобщилъ на **М.**, че по силата на св. Духъ, тя ще стане майка на Синъ Божи, когото ще именува Иисусъ, и който, въздигнжтъ на праотеческия си Давидовъ прѣстолъ, ще царува на него вѣчно. Иосифъ, увѣдоменъ и той божествено за сжщата истина, приелъ **М.** като своя сжпржга, и като такъва тя си останжла дѣва до рождението Иисусово, което станжло въ Витлеемъ, дѣто Иосифъ и **М.** били отишли да се запишжтъ за едно народопрѣброяване, заповѣдано отъ Августа (виж. *Иосифъ*). Слѣдъ като прѣдставила дѣтето въ иерусалимския храмъ, въ деня на *Очищението (Срѣтение Господне)*, **М.** побѣгнжла съ дѣтето въ Египетъ, отъ дѣто се върнжла само слѣдъ смъртьта на Ирода Велики (виж. това име). Евангелието споменува св. Дѣва въ храма, когато Иисусъ, 12-годишенъ, се намира между богословцитѣ, на свадбата въ Кана, въ Капернаумъ, на Голгота, и послѣденъ пжть, когато била между ученицитѣ слѣдъ Христовото възнесение. Прѣпоржчена отъ Спасителя, кога умиралъ, на възлюбления си ученикъ (Иоана), тя живѣла останжлата часть отъ живота си, както изобщо се вѣрва, въ неговия домъ. Пóвече за нейната история не се знае. Събитията въ свръска съ Христовото рождение сж описани въ първитѣ двѣ глави на Евангелията отъ Матея и Лука. Спасителевото родословие чрѣзъ **М.** е описано въ Евангелието отъ Лука, гл. 3., дѣто е изложено какъ Спасительтъ се родилъ по плътъ съгласно съ староврѣменнитѣ пророчества. Високото религиозно почитание на христянетѣ за Дѣва **М.** се увеличило, когато цръквата, като осждила Несториевото мнѣние (виж. *Несторий*) ѭ нарекла *Богородица, Богоматерь*. Въ VI-и и VII-и вѣкове се установили праздницитѣ въ нейна честь Рождение, Успение и др. Христянетѣ отъ всички цръкви, освѣнь протестантската, призиватъ ходатайството на Дѣва **М.** съ пó-твърдо убѣждение отколкото ходатайството на другитѣ светци и светици. Много богословски въпроси относително Прѣсветая Дѣва сж се подигали между христянетѣ отъ разнитѣ цръкви. Въ 1855, папа Пия IX прогласи догмата за безгрѣшното ѝ зачатие, по която е

имало прѣзъ вѣковетѣ много спорове въ католическата цркква, нъ ученпето за която още отъ рано се е отхвърлило въ православната цркква.

Мария Магдалина, родомъ отъ *Магдала*, градъ въ Галилея, близу до Галилейско море. Избавена отъ седемь бѣса отъ Иисуса, тя му станала много прѣданна. Намираме ѭ при подножието на кръста, послѣ на гроба Спасителеви. Христосъ се показалъ първо на М. М. слѣдъ въскресенпето си. Споредъ нѣкои гръцки автори, тя умрѣла въ 90 въ Ефесъ, дѣто придружила св. Богородица и св. Иоана. Паметьта ѝ е на 22 юлия.

Мария отъ Витиния (св.). Лазарова и Мартина сестра, приимала често Иисуса Христа у дома имъ. По нейната молитва, той въскръсилъ Лазаря. Когато вечерялъ съ Симона Прокажени, шесть деняпрѣди Пасхата, М. възлѣла възъ него една литра драгоцѣнно миро. Тя придружила Христа на гроба. Паметьта ѝ е на 17 декемврия.

Мария Египетска (св.). Отъ блудница, станѫла велика подвижница, която прѣкарала 47 години въ задйорданската пустиня, разказала живота си на св. Засима и била погребена отъ него въ 521; паметьта ѝ е на 1 апр.

Мария. Българска царица, внука на византийския императоръ Романа Лакапина, оженена за царь Петра. Свадбата станѫла въ Цариградъ и вѣнчанието се извършило отъ патриарха, въ присѫтствието на императора, въ църкватa при «Изворитѣ» (сегаш. *Балъкли*) въ 927 прѣзъ октомврия, сир. 4 мѣсеца слѣдъ Симеоновата смъртъ. Съ Петровото оженване за гръцката княгиня се укрѣпилъ мирътъ между България и Византийската империя, който турилъ край на 30-годишнитѣ токо-речи непрѣкѫснѫти войни, почнѫти отъ царь Симеона. По мирния договоръ гръцитѣ формално отстѫпили по́-вечето отъ завоеванитѣ отъ Симеона земи (между които и Пловдивъ), припознали самостоятелността на българската цркква [български иерархъ тогава билъ Дамианъ, съ прѣбиване въ гр. Доростолъ (Дрястра, Силисра)] и Византия се задължила да счита българския царь по́-високо отъ всички европейски крале, дори и отъ нѣмския императоръ. Ала тая женитба имала лоши сетнини за България: Симеоновитѣ велики замисли и кроежи не се постигнѫли; въ българския дворъ се вмъкнѫло византийското влияние съ византийскитѣ интриги; боляретѣ, въспитани въ Симеоновия духъ, не били доволни отъ това положение на работитѣ. Захванѫли се заговори и възстания, въ полза на царь Петровитѣ братя Ивана и Михаила, доклѣ на́й-сетнѣ българското царство се раздѣлило на *Западно* и *Източно* и България станѫла подвластна на гръцитѣ (1018). Виж. *Българско царство* (западно и източно).

Мария. Българска царица, сѫпрѫга на Ивана Владислава, отъ гръкофилската партия, която имала на чело патриарха Давида, пълководеца Богдана и др. Слѣдъ Владиславовото убийство (1018), М. поздравила писменно гръцкия императоръ Василия Българоубиеца още прѣди да пристигне въ Охрида, макаръ синъ ѝ Фружинъ, воеводи Николица, Иваница и други главатаре на народната партия да били рѣшени да противостѫтъ до край. Когато Бъл-

героубиецътъ ликувалъ, че сполучилъ, макаръ на старость и слѣдъ 28-годишна борба, да повери България, и тържествено влѣзълъ въ Цариградъ, М. върнѣла прѣдъ него (прѣзъ пролѣтьта въ 1019). Тя и Самуиловата дъщеря Екатерина украшавали като щатсдами византийския дворъ. Слѣдъ Самуиловата смъртъ, М. и синъ ѝ Фружинъ за участие въ тогавашнитѣ придворни интриги били заключени въ монастирь; при това Фружинъ билъ и ослѣпенъ. Виж. *Владиславъ*, *Давидъ*.

Мария. Българска царица, съпруга на Константина Нѣманича и внука на византийския императоръ Михаила VIII Палеолога; играла доста голѣма роля въ България. Когато мжжъ ѝ си счупилъ крака, тя съ малолѣтния си синъ Михаила управлявала царството намѣсто него, и съ интригитѣ си изложила България на голѣми бѣдствия. Много боляре сдинжли жртва на лукавата царица. Въ това врѣме, въ България се вмъкнжли татаретѣ и опустошавали източнитѣ ѝ крайнини. Тогава на сцената се явилъ прочутий овчарь Ивайло (виж. това име), около когото се събрала голѣма войска. Слѣдъ Ивайловитѣ сполуки среща татаретѣ и Константиновата войска, властолюбивата изнѣжена гръкиня безъ срамъ дала ржка на грубия овчарь, убийцата на мжжа ѝ. Свадбата и коронацията се извършили въ Търново прѣзъ пролѣтьта въ 1278. Когато се распръснжлъ слухъ, че Ивайло паднжлъ убитъ въ бой среща татаретѣ и Търново отворило вратата си на *Ивана Асѣня* III, М., трудна отъ Ивайла, заедно съ сина си, била испратена въ Одринъ като на заточение.

Мария - Амалия. Французска кралица, род. въ Неаполъ, въ 1792, дъщеря на Фердинанда I, краль на Двѣтѣ Сицилии, оженила се за Луи-Филипа Орлеански, въ 1809. Орлеанска дукиня, французска кралица (виж. *Луи* Филипъ), тя била образецъ на всѣка добродѣтель. Придружила мжжа си въ бѣгството му въ Англия, и починжла въ Клермонтъ, въ 1866. Виж. княгиня *Клементина*.

Мария-Антоанета Австрийска. Французска кралица, по́млада дъщеря на императора Франца II и Мария Терезия, род. въ Вѣна въ 1755. Оженила се въ 1770 за франц. прѣстолонаслѣдникъ, внукъ на Луи XV, който, въ 1744, се възцарилъ подъ името Луи XVI. Прѣкрасна, умна и енергична, тя прѣзирала празнитѣ етикети и се отвращавала отъ развалените нрави на царедворцитѣ, за което била унижена чрѣзъ печата въ народното мнѣние. Укорявали ѭ още, че упражнявала твърдѣ голѣмо влияние на краля. Отхранена въ една абсолютна монархия, М.-А. не разбрала революционното движение, което станжло въ 1789. Тя придружила мжжа си въ бѣгството му, което не сполучило, въ 1791. Отдѣлена по́-сетнѣ отъ краля и отъ сина ѝ, затворена въ Консиержерията (прѣдварителенъ затворъ), тя била извадена прѣдъ революционния сждъ: Хеберъ нѣмалъ срамъ да искаже противъ неѭ на́й-безчестнитѣ клевети. Осждена на смъртъ, тя погинжла смѣло на ешафота (4 окт. 1893).

Мария Лещинска. Французска кралица, дъщеря на полския краль Станислава Лещински, род. въ 1702. Въ 1709, когато баща ѝ билъ лишенъ отъ полския

прѣстолъ, прѣселила се съ родителетѣ си въ Вейсенбургъ, въ Елзасъ. Оженена за франц. краль Луи XV въ 1725, тя била пожъртвувана отъ него на любимки. Умр. въ 1768.

Мария Лоренска. Шотландска кралица, дъщеря на лоренски дукъ, род. въ 1515. Оженила се за шотландския краль Якова V въ 1538, откакъ овдовѣла отъ Лудовика Лонгвилски на 20-годишна възрасть. Слѣдъ Яковата смъртъ управлявала царството като регентка, първенъ заедно съ кардинала Битона, а послѣ сама, въ името на дъщеря си, Мария Стюартъ (виж. това име). По съвѣта на лоренскитѣ дукове, тя се опитала да спре напрѣдъка на протестантството. Суровитѣ мѣрки докарали междуособна война, всрѣдъ която **М.** умрѣла въ 1560.

Мария Луиза. Французска императрица, послѣ пармска дукиня, дъщеря на Франца I, австрийски императоръ, родена въ Вѣна въ 1791. Оженила се за Наполеона I, когато стжпилъ въ втори бракъ, въ 1810. Майка на синъ, Напалеонъ II, нареченъ *Римски кралъ*, тя управлявала като регентка Франция прѣзъ войнитѣ въ 1813 и 1814. Слѣдъ Наполеоновото заточение на о-въ Елба, тя съ сина си се отдалечила въ Шенбрунъ (Вѣна), дѣто си останжла и слѣдъ връщането му отъ заточението. Въ 1816 ѝ се повѣрило управлението на Парма, Пиаченца и Гвастала, като ѝ се упазила титлата Импер. Величество. Отъ 1822, тя била въ таенъ бракъ съ графа Адама Найперга. Умр. въ Вѣна, 1847.

Мария Луиза. Първата княгиня на княжество България и основателката на българската династия, род. въ Римъ на 5/17 ян. 1870, починж въ София на 19/31 ян. 1899. Нейно Ц. В., първа дъщеря на Роберта Бурбонски, бивши владѣтеленъ князъ на Парма и Пияченца, и на първата му сжпружга Мария Бурбонска (дъщеря на покойния Фердинанда II, краль на Двѣтѣ Сицилии, починжла въ 1882) станж българска княгиня на 8 апр. 1893, — день, въ който се извърши вѣнчанието ѝ съ Н. Ц. В. князъ Фердинанда въ двореца на Роберта Бурбонски въ Пионоре. Пристигането на височайшитѣ младоженци въ България и пжтуването имъ отъ Свищовъ до Търново и София бѣше едно триумфално шествие. За пръвъ пжть слѣдъ 500-годишно робство българский народъ срѣщаше своята си княгиня. На другата година, именно на 18 ян. 1894, Нейно Ц. В. ощастливи България съ прѣстолонаслѣдника, Н. Ц. В. князъ Борисъ Търновски, и се създаде народна династия. Въ продължение на шесть години, Нейно Ц. В. надари отечеството ни съ двама князове и двѣ княгини. На 18 ян. 1899 българский народъ се извѣсти за рождението на четвъртата княжеска рожба, княгиня Надежда. Слѣдъ тая радостна вѣсть, на другия день, 19-и ян., народътъ биде като съ молния гръмнжтъ отъ потресажщата и ужасна вѣсть, че Нейно Ц. В., нашата първа княгиня, се поминжла. Тая грозна вѣсть облѣче въ трауръ цѣлата страна и потопи въ сълзи и мало и голѣмо. Причината на смъртьта бѣ слѣдната. На 9 ян. Нейно Ц. В. се разболѣла отъ лека инфлуеза. На 18, слѣдъ добивката, станало влошаване на болестьта. Сжщий день прѣди обѣдъ Нейно Ц. В. приела

...ението. На 13-и въ 11 часа ... императрица Евдокия Д. В. при... Негово Царско Височество.

...ъ да се построи въ София ... храмъ-гробница, една приряч... погребение на останкитѣ ... Евдокия Д. В. се извърши въ ... съ всичкитѣ признаци ... Духовенъ Погребеленъ станъ ... 7-и пѣх. въ присъствието на ... и царски депутации, на ... на чуждитѣ държави, ... офицери и чиновници ... царскитѣ дължими почести. ... погребалния поезжанъ бѣше ... любимата и съчувствената ... тази царица. Отличия въз... на чедата си, проявя... ужасната за сърцата си. ... съ болнитѣ и не... нощи благодѣтелна, ... милостива, изкъсредно добро... умна, твърдѣ интелигентна, много ... и образецъ на най-голѣми ... — по обѣкно напр. ... отъ много обикновени ... дни — тя популярна... династията. Послѣднитѣ ѝ ... произнесени на смъртното ... ѝ най-вѣрното доказа... на всичкитѣ ѝ добродѣтели ... Богато единъ день и ти ... позванъ да царуваш, ... да бѫдешъ единъ примѣ... господарь,» съ били послѣд... вѣчни произнесени думи ... прѣстолонаслѣдника князъ ...

Негово Ц. В. княгиня **М. Л.** ... шефъ на 8-и пѣхотенъ При... и 2-и конни пълкове.

Подробни свѣдѣния за присъ... княгини се намиратъ у Д-ръ Алфредъ Рудолфъ, **Мария-Луиза**, първа българска княгиня, ...рафическа очерка (Плевенъ, 1900); М. Н. П., *Спомени за Първата Българска княгиня* **Мария-Луиза** (София, 1899); Т. Х. Тошевъ, *Жизнеописание на Първата Българска княгиня* **Мария-Луиза**. Кн. 1 сѣщо. *Ученическо Прилож.* ...ската и февруарска книжки отъ 1899; *Периодическо Списание*, кн. LXI (за мѣс. мартъ, 1900).

Мария Медичи. Французска кралица, дъщеря на Франца III, тоскански вел. херцогъ, род. въ Флоренция въ 1573. Въ 1600 се оженила за Хенриха IV, френски краль, който въ деня на коронацията ѝ билъ убитъ, въ 1610. **М.** станала регентка за малолѣтния си синъ Луи XIII; показала се много искусна въ интригитѣ, но неспособна да управлява Франция; причинила нови смутове и междуособица въ Франция. **М.** сполучила да упази властьта си надъ сина си Луи XIII, но най-послѣ била изгонена изъ Франция отъ възпитателя ѝ, отъ нея кардиналъ Ришлйо, когото искала да замѣсти за непослушность съ Людвика. **М.** живѣла въ изгнание въ Брюксель, отъ 1638 въ Англия при дъщеря си, съпругата на Карла I, а послѣ въ Кьолнъ, дѣто и умрѣла въ 1642. **М.** се отличавала по вкуса си къмъ искуствата, наслѣдственъ у Медичи; Парижъ и днешн. Cours-la-Reine, Люксембургский дворецъ, започнатъ отъ нея въ 1616 и др.

Мария Стюартъ. Шотландска кралица отъ 1542 до 1568, род. въ 1542, слѣдъ смъртьта на баща си Якова V; 8-дневно отроче, тя била вече кралица подъ регент-

ството на майка си Мария Лоренска. **М.**, която се славила като първа хубавица въ Европа, се възпитала въ французския царски дворъ, и въ 1558 се оженила за французския прѣстолонаслѣдникъ, а по-сетнѣ краль Франсоа II. Слѣдъ смъртьта му (1560), тя се върнѫла въ Шотландия, дѣто въ онова врѣме боляретѣ и привърженицитѣ на реформатора Нокса одържали връхъ надъ правителството. **М.**, ревностна католикиня, се запрѣтнѫла да ги гони. Положението ѝ станѫло незавидно; при това се прибавила и враждата на англійската кралица Елисавета, понеже **М.**, като внучка на една сестра на Хенриха VIII, имала право на англійския прѣстолъ и минувала за законна кралица на англійскитѣ католици. Въ 1865, **М.** се оженила за лордъ Дарнлея, отъ когото и добила синъ, Яковъ I, краль на Великобритания. Дарнлей починѫлъ въ 1567 въ Единбургъ; сѫщата година **М.** намислила да се ожени за Ботуела, когото обвинявали въ убийството на Дарнлея; народътъ видѣлъ въ тая постѫпка **М**-ната виновность въ убийството на мѫжа ѝ. Шотландцитѣ възстанѫли, прогонили Ботуела, **М.** затворили въ замъка, въ о-въ Лочъ Левънъ, а за краль провъзгласили сина ѝ. Въ 1568 **М.**, съ помощьта на Георги Дугласа, избѣгнѫла отъ острова; ошеведнѫшъ се събрала около неѭ католическата партия, която била побѣдена при Лянгсайдъ, подирь което **М.** била принудена да бѣга въ Англия. Тамъ братовчедка ѝ Елисавета ѭ затворила и 18 години ѭ прѣвождали отъ единъ замъкъ въ другъ, а понеже заговоритѣ и опитванията за освобождението ѝ не прѣставили да вълнуватъ Англия, една комисия ѭ осждила на смърть, и тя била обезглавена въ замъка въ Фодъринхей въ 1587. Виж. *Whitaker*, Marie queen of Scotland vindicated (Лондонъ, 1787), *Mignet*, Histoire de Marie Stuart (1852); *Teulet*, Lettres de Marie Stuart (1859); *Chantelauze*, Marie Stuart: son procès et son exécution, d' après le journal inédit de Bourgoing (1876).

Мария Тереза. Французска кралица, дъщеря на Филипа IV, испански краль, род. въ 1638. Оженена въ 1660 за Лудовика XIV, тя починѫла въ 1683 отъ тѫгата, която ѝ причинявала сѫпружеската невѣрность на краля. Надгробнитѣ ѝ слова произнесли Босюе и Фдешие.

Мария Терезия Австрийска. Нѣмска императрица и кралица на Унгария и Чехия, родена въ 1717 въ Вѣна, дъщеря на Карла VI, оженена въ 1736 за Франца, лоренски херцогъ, а послѣ тоскански херцогъ. Назначена императрица по прагматическа санкция*) отъ баща си, тя го наслѣдила въ въ 1740. Щомъ се въцарила, Прусия, Франция, Испания, Бавария, Саксония и др., които ѭ не припознали, ѝ обявили война. Фридрихъ II нахълталъ тутакси въ Силезия, прѣзелъ Линцъ и стигнѫлъ до Прага; нъ **М. Т.** не се отчаяла. Тя се явила съ малкото си дѣте на ржцѣ и прѣмѣнена въ черна унгарска прѣмѣна

*) *Прагматическа санкция*, терминъ заетъ отъ Теодосиевия кодексъ и който значи *заповѣдь по работитѣ*. Употрѣбенъ нѣколко пѫти въ европейскитѣ държави, въ Австрия е приспособенъ, когато Карлъ VI, който нѣмалъ синъ, за да исключи отъ наслѣдството на прѣстола дъщеритѣ на Иосифа I, брата си, назначилъ за своя наслѣдница на прѣстола дъщеря си Мария.

въ унгарското събрание въ Пресбургъ и съ рѣчьта си распалила унгарскитѣ боляре, които се заклели да измрѫтъ за кралицата си. Благодарение на въсторга на унгарцитѣ и на съѭза съ Англия, тя скоро изгонила неприятелетѣ изъ Австрия, и окупирала Бавария; нъ се принудила да отстѫпи на Прусия Силезия. Въ 1745, слѣдъ побѣдата си надъ Франция и Бавария, тя накарала да избержтъ мѫжа ѝ подъ името Францъ I императоръ. **М. Т.** не могла да прѣжали Силезия. Съ посрѣдството на Кауница (виж. това име), тя влѣзла въ съѭзъ съ Франция, като въ сѫщото врѣме се съѭзила съ Швеция, Полша и Русия, за да прѣземѫтъ Прусия и да си ѭ раздѣлѭтъ. Ала тоя планъ не сполучилъ. Фридрихъ II, прусский краль, подпомаганъ отъ англичанетѣ, прѣдварилъ неприятелитѣ си. Той се впуснѫлъ като молния въ Саксония и разбилъ австрийцитѣ. Седемь години (1756—1763) се борилъ той среща 10 пѫти по́-силенъ неприятель, доклѣ на́йсетнѣ борцитѣ се уморили и свързали Хюбертсбургския миръ, по който Прусия задържала Силезия, а Англия отнела на Франция Канада, и на Испания — Флорида. Въ послѣдната часть отъ царуването си **М. Т.** накарала да дадѫтъ императорската корона на сина ѝ, Иосифа II (1765), зела участие въ първото дѣлене на Полша (1772) и принудила Турция да ѝ отстѫпи Буковина (1777). Тя умрѣла въ 1780 (виж. *Иосифъ II*), като въздигнѫла Австрия до висока степень могѫщество. Тя имала четирма синове, Иосифъ II, Леополдъ, тоскански великъ дукъ, послѣ императоръ, Фердинандъ, моденски дукъ, Максимианъ, келнски курфирстъ; и шесть дъщери, Мария Антоанета, франц. кралица, и др.

Мария I Тюдоръ. Английска кралица, дъщеря на Хенриха VIII и на Екатерина Арагонска, род. въ 1516, наслѣдила въ 1553 брата си Едуарда VI, слѣдъ като въстържествувала надъ Иванка Грей*). Ревностна католкиня, тя добила отъ парламента възстановението на римо-католическото исповѣдане въ царството си: ала това възстановение се послѣдило отъ четирегодишно гонение (1555—1558), за което протестантитѣ ѝ дали прѣкора *Кървавата* царица. По желанието на Филипа, синъ на Карла V, за когото се оженила въ 1554, **М.** обявила война на Франция: като сетнина отъ тая война Англия изгубила Кале (1558). **М.** умр. сѫщата година отъ отдавнашна болесть, при която се приложила и тѫгата за несполуката на войната.

Мария II. Английска кралица, дъщеря на Якова II и на Ана Хайдъ, род. въ Лондонъ, въ 1662. Оженена за братовчеда си Оранжския князъ, който царувалъ отпослѣ въ Англия подъ името Уилиямъ III, тя показала по́-вече прѣданость къмъ мѫжа си отколкото къмъ баща си. Слѣдъ революцията въ 1688, парламентътъ

*) *Ив. Грей*, внука на Хенриха VII, женена за Г. Дѫдли, 4-и синъ на дукъ Нортѫмберлянда, съ елинско образование и благороденъ характеръ, била припозната отъ Едуарда VI, по интригитѣ на дука, за прѣстолонаслѣдница. Тя се въцарила изненадано и противъ волята си, и народътъ посрѣщнѫлъ въцарението ѝ студено. Мария Тюдоръ лесно ѭ съборила отъ прѣстола и първень пощадила живота ѝ, та само ѭ затворила въ Кулата, ала послѣ отстѫпила да бѫде обезглавена.

тивъ, сжществува и дори намѣста се увеличава; и капитализмътъ, съ новитѣ тържища, които се откриватъ ежегодно на индустрията, се движи, не по Марксъ-Енгелсовитѣ закони, а много ползотворно и за много далечно бжджще нѣма да оправдае Марксъ-Енгелсовитѣ теории.

Марксизмътъ има обширна литература. Виж. *Марксовийтъ Капиталъ*, съкратено изложение отъ Габриела Девиля, прѣв. отъ франц. Г. Бакаловъ (Варна, 1901); *Наеменъ трудъ и Капиталъ* отъ К. Маркса, съ едно въведение отъ Фр. Енгелса, прѣв. отъ рус. Г. Бак. (Казанлжкъ, 1895); *Еволюцията на капитала*, популярно изложение на историч. и економич. възгледи на К. Маркса, отъ Габр. Девиля, прѣводъ отъ франц. (Севлиево, 1892); *Икономическитѣ учения на К. Маркса* въ популярно изложение отъ К. Каутски, прѣв. Г. Бак. (Казанлжкъ, 1896); *Философско-историческитѣ учения на Карла Маркса*, отговоръ на Михаиловски, Карѣевъ и С-ие отъ Н. Белтовъ, прѣв. Г. Бак. (Сливенъ, 1896); *Икономическата система на Карла Маркса отъ научна страна*, популяренъ очеркъ отъ Гроса, прѣв. отъ рус. Н. Михаиловъ (Варна, 1896); *Народничество и Марксизмъ* отъ П. Струве и А. Волгинъ, прѣв. отъ рус. Г. Бак. (Варна, 1897); *Въведение къмъ критиката на философията на правото отъ Хегеля*, отъ К. Маркса (София, 1892); *Осемнадесетий брюмеръ на Луи Бонапарта* отъ К. Маркса, прѣв. Г. Бак. (Варна); *Гражданската война въ Франция (1870—1871)* отъ К. Маркса, прѣв. отъ рус. Д. Благоевъ (Търново, 1894); *Интелигенция и Марксизмъ* и *Български клонъ отъ нѣмската социалъ-демокрация* отъ Б. Менцеса въ спис. *Български Прѣгледъ*, год. II (1895), кн. 4 и год. III (1896), кн. 1; *Критика върху икономическата теория на К. Маркса* отъ Л. Слонимски (Ст.-Загора, 1897) и, на нѣмск., Д-ръ Павелъ Вайсенгрюновото съчинение противъ марксизма Das Ende des Marxismus (Лайпцигъ, изд. на O. Wizand, 1899); *Карлъ Марксъ*, биография и спомени отъ В. Либкнехта, прѣв. отъ нѣмск. Гавр. Георгиевъ (Варна, 1900); *Карлъ Марксъ*, лични въспоминания, отъ Лафарга, **М**-въ зетъ, въ спис. *День*, год. II, кн. 1, 2, 3,

Маркъ-Аврелий. Най-добродѣтелний отъ римскитѣ императори, род. въ Римъ въ 121, усиновенъ отъ императора Антонина, който го оженилъ за дъщеря си Фаустина; съ него на римския прѣстолъ се въскачила стоическата философия. Щомъ се въцарилъ, въ 161 сл. Р. Х., **М.-А.** очудилъ свѣта съ великодушието си, като доброволно раздѣлилъ царуването съ другъ усиновенъ Антониновъ синъ, Луция Вера. Луций билъ испратенъ срещу партянетѣ, надъ които, благодарение на пълководцитѣ си, въстържествувалъ. Двамата императори по-сетнѣ били принудени да воюватъ срещу варваретѣ — маркоманитѣ, язигитѣ и др., — които заплашвали империята отъ сѣверъ. Луций умрѣлъ ненадѣйно въ 169. Главната квартира на **М.-А.** била въ Панония, изъ която изгонилъ маркоманитѣ, които по-сетнѣ страшно съсипалъ задъ Дунавъ. Нъ най-прочутата и най-извънредната отъ всичкитѣ му побѣди била побѣдата му надъ германското племе квадитѣ, които обитавали сегашна Моравия и

западната часть отъ Унгария (174). Когато войницитѣ му, загрѣчени отвредъ отъ квадитѣ, умирали отъ жажда, завалѣло дъждъ, който имъ доставилъ вода, а надъ неприятеля се разразила една буря, смѣсена съ молнии и градъ, и той билъ пораженъ. Въ сѫщото врѣме римский пълководецъ Авидий Касий възстанжлъ въ Мала-Азия. Убитъ отъ единъ стотникъ, М.-А. много се нажалилъ, когато се научилъ за смъртьта му. Като Цезаря въ подобни обстоятелства, нъ движимъ отъ по-чисто човѣколюбивъ духъ, той се стжписалъ съ отвращение отъ убийцитѣ, когато му поднесли главата на противника му. И когато пристигнжлъ въ Мала-Азия, той изгорилъ Касиевитѣ книжа, безъ да ги прочете, за да не би да подозре нѣкого въ измѣна. На жтя си за Римъ, той посѣтилъ Египетъ и Гръция, и всждѣ показвалъ най-благородно усърдие за благосъстоянието на пространната си империя. Въ Атина, прѣдъ която тоя езически императоръ-философъ трѣбва да е благоговѣялъ, както единъ благочестивъ еврейнъ благоговѣе прѣдъ Иерусалимъ, той основалъ философски катедри за всѣка отъ четиретѣ главни философски секти — платоническата, стоическата, перипатетическата и епикурейската. Ученитѣ били най-тѣснитѣ му приятеле, които обсипвалъ съ почести и приживѣ, и слѣдъ смъртьта имъ: неговото ученолюбие било безпримѣрно, и той самъ билъ цвѣтето на стоическата школа. Затова е и токо-речи необяснимо, какъ възпитаникътъ на суровата философия е билъ най-чистий и нѣжний примѣръ отъ човѣколюбие, който може да покаже езическата, па дори и християнската история. До края на благородния си животъ М.-А. поддържалъ философскитѣ и човѣколюбивитѣ си стремежи. Слѣдъ смъртьта му, които се счела за една народна бѣда, всѣкой римлянинъ се снабдилъ съ изображението му или съ ваяния му образъ, който повече отъ сто години по-сетнѣ още се намиралъ между домашнитѣ имъ богове. Токо-речи го обожавали, и вѣрвали, че се явява насънѣ, както светнитѣ въ напокошнитѣ християнски вѣкове.

Ала има една чърта въ М.-Аврелиевия характеръ, която е печална — враждебностьта му къмъ новата тогава вѣра, християнството. Той гонилъ тая вѣра, и доказано е, че не е билъ безъ извѣстие понѣ донѣйдѣ за свирѣпствата, извършвани надъ послѣдователетѣ ѝ. Поведението му въ тая работа обясняватъ съ обстоятелствата, че той ще е билъ заобиколенъ отъ лоши съвѣтници, и че е билъ отъ все сърдце прѣданъ на праотеческата вѣра. Той вѣрвалъ, че таи стара вѣра е латинска, и че тя е родителката на славнитѣ философии: виждалъ, че една нова вѣра, която постоянно, може би несъзнателно, му прѣдставлявали като едно безнравствено суевѣрие и единъ мистериозенъ политически заговоръ, тайно се распространява изъ империята, и че тая вѣра не иска да има нищо общо съ старата вѣра, а ѭ осжжда, и изобщо най-строго. Затова и било сравнително лесно, дори и за такъвъ човѣколюбивъ господарь, да си въобрази, че му е длъжность да искорени тая враждебна секта. Джонъ Стюартъ Милъ намира въ тая трагическа грѣшка на великия императоръ единъ важенъ примѣръ за опасностьта да се

мѣсимъ въ свободата на мисъльта. **М.-А.**, който отъ душа обичалъ мира, умрѣлъ или въ Вѣна или въ Сирмиумъ, дѣто се намиралъ за да спре нови варварски нахлувания прѣзъ Дунавъ (180). **М.-А** е оставилъ едно съчинение, подъ заглавие: *Мени си* или *Маркъ-Аврелиеви мисли:* тая книга, съ чиста и възвишена нравственость, е прѣведена на французски отъ Joly (1778); прѣведена е на франц. отъ Cassan и *прѣписката му съ Фронтона* (1830, 2 т.). Интересно е Е. Ренановото съч. *Маркъ Аврелий и краятъ на древния миръ*, прѣв. Кир. Христовъ (Пловдивъ, 1898, ц. 1 лв.), както и изучението *Маркъ Аврелий* отъ Д. С. Мережковский, прѣведено отъ русски отъ **Р.** и обнародвано въ сп. *Мисъль*, год. I, кн. IX и X. Виж и E. Renan-овото пространно съчинение Marc-Aurèle et la fin du monde antique (Парижъ, 1882, 4-о изд., стр. 645).

Маркъ Антоний. Римски триумвиръ и генералъ, роденъ въ 83 г. прѣди Р. Х. и сродникъ, отъ майчина си страна, на Юлия Цезаря. Въ битвата при Фарсала командувалъ лѣвото крило на Цезаревата армия. Въ 47 г. Цезарь го оставилъ да управлява Италия прѣзъ отсѫтствието си въ Африка. Антоний, както и по-напрѣдъ, живѣлъ распуснѫтъ животъ и си навлѣкълъ укоритѣ на народа. Въ 44 г. станѫлъ консулъ и напразно се опиталъ да накара римлянетѣ да принознаѫтъ Цезаря за императоръ. Слѣдъ Цезаревото убийство, той игралъ ролята, която е описана толкова добрѣ отъ Шекспира: съ надгробната си рѣчь и съ показа на Цезаревата кървава дреха така распалилъ народа, че съзаклетницитѣ били принудени да избѣгатъ отъ Римъ и за нѣколко врѣме сполучливий ораторъ станѫлъ комахай самовластенъ господарь. Слѣдъ това, ние го намираме на съвѣщание съ Октава и Лепида, когато се рѣшава тия триумвири да си подѣлѫтъ римския свѣтъ. А. и Октавъ водѫтъ войскитѣ си въ Македония среща Брута и Касия, и при Филипи разбиватъ републиканскитѣ сили (42). Но А., тоя генералъ, който бѣше надвилъ на Брута и Касия, сега става своеволенъ робъ на египетската царица Клеопатра, — плѣнява се отъ нейната хубость и хитрость. Най-сетнѣ работата дошла до война между Октава и **А.** или между Римъ и Египетъ. **А.** билъ побѣденъ въ морската битва при Акциумъ (виж. *Азио*), и на другата година изоставенъ отъ египетската флота, както и отъ своята си войска, и като подозиралъ че и Клеопатра съзаклетничествува противъ него, се самоубилъ като се надѣнѫлъ на сабята си (30 пр. Р. Христово).

Маркъ Твенъ. Псевдонимъ на най-отличния американски юмористъ Клеменса. **М. Т.** е роденъ въ Флорида въ държ. Мисури (1835 — 1900). Отъ малъкъ останѫлъ сираче и въ младостьта си билъ на морска служба; по-сетнѣ станѫлъ частенъ секретарь на брата си, държавенъ секретарь въ Невада и почнѫлъ да сътрудничи въ разни вѣстници. Въ 1867 г. зелъ участие въ едно пѫтуване на нѣколко стотини американци въ Европа, по брѣговетѣ на Срѣдиземно море, и посѣтилъ Палестина и други земи. Сѫщата година той описалъ пѫтуването си въ съчинението си *The Innocents abroad* (Невинницитѣ на чужбина), което въ три години се распродало въ 125,000 екземпляра. Други отъ най-извѣст-

шедъ въ Парижъ по Волтерова покана въ 1746 год. Тамъ писалъ трагедии и опери безъ голѣма сполука, ала билъ щастливъ да добие секретарство въ Версайлъ чрѣзъ влиянието на Мадамъ Помпадуръ, въ 1753 г., и по-сетнѣ — редакторството на дворцовото спис. *Mercure*. Въ това списание и обнародвалъ нѣкои отъ приказкитѣ си, издадени отпослѣ въ забѣлѣжителното му съчинение *Contes Moraux* (2 т., Парижъ, 1761 г.), прѣведено на разни езици. М. е писалъ и други съчинения, най-прочутото отъ които е *Велизарий* (Пар., 1767 г.), политически романъ, който съдържа една глава върху *вѣротърпимостьта*, която възбудила най-яростната вражда на богословитѣ на Сорбоната. Книгата се осждила като «еретическа и богохулна». Духовенството декламирало противъ нея отъ амвонитѣ; градътъ билъ въ кипежъ; дори и мждрий Тюрго билъ завлѣченъ отъ пороя. Брошури, епиграми, карикатури се сипели. Философитѣ и волномислителетѣ, отъ една страна, и богословцитѣ, отъ друга, се укрѣпили въ два лагера; но послѣднитѣ били разбити и М. билъ назначенъ историографъ на Франция. Въ 1787 г. се появили неговитѣ *Elémens de Littérature*, които състоятъ отъ приноситѣ му на *Енциклопедията*, въ която ималъ отдѣлитѣ по поезията и общата литература. Тоя неговъ трудъ е най-добрата му книга. Слѣдъ революцията, М. се оттеглилъ въ с. Абловилъ. Едно издание на неговитѣ *Oeuvres Complètes* е било обнародвано отъ самаго него въ 17 тома.

Марна. Французка рѣка, най-голѣмия притокъ на р. Сена (дѣсенъ брѣгъ), зима началото си въ плато Лангръ въ департ. Горна-Марна; тече покрай Шомонъ, Шалонъ и Мо; влива се въ Сена около 6 килом. надъ Парижъ; 500 килом., отъ които повече отъ половината корабоплав. Търговията по тая рѣка е распространена чрѣзъ канали, отъ които най-важний ѝ съединява съ Рейнъ.

Маро *(Климентъ)*. Французки поетъ, род. въ Кахоръ, 1495, умр. въ Туринъ въ 1544. Синъ на дворцовъ поетъ Жанъ М., *К.* М. привлѣкълъ вниманието на Франсоа I, комуто станжлъ камериеръ. Въ битвата при Павия, въ Италия, билъ заробенъ съ Франсоа. Като се върнжлъ въ Франция, билъ затворенъ за прѣдполагаемо съчувствие съ протестантитѣ, внушено отъ поемата му L' Enfer. Освободенъ по ходатайството на приятеля си, шартрския епископъ; перото му станжло по-остро, както може да се види отъ слѣдния стихъ въ *L' Epître aux Dames de Paris*:

L' oisiveté des moines et cagots,
Je la dirais, mais je crains les fagots;
Et des abus dont l'église est fourée,
J'en parlerais, mais garde la bourée.

Пакъ го затворили (1530), въ добилъ благоволението на краля съ една поема, та пакъ го пустижли. Отъ страхъ да не испати повече, подирилъ и намѣрилъ прибѣжище (1535) въ двора на навареката кралица. Въ 1536 го намираме въ Фераре, въ двора на херцогиня Рене, дѣто се сприятелилъ съ Калвина. Папа Павелъ III заповѣдалъ на херцогинята да не дава гостоприемство на тия „чумави“ люде. Тѣ отишли заедно въ Венеция. М. се появилъ изново въ французския дворъ между 1538 и 1545, въ го следали като опасенъ еретикъ; ала при все това му възложили да прѣведе Давидовитѣ Псалми отъ еврейски на

французски въ стихове. Пръквата осждила прѣвода и кралътъ запрѣтилъ обнародването му; нъ той се распространилъ въ ржкописъ и станялъ една отъ любимитѣ книги на жансениститѣ и калвиниститѣ. М. се усѣщалъ въ опасность въ Парижъ, та отишелъ при Калвина въ Женева. Калвиновий строгъ животъ като не му се понравилъ, той отишелъ въ Туринъ, дѣто умрѣлъ бѣденъ на 50-годишна възрасть. Лакарпъ казва за него: «Маровото име отбѣлѣжва първата наистина забѣлѣжителна епоха въ историята на нашата поезия». Съчиненията му, много разнообразни (балади, пѣсма, прикаски, мадригали, епиграми, епитафи) сж леки наивновеселн стихотворения, които сж породили името *Style marotique;* и сж издадени, между другитѣ, отъ Лапроз (Парижъ, 1824). Писмата му, *Epitres*, минуватъ за най-изящни отъ съчиненията му.

Мародеръ. гр. Войникъ - грабитель; войникъ, който се е отлжчилъ самоволно отъ войската за грабежъ. — **Мародерство.** Грабежъ, направенъ отъ мародеръ или мародери. — **Мародирамъ.** Оставамъ назадъ отъ войска за да обирамъ, граби населението.

Марокинъ (отъ Мароко, африкански градъ). Изработена коза кожа.

Мароко, наричано отъ туземцитѣ *Магрибъ-елъ-Акса* (крайни западъ). Кралство или султанство въ сѣв.-западна Африка, съ прѣдѣли на сѣв. Срѣдиземно море и Гибралтарски протокъ, на зап. Атлантически океанъ, на югъ и на юго-ист. пустиня Сахара, на сѣв.-ист. Алжирия; простр. 812,300 кв. килом.; население 10,000,000 ж. Отъ жителитѣ повече отъ двѣ трети сж отъ племето обикновено наричано маври, останжлата третиня състои отъ бербери, арабе, негри и евреи. Евреитѣ прѣсмѣтатъ на 340,000. Много малко европейци прѣбиваватъ въ М. Образованостьта е на ниска степень. Южната часть на страната е населена отъ номадски, арабски и берберски племена, които само по име признаватъ властьта на султана и дори не плащатъ данъкъ. Освѣнь евреитѣ и малцината европейци, цѣлото население е мохамеданско. Негритѣ се внасятъ въ страната като робе отъ Суданъ.

Земята изобило е планинска. Атласъ (най-високий му връхъ *Милцинъ* е 3,475 метра високъ) минува прѣзъ нея, отъ юго-западъ къмъ сѣв.-истокъ., като се расклонява и къмъ крайбрѣжието и къмъ пустинята. Отъ главнитѣ рѣки, Мулуя (около 800 килом.) се влива въ Срѣдиземно море; други нѣколко се вливатъ въ Атлантически океанъ. Въ нѣкои области климатьтъ е умѣренъ; нъ въ юго-западнитѣ прѣобладава крайна жеги и студъ.

Между главнитѣ произведения на земята сж житото, ячемикътъ, оризътъ, царевицата, захарната тръстика; между овощията — смоквата, наръть, лимонътъ, протокалътъ; произвожда се и памукъ, тютюнъ, кълчища. Търговията става и по море и съ кервани, и двѣ трети отъ нея е въ ржцѣтѣ на англичане. Товарний добитъкъ състои отъ мулета, коне и камили. Скотовъдството (овце, кози, камили, мулета, осли) е важенъ клонъ отъ народната промишленность. Дивитѣ звѣрове (лъвове, пантери, хиени, мечки) изобилватъ въ нѣкои мѣстности. Въ изработването на марокина и други кожи маврить много надминуватъ европейцитѣ и

могжтъ да направыктъ каква и да е кожа мека и бѣла съ употрѣбението, казватъ, на два вида растения неизвѣстни на европейцитѣ. Горитѣ състоѫтъ отъ джбове, акации, кедри, финици и др. Рудници има желѣзни, мѣдни и антимонни. Мароко, раздѣлено на 15 области, има за стол. *Мароко* и *Фецъ*; гл. гр. Мекинецъ, Тетуанъ, Танжеръ, Могадоръ.

Въ старо врѣме М. съставяло часть отъ Мавритания и Гетулия. Слѣдъ това, то било едно по другo подъ властьта на Римъ, на вандалетѣ и на Византия. Най-сетнѣ, въ него нахлули арабетѣ. Въ царуването на Харунъ-алъ-Рашида, едриситѣ се отдѣлили отъ багдатския халифатъ; слѣдъ тѣхъ царували нѣколко арабски династии. Въ 1550, единъ *шерифъ* или потомъкъ Мохамедовъ основалъ династията, която царува още. М. е имало нѣколко пѫти стълкновения съ Португалия и Франция; въ 1844, то зело участие въ войната на Абдулъ-Кадира (виж. това име) среща французетѣ, прѣзъ която Танжеръ билъ бомбардиранъ и Могадоръ окупиранъ. Въ 1851 и 1856 нѣколко френски кораби били ограбени отъ марокски пирати и марокский султанъ билъ принуденъ да даде обезщетение на Франция. Въ 1859 (окт.) Испания, като не добила удовлетворение за нѣколко подобни насилия, обявила на М. война. Слѣдъ нѣколко побѣди на испанцитѣ, марокский султанъ по договоръ (апр. 1860) отстѫпилъ на Испания нѣкои части отъ земята си, заплатилъ 20,000,000 гроша военно обезщетение и далъ нѣколко търговски привилегии на испански търговци.

Отъ когато Англия бѣ стѫпила въ Гибралтаръ (1704 год.), М. бѣ подъ нейното влияние. По англо-французската спогодба отъ 1904 М. останѫ въ сферата на французското влияние.

Мароко. Една отъ двѣтѣ столици на Мароко, въ юго-западната часть на кралството, 6 килом. на югъ отъ р. Тенсиортъ и на сѣверния край на едно обширно плодородно поле; 45,000 жит., отъ които 6,000 евреи. Нѣколко хубави джамии; градска стѣна. Градътъ, основанъ въ 1072 год., стигнѫлъ до върха на благоденствието си въ XIII-и вѣкъ, когато ималъ по-вече отъ 700.000 жит.

Маронити. Християнско племе въ Сирия (азиатска Турция), живѣе въ планинитѣ на Ливанъ, на западния склонъ отъ гребена на планинската верига до морето, между Нахръ-елъ-Келбъ, който се влива въ морето на сѣверъ отъ Бейрутъ, и Нахръ-елъ-Баридъ, на който устието е на сѣв. отъ Триполи. Нѣкои купчини или общини живѣѫтъ и въ градоветѣ по полето; други, остатки отъ староврѣменни селища, оставатъ още въ о. Кипръ. Числото имъ прѣсмѣтатъ въ Ливанъ на около 220,000.

М. не различатъ племенно отъ другитѣ населения на Сирия, нъ въ тѣхъ сѫ се смѣсили малко западно-европейци. Едно врѣме погрѣшно сѫ считали м. за бѣжанци монотелити, които намѣрили прибѣжище въ Ливанъ въ VII-и вѣкъ; най-новитѣ издирвания показватъ, че тѣ приели християнството като туземци отъ нѣкой си калугеръ Марона. Естествени съюзници на християнетѣ прѣзъ кръстоноснитѣ войни, тѣ се приближили малко по малко до католицитѣ и припознали, въ 1215, властьта на папата, ако и религиознитѣ имъ церемонии да сѫ по-ближни до обря-

дитѣ на православната Цръква. Между друго, тѣ сѫ упазили женето на свещеницитѣ. Духовенството е могѫщо у тѣхъ; и повече отъ четвъртина отъ земята принадлежи на Цръквата. Наброяватъ не по-малко отъ 200 монастиря, мѫжки и женски, съ отъ 20,000 до 25,000 калугери и калугерки. Правилото имъ е св. Антоновото, и пазѭтъ го много строго. Духовний началникъ на м. носи титлата Антиохийски патриархъ, ако и да прѣбивава въ Дайръ-Канобинъ, на западния склонъ на Ливанъ, 22 килом. на юго-ист. отъ Трополи. Изборътъ му подлежи на удобрението на паната. Епископскитѣ епархии иматъ за срѣдоточия Халепъ, Баалбекъ, Джебейлъ, Триполи, Ехденъ, Дамаскъ, Бейрутъ, Тиръ и Кипръ. Богослужението се извършва на сирийски езикъ, който свещеницитѣ и народътъ еднакво не знаѭтъ, понеже народний езикъ е чисто и просто арабский. Както арабетѣ, м. държѫтъ вендетата или кръвната мъсть: роднинитѣ на убитъ маронитъ сѫ длъжни да отмъстѭтъ за смъртьта му. Поминъкътъ на м. е земедѣлието, лозарството и градинарството. Нѣкои се отличаватъ въ златарството и въ копринено-то тъкачество. Търговията е дребна. М. не зиматъ инициатива въ нищо ново. Нѣкои отъ тѣхъ научватъ французски, безъ да изучватъ литературата; и всичкото имъ славолюбие се ограничава въ това, да станѫтъ драгомане или писаре. М. минуватъ като подъ покровителството на Франция, както съсѣдитѣ имъ, друзитѣ, подъ покровителството на Англия. Отдавна въ враждебни отношения съ друзитѣ, тѣ станѫли жрътва на едно клане отъ страна на друзитѣ, подпомагани отъ турска войска въ 1860 год. Това извикало военната намѣса на Франция съ добри послѣдствия за м. Виж. *Друзи.*

Мароня. Градецъ, населенъ съ гръци, на юго-ист. отъ Гюмюрджина, подъ политѣ на едно отъ най-южнитѣ родопски бърда, близу до бѣломорския брѣгъ. — Въ 1878, доклѣ турцитѣ се бияхѫ съ руситѣ по старопланинскитѣ проходи, Петко воевода съ дружината си окупира М. съ околнитѣ гръцки и български села. Въ това врѣме той зароби едно отдѣление турска войска съ трима офицери, които обезоржжи и въоржжи христианетѣ. Понеже руситѣ не се явихѫ да завземѫтъ мѣстностьта, Петко воевода, слѣдъ една битва въ М. на 7 марта и слѣдъ организирането на турското родопско възстание отъ Сенъ-Клера (англичанинъ), заминѫ за Деде-Агачъ и Димотишко, тогава окупирани отъ руситѣ. Виж. **Петко Воевода**; виж. и брошура **Петко Воевода**, *бранитель на родопскитѣ българе до 1879 год.*, чърти отъ живота и подвизитѣ му, отъ Хр. П. Константиновъ (Пловдивъ, 1888, п-ца Хр. Г. Дановъ).

Марошъ. Лѣвъ притокъ на Тиса, извира въ трансилванскитѣ Карпати, тече юго-западно прѣзъ Трансилвания, послѣ влиза въ Унгария, дѣто образува сѣверния прѣдѣлъ на Банатъ; 650 килом. корабоплавателна до Карлсбургъ, който е главний градъ на брѣговетѣ ѝ.

Марсала. Укрѣпенъ градъ на западния брѣгъ на Сицилия, 30 килом. на западъ отъ Трапани, на желѣзницата отъ Палермо за Трапани; 40,300 жит. Търговия съ вино, соль, маслинено масло и жито. Градътъ е билъ основанъ отъ Сарацинитѣ на мѣстото на Лилибе, нѣкогашенъ гл. градъ на [illegible]

генски селища въ Сицилия. Тамъ излѣзълъ на сухо Гарибалди съ доброволцитѣ си прѣзъ прочутия си походъ въ Сицилия и разбилъ неаполитанцитѣ въ 1860 год.

Марсейлеза *фр.* Името, съ което е извѣстна величавата пѣсень на първата французска революция. Обстоятелствата, които дали поводъ за съчинението ѝ, сж слѣднитѣ: Въ началото на 1792 год., когато едно отдѣление доброволци щѣло да тръгне отъ Страсбургъ, кметътъ, който далъ угощение по случая, поканилъ единъ артилерийски офицеръ, на име Руже-де-Лилъ, да съчини една пѣсень въ тѣхна честь. Молбата му се изпълнила, и плодътъ билъ *Марсейлезата*, на която и стиховетѣ и музиката се изработили само въ една нощь. Де-Лилъ озаглавилъ пиесата *Chant de guerre de l'armée de Rhin*. На другия день тя се пѣла съ оня възхитителенъ възторгъ, за който само французетѣ сж способни и намѣсто 600 доброволци, 1000 потеглили отъ Страсбургъ. Скоро отъ цѣлата сѣверна армия отекнѫли огненитѣ думи *aux armes, aux armes*; при все това пѣсеньта още била неизвѣстна въ Парижъ, и прѣвъ пжть била въведена тамъ, когато Барбару повикалъ марсилскитѣ младежи въ столицата, прѣзъ юлий 1792 г. Парижанетѣ ѭ приели съ възхищение, и, като не знаяли истинското ѝ авторство, нарекли ѭ *Hymne des Marseillais*, което име за всѣкога е носила до сега.

Марселинъ, *фр.* Единъ видъ лекъ копринен платъ.

Марселъ. Име на 2 папи (308—310; 1555), отъ които вторий е забѣлѣжителенъ по голѣмото участие, което зелъ, като кардиналъ и легатъ на Юлия III, въ трентския съборъ, на който и прѣдсѣдателствувалъ. Тоя папа е забѣлѣжителенъ и по едно дребно, но любопитно обстоятелство, именно дѣто, въпрѣки стария обичай, отказалъ да си промѣни името, когато дошелъ на папския прѣстолъ. Избранъ папа на 25 февр. 1555 г., той живѣлъ като папа само 22 дня.

Марсиасъ. 1) Синъ на Олимпъ, славилъ се като свирецъ на кавалъ; повикалъ Аполона на състезание, нъ Аполонъ го надсвирилъ, и за дързостьта му да се мѣри съ него го одралъ живъ. 2) Двама историци, единътъ отъ Пела въ Македония, съврѣменникъ на Александра Македонски, авторъ на македонска история въ 10 книги. Врѣмето на другия е неизвѣстно. Откжслеци отъ съчиненията на едина и на другия се намиратъ у Мюлера (Fragmenta historica).

Марсиванъ. Градъ въ сивасски вилаетъ (Анатолия), 37 килом. на сѣв.-зап. отъ Амасия и въ нейния окржгъ, на единъ притокъ на Тосанлису (коритото на Иешилъ Ирмакъ); 10,000 жит., турци и арменци.

Марсилия. Французски градъ, 600 килом. на юго-ист. отъ Парижъ (868 по желѣзница), ц. на департ. Бушъ-дю-Ронъ, на Срѣдиземно море, първо французско пристанище, а пето на свѣта (слѣдъ Лондонъ, Ливерпулъ, Ню-Йоркъ и Хамбургъ); 403,000 жит. М., съ разнообразна промишленость, произвожда главно сапунъ и маслинено масло. Тя има 85 фабрики за сапунъ, които искарватъ сапунъ годишно за повече отъ 86 милиона лева, и 42 маслариници, които искарватъ отъ 3,000 до 20,000 килогр. маслинено масло на день; 100 парни мелници, които мелятъ около 4 милиона метрич. кантара брашно; 2 захарни фабрики, на

които годишното производство е около 80 милиона килогр. захарь; 85 фабрики за тѣстяна храна, които произвождатъ на годината 8 милиона килогр. всѣкакви тѣстяни работи; 3 фабрики за свѣщи ($3^1/_2$ милиона килогр. свѣщи); нѣколко рудотопилници, които прѣвръщатъ 80 милиона килогр. руда въ 30 милиона килогр. металъ и др. Споредъ това, голѣма е и търговията; износътъ прѣзъ пристанището и желѣзницитѣ е, една отъ послѣднитѣ години, за стойность отъ 882 милиона лева; а вносътъ за 1,298,397,759 лева. Марсилийскитѣ гари сж приели или испратили, прѣзъ сжщата година, 1,240,000 тона стоки. Числото на пжтницитѣ е било 1,045,000. Прѣзъ сжщата година, въ пристанището влѣзли 8987 кораба (4261 платнени, 4726 параходни, 5882 френзуски и 3105 другоземни), съ сборна вмѣст. 3,842,719 тона, а излѣзли 9205 кораба, съ вмѣст. 3,923,437 тона. Странитѣ, съ които марсил. пристанище има най-много сношения, сж по редъ на важностьта: за вноса, Алжирия, Тунисъ и Мароко, Италия, Черноморскитѣ брѣгове, Египетъ, Турция, Испания, Китай, Аржантина, Англия, Съединенитѣ Държави и др.; за износа, Алжирия, Италия, Египетъ, Турция, Черноморскитѣ брѣгове, Англия, Испания и др. Градътъ има много великолѣпни сгради; по-главнитѣ сж Градский Домъ, Музейтъ, Публичната Библиотека съ 80,000 т. и борсата. Кафенетата и магазинитѣ съперничествуватъ съ парижкитѣ по блескъ. Съборната црква е най-старата въ Галия. Прѣкрасенъ климатъ и хубави морски бани.

М., основана въ 546 прѣди Р. Х. отъ фокейци отъ Мала-Азия, съставяла нѣкога една аристократическа република, която въртѣла обширна търговия. Старото име на тоя градъ било *Масалия*, а римското *Масилия*. Масалийцитѣ били много врѣме въ съюзъ съ римлянетѣ; въ градътъ билъ най-сетнѣ прѣзетъ отъ Юлия Цезаря. Въ VIII-и вѣкъ билъ разоренъ отъ арабетѣ; присъединилъ се съ цѣлата обл. Провансъ на Франция въ царуването на Карла VIII.

Марсъ, у гръцитѣ *Арсъ*. Въ митологията на староврѣменнитѣ, богъ на войната, синъ Юпитеровъ и Юнонинъ, или само Юнонинъ. Възпитанието му било повѣрено на титана Приапа. Любовнитѣ му похождения съ Венера го прославили. М. покровителствувалъ троянцитѣ прѣзъ обсадата на Троя. У гръцитѣ той билъ най-кръвопролитното божество, което се въсхищавало отъ войнитѣ. Прѣди него въ бой върви сестра му *Ерида* (Прѣпирня), заедно съ него сж синоветѣ и другаретѣ му, *Димосъ* (Ужасъ) и *Фовосъ* (Страхъ). Той не е всѣкога побѣдоносенъ. Диомедъ го наранилъ, и кога паднялъ, казва Омиръ, «изревалъ като деветь или десеть хилиди войници заедно». Едно такъво прѣдставление би се счело за богохулно у римлянетѣ, напоени, както еврейтѣ, съ благоговѣние къмъ боговетѣ си. Почитанието на Ареса никога не било много распространено въ Гръция; вѣрва се, че то е било въведено у гръцитѣ отъ Тракия. Тамъ, и въ Скития най-много почитали Ареса, дѣто и билъ, както вѣрвали, главний му домъ. Ала пакъ тоя богъ ималъ храмове или алтари въ Атина, Спарта, Олимпия и други мѣста.

У римлянетѣ М. билъ едно съвършено олицетворение на суро-

вата и беспощадна храбрость на старитѣ римляне, и се ползували съ най-високо почитание. Той стоялъ на редъ слѣдъ Юпитера; и като него носилъ титлата *отецъ, баща* (Mars-piter); той билъ едно отъ тритѣ покровителни божества на Римъ; най-сетнѣ, той минувалъ за баща на Ромула (чрѣзъ Реа Силвия, Вестината жрица) и слѣдователно, родоначалникъ на римския народъ. Той ималъ едно светилище на *Квириналъ*; и тоя хълмъ добилъ името си отъ неговия прѣкоръ Quirinus, най-вѣроятното значение на което е *копие-обржженъ*. Подъ това име му се поднасяли молитвитѣ като покровитель на Quirites (гражданетѣ) — съ други думи, на държавата. Той ималъ много храмове въ Римъ. По неговото име е било наречено мѣстото (Campus Martius), дѣто римлянетѣ се обучавали на юнашки и военни игри; неговото име носилъ и първий мѣсецъ отъ римската година, марта (Martius). Ludi Martiales (игри въ негова честь) се празднували всѣка година. По статуитѣ и релиефитѣ, М. сж прѣдставлявали като мжжъ съ голѣма мускулярна сила, или голъ или облѣченъ съ хламида.

Марсъ. Една отъ голѣмитѣ планети на слънчевата система, четвъртата по редъ отъ слънцето, извѣстна още въ старо врѣме; червеникавий ѝ шаръ отдавна привличалъ вниманието на наблюдателетѣ и тя добила името на бога на войната. Диаметрътъ ѝ е равенъ на 0.53 отъ диаметра на земята, сир. около 6,600 килом. Масата ѝ съставя само 0.105 отъ масата на земята, та и плътностьта ѝ е равна само на 0.71 отъ плътността на земята, или 3.91 пжти повече отъ плътностьта на водата. Доклѣ изучвалъ движението на М. Каплеръ открилъ законитѣ на движението на планетитѣ около слънцето. Изобщо физическитѣ условия на М. сж много ближни съ условията, въ които се намира неговата съсѣдка земята: годината на М. е равна на 686 деня, 23 часа, 30 минути; а денонощието му е 24 часа, 39 минути, 21.3 секунди. Най-голѣмото разстояние на М. отъ слънцето е 280,000,000 килом., а най-малкото 245,000,000; отъ земята се отдалечава 400,000,000 килом., а се приближава 56 милиона килом. При всичко, че тая планета е най-ближната до насъ по отношение къмъ слънцето, нейното движение така се докарва споредъ движението на земята, че ние я виждаме на двѣ години веднжшъ. Нѣкои астрономи приписватъ червенината на М. на шара на земята му; други ѭ приписватъ на гжсти пари, които пълнѭтъ атмосферата му. Най-сетнѣ, други ѭ приписватъ на растителностьта му. М. прѣдставя въ странитѣ ближни до полюситѣ му бѣли пятна, които омаляватъ или се увеличаватъ, споредъ това: изложени ли сж на дѣйствието на слънцето или не сж. Тия пятна сж вѣроятно ледни грамади, подобни на ледоветѣ, които покриватъ земята при полюситѣ, и които се изгубватъ донѣйдѣ лѣтѣ, а зимѣ се образуватъ изново. Забѣлѣжватъ се на М. и тъмни пятна по зеленикави пространства, наречени морета. Друго още по-забѣлѣжително нѣщо за М. сж така наречените негови канали. Въ 1882 г. Скиапарели, директоръ на миланската обсерватория, откри въ повръхнината на М. много праволинейни канали, отъ 100 до 5000 килом. дѣлги и 100 килом. широки. Освѣнь това, прѣзъ извѣстно

врѣме много отъ тия канали стават двойни — явление, което нѣма на земята нищо подобно на себе си и което безъ съмнѣние зависи отъ смѣняване на годишнитѣ врѣмена върху М. Отъ дѣ произлизатъ тия канали? Исказва се една хипотеза, че тѣ сж дѣло на човѣшка ржка. Тия прави или малко закривени линии — казва Фламарионъ — като че ли сж назначени да съединяватъ помежду имъ разнитѣ части на планетата; въ защо тия канали сж толкова широки? — Отговорътъ е, че понеже свѣтътъ на М. е по-старъ отъ нашия, и човѣчеството тамъ трѣбва да е много по-развито. Прокопаването на Алпитѣ или на Суезски и Панамски провлаци ни се вижда да е като нѣкаква гигантска работа, когато за въ бждще това ще се смѣта просто за дѣтински играчки. Годишнитѣ врѣмена на М. отговарятъ на годишнитѣ врѣмена на земята, само сж подълги, понеже неговата година е близу два пжти по-голѣма отъ нашата. До неотдавна се е мислило, че М. е лишенъ отъ спжтници. Нъ г-нъ Холъ откри въ 1877 г. въ вашингтонската обсерватория два М-ви спжтника. Едно подробно изложение на най-новитѣ открития и хипотези относително М. се намира въ съчиненията на Скиапарели, Проктора и Фламариона; виж. Flammarion, *La planète Mars et ses conditions d'habitabilité* (Парижъ, 1892).

Марсъ (госпожица *Ана*). Една отъ най-славнитѣ французски актриси, дъщеря на прѣвъсходенъ актйоръ, на име Манвелъ, и на актриса Марсъ-Бута, и бащата и майката парижане. М., родена въ 1779 въ Парижъ, се явила на сцената на 14-годишна възраст, въ началото играла незначителни роли въ дѣтски комедии и се прославила само когато почнжла, на 24-годишна възраст, да зима важни роли въ комедиитѣ, а по-сетнѣ и въ трагедиитѣ. Отъ това врѣме тя продължавала близу 40 години да играе въ всѣка нова роля еднакво сполучливо. Хубавица, импонентна, съ изящни маниери, съ вкусно облѣкло, съ гласъ, който мелодично кършила по волята си, за да отговаря на всѣко душевно вълнение, тя била на гледъ идеалната актриса. Тя не стжпила въ бракъ, но имала свръски съ императора Наполеона и др. Ако и да била щедра дарителка, тя оставила слѣдъ смъртьта си имотъ за 800,000 лева.

Марта. Лазарева и Маринна сестра, която Спасительтъ обичалъ за любовьта и усърдието ѝ къмъ него (Лука 10, Иоан. 11). По нейната и Маринната молба, Иисусъ въскресилъ Лазаря (Библ.).

Марта. Третий мѣсецъ въ годината, нареченъ така отъ римлянетѣ въ честь на бога Марса.

Мартелъ. Виж. *Карлъ Мартелъ*.

Мартенсъ *(Теодоръ Т.)*. Русски юристъ, авторитетенъ по международното право, род. въ Перновъ (лифляндска губ.) въ 1845 година. Училъ се въ с.-петербургския университетъ, и довършилъ образованието си като слушалъ лекции на знаменити юристи въ университетитѣ лайпцигски, вѣнски и хайделбергски, отъ 1867 до 1869 г. Отъ 1870 г. занимава катедрата на международното право въ с.-петербургския университетъ, и отъ много години е членъ отъ съвѣта въ министерството на външнитѣ дѣла. По-главнитѣ му трудове сж: *За консулитѣ и консулската юрисдикция въ Истокъ* (СПБ.,

1873); *Съвременното международно право на цивилизованитѣ народи* (СПБ. 1882-1883, томъ I, изд. 3, 1895; прѣводъ на франц., нѣмски и испански); *Събрание на договоритѣ и спогодбитѣ, сключени отъ Русия съ чуждитѣ държави* (СПБ., отъ 1874, 11 обемисти тома, всѣкой придруженъ съ коментарии, които разясняватъ отношенията на Русия съ всѣка европейска държава и съдържатъ много важни открития въ областьта на дипломатическата история на европейскитѣ държави за послѣднитѣ два вѣка). Публицистически характеръ носятъ неговитѣ работи: *Източната война и брюкселската конференция въ 1874 год.* (СПБ, 1879); *La Russie et l'Angleterre dans l'Asie centrale* (1879; прѣводъ на рус., англ. и нѣмски езици) и др. Много статии по разни въпроси отъ международното право и политиката сж напечатани отъ М. въ *Сборн. Госуд. Знаній, Журналъ Министер. Н. Просв.*, *Revue de droit international* и др. М. е билъ прѣдставитель на русското правителство на много международни конференции, между които на брюкселскитѣ, 1874 год. (за кодификацията на военното право) и 1889—90 год. (за борбата съ робната търговия). Прѣди нѣколко години Гръция и Ромжния прѣдоставихж нему да рѣши спорния международенъ въпросъ въ прѣпирнята си за наслѣдството на Запа. Високото безпристрастие на русския професоръ рѣши тоя въпросъ въ полза на Гръция.

Мартиника. Единъ отъ французскитѣ Малки Антили, 130 килом. на юго-ист. отъ Гваделупа; простр. 988 чет. килом., отъ които близу половината обработвани; насел., до бѣдата, която постигнж о-ва въ нашето врѣме, 175,000 жит., отъ които само 10,000 бѣли; останжлитѣ негри и мулати (мелези). Произведения: захарна тръстика (главното производство), кафе, какао, тютюнъ. Износътъ за около 34 милиона лева, вносътъ за около 29 милиона. Гл. градъ *Форъ-де-Франсъ*, на западния брѣгъ; тоя градъ бѣ свързанъ чрѣзъ желѣзница и телеграфъ съ злочестия градъ Сенъ-Пиеръ. Прѣзъ срѣдата на острова се простиратъ високи планини, между които се издигатъ 6 волкана, най-високий Монъ-Пеле, 1350 м. високъ. По причина на волканическото си происхождение, М. често е била излагана на силни земетресения. Така, на 17 ян. 1839 пристанищний гр. Форъ-де-Франсъ, съ 15,000 жит., е билъ буквално разрушенъ. Прѣзъ 1851 год. на волканъ Монъ-Пеле се образували два кратера, изъ които нѣколко врѣме се изхвърляла наженена лава и пепелъ. Ала слѣдъ тая дата волканическитѣ явления исчезнжли и населението вече вѣрвало, че волканитѣ сж окончателно угаснали. Цѣлото население на острова живѣяло честито върѣдъ богатата растителность и други природни блага. Волканъ Монъ-Пеле бѣ съсѣденъ съ гр. Сенъ-Пиеръ, и едно хубаво езеро до главния кратеръ на тоя волканъ бѣ избранй край за расходки и приятни семейни развлѣчения за сенъ-пиерци. Слѣдъ нѣколко прѣдварителни бѣлѣзи, които не обеспокоили токорѣчи никого, на 25 априлъ 1902 единъ огненъ ураганъ се изригнжлъ и се спуснжлъ врѣзъ града и пристанището му. Волканътъ изригвалъ горяща лава, врѣла вода, огнени камене и други растопени вещества. Отъ 8 часа утринѣта до

8 часа вечерьта Сенъ-Пиеръ горѣлъ цѣлъ; всѣко живо същество изгорѣло или се задушило. Подъ огненния дъждъ на лавата корабитѣ и параходитѣ посрѣдъ морето веднага пламнѫли и само 2-3 парахода бѣха могли да се спасѫтъ полуразрушени. Числото на загинѫлитѣ човѣшки жертви надминувало 30,000. Поразията наумѣва само сѫдбата на римскитѣ градове Херкуланъ и Помпея. Това голѣмо и невадѣйно нещастие произведе потръсно впечатление въ всички цивилизовани страни и отъ всѫдѣ изказахѫ съболезнования на Франция и ѝ испратихѫ помощи за подкрѣпа на пострадалитѣ. — О-въ М., откритъ отъ Колумба въ 1493 на св. Мартенъ, билъ изоставенъ отъ испанцитѣ. Островътъ добилъ французски поселенци и станѫлъ французска колония въ 1631 год.

Мартинъ. Светецъ въ католическата цръква, род. въ Сабария (Панония), кѫдѣ 316 г. Покръстилъ се, когато билъ войникъ, на 18 години; тогава раздралъ дрехата си на двѣ, та далъ половината на единъ просякъ. Напуснѫлъ военната служба, и основалъ първия монастирь въ Галия. Слѣдъ врѣме, отнякъ истърпѣлъ мѫчения отъ арианетѣ, станѫлъ епископъ на гр. Туръ (371). Съ простотата, М. съединявалъ голѣма смѣлость; той се застѫпилъ енергично прѣдъ тирана Максима да иска милость за ереснарха Присцилиана. Починѫлъ въ 396 или 400. Има се за покровитель на Галия.

Мартинъ. Име на нѣколко папи. — М. I, папа въ 649. Осѫдилъ въ единъ съборъ ереста на монотелититѣ. Гоненъ, отъ тогава, отъ Костанта II, билъ заточенъ въ Херсонесъ, дѣто починѫлъ въ 655. Паметьта му, въ катол. цръква, е на 12 ноември. (н. к.) — **Мартинъ II** или **Мартинъ I** (папа 882 — 884), афоресалъ Фотия. — **Мартинъ II** или **III** (папа 943 — 946), прѣобразувалъ дисциплината. — **Мартинъ IV** (папа 1281 — 1285), род. въ околностьта на Туринъ, избранъ по влиянието на Карла Анжуйски. Той назначилъ Карла римски сенаторъ, и му помогнѫлъ, нъ безъ сполука среща гибелинитѣ въ Романя. По негово подстрѣкателство, той отлѫчилъ отъ цръквата Михаила Палеолога (1281), палермосци слѣдъ Сицилийскитѣ вечерни (1282), най-сетнѣ Петра III Арагонски. — **Мартинъ V** (папа, 1417 — 1431), род. въ Римъ въ 1365. Билъ избранъ отъ констанцския съборъ, на мѣстото на Григория XII. Издалъ була среща хусититѣ, нъ не припознавалъ върховната власть на съборитѣ надъ папитѣ. Климентъ VIII припозналъ властьта му, и съ това се свършило расцѣплението въ Западната цръква.

Мартирологъ, *гр.* Събрание на сказанията за светитѣ мѫченици на християнската цръква.

Маруличъ (Маркъ). Най-старий отъ хърватскитѣ писатели и поетъ (род. въ 1450, умр. въ 1524), писалъ по латински, но хърватски и по италиянски; занимавалъ се съ история, археология, етика и др. Главнитѣ му изслѣдвания сѫ: *Regum Dalmatiae et Croatiae gesta latinate donata* (1666), *De ratione bene pieque vivendi* (1601), *Histor'a sv udowice Suditc* (1521; нѣколко издания), и *Razum a Pjesme po mudrich czrekach Katonovich.*

Марцианъ. Гръцки императоръ (450—457). Тракиецъ по происхождение и генералъ, той билъ на 58 години, когато се оженилъ за императрица Пулхерия (виж. това име). На Атила, който поискалъ

отъ него да му плаща дань, той отговорилъ: „злато имамъ азъ за приятелетѣ си, а желѣзо — за непріятелетѣ си“. Той събралъ халкидоския вселенски съборъ противъ Евтихия, въ 451.

Маршалъ (отъ *тевтонски думи*, които значѫтъ *служитель на конь*). 1) Въ Франция най-високий чинъ въ армията. 2) Началникъ на церемония. — **Маршалски жезълъ**. Жезълъ, който се дава на маршалъ като символъ на маршалския чинъ. **Маршалство**. Званието на маршалъ.

Маршъ, фр. 1) Ходъ на войници, походъ. 2) Въ *музиката* пѣсень, която се свири за придружаване или уреждане хода на войска: *засвири се турски маршъ*. 3) Напрѣдъ! (*военна команда*). — **Маршировамъ**. Ходѫ съ мѣрни стѫпки. — **Маршировка**. Мѣренъ по команда ходъ на войницитѣ въ строя. — **Маршрутъ**. Пѫтьтъ, по който е опрѣдѣлено да се пѫтува.

Маршъ (*Джеймсъ*) Англійски химикъ (род. въ 1790, умр. въ 1846 въ Лондонъ) изобрѣтатель на единъ уредъ за откриване присѫтствието и на най-малката слѣда мишякъ въ нѣщо. Уредътъ се употрѣбява при химически и сждебни изслѣдвания.

Маршъ (Othniel Ch. *Marsh*, род. въ 1831). Англійски ученъ, единъ отъ най-виднитѣ палеонтолози, професоръ въ *Yale-коледжъ* въ 1866, въ 1868 почнѫлъ сполучливи дирения въ Скалиститѣ планини, въ Америка. Много години продължилъ похода си тамъ и донесълъ съ себе си голѣми сбирки нови ископаеми, които били изложени въ музея Пибоди въ *Yale-коледжъ*; той описалъ по-вече отъ 400 нови ископаеми животни. Най-главнитѣ му работи се отнасятъ до ископаемитѣ маймуни въ еоцена (1872), исполинскитѣ ископаеми диноцерати (1873), зжбеститѣ птици (*Odontornithes*, 1873), ископаемитѣ еднокопитни въ третичната епоха (1874), *Tillodontia* (1875), динозавритѣ (1878) и др. Трудоветѣ му сѫ: *Description of a new Enialiosaurian* (1862), *Contributions to the mineralogy of Nova Scotia* (1867), *New fossil birds from the Cretaceus and Tertiary of the United States* (1870), *American jurassic Dinosaurs* (1880), *Odontornithes or birds with teeth* (1880), *Dinocerata* (1884) и др.

Маса, *лат.* Купъ, голѣмо количество отъ нѣщо на едно мѣсто. Оттука *масивенъ*, плътенъ, дебелъ и набитъ, тежъкъ и голѣмъ: *масивно украшение*; оттука и *масивность*, грамадность въ дебели размѣри.

Маса. Исмаиловъ синъ, който минува за родоначалникъ на масанцитѣ, които населявали сѣверо-източната часть на Арабия. (*Библ.*).

Масава или **Масуа.** Приморски градъ на единъ малъкъ островъ при входа за Аркикенски или Масавенски заливъ въ западното крайбрѣжие на Червено море (източна Африка); 5,000 ж. (арабе, нубийци, данкали, абисинци, индийци, гръци). М. нѣма вѫтрѣшна търговия, нъ е транзитна точка и размѣнно мѣсто на произведенията на Абисиния и Суданъ, отъ една страна, и на стокитѣ на Европа и Индия, отъ друга. М. е едно отъ най-горещитѣ мѣста на земното кълбо. Срѣдната й температура прѣзъ годината е 39°, 4; срѣдната температура на най-студения мѣсецъ (януария) 25°, 5; срѣдната температура на най-топлия (юний) 36°, 9. Съ тоя климатъ дисентерията и трескитѣ зиматъ много жертви.

М. е владѣние на Италия; тя бѣше подвластна на Египетъ, когато италианцитѣ ѫ окупирахѫ единъ день (1885), въпрѣки протеститѣ на Турция, сюзеренката на Египетъ. М. станѫ по-сетнѣ много солена на Италия, като породи италианско-абисинската война съ извѣстнитѣ ѝ слѣдствия. М. има голѣма важность за Абисиния, защото е единичкий излѣзъ на тая страна за Червено море.

Масагети. Люде отъ скитското племе, които живѣели въ сѣверо-източното приморие на Каспийско море. Киръ не можалъ да ги подчини; той билъ разбитъ и убитъ въ единъ походъ среща тѣхъ. Тѣ убивали, казватъ, старцитѣ си, за да се хранѫтъ съ месото имъ.

Масажъ, *фр.* Въ *медиц.* растриване. Това искусство, извѣстно на нашитѣ баби, лѣкарската наука е поставила на научни начала и сега има лѣкари, които се занимаватъ исключително съ него.

Масачузетсъ. Една отъ Съединенитѣ Държави въ Америка, на сѣв.-ист., между Атлантически океанъ на ист., Ню-Хямпшайръ и Вермонъ на сѣв., Ню-Иоркъ на зап. и Конектикѫтъ и Родъ-Айлянд на югъ. Простр., включително островитѣ, 20,904 чет. килом. съ насел. 2,240,000 жит. Сѣдалище на управл. и гл. градъ е Бостонъ (виж. това име), който по населението си е 5-и въ държавитѣ. М. има 31 града съ повече отъ 10,000 жит. (Лоуелъ, Лоржесъ, Салемъ, Ню-Беджордъ, Фолъ-Ривѫръ, Линъ, Спрингфилдъ, Кямбриджъ, Ворчестеръ). Земята е хълмиста, и повечето отъ нея бесплодна, нъ долинитѣ на рѣкитѣ сѫ плодородни. Гл. рѣки Конектикѫтъ, Меримякъ и Хаусатаникъ. Климатътъ е студенъ, нъ здравъ. Царевица, ябълки, круши и сѣно сѫ главнитѣ земедѣлчески произведения; нъ индустриалнитѣ произведения сѫ много и разнообразни. Въ индустриално отношение тая държава е 3-а между Съединенитѣ Държави, като върви слѣдъ двѣтѣ голѣми държави Ню-Иоркъ и Пенсилвания; нъ тя е безспорно първата сравнителнo пространството и населението ѝ. Тя сама произвожда $^1/_8$ отъ произведенията на всичкитѣ държави вкупно. Цифрата на производството ѝ се е вѣскачвала за една отъ послѣднитѣ години на 3,135 милиона лева. Въ тая държава се изработватъ всички издѣлия. Двѣ индустрии заслужватъ особенъ споменъ: обущарството, което се вѣскачва на цифрата 530 милиона лева, и, ако се приложи и цифрата на приготвенитѣ кожи, на 750 милиона лева; и тъкачеството на памучни, вълнени и копринени платове и други (ленениtѣ фигурирать твърдѣ слабо), чиито сборни произведения се вѣскачватъ на цифрата 775 милиона лева, отъ които 375 милиона само за памучнитѣ.

Държавата М. сѫ нарекли *майката инициаторка* на всичко. Съ мѫчно корабоплавателни рѣки, тя отдавна е създала най-пълната мрѣжа желѣзни пѫтища. Тая мрѣжа достига близу до 5 000 килом. и токо-речи не може да се увеличи освѣнь съ индустриални клонове, та минува за сравнително най-първата въ Съединенитѣ Държави. М. не притежава скѫпоцѣнни метални ископаеми вѫглища; но експлоатира желѣзни и малко мѣдни руди. Куинскитѣ сиви гранити сѫ прочути въ всичкитѣ Съед. Държави; тия мрамори се испращатъ въ всички части на държавитѣ.

Важна промишленость е и риболовството.

Тая държава е имала прѣди нѣколко години повече отъ 200 народни банки и около 180 спестовни банки; 6000 училища, 1 университетъ и 7 колегии; 341 вѣстници и списания, отъ които 26 дневни, 225 седмични, и др.; 3169 библиотеки, отъ които 1544 публични. Публичнитѣ библиотеки съдържатъ 2,010,609 тома, а частнитѣ 1,007,204.

М. е билъ първата колония основана въ Америка отъ англичанетѣ; тя дължи происхождението си на пуританетѣ, които се заселили тамъ въ 1620, и отъ тамъ се распръснали въ съсѣднитѣ земи. Бостонъ далъ, въ 1773, сигналътъ на освобождението отъ Англия, та тая държава е най-първата отъ 13-тѣ държави, които образували първоначално Съединенитѣ Държави. Държавата се управлява отъ единъ управитель, избранъ за една година, съ годишна заплата 25,000 л., и законодателното тѣло състои отъ сенатъ (50 члена) и депутатска камара (240 члена), избирани всѣка година.

Масена *(Андрей)*, Дукъ Риволи, князъ Еслингъ. Единъ отъ най-славнитѣ французски маршали, род. въ 1758. Прѣзъ французската революция влѣзълъ въ редоветѣ на французската войска като доброволецъ, а въ 1793 билъ вече дивизионенъ генералъ Прославилъ се при Риволи (итал. село, 1797, побѣда на французетѣ надъ австрийцитѣ); при Цюрихъ (1799), когато съ побѣдата си надъ руситѣ освободилъ Кроация отъ опасностьта на нахлуване; въ обсадата на Генуа (1800); при Ваграмъ (1809). Въ 1810 добилъ главното началство на войскитѣ въ Испания, което сложилъ въ 1811. Наполеонъ го наричалъ *любимото чедо на побѣдата*. Въ 1814 билъ направенъ отъ Лудовика XVIII перъ. Умрѣлъ въ Парижъ въ 1817. М. билъ голѣмъ користолюбецъ и грабитель. Наполенъ го наричалъ обирачъ, и казватъ, че му прѣдлагалъ 1,000,000 лева да прѣстане да злоупотрѣбява потулено държавното съкровище.

Масивенъ, *масивность*. Виж. *Маса*.

Масилонъ *(Жанъ Батистъ)*. Единъ отъ най-великитѣ французски проповѣдници, съперникъ на Босюе и на Бурдалу; най-много сж забѣлѣжителни неговитѣ проповѣди, говорени прѣзъ пости прѣдъ Лудовика XV. Казватъ, че Волтеръ ги ималъ постоянно прѣдъ себе си и ги считалъ за единъ отъ най-добритѣ образци на краснорѣчието. Между другитѣ езици тѣ сж прѣведени и на руски (1663 — 1774).

Масина. Държава въ западни Суданъ, подчинена на Филлатитѣ. на юго-ист. отъ Томбукту, на дѣсния брѣгъ на Нигеръ; простр. 166,840 чет. килом., насел. около 4,500,000 жит. Стол. *Масина*. Както токо-речи всичкитѣ кралства въ Суданъ, М. е малко позната. Населението състои отъ фулахи, сонгайци и бамбари; поминъкътъ: земедѣлие и скотовъдство: оризъ, медъ, царевица, памукъ, коне, кози, овце. Гл. градове: Басикуну, Фарабугу, Джене, Фененку. М. е била посѣтена отъ Барта и Ленца.

Масиране артилерия (фр. *Масирамъ*, трупамъ). Съединение въ врѣме на бой въ една позиция голѣмо число артилерийски орждия. Прѣдѣлътъ, до който може да се докара и. се опрѣдѣля въ всѣкой частенъ случай отъ характера на позицията и отъ други мѣстни условия. Крайната норма

е съединението на такъво число батареи, което въ една дадена мѣстность може да се управлява отъ едно лице.

Маска, *итал.* Лъжовно лице, направено отъ хартия, платъ и др., което човѣкъ си туря на образа за да го не познаватъ; притворство, лицемѣрие: *маската падна* (притворството се откри).—**Маскара.** 1) Човѣкъ съ маска на лицето. 2) Безсраменъ. — **Маскарадъ.** Нѣколко души заедно прѣдрѣшени и съ маски на лицето; оттука *маскараденъ*, който се отнася до маскарадъ.

Маскара. Много старъ алжирски градъ, въ обл. Оранъ, 96 килом. на юго-ист. отъ гр. Оранъ при политѣ на Атласъ; 14,320 жит. (отъ които 6,303 туземци и 2,722 другоземци; останжлитѣ французе). Тоя градъ, нѣкогашна любима резиденция на Абдулъ-Кадира, билъ прѣвзетъ отъ французетѣ въ 1835 и 1841 год.

Маскаренски о-ви. Името на 3 о-ва въ Индийски океанъ: *Бурбонъ, Маврикий* (бивши *Илъ-де Франсъ*) и *Родригезъ*. Първий отъ тия о-ви принадлежи на Франция; другитѣ два, които сж били нѣкога французски владѣния, Англия отнела на Франция по договоритѣ отъ 1814. М. о-ви се простиратъ, на ист. отъ Мадагаскаръ, по една дължина отъ 900 килом. отъ зап. къмъ ист. Цѣлото пространство се прѣсмѣта на 3,893 чет. килом. и населението имъ на 534,000 жит. Тия острови дължатъ името си на португалецъ Маскаренасъ, който открилъ Бурбонъ въ 1545.

Маскатъ. Столица на Оманъ, на единъ ржкавъ отъ Персидски заливъ, укрѣпенъ градъ, заобиколенъ съ градини и финикови дървеса; отъ 30,000 до 40,000 жит., повечето арабе; останжлитѣ индийци, персяне, абисинци, сомали и негри отъ цѣлия африкански брѣгъ. М. е важно търговско пристанище между Индия, Арабия и Персия въ Индийски океанъ, дѣто се размѣняватъ произведенията на Европа, Африка и Истокъ. Износъ: сушена риба, фурми и др. (за 10 милиона лева); вносъ: оризъ, захарь, маслинено масло, памучни платове, метали и др. (за 30 мил. лева). Климатътъ е гибеленъ за европейцитѣ. — Въ 1507 португалский генералъ Албукеркъ турилъ ржка на М., нъ арабетѣ си го зели назадъ въ 1648. Англо-индийското правителство, което помага съ 150,000 лева за поддържането на оманския султанъ, е сега на дѣло господарътъ на М.

Маскирамъ, *фр.* 1) Турямъ нѣкому маска. 2) Скривамъ (дѣйствия, движения).

Маслено дърво. Библейското име на бора.

Маслина. Името на единъ добрѣ-познатъ плодъ у насъ и на дървото, което го произвожда. Дървото е умѣрено високо, съ срѣщоположни клонове и листа; листата сж сивозелени и донѣйдѣ приличатъ на върбовитѣ. Цвѣтоветѣ сж дребнички и намѣстени въ листнитѣ пазухки на гроздове; тѣ иматъ бѣло срастлолистно четирецѣпнжто вѣнче, двѣ тичинки и само единъ плодникъ, отъ сѣменатa на който узрѣва дългнестовалчеста и тъмнозелена костилка—*маслина*. Месninата на маслината е пълна съ масло, което истискватъ и продаватъ подъ името *дървено масло* (зехтинъ). Съ по-добритѣ видове маслинено масло готвятъ, а подолнитѣ употрѣбяватъ за свѣтене. Маслинитѣ яджтъ прѣсни и насо-

до края на първия вѣкъ. Виж. *Евангелие.*

Матей. Нѣмски императоръ отъ 1612 до 1619, род. въ 1557, 4-и синъ на Максимилиана II. Въ 1608 принудилъ брата си Рудолфа II да му отстжпи Моравия, Австрия и Унгария, а отъ 1611 и Чехия, Силезия и Лузация; а слѣдъ братовата си смъртъ станжлъ императоръ. Поддържали го протестантитѣ. М. сключилъ съ турцитѣ неизносенъ за себе си миръ; сжщо несполучливи били и дѣйствията му среща ония движения въ австрийскитѣ земи, които приготвили 30-годишната война.

Матейко *(Янъ).* Най-знаменитий полски живописецъ, род. въ Краковъ, дѣто и починж директоръ на краковската академия на искуствата (1838—1893). М. происхождалъ отъ едно чешско семейство, отдавна прѣселено въ Полша. Слѣдъ като изучилъ живописството въ академията на родния си градъ, усъвършенствувалъ се въ Мюнхенъ подъ ржководителството на *Пилоти.* Най-прочутитѣ му произведения сж: *Полскитѣ носии отъ 1232 до 1795, Собѣски при Виена, Стефанъ Батори прѣдъ Псковъ, Битвата при Грюнвалдъ, Жанъ Даркъ, Костюшко, Прусский херцогъ Албертъ (васалъ на Полша) като полага клетва за вѣрность на краля Сигизмунда, Конституцията отъ Змай* и др. Нѣкои отъ М-тѣ картини се продали по за стотини хиляди лева,—суми, които М. употрѣбявалъ за общополезни и благотворителни дѣла.

Математика *(*гръц. *матима, учение).* Науката, която има за прѣдмѣтъ свойствата на величината и числото. Обикновено ѭ дѣлжтъ на *чиста* и *смѣсена* или *приспособена;* чистата м. обгръща всички заключения, които се добиватъ за законитѣ на пространството и врѣмето сами по себе, независимо отъ опита, като се основаваме само на абсолютнитѣ закони на човѣшкото мислене; а смѣсената или приспособената м. обгръща слѣдствията, до които се достига, когато се приспособяватъ така установенитѣ начала на нѣкои отношения, които опитътъ или наблюдението показва, че сжществуватъ между явленията на природата. Когато разглеждаме отношенията на величинитѣ помежду имъ, добиваме понятие за число: науката за числата, *числителницата* или *аритметиката,* и *алгебрата,* или науката за числата въ най-общата ѝ форма; когато разглеждаме пространството, добиваме науката за протяженията: *геометрията.* Математическитѣ прием или методи за доказване или издирване каквото и да било, биватъ различни: на основание на тая разлика и м. се дѣли на нѣколко клона: Аритметика, Аналитическа Геометрия, Начъртателна Геометрия, Тригонометрия, Диференциално смѣтане, Интегрално смѣтане, Вариационно смѣтане и Теория на числата или сравненията. Колкото се касае до приспособенитѣ математически науки, тѣ могжтъ да бжджтъ толкова, колкото сж отдѣлнитѣ клонове отъ човѣшкото звание; ала обикновено приспособ. мат. науки включватъ физиката, астрономията, механиката, а изключватъ химията, геологията, политическата икономия и други клонове отъ науката, които сжщо добиватъ повече или по-малко помощь отъ математиката. М. приспособена въ изслѣдване явленията на природата, носи общо име *Физико-математически* науки.

Мжчно е да се изброятъ всичкитѣ приспособения на м. въ практическия животъ: Архитектурата, Мореплаването, Фортификацията, Балистиката, Геодезията, Хронологията, Теорията на вѣроятноститѣ и др. Освѣнъ това, м. се дѣли още на *по-жиска* и *по-висока*. Първата обгръща: Аритметиката, Началната алгебра, Елементарната геометрия, Тригонометрията, по-ниската Геодезия или снимането планове и приспособяването алгебрата въ геометрията; останжлитѣ науки принадлежжтъ на по-високата м.

Началото на м. се прослѣдва въ най-старитѣ врѣмена; най-старий клонъ отъ чистата м. е, безъ сжмнѣние, Аритметиката; нѣйното начало съвпада, вѣроятно, съ врѣмето, когато пръвъ пжть човѣцитѣ се съединили въ общество. Слѣдъ нея върви Геометрията, която вѣроятно се е появила като земемѣрно искуство отъ врѣмето на появяването на поземелния имотъ, а първото научно значение ѝ дали гръцитѣ: Талесъ, Питагоръ и др. Алгебрата първенъ е била единъ видъ всеобща Аритметика, въ която едни общи символи сж зимали мѣстото на числата; съ нея, отъ арабски, европейцитѣ запозналь Леонардо Фибоначи въ началото на XIII-и вѣкъ; нъ нейното извънредно развитие прѣзъ послѣднитѣ два вѣка ѝ е установило правото да минува за отдѣлна наука, *науката на дѣйствията*. Аналитическата геометрия основалъ Декартъ; Нютонъ и Лайбницъ изнамѣрили Диференциалното, а заедно съ него и Интегралното смѣтане въ края на XVII-и вѣкъ. На начъртателната геометрия положилъ основата знаменитий Монжъ; много ползи принесло на м. откритието отъ Нейпиера на логаритмитѣ. Отъ приспособенитѣ математически науки най-стара е Астрономията; вече стара Гръция имала много знаменити астрономи: Ипарха, Птоломея и др. Механиката и тя е сжществувала въ врѣмето на старогръцитѣ: Архимедъ съ машинитѣ си потопявалъ и палилъ римскитѣ кораби. Съ Физиката се занимавали: халдеитѣ, египтянетѣ, гръцитѣ, арабетѣ; ала сегашното ѝ развитие захваща само отъ врѣмето на Галилея, Торичели и др. физици отъ XVII-и вѣкъ. Най-знаменити математици въ старо врѣме били: Питагоръ, Платонъ, Ипократъ, Евклидъ, Аполоний, Посидоний, Птоломей, Диофантъ, Ипархъ и др.; послѣ м. процъвтѣла у арабетѣ и отъ тѣхъ прѣминжла въ Европа, дѣто достигнжла до висока стъпень съвършенство. Нѣкои отъ по-личнитѣ нововрѣменни математици сж: Тихо-Брахе, Коперникъ, Кеплеръ, Галилей, Торичели, Паскалъ, Декартъ, Хюйгенсъ.

Математикъ. Знаецъ на математиката.

Математическа География. Виж. *География*.

Математическа метода. Метода, която тръгва отъ една точно опрѣдѣлена аксиома, достига до резултати по чисто логически пжть, безъ да приспособява нито аналогия, нито индукция и други подобни способи за доказване, които се употрѣбяватъ въ другитѣ науки.

Математически. 1) Който се отнаси до математиката: *математическо исчисление*. 2) Строго точенъ: *математическа точность*.

Математически. По правилата на математиката: *доказва се математически*.

Матера. Италиянски градъ, 60 килом. на сѣв.-зап. отъ Таранто и

68 килом. на сѣв.-изт. отъ Потенца, на дѣсния брѣгъ на Гравина; 14,268 жит. Кожарство и земедѣлие. Долнитѣ разреди отъ населението се иматъ за най-нецивилизуванитѣ въ южна Италия: тѣ живѣятъ славно въ староврѣменни пещери, ископани въ страната на една дълбока долина, която заобикаля града, и между тѣхъ се раждатъ много кретини.

Materia medica, *латин.* Лѣкарски вещества.

Материаленъ, *лат.* Вещественъ, чувственъ, земенъ; въ противоположность на *умственъ, духовенъ.*

Материализмъ (отъ думата *материя*, вещество). Философска система, която приема, че всичко е вещество, и отрича всѣка самостоятелность въ духовнитѣ и умствени явления. Противната ней система е *спиритуализмътъ*, — системата, по която душата, духътъ, умътъ, ако и съединени съ тѣлото, не сж сжществено зависими отъ тѣлеснитѣ органи, а могжтъ да сжществуватъ отдѣлно.

М. нѣма история, защото историята прѣдполага развитие на единъ и сжщъ принципъ, а м. токо-речи нѣма развитие. Материалистическитѣ принципи, искарани на-явѣ прѣди повече отъ 2,000 години, се повтарятъ и отъ съврѣменнитѣ материалисти, безъ сжществено измѣнение. М., въ тоя смисълъ, е най-трайната система; тая чърта особено поражава, ако се сравни м. съ твърдѣ разнообразнитѣ идеалистически системи. За родоначалникъ на м. въ Гръция считатъ Левкипа и ученика му Демокрита (Виж. *Демокритъ*), който съ пълна ясность изразилъ принципа на м., сир. реалностьта на чувственитѣ познания. Отъ чувствени понятия се извличатъ всички общи понятия. За прѣдставитель на чистия м. въ римскитѣ врѣмена считатъ Лукреция (виж. *това име*), въ поемата му De rerum natura. За материалисгъ считатъ нѣкои, очевидно погрѣшно, и Тертулиана, който е спорилъ, че Св. Писание доказва, противно на Платона, че душата има начало, и е тѣлесна. Въ срѣднитѣ вѣкове господството на христианската вѣра прѣчило на распространението на м. Въ поновитѣ врѣмена, прѣдставителе на м. се явяватъ Хобсъ, Гасенди и др. Споредъ Хобса, нищо не сжществува освѣнь веществото; душата е веществена, както всички други нѣща; всичкитѣ наши идеи иджтъ отъ чувствуването. Правото и кривото не сжгесгвуватъ; никой нѣма друго правило за правото и кривото освѣнь интереса и страстьта си. Въ XVIII вѣкъ срѣщаме прѣдставителе на истинския м. въ лицето на Пристли, въ съчинението му Disquisitions of matter and spirit, и на Холбаха, чието съчинение *Système de la nature* (1770) минува за Евангелието на м. Въ най-грубата форма м. се изразилъ у Ламетри, въ неговия *L' homme machine* (1748). Най-сетнѣ, въ първата половина на XIX вѣкъ се появяватъ, слѣдъ развитието на естественитѣ науки, прѣдставителе на м. Бюхнеръ, Фохтъ, Молошотъ, Чолбе и Ноакъ, които твърджгъ, че м. е едничката философска система, съгласна съ научнитѣ данни и построена на научна почва. Нъ противъ тѣхнитѣ възгледи възстанжхж мнозина прѣдставителе на частнитѣ науки: прочутий физиологъ Дюбоа Реймонъ, напр., въ брошуритѣ си *За прѣдѣлитѣ на познанието на природата* и *Седемь загадки на свѣта*, поддър-

ва, че нѣкои въпроси, които се показватъ на м. извънредно прости, сж. неразрѣшими (напр. въпросътъ за появяването на съзнанието).

М. още никога не е игралъ голѣма роля въ историята на философията.

По-важни съчинения по историята на м. сж.: *Lange, Geschichte des Meterialismus* (1876; сжществува руски прѣводъ); Plechanou, *Beiträge zur Geschichte des Materialismus* (Лайпц., 1896); Janet, *Le cerveau et la pensée* (Парижъ, 1867); Caro, *Le matérialisme et la science* (Пар. 1868); Паульсонъ, *Введеніе въ философію* (Москва, 1896); Страховъ, *Міръ какъ цѣлое* (С. П. Б., 1890). По м. на езика ни е прѣведено Бюхнеровото съчинение *Сила и Материя*, прѣводъ отъ 18-то нѣмско издание (Разградъ—София, 1897) и Жаневото критическо изслѣдване на тая книга *Съвръменний материализмъ*, прѣв. Н. Юрдановъ (Търново, 1898).

Материалистъ, *лат.* Вещественикъ, привърженикъ на материализма.

Материалъ, *лат.* Градиво, вещество, отъ което се прави нѣщо.

Материя, *лат.* 1) Вещество, всичко, което можемъ да знаемъ чрѣзъ чувствата си. 2) Вещество, отъ което е направено нѣщо. 3) Въ медицината гной.

Матико. Цѣръ, добива се отъ едно перувианско растение, което принадлежи на семейството на черно-пипернитѣ.

Матифу. Носъ въ Сѣв. Америка (Алжирия), 14 килом. на истокъ отъ Алжиръ. Крѣпость. Тамъ излѣзълъ на брѣга Карлъ V въ похода си срещу Алжиръ.

Матия. Единъ отъ ученицитѣ на Иисуса Христа, който слѣдъ възкресението му билъ причисленъ по жребие на мѣстото на Иуда въ числото на 12-тѣ апостоли (Дѣян. гл. 1). По едно прѣдание тоя апостолъ проповѣдвалъ по Иудея и Етиопия, а по-сетнѣ въ Кападокия и по брѣговетѣ на Каспийско море, и пострадалъ въ Колхида. Паметьта му е на 30 Юния и 9 Августъ.

Матово стъкло, *герм.* Непрозрачно стъкло.

Матовъ *(Димитъръ).* Български славистъ съ кратковрѣменна, нъ твърдѣ плодовита дѣятелность; род. въ Велесъ, починъ въ Дрезденъ (1864—1896); свършилъ 3-класно учение въ училището на родния си градъ, послѣ се училъ въ Русия, дѣто свършилъ курсъ въ харковския университетъ, по историко-филологическия факултетъ (1888); билъ двѣ години учитель по български езикъ въ солунската българска гимназия, извършилъ двѣ пѫтувания по Македония и събралъ материали по мѣстната диалектология и етнография; слѣдъ това билъ двѣ години на учение въ Вѣна и Лайпцигъ, дѣто слушалъ лекциитѣ на профес. Ягича и Лескина, като сжщоврѣменно работилъ въ библиотекитѣ; най-сетнѣ бѣше учитель на софийската гимназия, професоръ на етнографията въ висшето училище и единъ отъ редакторитѣ на министерския *Сборникъ за народни умотворения.* Още студентъ въ Харковъ, М. прѣведе, съ помощьта на Дринова, отъ гръцки на български, пространното житие *) на св. Климента (виж. *св. Климентъ*).

*) Това житие, съ голѣма историческа стойность, бѣ прѣведено първенъ въ 1859 отъ покойния епископъ Партения Зографски; въ тоя прѣводъ, направенъ на дебърското нарѣчие и непъленъ, бѣ станалъ библиографическа рѣдкость.

Въ Солунъ, съ М-то дѣятелно участие, биде основано списанието *Книжици за прочитъ*, въ което той напечата, между друго, *Образци* отъ разни македонски говори, и български прикаски за *навитъ*. Една отъ М-тѣ статии е *Епосътъ ли е най-старий родъ поезия* (спис. *Български Прѣгледъ*, 1895, кн. III). Въ книга VI отъ министерския *Сборникъ* М. напечата една статия за издаденитѣ отъ Миклошича въ 1856 дакословѣнски текстове, важни за историята на езика ни, въ VI и VII кн. — *Къмъ българския ръчникъ*, единъ словарь отъ 40 страници, който съставя като допълнение на Дюверноавия рѣчникъ. Още по-цѣнна е статията *Гръцко-български студии* въ кн. IX отъ *Сборника*; тука сж приведени доста интересни данни за влиянието на българския езикъ на ново-гръцкия. Въ X кн. отъ *Сборника* е напечатана една статия за нашата народна словесность и едно обширно изслѣдване на пѣсенъта за женидбата на слънцето. Въ *Български Прѣгледъ* (1895, кн. IX—X) е напечатано едно цѣнно М-во изслѣдване: *Верзиуловото коло и навитъ*. Въ вѣстн. *Юго-Западна България* (1893) М. напечата редъ статии подъ заглавие: *Сърбско-българската етнографическа прѣпирня прѣдъ науката*, въ които разглежда и опровергава сърбскитѣ притезания на Македония. Въ *Български Прѣгледъ* (1895, кн. XII) М. вмѣсти статията *Македония споредъ най-новитъ книжовни вѣсти*, въ сжщата антисърбска посока. М. починж толкова младъ въ Дрезденъ, дѣто бѣ отишелъ на лѣкуване. Доста обширни свѣдѣния даватъ за него въ *Български Прѣгледъ* (год. 1896, кн. IX—X и XI) събратята му отъ висшето училище Ив. Шишмановъ и Л. Милетичъ; първий високо хвали характера му и се удивлява на «успоредицата на умствената и нравствената личность» у човѣкъ на М-тѣ години, а вторий дава въ хронологически редъ единъ списъкъ на съчиненията му, като отбѣлѣжва грамадната и неоцѣнима загуба отъ смъртьта му за нашата наука.

Матрикулярenъ (лат. *матриксъ*, матка, источникъ). Що се отнася до расписъ, именень списъкъ. — **Матрикулярна книга.** Книга, която съдържа расписъ, именень списъкъ. — **Матрикулярно свидѣтелство.** Удостовѣрение, листъ издаденъ на ученикъ възъ основа на матрикулярната книга.

Матрона, *лат.* Знатна римлянка. Сега изобщо: 1) благородна жена; 2) настойница на дѣца въ пансионъ.

Матросъ, *герм.* Войникъ въ флота.

Матура (лат. *зрѣлость*). Зрѣлостенъ испитъ; послѣдний испитъ, който полагатъ ученицитѣ отъ найгорния класъ въ една гимназия, за да се провѣри *узрѣли* ли сж, сир. усвоили ли сж основнитѣ, сжщественитѣ начала на наукитѣ, които съставятъ гимназиалния курсъ.

Матура (*Matura*). Пристанищенъ градъ въ Цейлонъ, на югъ, при устието на Нилвела Ханга; около 20,000 жит. Яка крѣпость. Въ околностьта кокосови палми, канела и драгоцѣнни камене.

Матуритетенъ изпитъ. Сжщото, каквото е матура.

Матусалъ. Допотопенъ патриархъ, Еноховъ синъ, Ламеховъ баща (билъ на 187 години, когато му се добилъ Ламехъ), Ноевъ дѣдо; живѣлъ 969 години, сир. тол-

кова, колкото не е живѣлъ никой другъ отъ смъртнитѣ. Оттука *Матусаловъ вѣкъ* или *животъ* е влѣзло въ поговорка за исказване дълголѣтие *(Библ.)*.

Мауна. Име на единъ видъ корабъ въ Турция.

Мафей *(Франческо Сципионъ)*, Италиянски драматургъ, маркизъ, род. въ Верона въ 1675; умр. въ 1755. Трагедията му *Меропа* (1713) произвела епоха въ италиянската литература и имала 70 издания при живота му; забѣлѣжит. е и комедията му *La ceremonia*. Освѣнъ това, той написалъ: *Историята на Верона* (8 т.), *Веронский музей* и др. Историч. му заслуга е, че изучилъ много старовѣменни ржкописи. Съчиненията му сж издадени въ Венеция, въ 1790, въ 21 т.

Мафумо. Африканска рѣка въ Кафрария, на источния, брѣгъ на Африка; 700 килом.

Махабхарата. Старо-индийска епопея, написана на санскритски отъ поета Виаса, която съдържа повече отъ 100,000 стиха. Тая поема възпѣва войнитѣ на кораитѣ и пандаваитѣ, както и подвизитѣ на Кришна (XV или XVI вѣкъ прѣди Р. Х.). Това съчинение въ пълния си санскритски текстъ е било напечатано въ Калкута въ 1834 и прѣведено отъ Азиятското Дружество на тоя градъ. Най-добритѣ изслѣдвания върху М. сж Ласеновитѣ, въ неговитѣ *Zeitschrift für die kunde des Morgenlandes* (1837); и въ неговитѣ *Indische Alterthums kumde*. Единъ видъ анализъ на главната повѣсть на М. (не на епизодитѣ) е даденъ въ *Eichhoff*—вата *Poésie Héroique des Indiens* (Paris, 1860) и отъ проф. М. Уилиамса *(Indian Epic. Poetry* (Лондонъ, 1863).

Махагони, *англ.* Кораво, червено дърво, добива се отъ Западноиндийскитѣ острови и отъ Южна Америка; много хубаво се изглажда и е доста цѣнно; съставя важна износна стока въ Европа.

Махалатъ. Дума въ нѣкои отъ псалмитѣ, която мислѣтъ, че се отнася до способа, по които сж се свирили *(Библ.)*.

Маханади. Индийска рѣка (Неналъ), притокъ на Гангъ; 400 килом. Корабоплавателна. — М. Рѣка въ Английска Индия, зима началото си въ юго-западния прѣдѣлъ на Бенгалъ, тече прѣзъ Бераръ и Ориса и се влива въ Бенгалски заливъ; 1,100 килом.

Маханаимъ. Левитски градъ на Гадовото племе *(Библ.)*.

Махмудъ I. Турски султанъ, род. 1696, цар. 1730—1754, синъ на Мустафа II, възкаченъ на прѣстола отъ еничаретѣ, които свалили стрика му Ахмеда III. Ако и да дължелъ короната на еничаретѣ, той скоро се принудилъ да се обърне срещу тѣхъ, и да накаже всички ония, които възбуждали размирия въ войската и градоветѣ. Въ неговото царуване турцитѣ воювали съ Персия, съ руситѣ и съ Австрия. Войната съ Персия се свършила бесполезно (1636) и Русия отнела на Турция Очаковъ и Кжлбурну (1734); надъ австрийцитѣ турцитѣ спечелили нѣколко побѣди при Банялука, при Валиева и при Кроска, слѣдъ като ги изгонили отъ Нишъ, Крайово, Семендрия, Мехадия и Оршова. Тогава австрийцитѣ поискали миръ и по сключения *Бѣлградски* договоръ (1739), Австрия повърнжла на Турция Сърбия до Сава съ Бѣлградъ и Влашко до Оршова. Въ това врѣме, Русия добила правото да търгува по Черно и Азов.

ско море. М. I малко се занималъ съ държавни работи, и, затворенъ въ палата, тънжлъ въ развратъ.

Махмудъ II. Турски султанъ, род. 1785, цар. 1808—1839, възкаченъ на прѣстола слѣдъ свалянето на брата му Мустафа IV отъ Байряктаря (виж. *това име*). Прѣди всичко, М. II заповѣдалъ да удушжтъ братовия му синъ и да хвърлжтъ въ Босфора трудната му жена. Неговитѣ войни били гибелни за Турция: руситѣ, слѣдъ 3-годишна война, която омаломощила много Турция, му отнели Бесарабия по *Букурещски* договоръ (1812); Сърбия, Молдова и Влашко били изоставени (1812—1817), както и Ионическитѣ о-ви (1819); Гърция станжла независима, съ помощьта на Русия, Франция и Англия (1820—1830); Али паша Янински стоялъ насрещу на господаря си (виж. *Али п. я.*); руситѣ, чиито войски достигнжли въ Европа до Одринъ и въ Азия прѣзели Ерзерумъ, заплашвали Цариградъ, и истръгнжли отъ турцитѣ *Одринския* миръ (1829); Мехмедъ-Али египетски воювалъ и той побѣдоносно срещу Турция (виж. *Мехмедъ-Али*), та руситѣ се възползували да придобиятъ *Хюнкяръ-скелеския* договоръ (1833; (виж. *Хункяръ-скелески* договоръ). Нъ М. II билъ единъ уменъ прѣобразователь, рѣшенъ да възроди царството си; съ желѣзна ржка въвождалъ той прѣобразованията, които считалъ сжществени за трайностьта на управлението. Най-важното му дѣло е било унищожението на еничаретѣ (виж. *тая дума*) и въвеждането на войска обучена по европейски. Въ 1837 тоя султанъ пжтувалъ изъ европейскитѣ области на държавата си и всждѣ казвалъ, че еднакво гледа на всичкитѣ си поданници, безъ разлика на вѣра и народность, и че еднакво се грижи и милѣе за тѣхъ. Хатишерифътъ и ферманитѣ му въ полза на християнскитѣ му поданници, ако и да не се приспособили напълно, все докарали едно облекчение въ състоянието имъ; той приготвилъ почвата за сина си Абдулъ-Меджида, възпитанъ въ прѣобразователни начала. М. II въвелъ употрѣблението на феса.

Махмудъ Недимъ паша (1810—1883). Великъ везирь въ Турция отъ 1871. Любимецъ на Рашидъ паша, той билъ по-рано главенъ управитель на Сирия и морски министръ. Като великъ везирь, той поддържалъ Абдулъ Азиса въ намѣрението му да измѣни реда на прѣстолонаслѣдието въ полза на сина си Юсуфа. Въ 1872, слѣдъ привръменното заточение на българскитѣ владици въ Изникъ, многохилядната българска демонстрация прѣдъ Високата Порта и отказътъ на гръцката патриаршия да припознае фермана, който учреждаваше българската екзархия, М. Н. паша върнж владицитѣ отъ заточението имъ и съобщи на българскитѣ първенци въ Ортакюй, че български народъ може вече свободно да си урежда църквата. Тогава се и приведе въ испълнение ферманътъ, като се избра за български екзархъ Иларионъ Ловчански на 11 Февруария и Антимъ Видински на 16. На 17 Марта първий български екзархъ Антимъ пристигнж въ Цариградъ и великий везирь го поздрави най-насърдчително за българското дѣло. М. Н. паша, който се намираше подъ силното влияние на русския посланникъ Игнатиева, спрѣ, въ

1875, плащането на лихвитѣ по турскитѣ държавни дългове. Недоволството на турцитѣ, усилено отъ вълненията въ областитѣ (херцеговинското възстание и нашето априлско възстание), растеше и бѣше насочено особено срещу М. Н. Една буна на софтитѣ, прѣзъ Май 1876, го свали отъ везирството. Слѣдъ това той биде испратенъ въ Митилинъ, а отъ 1879 до смъртьта си изново бѣше министръ (на вжтрѣшнитѣ дѣла).

Махъ *(Карлъ)*. Чешски поетъ, прѣдтеча и родоначалникъ на чешския новоромантизмъ, на байронизма въ чешката словестность, сир. на оная литературна посока, която, за различие отъ старороматическата (или чисто патриотическата), наричатъ и космополитическа, отличителната чърта на която е всесвѣтската скърбь. М-то най-важно произведение е лирико-епическата поема *Май* (Maj), едно ново издание на която е илустровано. Тоя крайно даровитъ поетъ е умрѣлъ много рано, на 26 години (1810 — 1836). Прѣводитѣ му на Шилеровитѣ и Волтеръ Скоговитѣ балади и самостоятелнитѣ му повѣсти, придружени съ една биография на поета, сж събрани отъ поета Сабина въ *Spisy Karla Hynka Machy*, въ два тома.

Мацини *(Джузепа)*. Знаменитъ италиански революционеръ, синъ на отличенъ лѣкарь, род. въ Генуа, умрѣлъ въ Пиза (1808 — 1872). М. слѣдъ като свършилъ наукитѣ си въ генуезския университетъ, се занимавалъ въ Генуа, послѣ въ Ливорно съ литературна работа. Още дома си въспитанъ въ демократични идеи, той станжлъ членъ на тайното дружество на *карбонаритѣ*. Вприменъ и издаденъ отъ единъ пиемонтски шпионинъ, той билъ арестуванъ (1830), задържанъ 6 мѣсеца въ крѣпостьта на Савона, и най-сетнѣ освободенъ, нъ изгоненъ изъ Италия. Отъ тогава се наченжлъ скитнический му животъ, ту въ Франция, ту въ Швейцария, ту (и най-много) въ Англия. Лишенъ отъ всѣкакви срѣдства, той се поминувалъ съ литературенъ трудъ и всичкото врѣме страшно се нуждаялъ, нъ не падалъ духомъ, учреждавалъ тайни и явни дружества, събиралъ пари, стъкмявалъ походи съ цѣль за освобождението на Италия отъ игото на австрийцитѣ и бурбонитѣ и обединението ѝ въ една голѣма държава. «Най-великото, най-светото, което Божеството е дало на човѣчеството,» казва той, «*е стремлението къмъ свободата*; да се бори човѣкъ за нея, значи да осжществява въ живота волята на Божеството и да слѣдва нравствения законъ». Като тръгналъ отъ тая идея, М. билъ безусловно републиканецъ; ала пакъ се съгласявалъ на монархията, ако ѭ пожелае народътъ, и ако бжде демократическа. *Богъ и народътъ (Dio e popolo)* било М-то мото. Като основа за разграничение на държавитѣ трѣбва да се положи, споредъ М., *началото на народностьта*. Между държавитѣ, устроени по това начало, трѣбва да сжществува федеративна връска. *Европейски Съединени Държави* — тоя билъ крайний политически идеалъ, за който мечтаялъ М. Въ икономическата область, той билъ противникъ на социализма, който му се виждалъ опасенъ за личната свобода и много сухъ, материалистически. Съ тия идеи М. наченжлъ общественото си поприще, за тѣхъ се борилъ и страдалъ прѣзъ цѣлия си животъ, и съ тѣхъ

умрѣлъ. Когато Карлъ Албертъ се въскачилъ на прѣстола (1831), М. му написалъ прочутото си отворено писмо, въ което сочилъ на краля два пѫтя — пѫтя на реакционния тероръ и пѫтя на либералнитѣ отстѫпки. Официалний органъ на пиемонтското правителство отговорилъ, че „силнитѣ господаре се не боѭтъ отъ книги"; нъ въ сѫщото врѣме надъ смѣлия младъ писатель се произнесла присѫда на вѣчно изгнание. Въ сѫщата година М. основалъ дружество *Млада Италия*, въ което влѣзли, освѣнъ по-енергичнитѣ елементи, много нови сили, въ това число и Гарибалди. Това дружество изиграло главната роля на обединителното движение на Италия, като изработило една опрѣдѣлена политическа програма съ планъ на дѣйствията и като съединило всичкитѣ революционни сили на полуострова. Италиянскитѣ правителства се опитвали да спрѫтъ движението съ процеси и сурови присѫди; самъ М., като глава на съзаклетието, билъ задочно осѫденъ въ Пиемонтъ на смъртно наказание (1833). Тая присѫда тежала надъ М. дори слѣдъ обединението на Италия, до 1866. Въ 1833 М. билъ главенъ организаторъ на нахлуването въ Пиемонтъ, извършено отъ Швейцария, подъ началството на Роморино; самъ зелъ живо участие въ похода. Походътъ се свършилъ съ фиаско и М. едвамъ сполучилъ да побѣгне задъ граница. Въ 1844 той поддържалъ похода на братя Бандиера. Въ 1848, когато въ Италия почнѫла вредъ революцията, М. тутакси се отзовалъ въ Миланъ, дѣто основалъ вѣстн. *L' Italia del popolo* и друж. *Assossiazione nationale*, които имали за цѣль борба за присъединението Ломбардия на Пиемонтъ. Прѣдъ падането на Миланъ въ рѫцѣтѣ на австрийцитѣ М. влѣзълъ въ отряда на Гарибалди; слѣдъ това билъ душата на триумвирата въ Римъ, дѣто упражнявалъ върховната власть съ такъва мѫдрость, умѣреность и сполука, че извикалъ публично удобрение отъ лордъ Палмерстона. Когато градътъ билъ принуденъ да се прѣдаде на французетѣ, М. отишелъ въ Лозана. Поведението на французетѣ той горчиво нападалъ въ публични писма до Токвиля и други. Послѣ се върнѫлъ въ Лондонъ (1849). Тамъ, като прѣдсѣдатель на италиянския народенъ комитетъ и единъ отъ водителетѣ, съ Кошута и Ролина, на международния революционенъ комитетъ, направилъ прочутъ заемъ, устроилъ едно несполучливо възстание въ Миланъ, което австрийцитѣ потѫпкали (1853), и буни въ Генуа, въ Ливорно (1857). Сицилийский походъ въ 1860 се дължалъ толкова на М-вото организаторство, колкото на Гарибалдиевата (виж. *Гарибалди*) геройска команда. Въ 1864, той билъ изгоненъ отъ Швейцария, и се върнѫлъ пакъ въ Англия. Зетитѣ противъ Гарибалди мѣрки въ 1867 докарали М. до убѣждението, че съѭзъ съ Виктора Емануила за демокрацията е невъзможенъ; той почнѫлъ усилена агитация противъ правителството и за републиката. Въ 1870, въ Сицилия се наченѫло едно републиканско движение. Самъ М. не вѣрвалъ въ сполуката му, нъ тръгнѫлъ за острова. Уловенъ на открито море по пѫтя, той билъ откаранъ въ Гаета; нъ подиръ два мѣсеца, слѣдъ като италиянската войска зела Римъ, билъ освободенъ, и вече събитията му позволявали

да остане въ отечеството си. Въ 1866, той не пожелалъ да се възползува отъ амнистията, макаръ и да билъ много пѫти избиранъ въ италиянския парламентъ. Той осждилъ, въ 1871, парижската комуна. Кога умрѣлъ, италиянското правителство го почело съ публично погребение; въ много италиянски градове всичкитѣ партии, безъ всички да сподѣлятъ идеитѣ му, се съединили да отдаджтъ почитъ на искренитѣ убѣждения на единъ великъ отечественолюбецъ. М-тѣ съчинения сѫ издадени въ Миланъ и Римъ, отъ 1861 до 1886, подъ заглавие *Scritti editi ed inediti*; извлѣчение на английски, издадено въ Лондонъ (1864—1868), и на нѣмски въ Хамбургъ (1868). Вж. и *Corrispondenza inedita* (Миланъ, 1875), *Littere inedite* (Римъ 1885), *Duecento lettere inedite* (Туринъ, 1888).

Мачерата. Италиянски градъ, ц. на едноименна область, 38 килом. на югъ отъ Анкона и 176 килом. на сѣв.-ист. отъ Римъ; 20,250 жит. Университетъ, основанъ отъ папа Николая IV въ 1290.— Областьта има 2777 чет. килом. и 239,675 жит.; прѣдѣля се на ист. съ Адриатическо море. Земедѣлие, лозарство, овцевъдство.

Мачери. Индо-английска държавица, въ обл. Радшпутана, въ Бенгалското прѣдсѣдателство. Простр. 7382 чет. килом. и населен. 778,596 жит., които се наричатъ кевати и сѫ полудиви и грабители. Раджата имъ има доста голѣма независимость. Стол. *Алваръ*, малъкъ градецъ. Военната сила на държавицата се възкачва на 3,000 пѣхота и 4,000 конница.

Мачинъ. Градъ въ подрумжиска Добруджа, на Дунавъ, токо-речи срѣща Брапла (15 килом. отъ тоя градъ), 55 килом. на сѣв.-ист. отъ Хърсово; 4,000 жит. Важни каменоломници въ околностьта. Стара крѣпость. Въ 1791 при М. станжло едно сражение между руситѣ подъ прѣдвод. на Репнина и Турцитѣ. Въ 1854 руситѣ, като прѣминжли Дунавъ, завзели тоя градъ, напуснжтъ отъ турския гарнизонъ. Въ 1877 М. биде завзетъ отъ единъ отрядъ отъ ген. Цимермановия корпусъ. М. е билъ староврѣменна крѣпость; оградата му е била разорена отъ руситѣ въ 1829, и отъ нея не остава вече ни диря. Наблизу сѫ развалинитѣ на старинна крѣпость *Troesmis*, въздигнжта отъ римлянетѣ, за да не оставятъ прѣминуването прѣзъ Дунавъ.

Машала, *тур.* Върлина за запалване.

Машина, *лат.* Сложно орждие или уредъ, който служи да съобщава движение — тегли, влѣче, тласка, дига нѣщо, сир. кара да работи нѣкой двигатель като: огъня, водата, електричеството и др.: *парна машина, електрическа машина.* Машинитѣ се правѣжтъ съ цѣль да се печели или отъ врѣмето, необходимо да се върши една работа, или отъ силата, що се изисква за тая работа. Въ *прѣнос. см.* м. значи човѣкъ безъ умъ, безъ воля: *той е една машина.* Отъ тука и *машиналность*, безсъзнателность; *машинално*, безсъзнателно: *отворихъ книгата машинално.* — **Машинация.** Злоумишлени постжпки, ковове, козни, интриги. — **Машиненъ.** Направенъ съ машина; *машинена работа.* — **Машинизмъ.** Система да се работи съ машини: *машинизмътъ се развилъ най-много въ нашия вѣкъ.* — **Машинистъ.** Машиностроитель, или управитель на заведение, въ което се работи съ машини; механикъ.

Гвадиана, извѣстенъ по една побѣда на французетѣ, подъ начал. на Маршалъ Виктора, надъ испанцитѣ, въ 1809.

Медея, *гр.* По *басносл.* дъщеря на колхидския царь Етея, магесница, прочута по хубостьта си и жестокостьта си. М. помогнжла на Язона да завладѣе Златното руно и се оженила за него. Когато той, слѣдъ 10 години, залюбилъ Креуза, М. й испратила едно отровено облѣкло и диадема. Заедно съ Креуза умрѣлъ и баща й Креонъ. Слѣдъ това М. убилэ дѣцата си отъ Язона, и побѣгнжла на една въздушна колесница въ Атина.

Мерджево. Връхъ въ Светиниколовската планина (западна Стара-планина); 1970 метра надъ морското равнище.

Меджерликъ планина. Клонъ отъ Стара-планина, успореденъ съ Твърдишка планина, отъ която е отдѣленъ съ Твърдишко поле. По южното му продължение тече р. Тунджа. Издига се на 563 метр. височина.

Меджидие. Градъ въ подрумжнска Добруджа, 33 килом. на сѣр.-зап. отъ Кюстенджа и 20 килом. отъ Дунава, въ блатисто и нездраво мѣсто въ долината на р. Черна-вода; станция на желѣзницата отъ Кюстенджа за Черна-вода; отъ 10—12 хиляди жит. Земедѣлие. Два пжти въ годината доста важенъ панаиръ. — Тоя градъ е основанъ въ 1855, прѣзъ Крѣмската война, на мѣстото на бившо село *Карасу*, и е нареченъ по името на султанъ Абдулъ Меджида. М. билъ първенъ населенъ отъ крѣмски татаре. Построението на желѣзницата му дало доста голѣма търговска важность, та населението му се увеличило до 25,000 ж. Нъ въ 1875 трескави епидемии изморили много свѣтъ и въ двѣ-три години населението много омалѣло.

Меджидие-табия. Българско укрѣпление надъ Силистра, едно отъ тритѣ главни укрѣпления (виж. *Арабъ-Табия* и *Орду-Табия*), расположени по височинитѣ на югоизточната страна на силистренската крѣпостъ. М.-т. се издига между пжтищата за Добричъ и за Шуменъ, и владѣе всичкитѣ околни височини. Турцитѣ почнжли строението на това укрѣпление въ 1869 и го свършилъ въ 1877. То е 16 метра по-високо отъ Арабъ-Табия и — 49 отъ Орду-Табия.

Меджидъ. Виж. *Абдулъ-Меджидъ.*

Медикаменти, *лат.* Цѣрове, лѣкове.

Медико-хирургъ, *лат.-гр.* Лѣкарь, който освѣнь дѣто лѣкува болѣститѣ, прави и операции.

Медикъ, *лат.* Лѣкарь.

Медине. Градъ въ западна Арабия (Хеджасъ), 432 килом. на сѣв.-зап. отъ Мека и 210 килом. отъ Червено море (пристанище *Ямбо*), на прѣдѣла на голѣмата Аравийска пустиня, всрѣдъ плодородни, добрѣ напоявани равнини; 20,000 жит. М. е вторий гл. гр. на Хеджасъ и най-свещений градъ на мохамеданството слѣдъ Мека; тамъ побѣгнжлъ и тамъ умрѣлъ Мохамедъ; тамъ е и гробътъ му въ една богата джамия. М. е заобиколенъ съ яка стѣна, въ която има 30 кули. Голѣмо движение на богомолци; богати подаяния се стичатъ отъ цѣлия мохамедански свѣтъ. Както Мека, М. е недостжпна за немохамедане; ала нѣкои европейци въ мохамеданско облѣкло сж проникнжли въ тоя свещенъ градъ и сж го описали — напр. Бъртонъ (1852) и Буркхартъ (1811).

Медитрина, *лат.* Богиня на лѣкарството, която исцѣрявала болнитѣ, по *басносл.*

Медиумъ, *лат.* Посрѣдникъ между запитвачъ и духъ въ спиритизма, който притезава, че е въ съобщение съ невидимия духъ.

Медицина, (*Ars medica*). Лѣкарство, лѣкарска наука; въ простонароденъ смисълъ, искуство да се лѣкуватъ болни, въ най-високия смисълъ — събрание отъ всичкитѣ познания, по които ученитѣ се ржководятъ, когато разглеждатъ началото и развитието на живота, въ здраво и болезнено състояние, и посочватъ срѣдствата да се пази и възстановява здравието.

Началото на м. отнасятъ въ най-старитѣ врѣмена. Всѣкой народъ си е ималъ нѣкои прости медицински познания много прѣди да намисли да ги събере, тури въ редъ и прѣдаде на потомството. Доколко сж били разсѣяни тия познания е явно отъ обичая на вавилонянетѣ, египтянетѣ и гръцитѣ да изнасятъ болнитѣ на главнитѣ пжтища и да питатъ, които минуватъ, какъ да ги лѣкуватъ. По-сетнѣ болнитѣ носили въ храмоветѣ, дѣто жрецитѣ, като слушали наставленията, давани прѣдъ тѣхъ на болнитѣ, запомняли ги и сами се ползували отъ тѣхъ въ случай на нужда. Така жрецитѣ малко по малко заели отъ народа неговитѣ опити, и болнитѣ захванжли да прѣдпочитатъ храмоветѣ отъ пжтищата. Въ Египетъ Хермесовий храмъ, а въ Гръция Ескулаповий, особено се посѣщавали отъ болнитѣ; на двѣтѣ божества, Хермеса и Ескулапа, се приписва и самото изпамѣрване на м. Не е за чудо, че болнитѣ често добивали въ храмоветѣ изцѣление; освѣнь нравственото дѣйствие на вѣрата, на здравието дѣйствували благоприятно и пжтуванията по прѣдписание на жрецитѣ, въздържний животъ, прѣпоржчваната чистота, кжпането, разтриването съ мазни вещества и разнитѣ обряди. Историитѣ на излѣкуванитѣ болести и цѣлебнитѣ срѣдства се написвали на поклоняни на храмоветѣ таблици, които се окачвали на стѣнитѣ на храма. Тия таблици съдържали първитѣ медицински наблюдения. Игрищата (гимназиитѣ) на гръцитѣ и тѣ често доставяли случаи за лѣкуване рани, натжртеници, счупени кости и др. Така, въ храмоветѣ и игрищата медицинскитѣ познания привлѣкли вниманието на най-образованитѣ на врѣмето си, философитѣ, които сами не правили медицински изслѣдвания, а всѣкой си съставялъ по нѣкоя теория. Питагоровата, Епидокловата, Анаксагоровата и други теории дали поводъ да се подложатъ на критически анализъ лъжовнитѣ мнѣния. Най-сетнѣ въ V-й вѣкъ прѣди Р. Х. се явилъ въ Гръция единъ човѣкъ съ свѣтълъ умъ, който посочилъ на м. истинската ѝ посока — *да се ржководи по точното наблюдаване природата.* Тоя човѣкъ билъ **Ипократъ.** Него справедливо почитатъ като основатель на м: той далъ най-добъръ примѣръ какъ да се описватъ болеститѣ и какъ да се лѣкуватъ като се оползотворява дѣйствието на природата и искуството. Той съвѣтвалъ да се помага на природата да лѣкува, като се прѣдписва на болнитѣ да живѣятъ правилно, да пазжтъ потрѣбната диета и др. За зла честь Ипократовитѣ послѣдователи мислили, че м. е доведена отъ него до най-високата степень на съвършенството, и че остава само да се изпълняватъ слѣпо неговитѣ правила. Затова

и съ вѣкове Ипократовитѣ възгледи и учения се обърнѫли въ догма, и никакъвъ опитъ не се направилъ за подобрението имъ. Ала между привърженицитѣ на догматическата школа всѣкога имало люде, които прѣдпочитали опита на философскитѣ умозрѣния; тѣ се наричали (250 пр. Р. Х.) емпирици. У тѣхъ опитътъ ималъ голѣма цѣна, макаръ и у тѣхъ умозрѣнията да не се избѣгвали. Между догматизма, който много се разпространилъ, и емпиризма, който изпадѫлъ около Р. Х., появила се една нова, методическата школа, и образувала прѣвъзходни наблюдатели, Темисона, и особено Целия Аврелиана. Като прѣдполагали, че само храната дѣйствува на живото тѣло, методиститѣ, за лѣкуване болеститѣ, прѣдлагали, като найглавно срѣдство, диетата. Тѣ подкопали довѣрието въ силнитѣ лѣкове на емпиритѣ и въ нелѣпитѣ състави на догматиритѣ, и въ течението на два вѣка имали надмощието. Въ епохата на противорѣчивитѣ системи, въ II-и вѣкъ слѣдъ Р. Х., се явилъ единъ човѣкъ съ необикновена дарба и обширни познания, Галенъ. Галенъ видѣлъ въ Ипократовото учение истинскитѣ основни начала на медицинската наука, и се ржководилъ по него постоянно, като и вѣщо го обяснявалъ. Нъ и той, по духа на вѣка си, се увлѣкълъ да съчинява теореми въ м., толкова далечни отъ истината, колкото и теоремитѣ на всичкитѣ други медицински секти. Въ всѣкой случай Галенъ билъ авторитетътъ въ м. въ течението на дванадесеть вѣка, доклѣ *Парацелсъ* въ XVI-и вѣкъ не разклатилъ цѣлата система на медицинската наука. Между това, Ипократовитѣ и Галеновитѣ съчинения, заедно съ Аристотеловитѣ, Платоновитѣ и Евклидовитѣ били прѣведени на арабски въ IX-и вѣкъ и съставили основата на арабското лѣкарско знание; и арабскитѣ лѣкаре принесли добра услуга на м. като въвели нови лѣкове отъ Истокъ въ европейската *materia medica*, — както напр., ревенътъ, касията, камфората — и като съобщили първитѣ познания отъ фармацептическата химия, каквото за дистилацията и за какъ се добиватъ разнитѣ металически окиси и соли. Парацелсъ се подпрѣтнѫлъ да брани прѣвъзходството на наблюденията, доказвалъ, че въ м. е позволоно да се храни съмнѣние въ правотата на нѣкои положения, макаръ тѣ въ продължението на хиляди години да сѫ се имали за добрѣ основани. Настанѫло силно вълнение въ умоветѣ, почнѫли се издирвания, независими отъ дотогавашнитѣ теореми; лѣкаритѣ открили недостатъци въ лѣкарската наука и залѣгали да ги исправѫтъ. Парацелсъ съ химическитѣ си опити открилъ единъ богатъ запасъ отъ най-силни лѣкове. Нъ най-голѣмата му заслуга състои въ това, че изново посочилъ на лѣкаритѣ да вървѫтъ слѣдъ природата. Между това, понеже едни възставали среща Парацелсовото учение, а други излизали извънъ неговитѣ прѣдѣли, появили се разни системи, Хелмонтова, Силвиева и др.

Въ всичкитѣ споменѫти системи липсвала сѫществената основа — знанието на анатомията. Най-сетнѣ *Харви* съ откритието кржообращението на кръвьта произвелъ прѣврать въ м., и възбудилъ силно стремление къмъ анатомически и физиологически изслѣдвания. Сполукитѣ на естествоиспитателитѣ въ XVIII-и вѣкъ по Класификацията

на растенията, дали поводъ на нѣкои да разположжтъ всичкитѣ болезнени явления по класове и разреди. Огромний напрѣдъкъ на химията побудилъ лѣкаретѣ да приспособяватъ най-новитѣ химически открития въ м ; така се образувала една химическа система, която полагала, че въ кръвьта ставатъ нѣкакви шупнувания (ферментации) и че нѣкои тѣлесни сокове сж алкалически. Слѣдъ врѣме тая система била отхвърлена. Послѣдната система въ м. била *брауновската*, основана въ XVIII-и вѣкъ отъ шотландския лѣкарь Джона Брауна. Тя имала за основа разнитѣ степени на възбуждаемость на организма и влиянието върху него на външнитѣ прѣдмети (възбудителе). Съ това, че обърнжлъ вниманието на лѣкаретѣ на прѣдрасположението къмъ болеститѣ и на начина на дѣйствието на външнитѣ влияния Браунъ принесълъ важна услуга на м., която, отъ друга страна, много изгубила отъ занемарването на анатомията и физиологията.

Въ XVII-и и XVIII-и вѣкъ, лѣкаретѣ направили въ *лѣкуването* на болеститѣ голѣмъ напрѣдъкъ. Сифилиса захванжли да лѣкуватъ по-правилно ; разпространило се приспособението на хината при трескитѣ ; противъ сипаницата се прѣдложило сипаничното присаждане (виж. *Дженеръ*); изучили се свойствата на разни болести, акоита и др.; противъ болежитѣ се прѣдложилъ опиумътъ. Много други лѣкове били испитани надъ животнитѣ и слѣдъ това приспособени на болеститѣ у човѣка. Чейнъ обяснилъ значението на млѣкото и на растителната храна за ония, които желажтъ да достигнжтъ прѣкомни години. Захванжли да се зиматъ мѣрки за подобрение общественото здраве. Въ Марсилия, и послѣ въ други градове, се наредили карантини за отбрана отъ заразителнитѣ болести. Благодарение на Хауарда, направили се подобрения въ болницитѣ и затворитѣ. Пинелъ измѣнилъ обходата съ умопобърканитѣ и изгонилъ изъ употрѣбление въ просвѣтенитѣ земи всичкитѣ варварски срѣдства : веригитѣ, телеснитѣ наказания и д. т. Честитѣ войни въ края на XVIII-и и въ началото на XIX-и вѣкъ прѣдставили случаи да се усъвършенствува хирургията. Знанието, добито по хирургията, естествено се съобщавало и на другитѣ клониве отъ м. Въ началото на XIX-и вѣкъ Хенеманъ, на основание на правилото similia similibus, основалъ хомеопатическата система, която по причина на простотата си намѣрила много послѣдователе и на която заслугата състои въ това, че ускорила прѣобразованието на терапията.

Въ сегашния вѣкъ, ние притежаваме много положителни свѣдения, непознати на м. въ минжлитѣ вѣкове. Въ тоя вѣкъ изслѣдователетѣ сж обърнжли усилията си да изучатъ *анатомията*, на тканитѣ, и въ микроскопическата техника сж се достигнжли важни слѣдствия. Патологическата анатомия е извлѣкла голѣма полза отъ хистологията. *Физиологията*, като е приспособила опитната метода, обогатила се е съ множество неочаквани открития : разяснило се е значението на отдѣлнитѣ части на мозъка, на разнитѣ нерви, изучилъ се е механизмътъ на органитѣ на чувствата; изследвали сж се отдѣлнитѣ части на [illegible] варението ; изучили сж се [illegible] кръвообращението, [illegible]

лѫчането и т. н. *Фармакологията* е събрала толкова обиленъ материалъ, че се е обособила въ отдѣлна наука. *Патологията* не само е разяснила значението на отдѣлнитѣ условия, които извикватъ една болесть, а се е стремила и да опрѣдѣли, чрѣзъ наблюдение и опитъ, механизма на разстройствата; искаралъ се е на видѣло и се е изслѣдвалъ единъ цѣлъ свѣтъ гѫбици, който извиква болеститѣ, и сѫ се открили въ много случаи основитѣ на борбата съ тия врѣдни дѣятеле. *Практическата* **м.** е намѣрила много приеми, които позволяватъ да се прави точно разпознаване на болеститѣ, а сѫщо е изработила способи за лѣкуване много разстройства, остри или хронически. Въ *хирургията* е станѫлъ единъ благодѣтеленъ прѣвратъ, благодарение на който ранитѣ се лѣкуватъ бързо, и много операции, които напрѣдъ сѫ давали неблагоприятни резултати, сѫ станѫли приспособими съ надежда за сполука. *Очнитѣ*, *женскитѣ*, *гърленитѣ* и *ушнитѣ* болести сѫ се разработили отъ голѣмо число специалисти, които сѫ достигнали доста щастливи резултати. *Хигиената* поражава съ развитието си, благодарение ней въ просвѣтенитѣ държави сѫ исчезнѫли много заразителни болести или намалението имъ е станѫло до крайно нищожни размѣри; срѣдната продължителность на живота на гражданетѣ е порасла, общата болезненость рѣзко е ослабнѫла. Нѣма сѫмнѣние, че съврѣменната посока на **м.** ще даде на човѣчеството още по-важни резултати, благодарение на които сѫществуването на човѣцитѣ ще бѫде по-щастливо и по-продължително.

Медицина сѫдебна е искуство за растваряне и изслѣдване, за сѫдебни цѣли, тѣлата на мъртви люде.

Медицинска теглилка. Теглилка, която се употрѣбява въ аптекитѣ.

Медицински, *лат.* Лѣкарски, който принадлежи на лѣкарството.

Медичи. Италиянско семейство, което се прославило въ Флоренция, дѣто играло нѣколко вѣка най-важна роля. Още прѣзъ XIII-и вѣкъ **М.** чрѣзъ търговията се обогатили и добили значение; прѣзъ тоя вѣкъ тѣ зимали участие въ всичкитѣ обществени работи въ Флоренция; по-сетнѣ занимавали най-високитѣ държавни длъжности. *Козма I* **М.** (род. въ 1389) билъ прѣдсѣдатель на флорентинската република; употрѣбилъ богатството си за общополезни учреждения и за покровителство на хѫдожницитѣ и ученитѣ. Той умрѣлъ въ 1464. — Синъ му *Петро* **М.** (1414—1469) възвисилъ могѫществото на семейството си. — Отъ неговитѣ синове, *Джуляно* билъ убитъ отъ съзаклетници (1478), а *Лоренцо* (род. въ 1448) станѫлъ прѣдсѣдатель на републиката въ 1469; той съ умната си политика установилъ равновѣсие между италиянскитѣ държави и обезпечилъ за Флоренция миръ; събралъ въ Флоренция най-даровититѣ люде на врѣмето си, украсилъ града съ много великолѣпни сгради, обогатилъ **Медическата библиотека,** основана отъ Козма, и основалъ училище на живописството. Той е билъ нареченъ *il magnifico*, сир. Великолѣпни. — Неговитѣ *Opere* сѫ издадени въ Флоренция въ 1826. — Най-старий неговъ синъ *Петро* **М.** (род. въ 1471), станѫлъ прѣдсѣдатель на републиката, нъ билъ изгоненъ и погинѫлъ въ битва, когата се сражавалъ въ Италия на страната на

французетѣ (1503). — Петровий братъ *Джиованни* билъ изново приетъ въ Флоренция въ 1513; той станѫлъ папа подъ името Лъвъ X, и възвърналъ на народа си прѣдишния блесъкъ. — *Лоренцо II*, внукъ на Лоренцо I (род. въ 1492, умр. въ 1519) и *Алесандро* управлявали държавата токо-речи съ неограничена власть; едно възстание изгонило Алесандро, ала въ 1531 Карлъ V го възстановилъ въ Флоренция, като флорентински херцогъ. Алесандро билъ убитъ въ 1537, когато Флорентинцитѣ се опитали още веднѫшъ да възстановѧтъ републиката; нъ Карлъ V назначилъ херцогъ *Козма I* или *Велики*, далеченъ роднина на М. (род. въ 1519), който разширилъ владѣнията си, покровителствувалъ наукитѣ и искуствата и, слѣдъ смъртьта си, оставилъ управлението на сина си, *Франца I* (род. въ 1541). Францъ I утвърдилъ за себе си титлата тоскански великъ херцогъ.—Неговъ наслѣдникъ билъ братъ му, *Фердинандъ I* (род. въ 1549), когото наслѣдилъ въ 1648 синъ му *Козма II*, род. въ 1590. Прѣзъ тѣхното управление, благодарение на щастливата имъ политика, наукитѣ и искуствата процъвтѣли. — *Фердинандъ II*, синъ на Козма II, подъ влиянието на папата, напуснѫлъ бащината и дѣдовата си политика и държалъ страната на Испания и Австрия. Той умрѣлъ въ 1670, като оставилъ държавата съ разстроени финанси на неспособния си синъ *Козма III* (род. въ 1642, умр. въ 1723), въ чието царство благосъстоянието на народа испаднало съвсѣмъ. Слѣдъ смъртьта на неговия синъ *Джиовани Гастона* (род. въ 1671, умр. въ 1737) великото херцогство Тоскана минѫло, по едно постановление на Венския миръ, на лоренския домъ.

Медни мѣсецъ. Първий мѣсецъ на сѫпружеството.

Медокъ, *фр.* Прочуто вино, което носи името на мѣстопроизхождението си въ Франция. Страната *Медокъ*, съ простр. около 1000 чет. килом., се намира въ департамента на Жиронда и произвожда годишно 100.000 хектолитра вино.

Медресе, *араб.* Турско училище.

Медуза, *гр.* Една отъ тритѣ горгони; хубовица, съперница на богиня Менерва, която отъ завистьта на хубостьта ѝ прѣвърнала косата ѝ на змии. Отъ това тя станѫла толкова страшна на гледъ, че всѣкой, който ѭ погледналъ, се вкаменявалъ. М. побѣдилъ *Персей*, баснословенъ гръцки герой, който ѝ отсѣкълъ главата и ѭ подарилъ на Минерва, а тя вмѣстила тая глава въ щита си. Разни обяснения сѫ се давали на тая басня, нъ никое не може да се каже, че е задоволително. Виж. Levezow, *Hebre die Entwickelung des Gorgoneideals inder Poesi e und bildenden Kunst der Alten* (Берлинъ, 1833).

Медулинъ, *лат.* Бѣло, сипкаво вещество, което се добива отъ мушека на разни растения.

Мейнингенъ. Германски градъ, столица на херцогство Саксенъ-Мейнингенъ-Хилдбургхаузенъ, на р. Вера; 11.450 жит. Херцогский замъкъ, съграденъ въ 1681, съдържа хубава библиотека и нѣколко хѫдожествени сбирки. „Английската градина“ на замъка е една отъ най-хубавитѣ въ Германия.

Мезень. Рѣка на сѣв. въ европейска Русия, извира въ сѣверната часть на Вологденска губерния, тече сѣв.-зап. и се влива въ Бѣло море; 799 килом. — М., окр. градъ въ

Архангел. губер. (2.500 жит.), 26 килом. отъ устието на едноим. рѣка, забѣлѣжителенъ по риболовството, което снабдява С.-Петербургъ съ замръзнала риба зимѣ.

Мейнляндъ. Шотландски о-въ, най-голѣмий отъ Сешелскитѣ; 80 килом. на дължъ и отъ 8 до 20 на ширъ. Планински и малко плодороденъ о-въ; 16.000 жит. Гл. гр. *Лервикъ*.

Мейнъ. Една отъ Съединенитѣ Държави, на сѣв.-истокъ, съ прѣдѣли на сѣв. Канада, на истокъ Нови-Брауншвейгъ, на югъ Атлантический океанъ и на зап. Нови-Хямпшайръ. Простр. 77.700 чет. килом. и насел. 1,122·000 жит., отъ които черни и индийци само 3.000. На сѣв. и на зап. земята е едно високо плато, а въ срѣдата прѣдставя долини, полета и езера. Пои се отъ рѣки Пенобскотъ, Сенъ-Жанъ, Сентъ-Кроа, Кенебекъ и Сако; Пенобскотъ е корабоплавателна 80 килом. отъ устието й. Въ страната има желѣзни, антимонени и други рудници, ала малко се разработватъ. Само $^1/_3$ отъ земята е сгодна за земедѣлие, и отъ нея само половината се обработва; земедѣлчески произведения и добитъкъ се изкарватъ на годината за 110 милиона лева. **М.** е индустриална страна; индустриалнитѣ произведения на годината сж за 400 милиона лева. Отъ тая цифра 165 милиона сж за памучното, вълненото и копринено прѣдене, вапсарството и усмарството, които сж главнитѣ индустрии. Послѣ идѫтъ обущарството (29 милиона), брашнарството (20 милиона), книгопроизводството (19 милиона), металургията (16 милиона), хранителнитѣ консерви (12 милиона) и др. Слѣдъ тѣхъ вървятъ дърварството (прѣтрити и други дърва за стойность 42 милиона лева), рибарството, което употрѣбява 5920 прибрѣжни кораба и искарва риба за повече отъ 16 милиона лева, захарната индустрия (за повече отъ 7 милиона лева) и корабостроителството (за повече отъ 14 милиона лева). Желѣзнопѫтната мрѣжа е около 2,000 килом. и не изисква по-голѣмо развитие. Гл. градове сж: *Августа*, сѣдал. на главното управление, Портляндъ, Бангоръ, Батъ, Хялоцелъ и др. — **М.** е билъ колонизиранъ отъ французетѣ въ 1638, когато добилъ името си въ честь на Кралица Ханриета, мейнска (de Maine) дукиня. Още въ 1652 страната била присъединена на Масачузетсъ, а самостоятелна държава тя станѫла само въ 1820. Правителството състои отъ единъ главенъ управитель, единъ сенатъ и една камара отъ прѣдставители, избрани за една година.

Мейонитъ, *гр.*. Бѣлъ хиацинтъ.

Мейриляндъ. Една отъ Съединенитѣ Държави, на ист., съ прѣдѣли на сѣв. Пенсилвания, на зап. р. Потомакъ, която ѫ дѣли отъ Виргиния, и на ист. Делауеръ и Атлантически океанъ, който ѫ мие на югъ. Простр. 31.623 чет. килом. и насел. 1,043.000 жит. **М.**, блатиста близу до заливъ Чезапикъ, е набразднена на зап. отъ нѣколко планински бърда успоредни на Алеганитѣ. Земята, която се пои отъ много рѣки, Сускуехана, Потомакъ и др., е плодородна. Климатътъ е мекъ на зап. нъ горещъ и нездравъ на крайбрѣжието. **М.** произвожда жито, царевица, тютюнъ, памукъ, ябълки, сливи, праскви, грозде, зеленчукъ на годината за 830 милиона лева; мейриляндското жито и мейрил. тютюнъ сж прочути. Въ цифрата на земедѣлческото производство добитъкътъ

260.000 говеда, 130.000 коне и мулета, 170.000 овце и 335.000 свине) личи за сумата 80 милиона лева. Главнитѣ жътви сж царевицата (близу 6 милиона хектол. на годината), пшеницата (близу 3 милиона хектол. на год.) и тютюнъ (повече отъ 100.000 кантара). Зеленчукътъ и овощията достигатъ цифрата 8 милиона лева. Важна е и индустриалната дѣятелность; нъ тя е особено забѣлѣжителна въ Балтимора, която е населена отъ токо-речи половината отъ цѣлото население на държавата, и произвежда двѣ трети отъ фабричнитѣ произведения. Отъ цѣлото индустриално производство, 535 милиона лева, на Балтимора се падатъ 390 милиона лева. Гл. индустрии: металургия, консерви, облѣкло, братнарство, химически произведения, искуствени торове, памучни платове, захарь, риба. Рудницитѣ доставятъ желѣзо, каменни вжглища и др. Желѣзната мрѣжа, съ двѣ главни срѣдоточия, Балтимора и Вашингтонъ, е 1700 килом. Сѣдалището на глав. управл. е *Анаполисъ*, до кждѣто отива само една желѣзнопжтна линия; гл. градове сж: Балтимора, Фридериктаунъ, Кжмберляндъ. Другоземната търговия на държавата е ограничена токо-речи исключително въ Балтимора. Държавата се управлява отъ единъ главенъ управитель, избранъ за 4 години, съ годишна заплата 18.000 лева. Законодателното тѣло състои отъ сенатъ (26 сенатори, избирани за 4 години) и камара на прѣдставители (85 прѣдставители, избирани за 2 години). Веднжшъ въ 20 години народътъ трѣбва да гласува по въпроса да се прѣгледа ли Конституцията — М. е била наречена така въ честь на англійската кралица Хенриета — Мария въ 1633, когато англ. краль Карлъ I отстжпилъ тая земи на лордъ Балтимора. М. дала примѣра да се купуватъ земи отъ индійцитѣ. Повечето жители сж католици. М. била една отъ 13-тѣ държави, които основали съюза на Съедин. Държави. Прѣзъ междуособната война, положението на тая държава било отъ най-мжчнитѣ. Тя била робостежателна държава, та съчувствувала съ югъ; нъ близостьта ѝ до сѣверъ ѭ принудила да измѣни чувствата си и да се въздържи отъ да се присъедини къмъ югъ. Отпослѣ била принудена и да помогне на сѣверъ.

Мейсенъ. Единъ отъ най-старитѣ градове въ кралство Саксония, на Елба, 23 килом. на сѣв.-зап. отъ Дрезденъ; 14.200 жители. Фарфоровитѣ издѣлия, желѣзарство, машинарство, грънчарство, лозарство и овощарство. Съборна църква отъ XIII-и вѣкъ, библиотека, музей на искуствата. Въ 1704 тамъ се основала първата въ Европа фарфорова фабрика. **М.** е родина на Шлегеля и на д-ръ Ханемана (виж. това име), начинателъ на хомеопатическата медицина.

Мейснеръ, *(Августъ)*. Германски литераторъ, род. въ Силезия, умр. въ Фулда (1753—1807); билъ хранитель на дрезденскитѣ архиви, а отъ 1785 добилъ катедрата на класическата литература и естетика въ пражския университетъ. Най-популярний му трудъ сж неговитѣ *очерки*, 14 поредици отъ които се обнародвали между 1778 и 1796. Тѣ състоѭтъ отъ разни повѣсти, приказки, диалози и анектоди, и сж били прѣвождани и подражавани на други езици. Освѣнь тѣхъ **М.** е написалъ нѣколко романи и исторически новели, *Алкивиадъ*, *Спартикъ* и др.

Мейснеръ, *(Алфредъ).* Германски и чешки поетъ, внукъ на Авг. Мейснера, род. въ Теплицъ (Чехия) въ 1822, училъ се първенъ медицината въ Прага, нъ скоро ѣх напустнжлъ и се посветилъ изключително на литературата. Живѣлъ въ Лаипцигъ, Парижъ, Франкфуртъ и умрѣлъ въ 1885 въ Брегенцъ, при Боденското езеро. **М.** е авторъ на прѣмного извѣстната въ Германия и Австрия културно-историческа поема *Жишка*, на романи *Сансара*, *Вавилонъ*, *Между монарха и народа*, *Черно-жълто знаме* и др. Една негова сбирка отъ дребни стихотворения е издържала 15 издания. **М.** е захващалъ лично мѣсто между поетитѣ отъ нѣмско-чешката школа (*Хартманъ*, *Еберт*ъ и др.) пламенни барди на правата и свободата на чешския народъ.

Мейсоние, *(Жанъ).* Французски живописецъ, род. въ Лионъ, умр. въ Парижъ (1815—1891). Момъкъ на 19-годишна възрасть, бѣденъ и съ скромни, нъ отлични познания отъ живописството се озовалъ той въ Парижъ, и билъ щастливъ да стане ученикъ на *Leon Cogniet.* При новия си учитель той показалъ наклонностьта си да рисува малки картини съ изрядна точность, и съ вѣщината си дава чудесна релефность на малки фигури, и скоро станжлъ водитель на особна школа. Първитѣ му публични изложби били въ 1836, *Шахматнитѣ играчи* и *Въстителчето.* Отъ това врѣме славата му постоянно продължавала да расте. И най-малкитѣ неодушевени прѣдмѣти добивали животъ и значение подъ неговата кистца; той прѣдставялъ токо-речи микроскопически подробности безъ да жертвува общитѣ ефекти. **М.** добилъ всичкитѣ почести на изкуството си въ парижскитѣ салони и изложби, билъ прѣдсѣдатель на академията на изящнитѣ науки и др. Никога произведенията на художницитѣ не сж достигали при живота имъ до такъви грададни цѣни, за каквито се продавали **М**-тѣ картини. За *Наполеонъ III* при *Солферино* **М.** взелъ 200.000 лева; единъ американецъ отъ Цинцинати, г-нъ Пробаско, е купилъ картината му *Едно кавалерийско нападение* за 150.000 лева. Други отъ най-добритѣ му картини сж: *Живописецъ въ работилницата си*, *Игра на пикетъ*, *Любитель на картини*, *Наполеонъ въ походъ въ 1814* и др. **М.** е сполучилъ и въ портретитѣ, ако и не толкова забѣлѣжително колкото въ характеристичната му работа.

Мейсуръ. Сжщото, каквото и Майсуръ.

Мека. Най-прочутий и най-важний градъ въ Арабия (Хеджасъ), 90 кихом. на юго-изг. отъ Джеда, добрѣ извѣстното пристанище на Червено море; 50,000 жит. Родното мѣсто на Мохамеда, дѣто ходѣжтъ на пъклонение мохамеданетѣ, отъ 100,000 до 150,000 на година. Прочута джамия, която побира до 35,000 души и съдържа *кяабето*, една четвъртита сградица, къмъ която мохамеданетѣ сж длъжни да се обръщатъ кога се молѣжтъ. До тая джамия *(Бейтъ-Уллахъ*, сир. Домъ Божи, или *Елъ-Харамъ*, сир. Ненаранимата) не смѣжтъ да се приближаватъ нито християне, нито евреи. Главна промишленость броеници за поклонницитѣ (хаджитѣ). Поклонницитѣ тръгватъ за **М.** все повече и повече не по керванскиѫтъ, а по море, особено отъ англійска Индия и холандския Малайски архипелагъ, а сжщо и отъ рускитѣ владѣния. Ала сега нѣма

прѣдишнитѣ богати приноси на М.; многобройнитѣ училища и благотворителни заведения сж въ упадъкъ. — Въ врѣме на Птоломеевцитѣ, М. се наричала *Макарабай;* въ Мохамедово врѣме принадлежала на корайшититѣ, а слѣдъ Мохамеда на неговитѣ потомци, и много врѣме отстоявала независимостьта си отъ халифитѣ. По-напокошнитѣ турски султани зели титлата хранителе на свещеннитѣ градове М. и Медине, нъ влиянието имъ било ограничено. М. се брани отъ кули и двѣ крѣпости; нъ въ 1803 била прѣзета и разграбена отъ вахабититѣ (виж. това име); по-късно ѣж подчинилъ подъ властьта си Мехмедъ-Али, който ѣж и върнжлъ на Турцитѣ въ 1840. Въ XVI-и вѣкъ италиянецътъ Л. Бартемъ, прѣоблѣченъ въ арабски дрѣхи, сполучилъ да посѣти М. Напокошнитѣ посѣтители сж и описали М.: Burton, Personal narrative of a pilgrimage to El Medina and Mecca (3 изд. 1879), Буркхартъ (1811) и др.

Мекленбургъ. Страна въ сѣверна Германия, обгрѣща двѣтѣ голѣми дукства Мекленбургъ-Стрелицъ и Мекленбургъ-Шверинъ, и има за прѣдѣли на сѣв. Балтийско море, на ист. Померания, на югъ Брандебургъ, на юго-зап. Хановеръ и на зап. Лауенбургъ и Любекъ. Постр. 16,234 чет. килом. и насел. 677,040 жит. М. е равна, влажна и блатиста земя, богата съ гори и пасбища. Главний поминъкъ на жителетѣ е скотовъдството, особено коневъдството. Земята се пои отъ Елда, Варновъ, и отъ повече отъ 60 езера, между които Мюрицкото. Вѣроисповѣдането е протестанството; двѣтѣ велики дукства иматъ общо единъ университетъ и едно апелативно сждилище въ Ростокъ, и една диета, която засѣдава едно по друго въ Малхинъ, и въ Щернбергъ. Всѣко велико дукство се управлява отъ своя си отдѣлна династия. Населението и въ двѣтѣ велики дукства е повечето отъ словѣнско происхождение, но смѣсено съ съсѣднитѣ саксонци доста се е понѣмчило.

Мекленбургъ-Стрелицъ. (Велико дукство), състои отъ двѣ отдѣлни части, дукство Стрелицъ, на юго-ист. отъ Мекленбургъ Шверинъ, и княжество Рацебургъ, на зап. отъ това велико дукство. Простр. 2,930 чет. килом. и насел. 100,000 жит. Гл. гр. *Ней-Стрелицъ*, столицата, Алтъ-Стрелицъ, Шоенбергъ и др.

Мекленбургъ-Шверинъ. (Велико дукство), захваща страната Мекленбургъ въ описанитѣ ѝ прѣдѣли, като се исключи Мекленбургъ-Стрелицъ; прост. 13,304 чет. килом. и 557,600 жит. Градоветѣ сж: Шверинъ столицата, Ростокъ, Висмаръ, Гюстровъ, Людвигерюстъ. Вѣроисповѣдането е лютеранството; римокатолици и други има около 1100, и повече отъ 3,000 евреи.

История. Въ старо врѣме, мекленбурската земя била населена отъ херули и вандали, а отпослѣ отъ разни словѣнски племена: оботрити и други. Въ XI-и вѣкъ словѣнетѣ основали кралство Словѣния, на което столицата *Миклинбуръ* (сега селце отъ 500 жит., 6 килом. на югъ отъ Висмаръ) дала отпослѣ името си на страната. Въ XII-и вѣкъ саксонския дукъ Хенрихъ Лъвътъ завоевалъ М. и откакъ наложилъ на населението му християнството, върнжлъ по-голѣмата часть отъ земята на Буровина, наслѣдникътъ на убития словѣнски князъ Никлота, като го и оженилъ за дъщерята си. Въ 1349 импера-

торъ Карлъ IV възвисилъ **М.** въ дукство. Дукъ Иоханъ Албрехтъ въвелъ протестанството въ 1550. Внуцитѣ му Волфъ Фридрихъ и Иоханъ Албрехтъ основали мекленбургъ шверинския и мекленбургъ-гюстровския клонове отъ старата династия; ала били лишени отъ дукската титла въ 1627, за дѣто въ началото на 30-годишната война зели страната на Фридриха V (на протестантитѣ). Генералъ Валенщайнъ билъ прогласенъ дукъ на цѣлата страна **М.** Нъ въ 1632 Густавъ Адолфъ възвърнжлъ на двамата князове владѣнията имъ. Въ 1648 тѣ отстжпили, среща обезщетение, Висмаръ на Швеция, който се върнжлъ на Мекленбургъ-Шверинъ въ 1803. Слѣдъ разни подраздѣления на дукския родъ на шверински, стрелицски и други клонове, и слѣдъ исчезването на нѣкои отъ тѣхъ, една императорска комисия въ Хамбургъ рѣшила Шверинъ и Гюстровъ да образуватъ едно дукство, а Стрелицъ съ Рацебургъ и Старгардъ, Мировъ и Немровъ, друго дукство. Двѣтѣ страни, които зели въ 1815 титлата велики дукства, влѣзли въ състава на германската конфедерация; а отъ 1871 тѣ съставятъ часть отъ германската империя.

Меконгъ, *Мекианъ* или *Камбоджа.* Голѣма рѣка въ юго-източна Азия; извира въ платото на Тибетъ, тече прѣзъ тибетскитѣ области Хичи и Хамъ, послѣ прѣзъ китайскитѣ области Се-чуанъ и Юнанъ, Лаосъ, Сиамъ Камбоджия и Долна-Кохинхина, и се влива въ Китайско море. Горното течение на рѣката още не е изслѣдвано, нъ прѣсмѣтатъ приблизително цѣлата дължина на **М.** на 4200 килом. Той е широкъ, дълбокъ и подлежи на периодически придохаждания (августъ и ноември). За голѣми кораби е корабоплав. на малко разстояние. Главно служи да оплодотворява страната, прѣзъ която тече. Въпросътъ за главата на **М.** още не е разясненъ.

Меконинъ, *лат.* Вещество, което се добива отъ афиона.

Меконий, *лат.* Маковъ сокъ.

Меконова кислота, *лат.* Вещество, което се намира въ афиона.

Мексикански заливъ. Заливъ образуванъ отъ Атлантически океанъ въ юго-източна Америка, между Съединенитѣ Държави (Тексасъ, Луизиана, Мисисипи, Алабама, Флорида), Мексико и Антилскитѣ острови. На юго-ист. отъ къмъ Антилскитѣ о-ви прѣдставя едно широко отверстие, което о-въ Куба дѣли на Флоридски протокъ отъ една страна (широкъ 200 килом.) и Юкатански протокъ отъ друга (широкъ и той 200 килом.). Брѣговетѣ сж ниски и блатисти. Най-важнитѣ рѣки, които се вливатъ въ **М. з.** сж Мисисипи и Рио-делъ-Норте.

Мексико. Федеративна република въ Сѣверна Америка, която захваща юго-западния й край и има за прѣдѣли: на сѣв, Съединенитѣ Държави, на зап. и юго-зап. Тихи океанъ, на ист. Рио-делъ-Норте и Мексикански заливъ, на юго-ист. държавитѣ на Срѣдна Америка; простр. 1,946.292 чет. килом. и насел. 11,450.000 жит., отъ които 5,000.000 индийци, останжлитѣ отъ испанското племе или смѣсени; и 6.500 негр. **М.** състои главно отъ едно високо плато, образувано отъ едно разширение на срѣдно-американскитѣ Кордилери, отъ което склоноветѣ въ видъ на тераси повече или по-малко бързо наклонени слизатъ къмъ Атлантически океанъ на ист.

и Тихи океанъ на зап. Най-важнитѣ рѣки сж Рио-делъ-Норте и Колорадо. Климатътъ и произведенията сж разнообразни. Въ жаркитѣ мѣста вирѣятъ тропическитѣ растения, въ умѣренитѣ европейскитѣ: палмовото дърво, захарната тръстика, памукътъ, синилото, какаото, бананата, маниоката, европейскитѣ зърнени произведения, медицински растения и др. Размножени сж много европейскитѣ домашни животни (говедата, конетѣ, ослитѣ, мулетата, овцетѣ); дивитѣ видове сж ягуаръть (америк. тигръ), американский рисъ, тапиръть, нѣмото куче и др. Главнитѣ занятия на жителетѣ сж земедѣлието и скотовъдството. Търговията и индустрията сж незначителни. М. притежава прочути златни и сребърни, па и желѣзни, мѣдни, живачни и други рудници; ала тия извори на богатство не сж разработени доста, по причина на междуособитѣ войни, които много врѣме сж спирали всѣкой напрѣдъкъ. Главното вѣроисповѣдане на жителетѣ е римо-католичеството.

Мексиканската република състои отъ 29 държави или области, отъ които всѣка си има свое управление; тѣ сж:

Сѣверни държави

	Простр. въ четв. килом.	*Насел.*
Сонора	208,845	143,924
Чихуахуа	231,267	225,251
Коахуила	153,600	144,594
Нови-Леонъ	65,000	201,732

Държ. на Мексикан. заливъ.

Тамаулипасъ	76,000	140,137
Вера-Круцъ	62,820	582,441
Табаско	25,500	104,747
Кампешъ	54,000	90,413
Юкатанъ	73,000	302,315

Държави на Тихи океанъ.

Синалоа	93,730	201,918
Халиско	100,625	983,484
Колима	7,004	79,591
Михоаканъ	60.000	784,108
Гвереро	59,231	353,193
Оахака	74,546	761,274
Чиапасъ	77,000	242,029

Срѣдни държави.

Дуранго	110,170	196,851
Закатекасъ	65,354	422,506
Агуасъ-Калиент.	7,500	140,430
С.-Луи-Потози	67,324	516,486
Гванахуато	32,500	968,113
Кверетаро	10,200	203,250
Хидалго	20,039	434,096
Мексико	21,460	710,579
Морелосъ	4,274	141,565
Пуебла	33,000	784,466
Тласкала	3,902	138,478
Федерал. область	1,200	426,804
Долна Калиф.	155,200	30,198
Сборъ	1,946,292	10,447,974

Въ горната таблица има да се прибави, относително населението, разликата между прѣдпослѣдното (10,447,974 жит.) и послѣдното (11,450,000 жит.) народопрѣброяване. Управлението на републиката е повѣрено на единъ прѣдсѣдатель, който се избира, съ всеобщо гласуване, за 6 години. Законодателната власть се упражнява отъ единъ конгресъ, който състои отъ сенатъ (по двама сенатори отъ всѣка държава) и отъ камара на прѣдставителе (по единъ прѣдставитель на 80,000 жит.).

История. — Историята на староврѣменно М. прѣдставя два отдѣлни и съвсѣмъ различни периода, — периодътъ въ който страната била населена отъ толтекитѣ и който изглежда да е почнѣлъ отъ VII-и и да се е свършилъ съ XII-и вѣкъ; и периодътъ на аз-

текитѣ, който почнѫлъ въ 1200, и се свършилъ съ завоеванието на страната отъ Кортеза (виж. това име) въ 1519. Произхождението и първата родина на толтекитѣ се крие въ мракъ; знае се само, че тѣ дошли отъ сѣверъ, отъ нѣкоя си страна, която тѣ наричали Туланъ, отъ дѣто и донесли въ долината на **М.** първитѣ начатъци отъ цивилизация. Тѣхнитѣ закони и обичаи показватъ, че тѣ сѫ били кротки, трудолюбиви и прѣдприимчиви люде, тѣ обработвали земята, въвели царевицата и памука, направили пѫтища, въздигнѫли паметници съ огромни размѣри, и съградили градове и храмове, чиито развалини въ разни части на земята още свидѣтелствуватъ за искуството имъ въ архитектурата. Тѣ умѣяли да топѫтъ металитѣ, да сѣкатъ и гладѫтъ най-твърдитѣ камени, да правѫтъ грънци и да тъчѫтъ разни платове: тѣ употрѣбявали иероглифи, за да записватъ събитията си, знаяли причинитѣ на затменията, правили слънечни часовници, мѣрили врѣмето съ слънечната година, която смѣтали отъ 20 мѣсеца отъ по 20 деня, па прибавяли 5 допълнителни деня за да станѫтъ 365, и $12^1/_2$ деня на края на всѣкои 52 години, та така достигали безъ една слаба дробь дължината на тропическата година, както е установена отъ най-точнитѣ наблюдения. Тия и други искуства, съ една мека религия, толтекитѣ оставили въ наслѣдство на азтекитѣ, които присадили въ цивилизацията на прѣдшественицитѣ си много свирѣпи и кръвопролитни обичаи въ религиозния, и много дѣтински обичаи въ обществения си животъ. Нищо не е извѣстно за точното врѣме, въ което толтекитѣ напуснѫли **М.**, нито за причинитѣ, по които се изселили изъ тая страна; прѣдполагало се е само, че тѣ отишли по-къмъ югъ, и че колосалнитѣ архитектурни развалини на градоветѣ Паленкуа, Милта и други въ Срѣдна Америка сѫ дѣло на тѣхнитѣ ржцѣ. Както толтекитѣ, азтекитѣ дошли отъ сѣверъ, и слѣдъ като се скитали отъ мѣсто на мѣсто, основали въ 1325 градъ Тенохтитанъ, или Мексико. Империята имъ се простирала отъ океанъ до океанъ, отъ Атлантически до Тихи океанъ. Управлението имъ било избирателна монархия; новий монархъ се избиралъ измежду братята на умрѣлия монархъ, или когато братята му били и тѣ умрѣли, измежду братанцитѣ му. Цивилизацията на азтекитѣ очудила испанцитѣ, когато пристигнѫли въ **М.** (виж. *Индиецъ*). И въ религиозно отношение азтекитѣ били много напрѣднѫли. Тѣ вѣрвали въ едно върховно невидимо сѫщество, творецътъ на всичко, управителътъ на вселенната. Подъ това върховно божество стояли 13 главни и 200 по-долни божества, всѣко отъ които си имало нему посветенъ день. На чело на тия богове се намиралъ покровителътъ на азтекитѣ, страшний Хюицилопохтли, мексиканский богъ *Марсъ*. Неговитѣ храмове били най-виликолѣпни и величествени; нъ въ тѣхъ се принасяли човѣшки жертви. Монтезума, послѣдний азтекски императоръ, позволилъ на Кортеза и другаретѣ му да влѣзѫтъ въ градъ **М.** и да видѫтъ самия богъ. „Той ималъ широко лице, широки уста и страшни очи. Покритъ билъ съ злато, бисери и драгоцѣнни камене; и билъ опасанъ съ златни змии. На шията му, едно доста хубаво украшение, били изработени отъ

сребро човѣшки лица съ златни сърдца. Наблизу имало огнища съ темянъ, и на огнищата 3 истински сърдца на човѣци, принесени жертва сжщия день (Helps *Spanish Conquest in America*, т. II, книга 10, гл. 4). Жертвитѣ — мжже, жени и дѣца — се доставяли отъ побѣденитѣ племена. На божествата се принасяли и цвѣтя, овощия и благоуханни вещи. Жертвоприношенията ставали при звуковетѣ на музика и вървдъ радосни пѣсни и хора.

Азтекский императоръ Монтезума напраздно се опиталъ да примири Кортеза, като му изпратилъ дарове още когато се появилъ на прѣдѣлитѣ на царството му. Това само отворило пжтя за по-лесното завоевание на царството му. Коварний Кортезъ съ нищожни срѣдства покорилъ цѣло М., което подъ името Нова Испания, се подчинило на испанското владичество и се управлявало отъ вице крале. Католическата невѣротърпимость затрила токо-речи всѣка диря отъ нѣкогашната азтекска народность и цивилизация. Всичката грижа на испанскитѣ господаре била да извличатъ драгоцѣнитѣ метали отъ мексиканското си подкралство. Властьта се повѣрявала само въ ржцѣтѣ на европейски испанци. Креолитѣ и още повече туземцитѣ били отстранени отъ управлението. Освобождението на Съединенитѣ държави събудило у креолитѣ и у туземцитѣ мисъльта за независимость, която се и привела въ испълнение, когато Испания воювала съ Наполеона. Единъ селски попъ, Хидалго, дигнжлъ знамето на свободата въ 1810. На другата година възстанницитѣ били разбити и водительтъ имъ заплатилъ дързостьта си съ живота си. Но испанский генералъ Итюрбидъ билъ по-честитъ: той дори се прогласилъ императоръ подъ името Августъ I, въ 1822. Тоя монархически опитъ не сполучилъ благодарение на Итюрбидовата тирания. Въ 1824 мексиканцитѣ се учредили въ република, припозната скоро отъ всички държави, освѣнь Испания, която ж припознала само въ 1836. Въ течението на 40 години М. испаднжло въ анархия, ознаменувана, вжтрѣшно, съ безбройни революции или прѣврати, и вънкашно, съ токоречи всѣкога оправдаваната чуждестранна намѣса. Въ 1838, французетѣ бомбардирали Санъ-Жюанъ д'Илоа. Въ 1846 — 1847, Съединенитѣ Държави окупирали нѣколко области, дори и града Мексико. Тѣ се оттеглили само слѣдъ като имъ се отстжпили, по Гваделупенския договоръ (1848), Нова-Калифорния, Ново-Мексико и Тексасъ. Въ 1861. насилията на прѣдсѣдатель Жюареса спрѣмо европейцитѣ докарали една война на Испания, Англия и Франция съ М.; прѣзъ Януарий 1862, съжзнитѣ войски излѣзли на сухо въ Вера-Круцъ; испанский генералъ Примъ сключилъ прѣзъ Февруария 1862 съ мексиканцитѣ една спогодба въ Соледадъ, която Франция не припознала; прѣзъ Априлъ испанцитѣ и англичанетѣ напуснжли М., а французетѣ вървѣли напрѣдъ, като срѣщали мжжественъ отпоръ отъ страна на мексиканцитѣ. Найсетнѣ французский генералъ Форей сполучилъ прѣзъ Юния 1863 да влѣзе въ града Мексико, отъ дѣто Жюаресовото правителство се отстранило въ Санъ-Луи. Приврѣменното правителство въ М. свикало едно «събрание на знатнитѣ» да се произнесе върху формата на бждещето правление. Събранието

удобрило наслѣдствената монархия. Републиканското събрание въ Санъ-Луи протестирало противъ рѣшението на мексиканското събрание. Въ борбата, която се продължила прѣзъ зимата, империалиститѣ турили ржка на цѣлата страна, съ исключение на четире сѣверни области. До есеньта въ 1863 империалиститѣ въстържествували всждѣ и Жуаресъ побѣгнѫлъ въ Съединенитѣ Държави. Имперската корона на **М.** се поднесла на австрийския архидукъ Максимилиана (виж. това име), който и почнѫлъ да царува въ 1864. Понеже нѣкои републикански чети още продължавали да водятъ единъ видъ герила или партизанска война въ разни области, Максимилианъ издалъ въ 1865 едно проглашение, чрѣзъ което заплашвалъ съ смъртъ всички, които съ оржжие противодѣйствуватъ на правителството му; републиката била прѣстанѫла, не само по изричното желание на народа, а и чрѣзъ истичането срокътъ на Жуаресовия прѣдсѣдателски мандатъ. Съгласно съ това проглашение, генерали Артеага и Салацаръ, разбити и заробени, и съ стотини други републиканци били застрѣлени.

Борбата въ **М.** отъ самото начало възбудила най-живъ интересъ въ Съединенитѣ Държави; нъ междуособната война, която вързлува и тамъ, имъ попрѣчила да се намѣсѫтъ въ работитѣ на съсѣда си. Сѫществувало едно общо впечатление, че Франция се възползувала отъ смутоветѣ на Съединенитѣ Държави да си утвърди властьта на американския материкъ; и това вѣрване, заедно съ нарушението на «Мънровата доктрина» чрѣзъ установението на империализма въ **М.**, накарало Съединенитѣ Държави да дадѫтъ всичкото си съчувствие Жуаресу. На 25 окт. 1865, тѣхния министръ на вънкашнитѣ дѣла Сюардъ испратилъ една депеша въ Парижъ, която гласила, че присѫтствието на французката войска въ **М.** е изворъ на «сериозно размишление» за правителството на Съединенитѣ Държави, и че Съединенитѣ Държави не могѫтъ по никой начинъ да позволѫтъ установението на едно имперско правителство, облегнѫто на чуждестранна помощь въ **М.**, или да припознаѫтъ въ тая страна други освѣнъ републикански учреждения. Тая депеша докарала една размѣна на дипломатически ноти, която траяла шесть мѣсеца; американцитѣ държали твърдо първитѣ си обявления, и дори внушавали вѣроятностьта на една въоржжена намѣса въ Жуаресова полза; доклѣ французский императоръ, уморенъ отъ една борба толкова скжпа и, макаръ и сполучлива, толкова ялова отъ трайни плодове, склонилъ най-послѣ, прѣзъ лѣтото въ 1866 да оттегли войската си отъ **М.** Оттеглюването на французскитѣ войски било сигналътъ на едно ново възстание отъ страна на Жуариститѣ или републиканцитѣ. Въ борбата съ тѣхъ Максимилианъ билъ заробенъ въ Кверетаро, осжденъ на смъртъ и застрѣлянъ на 7 юлий 1867: възстановило се републиканското правление съ Жуареса.

Мексико. Столица на република Мексико, 220 килом. отъ Мексикански заливъ, 260 килом. отъ Тихи океанъ и 330 килом. (240 по желѣзница) на сѣв.-зап. отъ Вера-Круцъ, въ срѣдата на едно високо и кржгло плато, извѣстно съ името *Мексиканска Долина*, 2290 метра надъ морското равнище въ срѣдоточието на мексиканскитѣ же-

лѣзници за Вера-Круцъ, Акапулко, Санъ-Бласъ, Ларедо; около 350.000 жит., най-вече креоли, метиси и индийци; много малко сѣверо-американци и европейци. — **М.** разположенъ близу до западния брѣгъ на голѣмото езеро Тецкуко, е най-хуаавий градъ, който испанцитѣ сж съградили въ Америка. Главнитѣ улици сж прави и твърдѣ дълги. Отъ сградитѣ, народний дворецъ, не по-малко отъ единъ километръ околовръстъ, е една отъ най-обширнитѣ сгради на свѣта. Въ тая сграда, въ която прѣбивава прѣдсѣдателтъ на републиката, сж настанени всичкитѣ правителствени учреждения, обсерваторията, народний музей и други. **М.** има много църкви, университетъ, библиотека, театри и разни научни литературни заведения. Тоя градъ стоварище на търговията между двата океана, е доста голѣмо търговско срѣдоточение (фабрики за памучни платове, търговия съ драгоцѣнни камене, сребърни и златни работи и др.). — **М.**, е основанъ въ 1325, подъ името Тенохтитланъ, отъ азтекитѣ, паднѫлъ въ 1521 подъ властьта на Фердинанда Кортеза. Резиденция на испанскитѣ вице-крале до 1822, тоя градъ отъ тогава е билъ театръть на множество революции. Въ съврѣмената история на мексиканската столица има само двѣ важни дати: прѣдаването на града на войскитѣ на Съединенитѣ Държави, (1 септемв. 1847) и Максимилиановото влизане въ **М.**, който станѫлъ столицата на една ефимерна империя (18 апр. 1864).

Мела, *(Помпоний).* Римски географъ, живѣлъ прѣзъ срѣдата на I-и вѣкъ слѣдъ Р. Х.; написалъ е едно разсѫждение за географията, въ 3 книги: *De situ orbis.* Най-доброто издание е Чукевото (Лайпцигъ 1807).

Меламъ, *лат.* Вещество съ силнурно-бѣлъ шаръ, което се добива отъ амония. — **Меламинъ**-Кристалическо вещество съ симпурно-бѣлъ шаръ, което се добива отъ меламъ когато ври съ рѣдъкъ растворъ отъ калия.

Меланезия *(грѣц. черни острови).* Часть отъ Океания, на югозап., между Малезия и Микронезия на сѣв.. Полинезия на ист., Индийско море на зап. Главнитѣ купове острови, които обгрѣща тая часть сж: Австралия, Тасмания, Нова-Гвинея, Нова-Ирландия Соломонови О-ви. Нова Британия, Луизиада, Санта Круцъ, Ново-Хебридскитѣ О-ви, Нова Каледония. Тѣ сж населени отъ люде отъ черното племе; и оттамъ и името имъ. Всѣка отъ тия островски групи е описана подъ името ѝ.

Меланинъ, *лат.* Черната вапсилка, която покрива съсѫдестата обвивка на окото.

Меланитъ (фр. отъ гр. *мέласъ, меланъ*-черенъ). Черенъ не прозраченъ гранитъ. Намира се въ Фраскатъ, близу до Римъ; въ Финландия, въ Питкерандъ и Хелсингъ; на Уралъ въ златоустовски окр. и другадѣ.

Меланхтонъ. Приятель на Лютера и единъ отъ най-влиятелнитѣ негови сътдружници въ реформацията, роденъ въ Бретенъ, въ рейнското палатинство, сега въ велико дукство Баденско, въ 1497. Свършилъ философията въ хайделбергския университетъ и богословието въ тюбингенския, и въ 1518 станѫлъ професоръ на грѣц. ез. и литература въ Витенбергъ. Въ 1521 обнародвалъ първата протестантска догматика, която прѣзъ живота му видѣла повече отъ 50 из-

дания. Въ 1530 той съчинилъ аугсбургския символъ на вѣрата и написалъ апологията му. Неговата ученость му придобила името praeceptor Germaniae (учитель на Германия). Той умр. въ 1560 въ Витенбергъ.

Маланхоликъ, *гр.* Който има меланхолия.

Меланхолия, *гр.* Замисловата тжга; постоянно уныние безъ основателна причина. Оттука и *меланхолически* — постоянно расположенъ къмъ тжга, печаленъ.

Меласъ. *(Баронъ).* Австрийски фелдмаршалъ, воювалъ заедно съ Суварова срещу французетѣ, на които нанесълъ побѣди при Касано и Нова (Италия, 1799); ала билъ по-сетнѣ (1800) побѣденъ отъ генералъ Бонапарта при Маренго (Италия) Род. въ Моравия (1730), умр. въ Прага (1807).

Мелацо. Сицилийски пристанищенъ градъ, 35 килом. на зап. отъ Месина, на Тосканско море; 10,000 жит. Вино, маслинено масло. Побѣда на Гарибалди въ 1860.

Мелбурнъ. Пристанищенъ градъ, сѣдалище на управлението на англійската колония Виктория (южна Австралия), около 700 килом. на юго-зап. отъ Сидни, при устието на Яра-Яра въ заливъ Портъ-Филипъ; центръ на нѣколко желѣзници, отъ които една го свързва съ Сидни; повече отъ 500,000 жит. Населението на тоя градъ порасжло чудесно чрѣзъ европейскитѣ прѣселения: въ 1846 то било 10,956 жит.; въ 1852—21,000; въ 1853—80,000; въ 1879—247,698; въ 1892—401,000. Голѣма морска търговия. Износъ: злато, сребро, вълна, кожи, добитъкъ, на годината за повече отъ 390 милиона лева; вносъ (фабрични издѣлия, каменни вжглища, градиво, вино, покжщнини) за повече отъ 360 милиона лева на годината. — М. е основанъ въ 1837. Прѣселенцитѣ, които се заселили въ него, били привлечени отъ златнитѣ рудници въ околностьта. Градътъ е нареченъ така въ честь на англійски пръвъ министръ, лордъ Мелбурнъ. Сега тоя градъ, построенъ правилно на обширно пространство, съ величествени сгради, съ прави, широки и каменопослани улици, и съ много публични градини и паркове, притежава университетъ, народенъ музей, ботаническа градина, обсерватория, чийто телескопъ за нѣколко врѣме е билъ най-голѣмий на свѣта, двѣ великолѣпни съборни църкви, една католическа, другата англиканска, и единъ монетенъ домъ, който въ 15 години е отсѣклъ 6 милиона англійски лири. Климатътъ на М. е твърдѣ хубавъ, въздухътъ сухъ и мекъ; снѣгътъ тамъ е токо-речи непознатъ: срѣдната температура е като марсилската въ Европа.

Меленъ. Кристалъ, който се добива отъ сухото дистилиране на мирицина.

Мелетий *(митрополитъ).* Български списатель и първий софийски митрополитъ, род. въ Струмица, поч. въ Кайро въ Египетъ (1833—1891); въ монашеството билъ постриженъ въ 1851 у светогорския Зографски монастирь; въ монастиря училъ, подъ ржководството на чича си, монаха Антима, гръцки езикъ и скоро отишелъ въ Атина, дѣто постжпилъ въ тамошната семинария съ чинъ дяконъ; въ сжщото врѣме, като запознатъ съ словѣнский езикъ, служилъ въ русската посолска църква. Слѣдъ свършването семинарията, постжпилъ въ университета, нъ го напустнжлъ отъ 2-ия курсъ, и се

прибралъ въ Зографъ. Слѣдъ малко, прѣзъ Вѣна и Берлинъ, заминѫлъ за Петербургъ и постѫпилъ тамъ, като степендиантъ, въ Духовната академия. На 2-ия или 3-ия курсъ, прѣзъ 1865 или 1866, по болесть, билъ принуденъ да напусне Петербургъ и отишелъ въ Киприановския монастирь, подвѣдомственъ на Зографската св. Обитель. Тамъ прѣвелъ отъ руски на български Антониевото *Догматическо Богословие*, издадено съ иждивението на Зограф. монаст. (Кишиневъ, 1869). Прѣзъ 1867 билъ произведенъ въ чинъ иеромонахъ.

Подирь нѣкое врѣме иером. **М.** отива въ Цариградъ и тамъ попада въ най-голѣмия разгаръ на българския църковенъ въпросъ. Прѣзъ 1872 биде произведенъ въ архиепископски чинъ и прогласенъ за кириархъ на софийската епархия. По врѣме на пълномощенския прѣвратъ въ 1882 биде отстраненъ отъ поста си. Въ 1891 се поминѫ въ Кайро, дѣто бѣше отишелъ на лѣкуване.

Покойний митрополитъ остави съ завѣщание подъ расположението на Св. Синодъ близу 70,000 лева, съ лихвитѣ на които се издаватъ книги съ религиозно и нравствено съдържание.

Освѣнь Антониевото *Догматическо Богословие*, покойний е списалъ, прѣвелъ и издалъ много и разни книги, отъ които по-важни сѫ: *Българската правда и гръцката кривда* (Цариградъ, 1872); *Отговори на най-главнитѣ възражения противъ истинната вѣра* (София, 1880); **Анти-енсиклика** *или братско слово отъ единъ православенъ словенинъ къмъ католицитѣ словенье по поводъ издадената отъ папа Лъвъ XIII була за празднуването паметьта на св. Кирилъ и Методий* (София, 1884); проповѣди и други, печатани въ разни вѣстници и списания; *Длъжноститѣ и правата на свещенницитѣ*, посмъртно издание (София, 1897, стр. 623, печати. Ив. Г. Говедаровъ).

Мелникъ. Градъ, ц. на мелнишка каза, солунски вил., 110 килом. на сѣв.-ист. отъ Солунъ, на Бистрица (малъкъ притокъ на Струма), въ една долина на западния склонъ на Пиринъ-планина; 4,330 жит., отъ които 500 българе християне, 950 турци, 2,650 гръци християне. 30 власи, 200 цигане *(Кжичовъ)*. **М.** произвожда и търгува съ хубаво вино, сушено свинско месо, жито, сусамъ и др. Той е на шосето, което върви отъ Сѣресъ на сѣв. по долината на Струма и прѣзъ Кюстендилъ отива въ София. Градътъ е заобиколенъ отъ всички страни съ високи канари, та въ него се влиза само отъ двѣ страни. Така естествено укрѣпенъ, той е единъ отъ историческитѣ градове въ нашата история. Мелнишката каза има 28,271 жит., отъ които 16,998 българе християне, 700 българе мохамедане, 5,551 турци, 2,650 гръци християне, 1,150 власи, 1,222 цигане *(Кжичовъ)*.

Мелография, *гр.* Писане ноти.— **Мелографъ.** 1) Прѣписвачъ на ноти; 2) Машина за писане ноти.— **Мелодика.** 1) Органъ, построенъ въ 1770 отъ И. Щайна, който има формата на малъкъ роялъ; 2) Учение за мелодията, сир. послѣдователностьта на звуковетѣ. — **Мелодионъ.** Клавишенъ музикаленъ инструментъ, изобрѣтенъ отъ Дитца, въ 1806; изъ него звуковетѣ се извличатъ, като вжтрѣшната му наредба се туря въ движение чрѣзъ педаль, по-лесно отколкото изъ хармониката; обемътъ на кла-

виатурата му е 6 октави. — **Мелодистъ**. Съчинитель, или испълнитель на мелодия. — **Мелодиченъ, мелодически**. Благозвученъ, сладкозвученъ, приятенъ за слуха. — **Мелодия**. Послѣдователната съгласность на звуковетѣ на една музика, вслѣдствие на която музиката добива единство и цѣлость, и изражава въ една дадена пиеса опрѣдѣлени мисъль, чувство, страсть. **М.** е приспособение на общитѣ закони на хармонията въ една дадена музикална мисъль; затова и **м.** дава на пиесата нейната особеность, характеръ, и безъ **м.**, колко то и да би била хармонична една пиеса, тя ще бѫде безжизнена, блѣдна, суха. — **Мелодрама** (гр. *мелосъ*, пѣсень; *драма*, дѣйствие). Единъ родъ драма, обикновено трагедия съ ужасно съдържание, въ която декламаторната часть се придружава или прѣкѫсва отъ инструментална музика. — **Меломания**. Страсть къмъ музиката; **меломанъ**, страстенъ любитель на музиката.

Мелосъ (виж. *Мило*).

Мелпомена (гр. пѣвицата). Една отъ 9-тѣ музи, покровителка на трагедията. Прѣдставлявали ѭ въ видъ на млада жена съ мантия. Атрибутитѣ ѝ били: жезлъ, скиптръ, мечъ, корона и трагическа маска.— **М.**, астероида, открита на 24 юния 1852 отъ Хинда въ Лондонъ.

Мелфи. Италиянски градъ, 41 килом. на сѣв.-зап. отъ Потенца; 12,000 жит.

Мелхиседекъ *(царь на правдата)*. Селимски (въ ханаанската земя) царь и свещеникъ на Всевишняго Бога, който, като свещеникъ, благословилъ Авраама и обърнѫлъ въ бѣгство Ходологомора и съѭзницитѣ му. По апост. Павловото обяснение, той е билъ прообразователь на Иисуса Христа (Евр. 7; 1—7). Библейскитѣ тълкователе сѫ раздѣлени по въпроса, кой е билъ **М.** Едни сѫ го зимали за Св. Духъ или за ангелъ; а други за миролюбивъ царь, служитель на истиннаго Бога и Авраамовъ приятель (Библ.).

Мелхомъ. Друго име на Молоха.

Мембрана, *лат.* Въ *анатом.* ципа.

Memento (Мементо), *лат.* Напомнюване; бѣлѣжка, назначена да наумѣва, че трѣбва да се обърне внимание на нѣщо.

Memento mori (лат. *помни смъртьта)*. Поздравъ у капуцинитѣ; съ тия думи капуцинскитѣ калугери поздравяватъ, когато срѣщнѫтъ нѣкого, намѣсто съ «добъръ день».

Мемнонъ. Египетски царь, чиято история е написана баснословно. Расказвало се, че *Мемноновий колосъ*, грамадна статуя съ необикновено голѣма глава, въздигнѫта на тоя царь близу до египетска Тива, издавалъ звукове кога изгрѣвало и кога захождало слънцето; па нѣкои сѫ и обяснявали това съ обстоятелството, че колосътъ, за който е дума, състоялъ отъ твърдъ и крѣхъкъ камень, и че отъ промѣнението на температурата сутрина и вечерь отъ каменя се откръвали малки кѫсчета, отъ което и ставалъ звукъ.

Мемоаръ, *фр.* 1) Записка, въ която се излага единъ въпросъ: *съчинявамъ мемоаръ*, 2) **Мемоари**. Паметни записки: единъ видъ историческо съчинение, въ което авторътъ излага въспоминанията си за нѣкои събития, като очевидецъ или като участникъ въ тѣхъ. Виж. *Записки*.

Меморандумъ (лат. значи нѣщо, което трѣбва да се помни). Записка, дипломатическа нота, съ

едно правителство излага
ъстоянието на единъ въпросъ
тѣ възгледи върху него.

мфисъ. Прочутъ египетски
въ старо врѣме, столица на
тъ, по едно прѣдание осно-
отъ първия египетски царь
а; въ врѣмето на 12-та ди-
я тоя градъ като столица
замѣненъ съ Тиви; отъ 21-
настия той изново станжлъ
ца на египетскитѣ царе до
омеевцитѣ. Развалинитѣ на
съ пирамидитѣ му и много-
гробници, които доказватъ
гашното му величие, се на-
гъ на лѣвия брѣгъ на Нилъ
градеца Митъ-Рамине (съ
жит., близу до Каиро).

мфисъ. Пристанищенъ градъ
ъединенитѣ Държави (Тенеси)
килом. на юго-зап. отъ Няш-
, на дѣсния брѣгъ на Мисп-
, начинателна станция на 8
зници, чрѣзъ които е свър-
съ Нови-Орлеанъ, Чарлстонъ,
илъ и др.; 35.000 жит. Сто-
ще на памукъ, жито, тютюнъ,
зо; въ една отъ послѣднитѣ
ли въ **М.** влѣзли 429.327 ба-
Търговията едно на друго се
ачва на 375 милиона лева на
ата. — Въ 1870 **М.**, тогава
овече отъ 40.000 жит., билъ
ий градъ въ Тенеси, а Няш-
ималъ 25.000 жит., Нъ двѣ
емии на жълтата треска, въ
и 1879, завлѣкли голѣма
отъ населението му; Няш-
напротивъ, близу се е уд-
ь по население и **М.**, въпрѣ-
сичкитѣ си търговски прѣи-
ства, е вече 2-й градъ на
авата.

нади, *гр.* Друго име за вак-
тѣ, жрици на богъ Бахуса.

нажерия, *фр.* Звѣрилница;
мѣстото, дѣто сж събрани друго-
земни и рѣдки животни.

Менажирамъ, *фр.* Постжпямъ
уважително, внимателно, безъ да
докачамъ.

Менандръ. Най-прочутий гръц-
ки поетъ на новата комедия, род.
въ Атина въ 342 пр. Р. Х. Вуйка
му билъ комический поетъ Алек-
сисъ; ималъ за учитель Теофраста,
а за приятель Епикура; и забѣ-
лѣжва се влиянието и на тримата
въ мислитѣ и чувствата му. **М.**
билъ красивъ и лекосърдеченъ
гръкъ, донѣйдѣ раскошенъ, нъ
чистъ въ нравитѣ си. Той се уда-
вилъ, кога се кжпелъ въ присти-
нището на Пирея въ 290 пр. Р.
Х. Той е съчинилъ повече отъ 100
комедии, откжслеци отъ които сж
събрани отъ Мейнеке въ *Frag-
menta comicorum Graecorum*
(Берлинъ, 1839). Виж. Бенуа, *Es-
sai historique et littéraire sur la
comédie de Ménandre* (Парижъ,
1854).

Менамъ или Мейнамъ. Най-
важната рѣка въ Сиамъ, извира
въ Китай, тече прѣзъ кралство
Сиамъ отъ сѣв. къмъ югъ, мие
градове Сиамъ и Банкокъ, и се
влива въ Сиамски заливъ на югъ
отъ Банкокъ; 800 килом., отъ ко-
то 600 корабоплавателни.

Менделсонъ-Бартолди *(Фе-
ликсъ).* Знаменитъ германски ком-
позиторъ и пианистъ, внукъ на
философа Менделсона, род. въ Хам-
бургъ, умр. въ Лайпцигъ (1809—
1847). Баща му, еврейнъ-банке-
ринъ, се покръстилъ, и младий
Феликсъ се възпиталъ въ люте-
ранската вѣра. Ученикъ на Цел-
тера и на Бергера, Феликсъ **М.**
билъ на 9 години, когато далъ първия
си публиченъ концертъ въ Берлинъ,
на другата година свирилъ въ
Парижъ. Отъ това врѣме той за-

почнѫлъ да пише всѣкакви композиции, нѣкои отъ тѣхъ отъ твърдѣ мѫченъ характеръ. Откакъ пѫтувалъ три години въ Англия, Шотландия, Франция и Италия, билъ директоръ на музиката въ Лайпцигъ, а послѣ въ Берлинъ; въ 1843, пакъ се върнѫлъ въ Лайпцигъ, дѣто съдѣйствувалъ да се основе една консерватория. **М.** писалъ повечето за класическата музика. За най-главни негови произведения минуватъ ораториитѣ *Св. Павелъ* и *Илия* и увертуритѣ му *Сръдлътенъ нощенъ сънъ* и *Фингаловата пещера*. **М**-вий характеръ, който е билъ дори по-изряденъ отъ неговия гений, е прѣлестно очъртанъ въ неговитѣ пѫтни *писма*, издадени въ Лайпцигъ въ 1861. Тия писма сѫ прѣведени на английски отъ Лейди Уолесъ (Лондонъ, 1862).

Менделсонъ *(Моисей)*. Германски философъ, синъ на евреинъ учитель, род. въ Десау, умр. въ Берлинъ (1729—1786). Първото си образование добилъ отъ баща си; а на 13 години отишелъ въ Берлинъ, дѣто се училъ всрѣдъ голѣми лишения. Тѣсното му приятелство съ Лесинга, Сулцера и др. помогнѫло за искоренението на грубитѣ прѣдразсѫдъци противъ евреитѣ, и позорнитѣ закони спрѣмо тѣхъ. Отъ друга страна, той дѣйствувалъ благотворно надъ едновѣрцитѣ си, и бичувалъ беспощадно тѣхнитѣ религиозни и други прѣдразсѫдъци. Но причина на огромното му влияние надъ тѣхъ, наричали го другъ Моисей. Най-добритѣ му съчинения сѫ *Phaedon, oder über die Unsterblichkeit der Seele* (Берлинъ, 1767); *Ierusalem, oder über religiöse Macht des Iudenthum* (Берл. 1783); *Moses Mendelsohn an die Freunde Lessing's; Ueber die Lehre des Spinoza*. **М**-тѣ съчинения се отличаватъ съ дълбока мисъль и понятна форма, въ която сѫ обработени най-мѫчни прѣдмети по философията. Виж. Кайзерлингъ, *Moses M's philos und religiöse Grundsälze* (Лайпц. 1856).

Менелай. Въ старогръцкитѣ сказания, царь на Лакедемонъ, помладий братъ на Агамемнона, и сѫпрѫгътъ на прочутата Елена. Открадването на сѫпрѫгата му отъ Париса се прѣдставлява като причина на троянската война, прѣзъ която той билъ единъ отъ найдѣятелнитѣ гръцки герои. Слѣдъ падането на Троя **М.** отплувалъ съ Елена за отечеството си; нъ една буря распръснѫла флотата му и той се скиталъ осемь години около брѣговетѣ на Кипръ, Финикия, Етиопия, Египетъ и Ливия. Слѣдъ завръщането си, той живѣлъ въ Спарта съ Елена пишно и честито.

Мененъ. Белгийски градъ (зап. Фландрия), на р. Лисъ, която го дѣли отъ Франция, 11 килом. на юго-зап. отъ Куртре; станц. на желѣзницата отъ Куртре за Армантѝеръ (Франция); 12,515 жит. Фабрики за платна.

Менесъ. Първий египетски царь отъ първата египетска династия, Който основалъ Мемфисъ, покорилъ чужди земи и въвелъ раскошность, а отпослѣ билъ изяденъ отъ единъ рѣченъ конь. Името му отбѣлѣжва една голѣма хронологическа епоха, понеже хронолозитѣ поставятъ царуването му 3643, други 3892, а нѣкои дори 5702 години прѣди Р. Х. Споредъ построги хронолози, той се въцарилъ 2717 прѣди Р. Х. Това име се е намѣрило въ надписи, нъ никой съврѣменен̀ъ на тоя царь паметникъ не е извѣстенъ.

Мене, текелъ, фарсинъ (собств. знач. *прѣмѣрено е, прѣтеглено е, дѣлѫтъ)*. Таинствени думи, които една ржка написала свърхестествено на стѣната на царския дворецъ една вечерь, когато пирувалъ Валтесаръ, вавилонски царь, за да му се извѣсти, че царството му е осждено отъ Бога на погинване. Още прѣзъ нощьта тия думи се испълнили (*Библ.* Дан. 5).

Менилитъ. Единъ видъ опалъ, съ жлътникавъ или съ кестаневъ шаръ; намира се въ Менилмонтань, юго-ист. прѣдградие на Парижъ.

Менингитъ, *гр.* Въспаление на тритѣ ципи, които обвиватъ мозъка.

Менипъ. Единъ отъ най-забѣлѣжителнитѣ кинически философи, Диогеновъ ученикъ, род. въ Гадара у Сирия, живѣлъ въ Тиви въ III-и вѣкъ прѣди Р. Х. Първень билъ робъ; отпослѣ се обогатилъ чрѣзъ лихвоимство; изгубилъ имота си, и въ ограничението си се удушилъ. Той осмивалъ съврѣменнитѣ нему философи въ такъви люти сатири, че най-язвителнитѣ сатири отпослѣ наричали менипски. Лукианъ казва, че той билъ „най-злото и най-хапливото отъ всичкитѣ стари кучета" (киницитѣ). Съчиненията му, 13 книги сатири, сж изгубени. Подражатель на **М.** е билъ Варонъ въ своитѣ *Менипеи (Satirae Menippeae.* Виж. Гастонъ Боасие, *La vie et les oeuvres de Varron* (Парижъ, 1863).

Менисперминъ, *лат.* Кристалическо вещество, което се добива отъ сѣмето на растението *menispermum.*

Mens sana in corpore sano. Латинска пословица: здравъ умъ въ здраво тѣло.

Менструация, *лат.* Мѣсечно очищение у женския полъ. — **Менструаленъ.** Който се отнася до менструация.

Мента. Растение отъ семейството на брънеобразнитѣ; употрѣбява се въ лѣкарството.

Менторъ. По *баснosл.* Одисеевъ приятель, който поелъ въспитанието на сина му Телемаха. Въ *прѣнос. см.* ржководитель, наставникъ, надзиратель.

Менцель *(Адолфъ).* Знаменитъ германски исторически и жанровъ живописецъ, род. въ 1815, посѣщавалъ за малко врѣме класоветѣ на академията на хждожествата въ Берлинъ и се образувалъ токо-речи като самоукъ. **М.** се прославилъ най-много съ картинитѣ си върху теми, зети изъ епохата на Фридриха Велики. Тия картини сж: *Кржглата трапеза на Фридриха Велики, Фридрихъ Велики на пжть, Фридрихъ Велики полага клетва въ Бреславъ, свиждането на Фридриха Велики съ Иосифа II въ Найсъ* и др. Най-забѣлѣжителната отъ всичкитѣ картини на хждожника е картината *Най-новитѣ циклопи,* която изображава вжтрѣшностьта на единъ желѣзопроизводителенъ заводъ въ врѣме на работитѣ въ него. Отъ 1856 **М.** е професоръ и членъ на берлинската академия на хждожествата.

Менцель *(Волфганъ).* Германски писатель, род. въ Валденбургъ (Силезия) въ 1798, умр. въ 1873; училъ се въ Иена и Бонъ и живѣлъ като учитель въ Швейцария, послѣ — въ Германия. Пръвъ пжть станжлъ извѣстенъ на литературния свѣтъ съ *Streckverse* (Хайделбергъ, 1823); послѣ се прочулъ, като критикъ, съ нападенията си на млада Германия, на Гете и не-

говата школа; на Гете особено въ съч. *Die deutsche Literatur* (Щутгартъ; нѣколко издания) и въ издаваното отъ него списание *Literaturblatt* (отъ 1825 до 1848 и отъ 1852). Отъ другитѣ му съчинения забѣлѣжителни сж романътъ *Furore* (Лайпц., 1851), лирическата сбирка *Gesänge der Voeker* (1851), и *Geschichte der Deutschen* (3 т. Цюрихъ, 1824—1825).

Менчетичъ (*Ш.*) Родоначалникъ на дубровнишкитѣ поети (1457—1501). **Менчетичъ** (Владиславъ). Дубровнишки писатель и поетъ (умр. въ 1666). Виж. *Дубровникъ*.

Меншество, *рус.* По-малко число, по-малка часть, *малцинство*; противоположното е *болшинство*, повечето или *мнозинство*.

Меншиковъ (князъ *Александръ Даниловичъ*). Руски фелдмаршалъ и министръ, род. въ околностьта на Москва въ 1672; билъ фурнаджиски чиракъ, когато умний му изгледъ привлѣклъ вниманието на ген. Лефорта, чрѣзъ чието покровителство постжпилъ на служба у Петра Велики. Той билъ честитъ да открие единъ заговоръ между царската гвардия, и това оздравило бързото му повишение. Придружилъ Петра въ пжтуванията му въ Холандия и Англия, и слѣдъ смъртьта на Лефорта билъ назначенъ главенъ съвѣтникъ на царя. **М.** билъ единъ отъ най-великитѣ мжже на врѣмето си, прѣвъсходенъ и като генералъ и като дипломатъ; ако и съвсѣмъ необразованъ, той далъ голѣмъ потикъ на народното образование, и билъ щедръ покровитель на наукитѣ и искуствата. Въ 1706, той разбилъ шведитѣ при Калишъ; съдѣйствувалъ за нѣкои отъ другитѣ руски побѣди; билъ произведенъ фелдмаршалъ на бойното поле при Полтава като единъ отъ главнитѣ виновници на руската побѣда при тоя градъ; и принудилъ Ловенхаупта да се прѣдаде съ голѣма часть отъ шведската армия. Въ 1710 прѣвзелъ Рига; въ 1713 зелъ Щетинъ, ала го върнжлъ на Прусия. За користолюбието си **М.** билъ осжденъ отъ воененъ сждъ и изгубилъ благоволението на господаря си. Прѣзъ царуването на Екатерина I, той добилъ изново влияние въ двора, и, слѣдъ нейната смърть управлявалъ Русия токо-речи самовластно въ името на Петра II, комуто тъкмо щѣлъ да стане тесть, когато билъ съборенъ отъ Долгоруки, и заточенъ въ Сибиръ (септ. 1727). Грамаднитѣ му имения и съкровища били конфискувани. Той умрѣлъ слѣдъ двѣ години. Неговий правнукъ, князъ **Александръ Сергиевичъ М.**, синъ на Серг. Алекс., дѣйств. таенъ съвѣтникъ, род. въ 1789, билъ членъ на държавния съвѣтъ и адмиралъ; слѣдъ това билъ посланникъ въ Техеранъ; въ руско-турската война въ 1828 зелъ Анапа (черноморско пристанище и крѣпость въ Черкезия) слѣдъ кратковрѣменна обсада, та прѣсѣклъ всѣко съобщение между турцитѣ и черкезетѣ, ала прѣдъ Варна билъ нараненъ и прунуденъ да се оттегли; въ 1836 билъ военно-морски министръ и въвелъ голѣми подобрения въ флотата. Прѣзъ марта, 1853, билъ испратенъ посланникъ въ Цариградъ, дѣто надмѣнната му обхода произвела бърже прѣкжсване на сношенията между Русия и Турция, и докарала кръмската война. Въ тая война той билъ главнокомандующъ на морскитѣ и сухопжтнитѣ сили на Русия, и развилъ прѣголѣма енергия за отбраната на Севастополъ. **М.** билъ до смъртьта

си въ 1869 единъ отъ най-виднитѣ членове на старорускаta партия.

Меню, *фр.* Списъкъ на ястия: *менюто на банкета.*

Меранъ. Австрийски градецъ, инсбрукски окр. (Тиролъ), 72 килом. на юго-зап. отъ Инсбрукъ, при политѣ на планина Кухелбергъ; 4,229 жит.; по причина на чистия си въздухъ и на мекия и непромѣнливия си климатъ зимѣ, **М.** е едно отъ санитарнитѣ становища въ Тиролъ, въ които най-много ходѣтъ слабогрѫднитѣ и други болни. Хубава църква, на която камбанарията е най-високата въ Тиролъ. Въ околностьта минерални извори, старъ замъкъ и много развалини. **М.** е билъ въ срѣднитѣ вѣкове столица на херцогство Мерания.

Мерариеви потомци. Потомци на Мерария, най-младий отъ Левиевитѣ синове *(Библ.)*.

Мератаимъ. Библейско име на Вавилонъ.

Мервски оазисъ. Виж. *Мервъ.*

Мервъ (Стари) или *Мервски оазисъ.* Съ това име е била извѣстна въ най-старо врѣме една страна, която захващала долното порѣчие на р. Мургабъ въ Срѣдна Азия (бивши независимъ Тюркестанъ), 450 килом. на югоист. отъ Хива, 320 килом. на югозап. отъ Бухара, 350 килом. на сѣв. отъ Хератъ и 835 килом. на юго-ист. отъ Красноводскъ; отпослѣ сѫщото име се давало на единъ отъ главнитѣ градове на тая страна, въ 1790 разрушенъ отъ бухарцитѣ, при което запустѣла и доста голѣма часть отъ Мервския оазисъ, чрѣзъ унищожението на язъ на р. Мургабъ, която до тогава поила страната чрѣзъ канали. Отъ прѣдишното величие на **М.** сѫ останѫли само дири отъ поителнитѣ канали въ източната, пустинната сега часть на Мервския оазисъ, и развалинитѣ на домове, джамии, стѣни, укрѣпления, мавзолеи, гробници и др., които покриватъ десетки квадратни километра въ околноститѣ на Байрамъ-Али на Закаспийската желѣзница. Населението на **М.**, омаломощено въ борбата съ недостатъка на вода, една часть се распръснѫло въ разни страни, а друга захванѫла да се събира (прѣзъ първата четвърть отъ тоя вѣкъ) въ западната часть на Мервския оазисъ, дѣто се появилъ новъ **М.** Расположенъ между Иранъ и Туранъ, страни разноплеменни и които постоянно враждували помежду си. **М.**, прѣзъ многото вѣкове на сѫществуването си, ту достигалъ до значително благоденствие и доста висока култура, ту подпадалъ на страшни опустошения и ставалъ обиталище на полудиви разбойнически племена, които вселявали ужасъ въ съсѣднитѣ страни. Въ послѣдната фаза **М.** билъ присъединенъ въ 1884 на Русия. Най-старата история на **М.** до първитѣ вѣкове на християнството е неизвѣстна и съставя само прѣдмѣтъ на догатки. Въ началото на IV-и вѣкъ несторианетѣ имали въ **М.** епископи. Въ VII-и вѣкъ християнството захванѫло тамъ да исчезва подъ влиянието на мохамеданството, което се въдворило тамъ окончателно въ X-и вѣкъ подъ владичеството на арабетѣ. Въ началото на XI-и вѣкъ старий градъ **М.** станѫлъ столица на селджукитѣ, отъ които особено е забѣлѣжителенъ султанъ Санджаръ (умр. въ 1157), който много украсилъ града и построилъ прочутъ язъ на Мургабъ. Развалинитѣ на мавзолея на тоя султанъ сѫ едни отъ най-грандиознитѣ и интереснитѣ въ стари **М.** и до сега. Въ

началото на III-и вѣкъ славний и търговски градъ **М.** билъ прѣвзетъ и разоренъ отъ сина на Чингизъ хана, Тули-хана; по едно прѣдание, при това разорение погинѫли до 1,300,000 жит. Слѣдъ тая страшна поразия, гр. **М.** се възродилъ само слѣдъ 200 години, когато единъ Тамерлановъ синъ, Шахрохъ, билъ назначенъ управитель на Хорасанъ (1396). Въ края на XV-и вѣкъ **М.** завладѣли узбекитѣ, които малко по-сетнѣ (1510) били замѣстени отъ перситѣ. Въ течението на токо-речи три вѣка, до поразията въ 1790, **М.**, донѣйдѣ заедно съ Хорасанъ, ту се намиралъ едно по друго подъ властьта на Персия, Бухара, Хива и Авганистанъ, ту се ползувалъ съ самостоятелность. — **Меръ** (Нови). Градъ въ закаспийската область и станция на закаспийската желѣзница, 823 килом. отъ Узунъ-Ада и 614 килом. отъ Самаркандъ, на двата брѣга на долното течение на Мургабъ, въ една равна степна мѣстность; 6,397 жит. (1895 г.) руси, арменци, персяне, евреи, туземци и др. Тоя градъ се е появилъ заедно съ присъединението на Мервския оазисъ на Русия (1884). Поради срѣдоточното положение на **М.** между Хива, Бухара, Персия и Авганистанъ, търговията е доста голѣма: испращане жито, кожи, вълна и др. (главно по желѣзницата).—*Мервский окржгъ* отъ закаспийската область захваща югоизточната часть на тая область и допира на ист. до Бухара, на югъ до Авганистанъ, на сѣв. до Хиванскитѣ владѣния; простр. 110.795 четв. килом., населен. 144.386 ж. туркменци и саръци, мохамедане сюнити, които живѣѭтъ въ *кибитки* (шатри). Много степи. Гори нѣма. Земедѣлието е възможно само по р. Мургабъ. Твърдѣ важно е скотовъдството. Въ 1894 изброявали овци и кози 785,989, коне 16,469, камили 15,280, едъръ рогатъ добитъкъ 25,894, осли 10,492. Суровата зима се отзовава крайно тежко на скотовъдството. Като се изключи закаспийската желѣзница, движението става чрѣзъ керванн.

Мерджанъ. Сѫщото, каквото е коралъ.

Мерзебургъ. Градъ въ пруска Саксония, 90 килом. на юго-ист. отъ Магдебургъ, на Заала; 15,000 жит. Съборна цръква — великолѣпенъ паметникъ на срѣдневѣковното искуство. Памучни и вълнени стоки. Мерзебургската бира е прочута.

Мерзостенъ. Скверенъ, гнусенъ, беззаконенъ; *мерзость*, гнусота, беззаконие; *мерзавецъ*, отвратителенъ по безнравственостьта си човѣкъ, подлецъ, развратникъ.

Мерида. Градъ въ Мексико, сѣдалище на управл. на държава Юкатанъ, 980 килом. на сѣв.-ист. отъ Мексико и 33 килом. отъ Мексикански заливъ; 46,000 жит., токо-речи всичкитѣ индийци и смѣсени. Пристанището му е Сизалъ, съ което се съобщава по добъръ пѫть. Градътъ е основанъ на мѣстото на единъ прѣдишенъ индийски градъ отъ испанцитѣ въ 1542. Съборна цръква отъ XVI-и вѣкъ. Университетъ, библиотека, театръ, разни периодически издания. Фабрики за памучни платове, захарь, ромъ.

Мерида. Градъ въ Венезуела, 540 килом. на юго-зап. отъ Каракасъ; 10,745 жит. испански креоли или смѣсь отъ креоли и негри.

Мерида. Испански градъ, 55 килом. на сѣв.-ист. отъ Бадайозъ, 280 килом. на юго-зап. отъ Мад-

рндъ, на Гвадиана и на желѣзницата отъ Лисабонъ за Циудалъ—Реалъ; 7,400 жит. Въ римско врѣме е ималъ градска стѣна съ 3,600 кули, 84 порти, 5 крѣпости и единъ гарнизонъ отъ 80,000 пѣхота и 10,000 конница. Много остатки има отъ стари паметници (Траянова триумфална врата, Дианинъ и Марсовъ храмове, амфитеатръ и др.). „Никой на свѣта не може да прѣброи чудесата на Мерида“ се сложило въ испанска пословица.—**М.** е била прѣвзета въ 714 отъ арабетѣ, които ѫ владѣяли до завоеванието ѝ въ 1230 отъ Алфонса.

Меридианенъ. Който се отнася до меридиана.

Меридианъ (лат. *меридиосъ*, полудень, пладнѣ). Полуденикъ; въображаемъ кржгъ, чиято равнина минува прѣзъ полюситѣ на земята и ѫ дѣли на 2 полукржба.—Земеописателетѣ броѭтъ 360 меридиана: 180 на истокъ и 180 на западъ отъ единъ меридианъ, който зиматъ за исходна линия и който наричатъ *пръвъ меридианъ*. По нещастие, земеописателетѣ не сѫ още съгласни кой меридианъ да имаме за пръвъ меридианъ; французскитѣ земеописатели сѫ приели меридиана, който минува прѣзъ парижската обсерватория; англичанетѣ приматъ меридиана, който минува прѣзъ гринвичската обсерватория; другитѣ считатъ за пръвъ меридианъ меридиана, който минува прѣзъ островъ Феро и др. — Когато е пладнѣ на една точка въ единъ меридианъ, въ сѫщия мигъ е пладнѣ и по всичкитѣ точки на меридиана отъ една полюсъ до другия.

Меридионаленъ, *лат.* Юженъ.

Меридъ. Египетски царь около XV-и или XVI-и вѣкъ прѣди Р. Х.; накаралъ да ископаѭтъ грамадно езеро за да се събира въ него водата на Нилъ, кога прѣлива брѣговетѣ си. Това езеро, извѣстно въ историята подъ името *Меридово*, се е намирало на западъ отъ срѣднеегипетската долина на Нилъ, въ обл. Арсиное, въ страната, която сега се нарича Фаюмъ. То е служило да пои и оплодотворява постоянно земята. Сега това езеро, вече токо-речи съвсѣмъ изсъхнѫло, е извѣстно подъ името Биркетъ-елъ-Керунъ.

Мериносъ. Испанска овца, съ тънка и мека вълна, отъ която се прави платъ, който сѫщо се нарича мериносъ. Сега тия овце, по причина на отличното качество на вълната имъ, развъждатъ и въ други страни на Европа; тѣ съставятъ главната часть отъ богатството на Австралия.

Меричлери. Село въ чирпанска околия, 15 километри на югоист. отъ Чирпанъ и на сѣв. отъ което минува желѣзната линия, която съединява Чирпанъ съ Нова-Загора. Това село се прочу неотдавна по *минералния си изворъ*, който извира въ тѣсната долина на рѣката му, около 50 метра отъ лѣглото ѝ, и стои въ реда на другитѣ извѣстни по лѣковитостьта си минерални извори въ Европа.—Историята на меричлерския изворъ е и стара и нова. Когато въ 1892 А. Найденовичъ, правителственъ химикъ, расчистилъ отъ тиня и др. мѣстото на извора, намѣрило се, на една дълбочина отъ 2 метра, една изгнила дървена рѣшетка, която свидѣтелствува, че изворътъ е билъ извѣстенъ още отъ старо врѣме. Водата на извора се анализира отъ споменѫтия химикъ, по-късно отъ другъ нашъ химикъ, Д-ръ Червенъ-Ивановъ, а още посетнѣ, въ 1898, въ химическата ла-

боратория на Д-ръ Френзениусъ въ Визбаденъ отъ професора *Д-ръ Ernst Hintz*, директоръ на тая лаборатория. Анализътъ показалъ, че водата отъ мерич. изворъ по химическия си съставъ е най-близна до водата на карлсбадскитѣ извори.

Тая нашенска вода, по количеството на *натриевъ сулфатъ*, що съдържа, захваща мѣсто веднага слѣдъ карлсбадскитѣ извори (2.4 карлсбадска къмъ 2.25 меричлерска); по количеството на *натриевъ карбонатъ*, тя стои прѣдъ карлсбадскитѣ (2.23 меричлерска къмъ 1.83 карлсбадска). Сжщо меричлерската вода стои прѣдъ карлсбадската и по отношение съдържанието на *натриевъ хлоридъ* (1.12 меричлерска къмъ 1.04 карлсбадска). Наший Върховенъ Санитаренъ Съвѣтъ, въ дневника си отъ 21 ян. 1900, отбѣлѣжва «тая щастлива комбинация на тия три твърдѣ важни соли» и обстоятелството, че не много високата, нъ не и ниската температура на водата (22.7° С.) ѭ прави способна да се пие веднага слѣдъ наточването ѝ при самия изворъ, което отъ своя страна има особено терапевтическо значение. Съвѣтътъ прѣпоржчва меричл. вода за разни болести въ стомаха, чървата, черния дробъ, мочния мѣхуръ и бъбрецитѣ, и прилага, че за пиене вода, тя трѣбва да се употрѣбява както водата отъ карлсбад. *Mühlbrunen*. Водата на меричл. изворъ е хванжта вече. Изворътъ дава окола 60 литри на минута. Водата се продава по градоветѣ въ бутилки. Виж. книжка: *Химическо изслѣдване на Меричлерския изворъ*, извършено отъ проф. *Д-ръ Ernst Hintz* (София, 1900, Държавна п-ца).

Меркантиленъ (лат. *меркари*, търгувамъ). Чисто търговски, който гони да пастигне само търговски облаги.—**Меркантилизмъ**. Чисто търговски духъ; диряне въ всѣко прѣдприятие само търговски материални облаги. **М. или меркантилна система** се нарича още една политическо-икономическа система, прѣдложена отъ Колберта въ Англия, която се стреми по всѣкой начинъ да увеличи износа и да намали вноса, като полага, че богатството на една страна състои въ обилието на златото и среброто. Всичкитѣ нови учения отхвърлятъ тая система, опровергана отъ Адама Смита.

Меркуриална болесть, *лат.* Постепенно отравяне отъ употрѣбението на живачни цѣрове.

Меркурий, *Хермесъ* у гръцитѣ. Богъ на промишлеността (изобрѣтенията и откритията), търговията и крадцитѣ по староврѣменното понятие за търговията, тя само тогава обогатява, когато върви ржка за ржка съ хитростьта и измамата, па дори и съ кражбата и лъжовната клетва, стига само всичко това да се отличава съ нѣкаква благовидность, съ нѣкакви грации както и на краснорѣчието и гимнастиката у римлянетѣ и гръцитѣ, когото по-рано египтянетѣ почитали подъ името *Тотъ*, а финикиянетѣ подъ името *Таутъ*, дума, която произлизала отъ дума слово. У египтянетѣ, финикиянетѣ и други тѣмъ съврѣменни народи тоя богъ билъ изобрѣтатель на писмото и науката. По гръкоримската митология, **М.** билъ синъ на Юпитера и Мания, роденъ въ Аркадия; отъ самото си дѣтинство се прочулъ по кражбитѣ си: Нептуну откраднжлъ тризжбеца, Марсу — меча, Венери — пояса; затова билъ заточенъ на земята; тамъ откраднжлъ 500 крави отъ едно стадо, което паслъ Аполонъ, който сжщо

билъ заточенъ; наказвалъ ония, които не испълнявали прищѣвкитѣ му или откривали измамитѣ му, като ги обръщалъ въ камене или въ животни; станѫлъ отпослѣ, слѣдъ като добилъ изново благоволение, посланникъ на боговетѣ и водачъ на душитѣ на мъртвитѣ; помогнѫлъ Юпитеру да избави Ио като убилъ съ откраднѫтото отъ Аполона оржжие вѣрния Аргуса; изнамѣрилъ лирата и др. М. прѣдставлявали голъ въ видъ на красивъ момъкъ, съ кржгла шапчица на главата, често крилатъ съ крилца на краката и съ жезълъ въ ржка. Въ най-старо врѣме му се клаяли въ Аркадия, отъ дѣто поклонението му се распространило по цѣла Гръция. Праздненствата му се наричали *хермеи*; въ Римъ, дѣто ималъ много храмове, тѣ се извършвали на 15 май. Въ Гръция на улицитѣ, на площадитѣ и при входа въ гимнастиката, стояли **М**-тѣ изображения, които имали видъ на стълпове съ **М**-та глава и се наричали *херми* или *Хермесови стълпове*.

Меркурий. Една отъ планетитѣ, най-ближната до слънцето. Разстояние отъ слънцето около 58 милиона килом.; диаметръ: 4,978,530 метра; повръхность 779,250,850 чет. миріаметра; обемъ: 64,851,800 куб. миріаметра; периодъ на въртене на осьта си: 24 часа, 5 минути, 28 сек.; периодъ на въртене около слънцето: 87 деня, 34 часа, 14 минути. Обемътъ на М. е 17 пѫти по-малъкъ отъ обема на земята; масата му, която по плътность токо-речи прилича на златото и платината, е 6 пѫти по-малка отъ масата на земята; годишнитѣ му врѣмена сѫ отъ по 22 деня. М. блещи като звѣзда отъ четвърта величина; но рѣдко е видимъ безъ помощьта на телескопъ. Той е заобиколенъ съ атмосфера, която умѣрява горещината, и подлежи на огромно испарение, което го пази отъ слънечнитѣ пекове. Нютонъ е прѣсмѣтнѫлъ, че топлината и свѣтлината сѫ 7 пѫти по-голѣми на повръхностьта на **М**. отколкото на земята. Шретеръ е открилъ на повръхностьта му планини. Леверие е намѣрилъ, че продължоватата му орбита се мѣсти твърдѣ чувствително отъ година на година. Неговитѣ прѣсмѣтания, които подтвърдяватъ една хипотеза, сѫ отъ найхубавитѣ въ науката.

Меркурий. Сѫщото, каквото е живакъ.

Мерлонъ *фр.* Часть отъ брустверъ, насипъ или стѣна, между двѣ амбразури.

Меровигъ. Главатарь на франкитѣ (448—457), единъ отъ побѣдителетѣ на Атила при Шалонъ, който далъ името си на първия царски родъ въ Франция. Виж. *Меровинги*.

Меровинги. Първата династия франкски крале въ Галия, която произлѣзла отъ Меровига (виж. това име), или Меровя, който съединилъ нѣколко племена подъ властьта си. Синъ му *Хилдерихъ* обърнѫлъ тия племена въ християнството. Внукъ му, *Хлодвигъ* или Кловисъ, много распространилъ владѣнията си, и при смъртьта си раздѣлилъ царството си между четиримата си синове; отъ това врѣме започва различието между източна (Австразия) и западна (Нейстрия) часть. Държавата се разширила съ побѣдитѣ надъ бургундцитѣ, тюрингитѣ и по-късно надъ баварцитѣ. *Клотаръ I* съединилъ подъ властьта си цѣлото царство за малко врѣме (558—561); слѣдъ неговата смъртъ, синоветѣ му пакъ

раздѣлили царството на четире части — Аквитания, Бургундия, Нейстрия и Австразия. Неговий внукъ *Клотаръ II* пакъ съединилъ тия части въ една държава (613); нъ слѣдъ Клотаровата смъртъ, въ 628, образували се двѣ царства, Нейстрия и Австразия, въ които меровингскитѣ крале царували само по име, като върховната власть била въ ржцѣтѣ на дворцовитѣ управителе. Династията на Меровингитѣ се прѣкратила съ *Хилдериха IV*, въ 752, и сторила мѣсто на карловингитѣ, на които родоначалникътъ билъ австразийски дворцовъ управитель, *Пипинъ Кжси*, бащата на Карла Велики. Виж. Thierry, *Récits Merovingiens* (Парижъ, 1839; руски прѣводъ *Разказъ о Меровин.*); Лебель, *Gregor von Tours* (Лайпц., 1839); Перцъ, *Geschichte der Merov.* (Лайпц., 1819).

Меродахъ. Име на вавилонски идолъ, съ което сж били сложни имената на нѣкои вавилонски царе; така *Меродахъ-валаденъ* испратилъ посланници при Езекия *(Библ.)*

Мерое. Староврѣменно негрско кралство въ сѣверо-източна Африка (Горна Нубия), което се е мияло на зап. отъ Нилъ, или инакъ Баръ-елъ-Абиадъ, и на ист. отъ Астаборасъ, или Атбора-Такасе. Столицата на това кралство, която сжщо носила името Мерое, се намирала 45 килом. на сѣв.-ист. отъ сегашния градъ Шенди, за доказателство на което служжтъ развалинитѣ ѝ: пилони, храмове, колонади, статуи и др. Пирамидитѣ, всичкитѣ накърнени, около 80 въ околната страна, най-вече по хълмоветѣ, не могжтъ да се сравняватъ съ египетскитѣ: най-голѣмитѣ сж 20 метра полегато, а много има, които не сж повече отъ 4 метра високи. Нѣйдѣ задъ развалинитѣ на гр. **М.** трѣбва да е стоялъ и прочутий храмъ на Юпитера Амона. Кралство **М.** първенъ се управлявало отъ жреци; жителетѣ му били отъ негрското племе; по думитѣ на Херодота, тая е била едничката държава въ старо врѣме, дѣто чернокожото човѣшко племе направило забѣлѣжителенъ напрѣдъкъ въ гражданственостьта. Вжтрѣшното устройство на меройцитѣ, правлението, законитѣ и религията говорѣжтъ въ тѣхна полза. Върховната власть се намирала въ ржцѣтѣ на жрецитѣ; царьтъ се избиралъ измежду тѣхъ, билъ подвластенъ на законитѣ, и дори се подлагалъ на смъртна прѣсжда. Царь Ергаменъ, въ III-и вѣкъ прѣди Р. Х., пръвъ отхвърлилъ игото на зависимостьта и заповѣдалъ да истрѣбѣжтъ всичкитѣ жреци, които служили при златния храмъ. — **М.** билъ стоварище на търговията съ Етиопия, Египетъ, Арабия, сѣверна Африка и Индия. Жителетѣ му основали много колонии, въ това число Тиви, Амониумъ и Аксунъ въ Абисиния. Отъ всичкитѣ тия градове едва сж уцѣлѣли нѣколко развалини, които свидѣтелствуватъ за нѣкогашното напрѣднжло състояние на меройцитѣ. Отъ намѣренитѣ надписи се вижда, че тоя народъ употрѣбявалъ едно етиопско писмо произведено отъ египетскитѣ йероглифи, въ едно врѣме, когато йероглифитѣ сж били вече забравени въ самия Египетъ. Въ VIII-и вѣкъ прѣди Р. Х., Сабаконъ Сюа и Тарака турили ржка на Горни Египетъ. Въ римско врѣме, слѣдъ разорението на Напата, столицата на Етиопия, отъ римск. ген. Петрония (22 пр. Р. Х.), гр. **М.** станжлъ сѣдалище на управлението на страната и цѣла Етопия била извѣстна съ името *Кралство Мерое*.

Меромъ. Езеро въ Палестина, въ долината на Иорданъ, на сѣверния ѝ край; прѣзъ това езеро, около 7 килом. надлъжъ и 6 килом. напиръ, минува, отъ сѣв. къмъ югъ, Иорданъ на пжтя си за Галилейско море. Сегашното име на езерото е Хуле (*Библ.*).

Меропа. Царица на Месения, жпржга на царь Кресфонта, който билъ убитъ отъ брата си Полифонта заедно съ двамата си синове. Убийцата извършилъ убийствата съ цѣль да принуди царицата да се ожени за него. Ала когато вече той привелъ на сила М. при алтаря, третий нейнъ синъ, Епиктъ, отхраненъ скришно у дѣда си (Меропинъ баща, аркадийски царь) се явилъ на сцената и го убилъ. Еврипидъ, Волтеръ и Мафеи сж написали по тоя сюжетъ трагедии.

Мерси (mercì), *фр.* Благодарьк.

Мертиръ-Тидвилъ. Английски градъ (Уейлсъ), 34 килом. на сѣв.-зап. отъ Кардифъ, центръ на нѣколко желѣзници за Брекнокъ, Кардифъ и други; 48,870 жит. Въ околностьта прѣвъсходни каменни вжглища и желѣзни руди. М. искарва изработено желѣзо около 200,000 тона на година.

Месемврия. Градецъ въ анхиалска околия, бургазски окржгъ, $21^1/_2$ килом. на сѣв. отъ Анхиало, $39^1/_2$ на сѣв. отъ Бургасъ и 85 на югъ отъ Варна, на Черно море, именно на единъ полуостровъ, съединенъ съ сушата чрѣзъ една тѣсна и дълга ивица; 1,870 жит. Риболовство; търговия съ риба. М. е много старъ градъ. Той е основанъ, по едно прѣдание, отъ гръци, дорийци отъ Мегара около 2500 години прѣди Р. Х., и е игралъ важна роля въ тракийската, старогръцката, римската, византийската и българската истории. Слѣдъ дохождането на българетѣ отсамъ Дунавъ, тоя градъ е билъ найкрайната твърдина на Източноримската империя въ подножието на Стара-планина, и въ военно врѣме е служилъ за исходъ и за пристанище на морскитѣ и сухопжтни походи на византийцитѣ срещу българетѣ. Той е билъ прѣвзетъ отъ българския царь Крума прѣзъ окт. 812 г. слѣдъ 14-дневна обсада, въ която обсаденитѣ машини управлявалъ единъ арапинъ, бѣглецъ отъ византийската войска; нъ българетѣ не могли да се одържжтъ тамъ много врѣме. Въ срѣднитѣ вѣкове, М. имала еднаква участь съ Анхиало. Въ първата половина на XIII-и вѣкъ, както и въ първата половина на XIV-и вѣкъ, тя била българска. Прѣзъ 1256, въ врѣме на латинското царство, когато градътъ билъ въ български ржцѣ, венецианцитѣ го нападнжли хайдушки и отвлѣкли главата на св. Тодора, бивши покровитель на месемвряне. Прѣзъ 1364, когато Иванъ V Палеологъ обсадилъ М. български царь Иванъ Александръ пристигнжлъ съ българска войска и турски наемници и принудилъ напрiятеля да вдигне обсадата. Прѣзъ 1366, графъ Амедей Савойски прѣвзелъ М. за гръцитѣ слѣдъ голѣмо кръвопролитие. Въ врѣме на послѣднитѣ Палеологовци, М. била единъ отъ най-важнитѣ твърдѣли на византийцитѣ срещу турцитѣ.

М. притежава доста археологически паметници: крѣпостната градска порта, *Кале-Капусу*, построена въ врѣмето на византийския императоръ Теофила; пристанището, което отъ най-старо врѣме си е било тамъ, дѣто е сега; и многобройни староврѣмски цркви. Въ една отъ тия цркви се е ушазила

иконата на св. Богородица, която въ 1342 е била подарена отъ уйката на българския царь Ив. Александра. Тя е написана на дърво и обкована наоколо съ сребърна позлатена тенекия, на която има три надписа. Въ тѣхъ се споменува Михаилъ Асѣнь, синътъ на царь Ив. Александра. Тая икона е прѣнесена въ софийския музей прѣзъ 1889. Намиратъ се много стари монети и надписи, които носятъ на гръцки името *Месембрия*. Българетѣ прѣобърнжли това име на *Несебъръ*, а въ нѣкои български ржкописи се срѣща и *Месебъръ*.

Въ една статия на Х. и К. Шкорпилъ, обнародвана въ министерския *Сборникъ*, кн. Ш, има вмѣстени осемь таблици, които показватъ изгледа на **М.** и староврѣмскитѣ ѝ църкви. Двамата братя археолози казватъ, че тия цръкви, построени по византийски стилъ, сж най-любопитнитѣ паметници въ архитектурно отношение въ цѣла България.

Месена или *Мавромати*. Гръцки градъ въ Пелопонезъ, въ старо врѣме столица на Месения; 5,900 жит. Развалинитѣ отъ старата му укрѣпена ограда, която е била 16 килом., сж се упазили и до сега.

Месения. Староврѣменна страна въ юго-западни Пелопонезъ, съ прѣдѣли на ист. Лакония, на сѣв. Аркадия и Елида и на югъ морето. Обширнитѣ ѝ полета, напоявани отъ разни потоци, сж били прочути по плодородието си, особено по пшеничнитѣ си жътви. Рано, слѣдъ дорийското завоевание, **М.** станжла богато и силно кралство. Главнитѣ му градове били *Месена*, *Метонъ* и *Нилесъ*. То е особено забѣлѣжително по двѣтѣ си войни, извѣстни подъ името *месенски*, съ Спарта; първата траяла отъ 743 до 723 прѣди Р. Х. и втората — отъ 685—668 пр. Р. Х. И въ двата случая, месенянетѣ били побѣдени, та голѣма часть отъ тѣхъ се прѣселили въ Сицилия, дѣто завладѣли Занклъ, който тогава се нареклъ Месена, сегашна Месина. Слѣдъ 300 години Епаминондъ поканилъ потомцитѣ имъ да се върнжтъ въ Гръция, и тѣ радостно се отзовали на поканата му. **М.** е область отъ сегашното Гръцко кралство.

Месенски заливъ. Старото име на залива на Каламата, въ югозападни Пелопонезъ.

Месеяни, *сирийски*. Религиозна фанатическа секта, която учила, че за спасението е потрѣбно само молитва.

Месина. Сицилийски градъ, на Месински протокъ; ц. на едноименна область; източната начинателна станция на една желѣзница, която минува прѣзъ цѣла Сицилия. 76,980 жит. Единъ отъ най-старитѣ и най-важнитѣ градове на острова. Пристанището, което се образува отъ единъ езикъ суха земя закривенъ като сръпъ, е около 6 килом. околовръстъ и може да побере 1000 кораба; то има за отбрана и крѣпость. Университетъ; академия на наукитѣ и искуствата. Износъ: коприна, маслинено масло, вино, риба; вносъ: памични и вълнени стоки и колониални произведения.

Месински протокъ, между Италия и Сицилия, около 30 килом. надлъжъ и отъ $3^3/_4$ до 15 килом. наширъ, съобщава Тоскансно море съ Ионическо.

Меситинъ, *гр.* Посрѣдникъ между купувачъ и продавачъ.

Месия *(евр.)*., значи сжщото, каквото гръцката дума *Христосъ*, сир. помазаникъ, обѣщаний на Израиля и на цѣлия човѣшки родъ.

Виж. *Христосъ*, — **Месиянически.** Който се отнася до Месия.

Мескински, *фр.* Дребнавъ, прѣзрителенъ, лишенъ отъ величие или благородство: *неговата мескинска цѣль.*

Месмеризмъ. Сжщото, каквото е биомангетизмъ.

Месмеръ *(Антоанъ).* Германски лѣкарь, основателтъ на ученето за *биомагнетизма* (виж. тая дума), сир. животния магнетизмъ или месмеризма, род. въ Мерзебургъ (1739—1815). **М.** поддържалъ, че неговата система за биомагнетизма може да се приспособява като срѣдство за мигновенно лѣкуване нервнитѣ болести. Когато ученето му било отхвърлено въ Вѣна (1778), той отишелъ въ Парижъ, дѣто намѣрилъ горещи послѣдователе, отказалъ да приеме една пенсия отъ 20,000 лева, която му прѣдложилъ Луи XVI въ замѣна на тайната му, нъ приелъ 340,000 лева, произведение на една подписка, отворена отъ Бергаса. Правителството се принудило да възложи на една комисия отъ учени да изслѣдва новото учение. Комисията, слѣдъ като констатирала фактитѣ, се изказала въ смисълъ, че биомагнетизмътъ е плодъ на въображението. **М.** прѣминжлъ въ Англия, нъ и тамъ ученето му имало сжщата участь. Освѣнь ученето си за биомагнетизма, **М.** поддържалъ, че небеснитѣ тѣла иматъ влияние на човѣшкия организмъ. **М.** е написалъ разни съчинения: *Mémoire sur la découverte du magnétisme animal; Précis historique des faits relatifs au magnétisme animal* и др. Виж. Bersot, *Mesmer et le magnétisme animal* (1853).

Месозоическа ера (гр. *месо*, между; *зои*, животъ). Така се нарича въ *геол.* единъ доста голѣмъ периодъ въ историята на развитието на земята, който настанжлъ слѣдъ палеозоическата ера и вървѣлъ прѣди кайнозоическата ера, въ която геолозитѣ поставятъ и периода, въ който ние живѣемъ. Другъ терминъ за **м. е.** е *вторична* ера. Групата земни пластове отъ **м.** ера състои отъ три отдѣлни формации или системи пластове: триасъ или триасова, юрска, така наречена защото пръвъ пжть била изучена въ швейцарскитѣ юрски планини, и тебеширена. Общата дебелина на **м.** група е около 3,300 метра, а пространството, което захващатъ формациитѣ ѝ на земната повръхность, е равно токо-речи на $^1/_5$ отъ цѣлата суша. Въ Европа, дѣто **м.** ера най-първо е била изучена, началото ѝ се отличава по едно доста голѣмо ослабление на волканическата дѣятелность, която толкова енергично се проявявала въ палеозоическата ера. Въ **м.** ера варовититѣ камене сж много повече распространени отколкото въ пластоветѣ на палеозоическата група. Въ срѣдата на ерата се появяватъ първатѣ млѣкопитаещи отъ отряда на торбеститѣ, костиститѣ риби, а въ края на ерата първатѣ птици, които още сж упазили нѣкои особености отъ устройството на пълзеливитѣ животни, и, най-сетнѣ, лиственитѣ дървеса. Окончателно намиратъ въ това врѣме трилобититѣ и цистидеитѣ. Въ растителния свѣтъ, лепидодендронитѣ, каламититѣ и други дръвовидни тайнобрачни отъ палеозоическата ера се замѣняватъ съ сагови и хвойни дървеса.

Месопотамия (гр. *месо*, между, *потамосъ*, рѣка: между рѣкитѣ, междурѣчие). Страна между Евфратъ и Тигръ, отъ Персидски заливъ на югъ до Армения на сѣв.;

съ това име се означава понѣкога сѣверната часть на тая страна, която арабетѣ наричатъ *Ель-Джезире*, сир. островътъ. **М.** е камениста, пѣсъчлива равнина. По Евфратъ и Тигръ се обработва маслината; въ нѣкои мѣста е распространена фиников̀ата палма. Лъвове, газели, страуси. **М.**, която често се споменува въ Библията, е тѣсно свързана съ ранната история на човѣчеството. Тя е била родината на Авраама и на патриархитѣ прѣди него, Тара, Еверъ, Фалекъ и др. и театрътъ на много събития, които ознаменували основанието на първитѣ държави на земята. Тамъ се появила властьта на Нимрода; отпослѣ **М.** била включена въ обширната Семирамидина монархия, и цъвтѣла въ врѣмето на асирийското и вавилонското владичество. Съ тая страна сж съединени много исторически факти: Александръ разрушилъ послѣдната опора на Дариевото царство много близу до **М.** — при Арбела; слѣдъ това партянетѣ се борили тамъ съ римлянетѣ; появили се арабетѣ, татаретѣ (подъ прѣдводителството на Тимура), слѣдъ тѣхъ — турцитѣ. Историята на Азия цѣла се съдържа въ нейнитѣ равнини, защото токо-речи всѣкога азиятский елементъ е дохождалъ въ сгълкновение на тѣхъ съ европейския елементъ. Адрианъ, когато раздѣлилъ римската империя, направилъ **М.** една отъ 13-тѣ азиятски области. Такъва е и описана **М.** у Птоломея. Александрийский географъ изброява въ нея 69 града: 28 по брѣговетѣ на Евфратъ, 11 покрай Тигръ, и 25 въ вжтрѣшностьта на страната. Най-главнитѣ били на западъ; на истокъ билъ Уръ (Авраамовото родно мѣсто) и др. Сега **М.** отговаря на части отъ диарбекирския, багдадския и халепския вилиети въ азиятска Турция. Жителетѣ сж главно арабе, слѣдъ тѣхъ кюрди, турци, сирийци и арменци. Гл. градове: Диарбекиръ (римск. Амида); Урфа (Едеса), Мардинъ, Низибинъ, Харанъ и Мосулъ.

Месопустна седмица. Месопостъ, или сирница; седмицата, прѣзъ която, по православния церковенъ уставъ, месната храна е запрѣтена. Тя е седмицата, която върви непосрѣдствено прѣди великото заговѣване, сир. заговѣването за Великдень.

Месоядни или грабливи (*Carnivora*). Отрядъ животни, распространени по всичкия свѣтъ, освѣнь въ Австралия, дѣто се замѣстватъ съ грабливи двоутробни. **М.** се хранѫтъ най-много съ месото на другитѣ животни. Пръститѣ имъ се завръшватъ съ остри и закривени нокти. Зжбната имъ система е пълна. Кучешкитѣ имъ зжби сж дълги и остри, рѣзцитѣ сж малки и по 6 на всѣка челюсть; кжтницитѣ сж снабдени съ остри издигнѫтинки. Стомахътъ на **м.** е простъ и червата по-кжси и по-малки отколкото у млѣкопитаѭщитѣ, които се хранѫтъ съ растителни вещества. Нервната система у **м.** е твърдѣ развита; най-развитото имъ чувство е обонянието, съ което си служѫтъ да откриватъ жъртвата си. Тия животни изобщо сж съ голѣма сила, гжвкость и ловкость въ движенията.

Отъ **м.** сж *котката* (домашна и дива), *рисътъ*, *лъвътъ*, *тигърътъ*, *леопардътъ*, *ягуарътъ*, *хиената*, *кучето*, *вълкътъ*, *лисицата*; *порътъ*, *видрата*, *язовецътъ*; *мечката* и др.

Места (*Nestus*, турск. *Карасу*), Една отъ по-важнитѣ рѣки въ Македония, извира изъ Рила-планина надъ малкия градецъ Мехо-

мия, тече изъ Разложската котловина, минува прѣзъ Неврокопъ и се влива въ Егейско море, срещу о-въ Тасосъ. Дължината ѝ е около 360 килом., и при устието си се расклонява и образува делта. Отъ източната ѝ страна стръмно се издигатъ Родопитѣ, покрити на много мѣста съ хубави гори, а отъ западната — Пиринъ-планина, която върви покрай цѣлото продължение на рѣката. Отъ многото притоци, най-важенъ отъ лѣво е р. *Доспатъ*, която извира отъ едноименъ връхъ въ Родопитѣ и образува една долина, гжсто населена съ помаци; а отъ дѣсно *Попово-дере*, което извира отъ *Попово езеро* въ *Пиринъ*.

Метаграма, *гр.* Прѣписване, послѣписание (въ писмо). — **Метаграматизмъ**. Прѣмѣстване букви въ една дума, което промѣнява значението ѝ.

Метали. Въ *хим.* стихиитѣ или проститѣ тѣла се дѣлятъ на два главни дѣла: метали и металоиди (виж. това име). Въ физическо отношение металитѣ, съ исключение на живака, сж твърди при обикновена температура, непрозрачни (въ дебелъ пластъ), ковки, съ блесъкъ, добри проводници на топлината и електричеството, и по-тежки отъ водата; най-тежкий отъ **м.** е платината (относит. тег. 22.069), а най-лекий—калий (отн. тег. 0.865). И твърдостьта на **м.** е много различна; нѣкои отъ тѣхъ, като оловото, сж много меки; други, като желѣзото, антимонътъ, сж много твърди; примѣсено съ тѣхъ едно малко количество вжглеродъ, мишякъ, фосфоръ увеличава изобщо твърдостьта имъ. По провлачностьта си, сир. способностьта си да се растѣгатъ забѣлѣжителни сж златото, среброто, платината, желѣзото и мѣдьта; а по ковкостьта: желѣзото, среброто, мѣдьта, оловото и платината. Провлачностьта и ковкостьта се увеличаватъ изобщо съ нагрѣване. М. сж толкова позвънливи и толкова по-пръгави, колкото сж по-твърди. По топлопроводность забѣлѣжителни сж: златото, среброто и платината, а по електропроводность: мѣдьта, златото и среброто. По силното си съпротивление на трошенето, първо мѣсто захващатъ желѣзото и мѣдьта. Строението на **м.** е или пластнато или зърнисто; това свойство е твърдѣ важно, защото служи понѣкога за различаване едни **м.** отъ други; зърнистото сложение се забѣлѣжва въ желѣзото, пластнатото въ антимона, бизмута и цинка. Въ химическо отношение характерното свойство на **м.** е тѣхната способность да образуватъ съ кислорода *основни окиси*, които, като се съединятъ съ кислотитѣ, даватъ *соли*.

Запознаването на човѣка съ **м.** е почнало отъ златото, среброто и мѣдьта, сир. отъ **м.**, които се срѣщатъ въ свободно състояние на земната повърхность; отпослѣ при тѣхъ се присъединили **м.** значително распространени въ природата и които лесно се вадятъ отъ съединенията имъ: оловото, калайтъ, желѣзото и живакътъ. Тия 7 **м.** били извѣстни човѣку въ най-старо врѣме. Между египетскитѣ рѣдкости се срѣщатъ златни и мѣдни издѣлия, които, по нѣкои данни, се отнасятъ къмъ една епоха отдалечена съ 3000—4000 години отъ Р. Х. При тия 7 **м.** само въ срѣднитѣ вѣкове се прибавили цинкътъ, бизмутътъ, антимонътъ и въ началото на XVIII-и вѣкъ арсенътъ или мишякътъ. Отъ половината на XVIII-и вѣкъ числото на **м.** бързо

се уголѣмява и сега въ списъка на м. влизатъ слѣднитѣ: алуминий антимонъ, арсенъ, барий, берилий, бисмутъ, ванадий, варий, волфрамъ, галий, германий, дидимъ, ербий, желѣзо, живакъ, злато, индий, иридий, итербий, итрий, кадмий, калай, калий, калций, кобалтъ, лантанъ, литий, магнезий, манганъ, молибденъ, мѣдь, натрий, никелъ, ниобий, олово, осмий, паладий, платина, родий, рубидий, рутений, скандий, сребро, стронций, талий, танталъ, титанъ, торий, уранъ, хромъ, цезий, церий, цинкъ, цирконъ.

Металически, *гр.* 1) Направенъ отъ металъ, който съдържа металъ; 2) Особено звученъ (за *гласъ*).

Метелоидаленъ, *гр.* Който се отнася до металоидъ.

Металоиди или неметали, *гр.* Така се наричатъ въ *хим.* проститѣ тѣла, които се отличаватъ отъ металитѣ по това, че металитѣ, когато се съединяватъ съ кислорода, образуватъ основания; а металоидитѣ въ такъвъ случай всѣкога даватъ срѣдни или пъкъ кислени съединения. Макаръ раздѣлението на проститѣ тѣла на металоиди и метали и да не е съвсѣмъ точно, защото нѣкои тѣла (както напр. мишякътъ) могжтъ еднакво да се отнасятъ както къмъ металитѣ, така и къмъ металоидитѣ, ала това раздѣление е прието отъ повечето химици и помага много когато се изучватъ проститѣ тѣла. Къмъ металоидитѣ се отнасятъ слѣднитѣ петнадесеть прости тѣла: азотъ, боръ, бромъ, водородъ, вжглеродъ, иодъ, кремний, цирконий, мишякъ, селенъ, сѣра, телуръ, фосфоръ, флоръ, хлоръ. Металоидитѣ, като се съединяватъ съ водата, образуватъ така-наричанитѣ *водородни киселоти;* па е и забѣлѣжително, че всѣкой металоидъ, кога се съединява съ водорода, дава само едно съединение. Така хлорътъ, като се съединява съ водорода, произвожда *хлористо-водородна* киселота.

Металургия. Да се обработва единъ металъ, значи да се очисти отъ чуждицитѣ или вънкашнитѣ примѣси въ него и да се направи годенъ за всеобщо употрѣбение, сир. да му се даде извѣстно качество и форма. Науката, която показва способитѣ за най-износното обработване на металитѣ въ голѣмо количество се нарича *металургия;* тя се дѣли на сжща м., която показва способитѣ за обработване на металитѣ и *халургия*, която прѣдставя способитѣ за обработване на солитѣ. Всичкитѣ металургически дѣйствия сж чисто химически, та затова знаянето м. се основава на знаянето химията, и м. може да се нарече химия въ голѣмъ размѣръ. Освѣнь това, сжществува още слѣдната разлика между химика и металурга: химикътъ немари за колко ще му легне тѣлото, що дири, а металургътъ всждѣ дири евтиния и парична печала.

Добиването на металитѣ, на онния чието добиване не иска голѣми технически познания, се прослѣдва до най-старо врѣме; нъ историята на м. е много малко разработена. Виж. *Метали.*

Метамерия, *гр.* Различни свойства на вещества съ еднакъвъ съставъ. — **Метамерни тѣла.** Вещества съ едвакъвъ съставъ, нъ съ различни свойства

Метаморфоза, *гр.* Собств. значи прѣобразяване, промѣна на образа: *метаморфозата на Дифона въ лавирово дърво* (басносл.); *метаморфоза на гжсеницата въ пеперуда.* Въ прѣносенъ смисълъ:

пълно промѣнение: *той бѣше скъперникъ, той е расточителенъ, каква метаморфоза!* — **Метаморфозирамъ**, прѣобразявамъ, прѣвръщамъ, промѣнявамъ съвършено: *ще метаморфозира българина.*

Метасинкризисъ, *гр.* Въ *медиц.* подобрение на едно тѣло чрѣзъ извличане изъ кожата врѣдителни влаги.

Метастазисъ, *гр.* Въ *медиц.* прѣминуване на болестьта отъ една часть на тѣлото въ друга.

Метафизика (гр. *мета*, задъ, отвъдъ; *физисъ*, природа). Наука за свърхчувственото, за вжтрѣшнитѣ причини на явленията, или за онія наши понятия, които не подлежжтъ на нашитѣ чувства, напр. понятието за Бога, за душата, за битието, за врѣмето, за пространството, за силата и веществото. Вжтрѣшнитѣ причини на явленията въ свѣта сж били прѣдмѣтъ на ученитѣ много врѣме прѣди Сократа. Въпроситѣ: трѣбва ли да си въображаваме онова сжществено нѣщо, което служи за основа на явленията, като вещественo или като невещественo; измѣнява ли се това нѣщо само по себе, или това измѣнение прѣдставя само външенъ видъ; най-сетнѣ, върховний законъ на природата слѣдствие на една случайность ли е или на една необходимость — толкова сж съединявали философитѣ, колкото сж ги разединявали. Платоновската и Аристотелевската философии се иматъ за най-обширнитѣ опити да се съгласжтъ тия умозрителни противоположности; особено Аристотелевий способъ за опрѣдѣление основнитѣ понятия на метафизиката е служилъ за образецъ въ продължение на нѣколко вѣка, до Лайбница и Волфа. Въ течение на врѣмето метафизическитѣ въпроси все повече и повече се заплитали, както затова, че въ обсжждането имъ влизали религиозни възгледи и ученията за християнството, така и затова, че се разширило знанието за природата. Мжчнотиитѣ и съмнителностьта на метафизическото знание дали храна на скептицизма, и отношението на най-новата философия отъ Декартово врѣме къмъ старогрѣцката се характеризира съ това, че най-новата философия се е занимавала особено да изслѣдва изворитѣ на човѣшкото знание, а старогрѣцката се е ограничавала да привежда въ редъ сжщностьта на това знание. Философската посока да се замѣни изслѣдването естеството на нѣщата съ изслѣдване способа, по който мислящото сжщество дохожда до свърхчувственото си знание се срѣща пръвъ пжть у Лока, явява се по-опрѣдѣлено у Канта и Фихте, и реализмътъ, който господствувалъ напрѣдъ, сторилъ първень (у Канта) мѣсто на отричането знанието за крайнитѣ причини на явленията, а послѣ, у напокошнитѣ философи — на рѣшителния идеализмъ, който припознава еднаквостьта на битието и мисленето. Въ най-ново врѣме се е поддържало, че разрѣшението на психологическитѣ въпроси: какъ се образуватъ нашитѣ понятия; намиратъ ли се тѣ прѣко въ ума или не, съвсѣмъ не е отговоръ на въпроса: кои понятия сж истинни и кои лъжовни, кои сж съобразни съ естеството на нѣщата и кои не. Освѣнь това, двѣтѣ противоположни посоки слѣдъ Кантовата философия, Хербартската и Хегеловската, сж дали да се припознае, че великий въпросъ на метафизиката: какво е естеството на нашото знание за външния

свѣтъ, прѣдъ видъ на това, че умътъ не може да знае правилно нищо, което не е въ съприкосновение съ него, ще бѫде всѣкога прѣдмѣтъ на противорѣчиви системи. Друго име на метафизиката е онтология. Частитѣ на м. се обработватъ сега подъ имената естествена философия, умозрителна психология и философия на религията. — *Метафизикъ.* Ученъ, който се занимава особено съ метафизиката. — **Метафизически.** Свърхчувственъ, отвлѣченъ; тъменъ, неопрѣдѣленъ.

Метафора, гр. Риторическа фигура, чрѣзъ която даватъ прѣносенъ смисълъ на едно изражение; прим.: *каква е лисица*, сир. какъвъ хитръ е той; *ти си тигръ*, сир. ти си жестокъ човѣкъ. Оттука *метафорически*, който принадлежи на метафората; изобиленъ съ метафори.

Метафраза, гр. Буквaленъ прѣводъ, прѣписка: *отговорътъ на тронното слово* е *метафраза на словото.*

Метахронизмъ, гр. Погрѣшка въ лѣточислението, която състои въ поставяне едно събитие въ едно твърдѣ отдалечено врѣме.

Метацентръ, гр. Въ физиката: центръ на тяжестьта при устойчиво равновѣсие, който се намира обикновено извънъ истинския центръ.

Метелъ. Римско патрицианско семейство, отъ което забѣлѣжителни сж: 1) Кай Цицилий М., нареченъ *Македонски*; още доклѣ билъ преторъ добилъ, въ 148 пр. Р. Х., главното началство въ войната съ Македония, разбилъ Лже-Филипа (Андриска), обърнѫлъ го въ бѣгство и слѣдъ нѣколко врѣме заробилъ. Слѣдъ това, одържалъ побѣда надъ авантюриста Александра и обърнѫлъ Македония въ римска область. Отъ Македония той прѣминѫлъ въ Пелопонезъ да смири побунените жители, разбилъ ахейцитѣ, завладѣлъ Мегара, Тиви и токо-речи свършилъ войната до пристигането на прѣемника си Мумия. Като се върнѫлъ въ Римъ, М. билъ срѣщнѫтъ съ триумфъ, направенъ консулъ (143); слѣдъ това, испратенъ въ Испания съ титлата проконсулъ, сражавалъ се съ келтиберитѣ, и нѣколко години по-сетнѣ умрѣлъ.— 2) *Квинтъ Ц. М. Нумидийски.* Единъ отъ четирмата синове на М. *Македонски*, училъ се въ Атина при Карнеада, и слѣдъ това съ честь изминѫлъ попрището си: въ 126 пр. Р. Х, билъ квесторъ, въ 121— трибунъ въ 115 — преторъ, въ 114 управитель на Сицилия, най-сетнѣ въ 110, въздигнѫтъ на консулския чинъ, билъ пратенъ да води войната съ Югурта, и въпрѣки хитростьта и мжжеството на тоя царь, въ по-малко отъ една година измѣнилъ цѣлото положение на работитѣ, разбилъ нумидийцитѣ на брѣговетѣ на Мутулъ, и накаралъ врага на римлянетѣ да иска примирие. Нъ скоро войната избухнѫла изново, и честьта да се покори Югурта била прѣдоставена, не на М., а Марию, който до скоро билъ подъ неговото вѣдомство, и току-що билъ произведенъ консулъ. М. се покорилъ, отишелъ въ Римъ, билъ приетъ съ триумфъ, и слѣдъ нѣколко години произведенъ цензоръ. По-сетнѣ М. прѣдпочелъ да отиде въ изгнание (на о-въ Родосъ) отколкото да постжпи противъ убѣждението си. Скоро билъ повиканъ пакъ въ Римъ, и приетъ съ истински триумфъ. Не е извѣстно кога е умрѣлъ тоя рим-

лянинъ, славенъ съ непрѣклонната си добродѣтель, съ достойнство на характера и мжжеството си, и който ималъ само единъ недостатъкъ, гордостьта. М. съчинилъ нѣколко рѣчи, писма и др.; нъ всичкитѣ тия съчинения сж изгубени, както и самата му биография, написана отъ Плутарха. — *Квинтъ М. Благочестиви (Pius).* Синъ на М. Нумидийски, нареченъ така поради усилията, които положилъ, да се повика баща му назадъ отъ заточението; прѣзъ междуособната война, единъ отъ главнитѣ пълководци на Сила; побѣдилъ въ Испания Сертория; умр. въ званието великъ жрецъ.

Метеоренъ. 1) Който се отнася до метеоритѣ. 2) Който зависи отъ врѣмето: *метеорни растения* сж растения, които се свиватъ или распущатъ споредъ каквото е врѣмето.

Метеоризмъ, гр. Въ *медиц.* издуване на корема (отъ *газове*).

Метеорити, просто *метеори,* или *аеролити* сж каменни или желѣзни маси, които падатъ на земята отъ небесното пространство, когато обикновено се виждатъ особени свѣтли и звукови явления. М. сж били извѣстни отъ дълбока старость; спомени за м. по стари ржкописи се срѣщатъ у Ливия, Плутарха и други писатели. Въ старо врѣме тия камене се обожавали; въ Емеса, въ Сирия, на слънцето се кланяли подъ формата на единъ черенъ камень, за който казвали, че билъ паднжлъ отъ небето; въ това отношение и сега е забѣлѣжителенъ черний камень на *Кяабето* въ Мека, който е 2 метра високъ. Една особеность на вънкашната повърхность на М. е стопена черна кора. Отъ небесното пространство м. влизатъ въ атмосферата на земното клжбо съ скорость отъ 30 до 60 метра на секунда. Съпротивлението на въздуха скоро унищожава голѣма часть отъ скоростьта. Унищожената енергия на движението се обръща на топлина, която е доста да нажеже м. и да го стопи извънъ. Летенето на м. прѣзъ зимната атмосфера е толкова непродължително, че развиваната на повърхностьта на м. топлина не сполучва да проникне дълбоко въ него; само горната часть се стопява и образува на повърхностьта една тънка, черна, наврѣменѣ матова, наврѣменѣ гладка и блескава кора, която е единъ отъ най-важнитѣ бѣлѣзи на м. Скоро слѣдъ падането си м. обикновено бива горещъ. Числото, размѣритѣ и тежината на метеорнитѣ камене при едно падане сж много различни; често пада само единъ камень, понѣкога нѣколко едри камене, а понѣкога едноврѣменно сж падали нѣколко хиляди камене на голѣмина отъ орѣхъ до човѣшка глава, сжщи каменень дъждъ, както напр. въ Пултускъ на 18 (30) януар. 1868. Голѣмината и тежината на каменетѣ се колебаятъ въ прѣдѣлитѣ отъ нѣколко дециметра до 1—2 метра на диаметритѣ и отъ много стотини килограма до най-ситния прахъ, така наречений *космически прахъ.* Падането на м. се придружава отъ звукъ, който сравняватъ съ топовния гърмежъ; повечето пжти тоя звукъ достига до насъ още прѣди падането на м.

Съставътъ на м. е интересенъ въ това отношение, че до сега ни въ единъ м. не е намѣрена каквато и да било стихия неизвѣстна на земята. Най-главната роля въ състава на м. играятъ желѣзото, никелътъ, фосфорътъ, сѣрата, вжгле-

родътъ, кислородътъ, кремнийтъ, магнийтъ, варийтъ, алуминийтъ; освѣнъ това, срѣщатъ се: водородъ, азотъ, хлоръ, литий, и др. Една отъ най-важнитѣ съставни минералогически части, извѣстни само въ м., е никелистото желѣзо (сир. самородно желѣзо въ сплавъ съ по-голѣмо или по-малко количество никелъ).

Падането на м. се вижда сравнително рѣдко; въ цѣла Европа на годината се случватъ три падания на м.

Происхождението на м. е още прѣдмѣтъ на изучение. Старото прѣдположение, че м. сж камене, исхвърлени съ необикновена сила отъ волканитѣ на нашата земя и които се въртѣжтъ за нѣколко врѣме заедно съземята, па най-сетнѣ се връщатъ на нея, отдавна е оставено. Сега е общоприета теорията, че тия камене сѫ чужди на земята; различия има само въ възгледитѣ за какъ се образуватъ м. Хипотезата за битието на планетитѣ, сир. че тѣ сж станжли отъ сгжщавани пáри на слънцето; продължителното откриване до сега незабѣлѣжени планети между орбититѣ на Марса и Юпитера, безбройнитѣ множества комети, които минуватъ прѣзъ нашата система по всички посоки, и чувствително се измѣняватъ и на обемъ и на орбита, — всичко това ни приготвя за идеята, че може да сжществува вещество въ междупланетнитѣ пространства, подъ всѣкакъвъ образъ и въ всѣкакви условия. За да си обяснѣжтъ м., прѣдполагатъ, че сжществуватъ отдѣлни маси отъ това вещество' които се въртѣжтъ всѣка по независима орбита и всѣка се привлича отъ земята, когато въ движението си около слънцето ѫ приближи. Прѣдполагатъ още, че има цѣли свързани помежду си системи такъви малки маси, различно сгрупирани, които образуватъ пръстени или пояси около слънцето. Прѣсичането на земната орбита отъ такъви пояси би обяснило периодическитѣ цорои м. За видоизмѣнения на сжщото явление се иматъ и *падажщитѣ звъзди*.

Метеорология, *гр.* Часть отъ физиката, учение за метеоритѣ или явленията въ атмосферата. Тая наука е била токо-речи неизвѣстна у староврѣменнитѣ, макаръ атмосфернитѣ явления и да сж привличали отъ най-старо врѣме тѣхното внимание. Аристотель е написалъ едно *съчинение върху метеоритъ*. Теофрастъ, Цицеронъ, Виргилий и други староврѣменни учени сж писали и тѣ върху прѣдмѣта; нъ понеже тѣ сж били съвсѣмъ невѣжи въ всичкитѣ отдѣли на физиката, обясненията имъ сж необходимо тъмни, и често смѣшни и нелѣпи. Въ срѣднитѣ вѣкове м. оставала все въ заспалото си състояние. Видимата неправилность и непослѣдователность на атмосфернитѣ явления, е била главната прѣчка да се открижтъ законитѣ на тия явления па и напрѣдъкътъ въ м. е билъ невъзможенъ доклѣ не се изнамѣрили инструменти за измѣрване температурата, налѣгането, влагата и електричеството на въздуха. Историята на м. обикновено захващатъ отъ изнамѣрването на барометра. Това откритие на тежината или налѣгането на атмосферата, направено отъ Торичели въ 1643, е било първата крачка въ напрѣдъка на М. Изнамѣрването и постепенното усъвършенствувани на термометра въ сжщия вѣкъ е била друга, още по-голѣма крачка напрѣдъ. Многогодишнитѣ метеоро-

логически наблюдения въ различни мѣста на земната повръхность показали, че атмосферните явления, които напрѣдъ изглеждали толкова нередовни и капризни, имать удивителна взаимна свръска и послѣдователность и сж подчинени на закони, и че видимата имъ случайность происхожда само отъ силното влияние на мѣстни причини. Метеорологическите явления зависѣтъ отъ топлината, отъ свѣтлината и отъ електричеството. Въ просвѣтените държави сж учредени въ сегашно врѣме метеорологически дружества, които всѣкидневно помагатъ за напрѣдъка на тая нова наука; първото метеорологическо дружество е основано въ Франция, въ 1853. Всѣдѣ въ тия държави, въ разни мѣста, има вече устроени метеорологически обсерватории, въ които се правѣтъ редовно метеорологически наблюдения. Една такъва обсерватория у насъ има въ София.

Метеорологъ, гр. Човѣкъ, който се занимава особено съ метеорологията.

Метеоръ (гр. *метеоросъ*, издигнѣтъ, който става въ въздуха). 1) Въ най-обширенъ смисълъ, въздушно или атмосферно явление, — всѣко явление, което става въ атмосферата: мъглитѣ, облацитѣ, вѣтърътъ, дъждътъ, градътъ, снѣгътъ, росата, свѣткавицата, гръмотевицата, сѣверното и южното сияние, небесната дъга и др. 2) Въ тѣсенъ смисълъ, свѣтло тѣло, което бързо се показва и изгубва на небето; когато види това явление, народътъ казва, че пада звѣзда (виж. *Метеорити*). Въ *прѣнос. см.* славна или прочута личность, на която славата трае малко; *той блесна като единъ м.*; блескаво появяване.

Методий. Виж. *Кирилъ и Методий.*

Методий (митрополитъ — *Кусевъ*). Единъ отъ най-дѣятелнитѣ наши пастири, съ 40-годишна дѣятелность по народното дѣло, род. въ Прилѣпъ. Слѣдъ като бѣше учитель въ Македония и дѣловодитель на Благодѣтелното Братство (виж. това име) въ Цариградъ, посвети се на духовното звание слѣдъ разрѣшението на церковния въпросъ. Краснорѣчивъ проповѣдникъ, Нег. В. Прѣосв. служи нѣколко години въ Пловдивъ, като дяконъ на митрополита Панарета и въ Цариградъ като протосингелъ на Екзархията; въ това послѣдното качество и управлява Екзархията, до когато Нег. Блаж. екзархъ Иосифъ отсѫтствува въ Пловдивъ, за да благорасположи къмъ българския народъ европейскитѣ комисаре-учредителе на основния законъ на Източна Румелия. Слѣдъ това замина и довърши духовнитѣ си науки въ Русия. Буденъ стражъ на православната вѣра, Нег. В. Прѣосв. проповѣдва не само устно отъ амвона, а и писмено: той е издалъ единъ редъ книги: *Възпитанието въ духа на християнството или Безбожието води къмъ безнравственость, създава тирания, отчаяние и социални нещастия* (Казанлъкъ, 1895); *Безбожието като послѣдно заблуждение*, слово (Каз., 1895). На шипченскитѣ тържества въ 1902, при освещението русската църква-паметникъ, митрополитъ М. не се стѣсни по никакви съображения отъ испълнението на длъжностьта си и доби тацитното нъ тържествено припознаване отъ руситѣ на нашата народна църква като еднакво православна съ другитѣ народни православни църкви: гръцка, русска, румънска, сръбска и др. По ини-

циативата и подъ настойничеството на митр. М., въ Стара-Загора е учреденъ благотворителенъ комитетъ *Св. Иванъ Милостиви*, който е прѣдприелъ похвалната задача да залѣси околнитѣ връхове на града. Това прѣдприятие, отъ голѣма важность както въ хигиеническо, така и въ селско отношение, е вече доста напрѣднжло, споредъ съобщенията на печата.

Методика, гр. Наука за методитѣ или способитѣ, по които се изучаватъ наукитѣ.

Методисти. Секта отъ англиканската църква, основана въ Англия отъ Уесли (род. въ 1703 — умр. въ 1791). Тая църква задържа епископитѣ, нъ приема вѣроученията на англиканската църква съ измѣнения. Тя вече има много послѣдователе въ Англия, въ Ирландия и въ Шотландия, нъ още повече въ Съединенитѣ Държави, дѣто числото имъ надминува три милиона. Начинателетѣ на тая секта поддържали, че трѣбвало да се прѣобразуватъ общественитѣ и частнитѣ нрави и всичко да се тури въ редъ по една метода; оттамъ добила и името си *методисти*. Отъ тая секта сж се развили до сега и други: *Протестанска методистка църква*, основана въ Америка въ 1830, която отхвърля епископството; *Свободна методистка църква*, основана въ 1860, и др.

Методиченъ или методически, гр. Основанъ на нѣкои правила, изложенъ въ единъ редъ.

Метолъ. Едно мазно вещество, което се съдържа въ дървения спиртъ.

Метонимия, гр. Риторическа фигура, въ която причината се зима намѣсто слѣдствието, прѣдмѣтътъ, който съдържа нѣщо, намѣсто съдържанието и д. т.; примѣри: той живѣе отъ труда си, намѣсто живѣе отъ каквотото печели съ труда си; той испи цѣлата чаша, намѣсто испи съдържанието ѝ.

Метономазия, гр. Замѣнение на собствено име съ дума отъ другъ езикъ, която го прѣвожда; напр. *Цариградски* намѣсто *Стамболски*.

Метопоскопия, гр. Искуство да се познава характерътъ на човѣка, па и минжлата и бждящата му сждба по лоба и лицето му. М. е била извѣстна вече на римлянетѣ, и съ нея се занимавали въ срѣднитѣ вѣкове. **Метопоскопически.** Който се отнася до метопоскопията.

Метохия. Западната часть на косовски вилаетъ, състои отъ едно плодородно и голѣмо поле, успоредно съ Косово поле. Прѣзъ М. тече Бѣли-Дримъ отъ сѣв. къмъ югъ. Главний градъ на М. е *Призрѣнъ*; въ М. е и градецъ *Ипекъ*.

Метреса, фр. Държанка, незаконна жена.

Метрика или метрическа книга, гр. Списъкъ на роденитѣ, вѣнчанитѣ и умрѣлитѣ.

Метрическа система, гр. Система на мѣрки, на теглилки и на монети, която има метрътъ за основа. — Тая система, въведена най-напрѣдъ въ Франция, по-сетнѣ въ други страни, се въведе и у насъ. Виж. *Метръ*. — **Метрически.** 1) Който се отнася до метриката. 2) Който се отнася до мѣркитѣ и теглилкитѣ, на които единицата е метрътъ. — **Метрическо свидѣтелство.** Свидѣтелство за раждане и кръщение. — **Метрономъ.** Уредъ, който служи за точно опрѣдѣление темпа, по който една музикална пиеса трѣбва да се испълни.

тини. 4) **Механически трудъ**, работа, въ която умътъ нѣма, така да речемъ, никакво участие.

Мехитаръ. Основатель на арменското калугерско братство на *мехитариститѣ*, род. въ 1676 въ Севастъ (Кападокия) умр. въ 1749. М., откакъ посѣтилъ главнитѣ монастири въ Армения, Сирия и Кипъръ, отишелъ въ 1700 въ Цариградъ, дѣто се трудилъ да въдвори религиозенъ миръ между арменцитѣ. Като не можалъ да сполучи, той се оттеглилъ (1710) въ Морея, дѣто направилъ единъ монастирь и папа Климентъ XI припозналъ новия орденъ. Когато турцитѣ нахлули въ тая земя, въ 1717, той бѣгалъ съ по-голѣмата часть отъ ученицитѣ си въ Венеция; тамъ придобилъ отъ сената да му се отстжпи на вѣчни врѣмена малкий островъ Св. Лазаръ въ венецианския заливъ, дѣто основалъ новъ монастирь съ печатница. М. е авторъ на единъ *арменски ръчникъ* (1749—51), трудъ много цѣненъ, прѣдъ видъ на упадъка, въ който била тогава арменската книжнина; *арменска граматика* (1740); *Тълкование на евангелието отъ св. Матея* (1737), и др. Мехитариститѣ сж обогатили много арменската книжнина съ трудоветѣ си. При това, тѣ иматъ училища въ Венеция, въ Парижъ въ Цариградъ, въ Трапизонъ, въ Трансилвания и др. Мехитаристи има и въ Вѣна, дѣто притежаватъ единъ монастирь и една арменска и чуждестранна печатница; ала това братство се е отдѣлило отъ венецианското въ 1773.

Мехмедъ. 1) Име на нѣколко арабски князове въ Испания, отъ XIII до XV вѣкъ. 2) Арабски халифъ на Кордова, въ Испания (852—885).

Мехмедъ Али. Първий подкраль на Египетъ, по народность *помакъ* (българомохамеданинъ) споредъ най-новитѣ издирвания (виж. изучението *Мидхатъ Паша* въ вѣст. *Народни Права*, отъ бр. 70 нататъкъ, 1901 год.), а не арнаутинъ, както твърди К. Иречекъ; род. въ кавалското село *Мустратлж*, както го наричатъ помацитѣ, или *Нусретли*, както го пишжтъ турцитѣ, прѣзъ 1769,—сжщата година, въ която се родили Наполеонъ и Уелингтонъ. Синъ на ага и сираче отъ малъкъ, той билъ прибранъ и отгледанъ отъ кавалския мюдюринъ, който го и оженилъ за една отъ дъщеритѣ си; въ 1799, билъ испратенъ въ Египетъ на чело на единъ отрядъ отъ 300 еничаре да се бие среща Бонапарта. Той се отличилъ въ битвата при Абукиръ (1799) и съ ума и храбростьта си обърнжлъ на себе си всеобщо внимание. Слѣдъ оттеглюването на французетѣ, той съборилъ Хосревъ паша, турский управитель на Каиро, и, възползуванъ отъ борбата на мамелюкитѣ среща пашитѣ на Турция, създалъ си една мощна партия и се прогласилъ египетски паша (1806). Портата била принудена да го припознае. Той се утвърдилъ още повече на тоя постъ като истрѣбилъ по-голѣмата часть отъ мамелюкитѣ (виж. тая дума), които до тогава на дѣло управлявали Египетъ (1811). На другата година, той почнжлъ среща вахабититѣ (виж. тая дума) въ Арабия една война, която слѣдъ шесть години свършилъ синъ му Ибрахимъ, чиито побѣди распространили египетската власть надъ Хеджасъ. Другъ неговъ синъ, Исмаилъ, испратенъ въ Нубия, покорилъ Кордофанъ, Донгола, Шенди и Сенаарь (1822)

и отворилъ пѫтъ за голѣма търговия съ черни робе изъ вѫтрѣшностьта на Африка. Около това врѣме, той почнѫлъ да прѣустроява войската си по нѣщо като европейски начала, построилъ флота, издигнѫлъ крѣпости, арсенали и др. Въ войната на гръцитѣ за независимостьта той испратилъ на помощь на султана една войска отъ 24,000 души и една флота отъ 63 военни кораба, заедно съ 100 прѣносни. Ибрахимъ командувалъ тия сили. Нъ флотата била съсипана при Наварино въ 1827. Като цѣна на съдѣйствието си, М. А. добилъ управлението на о-въ Критъ, ала това не го задоволило; и слѣдъ двѣ-три години, подъ прѣдлогъ че нѣкои забѣгнѫли фелахи намѣрили прибѣжище въ Сирия, испратилъ една войска да завоевае тая земя, подъ началството на Ибрахимъ паша, който, съ побѣдата си при Кония (8 декем. 1833), докаралъ Турция до края на пропастьта: копенската побѣда му отворила пѫтя за Цариградъ. Европейскитѣ сили се намѣсили: нъ пакъ султанъ Махмудъ билъ принуденъ да подпише единъ договоръ (22 априлъ 1834), по който Сирия се отстѫпяла на М. А., съ условие да бѫде васалъ на султана.

Въ 1838, М. А. поискалъ да се припознае управлението на Египетъ наслѣдствено въ неговото семейство; отказътъ на Портата докаралъ нова война. Турцитѣ били пакъ побѣдени отъ Ибрахимъ паша при Низибъ (12 юн. 1839); европейската дипломация пакъ спрѣла военнитѣ дѣйствия. Абдулъ-Меджидъ, който токо-що билъ наслѣдилъ Махмуда, далъ на М. А. подкралството на Египетъ наслѣдствено; нъ въ сѫщото врѣме М. А. билъ принуденъ да повърне на Турция Сирия съ Критъ.

Когато билъ на 76 или 77-годишна възрасть М. А. дохождалъ въ Цариградъ (около 1845—1846), отъ дѣто отишълъ да споходи родното си мѣсто. Тамъ, въ с. Мустратлѫ, той построилъ хубава джамия съ приходъ, а така сѫщо и въ градъ Кавала. Казватъ, че по това врѣме българетѣ и нему се молили да ходатайствува прѣдъ султанъ Абдулъ-Меджида да имъ позволи да си съградѫтъ въ Цариградъ български храмъ.

Всрѣдъ войнитѣ М. А. не изоставялъ мирнитѣ работи. Токо-речи може се каза, че той въвелъ обработването на памука, синилото и захарьта въ Египетъ; очистилъ съвсѣмъ страната отъ разбойници и обираче отъ Абесиния до устията на Нилъ; установилъ въ Египетъ една система народно образование, па и самъ, на 46 години, се научилъ да чете. Да не били почнѫли старческитѣ немощи, той щѣлъ да стане въ пълния смисълъ на думата — възродительтъ на Египетъ. На старо врѣме, той се полишилъ и, най-сетнѣ, въ 1848, отстѫпилъ подкралството на сина си Ибрахима (виж. това име). Той умрѣлъ въ 1849. Виж. Mauriez, *Histoire de Mehemed Ali* (Парижъ, 1855).

Мехмедъ Али *паша* (сѫщото му име *Karl Detroit*). Турски генералъ, по народность германецъ, род. въ Магдебургъ въ 1827. На младо врѣме побѣгнѫлъ въ цариградското пристанище отъ единъ мекленбургски бригъ, въ който служилъ. Въ турската столица намѣрилъ покровителство у Али ефенди (отпослѣ прочутий великъ везиръ Али паша), прѣминѫлъ въ мохамеданството и постѫпилъ въ военното училище, отъ което излѣ-

зѣлъ въ 1853 офицеринъ; въ крѫмската война заслужилъ расположението на Омеръ паша, въ чийто щабъ служилъ въ войната среща Черна-Гора, отъ 1861—62. Въ началото на 1870 се отличилъ съ енергичното си потѫкване разбойничеството на гръцката граница; командуваше отъ 1875—76 отдѣленъ корпусъ въ Босна. Въ 1877 отъ 18 юлий замѣсти Абдулъ Керима като главнокомандѫщъ на турската армия въ България, нъ нищо рѣшително не можа да прѣдприеме среща руситѣ, понеже Сюлейманъ паша не щя да се съедини съ него. Въ края на септемврия биде повиканъ назадъ, по причина на несъгласие съ Хасанъ паша, командантъ на египетскитѣ войски, и съ ново пълномощие испратенъ въ София. Въ 1878 бѣше втори турски пълномощникъ на Берлинския конгресъ, послѣ назначенъ главнокоманджѫщъ въ Албания, дѣто сѫщата година биде убитъ отъ разбирници.

Мехмедъ Балтаджи. Великъ везирь въ врѣмето на султанъ Ахмеда III, билъ първенъ дърводѣлачъ. Слѣдъ като се искачвалъ по долнитѣ стѫпала на иерархическата стълба, па може би прѣскачалъ понѣйдѣ, стигнѫлъ на везирството въ 1706, билъ пакъ повиканъ на везирството въ 1710, и потеглилъ среща Петра Велики, когото загрѫчилъ по брѣговетѣ на Прутъ, и когато се задоволилъ да го накара да подпише миръ. Обвиненъ въ подлость и измѣна отъ шведския краль Карла XII, той билъ заточенъ въ Лемносъ, дѣто умрѣлъ въ 1713.

Мехоаканъ *(Mekhoacan)*. Мексиканска държава или область, една отъ 9-тѣ държави на Тихи океанъ, 6-а отъ мексик. държави по население; простр. 61,400 чет. килом. и насел. 784,108 жит. Тая държава е цѣла въ тропическия поясъ. Произведения: злато, сребро, желѣзо, мѣдъ, соль, царевица, синило и др. Гл. гр. *Мореля* или Валадолитъ. — М. е билъ завоеванъ отъ испанцитѣ въ 1524.

Мехомия. Градецъ, ц. на каза Разлогъ, около 40 килом. на юго-зап. отъ Неврокопъ, близу до изворитѣ на Места; 4,970 жит., отъ които 3,200 българе християне, 1,460 българе мохамедане, 80 турци, 30 власи, 200 цигане *(Кънчовъ)*. Доста събуденъ градецъ.

Меценатъ *(Кай Цилний)*. Римски патриций, любимецъ на императора Августа, покровителствувалъ ученитѣ и поетитѣ, Хорация, Виргилия и др., за което и тѣ го възпѣвали съ прѣувеличени похвали. Виж. Frandsen, *Histor. Untersuchungen über Mäcenas* (Алтона, 1843). Сега това име е станѫло нарицателно за всѣкой покровитель на ученитѣ и художницитѣ.

Мецово. Градъ въ Янински вилаетъ, 30 килом. на ист. отъ Янина, близу до едноименната клисура, чрѣзъ която се съобщава Епиръ съ Тесалия; 7,000 жит., повечето цънцаре. Стоварище на търговията между Янина и Трикала, М. е далъ името си на планина Мецово (стар. Пиндъ), която дѣли Битолско отъ Янинско.

Мецъ. Главенъ градъ на германски Лоренъ, область отстѫпена отъ французетѣ Германий въ 1871, при вливането на Сѣель въ Мозель, 316 килом. (393 по желѣзница) на сѣв.-ист. отъ Парижъ; 59,715 жит., отъ които 20,000 войници на гарнизонъ. Университетъ, академия на наукитѣ; много фабрики и доста голѣма търговия. Най-силната крѣпостъ въ Алзасъ-Лоренъ. Прѣзъ августъ, 1870, Ба-

зенъ бѝде принуденъ да се оттегли въ М. съ армията си; и слѣдъ 72-дневна обсада, прѣзъ която никакво опитване не се направи да се земе градътъ насила, Европа съ очудване се научи за прѣдаването на М., чрѣзъ което 180,000 войници и грамадни военни складове паднѫха въ германски ржцѣ (окт. 15 1870) М. тогава бѣше главната твърдина на Франция въ сѣв.-източния ѝ прѣдѣлъ. Виж. *Базенъ*. — М., *Диводрумъ* у галитѣ, *Медиоматрика* у римлянетѣ, въ врѣме на франкитѣ билъ столица на Австразия, а въ 1552 присъединенъ на Франция.

Мечоаканъ. Сѫщо, каквото е Мехоаканъ.

Мечоаканъ, исп. Бѣлъ ревенъ, растение въ южна Америка, на което кореньтъ има слабително дѣйствие.

Мечоносци. Въ срѣднитѣ вѣкове, име на ливонски орденъ, на който членоветѣ носили като отличителенъ знакъ бѣла мантия съ червенъ кръстъ и мечъ изображени на нея. Въ XII вѣкъ въ Ливония почнѫли да прѣбиваватъ нѣмски мисионере и кръстоносци. Въ 1237 ливонский орденъ се съединилъ съ нѣмско-пруския орденъ. Първеоь минувалъ за подчиненъ нему, нъ отпослѣ станѫлъ пакъ независимъ. Въ 1501-5 орденътъ водилъ борба съ Москва. Въ 1558-82 той пакъ воювалъ съ Москва. Нъ още въ 1561 той се распокѫсалъ, и когато Ливония минѫла въ ржцѣтѣ на шведитѣ (1621) и послѣ — на руситѣ (1710) той въ никаква форма не сѫществувалъ.

Мечка. Грабливо животно, съ дебело тромаво тѣло, кѫса опашка, дълги крака, добрѣ развити зѫби, ходи съ цѣлото сиходило. Храни се съ месото на тоополкръвнитѣ и студенокръвнитѣ, па и съ плодове и медъ. Ноктитѣ му сѫ много закривени, нъ нехватливи. — *Обикновената* или *сивата мечка (Ursus arctos)* е най-голѣмото месоядно животно въ Европа, и достига надлъжъ отъ 160 до 190 сантим. Тѣлото ѝ е обрасло съ сивокафява козина. Вѫди се по цѣла Европа, сѣверна Азия, и въ сѣверна Америка у гориститѣ страни. На човѣка напада само когато я раздразни и когато е много изгладнѣла. Може да плува и да се катери. Зимѣ се крие въ дупката си, дѣто спи въ летаргия; излиза понѣкога само кога е хубаво врѣмето. Уловена отъ малка, може да се приучи на разни игри. Кожата ѝ доста се цѣни, па и месото ѝ е вкусно. *Черната* или *американската* м. е по-свирѣпа отъ *сивата* м. Морската м. *(Ursus maritimus)* е още по-свирѣпа и се храни главно съ риба и тюлени; живѣе побрѣговетѣ на Бѣло море и Ледовиги океанъ. Кожата ѝ се цѣни високо.

Мечниковъ (*Иля*). Съврѣменен русски зоологъ и патологъ, род. въ харковската околность въ 1845. Училъ се въ Харковъ до 1864, а довършилъ наукитѣ си въ Гисенъ, Гетингенъ и Мюнхенъ до 1867, и билъ професоръ на зоологията въ Одеса отъ 1870 до 1882. Отъ 1886 завеждалъ одесската бактериологическа станция. Сега въ Парижъ завежда едно отдѣление въ Пастйорския институтъ. На М-та дѣятелность се дължатъ нѣколко важни трудове по зоологията, антропологията и патологията; и той минува, заедно съ А. О. Ковалевски, за основателъ на съврѣмената ембриология на безгръбначнитѣ. Голѣмо значение сѫ имали въ науката и неговитѣ изслѣдва-

ния, които се отнасятъ до борбата на организма на животнитѣ съ бактериитѣ и други болезнетворни организми. Най-забѣлѣжителнитѣ отъ ембриологическитѣ му трудове сѫ за *Ехинодермитѣ*, за *Наспкомитѣ*, за *Мириаподитѣ*, за *Червеитѣ*, за *Раковиднитѣ*. Голѣма часть отъ научнитѣ му трудове сѫ вмѣстени въ разни русски и задгранични списания.

Мечта. 1) Въображаемо прѣдставление за единъ прѣдмѣтъ, което има твърдѣ малко или дори нѣма нищо общо съ истината. 2) Празно безпрѣдмѣтно скитане на въображението. — **Мечтаѫ**. Занимавамъ се съ мечти. Оттука *мечтание, мечтателенъ, мечтатель*.

Мечъ. Ножъ. Въ старо врѣме, м. сѫ били ножове обикновено отъ двѣтѣ страни остри, съ право и широко острило. М. сѫ били въ употрѣбение у староврѣменнитѣ гръци, римляне, евреи, персяне и особено у рицаретѣ въ срѣднитѣ вѣкове. Персянитѣ, германцитѣ и галатѣ носяли м. както въ мирно, така и въ военно врѣме; а гръцитѣ и римлянетѣ го припасвали само въ врѣме на война. Пѣхотата го носила на дѣсната, а конницата — на лѣвата страна. М. на франкитѣ билъ кѫсъ, тежъкъ, тѫпъ, и се носялъ отлѣво, на верига.

Мешхедъ. Персидски градъ, ц. на обл. Хорасанъ, 750 килом. на сѣв.-ист. отъ Техеранъ, 300 килом. на сѣр.-зап. отъ Хератъ; 70,000 жит. Най-важний търговски и промишленъ градъ въ сѣв.-източна Персия. Джамии и гробници, които привличатъ всѣка година повече отъ 50,000 поклонници.

Мешенъ *(Пиеръ)*. Французски астрономъ-академикъ, род. въ Лаонъ, умр. въ Кастелонъ, въ Испания (1744—1805); училъ се нѣколко врѣме въ училището *des Ponts et chaussées*, което билъ принуденъ да напусне по нѣмане срѣдства. Слѣдъ това прѣдавалъ математика, като посвещавалъ всичкото си свободно врѣме на астрономията. Лаландъ издѣйствувалъ да му се даде служба правителственъ хидрографъ. Въ това качество М., между друго, изслѣдвалъ теорията на затменията, прѣсмѣтнѫлъ орбититѣ на 24 комети, и открилъ 11. Нъ М. е най-много извѣстенъ по това, че заедно съ Деламбра измѣрилъ единъ градусъ на меридиана между Дюнкеркъ и Барцелона да служи за основа на метрическата система. Той умрѣлъ въ Испания, когато пакъ отишелъ да мѣри една дъга на меридиана. Трудоветѣ му сѫ малко и състоѫтъ отъ записки, които се намиратъ въ *протоколитѣ* на академията на наукитѣ и въ Деламбровото съчинение: *Base du système métrique décimal*.

Ми. Въ *муз.* трета нота на гамата.

Миазма, гр. Врѣдително испарение, зараза. — **Миазматически.** Заразителенъ.

Миако. Виж. *Киото*.

Мигдалилъ. Нефталимовъ градъ, близу до брѣга на Галилейско море, 5 килом. на сѣв.-зап. отъ Тиверіада *(Библ.)*.

Мигренъ, гр. (соб. зн. *половина черепъ*). Болене на часть отъ главата, състои отъ невралгия на нервитѣ на главата. Болний трѣбва да лежи спокойно въ прохладна тъмна стая, далечъ отъ всѣкой шумъ, занятие и душевно вълнение; краката му да се държѫтъ на топло, а главата му на прохлада; полезни сѫ продължителнитѣ поемания въздухъ и прохладителнитѣ пития. Истинска помощь принася електрическото лѣкуване.

Мигронъ. Градъ въ околностьта на Гай, на сѣв. отъ Михмасъ *(Библ.)*.

Мида. Безгрѣбначно животно, съ меко и лигаво тѣло, затворено въ двѣ длъгнести черупки, които отвънъ биватъ тъмно-зеленикави, а отвжтрѣ бѣли. Гърбътъ на м. е заловенъ у горнитѣ два края на черупката съ една яка жила, която може да ги отваря. М. нѣма глава. Устата ѝ се намиратъ на прѣдния край на тѣлото. Тя диша съ хрилѣ. На долната часть, въ срѣдата на тѣлото, е расположенъ единъ меснатъ израстъкъ, нареченъ кракъ, съ който м. пълзи — движи се; защото не може да плава. М. живѣе въ водата — моретата, рѣкитѣ, блатата, езерата — на дъното. Храни се съ гнили нѣща и дребни животинки, които гълта цѣли. Размножава се чрѣзъ яйца, прилични на хайверъ. Не принася врѣда, ала и ползата ѝ е малка: месото ѝ, ако и да се яде, е нехранително и жилаво. Морската м. е по-вкусна отъ рѣчната.

Мидасъ. Име на много фригийски царе, отъ които най-прочутий е М., Гордиевий и Цибелиний синъ, и Орфеевий възпитаникъ. Между многото сказания за него е сказанието, че той добилъ отъ Бахуса, каквото побарне да става злато: понеже самата му храна се обръщала на злато, той билъ честитъ да се отърве отъ дарбата на тоя богъ, като се окжпалъ, по заповѣдьта му, въ рѣка Патоклъ; отъ тогава тая рѣка съдържала златенъ пѣсъкъ. Друго сказание прѣдставлява М., че въ едно състезание по пѣнието между Аполона и Пана, далъ наградата Пану. Обиденъ отъ това, Аполонъ надарилъ М. съ магарешки уши (**Мидасови уши**). М. не можалъ да укрие тая грозотия отъ бръснаря си, комуто и заповѣдалъ да пази тайна за нещастието. Бръснарьтъ повѣрилъ тайната на земята, като я заровилъ въ една яма. Израслитѣ на това мѣсто тръстики открили тайната, като повтаряли, кога духалъ вѣтъръ, думитѣ на бръснаря: „Царь Мидасъ има магарешки уши“. М. умрѣлъ въ печаль. *(Басносл.)*.

Миделбургъ. Укрѣпенъ холандски градъ, ц. на обл. Зеландия, въ о-въ Валхеренъ, при устието на Шелда, 81 килом. на юго-зап. отъ Хага; станция на желѣзницата отъ Флесингъ за Бреда; корабоплав. каналъ до западна Шелда; 16,100 жит. Едно врѣме М. е испращалъ кораби въ Индия, Америка и всичкитѣ европейски пристанища; нъ отварянето на Шелда за Анверсъ и други причини много сж намалили вънкашната му търговия. Фабрики. Хубави кжщи. Градски домъ, основанъ въ 1468; хубава кула; градътъ е украсенъ съ 25 колосални статуи на холандски графове и графини. М. брои годинитѣ си отъ IX-и вѣкъ.

Миджоръ. Най-високий връхъ на чипровския балканъ; 2,167 метра надъ морското равнище.

Мидия. Въ старо врѣме, името на една страна въ сѣверо-западни Иранъ, която имала за прѣдѣли на сѣв. Каспийско море, на югъ Персия, на ист. Партия и на зап. Асирия; тя отговаря на сегашнитѣ персидски области Адербиджанъ, Гиланъ, Мазандеранъ и Иракъ-Аджеми. Тая страна станжла независима отъ Асирия около 700 години прѣди Р. Х. и имала за столица *Екватана* (сегаш. градъ *Хамаданъ*). *Мидянетъ*, жителетѣ на това царство, добили името си, споредъ едни, отъ първия си царь

Меда, а споредъ други (по Св. Пасание) отъ Мадая, 3-я синъ Иаретовъ. Мидянетѣ по езикъ, вѣра и нрави били сродни съ бактрийцитѣ и персянетѣ, и заедно съ тѣхъ съставяли иранския клонъ отъ арийското племе. Мидийското царство достигнѫло до мощество и сѫществувало до 560 г. прѣди Р. Х., когато послѣдний му царь Астиагъ билъ побѣденъ отъ Кира, М. присъединена на Персия. Слѣдъ смъртьта на Александра Велики, М. станѫла владѣние на сирийския царь; а сѣв.-зап. ѝ часть *(Мала М.)* образувала отдѣлно кралство, което сѫществувало до врѣмето на Августа. Въ царуването на сасанидитѣ цѣла М. била присъединена изново на Персия.

Мидлсбро *(Middlesbrough)*. Английски градъ (обл. Иоркъ), 70 килом. на сѣв.-ист. отъ Иоркъ; срѣдот. на желѣзници за Хартлпулъ, Нюкяслъ, Дарлингтонъ, Иоркъ и Хуитби; 36,630 жит. Пристанище при устието на р. Тисъ, дѣто се товарѫтъ каменнитѣ вѫглища, донасяни по желѣзница отъ рудницитѣ въ южни Дърхямъ. Срѣдоточие на желѣзарската промишленость въ сѣверна Англия. — М. е новъ градъ; въ 1831 е билъ село.

Миднапуръ. Индийски градъ, бенгал. обл. 160 килом. на юго-западъ отъ Калкута, съ която го съединява единъ каналъ; 33,991 жит. Оризъ, захарь, тютюнъ, памукъ.

Мидхатъ паша. Турски държавникъ, род. въ Ловечъ*) кѫдѣто 1825, умр. въ Таифъ (Арабия) въ 1884; единъ отъ начинателетѣ на политическата партия въ Турция, извѣстна подъ името *Млада Турция*, която се стреми да възроди Турция въ новъ животъ; ревностенъ партизанинъ на Англия и врагъ на Русия и българетѣ. М. постѫпилъ на служба писарь въ Русе на 15-годишна възрасть; посетнѣ прѣминѫлъ въ Цариградъ, дѣто добилъ благоволението на Фуадъ паша, и достигнѫлъ да стане секретарь на министерския съвѣтъ; слѣдъ 1856 испълнявалъ разни послѣ ходилъ въ западна Европа да изучва учрежденията ѝ. Възвишенъ, въ 1860, на чинъ паша, и назначенъ управитель на Скопие и Призренъ, той въвелъ разни реформи; послѣ, повиканъ въ Цариградъ отъ Фуадъ паша, зе голѣмо участие въ изработването на новия законъ за *вилятитѣ*, които щѣхѫ да замѣстѫтъ дотогавашнитѣ *еялети*, съ цѣль да се съсрѣдоточи управлението. Тоя законъ още отдѣляше испълнителната и сѫдебната власти. Пръвъ, като образецъ на новото устройство, се уреди вилиетътъ *Туна вилети* (Дунавска область*). За валия (гл. управитель) на тая область биде назначенъ М. п.

М. беше вече извѣстенъ на българетѣ въ Търновско отъ 1856, когато бѣ ходилъ въ Търново да изслѣдва обвиняемитѣ по дѣловата Николова работа (бунтовническо движение въ габровскитѣ планини); тогава много българе бѣ освободилъ отъ затвора. М. п. като ва-

*) Биографитѣ на М. п. споменуватъ Ловечъ като неговото родно мѣсто, а П. Кисимовъ, въ статията си въ *Бълг. Сбирка*, твърди, че М. п. е роденъ въ Нишъ, дѣто баща му билъ кадия.

Туна вилети, съ сѣдалище на управл. гр. *Русе*, състоеше отъ слѣднитѣ санджаци: русенский, тулчанский, варненский, видинский, търновский, нишский, софийский.

лия се показа първень много любезенъ къмъ българетѣ, — наистина толкова бѣше завладѣлъ българскитѣ сърдца, че българетѣ явно си говорѣхѫ, че щѣлъ да се побуни среща султана за да отнеме българската область и да се прогласи за български князъ! Портретътъ на М. п., фотографиранъ и литографиранъ отъ българ. живописецъ Г. Данчевъ (отъ Чирпанъ) на малки и голѣми видове, красеше всѣко българско заведение ; па нѣкои интелигентни българе съставихѫ и пѣсень: *Мидхатъ паша, блага душа* и др. и др.

Доста просвѣтенъ, човѣкъ на новитѣ идеи, свободолюбивъ (каквито бѣха изобщо людетѣ на Фуадъ паша и Али паша), М. п. се виждаше да заслужва обичьта и довѣрието на българетѣ, още повече като испърво съчувствуваше съ насъ въ церковната ни расправия съ гръцитѣ. Въ течението на 5-годишното си управление, той разви най-голѣма дѣятелность: коренно прѣобразува управлението, сждилищата и полицията; учреди, покрай главния управителенъ съвѣтъ на областьта, единъ видъ областно събрание, което се събираше всѣка година ; създаде градски съвѣти (общински управления); унищожи разбойничеството ; обуза и смири вироглавото фанатическо турско население ; построи шосетата и мостоветѣ, които заварихме слѣдъ освобождението; нареди въ Русе и други градове заведения за сиромашки дѣца и сирачета и за изучване занаяти; състави сиротски каси ; основа болници ; отвори въ Русе печатница, въ която, освѣнь официалния на областьта вѣст. *Дунавъ*, печатахѫ се много български учебници и книги и др. и др. По ходатайството на М. п. правителството назначи покрай турцитѣ и българе за членове на съвѣтитѣ и сждилищата; така сѫщо бидохѫ назначени и мнозина българе на разни други държавни служби: при турцитѣ мютесарифи (окр. управ.) се назначихѫ и *муавини* (помощници) българе и др. т., а подирь дунавската, учредихѫ се одринската и солунската области и слѣдъ това захванѫ се учреждаването на такъви въ азиятска Турция.

Нъ заедно съ добритѣ и полезнитѣ прѣобразования, М. п. въведе — умишлено или несъзнателно — западно-европейския развратъ въ областьта; отворихѫ се кафешантани (кафенета съ пѣвачки) разни съмнителни и съблазнителни странноприемници, заведения и други нечисти домове, до тогава токо-речи неизвѣстни въ Турско, па по-късно и политическото шпионство.

Въ сѫщность, прѣобразованията, които М. п. направи, бѣхѫ за въ полза не на българетѣ, а на турцитѣ. Българетѣ трѣбваше донѣйдѣ да се задоволѭтъ, па да не обръщатъ погледитѣ си къмъ Русия ; по-просвѣтеничкитѣ отъ тѣхъ трѣбваше да станѭтъ турколюбци, да забравѭтъ да се грижѭтъ и да радѭтъ за еднородцитѣ си. На помощь на М. п. среща русското влияние му дойдохѫ особено поляцитѣ, ако тѣ не бѣхѫ и главнитѣ му побудители.

Най-сетнѣ, между другитѣ полезни и безполезни прѣобразования, които направи въ дунавската область, М. п. намисли да прѣобразува и българскитѣ училища, или по-право, да ги потурчи ; той поиска училищата да станѭтъ държавни и българетѣ и турцитѣ да се учѭтъ въ сѫщитѣ училища на

турски. За да се тури въ дѣйствие мисъльта му, състави се една комисия отъ турци и българе да изучи проекта за наредбитѣ, по които щѣха да се управляватъ училищата въ областьта. Проектътъ се обнародва въ българския вѣст. *Турция* (виж. *Геновичъ*) въ Цариградъ.

Русенскитѣ българе първи съ негодувание се обявихж противъ тоя проектъ, и протестирахж противъ него. Слѣдъ тѣхнитѣ протести и възражения изстжпи се среща проекта въ вѣсти. *Врѣме* Т. Бурмовъ, а слѣдъ него почнж да пише на французски противъ проекта Драганъ Цанковъ въ *Courrier d'Orient*, а послѣ и самий редакторъ на тоя вѣстникъ (виж. *Жиампетри*). Противъ проектираната наредба доста писахж Тодоръ Икономовъ (виж. това име) отъ Шуменъ, Георги Груевъ (виж. това име) отъ Цариградъ, и още други нѣкои въ Славейковата *Македония*.

М. пашовата мисъль не се осжществи; и затова има да се благодари толкова на съпротивлението отъ българска страна, колкото и на обстоятелството, че враждебничеството на старо-турската партия скоро испрати М. п. за гл. управитель на Иракъ-Араби, отъ дѣто се върнж само слѣдъ три години.

Въ началото на 1867 Т. Ц. Б. К. (виж. *Комитетъ* въ Букурещъ) испрати на султана прочутия си мемоаръ, прѣзъ пролѣтьта се прѣхвърлихж въ България четитѣ на Панайотъ Хитовъ и Филипъ Тотю, а въ 1868—четитѣ на хаджи Димитра и Стеф. Караджата. М. п. потжпка бунтовническото движение, като испроводи на бѣсилката или на заточение въ Диаръ-Бекиръ много интелигентни българе, нѣкои само по подозрѣние. По тая причина, той остава повече извѣстенъ у насъ като български *джелатинъ* (палачъ), *свирѣпъ*, *жестокъ*, *убиецъ*. Освѣнь това, той бѣ ни направилъ и пакостьта, като бѣ населилъ въ България, особено въ чисто български землища, черкезитѣ, разорителетѣ на отечеството ни въ 1876 (виж. *Априлско възстание*).

Въ 1872, М. п., вече извѣстенъ водитель на реформаторската партия, станж за нѣколко мѣсеца (отъ 20 юл. до 7 окт.) великъ везирь слѣдъ падането въ немилость на Махмудъ Недима (виж. това име). По-сетнѣ, всрѣдъ кризата, прѣдизвикана отъ херцеговинско-босненското възстание (1875—1876), той пакъ сполучи да събори Махмудъ Недима, русофилския великъ везирь, съ софтитѣ (30 априлъ 1876). Благодарение на поддръжката на Англия, биде назначенъ сжщий день министръ безъ портфейлъ. Нѣколко деня слѣдъ това (18 май) Абдулъ Азисъ биде сваленъ отъ прѣстола, па и скоро намѣренъ убитъ въ стаята си. Въ неговото сваляне и въ проглашението за султанъ Мурадъ V М. п. игра една отъ първитѣ роли; послѣ, Мурада като обявихж за лудъ, той го замѣни съ брата му Абдулъ-Хамида (19 авг.). Новий султанъ се показа първень, че има въ М. беспрѣдѣлно довѣрие. Отъ прѣдсѣдатель на държавния съвѣтъ, М. п. станж пакъ великъ везирь (7 дек.), и накара Абдулъ Хамида да прогласи на 11 дек. една конституция, която въвождаше въ Турция парламентарното*) правление. Вън-

*) Парламентътъ биде отворенъ на 23 февруария 1877. Тоя парламентъ има всичко само двѣ сесии, слѣдъ което вече не се свика.

о, той се показваше благорас-
женъ къмъ Русия, която бѣ
лз, слѣдъ нашето Априлско
тая дума) възстание и слѣдъ
луката на сърбско-турската
, заплашителна. Нъ той има
горазумието да отхвърли прѣд-
итѣ отъ цариградската кон-
ция (виж. *цариградска к.*)
ми за българскитѣ земи;
твието бѣше войната съ Ру-
М. п. биде съборенъ по-на-
ь. Въ 1881 той биде прѣда-
въ сждъ по обвинение въ
ството на султанъ Азиса и
енъ на смъртно наказание.
ъ-Хамидъ смекчи наказанието,
го замѣни съ заточение до
ъ въ Таифъ (въ Арабия).
всичкитѣ държавни прѣстжп-
умрѣхж въ *единъ и сжщи*
прѣзъ 1884.

п. е написалъ брошура *La uie, son passé, son avenir* (Па-
, 1878). Той доказва, че „прин-
ъ на ислямството е демокра-
и свободата“, че правител-
ата система на Турция, съо-
о съ тоя принципъ, всѣкога
ущала свободата на съвѣстьта;
о Турция много е останжла
ъ отъ XVIII-и вѣкъ насамъ,
ва е виновато до голѣма сте-
нейното международно поло-
е. Въ брошурата има много
еличения, дори и извъртѣ-
на истината, нъ тя е доста
ѣсна като *profession de foi*
инъ прѣдставитель на младо-
ата партия. Виж. Léouzon Le *Midhat Pacha* (Парижъ, 1877);
wick, *La vérité sur Midhat* (Парижъ, 1877); Каницъ,
с. прѣв. *Дунайская Болгарія* лканскій п-въ (СПБ, 1876);
сатъ Паша (въ вѣст. *Народни* а, 1901 г., отъ брой 70 нат.);
сатъ Паша, трагедия изъ жи-

вота на българетѣ подъ турското иго, съчин. на чешски отъ Едвара Рифера, прѣв. Ив. Мирски (Варна, 1880); **Мидхатъ паша**, *първий турски реформаторъ* отъ П. Кисимовъ въ сп. *Българска Сбирка* год. V (1898), кн. VIII и X. и Р. Радославовъ, *Слѣдствия отъ кримската война на 1854-56* (Търново, 1878).

Мидя (стар. *Salmydessus*). Градецъ въ одрински вилиетъ, родостоски санджакъ, на единъ малъкъ заливъ на Черно море, 126 килом. на ист. отъ Одринъ, при политѣ на единъ връхъ въ едно расклонение отъ Странджа; 5,500 жит. Лошо пристанище. Въ околностьта любопитни староврѣменни развалини въ подземия.

Мизандрия, гр. Ненависть къмъ мжжетѣ у жена, отвращение къмъ тѣхъ.

Мизантропия, гр. Ненависть къмъ човѣцитѣ, обикновено бива слѣдствие отъ нещастенъ животъ и се проявява въ саможивость, или странене отъ обществото. — **Мизантропъ**. Човѣконенавистникъ, — човѣкъ, който храни ненависть къмъ людетѣ; такъвъ човѣкъ има духорасположение сродно съ меланхолията. — **Мизантропически**. Свойственъ на мизантропъ.

Мизеренъ, лат. Окаянъ, жалъкъ, слабъ, мъничъкъ. — **Мизерия**. Окаянство; бѣдность, нищета, неволя.— **Мизерность**. Нищожество, малость, окаянство.

Miserere. Така се нарича у католицитѣ 50-и псаломъ на царь Давида. Най-добрата музика *Miserere* принадлежи на Алегри, и е написана отъ него за сикстинската капела, въ началото на XVII-и вѣкъ.

Мизия (Moesia). Староврѣменна римска область, съ прѣдѣли на сѣв.

Дунавъ, на ист. Черно море, на югъ Стара-планина и Орбелъ и на зап. Шаръ-планина и рѣка Дрина и Сава. Рѣка Цибръ ѫ дѣлила на двѣ части, отъ които източната или долната *(Moesia inferior)* е сегашна сѣверна България, и западната или горната *(Moesia superior)* е Сърбия. Първитѣ ѝ жители били отъ тракийската челядь народи и отъ разни племена (виж. *Балкански п-овъ*). Тѣ били малко познати на старитѣ елини. Римлянетѣ проникнѫли въ М. само слѣдъ като завоевали Македония; Скрибоний Курио спечелилъ една побѣда надъ мизитѣ (75 прѣди Р. Х.), нъ страната не била напълно покорена до 29 прѣди Р. Х. Тя станѫла римска область въ царуването на Августа, и понеже като прѣдѣлна земя била изложена на вънкашни нападения, римлянетѣ построили една цѣла линия крѣпости покрай Дунавъ. Въ 250 слѣдъ Р. Х., готитѣ нахлули въ страната, и разбили римския императоръ Деция, който и погинѫлъ въ боя среща тѣхъ. Клавдий II, съ побѣдата надъ тѣхъ при Нишъ (269) сполучилъ да ги въспре, а Аврелианъ билъ принуденъ въ 271 да прѣмѣсти римскитѣ селища отъ Дакия въ М. Когато хунитѣ пристигнѫли въ Европа, вестготитѣ нахлули въ М., която Теодосий най-сетнѣ имъ изоставилъ, слѣдъ като Валенсъ билъ убитъ въ битвата подъ одринскитѣ стѣни (378). Въ слѣдния вѣкъ, въ врѣме на великото прѣселение на народитѣ, тая земя пострадала много. Словѣнскитѣ племена почнѫли да дохаждатъ отъ Азия въ М. въ III-и вѣкъ, а свършили прѣселването си въ VII-и вѣкъ. М. сега носи имената Сѣверна България и Сърбия.

Мизия. Староврѣменна страна въ Мала-Азия, която има за прѣдѣли на сѣв. Пропонтида (Мраморно море), на югъ Лидия и Фригия, на ист. Витиния, и на зап. Хелеспонтъ и Егейско море. Дѣлила се на *голѣма М.* на зап. и югъ и на *мала* М. на сѣв. — Първата, която обгръщала Еолида и Троада, имала за главни градове: Троя, Пергамъ, Тиви и Адрамитъ; а главнитѣ градове на втората били: Лампсакъ, Кизикъ и Париумъ. *Мизийцитѣ* били първенъ войнствени, нъ отпослѣ отслабнѫли духомъ. Тѣ особено испълнявали длъжностьта оплаквачи и оплаквачки на мрътъвцитѣ, отличавали се съ музикални способности и особено съ военно хороигране. Тѣ происхождали отъ европейскитѣ мизийци и когато подпаднѫли подъ властьта на Александра Македонски, били вече покорени отъ персянетѣ. Около 126 прѣди Р. Х. М. станѫла римска область. — Тя отговаря на сегашния санджакъ *Бига-Карали*, съ гл. гр. *Бали-Кезри* и *Худавендикяръ*, съ гл. гр. Бруса.

Мизоръ. Сѫщото, каквото е Майсуръ.

Микадо. Титла на японския императоръ.

Микелъ-Анджело *Буонарти.* Единъ отъ най-великитѣ художници на свѣта, който, въ единъ вѣкъ когато християнското искуство било стигнѫло до зенита си, стоялъ токо-речи безъ равенъ на себе си като живописецъ, ваятель и архитекторъ; род. въ 1474 въ Капреза, близу до Арецо (Тоскана, Италия), отъ старо и знаменито семейство, умр. въ 1563 въ Римъ. М. отъ дѣтинство показалъ силно влѣчение къмъ рисуването, билъ даденъ да се учи при Бертолда и Доминика Гирландайо, извѣстни въ онова врѣме живописци, и скоро над-

минѫлъ не само всичкитѣ си другаре, а и самитѣ си учители, та на 15-годишна възрасть вече не зималъ отъ никого уроци и билъ принуденъ самъ да развива дарбата си и да извлича правила на искуството изъ образцовитѣ произведения. Лоренцо Медичи, нареченъ *Великолѣпни*, за любовьта му къмъ староврѣменнитѣ искуства, обърнѫлъ внимание на М.-А., далъ му квартира въ двореца си, и обхождалъ се съ него като съ свой синъ; нъ смъртьта скоро похитила достойния покровитель на хѫдожника. Петро Медичи не наслѣдилъ нито бащиното си достойнство, нито уважението къмъ искуствата и къмъ М.-А. Игуменътъ на монастиря Св. Духъ, като желаялъ да утѣши хѫдожника, възложилъ му да направи едно дървено распетие, и отредилъ едно мѣсто въ монастиря, дѣто да може да изучва анатомията надъ човѣшки трупове. М.-А. ревностно се заловилъ за работа и добилъ дълбоки познания въ миологията, които го направили най-учения рисувачъ. Слѣдъ изгнанието на семейството на Медичитѣ, той отишелъ въ Болона, и скоро послѣ въ Римъ, дѣто славата му го била прѣдварила. Най-раннитѣ му самобитни работи били единъ колѣничилъ ангелъ, за гроба на Св. Доминика въ Болона; статуитѣ на Бахуса и Давида въ Флоренция; и една великолѣпна група, която прѣдставлявала *Mater Dolorosa* и била поставена въ църквата Св. Петръ, въ Римъ. Слѣдъ тия работи по врѣме, и, по мнѣнието на М.-А.-витѣ съврѣменници, пръвъ по достойнство върви великий му картонъ *Пизанската война*, назначенъ за херцогския дворецъ въ Флоренция и истребенъ въ врѣме на флорентинскитѣ смутове. Това дѣло, което прѣдставлявало една сцена въ войнитѣ съ Пиза, когато нѣколко млади флорентинци, доклѣ се кѫпели въ Арно, били изненадани отъ едно нападение на пизанци, показвало такъво удивително познание на анатомическото развитие на човѣшката фигура, и такъва извънредна леснина въ силата на испълнението, че станѫло прѣдмѣтъ на изучение за хѫдожницитѣ въ всички земи, и съ прѣвъсходството си създало нова ера въ искуството.

Юлий II, като дошелъ на папския прѣстолъ, повикалъ М.-А. въ Римъ и му възложилъ да направи паметника му, единъ мавзолей, който трѣбвало да се въздигне въ църквата Св. Петръ. Кондиви и Вазари, въ животописанията на М.-А., расказватъ на какви неприятности отъ страна на папата се излагалъ великий хѫдожникъ, доклѣ испълнявалъ тоя паметникъ, свършенъ нѣколко години слѣдъ смъртьта на Юлия II. Слѣдъ това, Юлий II настоялъ М.-А. да испише собственорѫчно голѣмия сводъ на Сикстинската капела, и, макаръ и противъ волята си, М.-А. започнѫлъ въ 1508, и испълнилъ въ по-малко отъ двѣ години колосалната си задача, която излѣзла едно отъ най-великитѣ му дѣла. Сюжетитѣ на тия картони сѫ зети отъ книгата Битие, а между тѣхъ и прѣдставленията на лицата въ Христовото родословие сѫ изобразени колосалнитѣ фигури на пророцитѣ и пророчицитѣ.

М.-А. захванѫлъ да се занимава съ архитектурата, когато билъ на 40 години. Въ тая епоха на смутоветѣ въ Италия, той станѫлъ инжинеринъ, добилъ званието главенъ комисаръ на Флоренция, и бранилъ тоя градъ една година.

Слѣдъ прѣдаването на Флоренция, той се върнѫлъ въ Римъ, дѣто испълнилъ великата си картина *Страшний сждъ*, колосаленъ фрескъ, 20 метра високъ, въ Сикстинската капела. Принуденъ отъ папа Павла III да земе мѣстото архитекторъ на църквата Св. Петръ, което до него занимавали двама отлични архитектори, М.-А. начърталъ новъ планъ, унищожилъ излишнитѣ украшения, придалъ едно величие на цѣлото и обърнѫлъ Св. Петръ отъ една проста сарацинска зала на най-великолѣпния образецъ отъ християнска църква. Седемнадесеть години се трудилъ М.-А., безъ никакво възнаграждение, надъ тая сграда, която обогатила първитѣ архитектори, и безъ да довърши свода на храма умр. въ Римъ въ 1564. Бреннитѣ му останки били прѣнесени въ Флоренция и погребени въ църквата Свети Кръстъ. За благочестието, благотворителностьта и щедростьта му всички го обичали; и въ историята на искуството никое име не свѣти съ по-чистъ блесъкъ отъ М.-Анджеловото. М-А. билъ и поетъ, и писалъ сонети и др., които пръвъ пѫть били издадени отъ единъ неговъ племенникъ, Буонарти Млади, въ 1613. Животътъ му е описанъ, между други, отъ ученика му Кондиви: *Vita di* М.-А. (Римъ 1553; Флоренция, 1746; Пиза 1823), отъ Грима (Берлинъ, 1863) и отъ Уилсона (Лондонъ, 1876).

Микени. Староврѣменен градъ въ Арголида (Пелопонезъ), 8 килом. на сѣв. отъ Аргосъ, столица на царството на Агамемнона, и въ онова врѣме най-важний градъ въ Гръция. Около 468 прѣди Р. Х. билъ съсипанъ отъ аргосцитѣ, и никога вече не се въздигнѫлъ до прѣдишното си благоденствие. На развалинитѣ му се намира сега едноименно село съ 2,200 жит. Раскопкитѣ направени въ околностьта на това село отъ Д-ръ Хенриха Шлимана искарахѫ на видѣло въ 1876 нѣколко стари гробове, които съдържахѫ голѣмо количество златни и сребърни украшения и др.

Миклошъ. Островъ въ сѣв. Америка, близу до Нова-Земя (на Франция); 2,300 жит.

Миклошичъ *(Францъ)*. Знаменитъ славистъ, единъ отъ най-отличнитѣ филолози на XIX вѣкъ, род. въ Радомерчахъ (Щирия), умр. въ Вѣна (1813—1891). Словинецъ по народность, М. е писалъ малко на матерния си езикъ; добилъ юридическо образование въ Грацъ, нъ запознаването му съ Копитара го подбудило да се посвети на изучването словѣнската филология. Първий неговъ ученъ трудъ (разборъ на Боповата *сравнителна граматика)* се появилъ въ 1844. Отъ тогава и не прѣстанѫлъ да издава единъ редъ трудове, които му доставили заслужена извѣстность: Въ 1845 *Radices linguae palaeoslovenica* (Лайпц.), и *S. Joannis Chrysostomi Homilia* (Вѣна), въ 1847 разборъ на Востоковското издание на Остромировското евангелие (въ *Wiener Jahrbücher)* и *Vitae Sanctorum.* Въ 1848 М. билъ назначенъ професоръ на словѣнската филология, въ 1851 избранъ членъ на Вѣнската академия на наукитѣ. Въ 1848 билъ членъ на първия австрийски учредителенъ райхстагъ, а отъ 1861 — пожизненъ членъ на райхстага, дѣто принадлежалъ на либералната конституционна партия. Въ 1885 М. се отказалъ отъ катедрата, като посочилъ за свой приемникъ Ягича, и слѣдъ 6 години починѫлъ.

М-то дѣло е колосално. Освѣнъ голѣмо число записки, обнародвани въ трудоветѣ на вѣнската академия, главнитѣ М-ви съчинения по хронологически редъ сж слѣднитѣ: — споменжтитѣ *Radices .. .*; *Lexicon linguae Slovenicae veteris dialecti* (Вѣна, 1850); *Lautlehre der altslovenischen Sprache* (В., 1850); *Slavische Bibliothek* (В., 1851—1858), сборникъ отъ разни текстове и изслѣдвания по словѣнската филология; *Formenlehre der altslovenischen Sprache* (В., 1850; 2-о изд. 1851); *Monumenta linguae palaeoslovenica e codice suprasliensi* (В., 1851); *Chrestomatia palaeoslovenica* (В., 1854; 2-о изд. 1861); *Monumenta serbia* (В., 1858); *Asta et diplomata Graeca medii aevi* (въ сътрудничество съ Мюлера; В., 1861—1871, 4 т.); *Lexicon palaeoslovenico — graeco — latinum* (В., 1862—1865), най-добрий по пълнота и обилие на материала; *Nergleichende Grammatik der slavischen Sprachen* (4 т.; 2-о изд. 1852—1875); *Altslovenische Formenlehre in Paradigmen* (В., 1874); *Словарь шести славянскихъ языковъ* [русскаго съ церковно-славянскимъ, болгарскаго, сербскаго, чешскаго и полскаго] (В., 1885); *Etymologisches Woerterbuch der slovischen Sprachen* (В., 1876); *Geschichte der Lautbezeichnung in Bulgarischen* (Вѣна, 1883, стр. 48). Послѣдното М-во съчинение, което се отнася до звуковетѣ въ нашия езикъ, и има за цѣль да посочи какъ да се нареди нашата нова азбука, е извикало И. Богоровата брошура: *Отговоръ къмъ бывалица за гласнитѣ знакове въ Българскыя языкъ, списана отъ д-ръ Ф. Миклошича* (Вѣна, 1885, стр. 16) и проф. Дриновата статия: *Три български грамоти въ единъ български отговоръ професору Миклошичу (въ Периодич. Списан., кн. XIII)*. М-тѣ записки сж обнародвани най-вече въ *Denkschriften* и въ *Sitzungsberischte* на вѣнската академия. Тѣ се отнасятъ не само на словѣнскитѣ езици, а и на съсѣднитѣ тѣмъ езици: румжнски, албански, гръцки, цигански и др. Въ *Denkschriften* М. издалъ въ 1886 съчин. си *Die Sprache der Bulgaren in Siebenbürgen* (Езикътъ на българетѣ отъ Седмоградско). Покойний Д. Матовъ, като бѣлѣжи, че това съчин. съдържа важнитѣ за историята на нашия езикъ така — наричани „дако-словѣнски текстове", прилага, че нѣколко цѣнни допълнителни бѣлѣжки къмъ това издание ще се намѣрѫтъ за насъ у Миклошича въ II томъ на неговата *Slovische Bibliothek* (стр. 140—141); въ III т. на *Vergl. Grammatik* (стр. 201), въ *Altslovenische Formenlehre in Paradigmen* (стр. XXV) и *Geschichte der Lautbezeichnung im Bulgarischen* (отдѣленъ отпечатъкъ отъ *Denkschriften* XXXIV, стр. 32). За самитѣ дакослов. текстове, за които е дума, Матовъ казва, че макаръ тѣ и да сж датирани отъ 1830, тѣ сж единъ прѣписъ отъ много по-старъ прѣводъ, защото тогава езикътъ е билъ вече измрѣлъ: „има", казва ни той, „повече отъ единъ вѣкъ откакъ дакийскитѣ словѣне, извѣстни напослѣдъкъ подъ името българе, сж се порумжнчили и помаджарили, и прѣди 100 годинъ рѣдко нѣкой човѣкъ е разбиралъ нѣщо словѣнски". Виж. Д. Матовъ, *Къмъ критическото четене на дако-словѣнскитѣ текстове* (въ министер. *Сборникъ* VI).

Фонетиката на морфологията на словѣнскитѣ езици сж главний прѣдметъ на М-тѣ изслѣдвания.

Въпроситѣ отъ народната поезия и словѣнската археология и история по-малко сж занимавали М., макаръ и въ тая область той да е оставилъ нѣколко цѣнни работи: за кръвавото отмъщение у словѣнетѣ (1877), за християнската терминология у словѣнетѣ (1875) и др. Като главна чърта на М-та научна дѣятелность се явява неговото необикновено трудолюбие и желѣзна воля въ залѣгането да достигне гонимата си цѣль. Като ученъ мислитель, забѣлѣжватъ нѣкои, че М. билъ лишенъ отъ оригиналность; той не е далъ ни една самостоятелна блескава научна теория или хипотеза; често въ систематизацията на материалитѣ си е билъ не само едностранчивъ, а и наивенъ; понѣкога подъ сжщата рубрика е давалъ съвсѣмъ противорѣчиви факти. Нъ критицитѣ му припознаватъ, че неговото значение въ областьта на словѣнската филология, може да се приравни на Я. Гримовото значение за германската, а ученитѣ му трудове още много врѣме ще останжтъ необходими, понѣкога еднички пособия за всѣкой, който се занимава съ, или се интересува отъ, въпроситѣ на словѣнското езикознание.

Биографии и некролози за М.: *Trstenjak*, *Fr. Ks. vites* Miklosic (Лайпц., 1883, изъ *Letop. maticy slov.* съ библиографически показалецъ, непъленъ); *Sagić*, *Arch. f. slov. Philol.* (т. VIII); М. Мурко, *Miklosic in Hrvati* (пакъ тамъ, 1883); В. И. Ламански, *Живая Старина*, 1891, вип. III).

Миклутичъ (*Тома*). Хърватски списатель, католически свещеникъ (1767—1833).

Микология, *гр.* Учение за гжбитѣ.

Микрокустически, *гр.* Който усилва слабитѣ звукове.

Микробъ, *гр.* Микроскопическо сжщество, животно или растение, което се развива съ твърдѣ голѣма бързина въ много разложения и болести.

Микрогалванометръ, *гр.* Уредъ, който показва и най-малкитѣ признаци отъ електричество въ едно животно.

Микрокосмическа соль. Фосфорно кисело съединение на натрия (*Na*) съ мишакъ.

Микрокосмически. Виж. *Микрокосмосъ.*

Микрокосмогония, *гр.* Учение за малкия свѣтъ, спр. за човѣка.

Микрокосмосъ, *гр.* (*микросъ*, малъкъ; *космосъ*, свѣтъ). Свѣтъ въ малъкъ видъ. Така староврѣменнитѣ философи наричали човѣка.

Микрокосмически. Които се отнасятъ до микрокосмоса.

Микромегъ, *гр.* (соб. зн. *малоголѣмо*). Малъкъ човѣкъ, който желае да е великъ.

Микрометръ, *гр.* 1) Маломѣритель,—инструментъ, който служи да се измѣрватъ най малкитѣ прѣдмѣти. 2) Инструментъ за измѣрване твърдѣ малкитѣ небесни разстояния.

Микронезия (гр. *малки острови*). Една отъ четиретѣ части на Океания, на сѣв.-зап., между Полинезия на ист., Меланезия на югъ, Малезия на зап. и Азия на сѣв.-зап. Обгрѣща Марианскитѣ и Каролинскитѣ о-ви, о-ви Маршалъ, Джилбертовий архипелагъ, и много други малки о-ви. Тия о-ви, на ист. отъ Индия, обикновено числятъ въ Полинезия; нъ жителетѣ имъ говорятъ единъ езикъ различенъ отъ полинезийскитѣ езици, а ближенъ до малайския езикъ; па и микронезийцитѣ изобщо приличатъ по

шара на кожата и по чъртитѣ на лицето на малайцитѣ. Между микронезийцитѣ работѣхъ мисионере, които сѫ и обърнѫли въ християнството много отъ тия островитяне; ала европейскитѣ корабници отъ китоловнитѣ кораби сѫ въвели между тѣхъ пиянството, разврата и болеститѣ толкова, че населението бързо исчезва.

Микроорганизмъ, *гр.* Микроскопическо сѫщество.

Микроскопически, *гр.* Видимъ само съ микроскопъ, крайно ситенъ; въ противоположность на *колосаленъ*. — **Микроскопическо око.** Око въоружено съ микроскопъ.

Микроскопъ, *гр.* (микросъ—малъкъ, скопео — гледамъ). Инструментъ съ помощьта на който най-малкитѣ прѣдмѣти се увеличаватъ за окото, та ставатъ видими.

Миктамъ. Дума въ началото на нѣкои отъ псалмитѣ; прѣдполага се, че значи *пѣсень* или описание *(Библ.)*.

Миладинови (*Димитръ и Константинъ*). Пионеритѣ и мѫченицитѣ на българщината въ Македония, които, въ историята на нашето възраждане, вървѣхъ веднага слѣдъ Априлова, Венелина, и др.; двама братя, род. въ градецъ Струга (при Охрида), *Д.* кѫдѣ 1810, а *К.* въ 1832, затрити съ отрова отъ Фенеръ въ цариградската тъмница въ 1862.

Братя М. били синове на единъ простъ, бѣденъ българинъ, по занятие грънчарь, на име Христо Миладиновъ. Д. билъ най-старий отъ шестима братя. Баща му го испратилъ въ монастиря Св. Наумъ да слугува и да се учи при единъ калугеръ. Тамъ Д. се научилъ да чете и пише по гръцки и да разбира церковнитѣ книги. Слѣдъ нѣколко години той постѫпилъ въ охридското гръцко училище, дѣто въпрѣки сиромашията, съ която ималъ да се бори, показалъ такъви успѣхи, че станѫлъ и учитель въ сѫщото училище. Въ 1837 той напуснѫлъ Охрида и отишелъ да продължи образованието си въ Янина. Янинското училище тогава било първо между гръцкитѣ. Тамъ изучилъ добрѣ италиянски и французски, и слѣдъ това станѫлъ учитель въ родния си градецъ. Въ течение на нѣколко години той постоянно прѣминувалъ като учитель отъ градъ въ градъ, и отвредъ билъ изгонванъ отъ владицитѣ фанариоти и чорбаджиитѣ, които той не прѣставалъ да изобличава за нечестивия имъ животъ и злоупотрѣбенията имъ. Слѣдъ като учителствувалъ въ Кукушъ (1844), Магарево (1845) и Битоля, Д. се принудилъ да напусне Македония. Той пѫтувалъ въ Херцеговина и Босна, дѣто се запозналъ съ живота, нравитѣ и обичаитѣ на бошняцитѣ и изучилъ сърбския езикъ и сърбскитѣ юнашки пѣсни. Отъ Босна той пѫтувалъ въ земитѣ на австрийскитѣ сърбе и посѣтилъ Карловецъ и Нови-Садъ, и отъ тамъ отишелъ въ Бѣлградъ. Прѣзъ това пѫтуване той рѣшилъ да посвети останѫлата часть отъ живота си за пробуждане народностьта си въ Македония: въвежда словѣнски езикъ въ църквитѣ и български въ училищата, за освобождението на македонскитѣ българе поне отъ игото на фанариотитѣ. Прѣпълненъ съ такива мисли и чувства Д. се завърнѫлъ въ Македония въ 1856. Отъ тая дата той захванѫлъ да се труди за народа си съзнателно, и въ малкото години до смъртьта си принесълъ голѣма полза на македонскитѣ българе, като имъ посо-

чилъ пѫтя за избавлението имъ отъ гръцизма.

Отъ Бѣлградъ Д. дошелъ въ Струга, дѣто се намиралъ и братъ му Константинъ. К., възхитенъ отъ братовитѣ си раскази за живота и умственото състояние на словѣнетѣ извънъ Македония, наскоро тръгнѫлъ за Русия, да изучи словѣнскитѣ езици. Скоро Д. станѫлъ учитель въ градъ Прилѣпъ, дѣто сполучилъ да въведе прѣдаването на българския езикъ. Български книги той доставилъ отъ Цариградъ съ помощьта на единъ книгопродавецъ — албанецъ. Принуденъ да напусне Прилѣпъ по интригитѣ на гръцкия владика въ Битоля, Д. отишелъ въ Кукушъ, дѣто сполучилъ да въведе въ църквитѣ церковно-словѣнски езикъ. Първата служба на словѣнски въ Кукушъ се отслужила въ деня Св. Троица, въ 1858. Неописана била радостьта на кукушчане, като слушали божествената служба на понятенъ за тѣхъ езикъ, и още поголѣма била — Д-та радость, като виждалъ и тая си цѣль постигнѫта.

Прѣзъ юния 1859 Д. пакъ отишелъ въ Струга и се условилъ за учитель. Отъ тамъ той сполучилъ, въпрѣки повидимому непрѣодолими спѣнки, да въведе български езикъ въ охридскитѣ училища и да убѣди охридчане да си построѭтъ училище, дѣто дѣцата имъ да се учѫтъ на матерния си езикъ. При това, той подкачилъ въ Охрида борбата противъ гръцкия владика.

Наскоро слѣдъ това той билъ опрѣдѣленъ да събира помощи въ Македония за построяване българска църква въ Цариградъ. Въ пѫтуването си по Македония съ тая цѣль той се запозналъ съ много отъ по-виднитѣ граждане на тая страна и мислилъ съ тѣхна помощь да развие за напрѣдъ по-голѣма дѣятелность. Нъ надеждитѣ му останѫли празни. Въ края на м. окт. 1860 той се завърнѫлъ въ Струга, и прѣзъ нощьта на 16 февр. 1861 билъ арестуванъ по доносъ отъ охридския владика, който го билъ наклеветилъ, че проповѣдва на македонцитѣ да се бунтуватъ противъ султана и да искатъ присъединението си на Русия. Прѣзъ май 1861 той билъ откаранъ отъ битолскитѣ тъмници въ цариградскитѣ.

Сѫщата година К., по-младий братъ, който билъ свършилъ университетъ въ Атина и Москва, и билъ тръгнѫлъ по братовия си примѣръ, напечаталъ въ Загребъ съ помощьта на хърватския родолюбецъ епископъ Щросмайера (виж. това име) събранитѣ отъ двамата братя народни (македонско-български) пѣсни (*Български народни пѣсни* отъ братья Миладиновци, Загребъ, 1861, стр. 542; 2-о изд. отъ Митра, сѫпрѫга на Д. Миладиновъ, София. 1891, стр. 548). По пѫтя отъ Загребъ за Македония К. посѣтилъ Бѣлградъ, дѣто се научилъ за злочестината на брата си. К. отишелъ въ Цариградъ, и на 29 юния влѣзлъ въ тъмницата за да се види съ брата си, нъ вече не излѣзлъ.

Когато новината за участьта на двамата братя стигнѫла въ чуждитѣ държави, Щросмайеръ писалъ на австрийския посланникъ да ходатайствува за освобождението имъ, и русский посланникъ сѫщо подкрѣпилъ това искане прѣдъ Високата Порта. Портата три пѫти правила распоредба за освобождението на злочеститѣ братя. Нъ гръцката патриаршия сполучила да осуети първитѣ двѣ распоредби, а когато се научила за третата, подкупила нѣ-

колко души отъ службашитѣ въ затвора, които поднесли на двамата братя отрова. Д. умрѣлъ отровенъ на 7 ян. 1862, а К. — четире деня по-сетнѣ, на 11 ян. Виж. К. Шапкаревъ, *Материали за животописанието на Братия Х. Миладинови. . .* (Пловдивъ, 1884, стр. 61); А. Тодоровъ, *Миладиновскитѣ пѣсни и Шросмайеръ* (въ *Периодич. Спис.*, кн. XVI; 1885); *Споменъ за Братия Миладинови, по случай 25-годишнината отъ мжченическата имъ смъртъ* (София, 1887, стр. 66); спис. *Изъ много страни*, 1897; Блъсковъ, *Мжченици на освобождението ни* (Шуменъ.)

Миланъ. Италиянски градъ, главний гр. на Ломбардия, на р. Олона, въ срѣдата на голѣмото ломбардско поле, 478 килом. на сѣв.-зап. отъ Римъ (650 килом. по генуезската и пизенската желѣзница, 665 по пиаченценската и флорентинската желѣзница); 321,839 жит. Желѣзницитѣ и една хубава система канали турятъ М. въ съобщение съ цѣла Италия, и той е по-важенъ въ търговско и промишлено отношение отъ кой-да-е другъ италиянски градъ. Грамадната му търговия, вжтрѣшна, е съ коприна, жито, оризъ и сирене; има доста фабрики за копринени стоки, фарфарови сждове и др.; важна е и търговията му съ книги, ноти, гравпровки и изобщо съ произведенията на искуствата. Градътъ, токо-речи околчестъ, е заобиколенъ отъ три страни съ стѣни. Той изобилва съ църкви (около 70), отъ които съборната, отъ бѣлъ мраморъ и готическа направа, е, слѣдъ църквата Св. Петръ въ Римъ, най-великолѣпната церковна сграда въ Италия. Отъ свѣтскитѣ му здания и учреждения забѣлѣжителни сж академията на наукитѣ и искуствата, едно лѣкарско училище, една богата библиотека (140,000 тома), археологически музей съ рѣдки старини, една обсерватория, една ботаническа градина, нѣколко театра, болници (една за 2,000 болни) и др.

М. билъ основанъ отъ инсубритѣ, многобройно и мощно галско племе въ горна Италия (виж. *Галия*), чието царство било покорено отъ римлянетѣ въ 222 прѣди Р. Х. Въ врѣмето на императоритѣ той билъ 2-й градъ на римската държава и срѣдоточие на ученостьта. Той билъ ограденъ отъ хунитѣ въ 452 слѣдъ Р. Х. и отъ готитѣ въ 539. Въ 570 го завладѣли ломбардитѣ, а въ 774, заедно съ кралството имъ, билъ покоренъ отъ Карла Велики. Слѣдъ 961 той много врѣме се управлявалъ отъ херцози въ името на германскитѣ императори. Раздоритѣ на гелфитѣ и гибелинитѣ съсипвали М., както всичкитѣ други италиянски градове. Найсетнѣ върховната власть паднжла въ ржцѣтѣ на Гибелина Висконти, който распространилъ надмощието на М. надъ цѣла Ломбардия. Въ 1713 миланското херцогство минжло въ владѣние на Австрия. Въ врѣмето на Бонапарта (1797), М. станжлъ столица на цизалпийската или италиянската република, и, посетнѣ (1805), на италиянското кралство. Въ 1815, М. билъ повърнжтъ на Австрия и продължавалъ да е гл. градъ на Ломбардо-венецианската область до присъединението на Ломбардия и Пиемонтъ, въ 1860, по Вила-франконския договоръ.

Миланъ Обрѣновичъ. Сърбски князъ, най-голѣмий Милошовъ синъ, род. въ Крагуевацъ въ 1819, умр. въ Бѣлградъ въ 1839. Когато Милошъ билъ принуденъ да си

даде оставката отъ прѣстола, синъ му М. билъ прогласенъ сърбски князъ (1 юн. 1839). Нъ младий князъ, тежко боленъ, дори не знаялъ за извършеното политическо промѣнение и не подписалъ прѣзъ нѣколко дневното си царуване ни единъ правителственъ документъ.

Миланъ Обрѣновичъ IV. Сърбски князъ, а послѣ краль, род. въ Яшъ (Румжния), 1854. Синъ на Ефрема Обрѣновичъ и на Молдовска Мария Катарджи, той бѣ внукъ на Иеремия Обрѣновича, Милошовъ братъ, и братовчедъ на князъ Михаила. Князъ Михаилъ, бесчаденъ отъ брака си съ Мария Хуниади, го усинови и испрати въ 1864 да се учи въ Парижъ. Слѣдъ Михаиловата насилствена смъртъ, прѣзъ 1868, М. биде прогласенъ сърбски князъ, съ регентство (Блазнавацъ, Гавриловичъ, Ристичъ) до пълнолѣтието му, 10 авг. 1872. Най-важното събитие въ тоя периодъ е прогласяването конституцията отъ 29 юния 1869, която направи министритѣ отговорни прѣдъ скупщината. Въ 1875 М. се ожени за Наталия Кечко, дъщеря на единъ русски пълковникъ и на една княгиня Стурца. Отъ тоя бракъ се роди на 2 авг. 1876 князъ *Александръ*. На 18 юния сжщата година, слѣдъ херцеговинското и нашото априлско възстание, Сърбия наедно съ Черна-Гора отвори война на Турция; русский генералъ Черняевъ зе началството на една войска, разстроена, недисциплинирана, която скоро броеше въ редоветѣ си повече русски авантюристи отколкото сърбе. М. отиде лично на военния театръ; нъ прѣдъ послѣдователнитѣ несполуки, конто прѣтърпѣваше войската му, прибра се въ Бѣлградъ (31 юл.). Условията за миръ, прѣдложени отъ Турция по искането на Англия, се отблъснжхж отъ сърбското правителство, и войната се продължи. Ген. Черняевъ прогласи княза краль (3 септ.), нъ това проглашение нѣма слѣдствие. Сполукитѣ на турцитѣ имъ отвориха пжтя за Бѣлградъ; благодарение на намѣсата на Русия, турцитѣ склониxж да сключжтъ едно прѣмирие, и ген. Черняевъ остави началството. На 19 февр. 1877 се подписа и мирътъ, въз основа на *statu quo ante bellum*. Ала сжщата година избухнж русско-турската война. Прѣзъ тая война М. държа чакателно положение до падането на Плѣвенъ (28 ноем. 1877); тогава навлѣзе въ турската земя; сърбската войска сега лесно завзе Нишъ, Пиротъ и проникнж до Косово поле. Санъ-Стефанский договоръ постановяваше независимостьта на Сърбия и расширяваше сърбската земя; нъ това расширение се видѣ малко на сърбетѣ, и М. се обърнж тогава къмъ Австрия. Той прѣдложи Австрий сключването на търговска спогодба, свързването на още непостроенитѣ сърбски желѣзници съ австро-унгарската мрѣжа, и др. и доби подкрѣпата на австрийската дипломация въ Берлинския конгресъ. Припознаването независимостьта на Сърбия и отстжпката на 197 чет. килом. българска земя, отнета на Турция, намѣсто 154 чет. килом. по Санъ-Стефан. договоръ, бѣхж слѣдствието на тая политическа еволюция. Отъ тая минута князъ М. се отдалечи открито отъ Русия и станж клиентъ на Австрия; отъ това врѣме той и нарушаваше конституцията, като се стремеше къмъ абсолютизма. Въ 1880, М., за угодата на Австрия, отсрани безъ никакво основание Ристичовия кабинетъ, поддържанъ отъ сърбскитѣ

русофили, и се огради отъ прогресиститѣ. Първото прогресистско министерство, подъ прѣдсѣд. на Пирочанаца (окт. 1880—ноемв. 1883), уволни сърбския митрополитъ Михаила, по причина на русофилството му (17 окт. 1881); той сключи, въ 1882, единъ търговски договоръ съ Австрия и почнѫ строението на сърбската часть отъ голѣмата желѣзница Вѣна — Цариградъ, прѣдвидена въ берлинския договоръ *). Сѫщата година (21 февр.) Сърбия станѫ кралство. Нъ разочарованието на сърбскитѣ политици, които бѣха бълнували едно врѣме присъединението на Босна и Херцеговина, изоставени вече Австрий и отъ краля имъ, увеличаването на данъцитѣ и обществения дългъ безъ страната да добива съотвѣтни облаги, направихѫ М., който и така не се ползуваше напрѣдъ съ обичьта на народа си, още по-непопуляренъ. Сѫщо и прѣдъ вънкашния свѣтъ М. никога не се ползуваше съ голѣмо довѣрие и съчувствие; той нѣмаше неограниченото довѣрие дори на Австрия. Вѫтрѣшно той мачкаше либералната и радикалната партии, за да прилага австрофилската си програма.

Септемврийскитѣ избори въ 1883 му дадохѫ една скупщина враждебна на правителството; кабинетътъ Пирочанацъ се замѣсти съ кабинета Христичъ. Христичовий кабинетъ потѫпка съ най-голѣма строгость едно въстание, което избухнѫ въ Зайчарско и Баненско, въ края на 1883; скупщината биде растурена и насилията докарахѫ на властьта пакъ прогресиститѣ, съ Гарашанина за пръвъ министръ (5 февр. 1884). Сърбский народъ бѣше недоволенъ.

Между това, отношенията на сърбското правителство съ българското бѣхѫ донѣйдѣ обтегнѫти, по причина, че въ България се даде на избѣгнѫлитѣ отъ зайчарското въстание радикали гостоприемство. Нашото съединение (6 септ. 1885) достави на М. единъ шансъ да поправи положението си въ Сърбия, като даде на сърбетѣ лесни побѣди и разшири прѣдѣлитѣ на сърбската държава. Подъ прѣдлогъ да ни накаже за нарушение на берлинския договоръ, М. на 2 ноем. ни обяви война. Доклѣ нашата войска бѣше на турскитѣ прѣдѣли, сърбската навлѣзе въ българската територия; нъ сърбетѣ бидохѫ посрѣщнѫти и поразени отъ нашата войска при Сливница (8 ноем.) и при Пирогъ (15 ноем.). М. биде спасенъ само чрѣзъ намѣсата на Австрия.

*) Въ 1881, когато Пирочанацъ бѣ шефъ на кабинета, между Сърбия и Австрия е била подписана и *една тайна спогодба*. По тая спогодба Сърбия трѣбвало да се откаже отъ всѣко притезание върху окупиранитѣ земи отъ Австрия, която отъ своя страна обѣщала да помага Сърбий да осѫществи народнитѣ си мечти въ Стара-Сърбия и Македония, да пази сегашнитѣ ѝ прѣдѣли, и да крѣпи Обрѣновичовата династия на сърбския прѣстолъ. Въ врѣме на сърбско-българската война Австрия се показа вѣрна на зетитѣ си задължения. Тая спогодба, която не била вече подновена, останѫ тайна до 1894, когато, подъ влиянието на радикалитѣ, я оповѣсти, чрѣзъ нѣкои вѣстници въ Парижъ и Нови-Садъ, *Симичъ*; нъ тогава на нея не се обърнѫ никакво внимание. Тя се раскри, не вече отъ съмнителни журналисти, а отъ единъ отъ нейнитѣ автори, сенатора *Миятовича*, въ началото на 1902. Поводъ на това раскритие даде пакъ една вѣстникарска полемика, въ която Миятовичъ се наричаше за тая спогодба, подписана отъ него въ Вѣна въ битностьта му министръ на външнитѣ дѣла, прѣдатель, а той обяви, че тъкмо тоя актъ е най-великото дѣло, което той билъ извършилъ въ живота си.

Нещастната война накара М. да помилва радикалнитѣ водителе (съ емигр. Пашича), затворени отъ 1883, и да се облегне на радикалната партия. Ала свадата му съ кралица Наталия го направи още по-невъзможенъ въ Сърбия. Прѣзъ марта 1889 той се отрече отъ прѣстола и назначи за маловрѣстния си синъ Александра едно регентство (Ристичъ, и генерали Бели-Марковичъ и Протичъ).

Сега М. напусна Сърбия. Той отиде въ Парижъ, дѣто живѣеше толкова разсипнически, че му не стигаше половината отъ кралевската цивилна листа, която му отпущаше регентството. За да се отърве отъ дълговетѣ си и да може да живѣе по-нашироко, той се отказа прѣзъ 1891 отъ всичкитѣ си права на сърбски краль, па дори и отъ сърбското си гражданство, които отстжпи на Сърбия за 3 милиона лева, като се и обѣща да се не връща вече въ Сърбия. Въ 1893, той се примири съ кралица Наталия, съ която бѣше се развелъ, нъ примирието бѣше за малко. Въ началото на 1894 той пакъ се прибра въ Бѣлградъ, по покана на сина си, който бѣ зацарувалъ безъ регентство слѣдъ държавния прѣвратъ на 1 апр. 1893. Скупщината му гласува една пенсия, за награда на заслугитѣ му Сърбий (май 1895). Назначенъ отъ сина си за главнокомандуюшъ на сърбската армия, М. бѣше станжлъ фактический владѣтель на Сърбия. Прѣзъ това негово властвуване испатихж много радикали. Прѣзъ 1898 той биде прѣдмѣтъ на едно покушение, което не сполучи. Прѣзъ мѣс. августъ 1900, когато М. се намираше въ Австрия, краль Александръ на своя глава се годи и ожени. Свръскитѣ между сина и бащата се скжсахж. За сетнината отъ тая женитба за сина виж. Сърби, *история*. Слѣдъ нѣколко мѣсеца М. починж въ Вѣна. Тѣлото му се погребе въ Вучедолския монастирь, въ околностьта на Карловецъ, въ Австро-Унгария.

Миларовъ *(Илия)*. Съврѣменен български писатель и публицистъ, по звание адвокатъ и бивши многогодишенъ прѣдсѣдатель на софийския апелативенъ сждъ; по-младъ братъ на Светославъ М.; като него и той се училъ въ Загребъ и живѣе въ София. Драмата му *Апостолъ*, трагедия въ 5 дѣйствия изъ българската революционна епоха прѣди освобождението (3-о изд. София, 1899) е прѣведена и прѣдставена въ хърватския народенъ театръ. Това е първото драматическо произведение на нашата млада литература, което се е прѣдставило на една европейска сцена. Илия М., който е зималъ участие въ редактир. на *Свобода*, прѣдишний органъ на народнолибералната партия, е единъ отъ редакторитѣ на *Новъ Вѣкъ*, въ който и обнародва обширна студия *Русското обществено развитие и критиката на* Бѣлински (отдѣлно издание, София 1901).

Миларовъ *(Светославъ)*, порано *Сапуновъ* по бащиния си прѣкоръ. Даровитъ български писатель и публицистъ, роденъ въ Цариградъ отъ родителе габровци, загинж на бѣсилката въ София, осжденъ по дѣлото за убийството на министра Бѣлчева (1850—15 юл. 1892). М. се училъ въ Габрово (начално и класно), въ Цариградъ въ французския колежъ на Лазариститѣ, а послѣ (отъ 1862) въ Загребъ, дѣто свършилъ гимназия и двѣ години отъ юридическия факултетъ. Въ 1867 става учитель въ Бѣлина

(Босна), а отъ септ. 1868 до края на 1869 е въ Цариградъ главенъ помощникъ на П. Р. Славейкова въ редактирането на *Македония*. Сжщоврѣменно писалъ статии и дописки въ тогавашнитѣ букурещски вѣстници *Отечество* и *Независимость*. По това врѣме — младостьта е често безумна — за хубава лична облага, за да добие отъ турското правителство степендия да продължи висшето си образование — така расказватъ работата Запмовъ и Захария Стояновъ — той сбъркалъ пжтя на живота и страшно опетнилъ характера си съ постжпката си къмъ Гължбъ-воевода (виж. това име) и съ опитването си въ Букурещъ да подкупи Л. Каравелова въ полза на Турция; нъ скоро заподозрѣнъ отъ турцитѣ, че играе ломската роля на Мирковича (виж. това име) и други, бива арестуванъ и безъ всѣко сждебно распитване хвърленъ въ арестантскитѣ кауши на Метерхането въ Цариградъ. Отъ тамъ слѣдъ двѣ години М., за чудо, сполучва да избѣгне прѣзъ гериза на затвора и да се намѣри въ Русия. Нъ още въ тъмницата почнжлъ той да искупва грѣха си; отъ тамъ (1870-1872) тайно давалъ статии въ *Македония*, отъ които послѣдната станжла причина да се унищожи тоя вѣстникъ. Прѣзъ 1873, 1874 и 1875 той постоянно пращалъ статии и дописки на в. *Право* и *Напрѣдъкъ* (виж. *Найденовъ*); въ 1875 постжпилъ като постояненъ сътрудникъ на хърватския в. *Obzor* и въ Загребъ издалъ *Jz uspomena jednoga politickoga patnika* (въ българ. прѣводъ, отъ Сп. Вацова и Хр. Бѣлчева: *Спомени отъ Цариградскитѣ тъмници*, София, 1881), сжщо и една нувела въ *Университетския алманахъ*. Прѣзъ 1876 (отъ юния) той редактиралъ, заедно съ Т. Пѣева и Ив. Драсова, въ Браила емигрантски в. *Възраждане* (повече отъ 30 броя), въ които печаталъ статии и на французски. Отъ окт. 1878 до февр. 1879 билъ постояненъ сътрудникъ на в. *Марица*. Прѣзъ 1879 (мартъ-апр.) издавалъ въ Търново *Български левъ*. Въ това врѣме издалъ брошурата си: *Какво сме, отъ гдѣ сме и що трѣбва да правимъ ние българетѣ*. Прѣзъ 1880 година сътрудничилъ въ София на в. *Цѣлокупна България*, на другата година билъ главенъ редакторъ на в. *Независимость*, прѣзъ 1882, 1883 и 1884 сътрудничилъ въ соф. вѣст. *Свѣтлина* и *Сръдецъ*. Въ 1883 напечата въ *Период. Списание* драмата си *Падането на Цариградъ* (отдѣлно издание, София, 1883). Отъ окт. 1884 до ян. 1885 издаваше сатир. в. *Клепало* въ София, а отъ юн. до 6 септемврия 1885 — на франц. в. *Echo des Balcans* въ Пловдивъ. Сжщата година сътрудничилъ постоянно на в. *Народний Гласъ* и *Съединение*, пращалъ дописки въ французски и статии въ русски вѣстници и издаде отдѣлно (печатаната си въ *Наука*) *История на българския народъ* (679—1877). Въ 1886 издаде въ София брошурата си *Княза прѣдъ Русия и България*.

Слѣдъ 9-и авг. М. емигрира. Прѣзъ емигрантството си той редактираше, отъ началото на 1887 до юния с. г., *9-и августъ* въ Браила, а отъ юл. до края на с. г. 19-и *февруарий* въ Турно-Северинъ. Сжщата година издаде въ Браила брошурата *La Bulgarie et la Regence*, а на другата година — въ Одеса *Василий Априловъ* (жизнеописание и описъ на първия пе-

риодъ — 1830 до 1850 — отъ литер. и духов. възраждане на нашия народъ). М. е ималъ доста работи загубени (единъ романъ и единъ епосъ, писани въ цариградскитѣ тъмници) и други, които така стояли. Една комедия *Магесникъ* е далъ на театралната трупа въ София. Една любопитна статия на Т. Д. Достоевски *Едно пророчество за българския народъ*, прѣведена отъ М., е на ново издадена въ Свищовъ, 1901.

Слѣдъ емигрирането си въ Румжния и Русия, М. се връща въ България, съ мисия, каквато раскри прѣдъ сжда неговий *Дневникъ*, да убие князъ Фердинанда [по това врѣме князътъ още не бѣше припознатъ отъ Русия], Стамболова и др. Цѣлата работа изглеждаше толкова комична колкото и сериозна, нъ тя се свърши трагично. М. и други отидохж на бѣсилката, а Каравеловъ (виж. това име) — въ Черната Джамия.

Една хубава характеристика на М-та личность ни дава Д-ръ Кръстевъ. „Напразно бихме търсили", говори той въ единъ психологически ескизъ*), „между героитѣ на най-новата българска литература други ликъ така плѣнителенъ, други ликъ, който да вдъхва тая дълбока симпатия, която вдъхва мжченикътъ Светославъ М. Единъ Ботевъ само стои на недосѣгаема висота въ нашитѣ сърдца . . . . Христо Ботевъ и Светославъ М. сж двата крайни полюса въ досегашното развитие на българския духъ. Единътъ — мжжествена, почти сурова натура, крайно импулсивна, и въ висша степень дѣятелна, натура, въ която всѣка *дума е дѣло;* другиятъ женствена, нѣжна до болезненость натура, всичкото величие на която лежи въ глъбината и силата на чувствата, които сж испълнили и погълнжли цѣлото му битие".

Изобщо се припознава, че М-тѣ съчинения съединяватъ, при литературното достоинство, прѣимжществото на едно крайно интересно и привлѣкателно съдържание. За *Споменитѣ* му критиката (сп. *Наука*, год. I, кн. XI и XII) дори е исказала мисъльта, че като изучение на турското общество тоя трудъ е едничъкъ въ книжнината ни.

Милваки *(Milwaukee)*. Гл. Градъ на държава Висконсинъ (Съедин. Държави), 120 килом. на ист. отъ Мядисънъ, 132 килом. на сѣв. отъ Чикаго; голѣмо търговско пристанище на западния брѣгъ на езеро Мичиганъ, при устието на р. Милваки; вжзелъ на осемь желѣзници за вжтрѣшностьта; 240,000 жит., отъ които половината нѣмци (само 1,754 жит. въ 1840 год.). М., търговски съперникъ на Чикаго, е най-голѣмото житно тържище въ Съединенитѣ Държави; грамаднитѣ му складове приматъ и испращатъ въ годината 9 милиона хектолитра жито, освѣнъ $2^1/_2$ милиона тона брашно и 70,000 метр. кантара сирене. Индустрията обгръща разнитѣ клонове на металургията. Заведенията за консервирано месо, брашнарството, спиртопроизводството, усмарството захващатъ първо мѣсто. По морската търговия М. е 4-и градъ въ Съединенитѣ Държави.— М. дължи происхождението си на нѣкой си французинъ Жюмо, който установилъ тамъ въ 1825 канторъ да събира кожи.

*) Виж. *Светославъ М. и неговиятъ политически дневникъ* въ спис. *Мисъль*, София, год. VII(=1897, кн. II.

Милейди, *англ.* (значи *моя госпожо*). Титла на госпожитѣ на англійскитѣ лордове, която имъ даватъ кога имъ говорѣтъ.

Милетичъ *(Д-ръ Любомиръ)*. Единъ отъ най-видните прѣдставителе на славистиката у насъ, професоръ на старобългарски езикъ въ висшото училище. Трудоветѣ му по филологията и етнографията, повечето написани на български, а една часть на нѣмски, се хвалѣтъ и отъ иностраннитѣ слависти. Най-важнитѣ отъ тѣхъ сж: *Членътъ на българския езикъ* (въ *Период. Списание*, 1887, кн. XXI—XXII; сжщото съчинение въ 1889 обнародвано на сърбски езикъ въ изд. на загребската акад.) и *Членътъ въ българския и русския езикъ* (въ министерския *Сборникъ*, кн. XVIII, 1901 г.); *Особностить на езика въ Марийския памятникъ (Период. Спис.*, 1886, кн. XIX—XX); *Старото склонение въ днешнить български наръчия* (въ кн. II на министерския *Сборникъ)*; рецензия на етнографическия сборникъ отъ Ат. Т. Илиева (пакъ тамъ); рецензия на проф. Сиркувата дисертация за търновския патриархъ Евтимия (пакъ тамъ, кн. IV); едно обширно изслѣдване на Фр. Миклошича и неговото значение за словѣнската филология (пакъ тамъ, кн. V); филологически бѣлѣжки за *класификацията на прѣдлозитѣ* за *звуковетѣ* на ъ, ь, щ и за правото писане на думата *славянинъ* (пакъ тамъ); *Стари пжтувания въ България* (пакъ тамъ, кн. VI). Заедно съ Агура въ кн. IX на министер. *Сборникъ* М. обнародва *Бѣлѣжки отъ едно научно пжтуване въ Румжния и дакорумжнетѣ и тѣхната словѣнска писменость*; като допълнение на това важно изслѣдване, въ XIII кн. на *Сборника* М. издаде *Нови влахо-български грамоти отъ Брашовъ*; на неговата дѣятелность принадлежжтъ още двѣ рецензии на слѣднитѣ два труда по историята на български езикъ: I. D-r A. Kalina, *Studyja nad historyja jezyka bulgarskiego*, Kraków 1891; II. И. А. Лавровъ, *Обзоръ звуковыхъ и формальныхъ особенностей болгарскаго языка*, Москва 1893 (пакъ въ Сборника, кн. X); *На гоcте у банатскитѣ българе* (въ спис. Български Прѣгледъ, год. III, 1896, кн. I—II), едно обширно и цѣнно изслѣдване за *Повѣстьта за падането на Цариградъ* 1453 (въ XII кн. на Сборника), изученията *Арнаутитѣ въ Силистренско и слѣди отъ носовки въ тѣхния езикъ* (въ *Периодич. Списание*, LXI кн. 1900), *Книжнината и езикътъ на банатскитѣ българе* и *Къмъ брашовскитѣ влахобългарски грамоти* (въ министер. *Сборникъ* XVI+XVII кн.) и др. Профес. М. е и авторъ на *Старобългарска граматика* (София, 1888) изработена, както по-сетнѣ А. Тодоровата, по Лескиновото подобно ржководство. Тя съдържа най-новитѣ изслѣдвания по прѣдмѣта и се употрѣбява, ако и съ много съкращения, отъ появението си насамъ съ сполука като учебникъ. Най-новитѣ издания на отличния и трудолюбивъ професоръ сж: *Споменъ отъ Рилския монастиръ*, София, 1902 (съ съдържание: Рилский монастырь —Хрисовулътъ на царь Ј. Шишмана отъ 1368 г. 21 септ., — Най-старото житие на Св. Иванъ Рилски, — Словѣнскитѣ ржкописи въ библиотеката на Рилския монастирь) и *Старото българско население въ съверо-източна България*, въ брой 2-и отъ *Българска Библиотека*, изд. на Кни-

жовното Дружество. Въ това си съчин. за старобългарското население учений професоръ, възъ основа на говора, носията и прѣданията опрѣдѣля въ разнитѣ градове и села въ сѣв.-източна България, какво е населението, кога, отдѣ се е прѣселило и какво положение по-старото отъ него захваща спрѣмо по-новото. Тая студия се отбѣлѣжи отъ нашия печатъ като много важна и интересна. Доста важенъ е и Д-ръ М-вий очеркъ за павликянетѣ въ кн. XIX отъ *Сборника за народни умотворения* & (1903 год.). Тоя трудъ, отъ историческо, обществено и географическо гледище върху прѣдмѣта, написанъ възъ основа на досегашната литература по въпроса и личнитѣ наблюдения и изучения на автора, ни дава единъ обширенъ, исчерпанъ токо-речи, и закржгленъ очеркъ за минжлото и за сегашното на нашитѣ павликяне.

Милетъ. Въ старо врѣме, най-прочутъ ионически градъ (виж. *Иония*), на западния брѣгъ на Кария (Мала Азия), 15 килом. на югъ отъ устието на р. Меандръ. Тоя градъ, основанъ отъ карийцитѣ прѣди троянската война, процъвтѣлъ когато въ него се заселили, въ 1044 пр. Р. Х., ионийци. Прѣзетъ отъ персянетѣ, той възстанжлъ съ Аристагора, управителя си, въ 501, и билъ разоренъ въ 494. Отъ тогава той токо-речи не се въздигнжлъ, нъ въ врѣме на величието си (VШ-и — VI-и вѣкъ), ималъ, казватъ, до 300 колонии покрай Черно и Мраморно море: Лампсакъ, Кизикъ, Синопъ, Одеса, Олбия, Теодосия, Пантикапея, Фанагория, Томи и др. Тогава той въртѣлъ съ Сѣверъ всичката търговия съ жито, суха риба, робе и кожуси. Отъ неговитѣ четире пристанища излизали до 100 военни кораби, които обхождали Срѣдиземно море и дори влизали въ Атлантически океанъ и поддържали дълги войни съ лидийскитѣ крале. „Милизийцитѣ“ минували за най-чиститѣ прѣдставителе на ионийцитѣ въ Азия. М. има почетно мѣсто въ историята на гръцката литература; той е родината на философитѣ Талиса, Анаксимандра, и на историцитѣ Кадма и Хекатея.

Милиардъ, *фр.* Хилядо милиона. — **Милиграмъ.** Една хилядна часть отъ грама. — **Милиеръ.** Хилядо килограма. — **Милиметръ.** Една хилядна часть отъ метра. — **Милионеръ.** Който има отъ милионъ лева нагорѣ, голѣмъ богаташъ. — **Милионъ.** Хилядо хиляди. — **Милистеръ.** Една хилядна часть отъ стера.

Милитаризмъ, *лат.* Военщина; такъво държ. управление, въ което на военното дѣло се жъртвуватъ всичкитѣ други интереси.

Милиция, *лат.* Народно опълчение. — **Милиционенъ.** Който принадлежи на милиция. — **Милиционеръ.** Опълченецъ.

Мило (стар. *Мелосъ*). Единъ отъ Цикладскитѣ о-ви, най-юго-западний отъ тѣхъ, около 90 килом. на ист. отъ Пелопонезъ, простр. 24 килом. надлъжъ и 16 напиръ; 5,540 жит. Планинзка земя, съ дири отъ волканическа дѣятелность; изобилува съ горещи минерални води. Вино, маслинено масло, овощия и др. Гл. гр. *Кастро Плака*. Въ М. се е намѣрила въ 1820 прочута статуя извѣстна съ името *Венера Милоска*, която се намира въ парижския музей Лувръ. Староврѣменний М., отъ който още сжществуватъ обширни развалини (отъ зидове, амфитеатръ и др.), е билъ

колония на финикиянетѣ, а послѣ на дорянетѣ. Въ врѣме на пелопонезската война, той билъ прѣзетъ отъ атинянетѣ, които избили възрастнитѣ мжже, а женитѣ и дѣцата заробили.

Миловиденъ. Приятенъ, милъ по изгледа или външностьта си. — **Милновидность.** Съединение на гиздавостьта съ простота и кротость.

Милонъ Кротонски. Гръцки борецъ, прочутъ по силата и подвизитѣ си, който живѣлъ, споредъ Херодота, въ врѣмето на Дария Хистаспа, около 520 пр. Р. Х.; той 7 пжти одържалъ побѣдата на Олимпийскитѣ игри; казватъ, че веднжшъ понеслъ единъ волъ на рамената си, и че послѣ го изялъ цѣлъ въ единъ день; другъ пжть подпрѣлъ една кжща, кога падала, та далъ възможность на Питагора и ученицитѣ му, които били въ нея, да се спасжтъ. Казватъ, че той умрѣлъ, когато, на старость, цѣпилъ едно дърво въ гората. Раздвоеното стебло на дървото му стиснжло ржцѣтѣ и въ това положение билъ изяденъ отъ вълци.

Милонъ *(Пит. А.)*. Римски народенъ трибунъ, въ 57 пр. Р. Х.; убилъ съ свитата си на улицата П. Клавдия и, въпрѣки Цицероновата защита въ рѣчьта *Pro Milone*, билъ изгоненъ въ Марсилия и послѣ убитъ въ южна Италия, дѣто билъ отишелъ безъ позволение да подигне съ изгонения сенаторъ Марка Целия буна.

Милорадовичъ (графъ *Михаилъ Андр.*). Русски генералъ-майоръ отъ сърбско происхождение, род. въ 1770; участвувалъ въ похода на Суворова въ Италия, отличилъ се въ сраженията при Леко, Басинйано, билъ единъ отъ главнитѣ виновници на побѣдата при Нови, воювалъ среща французетѣ въ всичкитѣ имъ войни съ русситѣ, особено въ 1805, 1812, 1813 и 1814. Слѣдъ побѣдата му надъ маршала Даву, французетѣ за неустрашимостьта му го нарекли „Мюратъ на русската войска“. Въ послѣднитѣ години отъ живота си М. билъ воененъ генералъ-губернаторъ на С. Петербургъ. Въ врѣме на военната буна, която избухнжла въ русската столица на 13-и дек. 1825, по поводъ въскачването на прѣстола на Николая I, М. билъ убитъ съ пищовъ отъ едного отъ побунениtѣ, когато имъ държалъ рѣчь да ги увѣщава да се върнжтъ на длъжностьта си.

Милордъ, *англ.* (значи *мой господарю*). Титла, която даватъ на английскитѣ лордове кога имъ говорятъ.

Милосердие. Милостиво сърдце. — **Милосерденъ.** Въ когото има милосердие; готовъ, посветенъ да прави всѣкому добро.

Милошъ. Сърбски князъ, синъ на селачъ Пеша, род. въ с. Срѣдня-Добриня (ужицска окол.) въ 1780; умр. въ Топчидере, близу до Бѣлградъ, въ 1860. М. още малъкъ останжлъ безъ баща, и се главилъ овчарь; нъ когато приведений му братъ, Миланъ Обреновичъ, се обогатилъ отъ търговия съ свине, М. влѣзълъ въ неговата работа, замогнжлъ се и той, а слѣдъ Милановата смъртъ въ 1810 наслѣдилъ цѣлото негово състояние и зелъ неговото име. Въ 1804 и 1806 и двамата братя зели участие въ едно възстание среща турцитѣ. Въ 1813 М. билъ единъ отъ малцината господаре на Сърбия, които не щѣли да побѣгнжтъ слѣдъ Кара-Георги; това особено съдѣйствувало да се усили неговото влияние, па дори турцитѣ, въпрѣки

тържеството си, прѣдпочели да влѣзѫтъ съ него въ мирни прѣговори и го припознали *князъ* на рудницкия, пожежския и крагуевацкия окржзи, спр. токо-речи на цѣла юго-западна Сърбия.

Първенъ М. хранилъ вѣрность къмъ турцитѣ, и когато Хаджи Проданъ подигнѫлъ възстание, М. помогнѫлъ на турцитѣ да потушѫтъ възстанието, като гледалъ само турското отмъщение да не постигне подвластнитѣ нему села (1814); нъ скоро (1815) той самъ почнѫлъ едно възстание, което обхванѫло цѣла Сърбия. Благодарение на М-то искусно ржководителство, турцитѣ били принудени да испразнѫтъ много важни пунктове на страната; при това М. прѣзъ всичкото врѣме залѣгалъ да влѣзе съ тѣхъ въ прѣговори, като имъ се показвалъ вѣренъ поданникъ, който се бори само противъ злоупотрѣбенията на нѣкои паши и бейове. Въ 1817 Кара-Георги (виж. това име) тайно се промъкнѫлъ отъ Австрия въ Сърбия; М. тутакси донеслъ за неговото мѣстопрѣбивание на турцитѣ, а слѣдъ това измѣннически го убилъ и главата му испратилъ на бѣлградския паша. Като се избавилъ така отъ главния си съперникъ, М. останѫлъ самъ на чело на сърбския народъ. Прѣзъ ноември 1817 околнитѣ князове, митрополитътъ и нѣколко архимандрити тържествено го припознали за върховенъ князъ на Сърбия, съ наслѣдствена власть. Отъ това врѣме Сърбия станѫла самостоятелна, макаръ и васална държава; формално самостоятелностьта ѝ се припознала три години по-сетнѣ. Въ 1827 М-та власть се подтвърдила отъ крагуевацката скупщина (народно събрание).

Съвсѣмъ необразованъ, дори неграмотенъ и който мжчно се научилъ да си записва името, М. билъ много уменъ и още повече хитръ; дипломацията му се отличавала съ голѣмо искуство; когато давалъ подкупи на турскитѣ чиновници и дарове на султана той никога не се скжпилъ. По примѣра на турскитѣ паши, той крайно деспотически се отнасялъ къмъ приближенитѣ си; наврѣменѣ той дори саморжчно ги биялъ; много лакомъ за богатство, той не се задоволявалъ съ заплатата си, опрѣдѣлена на 2 милиона гроша (400,000 лева), а турялъ ржка на всичко, що му се понравяло, за произволна цѣна. Търговията съ сольта той си направилъ монополъ и добивалъ отъ нея доста крупни доходи. Това негово поведение възбудило силно недоволство у народа; дори родний му братъ, Ефремъ, побѣгнѫлъ на чужбина, заедно съ воевода Вучичъ, който нѣкога съдѣйствувалъ за М-то възвишение, нъ ненадѣйно паднѫлъ въ немилость. М-та собствена жена, Любица, имала сношение съ враговетѣ му. Недоволството се изразило въ едно възстание въ 1835, което принудило М. да се съгласи на единъ *Уставъ*, който ограничавалъ властьта му съ сенатъ. Нъ М. безцеремонно нарушавалъ устава. Като сетнина отъ самовластието му се явило едно ново възстание въ 1839, на чело на което се поставилъ върнѫлий се отъ чужбина Вучичъ. М. подписалъ отричането си отъ прѣстола въ полза на сина си Милана II и бързо напуснѫлъ Сърбия.

Въ личния си животъ, въ отношенията си съ поданницитѣ си М. се отличавалъ съ голѣма простота, и въ людетѣ, които нѣмали

съ него постоянни сношения, умѣлъ да възбужда любовь и уважение. Дворецътъ му въ Топчидере (близу до Бѣлградъ), който се е упазилъ до сега въ оня сжщия видъ, въ който е билъ въ М-то врѣме, поскоро наумѣва за една селска кжща и свидѣтелствува за скромностьта въ живота на първия сърбски князъ; на двора въ тоя дворецъ до сега стои грамадний яворъ, подъ растланитѣ клонове на който М. самъ сждилъ тжжбитѣ. Когато европейскитѣ източни приеми се показали още по-тежки отъ М-вия грубъ деспотизмъ народътъ захванжлъ да си спомня за М.; М. живѣлъ въ именията си у Влашко, отъ дѣто слѣдилъ събитията; и когато правителството на Александра Кара-Георгиевича (виж. *Кара-Георги)* докарало работата до революция, М. билъ повиканъ пакъ отъ скупщината (11 дек. 1858), и той закнязувалъ изново отъ януар. 1859. Прѣзъ второто си царуване, което траяло смаль-не двѣ години, той издалъ нѣколко нови закони и въвелъ нѣкои реформи въ войската. М. умр. въ 1860. Наслѣдилъ го Михаилъ III Обреновичъ. Виж. L. Ranke, *Serbien* и Türkei im XIX J (Лайпцигъ, 1879).

Милтиадъ. Атински пълководецъ, който съ блескавата си побѣда надъ персянетѣ ободрилъ гръцитѣ въ геройската имъ борба за отбрана на отечеството си и свободата си. М., родомъ отъ Егина, отъ едно старо и доста богато семейство, управлявалъ една атинска колония, основана отъ вуйка му, въ Тракия, когато персидский царь Дарий минжлъ прѣзъ тая страна на пжть да покори Скития. Дарий прѣминжлъ Дунавъ по единъ новопостроенъ отъ него мостъ, и повѣрилъ пазенето на тоя мостъ М-у. Ала като не хранилъ довѣрие въ Дария, па се и научилъ, че той навлѣзлъ далечъ въ непознатата страна на варваретѣ, М. прѣдложилъ на другаретѣ си да развалжтъ моста и така да отрѣжжтъ пжтя за отстжпване на персидския завоеватель: постжпка противна на правилата на честьта, нъ извиняема съ патриотизма. Слѣдъ това М. билъ повиканъ въ Атина, и на връщане покорилъ Лемносъ и Имбросъ. Дарий не оставилъ Гръция безъ отмъщение. Една флотилия, която излѣзла изъ азиятскитѣ пристанища, стоварила на брѣговетѣ на Атика една персидска войска отъ 100,000 души. Атинянетѣ извадили срещу тѣхъ 9,000 души, на които дошли на помощь още 1,000 платейци. Въ числото на десетьтѣ генерали билъ и М., който убѣдилъ другаретѣ си да даджтъ сражение. Искусната М-ва распоредителность и любовьта на гръцитѣ къмъ отечеството зели връхъ надъ многобройностьта на персянетѣ. Персянетѣ били разбити при Маратонъ и, съ огромна загуба, изново навлѣзли въ корабитѣ си. М. спасилъ Атина, Атина спасила Гръция (17 септ. 490 пр. Р. Х.). Слѣдъ това, на М. се възложило да накаже островитѣ въ Егейско море за дѣто минжли на страната на персянетѣ, като му се повѣрила една голѣма флота. За несполуката си да завоевае о-въ Паросъ, М. билъ осжденъ да заплати на републиката едно обезщетение отъ 50 таланта. М. не можалъ да заплати тая сума, за което билъ хвърленъ въ тъмница дѣто и умрѣлъ отъ ранитѣ си въ 481. Глобата се изискала отпослѣ отъ сина му Кимона. Прочути сж като една похвала на М., Темистокловитѣ думи: „*Милтиадовитѣ*

лаври не ми дават да заспя". М-вий животъ е описанъ отъ Корнелия Непота. Виж. *Исторія авинской республики отъ убіенія Ипарха до смерти Мильтіада* отъ с.петерб. проф. М. С. Куторга.

Милтонъ *(Джонъ)*. Единъ отъ най-великитѣ английски поети, род. и умр. въ Лондонъ (1608—1674). Баща му, нотариусъ, обичалъ искуствата и литературата и далъ на сина си строго възпитание и високо литературно образование, довършено въ Кямбриджъ, въ 1632. Младий М. оправдалъ бащинитѣ си грижи, училъ се денѣ и нощѣ, и това излишно прилежание ослабило зрѣнието му, загубата на което отпослѣ той оплакналъ съ гениални стихове. Още въ Кямбриджъ М. се отличилъ съ стихотворенията си на латински езикъ. Въ 1629 той написалъ на англ. *Hymn on the nativity*, който показналъ голѣма поетическа дарба. Слѣдъ като свършилъ наукитѣ си, той прѣкаралъ петь години въ бащиния си домъ и въ това врѣме челъ гръцкитѣ и латински поети, и съчинилъ *Lycidas*, елегия по случай смъртьта на единъ приятель, и L'Allegro (Веселий) и *Il Penseroso* (Замисловатий). Въ 1836, слѣдъ майчината си смърть, тръгнжлъ да пжтува по Италия; въ Парижъ се видѣлъ съ Гроциуса и други знаменитости; нѣколко пжти ималъ случай да види Галилея въ флорентинската тъмница; въ Римъ билъ ласково приетъ отъ Кардиналъ Барберини, и написалъ на чисто тосканско нарѣчие едно стихотворение, което челъ въ нѣколко академии. Когато билъ въ Неаполъ, М. кроилъ да посѣти Сицилия и Гръция; нъ смутоветѣ, които се наченжли въ Англия, го накарали да се върне въ отечеството си. Като се върнжлъ въ Лондонъ (1640), М. основалъ едно учебно заведение, което добило голѣмо значение. Въ това врѣме той писалъ полемически статии и брошури по политическитѣ и религиознитѣ въпроси на врѣмето си; въ съчинението си Areopagitica (1649) М. защищава книгопечатането, което Кромуелъ залѣгналъ да потжпче, защото възставало въ защита на краля, Карла I. Слѣдъ Карловото унищожение, Кромуелъ далъ на М., който билъ вече неговъ съмишленикъ, службата секретарь-прѣводачъ за латински езикъ въ държавния съвѣтъ. По това врѣме М-вото перо било толкова страшно колкото Кромуеловата сабя. Като опровержение на Салмазиевото *Defensio regis*, М. въ своята *Pro Populo Anglicano Defensio* нападнжлъ противника си съ такъвъ порой отъ краснорѣчие и горчивъ езикъ, че противникътъ му умрѣлъ, казватъ, отъ тжга.

Още въ 1652 М. отъ непрѣстанно занимание изгубилъ зрѣнието си, нъ не се оттеглилъ отъ служба до възстановението на кралевската власть, на която билъ омразенъ. Вече слѣпъ, той съчинявалъ прочутата си поема *Изгубений Рай* [български прѣводъ въ проза, отъ французски, на Нег. Високопр. бившия скопски митрополитъ Теодосия (София 1898, стр. 635 въ 8-о); на българ. прѣводъ прибавенъ още единъ кратъкъ рѣчникъ, биографията на М. и Шатобриановата критика на *Изгубения Рай*], която го е обезсмъртила. Ржкописътъ на тая поема билъ продаденъ на издателя за 10 англ. лири (250 лева)! Тя била напечатана пръвъ пжть въ 1867. *Изгубений Рай* е повечето драматическо отколкото епическо произведение, и се отличава

по хубость, сила и благородство на езика и по величие на образитѣ. Слѣдъ нѣколко години М., между друго, написалъ и *Пакъ добитий Рай*, поема която отъ самото си появяване потънжла въ забвание.

Особено интересенъ е билъ поетътъ прѣзъ годинитѣ на слѣпотата си. Той научилъ дъщеритѣ си (ималъ три дъщери) да четжтъ по гръцки и по еврейски, и всѣка зарань изслушвалъ отъ тѣхъ, първень една глава отъ еврейската Библия, и слѣдъ това нѣколко мѣста отъ Омира, Платона, Еврипида и др.; така поддържалъ той въ паметьта си хубоститѣ на онния велики образци, а послѣ диктувалъ своитѣ безсмъртни стихове на жена си или на нѣкого отъ посѣтителетѣ. За развлѣчение слѣпецътъ-поетъ свирилъ на органъ и пѣлъ духовни пѣсни.

Милутиновичъ (Симеонъ или Сима) *Сарайлия*, родомъ отъ Сараево, Босна. Сърбски списатель, авторъ на *Србянка*, въ която въ епико-лирически стихове се прославява освобождението на Сърбия 1804—1815, въ врѣме на Кара-Георги и Милоша.

Милутинъ (Неманичъ VII). Сръбски краль, втори синъ на Краль Уроша I и братъ на краль Драготина, който още приживѣ, въ 1275, му отстжпилъ прѣстола. Слѣдъ въцарението си М. събралъ многобройна войска съ намѣрение да отмъсти на византийския императоръ Михаила Палеолога за гордостьта му, понеже императорътъ отказалъ въ 1261 да му даде за жена дъщеря си Ана. Въ 1279 М. прѣзелъ Скопие, а въ 1285 — Струма и Дабрескъ. Въ 1292 М. отблъснжлъ едно нападение на българетѣ. Въ 1296 той обърнжлъ пакъ оржжието си среща гръцитѣ, които водили въ онова врѣме война съ персянетѣ. За да облекчи мжчното си положение, императоръ Андроникъ Стари помолилъ М. да се сроди съ него и М. сжщата година се оженилъ за дъщеря му, княгиня Соломонида. Въ 1319 унгарцитѣ и сицилийцитѣ обявили на Сърбия война. Първитѣ искали княжество Мачва, а вторитѣ крайморския градъ Дурацо. Въ сжщото врѣме папата, недоволенъ отъ М., подигнжлъ среща Сърбия нѣмския императоръ Фридриха, полския краль Владислава, чешския краль Иоана, австрийския херцогъ Леополда и каринтийския херцогъ Хенриха. Унгарскитѣ войски вече навлѣзли въ Мачва и Босна, и сицилийскитѣ въ Епиръ. Нъ една ненадѣйна буна въ Унгария, която принудила унгарския краль да прѣкрати военнитѣ дѣйствия и да върне Сърбий завоеванитѣ области, прѣкратила приготовленията за война и на другитѣ господаре. Сицилийцитѣ били истикани изъ Епиръ, и той останжлъ на Сърбия. М. умр. въ 1322.

Милфозисъ, *гр.* Окапване на клѣпачитѣ съ въспаление на мигачитѣ.

Миль. Дума, употрѣбена вмѣсто римский милярь, който е равенъ на 1479½ метра (Мат., Библ.).

Милъ *(Джонъ Стюартъ)*. Отличенъ английски икономистъ и философъ, род. въ Лондонъ (1806—1873), синъ на Якова М., авторъ на забѣлѣжителна *История на Английска Индия*. Учението си добилъ у дома си отъ баща си; послѣ живѣлъ въ Франция, дѣто изучилъ французския езикъ, слушалъ наврѣменѣ лекции по науката, и се запозналъ съ французската литература и съ француз-

ския политически животъ. Отъ 1823 постжпилъ на служба у тогавашната Източно-Индийска компания, на която билъ чиновникъ и баща му, дѣто служилъ 33 години.

М. се приближилъ отъ рано до Бентамовата школа; Бентамъ му възложилъ да приготви напечатването на неговото съч. *Treatise of Judicial Evidence*, което излѣзло въ 1832, съ нѣколко допълнителни глави отъ М. Той писалъ въ вѣстницитѣ и списанията множество статии въ духа на единъ напрѣднжлъ либерализмъ, и отъ 1835 до 1840 ржководилъ *London and Westminster Review*, органъ на либералната партия. Първото му пространно съчинение била неговата *Система Логика* (2 т., 1843), дѣто той се опитва да създаде една нова логика, като зима за начало индукцията; той искалъ да приспособи въ изучването на нравственитѣ явления методитѣ на позитивнитѣ науки. Въ това, както и въ всички други съчинения, авторътъ се отличава по самобитенъ, мощенъ и систематически умъ; билъ е нападанъ, бранилъ се е съ енергична искреность, и е заслужилъ, независимо отъ мнѣнията за неговитѣ учения, да минува за единъ отъ най-прѣднитѣ мислителе на врѣмето си. Първото му съчинение, съ тежъкъ слогъ, не е имало по-малко отъ осемь издания. Отъ тогава той ималъ за цѣль да приспособява началата си въ нѣколко други съчинения, които увеличили неговата извѣстность: *Опити върху нѣкои неразрѣшени въпроси отъ политическата икономия* (1848, 2 т.), съчинение увеличено въ напокошнитѣ издания; *Свободата*, 1859 (български прѣводъ по русск. и франц. прѣводи на Д. В. Македонски, София, 1887); *Августъ Контъ и позитивизмътъ* и *Подчиненостьта на женитѣ* и др. М., избранъ отъ Лондонъ прѣдставитель въ парламента въ 1865, се ознаменувалъ въ 1867 чрѣзъ прѣдложеното си измѣнение на избирателния законъ, което да даде на женитѣ правото да гласуватъ; затова той не билъ прѣизбранъ въ 1868. Той билъ кореспондентъ на французската Академия на нравственитѣ науки отъ 1860. Слѣдъ смъртьта му се появила неговата пълна съ интересъ *Автобиография* (1873; български прѣводъ по русски прѣводъ отъ Ив. Толева, Пловдивъ, 1898,; три опити върху Религията (1874) и втори томъ отъ *Discussions and Dissertations* (1875).

Освѣнь горѣспоменжтитѣ прѣводи на М-тѣ съчинения у насъ е прѣведено още краткото му съчинение: *Социалистическитѣ системи за икономическата уредба на обществото* и *възраженията противъ тѣхъ* (Русе 1894) и неговата *Рѣчъ за университетското образование*, прѣв. З. А. Бояджиевъ, № 1—2, год. IX отъ журналъ *Научно Списание*, Търново 1895.

Миля, *фр.* Ижтна мѣрка: *английската миля е равна на 1 километръ и 609 метра; морската миля — на 1 килом. и 852 метра;* и *географическата — на 7 килом. и 500 метра.*

Мимика, *гр.* Искуство да прѣдава човѣкъ чувствата и мислитѣ си чрѣзъ тѣлодвижения и изражения на лицето; съставя заедно съ декламацията главната сжществена часть на театралното искуство. **Мимикъ.** — Който владѣе мимиката; подражатель — **Мимически.** Който принадлежи на мимиката; подражателенъ.

Мимоза, *лат.* Научно име на цвѣтето „Не ме закачай“, което се отличава съ необикновена чувствителность, та листата му се сгжватъ и при най-малкото прикосновение.

Мимоходомъ. Пжтемъ, случайно, покрай това.

Мина. Вънкашенъ изгледъ, изгледъ на лицето, наружность.

Мина, *лат.* 1) Рудникъ *(на металитѣ, на каменнитѣ вжлища, на сольта,* и др.). 2) Лахжмъ, подкопъ който се пълни съ барутъ или друго взривно вещество и се запаля за да се пръсне и разруши онова, щото е надъ него ; *съ мина разбиватъ скалитѣ.*

Минаре, *араб.* Кулата при джамия, отъ която ходжата кани пѣшкомъ мохамеданетѣ на молитва.

Мингрелия. Страна въ азиятска Русия, кутайска губерния, между Георгия на сѣв., Имеретия на ист., Гурия на югъ и Черно море на зап.; простр. 5,850 чет. килом.; насел. 250,000 жит. Гл. гр. Редудъ-кале. Планинска земя, нъ, на южната часть, покрай рѣкитѣ [най-важната е р. Рионъ] плодородна ; тамъ сѣжтъ пшеница, просо, царевица и обработватъ лозата. Пчеларство, копринарство и скотовъдство, фабричната промишленость токо-речи не съществува. Обширни гори и мѣдни рудници, нѣкои отъ които се обработватъ. Жителетѣ, военнолюбиви и грабителни, исповѣдватъ единъ видъ православие. — Слѣдъ раздѣлението на георгийското царство въ 1442, мингрелцитѣ, георгийци, образували независима държава: единъ отъ владѣтелетѣ ѝ, 1867, отстжпилъ правата си на Русия за 1,000,000 рубли. М. е старата *Колхида,* дѣто било баснословното златно руно, за което станжлъ походътъ на аргонавтитѣ. Виж. *Аргонавти.*

Миндалъ или *бадемъ.* Плодоветѣ, сладки или горчиви, на миндалното дърво. *Сладкий* м. съдържа едно масло, което се вади съ налѣгане; това масло е меко, приятно на вкусъ и се употрѣбява въ медицината и за технически цѣли. *Горчивий* м. съдържа, освѣнъ това, едно лѣпливо масло, съединено съ синилна кислота, която му дава горчивия вкусъ и отровни свойства, та за нѣкои животни той е смъртелна отрова ; него употрѣбяватъ въ медицината. Лѣпливото масло на горчивия м. може да се употрѣбява за горене както маслото на сладкия м. Обикновеното миндално дърво *(Amygdalus communis)* е близко на прасковата и расте въ диво състояние въ сѣверна Африка, Палестина и южна Европа, дѣто се и отгледва за плодоветѣ му. — **Миндаловитѣ, бадемовитѣ** или **костилковитѣ** *(Amygdaleae)* сж едно семейство дървета или храсте, най-много распространени по сѣвернитѣ умѣрени страни; по топлитѣ мѣста сж по-рѣдко, а по южнитѣ горещи страни никакъ не вирѣжтъ; между тѣхъ има много плодовити дървета (сливата, вишнята, прасковата, зарзалията); сѣмената на токо-речи всичкитѣ съдържатъ лѣпливо масло съ синилна кислота, която е най-силната отъ органическитѣ отрови, нъ пакъ се употрѣбява въ малки дози като прѣвъсходенъ лѣкъ.

Минденъ. Прусски укрѣпенъ градъ (Вестфалия), на Везеръ, 96 килом. на сѣв.-ист. отъ Мюнстеръ; станц. на желѣзн. отъ Хановеръ за Хамъ; 25,000 жит. Доста голѣма промишленость и търговия.

Дѣятелно пристанище на Везеръ. — М. билъ нѣкога столица на едноименно *епископство*, основано отъ Карла Велики; въ 1648 епископството станжло свѣтско княжество и минжло въ владѣние на Брандебургъ.

Минеаполисъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Минезота), 15 килом. на зап. отъ Сенъ Полъ, на дѣсния брѣгъ на Мисисипи, среща прѣдградието Сентъ-Антони, съ което се съобщава по два желѣзни моста по 200 метра дълги; ц. на седемь желѣзници; 250,000 жит. М., сега първий градъ на държава Минезота, въ 1860 е ималъ само 2,565 жит. Градътъ се намира въ една твърдѣ плодородна земедѣлческа страна и добива грамадна двигателна сила отъ водопади. Особенитѣ му индустрии сж брашнарството (28 мелници) и триенето дърва (17 бичкиджийници); има и фабрики за машини и др.

Минезота. Рѣка въ сѣверна Америка, извира близу до източния прѣдѣлъ на Дакота (Съединенитѣ Държави), тече 480 килом. къмъ юго-ист., и се влива въ Мисисипи при Мендота. Корабопл. за параходи по 70 килом., М. е дала името си на едноименната държава.

Минезота. Една отъ Съединенитѣ Държави, най-сѣверната, между Канада на сѣв., Висконсинъ на ист., Иова на югъ и Дакота и територия Линколнъ на западъ; простр. 205,141 чет. килом.и насел. 1,500,000 жит., най-много отъ скандинавскитѣ страни, а не както обикновено отъ Великобритания. Гл. гр. *Сенъ-Полъ*, сѣдалището на управл., Редъ Уингъ, Хястингъ, Минеаполисъ и др.

Прѣдѣлитѣ на М. се очъртаватъ повечето отъ рѣки. Земята не може да се каже, че е планинска. Отличителната ѝ чърта е изобилието на езерата, по което ѝ прилича само Финландия; изброяватъ до 10,000 езера (съ простр. 9,842 чет. килом.), като се почне отъ 200 чет. килом. простр. до 1 чет. килом. Още не сж намѣрени доста имена за всичкитѣ тия езера, та сжщото име е общо на много отъ тѣхъ; така прѣсмѣтатъ 47 *Rice Lake*, 37 *Round Lake*, 32 *Mud Lake* и др. Всичкитѣ тия езера си приличатъ много по чистотата и бистротата на водата. Голѣмата рѣчна артерия на държавата е Мисисипи. Земята е плодородна и М. като земедѣлческа страна не е далечъ отъ първитѣ. Тя произвожда на годината житни произведения за 200 милиона лева; добитъкътъ ѝ се прѣсмѣта на 1,574,365 глави (говеда, коне, осли, овце, свине) за стойность отъ 164 милиона лева. Индустрията е още въ дѣтинството си. Работятъ само искуствата и занаятитѣ необходими въ една земедѣлческа страна. Отъ къмъ съобщенията М. е въ завидно положение; освѣнъ параходнитѣ и корабнитѣ съобщения по Мисисипи и Св. Лаврентия, М. притежава и 6,048 килом. желѣзници.

М. има пъленъ университетъ въ Минеаполисъ, и университетътъ обгръща сжщо земедѣлието и механическитѣ искуства. Колегиитѣ и семинариитѣ сж нѣколко. Нормалнитѣ училища за учители и учителки сж три съ 905 ученици и ученички. Женитѣ иматъ право да гласуватъ за училищни настоятеле и сж избираеми за настоятелки. Библиотекитѣ въ държавата сж повече отъ 1,400 съ повече отъ 370,000 т.

Управительтъ на държавата, съ годишна заплата 15,000 лева, се избира за 2-годишенъ срокъ. За-

конодателната власть състои отъ сенатъ и прѣдставителска камара.

М. е поникнѫла като земя съ европейски поселници отъ 1830; въ 1849, когато се припознала за територия на Съедин. Държави, имала население само 5,000 души; като държава тя влѣзла между Съединенитѣ Държави въ 1858. Новата държава бърже порасла по население, богатство и развитие.

Миней, гр. Житията на светитѣ отци, расположени по мѣсецитѣ и днитѣ.

Миненъ. Който се отнася до минитѣ или до рудницитѣ, руднически, рударски.

Минералеиъ. Който се отнася до минералитѣ; който съдържа минерални частици.—**Минерална вода.** Вода, която съдържа въ растворъ минерални вещества (желѣзо, сѣра и др.). Минералнитѣ води сѫ твърдѣ полезни въ медицината, нъ тѣ трѣбва да се употрѣбяватъ само по съвѣтъ на лѣкарь: нѣкои минерални, или простонародно наречени *лѣковити* води, употрѣбени безъ потрѣба, могѫтъ да причинѫтъ голѣма врѣда. — **Минерално царство.** Съвокупность на всички неорганически вещества: *3-ть царства на природата сѫ*: **животното царство, растителното и минералното царство.**

Минерализация. Обрѫщане на металъ въ минералъ по химическо дѣйствие: *рудотворение.* — **Минерализирамъ.** Обрѫщатъ химически металъ въ минералъ: *рудотворѭ.*

Минералогически. Който се отнася до минералогията.

Минералогия (фр. *мине*, копанъ, отдѣто и *минералъ*, ископаемо; гр. *логосъ*, слово, учение). Наука за минералитѣ. Ала тая наука не обгрѫща всичко, що се отнася до минералното или ископаемото царство. Само *простить минерали*, или еднороднитѣ минерални вещества, съставятъ прѣдмѣтътъ на минералогията; скалитѣ, станѫли отъ натрупването на проститѣ минерали, и тѣхнитѣ взаимни отношения, сѫ прѣдмѣтъ на геологията.

М. се дѣли на двѣ части; въ първата се разглеждатъ изобщо всичкитѣ свойства на минералитѣ, а въ втората се разглежда всѣкой минералъ по неговитѣ свойства. Първата часть наричатъ приготовителна часть на **М.** или *ориктогнозия*, а втората физиография или характеристика на минералнитѣ видове. Ориктогнозията разглежда физическитѣ и химическитѣ свойства на минералитѣ. На физическитѣ свойства се отнасятъ: вънкашний видъ, състоянието на пъргавината, дѣйствието на свѣтлината, относителното тегло, електричеството, магнитностьта, твърдостьта, топлопроводностьта, способностьта за поглъщане влага и др. Формитѣ, въ които се явяватъ минералитѣ, биватъ два вида: едни прѣдставятъ многостранници, ограничени съ правилни гладки, еднородни, понѣкога блескави равнини: други иматъ неправилни окрѫглени, жгловати очъртания и приличатъ на формитѣ на органическитѣ тѣла. Многостраннитѣ форми се наричатъ *кристали.* Расположението на кристалическитѣ равнини не прѣдставя случайности, а напротивъ подлежи на строги закони и на всѣкой кристалически минералъ принадлежѫтъ само добрѣ-опрѣдѣлени форми. Измѣрването на кристалическитѣ жгли става съ помощьта на инструменти, които се наричатъ *гониометри* (жгломѣри). Въ всѣкой кристалъ умствено се прокарватъ оси, относително които произлизатъ различни измѣнения на жглитѣ и

ребрата на кристала. По расположението на ситѣ всичкитѣ кристали се съединяватъ въ седемь кристалически сисгеми: 1) правилна, 2) квадратна, 3) хексагонална, 4) ромбическа, 5) моноклинометрическа, 6) диклинометрическа и 7) триклинометрическа. А има и такиви минерални вещества, на които кристалитѣ принадлежѫтъ на разни системи; така напр. една разность вѫглекиселна варь, която се нарича *исландски шпатъ*, прѣдставя ромбоедри, а една друга разность — *арасонитътъ*, се явява въ прави ромбически призми. Тая аномалия е извѣстна подъ името *диморфизмъ* или *двуформеность* на тѣлата. Има и много минерали, които се намиратъ всѣкога въ некристализирано състояние. Когато се редѫтъ минералитѣ на естествени групи, отъ първа важность е химический имъ съставъ; и за да се опрѣдѣли естеството на единъ минералъ, опитватъ го химически, както напр. по дѣйствието на кислотитѣ. Потрѣбно е да се знае и относителното му тегло, и какъ дѣйствува на него топлината. Важно е и *цѣпенето* на кристалитѣ, готовность да се цѣпѫтъ по равнини паралелни само на нѣкои отъ лицата имъ, чрѣзъ което може да се опрѣдѣли *първоначалната форма* на кристала. Некристализиранитѣ минерали показватъ важни различия въ *строението*, като *на листа, на нишки, на зърна* и др. Когато се трошѫтъ, минералитѣ прѣдставятъ различенъ *изломъ*, като *гладъкъ, зърнестъ, черупчестъ* и др. *Непрозрачността, просвѣтливостьта* и *прозрачностьта* сѫ отличителни свойства у минералитѣ; *електрическитѣ* и *магнетическитѣ* свойства и тѣ заслужватъ внимание; и една твърдѣ важна характеристика се добива отъ *блесъка*, който въ нѣкои минерали е *металически*, въ други *полуметалически*, въ други *стъклень, смоленъ* и др. *Шарътъ* не е изобщо много важенъ, нъ въ нѣкои минерали е много характеристиченъ. *Твърдостьта* е много важна, и е отъ разни степени. Минералогическитѣ системи включватъ нѣколко течни, па дори и нѣколко въздохообразни тѣла. *Мазность* и други особености, които се познаватъ съ пипането, сѫ твърдѣ характеристични въ нѣкои минерали; особености, които се познаватъ съ *вкуса* и *обонянието*, принадлежѫтъ на други.

М. има твърдѣ важни отношения съ геологията, която не може да се изучва безъ внимание върху съставнитѣ части на скалитѣ. Отъ минералния съставъ на земитѣ зависи много растителностьта и земедѣлието. Икономическитѣ ползи на минералитѣ сѫ сѫщо твърдѣ важни и разнообразни. Доста е само да се спомене за ископаемитѣ вѫглища, варьта, сольта, и металическитѣ руди. Нефтътъ, газътъ планинската смола, асфалтътъ и др. сѫ добрѣ познати по полезностьта си; и голѣма стойность се е отдавала всѣкога на драгоцѣннитѣ и други камене за украшение.

Въ старо врѣме всичкитѣ минералогически познания се ограничавали само въ повръхностни познания за свойствата на нѣкои полезни или драгоцѣнни минерали. У гръцитѣ Аристотель, а у римлянетѣ Плиний, първи писали за ископаемитѣ тѣла; нъ правилното, рационалното изучение на минералитѣ почнѫло отъ много скоро, именно отъ врѣмето на публичнитѣ лекции на професора на фрайбергската рударска Академия *Ав-*

рама Готлиба Вернера (1749—1817). Гениалний Вернеръ изучилъ вънкашнитѣ бѣлѣзи на минералитѣ, та станжло възможно да се опрѣдѣлятъ минералнитѣ вещества съ голѣма точность; въвелъ една прилична номенклатура, която се отличава по изразителностьта си, и издалъ една твърдѣ сполучена система М. Напрѣдъкътъ на химията породилъ между минералозитѣ двѣ партии. На чело на първата, която прѣдлагала да се изучватъ минералитѣ само по вънкашнитѣ имъ бѣлѣзи, се намиралъ *Мосъ* въ Вѣна; на чело на втората, която искала да се изучватъ минералитѣ само по химическия имъ съставъ, билъ *Барцелиусъ*. Сегашното тежнение е въ полза на една система, която съединява вънкашното изучение съ химическото.

Минералогъ. Зналецъ на минералогията.

Минералъ, *фр., англ.* Ископаемо; всѣко твърдо и капливо-течно еднородно неорганическо тѣло, което влиза въ състава на земната кора. Ала въ минералитѣ се числѫтъ и нѣкои органически ископаеми тѣла, както напр. каменнитѣ вжглища, янтарьтъ и др., които въ сжщность сж вкаменѣлости. М., като неорганически тѣла, нѣматъ животъ, произволно движение и се уголѣмяватъ само чрѣзъ приращение на еднородни съ тѣхъ частици по вънкашната имъ повръхность. Вънкашний видъ на м. всѣкога е подчиненъ на опрѣдѣлени закони и има едно постоянно отношение къмъ вжтрѣшнитѣ му свойства. Виж. *Минералогия.*

Минерва. Римската богиня, която отговаря на гръцката *Атина*; богиня на мждростьта, искуствата и войната. Нѣкои мислѭтъ, че името ѝ происхожда отъ сѫщия корень, отъ който е *mens* (умъ) и *monere* (обаждамъ или съвѣтвамъ). Латинский ученъ критикъ Варо е билъ на мнѣние, че М. е олицетворението на божествената мисъль. Поетитѣ, хждожницитѣ, учителетѣ, всички промишленици сж търсили вдъхновение отъ тая дѣвствена богиня; тя е ржководила и героитѣ въ боеветѣ; съ една рѣчь, всѣка мждра мисъль, всѣко дръзско дѣло, и всѣко полезно прѣдначъртание се е приписвало на нейното благоволение. Тя била покровителка на земедѣлието, изнамѣрила оралото, въ Атика въвела маслината, научила людетѣ на полезнитѣ искуства и занаяти. Философията, поезията и ораторството били подъ нейната грижа. Най-старий нейнъ храмъ въ Римъ билъ на Капитолий. Праздницитѣ ѝ, които траяли 5 деня, се празднували прѣзъ марта, отъ 7 до 11 включително. Въ троянската война тя благоприятствувала на гръцитѣ, на чиято страна било и правото.

За происхождението на богиня М. е имало много сказания, отъ които най-православното е било онова, което я е прѣдставлявало като дъщеря на Юпитера и Метида. Юпитеръ, откакъ добилъ върховната власть слѣдъ побѣдата си надъ титанитѣ, избралъ си за сжпржга Метида (Мждростьта); нъ по съвѣта на Урана и Гея (Небето и Земята), я погълнжлъ, когато била трудна съ Минерва. Юпитеръ усѣтилъ голѣми болки въ главата си, заповѣдалъ Вулкану да я разсѣче, и когато той испълнилъ заповѣдьта, отъ главата искокнжла Минерва, въ пълно въоржжение. М. изображаватъ въ видъ на млада обржжена жена, която държи щитъ и копие, съ шлемъ, украсенъ съ образитѣ на разни животни. Лицето ѝ е ху-

баво, сериозно, и цѣлата фигура величествена. Изображения на М. въ видъ на статуи, бюстове, на монети и други още намиратъ много въ Гръция.

Минея (отъ гръц. *мина*, мѣсецъ). Церковно-служебна книга, раздѣлена помѣсечно; *обща минея*, съдържа богослужебни пѣсни, въ честь на праздницитѣ Богородични и на светиитѣ; *мѣсечна минея*, — богослужебни пѣсни за всѣкой день на мѣсеца за цѣлата година; *празднична минея*, — канони, ирмоси и служби на светиитѣ; *минея-четя*, — житията на светиитѣ въ реда на празднуването паметьта имъ.

Минйе (*Франсоа* **Mignet**). Французски историкъ, род. въ Ексъ (1796—1884), изучилъ правото въ родния си градъ заедно съ Тиера, и отъ 1821 се посветилъ въ Парижъ на литературенъ животъ; заедно съ Тиера билъ журналистъ, и давалъ лекции по новата история. Първото му главно съчинение е: *Histoire de la révolution française* (2 т., Парижъ, 1824; 10-о изд. въ 1840), съчинение, въ което французската революция се разглежда по-малко отъ нравствената ѝ отколкото отъ философскитѣ ѝ страни, та нѣкои му намиратъ недостатъкъ, че води къмъ фатализма. Стилътъ му е блескавъ, нъ академически. Слѣдъ революцията въ 1830 станѫлъ държавенъ съвѣтникъ, и хранитель на архивитѣ въ министерството на външн. дѣла; нъ изгубилъ тая служба въ 1848, отъ когато се оттеглилъ въ частенъ животъ. Въ това врѣме той издалъ *Négotiations relatives à la succession d'Espagne sous Louis XIV* (4 т., Парижъ, 1839—1842), съ прѣкрасно историческо въведение. Между напокошнитѣ му трудове сѫ *Histoire de Marie Stuart* (2 т., Парижъ, 1851; прѣводъ на русски ез., 2-о изд., СПБ. 1864); *Carles Quint* (1854); *Eloges historiques* (1864); и *Rivalité de François I et de Charles V.*

Минии. Прѣдполагатъ, че това име означава Армения (Инер., Библ.).

Миниатура, *лат.* 1) Живописство, което изображава прѣдмѣтитѣ въ малъкъ видъ. 2) Картинитѣ на това живописство. — **Въ миниатура** — въ умалителенъ видъ. — **Миниатурист**ъ. Живописецъ, който пише миниатури. — **Миниатурен**ъ. Въ умалителенъ видъ. — **Миниатурност**ь. Малость.

Минимумъ, *лат.* Най-малкий прѣдѣлъ, най-малкото число, най-малката величина, до която може да се умали нѣщо; противополага се на *максимумъ*.

Министерски. Който се отнася до министръ или министерство. — **Министерски съвѣтъ**. Всичкитѣ министри събрани на съвѣщание. — **Министерство** (лат. *министериумъ*, служене). 1) часть отъ държавното управление повѣрена на особенъ началникъ, който се нарича министръ. У насъ има *8 министерства:* министерство на вѫтрѣшнитѣ работи, — на вънкашнитѣ работи, — на правосѫдието и на исповѣданията, — на финанситѣ, — на просвѣщението, — на земедѣлието и търговията, — на общитѣ сгради, — на войната. 2) Всичкитѣ министри на една държава съвокупно, кабинетъ. — **Министр**ъ (лат. знач. *служитель*). Най-главний началникъ на министерство въ значението 1). — **Министръ-президент**ъ — министръ-прѣдсѣдатель, министръ, който прѣдсѣдателствува

на министерския съвѣтъ. — **Министръ-резидентъ**. По-доленъ пословникъ. — **Министръ-пълномощникъ**. Пратеникъ снабденъ съ пълна власть.

Минитъ. Амонски градъ, 6½ килом. на сѣв.-ист. отъ Есевонъ *(Библ.)*.

Миниумъ, *лат.* Червена боя, сюлюгенъ: *желѣзото вапсватъ съ миниумъ за да не го лови ржжда.*

Минйо. Рѣка, извира въ сѣв.-източната часть на испанска Галиция, въ долното си течение образува прѣдѣла между Испания и Португалия и влива се въ Атлантически океанъ; 275 килом. Корабоплавателна за малки кораби 46 килом. надъ устието си.

Миноноски. Военни кораби съ малки размѣри (водоизмѣщението не е повече отъ 200—250 тона), специално построени за нападане непріятеля съ мини (сега изключително самодвижни). Първитѣ м. се появили въ американската междуособна война (1863); слѣдъ това въ русско-турската война (1877), а послѣ въ японско-русската. Отдавна почнжхж да строѭтъ подобни кораби съ голѣмъ размѣръ за самостоятелна служба при отбрана на брѣговетѣ. Сега сжществуватъ и *контръ-миноноски* (истрѣбителе на миноноскитѣ) — кораби, които по вънкашния видъ приличатъ на миноноска съ голѣмъ размѣръ. Тѣ сж въоржжени съ силна скорострѣлна артилерия, която служи за унищожение на непріятелскитѣ миноноски.

Миноратъ, *лат.* Прѣимущество или наслѣдствено право на най-младия въ единъ родъ; въ противоположность на *майоратъ*.

Минорка. Единъ отъ Балеарщѣ о-ви, 2-й отъ тѣхъ; простр. 1 чет. килом.; 40,000 жит. Гл. гр. *Портъ-Махонъ*. Скотовъдство и риболовство; вино, протакали, капри. Ниско плато. Жителетѣ говорѭтъ каталанското нарѣчие отъ испанския езикъ. — М. била прѣзимана прѣзъ XVIII-и вѣкъ нѣколко пѭти отъ англичанетѣ и французетѣ. Най-сетнѣ въ 1802 англичанетѣ ѭ върнѭли на Испания.

Миноръ, *итал.* Музикаленъ терминъ: нѣженъ, мекъ.

Миносъ. Име на двама митологически критски царе. За първия се казва, че билъ родомъ отъ Мала-Азия, Юпитеровъ и Европинъ синъ, Радамантовъ братъ, Девкалионовъ и Ариаднинъ баща. За мждростьта си той станжлъ, заедно съ Еака и Радаманта, слѣдъ смъртьта си, сждия въ адъ или подземния свѣтъ. Вторий М. билъ внукъ на първия. Нему се приписватъ прочутитѣ *Миносови закони*, за които казватъ, че той добилъ поука отъ Юпитера. Той билъ сжпржгътъ на оная Пасифае, която родила Минотавра (виж. това име); той и пръвъ създалъ голѣма морска сила и направилъ критянетѣ пръвъ народъ въ Егейско море.

Минотавръ (сир. Миносовъ бикъ). Едно отъ най-отвратителнитѣ творения на гръцката митология; М. прѣдставляватъ като чудовище съ човѣшко тѣло и бича глава, синъ на Пазифае, жена на Миноса II, и единъ бикъ, въ когото тя се била влюбила. Миносъ зотворилъ чудовището въ лабиринта (виж. тая дума), дѣто го хранилъ съ човѣшко месо отъ момци и моми, които Атина била принудена да доставя като годишна дань, доклѣ Тезей, съ Ариаднината помощь, не убилъ чудовището. Тая басня обяснявать различно, —

едни съ това, че Пазифае любила единъ войникъ на име Тавръ, отъ когото и имала синъ Минотавръ, сир. Миносовъ и Тавровъ синъ; други прѣдполагатъ, че Минотаврътъ е билъ символъ на финикийския богъ на слънцето.

Минскъ. Главний градъ на едноименна губерния, на Свислочъ (притокъ на Березина), 606 килом. на юго-зап. отъ Москва, 440 килом. на сѣв. ист. отъ Варшава и 624 килом. на юго-зап. отъ С. Петербургъ, на кръстопѫтя на желѣзницитѣ отъ Ромни за Либава прѣзъ Вилна и отъ Москва за Варшава прѣзъ Брѣстъ-Литовски; 54,500 жит., отъ конто двѣ трети сѫ евреи. Повечето сгради сѫ държавни, нъ има и хубави каменни здания, между които православната и католическата съборни църкви и семинарии. — Губернията, една отъ западнитѣ губернии на европ. Русия, се намира между губернитѣ вилненска, витебска, могилевска и черниговска, киевска и волхинска, и гродненска; простр. 91,405 чет. килом. и 1,570,000 жители (руси, поляци, татаре, евреи, цигане). Петь седми отъ населението исповѣдватъ православието. Земята, равна и блатиста, се пои отъ рѣки по порѣчието на Днѣпръ (Березина, Свислочъ, Припетъ). Земедѣлието е на ниска степень, и промишленостьта е малко напрѣднѫла. Ръжь, ечимикъ, овесъ, ленъ и конопи. Медъ и восъкъ. Доста скотовъдство. Много гори. Износъ: дърва, соль и житни произведения, които прѣкарватъ по рѣкитѣ до пристанищата на Балтийско и Черно море.

Минусъ, *лат.* По-малко, безъ. Въ *аритм.* означава, че отъ една величина трѣбва да се извади друга; изобразява се съ знакъ —. Въ *алгебрата* величини, които имать прѣдъ себе си знака —, наричатъ се отрицателни, въ противоположность на положителни, които иматъ прѣдъ себе си знака +.

Минута, *лат.* Шестдесета часть отъ градусъ или часъ. — **Минутенъ.** Който се отнася до минута; мигновенъ, много скоръ. **Минутна стрѣлица,** стрѣлица, която показва минути.

Минцъ или минецъ, *австр.* Австрийска монета, равна на наши около 12 лева.

Миозенъ. Норвежско езеро, 60 килом. на сѣв. отъ Христиания, отъ която се достига съ желѣзница; съединява се съ морето чрѣзъ рѣка Верменъ-елфъ; 100 килом. надлъжъ и 17 напиръ. Това езеро, най-дълбоко 451 метра, е по-дълбоко отъ Балтийско море и Сѣверно море. Отъ вида *mysis relicta*, морско животно, което откриватъ въ неговата дънъ-земя, заключаватъ, че то е било нѣкога заливъ. То е най-голѣмий воденъ пѫть на вѫтрѣшна Норвегия. Живописна околность съ много хубавъ климатъ, служи за лѣтовище на норвежци.

Миология, *гр.* Часть отъ анатомията, която изучва мускулитѣ или мишцитѣ. — **Миопия.** Късогледство. — **Миотомия.** Часть отъ анатомията, която борави съ разсичане мишцитѣ.

Миоценъ. Виж. *Еоценъ.*

Mirabile visu, *лат.* Чудно да се види.

Mirabile dictu, *лат.* Чудно да се каже.

Мирабо (Хоноре, графъ). Знаменитъ французски ораторъ и политикъ, род. въ Бинйонъ, умр. въ Парижъ (1749—1791). Надаренъ съ яко тѣлосложение, извънредни умствени способности, огненъ темпераментъ, смѣлъ до дързость, и

расположенъ къмъ всѣкой видъ излишество, М. постжпилъ въ военно училище и, на 17 години, станжлъ поручикъ въ единъ кавалерийски пълкъ, подирь което продължавалъ литературното си образование. Осжденъ за една любовна свръска, той билъ затворенъ въ крѣпостьта на о-въ Ре, дѣто написалъ съчинението си *Essai sur le Depotisme*, което привлѣкло голѣмо внимание. Слѣдъ това, той потънжлъ въ дългове; за да ги заплати, оженилъ се, на 20 години, за г-ца Маринянъ, зелъ богата зестра, нъ скоро ѣж прахосалъ. Скоро М. се сближилъ съ София Рюфе, младата жена на стария маркизъ Моне. Тѣ побѣгнжли двамата въ Швейцария, послѣ въ Холандия, нъ били уловени въ Амстердамъ; София била испратена въ Парижъ, въ монастирь, а М. въ венсенския затворъ, дѣто го държали 42 мѣсеца. Въ това врѣме М. написалъ книгата си за държавнитѣ затвори (1782), която обнародвалъ въ Хамбургъ, и нѣколко скверни романи, които не правѣжтъ честь на неговия гений, макаръ и да снабдявали нуждитѣ му. Въ сжщото врѣме той поддържалъ прѣписка съ г-жа Моне, обнародвана по-сетнѣ подъ заглавието: Lettres originales de Mirabeau (4 т., 1792). Слѣдъ освобождението си отъ затвора М. живѣлъ главно съ литературенъ трудъ, и продължавалъ да води беспоредъченъ животъ. Той написалъ нѣколко силни политически брошури, особено срещу финансовото управление на Калона, за което добивалъ парична поддържка, казватъ, отъ парижкитѣ банкери; и станжлъ единъ отъ водителегѣ на либералната партия. Между това той пжтувалъ въ Англия, дѣто обнародвалъ своитѣ *Considérations sur l'ordre de Cincinatus* (1784), и въ Германия, дѣто събралъ материалитѣ на книгата си *Monarchie Prussienne* (1788). Когато Лудовикъ XVI свикалъ общото събрание (събрание отъ благородницитѣ, духовенството и гражданското съсловие), за да се въведжтъ прѣобразования, М. поискалъ да бжде избранъ прѣдставитель на благородницитѣ въ Провансъ, нъ билъ отблъснжтъ отъ тѣхъ, подъ прѣдлогъ, че нѣмалъ недвижимъ имотъ; и той ги оставилъ съ заплашването, че, както Марий, ще съсипе аристокрацията. Скоро той билъ избранъ отъ гражданското съсловие въ Ексъ и въ Марсилия. Той прѣдпочелъ да прѣдставлява Марсилия, и съ познанията и удивителната си ораторска способность скоро добилъ голѣмо влияние въ събранието. Барнавъ добрѣ го характеризира като „Шекспиръ на краснорѣчието.“ Той се явилъ противникъ на двора и на аристокрацията. Когато аристократитѣ и духовенството се въспротивили на нѣкои отъ прѣобразованията, прѣдставителетѣ на третото съсловие се отцѣпили и се прогласили *народно събрание*, като се и заклѣли да се не разотиджтъ доклѣ не надарѣжтъ Франция съ конституция. Когато Лудовикъ XVI испратилъ да кажжтъ на прѣдставителетѣ на третото съсловие да се разотиджтъ, М. свършилъ апострофа си къмъ царския пратеникъ съ думитѣ: „*Ние сме се събрали тукъ по волята на народа и само съ щикове моіжтъ да ни разгонжтъ*“. Парижанетѣ, побунени, прѣзели *Бастилия*, старата тъмница, въ която гинели хиляди невинни жъртви на тиранията; съ това се почнжла французската революция; Лудовикъ отстжпилъ на

народното събрание, па накаралъ да се съединѭтъ съ него и другитѣ съсловия (духовенството и аристокрацията), и това събрание, наречено *учредително*, изработило първата конституция на Франция.

По това врѣме М-та посока се измѣнила. Ако и да билъ първень на чело на революционното движение, той послѣ искалъ да спре това бързо движение, когато видѣлъ че то спрѣдваря и самаго него; само той би могълъ още, може би, да удуши хидрата на безначалието, която заплашвала страната. Добрѣ разбралъ той, че отечеството му не е зрѣло още за крайнитѣ промѣнения прѣдлагани отъ политически теоретици, и подпрѣтнѫлъ се, не за събарянето на монархията, а за унищожението на деспотизма и утвърдението на единъ конституционенъ прѣстолъ. Колкото повече анархията и революционната бѣснота прѣобладавали, толкова по-рѣшителенъ ставалъ той въ борбата си среща тѣхния напрѣдъкъ; нъ било мѫчно да се поддържа дѣлото на конституционната свобода въ сѫщото врѣме среща привърженицитѣ на стария деспотизмъ и крайнитѣ революционери. Кральтъ и приятелетѣ му много врѣме не искали да влѣзѫтъ въ никакво сношение съ човѣкъ съ такъво минѫло като М., нъ най-сетнѣ, подъ натиска на нуждата, се рѣшило да се покани М. да стане министръ. Щомъ станѫло това извѣстно, всичкитѣ найпротивоположни партии дружно гласували запрѣщението за депутатъ да става министръ. Ала М. пакъ продължавалъ борбата, като се мѫчилъ да примирява двора съ революцията. Опитванията му въ това нѣщо, които се приписватъ донѣйдѣ на користна цѣль, расклатили нѣкакъ популярностьта му нъ силата на таланта му все ош покорявала всичкитѣ партии. Прѣз декемврия 1790, той билъ избран прѣдсѣдатель на клуба на якоби цитѣ, и прѣзъ 1791 на народнот събрание. И въ клуба, и въ съ бранието той показалъ голѣма дъ зость и енергия; нъ напрѣгнѫтат му дѣятелность и невъздържани му животъ съсипали здравието му Смъртьта му не му позволила д свърши наченѫтото дѣло, 2 ок 1791. — М-тѣ рѣчи били издаден въ 3 т., въ 1819; и пълнитѣ м съчинения, въ 9 т., въ 1825. Уси новений му синъ, Монтини, е об народвалъ *Mémoires Biographique Littéraires et Politiques de M rabeau* (2-о изд., 8 т., Париж 1841), най-пълното описание, коет имаме за живота му. Виж. *Мираб* (студия върху собственитѣ му за писки), прѣвелъ отъ русски I Попъ Цочевъ (Ямболъ, 1897). Виж още Карлайловия очеркъ на М. в неговитѣ *Miscellaneous Essays* неговата *French Revolution*.

Миражъ, *фр.* Атмосферическ явление, което става отъ прѣлом лението на свѣтлината и коет прави да виждаме образъ на прѣд мѣти по земята като да имаме меж ду тѣхъ и образа разлѣна вод Въ *прѣнос. см.* мечта.

Мирдити. Албанци римо-като лици, на които броятъ прѣсмѣтат различно, отъ 150,000 до 250,00 Виж. *Албания.*

Мирзапуръ. Индийски град бенареска обл., 47 килом. на юго зап. отъ Бенаресъ, при политѣ н источнитѣ прѣдпланини на Гатит на Гангъ; станция на желѣзницат отъ Аллахабадъ за Калкута; 57,00 жит., отъ които 10,000 мохамедан Слѣдъ Бомбай и Калкута М. д прѣди нѣколко години е билъ най

важното житно тържище въ английска Индия и главно мѣсто на вълнената търговия; нъ тая търговия сега е минѫла въ Канпоръ. М. сега произвожда главно лакъ, бронзови издѣлия, килими и др. Градътъ има прѣкрасни набрѣжни, индийски храмове, джамии и др.

Мири. Пристанищенъ градъ на Ликия, отъ дѣто ап. Павелъ отплувалъ въ единъ корабъ за Римъ *(Библ.)*.

Миниаграмъ, *фр.* Теглилка отъ 10,000 грама. — **Мириада,** *гр.* (соб. зн. 10,000). Тъма, безбройно множество. — **Мириаметръ,** *фр.* Пѫтна мѣрка отъ 10,000 метра. — **Мириаръ,** *фр.* Мѣрка за повръхность, равна на 10,000 ара. — **Мириастеръ,** *фр.* Мѣрка за обемъ, равна на 10,000 стера.

Мирика. Едно ниско дръвце, което расте въ пусти безводни мѣста *(Библ.)*.

Миниорама, *гр.* Искуство да се правѫтъ отъ нѣколко отдѣлно нарисувани ландшафти, чрѣзъ прѣмѣстването имъ, нови ландшафти.

Мирицинъ, *лат.* Съставна часть на восъка.

Мирковичъ (Д-ръ *Г. В.*). Български бунтовникъ и писатель, род. въ Сливенъ въ 1826. Училъ се, на гръцки езикъ, въ родното си мѣсто до 1846, послѣ една година като степендиантъ въ киевската семинария [въ Киевъ не му се понравило], една година въ Цариградъ като ученикъ въ гръцкото училище Куру-чешме и три години въ цариградското училище на лазариститѣ, което се намирало въ Бебекъ. Въ 1852 заминѫлъ за Франция (Монпелие), дѣто и свършилъ курса по медицината въ 1856. Като се завърнѫлъ въ България, Д-ръ М. прѣстоялъ по една година въ Сливенъ и Стара-Загора. Въ 1859 отишелъ въ Цариградъ и станѫлъ участникъ въ дѣятелностьта по църковния въпросъ. Въ 1861 заминѫлъ за Влашко, дѣто прѣкаралъ до 1866: билъ въ Болградъ околийски лѣкарь и една година управитель на болградската гимназия, а послѣ се прѣселилъ въ Браила, дѣто упражнявалъ около двѣ години лѣкарството.

Въ 1866 Д-ръ М. се завърнѫлъ въ Сливенъ, дѣто се запознялъ съ извѣстния поликъ Садъкъ-паша (Чайковски). Тоя политикъ токоречи наложително го подканилъ да прѣдприеме една работа по нашето народно развитие: да изработи единъ уставопроектъ, за да се образува съ позволение на правителството една добра гимназия въ одринския вилиетъ, която да се издържа отъ българетѣ. Цѣлта, която се гонила, била, ученицитѣ да придобиятъ еднообразно и основателно образование, а не да ходѫтъ по разни мѣста и се връщатъ съ разни идеи. Идеята на тоя проектъ Д-ръ М. намиралъ за добра за тогавашнитѣ врѣмена. Самъ Чайковски се обѣщалъ да земе живо участие за осѫществението ѝ. При такъво едно насърдчение проектътъ се изработилъ и въ 1867 прѣзъ лѣтото Д-ръ М. съ прѣпоръчителни писма отъ Чайковски до великия везирь отишелъ и поднеслъ заявлението си. Ала отъ всичко това нищо не излѣзло. Тогавашнитѣ вѣстници съдържатъ историческото течение на работата.

Когато се убѣдилъ, че напразно си губи врѣмето, Д-ръ М. поискалъ да му се даде една лѣкарска служба въ дунавски вилиетъ покрай Дунавъ, като си и начърталъ планъ да дѣйствува съгласно

съ общото стремление за освобождението на България отъ турското иго. Той се опрѣдѣлилъ като градски лѣкарь въ Ломъ-Паланка въ 1868 и отъ Цариградъ му се възложило тайното послание да слѣди българскитѣ революционере. Вѣренъ на себе си, Д-ръ М. съ турскитѣ пари устроявалъ възстание въ Ломско. Нъ планътъ му се открилъ. Твърди се, че устроителетѣ на възстанието, Д-ръ М., Василъ Плѣвнелията, войвода Брайко, тайната поща на съзаклетницитѣ и още нѣколко души младежи-патриоти били прѣдадени на видинския Азисъ паша отъ владика Доротея. Прѣдателството обясняватъ така: Доротей прѣдалъ Д-ръ М. и другаретѣ му за да възстанови изгубеното си приятелство прѣдъ тогавашния великъ везирь Али паша, съ когото той ималъ нѣкакви си тайни. Д-ръ М. подробно разказва тая афера въ единъ ржкописъ, който се отнася до политическото ни възраждане въ 1866—68. Тоя ржкописъ и единъ ржкописенъ дневникъ на другъ бунтовенъ дѣецъ, Димитръ Ангеловъ, въ който сжщо се разказва аферата — материали за музея на българското възраждане — се намиратъ сега у Ст. Заимова.

Като слѣдствие на това прѣдателство Д-ръ М. се поставилъ подъ арестъ прѣзъ мѣс. септемврия 1869 въ Видинъ, отъ дѣто на пролѣтьта билъ испратенъ въ Цариградъ. Тамъ той прѣстоялъ около четире години въ затвора, като все чаналъ да го обѣснжтъ; найсетнѣ билъ осжденъ на заточение до животъ, и се испратилъ въ Диарбекиръ, а отъ тамъ въ Мардинъ. Въ тоя градъ дочакалъ освобождението си слѣдъ русско-турската война.

Д-ръ М. е работилъ и на литературното ни поле. Той е авторъ на българска граматика, *Домашенъ омеопатически лѣкарь* (Сливенъ, 1885), — *Унiатското движение по черковния въпросъ* (Сливенъ, 1897); редакторъ на спис. *Нова Свѣтлина*, двѣ годишнини (до 1893) и *Нова Свѣтлина и Здравословие* (год. 1893—96), и ни е далъ нѣколко прѣвода отъ франц.: *Петръ Велики, Екатерина I и Меншиковъ*, извлѣчение изъ Ламартиновата *История на Турция* (Сливенъ, 1880); *Характерътъ на спиритическото откровение* отъ Алана Кардека (Сливенъ, 1892); и *Вѣчнитѣ истини отъ духа* на Викт. Хюга.

Д-ръ М. е първий омеопатъ у насъ. Той прѣкарва сега (1904) старинитѣ си въ родното си мѣсто.

Мирмидоняне. Народъ въ Фтиотида тесалийска, който се сражавалъ подъ прѣдводителството на Ахила подъ стѣнитѣ на Троя. М. добилъ името си отъ *Мирмидона*, Юпитеровъ синъ и Ахиловъ прѣдѣдо. По други сказания, тѣ произлѣзли отъ мравкитѣ. Въ *прѣнос. см.* м. знач. нищожни, нъ надмѣнни люде.

Миро. Варено маслинено масло съ червено вино и благовония, осветено и употрѣбяемо при нѣкой церковни тайнства.

Мирозъ. Неизвѣстно мѣсто въ Галилея *(Библ.)*.

Мироносица, *гр.* Жена, която принесла миро за помазване тѣлото Христово слѣдъ свалянето му отъ кръста.

Миропомазане *гр.-словѣн.* Тайнство на помазване съ миро.

Миротворецъ. Миритель, помиритель. — **Миротворенъ,** който докарва миръ.

Мирохранителница, *гр.-словън.* Сждъ, въ който се пази миро.

Миртъ, или *мирама*, *гр.* Растение съ все зелени листа.

Мирчо. Български воевода, подъ чиято команда българетѣ и румжнетѣ дали помощь на сърбетѣ въ косовската битва, на 15 юл. 1389. Виж. *Косово поле.*

Миръ. Въ политически смисълъ, състоянието на народи въ спокойствие, безопасность и законность. Сключването м. между държави, които воюватъ, става съ цѣль да се възстановѫтъ приятелскитѣ отношения за неограничено врѣме; а м., който се сключва за опрѣдѣленъ срокъ, нарича се *прѣмиріе.* Прѣди да се сключи м. правѫтъ се прѣдварителни условия; а окончателно м. се урежда съ договоръ, подписанъ отъ пълномощници: и договорътъ има сила само слѣдъ като се утвърди (ратификация) отъ правителствата на народитѣ, които сѫ воювали. Отъ най-старитѣ врѣмена сключването м. се е почитало като свещена работа.

Миръ. Старобългарска дума за вселенна, свѣтъ (виж. *Вселенна*). Оттука **мировъ, мирски,** свѣтски (мировъ, помирителенъ, иде отъ миръ, съгласие); и **мирянинъ,** свѣтски човѣкъ, не духовенъ; човѣкъ, който живѣе по свѣтски.

Миръ (лат. Pax). Богиня на мира (обществено спокойствие и безопасность) у староврѣменнитѣ народи, Зевсова и Темидина дъщеря. Атинянетѣ ѭ прѣдставлявали, че държи Плутуса (виж. това име) на колѣнѣ, за да се означава, че мирътъ е изворътъ на богатството. Римлянетѣ ѭ изображавали въ видъ на жена съ маслиненъ клонъ въ едната, и рога на изобилието въ другата рѫка, а на грѫдитѣ ѝ намѣствали Плутуса малко дѣте. Императоръ Веспасианъ построилъ въ Римъ въ честь на богинята храмъ, въ който се събирали ученитѣ на разговоръ, и който изгорѣлъ въ царуването на императора Комода.

Миса. Моавски царь, който плащалъ дань на израилянетѣ въ Ахаавово врѣме; нъ по-сетнѣ отхвърлилъ израилското иго. Единъ интересенъ паметникъ съ надписъ, въздигнѫтъ отъ М. и открить въ 1868, се пази въ музея Лувръ въ Парижъ. Езикътъ на надписа е токо-речи еднакъвъ съ Ветхозавѣтния европейски езикъ. Надписътъ разказва сполучливитѣ войни на М., които отдава на моавското божество Хамеса. Той споменува и израилския Богъ Иеова *(Библ.).*

Мисионеринъ (лат. отъ *митере*, испращамъ). Духовно лице, испратено между езичници за обрѫщането имъ въ християнската вѣра. Лице отъ християнска църква, испратено да распространява вѣроисповѣданието си въ друга християнска църква.

Мисисипи. Голѣма рѣка въ сѣверна Америка, която принадлежи цѣла на Съединенитѣ Държави, истича изъ езеро Итаска (Минезота), тече първенъ къмъ ист., послѣ къмъ юго-зап., прѣди да земе една обща посока отъ сѣв. къмъ югъ. Като оставя на зап. държави Минезота, Иова, Мисури, Аркансасъ и Луизиана, и на ист. държави Висконсинъ, Илинойсъ, Кентѫки, Тенеси и Мисисипи, ти мие Сенъ-Полъ, Сенъ-Луи, Каиро, Мемфисъ, Начезъ, Батонъ-Ружъ и Нови-Орлеанъ. Влива се въ Мексикански заливъ прѣзъ едно главно и постоянно устие и прѣзъ два канала, които мѣняватъ често посоката си. Тя е 2,500 метра широка при сливането си съ Мисури,

нъ теченіето ѝ често се заприщва отъ пръстьта и дървесага, които влѣче съ себе си. Теченіето ѝ е 5,882 килом. Прибира, отлѣво, Св. Кръстъ, Висконсинъ, Илинойсъ и Охйо; и отдѣсно, Св. Петръ, Иова, Мисури, Аркансасъ и Червена Рѣка. М. е корабоплавателна до Водопадитѣ и при Сентъ-Антони (виж. *Минеаполисъ*), и отъ малки кораби надъ тия водопади; корабоплавателни сж и повечето ѝ притоци. — М. е била открита въ 1541 отъ испанецъ Фердинандъ де Сото, а цѣла изслѣдвана отъ франц. изслѣдователь Ласалъ, въ 1682.

Мисисипи. Една отъ Съединенитѣ Държави, съ прѣдѣли: на сѣв. Тенеси, на зап. Аркансасъ и Луизиана, на ист. Алабама и на зап. Мексикански заливъ; простр. 120,020 чет. килом. и насел. 1,490,000 жит., отъ които 700,000 черни. Земята на югъ е ниска, въ срѣдата по-висока, на сѣв. хълместа. Гл. рѣка е Мисисипи; освѣнь това забѣлѣжителни сж: корабоплавателната Паскагула, Пърлъ, Томбекби и Тенеси. Климътътъ е полутропически; главнитѣ произведения сж: памукъ, захарь, царевица, пшеница, барабой, праскови, ябълки, грозде, смокви, протокали и др., нъ отъ всичкитѣ най-важното земедѣлческо произведение е памукътъ; М. произвожда по 900,000 бали памукъ на годината. Индустрията е много слаба. Памучната търговия и търговията съ овощия, пращани къмъ Шикаго, сж най-важнитѣ. Скотовъдството е твърдѣ развито въ по-нискитѣ мѣста и въ долинитѣ на рѣкитѣ (около 1 милионъ свине; 300,000 овце, 100,000 крави, 100,000 коне и др.). Голѣма часть отъ държавата е покрита съ първобитни гори, въ които изобилватъ дивитѣ звѣрове (вълци, мечки, лисици, пантери и др.). Рѣкитѣ сж богати съ риба. За повисокото образование има университетъ въ Оксфордъ. Единъ законъ запрѣщава бѣлитѣ и чернитѣ да се учѫтъ въ едни и сѫщи училища, или въ училища по-близу едно отъ друго отъ 4 килом. Държавата е добрѣ снабдена съ желѣзници. Двѣ голѣми линии отъ Мобайлъ прѣзъ Мериданъ и Коринтъ за Шикаго, и отъ Нови-Орлеанъ прѣзъ Джаксънъ за Мемфисъ и Сенъ-Луи, вървѫтъ прѣзъ държавата по цѣлата ѝ дължина отъ югъ къмъ сѣверъ; напрѣчнитѣ линии сж нѣколко; три такъви тръгватъ отъ Джаксънъ за Мериданъ и Атлантически океанъ. Гл. градове сж: *Джаксънъ*, сѣдалище на управл., Начезъ, Виксбѫргъ и Колѫмбѫсъ. Управительтъ на държавата, подуправительтъ и други висши чиновници се избиратъ за четире години. Законодателната власть състои отъ сенатъ и камара на прѣдставители — сенаторитѣ се избиратъ за четире, а депутатитѣ за двѣ години.

Мисия (лат. *мисио* отъ *митере*, испращамъ). 1) Пратеници, испратени отъ правителството на една държава въ друга съ особена поржка: *дипломатическа мисия*. 2) Самата поржка, послание: *възложена му е мисията да води прѣговори*. 3) Духовни пратеници, испратени да проповѣдватъ Евангелието между езичницитѣ или между християне считани за по-малко просвѣтени.

Мисколцъ. Градъ въ сѣв. Унгария, 150 килом. на сѣв.-ист. отъ Пеща., ц. на желѣзници за Пеща, Филекъ, Кашау и др.; 24,320 жит. Околностьта произвожда най-доброто жито въ Унгария и има прѣвъсходни лозя.

Мисленъ. Умственъ, въображаемъ. — **Мислимъ**, който може да се мисли, да се прѣдстави въ ума.

Мисолонги. Гръцки градъ на Йоническо море, при входа въ Патрански заливъ, укрѣпенъ откъмъ морето и важенъ въ стратегическо отношение; 6,500 жит. Забѣлѣжителенъ по двѣтѣ обсади, които издържалъ прѣзъ войната за гръцката независимость. Въ 1822 той билъ обсаденъ по сухо и по море отъ турцитѣ, които, слѣдъ 2-мѣсечна обсада, били принудени да се оттеглѧтъ. Въ 1826, той билъ пакъ обсаденъ отъ грамадна турска сила, и слѣдъ 10-мѣсеченъ отпоръ и тегло, гарнизонътъ му, омалѣлъ отъ 5,000 на 3,000 воителе, си пробилъ пѫть прѣзъ редоветѣ на неприятеля, като отнеслъ съ себе си голѣмо число жени и дѣца. Турцитѣ тогава влѣзли въ града, който близу съвсѣмъ съсипали. Въ М. умрѣлъ въ 1824 лордъ Байронъ, чието сърдце се съхранява тамъ въ единъ мавзолей.

Мистерия. Потайность. — **Мистериозенъ.** Потаенъ, тайственъ. — **Мистериозность**, *гр.* Потайность, тайственость.

Мистикъ, *гр.* 1) Послѣдователь, прѣдаденъ на мистицизма. 2) Който говори тайствено, загадъчно.

Мистификация, *лат.* Измама, направена нарочно за шега — **Мистифицирамъ.** — Въвождамъ нѣкого въ заблуждение на шега, за забава.

Мистицизмъ, *лат.* Тайствено учение, което изобщо припознава, че прѣдмѣтитѣ на религиозното учение сѫ достѫпни за вънкашнитѣ чувства, спр. че между Бога и човѣка може да има извънредни съобщения. Изворътъ на това учение е стремлението на човѣшкия духъ да постигне тайнитѣ на всичко свърхестествено или божествено. М. се прослѣдва у човѣцитѣ още въ прѣдисторическитѣ врѣмена, въ първобитнитѣ вѣри на Истокъ, особено у индийцитѣ (виж. Bochinger, La *vie contemplative, ascetique et monastique chez les Indous* (Стразбургъ, 1831), сѫщо и у гръцитѣ (мистерии, елевзински тайства). Мистич. учение проникнѫло и въ християнството, напр. въ Оригеновото учение (III вѣкъ сл. Р. Х.). Слѣдъ това м. се явява като прѣдмѣтъ на срѣдновѣковната схоластика. Между знаменититѣ мистици на католическата църква е билъ Тома Кемпийски. Тия мистици, съ учението си за вѫтрѣшното дѣйствие на Св. Духъ, приготвили почвата на протестантството. Отпослѣ м. се явява донѣйдѣ и въ протестантството. Алхимията, астрологията, магията и други науки, породени отъ суевѣрието на срѣднитѣ вѣкове и които сѫ положили началото на истинската наука, сѫ били слѣдствие отъ мистическитѣ възгрѣния за свѣта и човѣка. Въ по-новитѣ врѣмена, м. е влѣзълъ въ ученията на много католически и протестантски секти, и въ нѣкои отъ тѣхъ се е упазилъ и до сега. Виж. Heinroth, *Geschichte* und Kritik des Mysticismus (Лайпц., 1830; Mignet, Dict *de* mystique chrétenne (1858); Du Prel, *Philosophie der Mystik* (1895) — **Мистически.** Тайственъ; алегорически, иносказателенъ, който има тайственъ смисъль: *мистический смисълъ на Св. Писание.*

Мистрета. Градъ въ о-въ Сицилия, 88 килом. на юго-ист. отъ Палермо, 107 килом. на юго-зап. отъ Месина, на сѣверния склонъ на Боско-ди-карона, 8 килом. отъ

Тосканско море; 12,000 жит. Търговски градъ. Рудници на каменни вжглища и червенъ мраморъ.

Мисури. Рѣка въ Съединенитѣ Държави, извира въ Скалисти планини отъ много извори: Джефersънъ, Мядисънъ, Галатинъ и тече първень отъ югъ къмъ сѣв. и отъ зап. къмъ ист. Като пристигне до крѣпость Миданъ, промѣня изведнжшъ посоката си, и, чрѣзъ 25 килом. водопади, се снишава до около 120 метра. Слѣдъ това тече ту къмъ югъ ту къмъ юго-ист. въ пустата страна Лоши-Земи, дѣли държава Минезота и Иова отъ Небраска, тече прѣзъ държава Мисури като мие Джефersънъ и се влива въ Мисисипи; 3,700 килом., отъ които 1,800 корабоплавателни. М. прибира, отдѣсно, Чансансау, и отлѣво, Йелоу-Стонъ, малка М., Рапида, Плата и Канасъ.

Мисури. Една отъ Съединенитѣ Държави, съ прѣдѣли на сѣв. Иова, на ист. Илиноисъ, Кентжки и Тенеси, на югъ Аркансасъ и на зап. Канасъ; простр. 179,780 чет. килом. и насел. 3,250,000 жит., отъ които 170,000 черни. Земята е равна, освѣнь на юго-ист. Тя е една отъ най-богато надаренитѣ отъ земитѣ на Съед. Държави съ гори. Пропорцията на горитѣ е 45 на 100-тѣ. Тия обширни гори изобилватъ съ звѣрове и диви животни: мечки, пантери, диви котки, вълци, лесици, зайци, елени, диви мисврки, пойни птици и др. Главнитѣ рѣки на държавата сж Мисисипи и Мисури; първата мие цѣлия източенъ прѣдѣлъ; послѣдната съставя западния прѣдѣлъ. Климътътъ е изобщо здравъ, нъ подлежи на голѣми крайности на температурата. М. е третата отъ Съединенитѣ Държави по производството на царевицата; на годината произвожда около 65 милиона хектолитра царевица. Послѣ вървжтъ пшеницата (повече отъ 9 милиона хектолитра), овощията и зеленчукътъ (повече отъ 9 милиона хектолитра), тютюнътъ (около 5½ милиона килогр.) и др. Макаръ М. да не може да се постави въ реда на индустриалнитѣ Съединени Държави, индустриалнитѣ й произведения на годината надминуватъ по стойность цифрата 800 милиона лева. Рударството (каменни вжглища, желѣзо, мѣдь) се прѣдставлява по стойность отъ цифрата 24 милиона лева на годината. М. е една отъ Съед. Държави, въ която желѣзнопжтната мрѣжа се е развила най-бързо. Въ 1852 тя е имала само 60 килом. желѣзн. въ експлоатация: сега има повече отъ 10,000 килом. Тя има още 170 парахода, съ вмѣстим. повече отъ 60,000 тона и 2540 кораби и ладии съ вмѣст. 181,319 тона.— Училищната система на М. е отъ най-добритѣ. За висшото образование има два университета въ Колумбия и Сенъ-Луи, съ отдѣли, между другитѣ, земедѣлчески, механически и металургически. Числото на библиотекитѣ въ държавата се прѣсмѣта на около 6,000, съ повече отъ 1 милионъ тома; и числото на периодич. вѣстници и списания — на 300, отъ които 23 всѣкидневни. Сѣдалището на управ. на М. е *Джеферсънъ*, нъ главний градъ е *Сенъ-Луи*, който между 20-тѣ най-голѣми градове на Съедин. Държави е шестий въ троякото отношение на населението, на индустрията и на търговията. Управительтъ и всичкитѣ членове на испълнителната власть на държавата се избиратъ за двѣ години. Законодателната власть състои отъ сенатъ (34 члена), из-

биранъ за 4 години, и една камара прѣдставителе (131), избирани за 2 години. — М. е съставяла часть отъ Луизиана до 1804, когато съставила територия, а послѣ, въ 1821, държава. Въ това врѣме населението ѝ било само 60,000 жит. Въ междуособната война въ 1861 М. останжла вѣрна на съюза на Съед. Държ., сир. на Сѣвернитѣ, слѣдъ голѣми колебания и насилствени мѣрки отъ страна на сѣвернитѣ държави.

Митава. Главний градъ на курландската губерния, европ. Русия, на р. Аа, 33 килом. на юго-зап. отъ Рига и 502 килом. на юго-зап. отъ С. Петербургъ; станция на желѣзницата отъ Либава за Рига; 35,000 жит. повечето нѣмци и около 1,500 евреи. Желѣзна и тенекиена промишленость; износъ: конопи и жито; търговия прѣзъ Рига. Музей съ библиотека; по една православна и катол. църква и три лютерански. Дворецъ на нѣкогашнитѣ курландски херцози. М. е билъ присъединенъ на Русия въ 1795. Той е билъ мѣстопрѣбив. на Лудовика XVIII французски отъ 1798 до 1807.

Митацизмъ (mytacismus). Терминъ у латинскитѣ граматици, означава 1) честото повторение на буква *m* въ словото; напр. *omnia mea mecum porto;* 2) случай, когато една дума се свършва съ буква *m*, а друга захваща съ гласна, и въ произношението послѣдний слогъ съ буквата *m* се исхвърля, напр. *multum ille* се произнася *multille.*

Митарь. Римски бирникъ евреинъ въ Иисусъ Христово врѣме. Тия римски чиновници имали голѣма власть и често злоупотрѣбявали правата си, като изисквали отъ данъкоплатцитѣ повече отколкото дължели законно. Евреитѣ много мразили митаритѣ и изобщо ги считали за грѣшни люде *(Библ.).*

Мителъ. Печатни букви непосрѣдствено по-едри отъ цицеро.

Митилинъ (по тур. *Мидили*, старий *Лесбосъ).* Най-голѣмий о-въ въ Егейско море, близу до брѣга на Мала-Азия (стара Троя и Мизия), отъ който отстои само 15 килом.; простр. около 1,749 чет. килом.; насел. около 40,000 жит., отъ които 15,000 до 18,000 турци, останжлитѣ гръци. М. е повечето планинска земя, ала само една отъ планинитѣ се възвишява до 915 метра. Климатътъ е по-здравъ отколкото въ кой-да-е другъ о-въ въ Егейско море, и земята е плодородна и изобилва съ гори. Износъ: маслинено масло, смокви, вино, градиво, мраморъ. Главний градъ на М. е *Митилинъ* или *Кастро,* на источния брѣгъ на о-ва, съ 20,000 жит., повечето гръци. Градътъ е растланъ амфитеатрално по стръмнинитѣ на една могила, на която връхътъ има срѣдневѣковни укрѣпления. Има 14 джамии и 7 църкви. Митилинскитѣ кораби носѧтъ въ Цариградъ жито, смокви, маслинено масло, катранъ и др. Въ първата половина на XIV вѣкъ М. билъ отстѧпенъ отъ византийцитѣ на генуезското семейство Гателюце, послѣдний херцогъ отъ което, Николай, билъ принуденъ да отстѧпи о-ва въ 1462 на султанъ Мохамеда II. М. е родината на Сафо, Питакъ, Теофрастъ и др. Виж. и *Лесбосъ.*

Митингъ, *англ.* Обществено събрание, което става съ цѣль да се изрази мнѣние по нѣкоя важна работа, която се касае до вѫтрѣшното управление на страната или до вънкашната политика на правителството.

Митовъ *(Антонъ)*. Български живописецъ, род. въ 1862 въ Стара-Загора; свършилъ науките си по живописството въ художествената академия у Флоренция, дѣто въпрѣки младостьта си билъ награденъ съ три сребърни медали; прѣдаватель въ софийското рисувално училище. М. е повечето жанристъ; ала е силенъ и въ живописството на икони, като напр. изработената отъ него икона *Свети царъ Борисъ*, поставена въ монастиря на Шипка. Отъ картинитѣ му по-забѣлѣжителни сж: *Пазаръ въ София и Варна, Чешма въ Пловенъ, Продавачи на патици и прасета, Циганка на пазаръ*. По поржка на князъ Фердинанда, М. е схванжлъ двѣ главни сцени отъ шипченскитѣ праздненства.

Митология (гр. *митосъ*, басня; *логосъ*, слово, сбирка). Баснословие, сир. баснословната история на боговетѣ, полубоговетѣ, геронтѣ, образитѣ, обрядитѣ и прѣданията на староврѣменнитѣ езически народи, особено на старогръцитѣ и римлянетѣ, чиято м. е най-разработената. Словѣнската м. чака още основателното си разработване. Изучването на м. е необходимо ако искаме да разбираме старата история, особено гръкоримската. Рекли сж го нѣкои, че у староврѣменнитѣ всичко е било богъ, освѣнь самий Богъ; пространството е билъ Юпитеръ, Нетпунъ е билъ морето, Плутонъ вжтрѣшностьта на нашата земя и т. н. Поезията, живописството, ваянието още занимать сюжетитѣ си отъ М. **Митологически**. Баснословенъ, който принадлежи на митополията. — **Митологъ**. Който прѣдава, който обяснява митологията.

Митра, *гр.* Шапка или наглавно украшение, което носжтъ владиците въ церковнитѣ церемонии; корона.

Митраилйоза, *фр.* Скорострѣленъ топъ съ нѣколко устия.

Митридатъ. Име на нѣколко понтайски, арменски и партински крале, отъ които забѣлѣжителний е М. *Велики*, понтийски краль и непримиримъ непрятель на римлянетѣ, род. въ Синопъ въ 136 прѣди Р. Х. и цар. отъ 123 до 63. Той подчинилъ подъ властьта си народитѣ по източ. и сѣвер. крайбрѣжия на Черно море дори до Таврически Херсонесъ (около сегаш. Севастополъ), и слѣдъ смъртьта на Паризатиса присъединилъ Босфорското кралство на владѣнията си; слѣдъ това завоевалъ Пафлагония и Кападокия, а съ помощьта на зетя си Тиграна, краль на Велика Армения — Витиния, Фригия, римска Мала Азия, островитѣ на Егейско море, освѣнь Родосъ, и искалъ вече да покори Гръция, нъ римский пълководецъ Сула, въ *1-та Митридатска война*, 87 г. пр. Р. Х., побѣдилъ близу до Атина пълководеца му Архелая, и съ това принудилъ М. да сключи миръ въ Дардания, по който той върнжлъ всичкитѣ си владѣния въ Мала-Азия. Настжпателствата на римлянетѣ породили *2-та Митридатска война*, 83 пр. Р. Х. М. добилъ пълна сполука въ тая война, ала миръть се сключилъ върху *status quo*, 81 пр. Р. Х. М. разбралъ, че това е само едно прѣмирие, та не загубилъ врѣме да се приготви за трета борба, въ съжзъ съ Тиграна, арменски краль, слѣдъ него най-силний монархъ въ Азия. Тигранъ завзелъ Кападакия, въ 76 пр. Р. Х., и М., на другата година, нахлулъ въ Витиния, та почнжлъ *3-та Митридатска война*. М-витѣ оржжия били испърво сполучливи; нъ по-сетнѣ

римский консулъ Лукулъ принудилъ М. да потърси прибѣжище при Тиграна, 72 пр. Р. Х. Слѣдъ това Лукулъ завоевалъ Понтъ, разбилъ Тиграна, 69 пр. Р. Х., при Тиграноцерта, и Тиграна и М. при Артаксата, 68 пр. Р. Х. Ала М. си отнелъ Понтъ, ако и не за много: Кней Помпей довършилъ Лукуловото дѣло, 66 пр. Р. Х., като разбилъ М. на Ефратъ. М. още мѣрилъ да се бори, когато една измѣна на сина му Фарнака толкова го наскърбила, че той самъ се лишилъ отъ живота си. М. билъ приятель на наукитѣ и говорилъ не по-малко отъ 25 езика и нарѣчия. По мнѣнието на римлянетѣ, тѣ не били срѣщали по-страшенъ непрiятель отъ него, и наврѣменѣ само единъ слухъ за една негова сполука распространявалъ трепетъ между тѣхъ.

Митровица. Градъ въ унгарската область Банатъ, 38 килом. на юго-зап. отъ Петервардаинъ, на лѣв. брѣгъ на Сава; 7,145 жит. хървате и нѣмци. Търговия съ кожи и добитъкъ. Много старини и остатки отъ римския градъ *Сирмиумъ*. Отстжпенъ на Австрия отъ турцитѣ по карловицкия договоръ, въ 1699.

Митровица. Градецъ въ европейска Турция, въ окржга на Прищина, 45 килом. на юго-ист. отъ Нови-Пазаръ, при сливането на Ситница съ Ибаръ (дѣсенъ притокъ на Морава). — Въ М. се спира солунската желѣзнопжтна линия; става дума да се продължи до Сараево въ Босна, та да се скачи съ австро-унгарската мрѣжа. Отъ М. къмъ Нови-Пазаръ сега върви важенъ друмъ, който достига дори Сараево и има търговско и военно значение.

Митрополитъ, *гр.* Сжщото, каквото е архиепископъ. Първий български митрополитъ е билъ Иосифъ (виж. *Борисъ*). Българската архиепископия се припознала и като патриаршия отъ гръцкия патриархъ въ царуването на Асѣна II (виж. това име). — **Митрополия.** Домътъ на митрополитъ.

Митъ, *гр.* Басня, прикаска.

Михаиловски *(Никола).* Български книжовникъ, общественъ дѣецъ и старъ учитель, братъ на *Илариона Макариополски*, род. въ Елена, починж въ София (1818—1892); училъ се най-напрѣдъ въ родното си мѣсто, послѣ въ Атина, а въ 1848 свършилъ историко-филологическия факултетъ въ московския университетъ. Като се завърнѫлъ въ България, учителствувалъ въ родното си мѣсто, а послѣ, отъ 1856, — въ Търново; и тамъ прѣобразувалъ училищнитѣ програми, борилъ се среща фанариотското влияние (гръцкитѣ архиереи и тѣхнитѣ привърженици) и извадилъ множество достойни учителе; служилъ отпослѣ като учитель и въ Сливенъ. Той билъ единъ отъ главнитѣ виновници за испжждането на гръцкитѣ владици отъ Търново, Ловечъ и др. Въ 1863 М., повиканъ отъ българскитѣ първенци въ Цариградъ, наченжлъ да редактира *в. Съвѣтникъ*, органъ на българскитѣ прѣдставителе и дѣйци по църковния въпросъ въ столицата на Турция, който бичувалъ фанариотщината. Тоя вѣстникъ той редактиралъ 5—6 мѣсеца, а слѣдъ него редактирането му поелъ *Т. Бурмовъ*. М. постжпилъ на служба членъ на съвѣта при турското министерство на просвѣщението и цензоръ на българскитѣ книги. Отъ всичкитѣ тогавашни наши учени само той и

Шишковъ (виж. това име) удобрявали като полезенъ въ нѣкои отношения за народа ни Мидхатъ-пашовия проектъ за българскитѣ училища (виж. *Мидхатъ* паша). И като чиновникъ М. не нрѣставаше да зима участие въ българскитѣ народополезни работи; бѣше членъ на цариградското читалище, на екзархийския съвѣтъ, и др. Като книжовникъ той е принеслъ грамадни заслуги на новобългарската литература. Той е родоначалникътъ на *търновската* правописна школа, която, противно на *пловдивската* (Геровъ-Груевата), не пазеше строго етимологията на думитѣ и формитѣ, а правеше отстжпки на фонетиката; по неговитѣ възгледи бѣ съчинена *Момчиловата граматика*. Това бѣше голѣма крачка напрѣдъ къмъ единъ правописъ, който се налагаше отъ самото естество на ново-българския езикъ (виж. *Дриновъ*). М. минуваше за най-добрия стилистъ и единъ отъ най-добритѣ прѣводачи на врѣмето си; и едва ли нѣкой неговъ съврѣменникъ владѣеше богатствата на български езикъ колкото него; само че той много повече отъ Груева и Каравелова бѣше подъ влиянието на русския езикъ. Доста длъгъ е списъкътъ на книгитѣ, брошуритѣ и прѣводитѣ, направени отъ него; ето по-главнитѣ отъ тия съчинения и прѣводи: *По въпроса за женитъ*; *Исторически изслѣдвания за охридската и ипекска архиепископии*, прѣводъ отъ една обширна брошура, написана на гръцки за опровержение на гръцки брошури; нѣколко учебници (исторически *Очерки*, *Начала на политическа икономия* отъ Хюбнера, *Всеобща История*); *Приключенията на Телемаха* отъ Фенелона (Цариградъ, 1873); *Послѣднитѣ дни на Помпея* отъ Булвера (Цариградъ, 1870); *Тайнитѣ на Инквизицията* отъ Фереала (Цариградъ, 1875); *Сцени и картини изъ американския животъ* (Цариградъ, 1868); *Пикильо Алиля* или *Мавритъ и царуването на Филипа III*, истор. романъ отъ Евг. Скриба (Цариградъ, 1875) и др. М. е писалъ и разни научни и политически статии въ цариградскитѣ периодически издания: *Български Книжици*, *Читалище*, *Право*, *Напрѣдъкъ*, *Македония* и др. М. е обнародвалъ и оригинални стихотворения; негово е изящното творение въ *Читалище*, подписано съ псевдонимъ *Макавеевъ*. Отъ освобождението до смъртьта си М. занимаваше високи служби въ София (подпрѣдсѣдатель на държавния съвѣтъ, директоръ на софийската мжж. гимназия и др.) и послѣднитѣ години се ползуваше съ 500 лева мѣсечна пенсия отъ държавата.

Михаиловски *(Николай Конст.)*. Руски публицистъ, социалогъ и критикъ, род. въ 1842 въ Мещовка, калужска губ. Литературната му дѣятелность почнжла отъ 18-годишна възрасть. Отъ 1869 М. става постояненъ и най-дѣятеленъ сътрудникъ на *Отечеств. Записки*, а отъ смъртьта на Некрасова (1877) — единъ отъ тритѣ редактори на списанието. Въ това списание (1869—84) сж вмѣстени най-важнитѣ социологически и критически негови статии: *Что такое прогрессъ*, *Вольтеръ-человѣкъ и Вольтеръ-мыслитель*, *Что такое счастье*, *Борба за индивидуальность* и др. Слѣдъ унищожението на това спис. той е писалъ въ други русски списания и вѣстници, а отъ 1890 е редакторъ на *Русское Богатство*. М-тѣ съчинения сж съ-

брани въ 6 тома (СПБ., 1879-87). Отдѣлно напечатани има три книжки, критически опити: *Левъ Толстой* (СПБ., 1887), *Щедринъ* (Моск., 1890), *Иванъ Грозный* (СПБ.) и *Литература и Жизнь* (СПБ., 1892).

М. се явява като една реакция противъ крайноститѣ и лъжовнитѣ стѫпки на Писарева, чието мѣсто заелъ като пръвъ критикъ. М-вий протестъ противъ Спенсѫровата органическа теория и стремлението му да покаже, че въ историческия животъ идеалътъ, елементътъ на желателното, има огромно значение, сѫ създавали у читателетѣ настроение враждебно на историческия фатализмъ. Въ тоя духъ той е водилъ борба съ идеитѣ на графъ Толстоя за непротивене на злото. М. въ сѫщото врѣме е изяснявалъ основитѣ на обществения алтруизмъ и нравственитѣ длъжности, които почиватъ на тѣхъ.

Михаиловски *(Стоянъ)*. Български поетъ сатирикъ, синъ на Никола М., род. въ Елена въ 1856; училъ се въ търновското училище и въ цариградския лицей, и добилъ юридическо образование въ Франция (1879). Д-ръ Кръстевъ, въ студията си за него (виж. *Литературни и философски студии*, Пловдивъ, 1898) го нарича „една психологическа гатанка“. Прѣди всичко той констатира, че Стоянъ М. е една смѣсь отъ противорѣчия: „любительтъ на парадокса и на антитезата е сѣкашъ творение отъ парадокси и отъ антитези. Той е врагъ на логомахията, той бичува жестоко словоборството и велерѣчието, а въ българската литература едва ли има писатель по-велерѣчивъ и по-словоохотливъ отъ Ст. М. Той прѣслѣдва волноститѣ на езика, шиба немилостиво бунтовницитѣ противъ завѣта на прадѣдитѣ, а въ сѫщность въ българската граматика нѣма по-голѣмъ революционеръ пакъ отъ Ст. М. Неговитѣ сатири сѫ пакъ живъ протестъ противъ традициитѣ на българската писменость — и въ своята етимология, и въ своя синтаксисъ, и въ своята пунктуация, па дори и въ своя лексиконъ, колкото неговото словопроизводство да наподобява онова на словенски езикъ“. Ограниченото мѣсто на една статийка не позволява да вървимъ съ критика по хлъзгавия пѫть, изъ който се мѫчи да обяснява и примирява тия противорѣчия. Ние можемъ да отбѣлѣжимъ само думитѣ му, че М. „чувствува и оплаква бѣдствията и теглото — непоносимото и неисцѣримо тегло — на масата, както никой другъ отъ нашитѣ поети. Ако неговитѣ думи не трогватъ читателя“, прилага, „то е за това, защото у него нищо не трогва; защото той борави съ абстрактни понятия и образи; защото говори на ума на читателя, а не на неговото сърдце. Ст. М. е една рѣдка съкровищница на практическа мѫдрость; съчиненията му сѫ пълни съ сентенции и съ правила на житейска наука. Единъ поетъ облича и своитѣ *мисли* въ живи образи и чувства, а Ст. М. облича и своитѣ чувства и своитѣ интуиции въ мисли, въ абстрактни понятия. Ст. М. е песимистъ, дезилюзиранъ, рационалистъ; той не вижда въ свѣта друго, освѣнъ тържеството на висшата подлость и ликуванията на нискитѣ инстинкти. Негодованието, възмущението на единъ *Ювеналъ*— ето чувството, съ което той гледа на тоя свѣтовенъ редъ, и това чувство му вдъхва само думи на безгранична ненависть къмъ него.

Нѣжността на лирика е замѣстена съ безмилостната язвителность и съ отровната жлъчь на сатирика. Силата на неговата рѣчь нѣма равна на себеси въ нашата литература".

Твореният на Ст. М. сж: *Novissima Verba*, сбирка стихотворения; *Книга за българския народъ*, поема за нашия държавенъ развратъ, въ която „съ неумолима послѣдователность сж раскрити найтайнитѣ рани на нашото държавно управление"; сбирка *Философически и сатирически сонети* (една рецензия върху тая сбирка се намира въ сп. *Мисъль*, год. VI, кн. I), дѣто песимизмътъ на поета, въ областьта на науката и на висшитѣ културни задачи на човѣчеството, е исказанъ най-рѣзко; *Стриници изъ дневника на Мирза Абасъ* (печатани въ *Мисъль* год. V и VII), сатира на нашитѣ политически и социални нрави, сатира на раболѣпното и гнилото въ нашото общество. Отъ сжщия родъ сж нѣкои отдѣлни сатири, като *Благой Памфиловичъ* (сп. *Мисъль*, год. II), както и хубавитѣ му сатирически басни и епиграми, пръснжти както въ *Мисъль* така и въ *Денница*, и въ постари негови сбирки: *Жельзни струни* (Русе, 1890), *Currente calamo* (Русе, 1880), *Нашитъ писачи и газетари* (София, 1893), които Д-ръ Кръстевъ хвали като едничкитѣ литературни сатири на М. à *la Boileau;* ала намира че прѣувеличенията въ тѣхъ сж твърдѣ много, и, редомъ съ напълно умѣстнитѣ изобличения, има тамъ и враждебно отнасяне къмъ идеи и стремления, които съвсѣмъ не заслужватъ това. Най-сетнѣ, забѣлѣжителенъ е и прѣкрасний прѣводъ на Ламартиновата сатира на Божеството — *Поема на отчаянието*. Ст. М. е напечаталъ нѣкои свои трудове, освѣнь въ споменжтитѣ списания, и въ *Библиотека Св. Климентъ*, *Периодическо Списание*, *Българска Сбирка* и др. Писалъ е и въ разни вѣстници. Въ сжщото врѣме вършилъ е и държавни служби; билъ е професоръ въ висшото училище и учитель въ софийската държавна гимназия; прѣзъ 1902 бѣ прѣдсѣдатель на Македонския революц. комитетъ въ София.

Михайловъ *(Юрданъ)*. Български белетристъ и публицистъ, редакторъ на илюстрованото спис. *Свѣтлина* (сега, 1904, въ XII год.), въ стриницитѣ на което срѣщаме най-често покрай научни и забавни статии биографически очерки и спомени за наши обществени дѣйци, писателе, поети и чиито картини, изобщо добрѣ изработени, доста хубаво поясняватъ нашия животъ. М. е род. въ 1860 въ Сливенъ. Свършилъ мжж. главно учил. въ родния си градъ, а въ 1883 отишелъ въ Парижъ, дѣто между другото свършилъ първия курсъ на тамошния юридически факултетъ. Отъ 1895 е княжески комисарь при Източнитѣ желѣзници въ Пловдивъ, а по-рано е служилъ по телеграфо-пощенското вѣдомство, на което е билъ и директоръ; билъ е и инспекторъ на желѣзната линия Бургасъ—Ямболъ.

М. е печаталъ първитѣ си белетрически трудове въ в. *Съвѣтникъ* (Сливенъ), дѣто подъ псевдонимъ *Мориц* е вмѣстилъ редъ статии по *музиката* (първи по рода си до тогава), раскази и списания. Въ спис. *Знание* (Ст.-Загора) е вмѣстилъ *Смарайда* — балада въ проза; писалъ е и въ други вѣстници съ псевдонимъ *Бродарь*. Въ

илюстрацията си *Свѣтлина*, основана въ 1891, подъ псевдонимъ *Бродарь* е обнародвалъ редъ хумористически и разкази. Въ послѣдно врѣме обнародва въ *Свѣтлина* съврѣменно драматическо произведение *Драга*, трагедия въ 3 дѣйствия, дѣто се укорява вандалщината на бѣлградскитѣ цареубийци.

Михаилъ. Архангелъ, началникъ на небесното войнство, първий отъ ангелитѣ-хранителе на човѣцитѣ (Дан. 10; 13 и Откр. 12; 7). Празднува се на 8 ноем., понеже тоя мѣсецъ, който значи 9-и, отговаря на 9-тѣ чина ангели, а 8-й день означава второто пришествие Христово, наричано осмий день.

Михаилъ. Име на слѣднитѣ византийски императори: М. I *Рангаве*, императоръ отъ 811 до 813, билъ женень за дъщеря на Никифора I, Прокопия, която го и подстрорила да грабне прѣстола, който трѣбвало да наслѣди братъ ѝ Ставриций. Ако и облѣгнжтъ на православната партия среща иконоборцитѣ, той не можалъ да се одържи на прѣстола, защото не билъ въ състояние да брани държавата отъ българетѣ; и когато се научилъ, че войската е прогласила императоръ Лъва V Арменеца, генералъ въ византийска служба, свалилъ мантията. Той билъ заточенъ въ единъ монастирь, дѣто живѣлъ още 33 години. — М. II *Заекливи*, имп. отъ 820 до 829, родомъ фригиецъ, отъ тъмно происхождение, нъ облагороденъ отъ Лъва Арменеца. Ала вижда се, че Лъвъ му се разсърдилъ, затворилъ го и го осждилъ на смъртъ. На това отгорѣ Лъвъ билъ убитъ, а Михаилъ коронясанъ императоръ. Три години М. билъ принуденъ да брани короната отъ единъ съперникъ на име Тома. Побѣдата си той употрѣбилъ за да гони православнитѣ и да живѣе въ удоволствие, и опитването му да накара подданницитѣ си да празднуватъ еврейската сжбота и пасха докарало една буна отъ страна на генерала му Евфемия, който се и прогласилъ императоръ. Побунений генералъ билъ убитъ близу до Сиракуза, въ Сицилия. Въ М-то царуване сарацинитѣ прѣзели о-въ Критъ и Сицилия. М. умрѣлъ въ 829.—М. III *Пияницата*, имп. отъ 842 до 867, наслѣдилъ баща си на 16-годишна възрастъ, подъ регентството на майка си Теодора, която принудилъ, съ дъщеритѣ ѝ, да отиде въ монастирь. Въ неговото царуване руситѣ пръвъ пжть се явяватъ като неприятеле на империята; и положила се основата за раздѣлението на цръквата на Източна и Западна чрѣзъ една прѣпирня между патриарха Фотия и папа Николая I. М. царувалъ само по име, и прѣзъ цѣлото си царуване се прѣдавалъ на излишествата. Слѣдъ майка му (842—854) въ неговото име управлявали Вардасъ (854—866) и Василий Македонецътъ, който, откакъ се отървалъ отъ Вардаса съ убийство, накаралъ да убиятъ и М.— **Михаилъ IV** *Пафлагонецътъ*, имп. отъ 1034 до 1041, въскаченъ на прѣстола съ помощьта на Зои, сжпржгата на Романа III, която убила мжжа си зарадъ него. Историцитѣ ни казватъ, че прѣзъ царуването си той се мжчилъ да искупи прѣстжпната си слабость съ щедри милостини и други благочестиви работи. Той воювалъ сполучливо среща побуненитѣ българе, въ 1040—1041. Умрѣлъ въ монастирь, покалугеренъ въ 1041. Братъ му, евнухъ Иванъ, билъ истински

императоръ. — М V. *Калафатъ*, имп. отъ 1041 до 1042. Вуйка му, М IV, прѣди да умрѣ го билъ направилъ кесарь. Императрица Зое го оставила да царува съ надежда, че ще се ожени за нея; нъ понеже ѭ заточилъ, народътъ възстанѫлъ противъ него и го накаралъ да потърси прибѣжище въ монастирь; той царувалъ всичко 5 мѣсеца. — М. VI *Войнственни*, импер. отъ 1056 до 1057. Той билъ старъ генералъ, когото императрица Теодора си избрала за приемникъ. Другитѣ генерали го принудили да отстѫпи прѣстола въ полза на Исака Комнена. — М. VII *Парапинаки*, имп. самъ отъ 1071 до 1078. Прѣкора си добилъ отъ мѣрката, която употрѣбявалъ да продава жито на народа, и която съдържала по-малко отъ истинската. Той билъ най-голѣмий синъ на Константина XI Дукасъ. Първень царувалъ съ двамата си братя подъ настойничеството на майка си Евдоксия, която не закъснѣла да се ожени пакъ за Романа IV-и. Прѣзъ врѣмето, въ което Романъ билъ въ робство, М. зелъ изново царската власть въ ржцѣтѣ си, която задържалъ и слѣдъ освобождението му въ 1071. Нъ той се повелъ по галатянина Никифорица, който го направилъ омразенъ на народа. Това причинило нѣколко буни, и най-сетнѣ накарало М. да остави властьта на Никифора Вотаниата, който го направилъ ефески епископъ, въ 1078. М. VIII и М. IX; за тѣхъ виж. *Палеологовци*.

Михаилъ Обреновичъ. Сърбски князъ (1839—42 и 1860—68), род. въ Крагуевацъ въ 1825, убитъ въ Топчидере, близу до Бѣлградъ, въ 1868. М., втори синъ на князъ Милоша, се намиралъ въ Влашко при баща си, когато умрѣлъ князъ Миланъ Обреновичъ II (1839). Повиканъ да наслѣди брата си, той прѣди да отиде въ Сърбия посѣтилъ, по поканата на султана, Цариградъ. На 18 марта 1840 той се заклѣлъ въ устава (конституцията) и закнязувалъ. Майка му, княгиня Любица, интригувала за да играе роля въ правителството; конституционната партия, поддържана отъ Портата, притезавала всичката власть; народътъ негодувалъ, за дѣто турцитѣ не били изгонени окончателно изъ страната. М. сполучилъ да обори влиянието на конституционнитѣ водителе Вучича и Петрониевича, които побѣгнѫли въ Цариградъ. Той си зелъ каквито си щѣлъ министри; нъ скоро новото му правителство станѫло непопулярно, по причина на произволнитѣ и непоносими данъци. Въ 1841 Вучичъ и Петрониевичъ се прибрали въ Сърбия. Слѣдъ нѣколко мѣсеца Вучичъ подигнѫлъ едно възстание. Слѣдъ двѣ несполуки среща него, князъ М. намѣрилъ прибѣжище въ Землинъ (26 авг.). Едно приврѣменно правителство прогласило побѣгнѫлия князъ за паднѫлъ отъ прѣстола и избрало Александра Кара-Георгевича за сърбски князъ (2 септ. 1842). Слѣдъ тия събития кн. М. живѣлъ въ Вѣна, Берлинъ и въ земитѣ си у Влашко. Въ 1858 той се върнѫлъ въ Сърбия съ баща си Милоша, а въ 1860 го наслѣдилъ на прѣстола. Той билъ жененъ за унгарка, графиня Юлия, отъ която нѣмалъ дѣца, и билъ усиновилъ младия си братовчедъ Милана Обреновича. Прѣзъ второто си царуване, той реформиралъ данъчната система, въвелъ подобрения въ войската и добилъ по дипломатически пѫть пълното испразване сърбската земя отъ турскитѣ

войски (24 апр. 1867). Прѣзъ юния 1868, когато се расхождалъ въ парка на Топчидере, билъ упушнѫтъ отъ каторжници, на които Кара-Георгиевци, казватъ, накарали да даджтъ оржжия. Братовчедътъ му Миланъ го наслѣдилъ.

Михей. Еврейски пророкъ, съобщилъ на Иосафата, иудиния царь, че съѫзникътъ му Ахаавъ ще погине прѣдъ Рамотъ-Галаадъ, въ бой съ сирийския царь, въ 897 пр. Р. Х.

Михей. Шестий по редъ отъ 12-тѣ мали пророци, род. въ Моресетъ (село въ западна Иудея, въ околностьта на Елевтерополъ), пророкувалъ отъ 750 до 698 год. пр. Р. Х., въ царуването на Иоатама, Ахаза и Езекия, и билъ съврѣменникъ на Исаия, съ когото има нѣкои изражения общи. Въ пророчеството си, което състои отъ 7 глави, той прѣдказва заробването на 10-тѣ племена и идването на Месия.

Михмасъ. Вениаминовъ градъ, около 14 килом. на сѣв.-ист. отъ Иерусалимъ *(Библ.)*.

Мицетология, *гр.* Часть отъ Ботаниката: учение за гжбитѣ.

Мицкевичъ *(Адамъ)*. Най-великий полски поетъ, начинателъ на полския романтизмъ, па и народенъ герой, въ чийто животъ и дѣла сѫ въплътени идеалитѣ на единъ народъ, останѫлъ да живѣе само съ идеали; род. въ с. Заосйе, близу до Новогрудекъ, минска губер., умр. въ Цариградъ (1798—1855). М., синъ на адвокатинъ съ многобройно семейство, добилъ началното си образование въ училището на доминиканцитѣ въ Новогрудекъ. Въ годината на бащината си смъртъ (1812) той билъ свидѣтель на нахлуването на французитѣ въ Русия, което възбудило до висока степень надеждитѣ на поляцитѣ въ Наполеона. Тия събития се врѣзали неизгладимо въ въображението и паметьта на момчето, което отъ това врѣме прѣзъ цѣлия си животъ станѫло наполеонистъ. Въ 1815 М. постѫпилъ въ вилненския университетъ по филологическия факултетъ; въ 1819, слѣдъ свършването на курса, билъ назначенъ учитель на латинската словесность въ Ковно. Отъ това врѣме се проявило неговото поетическо творчество въ пълна зрѣлость и продължавало се непрѣкѫснѫто съ необикновенъ блѣсъкъ до 1834, когато довършилъ послѣдната отъ поемитѣ си, *Панъ Тадеушъ*. Още на студенческия столъ го обладалъ романтизмътъ. Въ срѣдата на вилненската университетска младежь романтическото движение се усложнило още съ това, че имало и народенъ шаръ. Младото полско поколѣние, родено слѣдъ раздѣлитѣ на Полша, се опитвало да се прѣроди нравствено, да искупи грѣховетѣ на минѫлото, като се надѣяло още на бѫдѫщето, не само културното, а и политическото. Тия надежди се поддържали отъ европейскитѣ събития: образуването отъ Наполеона Варшавското херцогство и отъ Александра I — Полското царство. Студенческото дружество на така-наречените лучисти *(promienisci)* си имало събрания и гулян, въ които участвувалъ и дошлий въ Вилно ковненски учитель М. Мощното изражение на смѣлитѣ полети и, може се каза, на титаническитѣ начинания на тоя кржгъ била М-та *Ода къмъ младостьта*. Прѣзъ тоя ковненски периодъ М. създалъ двѣтѣ чудесни балади *Swietez* и *Swietezianka* и още се ограничавалъ само да наблюдава лютата борба между кла-

сицитѣ и романтицитѣ. По здравословни причини, той добива 1-годишенъ отпускъ, който прѣкарва въ Вилно. Тогава се залавя страстно да изучи английскитѣ поети (най-вече Байрона) слѣдъ нѣмскитѣ. Той обнародва първия си томъ стихотворения въ 1822. Прѣдисловието на тая сбирка е една цѣла програма; тамъ той съ възторгъ говори за гръцкото искуство и гръцката литература, критикува латинскитѣ и французскитѣ класици-подражателе и настоява върху нуждата да се създаде една народна поезия, която „съ влиянието си върху характера и цивилизацията на единъ цѣлъ народъ, да отговаря на посланието му“. Отъ това врѣме М. става безспоренъ водитель на младата романтична школа. Ала стиховетѣ въ тоя първи томъ не показватъ голѣма оригиналность; въ тѣхъ се усѣща влиянието на Шилера (най-вече въ баладитѣ), на Гете и на Леона Бюрже.

Въ 1823, въ края на професорството си въ Ковно, М. обнародва 2-ия томъ отъ поезиитѣ си, между които 2-та и 4-та часть отъ своитѣ *Дѣди (Dziady)*, истинско литературно събитие. *Дѣдитъ* е една лирическа драма, на която сюжетътъ е единъ староврѣменъ езически праздникъ. Тая година, въ съвѣтитѣ на Александра I, който до тогава изглеждалъ либераленъ господарь, прѣодолѣли идеитѣ на *Свещения Съюзъ*. Когато слѣдъ убийството на Коцебу, въ държавитѣ на Съюза се подкачили гонения противъ студенческитѣ дружества, вилненский ректоръ убѣдилъ студентитѣ да закриятъ дружеството на лучиститѣ. Въпрѣки това били затворени 108 бивши студенти, въ това число и М. (окт. 23—апр. 24, 1824). М. излѣзълъ отъ затвора измѣненъ човѣкъ, възмжалъ, веселъ и пъленъ съ ирония. Въ напокошната, третата часть отъ *Дѣдитъ*, той отбѣлѣжилъ тая промѣна съ тия думи, начъртани на стѣната на затвора: „Умрѣ Густавъ*) въ 1823; тука се роди Конрадъ“ (подразбира се Валенродъ) — съ други думи, исчезнѫ момъкътъ, който безумствуваше отъ любовна страсть и прѣроди се въ патриотъ, който ще се опитва да възстанови погинѫлото отечество.

Настанѫлъ новъ периодъ въ живота на М. отъ 1824 до 1829. Русското правителство го заточва — испраща прѣзъ Петербургъ на служба въ Одеса, което му дава възможность да пѫтува въ Кръмъ и да събере материали за своитѣ *Кръмски сонети*. Въ 1825 билъ прѣведенъ въ Москва. Въ Москва М. влиза въ сношение съ нѣколко отлични русски поети, съ Полевоя, Пушкина, князъ Вяземски, който дава единъ прѣводъ отъ *Кръмскитѣ сонети* въ своя *Моск. Телеграфъ*; и всички се удивляватъ на огромния талантъ на полския поетъ. Най-вече между него и Пушкина, който щѣлъ да умре толкова младъ, имало една блиска общность на мисли и стремежи: и двамата хранили еднаква любовь къмъ свободата, и двамата били еднакво поклонници на Байрона. Съ сонетитѣ се подготвила почвата да излѣзе цензорско разрѣшение (1828)

*) М. още студентъ въ университета се влюбилъ въ Мария Верещакъ, дъщеря на богатъ земевладѣлецъ; нъ родителетѣ на дѣвойката не удобрили тая любовь и накарали дъщеря си да се ожени за единъ богаташъ, макаръ тя да любила М. М. отъ тъга се разболѣлъ и въ ума му се мѣркало да се самоубие; любовьта си той е излѣлъ въ поемата си *Дѣдитъ*, дѣто е изобразилъ себе си подъ името Густавъ.

за голѣмата поема въ байроновски родъ *Конрадъ Валенродъ*, наченжта още въ Одеса и съ която авторътъ най-много се прочулъ въ Русия, дѣто скоро се распространила въ нѣколко прѣвода. Сюжетътъ билъ ужъ исторически, чуждъ на всѣка мѣшавина въ полско-русскитѣ отношения: поемата има за герой единъ литовецъ, който става рицарь отъ тевтонския орденъ; щомъ достига до чина великъ началникъ на ордена, той му измѣнява за да спаси отечеството си отъ нахлуването на тия похристиянени варвари. Сюжетътъ на поемата докарвалъ мисъльта, че се оправдава и апотеозира измѣната на единъ фанатикъ родолюбецъ, който е толкова увлѣченъ отъ идеята си, че за него всички срѣдства, дори и нравствено прѣстжпнитѣ, сж еднакво добри. Съ появлението на *Валенрода* романтизмътъ окончателно се въцарилъ въ полската литература. Въ *Валенрода* младото поколѣние намѣрило едно поетическо изражение на своята задача; *Валенродъ* станжлъ за младитѣ поляци единъ видъ „учебникъ за съзаклетие“ противъ тиранина. Въ 1829 русскитѣ приятеле на М. му издѣйствували задграниченъ паспортъ. Той пжтува едно по друго: въ Германия, дѣто се запознава съ Гете; въ Италия, дѣто посѣщава едно слѣдъ друго Миланъ, Венеция, Флоренция, Римъ и Сицилия; въ Швейцария, дѣто го сваря (въ Женева) Юлската революция. Хждожественитѣ работи на общественитѣ и частни сбирки въ Италия произвождатъ на М. дълбоко впечатление и развиватъ неговото естетическо чувство толкова, че той се рѣшава, отъ пролѣтьта въ 1830, да изложи писменно теоритѣ си върху искуството.

Прѣзъ зимата въ 1830—1831 избухнжла полската буна, за чиято сполука М. никакъ не се надѣялъ. Това движение го възвълнувало до дълбочината на душата. Въ пролѣтьта на 1831 той рѣшилъ, че дългътъ на съвѣстьта иска неговото влизане въ редоветѣ на бунтовницитѣ; ала прѣди да пристигне на военния театръ буната била потжпкана. Слѣдъ нѣколко мѣсеца прѣкарани въ велико дукство Познанъ, М. отива въ Дрезденъ, дѣто намира единъ кржгъ прѣдани приятеле и се залавя да пише съ младежски жаръ. „Сега“, казва, „ножоветѣ като влѣзохж въ ножницитѣ, трѣбва да се продължава войната съ перото.“

Въ Дрезденъ съчинява той 3-та часть отъ *Dziady* и онова стихотворение до *Московскитѣ приятеле*, което съдържа, между друго, една характеристика на русския народъ, „тоя герой на робството“.

Въ 1832 поетътъ пристига въ Парижъ, дѣто намира много поклоници и приятеле, които смайва съ единъ редъ блескави импровизации Полската емиграция била основала въ Парижъ разни политически дружества, между които владѣяло несъгласие. М. останжлъ извънъ дребнитѣ раздори на тия дружества, едно, защото искалъ да запази независимостьта си, и друго, защото ималъ за сждбинитѣ и посланието на отечеството си лични възгледи, които прѣдалъ кждѣ края на 1832 съ великолѣпенъ библейски езикъ подъ заглавието *Книгата на полския народъ и поклонничество*. Това съчинение е написано въ проза. По това врѣме М. искалъ едно пълно прѣустройство на Европа. Съврѣменнитѣ нему европейски господаре и правителства, по неговото мнѣние, били толкова заслѣпени,

толкова закоренѣли въ стари прѣдразсждъци, толкова натоварени съ прѣстжпления, че той ги ималъ за годни „за една болница отъ неизлѣчими“. Само неприятелетѣ на стара Европа сж, споредъ него, приятелетѣ на полското дѣло. Въ 1834 М. обнародва еднодишенъ трудъ, голѣма поема, *Панъ Тадеушъ*, която нарича скромно „селска“, нъ която отваря нова ера въ полската поезия, и въ която романтизмътъ е далъ мѣсто на реалностьта. *Панъ Тадеушъ* не е епопея въ истинския смисълъ на думата, нито идилия. Той смѣсва епопеята съ идилията. Сцената е единъ кжтъ на родната Литва, както поетътъ ѭ помнилъ отъ младо врѣме; отъ въспоминанията, несъзнателно идеализирани, се сложила поемата въ 12 пѣсни. Тая поема състои отъ нѣщо като *раскази*, оживени съ единъ редъ картини, дѣто чувството за хубостьта на природата, омаята на описанията, чарътъ на диалога, изобщо твърдѣ симпатичний характеръ на личноститѣ и патриотическото вѣяне съдѣйствуватъ, та произвождатъ едно цѣло, което нѣма подобното си въ никоя европейска литература. *Панъ Тадеушъ* е най-вѣрната картина на едноврѣмешнитѣ полски благородници, съ всичкитѣ имъ нрави и обичаи; и дори повече: той е поразително истинско прѣдставление на живота на единъ цѣлъ народъ въ единъ психологически моментъ отъ историята му. Гледанъ отъ това гледище той е една епопея навѣрно най-хубавата въ всичкитѣ нововрѣменни литератури. Това е послѣдното крупно поетическо произведение на М.

Въ 1834 М. се оженилъ, зараждали му се дѣца и борбата му съ мжчнотиитѣ на живота въ Парижъ станжла толкова усилна, че той билъ принуденъ да пише на французски въ нѣколко списания. Въ 1838 М. сполучилъ да добие катедрата на латинската словесность въ лозанския университетъ. Скоро слѣдъ това, приятелетѣ му въ Парижъ (Жоржъ Зандъ, Леонъ Фоше) убѣдили Тиера да се учреди въ *Collège de France* особена катедра за словѣнскитѣ литератури, специално прѣдназначена за М. Слушателетѣ на М-тѣ лекции бивали многобройни; критиката не щадила на М. похвалитѣ си, и се удивлявала толкова на възвишения професоръ, колкото на великолѣпно вдъхновения поетъ. Ала понѣкога М. развивалъ социални и общочовѣшки теории, които нѣмали нищо общо съ словѣнската литература; и често тия теории били придружени съ остри критики на правителствата. Най-сетнѣ французското правителство унищожило катедрата му (1852) и му прѣдоставило скромната длъжность библиотекарь при арсенала въ Парижъ. Прѣзъ кръмската война (1854—1856) М-тѣ надежди пакъ оживѣли; той се надѣялъ, че войната съ Русия ще постави на дневенъ редъ полския въпросъ и прѣдложилъ услугитѣ си на франц. правителство за една учена мисия въ Истокъ. Прѣзъ марта 1855 се поминжла жена му. Прѣзъ ноем. сжщата година починжлъ и той въ Цариградъ отъ холера. Тѣлото му се прѣнесло въ Парижъ. Сега то се покои въ Краковъ, въ гробищата на полскитѣ крале и велики мжже. Въ 1898 въ Краковъ се откри на М., въ присжтствието на прѣдставителе отъ словѣнския свѣтъ, великолѣпенъ паметникъ, дѣто поетътъ е прѣдставенъ въ цѣлъ ръстъ. На една страна на

пиедестала съ релефни златни букви е направенъ надписъ *Адаму Мицкевичу народътъ*. Въ 1878, въ Римъ, на площада на Консерваторията, се е поставилъ бюстътъ на М., работа на полски ваятель В. Бродзски.

Литературата за М. е много обширна. Най-добритѣ най-нови извори сж: *P.* Chmielowski, *Adam.* M. (Варшава и Краковъ, 1866); W. Mickiewicz (синъ на поета), *Zywot A.* M. (Познанъ, 1890—95; наградено съ премия отъ краковската академия на наукитѣ.) Виж. и *Адамъ Мицкевичъ*, етюдъ отъ Пенчо Славейковъ въ спис. *Мисъль*, год. IX (1899), кн. 2. М-вий Панъ Тадеушъ е прѣведъ много бѣдно на български отъ полски Ефремъ Карановъ (София, 1901). Единъ изященъ поетически прѣводъ на езика ни на тая толкова славна полска поема сега се готви отъ даровития нашъ литераторъ Хр. Кесяковъ.

Мицраймъ. Хамовъ синъ, който минува за родоначалникъ на египтянетѣ и други африкански племена. М. е еврейското име на Египетъ, който на арабски се нарича *Мжср* (*Библ.*, Бит. 10; 6).

Мичиганъ. Езеро въ Съединенитѣ Държави, на сѣв., 580 килом. на-длъжъ и 240 килом. на-ширъ, простр. 52,000 чет. килом., дълбоко 260 метра, съобщава се съ езеро Хронъ чрѣзъ Макиноски протокъ. Мие градове Милваки и Шикаго. Само въ сѣвернитѣ части има острови, и тѣ малобройни; на югъ по едно пространство отъ 40,000 чет. килом. нѣма на повръхностьта нито единъ островъ, нито една канара, нито едно дърво. Езерото, рибно и корабоплавателно за голѣми кораби, е обикновено свободно отъ ледъ отъ първитѣ дни на марта, нъ Макиноски протокъ е блокиранъ отъ ледове до априлъ, а понѣкога и до май.

Мичиганъ. Една отъ Съединенитѣ Държави, образува единъ полуостровъ между езеро Мичиганъ на зап., езеро Хронъ на сѣв.-ист., езера Сенъ-клеръ и Ерие на ист. и държави Охио и Индиана на югъ; простр. 152,584 чет. килом. и насел. 2,250,000 жит., отъ които 5,000 индийци. Сѣверната часть на полуострова е хълмиста, понѣйдѣ планинска, а южната е изобщо равна. Въ земята има много езера и блата, а на сѣв. богати желѣзни, мѣдни и сребърни рудници; има и каменни вжглища, нъ сж много дълбоко въ земята, та не изнася да се копаятъ. Южнитѣ полета се поятъ отъ Сенъ-Джозефъ, Маскегонъ и Сашно, и сж плодородни. М. не е индустриална страна. Важенъ клонъ отъ поминъка на населението е износътъ въ други държави прѣтрити дърва, отъ които се изнасятъ на годината за стойность отъ 265 милиона лева. Горитѣ сж захващали, до прѣди нѣколко години, 47% отъ повръхностьта на държавата. Слѣдъ дървата, голѣмото богатство на М. сж металитѣ, отъ които на годината се искарва мѣдь за 40 милиона лева, желѣзо за 30 милиона, сребро за 130,000. Искарва се и соль за повече отъ 5 милиона лева на годината. При всичко, че въ ³/₅ отъ държавата климатътъ е много лютъ, М. произвожда житни произведения повече отъ 32 милиона хектолитра на годината, главно жито и царевица. Въ добро състояние е и скотовъдството (около 300,000 коне и толкова крави; 340,000 другъ едъръ добитъкъ; 500,000 свине; 1,800,000 овце). Не е занемарено и овощарството

(годишната продань на овощията се въскачва на 17 милиона лева). Въ риболовството М. е пръвъ отъ крайезерскитѣ държави; риболовството му докарва едно на друго по 3,600,000 лева на годината. Макаръ М. и да има много кораби (1,118, отъ които 422 парахода), той нѣма ония исполински параходи, които слизатъ по Охио и Мисисипи до Нови-Орлеанъ. Желѣзнопжтната му мрѣжа е близу 4,000 килом.

Въ отношение на образованието М. захваща високо мѣсто между Съединенитѣ Държави. Държавний университетъ въ Анъ-Арборъ, отвореннъ еднакво за ученици и отъ двата пола, както токо-речи и всичкитѣ колегии, притежава астрономическа обсерватория, минералогически музей (6,000 образци), геологически кабинетъ (41,000 образци), зоологически кабинетъ (70,000 образци) и др., съ 1,500 ученици. Държавната земедѣлческа колегия въ Лансингъ е важно учреждение отъ вида си. Печатътъ състои отъ около 300 вѣстника и списания, отъ които 25 всѣкидневни. Библиотеки градски, училищни и други 26,763, съ 2 ½ милиона тома книги.

Сѣдалището на управл. на М. е гр. *Лансингъ*; гл. гр. сж: Детройтъ, Макино и др. Управительтъ на държавата, сенатътъ (32 члена) и камарата на прѣдставителетѣ (не могжтъ да надминжтъ 100), всички се избиратъ за 2 години. Ветото на управителя може да се отстрани, когато противъ него гласуватъ двѣ трети отъ членоветѣ и на двѣтѣ камари.

М., населенъ отъ тузе́мно племе хърони, послѣ отъ ирокуйци, билъ колонизиранъ отъ французетѣ въ 1647. Отстжпенъ въ 1763 заедно съ други французски владѣния и англичанетѣ, той билъ изоставенъ отъ тѣхъ на Съединенитѣ Държави въ 1783, съставялъ часть отъ Индиана, а самъ билъ учрежденъ за територия въ 1805, и въ държавата въ 1836. Прѣзъ англо-американската война въ 1812—1 мичиганци испатили много отъ индийцитѣ и англичанетѣ. Ген. Хъ прѣдалъ Детройтъ на англичанет които прѣзели и Мякино; въ Френ таунъ индийцитѣ исклали зароб нитѣ мичиганци; нъ скоро слѣ това ген. Хяриснъ сполучи да изгони англичанетѣ изъ т риторията.

Мичманъ *(midshipman)*, ан Въ Англия военно-морски чи равенъ на нашия юнкерски. насъ първий военно-морски чин отговаря на поручикъ въ армият

Мишайковъ (Д-ръ *Конста тинъ*). Български труженикъ, св титель на българщината въ Битол па и въ други отъ околнитѣ гр дове и села; братъ на митроп лита Панарета Пловдивски; р въ с. Пателе, леринска околия, б толски окржгъ; починж въ изгн ние, вънъ отъ македонскитѣ пр дѣли, въ Пловдивъ (1807—188 М. бѣ се училъ въ гръцки уч лища, първенъ въ Битоля и пос въ Атина, и бѣ свършилъ мед цината въ Пиза (Италия), дѣ тогава се училъ и *Д-ръ Ст. Ч маковъ*. Слѣдъ завръщането си Македония, той станжлъ градс докторъ въ Битоля,—служба, ко то испълнявалъ повече отъ 30 г дини. Когато излѣзлъ на сцена церковний въпросъ, М., заедно *Д. Робева*, богатъ търговецъ, други родолюбци, съ упорита бо ба, можалъ да изскубне корения гръцизма въ Битоля. Той спол чилъ да състави българската о

щина, да отнеме за българетѣ една църква отъ гръкоманетѣ, да отвори народни училища — съ една рѣчь, да възбуди и съживи българизма. Слѣдъ врѣме, когато българизмътъ въ Битоля наекнжлъ и се усѣтила нужда за още една църква и за по-редовни училища, Д-ръ М., съ 450 лири, спечелени съ честното си занятие пари, купилъ едно много сгодно мѣсто, което подарилъ на народа, съ условие, да си съгради църква, училища и други полезни заведения. И прѣди да се искара отъ Цариградъ ферманъ за градене на църквата, той издѣйствувалъ да му се даде позволение отъ мѣстната власть да съгради единъ параклисъ. Въ строението на тоя параклисъ той самъ станжлъ надзиратель, инжинеръ и простъ работникъ. Многобройнитѣ и силни протести отъ страна на гръцкия владика и на гръкоманетѣ, както и голѣмитѣ спжнки отъ страна на завистницитѣ му, гордо се отблъсквали отъ неговия честенъ характеръ, отъ разумностьта и тактичностьта въ дѣйствията му и отъ патриотическото му и краснорѣчиво говорене. Въ 1876, прѣзъ русско-сърбската война, правителството принудило тоя отечественолюбецъ да напусне Битоля, и отъ тогава той не можа да се върне въ родната си земя, за прѣуспѣването на която бѣ положилъ толкова грижи и жртви и прѣтърпѣлъ толкова огорчения и страдания. Прѣди смъртьта си, М. завѣща имотитѣ си, на стойность повече отъ 25,000 лева, на българетѣ въ Битоля, съ условие тия имоти да се земжтъ слѣдъ смъртьта на жена му. М. бѣ ималъ нещастието да изгуби чедата си.

Мишевъ *(Димитръ)*. Единъ отъ по-извѣстнитѣ съврѣменни писатели въ училищната ни книжнина. За учебно-книжовната му дѣятелность виж. *Костовъ*; прѣвелъ е и *Историята на французския селенинъ* отъ Шатобрияна (Видинъ, 1883). М. е родомъ отъ Видинъ; училъ се е въ родното си мѣсто, а послѣ въ габровската гимназия, дѣто още въ турско врѣме е свършилъ VI-и класъ. Слѣдъ освобождението ни до 1880 е занимавалъ разни сждебни и административни длъжности, послѣ се посвѣтилъ на учителското звание, слѣдъ което служилъ секретарь на Българската Екзархия въ Цариградъ и сега е единъ отъ редакторитѣ на софийския *Церковенъ Вѣстникъ*. М. е билъ и прѣдставитель на IV Обикновено Народно Събрание.

Мишле *(*Жюлъ Michelet.) Знаменитъ французски историкъ, род. въ 1798 въ Парижъ, дѣто баща му, човѣкъ отъ селско съсловие и много бѣденъ, се прѣселилъ слѣдъ терора и дѣто основалъ една малка печатница. Печални и мжчни били първитѣ години отъ живота на бждщия историкъ. М-въ баща самъ съ жена си и 12-годишния Жюля вършилъ печатнитѣ работи. Въ това врѣме, доклѣ ржцѣтѣ на М. редили буквитѣ, въображението му усилено работило. „Никога“, казва той, „азъ не съмъ пжтувалъ толкова много съ въображението, както тогава, когато стоехъ прѣдъ касата и редехъ“. Нѣкои книги, които му паднжли на ржка, възбудили въ него любовь къмъ историята. Като видѣли необикновенитѣ способности на сина си, родителетѣ му съ послѣдни срѣдства му дали едно образование, като го намѣстили въ колегията на Карла Велики. На 23-годишна възрасть М. станжлъ професоръ въ

Роленовата колегия, дѣто прѣдавалъ историята, философията и класицитѣ, отъ 1830 прѣдавалъ въ Сорбоната, а отъ 1838 въ *Collège de France*, благодарение на извѣстността, която му доставила съчинението му *Съкращение на новата история* и др. Слѣдъ революцията въ 1830, той между друго билъ и учитель на кралевската дъщеря княгиня Клементина, августѣйшата майка на нашия князь. За най-крупенъ М-въ трудъ минува *Историята на Франция*, въ 17 тома; послѣ *Историята на Революцията*, въ 6 тома, която съставя едно отъ най-важнитѣ съчинения по историята на тая епоха. Тая негова книга наричатъ епическа поема съ герой народъ, който е добилъ олицетворение въ Дантона. Цѣнни трудове по историята се явяватъ и М-тѣ съчинения: *Лютеровитѣ мемоари* — редъ изводи изъ Лютеровитѣ съчинения, които съставятъ една прѣинтересна и жива биография на великия нѣмски реформаторъ; *Началата на правото*, дѣто М. доказва, че старото французско право е било не една сбирка отъ абстрактни формули, а едно живо изражение на историческото развитие на човѣчеството и народа; и, найсетнѣ, *Историята на XIX вѣкъ*. Забѣлѣжителна е и М-та *Римска история*, въ 2 тома, дѣто силата на въображението, великолѣпието и картинността на езика даватъ на историята на Римъ реалността и колорита на една съврѣменна история. Въ всичкитѣ М-ви исторически трудове, главни достоинства на автора се явяватъ, покрай друго, едно необикновено красиво изложение и една образность, които принадлежатъ само на тоя писатель и не могатъ да имать подражателе; въ тѣхъ личи единъ поетъ и донѣйдѣ единъ мечтателенъ мислитель. И не токо-така Тенъ нарича М. не историкъ, а единъ отъ най-великитѣ поети на Франция, и неговата история — „лирическа епопея на Франция“.

Не само историческитѣ трудове на М. съставятъ неговата слава. Нему принадлежатъ и забѣлѣжителни работи по философията и социологията. Нѣкои отъ неговитѣ съчинения по тая часть, като напр. *La Femme* и *L'Amour* достигнали до рѣдка популярность. Забѣлѣжителна е и полемиката му съ иезуититѣ, които сж били прѣдмѣтъ на неговата голѣма ненависть; краснорѣчие, сарказми, чувства и история сж употрѣбени среща тѣхъ съ блескавъ ефектъ. Три книги сж били плодътъ на тая негова полемика: *Des Jésuites*, въ сътруднич. съ Кине; *Du Prêtre, de la Femme*, de la Famille; Du Peuple. Въ книгитѣ *le Peuple* и le Banquet М. се явява рѣшителенъ противникъ на социализма; въ неговий жизненъ и нравственъ идеалъ за единъ истински народъ е, всѣкой — селянинътъ — да има свой си имотъ, едно кжсче земя, своя нива.

М. умрѣлъ въ 1874.

Мишо *(Жозефъ)*. Французски историкъ, род. въ 1767 въ Савоия, училъ се въ бургската духовна колегия, билъ редакторъ на много парижски вѣстници и списания, принадлежалъ на роялистската партия, умр. въ 1839 въ Паси. М. билъ противникъ на Наполеона. Гл. му съчинения сж: *Histoire des progrès et de la chute de l'empire de Mysore sous le règne d'Hyder Ali et de Teppoo Saib* (Парижъ, 1804); *История на кръстоносните походи* (имала е нѣколко издания; има и русски прѣводъ);

Dernier Règne de Bonaparte (1815), цѣненъ приносъ на историята на онова врѣме; *L'Apothéose de Franklin* (1792), интересенъ за американцитѣ. М-тѣ стихотворения, ако и на врѣмето си популярни между политическитѣ му съмишленици, не сж отъ високъ разредъ.

Мишомеръ, мишякъ. Сжщото, каквото е арсеникъ.

Мп. Химически знакъ на мангана (manganium).

Мина́са, или *Литра (Библ.)*. Тегло и монета; въ Ветхия завѣтъ М. се употрѣбява намѣсто 100 сикли, а въ Новия завѣтъ — намѣсто 100 динари.

Мнемозина. Старогръцка богиня на паметьта, дъщеря на Урана (небето) и Гея (земята). Човѣшката паметь е единъ отъ голѣмитѣ дарове, които поставятъ човѣка на високо стжпало въ стълбата на сжществата, — и гръцитѣ прѣвъсходно олицетворявали тоя даръ въ видъ на жена-гений, родена отъ *земята*, която произвожда полезното, и отъ *небето*, което праща високото. Гръцитѣ приписвали на М. искуството на мисленето и властьта да раздава на всички сжщества приличнитѣ тѣмъ имена. Строгата богиня не могла да се избави отъ очарованията на любовьта; нъ за да загладн слабостьта си, завѣщала да останжтъ деветьтѣ нейни дъщери, родени на планина Пиеръ непорочни: тия деветь дъщери били *Музитѣ*, които поетитѣ нарекли цѣломждрени сестри. За тѣхнъ баща минувалъ Юпитеръ, който се явявалъ Мнемозини въ видъ на овчарь. — Въ честь на тая богиня била въздигнжта въ Атина една прѣвъсходна статуя. Ваятелетѣ обикновено изображаватъ М. обвита въ дълга мантия, съ рѣдки дипли, подъ която тя издига десната си ржка къмъ брадата (чукана) си— поза, която изображава размишлението. Прѣдставляватъ я още сѣднжла на единъ старъ столъ, съ наведена глава и съ ржка на гржднтѣ.

Мнемоника, *гр.* Искуство да се усилва паметьта, та да запомня човѣкъ лесно. Това искуство било извѣстно още въ старо врѣме; за неговъ основатель минува гръцкий лирически поетъ Симонидъ (V-и вѣкъ прѣди Р. Х.). Въ най-ново врѣме въ областьта на М. се е прославилъ данецъ Карлъ Ото (отъ 1840), който е издалъ: *Lehrbuch der Mnemotechnick* (1843) и *Wörterbuch der Mnemotechnik* (1844); особено забѣлѣжителни сж неговитѣ срѣдства за запомняне числата. Забѣлѣжит. е и способьтъ на Германа Коте, излож. въ неговото *Lehrbuch* (Хамбургъ, 1852) и *System der Mnemonik* (Каселъ, 1853). — **Мнемонически.** Спомагателенъ на паметьта.

Мнимъ. Основанъ само на едно мнѣние, не истиненъ, въображаемъ.

Многоженство (гръц. **полигамия**—отъ *полисъ*, много и *гамосъ*, бракъ). Сжщоврѣменепъ браченъ съжзъ на мжжъ съ нѣколко жени. Римскитѣ закони наказвали многоженството. Многоженството, търпимо у евреитѣ и оправдавано у тѣхъ съ примѣра на ветхо-завѣтнитѣ патриарси, било отхвърлено отъ Иисуса Христа, който възстановилъ брака въ първоначалния му видъ — единъ мжжъ и една жена. Въ сегашно врѣме многоженството сжществува токо-речи всждѣ въ азиятски истокъ, у турцитѣ, въ Америка и Африка, разбира се у първобитнитѣ обитатели на тия страни.

Многократенъ. Много-пжти направенъ. Отпуска много *кратность*.

Многолѣтие. Животъ отъ много години; **многолѣтенъ**, многогодишенъ. — *Многая лѣта.* Молитвено възглашение за дълголетие.

Многословие. Излишно говорене; *многословенъ*, който говори излишно.

Многожгълникъ. Фигура ограничена съ повече отъ 4 страни; по числото на странитѣ м. биватъ 5-жгълни, 6-жгълни и т. н. — Сферич. м. е. м., съставенъ на повръхностьта на клжбо отъ джгитѣ на голѣмитѣ кржгове.

Множествено число. Въ *грам.*, което означава повече отъ единъ прѣдмѣтъ; а въ езицитѣ, дѣто има двойствено число, повече отъ два прѣдмѣта. — **Множимо.** Въ *аритм.* число, което се помножава. — **Множитель.** Въ *аритм.* число, съ което помножаваме.

Мнѣние. Мислене, понятие за нѣщо.

Мо. Химически знакъ на Молибдена (Molibdenum).

Мо (Meaux) французски градъ, на Марна, 44 килом. на ист. отъ Парижъ по страсбургската желѣзница; 12,833 жит. Гробница на Босюе, прочутий проповѣдникъ, който е билъ епископъ въ тоя градъ.

Моавия. Първий омиадски халифъ, род. въ 610, билъ секретарь на Мохамеда. Османъ го назначилъ управитель на Сирия (640); слѣдъ убиването на Османа, М. се обявилъ неговъ отмъститель; отъ стремлението на М. и Али да утвърдятъ халифската власть въ семействата си пламнжла между двамата една продължителна война, отдѣто и излѣзло раздѣлението на мохамеданетѣ на двѣ секти; слѣдъ Алиевото убиване, синъ му Хасанъ отстжпилъ на М. правата си. М. си направилъ столица Дамаскъ, покорилъ Персия, проникнжлъ на ист. до Сѣмаркандъ и на зап. до Тунисъ. Нъ той билъ по-малко щастливъ въ войната съ гръцитѣ прѣзъ която напразно синъ му Езидъ обсаждалъ 7 години Цариградъ; и слѣдъ като изгубилъ флотата си, истрѣбена отъ гръцкия огънь, билъ принуденъ да сключи миръ (678). Двѣ години по-сетнѣ той умрѣлъ въ Дамаскъ, който останжлъ столица на всичкитѣ Халифи отъ тая династия. Той царувалъ 19 години слѣдъ Хасановото отричане отъ правата си.

Моавци. Староврѣменни люде отъ Арабско племе, които населявали частьта отъ камениста Арабия на ист. отъ Мрътво море. Тѣ били повечето пжти въ неприятелски отношения съ евреитѣ и били покорени отъ Давида; нъ въ 900 прѣди Р. Х. се освободили и живѣли неприятелски съ иудиното царство. Тѣ били произлѣзли, споредъ Библията, отъ *Моава*, Лотовъ синъ.

Мобиленъ. Виж. *Мобилъ*.

Мобилизационенъ. Виж. *Мобилизация*.

Мобилизация (фр. отъ лат. *мобилисъ*, подвиженъ). Туряне на военна нога, въоружение (войската). — *Мобилизирамъ*, или *мобилизувамъ*. Турямъ на военна нога, дигамъ (войска). — *Мобилизационенъ*. Който се отнася до мобилизация. мобилизационенъ планъ.

Мобилирамъ, фр. Снабдявамъ, натъкмявамъ жилище съ мобили. — **Мобилировка.** Снабдение кжщастая и др. съ мобили. — **Мобилъ** фр. отъ лат. мобилисъ, подвиженъ

Покѫщнина, кѫщенъ приредъ, всѣко нѣщо за употрѣбение или украшение въ домъ.

Могадоръ. (Арабетѣ го наричатъ *Суйера*, хубавий; у мавритѣ Суейрахъ). Укрѣпенъ градъ въ Мароко; на Атлантически океанъ, 178 килом. на западъ отъ гр. Мароко; 18,000 жит., отъ които 4,000 евреи. Добро пристанище. Износъ маслинено масло, вълна, кожи, пера, златенъ прахъ и др. Бомбардиранъ отъ французетѣ въ 1844.

Мошлевъ. Виж. *Мохилевъ*.

Мода (фр. отъ лат. *модусъ*, начинъ). Условнитѣ обичаи на човѣцитѣ въ начина на обличането имъ, и въ обноскитѣ имъ помежду си: *облѣченъ по послѣдната мода*, сир. по най-новия особенъ начинъ на обличане за даденото врѣме; *отнася се по модата*, сир. по приетитѣ обичаи за даденото врѣме. — М. може да се нарече *подвижната часть на нравитѣ*. Обичаитѣ се раждатъ отъ нуждитѣ; нравитѣ сѫ плодъ на обществените, политическитѣ и други навици на народитѣ. Сѣнкитѣ на м. сѫ много потънки, та не е така лесно да се отгатне происхождението ѝ. Тя се явява отъ прищѣвкитѣ на вкуса, често разваленъ, който въ досадата си отъ постоянното еднообразие, дава нова посока на нравитѣ. М. има за главни поклонници охолнитѣ и богатитѣ, и въ това отношение фантазнитѣ помагатъ да се обогатяватъ много промишленици. Непрѣстаннитѣ промѣнения на облѣклото, покѫщнинитѣ и др., като угождаватъ на прищѣвкитѣ на ония, що плащатъ, хранѫтъ много трудолюбиви занаятчии, които, безъ това срѣдство, бихѫ испаднѫли въ сиромашия или порокъ. М. е отражение на нравитѣ, отражение, което вѣчно се измѣнява. Има народи неподвижни: врѣмето но упражнява на тѣхъ никакво дѣйствие, и тѣ считатъ като недостойна за човѣка, не само каприцията на обичаитѣ, а дори и най-малкото измѣнение на нравитѣ. По-голѣмата часть отъ Азия живѣе подъ тоя законъ на неподвижностьта. М. царува само въ просвѣтена Европа, и срѣдоточието на нейното господство е Франция: животътъ тамъ е по-бързъ отколкото дѣто-и-да-било, едни впечатления вървѫтъ скоро слѣдъ други, една каприция на фантазията завладѣва умоветѣ — и всичко това се отражава въ вънкашния изгледъ на живота. Парижъ всѣкога е минувалъ за люлката на модитѣ, ала и Англия има притезания на тая чаасть, и трѣбва да се съгласимъ, че въ странностьта на облѣклото и чудноватостьта на нравитѣ англичанетѣ често сѫ надминували французетѣ. Вѣстницитѣ и списанията, посветени на модитѣ, сѫ отъ германско происхождение. Първата газета отъ тоя видъ е билъ *Mode und Galanteriezeitung, oder unentbahrliches Handbuch* (Грфуртъ, 1758); слѣдъ това особено се славили вѣнската *Zeitschrift für Litteratur, Kunst. Theater und Mode*, франкфуртский *Journal des Dames*, лайпцигский *Modenzeitung*, парижский *Album des Salons*, ou *Revue des modes et galerie des mœurs*. Въ сегашно врѣме, между множеството модни журнали, които се издаватъ въ всички просвѣтени държави, за най-добъръ и тѣхънъ типъ минува парижский *Modes Parisiennes*; у насъ моденъ журналъ е *Мода и Домакинство*, редакторка Елена Ушева (София, год. I, 1907; сега, 1904, год. VI). Г-жа Ушева е и прѣвела

Ржководство за кроежъ и шевъ на женски и дѣтински рокли и горни дрѣхи, по методата на г-жа Геръ; и друго *Ржководство за кроежъ и шевъ на женски и дѣтски горни дрѣхи* отъ г-жа Шеферъ, инспекторка на париж. професионални дѣвич. учил., е прѣвела отъ 17-о франц. изд. М. Милкова, учителка въ соф. стопан. учил. *Мария Луиза* (София, 1901).

Осемнадесетий вѣкъ е билъ най-блескавий вѣкъ на модата; а сега тя губи моществото си: облѣклото е станжло по-еднообразно, по-просто, по-сериозно, и съ самото това разнообразие е сближило различнитѣ класове на обществото. Само женскитѣ накити още се подчиняватъ безусловно на м., и съ това се ограничава нейната область. Историята на модитѣ съставя за най-нова Европа една доста голѣма часть отъ историята на нравитѣ и образованостьта; защото начинътъ на мислянето на единъ вѣкъ често се исказва характеристически въ външнитѣ форми на живота. Въ това отношение Хауфовата книга *Moden und Frachten, Fragmente für Geschichte des Costüms* (Щутгартъ, 1840) прѣдставя остроумни обяснения.

Моделъ, *лат.* Образецъ, — нѣщо, назначено да служи за примѣръ.

Модена. Укрѣпенъ градъ въ сѣверна Италия, 37 килом. на сѣв.-западъ отъ Болония и 101 на сѣв.-зап. отъ Флоренция; 58,058 жит. М. като търговски градъ е маловажна, ала има великолѣпни сгради, висше училище, богата библиотека (90,000 тома, 3.000 ржкописа), музей (26,000 медала), картинна галерия, ботаническа градина, обсерватория и др. Тя е била столица на едно самостоятелно италиянско херцогство (простр. 6,000 четв. килом.) до 1860. Херцогската династия е происхождало отъ австрийската. Послѣдний херцогъ, Францъ V, вслѣдствие на едно вълнение въ 1848, побѣгнжлъ отъ М. и се върнжлъ чакъ прѣзъ май 1859 съ помощьта на австрийското оржжие; най-сетнѣ въ 1860 населението окончателно изгонило необичния си господарь, и херцогството се присъединило на кралство Италия. Градъ М. е много старъ, вѣроятно отъ етруско происхождение. Въ цицероново врѣме билъ единъ отъ най-хубавитѣ и най-богатитѣ градове на Италия; нъ испаднжлъ скоро и много истеглилъ отъ нахлуванията на варваретѣ.

Моденъ. Който се отнася до мода; *моденъ магазинъ*, магазинъ, въ който се продаватъ и правятъ модни облѣкла. Виж. *Мода*.

Модерантизмъ, *лат.* Умѣренъ духъ, умѣренъ начинъ на правление.

Модераторъ, *лат.* Въ *механ.* уредъ, който служи да умѣрява движение; регулаторъ.

Модеренъ, *лат.* Нововрѣмененъ, новъ, съврѣмененъ. — *Модерность.* Нововрѣменность, съврѣменность.

Модика. Градъ въ Сицилия, 28 килом. на юго-зап. отъ Ното и 52 килом. на юго-зап. отъ Сиракуза; 41,250 жит. М., расположена между канари, се намира въ най-плодородната околность на острова; износъ: грамадни количества жито, тютюнъ, маслинено масло, сирене, масло, кълчища. Въ околностьта на М. се въди най-хубавий добитъкъ на Сицилия. Близу до М. е долина Шпика, въ която се намиратъ прочути пещери.

Модистъ-тка. (Искривено модистра), *фр.* Шивачъ, шивачка,

които шиѫтъ дрѣхи по модата, или продаватъ готови дрѣхи, ушити по модата.

Модифицирамъ, *лат.* Видоизмѣнявамъ, измѣнявамъ. — **Модификация.** Видоизмѣнение, измѣнение.

Модулирамъ, *лат.* Измѣнявамъ гласъ едно по-друго. — **Модулация.** Прѣминуване отъ единъ тонъ въ другъ, измѣнение на гласа.

Modus, *лат.* Способъ, начинъ. — **Modus operandi.** Начинъ за дѣйствуване, постѫпване, работене. — **Modus vivendi.** Начинъ за живѣяне сговорно.

Моенъ. Дански о-въ въ Балтийско море; 15,000 жит. Гл. гр. и пристанище *Слежъ*, едничкий градъ на о-ва. Поминъка земедѣлие, риболовство и търговия. Плодородна земя. М. сѫ наричали „данска Швейцария“. М. е слѣдъ Борнхолмъ най-високий о-въ на Дания; и най-високий му връхъ, *Кенсбергъ*, е само 141 метра високъ.

Мозаика, *гр.* 1) Работа, изработена отъ разношарни камъчета така расположени, че да образуватъ фигура, която се мѫчно разпознава отъ живописнитѣ. 2) Всѣко едно отъ такъви камъчета. Оттука **Мозаиченъ, Мозаически:** *мозаична работа, мозаическо искуство.* — **Мозаистъ.** Хѫдожникъ на мозаически картини. — Мозаическото искуство е било познато въ най-старитѣ врѣмена, още на староврѣменнитѣ персяне и на вавилонянетѣ; персянетѣ прѣдали това искуство на съсѣдитѣ си: евреитѣ и финикиянетѣ. Гръцитѣ и римлянетѣ докарали това искуство до висока степень съвършенство. Християнетѣ отъ евреитѣ първи прѣнесли това искуство въ Византия, и му дали едно съвсѣмъ ново назначение, като го употрѣбили за ликоветѣ на светиитѣ, за стѣнитѣ на светилищата, сводоветѣ, колонитѣ, амвонитѣ, съ една дума за всичко ново, дѣто езичницитѣ употрѣбявали живописството. Цариградъ въ онова врѣме ималъ фабрики, въ които се приготвялъ съставътъ за подобни работи. Византийскитѣ мозаики били образецъ за другитѣ народи: храмътъ *Св. София* (Прѣмѫдростьта Божия) въ Цариградъ, на който стѣнитѣ сѫ изрисувани съ чудна мусия, е билъ прѣдмѣтъ на благоговѣйно удивление за всички прѣзъ византийската епоха. Византийски хѫдожници украсявали съ мусийни изображения много храмове или олтари въ България, Русия и други земи. Отпослѣ мозаическото искуство станѫло въ Европа, не така както напрѣдъ, достояние само на цръквитѣ и царскитѣ палати, а изобщо на частното домашно украшение. Въ нашо врѣме мозаическитѣ или каменнитѣ копия на живописнитѣ картини служатъ да запазватъ най-добритѣ живописни картини за безконечно врѣме. Сега съ това искуство се славятъ особено мозаиститѣ въ Флоренция и Римъ.

Мозамбикски протокъ. Часть отъ Индийски океанъ, между югоизточното крайбрѣжие на Африка и Мадагаскаръ, съ дължина около 2,000 килом. и широчина около 1,000 килом.

Мозамбикъ. Португалски владѣния по източното крайбрѣжие на Африка среща о-въ Мадагаскаръ; простиратъ се отъ носъ Делгадо до заливъ Делагоа; простр. повече отъ 900,000 чет. килом. и насел. 300,000 негри и кафри. Тия цифри сѫ само приблизителни, понеже тая земя нѣма опрѣдѣлени прѣдѣли на западъ. Освѣнь това,

португалцитѣ иматъ само нѣколко селища, и властьта имъ надъ страната е само по име; правителството е повечето въ ржцѣтѣ на мѣстни главатаре. Сѣдалище на португалския главенъ управитель е силно укрѣпений градъ Мозамбикъ, на единъ малъкъ прибрѣженъ островъ, съ пристанище и съ около 8,000 жит. Главната рѣка, *Замбеза*, дѣли М. на двѣ части — сжщи М. на сѣв.. и Софала на югъ. Лѣтѣ жегата е много голѣма, и климатьтъ е нездравъ. Износъ: рисови кожи, цѣнни дърва, златенъ прахъ, слонова кость, кехлибаръ. Въ горитѣ се въдѫгъ много хищни звѣрове, стада диви биволи, слонове, носорози; рѣкитѣ изобилуватъ съ крокодили. Противъ робната търговия сж зети само въ най-новитѣ врѣмена рѣшителни мѣрки.

Мозъкъ. Виж. *Нервна система.*

Моисей. Великъ освободитель и законодатель на евреитѣ, който живѣлъ въ края на XVI-и и началото на XV-и вѣкъ прѣди Р. Х. Името си (по евр. *Моше*) той (по обяснението на Исходъ, 2; 10) добилъ отъ една египетска княгиня, фараонова дъщеря, която го спасила и въспитала; то значи „извлѣченъ изъ вода". Ала египтологията нѣма възможность да опрѣдѣли точно происхождението на това име и се колебае между „мо" (вода) и „удисе" (спасенъ) или „му ши" (извлѣченъ изъ вода) и египетското „мусе" (дѣте, синъ). И едното и другото производство на името напълно отговаря на дадения библейски расказъ, по който дѣтето, което се родило на Амрама и Иохаведа, прѣдъ видъ фараоновата распоредба да се убиватъ всички еврейски отрочета отъ мжжски полъ, се поставило отъ майка си въ една засмолена кошница и пуснжло въ тръстьта на Нилъ, дѣто и било намѣрено отъ фараоновата дъщеря, която дошла тамъ да се кжпе; тя го зела и му дала блескаво образование. Тая добра княгиня била Термутисъ, дъщеря на Рамзеса II, или, по едно друго прѣдположение, Хатасу, дъщеря на Тотмеса I, прочута отпослѣ самостоятелна господарка на Египетъ отъ XVIII-а династия.

Младий израилянинъ пораснжлъ между най-прочутитѣ и най-ученитѣ египтяне, та билъ посветенъ въ „всичката египетска мждрость", сир. въ всичкитѣ тайни на религиозното и политическото миросъзерцание на Египетъ. Едно прѣдание расказва, че той, на чело на една египетска войска, извършилъ единъ блескавъ походъ въ Етиопия и се оженилъ за етиопска княгиня Тарбисъ. Отъ Библията се знае само, че М., дълбоко огорченъ отъ робското положение на народа си, еднжшъ, въ единъ поривъ отъ ярость, убилъ единъ египетски надзиратель, който жестоко се отнасялъ съ еврейскитѣ работници, и, отъ страхъ че ще бжде наказанъ, побѣгнжлъ въ Синайски полуостровъ, дѣто верѣдъ глухи долове и долини прѣкаралъ въ пастирски животъ 40 години (Исх. 2; 11 и нат.). Тамъ на планина Хоривъ, изъ една кжпина, що не изгаряла, добилъ божественъ призивъ да освободи народа си и, като се върнжлъ на брѣговетѣ на Нилъ, заедно съ брата си Аарона ходатайствувалъ прѣдъ фараона за освобождението на евреитѣ отъ Египетъ. Фараоновото упорство подложило страната на 10 така наречени *египетски рани*: 1) обръщане на Ниловата вода въ кръвь; 2) нахлуване на жаби, които се

появявали дори въ блюдата; 3) на мушици, които напълнили цѣлия въздухъ; 4) на кучи мухи; 5) моръ по добитъка; 6) болесть по людетѣ и добитъка, която се проявила съ възпаление и съ отвратителни по кожата струпеи; 7) необикновено голѣмъ градъ, който причинилъ страшно опустошение; 8) нахлуване на скакалци; 9) тъмнина, която покрила цѣлъ Египетъ; 10) смъртъ на всичкитѣ първородени египтяне. Всѣко отъ тия наказания не закачило Гесемъ, страната, дѣто живѣли евреитѣ, и при всѣко отъ тѣхъ фараонъ склонялъ да пусне евреитѣ да излѣзатъ изъ царството му, нъ изново упорствувалъ да ги не пуща, когато всѣка рана се отмѣнявала по М-та молитва. Слѣдъ послѣдната египетска рана самитѣ египтяне молили евреитѣ по-скоро да напуснатъ земята имъ.

Евреитѣ, като отпразднували Пасхата, потеглили на пѫть, по-чудо прѣминали Червено море и, като стигнали до Синай, добили пълно прѣустройство въ религиозно-нравствено и политическо отношение. Моисеевото законодателство и особено прочутитѣ *Десеть заповѣди*, легнали въ основата на нравствения кодексъ на цѣлото просвѣтено човѣчество. Настанялото слѣдъ това 40-годишно странствуване по Синайската пустиня било съпрѣжено за М. съ множество несгоди. Той умрѣлъ на прѣдѣла на Обѣщаната земя, въ която не му било сждено да влѣзе. М. оставилъ слѣдъ себеси едно голѣмо литературно наслѣдие; именно първитѣ петь книги отъ Библията, така-нареченото Петокнижие. Виж. Lauth, *Moses der Hebräer*; Kaylinson, *Moses, his life and times*; I. Флавій, *Древности* (I—IV); Филонъ, *Жизнь* М.; Лопухинъ, *Законодательство* М (1882) и др.

Моисей Хоренски. Арменски писатель, род. около 400, умр. около 490 прѣди Р. Х.; училъ се въ Александрия, Атина и други градове; като се върнялъ въ отечеството си станялъ епископъ. Написалъ учебникъ по риториката, история на Армения, география и др. Той е първий отъ историцитѣ, който споменува за *бъларетъ*. Наричатъ го бащата на арменскитѣ поети, граматици и историци. Историята му е прѣвождана на русски езикъ нѣколко пѫти, географията му е прѣвождана отъ Патканова; на арменски езикъ едно пълно издание на съчин. му е издадено въ Венеция.

Мойобамба. Градъ въ Перу, на едноимена рѣка; 13,000 жит. Стоварище на търговията за цѣлата страна между Лимо и Квито, тържище на сламенитѣ капели, наричани Панама; изработването на тия капели е токо-речи едничката индустрия на града и околноститѣ му. Капелитѣ се продаватъ около 60 лева дузината, и тая индустрия е доста обогатила областьта.

Мока. Приморски градъ въ Иеменъ (юго-западна Арабия), 255 килом. на юго-западъ отъ Сана [принадлежи на саненското султанство], 202 килом. на сѣв.-зап. отъ Аденъ, на источния брѣгъ на Червено море, на сѣв. отъ протокъ Бабелъ-Мандебъ; 5,500 жит. М. е била нѣкога токо-речи едничкото срѣдоточие на иеменскитѣ кафета; но отъ когато англичанетѣ сж прѣзели Аденъ (1839), една часть отъ произведенията на южни Иеменъ се изнасятъ прѣзъ неговото пристанище, а друга часть прѣзъ много по-ближнитѣ пристанища на Ходеида и Лохейя. — М. е още името

на най-доброто арабско кафе, което нѣкога се е изнасяло прѣзъ града М.; нъ, противно на общоприетото мнѣние, кафето никога не се е произвождало въ градъ М.

Мокренски проходъ. Главний проходъ прѣзъ Чаталъ-балканъ. Подкача отъ долината на Дели-Камчия и слиза на Сливенъ-Бургазското шосе. Височина на прохода надъ мор. равнище 537 метра. Дължина на прохода 20 килом. Шосе, ала много развалено.

Молдава (на чешски *Витова*). Главната рѣка на Чехия, и важенъ притокъ на Елба, извира въ планина Бемервалдъ на прѣдѣла съ Бавария; 422 килом. Корабоплавателна отъ Будвейсъ. — М., рѣка, извира отъ Буковина, влиза въ Молдава, минува покрай Романъ и влива се въ Серетъ; 150 килом.

Молдава. Нѣкогашно придунавско княжество, което, заедно съ Влашко, съставя сегашна Румжния; простр. 47,720 чет. килом; насел. около 2,000,000 жит., болшинството румжне, около 120,000 цигане и 60,000 евреи. Прѣдѣли на сѣв. Буковина и Русия; на ист. Руссия и Черно море, на югъ България и Влашко; на зап. Трансилвания. Земята равна, освѣнь близу до Карпатскитѣ планини, се пои отъ Серетъ, Прутъ, Молдава и Дунавъ и е токо-речи всждѣ плодородна. Произвожда доста голѣми количества жито, овощия и вино. Нъ богатството на страната състои главно въ добитъка ѝ. Важенъ клонъ отъ поминъка е пчеларството. Промишленостьта е на много ниска степень. Казватъ, че минералитѣ изобилватъ, нъ до сега не сж разработени. Нѣколко солени рудници има близу до Окна, въ Карпатскитѣ планини. Гл. градове сж Яшъ, столицата на бившето княжество, Галацъ, Окна и др.

М. заедно съ Влахия съставяли нѣкога главната часть отъ стара Дакия. Молдованетѣ, както власитѣ, произлѣзли отъ смѣшение на поримчени даки съ готи, хуни, българе и славяне. Въ XI-и вѣкъ куманетѣ основали тамъ своя си държава, която въ XIII-и вѣкъ била съсипана отъ монголитѣ. Слѣдъ тѣхъ, тамъ господствували ногайскитѣ татаре, слѣдъ изселването на които земята останжла съвсѣмъ опустошена. Въ XIV-и вѣкъ (1359) Драгошъ пръвъ молдовански воевода, се заселилъ съ власи на р. Молдава и съ това положилъ началото на държава Молдавия или Молдава. Въ началото на XVI-и вѣкъ воеводата на тая държава Богданъ III, станжлъ подданенъ на Турция. Когато исчезнжла Драгошовата династия, турцитѣ прѣдставили управлението на М. на фанариотитѣ. Въ 1774, горна М., Буковина, отишла на Австрия, а по Букурещския миръ, 1812, Русия зела за себе си Долна-М. или Бесарабия. Въ началото на русско-турската война въ 1828, М. била окупирана отъ русскитѣ войски до 1834. По Одринския миръ, 1829, М. и Влахия се поставили подъ покровителството на Руссия. Въ началото на кръмската война, М. била заловена отъ русскитѣ войски отъ 2 юл. 1853 до авг. 1854. По Парижския договоръ (1856) великитѣ сили отнели на Русия покровителството надъ придунавскитѣ княжества и го запазили за себе си; освѣнь това, една часть отъ Бесарабия се зела отъ Русия и дала на М. Въ 1859 двѣтѣ княжества се съединили подъ властьта на единъ князъ, и отъ 1861 зели името Румжния. Слѣдъ послѣдната русско-

турска война Румжния биде принудена да отстжпи на Русия румжнска Бесарабия въ замѣна за Добруджа. Виж. *Влахия, Румжния.*

Молебенъ. Кратко богослужение, въ видъ на благодарность или просба. — **Молебствие.** Всенароденъ молебенъ, общо приношение Господу благодарность или просба за нѣщо: отъ което **м.** и бива: благодарствено и просително.

Молекула, *лат.* Най-малка частица вещество, която поради малостьта си е физически вече недѣлима; ала тя химически е още дѣлима, като се дѣли на атоми. — **Молекуляренъ.** Който принадлежи на молекули или се отнася до такъви: *молекулярна сила.*

Молешотъ (*Яковъ*). Единъ отъ най-знаменититѣ физиолози на XIX-и вѣкъ съ материалистически възгледи, холандецъ по рождение (род. въ Хентохенбушъ, Холандия, въ 1822), нѣмецъ по образование и италиянецъ по чувства; свършилъ медицината въ Хайделбергъ, приватъ-доцентъ въ хайделбергския университетъ по физиологията (1847 — 1854); професоръ по катедрата на физиологията въ цюрихския университетъ (отъ 1856), въ туринския университетъ (отъ 1860) и въ римския университетъ (отъ 1878). Въ 1876 **М.** добилъ званието италиянски сенаторъ. По неговитѣ думи, той обичалъ Холандия, защото тамъ «сукалъ свободата съ майчиното млѣко; Германия, защото тамъ се научилъ да цѣни знанието; и Италия, защото въ никоя друга земя на свѣта искуството и политиката не сж свързани помежду си така тѣсно, както въ тая земя». Баща му, лѣкарь и свободенъ мислитель, му внушилъ любовь къмъ труда. Той обяснява происхождението и съществуването на животнитѣ съ дѣйствието на физиологически причини. Неговата характеристична формула е, «Нѣма мисъль безъ фосфоръ». Отъ издиранията му, най-много се цѣнжтъ ония, които се отнасятъ до хранянето, образуването на мишцитѣ, кръвьта и жлъчката. Първитѣ години той е писалъ на нѣмски, а послѣднитѣ на италиянски. Най-главнитѣ му съчинения сж: *Физиология на хранителнитѣ вещества; Учение за хранителнитѣ вещества, изложено народодостжпно; Физиология на размѣната на веществата въ животнитѣ и растенията; Физиологически очерки; Fugli attributi generali dei nervi; L'uso dell' iodoformo del diabete melleto* и др. **М.** умрѣлъ въ 1893 година.

Молибдатъ, *лат.* Молибденокислена соль.

Молибденъ, *лат.* Просто тѣло, синъ металъ, твърдѣ мжчно топителенъ; намира се само въ съединение, главно съ сѣра или олово. Чистъ **м.** е билъ добитъ пръвъ пжть отъ *Hjelm* въ 1782, отъ молибдовата кислота, открита отъ Шеле въ 1778. Той е нерастворимъ въ кислотитѣ, освѣнь азотната кислота; чъртае лесно стъклото; има плътность 8,615. Безъ употрѣбение.

Молиеръ (Жанъ-Батистъ). Най-великий французски комически драматургъ — може-би най-великий отъ всички комически драматурзи, род. въ Парижъ (1622 — 1673). Баща му, Жанъ-Рокленъ, билъ постелникъ на краля. За **М**-то дѣтинство токо-речи нищо не е извѣстно, нъ лековѣрнитѣ му животописателе сж събрали всички слухове, които по прѣдание сж се пръскали въ обществото. Волтеръ, като споменува тия *народни прикаски,*

както ги нарича, казва, че тѣ сж très faux (много лъжовни). Всичко, което се знае положително, е, че на 14 години М. постжпилъ въ иезуитската колегия въ Парижъ *collège de Clermont*, дѣто ималъ за съученикъ князъ Арманъ де Конти, че, като свършилъ колегията, училъ нѣколко врѣме философията при Гасенди. Казватъ ни, че той билъ очарованъ отъ свободата на мисъльта, позволявана въ умозрителната наука, и, особено, много се удивлявалъ на Лукреция, римския поетъ-философъ, когото и прѣдприелъ да прѣведе. Отъ тоя прѣводъ остава само едно мѣсто, вмѣстено въ *Мизантропа (Човъконенавистника)* (2 дѣйст., 4 сцена). Около 1641 той захванжлъ да учи правото, и изглежда, че дори станжлъ вече адвокатъ; нъ Талманъ des Reaux-вото твърдене, че той постжпилъ въ богословско училище, изобщо се отхвърля. М., веселъ, юмористиченъ, остроуменъ, мразилъ духовенството. Въ 1645, той ненадѣйно се явилъ въ театра като членъ отъ една дружина любителе-актйори, която зела името *Illustre Théâtre*, и прѣдставлявала първень въ парижкитѣ прѣдградия, а послѣ въ областитѣ. До 1658 той водилъ скитнически животъ, и прѣзъ тия 12 години прѣдставлявалъ на чело на трупата си и продължавалъ да се учи. Особено изучвалъ италиянскитѣ и испанскитѣ комедии. Въ Парижъ, по прѣпоржката на стария си съученикъ князъ де Конти, М. добилъ позволение за трупата си да прѣдставлива прѣдъ краля, който толкова харесалъ прѣдставленията ѝ, че ѝ позволилъ да се настани въ Парижъ, подъ името *Troupe de Monsieur*. Въ 1659 М. искаралъ *Les serieuses Ridicules*, тънката сатира на които изведнжшъ се оцѣнила. «Courage, Molière!» извикалъ единъ старецъ при първото ѝ прѣдставление; «voilà la véritable comédie». Старецътъ билъ пророкъ. Истинската комедия забронла годинитѣ си въ Франция отъ онан нощь. Казватъ, че Менажъ критикътъ забѣлѣжилъ на Шаплена поетътъ, като излизали отъ театра: «Отъ сега нататъкъ ние трѣбва да горимъ онова, на което сме се кланяли, и да се кланяме на онова, което сме горили». Въ 1660 се появила пиесата *Sganarelle*, а въ 1661 *l'Ecole des Maris*,—въ която М. съвсѣмъ излѣзлъ изъ областьта на фарса и влѣзлъ въ областьта на чистата комическа сатира — и *Les Fâcheux*. На другата година М. се оженилъ за Арманда Бежаръ, сестра на една актриса, съ която нѣкога си билъ въ «интимни отношения». Литературната му дѣятелность продължавала да бжде жива както напрѣдъ. Между другитѣ комедии, които се появили тая година, най-прочута била *L'Ecole des Femmes*, която възбудила, не безъ основание, най-дълбокото негодование на духовенството и благочестивитѣ, защото неприличието въ израженията било извънъ мѣрката, па и не могли да не сж безобидни карикатуритѣ върху религиознитѣ работи. М. се бранилъ съ неимовѣрна дързость въ *la Critique de l'Ecole des Femmes*, духовита и язвителна апология, и въ сатирическата комедия *l'Impromptu de Versailles*, дѣто личноститѣ изобилуватъ. *Tartuffe*, написанъ въ 1664, се запрѣтило да се искарва на сцената; нъ М. билъ покаленъ отъ литературнитѣ си приятеле, Боало и други, да го прочете полу-публично, което той и направилъ. Въ 1665, Лудовикъ XIV отпуснжлъ една го-

дишна помощь отъ 7,000 лева на М-то дружина, която сега се нарекла *Troupe du Roi*. На другата година се явилъ *le Misanthrope* (Човѣконенавистникътъ), най-хждожествената отъ всичкитѣ му комедии; скоро слѣдъ това дошла комедията *По неволя лькарь*. Когато най-сетнѣ *Тартюфъ* се искаралъ на сцената, въ 1669, сполуката му била удивителна. Истината, разнообразието, противоположностьта на характеритѣ, изрядното искуство въ распоредбата на случкитѣ, чудесното послѣдователно замѣстване на испитванитѣ чувства — смѣхъ, гнѣвъ, негодование, нѣжность — правыгъ тая комедия, по мнѣнието на повечето критици, М-вия шедевръ. На сжщата година принадлежи *l'Avare* (Скжперникътъ). Въ 1670 се появилъ *le Bourgeois Gentilhomme* (Благородникътъ), твърдѣ приятна сатира върху единъ порокъ, който прѣобладавалъ тогава между богатитѣ търговци — именно простащкото самолюбие да минуватъ за учени и истънчени господиновци. Послѣ дошли *les Fourberies de Scapin* (1671), *les Femmes Savantes* (1672) и *le Malade Imaginaire (Въображаемий Боленъ)* (1673), най-популярната, ако не най-добрата отъ всичкитѣ М-ви комедии. При 4-то прѣдставление на тая комедия, М., който играялъ главната роля, усѣтилъ голѣми болезнини, които съумѣлъ да скрие отъ публиката. Прѣнесенъ скоро послѣ въ жилището му, той умрѣлъ слѣдъ кръвоизлияние, сжщата нощь. Той отдавна страдалъ отъ една прѣнебрѣгнжта гржда болесть.

Най-доброто издание, което е станжло образцово, на М-тѣ съчинения, 30, въ 7 тома, е изданието на L. Moland (1871). Български прѣводи на нѣкои отъ комединтѣ на великия французски поетъ-драматургъ сж слѣднитѣ: — *Георги Данденъ* или Излъганъ мжжъ, прѣвелъ Ив. Лиловъ (Букурещъ, 1872); *На сила оженване*, прѣв. П. С. Бобековъ (Цариградъ, 1873); *Скжперникътъ*, побългарилъ М. Балабановъ (Цариградъ 1875); сжщата комедия е прѣведена отъ М. Москова (Търново, 1898); *Хитрости Скапинови*, прѣв. Х. Чолаковъ (Сливенъ, 1879); *Благородникътъ*, побългарилъ Х. Генадиевъ (Пловдивъ, 1890); *Любовьта Докторъ* (Габрово, 1893); *Тартюфъ*, прѣв. въ стихове Алеко Константиновъ (София, 1896) и *Мизантропъ*, прѣвожда сега въ стихове въ сп. *Лѣтописи* за 1904 год. К. Величковъ. — Най-добритѣ животописания на М. сж отъ Taschereau (1825 — 27) и Bazin (1851). Книгитѣ, посветени на М. и съчиненията му, сами бихж образували една библиотека.

Молина (*Лудовикъ*). Испански иезуитинъ богословъ (1535—1601), прѣдавалъ богословието у еворския университетъ въ Португалия; основатель на *молинизма*, вѣроучение, което подигнжло дълги прѣпирни въ западната църква. М., който припознавалъ у човѣка свободна воля, стремилъ се да ѭ съгласи съ божественото прѣдопрѣдѣление, и считалъ спасението на човѣка повече дѣло на неговитѣ лични сили, отколкото на дѣйствието на божествената благодать. Молинизмътъ не трѣбва да се смѣсва нито съ пелагианизма, нито съ полупелагианизма, понеже молинизмътъ ясно прѣдполага неспособностьта на човѣка да извърши каквото и да било свърхестествено дѣло безъ благодатьта.

Молино (*Мигуелъ*). Испански мистикъ, род. въ 1640 въ Сара-

госа, отъ 1669 докторъ на богословието и свещенникъ въ Римъ; умр. въ 1696. М. е билъ основателътъ на учението, наречено квиетизмъ. Послѣдователетѣ му се нарицали *квиетисти* (виж. тая дума).

Молитва, по опрѣдѣлението на катихизиса, е възнасяне ума и сърдцето къмъ Бога, което се явява чрѣзъ словото на човѣка къмъ Бога. М. Господня или *Отче нашъ* е наречена така за това, че на нея научилъ Иисусъ Христосъ апостолитѣ, а тѣ ѭ прѣдали на вѣрващитѣ; тя се дѣли на повикване, 7 молби и славословие.

Молла, *араб.* Мохамедански свещеникъ.

Молния. *Свѣткавица,* — силната и ненадѣйна искра, която се явява въ въздуха въ бурно врѣме и всѣкога прѣдвѣщава гръмъ. М. става отъ съединението на противоположнитѣ електричества на облацитѣ и на земята.

Молохъ, *евр.* Идолъ на амонянетѣ и моавцитѣ, комуто се поклаяли и принасяли въ жертва човѣци (*Библ.*).

Молтке (*Хелмутъ-Карлъ Бернаръ,* отъ 1870 графъ фонъ *Moltke*). Германски фелдмаршалъ и най-прочутий стратегикъ на врѣмето си (1800—1891), происхождалъ отъ старъ аристократически родъ, билъ род. въ Мекленбургъ, нъ се училъ въ военното училище въ Копехагенъ и първенъ постжпилъ на данска военна служба, на която въ онова врѣме се намиралъ и баща му; въ 1822 прѣминѫлъ на прусска служба. Въ 1835 М., тогава прусски капитанъ, извършилъ едно голѣмо пѫтуване въ Истокъ; прѣдставенъ въ Цариградъ на султанъ Махмуда II, той, по негова молба, останѫлъ въ турската армия въ качество на инструкторъ и зелъ участие въ прѣустройството ѝ, въ фортификационнитѣ работи, а сѫщо и въ походитѣ срещу кюрдитѣ и срещу египтянетѣ въ Сирия (1839). Слѣдъ султанъ Махмудовата смъртъ (1839) М. се върнѫлъ въ Прусия. Въ 1855 той билъ назначенъ пръвъ адютантъ на князъ Фридриха-Вилхелма (отпослѣ имп. Фридрихъ III), когото придружавалъ въ С. Петербургъ, Москва, Парижъ и Лондонъ. Забѣлѣжителни стратегически способности той показалъ най-напрѣдъ прѣзъ войната съ Дания (1864), въ която зелъ участие въ качеството началникъ на генералния щабъ. Войнитѣ съ Австрия въ 1866 и съ Франция въ 1870—1871 се водили по неговитѣ планове. Блѣскавата тѣхна сполука, особено сполуката на войната съ Франция, увѣнча М. съ славата на пръвъ пълководецъ на врѣмето си. М., като залѣгалъ да обърне военното искуство въ точна наука, изучвалъ го съ рѣдко трудолюбие и добросъвѣстность; сѫщитѣ чърти личѫтъ и въ неговитѣ многобройни съчинения по военното дѣло, отъ които най-забѣлѣжителни сѫ: *Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus den Jahren, 1835—1839* (Берл., 1841; 6-о изд. 1893) и *Der russisch-türkische Feldzug in der europäischen Türkei 1828 u 1829* (Берл., 1845; 2-о изд. 1877), книга особено важна за нашитѣ военни. Той зималъ блиско участие въ съставянето на работитѣ, издадени отъ прусския главенъ щабъ за войнитѣ въ 1859, 1866 и 1870. Едно събрание на М-тѣ военни съчинения се издаде слѣдъ смъртьта му (*Militärische Werke M'-s,* Берл., 1892—1894). Освѣнь военнитѣ си съчинения,

М. е обнародвалъ *Briefe aus Russland* (Берл., 1877), първоначално отправени до жена му, и нѣколко статии съ политически характеръ. Едно пълно издание на съчиненията му, въ което сж влѣзли много необнародвани отъ самаго него работи, въ това число дори една нувела, излѣзе въ 8 тома въ Берлинъ, въ 1891—1893, подъ заглавие *Gesammelte Schriften u. Denkwürdigkeiten.*

Отъ 1867 до самата си смъртъ, М. бѣше членъ на сѣверо-германския, послѣ германски райхстагъ, а въ 1872 биде назначенъ членъ на прусската горна камара. Той държеше страната на консервативната партия, съ която всѣкога и гласуваше; нъ лично той зимаше участие въ разискванията токо-речи исключително по военнитѣ въпроси, при което всѣкога се исказваше за едно възможно усилване на армията и флотата; така, той бѣше противникъ на прокопаването на Килския каналъ, като намираше, че е по-износно отредената за него сума да се изджви за създаването на нова флота. М-тѣ рѣчи, всѣкога кратки и съдържателни, носяхж печата на едно своеобразно краснорѣчие; ораторътъ, който всѣкога добрѣ владѣеше прѣдмѣта си, показваше се въ тѣхъ не по-малко силно въоръженъ и въ областитѣ на знанието чужди на неговата специалность. Въпрѣки тѣснотата на исходнитѣ си точки, М. всѣкога умѣеше да освѣтлява всѣкой въпросъ, та затова рѣчитѣ му се изслушвахж съ най-дълбокъ интересъ въ всичкитѣ редове на райхстага, до крайната лѣвица включително.

Привърженикъ на една силна власть въ война и въ миръ, М. бѣше монархистъ, горещо прѣданъ на прусската кралевска власть, и защитникъ на една силна и нераздѣлна Германска империя. На Русия и на Франция той гледаше като на нейни естествени врагове и вѣрваше въ едно неизбѣжно, рано или късно, стълкновение съ тѣхъ; при това смаянъ отъ бързината, съ която Франция се съвзе отъ поразията, що я постигнж въ 1870—71, па и недоволенъ отъ наращението на военното и политическо мощество на Русия слѣдъ войната въ 1877—1878, той мислеше, че колкото по-рано стане това стълкновение, толкова по-голѣма ще бѫде вѣроятностьта за сполуката на Германия. Тука той съвсѣмъ различаше по възгледитѣ си отъ Бисмарка, който желаеше да живѣе въ миръ поне съ Русия. Така М., единъ отъ тримата мжже, на които германското отечестволюбие особено приписва заслугата за обединението на Германия, по-ясно отколкото Бисмаркъ, и дори отколкото Вилхелмъ I, показва оная връска, която сжществува между това обединение и наращението на милитаризма.

Въ наращението на милитаризма М. виждаше не едно неизбѣжно зло, а една цивилизаторска сила; по неговото мнѣние, на човѣчеството е необходимо отъ врѣме на врѣме да се пуща кръвь, толкова повече, че войната дава възможность да се проявяватъ всичкитѣ героически струни на човѣшката душа. «Вѣчний миръ е една мечта», казва той, «и дори не хубава».

М., протестантинъ по рождение и въспитание, бѣше равнодушенъ къмъ догматическитѣ въпроси, нъ съчувствуваше силно съ католичеството, вѣроятно защото му се нравеше съ припознаването на авторитета; въ разговоритѣ съ при-

ятеле той е изказвалъ мнѣние, че Лютеръ много е сбъркалъ съ това, дѣто се е отцѣпилъ отъ Римъ. М. нѣмаше неприятеле; поради студената му въпкашность, суровата му сдържаность, непоколебимото му самообладание, еднакво и въ военно и въ мирно врѣме, всички виждахѫ въ него една рѣдка чистота на характеръ и искреность на убѣждения.

Слѣдъ смъртьта на жена си (1868), М. живѣеше въ семейството на единъ племенникъ (и той германски офицеръ), като поражаваше съ трудолюбието си, което не ослабваше до самия день на смъртьта му. Смъртьта дойде ненадѣйно, безъ болесть. 90-годишнината отъ рождението на М. се отпразднува по цѣла Германия, а въ тържеството на погребението му не отказахѫ да земѫтъ участие дори социалъ-демократитѣ. Нѣколко паметника на М. се въздигнѫхѫ още при живота му (въ Пархимъ, родното му мѣсто, въ 1876; въ Келнъ, 1881; Лайпцигъ, 1888). Виж. F. *v.* Fircks, *Feldmarschall Graf v.* M. *und der preussische Generalstab* (2-о изд., Берл. 1887); *Gespräche M'smit Th. v. Bernhardi;* М-тѣ биографии сѫ написани отъ W. Müller (3-о изд., Щутгардъ, 1889); F. v. Köppen (Глогау, 1888); Müller-Bohn (3-о изд., Берлинъ 1893), Jachen (1894).

Молукски о-ви. Най-източний архипелагъ въ Холандска Индия; състои отъ сѣв. и южень купъ о-ви; въ южния влизатъ о-ви Банда, Амбоинскитѣ, Буру, Царамъ и др.; въ сѣверния Малкитѣ М. и др. Цѣлото простр. 52,936 чет. килом. и насел. 375,000 жит. Нѣкои отъ о-витѣ сѫ волканически. Въ Теранзъ, Банда и др. и сега има живи волкани. О-витѣ сѫ много плодородни: кафе, синило, какао, единъ видъ орѣхъ и др. Добиватъ се олово, камен. вѫгл., нефтъ. Нѣкои отъ туземцитѣ сѫ се смѣсили съ китайци, арабе и европейци. Нѣкои отъ туземцитѣ, които напрѣдъ сѫ били пирати и човѣкоядци, сега сѫ християне.

Молъ (Робертъ фонъ *Mohl*). Прочутъ германски юристъ, родомъ отъ Щутгардъ (1799—1875); билъ професоръ въ Тюбингенъ; въ 1845 поставилъ кандидатурата си за вюртембергската камара на прѣдставителетѣ, и по тоя случай се обърнѫлъ къмъ избирателетѣ съ една остра критика върху правителството, за което билъ лишенъ отъ професорската катедра; въ 1847 завзелъ катедрата на правото въ Хайделбергъ; въ 1848 билъ избранъ прѣдставитель въ франкфуртския парламентъ, скоро билъ назначенъ министръ на правосѫдието, а послѣ се посветилъ на професорската дѣятелность; засѣдавалъ въ баденската първа камара, а отъ 1874—въ германския райхстагъ. Въ науката за държавното право М. пръвъ отдѣлилъ отъ понятието за държавата понятието за обществото, като за единъ самостоятеленъ съюзъ отъ граждане, които гонѫтъ свои си, позволени отъ закона, цѣли. М-тѣ съчинения по държавното право сѫ: *Encyclopädie der Staatswissenschaften*, Тюбинг., 1857, 1872; русски прѣводъ, СПБ., 1857), *Staatsrecht, Völkerrecht u. Politik* (пакъ тамъ, 1860—1869), и *Die Geschichte und Litteratur der Staatswissenschaften* (Ерлангенъ, 1855—1858); послѣдното съчинение прѣдставя единъ подробенъ каталогъ на литературата по държавното право, снабденъ съ маса критически бѣлѣжки. М-то съчине-

ние *Polizeiwissenschaft nach den Grundsätzen des Rechtsstaat* (Тюбингенъ, 1832—1834; русски прѣводъ, СПБ., 1871) е съставило епоха въ историята на полицейското право. По М-то опрѣдѣление, полицията трѣбва да бѫде учреждение, което има за цѣль да отмахва вънкашнитѣ спънки въ пѫтя за всестранното развитие на човѣшкитѣ способности — спънки, които съ своитѣ сили едно отдѣлно лице не може да отстранява. Едно отъ главнитѣ достойнства на М-та книга за полицията е богатството отъ библиографически свѣдѣния. Виж. Блунчливото съч. *История на държавното право* (русски прѣводъ, СПБ., 1874).

Молюски (ново-лат. *mollusca*). Мекотѣлесни и безкостни животни, които съставятъ обширенъ отдѣлъ на животното царство. М. се дѣлятъ на *главоноги* (сепията, октоподътъ), *коремоноги* или *охлюви* и *плочкохрилни* (миди, стриди).

Моменталенъ. Мигновенъ, минутенъ, който се извършва въ единъ мигъ. — **Моментъ**, *лат.* 1) мигъ, минута; 2) въ *механ.* **м. на силитѣ**, произведението отъ силитѣ на тѣхното разстояние, отъ точката на опората до точката на приложението имъ.

Момзенъ (Теодоръ *Mommsen*). Прочутъ историкъ, юристъ и филологъ, род. въ Гардингъ у Шлезвигъ, който тогава принадлежалъ на Дания, умр. въ Берлинъ (1817—1903); свършилъ правото въ килския университетъ; тамъ добилъ и доктората си. Въ 1844—1847 пѫтувалъ съ учена цѣль по Италия, дѣто съ особена ревность изучвалъ и събиралъ латинскитѣ и изобщо италиянски надписи; тогава и напечаталъ много филологически и археологически статии въ разни италиянски и германски издания. Въ 1848 зелъ дѣятелно участие въ политическото движение на страната си и агитиралъ за присъединението Шлезвигъ на Германия. Въ това врѣме добилъ юридическата катедра въ лайпцигския унив.; нъ, за участие въ политич. агитация въ 1848—49, билъ лишенъ отъ професурата. Въ 1852 добилъ катедрата на римското право въ Цюрихъ, отъ дѣто въ 1854 минѫлъ на сѫщата катедра въ Бреславлъ. Въ 1857 билъ поканенъ проф. на старата история въ берлин. университетъ, дѣто прѣдаваше нѣколко години до смъртьта си. Въ 1873 М. е билъ прѣдставитель въ пруската камара. Всѣкога защитникъ на идеята за пълното обединение на Германия, той напълно удобрявалъ войнитѣ съ Дания, съ Австрия и съ Франция. Ала политическата дѣятелность на М. има второстепенно значение и той е забѣлѣжителенъ само като ученъ, който е обогатилъ историческата, филологическата и юридическата наука не само съ редъ капитални изслѣдвания, а и съ маса новъ драгоцѣненъ материалъ, събранъ както лично отъ него, така и отъ други, подъ неговото ржководителство, по неговата инициатива и по неговитѣ планове. Единъ съставенъ отъ Цангемайстера по случай 70-годишн. на М. (1887) списъкъ на трудоветѣ на прочутия ученъ *(Theodor Mommsen als Schriftsteller)* обема 64 стр. и 949 нумера.

На първо мѣсто стоятъ М-тѣ заслуги въ областьта на епиграфиката. Въ съчинението му *Die unteritalischen Dialekte* (Лайпц., 1850) сѫ събрани и обяснени

много паметници на италиянскитѣ нарѣчия, изучението на които въ онова врѣме било още въ зародиша. *Inscriptiones regni Neapolitani latinae* (Лайпц., 1852) дали събрани латинскитѣ надписи на цѣла область, което заедно съ издадения отъ М. сборникъ отъ латинскитѣ надписи на Швейцария (Цюрихъ, 1854), послужило като прелюдия на колосалното прѣдприятие на берлинската акад. — издаването латинскитѣ надписи на всичкитѣ страни на римския свѣтъ (*Corpus inscriptionum latinarum*, наченжтъ по идеята и по плановетѣ на М., воденъ подъ неговото ржководителство и който отъ 1863 е обнародванъ вече въ 14 тома—повече отъ 100,000 латински надписи). Всичкитѣ тия трудове сж произвели прѣвратъ въ историята, филологията, археологията и въ всички други сфери на науката за староврѣменния свѣтъ. М-та *Римска История* е прѣведена на много езици и е издържала 7 издания; тя излѣзла, пръвъ пжть въ 3 т., още въ 1854—6. Това е и съчинението, което дало на М. найголѣма извѣстность; нийдѣ не е блеснжлъ толкова М-вий умъ и неговий творчески талантъ. Ала при всичкитѣ си достойнства М-та *Римска История* прѣдставя много нѣща спорни и субективни. Така, напр., отричането влиянието на етрускитѣ върху римската култура М-тѣ критици сочжтъ като важна учена неслука. Въ научно отношение много по-високо отъ М-та *Римска История* стои неговото *римско държавно право* (*Romisches Staatsrecht*, 1871 — 1889), като произведение на чиста ученость, толкова обширна и дълбока, колкото тя е могла да бжде подъ силата само на М., като първостепененъ юристъ, историкъ и филологъ.

Момусъ. Въ *класич. баснося.* богъ на шегитѣ и подигравкитѣ, който се присмивалъ и на боговетѣ и на човѣцитѣ. Той е олицетворение на критиката. Поканенъ отъ Вулкана, Нептуна и Минерва да си даде мнѣнието за дѣлата имъ, той всѣкому намѣрилъ недостатъкъ: Нептуну, за дѣто не направилъ вола си съ рогове прѣдъ очитѣ, та да муши безпогрѣшно; Минерви, за дѣто съградила кжща, която не могла да се мѣсти кога сж лоши съсѣдитѣ; Вулкану, за дѣто направилъ човѣкъ безъ прозорецъ на грждитѣ му, та не могли да се виждатъ тайнитѣ му мисли. Само Венера била безъ недостатъкъ. За свободнитѣ му критики боговетѣ го испждили отъ небето. Споредъ Изиода, той билъ рожба на нощьта.

Момчиловъ (*Ив.* Н.). Български учитель-книжовникъ въ една отъ епохитѣ на нашето възраждане, род. въ Елена, а починжлъ въ Горна-Орѣховица (1819 — 1869); училъ се въ Атина и Одеса, дѣто билъ избралъ за своя специалность историко-филологическитѣ науки, и главно словенската филология. М. учителствувалъ по-напрѣдъ самъ, послѣ заедно съ Михаиловски въ Елена до 1851. Периодътъ на това задружно учителствуване е далъ Славейкову основание да нарече еленското училище «даскалоливница». Отъ 1866 М. имаше издателска кжща въ Търново и издаде нѣколко учебни книги. Главнитѣ му литературни произведения по филологията сж: *Граматика за старобългарския язикъ* (2-о изд. Вѣна, 1865); *Сборникъ отъ образци за изучването на старобългарския язикъ по*

всичкото му развитіе (Вѣна, 1865); и *Българска граматика за ново-българския езикъ* (1868). Граматикитѣ за старо-български и ново-български езици бѣхж, заедно съ Груевата граматика за ново-български езикъ (виж. *Груевъ*, *Михаиловски*, *Дриновъ*), едни отъ най-добритѣ съчинения по тоя клонъ на нашата книжнина до освобождението ни. Припознава се, че граматиката му за ново-български езикъ първа е показала (въ етимологията) *корень* и *окончание*, и е подложила глаголитѣ на едно по-съвършено раздѣление; защото, освѣнь на три спрѣжения, на които дѣлеше глаголитѣ по разликата на окончанията въ сегашно врѣме, изявително наклонение, тя подраздѣляше всичкитѣ глаголи по разликата на свръската още на 10 класа — една голѣма стжпка къмъ по-голѣмо съвършенство. Критически бѣлѣжки върху М.-та граматика е писалъ *Първановъ*. За буквара му виж. *Манчовъ*. Върху живота на М. нѣма до сега обнародвани у насъ по подробни данни.

Момчилъ воевода или *юнакъ*. Отличенъ юнакъ, който се въспѣва въ нашитѣ юнашки пѣсни, родомъ отъ южна България. Живѣлъ прѣзъ XIV вѣкъ. Отъ простъ войникъ въ гръцка служба и послѣ главатарь на чета, съ която плѣнѣлъ по гръцко-българската граница, М. станжлъ съжжникъ на Иоана Кантакузина, който се бѣ обявилъ противъ византийския императоръ, а най-сетнѣ и независимъ деспотъ на една Родопска область, съ главенъ градъ Перитеория. Въ 1345 загинжлъ въ бой срещу Кантакузина, като билъ издаденъ отъ подданницитѣ си, затворени въ Перитеория. Приключенията му го направили герой на много случки въ народнитѣ прикаски и пѣсни. Въ пѣснитѣ се въспѣва главно трагическата му смъртъ, която се приписва на едно издадничество отъ жена му. Когато врагътъ гони М. до портитѣ му, и сестра му хвърля отъ чардаци платно, за да се улови за него, та по него да прѣскочи въ двора, Момчилица, прѣдадена по сърдце на врага, прѣрѣзва платното и мжжътъ ѝ е погубенъ. Тия пѣсни сж исторически и А. Теодоровъ, който имъ е направилъ разборъ въ *Литературата* си, посочва, че въ единъ вариантъ истинский Момчиловъ врагъ е прѣдставенъ въ лицето на «царь Костадинъ отъ Стамболъ», а въ други се явяватъ «черенъ арапъ», «Реля Крилатица»*) и Марковътъ баща Вълкашинъ. Поради славата на М. народний епосъ искарва и Крали Марка отъ неговото юнашко колѣно: краль Вълкашинъ, погнусенъ отъ издадничеството на Момчилица, погубя и нея, та се жени за М-та вѣрна сестра, отъ която добива дивни Марка.

Монада (гр. *монасъ*, единица). Изобщо недѣлимъ простъ атомъ, отъ който се съставятъ всички други атоми. Питагоръ въ мистическата си теория за числата припознава монадата и диадата, сир. единицата и двойката за началото на всички нѣща. Платонъ отоже-

*) **Реля Крилатица** или **Релйо** отъ «Релйово», както го наричатъ обикновено старитѣ пѣсни, които го споменуватъ все заедно съ Крали Марка, е Марковъ съврѣменникъ. Вѣрва се, че тоя Реля е *Хреля*, воевода, който се отцѣпилъ отъ царь Душана и основалъ независимо княжество по срѣдното течение на Струма, съ главенъ градъ Струмица. Той умрѣлъ калугеръ подъ името Харитонъ въ 1342 въ Рилския монастиръ, дѣто е и погребенъ.

човѣшкото племе бѣ изгубило конституцията на правата си, М. я издири и му я върнѫ» може се казá, че това съчинение е било първото, въ което се разискватъ просвѣтено и систематично въпроситѣ за гражданската свобода, и че на М., повече отколкото кому и да било, се дължи това, дѣто науката политика е станѫла любимъ прѣдмѣтъ на изучение у просвѣтената публика. Слѣдъ тоя безсмъртенъ шедевръ, останѫли сѫ извѣстни повече като нравствени студии отколкото като исторически епизоди М-тѣ малки съчин. *Dialogue de Sylla et d'Eucrate*, и *Lysimache* — сатири върху деспотизма.

Стилътъ на М-тѣ съчинения наумѣва Тацитовитѣ хубави качества. Една пълна сбирка на М-тѣ съчинения е издавана много пѫти. Виж. Voltaire, *Dict. philosophique*, статия *Esprit des lois;* Saint-Beuvё, *Causeries du lundi* (т. VII); Faguet, XVIII *Siècle* (1890); Brunetière, *Etudes critiques* (1891, 4-e serie).

Монъ-Бланъ. Най-високата планина въ Европа, на прѣдѣлитѣ на французския департ. Горна Савоия и италиянската обл. Туринъ, служи за водораздѣлъ на рѣка Рона и По, 4810 метра висока, принадлежи на Савойскитѣ Алпи, състоя съ съсѣднитѣ планини една особена маса, която е токо-речи цѣла кристалическа; има вѣтрилообразна направа; върховетѣ ѝ сѫ или околчести, или въ видъ на зѫбести канари. Сгодни проходи има само на границата на планинатѳ, защото само тамъ бърдото се снишава до 3,300 метра; прѣзъ бърдото се срѣщатъ само ледени пѫтеки, като Колдю-Жанъ (3362 м.), Коль де Миенъ (3403 м.) и Па д'Аржантиеръ. Отъ ледницитѣ (глетчери) до 30, най-главнитѣ сѫ: Аржантиерский, Боа, Меръ де Гласъ и Босонъ на зап., Триентъ на сѣв., де-Миажъ и де-ла-Бренва на ист. Въ 1768 пръвъ се искачилъ на М.-Б. Жакъ Балматъ, слѣдъ него д-ръ Пакаръ, въ 1787 Сосюръ, сега тия пѫтувания се извършватъ дори отъ жени. За ношуване служи една малка гостинница Грандъ-Муле, отъ която до най-високия връхъ има 6 часа. Кржгозорътъ обхваща 200,000 четв. метра. Отъ 1893 на върха има обсерватория.

Монъ д' Оръ. Купъ планини въ французския департаментъ Пюи де Домъ. Принадлежи на Овернскитѣ планини; най-високий връхъ, *Пюи де Санси*, е 1886 метра. Земята е волканическа; има горещи цѣлебни извори.

Монъ-Пердю *(изгубенъ връхъ).* — Втори по височина връхъ въ Пиринеитѣ; 3352 метра, въ испанската територия.

Монъ-сенисски тунелъ — тунелъ, прѣзъ който минува желѣзница и който съединява Италия съ Франция. Построението му е било съпрежено съ огромни мѫчнотии. Осьта на тунела има на-дължъ 12,233 метра.

Монъ-Сенисъ. Планински проходъ на прѣдѣла между Франция и Италия; 2019 метра вис. надъ морското равнище. У римлянетѣ се е наричалъ *Mons Geminus.*

Монца *(Monza).* Итал. градъ, 17 килом. на сѣв.-ист. отъ Миланъ, на р. Ламбро; 12,500 жит. Въ прѣкрасната църква, съградена въ 595 отъ лангобардската царица Теодолинда, сѫ гробницата на тая царица, разни царски драгоцѣнности и желѣзната корона, съ която нѣмскитѣ императори сѫ се коронясвали като италиянски крале.

ствява монадитѣ съ идеитѣ. Лайбницъ подразбира подъ монади абсолютно прости нематериални частици, отъ които създалъ система монадология. Виж. *Лайбницъ*.

Монако. Най-малкото отъ самостоятелнитѣ княжества на Европа; намира се вжтрѣ въ франц. департаментъ Приморски Алпи на Срѣдиземно море и 14 килом. на сѣв.-ист. отъ Ница; простр. 21. 6 чет. килом. и насел. 15,180 жит. Стол. М. (съ 3,292 жит.), на единъ носъ на Срѣдиз. море, съ прѣкрасенъ замъкъ и съ великолѣпни градини. М. и Монте-Карло сж двѣтѣ гари на княжеството, прѣзъ които минува марсилската желѣзница за италиянската граница. Климатътъ е необикновено мекъ. Маслинитѣ вирѣжтъ прѣвъсходно. М. е наслѣдствена и неограничена монархия. При княза има държавенъ съвѣтъ отъ 7 члена; при това, има и главенъ управитель. Войската на княза се състои отъ почетна гвардия отъ жандарми, всичко 121 души. Княжеството е прочуто главно по комарджиското си заведение въ Монте-Карло, дѣто игражтъ на рулетка и други азартни игри. Това играло заведение принадлежи на акционерно дружество и обеспечава финанситѣ на княжеството. Много пжти се е внасяло въ франц. парламентъ прѣдложение да се затвори това комарджиско заведение; нъ, блогодарение на разни влиятелни лица, прѣдложението все е пропадало. Отъ X до XVIII вѣкъ М. е принадлежало на генуезското семейство Грималди. Прѣзъ франц. революция и първата империя е било присъединено на Франция, нъ върнжто на господаретѣ му въ 1814. Сегашний князъ, Албертъ, се е родилъ въ 1848, много е пжтувалъ и е писалъ по естественитѣ науки. Литература: Метивие, *Монако и князоветѣ му*; Сентъ-Сюзанъ, *Княжество Монако*; на рус. А. Н. Молчановъ, *Царство рулетки*.

Монархизмъ (гр. *монос*, самъ, единъ). Система на единодържавие, или самодържавие и привързаность къмъ него. — **Монархически.** Единодържавенъ, самодържавенъ. — **Монархисти.** Име на политическа партия, която стои за възстановление свалена въ страната монархия, или брани монархията отъ републиканската партия, що ѭ заплашва. — **Монархия.** Самодържавие, — форма правление, дѣто едно лице управлява държавата, или съвсѣмъ самостоятелно или подъ ржководство на народната воля. Обикновено м. бива *наслѣдствена*; напрѣдъ сж сжществували и *избирателни* м., както напр. въ Полша и въ нѣмската империя. М. бива или неограничена (автократия, абсолютна м., самодържавие, както напр. въ Русия и Турция) или пъкъ върховната власть се ограничава чрѣзъ закони и учреждения, изработени отъ народа чрѣзъ свои прѣдставителе: въ тоя случай м. се нарича *конституционна*. — **Монархъ.** Господарьтъ на монархическа държава.

Монастиръ (гръц., мѣсто, дѣто човѣци живѣжтъ уединено). Така отъ старо врѣме почнжли да наричатъ въ християнскитѣ земи всѣка сграда, издигнжта далечъ отъ населенитѣ мѣста за прибѣжище на човѣци, които се отказвали отъ свѣта и посвещавали живота си на молитва и уединение въ кржга на подобни на себе си. Устройството на първитѣ м. приписватъ на св. Антония въ Египетъ въ IV вѣкъ; скоро тѣ се распространили по Палестина,

Сирия и Армения. Въ Истокъ на устройството на м. положили начало св. Атанасий, Амвозий и Иеронимъ. Най-старитѣ м. въ Българско, основани рано слѣдъ покръщението ни, сж *св. Наумъ и св. Иванъ Рилски.* Виж. *Наумъ* св. и *Иванъ Рилски* св.

Монахъ—хиня, *гр.* Калугеръ—ка, подвижникъ—ца по особена ревность къмъ благочестието, който е далъ, или която е дала, подобно на староврѣменнитѣ назореи, доброволно християнско обѣщание за особено служене Богу, което състои главно въ подвизи на цѣломждрие, уединение (оттука происхожд. на думата), послушность и покаяние. Тия подвизи сж извѣстни подъ името *монашески обѣти.*

Монашество. Уединенъ подвижнически животъ, основанъ отъ Павла Тивски и Антония Египетски. Виж. *Монастири.*

Монголия. Обширна страна въ срѣдна Азия, подъ властьта на Китай; съ прѣдѣли: на сѣв. Сибиръ, на ист. Манджурия, на югъ сжщи Китай, на зап. Тюркестанъ и Дзунгария. Простр. на М. може да се опрѣдѣли само приблизително, и е, по Бема и Вагнера, около 3,337,283 чет. килом., а население около 3 милиона жит. Населението по племененъ съставъ състои отъ четире групи: монголска, тюркска, китайска и тунгузска. Монголитѣ съставятъ главната маса обитатели на страната. Вѣрата на населението е ламаизмътъ, който за пръвъ пѫть проникнѫлъ въ южна М. въ XVI вѣкъ. По-голѣмата часть отъ М. е високо плато, около 1000 м. надъ морското равнище. Сѣверна М. има плодородни оазиси, южна М. прѣдставлява степь, а юго-западна М. е завзета отъ пустина Гоби или Шамо. Източний край на русския Алтай се увѣнчава съ връхове Канасъ (3,300 м.) и Табинъ (3,450 м.) надъ мор. равн. Много езера. Лѣтѣ жегата, а зимѣ студътъ сж твърдѣ голѣми. Населението изобщо живѣе чергарски животъ и се поминува съ скотовъдство (камили, коне, овце); съ земедѣлие се занимаватъ китайцитѣ на югъ. Между дивитѣ животни има антилопи, диви осли, сърни, лесици; вълцитѣ нападатъ прѣдпочтително овчаретѣ отъ овцетѣ. Търговията, съ Китай и Русия, е размѣнна и за нѣколко милиона. Износъ: коне, рогатъ добитъкъ, овни, кожуси, камили; вносъ: чай и памучни платове. Гл. градове на М. сж *Урга* (3,500 жит.), Май-Мачинъ (4,500 жит.) и др. такъви. Мѣстнитѣ началници сж повечето потомци на старитѣ ханове, нъ висшитѣ управителе сж манджурци. Виж. Пржевалски, *М. и страны тангутовъ* (СПБ., 1875); сжщий, *третье путешествіе по Центральной Азіи* (СПБ., 1883); Воейковъ, *Научные результаты, путешествій Пржевалскаго* (СПБ., 1895); J. Gilmour, *Among the Mongols* (Лондонъ, 1883).

Монголско, или *жълто-племе.* Едно отъ човѣшкитѣ племена, което населява главно сѣв.-източна Азия. Отъ това племе сж не само монголитѣ въ сжща Монголия, а и китайцитѣ и индо-китайцитѣ, японцитѣ, тибетцитѣ, татаретѣ, калмуцитѣ, сибирскитѣ народи (самоѣди, тунгуси, якути и остяки), въ Европа финскитѣ племена, киргизетѣ, калмуцитѣ, маджаретѣ и турцитѣ. Това племе има кожа съ тъмно-жълтъ шаръ, коса черна, остра и дълга, брада рѣдка, ябълкитѣ на бузитѣ издадени, очи тѣсни и потънѫли, носъ сплеснѫтъ и дългъ, ръстъ срѣденъ. Събира-

телно м. сж чергарскитѣ люде на земята, за отличие отъ арийцитѣ, семититѣ и хамититѣ; и сж сжщитѣ ония, които въ много старо врѣме основали „мидийската империя“ въ долна Халдея, — империя, която, споредъ Ролинсъна, цъвтѣла и паднжла между 2458 и 2234 прѣди Христа; спр. прѣди Ниневия да стане извѣстна като великъ градъ. Друга издъпка отъ тоя корень основала империя въ Китай, която достигнжла висока цивилизация 2000 години прѣди Христа. Въ старата гръцка история м. фигурирать като скити, а въ римската като хуни. Въ срѣднитѣ вѣкове тѣ се явяватъ като монголе, татаре и турци. Въ началото на XIII вѣкъ отъ това човѣшко племе излиза прочутий завоеватель *Чинисъ-ханъ* (виж. това име), а въ послѣдната часть на XIV вѣкъ — неговий потомецъ *Тамерланъ* (виж. това име). Останжли до сега въ Европа съ свои държави народи отъ м. пл. сж само маджаретѣ и турцитѣ. Монголитѣ смѣтатъ около 600 милиона, или около половината отъ човѣшкото племе.

Монголфиери (Стефанъ, 1745—1799; и Иосифъ, 1740—1810). Двама братя, франц. механици, изобрѣтателе на първоначалния балонъ, — балонътъ, който се е издигалъ чрѣзъ сгорещенъ въздухъ. Първий балонъ се издигнжлъ въ 1783; на другата година Иосифъ М. изнамѣрилъ парашюта, а въ 1766 билъ изнамѣрилъ единъ хидравлически зидобиенъ уредъ.

Монета, *лат.* Парѝ, — всѣко голѣмо или малко кжсче драгопѣненъ или скжпичъкъ металъ, обикновено съ кржгла форма, на което тежината и пробата сж гарантирани съ печатъ, наложенъ отъ правителството на онаи страна, дѣто ще се употрѣбява. Науката, която се занимава съ изслѣдването и распознаването на монетитѣ, се нарича *нумизматика* (виж. тая дума).

Монетенъ. Който се отнася до монетитѣ: *монетна система; монетенъ домъ или фабрика*, фабрика за сѣчене монети (зарабхана).

Моно, *гр.* — въ сложнитѣ думи означава едно, или едно, напр. *моногамия*, еднобрачие; *монотеизмъ*, еднобожие и др.

Монограма, *гр.* Бѣлѣгъ, съставенъ отъ прѣплетени букви — напр. отъ първата буква на име и на фамилия.

Монодрама, *гр.* Драматическо произведение, въ което дѣйствува само едно лице.

Монокарпически, *гр.* растения, които само веднжшъ принасятъ плодъ.

Моноклинически, *гр.* — цвѣтъ, който съдържа и тичинки, и пестици.

Моноклино-едрическа система. Кристалическа система, въ която двѣтѣ отъ разнороднитѣ оси се прѣсичатъ подъ остръ жгълъ, а третата — подъ правъ жгълъ.

Моноклъ, *гр.* 1) Лорнетъ съ едно стъкло; 2) *хирург.* връска за едно око.

Монолитъ, *гр.* Нѣщо изработено отъ единъ камень.

Монологъ, *гр.* Слово, което изговаря насамѣ лице въ драма.

Монометализмъ, *гр.* Монетна система, въ която за основа се припознава само единъ металъ, напр. златото. Виж. *Биметализмъ*.

Монометръ, *гр.* Стихъ отъ една стжлка; **монометрически**, едномѣренъ.

Мономъ, *гр.* Въ *ал.* едночленъ — изразъ, който състои отъ една

ването и да било величина или от произведението на нѣколко величини, безъ да включва знаковетѣ + или —; напр. $a^2 b^2$.

Монополъ, *гр.* Исключително положение, или привилегия, която се прѣдоставя на нѣкой продавачъ, или производитель, а сѫщо и на група продавачи. М. се противополага на свободната конкуренция; поради отстраненето на свободната конкуренция, м-тѣ цѣни биватъ като общо правило по-високи отъ оние, които би се добивали при отсѫтствието на м. Въ нѣкои държави правителството задържа за себе си исключителното право да продава, или дори да произвожда нѣкои произведения. Тукъ се отнасятъ солний м. и др.

Моносилабизмъ, *гр.* Свойство на нѣкои езици да състоятъ само отъ еднозложни думи.

Монотеизмъ (гр. *монос,* самъ единъ; *теос,* богъ). Единобожие, — вѣра въ единъ Богъ, кланяне на единъ Богъ. М., като религиозна форма, е противоположенъ на политеизма; а като философско учение, различа не само отъ политеизма, а и отъ пантеизма, деизма и теизма. Религиозний м. въ съвършена форма е създание на семитическитѣ народи. Хюмъ въ изслѣдването си за религията казва: «Неуспорима истина е, че като се върнемъ назадъ до 1700 години прѣди Христа, намираме всичкитѣ народи идолопоклонници и колкото по-дълбоко отиваме въ старо врѣме, толкова повече виждаме човѣцитѣ потънали въ идолопоклонство. Ние не забѣлѣжваме тамъ нито най-малка дира отъ по-съвършена религия; всички стари паметници ни прѣдставятъ политеизма, като учение утвърдено и отъ всички припознавано». Ала политеистическитѣ възгледи обикновено добиватъ едно ограничение въ това, че едно отъ божествата се припознава за върховно; така въ всѣкой политеизмъ има вече зародишътъ на еднобожието. Въ философско отношение м. е еднакъвъ съ теизма и състои въ припознаване едно, лично, свободно и разумно начало, което не само е сътворило свѣта, а го и управлява. — **Монотеистъ,** еднобожникъ; **монотеистически,** еднобоженъ. Виж. Max Muller, *la science de la religion* (Парижъ, 1873); Ch. de la Saussaye, *Lehrbuch der religions Geschichte* (Фрайбургъ, 1887—89); Вл. Соловьевъ, *Исторія и будущность теократіи,* т. I, *Философія библейской исторіи* (Загребъ, 1887).

Монотелити, *гр.* — собствено едноволци. Ересь, осѫдена на шестия вселенски съборъ. М. се родѣятъ съ монофизититѣ. Тѣ сѫ припознавали въ Христа двѣ естества и двѣ природни искания, въ една нравствена воля. Виж. отъ най-новитѣ писателе Dorner, *Entwicklungsgesech. der Lehre über d. Pers. Chr.* (II).

Монотоненъ, *гр.* — Собствено еднозвученъ, а сега вече значи еднообразенъ; **монотония,** еднообразие.

Монофизити, *гр.* — буквало едноприроднници. Ересь, осѫдена на четвъртия или Халкидонския вселенски съборъ. М. припознавали, че Христосъ е роденъ отъ двѣ природи или естества, които въ акта на въплощението се слѣли въ една природа, при което човѣшката била съвсѣмъ погълнатa отъ божествената. Отослѣ тѣ се раздѣлили на много дребни секти, напр. акефали, северианн, дамианисти, нисбити и т. н. Тайна монофизитка била Теодора, жената на Юстини-

ана I. Египетскитѣ м. и до сега сѫществуватъ, като образуватъ Коптската църква. М. сѫ уцѣлѣли сѫщо и въ Армения, Сирия и Месопотамия; въ послѣднитѣ двѣ страни тѣ се наричатъ якобити. Виж. John Mason Neale, *The patriarchate of Alexandria* (Лондонъ, 1847); Dulaurier, *Histoire, dogmes, traditions et liturgie de l'église arménienne* (Парижъ, 1859); Amédée Thierry, *Nestorius et Eutychès* (русски прѣводъ на Л. И. Поливановъ); Иванцевъ-Платоновъ, *Исторія религіознаго движенія на Востокѣ въ IV и V вѣкѣ.*

Монохордъ, *гр.* Едноструннникъ, — орѫдие, съ което се изслѣдва височината на звуковетѣ, въ зависимость отъ дължината на струна.

Монохромъ, *гр.* Картина, написана или нарисувана съ една боя.

Монпелие *(Montpellier).* Гл. градъ на франц. департ. Херо *(Hérault),* 12 км. отъ Срѣдиземно море и 600 км. на юго-истокъ отъ Парижъ (775 и 841 по желѣзн.); 58,380 жит. Доста голѣма търговия. Слави се съ медицинско училище, въ което сѫ свършили и много наши лѣкари. Тоя факултетъ е основанъ въ 1288. Освѣнь медицинския, има още три факултета. М. има още и ботаническа градина, най-старата и една отъ найдобритѣ въ Франция; хубава картинна галерия и др.

Монреалъ *(Montreal).* Градъ въ канадската обл. Квебекъ, най-голѣмий градъ въ Канада, при вливането на Отава въ рѣка Св. Лаврентия; само 55 килом. отъ прѣдѣла на Съединенитѣ държави (дър. Ню-Йоркъ) и 225 килом. на югозападъ отъ Квебекъ; въ вѫзела на съобщенията между Атлантически океанъ и Голѣмитѣ езера, между Ню-Йоркъ и Хѫдсоновъ заливъ; 230,000 жит., повечето отъ французско происхождение: долний градъ е населенъ отъ французе, горний отъ англичане. Най-индустриалний градъ въ Канада, съ много фабрики и заводи; оживена търговия. Общественитѣ сгради се отличаватъ по величавость и великолѣпие; най-забѣлѣжителнитѣ отъ тѣхъ сѫ: католич. църква *Нотръ Дамъ,* отъ далечъ подобна на парижката, съ двѣ кули по 70 м. високи и протестантската, *Крайстъ Чърчъ,* най-съвършений образецъ отъ готическа архитектура въ Америка. Два университета, французски и английски, и обсерватория. Въ М. се издаватъ и най-главнитѣ французски вѣстници въ Канада и нѣкои отъ най-прѣднитѣ английски вѣстници. Зимѣ ставатъ много увеселения на леда; отъ ледъ и снѣгъ строѣтъ цѣли сгради за забавление.

Монровия. Виж. *Либерия.*

Монтана *(Montana).* Една отъ Съединенитѣ Държави, на зап. отъ сѣверна и южна Дакота; простр. 378,330 чет. килом. и население 1,500,000 жит. Земята на западъ е планинска (най-високий върхъ, Кайзеръ-пикъ, е 3,200 метра), останѫлата е равна или хълмиста. Отъ планинската область истича Мисури. Долината е доста плодородна. Въ Оуенъ срѣдната температура прѣзъ годината е 8°, лѣтѣ +21°, зимѣ —24°. Въ планинитѣ мечки, вълци, рисове; въ равнинитѣ елени, бизони. Нѣколко индийски племена. Значително скотовъдство и земедѣлие; нъ най-важно е рударството (злато, сребро, мѣдь). Въ добиване злато М. захваща първото мѣсто слѣдъ Калифорния, сребро — първото слѣдъ Колорадо, а мѣдь тука се добива повече отколкото въ коя-да-е друга отъ Съединенитѣ Държави; въ 1890 тия ме-

тали сж добили за сума 47,850,000 долара (доларътъ е равенъ на 5 лв.). Желѣзопжтната мрѣжа има повече отъ 3,000 килом. — М., бивша територия, е приета като държава въ съюза на Съед. Държави въ 1889 год.

Монтанисти. Аскетическа ересь, основана въ II-и вѣкъ отъ фригиецъ Монтана и двѣ негови послѣдници пророчици — Максимила и Присцила. М. обявилъ, че той е оня самий Параклетъ, или Духъ Утѣшитель, за когото се говори въ евангелието отъ Иоана. Послѣдователетѣ на сектата дохождали въ изстжпление. Тѣ сами се наричали пневматици, сир. прѣиспълнени съ духъ. Отъ тѣхъ билъ и прочутий Тертулианъ. На тая ересь, като аскетическа, се гледало въ началото снисходително, нъ окончателно била осждена отъ първия вселенски съборъ въ Никея (325). Виж. Stroelin, *Essai sur le Montanisme* (Страсбургъ, 1877); De Soyres, *Montanism a. the primitive Church* (Кембриджъ, 1878); Bonwetsch, *Die Geschichte des* M. (Ерлангенъ, 1881).

Монтевидео. Приморски градъ въ южна Америка, стол. на република Уругвай, 215 килом. на югоист. отъ Буеносъ-Айресъ; 3 желѣзници съединяватъ тоя градъ съ материка; 250,000 жит. Доста голѣма търговия. Износъ парагвайски чай, кожи, вълна, кости, рогове, месни екстракти. Вносъ: земедѣлчески орждия и машини, манифактурни издѣлия, тютюнъ, конякъ, вино. Повече отъ 2,500 парахода и кораби годишно влизатъ въ пристанището и излизатъ отъ него. М. е единъ отъ най-хубавитѣ южно-американски градове, съ правилни и чисти улици и великолѣпни сгради; градътъ е заобиколенъ съ яки стѣни, и укрѣпенъ съ твърделъ и батареи. Електрич. освѣтление, прѣкрасна канализация, водопроводъ. Университетъ съ медицински и юридически факултети, народенъ музей съ цѣненъ етнологически отдѣлъ, народна библиотека, военно и политехническо училище, 5 театра. М. е основанъ въ 1726 отъ португалцитѣ.

Монте-Карло. Виж. *Монако.*

Монте-Кристо. Малъкъ о-въ въ ливорненската обл. (Италия), 45 килом. на югъ отъ Елба. Въ срѣднитѣ вѣкове тамъ имало монастиръ на комалдулитѣ; сега се населява само отъ диви кози и други животни. М. е далъ името си на добрѣ-извѣстния Дюмавъ романъ.

Монтень (Мишель *Montaigne;* произношението *Монтань* е неправилно). Знаменитъ франц. писатель, скептикъ и моралистъ (1533—1592). Още момче знаялъ латински и гръцки. Изучвалъ правото, билъ членъ на върховното сждилище въ Бордо, много пжтувалъ. Като се върнжлъ, живѣлъ въ замъка си, дѣто написалъ прочутитѣ си *Опити (Essais).* На теория билъ скептикъ и поставилъ за девиза: що мога азъ да зная. На практика билъ католикъ и приималъ учението на римо-католическата църква беспрѣкословно. *Опититѣ* му сж се издавали много пжти. Тия съчинения се отличаватъ не само по ученость и здравомислие, а и по свободолюбивия духъ, въ който се разискватъ обществените въпроси, когато свободната мисъль била една изгнанница. М-тѣ педагогически трудове иматъ особено значение. М. е твърдилъ, че трѣбва да въспитаваме не специалисти, а люде съ твърда воля, развитъ умъ и благороденъ

характеръ. Вижъ Pascal, *Entretien avec M. de Sacy sur Epictète et Montaigne;* Sainte-Beuve, *Port-Royal*, въ *Lundis;* Stapfer, *Montaigne (Collection des grands écrivains)*.

Монтепенъ (Ксавие *de Montépin*). Французски писатель (род. въ 1824), който е наводнилъ книжовното тържище въ Франция съ стотини романи, нъ който едва ли заслужва името романистъ. Въпрѣки безбоязненото въспроизведение на всички парижски вертепи и безобразия, М. оставалъ неизвѣстенъ, до когато едно сждебно прѣслѣдване, извикано отъ безнравственостьта на нѣкои описания въ *Les filles du plâtre* (1855), обърнжло на него вниманието на публиката. Много години М. доставялъ за долнитѣ театри чудовищни мелодрами, въ стариненъ вкусъ, съ изобилие на подземия, убийства, отравяния, хитри размѣни на дѣца и други потръсни поразии (въ *La Sirène*, напр., въ патетическия моментъ се растварятъ вратцата на единъ долапъ и прѣдъ зрителетѣ се явяватъ 26 сребърни блюда съ 26 отрѣзани човѣшки глави!). И М. е намѣрилъ прѣводачи у насъ: до сега сж прѣведени неговитѣ произведения: *Огънь и мечъ*, историч. романъ въ 3 части (Пловдивъ, 1891); *Моіжществото на паритъ* (Маркизата Туръ де Роа), романъ въ 3 части (София, 1893 и 1895); *Циганка*, романъ изъ южно-американския животъ (София, 1895); *Дъщерята на убиеца* (София, 1896); *Ловъ на милиони* [кръвавата драма въ Америка] (Русе, 1899).

Монте-Роза. Една отъ четиретѣ групи апенински високи Алпи, между Швейцария и Италия. Най-високий връхъ *Дюфуръ* е 4,638 метра високъ. Великолѣпни ледници; отъ тѣхъ Хорнеръ е 10 килом. дългъ. Вижъ Щудеръ, *По леда и снѣга* (Бернъ, 1870).

Монтескйо (Шарлъ *Montesquieu* баронъ и графъ). Единъ отъ найпрочутитѣ французски писатели, род. въ башиния си замъкъ у Ла-Бредъ, близу до Бордо, живѣлъ главно въ Бордо (1689—1755); въ младостьта си изучвалъ прилежно юриспруденцията, литературата и философията. Прѣдседатель на върховното сждилище въ Бордо, М. дѣлилъ врѣмето си между длъжноститѣ на магистратурата и литературнитѣ трудове. Въ 1721 обнародвалъ *Персидски Писма (Lettres Persanes)*, съчинение въ лека форма и съ шеговитъ тонъ, нъ много сериозно и дори дързско: то е една сатира на тогавашна Франция. Коментаръть на тая сатира е издаденъ отъ Мориса Майера. Въ 1724 М. обнародвалъ *Размишления върху причинитѣ на величието и на испаданието на римлянетѣ (Considérations sur les causes de la grandeur et de la décadence des Romains)*, съчинение много съдържателно и дълбокомислено върху единъ прѣдмѣтъ, съ който сж боравили много писатели, отъ които М. надминуватъ само Гибонъ и Босюе. Слѣдъ двѣ години М. напуснжлъ службата си, и се прѣдалъ на страстьта си за пжтуване и умствено занимание. Въ 1748 се появило въ Женева съч. му *Духътъ на Законитѣ (L' Esprit des doit)*, 25-годишенъ трудъ, който е обезсмъртилъ автора си. Това съчинение, прѣведено токо-речи на всички европейски езици, е имало голѣмо влияние върху развитието на конституционнитѣ идеи въ Европа. Безъ да подписва човѣкъ Волтеровата прѣвисока оцѣнка, че «когато

човѣшкото племе бѣ изгубило конституцията на правата си, М. я издири и му я върнѫ» може се казá, че това съчинение е било първото, въ което се разискватъ просвѣтено и систематично въпроситѣ за гражданската свобода, и че на М., повече отколкото кому и да било, се дължи това, дѣто науката политика е станѫла любимъ прѣдмѣтъ на изучение у просвѣтената публика. Слѣдъ тоя безсмъртенъ шедевръ, останѫли сѫ извѣстни повече като нравствени студии отколкото като исторически епизоди М-тѣ малки съчин. *Dialogue de Sylla et d'Eucrate*, и *Lysimache* — сатири върху деспотизма.

Стилътъ на М-тѣ съчинения наумѣва Тацитовитѣ хубави качества. Една пълна сбирка на М-тѣ съчинения е издавана много пѫти. Виж. Voltaire, *Dict. philosophique*, статия *Esprit des lois;* Saint-Beuvё, *Causeries du lundi* (т. VII); Faguet, XVIII *Siècle* (1890); Brunetière, *Etudes critiques* (1891, 4-e serie).

Монъ-Бланъ. Най-високата планина въ Европа, на прѣдѣлитѣ на французския департ. Горна Савоия и италиянската обл. Туринъ, служи за водораздѣлъ на рѣка Рона и По, 4810 метра висока, принадлежи на Савойскитѣ Алпи, състава съ съсѣднитѣ планини една особена маса, която е токо-речи цѣла кристалическа; има вѣтрилообразна направа; върховетѣ ѝ сѫ или околчести, или въ видъ на зѫбести канари. Сгодни проходи има само на краищата на планинатѫ, защото само тамъ бърдото се снишава до 3,300 метра; прѣзъ бърдото се срѣщатъ само ледени пѫтеки, като Колдю-Жанъ (3362 м.), Коль де Миенъ (3403 м.) и Па д'Аржантиеръ. Отъ ледницитѣ (глетчери) до 30, най-главнитѣ сѫ: Аржантиерский, Боа, Меръ де Гласъ и Босонъ на зап., Триентъ на сѣв., де-Миажъ и де-ла-Бренва на ист. Въ 1768 пръвъ се искачилъ на М.-Б. Жакъ Балматъ, слѣдъ него д-ръ Пакаръ, въ 1787 Сосюръ, сега тия пѫтувания се извършватъ дори отъ жени. За ношуване служи една малка гостинница Грандъ-Муле, отъ която до най-високия връхъ има 6 часа. Кржгозорътъ обхваща 200,000 четв. метра. Отъ 1893 на върха има обсерватория.

Монъ д' Оръ. Купъ планини въ французския департаментъ Пюи де Домъ. Принадлежи на Овернскитѣ планини; най-високий връхъ, *Пюи де Санси*, е 1886 метра. Земята е волканическа; има горещи цѣлебни извори.

Монъ-Пердю *(изгубенъ връхъ).* — Втори по височина връхъ въ Пиринеитѣ; 3352 метра, въ испанската територия.

Монъ-сенисски тунелъ — тунелъ, прѣзъ който минува желѣзница и който съединява Италия съ Франция. Построението му е било съпрежено съ огромни мѫчнотии. Осьта на тунела има на-дължъ 12,233 метра.

Монъ-Сенисъ. Планински проходъ на прѣдѣла между Франция и Италия; 2019 метра вис. надъ морското равнище. У римлянетѣ се е наричалъ *Mons Geminus.*

Монца *(Monza).* Итал. градъ, 17 килом. на сѣв.-ист. отъ Миланъ, на р. Ламбро; 12,500 жит. Въ прѣкрасната църква, съградена въ 595 отъ лангобардската царица Теодолинда, сѫ гробницата на тая царица, разни царски драгоцѣнности и желѣзната корона, съ която нѣмскитѣ императори сѫ се коронясвали като италиянски крале.

Мопасанъ *(Гюи де)*. Знаменитъ французски романистъ (1850 — 1893). М., отъ аристократически родъ, заселенъ въ Нормандия, род. въ замъка Миромезнилъ (който се намира на морския брѣгъ, близу до Диепъ), слѣдъ като се училъ въ католич. семинария въ Ивето и свършилъ курса на руанския лицей, зелъ участие въ франц.-прусската война въ 1870 като простъ войникъ, а послѣ допълнилъ образованието си съ четене и особено се пристрастилъ къмъ естествознанието и астрономията. Разорението, което постигнжло семейството му, накарало М. да постжпи чиновникъ въ морското министерство, дѣто прѣкаралъ 10 години. Ала М. все билъ наклоненъ къмъ литературата, и най-сетнѣ се рѣшилъ да се залови да пише. Той съобщилъ намѣрението си на Флобера, старъ учитель, който се завзелъ съ него и развилъ неговитѣ дарби. Флоберъ го научилъ какво нѣщо е характеръ, какъ се избиратъ типоветѣ и всичко сжществено въ тѣхъ. Повече отъ шесть години М. съчинявалъ, прѣписвалъ и унищожавалъ написаното Флоберъ не му позволявалъ да печата нищо. Най-сетнѣ, Флоберъ му разрѣшава да печата произведенията си. Първия М-въ расказъ, *Boule de suif*, излѣзълъ на свѣтъ въ 1880, заедно съ повѣститѣ на Зола и др. въ сборника *Les Soirées de Médan*. Начинателътъ-писатель съ расказа си поразилъ литературнитѣ кржгове, като проявилъ тънка ирония и голѣмо искуство да прави прибрана и въ сжщото врѣме ярка характеристика. Въ сжщата година М. пуснжлъ една сбирка отъ стихотворения, *Vers*; а вмѣстений тамъ драматически опитъ *(Histoire du vieux temps)* доставилъ на М. мѣстото хроникйоръ въ вѣстн. *Gaulois* и му далъ възможность да напусне службата.

Макаръ М. въ началото на литературната си дѣятелность и да минувалъ за послѣдователь на Зола, той далеко не билъ привърженикъ на *натуралистическата школа*, като я ималъ за тѣсна и едностранна. Въ прѣдисловието на романа *Pierre et Jean* М. осжжда доктринарския реализмъ и за основно положение на своята естетика поставя искуството да въспроизвожда прѣдъ читателя своитѣ субективни възгледи за явленията на дѣйствителностьта.

М. проявилъ голѣма плодовитость: въ единадесеть години създалъ цѣлъ редъ сборници отъ разни повѣсти, означени въ заглавието на името по първия расказъ (до 16 тома); въ сжщото врѣме той написалъ крупни романи: *Une Vie* (1883), *Bel Ami* (1885), *Mont Oriol* (1887), *Pierre et Jean* (1888), *Fort comme la mort* (1889) и *Notre coeur* (1890), па и описанія: *Au Soleil* (1884), *Sur l' eau* (1888), и *La vie errante* (1890). Тия произведения доставили на М. едно отъ най-първитѣ мѣста въ найновата французска нувелистика. Най-добритѣ французски критици сж единогласни въ възтърженитѣ прѣсжди за М. По думитѣ на Зола, той задоволява всички умове, като засѣга всевъзможнитѣ сѣнки отъ чувствата, и станжлъ любимецъ на публиката за това, защото притежава добродушие, дълбока нъ незлобива сатира и безхитростна веселость. Ж. Леметръ нарича М. класически писатель. Тургеневъ е поставялъ М., като повѣствователь, прѣко слѣдъ графъ Л. Н. Толстоя. Не по-малко съчувствува на М. и самъ Толстой, който е посветилъ

на неговата характеристика цѣла статия въ XIII томъ отъ сбирката на съчиненията си. По мнѣнието на Лъвъ Толстоя, «едва ли е имало другъ такъвъ писатель, който толкова искренно е считалъ, че всичкото благо, всичкий смисълъ на живота е въ жената, въ любовьта . . . . и едва ли е имало кога и да било писатель, който съ такъва ясность и точность е показалъ всичкитѣ ужасни страни на това самото явление, което му се е виждало най-високото и що дава най-голѣмото благо на живота».

М-тѣ произведения имали грамадна сполука; той докаралъ печалата си до 60,000 лева на годината. Нъ извънмѣрното умствено напряжение бързо подкопало здравето му. Отъ 1884 той добива причудливи нервни припадъци; и колкото става все повече ипохондрикъ; испада въ беспокоенъ идеализмъ, мжчи се да намѣри отговоръ на онова, което избѣгва на чувствата. Това настроение намира изражение въ единъ редъ повѣсти, между другитѣ въ *Horla*. Нито свѣтскитѣ сполуки, нито академический постъ, нито сполуката на сцената на комедията *Musotte*, нито академическата награда за комедията *La Paix du ménage*, — нищо не могло да възстанови нарушеното душевно спокойствие на М. Прѣзъ декемврия 1891 нервнитѣ припадъци го докарали до покушението на самоубийство; поставенъ въ една болница на душевно-болни, той се посъвзелъ, нъ най-сетнѣ параличътъ на мозъка го свалилъ въ гроба. Въ български прѣводъ сж издадени до сега слѣднитѣ М-ви съчинения: романи *Нашето Сърдце*, прѣв. отъ М. Московъ (Търново, 1896) и *Пиеръ и Жанъ*, прѣв. отъ Б. А. и Д. К. (Русе, 1898); раскази, озаглавени *Тридесеть и два отъ най-интереснитѣ раскази на Г. де* М., прѣв. отъ Д. Х. Ивановъ (София, 1898); *Дѣдо Туанъ и други раскази*, прѣв. отъ Д-ръ Бойкиновъ, (Пловдивъ, —); *Напрольтъ*, раскази (Пловд., 1884). За М. виж. *Гюи де Мопасанъ*, литературенъ портретъ отъ Рене Думикъ, прѣв. Ив. Андрейчинъ, въ спис. *Мисъль*, год. IX (1899), кн. 3 и 4.

Морава *(Българска)*. Важний клонъ на Велика М.; изворитѣ му сж въ Македония, близу до горното течение на р. Вардаръ; извира отъ Църна гора, тече прѣзъ една хубава градина покрай градеца Гилани, до като излѣзе на една равнина при турско-сърбската граница. Послѣ влиза въ Сърбия, като върви на сѣв. прѣзъ отстжпенитѣ на Сърбия прѣкрасни български полета и минува тѣхнитѣ главни градове Враня, Лѣсковецъ и Нишъ, дѣто прибира Нишава, която иде отъ България изъ Стара-планина; а слѣдъ това влиза въ алексинецкото поле. Най-пространното отъ тия полета е дѣто се съединяватъ долинитѣ на тритѣ рѣки: Вѣтерница, Ябланица и Власина. Лѣсковското поле се отдѣля отъ Вранското чрѣзъ *Момина Клисура*, която е образувана между планинитѣ Куковица и Чемерникъ. Тѣсninата се простира отъ с. Прибоя до с. Градилица, дължина 35 килом. Странитѣ сж стръмни и каменисти. Лѣсковското поле е отдѣлено отъ Нишкото съ тѣсninата при Курвинъ Градъ. Нишкото и Алексинецкото полета не се съединяватъ съ силна тѣснина. Отъ Джунисъ до Сталачъ М. пакъ тече прѣзъ тѣсно дефиле, около 15 килом. отъ извора ѝ до Сталачъ, дѣто се слива съ Сърбска

М., та образува Велика М. Българска М. е дълга 243 килом., а течението ѝ прѣзъ Сърбия е 170 килом. — Отъ дѣснитѣ притоци на *Българска* М. забѣлѣжителни сж: *Върла*, по чието срѣдно течение минува шосето Власински проходъ-Враня; *Лужница*, по чиято долина минува пжтьтъ отъ Пиротъ за Лѣсковецъ, прѣзъ Власотинци; *Нишава* (виж. това име) и *Моравица*, по чиято долина минува пжтьтъ Княжевацъ-Баня-Алексинецъ.

Морава *(Велика)*. Главната рѣка въ цѣла Сърбия; образува се при Сталачъ (40 килом. отъ Парачинъ) отъ *Сръбска* М. и *Българска* М.; тече прѣзъ срѣдата на кралството и прѣзъ най-плодоснитѣ мѣстности; токо-речи една трета отъ градоветѣ на Сърбия (21 отъ 70) сж въ нейната долина. Тя не е много дълбока, широчината ѝ е твърдѣ различна, течението неправилно. Корабоплавателна между Сталачъ и Чуприя и на едно малко разстояние близу при устието си. Прѣносътъ, който се прави съ лодки, състои отъ: дърва, тухли, камене, варь и др. При пълноводията по нея се спуща дървенъ материалъ между Чуприя, Ягодина и Добровица. Течението ѝ е бързо. Тя причинява токо-речи всѣка година наводнения, кога по-голѣми, кога по-малки. Отъ Сталачъ до Смедерево (159 килом.), дѣто се влива въ Дунавъ, *Велика* М. върви токо-речи отъ югъ къмъ сѣверъ.

Морава *(Сръбска)*. Рѣка, която заедно съ Българска М. образува Велика М. Извира въ юго-западния край на Сърбия отъ Яворъ-планина, тече първенъ къмъ сѣв., като буенъ поройъ, прѣзъ дива планинска мѣстность, по 65 килом. до Пожега. Слѣдъ като прибере отлѣво *Дѣтина*, която иде отъ Ужица, тя извива къмъ ист.; нѣколко килом. подъ Кралйово прибира отдѣсно главния си притокъ, *Ибаръ*, който иде отъ ново-пазарския санджакъ и влиза въ Сърбия близу при градъ Рашка. При Сталачъ, слѣдъ като извърви близу 200 килом., тя се съединява съ Българска М. И Сръбска М., както Българска М., не е корабоплавателна въ никоя часть отъ течението си. Нъ като оплодотворителна сила, тя държи важно мѣсто въ земедѣлческото стопанство на Сърбия.

Моравия (нѣмски *Mähren*). Область или маркграфство въ Австро-Унгария, въ Цизлейтания; прѣдѣли: на сѣв. пруска Силезия и австрийска Силезия, на юго-ист. Унгария, на югъ Долна Австрия, на зап. и на сѣв.-зап. Чехия; пространство 22,222 чет. килом. и насел. въ 1890 год. 2,276,870 жит. по народность 70% словѣне (чехи, моравци и словаци); има и малко хървате; 29% нѣмци. Къмъ словѣнетѣ се числѣтъ и ханацитѣ и подгоряцитѣ. По вѣра моравцитѣ сж 95% католици, 2.7% протестанти и 2% иудеи. Страната на зап., ист. и сѣв. е заградена съ планини, които се расклоняватъ въ четире пояса: Чешко-Моравското плато, Судетитѣ, клонове отъ Карпатитѣ и Марскитѣ планини заедно съ групата Полавски планини. Главната рѣка е Мархъ. Има минерални извори, сѣрни и солени. Климатътъ изобщо е умѣренъ, между сѣвернатa и южната часть разликата е доста голѣма. Срѣдната температура прѣзъ годината е въ Брѣно 9°, въ Датчица около 7°. Отъ учебнитѣ заведения главното е висшото техническо учили-

ще въ Брѫно. Главното занятие е земедѣлието, което се върши изобщо възъ рационални основи. Доста голѣмо е овцевъдството. Въ южна М. вирѣе лозарството. Добиватъ се каменни вѫглища, желѣзо, графитъ, мѣдь. Индустрията е достигнѫла до високо развитие. Въ 1890 сѫ се броили 1974 фабрики съ 150,224 работници и съ двигатель отъ 77,578 парни конски сили. Главната промишленость е вълнената, особено въ Брѫно, Иглава и Липникъ. Освѣнь това, развити сѫ и други отрасли отъ текстилната промишленость, захарното производство, машинарството, фабрикуването желѣзни и цинкови издѣлия и др. Търговията е доста голѣма. Главний градъ е Брѫно (Брюнъ). — Въ 1892 въ М. е имало 2 богословски училища, 1 нѣмско висшо техническо училище, 22 (14 нѣм. и 8 чешски) гимназии, 15 (12 нѣм. и 3 чешски) реални училища и 4 нѣм. и 4 чешски учителски институти, 1 селскостопанско и 1 горско-стопанско учил., 13 долни земедѣлч. учил., 1 градинарско учил., 2 висши занаятчийски учил., 15 занаятч. учил. и 59 занаятч. образователни учил., 26 музикални, 1 търговско и др. учебно-възпитателни заведения.

История. М. въ старо врѣме била населена отъ бойени, люде отъ келтското племе, които сѫ оставили името си на Чехия (другото ѝ име *Бохемия)*, отъ квадитѣ и маркоманетѣ, войнствени германски племена, които римлянетѣ никога не покорили съвсѣмъ; слѣдъ херулитѣ въ тая земя се заселили, въ 548, лангобардитѣ. Малко по-късно една словѣнска колония основала тамъ една република, която се нарекла Морава, по името на главната рѣка на страната; за пѫтищата и реда на заселването на словѣнетѣ въ М. не сѫ достигнѫли до насъ никакви извѣстия. При разрушението на аварското царство, моравскитѣ словѣне се прострѣли по-далечъ; и скоро независимитѣ държавици, образувани отъ тѣхъ, се съединили въ едно царство. Въ царуването на Святополка това царство обгръщало сегашна М., Чехия, Лузация, Брандебургъ, Померания, Силезия, съ часть отъ горна и долна Панония и Далмация. По това врѣме, именно въ 863, християнството проникнѫло въ М., благодарение на словѣнскитѣ апостоли Кирила и Методия. Святополкъ умрѣлъ въ 894, и държавата му се подѣлила между тримата му синове. Моравското царство станѫло плѣчка на бойенитѣ и мaджаретѣ, вслѣдствие раздоритѣ между князоветѣ му, въ 908. Отъ тогава М. е била подъ властьта ту на маджаретѣ, ту на чехитѣ; самостоятелна пакъ за малко, М. била покорена изново въ XIV вѣкъ отъ чешкитѣ царе; и, въ 1526, когато Фердинандъ I добилъ унгарската и чешката корони, тя минѫла въ владѣние на австрийския домъ, който я е упазилъ до сега.

Литература. Палацки, *Geschichte von Böhmen*, т. I; Шафарикъ, *Uebersicht der Geschichte der Mähren* und *Slowaken;* по географията на М. е писалъ Волни, на рус. има съчинение на Будиловича и Нараковича, *Чехия и Моравия* (СПБ., 1870).

Моравски Братя. Религиозна секта, която се появила въ Чехия въ срѣдата на XV-и вѣкъ и на която основателетѣ били Братя Петръ и Григорий Хелчицки, земевладѣлци миряне, разочаровани отъ ученията на католическата църква.

Въ ученията си за вѣрата тия братя искали връщането въ първитѣ вѣкове на християнството и намѣрили много привърженици между остаткитѣ отъ хусититѣ, най-вече таборититѣ. М. Б., гонени отъ правителството, живѣли въ пустини и пещери (затова и почнжли да ги прѣкарятъ на присмѣхъ «пещерници»); нъ строгостьта на нравитѣ и братското единение въ духа на Христовото учение все повече и повече намирали послѣдователе, така че по врѣме на Реформацията М. Б. имали вече около стотина молелни и вѣроисповѣдането имъ расположило въ тѣхна полза нѣколко царе и князове, па дори и Лютера. Тѣ влѣзли въ сношение съ протестантитѣ въ южна Франция и сѣверна Италия, на които литературата показва влиянието, което братята упражнили надъ тѣхъ. За отказа имъ да се биятъ противъ протестантитѣ въ шмалкаденската война, Фердинандъ I ги изгонилъ отъ Австрия. Около 1000 души се прѣселили въ Мариенвердеръ у Полша. Нещастний за протестантитѣ исходъ на чешката война ималъ за слѣдствие токо-речи окончателното унищожение на братята въ Чехия. Тѣ не исчезнали съвсѣмъ като секта само благодарение на книжовнитѣ трудове на послѣдния имъ епископъ въ отечеството имъ, прочутия Янъ *Коменски*. Въ 1772 графъ Цинцендорфъ далъ на много отъ тѣхъ убѣжище въ Херенхутъ у Саксония, та донѣйдѣ братската община изново се възстановила. Сега М. Б. живѣятъ и въ Русия (Сарепта, саратовска губ.), въ Англия и въ Америка. Особенноститѣ на ученията имъ сж, че тѣ допущатъ като авторитетъ само Св. Писание и отхвърлятъ спасението само чрѣзъ вѣрата. Понѣйдѣ сж практикували съ добри резултати и общность на имотитѣ. При всичко, че бройтъ имъ не е надминувалъ никога 20,000 или 30,000, тѣ сж развивали значителна мисионерска дѣятелность; църквата имъ брои повече отъ 300 мисионери и 100,000 обърнжти езичници. Веднжшъ въ нѣколко години испращатъ делегати на общъ съборъ въ Саксония. Литературата за църквата имъ е твърдѣ богата. Виж. Goll, *Quellen und Untersuchungen zur Geschichte der B-en B.* (Прага, 1878); Zezschwitz, *Die Katechismen der Waldenser u. B-en B.* (Ерлангенъ, 1863); G. Burckhara, *Zinzendorf und die Brudergemeinde* (Гота, 1866); Félix Bovét, *le Comte de Zinzendorf* (Парижъ, 1865, 2 т.).

Морадабадъ. Градъ въ англ. Индия, на р. Раяганга; 144 килом. на сѣв.-ист. отъ Дели; 72,921 жит. (31,774 индуси, 890 християне, останжл. мохамедане). Затворъ за 1,800 души. Гарнизонъ, който варди затвора.

Моралъ, *лат.* Нравоучение, нравственость, — понятието, което обема съвокупно нравственитѣ правила и принципи. М. въ смисъла на наука се нарича *етика* или *нравствена философия*. Въ баснитѣ и разни раскази м. наричатъ нравоучението или урока, който учи една дадена басня, расказъ и др. п. — **Мораленъ.** Сжщото, каквото е нравственъ (виж. тая дума).

Мораториумъ, *лат.* Продължение срока за исплащане дългове.

Морача. Най-голѣмата рѣка въ Черногора, зима началото си въ сѣверната часть на Брдо, стремително тече първень къмъ сѣверъ, послѣ къмъ югъ; слѣдъ това, като прибира Зета въ Подгорица, става достжпна за малки кораби, прѣ-

сича ниското плато подъ тоя градъ и най-сетнѣ, подъ Жаблякъ, се влива въ Шкодренско езеро; като излиза отъ това езеро, добива името Бояна и се влива въ Адриатическо море; отъ изворитѣ до Шкодр. ез. 80 килом., а включително езерото и Бояна — 150 килом. М. е много богата съ риба.

Морганатически бракъ, *лат.* Бракъ на мжжъ отъ високо съсловие съ жена отъ ниско съсловие, въ който жената и добититѣ отъ брака чеда не се ползуватъ съ правата на мжжа.

Мореплаване. Искуството да се пжтува по море. Като първи мореплаватели, които наченжли да прѣдприематъ далечни пжтувания, минуватъ финикиянетѣ; тѣ обикаляли Срѣдиземно море, стигали до Исландия, Прусия и до Канарскитѣ о-ви, обикаляли Африка и основали много колонии. Слѣдъ финикиянетѣ прѣвъсходна флота имало у персянетѣ; въ врѣме на гръцкитѣ войни, персянетѣ имали 1,200 голѣми кораби и 3,000 галери и прѣносни ладии. Гръцитѣ сж извѣстни като мореплаватели още отъ врѣмето на аргонавтитѣ и на троянската война, нъ непрѣстаннитѣ прѣпирни бъркали на развитието на тѣхната флота. Александръ Македонски, слѣдъ завоеванието на Персия, обърнжлъ особено внимание на флотата и повикалъ финикийски моряци. Най-многобройна флота въ старо врѣме имали картагенянетѣ, и никой отъ народитѣ не моглъ да се сравнява съ тѣхъ въ мореплавателното искуство Римлянетѣ се сдобили съ военна флота само слѣдъ пуническитѣ войни: слѣдъ това тѣ имали постоянно нѣколко флоти по морето и флотилии по голѣмитѣ рѣки, които носяли имената на постояннитѣ си мѣстопрѣбивания, напр. александрийска, африканска, черноморска и др. Сжщоврѣменно съ римлянетѣ се славили, като искусни мореплаватели, и родосци. Въ числото на староврѣменнитѣ мореплаватели принадлежжтъ сжщо: египтянетѣ, които имали флота още 1,100 год. прѣди Христа; германцитѣ, които въ най-старо врѣме се занимавали съ м. и съ морско разбойничество; жителитѣ на Скандинавия, които се прославили подъ името норманци, варяги, и гали, отъ които Цезарь заелъ способа да се строжтъ кораби.

Въ старо врѣме, корабитѣ се привождали въ движение повечето чрѣзъ гребла; платното се употрѣбявало рѣдко; морскитѣ сражения се рѣшавали съ ржченъ бой. Екипажътъ се дѣлилъ на гребци, матроси и морски войници.

Въ срѣднитѣ вѣкове м. процъвтѣло въ Гърция; така, въ царув. на импер. Теодосия II флотата състояла отъ 1,000 голѣми кораби; у римлянетѣ, въ царув. на импер. Лъва Велики флотата състояла отъ 1,130 кораба и побирала до 100,000 души. У арабетѣ се появява флота само около 643 г.; въ 649 тѣ вече имали силна флота и покорили Кипръ. За най-важни мореплаватели у германцитѣ минували фризитѣ. Въ 2-та половина на XIII-и вѣкъ се съставилъ ханзейский сжжзъ, чиито морски сили въ 1428 състояли отъ 260 кораба. Върху увеличението флотитѣ на западноевропейскитѣ държави имали голѣмо влияние кръстоноснитѣ походи. За най-храбри и вѣщи мореплаватели въ срѣднитѣ вѣкове минували генуезцитѣ; тѣ основали много колонии по Черно и Азовско море. Въ кръстоносния походъ на Лудовика IX, по-голѣмата часть

отъ флотата му състояла отъ генуезски кораби. Венеция сжщо се славила съ флотата си, нъ тя почнжла да испада слѣдъ откритието на носъ Добра Надежда. Най-блескавитѣ врѣмена на испанската флота били въ XV и XVI вѣкъ; ала слѣдъ царув. на Филипа II испанската флота постоянно испадала. Португалската флота се развила най-много въ врѣмето на Ивана I; въ XVI вѣкъ, когато Португалия подпаднжла подъ властьта на Испания, португал. флота испаднжла, най-сетнѣ въ 1807 най-добритѣ кораби отишли въ Бразилия, въ царув. на Ивана VI. Твърдѣ важно значение е имала и има търговската флота на холандцитѣ, вече въ 1584 хол. кораби почнжли да се появяватъ въ Индия, въ началото на XVII вѣкъ нидерландцитѣ основали индийска компания, въ срѣдата на тоя вѣкъ тѣ имали силна военна флота, въ началото на XIX вѣкъ холандската флота и търговия почнжли да испадатъ, нъ послѣ изново се подигнжли. Английската флота добила нѣкаква важность въ царув. на Елисавета; върху развитието на тая флота ималъ голѣмо влияние актътъ по м., издаденъ въ 1651 отъ Кромуела*). Въ Кромуелово врѣме Блякъ положилъ началото на сегашното блескаво състояние на английската флота. За основателе на французската флота считатъ Лудовика XIV и Колберя; въ врѣме на прѣемницитѣ на тоя царь фр. флота испаднжла, нъ тя се подигнжла пакъ въ царув. на Луи Филипа, а особено въ най-ново врѣме. Данската и норвежската флота добила значение въ XVII вѣкъ; нъ слѣдъ бомбардирането на Копенхагенъ (1807) и отдѣлението на Норвегия (1836) тя испаднжла. За основатель на шведската морска сила считатъ Густава I; флотата се увеличила много въ царув. на Густафа Адолфа, Карла IX и Густава III. На основанието на руската флота е положилъ началото Петръ Велики. Отъ извъневропейскитѣ държави важно значение има търговската флота на Съединенитѣ Държави въ Америка.

Мори (Матю *Maury*). Прочутъ американски хидрографъ (1807 — 1873). Въ началото на 1824 той станжлъ мичманъ въ флотата на Съединенитѣ Държави. Още въ първитѣ си плавания той забѣлѣжилъ, че атмосферний натискъ не е все еднакъвъ за всѣко мѣсто, въ което се намира единъ корабъ. Слѣдъ нѣколко годишни наблюдения той исказалъ мисъльта, че е възможно да се скжси врѣмето, въ което корабитѣ пжтуватъ отъ едно пристанище до друго, съ ползуване отъ благоприятни вѣтрове и течения. Въ 1840, по причина че си счупилъ крака, М. билъ прѣведенъ на брѣгъ и назначенъ началникъ на архивата на морскитѣ харти въ Вашингтонъ, а послѣ и на хидрографическото управление и морската обсерватория. Това ново расширение на неговата дѣятелность му дало възможность да прояви всичката си градмадна енергия и разрѣши въпроса за найкжситѣ морски пжтища. Благоприятнитѣ вѣтрове и течения влияѣтъ не само на продължителността на пжтуването, а и на голѣмината на необходимитѣ за това

*) По силата на тоя актъ всичкитѣ британски колониални стоки, както и собствено британскитѣ, могли да се внасятъ въ британски пристанища само на британски кораби; а отъ Европа, освѣнь на британски кораби, само на корабитѣ на страната, която изнася стоката. Напълно тоя законъ се отмѣнилъ въ 1849.

разноски. Въ за да разрѣши въпроса, който го занимавалъ, М. се нуждаялъ отъ много свѣдѣния за пжтищата на корабитѣ и посокитѣ на вѣтроветѣ по океанитѣ. Главната негова заслуга и състои въ това, че още доклѣ нѣмалъ пълния за разрѣшението на въпроса материалъ, той налучилъ резултата на бждщитѣ изслѣдвания, които дали толкова богатъ плодъ. Първитѣ скждни данни, разработени отъ него за сѣверния Атлантически океанъ, дали възможность токо-речи на половина да се намали врѣмето на пжтуването, за платненитѣ кораби, отъ Ню-Йоркъ къмъ екватора (намѣсто 40 денонощия само 24). Това толкова блескаво слѣдствие не закъснѣло да му добие привърженици и увеличи числото на потрѣбнитѣ наблюдения, които той молилъ да му испращатъ въ замѣна на това, да имъ съобщава разработенитѣ отъ него пжтища за корабитѣ. М. така разработилъ и много други пжтища, та скжсилъ пжтуванията, понѣкога повече отколкото на половина. Въ 1845 той, освѣнъ *Sailing Directions* = *Плавателни Посоки* [първитѣ отъ тѣхъ обнародвалъ въ 1835], почнжлъ да издава *Charts of Winds and Currents* = *Харти на вѣтроветѣ и теченията*, които послужили за образецъ на всички подобни пособия, що се издаватъ сега. А тия пособия сж необходими за пжтуванията по океанитѣ, дѣто токо-речи всѣкога най-кжсий по разстояние пжть съвсѣмъ не е най-бързий по врѣме.

М-тѣ работи възбудили интересъ и изобщо къмъ физико-географическитѣ изслѣдвания на океанитѣ и първата *Физическа география на морето*, написана отъ него, се прѣвела на много езици, въ това число и на русски. Затова М. минува за творецъ и на *Океанографията* и *Морската метеорология*, които до него не сжществували. За да се тури редъ на изслѣдванията по тая часть, по негово настояване, въ 1853 въ Брюкселъ се събрала първата международна морска метеорологическа конференция, която установила еднообразна система на наблюденията и записванията имъ.

Когато избухнжла въ Съединенитѣ Държави междуособната война, М. си далъ оставката и, като прѣминжлъ на страната на южнитѣ Държави, управлявалъ брѣговата отбрана. Слѣдъ войната той пжтувалъ въ Срѣдна Америка и Европа и, като се върнжлъ въ отечеството си, починжлъ като частенъ човѣкъ.

Мормони. Американска религиозна секта отъ полуезически характеръ, която нарича себе си *Светии на посльднитѣ дни;* основана отъ Джонъ Смита въ 1830, въ държава Вермонтъ. Единъ отъ главнитѣ пророци на сектата билъ Смитовий прѣемникъ Браянъ Йънгъ, който се ползувалъ съ такъво влияние, че правителството на Съедин. Държави го назначило управитель на територия Юта *(Utah)*, дѣто главно се заселили м. — У м. се изработило богодържавно правление. Йънгъ обявилъ, че Богъ му заповѣдалъ м. да си въздигнжтъ скиния въ Солено-езерски-Градъ *(Salt Lake City)*. Скинията (храмъ съграденъ въ 33 години и който е легнжлъ нѣколко милиона лева) има столове за 13,000 души и акустиката на сградата е една отъ най-усъвършенствуванитѣ на свѣта. Службата въ скинията се държи въ не-

дѣля слѣдъ пладнѣ. Свѣтитѣ се събиратъ не само отъ града, а и отъ цѣлата му околность. Женитѣ сѣдѫтъ въ срѣдата, а мѫжетѣ по краищата. Соленоезерски-Градъ, прѣкрасно планиранъ, е станѫлъ срѣдището на м. Нъ м. много се компроментирали съ тайната си полиция и особено съ многоженството си, което се провъзгласило въ 1852, като догма, добита чрѣзъ едно откровение. Самъ Бѫнгъ ималъ 19 жени. Правителството не Съединенитѣ Държ. прибѣгнѫло до репресивни мѣрки. Ала пакъ въ 1890 м. е имало още 230,000. Тѣ притежаватъ огроменъ имотъ и, трѣбва да имъ се отдаде справедливость, че много сѫ направили за напрѣдъка на страната. Мормонский епископъ Ли, обвиненъ въ убийство, е билъ обѣсенъ. Пророкъ Бѫнгъ ненадѣйно умрѣлъ въ 1877. Отъ 1886 м. управлява една колегия отъ 12 апостоли съ старея Тейлъръ на чело. За м. на англ. сѫ писали: Kane, *The Mormons* (Ню-Йоркъ, 1850); Gunnison, The Mormons (Ню-Йоркъ, 1884); Schmucker, *Hist. of the Mormons* (Ню-Йоркъ, 1881); Kennedy, *Early days of the Morm.* (Лондонъ, 1881); а на нѣм. M. Busch, *Gesch. der* M. (Лѣйпц., 1870); Fernhagel, *Die Wahrheit über die* Mormonen (Цюрихъ, 1889).

Моро *(Moreau)*. Франц. генералъ, адвокатски синъ (1763 — 1813). Въ 1796 командувалъ рейнъмозелската република̀нска армия. Отличавалъ се съ прѣдпазливость и искуство, нъ нѣмалъ творческата инициатива на Бонапарта. Извършилъ прочуто 40-дневно отстѫпление. Въ 1799 билъ разбитъ отъ Суворова при Касано. Въ 1800 Бонапартъ го назначилъ главнокомандуѫщъ на рейнската армия. Одържалъ побѣда при Хохенлинденъ надъ австрийцитѣ. Бонапартъ видѣлъ въ него съперникъ и го обвинилъ въ участие въ заговоръ. М. билъ изгоненъ. Живѣлъ нѣколко години въ сѣверна Америка и се върнѫлъ въ 1813 въ Европа по покана на имп. Александра I. Служилъ въ главната квартира на съѫзнитѣ монарси, нъ въ сражението при Дрезденъ билъ раненъ смъртно.

Морсъ (Самуилъ *Morse)*. Изобрѣтательтъ на телеграфа (електромагнитния телеграфъ записвачъ), американецъ, род. въ Чарлстаунъ, държ. Масачузетсъ (1791—1872); пастирски синъ. Отъ малъкъ се отличавалъ съ голѣма любознателность, готвилъ се за живописецъ и за да изучи живописството въ 1811 билъ испратенъ въ Европа. Въ 1813 М. прѣдставилъ на лондонската крал. акад. на хѫдожествата картина: *Херкулесъ на мрене*, удостоена съ златенъ медалъ. Освѣнь живописството М. изучвалъ и ваянето, нъ като се върнѫлъ въ отечеството си (1815), билъ принуденъ да се залови за портретното живописство, което му оставяло малко свободно врѣме за писане исторически картини. Въ 1825 М. основалъ въ Ню-Йоркъ дружество на живописцитѣ, което го избрало прѣдсѣдатель и го испратило въ 1829 въ Европа да изучи наредбата на рисувалнитѣ училища. Прѣзъ това пѫтуване М. се запозналъ съ Дагера (виж. това име) и се заинтересувалъ въ най-новитѣ открития въ областьта на електричеството и галванизма, което го довело до изнамѣрването на телеграфа, прѣдставенъ на сѫда на публиката въ 1836 и намѣренъ много практиченъ. Правителството на Съед. Държави отпусна̀ло на

М. въ 1843 субсидия отъ 30,000 долари (150,000 лева), за да построи за опитъ телеграфна линия отъ Вашингтонъ до Балтимора; първата телеграма била испратена на 15 май 1844. Една германска комисия въ 1851 по наредбата на телеграфа оцѣнила прѣдимствата на «Морзовия апаратъ» и отъ тогава той се въвелъ въ всеобщо употрѣбение. Въ 1858 отъ 10 европейски държави М. добилъ за изобрѣтението си 400,000 лева. Заедно съ това М., отъ 1836, билъ проф. въ Ню-Йоркъ на начъртателнитѣ искуства. Послѣднитѣ години отъ живота си М. прѣкаралъ въ Пънчкифи, близу до Ню-Йоркъ.

Мортагонъ. Виж. *Омортагъ*.

Моруна. Най-голѣмата риба въ нашитѣ води, дълга отъ 5 до 8 метра, а тежка около 1500 килограма. Тѣлото ѝ е петоржбесто, покрито съ грапава кора отгорѣ и отъ странитѣ тъмно-сива, а отдолу бѣлѣникава. По рабоветѣ има лъскави плочици, които приличатъ на стъкло. Главата ѝ е дългуеста и на устнитѣ си има 4 кжси мустачета. Нѣма зѫби. Скелетътъ не е отъ кости, а отъ хрущѣли. Опашката е вилообразна.

М. живѣе въ Черно и Каспийско море, а пролѣтъ влиза по Дунавъ и Волга да си хвърли икрото (яйцата), което не прилича на икрото на другитѣ риби: то е черно и жлѣзисто, и е извѣстно у насъ подъ името черъ хайверъ. Месото на м. е тлъсто и вкусно. М. се храни съ малки риби, сепия, червеи и насѣкоми. Размножава се чрѣзъ икро.

Морфей (буквално «образотворецъ»), въ класическата митология, богъ на Съня и синъ на Сънь (*Somnus*), защото всѣдствие сънищата, които посѣщаватъ заспалия. Пръвъ пжть М. се споменува отъ Овида, и е изобразенъ като крилатъ старецъ, който излива сънотворна пара изъ рогъ.

Морфинизмъ — болесть, която се явява отъ употрѣбяването на морфина (Виж. *Морфинъ*).

Морфинъ. Алколоидъ, който съдържа въ млѣченъ сокъ сѣмето на мака. Виж. *Опиумъ*. Най-добрий опиумъ дава отъ 12 до 20% м. М. се употрѣбява въ лѣкарството. Дѣйствува като опиума, но по-малко възбудително. За непривикналитѣ на м. смъртелнитѣ дози се колебаятъ отъ 0.06 до 1 грамъ. При отравяне съ м. чистятъ стомаха съ стомашно цѣркало и съ бъзателни, и даватъ силно кафе и танинъ. М. приспособяватъ, като болкоуталожително и успокоително срѣдство, при невралгията, безсънницата и др. Често се прѣдписва за подкожни впръскавания, съ които болнитѣ силно злоупотрѣбяватъ. Отъ прѣголѣмото употрѣбение на опиума или на м. се явява болестьта морфинизъмъ. Болнитѣ привикнали на м., не могатъ безъ него, повече отколкото пияницитѣ безъ спиртъ. М. е билъ открытъ въ 1816 отъ *Сертюрнера*. За м. сж писали въ най-ново врѣме Ерленмайеръ и Емеритъ.

Москва. Руска рѣка, нѣма начало си въ блатата на гюберн. Смоленск. губ., тече прѣзъ московск. губ., и въ рязанск. губ. се влива въ Ока; 449 килом. дълбок. отъ 30 сантим. до 2 метра.

Москва. Старо столище на Русия, 599 килом. (606 по желѣзн.) на изт.-сѣв. отъ Петербургъ, на р. Москва съ нѣйни притоци Ходуа, Неглинна и др., които [illegible] воробиовска, на живо мѣсто [illegible] кори и то [illegible]

каналъ; вжзелътъ на шестъ желѣзници; 1,035,664 жит.

М., «матушка М. съ бѣлитѣ стѣни, съ позлатенитѣ сводове», както ѫ нарича народътъ, «сърдцето на Русия», както сж ѫ нарекли славофилитѣ, е расхвърлена на хълмове и въ долини и 7-тѣ главни хълма сж дали поводъ на мнозина жарки патриоти да противопоставятъ «новия православенъ Римъ на гнилия западенъ Римъ». Градътъ има формата на доста правиленъ паралелограмъ, на който периметрътъ е повече отъ 40 килом. Рѣка Москва сѣче града на двѣ неравни части и тече прѣзъ него лжкатушно. Въ самия центъръ на града се издига *Кремлъ* или *Кремлинъ*, старъ палатъ на русскитѣ царе и истински акрополъ, дѣто на сравнително малко пространство (2 килом. и 220 мет. околовръстъ) се издигатъ най-главнитѣ сгради: Успѣнската църква, дѣто се коронясватъ русскитѣ царе, въздигнжта отъ Ивана III (1474—1479) въ ломбардо-византийски стилъ; Благовѣщенската ц., въздигнжта отъ Ивана Калита въ 1333; Архангелската, която съдържа гробоветѣ на всичкитѣ русски царе до врѣмето на Петра Велики; кулата Иванъ Велики, висока 80 метра, и съ великолѣпенъ позлатенъ сводъ, отъ който, както отъ всичкитѣ московски позлатени сводове на разнитѣ църкви, се издига *Честний Кръстъ;* Царь-Колоколъ (царътъ на камбанитѣ), най-голѣмата камбана на свѣта, повече отъ 18 мет. околовръстъ въ долния край, висока близу 6 мет. и тежка 196,000 килогр.; Царь-Пушка (царътъ на топоветѣ) съ страшно устие, 39,000 килогр. тежъкъ и чието гюле тежи 1965 килогр. (тоя монархъ на топоветѣ е билъ излѣянъ въ края на XVI вѣкъ, нъ още не е пушнжто съ него); нѣколко дворци, и сбирки отъ стари оржжия и други старини; арсеналътъ, заобиколенъ съ прѣкрасни трофеи — 850 топа, зети отъ французетѣ; и сенатътъ. Въ стѣнитѣ на Кремлинъ има 18 кули и 5 порти. Въ града, гл. сгради сж църквата на Василия Блаженни, до която на площада сж паметници Минину и на Пожарски; Гостиной Дворъ, или чаршия; Сухаревата кула; и борситѣ. Спасителевий храмъ, строенъ прѣзъ XIX вѣкъ, увѣковѣчава спомена на отблъскването на французкото нахлуване. Всичко 31 моста, отъ които 12 металически. Стотини църкви: православни изброяватъ до 450; иновѣрческитѣ църкви сж 8; за мохамеданетѣ има джамия и за еврентѣ синагога. Православни монастире 21 (14 мжж. и 7 жен.). Позлатенитѣ и разношарени сводове на църквитѣ и монастиретѣ; градинитѣ (нѣколко паркове и обществени, па и многобройни частни градини), насаденитѣ съ дървеса булеварди и, най-вече, величавитѣ кремлински кули, произвождатъ поразително впечатление. Московский университетъ, първий въ Русия, основанъ въ 1753, съдържа библиотека съ 200,000 т., музеи и ботанич. градина. Въ М. има още, освѣнь нѣколко гимназии, селско-стопански институтъ, технич. училище, инжинер. учил., лицей, Лазаревски институтъ на источнитѣ езици (виж. *Лазаревъ*), учил. на живописството, на ваянето и на зодчеството, консерватория, търговска, земедѣлческа и лѣсоводска академии, театрално учил., учил. за глухо-нѣми и слѣпи, 3 кадетски корпуса, 2 воен. учил. и др.; 6 музея, 3 картинни галерии; 4

театри; циркъ. Публичната библиотека, богата съ стари словѣнски ржкописи, има около 250,000 т. Покрай държавнитѣ библиотеки, има нѣколко частни (до 11), които даватъ книги съ плата. Въ М. има повече отъ 20 научни дружества (археалог., антропологич., земедѣлческо, юридич., на любителитѣ на руската литература, и др.). Прѣзъ една отъ послѣднитѣ години градското управл. е изразходвало за благотворителни заведения (73) 383,187 рубли.

М. е единъ отъ най-крупнитѣ търговско-промишлени центрове. Тя е пръвъ фабриченъ градъ (1,000 фабрики за сукна, хартии и др.) въ Русия. Върти търговия главно съ Азия. Търгува съ кожи, масла, вълна, лой, восъкъ, медъ, пера и пухъ, желѣзо, мѣдь и др.; памукъ отъ Азия, коприна отъ Георгия, Персия и Бухара, тютюнъ отъ Турция, чай, химически и всѣкакви русски произведения.

М. се споменува пръвъ пжть въ 1147. Около срѣдата на XII вѣкъ била вече отдѣлно княжество; за пръвъ нейнъ князъ минува Мих. Яросл. тверски, братъ на Александра Невски. Иванъ Калита прѣнеслъ въ 1328 великокняж. прѣстолъ отъ Владимиръ въ М. Въ 1368, 1370 и 1372 М. испатила много отъ нахлуванията на литовци; въ 1381 била ограбена отъ татаретѣ. Отъ 1415 до 1501 била четире пжти разрушавана донѣйдѣ отъ пожари, а Девлетъ Гирей, ханъ на кръмскитѣ татаре, ѭ изгорилъ до основа въ 1571. Поляцитѣ ѭ зели въ 1610, и останжла въ тѣхни ржцѣ до 1612, когато руситѣ подъ прѣдвод. на Минина и Пожарски ги изгонили. Въ 1682, 1689 и 1698 била театрътъ на бунитѣ на стрѣлцитѣ. Въ 1812, на 2 септ., руситѣ безъ бой ѭ прѣдали въ пламъци на французетѣ, които ѭ оставили на 12 окт. съвсѣмъ опустошена.

Московска губерния. Захваща срѣдното полож. въ европ. Русия; простр. 29,263 чет. килом. и насел. 2,500,000 жит. Срѣдната годишна температура 3. 8° Ц. Земята, главноглине на, е изобщо неплодородна, и едвамъ снабдява мѣстното потрѣбение. Ала малко русски губернии могжтъ да съперничжтъ съ м. г. въ фабричната дѣятелность и общата промишленость. Многобройни фабрики за сукна, копринени платове, хартия, чении и др. Много села изработватъ по нѣкой фабриченъ клонъ, отъ които кърфици, стъклени маниста, огледала за Азия. Бѣлъ и жълтъ мраморъ. Исторически прочути сж Сергиевский монастирь, който се слави съ сребърнитѣ си сждове, най-богатитѣ на свѣта; и село Бородино (виж. това име).

Московъ (М.). Български учитель-списатель, род. въ Лѣсковецъ, Търновско, въ 1863; училъ се въ лѣсковскитѣ училища, въ семинарията при Петро-Павловска лѣсковска обитель, а послѣ въ Русия, въ одесската семинария, дѣто свършилъ срѣдноучебното си образование. Прѣзъ 1885 се върнжлъ въ Лѣсковецъ и станжлъ учитель въ II-класното тамъ училище, отъ дѣто слѣдъ една година отишелъ въ Швейцария, въ Женева, да слуша курса по литературата. Прѣзъ 1888 се върнжлъ въ България и билъ назначенъ учитель въ русенската гимназия, дѣто стоялъ до началото на 1892/93 учебна година, когато билъ прѣмѣстенъ за такъвъ въ търновската, дѣто прѣподава по български езикъ. Като списатель М. е единъ отъ

най-неуморимитѣ работници въ нашото литературно поле. Дългъ е списъкътъ на книгитѣ и прѣводитѣ направени отъ него; ето поглавнитѣ отъ тия съчинения и прѣводи, печатани комахай всичкитѣ въ Търново: *История на българската литература* (1895); *Четата на Христо Ботевъ*, историч. свѣдѣния (1894); *История на Отца Паисия Хилендарски* (1893), *История на реформацията* отъ Haüsser (1899); *Литературното възраждане* отъ Луи Леже; *Мисли върху основитѣ на нравственостьта* и *Писма къмъ учащитѣ се младежи за самообразование* отъ Н. И. Карѣевъ (1896); *Щастие*, популярни очерки по нравствената философия отъ К. Гилти (1898); *Лордъ Байронъ* отъ Н. Н. Александровъ (Варна, 1877—78); *Братята Грахки*, тѣхний животъ и обществената имъ дѣятелность, отъ Е. Д. Гримъ (1897); *Какъ трѣбва да четемъ книги, за да може прочетеното да ни ползува*, отъ Ч. Ричардсонъ (1899); *Тартаренъ Тарасконецътъ*, романъ отъ Алф. Доде (1896); *Нашото сърдце*, романъ отъ Гюи де Мопасанъ (1896); Молиеровата комедия *Скжперникътъ* (1898); *Българката споредъ народнитѣ пѣсни*, хубаво изучение въ спис. *Лѣтописи*, почва съ 2 бр., дек. 1891, и свършва съ 3 бр., ян. 1902; *По изложението* (пѫтни бѣлѣжки прѣзъ 1892) (1895); поеми *Мома Слава* (1881), *Стояна* (1887), *Калина* (1889); *Повѣсти и раскази* (1895); *Дѣдо Желю Хаджията*, повѣсть (1900); раскази: *за старитѣ врѣмена*, *Дѣдо Пенчо*, *Емигрантинътъ*, *Раскаяние отъ Мопасана*, *Смъртьта кръстникъ* и *Цигулката на любовьта* (1901). Първитѣ си произведения М. е печаталъ въ в. *Славянинъ*. Когато е билъ въ Одеса, писалъ е въ в. *Македонецъ* разни стихотворения, които отпослѣ издаде въ особна сбирка, подъ заглавие *Тжитѣ на Македония* (1886). Отъ Женева е пращалъ разни статии за печатане въ спис. *Трудъ* и в. *Свобода*, писалъ е и въ *Искра*, *Янтра* и др. Заедно съ Д. Панайотова редактираше и издаваше мѣсечното литературно-научно илюстровано спис. *Утро* (год. I, 1892/93, Русе—|—Шуменъ и год. II, 1894/96, Силистра—|—Шуменъ), дѣто обнародва съ подписа си *Лъсковската обитель*, историч. повѣсть; *Болъринъ Орша*, поема отъ Лермонтова, прѣв. въ стихове; *Пролѣтний мразъ*, нувела отъ Светозара Ваянски; *Послѣдня пѣсень*; *Никола Д. Козловъ*.

Мостаръ. Гл. градъ на Херцеговина, 73 килом. на юго-зап. отъ Сараево, 88 килом. на сѣв.-зап. отъ Дубровникъ, на р. Неретва или Наренга (притокъ на Адриатическо море); 12 — 20,000 жит., отъ които половината мохамедане. Укрѣпления и оржжейни фабрики.

М. върти дѣятелна търговия съ останала Херцеговина и съ Далмация. Токо-речи всичкитѣ му кжщи сж каменни и масивни, много малко повече отъ едноетажни. Мкото гроздие и вино сж прочути. Околнитѣ планини сж голи; жегата е голѣма лѣтѣ, а зимата умѣрена. — Началото на М. е неизвѣстно. *Andetrium et Bistuae*, съ които сж го отожествявали, сж били очевидно много по-на зап. Старото му словѣнско име е *Витринича*. Сегашното му име произвождатъ отъ «старъ мостъ», прочутъ мостъ на Нарента, само съ единъ сводъ, 19 метра високъ. Ала като че граматицитѣ погрѣшно зи-

мать тоя мостъ за римски: една дата съ арабски цифри сочи послѣдната четвъртина на XVI-и вѣкъ (9-и отъ егирата), врѣмето, въ което Херцеговина е била завоевана, за султанъ Баязида II, отъ босненския бейлербей, Мустафа Джуревичъ (1483). Въ 1717 М. е билъ завоеванъ за малко врѣме отъ венецианцитѣ.

Мосулъ. Градъ въ турски Тюркестанъ (азиятска Турция), 352 килом. на сѣв.-зап. отъ Багдатъ, на дѣсния брѣгъ на Тигръ, среща вливането въ него на Хасъръ-чай; около 50,000 жит. Мохамеданетѣ (арабе и кюрди) образуватъ около $^4/_5$ отъ населението, християнетѣ сж повечето халдейци, сир. несториане минжли въ католичеството; намиратъ се и сирийци и якобити. Има и нѣколко стотини евреи и твърдѣ малко европейци. Обикновений езикъ е арабский; турский, кюрдский и арменский сж малко употрѣбителни. М. е испаднжлъ градъ; една часть отъ старото му кале, около 10 килом. около града, сега завзиматъ гробища. Едно врѣме градътъ е ималъ голѣма промишлена важность; въ врѣмето на халифитѣ тамъ сж се работили хубави платове, на които сж давали името „муселини“, и които сж се изнасяли въ всички части на свѣта. Климатътъ на М., както на цѣла горна Месопотамия, достига до двѣтѣ крайности: много студенъ и много горещъ; ала се има за здравъ; обилни дъждове валжтъ зимѣ. Градътъ има чаршии, ханове, минерални бани, около 15 джамии, нѣколко църкви и синагога. Прѣзъ Тигръ, широкъ 250 метра, минува мостъ, който се облѣга на единъ островъ. — Пръвъ пжть сегашното име на града се споменува въ 636 отъ нашата ера, датата на мохамеданското завоевание на страната.

Мотивирамъ, *лат.* Обяснявамъ исходната точка, причината, основанието, които сж послужили за да се постжпи или да се разсждава, както се е постжпило или разсждило. — **Мотивировка.** Изложение на мотивитѣ, причинитѣ, основанията на едно дѣйствие или сжждение. — **Мотивъ.** 1) Изобщо побудителна причина, основание на нѣщо. 2) Основната мисъль, темата на музикална пиеса.

Мото, *итал.* Кжсо, нъ остроумно изречение; епиграфъ.

Moto proprio, *лат.* По свое побуждение, непринудено.

Мохамеданството. „Божието вѣроисповѣдане е *Ислямътъ*“: така гласи Коранътъ въ гл. III, стихъ 17. Това име, дадено на Мохамедовото учение, означава, както изобщо се тълкува, мисълта за една пълна прѣданость Богу, едно безусловно подчиняване на неговата воля. Единобожнитѣ вѣри до Мохамеда сж говорили изрично и настойчиво за *имама*, за вѣрването въ Бога и въ бжджщия животъ. Ислямътъ приложилъ съ формални думи длъжностьта да се отдава данъта отъ благодарность на божеството. Мохамеданинътъ намира въ Корана изброени длъжноститѣ, които трѣбва да испълнява, нъ много подробности му сж дали и нѣкои отлични богослови, които сж играли една роля, сходна съ ролята на церковнитѣ отци въ християнството. Ала мохамеданското *Вѣрую*, което е доста да се приеме съ убѣждение, за да даде качеството истиненъ вѣрващъ, състои само въ слѣднитѣ думи: «Обявявамъ, че нѣма другъ богъ освѣнъ Бога и че Мохамедъ е

Божийтъ пратеникъ». Па може да се прѣдставятъ обстоятелства, че само това обявление отъ единъ човѣкъ е доста да обеспечи спасението му. И наистина, прието е въ м., че може безъ вънкашно исповѣдане всѣкога когато животътъ е въ опасность, ако вънкашното исповѣдане не би принесло полза на вѣрата. Освѣнь въ случая, когато човѣкъ излага живота си за распространението на вѣрата, въ онова, което се нарича *свещена война*, запрѣтено е на мохамеданина да търси мжченическа смърть. Фактътъ, че въ мохамеданското вѣрую не се говори никакъ за вѣра въ бждщия животъ, обясняватъ съ обстоятелството, че всичкитѣ еднобожни вѣроисповѣдания сж съгласни върху това начало, и че прѣдъ мохамеданина Авраамовото, Моисеевото и Христовото вѣроисповѣдания сж били само степени прѣзъ които Богъ е прѣкаралъ вѣроисповѣдането си прѣди да му наложи окончателната форма. Идеята за това развитие е толкова дълбоко вкоренена въ ума на всѣкой мохамеданинъ, че той всѣкога ще откаже да пригърне християнството, напр., защото това за него би било да се върне въ едно състояние по-долно отъ онова, което е добилъ. Той би приелъ, разбира се, нѣкоя нова вѣра, да не вѣрваше твърдо, че Мохамедъ е послѣдний отъ пророцитѣ-прѣобразователе. Като е усвоило една часть отъ вѣрванията и обичаитѣ на по-старитѣ отъ него вѣри, м. е приело началото, че може да има напрѣдъкъ въ вѣроисповѣднитѣ работи. Новото главно нѣщо, което мохамеданството е искало да утвърди, е безусловното единство на Бога, което му се е струвало, че християнското учение ако не отрича, туря подъ съмнѣние съ догмата за троица. Второто твърдение, което съдържа неговото вѣрую, има главно за цѣль да покаже, че ерата на вѣроисповѣдното развитие е окончателно свършена.

Макаръ и да е приело най-много вѣрвания отъ прѣдишнитѣ вѣри, м. имъ е дало особенъ отпечатъкъ. Изобщо, у мохамеданетѣ, човѣшкото тѣло не губи никога правата си, и лишенията, които му се налагатъ, не сж никакъ истински. Прѣзъ рамазана, напр., постътъ не е едно истинско въздържание, защото вѣрний просто яде нощѣ ястията, които обикновено яде денѣ. Грѣхътъ лакомство не сжществува, па е и мжчно на мохамеданина да си прѣдстави, че сжществува раскошеството, когато му е позволено да има четире законни жени и колкото желае наложници. Истинскитѣ запрѣщения, които се отнасятъ до яденето свинско месо и пиянето ферментирани пития сж маловажни, защото човѣшкитѣ страсти могжтъ да се възбуждатъ и безъ тѣхъ въ много широкъ кржгъ. Наистина, голѣмата свобода за чувствени удоволствия, която дава м., е една отъ причинитѣ, по които не само първобитнитѣ населения, а и онія които сж донѣйдѣ напрѣднжли въ гражданственостьта, пригрѣщатъ лесно м. Па би било много неловко да иска човѣкъ да налага лишения на бедуини, които рѣдко иматъ случай да задоволяватъ и най-малкитѣ си охоти. Материалнитѣ наслаждения, обѣщани въ Рая, сж били естествено слѣдствие на окаяния животъ, който сж живѣли първитѣ послѣдователе на м. Ала трѣбва да се каже и това, че блаженитѣ ще иматъ и награди отъ по-възвишенъ разредъ.

Единъ отъ деликатнитѣ въпроси, който има да разрѣшава мохамеданинътъ, е да примири Божието всемогѫщество съ свободната воля, която е едничкото възможно оправдание за въздаянието въ бѫдѫщия животъ. Разни учения сѫ се появили по тоя прѣдмѣтъ, нъ най-распространеното учение у мохамеданетѣ е слѣдното. Дѣлата на човѣцитѣ прѣзъ земния имъ животъ всичкитѣ сѫ прѣдвидени и записани на едни скрижали, които се намиратъ прѣдъ Бога; ала тѣ сѫ означени само въ общи чърти, и всѣкой може да измѣни донѣйдѣ посоката имъ, като ги оправи било къмъ доброто, било къмъ злото. Така обясняватъ присѫтствието на два ангела, които придружаватъ всѣко човѣшко сѫщество за да записватъ: единътъ добритѣ дѣла, другий злитѣ. Въ сѫдния день всѣко отъ тия дѣла ще се прѣдставлява отъ една тежина съразмѣрна съ важностьта му, и кѫпънитѣ ще рѣшѫтъ да ли доброто или злото ще надвие. Когато Богъ, умилостивенъ отъ добродѣтелитѣ или молитвитѣ на единъ човѣкъ, пожелае да му прости нѣкой грѣхъ, доста му е да заличи тоя грѣхъ отъ списъка на ангела; и това понятие е толкова распространено у арабетѣ, че на езика имъ *заличавамъ* е синонимъ съ *прощавамъ*. По начало наказанията и наградитѣ на оня свѣтъ ще бѫдѫтъ вѣчни; ала сѫществува едно чистилище, наречено *Аарафъ*; то е отредено за мохамеданетѣ, на които не е сѫдено да отидѫтъ въ пъкъла, нъ които ще бѫдѫтъ на пъклени мѫки за едно врѣме съразмѣрно съ важностьта на грѣховетѣ имъ. Като е извѣстно естеството на мохамеданския рай, едва ли е потрѣбно да се добавя, че мохамеданетѣ вѣрватъ въ възкресението на плътьта. Освѣнь ангелитѣ и дяволитѣ, чиято сѫдба е още отъ сега опрѣдѣлена, сѫществуватъ духове, които населяватъ пространството между земята и небето. Тия духове сѫ призвани, споредъ поведението имъ, да се радватъ на вѣчния животъ въ сѫщитѣ условия както човѣцитѣ.

Между обрядитѣ има такъви, които сѫ строго задължителни, и други, които сѫ само обичайни и може да не се испълняватъ. Всички мохамедане се обрѣзватъ, а никоя опрѣдѣлена распоредба на закона имъ не принуждава да се подлагатъ на това дѣйствие; тоя обичай, както много други, е завѣщание отъ иудейството. Възмѫжѣе ли, мохамеданинътъ е длъженъ да се моли по петъ пѫти на день, слѣдъ като се очистя съ мияне *(абдестъ)*; прѣзъ цѣлия мѣсецъ рамазанъ не му е позволено да яде денѣ отъ кога се пукне зора до кога зайде слънце. Стане ли имотенъ до една опрѣдѣлена степень, длъженъ е да дава милостиня; па ако му позволяватъ срѣдствата и ако пѫтищата сѫ безопасни, трѣбва веднѫжъ въ живота си да отиде на поклонение въ Мека. Освѣнь това, той е длъженъ да зима участие въ религиозната пропаганда съ въоржжена ржка *(джихадъ)*, колчимъ стане нужда; нъ това е задължително само спрѣмо населения, които нѣматъ дадена тѣмъ по откровение вѣра или които заплашватъ сѫществуването на мохамеданството. Въ противоположность на онова, що става у повечето други вѣри, въ мохамеданската вѣроисповѣднитѣ длъжности сѫ оставени токо-речи на мѫжетѣ, — нѣщо, което е давало да се прѣдполага, че женитѣ

не ще имать участие въ наградитѣ и наказанията на бждщия животъ. Истината е, че положението на жената отъ религиозната гледна точка не е така ясно опрѣдѣлено както на мжжа.

Всичкитѣ богослужебни подробности сж се въвели по прѣдание и не различатъ чувствително отъ една страна въ друга, била тя православна или схизматическа, понеже всичкитѣ молитви всждѣ се правятъ на арабски езикъ; ала м. се е повлияло донѣйдѣ отъ старитѣ прѣдания на странитѣ, дѣто е било посадено. Така се е промѣнило почитането къмъ Пророка въ единъ видъ обожаване и донѣйдѣ се е въвело и кланянето на светии. Залѣгали сж, безъ сполука, да въздѣйствуватъ противъ тия тежнения несъгласни съ проповѣдванитѣ отъ Мохамеда идеи. Реформаторското движение, прѣдприето отъ вахабититѣ (виж. тая дума), не е сполучило още, макаръ да се е опитвало и другадѣ; нъ храни се надежда, че може да се осжществи единъ день, когато, подъ влиянието на европейската цивилизация, се произведе едно истинско литературно и политическо възрождение между населенията въ Истокъ. Вече религиознитѣ братства, които растятъ всѣкидневно по брой и по сила, приготвятъ почвата, защото съживяватъ вѣрата, и даватъ на вѣрнитѣ навика да се установятъ и да съединяватъ усилията си къмъ една опрѣдѣлена цѣль. Огромний просторъ на мохамеданската повръхнина и распокжсването на мохамеданския свѣтъ политически сж докарали тия братства въ разединение и съперничество, нъ може въ бждщето единъ интересъ да ги накара да се съединятъ и дѣйствуватъ задружно. Множеството секти, които отъ самото начало сж раздѣляли м., не сж намалили неговата сила за распространение; тѣ сж имали за слѣдствие само това, да се създаджтъ много кралства въ постоянна борба помежду си, нъ които не по-малко сж продължавали да поддържатъ и дори да распространяватъ Мохамедовитѣ учения. Идеята за отечество е съвсѣмъ неизвѣстна на мохамеданскитѣ народи, и едничката връска, която може да ги свързва за общи интереси, на които мохамеданинътъ не се колебае да жертвува личния си интересъ, е вѣрата. Въ това отношение м. прѣдставя една пълна организация. То не само е уредило длъжноститѣ на човѣцитѣ къмъ Бога, а е и опрѣдѣлило отношенията, които трѣбва да съединяватъ членоветѣ на едно сжщо общество. Законодателството, една часть отъ самитѣ обичаи и нрави, е свързано съ м. Наредбата за женитбитѣ, за наслѣдията сж, между друго, прѣдмѣтътъ на формални распоредби отъ страна на Корана и *хадититѣ* отпослѣ сж изяснили каквото е имало нѣщо тъмно въ нѣкои случаи и сж допълнили по други точки даденитѣ на мохамеданскитѣ вѣрващи наставления. Сполуката на м. се дължи донѣйдѣ на това смѣшение на гражданскитѣ и религиознитѣ распоредби.

Относително влиянието, което новата вѣра е упражнила върху свѣта изобщо и върху цивилизацията, то е било отъ много голѣма важность. Гръцкитѣ и римскитѣ учреждения не сж били проникнжли дълбоко въ народнитѣ маси, распространи въ западна Азия, па и въ сѣверна Африка. Само градоветѣ сж били истински погръчени или поримчени, нъ полскитѣ на-

селения били останжли извънъ дѣятелната сфера на завоевателетѣ си и живѣли осамотени въ окаяно положение. Арабетѣ, които първи распространили м., се отвращавали да живѣѭтъ въ градоветѣ; тѣ се настанили най-вече въ голѣмитѣ полета и широкитѣ долини, дѣто се намѣрили въ прѣко прикосновение съ селската маса, живѣли съ селянетѣ и се женили за дъщеритѣ имъ. Така се установила между побѣдителетѣ и побѣденитѣ една по-голѣма интимность, която оставила незаличима слѣда отъ побѣдата. Въ градоветѣ и у планинцитѣ съпротивлението среща м. е било всѣкога по-голѣмо, защото сливането тамъ е било много по-мжчно; ала най-послѣ уедничаването станжло пълно. Намѣрило ли я у себе си, или я заело отъ други, цивилизацията, която м. занесло на новитѣ обращеници не била по-малко блескава: наукитѣ, искуствата, промишленостьта процъвтѣли въ много страни, дѣто мохамеданетѣ занесли вѣроученията си: Сирия, Египетъ, сѣверна Африка, Испания сж били повече отъ четире вѣка срѣдища на умствена и просвѣтителна дѣятелность, когато цѣла останжла Европа киснела въ едно състояние ближно до варварството. Кръстоносництѣ походи, които турили край на тоя славенъ периодъ, прѣнесли въ Европа една часть отъ учрежденията, които намѣрили въ Истокъ, и на това стебло, тогава мощно, се присадила нововрѣменната цивилизация.

Никога вѣра не се е развивала съ по-голѣма бързина: въ по-малко отъ половина вѣкъ м. се распространило отъ брѣговетѣ на Индъ до Атлантически океанъ; и ако това движение е отпослѣ станжло по-бавно, то постоянствува още слѣдъ тринадесеть вѣка. Слѣдъ като проникнжло въ Индия, въ Китай, въ Малезия, м. продължава нахлуването си въ африканския материкъ, който не ще закъснѣе да се помохамеданчи цѣлъ. Безъ особени мисионере, безъ да прибѣгва до силата, която е употрѣбявало въ началото, Мохамедовото вѣроисповѣдане е завладѣло тъмния материкъ и не е малко за чудо, че дори въ Англия и въ Америка, каквото въ Ливерпулъ, въ Манчестеръ и въ Ню-Йоркъ, има общинки, които сж приѣрнжли м. и залѣгатъ да го распространяватъ. Не е за вѣрване, че м. може да напрѣдне въ Европа; ала е и забѣлѣжително, че то може само да остава въ застой, а не и да се стжписва. Нравственостьта на м. е въ много отношения сжщата съ еврейската и християнската. Въ едно нѣщо различа тя отъ тѣхъ, именно въ това: тя търпи повече *употрѣбението*, като тръгва отъ началото, че лишението има повече несгоди отъ неумѣреното употрѣбение. Едно нѣщо, за което м. най-много може да се черви е това, че у него положението на жената още стои много ниско; нъ отъ друга страна мохамеданката притежава правото да се распорежда съ личния си имотъ безъ ничия намѣса. Многоженството не е изнамѣрено отъ м., което просто заповѣдва на вѣрнитѣ да се ползуватъ отъ това учреждение, до колкото усѣщатъ повелителна нужда. Робството е задържано, нъ правата и длъжноститѣ на господаря и на роба сж така ясно очъртани, че робътъ е по-щастливъ и по-свободенъ отколкото е билъ неотдавна *земский роб* въ християнскитѣ земи и колонии. Робиня-

та станѫла майка отъ господаря си, чрѣзъ самото това нѣщо добива освобождението си, и рѣдко смъртьта на господаря не обеспечава свободата на всичкитѣ му робе.

Накратко, м. държи едно доста почетно мѣсто между вѣритѣ по откровение; неговитѣ основни вѣрвания не различатъ въ много отношения отъ вѣрванията на иудейството и християнството, и нравственостьта му, гледана изобщо, се явява доста чиста, на-дали помалко чиста отъ еврейската, иъ и несравнима съ християнската.

М., излѣзло отъ срѣдата на Арабия, се растлало като едно грамадно вѣтрило, като се прострѣло първенъ къмъ сѣв., къмъ ист. и къмъ зап. Малко по малко то се распространило дори въ Океания и бройтъ на послѣдователетѣ му се прѣсмѣта въ нашото врѣме на 175 милиона души, распрѣдѣлени така: Турция 22,000,000; Египетъ, 5,000,000; сѣверна Африка, 18, милиона; Суданъ, 11,500,000; Арабия, 11,500,000; Индия, 40,000,000; Персия, 8,000,000; Малезия 30 милиона; Китай, 15,000,000; Монголия, Татария и Афганистанъ, 14,000,000. Тия цифри сѫ даденитѣ отъ Blunt, иъ за нѣкои страни, каквото за Суданъ и Китай, е било мѫчно да се провѣрѭтъ.

Библиогр. Виж. Garcin de Tarsy, *L' Islamisme d' après le Coran, l' enseignement doctrinal et la pratique* (Парижъ, 1874); Dr Perron, *L' Islamisme, son institution, son influence et son avenir* (Парижъ, 1877); A. le Chatelier, *L' Islam au XIX-e siècle* (Парижъ, 1888); W. S. Blunt, *The Future of Islam* (Лондонъ, 1882); J. J. Pool, *Studies in Mohammedanism historical and doctrinal* (Уестминстръ, 1892); Mills, *Histoire du Mahométisme* (Парижъ, 1825); Alfred von Kremer, *Geschichte der herrschenden ideen des Islams* (Лайпцигъ, 1863); H. Vambéry, *Der Islam im XIX-ten Jahrhundert* (Лайпцигъ, 1875).

Мохамедъ. Основателътъ на мохамеданството, род. въ Мека (около 570—632). Происхождалъ отъ силното племе кораишититѣ, което всѣкога отъ V вѣкъ имало върховната грижа за мекенскитѣ светини. Сираче отъ дѣтинство, билъ отхраненъ отъ вуйка си Абуталебъ, който занимавалъ въ Светия Градъ най-високата почетна служба: раздавачъ на храни и обиталища на поклонницитѣ въ Мека.

За ранния животъ на пророка сѫ останѫли много прѣдания, едно отъ друго по-легендарни; иъ изглежда вѣрно, че въ младосьта си бѫдѫщий пророкъ паслъ мекенскитѣ стада, и че веднѫжъ-двашъ придружилъ вуйка си по пѫтуванията му въ южна Арабия и Сирия. На 25-годишна възрастъ се главилъ на работа у една богата вдовица на име Халиджа, и тя отъ кораишитското племе, и придружавалъ керванитѣ ѝ — може-би като камиларь — до панаиритѣ. До това врѣме билъ твърдѣ бѣденъ. Ненадѣйно щастието му проработило. Богатата, иъ много по-стара и два пѫти овдовѣвала Халиджа му прѣдложила ржката си, която той приелъ. Халиджа му родила синъ и четире дъщери; а послѣ втори синъ, когото нарекълъ Абдъ Мана́фъ, по името на единъ идолъ, на който се кланяло племето му. Ала и двамата му синове умрѣли малки. М. продължавалъ да върти търговия въ Мека, иъ слабо, като прѣкарвалъ повечето си врѣме въ размишления.

На 40-годишната си възрастъ

М. добилъ първото си «откровение», или, съ други думи, усѣтилъ, че има «послание». Около година 600 християнството било проникнѫло въ сърдцето на Арабия, прѣзъ Сирия отъ една страна, и Абисиния отъ друга. Юдейството не по-малко играяло видна роля въ полуострова. Аравийската езическа вѣра съ звѣздопоклонството била прѣстанѫла вече да е жива вѣра, освѣнь между простолюдната маса. М. билъ на 40 години, както се каза, когато добилъ първото «божествено» съобщение на планина Хира, близу до Мека. Явилъ му се архангелъ Гаврилъ и въ името на Бога му заповѣдалъ да «чете», сир. да «проповѣдва» истинската вѣра и да ѭ разпространи, като ѭ запише. Доколко М. е билъ «пророкъ» въ обикновения смисълъ на думата, е било прѣдмѣтъ на бескрайни и крайно празни разисквания въ християнския свѣтъ. Че не е билъ измамникъ, сега изобщо здравомислящитѣ това припознаватъ, както и отхвърлятъ нѣкогашната простонародна мълва, че е билъ въ съѭзъ съ дявола. Вѣрно е, че той поради душевното си настроение слушалъ вѫтрѣшни гласове, които го карали да проповѣдва новата вѣра. Съ Ветхия Завѣтъ той билъ запознатъ чрѣзъ Варака, роднина на сѫпрѫгата му, който билъ пригърнѫлъ юдейството; разказътъ за юдейското вѣроучение (единството Божие), за патриарситѣ и за Израиля ще сѫ произвели дълбоко впечатление върху М-я поетически умъ. Християнството било по-малко извѣстно на М.: за него знаялъ само отъ нѣколко апокрифически книги. Макаръ съ тъмни понятия за християнската вѣра и основателя ѝ, М. дълбоко благоговѣялъ прѣдъ Исуса, когото, заедно съ Моисея нарича най-великия пророкъ слѣдъ себе си.

Първитѣ М-ви послѣдователе били Халиджа съ дъщеритѣ си, приведеният му синъ Али, и слугитѣ му, и благоразумний и честний му зетъ Абу Бекиръ. Другитѣ му роднини отхвърлили ученето му съ прѣзрѣние. Въ четвъртата година на посланието си той ималъ само 40 прозелити, главно робе и люде отъ долнитѣ разреди. Сега вече почнѫлъ да чувствува призванието си толкова силно, че излѣзлъ да проповѣдва открито. Първенъ мекенци не обръщали внимание на него: едни гледали на него като на «поетъ», други като на глупакъ, трети като на лъжецъ. Нъ когато добилъ послѣдователе, които почнѫли и тѣ да проповѣдватъ, подигнѫло се гонение противъ новата вѣра.

Мохамедъ билъ принуденъ да бѣга и побѣгнѫлъ въ Медине. Отъ това събитие (*егира*, бѣгство) се брои мохамеданското лѣточисление.

Медине припознало бѣжанеца като пророкъ и като господарь. Тогава той прогласилъ, че Богъ му заповѣдва да распространява вѣрата си съ мечъ. Тая вѣра, на която основата е единството Божие, е изложена съ нейнитѣ догми и правила въ Корана, мохамеданската Библия.

Въ 10 години М. подчинилъ цѣла Азия на учението си и на оржията си. Арабскитѣ главатаре избрали за неговъ наслѣдникъ Абу Бекира, комуто дали името: *Халифе-и-ресулъ-Аллахъ* (намѣстникъ на Божия пророкъ).

Послѣдни халифски прѣдставителе били абасидитѣ. Когато се распокѫсала тѣхната държава, появилъ се единъ новъ народъ отре-

денъ да приеме халифското наслѣдие: тоя народъ сж турцитѣ; съ халифската титла се краси султанътъ. Виж. *Мохамеданство.*

Мохамедъ. Име на слѣднитѣ турски султани:

Мохамедъ I. Султанъ Баязидовъ синъ, 5-и турски султанъ (1374—1431). Възцарилъ се въ 1413, слѣдъ 10-годишна борба съ братята си (Сюлеймана, Иса и Муса). Послѣ пакъ водилъ упорита борба съ дервишитѣ на шейхъ Бедредина, които искали общность на имотитѣ и учили за единъ Богъ, общъ за мохамеданетѣ, евреитѣ и християнетѣ. Сектантитѣ два пжти разбивали султанскитѣ войски и били потжпкани само въ битвата при Кара-Бурунъ (близо до Смирна); шейхътъ билъ обѣсенъ (1418). Всичкитѣ М-ви грижи били обърнжти къмъ това, да усили държавата, потресена отъ Тамерлановия ударъ; за по-нататъшното распространение на владѣнията си М. се не грижилъ. Съ Мануила, византийския императоръ, живѣлъ въ миръ и прѣдъ смъртьта си прѣпоржчилъ на неговата закрила двамата си синове; византийскитѣ историци хвалжтъ Мохамеда I. Къмъ раята се отнасялъ много търпимо. Поощритель на искуствата. М. I построилъ, между друго, одринската джамия.

Мохамедъ II Бююкъ (Велики), синъ на Мурада II (1430—1481). Възцарилъ се въ 1451. Поставилъ си за цѣль да довърши започнжтото отъ баща му завоевание на Византийската империя, слѣдъ 1-годишни приготовления нападнжлъ съ 258,000 войска и 320 кораба Цариградъ и слѣдъ 53-дневна обсада на 17 май 1453 го зелъ. Съ цѣль да възвърне разбѣгалото се население М. обезпечилъ на гръцитѣ свободата на вѣроисповѣдането имъ. Като подчинилъ Тракия и Македония, М. потеглилъ за Сърбия, нъ тамъ прочутий унгарски пълководецъ Хуниадъ въ 1454 го принудилъ да вдигне обсадата на Семендрия, а въ 1456 го разбилъ при Бѣлградъ. Слѣдъ Хуниадовата смъртъ Сърбия паднжла въ М-тѣ ржцѣ (1459). Слѣдъ това М. съборилъ империята на трапизондскитѣ Комнени (1461), завладѣлъ Лесбосъ (1462), Влашко (1462), поголѣмата часть отъ Босна (1463), Карамания (1466—1471). Въ Албания срѣщнжлъ силенъ отпоръ отъ страна на Скендербега, а слѣдъ неговата смъртъ (1467) продължилъ войната съ венециянцитѣ, закрилницитѣ на Албания. Въ 1470 М. отнелъ на венециянцитѣ о-въ Негропонтъ. Въ 1472 той нанеслъ въ Кападокия поражение на персидския шахъ, а въ 1473 си направилъ васалъ крѣмския ханъ, слѣдъ което отнелъ на генуезцитѣ Кафа и Азовъ (1774). Войнитѣ въ сѣверна Персия среща Узунъ-Хасана отвлѣкли М. за нѣколко врѣме отъ Западъ; ала пакъ венециянцитѣ били принудени да отстжпжтъ на султана Морея, Шкодра, Негропонтъ и Лемнось (1479). Въ 1480 М. нападнжлъ о-въ Родосъ, нъ билъ отблъснжтъ отъ рицаретѣ иоанити. Слѣдъ като отнелъ на неаполитанцитѣ Иоаническитѣ о-ви, М. зелъ Отранто (1480); нъ турский гарнизонъ като не добилъ подкрѣпления, скоро билъ истиканъ отъ тамъ. Смъртьта, въ 1481, не оставила М. да потегли среща Римъ. М. II се отличавалъ съ чудовищна жестокость: първото дѣло на царуването му било затриването на братята си.

Мохамедъ III. Приемникъ на Мурада III (1568—1603). Въца-

Мохачъ, дѣто нѣкога (1526) одържалъ блескава побѣда Сюлейманъ II и утвърдилъ господството си надъ Унгария, турцитѣ на 31 юлий 1687 прѣтърпѣли отъ лоренския херцогъ тежко поражение, и изгубили $1^1/_2$ вѣковното си господство надъ Унгария. Въ ржцѣтѣ на християнетѣ минжли Петервардайнъ, Ерлау, Щурвайсенбургъ и дори Бѣлградъ. Въ Турция се явила буна, подигнжта отъ втория синъ на Кюпрюлю, Мустафа, и М. IV билъ сваленъ отъ прѣстола (1687); слѣдъ четире години умрѣлъ въ затвора.

Мохачъ *(Mohacs)*. Унгарски градъ, 176 килом. на юго-зап. отъ Пеща, на западния ржкавъ на Дунавъ; важна скеля за параходи по Дунавъ и начинателна гара на желѣзница, която при Вилани се свързва съ линията отъ Вѣна за Осѣкъ; 15,000 жители. Вино, вжглища, дърва, жито. Двѣ побѣди: султанъ Сюлейманъ на чело на 200,000 турци разбива унгарския краль Лудовика II, на чело само на 25,000 (17 августъ, 1526) и австро-унгарската побѣда надъ турцитѣ на 18 септемврий 1687.

Моцартъ *(Волфгангъ)*. Знаменитъ композиторъ отъ вѣнската школа; роденъ въ Салцбургъ, умрѣлъ въ Вѣна (1756—1791). Още малко дѣте показалъ необикновена музикална дарба, обработвана много грижливо отъ баща му. На 6 години съчинявалъ малки пиески и заедно съ баща си извършвалъ пжтувания и давалъ концерти, и всждѣ ималъ голѣма сполука. Въ Вѣна му подарили цигулка, и той твърдѣ скоро се научилъ да свири на нея. Слѣдъ това пжтувалъ по нѣмскитѣ земи и въ Франция, дѣто на 8 години свиридъ въ Версайлъ на органъ. Скоро послѣ написалъ нѣколко сонати за фортепиано. Отъ Франция минжлъ съ семейството си въ Англия. Въ 1764 съчинилъ 6 сонати за фортепиано. Въ Холандия сериозно се разболѣлъ и боленъ написалъ още 6 сонати. Като се върнжлъ въ Салцбургъ, почнжлъ да развива вкуса си, като изучвалъ Баховитѣ и Хенделевитѣ произведения. Въ 1776 написалъ първата си комическа опера. Въ 1769 билъ назначенъ концертмайстеръ въ Салцбургъ. Въ 1770 прѣдприелъ съ баща си едно пжтуване по Италия, дѣто между друго показалъ необикновена музикална паметъ. Като изслушалъ веднжжъ Алегривото *Миzерере*, испѣяно отъ папската капела, отишелъ у дома си и записалъ всичко. Въ Миланъ въ 1770 съчинилъ операта *Митридатъ*, слѣдъ това написалъ редъ опери. Въ операта *Идомео* за пръвъ пжть се отклонилъ отъ италиянския стилъ и се доближилъ до Глюковата французска школа. Като се върнжлъ въ Вѣна, оженилъ се за Констанция Веберъ. Въ Вѣна написалъ първата си нѣмска опера, *Похищение отъ Сарая*, която имала голѣма сполука, нъ само между зналцитѣ на музиката. Не по-щастливо въ широката публика било сжщо неговото най-добро произведение *Донъ Жуанъ*. Наистина въ Прага много му ржкоплѣскали, нъ въ Вѣна противъ него интригували италиянскитѣ пѣвци, па билъ принуденъ и да се бори съ равнодушието на публиката. *Донъ Жуанъ* билъ пръвъ пжть даденъ въ 1787. На другата година М. написалъ 3 симфонии, между които и така наречената Юпитеровската. Въ 1789 написалъ италиянската комическа опера *Così fan tutti*. При посѣщението му на Берлинъ, Фридрихъ Вилхелмъ II му

Мраморъ, отъ гръц. *мармаросъ* — дребнозърнеста разновидность на кристалическия зърнестъ варовитъ камень. По съставъ прѣдставя вжглекисленъ калций. Отъ разнитѣ видове м. главнитѣ сж: бѣлий статуенъ м. (най-добрий карарский въ западния склонъ на Апенинскитѣ планини), черний, червений м. напр. въ Египетъ, жълтий нумидийски и флорентийски м., разношарний м. на Брекчия. Освѣнь това, има още раковистъ м. и разни сложни м. Въ България м. е намѣренъ на нѣколко мѣста, нъ се работи малко, около Родопитѣ близу до Т.-Пазарджикъ, и въ Стара-планина на Бузлуджа.

Мрѣна. Добрѣ позната у насъ риба, съ дългнесто и отъ странитѣ сплеснжто тѣло, покрито съ дребни луспици, които по гърба и отъ странитѣ бивать тъмно-жълтникави, а по корема бѣли. Малка глава, 4 кжси мустачета, тжпи зжби, намѣсто краища 7 перки. Както другитѣ риби, има вжтрѣ въ тѣлото плавателенъ мѣхуръ. Диша чрѣзъ хрилѣ. Живѣе въ сладкитѣ води. Храни се съ насѣкоми, червейчета и др. водни животни. Размножава се чрѣзъ икро. Месото ѝ е вкусно.

Муданя. Градъ въ Мала-Азия, на южния брѣгъ на Мраморно море; пристанище за Бруса, съ която е съединенъ чрѣзъ желѣзница; 10,000 жит., повечето гръци. Маслини.

Муеззинъ, *араб.* Ходжа, който свиква мохамеданетѣ на молитва.

Музей (Musaeus). Гръцки поетъ отъ митологическата епоха. Староврѣменнитѣ го считали за авторъ на много стихотворения. — М., гръцки граматикъ, който живѣлъ въ края на V-и или въ началото на VI-и вѣкъ слѣдъ Р. Х. Написалъ е еротически епосъ *Херо и Леандръ*, изд. съ нѣмски прѣводъ въ Лайпцигъ (1810).

Музей — така въ старо врѣме се наричалъ храмътъ на музитѣ и изобщо всѣко мѣсто, посветено на музитѣ, сир. на науката, поезията и искуството. Такива м. имало въ Атина, Трезена, Стагира, Пергама, Антиохия, Византия; нъ най-голѣмий м. въ старо врѣме билъ александрийский. М. въ съврѣменното значение на думата — сбирка отъ старини или рѣдкости — ни Гърция, ни Римъ не знаяли, макаръ тамъ и да имало многобройни хждожественоархеологически и исторически прѣдмѣти. Въ Гърция тѣ се пазяли въ храмоветѣ; въ Римъ още отъ III-и вѣкъ прѣди Христа се срѣщатъ, освѣнь сбирки въ храмоветѣ, и частни сбирки. Частни сбирки имало особено много въ Августово врѣме; Вересъ, Сервилий, Красъ, Лукулъ, Помпей, Цезарь и Августъ се славили като стопани на сбирки отъ многобройни статуйки, мазаики, барелйефи, или картини. Срѣднитѣ вѣкове сжщо не знаяли м. като хранилище на хждожествени сбирки, макаръ въ църквитѣ и монастиритѣ да се пазяли многобройни исторически прѣдмѣти. Началото на истинския м.-хранилище се положило въ Франция въ края на XV вѣкъ отъ Лаврентия Медичи, който събралъ богата сбирка прѣдимно хждожествени прѣдмѣти и ѭ настанилъ въ особена сграда. Скоро неговия примѣръ послѣдвалъ папа Лъвъ X, който положилъ началото на ватиканския м. По-късно, такива сбирки станжли все повече въ Германия, дѣто за най-стара се има сбирката на Алберта саксонски въ Дрезденъ (1553—1586). Най-голѣмото си развитие м. добили въ XIX вѣкъ. Най-голѣмото число м. принадлежи на Германия и Франция, дѣто токо-речи въ всѣкой дори малъкъ градецъ има какъвъ годѣ м.

Има главно два вида м.: научни и художествени; първитѣ сж прѣдимно археологически, исторически, историко-археологически и естествено-исторически; вторитѣ сж чисто художествени (за прѣдмѣти на живописството и ваянието), художествено-археологически и художествено-промишлени. Има още търговско-промишлени, педагогически, лични, свързани съ името на нѣкой писатель или исторически дѣецъ.

Търговско-промишленитѣ м. сж съвсѣмъ нови, нъ важностьта имъ е несъмнѣнно твърдѣ голѣма. Тѣ поясняватъ съврѣменнитѣ промишлени искуства — суровия имъ материялъ, машинитѣ имъ, произведенията имъ.

Отъ всичкитѣ м. най-богатий е британский въ Лондонъ. Ватиканский м. въ Римъ съдържа грамадни съкровища отъ извайки и картини, па и отъ книги и ржкописи. Парижский м. *Лувръ*, с.-петербургский, дрезденский, вѣнский, мюнхенский и берлинский сж между най-голѣмитѣ на свѣта. Полезносьта на единъ м. зависи не просто отъ количеството на съкровищата му, а най-много отъ свѣстната наредба; и макаръ голѣмитѣ м. въ столицитѣ да сж отъ прѣголѣма важность за науката, тѣмъ ще се даде много по-голѣмъ потикъ, когато мѣстнитѣ м. се разможжтъ и почнжтъ да поясняватъ всичко, що принадлежи на извѣстни ограничени мѣстности.

Музи. Митически женски сжщества у староврѣменнитѣ гръци — богини на изящнитѣ искуства и наукитѣ. Поетитѣ и пѣвцитѣ се имали за тѣхни любимци и ученици. Числото на м. отъ 1 порасло до 9: Омиръ (въ *Илиадата)* и най-старата поезия често споменуватъ само 1 м., която знае всичко, що човѣкъ копнѣе да знае за боговетѣ, за тайнитѣ на свѣта, за сждбинитѣ на героитѣ; тя за всичко това вдъхнува пѣвцитѣ и художницитѣ. Въ Изиодово врѣме м. вече сж 9, и отъ тогава носжтъ слѣднитѣ имена: Клио (м. на историята), Евтерпа (на музиката), Талия (на комедията), Мелпомена (на трагедията), Терпсихора (на хорàта), Ерато (на веселата лирика), Полихимния (на одата) Урания, (на астрономията), Калиопа (на епопеята.) Споредъ Изиода, м. били Юпитерови и Мнемозинини дъщери. Първитѣ поклонници на м. били тракийцитѣ; по-сетнѣ главнитѣ мѣста за поклонение на м. били беотийскитѣ градове Аскра и Теспия, на склоноветѣ на Хеликонъ, дѣто се намирали и старитѣ училища на прорицателетѣ и пѣвцитѣ, и касталийский изворъ на планина Патрасъ. Като богини на пѣнието, м. се намиратъ въ тѣсна свръска съ Аполона, любительтъ на музиката и пѣнието: него наричали прѣдводителята на музитѣ.

Мукденъ. Главенъ градъ на Манджурия, на р. Хунъ-хе (притокъ на Ляо-хе), 750 килом. отъ Пекинъ и 193 килом. отъ пристанище Инъ-коу, на 50 метра абсолютна височина; отъ 180,000 до 250,000 жит. Слѣдъ прѣнасянето столицата, М. упазилъ значението на втора столица на дайцинската династия; тука има дворцово управление, императорски дворецъ, архиви, храмове на небето и земята, храмъ на прѣдѣдитѣ. Римокатолическата мисия има хубавъ храмъ, пресвитерианската — болница и аптека. До Цзя-цина (1796—1820) всичкитѣ китайски императори считали за своя длъжность да ходжтъ въ М. за жъртвоприношения на прѣдѣдитѣ; слѣдъ това всичко въ М.

испаднжло, включително и великолѣпний напрѣдъ пжть отъ Пекинъ до М. и раскошнитѣ императорски гробници и дървесата около града. Градътъ се състои отъ двѣ части: обширни прѣдградия, заградени съ тухлена стѣна, около 3 метра висока и 17 килом. околовръстъ, и самий градъ, който има видъ на правиленъ паралелограмъ, съ масивни стѣни (окол. 9 метра високи и 5 м. дебели долу). Въ жгжла на най-главнитѣ пжтища на Манджурия, М. има важно търговско значение: прѣзъ него минуватъ токоречи всичкитѣ произведения на Манджурия, които се изнасятъ или по сухо (въ Китай прѣзъ Шанъхай-хуанъ) или по море (прѣзъ Ню-чуанъ и Инъ-коу); прѣзъ него минуватъ и голѣма часть отъ стокитѣ, що се внасятъ въ Манджурия. М. се прочу въ Европа по кръвопролитнитѣ сражения, които станжхж около него прѣзъ японско-русската война.

Музика. Въ основата на тоя терминъ се намира гръцкото *и мусикѝ* (подразбираемо *техни* — искуство), сир. «искуство на музитѣ». У гръцитѣ тоя терминъ ималъ по-широко значение, въ смисълъ на хармоническото развитие на духа изобщо, а у насъ се е стѣснилъ и означава само музикалното искуство. М. се дѣли на *вокална* и *инструментална*, на *церковна* и *свѣтска*. Церковната м. или е специално назначена за употрѣбение при богослужението, или носи само церковенъ характеръ, напр. ораторията; свѣтската м. се подраздѣля на театрална (виж. *Опера*), концертна, дансувална и военна (отъ 30-годишната война насамъ най-важната часть на военната м. съставя маршътъ). М., а сжщо и пѣнието, били извѣстни на всички народи, макаръ въ груба и безискуствена форма. Изобрѣтението на м. египтянетѣ приписватъ Хермесу, индийцитѣ Брами, китайцитѣ Фохи, еврейтѣ Ювалу, гръцитѣ Аполону, Кадму, Амфиону. Ала до искуство м. се възвисила само у най-новитѣ народи; у тѣхъ тя се развила съвсѣмъ самостоятелно отъ гръцко и римско влияние. Въ основата на най-новата музика се намира хоралътъ, който, като съставна часть на богослужението, прѣзъ срѣднитѣ вѣкове, се обработвалъ въ училищата. Първитѣ начатки отъ контрапункта се срѣщатъ у бенедиктинския монахъ Гукбалда въ Фландрия около 1000 год. Усъвършенстването на нотната система приписватъ на Гвидо Арецо и Иохана де Муриса. М. се е обработвала научно главно въ Нидерладия, Испания и Франция. Дюфе, Дебре, Вилартъ, Орландо ди Ласо, Палестрина минуватъ за творцитѣ на класическата церковна м.; по погребалната м. забѣлѣжителни сж Лутеровитѣ, Сенфлевитѣ и Валтеровитѣ трудове. Въ Франция повече се е обработвала свѣтската м.; голѣмъ напрѣдъкъ м. е направила въ Италия, Германия и Франция. Виж. Fetis, *Biographie universelle des musiciens* (2-о изд. Парижъ, 1860 и послѣ); Л. Турагинъ, *Мысли о м. писателей древнихъ и новыхъ* (СПБ., 1890); W. Pole, *The Philosophy of Music* (2-о изд. у L. Trübner); Ed. v. Hartmann, *Ausgew. Werke* (Берлинъ, 1886, т. III).

Мулатъ, *исп.* Човѣкъ роденъ отъ негръ и европеецъ.

Мумия. Органическо тѣло, обикновено *човѣкъ*, прѣдупазено отъ тлѣние чрѣзъ балзамиране. Има разни видове м. Едни сж се правили чрѣзъ произведения, които сж съдържали джбилно вещество, други

чрѣзъ разни соли; и еднитѣ и другитѣ сж се пълнили послѣ съ благоуханни масла или съ асфалтъ. Трети видъ м., слѣдъ приготвянето имъ чрѣзъ солитѣ, се изсушавали. М. се намиратъ въ гробницитѣ въ Египетъ. Искуството балзамиране е било извѣстно и на много други народи, напр. на перуанцитѣ, астевитѣ.

Мундиръ, *полск.* Еднообразна горна дреха или облѣкло за военното звание: *офицерски* м., *войнишки м.*

Mundus vult decipi, ergo decipiatur, *лат.* Свѣтътъ иска да го лъжжтъ, тогава нека го лъжжтъ.

Муравиевъ (графъ). Руски дипламатъ (1845—1901), внукъ на генералъ графъ М., който потушилъ полското възстание въ 1863 като губернаторъ на Вилно и полска Литва. Слѣдъ като свършилъ въ Хайделбергъ (1854), постжпилъ въ министерст. на въи. работи и билъ назначенъ секретаръ въ берлинското посолство. Испълнявалъ нѣколко други служби, а въ 1880 отишелъ въ Парижъ и въ 1884 въ Берлинъ като посолски съвѣтникъ. Назначенъ посланникъ въ Дания, той станж министръ на външнитѣ дѣла въ 1896 и починж слѣдъ една година на тоя постъ.

Мурсия *(Murcia).* Испански градъ, ц. на едноим. обл., 350 килом. (462 по желѣзн.) на юго-ист. отъ Мадридъ, на р. Сегура (прибрѣжна рѣка); въ срѣдата на едно отъ най-плодороднитѣ полета въ п-ва; около 100,000 жит. Стара столица на арабско, послѣ испанско кралство. Широки улици, хубави площади, забѣлѣжителенъ мостъ, съборна църква отъ XVI вѣкъ, маврски алказаръ, циркъ за бой на бикове. Китари и др. музикални инструменти; вълнени покривки, копринени ленти. — Обл. М. има простр. 11,537 чет. километра и население 500,000 жит. Портокали, маслини, кестени, жито, царевица, добитъкъ; индустрия незначителна.

Мурадъ. Име на слѣднитѣ турски султани:

М. I (1319—1389), втори Орхановъ синъ, наслѣдилъ баща си въ 1359, въ 1362 завладѣлъ цѣла Тракия, въ 1365 направилъ столица на Турция Одринъ. Сърбетѣ, власитѣ и българетѣ доброволно му станжли данници; побѣдата надъ Али-бея коненски въ 1386 му доставила цѣла Мала-Азия. На Косово поле (виж. това име) разбилъ съединенитѣ сърбе, албанци, власи и българе, нъ погинжлъ отъ ржката на Милоша Обилича. Тоя султанъ билъ спечелилъ 37 побѣди.

М. II. (1401 — 1451), синъ на Мохамеда I, когото наслѣдилъ въ 1421. Тутакси слѣдъ възцаряването си билъ принуденъ да се бори съ претендента Мустафа (измамникъ, който се казвалъ Баязидовъ братъ), когото въ 1421 побѣдилъ и накаралъ да го затрижтъ. Обсадилъ Цариградъ, нъ слѣдъ несполучливъ пристжпъ, билъ повиканъ назадъ отъ възстанията въ Азия; слѣдъ тѣхното потжпкване, отворилъ война на венецианцитѣ, на които отнелъ Солунъ (1430). Слѣдъ това покорилъ Влашко и Сърбия; само Бѣлградъ, въ 1440, не сполучилъ да земе. Поради пораженията, които Хуниадъ нанеслъ на османцитѣ, М. въ 1444 сключилъ съ християнетѣ сегединския миръ и се отказалъ отъ прѣстола въ полза на сина си Мохамеда. Ала когато християнетѣ нарушили мира и нахлули въ България, М. побързалъ да ги посрѣщне и одържалъ надъ тѣхъ рѣшителна побѣда при Варна (1444). Въ 1446 завоевалъ

Мустафа I (1591—1639), синъ на Мохамеда III, наслѣдилъ брата си Ахмеда въ 1617, нъ скоро (1618) билъ сваленъ отъ еничаретѣ и затворенъ пакъ въ харема; въ 1622 внукътъ и прѣемникътъ му Османъ II билъ и той съборенъ и умъртвенъ отъ еничаретѣ, които искалъ да затрие, и тогава М. I пакъ билъ поставенъ на прѣстола; нъ слѣдъ една година пакъ билъ сваленъ и затворенъ въ сарая, дѣто живѣлъ до 1639, когато билъ удушенъ.

Мустафа II (1664—1703). Синъ на Мохамеда IV и прѣемникъ на стрика си Ахмеда II, въскачилъ се на прѣстола въ 1695, испърво воювалъ сполучливо съ нѣмския императоръ, съ венецианцитѣ и съ Русия, нъ слѣдъ това билъ принуденъ да се съгласи на карловицкия миръ въ 1699, който ясно показалъ на Европа слабостьта и упадъка на Турция. Недоволството на народа, особено на великия везирь Хюсеинъ Кюпрюлю, го принудило да се оттегли въ Одринъ. Нъ една буна въ 1703 го накарала да слѣзе отъ прѣстола, за да се качи на него братъ му Ахмедъ III. М. II билъ затритъ въ Сарая. Той билъ трудолюбивъ, пестовенъ и врагъ на сладострастието. М. II насърдчавалъ просвѣщението: въ негово врѣме турцитѣ почнѫли да прѣвождатъ съчинения отъ европейската литература.

Мустафа III (1717—1774), найголѣмий синъ на Ахмеда III, наслѣдилъ на прѣстола Османа III, царувалъ отъ 1757 до 1774, първенъ смѣталъ да уреди финанситѣ и да усили военното мощество на държавата, нъ още повече ги разстроилъ съ несполучливата си война съ Русия (1768—1774). Неспособностьта на генералитѣ му била причината на военнитѣ му несполуки. Оставилъ прѣстола на брата си Абдулъ-Хамида, трудолюбивъ князъ, нъ съ скромни способности.

Мустафа IV (1779—1808), синъ на Абдулъ Хамида I, прѣемникъ на Селима III, въ 1807 въскаченъ на прѣстола отъ еничаретѣ, сластолюбивъ, жестокъ и слабохарактеренъ. Когато паша Мустафа-Байряктаръ (виж. *Байряктаръ*) възстанѫлъ въ полза на Селима III, той заповѣдалъ да убиѫтъ прѣдшественика му и да даджтъ трупа му на пашата, — сетнина на което било неговото собствено сваляне и въскачването на прѣстола на брата му Махмуда (виж. *Махмудъ II*), който заповѣдалъ да го удушѫтъ.

Мустафа Байряктаръ. Виж. *Байряктаръ*.

Мустафа-Паша. Окол. градъ въ одрински вилиетъ, расположенъ на Марица; 85 килом. на сѣв.-зап. отъ Одринъ и 37 килом. на юго-ист. отъ Харманлий; на желѣзницата; коло 10,000 жит., отъ които повече отъ $^2/_3$ българе, останѫлитѣ турци, цигане и 15—20 къщи гръкомане. Въ града и околията е развито копринарството, затова казватъ на града още *Свиленъ*. М.-П. е старъ градъ; въ минѫлитѣ вѣкове населението му е търсило прибѣжище, та се е прѣселвало въ планинскитѣ мѣста (Копривщица и други). Въ околията на М.-П. се ражда много грозде. Въ с. *Чермен* ъ ваджтъ добри воденични камене.

Мустахафъзинъ (отъ *хъвз*, пазене) — въ Турция м. съставятъ народното опълчение.

Мутафовъ (поруч. *Василъ Н.*). Български възстанникъ-поетъ, който сложи юнашкитѣ си кости въ Македония за свободата на македонския робъ; род. въ Шуменъ, погинѫ

въ габровската кория на Богдановото пладнище (1868 — 7 юл. 1895). М. наслѣдилъ патриотическия духъ отъ баща си. Баща му, *Нако М.*, билъ по душа и сърдце революционеръ. Той зималъ участие въ комитетскитѣ работи въ Шуменъ за освобождението на България и въ врѣме на освободителната война напуснѫлъ баща и майка и шестьтѣ си дѣца и заминѫлъ за Сърбия, дѣто постѫпилъ въ редоветѣ на волентиритѣ, а слѣдъ туй се билъ и за свободата на България. Той умрѣлъ въ 1884.

Василъ билъ типъ на баща си. Въ 1890 той свършилъ курса на Военното Училище, и билъ произведенъ подпоручикъ, а въ 1893 — поручикъ. На 1-и фев. 1895 той билъ командируванъ отъ Видинъ [въ тоя градъ билъ офицеръ артилеристъ въ крѣпостенъ баталионъ] въ София да слѣдва въ Висшия офицерски курсъ при Воен. Учил. Когато македонското революционно движение бѣ въ разгара си, М. напуснѫлъ и заедно съ Начева (виж. това име) и други офицери-патриоти заминѫлъ на 18 юния 1895 за Македония, за планина Голакъ, дѣто ги очаквала една дружина отъ 158 души, отборъ момци, готови да сложѫтъ главитѣ си за свободата на Македония. Той се отличавалъ съ веселость, присѫтствие духа и героизмъ. Слѣдъ убиването на воеводата имъ П. Начева, и отдѣлянето на подпоручикъ Сарафова за Пиринъ-планина, М. зелъ командата на два взвода. Той паднѫлъ убитъ въ третото сражение съ турцитѣ.

М. нѣкои сѫ сравнявали съ Ботева, съ когото въ много отношения ималъ една чудна прилика. Прѣзъ мѫчнитѣ врѣмена, страдания, гладъ и др., той казвалъ на дружината си, че е честитъ че страда, и често декламиралъ едно свое стихотворение, въ което се четѫтъ тия редове:

. . . . . .

— Напрѣдъ въ борбата!
Великъ е този часъ!
— Надежди смѣли обрича ни той.
— Робътъ умира и гледа къмъ насъ.
— Борбата иска жертви безъ брой.

Мутева (*Елена*). Първата българска литераторка, сестра на Д. Мутевъ, починѫла въ Одеса въ 1857. Съ повече свѣдѣния за живота ѝ не можахме да се сдобиемъ. Прѣвела е на български въ много хубавъ за врѣмето си прѣводъ Велтмановата повѣсть **Райна**, *българска царкиня* (СПБ., 1852, 24° 189 стр.). Познати сѫ още двѣ нейни стихотворения: **Богъ и Басня**, напечатани, съ подписъ Е. М-ва, въ цариград. сп. *Български Книжици*, год. I (1858). Стихотв. **Богъ** започва така:

О Боже, Боже!
Великый Боже,
Кой Тебе може
Да Тя постиже!
Кои не сѫ слѣпѣли
Кога сѫ смѣло щѣли
Да видѫтъ Твой-тъ ликъ?
Кои не сѫ немѣли
Кога тѣ быхѫ щѣли
Съ нечистый си языкъ
Да хулѫтъ Тебе, Творче?

Мутевъ (*Димитръ Стефановъ*). Единъ отъ най-ученитѣ българе на врѣмето си и достоенъ прѣдставитель на една отъ епохитѣ на нашето възраждане; род. въ Калоферъ, починѫлъ отъ охтика въ Болградъ (1818 *) —1864). Баща

*) Юрд. Ивановъ въ *История на Бълг. Период. Печатъ* погрѣшно бѣлѣжи, че М. е роденъ около 1812.

му и чичо му, заможни люде, избѣгали въ даалийско врѣме въ Москва, а другий му чичо, киръ Стойко, останѫлъ въ Калоферъ за даскалъ. Слѣдъ като се понаучилъ въ Калоферъ що-годѣ, той билъ пратенъ въ Влашко (а споредъ други — въ Москва, дѣто го завелъ баща му) и тамъ година и половина посѣщавалъ училището и се запознялъ съ мѣстния езикъ и съ новогръцки. Слѣдъ това, свършилъ съ отличие одеската гимназия и физико-математич. факултетъ при Ришелевския лицей. Послѣ продължилъ ученето си въ бонския университетъ и слѣдъ една година се прѣмѣстилъ въ берлинския, дѣто слушалъ лекции по физика, естествена история и метеорология. И тамъ свършилъ и написалъ на латински дисертацията си *De psychometria*, и добилъ учената титла докторъ на философията. Подиръ се върнѫлъ въ Петербургъ и останѫлъ като професоръ на философията въ тамошния университетъ съ чинъ магистръ.

Въ началото на 1858 М. дошелъ въ Цариградъ, поканенъ отъ Общината на Българската Книжнина (виж. *Книжнина*, българска) и почнѫлъ съ сътрудничеството на Ив. Богорова да редактира *Български Книжици*, това толкова полезно на врѣмето си списание. Една година по-напрѣдъ Раковски се настанилъ въ Нови-Садъ да издава *Българска Дневница*, въ която да «открива пороци и прѣстѫпления на управители било духовни или свѣтски», ала безъ да напада приятелското съ Австрия султаново правителство. Сѫщата (1858) год., съ подкрѣпата на Стеф. Богориди, се издѣйствувало да се ржкоположи въ архиерейски чинъ *Иларионъ* (виж. това име) Макариополски за управитель на цариградската българска църква. Българщината се вече пробудила много.

М., по причина на слабо здравие, не можалъ да доискара първата годишнина отъ *Книжици*; кѫдѣ края на годината оставилъ редактирането на списанието Богорову. Отъ Цариградъ той заминѫлъ за Русия. Прѣзъ 1859 станѫлъ директоръ на Централното училище въ Болградъ, на което далъ български характеръ и всѣчески се трудилъ тая гимназия да стане центръ за образуване на всички българе. За тая цѣль той и открилъ при гимназията пансионъ, въ който се привлѣкли покрай ученици отъ румѫнска Бесарабия и българчета отъ турска България. За сѫщата цѣль М. учредилъ и печатница, съ която се надѣялъ да поддържа у българетѣ — колонисти и неколонисти — народния духъ въ противовѣсъ на румѫнизма и турската тирания. М. не живѣлъ много, нъ почнѫтото отъ него дѣло имало доста голѣма сполука: болградската гимназия уцѣлѣла като българско образователно заведение до слѣдъ русско-турската война въ 1877-78, когато, слѣдъ присъединението на Бесарабия къмъ Русия, се прѣвърнѫ въ руска гимназия.

М-та литературна дѣятелность не е добрѣ позната. Кои статии въ *Книжиците* сѫ негови, не се знае, защото подписътъ му липсва; па той зималъ участие обикновено безъ да се подписва и въ тогавашнитѣ български вѣстници и списания; виж. и М-ва статия въ *Цариградски Вѣстникъ*, № 2, 1862. Между друго, той прѣвелъ и написалъ тия книги: 1) Бичъръ-Стоуината *Чичова Томова колиба*, прѣводъ отъ англ., часть I, Ца-

риградъ, 1858 (излизала като притурка на *Бълг. Книжици)*; 2) *За длъжностить на человька* отъ Силвио Пелико, прѣв. отъ итал. Д. Тошковичъ, подъ редакц. на М., Болградъ, 1862; 3) *Естествена История*, отъ ржкописа на М., издадена отъ Д. В. Манчова, Вѣна, 1869; 2-о изд. 1871. М. събиралъ и народни умотворения. Въ *Памятники и образцы народнаго языка и словесности русскихъ* отъ академика И. И. Срезневский, I—IV, С.-Петербургъ, 1852-1856, се срѣщатъ между другитѣ български пословици и пѣсни и пословици изъ М-вия сборникъ. Най-обширни свѣдѣния за М. до сега е далъ Н. Начовъ въ спис. *Свѣтлина*, кн. XII, год. IV (1896). М. билъ жененъ за рускиня, и ималъ двѣ дѣца: синъ и дъщеря. Дъщерята се поминжла. За сжпржгата и за сина на М., Н. Начовъ не знае нищо.

Муткуровъ *(Сава А.)*. Български генералъ и забѣлѣжителенъ дѣецъ въ събитията на новата ни история, род. въ Търново, починж въ Неаполъ (1852—1891). Училъ се въ цариградското военно медицинско училище, въ 1872 избѣгнжлъ отъ ненависть къмъ турцитѣ отъ Цариградъ въ Одеса, дѣто свършилъ руското юнкерско училище и влѣзлъ въ русска военна служба; въ 1876 прѣзъ сърбско-турската война съ чинъ подпоручикъ си далъ оставката и се озовалъ въ Букурещъ, дѣто зелъ най-живо участие при съставянето и испращането опълченскитѣ чети въ Сърбия. Подирь четитѣ заминжлъ и самъ за бойното поле и участвувалъ въ сраженията при Барутница (тимошка позиция) на 16 и 17 септ. с. г. Прѣзъ освободителната война (1877—78) участвувалъ въ походитѣ и сраженията въ отряда на ген.-л. Радецки, за което и билъ награденъ съ ордени *Св. Станиславъ* и *Св. Анна*, *Св. Анна III* ст. съ мечове и бентъ и произведенъ въ чинъ поручикъ. Слѣдъ свършването на войната служеше въ Източна Румелия (сегашна Южна България), дѣто въ 1883 се произведе въ чинъ майоръ. Въ качество на единъ отъ водителетѣ на заговора, който имаше за цѣль съединението (виж. *Съединение)* на Южна съ Сѣвѣрна България, М. биде испратенъ отъ заговорницитѣ (заедно съ Ризова) въ Шуменъ при князъ Александра да моли за неговото съдѣйствие. Слѣдъ 6 септ. 1885 бѣ членъ на врѣменното правителство, и князъ Александръ го произведе подпълковникъ. Зе участие въ сърбско-българската война; командуваше дѣсното крило на българската армия въ битвата при Пиротъ, и за участието му въ войната биде награденъ съ орденъ и медалъ. На 9 августъ 1886, когато биде сваленъ отъ прѣстола князъ Александръ, М. рѣшително зе страната на Стамболова, потегли съ пловдивската бригада, която командуваше, за София и слѣдъ два дни се яви надъ софийскитѣ височини; на другия день влѣзе въ София и арестува водителетѣ на прѣврата — Бендерева, Груева, Радко Димитриева и нѣкои отъ виднитѣ членове на партиитѣ.

Веднага слѣдъ завръщането на кн. Александра отъ Рени, М. биде утвърденъ за главнокомандующъ; и прѣди да напусне окончателно България, князътъ го назначи регентъ, заедно съ Стамболова и Каравелова. Прѣзъ регентството М. бѣ вѣренъ сподвижникъ на Стамболова по умиротворението на стра-

му и чичо му, заможни люде, избѣгали въ даалийско врѣме въ Москва, а другий му чичо, киръ Стойко, останѫлъ въ Калоферъ за даскалъ. Слѣдъ като се понаучилъ въ Калоферъ що-годѣ, той билъ пратенъ въ Влашко (а споредъ други — въ Москва, дѣто го завелъ баща му) и тамъ година и половина посѣщавалъ училището и се запознялъ съ мѣстния езикъ и съ новогръцки. Слѣдъ това, свършилъ съ отличие одеската гимназия и физико-математич. факултетъ при Ришелевския лицей. Послѣ продължилъ учението си въ бонския университетъ и слѣдъ една година се прѣмѣстилъ въ берлинския, дѣто слушалъ лекции по физика, естествена история и метеорология. И тамъ свършилъ и написалъ на латински дисертацията си *De psychometria*, и добилъ учената титла докторъ на философията. Подирь се върнѫлъ въ Петербургъ и останѫлъ като професоръ на философията въ тамошния университетъ съ чинъ магистръ.

Въ началото на 1858 М. дошелъ въ Цариградъ, поканенъ отъ Общината на Българската Книжнина (виж. *Книжнина*, българска) и почнѫлъ съ сътрудничеството на Ив. Богорова да редактира *Български Книжици*, това толкова полезно на врѣмето си списание. Една година по-напрѣдъ Раковски се настанилъ въ Нови-Садъ да издава *Българска Дневница*, въ която да «открива пороци и прѣстѫпления на управители било духовни или свѣтски», ала безъ да напада приятелското съ Австрия султаново правителство. Сѫщата (1858) год., съ подкрѣпата на Стеф. Богориди, се издѣйствувало да се ржкоположи въ архиерейски чинъ *Иларионъ* (виж. това име) Макариополски за управитель на цариградската българска църква. Българщината се вече пробудила много.

М., по причина на слабо здравие, не можалъ да доискара първата годишнина отъ *Книжици*; кѫдѣ края на годината оставилъ редактирането на списанието Богорову. Отъ Цариградъ той заминѫлъ за Русия. Прѣзъ 1859 станѫлъ директоръ на Централното училище въ Болградъ, на което далъ български характеръ и всѣчески се трудилъ тая гимназия да стане центръ за образуване на всички българе. За тая цѣль той и открилъ при гимназията пансионъ, въ който се привлѣкли покрай ученици отъ румжниска Бесарабия и българчета отъ турска България. За сѫщата цѣль М. учредилъ и печатница, съ която се надѣялъ да поддържа у българетѣ — колонисти и неколонисти — народния духъ въ противовѣсъ на румжнизма и турската тирания. М. не живѣлъ много, нъ почнѫтото отъ него дѣло имало доста голѣма сполука: болградската гимназия уцѣлѣла като българско образователно заведение до слѣдъ русско-турската война въ 1877-78, когато, слѣдъ присъединението на Бесарабия къмъ Русия, се прѣвърнѫ въ руска гимназия.

М-та литературна дѣятелность не е добрѣ позната. Кои статии въ *Книжицитѣ* сѫ негови, не се знае, защото подписътъ му липсва; па той зималъ участие обикновено безъ да се подписва и въ тогавашнитѣ български вѣстници и списания; виж. и М-ва статия въ *Цариградски Вѣстникъ*, № 2, 1862. Между друго, той прѣвелъ и написалъ тия книги: 1) Бичъръ-Стоуината *Чичова Томова колиба*, прѣводъ отъ англ., часть I, Ца-

риградъ, 1858 (излизала като притурка на *Бълг. Книжици*); 2) *Задължноститѣ на человѣка* отъ Силвио Пелико, прѣв. отъ итал. Д. Тошковичъ, подъ редакц. на М., Болградъ, 1862; 3) *Естествена История*, отъ ржкописа на М., издадена отъ Д. В. Манчова, Вѣна, 1869; 2-о изд. 1871. М. събиралъ и народни умотворения. Въ *Памятники и образцы народнаго языка и словесности русскихъ* отъ академика И. И. Срезневский, I—IV, С.-Петербургъ, 1852-1856, се срѣщатъ между другитѣ български пословици и пѣсни и пословици изъ М-вия сборникъ. Най-обширни свѣдѣния за М. до сега е далъ Н. Начовъ въ спис. *Свѣтлина*, кн. XII, год. IV (1896). М. билъ жененъ за рускиня, и ималъ двѣ дѣца: синъ и дъщеря. Дъщерята се поминжла. За сжпржгата и за сина на М., Н. Начовъ не знае нищо.

Муткуровъ *(Сава А.)*. Български генералъ и забѣлѣжителенъ дѣецъ въ събитията на новата ни история, род. въ Търново, починж въ Неаполъ (1852—1891). Училъ се въ цариградското военно медицинско училище, въ 1872 избѣгнжлъ отъ ненависть къмъ турцитѣ отъ Цариградъ въ Одеса, дѣто свършилъ руското юнкерско училище и влѣзлъ въ русска военна служба; въ 1876 прѣзъ сърбско-турската война съ чинъ подпоручикъ си далъ оставката и се озовалъ въ Букурещъ, дѣто зелъ най-живо участие при съставянето и испращането опълченскитѣ чети въ Сърбия. Подирь четитѣ заминжлъ и самъ за бойното поле и участвувалъ въ сраженията при Барутница (тимошка позиция) на 16 и 17 сент. с. г. Прѣзъ освободителната война (1877—78) участвувалъ въ походитѣ и сраженията въ отряда на ген.-л. Радецки, за което и билъ награденъ съ ордени *Св. Станиславъ* и *Св. Анна*, *Св. Анна III* ст. съ мечове и бентъ и произведенъ въ чинъ поручикъ. Слѣдъ свършването на войната служеше въ Източна Румелия (сегашна Южна България), дѣто въ 1883 се произведе въ чинъ майоръ. Въ качество на единъ отъ водителетѣ на заговора, който имаше за цѣль съединението (виж. *Съединение*) на Южна съ Сѣвѣрна България, М. биде испратенъ отъ заговорницитѣ (заедно съ Ризова) въ Шуменъ при князъ Александра да моли за неговото съдѣйствие. Слѣдъ 6 сент. 1885 бѣ членъ на врѣменното правителство, и князъ Александръ го произведе подпълковникъ. Зе участие въ сърбско-българската война; командуваше дѣсното крило на българската армия въ битвата при Пиротъ, и за участието му въ войната биде награденъ съ орденъ и медалъ. На 9 августъ 1886, когато биде сваленъ отъ прѣстола князъ Александръ, М. рѣшително зе страната на Стамболова, потегли съ пловдивската бригада, която командуваше, за София и слѣдъ два дни се яви надъ софийскитѣ височини; на другия день влѣзе въ София и арестува водителетѣ на прѣврата — Бендерева, Груева, Радко Димитриева и нѣкои отъ виднитѣ членове на партиитѣ.

Веднага слѣдъ завръщането на кн. Александра отъ Рени, М. биде утвърденъ за главнокомандующъ; и прѣди да напусне окончателно България, князътъ го назначи регентъ, заедно съ Стамболова и Каравелова. Прѣзъ регентството М. бѣ вѣренъ сподвижникъ на Стамболова по умиротворението на стра-

ната. Слѣдъ князъ Фердинандовото идване въ България, М. биде произведенъ въ чинъ пълковникъ и назначенъ воененъ министръ. Прѣзъ неговото министерствуване българската армия биде прѣвъоржжена съ Манлихеровитѣ пушки. Въ 1891 М. заболѣ и отиде въ Неаполъ, дѣто и починж. Бреннитѣ му останки се прѣнесоха въ София и имъ се даде държавно погребение. М. бѣ се оженилъ слѣдъ Съединението за Стамболова сестра. Виж. П. Петровъ, *Генералъ-майоръ Сава Муткуровъ (Български Алманахъ за 1894*, София).

Мънро (Джеймсъ *Monroe*). Петий прѣдсѣдатель на Съединенитѣ Държави (1758—1831), билъ два пжти посланникъ въ Парижъ. Въ 1817 се избралъ прѣдсѣдатель. Грижилъ се за усилване на флотата. Въ прѣдсѣдателското послание въ 1823 провъзгласилъ прочутата *Мънрова доктрина*, която състои въ това, че Съединенитѣ Държави не трѣбва да търпжтъ никаква намѣса на европейски държави въ работитѣ на която и да било американска държава, въ замѣна на което и Съединенитѣ Държави нѣма да се мѣсжтъ въ работитѣ на никоя европейска държава.

Мърквичка (*Иванъ*). Български живописецъ, по народность чехъ, род. въ 1852 въ с. Видимъ (Чехия). Училъ се въ академ. на изящнитѣ искуства въ Прага и Мюнхенъ. Въ България живѣе отъ 1881 (учитель по рисуване въ пловдивската мжжка гимназия до 1889, послѣ въ софийск. мжжка гимназия до 1896; а отъ послѣдната дата до сега директоръ на държавното рисувално училище). М. е творецъ на множество портрети, жанрови картини, икони и пейзажи. Найзабѣлѣжителнитѣ отъ портретитѣ му е портретътъ на Н. Ц. В. † *княгиня Мария-Луиза* въ старобългарски царски костюмъ; отъ жанровитѣ картини: *Ржченица* и *Шопска свадба* (принадлежжтъ на Народния Музей); *Задушница*, *Пловдивски пазаръ* (съ много още други принадлежжтъ на Н. Ц. В. Княза); *Родопска вънчавка* (продадена въ Америка) и много други още. Отъ врѣмето на българското робство: *Не отдавна* (притежава Н. В. сръбский краль), *Бѣжанци*, *Лунна нощь*, *Приготовление*, *Въ опасность* и др. Между иконитѣ: *Св. Богородица*, *Св. Иванъ Рилски*, *Св. Борисъ*. Пейзажи: *Хисарски камили*, *Върби*, *Мотивъ отъ Поганово* и много други.

Мѣдно, или *червено-кожо племе*. Виж. *Индиецъ* 2).

Мѣдь или *бакъръ* е металъ съ особенъ червенъ шаръ, нареченъ *мъденъ*. Тя има силенъ металически блесъкъ, на тънки листове пропуща свѣтлината съ зеленъ шаръ, растеглюва се и може да се кове. Като се търка, испуща една особена миризма. Относителното ѝ тегло е отъ 8.7 до 8.9; твърдостьта ѝ е около 3. Топи се при 1054°, а при по-висока температура гори съ зеленъ пламъкъ; много добъръ проводникъ на топлината и електричеството; разтваря се въ азотната киселина; образува сжщо като живакътъ два вида съединения: *мъдни и димъдни*; солитѣ ѝ сж доста отровни.

М. е била позната още въ старо врѣме. Староврѣменнитѣ гръци и римляне добивали рудитѣ ѝ отъ о-въ Кипръ, затова я нарекли *Cyprium*. Отъ това име дошло сегашното ѝ латинско име въ науката *Cuprum* (химич. знакъ *Cu*). Слѣдъ желѣзото, м. вѣроятно най-

много се употрѣбява отъ всичкитѣ други метали. Отъ дѣйствието на влажния въздухъ мѣднитѣ съдове *котлясватъ*, покриватъ се съ една зелена корица (мѣденка), която е много отровна. По тая причина домашнитѣ съдове често калаисватъ, понеже калайтъ ги прѣдпазва отъ вкотлясване. Противъ отравяне отъ некалаисани съдове обикновено употрѣбяватъ бѣлтакъ отъ сурово яйце или прѣсно млѣко. Чистата м. не може да се лѣе, нъ смѣсена съ други метали, образува разни смѣси, наречени *сплави*, или слѣтини, които се лѣятъ лесно и иматъ голѣмо употрѣбение въ живота. Отъ сплавитѣ на м. най-добрѣ познатитѣ сж бронзътъ и тучътъ. Бронзътъ, който се употрѣбява за направа на топове, състои отъ 100 части м. и 10 части олово: тучътъ има 70 части м. и 30 части цинкъ. М., слѣна съ цинкъ и никелъ, дава бѣлъ и на сребро приличенъ сплавъ, нареченъ *пакфонъ* и *китайско сребро*.

М. се намира доста много распространена въ природата. Самородна м. намиратъ въ кубове и октаедри въ Уралъ и сѣверна Америка, особено въ Канада, дори и грамадни кжсове отъ по нѣколко тона; нъ м. повечето се добива отъ рудитѣ ѝ. Рудитѣ, отъ които наймного добиватъ м., сж *кислороднитѣ:* червена мѣдна руда или купритъ (88.8% м.), азуритъ (55.3% м.), малахитъ (57.4% м. и *сърнитѣ:* мѣденъ гланцъ или халкозинъ (79.7% м.), и жълтомѣдна руда или халкопиритъ (34.8% м.). Халкопиритъ по насъ се намира на Рудни връхъ (Ямболско), въ Лѣсковъ долъ при Брѣзникъ и др.; купритъ — въ околностьта на село Куюмджий (Ямболско); м. се намира и въ Македония.

Статистика на мѣдьта. Всичкото производство на м. на свѣта въ 1891 е било 362,278,580 кгр. Наредъ по важностьта на производството държавитѣ вървятъ така: Съединенитѣ Държави въ Америка (производство 133,994,000 килограма), Великобритания и Ирландия (74,211,000 килогр.), Испания (44,419,000 кгр.), Германия 24,549,000 кгр.), Чили (20,086,000 кгр.), Япония (17,870,000 кгр.), Австралия (8,031,955 кгр.), Венезуела, Боливия, Италия=(5,943,000 кгр.), Русия 5,430,000 кгр.), Мексико, Канада, Франция =(2,088,000 кгр.), Австро-Унгария, (1,313,000 кгр.), Швеция (656-70 0кгр.), Ню-Фаундляндъ, Норвегия = (298,291 кгр.), Перу, Аржантина = (103,115 кгр.).

Мѣродавенъ. Авторитетенъ; компетентенъ; добрѣ-увѣдоменъ.

Мѣсецъ, *мъсечина*. Виж. Луна.

Мюлеръ (Карлъ-Отфридъ). Германски археологъ, единъ отъ най-гениалнитѣ класически археолози въ новитѣ врѣмена; род. въ Брийгъ въ Силезия; билъ професоръ въ Гетингенъ; посѣтилъ археологическитѣ сбирки въ Германия, Франция и Англия; стремилъ се да искара на-явѣ цѣлия битъ на староврѣменна Гръция — искуствата ѝ, политиката ѝ, промишленостьта ѝ, вѣрата ѝ, отъ 1839 прѣдприелъ едно пжтуване по Италия и Гръция, нъ се разболѣлъ всрѣдъ усиленитѣ си работи въ Делфи; тамъ и умрѣлъ и билъ погребенъ близу до Атина (род. 1797 — умр. 1840). Най-забѣлѣжителнитѣ отъ М-тѣ съчинения сж неговата история на гръцкитѣ племена и градове — *Geschichten hellenischer Stamme und Stadte* (Берлинъ, 1820—24, 2-о изд. 1844), дѣто сж дадени остроумни отговори на въпроситѣ

за беотийския Орхоменъ, за миниицитѣ, за дорянетѣ; *Prolegomena zu einer wissenschaftlichen Mythologie* Гетинг. 1825), съчин., въ което сж посочени нови пжтеки на науката, като происхождението на митоветѣ се приписва на отдѣлни мѣстности (теория за *локализма на митоветѣ*). Въ областьта на историята на искуството той е далъ първото систематично ржководство по археологията на искуството (*Handbuch der Archäologie der Kunst*, послѣдно прѣраб. издание Щутгартъ, 1878). По инициативата на английски учени М. е написалъ своята *History of the literature of ancient Greece* (т. I, Лондонъ, 1840), която братъ му *Едуардъ М.* е издалъ на нѣмски (4-о изд. Щутгартъ, 1782—84). Въ разни рецензии М. се явява остроуменъ критикъ и граматикъ. Виж. F. Ranke, *Karl-Otfried Müller, ein Lebensbild* (Берл. 1870).

Мюлеръ *(Максъ)*. Прочутъ английски ориенталистъ и митологъ, по происхождение германецъ, синъ на поетъ Вилхелмъ М., род. въ Десау въ Германия, въ 1823, слушалъ лекции въ лайпцигския и берлинския университети; въ 1845 прѣминжлъ въ Парижъ, да продължи изучването на изслѣдванитѣ си въ Берлинъ санскритски ржкописи подъ ржководството на Ежена Бюрнуфа, по чиято мисъль почнжлъ да събира материали за издаване *Ригведата*, съ туземенъ коментаръ на *Саяната*. Въ 1846 отпжтувалъ въ Англия, дѣто източно-индийската компания му възложила да редактира първото издание на *Ригведата*. Той се настанилъ въ 1848 въ Оксфордъ, дѣто трудътъ му се печаталъ отъ 1849 до 1875 (6 тома; 2-о изд. 1890—1892). Първитѣ книги отъ *Ригведата* сж издадени отдѣлно, безъ коментари, за учебни цѣли (Лайпцигъ, 1869), по-късно — и цѣлата *Ригведа*, безъ коментара на *Саяната* (Лондонъ, 1873). Отъ 1850 той челъ лекции по сравнителното езиковѣдение и новитѣ литератури въ оксфордския университетъ. Много помогнжла за голѣмата популярность на М. дарбата му да пояснява нѣщата живо и хждожествено; благодарение на тая дарба и най-сухитѣ прѣдмѣти ставали интересни и увлѣкателни. Отъ тука се явява сполуката на такъви М-ви хипотези, които по-късно били ако не отхвърлени, то силно ограничени отъ повечето лингвисти и етнографи. Покрай главния си трудъ, *Ригведата*, М. е обнародвалъ разни съчинения по филологически прѣдмѣти, като *Науката за езика* и *История на санскритската литература*, а сжщо и *Сравнителна митология* и др.

Мюлхаузенъ *(Mülhausen)*. 1) Градъ въ пруск. обл. Саксония, напрѣдъ свободенъ имперски градъ, на р. Унструтъ; 30,000 жит. Фабрики за вълнени и помучни платове, плетачни и шивни машини и др. М. още въ 1300 билъ доста голѣмъ търговски градъ. 2) **Мюлхаузенъ**. Градъ въ Елзасъ (франц. *Mulhouse*, нѣмск. *Mülhausen)*, на Илъ, 15 килом. отъ Рейнъ и на рейнъ-ронския каналъ, 13 килом. на югъ отъ Колмаръ; важна станц. на страсбургъ-базелската желѣзница; 80,000 жит. Парна и електрическа желѣзници въ града, електрическо освѣтление. Важно срѣдоточение на памучната промишленость; мюлх. читове (басми) се славжтъ по цѣлъ свѣтъ. Огромни басмени фабрики, памукопрѣдачници, машинни заводи. Търговия съ вино, жито, дърва. Водно съобщение по

рейнъ-ронския каналъ. М. сжществува отъ IX вѣкъ.

Мюнхенъ. Столица на Бавария, на двата брѣга на Изаръ (притокъ на Дунавъ), на височина 520 метра, съ сравнително суровъ климатъ (срѣдната температура прѣзъ годината е 7·6°); 510 килом. на югозап. отъ Берлинъ и 360 килом. на зап. отъ Вѣна; центръ на баварскитѣ желѣзници; 499,932 жит. М. наричатъ германска Атина по развитието на искуствата. Промишленостьта и търговията сж сжщо голѣми, особено чугунолѣярската промишленость, производството на оптически, физически и музикални инструменти, декоративното живописство, рисуването по стъкло. Отъ фабрикитѣ, 28 пивоварни фабрики произвождатъ пиво (бира) за 84 милиона лева на годината, и повече отъ половината пиво се потрѣбява въ самия градъ. Много прѣкрасни площади и сгради, стъкленъ дворецъ за изложби. Университетъ, основанъ въ 1472; има, между друго, хждожественъ факултетъ. Държавна библиотека — една отъ най-добритѣ въ Германия; има 1,250,000 тома и 40,000 ржкописа. Прочута хждожествена академия. Баварска академия на наукитѣ; много дружества на любителе на музиката и пѣнието. Основанието на М. се приписва на херцога Хенриха, въ 2-та половина на X вѣкъ.

Мюнстеръ. Гл. градъ на прусската обл. Вестафалия; едно врѣме гл. градъ на особено архиепископство, на р. Аа (малъкъ притокъ на Емсъ); 390 килом. на юго-зап. отъ Берлинъ; ц. на желѣзници за Емденъ, Оснабрюкъ, Реда, Хамъ, Дюселдорфъ, Везелъ и Гронау; 75,950 жит. Търговски градъ. Доста голѣма индустрия: памучни платове, бои, фортепиана, глечосани сждове. — Происхождението на М. се прослѣдва до VIII вѣкъ, врѣмето на Карла Велики.

Мюратъ *(Иоакимъ)*. Французски маршалъ и неаполитански краль (1771—1815); кръчмарски синъ. Изучвалъ богословието; въ началото на революцията постжпилъ въ армията, — скоро се отличилъ. Въ 1795 се сприятелилъ съ Бонапарта. Придружилъ го въ египетския походъ, дѣто показалъ пламенна храбрость. Прѣзъ прѣврата на 18 февруар. разгонилъ 500-ния съвѣтъ. Въ 1800 Бонапартъ оженилъ за него по-младата си сестра Каролина; въ 1805 билъ назначенъ главенъ началникъ на цѣлата конница. Въ 1805—6 се отличилъ при Аустерлицъ и Иена; зелъ Ерфуртъ. Въ 1808 влѣзлъ въ Мадридъ, нъ не добилъ испанския прѣстолъ, а билъ назначенъ на мѣстото на Иосифа Бонапарта краль на Двѣтѣ Сицилии и зацарувалъ въ Неаполъ. Управлявалъ доста разумно и се скаралъ съ Наполеона, който искалъ да експлоатира неаполитанското кралство. Ала зелъ участие въ войната прѣзъ 1812 и началствувалъ авангвардията. Слѣдъ отстжпването водилъ тайни прѣговори съ Англия и Австрия, нъ послѣ пакъ се прилѣпилъ до Наполеона; слѣдъ това постжпялъ двоесмислено, присъединявалъ се ту къмъ Наполеона, ту къмъ съжзницитѣ. Слѣдъ Наполеоновото връщане отъ Елба, отворилъ война Австрий; нъ разбитъ при Ферара (19-мартъ 1815) и пакъ при Толентино (20 апр.), той избѣгнжлъ отъ разбунтуваната си държава въ Франция. Слѣдъ Ватерло излѣзлъ съ нѣколко спослѣдници на сухо на неаполитанския брѣгъ, прогласилъ се краль и освободитель, нъ билъ уловенъ, осжденъ отъ воененъ сждъ и застрѣ-

ленъ. Виж. L. Gallais, *Histoire de Joachim Murat* (Парижъ, 1828) и Coletta, *Histoire des six derniers mois de la vie de Joachim Murat* (Пар., 1821).

Мюсе (Алфредъ *de Musset*). Отличенъ франц. поетъ (1810—1857); изучвалъ първенъ юриспруденцията, послѣ медицината, нъ скоро се отказалъ отъ всѣка професия, и се посвѣтилъ на литературата. Първитѣ му стихотворения сж написани подъ влиянието на романтизма, въ който царували тогава Хюго, Сентъ-Бйофъ и др. Нъ това влияние било прѣходно въ М-то творчество; той скоро почнжлъ да си позволява иронически излѣзи противъ романтицитѣ (*Ballade à la lune*) и окончателно се раздѣлилъ отъ първитѣ си учители въ *Pensées secrètes de Raphael*. Слѣдъ романтическия периодъ настанжлъ вторий периодъ, отбѣлѣженъ съ разочарованость и скептицизмъ: къмъ него се отнасятъ драматическитѣ поеми: *La Coupe et les Lèvres* и *A quoi rêvent les jeunes filles*, па и *Namouna*. Характеръть на М-та поезия съвсѣмъ се мѣнява въ 3-я периодъ на творчеството му, когато слѣдъ лекомислената игралность на първата младость, той научва първата дълбока любовь, която станжла рокова за цѣлия му животъ. Въ 1833 той се срѣщнжлъ за пръвъ пжть съ Жоржъ Зандъ — и дарбата му напълно заякнжла подъ влиянието на страданието и страстьта. Нъ отъ когато Жоржъ Зандъ го напуснжла за нищожния Д-ръ Пиджело, М. не можалъ да се излѣкува отъ своята *amour-passion*. Всичката М-ва понататъшна поезия отражава чувствуванията на неговата разбита любовь: *Rolla*, *les Nuits*, *Lettre à Lamartine*, романътъ *Confession d'un enfant du Siècle*, всички драми сж проникнжти съ лични настроения, които придаватъ на М-то творчество обаянието на искреностьта. По-сетнѣ въ *Lorenzaccio*, *Caprices de Marianne*, *On ne badine pas avec l' amour* и др. драматически произведения, постоянната негова тема е властьта на разврата надъ човѣшката душа. Въ противоположность на други съврѣменни нему французски поети, М. не се отличава съ блесъкъ и колоритность на стиха и богатство на ритмата. Неговий стихъ, изобщо, е блѣденъ, незвученъ, — нъ понѣкога той се издига на височината на истинската поезия и се излива въ вдъхновена, дълбоко поетична форма: такъвъ е прочутий край на *Nuit de Mai*, дѣто става дума за самоотверженнето на единъ пеликанъ; такъви сж станситѣ на *Lucie*, отдѣлни епизоди въ *Lettre à Lamartine*, *Souvenir* и нѣкои малки стихотворения. Вжтрѣшно М-та поезия се отличава по песимизмъ, цинизмъ и беспрѣдѣлна нѣжность на душата. М. билъ избранъ за Академията въ 1852. М-тѣ трудове сж имали нѣколко пълни издания; между най-добритѣ е изд. въ 9 тома in-18 и изд. grand-in-8 (Garnier frères). Виж. Paul de Musset, *Biographie de A. de M.* (Парижъ, 1877) и Ж. Лемегръ, *Théâtre de A. de M.* (1891).

Мюфтия. Въ Турция, мохамеданско духовно лице, което по чинъ отговаря на епископъ въ християнската църква; издава въ окржга си така-наречените *фетфи*, — рѣшения, съ които се опрѣдѣля правното прилагане на духовния законъ въ личнитѣ правоотношения. Изъ мюфтийското съсловие се избира върховний началникъ на всички улеми, главний м., който носи и името *шехъ-юлъ исламъ*.

Н.

N̈ въ църковнитѣ книги означава 50. Виж. *Словѣнски цифри.*

На. Химический знакъ на натрия (natrium).

Н. В. *(Nota Bene), лат.* (соб. зн. *забѣлѣжете* добрѣ). Бѣлѣжка; нѣщо, на което трѣбва да се обърне особено внимание.

Нааби или **Набъ.** Рѣка въ Бавария, лѣвъ притокъ на Дунавъ; 165 килом.

Набабъ (араб. *князъ*). Титла на индийскитѣ мохамедански князове.

Набавямъ си. Снабдявамъ се, доставямъ си.

Наблюдавамъ. Разглеждамъ внимателно, издирвамъ; надзиравамъ; вардѣж, слѣдѣж, съгледвамъ, подслушвамъ: — **Наблюдение.** Внимателно разглеждане; придобито отъ издирване слѣдствие. — **Наблюдатель.** Който наблюдава.—**Наблюдателенъ.** Внимателенъ, който всичко испитва; който служи за наблюдаване, който се отнася до тая работа.— **Набюдателность.** Свойство на наблюдателенъ.

Набоковъ (капитанъ). Русски офицеръ, останѫлъ въ служба на Източна Румелия слѣдъ русско-турската война въ 1877—78. Слѣдъ 9-и августъ Н., който се навърташе въ Бургасъ, подигнѫ една буна въ тоя градъ съ цѣль да събори Регенството. Нъ буната се потуши тутакси и Н. останѫ съ живота си, само благодарение на обстоятелството, че бѣше русски поданникъ. По-късно, когато въ България царуваше вече князъ Фердинандъ, а Русия отказваше да го припознае, Н., за да размири страната противъ княза, потегли тайно въ нието особено параходче *Георгиосъ* отъ Цариградъ съ чета отъ 45 души, отъ които 15 черногорци, и излѣзе на черноморския брѣгъ при Василикосъ, между Сезополъ и турската граница, на 23 срещу 24 декември 1887. Ала още на 25 декем. четата биде разбита и Н. убитъ. Въ тая чета погинѫ и к-нъ Бояновъ (виж. това име). Прѣдмѣтътъ *четата на к-нъ Набокова* съставя единъ отдѣлъ въ пълков. Гюлмезовата книга *Капитанъ Узатисъ и убиването на Мадамъ Скобелева* (София, 1900, стр. 169).

Наборъ, *рус.* Набиране, събиране, съставяне войска.—**Наборенъ,** който се отнася до наборъ.

Набрежия, *рус.* Построенъ пѫть или улица по брѣгъ, ке.

Навара. Область въ сѣверна Испания; простр. 10,478 чет. килом. и население 320,000 жит.; съставяла часть отъ едно отдѣлно християнско кралство, въ което влизала и долна Н. или страна на сѣв. отъ Пиринеитѣ. Сегашната испанска область, населена повечето съ баски, съ гл. гр. *Памплона,* се пои отъ р. Бидасоа, Анецо и Ебро, изобилува съ вино, маслинено масло и жито. Нѣкогашното кралство Н. се образувало отъ така наречените испански мар-

ки на Карла Велики, които въ врѣме на Каролинитѣ станѫли самостоятелни. Въ 1512, Фердинандъ Католикътъ прѣзелъ Н. и ѭ присъединилъ на владѣнията си. Останѫлата часть отъ наварското кралство минѫла на Франция въ 1589, когато кралътъ ѝ възлѣзълъ на франц. прѣстолъ подъ името Хенрихъ IV.

Наваринъ. Гръцки градецъ, на юго-западния брѣгъ на Морея, въ обл. Месения, 43 килом. на югозап. отъ Каламата; 2,800 жит. Наваринский заливъ е прочутъ въ най-новата история по една морска битва, която станѫла тамъ на 8 окт. 1825, и много помогнѫла за освобождението на Гръция. Тая битва станѫла съвсѣмъ случайно. Една русска, една английска и една французска ескадри крейсирували въ Архипелага за да побудѭтъ Турция по-скоро да испълни условията на лондонския договоръ отъ 7 окт.; съѭзнитѣ ескадри се показали прѣдъ наваринския заливъ, при входа на който се намирала на шпрингъ една турска флота, която състояла отъ 88 кораба, подъ началството на Мохаремъ-бея и Тахиръ-паша. Съѭзната флота състояла отъ 8 русски кораби подъ началството на графъ адмирала Хайдена, 11 английски подъ началството на сѫръ Ед. Кодрингтона и 7 французски, подъ началството на адмирала Рини. На 8 окт. отъ съѭзната флота се испратили при турцитѣ парламентйори, нъ турцитѣ ги посрѣщнѫли съ орѫженъ огънь. Въ сѫщото врѣме се захванѫла една прѣстрѣлка между единъ турски брандеръ и една английска фрегата. Другитѣ английски фрегати подържали сьотечественицитѣ си, и прѣди съѭзната флота да успѣе да се нареди за бой, вече борбата се запалила по цѣлата линия. И отъ двѣтѣ страни се показало много мѫжество и неустрашимость; русската флота се покрила съ неувядаема слава; неопитната турска флота не могла да устои среща съѭзницитѣ и, още прѣди да настане нощьта, била токо-речи съвсѣмъ истрѣбена. Петдесеть кораби били изгорени или потопени; числото на убититѣ се простирало отъ 7,000 до 8,000. Съѭзнитѣ адмирали освободили пристанището отъ блокадата, и когато четире деня слѣдъ сраженията пристигнѫлъ въ Наваринъ Ибрахимъ-паша, намѣрилъ само остатки отъ това гибелно за турцитѣ поражение.

Навигация, *лат.* 1) Корабоплаване; мореходство. 2) Наука за корабоплаването. Виж. *Мореплаване.*

Навиотъ. Прѣдполагатъ че Н. е билъ едно отъ прѣдградията на Рама *(Биб.)*.

Навло (гр. *навє*, корабъ). Прѣносна прѣвозна платка *(на корабъ)*.

Наводнявамъ. Заливамъ, прѣпълвамъ мѣстность съ вода; прѣпълвамъ до излишъкъ; *глупавитѣ романи наводнѭхѫ литературата.* — Наводнение. Разливане на вода, която прихожда въ една мѣстность; порой, множество.

Навополсаръ. Вавилонски царь умр. въ 605 прѣди Р. Х. Билъ първанъ асирийски управитель на Вавилония, нъ по-сетнѣ влѣзълъ въ съѭзъ среща господаря си, Сарака, съ мидийския царь Клаксара, и прѣзелъ Ниневия слѣдъ двѣ-годишна обсада. Той основалъ второто

вавилонско царство, и се наслѣдилъ на прѣстола отъ *Навуходоносора II Велики*, въ чието врѣме вавилонското оржжие се прославило. Виж. *Навуходоносоръ II.*

Навплия. Гръцки градъ въ Пелопонезъ (Арголида), 44 килом. на юго-зап. отъ Коринтъ, на Навплийски или Аргосски заливъ; крайна станция на желѣзницата, която го свързва съ Атина; 4,600 жит. Н. е, слѣдъ Атина и Патрасъ, най-хубавий градъ на Гърция. Тя е правилно съградена; улицитѣ ѝ сж каменопослани и кжщитѣ ѝ изобщо иматъ хубавъ изгледъ. Близу до прѣградието *Пронпа* стои колосаленъ лъвъ, паметникъ въздигнжтъ на баварскитѣ офицери, умрѣли въ Гърция. Силна крѣпость; отъ военната гледна точка, тя е най-важното мѣсто въ кралството. Страшнитѣ укрѣпления на крѣпостьта, на една канара, сж дѣло на венецианеца Морозини. На мѣстото, дѣто е билъ убитъ Каподистрия е сега църква св. Спиридонъ. Тоя градъ е служилъ нѣкога за пристанище на Аргосъ; турцитѣ го зели отъ венецианцитѣ въ 1815. Той еималъ важно значение въ врѣме на възраждането на Гърция: отнетъ отъ турцитѣ въ 1823, той билъ отъ 1824 мѣстопрѣбивание на гръцкото правителство, и отъ 1823 до 1835 столица на кралство Гърция.

Навузарданъ. Навуходоносоровъ пълководецъ, който съсипалъ и ограбилъ Иерусалимъ *(Библ.)*.

Навутей. Благочестивъ израилянинъ отъ гр. Израелъ (близу до Самария), когото царь Ахаавъ погубилъ за да му завладѣе лозето, бащиното му наслѣдие, което той не склонилъ да отстжпи. Пророкъ Илия прѣдказалъ Ахааву, че кучегата щѣли да излочжтъ кръвьта му тамъ, дѣто билъ пролѣлъ Навутеевата кръвь; и пророчеството се испълнило. Навутеевото лозе е станжло пословично *(Библ.)*.

Навуходоносоръ I. Единъ отъ първитѣ царе на Вавилония. — **Навуходоносоръ II,** *Велики*, вавилонски царь, синъ на Навополасара, когото наслѣдилъ въ 605, умр. въ 562 прѣди Р. Х., прочутъ по завоеванията си: воювалъ срещу Египетъ, разбилъ египетския краль Нехо на Евфратъ (604), и съ това унищожилъ египетското владичество въ Азия. По-сетнѣ, подчинилъ Иоакима, иудинъ царь; и вслѣдствие на нѣколко буни, съсипалъ Иерусалимъ, и турилъ край на иудиното царство въ царуването на Седекия (588), па и отвелъ жителитѣ му въ плѣнъ въ Вавилонъ. Финикиянетѣ му се подчинили доброволно, съ исключение на Тиръ, който устоялъ на една упорита обсада. Слѣдъ единъ походъ срещу Египетъ, Н. се заловилъ да украси столицата си; и поне голѣма часть отъ градежитѣ — като напр. повисенитѣ градини, толкова прочути въ старо врѣме, които обикновено се приписватъ на митическата Семирамида, принадлежатъ нему. Слѣдъ неговата смърть (562 прѣди Р. Х.), нововавилонското царство се распокжсало, и въ царуването на Набонахида, който билъ влѣзлъ въ съюзъ съ лидийския царь Креза срещу Персия, паднжло подъ Кировата власть (539 прѣди Р. Х.).

Навѣствамъ. Спохождамъ, посѣщавамъ.

Нагайка, *рус.* отъ *тат.* Камшикъ, усуканъ отъ тънки ремички.

Нагара бурну. Носъ въ азиятска Турция, въ най-тѣсното мѣсто на Дарданелски протокъ, на сѣв.-ист. отъ развалинитѣ на Аби-

досъ. Нѣколко батерии запрѣщаватъ тамъ прѣминуването на прохода.

Нагасаки или Нангасаки (дългъ носъ). Японски градъ, на западния брѣгъ на о-въ Киусиу; 47,900 жит. Пристанището на тоя градъ е едно отъ седемьтѣ пристанища, отворени за другоземната търговия; то е отворено за европейцитѣ отъ 1854. Вносната търговия състои отъ памучни платове, метали и др., а износната отъ фарфорови издѣлия, коприна, оризъ и др. Въ околностьта на Н. има важни каменновжглищни рудници, въ *Такасима* (на разстояние 16 килом., при входа на залива, работени отъ 1868, и които доставятъ по 1000 тона на день) и въ *Карацу*.

Нагледно учение. Способъ да се прѣдава знание по истински прѣдмѣти, по образци, картини и и др. Н. у. е въ употрѣбение за най-малкитѣ дѣца. То става безъ книга. То води началото си отъ Лока Русо, и се е разработило отъ много най-нови педагози.

Наглъ. Нахаленъ, безсраменъ; оттука *наглость*.

Нагонъ. Чувството у животнитѣ, което отъ само себеси, безъ помощьта на наука или опитъ, *гони* спр. побужда животното къмъ нѣщо; — сѫщото, каквото е *инстинктъ*.

Нагпуръ. Градъ въ английска Индия, бивша столица на бившо едноименно кралство (виж. *Бераръ*) и сегашно сѣдалище на управлението на Срѣдни Области, 500 килом. на сѣв.-ист. отъ Хайдерабадъ, и 970 килом. на юго-зап. отъ Калкута; станция на клона отъ Голѣмо-полуостровската желѣзница за Чатисгаръ; верѣдъ плодородно поле; 98,300 жит., отъ които 14,000 мохамедане, 2,500 християне и 140 парси. Н., голѣмъ, нъ грозенъ градъ, е основанъ кждѣ 1740. Памучнитѣ му платове не сѫ прѣстанѫли да конкурират на памучнитѣ платове, които иджъ отъ Англия. — Бившото кралство Н. е било махратска държава, планинска и гориста страна въ областитѣ Бераръ и Гандуанъ, 550 килом. на-дължъ и 400 килом. на-ширъ. Основано въ срѣдата на XVIII-и вѣкъ, то е било нападано отъ англичанетѣ въ 1803, въ 1817, и окончателно присъединено на прѣдсѣдателство Бенгалъ въ 1853. То е населено отъ 3,000,000 хиндуси, потънѫли въ дълбоко навѣжество.

Награда. Онова, що се дава нѣкому за добро поведение, или отъ благодарность за заслуга. — **Награждавамъ.** Давамъ награда, дарявамъ; обесщетявамъ: *днешний ми ловъ ме възнагради за вчерашния.*

Нагрубявамъ. Исказвамъ грубости, хокамъ.

Надавъ. Израилски царь, синъ Иеровоамовъ, наслѣдилъ баща си въ 954, и царувалъ само 2 год., когато билъ убитъ и прѣстола му похитенъ отъ Ваасса *(Библ.)*.

Надеженъ. Който дава здрава надежда; вѣренъ.

Наджи. Плодовитъ и славенъ турски поетъ, бивши софта и сътрудникъ на *Терджумани-Хакикатъ*, дѣто много години сѫ работили всички турски книжовни сили. Н. минува за реформаторъ на турското стихотворство. Подъ влиянието на французскитѣ поети (Виктора Хюго, Ламартина), той написа и издаде нѣколко сбирки стихотворения, въ които се вижда смѣла фантазия. Той е готвилъ и една епопея на турскитѣ султани отъ Османа насамъ, нъ рана смъртъ го скърши и той умрѣ въ 1893,

оплаканъ отъ цѣла Турция. **Н.** бѣше зетъ на Ахмедъ Митхада (виж. това име).

Надзиравамъ. Нагледвамъ, наблюдавамъ. — **Надзиратель.** Нагледвачъ по длъжность. — **ство,** длъжность на надзиратель. — **Надзоръ,** *надзираване.* Нагледване, наблюдаване; **надзоренъ,** който се отнася до надзоръ. — **Надзорникъ.** Сжщото, каквото е надзиратель.

Надиръ *(араб.)* Подножна точка, сир. точка въ небесния сводъ, която е право подъ краката ни и до която би допрѣла една отвѣсна линия, прѣкарана прѣзъ срѣдоточието на земята: *надирътъ е противоположенъ на зенита,* сир. надглавната точка, или точката, що се намира въ небето надъ главата ни *(Астрон.).*

Надлеженъ. Който се пада; до който се отнася, за който се касае; който се отнася до всѣкого частно. — **Надлежи.** Потрѣбно е, трѣбва.

Надмѣненъ. Високомѣренъ, надутъ, много горделивъ; оттука *надмѣнность,* свойство на такъвъ.

Надсонъ *(Семенъ Яковл.).* Руски поетъ, пѣвецъ на човѣшкитѣ страдания и на всеобщата скърбь (1862 — 1887). **Н.,** род. въ Петербургъ, происхождалъ, по дѣда си, отъ еврейски родъ; на 10 години останжлъ сираче и отъ майка, както по-рано отъ баща; училъ се въ военно училище и въ 1882 излѣзлъ подпоручикъ; като такъвъ двѣ години служилъ въ Кронщатъ. Тоя билъ най-добрий периодъ отъ живота му, когато пръвъ пжть почувствувалъ нѣкакво доволство и отразилъ свѣтлото си тогава настроение въ едно отъ малкото негови неотровени съ тежка мисъль стихотворения. Между това, той билъ страстно влюбенъ въ музиката: никога не се дѣлилъ отъ цигулката си.

Н. почнжлъ да пише много рано; още въ 1878 едно негово стихотворение се напечатало въ *Свѣтъ.* Слѣдъ това той печаталъ стихове въ *Слово, Мисль, Отечеств. Записки* и др. Въ военната служба много тежала на **Н.,** у когото още въ военното училище лѣкаретѣ констатирали началото на охтиката, та при първата възможность той си далъ оставката отъ нея (1884). Нѣколко мѣсеца билъ секретарь на в. *Недѣля,* въ скоро гръдната му болесть зела такъва печална обратка, че приятелетѣ на поета, съ помощьта на единъ литературенъ фондъ, го испратили първенъ въ Висбаденъ, послѣ въ Ница. Въ и топлий климатъ не помогнжлъ, и въ 1885 **Н.** се върнжлъ въ Русия пакъ боленъ. Отъ това врѣме до смъртьта си (въ $1^1/_2$ год.) той видѣлъ много хубави нѣща: популярностьта му продължавала да расте бързо, излѣзлата въ 1885 сбирка негови стихотворения се распродала тутакси, академията го наградила съ пушкиновската премия, илюстрованитѣ списания обнародвали портретитѣ му, множество съчувственици му испращали писма.

Нѣколко врѣме слѣдъ завръщането си отъ чужбина поетътъ живѣлъ въ Киевъ, дѣто и захванжлъ да пише подлистници въ киевски вѣст. *Заря.* Това го въвлѣкло въ полемика съ единъ критикъ на *Новое Время,* Буренинъ, който обвинилъ поета въ присторена болесть, която му служила ужъ за прѣдлогъ да измолва помощи. Дълбоко поразенъ отъ тежкото, незаслужено обвинение, поетътъ нѣмалъ врѣме да отиде въ Петербургъ и да заведе дѣло за честь, и скоро починжлъ въ Ялта. Тѣло-

то му било прѣнесено и погребено въ Петербургъ.

Въ течение на 10 години сбирката Н-ви стихотворения издържала 14 издания. Много негови стихотворения се обнародвали само слѣдъ смъртьта му. Правото за собственость на стиховетѣ му принадлежи, по завѣщание на автора, на литературния фондъ, на който той така стократно заплатилъ за поддържката. «Надсоновский капиталъ» на фонда съставя сега около 200,000 лева. Небивалата бърза сполука на Н., равна на която нѣма въ историята на русската поезия, мнозина сж приписвали на съчувствието къмъ нещастната сждба на безврѣменно-починжлия поетъ, или сж ѭ зимали за единъ протестъ противъ клеветата, която отровила послѣднитѣ дни отъ живота му. Ала прѣминжли сж единъ редъ години и сполуката на Н-тѣ стихотворения си остава прѣдишната. Ето защо сега търсѭтъ нейното обяснение въ самитѣ Н-ви стихове, толкова повече, че авторитетната критика малко се е занимавала съ Н., като се е отнасяла къмъ него, повечето, като къмъ второстепененъ поетъ. По чисто литературнитѣ качества на таланта си Н. е клонилъ къмъ лирическитѣ пориви, чужди на тенденцията. Най-главна чърта въ стиховетѣ му е набитостьта: да исказва съ малко думи много мисли; съ Н-та поезия ни е запознаlъ малко Д. К. Поповъ. Между най-добритѣ Н-ви стихотворения въ хждожествено отношение споменуватъ: *На кладбище; Въ глуши;* прѣлестний *Отрывокъ изъ письма къ Н. В. Ватсонъ; Сбылося все; Нѣтъ, муза, не зови; Весной; Умерла моя муза* (послѣдното стихотворение е една отъ най-трогателнитѣ пиеси на русската поезия). — Единъ расказъ за Н-вия животъ, написанъ отъ Ал. Алтаевъ, и прѣведенъ на езика ни носи заглавието *За спомен на С. Я. Надсона* (Ломъ, 1897).

Назаретъ. Палестинско село въ староврѣменна Галилея, въ земята на Завулоновото племе, 105 килом. на сѣв.-ист. отъ Иерусалимъ. Въ това село живѣяли родителетѣ на Иисуса Христа, който сжщо живѣлъ тамъ прѣзъ повечето врѣме отъ първитѣ си 30 години. Н., сегашний *Енъ-Насира*, е около 32 килом. на юго-ист. отъ Сенъ-Жанъ д' Аркъ и е расположенъ амфитеатрално на едно хубаво хълмисто мѣстоположение. Населението му, отъ 6,000 до 7,000 жит., е повечето християнско и състои отъ около 2,000 мохамедане, 2,000 православни гръци, 600 гръци униати, 1,500 латини или европейци католици, 200 маронити и стотина протестанти. Входътъ въ града е строго запрѣтенъ на евреитѣ.

Въ раннитѣ врѣмена на християнството, Н. е билъ занѣмаренъ отъ църквата. Тамъ не живѣлъ ни единъ християнинъ до Константиново врѣме. Градътъ дължи всичката си сегашна важность на религиознитѣ спомени, които събужда името му. Християнетѣ сж се заселили тамъ постепенно. Поклонницитѣ въ Иерусалимъ, почнжли да посѣщаватъ това мѣсто отъ VII-и вѣкъ. Н. станжлъ цвѣтѭщъ градецъ въ врѣме на кръстоноснитѣ походи; нъ послѣ билъ нѣколко вѣка изоставенъ до 1620, когато емиръ Фахръ едъ-Динъ позволилъ на францисканцитѣ да въздигнѭтъ Благовѣщенския монастирь. Отъ тогава и до днесь християнското население се увеличава чувствително. Сега главната сграда въ тоя градъ е тоя католически мо-

настирь, въздигнѫтъ, споредъ едно благочестиво прѣдание, на самото мѣсто, дѣто ангелътъ извѣстилъ на Дѣва Мария, че ще добие синъ-Спаситель; ала и гръцитѣ сѫ въздигнѫли, въ друга часть на градеца, една църква на мѣстото на благовѣщението. Освѣнь съперничествуѫщи сгради, на пѫтешественника показватъ една католическа църква съградена, казватъ, на мѣстото на «Иосифовия дюкянъ» и други подобни. Назорянкитѣ се славѫтъ съ хубостьта си *(Библ.)*.

Название. Име.

Назидавамъ. Уча, поучавамъ, давамъ духовно или нравствено наставление. — **Назидание.** Поучение, поучително слово. **Назидателенъ.** Поучителенъ, нравствено полезенъ. — **Назидатель-ка.** Наставникъ-ица, поучитель-ка; съвѣтникъ-ица.

Назначавамъ. Давамъ мѣсто, отреждамъ, опрѣдѣлямъ за една извѣстна цѣль. Оттука *назначение*.

Назорянинъ. Име, което давали на Иисуса Христа за прѣзрѣние, понеже Назаретъ е билъ едно незначително село въ единъ затънтенъ край на Палестина *(Библ.)*.

Назирей, евр. Име, което се е давало, съгласно съ стария еврейски законъ, на евреинъ или еврейка задължена по оброкъ да се въздържа отъ опивателни пития и да не си рѣже косата. Обричането траяло обикновено 8 деня, понѣкога мѣсецъ, а понѣкога и до животъ *(Библ.)*.

Наивенъ, *лат.* Простодушенъ, простосърдеченъ, простъ: *дѣцата сѫ наивни.* Отъ тука **наивность,** простодушие, простосърдечие. Често наивностьта е слѣдствие на глупость.

Наименувамъ. Именувамъ, давамъ име, наричамъ. — **Наименование,** име.

Наинъ. Едно селце въ Галилея, споменѫто само въ Нови-Завѣтъ; въ него Иисусъ съживилъ умрѣлия синъ на една вдовица. То сѫществува и сега подъ сѫщото име и е около 5 килом. на юго-зап. отъ Тавръ *(Библ.)*.

Найденовъ (Иванъ). Отличенъ български учитель, публицистъ и единъ отъ виднитѣ дѣйци по церковния въпросъ, род. въ 1834 въ Казанлъкъ. Първенъ се училъ въ родния си градъ, дѣто 6 години билъ и учитель. Слѣдъ кръмската война, а именно въ 1855, отишелъ въ Цариградъ, дѣто скоро билъ поканенъ за пѣвецъ въ българската църква на Фенеръ; въ сѫщото врѣме Хр. Тъпчилещовъ (виж. това име) го настанилъ да се учи въ гръцкото така-наречено и до днесь *Велико Народно* училище. Слѣдъ три години Н. билъ поканенъ за учитель въ българското училище по прѣпоржката на П. Р. Славейкова и на негово мѣсто. Прѣзъ врѣме на учителствуването си, той изучилъ турския и французския езици, стъкмилъ нѣколко кратки учебници — *Кратка Числителница, Французско-Български Разговорникъ* (Цариградъ, 1858, книгопечатница на Д. Цанковъ и Б. Мирковъ, стр. 130 въ 8°) и др. Българското училище на Фенеръ служеше въ онова врѣме, когато Цариградъ бѣше политический центръ на българетѣ, да приготвя българчета отъ всички краища на отечеството ни за по-високо образование въ чужди училища,—каквито тогава, както дори още и сега, нѣмаше въ тогавашнитѣ български вилаети. Прѣзъ това училище сѫ минѫли много съврѣменни дѣйци въ България, които сѫ ходили на учение въ цариградскитѣ училища (медицинското, Робертъ

Колежъ, Лицея и др.), въ Русия, Австрия, Сърбия, Франция и др. и г-ть Н-тѣ заслуги като вѣщъ учитель въ фенерското българско училище сж многоцѣнни. Български, старобългарски, математика, турски бѣхж прѣдмѣтитѣ, които прѣдаваше той въ това училище, поставено подъ неговото ржководителство и много години наредъ нашото единчко огнище на просвѣщението въ столицата на Турция.

Въ 1869. Н. почнж да издава седмиченъ вѣстн. *Право*, вѣстникъ за политически, обществени и книжовни работи. Прѣзъ първата годишнина той редактираше тоя вѣстникъ заедно съ Хр. Стоянова (виж това име). *Право*, което зимаше живо участие въ народо-церковнитѣ ни въпроси, бѣ спирано много пжти отъ правителството по за 1—2 и три мѣсеца, освѣнъ всѣкимѣсечното токо-речи влачене на редактора му въ писалището на печата, за да дава обяснения по съдържанието на разни статии и дописки. Прѣзъ декемврия 1873 *Право*, както Славейковата *Македония*, биде унищожено отъ правителството, защото турскитѣ власти бѣхж уловили нѣкои дѣйци и дѣла на революционнитѣ комитети, и 6 мѣсеца слѣдъ смъртоносния ударъ на *Право* Н. доби разрѣшение да издава новъ вѣстникъ, *Напрѣдъкъ*, който се продължи до обявлението на русско-турската война въ 1877. Въ тия два вѣстника доброволни сътрудници на г. Н. бѣхж: *Св. Миларовъ*, *С. С. Бобчевъ*, *Петръ Ивановъ*, *Н. Михаиловски* и др. Два пжти *Напрѣдъкъ* биде спиранъ отъ цензурата за Миларовия остръ езикъ: веднжшъ за една драма въ стихове, напечатана като подлистникъ, подъ заглавие *Падането на Цариградъ*, въ която завоевательтъ Мохамедъ II се наричаше *Сура Лама*, а втори пжтъ по въпроса за промѣнението облѣклото на българското духовенство, въпросъ подигнжтъ отъ гръцката патриаршия. Едно понятие за пѣснитѣ, на които бѣше изложенъ Н., като българинъ-вѣстникарь по онова врѣме, ни дава Ст. Бобчевъ въ *Българска Сбирка*, год. II, кн. 5, въ статията си *Иванъ Найденовъ — Неговитѣ 17-дневенъ затворъ въ Цариградъ* (страница изъ историята на българския периодически печатъ). Тогавашното вѣстникарство бѣше тежко и пълно съ опасности занятие, независимо отъ това, че единъ вѣстникарь нѣмаше отъ нийдѣ никаква парична помощь, а расчиташе на малкото си абонати, — най-много около хилядо, отъ които едни не плащахж редовно, а нѣкои и никакъ не плащахж.

При обявяването на русско-турската война, както другитѣ български вѣстници въ Турция, така и *Напрѣдъкъ* биде унищоженъ отъ турското правителство. Прѣзъ послѣднитѣ двѣ години на вѣсникаруването си, Н. испълняваше длъжностьта капу-кехая на Екзархията прѣдъ Високата Порта, и въ началото на войната (1877) биде заточенъ заедно съ екзарха Антима, Георги Груева и др. въ Ангора. Амнистията, прѣдвидена отъ Санъ-Стефанския договоръ, му върнж свободата слѣдъ 10-мѣсечно заточение. Прѣзъ врѣме на заточението му бѣ ограбена печатницата му. Прѣзъ май 1878 той се прибра въ Казанлъкъ, дѣто слѣдъ мѣсецъ биде назначенъ помощникъ-окржж. управитель, и слѣдъ два — окржж. управитель. Въ 1879 биде прѣмѣстенъ за такъвъ въ Карлово, а въ 1880, като се нареди румелийското управление, биде назначенъ

префектъ въ Т.-Пазарджикъ, дѣто стоя цѣли 6 години. Прѣзъ 1885 биде прѣмѣстенъ за такъвъ въ Хасково, а отъ тамъ, слѣдъ 6 септемврия (Съединението) пакъ въ Т.-Пазарджикъ. Назначенъ отъ София за окржж. управ. въ Рахово, той прѣди да замине за Рахово, замѣстваше приврѣменно отъ нѣнѣколко деня окржж. управ. въ Пловдивъ, дѣто го и завари 9 августъ 1886 (виж. *Августъ 9)*. На другия день отъ прѣврата той биде арестуванъ, а послѣ отчисленъ. Слѣдъ 2 години Екзархията му повѣри управлението и надзора на одринскитѣ български училища. Отъ тая служба той се оттегли въ Пловдивъ на скромна пенсия слѣдъ четире години. Като чувствуваше още енергия и навикнжлъ на трудъ, старий дѣецъ въ продължение на 3 години занимава́ длъжностьта помощникъ на пловдивския кметъ. Н. е билъ още училищенъ настоятель, а въ 1896 напечата прѣвода си *Азбукито на Работника* отъ Ed. About. Казватъ, че има и други ненапечатани прѣводи (Иречековата *Българска История)* и една автобиография, която освѣтлява всичкитѣ движения на цариградскитѣ българе по църковния въпросъ и съдържа любопитни епизоди изъ Н-вия 22-годишенъ цариградски животъ.

Найзидлерско езеро *(Neusidler see)*. Езеро въ западна Унгария, между комитати шопронски и мошонски, покрива едно пространство отъ 330 чет. килом., а съ югоизточното си блатисто продължение —Ханшагъ, е токо-речи два пѫти по-голѣмо. Чрѣзъ Ханшагъ се съединява съ Раабъ и Дунавъ. Много потоци се стремѧтъ къмъ него. Богато е съ риба и диви птици. На сѣверния му брѣгъ се намира градецъ Neusidl am See (около 3,000 нѣмци). Въ 1865 това езеро токоречи съвсѣмъ прѣсъхнжло, нъ до 1876 то достигнжло до прѣдишната си голѣмина.

Найса *(Neisse)*. Име на двѣ германски рѣки, лѣви притоци на Одеръ: Глацерска Н. мие Глацъ и Найса, важна стратегическа линия, 195 килом.; Горлицка Н., извира въ Чехия, мие Цитау (Саксония), Горлицъ, Мускау (Силезия), и се влива въ Одеръ, при Шиедо, въ Брандебургъ, корабопл. само 15 килом. отъ Гюбенъ, 225 килом.

Найса *(Neisse)*. Прусски укрѣпенъ градъ (обл. Силезия), на р. Глацерска Н., 46 килом. на юго-зап. отъ Опелнъ; 21,839 жит. Фабрики за машини, химич. произведения, тютюнъ. Съ новитѣ си укрѣпления, Н. е военно мѣсто отъ първа важность. Арсеналъ, военно училище. Французетѣ прѣзели Н. въ 1807. Тоя градъ е билъ столица на старо княжество, подаренъ въ 1201 на бреславлския епископъ; по бреславлския миръ въ 1742, южната часть на това княжество се дала на Австрия, а сѣверната на Прусия. Забѣлѣжителна е църквата Св. Яковъ отъ XV-и вѣкъ.

Найса *(Neisse)*. Градъ въ рейнска Прусия, близу до лѣвия брѣгъ на Рейнъ, съ който го скача р. Ерфтъ, 6 килом. на юго-зап. отъ Дюселдорфъ; 20,100 жит. Главното житно тържище за рейнската область. Фабрики за вълнени и други платове, капели и др. Крѣпость.

Найстрелицъ *(Neustrelitz)*. Столицата на велико дукство Мекленбургъ-Стрелицъ, между езера Циркско и Гламбекско, 96 килом. на сѣв.-зап. отъ Берлинъ; вжзелъ на желѣзници; 10,345 жит. Парни

мелници, машиностроителни фабрики, сирене, консерви. Търговия главно съ брашно и дърва. Прѣвъ Цирско езеро Н. се съединява корабопл. съ Елба. Дворецъ дорийски и римски стилъ. Два килом. на югъ отъ града е *Алтстрелицъ*, съ най-голѣмото тържище за коне въ дукството. Н. е построенъ въ 1726 на мѣстото на една стара крѣпость.

Найщатъ *(Neustadt)*. Прусски градъ (Силезия), 60 килом. на юго-зап. отъ Опелнъ; 15,000 жит. Фабрики за вълнени и ленени платове.

Найщатъ *(Neustadt)*. Баварски градъ, въ рейнската область, 16 килом. на сѣв. отъ Ландау; 12,000 жит. Лозарство, фабрики за хартия, платно и др.

Найщатъ. Австрийски градъ, 45 килом. на югъ отъ Вѣна, съ която се съобщава по желѣзница и каналъ; 13,500 жит. Машиностроителни и др. фабрики. Военна академия; хубава библиотека. Бенедиктински монастирь.

Найщатъ-Магдебургъ. Прусски градъ, саксонска область, минува за прѣдградие на Магдебургъ; 30,000 жит.

Наказание. Въ *юрдич. смисълъ* — тегло, което се опрѣдѣля отъ законитѣ на нарушителя на положителенъ законъ. Н. трѣбва да гони нѣколко цѣли: то трѣбва да бжде примѣрно, сир. заплашително за другитѣ, и исправително.

Наклеветявамъ. Казвамъ клевета, обвинявамъ нѣкого въ нѣщо, което не е било. Виж. *Клевета*.

Наклонявамъ. Навождамъ. Въ *грам.* начинъ, по който се изражаватъ дѣйствията и отношенията на дѣйствията къмъ лицето, което дѣйствува: у насъ сж приети четире (4) наклонения: изявително, условно, повелително и подчинително. — **Наклоненъ.** Наведенъ, расположенъ. — **Наклонность.** Расположение, влѣчение, охота, дарба.

Наложенъ. Който е на кожата, който се намира на повръхностьта на тѣлото: *наложена болесть*.

Наксосъ, сега **Наксия.** Най-голѣмий, най-хубавий и най-плодородний отъ Цикладскитѣ о-ви, кжт. юго-источния край на тоя купъ острови, на срѣдъ пжть между брѣговетѣ на Гръция и Мала Азия; 49 килом. на юго-ист. отъ Сира; най-голѣма дължина около 32 килом. и най-голѣма ширина 22; простр. 448 чет. килом.; по голѣмата часть отъ повръхностьта на о-ва е планинска; 12,000 жители. Наксоското вино е било прочуто въ старо врѣме, както и сега. Н. още се слави съ офалта или офита (единъ видъ мраморъ). Гл. градъ на о-ва е *Наксосъ*, съ 5,000 жит., на сѣв.-зап. брѣгъ, мѣстопрѣбивание на гръцкоправославенъ и гръцкокатол. епископи. Между старинитѣ на Н. е една прочута елинска кула, и една недовършена колосална фигура, 10 метра дълга, която още се намира въ една староврѣменна мраморна каменодѣлня, и която туземцитѣ всѣкога сж наричали Аполоновата фигура. Островътъ е билъ прочутъ въ сказанията за Вакха (Бахуса), и особено въ сказанията за Ариадна; въ честь на Бахуса имало въздигнжти храмове и ставали пишни празденства. Н. е билъ опустошенъ отъ персянитѣ въ 490 прѣди Р. Х., и слѣдъ завоеванието на Цариградъ отъ латинитѣ, станжлъ венецианско херцогство, което траяло повече отъ $3^1/_2$ вѣка (1207—1566).

Налешковичъ (Николай *Naljeskovic*). Хърватски поетъ и астрономъ (около 1500—1583), единъ

отъ прѣдставителетѣ на златния вѣкъ на Дубровникъ (виж. това име). Негово съчин. *Dialogo sulla sfera del mondo* е издадено въ 1579. Писалъ е комедии, пасторали, пѣсни. Съчиненията му сж напечатани въ V-и томъ отъ *Stari pisci hrvatski*, издавани отъ загребската академия.

Наливочни *животни.* Сжщото, каквото е инфузори.

Наложница. Държанка: жена, която живѣе сжпржжески съ единъ мжжъ безъ да е вѣнчана съ него.

Намѣрявамъ. Имамъ намѣрение, тъкмж, крож да сторж нѣщо. Оттука *благонамѣренъ*, съ добро намѣрение, съ добъръ омисълъ; *злонамѣренъ*, съ лошо намѣрение.

Намазъ, *тур.* Мохамеданска всѣкидневна молитва. — На мохамеданетѣ се заповѣдва да правжтъ н. по петь пжти на день: зарань, на пладнѣ, по икиндия, кога закожда слънцето и кога да си лѣгатъ. Н. състои отъ опрѣдѣлени формули и съобразни съ обстоятелствата стихове отъ Корана. Тая молитва се придружава съ нѣкои тѣлодвижения, които се правжтъ едно слѣдъ друго, както напр. поклоняне, навождане челото до земята, туряне ржцѣтѣ при ушитѣ, гледане назадъ прѣзъ плещитѣ и др. т. Виж., на рус., А. Мюлеръ, *Исторія Ислама* (СПБ., 1895, т. I, стр. 216—219).

Намюръ (фламанск. **Нюменъ**). Белгийски градъ, ц. на едноименна область, 56 килом. на юго-ист. отъ Брюкселъ, при вливането на Самбра въ Маасъ; кръстопжтъ на желѣзницитѣ отъ Брюкселъ за Арлонъ, отъ Намуръ за Тирлмонъ, отъ Шарлроа за Лиежъ и отъ Лиежъ за Незиеръ (Франция); 37,540 жит. Освѣнь желѣзницитѣ, Самбра и Маасъ и тѣ служатъ много на търговията. Важната индустрия на града е ножарството; фабрики за оржжия и др. Арсеналъ, библиотека, музей, институтъ за глухо-нѣми, театръ и др. Централенъ исправителенъ затворъ за женитѣ. Съборна църква, дѣто е гробътъ на донъ Жюана австрийски. Н. е билъ прѣзиманъ нѣколко пжти отъ французетѣ (1692 — 1746 — 1792—1794).—Обл. Н. има простр. 3,660 чет. килом. и 333,761 жит. на които езикътъ е французский ез. Земята, поена отъ Маасъ и Самбра, е плодородна; скотовъдство. Металургически заводи.

Нангасаки. Виж. **Нагасаки.**

Нанкинъ *(Южна столица).* Китайски градъ, сѣдалище на управл. на обл. Кианъгъ-Су, 250 килом. на сѣв.-зап. отъ Шанхай, 1075 килом. на юго-ист. отъ Пекинъ и 1220 килом. на сѣв.-ист. отъ Кантонъ, на дѣсния брѣгъ на долни Янгъ-тсе-Кианъгъ; 130,000 жит. **Н.** значи *южна столица*, както Пекинъ значи *сѣверна столица*; той е билъ наистина столица въ царуването на династията на Мингитѣ (отъ 1368 до 1644 отъ нашата ера) и е билъ много врѣме най-многолюдний градъ на свѣта: когато столицата се прѣнесла въ Пекинъ, градътъ билъ 30 килом. околовръстъ и населението му най-малко 800,000 жит. Нъ страшната буна на тайпингитѣ нанесла смъртенъ ударъ на **Н.** Градътъ билъ зетъ съ пристжпъ отъ бунговницитѣ, на 28 апр. 1853, и, въпрѣки всичкитѣ усилия на имперскитѣ войски, тѣ го държали до 7 юл. 1864; вице-краль Тсенгъ-Кау-фанъ го зелъ тогава, слѣдъ сполукитѣ на майоръ Гордона надъ бунтовницитѣ въ околностьта, съ пристжпъ и въ борбата той билъ съсипанъ до основа; тайпингский водитель

погинѫлъ отъ своята си ржка въ палата си, въ който билъ живѣлъ 11 години, и останѫлитѣ тайници били прѣкарани прѣзъ сабята. Между разоренитѣ сгради била прочутата фарфорова кула, 9-етажна сграда, въздигнѫта отъ императора Юнглота въ паметь на майчинитѣ му добродѣтели и сградена въ 19 години (1413—1432). **Н.** се подигнѫлъ отъ развалинитѣ си, нъ безъ да достигне прѣдишното си величие и блесъкъ. Сега той е важно военно срѣдоточие и има фабрика за топове и арсеналъ. Градътъ има много фабрики за памучни платове, които още носѫтъ името *нанкини*; учени заведения; библиотеки, печатници и др — **Н.** е бомбардиранъ въ 1842 отъ англичанетѣ, които тамъ подписали търговския договоръ, който имъ отворилъ тия страни.

Нансенъ (Фритйофъ *Nansen*). Знаменитъ норвежски изслѣдователь на най-крайнитѣ полярни страни и отличенъ биологъ, род. близу до Христиания въ 1861. Първий потикъ да се развие у **Н.** страстьта за изслѣдване полярнитѣ области дало първото негово 4-мѣсечно пѫтуване като 20-годишенъ момъкъ по Ледовити океанъ. Прѣзъ това пѫтуване той убилъ въ Гринландия 500 тюлена и 14 бѣли мечки. Приетъ докторъ отъ христиан. университетъ въ 1881 и назначенъ въ 1882 хранитель на бергенския музей, **Н.** издалъ капитални трудове по анатомията и хистологията и съ изслѣдванията си разрѣшилъ нѣколко важни въпроси по тоя клонъ отъ науката. Нъ стремлението му да изслѣдва полярнитѣ страни, което дремело въ врѣме на увлѣчението му отъ биологическитѣ въпроси, се пробудило най-сетнѣ съ такъва сила, че накарало **Н.** да промѣни мирния трудъ на кабинетенъ ученъ съ пълния съ приключения и опасности животъ на арктически пѫтешественикъ. За пѫтуванията си той се приготвилъ въ 1886—87 чрѣзъ дълги екскурзии по планинитѣ. Слѣдъ това той си постави голѣмата и мѫчна задача — да мине прѣзъ цѣлото ледено плато на Гринландия отъ източния й брѣгъ до западния. Тоя походъ той и извърши въ една година (1888—89), като и направи всичкитѣ потрѣбни научни наблюдения. Тоя **Н.**-въ подвигъ и важнитѣ му резултати за науката (географията, геологията, метеорологията и климатологията) високо се оцѣнихѫ. Плодъ на тоя походъ бидохѫ капиталнитѣ произведения: *На ледоветѣ прѣзъ Гриландия* — описание на похода и *Животътъ на ескимоситѣ* — описание на бита на коренитѣ обитатели на Гринландия.

Едвамъ свършилъ тия литературни трудове, **Н.** се подпрѣтнѫ да се приготви за единъ още посмѣлъ и грандиозенъ походъ въ областьта на сѣверния полюсъ; той бѣше рѣшенъ ако не стигне до полюса, поне да проникне въ тайната на съсѣднитѣ страни. Извѣстно е, че слѣдъ нещастието на парахода *Жанета* (виж. *Бенетъ*), който загинѫ (1881) уловенъ отъ ледоветѣ до Врангелова земя, Норденшйолдъ писа, че полюсътъ трѣбва отъ сега нататъкъ да се има за недостигаемъ. Ето защо **Н.** напрѣгнѫ огромно умственитѣ и физическитѣ си сили, за да се приготви за полярния походъ. Знаящи твърдѫтъ, че ни единъ корабъ не билъ натъкменъ за подобно пѫтуване по-добрѣ отъ **Н.**-вия корабъ *Фрамъ* и пѫтуването се извърши

напълно благополучно. Норвежкото народ. събр. гласува за похода, който трая 3 години, 280,000 лева, послѣ дойдохж на помощь много частни лица (главно норвежци) и изобщо се състави една сума отъ около половина милионъ лева. *Фрамъ* бѣше малъкъ тримащовъ корабъ, съ вмѣст. само 400 тона, но удивително яко построенъ, за да устоява на напора на ледоветѣ, и снабденъ съ храна за петь години. Съ 12 вѣрни другаре **Н.** потегли на тоя корабъ отъ Христиания на 12 юн. 1893, а на 23 юл. сжщата година отплува отъ послѣдната точка на цивилизувания свѣтъ, Хабаровъ носъ. Слѣдъ това три години за похода нѣмаше никаква вѣсть. На 20 юл. 1896 върнж се въ отечеството си **Н.** съ лейтенантъ Иохансена, а на 27 юлия и *Фрамъ* съ останжлитѣ участници въ похода, който се извършилъ по **Н**-вия планъ. На 10 септ. 1893 на 78°50′ с. ш. и 133°37′ източ. дл. кораба оставилиѓ яко да замръзне въ леда, и ледътъ въ плаването си понеслъ *Фрамъ*, както се и смѣтало, по посока къмъ сѣв.-зап. Условията на това плаване прѣмного благоприятствували на разнитѣ важни наблюдения по метеорологията, астрономията, океанографията, ботаниката, зоологията и др. На 18 юн. 1894 *Фрамъ* достигнжлъ 81°52′ с. ш.; на 21 дек. 82°, на 24 дек. 83° и слѣдъ нѣколко деня 83°24′.

Като прѣдвиждалъ, че *Фрамъ*, увличанъ отъ теченията, не ще сполучи да достигне желаемитѣ сѣверни широчини, **Н.** рѣшилъ да напусне кораба и да се опита по леда да се промъкне по-къмъ сѣвѣръ. Затова **Н.** съ лейтенантъ Иохансенъ и съ 28 кучета, 3 шейни и храна за 110 деня оставили *Фрамъ* на 2 мартъ 1895 на 83°59′ с. ш. и 102°27′ ист. дл. Пжтуването имъ се извършило при изключително тежки условия: на 26 мартъ 1895 **Н.** съ спжтника достигнжли 93° източ. дл. и 86°14′ с. ш. сир. проникнжли въ областьта на сѣверния полюсъ 3° широчина по-далечъ отъ всички прѣдишни пжтешественици. Тѣ били само 360 килом. отъ полюса. Ала трѣбвало да ударжтъ назадъ. Тѣ се убъркали между замръзнжлитѣ пустини (часовницитѣ имъ спрѣли и тѣ само не точно могли да опрѣдѣлжтъ положението си), слѣдъ като убили послѣднитѣ си кучета и нѣмали ни храна ни облѣкло, **Н.** и Иохансенъ вървѣли право прѣдъ себе си, като се хранили съ тюлени и съ бѣли мечки, и като се срѣщали по нѣколко пжти на деня лице съ лице съ смъртьта. Най-сетнѣ, на 5 юн., 461 деня слѣдъ като оставили *Фрамъ*, тѣ се намѣрили, като по чудо, съ Джаксъновия походъ, който изслѣдвалъ Францъ-Иосифова Земя. Слѣдъ мѣсецъ и половина параходътъ *Уинужртъ*, който докаралъ потрѣби на тоя походъ, прѣнесе **Н.** и другаря му въ отечеството имъ. Понататъшното пжтуване на *Фрамъ* се извършило и то сполучливо; на 4 октом. 1895 корабътъ достигнжлъ най-голѣмата с. ш. 85°57′ (токо-речи цѣлъ градусъ по-малко отъ достигнжтата отъ **Н.**) и 66° ист. дл. Скоро и *Фрамъ* се завърнж въ Норвегия, както се смѣташе, откъмъ Шпицбергенъ.

Като резултатъ на похода **Н.** откри въ *областьта на географията* новъ островъ въ сѣверната часть на Карско море, а сжщо и нѣколко острова около брѣговетѣ на Сибиръ и установи неточностьта на Таперовата харта; *по геологията*

констатира факти, които опровергаватъ прѣдишното прѣдположение, че въ сибирската ниска страна никога не е имало ледници; откри по *биологията*, че въ най-крайния сѣверъ нѣма никакъ органически животъ и че самитѣ прѣлѣтни птици и други гости отъ животното царство далечъ не стигатъ до достигнѫтитѣ отъ похода ширини; по *океанографията*, че на сѣв.-зап. отъ Ново-Сибирскитѣ острови се намира едно море, чиято дълбочина понѣйдѣ достига до 3,800 метра. Една забѣлѣжителна особеность на това до **Н.** неизвѣстно море е тая, че температурата на горното течение до 200 метра дълбочина е —1½ град. Ц., а подъ това студено течение температурата на водата достига дори +1½ град. Ц. *По астрономията и мореплаването* **Н.** расшири свѣдѣнията за земния магнетизмъ. Самъ **Н.** вижда като главенъ резултатъ отъ похода си това, че той намѣри едничкия вѣренъ пѫть и способъ да се достига до най-горнитѣ сѣверни ширини.

Чествуванията на **Н.** въ отечеството му слѣдъ завръщането му отъ похода, достигнѫхѫ до нечувано-грандиозни размѣри; па и въ чужбина той станѫ прѣдмѣтъ на високи отличия, биде избранъ членъ-кореспонденгъ на парижката Академия и др.; въ 1897 биде назначенъ професоръ на зоологията въ христиан. университетъ; и въ началото на сѫщата година прѣдприе едно пѫтуване по Европа и по Съединенитѣ Държави въ Америка, дѣто държа бесѣди, които имахѫ за прѣдмѣтъ дивната му епопея. Тая епопея той написа и въ разказъ. Разказътъ се появи първенъ въ англ. вѣст. *Двейли Кроникъ*, който му заплати за него 250,000 лева; отпослѣ се обнародва въ единъ томъ, прѣведенъ и на франц. подъ загл. *Vers le pôle* (Парижъ, 1897, in-8-o); въ български прѣводъ отъ 14-о франц. издание тоя расказъ носи заглавие *На сѣверния полюсъ* (Русе, 1898, стр. 359, прѣводъ на Ст. Русевъ). Съ **Н**-та личность и дѣятелность запознава читателя и книгата *Фритйофъ* **Н.**, съставена отъ Брегера и Ролфсена и издадена сѫщоврѣменно на дански, шведски, английски, нѣмски и русски (русский прѣводъ на А. П. Ганзенъ, СПБ., 1896).

Нанси. Французски градъ, нѣкогашна столица на лоренското херцогство, ц. на мйортенско-мозелски департ., 280 килом. (353 килом. по желѣзн.) на ист. отъ Парижъ, на Мйорта (дѣсенъ притокъ на Мозель) и на канала отъ Марна за Рейнъ; на желѣзницата отъ Парижъ за Страсбургъ, и съ нѣколко желѣзноп. клонове; 87,100 жит. — Университетъ, духовна академия, протестантска и израилска консистории, съборна църква, академия Станиславъ (основана въ 1750), площадъ Станиславъ (украсенъ съ градския домъ, епископията, театра, съ статуята на краль Станислава), ботаническа градина, естествено-историч. музей, хѫдожеств. и археологич. музей, библиотека (70,000 т.) и др. Прочути златошити работи, фабрики за земедѣлчески орѫдия и др. Търговия съ жито, вино, кожи, вълна. — **Н.**, основанъ въ XII-и вѣкъ, билъ до 1766 столица на лоренското или лотарингското херцогство. Той дължи главнитѣ си заведения на краль Станислава, тестя на Луи XV.

Нантъ. Французски градъ, ц. на департ. на Долна-Лоара, 335 (390 по желѣзн.) килом. на юго-

зап. отъ Парижъ, на дѣсния брѣгъ на Лоара и 60 килом. отъ морето; на желѣзн. отъ Парижъ за Сенъ-Назеръ, и съ желѣзници за Ренъ, Сегре, Бордо, Порникъ; 122, 580 жит. Н. е повечето търговски отколкото индустриаленъ градъ; ала произвожда прочути памучни платове, и оптически и математически инструменти. Вносната му търговия състои отъ захарь, кафе, оризъ, пиперъ, каменни вѫглища; износната — отъ жито, брашно, солена риба, прѣчистена захарь. Градътъ има хубави квартали. Забѣлѣж. сѫ: съборната цръква Св. Петръ, дѣто се издига великолѣпенъ мавзолей на Франсоа II, театрътъ и др. Доста голѣма библиотека (200,000 т.), ботаническа градина, естеств.-историч. музей. Хидрографическо училище, второст. медицинско училище. — Н. е билъ вече важна столица на *намнетитѣ* въ Цезарево врѣме. Той е билъ напразно обсажданъ отъ Ивана Безземни (1213), отъ англичанетѣ (1343). Хенрихъ IV подписалъ тамъ *Нантския едиктъ*, въ 1598, който давалъ на протестантитѣ правото на свободно вѣроисповѣдане и имъ отварялъ общественитѣ служби. Тоя едиктъ билъ отмѣненъ отъ Луи XIV-и, на 5 окт. 1685.

Нанчо Пеневъ Поповичъ. Забѣлѣжителенъ български благодѣтель, шуменецъ, съ чиито срѣдства е основана и се поддържа (отъ 1890/91 учеб. год.) шуменската *Общинска и Нанчова Дѣвическа Гимназия*. Нанчо, синъ на шуменецъ Пенйо Поповичъ, грамотенъ човѣкъ и заможенъ кожухарь, билъ род. въ Шуменъ въ 1818. Той билъ доста ученъ за врѣмето си; училъ се първенъ въ българското училище, дѣто се прѣдавало церковно-славѣнски, а послѣ нѣколко години въ тогавашното гръцко училище. Н. станѫлъ отличенъ търговецъ манифактураджия въ родния си градъ и пъргавъ, събуденъ и родолюбивъ българинъ; нъ билъ принуденъ, за да се спаси отъ турцитѣ, да бѣга въ Влашко. Това се случило когато билъ на 27-годишна възрасть. Отказътъ му да се потурчи, за да се ожени за една хубавица ханъмка, сестра на една пашовка, страстно влюбена въ него, турилъ живота му въ опасность въ Шуменъ и той забѣгнѫлъ.

Въ Румѫния Н. станѫлъ меситинъ, прѣзъ кръмската война ржководилъ сполучливо търговското заведение на Хр. Георгиевъ (братъ на *Евлогия Георгиевъ)* и слѣдъ това управлявалъ за обща смѣтка една мушия; съдружницитѣ посетнѣ наели нѣколко мушии, отъ които се обогатили.

Слѣдъ 30-годишно отсѫтствие Н. се прѣстрашилъ и пръвъ пѫть посѣтилъ родния си градъ въ 1874; прѣзъ 1880 той ходилъ пакъ въ Шуменъ, та поживѣлъ въ свободна България; прѣзъ 1882 той прѣсѣдѣлъ въ Шуменъ цѣла зима; и въ началото на 1883 починѫлъ въ Румѫния.

Н., който умрѣлъ незадоменъ, оставилъ по завѣщание имота си на роднинитѣ и на съгражданетѣ си. Всичкий му имотъ възлизалъ на 27,000 наполеона; отъ тѣхъ 7,000 напол. оставилъ на роднинитѣ си, а 20,000 напол. на Шуменъ за дѣвическо училище.

Коститѣ на тоя шуменски благодѣтель се прѣнесохѫ въ Шуменъ въ 1895, и всрѣдъ града му се въздигнѫ единъ паметникъ, бюстъ на пиедесталъ. Пиедесталътъ, отъ мраморъ, е лѣгнѫлъ 11,718 лева, а бюстътъ 4,500 лева. — Биогра-

фията на Н. П. Поповича, отъ Георги Д. Балкански, се намира въ *Пръвъ годишенъ отчетъ на Общинската и Нанчова Дъвическа Гимназия въ Шуменъ* (Шуменъ, 1897).

Напетъ. Спретнѫтъ, наперенъ, гиздавъ.

Напечатвамъ. Издавамъ книга, обнародвамъ.

Наполеондоръ. Виж. **Наполеонъ** *(монета)*.

Наполеоновски. 1) Който принадлежи на политическата система на Наполеона. 2) Наполеоновъ начинъ, гордъ, високомѣренъ, повелителенъ.

Наполеонъ или Наполеондоръ *(монета)*. Златна монета отъ 20 или 40 лева, наречена така въ честь на Наполеона I.

Наполеонъ I *(Бонапартъ)*. Французски императоръ и единъ отъ най-великитѣ пълководци на свѣта, род. въ Аякчио (гл. гр. на Корсика) въ 1769, втори синъ на Карла Бонапарта и на Летиция Рамолино. На 10-годишна възрасть, постѫпилъ степендиантъ въ военното училище въ Бриенъ, и се научилъ французски най-първо въ тоя градъ. Въ врѣме на французската революция, Н., артилерийски офицеръ, се отличилъ въ нѣколко случая, особено въ обсадата на Тулонъ; прѣзимането на града се дължало единствено на неговия стратегически гений (1793), и наскоро той билъ произведенъ въ чинъ бригаденъ генералъ. Прѣзъ 1796, нему било повѣрено главното началство на похода въ сѣверна Италия. Съ 36,000 души французска войска нему прѣдлежало да се бори съ 75,000 души австрийска и пиемонтска сила. Ала той пакъ се не уплашилъ да се нагърби съ прѣдприятието. Той потеглилъ отъ Ница по-срѣдата на марта, и на 30 тоя мѣсецъ спечелилъ при Монтеноте първата побѣда надъ австрийцитѣ, която му отворила Апенинскитѣ планини; слѣдъ три дни една втора сполука при Милесимо раздѣлила съюзнитѣ войски; и най-сетнѣ, побѣдата му при Мондови (на 10-и априлъ), принудила Сардиния да се моли за миръ. Скоро надеждата на Н. да съкруши австрийската войска подъ началството на Болйо се испълнила въ битвата при Лоди (на 28 априлъ). Французетѣ завзели Миланъ, па и всичкитѣ главни градове на Ломбардия. Между това, Австрия рѣшила да положи друго усилие да отнеме земитѣ си. Около срѣдата на юлия, маршалъ Вурмсеръ пристѫпилъ отъ Трентъ съ 60,000 души, та накаралъ Н. да дигне обсадата на Мантуа; нъ скоро билъ разбитъ, па и изгубилъ всичкитѣ си топове, въ битвата при Костиглиона (24 юл.), и пакъ при Басано (27 авг.), слѣдъ което билъ принуденъ да потърси прибѣжище въ крѣпостьта на Мантуа съ 16,000 войска, остатки отъ неговитѣ 60,000. Ала Австрия се не обезсърдчила. *Третата* армия се испратила въ двѣ дивизии: 30,000 войски отъ Каринтия подъ начал. на маршалъ Алвинза; и 20,000 отъ Тиролъ, подъ началството на ген. Давидовича. Изгледътъ билъ мраченъ за Н.; неговитѣ войници били изнемощѣли, а новитѣ му подкрѣпления не били пристигнѫли; австрийцитѣ пъкъ били прѣсни и надежни. Испърво послѣднитѣ успѣвали; нъ Н-та побѣда при Аркола (5 ноем.), слѣдъ 3-дневенъ свирѣпъ бой, рѣшила сждбата на тая война. Прѣзъ декем., 1797, Австрия подкачила *четвърта* война. На чело на 50,000 прѣсни вой-

ски. Алвинзи слѣзълъ отъ Тиролъ, нъ билъ съвсѣмъ съкрушенъ отъ Наполеона при Риволи, на 2 ян.; при това, слѣдъ малко врѣме, Вирмсеръ билъ принуденъ съ гладъ да се прѣдаде въ Мантуа. *Пета* армия се събрала въ Таглиаменто подъ начал. на архид. Карла; нъ тия войски състояли главно отъ новобранци, додѣто Наполеоновитѣ били калени въ война и въодушевени отъ многобройни побѣди. Вслѣдствие на това, архид. Карлъ билъ принуденъ да се отегли назадъ, като сжщоврѣменно се надѣялъ да загради противника си въ вжтрѣшностьта на страната. Н. отъ своя страна мѣрилъ да отиде въ Вѣна, па и проникнжлъ въ горна Щирия, само на 8 деня пжть отъ австрийската столица. Австрийското правителство се уплашило, поискало миръ, и най-сетнѣ на 5 окт., 1797, се подписалъ прочутий Кампоформенски договоръ, по който Австрия отстжпила Белгия, Ломбардия и други по-малки земи на Франция; а тя сама добила въ замѣна, чрѣзъ позорната измѣна на побѣдителя, Венецияпската область. Изобщо се вѣрва, че Наполеоновий военепъ гений никога не се проявилъ по-блескаво отколкото въ тия ранни италиянски войни.

Прѣзъ декем., 1797, Н. се върнжлъ въ Парижъ, посрѣщнжтъ съ беспрѣдѣленъ възторгъ. Слѣдъ нѣколко мѣсеца, Директорията го испратила съ единъ походъ въ Египетъ, може-би като прѣдварителна стжпка за завоеванието на английска Индия; и той отплувалъ на 7 май, 1798, отъ Тулонъ, съ една флота, която носила 30,000 войска и една дружина учени да изслѣдватъ египетскитѣ старини. Той пристигнжлъ на 17 юн. въ Александрия, която прѣзелъ, и се опжтилъ за Кайро. Мамелукитѣ приготвили отпоръ; ала на 9 юл., въ битвата при Пирамидитѣ, били напълно разбити, и французитѣ станжли изобщо господаре на Египетъ. Н. влѣзлъ въ столицата, и тутакси се заловилъ да устроява гражданското и военното управление. Между това, на 21 юл., английский адмиралъ Нелсжнъ съвсѣмъ съсипалъ французската флота въ залива на Абукиръ (село въ Долни Египетъ), и така прѣсѣкълъ на Н. съобщението съ Европа. Единъ мѣсецъ по-сетнѣ и султанътъ му обявилъ война. Тогава въ Кайро избухнжли смутове, които били потжпкани съ ужасни кланета. Н. рѣшилъ да посрѣщне турскитѣ сили събрани въ Сирия, и прѣзъ февр., 1799, прѣминжлъ пустинята съ 10,000 войска, прѣзелъ съ приступъ Яфа, опиталъ се напразно да земе Сенъ-Жанъ-д' Акръ, браненъ отъ турска войска и единъ отрядъ английски Корабници. Той счелъ за потрѣбно да се върне въ Кайро. Въ началото на юлия, Турция искарала на сухо при Абукиръ 18,000 войска, която била нападнжта отъ Н. на 13-и юл. и съкрушена. На 11-и авг., Н. отплувалъ отъ Александрия, като оставилъ войската си подъ началството на Клебера; и насмалко щѣлъ да бжде заробенъ отъ английската флота. Той побързалъ да се върне въ Парижъ, защото билъ добилъ свѣдѣния, че положението на Франция въ Италия ставало критическо. „За да станеше Бонапартъ господарь на Франция", казва той въ *Мемоаритѣ си*, „трѣбваше Директорията да посрѣщне несполуки въ неговото отсжтствие, и неговото завръщане да възвърне побѣдата подъ нашитѣ знамена". Минутата се видѣла сгодна Н-у да

извършн държавния прѣвратъ, който отдавна си кроилъ въ ума; той съборилъ Директорията на 28 окт., 1799, и се избралъ пръвъ консулъ за 10 години на французската република. Франция била още въ война съ Австрия, и той се рѣшилъ да поднови славата на пръвитѣ си италиянски боеве. Като оставилъ на чело на рейнската войска Моро, той събралъ съ чудесна бързина и потайность една войска отъ 36,000 души по брѣговетѣ на Женевско езеро, и на 1-й май (1800) подкачилъ великолѣпното си прѣминуване на Алпитѣ. Токо-речи прѣди австрийский генералъ, Меласъ, да се извѣсти, Наполеонъ билъ влѣзлъ въ Миланъ (21 май). Дванадесеть деня слѣдъ това станжла рѣшителната битва при Маренго, която принудила австрийцитѣ да оставятъ Пиемонтъ, съ всичкитѣ му крѣпости, и (втори пжть) Ломбардия на французетѣ. Слѣдъ нѣкой мѣсецъ, военнитѣ дѣйствия се подкачили изново; ала австрийцитѣ, разбити отъ Моро въ Германия и отъ Н. въ Италия, били принудени да искатъ миръ; и на 28 мартъ, 1801, подписали Люневилския договоръ, който билъ основанъ главно на Кампо-форменския. Прѣзъ слѣдната година Франция и Англия сжщо сключили миренъ договоръ (Амиенския, 15 мартъ, 1802). Не по-малко забѣлѣжителенъ билъ конкордатътъ (договоръ, сключенъ между Бонапарта и Папа Пия VII въ 1801); той поставилъ духовенството по-прѣко подъ властьта на държавния глава, който назначавалъ владицитѣ, на които щѣла да плаща държавата. Прѣзъ юл., 1802, сенатътъ прогласилъ Н. *пожизненъ консулъ на Републиката.*

Миръть между Франция и Англия не траялъ много врѣме. Н-вата политика въ Италия раздразнила англійското правителство, и то обявило война на Франция (6 май, 1803). Англійската флота кръстосвала моретата да парализира французската търговия; а Н. заплашвалъ да нахлуе въ Англия и събиралъ голѣма войска въ Булония. Когато продължавали военнитѣ приготовления, открилъ се заговоръ, по поводъ на който Н. обявилъ, че трѣбва да земе титлата императоръ. «На Франция», казалъ «трѣбва империя като символъ на постоянна беспечность». Направилъ се единъ позивъ до народа. Повече отъ 3,000,000 гласа се добили за прѣдложеното промѣнение въ правлението, само 3—4 хиляди противъ него. Гласуването станжло, разбира се, както всждѣ дѣто нѣма свобода. На 6 май, 1804, Н. се прогласилъ императоръ, и се коронясалъ отъ папата, или по право въ неговото присжтствие, на 20-и ноем. На 14 май 1805, той се коронясалъ италиянски краль въ Миланъ; и Евгений Бохарне, неговий приведенъ синъ, се назначилъ вицекралъ на Италия.

Тая възвеличителна политика стрѣснжла другитѣ европейски народи. Въ 1805 между Англия, Русия, Австрия и Швеция се образувала една коалиция; и войната пакъ избухнжла прѣзъ мѣсецъ септемврия. Н. се заловилъ за работа съ изумителна бързина. Скороскоро той събралъ обширно распръснжтитѣ си сили въ Майнцъ, прѣминжлъ тутакси прѣзъ Бавария, принудилъ ген. Мака да се прѣдаде въ Улмъ съ 20,000 войска (5 окт.), и на ноем. 1 влѣзлъ въ столицата на Австрия. Франция била електризирана, а останжла Европа грѣмнжта съ грѣмъ. Ала

едно още по-славно тържество чакало Н. Русската войска била вече въ Моравия подъ непосрѣдственото началство на императора Александръ I, и къмъ нея се присъединили тамъ распръснѫтитѣ австрийски войски. Н. не изгубилъ ни минута. Той долетѣлъ на сѣверъ, и далъ сражение на съѣзницитѣ при Аустерлицъ на ноември 20. Борбата била страшна, ала и побѣдата била пълна. Н-витѣ противници били смазани и на другия день австрийский императоръ поискалъ свиждане, и молилъ за миръ. Подписалъ се въ Пресбургъ на 14-и дек. единъ договоръ, по който Австрия отстѫпила Францій всичкитѣ си италиянски и адриатически области, при това тоя договоръ растурилъ старата германска империя и създалъ Рейнската конфедерация.

Прѣзъ февр., 1806, една французска войска завоевала Неаполъ, и **Н.** далъ прѣстола на брата си Иосифа; прѣзъ юния, сѫщата година, той направилъ другъ братъ, Луи, холандски краль. Сега, когато било късно, среща Франция зела враждебно настроение Прусия. Австрия, повече отъ великодушие отколкото отъ благоразумие, подала ржка Прусий; ала **Н**-вата звѣзда още вървела къмъ зенита си. Битвата при Иена (окт. 2) затрила силата на Прусия; петь дения по-сетнѣ **Н.** влѣзълъ въ Берлинъ, отъ дѣто издалъ (ноем. 9) прочутия си указъ противъ англійскята търговия, съ надежда да ѭ съсипе като затвори всѣко европейско пристанище за нейнитѣ кораби.

Слѣдъ прѣзимането на Берлинъ, **Н.** потеглилъ къмъ сѣверъ да посрѣщне руситѣ, които идяли на помощь на Прусия. По пѫтя си той подигнѫлъ Полша на възстание, ала съ малка сполука. Въ Пултаскъ (дек. 6, 1806) и въ Ейлау (февр. 27) французетѣ били разбити и отблъснѫти; нъ слѣдъ нѣколко мѣсеца той добилъ подкрѣпление, и на 1 юн. спечелилъ фридландската побѣда, която докарала Тилзитския миръ, подписанъ на 25 юл. По единъ таенъ членъ на тоя договоръ, Русия се обѣщала да затвори пристанищата си за англійскитѣ кораби. Прѣзъ ноември, **Н.** създалъ отъ Вестфалия кралство за брата си Иеронима, и скоро слѣдъ това стѫпилъ въ война съ Португалия и Испания. Австрия, ядосана и растревожена пакъ отъ настѫпателната му политика, особно въ Италия (дѣто билъ заграбилъ Тоскана и земитѣ на църквата), още веднѫшъ се приготвила за война, която избухнѫла прѣзъ пролѣтьта на 1809. Нейната войска въ Германия, подъ началството на архидука Карла, била въ прѣвъсходно състояние; нъ орисницата пакъ била противна. **Н.** се завтекълъ въ Бавария, разбилъ архидука при Екмюлъ (апр. 10), принудилъ го да се оттегли въ Чехия, и на 18 апр. влѣзълъ въ Вѣна втори пѫть. Архидукътъ събралъ распръснѫтитѣ си сили, и за малко врѣме турилъ **Н.** въ трудно положение; нъ битвата при Ваграмъ (юн. 24) още веднѫшъ повалила Австрия; и на 2 окт. тя подписала Шенбрюнския миръ.

Н. се вижда да е билъ сега дошелъ до заключението, че той могълъ да прѣмахне враждебното настроение на старитѣ законни династии само като се засвати съ нѣкоя отъ тѣхъ. Освѣнь това, жена му Иозефина била бездѣтна, а той ламтѣлъ да увѣковѣчи властьта въ семейството си. За това,

той рѣшилъ да напусне жена си и на 4 дек. разводътъ билъ свършенъ. Не изминѫли и три мѣсеца и той се оженилъ за Мария Луиза, австрийска архидукиня. Той билъ сега на зенита на силата си, та, по старогръцкото вѣрване, богиня Немезида тръгнѫла по диритѣ му. Онова, което докарало неговата пропасть, билъ неговий Берлински указъ. Русия намѣрила невъзможно да го испълнява безъ да съсипва земевладѣлцитѣ си; Швеция и други земи били въ сѫщото положение. Прѣзъ май 1812 **Н.** обявилъ война на Русия, и рѣшилъ да нахлуе въ земята ѝ. Всеизвѣстна е страшната история на тоя походъ. **Н.** — който истръгнѫлъ войски отъ всичкитѣ си съѭзници; германци, австрийци, поляци и швейцарци — съсрѣдоточилъ между Висла и Нѣманъ една войска отъ половинъ милионъ души. Грамадното пълчище прѣминѫло послѣдната рѣка (юн. 12 и 13) въ три дивизии, прѣзело Вилна (юн. 16), и опустошило Литва. Русскитѣ генерали отстѫпяли земята и отбѣгвали, до колкото било възможно, всѣко сражение; тѣхната цѣль била да забиколѭтъ **Н.** въ сърдцето на Русия, и съ помощьта на глада и на русската зима да го унищожѫтъ. **Н.** прислѣдвалъ неприятели въ оттеглюването му съ небрѣжна рѣшителность. Той рискувалъ всичко само да може да нанесе нѣкой поразителенъ ударъ. Ужаситѣ на усиленитѣ му маршове сѫ всеизвѣстни; само въ Литва 100,000 души останѫли мъртви, болни или заробени отъ роящитѣ казаци, които задѣвали фланговетѣ му. Когато стигнѫлъ до Смоленскъ (авг. 4), руситѣ токущо го били оставили — въ пламъци. Слѣдъ нѣкои три седмици, той настигнѫлъ неприятеля при Бородино, дѣто станѫла една упорита битва (авг. 26). Французетѣ останѫли господаре на бойното поле, нъ на нищо друго. Една седмица по-сетнѣ, **Н.** влѣзълъ въ Москва, и се надѣялъ да намѣри покой за малко врѣме въ старата русска столица. Нъ градътъ билъ напуснѫтъ отъ жителетѣ му и въ пламъци, които оставили отъ него купъ развалини. Слѣдъ 5-седмично прѣсѣдиване, **Н.** билъ принуденъ да подкачи отеглянето си (окт. 7). Войската му била омалѣла на 120,000 души. Зимата била наченѫла много по-рано отъ обикновено; и той трѣбвало да се върне прѣзъ самитѣ земи, които билъ опустошилъ Кога оставилъ Смоленскъ (ноем. 2), той ималъ само 40,000 войника, когато прѣминѫлъ Березина (ноем. 14 и 15), той нѣмалъ повече отъ 25,000. Съ извинението, което било истинско, че неговото присѫтствие било неотлагателно потрѣбно въ Франция, той сега напуснѫлъ окаяннитѣ остатки отъ армията си; и на ноем. 23, потеглилъ въ шейна за Парижъ, дѣто пристигнѫлъ на 6 декем. На часа той се заловилъ за нови набори, и на пролѣтьта въ 1813 потеглилъ за Германия на чело на 350,000 души; нъ походътъ му въ Русия билъ развалилъ магията, която упражнявало неговото име, и въ сѫщото врѣме побѣдитѣ на англичанетѣ въ Испания били доказали, че *може* да се надвива на французе. Единъ съѭзъ се образувалъ между прусския краль и императора Александра. Испърво Австрия останѫла неутрална, нъ отпослѣ влѣзла и тя въ съѭза. **Н**-ий воененъ гений, често сѫ забѣлѣжвали, никога не се показвалъ по-великъ отколкото въ тая и въ

слѣдната война, която му костувала короната и свободата. Нѣколко мѣсеца той слѣдвалъ да печели побѣди — въ Люценъ (апр. 20), Бауценъ (май 9), и Дрезденъ (авг. 12, 13 и 15); нъ несъкрушимий духъ на съюзницитѣ, които знаяли, че той играялъ послѣдната си карта, направилъ тия побѣди токо-речи бесплодни. Съюзницитѣ били убѣдени, че едно разбитие щѣло да неутрализира всичкитѣ му сполуки. То се нанесло най-сетнѣ при Лайпцигъ—голѣмата *битва на народитѣ*, както сж ѭ нарекли (окт. 4, 6 и 7). Слѣдствието оправдало ожиданията на съюзницитѣ. **Н.** билъ бѳзнадежно съсипанъ! Той почнѫлъ да се тегли къмъ Франция, слѣдванъ отъ неприятели. Когато прѣминѫлъ на връщане Рейнъ, той ималъ само 70,000 или 80,000 души останѫли отъ неговитѣ 350,000. Всичкитѣ французски гарнизони въ прусскитѣ градове били принудени да се прѣдаджтъ. **Н.** се явилъ въ Парижъ на 28 окт., дигнѫлъ една нова войска отъ 300,000 души, и прѣзъ ян. 1814 се завзелъ да изгони съюзницитѣ изъ Франция. Искуството и енергията, които показалъ, били извънредни; нъ тѣ само откривали неговото отчаяние. На 18 мартъ съюзнитѣ сили прѣзели, слѣдъ едно тежко сражение, укрѣпленията на Парижъ; на другия день, императоръ Александръ и прусский краль влѣзли въ града. На 23 мартъ, **Н.** се отрекълъ отъ прѣстола въ Фонтенбло. Съюзницитѣ му позволили да задържи титлата императоръ, съ върховната власть надъ о-въ Елба, и единъ доходъ отъ 6,000,000 лева, които да плаща франц. правителство. Единъ английски корабъ го прѣнесълъ въ Елба.

Слѣдъ 10 мѣсеца, **Н.** избѣгва отъ о-ва и се явява пакъ въ Франция. Войската цѣла прѣминѫла на негова страна, а отъ маршалитѣ повечето останѫли вѣрни на Луи XVIII. На 10 мартъ той стигнѫлъ въ Парижъ, и се приготвилъ още веднѫшъ да опита щастието на войната съ съюзницитѣ. На чело на 125,000 души, той потеглилъ за Шарлроа, на фламандския прѣдѣлъ, дѣто се събирали прусскитѣ и английскитѣ сили. Дукъ Уелингтонъ, който прѣдишната година избабилъ Испания, билъ назначенъ отъ Вѣнския конгресъ да земе главната команда на нидерландскитѣ войски. Войната траяла само нѣколко деня. На 4-и **Н.** разбилъ пруситѣ, подъ началството на Блюхера, при Лини, което накарало Уелингтона да се тегли къмъ Ватерлоо, дѣто, на 6-и, станѫла най-паметната и рѣшителна битва въ новитѣ врѣмена. Въ тая битва **Н.** билъ съсипанъ невъзвратно. По желанието на камарата на прѣдставителитѣ, той се отрекълъ отъ прѣстола (на 10 юн.) въ полза на сина си, Наполеона II; прѣдставителетѣ искали още да напусне Франция, и той се готвилъ да отпѫтува за Америка. На 25 юл. съюзницитѣ пакъ влѣзли въ Парижъ, и отказали да припознаѫтъ рѣшенията на французското приврѣменно правителство. По рѣшението на Англия, **Н.** билъ отнесенъ и ограниченъ до животъ на островчето св. Елена (виж. това име), дѣто пристигнѫлъ на 4 октом. 1815, и дѣто починѫлъ на 23 апр. 1821. Той билъ погребенъ съ военни почести. Въ 1840 смъртнитѣ му останки били прѣнесени въ Франция, и положени въ *Hôtel des Invalides*. — Виж. Жомини, *Политический и военний животъ на Наполеона*, прѣв. отъ 3-о поправ.

изд. к-нъ Ив. П. Марковъ, въ 2 части, съ притурка на 45 листа карти и планове на сраженията съ особено описание на сраженията (София, 1895—1896); отъ сжщия, *Traité des grandes opérations militaires* и *Précis de l'art militaire; Монолозитъ на Наполеона* (София, 1898); *Военни рѣчи и прокламации на* **Н. I**, отъ Жоржъ Баралъ, прѣв. Т. Шѣевъ (София, 1898); *Войната на Н. I съ царь Александра I въ 1812*, прѣв. Н. Поповъ (Русе, 1880, стр. 33); на франц. П. Ланфревото съчинение, въ русски прѣводъ — *Исторія Наполеона I*—на Афанасьевъ-Чужбинскій (С. Петерб., 1870—7), 5 тома; на нѣмски Клаузевицъ, *Hinterlassene Werke über Krieg und Kriegführung*. Виж. и *Ласказесъ* въ тоя рѣчн.

Наполеонъ II. Синъ на Наполеона I и на Мария Луиза, род. въ Парижъ. Той билъ прогласенъ римски краль при рождението му, и припознатъ отъ Народното Събрание въ Франция за французски императоръ слѣдъ 2-то бащино му отричане отъ прѣстола; нъ европейскитѣ сили, които побѣдили баща му, не му позволили да царува и той живѣлъ до смъртьта си при дѣда си, австрийския императоръ, подъ името Райхщадски херцогъ (1811—1832).

Наполеонъ III. Синъ на Луи Наполеона, холандски краль и единъ отъ братята на Наполеона I, и на царица Хортенса, повечето писатель отколкото дипломатъ, род. на 8 апр. 1808. Слѣдъ авантюристическа младость, той се опиталъ въ 1836 въ Страсбургъ, и въ 1840 въ Булония, да се прогласи императоръ и да събори Луи-Филипа. Осжденъ на вѣченъ затворъ, той билъ затворенъ въ хамската крѣпость, отъ дѣто избѣгнжлъ прѣдрѣшенъ като зидарь, побѣгнжлъ въ Белгия, върнжлъ се въ Франция слѣдъ революцията отъ 1848, показалъ се прѣдставитель на наполеоновскитѣ идеи, билъ избранъ въ нѣколко департамента и достигнжлъ до прѣдсѣдателството на Републиката на 28 ноем. 1848. Ако и да билъ далъ клетва на конституцията, той направилъ слѣдъ три години (20 ноем. 1851) държавенъ прѣвратъ, когато единъ плебисцитъ му далъ прѣдсѣдателството за 10 години, а на другата година билъ прогласенъ императоръ. Н., въ желанието си да упражнява водителството въ Европа, влѣзлъ въ съжзъ съ англичанетѣ и турцитѣ и обявилъ война на Русия въ 1854; прѣзимането на Севастополъ докарало подписването на Парижския договоръ (1856). Той слѣдъ това воювалъ въ съжзъ съ Англия среща Китай (1857—60), завладѣлъ Кохинхина (1859—62), освободилъ Италия (1859), намѣсилъ се злочесто въ Мексико (1862), и обявилъ необмислено война на Прусия (юл. 1870); той почнжлъ войната съ 250,000 войници, когато Прусия имала 3 пжти повече войска. Слѣдъ единъ редъ нечувани злочестини, Н. III билъ побѣденъ и заробенъ въ Седанъ (21 авг. 1870). Прогласенъ свраленъ отъ прѣстола отъ парижанетѣ, той се оттеглилъ въ Англия въ Чизлхърстъ, и тамъ умрѣлъ на 28 декем. 1872. — Виж. *Императоръ Наполеонъ III*, животописенъ расказъ, прѣв. отъ рус. Кр. Ив. Мирски (Варна, 1883, стр. 28). Всичкитѣ Н-ви съчинения, въ това число и много негови рѣчи и писма, сж издадени въ *Oeuvres de Napoléon III* (Парижъ 1854—1869). Въ това събрание не е влѣзла

само Н-та *Histoire de Jules César*, което съществува и въ русски прѣводъ (СПБ., 1865 — 66). Тая книга свидѣтелствува за Н-то сериозно изучване на римската история. Отъ напокошнитѣ Н-ви съчинения има значение *Forces militaires de la France* (1872). Слѣдъ Н-та смъртъ излѣзохж на свѣтъ *Oeuvres posthumes, autographes inédis de Napoléon III en exil* (Парижъ, 1873). Виж. Викторъ Хюго, *Историята на едно пръстжпление* въ бълг. прѣводъ; T. Delord, *Histoire du second empire* (1868 — 1875; първитѣ 2 тома въ русски прѣводъ, СПБ., 1871); De Lano, *La cour de Napoléon III* (Пар., 1892); de la Gorce, *Hist. du second empire* (Пар., 1894); Jerrold, *Life of Napoleon III* (Лондонъ, 1874 — 1882); Bulle, *Gesch. des zweiten Kaiserreichs* (Берлинъ, 1890).

Наполеонъ *(Евгений-Луи-Жанъ-Иосифъ)*. Императорски князъ, единственъ синъ на Наполеона III, род. въ Парижъ, умр. въ южна Африка, въ борба съ зулузцитѣ, на страната на англичанетѣ (1856 — 1872).

Направляванъ, *рус.* Оправямъ, обръщамъ къмъ нѣкоя страна; ржководыж. — **Направление.** Посока, страна къмъ която се отива. — **Напѣвъ.** Редъ музикални звукове въ постепенна свръска, които образуватъ нѣщо цѣло; гласътъ на пѣсень.

Нарбона. Франц. градъ, ц. на департ. Одъ (Aude), 53 килом. на ист. отъ Каркасонъ, и 88 килом. на юго-зап. отъ Монпелие, на канала на Робина; на желѣзницата отъ Тулуза за Сетъ, съ желѣзнопжт. клонове, на югъ, за Перпинянъ и Барцелона; 29,566 жит. Най-добрий медъ въ Франция, спиртъ, вино; нѣколко фабрики. Голѣма търговия съ соль отъ Срѣдиземно море. Нечистъ градъ. Грамадна съборна църква, почнжта въ 1271, нъ още недовършена. — Н., старото ѝ име *Нарба*, вѣроятно отъ финикийско происхождение, е била гл. градъ на едно племе волски, когато римлянетѣ завоевали страната въ 118 пр. Р. Х. За римлянетѣ тоя градъ ималъ голѣма стойность като ключъ на пжтя за Испания. Слѣдъ Карла Велики Н. имала свои си вицеграфове. Вицеграфството купилъ слѣдъ това Гастонъ IV-и де Фоа, отпослѣ наварски краль.

Нарва. Укрѣпенъ градъ въ с. петербургската губерния, 133 килом. на юго-зап. отъ С. Петербургъ, на р. Нарова и 12 килом. отъ устието ѝ въ Финландски заливъ; на желѣзн. отъ С. Петербургъ за Ревалъ; 8,700 жит. Нарова (75 килом.) е корабоплавателна въ горното си течение и въ долното отъ гр. Н. до устието си; надъ Н. на корабоплаването прѣчи единъ водопадъ. Въ нарвенското пристанище влизатъ годишно повече отъ 150 кораба; износъ ленъ, градиво и др. Градътъ е билъ основанъ въ 1233 отъ Валдемара II дански краль, и минжлъ въ владѣние на русия въ 1704. При Н., въ 1700, прѣзъ м. ноември Карлъ XII, съ 8,000 души, разбилъ една русска войска отъ 60,000 души подъ началството на Петра Велики и дукъ Карлъ Евг. Кройъ.

Нарвалъ, *швед.* Китообразно животно съ рогъ, което живѣе въ сѣверната часть на Атлантическия океанъ.

Наргеле, *тур.* Уредъ за пушене тюмбекия; състои отъ едно особено шише и една дълга гъвка тржба; димътъ, който влиза въ устата на пушача, върви по-напрѣдъ прѣзъ вода въ шишето,

дѣто се чисти и расхлажда. Н. се употрѣбява въ Истокъ; у насъ употрѣбението му бѣше доста обширно, въ градоветѣ, въ турско врѣме.

Нардъ, *гр.* Едно кжсокласно растение отъ семейството на валериановитѣ *(Valerianeae)*, съ приятна миризма; отъ това растение въ старо врѣме правили едно благовонно масло, което се цѣнило твърдѣ високо: съ него се мазали на пиршества. Индийский н. и сега се употрѣбява въ Азия като лѣкъ.

Наревъ. Русска рѣка, извира въ гродненска губерния, тече югозападно и се влива въ Висла; 320 килом. Корабоплавателна отъ Тикоцинъ до устието ѝ, 240 килом.; нъ корабоплаването по неж е испаднжло, отъ когато се е направила желѣзницата отъ С. Петербургъ за Варшава. На брѣговетѣ ѝ французетѣ разбили руситѣ, на 6-и февр. 1807.

Нарента, *словѣнск.* **Неретва.** Рѣка въ Херцеговина, извира въ Гацко, близу до прѣдѣла съ Черногора; тече прѣзъ една дълбока стръмна долина, при Коница минува подъ единъ великолѣпенъ 5-своденъ каменень мостъ, приписванъ на Фалимира, 10-и далматски краль, и възстановенъ или потегнжтъ въ 1682 отъ турцитѣ; по-нататъкъ, откакъ влѣзе въ полето Бѣло-поле, мие *Мостаръ*, дѣто минува подъ единъ римски(?) едносводенъ мостъ, построенъ въ 98 слѣдъ Р. Х. отъ императора Траяна(?). Виж. *Мостаръ*. Въ Далмация до устието си въ Адриатическо море, тече прѣзъ една блатиста мѣстность; 260 килом. Корабоплав. около 5 часа отъ устието ѝ до гр. Метковичъ, на прѣдѣла между Далмация и Херцеговина.

Нарицателенъ. Въ *грам.* сжществително, общо на всички еднородни прѣдмѣти: човѣкъ, градъ, гора и др.

Наркозъ, *гр.* Въ *медиц.* Упоение отъ наркотическо срѣдство. — **Наркотизмъ.** Безчувственость, докарана отъ упоение съ наркотическо срѣдство.—**Наркотинъ.** Упоителното вещество, което се намира въ афиона или опиума.—**Наркотически.** Упоителенъ, който докарва безчувствено състояние.

Наро. Градъ въ Сицилия, 19 килом. на юго-ист. отъ Джирдженти; на единъ хълмъ на лѣв. бр. на р. Наро, която се влива въ Срѣдиземно море; 11,000 жит. Търгов. съ маслинено масло, вино, сѣра. Сѣренъ рудникъ, феодаленъ замъкъ, катакомби.

Нарсесъ. Византийски държавникъ и генералъ, род. прѣзъ послѣдния четвъртъ отъ V-и вѣкъ, умрѣлъ въ 568. Мѣсторождението му е незнайно. Понеже е билъ евнухъ, вѣрва се че е билъ продаденъ като робъ. Отъ това ниско положение достигнжлъ да стане велики камереръ на императора Юстиниана, па и да се отличи въ военнитѣ работи. Въ мжчното искуство царедворството, Н. много врѣме съумѣлъ да бжде пръвъ. Въ 538 той билъ испратенъ съ една войска въ Италия, ужъ да помага на Велизария (виж. това име), а въ сжщность да го наблюдава; нъ на другата година, слѣдъ една несполука и голѣми раздори съ Велизария, билъ повиканъ назадъ. Ала слѣдъ нѣколко години, Велизарий билъ замѣстенъ въ Италия, въ главното началство на войскитѣ отъ Н. Той пжть Н. съ блескавитѣ си военни сполуки истръгнжлъ удивлението дори на непрятелетѣ си: той съ-

всѣмъ съсипалъ готското кралство. Юстинианъ го назначилъ екзархъ на Италия въ 553, която управлявалъ отъ Равена до смъртьта на тоя императоръ. Съврѣменницитѣ му го осжждатъ само за голѣмото му користолюбие: италиянцитѣ пропищѣли отъ тежки данъци. Затова императоръ Юстинъ, щомъ се въцарилъ, му отнелъ екзаршеството; уволнението било придружено съ едно обидно писмо отъ императрица София, че е врѣме „да остави оржжията на мжжетѣ, и да преде вълна между женитѣ въ двореца“. На това горчиво оскърбление, Н. отговорилъ, че той „ще ѝ испреде една нишка, която тя не ще може да разсучи“; и Н. обвиняватъ, че тайно повикалъ ломбардцитѣ въ Италия. Това обвинение е недоказано; и понеже Н. умрѣлъ въ Римъ въ навечерието на ломбардското нахлуване въ Италия, събитията на войната не могли да даджтъ право нито на обвинителетѣ, нито на обвинения.

Нарушавамъ. Рушж, развалямъ, прѣстжпямъ, постжпимъ противно на нѣщо: *наруши закона.* Оттука *нарушение, нарушитель.*

Нарушевичъ *(Адамъ Станиславъ).* Полски историкъ и поетъ, езуитски калугеръ, билъ професоръ въ Елинската академия, и оттамъ билъ прѣведенъ въ Варшава, дѣто станжлъ близъкъ на краль Станислава Августа. Отъ съчиненията му най-много се цѣни неговата *История на полския народъ.* Други негови трудове сж: *Пжтуването на Станислава Августа въ Каневъ, История на крѣмскитѣ татаре, Животътъ на Ходкевича.* Освѣнъ това той е прѣвождалъ Тацита и др. (1733—1796).

Нарцеинъ, *лат.* Едно растително вещество въ опиума или афиона.

Нарцисъ. *лат.* 1) По *басносл.* синъ на Кефиса и нимфа Лерита; гордѣялъ се съ хубостьта си, и прѣзрѣлъ нимфа Ехо, която умрѣла отъ тжга. За наказание боговетѣ сторили тоя хубавецъ да се влюби въ себе си и постоянно да се огледва въ водата, доклѣ найсетнѣ умрѣлъ отъ отчаяние. Сега съ това име наричатъ кой-да-е човѣкъ, който е влюбенъ въ себе си. 2) Име на цвѣтето *кремъ* (Narcissus), което произлѣзло, споредъ баснословието, отъ кръвьта на хубавеца Нарцисъ.

Нарцитинъ, *лат.* Вещество, което се добива отъ крема и се употрѣбява въ лѣкарството.

Нарѣжний (*Вас.* Троф.). Русски писатель, авторъ на първия русски битовъ романъ, родоначалникъ на реалестическата школа, прѣдшественикътъ на Гоголя, происхождалъ отъ скромно семейство отъ Миргородъ, въ полтавската губ. (1780—1826). Н., малъкъ чиновникъ, нѣмалъ достжпъ въ високитѣ кржгове на обществото, дѣто се съсрѣдоточавалъ тогава главно литературний животъ. Най-главний му романъ, въ нѣколко части е *Россійскій Жильблазъ,* дѣто Н. е далъ много картини изъ русския животъ. Най-извѣстното Н-во произведение, което се чете и до сега, е романътъ *Бурсакъ.* Н-тѣ романи и повѣсти сж издадени отъ Смирдина въ 1835—36; покъсно има отдѣлно издание отъ А. Суворина на *Бурсакъ.*

Насау. Нѣкогашно германско херцогство, съставя часть отъ область Хесе-Насау; гл. градъ *Висбаденъ,* прѣдишна столица на херцогството. Виж. *Хесе-Насау.* — Гл.

Азия и Египетъ, и се употрѣбяватъ въ храната като салата.

Настѫпвамъ. *Воен.* нападамъ, подчинявамъ си. — **Настѫпление.** Нападане; пристѫпване за бой.— **Настѫпателенъ.** Нападателенъ. — **Настѫпатель.** Нападатель.

Наталъ. Английска колония на юго-източното крайбрѣжие на Африка, между Трансвалъ на сѣв.-ист., Оранжъ на сѣв.-зап., страната на басутитѣ на западъ, страната на грикитѣ на юго-зап. и Индийски океанъ на юго-ист., около 1250 килом. на сѣв.-истокъ отъ носъ Добра-Надежда; простр. 48,560 чет. килом. Планинска земя съ здравъ климатъ. Пои се отъ много рѣки, като Тугела. Крайбрѣжието, около 35 килом. на вѫтрѣ, е много плодородно. Произведения: царевица, захарь, кафе, синило, арарутъ, тютюнъ, памукъ и др.; ископаеми вѫглища, желѣзо, мѣдь и други руди се намиратъ на нѣколко мѣста. Отъ скотовъдството, овцевъдството е най-развито (500,000 овце). Седалище на управлението е *Пиетермарицбургъ*, съ около 15,000 жит. (повече бѣли люде, останжлитѣ черни) и единчкото пристанище е пристанището на градъ Джрбанъ, на Портъ-наталски заливъ, съ 15,000 жит. (повечето бѣли, останжлитѣ черни), което е свързано съ града по желѣзница; само Джрбанъ е свързанъ съ Портъ-Наталъ съ желѣзница около 5 килом.; въ Джрбанъ ставатъ най-голѣмитѣ търговски работи. Една желѣзница отъ Джрбанъ въ Пиетермарицбургъ, и двѣ параходни служби турятъ Портъ-Наталъ въ съобщение съ Европа прѣзъ носъ Добра-Надежда и прѣзъ Занзибаръ-Аденъ. Другитѣ градове: *Верулямъ, Пайнтаунъ, Нюкяслъ, Лейдсмитъ, Иоркъ-Ричмондъ, Викторія* сѫ по-маловажни. Нѣма, така да се каже, пѫть за да отиде човѣкъ отъ Пиетермарицбургъ и отъ Джбанъ въ Кейптаунъ; всичкитѣ съобщения ставатъ по море. Населението състои отъ английски и германски поселенци, всички 35,990; отъ кули или прѣселени индийци (27,280); и отъ зулусци, бившитѣ владѣтеле на земята. Зулусцитѣ, люде отъ кафрското племе, сѫ изобщо езичници и многоженци; ала имъ е запрѣтено да иматъ по повече отъ 10 жени, за всѣка отъ които тѣ правѫтъ по една отдѣлна колиба, и които каратъ да работѫтъ и да ходѫтъ да продаватъ на европейцитѣ градинскитѣ произведения, кокошкитѣ, яйцата, млѣкото и др., а тѣ сами нагледватъ добитъка и прѣкарватъ живота въ нехъръ. Чернитѣ и отъ двата пола се обличатъ изобщо по европейски. Запрѣтено имъ е да притежаватъ каквото и да било оржжие. Тѣ се хранѫтъ токо-речи изключително съ царевица. Мѫжетѣ пушатъ много тютюнъ, а повечето смъркатъ емфие. Търговията е доста голѣма. Износътъ, за 20 милиона лева на годината, състои отъ захарь, вълна, кожи, страусови пера; вносътъ повече отъ 50 милиона лева, състои отъ памучни платове, земедѣлчески орждия, оризъ, брашно, спиртни пития.

Холандскитѣ боери завладѣли Н. отъ кафритѣ кждѣ 1837; англичанетѣ отнели Н. на холандцитѣ, като и истикали повечето отъ тѣхъ въ вѫтрѣшностьта, въ 1845. Н., присъединенъ първенъ на носъ Добра-Надежда, образувалъ отдѣлна английска колония въ 1856. Името Н. (Рождество) е дадено на тая земя отъ Васко де Гама, който я съзрѣлъ и излѣзълъ на сухо въ нея

на връхъ Коледа въ 1497, когато отивалъ за Индия.

Натанаилъ. Ученикъ Христовъ, прѣпоржченъ нему отъ Филипа. Спасительтъ похвалилъ чистосърдечието му (Иоан. 1; 45), и му се явилъ на Тиверіадското море, слѣдъ въскресението си, и кога се възнеслъ. Прѣдполага се, че Н. е сжщий Вартоломей *(Библ.)*.

Натанаилъ Стояновичъ. Български книжовникъ и единъ отъ по-виднитѣ духовни дѣйци по церковния въпросъ, бивши охридски и сега пловдивски митрополитъ; род. въ Скопско въ 1820. Училъ се въ Скопие, а послѣ въ Самоковъ; въ 1837 се постригалъ въ монашески чинъ и останжлъ въ Зографския монастирь на Св. Гора; слѣдъ това свършилъ въ Русия кишиневската духовна семинария и киевската духовна академия (1839—1851).

Слѣдъ разрѣшението на церковния въпросъ архимандритъ Н. се избра за охридски митрополитъ и пасе съ достоинство паството си нѣколко години. Прѣзъ освободителната война обстоятелствата го принудихж да остави любимата си епархия. Въ 1879 той бѣше ржководительтъ на първото възстание въ сѣверна Македония. Слѣдъ това, той 10 години управлява ловчанската епархия, на която канонический митрополитъ е Нег. Блаж. Екзархъ Иосифъ I; а въ 1891 биде избранъ за пловдивски митрополитъ.

Повечето книжовни трудове на Негово Високопр. сж съ духовно съдържание; тѣ сж *Зерцало или огледало христианское*, прѣводъ (Москва, 1844, стр. 170; *Святительское поучение къ новопоставленнаго священника* (Москва, 1847, стр. 45); *Дѣтский подарокъ* (Прага, 1852, стр. 22); *Пріятелское писмо отъ Българина къ Гръку* (Прага, 1852, стр. 19; подписъ Н. Богданъ); *Инокентій*, духовни поучения на тоя епископъ (Прага, 1853); *Наставленіе*, кратко христианско) Прага, 1853); *Изясненіе кратко на Божествената литургія* (Браила, 1864, стр. 142). Тия книги се прѣпоржчватъ като такъви, които и днесь би трѣбвало да украсяватъ библиотеката на всѣкой свещеникъ. Нъ най-капиталното съчин. на митрополита Н. е разсжждението му, извикано отъ прѣпирнята съ гръцитѣ за правото ни да имаме свое независимо духовно началство; това съч. носи заглавието *За Юстиниановы права на Охридска архіепископія или за църковна независимость и самостоятелность на Охридско-Българско свещеноначалие* (Цариградъ, 1873), отдѣленъ отпечатъкъ изъ сп. *Български книжици*. Митр. Н. още е писалъ много статии, па е и изговорилъ много слова по църковния въпросъ.

Натанъ. Еврейски пророкъ съврѣменникъ на Давида, който ималъ дързостьта да изобличи тоя царь за прѣстжплението, чрѣзъ което той се оженилъ за Витсаве, жената на Урия, единъ отъ неговитѣ пълководци *(Библ.)*.

Натрій. Просто тѣло, металъ, съ сребренобѣлъ цвѣтъ и металически бкесъкъ, нъ отъ дѣйствието на въздуха става сивъ и се помрачава бързо, като поглъща кислорода; при това хвърленъ въ вода, разлага ѭ, като отдѣля водорода. Твърдъ на — 20°, е мекъ като восъкъ при обикновена температура; топи се на 95° и става на пари при червенъ жаръ. Плътностьта му е 0.972, и е добъръ проводникъ на топлината и електри-

чеството. Гори въ въздуха при малко висока температура, та затова го държжтъ въ петролови масла. Н., както калий, е много распространенъ въ природата, нъ само въ съединено състояние. Самъ по себе си, тоя металъ нѣма никакво употрѣбение. Най-забѣлѣжително съединение на н. е *натриковий хлоридъ* или обикновената (готварска) соль. Намира се въ земята въ твърдо състояние (каменната соль) и въ водата растопенъ (морската). Отъ земята най-много се копае въ Бохня и Величка у Галиция, въ Кардона у Испания, въ Щасфуртъ у Саксония, въ Салцбургъ и др. Добиването соль отъ соленитѣ води (морска и изворна) се върши като се направи да земе формата на кристалъ. Така при нискитѣ морски брѣгове, копаятъ на равното поле плитки ями, съединени една съ друга чрѣзъ малки вадички. Кога стане приливъ, пущатъ морската вода въ първата яма, отъ дѣто тя отива послѣ въ втората, третата и т. н. Въ тия плитки и широки ями морската вода се испарява, та растворътъ става повече и повече наситенъ; прѣсити ли се, сольта се кристализира и като извѣтрѣе всичката вода, въ ямитѣ остава само сольта. Както е извѣстно, сольта има голѣмо употребение въ храната на човѣка и животнитѣ. Нъ тя се употрѣбява и за правене на содата, хлора, салмиака и др. Солнитѣ пластове въ земята сж станжли отъ испаряване на едноврѣмешни езера. — Други забѣлѣжителни съединения на н. сж *натронътъ* или вжглекислений натръ (содата), ултрамаринатa или лазулевий камень *(Lapis lazuli)* и сѣрнокислений натръ или Глауберовата соль. Важното значение на всѣка отъ тия соли въ всѣкидневния животъ и въ техниката е всѣкому повече или по-малко извѣстно.

Н. е билъ открить въ 1807 отъ англійския химикъ сжръ Хжмфри *Дейви*, който пръвъ пжть го добилъ въ чистъ видъ; послѣ Тенаръ и Гей Люсакъ изслѣдвали свойствата и химическитѣ съединения на метала.

Натура, *лат.* 1) Природа, естество, душа, характеръ. 2) Стока, произведение: *плащамъ мито или десетъкъ въ натура.*—**Натураленъ.** Естественъ, природенъ. — **Натурализация.** Приимане чуждостранецъ за гражданинъ, спр. давание на чуждостранецъ правата на гражданство въ една страна. **Натурализирамъ.** 1) Давамъ на чуждостранецъ правата на гражданство. 2) Внасямъ и приучвамъ на климата въ една страна животнитѣ, растенията на чужди страни. — **Натурализмъ.** Учение сходно съ материализма Това учение счита природата за начинателката и производителката на всичко; то отрича божественостьта на откриването. — **Натуралистъ.** Естествоиспитатель.—**Натурално богословие.** Знание за божеството придобито, не отъ божествено откровение, а отъ изучване природата.

Natura non facit saltus, лат. Природата не прави скокове.

Naturae convenienter vive, лат. Живѣй съгласно съ природата.

Наука. Въ тѣсенъ смисълъ, нѣкой клонъ отъ човѣшкото знание; *юридическа* н., *медицинска* н., *богословска* н. Въ широкъ см., всичкитѣ специални науки, които образуватъ една система знание, земени заедно: н. *е напрѣднжла много въ нашия вѣкъ.* — Не всѣко знание е н. Само онова знание се

удостоява съ името н., което е обобщено, систематизирано и провѣрено. Общность въ противоположность на частни случаи, система въ противоположность на случайна наредба, и провѣреность въ противоположность на прѣдполагаемость, сж тритѣ нѣща, които непрѣмѣнно трѣбва да притежава единъ дѣлъ знание, за да заслужва името н. Географията, химията и политическата икономия сж сега науки. Географията е била н. отъ вѣкове, макаръ и да е много напрѣднжла въ новитѣ врѣмена; химията и политическата икономия сж н. токо-речи отъ единъ вѣкъ насамъ. Химически познания и политико-икономически правила сж били извѣстни още много по-рано, нъ нито еднитѣ нито другитѣ не сж заслужвали тогава името н.; общноститѣ сж били малко или лоша система вѣрность не е имало. Въ разнитѣ клонове на естествената история — минералогията, ботаниката, зоологията — е имало натрупано много знание прѣди да е могло нѣкой клонъ да се нарече н. Качеството на знанието по-важни отъ количеството.

Н-тѣ сж се класифицирали до сега различно. Ние тука ще посочимъ класификацията имъ по началата, които сж най-общоприети. Нъ прѣди да дадемъ систематическия редъ на н-тѣ, потрѣбно е да знаемъ слѣднитѣ нѣща: 1) Изобщо различаватъ теоретически н., или н. въ първия смисълъ на думата, отъ практически н. Една теоретическа н. обръща единъ особенъ отдѣлъ отъ природата, и е така наредена, че дава въ най-сгжстена форма всичкото провѣрено (научно) знание въ тоя отдѣлъ: такъви сж математиката, химията, физиологията, зоологията. Една практическа н. е приспособението на научно добититѣ факти и закони въ единъ или повече отдѣла за нѣкоя практическа *цѣль*: такъви сж, напр., мореплаването, инжинерството, рударството, медицината. Мореплаването заема отъ теоретическитѣ н. — математиката, астрономията, оптиката, метеорологията и др. — всичко, което е потрѣбно да се кара единъ корабъ по моретата, и обръща това знание въ правила за тая цѣль. Искуствата, които така могжтъ да заематъ отъ точнитѣ н., сж и повѣрни въ дѣйствието си; тѣ сж научнитѣ искуства.

2) Нѣкои отъ теоретическитѣ н. иматъ всѣка за прѣдмѣтъ отдѣленъ дѣлъ естествени сили; така, биологията борави съ органическитѣ сжщества, психологията съ ума. Други боравятъ съ приспособението на сили другадѣ припознати въ нѣкоя область конкретни факти или явления. Така, геологията не изучва нѣкои естествени сили, които не се намиратъ въ други н., а приспособява законитѣ на физиката, химията и биологията да обясни явленията на земната кора. Н., които обгръщатъ извѣстни естествени сили, се наричатъ абстрактни (отвлѣчени), общи, или основни н.; ония н., които приспособяватъ тия сили въ областитѣ на конкретнитѣ явления, се наричатъ конкретни, приспособени н.

Абстрактнитѣ или теоретическитѣ н., които най-обикновено се припознаватъ, сж тия шестъ: математиката, физиката, химията, биологията (растителната и животната физиология) психологията и социологията. Конкретнитѣ н. сж естествено-историческата група — метеорологията, минералогията, ботаниката, зоологията, геологията

сжщо географията и, могло би да се прибави, съ нѣкои обяснения, астрономията.

Първитѣ петь отъ изброенитѣ отвлѣчени н. обгръщатъ всичкитѣ основни закони на свѣта, и ако сж съвършени, приспособението имъ трѣбва да е достатъчно да обяснява всичкитѣ нѣща въ природата. За човѣкъ, вѣщъ въ тѣхъ, никое явление въ природата не може да изглежда странно; конкретнитѣ н. и практическитѣ н. не съдържатъ нищо основно ново. Понѣкога поставятъ *социологията*, законитѣ за човѣка въ обществото, като шеста първоначална н. слѣдъ психологията, на която тя е едно особно развитие. Астрономията, или законитѣ на слънчената система, и на другитѣ небесни тѣла, би могла да се нарече конкретна н., когато се прѣдположи, че една друга, абстрактна н., борави съ законитѣ за движението на тѣлата.

Наумбургъ. Прусски градъ на Заала (лѣвъ притокъ на Елба), въ мерзебургския окржгъ на обл. Саксония, 27 килом. на юго-зап. отъ Мерзебургъ; станц. на желѣзницата отъ Хале за Ерфуртъ; 17,900 жит. Вино; фабрики за вълнени и копринени платове и др. Прочути гребени и други прѣдмѣти, изработени отъ слонова кость. Лозарство. Съборна църква, хубава сграда, построена въ 1027, кралски дворецъ и др. Градътъ е заобиколенъ съ стѣни.

Наумовъ *(Димитръ М)*. Български писатель по земедѣлието и забѣлѣжителенъ общественъ дѣецъ, род. и починжлъ въ Стара-Загора (1851—1884); училъ се първенъ въ родния си градъ, послѣ свършилъ гимназия въ Чешко, и продължилъ образованието си въ хайделбергския и лайпцигския университети специално по земедѣлието. Като се завърнжлъ въ Ст.-Загора, управлявалъ една-двѣ години чифлици, а слѣдъ освобождението станжлъ прѣдсѣдатель на Окр. Сждъ въ Ст.-Загора и петь години наредъ бѣше прѣдставитель отъ ст.-загорската колегия въ областното събрание на бившата Източна Румелия. Той бѣше единъ отъ краснорѣчивитѣ говорители на събранието и всичкитѣ рѣшения, зети въ 5-годишното сжществуване на събранието за подобрение земедѣлието и състоянието на земедѣлцитѣ въ страната, се отдаватъ на неговата инициатива или се дължжтъ на неговото слово. Въ това врѣме той и основа въ Ст.-Загора, въ началото на 1883, съ сътруднич. на А. Т. Илиева, в. *Земедѣлецъ*, който има около 2 годишнини. Поради даровитостьта и справедливостьта си Н. се ползуваше съ добро име въ окржга си и съ уважение у всички партии. По причина на това, въ деня на смъртьта му (23 юн. 1884) постоянний комитетъ на областьта закри засѣданието си, а старо-загорското общинско управление купи една нива и въ срѣдата ѝ погребе Н., дѣто стърчи и единъ паметникъ.

Наумъ. Единъ отъ 12-тѣ мали пророци, който пророкувалъ за разрушението на Ниневия и цѣлата асирийска монархия. Прѣдполагатъ, че е билъ съврѣменникъ на Езекия. Паметьта му се споменува на 1 декември *(Библ.)*.

Наумъ (св.). Единъ отъ *седмочисленицитѣ* сътрудници на св. Методия. За происхождението му нищо не е извѣстно. Слѣдъ смъртьта на св. Методия, Н. въ 885 дошелъ заедно съ св. Климента въ България, дѣто тѣ били радушно приети отъ царь Бориса.

Когато св. Климентъ билъ испратенъ въ западна България, въ Кутмичевица, Н. отишелъ слѣдъ него и прѣкаралъ останжлитѣ дни отъ живота си въ духовни трудове, като живѣялъ, както расказва едно сказание, на источния брѣгъ на Охридското езеро, между Охридъ и Дѣволъ. Тамъ сжществува единъ старъ монастирь съ неговото име, въ който се пазѭтъ неговитѣ мощи и се чести паметьта му на 20 юлия. Прѣдполагатъ, че тоя монастирь е билъ основанъ отъ него, а послѣ посветенъ нему. Службитѣ нему сж напечатани по гръцки въ Мосхополъ (въ Албания) въ 1741 и въ Вѣна въ 1824. За книжовната и просветителна дѣятелность на св. Н. малко се знае. Отъ него не е намѣренъ ни единъ литературенъ паметникъ. Ала е извѣстно, че прѣзъ 1211, когато се събралъ въ Търново съборъ по заповѣдь на царь Борила, за да осждѭтъ богомилската ересь, постановило се да се чете всѣка година на православната недѣля „вѣчная память“ и на ония, които се трудили и работили и върху словѣнската, сир. старобългарската книжнина. Това словословие буквално гласи така: **Климентꙋ оученикꙋ єго єпископꙋ Великіє Морави и ꙋченикомъ єго Савѣ, Гораздꙋ, и Наꙋмꙋ ꙗко много и тѣм потрꙋждышимсє о словенскꙑих книгах вѣчнаа памєть.** Затова, че св. Н. се е занимавалъ съ книжнина, свидѣтелствува и неговото житие, което казва, че и той се трудилъ заедно съ другаретѣ си върху прѣвода на Свещено Писание. Виж. *Новый церковно-славянскій памятникъ съ упомяненіемъ о славянскихъ первоучителяхъ* отъ М. Дринова въ *Журналъ Мин. Нар. Просвященія*, кн. 238, стр. 183; Г. Баласчевъ, *Климентъ Епископъ Словѣнски*; и *Св. Наумъ Български*, отъ Е. С-въ, *въ Църковенъ Вѣстникъ*, год. II (1901), бр. 11.

Нафталинъ, *лат.* Общото произведение отъ разложението на органически вещества, изгорени на силенъ огънь при недостатъчно количество въздухъ.

Нахимовъ (*Павелъ Степ.*). Русски адмиралъ, род. въ 1803; участвувалъ въ пжтуването на фрегата *Крейсеръ* около свѣта; отличилъ се въ наваринското сражение; отъ 1834 постояно служилъ въ черноморската флота, и често помагалъ сполучливо на сухопжтната войска среща кавказскитѣ планинци; вице-адмиралъ въ 1852, съсипалъ една турска ескадра при Синопъ въ 1853, и съ тая блескава побѣда придобилъ громка извѣстность; произведенъ адмиралъ въ 1855, билъ нараненъ при отбраната на Севастополъ (16 юн., 1855), и слѣдъ два дни умрѣлъ отъ раната.

Нахичеванъ. Русски градъ, въ екатеринославска губерния, на Донъ, 40 килом. отъ устието му въ Азофско море, 112 килом. на ист. отъ Таганрокъ 10 килом. на сѣв.-ист отъ Ростовъ; 19,455 жит. повечето арменци. Н. (име, което значи на арменски *ново жилище*) е билъ основанъ въ 1779 отъ арменци, които се прѣселили отъ Кръмъ, когато русситѣ завладѣли тая страна. 7 църкви, отъ които 1 православна, останжлитѣ армено-григориански. Сребърни украшения и вълнени стоки.

Нахичеванъ. Русски градъ въ ериванската губ., 137 килом. на юго-ист. отъ Ериванъ, на единъ каналъ отъ Нахичеванъ-чай (лѣвъ притокъ на Арасъ); 6,000 жит. — 12 килом. на сѣв.-зап. отъ града

има важни солни рудници, отъ които се копае по 4½ милиона килограма соль на годината. — Н. е единъ отъ най-старитѣ арменски градове; началото му е неизвѣстно.

Нахтигалъ *(Густавъ)*. Германски пжтешественикъ, род. въ Айхщетъ, умр. въ Африка (1834 — 1885). Билъ военененъ лѣкарь до 1861, когато напуснжлъ службата по причина на недобро здраве. Слѣдъ това ходилъ въ Алжирия и Тунисъ. Въ 1868 билъ натоваренъ да прѣдаде на бурнуския султанъ дароветѣ на прусския краль. Въ 1869, съ хиляди мжчнотии, изслѣдвалъ Фезанъ и страната на тибусцитѣ, непозната до тогава на европейцитѣ, въ източна Сахара. Отъ 1870 до 1874 посѣтилъ ез. Чадъ и проникнжлъ въ Багирми и Уадай, дѣто до него не билъ стжпилъ ни единъ европеецъ. Н. се върнжлъ въ отечеството си и обнародвалъ книгата си *Сахара и Суданъ* (франц. прѣводъ отъ Gourdault; едно извлѣчение отъ тоя капиталенъ трудъ, обнародвано отъ Франкеля, Лайпцигъ, е имало вече нѣколко издания). Послѣ билъ герман. консулъ въ Тунисъ, и умрѣлъ когато уреждалъ германскитѣ колонии на западния брѣгъ на Африка. Цѣненъ материалъ съдържатъ Н-тѣ писма: *Erinnerungen v. Gust. Nachtigal* (1887).

Нация, *лат.* Народъ. — **Националенъ.** Народенъ; **националность.** Народность.

Началенъ. Виж. **Начало.** — **Началствувамъ.** Прѣдвождамъ, стожа на чело на войска, бивамъ нейнъ началникъ; управлявамъ.

Начало. 1) Съ което се захваща нѣщо; корень, изворъ; противоположното на *край*. 2) Нравствена основа у човѣка, правило, убѣждение, принципъ. 3) Първо понятие: *начала отъ физика*. 4) Химическа стихия, основна или неразлагаема съставна часть; човѣкъ състои отъ двѣ начала: *духовно и плътско*. — **Началенъ.** Който служи на нѣщо за начало. — **Начинателенъ.** Началенъ, пръвъ по врѣме, съ който се започва: *начинателенъ стихъ*. — **Начинатель.** Който започва нѣщо.

Начатки. Първитѣ плодове на растенията, *трупанда*; или първороденитѣ отъ животнитѣ. Н., по Моисеевичъ законъ, сж били назначени за жъртвеника, жръцитѣ и бѣднитѣ.

Начевъ (поручикъ *Петръ Попъ*). Български отечественолюбецъ, който драговолно даде живота си, въ цвѣта на възрастьта си, за свободата на несвободнитѣ български земи; роденъ въ Сливенъ, паднж убитъ отъ крушума на тиранина на бойното поле въ Македония (1869 — 1895). Поручикъ Н. се отличаваше съ извънредни качества, честна идеална душа и благороденъ духъ на самопожъртвуване. Той зарѣза всички земни блага и се принесе въ жъртва, за да даде помощь на брата-робъ — да побуни Македония, та да постави македонския въпросъ прѣдъ Европа. Прѣзъ продѣтьта въ 1895 той напуснж военното си поприще въ България, дѣто служеше съ отличие, и станж воевода на една възстанническа чета отъ 158 възстаници. И скоро, на именния си день Петровъ-день (29 юн., на 2 часа утриньта) въ първото сражение, което е имала четата подъ неговото воеводство, на 300 крачки отъ шосето Царево-село-Щипъ, при притока на Брѣгалница, до село Климанци, доблестно паднж на бойното поле. Слѣдъ смъртьта

му командата на четата зелъ другарьтъ му поручикъ Мутафовъ (виж. това име).

Начези. Сѣверо-американско полудиво племе, отъ вѣтвата шероке, по брѣговетѣ на долното течение на Мисисипи, токо-речи унищожено въ 1730 отъ французетѣ за наказание на единъ сѣчъ.

Начезъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Мисисипи), 347 килом. на сѣв.-зап. отъ Нови-Орлеанъ и 137 килом. на юго-зап. отъ Джаксънъ; начинателна гара на една желѣзница за Джаксънъ; 15,000 жит. Търговско стоварище. Голѣмо памучно тържище. — Тоя градъ е билъ основанъ кждѣ 1716 отъ племето начези, и свършенъ отъ французетѣ въ 1730.

Начетенъ. Който е много челъ и разбралъ четеното; **начетеность**, свойство, принадлежность на начетенъ човѣкъ

Начинателенъ. Виж. **Начало.**

Начовичъ *(Григорий)*. Български общественъ и политически дѣецъ, роденъ въ 1845 въ Свищовъ; добилъ образование въ Цариградъ (въ нѣкогашното френзуско училище на Бебекъ), въ Вѣна (търговско училище) и въ Парижъ (висшо училище). Като се завърнѫлъ въ Свищовъ, захванѫлъ търговия при баща си; нъ гоненъ отъ турскитѣ власти за участие въ движението въ 1867 (по четата на Хаджи Димитръ), побѣгнѫлъ въ чужбина и живѣлъ главно въ Вѣна, дѣто се занимавалъ съ търговия. Прѣзъ русско-турската война въ 1877, Н. служеше въ русския генераленъ щабъ, а слѣдъ свършването на войната почнѫ въ Пловдивъ да редактира в. *Марица* (1878) и на другата година зе участие въ търновското велико народно събрание, дѣто заедно съ Стоилова и Грекова бѣше единъ отъ най-виднитѣ прѣдставители отъ консервативната партия (виж. *Консерватори);* послѣ биде министръ на финанситѣ въ първото българско министерство (Бурмовий кабинетъ), министръ на външнитѣ дѣла и и. д. министръ на финанситѣ въ митр. Климентовото министерство (1879 — 1880). Както всички консерватори, Н. работи съ генералъ Ернрота по извършването на държавния прѣвратъ въ 1881, и участвува въ свищовското велико народно събрание, което отмѣни конституцията. Бѣше министръ на вънк. дѣла, на финанситѣ, на общитѣ сгради и земедѣлието и въ консервативния кабинетъ слѣдъ тоя прѣвратъ, нъ упази портфейла на финанситѣ и въ Цанковия либераленъ кабинетъ (1883), слѣдъ възстановението на конституцията; по-сетнѣ станѫ министръ на външнитѣ дѣла въ Радославовия либераленъ кабинетъ (1886 — 87). Слѣдъ кн. Фердинандовото дохождане на прѣстола, Н. бѣше два пѫти министръ на финанситѣ въ Стамболовия кабинетъ, въ 1887 — 88 и 1891 — 92; освѣнъ това става дипломатически агентъ въ Букурещъ (1885—86), дѣто Симеонъ Киселевъ стрѣля несполучливо върху него, въ Вѣна (1890 —91) и сега (1904) е такъвъ въ Цариградъ. Тамъ биде испратенъ въ 1903, прѣзъ македонското възстание, и сключи съ Портата извѣстното турско-българско съглашение по македонскитѣ работи. Н. минува за твърдѣ хитръ човѣкъ и искусенъ дипломатъ, па и за единъ отъ по-добритѣ финансисти въ България. Това обстоятелство накара, вижда се, Стамболова да го земе въ кабинета си въ най-критическия моментъ (слѣдъ

Бѣлчевото убийство, 1891), безъ да гледа на взаимната имъ антипатия. Въ Н-во врѣме се сключи вторий държавенъ заемъ отъ 142 милиона л. номинални. Политически Н. принадлежи на консервативната партия, която, както и либералнитѣ партии у насъ, не се е придържала неизмѣнно о принципитѣ си; ала въ една точка въ програмата си Н. е билъ всѣкога строго послѣдователенъ — въ русофобството. Може би тая точка му даде възможность да работи съ Стамболова. Огъ 1892 Н. заедно съ Стоилова, Радославова и Тончева стоеше на чело на „съединената легална опозиция“ противъ Стамболова и зимаше участие въ редактирането на *Свободно Слово*. Слѣдъ прѣврата на 18 май 1894, Н. доби портфейла на външнитѣ дѣла и общитѣ сгради въ Стоиловия кабинетъ; въ 1896 прѣзъ февруарий, той ги замѣни съ портфейла на земедѣлието и търговията, и въ сжщата година, когато министерството станж русофилско, даде си оставката. Избранъ софийски кметъ, той се отказа отъ тая длъжность. Слѣдъ Стамболовото убийство (1895) Н-то име се е произнасяло много пжти, като име на истинския виновникъ на убийството.

Освѣнь въ споменжтитѣ вѣстници, Н. е сътрудничилъ въ много други, въ първитѣ двѣ годишнини на в. *Българинъ* (Букурещъ, 1877), редактиралъ е в. *Витоша* (София 1879) и *Български Гласъ* (София, отъ 1880, четире годишнини). Той е и написалъ *Кратко и практическо ржководство за правене вино* (София, 1883) и *Тютюневата индустрия въ Българското Княжество* (София, 1883), прѣвелъ е Ибсеновата драма *Единъ прѣдатель* и Сардувата *Отечество* и др.

Начовъ *(Никола)*. Български белетристъ и писатель; родомъ отъ Калоферъ, учитель въ софийската мжжска гимназия, учителствувалъ е до сега (1904) 20 години. Къмъ белетристиката се отнасятъ расказитѣ му *Найденъ* (въ сп. *Мисъль*, год. I), *Сирачето* (пакъ тамъ, год. I), *Единъ братъ* (пакъ тамъ, год. II), *Милка* (пакъ тамъ, год. II), *Два нови гроба* (пакъ тамъ, год. III), малка баладическа поема *Калинка* (пакъ тамъ, год. I), *Трима гости въ една вечерь* (въ сп. *Искра*, год. I). Въ тия раскази Н-вий критикъ Д-ръ Кръстевъ (виж. *Литературни и философски студии*, София 1898, 2 изд.) не удобрява главно песимизма му, „неосвѣтленъ отъ никоя свѣтла зарица“. Сжщий критикъ хвали Н., че добрѣ разбиралъ задачата си въ расказа си *Какво може да направи една змийска кость* (въ *Мисъль*, год. II; отдѣлно издание, излѣзло въ София, 1898), По-сетнѣ, Н. издаде на свѣтъ двѣ по-значителни белетристични произведения, хубавата повѣсть *Бунтовници*, (София, 1898, стр. 258) и *Дѣдо Генко Севдата въ София* (София, 1902, стр. 294), едно изрядно изображение на нашия животъ въ първата епоха слѣдъ освобождението ни.

Н. е писалъ още много бѣлѣжки и пжтни въспоминания, които критиката припознава за прѣвъсходни въ литературно отношение; и нѣкои отъ тѣхъ, споредъ Д-ръ Кръстева, по силата на вдъхновението, по глъбйната на чувствата надминуватъ много отъ расказитѣ му. За особено цѣнни отъ тѣхъ се припознаватъ онния очерки, които подъ общото заглавие *Изъ Родопитъ* се обнародвахж въ сп. *Денница* (год. II) и Мисъль (год. II

и III), послѣ *Жертвитѣ* (Мисъль, год. IV) и обширна студия *Калоферската мжжка света обитель* (София, 1895). Двѣ отлични Н-ви студии, *Екскурсия изъ нашата народна поезия* и *Студия върху стихосложението на нашитѣ народни пѣсни*, сж обнародвани въ *Периодическото Списание* на Българското Книжовно Дружество (год. X = 1895 — 96, кн. 48 — 50 и 52 — 53). Отдѣлно издание съставя изучението му *Прѣдложнитѣ глаголи въ новобългарския езикъ*, отпечатъкъ изъ отчета на софийската държавна мжжка гимназия за учеб. 1900 — 1901 год. (София, 1901). Голѣма важность и значение иматъ за историята на нашето освобождение Н-тѣ *Писма изъ размирената българска земя*, 1877 — 1878, издадени въ спис. *Лѣтописи*, год. II (1900 — 1901) кн. 1—5, дѣто много вѣрно се рисува положението на българетѣ прѣзъ врѣмето на освободителната война. Тоя редъ писма започва съ писмо III; първитѣ двѣ писма сж напечатани въ *Сбирка отъ нови и интересни четива*, събралъ и наредилъ Алекс. Боруйски (Пловдивъ, 1900).

Нашвилъ. Столица на Тенеси (една отъ Съединенитѣ Държави въ Америка), на р. Кжмбжрляндъ, 930 килом. на юго-зап. отъ Вашингтонъ, малко на сѣв. отъ срѣдата на държавата; 49,350 жит. Рѣката е плавателна за голѣми параходи 70 килом. надъ Н., който е и скаченъ съ разнитѣ градове въ страната чрѣзъ петь желѣзници. Твърдѣ дѣятелна търговия; най-голѣмото търговско срѣдоточие на югъ отъ Охио за памука и тютюна; голѣма търговия съ жито, машини и др. Хубавъ добрѣ съграденъ градъ, съ държавенъ домъ, който е лѣгнжлъ 5 милиона лева. Университетъ; много всѣкидневни, седмични и мѣсечни вѣстници или списания. Н. е билъ окупиранъ отъ федералнитѣ войски, въ 1862, и тамъ федералний генералъ Томасъ спечелилъ една побѣда надъ генералъ Худа.

Ная. Много отровна змия въ Индия; прѣдполагатъ, че тя е *аспидата* у староврѣменнитѣ.

Наяди. Въ гръцката митология, нимфи на изворитѣ и рѣкитѣ, подобни на русалкитѣ у староврѣменнитѣ словѣне. Изображавали ги като полуголи моми, съ вѣнци отъ тръстика на главата, лѣгнжли на урнитѣ, отъ които тече водата; често ги изображавали съ Херкулеса, покровителя на топлитѣ извори.

Нгами. Езеро въ южна Африка, на сѣв. отъ пустиня Калахари, на 20° и половина южна ширина; около 45 килом. широко и 150 килом. околовръстъ. Това езеро е 1131 метра надъ морското равнище, и е свързано чрѣзъ много потоци съ рѣчната система на Замбези. Главний му притокъ отъ къмъ сѣв.-зап. е р. Тиоже, дълбока рѣка, която истича изъ езерото, на юго-ист. е *Зуга*, която се губи въ едно солено блато. Езерото не е много дълбоко и изобилува съ риба. Водата му е сладка, нъ прѣзъ сухото годишно врѣме се вгорчава. Гжсталацитѣ по брѣговетѣ му сж свърталище на диви звѣрове, слонове, рѣчни коне, носорози, биволи; водитѣ му хранжтъ крокодили и видри. Дивитѣ племена около това езеро сж отъ племето бечуани въ долината на Зуга, отъ негрското племе въ долината на Тиоже. То е било открито въ 1849 отъ Ливингстона.

Иганъ Хоей. Область въ източни Китай, между Киангъ-су и Че-киангъ на истокъ, Киангъ-си на югъ, Ху-пе и Хонанъ на зап.; приблизит. простр. 139,875 чет. килом. и насел. 34,000,000 жит. Гжстотата на населението е много голѣма дори за Китай, дѣто срѣдната гжстота е около 86 жит. на 1 чет. килом. Прѣзъ тая земя, повечето равна, минува ниско планинско бърдо Пе-лингъ; пои се отъ Янгъ-тзекиангъ, Хеангъ-хо и Хоай-хо. Климатътъ е умѣренъ; земята произвожда жито, зеленчуци, овощия, тютюнъ, чай, черници; найдобрий зеленъ чай въ Китай се обработва въ юго-източнитѣ части на областьта. Скотовъдството е въ добро състояние. Въ страната има златни, сребърни, мѣдни и други рудници. Гл. гр. е *Нианъ-Кингъ*, на лѣвия брѣгъ на Янгъ-тзе-киангъ, 245 килом. на юго-зап. отъ Нанкинъ, 1022 килом. на юго-ист. отъ Пекинъ и 910 килом. на сѣр.-ист. отъ Кантонъ, съ 50,000 жит. Тоя градъ е главното срѣдоточие на търговията между сѣвернитѣ и южнитѣ части на Китай. Търговията сгава съ кораби по рѣката. Фарфорови издѣлия и дрехи сж между главнитѣ стоки. Н-к. е свързанъ телеграфически съ Нанкинъ и Ханъ-Кеу.

Иго-ю-Киангъ. Рѣка въ Китай; въ область Киангъ-си, извира въ Се-Чингъ и се влива въ р. Тзингъ-Чеу; около 800 килом.

Ne cede malis, *лат.* Не отстжпяй прѣдъ нещастието.

Ne Jupiter quidem omnibus placet. Латинска поговорка: нито дори Юпетеръ не угождава всѣкому.

Ne sutor ultra crepidam, *лат.* Не сжди за това, което не разбирашъ.

Ne sus Minerva (отпустижто *doceat*). Латинска поговорка: свиня (сир. глупавъ) не трѣбва да учи Минерва сир. (уменъ).

Неаполски заливъ. Заливъ на Тоскансно море, на западния брѣгъ на Италия, между носове Мизена и дела-Кампанела, 30 килом. дългъ и 22 м. дълбокъ. На сѣв. е полуостровъ Бай, съ о-витѣ Исчия и Процида; на юго-ист. отъ Капри.

Неаполско или Неаполитанско кралство. Бившо кралство, което въ послѣднитѣ врѣмена на сжществуването си състояло отъ неаполската область въ южна Италия и о-въ Сицилия: оттамъ и името *Кралство на двѣтѣ Сицилии*. То имало за прѣдѣли на сѣв. и ист. Адриатическо море, на югъ Йоническо море, на зап. Тоскансно море и Папската държава. Простр. му било 114,000 чет. килом.; насел. му 10 милиона жит. Столицата била *Неаполъ*.

Мѣстоположението на неаполската область е изобщо високо, отъ сѣв. къмъ югъ страната е прорѣзана отъ Апенинскитѣ планини, отъ върховетѣ на които сж забѣлѣж.: Монте-Карно, Гаргано и волканъ Везувий. Земята се пои отъ малки рѣки, нъ е много плодородна; гл. произведения сж: пшеница, оризъ, конопъ, ленъ, маслинено масло, вино, грозде и южнитѣ плодове. Климатътъ е горещъ, нъ здравъ. Страната е изложена на чести земетресения. Отъ миналитѣ се добиватъ: готварска и каменна соль, селитра, сѣра, мраморъ и алабастръ. Само $^1/_3$ отъ страната е обработена. Езикътъ на неаполитанцитѣ доста различа отъ итал. езикъ. Вжтрѣшната търговия е малка. Морската търговия е токо-речи исключително прибрѣжна.

Въ старо врѣме, тая земя съставяла часть отъ Велика Гърция, послѣ била покорена отъ римлянетѣ. Слѣдъ падането на Западната империя, намирала се подъ властьта на херулитѣ, послѣ на остготитѣ, била покорена отъ византийскитѣ пълководци Велизария и Нарсеса, избѣгнжла нахлуванията на ломбардитѣ, въ 828 била покорена отъ сарацинитѣ, отъ които въ 1061 прѣминжла у норманитѣ, а въ 1152 била съединена съ Сицилия подъ властьта на норомански крале, които ѫ управлявали въ течението на 152 години отъ Палермо. Слѣдъ угасването на норманската династия, настанжли вълнения и на прѣстола дошли господаре отъ дома Анжу; въ 1282, слѣдъ *Сицилийската вечеря*, Сицилия повикала Петра IV Арагонски, вслѣдствие на което Неаполит. область била отдѣлена отъ Сицилия въ течението на 160 год. Въ 1505, Фердинандъ V Арагонски изново ги съединилъ. Два вѣка Неапол. об. и Сицилия зависѣли отъ Испания, и се управлявали отъ подкрале. Въ 1713, Филипъ V, внукъ на Лудовика XIV, станжлъ испански краль, и Утрехтский договоръ далъ Сицилия на савойския дукъ, а Сардиния и Неаполь останжли на Австрия. Въ 1735, Испания завладѣла Сицилия и Неаполъ, които, подъ името кралство на Двѣтѣ Сицилии, били дадени на единъ клонъ отъ испанскитѣ Бурбони, именно на Донъ-Карлоса, съ изричното условие: никога двѣтѣ корони, неаполската и мадритската, да не принадлежатъ на сжщото лице. Въ 1806, Наполеонъ далъ неаполската корона на брата си Иосифа, послѣ въ 1808 на шурея си Мюрата. Въ 1815, Бурбонитѣ, които продължавали да царуватъ въ Сицилия, изново съединили Сицилия и Неаполъ съ помощьта на англичанетѣ; и Фердинандъ I зелъ титлата краль на Двѣтѣ Сицилии; прѣзъ неговото царуване едно възстание (1820) било умирено съ австрийското оржжие. Неговитѣ прѣемници слѣдвали абсолютистска политика. Въ царуването на сина му Франциска I (1825—30) станжли нѣколко съзаклетия. Неговий синъ, Фердинандъ II (1830—1859) обърнжлъ Сицилия на неаполска область; въ 1848 Сицилия свикала особенъ парламентъ, нъ въ 1849 била изново подчинена. Слѣдъ това и въ двѣтѣ страни настанжла силна реакция; вълненията и недоволството се увеличили. Въ 1859 на прѣстола се възкачилъ Францискъ II, който продължилъ да се облѣга на чужденеца (австрийцитѣ) срещу самитѣ неаполитанци. Затова, въ 1860, на Гарибалди били доста една шепа доброволци да съсипе единъ режимъ, поддържанъ съ 80,000 войска; и Двѣтѣ Сицилии влѣзли въ състава на италиянското кралство. Виж. *Гарибалда*.

Неаполъ. Приморски градъ въ южна Италия, нѣкога столица на кралството на Двѣтѣ Сицилии (виж. *Неаполско* кралство), сега гл. гр. на едноименна область; 188 килом. (260 по желѣзн.) на юго-ист. отъ Римъ, при западнитѣ поли на Везувий, на сѣверния брѣгъ на Неаполски заливъ; желѣзница за Римъ, Термоли, Фогджия, Таренто, и Регджио; 494,314 жит.

Н. е по населението си първий градъ на Италия; той надминува Римъ, столицата, съ повече отъ 60,000 жит. Градътъ, построенъ амфитеатрално на залива, има 16 килом. околовръсть, съдържа нѣколко хубави квартала, голѣмата и хубава улица Толедо и др.; нъ

улицитѣ му сѫ изобщо тѣсни и хълмести. Мекий климатъ, чистий въздухъ, синйото море и небе, околнитѣ острови, Запушеній везувій, правѣтъ Н. най-хубавия градъ на свѣта; нъ той дльжи всичко на природата и, колкото околностьта му и да е богата съ исторически спомени, самъ притежава малко величави или забѣлѣжителни паметници: кралскиятъ дворецъ Каподи-Монте, театра Санъ-Карло, съборната църква и др. Макаръ и да изброяватъ 257 църкви и 239 капели, нъ тѣ сѫ малко забѣлѣжителни по архитекгурата си и вѣтрѣшнитѣ имъ украшения сѫ най-често далечъ отъ изящното. Университетътъ брои годинитѣ си отъ 1224 и е първий въ Италия. Сѫществуватъ още институтъ на изящнитѣ искуства, кралско дружество на наукитѣ, археолог. и др. дружества. Библиотеки *Borbonica* (200,000 т. и 3,000 ржкописа), *Brancacciana*, на монастиря Св. Филипъ, на университета и др. Прочутъ музей, съ египетски и етрусски старини, срѣдновѣковни любопитности и др. Ботаническа градина.

Н. има нѣколко индустрии, фабрики за тѣстяни храни (макарони и д. т.), за копринени платове, кадифета, искуствени цвѣтя и др. Търговията е важна и Н. е една отъ главнитѣ параходни скели на Срѣдиземно море; ала той не е въ това отношение първий италиянски градъ; той върви само слѣдъ Генуа, и нѣкога сѫ го надминували Ливорно и Месина. Отъ пристанището му се изнасятъ, освѣнъ произведенията на мѣстната промишленость, конопи, ленъ, овощия, маслинено масло и кожи; въ него се внасятъ суровъ и преденъ памукъ, памучни и вълнени ткани, желѣзо, стомана, захарь и др.

Околноститѣ на града сѫ забѣлѣжителни или по прѣкрасното мѣстоположение или исторически. Мѣстностьта, която съдържа Виргилиевия гробъ, раскопанитѣ градове Херкуланъ и Помпей, Нероновитѣ бани, Лукуловитѣ бани, пещерата на Кучето и др не може да не притежава единъ неисчерпаемъ изворъ на интересъ за научнитѣ, старинарни и класически изслѣдователе.

Н. (гр. *Неаполисъ*, новъ градъ) е билъ основанъ отъ гръцитѣ въ о-въ Евбея, и нареченъ така за отличие отъ единъ по-старъ градъ въ околностьта, Палеополисъ (старъ градъ). Въ 327 прѣди Р. Х. Палеополисъ билъ обсаденъ и прѣзетъ отъ римлянетѣ, и отъ тогава исчезва отъ историята; Н. се подчинилъ безъ съпротивление, и станѫлъ единъ любимъ и вѣренъ съѫзникъ, или по-право единъ областенъ градъ на Римъ. Ала той много врѣме упазилъ чисто гръцкия си характеръ и учреждения; и сѫществуватъ доказателства, че гръцкий езикъ е продължавалъ да се употрѣбява, дори въ обществени документи, чакъ въ II-и вѣкъ отъ християнската ера. Н. билъ цвѣтѫщъ и многолюденъ градъ прѣзъ римската епоха и, въпрѣки готското завоевание на Италия, и прѣзавоеванието отъ Велизария, той продължавалъ да е единъ отъ най-важнитѣ и богати градове въ Италия. Около VIII-и вѣкъ той отхвърлилъ игото на византийскитѣ императори, и се прогласилъ независима република до когато паднѫлъ въ ржцѣтѣ на норманитѣ въ 1140, когато станѫлъ столица на неаполското кралство.

Неаполъ. Въ *Дньн. Библ.* е старо име на сегашния приморски градъ въ Македония *Кавала*.

Неархъ. Знаменитъ адмиралъ на Александра Велики, родомъ отъ Амфиполисъ. Въ врѣме на Александровия походъ въ западна Индия, прѣдприелъ да изслѣдва брѣговетѣ на Индийски океанъ, и открилъ устията на Евфратъ и Тигръ. Александръ тъкмялъ да го изпрати съ флотата да завоевае Арабия; нъ смъртьта го не оставила да испълни намѣрението си. Н. е оставилъ единъ расказъ на пѫтуването си, който се намира въ **Géographi minores** отъ *Hudsona*, 1698, 8-о т. I; и въ **Alexandri Historicorum Scriptores** отъ *Gier-a*, 1844. Тоя расказъ е прѣведенъ на французски отъ *Billecoq*-а.

Неблагоразуменъ. Който не обмисля добрѣ що прави или що говори; противното на *благоразуменъ*.

Небраска. Рѣка въ сѣверна Америка, дѣсенъ притокъ на Мисури, извира въ Скалисти планини, и тече къмъ ист. прѣзъ цѣлата земя Небраска, та пои долината ѝ; 960 километра.

Небраска. Една отъ Съединенитѣ Държави, въ срѣдата, така наречена отъ рѣката, която тече прѣзъ нея отъ зап. къмъ ист. Н. има за прѣдѣли Мисури, Иова, на сѣв. Дакота, на зап. Виомингъ и Колорадо, и на югъ Канзасъ; простр. 197,319 чет. килом. и насел. 1,100,000 жит. всичкитѣ бѣли, освѣнъ 2,700 черни и 5—6000 индийци. Столицата е *Линколнъ*, нъ главний търговски градъ е *Омаха*, прѣдишната столица,

Сѣверната, особено сѣверо-западната часть (около 50,000 чет. километра) е пѣсъчлива пустиня. Цѣлата страна е една равнина, която постепенно се издига къмъ Скалисти планини. Главнитѣ рѣки сѫ Мисури, на источния ѝ прѣдѣл и Небраска, която тече прѣзъ са мата ѝ срѣда, широка и плодоро на долина. Климатътъ е сухъ здравъ.

Дивата фауна е още богата, н отдавна е минѫло врѣмето, когат Люисъ и Кларкъ видѣли огромни тѣ ергелета бизони, които хранил обширнитѣ пасбища. Нѣма веч сега тия безбройни ергелета, ал пасбищата сѫ все така пространни че ловцитѣ още много врѣме щ могѫтъ да трепѫтъ бизонитѣ с хиляди прѣди да довършѫтъ пъл ното имъ истрѣбление. Освѣнъ би зонитѣ, намиратъ се сивата мечка черната мечка, скалисто-планин ската коза, антилопата, рогачът вълкътъ, понѣкога сѣверний елен Барсътъ (пантерата) е исчезнѫлъ видрата е рѣдка, бобрътъ още повече

Скотовъдството цъвти. Въ тов отношение Н. съперничествува с Канзасъ. Н. притежава около 3 ми лиона главъ добитъкъ (половинат свине) за стойность отъ около 20 милиона лева.

Държавата е още сѫществен земедѣлческа. Пшеница, царевиц конопъ, тютюнъ и овощия сѫ гла внитѣ ѝ произведения. Индустри тѣ ѝ снабдиватъ само нейнитѣ ну жди. Брашнарството е най-важн то ѝ производство; слѣдъ нег върви консервираното месо. Разра ботв. на ископаеми вѫглища, от долно качество, е въ началото с Има и златни, сребърни, мѣдни др. рудници и мраморни камен дѣлни, които още не сѫ разработен

Н. притежава 4,000 килом. же лѣзни пѫтища. Линколнъ, отъ дѣ то тръгватъ 7 желѣзници, и Омах сѫ главнитѣ срѣдоточия на та мрѣжа. Търговията, съ жито и др става главно по желѣзницитѣ; сам една часть става по р. Мисури.

Народното образование има около 2,000 училища. Въ Линколнъ има университетъ отъ 1871. Библиотекитѣ, обществени и частни, сж повече отъ 400 и вѣстницитѣ и списанията стотина.

Управительтъ на Държавата, подуправительтъ и гл. началници на изпълнителната власть се избиратъ за 2 години, освѣнъ финансовий контролйоръ, който се избира за 4 години. За двѣ години се избиратъ и членоветѣ на законодателната власть, сенатътъ и камарата.

Н., територия въ 1854, имала въ 1860 г. само 30,000 жит., изключително индийцитѣ; и въ 1870, съ същото изключение, само 122,117 жит. Тя станжла държава въ 1867, и отъ тогава бърже била заселена.

Небрѣжливъ. Невнимателенъ, немарливъ; оттука *небрѣжливость*.

Небулистъ, *лат.* Живописецъ, който рисува гледки отъ облацитѣ.

Нева. Русска рѣка, въ с. петербургската губерния, тече къмъ зап. отъ юго-западния кжтъ на Ладожско езеро до кронщатския ржкавъ, въ Финландски заливъ. Цѣлата ѝ дължина е около 66 килом., отъ които 14 килом. сж въ С. Петербургъ; и на нѣкои мѣста е 630 метра широка, и 16 метра дълбока, макаръ и при Шлиселбургъ, дѣто истича изъ езерото, и въ С. Петербургъ, дѣто се влива въ морето прѣзъ нѣколко ржкава, да е плитка. Н. е корабоплавател. за ладии и малки параходи. По Ладожки каналъ тя се съобщава съ обширната водна система на Волга, та може да се каже, че съединява Балтийско съ Каспийско море. Течението ѝ е бързо и водата ѝ е грамадна. Покрита е съ ледъ повече отъ 5 мѣсеца—отъ около 12 ноември до 15 апр. По нея става голѣма търговия, и отъ вжтрѣшностьта, и отъ Балтийско море.

Невада. Една отъ Съединенитѣ Държави, между Калифорния на зап. и юго-зап., територии Аризона и Юта на ист., територия Идахо и държава Орегонъ на сѣв., така наречена отъ Сиера Невада, която минува прѣзъ нея; простр. 286,380 чет. килом. и насел. само около 60,000 жит.

Планинска страна, на едно плато, високо отъ 1,300 до 1,600 метра, пѣсъчлива, безводна и пуста, покрита съ езера въ западната часть, богата съ злато, сребро, сѣра, стипца. Пои се отъ Хъмболтъ. Сѣдал. на управл. *Карсънъ-Сити* (5,000 жит.); главни градове: Виргиния-Сити (10,981 жит.), Силвжръ-Сити и др.

Земедѣлието е отъ най-мършавитѣ. Земедѣл. произведения едвамъ стигатъ за мѣстното потрѣбение. Само искуственото поене прави земята сгодна за земедѣлие. Гл. поминъкъ е рударството; Н. занимава, между Съед. Държ., 4-о мѣсто по производството на драгоцѣнитѣ метали, които сж и ще бждатъ още за много врѣме нейното голѣмо богатство. Тя искарва на годината злато за повече отъ 15 милиона лева и сребро за повече отъ 30 милиона, грамадно количество мѣдь и др.

Н. отгледва главно коне, овце и рогатъ добитъкъ, повече за Калифорния. — Дивата фауна се прѣдставлява главно отъ сѣверния еленъ, антилопата, мечката, вълкътъ и лисицата. Горитѣ сж малко и рударството ги истрѣбва.

Желѣзнопжтната мрѣжа е имала прѣди нѣколко години 1,514 килом. Една отъ главнитѣ линии е линията, която иде отъ Велико Солено

езеро, влиза при Текома въ Невада прѣзъ сѣв.-източния жгълъ.

Управительтъ и министерскитѣ чиновници се избиратъ за 4 години. Законодателната власть състои отъ камара и сенатъ, на които членоветѣ се избиратъ за 2 години.

Н. е часть отъ земята, които Съединенитѣ Държави добили отъ Мексико по Гваделупо-Хидалгоския договоръ, въ 1848. До това врѣме въ нея нѣмало ни едно селище отъ бѣли люде; тогава тя почнѫла да се заселва отъ мормони. Тя станѫла територия въ америк. смисълъ въ 1861, и държава въ 1864.

Невада *(Сиера-)* (снѣжна планина). Планинско бърдо въ южна Испания, 150 килом. дълго отъ Алхама до Баца. Най-високий връхъ, Cerro de Mulhacen, е 3,554 метра високъ, и владѣе цѣлия полуостровъ.

Невада *(Сиера-)*. Планинско бърдо въ сѣверна Америка, кждѣ зап., скачено съ общата система на Скалисти планини; оставя между себе си и Тихи океанъ едно разстояние отъ 200 килом., което състои отъ една висока тераса, поена отъ Сакраменто и Санъ-Иоакимъ. Това бърдо е прочуто по минералнитѣ си богатства. Срѣдната му височина е отъ 2,100 до 2,400 метра; главнитѣ му връхове сѫ Шаста (4,400 м.) и една група високи планини, между 36° и 38° сѣв. ширина. То се снишава къмъ ист. по единъ редъ тераци, дѣто се намира територия Юта и държава Невада.

Невада-де-Толуко *(Сиера)*. Планинско бърдо въ Мексико, на едно твърдѣ високо плато. Най-високий връхъ, *Фрайла*, е 4,750 м. високъ.

Неверъ. Французски градъ, ц. на департ. на Ниевра, при вливането на Ниера въ Лоара, 213 килом. (254 по желѣзн.) на югоист. отъ Парижъ; 26,436 жит. Фабрики за земедѣлчески орждия, фарфорови сждове и др. Занаятчийско и др. училища. Библиотека, музеи. — Н., въ римско врѣме *Noviodunum*, е билъ важенъ стратегически пунктъ въ Цезарево врѣме; Цезарь, слѣдъ първитѣ си походи въ Галия, тамъ оставилъ на съхранение заложницитѣ и съкровищата си. Въ Хлодвигово врѣме Н. билъ епископско сѣдалище, и отъ X до XVI вѣкъ столица на графство.

Невий *(Кнея)*. Римски поетъ, родомъ гръкъ, извѣстенъ съ трагедиитѣ и комедиитѣ си; умр. въ 204 пр. Р. Х. Малки откѫслеци отъ стихотворенията му е издалъ Клусманъ (Каена, 1843).

Невиненъ. Безъ вина; непорученъ, безгрѣшенъ; оттука *невинность*.

Невисъ. О-въ, единъ отъ Малкитѣ Антили; отдѣленъ съ протокъ, 4 килом. широкъ, отъ о-въ Св. Христофоръ; простр. 118 чет. килом. и насел. 11,700 жит. Гл. градъ *Чарлстаунъ*, на зап. бр. земята планина (1052 м. висока) и плодородна, произвожда захарь, кафе, тютюнъ, памукъ. — Н. е билъ открытъ отъ Христофора Колумба; принадлежи на Англия отъ 1628.

Нево. 1) Планина въ Арабия, на която умрѣлъ Моисей. 2) Моавски градъ на Рувимовото племе. 3) Градъ въ околностьта на Ветилъ. 4) Името на вавилонското и асирийското божество на науката и знанието. Неговата отличителна титла е била „Господарь на господаретѣ“. Затова и Леярдъ мисли, че това име е произлѣзло отъ египетското *нев*, господарь. Н. от-

говаря на гръцкия Хермеса и на латинския Меркурия. Една статуя, която прѣдставлява Н. и която е била въздигнѫта отъ единъ асирийски царь, е сега въ Британския музей. Астрономически Н. се отождествява съ най-ближната до слънцето планета, Меркурий. Отъ неговото име сѫ съставени имената на вавилонскитѣ царе *Набо-Поласоръ*, *Навуходоносоръ* и др. Навуходоносоръ възобновилъ неговия храмъ въ Ворсипа (градъ въ Вавилония, чието мѣстоположение сега е неизвѣстно) и историцитѣ казватъ, че той сѫществувалъ до III-и или VI-и вѣкъ слѣдъ Р. Х. *(Библ.)*.

Неводъ. Единъ видъ риболовна мрѣжа, бива съ различни величини; най-голѣмитѣ Н. сѫ до 1,000 метра дълги.

Неволно. Безъ да иска човѣкъ. — **Волею и неволею.** И да ще и да не ще. — **Неволя.** Тегло, злочестина, нужда.

Невралгия (гр. *алгосъ*, болка), Нервна болка: родово име на хронически болки или на болки, които се повтарятъ периодически, и които се явиватъ въ сферата на една или нѣколко нерви и обикновено твърдѣ силно. Понѣкога Н. се възбужда съ натискане стеблото на нервата, що боли; често болезненото мѣсто е съвсѣмъ нечувствително за външно прикосновение. Причинитѣ на н. сѫ много различни; лѣкуването се съобразява съ причинитѣ. — **Неврастения** (гр. *стенос*, сила). Прѣголѣма възбуденость на нервната система. Н. се лѣкува съ почивка, добра храна и студени бани. — **Невритъ.** Възпаление на нервнитѣ влакна. Това болезнено състояние, както изобщо възпалението, се характеризира съ приливъ на кръвьта, подпухване и болка. Н. става понѣкога отъ възпаление на съсѣднитѣ органи. Ако н. е слѣдствие отъ рана, понапрѣдъ лѣкуватъ раната. Послѣ употрѣбяватъ антифлогистически срѣдства: турятъ компреси съ ледна вода, пиявици или вендузи и др. т. Слѣдъ това, прѣдписватъ морфиново подкожно нацръкване за уталяване на болката. Най-сетнѣ, прибѣгватъ до електрически токове. — **Невроза, неврозъ.** Родово име на много нервни болести, отъ които главнитѣ сѫ: каталепсията, истерията, епилепсията, мигренътъ, невралгиитѣ и др. Тия болести сѫ мѫчно лѣчими, и признацитѣ имъ се показватъ по-сериозни отколкото сѫ въ сѫщность. Тѣ се срѣщатъ най-вече у немощнитѣ и анеминчнитѣ, и много по-често у женитѣ, отколкото у мѫжетѣ; тѣ сѫ понѣкога наслѣдствени. Непосилний умственъ трудъ, влиянието на възпитанието или на срѣдата, въ която се живѣе, нравственитѣ сътресения могѫтъ да прѣдизвикатъ появяването на н. Излишествата отъ всѣкой видъ, сифилизътъ, ревматизмътъ, подаграта, които дѣйствуватъ на нервната система, отравянията съ живакъ, фосфоръ и др. играятъ твърдѣ важна роля.

Неврокопъ. Градъ въ Солунски вилаетъ, ц. на еднойменна каза, управлявана отъ каймакаминъ, 50 килом. на сѣв.-ист. отъ Сѣресъ, при политѣ на Пиринъ-планина, на дѣсния брѣгъ на р. Места, въ едно много красиво мѣстоположение; 6,215 жит., отъ които 5000 турци, 850 българе християне, останалитѣ власи, евреи и цигане (*Кънчовъ*). Важна търговия съ дърва и дъски; кожарство и звънчарство. Голѣмъ панаиръ, който трае 15 дни, отъ 1-и августъ. Сѣдалище на български митрополитъ. Духов-

ната борба на българетѣ въ Н. е била отъ най-тежкитѣ, нъ сега гръцизмътъ въ Неврокопско е съсипанъ окончателно. Всичкитѣ български села, съ исключение на едно, одавна вече сж минжли подъ вѣдомството на Екзархията. Патриархиститѣ въ Н. прѣдставляватъ една сбирщина отъ цънцаре, и гръкомане-българе. *Неврокопската каза* има 77,645 жит., отъ които 35,310 българе христиане, 26,962 българе мохамедане, 12,500 турци, 620 гръци мохамедане, 988 власи, 110 евреи, 1155 цигане *(Кжнчовъ)*.

Неврология, *гр.* Учение за нервитѣ, часть отъ анотомията. — **Невропатия** (*гр. патосъ*, сградане). Сжщото. **Невропатъ**. Боленъ отъ невропатия или невроза, каквого е невроза.

Невротомия (*ср. темно*, рѣжж). Разрѣзване нерви (медицинска операция).

Невски. Прѣкоръ на Александра Ярославича новоградски, който тоя князъ добилъ за една побѣда, одържана на 15 юния 1240, при вливането на р. Ижора въ Нева, надъ шведитѣ, норвежцитѣ и финитѣ подъ прѣдводителството на Биргера. Отъ русска страна, по увѣрението на лѣтописцитѣ, паднжли само 20 души новогородци и ладожане. Слѣдъ *невската битва*, шведитѣ много врѣме се не рѣшавали да нападатъ на русската земя. Александръ Н. е причисленъ отъ руситѣ въ лика на светцитѣ.

Невстрия *(кралство)*. Една часть отъ империята на франкитѣ въ врѣмето на меровингитѣ, която въ 912 се отстжпила на Ролона и станжла Нормандия.

Невшателско *езеро*. Швейцарско езеро; мие кантони Невшатель и Водъ, на зап.; кантонъ Фрибургъ, на ист.; кантонъ Бернъ, на сѣв.-ист.; 39 килом. отъ сѣв. къмъ югъ дълго и отъ 3 до 9 килом. широко; най-голѣма дълбочина 153 метра, срѣдната 75 м.; изобилува съ риба. На брѣговетѣ му, твърдѣ весели, сж: Грансонъ, Невшатель, Еставайеръ, Ивердонъ. Параходството, нѣкога твърдѣ дѣятелно, много е омалѣло отъ когато сж се направили желѣзницитѣ. — Въ Н. е. се вливатъ рѣки: Орба, Рейсъ, Сейонъ, Мантуа. Орба излиза отъ езерото подъ името Тиелъ.

Невшатель. Швейцарски градъ, ц. на едноименъ кантонъ, при политѣ на Юра, на Невшателско езеро, при устието на Сейонъ, 41 килом. на зап. отъ Бернъ, 107 килом. на сѣв.-ист. отъ Женева и 400 килом. на юго-ист. отъ Парижъ; кръстопжть на желѣзница за Понтарлие, Лозана, Бернъ, Локлъ; 16,700 жит., повечето французе и протестанти. Фабрика за часовници, електрически уреди, сламени капели. Библиотека (100,000 т. съ ржкописитѣ на Жанъ Жакъ Русо), естеств.-историч., етнографич. и др. музей. Родина на Агасиза и др. Основанъ въ 1034 отъ императора Конрада II. — Кантонъ Н., въ западна Швейцария, има за прѣдѣли: на зап. Франция (дубски департ.) на сѣв. кантонъ Бернъ, на ист. Тиелски кантонъ и Невшателско езеро, което го дѣли отъ кантони Бернъ, Фрибургъ и Ваатъ; на юго-зап. кантонъ Ваатъ. Простр. 808 кват. килом. и 103,732 жит., отъ които 91,000 протестанти и 11,000 католици. Изобщо населението говори франц. езикъ. Земята, съ расклонения въ нея отъ Юра, е срѣдно плодородна. Индустрията е развита, особено часовникарството. Гл. гр. освѣнь Н., сж Локлъ

Шо-де-Фонъ, Мотие-Траверъ. — Графство Н., което отъ XII-и вѣкъ зависѣло отъ кралство Бургундия, се завладѣло отъ прусския краль Фридриха I. Въ 1807 Наполеонъ го далъ на маршала Бертие. Въ 1814 Н. се върнѫлъ на Прусия. Въ 1848 кантонътъ възстанѫлъ среща Прусия и се прогласилъ република, и най-сетнѣ прусский краль се отказалъ отъ правата си надъ него.

Невъзвратенъ. Който не може или не бива да се връща, неотмѣненъ — **Невъзвратимъ.** Което не можемъ да върнемъ. — **Невъзвратность, — имость.** Свойство на онова, що не може да се върне.

Невъздърженъ. Който не обуздава страститѣ си; оттука *невъздържность.*

Невъзможенъ. Който не може да се извърши, да стане; който не бива, не е позволено да се направи: *това е невъзможно.* — **Невъзможность.** Онова, което не може да бъде.

Невѣжа (отъ староб. *не* и *вѣдѣти*, знаѫ). Който нѣма знание и не разбира нищо, неученъ, простъ; оттука *невѣжество*, незнание, простотия.

Невѣрие. Невѣрване въ боговдъхновеностьта на Писанията. — **Невѣренъ,** противоположното на *вѣренъ* (истиненъ, несъмнѣнъ, точенъ): 1) Вѣроломенъ, измѣнически, прѣдателски: *невѣренъ приятель*; 2) съмнителенъ, не правъ, погрѣшенъ, лъжовенъ: *невѣренъ слухъ, невѣренъ пръводъ.* — **Невѣрникъ.** Който не исповѣда християнската вѣра; който не исповѣдва истинската, правата вѣра. — **Невѣроятенъ.** Не за вѣрване, който надали е.

Невянскъ (Нижни). Русски градъ, въ пермската губер., 75 килом. на сѣв.-зап. отъ Екатеринбургъ; станц. на желѣзницата отъ Екатеринбургъ за Пермъ; 16,000 жит. Околностьта прочута по минералното си богатство, особено злато, мѣдь и платина. — Н. (Верхней). Русски градъ въ сѫщата губерния, 16 килом. на сѣв.-зап. отъ Нижни-Н.; 3,600 жит.

Негапатамъ. Градъ въ английска Индия (Мадрасско), пристанище на Бенгалски заливъ, 260 килом. на юго-ист. отъ Мадрасъ; 48,525 жит. Главно произведение кокосово масло; търговията повечето съ Цейлонъ. Н. е послѣдната станция за Голѣмата Южна желѣзница въ Индия. Той е билъ сѣдалището на главното управление на холандскитѣ владѣния въ Индия отъ 1660, когато холандцитѣ го прѣзели отъ португалцитѣ; англичанетѣ го завладѣли въ 1781.

Негативъ. *лат.* Въ *фотогр* 1) отрицателенъ портретъ, сир. такъвъ, въ който моделътъ е въспроизведенъ на стъклото наопаки; 2) самата стъклена плоча, на която става изображението на прѣдмѣта, Тя е химически приготвена, и отъ една страна матова, а отъ другата гладка.

Негли. Може-би.

Неглиже, *фр.* Домашна дреха. Облѣченъ *неглиже*, облѣченъ *небрѣжно*, сир. като за у дома.

Negligente, *итал.* Въ *музиката* небрѣжно, мудно.

Негодувамъ. Исказвамъ незадоволство, роптаѫ. — **Негодование.** Гнѣвъ съ прѣзрѣние.

Негодяй. *рус.* Човѣкъ съ лошо поведение или безнравственъ, мерзавецъ.

Неготино. Градецъ въ околията на Кавадарци, Тиквешко, до желѣзницата; 2395 жит., отъ които 1925 бълг. християне, 325 бълг. мохамедане, 90 власи, 60 цигане *(Кънчовъ).*

Неготинъ. Сърбски окржженъ градъ, ц. на околия Крайна, 178 килом. на юго-ист. отъ Бѣлградъ, 3 килом. отъ дѣсния брѣгъ на Дунавъ; въ блатиста равнина; 6,000 жит. Прогимназия, сѣдалище на епископъ. — Срѣдоточие на важна търговия съ Румжния.

Негри или *чернокожи*. Едно отъ главнитѣ подраздѣления на човѣшкия родъ, основного африканско племе. Фр. Мюлеръ причислява къмъ н. само народноститѣ на западна и срѣдна Африка. Пешелъ причислява тука всичкитѣ народи отъ южния край на Сахара до прѣдѣлитѣ на земитѣ, населени отъ хотентотитѣ и бушменитѣ и дѣли н. на суданси и банту; сжщо и Рацель причислява къмъ н. всички тъмнокожи африканци, които имать кждра коса. Повечето н. имать тѣсенъ и дългъ черепъ; черепътъ повечето съ горната челюсть издадена, съ полегато положение на зжбитѣ (така-наречений прогнатизмъ). Кожата бива съ разни тъмни шарове, като се почне отъ токо-речи чернич до червеникаво-тъмния. Устнитѣ сж повечето дебели, кожата малко покрита съ косми, брадата рѣдко расте голѣма, носътъ въ основата си е широкъ и сплеснжтъ. Срѣдната голѣмина на възрастенъ мжжъ е 168 сант., шията дебела, гръбначний стълъ малко извитъ, тазътъ тѣсенъ, клинообразенъ, кожата дебела пръгава. Вмѣстимостьта на черепа у н., едно на друго, е помалка отколкото у бѣлото и монголското племена. Физическото и полового развитие става малко по-бърже отколкото напр. у европейцитѣ, нъ н. и старѣжтъ по-скоро. Плодородието на негригянкигѣ изглежда да е по-голѣмо. Въ патологическо отношение, н. се отличаватъ съ по-голѣма ность да противостожтъ дителното влияние на тро климатъ, особено на опасни ки (маларии); тѣ сжщо п заболѣватъ отъ жълтата дизентерията, рака; нъ тѣ много отъ охтиката, сипа холерата, па и страдатъ о нитѣ накожни болести и с ни неджзи на тропическитѣ

Н. изобщо се отличаватъ зическа сила и издържливо сж незамѣними като работ тропическитѣ плантации трудъ тамъ е по-производ отколкото трудътъ на и и дори китайцитѣ); цѣла говия и всичкитѣ мѣсте европейцитѣ въ тропическа ка се извършватъ отъ нос

Въ характера на н. прѣо веселость, подвижность, о ность, непостоянство, тщ Повечето н. много обичат ката и хорото. У повечет племена мжжътъ, за да се купува жената. Многоже прѣобладава, често госпо обичайгъ на обрѣзанието. негрски племена до сега гвува човѣкоядството. Глав или царегѣ въ сжщото вр и главнитѣ жръци или ч и едничкитѣ крупни тъ които си присвояватъ в доходи отъ търговията, и властни господаре, които р гатъ по произвола и капр съ сждбата на поданниц Нийдѣ деспотизмътъ на н цигѣ и князовегѣ не дос такъва степень какго въ Робството е прѣмного разв нѣйдѣ сжществувагъ цѣл робе.

Отъ оржжията най-употр ни сж: копия, мегални к

топори, ножове, лъкове и щитове. Токо-речи всички н. сж земѣделци и много малко отъ тѣхъ се занимаватъ само съ скотовъдство; изключително съ скотовъдство се занимаватъ само степнитѣ племена на Сахара и Нубия (и племената на хотентотитѣ на юго-зап.). Сѣятъ се разни видове просо, сорго, понѣйдѣ фасулъ, а на западния брѣгъ сж се распространили американски растения — царевицата, маниоката, барабойтъ. Плугътъ е неизвѣстенъ; земята се раскопава съ желѣзни или дървени мотики.

Доста е распространено кланянето на праотцитѣ, а сжщо и вѣрата въ многобройни духове и въ единъ главенъ небесенъ богъ. Много е распространена и вѣрата въ фетишитѣ. Широко влияние е упражнило въ Африка мохамеданството, което е завладѣло повече или по-малко цѣлата южна часть на Сахара, порѣчията на Сенегалъ, Нигеръ, езеро Чадъ и Горни Нилъ, страната на голѣмитѣ езера и цѣла източна Африка до срѣдното течение на Конго. Прѣобладаването на европейско-християнското влияние се ограничава само въ южна Африка (между хотентотитѣ и кафритѣ) и по западния брѣгъ, до устието на Конго.

Отличителната особеность на негрска Африка прѣдставя още робството и износътъ на робе. Н-робе сж се изнасяли още въ старо врѣме — въ Египетъ, Прѣдня Азия, Гръция, Римъ; по-кжсно арабетѣ и мавритѣ захванжли да ги изнасятъ въ сѣв. Африка, Арабия, Турция, Персия. Прѣзъ послѣдния вѣкъ главни срѣдища на арабската робна търговия сж били Занзибаръ и Египетъ; отъ тамъ роботърговцитѣ ходили съ въоржжени чети въ вжтрѣшна Африка — извършвали тамъ опустошителни нападения, на мѣста основавали укрѣпени станции, и искарвали тълпи робе въ прибрѣжнитѣ точки на източна Африка. Запрѣщението на робната търговия въ Египетъ, утвърдяването на германцитѣ въ тропическа източна Африка и енергическитѣ мѣрки, прѣдприети отъ страна на държавата Конго, сломихж тая дѣятелность на арабетѣ, нъ тайно тя се практикува понѣкога и сега. Ала участьта на н.-робе въ Истокъ никога не е била толкова тежка, както напр. въ Америка; робетѣ въ Истокъ често съставяли нѣщо като помлади членове на семейството, понѣкога се оставяли на волята имъ и не се изнурявали особено съ тежка работа.

Въ западна Европа н.-робе почнжли да се внасятъ най-напрѣдъ отъ португалцитѣ, въ половината на XV-и вѣкъ, а отъ началото на XVI-и вѣкъ испанцитѣ наченжли да ги доставжтъ въ Западно-индийскитѣ о-ви, португалцитѣ — въ Бразилия. Въ течението на XVI-и и XVII-и вѣкъ търговията съ робе съставяла кралевска привилегия, която се прѣдавала на частни лица, повечето като монополъ, съ задължение да се доставжтъ въ една колония извѣстно число робе въ опрѣдѣлено врѣме. Търговията съ н.-робе се разцъвтѣла, когато се основали голѣми търговски компании въ Холандия, Франция и Англия (1621 — 31), които добили привилегии да искарватъ робе изъ западна Африка, въ пространството отъ тропика на Рака до носъ Добра Надежда. Въ сѣвероамериканскитѣ колонии, особено въ Виргиния, англичанетѣ се ползували първень, въ качеството на робе, съ шотландски и ирландски

военно-плѣнници; н. пръвъ пжть въ 1620 били прѣнесени и употрѣбени за робе въ колониитѣ, и робната търговия била обявена монополъ. Малко по малко се развила цѣла система търгуване съ н.-робе; особенъ занаятъ станжлъ ловътъ на н. или купуването имъ за нищожна цѣна отъ прибрѣжнитѣ племена. Робетѣ докарвали на брѣга на кервани, свързани по ржцѣтѣ и съ дървени халки на шията; слѣдъ това ги натъпквали на купове въ корабитѣ и доставяли въ американскитѣ пристанища. Много отъ тѣхъ гинжли отъ притѣснение, болести и лоша храна.

Жалката участь на н. робе наченжла да възбужда още въ XVIII-и вѣкъ протести отъ страна на поразвитата часть отъ обществото, и въ Англия вече въ 1798 възникнжло първото противоробско дружество. По неговото настояване, парламентътъ назначилъ комисия да изслѣдва положението на африканскитѣ робе, резултатъ на което билъ първий актъ за облекчение на тѣхната участь. Въ 1808, търговията съ н. робе се запрѣтила, въ 1823 се запрѣтило прѣкарването робе изъ една колония въ друга, а въ 1834 дошло пълното освобождение на н.-робе съ задължение да се пуснжтъ слѣдъ четире години.

Освобождението на н. докарало първень едно испадане на нѣкои колонии, ала по-късно тия колонии се оправили, съ помощьта на волнонаемни н. и китайци.

Въ французскитѣ колонии освобождението на н. се прѣкратило въ нѣкои (Хаити) още въ 1794, а въ други само въ 1848. Въ Съединенитѣ Държави у Америка освобождението на н. се осжществило само като резултатъ отъ междуособната война, която се свършила въ 1865. Участьта на н.-робе въ южнитѣ отъ Съед. Държави била по-лоша, отъ дѣ-да-е другаде, по причина на тѣсната свръска на робството на н. съ материалното благосъстояние на господаретѣ имъ. Поминъкътъ на южнитѣ държави зависялъ главно отъ памучнитѣ и захаро-тръстични плантации, и тия държави зимали всевъзможни мѣрки да поддържатъ робството и да държжтъ робетѣ въ възможно по-голѣма подчиненость. Въ нѣкои отъ тия държави, да учи човѣкъ робъ на писмо се наказвало съ глоба; а опитването за насилствено освобождение или възбуждането къмъ това се приравнявали съ държавно прѣстжпление и т. н. И до сега н. въ тия държави, макаръ *de jure* и да сж пълноправни, *de facto* сж токо-речи исключени отъ участие въ самоуправлението и съставятъ нѣщо като една по-долна каста. Тѣхъ не пущатъ въ цръквитѣ, въ общественитѣ събрания, въ клубоветѣ, въ хотелитѣ, въ гостилницитѣ; на желѣзнитѣ пжтища за тѣхъ има особни вагони; тѣ си иматъ свои цръкви, клубове, гостилници, дюкяни, училища, вѣстници, лѣкари, пастири, адвокати, учителе и т. н. Общото число н. въ Съед. Държави съставя сега по-малко отъ 1 отъ общо число на населението (по ценза отъ 1890 г. — 7,470,040 на 54,383,890 бѣли), и въ въ бившитѣ робовладѣлчески държави-Виргиния, Сѣв. и Юж. Каролина, Георгия, Флорида, Алабама, Луизиана и Мисисипи, съ общо население (въ 1890) 10,575,055 процентътъ на н. е много по-голѣмъ и въ четиритѣ държави (Южна Каролина, Мисисипи, Луизиана и Алабама) дори надминува числото на бѣлитѣ.

Най-късно е дошло освобождението на н. въ Бразилия, дѣто н. най-много сж се смѣсвали съ португалцитѣ и съ индийцитѣ. Освобождението на н-тѣ робе (повече отъ 1½ милиона) въ тая страна се начежло постепенно въ 1850 и се извърши окончателно въ 1888. Тая мѣрка послужи като единъ отъ поводитѣ за революцията, която събори империята (виж. *Донъ-Педро II*), и прогласи републиката. Свободна негрска държава се явява република Либерия (виж. това име).

За н. и езика имъ виж. Фр. Мюлеръ, *Основитѣ на науката за езика*, — и *Всеобща етнография*; Хартманъ, *Народитѣ на Африка*; Вайцъ, *Негрскитѣ народи и тѣхната антропология*; Пешелъ, *Народовѣдѣние*, сжществува русски прѣводъ; Ратцель, *Народовѣдѣние*, т. II, сжществува русски прѣводъ.

Негро (Рио-) или **Парана**. Виж. *Парана*. Рио Н. е още името на двѣ рѣки въ южна Америка: една пои сѣверна Патагония и се влива въ Атлантически океанъ (1,000 килом.); — другата (около 700 килом.) тече прѣзъ република Урагвай отъ сѣв.-ист. къмъ сѣв.-зап., и се влива въ р. Урагвай.

Негропонтъ. Срѣдновѣковно име на Евбея.

Негросъ. Единъ отъ Филипинскитѣ о-ви; на югъ отъ Люсенъ и на зап. отъ Куба. Простр. 8,705 чет. килом. и насел. 197,000 жит. Островътъ е сжществено планински, както всичкитѣ Филип. о-ви до единъ. Жителитѣ сж отъ малайското племе, и сж обърнжти въ христианството отъ августинцитѣ, и послѣ отъ иезуититѣ. Сѣдал. на управл. Баколоръ. Земята е плодородна; произвожда: оризъ, какао и др.

Негусъ (по етиопски *царь*). Титла на абисинския краль.

Неделикатенъ. Грубъ, неприличенъ; *неделикатность*, грубость, неприличие.

Неджедъ (висока земя). Вжтрѣшна страна на Арабия, висока планинска и изобщо плодородна земя, заобиколена отъ всички страни съ пустини. Тия пустини отдѣлжтъ Н. на зап. и на юго-зап. отъ Хеджазъ, на истокъ отъ Хаса, която се прѣдѣля съ Персидски заливъ, и на сѣв.-зап. отъ Джофъ; на югъ пустиня Дахна, истинско море отъ подвижни пѣсъци и най-бесплодната часть въ цѣлия полуостровъ, се простира повече отъ 800 килом. до тѣсната населяема ивица покрай Индийско море, между Йеменъ и Оманъ. Отъ тоя поясъ пустини срѣдата на полуострова едно врѣме сж наричали пустинна Арабия. Тая пространна земя се дѣли на нѣколко държави: държавата на *вахабититѣ* (виж. това име), най-многолюдната и най-силната; *Джебелъ-Шамаръ*, населенъ съ около 300,000 жит. и съ стол. Хайлъ (20,000 жит.) и други, всичкитѣ малко изслѣдвани и на които жителитѣ, споредъ Пялгреива, не надминуватъ повече отъ 2,000,000. Тия арабе живѣжтъ едни въ градове и села, други номадски животъ. Поминъкътъ имъ е земедѣлие и скотовъдство и по градоветѣ малко индустрия; иматъ търговски сношения и съ странитѣ задъ пустинитѣ имъ. Тѣ добиватъ съ посрѣдството на Маскатъ кеневири и благовонни вещи отъ Индия; и отъ Багдадъ и Басора, копия, топове, единъ вълненъ платъ на пръчки за дълги туники; отъ Йеменъ, кафе, което размѣнятъ за хурми; отъ Иракъ-Араби оризъ, малко желѣзо, кафе. Тѣ

испращатъ въ Мека страусови пера, камили, овце, вълна, и за тѣхъ добиватъ пари, маслинено масло, сукно. Въ Дамаскъ и въ Басора се цѣнятъ високо неджедскитѣ коне и камили. — Многобройнитѣ рояци арабе, които нахлули прѣзъ първитѣ врѣмена на мохамеданството въ най-хубавитѣ земи на Азия и Африка, излѣзли отъ сѣверни Н.

Недоборъ. Недосъбранъ, несъбранъ данъкъ.

Недоволенъ. Неблагодаренъ.

Недовѣрие. Противоположното на *довѣрие*, на довѣрчивость. — **Недовѣрчивъ.** Който не довѣрява, не вѣрва нѣкому въ добросъвѣстностьта, не му се повѣрява.

Недоимъкъ. Виж. *Дефицитъ*.

Недостатъкъ. Лишение, несъвършенство, *кусуръ*. — **Недостатъченъ.** Който не стига; противоположното на излишенъ.

Недоумѣвамъ се. Не ми стига умътъ, сир. не постигамъ съ ума си, не разбирамъ. — **Недоумѣние.** Съмнѣние, неизвѣстность, затруднение.

Недѫгъ. Болнавость; порокъ. — **Недѫгавъ.** Болнавъ, болничавъ.

Неоднократно. Не единъ пѫть, не веднѫжъ.

Нееманъ. 1) Иакововъ правнукъ отъ сина му Вениамина. 2) Сирийски пълководецъ, излѣкуванъ чудотворно отъ Елисея *(Библ.)*.

Неемия. Евреинъ отъ Иудиното или отъ Левиевото племе; добилъ отъ Артаксеркса I, комуто билъ виночерпецъ, управлението на Иудея; съградилъ изново Иерусалимския храмъ (V-и вѣкъ прѣди Р. Х.), населилъ изново Иерусалимъ, и въвелъ въ него прѣобразования. *Книгата на Неемия* въ *Библията* съдържа едно описание на народополезната дѣятелность на еврейския отечестволюбецъ.

Незавиденъ. Който не възб завистъ, по причина на лошо качество или състояние; от *незавидность*.

Независимъ. Който не за отъ никого или отъ нищо; с денъ, неподчиненъ, съ нищ свързанъ, самостоятеленъ, сам себе си господарь. — **Независим** Свойство, качество на незави Вижъ. *Зависѫ*.

Незамѣнимъ. Който съ не може да се замѣни, зам — **Незамѣнимость.** Свойство, ство на незамѣнимъ.

Незванъ. Невиканъ, нека

Незиблемъ, *староб.* Неп тимъ, непоколебимъ, твърдъ.

Незлобивъ. Благодушенъ, д сърдеченъ; — **Незлобие.** Благоду

Неизбѣженъ. Който не да се избѣгне. — **Неизбѣжно.** друго, непрѣменно.

Неизвѣстенъ. Незнаенъ.

Неизмѣримъ. Грамаденъ, менъ.

Неимовѣренъ. Който не не заслужва да се вѣрва; от *неимовѣрность*.

Неисповѣдимъ. Неизре непостижимъ: *неисповѣдимий мисълъ Божи; неисповѣдим на сждбата, на провидѣнието*

Неистовство. Ярость, бѣсн

Ней *(Мишелъ)*. Знаменитъ цузски маршалъ, род. въ Са въ 1769, застрѣленъ въ Па въ 1815. Н., синъ на единъ варъ, на 18 годишна възр слѣдъ едно непълно образов постжпилъ въ единъ хуса пълкъ, въ който въ началот революцията билъ унтеръ-офи Като капитанъ, отличилъ се по друго подъ Клебера, Журда Хоша. За подвигитѣ си при хаймъ (1796) билъ назначенъ гаденъ генералъ и, когато се

нжли изново военнитѣ дѣйствия слѣдъ Кампо-форменския договоръ, за капитулирането на Манхаймъ (1798) спечелилъ чина дивизионенъ генералъ. Той подкрѣпилъ храбро като началникъ на кавалерията Масена въ Швейцария; въ 1799, съ непрѣстанната си дѣятелность на чело на рейнската армия, не оставилъ князъ Карла и Суворова да се съединятъ; на другата година билъ достоинъ сподвижникъ на Моро въ славното хохенлинденско сражение. Когато Наполеонъ съборилъ републиката и станжлъ императоръ, Н. билъ произведенъ маршалъ (1804) и назначенъ кавалеръ на Почетния Легионъ и началникъ на 7-та кохорта. Войната, която се отворила съ Австрия, му доставила случай да докаже, че оправдава тия високи награди. Той направилъ повече—заслужилъ по-голѣма награда: прѣзелъ Улмъ, откакъ измѣстилъ неприятеля изъ елхингенскитѣ позиции, за което добилъ титлата *елхингенски дукъ*. За храбростьта и вѣщината си въ останжлата война, послѣ при Иена, Ейлау и Фридландъ, въ 1806 и 1807, билъ нареченъ *най-храбрий отъ храбритѣ*. Въ 1808, въ Испания, съ побѣдитѣ си отворилъ на французскитѣ войски пжтя за Мадридъ, и покорилъ Галиция и Астурия. Въ Португалия, прѣзимането на Циудадъ-Родриго се приписва Нею, макаръ тогава и да билъ подъ началството на Масена. Наполеонъ зелъ Н. въ похода си въ Русия, и му повѣрилъ началството на 3-о тѣло отъ великата армия. За несравненната са храбрость въ битвата при Бородино (виж. тая дума) Н. заслужилъ нова титла *московски князъ*, и спасилъ остаткитѣ отъ французската армия при прѣминуването на Березина. Въ 1813 Н. се сражавалъ при Люценъ, Бауценъ, Дрезденъ и въ 20 други сражения въ тая война, която минува за послѣдното сбогомъ на французетѣ съ побѣдата.

Скоро Франция била окупирана отъ съжзнитѣ войски. Слѣдъ първото Наполеоново отричане отъ прѣстола, Н., който си оставалъ вѣренъ Наполеону, билъ припознатъ достоинъ да служи и на Лудовика XVIII-и, който му далъ титлата *перъ*. Наполеонъ побѣгнжлъ отъ о-въ Елба, и бурбонитѣ съ нѣлна довѣреность пращатъ среща него Н. Н. прѣдава на войскитѣ единъ манифестъ отъ името на прѣдишния императоръ, и при Озеръ се съединява съ него. Н. укоряватъ, че ако не е можалъ да се бори между чувството на сърдечната прѣданость и чувството на длъжностьта, не е трѣбвало да приеме послѣдното назначение.

Въ битвата при Ватерлоо, Н. командувалъ центра, и петъ коне били убити подъ него.

Когато, слѣдъ Ватерлоо, бурбонитѣ дошли пакъ на франц. прѣстолъ, Н. билъ осжденъ на смъртъ за измѣна отъ камарата на пероветѣ съ голѣмо болшинство. Н. показалъ удивително хладнокръвие въ продължение на цѣлия ходъ на процеса и билъ застрѣленъ близу до обсерваторията, на мѣстото, дѣто сега се издига статуята му, постановена отъ приврѣменото правителство въ 1848.— Той е оставилъ *Mémoires*, обнародвани отъ синоветѣ му (Парижъ, 2 т. 1833).

Нейпиръ *(Джонъ Napier)*. Шотландски баронъ, род. въ замъкъ Мърчистонъ, близу до Единбургъ (1550 — 1617). Н., съ университетско образование, се посветилъ исключително на литературно-

наученъ животъ; най-сетнѣ, въ 1614, обезсмъртилъ името си съ изобрѣтението на логаритмитѣ. На това откритие, което опростотворило смѣтането, сж задължени за напрѣдъка си астрономията, практическата геометрия и науката мореплаване. Отъ Н-тѣ съчинения най-извѣстно е *Mirifici Logarithmorum Canonis Descriptio.* Основа на *нейпжровскитѣ* логаритми е числото 2,7182818. Освѣнъ това, Н. е далъ двѣ главни формули относително сферическитѣ правожгълни трижгълници. Двѣ животоописания на Н. сж обнародвани на английски, едното отъ *earl of Buchan* (1787) и другото отъ *Mark Napier* (1824).

Nec plus ultra, *лат.* (соб. зн. *не по-нататъкъ*). Най-крайна степень, най-краенъ прѣдѣлъ, сир. прѣдѣлъ по-нататъкъ отъ който не може да се върви, — не може повече отъ това.

Nec scire pas est omnia, *лат.* Не е позволено да знае човѣкъ всичко.

Неклюдовъ *(Николай Адр.).* Русски криминалистъ, происхождалъ отъ дворянско семейство въ саратовската губерния (1840 — 1896); свършилъ курса на юридич. факултетъ въ петерб. унив., послѣ слушалъ лекции по правото въ университетитѣ берлински, хайделбергски и женевски; добилъ степеньта магистръ на правото въ С. Петербургъ (1865) и билъ избранъ тамъ мирови сждия (1866); слѣдъ това занималъ много високи длъжности по сждебното вѣдомство въ Русия, участвувалъ въ много законодателни комисии и много години наредъ билъ професоръ на углавното право въ военноюридическата академия. Н. е познатъ у насъ на юриститѣ по съчиненията си по правото: *Ржководство за мировитѣ сждии; Углавно право; Углавно-статистически етюди;* прѣводътъ на знаменитото ржководство *Углавното право* на нѣмския правовѣдецъ Бернера, съ прѣработвания и допълнения. Н. е още авторъ на многобройни статии, обнародвани въ русскитѣ правни списания: *Журн. Мин. Юстиции, Суд. Вѣстникъ* и др.

Некомпетентенъ. Неправоспособенъ, който нѣма правото да се произнесе — да даде мнѣние или показание. — **Некомпетентность.** Неправоспособность.

Некрасовци. Поповщинска община русски старообрядци, основана въ 1708 отъ бунтовникъ Некрасова, който, откакъ ограбилъ Саратовъ, забѣгнжлъ, съ много послѣдователе, и се заселилъ въ земята на кръмския ханъ. Въ 1777 тѣ се прѣселили въ Добруджа, дѣто сж сега голѣмитѣ имъ села: Серяково и Слава съ по 600 кжщи, и Журилова съ 500 кжщи.

Некрасовъ *(Николай Алекс.).* Знаменитъ русски поетъ (1821 — 1871) отъ едно дворянско, нѣкога богато, семейство въ ярослав. губ., роденъ въ виницка окол. въ подолск. губ., дѣто въ онова врѣме квартирувалъ пълкътъ, въ който служилъ баща му офицеръ. Баща му билъ грубъ и малко образованъ; а майка му, полякиня варшавка, добрѣ въспитана и хубавица, се отличавала съ мекъ и кротъкъ характеръ. Обаянието на споменитѣ отъ майка си, за която всѣкога говори като за страдалка въ една груба срѣда, поетътъ е исказалъ въ цѣлъ редъ стихотворения, особено въ *Послѣднія пѣсни,* въ *Мать* и въ *Рыцарь на часъ.*

Никой отъ русскитѣ поети не е отдалъ по-високи почести на жената и майката колкото Н.

Н. прѣкаралъ дѣтинството си въ имението на Некрасовци въ с. Грешнева, въ ярославската околия, дѣто се прѣселилъ баща му, като излѣзлъ въ оставка. Въ 1832 постжпилъ въ яросл. гимназия, дѣто дошелъ до 5-и класъ. Баща му го тъкмилъ за военно поприще, и го испратилъ въ военно училище въ с. С. Петербургъ; нъ той постжпилъ въ филологическия факултетъ. Отъ това баща му страшно се разсърдилъ и го лишилъ отъ всѣка материална поддържка. Н. три години се намиралъ въ голѣмо лишение. Работата му се пооправила, когато почнжлъ да дава уроци, да пише статийки и прикаски въ стихове за нѣкои списания. Въ 1840 той можалъ да издаде една сбирка отъ стихотворенията, съ инициали Н. Н., подъ заглавие *Мечти и Звуки*. Съ тая книжка Н. ималъ малка сполука, главно защото тамъ той се явавалъ въ една съвсѣмъ чужда нему сфера, въ ролята на съчинитель на балади.

Въ 1840 Н. става сътрудникъ на спис. *Отечественныя Записки*. Бѣлински отблизу се запознава съ него, разбралъ че въ областьта на прозата отъ Н. нѣма да излѣзе нѣщо особено, нъ въстържено удобрилъ стихотворението му *Въ дорогѣ*. Скоро Н. заиздавалъ единъ редъ алманаси, въ които обнародвали първицитѣ си Григоровичъ и Достоевски и участвували Тургеневъ, Майковъ и др. Отъ 1847 Н. заедно съ Бѣлински редактиралъ *Современникъ*, който станжлъ центръ на тяжестьта на литературната младежь. Слѣдъ смъртьта на Бѣлински той продължилъ дѣятелностьта си въ това списание, сега заедно съ Чернишевски и Добролюбова, и отъ това врѣме станжлъ единъ особенъ поетъ—гражданинъ. Когато въ 1866 *Современникъ* билъ унищоженъ, Н. минжлъ въ редакцията на *Отечеств. Записки*, които поставилъ на сжщата висота, която занимавалъ *Современникъ*. Въ началото на 1875 Н. заболѣлъ тежко. Напразно билъ доведенъ отъ Вѣна знаменитий хирургъ Билротъ; мжчителната операция не помогнжла. Новината за смъртелната болесть на поета докарала популярностьта му до най-високото напряжение. Отъ всички краища на Русия се исказвало на болния въ страшнитѣ му мжки най-дълбоко съчувствие. Написанитѣ въ това врѣме *Послѣднія пѣсни*, по искреностьта на чувството, съсрѣдоточено токо-речи исключително на спомени за дѣтинството, за майка му, принадлежжтъ на най-добритѣ създания на неговата муза. Н. починжлъ въ 1877.

За Н-то достойнство е имало при живота му и слѣдъ смъртьта му голѣмъ споръ въ Русия. Отъ гледна точка на изяществото на стиха, Н. не само не може да бжде поставенъ наредъ съ Пушкина и Лермонтова, а отстжпя дори на нѣкои второстепенни поети; нъ Н. не отстжпя ни на едного отъ най-великитѣ хждожници на русското слово въ силата: отъ която страна и да го приближите, той никога не остава равнодушенъ, всѣкога вълнува. Той не дава отдихъ на читателя си, не щади нервитѣ му.

Първата по врѣме голѣма Н-ва поема е *Саша* (1855); слѣдъ нея вървжтъ *Несчастные* (1856), *Корабейники* (1861). Въ 1863 се появило най-популярното отъ всич-

китѣ Н-ви произведения. — *Морозъ Красний Носъ*, апотеозътъ на русската селенка. Между 1871—72 дошла поемата *Русскія женщины*, а между 1873—76 Н-вий народенъ епосъ *Кому на Руси жить хорошо*, огромна поема (около 5,000 стиха). Отъ Н-тѣ стихотворения на първо мѣсто поставятъ *Когда изъ мрака заблужденія я душу падшую возвалъ*, — *Рыцарь на часъ*, — *Власъ*. Н-тѣ стихотворения сж издържали слѣдъ смъртьта му 6 издания по 10,000 и 15,000 екземпляра. — Въ български прѣводъ отъ русски сжществува книжка *Н. А. Некрасовъ*, биографически очеркъ (Плѣвенъ, 1897).

Некрологъ, *гр.* (отъ *некросъ*, мъртавъ; *логосъ*, слово). Извѣстие за умрѣлъ човѣкъ, понѣкога съ неговата кратка биография. Оттука **некрологически**, който се отнася до некролози: некрологически прѣгледъ.

Некромантия, *гр.* Мнимо искуство да се призоваватъ умрѣлитѣ за да даватъ свѣдѣния за бжджето или за нѣкоя тайна. — **Некромантъ**. Шарлатанинъ, който се занимава въ некромантия.

Нектаръ. У староврѣменнитѣ гръци, питие на боговетѣ, което давало безсмъртие: въ обикновенъ разговоръ, всѣко приятно питие.

Нелоръ. Градъ въ английска Индия (Мадрасско), 150 килом. на сѣверо-западъ отъ Мадрасъ, на дѣсния брѣгъ на сѣверни Пенаръ, 30 килом. отъ устието му; край на клонъ отъ желѣзницата отъ Мадрасъ за Бомбай; градътъ е свързанъ съ Мадрасъ и по Бъкингхямски каналъ; 30,000 жит., отъ които 4,670 мохамедане и 700 християне. Голѣма търговия съ соль. Н. е литературното срѣдоточие на телугуски езикъ. Любопитно нѣщо е, че въ края на послѣдния вѣкъ, подъ развалинитѣ на единъ малъкъ индийски храмъ въ Н. намѣрили едно гърне пълно съ римски златни монети и медали — главно Троянови, Адрианови и Фаустинини.

Нелсънъ (Хорацио). Най-великий отъ английскитѣ адмирали, род. въ 1758 въ Бърнхямъ-Торпъ (Норфокъ), дѣто баща му билъ свещеникъ; постжпилъ на 12-годишна възраст въ военния корабъ, *Reasonable*, който се намиралъ подъ началств. на вуйка му, капитанъ Съклингъ. Въ 1777 билъ лейтенантъ, въ 1779 капитанъ, обсаждалъ Тулонъ, Бастилия и изгубилъ едното си око при прѣзимането на Калви. Произведенъ въ 1796 командоръ, той одържалъ на другата година съ адмирала Жервиса (хордъ Санъ-Винсентски) една побѣда надъ испанцитѣ при носъ Санъ-Винсентъ, за която билъ направенъ контрадмиралъ и кавалеръ на ордена на Банята. Откакъ се лишилъ отъ дѣсната си ржка при обсадата на Тенерифъ, възложило му се да распръсне французската флота, която придружавала Наполеона въ Египетъ. Той ѭ издебилъ, нападнжлъ и разрушилъ при Абукиръ на 20 юлия 1798. За тая блескава побѣда английското правителство го наградило съ титлата *Нилски баронъ* и съ годишна награда 2,000 английски лири; а за изгонването му французетѣ отъ Неаполъ, слѣдъ абукирското дѣло, неаполский краль го наградилъ съ титлата Бронтески дукъ, и съ годишна награда 3,000 англ. лири.

Откакъ прѣсѣдѣлъ въ Неаполъ, дѣто опетнилъ славата си чрѣзъ свръската си съ лейди Хямилтънъ, сжпржгата на английския посланникъ, и чрѣзъ проливането кръвьта

на италиянскитѣ републиканци, най-виднитѣ отъ които заповѣдалъ да обѣсятъ (по прищевкитѣ на безчестната лейди) на мащата на кораба му, въпрѣки сключеното имъ условие за капитулиране, той се върнялъ въ Англия, дѣто пожъртвувалъ прѣдишната си сѫпружга на любовьта къмъ безсрамната лейди, която одържала властьта си надъ него до животъ.

Слѣдний блескавъ подвигъ на Н-то военно поприще била битвата при Копенхагенъ въ 1801, въ която, слѣдъ една ужасна борба, той съсипалъ морската сила на Дания, и заедно съ това отвърнялъ коалицията на тритѣ сѣверни кралства, която заплашвала Англия. Никога геройскитѣ качества на тоя човѣкъ не били по-ясно показани, отколкото въ тая битва. Въ разгара на борбата, началникътъ му, Сѫръ Хайдъ Паркъръ, крайно обеспокоенъ за исхода на една повидимому безнадежна борба, далъ сигналъ да се спрѫтъ дѣйствията. «Проклети сигнялъ»! извикалъ Н., «нека мойтъ корабъ лети напрѣдъ въ по-тѣсно сражение! Така отговарямъ азъ на такъви сигнали». И съ знанието на чакалата го немилость и зинялата прѣдъ него пропасть въ случайната несполука, Н. достигнялъ своето величаво тържество.

Ала единъ още по-славенъ вѣнецъ чакалъ най-великия отъ англійскитѣ герои. Испратенъ въ 1804 да крейсира въ Срѣдиземно море, Н. нападнялъ французската и испанската флоти, които се връщали отъ Антилскитѣ о-ви и одържалъ надъ тѣхъ (9 окт. 1805) една побѣда при *Трафалгаръ*, дѣто 17 кораби на съюзнитѣ ескадри били унищожени или заробени. Могѫществото на Франция по морето било съкрушено, и заплашването ѝ да нахлуе въ Англия станяло единъ несбѫдненъ сънъ. Нъ нѣмало вече Н. Той погинялъ, както такъви мяже желаятъ да гинятъ, всрѣдъ гръмотевицитѣ на най-славната си побѣда: отъ кораба *Victory*, като се хвърлилъ всрѣдъ борбата, билъ смъртелно нараненъ отъ единъ неприятелски крушумъ. Н. билъ погребенъ въ съборната цръква *св. Павелъ*, въ която му е въздигнятъ паметникъ. Н-та биография е била издадена въ 1810 на английски езикъ, отъ Кларка, а писмата му сѫ издадени въ Лондонъ въ 1844.

Нелсънъ. Рѣка въ английска Сѣверна Америка, образува се отъ *Саскачаванъ*, която иде отъ Скалисти планини, и отъ *Червена рѣка*, чиито извори сѫ близу до изворитѣ на Мисисипи. Тѣ образуватъ езеро Уинипегъ. Н. истича отъ езерото, и слѣдъ като пои Нови-Уейлсъ, влива се въ Хъдсъновъ заливъ, близу до крѣпость Йоркъ, дѣто понѣкога ѭ наричатъ Качаванъ, около 2,250 килом. Н. е дълбока, широка и бърза рѣка, много лѫкатушна, и съ много бързеи и водопади, които ѭ правятъ токоречи некорабоплавателна.

Нелѣпъ. Безсмисленъ, глупавъ, *абсурденъ*. — **Нелѣпость.** Безсмисленость, глупость, *абсурдъ*.

Неманичи. Прочута сърбска династия. За първитѣ прѣдставителе на тая династия сѫществуватъ скѫдни свѣдѣния. За нейнъ основатель минува *Стефанъ Неманя*, който заграбилъ властьта около 1159. Слѣдъ това, може-би съ помощьта на гръцитѣ, той събралъ въ едно срѣдоточие всичкитѣ сръбски области и доставилъ господството на сѫща Сърбия; въ негово врѣме великожупанский родъ

на Н. се възвисилъ надъ другитѣ областни жупани и князове. Стефановий синъ, *Стефанъ Първовънчаний* (умр. въ 1224) пръвъ промѣнилъ титлата велики-жупанъ на кралевска и се вѣнчалъ за царството; той се борилъ съ подчиненитѣ си князове, усилвалъ властьта си и столицата Раса, привлѣкълъ на страната си духовенството. Отъ прѣемницитѣ му се отличаватъ *Урошъ II Милутинъ* (1275—1321), искусенъ политикъ, който мечтаялъ за съединението на сръбския и византийския прѣстоли, и най-прочутий отъ сръбскитѣ крале *Стефанъ Душанъ* (виж. това име). Слѣдъ Душановата смъртъ (1355) Сърбия се раздѣлила на отдѣлни части, боятѣ наченжли ожесточена борба за пръвенство; съ смъртьта на *Уроша V*, убитъ въ 1367 отъ Вукашина, прѣкратила се династията на Н. Възможно е, че прѣкратяването домътъ на Н., който се ползувалъ съ огроменъ авторитетъ у народа, било донѣйдѣ причината за падането на сърбската държава.

Немезида. У гръцитѣ, богиня на възмездието, която наказвала нарушителетѣ на узаконения редъ; тя наказвала дори и ония, които излизали изъ реда на обикновеното, напр. Поликрата, защото билъ необикновено щастливъ, Ниобе, защото билъ извънмѣрно гордъ. Омиръ още не знае тая богиня; у Изиода Н. е повечето едно олицетворение на нравственото чувство за страхъ отъ прѣстжпни дѣяния — съ други думи, на съвѣстьта. Отпослѣ, когато живогътъ убѣдилъ човѣцитѣ, че всичкитѣ имъ работи зависятъ отъ една божествена воля, Н. олицетворявала силата, която постоянно възстановява равновѣсието въ земнитѣ работи — не оставя смъртнитѣ да достигнжтъ до доброчестина, въ която бихж забравили почтението, що длъжжтъ на безсмъртнитѣ богове. Херодотъ, Пиндаръ, трагицитѣ и други епически писатели развили това понятие по-опрѣдѣлено: Н. вече испълнява сждбитѣ на провидѣнието — отмъщава за кривдата, наказва и смирява надмѣнитѣ злосторници особено. Въ постаро врѣме Н. прѣдставлявали като дѣвойка, прилична на Венера; напоконъ, като облѣчена въ туника, понѣкога съ мечове въ ржцѣтѣ ѝ и съ колело подъ крака ѝ; понѣкога въ колесница, теглена отъ грифони (баснословни животни). Н-та фигура често се срѣща по монети и драгоцѣнности.

Немировичъ-Данченко *(Вас. Ив.)*. Русски писатель, синъ на малорусинъ и арменка, род. въ 1848 въ Тифлисъ, училъ се въ Александровския кадет. корпусъ въ Москва. Началото на 1870 прѣкаралъ по брѣговетѣ на Бѣло море и Ледовити океанъ, които е описалъ въ редъ талантливи очерки. По-сетнѣ, като туристъ, далъ другъ редъ пжтни очерки, посветени както на отдѣлни мѣстности на Русия, така и на чужди държави *(По Германіи и Голландіи, Очерки Испаніи и др.)*. Въ всичкитѣ тия очерки той се явява увлѣкателенъ разказвачъ, който дава блескави описания на природата и ярки характеристики на нравитѣ. Повече отъ всичко помогнжли на Н.-Д. да се прочуе допискитѣ, които испращалъ отъ театра на русско-турската война въ 1877—78 (отдѣлно изд., 3 т., въ прѣработенъ видъ). Н.-Д. зелъ участие въ много военни дѣйствия, между другитѣ въ Шипка, подъ Плѣвенъ, въ прѣминуването на Балкана, и

ѣлъ солдатски Георгиевски
ѣстъ. Военнитѣ впечатления да-
на Н.-Д. материалъ за едно
вотоописание на Скобелева, и за
ани: *Гроза, Плевна и Шипка,*
ередъ (1880—83). Слѣдъ тия
ани дошли нѣколко други, и
ички се отличаватъ по интерес-
фабула и по блесъкъ на изло-
нието, нъ живото въображение
нѣкога докарва автора въ рис-
ани ефекти. Много по-високо въ
дожествено отношение стоятъ
китѣ разкази на Н.-Д. изъ
одния и воененъ битъ. Н.-Д.
исалъ и много стихотворения.
русски писатель едва ли не
ай-неуморимий отъ съврѣменни-
писателе. Той е издалъ до 80
а, които сж минжли прѣзъ нѣ-
ко издания. Много отъ произ-
енията му сж прѣведени на
ни европейски езици. Въ бъл-
ски прѣводъ се намиратъ *Ско-
евъ*, лични въспоминания и впе-
ления, прѣв. К. Тинтеровъ
ивенъ, 1885), разкази *Махмуд-*
прѣв. В. Юрдановъ (Шуменъ,
37) и *Дѣцата на Махмудката*
ърново, 1892).

Немировичъ-Данченко *(Влад.
).* Русски даровитъ драматургъ
белетристъ, братъ на Вас. Ив.
Д., род. въ 1858, добилъ обра-
анието си въ москов. универси-
ъ и е прѣдаватель на сцени-
кото искуство въ москов. теат-
но училище. Една отъ драмитѣ
най-новата му драма и която
мала може-би най-голѣма спо-
а, е *Цѣна Жизни* (Цѣната на
нъ животъ); въ тая драма Н.-
се опитва да отговори прѣко на
роса: какъвъ е истинский
сълъ на живота. Между Н.-Д-тѣ
едни сж *Щастливецътъ*, *По-
дна воля* и др. Отъ малкитѣ му
кази и повѣсти между най-забѣ-
лѣжителнитѣ е повѣстьта *Съ дипло-
момъ*. По-крупнитѣ Н.-Д-ви белет-
ристич. произведения сж: *На ли-
тературныхъ хлѣбахъ*, *старый
домъ*, *Губернаторская ревизія*,
Мгла и Драма за сценою. Въ го-
лѣмитѣ си романи Н.-Д. изобра-
жава осуетението на високитѣ
стремления и добритѣ пориви на
люде, които, макаръ и да не сж
лишени отъ дарба, нѣматъ доста
силна воля и постоянство на ха-
рактера за борба съ спънкитѣ.

Немолитъ, *гр.* Виж. *Дендритъ.*

Немощь. Безсилие.

Необикновенъ. Небивалъ или
рѣдко виждан, извънреденъ, стра-
ненъ, чуденъ, исключителенъ, до-
ста забѣлѣжителенъ; оттука *необик-
новеность.*

Необходимъ. Безъ който се не
може, който е безъ друго потрѣ-
бенъ.—**Необходимость.** Онова, което
непрѣмѣнно трѣбва да бжде, край-
на нужда.

Необяснимъ. Който не може
да се обясни, разбере.

Необятенъ. Който не може да
се обгърне.

Неожиданъ. Нечаканъ, нена-
дѣенъ, внезапенъ. Оттука *неожи-
даность.*

Неокончателенъ. Несвършенъ,
недовършенъ.

Неокесария. Староврѣменен
градъ въ Понтъ (Мала-Азия), се-
гашний *Никсаръ*, въ сивасски вил-
ятъ, на р. Келкида, 36 килом.
на сѣв.-ист. отъ Токатъ (трапи-
зондски вил.); 10,000 жит. (25% хри-
стиане); старинен сарацински
замъкъ. — Н. е отечество на св.
Григория Томатургски. Единъ съ-
боръ, *неокесарийски*, отъ 19 епи-
скопа, събранъ въ Н. прѣзъ 314 г.
отъ антиохийския епископъ Вита-
ла, е съставилъ 15 правила за

длъжноститѣ на свещеницитѣ, припознати отъ църквата за канонически.

Неологизмъ, *гр.* Въвождане въ езика нова дума; нова дума, или дума употрѣбена въ ново значение; въ противоположность на *архаизмъ*.

Неопитагореизмъ, *гр.* Учение на *новопитагорейцитѣ*, философи, които подновили Питагоровото учение за числата.

Неоплатонизмъ, *гр.* Новоплатонизмъ. Смѣшение отъ Платоновото учение съ учението на източнитѣ мистици — дѣло на александрийската философска секта (III-и вѣкъ слѣдъ Р. Х.), която се емчила да възроди платонизма, съ цѣль да се достигне до едно религиозно миросъзерцание, което би позволило да се задържи гръцката митология и би направило непотрѣбно прѣминуването въ християнството.

Неопрѣдѣленъ. Точно неизвѣстенъ, неизслѣдванъ, тъменъ, съмнителенъ. — **Неопрѣдѣленъ видъ на глагола.** Който исказва дѣйствие безъ да означава врѣмето: пишеше, ходяше и др. — **Неопрѣдѣлително наклонение.** Въ *грамат.* глаголъ въ общото си значение, безъ лице, врѣме, число; напримѣръ, старобългар. *писати* (да пише човѣкъ). Тая форма въ сегашния ни езикъ не се употрѣбява.

Неопровергаемъ, неопровержимъ. Който не подлежи на опровержение, отричане, съмнѣние, споръ; неуспоримъ, доказанъ, истиненъ. — **Неопровергаемость, неопровержимость.** Свойство или качество на неопровергаемъ, неопровержимъ.

Неорама, *гр.* Панорама, която прѣдставлява вжтрѣшностьта на една сграда по такъвъ начинъ, че на зрителя се чини, че се намира въ срѣдата на тая сграда.

Неорганически, неорганиченъ, противопол. на *органически*. Безорѫденъ, нежизненъ, неживъ и който не е живѣлъ, като се зима *животътъ* въ смисълъ на хранене и усвоение или прѣвръщане храната въ собствено тѣло, както и прѣвръщатъ животнитѣ и растенията: *цѣлата природа ние дѣлимъ на органическа и неорганическа или орждна и безорждна*; на първата се отнасятъ *животното царство и растителното*; на втората — *ископаемото*, па и *стихийното*, като водата, въздухътъ и др. Виж. *органически*.

Неоскуденъ. Който не оскудѣва; непсчерпаемъ, обиленъ, богатъ; оттука *неоскудность*.

Неосторожденъ. Който не е на щрекъ, неозъртливъ, непрѣдпазливъ, невнимателенъ; първоначално значи, който не е на стража, не се варди, не се бои.

Неосѫществимъ. Който не може да се осѫществи или испълни, неиспълнимъ, невъзможенъ, несбѫдѫченъ; химеренъ, мечтателенъ.

Неосезаемъ. Който не подлежи на чувството осезание, който не може да се попипа, а въ *обшир. см.* който не подлежи изобщо на нашитѣ чувства, нечувственъ: *неосезаемостьта на невеществения свѣтъ*, неподлежимостьта му на нашитѣ чувства.

Неотвратимъ. Неотстраняемъ или неотстранимъ, неминуемъ, неизбѣженъ; роковъ, фаталенъ.

Неотемлемъ. Който не може да се отнеме, или похити нѣкому; оттука **неотемлемость,** състояние или свойство на неотемлемъ.

Неотеризмъ, *гр.* Страсть къмъ употрѣбяване нови думи и изрази.

Неотложенъ. Който не може да се отлага, да се остави за послѣ; спѣшенъ: *неотложностьта на тая мърка е очевидна.*

Неотмѣненъ, неотмѣнимъ,-лемъ. Който не може да се отмѣни (да се земе назадъ или унищожи), непрѣмѣненъ; неотвратимъ, неизбѣженъ: тая заповѣдь е неотмѣнна. Оттука **неотмѣнность,-няемость,-нимость.**

Неотрицаемъ. Неопровергаемъ, неуспоримъ, безспорно истиненъ; **неотрицаемость,** невъзможность за отричане, опровергаване, спорене противъ нѣщо.

Неотчуждаемъ. Който не можда бѫде отчужденъ, сир. — прѣаденъ въ чужди ржцѣ, въ владѣние на другиго.—**Неотчуждаемость.** Свойство на неотчуждаемъ.

Неофитъ, *гр.* (соб. зн. *новороденъ*). Покръстенъ, име давано на езичници новообърнѫти въ християнството; новообърнѫтъ въ вѣра.

Неофитъ Рилски. Най-старий български педагогъ въ епохата на народното ни възраждане, първий учитель на новоотвореното съ грижитѣ на Палаузова и Априлова габровско училище—училище, наредено по ланкастерската метода, безъ панакида и часословъ — и писатель на първитѣ учебници у насъ. Д-ръ Иречекъ много право е далъ на тоя великъ работникъ на нашото книжовно поле титлата „патриархъ на българскитѣ книжовници и педагози“.

Даскалъ Неофитъ (мирското му име Никола) билъ роденъ въ Банско, най-голѣмото село въ окржжието Разлогъ (Македония) около 1793. Родителетѣ му били попъ Петръ и попадия Екатерина. Най-първо въ Банско той се научилъ да чете и пише; послѣ като ученикъ на нѣкой отличенъ живописецъ Димитрий, отишелъ съ майстора си въ Рилския монастирь, дѣто и въ 1808 постжпилъ въ монашество. Като дяконъ, а послѣ свещеникъ на монастиря, Н. се училъ тамъ при нѣкой си Спиридонъ, сърбинъ, който училъ младитѣ иноци въ монастиря по словѣнски. По-послѣ билъ хванжтъ учитель и за гръцки езикъ, и чрѣзъ тоя учитель младий Н. се запознялъ съ гръцката литература. Въ 1822 той билъ испратенъ отъ проигумена Иеротея, като неговъ възпитаникъ, въ Мелникъ, да се доучи въ тамошното гръцко училище, което тогава се славило съ прочутъ даскалъ Адамъ, който послѣ учителствувалъ въ Пловдивъ, дѣто и починжлъ.

Отъ Мелникъ Н. се прибралъ въ монастиря си въ 1826. На другата година билъ повиканъ за учитель въ Самоковъ, дѣто учителствувалъ до 1831. Слѣдъ това се върнжлъ пакъ въ монастиря, дѣто поелъ длъжностьта писарство и учителство. Прѣзъ учителствуването му въ Самоковъ нѣкой фанатикъ турчинъ убилъ владиката Игнатия, въ 1829, юл. 9-и. Това дало поводъ на Н. да съчини на словѣнски нѣколко надгробни стихове, които изясняватъ какъ е станжло убийството, и които послѣ, въ 1835, сж напечатани въ Крагуевацъ съ иждивението на габровското училище.

Кждѣ края на 1832 Даскалъ Н. ходилъ въ Цариградъ за нѣкои монастирски расправии, а въ 1833, като изгорѣлъ монастирьтъ, билъ испратенъ отъ братството за духовникъ и таксидиотинъ въ Ка-

занлъкъ. На другата година, по прѣдложението на Априлова, Палаузова и други габровски първенци, Даскалъ Н. отишелъ въ Букурещъ, за да се запознае съ ланкастерската метода и да приготви потрѣбнитѣ учебници. Кждѣ края отъ сжщата година той се върнжлъ въ Габрово и на 2 януария отворилъ първото взаимно училище въ България, първия храмъ на науката и на новия животъ у насъ. Какъ е гледалъ на образованието първий апостолъ на новото учение у насъ и какви свѣтли идеи сж го одушевявали, вижда се отъ прѣдисловието въ неговата *Българска Граматика,* дѣто той казва, че прѣди всичко ние трѣбва да имаме училища, а слѣдъ училищата — монастири; и прѣди всичко трѣбва да имаме учебници .... Въ 1837 Даскалъ Н. отворилъ второто взаимно училище, въ Копривщица. Както въ Габрово, така и въ Копривщица, около него се стекли отъ всички български градове и села младежи да се учжтъ и въ 7 — 8 години габровското и копривщенското училища родили подобни училища вредъ изъ България (виж. *Априловъ)*, а тия училища на реда си родили пловдивското и старо-загорското училища, габровската гимназия и др.

Слѣдъ 2-годишно учителствуване въ Копривщица, Даскалъ Н. учителствувалъ пакъ въ монастиря си, дѣто се приготвя за съставянето на единъ български рѣчникъ, въ 1842 той не приема поканата на т.-пазарджичане и на пловдивския митрополитъ Никифора да стане епископъ въ Т.-Пазарджикъ, отъ 1848 до 1852 е учитель на словѣнски езикъ въ гръцкото богословско училище на о-въ Халки (Цариградъ), и отъ послѣдната дата до смъртьта си живѣ пакъ въ Рилския монастирь, дѣто продължаваше да работи надъ капиталната си работа — рѣчника си. Той починж на 4 януар. 1881.

Н-тѣ литературни трудове дѣлжтъ на учебници и общообразователни. — Учебницитѣ му сж слѣднитѣ:

1. *Кратко и ясное изложение на греческий язикъ* (Бѣлградъ, 1835).

2. *Взаимноучителни таблици* (Крагуевацъ, 1855, 66 листа). По тия таблици, окачени на стѣната, нѣколко ученици заедно, подъ ржководителството на единъ понапрѣднжлъ ученикъ, се учехж да четжтъ. Тия таблици бѣхж въ употрѣбение въ нашитѣ училища до кждѣ 1860.

3. *Българска граматика* (Крагуевацъ, 1835, на 8°, VI и 212 стр. и 3 листа). Тая граматика, първата за български езикъ въ новобългарската книжнина, е послужила като ржководство на мнозина наши граматици.

4. *Краснописание* (Букурещъ, 1837).

5. *Словѣнска христоматия* (Цариградъ, 1851), пособие за изучването църковно-славѣнски езикъ, съ кратъкъ словѣнско-гръцки словаръ.

6. *Аритметика* (Бѣлградъ, 1851).

Отъ Н-тѣ книги съ общообразователно съдържание сж слѣднитѣ:

1. *Служби и житие Прѣподобнаго и Богоноснаго Отца Іоанна Рилскаго чудотворца* (Бѣлградъ, 1836, 4° 60 листа).

2. *Новий Завѣтъ на Господа нашего Исуса Христа*, прѣведенъ на български отъ словѣнски (Смирна, 1840, 8° 516 стр.; друго издание въ Букурещъ). Първото издание се унищожило по заповѣдь на гръцката патриар-

шия, която не удобрила да се напечати Новий Завѣтъ на български; нъ 2-то и други издания се распространили повече отъ 30,000 екземпляра. Тоя Нови Завѣтъ, който се отличава по чистотата на езика си, е послужилъ много на напокошнитѣ прѣводачи на Библията — Д-ри Ригсъ и Лонгъ, П. Р. Славейкова и Хр. Костовичъ.

3. *Церковний Типикъ*, прѣводъ на словѣнски отъ гръцки (Цариградъ, 1852). — Типикътъ, както и Христоматията били изработени въ Халки. Подъ от. Х-то ржководителство тамъ съставилъ и Иоанъ Димитриевичъ Словѣно-гръцката си граматика, печатана въ 1852.

4. *Гръцко-български и българско-гръцки словарь.* Точно отъ кога е работилъ от. Н. надъ тоя свой литературенъ трудъ, не е извѣстно. Въ 1838 (24 апр.) Априловъ и Палаузовъ го подканяли да се залови да приготви единъ български рѣчникъ. Сжщата година (7 ноем.) Н. пише на приятеля си Райна Поповича, че се колебае да прѣдприеме ли работата и никой планъ не може да припознае за правиленъ. До кждѣ 1859 (споредъ други 1863) от. Н. билъ приготвилъ за печатане гръцко-българската часть отъ рѣчника си. Тая година посѣтилъ монастиря Филаретовъ, който го убѣдилъ да измѣни системата на рѣчника си, та да го направи българско-гръцки, каквото българскитѣ думи да се тълкуватъ съ класическия старо-гръцки езикъ, за да сж понятни на европейскитѣ филолози. Тогава от. Н. размахнжлъ да издава гръцко-българската часть и рѣшилъ да се ограничи само на българско-гръцката, надъ която и усърдно работилъ, ала съ доста голѣми прѣсѣкулки, които му позволили да пристжпи къмъ печатане едвамъ въ 1875, въ Цариградъ. Ала настанжлитѣ тогава събития, които докарахж до русско-турската война, прѣкжснжхж печатането, което вече не се поднови. То се спрѣ на 64-та страница. Напечатаното не постжпи на продань. Достояние на публиката оставатъ до сега ония думи отъ рѣчника, които бѣхж обнародвани въ цариградското списание *Български книжици* за декемврия 1859 и януария 1860. Слѣдъ Н-та смъртъ, намѣри се, че рѣчникътъ му е готовъ за печатане до думата „*овца*“, а събранъ е материалъ за до края на рѣчника, нъ не е нареденъ.

Заслужва да се забѣлѣжи, че отецъ Н., както и други отъ новобългарскитѣ списатели, подъ влиянието на Венелиновитѣ съвѣти, смѣталъ *члена* въ писмения езикъ за „варварщина“. За употрѣблението на члена се застжпилъ Априловъ.

Голѣма важность има за новобългарската книжнина, освѣнь от. Н-вий рѣчникъ, неговата прѣписка за историята на новобългарското книжовно и училищно движение въ XIX-и вѣкъ. Д-ръ Иречекъ забѣлѣжва, че безъ тая прѣписка не може да се знае, изучи или напише историята на България за тоя вѣкъ. Тая прѣписка още не е обнародвана.

Хубави статии за живота и дѣятелностьта на тоя толкова заслужилъ нашъ книжовникъ има въ *Периодическо Списание*, 1882, кн. II; въ сп. *Мисъль*, год. I и II, и въ цариградския седмич. вѣст. *Зорница* за 1881, бр. 40 и 41.

Неофитъ Хилендарски, инакъ *Бозвелията*. Най-мжественний и най-доблестний поборникъ за церковнитѣ ни правдини, първий който

подигнѫлъ борбата противъ гръцкото духовно иго, *борбата за народни владици*, и първий който избралъ за центръ на дѣйствуване Цариградъ.

Отецъ Н. е билъ родомъ отъ Котелъ. Той безъ друго ще е билъ ученикъ на Софрониевитѣ намѣстници въ града; нъ неговото име, както и на родителетѣ му прѣди да приеме монашеството, до сега сѫ неизвѣстни. Малкото и слабо учение, което добилъ въ родния си градецъ по старата метода на часословитѣ и псалтиритѣ, вижда се да не е задоволявало неговата жъдна душа за учение, затова потърсилъ повече просвѣта въ едно отъ тогавашнитѣ срѣдища на знанието, именно въ Хилендаръ, светогорски монастирь. Тамъ се доучилъ той, приелъ монашески чинъ и достигнѫлъ титлата архимандритъ. Въ Хилендаръ той се запозналъ съ Илариона (виж. *Иларионъ* Макариополски), бѫдѫщия си другарь въ борбата среща гръцитѣ. Още тогава, казватъ, двамата родолюбци си турили на ума да развинѫтъ знамето на българщината съ тайни и явни проповѣди противъ гръцката патриаршия.

Иларионъ заминѫлъ за Цариградъ, а от. Н. отъ Св. Гора тръгва направо за България, да посѣти нейнитѣ села и градове и да посъбуди заблуденитѣ нейни синове въ гръцизма. Искусенъ агитаторъ и вдъхновитель на народната маса, човѣкъ съ огнена душа и неисчерпаемо въодушевение, от. Н., отъ дѣто минѫлъ, държалъ пламенни слова къмъ сънародницитѣ си и дързостно и откровено ги осѫждалъ за дѣто прѣдпочитали гръцкото отъ българското образование и учение, за дѣто поддържали гръцката власть и влияние. Той не се боялъ нито отъ правителството, нито отъ лукавата злоба на гръцката патриаршия, която тогава е била второ царство въ турската империя надъ българетѣ. Той посѣтилъ Самоковъ, София, Ловечъ, Търново, Видинъ, Котелъ, и съ проповѣдитѣ си едни стрѣснѫлъ, други довелъ до съзнание на народностьта имъ, трети само озлобилъ.

Увѣдомена за поведението на отца Н., гръцката патриаршия го повикала чрѣзъ правителството въ Цариградъ. Той билъ принуденъ да се покори на тая заповѣдь, нъ той вече оставилъ въ България много наслѣдници на идеитѣ си; единъ отъ тѣхъ, „най-малкий“ (най-младий, още ученикъ) билъ П. Р. Славейковъ (виж. за това П. Р. Славейковата статия, *Български пословици* въ *Периодическото Списание*, кн. I, София 1882, стр. 117).

Въ Цариградъ от. Н. се събира пакъ съ Илариона, и двамата родолюбци намислюватъ да прѣдложѫтъ на патриаршията, за напрѣдъ да назначава на българскитѣ епархии българе владици, а не вече гръци. Нъ увѣрени, че патриаршията доброволно никога нѣма да направи това, тѣ рѣшили да дѣйствуватъ противъ нея чрѣзъ най-влиятелни лица между турскитѣ чиновници, и сполучили да иматъ на страната си освѣнь други паши и зетя на султана, Мехмедъ Али паша, адмиралъ на турската флота.

По съвѣтитѣ на Н. и Иларионъ, търновчане (търновската епархия била овдовѣла слѣдъ смъртьта на върлия Илариона въ 1838) поискали отъ правителството да имъ се назначи владика българинъ Портата склонила и показала видъ

че ще заповѣда на патриаршията да испълни желанието на търновското население. Архимандритъ Н. билъ кандидатиранъ за търновски митрополитъ, като лице, което по развитие, познания и опитностъ надминувало тогавашнитѣ гръцки архиереи, па и за сношенията си съ патриаршията владѣяло добрѣ гръцки езикъ. Ала патриаршията, недоволна отъ тая кандидатура, сполучила прѣдъ Портата да си назначи пакъ гръкъ, Неофита, а нашия Н. да опрѣдѣли за протосингелъ, съ обѣщание, че скоро ще бѫде рѫкоположенъ за врачански епископъ. Това се случило въ 1840. Въ сѫщото врѣме патриаршията обѣщала да назначи епископи българе и въ Русе, Ловечъ, Прѣславъ и Стара-Загора.

Новий търновски гръкъ митрополитъ за всѣко удовлетворение на българетѣ испратилъ архимандрита Н. въ 1842 на заточение на Св. Гора; той заточавалъ или гледалъ да пропѫди всички други подостойни българе духовни лица. Нъ благодарение на ходатайството на българетѣ отъ Търновско и на българскитѣ еснафи въ Цариградъ архимандритъ Н. билъ освободенъ отъ заточението си (1844).

Веднага слѣдъ освобождението си архим. Н. дошелъ пакъ въ Цариградъ и заедно съ стария си приятель Иларіона почнѫлъ да работи изново за добиване църковни правдини за народа си. Снабдени съ едно пълномощно отъ българскитѣ еснафи въ Цариградъ, Н. и Иларіонъ захванѫли да дѣйствуватъ отъ тѣхно име като тѣхни прѣдставителе прѣдъ правителството и патриаршията. Тѣ формулиратъ българскитѣ искания въ 7 точки. Една отъ тия точки е, да се испращатъ въ Българско архиереи българе; друга, архиереитѣ да се избиратъ отъ народа; трета, въ патриаршеския синодъ да засѣдаватъ троица духовни членове българе; четвърта, въ Цариградъ да има четирма българе прѣдставителе на българския народъ при правителството, та да се отстрани посрѣдството на гръцитѣ. Нъ обстоятелствата и политиката малко помогнѫли въ онова врѣме на от. Н. и от. Иларіона. Патриаршията била още въ силата и славата си. Българскитѣ искания били още нови, та тя умѣла да ги прѣдставлява като дѣло на неблагонамѣренни люде, побуждани отъ друговѣрни пропаганди. Русската дипломация не намирала за добрѣ да се кѫтне единството на православната църква въ Турция. Скоро Българскитѣ дѣйци разбрали, че на българския народъ прѣдстои тежка борба противъ игото на фанариотитѣ. Тогава от. Н. прѣдлага честитата, най-свѣтлата мисъль въ новата наша история: — да се издѣйствува направата на една българска въ Цариградъ църква, при която да се установи единъ центръ, който да поеме главното водителство на борбата. Това било една гениална диверсия, която прѣнасяла борбата всрѣдъ неприятелската твърдина, дѣто близостьта на султана и на Портата гарантирали одържането на българския отпоръ среща страшнитѣ сили на цариградския патриархъ.

Български елементъ билъ силенъ тогава въ султановата столица. Грамадний абаджиски еснафъ на Хамбара, който доставялъ на войската военнитѣ дрехи, богатитѣ и родолюбиви български търговци на Балкапанъ, многохилядницитѣ българе, които доставяли на цариградското население най-необ-

ходимитѣ храни — всичко това, заедно съ реформаторското настроение, което прѣобладавало тогава у Високата Порта, давало голѣма надежда, че прѣдприятието за създаване българска църква върѣдъ Цариградъ ще може да има сполука.

Патриархъгъ усѣтилъ всичката опастность на тая мисъль, както и на човѣка, който бѣ станѫлъ нейнъ главенъ воитель и почнѫлъ да гони най-жестоко от. Н. Въ 1845 той испълнюва адското си намѣрение, като сполучва съ интригитѣ си прѣдъ турцитѣ да заточи Н., заедно съ вѣрния му и достоенъ другарь Илариона на Св. Гора. Иларионъ сполучилъ да се върне пакъ въ Цариградъ и да води борбата, а от. Н. починѫлъ мѫченически — въ неволя, затворенъ въ една влажна кула въ 1849.

Заминѫлъ великий поборникъ на народнитѣ правдини, нъ останѫли сили, които били способни да одѣлотворѭгъ неговата завѣтна мисъль. Въ самата година на неговата смърть цариградскитѣ българе сполучили да отворѭгъ българска църква, *Св. Стефанъ*, въ подарения отъ Стефана Богориди конакъ, между Балатъ и Фенеръ, на сто крачки отъ гръцката патриаршия. Слѣдъ това тѣ въздигнѫли до църквата сграда, български метохъ, и избрали българска община. Всичкитѣ български общини отвънъ зели участие въ материалнитѣ жртви. Центрътъ на българското движение се създалъ. Бѫдѫщето на борбата се усигорило. Тая борба по-сетнѣ ще земе знаменателното име: *Български църковенъ въпросъ* (виж. това име) и ще роди Екзархията, която ще бѫде истинска майка и пътеводителка на българския народъ.

От. Н. ще се споменува въ историята на нашото възраждане не само като неустрашимъ поборникъ за церковнитѣ ни правдини, а и като полезенъ дѣецъ на книжовното поле. Той е съставилъ и издалъ въ 1835 цѣлъ редъ книжки, съ слѣднитѣ имена: 1) *Священий краткий катихизисъ* (Крагуевацъ, 1835); 2) *Краткая св. история и св. катихизисъ* (Бѣлградъ, 1835); 3) *Славено-Болгарское дѣтоводство за малкитѣ дѣца* (Крагуевацъ, 1835—шесть части или книжки, стъкмени въ сътруднич. съ Емануила Васкидовича, именно: *Буквaръ* (54 стр.); *Разния нравоучения* (70 стр.); *Граматика* (XIV+68 стр.); *Аритметика* (48 стр.); *География* (92 стр.); *Прѣдружки послателникъ* (66 стр). За нашата книжнина отъ тоя кржгъ учебници има особено значение географията; въ нея сѫ описани кратко много български села и паланки въ България, Тракия, Епиръ и Македония; тя е и придружена съ една малка харта за Европейска Турция, и тая харта е първа на български езикъ издадена за нашото отечество.

Едно посмъртно обнародвано съчинение на от. Н. е *Мати България*, напечатано въ *Периодическото Списание*, год. I, кн. IX+X и XI+XII. Това съчинение въ диалогъ между майка и синъ изобразява болкитѣ на българския народъ — игото на гръцкото духовенство надъ него. Езикътъ е словѣно-български, на който се е писало по онова врѣме.—Намѣрили сѫ се въ ржкописъ, слѣдъ смъртьта на от. Н., и други негови съчинения, на брой 25; нъ тѣ и до сега още не сѫ издадени. Отъ една

биография на тоя нашъ са-
женъ дѣецъ, който съ твър-
рѣшителенъ и честенъ ха-
, и съ бескрайната си лю-
постоянство за народното
може да служи за най-на-
еленъ и назидателенъ при-
а сегашното и бѫдѫщитѣ
околѣния, ний, за жалость,
шени. Откѫслечни свѣдѣния
Н. има въ споменѫтитѣ
на *Периодическото Спи-*
въ кн. Ш отъ софийското
на сѫщото списание, въ
нова статия *Исторически*
али по нововъзраждането
арския народъ; въ кн. на
Сборецъ изъ живота на
китѣ по-отлични мѫже;
ическия *Сборникъ*, статии
Неофитъ Хилендарецъ
звели отъ П. Р. Славейкова
Ш) и *Единъ непознатъ*
на Неофитъ Бозвели отъ
ишманова (кн. XVIII); и въ
учебници по българската
тура.

фобия, *гр.* Страхъ отъ но-
ар. отъ нововъведение, ру-
ъ.

алъ. Виж. *Нипалъ.*

овиненъ. Невиновенъ; от-
еповинность.

огрѣшимъ и **непогрѣши-**
Сѫщото, каквото е непо-
еленъ и непогрѣшителность.

огрѣшимость на папата. Дог-
ановена на ватиканския съ-
ъ 1870, въ врѣме на папа
I.

огрѣшителенъ. Който не
а грѣши или бърка, не се
правъ, вѣренъ; *непогрѣши-*
ть, свойство на такъвъ.

одвиженъ. Който не може
мѣнява мѣстото. — **Неподъ-**
звѣзди. Противоположното
нети (виж. *Звѣзди*). — Не-
подвижни праздници, които биватъ всѣка година въ сѫщото число на мѣсеца; напр. св. Илия *(20 юлий)*.

Неподражаемъ. Който не може да се достигне, бесподобенъ, прѣвъсходенъ; беспримѣренъ; оттука *неподражаемость.*

Неподходящъ, *рус.* Който не прилѣга, не е какъвто трѣбва; непригоденъ, негоденъ.

Непозволителенъ. Който не може да се позволи, допусне; противенъ на закона, съвѣстьта, или благоприличието; оттука *непозволителность.*

Непоколебимъ. Който не може да се колебае, люлѣе, клати; незиблемъ, твърдъ, якъ.

Непомѣренъ. Извънмѣренъ, повисока степень по количество или качество отколкото е умѣстно: *непомѣренъ трудъ; непомѣреностьта на нашитѣ желания всичко разваля.*

Непороченъ, противното на *порочень.* Въ който нѣма пороци, лоши свойства или качества; въ най-висока степень чистъ, прѣчистъ, доблестенъ: *ангелитѣ сѫ непорочни.*—**Непорочность.** Свойство или състояние на непороченъ.

Непосиленъ *трудъ,* който не е по-силата на нѣкого, тежъкъ, неиспълнимъ; оттука *непосилность.*

Непостижимъ,-енъ. Който надминува всички понятия и е недостѫпенъ за ума, недосѣгаемъ съ ума; непонятенъ. — **Непостижность -имость.** Състояние или свойство на непостижимъ.

Непосрѣдственъ, против. на *посрѣдственъ.* Правъ, прѣкъ, който не се върши или прѣдава чрѣзъ другиго или друго нѣщо; оттука *непосрѣдственость.*

Непостояненъ. Промѣнливъ, неднакъвъ, ту тъй ту инакъ; измѣнчивъ: *непостояненъ вѣтъръ*;

непостоянен човѣкъ. — **Непостоянство.** Свойство, качество на непостоянен.

Непотизмъ, лат. (отъ *непосъ*, внукъ). Покровителствуване своитѣ роднини, отъ страна на човѣкъ, който има високо положение, въ завземането на службитѣ.

Непотъ *(Корнелий).* Римски историкъ, род. въ I-и вѣкъ прѣди Р. Х., неизвѣстно дѣ и точно кога. Билъ Цицероновъ и Катуловъ приятель. Плиний Млади и други споменуватъ много негови съчинения *(Chronica, Exemplorum libri,* de Historicis и др.) сега изгубени. Единъкото негово съчинение (ако е и негово), което е достигнало до насъ е единъ редъ отъ 25 изобщо кратки биографии на пълководци и държавници, повечето гръцки. Тия биографии се отличаватъ по чистотата на езика (латински), точностьта на слога и удивителното раскриване на характера; нъ изворитѣ, отъ които се е черпило, не сж се сравнявали доста внимателно. До срѣдата на XVI-и вѣкъ, тия биографии, на основание на заглавията, дадени въ разнитѣ ржкописи, изобщо сж се приписвали на Емилия Проба, писатель, който живѣлъ къдѣ края на IV-и вѣкъ; нъ въ 1569, прочутий Дионисий Ламбинъ се произнесълъ, че така-наречените *Пробови биографии* сж въ сжщность Непосовото изгубено съчинение, *De Viris Illustribus.* Най-тежкий му доводъ се черпи отъ изрядностьта на латинския езикъ, и чистотата на слога, толкова различни отъ испорчения езикъ на напокошнитѣ вѣкове. Мнозина критици сж на мнѣние, че тия биографии сж едно Пробово съкращение на Непотовия трудъ. Най-послѣдното издание на книгата, която е въ общо употрѣбение като учебникъ, е Бремивото (Цюрихъ, 1820). Тая книга е била прѣвождана често на нѣкои отъ европейскитѣ езици.

Непотъ *(Юлий).* Императоръ на Западно-римската империя, племенникъ на Марцелина, който билъ станжлъ независимъ въ Илирия; оженилъ се за внучката на византийския императоръ Лъва II, който му далъ короната на Западно-римската империя; царувалъ отъ 474 до 475, като свалилъ отъ прѣстола похитителя му Глицерия; отстжпилъ на вестготитѣ Оверня; обсаденъ въ Равена, отъ патриция Ореста, билъ принуденъ да се отстрани въ Далмация, въ 475; слѣдъ 5 години билъ убитъ, по заповѣдь на Галицерия, тогава салонски епископъ.

Неправиленъ. Който отстжпя отъ правилата или отъ законното; който се отстранява отъ онова, каквото трѣбва; невѣренъ, погрѣшенъ. — **Неправилна** *дробь* (виж. *Дробь).* — **Неправилна** *прьсжда,* при която не е упазенъ законний редъ, макаръ че въ сжщностьта си тя може да е права. — **Неправиленъ** *погледъ* върху една работа. Неправъ, кривъ погледъ върху нея. — **Неправилни** *глаголи,* въ *грам.,* които не вървжтъ по общото правило или образеца на спрѣжението. — **Неправилни** фигури — фигури, които нѣматъ еднакъвъ видъ и еднаква величина на страничтѣ и жглитѣ. — **Неправилно** *уравнение,* неразрѣшимо по нѣмане данни, или по излишество на спорнитѣ данни. — **Неправилность.** Свойство или качество на неправиленъ.

Непраздна, противополож. на *праздна.* Брѣменна, трудна (за жена); оттука **непраздность.**

Непрѣклоненъ. Който се не прѣклания, който стои твърдъ и

правъ; непоколебимъ, твърдъ въ намѣренията си, въ прѣдприятието си. — **непрѣклонность.** Твърдость, стойкость, упорство.

Непрѣложенъ. Неизмѣненъ, несъмнѣнъ, истиненъ; неотмѣняемъ: *непрѣложнитѣ закони на природата; Божията непрѣложна воля.* — **Непрѣложность.** Свойство или качество на непрѣложенъ.

Непрѣривенъ. Който се простира непрѣкѫснѫто, безъ прѣкѫсване; **непрѣривность**, свойство на такъвъ. — **Непрѣривна** *дробь*, — дробъ безъ край, сир. която никога не се свършва, колкото и да се продължава дѣленето числителътъ ѝ на знаменателя ѝ.

Неприкосновенъ. До който не трѣбва да се досѣгаме, който не трѣбва да бутаме; оттука *неприкосновеность*.

Непримиримъ. Вѣчно враждебенъ, който се е скаралъ за всѣкога, който никога не склания или нѣма да склони на миръ; **непримиримость**, състояние на такъвъ. — **Непримирителенъ.** Който не можемъ да примиримъ; **непримирителность**, свойство на непримирителенъ.

Непристѫпенъ. До който не може да се пристѫпи или отиде, до който нѣма пристѫпъ, нѣма възможность да се отиде: *непристѫпна крѣпость.* — **Непристѫпность.** Състояние на каквото е непристѫпно.

Непривѣтливъ. Който не привлича къмъ себе си, неучтивъ, грубъ.

Неприемлемъ. Не за приимане, който трѣбва да се отхвърли; недопустимъ; оттука *неприемлемость*.

Непритворенъ. Нелицемѣренъ, искренъ, прямъ, отъ сърдце и душа; оттука *непритворность*.

Непричастенъ. Който не участвува никакъ.

Непроницаемъ. Въ което не може да се проникне: *гора непроницаема за човѣка и за слънчевитѣ лучи; непроницаемъ* (за дъждъ) *платъ*. Употрѣбява се и прѣносно: *това е непроницаема тайна.* — **Непроницаемость,** въ *физик.* е свойство на тѣлата, по което двѣ тѣла не могѫтъ въ едно и сѫщо врѣме да захващатъ едно и сѫщо пространство. Н. на твърдитѣ тѣла се доказва съ това, че кога земемъ да забиваме клинъ въ единъ кѫсъ дърво, виждаме частици отъ дървото че се теглѫтъ на страни. Н. на течнитѣ тѣла се доказва съ потопяването едно твърдо тѣло въ сждъ, напълненъ съ вода до краищата, при което водата прѣлива краищата. Н. на газообразнитѣ тѣла се доказва съ потопяване една тржбица въ течность: когато при това горний край на тржбицата е затворенъ, тогава течностьта въ тржбицата ще стои по-ниско отколкото извънъ нея. На н. на въздуха е основано устройството на водолазния звънецъ.

Непростителенъ. Който не трѣбва да се прощава, който не заслужва прощение или снисхождение; неизвинителенъ, несправедливъ; оттука **непростителность.**

Непрѣклоненъ. Неумолимъ, непоколебимъ.

Непроходимъ. Прѣзъ който не може да се минува: *непроходима гора.* Оттука **непроходимость.**

Нептунизмъ. Геологическа теория, че земната кора се е образувала чрѣзъ дѣйствието на водата. — **Нептунически.** Океански, морски, воденъ, образуванъ чрѣзъ вода, въ противоположность на *вол-*

канически, огнев, сир. образуванъ по дѣйствието на огънь.

Нептунъ. Единъ отъ най-великитѣ богове въ римската митология, *Посейдонъ* у старогрѣцитѣ, синъ на Сатурна (Кроноса у старогрѣцитѣ) и Рея, братъ Юпитеровъ, Плутоновъ и Юнонинъ. Когато Сатурновитѣ синове си раздѣлили свѣта, Н. добилъ за свой дѣлъ морето, въ дълбинитѣ на което се намиралъ дворецътъ му близу при Егея, въ Евбея. Тамъ държалъ той и бронзо-копитнитѣ и златогривитѣ си коне, впрѣгнжти въ една колесница, теглена по вълнитѣ, които утихвали когато той приближавалъ; въ сжщото врѣме и морскитѣ чудовища припознавали господаря си, и му показвали почеститѣ си по пжтя му. Нъ понѣкога той се явявалъ въ събранието на боговетѣ на Олимпъ, и заедно съ Аполона помогнжлъ Лаомедону да съгради троянскитѣ стѣни. Въ троянската война билъ на страната на гръцитѣ, ала отпослѣ се показалъ враждебенъ на Улиса, който билъ ослѣпилъ сина му Полифема. Въ борбата си съ Минерва, той искаралъ коня изъ земята, за което го почитали като покровитель на конетѣ и колесницитѣ: затова на празденствата му ставали конни игри. Н. ималъ много любовни свръски, нъ сжпржгата му била Амфитрита; и делфинътъ, който придумалъ тая богиня да се ожени за него, той поставилъ въ числото на свѣтилата. Н. ималъ слѣднитѣ прѣзимена: *Consus* (въ Римъ), за добритѣ му съвѣти; Асталей (въ Атина), защото билъ покровитель на моряцитѣ; *Hippias* или *Equester*, защото създалъ коня; *Natalitius*, защото присжтствувалъ при раждането на човѣцитѣ. Филистимянетѣ го обожавали подъ името *Дагонъ*.

Символътъ на Н-то могжщество е билъ единъ тризжбецъ, съ който подигалъ и уталагалъ вълнитѣ, трошилъ скалитѣ и други. Споредъ Херодота, името и почитането на Посейдона дошли въ Гръция отъ Ливия. Почитали го въ всички части на Гръция и южна Италия, особено въ приморскитѣ градове. Игритѣ на Коринтски провлакъ ставали въ негова честь. Черни и бѣли бикове, и овни му се принасяли въ жертва.

Н. обикновено прѣдставлявали съ тризжбецъ въ ржка, често заедно съ Амфитрита, въ колесница теглена отъ коне или делфини, и заобиколена отъ разни морски чудовища. И какго е приличало на стихията, надъ която владѣялъ, понѣкога го изображавали заспалъ или въ почивка, а по-нѣкога силно развълнуванъ.

Нептунъ. Най-отдалечената отъ слънцето отъ всичкитѣ извѣстни намъ планети; тя е повече отъ 30 пжти (срѣдното ѝ разстояние е 30.2) по-далечъ отъ слънцето отколкото нашата земя и затова сгрѣвателната сила на слънчевитѣ лучи е токо-речи хилядо пжти по-слаба на Нептунъ отколкото на земята. Диаметрътъ на Н. е 4 пжти и половина по-голѣмъ отъ диаметра на земята, обемътъ му 85 пжти, масата му 20 пжти по-голѣма и затова плътностьта му е близу 4 пжти по-малка. Н. е невидимъ съ просто око, а въ телескопитѣ се явява като свѣтило отъ 7-а величина. Завъртѣването си около слънцето Н. извършва въ $166\frac{1}{2}$ наши години; завъртѣването си на осьта не е познато въ колко врѣме извършва и затова за дължи-

ната на денонощията му ние нѣмаме никакви свѣдѣния.

Н. е билъ откритъ въ 1846 отъ берлинския астрономъ Хале, по прѣсмѣтанията на парижския академикъ Леверие. Виж. *Леверие.*

Непрѣмѣненъ. Който ще бжде безъ друго. — **Непрѣмѣнно.** Безъ друго, безъ никакво съмнѣние. наздраво.

Неразлжченъ, неразлжчимъ. Който се не разлжчава, не може да се разлжчи; неотдѣлимъ, нераздѣлимъ; *неразлжчимостьта на сжпржзитъ е установена отъ църквата.*—**Неразлжчность.** Неразлжчимо състояние.

Неразрушимъ. Който не може да бжде разрушенъ, разоренъ, съсипанъ, унищоженъ; който не подлежи на разрушение; вѣченъ, траенъ, несъкрушимъ. — **Неразрушимость.** Неразрушимо състояние.

Неразрѣшима задача, която не може да се разрѣши; **неразрѣшимъ** *въпросъ*, работа, която не може да се уреди; **неразрѣшимъ** *грѣхъ*, непростителенъ, много тежкъ.

Нерва *(Маркъ).* Римски императоръ, род. въ Нарния, Умбрия, въ 32. Слѣдъ като билъ два пжти консулъ, въ 71 и 90, билъ избранъ отъ сената императоръ слѣдъ убиването на Домициана. Показалъ голѣма мждрость и умѣреность, възвърнжлъ отъ изгнание християнетѣ, унищожилъ много несправедливи закони, опрѣдѣлилъ строго наказание за доноситѣ, намалилъ данъцитѣ. Като се усѣщалъ много слабъ да противостои на вироглавството на преторианцитѣ, усиновилъ **М.** Улпий Траяна, тогава на чело на армията въ Германия, който го наслѣдилъ слѣдъ смъртьта му, на 15 януария 98.

Нерва или нервъ, *гр.* Мозъчна нишка, една отъ ония бѣлѣзникави нишки, които турятъ мозъка въ съобщение съ разнитѣ части на тѣлото, и отъ които зависи всѣко наше усѣщане и движение (виж. *Нервна система).* Въ *прѣнос. см.* мощь, сила; нѣщо, което дава силата: *паритъ сж нервътъ на войната.* — **Нервенъ.** Който се отнася до нервитѣ. Въ *прѣнос. см.* силенъ, мощенъ; въ *бот.* жилестъ. — **Нервически.** Който се отнася до нервитѣ; слабонервенъ.

Нервна система. Всичкитѣ нерви съ всичкитѣ нервни срѣдоточия зети наедно. Н. С. състои отъ три главни части: отъ черепния мозъкъ, или мозъкътъ на главата, отъ гръбначния мозъкъ и отъ нервитѣ.

Черепний мозъкъ, или оная мозъчна испъкнжлость, която се намира на прѣдния край на гръбначния мозъкъ, е най-важний органъ на всѣко животно; той служи за срѣдоточие на всичкитѣ нерви, които се съединяватъ въ него или прѣко, или чрѣзъ гръбначния и продълговатия мозъци. Ако се отрѣже нѣкоя нерва, или по какъвто и да било начинъ се попрѣчи на съобщението ѝ съ мозъка, тутакси ония части на тѣлото, на които принадлежи тая нерва, изгубватъ всѣка чувствителность; ако ли се притисне самий мозъкъ, животното тутакси пада въ летаргия. Слѣдователно, въ мозъка на животното се съставятъ понятията за ония усѣщания, които испитватъ външнитѣ му чувства; въ мозъка се образуватъ мислитѣ, сир. сравненията на разнитѣ усѣщания и изводитѣ отъ тия сравнения. Най-сетнѣ, мозъкътъ е срѣдоточието на паметьта. За

доказателство на всичко това може да служи обстоятелството, че всѣко повръждане на мозъка неизбѣжно влѣче слѣдъ себе си ослабването както на паметьта, така и на мислителната способность. Изобщо е забѣлѣжено, че колкото е по-малъкъ мозъкътъ относително останжлата маса на нервната система, толкова по-малко има той влияние на цѣлата система; така напр. у животнитѣ влѣчуги, у които черепний мозъкъ е малко по-голѣмъ отъ гръбначния мозъкъ, изгубването на първия нѣма никакво влияние на тѣхнитѣ чувства и движения; у насѣкомитѣ и червеитѣ, у които черепний мозъкъ едва ли е по-голѣмъ отъ нервнитѣ вжзли, които се намиратъ по длъжината на гръбначния мозъкъ, — всѣка частица на тѣлото, отдѣлена отъ животното, още много врѣме притежава способностьта както да се движи, така и да усѣща. Черепний мозъкъ състои отъ слѣднитѣ четире главни части: 1) сжщи мозъкъ, — най-голѣмата, най-сложната и най-прѣдната часть на черепния мозъкъ; тя е, както е доказано съ опити, особено срѣдоточието на способноститѣ на животното; 2) мозъче, намира се задъ сжщия мозъкъ, служи като органъ-уредникъ за усѣщанията, които искатъ движение за промѣнение мѣсто; 3) четни или двѣчетни пжпки, така наречени, защото тѣ сж една чета (двойка) у птицитѣ и двѣ чети у бозайницитѣ; тѣ се намиратъ между мозъчето и очнитѣ нерви, които излизатъ изъ сжщия мозъкъ, и иматъ голѣмо влияние на зрѣнието на животното; и най-сетнѣ продълговатий мозъкъ, който въ прѣдната си часть се съединява съ мозъчето, а въ заднята чрѣзъ тилния прѣшленъ съ гръбначния мозъкъ. *Гръбначний мозъкъ* е токо-речи едно цилиндрическо продължение на черепния мозъкъ; както черепний мозъкъ е заключенъ въ черепа, така и гръбначний мозъкъ е заключенъ въ гръбначния стълпъ; отъ една страна той се съединява съ продълговатия мозъкъ, а отъ друга се свършва въ послѣднитѣ прѣшлени на гръбнака. Двѣ брѣзди на-длъжъ, една отпрѣдъ, а другата отзадъ, дѣлжтъ гръбначния мозъкъ на двѣ части, които се съединяватъ съ напрѣчни фибри; освѣнъ това, всѣка отъ тия части се дѣли и тя на два вжзела, прѣденъ и заденъ.

Изобщо, всичкитѣ мозъчни части състоятъ отъ двѣ вещества — сиво и бѣло; въ гръбначния, и въ продълговатия мозъкъ, а сжщо и въ пжпкитѣ, всѣкога бѣлото вещество се намира извънъ, а сивото извжтрѣ; а въ мозъчето и въ сжщия мозъкъ наопаки, — бѣлото вещество се намира извжтрѣ, а сивото извънъ; забѣлѣжително е, че разликата въ расположението на тия двѣ вещества отговаря на двѣ съвсѣмъ различни свойства на тия части на нервната система. Така, онія части, въ които сивото вещество се намира извжтрѣ, а бѣлото извънъ, сж способни да произвождатъ натискане на мишцитѣ; а онія, въ които расположението на тия вещества е наопаки, нѣматъ тая способность.

Въ всичкитѣ класове животни, масата на гръбначния мозъкъ е толкова по-голѣма относително масата на черепния мозъкъ, колкото е по-младо животното; а масата на черепния мозъкъ е толкова по-малка относително масата на гръбначния, колкото е по-отдалеченъ класътъ, на който принадлежи жи-

вотното, отъ първия класъ — човѣка. Така, колкото е по-младо едно животно и колкото по-далечъ стои отъ човѣка, толкова масата на гръбначния мозъкъ е по-голѣма отъ масата на черепния; и наопаки, колкото е по-близу едно животно до зрѣлата възрастъ и до човѣка, толкова масата на черепния му мозъкъ е по-голѣма отъ масата на гръбначния му мозъкъ.

Нервитѣ се отдѣлятъ въ видъ на тънки нишки отъ продълговатия и гръбначния мозъкъ и, като се разклоняватъ, отиватъ въ разнитѣ части на тѣлото на животното, за да добиватъ различнитѣ усѣщания и да ги прѣдаватъ на черепния мозъкъ. Гръбначний и продълговатий мозъкъ отдѣлятъ отъ себе си едно число чети (двойки) нерви, което всѣкога отговаря на числото на прѣшленитѣ въ гръбнака; у човѣка има 42 чети такива нерви, отъ които 12 черепни и 30 гръбначни. На мѣстата, дѣто нервитѣ се отдѣлятъ отъ мозъчния стълпъ, се забѣлѣжватъ на тоя стълпъ задебеления, които се наричатъ корене. Нѣкои отъ нервитѣ иматъ по единъ, а други по два кореня, единътъ отъ тѣхъ излиза изъ бѣлото, а другий изъ сивото вещество.

Расположението на нервитѣ въ различнитѣ части на тѣлото на животното бива различно: понѣкога нервитѣ състоятъ отъ отдѣлни тънки нишки, понѣкога тѣ се съединяватъ по нѣколко и вървятъ заедно, а понѣкога се прѣплитатъ помежду си и образуватъ възли. Нъ въ всичкитѣ три случая, както отдѣлнитѣ нишки, така и цѣлитѣ системи нерви, а сщо и нервнитѣ възли, всѣкога бивatъ обвити съ една тънка ципа, въ която сж расклонени кръвоноснитѣ сждове, що хранятъ нервитѣ.

Нервитѣ въ едно животно служатъ за органи, чрѣзъ които животното прима впечатления и опрѣдѣля движенията си; ала да приведе въ испълнение самото движение нервата не може, за това вече служатъ мишцитѣ. Така всѣко усѣщане, испитано отъ която и да било нерва, тя прѣдава чрѣзъ гръбначния и продълговатия мозъци въ черепния мозъкъ; тамъ става, така да речемъ, една оцѣнка на това усѣщане и резултатътъ на тая оцѣнка се прѣдава вече на друга нерва, която има способностьта да привожда въ движение мишцитѣ. Слѣдователно, въ всѣко животно има нерви, повръждането на които може да има влияние на умствените способности на животното, и наопаки: има нерви, повръждането на които има влияние на движението, нъ нѣма влияние на умствените сили. Макаръ всичкитѣ изобщо нерви и да иматъ въ общитѣ чърти еднаква направа, ала шаратъ имъ, плътностьта имъ и други тѣхни второстепенни бѣлѣзи сж разнообразни до бесконечность и съ това се обясняватъ разнитѣ степени впечатителность на нервитѣ.

Едно твърдѣ важно условие за поддържане дѣйствието на нервната система е кръвообращението. Ако се спре артерията на нѣкоя часть отъ тѣлото на едно животно, нервитѣ на тая часть пакъ продължаватъ да дѣйствуватъ; нъ това бива така, защото кръвьта не прѣстава да дѣйствува на гръбначния и черепния мозъци, отъ които нервитѣ се намиратъ въ прѣка зависимость; ала ако се прѣкрати и кръвообращението въ нѣкоя часть на гръбначния стълпъ,

тутакси всичкитѣ нерви, които идатъ отъ тая часть, умиратъ.

Нервозенъ. Слабонервенъ, боленъ въ нервитѣ; лесно раздражаемъ; *той е твърдѣ нервозенъ.* — **Нервозность.** Раздразнителность, която става отъ слабость на нервитѣ.

Нергалъ. Единъ отъ идолитѣ на хутайскитѣ прѣселенци въ Палестина *(Библ.)*.

Нереиди. Морски червечета, съ ясно отдѣлена глава и тънко тѣло; нереидата (nereis) се срѣща често въ пѣсъка на Срѣдиземно и Нѣмско море.

Нерей, *гр.* Морски богъ, особено на Егейско море, синъ на Океана и на Земята, или, по Изиодовитѣ думи, на Тетида; оженилъ се за сестра си Дорида, която добила 50 нимфи, наречени *нерейди.* Той ималъ дарбата да пророкува, и прѣдказалъ Парису разорението, което открадването на Елена щѣло да докара на Троя. Съ неговата помощь Херкулесъ намѣрилъ пжтя за хесперидитѣ. Н., както Прометей, можалъ да измѣнява вида си. Изобразяватъ го старецъ съ синя брада.

Нерейди. Морски нимфи, Нерееви и Доридиини дъщери, на брой 50. Помагали на моряцитѣ въ буритѣ; почитали ги въ морскитѣ пристанища наравно съ другитѣ божества. Приносяли имъ въ жъртва млѣко, медъ и масло, а понѣкога имъ клали кози. Изобразяватъ ги като дѣвойки, сѣднжли на делфини, съ Нептуновия тризжбецъ, а понѣкога съ цвѣтни вѣнци въ ржцѣтѣ.

Неронъ *(Люций Домиций).* Римски императоръ отъ 54 до 68 слѣдъ Р. Х., прочутъ по жестокостьта си; род. въ Анциумъ, на брѣга на Лациумъ, въ 37; билъ синъ на Кния Домиция Ахенобарба и Агрипина, дъщеря на прочутъ римски генералъ Германика, и сестра на Калигула. Когато майка му се оженила за императора Клавдия, Клавдий го усиновилъ (50), и името му, първенъ Л. Дом. Ахенобарбъ, се промѣнило на Неронъ. Императоръ Клавдий го оженилъ за дъщеря си Октавия (53). Въспитанъ отъ генералъ Бура и философъ Сенека, той по майчинитѣ си интриги се възкачилъ на прѣстола (54), на 17 години, намѣсто Клавдиевия синъ Британика.

Началото на Н-то царуване било умѣрено и благонадежно, подъ Буровото и Сенекиното ржководителство; нъ отровното майчино му влияние, заедно съ неговата нравствена слабость и несамообладание, осуетили тѣхнитѣ залѣгания, и той скоро потънжлъ съ главата надолу въ развратъ и тирания. Разказватъ че когато, скоро слѣдъ възцарението си, трѣбвало да подпише смъртната прѣсжда на двама прѣстжпници, той извикалъ: „ахъ, да не знаехъ да пиша!“ послѣ той отровилъ Британика, на 14-годишна възрасть, умъртвилъ майка си, послѣ жена си Октавия, послѣ втората си жена Попея, учителитѣ си Бура и Сенека, и се прѣдавалъ на най-гнуснитѣ пороци. Слѣдъ Попеината смърть, той напразно поискалъ ржката на Клавдиевата дъщеря Антония; и когато му отказала, накаралъ да ѭ умъртвѭтъ, и се оженилъ за Масалина, откакъ убилъ мжжа ѝ. Прѣзъ юлия 64 год. избухнжлъ единъ пожаръ въ Римъ, който обърнжлъ двѣ трети отъ града на пепелъ. Изобщо се вѣрва, че той самъ заповѣдалъ да запалѭтъ града отъ всички страни, за да

види картината на Троя въ пламъци. Нѣкои учени се съмнѣватъ, че той е ималъ пръстъ въ това прѣстжпление. Нъ така или не, той стоварилъ вината за него на християнетѣ,—оная тайнствена секта, която, както евреитѣ въ срѣднитѣ вѣкове, била причината на всички инакъ необясними бѣди, и подигнжлъ среща нея страшно гонение. При това, той изново въздигнжлъ града, и си съградилъ на Палатинския хълмъ единъ великолѣпенъ дворецъ, нареченъ, по причина на обилнитѣ му златни украшения, *Aurea Domus*, или Златни Домъ; и за да посрѣща грамаднитѣ си разноски, Италия и областитѣ се обирали беспощадно. Тщеславието накарало Нерона да търси слава като поетъ, философъ, актйоръ, музикантинъ и за да покаже артистическитѣ си способности, тръгнжлъ да пжтува отъ градъ въ градъ главно изъ Гръция и Италия (67); отъ това пжтуване той занесълъ въ Римъ 1800 вѣнци и токо-речи забравилъ императорското си звание. Нъ въ 68 галский и испанский легиони, и слѣдъ тѣхъ преторийцитѣ, възстанжли среща него и прогласили за императоръ Галба. Той побѣгнжлъ отъ Римъ въ дома на бивши робъ, Фаона, около 7 килом. отъ града. Сенатътъ, който до тогава билъ най-раболѣпенъ, го обявилъ непріятель на отечеството, и тиранинътъ свършилъ живота си съ самоубийство. — Прѣзъ това царуване Корбулонъ отблъснжлъ настжпленията на партянетѣ, а Суетоний Павлинъ изслѣдвалъ Британия, и потжпкалъ буната на британската кралица Буадикея. За Неронъ може да се чете подробно у Тацита и Суетония.

Неруда (*Янъ*). Единъ отъ най-плодовититѣ чешски белетристи (1834—1891. Най-главнитѣ отъ съчиненията му сж: *Hrbitovni Kviti* (1858), *Knihy veršu* (1873), *Ballady a romance* (1883), *Proste motivy* (1883) и особено *Pisne Kosmické*, които сж издържали нѣколко издания и сж прѣведени на нѣмски езикъ. Най-силната страна на Н-я талантъ е чувството на природата. Н. високо се цѣни и като авторъ на повѣсти и раскази: *Arabesky* (1880), фейлетони (отдѣл. изд. 1876—81), трагедии *(Franceska di Rimini)* и комедии *(Zena miluje srdnatost,— Zenich z hladu,— Ja to nejsem.*

Несвоеврѣмененъ, противоположното на *своеврѣменъ*, не когато му е врѣмето: *несвоеврѣменността на една мърка, една постжпка.*

Несвойственъ, противоположното на *свойственъ*, не по свойствата на нѣщо.

Неселроде (графъ *Карлъ Робертъ* или *Карлъ Васильевичъ*). Русски държавникъ (1780—1862). Баща му билъ Вилхелмъ Карлъ Н., който служилъ въ Австрия, Холандия, Франция, Прусия, и, най-сетнѣ въ Руссия; а майка му еврейка протестантка. Самъ Н. билъ протестантинъ и до края на живота си не се научилъ да говори правилно русски. Той се родилъ въ Лисабонъ, дѣто баща му билъ русски посланникъ. Въ младитѣ си години билъ секретарь на русското посолство въ Берлинъ, послѣ въ Хага. Въ Германия се сприятелилъ съ Метерниха, тогава австрийски посланникъ въ Дрезденъ, който му се виждалъ гениаленъ дипломатъ, та всѣкога гледалъ на неговитѣ съвѣти като спасителни; па и Метернихъ умѣлъ добрѣ да се ползува отъ слабоститѣ на ученика си. Ос-

новната мисъль на всичката Н-ва по-нататъшна дѣятелность била единъ тѣсенъ съюзъ съ Австрия. Проникнѫтъ отъ идеитѣ на свещения съюзъ, Н. хранилъ искренна ненависть къмъ всѣко свободно стремление, както въ Европа, така и въ Русия; той намиралъ, че робството на русскитѣ селяне е еднакво благодѣтелно както за самитѣ тѣхъ, така и за господаретѣ имъ. Гръцкото възстание извикало въ него, както въ Метерниха, само вражда. Въ една по-ранна епоха дори графъ Каподистрия нему се виждалъ либераленъ доктринеръ, опасенъ на поста министръ на външ. дѣла. Слѣдъ тилзитския миръ (1807), Н. билъ испратенъ съвѣтникъ на русското посолство въ Парижъ, дѣто изново се срѣщнѫлъ съ Метерниха, австрийски посланникъ при французския дворъ. До голѣма степень подъ Метерниховото влияние, Н-тѣ депеши, съставяни за посланникъ Толстоя, дишали ненависть къмъ Франция. Прѣдъ войната съ Наполеона Румянцевъ съвѣтвалъ импер. Александра да не довѣрява на Австрия и дори да подигне въ нея едно възстание на словѣнетѣ. Отъ 1812 до 1815 Н. постоянно се намиралъ при императора и билъ влиятеленъ участникъ въ вѣнския конгресъ. Когато излѣзълъ на-явѣ тайния договоръ на Австрия и Франция среща Русия, Н-то положение малко се поколебало. Нъ пакъ въ 1816 той билъ назначенъ сътрудникъ въ министерството на външ. работи на Каподистрия. Възгледитѣ на двамата по външната политика доста различали; нъ императорътъ служилъ за върховенъ примиритель и посрѣдникъ между тѣхъ, като повече се наклонялъ на Н-та страна. Н. придружавалъ императора на конгреситѣ въ Аахенъ, Тропау, Лайбахъ и Верона. Въ 1822, на Каподистрия се далъ безсроченъ отпускъ, и Н. станѫлъ единственъ министръ на външн. дѣла. Политиката му както напрѣдъ състояла въ сиремление за сближение съ Австрия. Въ 1830 Н. въ Карлсбадъ се видѣлъ съ Метерниха, който го обсипалъ съ укори за поддържането му гръцкото възстание; Н. припозналь, по Метерниховия разказъ, справедливостьта на тия укори и се съгласилъ, че революцията, почнѫта отъ гръцитѣ, повече отъ всичко е опасна именно за Русия. Въ 1849 Н. помогнѫлъ за намѣсата на Русия въ австрийскитѣ работи, за потушение на унгарското възстание, съ цѣль да докара Австрия подъ влиянието на Русия. Отговорностьта за крѫмската война до голѣма степень пада на Н. Въ 1844 Н. билъ направенъ държавенъ канцлеръ, а въ 1856, слѣдъ несполуката на крѫмската война и възцарението на Александра II, уволненъ като министръ на външнитѣ дѣла и замѣстенъ съ князъ Горчакова; ала той пакъ задържалъ чина на канцлеръ на империята. Умр. въ Петербургъ, въ 1862. Виж. Nesselrode, *Autobiographie* (Парижъ, 1866); *Mémoires de Metternich*; С. Татищевъ, *Внѣшняя политика имп. Николая I* (СПБ., 1887); сѫщий, *Императоръ Николай и иностранные дворы* (1889); сѫщий, *Изъ прошлаго русской дипломаціи* (1890); С. Соловьевъ, *Имп. Александръ I* (СПБ., 1877).

Нескончаемъ. Безконеченъ, безкраенъ, на който нѣма и нѣма да има край; много продължителенъ; на който краятъ не може да се прѣдвиди. — **Нескончаемъ пѫть**, дългъ, далеченъ пѫть. — **Нескон-**

чаемость. Безконечность, неизмѣримость на врѣме или пространство.

Несносенъ. Който не може да се търпи, дотегливъ, мжчителенъ. — **Несносность.** Нетърпимость, дотегливость.

Неспоренъ. 1) Който не спори, не трае много врѣме. 2) Безспоренъ, за който нѣма или не може да има споръ, който не подлежи на прѣпирня. — **Неспорность.** Свойство или качество на неспоренъ.

Несравненъ,-имъ. Който не може да се сравнява по прѣвъсходството си, съвсѣмъ отличенъ отъ другитѣ, съ който никой или нищо не може да се сравнява.—**Несравненость, несравнимость.** Свойство, качество на несравненъ,-имъ. — **Несравнено.** Много повече, грамадно повече и безъ сравнение.

Несториане. Несториеви послѣдователе. — **Несторианство.** Вѣроучението на несторианетѣ. Виж. *Несторий.*

Несторий. Цариградски патриархъ и ересиархъ отъ V-и вѣкъ; билъ родомъ отъ Германиция, градъ въ сѣверна Сирия, и въ младостьта си се училъ въ антиохийски монастиръ. Въ 428 Теодосий Млади го възвисилъ на цариградския патриаршески прѣстолъ за краснорѣчието му като проповѣдникъ, за сериозната му обхода и примѣрния му животъ. Н. пламенно желаялъ да прѣкрати раздоритѣ въ Църквата, и гонилъ арианетѣ. Нъ скоро въ него самаго Църквата видѣла защитника на една нова ересь, не по-малко противна на православното учение отъ арианската. Антиохийский свещеникъ Анастасий се осмѣлявалъ да проповѣдва, че Прѣсвета Дѣва Мария не трѣбва да се припознава за Богородица. Н. захванжлъ да поддържа това учение. Трѣбва да различаваме, казвалъ той, въ Иисуса Христа двѣ лица и двѣ естества— божески и човѣшки. Оттука и заключавалъ, че Мария, майката на Христа, човѣка, — не е Богородица, а Христородица. Така Н. отхвърлялъ тайната на въплощението. Св. Кирилъ свикалъ съборъ въ Александрия, на който новото учение било осждено. Отъ своя страна, императоръ Теодосий въ 431 свикалъ съборъ въ Ефесъ (вторий вселенски съборъ). Н. пристигнжлъ въ града съ многобройна свита, нъ се отказалъ да се яви на събора; ала пакъ учението му се осждило отъ 200 отци. Вслѣдствие на това, той билъ сваленъ отъ прѣстола, и заточенъ въ единъ антиохийски монастиръ; и понеже продължавалъ да проповѣдва учението си, билъ испратенъ въ Ливийскитѣ степи, дѣто и умрѣлъ въ 439.

Н. е написалъ много съчинения, които били изгорени, по Теодосиева заповѣдь. Останжли сж само нѣколко отъ проповѣдитѣ и писмата му. Въпрѣки това, Н-то учение — несторианството — бързо се распространило чрѣзъ влиянието на едесскитѣ богослови въ Персия, дѣто се основала въ 489 несторианска църква, свободна отъ гоненията противъ несторианетѣ въ Римската империя; персидский царь Ферозъ дори припознаълъ несторианството за държавна вѣра на християнетѣ въ Персия. Несторианский патриархъ Бадей свикалъ съборъ въ Едеса въ 496, който опрѣдѣлилъ подробно вѣроучението на несторианската църква. Главнитѣ чърти на това вѣроучение сж, че Синъ Божи и Синъ Човѣшки се съединили въ минутата на Дѣвиното зачатие, и че това

племе е съставяла часть отъ Галилея (*Библ.*).

Нефтъ, *гр.* Планинско течно и прозрачно масло, горливъ минералъ отъ растително происхождение, съ черникавъ шаръ. Въ много страни истича изъ земята заедно съ топла минерална вода, върху която, по причина на лекостьта си, плува. Състои отъ двѣ вещества: сѫщи н. и асфалтъ, растопенъ въ него. Близу до гр. Баку, при Каспийско море, сѫ ископани нѣколко стотини кладенци, въ които надъ топлата изворна вода се набира толкова н., че на годината се исчерпватъ отъ него милиони литри. Отъ тоя н. извличатъ сѫщи н. (петролий, газъ) за освѣтляване и асфалтъ. Н. състои отъ 82—88% вѫглеродъ и 12—16% водородъ. Н. доби бързо голѣмо промишлено значение отъ 40—50 години насамъ. До това врѣме за него сѫ знаяли само като за една горлива течность, която понѣйдѣ истича изъ земята и съ която околнитѣ жители (американскитѣ индийци) се лѣкували вънкашно, или като за масло, което може да гори въ първобитни кандила (у персянетѣ).

Нехао. Египетски царь (611—595), синъ и прѣемникъ, спорѣдъ Херодота, на Псаметиха, и съврѣменникъ на Иосия, иудинъ царь. И свещени и свѣтски писателе описватъ неговитѣ войни въ Сирия. Скоро слѣдъ въскачването си на прѣстола, той приготвилъ голѣми флоти въ Срѣдиземно и Червено море, и испратилъ вѣщи финикийски корабници да изслѣдватъ крайбрѣжията на Африк[illegible] [illegible]крилъ нейния полуостров[illegible] повече [illegible]тъ 2,000 гол[illegible] Васко [illegible]ама да обик[illegible] [illegible]обра [illegible]. Той се [illegible] [illegible]рѣзъ ка[illegible]

море съ Нилъ. За да спре силата на вавилонянетѣ, той потеглилъ съ една голѣма войска въ началото на царуването си (610 прѣди Р. Х.) и навлѣзлъ въ Палестина, съ цѣль да обсади Кархамисъ на Евфратъ. Ала Иосия възнегодувалъ за прѣминуването на египтянетѣ прѣзъ неговата земя, та ги посрѣщнѫлъ съ една войска въ полето на Магедонъ, около 60 килом. на сѣв. отъ Иерусалимъ. Иосиевитѣ сили били поразени и той самъ смъртно нараненъ. Н. продължилъ пѫтя си за Евфратъ. Три мѣсеца слѣдъ прѣземането на Кархамисъ и разбитието на вавилонянетѣ, той се научилъ, че Иоахазъ, по-малъкъ Иосиевъ синъ, билъ похитилъ бащиния си прѣстолъ. Н. далъ прѣстола му Елиакиму, осѫдилъ царството му на обезщетение, а него отвелъ плѣнникъ въ Египетъ. Четири години по-сетнѣ, той прѣдприелъ другъ походъ въ Сирия среща вавилонянетѣ, нъ Навуходоносоръ нанеслъ поражение на войската му и прѣзелъ всичкитѣ египетски владѣния отъ Евфратъ до южния край на Сирия. Н. умрѣлъ скоро слѣдъ това и се наслѣдилъ отъ Псаметиха II.

Нехилотъ. Прѣдполага се да е името на нѣкакво музикално орѫдие (Псалм. 5, *Библ.*).

Нечаянъ. Нечаканъ, неожиданъ, непрѣдвиденъ, внезапенъ; оттука *нечаяно* и *нечаяность*.

Нечестие. Беззаконие, всичко противно на Божия законъ; живѣяне въ грѣхове, прѣстѫпенъ животъ. — **Нечестивъ.** Беззаконенъ небла[illegible]ъ, неуважителенъ къмъ [illegible] свето; порочен развра[illegible] [illegible]ествувамъ. Же[illegible] нѣнѫ въ [illegible]

Нещас[illegible] [illegible]ностие, пре-

тивна сждбя, злочеста случка, зло, бѣдствие, бѣда, — **Нещастенъ, нещастливъ.** Нечеститъ, злощастенъ, бѣдственъ.

Неявка, противоположното на *явка.* Неявяване.

Неяситъ. Една ненаситна водна птица, съ дългъ, широкъ и плосъкъ клѣвунъ; женската има мѣшинка по клѣвуна, която употрѣбява като складъ за храна. Неяситътъ има гръзделивъ гласъ. Споменува се въ Библията.

Ni. Химически знакъ на Никела *(niccolum).*

Ниагара. Рѣка въ сѣверна Америка, съединява езера Онтарио и Ерие и дѣли Съединенитѣ Държави (Държ. Ню-Йоркъ) отъ Канада. Всрѣдъ течението ѝ се намира прочутъ водопадъ, 50 метра високъ. Шумътъ, който причинява падането на водата, се чуе отъ 25 килом., а кога вѣе юго-източний вѣтръ дори отъ 75 килом. Н. е 60 килом. дълга. Единъ по-високъ желѣзнопжтенъ мостъ, който по положението си внушата страхъ и трепетъ, минува надъ водопада.

Ниамъ-Ниамъ. Едно племе негри въ сѣверната часть на срѣдна Африка, на югъ отъ страната на бонгоитѣ, между 4° и 6° сѣв. шир. и 24° и 29° ист. дължина. Швайнфуртъ, който посѣтилъ страната имъ въ 1870, ги описва като човѣкоядци, които живѣѣтъ въ конически сламени колиби, и притежаватъ донѣйдѣ искуството да работятъ желѣзото и да правятъ гръмци. Тѣ иматъ много главатаре, съ токо-речи неограничена власть,

чма едно обще-

е разглеждатъ

внитѣ въпро-

, че тѣ сж

земя отъ

скоро. Ако и човѣкоядци, тѣ сж по-събудени отъ околнитѣ племена.

Нианще. Градъ въ екваториална Африка, въ Маниема, на дѣсния брѣгъ на горно Конго, надъ единъ редъ водопади, които се свършватъ съ така наречените Стянлиеви водопади *(Stanley Falls);* 10,000 жит. Оризъ. Н. е главното становище на арабскитѣ робни търговци отъ Занзибаръ, настанени тамъ отъ 1868. Първий европейски пжтешественикъ, който отишелъ въ Н., билъ Ливингетонъ (1871). Ливингетонъ и по-сетнѣ Камеронъ (1874) заминжли горното течение на Конго за Луалаба. Стянли въ 1876 надвилъ на мжчнотиитѣ, отпжтувалъ отвъдъ Н., и открилъ Конго до океана.

Нианза (Албертъ—). Африканско езеро, 150 килом. на сѣр.-зап. отъ езеро Виктория Нианза, на сѣв. отъ екватора, съ посока отъ юго-зап. къмъ юго-ист.; туземното име Нианза значи вода; около 370 килом. на-дължъ и 100 килом. на-ширъ; западната му страна е едно планинско бърдо, 2,500 метра високо; прѣзъ сѣверния му край минува р. Нилъ. Езеро А. Н. е открито отъ Бейкжра въ 1864.

Нианза. (Виктория—) или *Укереве.* Африканско езеро, на което сѣверний брѣгъ се простира токоречи успоредно съ екватора, и е около 48 килом. на сѣв. отъ него. Южний му край е въ 2° 44′ юж. шир. и 33° източ. дължина. Прѣсмѣтатъ, че е 353 килом. на-дълж. и 290 килом. на-ширъ. Близу до брѣговетѣ му има нѣколко острова, отъ които главнитѣ сж Укереве на юго-ист. и Сасъ на сѣв.-зап. Околната страна е плодородна и доста добрѣ обработвана, съ мекъ климатъ, и население отъ негри. Угандский краль се вижда да е най-

съединение ще трае вѣчно; че затова трѣбва да се прави разлика между Христа и Бога; и че Дѣва Мария трѣбва да се нарича Христородица, а не Богородица; и др. Съборътъ постановилъ още, че това учение не е Несториево, а учението на църквата отъ самото начало. Несторианството се гледало съ добро око, или поне се търпѣло въ врѣмето на арабетѣ, и послѣ на татаретѣ, едно по друго господаретѣ на Персия. То се распространило не само въ Армения, Сирия, и Палестина, а дори и въ Египетъ; нъ послѣ пострадало много въ Тамерлаково врѣме. Въ XVI-и вѣкъ станжло едно расцѣпление въ несторианската църква; една часть, подъ името халдейски християне, съ патриархъ въ Диарбекиръ припознали вѣдомството на папата, като си и отказали отъ отличителнитѣ точки на вѣроучението си; останжлитѣ, сега бѣдни и безкнижни люде, около 140,000, живѣжтъ въ кюрдскитѣ планини и патриархътъ имъ прѣбивава въ Мосулъ. Други несториане, около 100,000, има въ Индия (Траванкоръ). Виж. Дусеновото съчинение за Н. и ересьта му *(l'Histoire du Nestorianisme* par le P. Doucin).

Несторъ. Най-старий и най-мждрий отъ гръцкитѣ герои, които обсаждали Троя, отъ Пилосъ, въ Месения: вече въ прѣклонни години участвувалъ съ 90 кораба въ троянската война, и се отличилъ като опитенъ съвѣтникъ. Сега името Н. е сганжло нарицателно; съ него наричатъ мждъръ и опитенъ старецъ: *данский краль е Несторъ на европейскитѣ господаре* (1904 г.).

Несторъ. Най-старий русски историкъ, калугеръ, постжпилъ въ киевския монастиръ въ 1072, на 17-годишна възрастъ, умр. около 1114. Написалъ, на старо-словѣнско нарѣчие, лѣтописитѣ на Русия, отъ около 850 до врѣмето си. Най-новата критика е поколебала мнѣнието, че Н. е авторътъ на тия лѣтописи.

Нестрамъ, или *Несрамъ.* Българско село въ костурската каза, Тиквешко; 2,700 жит. само българе християне *(Кжнчовъ).* Това село е дало името си на една цѣла околия въ казата.

Нестроевá часть, въ *войск.* домакинската часть, занятия въ войската извънъ строя.

Нестроенъ. Неистъкменъ, несъразмѣренъ въ частитѣ си, негиздавъ, несвързанъ, распуснжтъ; несъгласенъ, разногласенъ, разстроенъ (за *звукове*).—**Нестройность.** Свойство на нестроенъ.

Несъвмѣстенъ,-имъ. Несъгласенъ; който не може да е съ едно нѣщо заедно, по врѣме.

Несъзнателенъ. Неволенъ, направенъ безъ да се иска.

Несъизмѣримъ *съ нѣщо.* Който не подлежи на една обща мѣрка съ другъ прѣдмѣтъ, не може да се сравнява съ него количествено: *не може да се пита кое е по-голѣмо, метрътъ ли или литрътъ.*

Несъкрушимъ. Неразрушимъ, не унищожаемъ, твърдъ, якъ, траенъ.

Несъмнѣнъ. Несъмнителенъ, вѣренъ, неуспоримъ, доказанъ, неопровержимъ.--**Несъмнѣность.** Свойство на несъмнѣнъ.

Несъобразенъ. Който нѣма сжщия образъ, не е подобенъ, не прилѣга, не отговаря на единъ даденъ образъ, не е съгласенъ.—**Несъобразность.** Качество на несъобразенъ.

Несъстоятеленъ. 1) Испаднжлъ; длъжникъ, който е обявенъ по

формитѣ на закона, че нѣма съ какво да заплати дълговетѣ си. 2) Който не може да се поддържа, не почива на здрава основа: *несъстоятеленъ аргументъ.*—**Несъстоятелность.** Състояние на несъстоятеленъ; банкрутство.

Нетиними *(дадени, посветени).* Име на слугитѣ, които слугували въ скинията и въ храма *(Библ.).*

Нетлѣненъ. 1) Който не истлѣва, не гние, не може да истлѣе, да изгние: *нетлѣннитѣ останки, нетлѣннитѣ мощи на свѣтиитѣ.* 2) Несъкрушимъ, който не гние, вѣченъ: *нетлѣнна добродѣтель.*—**Нетлѣнность.** Свойство на нетлѣненъ.

Нето (итал. значи *чисто).* Стока безъ дарата или обвивката.

Нетофа. Градъ въ околностьта на Витлеемъ *(Библ.).*

Неуважителенъ. 1) Който не уважава другитѣ, непочтителенъ. 2) Който не заслужва уважение, внимание или оправдание: *неуважителна причина.* — **Неуважителность.** Свойство, качество на неуважителенъ.

Неудобенъ. Несгоденъ. — **Неудобство.** Несгода.

Неумолимъ. Отъ който не може да се измоли нѣщо, не може да се добие съ молба. — **Неумолимость.** Свойство на неумолимъ.

Неумѣние. Недостатъкъ въ умѣнието, несржки, не идене отржки. — **Неумѣлъ.** Който не умѣе, не знае какъ да постжпи; оттука *неумѣлость,* състояние на такъвъ.

Неумѣстенъ. Не на мѣстото си, сир. несъобразенъ съ мѣстото, съ работата, съ обстоятелствата: *неумѣстностьта на тия распореждания се доказа отъ послѣдствията.*

Неустрашимъ. Безстрашенъ, който не знае страхъ, смѣлъ, храбръ; *неустрашимость,* свойство на неустрашимъ.

Неутраленъ, *лат.* Който пази неутралность. Въ *хим.* който не показва нито кисла нито лужена реакция. **Неутрална соль,** соль произлѣзла отъ съединението на кисла соль съ лужена соль. Въ *физик.* свободенъ, който не прѣдставлява никое електрическо явление.

Неутрализация, *лат.* 1) Своеволно обявяване неутралность; привождане една държава въ състоянието на неутралность. 2) Унищожение свойствата и дѣйствието на едно вещество.

Неутрализирамъ, *лат.* 1) Привождамъ въ неутрално състояние. 2) Обезсилвамъ, унищожавамъ: *тия партии се неутрализиратъ* — правятъ се една друга безсилни, като си противодѣйствуватъ. 3) Въ *хим.* правя соль неутрална.

Неутралность, *лат.* Ненамѣса, състоянието на държава, която не зима страната на никого отъ воюващи народи; състоянието на лице, което не зима участие въ една свада или въ едно разискване.

Неуязвимъ. Неранимъ въ *право* и *прѣносно* значение. — **Неуязвимость.** Неранимость.

Нефритъ, *гр.* Възпаление на бъбрецитѣ.

Нефталимъ. Шестий Иакововъ синъ, род. въ Месопотамия отъ Вала, Рахилината слугиня, умр. въ Египетъ на 132 години, като оставилъ четирма синове; далъ името си на едно отъ 12-тѣ израилеви племена, което имало въ Палестина за прѣдѣли: на зап. Анти-Ливанъ, на юго-ист. Тивериадско езеро, на ист. Иорданъ. Гл. гр. били: Хевронъ, Капернаумъ, Асоръ, и др. Земята на Нефталимовото

племе е съставяла часть отъ Галилея (*Библ.*).

Нефтъ, *гр.* Планинско течно и прозрачно масло, горливъ минералъ отъ растително происхождение, съ черникавъ цвѣтъ. Въ много страни истича изъ земята заедно съ топла минерална вода, върху която, по причина на лекостьта си, плува. Състои отъ двѣ вещества: сжщи н. и асфалтъ, растопенъ въ него. Близу до гр. Баку, при Каспийско море, сж ископани нѣколко стотини кладенци, въ които нздъ топлата изворна вода се набира толкова н., че на годината се исчерпватъ отъ него милиони литри. Отъ тоя н. извличатъ сжщи н. (петролий, газъ) за освѣтляване и асфалтъ. Н. състои отъ 82—88% вжглеродъ и 12—16% водородъ. Н. доби бързо голѣмо промишлено значение отъ 40—50 години насамъ. До това врѣме за него сж знаяли само като за една горлива течность, която понѣйдѣ истича изъ земята и съ която околнитѣ жители (американскитѣ индийци) се лѣкували вънкашно, или като за масло, което може да гори въ първобитни кандила (у персянетѣ).

Нехао. Египетски царь (611—595), синъ и прѣемникъ, спорѣдъ Херодота, на Псаметиха, и съврѣменникъ на Иосия, иудинъ царь. И свещени и свѣтски писатели описватъ неговитѣ войни въ Сирия. Скоро слѣдъ възкачването си на прѣстола, той приготвилъ голѣми флоти въ Срѣдиземно и Червено море, и испратилъ вѣщи финикийски корабници да изслѣдватъ крайбрѣжията на Африка, па и открилъ нейния полуостровски образъ, повече отъ 2,000 години прѣди Васко де Гама да обиколи носъ Добра Надежда. Той се и опиталъ да съедини чрѣзъ каналъ Червено море съ Нилъ. За да спре силата на вавилонянетѣ, той потеглилъ съ една голѣма войска въ началото на царуването си (610 прѣди Р. Х.) и навлѣзлъ въ Палестина, съ цѣль да обсади Кархамисъ на Евфратъ. Ала Иосия възнегодувалъ за прѣминуването на египтянетѣ прѣзъ неговата земя, та ги посрѣщнжлъ съ една войска въ полето на Магедонъ, около 60 килом. на сѣв. отъ Иерусалимъ. Иосиевитѣ сили били поразени и той самъ смъргно нараненъ. Н. продължилъ пжтя си за Евфратъ. Три мѣсеца слѣдъ прѣземането на Кархамисъ и разбитието на вавилонянетѣ, той се научилъ, че Иоахазъ, по-малъкъ Иосиевъ синъ, билъ похитилъ бащиния си прѣстолъ. Н. далъ прѣстола му Елиакиму, осждилъ царството му на обезщетение, а него отвелъ плѣникъ въ Египетъ. Четири години по-сетнѣ, той прѣдприелъ другъ походъ въ Сирия среща вавилонянетѣ, нъ Навуходоносоръ нанеслъ поражение на войската му и прѣзелъ всичкитѣ египетски владѣния отъ Евфратъ до южния край на Сирия. Н. умрѣлъ скоро слѣдъ това и се наслѣдилъ отъ Псаметиха II.

Нехилотъ. Прѣдполага се да е името на нѣкакво музикално орждие (Псалм. 5, *Библ.*).

Нечаянъ. Нечаканъ, неожиданъ, непрѣдвиденъ, внезапенъ; отгука *нечаяно* и *нечаяность*.

Нечестие. Беззаконие, всичко противно на Божия законъ; живѣяне въ грѣхове, прѣстжпенъ животъ. — **Нечестивъ.** Беззаконенъ, неблагочестивъ, неуважителенъ къмъ каквото е свето; пороченъ, развратенъ. — **Нечествувамъ.** Живѣжъ въ нечестие.

Нещастие. Лошо щастие, про-

сждба, злочеста случка, зло, ие, бѣда, — **Нещастенъ, не-** ивъ. Нечеститъ, злощастенъ, венъ.

вка, противоположното на Неявяване.

ситъ. Една ненаситна вод- ица, съ длъгъ, широкъ и къ кълвунъ; женската има ка по кълвуна, която упо- за като складъ за храна. Не- ъ има гръзделивъ гласъ. нува се въ Библията.

Химически знакъ на Никела *um).*

агара. Рѣка въ сѣверна Аме съединява езера Онтарио и дѣли Съединенитѣ Държа- рж. Ню-Иоркъ) отъ Канада. ъ течението ѝ се намира ъ водопадъ, 50 метра ви- Шумътъ, който причинява то на водата, се чуе отъ ом., а кога вѣе юго-источ- тръ дори отъ 75 килом. Н. килом. дълга. Единъ по-ви- елѣзнопжтенъ мостъ, който ожението си внушата страхъ етъ, минува надъ водопада.

амъ-Ниамъ. Едно племе въ сѣверната часть на срѣд- рика, на югъ отъ страната гоитѣ, между 4° и 6° сѣв. 24° и 29° ист. длъжина. фуртъ, който посѣтилъ стра- мъ въ 1870, ги описва като ядци, които живѣжтъ въ ски сламени колиби, и при- тъ донѣйдѣ искуството да ктъ желѣзото и да правжтъ . Тѣ иматъ много главатаре, о-речи неограничена власть, ѣко село има едно обще- мѣсто, дѣто се разглеждатъ иватъ общественитѣ въпро- айнфуртъ мисли, че тѣ сж ли сегашната си земя отъ скоро. Ако и човѣкоядци, тѣ сж по-събудени отъ околнитѣ племена.

Нианще. Градъ въ екваториал- на Африка, въ Маниема, на дѣс- ния брѣгъ на горно Конго, надъ единъ редъ водопади, които се свършватъ съ така нареченитѣ Стянлиеви водопади (*Stanley Falls*); 10,000 жит. Оризъ. Н. е главното становище на арабскитѣ робни търговци отъ Занзибаръ, настане- ни тамъ отъ 1868. Първий евро- пейски пжтешественикъ, който оти- шелъ въ Н., билъ Ливингетонъ (1871). Ливингетонъ и по-сетнѣ Камеронъ (1874) заминжли горно- то течение на Конго за Луалаба. Стянли въ 1876 надвилъ на мжч- нотиитѣ, отпжтувалъ отвъдъ Н., и открилъ Конго до океана.

Нианза (Албертъ—). Африкан- ско езеро, 150 килом. на сѣр.-зап. отъ езеро Виктория Нианза, на сѣв. отъ екватора, съ посока отъ юго-зап. къмъ юго-ист.; туземното име Нианза значи вода; около 370 килом. на-длъжъ и 100 килом. на-ширъ; западната му страна е едно планинско бърдо, 2,500 метра високо; прѣзъ сѣверния му край минува р. Нилъ. Езеро А. Н. е от- крито отъ Бейкжра въ 1864.

Нианза. (Виктория—) или *Уке- реве.* Африканско езеро, на което сѣверний брѣгъ се простира токо- речи успоредно съ екватора, и е око- ло 48 килом. на сѣв. отъ него. Юж- ний му край е въ 2° 44′ юж. шир. и 33° источ. длъжина. Прѣсмѣтатъ, че е 353 килом. на-длъж. и 290 килом. на-ширъ. Близу до брѣго- ветѣ му има нѣколко острова, отъ които главнитѣ сж Укереве на юго-ист. и Сасъ на сѣв.-зап. Окол- ната страна е плодородна и доста добрѣ обработвана, съ мекъ кли- матъ, и население отъ негри. Уганд- ский краль се вижда да е най-

могжщий монархъ на брѣговетѣ на езерото; неговата власть се простира върху голѣма часть отъ сѣвернитѣ и западнитѣ брѣгове. Търговията, главно робна търговия, е въ ржцѣтѣ на арабски търговци отъ Занзибаръ. Най-голѣмий притокъ на В. Н. е Шимиу, който се влива въ южния му край. Нилъ истича отъ сѣверния край на езерото. Езерото е било открито отъ англ. пжтешественикъ капит. Спекъ въ 1858, и изслѣдвано отъ Спека и Гранка въ 1862. Ала най-достовѣрни свѣдѣния за това езеро сж добити отъ Стянливото му изслѣдване въ 1875.

Ниаса. Езеро въ южна Африка, на зап. отъ португалскитѣ владѣния Мозамбикъ и на сѣв. отъ долна Замбеза; на-длъжъ 490 килом. и на-ширъ, по-срѣда, 47 килом.; простр. около 30,000 чет. килом. На повечето мѣста е много дълбоко, и на източната му страна се простира една планина 170 килом. дълга. Това езеро изобилва съ риба и околноститѣ му, живописни, сж богати съ дивечъ. Населението на брѣговетѣ му, нѣкога много гжсто, е съвсѣмъ орѣдѣло. Въ 1861, когато открилъ Н., Ливингстонъ е казвалъ, че нийдѣ не срѣщнжлъ въ Африка населението толкова гжсто, колкото по брѣговетѣ на Н.: сега съ рѣдки исключения, тия брѣгове сж пусти. Това обезлюдване се дължи на двѣ главни причини: на робната търговия на Занзибарскитѣ арабе, която е унищожила цѣли села, и на грабителството на съсѣднитѣ планински племена.

Нибуръ (Бартолдъ *Niebuhr*). Знаменитъ германски историкъ, синъ на извѣстенъ германски географъ и пжтешественикъ, Карстенъ Н., род. въ Копенхагенъ (1776—1831); добилъ грижливо образование у дома си и въ килския университетъ; служилъ по финансовото вѣдомство първенъ въ Дания, послѣ въ Прусия, когато отъ душа и сърдце съчувствувалъ съ германцитѣ въ омразата имъ къмъ Наполеона; въ 1810—12, прѣзъ една кратковрѣменна оставка, челъ лекции по историята въ берлинския университетъ; въ 1813 стжпилъ въ редоветѣ на ландвера; въ 1816 билъ назначенъ посланникъ въ Римъ; отъ 1823, слѣдъ като се оттеглилъ отъ дипломат. поприще, живѣлъ въ Бонъ, дѣто съ голѣма сполука челъ лекции по старата, понѣкога и по новата история. Ученостьта му била изумителна: той знаялъ двадесеть езика и никога на каквато и да било служба не се дѣлилъ отъ научнитѣ си занятия. Отъ Н-тѣ лекции израсло най-прочутото му произведение, неговата *Römische Geschichte — Римска История* (Берлинъ, 1811—32; ново изд. 1853 и 1873—74), надъ прѣработката и продължението на която той не прѣставалъ да се труди прѣзъ цѣлия си животъ; ала тя останжла недовършена; послѣдний (четвъртий) и томъ, билъ издаденъ слѣдъ смъртьта му отъ Класена. Н-та *Римска История* не се отличава нито съ хждожественость на картинитѣ, нито съ ярки характеристики, нито дори съ нѣкаква обработеность на формата, ала пакъ до сега привлича читателя съ прѣсния, комахай радостния тонъ на изслѣдователя, който на всѣка стжпка сочи нови, до него незабѣлѣжени истини и като че прониква въ самата душа на учрежденията, които обяснява. Н-та строга и безпристрастна критика въ тоя трудъ служи за исходна точка на всички трудове въ

тая областъ. Ала не може да се отрече, че Н. е понѣкога произволенъ и неисториченъ въ загадкитѣ си, и по-строгитѣ скептически критици, както сжщъ Джорджъ Корнуолъ *Люисъ* (виж. това име), дори отиватъ до тамъ, че гледатъ на усилието му да построи непрѣкжснжта римска история изъ такъви легендарни материали, каквито имаме, изобщо като несполука. Отъ другитѣ области на старата история, ржката на великия историкъ-философъ е расчистила и разяснила въ областьта на гръцката история македонския периодъ, въ римската история послѣднитѣ врѣмена на републиката и на западната империя, и др.; тия негови работи сж издадени отъ сина му Марка Н. и отъ ученика му Ислера (*Vorträge über alte Länder- und Völkerkunde*, Берлинъ, 1851; *Vortrage über alte Geschichte*, Берлинъ, 1847—51; *Vorträge über römische Geschichte*, 1845—48; *Vorträge üb. röm.* Alterthümer, 1858). Единъ сборникъ на малки Н-ви статии, издаденъ още прѣзъ живота му (1828), освѣнь исторически и географически статии, съдържа много литературно-исторически и филологически изслѣдвания. Н-тѣ политически и политико-икономически статии, въ които той се явява всждѣ убѣденъ партизанинъ на свободата, нъ противникъ на всички искуствени конституции, поникнжли не на историческа почва, сж събрани, повечето, въ неговото *Nachgelassene Schriften nichtphilologischen Inhalts* (Хамбургъ, 1842). Много пжти се е издавала Н-та популярна книга: *Griechische Heroengeschichten* (Хамбургъ, 1842; 9 изд., Гота, 1884; раскошно изд. съ Прелерови рис., пакъ тамъ, 1880; два русски прѣвода: *Расказы Греч. герояхъ*. Н. е още открилъ до сега ненапечатани откжслеци отъ класически писатели, като напр. отъ Цицероновитѣ *Рѣчи* и части отъ Галя, обнародвани въ *Inscriptiones Nubienses* (Римъ, 1821).

Нивелирамъ, фр. 1) Измѣрвамъ колко равнището на едно мѣсто е по-високо отъ друго. 2) Равнж, правж еднакъвъ и въ правъ и въ прѣнос. см.: *нивелирамъ земя; не може човѣкъ да нивелира умоветѣ.* — **Нивелировка.** Опрѣдѣляне относителната височина на едно мѣсто; равнене земя. — **Нивелиръ.** Уредъ за нивелиране.

Нивазъ. Идолъ на авцитѣ, който, споредъ еврейскитѣ тълкователе, значи *лаячъ*, и ималъ подобие на куче (*Библ.*).

Нивернески каналъ въ Франция, съединява Сена съ Лоара чрѣзъ Иона. Захваща отъ Оксеръ и се свършва съ Десизъ; 174 килом. длъжина.

Нигеръ. Най-голѣмата рѣка въ западна Африка, зима началото си въ склоноветѣ на връхъ Лома, въ планини Конгъ, на прѣдѣла между Сенегамбия и Суданъ, тече отъ юго-зап. къмъ сѣв.-ист. до Тамбукту, като минува прѣзъ Сего и Дженъ и прѣзъ езеро Диби или Дебо; послѣ тече отъ сѣв.-зап. къмъ юго-ист., минува прѣзъ западни Суданъ и прѣзъ клисуритѣ на планини Конгъ, и, като се завръща къмъ юго-зап., пои една часть отъ Гвинея. Дѣли се на нѣколко ржкава, та образува една обширна делта, още малко позната, и се влива въ Атлантически океанъ (Гвинейски заливъ). Долината ѝ е изобщо равна, наводнява се прѣзъ дъждовното годишно врѣме, и е твърдѣ плодородна; въ коритото ѝ има многобройни острови;

дължината ѝ се прѣсмѣта на повече отъ 3,500 килом. Главнитѣ ѝ притоци сж: отдѣсно, Улаба; отлѣво, Сокото и Бенуе или Чада.

Много врѣме тая рѣка е била съвсѣмъ мълко извѣстна. Херодотъ е прѣдполагалъ, че тя е притокъ на Нилъ. Плини говори за етиопийски *Nigris*, нъ и той мисли, че се влива въ Нилъ. Първото опрѣдѣлено понятие за тая рѣка ни сж дали нововрѣменнитѣ пжтешественици. Пръвъ *Мънго-Паркъ* (англ. пжтешественикъ, погинжлъ, неизвѣстно дѣ, въ Африка, въ 1805), *Клапертонъ* (шотландски пжтешественикъ, умр. въ Африка въ 1827), а най-вече *Бартъ* (германъ. пжтешественикъ и географъ, умр. въ 1865) сж нж открили токо-речи съвсѣмъ.

Въ 1880 нѣкои смѣли французе основали търговски заведения по долни Н. Англичанетѣ, които много по-напрѣдъ били настанени въ тая страна, имъ подигнжли хиляди мжчнотии; и тия пионери на французската търговия се видѣли принудени да продаджтъ канторитѣ си. Четиретѣ английски компании, които сжществували до тогава, се слѣли само въ една подъ името *Народна Англійска Компания*, и купили правата и материала на конкурентитѣ си. Въ 1886 англійското правителство утвърди правата на тая компания, която зе името *Нигерска Кралевска Компания*. По една спогодба отъ сжщата година съ Германия, Англия опрѣдѣли крѫга на интереситѣ на тая компания, като ѝ запази цѣлото корито на долни Нигеръ и на Бенуе. Въ 1887, тия земи окончателно бидохж присъединени отъ Англия и носѫтъ официалното име *Нигерски области*.

Какво голѣмо развитие е зела търговията на долни Н. е явно отъ това, че въ 1870 тя е прѣдставлявала една стойность отъ 750,000 лева, а тя е сега повече отъ 50 милиона лева. По мнѣнието на Дж. Томсъна, „нѣма, въ цѣлата обширна тропическа Африка, земя по-сгодна за търговия отъ полуцивилизованата страна, която образува срѣдата на Нигерското порѣчие“.

Нигринъ, *лат.* Черенъ камень отъ вида на титана.

Нигрита. Едно отъ по-главнитѣ производителни села въ сѣрската каза, 19 килом. на юго-ист. отъ Сѣръ; 3,500 жит. отъ които 1,000 българе, 1,800 гръци и 200 цънцаре. Тютюноработене и винодѣлие; производство на памучни и копринени аладжи.

Нигриция. Виж. *Суданъ*.

Нидерландия. Бивша държава, между Сѣверно море на сѣв.-зап., Германия на ист. и Франция на юго-зап. Била създадена въ XVI-и вѣкъ, отъ 17 батавски и белгийски области, които Карлъ V билъ включилъ въ Германската империя, подъ името Бургундия, въ 1549. Тринадесеть отъ тия области били прѣдишно владѣние на Карла Смѣли, прѣдѣдъ на Карла V (Фландрия, Артоа, Хено, Намуръ, Люксембургъ, Лимбургъ, Брабантъ, Антверпъ, Малинъ, Зеландия, Холандия, Фрисландъ, Цютфенъ). Четире били придобити отъ Карла V (Утрехтъ и Овериселъ, 1527; Гренингенъ и Гелдернъ, 1543). — Въ царуването на Филипа II, испански краль, седемь батавски области (сѣвернитѣ) сполучили да съставѫтъ, въ 1581, република *Съединена* Н., често наричана и *Холандия* затова, защото Холандия била най-важната отъ съѫзенитѣ области. Съединена Н. си при-

съединила още Цютфенъ, и по една часть отъ Лимбургъ, Брабантъ и Фландрия. Вестфалский миръ припозналъ окончателно независимостьта ѝ. Скоро Съединена или сѣверна Н., съ мореплаването и търговията, достигнѫла голѣмо значение, станѫла първа морска държава въ Европа и добила много колонии по свѣта; въ XVIII-и вѣкъ, могѫществото ѝ почнѫло да испада. Въ държавата продължавали политически и религиозни раздори. Въ 1747 прѣдсѣдателството на републиката било обявено наслѣдствено въ дома на Оранския домъ. Въ 1795 францу зетѣ, подъ прѣдвод. на Пишегрю, завоевали Н. и образували *Батавската республика*, която плащала нѣколко милиона лева за една французска армия отъ 25,000 души, освѣнь дѣто отстѫпила Франций важна часть отъ страната покрай прѣдѣла на Белгия; въ сѫщото врѣме Англия отнела много колонии на Н. Слѣдъ нѣколко промѣнения, Луи Бонапартъ билъ назначенъ краль на Холандия (24 май 1806), нъ четире години послѣтнѣ се принудилъ да си даде оставката отъ прѣстола, защото отказалъ да бѫде просто едно оржие въ ржцѣтѣ на французския императоръ. Тогава Холандия била присъединена на французската империя, и образувала седемь департамента. — Въ XVI-и вѣкъ, когато сѣверна Н. станѫла независима република, другитѣ нидерландски области се нарекли испанска Н. до Утрехтския договоръ, който ги далъ Австрий въ 1713, и австрийска Н. до Кампоформенския договоръ въ 1797, който ги отстѫпилъ Франций.

Слѣдъ падането на Наполеона I, и расчленението на Французската република, Оранский домъ билъ повиканъ назадъ въ Н. и отъ сѣвернитѣ и южнитѣ области се образувало едно злѣ-нагодено кралство Н., което въ 1830 се расцѣпило на кралства Белгия и Холандия (виж. *Белгия* и *Холандия*). Сега Н. означава само кралство Холандия.

Ниепсъ *(Жозефъ)*. Французски химикъ, основателтъ на фотографията; род. въ 1765, умр. въ 1833. Н., кавалерийски офицеръ, си далъ оставката по причина на лошо здраве, а въ 1795 станѫлъ околийски началникъ на ниценската околия. Отъ 1801 се оттеглилъ отъ гражданската служба, и се заловилъ да изучва химията и механиката. Въ 1813 изслѣдвалъ какъ се правѧтъ изображения на металически плочи чрѣзъ свѣтлина. Въ 1824 моглъ да произвожда изображения чрѣзъ свѣтлина на стъклени плочи, и послѣ на мѣдни, и на сребърни, зивтосани съ тънъкъ пластецъ зивтъ (смола). Въ 1829 се съдружилъ съ Дагера, съ когото основалъ дагеротипията; ала Н. минува особено за изобрѣтатель на фотографията, именно на така-наречената *Gravure héliographique*.

Нижни-Новгородъ, простолюдно *Нижни*. Гл. гр. на нижегородската губерния въ европ. Руссия, 1,120 килом. на юго-ист. отъ С. Петербургъ, 397 килом. на сѣв.-ист. отъ Москва, при вливането на Ока въ Волга, край на една желѣзница, която го свързва съ Москва; 73,000 жит. Крѣпость. Паметникъ на Минина и Пожарски. Кожарство, стоманени стоки, восчани свѣщи, тютюнъ, бира, грънчарство, корабостроителство и др. Пристанище, въ което влизатъ на година повече отъ 4,000 кораба.

Жива търговия прѣзъ корабоплавателното врѣме, особено съ жито и желѣзо. Три годишни панаири, отъ които голѣмий, който почва отъ срѣдата на юлия и трае до първитѣ дни на септемврия, е най-голѣмий на свѣта. На тоя панаиръ се срѣщатъ търговци отъ всичкитѣ земи между Германия и Китай. Продаденитѣ на него стоки прѣзъ една отъ послѣднитѣ години сж били отъ стойность за 120 милиона лева. — Н.-Н., основанъ въ 1221, се опустошавалъ нѣколко пжти отъ татаретѣ и въ 1612, когато насмалко останжло да стане плячка на поляцитѣ, Мининъ, прочутий нижноновгородски месарь, събралъ тамъ една въоржжена сила, и подъ прѣдводителството на князъ Пожарски, изгонилъ поляцитѣ изъ столицата Москва. Благоденствието на тоя градъ почнжло отъ 1817, когато голѣмий панаиръ се прѣмѣстилъ отъ Макариевъ, поради разрушителния пожаръ, който избухнжлъ въ послѣдното мѣсто. — Нижегородската губерния има простр. 51,252 чет. килом. и насел. 1,434,500 жит. Земята не е много плодородна. Жителитѣ се занимаватъ повечето съ ржкодѣлие. Градъ Горбатовъ по желѣзарството е русский „Шефилдъ“. Цъвтжтъ и кожарството и корабостроителството. Губернията се съобщава по вода съ Балтийеко море, Бѣло море и Каспийско море.

Низами. Знаменитъ персидски поетъ, който живѣлъ въ XII-и вѣкъ. Оставилъ 5 поеми, които били събрани слѣдъ смъртьта му (1180), и единъ сборникъ отъ лирически стихотворения, който персянетѣ наричатъ *Пенчъ-Гранждъ*, сир. петь съкровища; въ него има 28 хиляди двоестишия. Нѣкои отъ Н-тѣ разкази и повѣсти сж прѣведени на европейскитѣ езици: *Хосревъ и Ирина*, поема върху любовнитѣ похождения на Хосрева Велики и християнката Ирина, е прѣведена отъ Хамера на нѣмски (1812, 2 т.); *Леила* и *Меджинунъ*, повѣсть, която сж сравнявали съ Ариостовия *Яростни Роландо*, е прѣведена отъ Аткинсъна на английски (1836); нѣкои откжслеци отъ Н-тѣ стихотворения сж обнародвани на нѣмски и на английски (*Geschihte der Schönen Redekunste Persiens*, 1818, Вѣна; *Selections for the use of the Students of Persian Class*, 1780, т. 4). Н-та баснословна история на Александра Велики, по Псевдо-Калистена, е напечатана на персидски у Калкута въ 1812 и 1853.

Низамово кралство или *Хайдерабадъ*. Държава въ срѣдна Индия, на която господарьтъ е васалъ на Англия. Захваща, въ срѣдата на Деканското плато, между тритѣ прѣдсѣдателства: Калкута, Мадрасъ и Бомбай, едно пространство отъ 185,879 чет. килом., съ насел. 11 милиона жит. Отъ тая държава Хайдерабадски области, или Бераръ (съ простр. 45,869 чет. килом. съ 2,672,673 жит.) сж само подъ върховната власть на низамския краль, а се управляватъ прѣко отъ англичанетѣ. — Н. се пои отъ Годавери и Кришна съ притоцитѣ имъ. Гл. градове сж: *Хайдерабадъ*, столицата, Оренгбадъ, Даулетабадъ, Голконда, Елора и др. Англичанетѣ иматъ, при Секундерабадъ, важенъ гарнизонъ. Низамътъ (господарьтъ на страната) е първий мохамедански господарь въ Индия, нъ държавната вѣра е брахманството. Отъ религиозна гледна точка, населението на Н. се дѣли на 9 милиона хинду-

зи, 1 милионъ мохамедане, 15,000 християне и др. — Земята е плодородна, и произвожда: оризъ, пшеница, захарна тръстика, памукъ, синило, овощия, грозде и всѣкакви видове зеленчуци. Жителитѣ тъчѫтъ за домашно употрѣбение вълнени и памучни платове, и изнасятъ за продань коприна, кожи (сурови или изработени, отъ домашни и диви животни), нѣкои земедѣлчески произведения, металически скѫпоцѣнни вещи (сплавъ отъ мѣдь, олово и цинкъ), работени съ злато и сребро, прѣвъсходна хартия отъ разни видове (изработвана въ едно село близу до Даулетабадъ) и др. Вносътъ състои отъ соль, която иде отъ двата брѣга на Индия, жито, дърва, европейски платове и др. Нѣколко желѣзници. Нѣкога кралството е имало нѣколко монетни фабрики; сега всичката тая работа е съсрѣдоточена въ Хайдерабадъ. Образованието е още въ зародиша. Статистиката е открила 67,825 „учени“, отъ които 1,366 жени; 251,593 души, отъ които 3,594 жени, знаѣтъ само да четѫтъ и пишѫтъ.— Кралство Н. е основано въ първата половина на XVIII-и вѣкъ (1719) отъ управителя или подкраля на Деканъ, тогава область отъ могулската империя. Тоя управитель *Азофъ-Джа*, като се прогласилъ независимъ, зелъ титлата *низамъ* или *уредникъ*. Единъ отъ приемницитѣ му, съ помощьта на нѣколко французе, водилъ 20-годишна борба среща Хайдеръ-Али, махратитѣ, послѣ англичанетѣ. Едно междуособие въ Н. помогнѫло на англичанетѣ да установѣѫтъ покровителството си надъ него, въ 1799. Низамътъ останѫлъ вѣренъ на англичанетѣ прѣзъ индийското възстание въ 1857—58. Единъ английски резидентъ въ Хайдерабадъ служи за съвѣтникъ на низама. По договоръ отъ 1853 низамътъ е свободенъ отъ неограничената служба въ военно врѣме; спомагателната войска (контингентътъ) се поддържа на английски срѣдства.

Низамъ, *араб.* Войникъ отъ редовната войска въ Турция.

Низвергвамъ. Свалямъ отъ прѣстолъ царь, патриархъ и д. т.

Низибъ. Село въ Сирия, 98 килом. на юго-зап. отъ Урфа, 6 килом. отъ дѣсния брѣгъ на Мигдония, на пѫтя отъ Биреджикъ за *Александрета*, исторически забѣлѣжително по поражението на турската войска, подъ прѣдводителството на Хафѫзъ паша, отъ войската на Мехмедъ Али, подъ прѣдводителството на сина му Ибрахимъ паша (11-и юн. 1839), което докарало европейската намѣса. Виж. *Абдулъ-Меджидъ*.

Никарагуа. Една отъ петьтѣ републики въ срѣдна Америка, съ прѣдѣли на сѣв. република Хондурасъ, на зап. Антилско море, на югъ република Коста Рика, и на ист. Тихи океанъ; простр. 133,800 чет. килом. и насел. 285,000 жит., отъ които 35,000 бѣли (потомци на испанцитѣ, първитѣ колонисти на страната), 12,000 негри (потомци на прѣнесенитѣ като робе негри), останѫлитѣ индийци (ацтеки и други племена разно смѣсени помежду си). Вѣроисповеданието на никарагуйци е римокатоличеството. Въ страната има и около 25,000 диваци туземци. Сравнително съ пространството, Н. е най-малко населената отъ държавитѣ въ срѣдна Америка. Земята е планинска и волканическа; нъ планинитѣ сѫ ниски, и по-ниски отколкото въ съсѣднитѣ страни

Хондурасъ и Коста Ринка. Планинитѣ, двѣ токо-речи успоредни бърда, състоѫтъ отъ по една верига волкани; най-високий отъ тѣхъ, *Телика* (2,123 метра вис.), е и най-високий връхъ въ Н. Отъ 20-тѣ волкана, най-малко 4 още не сѫ угасѫли; и послѣдното голѣмо изригване на волканъ *Козехуйна* въ 1835 (отъ 8 до 13 януария) е може-би най-страшното въ новитѣ врѣмена. Въ врѣме на това изригване настанѫла пълна тъмнина, която траяла 43 часа, и изригнѫтий дъждъ, пепелъ и прахъ стигалъ до Жамайка, до Нова-Гранада и до Оаяка, разстояние повече отъ 1,800 километра. Отъ рѣкитѣ, които поѫтъ земята, главната и най-важната въ цѣла срѣдна Америка (слѣдъ Усумачинта, която се влива въ Мексикански заливъ) е Грациасъ (650 килом.), която въ долно си течение дѣли Н. отъ Хондурасъ, и въ която индийцитѣ въ лодкитѣ си слизатъ въ 10 деня до устието ѝ. Между двѣтѣ планински бърда се намиратъ езера Н. (виж. *Никарагуа*, езеро) и Манагуа (около 1,500 чет. килом.). Земята на много мѣста е покрита съ гѫсти гори, които доставятъ скѫпи строителни, мебелни и вапсителни дървета. Много обширни пасбища хранѫтъ многобройни стада. Промишлеността е незначителна. Финанситѣ на държавата сѫ въ разстройство. Климатътъ е горещъ и влаженъ. Глав. произведения сѫ памукъ, гума, овощия, какао, синило. Сѣдалище на управл. е сега *Манагуа*. Гл. градове сѫ: Гранада, Леонъ, Масая, Никарагуа, Сенъ-Хуанъ и др.

Н. се управлява отъ прѣдсѣдатель, избиранъ съ всеобщо гласуване за 4 години. Законодателната власть се упражнява отъ двѣ камари. Свободата на словото и на печата сѫществува, нъ не е съвсѣмъ оздравена.

Н. е била открита отъ испанцитѣ въ 1521 и завоевана отъ испанския управитель на Панама въ 1522. Въ 1821, революционната година въ срѣдна Америка, тя отхвърлила игото на Испания, и слѣдъ отчаяна борба, оздравила независимостьта си съ помощьта на Санъ-Салвадоръ. Отъ 1824 до 1839 Н. е била втората държава въ сѫѫзната срѣдно-американска република; а отъ 1839, когато се растурила тая република, тя станѫла независима република. Въ 1847—48, между Н. и Англия се появила една прѣпирня за Москитоски брѣгъ, която докарала до военни дѣйствия, и най-сетнѣ се уредила въ 1860. Между това, въ 1855, едно междуособие избухнѫло между така-наречените „консерватори“ и „либерали“, което се свършило съ побѣдата на либералитѣ.

Никарагуа (езеро). Едно отъ най-голѣмитѣ езера на Америка, токо-речи въ срѣдата на едноименната държава. Повръхностьта му се прѣсмѣта — разбира се, по догадки — отъ 6,500 до 9,500 чет-вър. километра. Най-голѣмата му дължина отъ юго-ист. къмъ сѣв. зап. е 166 килом. и най-голѣмата му ширина 58 километра. Дълбочината е на нѣколко мѣста 80 метра, нъ срѣдната дълбочина е само отъ 16 до 40 метра. Много купове острови има въ езерото; главнитѣ сѫ Ометепекъ и Цапатеро, ненаселени, нъ съ обширни развалини и монолитически идоли. Една хълмиста земя дѣли езерото отъ Тихи океанъ и рѣка Хюанъ го съединява съ Антилско море. Проектирало се е, да се построи единъ корабоплавателенъ каналъ

между двата океана прѣзъ държавата Никарагуа, и тоя каналъ да се прокара прѣзъ езерото и рѣката. Цѣлото разстояние по тоя пѫть отъ океанъ до океанъ е 290 килом.; и езерото и рѣката, като се ползотворѫтъ напълно, ще намалѫтъ сухото пространство за прикопаване съ 99 километра.

Никарагуа. Градъ въ едноименната държава, на западния брѣгъ на езеро Никарагуа, 47 килом. на юго-ист. отъ Гранада; 14,000 жит. Грозде. Малко търговия по езерото, по което търговията върти главно Гранада.

Никарагуанско дърво. Единъ видъ кампешево дърво отъ Никарагуа.

Никейска империя. Слѣдъ завоеванието на Цариградъ отъ латинитѣ (виж. това име), единъ отъ гръцкитѣ боляре, зетъ на Алексия III Ангела, Теодоръ Ласкарь, побѣгнѫлъ въ Мала-Азия, съ цѣль да основе тамъ независима държава. Най-сгодно мѣсто за това за Ласкаря била Никея, оградена съ стѣни и срѣдоточието на Витиния; нъ първенъ никейци не довѣрявали Ласкарю и не искали да го земѫтъ подъ закрилата на стѣнитѣ си. Ала насилията, които си позволили да вършѫтъ кръстоносцитѣ, скоро показали на гръцитѣ, че ги заплашва не само политическа, а и религиозна опасность, ако се не съсрѣдоточѫтъ около едного отъ водителитѣ, които се домогвали до властьта въ Истокъ. Ласкарь билъ най-видний претендентъ какго за това, че билъ роднина на династията на Ангеловци, така и особено затова, че билъ вече избранъ царь въ Цариградъ, прѣди самото му падане. По дѣлежа на империята, Витиния се паднѫла на графа Лудовика Блуа, който на дѣло турилъ ржка на нѣколко области и нанесълъ поражение на единъ Ласкаревъ отрядъ. Въ тия обстоятелства Н. *имп.* едва ли би сполучила да се осѫществи, да не било основаното отъ Асѣновци *второ българско царство.*

Кръстоносцитѣ, слѣдъ като се утвърдили въ столицата на византийската империя, почнѫли да прѣдявяватъ претенции на всички отцѣпени отъ империята области, и готови били да гледатъ и на българския царь Ивана като на бунтовникъ, дори слѣдъ като добилъ корона отъ Римъ. Български царь се възползувалъ отъ погрѣшкитѣ на кръстоносцитѣ, които не щадили у гръцитѣ чувството на народното самолюбие, осмивали вѣрата и обичаитѣ имъ, посѣгали на тѣхната религиозна свобода и ги не зимали на служба. Той подигнѫлъ въ Тракия и Македония силно движение срещу кръстоносцитѣ, и се явилъ защитникъ на православието и на гръцката народность. Въ това врѣме, когато кръстоносцитѣ прѣхвърлили голѣми военни сили въ Азия, за да ударѫтъ тамъ на Ласкаря и другитѣ гръцки прѣтенденти на независимость, български царь искусно се възползувалъ отъ момента и нанесълъ на кръстоносцитѣ страшно поражение при Одринъ (виж. *Балдуинъ, Калоянъ*) на 14-и апр. 1205. Ослабването на латинцитѣ позволило Ласкарю да се утвърди въ Никея и да създаде тамъ една опора на гръцката народность и православие. Въ Никея отъ всичкитѣ краища на империята почнѫли да пристигатъ гръцки отечественолюбци, да търсѫтъ тамъ закрила, за да служѫтъ на народното си дѣло. Въ 1206 Ласкарь билъ коронясанъ отъ из-

брания за патриархъ Михаила Авториана тържествено съ императорската корона.

Най-опасний Ласкаревъ врагъ билъ Алексий Комненъ, който се опиталъ да създаде въ Трапизондъ сжщо такъва империя, каквато се основала въ Никея. Ласкарь разбилъ испратената срещу него трапизондска войска и отстранилъ съперницитѣ, Марвозима и Манкафá, които коненский султанъ подигнжлъ срещу него. Прѣзъ есеньта въ 1206 латинский императоръ Хенрихъ прѣдприелъ единъ голѣмъ походъ въ Мала-Азия, съ цѣль да ѭ прѣземе и подѣли въ ленъ между рицаретѣ си. Ласкарь сключилъ съѭзъ съ българския царь, който приближилъ до Одринъ и почнжлъ да заплашва самъ Цариградъ. Това накарало латинитѣ скоро да прѣнесѫтъ силитѣ си отъ Азия въ Европа. По едно прѣмирие, което се сключило въ 1207, Ласкарю оставали Кизикъ и Никомидия. Колко малко това обезпечавало спокойствието на Н. *имп.*, явно е отъ едно Ласкарево писмо до папа Инокентия III, въ което никейский императоръ се оплаква отъ своеволията на рицаретѣ, които малко обрѫщали внимание на цариградскии императоръ и продължавали на свой рискъ да воднѫтъ частна война въ Мала-Азия. По Ласкаревото мнѣние, трѣбва да се сключи съ латинитѣ вѣченъ миръ на това условие, кръстоносцитѣ да владѣѭтъ европейскитѣ области и да оставѭтъ гръцитѣ спокойно да царуватъ въ Азия. Ала молбата му до папата за посрѣдничество останжла безъ сполука.

Понеже Н. *имп.* еднакво заплашвала латинитѣ и селджукцитѣ, свързалъ се между Коня и Цариградъ съѭзъ срещу никейския императоръ. Коненский султанъ искалъ отъ Ласкаря да отстжпи властьта на законния царь, бившия императоръ Алексия III. Нъ при Антиохия гръцитѣ нанесли силно поражение на селджукцитѣ, когато и Алексий III паднжлъ робъ и билъ затворенъ въ монастирь; Ласкарь присъединилъ на владѣнията си Антиохия (1210). Слѣдъ една подобна несполука на императора Хенриха да постави на ник. прѣстолъ Давида Комнена, братъ на трапезондския императоръ, Хенрихъ сключилъ съ Ласкаря миръ (1212). Тоя миръ се продължилъ и слѣдъ Хенриховата смъртъ (1216) и се утвърдилъ съ оженването на Ласкаря за Мария, дъщеря на Иоланда, цариградска императрица.

Слѣдъ Ласкаревата смъртъ (1222), на чело на Н. *имп.* застава неговий сподвижникъ Иоанъ Дука Ватацесъ. Въ това врѣме, Тодоръ Дука Ангелъ, епирски деспотъ, гонилъ въ Европа сжщитѣ религиозни и политически задачи, които Ласкарь въ Азия. Въ 1222 той завладѣлъ Солунъ, владѣнието на монфертскитѣ графове, коронясалъ се тамъ като солунски императоръ, па направилъ и още нѣкои завоевания на счетъ на латинитѣ и българетѣ. Въ 1224 латинский императоръ Робертъ обявилъ война Ватацесу. Една рѣшителна битва станжла при Лампсакъ, дѣто погинжла латинската конница и гръцитѣ одържали побѣда. Ник. императоръ отнелъ на латинитѣ всичкитѣ имъ градове на азиятския брѣгъ, завладѣлъ Самосъ, Хиосъ и Лесбосъ, испратилъ една войска въ Европа и безъ трудъ завладѣлъ Одринъ. Нъ тамъ дошли въ стълкновение интереситѣ на Н. и Солунската империи. Тодоръ Дука

до Одринъ и поискалъ
ането на града; ник. войска
ринудена да испразни гра-
1230 солунский императоръ
ъ въ една нещастна война
гарския царь Ивана Асѣня,
заробенъ отъ него (битвата
окотница). Солунската им-
била прѣдоставена, по ми-
на българския царь, на
вия братъ Мануила. Отъ
рѣме нѣколко години сѫд-
европейскитѣ области била
цѣтѣ на българския царь.
твърдѣ важенъ моментъ въ
ата на Н. *имп.* е събитието
5, когато ник. императоръ
гарский царь имали едно
не въ Лампсакъ и синътъ
ератора, Тодоръ, се сгодилъ
ерята на българския царь,
Въ това врѣме се припоз-
зново и независимостьта на
ската патриаршия (виж.
къ).
йскитѣ войски отъ Лампсакъ
на европейския брѣгъ, за-
Галиполъ и други градо-
сѫщото врѣме българетѣ
вали стѣнитѣ на Цариградъ.
инското царство настанжлъ,
о се, краятъ, — нъ тоя
това царство не паднжло,
го поддържала венециян-
флота, па и защото на бъл-
царь понасяло да има въ
адъ слабо правителство.
и български царь склю-
ь латинитѣ отдѣленъ миръ
аралъ войскитѣ си отъ югъ
, дѣто на България прѣд-
да брани прѣдѣлитѣ си отъ
гѣ. Ала пакъ латинската
клонила на падане. Гръц-
аселение на маси отивало
дъ властьта на латинитѣ
кея, търговията и проми-
тьта се прѣкратили, цари-
градскитѣ императори не знаяли,
отъ дѣ да събиратъ срѣдства да
поддържатъ войската и адми-
нистрацията, продавали и залагали
церковнитѣ съкровища. Ватацесъ
истикалъ латинитѣ изъ азиятскитѣ
градове, та имъ останжли само
Халкидонъ, Скутари и брѣговата
ивица на Босфора. Слѣдъ смъртьта
на Иванъ Асѣня, солунския импе-
раторъ Тодора, когото държали за-
прѣнъ въ България, пуснжли на
свобода. Той замислилъ да въз-
върне солунската империя на сина
си Иоана и накаралъ Михаила да
бѣга въ Никея. Ватацесъ добилъ
възможность да се намѣси въ солун-
скитѣ работи, установилъ властьта
си надъ Солунъ и малко по-
сетнѣ и надъ Епиръ. Слѣдъ Вата-
цесовата смъртъ (1254) на никей-
ския прѣстолъ дошелъ синъ му
Тодоръ Ласкарь II. Български
царь Михаилъ Асѣнь пожелалъ да
се възползува отъ Ватацесовата
смъртъ, да възвърне македонскитѣ
области; нъ билъ разбитъ и при-
нуденъ да сключи миръ. Въ 1259
на никейския прѣстолъ стжпилъ
насилствено Михаилъ Палеологъ,
искусенъ генералъ.

Между това, въ съсѣднитѣ на
Никея държави постепенно ста-
вало едно разложение. Коненското
султанство съвсѣмъ ослабнжло, раз-
дѣлило се на дребни владѣния и
било занято съ вжтрѣшна война.
Латинската империя се намирала
не въ по-добро положение. Бал-
дуинъ II живѣлъ въ Цариградъ
на срѣдства испросени отъ папата
и отъ Св. Лудовика. Той нѣмалъ
войска; гарнизона въ Цариградъ
държали венецианци, самото сжще-
ствуване на латинската империя
зависѣло отъ това: ще дойджтъ ли
въ опасния моментъ европейци,
да ѭ спасжтъ. Между Асѣновитѣ

приемници ставали домашни войни; български царь Константинъ Асѣнь III не билъ въ състояние да попрѣчи на плановетѣ на никейския императоръ. Едничката сериозна опасность имало откъмъ Епиръ, на който деспотътъ все билъ въ прѣпирня и война съ Н. *имп.*; нъ това не бъркало на Михаила да постжпи рѣшително. Възползуванъ отъ една минута, когато Венеция била въ война съ Генуа, Михаилъ тръгнжлъ за Цариградъ съ всичката бързина, безъ да има нито стѣнобитни машини, нито обозъ; той хранилъ, вижда се, надежда, че градътъ ще му се прѣдаде безъ съпротивление. Когато станжло явно, че е потрѣбно да се прѣдприеме обсада, Палеологъ отстжпилъ, като сключилъ съ Балдуина прѣмирие за една година. Прѣзъ пролѣтьта на 1261 Михаилъ сключилъ съжзъ съ Генуа, на която прѣдставилъ обширни търговски права, въ ущърбъ на венецианцитѣ, и условилъ помощьта на генуеската флота за завоеванието на Цариградъ. Той испратилъ въ Европа опитния генералъ Алексия Стратигопула, който влѣзълъ въ споразумѣние съ гръцкото население и, щомъ истекло прѣмирието, потеглилъ за Цариградъ, отъ дѣто венецианский гарнизонъ току-що билъ прѣкаранъ въ кораби, да нападне генуесцитѣ. Прѣзъ нощьта на 13 юл. 1261 Стратигопуло се приближилъ до стѣнитѣ на Цариградъ, турнжлъ на тѣхъ стълби, безъ шумъ влѣзълъ въ града и го завладѣлъ токо-речи безъ съпротивление; императоръ Балдуинъ се спасилъ съ бѣгство въ Евбея. Само венецианцитѣ и часть отъ латинитѣ се опитали да се бранжтъ въ Галата, нъ Стратигопуло запалилъ тая часть отъ града и лишилъ латинитѣ отъ всѣка точка на опора; и тѣ побързали да навлѣзжтъ въ корабитѣ и се спасижгъ съ бѣгство. На 3 авг. 1261 Михаилъ Палеологъ влѣзълъ тържествено въ Цариградъ и се коронясалъ въ църквата Св. София. Виж. Finlay, *A History of Greece from its Conquest* (Оксфордъ, 1877, т. III); Παπαρρηγοπουλου, Ιστορια Τοῦ ελληνικου εθνους (Атина, 1887, т. IV—V).

Никейски Вселенски съборъ. Първий вселенски съборъ, отъ 318 отци, събранъ въ Никея прѣзъ царуването на Константина Велики въ 325; осждилъ Ария, съставилъ символа на вѣрата до 8-я членъ, и узаконилъ да се празднува светата Пасха. — Другитѣ вселенски събори дошли по тоя редъ: **Константинополски** (2-и), станжлъ въ Константинополъ (Цариградъ) прѣзъ царуването на императора Теодосия Велики, въ 381, противъ цариградски архиепископъ Македония, който не припознавалъ божеството на Св. Духа. Съборътъ, въ съставъ 150 епископи отъ разни страни, исповѣдалъ, че Св. Духъ исхожда само отъ Отца и е равночлененъ и равноклоненъ съ Отца и Сина, и допълнилъ Никейския символъ отъ 8-я до 12-я членъ. **Ефесски** (3-и) вселенски съборъ се събралъ въ Ефесъ (малоазиятски градъ) въ 431, противъ цариградския патриархъ Несторий (виж. *Несторий*), който поддържалъ че Иисусъ Христосъ се родилъ просто човѣкъ, а послѣ добилъ божествената си сила. Тоя съборъ подтвърдилъ символа на вѣрата и запрѣтилъ да се допълнува или да се съкращава. **Халкидонски** (4-и) вселенски съборъ, станжлъ въ Халкидонъ (сегашний малоазиятски градъ *Кадъкиой*, сре-

ща Цариградъ) въ 451, противъ Диоскура, александрийски патриархъ, и архимандрита Евтимия, които поддържали че едно отъ Христовитѣ естества е нечестиво, и още че божеството е страдало. Съборътъ анатематисалъ споменжтитѣ духовни лица като еретици, и исповѣдалъ, че Христосъ е съвършенъ Богъ и съвършенъ човѣкъ. Арменцитѣ приели тѣхнитѣ възгледи и църквата имъ образувала расколъ. **Константинополски** (5-и) вселенски съборъ се събралъ въ Цариградъ, въ 553, билъ свиканъ отъ Юстиниана, съставялъ отъ 165 епископа. Тоя съборъ осждилъ съчиненията на Теодора Мопсуетски, Теодорита Кипрски и Ива едесски, и проклѣлъ ереситѣ, породени отъ ученията на Ирея, Оригена и Дидима, които проповѣдали, че мжкитѣ за грѣшницитѣ ще иматъ край, че нашото тѣло нѣма да въскръсва, а душитѣ ще минуватъ отъ тѣло въ тѣло и др. **Константинополски** (6-и) вселенски съборъ билъ свиканъ въ Цариградъ отъ Константина Погоната въ 680, противъ фаранския епископъ Теодора, римския папа Онория, бившия цариградски епископъ Павла, и др. (монотелититѣ — *виж.* това име), така-наречени, защото приимали, че въ Иисуса Христа има само една воля. Съборътъ, въ съставъ 170 или 289 епископа, исповѣдалъ, че Иисусъ Христосъ има двѣ естества и слѣдователно и двѣ воли — човѣшка и божествена. Освѣнь това, тоя съборъ постановилъ 102 церковни правила. **Никейски** (7-и) всел. съборъ се събралъ въ Никея въ 788, въ врѣмето на императ. Ирина и Константина, въ съставъ отъ 367 отци, противъ иконоборцитѣ. Съборътъ ги проклѣлъ, наредилъ да се кланяме на иконитѣ, и съставилъ 22 церковни правила.

Никелъ, *лат.* Просто тѣло, бѣлезникавъ металъ, откритъ отъ Кронщета въ 1754. Въ съединено състояние се намира въ малко количество въ метеоритѣ; намира се много въ Нова Каледония. Отъ него правжтъ математически и хирургически инструменти, части на часовници, пари и др. Употрѣбяватъ го и за да искарватъ, чрѣзъ галванопластиката, други метали по-малко твърди или по-малко лъскави.

Никея (сегаш. *Изникъ*). Староврѣменен градъ въ Витиния, Мала Азия, на югъ отъ Никомидия и на источния брѣгъ на езеро Аскания, прочутъ въ церковната история по два вселенски събора, които станжли въ него (виж. *Никейски съборъ*). Тоя градъ билъ важенъ въ римско и византийско врѣме и отъ 1206 до 1261 — столица на основаната отъ Теодора Ласкаря гръцка империя, а въ 1330 турцитѣ го прѣзели отъ византийцитѣ и нарекли Изникъ.

Никий. Атински пълководецъ, прѣзъ пелопонезската война отнелъ на лакедемонянетѣ (424 пр. Р. Х.) о-въ Цитера, и слѣдъ това завоевалъ една часть отъ Тракия. Въ 413 билъ побѣденъ и убитъ подъ Сиракуза отъ сицилийцитѣ.

Никита I. Виж. *Никола I*, черногорски князъ.

Никитинъ *(Иванъ Савичъ)*. Русски поетъ (1824—1861), род. въ Воронежъ, училъ се въ духовно училище и само двѣ години въ семинария. Баща му, въ началото доста заможенъ търговецъ, смѣталъ да испрати сина си въ университетъ; нъ работитѣ му сж побъркали, и Н. билъ принуденъ да се глави въ единъ дюкянъ за

восчени свѣщи, и по-сетнѣ и да стане заедно съ баща си, старецъ, гостиничарь. За добра честь, у Н. още въ училището се развила любовь къмъ четенето; па тамъ се и запозналъ съ произведенията на такъви русски писатели като Пушкина, Колцова и др.; въ семинарията той и написалъ първото си стихотворение, което семинарский учитель на словесностьта удобрилъ. Отпослѣ, въ стѣснителнитѣ обстоятелства на живота, Н. пакъ не напущалъ любимото си занятие да чете и да се занимава съ поезия.

Н-та извѣстность като поетъ расте отъ 1853. Намѣрили се добри люде, които издали стихотворенията му въ отдѣлна книжка. Съ паритѣ, които спечелилъ отъ това издание, Н. отворилъ въ Воронежъ книжарница, та напуснжлъ гостинницата.

Крайно печалната картина на дѣтинството и първата си младость Н. изобразилъ отпослѣ въ поемата си *Кулакъ*; а послѣдното негово голѣмо произведение, *Дневникъ семинариста*, е една скрѣбна автобиография, която още по-дълбоко растваря старитѣ рани на юношескитѣ лишения и обиди. Между най-забѣлѣжителнитѣ Н-ви стихотворения сж: *Староста*, — *Молитва въ саду Гевсиманскимъ*, — *Поэту обличителю*,--*Филантропъ*; и между разказитѣ — *Либералъ*. Н-та поезия е тѣсно свързана съ неговия личенъ животъ—по-тѣсно отколкото у кой-да-е другъ поетъ. Ни въ Москва, ни въ Петербургъ, дѣто Н. пжтувалъ по книжовни работи, той немарилъ да се запознава съ писатели, като намиралъ тѣхното общество неинтересно. Първото пълно издание на Н-тѣ съчинения излѣзло въ 1885, подъ редакцията на де Пуле, единъ отъ ближнитѣ приятели на поета, съ притурка подробна биография и извлѣчения изъ Н-тѣ писма. До сега това издание се е повторило нѣколко пжти.

Никитинъ *(M-me Nikitine)*. Русска научно-социалистическа писателка, която е писала въ Парижъ на французски, род. въ Кронщатъ, умр. въ Парижъ (1842—1884); добила образованието си въ киевския дѣвически институтъ; оженила се на 20 години за единъ богаташъ, когото напуснжла слѣдъ 6 години, за да се отърве отъ „високия животъ“ съ неговитѣ балове, концерти, празни визити, блудкави разговори, и да живѣе по книжовния си вкусъ. Слѣдъ нѣколкогодишно прѣбивание въ Италия, дѣто само брала умствени съкровища, тя се установила въ 1878 въ Парижъ; и тамъ за пръвъ пжть тя писала за публиката и въ нѣколко години си извоювала едно почетно мѣсто между французскитѣ писатели и мислители. Тя е писала въ *Revue internationale des Sciences* и др. Повечето отъ писанията ѝ сж събрани въ единъ томъ подъ заглавие *Etudes sociales philosophiques et morales de B. Gendre* (M-me Nikitine, 1886). *Gendre* е бащинъ прѣкоръ на писателката, която е писала подъ това име.

Никифоръ I (гръц. *Никифоръ* значи *побѣдоносенъ*). Византийски императоръ отъ 802 до 811, роденъ въ Селевкия, свалилъ отъ прѣстола Ирина и въцарилъ се намѣсто нея, накаралъ да ослѣпжтъ патриция Вардана, съперника му, нъ не билъ въ състояние да брани държавата си отъ съсѣдитѣ си: на Карла Велики направилъ поземни отстжпки, а на Харунъ-алъ-Рашида билъ принуж-

вѣкъ, въ Бари у Неаполитанското кралство. Има други светци съ сжщото име: св. Н., пипарски епископъ (и той отъ Ликия), който живѣлъ въ VI-и вѣкъ; св. Н. *Студитъ*, умр. въ 868, и др. Виж. брошура *За празднуването на св. Никола*, издание на книжарница *Просвѣщение* въ София.

Никола *(Свѣти —)*. Най-висо-кий проходъ, който минува прѣзъ планина Иванова-ливада на сърбско-българската граница, и отъ който подкача сжща Стара-планина. Прѣзъ него минува шосето Пиротъ-Нишъ за Видинъ-Ломъ, шосе занемарено отъ малко употрѣбение. Проходътъ е 1,372 метра високъ надъ морското равнище и 700 метра надъ околната страна, и 19 килом. дългъ. По името на прохода Каницъ е нареклъ планината, съ която захваща Старо-планинската верига, *Св. Никола;* тая планина е оградена отъ р. Ломъ съ притоцитѣ му.

Никола *(Свети—)*. Връхъ въ шипченския балканъ, 1,331 (споредъ другъ источникъ, 1,378) метра надъ морското равнище, десетина килом. на сѣв. отъ Шипка по пжтя за Габрове. На тоя връхъ, на 11 августъ 1877, българското опълчение се би юнашки съ многобройната Сюлейманъ-пашова войска.

Никола I (или *Никита)* Петровичъ *Нѣгошъ*. Черногорски князъ, братанецъ на Данила I Нѣгоша, стжпилъ на прѣстола на 19-годишна възрасть (2-и авг. 1860), слѣдъ чичовия си трагически край, (виж. *Нѣгошъ)*.

Когато младий хубавецъ, който билъ на учение въ Парижъ, се явилъ въ Чернагора, неговитѣ войнствени поданници се отнесли къмъ него съ нѣкакво недовѣрие; нъ бивший възпитаникъ на парижския лицей *Louis le Grand* скоро съумѣлъ да разсѣе това чувство. Сжщата година (8-и ноем. 1860) той си избралъ невѣста между сънародницитѣ си, Милена П. Вукотичъ, дъщеря на единъ черногорски воевода, толкова хубавица, колкото и той, и възпитана въ строгитѣ прѣдания на черногорския народъ. Въ течението на цѣли 11 години (до 17 юн. 1871) тая женитба по любовь останжла безъ мжжко потомство. Само въ 1871, откакъ добила четире дъщери наредъ, княгиня Милена надарила царствения сжпружъ съ синъ — сегашний наслѣдникъ на черногорския прѣстолъ, князъ Данило.

Западно-европейското възпитание на князъ Н. не му прѣчи да управлява държавицата си по старитѣ черногорски обичаи. Съ мждра бавность и прозорлива разборчивость заима той отъ западнитѣ народи онова, което може да е сгодно за войнственитѣ юнаци на Чернагора. Отъ друга страна, и въоръженитѣ стълкновения съ турцитѣ сж доказали, че бивший французски възпитаникъ си е останжлъ черногорецъ до мозъка на коститѣ.

Н. I е воювалъ два пжти съ турцитѣ, въ 1861 и 1876—77. Първата отъ тия войни обявилъ Турций по поводъ на едно възстание въ Херцеговина. Турцитѣ, многобройни и подъ началството на Омеръ паша, слѣдъ нѣколко поражения, стигнжли въ 1862 дори до Цетина. Най-сетнѣ, миръть се подписалъ въ условия, които показали повече взаимното изтощение отколкото тържеството на една отъ двѣтѣ страни. Слѣдъ херцеговинското възстание въ 1875 князъ

Н. пакъ се намѣси: той сключи съюзъ съ Милана и на 20 юн. обяви война на Портата и навлѣзе въ турска земя, като потегли за Мостаръ. Доклѣ сърбетѣ, разбити всѫдѣ, завързахѫ прѣговори за сключване миръ, черногорцитѣ нанасяхѫ на турцитѣ чести загуби; за това и Н-тѣ делегати въ Цариградъ обявяваха, че тѣ не могѫтъ да сключѫтъ миренъ договоръ на сѫщитѣ основи както Сърбия. Русия като обяви война на Турция, прѣговоритѣ се прѣкѫснѫха и военнитѣ дѣйствия се почнѫха изново. По Берлинския договоръ (1 юл. 1878), Черногора доби едно увеличенне отъ 5,118 чет. килом. съ 116,000 жит., и западната часть на Шкодренското езеро. Направений отъ Черногора дългъ прѣзъ 1876 се заплати отъ Русия.

Въ вънкашната политика главната цѣль на кн. Н. е била всѣкога по-тѣсното сближение съ Русия; и сега Черногора минува за форпостъ на Русия въ Балкански п-въ. Князъ Н. достигнѫ до това, че импер. Александръ Ш, при едно посѣщение отъ княза, произнесе (1889) прочутата си здравица „за едничкия искренъ приятель на Русия“. Покрай всѣкигодишната субсидия, която е давала на Черногора отъ 1850, Русия е снабдявала Черногора ту съ срѣдства за водене война, ту съ прики за дъщеритѣ на княза. Слѣдъ Берлинския договоръ политиката на княза по отношение на Турция се измѣни; той почнѫ да се сприятелява съ нея, и въ 1883 отпѫтува дори въ Цариградъ по визита на султана, на което не се е рѣшавалъ до него ни единъ черногорски господарь. Слѣдъ сродяването на кн. Н. съ италиянския краль и слѣдъ промѣната на династията въ Сърбия, отношенията между кн. Н. и руския дворъ като че охладнѣхѫ.

Кн. Н. се стреми да въведе Черногора въ реда на европейскитѣ държави: въ стрaната се правѫтъ пѫтища, отварятъ се училища, поощрява се вѫтрѣшната и вънкашна търговия, ангариитѣ се замѣняватъ съ парични данъци. Една важна кн. Н-ва заслуга се явява неговий сводъ закони; за да се състави тоя Законникъ, повика се въ Черногора, по личната инициатива на княза, проф. Богишичъ. Самъ кн. Н. се държи много просто и се отличава съ голѣма достѫпность; ала пакъ въ 1889 той извика доста голѣмо недоволство, понеже въ врѣме на единъ гладъ си правеше въ Цетина единъ раскошенъ (по черногорскитѣ понятия) дворецъ.

Кн. Н. е извѣстенъ и като поетъ: той обнародвалъ нѣколко стихотворения въ календаря *Орлич* (Цетина, 1865), слѣдъ това написалъ епическа поема *Песник и вила*, трагедия *Вукашинъ*, драма *Балканската царица*.

Всички тия произведения, ако и да не свидѣтелствуватъ за забѣлѣжителенъ поетически даръ, говорѫтъ за доброто познанство на автора съ историята на своята родина, съединено съ силно стремление да ѫ идеализира и романтизира. Стихотворенията му дишѫтъ ненависть къмъ турцитѣ. Въ *Балканската царица*, мелодрама, авторътъ исказва гореща любовь къмъ свободата, уважение къмъ жената и къмъ всѣка човѣшка личность. „Не мисли, сине“ — така говори въ драмата единъ отъ нейнитѣ герои — „неразумната постѫпка да оправдавамъ съ високото положение. Макаръ да си и князъ, нъ всички людски пра-

ва ти си длъженъ да почиташъ, като божия светиня.

Освѣнь прѣстолонаслѣдника, князъ Данила, Н. има 2 сина: Мирко (род. 1879), Петръ (род. 1889) и 6 дъщери, отъ които най-голѣмата, Милица, (род. 1866) е женена за русския вел. кн. Петра Николаевича (отъ 1889), друга, Елена (род. 1873) — за Виктора Емануила, италиянския краль (отъ 1896). *Библ.* — Coquelle, *Histoire du Montenegro* (Парижъ, 1895); *Исторія развитія духовной жизни Черной Горы и князь-поэтъ* Н. I (Казань, 1895); Н. В. Гербель, *Поэзія Славянъ* (СПБ., 1871, стр. 291—293).

Николаевскъ. Русски градъ въ самарската губерния, 160 килом. на юго-зап. отъ Самара, на дѣсн. брѣгъ на Иргизъ (притокъ на Волга); 11,500 жит., отъ които 2,500 старовѣрци, 1,300 татаре и стотина евреи. Усмарници и лой. Търговия съ жито.

Николаевскъ. Русски градъ въ източни Сибиръ (обл. Приморская), на лѣвия брѣгъ на Амуръ, 60 килом. отъ устието на тая рѣка [тя е близу при тоя градъ 2,500 метра широка] и повече отъ 10,000 килом. на ист. отъ С. Петербургъ; 5,000 жит. Н., основанъ въ 1854, е голѣмото военно морско становище на Тихи океанъ, и гл. гр. на *приморската область на Източни Сибиръ*. Арсеналъ, корабостроителница, машиностроителница, библиотека. За отбрана на града служатъ крѣпость *Чнира*, и четире батерии.

Николаевъ. Градъ въ европейска Русия, на югъ отъ Севастополъ, въ херсонската губерния, 59 килом. на сѣв.-зап. отъ Херсонъ, 110 килом. на сѣв.-ист. отъ Одеса, 1,300 килом. на юго-зап. отъ Москва, на лѣвия брѣгъ на Ингулъ, при вливането му въ Бугъ, около 40 килом. отъ Черно море; крайна станция на желѣзница, която се съединява при Знаменка съ желѣзницата отъ Елисаветградъ за Кременчугъ; 101,000 жит. Главно военно пристанище на русската черноморска флота. Мѣстоположението на тоя градъ било избрано отъ Екатерина II като сгодно да се правятъ тамъ кораби и да се поддържа флота, защото гюллета отъ къмъ морето го не достигатъ и голѣми военни кораби пятуватъ до него само кога дойде рѣката. Парижский договоръ, който ограничилъ правата на Русия да държи флота въ Черно море, отнелъ на Н. една часть отъ важностьта му, ала лондонското отмѣнение въ 1871 на това европейско постановление ѣк възвърнялъ. Нъ сегашната корабостроителна дѣятелность въ Н. не е достигнала прѣдишната. Въ първата половина на XIX-и вѣкъ около 10,000 души работяли въ николаевскитѣ корабостроителници, и въ началото на кръмската война въ Н. имало една флота отъ 137 въоржжени военни кораби.

Николаевъ (генералъ). Първий български генералъ, род. въ 1852 въ Болградъ (Бесарабия) отъ родителе българе, прѣселени тамъ отъ България; училъ се въ болградската гимназия. Движимъ отъ наклонность къмъ военния животъ и отъ идеята за освобождението на прародителското си отечество, България, Н. въ 1871 заминялъ за Русия съ намѣрение да слѣдва военнитѣ науки, сѫщата година постѫпилъ волнопрѣдѣляющъ въ 54 пѣши мински пълкъ, слѣдъ 2 мѣсеца билъ произведенъ унтеръ-офицеръ, а отъ 1873 до 1875 свър-

шилъ курса на одесското военно училище. Въ 1876, веднага слѣдъ производството му въ офицерски чинъ, пръпорщикъ, той заминѫлъ за Сърбия като доброволецъ прѣзъ всичкото врѣме доклѣ траяла сърбско-турската война, отъ 24 юн. до 3 ноем., зелъ живо участие въ сраженията, а особено се отличилъ въ боеветѣ на 1 авг. при Митовница, и на 6 окт. при Гамзи-градъ.

Прѣзъ русско-турската война въ 1877—78, ген. Н., като ротенъ командиръ, е зелъ участие въ сраженията на 4 юл. при с. Уфанлий, на 5 юл. подъ Казанлѫкъ, на 17 юл. при с. Джуранлий, на 19 юл. подъ Стара-Загора, отъ 9 до 15 авг. включително при защитата на Шипка и на 28 дек. въ прочутата атака при прѣзимането на шейновския силно укрѣпенъ турски лагеръ, въ което сражение билъ раненъ и контузенъ въ крака. За безпримѣрна храбрость, показана въ послѣдното сражение, той е награденъ съ Георгевски кръстъ IV степень и главно съ особена грамота отъ императора Александра II. Тая грамота е скѫпоцѣненъ документъ на единъ военненъ въ русската армия. Въ третия офицерски чинъ, поручикъ, Н. се произвелъ на 10 септ. 1877 за отличие въ сражението подъ Стара-Загора.

Слѣдъ освобождението, Н. останѫ да служи въ българската войска въ Източна-Румелия, стоя въ Казанлѫкъ съ ротата си до 1880, отъ тамъ се прѣмѣсти за ротенъ командиръ въ I Пловдивска дружина въ Пловдивъ, сѫщата година съ приказъ по русската армия биде произведенъ щабсъ-капитанъ, а въ 1883 съ султанско ираде се произведе въ чинъ майоръ. Отъ 1880 до 1885 Н. занимаваше непрѣкѫснѫто длъжностьта дружиненъ командиръ.

По съединението на южна и сѣверна България Н. игра най-важната роля; той бѣ душата на заговора и на 6 септ. извърши първия акгъ при провъзгласяването на съединението — свали румелийското правителство, станѫ главнокомандуюѫщъ на войската и членъ на Врѣменното правителство, и зе мѣрки да се прѣдварѫтъ кръвопролитията въ страната. Когато пристигнѫ князъ Александръ въ Пловдивъ и пое управлението, произведе Н. въ чинъ подпълковникъ и го утвърди въ военната му служба. По това врѣме Н. биде нареченъ отъ другаретѣ си български *Араби*, по името на прочутия египетски патриотъ Араби паша (виж. това име).

Въ сърбско-българската война Н. бѣше корпусенъ командиръ и слѣдъ войната, за добритѣ си разпоредби прѣзъ тая война и за нанесенитѣ надъ неприятеля побѣди, биде произведенъ въ чинъ пълковникъ (17 ноем.). Прѣзъ прѣврата на 9 авг. (виж. *Августъ 9-и*) Н. се намираше въ заграниченъ отпускъ, а слѣдъ контра-прѣврата станѫ военненъ министръ, която длъжность испълнява до избирането на князъ Фердинанда.

Слѣдъ въскачването на князъ Фердинанда на българ. прѣстолъ, Н. се назначи при особата на князя, на 5 септ. 1887, а по-послѣ, сѫщата година, се прѣмѣсти въ Пловдивъ за командиръ на 5 пѣша бригада. На 14 февр. 1891 се произведе въ чинъ генералъ-майоръ и сѫщеврѣменно се назначи за инспекторъ на пѣхотата; отъ 1893 до 1897 бѣ въ запасъ, а послѣ биде назначенъ генералъ-адютантъ;

въ 1900 биде произведенъ генералъ-лейтенантъ.

Николаевъ *(Николай Ив.)*. Основательтъ на уредени пѣвчески хорове въ България. Всички церковни хорове, всички училищни хорове и всички други хорове у насъ длъжжтъ нему за изникването си, понеже ако и да не ги е всички той самъ съставилъ, нъ все пакъ той е който положи основния имъ камень.

Н. е роденъ отъ православни родителе българе въ 1852 въ Болградъ (Бесарабия), и свършилъ пъленъ гимназиаленъ класически курсъ въ болградската българска гимназия. Музика е училъ двѣ години частно при учителя си по пѣние Т. Шпаковича (русинъ). Отъ 1873 до 1875 е билъ бесплатно регентъ на катедралния пѣвчески хоръ въ Болградъ, отъ 1875 до 1878 — директоръ на двукласното българско общинско училище въ Болградъ и регентъ на сжщия хоръ; отъ 1878 до 1879—учитель по пѣние, шефъ-педагогъ въ болградската гимназия и регентъ на поменжтия хоръ. Въ 1879 Н. приелъ поканата на Управляѭщия Отдѣла по Народното Просвѣщение г. М. Дринова и билъ назначенъ за учитель по пѣние въ софийската държавна мжж. гимназия и за регентъ на софийския архиерейски хоръ. Тия послѣднитѣ длъжности занимава и до днесь. Освѣнь това, той е регентъ на пѣвческия хоръ въ Бълг. Муз. Дружество и на хора отъ Славянската Бесѣда. На Бесѣдата е регентъ отъ 1882.

Пионерътъ на българската музика и пѣсень празднува на 7 дек. 1900 25-годишнината на неуморната и сполучливата си дѣятелность и всички, които знаѭтъ високото значение на музиката за единъ народъ, по тоя случай оцѣнихж заслугата му. Въ юбилейния си день, Н. биде поздравенъ отъ всички страни въ България, и отъ министра на народното просвѣщение, г. Ив. Пѣева, съ единъ писменъ адресъ. Вечерьта, тоя день, се даде въ София въ честь на юбиляра концертъ отъ дружеството *Славянска Бесѣда*, който се удостои и съ присжтствието на Н. Ц. В. княза. Въ края на концерта Н. Ц. Височество поздрави съ ласкави думи Н. лично съ юбилейния му праздникъ и го награди съ орденъ за наука и искуство, почитателетѣ му го дарихж съ скжпоцѣнна регентска пръчка, музикалното дружество въ София му принесе единъ лавровъ вѣнецъ съ сребъренъ подносъ, хорътъ на *Славянска Бесѣда* — една изящна рамка подъ стъкло съ триколоренъ вѣнецъ, съ прикрѣпена върху ѝ сребърна лира и картичкитѣ на членоветѣ отъ сжщия хоръ, и др.

Николаити. Еретици отъ първитѣ врѣмена на църквата, добили името и началото си отъ Николая, единъ отъ 7-тѣ дякони, за които се говори въ *Дѣянията на Апостолитѣ*. Тая ересь допущала най-пълното удовлетворение на всички нужди на човѣшката природа безъ никакви ограничения, дори и прѣлюбодѣянието не считала за грѣхъ. Н. се иматъ, ако не за родоначалници, за прѣдшественици на гностическитѣ ереси *(Библ.)*.

Николай „прозелитъ", сир. обърнжтъ отъ езичество въ еврейската вѣра; по-сетнѣ пригърнжлъ христианството (Дѣян., *Библ.)*.

Николай. Името на 5 папи: Н. I, папа отъ 858 до 867, отъ благородно римско семейство, прѣемникъ на Бенедикта III, вѣнчанъ

за папството въ присжтствието на герман. импер. Лудовика II. Първото важно събитие въ папуването му е борбата му съ цариград. патриархъ Фотия (виж. това име), незаконно възведенъ на патриаршеския прѣстолъ. Н. поискалъ да се върне прѣстолътъ на свалення патриархъ Игнатия, и, императоръ Михаилъ като му отказалъ, проклѣлъ Фотия. Фотий отъ своя страна събралъ съборъ въ Цариградъ, и проклѣлъ Н., като поддържалъ, че съ прѣнасянето на столицата отъ Римъ въ Цариградъ се прѣнесла и церковната власть. Н. I показалъ забѣлѣжителна твърдость и въ поведението си къмъ Лотаря II, лотарингски краль и братъ на герм. императоръ, като принудилъ Лотаря да земе пакъ несправедливо напуснжтата си сжпржга Тевтаберга. Отъ тоя папа сж останжли *Писма*, обнародвани въ Римъ, 1542, in-fol.; една *Прѣписка* съ българския царь Бориса, 1578, in-fol.; и др.— Н. II, 159-и папа (1058), прѣемникъ на Стефана IX, род. въ Савоия, уредилъ чрѣзъ римски съборъ реда по който да се избиратъ папитѣ. — Н. III, 194-и папа (1277), род. въ Римъ, умр. въ 1280, съжзилъ се съ Петра Арагонски среща Карла Анжуски, за дѣто Карлъ отказалъ да ожени внучката си за едного отъ Н-тѣ внуци, и така приготвилъ Сицилийскитѣ Вечерни. — Н. IV, 197-и папа (1288), палестрински епископъ, умр. въ 1292, благоприятствувалъ на гибелинитѣ, и напразно се мжчилъ да съживи духа на кръстоноснитѣ походи слѣдъ Филипа Хубави и Едуарда I. — Н. V, папа (1447), прѣемникъ на Евгения IV, род. въ Пиза (1398) и образуванъ въ Флоренция и Болона, — умр. въ 1455. Още като болонски владика, Н. показалъ голѣмо благоразумие въ борбата на папитѣ съ анти-папитѣ. Когато той стжпилъ на папския прѣстолъ, анти-папа Феликсъ V още се държалъ, ако и съ малка партия; нъ Н. го убѣдилъ да си даде оставката, и така турилъ край на расцѣплението на западната църква (1449). Тоя папа уплашенъ отъ напрѣдъка на турскитѣ оржжия въ Азия, много залегнжлъ да разбуди християнскитѣ господаре въ Европа, та да помогнжтъ на братята си въ Истокъ; нъ вѣкътъ на ентусиазма отдавна се прѣвалилъ, и той билъ принуденъ да бжде безучастенъ зритель на падането на Цариградъ въ 1453. По мнѣнието на литературния свѣтъ, Н-то папуване се е ознаменувало повече отъ папуването на кой-да-е другъ папа съ неговото покровителство на наукитѣ и искуствата. Той испратилъ агенти въ всичкитѣ главни градове, и въ Истокъ и въ Западъ, да купжтъ или да прѣпишжтъ всѣкой важенъ гръцки и латински ржкописъ. Събранитѣ отъ него ржкописи били около 5,000. Той расширилъ и подобрилъ римския университетъ, прѣобразувалъ или по-право основалъ Ватиканската библиотека, въздигнжлъ много паметници въ Римъ, Сполето, Орвието, повикалъ въ Римъ най-виднитѣ учени на свѣта и особено закрилялъ ония гръцки учени, които турското нахлуване въ отечеството имъ накарало да потърсжтъ прибѣжище въ Западъ. Виж. *Възраждане въ Европа*.

Николай I. Русски императоръ, трети синъ на Павла I, род. въ 1796, въспитанъ отъ Ламсдорфа, суровъ и жестокъ човѣкъ, който залѣгалъ, дори и съ тѣлесни наказания, да сломи волята на въс-

питаника си. Като великъ князъ, кн. Н. служилъ като офицеръ въ русската войска прѣзъ царуването на по-стария си братъ Александра, когото и придружилъ въ Парижъ прѣзъ нахлуването въ 1815. Въ 1817 той се оженилъ за дъщерята на прусския краль Фридриха-Вилхелма III, Мария Теодоровна, живѣлъ щастливъ семеенъ животъ, безъ да зима участие въ държавнитѣ работи. Слѣдъ смъртьта на бездѣтния импер. Александра (1825), прѣстолътъ, по закона за прѣстолонаслѣдието, трѣбвало да мине на брата му Константина, който и носилъ титлата царевичъ. Нъ Константинъ се отрекълъ отъ прѣстола въ полза на брата си Н.: обстоятелство, което дало поводъ за една буна отъ страна на нѣколко пълка. Въ потъпкването на тая буна новий царь се показалъ смѣлъ и твърдъ (виж. за това баронъ Корфовата книга, *Восшествіе на прьстолъ имп. Н. II*).

Въ това врѣме въпросътъ за гръцката независимость привлѣкълъ вниманието на цѣла Европа; Н. се споразумѣлъ, отъ самото начало, съ английския кабинетъ да стоижгъ въ прѣдѣлитѣ на едно справедливо покровителство. Единъ въпросъ за прѣдѣли породилъ една война съ Персия, въ 1826; и побѣдитѣ на ген. Паскевича докарали Туркманчайския договоръ (1828), който далъ на Русия ханства Ериванъ и Нахичеванъ, и 20 милиона ср. рубли военно обезщетение; въ сжщото врѣме Акерманский договоръ (виж. *Акерманъ*) установилъ найдобри отношения съ Турция. Нъ гръцкото възстание продължавало; имп. Н. се присъединилъ, чрѣзъ Лондонския договоръ, подписанъ на 12 юн. 1827, къмъ Франция и *Англия*; Ибрахимъ пашовий отказъ да оттегли флотата си отъ брѣговетѣ на Морея докаралъ наваринската поразия и русско-турската война въ 1828—29. Тая война се свършила съ *Одринския* миръ (виж. това име и *Дибичъ*), който далъ на Русия източното приморие на Черно море (Анапа, Поти, Ахалцихъ), отворилъ Босфора и Дарданелитѣ за търговскитѣ кораби на всички държави, и оздравилъ независимостьта на Гръция като кралство, подъ покровителството на Русия, Франция и Англия.

Въ царуването на Н. I владѣяла консервативна дѣятелность, насочена къмъ това, да се огради Русия отъ западно-европейскитѣ влияния. Въ Русия сжществувало селско робство, и имп. Н. шесть пжти назначавалъ тайни комитети да разглеждатъ селския въпросъ, нъ по-нататъкъ не отишелъ. Отъ друга страна, съ цѣлъ редъ мѣрки се въспирало постжпването въ гимназиитѣ и университетитѣ на младежи отъ долнитѣ слоеве на обществото, като се мотивирало, че това образование нѣма да принесе полза нито на младежитѣ, които ще извади изъ първобитното имъ състояние, нито на държавата.

Въ 1830, слѣдъ революцията, която въ Франция съборила Бурбонитѣ, избухнжло народното възстание на поляцитѣ, което руситѣ потъпкали слѣдъ 9-мѣсечна кръвопролитна борба. Н. I наказалъ поляцитѣ като обърнжлъ кралство Полша въ просто руска область (унищожилъ конституцията, дадена на Полша отъ импер. Александра I на 12 дек. 1815).

Въ 1833, Н. I се обърнжлъ къмъ Цариградъ, заплашванъ отъ военното могжщество на Мехмедъ-Али, и подписалъ съ дивана Хю-

киръ-скелесия договоръ, който му даваль за отбрана на турската столица властьта надъ Босфора. Захванѫла се изново война между султана и пашата; великитѣ сили пакъ се намѣсили да спасѫтъ турското царство; нъ Н. I се възползувалъ отъ обстоятелствата да уреди турско-египетския въпросъ противъ Франция; въпросътъ се уредилъ чрѣзъ лондонския протоколъ, подписанъ на 3 юл. 1840 отъ Русия, Англия, Австрия и Прусия. Спогодбата на Протоцитѣ отъ 1-и юл. 1841 турила за малко на страна Източния въпросъ. Н. I билъ принуденъ да поотложи кроежитѣ си за турското царство; той прѣдприелъ едно пѫтуване въ Лондонъ въ 1844, главно съ цѣль да отдѣли Англия отъ Франция и да ѭ привърже къмъ политиката си. Въ 1846, по инициативата на Н. I Краковъ билъ присъединенъ на Австрия. Прѣзъ цѣлото царуване на тоя царь русската дипломация (виж. *Неселроде)* постоянно благоприятствувала на австрийскитѣ интереси. Въ 1847, въ врѣме на конституционното движение въ Игалия, Н. I обѣщавалъ на Австрия да ѝ помогне съ всичкитѣ си сили за защитата на австрийското владичество въ Ломбардия противъ Пиемонтъ и Франция. До най-високата точка на напрѣжението тая политика достигнѫла въ 1849, когато русскитѣ войски стъпкали Унгария, възстанѫла среща Австрия. Съ тая постѫпка Русия възбудила къмъ себе си всеобщото нерасположение на Европа. Нъ Н. I мислилъ, че Австрия ще му бѫде вече вѣрна и непоколебима съѭзница. Той сполучилъ въ сѫщото врѣме да заякчи съѭзнитѣ свръски между русската и прусската монархии. Възстановението на французската империя още повече клонило да оздрави тия съѭзи, и Н. I, който вече билъ прѣдлагалъ на Англия да си раздѣлѭтъ Турция, сега помислилъ, че е дошло най-сетнѣ врѣмето да се приведе въ испълнение завѣтний русски планъ за Турция; нъ противодѣйствието на Франция и Англия докарало крѫмската война (виж. *Крѫмъ)*. Тая война открила, още въ началото, слабата страна въ вѫтрѣшния животъ на Русия: несгодностьта на въоръжението ѝ, отсѫтствието на пѫтища, неуреденостьта на интендантската ѝ часть; всѫдѣ се показали хазнокрадство и подкупничество. Силната натура на имп. Н. не издържала жестокитѣ испитания на войната; той починѫлъ, въ Петербургъ на 20 февр. 1855, отъ атрофия на бѣлия дробъ, нъ смъртьта му несъмнѣнно била ускорена отъ нравствено сътресение и непосиленъ трудъ. Той се отличавалъ съ умѣреность, въздържность и отечестволюбие, ала и съ тщеславие, на което приписватъ политическитѣ му грѣшки въ края на царуването му. Руситѣ гледали на него съ страхопочитание, — дань, която плащали на високия му ръстъ и императорската му обноска. Чедата на Н. I били: импер. Александръ II, вел. кн. Константинъ, Николай и Михаилъ и 3 вел. княгини. Виж. Lacroix, *Histoire de la vie et du rdyne de Nicolas I* (Парижъ, 1864—1875); Зотовъ, *Историч. очерки царствованія имп. Н. I* (СПБ., 1859); Шильдеръ, имп. Н. I (СПБ., 1893).

Николай II. Сегашний русски императоръ, най-голѣмий синъ на имп. Александра III, род. въ 1868. Въспитанието и образованието му се е водило подъ личното ржко-

водителство на родителетѣ му, а въ 1877 се повѣрило на генералъ-адютанта Г. Даниловича. Учебнитѣ занятия траяли 13 години, първитѣ 8 години били посветени на гимназиялния курсъ, въ който класическитѣ езици били замѣнени съ новитѣ — английски, французски и нѣмски. Курсътъ на висшитѣ науки гонилъ двѣ цѣли: изучванего съ достатъчна подробность военното дѣло и основателното запознаване съ главнитѣ начала на юридическитѣ и икономическитѣ науки, необходими за единъ държавенъ дѣецъ. Прѣдавателетѣ по разнитѣ отдѣли били нѣколцина. За практическото запознаване съ въпроситѣ отъ гражданското управление царевичъ отъ 1889 участвувалъ въ занятията на държавния съвѣтъ и комитета на министритѣ. Освѣнь това, въ плана на образователната програма влизало и запознаване на мѣстото съ разнитѣ русски области, за което царевичъ придружавалъ родителетѣ си въ пжтуванията имъ по Русия. Прѣзъ 1890 царевичъ прѣдприе едно пжтуване въ далечния Истокъ: ходи прѣзъ Вѣна, Триестъ, Гръция и Египетъ въ Индия, Китай и Япония. Въ Япония царевичъ посѣти Огсу, дѣто на 11 апр. 1891 нѣкой си фанатикъ Санзо Цуда извърши едно покушение на живота му, като му нанесе ударъ съ сабя въ главата; злоумишленикътъ се готвилъ да повтори удара, нъ гръцкий князъ Георги му попрѣчилъ да стори това. За щастие, раната излѣзе неопасна. Въ Русия церевичъ се върнж по сухо, като прѣсѣче цѣлъ Сибиръ. Въ Владивостокъ той присжтствува при започването направата на сибирската желѣзница, която свързва тая далечна азиятска страна съ европейската часть отъ русската империя.

Прѣзъ 1894 царевичъ се ожени за дъщерята (род. 1872) на хесенския великъ херцогъ Людвигъ IV (умр. 1892), внука на покойната англ. царица Виктория и сестра на сегашния хесенъ-дармщатски херцогъ Ернестъ Людвигъ, която при прѣминуването си въ православието зе името Александра Теодоровна. Нѣколко деня подиръ оженването си Н. II се въцари слѣдъ бащината си смърть.

Бранитель, вжтрѣшно, на началата на самодържавието, той продължи да дава, както баща си, на вънкашната си политика сжщата миролюбива посока, основана на франко-русското споразумѣние. Въ 1896 се подновихж приятелскитѣ отношения на Русия къмъ България; князъ Фердинандъ склони да приведе българския прѣстолонаслѣдникъ, 2-годишния кн. Бориса въ православието, и тогава биде припознатъ отъ имп. Н., па и отъ другитѣ велики сили за български князъ, и въ сжщото врѣме се възстановихж официалнитѣ дипломатически сношения на Русия съ България (виж. *Каулбарсъ*). Въ Източния въпросъ, който се изосгри съ истрепването на арменцитѣ (виж. *Армения*, история), съ възстанието въ Критъ (виж. *Кандия)* и съ турското систематическо гонене на българщината въ Македония (1901) Н. I постави за основа на политиката си цѣлостьта на Турция. Прѣзъ есеньта въ 1896 той прѣдприе съ императрицата едно пжтуване въ Европа: посѣти австрийския императоръ въ Вѣна, герман. императоръ въ Бреславлъ, послѣ отиде въ Англия и въ Франция; въ Франция биде приетъ съ не-

описаемъ възторгъ. Въ 1897, Н. II биде посѣтенъ отъ Францъ Иосифа, имп. Вилхелма, и прѣзъ есеньта отъ прѣдсѣдателя на франц. република Феликса-Фора. Въ това послѣдното свиждане, така и въ напокошното посѣщение (1902) на прѣдсѣдатель Лубе въ Петербургъ, се повториха увѣренията, че франко-русский съюзъ има за цѣль мира. Прѣзъ августъ 1898, Н. II прѣдложи едно международно споразумѣние за ограничение на въоруженията. Подиръ това дойде едно австро-русско съглашение по отношение на Балканский п-въ, което има за цѣль, казватъ поддържането стату-куото въ п-ва. Възъ основа на това съглашение Русия и Австрия, по поводъ на македоно-одринското възстание и послѣдицитѣ му прѣзъ 1903, прѣпоржчиха, съ одобрението на другитѣ сили на Турция да въведе, и то само въ Македония, извѣстнитѣ полицейски реформи. Скоро слѣдъ хагската конференция, която по прѣдложението на Н. II за установяване всеобщъ миръ рѣши да се уредятъ арбитражни сждилища за разрѣшаване изникналитѣ спорове между държавитѣ, дойдѣ японско-русската война, която сега (дек. 1904) наближава да годинясе и исходътъ ѝ изглежда още далечъ. Кждѣ края на тая — 1904 — година въ Петербургъ, подъ благоприятството на князъ Мирски, замѣстникътъ като министръ на вжтр. работи на убития Плеве, се държа съборъ отъ прѣдставителе на земствата да обсжди въпроса за въвождането въ Русия единъ видъ ограничено парламентарно управление. Тая стжпка за сега има важность само като *знамение на врѣмето*: Н. II е първий русски самодържецъ, който допусна да се обсжжда въ столицата му отъ отговорни лица въпросътъ за ограничение на властьта му.

Николай Николаевичъ. Русски великъ дукъ, братъ на импер. Александра II, род. въ 1831, почина въ 1891. Н. Н., който бѣ слѣдвалъ военното поприще, биде назначенъ главнокомандующъ на дунавската армия въ началото на русско-турската война въ 1877; слѣдъ прѣминуването на Дунавъ, той распилѣ силитѣ си и затова императорътъ ако и да го остави пакъ на чело на армията, въ сжщность му отне командантството. Лишенъ отъ поста си, той го доби изново само въ 1890.

Николсънъ (*Уилямъ*). Английски физикъ и химикъ, род. въ Лондонъ (1753—1815), изобрѣтатель на въздухомѣра, който носи името му и който служи и за опрѣдѣляне относителното тегло на твърдитѣ тѣла; освѣнъ това, Н. е извѣстенъ и съ други изобрѣтения по механиката и изслѣдванията въ областьта на физиката. Главнитѣ му съчинения сж: *Introduction to natural philosophy; The first principles of chemistry; Dictionary of chemistry* и др. Той издавалъ: *A Journal of natural philosophy, chemistry and the arts.*

Николъ (*Пиеръ*). Французски нравоучитель и богословъ, Паскаловъ приятель, учитель въ янсенитскитѣ училища и послѣ распространитель на янсенизма, който ненавиждалъ иезуититѣ и могжществото имъ; род. въ Шартръ (1625—95). Най-забѣлѣжителнитѣ отъ съчиненията му, отлични по стилъ и силна логика, сж *Epigrammatum delectus, cum dissertatione de vera pulchritudine; Traité de la foi humaine; Les imaginaires et les visionnaires ou*

lettres sur l'hérésie imaginaire (за янсенититѣ) и най-важното: *De la pérpétuité de la foi de l'Eglise catholique touchant l' Eucaristie.* Философската му слава почива главно на неговитѣ *Essais de Morale.* Нему приписватъ и прочутата портъ-роялска *Логика (La Logique, ou l'art de Penser,* 1668). Лично смиренъ и скроменъ, той често не отричалъ вѣрването за нѣкое отъ неговитѣ съчинения, че е написано отъ другиго отъ портъ-роялското калугерско братство, къмъ което се числилъ.

Никомидия. Виж. *Измидъ.*

Никомидъ. Име на 3 витински крале: Н. I повикалъ въ 278 прѣди Р. Х. въ Тракия галитѣ среща сирийския краль Антиоха I и основалъ Никомидия. — Н. II *Епифанъ* се въцарилъ около 148 прѣди Р. Хр., и билъ сваленъ отъ прѣстола отъ сина си Сократа въ 92. — Н. III *Филопаторъ,* 2-и синъ на Н. II Епифана, въ митридатската война държалъ страната на римлянетѣ, на които въ 75 прѣди Р. Х. завѣщалъ царството си, което дало поводъ за 3-а митридатска война.

Никополъ. Крайдунавски градъ, окол. ц., свищовски окр., 37 килом. на зап. отъ Свищовъ, около 50 килом. на ист. отъ Орѣхово и 45 килом. на сѣв. отъ Плѣвенъ, расположенъ на твърдѣ стръмно мѣсто близу при устието на Осъмъ и право среща ромжнския окр. градъ Турну-Мугурели, който въ старо врѣме се наричалъ Мали-Никополъ; 5,231 жит. Н. служи като пристанище и за вжтрѣшнитѣ градове Плѣвенъ, Луковитъ и Ловечъ, нъ не е важно търговско срѣдоточие. — Н. е основанъ въ VII-и вѣкъ отъ императора Хераклия и името му, гръцко, значи *градъ на побѣди.* Въ старо врѣме българетѣ сж се бранили много пжти при тоя градъ. Той има крѣпость отъ римскитѣ врѣмена, която е била важна и въ българско и въ турско врѣме, нъ сега е токо-речи съвсѣмъ срутена. Въ 1396 султанъ Баязидъ разбилъ близу до Н. една стохилядна войска христиане, подъ прѣдводителството на унгарския краль Сигизмунда (виж. Köhle, *D. Schlachten von Nikopolis und Warna,* Бреславлъ, 1882). Пакъ тамъ въ 1598 влашкий господарь Михаилъ одържалъ побѣда надъ турцитѣ. Турцитѣ прѣдали града на руситѣ въ 1810; въ 1811 укрѣпленията му били разрушени. Въ началото на войната въ 1877—78 имало построени всичко двѣ укрѣпления (на югъ отъ Н.), па имало и двѣ брѣгови батареи и, на ист. отъ града, единъ редутъ. Слѣдъ минуването на русската армия прѣзъ Дунавъ, къмъ Н. се испрати 9-и армейски корпусъ, подъ началст. на ген. Криденера, който рано утриньта на 3 юл. нападнж прѣднитѣ окопи на турцитѣ. Бойтъ, въ който зехж участие и русско-румжнскитѣ батареи огъ лѣвия брѣгъ на Дунавъ, се продължи цѣлъ день. Прѣзъ нощьта редовната турска войска сполучи да се оттегли къмъ зап., а утриньта на 4 юл. командантътъ се прѣдаде. Въ русски ржцѣ, освѣнь 7,000 плѣнници, паднжхж 117 топа, голѣмъ складъ съ разни потрѣби и силно повредени броненосци. Руситѣ изгубихж при зимането на Н. 1,300 души.

Никополъ. Русски градъ въ екатериносл. губерния, 110 килом. на юго-зап. отъ Екатеринославъ, на дѣсния брѣгъ на Днѣпръ; 10,500 жит. Търговия съ жито и конопи; едно отъ най-важнитѣ

търговски мѣста въ губернията; отъ тамъ се пущатъ по рѣката произведенията на горно-днѣпрскитѣ и екатеринослав. окржзи за Одеса.

Никополъ, за който се споменува у Тита, е билъ, споредъ тълкователетѣ, или тракийски градъ Н. при устието на Несть (Кара-су) при прѣдѣлитѣ на Македония, или епирски Н. на единъ заливъ среща Акциумъ *(Библ.)*.

Никосия или **Левкосия.** Най-важний градъ и сѣдалище на управл. на о-въ Кипъръ, расположенъ въ едно поле, около 55 килом. навжтрѣ въ сушата отъ Фамагостенски заливъ; 12,000 жит. Отъ това число, повече отъ 5,000 сж мохамедане и православни гръци; останжлитѣ арменци, англичане и др. Н. е ограденa съ стѣни, около 5 килом. околовръстъ, и повече отъ 30 крака високи. Тя е била укрѣпена отъ Константина Велики; ала старитѣ укрѣпления били съборени отъ венецианцитѣ, които построили сегашнитѣ. Н. била прѣзета въ 1570 отъ турцитѣ, които исклали по-голѣмата часть отъ жителитѣ ѝ.

Никотинъ. Огровно вещество, което се добива отъ тютюна. Количеството му, което се съдържа въ разнитѣ видове тютюнъ, е твърдѣ различно, отъ 2—8% Н. състои отъ вжглеродъ, водородъ и азотъ, и образува една маслена безшарна течность съ остръ дъхъ и люгъ вкусъ. Когато се пуши тютюнъ, повечето н. излетява заедно съ дима. Н. е билъ открить въ 1829 отъ Реймана и Поселта.

Никсаръ. Виж. *Неокесария.*

Никшичъ. Градъ въ Чернагора (3,000 жит.) въ една дълбока котловина, въ юго-източния исходъ изъ Дугски проходъ; вжзелъ на пжтища и опорна точка за дѣйствие въ Чернагора, която имаше важно стратегическо значение за турцитѣ. Въ 1875, скоро слѣдъ началото на възстанието въ Херцеговина, възстанницитѣ, поддържани отъ черногорски доброволци (всичко около 3,000 души), подъ началството на Груича, обсадихж Н. Двѣ прѣдприети отъ турцитѣ опитвания за освобождението му се свършихж съ несполука, и само прѣзъ декемврия сжщата година единъ силенъ турски отрядъ, подъ началството на Реуфъ-паша, като разби възстанницитѣ, проникнж въ Дугски проходъ, снабди Н. съ храна и други потрѣби и се върнж въ Требине. Пролѣтьта въ 1876 военнитѣ дѣйствия се подновихж; Н. пакъ биде обсаденъ отъ възстанницитѣ, и първото опитване на турцитѣ да го освободжтъ (2 апр.) не сполучи; само на 16 апр., слѣдъ упоритъ бой, тѣ сгигнжхж до Н. Когато въ 1876 Чернагора обяви война на Турция, главнитѣ дѣйствия се съсрѣдоточихж въ Н. Ала опитванията на черногорцитѣ да земжтъ града бидохж несполучливи; само когато турский главнокоманд. Сюлейманъ паша биде повиканъ назадъ, съ главнитѣ му сили, на българския театръ на воен. дѣйствия, князъ Никола на 10 юлия се приближи до Н. съ единъ отрядъ отъ 14,000 души и почнж обсадата; на 27 авг. градътъ се прѣдаде, при което черногорцитѣ зехж 20 топа и такъво огромно количество храна, че можа да храни цѣла Чернагора 2 мѣсеца. Берлинский договоръ въ 1878 остави Н. на Чернагора.

Nil admirari, *лат.* На нищо да се не чуди човѣкъ;—Хорациевъ

думи, които сж станжли девиза на равнодушнитѣ.

Nil desperandum, *лат.* Отъ нищо не се отчайвай.

Nil medium est, *лат.* Нѣма срѣденъ пжть (казва се за ония, които сж принудени да си избержтъ една отъ двѣ неприятности).

Nil mortalibus ardui est. Латинска поговорка: нѣма нищо много мжчно за смъртнитѣ; — цитатъ изъ Хорациевитѣ *Оди.*

Nil novum sub sole. Латинска поговорка: нищо нѣма ново подъ слънцето.

Нилъ. Най-голѣмата рѣка въ сѣв.-ист. Африка, по дължината си втората отъ рѣкитѣ на земята, ако Мисури-Мисисипи, която изобщо минува за първата, не ѝ отстжпи, слѣдъ нови измѣрвания, първото мѣсто; ала по количеството си вода, която носи въ морето, второстепенна: въ сравнение само съ африканскитѣ рѣки, тя иде въ това отношение слѣдъ Конго, Нигеръ и Замбеза. Споредъ Елизе Реклюза, тя излива въ морето на секунда 350 кубич. метра кога е най-ниска и 13,400 кубич. метра кога дойде. Н. истича изъ езеро Виктория Нианза или Укеревеке вече огромна рѣка, послѣ тече прѣзъ разни негрски държавици, като прибира много притоци, между които корабоплавателна рѣка Собатъ, която иде отъ южна Абисиния; по-нататъкъ влиза въ египетскитѣ владѣния, подъ името Баръ-елъ-Абиадъ (Бѣла рѣка) и образува прѣдѣла между Сенааръ и Кордофанъ. При Хартумъ, гл. градъ на Нубия, прибира Баръ-елъ-Азрекъ (Синя-рѣка), която иде отъ Абисиния, и по-долу въ Нубия Атбаръ, послѣдния притокъ. Отъ съединението си съ Атбаръ до устието си Н. тече прѣзъ Нубия и Египетъ безъ да прибере вече водитѣ на другъ протокъ, и пакъ може да се бори съ горещото слънце и не по-малко горещитѣ пѣсъци на Нубия; и всѣка година съ прѣливането си все по сжщото врѣме и все въ сжщия размѣръ отъ памти-вѣка, едно отъ най-голѣмитѣ чудеса въ физическата география на земята, оплодотворява цѣлата долина. При Каиро почва *делтата* на рѣката, на която двата главни ржкава се вливатъ въ Срѣдиземно море, единътъ близу при Дамиета, другий близу при Розета. Дължината на Н. се прѣсмѣта на около 6,470 килом.

Въпросътъ за главата на Н. е най-старий и най-новий въ географията. Да е покритъ отъ мракъ толкова си врѣме изворътъ на една рѣка, на чието устие е цъвтѣлъ единъ отъ най-раннитѣ и най-просвѣтенитѣ народи, е бесподобно въ географическитѣ издирвания. Несполуката да се изслѣдва горното кориго на Н. се приписва на голѣмата му дължина, на мжчнотиитѣ отъ физическото естество на земитѣ, прѣзъ които тече рѣката, и на невѣжеството на туземнитѣ племена. Тая задача на вѣковетѣ е токо-речи разрѣшена едвамъ въ 1861—1863 отъ англійскитѣ капитани Спекъ и Грантъ, които сполучили да достигнжтъ и прослѣдижтъ рѣката до езеро Укеревеке; нъ тя не е съвсѣмъ разрѣшена. Въпросътъ състои въ това: отъ многобройнитѣ рѣки, които се вливатъ въ това езеро, коя заслужва да се приеме за началото на Н.? Тия рѣки не сж доста познати, та не може да се прѣдложи една хипотеза, безъ да рискува да бжде тутакси опровергана. Г-нъ Елизе Реклюзъ, въ своята *Nouvelle Géographie* (т. X, стр. 51—52) бѣше

вече прѣдвидѣлъ, че Муару *(Ливумба* у Стянли) не може да е главата на Н., и че тя вѣроятно се губи нѣйдѣ прѣди да стигне до Виктория Нианза. Така и излѣзе работата. Д-ръ Фишеръ въ единъ свой походъ откри (виж. *Mittheilungen*, 1886, XII, стр. 365), че тая рѣка не се влива въ Чимию, а се губи въ полето, дѣто, слѣдъ дъждоветѣ, образува едно малко езеро. Затова за сега приматъ, че изворътъ на Н. е пространното езеро Виктория Нианза. — Виж. *Нилъ и неговата область*, едно кратко описание на Н., издание на спис. *Народ. Учитель* (Русе, 1884, стр. 19) и *Сахара и Нилъ* отъ Серг. Мечъ, прѣв. отъ рус. Ив. Кеповъ (Пловдивъ, 1898 стр. 70).

Нилъ *(св.)*. Ученикъ на св. Иоана Златоуста, род. въ Ангора отъ богато и високородно семейство; първенъ дворски чиновникъ; прѣкаралъ 60 години въ подвиги въ Синайската пустиня; писалъ тълкование на Св. Писание и на догмитѣ на вѣрата, и особено много вѣщо върху прѣдмѣтитѣ на духовния животъ; нѣкои негови съчин. сж напечатани въ русского спис. *Христ. Чтеніе*, год. 1828, 1829, 1845.

Нимбъ, нимбусъ (*лат.* облакъ). Въ свещеното живописство, име на свѣтлото кржжило, което изображаватъ около главата на светия, Богородица, Христа, Бога-Отца. Употрѣбението на това сияние се открива въ всички староврѣменни вѣри, отъ които сж достигнжли до насъ нѣкои остатки — индийската, египетската, етруската, гръцкага и римската. Обикновената форма на н. е кржглата или полукржглата, — форма, въ която символиститѣ откриватъ една емблема на съвършенство и на вѣчность; нъ н. на Бога-Отца е често въ формата на тржгълникъ. Н. на Богородица е понѣкога корона или диадема; нейний н., както и на божествените лица, е обикновено златенъ. Н. на светитѣ е обикновено полукржгъ. Дедронъ споменува за една любопитна картина на Юда Искариотски съ *черенъ* н.! Въ по-нововрѣменното искуство н. станжлъ по-лекъ, етеренъ, токо-речи исчезналъ; такъвъ е понѣкога н. въ Рафаеловитѣ изображения на светитѣ. *Ореолътъ на славата* различаватъ отъ н. по това, че ореолътъ е освѣтление, което окржжава не само главата, а цѣлата фигура. Ако фигурата е права, ореолътъ е обикновено овалъ; ако е сѣднжла, става кржглъ. Славата е съединение на н. и ореола, и главно се вижда въ византийскитѣ изображения.

Нимегенъ, или Нимвегенъ. Холандски градъ, въ обл. Гелдерландъ, 64 килом. на юго-истокъ отъ Амстердамъ, на р. Ваалъ, при политѣ на Хенденбергъ; срѣдоточ. на желѣзн. за Арнхемъ, Клеве, Ванлоо и др.; 29,710 жит. Отъ когато укрѣпленията на града сж сринжти, търговията му зима голѣмо развитие, и той става срѣдоточие на търговскитѣ сношения на Холандия съ Германия. Слави се съ бѣла бира, така нареч. *моль*. — Н. е единъ отъ най-старитѣ градове на Холандия. Карлъ Великиималъ тамъ дворецъ. Тоя градъ е извѣстенъ по единъ миренъ договоръ, сключенъ тамъ въ 1678 между Испания, Франция и Холандия или Съединена Нидерландия. Холандия по тоя договоръ добила изгубенитѣ си мѣста, включително и Н.; нъ Лудовикъ XIV задържалъ окончателно за себе си

Франшъ-Конте, Бушенъ, Конде, Камбре, Кеселъ и др.

Нимримъ или **Ветнимра.** Градъ въ Гадъ, на истокъ отъ Иорданъ *(Библ.)*.

Нимродъ. Хусовъ синъ и внукъ на Хама, Ноевия синъ, първий войникъ и завоеватель, човѣкъ прѣдприимчивъ и смѣлъ, нареченъ въ Св. Писание *силенъ ловецъ прѣдъ Господа* (Бит. 10; 9). Началото на неговото царство билъ Вавилонъ, построенъ на онова мѣсто, дѣто билъ подкаченъ вавилонский стълпъ или кула, въ граденето на която той, както мислѣтъ нѣкои, зималъ голѣмо участие; а други вѣрватъ, че той, на чело на едно пълчище нехранимайковци, само прѣзелъ и укрѣпилъ Вавилонъ. Освѣнь това, той основалъ или укрѣпилъ и други градове: Ерехъ, Акадъ и Халне. Споредъ Бит. 10; 11 той е основательтъ на Ниневия и асирийското царство; ала е прието изобщо, че основательтъ на Ниневия е Асуръ, когото Н. изгонилъ отъ Сенааръ (Михей 5; 6). Освѣнь тия свѣдѣния, заети отъ Св. Писание, за Н. нищо не е извѣстно и затова нѣкои историци го смѣсватъ съ Бела, Ниновия баща.

Нимфа. Виж. *Нимфи*.

Нимфейни растения. Семейство растения отъ лъже-цвѣтнитѣ, распространено въ прѣснитѣ води на всички части на свѣта. — **Нимфея.** Растение отъ нимфейнитѣ.

Нимфи. Въ старогръцк. *митолог.* женски божества срѣдни между боговетѣ и човѣцитѣ. Тѣ олицетворявали нѣкои сили на природата, особено водното начало, и затова живѣли или въ океана или въ прѣснитѣ води и такъви прѣдмѣти, които или сами произвождать вода (напр. планинитѣ) или не могѫтъ да сѫществуватъ безъ вода (напр. ливадитѣ, дървесата и др.). Плодовитото въображение на люде, които не знаяли единъ Богъ, усѣщало нужда да го замѣни съ върховни сѫщества, и населило съ гении и нимфи и небето, и земята, и водитѣ.

Небеснитѣ н. или *урании* (виж. *Хесперіди, Хіади, Плеяди)* били душата на звѣздитѣ. *Водноитѣ* н. носяли разни имена; така имало *океаниди*, Океанови и Тетидини дъщери, на брой повече отъ 3,000; нереиди, 50 дъщери Нерееви и Доридини; *потамиди*, които живѣли въ рѣкитѣ (потамосъ, рѣка), *лимнади* — въ езерата и блатата, *наяди* (отъ глаголъ *нао*, текѫ), *кренеиди, пегеиди* — въ потоцитѣ, чучуритѣ, най-малкитѣ извори.

Земнитѣ н., *орестіади, ородемніади*, планински н. (оросъ, планина) често придружавали Диана на ловъ; *напеитѣ, аулоніадитѣ*, живѣли въ хълмоветѣ, въ долинитѣ на храсталацитѣ; *мелидитѣ*, нимфитѣ на полетата, вардяли стадата *(мела*, овца); *дріадитѣ* и *хамадріадитѣ*, н. на горитѣ и дървесата, различали помежду си по това, че дриадитѣ живѣли въ цѣла гора, а хамадриадата се раждала, живѣла и умирала въ едно и сѫщо дърво, най-вече джбъ, което се вижда отъ самата етимология на думата *(хамо*, намѣсто *дрисъ*, джбъ). Много н. се наричали по мѣстото на жителството си: *ахелоиди, покталиди, коріциди, атлантиди, цефасиди, асканиди* и др. При това, въ най-старо врѣме имало н. съ собствени имена: Егерия, Ехо, Амалтея—Юпитеровата кърмилица на о-въ Критъ, и др. Кой не знае нѣжната *Калипсо*, въ която се влюбилъ Улисъ на о-въ Ортигия? *Калипсо*, една отъ онія н., които

придружавали Диана, прѣлъстена отъ Юпитера, била прѣобърнѫта отъ Юнона на мечка; нъ Юпитеръ ѭ занесълъ на небето и др.

Н. сѫ вѣчно млади. Тѣ умиратъ въ сѫщото врѣме когато съхнѫтъ тѣхнитѣ дървеса, цвѣтя и др., обичатъ лова, тъкѫтъ и преждтъ, особено въ приморскитѣ пещери; притежаватъ дарбата да прѣдказватъ, най-вече н. които живѣѭтъ въ изворитѣ. Тѣ вдъхнували людетѣ, и такъви вдъхновени се наричали *нимфолепти* (по латин. *lymphati*, *lymphatici*). На н. принасяли въ жертва млѣко, масло, вино, цвѣтя, сѫщо и овце, кози и др.; въ планинитѣ въздигали въ тѣхна честь храмове, и въ Сицилия имъ празднували праздникъ *нимфеи*.

Н. изображаватъ различно: понѣкога полуголи, като играѭтъ хоро́ съ фавнитѣ; наядитѣ токоречи всѣкога сѫ увѣнчани съ тръстика; на океанидитѣ очитѣ, тѣлото и облѣклото сѫ сини; дриадата и хамидриадата прѣдставляватъ въ видъ на млада и силна жена, у която долната часть на тѣлото се свършва съ една арабеска, която по извивкитѣ си прилича на стеблото и коренетѣ на дърво; бюстътъ, съвсѣмъ отворенъ, се засѣнява съ дълга коса, която се вѣе по вѣтъра, а главата е украсена съ вѣнецъ отъ дѫбови листа. Често въ ржцѣтѣ на тия н. поставяли сѣкира, като мислили, че тѣ наказватъ оногова, който посѣгне на дърво, повѣрено на тѣхната грижа.

Понятията за н. сѫ едни отъ най-хубавитѣ на пластическата и благоговѣйна (ако и лековѣрна) фантазия на старогръцитѣ, които въ разнитѣ явления на природата — бученето на морскитѣ вълни, шуртенето на потоцитѣ, шумоленето на листата, играта на слънечнитѣ лучи, и тишината на пещеритѣ — усѣщали, съ поетическа живость, която нашата съврѣменна наука ни прѣчи да си прѣдставимъ, присѫтствието на невидими весели сили.

Нимфомания, *гр.* Силно раздражение на матка, болезнена похоть. — **Нимфотомия.** Въ *хирург.* разсичане на нимфитѣ, или устцата на женски половъ органъ.

Нимъ *(Nîmes).* Французски градъ, ц. на гарски департаментъ (dep. du Gard), 584 (725 по желѣзн.) килом. на юго-ист. отъ Парижъ; на желѣзницата отъ Тарасконъ за Сетъ и др.; 71,600 жит. Срѣдоточие на копринената търговия въ южна Франция; много фабрики за копринени и памучни шалове и платове. Търговия съ вино, спиртъ и колониални стоки. Академия на Гаръ, библиотека (60,000 т.), археологич. и хѫдожеств. музей. Много римски остатки: прочутъ амфитеатръ, съ нѣколко уцѣлѣли части; *Мезонъ каре* (квадратенъ домъ, хубавъ образецъ отъ коринтска архитектура) храмъ на Диана и др.

Нингъ-По. Китайски приморски градъ, въ обл. Чекиангъ (источ. Китай), 160 килом. на юго-ист. отъ Хангъ-Чеу, на р. Юнгъ-Кианг, 20 килом. отъ устието ѝ въ Китайско море; 260,000 жит. Н. е главното тържище на Китай за рибата. Доста голѣма търговия съ копринени стоки, фарфоръ, рогоски, кожи и др. Търговията съ странство, която напрѣдъ е достигала до 50 милиона лева, сега е минѫла въ Шангхай. Н. е едно отъ 5-тѣ китайски пристанища отворени за европейската търговия въ 1842 по нанкинския договоръ.

Въ 1861 тоя градъ е билъ ограбенъ отъ възстанницитѣ, и зетъ назадъ отъ китайското правителство съ помощьта на европейци.

Ниневия *(Ниново обиталище)*. Староврѣменна столица на асирийската монархия (виж. *Асирия*), единъ отъ най-ститѣ градове на свѣта, основанъ отъ Асура, около 2,680 прѣди Р. Х., на лѣвия брѣгъ на Тигръ, на сѣв. отъ Вавилонъ, среща сегашния градъ Мосулъ и по долу отъ него. Н. била увеличена и укрѣпена отъ Нина, когато и зела името на тоя господарь. Н., съ обширни паркове и градини, имала 87 килом. околовръстъ, и сградитѣ ѝ сж останжли прочути, както и богатството и развратътъ на жителитѣ ѝ. Стѣнитѣ, съ които билъ ограденъ тоя градъ, били толкова дебели, че три колесници могли свободно да минуватъ по тѣхъ. Тия стѣни, 30 метра високи, имали 150 кули, по 60 метра висок. Народонаселението на града се е прѣсмѣтало различно, отъ 600,000 до 2,400,000 души. Въ Н. царували слѣдъ Нина 35 негови наслѣдници до Сарданапала, който се изгорилъ въ нея съ женитѣ и съкровищата си въ 759 пр. Р. Х., когато Н. била прѣзета отъ Арбака, управитель на Мидия, и Белеса, управитель на Вавилония. Н. продължавала да съставя независима държава въ царуването на 7 царе до 625 прѣди Р. Х., когато вавилонский царь Набополасаръ и мидийский Сиаксеръ ѭ завладѣли и разорили. Въ 1849 англичанинъ Австинъ *Леярдъ* открилъ развалинитѣ на стара Н. близу до Хорасабадъ на сѣв.-зап. отъ Мосулъ. Това дало поводъ да се направѭтъ раскопки, както отъ самъ Леярда, така и отъ Бота и Ролинсъна, които сж дали интересни слѣдствия. Виж. *Асирия* (старини). — Библейскитѣ тълкователе отнасятъ началото на Н. близу до потопа. Тоя градъ е описанъ въ книгитѣ на Иоана и Наума, като царицата на Изгокъ. За голѣмата раскошность и нечестие на Н., пророкъ Иоанъ билъ проводенъ да каже на жителитѣ ѝ (повече отъ 800 години прѣди Христа), че тя скоро ще бѫде съсипана (виж. и Исаия 14; 25); ала ниневийцитѣ прѣдварили та се покаяли, та и разорението на града имъ закъснѣло до 753, врѣмето когато се основалъ Римъ.

Ниниасъ. Виж. *Нинъ*.

Нинъ. По едно прѣдание, Бѣловъ синъ, основатель на асирийското царство и на Ниневия, кѫдѣ 2,000 год. прѣди Р. Х. подчинилъ Вавилония и Армения, и распространилъ владичеството си до Бактриана. Благодарение на Семирамида, за която се оженилъ малко по-сетнѣ, той завладѣлъ и важното мѣсто Бактрия. Той погинѫлъ, убитъ по заповѣдь на жена си. — Синъ му, Н. II или **Ниниасъ**, погубилъ, казва прѣданието, майка си Семирамида, за да отмъсти за бащиното си убийство. Съ него захващатъ женственитѣ или нехриви асирийски царе.

Нинѣ. Сега. — **Нинѣшенъ.** Нововрѣменен, сегашенъ.

Ниоба. Танталова дъщеря, Пелопсова сестра и сжпрѫга на Амфиона, тивски царь, прочута по плодовитостьта си: тя имала десеть сина и десеть дъщери, споредъ едно сказание,—седемь сина и седемь дъщери, споредъ друго. Възгордѣна съ чадата си, тя прѣзрѣла Лантона, която имала само двѣ чада, Аполона и Диана, и запрѣтила на подданницитѣ си да се кланѭтъ на тия божества. Апо-

лонъ и Диана застрѣлили прѣдъ очитѣ й всичкитѣ й чада за нанесената отъ нея майци имъ и тѣмъ обида. Сама Н. била обърнжта отъ Юпитера въ канара (между Лидия и Фригия), отъ която извиралъ единъ обиленъ изворъ, символъ на сълзитѣ й. Н. е била любимъ сюжетъ на староврѣменнитѣ хѫдожници. Една група отъ 15 статуи, която прѣдставлява Н. и чадата й, е намѣрена въ Римъ въ 1583, и е сега въ Флоренция въ музея *degli Ufficii*. Нѣкои отъ извайкитѣ сѫ много хубави, и се приписватъ отъ едни Скопу, а отъ други Праксителю.

Ниобъ, *ниобий* (*Niobium* франц. и англ., *Niob* нѣмск.). Просто тѣло, металъ безъ практическа важность, срѣща се въ минерала танталитъ, въ колумбита и др.; затова и историята на откритието на двата метала, н. и танталъ (виж. тая дума), е една и сѫща.

Ниоръ. Градъ въ французския департаментъ на Двата Севра, на ниорски Севръ, 360 килом. (410 килом. по желѣзница) на юго-зап. отъ Парижъ; и на желѣзницитѣ Парижъ-Бордо-Поатие-Ла Рошель-Анжеръ; 23,225 жит. Фабрики за кожани стоки (ржкавици и др). Прочути разсадници и градини. Замъкъ, съграденъ отъ английския краль Хенриха II; и кула, която се приписва на прѣемника му Ричарда Лъвово-Сърдце. Църква отъ XV-и и XVI-и вѣкъ. Калвинистска църква. Н. е билъ театръ на много борби между французитѣ и англичанетѣ, католицитѣ и протестантитѣ.

Нипалъ, или *Непалъ*. Кралство въ сѣверна Индия, на юго-западния склонъ на Хималайскитѣ планини, малко дъсѫщна планинска страна, съвсѣмъ независима отъ англичанетѣ, затворена до сега за европейцитѣ, и извѣстна само въ общитѣ си чърти. Н. има за прѣдѣли на зап. и на югъ английски владѣния (Сѣверо-Западни Области и Бенгалъ), на сѣв. Тибетъ и на ист. Сикимъ, държава подъ английско покровителство; простр. около 157,000 чет. килом. и насел. най-много 5,670,000 жит., главно будайци. Една дълга, тѣсна, и нездрава ивица земя, наречена Терай, която се простира покрай цѣлия южень прѣдѣлъ на Н., го дѣли отъ полетата на Индия. На сѣв. отъ тая ивица е единъ поясъ хълмиста земя, а по-нагорѣ сѫ два други пояса, първий отъ които може да се нарече планински, а вторий би било умѣстно да се нарече алпийски, ако между връховетѣ му не би имало такъви, които, като Еверестъ, сѫ два пѫти по-високи отъ Монъ-Бланъ. Климатътъ, съвсѣмъ нездравъ въ Терай, е здравъ и приятенъ въ хълмиститѣ и планински мѣстности, и наумѣва южно-европейския. Долинитѣ се поѫгъ отъ два притока на Гангъ, Гандукъ и Коси. Въ долината около столицата, жегата е бенгалска, нъ затова по склоноветѣ на хълмоветѣ около тая долина студътъ е руски. Земята е прѣбогата и плодородна. Овесъ, просо, оризъ, царевица и пшеница, памукъ, тютюнъ, захарна тръстика и разни тропически плодове се обработватъ. Разработватъ се желѣзни и мѣдни рудници. Злато не е намѣрено. Търговията съ съсѣднитѣ страни е незначителна. Населението, смѣсено отъ хиндузи и монголи, исповѣдва будайството. Държавата се управлява отъ раджи. Сегашната династия въ Н. е основана въ 1768 отъ раджа Горка, началникъ на войн

ственото племе гурки. Столицата е *Катманду*.

Нипонъ или Нифонъ. Най-голѣмий отъ четиретѣ главни острови, които съставятъ Япония; расположенъ въ срѣдата на архипелага, между о-въ Иезо на сѣв., отъ който го отдѣля Тсугарски протокъ, о-ви Сиконъ и Киу-Сиу на югъ, Японско море на зап. и Тихи океанъ на ист.; отъ полуостровъ Корея го дѣли Корейски протокъ. Тоя островъ е 1,300 килом. на-длъжъ и най-много 440 килом. на-ширъ; простр. 224,731 чет. килом. и население 27,900,000 жит. Главни гр. сж *Миако* или Киото, столицата, Иедо, Иокахама, Капагава, Оасака съ пристанището и Хиога, Симода и др. Н. е най-важната часть отъ царството. Съ неговото име японцитѣ наричатъ цѣлата държава—*Дай Нипонъ*, или Велики Нипонъ; а дума *Япония*, искривена отъ една китайска дума за Нипонъ отъ португалцитѣ, въ цѣла Япония е неизвѣстна. Виж. *Япония*.

Нисанъ. Еврейски мѣсецъ, 7-и въ гражданската и 1-и въ свещената година; отговаря на часть отъ марта и часть отъ Априлъ.

Нисрохъ. Богъ на асирийцитѣ, който, споредъ както показватъ раскопкитѣ въ Ниневия, се е изображавалъ въ човѣшко подобие съ орлова глава *(Библ)*.

Нитра (чешко-слов. *Nitra*, въ старо врѣме и *Nitrava*; нѣмск. *Neutra*, *Nyitra*, *Nitra*). Рѣка въ Унгария, зима началото си въ Фачковски планини въ Нѣмско Правно, тече прѣзъ нитренски окржгъ и се влива въ р. Вагъ; 175 килом.

Нитра. Гл. градъ на нитренски окржгъ, въ старо врѣме столица на нитренско княжество въ Великоморавската държава, 112 килом. на сѣв.-зап. отъ Буда-Пеща; станц. на желѣзн. отъ Ерсекъ-Южваръ за Наги Таполксани; 12,000 жит. (словаци, маджаре и нѣмци). Голѣмо житно тържище, парни мелници; лозарство. Дворецъ-замъкъ, построенъ на висока могила, и защитенъ съ валове, бастиони и врата. — Нитренски окржгъ, въ сѣв.-западна Унгария, има простр. 5,750 чет. килом. и насел. 370,000 жит., отъ които $^3/_4$ словаци, останжлитѣ маджари и нѣмци. Земедѣлие, овощарство и скотовъдство.

Нитрати, *лат.* Азотно-кисленi соли.—**Нитробензидъ, или нитробензинъ.** Единъ видъ бадемено масло, което се прави отъ бензинъ и азотна кислота.—**Нитрогенъ.** Сжщото, какъвто е азотъ. — **Нитроглицеринъ.** Течность, добива се отъ дѣйствието на смѣсь отъ сѣрна и азотна кислоти върху глицерина. Има избухвателна сила; употрѣбява се въ индустрията. — **Нитродинамитъ.** Избухвателно вещество, на което основатъ е динамитътъ. — **Нитрометръ.** Уредъ, който опрѣдѣля качеството на нитра (селитрата). — **Нитръ, или *селитра*.** Една естествена вжглекисленa соль отъ натрия, която сжществува природно въ твърдо състояние въ земята, и въ плавателно състояние въ нѣкои езера на зап. отъ египетската делта.

Нитче (Фридрихъ *Nietzsche*). Знаменитъ германски писатель и философъ, чието влияние въ Германия сравняватъ съ влиянието, което сж упражнявали въ Франция Иполитъ Тенъ и Ренанъ (1844—1899). Н., род. въ обл. Саксония, билъ синъ на протестантски пастирь отъ полско происхождение.

По физиономия, по темпераментъ, по характеръ той билъ не нѣмецъ, а словѣнинъ. Мустацитѣ му, черни, падали до брадата, грамаднитѣ му очи блещѣли като двѣ огнени клжба подъ очитѣ му. Въ 1869 той добилъ катедрата на филологията въ базенския университетъ. Въ врѣме на франко-прусската война билъ санитарь; отъ тогава у него се появили първитѣ признаци на мозъчно страдание. Той билъ принуденъ да живѣе въ Италия, въ Сорето и въ Римъ, нъ здравието му се влошило; въ 1879 той окончателно оставилъ професурата и почнжлъ да живѣе уединено въ Италия и Швейцария. Слѣднитѣ години, въпрѣки тежкитѣ страдания, били най-плодотворнитѣ въ авторската му дѣятелность. Въ 1880 душевната болесть окончателно се разразила, и отъ тогава Н. живѣлъ боленъ въ една лѣчебница въ Иена, у майка си близу до Наумбургъ, доклѣ най-сетнѣ се поминжлъ въ една лудница.

Философската дѣятелность на Н. не прѣдставлява стройна система. Н. е афористиченъ като Емерсжна, когото и високо цѣнилъ, а идеитѣ му сж прѣтърпѣли нѣколко коренни метаморфози. Той излѣзлъ изъ Шопенхауеровата метафизика, послѣ я отхвърлилъ въ името на рационализма, и на края достигнжлъ въ едно оригинално, полумистическо мировъззрѣние. М-тѣ главни трудове отъ първия периодъ на неговата учена дѣятелность, когато като Шопенхауера се удивлявалъ на старо-гръцкото искуство, сж: *Quellen des Diogenes Laertius*, — *Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Muzik* (1872), — и *Unzeitgemässe Betrachtungen*. Къмъ втория периодъ се отнасятъ *Menschliches Allzumenschliches* (1876 — 77) — сборникъ отъ афоризми. Тоя периодъ въ Н-то творчество обгръща слѣднитѣ съчинения: *Also spach Zarathustra*, — *Jenseits von Gut uud Böze*, — *Zur Genealogie der Moral*, — *Der Fall Wagner*, — и *Gotzen Dämmerung*. Н., като отрицатель на всѣка философия, отрича и религията и нравственостьта. Споредъ него, егоизмътъ е едничкий законъ на човѣшката природа, и тоя законъ е основата на всички човѣшки прѣдразждъци. По Н., човѣкътъ трѣбва колкото е възможно да задоволява инстинктитѣ си, да направи себе си цѣль на сжществуването си, да търси тая цѣль не извънъ себе си, не въ самоотвержението, а въ възможностьта да осжществи волята си къмъ могжщество. И когато достигне това, човѣкътъ ще стане «свърхчовѣкъ». Една интересна статия за Н. по Визева отъ В. Т. В. има въ спис. *Лѣтописи*, год. I (1900), кн. 21.

Нифонъ. Виж. *Нипонъ*.

Нихилизмъ. Дума, която служи да означава една извѣстна фаза на либералната и революционна агитация въ Русия. Срѣща се пръвъ пжть подъ перото на Тургенева, въ романа му *Баща и Дъца*. Н. първень е ученето за най-безусловния индивидуализмъ, за човѣшкото достойнство възстанжло противъ подчинеността — религиозна, правителствена, нравствена. По-сетнѣ н. почва да означава партията на насилствената революция въ Русия. Ето вкратцѣ ходътъ на развитието на това обществено и политическо движение, на което н. е далъ името си.

При въцарението на Александра II, русската интелигенция — благородници, чиновници, военни, свещенически синове, търговски

синове — помислила, че вижда прѣдъ себе си да се отваря едно свѣтло бѫдѫще. Вѣрвало се, че новий самодържецъ иде съ желание да реформира варварскитѣ учреждения на народа си; той билъ обѣщалъ освобождението на робетѣ, исходна точка на пълното възраждане, на една честита ера, отъ която всички, богати и сиромаси, щѣли да се ползуватъ. Подъ Николаевата желѣзна ржка, либерализмътъ билъ намѣрилъ едно прибѣжище въ литературата; ала съ сина му, щѣла да се въцари свободната мисль, щѣли да пишѫтъ и говорѫтъ безъ стѣснение, безъ забиколки, безъ да сѫ принудени да отстраняватъ чрѣзъ стилистически усилия подозрѣнията на полицията. Тогава се разцъвтѣли хубавитѣ цвѣтя—писатели и мислители като Чернишевски, дълбокомисленій икономистъ, коментаторътъ на Карла Маркса, на Прудона; Добролюбовъ, гениаленъ критикъ; Петръ Лавровъ, авторътъ на *Историческитѣ писма* и на отлични научни трудове; Петръ Кропоткинъ, ученъ геодезъ, бѫдѫщи сътрудникъ на *Elisée Reclus-a*, и множество други горещи ревнителе на единъ новъ редъ на нѣщата; тия жарки дѣйци, съ непоколебима вѣра въ бѫдѫщето, се хвърлили въ борбата едни по учителското, други по чиновническото поприще, рѣшени да распространяватъ новитѣ начала и идеи.

Въ първата стадия на нихилизма, борбата била насочена противъ тиранията на вѣрата, на семейството, на властьта, на обществените прѣдразсѫдъци. Въ семейството жената трѣбвало да се освободи отъ подчиненостьта и да стане равна по свобода и по правого на любовь на мѫжа.

Въ 1870 нихилизмътъ свър шилъ чисто литературното витие; той влиза въ п дѣйствуването. Реформи ксандра II бѣхѫ остав измами; много селяне, отъ робостяжателя-госп намирахѫ подъ ноктитѣ варя; испаднѫли въ т тѣ се отчайвахѫ да пр нѣкога кѫтчето земя, конътъ бѣ имъ далъ на мий царь, обеспокоенъ хическото движение, бѣш залъ да развива свободни дения, които бѣ подари ликодушието си. Строги п мѣрки почнѫхѫ да се го ония, които отиваха много Полското възстание въ суровото му потушение, нихилизма една по-друга мия. Парижската комуна и ти голѣмо влияние ме ки социалисти въ Евро се прѣдставяше сѫщий въпросъ: освобождението ботницитѣ, на труженит рода, що се мѫчи и стр сѫщото врѣме, когато пр рувanитѣ живѣѫтъ чест тоя трудъ; тая идея, в ради несполуката на ре отъ 1861 се чувствуваше дневно по-силно, прѣвърн лизма: отъ умозрителенъ, нѫ дѣятеленъ.

Пропагандата заработила Революционнеритѣ се разс градоветѣ и селата, да живѣ живота на народа, за да нуждитѣ му и да утвърд него вѣрата въ революц ставали занаятчии, земед гостинничаре; женитѣ бя карки, акушерки, учителк щото врѣме въ странст денитѣ или доброволци взи зимали дѣятелно участ

ата среща самодържавието. Цю-
ихъ, дѣто много руси и рускини
ѣдвали университетския курсъ,
анжлъ срѣдоточие на револю-
ионно съзаклятие: единъ царски
казъ заповѣдалъ на всички сту-
нтки да напуснжтъ Швейцария
да се прибержтъ въ Русия. Тѣ
покорили, нъ донесли съ себе
революционнитѣ идеи, които
испространявали между царевитѣ
одданници.

Нъ тоя благороденъ полетъ, каз-
Степнякъ въ *Подземна Русия*,
ломи скоро въ съприкосновение
строгата дѣйствителность. Про-
гандиститѣ добивали много по-
ѣдователе; нъ тѣ разбирали ско-
че не е лесно да поклатжтъ ма-
га отъ народа, прѣгърбенъ подъ
на добрѣ-въоружена вѣковна
асть. Прислѣдванията на н. ста-
ли все по-строги; правителството
кало да дойде до-оки на тия
жке, на тия жени, на тия млади
ми, които отхвърляли по него-
та мисъль сжществените и жиз-
ни условия на русския народенъ
рой. Съ строгости често бес-
лезни то тласнжло н. къмъ от-
ъщулки, и направило всичко,
ва Анатолъ Боало, твърдѣ умѣ-
ъ и добрѣ-увѣдоменъ франц.
атель, за да прѣвърне „агнетата
вълци". Въ 1877 се гледа въ
ква дѣлото на нихилизма: „Гру-
, отъ която съмъ азъ, е гру-
на миролюбивитѣ пропаган-
и. Да направимъ да се про-
е съзнанието на народа съ
ла на единъ по-добъръ, по-
разенъ съ справедливостьта
й, да посочимъ пороцитѣ на
шния строй, за да се не пов-
ъ въ бжджето сжщитѣ грѣш-
такъва е нашата цѣль. Нъ кога
удари часътъ на това по-добро
ице? Това ние не знаемъ, защото не зависи отъ насъ да го опрѣдѣлимъ".

Правителството, на което принципитѣ така се заплашвахж толкова отъ либерализма съ парламентарни стремежи, колкото отъ прѣкореволюционната пропаганда, не искаше да уважи нито зова на еднитѣ, нито въжделѣнието на другитѣ. То си послужи съ тероръ, и на официалния тероръ революционеритѣ противопоставихж революционния. Доклѣ правителството пълнеше затворитѣ, които ставахж твърдѣ малки, съ подозрѣни или испращаше подозрѣнитѣ въ Сибиръ, доклѣ нѣкои бѣсеше безъ прѣсжда, нихилиститѣ отвръщахж ударъ за ударъ, опълчени първень противъ сждии, полицейски агенти, прокурори; послѣ, като си отвръщахж, искачихж се до оногова, който най-видно въплощаваше цѣлата система гонения, насочени противъ привърженицитѣ на свободна Русия: тѣ най-сетнѣ осждихж на смъртъ Александра II. Въ началото на 1878, процесъ на 193 въ С.-Петербургъ; 73 отъ обвиненитѣ свършихж съ самоубийство или съ лудость; нихилиститѣ убиватъ 10-на шпиони. Единъ студентъ, Боголюбовъ, наказватъ съ бой по голо, защото не поздравилъ генералъ Трепова, полицейски началникъ; Вѣра Засуличъ наранява тежко генерала съ револверъ (24 ян. 1878); журитѣ оневиняватъ младата мома, която се отнася триумфално и сполучва да избѣгне. Прѣзъ юл. 1878 социалистътъ Кервалски застрѣлятъ въ Одеса; нѣколко деня по-сетнѣ революционеритѣ убиватъ полицейския началникъ Мезенцева (4 авг.). На 9 февр. 1879, тѣ убиватъ въ Харковъ управителя князъ Алексѣя Кропоткина; на 13 апр. се напра-

ви едно покушение противъ новия позицейски началникъ Дрентлена. Отъ друга страна, прѣзъ май 1879 Валерианъ Осински, единъ отъ най-енергичнитѣ организатори на партията на революцията, обѣсватъ въ Киевъ съ двама отъ неговитѣ другаре.

Въ течението на три години Русия и цѣлъ свѣтъ присѫтствуваха на единъ редъ непрѣкѫснѫти убийства. Съ една прокламация отъ 14 авг. 1879, испълнителний комитетъ осѫди на смъртъ царь Александра II. Три пѫти покушенията противъ царя имахѫ несполука: първий пѫть, ископаната на пѫтя подъ влака мина не избухнѫ, вторий пѫть избухването станѫ, нъ царьтъ не бѣ въ влака (19 ноември. 1879); трети пѫть, случайно той не отиде въ трапезарийната зала на Зимни дворецъ, който биде разрушенъ отъ една мина (5 февр. 1880). Една жена, София Перовская, съ помощьта на Шираева и на Хартмана, бѣ душата на първитѣ двѣ покушения. На 12 февр. 1881, Александръ II биде нараненъ смъртелно, на брѣговетѣ на Катерински каналъ, отъ бомбитѣ на Рисакова и на Гриневицки. Главний авторъ на избухването и четирма други нихилисти, включително Перовская, бидохѫ обѣсени слѣдъ нѣколко деня; други десеть души бидохѫ наказани смъртно въ 1882.

Слѣдъ самото убийство на Александра II, испълнителний комитетъ обнародва манифестъ до новия царь, въ който настояваше върху нѣкои нѣща, като обявяваше, че не желае да продължава борбата прѣдприета противъ господаря. Главнитѣ терористи исчезнѫхѫ, па и безполезностьта на частнитѣ покушения бѣше очевидна. Нъ Александръ III (1881 – 94) зацарува чрѣзъ силна реакция. Отъ една страна, напуснѫ се всѣко самохотство за либерални отстѫпки; отъ друга, даденитѣ отъ Александра II реформи се измѣнихѫ повечето въ твърдѣ консервативенъ и аристократически смисълъ: благородницитѣ добихѫ изново, въ селата, голѣма часть отъ властьта, която бѣхѫ изгубили чрѣзъ унищожението на робството. Ала пакъ покушенията станѫхѫ все по-рѣдки. Най-извѣстнитѣ отъ тѣхъ сѫ: убийството въ Одеса на Стрѣлникова, воененъ прокуроръ (13 ноември. 1882); едно покушение противъ живота на царя на 1 мартъ 1887 и покушението направено да се хвърли при Борки влакътъ, който носяше отъ Кавказъ русското императорско семейство (13 окт. 1888). Нихилистическото движение слѣдъ това изглеждаше да е съвсѣмъ пропаднѫло, и името нихилизмъ прѣстанѫ да се чува вече. Ала нихилиститѣ не исчезнѫхѫ; тѣ се прѣродихѫ въ *социалисти* или *социалъ-демократи*, изречени още *революционна партия*, — които въ Русия, противно на социалиститѣ въ останѫла Европа, си служѫтъ съ анархически срѣдства. Съ новото си име старитѣ нихилисти по-лесно привлѣкохѫ работнишката класа. Така се явихѫ работнишкитѣ смутове въ началото на 1905. Дѣло на революционната партия бидохѫ, между другитѣ, и убийствата на Плеве, министра на вѫтр. работи (1904), на великия дукъ Сергия (февр. 1905). Макаръ никое редовно и добрѣ-централизирано правителство да не се е събаряло чрѣзъ покушения отъ тоя родъ, революционеритѣ се надѣѫтъ чрѣзъ терора все да постръгнѫтъ нѣщо въ смисъла на истински либерални реформи. Вик.

Степнякъ, *Подземна Русия;* Karlouitsch, *Die Entuickelung der russischen Nihilissmus* (3-о изд., Берлинъ, 1880); Oldenberg, *Der russische Nihilismus* (Лайпцигъ, 1888).

Ница. Гл. градъ на французск. департ. Морски Алпи, на Срѣдиземно море, 160 килом. на сѣв.-ист. отъ Марсилия и 695 килом. (1088 килом. по желѣзница) на юго-ист. отъ Парижъ, въ прѣлестно мѣстоположение; 883,000 жит. Нѣжностьта на климата, живописното положение на морския брѣгъ, околнитѣ планини, пишната растителность, всѣкога сж привличали много пжтници. Н. лѣтѣ посѣщаватъ по три-четире хиляди посѣтители. Прѣдградието, въ което живѣжтъ другоземцитѣ, особено англичане (отдѣто и името му «Английски градъ») се отличава съ изяществото на кжщитѣ си, една прѣкрасна набрѣжня, огромни градини и обширенъ площадъ. Въ пристанището е поставена една твърдѣ хубова мраморна статуя на краль Карла Феликса. Н. е родното мѣсто на генералъ Гарибалди, маршалъ Масена, астрономъ Касини. Токо-речи цѣлий департаментъ е бивша область на кралство Сардиния, отстжпена Франций въ 1860. — Н. е много старъ градъ, основанъ, казватъ, отъ една колония фокийци отъ Масалия (Марсилия); била подчинена на Римъ въ II-и вѣкъ прѣди Р. Х.; по-сетнѣ минувала въ ржцѣтѣ на готитѣ, бургундцитѣ, вестготитѣ, арлескитѣ крале и графове, неаполскитѣ крале, и савойскитѣ дукове. Подъ властьта на савойскитѣ дукове тя била отъ 1388 до 1860.

Нишава. Притокъ на Българска Морава; става отъ Гинцеката рѣка, която извира на югъ отъ Драгоманъ; като прѣмине прѣзъ царибродската долина, напуща България, мие въ Сърбия Пиротъ и се влива въ Морава до Нишъ; 130 километра. Най-голѣмий притокъ на Н. е Трънската рѣка.

Нишадъръ, *араб.* Амониакална соль.

Нишанъ (перс. *бѣлѣгъ*). 1) Декорация, орденъ. 2) Цѣль за стрѣлба.

Нишъ. Единъ отъ главнитѣ градове на Сърбия, 2-и по население, 215 километра (244 по желѣзница) на юго-ист. отъ Бѣлградъ, на Нишава; въ едно поле, заобиколено съ височини; станция на желѣзницата отъ Бѣлградъ за Враня, свързана, въ Скопие, съ солунската желѣзница, и на желѣзницата Вѣна — Бѣлградъ — София — Цариградъ; 20,000 жит. (2,000 мохамедане). Градътъ има силна крѣпость и е важенъ въ военно и търговско отношение; важностьта му се увеличи отъ когато прѣзъ него се прокара желѣзница отъ Бѣлградъ за Цариградъ и Солунъ. — Нишкий окржгъ има 2681 чет. килом. и около 130,000 жит. Въ старо врѣме Н. *(Nissus)* билъ цвѣтущъ градъ въ южна Мизия; въ него се родилъ Константинъ Велики. Той билъ словѣнски градъ въ VI-и вѣкъ, прѣзетъ отъ българетѣ въ VIII-и вѣкъ, отъ сърбетѣ въ XII-и и отъ турцитѣ въ 1389. Близу до Н., въ 1689, маргграфъ Лудовикъ Баденски, съ една войска отъ 17,000 души, разбилъ една турска войска отъ 40,000 души. Н. се даде на сърбетѣ отъ берлинския конгресъ въ 1878. Прѣди това врѣме, той бѣше български градъ съ български митрополитъ, въ доста повлиянъ отъ сърбизма. Сърбетѣ много сж сполучили да го посърбижтъ, ала залѣганията имъ

още не сж дали плода си въ околностьта му. Д-ръ Вайгандъ констатира, че когато е билъ въ Н., въ единъ пазаренъ день, е забѣлѣжилъ, какво всичкото население отъ селата около града говори чисто български. Една интересна статия за Н. е *Нишъ и Нишкото поле*, очеркъ отъ Р. С. въ *Воененъ Журналъ*, год. XI (1899), кн. 4.

Нищета. Крайна бѣдность, скждость; противоположното на *богатство, изобилие.* — **Нищи.** Крайно бѣденъ.

Нищоженъ. Никакъвъ. — **Нищожество.** Никаквость.

Но. Име на египетския градъ Тиви *(Библ.)*.

Ноармутие. Франц. островъ въ Атлантически океанъ, до брѣга на департ. Ванде, съставя единъ кантонъ отъ тоя департ.; 8,000 жит. Гл. гр. Н.; 6,107 жит. Пристанище.

Nobile. Музикаленъ терминъ, който иска благородно испълнение, въ умѣрено движение, безъ излишни украшения.

Noblesse oblige, *фр.* Благородството задължава, сир. налага задължения; значи, да се обхожда човѣкъ съобразно съ положението си — благородно.

Нобъ. Свещенически градъ на Венеаминовото племе, нѣйдѣ въ околностьта на Иерусалимъ *(Библ.)*.

Нова-Англия. Името на Съединенитѣ Държави въ сѣверна Америка, когато били още английски колонии.

Нова-Британия. Общо име на англійскитѣ владѣния въ сѣверна Америка: Земитѣ на компанията на Хъдсъновъ заливъ или сжща *Нова-Британия*, Канада, Нова-Шотландия, Нови-Брауншвайгъ, Лабрадоръ, Нюфаундландия, Нова-Каледония.

Нова-Британия, сега архипелагъ *Бисмаркъ*, въ Меланезия (Океания), на сѣв.-ист. отъ Нова-Гвинея, поставенъ подъ германско покровителство отъ 1884. Състои отъ 2 голѣми острова, нѣколко помалки и много островчета; простр. 47,100 чет. килом. и насел. 188,000 жит., войнствени. Най-голѣмитѣ о-ви сж сжща *Нова-Британия* и *Нова-Ирландия;* първий отъ тѣхъ е 440 килом. на-длъжъ и 150 килом. на-ширъ, а вторий съ много неправилна форма, до 330 килом. на-длъжъ. Планински о-ви. Раскошна растителность. Кокосови дървеса.

Нова-Гвинея. Виж. *Папуазия.*

Нова-Загора. Градъ, окол. ц., старо-загорски окр., 32 килом. на сѣв.-ист. отъ Стара-Загора, 37 килом. на юго-зап. отъ Сливенъ, 24 килом. на сѣв. отъ с. Радне-Махале и 44 килом. на зап. отъ Ямболъ, на сѣв.-източния кжтъ на старо-загорското поле; 4,401 жит. Станция на желѣзнопжтната линия Ямболъ—Т.-Сейменъ и край окржжното шосе Стара-Загора—Сливенъ. Стоварище на житни произведения. Прѣзъ русско-турската война, въ 1877, при Н.-З. станжха ужасни сражения между войски отъ нередовния отрядъ на генералъ Гурко и турски войски отъ отряда на Рауфъ паша, и градътъ биде съвсѣмъ съсипанъ; нъ отпослѣ се възобнови.

Нова-Земя. Виж. *Земя (Нова).*

Нова-Земя въ Америка. [*Newfoundland* (Нюфаундландия) на англійски, *Terre Neuve* (Нова земя), на фр.]. Англійски о-въ въ Атлантически океанъ, на сѣв.-ист. отъ заливъ Св. Лаврентия, на юго-ист. отъ Лабрадоръ, отъ който го отдѣля протокъ Белъ-Илъ; числи се въ сѣверо-американскитѣ англійски владѣния; простр. 110,670 чет. килом. и насел. 180,000 жит. Земята, хълмиста, е покрита съ блата и езера;

климатъ влаженъ и мъгливъ; дълга и студена зима; горещо и сухо лѣто. Главни произведения: ископаеми вжглища, желѣзо и мѣдь; рогачи, лисици, мечки, бобри и др.; малко ячемень и овесъ. Цѣлото население се занимава съ риболовство. Морето до юго-източния брѣгъ на о-ва изобилва съ риба. Нѣколко хиляди английски, французски и американски рибаре съ нѣколко хиляди кораби ловятъ треска или моруна (отъ която се вади моруновото масло), лакерда, селда и др. Гл. градъ е *Сентъ-Джонъ*. Н.-З. е бившо французско владѣние, отстжпено на Англия по Ултрехтския договоръ, въ 1713. Ала договоритѣ сж запазили на Франция правото да лови треската и да я суши по източнитѣ и западнитѣ брѣгове. Н.-З. съ източ. брѣгъ на Лабрадоръ, о-ви Антикости и Магдалинининтѣ о-ви съставятъ една колония, управлявана отъ управитель, назначенъ отъ Англия.

Нова-Ирландия. Прѣдишното име на Нови-Мекленбургъ.

Нова-Каледония. Виж. *Каледония* (Нова).

Новаковичъ *(Стоянъ)*. Сърбски филологъ, археологъ и политикъ, род. въ 1842, училъ се въ Бѣлградъ, билъ учитель въ бѣлградската гимназия и библиотекарь на сърбската народна библиотека, отпослѣ министръ на народното просвѣщение (1873—75 и 1880—84), въ 1876 професоръ на сърб. езикъ и литература въ сърбската висша школа, въ 1884 министръ на вжтрѣш. работи, въ 1886 посланикъ въ Цариградъ. Съставилъ си е видно име въ научния свѣтъ като филологъ и изслѣдователь на югословѣнскитѣ старини.

Н-тѣ трудове сж многобройни и разнообразни по съдържание (сърбски езикъ, старинната литература, народната поезия, историческата география, културната история); отличаватъ се съ строго научна метода. По-значителнитѣ по обемъ Н-ви съчинения сж *Библиографија српске и хрватске књижевности; Граматика старога словенскога језика; Српска граматика; Акценти штампаних српскословенских књига црногорских и млетачких; Народ и земља у старој српској држави (село, стара српска војска); Срби и Турци XIV и XV века; Први основи словенске књижевности међу балканским словенима.*

Н. е познатъ и въ нашата литература съ нѣкои свои трудове. Въ *Starine jugoslav. akad.*, VI (1874, Загребъ) той е написалъ една хубава статия подъ заглавие: **Бугарски Сборникъ**, *писан прошлога вијека народном језиком*, въ която описва единъ български ржкописъ, занесенъ отъ Татаръ-Пазарджикъ и който се намира въ бѣлградската народна библиотека. Освѣнъ това, въ сърбско списание *Отаджбина* Н. съ една дълга статия подъ заглавие: *Бугари и њихова књижевност* и запозналъ сърбетѣ съ нашия народъ и нашата книжнина.

Новара. Укрѣпенъ градъ въ сѣверна Италия, въ бившото сардинско кралство, ц. на едноименна область, 87 килом. (100 по желѣзн.) на сѣв.-ист. отъ Туринъ; срѣдоточие на желѣзн. за Миланъ, Мортара, Орта, Арона, Романяно; 33,100 жит. Фабрики за ленени и копринени платове; дѣятелна търговия, особено съ жито. Училище за правото, съборна църква, статуя на Карла Емануила III. Побѣда на австрийцитѣ подъ прѣдвод. на Радецки надъ италиянцитѣ въ 1849, която довела до оставката на Карла

Алберта въ полза на сина си Виктора Емануила. Обл. Н. има пространство 6,543 чет. килом. съ 675,950 жит. Гл. гр. сж: Н., Арона, Биела, Домо д' Осола, Романяно, Трино. — Тая область е била отстжпена на Савоия отъ австрийцитѣ по Вѣнския договоръ, въ 1736.

Нова-Махала. Община въ габровска околия, състои отъ 16 така-наречени колиби, съ насел. 1,129 жит. (колиба *Нова-Махала* съ най-голѣм. насел., 284 жители).

Нова Скоция. Сжщото, каквото е Нова-Шотландия.

Новаторъ, *лат.* Нововъводитель. **Новаторство,** нововъводителство, стремление къмъ нововъведения.

Нова-Шотландия, бивша французска колония *Акадия,* въ сѣверна Америка; състои главно отъ единъ голѣмъ полуостровъ между заливъ Св. Лаврентия, Атлантически океанъ и Нови-Брауншвайгъ, и отъ единъ голѣмъ о-въ, Капъ-Бретонъ (виж. това име), отдѣленъ отъ сушата чрѣзъ Кансоски протокъ. Пространство и население безъ Капъ-Бретонъ, 41,500 чет. килом. и 355,000 жит. Гл. градъ *Халифаксъ,* добро пристанище на Атлантически океанъ; градове Уиндзоръ, Кентвилъ, Ливерпулъ и др. Н.-Ш., която нийдѣ нѣма високи планини, притежава желѣзни, мѣдни, каменовжглищни рудници; произвожда жито, царевица и барабой; риболовството покрай брѣговетѣ е голѣмо; износътъ състои отъ солена риба, катранъ, градиво. Жителитѣ сж отъ много племена и вѣри, епископални англичане, пресвитериански шотландци, католически ирландци и французе, калвинистски холандци, квакерски американци и др. — Севастианъ *Кабо* (виж. това име) открилъ тая страна (1497), Вераца ѝ далъ името ѝ Акадия (1524); Шампленъ основалъ Поръ-Роялъ (1605). Французетѣ прѣдали Н.-Ш. на англичанетѣ по Ултрехтския договоръ (1173).

Новгородъ (*Нижни —*). Виж. *Нижни-Новгородъ.*

Новгородъ, едно врѣме *Велики* Н. Гл. градъ на русската новгородска губер., 161 килом. на юго-ист. отъ С.-Петербургъ, 448 килом. на сѣв.-зап. отъ Москва, на двата брѣга на Волховъ (притокъ на Ладожко езеро); близу до истичането на тая рѣка изъ езеро Илменъ; станция на клонъ отъ желѣзницата отъ Москва за С.-Петербургъ; 24,000 жит. Търговия съ С.-Петербургъ съ жито, дърва, соль, желѣзо. Църква *Св. София,* въздигнжта между 1045 и 1052, най-хубавъ образецъ на русското искуство отъ XI-и вѣкъ; Кремлинъ, построенъ на мѣстото на една стара дървена твърдина, въ 1302; и др. — Н. е люлката на русската държава. Въ 862 нормандски князъ Рюрикъ, отъ варяго-росското племе (отдѣто името *Русия*), билъ поканенъ отъ новгородски словѣнски племена да имъ князува, и отъ него подкача историята на Русия и редътъ на русскитѣ господаре. Единъ паметникъ по случай на 1000-годишнината на това събитие се откри тамъ съ голѣмо тържество въ 1862. Въ IX-и вѣкъ Олегъ, Руриковий прѣемникъ, прѣнесълъ столицата въ Киевъ. Н. управлявали князове отъ Рюриковото семейство. Въ 1270, новгородци отмахнжли княза си и станжли република. Благодарение на географическото си положение въ страна богата съ водни пжтища, Н. влѣзълъ въ търговски сношения съ странство, най-вече чрѣзъ хансеатическитѣ градове, и разбо-

гатѣлъ; тогава ималъ 400,000 жит., споредъ лѣтописцитѣ, и въ всѣки случай не по-малко отъ 60,000. Въ 1471 московский господарь велики дукъ Иванъ Василиевичъ го подчинилъ подъ властьта си, и унищожилъ републиката. Слѣдъ основанието на С.-Петербургъ Н. изгубилъ географическата си важность за Русия. Губернията, между олонежката на сѣв., вологденската и ярославската на ист., тверската на юго-ист. и на югъ, псковската на юго-зап. и с.-петербургската на зап. и сѣв.-зап., има простр. 122,377 чет. килом. и насел. 1,194,078 жители. Голѣми езера (Илменъ и др.), които захващатъ 3,336 чет. килом. Климатъ студенъ. Земята повечето глиниста и блатиста. Риболовство, грънчарство, желѣзарство, корабоплавателна търговия.

Новела, *лат.* Повѣсть, малъкъ литературенъ расказъ въ проза. Романътъ е многостранно изображение на живота, което обгръща много врѣме; а н. се ограничава повече съ отдѣлни случаи отъ живота. — **Новелистически.** Въ видъ на новела. — **Новелистъ.** Писатель на новели.

Новели (*Novellae*). Името на разнитѣ постановления на императора Юстиниана, издадени отъ 535 до 659, на брой 168. Н. сж били издадени на гръцки езикъ; тѣ съставятъ четвъртата и послѣдна часть отъ свода на римското право. (*Corpus juris Romani*).

Нови. Укрѣпенъ италиянски градъ, 23 килом. на юго-ист. отъ Александрия (Пиемонтъ), при политѣ на Апенинскитѣ планини; на желѣзницата отъ Александрия за Генуа; 13,800 жит. Любопитни стари кжщи. Доста голѣма транзитна търговия; прочута сурова коприна, важни копринопрѣдилници. — Битва на 3 августъ 1799 г., когато една французска войска, подъ началството на Жубера, отъ 40,000 души, се срѣщнжла ненадѣйно съ австро-русската войска на Суворова и Меласа. Генералъ Жуберъ погинжлъ тамъ въ самото начало на сражението; австро-руситѣ изгубили 15,000 души и французетѣ 10,000; французетѣ, които били нападателетѣ, се отеглили въ първитѣ си позиции.

Нови Брауншвайгъ. Область отъ канадскитѣ владѣния на англійска сѣверна Америка, между обл. Кебекъ, заливъ св. Лаврентия и Нортъмберландски протокъ, и Съединенитѣ Държави (държ. Мейнъ); простр. 72,416 чет. килом. и насел. 321,263 жит., отъ които $^1/_3$ католици (ирландци). Голѣма часть отъ областьта е покрита съ гжсти хвойнени гори, които доставятъ главния прѣдмѣтъ на износа. Глав. гр. *Фридериктаунъ*; други по-главни градове: Сентъ-Джонъ, Портляндъ, Мънктаунъ, Чадиакъ. — **Н.-Б.** съставялъ часть отъ Акадия (Нова-Шотландия), когато билъ отнетъ на Франция по Ултрехтския договоръ (1713).

Нови Завѣтъ. Четиретѣ евангелия, Дѣянията, Посланията, Откровението заедно (виж. *Завѣтъ*). Събранието на тия книги съставя *новозавѣтния канонъ*, за историята на който виж. В. Г. Рождественскій, *Исторія Новозавѣтнаго канона*; Wescott *Nistory of the Canon*; Reuss, *Die Geschichte d. h. Schr. d. N. Testaments* и др. — **Нови свѣтъ.** Америка. — **Новъ календаръ или стилъ.** Лѣточислението, установено отъ папа Григория XIII въ 1582, за да се исправи неточностьта на старото лѣточисление (виж. *Григориански кален-*

Алберта въ полза на сина си Виктора Емануила. Обл. Н. има пространство 6,543 чет. килом. съ 675,950 жит. Гл. гр. сж: Н., Арона, Биела, Домо д' Осола, Романяно, Трино. — Тая областъ е била отстжпена на Савоия отъ австрийцитѣ по Вѣнския договоръ, въ 1736.

Нова-Махала. Община въ [illegible] бровска околия, състои отъ 16[illegible] ка-наречени колиби, съ [illegible] 1,129 жит. (колиба *Нова*[illegible] съ най-голѣм. насел., 28[illegible]

Нова Скоция. Сжщ[illegible] Нова-Шотландия.

Новаторъ, *ла*[illegible] тель. **Новаторст**[illegible] ство, стремле[illegible] ведения.

Нова-Ш[illegible] цузска ко[illegible] Америк[illegible] голѣм[illegible] Св. [illegible] ант[illegible] ед[illegible] ([illegible]

[illegible]

(1497), Вера[illegible] 1768, за да се по- Акадия (1[illegible] литературата. Най-на- валъ По[illegible] почнжлъ да издава са- зетѣ [illegible] вѣстници (*Трупенъ* = нетѣ [illegible] 1769—70; 3-о изд. на (1[illegible] Ефремовъ, 1865) и *Живо-* [illegible] (1772—73) и опити по ли- [illegible] история, прѣдприелъ [illegible] на една библиотека [illegible] русски писателе (*Древ-* [illegible] *Россійская Библіоѳика*, 1773), [illegible] основалъ въ 1777 *Утрен-* [illegible] (Зорница), седмично [illegible], което продължавалъ по- вече отъ 10 години подъ разни [illegible], поелъ въ 1779 ржково- [illegible] на *Московскія Вѣдо-* [illegible] Н. залѣгалъ да развие въ Русия фармасонството, което му [illegible] 4-год. затворъ (1792-96). Биографията му е написана отъ [illegible] СПБ, 1875.

Нова Мекленбургъ или *Том-* [illegible] О-въ отъ архипелага Нова- [illegible] (виж. това име); простр. 11,960 чет. килом. Планински и [illegible] о-въ, населенъ отъ негри, [illegible] черни колкото афри- [illegible] Вжтрѣшностьта на о-ва [illegible] е добрѣ изслѣдвана, и чи- [illegible] на туземцитѣ не може да [illegible] прѣсмѣтне. На сѣверния брѣгъ [illegible] о-ва има германски търговски [illegible].

Нова-Орлеанъ. Градъ на югъ въ Съединенитѣ Държави (Луизи- ана), 1555 килом. на юго-зап. отъ Вашингтонъ, 1888 килом. на юго-зап. отъ Чикаго, на лѣвия брѣгъ на Мисисипи, 150 килом. отъ устието ѝ; освѣнъ тая голѣма рѣка, Н.-О. има желѣзници, които го свързватъ съ ист., сѣв. и зап. и отъ които двѣ отиватъ до Тихи океанъ; 260,000 жит. (отъ които 65,000 негри). Н.-О. е 10-й градъ въ Съединенитѣ Държави по на- селението, първий по числото на

тимора има 4,000
нгтонъ 10,000
й по търговия-
първи непосрѣд-
ю-Йоркъ), по стой-
оса; повече търгов-
о индустриаленъ, той
послѣдното отношение
-О. е най-голѣмото тържи-
вѣта за памука; на годи-
изнася 1,300,000 бали или
30 милиона лева. Той е и
дточие на захарното произ-
водство на Луизиана, за повече
отъ 40 милиона лева; и на про-
изведенията на обширното порѣчие
на Мисисипи и притоцитѣ й. Ма-
каръ градътъ да не се слави съ
хубостьта си или архитектурното
си величие, той има нѣколко за-
бѣлѣжителни обществени сгради:
митницата е една отъ най-голѣми-
тѣ сгради въ Америка. Други отъ
виднитѣ му сгради сж държавний
домъ, монетний домъ, градский
домъ, университетътъ. Има 11 пу-
блични паркове и площади, 3 ка-
нала за търговски цѣли и 16
тържища. Повечето французско,
италиянско, испанско и ирланд-
ско население е римокатолическо;
англо-американското и германското
е протестантско. Църквитѣ на раз-
нитѣ исповѣдания изброяватъ до
140. Между образователнитѣ заве-
дения сж и една механическа и
една земедѣлческа колегии. Н.-О.
минува за нездравъ градъ; въ него
всѣка година върлува жълтата
треска.

Н.-О. е основанъ отъ францу-
зетѣ въ 1777; съ Луизиана той
станжлъ испанско владѣние въ
1763; скоро послѣ той пакъ се
върнжлъ на Франция и Наполе-
онъ го продалъ, заедно съ една
обширна земя по коритото на Ми-
сисипи и Мисури, на Съединенитѣ
Държави въ 1803; до 1849 той
билъ сѣдалище на управл. на Лу-
изиана. Въ войната среща амери-
канцитѣ, въ 1814—1815, англи-
чанетѣ, като разбирали важностьта
на тоя градъ, ключъ на търгови-
ята на цѣлата долина на Мися-
сипи, помжчили се да турнжтъ
ржка на него, нъ били отблъснжти
отъ генералъ Джаксьна. Прѣзъ
15-дневната обсада англичанетѣ,
слѣдъ като изгубили тримата си
генерали и половината отъ вой-
ската си, били принудени да се
оттеглятъ и оттеглянето имъ било
едно отъ най-гибелнитѣ, записани
въ историята.

Нови-пазаръ. Градецъ, окол.
ц., Шуменски окр., 25½ килом.
на сев.-ист. отъ желѣзнопжтната
станция Каспичанъ, въ едно пло-
дородно поле; 2,489 жит. На 6
килом. разстояние отъ градеца,
къмъ западъ, е мѣстностьта *Хиса-
рътъ*, която захваща едно про-
странство отъ 24 четв. килом. и
съдържа остатки отъ староврѣм.
голѣмъ градъ и крѣпость.

Нови-пазаръ. Главенъ градъ
на едноименъ санджакъ, въ ко-
совската часть отъ скопски ви-
ляетъ, или така наречената Стара
Сърбия, на р. Рашка (притокъ на
Ибаръ), 111 килом. на сѣв.-зап.
отъ Призренъ и около 45 килом.
на сѣв. отъ Митровица; въ долната
часть на ивицата земя, която дѣли
Сърбия отъ Черна-Гора; 5,000
жит. (едно врѣме отъ 12,000 до
20,000), отъ които около 1,000
сърбе православни и нѣколко сто-
тини евреи, останжлитѣ мохамедане.
Мохамеданетѣ сж всички албанци,
заселени тамъ прѣзъ послѣдния
вѣкъ. Много стара сърбска църква,
която е служила нѣкога за ези-
чески храмъ. Н.-П. е важенъ стра-
тегически пунктъ, понеже отъ една

даръ). — **Новъ човѣкъ**. Въ *Библ.* християнинъ, възроденъ, обновенъ чрѣзъ благодать.

Новикова *(Олга Алексѣевна)*, родена Кирѣева. Русска публицистка, вдовица на генер.-лейтенантъ Ивана Петровича **Н.**, сестра на А. и Н. А. Кирѣеви,*) род. въ 1840. Литературно-публицистическата ѝ дѣятелность **Н.** почнѫла, подъ инициалитѣ **О. К.**, прѣзъ русско-турската война въ 1877-78. Скоро **Н.** се прѣсели въ Лондонъ, дѣто напечата *Is Russia wrong?* (Крива ли е Русия? Лонд., 1878); *Friends or Foes* (Приятеле или врагове, Лонд., 1879); *Russia and England, a protest and an appeal* (Русия и Англия, протестъ и позивъ, Лондонъ, 1880; тая книга прѣдизвика единъ твърдѣ съчувственъ отзивъ отъ Глядстона), *Skobeleff and the Slavonic Cause* (Скобелевъ и словѣнското дѣло, Лонд., 1884). Отъ това врѣме г-жа **Н.** обнародва статии за англо-русскитѣ отношения въ разни английски списания и вѣстници. Отъ русскитѣ периодически издания, г-жа **Н.** сътрудничи въ *Моск. Вѣдомости* и *Русское Обозрѣніе*. Изобщо **Н.** е защитница на англо-русски съюзъ.

Новиковъ *(Ник. Ив.)* Русски писатель, род. и умр. въ Авдотинъ, Бронницк.окол., московска губерния (1744—1818). Офицеръ отъ единъ гвардейски пълкъ, Екатерина II го отличила и му дала административна служба, отъ която той се отказалъ въ 1768, за да се посвети на литературата. Най-напрѣдъ той почнѫлъ да издава сатирически вѣстници (*Трутенъ* = Камбана, 1769—70; 3-о изд. на П. А. Ефремовъ, 1865) и *Живописецъ* (1772—73) и опити по литературната история, прѣдприелъ обнародването на една библиотека на стари русски писатели (*Древняя Россійская Библіоѳика*, 1773), послѣ основалъ въ 1777 *Утренній Свѣтъ* (Зорница), седмично списание, което продължавалъ повече отъ 10 години подъ разни заглавия, поелъ въ 1779 ржководителството на *Московскія Вѣдомости*. **Н.** залѣгалъ да развие въ Русия фармасонството, което му докарало 4-год. затворъ (1792-96). Биографията му е написана отъ Незеленовъ СПБ., 1875.

Нови Мекленбургъ или *Томбара*. О-въ отъ архипелага Нова-Британия (виж. това име); простр. 11,960 чет. килом. Планински и гористъ о-въ, населенъ отъ негри, не толкова черни колкото африканскитѣ Вжтрѣшностьта на о-ва още не е добрѣ изслѣдвана, и числото на туземцитѣ не може да се прѣсмѣтне. На сѣверния брѣгъ на о-ва има германски търговски становища.

Нови-Орлеанъ. Градъ на югъ въ Съединенитѣ Държави (Лузиана), 1555 килом. на юго-зап. отъ Вашингтонъ, 1888 килом. на юго-зап. отъ Чикаго, на лѣвия брѣгъ на Мисисипи, 150 килом. отъ устието ѝ; освѣнъ тая голѣма рѣка, **Н.-О.** има желѣзници, които го свързватъ съ ист., сѣв. и зап. и отъ които двѣ отиватъ до Тихи океанъ; 260,000 жит. (отъ които 65,000 негри). **Н.-О.** е 10-й градъ въ Съединенитѣ Държави по населението, първий по числото на

*) *Александръ А. Кирѣевъ*, род. въ 1833, генералъ-лейтенантъ, е извѣстенъ русски писатель словѣнофилъ; братъ му *Николай А. Кирѣевъ*, род. въ 1841, е добрѣ познатий русски офицеръ, който въ сръбско-турската война въ 1876, на чело на единъ отрядъ, одържа надъ турцитѣ единъ редъ побѣди и най-сетнѣ падна убитъ на 12 септем. 1876 подъ *Раковица*.

негритѣ (Балтимора има 4,000 по-малко, а Вашингтонъ 10,000 по-малко); той е 4-й по търговията си, нъ 2-й (върви непосрѣдствено слѣдъ Ню-Йоркъ), по стойностьта на износа; повече търговски, отколкото индустриаленъ, той е въ това послѣдното отношение 19-й. Н.-О. е най-голѣмото тържище на свѣта за памука; на годината изнася 1,300,000 бали или за 330 милиона лева. Той е и срѣдоточие на захарното производство на Луизиана, за повече отъ 40 милиона лева; и на произведенията на обширното порѣчие на Мисисипи и притоцитѣ й. Макаръ градътъ да не се слави съ хубостьта си или архитектурното си величие, той има нѣколко забѣлѣжителни обществени сгради: митницата е една отъ най-голѣмитѣ сгради въ Америка. Други отъ виднитѣ му сгради сж държавний домъ, монетний домъ, градский домъ, университетътъ. Има 11 публични паркове и площади, 3 канала за търговски цѣли и 16 тържища. Повечето французско, италиянско, испанско и ирландско население е римокатолическо; англо-американското и германското е протестантско. Църквитѣ на разнитѣ исповѣдания изброяватъ до 140. Между образователнитѣ заведения сж и една механическа и една земедѣлческа колегии. Н.-О. минува за нездравъ градъ; въ него всѣка година върлува жълтата треска.

Н.-О. е основанъ отъ французетѣ въ 1777; съ Луизиана той станжлъ испанско владѣние въ 1763; скоро послѣ той пакъ се върнжлъ на Франция и Наполеонъ го продалъ, заедно съ една обширна земя по коритото на Мисисипи и Мисури, на Съединенитѣ Държави въ 1803; до 1849 той билъ сѣдалище на управл. на Луизиана. Въ войната среща американцитѣ, въ 1814—1815, англичанетѣ, като разбирали важностьта на тоя градъ, ключъ на търговията на цѣлата долина на Мисисипи, помжчили се да турижтъ ржка на него, нъ били отблъснжти отъ генералъ Джаксьна. Прѣзъ 15-дневната обсада англичанетѣ, слѣдъ като изгубили тримата си генерали и половината отъ войската си, били принудени да се оттеглятъ и оттеглянето имъ било едно отъ най-гибелнитѣ, записани въ историята.

Нови-пазаръ. Градецъ, окол. ц., Шуменски окр., 25½ килом. на сев.-ист. отъ желѣзнопжтната станция Каспичанъ, въ едно плодородно поле; 2,489 жит. На 6 килом. разстояние отъ градеца, къмъ западъ, е мѣстностьта *Хисарътъ*, която захваща едно пространство отъ 24 четв. килом. и съдържа остатки отъ староврѣм. голѣмъ градъ и крѣпость.

Нови-пазаръ. Главенъ градъ на едноименень санджакъ, въ косовската часть отъ скопски вилаетъ, или така наречената Стара Сърбия, на р. Рашка (притокъ на Ибаръ), 111 килом. на сѣв.-зап. отъ Призренъ и около 45 килом. на сѣв. отъ Митровица; въ долната часть на ивицата земя, която дѣли Сърбия отъ Черна-Гора; 5,000 жит. (едно врѣме отъ 12,000 до 20,000), отъ които около 1,000 сърбе православни и нѣколко стотини евреи, останжлитѣ мохамедане. Мохамеданетѣ сж всички албанци, заселени тамъ прѣзъ послѣдния вѣкъ. Много стара сърбска църква, която е служила нѣкога за езически храмъ. Н.-П. е важенъ стратегически пунктъ, понеже отъ една

страна владѣе линията на сношението между Босна и Румелия, а отъ друга прѣчи на съединението на Сърбия съ Черна-Гора. Прѣдъ видъ на това, Австро-Унгария окупира отъ 1879 западната часть на ново-пазарския санджакъ. Н.-п. бѣше до скоро ключътъ на Македония откъмъ сѣверната страна. Ала отъ когато сръбскитѣ желѣзници се съединиха съ солунската, тая роля прѣминж на Скопие. — *Ново-пазарский санджакъ* се намира между Сърбия, Черна-Гора и Албания, съ простр. 9,955 чет. килом. и население повечето сърбско.

Нови-садъ (унгарски *Уи-Видекъ*; нѣмски *Найзацъ*). Градъ въ Унгария, въ едно старо сръбско воеводство, сега унгарската бачска область, на лѣвия брѣгъ на Дунавъ, среща Петервардайнъ, съ който се съобщава чрѣзъ мостъ, 80 килом. по-горѣ отъ Бѣлградъ; 21,325 жит. (1880 г.), отъ които близу половината сърбе православни, другата половина маджаре, нѣмци и евреи. Параходна станция. Търговия съ жито и овощия съ Германия. Сѣдалище на бачския православенъ епископъ и отъ нѣколко години насамъ центръ на религиозно-литературното развитие на сърбетѣ въ Унгария. — Н.-С. е основанъ въ 1700. Въ 1849, австрийската войска го прѣзела отъ унгарскитѣ възстанници, и токо-речи съвсѣмъ го съсипала. Градътъ отпослѣ се въздигнжлъ изново по прѣвъсходенъ планъ.

Novissima verba, лат. Послѣдни думи; — тия двѣ думи сж означавали въ старо врѣме послѣднитѣ думи на човѣкъ кога умира.

Нови-ханъ. Виж. *Новоселци*.

Нови-Южни-Уейлсъ (*New South Wales*). Една отъ петьтѣ английски колонии въ Австралия, съ прѣдѣли на сѣв. Куинсландъ, на ист. Тихи океанъ, на югъ Виктория, на зап. южна Австралия; пространство 781,383 чет. килом. и насел. 1,289,770 жит. (1895 г.). Туземцитѣ отъ негрското племе сж малобройни и исчезватъ. Намѣсто тѣхъ има 10,000 китайци, повече градинаре и слуги. Законодателството на тая колония е зимало въ разни врѣмена мѣрки да въспира китайското заселване, което въ съсѣдната колония Куинсландъ е зело характера на едно истинско нахлуване. Едно планинско бърдо, *Австралийски Алпи*, се простира успоредно съ брѣга, 50 килом. отъ него; въ него се издига най-високий връхъ въ Австралия, *Кошчушко* (2,187 метра). Нѣколко други планински бърда кръстосватъ страната, Сини планини, Стянливи, Греви, Стокови планини. Приморието е най-плодородната и най-населената часть отъ колонията. Цѣлата тая часть се пои отъ една голѣма рѣка, *Мърей*, която тече къмъ зап. и прибира три голѣми притока. Вжтрѣшностьта е безводна и неплодна. Климатъть на тая часть е здравъ, ако и горещъ и много промѣнливъ прѣзъ ноем,, декем. и януария (лѣтото). Раскошна растителность. Вирѣкътъ и всичкитѣ европейски растения (овощията, лозята, житото). Произвожда се вече много пшеница, царевица и други зърнени произведения. Почнжли сж да акклиматизиратъ и захарната тръстика, която дава важна жетва. Нъ земедѣлието е било занемарено до сега въ полза на скотовъдството. Добри пасбища, които хранжтъ грададни стада овце, богатството на страната. Въ 1895 Н.-Ю.-У. ималъ 56,977,270 овце, 2,465,411

глави рогатъ добитъкъ, 518,181 копя, 273,359 свине. Вълната е главний прѣдмѣтъ на износа. Изкарва се въ Англия. Прѣзъ една отъ послѣднитѣ години се е изнесла вълна за 240,703,000 лева. Вълната въ Австралия, благодарение на отбранитѣ кръстосвания на овцетѣ и на климата на страната, е изрядна. Изнасятъ се и кожи и замразено и консервирано месо. Н.-Ю.-У. се слави и съ рудницитѣ си. Ископаното злато въ единъ 25-годишенъ периодъ е било за 800,678,275 лева. Въ страната се намиратъ и други метали и ископаеми вжглища (виж. *Нюкяслъ* въ Н.-Ю.-У.). Желѣзници до сега има близу 2000 килом. Сега Сидни и Мелбурнъ се съобщаватъ вече прѣко. Страната е покрита съ телеграфна мрѣжа 12,000 кил.; нѣма, така да се рече, мѣстность безъ тел. станция.

Както другитѣ английски колонии, Н.-Ю.-У. се управлява отъ единъ главенъ управитель, назначенъ отъ короната, съ съдѣйствие на едно министерство и двѣ камари. За висшото образование има университетъ въ Сидни, основанъ въ 1851. Сѣдал. на упавл. е *Сидни* или *Портъ-Джаксънъ*; гл. градове: Парамата, Пятърстъ, Нюкяслъ, Ботани-Бей, Петерсънъ, Кларенсъ и др. — Тая колония, първата въ Австралия, е била основана въ 1788 отъ командоръ Филипса, който настанилъ въ Ботани-Бей прѣстжпници. Отъ 1841 прѣстжпници не се прѣнасятъ вече въ тая колония.

Новогрудокъ. Русски градъ, въ минската губ., 118 килом. на югозап. отъ Минскъ, въ блатисто мѣсто, на малъкъ лѣвъ притокъ на горни Нѣменъ; 15,000 жит., отъ които половината евреи. Пивоварници. Мраморенъ паметникъ, въздигнжтъ въ честь на поляцитѣ, погинжли въ хотинската битва въ 1621. Старъ градъ.

Новомосковскъ. Русски градъ, въ екатериносл. губ., 22 килом. на сѣв.-ист. отъ Екатеринославъ, на дѣсния бр. на Самара (лѣвъ притокъ на Днѣпръ); 24,000 жит., отъ които половината евреи. Важно тържище на добитъкъ, кожи, земедѣлчески машини. Градътъ е обгърнжлъ нѣколко съсѣдни села.

Новоросийскъ. Русски градъ, ц. на учредената въ 1896 Черноморска губерния, при Новороссийски ржкавъ на Черно море; 24,000 жит. (повече отъ 20,000 православни). Житна търговия; развива се отъ 1888, кагато се свърши направата на владикавказската желѣзница. Въ 1722 на мѣстото на Н. е била направена крѣпость Суджукъ кале, въ 1812 разорена отъ русски войски. Отъ 1838 градътъ е пакъ укрѣпенъ.

Ново-село (2,127 ж.), въ провад. околия, бивши околийски центръ. — **Ново-село**, въ видинска окол., съ 3,712 жит.

Новоселци. Село, бивши окол. ц., софийска селска окол., 25 килом. на ист. отъ София, и 5 килом. на сѣв. отъ станцията Новоселци на софийско-пловдивската желѣзница, 12 килом. на юго-зап. отъ Ташкесенъ, въ източния кжтъ на софийското поле между Витоша и Старапланина; 2,903 жит. — На югъ, 2 килом. къмъ станцията, се намиратъ слѣди отъ стария римски пжть, който тамошното население нарича *Трояновъ пжть*. Близу е с. *Новиханъ*, въ който се намиратъ развалини отъ една огромна сграда, наричана отъ турчитѣ *Керванъ-сарай*. Тя е имала 30 отдѣления (оджакъ) и една джамия, и е поби-

рала повече отъ 1,000 конника; била е съградена прѣди 200 години, защото край това село минувалъ цариградский пжть, и е служила въ разни врѣмена за квартируване на турски войски, па и за прибѣжище на околното население отъ нахлуванията на кжрджалитѣ.

Новосибирски архипелагъ. Купъ о-ви въ сѣв. Ледовити океанъ, въ якутската губер.; простр. 25,966 чет. килом. Състои отъ три купа: Ляховски о-ви, купъ Анжу и купъ Делонгови о-ви. Архипелагътъ е малко изученъ. Тия острови, открити въ 1770 отъ единъ търговецъ Иванъ Ляховъ, сж били изслѣдвани отъ Анжу и Илинъ (1822) и отъ баронъ Толь (1885—87). Въ тоя архипелагъ Делонгъ откри въ 1879 Бенетовъ о-въ, Хенриетанъ о-въ и Жанетинъ о-въ, и издигнж въ тѣхъ знамето на Съединенитѣ Държави; затова и тѣ минуватъ за владѣние на тия държави.

Новоузенъ или *Новий Узень.* Русски градъ въ самарската губ., 318 килом. на юго-зап. отъ Самара, на лѣвия бр. на р. Узень, която се губи въ соленото езеро Камишъ-Самара, въ едно поле населено съ киргизи; 15,000 жит., отъ които около 2,000 старовѣрци и 200 мохамедане. Лой, кожи. До 1835, когато русситѣ съградили тамъ крѣпость, Н. билъ село.

Ново-хебридски о-ви. Купъ о-ви въ Тихи океанъ, на сѣв. ист. отъ Нова Каледония, простр. 13,227 чет. килом. и насел. 85,000 жит. (отъ папуаското племе). Островитѣ сж планински. По-голѣмитѣ отъ тѣхъ сж: Анейгумъ, Тана, Кроманга, Ефатъ (или Сандвичъ) и Амбримъ. Въ Амбримъ, Тана и Матей има волкани въ дѣйствие. *Богата* растителность. Нездравъ климатъ. Въ 1886 французитѣ завзехж Н-тѣ *о-ви*, нъ слѣдъ протеста на Англия задържахж само о-ви Футуна и Алофи.

Новочеркаскъ. Русски градъ, ц. на Областьта на Донската Войска, на два притока на Донъ: 70,000 жит., отъ които 65,000 православни. Търговия. Занаятитѣ и промишленостьта сж развити слабо. Заводи, парни мелници и др. Овощарство въ голѣми размѣри въ околностьта, разработвана отъ българе. Хубава градска градина съ лѣтенъ театръ въ нея и др. Н. е основанъ въ 1805. За административенъ ц. на донската войска служилъ напрѣдъ гр. Черкаскъ (сега Старочеркасская станица).

Ноджи. Градъ въ англ. Индия, 145 килом. на юго-ист. отъ Ноджибабадъ; 19,075 жит.

Ноджибабадъ. Градъ въ англ. Индия, 145 килом. на сѣв.-ист. отъ Дели; 17,418 жит. Стоварище на доста голѣма търговия между Пенджабъ и Афганистанъ.

Нодие *(Шарлъ).* Отличенъ фр. филологъ и романистъ, род. въ Безансонъ (1783—1844). Баща му, забѣлѣжит. адвокатъ, пригърнжлъ горещо дѣлото на революцията, и възпиталъ сина си въ сжщитѣ начала. На 12-годишна възрастъ той билъ членъ въ прочуто дружество *Amis de la Constitution*, и мразилъ тиранията най-идеално; нъ скоро послѣ станжлъ роялистъ; послѣ пакъ, въ Наполеоново врѣме, републиканецъ. Отъ съчиненията му, по извѣстни сж: *Dictionnaire raisonné des onomatopées françaises; — Archéologue ou Système universel et raisonné des langues; — Dictionnaire de la langue écrite; — Commentaires sur les fables de Lafontaine.* Между романитѣ му особено забѣлѣж. сж: *Jean Sbogar*

— *Thérèse Aubert*; — *Smarra ou les démons de la nuit*; — *Le Songe d'or*. Една часть отъ съчиненията му е обнародвана въ 12 т. въ Парижъ въ 1832—34, подъ неточното заглавие *Oeures Complètes*.

Нодъ, *скитане*. Тъй се нарича-ла земята, дѣто се скиталъ Каинъ *(Библ.)*.

Ное. Библейски патриархъ, Ламеховъ синъ, човѣкъ който — по думитѣ на Св. Писание — билъ праведенъ и постоянно ходилъ прѣдъ Бога. Той билъ вече на 500 години, когато му се родили синове Симъ, Хамъ и Яфетъ, и когато човѣшкий родъ, като се размножилъ, достигнѫлъ до най-високата степень развратъ. Божиитѣ синове — Ситовото благочестиво племе — станѫли толкова лоши, колкото и човѣшкитѣ синове — Каиновото племе. Господь далъ на човѣцитѣ 120 години за покаяние; ала тѣ още повече се развратили и тогава Господь рѣшилъ да ги истреби, па на сѫщата участь подложилъ и цѣлата природа. Само единъ Ное намѣрилъ благодать прѣдъ Бога. Господь му заповѣдалъ да направи ковчегъ, единъ видъ корабъ, съ опрѣдѣлени размѣри, па да влѣзе въ него съ семейството си, като и земе по 7 двойки отъ всичкитѣ чисти животни и по една отъ всичкитѣ нечисти животни. Слѣдъ това, Господь покрилъ земята съ потопъ. Когато всѣко живо на земята било истребено, моретата се прибрали въ прѣдѣлитѣ си, дъждътъ се прѣкратилъ и Ноевий ковчегъ, който се носилъ по водитѣ, се спрѣлъ на планина Араратъ. Така се спасилъ Ное съ семейството си и всички животни потрѣбни за развъда.

Първото Ноево дѣло, когато излѣзлъ изъ ковчега, било да въздигне олтарь и да принесе жъртва. Тогава Господь обѣщалъ да не наказва вече земята за неправдата на човѣцитѣ; и за знамение на обѣщанието си положилъ на небето дѫгата.

Ное пръвъ посадилъ лозе: нъ гроздевий сокъ опилъ патриарха, и синъ му Хамъ поискалъ да изложи башината си голота на присмѣха на братята си. Братята му, по-благоговѣйни, покрили баща си съ клашникъ: изгонени отъ Симовитѣ потомци, които населили Азия, и отъ Яфетовитѣ, които населили Европа, Хамовитѣ потомци били принудени да потърсѧтъ прибѣжище въ Африка, дѣто образували негрскитѣ племена.

Ное умрѣлъ въ 950 година отъ рождението си.

Ноември (лат. *новемберъ*, 9-и мѣсецъ). 11-и мѣсецъ на годината, който у римлянетѣ билъ 9-и.

Ноздри. Носовитѣ дупки.

Ноксъ (Джонъ **Кнох**). Великъ шотландски реформаторъ, родъ въ Хидингтонъ, въ южна Шотландия (1505—1572). Н. се училъ въ глазговския университетъ, нъ не добилъ солидно богословско образование. Въ 1530 станѫлъ свещеникъ и учитель. Кѫдѣ 1543 се обявилъ протестантинъ, за което билъ и распопенъ. Кардиналъ Битонъ билъ тогава на врѣха на силата си; по неговото искане, Н-вий другарь, проповѣдникъ на протестантството, Уошартъ, билъ изгоренъ прѣдъ замъка му въ Сентъ-Андри (1546). Слѣдъ 2 мѣсеца въ замъка билъ убитъ и тиранинътъ кардиналъ. Отъ това врѣме почнѫла по-силно Н-та реформаторска дѣятелность.

Н. внеслъ въ шотландската реформация пуританския духъ. На неговия сухъ, праволинеенъ умъ билъ чуждъ всѣкой мистицизмъ, на неговата властна и сурова натура — всички компромиси; безусловното испълнение на Словото Божие, исказано въ Писанията, строгата нравствена дисциплина стояли за него на първо мѣсто. Ако властитѣ се противятъ на волята Божия, длъженъ е цѣлия народъ да се застжпи и насилствено да въдвори Божия редъ; дѣто това е невъзможно, настава свободата на дѣйствията за отдѣлнитѣ ревнителе на вѣрата. Н. участвувалъ въ възстанието на шотландскитѣ благородници срещу регентството въ 1546, билъ уловенъ отъ французетѣ и прѣкаралъ двѣ години на тежка работа въ затворъ. Освободенъ по ходатайството на английския краль Едуарда VI, Н. добилъ отъ английскитѣ реформатори (виж. *Англиканска* църква) посланието да проповѣдва протестантството въ сѣверна Англия. Той приелъ това послание, нъ отхвърлялъ епископството и нападалъ силно католическитѣ обичаи, упазени въ англиканската църква (колѣнопрѣклонението прѣдъ причастието и др.).

Слѣдъ възцарението на Мария Тюдоръ, Н. побѣгнжлъ въ Европа и се сближилъ съ Калвина, подъ чието влияние окончателно се сформирала неговата посока. Въ 1555 той се появява въ Единбургъ и въ едно остро възвание къмъ регентката, Мария Гизъ, иска приемането отъ нея нована вѣра; нъ убѣденъ, че не е дошло още врѣмето за това, връща се въ Женева. Подъ влиянието на неговитѣ покани, въ 1557 се съставя въ Шотландия „конгрегация“ на благородницитѣ, *за да достави* тържество на протестантството. Въ 1558 Н. издава една брошура подъ заглавие: *Първий тржбенъ гласъ противъ чудовищното правление на една жена.* Въ 1,559 Н. се връща въ Шотландия и почва да разгърмѣва католическото „идолослужение;“ подъ влиянието на неговитѣ проповѣди народътъ се хвърля да разрушава църкви и икони. Въ сжщото врѣме Н. искусно води съ английската кралица Елисавета прѣговори за помощь на шотландскитѣ протестанти. Съ Н-то участие става свалянето на регентката. Въ 1560 парламентътъ приема прѣложеното отъ Н. исповѣдване, и Н. добива мѣстото пръвъ проповѣдникъ въ Единбургъ; въ уреждането на мѣстнитѣ и областнитѣ церковни събрания той играе дѣятелна роля. Слѣдъ появенето на Мария Стюартъ, Н. ожесточено възстава срещу извършването на католическата литургия при двора, срещу неговия раскошъ и увеселения; гони новата *Иезавель* съ страшни и груби слова, чете ѝ сурови наставления. Въ вълненията прѣзъ Маринното царуване Н. зима прѣко или косвено участие. Слѣдъ Дарнлеевата смъртъ и бѣгството на кралицата съ Ботуела, Н. иска смъртното ѝ наказание за прѣлюбодѣяние и мжжеубийство (виж. *(Мария Стюартъ).* Политическитѣ бури въ края на 1560 сломили Н.: нъ той пакъ продължавалъ да излиза на катедрата до смъртьта си въ 1572. Виж. Mc Crie, *Life of Knox.* Н-тѣ съчинения сж издадени въ Единбургъ въ 1864.

Ноктурно, *итал.* (соб. вн. *нощно*). Така се нарича въ музиката пиеса за 2, 3, 4 гласа, изобщо съ печално и нѣжно съдържание, прѣдназначена за испълнение въ тишината на нощьта; сжщо и пие-

, писана въ меланхоличенъ тонъ, два концертни инстумента. Хжественна обработка н. добило у лда, Шопена и др.

Нола. Италиянски градъ, 23 лом. на сѣв.-ист. отъ Неаполъ; чало на желѣзници за Неаполъ др.; 12,000 жит. Хубава съборна рква и 15 други църкви, построе- отъ остатки отъ римски хра- ве. Печаленъ градъ, безъ инду- рия, нъ много старъ. Билъ е нованъ отъ етрускитѣ или отъ лазгитѣ, половинъ вѣкъ прѣди мъ. Марцелъ разбилъ два пжти нибала подъ стѣнитѣ му. Тамъ рѣлъ импер. Августъ въ 14 ѣдъ Р. Х. въ сжщата кжща, въ ято умрѣлъ и баща му Окта- энъ. Единъ отъ нолскитѣ епи- опи, Св. Павлинъ († 431), изна- рилъ въ Н., казватъ, камбанитѣ *итрапае)*. Чумата и земетресе- ята съсипали Н. въ XV и XVI къ.

Nolens-volens, *лат.* Волею-не- лею.

Ноли. Италиянски приморски адецъ, на Генуезски заливъ, 13 лом. на юго-зап. отъ Савоия и килом. на юго-зап. отъ Генуа; анц. на желѣзн. отъ Савоия за ица; 2,500 жит. Малко риболовно истанище. Единъ замъкъ вла- е града. — Н. отъ XII вѣкъ ставялъ отдѣлна република и, ъ покровителството на Ге- а, упазилъ независимостьта си 1805.

Noli me tangere *(лат.* не се освай до мене). Име на чувстви- ното къмъ прикосновение расте- е *Mimosa pudica*, а въ живо- ството, името на картини (по нгелието отъ Иоана, 20; 17), ато изображаватъ явяването Исуса Христа Марий Магда- ни, слѣдъ възкресението.

Nolite mittere margaritas ante porcos, *лат.* Не хвърляйте маргарита прѣдъ свинетѣ.

Nom de plume, *фр.* Литературно име, — името, което е зелъ писатель, който не желае да явява своето име.

Номади, *гр.* Люде, които нѣматъ постоянни жилища, а прѣминуватъ съ стадата си отъ едно мѣсто на друго. Такива сж: куцовласитѣ, както и циганетѣ, черга- ре, у насъ; киргизитѣ, калмуцитѣ, лапландцитѣ и др. въ други земи.

Номенклатура, *лат. Именословие*, всичкитѣ думи употрѣбителни въ една наука или искуство зети наедно, рѣчникъ на една наука или искуство: *химическата номенклатура, инжинерската номенклатура, ботаническата номенклатура* и т. н.

Номиналенъ, *лат.* Именен, поименен; нарицателенъ. **Номинална цѣна** — нарицателна цѣна, цѣна на държавни книжни пари, билети, облигации и др., опрѣдѣлена отъ държавата при издаването имъ, въ противоположность на *реална* цѣна, която зависи отъ курса. — **Номинализмъ.** Философско учение, споредъ което, думитѣ, които исказватъ общитѣ понятия, сж просто имена, които не отговарятъ на никоя дѣйствителность; въ противоположность на *реализмъ*. Началото на н. е положено отъ Жана Росцелина. Виж. Екснеръ, *Ueber Naminalismus und Realismus* (Прага, 1842); Каулихъ, *Geschichte der Scholastik* (Прага, 1863). — **Номиналистъ.** Привърженикъ на номинализма. — **Номинално.** По име, само на книга, не на дѣло.

Nomina sunt odiosa, *лат.* Имената сж омразни, спр. въ нѣкои случаи, като напр. въ неприятни сравнения, въ сатири и д.

п., не бива да се споменуватъ имената на лица.

Non bis in idem, *лат.* Не два пѫти за сѫщото нѣщо (аксиома въ юриспруденцията, по силата на която не може човѣкъ да се обвинява два пѫти въ сѫщото нѣщо).

Non causa pro causa, *лат.* Въ лог.: Приписване на едно явление невѣрна причина.

Нонконформистъ (*лат.*, който не се съобразява). Лице, което не исповѣдва държавното вѣроисповѣдание (въ *Англия*).

Non quis, sed quid, *лат.* Не кой, а какво; сир. не лицето, а дѣлото.

Non multa, sed multum, *лат.* Не много думи, а много дѣла.

Нона. Едно болезнено състояние, което се забѣлѣжи въ 1889—1890 въ западна Европа. Това състояние се изражаваше въ тежко нервно разстройство, бълнуване, дълбоко комнатозно състояние съ смъртенъ исходъ. Когато отваряхѫ трупа на умрѣлия, не намирахѫ никакви особени измѣнения, които бихѫ могли да обяснѫтъ толкова тежкия характеръ на болестьта. Н. се забѣлѣжи токо-речи изключително доклѣ върлуваше една епидемия на грипа (инфлуенза), затова и считатъ за едно отъ проявленията на грипозната зараза.

Non ex quovis ligno fit Mercurius, *лат.* Не отъ всѣко дърво може да се извае Меркурий, — отговаря на нашата поговорка: отъ всѣко дърво свирка не става.

Non numeranda, sed ponderanda argumenta, *лат.* Доказателствата не се броѭтъ, а се теглѭтъ.

Non omne licitum honestum, *лат.* Не всичко позволено е честно.

Нонпарейлъ (фр. *nonpareille* = бесподобенъ). Името на найдребнитѣ букви обикновено употрѣбявани въ книгопечатането.

Non plus ultra, *лат.* Сѫщото, каквото е *nec plus ultra.*

Non qua itur, sed qua eumdum est, *лат.* Не прѣзъ дѣ се минува, а прѣзъ дѣ трѣбва да се мине.

Non quam diu, sed quam bene vixseris refert, *лат.* Не е важно колко врѣме, а колко добрѣ си живѣлъ.

Non scholae, sed vitae discendum est, *лат.* Трѣбва да се учимъ не за училището, а за живота.

Non scit vox missa reverti, *лат.* Казаната дума не се връща вече.

Non-sens, *фр., англ.* Безсмисленица, глупость.

Non sequitur, *лат.* Не слѣдва; недоказано заключение.

Non sibi, sed omnibus, *лат.* Не за себеси, а за всички.

Non sibi, sed patriae, *лат.* Не за насъ, а за нашето отечество.

Норвегия, по дански и норвежки *Норге.* Страна въ сѣверна Европа, която съставя едно кралство, съединено, чрѣзъ личностьта на краля, съ кралство Швеция. Захваща западния склонъ на Скандинавски полуостровъ, отъ който Швеция захваща източния. Н. е оградена отъ три страни съ морета: тя се мие на сѣв. отъ Ледовити океанъ, на зап. отъ Сѣверно море и на югъ отъ Скагеръ-Ракъ. На югъ и ист. е съпрѣдѣлена съ Швеция, Финландия и Русия: съ Швеция по 1670 килом., съ Финландия и Русия по 870 килом. Простр. 318,195 чет. килом. и насел. 2,001,000 жит. Н. прѣдставя една дългнеста дѫга, съ раз-

лична ширина, която се простира отъ носъ Линднесъ, най-южната точка, до Книвскеродъ, най-сѣверната. До брѣговетѣ ѝ се простиратъ множество малки острови. Климатътъ, особено въ земитѣ най-близу до полюса, е много студенъ; ала около брѣговетѣ температурата чувствително се измѣнява. При все това, въздухътъ е здравъ, и лѣтото въ Н., кжсо, както въ всичкитѣ сѣверни страни, е забѣлѣжително по горещинитѣ. Земята, едно високо плато, е прорѣзана отъ нѣколко планински бърда, които се расклоняватъ по цѣлото кралство. Планината, която отдѣля Н. отъ Швеция, се нарича *Кйоленъ*; друга планина, *Дофри*, дѣли Н. на двѣ части, сѣверна и южна. Най-високий връхъ на Дофритѣ, *Шнеехетенъ*, се издига 2,398 метра надъ морското равнище. Отъ Дофритѣ, една дълга и висока верига върви къмъ югъ, свършва се при носъ Линднесъ, и подъ различни имена отдѣля южната часть отъ западната. Най-високитѣ върхове сж вѣчно покрити съ блескавъ, плътенъ снѣгъ, който, заедно съ мрачната борикова гора, що расте на политѣ и по склоноветѣ на планинитѣ, имъ дава единъ особено печаленъ и дивъ видъ. Много отъ тия планини сж съ извънредно странна форма, която староврѣменното суевѣрие е обяснявало съ разни басни. Народното прѣдание счита тия планини за вкаменентѣ трупове на прочути исполини. Обширнитѣ снѣжни равнини, които никога не се топѫтъ, както швейцарскитѣ ледници, прѣдставятъ на пѫтницитѣ любопитни перспективи. Между тия високи планини, въ тѣснитѣ и дълбоки долини, доста плодородни и многолюдни, текѫтъ много рѣки съ потоци, които се съединяватъ, та образуватъ понѣйдѣ голѣми рѣки, богати съ риба, езера или живописни водопади. Главнитѣ рѣки на Н. сж *Гломенъ* (567 килом.), която тече къмъ изт., *Бейнелфонъ* и *Лаагенъ*, които пояѫтъ вѫтрѣшностьта на страната. Най-голѣмото езеро е *Мезенъ*, близу при Христиания (393 чет. килом.), заобиколено съ весели и живописни пейзажи. На брѣговетѣ му нѣкога се е издигалъ градъ *Гомеръ*, който е билъ изгоренъ и разрушенъ отъ шведитѣ, около прѣди 350 години.

Земедѣлието, въ една такъва сѣверна страна като Н., е естествено малко развито. Съ него се занимаватъ особено жителитѣ на равнинитѣ и долинитѣ. Само ръжь, овесъ, ячемикъ, конопи вирѣѫтъ въ земята и растѫтъ къмъ сѣв. до 66°; и Н. всѣка година внася повече отъ $2^1/_2$ милиона хектолитра жито. Русия, Дания и Германия доставятъ главно тоя вносъ. Скотовъдството е единъ отъ главнитѣ извори на народното богатство. Статистиката за една отъ послѣднитѣ години показва, че Н. има 1,017,000 рогатъ добитъкъ, 1,696,000 овце, 323,000 кози, 152,000 коне, 101,000 свине и 97,000 сѣверни елени. Съ скотовъдството се занимаватъ обитателитѣ на планинскитѣ земи, които сж и забѣлѣжителни звѣроловци. Едва ли има нѣйдѣ такъви искусни и смѣли звѣроловци, както въ сѣверна Н. Вълкътъ, мечката, рисътъ и други грабливи звѣрове имъ доставятъ кожи за мѣхове и кожуси. За да ходѫтъ по дебелия и плъзгавъ снѣгъ, норвежцитѣ си привързватъ на краката дълги и тънки дървени дъсчици, наречени *скйори*, твърдѣ гжвки, и съ тѣхъ-

ната помощь ходятъ много скоро и леко.

Двѣтѣ главни индустрии на Н. сж *дърводѣлството* и *риболовството*. Цѣлото пространство гори се прѣсмѣта на 64,000 чет. килом. Пристанищата, прѣзъ които се изнасятъ дървата, сж токо-речи всичкитѣ на Скагеръ-Ракъ. Износътъ на дърветата се е удвоилъ прѣзъ послѣднитѣ 25 години; той се въскачва на годината отъ 700,000 до 800,000 тона, които прѣдставляватъ една стойность отъ 42 до 70 милиона лева. По-голѣмата часть дървена стока (62%) се испраща въ Англия; останжлата въ Германия, въ Холандия, въ Дания и въ Белгия. Горитѣ състоятъ повечето отъ борики и борове, и токо-речи всичкитѣ изнасяни дърва сж отъ тия два рода. Повечето дърва се изнасятъ въ видъ на дъски и на дървета, изработени за прозорци и врата. Всичкитѣ тия материали се приготвятъ въ многобройнитѣ бичкийници на южна Н., каквито изброяватъ не по-малко отъ 662. Освѣнь това, Н. изнася джбова кора по повече отъ 1 милионъ килограма на годината. Корабитѣ товарятъ за странство още брястова кора, дървени вжглища и катранъ. Стойностьта на всичкитѣ норвежки гори вкупомъ се прѣсмѣта на повече отъ половинъ милиардъ лева.

Слѣдъ дърводѣлската индустрия, риболовството е най-важното. Обикновено на годината риболовството дава по 50 или 60 милиона трески (моруни), отъ които се добива 120,000 хектол. морунено масло, и повече отъ 750,000 хектол. селди и сардели — всичкото това производство за стойность *отъ 21* милиона лева. Съ риболовството се занимаватъ повече отъ 50,000 души, и рибата ловятъ въ всѣка рѣка и езеро, както и покрай брѣговетѣ.

Рударството доставя сребро, мѣдь, желѣзо, кобалтъ и никелъ; соль нѣма.

Корабостроителството по всичкитѣ му клонове е най-обширно слѣдваното индустриално покуство въ страната. Норвежцитѣ сж съществено морски народъ. Съразмѣрно съ числото на жителитѣ, Н. притежава най-важната търговска флота на свѣта. Тая флота състои отъ 7,900 кораби съ вмѣстим. 1,600,000 тона, и върви непосрѣдствено слѣдъ търговскитѣ флоти на Англия и на Съединенитѣ Държави въ Америка.

Търговията прѣзъ една отъ послѣднитѣ години състои отъ вносъ за 202,390,950 лева, и износъ за 141,693,820 лева. Главнитѣ вносни стоки сж житото, колониалнитѣ стоки и фабричнитѣ издѣлия.

Главнитѣ търговски срѣдоточия сж *Христиания*, столицата, Драменъ, Арендалъ, Бергенъ, Ставангеръ и Трондемъ. Най-важнитѣ търговски сношения на Н. сж съ Англия и Германия. Русия и Дания вървятъ слѣдъ тѣхъ като вносителе въ Н. Срѣдиземноморскитѣ страни сж главнитѣ купувачи на сушената и каденатa норвежка риба.

Бюджетътъ на Н. прѣзъ 1902/3 година е билъ приходъ 142,405,500 лева и расходъ пакъ толкова лева. Обществений дългъ се е въскачвалъ на 386,064,459 лева.

Правление. При всичко, че Н. заедно съ Швеция иматъ единъ краль, тя е независима държава съ свое правителство, законодателна власть, финанси, войска и флота. Кралътъ има главната ко-

манда на всичкитѣ военни сили на страната; нъ той не може нито да увеличава или намалява числото имъ, нито да прогласява миръ или война безъ съгласието на норвежкия държавенъ съвѣтъ, па и не може, освѣнь въ военно врѣме, да пуща въ страната другоземни войници, или да праща норвежска войска извънъ Н. Законитѣ се издаватъ отъ щортинга (народно събрание отъ 111 прѣдставители); и единъ законопроектъ, гласуванъ три пѫти отъ народното събвание, става законъ и безъ да е утвърденъ отъ краля. По конституцията, никому не може да се даде благороднически чинъ; па и трѣбва да исчезне благородническото съсловие като такъво, когато измрѫтъ малцината още живи благородници родени прѣди 1821. Само въ едно нѣщо Н. не е независима отъ Швеция: дипломатическото и консулското прѣдставителство въ странство, както и водянето външната политика, сѫ общи и на двѣтѣ страни. До сега шведский министръ на вънкашнитѣ дѣла е ржководилъ исключително външната политика на двѣтѣ страни. Въ послѣднитѣ врѣмена норвежский щортингъ иска да се припознае и на Н. правото на надзоръ въ външнитѣ отношения.

Войската, редовната, състои отъ 750 офицери и 18,000 войници. Флотата състои отъ 99 кораби, отъ които 44 парахода. Въ военно врѣме Н. може да повика повече отъ 60,000 моряци.

Племе, езикъ и др. Съ исключение на нѣкои 20,000 лапландци и фини, които живѣѫтъ въ най-отдалеченитѣ сѣверни страни, норвежцитѣ сѫ изобщо едно чисто скандинавско племе; заедно съ данцитѣ и шведитѣ тѣ съставятъ сѣверния клонъ отъ германскитѣ народи. Сѫщитѣ норвежци сѫ съ срѣденъ растъ, съ яко тѣлосложение, съ хубава кожа, жълтокоси и сивооки. По характеръ, тѣ сѫ откровени, нъ въздържни и прѣдпазливи, честни, набожни и суевѣрни, повече отъ любовь къмъ мислитѣ и вѣрата на праотцитѣ си, отколкото отъ фанатизмъ. Страстьта имъ къмъ морскитѣ пѫтувания доказва, че тѣ сѫ потомци на нѣкогашнитѣ нормани; нъ равно съ тая страсть, и въ противорѣчие ней, е и отечестволюбието имъ. — Говоримий и писменій езикъ е дански; нъ въ нѣкои долини и планини се е упазилъ и старо-норвежский. Отъ когато страната се е отдѣлила отъ Дания, най-добритѣ норвежски писатели сѫ залѣгали да възродѧтъ старонорвежския езикъ, упазенъ въ най-чиста форма въ Исландия, колонизирана въ IX-и вѣкъ отъ скандинавскитѣ земи. Между най-отличнитѣ норвежски учени сочѫтъ: професоръ *П. Мюнхъ*, който съ изучването си законитѣ и общественото състояние на страната, е освѣтлилъ съ нова свѣтлина историята ѝ; *Кайсеръ*, *Унгеръ* и *Хонбо*, които сѫ разяснили много въпроси по норвежската филология; *А. Мюнхъ*, *Хансенъ*, *Велхавенъ*, които сѫ обработвали най-сполучливо народната лирика; *Мо* и *Асбйорнсенъ*, събиратели и тълкователи на народнитѣ прѣдания; *Ибсенъ* (виж. това име) драматургъ, и *Бйорнсенъ*, очъртателъ на селския народенъ битъ. И въ по-отвлѣченитѣ науки Н. има отлични имена: *Авелъ* въ математиката, *Ханстенъ* въ астрономията и *Кайлхау* въ геологията. Образованието въ Н. е отдавна задължително. Въ Христиания има уни-

верситетъ, основанъ въ 1811, съ 1,000 студенти.

Вѣроисповѣдание. Държавната вѣра е лютеранството, отъ което трѣбва да бѫдѫтъ всичкитѣ чиновници и обществени служители; ала се търпѣятъ и другитѣ християнски исповѣдания, както и юдейството.

История. Както всичкитѣ северни народи, норвежцитѣ въ старо врѣме били независими, и се поминували съ морско разбойничество; норвежкитѣ пирати често опустошавали Британскитѣ о-ви и брѣговетѣ на Франция. Най-старата история на Н. е основана на прѣдания или поетически раскази, пѣсни на бардитѣ, които сѫ достигнѫли до насъ подъ името *саги*. Въ тия саги се повѣствуватъ подвизитѣ на героитѣ, на кралетѣ, па и на народа. Като се сѫди по сагитѣ, Н. е била раздѣлена на множество малки кралства, завоевани и съединени, въ 911, отъ Харалда Харфагера. Единъ отъ изгоненитѣ въ това врѣме норвежки князове, Хангеръ Ролфъ, отпѫтувалъ въ Франция и основалъ тамъ държава *Нормандия*. Харалдовий потомецъ Олафъ I насила въвелъ въ Норвегия християнската вѣра, нъ царувалъ малко; той падналъ (1,000) въ една морска битва среща данцитѣ и шведитѣ. Християнството окончателно било въведено въ Н. само отъ Олафа II, който за усърдието си е причисленъ отъ западната църква въ лика на светиитѣ (1031). Олафовата паметь се почитала прѣзъ всичкото врѣме доклѣ въ Н. господствувало католичеството. Най-знаменити отъ неговитѣ потомци били Свере и Хаконъ IV. Хаконъ IV билъ толкова славенъ, че французский краль свети Лудовикъ му възложилъ главното началство на французско-норвежката флота на кръстоносцитѣ, а папата му прѣдложилъ императорска корона.

Всрѣдъ непрѣстанни войни, вѫтрѣшни и външни, Н. се управлявала отъ свои си крале, отъ Харалдовото семейство, до тогава (1387), до когато то не угаснѫло съ младия Олафа V. Негова майка Маргарита (виж. това име) присъединила на Дания първень Н., а послѣ Швеция. Когато, въ врѣмето на Густава Васа, се развалила федерацията на тритѣ държави, Н. останѫла съединена съ Дания. До 1660, когато въ Дания се утвърдила неограничената монархия, Н. се ползувала съ прѣдишнитѣ си права, а слѣдъ това била уравнена съ Дания.

Данскитѣ крале покровителствували наукитѣ, искуствата и търговията и до 1807, сир. до бомбардирането на Копенхагенъ отъ англичанетѣ, данцитѣ били единъ отъ най-щастливитѣ народи на Европа. Когато слѣдъ килския миръ, подписанъ въ 1814, Н. била отстѫпена Швеций, князъ Христианъ Фридрихъ, наслѣдникъ на датската корона, станѫлъ норвежки главенъ управитель. Норвегия не искала да се подчини на Швеция; князъ Христианъ се поставилъ на чело на движението; изработила се една конституция и князъ Христианъ билъ прогласенъ норвежки краль. Великитѣ сили поканили норвежцитѣ да се подчинѫятъ на норвежския договоръ; нъ поканата имъ останѫла безъ слѣдствие. Тогава шведската войска влѣзла въ Н. и прѣзела Фредериксщадъ. Ала побѣдата на норвежцитѣ надъ шведитѣ подъ началството на Гана при Лиерь, близу до Конгсвин-

геръ, накарала шведския краль да влѣзе въ прѣговори съ норвежцитѣ. Кралътъ се задължилъ да припознае конституцията и независимостьта на страната, и Н. да бѫде съединена съ Швеция само чрѣзъ неговото лице. Така Карлъ XIII билъ обявенъ шведски и норвежски краль въ 1818. Отъ това врѣме Н. е станжла токо-речи независима държава, а съмнително е да ли Швеция е наваксала чрѣзъ тая само по име добивка загубата си отъ Финландия [прѣдадена Русий], цѣната изискана среща Н. отъ съжънитѣ сили.

Норвичъ. Гл. градъ на английската область Норфокъ, на р. Яръ, 160 килом. (202 килом. по желѣзн.) на сѣв. ист. отъ Лондонъ и 24 килом. на зап. отъ Ярмутъ, съ чието пристанище се съединява чрѣзъ рѣката и по желѣзница; 101,300 жит. Нѣкога Н. е билъ прочутъ по сукненитѣ си фабрики: сега главнитѣ му индустриални заведения сж една фабрика за мутарда и кóла, въ която работѧтъ повече отъ 2,000 работници, 3—4 голѣми пивоварници, и нѣколко фабрики за земедѣлчески орждия и др. Търговия главно съ жито и ископаеми вжглища. — Н. е много старъ градъ. Забѣлѣжителна е величествената съборна църква отъ XI и XII вѣкъ, нормандски стилъ съ кула 96 метра висока, най-високата въ Англия слѣдъ солзберивската; забѣлѣжителна е отъ 23-тѣ други църкви и църквата Св. Петръ Манкрофтъ, богато украсена и съ камбанария отъ 12 камбани. Музей, библиотека и др.

Норвичъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Конектикжтъ), 58 килом. на юго-ист. отъ Хартфордъ, на дѣсния брѣгъ на Темза; на клонъ отъ желѣзн. отъ Ню-Лондонъ за сѣв.-зап. и сѣв.-ист.; 18,000 жит. Темза е до нѣйдѣ корабоплавателна. Важна търговия съ ископаеми вжглища. Фабрики за машини, огнестрѣлни орждия и хартия.

Норденшйолдъ (баронъ Адолфъ *Nordenskjold*). Знаменитъ шведски пжтешественикъ и естествоиспитатель, род. въ Хелсингфорсъ (Финландия) въ 1832. Енергията и постоянството, които отличавали цѣлия родъ Н., прѣминжли и у Адолфа. Освѣнь това, Адолфъ наслѣдилъ отъ баща си, главенъ надзиратель на рудницитѣ въ Хелсингфорсъ, и страстьта къмъ естественитѣ науки. Образованието си той добилъ въ хелсингфорския университетъ. Въ самото начало на неговото поприще, трудоветѣ му се цѣнили толкова, че още въ 1858 (когато билъ на 26 години) се назначилъ професоръ въ стокхолмската академия на наукитѣ.

Въ 1859 и 1861 младий ученъ пжтувалъ, като членъ на проф. Тореловитѣ походи, въ Спицбергенъ, ржководилъ самъ трети походъ въ 1864 и, въ 1868, ходилъ, четвърти пжть, та посѣтилъ тоя купъ о-ви, на които опрѣдѣлилъ точното положение, както и геологическия съставъ; въ сжщото врѣме той открилъ край брѣговетѣ чрѣзъ многобройни сондажи нѣколко вида нови растения и морски животни; той достигнжлъ съ парахода *София* на 7 септ. 1868, до 81° 42′ сѣв. шир., най-високата ширина, до която корабъ билъ достигнжлъ до тогава. Въ 1870, единъ богатъ готенбургецъ, г. Оскаръ Диксънъ, който вече билъ теглилъ една часть отъ разноскитѣ на първото му пжтуване, ту-

рилъ на расположението му една нова сума: Н. отишелъ тоя пжть на западния брѣгъ на Гринландия, достигнжлъ въ вжтрѣшността подалечъ отъ кой-да-е другъ пжтешественикъ прѣди него и донеслъ цѣнни естеств.-историч. сбирки, най-вече образци отъ три метеорита тежки около 5,000 килогр., 10,000 килогр. и 20,000 килогр., намѣрени въ о-въ Диско. Въ 1872, той изслѣдвалъ пети пжть о-ви Спицбергенъ и прѣзимувалъ въ Моселски заливъ. Въ 1875 съ платненъ корабъ *Превенъ*, прѣзъ Карско море, стигналъ до устието на Енисей, а на другата година съ параходъ *Имеръ* възлѣзлъ по тая рѣка до 70° сѣв. шир. Той се върнжлъ прѣзъ есеньта въ 1876 и употрѣбилъ слѣдната година да се приготви за осмия си походъ, най-важния отъ всичкитѣ.

По тоя походъ той тръгнжлъ отъ Готембургъ на 22 юн. 1878 съ двѣ параходчета, *Вега* и *Лена*, прѣминжлъ Карско море, пристигнжлъ на 15 авг. среща делтата на Лена, оставилъ *Лена* да отпжтува по течението на рѣката до Якутскъ, а той на *Вега*, която командувалъ лейт. Паландеръ, достигнжлъ, на 22 авг., Баренски о-ви, 160° ист. длъж; нъ отъ тая точка, корабоплуването, спъвано отъ ледоветѣ, станжло отъ най-мжчнитѣ; само на 16 септ. *Вега* влѣзла въ Колючински заливъ; отъ него тя могла да излѣзе само на 6 юл. 1879, и два деня по-сетнѣ, на 8 юл., тя минжла прѣзъ Беринговъ протокъ. Н. така сполучи, пръвъ, да отиде отъ Атлантически въ Тихи океанъ, прѣзъ оня прочутъ сѣв.-источенъ пжть, прѣзъ който отъ три вѣка напразно бѣхж се опитвали нѣкои да минжтъ; освѣнъ това, той *поправи, по много точки*, хартата на оная страни. На 21 авг. Н. пристигнж въ Иокахама и се върнж въ Европа прѣзъ Суезски каналъ. Въ Неаполъ, въ Римъ, въ Парижъ (мартъ 1880) смѣлий мореплаватель, както и другарьтъ му лейт. Паландеръ, биде прѣдмѣтъ на възторженни приеми, а, кога пристигнж въ Стокхолмъ, на 12 апр., шведский краль го произведе баронъ. Въ 1883, той извърши, все на Диксънови разноски, 9-и походъ: ходи пакъ въ Гринландия, и проникнж навжтрѣ съ шейни 130 килом., ала безъ да открие свободна отъ ледове земя. Отъ тогава Н. се посвети исключително на писателството. Той е обнародвалъ освѣнь много записки и бѣлѣжки въ списанията: *Пжтуване на* Вега *около Азия и Европа*, на швед. (Стокхолмъ, 1881, 2 т.; руски прѣводъ отъ С. И. Барановскій и У. В. Коріандеръ, СПБ., 1881; франц. прѣводъ отъ *Ch. Cabot* и *Ch. Lallemand*, Парижъ, 1883-84, 2 т.; нѣмски прѣводъ, Лайпцигъ, 1890, 2-о изд.); *Научни резултати отъ похода на* Вега, на швед. (Стокх., 1882-1887 5 т.); Коріандеръ, *Въ страни льдовъ и холода*, изъ пътешествія Норденшёльда (1885); *La Seconde expétition suédoise au Groenland*, французски прѣводъ на *Ch. Cabot*, Парижъ 1888, съ харти, отъ швед. издание); *Вдоль полярныхъ окраинъ Россіи: Путешествіе Норденшёльда вокругъ Европы и Азіи въ 1878-1880* г., популярно издание на Гранстрема (1885 и 1889). Послѣднитѣ Н-ви трудове се отнасятъ до старата хартология. Неговитѣ: *Facsimile-Atlas till Kartografiens äldsta historia* (Стокхолмъ, 1889) съдържатъ най-важнитѣ (50 главни и 84 второстепенни) харти, които сж били отпечатани до 1600. Тоя

атласъ е издаденъ и на английски. За деня на 400-годишния юбилей на откритието на Америка Н. издаде *Bidrag till Nordens äldsta Kartografi* (Стокх., 1892) съ притурка най-старитѣ харти на сѣверна Америка.

Норий, *лат.* Малко извѣстенъ металъ намѣренъ въ шведския цирконъ отъ Евенберга.

Норика. Въ старо врѣме, името на една страна, която обгръщала сегашна Австрия на югъ отъ Дунавъ, Салцбургъ, Щайермаркъ и Каринтия. Населението на Н., клонъ отъ таврискитѣ, келтски народъ, било покорено отъ римлянетѣ около 14 слѣдъ Р. Х.; слѣдъ падането на Западната римска империя, по-голѣмата часть отъ Н. се подчинила на готитѣ, а въ VI-и вѣкъ на словѣнското племе хорутани; при това, въ сѣв.-западнитѣ части се утвърдили байоваретѣ (баварцитѣ), а въ сѣв.-източнитѣ — аваретѣ.

Норически или норийски Алпи. Историческото име на източнитѣ Алпи.

Норкепингъ. Шведски градъ, ц. на Линкепингъ-ленъ, въ източ. Готландия, при вливането на Мотала въ Бревикенъ, заливъ на Балтийско море, 40 килом. на сѣв.-ист. отъ Линкепингъ, 155 килом. на юго-зап. отъ Стохолмъ; станц. на желѣзн. отъ Стокхолмъ за Малмо; 30,500 жит. Н. е хубавъ градъ, здраво и правилно съграденъ съ широки улици и площади. Той е четвъртий градъ въ Швеция по население и първий по индустрия; шведитѣ го наричатъ «шведски Манчестеръ». Рѣка Мотала образува въ града нѣколко водопада, могжщи двигатели, отъ които грамадно се ползуватъ фабрикитѣ (за сукно, памучни платове, захаръ, хартия, мелници и др.). Норкепингскитѣ корабостроителници доставятъ на държавата броненитѣ ѝ и други кораби. Търговията е голѣма; до 3000 кораба на годината влизатъ въ норкепингското пристанище и излизатъ изъ него, съ вмѣстим. до 300,000 тона. — Н. е сжществувалъ въ XII-и вѣкъ. Укрѣпенията на града сж били съсипани отъ една русска ескадра въ 1719, и отъ тогава не сж въздигнжти вече.

Норма, *лат.* Общо правило, което трѣбва да се слѣдва въ всички подобни случаи; правило, образецъ, примѣръ. — **Нормаленъ.** Правиленъ, редовенъ; съгласенъ съ законитѣ на природата: *здравието е нормалното състояние, болестьта е изключението.* — **Нормална линия** или *нормалъ.* Права линия, която прѣсича подъ правъ жгълъ друга права линия въ точката, въ която послѣдната е касателна на една крива линия. — **Нормално училище.** Въ Франция и другадѣ, училище назначено да приготвя учителе. — **Нормалность.** Правилность, редовность.

Нормандия. Область отъ староврѣменна Франция, на югъ отъ Ла-маншъ, около 220 килом. надлъжъ отъ зап. къмъ ист., и отъ 100 до 150 килом. на-ширъ, съ гл. градъ *Руанъ*. Н. е била населена съ галски племена, покръстени въ първитѣ вѣкове на христианството. Римлянетѣ я включвали въ 2-а Лионеза. Хлодвигъ я завладѣлъ кждѣ края на V-и вѣкъ. Слѣдъ много нахлувания норвежкитѣ пирати или нормани се утвърдили тамъ въ 911, подъ прѣдводителството на Хангера Ролфа, норвежски князъ, който носилъ титлата дукъ, както и прѣемницитѣ му. Нормандскитѣ дукове били

васали на французския краль. Отъ приемницитѣ на Ролфа, мѫжското потекло на когото се прѣкратило съ Хенриха I, се отличилъ особено дукъ Вилхелмъ II, нареченъ, слѣдъ завоеванието на Англия, завоеватель. Синътъ на Матилда, дъщеря на Хенриха I, Хенрихъ II, добилъ въ 1154 въ владѣние Англия и Н. Французский краль Филипъ Августъ завоевалъ въ 1203—1204 II., която, покорена изново отъ англійския краль Едуарда III въ 1346, останѫла въ англійски ржцѣ до царуването на Карла V, който я зелъ назадъ. Изгубена пакъ, отъ Карла VI, тя окончателно била избавена въ 1450 отъ Карла VII. До Лудовика XIV Н. имала особено управление.

Нормани *(севърни люде)*. Така се наричатъ въ лѣтописитѣ на срѣднитѣ вѣкове страшнитѣ скандинавски пирати, които опустошавали приморскитѣ страни на Европа, дѣто и завоевали силни владѣния. Отечеството на н. била Скандинавия, сир. Дания, Швеция и Норвегия. Тѣ принадлежали на единъ клонъ отъ огромното германско племе и въ онова врѣме, когато слухътъ за тѣхъ пръвъ пѫть вселилъ трепетъ въ Европа, били раздѣлени на множество малки владѣния, които се намирали подъ управлението на независими крале или князове и тѣмъ подчинени графове и барони, свързани чрѣзъ феодални връски.

Риболовството отдавна приучило н. на опасноститѣ на океана, и довело до морското разбойничество, което, като прѣдставяло обширно поприще на войнствения имъ духъ и докарвало хубава плячка, скоро се явило прѣдъ очитѣ на норманскитѣ войници единъ юбиленъ *изворъ на* слава и богатство. При това, суровитѣ и безплодни земи на сѣверъ, въ които обитавали, ги карали да търсѫтъ въ чуждитѣ земи онова, което имъ отказвала родната имъ природа. Това и било причината на многобройнигѣ имъ прѣселения, на които благоприятствували и други обстоятелства, както напр. обичаятъ да се оставя въ наслѣдство поземний имотъ само на единъ синъ, като се исключватъ всичкитѣ други и, особено, междуособнитѣ прѣпирни.

Отдѣлнитѣ грабежи постепенно се прѣобърнѫли на страшни походи, които се устроявали въ голѣми размѣри, подъ началството на кралевскитѣ синове, лишени отъ наслѣдство, или на велможитѣ. Още прѣди н., отъ другитѣ германски народи сакситѣ и, вѣроятно, англитѣ и ютитѣ, които населявали Югландия, опустошавали брѣговетѣ на западна Европа.

Н. въ походитѣ си обхождали токо-речи всичкитѣ брѣгове на Атлантически океанъ; въ 861 открили Ферейскитѣ о-ви; въ 872 — Исландия; въ 893 — ограбили Хебридскитѣ о-ви; а въ 882 първи отъ европейцитѣ открили сѣверна Америка (Гринландия). Н. се явявать въ Шотландия и основаватъ тамъ едно кралство, което трая до 1196; нападатъ Англия, въ врѣме на Егбертовитѣ приемници, отъ дѣто ги изгонва Албертъ Велики, и се връщатъ слѣдъ смъртьта му, та налагатъ на страната една нова данска династия. Повикани отъ Тостига, тѣ се явявать послѣденъ пѫть и биватъ разбити отъ Харолда, въ 1066. — Въ Франция, нахлуванията имъ подкачатъ кѫдѣ края на царуването на Карла Велики. Единъ норманскиглаватарь накарва Карла Прости да му от-

стжпи да основе, въ 911, дукство Нормандия (виж. *Нормандия*; Норвегия, *история*). Другъ норманскн главатарь, Хястингсъ, се покръства въ 879, и добива отъ Карла Прости шартрското графство. Други норвежски главатаре, покръстени и вече съ смекчени нрави, прославили имената си въ Сицилия, Гръция и други страни въ Истокъ.

Въпрѣки опустошителнитѣ си нахлувания, н. внесли въ Европа едно мощно сѣме, отъ което цъвнжло рицарството, и възбудили въсторга, който подигнжлъ храбритѣ легиони въ кръстоноснитѣ походи. Виж. Depping, *Histoire des expéditions maritimes des Normans*, 2 т. in-8.

Нормански о-ви, *Iles Normandes* у французетѣ, *Channel Islands* (Проточни о-ви) у англичанетѣ. Купъ о-ви, които Англия владѣе въ южната часть на протока Ламаншъ, при западния брѣгъ на Франция (нѣкогашна Нормандия); главнитѣ *Алдерней*, съ ц. Св. Ана; *Гернсей*, съ ц. Св. Петръ, и *Джерсей*, съ ц. Св. Хелиеръ. Простр. 195.6 чет. килом. и насел. 95,000 жит. Архипелагътъ зависи административно отъ Нортамптонъ. Поминъкътъ на населението е скотовъдството, риболовството, мореплаването и търговията; алдернейската порода рогатъ добитъкъ се слави. Англичанетѣ сж построили грамадни градежи да направжтъ тия о-ви ненападаеми. Алдерней е срѣдочието на тѣхното военно могъщество, отъ дѣто владѣжтъ Шербургъ и приморието на Ла-маншъ. Многото скали и високитѣ брѣгове на Н-тѣ о-ви ги правжтъ малодостжпни.

Нормирамъ. Правж нѣщо съобразно съ една норма.

Нортамптонъ. Англ. градъ, на Ненъ (притокъ на Уошъ) и на единъ каналъ, който го свързва съ Уза; центръ на едноимен. обл., 100 килом. на сѣв.-зап. отъ Лондонъ; кръстопжть на желѣзници за Лондонъ, Питърбъро, Бирмингамъ, Оксфордъ и др.; 24,000 жит. Фабрики за обуща, най-важнитѣ въ Англия. Пивоварници, мелници, книжни фабрики. Прочути конски панаири. Църква Св. Гробъ (*S-t Sepulchre*), една отъ твърдѣ малкото околчести църкви въ царството, споменувана още въ XII-и вѣкъ, и др. — Много старъ градъ; билъ съсипанъ токо-речи съвсѣмъ отъ данцитѣ въ 1010, послѣ съграденъ изново и укрѣпенъ слѣдъ норманското завоевание. — Обл. Н. има простр. 2,544 чет. килом. и население 272,555 жит.

Нортамптонъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Масачузетсъ), 125 килом. на зап. отъ Бостонъ; при съединението на двѣтѣ нюхейвънски желѣзници, които отиватъ къмъ сѣверъ, 13,500 жит. Фабрики за шивни машини, за копчета, за четки и др.; институтъ *Кларкъ*, за глухо-нѣми.

Нортвичъ. Английски градъ, 26 килом. на сѣв.-ист. отъ Честеръ, на двѣ желѣзници — за Ливерпулъ и за Манчестеръ; 12,245 жит. Солни рудници; на годината се копае повече отъ 500,000 тона соль.

Норфокъ. Область въ източна Англия, на югъ и зап. отъ Сѣверно море; простр. 5,487 чет. килом., насел. 465,000 жит. Гл. гр. *Норвичъ* (вижъ това име). Земедѣлие и скотовъдство. Главната индустрия е обущарството.

Норфокъ. Приморски градъ въ Съединенитѣ Държави (Виргиния), 134 килом. на юго-ист. отъ Ръч-

мондъ, 51 килом. (по вода) отъ океана; на три желѣзници; 24,500 жито. — Н. не е индустриаленъ градъ. Испраща въ сѣверъ голѣмо количество стриди и зеленчуци. Римокатол. семинария. Масонски храмъ.

Nosce te ipsum, *лат.* Философското начало, исказано отъ Сократа съ думитѣ Νοτι σαυτον и повторено отъ римскитѣ стоици; значи: *Познай себеси.*

Носи-бе. Островъ въ сѣв.-западния брѣгъ на Мадагаскаръ, отдѣленъ отъ него съ единъ протокъ, 12 килом. широкъ; простр. 293 чет. килом. и насел. 9,540 (240 бѣли) жит Гл. гр. *Хелвилъ,* 1,150 жит., пристанище. Принадлежи отъ 1839 на Франция.

Носология, *гр.* Науката за болеститѣ, на която прѣдмѣтътъ е класифицирането на болеститѣ. Много носологически системи сж се приимали въ различни врѣмена; нѣкои отъ тѣхъ сж се основали на естеството на познатитѣ причини на болеститѣ; други — на патологическитѣ условия, въ които се развиватъ болеститѣ; и т. н.

Носталгия, *гр. (ностосъ,* връщане; *алгосъ,* страдане). Болесть отъ тжга за отечеството, сир. отъ силно желание за връщане въ отечеството.

Нострадамусъ. Прочутъ французски астрологъ отъ XVI-вѣкъ, род. въ Сенъ-Реми въ Провансъ, умр. въ Салонъ (1503—1566). Сжщото му име било Мишелъ Нотръ-Дамъ, и билъ отъ еврейско потекло. Свършилъ медицината въ Монпелие. Слѣдъ нѣколко-годишна професорска и лѣкарска практика се оттеглилъ въ Салонъ, градецъ въ околностьта на Екъсъ, около 1,544. Астрологията или звѣздобройството (вижъ тая дума) била тогава на мода, и скоро Н. почнжлъ да прѣдказва бжджщето, и обнародвалъ прочути *пророчества* въ Лионъ. Нѣкои гледали на него като на шарлатанинъ, а повечето като на истински прѣдказатель. Какъ самъ е гледалъ на притезанията си, не е възможно сега да се знае. Сега е извѣстно само, че всички разреди люде търсили тоя чутовенъ човѣкъ. Екатерина Медичи го поканила въ двореца си да прѣдкаже бжджщето на синоветѣ ѝ, и кога да си отиде го обсипала съ дарове. Савойский дукъ и дукиня отишли въ Салонъ нарочно да го виджтъ; и когато Карлъ IX се въцарилъ, назначилъ Н. свой редовенъ лѣкарь. Н-тѣ прѣдказвания сж били прѣдмѣтъ на грамадно количество критическа литература. Той е написалъ и единъ алманахъ, който е служилъ за образецъ на всички напокошни алманаси, които съдържатъ прѣдказвания за врѣмето. Виж. E. Baresta, Nostradamus (Парижъ, 1842).

Нота, *лат.* 1) Кой-да е отъ условнитѣ музикални знакове на звуковетѣ или гласоветѣ; по нотитѣ се учи музиката и пѣнието. Оттука *нотенъ.* 2) Дипломатическо съобщение или обяснение, направено отъ едно правителство на друго. Въ важни случаи правителствата издаватъ така-наречените *циркулярни* или окржжни н. до всичкитѣ си посланици при чуждитѣ дворове, за да съобщжтъ на всичкитѣ други правителства за рѣшенията си.

Нота-бене. Виж. *Н. В.*

Нотазия. Часть отъ Океания, на юго-изг. отъ Азия; наричатъ я и *Малезия* (вижъ това име).

Ноталгия, *гр.* Болка въ гърба.

Нотариусъ (латин. знач. *записвачъ*). Съдебенъ чиновникъ, който записва и освидѣтелствува подлинността на разни обвезателства, контракти или договори, завѣщания и други актове, сключвани помежду частни лица; при когото се протестиратъ полици и др. — **Нотариаленъ**. Който се отнася до длъжността на нотариусъ, направенъ отъ нотариусъ. — **Нотариаленъ** *актъ*. Писменъ документъ, съставенъ по узаконенитѣ форми отъ нотариусъ при личното присѫтствие на онія, до които се отнася, и съ потрѣбното число свидѣтеле. Такъвъ актъ служи за неопровержимо доказателство.

Нотация, лат. Смъмрюване, виговоръ: *четѫтъ му нотация.*

Нотингямъ (*Notingham*). Английски градъ, ц. на едноименна область, 175 килом. на сѣв.-зап. отъ Лондонъ, на корабопл. р. Линъ, близу до вливането ѝ въ Трентъ и на Нотингямски каналъ; срѣдоточ. на желѣзн. за Личестеръ, Дерби, Мънсфилдъ, Линколнъ и Грънтамъ; съединенъ съ Ливерпулъ, Лондонъ и Хълъ по каналъ Греитъ Трънкъ; 229,700 жит. Н. е отъ много отдавна индустриаленъ градъ; главната му сегашна индустрия, изработването тънкото платно тюлъ, е прочута отъ единъ вѣкъ; важни сѫ и фабрикитѣ за копринени, филдекосови и всѣкакви чорапе. Голѣма търговия съ сладъ. Старитѣ улици сѫ криви и тѣсни. Н., расположенъ на високо хълмисто мѣсто, е единъ отъ най-живописнитѣ и здравословни градове въ Англия. Университетъ, въ великолѣпни сгради, основанъ въ 1881 и разни човѣколюбиви здания. — Н., въ началото едно келтско селище, добилъ важность още въ XI вѣкъ. Въ първата половина на XI-и вѣкъ билъ въ ржцѣтѣ на данцитѣ. Отъ нотингямския замъкъ Карлъ I прѣкжснѫлъ тържествено сношенията си съ парламента; двѣ години посетнѣ Кромуелъ съборилъ замъка, който отпослѣ билъ съграденъ изново.

Нотисъ, лат. Бѣлѣжна книжка.

Нотнагелъ (Херманъ *Nothnagel*). Единъ отъ най-виднитѣ съврѣменни терапевти, професоръ и директоръ на клиниката на вжтрѣшнитѣ болести въ Вѣна. Н. е род. въ 1841 въ Прусия, изучилъ медицината въ Берлинъ, билъ професоръ на поликлиниката и фармакологията въ Иена и отъ 1884 въ Вѣна. Съ особена слава се ползува неговото *Ржководство по фармакологията*, което е издържало цѣлъ редъ изданія и прѣводи токо-речи на всички езици. Освѣнъ това, той е обнародвалъ дълъгъ редъ всевъзможни клинически изслѣдвания по болеститѣ на мозъка, на сърдцето и др.

Ното. Игалиянски градъ въ сиракузската обл. (Сицилия), на лѣвия брѣгъ на р. Ното, 6 килом. отъ Ионическо море; край на една желѣзница, която иде отъ Катана; 18,200 жит. Търговия съ жито, вино, маслинено масло. Много хубавъ градъ, съ широки прави улици, богати църкви и прѣвъсходни дворци. Академия съ библиотека и археологически музей. — Н. е съграденъ 8 килом. на сѣв.-зап. отъ стария Н., съсипанъ отъ едно земетресение въ 1693.

Нравоучение. 1) Учение за нравственостьта, *етика*, *моралъ*, *нравствена философия*. 2) Всѣка поука, която, като заключение, се искарва отъ нѣкой разказъ: *сухитѣ нравоучения дотягатъ на дѣцата*. — **Нравоучителенъ**.

Поучителенъ, наставителенъ. — **Нравоучитель.** Който дава поучения; наставления; писатель по нравствени въпроси, моралистъ. — **Нравственость.** Всички правила съвокупно, по които човѣкъ се ржководи въ постжпкитѣ си, независимо отъ външни побуждения. По теорията на н. има два главни въпроса, отдѣлни единъ отъ другъ, по които философитѣ никога не сж били съгласни. Първий е единъ чисто етически въпросъ; той е въпросътъ, какъвъ е *критериятъ на една нравствена постжпка?* инакъ казано, *нравственото мѣрило* — обстоятелството, което опрѣдѣля, че една постжпка е *права*, а не крива? Нѣкои постжпки ние *удобряваме като нравствени*, други *не удобряваме като безнравствени*. По що различаваме еднитѣ отъ другитѣ? Ние считаме човѣкоубийството, кражбата, нарушението на обѣщанията или договоритѣ, жестокостьта, непризнателностьта, клеветата, робството, многоженството за криви, или безнравствени; и науката етика има за задача да посочи причината, или причинитѣ, защо тия постжпки въ човѣшкото поведение се иматъ за такъви — Другий въпросъ е чисто психологически; съ други думи, отнася се до устройството на човѣшкия умъ. Той е, чрѣзъ коя *способность на нашето естество* познаваме тая разлика въ човѣшкитѣ постжпки? Чрѣзъ нѣкоя отъ нашитѣ обикновени умствени способности ли, като разума или чувствителностьта? или чрѣзъ една смѣсена способность, като благоразумието? или чрѣзъ нѣщо особено, отредено само за тая цѣль, както е направено окото да распознава шара, и *ухото за звука*? — Главний споръ по тия въпроси е между защитницитѣ на едно „нравствено чувство", у човѣка, и оние, които отричатъ, че у човѣка сжществува нѣкаква способность въ ума да распознава нравствени разлики, разлики между доброто и злото. Противницитѣ на нравственото чувство поддържатъ, че нѣма «врождена нравственость», па и съвѣсть, или една сила въ ума, която ни казва кога постжпяме криво, и ни кара да постжпяме право. Тѣ поддържатъ, че добродѣтельта изобщо се удобрява, не защото е врождена, а защото е полезна; че безбройни злини се вършатъ въ разни страни безъ да причиняватъ гризене на съвѣсть; че нравственитѣ правила на нѣкои народи съвсѣмъ противорѣчатъ на нравственитѣ правила на други, че никой никога не е можалъ да посочи какви сж врожденитѣ правила; че ние не намираме дѣцата да притежаватъ нравствени правила и др. Всички философи сж съгласни само въ едно нѣщо, че нравственитѣ правила у човѣцитѣ сж различни, споредъ тѣхното възпитание, народность, вѣроисповѣдание и др., съ други думи, че сжществува онова, което практически се нарича *просвѣтена* или *непросвѣтена* съвѣсть, и че нравственостьта е толкова по-висока, колкото е по-просвѣтена съвѣстьта. — **Нравственъ.** Добродѣтеленъ, добронравенъ, благонравенъ; основанъ на нравственото чувство; съгласенъ съ съвѣстьта, съ законитѣ на правдата, съ човѣшкото достойство, съ длъжностьта на честния гражданинъ: *тоя човѣкъ е нравственъ, съ чиста безукорна нравственость; всъко самопожертвование е нравствена постжпка; христианската вѣра съдържа*

правила на най-високата нравственость. 2) Противоположното на *тѣлесенъ, плътски;* духовенъ, душевенъ: *нравственій битъ на човѣка е по-важенъ отъ обществения битъ.* — **Нравъ.** Характеръ. — **Нрави,** вънкашната форма на начина на живѣянето и отнасянето съ другитѣ или помежду си, както на единъ цѣлъ народъ, така и на отдѣлни човѣци.

Нубия. Африканска страна, между Египетъ и Абисиния; гл. гр. *Хартумъ, Донгола* и Сенааръ; 1,000,000 жит. (*нубийци*).

Нувела, *нувелистъ.* Виж. *Новела, новелистъ.*

Nous verrons, *фр.* Ще видимъ.

Нудипедали, *лат.* Босоноги, дружество на моравски фанатици въ VI-и вѣкъ.

Nux vomica, *лат.* Аптекарското име на сѣмето на индийското растение *strychnos nux vomica* или отровний орѣхъ. Сѣмената на това растение съдържатъ освѣнъ такъви неутрални вещества, като гома, кола и др., три алкали, които сж силни отрови, именно *strychnia, brucia* и *igasuria.* Тия сѣмена сж отровни за повечето животни, нъ за трѣвояднитѣ животни сж послаба отрова отколкото за месояднитѣ. Така, нѣколко зърна сж доста да убиѫтъ едно куче, ала нѣколко унции сж потрѣбни да убиѫтъ единъ конь.

Нула, *лат* 1) Аритметически знакъ (0), който нѣма никаква стойность, нъ който прави 10 пѫти по-силна цифрата поставена до него отлѣво. 2). Степень отъ температура, отговаря на температурата на ледъ, що се топи, означена съ 0 на сентиградитѣ и Реомюровитѣ термометри. 3) Нищо, нищожество.

Nulla regula sine exceptione. Лат. пословица: нѣма правило безъ исключение.

Нума Помпилий. Вторий царь на Римъ, синъ на сабинецъ Помпо Помпилий, зетъ на Тация, който царувалъ заедно съ Ромула, въ 715 прѣди Р. Х. билъ повиканъ да царува въ Римъ, далъ на римлянетѣ добри закони (които ужъ добилъ отъ нимфа Егерия), турилъ редъ въ богослужението и др.; умр. въ 672 пр. Р. Х. Дъщеря му, Помпилия, съпружга на Нума Марция, била майка на четвъртия царь на Римъ, Анка Марция.

Нумерация. Виж. *Нумеро.*

Нумерианъ. Римски императоръ (284), убитъ слѣдъ 2 мѣсеца отъ възцарението си.

Нумеро или *нумеръ, лат.* Брой, число на единъ отъ нѣколко послѣдователно наредени еднородни прѣдмѣти. — **Нумерация.** Означаване нѣколко еднородни прѣдмѣти съ послѣдователни нумера. — **Нумеровамъ.** Отбѣлѣжвамъ съ нумера: *улицитѣ не сж нумеровани.*

Нумидия (гръц. *Номадия,* земята на номадитѣ). Името, което римлянетѣ давали на една часть отъ сѣверния брѣгъ на Африка, която сега отговаря донѣйдѣ на Алжирия. Н. имала за прѣдѣли на зап. р. Молуя, която я дѣлила отъ Мавритания; на ист. р. Вадиелъ-Берберъ, която я дѣлила отъ земята на Картагенъ, сѫща Африка *(Africa Propria)* у римлянетѣ; на югъ се простирала до Атласъ. Населението на Н., както на Мавритания, било отъ племето, отъ което происхождатъ сегашнитѣ бербери. Нумидийцитѣ били войнственъ народъ, и войницитѣ имъ прѣвъсходни конници; нъ, както повечето варваре, нумидийцитѣ

били невѣрни и недобросъвѣстни. Отъ нумидийскитѣ племена, *масилитѣ* на ист., и *масесилитѣ* на зап. били най-могжщитѣ. Въ великата борба между картагенянетѣ и римлянетѣ, тѣ първенъ воювали на страната на първитѣ, нъ отпослѣ кралътъ на источнитѣ нумидийци, Масиниса, се присъединилъ на римлянетѣ, и имъ принесълъ важна услуга въ войната съ Анибала. Съ помощьта на завоевателетѣ той съединилъ цѣлата Н. подъ властьта си. Отъ прѣемницитѣ му въ това кралство Югурта и Юба сж най-прочутитѣ. Слѣдъ Цезаревата побѣда надъ Юба I, въ африканската война, Н. станжла римска область (46 прѣди Р. Х.); нъ Августъ отпослѣ далъ западната часть — отъ рѣка Ампсага, сегашн. Вади-елъ-Кибаръ — съ Мавритания на Юба II, и името Н. отъ тогава почнжло да се дава само на источната часть отъ прѣдишна Н.; и когато Мавритания станжла римската область, западната часть се наричала *Mauritania Caesariensis*. Между римскитѣ колонии били *Hiporegius*, *Cirta* (столицата на нумидийскитѣ крале), отпослѣ наречена Константина,— име, което още се е упазило и до сега, *Sicca* и др.

Нумизматика (лат. *нуммусъ* и *нумизма*, пари; гр. *номизма*, отъ *номосъ*, законъ: срѣдство за размѣна установено по законъ). Учение за монетитѣ и медалитѣ въ техническо, хждожествено и историческо значение, именно въ отношение на тѣхното вещество, сѣчене, врѣме на происхождение, тѣхнитѣ емблеми, надписи и легенди. Монетитѣ сж послужили най-много като срѣдство да се откриватъ имената на забравени страни и градове, положението имъ, хронологията имъ, редътъ на кралетѣ имъ и обичаитѣ имъ — граждански, военни и религиозни. На тия монети ние можемъ да виждаме точни изображения на Митридата, Юлия Цезаря, Августа, Нерона, Каракала, и да четемъ чъртитѣ на лицето и характера имъ. Употрѣблението на сѣчени въ видъ на монети пари се прослѣдва до IX-и вѣкъ прѣди Р. Х. Ала пари като размѣнно срѣдство сж се употрѣбявали много порано, и когато сж били отъ металъ, сж се теглили колчимъ е ставала размѣна; и доклѣ сж сжществували въ тоя видъ, никое кжсче металъ не се е гледало да е равно по тегло на друго. Първата монета, която носи името на краль е тетрадрахмата (или монета отъ четире драхми) на Александра Македонски. Прѣдполагатъ, че Лидия е била държавата, дѣто пръвъ пжть сж били отсѣчени монети, сир. пари еднакви едни на други по тегло; и че това е било около 700 или 800 години прѣди христианската ера. Примѣра на лидянетѣ въ това отношение послѣдвали скоро разнитѣ гръцки държавици, и най-първа отъ всичкитѣ Егина. Най-раннитѣ римски монети, наречени републикански за отличие отъ римскитѣ монети, наречени семейни и имперски, се явили въ една ранна епоха отъ римската история. Паритѣ на византийската империя сж съединителната брънка между староврѣменнитѣ и нововрѣменнитѣ пари. — Търговската стойность на една староврѣменна монета зависи, освѣнь отъ рѣдкостьта ѝ, отъ историческото ѝ значение, хждожественото ѝ достойнство и упазеностьта ѝ. Високитѣ цѣни, които се даватъ за староврѣменни монети, сж съблазнили нѣкои люде да подражаватъ

тия монети. Събирачитѣ на староврѣменни монети трѣбва да се пазятъ отъ тия подражания. — Науката нумизматика се появила въ западна Европа въ началото на XVI-и вѣкъ; у староврѣменнитѣ, н., като отдѣлна наука, не е сжществувала. Между най-добритѣ съчинения по н. сж: Екелевото, *Doctrina Numerum Veterum* (Вѣна 1792—98); Раше, *Lexicon universae rei nummariae* (Лайпцигъ, 1785—1805); Мионе, *Description des medailles antiques* (Парижъ, 1806—29); Хененъ, *Manuel de numismatique ancienne* (Парижъ, 1830); Норманъ, Деларошъ, и Дюпонъ, *Trésor de numis matique et de Glyptique* (1834—50); Сабатие, *Description générale des monnaies byzantines* (Парижъ, 1862); Грасетъ, *Handbuch der alten Numismatik* (Лайпц., 1852-53); Ликъ, *Numismata Hellenica* (Лондонъ, 1854); Бартелеми, *Manuel de Numisnatique ancienne et moderne;* Boutkovski, *Dictionnaire Numismatique* (Лайпц. 1877). Виж. St. L. Poole, *Catal. of oriental coins in the British Museum* (Лонд., 1876—1902). Най-важни нумизматически списания: *Zeitshrit für Numismatik* (Берлинъ, 1873—1902), *The Numismatic Chronicle* (Лонд., 1838—1902), *Revue de la Numismatique belge* (Брюкселъ, 1842 -1902), *Revue numismatique française* (Парижъ, 1836—1877), *Rivista Italiana di numismatica* (Миланъ, 1888—1902), *Труды Моск. Нумизмат. Общества* (Москва, 1893). Нумизмат. библиографии: Lipsius, *Bibliotheca numaria* (Лайпц., 1801); Leitzman, *Bibliotheca numaria* (Вайсензее, 1867). — **Нумизматикъ.** Човѣкъ, който се занимава съ нумизматиката, зналенъ на н.

Nunc aut nunquam, *лат.* Сега или никога.

Nunquam non paratus, *лат.* Никога неприготвенъ.

Нумиторъ. Енеевъ потомецъ, царь на Алба-Лонга, баща на Рея Силвия. Билъ сваленъ отъ прѣстола отъ брата си Амулия, нъ възстановенъ въ правата си отъ внуцитѣ си Ромула и Рема, на които позволилъ да построятъ на Тибръ градъ, и тѣ построили Римъ.

Нунций, *лат.* Папски пославникъ, легатъ; **нунциатура,** званието и мѣстопрѣбиванието на нунций.

Нуръ. Мнима свѣтлина, за която простолюдието вѣрва, че пада въ Иерусалимъ на Великденъ отъ небето.

Нуръ-Едднвъ *(Махмудъ).* Сирийски и египетски султанъ, род. въ Дамаскъ (1116—1174). Слѣдъ бащината си смърть, Н. прѣнеслъ столицата си въ Халепъ и прѣвзелъ Едесското княжество, което докарало кръстоносната война, проповѣдвана отъ Сентъ-Бернарда; разбилъ Реймонда, антиохийския князъ, който и умрѣлъ въ битвата (1149); самъ разбитъ отъ Иерусалимския князъ, Балдуина III, той скоро се съзелъ, нападнлъ коненския султанъ и, възползуванъ отъ раздоритѣ на египетския халифатъ, установилъ владичеството си надъ Египетъ, слѣдъ побѣдата на пълководеца му Ширкука надъ везиря Шавера, подкрѣпенъ отъ християнетѣ, близу до Кайро (1169). Н. изпратилъ за управитель на Египетъ племенника си *Саладина;* нъ тоя новъ везирь скоро му станлъ подозрителенъ поради сношенията му съ християнетѣ, та се готвилъ да отиде да го накаже, когато смъртьта го спрѣла. Н., съ прости нрави, строгъ блюститель на Корана и съ либераленъ духъ,

насърдчавалъ наукитѣ и искуствата, и възбуждалъ удивлението на християнитѣ.

Нутация. Въ *астр.* колебание на земната ось.

Нѣгошъ, или *Његушъ*. Прѣкоръ на владѣтелното черногорско семейство, който иде отъ името на едно мѣстце въ Херцеговина, отъ дѣто тоя родъ въ XVI-и вѣкъ се прѣселилъ въ Чернагора. По-личнитѣ прѣдставителе на Н. сж: 1) *Данило Петровичъ*. Още дѣте, побѣгнѫлъ отъ дома си въ Монастирь. Провъзгласенъ на 16 години владика на Чернагора, Данило водилъ упорита борба съ турцитѣ, правилъ църкви, пѫтувалъ въ Русия и добилъ покровителството на Петра Велики за страната си. Умрѣлъ въ 1735. 2) *Сава*, Даниловъ племенникъ, билъ съ мекъ характеръ, та не можалъ да тури край на вѫтрѣшнитѣ смутове. 3) *Петръ I* (1782-1830), вѣрно служилъ на интереситѣ на народа си, билъ приятель на Русия, възвисилъ значението и властьта на владиката. 4) Петръ II (1811-1851), билъ виденъ черногорски владика и поетъ, стѫпилъ на прѣстола въ 1830. Той съумѣлъ да примири племената и окржзитѣ на Чернагора, които враждували помежду си, подчинилъ ги на една власть, въдворилъ редъ и правилно управление. Като поетъ, отличава се съ силно поетическо чувство, прѣкрасенъ стихъ, народенъ езикъ и силно патриотическо одушевление. Въ печата, съчиненията му се появили по слѣдния редъ: въ 1834 той наредилъ въ Цетине книгопечатница и тамъ се напечатали *Лиекъ Ярости турске* и *Пустињакъ Църногорски*. Въ 1845 издалъ въ Бѣлградъ поемата си *Луча Микрокозма*, и сборникъ отъ юнашки пѣсни: *Огледало Србско* въ което между друго се намиратъ и негови собствени пѣсни. Въ 1847 излѣзло неговото най-главно произведение *Горскій Виіенацъ (Горски Вѣнецъ)*, отпослѣ много пѫти прѣпечатвано. Отъ това поетическо произведение на П. II Петровича наший поетъ и писатель Петръ Ивановъ е прѣвелъ на езика ни въ формата на нашитѣ народни умотворения най-важнитѣ негови страници, и то така, че теченията на главната мисъль да се не поврѣди (виж. *Извлѣчение изъ Горский Вѣнецъ*, отъ П. Ивановъ, Видинъ, 1891). Съдържанието на *Горски Вѣнецъ* е слѣдното: въ края на XVII-и вѣкъ турцитѣ били сполучили да потурчѫтъ токо-речи половината отъ Чернагора, и въ Цетине били направили и джамия. Тогавашний черногорски владика, Даниило, направилъ заговоръ отъ непотурченитѣ православни черногорци съ цѣль да исколѫкатъ всички потурняци и така да исчистѫтъ земята си отъ „некръстенитѣ“. Речено и сторено. Една нощь срещу коледа тѣ нападатъ потурнящитѣ и ги исколватъ всички, освѣнь онія, които сполучили да избѣгатъ. П. II излага поетически това историческо събитие въ поемата си. Стиховетѣ сж написани по чисто народна черногорска поезия въ 10 слога. По думитѣ на сръбскитѣ критици, *Горски Вѣнецъ* е лирическата сръбска *Илиада*, дѣто сж въспѣти, не събитията и не само юначеството, а народната душа и народнитѣ мисли и стремления. Виж. Лавровъ, *Петръ II Петровичъ Његошъ* (Москва 1887) и съчинението подъ сѫщото заглавие на П. А. Ровинский, издание на Спб. Слав. Благотв. Общ. (1889). — 5) *Данило I* (1851-1860),

първий князъ на Чернагора. Чернагора се управлявала до него отъ владици. Като приемникъ на чича си Петра II, той трѣбвало да приеме църковното поприще. Ала понеже не му теглило сърдце за монашеството, той отпжтувалъ въ Петербургъ и, съ съгласието на русския царь, секуларизиралъ черногорското правление (1851). Въ 1853, той устоялъ побѣдоносно на Омеръ и Османъ-пашовитѣ нападения. Въ 1855 Данило обнародвалъ сводъ закони, който носи името му. Прѣзъ кръмската война стоялъ неутраленъ. Въ 1858 отблъснжлъ едно нахлуване отъ турцитѣ въ граховската битва. Данило отворилъ училища и насърдчилъ земедѣлието. Той билъ убитъ прѣзъ едно пжтуване въ Далмация, отъ единъ заточенъ отъ него черногорецъ. Той билъ жененъ за дъщеря на богатъ триестски търговецъ, Даринка. Приемникътъ му е внукъ му, князъ *Никола* (виж. това име).

Нѣгушъ, наричанъ отъ гръцитѣ *Няхуста*, а отъ турцитѣ *Аугостосъ*. Градецъ въ казата Беръ или Верея (солун. вилаетъ), на сѣв. отъ тоя градъ, заселенъ на една тераса въ политѣ на Дурла; 6,100 жит, отъ които 1,500 българе християне, 800 турци, 3,500 гръци християне и 300 власи *(Кжнчовъ)*. Н., обиколенъ съ лозя, произвожда най-хубаво южно македонско вино и грозде, и върти голѣма винарска търговия. Гръцизмътъ въ тоя градецъ прѣминжлъ отъ Беръ. Тоя градецъ се много развилъ икономически прѣзъ XVII-и вѣкъ. Разоренъ и оплѣненъ въ 1821, въ врѣме на възстанието въ Гръция, отъ Лобутъ паша, той къмъ 1851 изново се привдигнжлъ пакъ съ гръцко-български колоритъ, какъвто има и до сега. Процесътъ на погръчването продължава още. Виж. В. Кжнчовъ, *Една расходка по Солунско* въ спис. *Книжици*, книжка III (Солунъ, 1889).

Нѣдро. Пазва, обятие.

Нѣженъ. Мекичъкъ, тъничъкъ, деликатенъ, противоположно на *грубъ, дебелашки*. — **Нѣжж**, *изнѣжавамъ*. Виж. *изнѣжавамъ*.

Нѣжинъ. Русски градъ въ черниговската губер., 60 килом. на юто-ист. отъ Черниговъ, на р. Остеръ (лѣвъ притокъ на Десна); станц. на желѣзн. отъ Курскъ за Киевъ; 21,590 жит., много отъ които сж потомци на гръцки поселенци, които се заселили тамъ въ царуването на Екатерина II. Филологически институтъ; мжж. и дѣв. гимназии и др. Главно произв. тютюнъ; голѣми количества тютюнъ се испращатъ въ С.-Петербургъ, Рига и Митава. Лицей, основанъ отъ Безбородко; 2 мънастиря, 25 църкви. Н. е сжществувалъ въ XII-и вѣкъ; въ 1664 се подчинилъ на руситѣ, както и други украински градове въ полски ржцѣ. Н. въ XVIII-и вѣкъ билъ едно отъ най-дѣятелнитѣ срѣдоточия на търговията съ западна Европа. Отъ когато Русия завладѣла Черно-море той изгубилъ прѣдишната си търговска важность; нъ се съживилъ отъ когато желѣзницата отъ Курскъ го е свързала съ Москва.

Нѣманъ. Русска и прусска рѣка, извира въ минската губ., тече прѣзъ нея, вилненската и градненската губ., като мие Гродно и Ковно, влиза въ източна Прусия, минува прѣзъ Тилзитъ и се влива въ Балтийско море; 800 килом. Главний ѝ притокъ е Вилна отдѣсно. Н. е широкъ, дълбокъ и корабоплавателенъ отъ Гродно. Той служи на търговията на Литва и

Волхиния: по него изнасятъ въ Прусия жито, ленено сѣме, конопи, ленени платове, дърва, метали и камене; и внасятъ въ Русия соль, селди, металически издѣлия, земедѣлчески машини, колониални стоки, аптечни вещества.

Нѣмска империя. Въ срѣдновѣковното значение: Римската империя, която прѣминжла първенъ у франкитѣ, а слѣдъ това у нѣмцитѣ, та нѣмскитѣ крале само слѣдъ коронясването имъ отъ папата добили императорската титла. Ала отъ срѣдата на XV-и вѣкъ тѣ почнжли, тутакси слѣдъ избирането, да се наричатъ императори, а приемницитѣ имъ носили титлата римски краль. Виж. Германия, *история*.

Нѣмска, или германска литература. Макаръ староврѣменнитѣ германци и да имали пѣсни въ честь на боговетѣ и героитѣ, отъ тия пѣсни нищо не се е упазило; сжщата нѣм. л. подкача само отъ врѣмето на Карла Велики. Отъ това врѣме сж се упазили откжслеци отъ прѣводи на Св. Писание, химни, молитви и пѣсни. Най-старий писменъ паметникъ отъ това врѣме е една християнска епическа поема *Der Heliand* (Цѣлительтъ или спасительтъ). Отъ края на XI-и вѣкъ начева срѣднонѣмский периодъ на литературата, въ който се развили рицарски поеми. Отъ народнитѣ епопеи на това врѣме, забѣлѣжителни сж: *Нибелунги* и *Гудрунъ*, най-голѣми съкровища на нѣмската народна литература. Лирицитѣ отъ това врѣме разработвали сказанията за краль Артура и неговата Кржгла Трапеза, по образеца на французскитѣ поети; на сжщия родъ поезия се отнасятъ: *Parcival* и *Titurel* на Волфрама Ешенбаха, и поемитѣ на Готфрида Страсбургски и Хартмана Ауе. До тия епоси се доближаватъ и хроникитѣ: *Frauendienst* на Улриха Лихтенщайна. Въ числото на многобройнитѣ *минезенгери* (любовни пѣвци) на това врѣме, първото мѣсто захваща Валдеръ-фонъ-деръ-Фогелвайде. Отъ сжщото врѣме сж се упазили дидактически стихотворения. Прозата почнжла и тя да се развива; отъ прозаическитѣ творения най-забѣлѣжителни сж проповѣдитѣ на Бертолда фонъ Виртертура и др.

Съ падането на рицарската поезия, нѣмската народна литература била прѣнебрѣгнжта отъ повисокитѣ разреди, та испаднжла въ ржцѣтѣ на народа, който немарилъ за никакви граматични начала. Ала на тоя периодъ принадлежи голѣмата маса *Volkslieder*, или народни балади, съ които Германия е особено богата, Брандовитѣ и Саксовитѣ басни и сатири и произведенията на сатирика Фишарта. Мистериитѣ, които били на апогея та си въ XV-и вѣкъ, и още се спазватъ въ с. Обермергау, въ Горна Бавария, породили нѣмската драма, която най-рано обработвалъ Саксъ. Крайтъ на XV-и вѣкъ изобилувалъ съ ритмовани исторически лѣтописи, съ сатири за духовенството, и съчинения за и противъ расклатената власть на Римо-католическата църква. Лютеровитѣ писания, неговий прѣводъ на Библията, произведенията на Улриха фонъ Хутена, на Цвингли и на много други прѣобразователе били най-важни събития въ историята на нѣм. л. отъ края на XV до срѣдата на XVI-и вѣкъ; извѣстно е, че Лютеръ се обърнжлъ къмъ умоветѣ на сънародницитѣ си не само съ полемическитѣ си писания, а и съ онния благородни хим-

ни, които отъ негово врѣме сж били едно отъ най-голѣмитѣ литературни съкровища отъ тоя видъ. Нѣкои отъ най-добритѣ отъ тия *Kirch-lieder*, или църковни пѣсни, сж били съчинени отъ самаго Лютера; а слѣдъ него най-много сж се нравили и на нѣмцитѣ, и на другоземцитѣ, Сператусовитѣ, Дециевитѣ, Николаевитѣ и Хербергеровитѣ пѣсни. Слѣдъ тия топли излияния на набожнитѣ и краснорѣчиви прѣобразователе настанжлъ единъ периодъ на литературно израждане и застой, които се приписватъ главно на деморализацията отъ 30-годишната война, когато анархията угасила народния духъ и покварила простонародния вкусъ; защото, отъ една страна дворцитѣ подражавали Версайлскитѣ навици, езикъ и литература, а отъ друга — долнитѣ разреди забравили своята си литература, съ нейнитѣ богати съкровища отъ легенди, прикаски и балади, и добили вкусъ за грубитѣ войнишки пѣсни, внесени отъ другоземнитѣ наемни войски и безнравственитѣ романи, заети отъ нечисти французски и италиянски извори. Германската поезия отъ XVII-и вѣкъ се развивала по образцитѣ на напокошнитѣ класици, и тѣхнитѣ нововрѣменни подражателе. Изучването на истинската народна литература било прѣнебрѣгнжто, и макаръ да се съставили много учени дружества съ цѣль да очистжтъ и възвисжтъ обществения вкусъ, слѣдствието било съвсѣмъ незадоволително; единъ по-добъръ вкусъ се възбудилъ само, когато Йох. Хр. Готшедъ (1700-66) сполучилъ въ своето *Критическо Искуство на Поезията* да привлѣче внимание върху педантството и искуственостьта на „класическата“ школа. Ала неговий претенциозенъ фанатизмъ породилъ една опозиция, отъ която произлѣзла, по-късно, нѣмската естетическа школа, подъ ржковод. на А. Баумгартена и Г. Майера. Настанжла сега една благоприятна реакция, и съ имената на Клопщока, Виланда и Лесинга подкачила блескавата епоха на нововрѣменната нѣм. л. Клопщоковата поема *Месиада* и неговитѣ оди възпроизвождали нѣжното благочестие на старитѣ прѣобразователе, и били толкова чисто нѣмски по духа си, че изведнжшъ се посрѣщнжли съ възторгъ изъ цѣла Германия; Лесинговитѣ съч. *Лаокоонъ*, *Minna von Barnhelm* и *Натанъ Мждрецътъ* прѣродили драматическото искуство въ Германия; Виландъ, отъ друга страна, внесълъ въ нѣмската поезия грацията и лекостьта на формата, и пръвъ далъ потикъ на романтизма. Влиянието, което упражнили върху нѣм. л. тия трима писатели, които минуватъ за нейни възродителе, скоро се усѣтило въ всѣкой клонъ отъ знанието; и отъ купътъ велики имена, съ които още повече сж се прославили литературнитѣ и научни лѣтописи на Германия прѣзъ послѣднитѣ 100 години, могжтъ се посочи само нѣколко отъ най-главнитѣ.

Философията, започнжта въ Германия отъ Лайбница, който писалъ на латински и французски, се развила най-много съ трудоветѣ на Канта, Фихте, Шелинга и Хегела, които нѣматъ подобни въ никоя друга страна. Други отъ най-личнитѣ имена въ тоя отдѣлъ сж Херберть, Шопенхауеръ, Баадеръ. Право сж го рекли, че философията може да се приеме за принадлежность на нѣмцитѣ. Въ богословието Райнхардъ, Паулусъ, Шлайермахеръ

Неандеръ, Юлий Мюлеръ, Бауръ, Щраусъ, Делингеръ и много други сж дали новъ животъ на библейскитѣ издирвания; и безцѣнна помощь по сжщата посока сж принесли дълбоко филологическитѣ и критически изслѣдвания на Волфа, Хермана, Мюлера, многоученитѣ братя Гримъ, Бопъ, Бенеке, Ласенъ, Шлегелъ, Бунсенъ и др. Педагогиката достигнжла до високо развитие съ трудоветѣ на Песталоци, и етнографията съ усилията на Форстера, Хумболта. Въ археологията, историята и юриспруденцията, всички народи дължжтъ признателность на Винкелмана, Хеерена, фонъ Раумера, Шлосера, фонъ Хамера, Гервинуса, Далмана, Ранке, Нибура и Момзена. Въ поезията и словесността името на Гете (който живѣлъ отъ 1749 до 1832) е самó легионъ. Неговъ прѣдшественикъ въ школата, на която принадлежалъ, билъ Хердеръ, чиито многобройни съчинения имали голѣмо влияние на изучването народната поезия. Втори най-великъ поетъ на нѣмцитѣ, слѣдъ Гете, се явява Шилеръ; нему и на Гете принадлежжтъ единъ редъ класически творения на нѣм. л. Слѣдъ Гете и Шилера слѣдва едно пълчище нѣмски литератори, които сж залѣгали да вървжтъ по стжпкитѣ на тия велики водители; нъ най-забѣлѣжителенъ и който стои по-горѣ отъ всички тия е великий сатирикъ и юмористъ Рихтеръ. Отъ врѣмето на войната среща Наполеона въ 1813 поезията добила народно-политически характеръ. Гл. прѣдставителе на тая посока сж били: Арнтъ, Т. Кёрнеръ и Макъ Шенкендорфъ; на сжщата школа принадлежжтъ Фр. Рукертъ и Лудв. Уландъ, който запознalъ Германия съ източната поезия. Новата нѣм. л. почва съ *Хайне* (1825), когото сравнявать съ Гете и Шилера по поетическа сила, и съ *Лудъ Бёрне*. Юморътъ и остроумнитѣ нападки връзъ неподвижностьта на Хайне и Бёрне произвели всеобщо движение въ Германия. Между други забѣлѣжителни литератори може да се споменжтъ Мотъ-Фуке, А. Хофманъ и Шамисо. Пихлеръ, Х. Стефенсъ, Гуцковъ, Готшалъ, Щернбергъ, В. Херингъ, Хауфъ, Чоке, Хаклендеръ, Ида фонъ Хан-Ханъ, Ауербахъ, Фрайтагъ, Герстекеръ, Готшалъ, Шпилхагенъ и Паулъ Хейзе — всѣкой наредъ се е радвалъ на обширна популярность, и нѣкои отъ тѣхъ не само като романисти. Най-сетнѣ и музиката е имала велики прѣдставителе въ Германия. Корифеитѣ на нѣмската музика сж много: Хенделъ, Бахъ, Моцартъ, Глюкъ, Бетховенъ, Веберъ, Щпоръ, Шубертъ, Менделсонъ-Бартолди, Майербееръ, Шуманъ, Рих. Вагнеръ и Фр. Листъ.

Нъ колкото многобройни и да са били романиститѣ прѣзъ тоя вѣкъ въ Германия, тежнението на германския умъ е било повече къмъ науката отколкото къмъ романтизма; и огромний потикъ даденъ на вкуса за научнитѣ изслѣдвания отъ Хумболтовитѣ пжтувания и наблюдения е докаралъ най-дълбоки издирвания въ всѣкой отдѣлъ на естественитѣ науки. Мжчно е дори само отъ Хумболтово врѣме насамъ да се споменжтъ имената на всички нѣмци, които съ трудоветѣ си сж обогатили науката на свѣта. Да посочимъ нѣкои отъ по-важнитѣ имена: пжтешественици Марциусъ въ Бразилия, Пйопингъ въ южна Америка, Чуди въ Перу, Шубертъ въ Гърция, Лепсиусъ и Бругшъ въ Египетъ, Шомбуркъ въ английска Гвиана,

Гюцлафъ въ Китай, Зиболдъ въ Япония, трима братя Шлагентвайтъ въ Алпитѣ и въ срѣдна Азия, Бартъ и Фоглъ въ Африка и Лайххартъ въ Австралия; въ астрономията и математиката, Беселъ, Енке, Струве, Гаусъ и Медлеръ; въ естественитѣ науки и въ медицината Мюлеръ, Ехренбергъ, Карусъ, Оценъ, Шлайденъ, фонъ Бухъ, Либихъ, Копъ, Симонъ Дове, Молешотъ, Бишовъ, Розе, Погендорфъ, Ердманъ, Гмелинъ, Грефе, Фоглъ, Рокитански, Вагнеръ, Шйонбайнъ, Хелмхолцъ и Диженбахъ; въ историята и биографията, Нибуръ, Лео, Бйоттигеръ, Клйоденъ, Коолъ, Райнбекъ, Бунсенъ, Иделеръ, Ласенъ, Унгеръ, Цимерманъ; въ историята на езика, литературата и изящнитѣ искуства и по политиката и обществените науки, Филмаръ, Бутервекъ, Кюно Фишеръ, Ваагенъ, Хайнзиусъ, Хейзе, Бекеръ, Кройцеръ, Лершъ, Вахлеръ, Ернести, Якобсъ, Савигни, Айххорнъ, Бюловъ, Ершъ.

Нѣмцевичъ (*Юлиянъ Урсонъ*). Прочутъ полски отечественолюбецъ и литераторъ, тѣсенъ приятель на Костюшка, комуто и станжлъ адютантъ въ възстанието слѣдъ второто подѣление на Полша, когато билъ нараненъ и заробенъ въ гибелната битва при Мациовица. Слѣдъ 2-годишенъ затворъ въ С.-Петербургъ, отишелъ съ Костюшка въ Америка, дѣто въ 1800 се оженилъ за една американка; тамъ се и запозналъ съ Орлеанския дукъ, бжджщия французски царь Луи Филипа. Когато Наполеонъ влѣзлъ въ Полша въ 1806, той се върнжлъ въ отечеството си. Полша като минжла пакъ подъ властьта на Русия, императоръ Александръ му показалъ благоволението да го назначи пожизненъ секретарь; ала това не му попрѣчило да си милѣе за полската независимость. Той произнесълъ надгробно слово на Костюшка въ 1817, а въ 1830 зелъ участие въ несполучливата буна на поляцитѣ; подирь това, отишелъ въ Парижъ, дѣто и умрѣлъ въ 1841 на 83-годишна възрасть. Отъ съчиненията му (издадени въ Лайпцигъ въ 1840) забѣлѣжителни сж: *Исторически пѣсни на поляцитѣ* и *Сбирка записки по старата полска история*, въ която прославя народнитѣ герои на Полша.

Нѣмцова (*Божена*). Една отъ виднитѣ чешки писателки (1820—1862). Дъщеря на родителе нѣмецъ и чехкиня, Н. се възпитала отъ майка си въ чешки духъ и въ чешка срѣда; оженила се за чиновникъ Иосифъ Нѣмцъ и скоро се настанила въ Прага. Литературната си дѣятелность почнжла въ 1843 съ стихотворения, отъ които първото, *Slavné Váno* (Едно славно утро), било напечатано въ спис. *Kvety*; цензурата конфискувала изданието, понеже писателката прѣдказвала свѣтла бжджщность на словѣнетѣ. Покъсно Н. напечатала пѣсни въ *Květach* и *České včele*, които много се нравили на чешкото общество. Много по-голѣма слава добила Н. като авторка на повѣсти и раскази изъ народния битъ. Н. разбирала духа на народа и горещо съчувствувала съ неговитѣ стремления, па се и отличавала съ истинска поетическа дарба. Съчиненията ѝ сж намѣрили прѣводачи у руситѣ, поляцитѣ, хърватитѣ. Най-забѣлѣжителната отъ повѣститѣ на Н. е *Babička* (русски прѣводъ *Бабушка*, 1855). Голѣма извѣстность сж добили и слѣднитѣ нейни съчинения: *Slovenské pohádky*

a povèsti, — *Narodni bahorky a povèsti* — и повѣсть *Pohorská vesnica* (Едно планинско село), която най-съчувствено изображава простия селски животъ. Главната чърта на Н. е идеализмътъ. Една сбирка отъ съчиненията на Н. е издадена въ 1863 и 1872.

Нюбѫргъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (държ. Ню-Иоркъ), 90 килом. на сѣв. отъ Ню-Иоркъ и 130 килом. на юго-зап. отъ Албани, на Хъдсонъ; всѣкидневна параходна служба за Албани и Ню-Йоркъ; желѣзнопѫтно съобщение съ Нюаркъ и Пятерсонъ; 24,000 жит. Голѣма търговия съ дърва и каменни вѫглища и дѣятелни индустрии. Една стара кѫща, която е служила Вашингтону за главна квартира, е купена и се поддържа отъ държавата; тамъ Вашингтонъ отхвърлилъ прѣдложението на офицеритѣ си да се прогласи царь и распуснѫлъ войската си.

Ню-Джерси. Една отъ Съединенитѣ Държави, която има за прѣдѣли държ. Ню-Иоркъ на сѣв.-ист. и сѣв., Пенсилвания на зап. и Делауеръ на юго-зап.; Атлантически океанъ и Хъдсонъ на ист. Простр. 19,179 чет. килом. и насел. 1,500,000 жит., отъ които 40,000 черни. Земята е планинска (прорѣзана отъ едно бърдо отъ Алеганитѣ) и студена къмъ сѣверъ; пои се отъ Делауеръ и Хъдсонъ, корабоплав. рѣки. Търговията и промишлеността сѫ твърдѣ развити. Главнитѣ индустрии сѫ металургията въ всичкитѣ ѝ клонове. Слѣдъ Мичиганъ, Пенсилвания и Ню-Иоркъ държ. Н.-Дж. е четвърта по производството на желѣзото, отъ което произвожда на годината за 15 милиона лева. Цинковитѣ рудници, най-важнитѣ въ държавата, доставятъ на годината цинкъ за около $2^1/_2$ милиона лева. Доста добрѣ стоѫтъ и земедѣлието и скотовъдството, макаръ земята, повечето пѣсъчлива, и да минува за неплодородна: Н.-Дж. произвожда на годината около 4 милиона хектол. царевица, по повече отъ 1,300,000 хектол. овесъ и барабой, 860,000 тона сѣно и др. и притежава около 700,000 глави говеда (160,000 млѣчни крави и 100,000 коне). Н.-Дж. е още една отъ първитѣ морски държави. По броя на търговскитѣ си кораби (1,700), отъ които 180 парахода, тя е 6-та държава. Отъ тия кораби риболовството, най-вече раколовството, употрѣбява около 600 кораба и 4,000 варки.

Сѣдалището на гл. управл. на Н.-Дж. е *Трентонъ*; гл. градове сѫ Нюаркъ и Джерси-Сити, два отъ 20-тѣ най-голѣми градове въ Съединенитѣ Държави. Н.-Дж. има четире митни пристанища на океана и двѣ на рѣка Делауеръ. Всичкитѣ тия пристанища сѫ свързани по желѣзници съ всичкитѣ точки на вѫтрѣшността. Желѣзнопѫтната мрѣжа въ експлоатация е близу 3,000 килом. — Държавата се управлява отъ управитель, избранъ съ всеобщо гласуване за 3 години, отъ сенатъ отъ толкова сенатори, колкото има окржзи (сега 21) и отъ камара на прѣдставителе (60). Сенаторитѣ се избиратъ за 3 години, подновими всѣка година съ една трета. Прѣдставителетѣ за камарата се избиратъ за 1 година.

История. Първитѣ поселенци въ Н.-Дж. сѫ били холандци и шведи, които се заселили въ страната между 1614 и 1620. Англия турила ржка на тая страна въ 1674. Областьта се прогласила

държава още въ 1776 и много испатила прѣзъ революционния периодъ, когато била театрътъ на трентонската, принстонската, редбаикската и монмаутската побѣди, спечелени отъ Вашингтона. Робството се унищожило въ Н.-Дж. въ 1846. Прѣзъ междуособната война държавата доставила на сѣвернитѣ войски 79,300 души.

Ню-Йоркъ. Една отъ Съединенитѣ държави, която често наричатъ *Имперската държава*, защото, ако се исключи земедѣлието, тя е първата по населението, индустрията, мореплаването, търговията и богатството, и защото притежава най-голѣмия градъ въ Съединенитѣ Държави и въ цѣлия новъ свѣтъ.

Н.-И се намира между Нова Англия (държави Вермонтъ, Масачузетсъ, Конектикжтъ) на ист., Атлантически океанъ и Ню-Джерси на юго-ист., Пенсилвания на югъ и зап., область Антарио (Горна Канада) на зап. и на сѣв., область Квебекъ (Долна Канада) на сѣв.-ист. Простр. 127,345 чет. килом. и насел. 5,960,000 жит., отъ които 70,000 черни и 1,100 индийци. Населението на тая държава прѣдставлява $^1/_{10}$ отъ цѣлото население на Съединенитѣ Държави.

Земята е хълмиста, особено на юго-ист., дѣто сж планинитѣ Кятскилъ. Пои се отъ Хъдсонъ, Св. Лаврентия, Сускуехана, Делауеръ и отъ много езера, отъ които главнитѣ сж Ерие и Онтарио. Климатътъ е изобщо здравъ. Тая земя, плодородна, произвожда жито, царевица, тютюнъ, хмель, захарна тръстика и др. Като земедѣлческа страна, тя е втората държава слѣдъ Илиноисъ по стойността на жътвитѣ си и третата слѣдъ Илиноисъ и Иова по стойността на добитъка. Ала е за вѣрване, че тия държави и други, сжществено земедѣлчески, ще продължаватъ да оставатъ назадъ все повече и повече. Отъ земедѣлческитѣ произведения Н. произвожда на годината овесъ повече отъ 13 мил. хектол., барабой повече отъ 12 мил. хектол., царевица повече отъ 9 милиона хектол., хмель повече отъ 9 милиона килогр., тютюнъ около 3 милиона килогр.. сѣно повече отъ 5 милиона тона и др. Добитъка прѣсмѣтатъ на повече отъ 10 милиона глави (коне, крави, овце).

Ако държ. Н.-И. е достигнжла или наближава да достигне своя *maximum* на земедѣлческото производство, не е сжщото и за индустрията, дѣто полето е безпрѣдѣлно.

Н.-И. притежава токо-речи всичкитѣ индустрии. Статистиката, за една отъ послѣднитѣ години, показва, че населението на тая държава е имало 2,571*) милиона лева капиталъ, 5,403*) милиона лева произведения, 43,739 заведения и 522,533 работници. Двигателната сила, употрѣбявана прѣзъ сжщата година, е била 454,143 коне, отъ които 234,795 парни коне и 219,348 водни коне, сир. конска сила добивана съ пара и направо отъ рѣкитѣ. Тия цифри показватъ въ какви грамадни размѣри е станжло индустриалното развитие въ тия американски държави, които до прѣди нѣколко години сж зависяли отъ западна Европа. И това развитие е станжло много бърже: въ държавата Н.-И.

*) Тия двѣ цифри сж равни на петата часть отъ индустриалния капиталъ и отъ стойността на индустриалнитѣ произведения на всичкитѣ Съединени Държави.

числото и вмѣстимостьта на корабитѣ; въ риболовството тая държава е само третата по редъ, слѣдъ Масачузетсъ и Мейриляндъ. Числото на корабитѣ отъ всички видове е 10,158, отъ които 1,230 параходи.

Управление. Сѣдалището на гл. управл. на държава Н.-И. е *Албани* на Хъдсонъ, а най-главний градъ е Н.-И.; въ държавата има 40 града съ по повече отъ 10,000 жит. и 7 съ по повече отъ 50,000 жит.: Н.-И., Бруклинъ, Албани, Бѫфало, Рочестеръ, Троя и Сиракуза. Държавата се управлява отъ управитель и подуправитель, избирани за 3 години. Законодателното тѣло състои отъ сенатъ (32 члена) и камара на прѣдставителе (128), избирани първитѣ за 2, а вторитѣ за 1 година. По първата конституция отъ 1777, избирателното право се основавало на имота. Съборитѣ (събрания на двѣтѣ камари) отъ 1801 и 1821 измѣнили тая основа въ малко по-либералень смисълъ, нъ само въ 1846 единъ съборъ направилъ тая конституция демократическа относително бѣлитѣ, като въ сѫщото врѣме задържалъ ограничението относително черните, — ограничение, което се унищожило въ 1866. Единъ членъ на тая послѣдната конституция постановява, че всѣки 20 години избирателното тѣло трѣбва да се произнася по въпроса: има ли нужда да се измѣни конституцията? Когато отговоръть е утвърдителенъ, нови избори ставатъ и двѣтѣ камари се събиратъ въ съборъ, който рѣшава върху прѣдло- измѣнения.

ия. Пръвъ англичанинъ ъдсонъ изслѣдвалъ тая 09; холандцитѣ осно- 1614, селище Оранжъ, сегашни Албани, и Амстердамъ, сегашни гр. Ню-Йоркъ. Англичанетѣ турили ржка на тая страна въ 1664. Ню-йоркската колония, която добила името си отъ Якова, *йоркски* дукъ, комуто била отстѫпена, била отъ числото на 13-тѣ колонии, които въ 1776 прогласили независимостьта си. Англичанетѣ нахлули въ нея тутакси и не испразнили окончателно гр. Н.-И. до есеньта въ 1783. Първата голѣма грижа на свободната държава била да създаде съобщение между езерата и Атлантически океанъ; послѣ дошли желѣзницитѣ, които сѫ помогнѫли толкова за развитието на държавата, която сега наричатъ *имперската* отъ Съединенитѣ Държави. Въ войната за освобождението на робетѣ, държава Н.-И., заедно съ Масачузетсъ, първи се обявили въ полза на робетѣ. Сама държава Н.-И. била унищожила робството въ 1817. Въ тая война тя доставила на съюзницитѣ си, сѣвернитѣ държави, 473,443 воителе, отъ които 267,550 само отъ гр. Н.-И.

Ню-Йоркъ *(New-York)*, *имперский градъ*, както го наричатъ янкитѣ, е най-важний градъ въ Съединенитѣ Държави и въ Новия Свѣтъ изобщо; трети градъ въ цѣлъ свѣтъ, слѣдъ Лондонъ и Парижъ, по населението, което е, въ сѫщи Н.-И. 1,801,789 ж.; и слѣдъ Лондонъ първото търговско срѣдоточие на свѣта. Отъ 1-и януар. 1898 въ състава на Н.-И. влѣзе и града Бруклинъ, задно съ други обширни пространства, включително съ които Н.-И. е по-обширенъ отъ всичкитѣ европейски столици (823 чет. килом., а Лондонъ като пространство има 305 чет. килом.). Въ района на новия градъ влизатъ не само много празни отъ сграда мѣ-

ности, а и необработени пространства. Така гледанъ, гр. Н.-И. има 3½ милиона жит.. сир. повече отъ Парижъ, та по население става 2-и градъ на земното кълбо. Могло-би той да е по пространство и население още по-голѣмъ, защото цѣлий районъ на пристанището му не е влѣзълъ въ състава му; извънъ него оставатъ Хобокенъ, Джерси-Сити и др. на дѣсния брѣгъ на Хъдсонъ, присъединението на които е невъзможно, понеже тѣ принадлежатъ на друга държава — Ню-Джерси. Между населението на сжщи Н.-И. има 250,000 ирландци; тоя градъ е най-малко американски въ Съединенитѣ Държави, по причина на 400,000 или 500,000 другоземци, които живѣятъ въ Н.-И. и въ влѣзлитѣ въ състава му градове.

Н.-И. е расположенъ на о-въ Манхатанъ, който е образуванъ отъ Хъдсонъ, на зап.; отъ рѣка Харлемъ, единъ отъ ржкавитѣ на Хъдсонъ, на сѣв.-ист.; отъ Ню-Йоркски заливъ, на югъ. Той е 350 килом. на сѣв.-ист. отъ Вашингтонъ, и 210 килом. на югъ Албани. Въ главната, старата часть на града, улицитѣ сж тѣсни и неправилни; тамъ е срѣдоточението на търговския животъ. Другитѣ улици сж широки и прави, паралелни и напрѣчни, сега вече на брой до 150. И еднитѣ и другитѣ улици се означаватъ просто съ нумера по редъ: улица № 1, № 2-и и т. н. Главната улица, *Broadway* (широкий пжть), която е исключение на това правило, съ нейнитѣ банки, складове, магазини, контори, печатници, е 8 килом. дълга. Кжщитѣ, кирпичени, сж повечето 4-етажни; а отъ 20 години насамъ сж се появили и огромни многоетажни кжщи по европейски типъ, всички снабдени съ елеватори. Срѣдно число въ Н.-И. въ всѣка кжща живѣятъ 16 души (въ Вѣна 60). Канализацията и водоснабдението сж прѣвъсходни. До скоро водопроводътъ, който иде отъ Кротонско езеро, отъ 64 килом. разстояние, доставяше по една мрѣжа тржби 640 килом. дълга 330 милиона литри вода на день; сега това количество е повече отъ удвоено чрѣзъ единъ новъ резервоаръ, на който постройката е легнжла 100 милиона лева. Бруклинский мостъ, отворенъ на 12 май 1883, е най-дългий повисенъ мостъ на свѣта; той е 1,826 метра дългъ (виж. държава *Ню-Йоркъ*, желѣзопжтна мрѣжа). Н.-И. притежава тридесетина парка и публични градини. Великолѣпний *Централенъ Паркъ*, който захваща простр. 342 хектара, изобилва съ сенчасти алеи, езера, пещери, водоскоци, статуи; тамъ е и обелискътъ Александрия (Клеопатрината Игла), зоологическата градина, много морави за игри на мячъ, крикетъ, крокетъ, лаунъ-тенисъ, естествено-исторически музей, метеорологическа обсерватория съ найновитѣ самозаписвателни инструменти.

Отъ църквитѣ (всичко 410) най-забѣлѣжителни сж Св. Троица *(Trinity)*, съ камбанария 86 метра висока, готически стилъ; Св. Павелъ, баптистска църква въ Вашингтонски площадъ; католическата съборна църква Св. Патрикъ, отъ бѣлъ мраморъ; синагога, мавритански стилъ, въ Мядис. авеню. Отъ общественитѣ и частни сгради забѣлѣжителни сж: житната борса и газовата борса, фондовата борса, главната митница, главната поща, градский домъ, дворцитѣ на вѣстници: *New-York Times*, *New-York Tri-*

bune, New-York Staatszeitung (нѣм.), *World, New-York Herald*. Началнитѣ училища сж 300 (съ 150,000 дѣца); нъ броятъ на неграмотнитѣ е още доста голѣмъ, поради постоянното нахлуване на неграмотни европейци. Отъ висшитѣ учебни завѣдѣния първо мѣсто захваща Колумбия, съ 6 факултета (1640 студенти и библиотека отъ 170,000 т.); университетътъ на гр. Ню-Йоркъ, съ 3 факултета и 1300 студенти; и нѣколко медицински и богословски училища. Куперовий университетъ е вечеренъ университетъ за всички, които денѣ работѣтъ за прѣхраната си; освѣнъ научнитѣ университетски курсове, той има професорски класове — по рисуването, телеграфното искуство и др. Тоя университетъ е създаденъ съ срѣдствата на единъ човѣкъ, Петръ Куперъ, бивши работникъ. Американский институтъ е учреждение, което има за задача да насърдчава американската фабрична промишленость, като покровителствува изобрѣтателетѣ на машини, нови приспособления и др. т.; той дава награди и премии и урежда всѣка година изложби на най-новитѣ изобрѣтения. Н.-И. има академия на наукитѣ, медицинска, на хѫдожествата; американско библейско дружество, мисионерски дружества, америк. географическо дружество; 30 публични библиотеки; 40 театра; много благотворителни дружества. Периодический печатъ въ Н.-И. е най-голѣмий въ Съединенитѣ Държави: 37 всѣкидневни вѣстници, 190 седмични издания, 5 двѣседмични, 22 полумѣсечни, 68 мѣсечни и 11 шестмѣсечни.

Търговцитѣ и други на Н.-И., които живѣѭтъ въ Бруклинъ и прѣдградията, иматъ на услугитѣ си 400 парахода, които пѫтуватъ денѣ и нощѣ и прѣнасятъ на годината 180 милиона пѫтници. 30 желѣзници и трамваи има по улицитѣ на Н.-И.; въздушната желѣзница има нѣколко линии. Пристанището на Н.-И. е едно отъ найдобритѣ на свѣта; входътъ въ него е защитенъ съ 6 крѣпости. При входа въ пристанището, на островъ Либърти (Свобода) се възвишава една статуя на богинята на Свободата (работа на французския ваятель Бартолди), освѣтлявана съ електричество и видима отъ далечь; подножието ѝ е 16 метра високо, цоклътъ 28 метра, мѣдната фигура — 46 метра. Тая статуя, даръ отъ Франция, се откри на 16 октомврия 1886. Ерийский каналъ и желѣзнитѣ пѫтища помагатъ за огромното развитие на търговията и промишленостьта. Споменѫ се, че Н.-И. е първий търговски центръ на свѣта слѣдъ Лондонъ; 45% отъ цѣлия износъ и 65% отъ цѣлия вносъ на Съединенитѣ Държави става прѣзъ неговото пристанище. За товарене житото сѫществуватъ гигантски докове съ елеватори. Собствената търговска флота на Н.-И. е 4,000 кораба, съ вмѣст. 1 милионъ тона. Сборътъ на вноса и износа е билъ за една отъ послѣднитѣ години по стойность 22,675,000,000 лева, сир. 60% отъ цѣлата търговия на Съединенитѣ Държави. Вноснитѣ мита дали 3,050,000,000 лева. Главнитѣ прѣдмѣти на износа сж: жито, прѣсно и консервирано месо, добитъкъ, краве масло, сирене, масть, лой, газъ, тютюнъ, памучни платове. Най-важнитѣ вносни прѣдмѣти сж: захарь (сурова и прѣчистена), вино, спиртъ, бира, кожи отъ Ла-Плата, коприна, вълна, каучукъ, кафе, чай, аптекарски вещи, желѣзо, стомана, играчки и прѣдмѣти на рас-

коша. Има търговски кжщи, чиито обрати съставятъ отъ 370 милиона до 1 милярдъ лева на годината. Н.-И. притежава 50 народни банки, 48 банки на държ. Н.-И., 23 спестовни банки; $^3/_4$, ако не $^4/_5$ отъ всичкитѣ финансови сдѣлки на правителството на Съединенитѣ Държави ставатъ чрѣзъ посрѣдството на ню-йоркскитѣ банки; частнитѣ финансови операции сж още по-голѣми отъ правителственитѣ. Въ фабричната промишленость Н.-И. сжщо играе видна роля; той има 25,000 фабрики (по 300 различни клонове на производството) съ 351,757 работници и капиталъ 10,505,965,050 лева. На чело на градското управление стои единъ кметъ, избиранъ за 2 години, съ заплата 60,000 лева на годината; на стареитѣ (градски съвѣтници) годишната заплата е по 20,000 лева. Най-сетнѣ, Н.-И. има образцова полиция и пожарна команда.

Нюкяслъ. Английски градъ, ц. на Нортжмберляндъ, 400 килом. на сѣв.-зап. отъ Лондонъ, на Тайнъ, 12 килом. (16 килом. по рѣката) отъ устието му въ Сѣверно море; станц. на желѣзн. отъ Лондонъ за Беруикъ, съ клонове за Карлайлъ, Дърхямъ и др.; 186,000 жит. Добро укрѣпено пристанище и търговска флота, която се има за 3-а въ Англия. Срѣдоточие на търговията съ ископаеми вжглища въ сѣверна Англия; износъ на олово, масло, лакерда, машини, химически произведения и др.; среща южнитѣ произведения: вино, овощия, ленъ и др. (износътъ на годината се въскачва на повече отъ 114 мил. лева и вносътъ на повече отъ 191 милиона лева). Корабостроителницитѣ сж искарали въ една година 75 кораба съ вмѣст. 85,121 тона. Армстронговитѣ оржжейни фабрики въ Елсвикъ, прѣдградие на Н., съперничатъ съ вулвичскитѣ; въ 20 години тѣ сж искарали за английското правителство повече отъ 4,000 топа отъ всѣкакви калибри. — Н. е много старъ градъ, съграденъ на източния край на Адриановата стѣна; билъ е често прѣзиманъ отъ англичанетѣ и шотландцитѣ; първитѣ трима Едуардовци (виж. *Едуардъ*, англ. крале) въ войнитѣ си съ шотландцитѣ го укрѣпили съ нова яка стѣна, отъ която още сжществуватъ останки.

Нюкяслъ. Приморски градъ въ англ. колония Нови-Южни-Уейлсъ, 122 килом. на сѣв.-ист. отъ Сидни; начало на нѣколко желѣзници за сѣвернитѣ области; всѣкидневни параходни съобщения съ Сидни; 18,000 жит. Както английския Н., отъ който е добилъ името си, тоя градъ е главното срѣдоточие на търговията съ ископаеми вжглища въ Австралия. Въ неговата околность, близу до морето, се копаятъ вжглища по 20,000 тона на седмицата. Тия вжглища се изнасятъ главно въ Китай. Въ ню-кяслското пристанище влизатъ и отъ него излизатъ на годината повече отъ 2,000 кораба съ вмѣст. повече отъ $1^1/_2$ милиона тона.

Нюкяслъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Пенсилвания), 76 килом. на сѣв.-зап. отъ Питсбжргъ; на желѣзн. отъ Питсбжргъ за Ерие и за Франклинъ; 16,000 жит. Мелници. Хубавъ обширенъ градъ.

Нюпортъ. Английски пристанищенъ градъ въ обл. Монмаутъ, 32 килом. на юго-зап. отъ Монмаутъ, на р. Ѫскъ, 6 килом. отъ устието ѝ въ Севърнъ; 60,000 жит. Фабрики за машини, вагони, гвоздеи. Голѣмъ износъ ископаеми вжглища и желѣзо. Редовни пара-

ходни съобщения съ Бристолъ, Ливерпулъ и Ирландия. Повече отъ 3,000 кораба съ вмѣст. около 1,800,000 тона влизатъ въ нюпортското пристанище и излизатъ отъ него на годината.

Нюпортъ. Англ. градъ, ц. на о-въ Уайтъ, на р. Медина, корабопл. до града; 12,000 жит. Класическо училище, основано отъ Якова I, музей, институтъ на механици, фабрики за дантели и земедѣлч. орждия.

Нюпортъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Кентжки), 106 килом. на сѣв.-ист. отъ Франкфортъ, на лѣвия брѣгъ на р. Охио, която го дѣли отъ Цинцинати, по-долу отъ вливането въ Охио на р. Ликингъ, която сжщо го дѣли отъ Ковингтонъ: единъ повисенъ мостъ на Ликингъ, единъ желѣзнопжтенъ мостъ на Охио, и два нарни подвижни моста съобщаватъ тия три града помежду имъ; 24,000 жит. Главната индустрия на Н. е желѣзарството токо-речи въ всичкитѣ му клонове. Въ тоя градъ има и арсеналъ на Съед. Държави. Н., както Ковингтонъ, длъжи напрѣдъка си на близостьта си до Цинцинати. Тия три града, макаръ и въ двѣ държави, на дѣло образуватъ едно градище съ повече отъ 360,000 жит.

Нюпортъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (държ. Родъ-Айляндъ), второ сѣдалище на управл. на държавата, 40 килом. на югоист. отъ Провиденсъ, на единъ южснъ заливъ на о-въ Родъ; край на Фолъ Ривжрската желѣзница; 18,000 жит. Третата най-яка крѣпость на Съед. Държави. Едни отъ най-прочутитѣ морски бани въ Америка. Търговията и индустрията нѣматъ голѣма важность.

Нюрнбергъ (*Nürnberg*, франц. *Nuremberg*). Баварски градъ (срѣдна Франкония), 147 килом. (199 килом. по желѣзн.) на сѣв.-зап. отъ Мюнхенъ, на р. Пегницъ и каналъ Людвигъ, който съединява Майнъ съ Дунавъ; срѣдоточ. на желѣзн. за Бамбергъ, Егеръ, Пилзенъ, Ратизбонъ, Инголщатъ, Щутгартъ, Ансбахъ и Вюрцбургъ; 142,404 жит. — Ако Н. е само вторий градъ на Бавария по население, той е първи по индустриалното и търговското движение: многобройни сж неговитѣ металургически заводи, фабрики за желѣзни, тучени, бронзови и други издѣлия, за музикални и математически инструменти и др., и др. Освѣнъ това, той е срѣдоточието на търговията съ *щайнскитѣ* Фаберови моливи и съ дѣтскитѣ играчки, изработвани въ планинитѣ на Франкония, и испращани отъ Н. по цѣлъ свѣтъ. — Съ старата си стѣна съ 74 кули, съ тѣснитѣ си и криви улици, съ сградитѣ си Н. още има изгледъ на срѣдновѣковенъ градъ. — Н., съврѣмененъ на Карла Велики, е билъ често резиденция на императоритѣ; пресбургский миръ, въ 1806, го далъ на Бавария. Карлъ IV подписалъ тамъ златната була въ 1356. Градътъ билъ много врѣме, особено въ XIV-и и XV-и в., срѣдоточие на търговията и образованието съ училищата си; живописцитѣ си, и поетитѣ си, той е родината на Дюрера и Ханса Саша. Тамъ сж се изработвали първитѣ играли карти (1380); тамъ е била основана първата фабрика за хартия (1390); тамъ сж били изнамѣрени часовницитѣ (нюрнбергски яйца) отъ Петра Хеле, въ 1500, гравирането на дърво и др. — Договоръ, подписанъ

между лютеранетѣ и католицитѣ, въ 1552; франц. маршалъ Ожеро тамъ разбилъ австрийцитѣ въ 1800.

Нютонъ (сжръ *Исаакъ*). Великъ английски ученъ, най-забѣлѣжителний математикъ и физикъ на своя или кой-да-е другъ вѣкъ, род. въ Улсторпъ (обл. Линколнъ), умр. прѣдсѣдатель на кралевското дружество (лондонската академия) (1642—1727). Годината 1642 е забѣлѣжителна въ историята на науката по Нютоновото раждане и Галилеевата смъртъ. Обстоятелствата, въ които живѣли двамата учени, били толкова противоположни колкото и характеритѣ имъ. Галилей умрѣлъ затворникъ, или подъ надзора на инквизицията, «за дѣто е мислилъ, въ астрономията», както казва Милтонъ, «другояче, а не както сж мислили францисканскитѣ и доминиканскитѣ цензори». Въ Англия, чрѣзъ Бейкъновото и Декартовото влияние, било вече на мода да се не кланятъ на *авторитета* въ научнитѣ работи. За добра честъ, характеритѣ на двамата учени прилѣгали на положенията, въ които се намѣрили. Галилей станжлъ по-силенъ и по-рѣшителенъ прѣдъ съпротивлението, което посрѣщнжлъ. Нютонъ, отъ друга страна, недовѣрчивъ въ стойностьта на труда си, и плахъ да влиза дори въ научни прѣния, е могло да остави въ мракъ и най-забѣлѣжителнитѣ си открития, да не било постоянното настояване на приятелетѣ му да ги обнародва.

Н. свършилъ курса на физико-математическитѣ науки въ кямбриджския университетъ. Тамъ се запозналъ съ професоръ Бяроу, когото отпослѣ замѣстилъ въ старостьта му като професоръ въ 1669. *Отъ* това врѣме той не напуснжлъ професорското звание до 1695. Лондонското кралевско дружество го приело за свой членъ въ 1672, макаръ и да билъ извѣстенъ до тогава само съ отражателния телескопъ, който носи неговото име. Теорията му за всемирното тяготение на тѣлата занимавала великия му умъ още прѣди да се залови за усъвършенствуването на телескопа; нъ първитѣ му опити да обясни движенията на луната и планетитѣ излѣзли криви, защото си служилъ съ исчислението тогава въ употрѣбение за спицата на земята, което било много погрѣшно. Когато трудоветѣ на французския астрономъ Пикарда дали една по-точна мѣрка на земята (земния меридиянъ), Н. се заловилъ изново да провѣрява хипотезата, която билъ напуснжлъ; съ помощьта на тая нова свѣтлина той я намѣрилъ права, и я съобщилъ въ прочутата формула: „*Всичкитѣ тѣла се теглятъ помежду си съ сила право пропорционална на маситѣ, и обратно пропорционална на квадратитѣ отъ разстоянията имъ*“. Съ тоя законъ Н. обяснява реда на великитѣ явления въ вселенната, движението на небеснитѣ тѣла, прилива и отлива на океана и др. Въ 1684 Хяли се научилъ, че Н. притежава цѣлата теория и доказателствата ѝ. По Хяливото неотстжпчиво настояване, Н. изложилъ теорията си въ едно кратко съчинение, подъ заглавие *De Motu Corporum*, а послѣ я развилъ напълно въ пространното си съчинение озаглавено *Philosophiæ Naturalis Principia Mathematica*, обнародвано въ 1687.

Между това Н. направилъ и разни други открития, прокаралъ „теорията за истичане на свѣтлината“; намѣрилъ чрѣзъ разложение на

стъклена призма състава на бѣлата свѣтлина; открилъ, че звукътъ се прѣдава чрѣзъ въздуха въ видъ на вълни; исчислилъ скоростьта на звука; и др. Въ 1696 Н. разрѣшилъ двѣ прочути задачи, зададени отъ Ивана Бернуили на европейскитѣ математици. Единъ подобенъ математически подвигъ е било и разрѣшението въ 1716 на една задача, зададена отъ Лайбница „съ цѣль", казвалъ Лайбницъ, «да опитамъ пулса на англійскитѣ аналисти». Споръть между Н. и Лайбница, за кой отъ тѣхъ пръвъ е открилъ методата си за безкрайно малкитѣ величини, — метода, която е едно могжщо орждие въ математиката, е билъ подигнжтъ повечето отъ завистьта на тѣхнитѣ приятели, отколкото отъ самитѣ тѣхъ. Прѣсждата на безпристрастния историкъ на науката е, че методитѣ сж били изнамѣрени съвсѣмъ независимо, и че, макаръ Н. да е билъ пръвий изобрѣтатель, напокошнитѣ аналисти дължжтъ повече на германския философъ, поради по-голѣмата леснина и пълнота на неговата метода.

Н. е билъ избиранъ да прѣдставлява университета си въ парламента въ 1689 и въ 1701; нъ не е игралъ никаква политическа роля. Като прѣдсѣдатель на кралевското дружество билъ избранъ и прѣизбиранъ отъ 1703 до смъртьта си.

Нютоновата ябълка е една загадка за обстоятелството, което внушило, казватъ, на великия астрономъ да дири закона на всемирното тяготение, или всемирното привличане. Расказватъ, че единъ день, когато Н., още студентъ, сѣдѣлъ у дома си подъ едно ябълчово дърво, една ябълка паднжла прѣдъ краката му. Тая мъничка случка го накарала да се замисли за естеството на оная странна сила, която кара тѣлата къмъ срѣдоточието на земята. Тутакси му хрумнжла една нова мисъль. Защо, попиталъ се той, тая привлѣкателна сила да се не простира до луната? И тогава коя е силата, която задържа луната въ орбитата ѝ около земята?... Послѣ той распространилъ това питане до планетитѣ, които се движжтъ около слънцето. Така Н. тръгнжлъ по пжтя на великото си откритие. *Нютоновата ябълка* напомнюватъ когато искатъ да кажжтъ, че незначителни или дори странни причини произвождатъ понѣкога важни слѣдствия.

Н. е билъ награденъ, въ 1703, отъ кралица Ана съ баронска титла. Единъ паметникъ му е въздигнжтъ въ Уестминстръ-Аби, и другъ въ *Trinity College*, въ Кямбриджъ. Едно пълно издание на съчиненията му е обнародвано въ Лондонъ отъ Хорсли, въ 1779—85, 5 т. in 4°. Араго, Био, Брюстеръ сж дали много подробности за него и работитѣ му. На езика си ние имаме книжка **Нютонъ**, *животътъ и научната му дѣятелность*, отъ М. М. Филиповъ, прѣводъ отъ русски, издание на *Биографическа Библиотека* (Казанлжкъ, 1895).

Нюфаундландия. Виж. *Нова-Земя въ Америка*.

Ню-Хейвжнъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Конектикжтъ), 56 килом. на юго-зап. отъ Хартфордъ, 95 килом. на сѣв.-ист. отъ Ню-Йоркъ, на Лонгъ-Айлянд-ски протокъ, при устието на Квинипякъ; начало на три желѣзници за сѣверъ, станц. на желѣзн. отъ Ню-Лондонъ за Ню-Йоркъ; 70,000 жит. Важно пристанище; всѣка-

дневни параходни съобщения съ Ню-Йоркъ. Главната морска търговия съ стриди. Индустрията е разнообразна и твърдѣ развита: машини, огнестрѣлни оржжия, мѣдни издѣлия, камбани, гумиластични прѣдмѣти, часовници и др. Университетъ (*Yale College*), единъ отъ най-старитѣ въ Съединенитѣ Държави, основанъ въ 1700; музей Пибоди, съ геолог., минералог., естествено-исторически сбирки и прочута сбирка на професора Марша; 5 театра. — До 1873 Н. е билъ, заедно съ Хертфордъ, сѣдалище на гл. управл. на Конектикжтъ; нъ отъ тогава само Хартфордъ е останжлъ сѣдалище на гл. управл.; ала Н. е станжлъ, съ търговията и индустрията си, както и съ населението си, главний градъ на държавата. Н. е хубавъ и голѣмъ градъ, въ една равнина между морето и единъ поясъ хълмове. Широкитѣ му улици и алеи сж прѣкрасно засѣнени съ дървеса, можду които толкова изобилва илмътъ, че на града сж дали прѣзимето *Илмова гора*.

Ню-Хейвжнъ. Английски градецъ (Сюсексъ), при устието на Уза въ Ла-маншъ, 8 килом. на югъ отъ Люсъ, свързанъ съ Люсъ по желѣзница; 4,010 жит. Морски бани. Търговия съ ископаеми вжглища. Параходни съобщения съ Диепъ.

Ню-Хямпшайръ. Една отъ Съ. единенитѣ Държави, на сѣв.-ист., съ прѣдѣли: Мейнъ на ист., Атлантически океанъ на юго-ист., Масачузетсъ на югъ, Вермонтъ на зап. и на сѣв.-зап. и Канада (обл. Квебекъ) на сѣв.-зап. и на сѣв.; простр. 24,098 чет. килом. и насел. 376,500 жит., всичкитѣ бѣли, освѣнъ 700 черни. Земята е планинска на сѣв. и въ срѣдата (най-високий връхъ въ планинитѣ — *Бѣлитѣ планини* — е Вашингтонъ, 1888 метра високъ надъ морското равнище); пои се отъ Конектикжтъ, Меримякъ и Андроскогджинъ. Климатътъ е здравъ, нъ много студенъ. Земедѣлието е слабо, сравнително съ съсѣднитѣ държави, защото земята е плодородна само въ долинитѣ; земедѣлческото производство на Н.-Х. се прѣсмѣта на 70 милиона лева на годината; гл. произведения сж: барабоятъ (1,200,000 хектолитра), царевицата (500,000 хектол.), овесътъ (450,000 хектол.). Земята не е благоприятна и на скотовъдството; нъ пакъ храни повече отъ 200,000 рогатъ добитъкъ, повече отъ 200,000 овце, повече отъ 200,000 свине и около 50,000 коне. Годишното производство на рудницитѣ (гранитъ, злато, сребро, мѣдь, е за около 2 мил. лева). Държ. Н.-Х. е повечето индустриална страна; отъ 48-тѣ държави и територии въ Съед.-Държ., тя върви 18-та по стойностьта на индустриалнитѣ си произведения (главно памучни и вълнени платове, кашемири и др.) за стойность отъ 370 милиона лева. Търговията — износътъ и вносътъ — става повечето прѣзъ Бостонъ, останжлата часть прѣзъ Портсмутъ. Риболовството е относително маловажно. Желѣзнопжтната мрѣжа е 1,700 килом. Сѣдалището на гл. управл. е гр. *Конкордъ* (14,500 жит.); гл. гр.: Манчестеръ (34,000 жит.), Нашуа (14,000 жит.), Довжръ (12,500 жит.) и Портсмутъ (11,000 жит.).

Управление. Испълнителната власть е повѣрена на единъ управитель, петима съвѣтници и четирма директори; а законодателната власть се упражнява отъ сенатъ (12 сенатори) и една голѣма прѣдставителска камара. Управ-

тель може да бѫде само лице, което е било съвѣтникъ. Само протестанти, по конституцията, сѫ избираеми за длъжността управитель, и за сенатори и депутати. Управительтъ има правото на *вето*, нъ едно вишегласие отъ $^2/_3$ на двѣтѣ камари съединени унищожава ветото. Всѣки 7 години избирателетѣ се повикватъ да се произнесѫтъ по въпроса: има ли потрѣба да се прегледа конституцията.

Н.-Х. е заселенъ въ 1623 отъ англичане. Той е една отъ 13-тѣ колонии-основателки на Съединенитѣ Държави и много помогнѫлъ въ 1776 съ войскитѣ и паритѣ си за сполуката на революцията. Н.-Х. никога не е ималъ робе; затова и прѣзъ междуособната война, въ 1861—65, доставилъ на сѣвернитѣ държави една военна сила отъ 33,427 души, отъ които 5,518 души падн҃ли на бойнитѣ полета и 11,039 били наранени.

Нючуанъ. Най-сѣверното отъ отворенитѣ за другоземната търговия китайски пристанища, при устието на р. Ляо-хе, която се влива въ Ляо-дунски заливъ; 60,000 жит. (въ 1891 г.). Н. е единчкий изходъ въ морето за цѣла Манджурия. Той е отворенъ за другоземната търговия, по тиянцзинския договоръ, въ 1858. Прѣзъ японско-китайската война японцитѣ го окупирахѫ на 22 фебр. и испразниха на 18 ноем. 1894. Прѣзъ японско-русската война това мѣсто имá сѫщо голѣмо значение, и минувá ту въ руски, ту въ японски рѫцѣ.

О.

О. 1) Виж. *Нула*. 2) Химический знакъ на кислорода *(oxygenium)*. 3) Малкото **о** слѣдъ цифра значи градусъ, напр. 9° значи 9 градуса. 4) Въ церковнитѣ книги **О** означава 70. Виж. *словѣнски цифри*.

Оаза. Дѣсенъ притокъ на Сена въ Франция, извира въ Арденска гора въ Белгия; скачена чрѣзъ каналн съ Сома, Самбра и Шелда, тя образува единъ отъ главнитѣ търговски пѫтища между Белгия и Парижъ; става корабоплавателна при Шони; 305 килом.

Оазисъ, *араб.* Мѣсто съ растителность всрѣдъ пустиня.

Оаху. Най-важний отъ Хавайскитѣ о-ви; 1,680 чет. килом. и 28,068 жит. Планинска земя; въ източната часть се издигатъ нѣколко волканически върхове. Пасбища. Въ **О.** е гр. Хонолулу, сѣдал. на управл. на о-витѣ.

Оаяка. Една отъ южнитѣ държави или области, които съставятъ Мексико, захваща по-голѣмата часть отъ провлака между Атлантически и Тихи океанъ; простр. 86,950 чет. килом. и насел. 794,000 жит. (повечето индийци и мелеси). Земята повечето планинска; двѣ жътви на годината; гл. произведения жито, кафе, захарь, тютюнъ, памукъ, кокосовъ орѣхъ, всѣкакви овощия, синилѐ, което е главната износна стока и др. Дъждъ вали изобилно, и жегата е по-сносна отколкото въ други части на Мексико.

Оаяка. Столица на едноименната държава въ Мексико, на Рио-Верда, 375 килом. на юго-ист. отъ гр. Мексико; 28,000 жит. Хубавъ

градъ. Копринени, захарни, шоколатени фабрики. Съборна църква, публична библиотека. — **О.** е основанъ отъ испанцитѣ въ 1522.

Обанкрутявамъ, *итал.* Ставамъ банкрутъ, или несъстоятеленъ, испадамъ, фалирамъ.

Обвалдъ или **Обервалдъ.** Една отъ двѣтѣ републики на кантонъ Унтервалденъ (Швейцария); на югъ; съ чисто демократическо правление и съ сѣдалище на управл. Сарненъ. Виж. *Унтервалденъ.*

Обвинявамъ *нѣкого въ нѣщо.* Стоварямъ на него вина, считамъ го за виновенъ, кривъ, кабахатлия: *обвинявамъ го въ двоеличность; той е обвиненъ въ злоупотрѣбление и даденъ въ сждъ.* Оттука **обвинение, обвинитель.—Обвинителенъ актъ,** обвинение, направено отъ прокуроръ прѣдъ сждъ.

Обгербвамъ. Лѣпя гербова марка на документъ: *испратихъ обгербвана телеграма на министра.*

Обединявамъ. Съединявамъ, привождамъ въ единство, въ едно, въ общность; противоположно на *разединявамъ.* — **Обединявамъ се, обединитель, обединение.**

Обезславямъ *нѣкого.* Лишавамъ го отъ добро име, отъ честь, коря, безчестя, посрамявамъ, позоря го. — Обезславението *(дифамация),* кога е клевета, се наказва по закона.

Обезсмъртявамъ *нѣкого.* Правя го безсмъртенъ, да не умира; повечето въ *прѣн. см.*, правя незабравимъ, вѣчнопаметенъ, живъ въ благодарната паметь на народа: *св. Кирилъ и Методий сж обезсмъртили себе си съ дѣлата си.*

Обезяна, *рус.* Маймуна; тая дума се срѣща въ българската Библия (3 *Цар.* 10; 22 и 2 *Лът.* 9; 21).

Обейдъ *(Ел ъ —).* Гл. градъ на Кордофанъ (източ. Суданъ); 20,000 до 30,000 жит. Повечето жилища сж пръстени колиби. Градски стѣни, 4½ метра високи. *Ел-О.*, дѣто ходяхж керване, испаднж въ търговско отношение слѣдъ махдистското възстание, въ 1882, което го исключи отъ всѣко сношение съ Египетъ.

Обективенъ, *лат. (воб. зн. прѣдмѣтенъ;* отъ обектъ, прѣдмѣтъ). Който се отнася до прѣдмѣтъ извънъ насъ, външенъ, гледанъ само по отношение къмъ прѣдмѣта, безъ никаква свръска съ насъ; въ противоположность на *субективенъ.* Разглеждамъ единъ въпросъ *обективно,* разглеждамъ го външно, безъ да се влияя отъ свои лични съображения. — **Обективность.** Разглеждане прѣдмѣтъ само по отношение къмъ него, безъ никакво отношение къмъ лицето, което го разглежда; безпристрастие, вѣрно прѣдаване: *обективностьта на възгледъ, на описание.* — **Обективъ.** Стъкло въ микроскопъ, обърнато къмъ прѣдмѣта, що разглеждаме.

Обелискъ, *гр.* Египетски паметникъ съ видъ на четворогъленъ клинообразенъ стълпъ. Тия стълпове сж се правили отъ цѣлъ камень и сж се покривали по четиретѣ страни съ йероглифи (староегипетски писмена), които означаватъ врѣмето и причината на построението имъ. Тѣ сж твърдѣ дълги: луксорский обелискъ, пренесенъ въ 1836 въ Парижъ, е 22 метра високъ. Нѣкои о. достигатъ и до 40 метра височина. Въ Римъ, благодарение на Августовци, е имало много о.; отъ тѣхъ сега има до 13. Египтянетѣ обикновено поставяли о. между дългитѣ редове сфинксове при храмоветѣ.

Обемъ. Голѣмина, размѣръ, — пространството, което захваща едно тѣло. — **Обемистъ.** Който захваща голѣмо пространство, *хавалелия.*

Оберхаузенъ. Прусски градъ (Рейнска обл.), въ дюселдорфски окр., 6 килом. на сѣв.-зап. отъ Милхаимъ-на-Рюръ, до лѣв. брѣгъ на Емшеръ (дѣс. притокъ на Рейнъ); ц. на желѣзници за Дортмундъ, Везелъ и Рюрортъ; на голѣмата желѣзн. отъ Берлинъ за Келнъ; 23,500 жит. Рудници за каменни вѫглища, желѣзо и цинкъ. Важни металургически заводи. — О. брои годинитѣ си само отъ 1845; той дължи развитието си на околнитѣ рудници и на положението си като кръстопѫть на много желѣзници.

Оберъ, *герм.* Главенъ, старши. Тая дума се прилага при имената на разнитѣ чинове и длъжности и означава (въ Германия, Русия и други държави) най-високата степень на чина или длъжностьта: *оберъ-хофмаршалъ* (старшій на хофмаршалитѣ), *оберъ-церемонимейстръ* (главенъ началникъ на церемониналното отдѣление), *оберъ-офицеръ* (офицеръ по-доленъ отъ майоръ), *оберъ-секретаръ* (старши секретарь въ сената или Св. Синодъ), *оберъ-прокуроръ*, *оберъ-полицемейстръ* и др. и др.

Обескуражавамъ, отъ думата *куражъ*; обезсърдчавамъ, обезнадеждавамъ, лишавамъ отъ духъ, отъ бодрость, убивамъ духа.

Обеспечавамъ *нѣкого.* Оздравявамъ го, отмахвамъ му попечението, грижата, страха, като му давамъ нѣщо вѣрно, здраво; снабдявамъ го съ всичко потрѣбно, ограждамъ го отъ щета, отъ нужда, отъ опасность отъ нѣщо. **Обеспечение, обеспечитель.**

Обида. Докачение, оскърбление, — всѣка неправда, сторена нѣкому съ дѣло или съ дума, — всичко, което бесчести нѣкого. — **Обиденъ.** 1) Който причинява обида. 2) Докаченъ, комуто е направена обида (отъ *обиждамъ*). — **Обиждамъ.** Правя обида, докачамъ, причинявамъ нѣкому безъ да имамъ право докачение, неприятность.

Obiit, *лат.* Умрѣ.

Обикновение. Навикъ, привичка. — **Обикновенъ.** 1) Токо-речи всѣкогашенъ, токо-речи нàредъ; въ противоположность на *изключителенъ, особенъ, извънреденъ.* 2) Простъ: *обикновена храна, човѣкъ съ обикновенъ умъ.* — **Обикновено.** Повечето пѫти, токо-речи всѣкога: *обикновено азъ се расхождамъ слѣдъ ядене.*

Обилие. Изобилие, *берекетъ*; противоположното на *скудость.*

Обиличъ *(Милошъ).* Сърбски юнакъ, който най-много се отличилъ въ сражението на Косово поле (виж. *Косово п.*). Тоя юнакъ, обвиняванъ въ измѣна, за да докаже невинностьта си, вмъкнѫлъ се въ шатъра на султанъ Мурада и убилъ султана. Слѣдъ това, той самъ билъ застигнѫтъ и съсѣченъ отъ еничеретѣ.

Обискувамъ, *рус.* Търся, когато търсенето върши *власть*, нѣкому у дома му, за да открия улики на прѣстѫпление (кражба, убийство и др.). — **Обискъ.** Прѣтръсване, дирене, направено отъ власть въ дома на нѣкого, или другадѣ нѣйдѣ за откриване улики на прѣстѫпление.

Обитавамъ, *рус.* (отъ рус. *витать, лат. vita* — животъ). Населявамъ, живѣя, сѣдя: *Африка обитавать полудиви народи.* — **Обитатель.** Житель. — **Обитаемъ.** Сгоденъ за живѣяне; населенъ. —

Обитаемость. Сгодность на едно мѣсто или домъ за живѣяне. — **Обитель** (дѣто се живѣе общо). Монастирь.

Облагородявамъ *нѣкого.* 1) Правѫ го благороденъ, като му давамъ аристократическо звание или чинъ (въ държави, дѣто има аристокрация). 2) Възбуждамъ въ нѣкого нравствено благородство, пробуждамъ въ него честьта, съвѣстьта, великодушието: *добродѣтельта облагородява човѣка.* 3) Подобрявамъ нѣщо: *това растение е облагородено.*

Обладавамъ. Владѣѫ, притежавамъ (въ *нравственъ смисълъ*). — **Обладатель-ка.** Владѣтель-ка, притежатель-ка.

Облекчавамъ. Правѫ по-лекъ, намалявамъ теготата, товара, труда, длъжностьта. *Облекчителенъ, облекчитель-ка.*

Облигация, лат. Обезателство, доходенъ записъ издаденъ отъ дружество или държава, която прави заемъ. Едно дружество или държава прави заемъ за едно прѣдприятие. Тоя заемъ се издава въ публиката раздѣленъ на еднакви дѣлове, за които се издаватъ записи съ еднаква стойность, които се наричатъ *облигации.* Облигацийтѣ докарватъ опрѣдѣленъ и неизмѣняемъ доходъ и държавата или дружеството, което ги е издало, поржчителствува, че ще ги искупи съ постепенно срочно погашение (исплащане) на направения заемъ. *Облигационенъ,* обезателенъ, сир., който се отнася до обезателство (облигация).

Обличавамъ. Сѫщото, каквото е изобличавамъ.

Обмундирвамъ *нѣкого.* Обличамъ го съ мундиря и другитѣ принадлежности на военното облѣкло, освѣнь оржжието. Оттука **обмундировка.**

Обнадеждявамъ *нѣкого.* Давамъ му надежда, карамъ го да вѣрва въ нѣщо бѫдѫще, увѣрявамъ го успокоително.

Обобщавамъ. Докарвамъ подъ общо правило, отъ познати частни случаи искарвамъ общо заключение. **Обобщаване, обобщение.** Сѫщото, каквото е *индуктивна метода.*

Обоготворявамъ *нѣкого.* 1) Причислявамъ го при боговетѣ, включвамъ го въ тѣхното число, *както правили старитѣ гръци.* 2) Отдавамъ нѣкому божески почести, боготворѫ го, покланямъ му се.

Обожавамъ. Обоготворявамъ, почитамъ като богъ, като божество, чествувамъ като Бога: *езичницитѣ обожаватъ не Творца, а тваритѣ му. Гръцитѣ обожавали всичкитѣ си герои.* — **Обожатель,** който обожава нѣщо.

Обозъ (обвозъ), *рус.* Сборъ отъ коля, талиги, шейни, които носѫтъ воински запаси, храни, палатки, аптечни потрѣби и др. — **Обозенъ,** който се отнася до обоза.

Обокъ. Пристанищно село въ Данкали (източна Африка), при входа на Бабелмандебски протокъ, окупирано отъ Франция въ 1862 и обезпечено ней по договоръ съ Англия въ 1887.

Оболщавамъ се, облъщавамъ се. Правѫ си илюзии, мамѫ се съ празни надежди, виждамъ погрѣшно, вѣрвамъ каквото не е. Оттука *самооболщение.*

Обоняние. Едно отъ петьтѣ чувства, което ни дава възможность да подушваме.

Оборище. Мѣстото, дѣто е станѫло тайното българско Велико Бунтовно Събрание, което е рѣшило да се направи общо възстание

на 1-и май 1876 изъ цѣла България, за да се отхвърли 5-вѣковното турско иго. О. е едно мжчнопроходимо гористо мѣсто въ Срѣдна-гора въ Меченско дере, близу при с. Мечка, до Панагюрище. Въ събранието сж присжтствували не по-малко отъ 200 прѣдставителе на мѣстнитѣ бунтовни комитети въ цѣлия IV-и западенъ окржгъ. Така се наричала областьта, въ която сж развивали дѣятелностьта си бунтовнитѣ апостоли *Бенковски* и *Ванковъ*. Тая область се е простирала въ Родопитѣ до Батакъ, въ Софийско до Раковица, и въ Срѣдна-гора до р. Стрема, включително градоветѣ Пловдивъ и Т.-Пазарджикъ. Общото засѣдание на събранието, за което е дума, станжло на 15 апр. 1876 вечерьта, подъ прѣдсѣдателството на неустрашимия Бенковски. Събранието, слѣдъ като разрѣшило нѣкои лични недоразумѣния, избрало *привръменно правителство* да води дѣлата по възстанието. Вишегласието за членове на правителството добили *Бенковски*, *Воловъ* и *Икономовъ*. Въ това събрание се заклѣли тържествено всичкитѣ прѣдставителе, че ще бжджтъ вѣрни борци за свободата на отечеството. Клетвата се положила прѣдъ молитвитѣ на баненския попъ Груйо и прѣдъ кръста и евангелието на меченската църква («най-старата църква въ цѣла Тракия, и която е правена още прѣди да доджгъ турцитѣ на Балкански полуостровъ»). Възстанието избухнжло на 20 априлъ, намѣсто на 1-и май. Виж. *Априлско възстание;* чети *Записките на Захария Стоянова*, стр. 461—507; виж. и *Десетдневно царуване* отъ А. П. Шопова (София, 1881).

Оботрити, нѣмск. (слов. *Бодричи*). Словѣнско племе, което е живѣло въ сегашни Холщайнъ и Мекленбургъ. Историята сваря това племе въ порѣчието на Елба (Лаба) пръвъ пжть въ срѣдата на V-и вѣкъ прѣди Р. Х. О. се дѣлили на много дребни племена, които съставяли два съжза: лютички и бодрички. Бодричкий съжзъ се наричалъ по името на главното племе. Най-важнитѣ градове били: Мекленбургъ (гл. гр.), Илово, Звѣринъ, Добинъ и др. О. били лично свободни, нъ имали и робе повечето плѣнници. Вѣрата на о., както и у другитѣ словѣне, състояла отъ обожаване силитѣ на природата: слънцето, луната и др., и имала миренъ характеръ. Само отпослѣ тя добила войнственъ характеръ. Тогава главното божество на о. билъ Световидъ, богътъ на войната. До половината на VIII-и вѣкъ о. водили постоянна борба съ съсѣдитѣ си — лютичитѣ; а понѣкога и помежду си. О. били съжзници на Карла Велики въ борбата му среща саксонцитѣ. Въ началото на XI-и вѣкъ князъ Ратиборъ сполучва да обедини всичкитѣ полабски словѣне, въ XII-и вѣкъ князъ Крутъ распространява оботритската земя до морето, въ XIII и XIV вѣкъ о., слѣдъ упорита борба, съвсѣмъ испаднжли подъ властьта на нѣмцитѣ и продължавали да се понѣмчватъ. Династията имъ, отдавна вече понѣмчена, царува и до сега, раздѣлена на двѣ линии: мекленбургъ-шверинска (звѣринска) и мекленбургъ-стрелицка. Виж. Гилфердингъ, *Исторія прибалтійскихъ славянъ;* Павинскій, *Полабскіе славяне* (СПБ., 1871); Лебедевъ, *Послѣдняя борьба балтійскихъ славянъ противъ онѣмченія* (СПБ., 1876) и Первольфъ,

Германизація балтійскихъ славянъ (СПБ., 1876).

Обрадовичъ (*Доситей*). Знаменитъ дѣецъ на сръбското възраждане, монахъ, род. въ Чаково, въ Банатъ, умр. въ Бѣлградъ (1739—1811). О., синъ на единъ кожарь, рано останжлъ сираче, подъ грижата на роднини. Увлѣченъ отъ житията на светиитѣ, той (свѣтското му име *Димитрий*) се постригалъ въ Хоповския монастирь, противъ волята на роднинитѣ си (1753). Но скоро напуснжлъ монастиря и отишелъ въ Загребъ, дѣто се научилъ латински, и три години учителствувалъ въ Далмация. Слѣдъ това, той прѣкаралъ много врѣме за да се учи въ Света-Гора, въ Смирна, въ Корфу, въ Вѣна, всѣкога въ качеството учитель: въ Вѣна той 7 години учителствувалъ на сърбе и гръци и въ сжщото врѣме и той се училъ французски, нѣмски и италиянски (по-късно се научилъ въ Лондонъ английски). Слѣдъ едно пжтуване въ Италия, въ Цариградъ и Молдава, той слушалъ въ Хале лекции по философията, естетиката и богословието. Въ 1783 О. издалъ въ Лайпцигъ първата часть отъ съчин. си *Животъ и приключения*, а на другата година *Съвѣти на здравия разумъ* — двѣ книги, които положили началото на новата сръбска литература. До тогава писменій езикъ въ Сръбия билъ словѣно-сръбски, една чудновата смѣсь отъ церковно-русски и отъ сръбски, която се била образувала у унгарскитѣ сърбе, подъ влиянието на русски учителе и книги. Въ 1778 О. издалъ на сръбски *Есоповитъ басни*, написани на народния сръбски езикъ, и послѣ единъ прѣводъ на *Етика*, едно стихотворение по поводъ възстанието на сърбетѣ, една ода въ честь на Александра I. Между това врѣме, той пжтувалъ въ Парижъ, въ Лондонъ, въ Русия (1788), въ Венеция (1802). Отъ 1807, той се заселилъ въ Бѣлградъ, и се занимавалъ да урежда училища. Слѣдъ смъртьта му били издадени съчиненията му *Мезимацъ*, *Христоматия*, *Првенацъ*. Въ 1833—36 и въ 1845 излѣзло въ Бѣлградъ едно пълно събрание на О-тѣ съчинения, въ 10 тома. Въ разнитѣ си книги, О. е осжждалъ невѣжеството на калугеритѣ, суевѣрията, настоявалъ е върху нуждата да се распространява науката и изобщо просвѣщението, и не само между мжжетѣ, а и между женитѣ. Изобщо всичкитѣ О-ви съчинения сж съ нравствено-поучителенъ характеръ; нъ въ ранитѣ му произведения (напр. въ прѣведената отъ гръцки *Христоматия*) нравственостьта токо-речи всецѣло се покои въ церковното учение, а въ напокошнитѣ за основа на нравственостьта служи философията на просвѣщението. Всждѣ О. се явява горещъ сръбски отечественолюбецъ, който стои за свободата на Сърбия; той билъ и назначенъ учитель на Карагеоргевичевитѣ дѣца. На врѣмето си по прѣкрасното си образование той билъ единичкото явление въ Сърбия. Благодарение нему, скоро сръбската литература и животъ тръгнжли по новъ пжть, и неговото добро се почита високо у сътечественицитѣ му. Отъ съчиненията на тоя сръбски писатель на езика ни сж прѣведени *Ужица* (Букурещъ, 1838, стр. 32) и *Разговоръ* (Вѣна, 1867, стр. 14). Едно изучение на О. отъ С. Панаретова се намира въ цариград. вѣст. *Зорница* (год. 1881, 1+2 бр.). Виж. и Пипиновата и Спасичовата *История на словян.*

скитъ литературы; Шафариковата *Gechichte der südslavischen Litteratur* (Прага, 1865, т. III); Севичъ, *Dositheus Obradović, ein serbischer Aufklärer des XVIII Jahrhunderts* (Лайпц., 1889); К. Радченко, *Сербскій писатель Досией Обрадовичъ и его литературная дѣятельность* въ „Кіевскія литературныя извѣстія“ (1896—1897).

Образувамъ. 1) Давамъ образъ, видъ, правъ: *заливътъ се е образувалъ отъ морето.* 2) Строя, основавамъ, създавамъ, като привождамъ въ едно цѣло: *образувамъ армия, войска.* 3) Нѣкого или себе си подобрявамъ духовно, просвѣщавамъ. — **Образувамъ се.** Ставамъ, правъ се: *отъ утайкитъ на рѣкитъ сж се образували·цѣли планини. У насъ се образуватъ нови пълкове.* — **Образуване,** правене, съставяне, учреждаване. — **Образование,** учение. — **Образованость,** просвѣщение, цивилизация. — **Образованъ човѣкъ,** ученъ, научно развитъ. Образованието различа отъ *възпитанието* по това, че възпитанието включва и нравственото образование. — **Образъ,** външность, видъ, фигура; изображение, снимка отъ нѣщо, точно подражание на това нѣщо. — **Образецъ,** моделъ, юрнекъ, — нѣщо, което служи за примѣръ, за мѣрило, за оцѣнка на подобнитѣ му. — **Образенъ,** иносказателенъ; въ сложнитѣ думи значи има образъ или подобието на нѣщо: *лещообразенъ.*

Обреновичъ. Сърбска кралска (напрѣдъ княжеска) династия, на която основателтъ е билъ Милошъ (виж. това име), неграмотенъ овчарь. Милошъималъ двама помлади братя, Ефремъ и Иованъ, които, както Милошъ, зели за прѣзиме името на приведения си братъ Обрена. Ефремъ управлявалъ западнитѣ окржзи на Сърбия, и разбиралъ нѣщо отъ книга; той умрѣлъ емигрантъ въ Влашко. Слѣдъ Милошовото отричане отъ прѣстола (1839) нѣколко мѣсеца управлявалъ Сърбия болний Милошовъ синъ Миланъ О. II († 1839), когато княжеството на дѣло управлявали интригантинътъ Ефремъ О., Петрониевичъ и Вучичъ; слѣдъ това сръбски князъ билъ вторий Милошовъ синъ, Михаилъ О. III (виж. *Михаилъ*); отъ 1842 до 1859, О. живѣли въ емигрантство. Въ 1859 въ Сърбия се върнжлъ и изново князувалъ Милошъ; въ 1860 го наслѣдилъ на прѣстола Михаилъ О. III. Слѣдъ Михаиловата смърть (1868) княжеската корона добилъ усиновений отъ Михаила неговъ племенникъ Миланъ О. IV, внукъ на Ефрема О. Слѣдъ като добилъ короната, Миланъ се отказалъ отъ обичая на прѣдшественицитѣ си да се броятъ, не по името, а по прѣзимето, и почнжлъ да нарича себе си не Миланъ О. IV, а Миланъ I (виж. *Миланъ*). Въ 1889 краль Миланъ си даде оставката отъ прѣстола въ полза на сина си Александра, бившия сръбски краль, род. въ 1876. Александръ I зацарува съ регентство, съставено отъ Ристича и отъ генерали Бѣли-Марковича и Протича. Краль Александръ се прогласи съвършенолѣтенъ прѣждеврѣменно чрѣзъ държавенъ прѣвратъ, на 1 авг. 1893, и прѣзъ 1900 стжпи въ бракъ съ Драга Машинъ, вдовица и бивша придворна дама на майка му, кралица Наталия. И баща му и майка му исказахж неудобрението си на тая женитба. На 28/29 май 1903 прѣзъ нощьта краль Александръ и кралица Драга бидохж застрѣлени въ спалнята

ла, отъ която халдеитѣ наблю-
вали звѣздитѣ. Първата обсер-
тория построилъ въ Европа, въ
61, хесенъ-каселский ландграфъ
хелмъ IV. Въ 1576, Тихо-
хе съградилъ една о. на свои
носки. Неговия примѣръ по-
двали мнозина. Лудовикъ XIV
дигнѫлъ една великолѣпна о.
Парижъ, въ 1668. Гринвичската
(виж. *Гринвичъ*) е прочута по
люденията на най-славни астро-
и. — **Обсервационенъ**. Въ *воен.*
наблюдателенъ; **обсервацис-**
корпусъ, войска, поставена да
людава движенията на неприя-
на чужда войска; **обсерва-**
на линия, цѣпь укрѣпления,
която располагатъ обсадителитѣ,
ъ случай, че ги нападне не-
телска войска изотзадъ, съ
да се съедини съ обсаденитѣ;
рвация, наблюдение.

скурантизмъ (лат. *абскуро*,
чавамъ). Неприятелство на
вѣщението, желание да се
на напрѣдъка на просвѣще-
. — **Обскурантъ**. Противникъ
росвѣщението.

становка. Людетѣ, мѣстата,
ѣтитѣ, които се намиратъ
нѣкого или нѣщо: *обста-*
на ми е много хубава (съ
изгледъ или съ планини,
извори и др. т. наоколо).
акъва обстановка (съ стра-
полиция), *вие можете да*
е съ мене каквото си щете.

тоятелство. 1) Нѣкоя особ-
която придружава работата,
о е дума, подробность, слу-
учай: *ето обстоятелства-*
това събитие. 2) Положе-
нѣщата: *обстоятелствата*
озни. — **Обстоятелственъ**,
казва обстоятелствата, по-

Обструкционизмъ (лат. *obstruere* — затикамъ, прѣчѫ). Система да се спира вървежътъ на работитѣ на една камара (народно събрание), като се протакатъ разисквания по цѣли дни. Тая е системата, която слѣдва понѣкога опозицията. — **Обструкционистъ**. Членъ на прѣдставителска камара, който слѣдва обструкционизма. — **Обструкция**. Натрупване, сгѫщение или застой на лимфата или кръвьта въ нѣкой органъ.

Обсѫждамъ *нѣщо*. Разисквамъ за него, разглеждамъ го отъ всѣка страна.

Обусловявамъ, *рус*. Ограничавамъ съ условие, допущамъ условно.

Обучавамъ, *рус*. Упражнявамъ нѣкого, за да се научи; учѫ го. — **Обучавамъ се**, упражнявамъ се, за да се научѫ; учѫ се. — **Обучение**. Учене, прѣдаване уроци.

Обширенъ, *рус*. Отвредъ широкъ, пространенъ; оттука *обширенъ*.

Общи *(Димитръ)*. Български революционеръ, помощникътъ на Левски, и който апостолствувá по Тегевенско, Орханийско, Етрополско и Софийско. О. е главний герой на събитията станѫли прѣзъ годинитѣ 1869—1872, които сѫ изложени въ първитѣ двѣ книжки, новото издание отъ *Минѫлото* на Заимова (1898).

Димитръ О. е една много тайна личность. Той билъ родомъ отъ гр. Дяково (Македония), отъ гръцко-българско происхождение; нъ никой не му знае истинското име. Участвувалъ въ критското възстание, послѣ билъ въ четата на Гарибалди, а слѣдъ това го виждаме въ Чернагора, въ Сърбия, въ българския легионъ. Той самъ се наричалъ космополитъ и на дѣло билъ такъвъ; мистериозенъ и сек-

гиченъ човѣкъ, той владѣялъ нѣколко езика (виж. Д-ръ П. Ив. Стояновъ, *Ловечъ като центръ на Българския Център. Революц. Комитетъ, столица на Вас. Левски и роденъ градъ на поборника Тодоръ С. Кирковъ;* Ловечъ, 1901).

Когато Левски свършилъ да основава тайнитѣ мѣстни комитети, прѣдстояло му да намѣри пари, да снабди съ оржжие всѣкой съзаклетникъ; затова той още по-бодъръ тръгнжлъ да обикаля комитетитѣ и да имъ дава наставления, какъ да събиратъ пари отъ народа. Паритѣ трѣбвало да се пращатъ въ Букурещъ на главния революционенъ комитетъ, който щѣлъ да купува оржжията и да се грижи за прѣнасянето имъ въ България. Комитетитѣ почнжли да внасятъ пари. Богатитѣ си гледали работата и ни най-малко не искали да знажтъ за свободата. Въ това врѣме ловченский и тетевенский комитети, подъ прѣдсѣдател. на О. и по негово прѣдложение, рѣшили да се обере орханийската поща. Напразно Левски и букурещкий комитетъ, прѣдъ видъ опасностьта за комитетското дѣло, поискали да се спре испълнението на това необмислено рѣшение. На 8 септ. 1872, О., заедно съ 10 души другаре, напада пощата, която отивала отъ Орхание за София и създава *Араба-конашкото* (виж. тая дума) приключение. Обирътъ на царската хазна излѣзълъ много сполучливъ, нъ тая тайна се упази день-до-пладнѣ.

Властьта, слѣдъ като излови много отъ другаретѣ на О., толкова отбрани сили, тури ржка, на 25 окт. 1872, въ с. Чериково (плѣвенско), и на самъ О., прѣоблѣченъ въ овчарски дрѣхи и придруженъ отъ войводка Ненка Павлова, и тя въ женски дрѣхи нарамила цѣдилка, ужъ че носи сирене, а то останжлата сума отъ злокобния обиръ на хазната! Така О. бѣ скроилъ да избѣгне въ Румжния. Слѣдъ него въ примката влѣзе и Левски. О. издаде всичко, съ цѣль да изненади Европа, като открие каква силна организация има комитетското дѣло. Нъ тая глупава постжпка разруши всичко до основитѣ.

На 8 януар. 1873 Левски билъ прѣдставенъ на очна ставка съ О., за да подтвърди прѣдъ очитѣ на Левски онова, което бѣ говорилъ прѣдъ сжда за него. Когато О. всичко подтвърдилъ, Левски го изругалъ и заплюлъ, като го нарекълъ писка тварь, прѣдатель.

О. дори прѣди Левски биде осжденъ на смъртъ и на 15 януар. 1873 обѣсенъ. Софийский сждъ осжди още до 56 души членове на комитетитѣ на заточение по отъ 3 до 10 години, а нѣкои до животъ. Мнозина отъ тия нещастни мжченици доживѣхж да се завърнжтъ въ освободената си родина.

Общъ. Който еднакво се отнася до всички, до всѣкого, до всички ония, за които е дума: *общъ благодѣтель, обща грижа, общи пари.* — **Общность.** 1) Състояние на онова, което е общо: *общность на нашитѣ интереси.* 2) Еднаквость: *общность на мнѣния.* — *Общность на една картина*, цѣлото, безъ да влизаме въ частноститѣ. — **Общество.** Много люде, които живѣжтъ наедно и сж свързани съ нѣкакви общи условия; *гражданско общество*, гражданетѣ на една държава, на една мѣстность; *човѣшко общество*, людетѣ по цѣлъ свѣтъ, които живѣжтъ другарски, братски свързани. — **Общественъ**, който се отнася до обществото, принадлежи или служи нему. — **Община.** Териториленъ

отдѣлъ управляванъ отъ кметъ съ помощьта на съвѣтници; **общински**, който принадлежи на, или се отнася до, община. — **Общж се**. Общавамъ се, съединявамъ се, въ сношение съмъ. — **Общение**. Сношаване, взаимно отнасяне съ нѣкого. — **Общителенъ** *човѣкъ*, който охотно се общава съ другитѣ, обича обществото, дружелюбивъ; откровенъ. *Общителность*, свойството или качеството на общителенъ човѣкъ.

Об. Главната рѣка въ западни Сибиръ, образува се отъ двѣ рѣки, Биа и Катуна, които извиратъ въ Алтайскитѣ планини, въ прѣдѣла на китайскитѣ владѣния и се сливатъ при гр. Бийскъ въ томската губерния. Отъ Бийскъ до устието на Чаришъ [Чаришъ е притокъ на О. въ томската губ., 428 километра], О. тече къмъ зап., по-нататъкъ до Барнаулъ къмъ сѣверъ, оттамъ се обръща изведнжшъ пакъ къмъ зап. Подъ Иртишъ, главний му притокъ, се раздѣля на нѣколко ржкава и върви право къмъ сѣв., приближава до Уралскитѣ планини, отъ Обдоръ тече къмъ ист. и се влива въ Обски заливъ, който е станжлъ отъ Сѣв.-Ледовити океанъ и е 700 килом. длъгъ и 110 километра широкъ. Цѣлото течение на **О.** е 4,229 килом. Най-главнитѣ притоци, които **О.** прибира отдѣсно сж: Томъ и Чулимъ; отлѣво — Иртишъ. Повече отъ 50 парахода плуватъ по обската водна система; и вѣрва се, че тая система, която съобщава Сибиръ съ китайскитѣ земи и европейска Русия, има голѣмо търговско бждище. Вече търговията по Иртишъ, на който центрътъ е Тоболскъ, е важна. Изслѣдванията на проф. Норденшйолда, и особено пжтуванията на капитанъ Уигинса въ 1874 и 1876 отъ Джнди (Шотландия) прѣзъ Карско море до Обски заливъ, сж достатъчно доказали приспособимостьта на тоя правъ пжть. О. замръзва 6—7 мѣсеца прѣзъ годината. Тая рѣка е много богата съ риба.

Обѣтована земя. *Обѣщана земя*, сир. земята обѣщана отъ Бога на Авраама и потомството му, Ханаанъ, Палестина *(Библ.)*.

Обятия. Прѣгрждки.

Овавъ, *Рагуиловътъ синъ*. Прѣдполага се, че той е билъ или братъ на Моисеевата жена, или друго име на Иотора *(Библ.)*.

Оваленъ, *лат.* Дългнесто кржгълъ, яйцеобразенъ. — **Овалность**. Видъ или форма на овала, яйцеобразность. — **Овалъ** (лат. *овумъ*, яйце). Дългнесто кржгла, яйцеобразна фигура.

Овация, *лат.* Тържество, при което на едно лице се отдаватъ почести, като го поздравяватъ съ рѣчи, викатъ му ура и др.

Овенъ. Едно отъ съзвѣздията на зодиака; слънцето влиза въ него прѣзъ мѣс. мартъ; то се отличава на небето по три звѣзди отъ втора, трета и четвърта величини, които съставятъ помежду си единъ тжпожгъленъ трижгълникъ, обърнжтъ съ тжпия жгълъ къмъ западъ. Звѣздата отъ втора величина се намира на лоба на овена и блещи съ ярка свѣтлина. Когато земята влиза въ това съзвѣздие, 9 марта (ст. к.), у жителитѣ на сѣверното полукжбо подкача пролѣтьта и по цѣлата земя деньтъ е равенъ съ нощьта; затова туй съзвѣздие е наречено *бѣлыгъ на равноденствието*. Староврѣменнитѣ народи го имали за първо съзвѣздие въ зодиака, а баснословието казва, че то е оня сжщи овенъ, чието *руно* станжло причина на прочутия

походъ на аргонавтитѣ въ Колхида. Виж. *Златно* руно и *Аргонавти*.

Овенъ. Виж. *Оуенъ*.

Овербекъ. Знаменитъ германски живописецъ, род. въ Любекъ, умр. въ Римъ (1789—1869). Училъ се живописството въ Вѣна, а отъ 1810 *въ Римъ*, живѣлъ въ Римъ, дѣто отпослѣ билъ директоръ на Санъ-Лукиската академия. О. е билъ основатель на романтическата школа на живописството. Освѣнъ фрески и разни композиции, той написалъ много картини, особено по библейски сюжети, за италиянски, германски и английски църкви. Между фрескитѣ му, най-забѣлѣж. е *Чудото на св. Франциска съ розитѣ* въ църква св. Мария въ Асизи. Отъ композициитѣ му най-забѣлѣж. сж *Моисей на кладенеца* (въ Англия, гравирана отъ Грунера), *Зимането Илия на небето* (грав. отъ Коха), *Богородица* (въ Мюнхенъ, грав. отъ Фелзинга), *Въпчанието на Пръсв. Дѣва* (въ келнската съборна църква), Pietà (въ църква св. Мария, въ Любекъ). О. тѣ художествени тенденции най-ярко сж изразени въ доста сложната картина *Тържеството на религията въ изкуствата* (въ Франкфуртъ, грав. отъ Амлера). О. особено високо стои като рисуватель. Отъ рисункитѣ му на първо мѣсто поставятъ: *Евангелиститѣ и апостолитѣ* (грав. отъ Батрочини и Келера) и сцени изъ Христовитѣ Страсти. На послѣдния периодъ отъ О-та дѣятелность се отнасятъ много ескизи-фрески за църквитѣ въ Римъ и Дяковаръ.

Овидий (*Публий*). Знаменитъ римски поетъ, род. въ Сулмона, въ страната на пелигнитѣ, на ист. отъ Лациумъ, въ 43 прѣди Р. Х. — О., Виргилиевъ и Хорациевъ приятель, се радвалъ на Августовото благоволение и, слѣдъ като блестѣлъ много врѣме въ императорския дворъ, билъ заточенъ въ Томи, близу до устията на Дунавъ (виж. *Овидиополъ* и *Кюстенджа*) въ 9 слѣдъ Р. Х. Причината на това заточение у гетитѣ е останжла една гатанка. Славний заточеникъ починжлъ въ Томи въ 18 слѣдъ Р. Х. Главнитѣ му съчинения сж: *Метаморфозитѣ*, 15 книги, О-вий шедевръ. Тоя трудъ е единъ расказъ на всичкитѣ прѣображеная, които по сказанията, сж станжли отъ сътворението на свѣта до врѣмето на Юлия Цезаря, чието прѣображение на звѣзда е послѣдното. *Метаморфозитѣ* до сега се четжтъ въ училищата, като образцови произведения по езика и стихосложението на латинския писатель. Поемата *Фаститѣ* (паметописанията) дава римския календаръ въ стихове, и описва празденствата и митическитѣ сказания по старитѣ лѣтописци. Тая поема е била въ 12 книги, отъ които шестьтѣ послѣдни сж изгубени. *Ars amandi* (искуството да люби човѣкъ) състои отъ 3 книги; *Remedia amoris* (лѣкуване любовьта) е 1 книга; *Tristia* (Печалнитѣ) елегии въ 5 книги, написани прѣзъ първитѣ четире години отъ изгнанието на поета; *Epistolae ex Ponto* (Писма отъ Черно море), въ 4 книги, и тѣ елегии и подобни по съдържание на *Tristia*.

На О-вия поетически геній всѣкога сж се удивлявали. Съчиненията му сж имали много издания. Най-добритѣ пълни издания сж Бурмановото (Амстердамъ, 1727) и Меркелевото (Лайпцигъ, 1850—52; послѣдното издание, 1884—88). Меркелевото издание е най-употрѣбителното. О. е прѣвожданъ на

нѣкои отъ европейскитѣ езици: на франц. най-много се цѣнѣтъ изданията на *Bibliothèque latine-française in 18;* добъръ прѣводъ на английски на *Метаморфозитѣ* е Гартовий, направенъ съ помощьта на Драйдъна, Адисъна и др.; русски прѣводи на О. сж слѣднитѣ: Я. Смирновъ и В. Павловъ, *Избранныя басни изъ „Метаморфозъ“* (Москва, 1869; 4-о издание 1878); А Фогель, *Избранныя элегіи* О. (Киевъ, 1884). Стихотворнитѣ прѣводи на *Метаморфозитѣ* на Ѳ. Матвѣева (М., 1876), на Б. Алексѣева (СПБ., 1885), на А. Фета (М., 1887) — сж най-добрий русски прѣводъ. Виж. и П. Безсоновъ, *Фасты Овидія (Пропилеи,* т. IV, стр. 81—165).

Овидиополъ. Русски градъ въ херсонск. губ., 33 килом. на югозап. отъ Одеса и 225 килом. на юго-зап. отъ Херсонъ, близу до източния брѣгъ на лимана на Днѣстръ, среща Аккерманъ и 15 килом. отъ Черно море; 5,775 жит. Защитенъ съ крѣпость. Търговия съ соль. — О. е основанъ отъ Екатерина II, и нареченъ така, защото тогава вѣрвали, че това е мѣстоположението на стар. градъ Томи, дѣто е билъ заточенъ Овидий. Сега се знае, че Томи е билъ до сама Кюстенджа. Виж. *Кюстенджа.*

Овиедо. Испански градъ, 16 килом. отъ Атлантически океанъ и 390 килом. на сѣв.-зап. отъ Мадридъ, ц. на едноименна область; 35,400 жит. Фабр. за платна, шапки и др. Университетъ, хубава съборна църква.

Ovo, *лат.* Виж. *Ab ovo.*

Овчехлъмска околия. Околия въ пловдивски окржгъ, съ центръ *Голѣмо-Конаре.*

Огигесъ, Огигъ. Царь на Атика и Виотия (XIX-и вѣкъ прѣди Р. Х.), въ чието царуване станѫлъ голѣмъ потопъ, нареченъ *Огигесовъ потопъ,* който опустошилъ цѣла Гръция, и не пощадилъ никого другиго освѣнъ О. съ семейството му.

Огигия. Име, което се е давало нѣкога на Виотия и Атика. — Баснословенъ островъ, дѣто царувала Калипсо (виж. това име). Тон о-въ поставяли на югъ отъ *Bruttium* (сегаш. отвъдна Калабрия), часть отъ Велика Гръция (сегаш. неаполитанска область); *Bruttium* ималъ за прѣдѣли: на сѣв. Лукания, и отъ тритѣ страни морето. Старитѣ жители, вѣроятно пелазги, били истикани отъ римлянетѣ въ планинитѣ, кждѣ 270 прѣди Р. Х.

Огинский *(Михаилъ).* Любимецъ на Екатерина II, род. и умр. въ Варшава (1731—1803). Назначенъ литовски великъ хетманъ, О. водилъ въ слонимския си замъкъ княжески и малко благороденъ животъ до 1771, врѣмето, когато поддържалъ Полша среща Русия. Слѣдъ нѣколко сполуки, О. близу при Столовичъ билъ разбитъ отъ Суворова, и едвамъ се спасилъ въ Прусия. По-сетнѣ, О. се върнѫлъ въ Полша, и построилъ *Огински каналъ* (49 килом. длъгъ), който свързва Балтийско съ Черно море чрѣзъ Трипетъ, притокъ на Днѣпръ, и Шара, притокъ на Нѣманъ. — О. *(Михаилъ).* Племенникъ на прѣдишния (1765—1831), служилъ въ войскитѣ на Кошчушко и зелъ славно участие въ борбитѣ на Полша среща Русия. Оставилъ е *Mémoires sur la Pologne et les Polonais de 1778 à 1815,* 2 vol. in-8-o.

Оглавявамъ *книга, статия.* Давамъ ѝ заглавието, пишж ѝ заглавието.

Огиена-Земя. Купъ острови на югъ отъ южна Америка, отъ които

го дѣли Магелановъ протокъ; състои отъ 11 голѣми и 20 малки о-ви, планински, пусти, студени; най-високитѣ върхове Дарунъ (1,945 метра) и Сармиенто (1,972 метра), покритъ съ вѣчни снѣгове. Въ тия о-ви има нѣколко волкана; оттамъ името имъ. Главний о-въ, сжша Огнена Земя, има на сѣв. и на ист. гори и пасбища. Между малкитѣ о-ви, о-въ Хорнъ, е южний край на тоя купъ о-ви и на американскитѣ земи. Около о-витѣ се въдѫтъ китове, тюлени, морски птици въ голѣмо количество. Жителитѣ, всички не повече отъ 4000, сж съ мѣденъ шаръ на кожата, съ нисъкъ растъ, и на найдолната степень на образованостьта; тѣ сж номади, ловци, риболовци и, казватъ, човѣкоядци.

Оговорка, *рус.* Ограничително условие, допущане нѣщо условно, запазване право.

Огоста. Рѣка въ западна България, притокъ на Дунавъ; извира въ чипровска Стара-планина, която е прѣдѣлътъ между Сърбия и България, тече къмъ ист. изъ една планинска долина, въ която мие Чипровци; прибира Бързия, която иде отъ Берковица и ѝ дава посоката ѝ къмъ сѣв.-ист., — посока, която запазва до Дунавъ; слѣдъ сливането си съ нея, отива въ Фердинандово (Гол. Кутловица), прибира отдѣсно Ботуня или Врачанска рѣка, и при Бѣли-Бродъ влиза въ високото южно-Дунавско поле. И прѣзъ полето коритото ѝ остава доста тѣсно до Дунавъ, въ който се влива нѣколко килом. на западъ отъ устието на р. Скжта и отъ гр. Орѣхово, токо-речи среща устието на румжнската рѣка Жиулъ. Течението на О., безъ да се смѣтатъ малкитѣ ѝ кривулици, е около 115 килом.

Огоста, *Августа.* Градъ въ Съединенитѣ Държави (Георгия) п. на обл. Ричмондъ, на кръстопжтя на нѣколко желѣзници и на брѣга на корабопл. на това мѣсто р. Савана; 30,000 жит. Правилно построенъ градъ. Търговия съ памучна хартия, градиво и др. Арсеналъ, медицинско училище.

Огъ. Аморейски царь на Васанъ. Царувалъ надъ 60 града, отъ които главнитѣ били Астаротъ и Едраи, въ врѣмето, когато израилянетѣ влѣзли въ Ханаанъ, 1618 прѣди Р. Х. Билъ побѣденъ и убитъ отъ израилянетѣ подъ прѣводителството на Моисея. Царството му се дало на Манасиниото племе. **О.** билъ единъ отъ послѣднитѣ отъ рафаимитѣ, едно племе исполини *(Библ.)*.

Ода, *гр.* Лирическо стихотворение съ тържественъ слогъ, написано въ честь на едно лице или важно събитие. Такъво стихотворение е запечатано съ силенъ поривъ на поетическо въображение, което надминува прѣдѣлитѣ на избрания сюжетъ. Сюжети за **о.** трѣбва да бжджтъ най-възвишени. Такъви сж нѣкои Пиндарови и Хорациеви **о.** и др. Слѣдъ химната или религиозната **о.** върви героическата, послѣ дидактическата, философската и сатирическата. Тука може да се отнесжтъ и анакреонтическитѣ **о.**, които въспѣватъ удоволствията. Гръцитѣ наричали **о.** всичко, що могло да се пѣе.

Одалиска, *тур.* Стайна слугиня, робиня въ султански харемъ; въ по-обширенъ см., ханжмка отъ харема.

Одеваеръ *(Иосифъ).* Белгийски живописецъ, род. въ Брюкселъ (1778—1830), Давидовъ ученикъ въ Парижъ, добилъ голѣмата награда на Института въ 1804, и

монети. Събирачитѣ на старо-
ленни монети трѣбва да се
ктъ отъ тия подражания. —
ката нумизматика се появила
ападна Европа въ началото
XVI-и вѣкъ; у староврѣменни-
., като отдѣлна наука, не е
ествувала. Между най-добритѣ
нения по н. сх: Екелевото,
rina Numerum Veterum (Вѣна
2—98); Раше, *Lexicon univer-
rei nummariae* (Лайпцигъ,
5—1805); Мионе, *Description
medailles antiques* (Парижъ,
5—29); Хененъ, *Manuel de
ismatique ancienne* (Парижъ,
)); Норманъ, Деларошъ, и Дю-
, *Trésor de numismatique et
Hyptique* (1834—50); Сабатие,
*ription générale des monnaies
ntines* (Парижъ, 1862); Гра-
, *Handbuch der alten Numis-
k* (Лайпц., 1852-53); Ликъ, *Nu-
mata Hellenica* (Лондонъ, 1854);
елеми, *Manuel de Numisma-
ancienne et moderne*; Bout-
i, *Dictionnaire Numismatique*
пц. 1877). Виж. St. L. Poole,
*l. of oriental coins in the Bri-
Museum* (Лонд., 1876—1902).
важни нумизматически списа-
Zeitshrit für Numismatik
линъ, 1873—1902), *The Nu-
matic Chronicle* (Лонд., 1838—
2), *Revue de la Numismatique*
(Брюкселъ, 1842 -1902), *Re-
numismatique française* (Па-
ъ, 1836—1877), *Rivista Ita-
a di numismatica* (Миланъ,
3—1902), *Труды Моск. Ну-
мат. Общества* (Москва, 1893).
измат. библиографии: Lipsius,
iotheca numaria (Лайпц., 1801);
man, *Bibliotheca numaria* (Вай-
ее, 1867). — **Нумизматикъ.** Чо-
, който се занимава съ нумиз-
ката, зналенъ на н.

Nunc aut nunquam, *лат.* Сега или никога.

Nunquam non paratus, *лат.* Никога неприготвенъ.

Нумиторъ. Енеевъ потомецъ, царь на Алба-Лонга, баща на Рея Силвия. Билъ сваленъ отъ прѣстола отъ брата си Амулия, нъ възстановенъ въ правата си отъ внуцитѣ си Ромула и Рема, на които позволилъ да построятъ на Тибръ градъ, и тѣ построили Римъ.

Нунций, *лат.* Папски пославникъ, легатъ; **нунциатура,** званието и мѣстопрѣбиванието на нунций.

Нуръ. Мнима свѣтлина, за която простолюдието вѣрва, че пада въ Иерусалимъ на Великденъ отъ небето.

Нуръ-Еддинъ *(Махмудъ).* Сирийски и египетски султанъ, род. въ Дамаскъ (1116—1174). Слѣдъ бащината си смъртъ, Н. прѣнесълъ столицата си въ Халепъ и прѣвзелъ Едесското княжество, което докарало кръстоносната война, проповѣдвана отъ Сентъ-Бернарда; разбилъ Реймонда, антиохийския князъ, който и умрѣлъ въ битвата (1149); самъ разбитъ отъ Иерусалимския князъ, Балдуана III, той скоро се съзелъ, нападнѫлъ коненския султанъ и, възползуванъ отъ раздоритѣ на египетския халифатъ, установилъ владичеството си надъ Египетъ, слѣдъ побѣдата на пълководеца му Ширкука надъ везиря Шавера, подкрѣпенъ отъ християнетѣ, близу до Кайро (1169). Н. изпратилъ за управитель на Египетъ племенника си *Саладина;* нъ тоя новъ везирь скоро му станѫлъ подозрителенъ поради сношенията му съ християнетѣ, та се готвилъ да отиде да го накаже, когато смъртьта го спрѣла. Н., съ прости нрави, строгъ блюститель на Корана и съ либераленъ кухъ,

насърдчавалъ наукитѣ и искуствата, и възбуждалъ удивлението на християнитѣ.

Нутация. Въ *астр.* колебание на земната ось.

Нѣгошъ, или *Ньгушъ*. Прѣкоръ на владѣтелното черногорско семейство, който иде отъ името на едно мѣстце въ Херцеговина, отъ дѣто тоя родъ въ XVI-и вѣкъ се прѣселилъ въ Черногора. По-личнитѣ прѣдставителе на Н. сж: 1) *Данило Петровичъ*. Още дѣте, побѣгнжлъ отъ дома си въ Монастирь. Провъзгласенъ на 16 години владика на Черногора, Данило водилъ упорита борба съ турцитѣ, правилъ църкви, пжтувалъ въ Русия и добилъ покровителството на Петра Велики за страната си. Умрѣлъ въ 1735. 2) *Сава*, Даниловъ племенникъ, билъ съ мекъ характеръ, та не можалъ да тури край на вжтрѣшнитѣ смутове. 3) *Петръ I* (1782-1830), вѣрно служилъ на интереситѣ на народа си, билъ приятель на Русия, възвисилъ значението и властьта на владиката. 4) Петръ II (1811-1851), билъ виденъ черногорски владика и поетъ, стжпилъ на прѣстола въ 1830. Той съумѣлъ да примири племената и окржзитѣ на Черногора, които враждували помежду си, подчинилъ ги на една власть, въдворилъ редъ и правилно управление. Като поетъ, отличава се съ силно поетическо чувство, прѣкрасенъ стихъ, народенъ езикъ и силно патриотическо одушевление. Въ печата, съчиненията му се появили по слѣдния редъ: въ 1834 той наредилъ въ Цетине книгопечатница и тамъ се напечатали *Лиекъ Ярости турске* и *Пустинякъ Църногорски*. Въ 1845 издалъ въ Бѣлградъ поемата си *Луча Микрокозма*, и сборникъ отъ юнашки пѣсни: *Огледало Србско*, въ което между друго се намиратъ и негови собствени пѣсни. Въ 1847 излѣзло неговото най-главно произведение *Горскій Виіенацъ (Горски Вѣнецъ)*, отпослѣ много пжти прѣпечатвано. Отъ това поетическо произведение на П. II Петровича наший поетъ и писатель Петръ Ивановъ е прѣвелъ на езика ни въ формата на нашитѣ народни умотворения най-важнитѣ негови страници, и то така, че теченнието на главната мисъль да се не поврѣди (виж. *Извлъчение изъ Горский Вѣнецъ*, отъ П. Ивановъ, Видинъ, 1891). Съдържанието на *Горски Вѣнецъ* е слѣдното: въ края на XVII-и вѣкъ турцитѣ били сполучили да потурчжтъ токо-речи половината отъ Черногора, и въ Цетине били направили и джамия. Тогавашний черногорски владика, Даниило, направилъ заговоръ отъ непотурченитѣ православни черногорци съ цѣль да исколжтъ всички потурняци и така да исчистжтъ земята си отъ „некръстенитѣ". Речено и сторено. Една нощь среща коледа тѣ нападатъ потурнициτѣ и ги исколватъ всички, освѣнь ония, които сполучили да избѣгатъ. П. II излага поетически това историческо събитие въ поемата си. Стиховетѣ сж написани по чисто народна черногорска поезия въ 10 слога. По думитѣ на сръбскитѣ критици, *Горски Вѣнецъ* е лирическата сръбска *Илиада*, дѣто сж въспѣти, не събитията и не само юначеството, а народната душа и народнитѣ мисли и стремления. Виж. Лавровъ, *Петръ II Петровичъ Ньгошъ* (Москва 1887) и съчинението подъ сжщото заглавие на П. А. Ровинский, издание на Спб. Слав. Благотв. Общ. (1889). – 5) *Данило I* (1851-1860),

първий князъ на Чернагора. Чернагора се управлявала до него отъ владици. Като приемникъ на чича си Петра II, той трѣбвало да приеме церковното поприще. Ала понеже не му теглило сърдце за монашеството, той отпжтувалъ въ Петербургъ и, съ съгласието на русския царь, секуларизиралъ черногорското правление (1851). Въ 1853, той устоялъ побѣдоносно на Омеръ и Османъ-пашовитѣ нападения. Въ 1855 Данило обнародвалъ сводъ закони, който носи името му. Прѣзъ кръмската война стоялъ неутраленъ. Въ 1858 отблъснжлъ едно нахлуване отъ турцитѣ въ граховската битва. Данило отворилъ училища и насърдчилъ земедѣлието. Той билъ убитъ прѣзъ едно пжтуване въ Далмация, отъ единъ заточенъ отъ него черногорецъ. Той билъ жененъ за дъщеря на богатъ триестски търговецъ, Даринка. Приемникътъ му е внукъ му, князъ *Никола* (виж. това име).

Нѣгушъ, наричанъ отъ гръцитѣ *Няхуста*, а отъ турцитѣ *Аугостосъ*. Градецъ въ казата Беръ или Верея (солун. виляетъ), на сѣв. отъ тоя градъ, заселенъ на една тераса въ политѣ на Дурла; 6,100 жит, отъ които 1,500 българе христиане, 800 турци, 3,500 гръци христиане и 300 власи *(Кжнчовъ)*. Н., обиколенъ съ лозя, произвожда най-хубаво южно македонско вино и грозде, и върти голѣма винарска търговия. Гръцизмътъ въ тоя градецъ прѣминжлъ отъ Беръ. Тоя градецъ се много развилъ иконо-ически прѣзъ XVII-и вѣкъ. Разоренъ и оплѣненъ въ 1821, въ прѣме на възстанието въ Гръция, отъ Лобутъ паша, той къмъ 1851 изново се привдигнжлъ пакъ съ гръцко-български колоритъ, какъвто има и до сега. Процесътъ на погръчването продължава още. Виж. В. Кжнчовъ, *Една расходка по Солунско* въ спис. *Книжици*, книжка III (Солунъ, 1889).

Нѣдро. Пазва, обятие.

Нѣженъ. Мекичъкъ, тъничъкъ, деликатенъ, противоположно на *грубъ, дебелашки*. — **Нѣжж**, *изнѣжавамъ*. Виж. *изнѣжавамъ*.

Нѣжинъ. Русски градъ въ черниговската губер., 60 килом. на юто-ист. отъ Черниговъ, на р. Остеръ (лѣвъ притокъ на Десна); станц. на желѣзн. отъ Курскъ за Киевъ; 21,590 жит., много отъ които сж потомци на гръцки поселенци, които се заселили тамъ въ царуването на Екатерина II. Филологически институтъ; мжж. и дѣв. гимназии и др. Главно произв. тютюнъ; голѣми количества тютюнъ се испращатъ въ С.-Петербургъ, Рига и Митава. Лицей, основанъ отъ Безбородко; 2 мънастиря, 25 църкви. Н. е сжществувалъ въ XII-и вѣкъ; въ 1664 се подчинилъ на руситѣ, както и други украински градове въ полски ржцѣ. Н. въ XVIII-и вѣкъ билъ едно отъ най-дѣятелнитѣ срѣдоточия на търговията съ западна Европа. Отъ когато Русия завладѣла Черно-море той изгубилъ прѣдишната си търговска важность; нъ се съживилъ отъ когато желѣзницата отъ Курскъ го е свързала съ Москва.

Нѣманъ. Русска и прусска рѣка, извира въ минската губ., тече прѣзъ нея, вилненската и градненската губ., като мие Гродно и Ковно, влиза въ источна Прусия, минува прѣзъ Тилзитъ и се влива въ Балтийско море; 800 килом. Главний ѝ притокъ е Вилна отдѣсно. Н. е широкъ, дълбокъ и корабоплавателенъ отъ Гродно. Той служи на търговията на Литва и

Волхиния: по него изнасятъ въ Прусия жито, ленено сѣме, конопи, ленени платове, дърва, метали и камене; и внасятъ въ Русия соль, селди, металически издѣлия, земедѣлчески машини, колониални стоки, аптечни вещества.

Нѣмска империя. Въ срѣдновѣковното значение: Римската империя, която прѣминжла първенъ у франкитѣ, а слѣдъ това у нѣмцитѣ, та нѣмскитѣ крале само слѣдъ коронясването имъ отъ папата добили императорската титла. Ала отъ срѣдата на XV-и вѣкъ тѣ почнжли, тутакси слѣдъ избирането, да се наричатъ императори, а приемницитѣ имъ носили титлата римски краль. Виж. Германия, *история*.

Нѣмска, или германска литература. Макаръ староврѣмennитѣ германци и да имали пѣсни въ честь на боговетѣ и героитѣ, отъ тия пѣсни нищо не се е упазило; сжщата нѣм. л. подкача само отъ врѣмето на Карла Велики. Отъ това врѣме сж се упазили откжслеци отъ прѣводи на Св. Писание, химни, молитви и пѣсни. Най-старий писменъ паметникъ отъ това врѣме е една християнска епическа поема *Der Heliand* (Цѣлительтъ или спасительтъ). Отъ края на XI-и вѣкъ начева срѣднонѣмский периодъ на литературата, въ който се развили рицарски поеми. Отъ народнитѣ епопеи на това врѣме, забѣлѣжителни сж: *Нибелунги* и *Гудрунъ*, най-голѣми съкровища на нѣмската народна литература. Лирицитѣ отъ това врѣме разработвали сказанията за краль Артура и неговата Кржгла Трапеза, по образеца на французскитѣ поети; на сжщия родъ поезия се отнасятъ: *Parcival* и *Titurel* на Волфрама Ешенбаха, и поемитѣ на Готфрида Страсбургски и Хартмана Ауе. До тия епоси се доближаватъ и хроникитѣ: *Frauendienst* на Улриха Лихтенщайна. Въ числото на многобройнитѣ *минезенгери* (любовни пѣвци) на това врѣме, първото мѣсто захваща Валдеръ-фонъ-деръ-Фогелвайде. Отъ сжщото врѣме сж се упазили дидактически стихотворения. Прозата почнжла и тя да се развива; отъ прозаическитѣ творения най-забѣлѣжителни сж проповѣдитѣ на Бертолда фонъ Виртертура и др.

Съ падането на рицарската поезия, нѣмската народна литература била прѣнебрѣгнжта отъ повисокитѣ разреди, та испаднжла въ ржцѣтѣ на народа, който немарилъ за никакви граматични начала. Ала на тоя периодъ принадлежи голѣмата маса *Volkslieder*, или народни балади, съ които Германия е особено богата, Брандовитѣ и Саксовитѣ басни и сатири и произведенията на сатирика Фишарта. Мистеритѣ, които били на апогея си въ XV-и вѣкъ, и още се спазватъ въ с. Обермергау, въ Горна Бавария, породили нѣмската драма, която най-рано обработвалъ Саксъ. Крайтъ на XV-и вѣкъ изобилувалъ съ ритмовани исторически лѣтописи, съ сатири за духовенството, и съчинения за и противъ расклатената властъ на Римо-католическата църква. Лютеровитѣ писания, неговий прѣводъ на Библията, произведенията на Улриха фонъ Хутена, на Цвингли и на много други прѣобразователе били най-важни събития въ историята на нѣм. л. отъ край на XV до срѣдата на XVI-и вѣкъ; извѣстно е, че Лютеръ се обърнжлъ къмъ умоветѣ на сънародницитѣ си не само съ полемическитѣ си писания, а и съ ония благородни хим-

ни, които отъ негово врѣме сж
или едно отъ най-голѣмитѣ ли-
ературни съкровища отъ тоя видъ.
нѣкои отъ най-добритѣ отъ тия
ürch-lieder, или церковни пѣсни,
к били съчинени отъ самаго Лю-
ера; а слѣдъ него най-много сж
нравили и на нѣмцитѣ, и на
ругоземцитѣ, Сператусовитѣ, Деци-
витѣ, Николаевигѣ и Хербергеро-
итѣ пѣсни. Слѣдъ тия топли из-
ияния на набожнитѣ и красно-
ѣчиви прѣобразователе настанжлъ
инъ периодъ на литературно из-
аждане и застой, които се при-
исватъ главно на деморализация-
отъ 30-годишната война, ко-
то анархията угасила народния
хъ и покварила простонародния
кусъ; защото, отъ една страна
ворцитѣ подражавали Версайл-
итѣ навици, езикъ и литература,
отъ друга — долнитѣ разреди
бравили своята си литература,
нейнитѣ богати съкровища отъ
егенди, прикаски и балади, и до-
или вкусъ за грубитѣ войнишки
ѣсни, внесени отъ другоземнитѣ
емни войски и безнравственитѣ
мани, заети отъ нечисти фран-
зски и италиянски извори. Гер-
анската поезия отъ XVII-и вѣкъ
развивала по образцитѣ на на-
окошнитѣ класици, и тѣхнитѣ
ововрѣменни подражателе. Изуч-
нето на истинската народна ли-
ратура било прѣнебрѣгнжто, и
макаръ да се съставили много уче-
и дружества съ цѣль да очистжтъ
възвисжтъ обществения вкусъ,
ѣдствието било съвсѣмъ незадо
лително; единъ по-добъръ вкусъ
възбудилъ само, когато Йох.
. Готшедъ (1700-66) сполучилъ
ъ своето *Критическо Искуство*
Поезията да привлѣче внима-
ие върху педантството и искустве-
стьта на „класическата“ школа.
Ала неговий претенциозенъ фана-
тизмъ породилъ една опозиция,
отъ която произлѣзла, по-късно,
нѣмската естетическа школа, подъ
ржковод. на А. Баумгартена и Г.
Майера. Настанжла сега една бла-
гоприятна реакция, и съ имената
на Клопщока, Виланда и Лесинга
подкачила блескавата епоха на
нововрѣменната нѣм. л. Клопщо-
ковата поема *Месиада* и неговитѣ оди
въспроизвождали нѣжното благо-
честие на старитѣ прѣобразователе,
и били толкова чисто нѣмски по
духа си, че изведнжжъ се посрѣщ-
нжли съ въсторгъ изъ цѣла Гер-
мания; Лесинговитѣ съч. *Лаокоонъ*,
Minna von Barnhelm и *Натанъ*
Мждрецътъ прѣродили драмати-
ческото искуство въ Германия;
Виландъ, отъ друга страна, вне-
сълъ въ нѣмската поезия грацията
и лекостьта на формата, и пръвъ
далъ потикъ на романтизма. Вли-
янието, което упражнили върху
нѣм. л. тия трима писатели, които
минуватъ за нейни възродителе,
скоро се усѣтило въ всѣкой клонъ
отъ знанието; и отъ купътъ вели-
ки имена, съ които още повече
сж се прославили литературнитѣ и
научни лѣтописи на Германия
прѣзъ послѣднитѣ 100 години, мо-
гжтъ се посочи само нѣколко отъ
най-главнитѣ.

Философията, започнжта въ Гер-
мания отъ Лайбница, който писалъ
на латински и французски, се раз-
вила най-много съ трудоветѣ на
Канта, Фихте, Шелинга и Хегела,
които нѣматъ подобни въ никоя дру-
га страна. Други отъ най-личнитѣ
имена въ тоя отдѣлъ сж Хербертъ,
Шопенхауеръ, Баадеръ. Право сж го
рекли, че философията може да
се приеме за принадлежность на
нѣмцитѣ. Въ богословието Райн-
хардъ, Паулусъ, Шлайермахеръ

Неандеръ, Юлий Мюлеръ, Бауръ, Щраусъ, Делингеръ и много други сж дали новъ животъ на библейскитѣ издирвания; и безцѣнна помощь по сжщата посока сж принесли дълбоко филологическитѣ и критически изслѣдвания на Волфа, Хермана, Мюлера, многоученитѣ братя Гримъ, Бопъ, Бенеке, Ласенъ, Шлегелъ, Бунсенъ и др. Педагогиката достигнжла до високо развитие съ трудоветѣ на Песталоци, и етнографията съ усилията на Форстера, Хумболта. Въ археологията, историята и юриспруденцията, всички народи дължжтъ признателность на Винкелмана, Хеерена, фонъ Раумера, Шлосера, фонъ Хамера, Гервинуса, Далмана, Ранке, Нибура и Момзена. Въ поезията и словесностьта името на Гете (който живѣлъ отъ 1749 до 1832) е само́ легионъ. Неговъ прѣдшественикъ въ школата, на която принадлежалъ, билъ Хердеръ, чиито многобройни съчинения имали голѣмо влияние на изучването народната поезия. Втори най-великъ поетъ на нѣмцитѣ, слѣдъ Гете, се явява Шилеръ; нему и на Гете принадлежжтъ единъ редъ класически творения на нѣм. л. Слѣдъ Гете и Шилера слѣдва едно пълчище нѣмски литератори, които сж залѣгали да вървжтъ по стжпкитѣ на тия велики водители; нъ най-забѣлѣжителенъ и който стои по-горѣ отъ всички тия е великий сатирикъ и юмористъ Рихтеръ. Отъ врѣмето на войната среща Наполеона въ 1813 поезията добила народно-политически характеръ. Гл. прѣдставителе на тая посока сж били: Арнтъ, Т. Кёрнеръ и Макъ Шенкендорфъ; на сжщата школа принадлежжтъ Фр. Рукертъ и Лудв. Уландъ, който запознalъ Германия съ източната поезия. Новата нѣм. л. почва съ *Хайне* (1825), когото сравняватъ съ Гете и Шилера по поетическа сила, и съ *Лудъ Бёрне*. Юморътъ и остроумнитѣ нападки връзъ неподвижностьта на Хайне и Бёрне произвели всеобщо движение въ Германия. Между други забѣлѣжителни литератори може да се споменжтъ Мотъ-Фуке, А. Хофманъ и Шамисо. Пихлеръ, Х. Стефенсъ, Гуцковъ, Готшалъ, Щернбергъ, В. Херингъ, Хауфъ, Чоке, Хаклендеръ, Ида фонъ Ханъ-Ханъ, Ауербахъ, Фрайтагъ, Герстекеръ, Готшалъ, Шпилхагенъ и Паулъ Хейзе — всѣкой наредъ се е радвалъ на обширна популярность, и нѣкои отъ тѣхъ не само като романисти. Най-сетнѣ и музиката е имала велики прѣдставителе въ Германия. Корифеитѣ на нѣмската музика сж много: Хенделъ, Бахъ, Моцартъ, Глюкъ, Бетховенъ, Веберъ, Шпоръ, Шубертъ, Менделсонъ-Бартолди, Майербееръ, Шуманъ, Рих. Вагнеръ и Фр. Листъ.

Нъ колкото многобройни и да сж били романиститѣ прѣзъ тоя вѣкъ въ Германия, тежнението на германския умъ е било повече къмъ науката отколкото къмъ романтизма; и огромний потикъ даденъ на вкуса за научнитѣ изслѣдвания отъ Хумболтовитѣ пжтувания и наблюдения е докаралъ най-дълбоки издирвания въ всѣкой отдѣлъ на естественитѣ науки. Мжчно е дори само отъ Хумболтово врѣме насамъ да се споменжтъ имената на всички нѣмци, които съ трудоветѣ си сж обогатили науката на свѣта. Да посочимъ нѣкои отъ по-важнитѣ имена: пжтешественици Марциусъ въ Бразилия, Пёпингъ въ южна Америка, Чуди въ Перу, Шубертъ въ Гръция, Лепсиусъ и Бругшъ въ Египетъ, Шомбуркъ въ английска Гвиана,

Гюцлафъ въ Китай, Зиболдъ въ Япония, трима братя Шлагентвайтъ въ Алпитѣ и въ срѣдна Азия, Бартъ и Фоглъ въ Африка и Лайххартъ въ Австралия; въ астрономията и математиката, Беселъ, Енке, Струве, Гаусъ и Медлеръ; въ естественитѣ науки и въ медицината Мюлеръ, Ехренбергъ, Карусъ, Оконъ, Шлайденъ, фонъ Бухъ, Либихъ, Копъ, Симонъ Дове, Молешотъ, Бишовъ, Розе, Погендорфъ, Ердманъ, Гмелинъ, Грефе, Фоглъ, Рокитански, Вагнеръ, Шйонбайнъ, Хелмхолцъ и Диженбахъ; въ историята и биографията, Нибуръ, Лео, Бйоттигеръ, Клйоденъ, Коолъ, Райнбекъ, Бунсенъ, Иделеръ, Ласенъ, Унгеръ, Цимерманъ; въ историята на езика, литературата и изящнитѣ искуства и по политиката и обществените науки, Филмаръ, Бутервекъ, Кюно Фишеръ, Ваагенъ, Хайнзиусъ, Хейзе, Бекеръ, Кройцеръ, Лершъ, Вахлеръ, Ернести, Якобсъ, Савигни, Айххорнъ, Бюловъ, Ершъ.

Нѣмцевичъ (*Юлианъ Урсонъ*). Прочутъ полски огечестволюбецъ и литераторъ, тѣсенъ приятел на Костюшка, комуто и станжлъ адютантъ въ възстанието слѣдъ второто подѣление на Полша, когато билъ нараненъ и заробенъ въ гибелната битва при Мациовица. Слѣдъ 2-годишенъ затворъ въ С.-Петербургъ, отишелъ съ Костюшка въ Америка, дѣто въ 1800 се оженилъ за една американка; тамъ се и запозналъ съ Орлеанския дукъ, бжджщия французски царь Луи Филипа. Когато Наполеонъ влѣзлъ въ Полша въ 1806, той се върнжлъ въ отечеството си. Полша като минжла пакъ подъ властьта на Русия, императоръ Александръ му показалъ благоволението да го назначи пожизненъ секретарь; ала това не му попрѣчило да си милѣе за полската независимость. Той произнесълъ надгробно слово на Костюшка въ 1817, а въ 1830 зелъ участие въ несполучливата буна на поляцитѣ; подирь това, отишелъ въ Парижъ, дѣто и умрѣлъ въ 1841 на 83-годишна възрасть. Отъ съчиненията му (издадени въ Лайпцигъ въ 1840) забѣлѣжителни сж: *Исторически пѣсни на поляцитѣ* и *Сбирка записки по старата полска история*, въ която прославя народнитѣ герои на Полша.

Нѣмцова (*Божена*). Една отъ виднитѣ чешки писателки (1820—1862). Дъщеря на родителе нѣмецъ и чехкиня, Н. се възпитала отъ майка си въ чешки духъ и въ чешка срѣда; оженила се за чиновникъ Иосифъ Нѣмцъ и скоро се настанила въ Прага. Литературната си дѣятелность почнжла въ 1843 съ стихотворения, отъ които първото, *Slavné Váno* (Едно славно утро), било напечатано въ спис. *Kvety*; цензурата конфискувала изданието, понеже писателката прѣдказвала свѣтла бжджщность на словѣнетѣ. Покъсно Н. напечатала пѣсни въ *Květach* и *České včele*, които много се нравили на чешкото общество. Много по-голѣма слава добила Н. като авторка на повѣсти и раскази изъ народния битъ. Н. разбирала духа на народа и горещо съчувствувала съ неговитѣ стремления, па се и отличавала съ истинска поетическа дарба. Съчиненията ѝ сж намѣрили прѣводачи у руситѣ, поляцитѣ, хърватитѣ. Най-забѣлѣжителната отъ повѣститѣ на Н. е *Babička* (русски прѣводъ *Бабушка*, 1855). Голѣма извѣстность сж добили и слѣднитѣ нейни съчинения: *Slovenské pohádky*

a povèsti, — *Narodni bahorky a povèsti* — и повѣсть *Pohorská vesnica* (Едно планинско село), която най-съчувствено изобразява простия селски животъ. Главната чърта на **Н.** е идеализмътъ. Една сбирка отъ съчиненията на **Н.** е издадена въ 1863 и 1872.

Нюбѫргъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (държ. Ню-Йоркъ), 90 килом. на сѣв. отъ Ню-Йоркъ и 130 килом. на юго-зап. отъ Албани, на Хъдсонъ; всѣкидневна параходна служба за Албани и Ню-Йоркъ; желѣзнопѫтно съобщение съ Нюаркъ и Пятерсонъ; 24,000 жит. Голѣма търговия съ дърва и каменни вѫглища и дѣятелни индустрии. Една стара кѫща, която е служила Вашингтону за главна квартира, е купена и се поддържа отъ държавата; тамъ Вашингтонъ отхвърлилъ прѣдложението на офицеритѣ си да се прогласи царь и распуснѫлъ войската си.

Ню-Джерси. Една отъ Съединенитѣ Държави, която има за прѣдѣли държ. Ню-Йоркъ на сѣв.-ист. и сѣв., Пенсилвания на зап. и Делауеръ на юго-зап.; Атлантически океанъ и Хъдсонъ на ист. Простр. 19,179 чет. килом. и насел. 1,500,000 жит., отъ които 40,000 черни. Земята е планинска (прорѣзана отъ едно бърдо отъ Алеганитѣ) и студена къмъ сѣверъ; пои се отъ Делауеръ и Хъдсонъ, корабоплав. рѣки. Търговията и промишлеността сѫ твърдѣ развити. Главнитѣ индустрии сѫ металургията въ всичкитѣ ѝ клонове. Слѣдъ Мичиганъ, Пенсилвания и Ню-Йоркъ държ. Н.-Дж. е четвърта по производството на желѣзото, отъ което произвожда на годината за 15 милиона лева. Цинковитѣ рудници, най-важнитѣ въ държавата, доставятъ на годината цинкъ за около 2½ милиона лева. Доста добрѣ стоѫтъ и земедѣлието и скотовъдството, макаръ земята, повечето пѣсъчлива, и да минува за неплодородна: Н.-Дж. произвожда на годината около 4 милиона хектол. царевица, по повече отъ 1,300,000 хектол. овесъ и барабой, 860,000 тона сѣно и др. и притежава около 700,000 глави говеда (160,000 млѣчни крави и 100,000 коне). Н.-Дж. е още една отъ първитѣ морски държави. По броя на търговскитѣ си кораби (1,700), отъ които 180 парахода, тя е 6-та държава. Отъ тия кораби риболовството, най-вече раколовството, употрѣбява около 600 кораба и 4,000 варки.

Сѣдалището на гл. управл. на Н.-Дж. е *Трентонъ*; гл. градове сѫ Нюаркъ и Джерси-Сити, два отъ 20-тѣ най-голѣми градове въ Съединенитѣ Държави. Н.-Дж. има четире митни пристанища на океана и двѣ на рѣка Делауеръ. Всичкитѣ тия пристанища сѫ свързани по желѣзници съ всичкитѣ точки на вѫтрѣшностьта. Желѣзнопѫтната мрѣжа въ експлоатация е близу 3,000 килом. — Държавата се управлява отъ управитель, избранъ съ всеобщо гласуване за 3 години, отъ сенатъ отъ толкова сенатори, колкото има окржзи (сега 21) и отъ камара на прѣдставителе (60). Сенаторитѣ се избиратъ за 3 години, подновяватъ всѣка година съ една трета. Прѣдставителетѣ за камарата се избиратъ за 1 година.

История. Първитѣ поселенци въ Н.-Дж. сѫ били холандци и шведи, които се заселили въ страната между 1614 и 1620. Англия турила ржка на тая страна въ 1674. Областьта се прогласила

държава още въ 1776 и много испатила прѣзъ революционния периодъ, когато била театръть на трентонската, принстонската, редбянкската и монмаутската побѣди, спечелени отъ Вашингтона. Робството се унищожило въ Н.-Дж. въ 1846. Прѣзъ междуособната война държавата доставила на сѣвернитѣ войски 79,300 души.

Ню-Йоркъ. Една отъ Съединенитѣ държави, която често наричатъ *Имперската държава*, защото, ако се исключи земедѣлието, тя е първата по населението, индустрията, мореплаването, търговията и богатството, и защото притежава най-голѣмия градъ въ Съединенитѣ Държави и въ цѣлия новъ свѣтъ.

Н.-И се намира между Нова Англия (държави Вермонтъ, Масачузетсъ, Конектикжтъ) на ист., Атлантически океанъ и Ню-Джерси на юго-ист., Пенсилвания на югъ и зап., область Антарио (Горна Канада) на зап. и на сѣв., область Квебекъ (Долна Канада) на сѣв.-ист. Простр. 127,345 чет. килом. и насел. 5,960,000 жит., отъ които 70,000 черни и 1,100 индийци. Населението на тая държава прѣдставлява $^1/_{10}$ отъ цѣлото население на Съединенитѣ Държави.

Земята е хълмиста, особено на юго-ист., дѣто сж планинитѣ Кятскилъ. Пои се отъ Хъдсонъ, Св. Лаврентия, Сускуехана, Делауеръ и отъ много езера, отъ които главнитѣ сж Ерие и Онтарио. Климатъть е изобщо здравъ. Тая земя, плодородна, произвожда жито, царевица, тютюнъ, хмель, захарна тръстика и др. Като земедѣлческа страна, тя е втората държава слѣдъ Илиноисъ по стойностьта на жътвитѣ си и третата слѣдъ Илиноисъ и Иова по стойностьта на добитъка. Ала е за вѣрване, че тия държави и други, сжществено земедѣлчески, ще продължаватъ да оставатъ назадъ все повече и повече. Отъ земедѣлческитѣ произведения Н. произвожда на годината овесъ повече отъ 13 мил. хектол., барабой повече отъ 12 мил. хектол., царевица повече отъ 9 милиона хектол., хмель повече отъ 9 милиона килогр., тютюнъ около 3 милиона килогр.. сѣно повече отъ 5 милиона тона и др. Добитъка прѣсмѣтатъ на повече отъ 10 милиона глави (коне, крави, овце).

Ако държ. Н.-И. е достигнжла или наближава да достигне своя *maximum* на земедѣлческото производство, не е сжщото и за индустрията, дѣто полето е безпрѣдѣлно.

Н.-И. притежава токо-речи всичкитѣ индустрии. Статистиката, за една отъ послѣднитѣ години, показва, че населението на тая държава е имало 2,571*) милиона лева капиталъ, 5,403*) милиона лева произведения, 43,739 заведения и 522,533 работници. Двигателната сила, употрѣбявана прѣзъ сжщата година, е била 454,143 коне, отъ които 234,795 парни коне и 219,348 водни коне, сир. конска сила добивана съ пара и направо отъ рѣкитѣ. Тия цифри показватъ въ какви грамадни размѣри е станжло индустриалното развитие въ тия американски държави, които до прѣди нѣколко години сж зависяли отъ западна Европа. И това развитие е станжло много бърже: въ държавата Н.-И.

*) Тия двѣ цифри сж равни на петата часть отъ индустриалния капиталъ и отъ стойностьта на индустриалнитѣ произведения на всичкитѣ Съединени Държави.

то е 4 пѫти по-голѣмо относително индустриалнитѣ произведения отколкото прѣди 30 години.

Сѫщата статистика показва, че Н.-И. притежава една желѣзнопѫтна мрѣжа отъ 14,700 килом., влючително въздушнитѣ желѣзници и ню-йоркскитѣ (на града Н.-И.) трамваи (трамваитѣ 763 килом.). Годишното движение по тия пѫтища се свожда въ баснословни цифри, най-вече за трамваитѣ и въздушнитѣ желѣзници:

	Пѫтници	Товаръ (тона)
Желѣзници	47,197,385	57,356,128
Трамваи	244,900,717	
Въздушни желѣзници	60,831,757	

Тая желѣзнопѫтна мрѣжа, свързана съ пенсилванската и съ ню-джерсиската, има на двата си края, източенъ и западенъ, два моста, които сѫ едни отъ чудесата на инжинерското искуство. Единътъ е мостътъ отъ гр. Ню-Йоркъ за Бруклинъ, а другий е повисений мостъ *(Suspension Bridge)* на Ниагара. И двата сѫ съ двойна настилка, горната за желѣзницитѣ, долната за колята и пѣшацитѣ. Долната настилка е 25 метра по-горѣ отъ най-високитѣ приливи за бруклинския мостъ, и 74 метра по-горѣ отъ пороя за моста на Ниагара. Надъ Ниагара сношенията съ Канада се извършватъ безъ никаква прѣсѣкулка на желѣзницата; нъ на противоположната страна широкий Хъдсонъ спира желѣзницитѣ. Градъ Н.-И. можеда простира желѣзници само къмъ сѣверъ, освѣнь една къмъ ист. отъ нѣколко години насамъ прѣзъ бруклинския мостъ; затова той се сношава съ материка чрѣзъ една служба голѣми парни плути (подвижни мостове), най-съвършената наредба за прѣминуване отъ вагона въ парахода. Пристигнѫли на гаритѣ, вълнитѣ пѫтници, довлѣчени отъ влаковетѣ, се изливатъ въ плутитѣ, които парата отнася тутакси. Маежътъ не е по-голѣмъ отколкото при едно промѣнение на влакъ, и всѣкой корабъ-мостъ може да побере населението на нѣколко влака; шесть желѣзници вършѫтъ непрѣстанно службата между Джерси-Сити, който притежава 34 отъ тия плути, и Н.-И., който притежава 15 плути на Хъдсонъ. Нийдѣ другадѣ човѣкъ не вижда подобенъ приливъ и отливъ на човѣшки сѫщества.

Относително рѣчното корабоплаване за пѫтници както и за стоки, доста е да се споменѫтъ само имената на Хъдсонъ, езеро Чампленъ, и езера Ерие и Онтарио. Второстепеннитѣ корабоплавателни рѣки се явяватъ всички съ канали. Канализационната система е най-важната въ Съединенитѣ Държави, ако не по развитието си, поне по крайнитѣ точки, които съединява: Атлантически океанъ, Хъдсонъ и езеро Чампленъ (Ришлйо и Св. Лаврентия), езеро Онтарио, езеро Ерие, и пенсилванската пѫтна мрѣжа.

Прѣноситѣ състоѧтъ главно отъ жито, дъски, градиво, кожи, камене и желѣзна руда. — Държ. Н.-И. нѣма нито злато нито сребро, нъ е богата съ желѣзо. Желѣзо, соль и др. тя добива на годината за стойность отъ 40 милиона лева. Нѣкога горитѣ сѫ покривали половина отъ страната, сега не покриватъ и четвъртината отъ нея.

Търговска флота и риболовство. Исцѣло и въ подробноститѣ търговската флота на държава Н.-И. стои на първо мѣсто по

числото и вмѣстимостьта на корабитѣ; въ риболовството тая държава е само третата по редъ, слѣдъ Масачузетсъ и Мейриляндъ. Числото на корабитѣ отъ всички видове е 10,158, отъ които 1,230 параходи.

Управление. Сѣдалището на гл. управл. на държава Н.-И. е *Албани* на Хъдсонъ, а най-главний градъ е Н.-И.; въ държавата има 40 града съ по повече отъ 10,000 жит. и 7 съ по повече отъ 50,000 жит.: Н.-И., Бруклинъ, Албани, Бжфало, Рочестеръ, Троя и Сиракуза. Държавата се управлява отъ управитель и подуправитель, избирани за 3 години. Законодателното тѣло състои отъ сенатъ (32 члена) и камара на прѣдставителе (128), избирани първитѣ за 2, а вторитѣ за 1 година. По първата конституция отъ 1777, избирателното право се основавало на имота. Съборитѣ (събрания на двѣтѣ камари) отъ 1801 и 1821 измѣнили тая основа въ малко по-либералень смисълъ, нъ само въ 1846 единъ съборъ направилъ тая конституция демократическа относително бѣлитѣ, като въ сжщото врѣме задържалъ ограничението относително чернитѣ, — ограничение, което се унищожило въ 1866. Единъ членъ на тая послѣдната конституция постановява, че всѣки 20 години избирателното тѣло трѣбва да се произнася по въпроса: има ли нужда да се измѣни конституцията? Когато отговоръть е утвърдителенъ, нови избори ставатъ и двѣтѣ камари се събиратъ въ съборъ, който рѣшава върху прѣдложенитѣ измѣнения.

История. Пръвъ англичанинъ Хенрихъ Хъдсонъ изслѣдвалъ тая страна въ 1609; холандцитѣ основали тамъ, въ 1614, селище Оранжъ, сегашни Албани, и Амстердамъ, сегашни гр. Ню-Йоркъ. Англичанетѣ турили ржка на тая страна въ 1664. Ню-йоркската колония, която добила името си отъ Якова, *йоркски* дукъ, комуто била отстжпена, била отъ числото на 13-тѣ колонии, които въ 1776 прогласили независимостьта си. Англичанетѣ нахлули въ нея тутакси и не испразнили окончателно гр. Н.-И. до есеньта въ 1783. Първата голѣма грижа на свободната държава била да създаде съобщение между езерата и Атлантически океанъ; послѣ дошли желѣзницитѣ, които сж помогнжли толкова за развитието на държавата, която сега наричатъ *имперската* отъ Съединенитѣ Държави. Въ войната за освобождението на робетѣ, държава Н.-И., заедно съ Масачузетсъ, първи се обявили въ полза на робетѣ. Сама държава Н.-И. била унищожила робството въ 1817. Въ тая война тя доставила на съжзницитѣ си, сѣвернитѣ държави, 473,443 воителе, отъ които 267,550 само отъ гр. Н.-И.

Ню-Йоркъ *(New-York)*, *имперский градъ*, както го наричатъ янкитѣ, е най-важний градъ въ Съединенитѣ Държави и въ Новия Свѣтъ изобщо; трети градъ въ цѣлъ свѣтъ, слѣдъ Лондонъ и Парижъ, по населението, което е, въ сжщи Н.-И. 1,801,789 ж.; и слѣдъ Лондонъ първото търговско срѣдоточие на свѣта. Отъ 1-и януар. 1898 въ състава на Н.-И. влѣзе и града Бруклинъ, задно съ други обширни пространства, включително съ които Н.-И. е по-обширенъ отъ всичкитѣ европейски столици (823 чет. килом., а Лондонъ като пространство има 305 чет. килом.). Въ района на новия градъ влизатъ не само много празни отъ сгради мѣ-

стности, а и необработени пространства. Така гледанъ, гр. Н.-И. има 3½ милиона жит.. сир. повече отъ Парижъ, та по население става 2-и градъ на земното кльбо. Могло-би той да е по пространство и население още по-голѣмъ, защото цѣлий районъ на пристанището му не е влѣзълъ въ състава му; извънъ него оставатъ Хобокенъ, Джерси-Сити и др. на дѣсния брѣгъ на Хъдсонъ, присъединението на които е невъзможно, понеже тѣ принадлежатъ на друга държава — Ню-Джерси. Между населението на сжщи Н.-И. има 250,000 ирландци; тоя градъ е най-малко американски въ Съединенитѣ Държави, по причина на 400,000 или 500,000 другоземци, които живѣятъ въ Н.-И. и въ влѣзлитѣ въ състава му градове.

Н.-И. е расположенъ на о-въ Манхатанъ, който е образуванъ отъ Хъдсонъ, на зап.; отъ рѣка Харлемъ, единъ отъ ржкавитѣ на Хъдсонъ, на сѣв.-ист.; отъ Ню-Йоркски заливъ, на югъ. Той е 350 килом. на сѣв.-ист. отъ Вашингтонъ, и 210 килом. на югъ Албани. Въ главната, старата часть на града, улицитѣ сж тѣсни и неправилни; тамъ е срѣдоточението на търговския животъ. Другитѣ улици сж широки и прави, паралелни и напрѣчни, сега вече на брой до 150. И еднитѣ и другитѣ улици се означаватъ просто съ нумера по редъ: улица № 1, № 2-и и т. н. Главната улица, *Broadway* (широкий пжть), която е изключение на това правило, съ нейнитѣ банки, складове, магазини, контори, печатници, е 8 килом. дълга. Кжщитѣ, кирпичени, сж повечето 4-етажни; а отъ 20 години насамъ сж се появили и огромни многоетажни кжщи по европейски типъ, всички снабдени съ елеватори. Срѣдно число въ Н.-И. въ всѣка кжща живѣятъ 16 души (въ Вѣна 60). Канализацията и водоснабдението сж прѣвъсходни. До скоро водопроводътъ, който иде отъ Кротонско езеро, отъ 64 килом. разстояние, доставяше по една мрѣжа тржби 640 килом. дълга 330 милиона литри вода на день; сега това количество е повече отъ удвоено чрѣзъ единъ новъ резервоаръ, на който постройката е легнжла 100 милиона лева. Бруклинский мостъ, отворенъ на 12 май 1883, е най-дългий повисенъ мостъ на свѣта; той е 1,826 метра дългъ (виж. държава *Ню-Йоркъ*, желѣзопжтна мрѣжа). Н.-И. притежава тридесетина парка и публични градини. Великолѣпний *Централенъ Паркъ*, който захваща простр. 342 хектара, изобилва съ сенчасти алеи, езера, пещери, водоскоци, статуи; тамъ е и обелискътъ Александрия (Клеопатрината Игла), зоологическата градина, много морави за игри на мячъ, крикетъ, крокетъ, лаунъ-тенисъ, естествено-исторически музей, метеорологическа обсерватория съ найновитѣ самозаписвателни инструменти.

Отъ църквитѣ (всичко 410) найзабѣлѣжителни сж Св. Троица *(Trinity)*, съ камбанария 86 метра висока, готически стилъ; Св. Павелъ, баптистска църква въ Вашингтонски площадъ; католическата съборна църква Св. Патрикъ, отъ бѣлъ мраморъ; синагога, мавритански стилъ, въ Мадис. авеню. Отъ общественитѣ и частни сгради забѣлѣжителни сж: житната борса и газовата борса, фондовата борса, главната митница, главната поща, градский домъ, дворцитѣ на вѣстници: *New-York Times*, *New-York Tri-*

Sun, Kos-York-Staatszeitung (нѣм.), World, Нов-Йоркъ Herald. Начални училища сж 300 (съ 150,000 души); въ броятъ на встрѣчнитѣ е още доста голѣмъ, поради постоянното пристигане на встрѣчни европейци. Отъ висшитѣ учебни заведения първо мѣсто заема Колумбия, съ 6 факултета (1544 студенти и библиотека отъ 150,000 т.); университетътъ въ гр. Ню-Йоркъ, съ 3 факултета и 1300 студенти; 8 висши медицински и богословски училища. Куперовий университетъ е вечеренъ университетъ за всички, които денѣ работятъ за прѣпитанията си; освѣнъ научнитѣ университетски курсове, той има професорски класове — по рисуването, телеграфното искуство и др. Тоя университетъ е създаденъ съ срѣдствата на единъ човѣкъ, Петръ Купъръ, бивши работникъ. Американский институтъ е учрежденіе, което има за задача да насърдчава американскитѣ фабрична промишленость, като покровителствува изобрѣтателитѣ на машини, нови приспособления и др. т.; той дава награди и премии и урежда всѣка година изложби на най-новитѣ изобрѣтения. Н.-Й. има академии на наукитѣ, медицинска, на хѫдожествата; американско библейско дружество, мисионерски дружества, америк. географическо дружество; 30 публични библиотеки; 40 театра; много благотворителни дружества. Периодический печатъ въ Н.-Й. е най-голѣмий въ Съединенитѣ Държави: 37 всѣкидневни вѣстници, 190 седмични издания, 5 двѣседмични, 22 полумѣсечни, 68 мѣсечни и 11 шестмѣсечни.

Търговцитѣ и други на Н.-Й., които живѣѫтъ въ Бруклинъ и прѣдградията, иматъ на услугитѣ си 400 парахода, които пѫтуватъ

всѣкъ и всѣкъ и прѣвозятъ на годината 180 милиона пътници. 30 желѣзници и трамвая иматъ по улицитѣ на Н.-Й.; въздушната желѣзница има единъ линій. Пристанището на Н.-Й. е едно отъ най-добритѣ на свѣта; входътъ въ него е защитенъ съ 6 крѣпости. При входа въ пристанището, на островъ Либърти (Свобода) се издигнала една статуя на богинята на Свободата (работа на френскиятъ вайтъ Бартолди), освѣтявана съ електричество и видима отъ далечъ; подножието ѝ е 16 метра високо, цѣлата 28 метра, мѣдната фигура — 46 метра. Тая статуя, дарь отъ Франція, се откри на 16 октомврий 1886. Ериѣовий каналъ и желѣзнитѣ пѫтища помагатъ за огромното развитіе на търговията и промишлеността. Споменѫхме си, че Н.-Й. е първій търговски центръ на свѣта отъ Лондонъ; 45% отъ цѣлия износъ и 65% отъ цѣлия вносъ на Съединенитѣ Държави става прѣзъ негового пристанище. За товарене житото сѫществуватъ гигантски докове съ елеватори. Собствената търговска флота на Н.-Й. е 4,000 кораба, съ вмѣст. 1 милионъ тона. Сборътъ на вноса и износа е билъ за една отъ послѣднитѣ години по стойность 22,675,000,000 лева, сир. 60% отъ цѣлата търговия на Съединенитѣ Държави. Вноснитѣ мита дали 3,030,000,000 лева. Главнитѣ прѣдмѣти на износа сж: жито, прѣсно и консервирано месо, добитъкъ, краве масло, сирене, масть, лой, газъ, тютюнъ, памучни платове. Най-важнитѣ вносни прѣдмѣти сж: захаръ (сурова и прѣчистена), вино, спиртъ, бира, кожа отъ Ла-Плата, коприна, вълна, каучукъ, кафе, чай, аптекарски вещи, желѣзо, стомана, играчки и прѣдмѣти на раз-

коша. Има търговски къщи, чиито обрати съставятъ отъ 370 милиона до 1 милярдъ лева на годината. Н.-И. притежава 50 народни банки, 48 банки на държ. Н.-И., 23 спестовни банки; $^3/_4$, ако не $^4/_5$ отъ всичкитѣ финансови сдѣлки на правителството на Съединенитѣ Държави ставатъ чрѣзъ посрѣдството на ню-йоркскитѣ банки; частнитѣ финансови операции сж още поголѣми отъ правителственитѣ. Въ фабричната промишленость Н.-И. сжщо играе видна роля; той има 25,000 фабрики (по 300 различни клонове на производството) съ 351,757 работници и капиталъ 10,505,965,050 лева. На чело на градското управление стои единъ кметъ, избиранъ за 2 години, съ заплата 60,000 лева на годината; на стареитѣ (градски съвѣтници) годишната заплата е по 20,000 лева. Най-сетнѣ, Н.-И. има образцова полиция и пожарна команда.

Нюкяслъ. Английски градъ, ц. на Нортжмберляндъ, 400 килом. на сѣв.-зап. отъ Лондонъ, на Тайнъ, 12 килом. (16 килом. по рѣката) отъ устието му въ Сѣверно море; станц. на желѣзн. отъ Лондонъ за Берункъ, съ клонове за Карлайлъ, Дърхямъ и др.; 186,000 жит. Добро укрѣпено пристанище и търговска флота, която се има за 3-а въ Англия. Срѣдоточие на търговията съ ископаеми вжглища въ сѣверна Англия; износъ на олово, масло, лакерда, машини, химически произведения и др.; среща южнитѣ произведения: вино, овощия, ленъ и др. (износътъ на годината се въскачва на повече отъ 114 мил. лева и вносътъ на повече отъ 191 милиона лева). Корабостроителницитѣ сж искарали въ една година 75 кораба съ вмѣст. 85,121 тона. Армстронговитѣ оржжейни фабрики въ Елсвикъ, прѣдградие на Н., съперничатъ съ вулвичкитѣ; въ 20 години тѣ сж искарали за английското правителство повече отъ 4,000 топа отъ всѣкакви калибри. — Н. е много старъ градъ, съграденъ на източния край на Адриановата стѣна; билъ е често прѣзиманъ отъ англичанетѣ и шотландцитѣ; първитѣ трима Едуардовци (виж. *Едуардъ*, англ. крале) въ войнитѣ си съ шотландцитѣ го укрѣпили съ нова яка стѣна, отъ която още сжществуватъ останки.

Нюкяслъ. Приморски градъ въ англ. колония Нови-Южни-Уейлсъ, 122 килом. на сѣв.-ист. отъ Сидни; начало на нѣколко желѣзници за сѣвернитѣ области; всѣкидневни параходни съобщения съ Сидни; 18,000 жит. Както английския Н., отъ който е добилъ името си, тоя градъ е главното срѣдоточие на търговията съ ископаеми вжглища въ Австралия. Въ неговата околность, близу до морето, се копаятъ вжглища по 20,000 тона на седмицата. Тия вжглища се изнасятъ главно въ Китай. Въ нюкяслското пристанище влизатъ и отъ него излизатъ на годината повече отъ 2,000 кораба съ вмѣст. повече отъ $1^1/_2$ милиона тона.

Нюкяслъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Пенсилвания), 76 килом. на сѣв.-зап. отъ Питсбжргъ; на желѣзн. отъ Питсбжргъ за Ерие и за Франклинъ; 16,000 жит. Мелници. Хубавъ обширенъ градъ.

Нюпортъ. Английски пристанищенъ градъ въ обл. Монмаутъ, 32 килом. на юго-зап. отъ Монмаутъ, на р. Жскъ, 6 килом. отъ устието ѝ въ Севърнъ; 60,000 жит. Фабрики за машини, вагони, гвоздеи. Голѣмъ износъ ископаеми вжглища и желѣзо. Редовни пара-

ходни съобщения съ Бристолъ, Ливерпулъ и Ирландия. Повече отъ 3,000 кораба съ вмѣст. около 1,800,000 тона влизатъ въ нюпортското пристанище и излизатъ отъ него на годината.

Нюпортъ. Англ. градъ, ц. на о-въ Уайтъ, на р. Медина, корабопл. до града; 12,000 жит. Класическо училище, основано отъ Якова I, музей, институтъ на механици, фабрики за дантели и земедѣлч. орждия.

Нюпортъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Кентжки), 106 килом. на сѣв.-ист. отъ Франкфортъ, на лѣвия брѣгъ на р. Охио, която го дѣли отъ Цинцинати, по-долу отъ вливането въ Охио на р. Ликингъ, която сжщо го дѣли отъ Ковингтонъ: единъ повисенъ мостъ на Ликингъ, единъ желѣзнопжтенъ мостъ на Охио, и два парни подвижни моста съобщаватъ тия три града помежду имъ; 24,000 жит. Главната индустрия на Н. е желѣзарството токо-речи въ всичкитѣ му клонове. Въ тоя градъ има и арсеналъ на Съед. Държави. Н., както Ковингтонъ, дължи напрѣдъка си на близостьта си до Цинцинати. Тия три града, макаръ и въ двѣ държави, на дѣло образуватъ едно градище съ повече отъ 360,000 жит.

Нюпортъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (държ. Родъ-Айляндъ), второ сѣдалище на управл. на държавата, 40 килом. на югоист. отъ Провиденсъ, на единъ южeнъ заливъ на о-въ Родъ; край на Фолъ Ривжрската желѣзница; 18,000 жит. Третата най-яка крѣпость на Съед. Държави. Едни отъ най-прочутитѣ морски бани въ Америка. Търговията и индустрията нѣматъ голѣма важность.

Нюрнбергъ (*Nürnberg*, франц. *Nuremberg*). Баварски градъ (срѣдна Франкония), 147 килом. (199 килом. по желѣзн.) на сѣв.-зап. отъ Мюнхенъ, на р. Пегницъ и каналъ Людвигъ, който съединява Майнъ съ Дунавъ; срѣдоточ. на желѣзн. за Бамбергъ, Егеръ, Пилзенъ, Ратизбонъ, Инголщатъ, Щутгартъ, Ансбахъ и Вюрцбургъ; 142,404 жит. — Ако Н. е само вторий градъ на Бавария по население, той е първи по индустриалното и търговското движение: многобройни сж неговитѣ металургически заводи, фабрики за желѣзни, тучени, бронзови и други издѣлия, за музикални и математически инструменти и др., и др. Освѣнъ това, той е срѣдоточието на търговията съ *щайнскитѣ* Фаберови моливи и съ дѣтскитѣ играчки, изработвани въ планинитѣ на Франкония, и испращани отъ Н. по цѣлъ свѣтъ. — Съ старата си стѣна съ 74 кули, съ тѣснитѣ си и криви улици, съ сградитѣ си Н. още има изгледъ на срѣдновѣковенъ градъ. — Н., съврѣмененъ на Карла Велики, е билъ често резиденция на императоритѣ; пресбургский миръ, въ 1806, го далъ на Бавария. Карлъ IV подписалъ тамъ златната була въ 1356. Градътъ билъ много врѣме, особено въ XIV-и и XV-и в., срѣдоточие на търговията и образованието съ училищата си; живописцитѣ си, и поетитѣ си, той е родината на Дюрера и Ханса Саша. Тамъ сж се изработвали първитѣ играли карти (1380); тамъ е била основана първата фабрика за хартия (1390); тамъ сж били изнамѣрени часовницитѣ (нюрнбергски яйца) отъ Петра Хеле, въ 1500, гравирането на дърво и др. — Договоръ, подписанъ

между лютеранетѣ и католицитѣ, въ 1552; франц. маршалъ Ожеро тамъ разбилъ австрийцитѣ въ 1800.

Нютонъ (сѫръ *Исаакъ*). Великъ английски ученъ, най-забѣлѣжителний математикъ и физикъ на своя или кой-да-е другъ вѣкъ, род. въ Улсторпъ (обл. Линколнъ), умр. прѣдсѣдатель на кралевското дружество (лондонската академия) (1642—1727). Годината 1642-е забѣлѣжителна въ историята на науката по Нютоновото раждане и Галилеевата смърть. Обстоятелствата, въ които живѣли двамата учени, били толкова противоположни колкото и характеритѣ имъ. Галилей умрѣлъ затворникъ, или подъ надзора на инквизицията, «за дѣто е мислилъ, въ астрономията», както казва Милтонъ, «другояче, а не както сѫ мислили францисканскитѣ и доминиканскитѣ цензори». Въ Англия, чрѣзъ Бейкъновото и Декартовото влияние, било вече на мода да се не кланятъ на *авторитета* въ научнитѣ работи. За добра честь, характеритѣ на двамата учени прилѣгали на положенията, въ които се намѣрили. Галилей станѫлъ по-силенъ и по-рѣшителенъ прѣдъ съпротивлението, което посрѣщнѫлъ. Нютонъ, отъ друга страна, недовѣрчивъ въ стойностьта на труда си, и плахъ да влиза дори въ научни прѣния, е могло да остави въ мракъ и най-забѣлѣжителнитѣ си открития, да не било постоянното настояване на приятелетѣ му да ги обнародва.

Н. свършилъ курса на физико-математическитѣ науки въ кямбриджския университетъ. Тамъ се запозналъ съ професоръ Бяроу, когото отпослѣ замѣстилъ въ старостьта му като професоръ въ 1669. Отъ това врѣме той не напуснѫлъ професорското звание до 1695. Лондонското кралевско дружество го приело за свой членъ въ 1672, макаръ и да билъ извѣстенъ до тогава само съ отражателния телескопъ, който носи неговото име. Теорията му за всемирното тяготение на тѣлата занимавала великия му умъ още прѣди да се залови за усъвършенствуването на телескопа; нъ първитѣ му опити да обясни движенията на луната и планетитѣ излѣзли криви, защото си служилъ съ исчислението тогава въ употрѣбение за спицата на земята, което било много погрѣшно. Когато трудоветѣ на французския астрономъ Пикарда дали една по-точна мѣрка на земята (земни[illegible] меридиянъ), Н. се заловилъ изно[illegible]во да провѣрява хипотезата, кои[illegible] билъ напуснѫлъ; съ помощьта [illegible] тая нова свѣтлина той я намѣрил[illegible] права, и я съобщилъ въ прочута формула: „*Всичкитѣ тѣла [illegible] теглѭтъ помежду си съ с[illegible] право пропорционална на маси[illegible] и обратно пропорционална [illegible] квадратитѣ отъ разстоянь[illegible] имъ*“. Съ тоя законъ Н. обяс[illegible] реда на великитѣ явления въ [illegible]ленната, движението на небесни[illegible] тѣла, прилива и отлива на океана и др. Въ 1684 Хяли се научилъ, че Н. притежава цѣлата теория и доказателствата ѝ. По Хяливото неотстѫпчиво настояване, Н. изложилъ теорията си въ едно кратко съчинение, подъ заглавие *De Motu Corporum*, а послѣ я развилъ напълно въ пространното си съчинение озаглавено *Philosophia Naturalis Principia Mathematica*, обнародвано въ 1687.

Между това Н. направилъ и разни други открития, прокаралъ „теорията за истичане на свѣтлината“; намѣрилъ чрѣзъ разложение на

Нъ убийството на регента развалило кроежа имъ, и О. била принудена да търси прибѣжище у дома си, въ Епиръ. Въ 319 Полисперхонъ я повикалъ назадъ и й възложилъ регентството. Нъ О. се опятнила съ ново злодѣйство, като убила Филипа Аридея, Александровия братъ отъ мащехата му и неговъ приемникъ, и скоро добила заслуженото си наказание. Сѫщата година, Полисперхоновий съперникъ Касандръ одържалъ връхъ затворилъ О. въ тъмница, и я далъ въ сѫдъ. Тя била осѫдена на смърть и смъртната прѣсѫда приведена въ испълнение въ 317 пр. Р. Х.

[illegible]импъ. Планина между Теса[illegible] Македония, едно отъ южни[illegible] склонения на Пиндъ, до са[illegible] рѣгъ на Бѣло море, до ис[illegible] корито на Саламврия. **О.** [illegible]етра високъ надъ морето [illegible]ата си въ него; връхътъ [illegible]чи всѣкога покритъ [illegible] тамъ често гърми; [illegible]аро врѣме вѣрвали, [illegible]тожилището на Зевса [illegible]огове. Споредъ гръц[illegible] ск[illegible]ие, **О.** нѣкога билъ съединенъ съ Оса (виж. това име), нъ едно земетресение го отдѣлило, та отворило пѫть за рѣка Пеней прѣзъ тѣсната Темпейска долина за морето.

Олинтъ. Староврѣмененъ градъ въ Халкидски полуостровъ на прѣдѣла на Македония, завоеванъ въ 348 прѣди Р. Х. отъ Филипа II, македонски царь. Двѣ години понапрѣдъ **О.** билъ сключилъ съѭзъ съ Атина и въ защита на политиката да се помогне на **О.** Демостенъ изреклъ *олинтикитѣ си*, между най-добритѣ отъ неговитѣ рѣчи (виж. *Демостенъ*). Атина испратила нѣкаква помощь, нъ тя била съвсѣмъ недостатъчна и Филипъ, като зелъ града, изравнилъ го съ земята, а жителитѣ му продалъ робе.

Олмюцъ (чешск. *Olomouc*, простонародн. *Holomouc*). Вторий [първий е *Бърно*] по значение градъ въ Моравия и нейната церковна столица [**О.** е архиепископия], една отъ най-силнитѣ крѣпости на Австрия, на р. Морава, на една могила въ южния край на единъ искуственъ островъ, който въ военно врѣме се залива съ вода отъ рѣката; 65 килом. на сѣв.-ист. отъ Бърно, срѣдоточ. на желѣзници за Бърно, Прага, Пресбургъ и др.; 20,200 жит. и гарнизонъ отъ 6,000 души. Фабрики за сукна, казмири, платна, фарфорови сѫдове, израб. кожи; обширна търговия съ добитъкъ съ Полша и Русия. Старий университетъ, основанъ въ 1581, отъ 1855 се прѣдставлява само отъ богословски факултетъ; духовна семинария, нѣмска и словѣнска гимназии, институтъ за акушерки, занаятчийско училище, публична библиотека (повече отъ 75,000 тома и 2,500 рѫкописа), нѣколко банки, театръ. Прѣобладаѭщий езикъ е нѣмский; нѣмцитѣ и чехо-моравцитѣ сѫ въ пропорция 2 : 1. — Основанието на **О.** обикновено, нъ погрѣшно, се приписва на римлянетѣ. Отъ половината на XI-и вѣкъ **О.** билъ столица на княжество (княж. на Прѣмисловича). Тоя градъ е билъ обсажданъ много пѫти, въ 1622 отъ шведитѣ, въ 1741 отъ пруситѣ, окупиранъ отъ тѣхъ до 1742, обсаденъ изново отъ тѣхъ въ 1758. Фердинандъ I тамъ си далъ оставката отъ прѣстола на 20 ноем. 1848 въ полза на Францъ Иосифа.

Олово (лат. *Plumbum*; химич. знакъ *Pb*). Просто тѣло, металъ,

между лютеранетѣ и католицитѣ, въ 1552; франц. маршалъ Ожеро тамъ разбилъ австрийцитѣ въ 1800.

Нютонъ (сжръ *Исаакъ*). Великъ англійски ученъ, най-забѣлѣжителний математикъ и физикъ на своя или кой-да-е другъ вѣкъ, род. въ Улсторпъ (обл. Линколнъ), умр. прѣдсѣдатель на кралевското дружество (лондонската академия) (1642—1727). Годината 1642-е забѣлѣжителна въ историята на науката по Нютоновото раждане и Галилеевата смъртъ. Обстоятелствата, въ които живѣли двамата учени, били толкова противоположни колкото и характеритѣ имъ. Галилей умрѣлъ затворникъ, или подъ надзора на инквизицията, «за дѣто е мислилъ, въ астрономията», както казва Милтонъ, «другояче, а не както сж мислили францисканскитѣ и доминиканскитѣ цензори». Въ Англия, чрѣзъ Бейкъновото и Декартовото влияние, било вече на мода да се не кланятъ на *авторитета* въ научнитѣ работи. За добра честь, характеритѣ на двамата учени прилѣгали на положенията, въ които се намѣрили. Галилей станжлъ по-силенъ и по-рѣшителенъ прѣдъ съпротивлението, което посрѣщнжлъ. Нютонъ, отъ друга страна, недовѣрчивъ въ стойностьта на труда си, и плахъ да влиза дори въ научни прѣния, е могло да остави въ мракъ и най-забѣлѣжителнитѣ си открития, да не било постоянното настояване на приятелетѣ му да ги обнародва.

Н. свършилъ курса на физико-математическитѣ науки въ кембриджския университетъ. Тамъ се запозналъ съ професоръ Бяроу, когото отпослѣ замѣстилъ въ старостьта му като професоръ въ 1669. Отъ това врѣме той не напуснжлъ професорското звание до 1695. Лондонското кралевско дружество го приело за свой членъ въ 1672, макаръ и да билъ извѣстенъ до тогава само съ отражателния телескопъ, който носи неговото име. Теорията му за всемирното тяготение на тѣлата занимавала великия му умъ още прѣди да се залови за усъвършенствуването на телескопа; нъ първитѣ му опити да обясни движенията на луната и планетитѣ излѣзли криви, защото си служилъ съ исчислението тогава въ употрѣбение за спицата на земята, което било много погрѣшно. Когато трудоветѣ на французския астрономъ Пикарда дали една по-точна мѣрка на земята (земния меридиянъ), Н. се заловилъ изново да провѣрява хипотезата, която билъ напуснжлъ; съ помощьта на тая нова свѣтлина той я намѣрилъ права, и я съобщилъ въ прочутата формула: „*Всичкитѣ тѣла се теглятъ помежду си съ сила право пропорционална на маситѣ, и обратно пропорционална на квадратитѣ отъ разстоянията имъ*“. Съ тоя законъ Н. обяснява реда на великитѣ явления въ вселенната, движението на небеснитѣ тѣла, прилива и отлива на океана и др. Въ 1684 Халй се научилъ, че Н. притежава цѣлата теория и доказателствата ѝ. По Халивото неотстжпчиво настояване, Н. изложилъ теорията си въ едно кратко съчинение, подъ заглавие *De Motu Corporum*, а послѣ я развилъ напълно въ пространното си съчинение озаглавено *Philosophia Naturalis Principia Mathematica*, обнародвано въ 1687.

Между това Н. направилъ и разни други открития, прокаралъ „теорията за истичане на свѣтлината“; намѣрилъ чрѣзъ разложение на

Нъ убийството на регента развалило кроежа имъ, и О. била принудена да търси прибѣжище у дома си, въ Епиръ. Въ 319 Полисперхонъ я повикалъ назадъ и ѝ възложилъ регентството. Нъ О. се опятнила съ ново злодѣйство, като убила Филипа Аридея, Александровия братъ отъ мащехата му и неговъ приемникъ, и скоро добила заслуженото си наказание. Сѫщата година, Полисперхоновий съперникъ Касандръ одържалъ връхъ затворилъ О. въ тъмница, и я далъ въ сждъ. Тя била осждена на смърть и смъртната прѣсжда приведена въ испълнение въ 317 пр. Р. Х.

Олимпъ. Планина между Тесалия и Македония, едно отъ южнитѣ расклонения на Пиндъ, до самия брѣгъ на Бѣло море, до источното корито на Саламврия. **О.** е 2,985 метра високъ надъ морето и мие краката си въ него; връхътъ му е токо-речи всѣкога покритъ съ облаци и тамъ често гърми; гръцитѣ въ старо врѣме вѣрвали, че тамъ е мѣстожилището на Зевса и другитѣ богове. Споредъ гръцкото сказание, **О.** нѣкога билъ съединенъ съ Оса (виж. това име), нъ едно земетресение го отдѣлило, та отворило пѫть за рѣка Пеней прѣзъ тѣсната Темпейска долина за морето.

Олинтъ. Староврѣменен градъ въ Халкидски полуостровъ на прѣдѣла на Македония, завоеванъ въ 348 прѣди Р. Х. отъ Филипа II, македонски царь. Двѣ години понапрѣдъ **О.** билъ сключилъ съюзъ съ Атина и въ защита на политиката да се помогне на **О.** Демостенъ изрекълъ *олинтикитѣ си*, между най-добритѣ отъ неговитѣ рѣчи (виж. *Демостенъ*). Атина испратила нѣкаква помощь, нъ тя била съвсѣмъ недостатъчна и Филипъ, като зелъ града, изравнилъ го съ земята, а жителитѣ му продалъ робе.

Олмюцъ (чешск. *Olomouc*, простонародн. *Holomouc*). Вторий [първий е *Бърно*] по значение градъ въ Моравия и нейната церковна столица [**О.** е архиепископия], една отъ най-силнитѣ крѣпости на Австрия, на р. Морава, на една могила въ южния край на единъ искуственъ островъ, който въ военно врѣме се залива съ вода отъ рѣката; 65 килом. на сѣв.-ист. отъ Бърно, срѣдоточ. на желѣзници за Бърно, Прага, Пресбургъ и др.; 20,200 жит. и гарнизонъ отъ 6,000 души. Фабрики за сукна, казмири, платна, фарфорови сждове, израб. кожи; обширна търговия съ добитъкъ съ Полша и Русия. Старий университетъ, основанъ въ 1581, отъ 1855 се прѣдставлява само отъ богословски факултетъ; духовна семинария, нѣмска и словѣнска гимназии, институтъ за акушерки, занаятчийско училище, публична библиотека (повече отъ 75,000 тома и 2,500 ржкописа), нѣколко банки, театръ. Прѣобладаѫщий езикъ е нѣмский; нѣмцитѣ и чехо-моравцитѣ сѫ въ пропорция 2 : 1. — Основанието на **О.** обикновено, нъ погрѣшно, се приписва на римлянетѣ. Отъ половината на XI-и вѣкъ **О.** билъ столица на княжество (княж. на Прѣмисловича). Тоя градъ е билъ обсажданъ много пѫти, въ 1622 отъ шведитѣ, въ 1741 отъ пруситѣ, окупиранъ отъ тѣхъ до 1742, обсаденъ изново отъ тѣхъ въ 1758. Фердинандъ I тамъ си далъ оставката отъ прѣстола на 20 ноем. 1848 въ полза на Францъ Иосифа.

Олово (лат. *Plumbum*; химич. знакъ *Pb*). Просто тѣло, металъ,

съ сиво-синкавъ шаръ, и съ силенъ металически блесъкъ, ала лесно тъмнѣе, защото на въздуха полека окислява, сир. ръждясва. **О.** е много меко, по-меко отъ сребротo, а по-твърдо отъ калая — може да се драще съ нокътъ или да се рѣже съ ножъ; па и съ него се пише на книга като съ моливъ. То е жилаво, та може лесно да се сплесква на тънки листа. Относително тегло, или гжстина има 11.4 грама, сир. тежината на 1 кубич. сантиметръ е 11.4 грама. Топи се при 335° топлина; подъ дѣйствието на голѣма топлина, окислява се моментално и се прѣобръща въ единъ ситенъ бѣлъ прахъ, наречень *оловенъ прахъ*, който влиза въ глечьта за покриване фарфорнитѣ плочи на печкитѣ; въ бѣлъ жаръ възвира и става на пáра. Кристалува въ правилни осмостѣни, когато се изстудява полека и правилно.

Нечистата (недистилираната) вода, по причина на присжтствието въ нея на хлориди и сѣрести соли, които прѣчжтъ на окисляването, го распуща твърдѣ малко. То се распуща лесно въ концентрирана и врѣла солна кислота. Въ сѣрната кислота не се распуща. Лесно **о.** се распуща и въ оцетената кислота, затова оловени сждове за ястия сж опасни: **о.** и всичкитѣ му соли сж отровни.

Чисто (самородно) **о.** въ природата е голѣма рѣдкость; то се добива отъ оловнитѣ руди, отъ които най-обикновената е *галенитътъ* (оловний лъщенецъ). Галенитътъ има до 86·57% **о.**, до 13% сѣра; па токо-речи всѣкога съдържа и по нѣщо сребро.

О. се употрѣбява много; отъ него лѣжтъ куршуми и сачми, дъски и тенекии за покриване покриви на кжщя, водопроводни и газопроводни тржби, телъ; съ него заливатъ желѣзни скоби между камене въ зидове; отъ него правжтъ една слѣтина за печатарски букви (заедно съ антимонъ), котли и блюда за варене и испаряване кислоти, и тънки листца за увиване емфие, чай и др. (ала това послѣдното е врѣдително). Отъ солитѣ му правжтъ бои, отъ които *оловно бѣлило* (юстубечъ) е най-обикновената за вапсване прозорци и врата.

Прѣсмѣта се, че по цѣлата земя (Саксония, Чешко, Испания, Англия, сѣв. Америка и др.) **о.** се добива на година не по-малко отъ 250 милиона килограма. Въ България оловни руди (галенитъ или церузитъ) се намиратъ на много мѣста: въ околностьта на с. Луковица (Рупчусско), между села Нова Махала и Тюркмени (Ямболско), въ Руики долъ (близу до с. Чипровецъ) и въ Етрополската планина. Както етрополский, така и чипровский галенитъ съдържатъ и сребро, първий **о.** 14-0.15%, послѣдний **о.** 13-0.15%. Тия богатства на земята ни още не се разработватъ.

О. е било познато още въ най-старо врѣме. Оловни прѣдмѣти сж намѣрили въ Микени и въ Хисарлъкъ, въ Шлимановитѣ раскопи, както и въ швейцарскитѣ езерни селища отъ бронзовия вѣкъ. Омиръ споменува **о.** два пжти, и спомени за **о.** сж намѣрени още въ египетскитѣ иероглифи и въ клинообразнитѣ надписи. Гръцкитѣ оловни рудници въ Лаврий, които и сега се работятъ, сж били прочути въ старо врѣме. Въ римската епоха, **о.** се е добивало въ Галия, въ Англия, въ Сардиния и понѣйдѣ въ Германия.

Олонецъ. Русски градъ, на Олонка, 17 килом. отъ устието ѝ въ Ладожско езеро и 159 килом. на юго-зап. отъ Петрозаводскъ, гл. градъ на олонецка губерния; 8,000 жит. Кожарство и корабостроителство. — Губернията, която носи името на тоя градъ, има за прѣдѣли на зап. и на сѣв.-зап. Финландия, на юго-зап. с.-петербургската губер., на югъ новогородската, на юго-ист. вологденската, на сѣв., сѣв.-ист. и ист. архангелската. Простр. 148,761 чет. килом. и около 334,856 жит. главно руси и фини. Гориста, блатиста и токоречи равна земя. Горитѣ прѣсмѣтатъ на 64% отъ цѣлата повръхность на губернията, която прѣизобилва и съ води. Обикновено прѣсмѣтатъ на 26,250 чет. килом. (само 20,973 споредъ Стрѣлбицки) цѣлото пространство, което захващатъ водитѣ, отъ него $^2/_3$ за голѣмитѣ езера, отъ които най-голѣмото е Онежско (9751 чет. килом.); колкото за Ладожското езеро, отъ него само източната му часть, равна на 2,973 чет. килом., принадлежи на тая губерния. Нѣкои отъ блатата на оленец. губ. достигатъ до 150 килом. околоврѣстъ. Климатъ суровъ. Земедѣлието скждно: всждѣ се сѣе рѣпа, ленъ, конопи; а намѣстá — мъхъ и хмѣлъ. Риболовство, звѣроловство, пчеловъдство. Богатството на губернията състои главно въ минералитѣ ѝ: мѣдь, желѣзо, кам. соль. Желѣзнитѣ ѝ рудници снабдявать желѣзнитѣ заводи на Петрозаводскъ, а отъ кариеритѣ ѝ се испращатъ мрамори въ С.-Петербургъ. — Нѣкога земята, която сега образува олонецката губерния, е била населена само отъ люде отъ финското или чудското племе. Въ XI-и вѣкъ, господаре ѝ станжли нѣкои новогородски авантюристи и тя много врѣме теглила отъ нахлувания на шведитѣ; въ царуването на Ивана III Василиевича тя била присъединена на Московското княжество, и въ 1652, царьтъ, като укрѣпилъ гр. Олонецъ, направилъ го центръ на една область, на която и далъ името му.

Олонъ. 1) Моавски градъ на ист. отъ Иорданъ. 2) Градъ въ иудейскитѣ гори *(Библ.)*.

Олта (стар. *Алута*). Лѣвъ притокъ на Дунавъ, извира въ источна Трансилвания, тече прѣзъ Трансилванското плато отъ сѣв. къмъ югъ, послѣ отъ ист. къмъ зап., прѣминува Карпатски планини прѣзъ единъ проломъ 400 метра дълбокъ и 40 килом. дългъ (Червената кула), влиза въ Влашко, и се влива въ Дунавъ срещу Никополъ; 440 килом. Корабоплаването по О. е опасно.

Олтарь. Сжщото, каквото е алтарь.

Олтеница. Румжнски градецъ (Влахия), 59 килом. на юго-ист. отъ Букурещъ, 2 килом. отъ Дунавъ, срещу Тутраканъ; 5,000 жит. Търговия съ жито. Въ русско-турскитѣ войни въ 1769—74 и 1806—12, руситѣ често заливяли това мѣсто. Въ 1853 единъ отрядъ русска войска билъ расположенъ тамъ, когато турцитѣ, 8,000 души, прѣминжли Дунавъ и захванжли една силна позиция; дошла още русска войска на мѣстото, нъ руситѣ напразно изгубили 1000 души въ опита си да измѣстжтъ непрiятеля. Въ 1877—78 около О. бѣхж устроени отъ руситѣ батерии, въоржжени съ обсадни орждия; тѣ открихж огънь срещу турскитѣ батерии въ Тутраканъ, за отвлечение вниманието

на неприятеля отъ точката, дѣто щѣхж да прѣминжтъ Дунавъ рускитѣ главни сили. Многократнитѣ опитвания на турцитѣ да прѣминжтъ около **О.** на лѣвия брѣгъ на рѣката бидохж отблъснжти отъ руситѣ.

Омагра, *гр.* Бодежъ въ рамото *(лѣкарски терминъ).*

Омалгия, *гр.* Болезнина въ става на рамото *(лѣкарски терминъ).*

Омански заливъ, Оманско море или Аравийско море. Име, което носи Индийски океанъ по брѣговетѣ на Арабия. Тоя заливъ води въ Персидски заливъ чрѣзъ Ормусски протокъ, и въ Червено море чрѣзъ Бабелъ-Мандебски протокъ.

Оманъ. Независима мохамеданска страна въ юго-източна Арабия, крайморска ивица на Оманско море и Персидски заливъ, около 700 килом. (665 по права линия) на-длъжъ и около 200 килом. въ най-голѣмата ѝ широчина; простр. се прѣсмѣта на 210,425 чет. килом. Тая цифра не включва прѣдишнитѣ владѣния на оманския султанъ или маскатски имамъ на мекранския брѣгъ, както и Кишлъ, Хормузъ и други точки на Персидския брѣгъ; тя не включва и Бахрейнскитѣ о-ви, които отне на имама Турция; нито голѣмия о-въ Сокотора, който е сега владѣние на кишинския султанъ, и отъ 1886 подъ покровителството на Англия. Успоредно съ морския брѣгъ, на едно разстояние отъ 30 до 60 килом., се простира едно планинско бърдо, което въ най-високия си връхъ, *Джебелъ Ахдаръ* (Голѣма Планина) достига до 1800 метра, и на което срѣдната височина е 1200 метра. *Въ тая* страна има нѣколко доста голѣми рѣки, и нѣколко много плодородни пространства, нъ по-голѣмата часть е пѣсъчлива пустиня, съ самъ-тамъ малки оазиси съ раскошна растителность. Всѣкой оазисъ има *града* си; нъ тия градове изобщо сж само сборове отъ прѣстени или тухлени колиби, направени подъ сѣнката на палмитѣ. Въ вжтрѣшностьта едничкитѣ мѣста, които заслужаватъ името градове, сж Низуа и Ростакъ. Градоветѣ на сжщи **О.** сж на брѣга; тѣ сж: Соуръ, *Маскатъ*, столицата, Матра, Сибъ, Барка, Суекъ, Сохаръ и Шиназъ. Въ полуостровъ Катаръ, на Персидски заливъ, градоветѣ сж елъ-Беда, Уакра и Сабара, и най-сетнѣ, въ новата обл. Зафаръ (Южно-арабски брѣгъ у Пялгрейва), доста важно пристанище Мирбатъ. Климатътъ е сухъ и много горещъ, отъ юл. до ноем. нѣма дъждъ. Главнитѣ произведения сж финики и пшеница. Кафето е по-долно отъ иеменското и захарната тръстика е бѣдна. Скотовъдството е малко развито, а съ риболовство се занимаватъ около 25,000 души. Склоноветѣ на Джебелъ-Ахдаръ даватъ прѣвьсходно грозде, отъ което жителитѣ правжтъ вино. Рудници се работжтъ само мѣдни. Жителитѣ, картанца ($1^1/_2$ милиона), иматъ съ другитѣ арабе общо само езика, въ всичко останжло различатъ отъ тѣхъ. Между тѣхъ има и негри, прѣдишни робе отъ Занзибаръ. **О.** е една феодална монархия, на чело съ единъ султанъ. Васалитѣ на тоя султанъ, или управителетѣ на градоветѣ, па и на селата, сж наслѣдствени главатаре; нъ султанътъ може да ги уволнява, като оставя управлението въ ржцѣтѣ на сжщото семейство.

Оманъ или *Сохаръ*. Градъ въ Арабия, който е далъ името си на страната, въ която се намира, 220 килом. на сѣв.-зап. отъ Маскатъ. Пристанище на Оманско море. Корабостроителници; доста дѣятелна търговия.

Омаръ. Вторий халифъ на мохамеданетѣ. Мохамедовъ роднина, род. въ Мека кждѣ 581, царувалъ отъ 634 до 644. О. билъ отъ семейството на корейшититѣ, което имало надзора на мекенскитѣ идоли, та въ новата вѣра видѣло едно посѣгателство на правата си. Нъ отъ върлъ гонитель, О. станѫлъ въсторженъ почитатель на Мохамеда, когато, случайно, намѣрилъ у сестра си единъ коранъ и прочелъ нѣколко страници отъ любопитство. Слѣдъ Мохамедовата смъртъ, О. накаралъ Абу-Бекра да се прогласи халифъ (Мохамедовъ наслѣдникъ), а самъ той останѫлъ неговъ канцлеръ. Когато слѣдъ Абу-Бекровата смъртъ самъ останѫлъ халифъ, О. се прогласилъ повелитель на всичкитѣ вѣрващи *(емиръ-алъ-муменимъ)*; и продължилъ завоевателнитѣ войни съ поголѣма енергия. Строгъ по характеръ, неустрашимъ воитель, О. извършилъ токо-речи толкова за мохамеданската вѣра, колкото самъ Мохамедъ. Съ помощьта на пълководцитѣ си Каледъ, Абу-Абендъ и Амру, той распространилъ съ огънь и мечъ исляма, завоевалъ Сирия, Персия, Египетъ, сѣверна Африка, като оставилъ задъ себе си потоци отъ кръвь и страшни развалини. Още въ 637 той билъ повиканъ въ Иерусалимъ, да приеме ключоветѣ на тоя градъ, и прѣди да ги остави, далъ заповѣдь да се съгради една джамия, която сега носи неговото име, на мѣстото на Соломоновия храмъ. Прѣзъ царуването му били разрушени, споредъ историкъ Кондемира, 4,000 християнски църкви и построени 1,400 джамии. При всичко това, мохамеданетѣ считали О. за образецъ на мждростьта и умѣреностьта. На О. прѝписватъ, безъ доказателства, че разрушилъ Александрийската библиотека*). Той погинѫлъ на 63-годишна възрасть отъ ножа на единъ персидски робъ, който го убилъ въ мединската джамия, и послѣ се самоубилъ.

Омаръ II. Осми омаядски халифъ, наслѣдилъ Сюлеймана и

*) Тая забѣлѣжителна библиотека въ Александрия, най-голѣмата на стария свѣтъ и основана отъ Птоломея Сотера, съдържала въ врѣмето на първия си библиотекарь, Димитрия Фалерея, вече 50,000 тома или свитъка; и по-сетнѣ 400,000, а споредъ други 700,000 тома. По-голѣмата часть отъ тая библиотека, която служила като едно скривалище на литературнитѣ съкровища на Римъ, Гърция, Индия и Египетъ, била разрушена прѣзъ обсадата на Александрия отъ Юлия Цезаря, отъ пожаръ; останѫлата часть се пазила въ Юпитеровия храмъ до врѣмето на Теодосия Велики. Когато тоя императоръ позволилъ да се разорѫтъ всички езически храмове въ Римската империя, и тоя Юпитеровъ храмъ не билъ пощаденъ. Една тълпа фанатици християне, прѣдвождана отъ архиепископа Теофила, зела съ приступъ и разрушила храма, заедно, както се вѣрва, съ повечето му литературни съкровища, въ 391. Въ това врѣме се захванѫло разрушението на библиотеката, а не при прѣзимането на Александрия отъ арабетѣ, на чело съ халифа Омара. Разказътъ е, поне, смѣшно прѣувеличенъ, споредъ който, арабетѣ намѣрили останѫли доста книги, съ които палили градскитѣ хамами шесть мѣсеца. Историкъ Орозий, който посѣтилъ Александрия слѣдъ разрушението на храма отъ християнетѣ, разказва, че той тогава видѣлъ само празнитѣ полици на библиотеката. Виж. Kilsche, *Die Alexandrinischen Bibliotheken* (Berlin, 1838).

царувалъ въ 717 до 719. Нападнѫлъ безъ сполука Цариградъ, флотата му била потопена отъ буря, и той умрѣлъ отровенъ.

Омаяди, *омиади.* Династия халифи, на която родоначалникътъ билъ Омайя отъ рода на корейшитѣ въ Мека. Тая арабска династия дошла на прѣстола на халифитѣ слѣдъ смъртьта на Али, братовчедъ и 4-и приемникъ Мохамедовъ, съ Моавия, Омаевъ потомецъ, въ 661.

Моавия прѣнеслъ въ 663 столицата въ Дамаскъ. Приемницитѣ му, О., распространили арабското владичество отъ Индия до Галия: въ царуването на Езида (680—683) арабетѣ завоевали часть отъ западна Африка до Танжеръ; въ врѣмето на Валида I (705—714) покорили източни Хорасанъ и Тюркестанъ (709) и западна Испания (711); въ царуването на Сюлеймана (714—717) била покорена Грузия. Послѣдний отъ О. билъ сваленъ отъ прѣстола отъ Абулъ-Абаса. При това всичкитѣ О. били избити; спасили се само двамина, единъ отъ които, Абдерахманъ I, избѣгнѫлъ въ Испания, дѣто въ 755 билъ повиканъ отъ Емиръ-алъ-Муменина и основалъ независимъ халифатъ съ столица Кордова. Неговитѣ приемници воювали непрѣкѫснѫто съ християнетѣ: отъ тѣхъ Хешамъ I царувалъ отъ 778 до 796, Хакенъ I отъ 796 до 812, Абдерахманъ II отъ 812 до 852; тоя послѣдний възвисилъ мохамеданска Испания до степеньта на най-добрѣ-уредената държава на онова врѣме. Негови приемници били: синъ му Мохамедъ до 880, Мундхаръ до 882, Абдала до 912 и Абдерахманъ III до 961, въ чието врѣме *испанский* халифатъ достигнѫлъ до най-високата степень могѫщество и слава; синъ му Хакемъ II, който царувалъ до 976 и се отличавалъ съ любовь къмъ поезията и наукитѣ, направилъ Испания срѣдоточие на арабската ученость. Въ врѣмето на Хакемовия внукъ, Хешамъ II, който царувалъ до 1008, халифатьтъ почнѫлъ да запада, колкото повече се усилвали християнетѣ; и най-сетнѣ, въ 1031, съ свалянето отъ прѣстола на Хешама IV, династията на испанскитѣ О. се прѣкратила и тѣхната могѫща напрѣдъ държава се распокѫсала на нѣколко малки независими държавици.

Омбрела, *фр.* У французетѣ засѣнникъ, малъкъ парасолъ (слънцебранитель); у насъ, дъждобранитель.

Омброна. Рѣка въ срѣдна Италия, извира въ Апенинскитѣ планини, 20 килом. отъ Сиена, и се влива въ Срѣдиземно море близу до Гросето; 170 килом.

Омбрия. Страна въ стара Италия между Етрурия и Пиценумъ.

Омброметръ, *гр.* Дъждомѣръ *(инструментъ за опрѣдѣляне количеството на изваляния дъжд).*

Омега. Послѣдната буква отъ гръцката азбука. Въ *прѣнос. см.* край; *алфа* и *омега,* начало и край; *омегата на тоя режимъ,* краятъ му.

Омелетъ, *фр.* Яйченикъ.

Омеръ. Еврейска мѣрка за обемъ, 10-та часть отъ ефата *(Библ.).*

Омеръ паша (истинското му име *Михаилъ Латасъ).* Турски генералъ, ренегатъ, род. въ Пласки, австрийско село въ кроатската военна граница (виж. Кроация, *бѣлѣжка),* въ 1806; умр. въ Цариградъ въ 1871. Синъ на австрийски офицеръ, Мих. Латасъ свършилъ курса на военното училище

въ Тюрнъ, близу до Карлщатъ, дѣто много се отличилъ. Слѣдъ това постжпилъ въ граничнитѣ военни пълкове, и отъ 1826 служилъ въ Задаръ, като подинспекторъ на пжтищата и мостоветѣ; нъ въ 1828, понеже разжалвали баща му, побѣгнжлъ въ Босна, потурчилъ се, отишелъ въ Видинъ и постжпилъ на служба у Хюсеинъ паша като учитель на дѣцата му. Въ 1834 Хюсеинъ паша го испратилъ въ Цариградъ. *Омеръ ефенди* — така се наричалъ тогава Михаилъ Латасъ — станжлъ скоро учитель по чистописание на князъ Абдулъ Меджида. Ожененъ богато, капитанъ въ турската войска, той зелъ живо участие въ султанъ Махмудовитѣ военни реформи. Когато въ 1839 се възцарилъ ученикътъ му, О. ефенди билъ произведенъ пълковникъ, отличилъ се въ Сирия съ храбритѣ си подвизи, и станжлъ бригаденъ генералъ. Въ 1843 дѣйствувалъ подъ заповѣдитѣ на Рашидъ паша въ Албания среща побунения главатарь Джулека, когото заробилъ; въ 1846 покорилъ възстанжлитѣ кюрди; въ 1848—50 началствувалъ войскитѣ, които окупирали задружно съ руситѣ Дунавскаитѣ княжества; прѣзъ пролѣтьта на 1850 билъ испратенъ да потжпче едно възстание въ Босна; кждѣ края на 1852 добилъ началствоването но единъ походъ срещу Черна-Гора, нъ тоя походъ билъ отмѣненъ прѣзъ януарий 1853 по настояването на Австрия. Когато прѣзъ 1853 руситѣ нахлули въ Дунавскитѣ княжества (виж. *Крѣмъ*), О. п. събралъ въ Шуменъ една войска отъ 60,000 да пази пжтя за Цариградъ, нъ понеже билъ не по-малко политикъ отъ воитель, скоро отгатнжлъ, че руситѣ нѣма тутакси да минжтъ Дунавъ, та потеглилъ за Видинъ, отъ дѣто минжлъ рѣката прѣдъ неприятеля и се укрѣпилъ въ Калафатъ. Друга часть отъ турската войска минжла Дунавъ при Тутраканъ, и се укрѣпила въ Олтеница. На 23 окт. турцитѣ въ Олтеница били нападнжти отъ 9,000 руси, които тѣ съвсѣмъ разбили съ загуба отъ 4,000 души и токо-речи всичкитѣ имъ офицери. Руситѣ били сжщо въспрѣни при Калафатъ. Между това, турский генералъ вкаралъ единъ гарнизонъ отъ 8,000 въ Силистра. Прѣзъ пролѣтьта въ 1854 руситѣ минжли Дунавъ на двѣ мѣста, и обсадили Силистра, нъ нападенията имъ всѣкой пжть бивали отблъсквани съ тежки загуби. Руситѣ тогава се оттеглили отъ княжествата, и О. п. влѣзълъ триумфално въ Букурещъ, прѣзъ авг. 1854. На 28 ян. 1855 той отпжтувалъ на чело на 30,000 турци, за Евпатория, за да съдѣйствува въ борбитѣ прѣдъ Севастополъ; и на 5 февр. билъ нападнжтъ отъ 40,000 руси, които били отблъснжти съ голѣма загуба. Прѣзъ сжщата година (21 септ.) билъ испратенъ въ Батумъ да освободи Карсъ отъ обсадата му, нъ пристигнжлъ късно, и скоро (5 февр. 1856 прѣмирието прѣкратило военното му поприще. Отпослѣ билъ управитель на Багдадъ, и за лошото му управление изгоненъ въ Карпуртъ (1859). Въ 1861 го повикали пакъ въ Цариградъ и го испратили да умири Босна и Херцеговина, които пакъ били възстанжли. Слѣдъ помирението на тия страни, той нападнжлъ черногорцитѣ, прѣзелъ Цетина, и опустошилъ страната въ 1862. Въ 1867 го испратихж въ Критъ, нъ суро-

витѣ му мѣрки не сполучихж да покорѫтъ възстаницитѣ. Скоро той станж за малко врѣме воененъ министръ (1867—1868). О. п. е билъ награденъ съ франц. орденъ *Почетни Легионъ* и съ русския орденъ *св. Ана*.

Омиади. Сѫщото, каквото е и омаяди.

Омира (Бяри Ед. *O'meara*). Английски лѣкарь, род. въ Ирландия (1786—1836), билъ хирургъ-майоръ въ парахода *Бѣлъ-рофонъ*, когато Наполеонъ I потърсилъ въ тоя параходъ прибѣжище; поискалъ и добилъ разрѣшение да придружи Наполеона като неговъ частенъ лѣкарь въ св. Елена, съ условие да запази чина си въ флотата, и да се върне въ нея когато поиска. Въ 1818 слѣдъ нѣколко спрѣчквания, въ интереса на Наполеона, съ управителя на о-ва сѫръ Хъдсонъ Лоу (виж. Ласказесъ), О. напуснѫлъ о-ва. Щомъ се върнѫлъ въ Англия изложилъ въ едно писмо, отправено до адмиралството, недостойното поведение на управителя Хадсънъ Лоу и, между друго, го обвинявалъ въ намѣрения противъ Наполеоновия животъ, и дори въ това, че съ тъмни загадки му внушавалъ желанието си за услугитѣ му като таенъ убийца. Затова О. билъ тутакси уволненъ отъ служба и лишенъ отъ всѣка пенсия. Въ 1822, слѣдъ Наполеоновата смърть, О. обнародвалъ книгата си *Наполеонъ въ заточение*, по своя дневникъ на Наполеоновитѣ разговори съ него, книга, която се чела жадно и прѣвождала на разни езици. Освѣнъ тая книга, отъ О. има още: *Писма отъ носъ Добра Надежда; Документи върху Наполеоновата болесть и смъртъ; писмо до редактора на* Морнингъ Кроникълъ и др.

Омиръ. Най-старий и най-великий гръцки поетъ. Не се знае нищо нито за мѣсторождението му, нито за живота му или за датата на смъртьта му. Седемь града сѫ се прѣпирали за честьта да се наричатъ негово отечество:

«*Smyrna, Chios, Colophon, Salamis, Rhodos, Argos, Athenae, Orbis de patria certat, Homere, tua*».

Нъ Смирна и Хиосъ сѫ градоветѣ, чиито притезания изглеждатъ като най-основателни.

Споредъ едно староврѣменно прѣдание, неподкрѣпено отъ никой достовѣренъ фактъ, О. билъ роденъ въ Иония (Мала-Азия) около 900 години прѣди християнската ера, въ старостьта си билъ ослѣпѣлъ и осиромашѣлъ, ходилъ отъ градъ на градъ да пѣе великолѣпнитѣ си поеми, за да си искарва хлѣба, като всѣкой божакъ (просякъ). Онова, което ни расказватъ за него мнимитѣ му животописания, лъжовно приписвани Херодоту и Плутарху, минува за една тъканъ отъ басни, които не заслужватъ никаква вѣра. Затова германский ученъ *Ф. Волфъ*, па и други, сѫ се съмнѣвали, че наистина е сѫществувалъ нѣкога О. и че сѫ негови великитѣ поеми *Илиада* и *Одисея*, които носятъ неговото име. „Нѣма никакво съмнѣние, казва Волфъ, че и Омировитѣ пѣсни сѫ се създавали първенъ безъ помощьта на писмото и когато сѫ се създавали сѫ били малко извѣстни и малко распространени. Отъ друга страна, не е за вѣрване да могѫтъ да се помнѫтъ цѣли поеми въ 12,000 и 15,000 стиха; ако ли нѣкой би могълъ да съчини и да запомни, безъ

помощьта на писмо, такъва грамада, той не би ималъ срѣдства да ги распространи между съврѣменницитѣ си; слѣдователно, *Илиада* и *Одисея* не могатъ да бждатъ трудъ на единъ човѣкъ, и най-напрѣдъ не сж имали сегашния си строенъ и цѣлокупенъ видъ". Ала мнѣнието, което сега прѣобладава между ученитѣ, е, че маларъ пѣснитѣ, които влизатъ въ състава на О-ватѣ поеми, и да сж били распръснати въ Мала-Азия и се пѣли отъ гръцки просяци, самитѣ поеми сж дѣло само на единъ авторъ, който се е възползувалъ отъ пѣснитѣ на прѣдшественицитѣ си просяци, и дължи само на своя геній, дѣто имъ е далъ оня характеръ на величие, хубость и единство, които ги е направилъ прѣдмѣтъ достоенъ за удивлението на цѣлъ свѣтъ въ всички вѣкове.

О-ватѣ велики епически поеми, *Илиада* и *Одисея*, състоятъ всѣка отъ 24 пѣсни, по числото на гръцката азбука. *Илиадата* е наречена така отъ Илионъ, друго име на градъ Троя, прѣмовата столица; тя описва Ахилесовия гнѣвъ въ неговитѣ сетнини, бѣдствията на гръцитѣ при обсадата на Троя, и страшното Ахилесово отмъщение за Патрокловата смъртъ; тя е една истинска драма, една трогателна картина на троянската война. Нъ тя не почва отъ началото на войната, както би си помислилъ нѣкой; напротивъ, поетътъ захваща пѣсеньта си отъ 10-а и послѣдна година, когато се скарали Агамемнонъ и Ахилесъ; въ той съ едно неподражаемо искуство е вмѣстилъ въ поемата си всичкитѣ прѣдварителни събития като епизоди, и други много старовръменни повѣсти. — *Одисеята* расказва на дъло приключенията на Одисея, прѣзъ 10-годишнитѣ му лутувания слѣдъ троянската война, докдѣ се върнелъ въ отечеството и царството си Итака. Епизодическитѣ раскази въ тая поема сж толкова много, че за тѣхъ вѣроятно загатва Хораций, когато казва: «Често добрий Омиръ дрѣме». Най-голѣмото прѣимущество на О-тѣ творения видъ всѣко старовръменно историческо съчинение е, че тѣ най-живо, най-ясно и най-отчетливо характеризиратъ съврѣмената тѣмъ епоха. *Илиадата* е толкова цѣнна за най-раннята история на елинското племе колкото сж Херодотъ и Тукидидъ за напокошнитѣ периоди. Нъ не само за гръцитѣ О-тѣ поеми притежаватъ важна историческа стойность; тѣ сж за всички вѣкове едно важно описание на най-раннитѣ стадии на човѣшкото общество, второ само слѣдъ Моисеевитѣ книги и можеби нѣкои отъ най-старитѣ Веди.

О-тѣ поеми, като голѣмо наслѣдие на човѣчеството, сж се прѣвождали на всички европейски езици. На италиянски, Чезаротивий и Монтивий прѣводи; на французски, Монбеловий; на германски, Восивий; на руски, прѣводитѣ на Гнѣдича, Жуковски и на Мински имать за най-добритѣ. Англичанетѣ, които сж имали много прѣводи на О-ра, припознаватъ, че още не могатъ да се похвалятъ съ единъ въ всѣко отношение съвършенъ прѣводъ. У насъ О. е прѣведенъ, *Илиадата*, въ хексаметрически стихове, отъ Ф. Величева (Пловдивъ, 1882, стр. 568), *Одисеята*, въ проза, отъ Д. Душанова (Пловдивъ, 1899, стр. 404 въ 8-о). Трѣбва да споменемъ и мъничкото хубавко издание *Омиръ въ расказъ за дѣца* — троянската война и странствуванията на Одя-

сея — (София, 1896, издание на Ив. Мариновъ, стр. 40, въ 8-о).

Освѣнь *Илиадата* и *Одисеята*, сжществуватъ подъ О-вото име 1) 33 химни, цѣли или откжслечни, отъ които 4 сж особено забѣлѣжителни: химни Аполону, Меркурию, Венери и Церери; 2) *Батрахомиомахия*, борба на мишкитѣ съ жабитѣ, епическа пародия; най-сетнѣ 11 епиграми.

Omne vivum ex ovo, *лат.* Всичко живо произлиза отъ яйце (биологически афоризмъ на англичанина Хярви).

Omne nimium nocet, *лат.* Всѣко излишество (всичко прѣкалено) врѣди.

Omne principium grave. Латинска поговорка: Всѣко начало е мжчно.

Omnem movere lapidem. Латинска поговорка: Да се обърне всѣкой камень; камень да не се остави не обърнжтъ.

Omnia ad Dei gloriam. Латинско изречение: всичко за славата Божия.

Omnia bona bonis. Латинска поговорка: всички нѣща сж добри за добритѣ.

Omnia vincit amor. Латинска поговорка: любовьта прѣодолява на всичко.

Omnia vincit labor. Латинска поговорка: на всичко надвива трудътъ.

Omnia cum Deo. Латинско изречение: всичко съ Бога, сир. съ Божията помощь.

Omnibus invideas Zoile; nemo tibi. Латинско изречение: ти можешъ да завиждашъ всѣкому, Зоиле; никой не завижда тебѣ.

Омнибусъ, *лат.* (значи за *всички*). Единъ видъ обществени кола.

Omnis amans amens, *лат.* *Всѣкой* влюбенъ е безуменъ.

Омнифагъ, *лат.-гр.* Всеядецъ — оня, който яде всичко.

Omnium consensu, *лат.* По съгласието на всички: *вѣрата е omnium consensu, необходима за сжществуването на обществата.*

Омонимъ, *гр.* Дума еднаква съ друга по произношение, нъ различна по значение; напр.: *коса* (косми на главата) и *коса* (орждие, което коси); езикъ (у човѣка и у животнитѣ), *езикъ* (на звънецъ), и *езикъ* (говорътъ).

Омортагъ, или *Мортагонъ*. Български царь, Диценговъ приемникъ (820—852); отказалъ се отъ Крумовитѣ планове и сключилъ съ византийския импер. Лъва 30-годишно прѣмирие, за да може да обърне всичкото си внимание къмъ Западъ. Въ 823 О. помогнжлъ на импер. Михаила II противъ възстанжлия пълководецъ Тома, и Михаилъ се избавилъ отъ опасностьта, благодарение на тая помощь. Тома вече обсаждалъ Цариградъ отъ една година. Когато О. стигнжлъ до брѣговетѣ на Мраморно море, Тома дигнжлъ обсадата на столицата, та отишелъ на среща на българетѣ, нъ билъ разбитъ. Българетѣ се задоволили само съ това сражение и се върнжли въ земята си. Тома побѣгнжлъ въ Одринъ, нъ тамъ билъ прѣданенъ на Михаиловитѣ власти. О., съ намѣсата си въ полза на Михаила, съдѣйствувалъ да се поддържа още 20 години иконоборческата партия въ византийската империя (виж. Ѳ. Успенскій, *Очерки по исторіи Византійской Образованности*, СПБ., 1891, стр. 77 и 79). Византийскитѣ лѣтописци си противоречжтъ по въпроса: Михаилъ ли търсилъ съюза съ българетѣ или тѣ му го прѣдложили Ала историцитѣ поддържатъ първото (виж. А. А. Васильевъ,

Византія и Арабы, СПБ., 1900, отъ стр. 31 нататъкъ).

Въ сѫщата година, въ която помогнѫли на Византия, българетѣ се срѣщнѫли съ франкитѣ въ Хърватско, въ интереса на хърватския жупанъ Людевита, чиято земя била завзета отъ франкитѣ. Въ 827 българската войска отишла по Драва, завладѣла Панония и подчинила тамошнитѣ словѣне. Отъ тия земи само Срѣмъ (Сирмия) останѫлъ подъ властьта на българетѣ до 1018, сѫщо и източна Унгария до идването на унгарцитѣ.

О. гонилъ новата вѣра, християнството, което тихо и мирно се мѫчило да си пробие пѫть въ земята му. За О-въ приемникъ минува Персиамъ.

Името на О. се срѣща въ единъ интересенъ гръцки надписъ, намѣренъ отъ Даскалова въ Търново, въ старата църква *Св. Четиридесеть мѫченици*, дѣто се говори за сградитѣ на тоя български царь. Виж. Иречекъ, *История на Българетѣ*, въ прѣвода на Райнова и и Бояджиева (Търново, 1886, страница 183).

Омофагъ, *гр.* Човѣкъ, който яде сурово месо.

Омофоръ, *гр.* Часть отъ архиерейско облѣкло, която се налага на плещитѣ, обхваща шията и се спуща отпрѣдъ и отзадъ.

Омскъ. Русски укрѣпенъ градъ въ западни Сибиръ, областенъ гр. на акмолинската обл., административенъ центръ на степното генералъ-губернаторство и отъ 1895 центръ на църковното управление на акмолинската, семипалатинската области и окрѫзитѣ тарски и ишимски отъ тоболската губерния, съединени въ една омска епархия; 425 килом. на сѣв.-ист. отъ Акмолинскъ, 480 килом. на юго-ист. отъ Тоболскъ, 1520 килом. на юго-ист. отъ Ташкентъ, при вливането на Омъ въ Иртишъ; 30,900 жит. Военно училище и болница, театръ, публична библиотека, книгопечатници и книжарници, нѣколко църкви, една джамия. О. нѣма никаква търговска важность. Официалната и административната му роля му дава характера на чиновнически и офицерски градъ. Климатътъ е много студенъ: срѣдна температура 0.°3, най-ниската темп. — 42°, най-високата + 34°.8. — Омската крѣпость, основана въ 1716 да наблюдава киргизетѣ, прѣустроена въ 1768, се развила бързо и станѫла скоро центръ на едноименна область. Въ 1882, О. билъ избранъ за главенъ градъ на губернията на степитѣ, създадена тогава и която обгръща акмолинската, семиполатинската и семирѣченската области. Той е главната квартира на казашката армия въ Сибиръ и отъ 1887 мѣстопрѣб. на единъ епископъ.

Омфала. Царица на Лидия, която побѣдила Херкулеса съ хубостьта си *(басносл.)*. Въ *прѣнос. см.* искусна кокетка.

Омфалитисъ, *лат.* Въспаление на пѫпа. — **Омфалонкусъ.** Подпухване на пѫпа. **Омфалотомия.** Отрѣзване пѫпа. — **Омфалотомъ.** Инструментъ за отрѣзване пѫпа.

Омъ. Рѣка въ западни Сибиръ, извира въ томската губер. (каинск. окр.), мие Каинскъ, дѣто става корабоплавателна, и Вознесенскъ, дѣли тоболската губерния отъ акмолинската область и при Омскъ се влива въ Иртишъ; 700 килом. По О., тиха рѣка, пролѣть пущатъ повече отъ 2,000 сала градиво. Кораби, натоварени съ жито, сли-

зать понѣкога отъ Каинскъ до Омскъ.

Омъ (*Симонъ* Ohm). Германски физикъ, родъ въ Ерлангенъ, билъ професоръ на физиката въ Мюнхенъ, дѣто и умрѣлъ (1787—1854). Чрѣзъ чудесни работи върху електричеството, О. открилъ закона по който дѣйствуватъ токоветѣ. Тоя законъ нареченъ по неговото име (*Омовъ законъ*) е слѣдний: «Силата на галваническия токъ е право пропорционална на сбора на възбудителнитѣ сили, що дѣйствуватъ въ веригата, и обратно пропорционална на съвокупното съпротивление на веригата».

Омовия законъ е изложенъ въ съч. му: *Die galvanische Kette mathematisch bearbeitet* (Берлинъ, 1827; ново изд., Вѣна 1887; франц. прѣводъ, отъ Gaugain, Парижъ, 1860; англ. прѣводъ, отъ Taylor). На **О.** се дължи и теорията за второстепеннитѣ звукове (1843). Неговото име се даде въ 1881 отъ парижския конгресъ на практическата електрическа единица на съпротивление. Виж. *Единица*.

On connaît l'ami au besoin, франц. пословица: приятелтъ въ нужда се познава.

On dit, *фр.* Казватъ; оттука *слухъ: това е просто on dit.*

Онагръ. Животно отъ рода на конетѣ — типъ на дивия оселъ. Срѣща се въ Африка и въ Азия, най-вече въ страната на калмукцитѣ. Власата на **о.** е съ прѣкрасенъ симпуренъ шаръ, ушитѣ му не сж толкова дълги колкото на осела, нъ растътъ му е по-високъ. Калмукцитѣ ловѣтъ о-тѣ за месото и кожата имъ. Кожата имъ, доста пржгава, се употрѣбява за ръшета, тъпани и др. Отъ нея изработватъ и шагринъ. **О.** ходѣтъ на голѣми стада.

Онанизмъ, отъ *соб. им.* (името на Онана (Авизна), *Битие* 38; 9. Неестествено удовлетворение на половата похоть, рѫкоблудие. — **Онанистъ.** Прѣдаденъ на онанизма.

Оне (Жоржъ *Ohnet*). Французски романистъ и драматургъ, родъ въ Парижъ въ 1848. Баща му го тъкмялъ за адвокатеската професия, нъ той прѣдпочелъ журнализма и литературата. Слѣдъ като привлѣкълъ внимание съ живота си полемика въ вѣстницитѣ *Pays* и *Constitutionnel*, той дебютиралъ като драматургъ много сполучливо съ драмитѣ си *Regina Sarpi* и *Marthe*. Слѣдъ това почнѣлъ единъ редъ романи подъ общото заглавие: *Batailles de la vie*. Тѣ дошли като единъ протестъ противъ натурализма; авторътъ се обявявалъ идеалистъ и продължитель на Жоржъ-Зандъ. Ала колкото повече се дохождали романитѣ, излизало, че **О**-вий идеализмъ се свежда къмъ угода на вкусоветѣ на тълпата. Идеалитѣ тържествуватъ въ **О**-тѣ романи, нъ тия романи сж дѣлнични, дребнобуржоазни романи. *Serges Panine*, *Maître de Forge*, *Comtesse Sarah*, *Docteur Rameau*, нувелитѣ *Noir et Rose* (1887) и *Ame de Pierre* (1890) рисуватъ високоблагородни прѣдставителе на болярството, жени съ силни страсти, тържеството на самоотвержена любовь, драматически конфликти на чувствата, борба на великодушието и т. н. Отличителни чърти на тѣзи романи сж тѣсно разбиране доброто и справедливостьта, сентименталность въ обрисовката на характеритѣ, фалшъ въ изображението на живота; па и стилътъ е срѣдна работа. Селянетѣ и работницитѣ сж толкова условни въ **О**-тѣ романи, колкото и аристократитѣ. Тия недостатъци поключа-

вать, по общото мнѣние на французскитѣ литературни критици, О. изъ литературата. Ала зло не съществува за литературата, О. има грамадна сполука у голѣмата публика, на която занятията не й оставятъ врѣме да истънчава литературния си вкусъ. Честностьта на намѣренията и нравственостьта на сюжетитѣ съ били най-голѣмата прѣпорѫка на О-тѣ съчинения. О. и Франсоа Копе съ токо-речи единичкитѣ французски писатели, чиито съчинения могѫтъ да се даватъ на всички читатели безъ никаква опасность за нравственостьта. За най-добри О-ви романи минуватъ *Жельзарьтъ* и *Графиня Сара*. О-тѣ драми, прѣработени отъ О. изъ нѣкои отъ неговитѣ романи, съ имали доста голѣма сполука, особено за това, че въ тѣхъ има благородни роли за актёритѣ.

Български прѣводи на О. сега имаме въ романитѣ: *Сержъ Панинъ (борбитѣ на живота)*, прѣв. С. Киселовъ (София, 1890); *Житейскитѣ борби* [правото на дѣтето] (София, 1896); *Душата на Пиера*, прѣв. Ст. Власковъ (София, 1897) и *Борбитѣ въ живота*, прѣв. Б. Каракашевъ (Свищовъ, 1900) и драмитѣ, прѣвед. отъ Басана и Генкова: *Жельзарьтъ (le Maître des forges)* и *Сержъ Панинъ* (Варна, 1896).

Оневинявамъ *нѣкого.* Признавамъ го за невиновенъ, свободенъ отъ вината, която му се споваря, по *недоказаность*, спр. защото нѣма на-явнѣ достатъчни улики противъ него.

Онега. Рѣка въ европ. Русия, истича изъ езеро Воже въ новгород. губер. подъ име Свидь; като излѣзе изъ езеро Лаче, зима името О., тече прѣзъ олонецката и архангелската губер. и се влива въ Онежски заливъ, станѫлъ отъ Бѣло море; 660 килом. По О. пущатъ да плуватъ къмъ онежското пристанище дърва и жито.

Онежско езеро. Руско езеро, въ олонецката губерния, на сѣвист. отъ Ладожско езеро; по голѣмината си второ езеро въ Европа (първото е Ладожско ез.). Простр. 9,751 чет. килом., отъ които 82 килом. съ завзети отъ острови. Влиза въ състава на Мариинската система, чрѣзъ която се съобщава съ Волга, и оттамъ съ Каспийско море на югъ, и, съ Двина, и оттамъ съ Бѣло море на сѣверъ. Корабоплаването значително. Това езеро има много острови; бистрата и хубавата му вода е богата съ риба. Риболовство по цѣлото езеро, особено на сѣверо-западния и източния брѣгове, около островитѣ и канаритѣ. Най-распространенитѣ видове риби съ: лавердата, пестървата, щуката.

Ониксъ, *гр.* (соб. зн. *ноктъ*). Единъ видъ агатъ или ахатъ *(скъпоцѣненъ камакъ)*, на който шарътъ е като шарътъ на човѣшкия ноктъ.

Оно. Градъ на Вениаминовото племе, близу до Лида *(Библ.)*.

Онтарио. Най-източното и най-малкото отъ 5-тѣ голѣми езера въ сѣверна Америка; между Канада и държава Ню-Йоркъ; 16,800 чет. килом. Съобщава се: съ езеро Ерие, чрѣзъ притока си Ниагара; съ Атлантически океанъ, чрѣзъ св. Лаврентия; съ градъ Ню-Йоркъ, чрѣзъ три канала. Корабоплавателно, но опасно; на него ставатъ силни бури, и вѣроятно отъ постоянното вълнение на водата му, па и отъ голѣмата му дълбочина (най-голѣмата 225 метра, срѣдната 90), то рѣдко замръзва другадѣ освѣнъ край брѣговетѣ. Главнитѣ

градове на **О.** сж, на страната на държава Ню-Йоркъ, Сакетсъ-Харбъръ, Освего, Рочестеръ и Люистонъ; а на канадската страна, Хямилтонъ, Торонто среща устието на Ниагара, Портъ-Хопъ, Кобургъ, Батъ и Кингстонъ при входа на св. Лаврентия. Всичкитѣ тия мѣстности сж, на двата брѣга, крайни станции на желѣзници.

Онтология, *гр.* Въ *метафиз.* учение за битието, за сжществуването изобщо. — **Онтологически.** Който се отнася до онтологията. — **Онтологъ.** Оня, който се занимава особено съ онтологията.

Onus probandi, *лат.* Брѣмето да се доказва: *менъ лежи onus probandi*, азъ съмъ длъженъ да докажж.

Онъ. Еврейското име на *Илиополъ* египетски *(Библ.)*.

Оола или **Оолива.** Двѣ символически женски имена, съ които Иезекиилъ прѣдставлява царствата на Иуда и на Израиля *(Библ.)*.

Оолитъ, *гр. (оонъ,* яйце; *литосъ,* камень). Дребнозърнестъ варовитъ камень, чиито зърна приличатъ на рибени яйца (хайвяръ); намира се въ бетската група на юрската формация въ Англия. Отъ единъ видъ **о.** сж построени всичкитѣ най-важни сгради въ Лондонъ. Една видоизмѣненость **о.,** *граховий камень* (пизолитътъ) се намира у насъ на много мѣста и понѣйдѣ, както въ Чипровския балканъ (Берковско), образува цѣли планини.

Опалъ. Единъ видъ некристализиранъ кварцъ, съдържа 2—13% вода, която го прави по-гжвкавъ и по-малко твърдъ. Ломътъ му е мидообразенъ; твърдостьта му е 6; относителното му тегло е 2.09 — 2.10; има стъкленъ, мазенъ или *восъченъ* блесъкъ, бива полупрозраченъ и разнообагренъ: млѣчнобѣлъ, жълтеникавъ, червеникавъ, кафявъ и др. Млѣчнобѣлий, който лъщи съ шароветѣ на небесната дъга, е извѣстенъ подъ името *облагороденъ* или *драгоцѣненъ* **о.** и се употрѣбява за камене на пръстене и гривни; най-много се намира въ Унгария; намѣренъ е и въ Витоша. — *Обикновений* **о.** не прѣдставя игра на шароветѣ; срѣща се въ Унгария и въ Уралскитѣ планини. — *Полуопалътъ,* съ най-разнообразни шарове, се срѣща въ Саксония, Унгария и Силезия, повечето въ видъ на вкаменено дърво.

Опасявамъ се, *рус.* Боягж се, страхъ ме е, прѣдвиждамъ лошо. — **Опасение.** Страхъ. — **Опасенъ.** Отъ който трѣбва да се опасяваме: *опасенъ човѣкъ.* — **Опасность.** Задаване страхъ.

Ope et consilio, *лат.* И съ съвѣти и съ дѣло (помагане).

Опека, *рус. Настойничество;* надзоръ установенъ отъ закона надъ едно лице или имота му въ извѣстенъ случай: по малолѣтство, по несъстоятелность, по безрасждство или лудость. — **Опекунъ.** Настойникъ, който е натоваренъ съ опека. — **Опекунски.** Който се отнася до опекунъ. — **Опекунство.** Длъжностьта на опекунъ.

Opera et studio, *лат.* Съ трудъ и прилежание.

Опера, *итал.* 1) драма, прѣдставлявана съ пѣние и музика. О. обикновено дѣлягъ на *сериозна* или *голѣма о. (opera seria)* и *комическа* о. или о. буфъ. Различието между тѣхъ е сжщото, каквото сжществува между трагедията и комедията. Въ голѣмата о. музиката, въ врѣме на прѣдставлението, никога не се прѣкжсва съ думи, защото въ неяж речитативътъ за-

мѣнява монолога. О. била въведена въ Италия въ XIV или въ началото на XV-и вѣкъ; въ първата музикална о., написана по всичкитѣ правила на искуството, била прѣдставена въ 1597. Думитѣ били съчинение на Отавия Риначно, а музиката отъ Джакома Перси. Вик. Едуардъ, History of the opera (London, 1862). — 2) Театръ, дѣто прѣдставляватъ опери.

Операторъ, *лат.* Оня, който прави операция *(въ медиц.)* — **Операционенъ.** 1) Потрѣбенъ за операция. 2) Зетъ, употрѣбенъ или потрѣбенъ за военни дѣйствия: *операционенъ базисъ*, мѣстностьта, отъ дѣто воющитѣ наваксватъ военнитѣ си потрѣби и войници; *операционенъ планъ*, планъ за военни дѣйствия; *операционенъ пунктъ*, мѣсто за военни дѣйствия; *операционна линия*, тамъ, дѣто ще дѣйствува артилерията. — **Операция** *(лат.* знач. *дѣяние, упражнение).* Въ медицин.: ржчна или механическа работа при лѣкуването боленъ, като напр. правянето какъвто и да било разрѣзъ въ нѣкоя часть на тѣлото му: *хирургическа операция.* Въ *воен. искус.:* движение на воюща войска. Въ *търговията:* дѣйствие.

Оперенъ. Който се отнася до опера, който принадлежи на опера: *оперна трупа*, всичкитѣ артисти, които прѣдставляватъ опера. — **Оперета** или **оперетка.** Малка опера въ едно дѣйствие.

Оперирамъ, *лат.* Правя хирургическа операция.

Оперистъ. Пѣвецъ въ опера.

Опетнявамъ. Правя петно, лекè.

Опечалявамъ. Причинявамъ печаль, скръбь, наскрѣбявамъ.

Опианинъ, *лат.* Алколоидъ на опиума, наркотинъ.

Опиатъ, *лат.* Едно аптекарско произведение, въ състава на което влиза значително количество опиумъ.

Описвамъ. 1) Разказвамъ, излагамъ, обяснявамъ, прѣдавамъ подробно било устно, било писмено. 2) Очъртавамъ: *описвамъ кржгъ около тријгълника.* — **Описание, описъ.** Описаното. — **Описатель-ка.** Лицето, което описва, разказва нѣщо. — **Описателенъ.** Който има за цѣль да описва.

Опиумъ, *лат.* Афионъ, единъ отровенъ сокъ, който се добива отъ главицитѣ на мака, има наркотическо или упоително свойство, много е полезенъ въ лѣкарството.

Оплодотворявамъ. Правя плодовитъ, правя нѣщо да принася полза.

Опобалзамъ, *гр.* Скжпоцѣненъ благовоненъ балзамъ отъ аравийското растение *amyris gileodensis.*

Оподелдокъ, *араб.* Аптекарско произведение, въ чийто съставъ влизатъ виненъ спиртъ, готварска соль, камфора и др. лѣпливи вещества; употрѣбява се за растриване противъ грѣхалки отъ настинка и др.

Опозиция, *лат.* Въ политиката: 1) Съпротивление: *води опозиция.* 2) Партия противна на правителството, сир. на партията, която упражнява властьта въ една държава: *опозицията напада силно правителството.* Оттука **опозиционенъ:** *опозиционнитѣ вѣстници.* — **Опозиционеръ.** Членъ отъ опозиция. — **Опонирамъ.** Правя опозиция, сир. противодѣйствувамъ на правителство или власть.

Опозорявамъ нѣкого. Навличамъ на него позоръ, срамъ, общо прѣзрѣние, обезчестявамъ го, посрамявамъ го.

Оползотворявамъ. Правя нѣщо полезно, извличамъ полза отъ нѣщо повидимому безполезно.

Опонирамъ. Виж. *опозиция*.

Опортюнизмъ (*фр.* отъ лат. *оппортунусъ*, сгоденъ, благоврѣменъ). Начало или система, особенно въ политиката, да се води човѣкъ отъ обстоятелствата. — **Опортюнистъ**. Ползовистъ, който има за начало да се води отъ обстоятелствата. *Оттука опортюнистически.*

Оправдавамъ нѣкого. Доказвамъ, че е правъ, признавамъ го за правъ или чистъ отъ вина; противоположно на **обвинявамъ**: *подсждимий е оправданъ*. Виж. *Оневиненъ*.

Оптика, *гр.* Частъ отъ физиката, учение за свойствата на свѣтлината и законитѣ на зрѣнието. Първитѣ познания за **о.** се срѣщатъ въ Платоновата школа. Емпидоклъ пръвъ писалъ за свѣтлината. Най-старото съчинение за свѣтлината, което е достигнжло до насъ, принадлежи Евклиду. Алгазенъ, арабски астрономъ отъ XI-и вѣкъ, е писалъ едно разсжждение за **о.** Въ 1637 се явили лекции по **о.** на Баро, а въ 1667 — съчин. *за свѣтликата* отъ Хюйгенса. Огромна заслуга за развитието на **о.** принеслъ Нютонъ, а слѣдъ него Ейлеръ, Юнгъ, Френелъ; послѣднитѣ двама по интерференцията на свѣтлината. Освѣнъ това, забѣлѣжителни сж трудоветѣ на Уоластона, Араго и Брюстера. Пристли е издалъ *История* на **о.** — **Оптикъ**. Хждожникъ на оптически, както и математически и физически инструменти. — **Оптически**. Който се отнася до оптиката: *оптическа нерва*, която служи на зрѣнието; *оптически инструменти*, инструменти основани на свойствата на свѣтлината, като микроскопътъ, телескопътъ, магический фенеръ и др.; *оптически явления*, които ставатъ отъ свѣтлината, като небесний сводъ, миражътъ, рефракцията и т. н.; *оптически жгълъ*, жгълътъ, подъ който е видимъ единъ прѣдмѣтъ.

Оптилогий, *гр.* Инструментъ за разговоръ съ глухонѣми.

Оптимизмъ, *лат.* Особено философско миросъзерцание, за прѣдставитель на което минува Лайбницъ, по което свѣтътъ въ тоя видъ, въ който сжществува, е най-добрий и най-съвършений отъ всичкитѣ творения на божеството; противоположното на *песимизма*. Въ обикновенния животъ, *оптимизмъ* е наклонность у единъ човѣкъ да вижда въ всичко добро и да мисли за всѣка работа, че ще има добри слѣдствия. Такъвъ човѣкъ се нарича *оптимистъ*; противоположното на песимистъ. Напълно характеризува оптимиста възклицанието, което непрѣстанно повтаря Панюржъ въ Раблевия романъ *Гаргантюа: Tout est pour le mieux dans meilleur des mondes*. — **Оптимистически**. Който се отнася до оптимизма: *оптимистически теореми*; оптимистически възгледи.

Оптически. Виж. *Оптика*.

Оптометръ, *гр.* Инструментъ за опрѣдѣляне далекостьта на зрѣнието.

Опустошавамъ. Правя пусто, разорявамъ унищожавамъ: *войната опустоши тая земя*. — **Опустошение, опустошитель, опустошителенъ**.

Opus, *лат.* (музик.; съкрат. *op.*). Съчинение, произведение.

Опция, лат. Право на заемодавецъ да издаде остатъкъ отъ об-

итѣ на заемъ по условения

лчение. Така се нарекохж освободителната война бъл- борци за освобождение- България. Ядката, отъ която даде *Българското опълчение*, ългарскитѣ доброволци, на около 1500 души, които зехж въ сръбско-турската война, 1876. Веднага слѣдъ неблат- тния исходъ на тая война го отъ тия доброволци (око- 00 души), по поканата на ския отечественолюбецъ въ Ив. С. Ивановъ, се озова- Кишиневъ. Тамъ Ивановъ, рѣдвиждалъ една война на съ Турция, грижилъ се за ната на доброволцитѣ. На р. 1877 въ Кишиневъ се рали три кадрови баталиона 2 роти) съ русски кадри лгарскитѣ доброволци (700 уши), които се намирали тамъ. Тия баталиони въ врѣме се нарекли — *Пъши на Негово Императорско ство Николай Николаевичъ* и за командири имъ били ени: на № 1 — подпълк. овъ, на № 2 — майоръ ъ и на № 3 — подпълк. нъ. На 12 апр. с. г. тия они зели участие въ импе- ия смотръ, на който Нег. ел. Царь-Освободитель тър- но съобщи на войскитѣ си, запазване достолѣпието на и за защита на поробенитѣ , — обявява Турций война. 7 апр. казаний *Пъши кон-* прѣименувалъ въ *Българ- лчение*, като се развърнжлъ ружиненъ съставъ (отъ по . За командири на новитѣ ини се назначили: подпълк. въ (българинъ отъ Плов- дивъ на русска служба), майоръ Бѣляевъ и подпълк. Нищенко. Офицерский кадръ се попълнилъ съ българе офицери на русска служба и русски офицери, особено туркестанци. Всички потрѣби — дрехи, оржжия и др. — се достави- били отъ Словѣнския Благотвори- теленъ Комитетъ. Распоредено би- ло да се съставятъ и 6 конни сотни, ала се съставила само 1, и тя състояла отъ доброволци съ свои коне. Конетѣ на повечето добро- волци въ тая сотня купили съ срѣдствата на врачанския замо- женъ родолюбецъ *Дим. Бошняковъ*, който самъ, съ трите си синове, се зачислилъ въ нея.

На 25 апр. Българското опъл- чение заминжло за лагера при гр. Плоещъ. Тамъ била назначена ко- мисия, подъ прѣдсѣдателството на пълковникъ Корсакова, за прии- мане и попълване дружинитѣ съ доброволци. Въ тая комисия вли- залъ като членъ и г. Ив. С. Ива- новъ, на чийто позивъ въ първо врѣме се отзовали отъ разни кра- ища на Румжния, Сърбия и Бъл- гария около 4,300 души. Бързо ротитѣ се попълнили до щатната си численость по военен съставъ. На 6 май Нег. Имп. Вис. Ни- колай Н-чъ, главнокоманд., собстве- норжчно далъ на опълченцитѣ първото знаме, испратено отъ градъ Самара. Това знаме съ рус- кия триколоръ (бѣлъ, синь и чер- венъ шаръ) се повѣрило на 3-а дружина. Да ли по причина на скромния си видъ, простотата и спокойствието си, или по прѣдпо- ложението, че българетѣ сж изгу- били прѣзъ 500-годишното робство боевитѣ си качества, началникътъ на полевия щабъ генер. Непокой- чицки е билъ на мнѣние, българ- ското опълчение да не се щуша

въ бой, а да му се възложи службата въ тила на дѣйствующата русска армия, за да не се случи съ него сѫщото, което малко понапрѣдъ, прѣзъ сърбско-турската война въ 1876, се бѣ случило съ сърбскитѣ войски. Прѣзъ цѣлия мѣс. май опълчението усилено се обучавало въ Плоещъ. На 31 май, безъ да е причислено къмъ нѣкоя войскова единица, то се упѫтило къмъ Дунавъ. Когато главнокоманд. направилъ послѣднитѣ си распоредби по съсрѣдоточаването на войскитѣ при Дунавъ, българ. опълчение добило заповѣдь да върви слѣдъ 12-и корпусъ по посока къмъ Зимничъ (виж. тая дума). Три дни слѣдъ прѣминуването на Дунавъ при Свищовъ, опълчението се ощастливило съ високата честь да бѫде причислено въ състава на войскитѣ, които образували прѣдния отрядъ на генер. Гурко. На 21-и юн. 4-тѣ дружини (1-а, 2-а, 3-а и 5-а) минѫли Дунавъ при Свищовъ и потеглили за Търново. Близу до с. Батакъ ги застигнѫлъ генер. Гурко, който ги и ободрилъ съ надеждата за *скорошното и безусловно освобождение на България*. Въ отчаянитѣ битви при Стара-Загора и Казанлѫкъ, и послѣ при упоритата защита на Шипченския проходъ нашитѣ опълченци показахѫ чудеса отъ храбростъ и прославихѫ българското оружие и име, дори повече отколкото при Джунисъ и други мѣста въ Сърбия прѣдишната година. Дописницитѣ на европейскитѣ вѣстници се удивлявахѫ на геройството на вчерашнитѣ робе, които, по тѣхнитѣ думи, се биехѫ като лъвове. По шипченскитѣ върхове, дѣто зе участие и 4-а дружина, опълченцитѣ въспрѣхѫ Сюлейманъ паша съ многобройната му армия, та не можа да се съедини съ Османъ паша въ Плѣвенъ. На 16 авг. 1877 началникътъ на полевия щабъ, горѣпоменѫтий Непокойчицки, посѣтилъ бивака на опълченцитѣ и отъ името на императора произнеслъ слѣднитѣ думи: *Негово Импер. Величество и Нег. Имп. Вис. главнокоманд.* ме натовариха да поблагодаря на българското опълчение *за неговата храбрость и самоотвержение прѣзъ врѣме на боевете. Нег. Имп. Вис. главнокоманд. е възхитенъ и крайно доволенъ* отъ васъ. По-късно (прѣзъ декемвр. сѫщата година), когато опълчението бѣше въ отреда на генералъ Скобелева, при форсиране Балкана и лѣвия неприятелски флангъ (боятъ при Шейново), самъ Скобелевъ се обърнѫлъ къмъ нашитѣ опълченци съ слѣдния приказъ: „Вие юнаци, още отъ първитѣ дни на сформированието ви, *се показахте достойни за онова участие на русския народъ, което той зимаше въ сждбата на вашето поробено отечество.* Въ битвитѣ при Ст.-Загора и Шипка вие се показахте достойни за подобра участь и заслужихте любовьта и довѣрието на вашитѣ бойни другаре — нашитѣ соллати. Азъ напълно се надѣя, че и въ бѫдѫщитѣ битви ще покажете сѫщата храбростъ и самоотверженость, — качества, съ които се отличавахте до сега. . .“.

Когато тия дружини се сражавахѫ по връховетѣ на Стара-планина, други нови се сформуваха въ Свищовъ, подъ ржковод. на пълковникъ Корсакова. Кѫдѣ края на войната тѣ достигнѫли числото 12.

Слѣдъ сключването на Санъ-Стефанския договоръ, именно въ

началото на мѣс. май 1878 въ опълченскитѣ дружини постжпихж новобранцитѣ отъ първия наборъ, а къмъ края на юлия с. г. — отъ втория. Заедно съ това ветеранитѣ опълченци бидохж уволнени, и самитѣ дружини се прѣименувахж отъ опълченски по имената на българскитѣ градове — софийска, кюстендилска, радомирска, пловдивска, казанлъшка, ст.-загорска, търновска, габровска, сливенска, ямболска, видинска, свищовска. Освѣнъ това, сформирахж се и нови дружини.

Слѣдъ свършването на войната, прѣзъ мѣс. февр. 1878 ген. Столѣтовъ прѣдаде опълчението на ген.-майоръ Давидова, който го командува всичко 6 мѣсеца, а подирь това то вече минж подъ прѣкото вѣдѣние на военното министерство.

Опълченцитѣ, повечето вече въ прѣкарала възрастъ, празднуватъ 11 августъ, деня на геройската защита на Шипка — българскитѣ Термопили — като опълченски праздникъ.

Доста обширни свѣдѣния за дѣятелностьта на тия достойни синове на България, чиито дѣла и заслуги трѣбва да станжтъ идеалъ за сегашното и бждщитѣ поколѣния, читательтъ ще намѣри въ съчиненията на Ив. С. Иванова (виж. *Ивановъ*), у п-къ де-Прерадовича, български прѣводъ отъ п-ци Узунова и Стойкова *(Българското опълчение въ руско-турската война 1877—1878*, Русе, 1884), у Л. Филипова — първий по врѣме опълченецъ, който ни расказва житие-битието на опълчението *(Възпоминания и раскази за Първото Българско Опълчение прѣзъ войната 1877* и *1878*, София 1893). Най-новитѣ съч. по прѣдмѣта сж отъ Радко Димитриева, *Боевете и операциите на Шипка* (София, 1902) и подпълк. Кисовото съч. *Българското Опълчение въ Освободителната война, 1877-78* (София, 1902). Виж. още *Матеріалы для исторіи Шипки*, съ харта (изъ № 1 и 2 на *Военный Сборникъ* за 1880 г.) (СПБ., 1880, п-ца В. А. Полетика) и стат. *Историческо развитие на Българската армия* въ *Воененъ Календарь* за 1901—1902 отъ оф-ри Хр. Стояновъ и Вл. Коцевъ, която достави важни свѣдѣния въ тоя очеркъ. Виж. и библиографията въ *Освободителна война*.

Ora et labora, латинска поговорка: моли се и работи; отъ срѣдновѣковно происхождение.

Ora pro nobis, *лат.* Моли се за насъ.

Оракулски, *лат.* Прорицателенъ, двусмисленъ, тъменъ. Виж. *Оракулъ*.

Оракулъ (лат. *oraculum*, устно прѣдказване). Прорицалище, — религиозно учреждение, свещено мѣсто, по вѣрването на староврѣменнитѣ, дѣто едно божество съобщавало на човѣцитѣ бждщето, или имъ давало съвѣти. Божеството прѣдавало съобщенията си чрѣзъ устата на жръцитѣ, жрицитѣ или по други способи, както напр. по движението на листата на свещения джбъ, шуменето на водата и др. т. Отъ староврѣменнитѣ о. най-забѣлѣжителни били: въ Египетъ — о. на Юпитера-Амона, въ Гръция — делфийский, фокидский, дидонский и трофинийски. Вѣрването въ о. се е основавало на вѣрването въ възможностьта да се съобщава веществений свѣтъ съ невещественния. Това вѣрване е било естествено у народи, които сж се намирали въ началото на

развитието си. У гърцитѣ Аристофанъ пръвъ си позволилъ да се присмива на о. У римлянетѣ Цицеронъ се отзовавалъ за тѣхъ съ неуважение; а когато привържениците на Катона Утически го придумвали да изпрати пратеници за съвѣтъ при Юпитера—Амона, той отговорилъ, че о. сж добри само за женитѣ, невѣжитѣ или болнитѣ и разстроенитѣ. Когато неоплатоническото учение хвърлило нова свѣтлина върху старовѣменнитѣ платонически понятия и възвисило идеята за върховното същество, учителѣ на неоплатонизма били принудени, като не смѣели да отворятъ война на все още силното вѣрване на о-тѣ, да приписватъ тѣхното съществуване и всевѣдение на дѣйствието на демонитѣ. Въ борбата на християнството, школата на теурзитѣ искала да дѣйствува чрѣзъ о-тѣ, и Юлианъ съ присърдце възстановилъ много вече затворени о.; нъ тѣхното тържество прѣминжло: намѣсто желаемото вѣрване и ефектъ, тѣ породили само присмѣхи.

Орангутангъ, *малайск.* (лат. *Pithecus satyrus).* Маймуна отъ семейството на тѣсноситѣ, и която най-много прилича на човѣка; става до 140 сантим. висока; тѣлото ѝ е обраснжло съ дебели кафяви косми; лицето и ржцѣтѣ ѝ сж черни. Както другитѣ членове отъ сжщото семейство (гибонътъ, шимпанзето и горилата), о. нѣма нито опашка, нито гуши отъ страна на лицето си. О. живѣе въ гжститѣ гори на Суматра и Борнео. Ходи по земята полека, нъ по дърветата се катери много бързо. Храната му състои отъ плодове на разни дървеса и е исключително растителна. Това животно е твърдѣ *безобидно,* макаръ докарано до крайность да може силно да се брани. Туземцитѣ считатъ о. за много силно животно, съ което не може да се бори никое друго. Името о. значи *горски човѣкъ.* Тия маймуни лесно се опитомяватъ въ европейскитѣ зоологически градини, нъ европейский климатъ имъ не понася, та залинѣватъ и скоро гинжтъ.

Оранжада (отъ фр. *оранжъ,* портокалъ). Питие отъ портокалевъ сокъ, захаръ и ракия.

Оранжева република. Името на една доскорошна република, сега английско владѣние въ южна Африка. Републиката имаше за прѣдѣли на сѣв. Трансвалъ, на ист. Наталъ, на зап. земята на хотентотското племе гриками, на югъ Капската колония, и захващаше едно пространство отъ 131,070 чет. килом., съ насел. (въ 1890 г.) 207,503 жит., отъ които 129,787 туземци. Земята е планинска и има прѣвъсходни пасбища; гори се срѣщатъ само по брѣговетѣ на рѣкитѣ Оранжева рѣка, Каледонъ и Ваалъ съ притоцитѣ имъ; климатътъ е много здравъ за европейци; зимата (отъ априлъ до края на августъ) е доста студена; лѣтѣ ставатъ често бури и продължителни суши. Диви звѣрове, освѣнь антилопи, токо-речи нѣма. Скотовъдството цъвти: въ 1890 г. е имало 249,000 коне, 800,000 глави рогатъ добитъкъ, около 1 милионъ овце. Силно е развито и страусовъдството. Отъ ископаемитѣ има гранатни, елмазени (въ 1890 г. елмази сж били ископани за повече отъ 5,000,000 [illegible] златни и каменовжглищ[illegible]носъ: вълна, [illegible] жито. Цѣлата [illegible] ъ приста[illegible]

управл. на републиката, *Блумен-фонтейнъ* (5,817 жит.). Греевата колегия въ тоя градъ приготвя за университета въ Капщатъ.

Историята на бившата злочеста република е много нова. Въ 1843, когато Англия обявила Наталъ английска колония, боеритѣ—стари холандски поселеници-земедѣлци въ Капска колония и въ Наталъ — се оттеглили съ хотентотскитѣ си робе и стадата си на сѣв. отъ Оранжева рѣка, и тамъ основали двѣ държавици: република Трансвалъ на сѣв. и Оранжева република на югъ. Англичанетѣ имъ обявили война въ 1845, която се прѣкратила въ 1854, когато англичанетѣ прѣдложили миренъ договоръ, който признавалъ самостоятелностьта на републикитѣ. Въ 1871, щомъ се открили първитѣ елмазени рудници въ Оранж. република, англичанетѣ ѝ отнели една малка земя на зап.; ала прѣдъ видъ на силното възбуждение на населението, намѣрили за потрѣбно да даджтъ обезщетение на Оранж. република 100,000 англ. лири. Слѣдъ врѣме, между южноафр. английски колонии и боеритѣ избухнж една война, която се свърши въ 1882 въ полза на боеритѣ. Отъ 1890 се почнжло строението на желѣзници, които свързватъ Оранж. република съ Капска колония, Наталъ и Трансвалъ; длъжината имъ е (1895 г.) 760 килом. Опитването на англичанетѣ да завладѣжтъ Трансвалъ (1895 г.) извика между оранж. републиканци най-живъ страхъ за независимостьимъ и доведе до сключването ежду двѣтѣ холанизглеждаше да локара до ждбата ре-публика паднж, заедно съ Трансвалъ въ неравната имъ борба среща Англия, на чиито африкански владѣния и биде присъединена въ 1900. Виж. *Трансвалъ*.

Оранжева рѣка, туземното ѝ име *Гариепъ*. Рѣка въ южна Африка, станжла отъ двѣ голѣми рѣки Ну-Гариепъ (жълта рѣка) и Кай-Гариепъ (черна рѣка), по близо цѣлата си длъжина образува сѣверния прѣдѣлъ на Капска колония, и дѣли тая земя подъ вливането на Ваалъ отъ още независими племена, а надъ тая точка отъ Оранжева република; 2,000 килом. О-ва рѣка за корабоплаване е токо-речи безполезна. Водитѣ ѝ прихождатъ периодически както на Нилъ. Крокодили, рѣчни коне.

Оранжерия (фр. *оранжъ*, портокалъ). Сграда, дѣто се прибиратъ портокалевитѣ и други екзетически дървеса зимѣ.

Оранжисти. 1) Въ Англия, ирландски протестанти, които зели въ 1689 страната на Вилхелма Оранжски, който отстранилъ отъ прѣстола тестя си и го замѣстилъ. 2) Въ Белгия привърженицитѣ на Оранжския домъ.

Оранжъ или **Орания.** Нѣкогашно княжество въ Франция, въ сегашн. департаментъ Воклюзъ, добило името си отъ градъ *Оранжъ*. Слѣдъ бездѣтната смъртъ на Вилхелма III (1702), княжеството се паднжло по наслѣдство на Прусия, която по Утрехтски миръ го отстжпила на Франция (1713).

Орански *(Вилхелмъ)*. Холандски князъ, който възлѣзлъ на английския прѣстолъ въ 1688 наслѣдствено. Тоя князъ билъ женень за Мария, най-голѣмата дъщеря на английския краль Якова II. Когато Якововото рѣшение да въведе въ царството си обща търпимость,

развитието си. У гръцитѣ Аристофанъ пръвъ си позволилъ да се присмива на о. У римлянетѣ Цицеронъ се отзовавалъ за тѣхъ съ неуважение; а когато приятелетѣ на Катона Утически го придумвали да испрати пратеници за съвѣтъ при Юпитера—Амона, той отговорилъ, че о. сж добри само за женитѣ, невѣжитѣ или болнитѣ и разстроенитѣ. Когато неоплатоническото учение хвърлило нова свѣтлина върху староврѣменнитѣ платонически понятия и възвисило идеята за върховното сжщество, учителетѣ на неоплатонизма били принудени, като не смѣяли да отворѫтъ война на все още силното вѣрване на о-тѣ, да приписватъ тѣхното сжществуване и всевѣдение на дѣйствието на демонитѣ. Въ борбата на християнството, школата на теуриститѣ искала да дѣйствува чрѣзъ о-тѣ, и Юлианъ съ присърдце възстановилъ много вече затворени о.; нъ тѣхното тържество прѣминѫло: намѣсто желаемото вѣрване и ефектъ, тѣ породили само присмѣхи.

Орангутангъ, *малайск.* (лат. *Pithecus satyrus).* Маймуна отъ семейството на тѣсноситѣ, и която най-много прилича на човѣка; става до 140 сантим. висока; тѣлото ѝ е обраснѫло съ дебели кафяви косми; лицето и ржцѣтѣ ѝ сж черни. Както другитѣ членове отъ сжщото семейство (гибонътъ, шимпанзето и горилата), о. нѣма нито опашка, нито гуши отъ страна на лицето си. О. живѣе въ гжститѣ гори на Суматра и Борнео. Ходи по земята полека, нъ по дърветата се катери много бързо. Храната му състои отъ плодове на разни дървеса и е изключително растителна. Това животно е твърдѣ *безобидно,* макаръ докарано до крайность да може силно да се брани. Туземцитѣ считатъ о. за много силно животно, съ което не може да се бори никое друго. Името о. значи *горски човѣкъ.* Тия маймуни лесно се опитомяватъ въ европейскитѣ зоологически градини, нъ европейский климатъ имъ не понася, та залинѣватъ и скоро гинѫтъ.

Оранжада (отъ фр. *оранжъ,* портокалъ). Питие отъ портокалевъ сокъ, захарь и ракия.

Оранжева република. Името на една доскорошна република, сега английско владѣние въ южна Африка. Републиката имаше за прѣдѣли на сѣв. Трансвалъ, на ист. Наталъ, на зап. земята на хотентотското племе гриква, на югъ Капската колония, и захващаше едно пространство отъ 131,070 чет. килом., съ насел. (въ 1890 г.) 207,503 жит., отъ които 129,787 туземци. Земята е планинска и има прѣвъсходни пасбища; гори се срѣщатъ само по брѣговетѣ на рѣкитѣ Оранжева рѣка, Каледонъ и Ваалъ съ притоцитѣ имъ; климатътъ е много здравъ за европейци; зимата (отъ априлъ до края на августъ) е доста студена; лѣтѣ ставатъ често бури и продължителни суши. Диви звѣрове, освѣнь антилопи, токо-речи нѣма. Скотовъдството цъвти: въ 1890 г. е имало 249,000 коне, 800,000 глави рогатъ добитъкъ, около 1 милионъ овце. Силно е развито и страусовъдството. Отъ ископаемитѣ има гранатни, елмазени (въ 1890 г. елмази сж били ископани за повече отъ 5,000,000 лева), златни и каменовжглищни рудници. Износъ: вълна, кожи, страусови пера, жито. Цѣлата търговия става прѣзъ пристанището на Капска колония и Наталъ. Гл. градъ, прѣдишното сѣдалище на

управл. на републиката, *Блумен-фонтейнъ* (5,817 жит.). Греевата колегия въ тоя градъ приготви за университета въ Капщатъ.

Историята на бившата злочеста република е много нова. Въ 1843, когато Англия обявила Наталъ английска колония, боеритѣ — стари холандски поселеници-земедѣлци въ Капска колония и въ Наталъ — се оттеглили съ хотентотскитѣ си робе и стадата си на сѣв. отъ Оранжева рѣка, и тамъ основали двѣ държавици: република Трансвалъ на сѣв. и Оранжева република на югъ. Англичанетѣ имъ обявили война въ 1845, която се прѣкратила въ 1854, когато англичанетѣ прѣдложили миренъ договоръ, който признавалъ самостоятелностьта на републикитѣ. Въ 1871, щомъ се открили първитѣ елмазени рудници въ Оранж. република, англичанетѣ ѝ отнели една малка земя на зап.; ала прѣдъ видъ на силното възбуждение на населението, намѣрили за потрѣбно да даджтъ обезщетение на Оранж. република 100,000 англ. лири. Слѣдъ врѣме, между южноафр. английски колонии и боеритѣ избухнж една война, която се свърши въ 1882 въ полза на боеритѣ. Отъ 1890 се почнжло строението на желѣзници, които свързватъ Оранж. република съ Капска колония, Наталъ и Трансвалъ; дължината имъ е (1895 г.) 760 килом. Опитването на англичанетѣ да завладѣжтъ Трансвалъ (1895 г.) извика между оранж. републиканци най-живъ страхъ за независимостьта имъ и доведе до сключването единъ съжзъ между двѣтѣ холански републики, който изглеждаше да стане и по-тѣсенъ и да докара до политическо слияние. Нъ сждбата рѣши друго-яче: Оранжевата република паднж, заедно съ Трансвалъ въ неравната имъ борба среща Англия, на чиито африкански владѣния и биде присъединена въ 1900. Виж. *Трансвалъ*.

Оранжева рѣка, туземното ѝ име *Гариепъ*. Рѣка въ южна Африка, станжла отъ двѣ голѣми рѣки Ну-Гариепъ (жълта рѣка) и Кай-Гариепъ (черна рѣка), по близо цѣлата си дължина образува сѣверния прѣдѣлъ на Капска колония, и дѣли тая земя подъ вливането на Ваалъ отъ още независими племена, а надъ тая точка отъ Оранжева република; 2,000 килом. О-ва рѣка за корабоплаване е токо-речи безполезна. Водитѣ ѝ прихождатъ периодически както на Нилъ. Крокодили, рѣчни коне.

Оранжерия (фр. *оранжъ*, портокалъ). Сграда, дѣто се прибиратъ портокалевитѣ и други екзотически дървеса зимѣ.

Оранжисти. 1) Въ Англия, ирландски протестанти, които зели въ 1689 страната на Вилхелма Оранжски, който отстранилъ отъ прѣстола тестя си и го замѣстилъ. 2) Въ Белгия привърженицитѣ на Оранжския домъ.

Оранжъ или Орания. Нѣкогашно княжество въ Франция, въ сегашн. департаментъ Воклюзъ, добило името си отъ градъ *Оранжъ*. Слѣдъ бездѣтната смъртъ на Вилхелма III (1702), княжеството се паднжло по наслѣдство на Прусия, която по Утрехтски миръ го отстжпила на Франция (1713).

Орански *(Вилхелмъ)*. Холандски князъ, който възлѣзълъ на английския прѣстолъ въ 1688 насилствено. Тоя князъ билъ женень за Мария, най-голѣмата дъщеря на английския краль Якова II. Когато Якововото рѣшение да въведе въ царството си обща търпимость,

като отмѣни несправедливитѣ закони противъ католицитѣ, произвело дълбоко недоволство между протестантитѣ въ царството, зеть му влѣзълъ въ споразумѣние съ недоволницитѣ. Холандский князъ излѣзълъ на английския брѣгъ съ една войска отъ 15,000, съставена отъ англичане и холандци. Понеже войската, благородницитѣ, дори и кралскитѣ чада се присъединили къмъ княза, кралътъ побѣгнѫлъ въ Франция. Парламентътъ тогава далъ короната на Вилхелма и Мария до животъ. Яковъ, съ помощьта на Лудовика XIV, се опиталъ да си земе назадъ прѣстола. Той излѣзълъ на сухо въ Ирландия, дѣто лордъ пълководникъ Тирконелъ билъ прѣданъ на неговото дѣло, и сполучилъ да събере една армия. Вилхелмъ го разбилъ въ битвата при Бойнъ; и борбата скоро слѣдъ това се свършила съ второто Яковово бѣгство въ Франция. Така лесно се извършила голѣмата английска революция въ 1688.

Царуването на Вилх. Оранси (1688—1702) има особено значение за историята на Англия, защото поставило конституцията ѝ на здрава основа. Тоя краль се заклѣлъ въ английската конституция, наречена **Обявление на правдинитѣ**. Съ тая конституция се узаконило: 1) *кралътъ не може безъ съгласието на парламента нито закони да издава, нито данъци да налага, нито постоянна войска да поддържа;* 2) *да се не позволява никога въ бѫдще католикъ князъ да дохожда на англійския прѣстолъ.* Вънкашно, това царуване легнѫло скѫпо на англичанетѣ: Англия, въ съюзъ съ Холандия и Германия, безъ никаква полза за себе си, нѣколко години наредъ воювала съ Франция; и казватъ, че Вилх. О-та цѣль, когато потърсилъ английската корона, била да си послужи съ Англия среща Франция. Вилх. О. умр. въ 1702 год., като оставилъ името на жестокъ владѣтель. На прѣстола го наслѣдила Ана, отъ династията на Стюартитѣ.

Оранъ. Алжирски градъ на Срѣдиземно море, 355 килом. (421 килом. по желѣзница) на юго.-зап. отъ Алжиръ, 666 килом. на юго-зап. отъ Константина, 1,010 килом. на юго-западъ отъ Марсилия, 1,450 килом. на юго-зап. отъ Парижъ; край на желѣзници за Алжиръ, Расъ-елъ-Ма и Тламсенъ; 74,510 жит., отъ които 16,000 французе и 6,500 евреи. Обширна търговия съ жито, вино, памукъ, тютюнъ. Джамии, синагоги, католическа и протестантска църкви. Силна крѣпость. — О. е билъ основанъ отъ испѫдени изъ Испания маври, и е минувалъ подъ властьта на испанцитѣ въ 1509, — на турцитѣ въ 1708, пакъ на испанцитѣ въ 1732, и на французетѣ въ 1831; той е и сега въ французски ржцѣ, и французетѣ много сѫ го подигнѫли. Годишний вносъ прѣзъ пристанището му има стойность около 22,600,000 лева, и износътъ около 7,000,000 лева.

Orator fit, poeta nascitur. Латинска поговорка: Ораторътъ е направенъ, а поетътъ е роденъ.

Оратория, *лат.* 1) Лирическа драма, на която прѣдмѣтътъ е всѣкога религиозенъ. О. е назначена не за театрално прѣдставление, а да се испълнява въ концертитѣ съ голѣмъ оркестръ и цѣлъ хоръ пѣвци. За най-добри о. се иматъ: *Сътворението на свѣта*, отъ Хайдена, *Месия* отъ Хенделя и *Христосъ на Елеонската гора*, отъ

Бетховена. При имената на тия композитори на **о.** прилагатъ и името на Моцарта. 2) Въ римо-католическата църква — молелня, сир. молитвена стая, въ която се намиратъ алтарь и распятие. **Ораторски.** Витийски, краснорѣчивъ: *ораторска рѣчь.* — **Ораторско искуство.** Искуството да бѫде човѣкъ сладкодуменъ, да говори краснорѣчиво. То се добива съ практика и не може да бѫде подведено подъ извѣстни закони. **О. и.** не трѣбва да се смѣсва съ риториката, която дава особено подражателно или неистинско краснорѣчие. Демостенъ и Босюе сж били най-великитѣ оратори безъ риторика.—**Ораторство.** Краснорѣчие, витийство, дарба на ораторъ. — **Ораторъ.** Вития, краснорѣчивъ говоритель на слова или рѣчи.

Орбелусъ. Името, което географитѣ изобщо даватъ на планинитѣ, които се намиратъ между Струма, Нишава, Българска Морава и притоцитѣ на Горни Вардаръ. При върха *Патарица* (1,673 метра), дѣто се срѣщатъ политическитѣ прѣдѣли на Турция, България и Сърбия, се отдѣлятъ три клона на планинската система на О., отъ които само два, юго-източний и половината отъ сѣверния, и то само източнитѣ имъ склонове влизатъ въ територията на княжеството. Срѣдната височина надъ морското равнище на юго-източния клонъ се колебае между 1,300 и 1,600 метра. Източний склонъ на планината съставя южната половина на изворската околия. Сегашното име на планината е *Равна Шиба*, а О. е класическото ѝ име.

Орбини (Алсидъ Д. *d' Orbigny*). Французски естествоиспит. (1802—1857), който оставилъ незаличима диря въ палеонтологическата наука. Въ 1826 билъ испратенъ отъ французското правителство по научень походъ въ южна Америка, дѣто осемь години изслѣдвалъ страната отъ Бразилия до Патагония, събиралъ естествено-историч. и ботанич. сбирки и др. Отъ 1836 до смъртьта си билъ професоръ по палеонтологията въ естеств.-историч. музей въ Парижъ. Най-забѣлѣжителнитѣ между съч. му сж: *Пжтуване въ южна Америка*, 2 т.; и *Французска палеонтология*, 14 т., 1840—1851. Оставилъ е и многобройни изучения за *птицитѣ*, *насѣкомитѣ*, *кефалоподитѣ* и др.

Орбинъ *(Мавро).* Далматински списатель, бенедиктински абатъ, авторъ на *Storia sul regno degli Slavi* (Pesaro 1601) — исторически опитъ, прѣведенъ на русски въ 1722, съ който се започнжло въ Русия първото обстоятелствено запознаване съ историята на словѣнството (умр. въ 1614).

Орбита, *лат.* (отъ *орбисъ*, кржгъ) 1) Пжтьтъ, близо кржглъ, по който се движи една звѣзда въ пространството, както напр. нашата земя около слънцето. 2) Дупката или ямата, въ която се помѣщава окото, се нарича *очна орбита.* — **Орбитенъ.** Който принадлежи на орбита, който се отнася до орбита.

Организаторъ, *лат.* Който организира, устроитель, учредитель. — **Организация.** Устройство, направа, — начинътъ, по който е направено нѣщо. — **Организирамъ, организувамъ.** Устроявамъ, съставямъ, съглобявамъ въ стройно цѣло. — **Организмъ.** Стройно цѣло, — такъво цѣло, на което всичкитѣ части сж свързани по единъ общъ типъ, за да може да достига една цѣль: *организмъ на човѣка*, цѣлата му тѣлесна направа; орга-

низмъ на една машина, направата ѝ. Въ *прѣнос. см.* говоряхтъ за държавния о.—**Органистъ.** Оня, който свири на органъ; или фабрикантъ на органи. — **Органическа болесть.** Болесть, която напада единъ или повече органи на тѣлото и докарва измѣнение въ строенето му. — **Органическа химия.** Химия, която се занимава съ изслѣдването на органическитѣ тѣла. — **Органически.** Орѫденъ, който е снабденъ съ органи или орѫдия, въ които има хранене и прѣвръщане на храната: *животнитѣ и растенията сж органически сѫщества или органически тѣла.* — **Органически остатки.** Остатки отъ животно или растение, което се е прѣвърнѫло въ минералъ и се изравя изъ недрата на земята. — **Органически основи.** Сѫщото, каквото е алкалоиди. — **Органически тѣла**, въ противоположность на неорганически, цѣлий растителенъ и животенъ свѣтъ. — **Органически уставъ.** Уставъ, който се отнася до организацията, устройството на учреждение, или страна. Това име носи у насъ основний зуконъ, по който се управляваше едноврѣмешна Източна Румелия (виж. *Румелия*, Източна). — **Органъ**, *гр.* 1) Орѫдие, уредъ, — часть въ животно или растително тѣло приспособена да върши една служба: *окото е органътъ на зрѣнието, ухото е органътъ на слуха, сърдцето е органътъ на кръвообрѫщението.* 2) Вѣстникъ или списание, чрѣзъ което нѣкой исказва мислитѣ си, волята си: *тоя вѣстникъ е органъ на либералната партия.* 3) Музикаленъ инструментъ, съставенъ отъ голѣмо число разномѣрни тржби, съ духало и клавиши; замѣнява по пълнота и обемъ цѣлъ оркестръ; употрѣбява се въ нѣкои християнски църкви. — **Органъ на властьта.** Всѣко лице, което е натоварено да испълнява длъжностьта на административната, сѫдебната или военната власть, както и всѣко лице, натоварено въ отдѣлни случаи съ публична служба или призовано на помощь отъ публична власть.

Оргия, *гр.* У староврѣменнитѣ, празденство въ честь на Бахуса, бога на виното. У насъ, нощенъ безуменъ, неистовъ пиръ.

Орда, *тат.* Тълпа, сганъ; номадска държава.

Орденаторъ, *итал.* Длъжникъ на заповѣдь, — оня, за чиято смѣтка е теглена една полица отъ другиго.

Орденски, *лат.* Който се отнася до орденъ. — **Орденъ** (отъ лат. *ордо*, редъ, распоредба). 1) Разредъ люде, които слѣдватъ сѫщото правило: *рицарски, монашески орденъ.* 2) Вънкашенъ знакъ за отличие, който се дава въ разнитѣ страни за граждански и военни заслуги, такъви като кръстъ, звѣзда, лента, и др., **нишанъ.** 3) Въ *търгов.* заповѣдь. 4) Въ *архитект.* системитѣ на особеното расположение както на частитѣ относително цѣлото, така и на частитѣ помежду си. Архитектурата на всѣкой народъ се отличава отъ нуждитѣ на народа и отъ материалитѣ, съ които разполага, и се изражаватъ въ характера на сградитѣ. При това на архитектурата има влияние и образованостьта на народа. Най-сетнѣ, независимо отъ расположението и вкуса, който се дава на една сграда, кога се строи, необходимо е, да се упази едно отношение, основано на законитѣ на тяготението. Това отношение, прието въ различни видове отъ гръцитѣ, е послужило за едно начало на тѣх-

нитѣ ордени. Така се образували *ионический, коринтский и дорический* ордени. Основнитѣ начала, на които е основана старата гръцка архитектура, сж влѣзли, съ разни измѣнения, въ най-новата архитектура.

Ординарецъ, *фр.* Офицеринъ или редникъ, който се намира при началникъ, за да върши разни работи.

Ординаторъ, *лат.* Служитель подъ заповѣдь, подвѣдомственъ: *лѣкарь ординаторъ*, лѣкарь подвѣдомственъ на единъ главенъ лѣкарь.

Орду-табия. Едно отъ тритѣ най-важни укрѣпления, разположени по височинитѣ на юго-източната страна на силистренската крѣпость; другитѣ сж Арабъ-табия и Меджидие-табия (виж. тия имена). О.-т. се намира между Арабъ-табия и Меджидие-табия, приблизително на еднакво разстояние (около 1,500 метра). Отъ това укрѣпление може силно да се обстрѣлватъ западнитѣ склонове на Арабъ-табия и източнитѣ на Меджидие-табия. О.-т. е съ 33 метра по-ниска отъ Арабъ-табия, които е 74 метра висока. Тая позиция владѣе на ист. пжтя за Кара-Орманъ; на зап. — пжтя, който минува въ самото подножие на укрѣплението и който води за Провадия и Варна.

Ореади. По *басносл.*, нимфи на планинитѣ.

Орегонъ или *Колумбия.* Рѣка въ сѣверна Америка, извира въ Скалисти планини и се влива въ Тихи океанъ; 1,650 килом. Тече прѣзъ една твърдѣ плодородна долина. Пои Английска Колумбия, Орегонъ и Вашингтонската територия; мие гр. Портляндъ, Фортъ-Ванкуверъ, Астория. Корабоплаването по нея е малко; прѣчжтъ му много водопади и бързеи.

Орегонъ. Една отъ Съединенитѣ Държави, на Тихи океанъ и на сѣв. отъ Невада и Калифорния; простр. 248,710 чет. килом.; насел. 375,000 жит., отъ които 15,000 китайци, 1,800 индийци и 500 негри. Стол. на държавата е *Салемъ*, нъ главний ѝ градъ, който е и търговското пристанище, е Портляндъ. Три планински бърда дѣлжтъ държавата на четире много различни части; най-високитѣ врѣхове въ Каскадитѣ, *Питъ* и други, достигатъ до 3,000 метра височ. Земедѣлието (на годината, 2,700,000 хектол. пшеница, 1,500,000 хектол. овесъ, за около 3 милиона лева овощия и зеленчуци) и скотовъдството (повече отъ 1 милионъ овце, повече отъ 400,000 рогатъ добитъкъ, 150,000 свине, 130,000 коне, осли, мулета) сж главний поминъкъ; важно е риболовството. О. е голѣмо тържище за жива стока. Вносътъ се прѣсмѣта всичко на 5 милиона, а износътъ на 70 милиона лева. Той е въ прави параходни сношения съ южна Америка, Хавайски о-ви, а най-вече Санъ-Франциско. Търговската флота състои отъ 200 кораби, отъ които 150 парахода. Желѣзнитѣ линии сж 2,600 килом. Въ страната има и ископаеми вжглища, златни и сребърни руди и др. Народното образование е така добрѣ уредено, както въ другитѣ Съединени Държави. Шесть колегии. Управительтъ се избира за 4 год; сенатътъ (16 сенатори) и той за 4 год. камарата на прѣдставител. (34) — за 2 години. Висшитѣ сждии сж изборни лица и се избиратъ за 6 години. — Гръцкий мореплаватель Де-Фука открилъ крайбрѣжието на О. въ 1592; испанский адмиралъ Фонте — въ 1640, и Испания за доста врѣме притезавала О.; Испа-

ния отстжпила каквито права имала надъ тая земя на Англия въ 1790; единъ американски капитанъ, Робергъ Грей отъ Бостонъ, изслѣдвалъ р. Орегонъ въ 1792, която и нареклъ Колумбия по името на парахода си. Той още посочилъ, че Съединенитѣ Държави имали по-ранни права върху долината на рѣката. И Франция заявила една сѣнка отъ притезания. Появили се несъгласия между Съединенитѣ Държави и Англия, които се отстранили съ *Орегонский договоръ* въ 1846, по който земята се раздѣлила на двѣ части: сѣверна, англійска, или Нова Каледония (сега колония Англійска Колумбия) и южна, или американска територия О.; въ 1853 отъ сѣвернитѣ части на южни О. се отдѣлила сегашната Вашингтонска територия. Заселването на О. отъ другоземни прѣселенци подкачило въ 1833. Територия О. се приела за държава въ състава на Съединенитѣ Държави въ 1859.

Орели *(Иоаханъ К.)*. Знаменитъ швейцарски филологъ и критикъ, род. въ 1787 въ Цюрихъ, дѣто билъ професоръ и пастиръ на протестантската църква; умр. въ 1849. Отъ многото му съчинения най-забѣлѣжително е: *Inscriptionum Latinarum selectarum collectio* (Цюрихъ, 1828); твърдѣ забѣлѣжителни сж неговитѣ критически издания на Хорация (2 т., Цюрихъ, 1837—38), на Тацита (2 т., Цюрихъ 1846—47) и на Цицерона (4 т., Цюрихъ, 1826—31), па и *Onomasticon Tullianum* (3 т., Цюрихъ, 1836—38), О-въ общъ трудъ съ Baiter. — О-ви братъ, *Конрадъ* О., професоръ на философията въ Цюрихъ (род. 1788 — умр. 1854) е извѣстенъ съ *една граматика* на старо-френцузски езикъ и съ съч. *Spinoza's Leben und Lehre.*

Орелъ. Русски градъ, ц. на орловската губерния, 320 килом. (382 по желѣзница) на юго-западъ отъ Москва, 847 килом. (1,032 по желѣзница, на юго-ист. отъ С.-Петербургъ при вливането на Орликъ въ Ока, която става тамъ корабоплавателна; срѣдоточ. на желѣзн. за Москва, за Рига и за Варшава прѣзъ Смоленскъ, за Таганрогъ прѣзъ Курскъ и за Воронежъ и Царицинъ прѣзъ Грязи; 78,000 жит. О. има голѣма търговска важность: той е тържище на житото и конопа за цѣла срѣдна Русия и тамъ другоземнитѣ търговски кжщи сж отворили кантори и правжтъ поржчкитѣ си, най-вече отъ когато сж се направили желѣзницитѣ по всички посоки около града. И въ индустриално отношение градътъ играе доста важна роля: той има около 150 фабрики и заводи, отъ които най-важнитѣ сж спиртнитѣ. Съборна църква отъ 1795, 2 класически гимназии, една реална, едно военно училище. О. е родината на Тургенева. Градътъ е билъ основанъ въ 1566, като една твърдина за отбрана на тогавашния русски прѣдѣлъ отъ нахлуванията на кръмскитѣ татаре. Важностьта му като крѣпость прѣстанжла слѣдъ присъединението на Мала Русия, и тогава той станжлъ търговски градъ. Виж. *Орловска губерния.*

Орелъ. Родъ птици отъ разреда на грабливитѣ, отличаватъ се по това, че краката имъ сж покрити съ перошина до самитѣ пръсте; главата имъ е плоска; човката яка и достига на дължина колкото половината отъ главата; крилетѣ имъ токо-речи достигатъ до края на опашката: самий о. достига на дъл-

жина до 90 сантим., а съ расперени крилѣ до 2 метра; мишечната сила е извънредно голѣма; пръстетѣ, голи, сж снабдени съ голѣми закривени остри нокте; тритѣ пръста сж обърнѫти напрѣдъ, а единий назадъ; подъ пръстетѣ има слинести топки. О. хвърчи леко и много високо, стои неподвиженъ въ въздуха, вижда отъ голѣмо разстояние плячката си, спуща се възъ нея бързо като стрѣла, опива се съ кръвьта ѝ и я отнася въ жилището си, дѣто я раскѫсва съ ноктетѣ си. О-тѣ живѣѭтъ по двойки и си свиватъ гнѣздата на врѣховетѣ на най-високитѣ скали или по високитѣ дървеса; носѭтъ по 2—3 яйца; и когато се излупѭтъ орлетата, родителетѣ сами имъ принасятъ храната, която състои отъ прѣсно месо или отъ цѣли дребни животни. О-тѣ нападатъ много отъ бозайницитѣ: диви кози, сърни, агнета, зайци. О. за величествения му изгледъ и храбростьта му наричатъ *царь на птицитѣ*. — О., съзвѣздие въ сѣверното небе, въ млѣчния пѫть, близо до екватора; въ него има една звѣзда отъ първа величина. — О., емблема на силата и величието, още въ старо врѣме е билъ символъ на народитѣ, царетѣ и войскитѣ. Той е съставялъ герба на Римската и Германската империи; сега о. се намира въ герба на Русия, на Австрия (двоеглавий), на Прусия (черний), на Франция (едноглавий) и др. Въ Прусия, Русия и др. сѫществуватъ и ордени о.

Оренбургъ. Русски укрѣпенъ градъ на дѣсния брѣгъ на Уралъ, 1,216 килом. (1,520 по желѣзница) на юго-ист. отъ Москва, 1790 килом. на юго-ист. отъ С.-Петербургъ, гл. гр. на едноименна губерния; край на желѣзница, която прѣзъ Самара и Моршанскъ го свързва съ Москва; 57,000 жит. Стоварище и тържище на произведенията на срѣдна Азия и сѣверна Европа. Обширна размѣнна търговия. Тамъ се размѣняватъ дрехи, платна, сукна, кожи, сѣчива и др. за златото, среброто, скѫпоцѣнннитѣ камене, шаловетѣ и други, които донасятъ бухарскитѣ, хивенскитѣ и ташкентскитѣ керванн. Архиепископъ, мюфтия и др. Съборна църква, съградена на една яспова канара. — Въ 1773—74, О. билъ подложенъ на 6-мѣсечна обсада отъ побуненитѣ казаци, подъ знамето на Пугачева, лъжовния царь Петръ III, който насмалко щѣлъ да расклати русската империя. — Оренбургската губерния, най-източната въ европейска Русия (допира до азиятска Русия — 110,676 чет. килом. отъ нея сж на ист. отъ Уралскитѣ планини — и до саратовската и астраханската губернии), има 191,176 чет. килом. и 1,245,000 жит. руси, башкири, татаре, киргизски племена, калмукци и нѣколко фински плѣмена съ нѣколко нѣмци. Земята е изобщо планинска, а климатъть на сѣверъ суровъ. Много корабоплавателни рѣки има въ губернията, чрѣзъ които тя е въ съобщение съ Каспийско и Балтийско море, и съ Сѣверни Ледовити океанъ. Главнитѣ рѣки сж Бѣлая (влива се въ Кама, притокъ на Волга), Тоболъ и Уралъ. До 2,300 голѣми и малки езера се намиратъ извѫтрѣ прѣдѣлитѣ на губернията. Отъ цѣлото пространство земя около $^3/_{10}$ сж гора, $^1/_2$ пуста земя и $^1/_{20}$ се обработва. Житнитѣ произведения сж въ излишество и съставятъ прѣдмѣтъ на износъ. Скотовъдството в

много развито въ пѣсъчливитѣ степи между киргизетѣ. Числото на конетѣ въ оренбургската губерния е по-голѣмо отколкото въ коя-да-е друга русска губерния; то е около 2 милиона. Пчеловъдството е повсемѣстно. Съ звѣрол. и птицел. се занимаватъ бакширитѣ. Южнитѣ прѣдѣли се бранѫтъ, на междини отъ по 10 или 15 килом., отъ укрѣпени селища, населени съ казаци. Тая крѣпостна линия се простира по единъ прѣдѣлъ отъ 2,000 килом. източно къмъ прѣдѣлитѣ на Китай; по оная часть отъ нея, отъ устието на Уралъ до Тоболъ, извѣстна подъ името оренбургска линия, сѫ настанени повече отъ 242,000 уралски и оренбургски казаци.

Оренгъ-Зебъ. Монголски императоръ, единъ отъ най-великитѣ мохамедански господаре въ Индия, род. въ 1618, царувалъ отъ 1658 до 1707; проправилъ си пѫтя за делиския прѣстолъ съ погубването на тримата си по-стари братя. О., отличенъ по военни и политически дарби, покорилъ кралство Асамъ, една часть отъ Деканъ, кралство Беджапуръ и Голконда; нъ водилъ дълги войни съ махратитѣ, които гонилъ, като мохамеданецъ, и които не можалъ да покори. Управлението му било искусно; дворътъ му билъ блескавъ; много европейски пѫтешественици — Таверние, Тевно, Манучи и др. — сѫ прославяли неговото великолѣпие; нъ неговий егоизмъ, невѣротърпимость и двоеличие отчуждавали отъ него поданницитѣ му и приготвили испадането на империята.

Ореноко или *Ориноко.* Голѣма ѣка въ южна Америка, тече прѣзъ иана и Венезуела и стига до лантически океанъ, на югъ отъ инидадъ. Страната, въ която извира, е населена отъ гвиаки, едно туземно племе, което до сега не е оставило никакъвъ достѫпъ на другоземци до изворитѣ ѝ; але се знае, че извира въ Сиера-Парима, една отъ най-главнитѣ планински вериги въ Гвиана. Хумболтъ я е изслѣдвалъ донѣйдѣ, и Шомбуркъ до 45 килом. отъ главата ѝ. Откакъ пои горнитѣ части на гвианското плато, О. се раздвоява, и южний ржкавъ, Касиквиари, който тече къмъ юго-зап., се съединява съ Рио-Негро, притокъ на Амазонъ. Отъ тая точка О. тече къмъ сѣв.-зап. и послѣ къмъ сѣв.-истокъ до съединението си съ Апура, подирь което тече източно до океана; 2,800 килом. Началото на непрѣкѫснѫтото корабоплаване е при вливането на Апура, 1100 килом. отъ устието на рѣката. Притоцитѣ на О. сѫ 436 рѣки и повече отъ 2000 потоци. Отъ 7-тѣ корабоплавателни устия на О., главното е *Бока де Новиосъ*, открито отъ Христофора Колумба. Прѣзъ врѣмето на дъждоветѣ, О. прѣлива брѣговетѣ си до 100 килом. Разнообразни голѣми риби и каймани (американски крокодили).

Ореография или **Орография**, *гр.* Описание на планинитѣ.

Ореолъ (лат. *aureolus*, златошаренъ). Сияние, свѣтло кржжило (около глава на икона и др. т.), величие, слава.

Орестъ. Легендаренъ герой на нѣколко гръцки трегадии, каквото Еврипидовата *Ифигения въ Таврида* и Софокловата *Електра*, и който занимава важна роля въ много нововрѣменни трагедии: Расинова, Кребилйонова, Волтерова, Латушова, Шилерова, Гетева и др. Притова още поезията и изящнитѣ искуства много пѫти сѫ черпили

сюжетитѣ си изъ О-та история. О., синъ на Клитомнестра и Агамемнона, микенски царь, прѣдставлява съ себе си страшенъ образецъ на староврѣменния фатализмъ. Когато майка му и Егистъ умъртвили баща му, той билъ спасенъ отъ неизбѣжната смъртъ отъ по-старата си сестра Електра (а споредъ други, отъ кърмилицата си Арсинтая), която го испратила при чича му, фокидския царь, Строфиуса. Клитомнестра не подозирала, че синътъ ѝ билъ живъ. О. кога пораслъ билъ испратенъ въ Микени, по заповѣдь на делфийския оракулъ, да отмъсти за бащината си смъртъ. Той убилъ Егиста и Клитомнестра своержчно, и за наказание на матереубийството евменидитѣ (фуриитѣ) не му давали покой и го гонили всждѣ, доклѣ най-сетнѣ оракулътъ не му прѣдказалъ, че всички тия бѣдствия ще ся прѣкратѫтъ ако отиде въ Атина. Убийцата побѣгнѫлъ тамъ, нъ евменидитѣ го обвиняватъ прѣдъ ареопага. Шесть сждии зиматъ О-та страна, другитѣ шесть го осждатъ. Въ това врѣме Минерва разрѣшава недоразумѣнието: тя помилва прѣстѫпника. О. е простенъ; въздига жъртвеникъ Минерви, нъ трѣбва да отиде въ Трезена, да се подложи тамъ на нови испитни и само, слѣдъ като прѣминува още единъ редъ нови бѣдствия, се въцарява. Нъ фуриитѣ все още го гонѧтъ. О. се обърнѫлъ пакъ за съвѣтъ къмъ оракула и питията му заповѣдала да отиде въ Таврида и да открадне отъ тамъ Дианината статуя. О. съ вѣрния си другарь Пилада оставили Гръция, изложили се на много опасности, били уловени въ Таврида и кога да ги принесѫтъ въ жъртва на богинята, нейната жрица, Ифигения, открила, че О. билъ нейнъ братъ, и го спасила. Тѣ се върнѫли съ Дианината статуя и я поставили въ Спарта. Съ това, види се, О-та душа съвсѣмъ се успокоила. О. зацарувалъ като микенски царь, присъединилъ на Аргосъ и Микени Лакедемонъ, оженилъ се за Еленината и Менелаевата дъщеря, Хермиона, па оженилъ и възлюбения си другарь Пилада за сестра си Електра.

Оржатъ, *фр.* Сиропъ отъ счукани миндали, съ медъ или захарь.

Оригенъ. Знаменитъ церковенъ писатель, синъ на Леонида, мжченикъ за християнската вѣра, род. въ Александрия въ 185. О., ученикъ на св. Климента и отъ рано всестранно образованъ, на 18-годишна възрасть наслѣдилъ учителя си въ александрийското огласително училище, дѣто прѣдавалъ богословието на мжже, жени и дѣвойки. Съ ума, ученостьта, трудолюбието и строгия си животъ той възбуждалъ удивлението на всички и всждѣ, дѣто ходилъ. Той проповѣдвалъ Евангелието въ Антиохия, въ Римъ, Арабия, Палестина и Ахаия. Християнетѣ му дали прѣзимето **Адамантовъ** (твърдъ като диаманта, неуморимъ), по причина на постоянитѣ му трудове; нъ учението му било смѣсено съ неоплатонизма. Гоненъ отъ александрийския епископъ Димитрия, подъ прѣдлогъ, че проповѣдвалъ безъ да има духовно звание, а въ сжщность, казватъ, отъ завистъ, О. отворилъ въ Кесария прочуто училище, отъ което излѣзли св. Григорий, св. Атенодоръ и др. Самъ О. билъ ржкоположенъ прѣсвитерь въ 228. Мжченъ въ врѣме на Дециевото гонение, О. умрѣлъ слѣдъ малко години въ Тиръ, въ 253.

Никой отъ церковнитѣ писатели не е билъ по-плодовитъ по числото на съчиненията си отъ О. Епифаний говори за 6,000 съчинения, като произведение на тоя писатель, Иеронимъ протестира и свалѧ тая цифра на 2,000. О-вий критически умъ е блещялъ наймного въ многотруднитѣ му издирвания върху текста на Библията, които се съдържали въ неговитѣ обемисти *Хекзапли* (Правила), въ 50 тома, които за жалость сѫ изгубени, освѣнъ нѣколко откѫслеци, издадени отъ Фр. Филда (Оксфордъ, 1866-74, 2 т. infol.). Въ тоя трудъ сѫ били распоредени, въ 6 синоптически стълпа, еврейский текстъ и латинскитѣ и гръцки прѣводи, всичкитѣ придружени съ критически тълкования и бѣлѣжки. Между О-витѣ философски и догматически трудове, главний е Περί Αρχῶν (за началата), 4 книги, въ които се разсѫждава за Бога, за тваритѣ, за свободата и за Св. Писание. Само Руфиновий латински прѣводъ дава пълния текстъ. Твърдѣ забѣлѣжително е и О-то разсѫждение *Апология на християнството срещу Целзия*, въ три книги; то има голѣмъ исторически интересъ. Единъ отъ О-тѣ приятели, Амброзий, плащалъ за писаретѣ и кописитѣ, които работяли подъ неговитѣ заповѣди. Най-пълното издание на О-тѣ трудове остава изданието на Père de la Rue (Парижъ, 1735—1759), прѣпечатано отъ Lommatzch въ Берлинъ (1831—1848, 25 т. въ 8-о).

Оригиналенъ, *лат.* 1) Подлиненъ, първообразенъ, който не е копиранъ: *оригинална картина, оригинално писмо.* 2) Самобитенъ, който не е вдъхнѫтъ отъ вънъ: *оригинална идея, оригиналенъ авторъ.* 3) Своеобразенъ, чудноватъ, странентъ: *оригиналенъ човѣкъ.* — **Оригиналность.** Подлинность, самобитство; своеобразность, чудноватость *(на характера).* — **Оригиналъ.** 1) Подлинникъ, първообразъ, — нѣщо, което не е копирано, като ржкописъ, картина и др.: *притежавамъ оригинала на тоя документъ;* съчинение, което не е прѣведено: четѫ Шекспира въ оригинала. 2) Своенравенъ човѣкъ, чудакъ.

Ориенталенъ (фр. *Orient*, Истокъ). Источенъ. — **Ориентализмъ.** Понятия, нрави на источнитѣ народи; особеность на источенъ езикъ. — **Ориенталистъ.** Знаецъ на источнитѣ езици. — **Ориентирамъ се.** (собств. знач. опрѣдѣлямъ дѣ е истокъ). Опознавамъ се съ нѣщо, научавамъ всичкитѣ страни на една работа. — **Ориентъ-експресъ.** Бързъ желѣзнопѫтенъ влакъ, който пѫтува до Истокъ, сир. отъ Парижъ до Цариградъ и обратно.

Оризаба. Градъ въ Мексико; 21,000 жители.

Ориксъ. Единъ видъ дива коза *(Библ.).*

Орионъ. Въ *гръц. басносл.* 1) Име на единъ исполинъ и ловецъ, който минувалъ за безнодобенъ хубавецъ на свѣта. Съ такъвъ грамаденъ растъ билъ той, че кога газялъ прѣзъ най-дълбокитѣ морета главата и рамената му бивали надъ водата, а кога ходялъ по сухата земя главата му стигала до облацитѣ. Слѣдъ една несполука на любовьта му съ Еро въ о-въ Хио, той прѣкаралъ останѫлия си животъ на о-въ Критъ въ дружба съ Артемида (Диана). О. билъ вързанъ на небето, защото възстанѫлъ среща боговетѣ. Иовъ въ книгата си *(Библ.* Иовъ 38; 31) споменува за врѣскитѣ, съ които

е обвързанъ. 2) Име на съзвѣздие въ южното полушарие, едно отъ най-блескавитѣ на небесния сводъ, което има видъ на голѣмъ паралелограмъ, и състои отъ 78 звѣзди, отъ които 2 отъ първа величина; казватъ, че то било исполинъ О. съ хрътката му.

Оркадски острови, на англ. *Orkneys*. Купъ острови и островчета (67) на сѣв. отъ Шотландия, отдѣленъ отъ шотландския брѣгъ съ протокъ *Pentland Firth*, широкъ отъ 9½ до 13 килом. Пространството на всичкитѣ о-ви се прѣсмѣта на 973 чет. килом. и насел. — на 34,000 жит. Заедно съ шотландскитѣ, тѣ образуватъ една обл. съ гл. гр. *Кѫркуолъ* въ Помона. Между 29-тѣ населени о-ва найглавнитѣ сѫ Помона, Хой, Флота, Ронсей, Санда. Планинска земя, малко плодородна, влажна температура, мекъ климатъ. Риболовство, ловъ. — Тия острови, открити въ 85 пр. Р. Х. отъ Агрикола, минѫли въ срѣднитѣ вѣкове на Норвегия, послѣ, въ 1468, на Шотландия.

Оркестрионъ (гр. *орхестра*, хорó). Струненъ инструментъ, който прилича на роялъ. — **Оркестръ.** 1) Пъленъ съставъ музиканти. 2) Особеното мѣсто въ театри и др. т. за музикантитѣ.

Орлеански дукове. Французски князове отъ разни семейства отъ царско потекло. Французский царь Луи Филипъ е билъ орлеански дукъ до 1830.

Орлеанъ. Французски градъ, ц. на департ. Лоара, на р. Лоара, 110 килом. (121 килом. по желѣзница) на юго-зап. отъ Парижъ; 63,700 жит. Важенъ търговски градъ, на корабоплавателна рѣка, на желѣзници, които го свързватъ съ Парижъ, Бордо и Тулуза и на канала, който съединява Лоара съ Сена. Памучни и ленени стоки, чорапе, захаръ, вино, жито и др. Съборна църква, съ двѣ високи и гиздави кули, една отъ най-хубавитѣ сгради съ готическа направа въ Франция. Три станции на Жанъ Даркъ, избавителката на О. и Франция отъ англичанетѣ. Виж. *Даркъ*. — О., подъ името *Genabum*, билъ главно търговско срѣдоточие на галитѣ.

Орлеанъ (Нови-). Виж. *Нови-Орлеанъ*.

Орлина чука (1,740 метра) Връхъ въ западна Стара-планина, въ самото начала на планината между св. Никола и Бабинъ-зжбъ.

Орловска губерния. Великорусска губ., между калужска и тулска губ. на сѣв., черниговска и смоленска губ. на зап., курска губ. на югъ, воронежска и томбовска губ. на ист.; простр. 46,727 чет. килом.; жит. въ 1892 — 2,134,849, а въ 1897 — 2,054,609. Земята е по-висока отъ губернииѣ на югъ отъ тая губернія; източната часть е черноземъ, а западната пѣсъчлива блатиста. Почвата е изобщо плодородна, нъ пасбищата сѫ слаби, та скотовъдството остава все на сѫщата степень. Прѣзъ една отъ послѣднитѣ години, въ губернията е имало 471,000 коне, 281,000 рогатъ добитъкъ, 995,000 овце, 348,000 свине. Доста голѣма търговия съ жито, особено въ Орелъ, губернския градъ, Елцъ и Ливни. Пчеларство въ нѣкои окржзи. Индустрията се развива бързо. На първо мѣсто стоѫтъ спиртнитѣ и вълнарскитѣ фабрики.

Орловъ. Отлично русско семейство. За неговъ основатель минува нѣкой си *Иванъ*, който зехъ участие въ буната въ 1689 про-

ното углавно и търговско право въ париж. университетъ. Най-главний му трудъ е *Explication historique des Instituts de l'empereur Justinian* (1827; 12-о изд. 1883). Да се подигне до историческитѣ извори на правото, да покаже влиянието на социалнитѣ и политическитѣ системи върху правото, да прѣдстави една жива картина на учрежденията, да даде едно синтетическо резюме на доктринитѣ, да извлѣче изъ измѣнливото законодателство неизмѣннитѣ юридически елементи — тая е цѣлта достигнѫта отъ О съ тоя трудъ, който е ималъ голѣмо влияние на изучването римското право въ Франция и се явява до сега едно отъ образцовитѣ пособия, написани въ духа на чисто историческата метода. О-тѣ трудове въ областьта на публичното право сѫ проникнѫти отъ неизмѣнна вѣрность на началата на свободата и демокрацията. Други негови съчинения, освѣнъ споменѫтото, сѫ: *De l' enseignement du droit en France*, — *Histoire de la législation romaine*, — *Le Ministère public en France*. — *De la souveraineté* du peuple . . . . , — *Eléments du droit pénal* и др. О. е оставилъ и нѣколко чисто литературни произведения: *Contre-parole d'un croyant*, — *Enfantines*, — *Les pénalites de l' enfer de Danté* и др.

Ортопедия, *гр.* Искуство да се исправятъ или да се прѣдварятъ, още отъ дѣтинската възрастъ, отъ да се искривѫтъ членоветѣ на човѣшкото тѣло — *Ортопедически.* Членоисправителенъ, костоисправителенъ.

Орфа или **Урфа.** Вижъ *Едеса.*

Орфеонъ. Музикаленъ инструментъ въ видъ на малко *фортепиано*; звукътъ му, струненъ, се искарва съ помощьта на колелчета, или съ помощьта на клавиши, както на фортепианото.

Орфей. Прочутъ пѣвецъ и музикантъ, и творецъ на едно гръцко богословие по-горно отъ Омировото, тракиецъ отъ митологическия периодъ, споредъ едни синъ на тракийския царь Егра и на муза Калиопа, споредъ други — синъ на Аполона и на Клио. Споредъ едно прѣдание, което е сѫществувало въ старо врѣме за О., той билъ ученикъ Линовъ и учитель Музеевъ; зелъ участие въ похода на аргонавтитѣ и ходилъ въ Египетъ; кога пѣялъ и свирилъ на лирата си, рѣкитѣ спирали да текѫтъ, дървесата и канаритѣ се раздвижвали и самитѣ божества въ пъкъла бивали плѣнени. О. се оженилъ за Евридика, която умрѣла въ деня на свадбата, споредъ едни, скоро слѣдъ свадбата, споредъ други, ухапана отъ змия. Младоженекътъ сполучилъ да слѣзе въ подземното царство (пъкъла), дѣто му се и позволило да си земе невѣстата, нъ съ условие да я не погледва доклѣ не излѣзе отъ тамъ. О. не послушалъ, та изгубилъ Евридика за всегда. Отчаянъ, О. се зарекълъ да се не жени вече, и съ това страшно разсърдилъ тракийкитѣ (споредъ други—вакханкитѣ), които го раскѫсали кѫсъ по кѫсъ и хвърлили въ р. Ебръ (*Hebrus* — Марица) главата и лирата му, които вълнитѣ занесли дори до Лесбосъ. Химнитѣ и поемитѣ, които се приписватъ на О., сѫ много по-напокошни; още Аристотель е доказвалъ неподлинностьта имъ. Тия мними О-ви произведения найдобрѣ сѫ издадени отъ Хермана (Лайпцигъ, 1805) и откѫслеци отъ поемитѣ — отъ Мюлера въ въ *Didot*-вото издание *Fragmenta*

philosophorum graecorum). За О., въ македонскитѣ народни пѣсни *Орфенъ*, се расправя въ *Веда Словена* у покойния Стеф. Верковича, книга I (Београдъ, 1874). Тамъ, между другитѣ народни пѣсни по македонското нарѣчие, има и 5 пѣсни, 4 за О-то раждане, въ 2910 стиха, и една за неговата женитба съ керка на Арапска Краля, въ 853 стиха. Виж. *Верковичъ, Жинзифовъ*. На езика си имаме и комическа опера *Орфей въ Пъкла* отъ Кремие, а музиката отъ Офенбаха, прѣв. Т. Шишковъ (Варна, 1892).

Орфеумъ, *гр.* Пѣвческо училище; пѣвческа дружина, на която членоветѣ се събиратъ въ редовни часове да пѣятъ заедно.

Орхание. Градецъ, окол. ц., софийски окр., 69 килом. на сѣв.-ист. отъ София, 55 килом. на югоист. отъ Вратца, 99 килом. на югозап. отъ Ловечъ и 113 килом. на юго-зап. отъ Плѣвенъ; 2,866 жит. О. е расположенъ въ живописно поле (25 килом. дълго и 10 шир.), наречено Жлебъ (корито), до политѣ на Стара-планина, близо до Араба-конашки (орханийския) проходъ, на главното шосе София—Плѣвенъ—Русе. Тоя градецъ е основанъ само нѣколко години прѣди освобождението на България за споменъ на султанъ Орхана, основателтъ на турската държава въ Европа. На югъ отъ градеца, 2—3 килом., до самата планина Радината въ старо врѣме билъ *Зеленъ-градецъ*, въ който имало самокови за желѣзо. Виж. *Араба-конашки проходъ; Араба-конашко приключение.* — Прѣзъ русско-турската война въ 1877—78, О. служеше на турцитѣ за главенъ опоренъ пунктъ на съобщение между Плѣвенъ и София. Кждѣ края на мѣс. августъ 1877 въ О. и Врачешъ бѣхж устроени обширни складове съ храна и всѣкой видъ потрѣби и съсрѣдоточени 25 батальона. Отъ тамъ се испращахж (до падането на Горни Джбникъ) подкрѣпления и храна на плѣвенския гарнизонъ; заедно съ това, за обеспечение исхода изъ Орханийски проходъ, имаше укрѣпени позиции въ селата Правецъ, Скръвена, Литаково и Врачешъ. Прѣзъ ноември 1877, при движението на ген. Гурко къмъ Орханийски проходъ, О. биде очистено отъ турцитѣ и завзето отъ отряда на ген.-м. Елиса, при което въ града се намѣри изоставена отъ турцитѣ 2-мѣсечна храна за 50,000 души.

Орханийски проходъ. Сжщото, каквото е Араба-конашки проходъ.

Орханъ. Вторий турски султанъ (1326—1359), род. въ 1279, наслѣдилъ баща си Османа (виж. това име) въ 1326. О. си направилъ столица Бруса, която прѣзелъ малко прѣди да се въскачи на прѣстола, зелъ на гръцитѣ каквото имъ оставало още въ Азия, и се отличилъ не само съ храбростьта си, а и съ талантитѣ си на голѣмъ политикъ. Човѣколюбивъ и справедливъ, той искалъ отъ побѣденитѣ си лека дань, оставялъ ги да упражняватъ свободно вѣроисповѣдането си, а съ това мждро поведение добилъ подчинението на много градове. Той турилъ на чело на една добрѣ-дисциплинирана войска сина си Сюлеймана, който прѣминжлъ Дарданелитѣ и завоевалъ Галиполъ, ключа на Цариградъ. О. тогава се обявилъ въ полза на Иоана Кантакузена, който поискалъ помощьта му срещу Михаила Палеолога и се оженилъ за Кантакузенова дъщеря. О., слѣдъ като станжлъ господарь

на Босфора, испратилъ синоветѣ си Сюлеймана и Мурада въ Тракия и въ Гръция, за да завладѣятъ тия страни, които тѣ разорили. О. далъ на османцитѣ граждански и политически закони, накарвалъ да отхранватъ въ мохамеданството млади християнски робе, образувалъ съ тѣхъ едно военно тѣло, което, въ царуването на наслѣдника му, станѫло еничерската милиция (виж. *Еничере*). О. основалъ въ Бруса училище, джамия и разни общополезни заведения. Той умрѣлъ малко по̀дирь Сюлеймана, та го наслѣдилъ вторий му синъ Мурадъ.

Оршова. Два града на Желѣзнитѣ Врата на Дунавъ. Стара О. (сърбск. *Стара-Ршава*, маджарск. *Orsova*, нѣмск. *Altorsova*) е търговски градецъ въ Унгария, въ крашо-серенски окр., при вливането въ Дунавъ на р. Черна; скеля за параходитѣ и край на австро-унгарската желѣзница; жит. около 4,000 (нѣмци, румжне, маджаре, сърбе). Главна митница, карантина. Отъ другата страна на р. Черна наченва една румжнска желѣзница. Два килом. отъ Стара О. на дѣсния брѣгъ на Дунавъ е сърбский градецъ *Нова* О. (сърбски *Нова-Ршава*, маджарск. *Uj-Orsova*, нѣмск. *Neu-Orsova*, турск. *Ада-Кале*); 3,000 жит. Въ XVIII-и вѣкъ, това мѣсто минувало отъ турцитѣ у австрийцитѣ и наопаки; въ 1833 било отстжпено на сърбетѣ; въ 1838, тогава доста укрѣпено, слѣдъ 4-седмична обсада, било прѣзето отъ турцитѣ. Когато опразнили сърбскитѣ крѣпости въ 1867, турцитѣ си задържали *Нова* О. По Санъ-Стефанския договоръ, тѣ трѣбваше да опразнѣятъ тая крѣпость до 3 юн. 1878, нъ не бѣ условено, кому да ѫ прѣдаджтъ; турцитѣ ѫ прѣдадохѫ на австрийцитѣ, които на 13 май 1878 я и окупирахѫ.

Оръ. 1) Моисеевъ намѣстникъ, наедно съ Араона, когато Моисей билъ на Синай. 2) Една коническа троевръха планина въ Синиръ, на която умрѣлъ Араонъ. Сегашното ѝ име е *Джебелъ Неби Харунъ*, пророкъ Араонова планина (*Библ.*)

Орѣхово, искривено *Рахово*. Български градецъ на Дунавъ, близу до устието на р. Скжта, расположенъ на стръмнина 150 метра висока, окол. ц. въ врачански окржгъ, 60 килом. на ист. отъ Ломъ, 80 килом. на зап. отъ Никополъ, 74 килом. на сѣв. отъ Вратца и 60 килом. на сѣв.-зап. отъ Плѣвенъ; 5,550 жит. Търговско пристанище. Въ околностьта на О. е *Козлодуйското блато*, отъ което се добива много риба, и *Островското блато*. — Въ старо врѣме градътъ билъ малко по-нагорѣ, къмъ зап. На онова мѣсто се намиратъ и сега остатки отъ крѣпости, които Каницъ мисли, че сѫ били римски, и поправяни въ врѣмето на българетѣ и византийцитѣ. — Въ началото на русско-турската война въ 1773 графъ Румянцевъ заповѣдалъ на пълковникъ Уварова да прѣмине до О. и унищожи турската флотилия, която се намирала тамъ и давала на турцитѣ възможность да нападатъ лѣвия брѣгъ на Дунавъ. Прѣзъ нощьта на 20 май прѣминуването било извършено. Турцитѣ, обзети отъ панически страхъ, побѣгнѫли, нъ послѣ, като добили подкрѣпление и се убѣдили въ малобройностьта на руситѣ, стремително ги нападнѫли. Съ голѣма мѫка се оттеглили руситѣ. Нъ Уваровъ трѣбвало да прѣмине пакъ, и тоя пѫть сполучилъ да завлѣче съ себе си турскитѣ кораби, които били изго-

рени при лѣвия брѣгъ. Въ 1829, градътъ силно укрѣпенъ, билъ зетъ отъ отряда на пълковникъ Грабе. Въ 1877, слѣдъ като руситѣ войски завзехж софийското шосе, и обсадихж на тѣсно Плѣвенъ, румжнския князь Карлъ рѣши да земе **О.**, та да лиши Османъ паша отъ тая опорна точка на пжтя за Видинъ. Назначений за това отрядъ румжнски войски, слѣдъ една артилерийска подготовка, на 26 октомврия нападнж орѣховскитѣ укрѣпления. Първенъ румжнетѣ имахж сполука, нъ послѣ, срѣщнжти съ силенъ огънь отъ турцитѣ, бидохж принудени да оставыжтъ зетия отъ тѣхъ редутъ. Като отстжпихж, тѣ се разположихж въ околностьта на **О.**; нъ вече на 28 октом. турцитѣ, като видѣхж, че да браныжтъ града повече би било невъзможно и безцѣлно, сами си отидохж отъ **О.** въ Видинъ.

Орждие. 1) Инструментъ, сѣчиво. 2) Органъ, тѣлесна часть. 3) Топъ въ *артил.*

Оржжие. Така се наричатъ орждията, направени отъ човѣка за борба съ неприятеле, човѣци или звѣрове. Способътъ за употрѣбението на едно **о.** зависи отъ различнитѣ родове **о.**: *ударно, бодливо, съкливо.* Усъвършенствуването на **о.** е накарало да се изнамѣрыжтъ прѣдмѣти, които прѣдпазватъ човѣка отъ ударитѣ на противника: явило се *прѣдпазителното* или *отбранителното* **о.** Понататъшното развитие на **о.** създало орждия, дѣйствуването съ които искало съвокупното усилие на нѣколко човѣка. Така **о**-та се раздѣлили на групи: 1) **о.**, съ което може да дѣйствува единъ човѣкъ, при което тежината и направата му сж такива, че човѣкъ може да го има при себе си — *ржчното* **о.** и 2) **о.**, което по тежината и направата си иска съвокупното дѣйствие на нѣколко лица, а понѣкога и особени приспособления — *топовете* или *артилерийскитѣ орждия* и др. Изнамѣрването на барута раздѣлило всички **о.** на двѣ групи: 1) *огнестрѣлно* **о.** и *студено* или *бѣло* **о.** Въ първата група, която се дѣли на *огнестрѣлно ржчно* **о.** и *артилерийско орждие* или артилерия — се отнася всѣко **о.**, за чието дѣйствие е необходимъ барутъ или друго избухвателно вещество, при което поражението се нанася не прѣко съ оржжието, а съ единъ особенъ *снарядъ*, който се изхвърля изъ **о.** по силата на образувалитѣ се при горенето на избухвателното вещество газове.

История. Отъ всичкитѣ вещества, които човѣкъ е употрѣбявалъ за **о.**, каменьтъ се вижда да е билъ най-старото (виж. *Каменни вѣкъ*). При каменя се прибавятъ твърдото дърво, коститѣ на звѣроветѣ, рибенитѣ остри кости. Послѣ иде металътъ — чистата мѣдь, бронзътъ, желѣзото, стоманата. За халдейското и асирийското **о.** ние имаме само недостатъчни свѣдѣния, почерпени отъ изображения, на които старостьта не отива подалечъ назадъ отъ 1500 години прѣди Р. Х. Асирийцитѣ и вавилонянетѣ били въоржжени съ шлемове съ островръха форма, съ кжси мечове, вѣроятно съ ками, съ сѣкири или боеви топори, а сжщо съ кржгли щитове, съ лжкове и съ копия. При това една часть отъ войската като че е носила луспяста метална броня. Като главенъ изворъ на свѣдѣнията за египетското **о.** служжтъ изображенията на гробницитѣ; то състояло отъ топори, ками, ножове, кхопешеи

(единъ видъ кѫси копия), копия, стрѣли и лѫкове. Шлемоветѣ и металнитѣ ризници били въ всеобщо употрѣбение. У гръцитѣ най-старото о. било каменно: *островръхо* острило и топори и чукове, които се правили отъ твърди камене. Ножоветѣ и краищата на копията се правили отъ обсидианъ, понеже кременьтъ рѣдко се срѣща въ Гърция. Шлимановитѣ раскопки ни открихѫ, че гръцитѣ сѫ употрѣбявали бронзово о. въ онова врѣме, когато у тѣхъ не било излѣзло изъ употрѣбение каменното. Микенскитѣ *мечове* поражаватъ съ раскоша си. На единъ трупъ въ микенскитѣ гробища е била облѣчена ризница отъ едностайно (цѣлно) злато. Макаръ гръцитѣ и да не закъснѣли да се възползуватъ отъ желѣзото за настѫпателното си о., нъ продължавали да носѫтъ шлемове, щитове, ризници и наколѣнници отъ бронзъ. Конний войникъ билъ защитенъ подобрѣ отъ пѣшия. Неговитѣ бронзови наколѣнници били по-високи; той носилъ понѣкога напетници, и на бедрата — набедреници.

Римлянетѣ добили първото си о. отъ етруситѣ (виж. *Етрурия*). *Щитоветѣ* у римлянетѣ се свождатъ въ три типа: *кржлий щитъ (clipeus)*, *голѣмий щитъ* (scutum) и *малкитѣ кржли щитове* (parma и caetra). До втората пуническа война римлянетѣ имали твърдѣ лоши *мечове;* по-късно тѣ въвели иберийския мечъ и се научили да го правѫтъ. Типичното о. на висшитѣ началници и пълководцитѣ била широката кама или кѫсий поясенъ мечъ (*parazonium*).

Сръдни вѣкове. Въ най-старитѣ нѣмски сказания фигурира желѣзний чукъ на гръмотвореца Тора; появяването на меча е било голѣмъ напрѣдъкъ на цивилизацията. Кждѣ края на V-и вѣкъ о. на германцитѣ състояло отъ дългъ мечъ, кѫсъ мечъ, ножъ, топоръ, кѫсо копие, голѣмъ щитъ. Дългитѣ мечове съставятъ рѣдкость; тѣхъ носѫтъ само началницитѣ. Общоупотрѣбително о. билъ кѫсий мечъ. Отъ появяването на рицарството дългий мечъ става главното о. на конника; заедно съ това и копието добива по-голѣмо значение. Кръстоноснитѣ походи показали на западната конница несъвършенството на въоръжението ѝ; тя видѣла насрѣща си една подвижна конница, обржжена съ копие, топоръ и лѫкъ, а у пѣхотинцитѣ — самострѣлъ*), стрѣлитѣ на който пробивали дори ризницата. Европейцитѣ заели отъ източнитѣ народи кривия мечъ, лекото копие и усъвършенствувани видове лѫкъ и самострѣлъ. Развитието на пѣхотата накарало рицарството да се сражава на групи (малки ескадрони); въоръжението, като слѣдствие на това, става по-леко, конний войникъ добива голѣма свобода на дѣйствие. Самострѣлътъ и лѫкътъ се срѣщатъ въ голѣмо количество. Около 1330 се появяватъ два вида щитове: единъ, който употрѣбявали рицаритѣ (кржглъ), се носилъ на дългъ ремикъ на лѣвата ржка; другъ, който служилъ за пѣхотинцитѣ, голѣмъ (до 1 метръ), се правилъ отъ дърво, скрѣпено по краищата и кръстообразно въ срѣдата съ желѣзни пржчки. Тоя щитъ се забивалъ въ бой съ единъ остръ край въ

*) Единъ видъ лѫкъ, съ *прикладъ*. Голѣмината му е била понѣкога необикновена: понѣкога единъ с. 50 души могли да напрѣгнѫтъ. С. се употрѣбявали за хвърляне стрѣли и камене.

земята. Отъ XIV-и вѣкъ често се носѣтъ по два меча, съ различни размѣри. Голѣмо разнообразие форми прѣдставлявали кѫситѣ *ножове* и *ками*. Освѣнъ това, употрѣбявалъ се боевъ топоръ, съ острилото отгорѣ, за да може да се нанасятъ убождания. Рицаретѣ имали и кривакъ отъ дърво, на който се набивали гвоздеи и остри желѣза. *Боевий бичъ* (fléau d'armes) прѣдставлява кривакъ съ подвижна глава, която се съединявала съ пръта чрѣзъ верига. По-често отъ другитѣ той се срѣща у източнитѣ народи, византийцитѣ, германцитѣ и швейцарцитѣ; въ XIV-и и особено въ XV-и вѣкъ *копието* е много дълго. Самострѣлътъ билъ въ голѣмо употрѣбение у пѣхотинцитѣ; стрѣлбата съ него искала повече врѣме отколкото съ лѫка, ала ударътъ бивалъ по-вѣренъ и отивалъ по-далечъ. Той исчезва само въ XVI-и вѣкъ, когато се появява огнестрѣлното о.

Европейското влияние дѣйствува и на въоръжението на турскитѣ войски. Еничеретѣ били въоръжени съ лѫкъ и кривъ мечъ, а спахиитѣ или тимариотитѣ (които състояли отъ европейци) се сражавали съ дългъ правъ мечъ и копие на тънъкъ пръть. Малоазиятцитѣ били въоръжени напълно по азиятски — съ кривъ мечъ, лѫкъ, сѣкира и копие (джеридъ). Отъ XIV-и вѣкъ се въвежда голѣмъ, колкото човѣшки ръстъ, дървенъ, облѣченъ съ кожа щитъ. Токо-речи въ сѫщото врѣме се появили и нѣколко по-малки щитове съ четирежгълна форма. Отъ ударното о. въ XV-и вѣкъ се употрѣбявалъ *боевъ чукъ*, простъ чукъ съ дълга дръжка, отъ рогъ или твърдо дърво. На чуковетѣ по-сетнѣ захванали да даватъ формата на остръ закривенъ клюнъ; тоя видъ чукове се употрѣбявали до XVII и вѣкъ.

Около половината на XVII-и вѣкъ у европейскитѣ народи исчезва пълното запазително въоръжение. Появяватъ се мѣдни шлемове и околовратници, които се съединяватъ съ наплещници и нагрѫдки. Изобщо въ XVII-и вѣкъ често се срѣща съединението на огнестрѣлното о. съ студеното. Огнестрѣлното о. не направило голѣмъ напрѣдъкъ прѣзъ тоя вѣкъ. Само прѣзъ XVIII-и и XIX-и вѣкъ огнестрѣлното оръжие добива малко по малко първостепенно значение; бѣлото (студеното) о. остава главно о. само у конницата. Кремичното о. (пушки, карабини и пищови) оставало въ употрѣбение до 1840, когато изобрѣтението на капсюла (евзата) въвело ударното или капсюлното о. Куршумътъ — оловно валяче — се вкарвалъ отъ устата на о., дѣто прѣди това се сипвалъ барутътъ. По-сетнѣ пушката усъвършенствували: почнѫли да я пълнятъ отдирѣ. Първата отъ тия системи била Дрейзевата иглена пушка (1840), слѣдъ десеть години тя се замѣстила отъ бурмалийката (пушката съ издълбана на витло отвѫтрѣ цѣвь). До втората половина на XIX-и вѣкъ калибрътъ на пушкитѣ билъ обикновено 14—18 мм.; желанието да се увеличи числото на патронитѣ, а сѫщо и да се намали тежината на о., накарало да се смали калибрътъ до 14—10 мм.; така се явило малокалибреното огнестрѣлно о. Като по-нататъшно усъвършенствуване се явило магазинното или повторителното о.

Относително артилерийското орѫдие (топа), точно кога и дѣ се е употрѣбявало най-напрѣдъ, не се

знае. Разни мѣтателни и стѣнобитни машини се употрѣбявали още прѣди изнамѣрването на сѣровѫглено-селитрената смѣсь, *барута*, — отдавна извѣстенъ, казватъ, на китайцитѣ, а въ Европа отъ врѣмето на Бейкѫна (виж. това име), или по-право, въ началото на XIV-и вѣкъ; нъ всичкитѣ отстѫпятъ на могѫщото оржжие, което е произвело единъ прѣвратъ въ военното искуство. Англия и Франция употрѣбявали топове въ войнитѣ си още въ XIV-и вѣкъ; топове употрѣбили и турцитѣ при прѣзимането на Цариградъ (1453); нъ пръвъ пѫть въ голѣмъ размѣръ топове се приспособили въ 1494 прѣзъ похода на французския краль Карла VIII-и въ Италия. Дошло е вече може-би врѣме, барутътъ да се замѣни въ артил. оржжие съ друго вещество: въ послѣдно врѣме почнѫхѫ да употрѣбяватъ намѣсто барутъ, нитроглицеринъ, пироглицеринъ и др. Отличителната чърта на тия нови видове барутъ е тая, че тѣ сѫ *бездимни*.

Библиогр. — Ленцъ, *Описаніе оружія* . . . (СПБ., 1896); фонъ-Винклеръ, *Оружіе* (СПБ., 1894); de Belleval, *La Panoplie du XV au XVIII siècle* (Парижъ, 1873); K. Burton, *The Book of the Sword* (Лондонъ, 1885); Maindron, *Les Armes* (Парижъ, 1890); Boeheim, *Waffenkunde* (Лайпцигъ, 1890); C. Pascal, *Etude sur l'armée grecque* (Парижъ, 1886); Lamarre, *De la milice romaine* (Парижъ, 1863); Kraner, прѣводъ отъ германски, *L'Armée romaine au temps de César* (Парижъ, 1884); A. Duruy, *l'Armée royale en 1789* (Парижъ, 1888); C. Russet, *la Grande Armée de 1813* (Парижъ, 1867); Michelet, *Les Soldats de la Révolution* (Парижъ, 1878); Vinoy, *L'Arme française en 1873* (Парижъ, 1876); Фонъ деръ Голцъ, *La Nation armée* (Парижъ, 1884).

Os. Химический знакъ на метала осмий *(osmium)*.

Оса (у латинитѣ *Fama*). Въ старо врѣме, у гръцитѣ Зевсова вѣстителка, богиня на мълвата и сказанията; Виргилий я нарича дъщеря на земята; Овидий казва, че живѣла въ дворецъ, построенъ отъ звънлива мѣдь и расположенъ между морето, земята и небето, на прѣдѣлитѣ на тритѣ царства на природата, отъ дѣто се вижда всичко и дѣто долетѣва всѣкой звукъ.

Оса или *Кисово*. Връхъ на едно южно разклонение на Пиндъ, на източната страна на Тесалия, до самия брѣгъ на Бѣло море, близо до Пелионъ, и отдѣленъ отъ Олимпъ съ единъ долъ; 1,953 метра надъ морското равнище. Тоя връхъ е билъ прочутъ въ старо врѣме, както Пелионъ и Олимпъ. Въ околностьта на О. и Пелионъ живѣяли, споредъ гръцкото баснословие, кентавритѣ. Прѣданието казва, че когато исполинитѣ, побунени срещу Юпитера, поискали да се качѫтъ на небето, тѣ турили Пелионъ на Оса.

Осака. Японски градъ, на югозап. брѣгъ на о-въ Нипонъ, 2-и градъ на Япония по население, и. на едноименна область, една отъ 3-тѣ обл. на империята; 420 килом. на юго-зап. отъ Токио, 43 килом. по желѣзн. на юго-зап. отъ Киото, 33 килом. на ист. отъ Хиого-Кобе; 359,320 жит. Силна крѣпость и обширно пристанище. О. е единъ отъ тритѣ императорски градове на Япония, и е голѣмо търговско срѣдоточие, особено отъ 1867, когато е станѫло възможно за дру-

гоземци да се заселватъ въ него. **О.** е стоварище на кагенския и етсигоския оризъ, на дървата, на чая, на солената и сушена риба отъ брѣговетѣ на Японско море и о-въ Иезо, най-сетнѣ на японскитѣ и европейски фабрични произведения за тия сѣверни страни. Градътъ, чистъ и правилно съграденъ, се прѣсича отъ многобройни малки рѣки, по които се простиратъ стотини дървени и желѣзни мостове. Нѣкои отъ общественитѣ сгради сж величествени. Освѣнъ многобройни будайски и други храмове, въ **О.** има двѣ християнски църкви, висше училище, академия, арсеналъ съ тополивници, монетенъ домъ за цѣлата империя, театри и др. Другоземний годишенъ вносъ се въскачва на $2^1/_2$ милиона лева; износътъ — на 5 милиона лева.

O, sancta simplicitas! *лат.* О, свѣта простотио!

Осанна, *евр.* Спаси, молѭ се (радостно въсклицание, което се срѣща въ Библията).

Освего *(Oswego).* Градъ въ Съединенитѣ Държави (Ню-Йоркъ), въ едноименна область, 253 килом. на сѣв.-зап. отъ Албани, 200 килом. на сѣв.-ист. отъ Бѫфало, при устието на р. Освего въ езеро Онтарио, на края на Освеговски каналъ, клонъ отъ Ерие, и начинателна станция на четире желѣзници за ез. Ерие, Пенсилвания, Хъдсънъ и св. Лаврентия; 26,500 жит. О. е главний американски градъ на Онтарио, и 7-то търговско пристанище на Съединенитѣ Държави. Съединенитѣ Държави. Това пристанище е най-голѣмото житно тържище на държавата. 15 мелници, които искарватъ на день 6,080 бъчви брашно, и 11 елеватора за растоваряне на корабитѣ. Една фабрика за скорбела (кола), може-би най-голѣмата на свѣта, доставя на день 35 тона разбъркана съ вода скорбела; важни фабрики за желѣзо и желѣзни издѣлия. О. е единъ отъ най-хубавитѣ градове не само въ държавата Ню-Йоркъ, а и въ всичкитѣ Съединени Държави.

Освободителна война. Съ това име е извѣстна у насъ войната на Русия съ Турция за нашето освобождение (1877—1878). Единъ погледъ назадъ върху причинитѣ, които докарахж тая война, е необходимъ.

Войнитѣ на Русия съ Турция подкачатъ отъ врѣмето на Петра Велики, и зачестяватъ отъ врѣмето на Екатерина Велика или Втора. Въ всички тия войни Русия се застѫпяла за християнетѣ въ турското царство като по прѣдание. Ала по парижския договоръ (1856), слѣдъ кръмската война (виж. *Кръмъ*), Европа отне на Русия притезанието ѝ да се грижи за насъ повече отколкото тая или оная сила; европейскитѣ сили подъ ржководителството на Англия и Франция, по тоя договоръ се задължихж да пазѫтъ цѣлокупностьта на турската империя и по общо съгласие да дѣйствуватъ, кога стане нужда, въ турскитѣ работи. Така, ржцѣтѣ на Русия спрѣмо Турция се вързахж.

Слѣдъ кръмската война, въ Турция се развихж едно по друго слѣднитѣ събития. Портата, въпрѣки издадения *хати-хумаюнъ* (царски манифестъ) и тържественитѣ обѣщания, токо-речи никакъ не подобри положението на християнетѣ. Въ 1860 избухнж едно възстание въ Сирия и Дамаскъ; европейскитѣ сили се намѣсихж, Франция въ течение на 10 годишн

държа страната съ единъ окупационенъ корпусъ, Сирия се успокои, а Наполеонъ останѫ доволенъ, че изигра една видна роля.

Въ 1860 Влашко и Молдова се съединихѫ въ държава Румѫния, подъ управл. на князъ Куза. По причина на враждебното настроение на тоя князъ, Русия го остави да падне въ 1866; нъ намѣсто него се избра за румѫнски наслѣдственъ князъ Карлъ Хохенцолернъ.

Въ 1868, слѣдъ убийството на сърбския князъ Михаила, въ което обвиняватъ Австрия, скупщината избра за князъ Милана, а понеже той бѣше на 13 години, нареди регентство, на чело на което застанѫ Ристичъ, расположенъ къмъ Русия.

Всички тия въпроси се разрѣшихѫ по общото съгласие на Европа, на основание на Парижския договоръ.

Настанѫ най-сетнѣ годината 1875, когато босненци и херцеговци, като не можахѫ да траѭтъ на турския произволъ и безправие, уловихѫ се за оружие и наченѫхѫ една непосилна, нъ геройска борба среща притѣснителетѣ си. На тая самозащита на едновѣрцитѣ и едноплеменницитѣ, скоро се отзовахѫ съ помощи ближнитѣ и далечни православни словѣнски народи.

По диритѣ на възстанието дойде дипломатическата намѣса на Европа. По покана на Русия, която не криеше съчувствието си съ възстанницитѣ и осѫждаше насилията на турцитѣ въ опитването имъ да потушѭтъ възстанието, великитѣ сили нѧправихѫ постѫпки прѣдъ Турция за подобрение положението на християнетѣ въ Босна и Херцеговина. Разбира се, че турското правителство на тия постѫпки не обърнѫ внимание. Въ началото на 1876 на Турция се врѫчи единъ проектъ за необходимитѣ прѣобразования, съставенъ подъ редакцията на графъ Андраши и подписанъ отъ Русия, Австрия и Германия. И тоя документъ се тури *миндеръ-алтѫ*, а кръвопролитието продължаваше. Трета дипломатическа постѫпка бѣше Берлинский меморандумъ, съставенъ отъ Русия, Австрия и Германия прѣзъ априлъ 1876. Тоя меморандумъ заплашваше Турция съ енергически мѣрки, ако не испълни посоченитѣ въ Андрашивата нота реформи. И отъ тоя меморандумъ нищо не излѣзе, понеже и Австрия и Германия не бѣхѫ сериозни въ прѣпоржкитѣ си; па и Бикънсфилдъ се обиди, че турскитѣ работи наченѫхѫ да се гледатъ безъ участието на Англия, та англійското правителство не щя да се присъедини къмъ меморандума. Изобщо изглеждаше, че прѣговоритѣ по въпроса бѣхѫ насочени отъ Бисмарка не къмъ това, да се уреди положението на християнетѣ на Балкански полуостровъ, а да се скара Англия съ Русия и тия двѣ сили да дойджтъ до война.

Тия безплодни дипломатически прѣговори занѣхѫ цѣла година и съ нищо не ограничихѫ пламеня на възстанието; дори политическото положение повече се заплете. Дойде нашето възстание (виж. *Априлско* възстание), което така печално се ознаменува съ чудовищния сѣчъ на баши-бозуцитѣ въ България. Прѣзъ юлия сѫщата година Сърбия и Черна-гора отъ съчувствие съ Босна и Херцеговина се увлѣкохѫ въ война съ Турция; на помощь на Сърбия се дигнѫхѫ отъ Русия маси добро-

волци, между които и повече отъ 1,500 българе, — емигранти отъ България, — на чело съ русския генералъ Черняева. Нъ Сърбия биде повалена.

Тогава русското правителство поиска отъ Портата спирането на военнитѣ дѣйствия и, заедно съ това, искара 4 корпуса въ Бесарабия и 2 на Кавказъ. Намѣсата на Русия спаси Сърбия, и Турция склони на прѣмирие. За главнокомандующъ на русската южна армия биде назначенъ великий дукъ Николай, който на 18 ноем. 1876 отпжтува въ Кишеневъ за главната си квартира. Още на 1 ноем. князъ Горчаковъ съобщи на великитѣ сили съ една окржжна телеграма до русскитѣ прѣдставителе при тѣхъ мобилизацията на русската южна армия. Въ тоя знаменателенъ актъ русский канцлеръ констатираше, че «достоплачевнитѣ приключения, които потопихж въ кръвь Балкански п-въ, развълнувахж цѣла Европа»; че «кабинетитѣ», въ интереса на човѣчеството и на общото спокойствие, «се съгласихж да се положжтъ здрави основи, на които да може да се възстанови мирътъ така, каквото да се даджтъ сериозни гаранции на християнското население противъ непоправимитѣ злоупотрѣбения на турското управление»; че «доклѣ дипломацията размишляваше отъ една година насамъ, какъ да се тури въ дѣйствие всеобщата воля на Европа, Портата имá врѣме да извлѣче извжтрѣ изъ Азия и Африка една слѣдъ друга орди, отъ най-малко дисциплинираните елементи на ислямизма, да разуздае мюсюлманския фанатизмъ и чрѣзъ тѣхното голѣмо число да разори християнскитѣ населения, които се борятъ за самото си сжществуване»; че «причинителетѣ на ония ужасни клания, които възбудихж въ Европа буйно негодуване, стоятъ и до днесь още ненаказани, а тѣхний примѣръ насърдчи въ цѣлата турска империя и прѣдъ очитѣ на разгнѣвена Европа къмъ подобни дѣяния отъ свирѣпство и варварство, станжли вече като едно нормално положение» — и най-сетнѣ заключаваше, че «при тия обстоятелства Негово Величество Царьтъ, твърдо рѣшенъ отъ своя страна да гони постигането на единогласно отъ великитѣ сили посочената цѣль, и *да я постигне чрѣзъ всички срѣдства*, намѣри за необходимо да мобилизира една часть отъ войската си».

Русскитѣ войнствени мѣрки бѣхж единъ естественъ короларий на едно твърдѣ войнствено слово, което царь Александръ бѣше произнеслъ на 29 окт. въ Москва. Въ рѣчьта си къмъ московското дворянство, което поднесе на царя, като се връщаше отъ Кръмъ за Петербургъ, адресъ, царьтъ, слѣдъ като констатира, че заедно съ него «цѣла Русия зима живо участие въ страданията на нашитѣ единовѣрни и едноплеменни братя», и че той «желаеше до послѣдната крайность да пощади русската кръвь», та затова «бѣ се стремилъ и се стреми да постигне миролюбиво истинското подобрение въ положението на източнитѣ християне», сключваше: «Слѣдъ нѣколко деня въ Цариградъ ще се започнжтъ прѣговори между шестьтѣ велики сили, за да опрѣдѣлятъ условията на мирътъ. Моето най-горещо желание е да можемъ да постигнемъ едно общо съгласие. Ала въ случай, че това съгласие не се постигне и азъ видя, че ние нѣма

да добиемъ такъви гаранции, каквито да обезпечаватъ испълнението на онова, което съ право искаме отъ Портата, въ такъвъ случай азъ имамъ твърдо рѣшение да дѣйствувамъ самостоятелно, и азъ съмъ увѣренъ, че въ тоя случай цѣла Русия ще се отзове на моя позивъ, ако намѣрѫ това за потрѣбно, и ако това го поиска честьта на Русия. Така сѫщо азъ съмъ убѣденъ, че Москва, както всѣкога, ще бѫде и тоя пѫть първа съ добрия си примѣръ. Богъ да ни помогне да испълнимъ свещеното наше звание!»

Това царско слово бѣше единъ отговоръ на словото на лордъ Бикънсфилда (виж. *Дизраели*), произнесено отъ него на 28-и окт. въ Лондонъ на угощението у лондонския лордъ-кметъ и въ което английский премиеръ говорѝ най-горещо за упазването цѣлостьта на Турция. Още по-добъръ отговоръ на Бикъсфилдовата рѣчь състави заповѣданата на 1 ноем. мобилизация на шесть русски военни корпуса.

Среща приготовленията на Русия, Турция не останѫ надирѣ. Около 90 батальона се изпратихѫ отъ Мала-Азия къмъ Дунавъ. Много английски офицери влѣзохѫ въ редоветѣ на турската войска за да ржководѫтъ поправянето и засилването на дунавскитѣ крѣпости, па и дунавската флотилия се усили значително, и въ Русе се трупахѫ оржжия и припаси.

Слѣдъ едно нескончаемо размѣнение между силитѣ на ноти и съобщения, събра се въ Цариградъ (декем. 1876—януар. 1877) конференцията (виж. *Цариградска* конференция), за която говори царь Александръ въ московского *си слово*. Турция отхвърли рѣшенията на тая конференция, която възстановяваше мирътъ между Турция отъ една страна, Сърбия и Черна-гора отъ друга, и обезпечаваше самоуправление за България, Босна и Херцеговина. Съ тая си постѫпка Турция поставяше Русия въ необходимостьта да ѝ обяви война. Едно окржжно на князъ Горчакова (19 януар. 1877) попита Европа какво мѣри да стори, за да отговори на отказването на Турция и да оздрави испълнението на волята си. Силитѣ си направихѫ углушки и Русия се готвеше да земе сама на ржка дѣлото на обидена Европа.

Слѣдъ малко русското правителство испрати при европейскитѣ кабинети генералъ Игнатиева да проповѣдва още мирното и дружно разрѣшение на въпроса. Понѣкога изглеждаше, като че Русия бѣ наклонна къмъ миръ и като че чакаше само единъ поводъ, единъ претекстъ да се обезоржжи. Въ врѣме на прѣговоритѣ за протокола, за който става дума по-долу, графъ Шуваловъ, русский посланникъ въ Лондонъ, бѣ казалъ, че, слѣдъ жъртвитѣ, които Русия бѣ си наложила, застоятъ на индустрията и търговията ѝ, и грамаднитѣ разноски по мобилизацията на 500,000 души, тя не може да се оттегли, нито да распусне войскитѣ си, безъ да добие нѣкое осезателно слѣдствие относително подобрението положението на християнскитѣ населения на Турция. И тия думи се тълкувахѫ въ смисълъ, че Русия търси само единъ прѣдлогъ да се оттегли. А тоя прѣдлогъ като че се даде — подписа се лондонски протоколъ (виж. *Лондонски* протоколъ), съ който силитѣ поискахѫ отъ Турция да се задължи да въведе реформи въ

областитѣ си подъ надзора на тѣхнитѣ посланници и консули; инакъ Европа щѣше да размисли за срѣдствата, чрѣзъ които да оздрави спокойствието си. Нъ и прѣзъ тоя мостъ Турция не щя да мине: тя отблъсна рѣшително прѣдложението на Европа и прѣзрѣ заплашванията ѝ. Протоколътъ (отъ 19 мартъ) се подаде на 23 мартъ и Портата отговори на 28 сѫщия мѣсецъ съ една дълга нота, на която съдържанието бѣше, че тя не може да позволи на чужди прѣдставители въ държавата ѝ, натоварени съ защитата интереситѣ на съотечественицитѣ си, чрѣзъ официаленъ надзоръ да се мѣсятъ въ нейнитѣ вѫтрѣшни работи; че «тя никакъ не желае войната, ала ще я прѣдпочете прѣдъ прѣдстоящата жертва на народната независимость, която съ приемането на протокола би погинала за всегда».

Сега всички, освѣнъ Англия, припознаха войната за неизбѣжна; на Русия се отвързаха ржцѣтѣ: ако силитѣ не прѣдприемеха заедно една обща война противъ Турция, тѣ не можеха прилично да се възпротивятъ на Русия да я прѣдприеме сама. И тя я прѣдприе.

Императоръ Александръ тръгна отъ Петербургъ за Кишиневъ на 8 априлъ. На 10 апр. той направи смотръ на 9-я воененъ корпусъ, когато се обърна къмъ офицеритѣ на корпуса съ едно кратко словце: «Прѣди да заминете», каза, «давамъ ви благословението си. Ако срѣщнете неприятеля, покажете се юначни, и залѣгайте да поддържате старата слава на пълковетѣ си. Между васъ има млади, които не сѫ били въ огънь. Надѣя се, че тѣ не ще се покажатъ подолни отъ ветеранитѣ си другаре. . . . Надѣя се, че скоро ще се върнете покрити съ слава. Сбогомъ, «господа»! По тоя или подобенъ случай императорътъ бѣ казалъ: «Всичко по силата си сторихъ да избѣгна войната и кръвопролитието. Никой не може да каже, че сме били нетърпѣливи, или че сме търсили войната. Ние търпѣхме до послѣдната степень, ала дохожда врѣме, когато търпѣнието трѣбва да се свърши». Очевидно бѣше, че войната бѣ вече рѣшена; нъ положителното ѝ обявление дойде слѣдъ два дни.

Съ единъ манифестъ, издаденъ на 12 апр. 1877 въ Кишиневъ, императоръ Александръ извѣсти на народитѣ си необходимостьта, въ която се намираше да истегли сабята за отбраната на угнетенитѣ християне на Турция. Въ сѫщото врѣме една окржжна нота на кн. Горчакова явяваше на силитѣ новото рѣшение на русското правителство. Великитѣ сили въ отговоръ на нотата просто се обявиха *неутрални*. Само Англия протестира противъ русското рѣшение. Лордъ Дерби не одобряваше Горчаковото твърдене, че Портата съ отговора си на протокола е прѣсѣкла всѣка надежда за отстѫпка отъ нейна страна и всѣка здравина за полагането въ дѣйствие на прѣдложенитѣ реформи; обявяваше, че Русия нарушава парижския договоръ отъ 1856 като се отдѣля отъ европейския концертъ и въ заключение отхвърляше увѣрението на Русия, че тя дѣйствува въ интереса на Англия и другитѣ сили. Малко по-сетнѣ, на 6 май, въ едно съобщение до Шувалова английский министръ означи точкитѣ, до които Русия не трѣбва да се докосне, ако иска да не влѣзе въ стълкновение съ Англия. Русия не трѣбваше да блокира

Суезския каналъ, да измѣнява политическото, военното и търговското положение на Цариградъ и на Персидски заливъ, дѣто Англия имала интереси, които е длъжна да защищава. Съобщението сключваше: «Англия се надѣе, че императоръ Александръ нѣма нито Цариградъ да завоевае, нито България да задържи за всѣкога». — На всичко това кн. Горчаковъ отговори, че «Русия нѣма намѣрение да докачи ни една отъ посоченитѣ отъ Англия точки. . . . . Относително Цариградъ, Русия никакъ не желае да го земе за себе си, нъ тя пъкъ не може да го остави ни на една отъ другитѣ християнски сили». Между това, отъ живостнитѣ разисквания, които русско-турското сблъскване възбуди въ английския парламентъ, се доказа твърдѣ ясно, че общественото мнѣние въ Англия бѣ съвсѣмъ противно на Турция: ни една отъ партиитѣ въ парламента не се произнесе за поддържане на турцитѣ.

На манифеста на русския императоръ, Турция отговори съ една депеша до прѣдставителетѣ си въ странство, отъ 13 апр. Езикътъ на Портата не бѣше вече дипломатически: Савфетъ-паша не се поколеба да обвини Русия най-прѣко, че тя подбудила революционнитѣ движения въ сѣверо-западнитѣ части на царството, които сега привождала за оправдание на належащата война. «Императорското правителство», казваше султановий мин. на външ. дѣла, «се счита за длъжно да обяви, че християнскитѣ населения на Херцеговина и Босна, и на населенитѣ отъ българетѣ вилаети, възстанжхж единствено по подстрѣкателството *на панславистскитѣ комитети*, организирани и плащани отъ Русия. . . . . Нападателтъ на Турция е толкова неприятель на християнскитѣ, колкото на мохамеданскитѣ населения; защото имъ докара, и сега имъ готви повече злини отколкото нѣкога е моглъ да имъ обѣщае ползи, когато ги е примамвалъ на гражданска война». Прѣдишний день (12-и), прѣди да получи обявлението на войната, Савфетъ-паша отправи едно окржжно до приятелскитѣ сили, съ което поиска тѣхното посрѣдничество. Въ това окржжно Портата сочеше на осмия членъ отъ Парижския договоръ (1856) да покаже, че, въ случай на несъгласие между Турция и една или повече отъ подписанитѣ сили, трѣбва, прѣди да прибѣгне до насилствени мѣрки, да поиска отъ другитѣ сили посрѣдничеството имъ. Тоя въззивъ останж гласъ въпиящаго въ пустини, защото Портата съ поведението си бѣше изгубила вече правото на апелъ.

Султанътъ скоро слѣдъ това отправи една прокламация до войскитѣ си, която казваше: «Руското правителство ни обяви война. Уповаящце се въ помощьта на Провидѣнието и на Пророка, ние бидохме принудени и ние да прибѣгнемъ до оржжие. Ние всѣкога сме желали миръ и тишина, макаръ и да сме държали сабята изтеглена въ ржка; и, въ желанието си за миръ, слушали сме съвѣтитѣ на Европа, и работили сме съ нея да постигнемъ желания резултатъ. Ала понеже наший неприятель гони само една цѣль — съвсѣмъ да унищожи правата и независимостьта ни — невъзможно бѣше да задоволимъ желанието му безъ да пожъртвуваме всичко. Така, безъ право или истинска причина,

той доде да ни нападне. Ние сме убѣдени, че Сждията на Сждитѣ, Покровительтъ на правото и правдата ще ни даде побѣда. . . . Азъ се надѣѫ, че моитѣ войници ще упазѧтъ честьта и славата на османското име. . . . Азъ поздравявамъ всичкитѣ си генерали, офицери и войници. Тѣ ще покажѫтъ въ тоя тържественъ часъ всичката си жаркость, ревность и смѣлость. Всѣка стѫпка земя, на която стоѫтъ войницитѣ ми, е купена съ кръвьта на нашитѣ славни прадѣди. Нека браниѫтъ правата и независимостьта на османцитѣ. . . . Падишахътъ е съ тѣхъ въ молитвитѣ си. Ако стане нужда, той ще земе въ ржка свещеното знаме, и ще се присъедини къмъ тѣхъ, готовъ да пожъртвува живота си на чело на армията си за правата, честьта и независимостьта на Турция. Дано Богъ ни подари побѣдата!» *Свещено знаме* (санджакъ-и-шерифъ) е знамето, което въ Турция се има за знамето на Пророка, и слѣдователно за символъ на Ислямизма, та неговото развиване зове вѣрнитѣ на *Джихадъ*, или война за вѣрата, — съ други думи, на война за истрѣбление на гявуретѣ. Рѣдко се е прибѣгвало до това плашило на мохамеданския фанатизмъ; нъ прибѣгването до него е всѣкога една възможность въ мохамеданскитѣ държави, и отъ тая опасность най-вече има страхъ, когато поражения едно връзъ друго заплашватъ самото сѫществуване на една мохамеданска държава.

Двамата противници останѫхѫ сега лице съ лице, единъ среща други. Въпросътъ излѣзе изъ крѫга на дипломатитѣ, които иматъ сърдце да пущатъ сарказми възъ човѣшкитѣ страдания и мѫки (виж. *Априлско* възстание: Дизраели) и денѣ да гъкѫтъ, нощѣ да растъкаватъ: по това врѣме бѣдѣхѫ, право или криво, англійската дипломация, че явно работи задружно съ останѫлитѣ европейски дипломации, а тайно побужда Турция да отхвърля прѣдложенията на съединена Европа.

Царь Александровий манифестъ отъ 12 апр. сключваше съ думитѣ: «Даваме заповѣдь да минете турскитѣ прѣдѣли». Сѫщий день русскитѣ войски, които още отъ 4 апр. бѣхѫ се събрали отдѣлно по пѫтищата къмъ рѣка Прутъ, прѣскочихѫ румѫнската граница въ три точки — при Унгени, Безтомакъ и Кубей — и навлѣзохѫ въ Румѫния, тогава княжество, васално на Турция. Два деня по-напрѣдъ (10 апр.) великий везирь телеграфически покани князъ Карла да се споразумѣе съ Високата Порта върху общитѣ мѣрки за отбрана отъ Русия; и добавяше, че военнитѣ власти могѫтъ, въ случай на нужда, да се допитватъ до главнокомандуѫщия, Абдулъ Керимъ-паша. Румѫнското правителство отговори избѣгливо, че прѣдмѣтътъ обема много важни работи, и че за подобни прѣговори трѣбва да се свикатъ двѣтѣ камари, които бѣхѫ и свикани за 14 апр.; а когато въ Букурещъ пристигнѫ единъ отрядъ русски войски, румѫнското правителство обяви, че отстѫпва на силата. Ала истината е, че Румѫния бѣше се споразумѣла тайно съ Русия. Една седмица прѣди да свика камаритѣ, — сѫщо една седмица прѣди обявлението, че Румѫния отстѫпва на силата — князъ Карловитѣ министри бѣхѫ сключили съ русското правителство една спогодба. По тая спогодба (отъ 4 апр.) Румѫния бѣ дала на Русия правото да упо-

трѣбява румжнскитѣ желѣзници, пжтища, пощи и телеграфи; па и да допълни каквито линии намѣри за добрѣ.

Съ тая спогодба Румжния се поставяше въ положението просто на васалъ на Русия, та за това нѣкои румжнци мислѣхж какво независимостьта на страната имъ е пожъртвувана. Ала на 18 апр. сенатътъ, съ 41 среща 10 гласа, удобри спогодбата съ Русия, приета вече отъ камарата на прѣдставителетѣ. Г-нъ Когалничеано, министръ на вън. работи, забѣлѣжи, когато съобщи тоя документъ на сената, че Парижский договоръ бѣ покжсанъ, и че това показваше фактътъ, дѣто Европа остави Русия да влѣзе въ Турция. Румжния, споредъ сжщия министръ, щѣше да позволи на турцитѣ да окупиратъ Калафатъ, нъ нѣмаше да ги остави да отиджтъ по-нататъкъ. Ала и това обѣщание не се испълни. Слѣдъ нѣколко деня, румжнската артилерия въ Калафатъ, далечъ отъ да позволи окупацията на тоя градъ отъ турцитѣ, отвори огънь възъ Видинъ, по причина на грабежи, извършени отъ турски башибозукъ въ румжнски пристанища и отворени градове. Така, Румжния първень се ограничи, както каза князъ Карлъ прѣдъ камаритѣ, «да не остави да стане страната воененъ театръ», а само да пропусне русскитѣ войски прѣзъ нея, а отпослѣ присъедини и войскитѣ си къмъ русската армия. Отъ другитѣ княжества, Черна-Гора отъ самото начало поднови военнитѣ дѣйствия противъ Турция, а Сърбия чака и не зе участие доклѣ не паднж Плѣвенъ. Въ Гръция общественото чувство бѣше силно антирусско. Касаеше *се да се* освобождаватъ българе, а гръцитѣ не можехж да гледатъ на това събитие благоприятно. Прѣдполагаше се, че освободената българска държава ще обгърне всичкитѣ български земи, включително и Македония, а всѣкой гръкъ знае, или се прѣструва да вѣрва, че Македония, па и цѣла Тракия сж населени съ чисти гръци! При това имаше и страхъ, че руситѣ щѣхж да земжтъ Цариградъ. А кой не знае, че само Елада има право да владѣе тоя градъ, поголѣмъ сега и отъ нея?

Около 28 апр. русскитѣ военни отдѣления, които вървѣхж напрѣдъ, бѣхж вече заловили по-важнитѣ румжнски точки по Дунавъ и бѣхж ги вече укрѣпили съ тежки батареи, каквото въ Олтеница, Гюргево, Зимничъ и Турно-Могурели, отъ дѣто русскитѣ позиции и орждия господствуваxж надъ голѣмата рѣка. До края на май руситѣ сполучихж съ батареитѣ си да освободжтъ Дунавъ отъ Рени до Хирсово отъ турскитѣ военни кораби. Русскитѣ батареи при Сатуново и Рени, както и поставенитѣ торпили въ долни Дунавъ, не позволяваxж на турскитѣ кораби въ ония мѣста ни да мръднжтъ. На 29 апр. една отъ русскитѣ батареи отъ Браила сполучи да хвърли на въздуха съ 150 души *Лутфи-Джелалъ*, единъ отъ найдобритѣ бронени кораби на турската дунавска флота. Прѣзъ нощьта на 13—14 май руситѣ подъ командата на Дубасова и Шестакова, съ нѣколко корабчета, приготвени нарочно за торпили, издебихж при Мачински протокъ единъ отъ най-голѣмитѣ турски кораби, *Сейфи*, хвърлихж огънь въ него, и той слѣдъ малко потънж, когато храбритѣ нападатели се отдалечихж благополучно. Цѣлъ свѣтъ се из-

смѣ на турския началникъ на погинѫлия корабъ, който, прѣзъ тъмна нощь, намѣсто да освѣтли кораба отвредъ, бѣше заповѣдалъ да изгасѭтъ всѣка свѣтлина въ него! Това нападение съ торпили произведе тогава голѣмо впечатление. Скоро турската дунавска флота се оттегли отъ протока при Мачинъ, русски инжинери хвърлихѫ всѫдѣ въ Дунава торпили и съ това осуетихѫ възвръщането на тая флота пакъ въ протока; тя се спрѣ при Силистра.

Едвамъ кѫдѣ 10 юния руситѣ бѣхѫ готови да минѭтъ Дунавъ. По това врѣме русскитѣ войски на румѫнския брѣгъ достигахѫ до 211,000 (180,000 пѣхотинци и 26,000 кавалерия) съ 736 полски орѫдия (топове). Освѣнь това, два румѫнски корпуса образуваха крайното дѣсно крило отъ цѣлата армия. Отъ сега румѫнцитѣ бѣхѫ вече открито съѭзници на руситѣ. Въ сѫщото врѣме турцитѣ бѣхѫ расположени както слѣдва: въ трикѫлника, на който врѣховетѣ бѣхѫ Силистра, Меджидие и Варна 50,000 души; въ Видинъ, Нишъ, София и старопланинскитѣ проходи 70,000 души; въ трикѫлника Русе—Тутраканъ—Шуменъ 100,000 души.

Съ прѣсторени маневри и съ прѣминуването на долни-Дунавъ (въ Добруджа) руситѣ бѣхѫ рѣшили да отклонѭтъ вниманието на турцитѣ отъ другитѣ военни линии, да раздѣлѭтъ силитѣ имъ и да си приготвѭтъ главното прѣминуване на срѣдни Дунавъ. На 9—10 юния прѣзъ нощьта, токо-речи на сѫщото мѣсто, дѣто руситѣ бѣхѫ минѫли Дунавъ въ 1828, тѣ поставихѫ мостъ и пакъ, прѣдъ очитѣ на русския царь, прѣминѫхѫ рѣката. Едно слабо отдѣление отъ Цимермановия воененъ корпусъ се прѣнесе най-напрѣдъ въ лодки и параходи отъ Галацъ на отсамния брѣгъ. Тия руси бидохѫ посрѣщнѫти отъ турцитѣ съ байонети и боятъ бѣше упоритъ до обѣдъ на 10 юния, доклѣ най-сетнѣ руситѣ сполучихѫ да прѣнесѭтъ единъ полски топъ. Слѣдъ това турцитѣ спрѣхѫ боя и се оттеглихѫ; постави се мостътъ отъ Браила и всичката Цимерманова войска се прѣнесе на отсамния брѣгъ. Турцитѣ, уплашени, испразниха не само Мачинъ, а и Тулча, Исакча и Хърсово. На 13 юния цѣла сѣверна Добружда бѣше въ ржцѣтѣ на руситѣ.

На 14 юния руситѣ по цѣлата дунавска линия почнѫхѫ едно силно общо бомбардиране — отъ Гюргево Русе, отъ Олтеница Тутраканъ, отъ Т.-Магурели Никополъ, отъ Калафатъ (румѫнетѣ) Видинъ, и на 15 утриньта рано Никополъ се нападнѫ най-тежко. Цѣлта на всичкото това дѣйствуване бѣше да се отвлѣче вниманието на турцитѣ отъ точката, дѣто руситѣ сега щѣхѫ да минѭтъ Дунавъ, та турцитѣ да не се съсрѣдоточѭтъ тъкмо на това мѣсто. На 15 много рано, прѣди да се зазори, една часть отъ 8-и русски корпусъ прѣминѫ Дунавъ отъ Зимничъ (виж. това име). Турцитѣ се намѣрихѫ на щрекъ и съ голѣми усилия руситѣ на лодки излѣзохѫ на брѣга и завзехѫ тоя день височинитѣ и Свищовъ. Щомъ влѣзе въ Свищовъ генералъ Драгомировъ распръснѫ една прокламация отъ царь-освободители къмъ българетѣ. Царьтъ почваше съ едно наумѣване за дѣлата на прадѣдитѣ си да обеспечѭтъ свобода за сърбетѣ и румѫнетѣ. Врѣмето и обстоятелствата, забѣлѣжваше, не сѫ измѣнили съчув-

ствието на Русия съ единовѣрцитѣ ѝ въ Истокъ. И сега ти съ сжщото благоволение и любовь се отнасяла къмъ всичкитѣ многобройни членове на обширното християнско семейство въ Балкански полуостровъ. Императорътъ бѣ повѣрилъ на армията си посланието да огради за довѣка българската народность и да оздрави за българетѣ ония свещени права, безъ които, казваше, не може и да се мисли за мирно и правилно развитие на граждански животъ. «Жители въ България!» продължаваше царьтъ, «дѣлото на Русия е да създава, а не да разваля. Тя е призована отъ Всевишния Промислъ да сговори и умиротвори всичкитѣ народности и всичкитѣ вѣроисповѣдания въ ония части на България, дѣто има да живѣжтъ заедно люде отъ различно происхождение и отъ различни вѣри. За напрѣдъ русското оржжие ще огради отъ всѣкакво насилие всѣкой християнинъ: ни косъмъ нѣма да падне нѣкому безнаказано: никому една троха отъ имота нѣма да зима насила мюслиманинъ или другъ нѣкой безъ да бжде той тутакси наказанъ за това». Послѣ, като се обръщаше къмъ мохамеданетѣ, царьтъ имъ казваше: „Къмъ васъ, мюслимане въ България, се отнасямъ азъ съ слово на спасително за васъ прѣдобаждане! Съ жалость смишлявамъ азъ неотколѣшнитѣ жестокости и прѣстжпления, които мнозина отъ васъ извършихж надъ беззащитното християнско население въ Балкански полуостровъ. Свѣтътъ не може да забрави тия ужаси, нъ русската власть нѣма да отмъщава на всички ви за извършенитѣ отъ вашитѣ единовѣрци прѣстжпления. На праведенъ, правиленъ и безпристрастенъ сждъ ще се прѣдаджтъ само ония малцина злодѣи, на които имената бѣхж познати и на вашото правителство, и то ги остави безъ потрѣбното наказание. А вие, припознайте съ чисто сърдце Божия сждъ, ... и покорете се смирено на неговото свещено прѣдопрѣдѣление». . . . И пакъ като се обръщаше къмъ българетѣ, царьтъ имъ каза, че е ударилъ най-сетнѣ часътъ на избавлението имъ отъ турската тирания. «Покажете сега прѣдъ очитѣ на свѣта», добавяше той, «високия примѣръ на взаимна християнска любовь; забравете ветхитѣ домашни раздори. . . . Съберете се подъ сѣнката на русското знаме, чиито побѣди толкова пжти сж оглашавали Дунавъ и Стара-планина. Като съдѣйствувате за сполуката на русското оржжие и отъ все сърдце му помагате съ всичкитѣ си сили, съ всичкитѣ срѣдства, що зависжтъ отъ васъ, вие ще служите съ това на вашото си дѣло, —дѣло на трайно възраждане на българската земя. Колкото отиватъ напрѣдъ въ страната ви русскитѣ знамена, всждѣ, намѣсто турскитѣ власти, ще се поставя правилно управление. Въ това управление ще се повикатъ незабавно да земжтъ дѣятелно участие мѣстнитѣ жители подъ висшо ржководство отъ наредената за това власть; а новитѣ български дружини (виж. *Опълчение*) ще служжтъ за основа на мѣстна българска сила, прѣдназначена за пазене всеобщия редъ и безопасность. Съ готовность честно да служите на отечеството си, съ безкористие и съ безпристрастие въ испълнението на това високо служене, ще докажете на вселенная, че вие сте достойни за оня жребий, който Русия отъ толкова години, съ такъвъ

трудъ и пожертвувания е готвила за васъ. Слушайте русската власть, испълнявайте точно нейнитѣ показания. Въ това е вашата сила и спасение».

Царь Александръ и царевичъ пристигнѫхѫ въ Зимничъ утриньта на 16 юния. Царьтъ тутакси посѣти раненитѣ, около 400, и слѣдъ пладнѣ минѫ Дунавъ и направи смотръ на войскитѣ въ Свищовъ, дѣто биде приетъ съ голѣмъ въсторгъ. Като пригърнѫ генералъ Драгомирова, той го поздрави като героя на прѣдишния день, и го награди съ *Георгиевски* кръстъ III класъ; обърнѫ се съ словце къмъ войницитѣ и горещо похвали храбростьта имъ; и тогава царьтъ влѣзе въ една българска църква, пѫтьтъ до която бѣше посипанъ съ цвѣтя отъ женитѣ и дѣцата. Тука, слѣдъ като се извърши единъ молебенъ, царьтъ се причасти, и вечерьта се върнѫ въ Зимничъ.

До 21 юния мостътъ прѣзъ Дунавъ, направенъ отъ желѣзо и понтони, бѣше готовъ и прѣзъ него въ нѣколко деня минѫ цѣлата русска армия — войскитѣ, конетѣ, артилерията, обознитѣ коля и др. Въ първо врѣме непріятелетѣ се сблъскваѫхѫ съ малобройни сили; и забѣлѣжваше се, че въ нѣкои срѣщи, турцитѣ бѣгаѫхѫ прѣзъ-глава, когато ги нападаѫхѫ казашки ескадрони.

Когато руситѣ се прѣхвърлиѫхѫ въ Добруджа, въ Цариградъ се прѣсториѫхѫ, че погледнѫхѫ леко на това събитие, макаръ и да направи доста силно впечатление фактътъ, че турцитѣ дадоѫхѫ Добруджа на непріятелетѣ си безъ да се опитатъ да я бранѫтъ; нъ безпокойството на турскитѣ кржгове въ Цариградъ се издаде, когато руситѣ стѫпиѫхѫ въ Свищовъ. Тогава всички явно, и турци и приятелетѣ имъ, почнѫхѫ да се питатъ, защо се остави отбранителната линия — голѣмата рѣка — токо-речи, както казваѫхѫ, безъ борба? Нѣкои прѣдполагаѫхѫ, че това бѣше една часть отъ единъ стратегически планъ на турцитѣ; казваѫхѫ дори, че турцитѣ донѣйдѣ се повлияли отъ графъ Молткевото мнѣние, че Дунавъ не може да се държи като отбранителна линия; нъ други поддържаѫхѫ, че турскитѣ несполуки трѣбваше да се отдаджтъ по-скоро на апатията на мързела или на фатализма, отколкото на майсторски планъ. Самъ султанътъ показа, че нѣмаше довѣрие въ тая забѣлѣжителна система да се брани едно царство като се напущатъ неговитѣ отбрани. Турский главнокомандующъ, Абдулъ-Керимъ-паша, показваше най-изумителното равнодушие къмъ напрѣдъка на руситѣ; и на заявленията на султана, той, казваѫхѫ, отговорилъ: «Азъ молѫ Ваше Величество да се не беспокои отъ минуването на руситѣ въ Свищовъ; то не е важно. Азъ имамъ единъ прѣвъсходенъ планъ, който навѣрно ще докара пълното поражение на руситѣ, и нѣма да остави ни единъ отъ ония, които минѫхѫ, да се върне живъ въ отечеството си». И Трошу имаше прѣвъсходенъ планъ за отбраната на Парижъ въ 1870; нъ, колкото и чудесенъ да бѣше тоя планъ, той не попрѣчи на германцитѣ да морѫтъ съ гладъ града, и най-сетнѣ да го окупиратъ съ побѣдоноснитѣ си легиони. Въпрѣки спокойнитѣ увѣрения на турския генералисимъ, султанътъ съвсѣмъ не останѫ доволенъ. Той бѣ расположенъ, казваѫхѫ, да отиде лично въ главната квартира на армията си; нъ, разубѣденъ отъ тая постѫпка, ис-

прати военния си министръ, Редифъ-паша, заедно съ Намикъ-паша, опитенъ воененъ, и Мехмедъ-паша, адютанта си, да изслѣдватъ Абдулъ-Керимовото поведение и да му докладватъ наблюденията си. Ни едната ни другата армия не бѣше показала още забѣлѣжителни стратегически способности; нъ фактътъ си оставаше фактъ, че руситѣ отиваха напрѣдъ, че на турцитѣ оставаше само една отбранителна линия — Стара-планина—и че тѣ не вършеха нищо да отблъснѫтъ опасността, която заплашваше самъ Цариградъ.

Като минѫха Дунавъ при Свищовъ, руситѣ се раздѣлиха на три главни колони, една настѫпи сѣверо-източно къмъ Русе, прѣзъ Бѣла; друга тръгна къмъ Никополъ и Плѣвенъ, на зап. и югъ отъ Свищовъ; и третата потегли къмъ югъ за Търново и Габрово.

Отъ Свищовъ до Търново руситѣ войски вървеха побѣдоносно, като прогонваха турцитѣ изъ българскитѣ градове и села. На 25 юния генералъ Гурко съ единъ полуескадронъ гвардейски драгуни, донски казаци и една конна батарея зе, слѣдъ кѫсо съпротивление, Търново, и русскитѣ войски влѣзоха въ неговитѣ стѣни при неописуемия възторгъ на търновчане. Слѣдъ 5 деня, сир. на 30 юния, станѫ тържественото влизане въ Търново на главнокомандуѫщия на Дунавската армия, великий князъ Николай Николаевичъ.

Още прѣди влизането на великия князъ и прѣзъ всичкото врѣме на минуването на русската войска отъ Свищовъ до Търново, българетѣ всѣдѣ устройваха на руситѣ тържествени срѣщи. Форсираний маршъ се прѣобърна за русскитѣ *войски* въ триумфално шествие. Въ всички селца и села народътъ излизаше да ги посрѣща, поднасяше хлѣбъ или соль, звънеше камбанитѣ и устройваше триумфални арки, подъ които като минуваха, русскитѣ солдати по своя инициатива, безъ да чакатъ заповѣдитѣ на началството, сваляха шапки и привождаха съ това българетѣ въ неописуемъ възторгъ и радость.

Посрѣщането на великия князъ въ Търново бѣше най-величаво: тѣснитѣ улици на тоя градъ бѣха буквално покрити съ флагове, килими и цвѣтя и прѣпълнени съ живописна навалица народъ, войници, коне и фургони. Всѣдѣ се виждахѫ арки съ надписъ: *Добрѣ дошли!* Всѣдѣ окото срѣщаше стари и млади българе и българчета съ цвѣтя или овощия въ ржцѣ. А на чело на всички биваше духовенството, въ пълно облѣчение, съ хоругви и пѣяне църковни химни. При оглашителни поздрави отъ народа, ходеха въ църква, дѣто се извършваше молебенъ.

На 4 юлия, слѣдъ отчаяно съпротивление на турцитѣ, първий важенъ бой между турцитѣ и руситѣ, руситѣ турихѫ ржка на Никополъ, една отъ главнитѣ укрѣпени позиции на Дунавъ. Турската войска, 7,000, включително гарнизонътъ, се прѣдаде. Никополъ се нападаше отъ двѣ страни, отъ руситѣ по сухо и отъ румѫнетѣ отъ другата страна на рѣката. Прѣди да се прѣдадѫтъ, турцитѣ изгорихѫ житнитѣ си складове и по-главнитѣ сгради въ пристанището на града. Командирътъ Хасанъ-паша, за чието доблестно поведение руситѣ говорехѫ високо, пристигна на 5 юл. въ главната квартира на императора Александра, която приврѣменно се на-

мираше въ Павло, близо до р. Янтра. Попитанъ защо бѣ се прѣдалъ, той съ турско хладнокръвие бѣ казалъ, че му се свършила муницията, и бѣ добавилъ да каже, че тая е една глупава война, въ която турцитѣ вкарала главно Англия; и че турский народъ ще се радва, когато тя се свърши.

Съ прѣзимането на Никополъ руситѣ заловихѫ здраво сѣверна България, и турската властъ ставаше нѣщо на минѫлото. Веднага слѣдъ като минѫхѫ Дунавъ, руситѣ пристѫпихѫ да устроѭтъ единъ видъ приврѣменно правителство, на чело на което се постави князъ Черкаски, който имаше за послание да огласява българетѣ въ искуството, какъ да се управлява една страна. Всѫдѣ, по всичкитѣ стръкове на управлението, ржководителетѣ бѣхѫ руси, а помощницитѣ българе.

Бездѣйствието на главната турска сила и досегашнитѣ русски сполуки помамихѫ руситѣ да се опитатъ да минѫтъ бързо и ненадѣйно прѣзъ Стара-планина, по посоката къмъ Одринъ. Това щѣше да има политическо и военно значение: Турция щѣше отъ страхъ да се смае и да се побърка и руситѣ щѣхѫ да си отворѭтъ южнигѣ склонове на Стара-планина за по-нататъшни дѣйствия. Дързкий генералъ Гурко, прочутъ по крайно смѣла прѣдприимчивость, на чело на единъ силенъ отрядъ, потегли отъ Търново на 30 юния, рѣшенъ да мине прѣзъ Елененскитѣ балкани, да върви право за Казанлъкъ, и така да завладѣе Тундженската долина. Гурко имаше причини да вѣрва, че нѣмаше да срѣщне голѣмъ отпоръ отъ турцитѣ, и че тѣ сѫ натрупани въ други мѣстности. Скоро, колкото позволяваше стръмнината и тѣсностьта на пѫтеката, руситѣ се промъкнѫхѫ прѣзъ Хаинския проходъ, изоставенъ отъ турцитѣ като непроходимъ, и на 5 юлия ген. Гурко се доближи до Казанлъкъ. Цѣлъ день руситѣ имахѫ стълкновения съ турцитѣ, които най-сетнѣ бѣхѫ се събудили. Ала ген. Гурко влѣзе въ Казанлъкъ вечерьта сѫщия день.

Шипченский проходъ се държеше отъ доста голѣма турска войска, която сега оставаше задъ Гурка; въ една часть отъ русския планъ бѣше, ген. Гурко да нападне тоя проходъ отъ къмъ югъ, въ сѫщото врѣме когато князъ Мирски, на чело на една дивизия, го нападне отъ къмъ сѣверъ. Това бѣше по прѣдположението, че ген. Гурко ще стигне Казанлъкъ на 4-и. Нъ, както видѣхме, той пристигнѫ на 5-и вечерьта въ означеното мѣсто. Затова кн. Мирски не доби помощь въ нападението си. Турцитѣ бѣхѫ силно укрѣпени, а Мирски испрати срещу тѣхъ само единъ пълкъ, раздѣленъ на три колони. Укрѣпленията на турцитѣ състоехѫ отъ нѣколко линии, построени, казвахѫ, отъ единъ англійски инжинеръ офицеръ и бѣхѫ снабдени съ силни батареи. Дѣсната колона на руситѣ се вмъкнѫ въ прохода и, слѣдъ тежъкъ бой, се намѣсти въ непріятелскитѣ линии. Лѣвата сбърка пѫтя, и се загради отъ грамадна сила турци. Тя пакъ можá да се оттегли, нъ слѣдъ 4-часовенъ кръвопролитенъ бой и съ такъви загуби, че само единъ офицеринъ останѫ въ нея, па дори и той раненъ.

Гурковото нападение, което не можá да стане на 5-и, станѫ на 6-и. Турцитѣ бидохѫ прогонени на

вѫтрѣ, и руситѣ завзехѫ стана имъ въ дирнитѣ укрѣпления. Гурко сега поиска отъ турцитѣ да се прѣдадѫтъ; генералътъ имъ Мехмедъ-паша по мръкнѫло отговори съ писмо, че ще напусне всѣка понататъшна отбрана; даде се прѣмирие; нъ рано на другия день се откри, че турцитѣ бѣхѫ побѣгнѫли. Прѣзъ цѣлия 6-и Мирски бѣше стоялъ въ позициитѣ си, като бѣ чакалъ вѣсть отъ Гурко; на 7-и, една рекогносцировка потегли въ прохода отъ къмъ сѣвѣръ; нъ генералъ Скобелевъ Млади, който командуваше отдѣлението, минѫ нѣколко линии укрѣпления безъ да срѣщне съпротивление. Очудването му бѣше естествено голѣмо, па станѫ и по-голѣмо, когато, като стигнѫ турския станъ, намѣри го съвсѣмъ напуснѫтъ Огнйове горѣхѫ, таини се печехѫ; а турцитѣ ги нѣмаше! Скоро двѣтѣ дивизии отъ русската армия се съединихѫ, и Шипченски проходъ бѣше въ ржцѣтѣ на руситѣ. Плѣнитѣ отъ руситѣ турци бѣхѫ обявили (споредъ русски официални рапорти), че въ прохода бѣ имало 14 табора (баталиона), които бѣхѫ завзимали 8 прѣкрасни позиции, всички отъ които турцитѣ напуснѫхѫ най-необяснимо. Военноплѣнницитѣ твърдѣли, че пашата си отишелъ пръвъ, и скоро по дирнтѣ му отишли 10,000 войници, всички редовна войска. Побѣдителетѣ турихѫ ржка на голѣмо количество пексемети, петь планински топа, петь Крупови топа, три пълкови знамена и едно количество шатри. Така руситѣ станѫхѫ господаре на една голѣма часть отъ Стара-планина, и можехѫ да оползотворѫтъ Шипченски проходъ, когато имъ дотрѣбваше. — Една характеристика, която испѫкнѫ въ тия боеве и поразително поясняваше характера на азиятскитѣ племена, бѣше *свирѣпостьта* — закарана до ужасителни крайности. Споредъ рапортитѣ на ген. Гурко, всичкитѣ негови ранени турцитѣ испращахѫ на оня свѣтъ, а мрътвитѣ му бивахѫ или обезглавени, или друго-яче обезобразени. Обвинения отъ това естество върху турцитѣ се стоваряхѫ прѣзъ цѣлия ходъ на войната.

Прѣди да пристигне въ Казанлъкъ, ген. Гурко испрати едно отдѣление казаци да прѣсѣче желѣзнопѫтната линия отъ Нова-Загора до Ямболъ. Той сѫщо испрати едно малко тѣло кавалерия въ Стара-Загора, да събере транспорти. До сега ген. Гурковото прѣдприятие бѣше напълно сполучливо. Той бѣше се установилъ въ южна България, и съобщенията му съ основата му въ Търново бѣхѫ съвсѣмъ отворени. Императорътъ му испрати сърадванията си, и комплиментътъ бѣ добрѣ заслуженъ.

Смѫщение, страхъ и трепетъ нападнѫхѫ турцитѣ въ Цариградъ. Агитѣ, па и приятелетѣ имъ, се уплашихѫ, че турското царство загинва дори по-скоро отколкото можехѫ да прѣдполагатъ. Лордъ Бикънсфилдовий кабинетъ рѣши да увеличи гарнизона въ Малта незабавно. Слуховетѣ дори твърдѣхѫ, че единъ походъ бѣше на тръгване за Галиполъ; че Англия и Австрия щѣхѫ да окупиратъ задружно Цариградъ. Султанътъ уволни Абдулъ-Керима и го замѣсти съ *Мехмедъ*-Али-паша (виж. това име).

Доклѣ ген. Гурко зимаше мѣрки да се оздрави въ Тундженската долина, нѣкои важни дѣйствия ставахѫ на другата страна на Стара-планина. Османъ-паша, който командуваше турската войска въ

Видинъ, стигнѫ въ околностьта на Плѣвенъ. Той бѣше на пѫть да даде помощь на Никополъ, когато получи вѣсть, че Никополъ бѣ паднѫлъ. Османъ-паша сега се обърнѫ на страна и завзе Плѣвенъ, който е като ключъ на дефилето прѣзъ Стара-планина. Въ малко врѣме, доклѣ да обърнѫтъ на него надлежното внимание руситѣ, той се окопа и утвърди въ тоя градъ и скоро се намѣри на чело на повече отъ 50,000 турска войска. Подъ Плѣвенъ почнѫхѫ русскитѣ несполуки. На 10 юлия, едно русско нападение на Плѣвенъ отиде на люхъ, и руситѣ прѣтърпѣха една загуба отъ 2,000 души. Нападението, подновено съ подкрѣпления на 19 сѫщия мѣсецъ, биде още по-злополучно; руситѣ оставихѫ 15,000 души на полето. Тая нечакана сполука на турцитѣ произведе въ Европа просто изумление. Ала турцитѣ не съумѣхѫ, може-би не бѣхѫ въ състояние, да се възползуватъ тутакси отъ побѣдата си и оставихѫ на руситѣ врѣме да поправѧтъ погрѣшкитѣ си.

Сѫщоврѣменно съ турскитѣ сполуки при Плѣвенъ, станѫ едно промѣнение на югъ отъ Стара-планина. Сюлейманъ-паша като молния се прѣнесе въ Тракия съ по-голѣмата часть отъ войската си отъ черногорския театръ на военнитѣ дѣйствия. Прѣдъ многобройностьта на непрiятеля руситѣ се принудихѫ да се оттеглѧтъ отъ южна България и да задържѫтъ само проходитѣ. Слѣдъ тежки боеве при Ново-Загора и Стара-Загора, дѣто само геройството спаси Гурко отъ унищожение, и когато споменѫтитѣ градове съ околнитѣ села бидохѫ прѣдадени отъ турцитѣ на огънь, руситѣ се оттеглихѫ на сѣверъ.

На 9 августъ Сюлейманъ-паша, на чело на 40 табора, започнѫ една буйна атака среща Шипченски проходъ, дѣто бѣхѫ се спрѣли нашитѣ опълченци (виж. *Опълчение*, българско), слѣдъ боевetѣ въ Тракия. Тука робътъ очуди свѣта съ юначеството си: гладни, жадни, и уморени, българскитѣ герои, доклѣ да имъ пристигне помощь, три дни се бихѫ непрѣкѫснѫто съ пушки и топове, а послѣ като имъ се свършихѫ гранататѣ и патронитѣ, съ дърва и камъне!

Сюлейманъ паша като не сполучи да завладѣе прохода, двѣтѣ армии оставахѫ една среща друга на позициитѣ си. Нъ руситѣ бѣхѫ почнѫли да гледатъ по-сериозно на противника си. Измамени въ началото, тѣ сега разбирахѫ, че Османъ паша располагаше съ голѣми сили. Пашата бѣ добилъ подкрѣпления отъ София, и бѣше се укрѣпилъ силно; па и общото естество на мѣстностьта бѣ по-благоприятно за отбрана отколкото за атака: Плѣвенъ се намира въ дъното на една долина и околностьта му е покрита съ могили, по повечето отъ които турцитѣ имахѫ силни позиции. Зачу се, че иде една нова русска армия отъ 240,000. Турцитѣ трѣбваше на всѣка цѣна да спрѫтъ новитѣ си противници. Тѣ нападнѫхѫ буйно, на 22 авг., прѣдъ Галацъ, войскитѣ, които почвахѫ да се съсрѣдоточаватъ на това мѣсто; нъ бидохѫ разбити, и не можахѫ да се одържѫтъ нито въ града, който пакъ паднѫ въ русски рѫцѣ. Руситѣ, скоро подкрѣпени съ нови войски и съ единъ румѫнски контингентъ, се намѣрихѫ въ състояние да почнѫтъ изново нападенията среща Плѣвенъ; и тука тѫ-

мира, сключенъ между Русия и Турция въ Санъ-Стефано, да се подложжгъ на прѣглеждането на конгреса. Истощена вече отъ войната и прѣдъ видъ на нѣкои отстжпки отъ страна на Англия, Русия прие най-сетнѣ това искане.

На Берлинския конгресъ Бисмаркъ даде поддържката си на Австрия, па донѣйдѣ и на Англия, противъ Русия (виж *Берлински* договоръ).

Слѣдъ конгреса отношенията на Русия, както къмъ Англия, така и къмъ Германия и Австрия, не бѣхж отъ добритѣ. Бисмаркъ зе уврѣме мѣрки противъ Русия: Германия и Австрия сключихж въ 1879 договоръ, насоченъ противъ Русия, съ задължение да си помагатъ една на друга въ случай на нападение отъ страна на Русия и да стоjжтъ въ приятелска неутралность въ случай на нападение на една отъ тѣхъ, отъ коя-да-е друга държава. Въ тоя договоръ, подновяванъ нѣколко пжти до сега, по-сетнѣ се присъедини Италия; тогава съюзътъ на Германия, Австрия и Италия се нарече *Тройни съюзъ*. Въ 1888 тоя договоръ се обнародва официално. Отъ това врѣме Русия се сближи съ Франция, и отъ това сближение излѣзе русско-французский съюзъ, *Двойний съюзъ*, който се противопостави на тройния съюзъ.

Библиогр. — *Войната за освобождението на България*, 1877—1878, часть I, стр. 162 in-4-o съ 46 илюстр. въ текста, ново изд. на Я. Ковачевъ (София, 1883), и ч. II съ 43 илюстр. въ 128 стр.+Санъ-Стефански договоръ + Берлински договоръ (София, 1896); *Русско-турската война*, споредъ неиздадени документи, стр. 222, изд. на Я. Ковачевъ (София, 1881); Глеваръ, *Русско-турската война*, историческо-дипломатич. описание, прѣведъ К. Тинтеровъ (Ст.-Загора, 1887, стр. 283); Ст. Бобчевъ, *Русско-турската война*, исторически очерки и раскази (Пловдивъ, 2-о изд. 1898, стр. 167); Г. Русески, *Исторически бѣлѣжки отъ войната на 1877 г.* (Пловдивъ, 1884, стр. 242); *Хроника на русско-турската война, 1877—78*, прѣв. отъ англ. Д. Минковъ (Сливенъ, 1881, стр. 148); *Плѣнъ на Османъ-паша и прѣдаване на Плѣвенъ въ 1877 год. ноем. 28*, съврѣменен расказъ, прѣв. П. Горовъ, (Русе, —, стр. 24); Г. Беневъ, *Два мѣсеца въ Габрово, въспоминания за войната въ 1877—78* (Пловдивъ, 1878, стр. 159); Д-ръ А. Рудолфъ, *За споменъ на героитѣ отъ русско-турската война* (Пловдивъ, 1904, стр. 193); *Светото дѣло на българското освобождение*, раскази, прѣводъ отъ Г. Кжрджиевъ, ч. I, стр. 36 (Русе, 1878); П. Н. Шараповъ, *Руситѣ въ България слѣдъ побѣдата, съ притурка за русскитѣ жертви при освобождението ни*, прѣв. М. Церковски (Търново, 1880, стр. 20); единъ турски щабъ-офицеръ, *Прѣминаването на Дунавъ прѣзъ русско-турскитѣ войни* (1828—1877), стр. 42, критич. очеркъ, прѣв. отъ франц. Х. Х., п-ца *Воененъ Журналъ* (София, 1897); *Дѣйствията на рѣкитѣ. Прѣминаването на Дунавъ отъ русската армия прѣзъ войната въ 1877*, студия на к-нъ Божиловъ въ книга *Писмени теми, развити отъ офицеритѣ на 6-и пѣхотенъ Търновски на Н. Ц. В. пълкъ* (София, 1901, стр. отъ 156 до 189); Г. Димитровъ, *Страданията на българетѣ и освобождението на България прѣзъ 1877—78* (София, 1899, стр. 320); виж. и книгитѣ

споменжти при *Опълчение*; русски източници: генералъ Куропатнинъ, *Дѣйствія отрядовъ генерала Скобелева въ русско-турецкую войну 1877—78 годовъ. Ловча и Плевна* (СПБ., 1885, Военная т-ія, стр. 678); кн. Л. В. Шаковской, *Два похода за Балканы съ театра войны 1877—78* (Москва, 1897, 2-о изд., стр. 391); *Рущукскій отрядъ наслѣдника цесаревича въ турецкую войну 1878 г.*, издан. редакц. журн. *Чтеніе для солдатъ* (СПБ., 1887, стр. 455); Контратовичъ и Соколъ, *Плевна и Гренадеры, 27 ноября 1877* (М., 1887, стр. 233+62 съ харти); Тило фонъ Тротъ, *Борьба подъ Плевной*, преводъ съ нѣмецк. подъ редакц. подполк. Н. П. Нечаева (М., 1879, стр. 163); *Сборникъ Военныхъ Разсказовъ, составленныхъ офицерами-участниками войны 1877—78 гг.*, т. I—VI, по повече отъ 500 стр., изд. кн. В. Мещерскій (СПБ., 1878); П. Паренсовъ, *Изъ прошлаго*, ч. 1 *На войнѣ* (СПБ., 1901, стр. 444); Евг. Утинъ, *Письма изъ Болгаріи въ 1877* (СПБ., 1879, стр. 741); С. П. Боткинъ, *Письма изъ Болгаріи 1877 г.* (СПБ., 1893, стр. 374); А. Н. Молчановъ, *Между миромъ и конгресомъ*, писма печат. въ *Новое Время* (СПБ., 1878, стр. 544); М. А. Чичаговъ, *Дневникъ пребыванія Царя Освободителя въ Дунайской Арміи* (СПБ., 1885, стр. 293; български прѣводъ на С. К., София, 1901, п-ца Говедаровъ); П. Лукмасовъ, *Воспоминанія о русско-турецкой войнѣ 1877—78 гг. и о М. Д. Скобелевѣ* (СПБ., 1889, стр. 465); В. Сыхръ, *Восточная война 1877—78 гг. по офиціальнымъ и другимъ свѣдѣніямъ* (СПБ., 1879., т. I стр. 161); проф. Ф. Мартенсъ, *Восточная война и Брюссельская конференція 1874-78* (СПБ., 1879, стр. 596+46); франц. и др.: *La Guerre d' Orient en 1877-78*, étude stratégique et tactique des opérations des armées russe et turque en Europe, en Asie et sur les côtes de la mer Noire, par un tacticien, auteur de plusieurs ouvrages militaires. Ouvrage rédigé sur les documents officiels publiés par le gouvernement russe et le gouvernement ottoman, 2+2, p. 891+796 (Парижъ, 1879—80); *Russes et Turcs, La Guerre d' Orient*, 2 т., стр. 568+1149, съ илюстр. (Парижъ, 1878, Librairie de la Sosietè Anonyme de publications périodiques); Lecomte, *Guerre d' Orient en 1877* (Лозана, 1878); J. Bornecque, *Rôle des fortification dans la dernière guerre d' Orient* (Парижъ, 1881, стр. 380); *The War Correspondence of the Daily News* 1877-78, стр. XVI+599 (Лондонъ, 1878, Macmillan X); Baker Pascha, *War in Bulgaria : a narrative of personal experiences*, 2 т., стр. 360+390 съ планове и харти (Лондонъ, 1879 Sampson Low); Rüstow, *Der Orientalishe Krieg 1877* (Цюрихъ, 1878). Най-нова свѣтлина върху освободителната война хвърлятъ най новообнародванитѣ документи за нея, именно записките на румънския краль Карла: *Aus dem Leben Koenig Karls von Rumaenien. Anfzeichnungen eines Augenzeugen*; А. И. Нелидовъ напечатанъ въ 1903 откжслекъ отъ негови записки по подписването одринскитѣ прѣдварителни мирни условия, като приготовители на Санъ-Стефанския миръ; и, най-сетнѣ, генералъ Хазенкампфовитѣ записки (откжслекъ отъ тѣхъ): *Мой дневникъ на войнѣ 1877—78* въ априлската книжка на *Вѣстникъ Европы* (1905 г.).

Оселъ *(Equus Asinus)*. По устройството си прилича на коня. Отечеството на тия двѣ животни се вижда да е срѣдна Азия, дѣто и сега се намиратъ осли въ диво състояние. Въ естественото състояние това животно е на голѣмина колкото конь съ срѣденъ растъ. Дивитѣ осли живѣятъ на многобройни стада и промѣняватъ климата, споредъ годишното врѣме. Зимѣ тѣ се отдалечаватъ въ горещитѣ мѣста на Персия и Индия, а лѣтѣ се устремяватъ къмъ сѣверъ и стигатъ дори до Уралскитѣ планини. Бързината на тичането имъ е извънредна: тѣ могжтъ да тичатъ по-бързо отъ най-добрия персидски конь. Силата, якото тѣлосложение и търпѣнието на о. сж драгоцѣнни качества за бѣднитѣ селяне. Естественій животъ на о. се продължава токо-речи толкова, колкото и животътъ на коня; нъ въ Европа суровій климатъ и лошата обхода съ ослитѣ много го съкратяватъ. Тегобата, както у коня, се продължава 11 мѣсеца; ослицата рѣдко ражда повече отъ едно осле. На около три години тѣ ставатъ сгодни за работа; нъ отъ десета до дванадесета година захващатъ да слабѣжтъ и губжтъ силитѣ си.

Осия. 1) Единъ отъ малкитѣ еврейски пророци, който пророкувалъ отъ Озия до Езекия, около 785—725 прѣди Р. Х. и живѣлъ въ Самария. Той възставалъ среща развратата на Израиля, и прѣдказвалъ ближно наказание. Пророчествата му съставятъ една особна каноническа книга въ Библията. 2) Послѣдний израилски царь, въцаренъ слѣдъ Факея, когото убилъ (730—721 пр. Р. Х.) О. билъ побѣденъ отъ Салманасара, асирийски царь, който го отвелъ плѣнникъ въ Мидия, както и 10-тѣ племена *(Библ.)*.

Оскаръ I. Шведско-норвежски краль, синъ на Карла XIV (инакъ маршалъ Бернадотъ), род. въ Парижъ въ 1799, наслѣдилъ баща си на прѣстола въ 1848, влѣзълъ въ съжзъ съ Франция среща Русия, въ 1855, и билъ принуденъ по болесть да остави управлението на сина си, който го и наслѣдилъ слѣдъ смъртьта му, въ 1859, подъ името Карлъ XV. Карлъ XV умрѣлъ въ 1872, и билъ наслѣденъ отъ брата си Оскаръ II, род. въ 1829, и жененъ въ 1857 за княгиня София, дъщеря на дукъ Вилхелма Насауски, има четирма сина, отъ които най-старий, Густавъ, е готландски дукъ, род. въ 1859. Краль Оскаръ послѣдва либералната политика на прѣдшественика си, разшири свободата на печата, и направи много прѣобразования. Въ 1878, той биде избранъ членъ кореспондентъ на франкфуртската академия на наукитѣ, поради свои шведски прѣводъ на Гетевия *Фаустъ*.

Осколъ. Русска рѣка, извира въ курската губернія, тече прѣзъ воронежеката и харковската губернии и 13 килом. отъ Изюмъ въ харковската губернія се влива въ Донецъ; 370 килом.; не е нито корабоплават., нито плут., нъ изобилва съ риба.

Осколъ (старий-). Русски градъ въ курската губер. 125 килом. на юго-истокъ отъ Курскъ, на рѣка Осколъ; 12,000 жит. Главно житно тържище за курската и воронежската губернии. — *Нови О.* Русски градецъ въ курск. губер., 160 килом. на юго-ист. отъ Курскъ, на р. Осколъ; 2,500 жит.

Оскултирамъ, *лат.* Въ медиц. слушамъ какъ дѣйствува бѣлий

дробъ и сърдцето на единъ човѣкъ, за да познаѫ състоянието имъ: *оскултация*, такъво слушане.

Осмазонъ, *гр.* Онова нѣщо въ месото, което дава особената мезизма на водата му, когато е варено.

Османлия (отъ *Османъ*, основателтъ на турското царство). Турчинъ. Въ *пръносн. см.* щедръ, великодушенъ. — **Османлѫкъ**. Щедрость, великодушие. — **Османски**. Турски: *османска история*.

Османъ (или *Отманъ*), по прѣкоръ *Алъ-гази* (сир. завоевателтъ). Първий турски султанъ, синъ на князъ Ертогрула; родилъ се въ Сукутъ у Витиния въ 1259. Баща му Ертогрулъ билъ постѫпилъ на служба у Ала-еддина, коненски селджукски султанъ, и принеслъ важни услуги на тоя монархъ и на приемницитѣ му въ войнитѣ имъ съ византийцитѣ и монголитѣ. Въ 1288 О. наслѣдилъ баща си като главатарь на турскитѣ орди, които били заселени въ Фригия. По неговото име тѣ почѫнѫли да се наричатъ османци или отоманци. О. станѫлъ основатель на турското или османското царство, обявилъ се въ 1299, слѣдъ разрушението на коненското султанство отъ монголитѣ, независимъ и зелъ титлата султанъ. Понапрѣдъ той си билъ подчинилъ околнитѣ едноплеменни главатаре, и билъ вече доста силенъ да воюва съ византийцитѣ съ сполука. Прѣзъ юлия 1299 той форсиралъ проходитѣ на Олимпъ, и завладѣлъ цѣлата никейска область, съ исключение на градъ Никея, който му противостоялъ още петъ години. Въ 1301 той разбилъ императора Андроника II, при Бафеонъ; въ 1307 си присъединилъ Мраморноморската область, и продължилъ до смъртьта си, въ 1326, да разширява чрѣзъ завоевание владѣнията си. *Кара-Хисаръ* билъ О-та столица, и тамъ той сѣклъ пари въ свое име и съ образа си.

О. не се спиралъ прѣдъ нищо, за да даде могѫщество и блесъкъ на държавата си. Вѣчно заобиколенъ отъ дервишитѣ си, които му шепнѫли за неговата велика бѫднина, той вече вѣрвалъ въ великото си призвание — да стане родоначалникъ на една династия османски владѣтеле. Съ тая негова вѣра обясняватъ донѣйдѣ политическитѣ му сполуки. «О.», казва Knolles, «е билъ мѫдръ, искусенъ политикъ, храбръ и щастливъ, нъ пълненъ съ притворство, и славолюбивъ извънмѣрно; не смѣлъ въ прѣдприятията си, ала твърдѣ рѣшителенъ; къмъ всички човѣци той билъ щедръ и великодушенъ, особено къмъ водителетѣ си и къмъ бѣдните».

Прѣди смъртьта си О. казалъ на сина си Орхана слѣднитѣ думи: «Азъ умирамъ спокойно, безъ съжаление, защото оставямъ наслѣдникъ на владѣнията си тебе. Бѫди справедливъ, милосърденъ, пази се да не бѫдешъ жестокъ, не бѫди гордъ, слушай съвѣтитѣ на мѫдритѣ люде и давай закриля на всичкитѣ си подданници безъ никакво различие. А когато владѣешъ Истокъ, распространявай закона на нашия пророкъ. Такъви сѫ длъжноститѣ на земнитѣ владѣтеле, и само съ това тѣ могѫтъ да станѫтъ достойни за небесно благословение». Тия думи и мисли сѫ прѣкрасни; ала, за зла честь, народитѣ подвластни на Турция, въ течение на повече отъ 500 години слѣдъ О., не сѫ видѣли приспособението имъ на дѣло. Отъ врѣмето на О. и до днесь равенството на турскитѣ подданници прѣдъ за-

кона не е сѫществувало никога, и въ това, между друго, съврѣменнитѣ историци откриватъ главната причина на вѫтрѣшната слабость на Турция.

Османъ II. 18-и турски султанъ; на 13 години, въ 1618, поставенъ на прѣстола отъ еничеретѣ, които свалили Мустафа (виж. *Мустафа I*) и убитъ (удушенъ на Еди-куле въ Цариградъ) на 17 години, въ 1622, пакъ отъ еничеретѣ, които искалъ да замѣсти съ една египетска войска, слѣдъ страшното поражение, което нанеслъ на турцитѣ, при Шокцимъ, полский краль Сигизмундъ, — поражение, което младий и храбръ султанъ приписвалъ на подлото поведение на еничеретѣ. Петътѣ или шестътѣ години, въ които се мѣнявали и царували султанъ Мустафа и сул-О. приличатъ повече на междуцарствие.

Османъ III. 27-и султанъ (1754—1757), наслѣдилъ баща си Махмуда I, слабоуменъ и жестокъ, умрѣлъ ненадѣйно. Нищо забѣлѣжително въ неговото царуване. Мѣнявалъ везиритѣ си непрѣстанно.

Османъ-Пазаръ. Градецъ, окол. ц., шуменски окр., 65 килом. на юго-зап. отъ Шуменъ, 76 килом. на ист. отъ Търново и 34 килом. на сѣв. отъ Котелъ; 3,745 жит., повечето турци. Градътъ е съграденъ на високо мѣсто и е заобиколенъ съ гори; той е срѣдоточие на страната наречена *Тузлукъ*. На ист. отъ града, 5—6 килом., прѣзъ планината *Дервентъ*, минува шосето Шуменъ—Османъ-Пазаръ—Котелъ. То държи прѣзъ Дервентъ 15 килом. Въ околностьта на О.-П., въ мѣстностьта *Калето*, личѫтъ останки отъ съборени стѣни. Това кале се вижда да е било правено още въ римско врѣме, защото въ него сѫ намѣрени доста римски монети.

Османъ-паша. Турски вице-адмиралъ, род. въ Ризе, кждѣ 1785, добилъ образованието си въ египетското морско училище. На 18 ноем. 1853, въ началото на кръмската война, ескадрата му, която се намирала подъ Синопъ, била нападнѫта отъ русския адмиралъ Нахимова и съвсѣмъ унищожена. Русската сила била много по-голѣма. Тежко нараненъ и заробенъ, О.-п. живѣлъ въ Одеса до 1856, когато билъ освободенъ. Слѣдъ това служилъ като членъ въ турския съвѣтъ на адмиралството.

Османъ-паша (*Османъ-Нури*). Турски генералъ, отличенъ стратегикъ, род. въ Токатъ (1832—1901); свършилъ военното си образование въ цариградската военна академия въ 1854 и се отличилъ съ военнитѣ си способности и личното си юначество въ всичкитѣ войни, въ които зелъ участие; най-вече въ Плѣвенъ прѣзъ русско-турската война въ 1877 се прослави като прѣвъсходенъ стратегикъ.

О. се билъ въ кръмската война подъ Омеръ паша, участвувалъ въ войната противъ възстанницитѣ въ Сирия въ 1860, и билъ испратенъ, въ 1867, въ Критъ, дѣто прѣзъ критското възстание се отличилъ при прѣзимането укрѣпения монастиръ *Агия Георгия*, и станѫлъ подпълковникъ. Слѣдъ като зелъ участие въ Редифъ-пашовия походъ въ Иеменъ, той билъ назначенъ бригаденъ генералъ въ 1874, дивизионенъ генералъ слѣдната година, повиканъ въ Цариградъ и поставенъ на чело на едно военно тѣло, събрано въ Видинъ да дѣйствува среща

сърбетѣ. Той зе нападателно положение, прѣзе важната позиция Зайчаръ, разби сърбетѣ нѣколко пѫти, и станѫ *мюширъ* (маршалъ). Когато се сключи мирътъ съ Сърбия, той останѫ командантъ на видинското тѣло. Слѣдъ прѣминуването на Дунавъ отъ русската войска, близу при Свищовъ прѣзъ юния 1877 (виж. *Зимничъ*), О.-п. се притече съ военното си тѣло да брани позициитѣ, разби близу при Плѣвенъ 9-о русско военно тѣло, укрѣпи силно тоя градъ прѣдъ очитѣ на руситѣ, и нанесе на 2 септ. едно голѣмо разбитие на русската и румѫнската войска съединени, които изгубихѫ близо 20,000 души. Тогава той доби титлата *гази* (побѣдоносенъ) и декорацията *Османие* съ брилянти. Между това оскудието отъ храна почнѫ да се чувствува въ обсадения градъ: на 28 ноем. 1877 О. рѣши да направи върховно усилие, за да форсира неприятелскитѣ линии. Турцитѣ показахѫ чудеса отъ храбрость, нъ бѣхѫ принудени да отстѫпѫтъ прѣдъ три пѫти по-многобройния неприятель. Самъ О. нараненъ въ бедрото, като не можеше да слѣдва борбата, се прѣдаде съ войската си: повече отъ 40,000 души се зехѫ робе, 400 топа паднѫхѫ въ ржцѣтѣ на руситѣ, и пѫтьтъ за Цариградъ имъ се отвори. Съ такъво умѣние и толкова упорито О.-п. брани Плѣвенъ среща Скобелева и главната частъ отъ русската армия, че великий дукъ Николай, когато заведохѫ при него О., най-сетнѣ побѣденъ и заробенъ, показа му най-голѣмо почитание и му каза: „Вашата отбрана на Плѣвенъ е едно отъ хубавитѣ дѣла въ историята“.

Слѣдъ войната О. се завърнѫ отъ Русия, и тутакси биде натоваренъ да прѣустрои войската (1878). Той биде назначенъ воененъ министръ, командантъ на царската гвардия, великъ маршалъ на сарая. Въ 1880 дойде оставката му като воененъ министръ. Прѣзъ турско-гръцката война се испрати на военния театръ като нѣкакъвъ върховенъ надзиратель и късно. За голѣмитѣ почести, които му се показахѫ отъ турското население и войската по тоя случай, погледнахѫ го съ криво око въ сарая и той паднѫ въ немилость.

Осмиати. Осмиево-кислени соли.

Осмий, *лат.* Просто тѣло, единъ отъ рѣдкитѣ метали, възсивъ, намира се въ съединение въ платинената руда.

Осмиури, *ново-лат.* Сплавитѣ на осмий съ другитѣ метали.

Осмѣйвамъ. Прѣдставямъ въ смѣшенъ видъ. присмивамъ се нѣкому, смѣѫ се на нѣщо. — **Осмиване,** *осмѣятель-ка.*

Осоговска-планина. Планинска верига на самия прѣдѣлъ между България и Македония, отдѣлена на ист. отъ Рила-планина съ рѣка Струга; простира се отъ тая рѣка до Криворѣчна-Паланка (Егридере-Паланка) и на югъ отъ Кюстендилъ до р. Брѣгалница. Въ западната си частъ влиза въ свръска съ сѣверния клонъ на Орбелусъ чрѣзъ Деве-Баиръ, а на югъ се свързва съ македонската планина Плачковица чрѣзъ Доганица-планина. Срѣдната ѝ височина надъ морското равнище е 1900 метра (споредъ подпълк. Димитриева) или около 1700 метра въ западната ѝ частъ и 900 метра въ източната (споредъ брат. Шкорпилъ). Най-голѣмата си височина планината достига въ западната си частъ въ върха Руенъ, 2,230 метра надъ

намѣстникъ на императора *(dominus rerum)* и готски краль. Религиознитѣ прѣпирни служили за поводъ къмъ стълкновения съ Византия; това ожесточило Теодориха, и кждѣ края на живота си той почнѫлъ да гони римскитѣ сенатори и католицитѣ. Въ 526 Теодорихъ умрѣлъ, и отъ това врѣме се наченва бързото испадане на остготското кралство, което въ Теодорихово врѣме достигнѫло до най-високата степень процъвтение.

Въ безредията, които настанѫли слѣдъ Теодориховата смърть, императоръ Юстинианъ се помѫчилъ да подчини изново Италия на византийскитѣ императори; и съ тая цѣль испратилъ Велизария на чело на една армия въ Италия. Въ 536 Велизарий влѣзълъ въ Римъ, на който турилъ ржка за господаря си; нъ всичкитѣ негови усилия да съсипе готското царство останѫли безплодни. Тотила (541—552), благороденъ готъ, билъ избранъ за приемникъ на Витигеса, заробенъ отъ Велизария въ 540. Въ 552 Тотила билъ побѣденъ отъ Велизариевия приемникъ генералъ Нарсеса въ тагиенската битва. Въ тая битва готский царь изгубилъ и живота си. Тотилевий приемникъ Тая сторилъ всичко, което единъ храбръ човѣкъ моглъ да стори, за да поправи злочестинитѣ на сънародцитѣ си. Ала всичко това не помогнѫло, защото и той падѫлъ убитъ на бойното поле на другата година, когато «славата му», казва Гибонъ, «издигнѫта на едно копие, прогласила на народитѣ, че нѣма вече готското царство». **О.**, сломени и распръснѫти отъ бѣдитѣ си, отъ тогава исчезватъ отъ историята като отдѣленъ народъ; прѣстолътъ имъ се занимавалъ отъ равенеискитѣ екзарси, а тѣ се погълнѫли отъ аланетѣ, хунитѣ, вандалитѣ, бургундцитѣ и франкитѣ, които въ разни врѣмена били заселени въ земитѣ на старата Римска империя.

Остенде. Белгийски укрѣпенъ градъ на Сѣверно море, въ западна Фландрия, 22 килом. на сѣв.-зап. отъ Брюге; 23,500 жит. Второ морско пристанище на кралството [Анверсъ е първото]; градътъ е съединенъ съ Брюге, Нюпортъ, Гандъ и Дюнкирхенъ (Дюнкеркъ) чрѣзъ канали и съ другитѣ главни градове на кралството чрѣзъ желѣзници. Голѣма фабрична промишленость (ленени платове, корабни платна, захарь, свѣщи, соль и др.) и търговия. Мореплавателно училище, академия на живописство, арсеналъ. Риболовство (треска или моруна), прочути стриди. Морски бани, които много се посѣщаватъ.

Остеография, *гр.* Описание на коститѣ (часть отъ анотомията). — **Остеолитъ.** Вкаменена кость.

Остеология, *гр.* Учение за коститѣ (часть отъ анотомията). — **Остеологъ.** Ученъ по остеологията.

Остеопатология, *гр.* Наука за болеститѣ на коститѣ.

Остеотомъ, *гр.* Инструментъ за рѣзане на коститѣ.

Остракизмъ, *гр.* Изгнание изъ отечеството. Въ врѣме на сжществуването на атинската република гражданинъ, когото считали опасенъ за републиката, изгонвали отъ Атина за 10 год. по общо гласуване на гражданетѣ, които подавали гласоветѣ си написани на черупки отъ миди и др. п. или *остракони.*

Островo. Прусски градъ, 103 килом. на юго-ист. отъ Познанъ; на желѣзницата отъ Познанъ за Компенъ; 10,000 жит., отъ които половината поляци и евреи. Тър-

говия съ дърва. Католич. гимназия.

Острово. Градецъ въ солунски вилаетъ, 17 килом. на юго-зап. отъ Водинъ, на сѣверо-источния брѣгъ на Островско езеро; 3,000 жит. Насрѣща има едно островче и въ него джамия; по казването на островци, тая джамия едно врѣме е била въ срѣдата на градеца, отъ който една голѣма часть е била потопена отъ водата. Отъ това островче и градецътъ добилъ сегашното си име.

Островский *(Александръ Николаевичъ).* Създателтъ на русската битова комедия, род. въ Москва, умр. въ земитѣ си въ Щеликово, въ костром. губ. (1823—1886). Баща му, макаръ и да свършилъ духовна академия, посветилъ се на гражданска служба и добилъ потомствено дворянство. О. постжпилъ въ юридич. факултетъ на московск. университетъ, прѣди да свърши курса напуснжлъ университета, защото се спрѣчкалъ съ единъ професоръ, и станжлъ (1843) канцеларски служитель въ москов. търговски сждъ. Тамъ научилъ той русскитѣ търговски нрави и обичаи, въ които намѣрилъ обиленъ и благодаренъ материалъ за драматическото си творчество. Повечето му комедии се отнасятъ до твърдѣ особения и до тогова малко познатъ свѣтъ на русската търговия. Служебнитѣ занятия никакъ го не интересували, въ него скоро узрѣвалъ драматургътъ. Въ 1847 той прочелъ въ дома на Шевирева първитѣ си драматически сцени: *Картина семейнаго счастья*, и отъ тоя день, по неговитѣ думи, почнжлъ да се има за русски писатель, като повѣрвалъ безъ никакво съмнѣние и колебание въ призванието си. Слѣдъ тия сцени, напечатани още тогава въ *Московскій Городскій Листокъ*, се появили въ сжщата година и въ сжщата газета *Очерки замоскворѣчья* (не въ драматическа форма) и една сцена отъ комедия **Банкротъ**, а въ 1850 тая комедия (подъ заглавие: *Свои люди сочтемся*) се напечатала въ *Москвитянинъ* въ пъленъ видъ и оведнжшъ установила О-та репутация като крупенъ и самобитенъ драматургъ. Шевиревъ го нарекълъ: «новото драматическо свѣтило въ русската литература», Хомяковъ припознальъ пиесата за «прѣвъсходно творение». Давидовъ въсторженно провъзгласилъ автора «помазаникъ», а князъ Одоевский писалъ: «тоя човѣкъ е огроменъ талантъ. Азъ броя въ Русия три трагедии: *Недоросль*, — *Горъ отъ ума*, — *Ревизоръ*; на *Банкротъ* поставихъ № 4». Наистина *Свои люди сочтемся* била О-та най-добра комедия. Пиесата чели всждѣ, въ всички слоеве на обществото; челъ я и въ разни салони и самъ авторътъ, нъ ней не било сждено да дойде скоро на сцената. Влиятелнитѣ московски търговци, обидени за цѣлото свое съсловие, се оплакали на «началството»; авторътъ билъ уволненъ отъ служба и заедно съ това, като «неблагонадежденъ» отведенъ подъ надзора на полицията (надзоръ, който се дигнжлъ отъ него само по силата на единъ Височайши манифестъ, слѣдъ въцарението на Александра II), а пиесата се появила прѣдъ публиката само слѣдъ десеть години, па и то съ измѣненъ край. Отъ това врѣме О-та дѣятелность вървѣла безспирно до самата му смъртъ, като ту извиквала възторженото поклонение на критиката, ту пораждала ожесточени пръпир-

ни между словѣнофилитѣ и западницитѣ, които и еднитѣ и другитѣ притезавали О. за свой, ту давала поводъ за нападения и присмѣхи. Добролюбовъ ярко искаралъ на-явѣ нейната чисто обществена, социална страна.

Мощенъ и самобитенъ поетъ, съ обилна фантазия, твърдѣ остръ наблюдатель на обществения битъ, О. дълбоко проникналъ въ главнитѣ основи на русския народенъ животъ, който и въспроизвождалъ отъ една страна чрѣзъ изображение на нравитѣ, а отъ друга чрѣзъ създаване голѣмо число нови *типове*, ала типове, а не отдѣлни личности. Неговитѣ най-добри пиеси сж: *Бѣдната годеница*, — *Всѣкой на мѣстото си*, — *Сиромашията не е порокъ*, — *Човѣкъ не може всѣкога каквото иска*, — *Едно доходно мѣсто*, — *Съ свои смѣтка се не държи* (1861), пиеса много врѣме запрѣтена отъ цензурата; — *Едно топло сърдце*, — *Артиститѣ и публиката* (1882).

О. е опиталъ, нъ съ по-малка сполука, историческата трагедия въ стихове (*Козма Мининъ*, — *Василиса Мелентева*). Покрай друго, той е прѣвелъ Шекспировата *Taming of a screw* и многобройни Сервантесови, Голдонови и други пиеси (СПБ. 1886, 2 т.) Трудоветѣ му сж издадени въ 10 т. (СПБ., 1885 и Москва 1890).

Като служилъ на русската сцена съ дарбата си, О. заедно съ това й посвещавалъ силитѣ си като енергически радѣтель за нейнитѣ материални и нравствени интереси. Въ 1874 по неговата инициатива се съставило въ Москва, и останжло подъ неговото прѣдсѣдателство до самата му смъртъ, дружеството на русски драматич. писателе и оперни композитори. Въ 1881 той зелъ дѣятелно участие въ съставената въ Петербургъ, подъ прѣдсѣдат. на директора на Имп. театри «комисия за прѣглеждане законоположенията по всичкитѣ части на театралното вѣдомство». Въ 1885 и 1886 той ржководилъ съ голѣма сполука московския театръ.

Въ български прѣводъ има вече нѣколко пиеси на О., подъ заглавия, нѣкои прѣиначени: комедии *Наши сме си*, издание на *Прѣводна Библиотека* (София, 1899); *Тлъсто кокалче*, прѣв. Б. Р. (Пловдивъ, 1893); *Луди пари*, прѣв. Ив. Драгневъ (Ямболъ, 1894); *Женитбата на Балзаминова*, прѣв. Ив. Ивановъ и драми: *Буря*, прѣв. Ив. Цѣровъ (Варна, 1892) и *Сираче безъ зестра*, прѣв. Радулъ Канели (София, 1895).

Островско езеро. Македонско езеро безъ истичане, въ водинската каза, съ форма приблизително на овалъ, около 15 килом. надлъжъ отъ юго-зап. къмъ сѣв.-ист., и съ най-голѣма широчина 5 килом.; простр., по Стрѣлбицки, 50.8 чет. килом. О-то е. е 514 метра (или 528 метра) високо надъ морското равнище и 48 метра найдълбоко. Долината, на която захваща дъното, е зобиколена съ гористи планини, на сѣв. Ниджепланина (2,517 мет.), на ист. Караташъ (1,000 метра), на югъ Гйозъ-тепе (2,098 метра) и Богазътъ (2,068 мет.) и на западъ връховетѣ на Сгара Нетешка планина (2,065 метра въ връха Вичи). Брѣговетѣ на езерото на ист. и на зап. прѣдставляватъ много подмоли. Двѣ други малки езера, безъ явно истичане, нѣкога ще сж съставяли часть отъ главното: на зап. *Петерска* и на юго-зап.

Родникъ. Тия двѣ езерца изглеждa да сѫ свързани помежду си чрѣзъ блатата на *Сарж-Гйолъ*.

Островъ. Земя заобиколена съ вода отъ всички страни. Ако нѣколко острова се намиратъ единъ до другъ, то носѧтъ името купъ острови или архипелагъ. Изобщо геолозитѣ дѣлѧтъ всички о-ви, споредъ происхождението имъ, формата и расположението на съставнитѣ имъ части, на два класа: 1) *континентални* или *матерични* о-ви или *длъгести* и 2) *морски* или *кржли*. Континенталнитѣ о. обикновено заобикалятъ брѣговетѣ на материцитѣ и, по геологическото си строение, сѫ съвсѣмъ сходни съ тѣхъ, което кара да се прѣдполага, че тия о-ви сѫ се образували чрѣзъ откѫсването имъ отъ материка. Като примѣри на това сочѧтъ: Нова Зеландия, Мадагаскаръ, Велико-Британия и др. — Морскитѣ о-ви дѣлѧтъ на два класа: *високи* и *ниски*. Първитѣ иматъ, кои повече кои помалко, правилна коническа форма и се намиратъ на доста голѣмо разстояние отъ материцитѣ. Геолозитѣ прѣдполагатъ, че тия о-ви сѫ искарани чрѣзъ волканическа сила отъ дъното на морето. Примѣри: Палма и Тенерифъ, Сандвическитѣ и др.; високитѣ о-ви сѫ распространени особено въ Тихи океанъ. Нискитѣ о. носѧтъ съвсѣмъ особенъ характеръ и сѫ забѣлѣжителни по това, че дѣлѧтъ происхождението си на животното царство. Тѣхъ дѣлѧтъ на *коралови* о., *коралови брѣгове* и *коралови подмоли*. Първитѣ сѫ распространени най-много въ тропицитѣ на Тихи океанъ, дѣто тѣ се намиратъ обикновено близо единъ до другъ и образуватъ цѣли групи; въ Атлантически океанъ тѣхъ съвсѣмъ ги нѣма; кораловитѣ брѣгове се намиратъ токорѣчи въ всички тропически морета.

Острогъ. Градъ въ волхинската губер. (запад. Русия), 158 килом. на западъ отъ Житомиръ, при сливането на Вилия съ Горинъ (дѣс. притокъ на Припетъ); 16,635 жит. (повечето евреи). Важна търговия съ Австрия, съ жито, вълна, кожи, дърва. — О., основанъ, казватъ, въ IX-и вѣкъ, и споменѧтъ пръвъ пѫть въ 1100, билъ нѣкога столица на едно независимо княжество. Градътъ процъвтѣлъ, особено въ XVI-и вѣкъ, въ врѣмето на прочутъ князъ *Константинъ Острожски* (умр. въ 1608), който основалъ тамъ академия и печатница, която издала, между друго, знаменитата острожска Библия (1580—1581), първата пълна печатна Библия въ старословѣнски текстъ. О., изгоренъ въ 1648 отъ казацитѣ и окупиранъ въ 1655 отъ руситѣ, испаднѧлъ бързо. Той билъ присъединенъ на Русия въ 1795.

Остромирово евангелие. Единъ отъ най-старитѣ старобългарски паметници, писанъ съ кирилската азбука. **О-то ев.** е прѣписано въ 1056—1057 за новгородския посадникъ (кметъ) Остромира отъ дякона Григория. То състои отъ 294 листа, отъ които на три се намиратъ живописни изображения на Иоана, Лука и Марка, а два сѫ останѧли незаписани. Надписътъ *Евангелие Софѣйское апракосъ* (недѣлно) [евангелскитѣ чтения сѫ расположени въ него по недѣли] сочи на това, че **О-то ев.** е принадлежало на новгородската съборна църква Св. София. Около 1700 то се пазило въ Оружейната палата; въ 1720 било поискано

въ С.-Петербургъ и въ 1806 било намѣрено отъ Я. В. Дружининъ въ покоитѣ на Екатерина II. Александръ I заповѣдалъ да се пази въ Имп. Публична Библиотека. При всичко, че въ тоя паметникъ сѫ се вмъкнѫли при прѣписването доста русизми, по него Востоковъ е разяснилъ значението на юсоветѣ въ старобългарския езикъ; и дори сега, когато вече сѫ открити други съврѣменни на **О-то ев.** паметници на старо-българската писменость отъ така-наричаната *панонска редакция* (както Евангелията Зографско, Мариинско), **О-то ев.** въ филологическо отношение е голѣмо. — Пръвъ пѫть **О-то ев.** е издадено въ Русия отъ Востокова въ 1843. Има двѣ факсимилерувани издания на И. Савинкова (1-о изд. СПБ. 1883, пази се въ Имп. Публична Библиотека; и 2-о изд. СПБ., 1889). За езика на **О-то ев.** сѫ писали Востоковъ (въ изд. 1843; прѣпечатано въ книга *Филологич. Наблюденія* Востокова, СПБ., 1865); И. И. Срезневский, *Древне Славянск. пимятники новаго письма*, (СПБ., 1868); М. М. Козловский, *Изслѣдваніе о языкѣ О. Евангелія* (СПБ., 1886); А. А. Шахматовъ и В. Н. Щепкинъ (дополненія по языку О. *Евангелія* къ *Грам. старослав. языка* Лескина, прѣводъ отъ нѣмск., Москва, 1890).

Острота, *рус.* Остри или духовити думи, хаплива шега.

Остуни. Италиянски градъ (обл. Лече), 35 килом. на сѣв.-зап. отъ Бриндизи, 8 килом. отъ морето; станция (2 килом.) на желѣзницата отъ Бари за Отранто; 18,270 жит. Маслини. Търгов. съ маслинено масло. Нѣколко интересни църкви, между които съборна църква отъ XV-и вѣкъ.

Остяки. Угро-финско племе, което живѣе по Объ, Иртишъ и притоцитѣ имъ, въ тоболската губерния и въ наръмския окрѫгъ на томската губерния. Три групи; сѣверни, источни и юго-западни. Въ XVI-и вѣкъ, при завоеванието на Сибиръ, о. дали упоритъ отпоръ на руситѣ, които имъ разрушили 41 градовце. Сега о. живѣѭтъ распръснѫто, въ малки селца, и числото имъ не достига и 25,000. Тѣ сѫ ниски, по-долу отъ срѣденъ ръстъ, иматъ черна права коса, дебели устни и кѫсъ носъ. Наумѣватъ монголския типъ. Риболовството е главното имъ занятие. О. минуватъ за христиане, носѭтъ кръстове, нъ сѫ упазили и прѣдишнитѣ си езически вѣрвания. Руситѣ се не женѭтъ за о., нъ о. зиматъ рускини и тогава потомството се порусва.

Осуетявамъ. Правѭ суетенъ, празенъ, несполучливъ, безслѣдственъ.

Осуна. Испански градъ (Андалузия), 84 килом. на юго-ист. отъ Севила, въ едно много плодородно поле, 6 килом. отъ Силадо (подпритокъ на Гвадалкивиръ); на желѣзницата отъ Севила за Малага и Гранада; 19,376 жит. Готическа църква (1534), 15 монастиря, колегия (отъ 1549 до 1824 университетъ), голѣмъ замъкъ на херцозитѣ на О. Много фабрики за плетени работи съ испанско лико, фаянсови сѫдове и др. Въ околностьта каменни вѫглища и мраморъ. — О. е сѫществувалъ въ римско врѣме подъ името Урсо. Тамъ сѫ намѣрени текстове отъ градско-общински конституции отъ врѣмето на Юлия Цезаря и Домициана, които показватъ, че градоветѣ на тия области сѫ се радвали на една токо-речи пълна град-

ско-общинска автономия. При тоя градъ билъ убитъ *Кн. Сципионъ*, въ 212 прѣди Р. Х. въ една битва съ картагенянетѣ.

Осфиалгия, *гр.* Болка въ бедрата.

Осфразиология, *гр.* Учение за обонянието.

Осхеитисъ, *гр.* Възпаление на мѫдо. — **Осхеоцеле.** Херния на мѫдото.

Осъмъ. Рѣка въ България, притокъ на Дунавъ, извира въ сѣверния склонъ на троянската и карловската планини и се образува отъ *Черни* и *Бѣли Осъмъ*. Тече покрай Троянъ и прѣзъ Ловечъ и като мине крайдунавската равнина, влива се въ Дунавъ надъ Никополъ; дължина 160 килом. безразлично да ли отъ изворитѣ на Бѣли Осъмъ или на Черни Осъмъ. Коритото на О. е много наведено (спадането е поповече отъ 3 метра на километръ изобщо), най-вече въ горната часть, дѣто слиза рѣката: между троянския монастирь и градъ Троянъ — по 13 метра на километръ, по около 9 метра между Троянъ и Ловечъ, по 1,22 мет. отъ Ловечъ до Дунавъ.

Осѣкъ (нѣмск. *Essek*). Главенъ градъ на Славония, 240 килом. на ист. отъ Загребъ, 300 килом. на югъ отъ Пеща, 465 килом. на юго-ист. отъ Вѣна, на дѣсн. бр. на Драва, 18 килом. отъ вливането ѝ въ Дунавъ; станц. на желѣзн. отъ Загребъ за Сегединъ; 7,250 жители, отъ които 10,000 римо-католици, 3,000 православни, останалитѣ протестанти и евреи. Крѣпость. Параходно съобщение съ горни Дунавъ; обширна търговия съ сурови кожи, добитъкъ, жито, желѣзо, вино; четире копринени фабрики. Гимназия; висше нормално училище; търговска и индустриална камара. Най-важнитѣ сгради сѫ казармитѣ, които могѫтъ да побератъ 30,000 души и кметството. — О., римска колония, основана отъ импер. Адриана подъ името *Mursia*, билъ гл. градъ на Долна Панония. Въ 335, Константинъ го направилъ епископско сѣдалище, което прѣстанжло да сѫществува слѣдъ разорението на колонията отъ Атила въ 447. Словѣнетѣ се заселили тамъ въ VI-и вѣкъ. Унгарцитѣ турили ржка на града въ XI-и вѣкъ. Въ 1526, О. билъ окупиранъ отъ турцитѣ, които го владѣли около единъ вѣкъ и половина, доклѣ най-сетнѣ минжлъ подъ австрийска власть (1687). Крѣпостьта се построила отъ Леополда I. О. се прѣдалъ на унгарцитѣ прѣзъ окт. 1848, нъ билъ зетъ назадъ отъ австрийцитѣ на 2 февр. 1849. — О. е родината на великия хърватски отечестволюбецъ епископъ *Щросмайера*.

Ѿ (буква *отъ*). Означава въ църковнитѣ книги 800. Виж. *Словѣнски цифри*.

Отава. Една отъ най-голѣмитѣ рѣки въ Канада, притокъ на св. Лаврентия; истича изъ езеро Томисканингъ и въ течението си дѣли Горна-Канада отъ Долна-Канада; 1,250 килом. Корабоплаването е улеснено съ построението на много язове. Съобщава се съ езеро Онтарио чрѣзъ канадъ Ридо.

Отава. Градъ въ Горна-Канада, на р. Отава, столица на Канадската Конфедерация, 171 килом. на зап. отъ Монтреалъ, 360 килом. на сѣв.-ист. отъ Торонто, 380 килом. на юго-зап. отъ Виниперъ и около 3600 килом. на юго-ист. отъ Виктория Венкуверска; 40,000 жит. Голѣма търговия съ дърва; фабрика за едри покжщнини. Градътъ е въ параходно съобщение

по Отава съ Монреалъ; по каналъ Ридо съ езеро Онтарио и Кингстонъ; и съ другитѣ по-главни градове чрѣзъ св. Лаврентия, Отава и канадскитѣ срѣдни желѣзници.

Отава. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Илиноисъ), 110 килом. на юго-зап. отъ Шикаго; кръстопжть на желѣзници за Шикаго, Милваки, Рокъ-Айлиндъ и Пеория; 12,000 жит. Единъ водопадъ 9 метра високъ доставя могжща двигателна сила. Важни индустрии: земедѣлски орждия, фабрики за скорбѣла (кóла); голѣми житни складове. Цѣлата търговия се прѣсмѣта на 75 милиона лева на годината.

Отакустика, *гр.* Учение за усилването на слуха. — **Оталгия.** Ушна болесть.

Отвлѣчение. Сжщото, каквото е абстракция. — **Отвлѣчено понятие.** Понятие, което се добива съ отвлѣчение и съдържа признаци общи на много прѣдмѣти. Колкото е по-отвлѣчено едно понятие, толкова е по-общо. — **Отвлѣчено число.** Сборъ отъ единици безъ наименуване, напр. 100. Отношението на двѣ еднородни величини е о. ч.

Отводъ. *Сждеб. терминъ:* възражение, което се касае не до сжществото на иска, а има за цѣлъ да отклони гледането на дѣлото, да отстрани нѣкой сждия, свидѣтель и др. т.

Отвращавамъ се. Гнуся се. — **Отвратителенъ,** твърдѣ неприятенъ, който поражда отвращение, гнусенъ. — **Отвратителность.** Свойство на отвратителенъ. — **Отвращение,** гнусене.

Отвѣсенъ. Който тежи право надолу, сир. перпендикуляренъ, или който срѣща на правъ жгълъ една линия или една равнина. — **Отвѣстность.** Свойство на отвѣсенъ.

Отвѣтникъ. Отговоренъ прѣдъ сждъ, обвиняемъ. **Отвѣтъ.** Отговоръ.

Отдавамъ нѣкому нѣщо. 1) Давамъ, позволявамъ да земе, повѣрявамъ; тука *отъ изразява напълно*, съвсѣмъ. 2) Приписвамъ.

Отело. Венецияньски мавръ; героятъ на една Шекспирова трагедия, който удушва жена си отъ ревнивость и послѣ убива и себе си. Въ *прѣнос. см.* ревнивъ мжжъ.

O tempora, o mores! *лат.* О врѣмена, о нрави! сир. *въ кой вѣкъ живѣемъ!* (Цицероново възклицание въ първата му рѣчь противъ Катилина).

Отецъ, *староб.* баща. 1) Първото лице на св. Троица: Богъ Отецъ, Богъ Синъ, Богъ Духъ. 2) Почетна титла, която се дава на всѣко духовно лице отъ иродіаконъ до архимандритъ и отъ дяконъ до протойерей, включително. 3) Понѣкога думата отецъ има значение на прѣдѣда, прародитель, основатель. — **Свети отци.** Свѣтителе, които сж тълкували християнското (православното) учение. — **Църковни отци, отци на събора,** които сж засѣдавали на вселенскитѣ събори. — **Отечески.** Бащински. — **Отечество, татковина,** родна земя, — земята, дѣ нѣкой е роденъ и пораснжлъ, земята на неговото рождение, езикъ и вѣра.

Отзивчивъ (който става отзивъ, отзовава се, отговаря). Съчувствителенъ, който съчувствува съ другиго: *отзивчиво сърдце.* — **Отзивъ.** Каквото се казва за нѣкого или нѣщо: *добри, похвални, благоприятни отзиви; отзивитъ за нѣкого не сж добри,* злѣ се говори за него. 2) Сждебенъ терминъ: молба за сждилище за ново гледане на дѣлото: *отвѣтникътъ направи отзивъ.* — **Отзовавамъ.** Повиквам

назадъ: *посланникътъ не е уволненъ, а е отзованъ*, когато сж недоволни отъ него, или изявяватъ незадоволството си отъ двора, при който стои; *отзовавамъ се*, отговарямъ съ гласъ, съ викъ; пристигамъ отъ нѣйдѣ: *отзовавамъ се*, или *озовавамъ се, въ София*.

Откомандирвамъ. Отправямъ по служба: *азъ съмъ откомандиранъ отъ пълка и прикомандиранъ въ щаба*.

Откровение. Проявяване на Висшото сѫщество въ нашия свѣтъ, съ цѣль да ни съобщи една повече или по-малко пълна истина за себе си и за това, каквото иска отъ насъ: *християнската вѣра е едно* о; *мохамеданството е едно* о. — Новий Завѣтъ се свършва съ една пророческа книга, която подъ името О. (Апокалипсисъ) съдържа символически картини на бѫдѫщето. Въ срѣднитѣ вѣкове, когато лъжовно се тълкувало О., нетърпѣливо се очаквало свършването на свѣта.

Отлагамъ. Оставямъ за друго врѣме: *тая работа трѣбва да се отложи, сега нѣма врѣме за нея*. — **Отлагателство.** Оставяне за послѣ, бавене, маене.

Отлетѣвамъ. Отхвърквамъ, отдалечавамъ се съ хвърчене.

Отличавамъ. Различавамъ, распознавамъ единъ прѣдмѣтъ отъ другъ. — **Отличавамъ се.** Показвамъ отличие, съмъ извънъ реда добръ, прѣвъсходенъ: *отличи се на испитить*. — **Отличенъ.** Извънредно добъръ, прѣвъсходенъ. — **Отличителенъ**, по който едно нѣщо различа, познава се: *отличителенъ признакъ*. — **Отличителность**, свойство на отличителенъ.

Отлѫчвамъ. Лѫчѫ, отдѣлямъ. — **Отлѫчение.** Отдѣляне; исхвърляне. **Отлѫчението** въ *църк. знач.* е исключване християнинъ отъ общение съ християнската църква. О-то отъ единъ религиозенъ сѫюзъ на онии негови членове, които нарушаватъ законитѣ му, е сѫществувало още въ езическия свѣтъ. Така, гръцитѣ въ Атина, по Плутарховия расказъ, «отлѫчили Алкивиада»; у галитѣ, по думитѣ на Юлия Цезаря, «друидитѣ отлѫчавали отъ богослужението»; римлянетѣ исключвали нѣкои отъ храмоветѣ и отъ участие въ жъртвоприношенията, и исключенитѣ се прѣдавали съ страшни церемонии на фуриитѣ. У староврѣменнитѣ евреи о. *(cherem)* изражавало желанието, отлѫчений да погине. На такъво о. билъ положенъ Иисусъ Христосъ (Лука 6; 22, Иоанъ 16; 2 и 12; 42). Въ по-късно врѣме о. у евреитѣ имало три вида: мъмране, малко о. и голѣмо о. Слѣдъ мъмрането виновний не могълъ да излиза отъ дома си въ продължение на 30 деня. Малкото о. и то траяло 30 деня, прѣзъ които отлѫчений не бивало да си стриже косата и нѣмалъ право да носи сандалии; тоя срокъ могло да се увеличава или смалява. Голѣмото о. лишавало отлѫчения отъ гражданскитѣ права: до него никой не бивало да се приближава по-близо отъ четире лакти; той нѣмалъ право да присѫтствува въ събрание, нито да яде и пие заедно съ когото-и-да-било, нито да се наема, нито да наема, въ работа; не бивало да се облича въ празднични дрехи; дѣцата му не се приемали за обрѣзване; въ религиознитѣ събрания той ималъ достѫпъ прѣзъ особенъ входъ. Слѣдъ смъртьта му гроба му натрупвали съ камене.

Въ християнската църква о. сжществувало още въ най-първитѣ врѣмена, както се вижда отъ Христовитѣ думи за непокорнитѣ на църквата, които трѣбва да станжтъ за нея «като езичникъ и митарь». Апост. Павелъ заповѣдва (1 Коринт. 5; 11) на членоветѣ на църквата да не яджтъ и да не пиджтъ, сир. да нѣматъ общение съ блудници, лихоимци, идолослужители, хулители, пияници, грабители. Апостолското 72-о правило узаконява о. за онія, които грабжтъ църковенъ восъкъ или масло. Християнското о. състояло въ исключване отлжчения отъ участие въ общественото богослужение, въ вечеритѣ на любовьта и таинствата; имената на отлжченитѣ се зачеркивали изъ църковнитѣ списъци, християнетѣ не ги наричали братя и не имъ давали братско цѣлувание. Дѣйствието на о. въ първобитната църква не лишавало отлжчения отъ гражданскитѣ права. На общението съ отлжченъ се гледало като прѣстжпление, което се наказвало сжщо съ о. Отлжченъ въ една църква не се приималъ въ общение съ друга (21-то правило на халкидонския съборъ и 8-то—на картагенския съборъ). Отъ врѣмето на Константина Велики прѣстжпленията срещу вѣрата — ереситѣ и расколитѣ — добили значение на прѣстжпления срещу държавата. Понѣкога отлжчвали отъ църквата дори и умрѣли (Оригенъ, Тодоръ Мопсуетски). Картагенски съборъ (правило 92) опрѣдѣля анатема и слѣдъ смъртьта на оня епископъ, който завѣщава имота си на роднина еретикъ или езичникъ, а не на църквата.

Отъ тия врѣмена о. се практикувало всѣкога въ християнската църква. Нъ почнжли да различаватъ два вида о.—малко о., просто исключване отъ причастие и отъ други привилегии на църковнитѣ членове; и голѣмо о., произнасяно тържествено и съ страшно проклинане надъ упорити нарушителе на християнското вѣроучение.

Въ срѣднитѣ вѣкове о. станжло страшно орджие въ ржцѣтѣ на папитѣ, които отлжчвали царе и царици и обявявали, че тѣхнитѣ поданници не имъ длъжжтъ вѣрноподданство. Най-послѣднитѣ примѣри за о. отъ папата на монарси сж о-то на Наполеонъ I въ 1809, и на Виктора Емануила въ 1860, ала ни единъть ни другиятъ не сж били отлжчени по име; папата просто се ограничилъ да произнесе тържествено узаконенигѣ отъ прѣдшественицитѣ му наказания за онія, които несправедливо нахлуватъ въ папскитѣ земи, похищаватъ или нарушаватъ папскитѣ права, или прѣчжтъ за свободното имъ упражнение. Нъ о. като орджие изгубило много отъ силата си отъ когато съперницитѣ папи и патриарси почнжли да го употрѣбяватъ единъ срещу други по очевидно свѣтски побуждения въ разнитѣ голѣми и малки схизми. Най-прѣсенъ примѣръ за една такъва схизма е нашата, произнесената анатема отъ гръцкия патриархъ надъ българския народъ. «Вие ми не давате кисията си и не скланяте да ви прѣтопявамъ въ гръци, нъ затова азъ прѣданамъ и васъ и вашето духовенство на брата си дявола» е всичкото значение, познато и на малкитѣ дѣца, на тая схизма.

Въ староврѣменнитѣ държави, малкото о., което се отнася до чисто църковния животъ, всждѣ се припознава като потрѣбно, защото се допуща, че едно общество не-

обходимо трѣбва да има власть да наказва ония отъ членоветѣ си, които не се съобразяватъ съ правилата му, а колкото се отнася до голѣмото о. или анатемата, гражданскитѣ правителства, па и свободномислящитѣ католически богослови (Фридбергъ и др.) често се изказватъ противъ приспособяването му, на това основание, че то се касае повече или по-малко до гражданското състояние на лицето, което се отлъчва. У протестантитѣ голѣмото о. е било отхвърлено още отъ Лютера; малкото о. се практикува и сега. Въ повечето държави, отлъчений се приема за свидѣтель безъ да полага клетва; въ други, като напр. въ Русия, той никакъ не се приема и това е всичкото гражданско наказание, което прѣтърпѣва отъ страна на държавата отлъченъ.

Отманъ. 3-и мохамедански халифъ, приемникъ Омаровъ, отъ Мохамедовото семейство, род. въ 574, избранъ за халифъ 644; разширилъ завоеванията на арабетѣ въ Африка, дѣто пълководецъ Абдала побѣдилъ гръцитѣ, зелъ Триполи и др.; въ сѫщото врѣме мохамеданството се утвърдило въ Персия, и по море Моавия зелъ Кипръ и Родосъ; ала О-вото благоприятство къмъ роднинитѣ си, съ които замѣстилъ назначенитѣ отъ Омара енергични прѣдводителе, произвело вредъ дълбоко негодуване и прѣдизвикало бунѝ. Въ едно отъ тия възстания О. билъ убитъ отъ Абубекировия синъ Мохамеда. О. има заслугата за мохамеданетѣ, че пръвъ накаралъ да се напише достовѣренъ текстъ отъ Корана.

Отмѣнявамъ *заповѣдь, законъ.* Зимамъ назадъ, замѣнявамъ съ друго постановление или просто заповѣдвамъ да не се испълнява: *тоя законъ е вече отмѣненъ.*

Отнасямъ. 1) Носѫ на друго мѣсто. 2) Намирамъ свръска: *астрономитѣ отнасятъ звѣздитѣ къмъ слънцето, планетитѣ къмъ нашата земя.* — **Отнасямъ се.** 1) Съмъ относимъ. 2) Принадлежѫ, стоѫ въ свръска, въ зависимость: *тоя въпросъ се отнася до математиката; — това писмо не се отнася до мене.* 3) Въ *математиката* съдържамъ се, показвамъ (аритметическо или геометрическо) съдържание, отношение, съмъ пропорционаленъ: *двѣ се отнасятъ къмъ четире, както три къмъ шестъ;* колкото пѫти четиретѣ е по-голѣмо отъ 2-тѣ, толкова пѫти 6-тѣ е по-голѣмо отъ 3-тѣ. — **Отнасямъ се** *до нѣкого* устно, писмено, значи говорѫ му, пишѫ му: *отнесете се за тая книга до книгопродавеца Д. В. М.* — **Отношение.** 1) Причинна свръска: *между количеството и качеството нѣма никакво отношение.* 2) въ *матем.* пропорция, изводъ отъ сравнението на двѣ числа чрѣзъ изваждане (аритметическо отношение) или чрѣзъ дѣлене (геометрическо отношение). 3) Служебна записка до лице равно, не подчинено и не началникъ. — **Относителенъ.** Въ който има отношение къмъ нѣщо, сравнителенъ, условенъ, зависимъ, ограниченъ; противоположното на *абсолютенъ, безграниченъ, безусловенъ, независимъ, самостоятеленъ.* Малко и много, широко и тѣсно, тежко и леко сѫ относителни понятия. — **Относително мѣстоимение.** Въ *грам.* онова, което се отнася на името на едно лице или прѣдмѣтъ, напр. който, чийто и др. — **Относително,** що се отнася до това нѣщо, за това нѣщо, колкото за него: относи-

темно тая работа трѣбва да се помисли.

Отокаръ I, *Пржемиславъ.* Чешски херцогъ (1192), добилъ отъ императора Филипа Швабски титлата краль, която му подтвърдили Отонъ IV и Инокентий III, въ 1203.

Отокаръ II, *Побѣдоносни.* Чешски краль, синъ и приемникъ на Венцеслава III, род. въ 1225, господарь на Австрия и Щирия (1253), на Кароско (Каринтия) и Крайна (1270) и единъ отъ най-силнитѣ владѣтеле на Германия; понеже отказалъ да припознае избора на императора Рудолфа Хабсбургски, по причина че самъ той ималъ око на имп. прѣстолъ, билъ принуденъ да воюва съ Рудолфа и погинѫлъ въ битвата при Мархфелдъ (1278).

Отология, *гр.* Учение за ушитѣ.

Отомански (отъ името на султанъ *Отманъ* или *Османъ*). Турски: *отоманска империя*, сѫщото каквото е Турция. Жит. *отоманецъ*.

Отоманъ, *фр.* Канапе безъ гръбъ за сѣдане.

Отонъ *(Маркъ Салвий).* Римски императоръ въ 69 слѣдъ Р. Х., род. въ 32 слѣдъ Р. Х. отъ благородно етрусско семейство. Въ 68 слѣдъ Р. Х. билъ въ сѫжъзъ съ Галба, който възстанѫлъ среща Нерона. Слѣдъ убийството на Галба, билъ провъзгласенъ отъ преторианцитѣ императоръ, нъ не можалъ да устои на Вителия, провъзгласенъ императоръ отъ германскитѣ легиони, и, разбитъ въ едно сражение при Кремона, се самоубилъ въ сѫщата година на възцарението си.

Отопъ *(Фридрихъ Лудовикъ).* Гръцки краль, втори синъ на баварския краль Лудовика I; род. въ Салцбургъ, умрѣлъ въ Бамбергъ (1815—1887); добилъ въ Мюнхенъ добро образование [въ числото на прѣдавателетѣ му билъ Шелингъ], което допълнилъ съ пѫтувания по Германия и Италия. Баща му, поклонникъ на староврѣменна Гръция, билъ единичкий монархъ въ онова врѣме, който се увлѣкълъ отъ гръцкото възстание; синътъ му наслѣдилъ отъ него съчувствието къмъ гръцкия народъ. На 25 апр. 1832 силитѣ покровителки на Гръция, като я въздигнѫли въ кралство, избрали О. за нейнъ краль; на 27 юлия едно гръцко народно събрание единогласно подтвърдило това избрание; на 25 януария 1833 О. тържествено стѫпилъ на гръцкия прѣстолъ (виж. *Гръция*). Заедно съ него пристигнѫли въ Гръция отъ Бавария трима регенти, Арменспергъ, Мауреръ и Абель, да управляватъ страната до съвършенолѣтието му. На 19 юн. 1835 О. зелъ браздитѣ на управлението въ своитѣ ржцѣ и прѣнеслъ столицата отъ Навплия въ Атина; въ 1839 той се оженилъ за княгиня Амалгия Олденбургска (умр. въ 1875).

О., покровитель на просвѣщението, основалъ университетъ и други учебни заведения въ Гръция и изобщо проявявалъ найдобри намѣрения, нъ не показалъ нито самостоятелни убѣждения, нито способности на държавенъ мѫжъ; увлѣчението отъ идеалитѣ на старогръцката борба за свобода ни най-малко не му прѣчило да съчувствува съ всички реакционни стремления, макаръ той дори и тука да не показвалъ самостоятелность и едно по друго се вдавалъ на влиянието на партиитѣ, които се борили за надмощие, първенъ на баварската (Арменсперговата), послѣ на руската, французската и англий-

ската. Уплашенъ отъ една военна буна въ 1843, той положилъ клетва за вѣрность на една конституция въ началото на 1844, нъ цѣлото му управление отъ тогава било единъ редъ систематически нарушения на конституцията. Понѣкога О. проявявалъ забѣлѣжителна доброта на характера: така (въ 1861 той помилвалъ студента Друзио, който посѣгнѣлъ на живота на кралицата; нъ тая доброта не ослабвала деспотизма. Особено деспотически навици показвала властолюбивата О-ва жена, която имала на него силно влияние: само въ единъ въпросъ той отстоялъ независимостьта си. О-та женитба съ Амалия останѣла бездѣтна, и затова той трѣбвало да избере наслѣдникъ на прѣстола; Амалия желаяла единъ князъ отъ Олденбургския домъ, а О. настоявалъ за брата си, князъ Адалберта. Това извикало семеенъ несговоръ, който много врѣме занимавалъ гръцкото общество.

Общото недоволство най-сетнѣ се проявило въ буни въ Навплия и Сира, въ 1862, които скоро се потушили. Една по-страшна буна, която имала за цѣль изгнанието на краля и кралицата, избухнѣла въ окржзитѣ Месолонги, Елида и Месения прѣзъ октомврия сжщата година, и въ нѣколко деня обхванѣла цѣла Гърция. О. и кралицата му побѣгнѣли въ Саламисъ, отъ дѣто той издалъ прокламация, та обявилъ че напуща Гърция за да се избѣгне кръвопролитието, и тогава се наредило привремѣнно правителство. Макаръ доброволно, безъ борба, да напусѣлъ Гърция, О. прѣко не се отрекълъ отъ короната и отпослѣ два пжти заявявалъ платоническо притезание за прѣстола. Той се върнѣлъ въ отечеството си и живѣлъ въ Бамбергъ. Виж. Παπαμιχαλόπουλος, Παρατου τάφου του βασιλέως Οθωνος (Атина, 1893) и **La Grèce du roi Othon,** *correspondance de Thouvenel* (Парижъ, 1890).

Отонъ I или *Велики*. Германски императоръ, род. въ 912, синъ на импер. Хенриха I, когото наслѣдилъ на прѣстола въ 936. Царуването му било единъ редъ изобщо щастливи войни: смирилъ феодалнитѣ херцози въ съюзъ съ французския краль Луи IV, подчинилъ оботрититѣ и полабскитѣ словѣне (виж. *Оботрити*); принудилъ чешския краль Болеслава да му плаща дань и да пригърне християнството, и, по-сетнѣ, смирилъ унгарцитѣ и турилъ край на опустошенията имъ. О. се намѣсилъ въ работитѣ на Италия; прѣдставилъ се защитникъ на хубавица Аделаида, вдовица на убития италиянски краль Лотара, разбилъ похитителя на прѣстола Беренгара II, оженилъ се за Аделаида [тогава билъ вдовецъ] и установилъ господството си надъ сѣверна Италия въ 951. Войнитѣ, които породила тая постжпка, принуждавали О. често да минува Алпитѣ, нъ най-сетнѣ, слѣдъ една голѣма побѣда надъ унгарцитѣ въ 955, при Аугсбургъ, когато имъ отнелъ Баварската източна мархия и слѣдъ пораженията и заробването на Беренгара, който изново билъ заграбилъ кралевската власть, О. се припозналъ за *краль на Италия* отъ единъ съборъ въ Миланъ; а въ 962 папа Иоанъ XII го коронисалъ въ Римъ, като приемникъ на Карла Велики, *свещеноримски императоръ*, или *императоръ на Западъ*. Отъ това врѣме той се мѣсилъ въ борбитѣ на папитѣ и антипапитѣ, и сва-

лилъ отъ прѣстола папа Иоана за безнравствения му животъ. Той потжпкалъ двѣ италиянски възстания. Не сполучилъ само да си подчини южна Италия. О. умрѣлъ въ Минслебенъ (Турингия), въ 973, и оставилъ името на просвѣтенъ господарь. Рѣшителенъ и енергиченъ, внушителенъ по външенъ видъ, ловъкъ въ всички рицарски състезания, благочестивъ въ духа на врѣмето си, вѣренъ къмъ приятеле и лесно примиримъ къмъ неприятеле, О. много съдѣйствувалъ за възвишението авторитета на германския народъ и усилването на държавата извжтрѣ и извънъ. Виж. Vehse, *Leben Kaiser Otho's des Prossen* (Дрезденъ).

Отонъ II. Герм. императоръ, синъ и приемникъ на О. I (цар. 973—983), побѣдилъ претендента на прѣстола, Хенриха Баварски, и французския краль Лотера, съперника си, въ Лоренъ. Въ Италия прѣзелъ отъ гръцитѣ, слѣдъ като поставилъ Бенедикта VII на папския прѣстолъ, градове Неаполъ, Бари, Тарентъ; нъ разбитъ при Басентело (982), О. II умрѣлъ на 28 години отъ огнеица или отъ отрова, слѣдъ като веронската диета прогласила императоръ сина му О.

Отонъ III. Герм. императоръ отъ 983 до 1002, синъ и приемникъ на О. II. Зацарувалъ на 3-годишна възрасть; въспитанъ отъ Герберта, когото възвисилъ сетнѣ на папския прѣстолъ подъ името Силвестръ II. Любитель на науката, подражатель на Византия, нему нищо повече не му тегнило сърдце колкото да царува въ Римъ. Затова и прѣминжлъ да царува въ вѣчния градъ. Ала недоволството, отъ една страна на германскитѣ князове, които не удобрили настанението му въ Римъ, отъ друга на италиянцитѣ, които съ мжка носяли постоянното присжтствие на другоземенъ царь въ земята имъ, породило двѣ буни; въ втората О. билъ изгоненъ отъ Римъ и умрѣлъ ненадѣйно отъ огнеица или отъ отрова.

Отонъ IV. Герм. императоръ, род. въ 1174, синъ на Хенриха Лъва, баварски херцогъ, и Матилда, сестра на Ричарда Лъвово-Сърдце. Билъ саксонски херцогъ въ 1197, когато императоръ Хенрихъ VI умрѣлъ, като оставилъ наслѣдникъ едно отроче, Фридриха II. Гелфитѣ поддържали О-та кандидатура на прѣстола, а гибелинитѣ — кандидатурата на швабския херцогъ Филипа. Породила се 8-годишна война, която се свършила съ О-то бѣгство въ Англия. Филипъ останжлъ на прѣстола до 1207, когато билъ убитъ, и О. се върнжлъ; притезанията му се припознали отъ Инокентия III, който го коронясалъ въ Римъ въ 1209. О. нарушилъ клетвата си, съ която отстжпялъ на църквата нѣкои доходи, за което папата го отлжчилъ отъ църквата. Около сжщото врѣме (1214) германскитѣ князове свалили О. отъ прѣстола, въ полза на законния наслѣдникъ, Фридриха II, сицилийско-неаполски краль. О. се оттеглилъ въ Брауншвайгъ, слѣдъ една несполучлива борба, дѣто и умрѣлъ (1218).

Отоскопъ, гр. Въ *медиц.* инструментъ за изслѣдване ушитѣ. — **Ототомия.** Разрѣзване на ушитѣ.

Отпечатвамъ. 1) Натисквамъ едно нѣщо надъ друго, за да остави образа си или нѣкакви бѣлѣзи: *тол листъ е злѣ отпечатанъ.* 2) Свършвамъ печатане, напечатвамъ цѣлото, за което е дума: *книгата*

се отпечата и постжпи въ продань. — **Отпечатъкъ.** Бѣлѣгъ, направенъ съ натискане, образътъ на каквото е отпечатано. *Отпечатъкъ на страститѣ въ лицето,* тѣхното изражение или изявяване въ чъртитѣ на лицето.

Отправямъ *нѣщо нѣйдѣ.* Испращамъ.

Отпущаемъ ярецъ. У евреитѣ въ старо врѣме ярецъ, който пущали да върви въ пустинята, като по закона зималъ и занасялъ грѣховетѣ имъ (*Библ.* Лев. 16; 8, 10).

Отрада, *староб.* Утѣха, услада, успокоение, олекване: *дѣцата ми сж моя отрада. Търси отрада въ молитвата.* — **Отраденъ,** който доставя отрада: *едно отрадно явление въ нашия народенъ животъ.*

Отражавамъ. Отблъскамъ, отхвърлямъ, отпращамъ въ единъ съсѣденъ прѣдмѣтъ (свѣтлина). *Отражението на единъ прѣдмѣтъ въ вода, въ огледало,* изображението му, образътъ му въ него. — **Отразителенъ,** който отражава; **отразителность,** свойството му.

Отранто. Италиянски приморски градъ, 18 килом. на юго-ист. отъ Лече, малко пристанище на Отрантски протокъ; край на желѣзница, която тръгва отъ Римини и върви покрай цѣлия източенъ брѣгъ на Италиянския полуостровъ; 3,000 жит. О. въ старо врѣме е билъ много важенъ градъ; отъ тамъ щѣлъ да започва Пировий мостъ, който щѣлъ да свързва Италия съ Гърция. Въ 1480, тоя градъ още ималъ 20,000 жит., когато билъ ограбенъ отъ турцитѣ, които изклали двѣтѣ трети отъ жителитѣ, а останжлитѣ отвели въ робство. — **Отрантски протокъ,** въ Италия, съединява Йоническо море съ Адриатическо. Широчината му е най-малко 70 килом.

Отрантски каналъ. Протокъ между Италия и Албания, съединява Адриатическо море съ Йоническо. Той е най-малко 70 килом. широкъ. — Отрантската область, сега наричана леченска (съ гл. гр. *Лече*), образува петата на «италиянския ботушъ», сир. тя е крайната юго-източна область. Градецъ *Отранто* въ тая область, на Адриатическо море (съ 3,000 жит.), е билъ градъ съ 20,000 жит. въ 1480, когато го прѣзели турцитѣ въ царуването на Мохамеда II. Въ ясно врѣме крайбрѣжието на Албания се вижда отъ Отранто.

Отрисъ. Единъ отъ двата клона [другий е Камбунскитѣ планини], които се отдѣлятъ отъ Пиндъ и вървятъ до Солунски заливъ, като обгръщатъ басейна на рѣка Саламврия, който се затваря откъмъ морето съ три прочути въ старо врѣме връха: Олимпъ, Оса или Кисово и Пелионъ или Илесида. Виж. *Олимпъ, Оса, Пелионъ.*

Отстоявамъ, *рус.* Отбранвамъ.

Отсу. Японски градъ, 10 килом. (16 по желѣзн.) на юго-ист. отъ Киото и 59 килом. (по желѣзница) отъ Осака, на езеро Бива; 19,650 жит. Въ началото на тоя вѣкъ О. е билъ една отъ столицитѣ на Микадо. Страшна крѣпость. Въ града и околностьта прочути езически монастире.

Отчислявамъ, *рус.* изваждамъ отъ число, уволнявамъ.

Отшелникъ-*ница.* Лице, което се е отдѣлило отъ хубавия свѣтъ, което живѣе въ уединение, отдѣлно отъ населено мѣсто за спасение на душата, пустинникъ. — **Отшелнически.** Свойственъ на отшелникъ. — **Отшелничество.** Съ-

стоянието на отшелникъ, пиочество.

Оуенъ (Робертъ *Owen*). Знаменитъ англійски общественъ реформаторъ, род. и умр. въ градеца Нютаунъ, въ обл. Монтгомери (1771—1858). Синъ на единъ бѣденъ занаятчия, О. всичко длъжи на себе си. Сполуката му въ попрището на обогатяването му била бърза и блескава. На 10 години, той постжпилъ въ единъ сукнарски дюкянъ, сетнѣ станжлъ неговъ управитель. Едвамъ билъ на 18 години, когато се рѣшилъ да започне самостоятелна работа и наредилъ въ една тѣсна манчестерска улица една малка памучна фабрика съ неотдавна изнамѣренитѣ за онова врѣме предачни машини. Работата му тръгнжла отлично; нъ като човѣкъ съ смѣла инициатива, О скоро напуснжлъ това малко прѣдприятие, за да стане управитель на една истинска голѣма предачна фабрика съ нѣколко стотини работници. Тогава О. още нѣмалъ 20 години. На 26-та си година О. вече купува, на чело на едно капиталистическо сдружение, една отъ най-старитѣ въ Шотландия огромна предачна фабрика въ Ню Ланаркъ и става пълновластенъ распоредитель въ нея. Отъ тогава се започва и реформаторската дѣятелность на О., която му спечелва всеобщъ почитъ и го направя една отъ най-влиятелнитѣ и авторитетни личности въ Англия, а сетнѣ го накарала съвсѣмъ да скжса всичко общо съ съврѣменното му просвѣтено общество и да изгуби всѣкой авторитетъ.

Първий и най-блескавий периодъ отъ О-та дѣятелность е свързанъ съ Ню-Ланаркъ. Тамъ О., на чело на едно голѣмо фабрично население отъ 2—3,000 души, се опиталъ да подобри положението на работницитѣ, повишилъ работната имъ платка, прѣдоставилъ на работника дѣлъ отъ общата печала, скжсилъ работния день, устроилъ общи гостинници и жилища, погрижилъ се за пенсии на прѣстарѣлитѣ, за взаимноспомагателни каси, за болници и медицинска помощь на болнитѣ и т. н. И най-забѣлѣжително е, че при тая наредба, чистата печала на фабриката не само не омалѣла, а се увеличила. Славата на Ню-Ланаркъ гръмнала по цѣлъ свѣтъ и всѣка година по 2,000 души, между които и коронованн лица, посѣщавали отъ любопитство тая чудна фабрика. Прѣзъ тоя периодъ О. написалъ съчинение: *Новъ възгледъ върху обществото* или *Опити по принципа за образуването на човѣшкия характеръ* (1812) и др.

О-та блескава ню-ланарска сполука насърдчила О. да се запрѣтне да осжществи коренни прѣобразования въ обществото въ най-широки размѣри; той вече става социалистъ. Въ 1817 той прѣдложилъ, държавата, за да уреди отношението между труда и капитала, да устрои общини, едноврѣменно земедѣлчески и промишлени. Населението на всѣка отдѣлна община да не надминува 1,500 души. Всички жители на общината да живѣжтъ въ една сграда и да обработватъ сами общата за всѣка община земя за смѣтка на общината. Всѣко семейство да си има отдѣлно жилище въ общинския домъ, нъ дѣцата отъ 3-годишна възрастъ да се въспитавате заедно. Храната да се добива отъ общата готварница. Общината иецѣло да се нагрѣбва да пздържа всѣкой свой членъ, като изисква отъ него

работа споредъ силитѣ и способноститѣ му.

Отъ това врѣме О. се обръща въ най-неуморимъ агитаторъ. Нъ въ отечеството си той несполучилъ да прокара социалистическитѣ си учения и идеи; напротивъ, той изгубилъ прѣдишнитѣ си приятели, особено лордоветѣ, архиепископитѣ [социалнитѣ му учения били противни на всѣка религиозна идея] и князоветѣ.

За да тури въ дѣйствие идеитѣ си, О. основалъ въ 1823 въ Америка, въ държава Индиана (една отъ Съединенитѣ Държави) една община *Нова-Хармония*. Около 1000 души — ентузиасти, сиромаси и авантюристи — се отзовали на О-та покана. Общината въ първо врѣме оправдала О-тѣ най-горещи надежди. Нъ слѣдъ нѣколко години опитътъ съ *Ню-Хармони* (Нова-Хармония) се свършилъ съ фиаско.

Несполуката на О-я опитъ се отдава отъ нѣкои на това, че ню-хармонийци били възпитани и порасли въ съвсѣмъ друга обществена срѣда, а новата обществена наредба изисквала и новъ човѣкъ, който не може да се яви при първия зовъ на единъ благороденъ мечтатель.

О. минава за създатель на *кооперативнитѣ дружества*, — дружества отъ потрѣбители, които съ общи срѣдства си отварятъ общъ дюкянъ, отъ който си купуватъ стокитѣ и печалата отъ проданьта добиватъ тѣ сами.

Освѣнъ прѣдпоменѫтото съчинение, О. е написалъ *Книга за новия нравственъ свѣтъ* (Лондонъ, 1826), повече отъ 2,000 статии и е произнесълъ повече отъ 1,000 слова. На езика ни е прѣведено О-то съч. *Образуването на човѣшкия характеръ*, прѣв. отъ рус. А. П. Н. (Шуменъ, 1895, стр. 129). Виж., въ български прѣводъ, *Великитѣ утописти*, отъ М. Туганъ-Барановски, прѣв. Г. Б. (Варна, 1902, стр. 96) и *Робертъ О.* отъ Елена Равска, една отъ *Книжки за народа* (Варна, ц. 5 ст.); виж. още на други езици, — *Life of Rob. Owen written by himself* = автобиография (Лондонъ, 1852); Sargant, *Rob. Owen and his philosophy* (Лондонъ, 1860); Booth, *Rob. Owen, the founder of socialism in England* (Лондонъ, 1869); L. Jones, *Life, times and labour of R. Owen* (Лондонъ, 1871); Reybaud, *Etudes sur les Réformateurs* (Парижъ, 1864, 2 т. in-12).

Оуенъ *(Ричардъ)*. Единъ отъ най-отличнитѣ английски естествоизпитатели, род. въ Ланкастеръ, умр. въ Ричмондски Паркъ (1804—1892). Билъ хирургъ, прѣдавателъ на палеонтологията, изучването на която въвелъ въ Англия, и послѣ единъ отъ хранителетѣ на Британски Музей, дѣто турилъ редъ на естествено-историческитѣ сбирки и издалъ единъ 5-томенъ илюстрованъ каталогъ. Нъ той се явява най-великъ като авторитетъ въ сравнителната анатомия: той е възстановилъ образа на исчезнѫлитѣ въ минѫлитѣ епохи, или, както обикновено ги наричатъ «допотопнитѣ», животни типове по ископаванитѣ остатки и е открилъ законитѣ на общата направа на животния организмъ, което послужило като твърда основа за научнитѣ работи на други велики изслѣдователе: Дарвина, Агасиса, Хъксли, Лайеля, Хекеля и др. Възъ основата на установената отъ него законосъобразность въ измѣненията на по-развититѣ удове на организма, въ обобщението на видоветѣ (родство-

то на измрѣлитѣ и живитѣ родове) и въ послѣдователното развитие на видоветѣ е изработена научната теория за изгубенитѣ изъ междинитѣ видове (*missing link* = брънката, която липсва). Оснований съ съдѣйствието на тоя ученъ новъ университетъ въ Манчестеръ въ негова честь е нареченъ *Оуеновъ коледжъ*.

Главнитѣ О-ви трудове сж *Палеонтология* (Лондонъ, 1861; отъ тогава нѣколко изд.); *Архитипъ и хомология на скелета на гръбначнитѣ*; *Одонтография*, подробно, пояснено съ изящни рисунки, описание на зжбитѣ на всѣкой класъ животни, — трудъ, който съставя грамадно съкровище отъ знание както за анатома, така и за геолога; *Анатомия на гръбначнитѣ* (3 т.); *Ископаемитѣ млѣкопитающи на Австралия* (2 т.); *Измрѣлитѣ безкрили птици на Нова-Зеландия* (2 т.); *История на британскитѣ ископаеми влѣчуги* (4 т.).

О-та биография е написана отъ внука му, сжщо Ричардъ О.

Офейковъ. Псевдонимъ на Ат. Шоповъ.

Оферирамъ, *лат.* Въ *търгов.* прѣдлагамъ. — **Оферта.** Прѣдложение.

Офилъ. Часть отъ Иерусалимъ близо до храма, за която се прѣдполага да е била укрѣпена, понеже думата значи на еврейски твърдѣлъ *(Библ.)*.

Офиология, *гр.* Учение за змиитѣ. — **Офити.** Една отъ гностическитѣ секти, въ Сирия, отъ II-и до VI-и вѣкъ; еретицитѣ отъ тая секта почитали змията, която съблазнила прародителетѣ да вкусятъ отъ дървото на познанието (гносисъ), а Иисуса Христа злословили, и въ нравственостьта подражавали Каина, жителитѣ на Содомъ и тѣмъ подобнитѣ. — **Офитъ.** Плътна разновидность отъ диорита.

Офиръ. 1) Единъ отъ Иоктановитѣ синове, който се заселилъ въ южна Арабия. 2) Страна, която въ старо врѣме се славила по златнитѣ си рудници. Отъ тамъ Соломоновитѣ кораби, които търгували отъ пристанищата на Едомъ, донасяли злато, скжпоцѣнни камъне, слонови зжби, аромати и др. Пжтуването ставало по веднжжъ на всѣки три години. Дѣ е била земята О. е неизвѣстно. Прѣдполагатъ да е била или въ Арабия, или на източното крайбрѣжие на Африка, или въ Индия *(Библ.)*.

Офицерство, *лат.* 1) Звание, длъжность на офицеръ. 2) Общо име на всичкитѣ офицери отъ всичкитѣ чинове, офицерско тѣло. *нашето офицерство стои на висотата на положението си.* — **Офицеръ.** Общо име на военнитѣ чиновници (и сухопжтни и поморски) отъ унтеръ-офицерския до генералния чинъ включително.

Официаленъ, *лат.* Званиченъ по служебенъ редъ. 1) Обявенъ отъ властьта: *официална новина*. 2) Който дохожда отъ правителството. — **Официалность.** Правителствени, служебни отношения. — **Официозенъ,** лат. Полуофициаленъ, сир. който е въ свръски съ правителството, нъ не иде прѣко отъ него, а само по негово побуждение: *официозенъ вѣстникъ*. — **Официозъ.** Официозенъ вѣстникъ.

Оформявамъ, отъ *форма*. Давамъ законна форма, привождамъ въ правилна, прилична форма.

Офра. 1) Градъ на Вениаминовото племе, който прѣдполагатъ да е билъ 7—8 килом. на истокъ отъ

Ветилъ. 2) Градъ на Манасиниото племе *(Библ.)*.

Офталмиатрия, *гр.* Учение за очнитѣ болести. — **Офталмия.** Възпаление на очното кльбо. — **Офталморагия.** Кръвотечение отъ очитѣ. — **Офталмоскопъ.** Инструментъ за изслѣдване очитѣ. — **Офталмотерапия.** Наука за лѣкуване очитѣ. — **Офталмотомия.** Разрѣзване око съ лѣкарска или научна цѣль.

Officio. Виж. *Ex officio.*

Охйо. Голѣма рѣка въ Съединенитѣ Държави, слѣдъ Мисури най-голѣмий притокъ на Мисисипи; става отъ съединението на Алегани и Мононгахела при Питсбѫргъ, въ Пенсилвания; тече прѣзъ една плодородна долина до Кайро, дѣто е устието ѝ; дълга 1500 километра, а широка отъ 500 до 1500 метра. Въ течението си дѣли сѣвернитѣ държави Охио, Индиана и Илиноисъ отъ южнитѣ държави Виргиния и Кентѫки. Гл. градове по брѣговетѣ ѝ сѫ Цинцинати, Луисвилъ (дѣто има бързеи, за избѣгването на които е направенъ параходенъ каналъ), Хунлингъ, Мейсвилъ, Питсбѫргъ и Кайро. О. е обикновено корабоплавателна отъ Питсбѫргъ, нъ за по-голѣми параходи лѣтѣ само отъ Хунлингъ. По нея става обширна търговия, въ която участвуватъ главнитѣ ѝ притоци Тенеси, Кѫмбѫрлянъ, Уабашъ и др.

Охио. Една отъ Съединенитѣ Държави, има за прѣдѣли: на сѣв. езеро Ерие; на зап. държава Индиана; на югъ Охио, който я дѣли отъ Виргиния; на ист. Пенсилвания. Просгр. 106,311 чет. килом.; насел. 4,000,000, отъ които 80 черни и 130 индийци. Земята, едно хълмисто плато, е повечето плодородна; пои се отъ Охио съ притоцитѣ му и други малки рѣки. Климатъть, мекъ на югъ и суровъ на сѣв., е изобщо здравъ. Земедѣлието е много развито. О. е 3-та отъ Съединенитѣ Държави по стойностьта на жътвитѣ и 4-а по скотовъдството. Главнитѣ земедѣл. произведения сѫ: царевица (произвожда на година повече отъ 40 милиона хектол.), жито, ечмикъ, овце, свине (има около 2 милиона говеда и 8 милиона овце и свине); послѣднитѣ сѫ една отъ главнитѣ износни стоки. По индустриалното производство О. е 5-а държава слѣдъ Ню-Йоркъ, Пенсилвания, Масачузетсъ и Илиноисъ. Най-голѣмата цифра доставя металургическата промишленость (275 милиона лева) и брашнарството (195). Слѣдъ това вървѫтъ дрехитѣ (113), хранителнитѣ консерви (100), спиртопроизводството (92), дървата (84), коларството (80), земедѣлческитѣ орѫдия (77), изработенитѣ кожи (67), тютюнътъ (47) и др. Виното, което се произвожда по южния брѣгъ на езеро Ерие сравняватъ благоприятно съ рейнскитѣ вина.

О. е 3-а държава слѣдъ Пенсилвания и Илиноисъ по дѣятелното разработване на ископаемитѣ вѫглища (около 6 милиона тона на година). Държавата притежава и важни солници, които доставятъ, освѣнъ голѣмо количество соль, половината отъ брома, що се вади въ цѣлъ свѣтъ. Най сетнѣ, отъ 1885, сѣверо-източнитѣ области сѫ станѫли едни отъ голѣмитѣ производители на газа (петрола).

Гѫститѣ гори, които сѫ покривали страната прѣди 70 години, сѫ омалѣли до $^1/_4$ отъ повърхностьта ѝ. Въ тѣхъ се срѣщатъ и медицинскитѣ растения: валериана, колумба, жинсенгъ и др. Между държавнитѣ учреждения сѫ 4 за-

ведения за умопобъркани, сиротопиталища за глухо-нѣми, слѣпи, идиоти и др. Има 9 университета, 33 колегии и др. Държавата притежава много голѣма библиотека.

Желѣзници. Голѣмитѣ желѣзни пѫтища на атлантическитѣ градове Вашингтонъ, Балтимора, Филаделфия, Джерси-Сити (Ню-Йоркъ) минуватъ всички прѣзъ О. отъ ист. къмъ зап., та отиватъ прѣзъ Мисисипи и Мисури да достигнѫтъ Тихи океанъ. Другитѣ главни желѣзници вървѣхѫтъ отъ югъ къмъ сѣв., между р. Охио и кливляндското, толедското и шикагоското пристанища. Първата желѣзница е направена въ 1842; до сега желѣзнопѫтната мрѣжа е станѫла 12,000 килом.

Корабоплавателнитѣ канали съставятъ една мрѣжа отъ 1,280 килом. и О., благодарение на каналитѣ си, които турятъ въ съобщение р. Охио, Мисисипи и ез. Ерие, притежава една доста важна търговска флота (1,200 кораби и ладии, отъ които 236 парахода).

О. никога не е билъ държава съ робе.

Управление. Членоветѣ на испълнителната власть (управитель, подуправитель и др.) и членоветѣ на законодателната власть (33 сенатори и 105 прѣдставителе) се избиратъ за двѣ години. Членоветѣ на сѫдебната власть (върховни, областни и окрѫжни сѫдии) се избиратъ за петъ години.

История. — Първитѣ европейци, които проникнѫли въ О. били французе (1609). Въ 1763 О. заедно съ другитѣ французски колонии въ сѣверна Америка минѫлъ въ владѣние на англичанетѣ. Отпослѣ О. билъ раздѣленъ между Конектикѫтъ и Виргиния. Слѣдъ врѣме образувалъ съ Индиана и Илинойсъ територия, а въ 180 билъ приетъ за държава отъ Съединенитѣ Държави. О. се заявил силно прѣзъ междуособната войн когато доставилъ на сѣверни държави 317,133 воителе.

Охлократия, *гр.* Управлени което е въ рѫцѣтѣ на тълпата.

Охозия. 1) Израилски цар синъ Ахаавовъ (897 прѣди Хр.). 2) Иудинъ царь Иорамовъ син (885 прѣди Р. Хр.).

Охота, *староб.* Силно желани за нѣщо, ишахъ.

Охотско море. Море, токо-реч вѫтрѣшно, което се образува от Велики океанъ въ сѣв.-източн Азия; има за прѣдѣли: на ист островитѣ на Япония, на сѣв. на зап. Сибиръ, на ист. Камчат простр. повече отъ $1^1/_2$ милио четвър. километра. Бури и мъгл Само една голѣма рѣка се влив въ това море: *Амуръ*. То закр нува отъ 3 ноември до 3 април

Охотскъ. Окрѫженъ и прист нищенъ градъ на Приморска об (въ източни Сибиръ), на сѣверн брѣгъ на Охотско море, близу общото устие на рѣка Кухтая Охота; кѫщи не повече отъ 30 жит. не повече отъ 150. Земед лието несполучливо; мѫчно вир и барабойтъ. Риболовство. Търг вия нищожна. Скотовъдството т ко-речи изключително въ държа елени.

Охридска архиепископия. Слѣдъ раздѣлението на Българ на източно или придунавско и з падно или македонско българск царство и слѣдъ завоеванието п първото отъ Цимисхия (виж. *Б царско* царство), висшата церковн власть надъ българския народ отъ Прѣславъ се прѣнесла въ Ма кедония, дѣто билъ тогава цент рътъ на духовния и политическ

животъ на българетѣ. Въ Самуиловото царуване (976—1014) сѣдалището на началника на българската църква била първень Прѣспа, а послѣ Охридъ.

Прѣзъ Самуилово врѣме по-забѣлѣжителни български патриарси били Германъ, Филипъ и Давидъ (виж. това име). Българската църква въ тѣхно врѣме си простирала властьта не само надъ българскитѣ епархии, между които се били прибрали пакъ и подчиненитѣ отъ Цимисхия подъ гръцката патриаршия епархии въ сѣверна България, а и надъ сърбскитѣ епархии въ Босна, Херцеговина и сегашна Сърбия.

Патриархъ Германъ най-напрѣдъ светителствувалъ въ Воденъ и Прѣспа (995). Въ Филипово врѣме, когато патриаршеский прѣстолъ билъ вече прѣнесенъ въ Охридъ, въ лоното на българската църква се прибрали всичкитѣ нейни области, които отпослѣ съ покоряването на царството отъ Василия Българоубийца, зели малко по-малко да омалѣватъ на брой. Ала Василий уважилъ независимостьта на българската църква, която се упазила и прѣзъ цѣлия 150-годишенъ периодъ, прѣзъ който България била подчинена политически на Византия. Охридската патриаршия прѣзъ тоя периодъ била раздѣлена, по думитѣ на Доксопатрийски Нилъ, на повече отъ 30 епископии, нъ имената на всичкитѣ не сж дошли до насъ.

Охридската патриаршия си останжла пакъ самостоятелна и когато въ 1185 двамата братя Асѣнь и Петръ освободили българското царство отъ гръцитѣ. Тогава тя само изгубила нѣкои отъ епархиитѣ, които влѣзли въ състава на възстановената съ подновението на българското царство търновска патриаршия. Правото си за по-нататъшно сжществуване като отдѣлна архиепископия тя отстоявала прѣдъ всички, и българе, и гръци, и турци дори до 1767. Основата, на която почивало това нейно право, е интересна.

Слѣдъ освобождението на България отъ византийското иго, защитницитѣ на охридската арх., на чело съ тогавашния архиепископъ Иванъ Каматеръ, захванжли да поддържатъ, че тя е оная староврѣменна автокефална (самостоятелна) архиепископия, която бѣ основана отъ императора Юстиниана и която се наричаше архиепископия *Първа Юстиниана*. Въ ония тъмни врѣмена това притезание, макаръ и съвсѣмъ безосновно, се приело отъ всички безъ противорѣчие и охридскитѣ архиепископи наченжли да се наричатъ архиепископи на Първа Юстиниана.

Безосновностьта на това притезание на охридскитѣ архиепископи доказватъ историческитѣ факти. Извѣстно е, че отъ V-и вѣкъ слѣдъ Р. Х., както западната, така и източната римска империя прѣтеглили много отъ варварскитѣ нахлувания. Юстинианъ (императоръ отъ 527 до 565) подновяваше разоренитѣ градове и подигаше нови, единъ отъ които бѣше градъ *Първа Юстиниана*. На мѣстото, дѣто биде въздигнжтъ градъ Първа Юстиниана, бѣше едно селце Таврезия, което бѣ Юстиниановото родно мѣсто. Тоя градъ се нарече така, за да се прослави повече отъ нѣколкото други градове, които носехж Юстиниановото име. Въ Първа Юстиниана се направила по волята на императора и самостоятелна архи-

очитѣ, билъ принуденъ да подпише унищожението на тая наша драгоцѣнность, съ условие да му се остави само охридската епархия, та да се прѣхранва; нъ и отъ тамъ гръцката злоба и коварство скоро го пропждили и заточили на Св. Гора, дѣто довършилъ многострадалния си животъ въ 1793.— Участьта на охридската архиепископия раздѣлила и сръбската въ 1765.

Прѣзъ периода на господството на гръцкото фенерско духовенство, гръцитѣ залѣгали всѣко-яче да погръчатъ българското племе. Паметницитѣ отъ врѣмената на българскитѣ царе, остаткитѣ отъ българската литература, словѣнското богослужение въ църквитѣ, — всичко това било прѣмахнжто. Вече и името охридска, както и търновска, патриаршия било съвсѣмъ унищожено, отъ страхъ да не се възбуди пакъ желанието ни да си я подновимъ, когато въ XIX-и вѣкъ се събудило българското народно чувство, което се изразило прѣди всичко въ борба за церковна самостоятелность отъ гръцитѣ. Историческитѣ изслѣдователе на българската църква — главно проф. М. Дриновъ — извадихж изъ мрака на минжлото и историята на охридската патриаршия. Поглавнитѣ съчин. по тая история сж: М. Дриновитѣ трудове *Исторически прѣгледъ на българската църква отъ самото ѝ начало и до днесь* (Вѣна, 1869), — *Три грамоти, дадени отъ императора Василия II на българския охридски архиепископъ Иоанъ около 1020 лѣто* (въ *Периодич. Списание*, Браила, год. I, 1873, кн. VII+VIII, стр. 14—25), — *Записъ отъ охридския патриархъ Прохоръ* (сжщо спис. кн. III, стр. 132—141), — *Нѣколко думи за титлитѣ на костурския митрополитъ и на нѣкои гръцки владици въ Македония* (пакъ тамъ, кн. XXVII, стр. 342); — *Новонайденъ надпись на охридската св. София* (пакъ тамъ, кн. XXXII — XXXIII, стр. 360), — *Къмъ бѣлѣжкитѣ на г. Шопова за титлитѣ на битолскитѣ владици* (пакъ тамъ, стр. 360), — *Допълнителни бѣлѣжки за една отъ прѣжнитѣ титли на костурскитѣ владици* (пакъ тамъ, кн. XLVI, 724), — *Въпросъ за българската и сръбската църкви прѣдъ сждилището на Лионския съборъ въ 1274* (пакъ тамъ, год. I, 1873, кн. VII+VIII); *Материали по новата история на Македония* отъ А. Шопова (пакъ тамъ, кн. XXXI); *Документи за българската церковна история*, писма на молдовлашкия воевода Стефана и охридския архиепископъ Доротея въ *Български Книжици* (Цариградъ, 1858); *Кодексъ на охридската патриаршия* отъ А. Шопова (въ министерския *Сборникъ*, кн. VI, 1891) — Баласчевъ, *Изданията, приписитѣ и значението на кодекси отъ Охридската Архиепископия за нейната история* въ Периодическо Списание, кн. LV — LVI, 1898 г. Въ тоя си трудъ г. Баласчевъ се мжчи да отмахне обвинението, поддържано до сега отъ историци Голубински, Иречка и др., че охридската архиепископия, както прѣзъ гръцкото иго, така и по-късно, — прѣзъ турското, е била токо-речи погръчена и нейнитѣ архиепископи сж се стремили, ако и не въ еднаква степень съ цариградскитѣ патриарси, да погръчжтъ словѣнобългарскитѣ епархии. — По-старж издания за охрид. архиеп. сж митр. Натанаиловото съчин. и Н. Ми-

хаиловскивата прѣводна брошура (виж. *Натанаилъ* и *Михаиловски*). Свѣдѣния по прѣдмѣта се намиратъ и въ историитѣ на Голубински, Иречка и др. Виж. още библиографията подъ *Церковенъ въпросъ*.

Охридско езеро. Най-голѣмото отъ македонскитѣ езера, па и отъ всички други на Балкански п-въ, освѣнь Шкодренското; има елипсообразна форма, дължина отъ сѣв. къмъ югъ 42.8 килом. и широчина отъ 8.56 до 12.84 килом., и простр. 268.8 чет. килом. Високи гористи планини го затварятъ отъ три страни, откъмъ юго-ист. Галичица, клонъ отъ Шаръ, а откъмъ юго-зап. Мирдитскитѣ планини; отворено е само откъмъ сѣверъ, отъ дѣто прѣзъ Черни Дринъ се истича въ Адриатическо море. Височината на езерото надъ морското равнище е 698 метра, та е пониско отъ Прѣспанското 160 метра. Най-голѣмата му дълбочина близу при монастиря Св. Наумъ достига до 700 метра, сир. дъното му се намира на еднакво равнище съ морската повръхность. Това езеро е и най-красивото отъ всичкитѣ други на Балкански п-въ; то наумѣва, споредъ Хана, езеро Лаго-Маджоре, а споредъ Ами-Буе, — Женевското езеро. Водата му е бистра като сълза; намѣста прѣзъ нея се вижда на дълбочина 15 — 20 метра пѣсъчливото му дъно. То е богато съ разнородни риби; въ него се ловѧтъ пъстърви, мрѣни, ягули и други риби въ голѣмо количество, които си продаватъ изъ Македония и въ Епиръ. На брѣговетѣ му има доста градове и села, отъ които най-важнитѣ сѫ Охридъ и Струга. Островы нѣма и е малко бурно. «Възможно е», казва Е. Реклю, «нѣкога Охридското езеро, намѣсто да се истича на сѣверъ прѣзъ тѣсната долина на Черни Дринъ, стѣснявана отъ клисури, да е изливало излишнитѣ си води, откъмъ юго-зап., въ *Мамикското езеро*, прѣзъ което минува рѣка Дѣволъ. Ако се вѣрва на туземцитѣ, Охридското езеро е имало за притоци двѣтѣ езера Прѣспанското и Вентрокъ». Нѣкои подробности за **Ох.** ез. има въ статия *Охридското езеро и неговата флора и фауна* отъ Е. Спространова въ пловдивското списание *Библиотека*, кн. XVIII—XX (1897).

Охридъ. Градъ въ Македония съ хубаво мѣстоположение, расположенъ на единъ двуглавъ хълмъ на сѣверния брѣгъ на езерото, на което дава името си, ц. на санджакъ въ битолски вилаетъ, 48 килом. на сѣв.-зап. отъ Битоля, 172 килом. на сѣв.-зап. отъ Солунъ, 124 килом. на юго-ист. отъ Шкодра и 152 килом. на сѣв.-зап. отъ Янина; 14,860 жит., отъ които 8,000 българе христ., 5,000 турци, 300 арнауте христ., 500 арнауте мохам., 460 власи и 600 цигане (*Кжичовъ*). Поминъкъ кожухарство, риболовство, зидарство и лозарство; едно врѣме тоя градъ е въртѣлъ голѣма търговия съ скжпи кожи, нъ сега е испаднжлъ. Той е сѣдалище на български митрополитъ и има полугимназия. **О.**, съ българско име и происхождение, е единъ отъ най-историческитѣ градове въ нашата история, защото е билъ столица на български царе отъ Самуилово врѣме, па и сѣдалище на независими български патриарси до 1762. Въ него и сега има много старини, между които най-важна е църквата св. Климентъ, правена още въ врѣмето на светителя — сѫщий Св. Климентъ, оня славенъ ученикъ на Св. Кирила и Методия, който съ

е подвизавалъ въ западна Македония (виж. *Климентъ*). На върха на хълма, като единъ вѣнецъ, стои единъ укрѣпенъ замъкъ, сега резиденция на управителя, строенъ отъ българскитѣ царе, мжчно достжпенъ и съ двѣ много яки огради; въ първата има само нѣколко кжщи въ развалини; въ втората—джамия, разни сгради въ свръска съ конака и водохранилища, които пълнжтъ отъ езерото. Два километра отъ О. е монастирътъ *Св. Наумъ* (виж. *Наумъ*), единъ отъ най-богатитѣ въ Македония; близо до него шурти единъ изворъ, за който се вѣрва, че тегли водата си отъ Прѣспанското езеро. Други старини монастире и църкви изобилватъ въ околностьта на О. Охридчане сж събудени и учёнолюбиви люде, и сж зимали живо участие въ тежката ни борба за духовна независимость. О. е отечество на поета *Пърличева*. Виж. *Охридска архиепископия, Диамандиевъ, Пърличевъ*. Интересни подробности за О. има въ статии *По възраждането на градъ Охридъ* отъ Е. Спространова и *Новонайдени охридски старини* отъ В. Кжнчева, и двѣтѣ статии въ Министерския сборникъ кн. XIII, 1896.

Очаковъ. Градъ въ южна Русия, херсонска губ., 64 килом. на сѣв.-ист. отъ Одеса и 90 килом. на зап. отъ Херсонъ, на Черно море и на сѣверния брѣгъ на входа на лимана на Днѣпръ; 8,030 жит. Нѣкога силна крѣпость, съградена въ края на XV-и вѣкъ отъ кръмския ханъ. Прѣзъ русскитѣ войни съ Турция въ XVIII вѣкъ, О. билъ ту въ турски, ту въ русски ржцѣ, доклѣ не билъ зетъ отъ Потемкина въ 1788 и окончателно присъединенъ на русскитѣ владѣния. О. сега има важность като силна военна позиция за защитата на Днѣпръ, на който Кжлбурунъ варди другия брѣгъ. Близостьта на Одеса е била гибелна на търговското развитие на пристанището на О.

Очаровавамъ. Магьосвамъ, омайвамъ, плѣнжк нѣкого съ чароветѣ си. — **Очарователь.** Който очарова; магесникъ. — **Очароваленъ.** Който произвожда омая, омайва: *очароваленъ изгледъ, очарователна хубость*.

Очевиденъ. Явенъ, видимъ съ очитѣ, ясенъ за ума, несъмнѣнъ: *това е очевидна истина*.

Очеркъ. Писменно, кратко и леко описание на нѣщо въ главнитѣ чърти.

Очистилище. Покривътъ на ковчега на завѣта, който билъ направенъ само отъ злато. На него първосвещеникътъ принасялъ всѣка година велико приношение за очищение на грѣховетѣ *(Библ.)*.

Очъртавамъ. Бѣлѣжк съ чърти, обрисувамъ.

П.

Р. 1) Химический знакъ на фосфора *(Phosphorus)*. Въ церковнитѣ книги **П** означава 80. Виж. *Словѣнски цифри.*

Павелъ. Великий апостолъ на езичницитѣ, билъ роденъ отъ евреи родителе въ Тарсъ, въ Киликия, и наслѣдилъ отъ баща си правата на римското гражданство. Името му било първень Савелъ Образованието си добилъ въ родния си градъ, който се славилъ тогава съ литературнитѣ и философскитѣ си училища, дѣто несъмнѣнно се научилъ, по край друго, и да говори и пише гръцки; а посетнѣ билъ испратенъ въ Иерусалимъ, дѣто изучилъ, въ училището на Гамалиела, прочутъ еврейски богословъ, иудейското богословие и диалектиката и станѫлъ единъ отъ най-строгитѣ и най-ревностнитѣ фарисеи. Споредъ тогавашното правило у евреитѣ, че всѣкой трѣбва да се научи нѣкой занаятъ, Савелъ се научилъ да прави шатри, и съ тоя занаятъ се поминувалъ отпослѣ, когато станѫлъ апостолъ (*Биб.* Дѣян. 18; 3). Нѣколко години слѣдъ Иисусовата смъртъ, той станѫлъ буенъ гонитель на новата секта, христианетѣ, и присѫтствувалъ на Св. Стефановото мѫченичество. Тайственитѣ обстоятелства, въ които билъ обърнѫтъ въ христианството на пѫтя си отъ Иерусалимъ за Дамаскъ, дѣто отивалъ да гони христианетѣ, сѫ добрѣ познати на всички читателе на *Дѣянията на Апостолитѣ*, та не е потрѣбно да се разказватъ тука. Слѣдъ едно осамотено прѣбиване въ Арабия — може-би да умири смутения си духъ въ общение съ Бога, и да се приготви тържествено за новото си поприще — той се върнѫлъ въ Дамаскъ, когато промѣнилъ името си на Павелъ и се заловилъ съ распространението на Евангелието, особено между езичницитѣ. Естествено дамасскитѣ евреи му станѫли върли неприятеле. Тѣ рѣшили да го убиѭтъ; нъ неговитѣ приятеле му помогнѫли да избѣгне въ Иерусалимъ, дѣто Христовитѣ ученици първень го приели съ подозрѣние, а по-сетнѣ, чрѣзъ Варнавовитѣ благосклонни услуги, съ радушность. Той вече говорилъ смѣло въ името Христово и спорилъ съ елиниститѣ евреи, нъ съ опасна сполука, защото противницитѣ му търсяли случай да го убиѭтъ. Той пакъ билъ принуденъ да бѣга, и озовалъ се въ родното си мѣсто, Тарсъ, дѣто и прѣсѣдѣлъ доклѣ Варнава не го завелъ въ Антиохия (на́близо) да помага тамъ въ проповѣдничеството.

Слѣдъ едно кратко посѣщение на Иерусалимъ въ гладната година, 44, **П.** и Варнава били отредени отъ антиохийската църква да распространяватъ христианството между по-далечнитѣ евреи. Отъ Селевкия тѣ тръгватъ по първото си мисионерско пѫтуване до малоазиятскитѣ южни области — Памфилия, Писидия и Ликаония, дѣто имали, особено въ нѣкои мѣста, доста голѣма сполука въ дѣлото си. Интересно е да се забѣлѣжи, че

пръвъ П. възвѣстилъ, какво Христосъ е всеобщъ избавитель. Това било, когато евреитѣ въ Антиохия писидийска громко протестирали противъ апостоловото проповѣдване Евангелието безразлично на евреитѣ и на тѣхнитѣ езически съграждане. П. и Варнава сега се връщатъ въ Антиохия, дѣто продължаватъ много врѣме да учатъ и проповѣдватъ., доклѣ между християнскитѣ проповѣдници се появили раздори по въпроса: да се обрѣзватъ ли езичницитѣ, които пригръщатъ християнството. Тогава П., заедно съ Варнава и други, билъ избранъ да отиде въ Иерусалимъ да земе мнѣнието на тамошнитѣ апостоли и старци, въ 51. Тамъ П., който поддържалъ, че християнството трѣбва да бѫде една всемирна религия, се намѣрилъ въ разрѣзъ съ апостола Петра, който отъ срамъ се съобразявалъ съ еврейскитѣ обичаи. Тогава се съборила прѣградата между покръстени евреи и езичници, като се отхвърлило старото мнѣние, че езичницитѣ трѣбва и да се понудейчватъ (обрѣзватъ и др.), за да могатъ да ставатъ християне. П. и Варнава сега се върнѫли въ Антиохия, дѣто продължавали християнското си дѣло, доклѣ П. захванѫлъ да копнѣе да повиди езическитѣ християне въ Мала-Азия.

Въ второто си пѫтуване, П. се придружавалъ отъ Сила намѣсто отъ Варнава, и обходилъ цѣла Мала-Азия отъ югъ къмъ сѣверъ, като проповѣдвалъ съ голѣма сполука, подирь което двамата миснонере минѫли прѣзъ Егейско море въ Европа, и въ Филипи, столицата на Македония, посадили първата християнска църква въ тоя материкъ. Подробноститѣ на П-витѣ посѣщения на Солунъ, Верея, Атина и Коринтъ не могатъ да се прѣдадатъ тука. Можемъ само да забѣлѣжимъ П-вото появяване въ Атина, дѣто, на Марсова могила, прѣдъ едно голѣмо множество граждане, между които и епикурейски и стоически философи, той произнесълъ онова великолѣпно слово, въ което открилъ на атинянетѣ характера на «незнаемаго» Бога. Като се върнѫлъ въ Мала-Азия, посѣтилъ Ефесъ, дѣто, както обикновено, разисквалъ съ евреитѣ въ синагогата имъ; отплувалъ отъ тамъ за Кесария палестинска, па отишелъ въ Иерусалимъ; подирь което пакъ се върнѫлъ въ Антиохия, центрътъ, отъ който исхождали дѣйствията му. Така се свършила пакъ *втората* му обиколка.

Третото П-во пѫтуване почнѫло вѣроятно около 54, и се прострѣло токо-речи по сѫщитѣ мѣста, по които станѫло прѣдишното. Въ Ефесъ, дѣто прѣсѣдѣлъ двѣ години и три мѣсеца, много му помогнѫлъ съ краснорѣчието си великий покръстенъ александрийски евреинъ Аполосъ. Тамъ (виж. *Дѣянія*, гл. 19) Богъ направилъ голѣми чудеса чрѣзъ Павловитѣ ржцѣ; «до толкова, че кърпи и прѣстилки отъ неговото тѣло носехѫ ги по болнитѣ, и отмахнуваше се болестьта отъ тѣхъ, и злитѣ духове излѣзвахѫ отъ тѣхъ». За обяснение на това твърдѣ любопитно дѣяние, което има непріятната прилика на обикновеното фокусничество, нѣкои библейски тълкователе сѫ внушавали, че понеже Ефесъ е билъ градъ забѣлѣжителенъ по бѣсозаклинателетѣ и магесницитѣ си — прочута *Ephesia Grammata* се е продавала съ висока цѣна на невѣжественото и суевѣрното население — тоя видъ чудеса е билъ единъ сгоденъ отговоръ на вѣрването на на-

селението въ бѣсозаклинателството и магесничеството, — отговоръ назначенъ да покаже на ония люде, споредъ както тѣ сж гледали на нѣщата, прѣвъсходството на Христовата сила надъ силата на езическитѣ зли духове.

Отъ Ефесъ П. отишелъ въ Иерусалимъ съ прѣдчувствие, че го чака голѣмо зло отъ еврейската злоба. Наистина, еврейската тълпа се разярила, когато видѣла П. Капитанинътъ на римската стража, Клавдий Лисий, билъ принуденъ да се намѣси за да спасе П-вия животъ; нъ понеже 40 фарисеи се били заклѣли ни да яджтъ ни да пиjжтъ доклѣ не погубjжтъ апостола, той билъ испратенъ нощѣ, подъ силенъ конвой, при римския управитель Феликса, въ Кесария, дѣто несправедливо билъ задържанъ въ затворъ двѣ години. Най-сетнѣ, понеже направилъ въззивъ до римския императоръ, споредъ привилегията, която му давало римското му гражданство, билъ испратенъ въ Римъ (61). Тамъ го оставя книгата *Дѣянията на Апостолитѣ*. Дали нѣкога е напущалъ града или не, не може да се докаже; нъ много критици вѣрватъ, по разни съображения, че добилъ свободата си около 64, и че се върнjлъ въ Мала-Азия, па и ходилъ да проповѣдва въ Испания, и че най-сетнѣ се прибралъ въ Римъ. Между това станjло тайственото изгаряне на тоя градъ, изобщо приписвано Нерону, който хвърлилъ вината върху християнитѣ, и затова ги подложилъ на свирѣпо гонение. Между жъртвитѣ билъ и П., който, споредъ едно прѣдание, понеслъ мжченичеството въ 67. — Отъ тоя апостолъ имаме *14 послания*, написани на гръцки; той е най-добрий тълкователь на Евангелието. Празникътъ му е на 30 юния. Виж. *Животътъ на апост. Павла*, прѣв. отъ англ. С Томовъ (Свищовъ, 1892).

Павелъ. Първий пустинникъ-калугерь, род. въ 228 въ Горни Египитъ, оттеглилъ се въ пустинята въ врѣме на Дециевото гонение (250) и живѣлъ въ една пещера до 113-годишна възрастъ. Погребенъ билъ отъ Антония Велики. Паметьта му се въспоминава на 15 януария.

Павелъ. Цариградски патриархъ, избранъ въ 336, билъ отъ Солунъ. Сваленъ два пжти отъ патриаршеския прѣстолъ отъ Констанция, той билъ убитъ въ една пещера въ Тавръ, въ 344. Други поставятъ смъртьта му подирь 350. Паметьта му се въспоминава на 7 юния.

Павелъ I. Папа, род. въ Римъ, 755—767. наслѣдилъ брата си Стефана II. Оставилъ е 22 писма.

Павелъ II. Папа, 1464—1471, род. въ Венеция въ 1418, братанецъ на Евгения IV; опиталъ се въ началото на царуването си да образува единъ всеобщъ съжзъ отъ християнскитѣ господаре среща турцитѣ; заповѣдалъ да се проповѣдва кръстоносна война среща Подѣбрада, чешки краль, като хуситъ, и докаралъ междуособна война въ Чехия; рѣшилъ юбилентѣ*) да ставатъ всѣки 25 години отъ 1475.

Павелъ III. Папа, 1534—1549, род. въ Канино, въ Тоскана, въ 1468, свѣтското му име *Александръ Фарнезе*. Булата, съ която тоя папа афоресалъ, па и прогласилъ паджлъ отъ прѣстола английския краль Хенриха VIII, въ 1438, е

*) Юбилей у католицитѣ е пълна и всеобща индулгенция издадена отъ папата.

единъ отъ послѣднитѣ примѣри отъ упражнение на свѣтската власть, която сж притежавали срѣдновѣковнитѣ папи. Противникъ на турцитѣ, П. III се помжчилъ, безъ сполука, да съжзи среща тѣхъ Франсоа I и Карла V, въ 1538. Гонитель на религиозната реформа (протестантството), той й противопоставилъ иезуитския орденъ (1540), свикалъ противъ нея Трентския съборъ (1545) и испратилъ на помощь на германския императоръ една войска отъ 13,000 души. Отпослѣ, уплашенъ отъ сполукитѣ на Карла V, той повикалъ назадъ войската си и прѣмѣстилъ събора въ Болона. Въ 1545 П. III направилъ сина си *Пиетро Луиджи Фарнезе* дукъ на Парма и Пиаченца. Слѣдъ убийството на тоя дукъ испанцитѣ окупирали Пиаченца и папата, за да избави Парма, я присъединилъ на владѣнията си. Тая постжпка докарала буната на Октава, внукъ на П. III., поради което П. III умрѣлъ отъ тжга. Тай обичалъ науката и покровителствувалъ ученитѣ.

Павелъ IV. Папа отъ 1555 до 1559, род. въ Неаполъ въ 1476, отъ благородно семейство *Карафа*. Ранното му поприще се отличило съ строгъ аскетизмъ, и по-сетнѣ епископството му — съ примѣрно залѣгане да искорени злоупотрѣбенията въ епархията си. Той билъ основалъ ордена на театинитѣ (1524), — братство отъ светски духовни лица, и прѣобразувалъ инквизицията въ Римъ (1542). Вънкашнитѣ му отношения, особено съ Испания и Тоскана, били много лоши. Той се запрѣтнжлъ да прѣобразува църквата, когато умрѣлъ.

Павелъ V. Папа отъ 1605 до 1621, род. въ Римъ въ 1552. Въ младостьта си билъ прочутъ като каноникъ и богословъ; по-сетнѣ, като прелатъ, билъ папски прѣдставитель при испанския дворъ; кардиналъ станжлъ въ врѣмето на Климента VIII. Папуването му е паметно по една прочута борба съ Венецияпската република, захванжта при самото му дохождане на папския прѣстолъ. Прѣпирнята била въ началото по въпроса за подсждностьта на духовенството на гражданскитѣ сждилища. Папата притезавалъ, че духовнитѣ лица сж подсждни само на церковнитѣ сждилища. Това притезание сенатътъ отблъснжлъ; па се приложили и други причини, които повече огорчили прѣпирнята: единъ законъ за неотчуждимитѣ имоти, и единъ законъ, който запрѣщавалъ установението въ Венецияпската държава на нови религиозни ордени или дружества безъ удобрението на сената. Всѣка страна останжла непрѣклонна въ рѣшението си. Папата отлжчилъ дожа и сената отъ църквата, и поставилъ републиката подъ запрѣщение, ако се не покори въ 24 деня. Сенатътъ настоявалъ на своитѣ си възгледи. Подкачили се дори и приготвяния за военни дѣйствия; нъ, съ намѣсата на Хенриха IV, французски краль, прѣпирнята се изравнила. Вжтрѣшното управление на П. V. е било просвѣтено. На тоя папа се дължи много за украшението на Римъ, за подобрението на музеитѣ и библиотекитѣ и, най-вече, за уреждането на римскитѣ благотворителни учреждения.

Павелъ (Дяконъ). Латински историкъ, род. кждѣ 730, билъ синъ на Варнефрида, благороденъ ломбардецъ. Испълнявалъ разни длъжности въ двора на ломбардския краль Дидие, и послѣ 5—6

години въ двора на Карла Велики. Умр. дяконъ кждѣ 796. Отъ него има: *De gestis Longobardorum* въ 6 книги; съчинение твърдѣ цѣнно, вмѣстено въ сбирката на Muratori, томъ I, и още *Historia miscella*. Дяконъ П. е още авторъ на химна *Ut queant laxis*.

Павелъ *Егински*. Гръцки лѣкарь отъ VII-и вѣкъ слѣдъ Р. Х., род. въ о-въ Егина: поради многобройнитѣ му пжтувания наричали го *пжтуващий лѣкарь*. Има отъ него *Съкращение на медицината* въ 7 книги: въ съчинението си дава въ общи чърти трудоветѣ на прѣдшественицитѣ си, като смѣсва въ тѣхъ личнитѣ си наблюдения. 6-та, най-интересната книга, борави съ хирургията. Тя е прѣведена на франц. отъ Tolet въ 1539. Цѣлий трудъ е прѣведенъ и обнародванъ съ текста отъ René Briau (Парижъ, 1855).

Павелъ Емилъ. Виж. *Емилъ*.

Павелъ I, *Петровичъ*. Русски царь отъ 1796 до 1801, втори синъ на злочестия Петра III и императрица Екатерина II, билъ роденъ въ С.-Петербургъ въ 1754, станжлъ царевичъ слѣдъ смъртьта на по-голѣмия си братъ въ 1763, и наслѣдилъ майка си на прѣстола въ 1796. Трагическата смъртъ на баща му, когато билъ още дѣте, и прѣнебрѣжението и недовѣрието, които показвала къмъ него майка му, която дѣлила управлението съ любимцитѣ си, а него държала на страна, упражнили злотворно влияние на характера му. Въ 1776 П., слѣдъ смъртьта на първата си сжпржга, хесе-дармщатска княгиня, се оженилъ за княгиня Доротея Вюртембергска, отъ която ималъ четирма синове — императоритѣ Александръ I и Николай I и великитѣ дукове Константинъ и Михаилъ, и нѣколко дъщери. Откакъ прѣкаралъ нѣколко години въ пжтуване инкогнито съ сжпржгата си изъ Германия, Франция и Италия, П. билъ повиканъ назадъ отъ майка си, която му отредила Гачинския дворецъ за постоянна резиденция. Смъртьта на императрицата въ 1796 го освободила отъ неестествената опека, и той се въскачилъ на прѣстола безъ никакво практическо познанство съ механизма на управлението и безъ да познава народа, когото щѣлъ да управлява. Една рѣшимостъ да промѣни всичко, що сжществувало въ прѣдишното царуване, и да отмъсти на бащинитѣ си убийци, била главното влияние, което ржководило дѣйствията му; и първитѣ му мѣрки — опозорението на бащинитѣ му убийци и прощението на всички полски затворници — дали надежда за добро царуване; нъ капризностьта му и неспособностьта му за работа скоро осуетили тая надежда. Никой отдѣлъ на държавата не останжлъ свободенъ отъ неговата дребнава намѣса, и никой разредъ отъ народа недосѣгнжтъ отъ произволното му законодателство. Въ вжтрѣшнитѣ работи ималъ само заслугата, че възстановилъ (1797) наслѣдството на прѣстола по първородство, — редъ, който Петръ Велики билъ унищожилъ. Въ вънкашната му политика, побужденията му били повечето каприци отколкото здрави възгледи: найнапрѣдъ се обявилъ неутраленъ въ борбата между Франция и останжла Европа; послѣ, Бонапартъ като окупиралъ о-въ Малта, присъединилъ се на съжзнитѣ държави и испратилъ една флота, която зела Ионическитѣ о-ви, и една войска отъ 56,000 души подъ

началъ. на Суворова въ Италия. Сполуката на генерала му го насърдчила да испрати втора войска съ еднаква сила да съдѣйствува съ австрийцитѣ; нъ разбитието на двѣтѣ му войски при Цюрихъ и при Бергенъ въ 1799 накарало П. да повика назадъ Суворова съ русскитѣ войски и да се отегли отъ съюза безъ да даде нѣкоя причина на поведението си. Слѣдъ това, разсърденъ на Англия, че не склонила да испълни искането му да прѣдаде о-въ Малта, той влѣзълъ въ тѣсенъ съюзъ противъ нея съ Бонапарта, тогава Пръвъ Консулъ, въ 1800. Съюзницитѣ привлѣкли въ съюза си и Швеция и Дания, които се съгласили да противодѣйствуватъ на Англия да търси неутрални кораби. Слѣдствието било, че английското правителство испратило една флота въ Балтийско море подъ началъ. на Нелсона да растури коалицията, въ началото на 1801. П. се приготвялъ да даде материална помощь на данцитѣ, когато се образувало въ С.-Петербургъ едно съзаклетие да тури край на капризиозния деспотизмъ, подъ който пъшкали въ Русия всички разреди люде. Съзаклетницитѣ, въ числото на които влизали графъ Паленъ, най-влиателний царедворецъ, генералъ Бенингсенъ, Уваровъ и много други отлични благородници и офицери, изглежда изпърво да сж намѣрявали само да накаратъ императора да си даде оставката отъ прѣстола, нъ упорството му станжло причина да бжде убитъ, прѣзъ нощьта на 11—12 мартъ, 1801.

Павелъ *Силентиеритъ*. Гръцки поетъ и историкъ отъ VI-и вѣкъ слѣдъ Р. Х., биль началникъ на силентиеритѣ (секретаритѣ) на Юстиниана I. — Има отъ него 33 епиграми въ *Антология*; и едно *описание на цѣрквата Св. София*, прѣведено на франц. отъ Дюканжа въ *Histoire Byzantine*, 1670 in-fol.

Павзания. Прочутъ спартански генералъ, Леонидовъ внукъ и регентъ прѣзъ малолѣтието на Плистарха. Той командувалъ съюзнитѣ гръци въ важната битва при Платея (479 прѣди Р. Х.), въ която персянетѣ били съвсѣмъ разбити, и прѣдводителътъ имъ Мардоний убитъ. Слѣдъ това повелъ войскитѣ си срещу Тиви, и накаралъ тивянетѣ да му прѣдаджтъ водителетѣ на персидската партия за наказание. Тая побѣда, която се длъжала много и на атинскитѣ генерали Аристида и Кимона, го направила до крайность надмѣненъ и щеславенъ. Нъ гордостьта му рѣшила съюзницитѣ да прѣдаджтъ водителството на Атина. При всѣ това, той прѣзелъ, въ 477, Кипръ и Византия и мѣрилъ да стане господарь на цѣла Гръция. Съ тая цѣль той влѣзълъ въ тайни прѣговори съ персидския царь Ксеркса. Два пжти оневиняванъ отъ сждилището въ Спарта за прѣстжпни сношения съ персянетѣ, той билъ най-сетнѣ уличенъ въ измѣната си на отечеството. Когато П. се намѣрилъ въ отчаяно положение, потърсилъ прибѣжище въ Атининия храмъ. Народътъ заградилъ вратата на храма съ зидъ: П. умрѣлъ отгладѣ. Казватъ че П-ва майка положила първия камень на тоя зидъ.

Павзания. Единъ отъ най-отличнитѣ гръцки географи и историци, род. въ II-и вѣкъ слѣдъ Р. Х. въ Лидия или въ Кесария кападокийска. Пжтувалъ токо-речи изъ цѣла Гръция, Македония и

Италия, па и изъ една часть отъ Азия и Африка, и съставилъ отъ наблюденията и издирванията си единъ *Пжтеводитель*, въ 10 книги, въ който описва разнитѣ части на стара Гръция заедно съ паметницитѣ и сказанията за тѣхъ. Трудътъ му, достовѣренъ и по нѣкои прѣдмѣти твърдѣ цѣненъ, има много издания: най-старото е печатано въ Венеция, въ 1516, отъ Aldus; а най-новото е отъ Schubart и Walz (3 тома, Лайпцигъ, 1830-40). Прѣводи на Павзания сжществуватъ на английски, германски и французски; франц. издание е отъ Calvier въ 6 тома въ 8-о.

Павианъ *(Cynocephalus)*. Единъ родъ кжсоопашати маймуни въ Африка. Иматъ проточена и отсѣчена на края муцуна, по която донѣйдѣ приличатъ на куче. Силни и жестоки. Отъ видоветѣ забѣлѣжителни сж обикновений п. *(C. Sphinx)* и Мандрилътъ (виж. тая дума). И двата тия видове сж били извѣстни на египтянетѣ, защото между староегипетскитѣ паметници се намиратъ извайки на тия маймуни.

Павилйонъ, *лат.* 1) Огдѣлно здание, леко съградено (въ *градина, изложение* и др. т.). 2) Шатъръ.

Павия. Укрѣпенъ градъ въ сѣверна Италия, ц. на едноименна область, на лѣвия брѣгъ на Тичино, 35 килом. на югъ отъ Миланъ и 5 килом. надъ сливането на Тичино и По; 29,241 жит. Добра търговия съ вино, оризъ, коприна и сирене. Единъ осмосводенъ покритъ мостъ свързва града съ прѣдградието *Борго Тичино*. Градътъ носи отпечатъка на староврѣменность. Най-старата му църква, а може-би най-старата и въ Италия, е църквата Св. Михаилъ, която пръвъ пжть се споменува въ 661. Въ единъ хубавъ параклисъ при съборната църква е прахътъ на Св. Августина, въ единъ саркофагъ украсенъ съ 50 барелйеви, 95 статуи и многобройни гротески. Павийската Картезиянска обитель, най-великолѣпний монастирь на свѣта, се намира 6 килом. на сѣв. отъ града. Монастирътъ е основанъ въ 1396, съдържа много хубава живопись, и изобилува съ богати украшения. Той е билъ ограбенъ отъ французетѣ въ 1796. Павийский университетъ е основанъ, казватъ, отъ Карла Велики въ 774, и е билъ прочутъ въ срѣднитѣ вѣкове. Той има библиотека (120,000 тома), нумизматическа сбирка, музеи по анатомията, естествената история и др., ботаническа градина, училище на изящнитѣ искуства и др. Броятъ на студентитѣ му достига до 700. Между професоритѣ му сж били Алчиати, Филелфо, Волта и др. Отъ другитѣ му сгради, забѣлѣжителни сж частни дворци, театръ, гимназия.

П., старий *Ficinum*, е била основана отъ лигурийцитѣ. Откакъ била ограбена отъ Брена и отъ Анибала, и изгорена отъ хунитѣ, тя била завоевана отъ римлянетѣ, и станжла важно мѣсто кждѣ края на империята. Слѣдъ това, минжла въ ржцѣтѣ на ломбардскитѣ крале, които си я направили столица; отъ ломбардцитѣ я прѣзелъ Карлъ Велики въ XII-и вѣкъ, послѣ, ослабена отъ междуособици, била завоевана отъ Матея Висконти въ 1345. Отъ това врѣме историята й се смѣсва съ историята на завоевателетѣ на Ломбардия. Подъ нейнитѣ стѣни французский краль Франсоа I билъ побѣденъ и заробенъ въ 1525. Наполеонъ я зелъ съ приступъ и ограбилъ въ 1796,

начал. на Суворова въ Италия. Сполуката на генерала му го насърдчила да испрати втора войска съ еднаква сила да съдѣйствува съ австрийцитѣ; нъ разбитието на двѣтѣ му войски при Цюрихъ и при Бергенъ въ 1799 накарало П. да повика назадъ Суворова съ русскитѣ войски и да се отегли отъ съюза безъ да даде нѣкоя причина на поведението си. Слѣдъ това, разсърденъ на Англия, че не склонила да испълни искането му да прѣдаде о-въ Малта, той влѣзълъ въ тѣсенъ съюзъ противъ нея съ Бонапарта, тогава Пръвъ Консулъ, въ 1800. Съюзницитѣ привлѣкли въ съюза си и Швеция и Дания, които се съгласили да противодѣйствуватъ на Англия да търси неутрални кораби. Слѣдствието било, че английското правителство испратило една флота въ Балтийско море подъ начал. на Нелсона да растури коалицията, въ началото на 1801. П. се приготвялъ да даде материална помощь на данцитѣ, когато се образувало въ С.-Петербургъ едно съзаклетие да тури край на капризиозния деспотизмъ, подъ който пъшкали въ Русия всички разреди люде. Съзаклетницитѣ, въ числото на които влизали графъ Паленъ, най-влиятелний царедворецъ, генералъ Бенингсенъ, Уваровъ и много други отлични благородници и офицери, изглежда изпърво да сж намѣрявали само да накаратъ императора да си даде оставката отъ прѣстола, нъ упорството му станжло причина да бжде убитъ, прѣзъ нощьта на 11—12 мартъ, 1801.

Павелъ *Силентиеритъ*. Гръцки поетъ и историкъ отъ VI-и вѣкъ слѣдъ Р. Х., биль началникъ на силентиеритѣ (секретаритѣ) на Юстиниана I. — Има отъ него 33 епиграми въ *Антология*; и едно *описание на църквата Св. София*, прѣведено на франц. отъ Дюканжа въ *Histoire Byzantine*, 1670 in-fol.

Павзания. Прочутъ спартански генералъ, Леонидовъ внукъ и регентъ прѣзъ малолѣтието на Плистарха. Той командувалъ съюзнитѣ гръци въ важната битва при Платея (479 прѣди Р. Х.), въ която персянетѣ били съвсѣмъ разбити, и прѣдводительтъ имъ Мардоний убитъ. Слѣдъ това повелъ войскитѣ си среща Тиви, и накаралъ тивянетѣ да му прѣдаджтъ водителетѣ на персидската партия за наказание. Тая побѣда, която се дължала много и на атинскитѣ генерали Аристида и Кимона, го направила до крайность надмѣненъ и щеславенъ. Нъ гордостьта му рѣшила съюзницитѣ да прѣдаджтъ водителството на Атина. При все това, той прѣзелъ, въ 477, Кипръ и Византия и мѣрилъ да стане господарь на цѣла Гръция. Съ тая цѣль той влѣзълъ въ тайни прѣговори съ персидския царь Ксеркса. Два пжти оневиняванъ отъ сждилището въ Спарта за прѣстжпни сношения съ персянетѣ, той билъ най-сетнѣ уличенъ въ измѣната си на отечеството. Когато П. се намѣрилъ въ отчаяно положение, потърсилъ прибѣжище въ Атининия храмъ. Народътъ заградилъ вратата на храма съ зидъ: П. умрѣлъ отгладѣ. Казватъ че П-ва майка положила първия камень на тоя зидъ.

Павзания. Единъ отъ най-отличнитѣ гръцки географи и историци, род. въ II-и вѣкъ слѣдъ Р. Х. въ Лидия или въ Кесария кападокийска. Пжтувалъ токо-речи изъ цѣла Гръция, Македония и

Италия, па и изъ една часть отъ Азия и Африка, и съставилъ отъ наблюденията и издирванията си единъ *Пжтеводитель*, въ 10 книги, въ който описва разнитѣ части на стара Гръция заедно съ паметницитѣ и сказанията за тѣхъ. Трудътъ му, достовѣренъ и по нѣкои прѣдмѣти твърдѣ цѣненъ, има много издания: най-старото е печатано въ Венеция, въ 1516, отъ Aldus; а най-новото е отъ Schubart и Walz (3 тома, Лайпцигъ, 1830-40). Прѣводи на Павзания сжществуватъ на английски, германски и французски; франц. издание е отъ Calvier въ 6 тома въ 8-о.

Павианъ *(Cynocephalus)*. Единъ родъ кжсоопашати маймуни въ Африка. Иматъ проточена и отсѣчена на края муцуна, по която донѣйдѣ приличатъ на куче. Силни и жестоки. Отъ видоветѣ забѣлѣжителни сж обикновений п. *(C. Sphinx)* и Мандрилътъ (виж. тая дума). И двата тия видове сж били извѣстни на египтянетѣ, защото между староегипетскитѣ паметници се намиратъ извайки на тия маймуни.

Павилйонъ, *лат.* 1) Огдѣлно здание, леко съградено (въ *градина, изложение* и др. т.). 2) Шатъръ.

Павия. Укрѣпенъ градъ въ сѣверна Италия, ц. на едноименна область, на лѣвия брѣгъ на Тичино, 35 килом. на югъ отъ Миланъ и 5 килом. надъ сливането на Тичино и По; 29,241 жит. Добра търговия съ вино, оризъ, коприна и сирене. Единъ осмосводенъ покритъ мостъ свързва града съ прѣдградието *Борго Тичино*. Градътъ носи отпечатъка на староврѣменность. Най-старата му църква, а може-би най-старата и въ Италия, е църквата Св. Михаилъ, която пръвъ пжть се споменува въ 661. Въ единъ хубавъ параклисъ при съборната църква е прахътъ на Св. Августина, въ единъ саркофагъ украсенъ съ 50 барелйеви, 95 статуи и многобройни гротески. Павийската Картезиянска обитель, най-великолѣпний монастирь на свѣта, се намира 6 килом. на сѣв. отъ града. Монастирътъ е основанъ въ 1396, съдържа много хубава живопись, и изобилува съ богати украшения. Той е билъ ограбенъ отъ французетѣ въ 1796. Павийский университетъ е основанъ, казватъ, отъ Карла Велики въ 774, и е билъ прочутъ въ срѣднитѣ вѣкове. Той има библиотека (120,000 тома), нумизматическа сбирка, музеи по анатомията, естествената история и др., ботаническа градина, училище на изящнитѣ искуства и др. Броятъ на студентитѣ му достига до 700. Между професоритѣ му сж били Алчиати, Фиделфо, Волта и др. Отъ другитѣ му сгради, забѣлѣжителни сж частни дворци, театръ, гимназия.

П., старий *Ficinum*, е била основана отъ лигурийцитѣ. Откакъ била ограбена отъ Брена и отъ Анибала, и изгорена отъ хунитѣ, тя била завоевана отъ римлянетѣ, и станжла важно мѣсто кждѣ края на империята. Слѣдъ това, минжла въ ржцѣтѣ на ломбардскитѣ крале, които си я направили столица; отъ ломбардцитѣ я прѣзелъ Карлъ Велики въ XII-и вѣкъ, послѣ, ослабена отъ междуособици, била завоевана отъ Матея Висконти въ 1345. Отъ това врѣме историята ѝ се смѣсва съ историята на завоевателетѣ на Ломбардия. Подъ нейнитѣ стѣни французский крал Франсоа I билъ побѣденъ и зарс бенъ въ 1525. Наполеонъ я зел съ пристжпъ и ограбилъ въ \

нъ Вѣнский договоръ отъ 1814 я далъ на Австрия. Отъ 1859 тя влѣзла въ състава на кралство Италия; сега е главенъ градъ на едноименна италиянска область, която има 3,300 чет. километра и 504,714 жители.

Павликяне. Име, което ние даваме, правилно или неправилно, на нашитѣ съотечественици, които исповѣдватъ католическата вѣра и живѣятъ въ Пловдивъ, въ нѣколко села до тоя градъ и въ нѣколко села въ Никополско. По езикъ, обичаи и нрави п. сж така българе като всички ни. Затова се вѣрва, че тѣ сж остатки отъ богомилитѣ или отъ нѣкои други еретици, а не сж ония п. отъ манихейската ересь, които византийский императоръ Цимисхий прѣселилъ отъ Армения въ Пловдивско и други мѣста въ България. Броятъ на п. въ Пловдивско се прѣсмѣта различно, отъ 13,000 до 15,000. Обръщането на българскитѣ п. въ католичеството почнжло въ първитѣ години, а се свършило въ срѣдата на XVII-и вѣкъ. То се извършило отъ една католическа мисия, на която началникътъ, единъ митрополитъ бошнякъ, прѣбивавалъ въ Чипровецъ. Нъ скоро единъ поразителенъ ударъ билъ нанесенъ на начялството на това ново католическо паство. Въ 1688, турцитѣ, по подозрѣние, че чипровскитѣ католици работѣятъ въ интереса на тѣхнитѣ непрителе, австрийцитѣ, съвсѣмъ разорили Чипровецъ съ двѣ други паланки въ околностьта му, като и исклали голѣма часть отъ населението му. Тогава архиепископъ Княжевичъ сполучилъ съ една часть отъ останжлитѣ живи да се спасе въ Влашко, отъ дѣто, слѣдъ много перипетии, минжлъ въ Трансилвания, именно въ Брашовъ. Отъ това врѣме п. останжли безъ върховенъ началникъ между тѣхъ. До 1836, нито въ Пловдивъ, нито въ селата, нѣмало католически църкви въ истинския смисълъ на думата. Богослужението се извършвало въ нѣкои кжщи. Прѣзъ тая година, нѣкой си отецъ Плачекъ добилъ разрѣшение за построението на католическа църква въ Пловдивъ. Въ тая сжщата година п. прѣстанжли да слѣдватъ юлианския календарь и въвели григорянския. Слѣдъ нѣколко години въ Пловдивъ се настанилъ и единъ епископъ. Католическото общество добило покровителе и заякнжло слѣдъ крѣмската война, когато въ Пловдивъ се установили френцузско и австрийско вице-консулства.

Въ брошурата си Les anciens *Pauliciens et les modernes Bulgares catholiques de la Philippopolitaine* (Louvain, 1897), г. Tachella прѣдполага, че сегашнитѣ п. сж потомци на староврѣменнитѣ п., манихеи прѣселени въ европейскитѣ области на византийската империя съ двояка цѣль: да се очисти азиятски Истокъ отъ еретици и да се въздигнжтъ юначни бранителе въ тая часть отъ империята по прѣдѣлитѣ ѝ, защото самитѣ грекоромеи били мекушави. Броятъ на манихеитѣ п. билъ много по-голѣмъ, нѣкои прѣдполагатъ дори до 100,000. Въ историята е извѣстно, че въ 1114 Алексий I Комненъ, когато прѣзимувалъ въ Пловдивъ основалъ градъ Александрополъ, градъ на другата страна на Марица, като населилъ мѣстото съ манихеи или п. Въ 1205 павликянското общество въ Пловдивъ било много важно, а когато турцитѣ прѣзели Пловдивъ, п. въ града нѣмало. Tachella прѣдполага,

че тѣ сж били изгонени прѣди турското покорение на града отъ православнитѣ византийски поданници за това, че гѣ помогнжли на българския царь Калояна, когато прѣзелъ Пловдивъ.

За П., богомилитѣ и други секти въ срѣднитѣ вѣкове виж. Alexandre Lombard, **Pauliciens, Bulgares et Bons-hommes en Orient et en Occident, étude sur quelques sectes du moyen âge** (Genève et Bâle, 1879, libraire-éditeur H. Georg; Paris, G. Fischbacher, 33, rue de Seine). Послѣдната дума по прѣдмѣта е Д-ръ Милетичовата. Виж. *Милетичъ*.

Павловичъ *(Никола)*. Възродительтъ на живописството въ България, род. въ Свищовъ, починж въ София прѣдаватель по рисованието въ мжжската гимназия (1836—1894). **Н. П.**, синъ на *Христаки* П., се училъ първенъ въ свищовскитѣ училища, които по онова врѣме отворилъ и ржководилъ баща му и бащинитѣ му послѣдователе. Въ понеже останжлъ сираче, когато билъ още на 11 години, прибрали го негови роднини въ Влашко, които се и грижили за по-нататъшното му образование. Когато роднинитѣ му забѣлѣжили наклонностьта му къмъ рисуването, настанили го да се учи на живописство, което и свършилъ въ вѣнската академия, а послѣ и усъвършенствувалъ на Д-ръ П. Беронови срѣдства въ мюнхенската академия.

П. се върнжлъ въ Влашко. Тогава почнжлъ оня редъ опити за исторически картини отъ минжлото на българския народъ, литографиитѣ на които сж пръснжти по цѣла България: *Прѣселването на българетѣ подъ Аспаруховото прѣдводителство въ Балкански п-въ*, — *Крумовата побѣда надъ Никифора* и четире картини илюстрации на романа *Райна, княгиня българска*.

Слѣдъ това **П.** се прибралъ въ България, като се заселилъ въ Трѣвна, която е била и е още хждожествено срѣдоточие на българското церковно живописство. **П.** мечтаялъ да влѣе новъ животъ, нова сила въ това наше толкова назадъ останжло искуство. За това и искалъ да основе нѣщо като рисувално училище. Нъ не достигнжлъ цѣльта си, защото се явилъ много рано. Затова и срѣщнжлъ неодолими прѣчки, «сблъскалъ се съ интереситѣ, съ невѣжеството, съ прѣдразсждъцитѣ, съ интригитѣ на експлоатирующитѣ простия народъ тогавашни корифеи на зографството». И не само че не се отворило проектираното училище, а и почнжло се гонение противъ **П.** за неговитѣ церковни образи, въ които той залѣгалъ да прѣдставлява сцени и типове по-хждожествени, по-съобразни съ истината и природата, а не окарикатурени подражания на византийското живописство отъ срѣднитѣ вѣкове.

П. е написалъ и нѣколко алегорически картини, като *Паметникъ за освобождението на българската църква*, — *Съединението на сѣверна и южна България* и др. Горещъ отечественолюбецъ, той е зималъ прѣко участие въ разни бунтовни движения и опити за освобождение на отечеството, за което е и лежалъ изъ турскитѣ затвори. Жизнеописательтъ му **А. М.** въ сп. *Свѣтлина* (1894, год. IV, книга 5) характеризира неговата дѣятелность така: «Това, що е написалъ съ перото си за българитѣ Паисий, това е направилъ съ карандаша си и **П.**» . . . . .

който «се е помжчилъ да възкреси прѣдъ очитѣ на единъ заробенъ, тъменъ, забравенъ народъ свѣтлитѣ страници на неговото славно минжло, помжчилъ се е нагледно, съ картини, да му прѣдстави сценитѣ отъ неговата история, когато и той е ималъ царе, и той е бивалъ побѣдитель. Ние не ще говоримъ за чисто хждожествената цѣнность на тия литографически картини, както никой не говори за литературнитѣ достойнства на Паисиевитѣ съчинения, а въ заключение ще кажемъ пакъ, че тѣхната влияние е било много голѣмо за събуждането и довеждането до самосъзнание на нашето общество».

Павловичъ Дупничанинъ *(Христаки)*. Учитель-книжовникъ въ Свищовъ въ епохата на възраждането ни, и добъръ елинистъ, родомъ отъ Дупница; учителствувалъ много врѣме въ Свищовъ, дѣто и починжлъ въ 1848: въвелъ въ свищовското «словѣно-елинско» училище взаимноучителната метода по Неофитовитѣ (виж. *Неофитъ*) таблици. Въ негово врѣме въ сжщото училище работили и други двама учителе - писателе: *Неофитъ Бозвелията* (виж. това име) и *Еманоилъ Васкидовичъ*: заедно тѣ издали единъ кржгъ учебници за начално учение (виж. *Васкидовичъ*). **II.** срѣщаме на книжовното поле и съ други трудове, каквито сж: а) *Разговорникъ греко-болгарскій*. Като притурка при тоя разговорникъ се намира една кратка българска история, навѣрно изводъ изъ Паисиевата история; б) *Писменникъ общеполезенъ* (Бѣлградъ, 1835); в) *Баснословіе Синтипы философа* (Будимъ, 1844); г) *Изгубеное дѣте или приключеніе*, отъ Христовъ Шмида, прѣводъ (Будимъ, 1844); д) *Граматика Славѣно — Болгарска*, (Будимъ, 1836). Въ първото издание авторътъ е съгласенъ съ взгледитѣ по книжовния езикъ и правописъ на Неофита Рилски. Второто издание носи заглавие: *Граматика Славѣно-Болгарска*, отъ Христаки П. Дупничанина, сега вторый путь со многими нуждними поправленіями издадена и болгарской юности поосвѣщена (Бѣлградъ, 1845). Въ него ы-то е исхвърлено като непотрѣбно и членътъ се осжжда като «гнусота и безобразие»; е) *Ариометика или наука числителна* (Бѣлградъ, 1833). Тая книжка е написана безъ ъ-ве на края на думитѣ. Всичко това показва, че **II**-а много е занимавалъ въпросътъ за новобългарския езикъ и правописъ. Освѣнъ прѣдпоменжтитѣ учебници и книги, **II.** е напечаталъ и историята на Отца Паисия въ Будимъ въ 1844 подъ име *Царственикъ*.

Паганини *(Николо)*. Единъ отъ най-забѣлѣжителнитѣ цигуляре-виртуози, генуезецъ (1784—1840). Още на 6 години свирилъ цигулка, а на 9 години зелъ участие въ единъ концертъ въ Генуа съ голѣма сполука. Още момче той написалъ нѣколко произведения за цигулка, които били толкова мжчни, че освѣнъ него никой не моглъ да ги испълни. Въ 1797 П. съ баща си прѣдприелъ първото концертно пжтуване по Ломбардия. Славата му като цигуларь по Германия, Франция и Англия порасла необикновено. Въ Германия той дори добилъ титлата баронъ. Въ Вѣна ни единъ артистъ не се ползувалъ съ такъва популярность, както П.; и като виртуозъ на цигулката той нѣмалъ на себе си равенъ. Макаръ възнаграждението въ **II**-во врѣме да

отстжпяло много на сегашното, пакъ П. оставилъ слѣдъ себе си четире милиона лева. Той завѣщалъ на сина си 2 милиона лева, нъ прочутата си цигулка, Гварнерова работа, завѣщалъ на Генуа. П. е писалъ малко, — казватъ, за да се не открие тайната на искуството му. Той е написалъ 27 капричио, 12 сонати и др. За П. е писано много. Най-добрѣ познатитѣ биографии сж: Schottky, *Paganini's Lebenu nd Treiben als Künstler und als Mensch* (Прага, 1830); Imbert de la Phalèque, *Notice sur le célèbre violoniste Nicolas Paganini* (Парижъ); русски прѣводъ на Андерсова, книжка подъ заглавие: *Н. Паганини, его жизнь* и пр. (СПБ., 1831).

Пагода. Единъ видъ капище, храмъ въ Индия и Китай.

Пагоплексия, *гр.* Ударъ, параличъ отъ мразъ.

Падангъ. Крайморски градъ на западния брѣгъ на о-въ Суматра, сѣдалище на управл. на холандскитѣ владѣния; 25,000 жит. Градътъ е расположенъ на едноименна рѣка, корабоплавателна за малки кораби: на лѣвия ѝ брѣгъ сж кжщитѣ на туземцитѣ, ниски бамбукови сгради (до $2^1/_2$ метра отъ земята), покрити съ шума; на дѣсния ѝ брѣгъ сж правителственитѣ сгради, кжщитѣ на европейцитѣ и китайцитѣ и др., повечето дървени или каменни, и покрити съ керемиди. Климатътъ се счита за здравъ, нъ жегата е голѣма. Главний износъ е кафето.

Паданъ-Арамъ или само *Паданъ.* Полето на Арамъ (Сирия), за различие отъ планинитѣ на тая земя *(Библ).*

Падежъ. Граматически терминъ за измѣнението на окончанията на сжществителнитѣ, прилагателнитѣ имена и мѣстоименията, което служи да показва отношението на нѣкоя дума въ прѣдложението къмъ други думи, които го съставятъ. Латинский, гръцкий, старобългарский, санскритский, русский, нѣмский, арабский, арменский езици иматъ падежи, българский е упазилъ ненапълно единъ-два падежа и по нѣкой остатъкъ отъ другитѣ, а французский, английский, испанский, италиянский ез. нѣматъ падежи.

Па-де-Кале. Протокъ или морски ржкавъ, който дѣли Англия отъ Франция и съединява Ла-Маншъ съ Сѣверно море. Най-малката му широчина, между Кале и Довжръ, е 34 килом. Изглежда като че Англия и европейский материкъ сж били нѣкога на това мѣсто съединени съ провлакъ. Прѣзъ 1875, капитанъ Уебъ, английски военно-морски офицеръ, извърши чудесния подвигъ като прѣплува П.-де-К. въ $21^3/_4$ часа.

Падила *(Донъ Жуанъ де).* Испански генералъ, борилъ се като глава на комунероситѣ (защитницитѣ на правата на общинитѣ) среща Карла V. Първенъ ималъ сполука, нъ послѣ побѣденъ и оставенъ отъ привърженицитѣ, билъ обезглавенъ въ 1522. — Жена му Мария П., родена Пачеко, събрала остаткитѣ отъ комунероситѣ и издържала една дълга обсада въ Толедо; принудена да прѣдаде града, тя се отдалечила въ Алказаръ, който бранила още 3 мѣсеца; прѣзъ тая послѣдната обсада тя сполучила да избѣгне заробването и да отиде въ Португалия, дѣто и умрѣла.

Падишахъ. Персидска дума (отъ *па,* покровитель и *шахъ,* царь), които значи императоръ. Най-високата титла на турския султанъ.

Падуа. Гл. градъ на едноименна область въ сѣверна Италия,

32 килом. на зап. отъ Венеция, въ едно хубаво поле на р. Бакилионе; 80,100 жит. Търговия съ вино, жито, маслин. масло, добитъкъ. Фабрики за копринени платове, кордели, сукна, кожи, тетеви. Университетъ основанъ въ 1228; анатомически кабинетъ и ботаническа градина, първи по вида си въ Европа. Музей по естествената история, обсерватория, химическа лаборатория, библиотека съ 127,000 тома и 2,480 ржкописа. Многобройни палати, театри и болници. Градътъ е заобиколенъ съ укрѣпления. Кжщитѣ сж високи, нъ улицитѣ въ по-старитѣ квартали сж тѣсни, тъмни и нечисти. Нѣколко богати църкви; нѣколко хубави площади, отъ които на най-голѣмия, *Прато дела Вале*, сж статуитѣ на великитѣ мжже, които сж прославили П. Тоя градъ е родното мѣсто на Тита Ливия, Мантеня и др. — П. е единъ отъ най-старитѣ италиянски градове. Споредъ едно староврѣменно прѣдание, за което споменува Виргилий, той е билъ основанъ отъ троянски голѣмецъ Антеноръ; каквото се знае положително за него е отъ врѣмето, когато станжлъ римски градъ. Въ 452 Атила го сравнилъ съ земята. Нарцесъ го съградилъ изново, ломбардцитѣ го разорили пакъ, и пакъ се подигнжлъ той изъ пепела си и станжлъ прочутъ градъ въ срѣднитѣ вѣкове. Отъ 1415 го владѣяла Венеция, отъ 1815 — Австрия, а въ 1866 билъ присъединенъ на Италия.

Пажъ, *фр.* и *англ.* (отъ *паисъ*, дѣте, момче). Съ това име наричали въ срѣднитѣ вѣкове 14—15 годишни момчета, които се намирали при рицаритѣ да имъ прислужватъ и да изучватъ военното искуство, за да добиятъ рицарско звание. Въ нашето врѣме *пажи* наричатъ момче отъ знатно семейство въ служба на царь, князъ или велможа.

Пазарджикъ. Виж. *Татар-Пазарджикъ.*

Пазвантоглу *(Османъ).* Сло вѣнски мохамеданинъ, бошнякъ енергиченъ и уменъ юнакъ, който въ края на XVIII-и вѣкъ станжлъ господарь на Видинско и 13 го дини се държалъ срещу султанови войски. Разказватъ, че Осман новий баща, Омаръ, се славилъ като чутовенъ юнакъ и владѣялъ двѣ села въ околностьта на Видинъ; нъ защото билъ много горделивъ, видинский паша заповѣдалъ да запалятъ кжщата му, а него самия да убиятъ. Когато убили баща му, Османъ се спасилъ съ бѣгство. Той отишелъ най-напрѣдъ въ Албания, дѣто се занимавалъ дълго врѣме съ разбойничество, а по-сетнѣ, като се наситилъ на тоя животъ, постжпилъ въ турската войска и въ една отъ войнитѣ съ Австрия показалъ такъва голѣма храбрость, че добилъ изново милостьта на султана и една часть отъ бащинитѣ си владѣния.

Като дошелъ въ Видинъ, Османъ привлѣкълъ на своя страна по-влиятелнитѣ турци, събралъ 1000 души арнауте, кжрджалии и еничере, завладѣлъ всичкитѣ бащини си владѣния, разбилъ пашата подъ стѣнитѣ на Видинъ, влѣзлъ въ града и билъ провъзгласенъ отъ агитѣ за аянинъ (управитель) на Видинско. Слѣдъ една година (1795), при гърменето на топоветѣ отъ видинската крѣпость, Османъ П. билъ провъзгласенъ за паша, а помощникътъ му, *Кара Мустафа*, за аянинъ. Така П. станжлъ самовластенъ управитель на видинската область. За да

утвърди властьта си, той събралъ отбрана войска отъ турци, арнауте и българе — българетѣ съставяли конницата му. При това, II. почнѫлъ да събира данъци отъ народа и да сѣче пари, извѣстни подъ името *названтчета*. Противъ II. билъ испратенъ румелийский бейлеръ-бей съ 40,000 души, нъ тая грамадна войска била отблъснѫта отъ Видинъ. Тогава II. събралъ 80,000 души и завзѣлъ цѣла сѣверна България.

Уплашенъ отъ това, султанътъ почнѫлъ да прави грамадни приготовления. Той събралъ въ 1798 120,000 войници и ги испратилъ подъ началството на *Хюсеинъ паша*, за да накаже непокорния бошнякъ. II. отъ своя страна се сѫщо приготвилъ: той поправилъ крѣпостьта на Видинъ, снабдилъ града съ храна за двѣ години, и распуснѫлъ голѣмата си войска, като оставилъ само 12,000 души, най-вѣрнитѣ си люде. Походътъ на грамадната турска войска билъ страшенъ, защото турцитѣ грабяли, убивали и разрушавали всичко по пѫтя си. Най-послѣ тѣ достигнѫли до Видинъ и го обсадили. Когато Хюсеинъ-паша прѣдложилъ на II. да се прѣдаде, съ обѣщание да се запази имотътъ и чинътъ му, горделивий бошнякъ отговорилъ на пратеницитѣ му: «*Кажете на пашата, че азъ лесно можехъ да му извадѫ 100,000 души, нъ прѣдпочитамъ да го побѣдѫ съ тия 10,000 души*». Обсадата на Видинъ се продължавала цѣли 6 мѣсеца. Нападенията на обсадителетѣ бивали всѣкога отблъсвани, а дунавската имъ флота била унищожена още отначало. Най-послѣ обсадителетѣ се принудили да се оттеглѫтъ. Тогава II. излѣзълъ изъ крѣпостьта, почнѫлъ да ги прѣслѣдва и имъ отнелъ обоза.

Двѣ години слѣдъ това турцитѣ се опитали трети пѫть да нападнѫтъ Видинъ, нъ били разбити отъ II-тѣ пълководци.

Слѣдъ тия блескави побѣди II. станѫлъ истински господарь на сѣверна България. Неговитѣ войски прѣминѫли дори Дунавъ, грабили въ Влашко и веднѫшъ насмалко щѣли да завземѫтъ Букурещъ.

II. умрѣлъ въ 1807 безъ да остави наслѣдници. Той ималъ желѣзна воля, военни дарби и билъ изобщо неустрашимъ. Нъ неговото врѣме, по описанието на отца Софрония Врачански, е било едно отъ черните врѣмена за България. II. оставилъ слѣдъ себе си една доста богата библиотека, съставена отъ баща му и отъ самаго него. Бащата е билъ неграмотенъ, нъ е билъ любитель на книгитѣ, и плащалъ е на частни лица и хранилъ ги е да му пишѫтъ. Синътъ е билъ грамотенъ. Библиотеката се състояла отъ 7,500 тома, отъ които 5,000 още се намиратъ въ София, а 2,000 сѫ дадени отъ министра Живкова на Турция. Двама турци, дошли нарочно за тая цѣль отъ Цариградъ, влѣзли въ библиотеката и си избрали които книги си щѣли. За даденитѣ на турцитѣ книги никакъвъ каталогъ не е направенъ. Казватъ, че нашето правителство прѣдало на турцитѣ тия книги, съ обѣщание отъ тѣхна страна да ни даджтъ стари български книги. Нъ турцитѣ го излъгали: тѣ не дали нищо. Книгитѣ, които съставяли тая библиотека и още съставятъ останѫлата часть отъ нея, сѫ на турски, арабски и персидски езици. Има между тѣхъ и 2—3 български. Между останѫлитѣ у насъ има книги, кои-

то сж рѣдкость въ турската книжнина; па и хѫдожествената имъ страна е хубава (чисто написани, калиграфия и рисунки изящни и др. т.; повечето сж подвързани). Виж. *Кърджалиитѣ и Османъ Пазвантоглу*, отъ Иорд. П. Георгиевъ (Търново, 1900, стр. 43); виж. и М. Малѣевъ, *Описъ на недуховнитѣ книги отъ Видинската библиотека на Пазвантоглу Османъ ага* въ министер. *Сборникъ*, кн. III (1890).

Пазилка. Пергаментенъ свитъкъ съ нѣкои думи отъ закона Божий написани на него. Евреитѣ въ старо врѣме носяли такъвъ свитъкъ на челото и лѣвата ржка, за да имъ наумѣва за закона и да ги прѣдпазва отъ бѣсове *(Библ.)*.

Паисий *Самоковски (Хилендарски)*. Първий апостолъ за духовното възраждане на българския народъ, — оня, който съ своята *Българска История* пръвъ повикалъ българетѣ отъ дълбокия вѣковенъ сънъ на съзнателенъ животъ. — За раннитѣ години на П. всичко, което се знае е, че билъ светогорски калугеръ, роденъ въ Самоковско около 1720. Отъ обстоятелството, че ималъ по-голѣмъ братъ и той калугеръ въ Света-Гора, прѣдполага се, че П. отишелъ малъкъ въ тая монастирска страна и че се училъ въ нейнитѣ монастире.

Извѣстно е, че прѣзъ 500-годишното ни тежко политическо робство подъ турцитѣ, гръцитѣ сполучихж да ни заробѫтъ духовно, да усвоѫтъ църквитѣ и училищата ни: училищата да затворѫтъ, въ църквитѣ да въведѫтъ гръцки езикъ и да затриѫтъ цѣлата българска книжнина. Настанѫло черно врѣме въ отечеството ни, когато българинътъ изпаднѫлъ въ такъво състояние на невѣжество, че много българе се срамували вече да се наричатъ българе, а се казвали гръци и говорили на гръцки езикъ.

Въ XVIII-и вѣкъ, когато български народъ се намиралъ въ това окаяно положение, между сърбетѣ, по-близо до една образована европейска държава, па и по-далечъ отъ задушителното влияние на Фенеръ, се почнѫло вече едно движение за умственъ напрѣдъкъ: сърбетѣ въ Австрия имали вече сериозни работници въ книжовното поле. Единъ отъ тия литератори въ това врѣме билъ архамандритъ *Иоанъ Рачъ*, сръбски историкъ, нареченъ «баща на сръбската нова история».

Въ една обиколка да събира или провѣрява материалитѣ си за своята сръбска история, Рачъ посѣтилъ Хилендарския монастиръ (1758), дѣто се запозналлъ съ младия проигуменъ *Паисия*, комуто направилъ дълбоко впечатление. Познанството съ Рачa побудило отца П. да направи и той подобно нѣщо за народа си. Въ тоя смисълъ го утвърдили и присмѣхитѣ и руганията, правени отъ гръцкитѣ и сърбскитѣ калугере на българитѣ, че нѣмали история.

Запрѣтнѫлъ се трудолюбивий калугеръ да дири извори за българска история. Въ разстояние на двѣ години се лутaлъ той изъ монастиритѣ на *Света-Гора, България и Банатъ («Нѣмска земя»)* и тукъ-тамъ открилъ нѣкои такъви извори: съчинението на дубравнишкия абатъ Мавро-Урбини подъ заглавие *Regno degli Slavi* (Pezaro, 1601), прѣведено на русски езикъ въ 1722, *Бероиевата* всеобща хроника, прѣведена на русски въ 1716 и нѣкои гръцки легенди. Отъ

българскитѣ исторически извори той знаялъ нѣколко грамоти и жития на светитѣ. Безъ да гледа на разстроеното си здравие, наший историкъ почнжлъ да пише книгата си въ Хилендарския монастирь. Въ това врѣме въ тоя монастирь братъ му билъ игуменъ. Ала наскоро се появило несъгласие между братята, та **П.** билъ принуденъ да се прѣсели въ старобългарския монастирь Зографъ.

Слѣдъ голѣми мжки, слѣдъ дълги бдѣния, въ 1762, въ тихата килица на Зографския монастирь безсмъртний отецъ **П.** билъ готовъ съ своя трудъ; неговата книга подъ заглавие: **Исторія Славяно-болгарская, о народахъ, и о царѣхъ, и о святыхъ Болгарскихъ** била свършена. И картината на това всеважно за насъ събитие никой по-сполучливо не е изрисувалъ отъ нашия народенъ поетъ, който ни открива **П.** тъкмо въ момента на неговото тържество. Ето самата картина: —

«Тамо въ дънъ горитѣ атонски високи . . . .
Единъ монахъ тъменъ, непознатъ и блѣденъ
Прѣдъ лампа жумяща пишеше наведенъ . . . .
Що драскаше той тамъ, умисленъ единъ?
Житие ли ново, новъ ли дамаскинъ?
Той хвърли очи си, растреперанъ, блядъ
Къмъ хаоса тъмний, къмъ звѣздния святъ,
Къмъ бѣлото-море, заспало дълбоко,
И вдигнж тѣзъ листи, и викнж високо;
„Отъ днеска нататъкъ българскиятъ родъ
История има и става народъ!“»

И наистина **П**-та книга станжла исходна точка на нашето народно и литературно възраждане, за което и **П.** у насъ сж нарекли «баща на българската история» и «родоначалникътъ на новата българска писменость.» Тая книга въ ржкописъ е поднасялъ самъ отецъ **П.** на по-будничкитѣ книжовни българе, които я прѣписвали и изучвали. Въ нея той съ пламенни думи осжждалъ българетѣ, които се срамували отъ народното си име и имъ напомнялъ, че и тѣ иматъ славно минжло—имали сж царе и патриарси, първи сж били по юначеството си и по покръстването си между словѣнетѣ, много пжти сж надвивали на гръцитѣ и сж зимали отъ тѣхъ дань. Въ тая книга, която минувала отпослѣ изъ ржка въ ржка, могло да се чете: «Азъ видѣхъ отъ много болгари защо идутъ по чуждъ языкъ и обичаи и на свой языкъ хулетъ, за то зехъ и написахъ, и они отцеругатели, кои не любятъ свой родъ, языкъ, написахъ да знаетъ . . . . О, неразумне и юроде! поради что се срамишъ да се наречишъ болгаринъ и не четишъ по свой языкъ . . . . . Но са рече: греци са по-мудри и по-политични, за то, рече, лучше е пристати по греци. Но виждъ, неразумне, отъ греци има много народи по-мудри и славни, да ли си оставля нѣкой грекъ свой языкъ и ученіе и родъ, какъ то ти, безумне . . . . Ти, болгарине, непрѣвръщай ся, знай свой родъ и языкъ и учи ся по свое и незлобіе . . . . . Или не сж

болгари царство и господарство, за толико царствовали и били чудни по вся земля, и много пѫти отъ силни римляни и отъ мудри греци дань вземали, и давали имъ царюве и кралюве свои царски дъщери въ съпружество и да би имѣли миръ и любовь съ цари болгарски; и отъ всего славянскаго народа най-славни били болгари, пьрво са они патріарха имѣли, пьрво они са кръстили, найболѣ земля они освоили, тако отъ всего народа славянскаго они силни и чесни били и перви светіи словенскіи отъ болгарски родъ и язикъ просіяли, какъ по реду вся въ сію исторію написахъ и да имѣютъ болгари отъ много истории свидѣтелство».

Тия прости, нъ дълбоко прочувствувани думи, като съ една магическа сила разбуди много отъ мъртвешко-заспалитѣ въ онова врѣме наши сънародници. Рекли сѫ го, че П-вата история не се чела, а се глътала; всѣко слово въ неи дълбоко се врѣзвало въ ума на всѣкого, който я прочиталъ и припознава се, че тя спасила хиляди българе отъ прѣтопяване въ чужда народность и отворила очитѣ имъ да познаѫтъ враговетѣ си гръцитѣ и унижението, въ което били докарани отъ тѣхъ. Езикътъ на тая книга е смѣсенъ съ церковнословѣнски думи. Ала тия архаизми сѫ такъви, че ни най-малко не затрудняватъ и най-простия читатель да разбере четеното. Езикътъ на П-та история, казва Дриновъ, днесь би билъ много по-достѫпенъ за нашия селянинъ отколкото сегашний ни писменъ езикъ. Научноисторическата стойность на книгата прѣдъ по-новитѣ издирвания на историцитѣ не е голѣма. Нъ *критиката* се задоволява да гледа цѣлта, която е искалъ да постигне отецъ П. съ това свое съчинение и врѣмето, въ което го е писалъ.

Забѣлѣжително е, че отецъ П. е възставалъ прѣко противъ самитѣ гръци. Като разглежда причинитѣ на заспалото състояние на българетѣ, той казва, че гръцитѣ фанариоти сѫ причина на това. Защото «и обращаютъ все на гречески язикъ. Тая вина болгаромъ отъ греческая власть происходитъ и много насилие неправедно отъ гречески владики терпятъ по сія врѣмена . . . . . Но они по свое дѣло и безсловѣстіе воспримутъ мзду свою отъ Бога по реченому: яко ти воздаде комуждо по дѣломъ его».

За кратко врѣме П-та история била прѣписана въ многобройни екземпляри. Нъ всѣкой нейнъ прѣписвачъ правилъ отъ своя страна притурки и допълнения. Самий оригиналъ на тая история, който е единъ драгоцѣненъ паметникъ за нашата нова литература, може да е пропаднѫлъ безслѣдно, благодарение на политическитѣ обстоятелства, които е прѣкарвало тогава отечеството ни (виж. *Възраждане* българско). Слѣдъ врѣме П-то име изобщо не се помнило вече, макаръ трудътъ му да сѫществувалъ още въ прѣписи. Пръвъ пѫть тоя трудъ се напечаталъ по подкана на браилскитѣ българе въ 1844 въ Будимъ отъ учителя Христаки Павловича (виж. това име) подъ името *Царственикъ*, и се употрѣбявалъ като учебникъ въ училищата. Павловичъ въ изданието си не споменува П-то име; и право бѣлѣжи А. Теодоровъ, че съ тая немарливость направи да се забрави съвсѣмъ П-то име, та сетнѣ пакъ да го откриваме изново. Навънъ отъ

нашето отечество българетѣ били тъмно извѣстни дори на ученитѣ, та имало нужда да се яви *втори Паисий*, който се и явилъ (виж. *Венелинъ*).

Първий, който е позналъ голѣмото значение на **П.** и на историята му за нашата политическа, церковна и литературна история, е Раковски. Той най-напрѣдъ въ съчинението си: *О Асѣню первому* . . . . е споменжлъ за **П.** и историята му. Сжщо се бѣ споменжло за **П.** и въ цариград. сп. *Български Книжици*. Нъ едно обширно изучение за **П.** съставятъ двѣ статии на проф. М. Дриновъ въ *Периодическо Списание*, първата подъ заглавие *Отецъ* **П**, *неговата история и ученицитѣ му* (год. I=1871, кн. IV) и втората подъ загл.: *Още нѣколко бѣлѣжки за* **П.** *и за неговата история* (1886, кн. XIX — XX). Виж. и А. Теодоровъ, *Трѣмъ на българската словесность* (Пловдивъ, 1898, кн. I). Едно ново издание на **П**-та история е издаденото отъ М. Москова (Търново, 1893). За това издание има рецензия отъ А. Т. въ спис. *Български Прѣгледъ* (1896 = год. III, кн. 2), дѣто рецензентътъ кори издателя главно за това, че не залѣгнжлъ да издаде **П**-та история по прѣписъ, който е най-близо до текста.

Дѣ, кога и въ какви обстоятелства е загинжлъ **П.**, тоя светецъ за нашия народъ, до сега е неизвѣстно. Знае се само, че въ 1765, когато още обикалялъ България съ *Историята си*, той въ Котелъ е распалялъ народното чувство на котленци, развити по онова врѣме, нъ въ гръцки духъ. А послѣ кждѣ е отишелъ, какъ е свършилъ скжпоцѣнния си за насъ животъ, и дѣ се намѣрватъ неговитѣ кости — всичко това е неизвѣстно за историята. Нъ отъ добрѣ познатата бодрость на гръцкото фанариотско духовенство да задушва всѣко умствено проявление въ народенъ смисълъ, нѣкои сж прѣдполагали, че неговий изнуренъ животъ се е свършилъ нѣйдѣ въ нѣкоя влажна тъмница и мжченическитѣ му кости почиватъ въ нѣкой жгълъ на тая тъмница, извѣстна само на Фенеръ.

Паисий. Важенъ поборникъ по церковния въпросъ, по народность гръкъ, минж на страната на българетѣ въ борбата имъ среща Фенеръ и, като истински пастирь, прѣдпочете да носи страдалческия кръстъ за правото. **П.**, родомъ отъ янинскитѣ села и синъ на учитель по елински, Зафиръ, по разнитѣ стжпала на духовната иерархия отъ великъ протосингелъ на патриаршията билъ ржкоположенъ измирски митрополитъ, дѣто владикувалъ 5 години, послѣ билъ прѣмѣстенъ въ Пловдивъ. **П.** искалъ да бжде колко-годѣ справедливъ спрѣмо духовнитѣ си чада гръци и българе; той замѣстилъ единъ фанатикъ гръкъ, на когото отдалечението било наскърбило много гръцитѣ.

Въ **П**-во врѣме, по рѣшението на патриаршията, въ църквата Св. Богородица въ Пловдивъ зело да се чете само отъ една страна гръцки, а отъ другата български. Това раздразнило гръцитѣ до нѣмай-кждѣ; и поруганията имъ среща владиката не сж за изказване. Когато българетѣ въ Цариградъ и другадѣ се отрекли отъ патриаршията (виж. *Иларионъ* Макариополски), пловдивскитѣ българе поискали отъ **П.** да се присъедини къмъ Илариона и Авксентия. **П.**, убѣденъ въ гръцката неправда,

исхвърлилъ въ богослужението името на патриарха, и рѣшилъ да споменува, намѣсто това име, «всѣко епископство», доклѣ се оправи и българската църква да добие законенъ кириархъ.

Патриаршията го извергнжла, на 29 апр. 1861 заточила българскитѣ владици Илариона и Авксентия, па скоро заточила и него. Него пратила отъ епархията му въ Св. Гора, отъ тамъ въ Ченакъкале до 2 години, и най-послѣ около 5 години въ о-въ Халки. Дѣдо **II.** се върнж отъ заточение прѣзъ априлъ 1868. Той живѣеше и дѣйствуваше съ българетѣ владици въ Ортакиой (Цариградъ) и доживѣ да чуе рѣшението на въпроса. Починж въ Ортакиой и погребе се въ българската църква на Фенеръ. Виж. *Сборникъ за народни умотворения*, кн. VI (1891): *Разни бѣлѣжки* отъ П. Р. Славейкова.

Пай, *тур.* Дѣлъ.

Пакетъ, *англ.* Връзаница, връзопъ, свързани или обвити наедно прѣдмѣти. — **Пакувамъ.** Правж, пакетъ, свързвамъ или обвивамъ наедно прѣдмѣти.

Паки, *староб.* Пакъ, изново: *пакирождение*, прѣраждане, възраждане.

Pax in bello, *лат.* Миръ въ война.

Паксосъ. Единъ отъ Ионическитѣ о-ви, на юго-ист. отъ Корфу, 19 чет. килом. Жителитѣ (заедно съ скалистия Антипаксосъ, който принадлежи на о-ва [3 чет. килом.]) 4025. Гр. гр. Портъ-Гайо (2000 жит.) на ист. бр. П. и Антипаксосъ произвождатъ вино, маслини, миндали, нарове и лимони. П. и Антипаксосъ въ старо врѣме се наричали съ едно име Παχοί. Виж. *Людвигъ* Салваторъ, ерцхерцогъ тоскански, *Paxos und Antipaxos* (Вюрцбургъ, 1877).

Pactolus tibi fluat. Латинска поговорка: да тече за тебе постоянно рѣката на щастието (отъ рѣка Пактолъ въ Лидия, богата съ златенъ пѣсъкъ.—По едно прѣдание, въ тая рѣка, която текла прѣзъ Сарда, имало много злато отъ тогава, отъ когато се окжпалъ въ нея царь Мидасъ, който обрѣщалъ въ злато всичко, до което се докосвалъ).

Пакувамъ. Виж. *Пакетъ*.

Пакфонъ (по китайски *пакътонъ*, бѣла мѣдь). Сплавъ отъ мѣдь, цинкъ, никелъ и желѣзо (40.4%, 25.4%, 31.6%, 2.4%), който се нарича още *китайско сребро* и *лъжливо сребро*. Има разни приспособения въ практическия животъ; отъ него правятъ лжжичета, пръстенчета, кърфици и др. т.

Палада. Прѣзиме на Атина или Минерва (*басносл.*)

Паладий. Просто тѣло, бѣлъ металъ, открить въ 1803 отъ Уолластона, прилича на платината, намѣсто която служи понѣкога; сплавътъ му съ сребро се употрѣбява за пълнене наядени зжби. **П.**, тежькъ, много ковъкъ, токо-речи толкова плътенъ колкото платината, нъ по-тъменъ отъ нея, се намира въ платиненитѣ руди въ Уралъ, сжщо и въ златоноснитѣ пѣсъци на Бразилия; относ. тегло, 11.5.

Паладини, *лат.* Така се наричали сподвижницитѣ на Карла Велики; послѣ това име минжло на странствуьщитѣ рицари.

Паладиумъ, *лат.* Статуйка на Палада, която се пазила въ Троя. По едно баснословно сказание, тя паднжла отъ небето и прѣдпазвала града отъ прѣзимане. Улисъ и Диомедъ я откраднжли. Оттукъ **П.**

у староврѣменнитѣ достигнѫло да значи светиня, която прѣдпазва отъ бѣди, охрана, поржчителство за безопасность: *законитѣ сѫ паладиумътъ* на обществото.

Паламедъ. Единъ отъ гръцкитѣ главатаре прѣзъ обсадата на Троя, Навплиевъ и Клименинъ синъ; по обвинение отъ Улиса въ измѣна, убитъ отъ гръцитѣ съ камъне. Митътъ го нарича мждрецъ и стихотворецъ, и му приписва изнамѣрването на мѣркитѣ и теглилкитѣ, сѫщо и прибавянето много букви въ Кадмовата азбука.

Палампуръ. Мохамеданска държавица въ английска Индия, на югъ отъ Джодпуръ: пространство 8,417 чет. килом. и насел. 234,402 жит., отъ които 193,000 индуси, 28,000 мохамедане и 13,000 др. Управлява се отъ клонове отъ едно афганско племе.

Палампуръ. Агентството отъ 13 княжества въ прѣдсѣдателство Бомбай у английска Индия, на югъ отъ Раджапутана и въ подданно отношение къмъ бародския раджа; простр. 20,720 чет. килом. и насел. 577,000 жит., отъ които 500,000 индуси, 55,000 мохамедане, и др. Пѣсъчлива равнина. Износъ: тютюнъ, овощия, памучни и копринени издѣлия. Гл. гр. **П.**, станция на бомбай-даджапутанската желѣзница; 24,000 жит.

Палата, или *палатъ, лат.* Голѣмъ домъ, дворецъ; голѣма зала; въ нѣкои държави, камара на прѣдставителе; *смѣтна п.*, у насъ, най-висшето държавно учреждение, което контролира правилното употрѣбение на сумитѣ за държавни расходи.

Палатинатъ, отъ *палатинъ.* Име на старата германска империя: различавали сѫ *Горни* **П.** (въ Бавария) и *Долни* **П.** (по двата брѣга на Рейнъ). — **Палатинъ** (соб. зн. *дворцовъ, придворенъ*) Име, което носяли нѣкои отъ римско-германскитѣ князове - васали, а сѫщо и областнитѣ началници въ нѣкогашна Полша и Унгария.

Палатъ. Виж. *Палата.*

Палаузовъ (*Владимиръ* Николаевичъ). Русски криминалистъ, единственъ синъ на Никол. Христоф. **П.**, професоръ по углавното право на одеский университетъ, род. въ 1851; свършилъ наукитѣ си въ Одеса, въ Ришелевската гимназия и университета; докторъ на правото отъ 1885 и професоръ въ одеския (новороссийския) университетъ отъ 1886. Прѣзъ войната въ 1877—78 **П.** зе участие въ устройството на гражданското управление въ България. Слѣдъ дисертациитѣ си, **П.** издаде въ 1894 труда си *Къ вопросу о будущемъ нашемъ уголовномъ кодексѣ.* Той е писалъ и редъ статии въ *Журналъ Гражд. и Угол. Права, Журн. Мин. Просвѣщенія* и др. и е билъ сътрудникъ на в. *Правда* и други одески вѣстници.

Палаузовъ (*Николай* Христофоровичъ). Български родолюбецъ и народенъ дѣецъ, който се е трудилъ съ неимовѣрно самопожъртвуване повече отъ половина вѣкъ за благото на България; род. въ Габрово, починѫ въ Одеса (1821—1899). **Н. П.** добилъ въ родното си мѣсто началното си образование съ букварь и наустница до 1830. Въ тая година билъ повиканъ въ Одеса отъ стрика си *Николая Стефановича* **П.**, дѣто свършилъ гимназиалния курсъ и Ришелеевския лицей до 1842. Слѣдъ нѣколко врѣме **П.** постѫпилъ на държавна служба въ одеската митница, и слѣдъ много повишения достигнѫлъ дори да се наименува

таенъ съвѣтникъ. По едно врѣме му се повѣрила и службата цензоръ за вѣстници и книги, които пристигали отъ чужбина въ Русия прѣзъ Одеса. Въ 1845 П. билъ испратенъ въ Габрово отъ Априлова и стрика си да прѣгледа тамошнитѣ училища и да тури въ тѣхъ по-добъръ редъ. Слѣдъ кръмската война, именно въ 1856, П., заедно съ *Ив. Иванова* (виж. това име), послужили като посрѣдници между руситѣ и българетѣ, за да улеснятъ връщането отъ Бесарабия въ България на забѣгнялитѣ прѣзъ войната българе отъ Добруджа и Силистренско. На това врѣме и послѣ се отнасятъ единъ редъ П-ви докладни записки до нѣкои русски държавни дѣйци (напр. до кн. Паскевича, кн. Васильчикова) за разни нужди на България и българския народъ.

Отъ 1860 до смъртьта си П. бѣше единъ отъ попечителетѣ на Априловското училище въ Габрово. Нъ най-голѣмата заслуга на Н. П. за България е основаното въ Одеса по неговото начинание и залѣгане *Настоятелство Одесскихъ болгаръ, собирающихъ пожертвованія по Имперіи для бѣдныхъ болгарскихъ православныхъ церквей и училищъ* (виж. *Одеса*). П. е билъ душата на това учреждение отъ самото му основание до послѣднитѣ дни на живота си. Той бѣше и почетенъ членъ на Българското Книжовно Дружество, за чието основание и закрѣпване бѣ единъ отъ най-ревностнитѣ съдѣйствователе. По българскитѣ работи той е билъ въ дѣятелна прѣписка съ разни видни лица, напр. съ русския архиепископъ Инокентия (2 писма, напечатани въ *Славян. Извѣстія*, СПБ. 1884, бр. 9), съ русския князъ В. А. Черкаски (*Рус. Старина*, 1892, бр. 3). Нему сжщо принадлежжтъ слѣднитѣ малки трудове: *Жизнеописаніе на Юрия Ивановича Венелина*, прѣводъ на български (Одеса, 1851); *Изъ прошлаго Одесса*, (ст. въ Л. М. Дерибасовия *Сборникъ*, Одеса, 1894) и бѣлѣжки въ *Рус. Старина*. За неговата народополѣзна дѣятелность виж. още Априловото съчин. *Дневница Новоболгарскаго образованія* (Одесса, 1841); *Габровското училище и неговитѣ първи попечителе.* (Цариградъ, 1866); една В. Стоянова ст. въ сп. *Свѣтлина* (кн. за апр. и май 1899) и Р. Каролевата ст. *Н. Х. Палаузовъ*, чърти отъ политическата му дѣятелность, въ *Периодическо Списаніе*, кн. LXI (за мартъ) 1900.

Палаузовъ (*Спиридонъ* Николаевичъ). Русски литераторъ и ученъ, родомъ българинъ; роднлъ се въ Одеса, училъ се въ одеския Ришелевски лицей и хайделбергския и мюнхенския университети, дѣто добилъ степеньта докторъ на политико-икономическитѣ науки. За да изучи историята на словѣнството прѣминялъ въ московския университетъ, дѣто слушалъ Бодянски (виж. това име) и добилъ степеньта кандидатъ; въ 1852 защитилъ въ петербургския университетъ дисертация за степеньта магистръ: *Вѣкъ Болгарскаго царя Симеона* (СПБ., 1852).

Служебното си поприще П. начелялъ като чиновникъ особихъ поручении въ министерството на народното просвѣщение, послѣ като цензоръ, а въ 1853—56 билъ въ Молдова и Влахия, при князъ Паскевича, послѣ при главнокомандуящия князъ Горчакова, по работитѣ за прѣминуването на бъл-

гаретѣ въ Руссия; слѣдъ това билъ управитель на варшавската митница и началникъ отдѣл. въ министерството на финанситѣ.

П., като пратеникъ на основателитѣ на българското настоятелство въ Одеса, на българетѣ Априловъ и Н. С. Палаузовъ, е дохождалъ въ България, да нареди първото българско училище.

П. е владѣялъ добрѣ нѣколко езика, главно гръцки езикъ, който е билъ домашний езикъ въ семейството му. Той е писалъ най-вече по руски, макаръ и да има нѣколко негови трудове и на български езикъ. Отъ съчиненията му, които токо-речи всички се отнасятъ до България, Румжния и Австро-Унгария, освѣнъ споменжатата вече магистерска дисертация, трѣбва да се споменжтъ: *Австрія со времени революціи 1848 г.* (СПБ., 1850); *Синодикъ царя Бориса* (Москва, 1855); *Юго-Востокъ Европы въ XIV в.* (СПБ., 1857); *Унія въ царуването на Ивана Асѣня* (сп. *Български книжици*, 1858); *По вопросу о болгарскомъ патріаршествѣ* (Брошура, 1860); *Венгрія въ современныхъ ея отношеніяхъ къ Австріи* (СПБ., 1861); *Румынскія господарства Молдавія и Валахія* (СПБ, 1860); *Распространеніе христіанства въ Болгаріи* (въ *Чтеніе*, въ *Славян. Благотв. комитетъ*, 1870); *Болгарская рукопись XIV в., найденная въ Терновѣ*, — *Опроверженіе Богумильской ереси Евхимія Зигабена, изъ бумагъ С. Н. П.* (въ *Православное Обозрѣніе*, 1873—1875).

Палацки (Франтишекъ *Palacky*). Чешски ученъ, писатель и политикъ, когото чехитѣ сж нарекли «бащата на чешския народъ». Борилъ се прѣзъ цѣлия си животъ за възраждането на народа си — и достигнжлъ цѣлта си.

П. се родилъ въ 1798 въ Ходславицъ (Моравия), билъ синъ на единъ протестантски учитель, Юрий **П.**, чиито отдалечени прадѣди били отъ обществото на Чешкитѣ и Моравски Братя, които, въпрѣки гонението на австрийцитѣ, пакъ се крили тукъ-тамъ изъ Моравия, дори въ края на XVIII-и вѣкъ и съхранявали драги спомени за Хусовата реформа.

Дѣтинскитѣ си години **П.** прѣкаралъ въ отечеството си, училъ се да чете и пише подъ бащиното си ржководителство и на 5—6-годишна възрастъ прочелъ цѣлата Библия. Срѣдно образование **П.** добилъ въ Пресбургъ, въ лицея, дѣто се сприятелилъ съ поета Колара, и дѣто се увличалъ отъ литературата и философията — особено Кантовата, — която имала най-облагородително влияние на даровития впечатителенъ момъкъ. Като свършилъ курса на лицея и изнеслъ отъ него подъ влиянието на сношения съ най-добритѣ чешски патриоти покрай голѣмо знание любовь къмъ отечеството и огроменъ интересъ къмъ сждбинитѣ на народа си, **П.** нѣколко врѣме прѣкаралъ въ Вѣна, дѣто давалъ уроци въ едно знатно семейство, а слѣдъ това се върнжлъ въ Прага въ 1823, дѣто се намѣстилъ библиотекарь у графъ Щернберга, и ревностно се заловилъ съ издирвания по историята на чешското царство. Още на училищния столъ въ пресбургския лицей **П.** начернжлъ да се опитва въ писателство, ала обърнжлъ на себеси общественото внимание само въ 1817 съ прѣвода на нѣколко поеми отъ *Осианата*, слѣдъ това съ книжка *Начала отъ чешската поезия*, и

по-сетнѣ съ единъ съставенъ заедно съ Шафарика очеркъ подъ заглавие *Откжслеци отъ теорията на изящното*, въ който успоряваль Доброскивото учение за чешската просодия, и съ книгата *Обща история на естетиката* (1823). Слѣдъ това се появили негови съчинения *История на рода на графове Щарнберци* и *Старитѣ чешски лѣтописи*. Въ 1827 той почнжлъ да редактира, по назначение отъ чешския народенъ музей, двѣ списания на чешски и нѣмски; нѣмското *Zeitschrift des Nationalmuseums* се прѣкратило въ 1831, а чешското издание *Часопись на чешския музей* П. редактиралъ до 1838 г., като вмѣстилъ въ него цѣлъ редъ статии по историята, литературата и археологията. За съчинението *Оцѣнка на старинните чешски лѣтописи*, той билъ удостоенъ въ 1829 съ премията на единъ конкурсъ, нареденъ отъ едно пражско учено дружество, и сжщата година билъ назначенъ историографъ на чешския народъ съ пожизнена издържка, ала билъ утвърденъ въ това звание отъ правителството само слѣдъ 10 години. И повече отъ всичко П. се прославилъ съ капиталния си трудъ *История на чешския народъ* (на чешски и нѣмски, Прага, 1836 — 1867, т. 5), който има грамадно значение, — трудъ, който е изигралъ ролята на възродитель на народното чувство у чехитѣ.

Занятието съ историята на Чехия не бъркало на П. да работи и надъ други трудове, като *История на Валенцайновата младость*, единъ животописъ на прочутия филологъ Добровски, едно изслѣдване за чешкитѣ сждилища въ XIII-и вѣкъ и др. Въ дирението си исторически источници, П. разровилъ всичкитѣ библиотеки и архиви въ Чешско и извършилъ нѣколко пжтувания въ Германия и Италия, резултатъ на което били съчиненията му *Литературно пжтуване въ Италия*, — *Очеркъ на умствената култура въ Чехия*, и др. Въ 1830 П. сполучилъ да основе, заедно съ други чешки отечественолюбци, *Чешска Матица*, по образеца на тогавашната «Сърбска Матица» у австрийскитѣ сърбе (въ Нови-Садъ). П-та Матица принесла голѣма услуга на чешското народно дѣло и на училищното образование въ борбата съ германизацията: тя издала много чешки книги и продължава дѣятелностьта си и до сега. Освѣнь това, П. зималъ най-живо участие въ кралевското чешко дружество на наукитѣ (отъ 1830), въ което «влѣлъ една струя животъ». Въ 1847 П. за многобройнитѣ си трудове билъ избранъ членъ и на много други учени дружества въ отечеството си и въ странство. Освѣнь това юридический и философский факултети на парижския университетъ му поднесли диплома за званието докторъ на правото и философията.

Събитията въ 1848, които възвълнували токо-речи всичкитѣ западно-европейски държави, извикали П. на политическата арена, дѣто той се отличилъ съ голѣмъ политически тактъ и никога не минжлъ прѣдѣлитѣ на благоразумието. Като виденъ прѣдставитель на чешката народна партия, той билъ членъ на франкфуртския прѣдварителенъ парламентъ (*Vorparlament*), и обявилъ въ него, че чехитѣ, като словѣне, нѣма да пращатъ депутати въ нѣмския сеймъ. П. знаялъ, че стремленията на

нѣмцитѣ въ сейма сж насочени къмъ унищожението на Австрия, къмъ това: Австрия да се слѣе съ Германския Съюзъ, а слѣдъ това да се потъпче словѣнский елементъ въ австрийскитѣ земи. И затова П., безъ да се улови на тая нѣмска въдица, изказалъ се въ парламента противъ централистическитѣ стремления на Германия. Въ сжщото врѣме той се явилъ единъ отъ авторитѣ на декларацията отъ 21 мартъ, които искали обединението на Чехия, Моравия и Силезия въ една коронна земя. Между това, той се държалъ на страна отъ крайнитѣ партии, и отстоявалъ държавното единство на Австрия; ала въ Вѣна не рачили да разбержтъ усилията му. Когато Австрия, въпрѣки неговото противодѣйствие, се прѣустроила възъ нѣмско-унгарската основа, той се оттеглилъ отъ политическото поприще и изново всецѣло се посветилъ на науката. А когато въ 1860 новата конституция пакъ създала политически животъ за Чехия, П. се върнжлъ къмъ политическа дѣятелность като призванъ водитель на чешския народъ. Въ 1861 той билъ назначенъ пожизненъ членъ на австрийската горна камара. Тогава, заедно съ зетя си и единомишленика си Ригера, той се опиталъ да основе единъ вѣстникъ; нъ това не му се позволило, и П. съ Ригера избрали за свой органъ Грегровия в. *Narodni Listy*. Ала скоро въ редакцията на *Listy* се появили разногласия, и П. съ Ригера основали въ 1863 в. *Narod*, послѣ *Pokrok*. Отъ тая година П. станжлъ денутатъ въ чешския ландтагъ. Той билъ прѣдставитель на идеята на федерализма и не странилъ, въпрѣки протестантството и демократизма си, отъ католицитѣ и феодалнитѣ дворяне, които имали въ него пълно довѣрие; короняването на австрийския императоръ съ короната на св. Венцеслава било главната завѣтна мечта на П. Въ 1866 той написалъ съчинение *Австрийската държавна идея*, а на другата година отишелъ въ Москва на прочутия етнографически словѣнски съборъ. Австрийцитѣ слѣдъ това почнжли да гледатъ на него по-подозрително.

Свършването историческитѣ трудове на П. било праздникъ за цѣлия му народъ. Чешкий клубъ устроилъ на 23 апр. 1876 въ Прага единъ банкетъ на П., на който присжтствували много прѣдставителе отъ Прага и отъ цѣла Чехия и Моравия. Нъ скоро слѣдъ това П. изнемощѣлъ и починжлъ на 14 май 1876.

Благодарение на П. и други чешски отечественолюбци, сега чешкий народъ е станжлъ единъ отъ най-главнитѣ елементи на австрийския държавенъ животъ. Безъ съгласието на чехитѣ е немислимо ни едно правителствено дѣйствие въ Австрия. Възроденій чешски народъ сега върви съ бързи и смѣли крачки по пжтя на развитието. Чешската литература, искуство, търговия, промишленость — всичко това сега върви напрѣдъ, всичко проявява народна самобитность.

Палацоло. Градъ въ Сицилия, 35 килом. на зап. отъ Сиракуза, близо до развалинитѣ на старовр. гр. Акра; 10,000 жит. Маслин. масло.

Палачъ. Испълнителя на смъртна присжда надъ углавенъ прѣстжпникъ, *джелатинъ*.

Палембангъ. Кралство на югоизточния брѣгъ на Суматра, подвластно на Холандия; простр. 173,371 чет. килом.; насел. около

да оттегли всичката си сила. Баязидовото разбитие и заробване при Ангора въ 1402, и борбитѣ на синоветѣ му за върховната власть, дали на гръцката империя врѣме да си поотдъхне. Понеже Мануилъ помогнѫлъ на Мохамеда I въ борбата му съ братята си, признателний султанъ му подарилъ нѣкои окржзи въ Гръция, на Черно море и Солунъ. По-сетнѣ Мурадъ II обсажда пакъ Цариградъ (1423), нъ Мануилъ сполучва да добие миръ. — Сжщоврѣменно съ Мануила II царувалъ и Иоанъ VII (1399—1402). Иоанъ VII, внукъ Мануиловъ, билъ синъ на Андроника IV, който билъ похитилъ властьта отъ баща си. Той служилъ за орждие Баязиду, та затова султанътъ го наложилъ Мануилу за другарь. Слѣдъ Баязидовата смъртъ, той билъ заточенъ на о-въ Лесбосъ.

Мануила наслѣдилъ на прѣстола синъ му **Иоанъ VIII** (1425—1448), който царувалъ заедно съ баща си отъ 1419. Тоя византийски императоръ, като го натиснѫли турцитѣ, пакъ показалъ на папата старата стръвь, съединението на Източната и Западната църкви подъ папската върховна власть, и дори запечатилъ съ своето присжтствие на флорентинския съборъ (1439) това съединение, което гръцитѣ отхвърлили щомъ императорътъ се върнѫлъ въ Цариградъ. Ала папата видѣлъ, че е въ интереса му да испълни своята часть отъ съгласието, та побудилъ полско-унгарския краль Владислава да нападне турцитѣ (виж. *Владиславъ; Варна)*; нъ това само ускорило паданието на Палеологовци.

Иоанъ VIII умрѣлъ безъ наслѣдникъ. Братъ му Константинъ XIII (1449—1453), гревйска изданка на изродено племе, приелъ короната слѣдъ много колебание, като знаялъ съвършеното си безсилие да стои насрещу на турцитѣ, па още като прѣдосторожна мѣрка положилъ избора си на удобрението на султанъ Мурада II, и продължавалъ, както прѣдшественицитѣ си, да му плаща дань. Въ самото начало на царуването на Мохамеда II въ Карамания избухнѫли нѣкои буни, които осуетявали усилията на новия султанъ да ги потжпче. Нѣкои дързки съвѣтници посъвѣтвали императора, че е настанѫло врѣме да стане независимъ отъ турцитѣ; и тоя съвѣтъ той приелъ на радо сърце. Ала покушението само доиграло по-скорото разрушение на жалката остатка отъ византийската империя; защото Мохамедъ обсадилъ столицата по море и по суше, и слѣдъ една обсада, която траяла отъ 25-и мартъ до 17-май, 1453, Цариградъ билъ прѣзетъ съ приступъ и послѣдний отъ Палеологовцитѣ паднѫлъ юнашки съ мечъ въ ржка въ пролома. Единъ клонъ отъ това семейство царувалъ въ Монфератъ, въ Италия, отъ 1306, нъ угаснѫлъ въ 1533.

Палеонтология, *гр.* Учение за ископаемитѣ животни и растения; — оттука *палеонтологически*, който се отнася до палеонтологията, — и *палеонтологъ*, ученъ по палеонтологията.

Палеотерий. Животно отъ третичния периодъ отъ отряда на копитнитѣ, което сега се намира само въ ископаемо състояние. По общия характеръ на костника си, П. прилича много на коня и се числи въ едно семейство съ него. П. е далеченъ прадѣдо, както на коня, така и на нѣкои други копитни. По външнния си видъ

той повече отъ всички прилича на носорога. Вкаменените остатки на п. се срѣщатъ въ Франция, Англия, Швейцария и южна Германия.

Палермо. Италиянски градъ на сѣверния брѣгъ на о-въ Сицилия, гл. градъ на едноименна область и, съ Неаполъ, Римъ, Миланъ и Туринъ, единъ отъ най-многолюднитѣ градове на Италия; 260,000 жит. Обширна търговия. Вносъ: памукъ, жито, сурово желѣзо, вълна коприна, колониални стоки отъ Англия, Франция, Съединенитѣ Държави, Турция и др. Износъ: джбово дърво (сумахъ), портокали, лимони, тяфъ, маслинено масло, вино. Мѣстната индустрия произвожда копринени платове, сламени капели и др. Риболовство на тонове. Университетъ основанъ въ 1374; академия на наукитѣ и искуствата; публични библиотеки, театри и др. Двѣ пристанища, отъ които едното само за военни кораби. Двѣ голѣми хубави улици, улица *Викторъ Емануилъ* и *Страда Нуова*; които се прѣсичатъ на прави жгли. въ срѣдата на града, дѣлятъ го на 4 четирежгълни части. Градътъ е заобиколенъ съ стѣни и бастиони и се защищава отъ нѣколко батерии. Отъ сградитѣ забѣлѣжителни сж единъ кралски палатъ, съграденъ въ 1129, който съдържа богати мозаики съ арабски надписи; съборна църква св. Розалия, съ паметници на императоръ Фридриха III, краль Роджера и др. Освѣнъ многобройни църкви, Палермо има 71 монастиря съ отъ 20,000 до 30,000 калугери и калугерки. — П. е билъ основанъ подъ име *Панорма* отъ финикийцитѣ, нъ е билъ въ ржцѣтѣ на картагенянитѣ когато станѫлъ извѣстенъ на историята. Римлянетѣ го прѣзели отъ картагенянетѣ въ първата пуническа война (276 пр. Р. Х.), когато станѫлъ една отъ главнитѣ тѣхни военно-морски станции. Въ срѣднитѣ вѣкове, той е дѣлилъ сждбинитѣ на Сицилия, на която е билъ столицата. Въ 1828, той далъ сигнала на клането извѣстно подъ името *Сицилийски вепри* (виж. *Сицилийски* вепри). — П., освободенъ въ 1860 отъ неаполитанското владичество, станѫлъ гл. гр. на италиянска область, която има 5,087 чет. килом. и 618,000 жители.

Палеса. Въ *римското басносл.* богиня на скотовъдството.

Палестина. Страна въ юго-западна Сирия на источния брѣгъ на Срѣдиземно море, прочута по това, че е била люлката на иудейството и християнството. Името ѝ происхожда отъ думата филистимяне; и сега името *Фаластенъ* се дава на приморието между Яфа и Газа. Това име ѝ давали класическитѣ народи, които по-рано отъ другитѣ народи дошли въ съприкосновение съ филистимянетѣ; още Херодотъ говори за *палестинскитѣ* сирийци, а по-рано отъ него асирийцитѣ употрѣбявали името *Паластавъ*. Евреитѣ наричали страната *Ханаанската земя* (по името на *Ханаана*, Хамовий синъ, който раздѣлилъ земята между синоветѣ си), *Обѣщаната земя* (земя, която Богъ обѣщалъ на праотеца имъ Авраама да даде на потомцитѣ му) прѣди да се заселѫтъ въ нея и въ първитѣ вѣкове отъ заселването си, послѣ *Израилева земя*, най-послѣ и *Иудината* или *Иудейската земя*; понѣкога тѣ ѝ давали и поетическото име *Господня земя (Библ., Ос.* 9; 3). Кръстоносцитѣ въ срѣднитѣ вѣкове ѝ

вали токо-речи никога друго име освѣнъ *Светата земя*.

Прѣдѣлитѣ на П. различавали много въ разни врѣмена; нъ изобщо за нейни прѣдѣли се приматъ главата на Иорданъ и Финикия на сѣв., Мрътво море и Камениста Арабия на югъ, Срѣдиземно море на зап. и Сирийската пустиня на ист. Въ тия прѣдѣли пространството на П., споредъ нѣкои английски земемѣрци, които сж я мѣрили, не е повече отъ една шеста отъ пространството на Англия, сир. около 20,000 чет. килом. Нѣкои класически писатели сж се присмивали на малката ѝ голѣмина.

Главнитѣ физически чърти на П. сж: 1) едно плато между Иорданската долина и приморското поле на Срѣдиземно море съ срѣдна височина 490 метра, просѣчено съ много хълмове и дълбоки долини; 2) долината на Иорданъ, който тече въ страната отъ сѣв. къмъ югъ и образува езера Меромъ (сегаш. *Хуле*) и Галилейско или Тивериадско прѣди да се влѣе въ Мъртво море и 3) приморското поле, и полетата Ездраелонъ и Иерихонското. На източната страна, спадането на платото е стръмно, отъ езеро Меромъ до Мрътво море. На западната страна, стръмнината е помалка. Опрѣдѣленитѣ височини на това плато, като се върви отъ югъ къмъ сѣв., сж Хевронъ (923 метра), Иерусалимъ (796 м.), Маслинена гора (830 м.), Гаризинъ (822 м.), Таворъ (579 м.) надъ морското равнище. Токо-речи успоредно съ Тивериадско море се простира планинското бърдо Кармилъ отъ платото на сѣв.-зап. до Срѣдиземно море. То се издига отъ 129 м. на зап. до 488 м. на ист., съ много пещери въ него. Задъ прѣдѣла на П. на сѣв., нъ видима отъ по-голѣмата часть на страната, се възвишава планина Ермонъ на 2,859 м., и има всѣкога снѣгъ. Рѣкитѣ (Иеромаксъ или Иеромакъ и Яворъ, притоци на Иорданъ; Арнонъ и Кедронъ, притоци на Срѣдиземно море) и потоцитѣ повечето прѣсъхватъ лѣтѣ, въ изобилието на изворитѣ попълва тоя недостатъкъ. *Климатътъ* на П. е подтропически, нъ на брѣга срѣдната температура, благодарение на прохладния вѣтъръ е всичко 17°, а въ горитѣ още по-ниска; ала въ Галилея, тя е египетска, а на Мрътво море, токо-речи тропическа. Двѣ годишни врѣмена: дъждовно и сухо: отъ краи на октомврия до мартъ валятъ дъждове. Най-студенитѣ мѣсеци сж януарий и февруарий; токо-речи всѣка година въ Иерусалимъ вали снѣгъ на рѣдки прѣсѣкулки, и студътъ достига понѣкога до — 2°. Най-приятното врѣме прѣзъ годината е отъ срѣдата на мартъ до май, нъ и лѣтѣ жегата се умѣрява отъ вечерната и прохладната утрѣнна роса, па и отъ единъ сѣвисточенъ вѣтъръ. Понѣкога лѣтѣ духа и сухий хамсинъ. Забѣлѣжителна е топлината на есеньта, защо октомврий не е по-студенъ отъ юния. Плодородието на П. е прославено въ старо врѣме не само отъ Св. Писание, въ което тя се нарича «земя, дѣто тече млѣко и медъ» (Исх. 3; 8 и т. н.), а и отъ класицитѣ; това се доказва и отъ развалинитѣ на многото градове, и отъ сжществуването на гжсто население въ старо врѣме. Склоноветѣ на иудейскитѣ гори къмъ Мъртво море сж лишени отъ гора и само храстето даватъ храна на козитѣ, ала пъкъ на западнитѣ склонове растжтъ южнитѣ овощия и лозата; а особено сж плодородни брѣговетѣ на Срѣдиземно море и

Ефремовата и Манасиината области. Кармилъ, както показва името му (градина), е обиленъ съ джба, маслината и други дървеса, които тамъ изброяватъ до 50 породи. Съ плодородие се отличава и Галилея и Самария, а особено сѣверний и западний брѣгъ на Галилейско море. Нъ и Перея е богата съ джбови гори, кедри и др. Освѣнъ това, въ П. расте пшеницата, ячемикътъ, просото, грахътъ, бобътъ, ангинаритѣ, любеницитѣ, краставицитѣ, тиквитѣ, хрѣнътъ, благовонний кимионъ, кремътъ, иерихонската и други рози, мандрагоритѣ, кипариситѣ, исопътъ, портокалитѣ и лимонитѣ (градини въ Яфа и Наблусъ), миндалитѣ, прасковитѣ и зарзалиитѣ. Рѣдки сж ябълкитѣ и фиковитѣ палми; послѣднитѣ се срѣщатъ само въ Иерусалимъ, Газа, Рамле и Яфа. Освѣнъ това, въ П. вирѣятъ благовоннитѣ дървеса, напр. кипарисътъ, гомоносната акация и др.

Отъ дивитѣ животни, въ старо врѣме въ П. е имало не само лъвове, а и слонове; сега вече сж исчезнѣли, па и антилопитѣ рѣдко се срѣщатъ. По-распространени сж дивитѣ осли, шакалитѣ, хиенитѣ, лисицитѣ, вълцитѣ, газелитѣ и въ Ливанъ сирийската мечка. Домашнитѣ животни сж арабската камила, оселътъ, мулето, конътъ, биволътъ, волътъ и широко-опашатата овца. Между птицитѣ сж орелътъ, ястребътъ, керкенезътъ, бухалътъ, славейтъ, сойката, кукувицата, щаплята, вранята, патицата, врабката и др. Прилѣпитѣ и гущеритѣ изобилуватъ. Рибата е обилна въ Галилейско море.—Като минерално богатство, евреитѣ сж обработвали въ П. само желѣзото и мѣдьта, и асфалта и сольта въ околностьта на Асфалтово езеро.

Въ сегашно врѣме населението на земята, която съставя стара П., не надминува 650,000 души; а въ расцвѣта на еврейския народъ то не е било по-малко отъ три милиона. Отъ жителитѣ най-многобройни сж сирийцитѣ и арабетѣ; тѣмъ много отстжпятъ по численость гръцитѣ, турцитѣ, евреитѣ и франкитѣ (европейцитѣ отъ разни народности). Болшинството отъ населението (80 %) исповѣдва мохамеданството; слѣдъ мохамеданетѣ вървятъ християнетѣ отъ разни исповѣдвания (повече отъ всички православнитѣ) и, най-сетнѣ, евреитѣ. Евреитѣ, главно прѣселенци отъ Европа, живѣятъ най-вече въ градоветѣ; въ 1894 ги прѣсмѣтахж на 65,000. Въ промишления животъ на П. главната роля играе селското стопанство. Между земедѣлческитѣ произведения на първо мѣсто стои пшеницата и ячемикътъ. Сполучливо, нъ въ много по-малки размѣри се сѣе царевицата. Лична статия въ народното стопанство се явява овощарството; въ 1896 П. е изнесла въ странство портокали и лимони за $2^1/_5$ милиона лева. Въ послѣдно врѣме туземцитѣ, подъ влиянието на примѣра на нѣмскитѣ и европейскитѣ колонии, сж захванѣли да се занимаватъ сполучливо съ лозарството. Най-сгодна за лозарството се е показала пѣсъчливата земя въ околноститѣ на Яфа и Газа. Палестинското вино е добило вече едно распространение въ Русия, Германия и Англия, па прониква и въ Франция. Еврейскитѣ колонисти, освѣнъ това, сж захванѣли да се занимаватъ и съ копринарството и располагатъ приблизително 1 милионъ черници; въ сжщитѣ колонии е възникнѣло и пчеловъдството, чието произве-

дение въ Европа се цѣни много високо.

История. — Първитѣ люде на П. сж били непознати племена, които Библията нарича рафаими, зузими, енакими, емими, и които изобразява като чудовищни исполини. Тѣ били изгонени или унищожени отъ хананейцитѣ, финикиянетѣ у гръцитѣ, отъ които били и аморейцитѣ, евусейцитѣ и др. Филистимлянетѣ били смѣсь отъ това племе съ едно племе завоеватели, които били дошли вѣроятно отъ Критъ. Най-сетнѣ, въ XX-и вѣкъ прѣди Р. Х., пристигнжлъ въ П. отъ Халдея Авраамъ, синъ Таровъ, Самовъ потомецъ, отъ когото произлѣзли нѣколко народа: израилянетѣ, идумеянетѣ, амаликянитѣ. Отъ сжщото племе били амонянетѣ и моавцитѣ, потомци на Лота, Авраамовъ внукъ. Въ всѣкой случай свѣдѣнията, които доставя Ветхий Завѣтъ, сж дали възможность на изслѣдователетѣ да си съставжтъ само едно крайно несъвършено понятие за най-ранното етнографическо състояние на П.

Израилянетѣ, още въ самото начало на развитието си, прѣминжли въ Египетъ, въ страна Гесенъ, и останжли тамъ до когато надъ Ниловата долина траяло владичеството на пастирскитѣ царе. Когато пастирскитѣ царе били съборени отъ народнитѣ царе, израилянетѣ напуснжли Египетъ подъ прѣдводителството на Моисея, скитали се въ пустинята и завоевали малко по малко П. Това завоевание е било не само постепенно, а и мудно; дори до врѣмето на раннитѣ израилски царе владичеството на могжщитѣ филистимци се простирало далеко въ срѣдата на страната.

Израилянетѣ раздѣлили П. на 12 кантона, по единъ за всѣко едно отъ племената имъ. Тия кантони били като 12 федеративни държавици, които Саулъ съединилъ въ едно царство, което Давидъ увеличилъ донѣйдѣ. Отпослѣ това царство се раздѣлило на двѣ, израилско и иудино (975 прѣди Р. Х.) Виж. *Евреи*, *Израилско царство*, *Иудино царство*.

Слѣдъ разрушението на тия двѣ царства, едното въ 730, другото въ 588 пр Р. Х., П. влѣзала въ състава на Асирийската и Вавилонската империи; а когато падната Вавилонската империя, станала часть отъ Персия. Когато Кир завладѣлъ Вавилонъ, и на еврейскитѣ колонии, отведени въ плѣнъ, се позволило да се върнжтъ въ П., едно религиозно и политическо раздѣление се извършило между върнжлитѣ се отъ заточението евреи и мулатитѣ, родени отъ страната отъ смѣшението на евреи и другоземци; тия послѣднитѣ носили името самаряне. Отъ Маквеитѣ до разорението на Иерусалимъ, П. била раздѣлена на 4 области: *Галилея*, въ която влизала сжща Галилея и приморската страна, поради което се дѣлила на горна и долна Галилея и съ главни градове: Капернаумъ, Витсаида, Тивериада на брѣга на едноименното езеро, и Птолемаида или Акхо; *Самария*, съ едноимененъ градъ за сѣдалище на управлението и съ главни срѣдоточия: Салимъ, Сихемъ, Ветиль и др. и *Иудея*, която имала за сѣдалище на управлението Иерусалимъ и била най-важната отъ четиретѣ области. Гл. градове на Иудея били: Витлеемъ, Хевронъ, Иерихонъ, Кесария и др. Най-сетнѣ, 4-тата область, *Перея*, включвала земята между Пор-

данъ и пустинята, съ градоветѣ Гадара, укрѣпенъ градъ въ врѣмето на историка Иосифа, Восора, Сивма или Калирое на Мрътво море и др. Тия области образували ту отдѣлни държави, ту били само части на едно царство. Така, Иродъ царувалъ на цѣла П. Слѣдъ смъртьта на тоя князъ, царството му се раздѣлило между тримата му синове; нъ Самария и Иудея се присъединили отъ година 6 по нашата ера на Римската империя, съставяли часть отъ обл. Азия, и се управлявали отъ *прокураторъ*, зависимъ отъ управителя на тая область. Галилея имала сжщата сждба въ година 34. Иродъ Агрипа II, по благоволението на Калигула, съединилъ цѣлото бивше Иродово царство; нъ слѣдъ неговата смърть, синътъ му владѣялъ само нѣколко земи, а П. се поставила изново подъ управлението на прокуратори. Веспасианъ направилъ П. независима отъ Сирия область. Въ IV-и вѣкъ П., раздѣлена на 4 области зависяла отъ Источно-римската империя. Въ VII вѣкъ отъ христианската ера П. била завоевана отъ арабетѣ. Вслѣдствие на 1-я кръстоносенъ походъ, частьта отъ тая земя на зап. отъ Иорданъ образувала Иерусалимско царство, раздѣлено на петь феодални княжества (1099), нъ това царство било кратковрѣменно, и П. напълно била отнета на християнитѣ отъ Саладина въ 1187; тя принадлежала отъ тогава на египетскитѣ судани до Селима II, който я завоевалъ и присъединилъ на турското царство, отъ което още съставя часть. Въ 1832, Мехмедъ-Али я завоевалъ и присъединилъ на подкралство Египетъ, както и Сирия; нъ европейскитѣ сили го принудили, въ 1840 (виж. *Ибрахимъ паша*; *Мехмедъ-Али*) да повърне тия области на Султана. Сжща П., сир. страната отсамъ Иорданъ, съ Иерусалимъ и около двѣстѣ села, влиза въ дамаскския вилаетъ; а нѣкогашна *Перея* влиза въ сайденския санджакъ.

Отъ нѣколко години въ П. сж се заселили нѣколко германски и еврейски селища, най-вече въ Хайфа, по политѣ на Кармилъ и въ Яфа. Прѣселенцитѣ сж повечето отъ Германия, останжлитѣ отъ Русия, па дори и отъ сѣверна Америка. Една язва за тия колонии сж обирачетѣ, отъ които турското управление не е могло да обезпечи колониститѣ.

Палестрина *(Джиовани)*. Италиянски композиторъ, род. въ Пренесто, единъ отъ най-прочутитѣ духовни композитори (1524—1594), съ съчиненията си произвелъ реформа въ църковната музика; намѣсто тежкитѣ фигурувани музикални периоди, той макаръ и да не унищожилъ контрапунктнитѣ фигури, въвелъ по-правилна и проста хармония. Многобройнитѣ му произведения и до сега още се испълняватъ; за най-добри се имать *Missa papae Marcelli* и *Stabat Mater*.

Палиативно лѣчение, *лат.* Способъ на лѣкуване, насоченъ само на признацитѣ, а не на самата болесть. — **Палиативенъ цѣръ**, или **палиативъ**. Цѣръ, който облекчава една болесть само врѣменно, нъ въ сжщность не принася полза. Въ *прѣнос. см.* непълна мѣрка, недостатъчно срѣдство.

Палисандрово дърво. Дърво, което расте въ Гвиана и Южно-Американскитѣ острови, отъ дѣто се разнася по свѣта, съ моравъ цвѣтъ, полира се прѣвъсходно, и употрѣбява се за столарски издѣлия.

Паличникъ. Римски службашъ, който носилъ връска пръчки, понѣкога съ сѣкира въ срѣдата ѝ, прѣдъ сждиитѣ, и турялъ въ испълнение присждата имъ (*Библ. Дѣян.*).

Палиси *(Бернаръ).* Прочутъ французски хждожникъ (1510 — 1589); 16 години наредъ, всрѣдъ голѣма домашна сиромашия, дирилъ тайната да се прави бѣла глечь и достигнжлъ това. Неговитѣ фаянсови сждове съ испъкнжли изображения се цѣнѣжтъ твърдѣ високо; и той билъ не само грънчаръ, а и инжинеръ, агрономъ, химикъ, па и челъ лекции по естествената история и физиката. Прѣзъ цѣлия си животъ търпѣлъ гонение; умрѣлъ въ Бастилия, дѣто билъ затворенъ за ересь, защото билъ хугенотъ. Виж. Salles, *Etudes sur la vie et les travaux de B. Palissy* (1855); и *Бернардъ Палиси*, знам. фр. грънчарь (Цариградъ, 1891, изд. на америк. мис.).

Палма. Градъ на юго-западния брѣгъ на Майорка, сѣдалище на управл. на Балеарскитѣ острови; 60,000 жит. Добро пристанище и яка крѣпость. Макаръ и едно отъ главнитѣ европейски тържища въ срѣднитѣ вѣкове, П. сега върши малка търговия. Гл. произведения сж вълна, коприна и вжжя за испанската флота. Корабостроителници за бързи кораби, добрѣ познати по Срѣдиземно море. Първата желѣзница въ Майорка се отворила отъ П. до Инка въ 1875. Въ П. кжщитѣ сж съградени повечето по маврския стилъ, и много улици сж широки и правилни. Между сградитѣ най-забѣлѣж. е съборната църква, хрбава готическа направа. Медицинско училище.

Палма. Единъ отъ Канарскитѣ о-ви; 35,000 жит.; гл. гр. *Санта-Круцъ*, на източния брѣгъ. Тоя о-въ, планински, достига до 3,670 метра надъ морското равнище. Вино. Борови гори.

Палма. Градъ въ Сицилия, 22 килом. на юго-ист. отъ Джирдженти, близо до юго-западния жрѣтъ; 15,000 жит.. Търговия съ бадемъ, сушени овощия, сода, вино. П. е нововрѣменъ градъ, съграденъ отъ 1637.

Палми. Семейство високи дървета съ право нерасклонено стебло, което достига у нѣкои до 30—40 метра височина и на което върхътъ е укиченъ съ перести отъ 2—4 метра дълги листа, които не окапватъ, а изсъхватъ на дървото; тия листа понѣкога се подраздѣлятъ на много малки листца. Цвѣтоветѣ понѣкога сж еднополови, но често двуполови. Дърветата отъ това семейство сж наречени *царе на растенията*, не само поради тѣхната величественость, а и поради голѣмитѣ облаги, съ които дарятъ жителитѣ на странитѣ, дѣто растжтъ. Отъ стеблата на тия растения правятъ кжщи и нѣкои домашни дървени орждия; вжтрѣшностьта на стеблата на нѣкои палми съдържа много скорбѣла и се употрѣбява като брашно. Отъ соковетѣ, които истичатъ изъ стеблата на нѣкои отъ тѣхъ, приготвятъ: вино, ракия, захарь, восъкъ и д. т. Отъ влакната на голѣмитѣ палмови листа тъкжтъ платна; листата употрѣбяватъ за покривъ на кжщи, за постилки, за хартия и др. т.; горната зелена часть на палмитѣ се нарича палмово зеле и служи като такъво. Плодоветѣ на всичкитѣ палми, освѣнъ дѣто служжтъ за храна, и отъ тѣхъ приготвятъ още и разни масла и смоли, които служжтъ за освѣтление и за цѣръ.

Отъ семейството п. е *фурмата* или *финиковото дърво (Phoenix dactylifera)*. Плодоветѣ, *фурми*, сж сладки, меснати и едносѣменни бърбонки; сѣмето на фурмитѣ е твърдо и се сѣе по една брѣзна надлъжъ. Едно финиково дърво има отъ 10 до 15 грозда и въ всѣкой гроздъ до 200 фурми. Финиковата палма расте саморасла въ сѣверна Африка и Арабия: по тия страни я и сѣкатъ и отгледватъ съ голѣмо внимание; по оазиситѣ и пустинитѣ тя е много важно растение; фурмитѣ тамъ сж обикновената храна на жителитѣ. Финиковата п. расте и въ южна Европа (Испания, Италия и Гръцция); нъ плодоветѣ ѝ тамъ не узрѣватъ.

Други породи отъ семейството п. сж: *саговата* п., която дава саго, въ източна Индия, въ Малукскитѣ о-ви дори до Гвинея; *захарната* п., дава вино, отъ което въ Ява правятъ черна захарь, расте въ Африка и въ източна Индия; *восъчна* п; *маслена* п; *арека (Areca Catechu)*, отъ ядкитѣ ѝ въ източна Индия правятъ цѣръ за зжбитѣ и за стомаха; *ротанова* п.; *кървава* п.; *кокосова* п., отъ нея вадятъ кокосово масло, което се употрѣбява за сапунъ; тая п. дава още вино и ракия (arrak); *ниска* п., едничката п., която расте на диво въ Европа около Ница: *морски кокосъ (Lodoicea sechellarum Labill*, расте въ Сешелскитѣ о-ви и ядката ѝ китайцитѣ употрѣбяватъ за лѣкъ противъ всички отрови, за това и едно зърно се цѣни около 400—500 лева; *слънцебранна* п. *(Corypha umbraculifera)*, расте въ източна Индия и е забѣлѣжителна съ огромнитѣ си листа, толкова голѣми, че подъ единъ листъ могатъ прибѣгнж на сѣнка 15—20 души.

II. съставятъ обширни гори въ тропическитѣ страни; нѣкои породи живѣятъ много продължително, нъ други само до 30—40 години.

Палмерстонъ (лордъ). Английски държавникъ, род. въ Бродлиндсъ (Судамптонъ) въ 1784, умр. въ 1865 въ Брокетъ-Холъ. Училъ се въ единбургския и кямбриджския университети и наслѣдилъ лордската титла, слѣдъ бащината си смъртъ, въ 1805. **П.**-витѣ високи способности се припознали много рано; той се радвалъ на честьта да прѣдставлява университета си (кямбриджския) въ парламента 20 години, отъ 1811 до 1831. Отпослѣ билъ избранъ и прѣизбиранъ безъ прѣсѣкулка отъ Тивертонъ. **П.** почнжлъ обществената си дѣятелность като членъ отъ партията на торитѣ и отъ 1809 билъ назначенъ секретарь въ военното министерство. Отъ тоя постъ той се оттеглилъ въ 1828, когато политическитѣ му мнѣния се измѣнили. Въ 1830 той влѣзлъ министръ на вънкашнитѣ дѣла въ едно министерство на вигитѣ, слѣдъ като доказалъ въ словата си, въ свръска съ португалскитѣ работи, ползата, която има за Англия да зима защитата на народитѣ и народноститѣ. Сжщата година той зелъ на ржка дѣлото на Белгия, като се произнесълъ откровенно въ полза на нейната независимость отъ Холандия, макаръ това и да било едно нарушение на договора отъ 1815; послѣ сполучилъ да отстрани отъ белгийския прѣстолъ Немурския дукъ, за да постави на него приятеля си Леополда. Въ 1834 сключилъ *четворния съжзъ* (между Англия, Франция, Испания и Португалия), испратилъ една английска ескадра среща Донъ Карлоса и заякчилъ

прѣстолитѣ на кралица Изабела въ Испания и на кралица Мария въ Португалия на конституционна основа. Сжщата година излѣзълъ отъ министерството, въ което се върнжлъ на другата година съ лордъ Мелбжрна.

Отворилъ се Източний въпросъ. Лордъ **П.**, като не можалъ да се споразумѣе съ Франция да унищожи влиянието на Русия въ Цариградъ, подписалъ съ Русия, Австрия и Прусия договора отъ 3 юл. 1840 среща Мехмедъ Али, клиента на Франция. Слѣдъ нѣколко морски побѣди среща Египетъ, Сирия се върнжла на Турция и английската политика въстържествувала въ Истокъ. Въпрѣки тая сполука лордъ **П.** напуснжлъ още веднжшъ, по вжтрѣшни причини, министерството на вънкашнитѣ работи, въ 1841. Той се върнжлъ пакъ на тоя постъ, 3-и пжть, въ 1846, и развилъ трескава дѣятелность прѣзъ тоя периодъ, който се ознаменувалъ съ испанскитѣ женитби*), съ унищожението на *Краковската република*, съ междуособната война въ Швейцария, най-сетнѣ съ парижската февруарска революция отъ 1848 и революционното движение, което възбудила въ разни точки на Европа. Съ обикновената си вѣщина, лордъ П. се вардилъ добрѣ да се произнесе рѣшително въ революционния смисълъ, нъ съчувствието му съ революционното движение не се вижда съмнително. Съ неговитѣ грижи се обнародвали Глядстоновитѣ писма отъ Неаполъ (виж. *Глядстонъ*). Извѣстенъ е и интересътъ, който лордъ П. зималъ въ участьта на побѣденитѣ унгарци и усилията му да се изтръгне Кошутъ изъ ржцѣтѣ на Австрия и Русия. Английската камара на лордоветѣ гласувала въ 1850 едно прѣдложение, направено отъ лордъ Стянли (отпослѣ лордъ *Дерби*), което осжждало вънкашната политика на правителството. На това отгорѣ, въ камарата на прѣдставителитѣ г-нъ Робжкъ направилъ едно контра-прѣдложение, което удобрявало тая политика. Въ едно слово, което траяло пет часа — «онова слово», казва сжръ Робертъ Пилъ, «което ни направи всичкы да бждемъ толкова горди съ [illegible] — **П.** прѣдставилъ една мжжествена и достойна защита на вънкашната си политика; и г-нъ Робжковото прѣдложение се гласувало съ вишегласие отъ 46 гласа.

Прѣзъ декември 1851 публиката се изненадила съ новината че **П.** не билъ вече членъ отъ Ржселовото министерство. Понеже той побързалъ та удобрилъ държавния прѣвратъ на Наполеона III, безъ да се съвѣтва нито съ първия министръ, нито съ кралицата, па и отказалъ да даде обяснения, кралицата упражнила правото си, та го уволнила. **П.** се отмъстилъ, щомъ се събралъ парламентътъ, като направилъ на прахъ Ржселовия режимъ по единъ сравнително маловаженъ въпросъ относително милицията. Откакъ билъ министръ на вжтр. дѣла въ министерството на лордъ Абердина, въ 1852, той самъ станжлъ прѣвъ министръ, повиканъ на тоя постъ отъ единодушния гласъ на народа, въ 1855. Слѣдъ парижския договоръ, който турилъ край на крѣмската война (1856), той се въспрѣ-

*) Въпрѣки враждебното настроение на лордъ П. сирѣчъ Франция по женитбитѣ, за които е дума, испанската кралица Изабела се оженила за братовчеда си инфанта донъ Франциско, и сестра й се оженила за единъ Луи-Филиповъ синъ, Монпанески дукъ, въ 1846.

тивилъ, въ единъ английски интересъ, на съединението на княжества Молдова и Влахия и на прокопаването на Суезския каналъ. Въ 1858, на властьта дошли торитѣ; нъ на другата година лордъ **П.** пакъ зелъ ржководителството на едно вигско министерство и отъ тая година до смъртьта си, 1865, одържалъ браздитѣ на управлението.

Лордъ **П**-вата амбиция е била да минува повече като министръ на единъ народъ отколкото като министръ на една политическа партия; и противницитѣ му сж били принудени да припознаятъ, че никой английски министръ не е билъ по-популяренъ отъ него въ Англия отъ врѣмето на великия *Пита* (лордъ Чатама). Като ораторъ, той е билъ обикновено скроменъ и непретенциозенъ, нъ всѣкога разуменъ и практиченъ. Той е билъ искусенъ тактикъ, и готовъ, остроуменъ, и често блескавъ разискватель. Най-доброто описание на живота му е *Life of Palmerston* отъ sir Henry Lytton Bulwer (Lord Dalling), продължено отъ Evelyn Asheley.

Палмира, или Тадморъ *(градъ на палмить)*. Голѣмъ и великолѣпенъ староврѣменен градъ въ горна Сирия, въ единъ оазисъ, около 250 килом. на сѣв.-ист. отъ Дамаскъ. Той е билъ основанъ, споредъ библейскитѣ писатели (3 *Царе* 9; 18 и 2 *Лѣтов.* 8; 4) отъ Соломона въ X-и вѣкъ прѣди Р. Х.; нъ по-вѣроятно е, че тоя царь само го е разширилъ. Градътъ добрѣ напоенъ, изобилувалъ съ палми или финикови дървеса. Пусти и голи планини стърчали на западната му страна; а на ист. и югъ се простирала безпрѣдѣлна пустиня. П. била, въ Соломоново врѣме, твърдѣлъ на еврейското царство среща скитническитѣ орди бедуини; нъ ранната ѝ история е тъмна. Слѣдъ падането на Селевкия, тя станжла голѣмо срѣдоточие на търговскитѣ сношения между източна и западна Азия. Нейната търговска важность станжла още по-голѣма отъ врѣмето на Траяна, който подчинилъ цѣлата страна на Римската империя. Въ III-и вѣкъ, Оденатъ, сириецъ, основалъ тамъ едно царство, което въ царуването на сжпржгата му, Зеновия, достигнжло до апогеята на благосъстоянието си, ако и за кратко врѣме. Когато Аврелианъ дошелъ до-оки на гордата царица, която много разширила прѣдѣлитѣ на царството си (виж. *Зеновия)*, па и мечтаяла да си подчини самия Римъ, П. била подложена на опустошение. Диоклетианъ и послѣ Юстинианъ се опитали да възстановятъ разрушения градъ, нъ не могли да му възвърнжтъ прѣдишния блесъкъ. Най-сетнѣ, като билъ още веднжшъ разрушенъ отъ арабетѣ, въ 774, той се обърнжлъ на едно жалко арабско селце, което въ течението на много вѣкове не обръщало на себе си вниманието на образования свѣтъ, и което и сега носи името Тадморъ. Само въ 1678 единъ английски търговецъ въ Дамаскъ, Хилифаксъ, издирилъ мжчно-достжпнитѣ развалини на П.; въ 1751—1753 тия развалини били пръвъ пжть изслѣдвани и описани отъ англичане Уда и Доукина, и отъ тогава сж се посѣщавали отъ много пжтешественици. Палмирскитѣ развалини наумѣватъ още блесъка на П.; тѣ се простиратъ по едно пространство отъ 3 километра. Между тѣхъ сж намѣрени многобройни коринтски стълпове, нѣкои отъ които още стоятъ на мѣстата си; едниъ

пѫть, 1135 метра дълъгъ, който е минувалъ прѣзъ цѣлия градъ, е ималъ отъ странитѣ си 4 реда стълпове; едни отъ най-великолѣпнитѣ, по съгласието на всички, сѫ развалинитѣ на единъ храмъ на Ваала, бога на слънцето. Франц. ученъ Волни, единъ отъ изслѣдователетѣ на П., забѣлѣжва: «На мѣстото, покрито съ тия развалини, ние намираме ту палатъ, отъ който само дворътъ и зидоветѣ сѫ останѫли; ту храмъ, на който перистилътъ е полусъборенъ; ту нѣкой портикъ, галерия, триумфаленъ аркъ. Ако отъ тая поразителна гледка мѣтнемъ погледъ къмъ земята, открива ни се друга гледка еднакво разнообразна. Дѣто и да погледнемъ, земята е поръсена съ полузарити камене, съ строшени архитрави, накърнени фризи, обезобразени релефи, истрити извайки, изрити гробища, и осквернени съ прахъ олтари». Повечето постройки, чиито развалини сѫ се упазили до сега, сѫ отъ първитѣ три вѣка на християнската ера; отъ Соломоновия Тадморъ не сѫ останѫли никакви паметници. Езикътъ на палмирци, като се съди отъ надписитѣ, които още оставатъ, се вижда да е билъ арамейски езикъ. Интересни свѣдѣния за П. се намиратъ въ Мигау-вата книга *Handbook for Syria and Palestine* и въ Vogüé-вото съчинение *Syrie Centrale*.

Палмово масло. Масло, което се добива отъ плода на нѣкои видове палми; служи да се прави сапунъ и да се мажѫтъ машинитѣ.

Пало. Италиянски градъ, 17 километра на юго-зап. отъ Бари; 11,887 жит. Винодѣлие.

Палосъ. Испански градецъ, 20 килом. на югъ отъ Хуелва, при устието на Рио Тинто въ Атлантически океанъ; насел. 1,[illegible] Колумбъ отплувалъ отъ [illegible] заливъ, въ първото си [illegible] 22 юлия 1492, и се върнал[illegible] него, 3 мартъ 1493, слѣд[illegible] тието на Америка.

Палпитация, *лат.* [illegible] сърдцебиене.

Палто, *фр.* Зимна горн[illegible]

Паметописецъ. Писар[illegible] ски дворъ у евреитѣ, [illegible] писвалъ събитията въ [illegible] *(Библ.)*.

Памидъ. Червено гр[illegible]

Памплуна или *Пам*[illegible] Испански градъ, ц. на об[illegible] на р. Арга (притокъ [illegible] 178 килом. на сѣв.-зап. [illegible] рагоса по желѣзница, 320 [illegible] на сѣв.-ист. отъ Мадридъ, [illegible] отъ желѣзниц. Мадридъ–[illegible] 25,600 жит. Фабрики за [illegible] сукна и фарфорови издѣл[illegible] говия съ коприна и вълн[illegible] се испращатъ въ Англия [illegible] ция. Добрѣ съграденъ [illegible] градъ, съ многобройни [illegible] водата му се докарва отъ [illegible] разстояние, чрѣзъ водопр[illegible] граденъ по римски стил[illegible] укрѣпления прѣнебрѣгнат[illegible] основана, казватъ, отъ [illegible] отъ синоветѣ му *(Pompe[illegible]* нѣкога е била столица [illegible] ство Навара.

Памфилия. Стар[illegible] страна въ южна Мала-А[illegible] Ликия и Кария на зап. [illegible] и Писидия на сѣв., Ег[illegible] ист. и Срѣдиземно мор[illegible] П. е планинска земя, пр[illegible] минува Тавръ отъ ист. [illegible] едно врѣме е била бога[illegible] и е имала нѣколко кр[illegible] други градове. Жителит[illegible] отъ левко-сирийци, ки[illegible] гръцки поселенци — [illegible] единъ езикъ, една от[illegible]

, който е билъ вѣроятно езикъ. Монетитѣ имъ поче тѣ сж били усвоили вѣрата, искуствата и игръцкото племе. **П.** не е ама никаква роля въ исто- тя е била подчинена едно на мидянетѣ, на персия- Александра Велики, на рийскитѣ царе, на пер- царе и на римлянетѣ. вѣкъ слѣдъ Р. Х. обра- дна область, подъ вѣдом- Азиятското намѣстниче- Източната империя, съ *Аспендъ*. Сега влиза въ я турски санджакъ.

лъ. Християнски писатель, казватъ, въ Берита (Бей- послѣдната половина на ъ; училъ се при Пиерия рийски, и билъ пресви- послѣ епископъ, въ Кеса- естинска. Той основалъ ско училище, и наредилъ на църковна библиотека, прочула. Освѣнь това, множилъ прѣписитѣ отъ ние и ги распространилъ вднитѣ. Той е билъ и ав- а една *Апология за Ори-* петь книги, която продъл- говий ученикъ и почита- евий (виж. *Евсевий Пам-*

це приготвилъ, заедно съ едно издание на *Седем-* ь *) отъ текста въ Ори-

---

идесетьтъ е името на най- ъцки прѣводъ на Ветхия За- е достигналъ до насъ, — който е билъ обикновено въ е у евреитѣ въ Христово исхождението на тоя прѣводъ дълбокъ мракъ. Споредъ една повтарятъ историкъ Иосифъ, и нѣкои църковни отци (Юс- ентъ Александрийски, Епи- .), египетский царь Птоломей

геновата *Хексапла*, която се употрѣбявала въ Източната църква. Прѣзъ гонението на християнетѣ отъ Диоклетиана **П.** понесълъ мжченичество въ 309, за отказа си да принася жертви на боговетѣ.

Памфлетистъ. Съчинитель на памфлети. — **Памфлетъ** *(англ.)*. Ругателна или оскърбителна брошура.

Панагия, *гр. (панъ,* все; *агиосъ,* светъ) соб. зн. *всесветая.* 1) Изображение на дѣва Мария, което архиереитѣ носижтъ на гжрдитѣ. 2) Просфора, осветена въ името на Св. Богородица. — Блюдото, на което се изнася такъва просфора, се нарича *панагиаръ*.

Панагюрище. Околийски градецъ, въ пловдивски окр., 43 килом. на сѣв.-зап., отъ Т.-Пазарджикъ, 24 килом. на юго-зап. отъ Копривщица, на р. Луда-Яна, между Средна-гора и Ихтиманската планина; 9,305 жит. Работижтъ се много домашни шаеци, кожи и козинени постелки и човали; отъ нѣколко години има и фабрика за губери (килими). Търговия съ дребенъ и едъръ добитъкъ; прѣди освобождението се искарвахж много овни за Цариградъ. По едно прѣдание, **П.** е заселено кждѣ края на XV-и вѣкъ

Филаделфъ (царув. 284—247 пр. Р. Х.), въ желанието си да има законитѣ на всичкитѣ народи, поканилъ, по съвѣта на Димитрия Фалирски (виж. това име), 72 учени отъ Палестина, които извършили прѣвода (на о-въ Фаросъ) въ 72 дена. Основата на това сказание е едно писмо, писано отъ единъ гръкъ, Аристея, до брата си, Филократа, прѣзъ Птоломеевото царуване. Онова, което сега изобщо се приема за истина е, че Птоломей е накаралъ да се направи единъ гръцки прѣводъ на Ветхия Завѣтъ; затова и тоя прѣводъ се нарича и *александрийски*. Освѣнь това, отъ езика на прѣвода заключаватъ, че той е билъ направенъ не отъ палестински, а отъ египетски евреи.

отъ селяне отъ с. Войника, въ ямболска околия. Нѣкои 40 години прѣди освобождението около 30 мжже отъ П. ходяли за «войници» въ Цариградъ; тѣ не носяли оржжие, а отгледвали царскитѣ коне. Прѣзъ 1876 панагюрци зехж живо участие въ възстанието противъ турцитѣ; затова градътъ биде съсипанъ и много отъ жителитѣ му исклани и избити. П. бѣше прѣди възстанието тайното сѣдалище на Бенковски и въ неговата околность е мѣстностьта *Оборище*, дѣто станж събранието, което рѣши да се дигне възстание. Въ 1901, за споменъ на възстанието, въ П. се положи тържествено въ присжтствието на княза основний камень на единъ паметникъ. Виж. *Априлско възстание*, *Оборище*, *Копривщица*, *Клисура*, *Батакъ*. П. е родното мѣсто на проф. Дринова, Бончева, Бобекова и др. Виж. Карапетровъ, *Материали за описание на града* П. (София, 1893); Черновѣждъ, *Кратко описание на панагюр. възстание* (София 1893); А. Шоповъ, *10-дневно царуване* (София, 1901); Тома Георгиевъ, *Бѣлѣжки за срѣдногорското възстание въ 1876*, отпечат. отъ сп. *Мисъль*, год. XI (1901), кн. IV; Иорд. П. Георгиевъ, *Панагюрското възстание прѣзъ 1876* (Търново, 1900).

Десетина килом. на юго-ист. отъ П., на лѣвия брѣгъ на Луда-Яна, среща с. Бжта, се намира крѣпость *Красенъ*, за която се казва, че останжла отъ българското царство. Въ околностьта има слѣди отъ други крѣпости, една отъ римско врѣме.

Панайотъ Хитовъ Воевода. Отличенъ борецъ за българската свобода, който е зималъ участие съ дѣйствие или съ съвѣтъ токорѣчи въ всичкитѣ наши народни прѣдприятия за освобождение отъ турското иго прѣзъ послѣднитѣ 20 години на нашето робство. П. Х. е роденъ въ Сливенъ въ 1830. Баща му билъ овчарь съ срѣдно богатство. Прѣдѣдо му по майчина му страна билъ *Златко чорбаджи*, на врѣмето си знатна личность въ Сливенъ. Когато Златко Чорбаджи минувалъ прѣзъ града, турцитѣ му ставали на крака, и ниско му се покланяли; а кога влазялъ въ мезлича, хановетѣ и бейоветѣ му очиствали мѣсто и канили го да сѣдне. Неговитѣ лози се обирали съ зурли и тжпани и съ голѣмо веселие. Златко Чорбаджи билъ наплашилъ турцитѣ до толкова, че тѣ рѣшили да го убиятъ, и убили го. Той погинжлъ още младъ. За него прѣданието говори много.

На 12 години П. станжлъ козарче и пасалъ бащинитѣ си кози. «И така», казва самъ П., «азъ порастохъ въ гората и се научихъ да носиж пушка и да цѣнижъ човѣшката свобода». Една нощь една турска чета нападнжла колибата, и откарала П. съ поржка на овчаретѣ да испрати баща му 1000 жълтици да го откупи. Намѣсто откупъ, баща му ги погонилъ съ пушката си, убилъ едного отъ тѣхъ и П. избѣгнжлъ изъ ржцѣтѣ имъ. Слѣдъ това П. билъ едно по друго бакалинъ и касапинъ. Въ едно дѣло по наслѣдство, въ сварска съ което позорно билъ закаранъ при кадията, па и осжденъ несправедливо да заплати 200 жълтици, го накарало да търси отмъщение. Той броилъ паритѣ, въ и далъ кжщата си и всичкия си имотъ на брата си, съ задължение да храни жена му, а той заедно съ шурея си Стояна хванжлъ Стара-планина.

По това врѣме, всички, които били гонени отъ турцитѣ, или не могли да търпѣятъ турскитѣ варварства, търсили свобода, честность и правда въ планината. Отъ пролѣтьта на 1858 П. се намиралъ въ хайдушката чета на Георги Трънкинъ отъ Сливенъ. Прѣзъ есеньта всички оставили сливенската планина и всѣкой отишелъ дѣто намѣри.

Въ 1859 П. и Стоянъ събрали нова хайдушка дружина и отъ Браила минѣли въ България за Стара-планина. Прѣзъ зимата П. и Стоянъ не побѣгнѣли въ Влашко, а останѣли въ планината. «Много врѣме ние живѣяхме», казвалъ П. «като мечки въ шумата; въ захванѣ да става студено, да вали снѣгъ и да вѣе студенъ вѣтъръ; ние не знаяхме що да правимъ и дѣ да се дѣнемъ». Както и да е, тѣ прѣкарали зимата кое по гората, кое по селата и избивали ония турци и черкезе, които мѣчили населението. Въ 1860 П. и Стоянъ пакъ събрали вѣрна и сговорна дружина и съ тѣхната дружина се съединилъ и Хаджи Димитръ; пристигнѣлъ и Георги отъ Влашко, съ своята дружина, който билъ избранъ пакъ воевода. Прѣзъ тая година, въ едно отъ първитѣ сражения съ потеритѣ, Георги билъ убитъ и четата единогласно прогласила П. за воевода. Той като воевода доста умно управлявалъ дружината си и ни единъ турчинъ мѣчитель не останѣлъ живъ, а българе или изобщо християне никога не нападалъ (освѣнъ въ ония случаи, когато отмъщавалъ за прѣдателство). Изобщо той билъ единъ отъ ония хайдути, които до голѣма степень оправдали романтическото прѣдставление за тѣхъ, което даватъ нашитѣ народни пѣсни. Дружината му състояла отъ честни люде. Тѣ си казвали: ние сме пратени отъ Бога да вардимъ сиромаситѣ и да наказваме злосторницитѣ, а като е така, трѣбва да бѫдемъ честни, правдолюбиви и чистосърдечни. Българский народъ нѣма ни царство, ни покровителе, ни защитници, той се надѣе на Бога и на насъ.

Въ 1862 П. пакъ завелъ момцитѣ си въ Срѣдна-гора и отмъстивалъ на турцитѣ, били се и съ редовна турска войска. Прѣзъ пролѣтьта тая година, когато се изострили отношенията между Сърбия и Турция, П. получилъ писмо въ планината отъ Раковски, въ което му писалъ: «Чуйте, братя българе, и вие храбри планински юнаци, моитѣ думи! Бѫдете юнаци, бѫдете готови и весели! Врѣмето вечъ настава . . . . . Приготвяйте се. Отечеството ни скоро ще се освободи». П. се зарадвалъ до полуда, и отъ това врѣме плановетѣ му зели по-общъ характеръ. Отъ простъ хайдутинъ, той се обърнѣлъ въ политикъ, който мечтаялъ за едно всенародно въстание въ България и за съюзи съ чуждостранни народи. Нъ отъ страна на Сърбия не излѣзло нищо, защото сърбетѣ се помирили съ турцитѣ Прѣзъ лѣтото П. очистилъ сума пакостници турци и черкезе.

Въ 1863 П. и дружината му се пакъ надѣяли, че Сърбия ще отвори война на Турция, нъ пакъ напразно. Цѣлото лѣто тѣ ходили по Стара-планина и чистили угнетителетѣ, а есеньта минѣли въ Сърбия. Тамъ П. се намѣрилъ съ Хаджи Димитра и го пратилъ въ Влашко при Раковски, да пита може ли да се работи отъ тамъ въ България. Пратеникътъ закъснѣлъ да се върне и въ 1864 П.

дѣйствувалъ съ момчетата си въ *видинския пашалъкъ*, а прѣзъ есеньта се върнѫлъ пакъ въ Сърбия. Тамъ зайчарский началникъ ги обралъ, и ги заплашилъ, че ако си искатъ паритѣ, ще ги прѣдаде на турцитѣ.

П. слѣдъ това прѣминѫлъ въ Влашко при Раковски и въ 1867 съ нова чета навлѣзълъ въ България. Въ състава на тая чета влизали: *Василъ Левски Дякончето* за байрактарь, *Иванъ Кършовски* за писарь, *Филипъ Тотю* за второстепененъ воевода и *дѣдо Желйо* отъ Ямболъ за **П.**-въ помощникъ. Прѣзъ цѣлото лѣто тѣ ходили по Стара-планина, имали много сражения съ турцитѣ, и все сѣяли сѣмето за общо възстание противъ 5-вѣковния врагъ.

Прѣзъ всичкото врѣме отъ 1867 до 1876, **П.** не е стоялъ миренъ; той заедно съ Раковски, а послѣ съ Л. Каравелова приготвялъ пробуждането на народа и кроялъ планове за освобождението му. Когато Стефанъ Караджа и Хаджи Димитръ организирали четата си за походъ, **П.** **Х.** и Филипъ Тотю не удобрили плана имъ, та останѫли въ Влашко.

Отъ когато се сближилъ съ Л. Каравелова и Раковски, **П.** се научилъ да чете и пише. Въ 1872 Каравеловъ издаде въ Букурещъ написани отъ него записки подъ заглавие: *Моето пѫтуване по Стара-планина и животописанието на нѣкои български стари и нови воеводи*, една книжка отъ 160 стр. въ 8°. Тая книжка е прѣведена на нѣколко езика: на чешки, въ спис. *Světozor* и съкращение отъ нея въ *Osvěta* (1875) отъ К. Иречка; послѣ на русски въ *Славянскій Сборникъ*, въ II томъ, 1877, СПБ., и послѣ на нѣмски въ баронъ Розеновата туркофилска, крайно враждебна на **П.** и на българетѣ, изобщо пристрастна и недостовѣрна книга *Die Balkan Haiduken* (Лайпцигъ, 1878). Тия записки (написани, както твърда, безъ особени доказателства, Иречекъ, не отъ **П.**, а отъ Каравелова) прѣдставляватъ едно съвсѣмъ изключително явление въ българската литература: строго правдиви, чужди на каквото и да било лично или народно самохвалство, тѣ прѣкрасно рисуватъ положението на българетѣ подъ турското иго, бита на хайдутитѣ, нравитѣ на емигрантитѣ; въ тѣхъ всѣ се вижда, колко рѣдко хайдутитѣ наистина сѫ бивали принципиални люде, колко често тѣ сѫ излизали измѣнници и прѣдатели, нъ заедно съ това колко тѣ сѫ имали самоотвержение. При това записките дишатъ любовь къмъ природата и даватъ нѣколко горещо и хубаво написани картини отъ нея.

Въ 1876, въ сърбско-турската война, **П.** командуваше единъ български отрядъ отъ 1300 души, навлѣзе отъ Сърбия въ Турция, биде разбитъ и отстѫпи; отрядътъ му се расхвърли между разните пълкове, въ единъ отъ които той самъ се би. Въ освободителната война той се би като опълченецъ и, като вѣщъ на планинскитѣ проходи, биде прѣдводитель на русите когато прѣминѫлъ Стара-планина по Коледа съ 16 дивизия, командувана отъ ген. Мих. Дим. Скобелева. Слѣдъ войната **П.** се настанилъ съ семейството си да живѣе въ градъ Русе, и правителството му отпусна една пенсия. По врѣме на сърбско-българската война въ 1885, той пакъ зе живо участие. Сега е остарѣлъ и изнемощѣлъ отъ студоветѣ и мразоветѣ и отъ

раните, добити въ разните сражения.

Нѣкои подробности за живота и походите на **П. Х.** има въ вѣст. *Юнакъ*, год. I (1898), бр. 4.

Панама. Една отъ 9-тѣ «държави», които съставятъ република Колумбия (южна Америка), между Антилско море на сѣв., Тихи океанъ на югъ, Коста-Рика на зап. и държава Магдалина на ист. Тая държава се намира цѣла въ провлака, на който дава името си: *затова я наричатъ още Държавата на Провлака.* — Население 220,000 жит. Гл. градове сж *Панама*, сѣдалището на главното управление, на южния брѣгъ; Колонъ или Аспинуалъ, Шагръ, Порто-Бело на сѣверния брѣгъ и др. Каменовжглищни рудници и др.

Панама. Градъ въ Колумбия, сѣдалище на управл. на едноименна държава на Панамски заливъ, на южния брѣгъ на едноименния провлакъ, 900 килом. на сѣв.-зап. отъ Санта-Фе де-Богота; 20,000 жит. Между по-важнитѣ сгради на тоя градъ сж една хубава съборна църква, една колегия и нѣколко стари монастири. Пристанището е недостжпно за голѣмитѣ кораби, които се спиратъ на 5 килом. разстояние отъ града близо до о-въ Перико; въ П. върти важна търговия, благодарение на желѣзницата, която я туря въ съобщение съ Колонъ и Антилско море. Изнасъ: каучукъ, бисери, кокосово масло, прочути сламени капели и др. Предишний градъ П., сѣдалище на испанското колониално управление, установено въ 1518, което е намиралъ на 10 килом. на сѣв.-ист. отъ П., и е сега купъ развалини.

Панама или *Панамски провлакъ*. Провлакъ, който съединява сѣверна съ южна Америка, на-длъжъ 250 килом. и на-ширъ отъ 44 до 160 килом. Прѣзъ тая сухоземна ивица върви една желѣзница отъ Колонъ до Панама (75 килом.). — Поради неотдавнашното прѣдприятие по прѣкопаването каналъ прѣзъ тоя провлакъ, който да съединява двата океана — прѣдприятие, което по злоупотрѣбение погълнж милионитѣ на французския народъ, думата *панама* сега се употрѣбява прѣносно и значи гибелно прѣдприятие. Въ послѣдно врѣме прѣдприятието по прѣкопаването панамски каналъ поехж отъ французетѣ американцитѣ отъ Съединенитѣ Държави и строението на канала се продължава.

Панаретовъ *(Стефанъ)*. Професоръ на български езикъ и литература въ Робертъ Колежъ; родомъ отъ Сливенъ; синъ на архим. Панаретъ, братъ на извѣстния учитель-книжовникъ Сава *Доброплодни* (виж. това име). Проф. **П.** е свършилъ наукитѣ си, заедно съ К. Стоиловъ, Ив. Славейковъ, Ив. Стеф. Гешовъ и Петко Тжпчилешовъ — всичкитѣ добрѣ-познати наши дѣйци — въ Робертъ Колежъ, въ 1871. Отъ тая дата той е учитель въ колегията, отъ която е и добилъ слѣдъ врѣме и професорската си титла А. М. Негови ученици сж всичкитѣ българе, робертъ-колежки възпитаници, които служжтъ сега въ отечеството ни като сждии, административни чиновници, учителе и др. Само това очевидно би съставяло една крупна заслуга на България отъ тоя професоръ. Нъ той има и други полезни за народа си дѣла: всѣкога живо заинтересуванъ въ сждбинитѣ на нашето отечество, той съ положението си всѣкога, особено въ критически врѣмена, е бихъ

полезенъ на нашото общонародно дѣло. Въ 1880 нашото правителство го испраща съ особена мисия въ Лондонъ. Добъръ скасчикъ, проф. П. често чрѣзъ скаски е запознавалъ англо-американската колония въ Цариградъ съ въпроси, що се отнасятъ до България и словѣнството. Той е сега (1904), втори или трети пжть на отдихъ въ Съединенитѣ Държави (Америка), дѣто държи подобни скаски въ иейлския университетъ и другадѣ. На проф. П-та литературна дѣятелность се дължи единъ пъленъ англо-български рѣчникъ, който по меркантилни съображения и до сега остава ненапечатанъ. Отъ него има учебникъ *Българска Граматика, I ч.* (Цариградъ, 1881). Писалъ е и статии и дописки въ съврѣменнитѣ нему вѣстници и списания.

Панаретъ (Митропол.). Единъ отъ първитѣ духовни борци по българския църковенъ въпросъ и пловдивски митрополитъ, род. въ с. Пателе, въ Битолско, починж въ Пловдивъ (1805—1883). Митрополитъ П. бѣше братъ на не помалко забѣлѣжителенъ български родолюбецъ Д-ръ Конст. Мишайкова (виж. *Мишайковъ*). Бащата на тия двама добри българе, заможенъ човѣкъ, билъ, въ ония тъмни врѣмена и ученичъкъ: знаялъ гръцки и цѣнилъ науката. Затова, недоволенъ отъ селското учение, той испратилъ синоветѣ си подъ името гръци да се учжтъ въ Гръция. По-голѣмий отъ тѣхъ, бждщий владика, свършилъ богословскитѣ науки въ Атина. Атина тогава се славила съ наредени училища и тамъ се притичали още много българе отъ разни мѣста да слѣдватъ наукитѣ си, като гръци; между тѣхъ билъ и *Иларионъ* (виж. това име), отпослѣ *Мак полски*, който пристигнжлъ 1839. Иларионъ събудилъ лото народно чувство у съ ницитѣ си, и още тогава пламнжла искрата на патрио и той се рѣшилъ да рабо ползата на народа си.

Отъ Атина **П.** се върнж Цариградъ и отъ тогава слу като дяконъ и послѣ зархи на кизикийския митрополитъ кима, избранъ послѣ за всел патриархъ. Въ 1851 той се чилъ за скеченски митро дѣто живѣлъ повече отъ 2 и оставилъ добри възпомина

Слѣдъ заточението на пло ския Паисия, патриаршията значи за пловдивски митро ала съ условие да ѝ служи сир. като се прѣдаде всецѣ гръцкитѣ интереси. Митро П. енергически отказа да се чини на това условие. Той се рамо до рамо до първитѣ т шни български духовни и м дѣйци по църковния въпросъ бѣше въ 1863, слѣдъ като бъ скитѣ владици Иларионъ, Ав и Паисий се завърнжхж от точението, на което бѣхж осж за 2 години. Отъ тогава той ос въ Цариградъ до самото р на църковния въпросъ. Прѣзъ кото врѣме на тая истор борба той никога не се отка хомъ, никога не се поколеба правотата на великото нар ковно дѣло.

Слѣдъ уреждането на епар та подъ управлението на Ант митроп. **П.** заминж за епархи пловдивската. Тая епархия го въ срѣдата си въ 1872. Посѣ то му въ Пловдивъ бѣше е триумфъ, който още се пом епархията; триумфътъ бра

ше на правото дѣло и П. бѣше инъ отъ подвижницитѣ за тър-ството на това дѣло. Прѣзъ 12-дишното управление на епархия-си митр. П. съ грижливостьта енергията си да реди църкви и илища още повече заслужи съ-вствието и любовьта на паство-си. Прѣзъ злочестата 1876 го-на той облекчаваше страдания-на пасомитѣ си съ добри съвѣ-, ободряваше ги и непрѣстанно атайствуваше прѣдъ турската ласть за невиннитѣ жертви. Бу-га прѣминѫ и дѣдо П. биде че-тъ да види и освобождението. смъртьта го завари въ беспо-йни грижи за Екзархията, коя-турцитѣ тогава заплашвахѫ съ ищожение, а сърдцето му пла-ше за окаянна Македония, него-го родно мѣсто.

Панаретъ (*Рашковъ*, прѣиме-ванъ *Рашъевъ*). Български ми-ополитъ въ Букурещъ, родомъ ъ Търновско, починѫ слѣдъ осво-кдението на България. Служеше букурещската българска църква, ъ е членъ въ българския ре-люц. таенъ комитетъ и е пома-тъ съ пари въ разни случаи, обено прѣзъ сърбско-българската йна. Завѣща на министерството просвѣщението въ България ми, които възлизать на 500,000 ва. Споредъ завѣщанието, лихви-отъ тия суми сѫ назначени да ждивяватъ както слѣдва: — за поддържане степендианти въ ховни академии; $^2/_5$ за издаване иги съ религиозно и поучител. държание и $^1/_5$ за прибавяне мъ капитала. Сборътъ на тия ми се прибра въ България и стави въ народната банка.

Панацея, *гр.* Всецѣрителенъ рь, лѣкъ за всички болести, бил-за дългогодишенъ животъ, *коя-то търсили въ своето врѣме алхимицитѣ.*

Пандекти, *гр.* Сборникъ на положенията на римскитѣ юристи, прѣведенъ въ царуването на императоръ Юстиниана на гръцки езикъ.

Пандемически, *гр.* Всеобщъ, повсемѣстно распространенъ (за *болесть*).

Пандемониумъ, *лат.* (соб. зн. свърталище на всичкитѣ дяволи). Мѣсто на развратъ и распутство.

Пандерпуръ. Индийски градъ, въ бомбайската область, 60 килом. на зап. отъ Шолапуръ, на р. Бима (левъ притокъ на Кришна); 20,000 жит. Прочутъ храмъ на Вишну.

Пандеспанъ, *исп.* (соб. зн. *испански хлѣбъ*). Фино печени отъ тѣсто работи.

Пандионъ. Атински царь, Ерихтониевъ синъ и приемникъ, наредилъ празденство въ честь на Зевса; царувалъ въ XVII-и вѣкъ прѣди Р. Х., побѣдилъ тивския царь Лабдака.—Другъ П., Егеевъ синъ, стѫпилъ на атинския прѣстолъ въ 1405.

Пандора (гр. *панъ*, все; *доронъ*, даръ). Въ гръцката митология, име на първата жена, искована отъ Хефеста (Вулкана), одушевена отъ Юпитера, и надарена отъ боговетѣ съ всичко, спр. съ всевъзможни дарове; освѣнъ това тѣ ѝ дали единъ ковчегъ, който съдържалъ всичкитѣ бѣдствия на човѣцитѣ и който тя не трѣбвало да отваря. П. отъ любопитство отворила ковчега, и отъ него излѣзли всичкитѣ злини. На дъното на ковчега останѫла само надеждата. Въз основа на това прѣдание, подъ името *Пандорино чеже* разбиратъ причинатъ [illegible] чки бѣдствия.

Пандуринъ, *унгар.* [illegible]

Панега. Малка рѣка, която тече прѣзъ Луковитъ, притокъ на Дунавъ; голѣма благодать за оная мѣстность, защото никога не прѣсъхва.

Панегиризмъ, *гр.* Произнасяне похвални рѣчи. — **Панегирика.** Похвала, похвално слово. — **Панегиристъ.** Съчинитель на похвални рѣчи, говоритель на похвални слова. — **Панегирически.** Тържествено възхвалителенъ.

Panem et circenses, *лат.* Хлѣбъ и циркови игри [страстното искане на народа въ старо врѣме въ Римъ].

Панина или панически страхъ, *гр.* Ненадѣенъ страхъ, страхъ безъ достатъчна причина. Виж. *Панъ.*

Панипутъ. Индийски градъ въ область Дели (Пжнджабъ), 90 килом. на сѣв.-зап. отъ Дели, въ плодородна земя, която се пои искуствено; 26,000 жит. Тоя градъ, на голѣмия военень пжть между Афганистанъ и Пжнджабъ, е билъ въ разни врѣмена театръ на битви между индийцитѣ и възкашни нападателе. Отъ тия битви най-забѣлѣжителната е битвата на 2 ян. 1761, между Ахмедъ Абдали, афгански владѣтель, и до тогава непобѣдимитѣ махрати. Въ тая битва махратитѣ оставили 50,000 убити на бойното поле, включително всичкитѣ имъ воеводи, освѣнь Холкара, и 30,000 махрати били догонени и убити изъ пжтя, кога бѣгали. Въ Кърналъ, близо при П., шахъ Надиръ персидски, въ 1739, спечѣлилъ прочутата побѣда надъ могулския императоръ, която турила сѣверо-западна Индия прѣдъ краката му.

Панахида, *гр.* Молебенъ за упокоение душата на умрѣлъ човѣкъ, поменъ.

Паница (майоръ К.) ски политически дѣецъ, лень въ София въ 1890 воръ противъ живота Фердинанда и на минис (Стамболова и др.). — Ма дѣецъ по възстанието въ родомъ отъ Търнова, ста става извѣстенъ въ врѣме единението. Той бѣше ед главнитѣ устроителе на ския прѣвратъ. Прѣзъ сръб гарската война П. ком единъ малъкъ отрядъ добро повечето македонци. Тоя се би храбро и, на дѣсното на българската армия, прав лѣми услуги. Той има пръвъ да навлѣзе въ Сърб

Слѣдъ князъ Александро тавка майоръ П. игра важна ческа роля. Той бѣ единъ от жаркитѣ да гони и наказва ония, които бѣхж зели жи стие въ прѣврата по дет нето на княза (9 авг. 188 то наричаше съ името «души» или русофили. Той личи особено съ сурово ние по врѣме на ру буна, би Каравелова вора и др. Отпослѣ той наказва бунтовницитѣ въ градове или паланки, като гасъ, Стара-Загора и др.

Възползуванъ отъ тая направени на Регентст почнж да агитира за повр на князъ Александра; но ка че князъ Александров е окончателна и избра Фердинандъ. П., недов тогавашното управлени да побуни войската и ванъ. Много врѣме пр чуваше, че П. желае Ботевия примѣръ, да Македония и да я

и македонския въпросъ. Военждъ произнесе, прѣзъ нощьта 17 и 18 май 1890, надъ П. на присжда, съ постановлеа ходатайство да се намали анието на 15-годишенъ тѣтъмниченъ затворъ. Въ П-то се раскри, че П. въ заговора въ споразумѣние съ *Калобрусинъ*, за когото се твърче бѣ пълномощникъ на ата мисия въ Букурещъ. На ния, присжда се испълни ичката ѝ строгость: П. биде ѣленъ въ софийския лагеръ ада. Послѣдний неговъ викъ : «Да живѣе България!» вѣнь П., 9 съучастници биосждени на затворъ. Касатутвърди всичкитѣ присжди.

нкреасъ, *гр.* Подстомашна . Намира се въ лѣвата страна рема, между стомаха и гръб— **Панкреаталгия.** Болене на омашната жлѣза. — **Панкреа-** Възпаление на подстомашжлѣза.—**Панкреатически сокъ.** ость, прилична на плюнката, истича изъ панкреаса и се въ 12-пръстното черво. Тая ость съдържа всичкитѣ нѣща, одими за прѣвръщането на ическитѣ съставни части въ — бѣлтъчно вещество, скори вещества и мазь, та играе роля въ пищеварението.

ановъ (*Олимпий*, майоръ). ъ отъ най-добритѣ дѣйци за ождението на България, и отличенъ български военен на добри болградски бълП. се училъ въ Болградъ, а въ Русия и отличавалъ се хо родолюбие и истинско въсие. Въ 1869 виждаме тоя къ между Л. Каравелова, Ан-Кънчова, Панайотъ Хитова зсжждана и той за прѣустроението на Б. Ц. Р. *Комитетъ* (вижтая дума) въ Букурещъ. Въ това врѣме той се избира за дѣловодитель-секретарь на комитета и зима дѣятелно участие въ засѣданията му: държи протоколитѣ и води всичката кореспонденция. Това било по врѣмето, когато се изработилъ отъ прѣдставителе на революционнитѣ комитети въ България, Влашко и Сърбия *Уставътъ* на централния комитетъ въ Букурещъ. Слѣдъ това изгубваме П. и намираме го прѣзъ 1875—76 пакъ въ Букурещъ да испълнява пакъ дѣловодителско-секретарската длъжность на комитета. Слѣдъ малко го виждаме въ Сърбия, дѣто зима живо участие въ войната съ турцитѣ, особено въ Алексинацъ. Послѣ го намираме на работа пакъ въ Букурещъ при комитета. Токоречи въ всички възвания и окржжни на комитета прѣзъ 1876 до идването на русскитѣ войски фигурираше подписътъ на Олимпия П. наредъ съ подписа между другитѣ на Стамболова, съ когото тѣ сж били нераздѣлни другаре.

Когато Русия обяви на Турция войната за освобождението на България, П. се записа въ I дружина на Българското Опълчение, зима дѣятелно участие въ всичкитѣ нейни сражения, мжки и теглила до свършването на войната и още въ опълчението биде произведенъ офицеръ.

Слѣдъ нашето освобождение, неизвѣстно точно въ кое врѣме, П. заминжлъ въ Русия, дѣто свършилъ артилерийската академия въ Цетербургъ, а послѣ постжпилъ въ българската войска.

Въ сърбско-българската война (1885) той пренесе съ хладнокръвието си, дарбата си да схваща

моментитѣ и скорошната си распоредителность голѣми услуги на България, като между друго настоя прѣдъ князъ Александра да не отстжпятъ българскитѣ войски отъ позициитѣ си при Сливница.

Слѣдъ изгнанието на князъ Александра, той въ самото начало зе страната на княза. Като началникъ на артилерията, той, енергиченъ и рѣшителенъ, скача въ София, зима командата си, залави телеграфа и сполучва да влѣзе въ споразумѣние съ Стамболова въ Търново за единъ контрапрѣвратъ.

П., господарь на положението въ София съ полученото отъ *Муткурова* (виж. това име) подкрѣпление, бързо и енергично свали приврѣменното правителство. Слѣдъ тая сполука той биде назначенъ воененъ министръ. Отпослѣ бѣ единъ отъ ония, които се опитахж въ Русе (Узуновъ—Филовата военна буна на 19 февр. 1887) да свалжтъ регенството за възстановение русско-българскитѣ отношения. Тогава биде уловенъ на пжть въ една ладия (съ *Тома Кърджиева*) отъ Гюргево за Русе и застрѣленъ. Повече подробности въ биографич. илюстровано спис. *Поборникъ-Опълченецъ* (Русе, 1898).

Пановъ Семерджиевъ *(Иванъ)*, или **Пановчето**. Единъ отъ най-дѣятелнитѣ апостоли-бунтовници по най-послѣдната буна противъ турското иго; биде уловенъ заедно съ Измирлиева въ Горна-Орѣховица, тъкмо когато устроената отъ тия дѣйци чета подъ прѣдводителството на воевода Сидеръ Грънчаровъ тръгваше за балкана, за да се съедини съ други чети за общи дѣйствия. Четата биде распръснжта отъ турцитѣ още въ града. П. загинж на бѣсилката въ родния си градъ Търново (1854 — 1876 май 28). Виж. *Измирлиевъ*.

Панония. Область отъ Римската империя, която състояла отъ Унгария между Дунавъ и Сава, Славония, части отъ Босна, сѣверо-източна Кроация и източна Карниола, Щирия и долна Австрия. Името си тая земя добила отъ панонийцитѣ (народъ отъ илирийското племе, който живѣлъ въ сегашна Босна и Сърбия), които, заедно съ съсѣдитѣ япиди били покорени отъ Августа въ 35 прѣди Р. Х. Въ V-и вѣкъ П. завладѣли хунитѣ, а слѣдъ Атиловата смъртъ, остготитѣ, гепидитѣ и ругийцитѣ. Въ 527 лонгобардитѣ завзели П., но и тѣ въ 568 били принудени да я отстжпятъ на аваретѣ, побѣдени отъ Карла Велики. Въ врѣмето на неговитѣ приемници, словѣнетѣ отъ сѣверъ се распространили по П.; най-сетнѣ, тая земя, слѣдъ 893, завладѣли маджаретѣ.

Панорама (гр. *панъ*, все; *орама*, изгледъ). Обширенъ или необозримъ изгледъ на една мѣстность; картина, която прѣдставлява такъвъ изгледъ.

Пансионеръ-ка, *лат.* (може-би отъ *пане*, хлѣбъ). Ученикъ (или ученица), който се храни и живѣе въ пансионъ; възпитаникъ, възпитаница. 2) Мжжъ (или жена), който живѣе въ чужда кжща. — **Пансионъ**. Заведение, въ което живѣжтъ ученици или ученички.

Панславизмъ (отъ гр. *панъ*, все и соб. им. словѣне). Стремление къмъ обединението на разнитѣ словѣнски народи въ едно политическо цѣло. — **Панславистъ**. Защитникъ на панславизма; лице, което желае осжществението на панславизма.

Панталони, *фр.* Часть отъ мжж-

ско облѣкло, която покрива тѣлото отъ пояса до петитѣ.

Пантеизмъ (гр. *панъ*, все и *теосъ*, богъ). Философска система, която съединява божеството съ видимия свѣтъ. Или божеството поглъща въ себе си цѣлия свѣтъ, или свѣтътъ поглъща божеството, и тогава всичко е богъ. Въ 1-ия случай свѣтътъ не е нищо друго, освѣнъ сборъ отъ явления или разни проявления на божеството, безъ то да съществува отдѣлно и вещественo. Въ 2-ия случай, божеството съставя само една всеобща сила, распространена въ природата и която се слива съ нея. Тоя послѣдний видъ п. се нарича натурализмъ. Съзнанието за нашата личность и свобода се унищожава отъ тая система. Едни пантеисти желаѫтъ да слѣѫтъ всичко въ едно единство, или идеално — идеалистически п.; или материално—материалистически п., други виждатъ само природата и я обоготворяватъ. П. е ималъ прѣдставителе въ всичкитѣ епохи на историята: въ Индия у браминитѣ и будиститѣ; въ Гръция у философитѣ елеати и стоици, отъ които първитѣ клонили къмъ идеалистическия п., а вторитѣ къмъ натурализма; въ Александрия Плотинъ и привърженицитѣ му; въ най-новитѣ врѣмена, въ Италия Бруно, въ Холандия Спиноза, въ Германия Шелингъ и Хегелъ. Въ Франция е имало малко пантеисти: д'Олбахъ, Дидеро. Послѣдното най-забѣлѣжително съчинение по п. е написалъ абатъ Маре, *Essai sur le panthéisme dans les societés modernes.*—**Пантеистъ.** Привърженикъ на философска система п.; всебожникъ—оня, който боготвори природата, зета въ нейната съвокупность. Оттука **пантеистически**: *пантеистическа доктрина.*

Пантелеймонъ (св. великомжченикъ), род. въ Никомидия, училъ се на лѣкарството при прочутъ въ онова врѣме лѣкарь Евфросинъ. Като приелъ кръщението отъ пресвитеръ Ермоля, обърнѫлъ и баща си въ християнството. Слѣдъ бащината си смъртъ наслѣдилъ голѣмъ имотъ, и захванѫлъ да помага на бѣднитѣ и сиротитѣ, както и лѣкувалъ вече безмездно болнитѣ. Народътъ почнѫлъ да се обръща къмъ него, и това възбудило завистъ у езичницитѣ лѣкари, които и донесли имп. Максимилиану, че той лѣкува въ името на Христа и распространява християнството. Слѣдъ като билъ подложенъ на най-жестоки мѫки за да се отрече отъ християнството, императорътъ го осѫдилъ на погубване съ мечъ, което се извършило въ 305 г. Св. **П.** у западнитѣ християне се почита като помощникъ на лѣкаритѣ, а у насъ се призовава въ особена молитвена помощь при елеосвещението, въ молитва за всѣкой немощенъ и страдалецъ отъ безсъница, и при осветяване вода. Память—27 юлий.

Пантенъ. Французски градъ, 7 килом. на юго-ист. отъ Сенъ-Денисъ, 2 килом. отъ парижската стѣна, близо до Уркски каналъ; 21,847 жит. — Битва на 18 мартъ 1814 среща руситѣ и пруситѣ.

Пантеонъ (гр. *панъ*, все; *теосъ*, богъ) 1) Храмъ въ стара Гръция и Римъ, който билъ посветенъ на всичкитѣ богове: римский пантеонъ е съдържалъ около 10,000 бога. 2) Сграда, като парижский пантеонъ, дѣто се намиратъ останкитѣ на велики човѣци — човѣци които сѫ прославили отечеството си или му сѫ принесли голѣми услуги.

Пантера. Виж. *Леопардъ.*

Пантография (гр. *Пантосъ*, всичко; *графо*, пиша). Искуство да се копиратъ чъртежи и рисунки. — **Пантографъ.** Уредъ за снимане чъртежи и рисунки. — **Пантометръ.** Всемѣръ, инструментъ за измѣрване всѣкой видъ жгли, височини, длъжини, — **Пантомима.** (*пантосъ*), всичко; *мимосъ*, подражатель). Искуство да се исказватъ чувствата или мислитѣ само съ движения безъ помощьта на думи; театрално прѣставление отъ тоя видъ. — **Пантомименъ.** Който се отнася до пантомима; който исказва мисъль съ жестове. — **Пантомимъ.** Актйоръ, който прѣдставлява въ пантомима. — **Пантофагия** (*пантосъ*, всичко; *фаго* — ямъ). Всеядене, употрѣбяване за храна всичко безъ разлика. — **Пантофагъ.** Всеядецъ.

Пантофли, *итал.* Леки обуща, които се носѫтъ въ кѫщи, вродѣ на чехлитѣ.

Панъ. У гръцитѣ, а по-сетнѣ и у римлянитѣ, богътъ на стадата и пасбищата; билъ Хермесовъ (Меркуриевъ) синъ отъ Дриопората дъщеря, или отъ Пенелопа, Одисеевата сѫпрѫга; въ по други вѣрвания, майка му била Пенелопа, а баща му самъ Одисей; па бащинството на тоя богъ се приписва и на многобройнитѣ Пенелопини задиратели общо. Най-напрѣдъ въ дивитѣ хълмисти и гористи осамотени мѣстности на Аркадия отдавали божески почести Пану: отъ тамъ Евандръ, прѣдводительтъ на аркадскитѣ пелазги, които се прѣселели въ Лациумъ въ XIV-и вѣкъ прѣди Христа прѣнеслъ поклонението му въ Италия. Отъ самото си рождение Панъ билъ чудноватъ. Той дошелъ на свѣта съ рогове, коза брада, кривъ носъ, врѣхлясти уши, опашка и кози крака; и толкова уплашилъ майка си, че тя побѣгнѫла отъ страхъ; въ баща му, Хермесъ, го занеслъ на Олимпъ, дѣто всичкитѣ богове, особено Дионисъ (Бакусъ) били очаровани отъ малкото чудовище. Когато пораслъ, той станѫлъ косматъ и рошавъ, и ималъ страшенъ гласъ, който, кога крѣсналъ ненадѣйно въ ухото на нѣкой пѫтникъ въ осамотено мѣсто, — защото Панъ много обичалъ да прави шумъ — струвалъ го да се растрепери отъ страхъ; оттамъ изражението *панически страхъ* или *паника*, което значи дълбокъ и ненадѣенъ, па и безъ достатъчна причина, страхъ. Дори и разказватъ че тревогата, която той произвелъ съ духането си върху една черупка, рѣшила побѣдата на боговетѣ надъ титанитѣ. Той билъ покровитель на всички, които се занимавали съ скотовъдство и пчеловъдство, съ ловъ и риболовство. Прѣзъ дневната омара той дрѣмялъ въ дълбокитѣ гори или по осамотенитѣ поли на ридоветѣ, и много се ядосвалъ когато викътъ на ловцитѣ смущавалъ дрѣмката му. Прѣдставляватъ го още като любитель на музиката и на хорограняето съ горскитѣ нимфи, и като изобрѣтатель на овчарската свирка — кавала. Крави, кози, агнета, млѣко, медъ и ново вино се принасяли нему. Борътъ билъ посветенъ нему, и той ималъ светилища и храмове изъ Аркадия, въ Атина и др. Римлянетѣ отожествявали тоя гръцки богъ съ тѣхния Инъ, понѣкога и съ Фавна. На праздницитѣ на тоя богъ, 15 отъ мартенскитѣ календи (началото на февруария), Пановитѣ жърци, голи, намазани съ маслилено масло, съ поясъ подъ чреслата, тичали изъ града като удряли съ ножички, на-

правени отъ кожитѣ на принесенитѣ жрътви, всички онія, които срѣщали; женитѣ простирали ржцѣтѣ си да ги удрятъ по тѣхъ, съ надежда да не останѫтъ неплодни. Праздницитѣ се казвали *Вълчи празднищи* (lupercalia), защото тържествата ставали при Вълча Пещера, една пещера при Палатинската могила въ Римъ, дѣто вълчицата, споредъ едно прѣдание, подаяла Ромула и Рема. Съ тия праздници има едно отношение наший карнавалъ.

Когато, слѣдъ установението на християнството, църквата припознала езическитѣ богове за демонски, Пановата характеристика — именно, роговетѣ, козята брада, врѫхляститѣ уши, кривия носъ, опашката и козитѣ крака — се приспособила на самия дяволъ.

Паоли *(Паскалъ)*. Прочутъ корсикански отечественолюбецъ, род. въ 1726 въ Моросаглия, въ Корсика, умр. въ 1807 въ околностьта на Лондонъ. Баща му, Хиацинтъ П., корсиканскій генералъ, билъ енергиченъ прѣдводитель на едно несполучливо възстание на съотечественицитѣ си срещу Генуа. Заедно съ баща си П. побѣгнѫлъ въ 1739 въ Неаполъ, дѣто добилъ прѣвъсходно образование и откакъ свършилъ воененъ курсъ, добилъ чина кавалерийски прапорщикъ. Въ 1755, повиканъ отъ корсиканскитѣ отечественолюбци и прогласенъ генералисимъ, той устроилъ едно демократическо правителство и се подпрѣтнѫлъ да изгони изъ Корсика генуезцитѣ, които, въпрѣки помощьта, която добили отъ една влиятелна партия отъ островитянетѣ, били лишени токо-речи отъ всичкитѣ имъ твърдини, флотата имъ разбита, и тѣ най-сетнѣ принудени да потърсѫтъ помощь отъ Франция. Слѣдъ оттеглюването на французската войска, тѣ пакъ били лишени отъ мѣстата, които били прѣзели изново, и въ 1768 отстѫпили Корсика на Франция. П. отхвърлилъ всичкитѣ прѣдложения, чрѣзъ които французското правителство се мжчило да го подкупи, както билъ отхвърлилъ прѣдложенията на генуезцитѣ, и продължавадъ борбата за независимостьта на отечеството си. Цѣла година се държалъ той срещу французскитѣ войски, въ най сетнѣ билъ разбитъ отъ французетѣ, които и станѫли господаре на острова. П. билъ принуденъ да потърси прибѣжище въ една английска фрегата, въ която отплувалъ за Англия, дѣто билъ приетъ съ всеобщо съчувствие. Двадесеть години по-сетнѣ, французската революция отъ 1789 го повикала назадъ въ Корсика, и като ревностенъ републиканецъ той влѣзълъ въ споразумѣние съ републиканската партия, билъ назначенъ началникъ на народната гвардия и прѣдсѣдатель на департамента въ Корсика; въ въ врѣме на анархията въ Франция прѣзъ 1792—1793 той замислилъ да направи Корсика независима република. До това врѣме той билъ въ най-добри отношения съ Бонапартовото семейство, въ Бонапартовци като минѫли на страната на Якобинската партия, той подкачилъ прѣговори съ Англия съ цѣль да обеспечи независимостьта на Корсика, като я постави подъ върховната власть на Георги III.; конвентътъ скоро го обявилъ държавенъ прѣстѫпникъ; той провъзгласенъ отъ корсиканското народно събрание генералисимъ на о-ва, изново се обърнѫлъ къмъ Англия за помощь. Английската флота скоро прогонила французетѣ. П. обсадилъ Бас-

тия и Калви, завладѣлъ ги, и въ 1794 съставилъ единъ проектъ на конституция за Корсика, за образецъ на който послужила французската. Самъ П. искалъ да стане вице-кралъ на Корсика, нъ Англия гледала на завоевания о-въ по своему, та П. дори не сполучилъ да стане прѣдсѣдатель на народното събрание, създадено въ Бастия. Незадоволенъ отъ управлението, П. се спрѣчкалъ съ английския вице-краль Елиота, изгубилъ довѣрието въ отечеството си, по причина на разногласието между партиитѣ, и обиденъ се оттеглилъ въ 1796 въ Англия, дѣто и починѫлъ въ 1807. Фридрихъ Велики го нареклъ единъ отъ най-добритѣ пълководци.

Папа (гр. *папасъ*, баща, отецъ). Титла на върховния началникъ на Римокатолическата църква. Тая титла принадлежала първень на всички епископи, а отъ врѣмето на Григория VII (1075) само на римския епископъ. Отъ 5-тѣ християнски патриарси, римский добилъ голѣмо влияние. Причината на това били: самото име на града, прѣбиванието въ него на апостола Павла, обширнитѣ владѣния на римската църква и, най-сетнѣ, щастливото стечение на политическитѣ работи. Безсилието на Западно-римската империя и положението на работитѣ въ Германия и Италия помогнѫли за увеличение властьта на римската иерархия, та още въ постановленията на псевдо-Исидора (829—857) се исказвало онова, което желаяли и къмъ което се стремили римскитѣ епископи и което тѣ и достигнѫли въ XI-и и XIII-и вѣкъ. П. се ползува съ най-високата церковна власть. Всички духовни лица отъ католическия свѣтъ сѫ длъжни безусловно да се подчиняватъ на неговата власть. Владѣнието Церковната область, или папската свѣтска държава, е давало до скоро на п. и свѣтска независимость. Пепинъ прѣдставилъ на п. да се ползува до животъ съ подаренитѣ нему земи, нъ върховната власть оставала въ ржцѣтѣ на франкскитѣ крале и по-сетнѣ на германскитѣ императори. Инокентий III (1198) си присвоилъ и правото на самостоятеленъ владѣтель; па ощеималъ себе си за владѣтель на всички други земи и наричалъ кралетѣ имъ свои синове. Съ хитра политика и съ правото на запрѣщение (интердикта) п. държали въ покорность всички господаре. Сѫщоврѣменното избиране нѣколко п., образуването нови церковни партии, враждебни на папската власть и развитието на държавната и гражданската самостоятелность почнѫли постепенно да отслабятъ силата на римскитѣ първосветителе. Съ прѣбиванието си въ Авинйонъ, или така нареченото вавилонско плѣнение (1307—77), п. станѫлъ орждие на французскитѣ крале; реформаторскитѣ събори въ Констанцъ и Базелъ противопоставяли на папскитѣ притезания силата на ученостьта и духовното съзнание. Реформацията, извикана отъ злоупотрѣбението на п. и поквара на християнското учение, освободила токо-речи половината западна Европа отъ папската власть. Съ развитието на гражданското самосъзнание, дори католическитѣ земи добили по-голѣма самостоятелность и п. постепенно прѣстанѫли да сѫ покровителе на царетѣ и князоветѣ.

Прѣзъ послѣднитѣ два вѣка цѣлъ редъ конкордати сѫ стѣснили автономното устройство на рим-

ската църква и сж я лишили отъ нѣкои нейни права дори въ духовнитѣ работи. Вѣротърпимостьта и главенството на свѣтскитѣ господаре сж застжпили мѣстото на прѣдишното папско учение. Врѣдъ опасноститѣ, които сж окржжавали папския прѣстолъ въ XIX-и вѣкъ, п. сж били принудени да отстояватъ и церковния си авторитетъ, и свѣтската власть въ Италия. Като е виждало едно «разложение на църквата» въ новитѣ освободителни идеи, папството въ лицето на Пия IX и Лъва XIII, води борба съ тия идеи, при което косвенно неговитѣ удари падатъ и на свѣтскитѣ господаре, които сж се примирили съ новитѣ вѣяния, а на италиянското кралство, тоя плодъ на революцията, особено. Изново се раздава учението за пълновластието на намѣстника Христовъ, който въ 1854, безъ да свика съборъ, провъзгласилъ догмата за непорочностьта на зачатието богородично, като заявявалъ съ това неограничената си правоспособность въ работитѣ на вѣроучението. Въ енцикликата *Quanta cura* (1864) папата кани людетѣ да се очистжтъ отъ злинитѣ, които сж покварили чистотата на живота и вѣроучението — отъ лютеранството, янсенизма, волтерианството и социализма. Свободата на съвѣстьта се прогласява за рожба на единъ печаленъ вѣкъ *(nostrae tristissimae aetatis)*. По енцикликата върви единъ *Syllobus*—дългъ списъкъ на «главнитѣ заблуждения на вѣка», дѣго наредъ съ пантеизма, социализма, комунизма, либерализма се осжжда всѣка проповѣдь за унищожение свѣтската власть на папата, вѣротърпимостьта, нарушението на духовното вѣдомство на папата, галиканството и изобщо всѣка държава, която си подчинява църквата и я стѣснява. Папата сполучи да сплъти около себе си всички реакционни сили, което се изрази въ припознаване папската непогрѣшимость въ работитѣ на вѣрата като догма на Ватиканския съборъ въ 1869—70. Тая побѣда малко усили папството. Въ сжщность, болшинството на събора далеко не прѣдставляваше болшинството на католическия свѣтъ. Мълчаливий протестъ на правителствата и енергичната опозиция, подъ прѣдводителството на Делингера (виж. това име) парализирахж тържеството на папството и извикахж старокатолическия расколъ и борба съ правителствата. Лъвъ XIII, още не възлѣзълъ на апостолическия прѣстолъ, застанж, теоретически, на сжщото гледище, както прѣдшественикътъ му; въ многобройни енциклики той повтори осжждането противъ идеитѣ, изброени въ Силабуса, и противъ «узурпаторитѣ на Римъ». Ала заедно съ това, папството направи нова стжпка на срѣща на съврѣменността. Церковно-политическитѣ идеи на Лъва XIII ясно се изразихж въ слѣднитѣ думи на енцикликата отъ 1885 *Immortale Dei*: «Богъ е раздѣлилъ властьта на човѣшкия родъ на двѣ части, церковна и свѣтска; първата стои на чело на божественитѣ интереси, втората—на човѣшкитѣ. И двѣтѣ власти въ своитѣ родове сж най-високитѣ; и двѣтѣ иматъ опрѣдѣлени прѣдѣли, въ които сж длъжни да се държжтъ». Така, свѣтската власть на п. въ сегашно врѣме и на дѣло и по убѣждение е прѣкратена; дори неговата духовна власть въ нѣкои католически земи се приима за законна само съ съгласие на правителството. За п. чрез

да бѫде избранъ всѣкой италиянецъ, не прѣдставенъ за чина кардиналъ ни отъ единъ отъ чуждитѣ дворове, който се не намира въ родство съ нѣкой царствуѭщъ домъ и е вече на 55 години. Ала Австрия, Франция и Испания иматъ правото да се възпротивяватъ на окончателния изборъ на п. Виж. Spittler, *Geschichte des Papstthums* (Хайделбергъ, 1826); Ранкевата история, два русски прѣвода *Исторія папъ*; F. Laurent, *L'Eglise et l' Etat au moyen âge* (Парижъ, 1848); P. Lanfrey, *Histoire politique des papes*; Lector, *Le Conclave, son organisation, sa legislation ancienne et moderne* (Парижъ, 1894); The Greenwood, *Cathedra Petri. A political history of the great latin patriarchate* (1860) и др.

Папа. Унгарски градъ, 95 килом. на юго-ист. отъ Пресбургъ; 15,000 жит., отъ които 3,000 евреи. Търговия съ вино, грънци, чубучки. Величественъ замъкъ, хубави католич. и протестант. църкви, католич. и протестант. гимназии. Желѣзни бани.

Папаврин̀ъ, *лат.* Вещество, което се добива отъ мака.

Папагали. Птици отъ катерливитѣ, наречени така, защото се катерѭтъ по дърветата и които иматъ по 4 пръста на краката. Тѣ сѫ много крѣсливи и паметливи птици, та могѫтъ да запомнятъ отдѣлни думи и иматъ способностьта да подражаватъ човѣшкия говоръ. По-забѣлѣжителни сѫ:

Амазонски п. *(Psittacus amazonicus)*, токо-речи цѣлъ зеленъ, само главата му жълта, а около кълвуна синь; опашката, огѫнкитѣ, както и срѣднитѣ дълги пера на крилѣтѣ му сѫ червени. Кълвунъть му е кѫсъ, горната челюсть е закривена, като кука, и по-дълга отъ долната. Езикъть му е търкалястъ, месястъ и дебелъ. А. п. живѣе по горитѣ въ Бразилия и покрай Амазонска рѣка, и то на голѣми стада. Има силенъ гласъ. Донасятъ го често въ Европа, и го държѫтъ въ клѣтки въ по-богатитѣ домове за развеселение, защото лесно се научава да изговаря думи; бързо се укротява и привиква на всѣка страна; когото не познава, спуща се да го хапе.

Сивий п. *(Psittacus erythacus)*, цѣлъ пепелявъ, освѣнь червената му опашка; живѣе въ Африка.

Александровъ п. *(conorus Alexandri)*, зеленъ и съ дълга клинеста опашка; живѣе въ Индия и другадѣ.

Папазлий. Земедѣлческо село (902 ж.), станимаш. окол., втора станция на желѣзн. отъ Пловдивъ за Одринъ; искарва много храна.

Папаригопуло *(Константинъ)*. Съврѣменен гръцки историкъ, родъ въ Цариградъ въ 1815, назначенъ професоръ на историята въ Атина въ 1845. Капиталний му трудъ Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους (5 т., Атина 1867-77; 2-о изд. 1887-88) излага сждбата на Елада отъ най-старо врѣме до 1832. Тоя трудъ, въ съкратено изложение прѣведенъ на французски въ 1878 *(Paparrigopoulo, Histoire de la civilisation hellenique*, Парижъ) се явява главно като една горещa проповѣдъ за правата и заслугитѣ на гръцкия народъ, и е билъ посрѣщнѫтъ между французската публика съ необикновено съчувствие. П-та основна мисъль е, че Византия не е била една инертна маса, какго обикновено сѫ мислили, а единъ напълно жизнеспособенъ организмъ, който се е намиралъ въ

постоянно движение и борба. П. всѣкога подчѣркнува непрѣкжснжтостьта въ сжществуването на елинската народность и образованость, която побѣдоносно излѣзла изъ борбата съ римското политическо господство.

Папие-маше (фр. *папие*, хартия; *маше*, сдъвчено). Книжно тѣсто, отъ което правѣтъ разни нѣща.

Папизмъ, *ново-лат.* Учение на римо-католическата църква за властьта на папата, неговата непогрѣшимость и необходимостьта му отъ свѣтска власть. — **Папистъ**. Привърженикъ на папата, който беспрѣкословно припознава властьта му. — **Папищашинъ**. Простолюдна дума за римокатоликъ.

Папиниянъ (Емилий *Papinianus*), нареченъ князъ на римскитѣ юрисконсулти, беневентецъ, С. Северовъ приятель, възпитатель на дѣцата му; убитъ отъ преторианцитѣ по Каракалова заповѣдь, на 70-годишна възрасть, въ 212 слѣдъ Р. Х. Животътъ му е описалъ Евераръ Ото Бременски (1743), който е направилъ изводи отъ всички мѣста, дѣто се говори за П. Съчиненията му сж се уважавали отъ напокошнитѣ законници повисоко отъ всички други специалисти.

Папиновъ котелъ. Желѣзенъ котелъ, изнамѣренъ отъ Дени Папина, на който похлупакътъ се затварядъ съ витло, каквото да не може парата да излиза навънъ; служилъ за прѣваряване на желатина, искарвана отъ кости. Тоя уредъ е описанъ въ д'Аламберовата енциклопедия.

Папинъ (Дени *Papin*). Французски ученъ (1647—1714), прѣвъ построилъ параходче, яко и съ недостатъци и нещастно затрито единъ вѣкъ прѣди Фултона. Запискитѣ му за размекчаване кости и прѣваряване месо, издирвания по хидравликата и динамиката, прѣсушаване блата, отопляване съ икономисване топливото и др. сж били за врѣмето си много важни заслуги.

Папироса, *исп.* Готова цигара.

Папирусъ или **папиръ**, *гр.* Единъ видъ тръстика, расла найнапрѣдъ въ Египетъ: староврѣменнитѣ люде употрѣбявали вжтрѣшната кора на папируса за хартия. Многобройни папирусови свитъци намиратъ при раскопкитѣ въ Херкуланъ и Помпея и особено въ Египетъ.

Папистъ и **папищашинъ**. Вж. *Папизмъ*.

Папка, *герм.* Картонни кори за държане въ тѣхъ писма и др. т.

Папрековъ (Генералъ-м.). Бъдгарски воененъ списатель, род. въ Пирдопъ, академикъ отъ академията на с.-петербургския генераленъ щабъ; воененъ министръ послѣдователно въ кабинетитѣ на Грековъ—Радославовъ, Рачо—Петровъ, Каравеловъ—Даневъ, Даневъ (18 ян. 1899 — мартъ 1902); сега инспекторъ на пѣхотата. Ген. П. е писалъ по военни въпроси; той е авторъ на разни законоположения, на *Учебникъ по военната администрация* (София, 1891), *Сборникъ на укази, прикази и циркуляри по военн. вѣдом.* (София, 1888) Н. Ц. В. князътъ съ рескриптъ исказа благодарностьта си на ген. П., когато се оттегли отъ министерския постъ, за заслугитѣ му на отечеството.

Паприкашъ, *герм.* Яхния съ чушки или съ червенъ пиперъ.

Папски. Който принадлежи на папата, който е свойственъ нему-

папската непогрѣшимость. — **Папство.** Санъ или длъжность на папа.

Папуа, Папуазия или Нова Гвинея. Островъ въ Тихи океанъ, на сѣв. отъ Австралия, слѣдъ Гринландия най-голѣмий о-въ на земното кълбо; простр. 785,000 чет. килом., а съ прибрѣжнитѣ острови — 808,000 чет. килом. П. е много планинска земя, равнини се срѣщатъ само покрай брѣговетѣ на рѣкитѣ. Главнитѣ планински бърда вървятъ по посока отъ сѣв.-зап. къмъ юго-ист., и най-високитѣ отъ тѣхъ сж Оуенъ-Стянли, съ връхъ Виктория до 4,000 метра вис.; на сѣв.-зап. Арфакски планини до 3,200 м. вис.; покрай сѣверния брѣгъ се простиратъ нѣколко планински бърда: Куперъ, Херцогъ, Финистере, Бисмаркъ, Викторъ Емануилъ, Торичели до 4,000 м. вис.; по южния брѣгъ върховетѣ на планината Карлъ Людовикъ сж сжщо до 4,000 м. вис. Сѣверо-западний жгълъ съставя отдѣленъ полуостровъ, който се съединява съ острова прѣзъ два тѣсни провлака, които образуватъ на сѣв.-ист. Гилвински заливъ. Юго-източний заливъ на П. има два голѣми залива. Папуа на югъ и Гюонъ на сѣв.-ист. П. е още малко изслѣдвана; до сега сж познати само двѣ корабоплавателни рѣки — на сѣв. р. Императоръ Августъ, на югъ Флай — (Fly=муха); много планински извори. Климатътъ е всждѣ тропически, а по брѣговетѣ по-умѣренъ и изобщо здравъ. Метеорологическитѣ наблюдения, направени отъ 1885 въ германската область на о-ва показватъ срѣдна годишна температура около 26° (Ц.). Тропическата горска флора прилича по-малко на индийската и повече на австралийската, па е и много *раскошна*; по брѣговетѣ островътъ е облѣченъ съ гори отъ кокосови дървеса, саго, банана, хлѣбното дърво, лимони, портокали и др.; а вжтрѣшностьта изобилува съ хубави градежни дървеса, абанось, «масои», на който благоуханната кора съставя главната износна стока отъ юго-западния брѣгъ, и др. Млѣкопитающитѣ животни сж малко: свине, нѣколко породи мишки, 12 рода двутърбушни животни и мравоядци. Насѣкомитѣ сж многобройни по видоветѣ си и отлични по разнообразието и богатството на шароветѣ си. Птицитѣ и тѣ се отличаватъ съ хубостьта на шароветѣ и разнообразисто си: райски птици, различни отъ райскитѣ птици на всички други страни, папагали отъ разни породи, черний какаду, гължби и др. Морето изобилува съ риба.

Населението на П. състои отъ папуаси (виж. тия дума). Числото имъ достовѣрно е непознато; едни полагатъ, че то е 500,000, други — 800,000, а други — дори и 2,500,000 души. Езицитѣ на разнитѣ племена толкова различатъ помежду си, че запознаването съ вжтрѣшностьта на страната за европейцитѣ е много затруднително. Жителитѣ сж трудолюбиви люде. Тѣ притежаватъ обширни плантации захарна тръстика, и много обработватъ царевицата, ориза, бананитѣ и тютюна. Тѣ знаятъ и нѣколко полезни искуства, между които грънчарството. Прибрѣжнитѣ жители си правятъ доста сгодни ладии (пироги) и показватъ вкусъ въ украшаването на жилищата си. Кжщитѣ сж съградени по малайския начинъ, издигнжти 5 — 6 крака надъ земята.

П. е въ владѣние на 3 държави: Холандия, Англия и Германия. На холандцитѣ принадлежи цѣлата за-

падна часть на острова; на англичанетѣ — южната часть; на германцитѣ — сѣверо-източната. Простр. на холандска Н. е 382,140 чет. килом., а включително Папуаскитѣ острови и островитѣ на Гилвински заливъ — 397,200 чет. килом. Англійска Н., съ о-ви Д'Антркасто и Луизиада, захваща пространство 221,570 чет. килом., съ насел. 350,000 души, отъ които 250 европейци. Сѣдалище на управл. на англійска Н. е *Портъ Морсби*, на брѣга на Папуаски заливъ. Доходътъ на колонията (1894—95 г.) = 5109 англ. лири, по-голѣмата часть отъ мито. Англ. область е богата съ скжпи дрѣва (кокосови и сагови палми, сандално дърво и др.). Има и много злато. Търговията става токо-речи изключително съ Нови-Южни-Уейлсъ и съ Куинсляндъ. Германска Н. състои отъ Императоръ Вилхелмова земя (простр. 181,650 чет. килом.), Бисмарковъ архипелагъ, сѣверната часть на Соломонови острови и Маршалскитѣ острови. Германска Н. е въ владѣние на Новогвинейска Компания. Императоръ Вилхелмова Земя захваща сѣверната часть на о-ва и отъ 1884 се намира подъ германско покровителство; насел. около 110,000 жит. Гл. произведения на обл. сж саго, бамбукъ, черно дърво, тютюнъ. Гл. пристанища: Фридрихъ Вилхелмсхафенъ, Финчхафенъ и Стефансортъ. На дѣло само много малка часть отъ Н. принадлежи на тритѣ горѣспоменжти държави; повече отъ $^9/_{10}$ отъ страната се намира подъ властьта на туземци и голѣма часть отъ острова дори и никога не се е посѣщавала отъ европейци. Затова и числото на жителитѣ на цѣлия о-въ е непознато.

История.—Не се знае напълно кой е открилъ Н. Това откритие се приписва на испанецъ Алваро де Саавадра. Нему се дължи първото подробно описание на о-ва и той пръвъ забѣлѣжилъ сходството на жителитѣ съ африканскитѣ негри, и по тая причина далъ на страната името Нова Гвинея. Въ 1606 испанската фрегата *Ла Алмиранта* отпжтувала за о-ва и заобиколила южния му брѣгъ до протока, който сега носи името на капитанина на тая фрегата, Луицъ Весъ де-Торесъ. Въ 1676 холандскитѣ капитани, Путенъ и Ле-Меръ, излѣзли на сухо въ о-ва за прѣсна вода. Тѣ били нападнжти ненадѣйно отъ туземцитѣ, които убили 18 корабници. Англійскитѣ мореплаватели, Кукъ въ 1770, Форестъ въ 1774, Едуардсъ въ 1791, капитанъ Блай въ 1792, видѣли часть отъ южния брѣгъ. Флиндджрсъ, въ 1799, посѣтилъ острова и приложилъ нѣколко нѣща на скудните ни свѣдѣния за него. Прѣзъ около-свѣтовото пжтуване на французския корабъ *Астролабъ*, подъ начал. на Дюмонъ-Д'Урвила, отличнитѣ естествоиспитатели, Коа и Гейманъ, изучили естествената история на [illegible] и по-особено зоологията [illegible] 1824 холандцитѣ завзели [illegible] западната часть [illegible] една кула и [illegible] Триондски заливъ [illegible] послѣ [illegible] мѣсто [illegible] токо-речи [illegible] названия [illegible] отъ [illegible] питанъ [illegible] [illegible] [illegible]

за изучването му. Въ 1860 италиянци Бекари и Тамазинели изслѣдвали Гилвински заливъ и Алфакски планини, послѣ южния край на о-ва и р. Флай. Русский пжтешественикъ Миклуха Маклай открилъ заливъ Астролабия на сѣв.-ист. въ II. и 18 мѣсеца изслѣдвалъ брѣговетѣ му въ 1877—78. По поржка на Новогвинейската Компания, германский астрономъ Шрадеръ и ботаникъ Голрунгъ изслѣдвали р. Императоръ Августъ, а Целеръ въ 1889 направилъ първо искачване на планина Филистере. Между това и други европейци сж изслѣдвали тоя обширенъ и въ много отношения още неизслѣдванъ островъ.

Папуаси (малайск. *папуа*, кждравъ). Обитателитѣ на Папуазия (съ исключение на юго-источната часть) и на ближнитѣ о-ви; принадлежжтъ на мелазийската група, отличаватъ се съ тъменъ шаръ на кожата, негрообразни чърти на лицето, съ кждрава или сгърчена коса и другитѣ племенни особености на меланезийския типъ. Женитѣ всѣкога си рѣжжтъ коситѣ. Оржжията въ употрѣбение у папуаситѣ се вижда да сж копия, саби, сопи и каменни брадви; нъ стрѣлитѣ и лжковетѣ не имъ сж познати. Наврѣменѣ носѭтъ човѣшки челюсти и гръбначни прѣшлени за гривни и украшения. Въ источната часть на о-въ Папуазия, негрский типъ на жителитѣ минува въ полинезийски; тѣ много приличатъ на полинезийцитѣ въ Нова Зеландия. Папуаситѣ сж раздробени на много малки племена. Всичкитѣ папуаси прѣсмѣтатъ едни до 800,000, други до 2,500,000 Виж. *Папуазия.*

Папуаски о-ви. Купъ голѣми острови на ист. отъ Папуазия, кой-то носи разни имена: архипел *Ваугей Мизоль, Раджа Ампа О-витѣ на 4-тѣ княза.* Най-лѣмитѣ отъ тѣхъ сж: Вай (2,632 чет. килом.), Салавати Умберто (по около 1,960 килом.), Мизоль (1,740 чет. кил и др. Простр. на всичкитѣ о заедно = 7,788 чет. килом. купъ принадлежи на холандск резиденство Тернатъ. Повръхно та на тия о-ви е много план ска, нъ не волканическа; гж гори покриватъ обширни простр ства; главни естествени прои дения сж саго, кокосови орѣ мускатни орѣхи и кората на суви», която се употрѣбява Китай като цѣръ. Жителитѣ, пуаси, сж не по-малко отъ 15,0

Par interim, *лат.* Приврѣмен

Пара́. Бразилски укрѣп градъ, на р. Пара́ (южний ржк на Амазонъ), 100 километра устието и́; ц. на едноименна ласть; 40,000 жит. Важно прис нище; П. е тържището, прѣзъ то минува цѣлата търговия Амазонъ и притоцитѣ му. Изн гдавно каучукъ, за повече 30,000,000 лева. на годин Градътъ има широки каменнопос ни улици и кжщитѣ му, както повечето бразилски градове, оградени съ бѣли зидове. Нѣкои сградитѣ, като съборната и др църкви, сж величествени. Колег многобройни площади и хубава таническа градина.

Пара, *тур.* Смѣтна монета Турция, 2 пари се равнѭтъ около 1 стотинка отъ левъ.

Парабасъ, *гр.* Часть отъ с рогръцка комедия, дѣто хорътъ обръщалъ къмъ публиката и р казвалъ съдържанието на ко дията.

Парабола, *ж.* 1) Алегория или иносказание, което съдържа една истина, единъ важенъ урокъ, каквито сж евангелскитѣ притчи. 2) Кривата линия, която се образува отъ сѣчението на конусъ съ равнина успоредна на една отъ страничтѣ му. 3) Кривата линия, която описва въ въздуха гюлле. — **Параболизирамъ**. Говоря иносказателно съ притчи. — **Параболически**. 1) Иносказателенъ. 2) Прѣкривенъ като парабола. — **Параболоидъ**. Тѣло, което се образува отъ завъртението на парабола.

Парабрама, *инд.* (соб. зн. *найдобрий Брама*). Висшето същество.

Парагвай. Рѣка въ южна Америка, притокъ на Парана, извира въ едно плато въ бразилската область Мато Гросо, тече отъ сѣв. къмъ югъ, като дѣли държава Парагвай отъ Боливия и отъ Аржантина, и се влива въ Парана нѣколко килом. надъ градъ Коиентесъ; 2,000 килом. дълга, съ срѣдна широчина 1 килом. П., корабоплавателенъ, е билъ обявенъ отворенъ за корабитѣ на всички народи въ 1852; и сега бразилскитѣ пощенски параходи плуватъ по тая рѣка мѣсечно между Монте Видео и Кюиаба, на едноименната рѣка, една отъ главитѣ ѝ на П.; па и параходитѣ на нѣколко компании плуватъ между Буеносъ-Айресъ и Успение.

Парагвай. Република въ южна Америка, между Бразилия, Аржантина и Боливия. Прѣдѣлитѣ ѝ, прѣди гибелната ѝ война срещу Бразилия и Аржантина въ 1865—70, сж обгръщали едно пространство отъ 911,000 чет. килом.: сега пространството ѝ е 238,190 чет. килом. Населението ѝ, прѣди тая война, се е прѣсмѣтало различно отъ 450,000 до 1,300,000 жит.: сега то се прѣсмѣта на 346,048 жит., и се състои отъ бѣли люде отъ испанско происхождение, америк. индийци (гварани) негри и смѣсь отъ тия разни племена. Жителитѣ на градоветѣ състоятъ главно отъ бѣли люде, или смѣсь, които говорятъ испански. Областитѣ сж населени главно отъ гварани, които говорятъ гварански езикъ. Сѣдалище на управл. е гр. *Успение*. Вѣроисповѣданието на държавата е римо-католичеството. Образованието е много распространено; малцина не знаятъ да четатъ и пишатъ. Земята е пространна равнина, съ обширни блата и гори, и се пои отъ Парагвай и Парана. Климатътъ е горещъ и сухъ, но здравъ. Гл. поминъкъ е земедѣлието. Обработва се царевицата, оризътъ, памукътъ, захарната тръстика и тютюнътъ, който е главната размѣнна стока. Друго отъ главнитѣ произведения е *матето* или парагвайски чай, който е въ общо употрѣбление изъ Ла-Плата, Чили, Перу и други южноамерикански земи. Земята произвожда и много лѣковити билки. Важенъ клонъ отъ поминъка е и скотовъдството. Индустрията не е много напрѣднжла. До войната въ 1865—70, П. не е ималъ народенъ дългъ, но като сетнина отъ тая война той задлъжнѣлъ за сумата 235,000,000 лева.

П., открытъ отъ Сев. Кабо въ 1526, и завоеванъ въ 1536 отъ испанцитѣ, се населяватъ отъ гваранитѣ, войнствено племе, донѣйдѣ цивилизувано и съ дуалистическа вѣра, което много врѣме сполучливо противостояло на испанскитѣ оржжия, и отказвало да приеме нѣрата и обичаитѣ на натурницитѣ, повечето авантюристи съ без-

човѣчно поведение. Въ XVII-и вѣкъ испанското правителство прѣдъ видъ на обстоятелството, че П. не притежава драгоцѣнни метали, та не е доходенъ изворъ, склонило да повѣри цѣлото управление на колонията, и гражданското и религиозното, на иезуитскитѣ калугери въ земята; сѫщоврѣменно то дало на иезуититѣ, за да пазятъ туземцитѣ отъ влиянието на лошия примѣръ на европейскитѣ колонисти, правото да исключатъ всички други европейци отъ колонията. Отъ това врѣме напрѣдъкътъ на цивилизацията, както и на христианството, билъ бързъ въ тая земя. *Земята на мисионеритѣ* станѫла една истинска богодържавна република, 1610—1767, наредена по образеца на едно първобитно христианско общество; и свѣдѣнията, що сѫ се упазили за състоянието ѝ, прѣдставятъ нѣщо като едно осѫществение на идеала на една христианска утопия. Слѣдъ испъждането на иезуититѣ въ 1767, П. се управлявалъ отъ испанския подкраль на Ла-Плата до 1811, когато, заедно съ другитѣ държави, обявилъ независимостьта си отъ Испания, която и, поради уединеностьта си, той най-напрѣдъ напълно установилъ. Сега се управлява отъ единъ конгресъ отъ двѣ комари и единъ прѣдсѣдатель, избиранъ за 6 години.

Параграфирамъ. Дѣля на параграфи. — **Параграфъ** (гр. *пара*, до; *граф'о*, пиша). Дѣлъ отъ глава отъ каквото и да било съчинение, който има отдѣлно значение; бѣлѣгътъ § се употрѣбява въ книгопечатането да означава параграфъ.

Парадисъ, *лат.* Послѣднитѣ галерии въ театъръ.

Парадоксаленъ, 1) Който съдържа пародоксъ, противенъ на общоприетото мнѣние: *парадоксаленъ отговоръ*. 2) Който обича парадокситѣ; *парадоксаленъ духъ (умъ)*. — **Парадоксъ** (гр. *пара*, противъ; *докса*, мнѣние). Мнѣние противно на общоприетото мнѣние.

Парадирамъ *съ нѣщо* (*лат.*) Изваждамъ нѣщо на показъ да се гордѣя съ него. — **Парадна форма**. Прѣмѣна за парадъ. — **Парадъ**. Огледъ на войска.

Паразитски (гр. *пара*, до; *ситосъ*, храна). Тунеядненъ, чуждоденъ. — **Паразитъ**. Тунеядецъ, човѣкъ привикналъ да живѣе за смѣтка на другиго; животно или растение, което се храни отъ тѣлото на другитѣ животни или растения.

Параклисъ *гр.* 1) Часовня, капела, *църквица*. 2) Молебенъ канонъ за Св. Богородица, който се пѣе въ всѣка душевна скърбь.

Паралаксъ, *гр.* Въ *астрономията*, образуванъ отъ двѣ въображаеми прави линии, които излизатъ отъ срѣдоточието на една звѣзда и минуватъ една прѣзъ срѣдоточието на земята, другата прѣзъ окото на наблюдателя, поставено на повръхностьта ѝ. Употрѣбява се за опрѣдѣляне величината и разстоянието отъ земята на едно небесно тѣло.

Паралеленъ, *гр.* Успоредень: *паралелни линии*, успоредни линии, които сѫ расположени на еднакво разстояние една отъ друга по всичкото си протяжение; *паралелни кржгове*, кржгове на земното или небесното клѣбо прѣкарани успоредно на екватора. — **Паралелизирамъ**. Сравнявамъ, съпоставямъ. — **Паралелизмъ**. 1) Еднакво отстояние на линии или на равнини, успоредность; 2) сходство. — **Паралелна**. Въ

училищата: 1) дѣлъ отъ класъ, който по причина на многобройностьта на ученицитѣ е раздѣленъ на два или повече дѣла. Всѣкой дѣлъ е нареченъ така, защото върви въ занятията си *паралелно, успоредно* съ другия или другитѣ дѣлове. 2) Двѣ успоредно поставени дървета за гимнастика. — **Паралелна трапеция.** Четирежгълникъ, въ който двѣ една среща друга страни сж паралелни, а другитѣ двѣ не сж. — **Паралелограмъ.** Успоредникъ, четирежгълникъ, на който противоположнитѣ страни сж паралелни помежду си. — **Паралелограмъ на силитѣ.** Отношението на двѣ или повече сили, които дѣйствуватъ отъ една точка, но по разни посоки, за движението на едно тѣло. — **Паралелопипедъ.** Шестостранно солидно тѣло, на което противоположнитѣ страни сж равни помежду си и паралелни. — **Паралелъ.** Сравнение между двѣ лица или двѣ нѣща: *да теглимъ единъ паралелъ между Александра и Цезаря.* 2) Траншей изкопанъ успоредно съ укрѣпленията на непріятеля.

Парализирамъ (фр. отъ гр. *paralisis*, парализия). Поражавамъ сили или дѣятелность, правя недѣеспособенъ, правя безслѣдственъ, безполезенъ: *парализира дѣйствията му.* — **Парализия** (гр. *paralisis*, отъ *paralio*, ослабявамъ, лишавамъ отъ сила). Ударъ, *дамла*, — лишение на нѣкоя тѣлесна часть отъ чувствителностьта или отъ движението, а нѣкога и отъ двѣтѣ наедно. — **Паралитикъ.** Разслабенъ, немощенъ отъ парализия. — **Параличъ.** Сжщото, каквото е парализия. — **Параличенъ.** Наклоненъ къмъ параличъ.

Парамарибо. Сѣдалище на управлението и пристанище на холандска Гвиана (южна Америка) на р. Сюринамъ, 14 килом. отъ устието ѝ; 25,000 жит., отъ които голѣма часть негри, нѣкогашни робе, освободени отъ Холандия въ 1861. Доста голѣма търговия; износъ: памукъ и др. Градътъ има живописенъ изгледъ. Отъ двѣтѣ страни на улицитѣ, широки, сж посадени лимони, портокали и други дървеса. Между сградитѣ забѣлѣжителни сж една холандско-протестантска, една лютеранска, една моравска, двѣ католически църкви и двѣ синагоги. Градътъ е основанъ въ 1673.

Параменти (отъ лат. *parare*, украсявамъ). Церковни драгоцѣнности.

Парана. Рѣка въ южна Америка, дѣли Бразилия отъ Парагвай и, съединена съ Уругвай, образува Рио-де-ла-Плата (виж. *Плата*); 2,700 килом. Корабоплавателна до Кориентесъ, повече отъ 900 килом.

Паранахиба. Име на двѣ бразилски рѣки: едната (1000 килом.) се влива въ Атлантически океанъ надъ гр. Паранахиба, другата (500 килом.) е притокъ на Парана.

Паранахиба. Бразилски градъ (сѣверна Бразилия) на едноименната рѣка и 30 килом. отъ устието ѝ; 10,000 жит. По търговията и населението си тоя градъ е главний на область Иноxи, нъ климатътъ му е нездравъ. Параходна станция за параходитѣ, които вършатъ крайбрѣжната служба на Бразилия.

Парантезъ, *гр.* Скобки, между които се поставятъ обяснителни думи; знакътъ на скобкитѣ (.....). 2) Отстжпление отъ прѣдмѣта за който се говори, вмѣтжжти думи, случайно размишление: *въ парантезъ казано, той май попийваше.*

Парацетъ (фр. отъ лат. *pa-*

раре, бранх; *пектусъ*, гръди). 1) Горната часть на укрѣпление. 2) Ограда на кула, загражденото на мостъ, покривъ, кѫща, балконъ и др.

Параплегия, параплексия, *гр.* Полупараличъ, слабо поражение отъ дамла.—**Параплексически.** Разстроенъ, който страда отъ лекъ параличъ.

Плапплевритъ, *гр.-лат.* Малко възпаление на подребрената плевра.

Парати. Бразилски крайморски градъ, 140 килом. на зап. отъ Рио-Жанейро; 12,000 жит. Обширна търговия; многобройни спиртни фабрики.

Параритмъ, *гр.* Неестествено биене на пулса.

Парафинъ *фр.* Бѣло горливо вещество, което се срѣща въ природата въ видъ на ископаемъ восъкъ, а сѫщо се добива чрезъ дистиллиране на дървото, животнитѣ останки и смолиститѣ вещества. Служи да се правятъ свѣщи.

Парасолъ, *фр.* Слънцебранитель, омбрела за слънце.

Парастасъ *гр.* Сѫщото, каквото е панихида.

Парахрома (гр. *пара*, лъжливъ; *хрома*, шаръ). Измама, когато истинскитѣ шарове се виждатъ на окото съвсѣмъ други.—**Парахроматопсия.** Неспособность правилно да се различаватъ шароветѣ.—**Парахронизмъ**, означение датата на едно събитие въ едно врѣме, по-късно отъ врѣмето, въ което се е извършило; противоположното на *метахронизмъ*.—**Парахронически.** Отнесено въ по-късно врѣме отъ врѣмето, въ което е станжло.

Парацелсъ (*Филипъ*). Прочутъ лѣкарь-ятрохимикъ, род. въ Швейцария (1493—1541). Медицината и алхимията П. училъ при баща си, и той лѣкарь, послѣ при нѣкои монаси, въ това число при прочутъ чернокнижникъ Йоханъ Тритемиусъ, а сѫщо при алхимикъ Сигмундъ Фугеръ въ Тиролъ. Той се училъ още въ базелския университетъ. На младо врѣме обходилъ не само цѣла Германия, а и тогожречи цѣла срѣдна Европа. Въ 1526 билъ поканенъ професоръ и градски лѣкарь въ Базелъ. Той челъ лекциитѣ на нѣмски езикъ, а не по латински, — нѣщо, което тогава било нечувана дързость, явилъ се рѣшителенъ новаторъ и яростенъ противникъ на прѣдишната медицина, за ознаменуване на което той дори изгорилъ публично Галеновитѣ и Авиценовитѣ съчинения. Лекциитѣ му привличали много слушатели и му дали громка извѣстность, но въ сѫщото врѣме неговитѣ остри и груби нападения му създали много непрятели между лѣкаретѣ и аптекаретѣ. Слѣдъ $1^1/_2$ година той билъ принуденъ да напусне Базелъ и изново да начене прѣдишния скитнически животъ. Нѣколко години странствувалъ той по Елзасъ, Германия и Швейцария, посѣтилъ дори полудива тогава Прусия, Полша и Литва, и най-сетнѣ се заселилъ въ Салцбургъ, дѣто намѣрилъ мощенъ покровитель въ лицето на рейнския архиепископъ пфалцграфъ. Тамъ той и свършилъ живота, както изглежда, отъ насилствена смъртъ.

П-вий характеръ прѣдставя оригинална смѣсь отъ благородство и наглость, свѣтълъ умъ и най-дебело суевѣрие. Да се разберятъ неговитѣ съчинения е крайно мжчно. Неговата така-наречена система прѣдставя едно съчетание отъ мистицизмъ съ отдѣлни свѣтли мисли, облѣчени въ схоластико-каба-

листическа форма. За примѣръ може да се посочи възгледътъ му за общитѣ причини на болеститѣ. Той различава 4 главни групи причини на болеститѣ: 1) космически и атмосферически влияния, 2) причини отъ анатомофизиологическитѣ свойства на организма, 3) психически влияния и 4) Божие допущане. Ала главното историческо значение на П. се заключава не толкова въ неговата патология, колкото въ неговата терапия. Продължителнитѣ му занятия съ алхимията принесли полза. Нему медицината дължи въвождането цѣлъ редъ нови цѣрове както отъ минерално, така и отъ растително происхождение, както напр. желѣзнитѣ, живачнитѣ, мѣднитѣ, арсеновитѣ, сѣрнитѣ и т. н. цѣпарати, които до тогава се употрѣбявали крайно рѣдко. П. сближилъ химията и лѣкарската наука: затова учението на П. и неговитѣ послѣдователе се нарича *ятрохимия*. «Химията е единъ отъ стълповетѣ, на които трѣбва да се опира лѣкарската наука. Задачата на химията никакъ не състои въ това, да се прави злато и сребро, а въ това, да се приготвятъ лѣкове», казва П. Съ това той поставилъ за химията опрѣдѣлени истински задачи, а не фантастически, каквито напразно се мѫчила да разрѣшава алхимията. Ятрохимията приготвила периода за самостоятелното развитие на химическото знание, което наченжло въ XVII вѣкъ.

П. е писалъ много, макаръ и малко да е печатилъ. Едно пълно събрание на съчиненията му излѣзло въ Женева въ 2 тома in-folio въ 1576, Виж. Mook (Вюрцбургъ, 1876).

Парашютъ (фр. *parer*, отблъсквамъ, противодѣйствувамъ; *шютъ*, падане). Единъ видъ голѣма омбрела съ кошъ на дръжката, съ помощьта на която може да се спусне човѣкъ отъ високитѣ пластове на атмосферата на земята безъ да се усѣти силно сътресение: *въздухоплавателетъ се снабдяватъ съ парашюти*.

Parvenu (парвеню) *фр.* Пришлецъ, кога се говори за нѣкого подигнѫтъ отъ скромно или долно положение въ блескаво или високо положение.

Парга. Укрѣпенъ градъ въ европейска Турция (янински вилаетъ), 80 килом. на юго-зап. отъ Янина, на Адриатическо море, срещу о-въ Паксосъ, въ богата съ овошки мѣстность, на една стръмна канара, на върха на която се намира токо-речи непристжпна крѣпость; 4,000 жит. Доста жива търговия съ масланено масло, вино, овощия, тютюнъ. — Старий градъ П. се намиралъ на зап. отъ сегашния, на мѣстото на стара Торина (Togyne); при нахлуването на турцитѣ паргенци се настанили на сегашното мѣсто и много врѣме се не подчинявали на турското владичество; въ 1402 тѣ се турили подъ покровителството на Венеция и оставали въ съюзъ съ републиката до самото ѝ падане (1793). Али паша Янински се помѫчилъ да тури ржка на града, нъ паргенци побѣдоносно отблъснжли всичкитѣ негови опитвания и търсили случай да влѣзѫтъ въ състава на републиката на Ионическитѣ о-ви. Възползувани отъ това, града завладѣли англичанетѣ; нъ тѣ не испълнили желанието на паргенското население да се включи П. въ състава на Ионическата република, а прѣдали града, въ 1817, на Али паша, съ условие да се позволи на които отъ жите-

литѣ желаѭтъ да се прѣселѭтъ на Ионическитѣ о-ви, като имъ се и оцѣни и заплати недвижимий имотъ. Плащането закъснѣло двѣ години, по интригитѣ на комисаря на турското правителство и Али паша; нъ въ 1819 цѣлото население на П. като си прибрало паритѣ, 3,750,000 лева, се накачило въ английскитѣ кораби за Паксо и Корфу, откакъ ископало и изгорило коститѣ на прадѣдитѣ си.

Пардесю *фр.* (соб. зн. *отгорѣ*). Лѣтна горна дреха, която се носи надъ сетрето.

Пардонъ, *фр.* Прошка, прощение.

Парегорически, *гр.* Който уталага (за *цѣръ*).

Парезъ или пареза, *фр.* (соб. знач. *лѣнивость*). Несамодвижность, нерасположеность къмъ движение на нѣкоя тѣлесна часть (*болезнено състояние*).

Par excellence, *фр.* Въ прѣвъсходна степень, прѣвъсходенъ.

Parem no fert. Латинска поговорка: той не търпи равенъ на себе си.

Паренцовъ (П.). Първий воененъ министръ на свободна България. П., русски офицеръ отъ генералния щабъ прѣзъ войната въ 1877—1878, слѣдъ войната биде назначенъ български воененъ министръ. Той е авторъ на хубавото съчинение *Изъ прошлаго*, часть I *на Войнѣ*, въспоминания (СПБ., 1901, стр. 444), напечатано въ спис. *Русская Старина*, както и на съчин. *Въ Болгаріи*, напечатано до сега въ сѫщото списание за 1900. Въ прѣдисловието на книгата си *Изъ прошлаго* П. съ въсторгъ говори, че нему се паднѫло да бѫде близо «до първитѣ стѫпки на освободена България, повикана на държавенъ животъ отъ Русия, лично да участвува въ труде[illegible] по възраждането на единъ сло[illegible] ски народъ. Това положение [illegible] интересно още по това, че [illegible] русски воененъ, се случи да [illegible] конституционенъ министръ».

Паренъ конь. Практическа [illegible] ница на работоспособность. [illegible] *Единица*.

Паремни, *гр.* Срещопѣ [illegible] части отъ Ветхия Завѣтъ, кои[illegible] четѫтъ въ църквата прѣзъ в[illegible] китѣ пости.— **Паремийнисъ**. Ки[illegible] която съдържа празднични паре[illegible]

Парестезия, *гр.* Болезнено [illegible] стояние на чувствата.

Парижъ. Столица на Фран[illegible] въ сѣверната и часть, най-нас[illegible] ний градъ въ Европа, па и въ [illegible] свѣтъ, слѣдъ Лондонъ (2,511, [illegible] жит. въ 1896); първий г[illegible] слѣдъ Римъ по числото и хубо[illegible] та на паметницитѣ си и безспо[illegible] градътъ на всички пръвъ по [illegible] давината на улицитѣ и домо[illegible] си и величието на площадитѣ [illegible] на р. Сена, 168 килом. отъ Ат[illegible] тически океанъ; 340 килом. [illegible] юго-ист. отъ Лондонъ, 200 ки[illegible] на юго-зап. отъ Брюкселъ, [illegible] килом. на юго-зап. отъ Хага, [illegible] килом. на сѣв.-зап. отъ Бер[illegible] 1050 килом. на юго-зап. отъ [illegible] пенхагенъ, 1585 килом. на [illegible] зап. отъ Стокхолмъ, 900 ки[illegible] на юго-зап. отъ Берлинъ, 2[illegible] килом. на юго-зап. отъ С.-Пе[illegible] бургъ, 2290 килом. на сѣв.-[illegible] отъ Цариградъ, 1115 килом. [illegible] сѣв.-зап. отъ Римъ, 1060 ки[illegible] на сѣв.-ист. отъ Лисабонъ. Про[illegible] 7,802 хектара (около една четвѣ[illegible] отъ простран. на Лондонъ), [illegible] ловръстъ 35 килом. и широчи[illegible] му, отъ сѣв. къмъ югъ, около [illegible] килом. Въ XIII-и вѣкъ П. за[illegible] щалъ простр. 252 хектара, въ [illegible] мето на Лудовика XIV — 1[illegible]

хем., въ врѣмето на Лудовика XVI — 3300 хем.

П., съ височина надъ морското равнище отъ 25 до 125 метра, се намира въ единъ департаментъ, на който Сена е дала името си, отъ който той захваща повече отъ шестата часть. Сена тече чрезъ града отъ ист. къмъ зап., та го дѣли на двѣ части, отъ които сѣверната е по-голѣмата, па и въ всѣко отношение по-важната. Частнитѣ и общественитѣ здания, грамадни, сж съзидани отъ единъ варовитъ камень, който лесно се работи и краси. Сградитѣ се издигатъ на шесть-седемъ етажа, отъ които всѣкой единъ съставя отдѣлно жилище; довижнитъ до всичкитѣ етажи въ една сграда се добива чрезъ една обща стълба, която обикновено е повѣрена на грижата на единъ вратарь при входа. Твърдѣ често жилищата заобикалятъ единъ отворенъ четворожгълникъ, съ голѣмъ входъ въ него, и на той общи входъ за всичкитѣ етажи вратата варди единъ вратарь. Въ това отношение П. различа съвсѣмъ отъ Лондонъ; защото намѣсто да се простиратъ редове малки керпичени сгради по обширни пространства, кжщитѣ се градятъ една възъ друга и населението се трупа въ сравнително ограничено пространство. Той е общий планъ на голѣмитѣ улици, широки и прави, направени въ врѣмето на Наполеона III. Между най-хубавитѣ отъ тѣхъ сж улица *де-Риволи*, 3 килом. дълга, улица *де-ла-Пе*, улицата *Фобург Сенъ-Онорѣ* и улица *Роаялъ*. Булевардитѣ, които се простиратъ полукржгло на дѣсната страна на Сена, между ядката на града и околнитѣ извртали, правятъ най-дълбоко впечатление. Въ всичкитѣ по-добри части на града има отъ странитѣ имъ редове дървеса, столове и кулички, покрити съ обявления. Гостинници, кафенета, дюкяни и разни забавителни заведения вървятъ едно по друго съ километри, отъ най-раскошнитѣ и изящнитѣ, каквито сж въ Италиянски булевардъ, до най-проститѣ, каквито сж въ источнатѣ булеварди Бонъ-Марше и Сенъ-Денисъ. Между площадитѣ, най-достозабѣлѣжителенъ е площадътъ на Конкордия, който съобщава градинитѣ на Тюилери съ Елизейски полета, и обгрыща великолѣпенъ изгледъ на нѣкои отъ най-хубавитѣ парижски сгради и градини. Въ срѣдоточието е прочутий Луксорски обелискъ, покритъ по цѣлата му височина отъ 23 метра съ иероглифи. Той е билъ занесенъ отъ Египетъ въ Франция, и поставенъ въ 1836 тамъ, дѣто е сега. На мѣстото на той обелискъ е стоила революционната гилотина, на която сж погинжли Лудовикъ XVI, Мария Антоанета, Дантонъ, Робеспиеръ и още безброй жертви. Отъ другитѣ площади, слѣднитѣ сж нѣкои отъ най-хубавитѣ: площадътъ на Каруселъ, между Тюилери и Лувръ; площадътъ Вандомъ, съ Наполеоновия стѣлпъ на побѣдата; площадътъ на Бастилия, дѣто сж били нѣкога прочутитѣ затворъ и крѣпость; площадътъ Роаялъ, съ статуя на Лудовика XIII; площадътъ на Градския домъ, много вѣкове зрѣлището на общественитѣ смъртни наказания, и мѣстото, дѣто нѣкои отъ най-кръвопролитнитѣ работи на революцията сж се извършили. Портата Сенъ-Мартенъ и портата Сенъ-Денисъ, издигнати отъ Лудовика XIV въ паметь на побѣдитѣ му въ Холандия и Германия, сж украсени съ барелиефи, които чрезъ

ставляватъ събития отъ тия войни; а *Arc de l' Etoile*, подкачена отъ Наполеона въ 1806, и довършена въ 1836 съ иждивение повече отъ 10,000,000 лева, може се каза, че образува крайния западенъ прѣдѣлъ на аристократическитѣ квартали. Тия триумфални врата, 46 метра високи и 42 метра широки, сж обилно украсени съ барелйефи и хорелйефи, които изображаватъ Наполеоновитѣ побѣди. Тѣ сж били поврѣдени прѣзъ бомбардирането на П. отъ германцитѣ въ 1871, нъ отъ тогава сж съвсѣмъ поправени.

Отъ учрежденията, които сжществуватъ въ П. за висшето образование, факултетитѣ на правовѣдението (3195 слушателе), на медицината (4,044 слушат. мжже и 161 жени), на фармацията (1,209 слушат.) сж отдѣлни заведения; а факултетитѣ на математиката, на естествената история, на философията, на филологията и на историята сж съединени съ Сорбоната, практическо училище на висшитѣ науки. Сорбоната е сега повече отъ всѣкога центрътъ на учението въ Франция. Тя притежава 100 и повече катедри, токо-речи толкова допълнителни курсове, съ повече отъ 10,000 слушателе. Въ нея сж прѣдавали прочути французски учени: Био, Милнъ, Едваръ, Кузенъ, Гизо, Жуфроа и др. Основана въ XIII-и вѣкъ отъ Роберъ *Сорбонъ*, тя се е славила нѣколко вѣка съ богата библиотека и съ богословски факултетъ, сега отдѣленъ отъ нея. Другитѣ отъ главнитѣ учреждения, които се отнасятъ до просвѣщението, сж *Collége de France*, дѣто знаменити учени и литератори даватъ безплатно обществени сказки, Политехническото училище, обсерваторията и градината на растенията, съ голѣмия си музей на естествената история и ботаническа и зоологическа градина (всичко повече отъ 700,000 образци). Отъ библиотекитѣ, главната е Народната, съ 2,200,000 тома книги, до 97,000 ржкописи, въ отдѣла на медалитѣ до 143,000 прѣдмѣта, и въ отдѣла на рисункитѣ до 2,500,000 прѣдмѣта. Библиотеката се допълня чрѣзъ покупки на чуждестранни книги, съ книги приносими въ даръ, а найсетнѣ и по задължително постжпване въ библиотеката на всичко, що се печата въ Франция. Бюджетътъ на тая библиотека е: личенъ съставъ 400,000 лева, каталогъ 80,000 лева, други разноски около 300,000 лева. Други найважни библиотеки (които имать по повече отъ 100,000 тома) сж: Св. Геновевината, Мазаренската, Арсеналната, Оперната, Университетската, на гр. Парижъ и др. Отъ музеитѣ по изящнитѣ искуства, поглавнитѣ сж: 1) Луврский, 2) Люксембургский, 3) Клюни, съ любопитни останки отъ искуствата и обичаитѣ на французетѣ, отъ найраннитѣ врѣмена на историята имъ до периода на възраждането, 4) Артилерийский музей въ отдѣла на Инвалидитѣ, 5) въ двореца Трокадеро музей етнографически и на сравнителнитѣ скулптури, 6) музей на украсителнитѣ искуства въ двореца на Промишленостьта, 7) музей Тиме, съ единствена по рода си сбирка по историята на религията, 8) педагогически музей, съ образци отъ прѣдмѣти за прѣдаване на ученици; и др. Хждожествени изложби ставатъ нѣколко въ годината.

П. изобилва съ театри и развеселителни мѣста, сгодни за вкусоветѣ и срѣдствата на всѣкой раз-

редъ отъ населението му. Отъ театритѣ, 63 на брой, най-главнитѣ сж: Голѣмата Опера; Комическата Опера (разрушена отъ пожаръ въ 1887; намира се сега въ привременно помѣщение); прочутий *Théâtre Français*, дѣто се даватъ пиеси отъ класическия репертуаръ и най-добритѣ отъ съврѣменнитѣ; Одеонътъ, който служи като приготовителна степень за *Théâtre Français*. Тия 4 театри се ползуватъ съ правителствени субсидии, за което сж и подъ строгъ полицейски надзоръ. Новата Опера, свършена въ 1875, е чудесно великолѣпна сграда, която е костувала, освѣнъ мѣстото, 28,000,000 лева. Евтини концерти, църковни прѣдставления, и публични балове, които ставатъ на отворенъ въздухъ лѣтѣ, постоянно веселятъ еснафитѣ и работнитѣ разреди срещу умѣрена платка, и образуватъ характеристична чърта отъ парижкия животъ; при това, освѣнъ великолѣпнитѣ градини на разнитѣ царски дворци, най-гъсто населенитѣ части на града иматъ публични градини, засѣнявани отъ дървеса, и украсени съ водоскоци и статуи, които доставятъ растуха и почивка, а заедно съ това и здравие, на бѣднитѣ. Отвждъ укрѣпленията въ западната часть на П. е Булонска Гора, прѣобърнята отъ послѣдния императоръ отъ една шубракова гора на една отъ най-хубавитѣ градини въ Европа.

Числото на общественитѣ и частнитѣ благотворителни заведения въ П. — болници, прибѣжища за стари люде и неизлѣчимо болни, слѣпи, институтъ за слѣпородени, институтъ за глухо-нѣми и др. — е твърдѣ голѣмо. Най-голѣмото отъ тия заведения, *La Salpetrière*, може-би най-голѣмото спротоприбѣжище на свѣта, отредено исключително за баби, има 4,500 баби, отъ които 1,300 полишени; *Bicêtre* съ 3,600 легла, приема само мжже; *Crèches*, или обществени кърмачници, отъ които има сега 20, приматъ бозайничета на бѣдни жени за прѣзъ деня по 20 стотинки. Бюджетътъ на общественитѣ благотворителни заведения въ П. се е уравновѣсилъ прѣзъ една отъ послѣднитѣ години съ сумата 41,417,600 лева.

Водоснабдението на града е прѣвъсходно: има 6 водопровода, 2 артезански кладенци (по повече отъ 500 метра дълбоки), 20 водоизкачвачи съ 41 парни машини и съ 29 хидравлически двигатели, всичко съ 4,000 конски сили. Дължината на водопроводитѣ е 2,067 килом., съ 17,000 разклонения и 50,000 водомѣра за 66,000 абонати; вода се употрѣбява въ П. 560,000 кубич. метра на день.

Канализацията на П. е образцова. Мрѣжата на подземнитѣ канали постоянно се увеличава.

Въ П. въ 1830 само една улица (Rue de la Paix) се е *осѣтлявала* съ газъ, сега той цѣлъ се осѣтлява съ него, а най-добритѣ улици, па и магазини, театри и много обществени здания — съ електричество. Числото на уличнитѣ газови свѣтила е 58,382.

За *пжтнитѣ сообщения* на П. служатъ фиакри, карети (13,620), омнибуси, трамваи, за сообщение съ прѣдградията — пояснитѣ желѣзни пжтища (Ceinture de Paris); желѣзни пжтища извжтрѣ въ града отдавна сж планирани, но още не сж осжществени, та П. нѣма такъви сгодни сообщения, какви-то има Лондонъ. За сообщенията по рѣкитѣ и каналитѣ има 3 параходни дружества (105 парахода);

въ 1893 всичко 24½ милиона пасажери. Пощенскитѣ отдѣления или бюра сж 87, телеграфнитѣ 100; токоречи всички пощенски бюра иматъ и телефонни кантори; длъжината на телефоннитѣ линии достига 10,000 килом. Сжществуватъ нѣколко проекта на канали, по които голѣми морски кораби да могжтъ да дохождатъ до П. —

П. е срѣдоточие на французската мрѣжа желѣзници, съединени чрѣзъ пояснитѣ желѣзници на града.

П. е втори слѣдъ Лондонъ *промишленъ центръ* на свѣта. Неговитѣ произведения се отличаватъ особено съ изящество и вкусъ и въ него сж съсрѣдоточени най-различнитѣ отрасли отъ производството. Числото на крупнитѣ фабрики не е голѣмо, нъ много сж распространени дребнитѣ прѣдприятия, дори и работата по домоветѣ, което много помага за правилното распрѣдѣление на печалата. Една статистика въ 1886 е показала 75,143 промишлени заведения съ 43,666 служителе и 999,496 работници (мжже и жени). Годишната стойность на промишленитѣ произведения се е оцѣнявала на 3,369,000,000 лева=¼ отъ стойностьта на произведенията на цѣла Франция. Особеностьта на П. съставятъ така нареченитѣ «*articles de Paris*» — драгоцѣнни прѣдмѣти, дѣтски играчки, издѣлия отъ бронзъ и други метали, дървени издѣлия, нѣща отъ слонова кость, янтарь, мраморъ, морска пѣна, кожа, каучъкъ, папие-маше и др. т., а сжщо и производството на мебели, въ което П. нѣма съперници.

Въ *търговско отношение* П. е сжщо главенъ центръ на държавата. Първото мѣсто захваща паричното тържище, второто — търговията съ благороднитѣ метали. Въ една отъ послѣднитѣ г
въ П. е потрѣбено 4,410,00
толитра вино, 141,000 хекто
спиртъ и ликйори, 193,9
килогр. месо; около 27,600,0
логр. птици и дивячъ, 31,9
килогр. риба и раци, 7,900,000
гр. стриди, 19,800,000 килогр.
масло, 13,300,000 килогр. с
23,500,000 килогр. яйца, 11,5
килогр. овощия и т. н. Движ
то на стокитѣ въ една година
по желѣзнитѣ пжтища 7,3
тона, а въ разнитѣ пристани
Сена—2,540,955 тона; първ
ето захващатъ строителнитѣ
териали; послѣ каменнитѣ в
ща, земедѣлческитѣ произве
и всички нѣща за ядение; въ
година вносътъ е билъ за 32
лиона лева, а износътъ за
милиона лева.

Бюджетътъ на П. въ 18
билъ 12 милиона лева, въ 18
53 мил. л., въ 1873 — 197
л., въ 1887 — 303 мил. л
1896 — 334.3 мил. л. Гл
та статия на доходитѣ е сб
отъ октроата (въ 1895 — 152.
лиона лева.

История. — Въ епохата на
Цезаря мѣстото, дѣто сега ст
принадлежало на келтското
паризии. Главний тѣхнъ г
Лутеция, сир. военно жилищ
намиралъ на островчето н
Сена (мѣстото на сѣгаш.
Още въ римско врѣме, градъ
простиралъ вече по двата
на Сена. Лутеция станжла
вѣстна съ името Паризия, ил
рижъ, отъ името на горѣсно
тото келтско племе, въ IV-и
Въ V-и вѣкъ (451) св. Ге
упазила града отъ яростьта
нитѣ. Въ VI-и вѣкъ Хл
французски краль, си избра
за столица. Градътъ билъ

опустошаванъ отъ норманцитѣ и издържалъ среща тѣхъ въ 885 една 13-мѣсечна обсада. Отъ врѣмето на Хюго Капета, основателътъ на династията на капетинитѣ (X-и вѣкъ) П. продължавалъ да расте бърже, и въ два вѣка се удвоилъ по величина и население. Слѣдъ това градътъ прѣтърпѣлъ нѣколко обсади и прѣмѣждия, между които и една английска окупация прѣзъ войнитѣ на англійскитѣ крале Хенриха V и Хенриха VI. Най-голѣми подобрения П. видѣлъ въ царуването на Лудовика XIV, който обърнѣлъ старитѣ огради на обществени расходи или *булевари*, въвелъ една уредена полиция, направилъ подземни канали за нечистотитѣ, основалъ болници, сиропиталища, училища, научни дружества и библиотеки, и така далъ на П. притезанието да минува за центръ на европейската цивилизация. Страшнитѣ дни на революцията докарали едно приврѣменно въздѣйствие. Подобрението на П. се почнѣло изново въ по-голѣмъ размѣръ въ врѣмето на Наполеона I, когато се създали нови прибрѣжни, мостове, тържища, улици, площади и обществени градини. Всичкитѣ съкровища на искуството и науката, които завоеванието турило въ неговитѣ ржцѣ, се употрѣбили за украшението на П., за което той изхарчилъ повече отъ 100,000,000 лева въ 12 години. Съ неговото падане пакъ се спрѣлъ напрѣдъкътъ на П., който останѣлъ назадъ отъ други европейски градове.

Напрѣдъкътъ на П. почнѣлъ изново съ възцарението на Луи-Филипа; отъ това врѣме се прѣдприело и укрѣпяването на града —до тогава (1840) отворенъ градъ, — което го прѣобразило на грамаденъ укрѣпенъ станъ. За Наполеона III било запазено да направи П. най-великолѣпний отъ нововрѣменнитѣ градове. Когато той подкачилъ подобренията си, П. още състоялъ, главно, отъ тѣсни мрачни, и непровѣтрявани улици. Той рѣшилъ да прокара широки и прави улици прѣзъ срѣдъ той лабиринтъ, и да овърже най-хубавитѣ площади и булевари. И, съ помощьта на баронъ Хаусмана, сенски префектъ, кроежитѣ му се испълнили. Двѣ прави и широки улици, паралелни една на друга, минѣли прѣзъ цѣлата ширина на П. отъ сѣв. къмъ югъ; и една още по-голѣма улица минѣла прѣзъ цѣлата дължина на П., на сѣв. отъ Сена, отъ ист. къмъ зап. Въ 1867, когато се отворило всемирното изложение, П. билъ въ всѣко отношение най-великолѣпний градъ въ Европа; и прѣзъ тая година билъ посѣтенъ отъ повече отъ единъ милионъ и половина другоземци. Обсадата на П. отъ германцитѣ, която трая отъ 7 септ. 1870 до 16 януария 1871, накара французетѣ да издигнѣтъ отпослѣ нова отбранителна линия укрѣпления, които направихѫ П. най-страшно укрѣпения станъ въ Европа; въ тая обсада причини по-малка поврѣда на града отколкото можеше да се очаква — запазено бѣше за една часть отъ парижанетѣ да извършѫтъ единъ вандализмъ безподобенъ въ новитѣ врѣмена. На 6 мартъ, червенитѣ републиканци, които бѣхѫ възстанѫли среща правителството, завладѣхѫ П. На 15 мартъ, комуната се прогласи за единственото законно правителство. Настанѫхѫ грабежи и разблудно разрушение. На 3 май, колоната издигнѫта въ память на Наполеона и на великата армия, съ

площада Вандомъ, биде тържествено повалена като паметникъ на тиранията. Правителствената войска, подъ началст. на маршалъ Макъ Махона, нападнѫ възстанницитѣ, и не ги остави да правѭтъ повече пакость. Възстанницитѣ сполучихѫ да влѣзѫтъ въ Парижъ на 8 май, и на другия день комуниститѣ подкачихѫ систематически да палѭтъ съ газъ много отъ по-главнитѣ парижски сгради, обществени и частни. Огъньтъ по едно врѣме заплашваше да разруши цѣлия градъ. Той не се спрѣ доклѣ не се погуби имотъ за много милиони левове и исторически паметници, които никога не могѫтъ да се замѣстѭтъ. Нъ комуната се потѫпка на 16 май и П. не погинѫ. Прѣзъ есеньта въ 1873 всичкитѣ изгорени частни домове бѣхѫ съградени изново — паметницитѣ само донѣйдѣ поврѣдени възобновени, и улицитѣ и площадитѣ бѣхѫ пакъ така великолѣпни и весели, както въ най-добритѣ врѣмена на империята. Ала пакъ оставахѫ да наумѣватъ комуната почернѣлитѣ развалини на Тюилери, Градския домъ, и още нѣколко сгради. Виж. Лисагаре, *История на комуната отъ 1871*, прѣводъ отъ 22-то нѣмско изд. (Севлиево, 1899, т I, стр. 372).

Парима. Планинско бърдо, което се простира отъ Ореноко до Атлантически океанъ въ Венезуела и на прѣдѣла на Гвиана и Бразилия; най-високий връхъ Маравака е 3,048 метра високъ.

Парима. Бразилска рѣка, притокъ на Парана, извира въ планина Парима и тече юго-западно; 750 вилом., съ много водопади.

Пари́я (санск. *пара*, извънъ). Човѣкъ отъ най-долното съсловие у индийцитѣ. Людетѣ отъ тая каста сѫ отхвърлени отъ обществото. Тая каста, всеобщо прѣзирана, състои отъ роденитѣ въ нея и отъ всички нещастници, испѫдени отъ другитѣ касти за нарушение на гражданскитѣ или религиознитѣ закони. Прикосновението съ париитѣ се счита за безчестие. Париитѣ не могѫтъ да живѣѭтъ въ градоветѣ, нито да упражняватъ едно колко-годѣ възвишено звание.

Пари или **алпари** (*pari* или *alpari*), *итал.* Наравно сто за сто, когато дѣйствителната цѣнность на книжни пари е равна съ тѣлната текуща цѣнность.

Паристиня, *гр.* Болесть на сливицитѣ въ гърлото.

Парисъ. Синъ на троянския царь Приама. Нему било прѣдоставено да разрѣши прѣпирната между богини Юнона, Минерва и Венера за коя отъ тѣхъ била най-хубавицата. На Тетидината и Пелеевата свадба, богинята на Раздора испратила златна ябълка да се даде *на най-хубавицата* отъ споменѫтитѣ три богини; и П. далъ наградата за хубостьта Венера. По-сетнѣ той похитилъ Елена, сѫпрѫгата на спартанския царь Менелая. Това послужило за поводъ на прочутата троянска война. Въ 10-та година на борбата П. убилъ Ахила и самъ паднѫлъ подъ ударитѣ на Филоктета или на Пира, Ахиловъ синъ (*баснос.*).

Парицидъ (лат. *патеръ*, патрисъ, баща; *цидере*, убивалъ). Отцеубийца, матереубийца.

Паркетъ *фр.* Чиновницитѣ на общественото министерство, или прокурорството: *оплакахъ се на паркета*, *оплакахъ се на прокурорството.*

Парки *гр.* Богини, дъщери на Нощьта и Ераба, които управлявали течението на човѣшкия жи-

вотъ. Такива богини имало три: *Клота* (предачка) предила нишката на човѣшкия животъ; *Лахезисъ* (която хвърля жребия на живота) държала тая нишка; *Атропосъ* (неотвратима) я прѣрѣзвала (*басносл.*)

Паркъ, *фр.* 1) Обширна градина съ морави, отгледани цвѣти и дървеса, алеи и ограда отъ всѣ страни. 2) Часть отъ станъ, дѣто се поставя артилерията; топоветѣ и артилерийскитѣ фургони на едно военно тѣло наедно; изобщо, воененъ походенъ обозъ, който слѣдва слѣдъ войска.

Парламентаренъ. Който се отнася до парламентъ. — **Парламентаренъ корабъ.** Корабъ, който води военно врѣме прѣговори съ непрятель. — **Парламентаризмъ.** Система или привърженость на парламентарно правление: *това ли е то ваший парламентаризмъ?* — **Парламентаристъ.** Привърженикъ на парламентарно правление. *Нашитѣ парламентаристи.* — **Парламентарно право.** Приетитѣ обичаи и правила, по които ставатъ разисквания въ парламентъ. — **Парламентарно правление.** Политическо правление на страни, дѣто парламентътъ съставя часть отъ законодателната власть. — **Парламентйоръ.** Прѣговорникъ, — лице упълномощено отъ една отъ воюващитѣ страни да влѣзе въ прѣговори съ другата: *пристигнѫ парламентйоръ отъ непрятелската страна.* — **Парламентски.** Който принадлежи на парламентъ: *парламентски избори.* — **Парламентъ.** Въ западно-европейскитѣ страни и другадѣ, парламентъ наричатъ двѣ камари, камара на народни прѣдставители и камара на лордове [както е въ Англия] или Сенатъ [както е въ Франция], които се събиратъ, за да обсѫждатъ държавнитѣ работи и имать главно законодателна власть. П. може да е само една прѣдставителска камара, както е у насъ (народното събрание).

Парма. Италиянски градъ, ц. на едноименна область и бивша столица на едноименно дукство разположенъ на двата брѣга на р. Парма, 15 килом. на югъ отъ По, 125 килом. на юго-ист. отъ Миланъ и 140 килом. на сѣв.-зап. отъ Флоренция, срѣдоточие на желѣзницата за Пиаченца, Пиадена, Мантуа, Модена и Форнуа; 52,733 жит. въ 1895. — П. е хубавъ градъ съ кржгла форма, заобиколенъ съ стѣни и окопи, защитени съ бастиони; улицитѣ сѫ прави и широки, и се срѣщатъ на прави жгли; и главната отъ тѣхъ, часть отъ римската *Via Aemilia*, върви прѣзъ града отъ ист. къмъ зап., та го дѣли на двѣ токо-речи равни части. П. се слави съ църквитѣ си, 10 на брой, главнитѣ отъ които сѫ *Duomo*, или съборната църква (осветена въ 1106), съградена по ломбардски стилъ и украсена съ великолѣпни фрески отъ Кораджио; *Battisterio*, или Кръщалницата, една отъ най-великолѣпнитѣ църкви въ Италия, начената въ 1196 и довършена въ 1281; църквата на *Madonna della Steccata*, която съдържа прочуто изображение «*Моисей като троши скрижалитѣ на закона*» отъ Парминджанино. Другитѣ прочути сгради сѫ Фарнезски палатъ, мрачно здание; Фарнезски театръ, дървена сграда, съградена въ 1618—28. П. има и университетъ, основанъ въ 1423, унищоженъ въ 1432, възстановенъ въ 1854; библиотека, която съдържа 120,000 тома, повечето отбрани съчинения, много отъ които рѣдки и цѣнни; музей на ста-

рини; ботаническа градина; театръ *(Teatro Nuovo)*, академия на изящнитѣ искуства, основана въ 1752, която притежава една сбирка отъ 600 картини, много отъ които сж драгоцѣнни. Най-хубавитѣ картини сж *Богородици* отъ Кореджио и Франчия, *Св. Иоронимъ* отъ Кореджио и *Иисусъ прославенъ* отъ Рафаила.

П. произвожда чорапи, захаръ, восчени свѣщи, кристални издѣлия, копринени и памучни платове и др. Износната му търговия състои главно отъ сирене, вино, тѣстяна храна и копринени стоки; и прѣзъ юния тамъ става годишенъ копринень панаиръ.

Парменски битви. Едно нерѣшително сражение станжло при Парма на 17 юн. 1734 межіу съжзнитѣ англійска, французска и испанска войски, и австрийцитѣ; и на 7 юн. 1799 французитѣ подъ началст. на Макдоналда били разбити отъ руситѣ подъ начал. на Суворова, съ загуба 10,000 души и 4 генерала.

Парма и Пиачснца. Бивша държава въ сѣверна Италия, между Ломбардия и Венецианска обл. на сѣв., Модена на ист., Генуа и Тоскана на югъ и Сардиния на зап.; състояла отъ херцогства Парма и Пиачснца, съ простр. 6,296 чет. килом. и насел. около 500,000 жит. (само херц. Парма простр. 3,239 чет. килом. и около 270,000 жит.). Апенинскитѣ планини, които минуватъ прѣзъ южната часть на херцогствата, се расклоняватъ сѣверно, та даватъ на сѣверната часть на страната характера на едно неравно високо поле, което постепенно спада къмъ р. По. Най-високитѣ връхове на Апенинскитѣ планини въ Парма сж *Monte Alpe di Succisio*, около 2,134 метра; и *Monte Parma* и *Monte Orsajo*, по повече 1,600 м. Планинитѣ сж богати лѣчени съ джбови и кестенови гори. Полето, много плодоро произвожда жито и оризъ, зе чуци, всѣкакви овощия, мас и грозде; а главнитѣ минер произведения сж мраморъ, вастръ, соль и нефть. Сѣт медѣлието, важни сж скотовъд то и копринарството; копри и сиренето сж главнитѣ изн стока. Ала сиренето, извѣстн името пармезанъ, не се п тука, а въ околностьта на Л въ миланската область. — Пр нието е било монархическо, н мо-католичеството е било един ното търпимо нѣроисповѣдание, каръ и да има самъ-тамъ страната нѣколко евреи. Дохо на държавата въ 1859 се е смѣталъ на 11,566,648 лева, а ходътъ на 11,273,883 лева. О ственний дългъ се е въскачвал 15,558,218 лева. Войската (1 прѣди присъединението, е съст отъ 3,290 войника; освѣнъ о херцогътъ ималъ въ заемъ на менѣ единъ австрийски пъл единъ австрийски гарнизонъ с миралъ въ крѣпостьта на Пиач

История. — Парма и Пиач била подчинена отъ римлянет 184 прѣди Р. Х., а слѣдъ пад на римската имперія придо за малко независимостьта си, с което дошли подъ властьта остготитѣ, на ломбардцитѣ и Карла Велики. Тѣ пакъ се о бодели въ врѣме на борбитѣ папитѣ и германскитѣ импера — борбитѣ на *гелфитъ и ги жит*, въ които и тѣ зела стие. Отслабени отъ тия бо тѣ подпаднжли подъ властьта могжщитѣ домове Есте, Виск и Сфорца. Въ 1499, тѣ мин

подъ игото на французския монархъ, Луи XII, отъ когото скоро ги отнелъ императоръ Максимилианъ, който ги и прѣдалъ на папа Лъва X въ 1513. Тѣ останѫли подъ папската власть до 1543, когато папа Павелъ III ги въздигнѫлъ съ околната земя въ херцогство за сина си Петра Лудовика Фарнезе, чието потомство царувало тамъ до 1731. Слѣдъ смъртьта на 8-я и послѣденъ херцогъ отъ тоя домъ, Антонио, Антониевата внука Елисавета, сѫпрѫга на Филипа V, испански царь, придобила херцогствата за сина си Донъ-Карлоса, който ги размѣнилъ въ 1735 съ Австрия за прѣстола на Двѣтѣ Сицилии. Въ 1748 тѣ били върнѫти заедно съ Гвастала на Испания и станѫли херцогство за инфанта Донъ Филипа, съ условие да се върнѫтъ на Австрия ако изчезне мѫжското му потомство, или ако нѣкой отъ потомцитѣ му се въскачи на испанския или неаполитанския прѣстолъ. Филипъ се наслѣдилъ въ 1765 отъ сина си Фердинанда, способенъ и просвѣтенъ господарь, който изгонилъ иезуититѣ въ 1768. Той умрѣлъ въ 1802, и французетѣ тутакси турнѫли ржка на владѣнията му, които и учредили на департаментъ въ 1805. Въ 1814, по Парижския договоръ, Парма, Пиаченца и Гвастала били дадени като независимо херцогство на Мария Луиза австрийска, Наполеоновата сѫпрѫга. Противъ тая постѫпка силно протестиралъ испанский краль, който искалъ тия земи за сестра си, Мария Луиза, вдовицата на Лудовика, етрурски краль, синътъ на херцога Фердинанда. Най-сетнѣ, въ 1817, се наредило херцогството да мине слѣдъ смъртьта на Мария Луиза австрийска подъ властьта на Фердинанда Н лукенския дукъ, синътъ на М Луиза испанска, и наслѣдни по право; па и ако изчезне вото потомство, Парма да се върне на Австрия, а Пиачен Сардиния. Императрицата у ливала съ мекость, ако и съчувствувала съ либералното нение на народа. Слѣдъ смъ й, въ 1847, я наслѣдилъ л ский херцогъ, подъ името II. Управлението на херцога сурово и тираническо. На др година (февр. 1848), когато па поднесли на господаря си адресъ, въ който искали ис нението на нѣкои злоупотрѣ и една по-либерална констит подобна на тосканската, Кар се хвърлилъ въ обятията ни стрия, и склонилъ да се ок земята му отъ австрийска в Прѣзъ мартъ, 1848, избух една революция, и херцогътъ принуденъ да удовлетвори н нитѣ искания, нъ токо-рече нага слѣдъ това се оттеглил държавата. Парма зела страна Сардиния въ войната среща стрия прѣзъ 1848—1849, нъ австрийската побѣда била п дена да приеме Карла III му, Карлъ II, си билъ дал тавката отъ прѣстола прѣзъ 1849] за господарь. Новий цогъ отмѣнилъ конституцията то баща му билъ примуден даде, и наказалъ съ голѣма гость дѣйцитѣ на революци движение въ херцогството. водительтъ му въ тия обст ства билъ първий му ми единъ англичанинъ, на име Слѣдъ Карловото убиване мартъ, 1854, вдовицата му Мария-Терезия Бурбонск щеря на бериския дукъ и

на шамборския графъ, поела управлението като регентка на сина си Роберта I, и се опитала да въведе нѣкои политически прѣобразования; нъ поради възбуденото състояние на народа тия прѣобразования малко сполучили, и тя и синътъ ѝ били принудени да напуснѫтъ страната въ 1859, когато избухнѫла нова война между Сардиния и Австрия. На 6 мартъ слѣдната година страната била присъединена на Сардиния, и сега съставя часть отъ кралство Италия.

Пармезанъ, отъ име *Парма.* Особенъ видъ сирене, което носи името на Парма, ако и да го правѫтъ въ околностьта на Лоди (миланската область) въ Ломбардия и въ Сицилия.

Парменидъ. Гръцки философъ отъ сектата на Елеатитѣ (V-и вѣкъ прѣди Р. Х.).

Парменионъ. Македонски пълководецъ, побѣдилъ при Филипи илирийцитѣ и пеонийцитѣ въ 356 прѣди Р. Х. Слѣдвалъ Александра Македонски въ Азия, съдѣйствувалъ му въ побѣдитѣ надъ персянетѣ. Синъ му Филотисъ билъ наказанъ смъртно като съзаклетникъ, и Александръ, като се боялъ отъ II-то отмъщение, заповѣдалъ да убиѫтъ и него, въ 329.

Парнасъ. Планина въ Гръция (въ Фокида), много прочута въ старо врѣме и която гръцитѣ вѣрвали, че се намира въ срѣдоточието на земята. Тя има три стръмни върха, токо-речи всѣкога покрити съ снѣгъ; нъ понеже два отъ тия върхове сѫ видими отъ Делфи, гръцитѣ обичайно говорили за *дву-връхия* Парнасъ. Гледката, която се открива отъ тия два върха *(Геронтоврахосъ,* 2,435 метра високъ и *Ликери,* 2,459 мет. вис.) е чудесна; тя обгръща цѣл Гръция, отъ Тайгетъ до Олимп и двѣтѣ морета Егейско и Йон ческо. Върѣдъ канаритѣ на плани ната се издигалъ Делфи (виж. го име). На самия връхъ билъ град Неонъ, дѣто намѣрили спасени прѣзъ Ксерксовото нахлуване жи телитѣ на Фокида. Най-висок връхъ билъ театръ на оргиитѣ Дионисовото (Бахусовото) поклоне ние; цѣлата останѫла планина бил посветена Аполону и на Муз поради което и казвали за питѣ, че «се искатерватъ на Пар насъ», фраза, която още се упо трѣбява така. Парнасъ се нар сега *Лиакура.*

Парони часови, *лат.* Удвоен часови или стражи.

Пародирамъ, отъ дума *пародия* 1) Пишѫ пародия. 2) Прѣдста лявамъ въ смѣшенъ видъ, подр жавамъ осмивателно: *пародирам* жестоветѣ на ораторъ. — **Пародист** Съчинитель на пародии. — **Пародия** Насмѣшливо подражение на с риозно съчинение. Когато се пар дира, сир. прѣработва едно серио съчинение въ смѣшно, често у упазва първоначалната му форм Отъ гръцитѣ до нашето врѣме и има право на гражданство въ ли тературата и съставя въ всѣ добрѣ развита литература дос голѣмо количество произведени

Пароксизмъ, *гр.* 1) Най-голѣ мото усилване на една болест *пароксизмътъ на треската.* 2 Припадъкъ отъ страсть, отъ чу ствуване.

Parole d'honneur, *фр.* Чест слово.

Паролъ (франц. знач. *дума*) Условна дума, дадена въ войск чрѣзъ която часовитѣ различават своитѣ си отъ неприятеля; пос ката на поведението внушена от

единъ водитель: *паролътъ даденъ отъ вѣстникъ* **Свобода**.

Паронимни, *гр.* Думи близо еднозвучни, нъ различни по писане и значение; прим. *паша, маша*. —**Паронимически**. Сходенъ по звукъ, нъ различенъ по писане и значение.—**Парономазия**. Сходство между думи отъ разни езици, което доказва тѣхното общо происхождение. —**Паропсисъ**. Болезнено зрѣние.—**Пароптика**. Учение за очнитѣ болести,—**Паросмия**. Болезнено измѣнение на обонянието.—**Паротитисъ**. Заушница, подуване на плюнчевата жлѣза задъ ухото.

Паросъ. Единъ отъ Цикладскитѣ о-ви, между Наксосъ на ист. и Олиаросъ на зап.; има 64 килом. околовръстъ и 6,000 жит., които се занимаватъ съ земедѣлие, винодѣлие, пчеларство. Земята е хълмиста и плодородна, и гледкитѣ ѝ живописни. Кждѣ срѣдата на о-ва, планина Капресо (стар. *Марпеса*) изобилва съ прочутъ бѣлъ мраморъ, който въ старо врѣме употрѣбявали всички най-искусни ваятеле. Аполонъ Белведерски и Венера Медицейска сж направени отъ паросски мраморъ. Гл. градъ *Паросъ* или *Паречия*, на зап. брѣгъ, съ 1,000 жит.; *Носа*, на сѣв.-ист. брѣгъ, е главното пристанище.

Въ старо врѣме П., населенъ най-първо отъ финикияне, послѣ отъ критяне, и най-сетнѣ отъ ионийци, билъ богатъ, силенъ и достигнѫлъ до голѣмо военно-морско мощество. Той се подчинилъ на персянетѣ; и слѣдъ маратонската битва Милтиадъ го обсаждалъ напразно за да го накаже за тая му постѫпка. Слѣдъ Ксерксовото разбитие, о-вътъ билъ принуденъ да се прѣдаде Темистоклу и минѫлъ подъ властьта на Атина (486 пр. Р. Х.). Римъ го завладѣлъ въ 74. Слѣдъ прѣзимането на Цариградъ отъ кръстоносцитѣ (1204), той принадлежалъ на венециянцитѣ до 1538. Турцитѣ го одържали до 1821. Одрински договоръ въ 1829 обезпечилъ владѣнието му на новата държава Гръция.

Pars adversa, *лат.* Противната страна.

Партений Нишавски. Виденъ дѣецъ по церковния въпросъ, род. въ с. Галишникъ, Дебрско, починѫ въ Цариградъ (1818—1876); училъ се на бащини си срѣдства въ Призренъ, въ Охридъ при Д. Миладинова по гръцки, въ Солунъ и въ Цариградъ, дѣто и свършилъ наукитѣ си по гръцки. Скоро отишелъ въ Атина. Тамъ намѣрилъ стрика си Анатолия, който го зелъ съ себе си въ Зографския монастирь, дѣто го и покалугерилъ, а отпослѣ го завелъ въ Русия. Слѣдъ като свършилъ въ Русия духовната академия, той се върнѫлъ въ Зографския монастирь. А когато Неофитъ Рилски напуснѫлъ като учитель по словѣнски езикъ богословското училище въ Халки, патриаршията поканила него да го замѣсти, и той склонилъ. Нъ въ Халки той не можалъ да сѣди много като учитель, и се върнѫлъ пакъ въ монастиря.

Слѣдъ малко врѣме настоятелството на българската църква въ Цариградъ го поканило за настоятель на църквата. Отецъ П. като настоятель на българската църква служилъ и като архимандритъ въ русското посолство. А когато Славейковъ напуснѫлъ училището при българската църква, от. П. станѫлъ и учитель въ това училище заедно съ пѣвеца на църквата Найденова (виж. това име).

Въ това врѣме архимандритъ П. покрай служебнитѣ си длъж-

ности работилъ като духовно лице заедно съ другитѣ архиереи подвижници по църковния въпросъ, а отъ 1858 зималъ и участие въ спис. *Български книжици*, дѣто се застжпялъ за правото македонскитѣ говори да участвуватъ въ образуването на книжовния ни езикъ. Като очъртава «македонското нарѣчие» въ сравнение съ «българското», той твърди, че членоветѣ у насъ сж произлѣзли отъ «вавилонското смѣшение» на българския езикъ съ гръцкия. По това врѣме арх. П. издалъ и *словънската си граматика*, която много години се употрѣбяваше като учебникъ въ нашитѣ училища, пократъкъ и по-достжпенъ за ученици отъ Момчиловия.

Въ 1859, когато, въ разгара на църковния въпросъ, българетѣ въ Солунско, именно въ Полянинъ (Дойрянъ) и Кукушъ приехж унията, архим. П. склони да бжде завладиченъ отъ патриарха Иоакима за полянски епископъ и испратенъ въ полянската епархия да отвърне българетѣ отъ униятството. Слѣдъ тежка борба съ католическата пропаганда, той се отрече отъ патриаршията и се съедини съ дѣйцитѣ за българска самостоятелна иерархия. Затова той биде осжденъ, като отстжпникъ и схизматикъ, отъ единъ гръцки архиерейски съвѣтъ въ Солунъ; освѣнъ това, солунский валия, благоприятенъ на гръцитѣ, го арестува като бунтовникъ. Три мѣсеца епископъ П. стоя въ затворъ, нъ прѣди да излѣзе ферманъ за заточението му той сполучи да избѣгне отъ Солунъ съ русски параходъ въ Цариградъ и да се присъедини лично съ владицитѣ поборници по българския въпросъ. Още прѣзъ сжщата година, 1864, го опрѣдѣлиха и пратиха митрополитъ на Нишава или Пиротъ, дѣто управлява църквата до 1874, когато, по причина на недоразумѣния съ епархиотитѣ му, биде повиканъ отъ екзархията въ Цариградъ и прѣди да се разгледа работата му почина тамъ въ Ортакйой, въ 1876. Твърдъ въ убѣжденията си, той никога не изневѣри на българското знаме въ борбата съ Фенеръ.

Партенонъ. Прочутъ старогръцки храмъ, издигнжтъ отъ Перикла въ Атина, на акропола (виж. тая дума), въ честь на Минерва, *дѣвствената* богиня, παρθενος, подръжководителството на Фидия, и съ съдѣйствието на архитектори Иктина и Каликрата около 438 прѣди Р. Х. Той е билъ съграденъ отъ бѣлъ мраморъ и е ималъ 227 крака дължина, 101 крака широчина и 65 височина. Статуята на богинята е била отъ злато и слонова кость, въ право, стояще положение, съ копие въ ръжка, съ щитъ прѣдъ краката, съ главата на Медуза на гръдитѣ и съ Побѣда застанжла до нея. Тая статуя е била едно отъ най-добритѣ Фидиеви произведения и храмътъ, построенъ по дорийски стилъ, обикновено се е считалъ за най-съвършенъ образецъ на гръцката архитектура. П. е билъ много повреденъ въ 1687, въ врѣме на бомбардирането на Атина отъ Морозини, венециянски адмиралъ. Много отъ извайкитѣ му сж били занесени отъ лордъ Елджина, английски дипломатъ и старинарь (1769—1842) въ Англия, и сж сега въ Британския Музей.

Партеръ, *фр.* (соб. зн. *на земята*). Въ *театръ:* залата прѣдъ сцената, която е по-долу отъ равницето на сцената и въ която сж наредени столове за зрителе.

Parti pris, *фр.* Прѣдварително зето рѣшение отъ люде, които сж рѣшени да слѣдватъ своето си и не искатъ повече нищо да слушатъ. — **Partie blanche.** Въ билярдоиграното игра на двѣ лица съ двѣ клжба. — **Partie de plaisir.** Увеселително пжтуване.

Партида (лат. *парсъ, партисъ*, часть). 1) Нѣща испратени наведнжшъ: *една партида стока.* 2) Дѣлъ, отдѣлна смѣтка: *държатъ се отдѣлни партиди за всички лица.* 3) Една отъ нѣколкото игри, които съставятъ цѣла игра: *първа партида, втора партида* и т. н. — **Партиенъ.** Който принадлежи на партия: *партийни възгледи, партийна борба.* — **Партизанинъ.** 1) Привърженикъ, поддържатель, послѣдователь (на *партия, система* или *идея).* 2) Участникъ въ партизански отрядъ. — **Партизански.** 1) Основанъ на привързеность къмъ партия: *партизански дѣйствия.* 2) Пристрастенъ въ полза на партия. — **Партизански отрядъ.** Малка отдѣлна часть нередовни войски, които дѣйствуватъ въ война независимо отъ главната армия. — **Партизанство.** Състояние на партизанинъ; чувства или постжпки характерни на партизанинъ; прѣданость на нѣкого на партия.—**Партия.** Съединение на люде за достигане една обща, опрѣдѣлена цѣль въ областьта на обществения, политическия, церковния или народния животъ, което се устроява всѣкога въ нѣкоя форма. 2) Съединенитѣ за такъва цѣль люде.

Партикуляренъ (лат. *парсъ, партисъ*, часть). Частенъ, въ противоположность на *общъ* или на установенъ отъ власть. — **Партикуляризирамъ.** *Обособявамъ*, подробно разглеждамъ едно отъ нѣколко еднородни нѣща, въ противоположность на *обобщавамъ.*—**Партикуляризмъ.** 1) Обособение изобщо. 2) Догма у евреитѣ, че Богъ се грижи само за тѣхъ и само за тѣхъ приготвя вѣчно блаженство. 3) Въ християнското богословие, учение за особната милость Божия, по която Христосъ е пострадалъ само за избранитѣ си и само тѣхъ е искупилъ. — **Партикуляристъ.** Привърженикъ на партикуляризмъ.

Партинико. Италиянски градъ (въ Сицилия, палерм. обл.), 30 километра на юго-западъ отъ Палермо, въ едно много плодородно поле; 21,524 жит. Околностьта произвожда жито, вино, маслинено масло, овощия и тѣмъ подобнитѣ въ голѣмо изобилие. Фабрики за ленени и вълнени стоки.

Партия. Виж. *Партида.*

Партия и Партяне. Партия въ старо врѣме е било първень името на една страна въ западна Азия, на юго-истокъ отъ Каспийско море, отъ което я е дѣлила една тѣсна ивица земя, извѣстна съ името Хиркания; тая страна, токорѣчи съвсѣмъ планинска, сега образува сѣверната часть на областьта Хорасанъ. Рѣкитѣ ѝ сж планински порои, които ставатъ отъ топенето на снѣга по Елбурзъ зимѣ и пролѣть, нъ токо-рѣчи прѣсъхватъ лѣтѣ и есень. Отпослѣ Партия е било името на едно голѣмо царство, което се простирало отъ Каспийско море до Индийски океанъ и отъ Оксусъ до Евфратъ.

Вѣрва се, че партянетѣ сж били люде отъ скитско племе и отъ индо-германската челядь народи; и понеже скитската дума *пирте* значи изгоненъ, заключаватъ, че партянетѣ сж били изгонени въ Партия изъ Скития (сир. Срѣдна Азия). Партянетѣ най-първо се явяватъ въ историята подчинени

на асирийцитѣ, послѣ на мидянетѣ, на персянетѣ и на македонцирѣ. Храбри, тѣ носили неохотно чуждото владичество и нѣколко пѫти се опитвали да добиѫтъ самостоятелностьта си, особено въ врѣме на Дариевата обсада на Вавилонъ. Слѣдъ македонската епоха Партия минѫла у селевкидитѣ, среща които партянитѣ възстанѫли въ 250 прѣди Р. Х., като се възползували отъ една война на Антиоха II съ Египетъ. За царь билъ провъзгласенъ Арзакъ, чийто родъ происхождалъ отъ ахеменидитѣ. Той билъ убитъ въ по-нататъшната борба за независимостьта на Партия. Приемникътъ му *Тиридатъ I*, възползуванъ отъ смутове въ Сирия, сполучилъ да покори плодородна Хиркания, па и намѣрилъ сгодно врѣме да обърне внимание на вѫтрѣшното устройство на новата държава. Неговий приемникъ, *Артабанъ I* (отъ 211 г.) нахлулъ въ Мидия, нъ срѣщнѫлъ енергиченъ отпоръ отъ страна на Антиоха III, който се явилъ съ 100,000 пѣхота и 20,000 конница. Отчаяната защита на партянетѣ въ тая неравна борба доказала Антиоху невъзможностьта да унищожи държавата имъ и той сключилъ съѫзъ съ Артабана, по който Артабанъ се отказалъ отъ Мидия. Настанѫли нови бъркотии въ Сирия и на сцената излѣзълъ шестий арзакидъ, *Митридатъ I*, който сполучилъ (150—140) да въздигне държавата си на висока степень могѫщество, да покори Мидия, Месопотамия, Вавилония, Армения и да разруши Бактрийското царство. Димитрий II, сирийски царь, който се опиталъ да спре напрѣдъка му, падѫлъ въ плѣнъ и билъ ограниченъ въ Хиркания. Митридатъ му далъ дъщеря си и мислилъ съ неговата помощь да завладѣе царството на селевкидитѣ. Тая политика държалъ и приемникътъ му *Фраатъ II*, чиятa война съ Антиоха VII се свършила, слѣдъ много несполуки, съ пълната побѣда и покорение на Селевкия. Въ 129 Фраатъ погинѫлъ въ война съ скититѣ; сѫщата участь постигнѫла и приемника му *Артабана II*, и само *Митридатъ II Велики* сполучилъ да смири скититѣ и дори и да образува особена сатрапия Сакастена. Влиянието на партянитѣ въ Армения и Сирия въ това врѣме било много силно. На това врѣме се отнася първото тѣхно съприкосновение съ Римъ. Недоволенъ отъ завоеванията на Митридата понтийски, Митридатъ II партянски сключилъ съѫзъ съ Сила (92 г.), вгато за прѣдѣлъ на двѣтѣ голѣми държави билъ обявенъ Евфратъ. Нъ римлянетѣ не упазили тия условия. Въпрѣки съдѣйствието, което имъ дали партянетѣ въ митридатовската война, тѣ помогнѫли на партянскитѣ васали и почнѫли да показватъ намѣрението си да обърнѫтъ Партия на римска область. Ако Лукулъ и Помпей искали съ тоя подвигъ да се прославѫтъ, Габдий и особено Красъ (виж. това име) се ржководили отъ користолюбиви планове, като имали на око партянскитѣ съкровища. Побѣдата надъ Краса ободрила партянетѣ; тѣ изново почнѫли покорението на Сирия, на което благоприятствувала Цезаревата борба съ Помпея. Партянетѣ били на Помпеева страна, като се боялъ отъ Цезаревото отмъщение за Краса; Помпей по едно врѣме дори и ималъ намѣрение да бѣга при тѣхъ. Въ онова врѣме римский

пълководецъ Лабиенъ постжпилъ на служба у партянетѣ и покорилъ за тѣхъ, заедно съ прѣстолонаслѣдника Пакора, цѣла Азия, заедно съ Палестина, дѣто поддържалъ Антигона среща Хиркана, та партянетѣ станжли пълни господаре на старото персидско царство отъ Срѣдиземно море до Индъ. Цезарь се готвилъ за походъ среща Партия, нъ това намѣрение испълнилъ Антоний, чийто легатъ Вентидий въ 39—38 разбилъ партянетѣ въ много битви и унищожилъ владичеството имъ въ Сирия. Въ войната погинжлъ Лабиенъ и паджлъ Пакоръ. Римската борба среща партянетѣ се продължила, нъ тѣ отстоявали независимостьта си; и при всичко че Траянъ, въ 115—116 слѣдъ Р. Х., завзелъ нѣкои части отъ страната, римлянетѣ били принудени да ги изоставжтъ. Въ 214 слѣдъ Р. Х., въ царуването на Артабана IV-и, послѣдний отъ арзакидитѣ, въ Персия избухжла една буна, подъ прѣдводителството на *Ардшира*, Сасенидовъ внукъ, и партянский монархъ, разбитъ въ три сражения, изгубилъ прѣстола и живота си, а побѣдительтъ замѣстилъ арзакидитѣ съ персидската династия сасаниди (виж. тая дума), която царувала отъ 226 и била съборена въ 651 отъ арабетѣ. Нѣкои изданки отъ партянското царско семейство продължавали въ течението на нѣколко вѣка да господаруватъ въ планинската часть отъ Армения, подъ покровителството на римлянетѣ; нъ тѣхната история е тъмна и маловажна. — Столицата на Партия била **Хекатонпилосъ** («градъ съ сто врата»), сегаш. Дамганъ.

Партянетѣ, по врѣмето на римската република, се отличавали по първобитна простота на живота и прѣголѣма храбрость, при всичко че се прѣдавали доста на вакханалии и сладострастни удоволствия. Тѣ немарили за земедѣлието и търговията, а всичкото си врѣме посвещавали на грабителски походи и воюване. Тѣ били прѣвъсходни конници, и се бияли по единъ свойственъ тѣмъ начинъ. Понеже бивали обржжени само съ стрѣли и лжкове, тѣ ставали беззащитни слѣдъ първатѣ изстрѣли; и, за да спечелжтъ врѣме да натъкмжтъ втора стрѣла на лжка, обръщали конетѣ си, та удряли на приторенъ бѣгъ; и ако непрiятельтъ ги погонвалъ, обръщали се изново назадъ, та изсипвали стрѣлитѣ си възъ него; друго мнимо бѣгство се начевало, и борбата така продължавала доклѣ партянетѣ спечелвали побѣдата, или исчерпвали стрѣлитѣ си. Понѣкога тѣ стрѣляли задишкомъ, като държали лжка задъ рамото; нападение поопасно за неприятель, който гони, отколкото въ редовна битва. Историята не знае по-необуздани деспоти отъ партянскитѣ царе: тѣ постжпяли съ подданницитѣ си като съ най-лошитѣ робе; нъ при все това партянетѣ толкова привикжли на тоя отвратителенъ деспотизмъ, че нѣкои отъ напокошнитѣ имъ монарси, които били добили римско образование и слѣдъ въцарението си се обхождали съ подданницитѣ си справедливо и човѣколюбиво, просто се прѣзирали.

Парурия, *гр.* Болезнено пикочоиспущане.

Парфумйоръ, *лат.* Фабрикантъ или търговецъ на благовонни вещи. — **Парфюмъ.** Благовонна вещь.

Парчевичъ (*Петръ*). Великъ български родолюбецъ и неуморимъ поборникъ за свободата на България, споредъ *Иречка* най-

великий българинъ въ XVII-и вѣкъ. П. билъ роденъ въ Чипровецъ, градецъ, който въ края на XVI-и и въ началото на XVII-и вѣкъ по търговскитѣ си сношения съ западно-европейскитѣ държави стоялъ на първо мѣсто; чипровското население, което тогава било донѣйдѣ католическо [слѣдъ покорението на България, въ чипровската планинска область се укрили нѣкои български болярски родове, които изгубили земитѣ си, както и нѣколко хиляди българе католици, на които чипровската църква била митрополия], било и най-събуденото въ България. Отъ Чипровецъ и произлѣзли много личности, синове на болярскитѣ семейства, които кроили разни планове за освобождението на българския народъ отъ турцитѣ. Между другитѣ по-видни родолюбци билъ Петръ П., роденъ около 1612. На 11-годишна възрасть той билъ испратенъ въ Италия на учение. Тамъ се училъ първенъ въ градъ Лорето, а по-сетнѣ въ Римъ, дѣто и свършилъ наукитѣ си като докторъ на богословието и каноническото право. П. знаялъ прѣвъсходно езицитѣ: гръцки, латински, италиянски, влашки и арменски. Слѣдъ завръщането си той билъ ржкоположенъ за свещеникъ отъ тогавашния сардикийски архиепископъ [Сардика е старото име на градъ София], Петръ Деодатъ, и той отличенъ български родолюбецъ; нъ когато, въ 1644, марцианополский архиепископъ, съ сѣдалище въ Молдова, се явилъ въ Чипровецъ за довършване на нѣкои прѣпирни, и позналъ младия свещеникъ Петра, до толкова го обикнжлъ, че го зелъ съ себе си въ столичния си градъ Баково.

До когато П. се намиралъ въ Молдова, въ България се приготвяло изново [още прѣзъ 1630 българетѣ били испратили пославци до германския императоръ и полския краль да просѧтъ отъ тѣхъ военна помощь] едно сериозно движение противъ турското иго. Надеждитѣ на българетѣ се съживили, когато въ 1644 султанъ Ибрахимъ започнжлъ война съ венецианската република.

П. зелъ най-живо участие въ българското съзаклетие. Слѣдъ като обърнжлъ въ полза на дѣлото си влашкия господарь Матея Басараба, той отишелъ отъ негова страна да наговаря полския краль Владислава IV, побѣдителя на турцитѣ. Посланието му и тамъ се увѣнчало съ сполука; нъ, за зла честь, Владиславовата смърть прѣкжснжла надеждитѣ. Между това, въ неговото отсѫтствие, възстанието въ България се приготвяло, и софийский архиепископъ Деодатъ съ голѣма мжка можалъ да въспрѣ ранното му избухване.

Българскитѣ главатаре, въ края на 1649, се събрали въ Търговище при влашкия господарь Басараба, и испратили Парчевича пакъ първо въ Полша, послѣ при германския императоръ и най-сетнѣ въ Венеция. Въ посланията си главатаретѣ явявали на владѣтелетѣ, че български лъвъ не е загинжлъ, че той не спи, а само дреме, и че не трѣбва да се испуща сгодний часъ за съвокупно нападение на турцитѣ. Парчевича приели всждѣ съчувствено, а особено въ Венеция; нъ европейскитѣ държави, слѣдъ страшната 30-годишна война, били толкова съсипани и уморени, че не можалъ да се осѫществи и тоя български планъ за освобождението на България отъ турското иго.

Въ 1655 много първенци българе, сърбе, албанци и гръци направили таенъ договоръ и Парчевичъ пакъ билъ натоваренъ съ посланието да отиде при императора Фердинанда III, а сърбский патриархъ Гавраилъ въ Москва. Императорътъ отличилъ много българския великъ дѣецъ, наименувалъ го Марцианополски архиепископъ (съ сѣдалище въ Баково, въ Молдова) и го испратилъ при двора на казашкия хетманъ Хмелницки, за да убѣди хетмана да се примири съ поляцитѣ и да земе и той участие въ войната среща турцитѣ. Ала Хмелницки умрѣлъ скоро и цѣлта си останжла непостигнжта.

Около 1661 Фердинандъ III отворилъ война среща турцитѣ, която траяла нѣколко години, безъ важни сполуки и безъ да принесе облекчение на християнетѣ. Парчевичъ се завърнжлъ въ Молдова, за която настанжли лоши врѣмена отъ нахлуванията на татаретѣ въ 1668. Тамъ той останжлъ до 1673, когато вече остарѣлъ и боленъ прѣдприелъ ново и послѣдно пжтуване за освобождението на България. Снабденъ съ писма отъ молдовския господарь Стефана Петрашка, отъ архиепископа Деодата и отъ много други главни лица той, въ името на българския и на сърбския народи, отишелъ въ Полша, Вѣна, Венеция и Римъ. Полский краль Янъ Собѣски отворилъ война на турцитѣ и ги разбилъ при Хотинъ, а Парчевичъ настоявалъ въ Римъ да помогнжтъ съ войска и пари, да се доискара дѣлото на Собѣски; нъ смъртьта развалила плана на великия родолюбецъ; тя покосила тоя неуморимъ дѣецъ за свободата на отечеството си на 23 юл. 1674. Всичкитѣ си книжа П. прѣдалъ на нѣкого си Мусини.

П. не видѣлъ многогодишнитѣ си трудове увѣнчани съ сполука. Но благодарното потомство слѣдъ освобождението си отъ турцитѣ, за да си спомня за него, кръсти съ неговото име една отъ улицитѣ въ столицата на свободна България.

За освѣтление дѣятелностьта на архиеп. Парчевича има да благодаримъ, първо, на историка Иречка, а послѣ и главно на графа Юлиана Пеачевича, отъ сжщия родъ съ П. и чието славно семейство живѣе въ Австро-Унгария. Като плодъ на дълги трудове [графъ Пеачевичъ е прѣровилъ сума библиотеки и архиви] графъ Пеачевичъ издаде, на нѣмски, въ Вѣна, въ 1880, книгата *Петръ фонъ Парчевичъ, марцианополски архиепископъ, апостолски викарий и администраторъ въ Молдова, български интернуций (посланикъ) при императорския дворъ и императорски пратеникъ до Богдана Хмелницки, хетмана на казацитѣ* (стр. 301). Съ тая интересна и важна за насъ българетѣ книга нашето общество е запознато до сега само чрѣзъ статията на Д-ръ Хр. Кесякова, тогава студентъ въ Лъвовъ, напечатана въ спис. *Трудъ*, год. II, кн. 3 (Търново, 1888). Книгата съдържа въ първата си часть, на 128 стр., описание на П-та дѣятелность, а въ останжлата, — 97 документа изъ вѣнския, пещенския, венецианския архиви и други источници (важенъ исторически материялъ за насъ българетѣ).

Pas à pas on va bein loin. Франц. пословица: Стжпка по стжпка се отива на далечъ.

Пасажеръ, *фр.* Пжтникъ; употрѣбява се само кога се говори

за лица, които пѫтуватъ съ обществени прѣвозни срѣдства: параходи, железници и др. т.

Пасажъ, *лат.* 1) Покритъ проходъ, който води отъ улица въ улица, за пѣшаци: *тамъ се ходи прѣзъ пасажа.* 2) Мѣсто, параграфъ, статия (въ книга, въ писмо): *въ тоя пасажъ четемъ еди-що-си.*

Пасаикъ. Рѣка въ Съединенитѣ Държави (Ню-Джерзи), извира въ мориска околия, тече покрай градъ Пятерсѫнъ, дѣто образува единъ водопадъ 21 метра високъ. Оползотвореннето на тоя водопадъ е основало щастието на Пятерсѫнъ. Рѣката е само 75 килом. дълга, нъ е корабоплавателна за параходи до устието си [влива се въ Нюаркски заливъ]; има голѣма важность въ тая индустриална и търговска околность.

Пасаревицъ. Нѣмско име на Пожаревацъ.

Пасаруангъ. Градъ въ о-въ Ява, на сѣверния брѣгъ на острова, 706 килом. на юго-ист. отъ Батавия, сѣдалище на управл. на едно холандско резиденсгво; 38,815 жит., отъ които 732 европейци и 2,342 китайци. Резиденството или областьта, съ простр. 5,721 чет. килом., има 668,232 жит., отъ които 1,278 европейци, 4,923 китайци, 650,273 туземци и 1758 арабе и др. азиятци (статистика 1880). Освѣнъ приморието, цѣлата страна е планинска. Умѣренъ и много здравъ климатъ. Обработва се захарна тръстика, кафе, тютюнъ.

Пасати, *герм.* Периодически вѣтрове, които духатъ отъ истокъ къмъ западъ между тропицитѣ.

Пасау. Укрѣпенъ градъ въ долна Бавария, 147 килом. на сѣв.-ист. отъ Мюнхенъ, на двата брѣга на Дунавъ, при вливанѣто въ него на Инъ и Илцъ; станция на желѣзницата отъ Ратисбонъ за Вѣна; 15,585 жит. Търговия съ дърва, соль, жито, вино. Фарфорови издѣлия, желѣзни и мѣдни заводи, тютюнова фабрика, книжна фабрика. Дѣятелно корабоплаване. Индустриално училище. Великолѣпна съборна църква. Паметникъ на Максимилиана I. П. е много старъ градъ на мѣстото на галски градъ *Boiodurum.* Той е прочутъ по договора сключенъ тамъ въ 1552 между Карла V отъ една страна, и германскитѣ протестантски князове, отъ друга,—договоръ, който припозналь общонародно протестантството въ Германия.

Пасивенъ (лат. *пасивусъ*; отъ *пати*, страдамъ). Страдателенъ, недѣятеленъ, бездѣйственъ, безпрѣкословенъ: *пасивна роля, пасивно послушность.* — **Пасивность.** Бездѣйственость, недѣятелность, безпрѣкословность. — **Пасивъ** (страдателно състояние). Дълговетѣ, които дългува едно лице; въ противоположность на *активъ* (дѣйствително състояние); *пасивътъ на тоя търговецъ надминува активътъ му.* — **Пасирамъ, пасувамъ.** Бездѣйствувамъ, не зимамъ участие.

Пасиграфия, *гр.* Всеобщо писмо или езикъ, способъ на писане, който да се разбира отъ всичкы народи, — нѣщо което напразно сж желали Лайбницъ, Волке, Сикардъ и др.

Пасионато, *итал.* Въ муз. страстно, съ особено чувство.

Пасирамъ, пасувамъ. Вид. *Пасивенъ.*

Пасифае. Миносова жена (*Басносл.*).

Паскалъ (Блезъ *Pascal*). Единъ отъ най-великитѣ мислители на Франция, род. въ Клермонъ — Феранъ (1623—1662); отъ малъкъ показалъ забѣлѣжителна наклон-

ность къмъ издирване и способность къмъ математическитѣ науки. Усиленитѣ занятия силно разстроили П-то слабо отъ природата здраве. Като се поправилъ, той, по бащината си молба, скжсилъ занятията си до два часа на день и почнжлъ да води по обичая живота на обеспеченъ младежъ, посѣщавалъ салонитѣ, театритѣ, и т. п. На това врѣме се отнася и началото на занятията му съ философията: той прочелъ, между другo, Епиктета, Декарта и Монтеневитѣ *Опити*. Тая послѣдната книга произвела на него най-безотрадното впечатление: Монтеневий студенъ скептицизмъ съ отровна стрѣла пронизалъ вѣрата и надеждата въ сърдцето на момъка. Дори Декартовата система не му доставила пълно успокоение. Декартъ се обрѫщалъ само къмъ разума, а П. търсилъ истината, която може да задоволи не само разума, нъ и сърдцето. Въ това врѣме му паднжла на ржка книгата на холандския богословъ Янсенъ: *Пръобразуването на вжтрѣшния човѣкъ*, дѣто еднакво се осжжда и сладострастието на плътьта, и сладострастието на духа, съ което се разбира задоволяването прѣголѣмата любознателность, като проявление на истънчения егоизмъ и самолюбие. Тая аскетическа мисъль се видѣла П-лу толкова възвишена, че той рѣшилъ за всѣкога да зарѣже занятието съ науката. Нъ това не било така лесно да направи: въпрѣки всичкитѣ си усилия, той не можалъ, напр., да устои противъ желанието да провѣри Торичеловитѣ опити надъ тежината на въздуха. Издаденитѣ отъ него *Nouvelles expériences touchant le Vide* иматъ важно значение въ науката; по Джонъ Хершеловитѣ думи, той повече отъ кой-да-е помогнжлъ да се утвърди въ умоветѣ на човѣцитѣ разположението къмъ опитното знание. Ала занятието съ физиката само за малко го отвлѣкло отъ философскитѣ въпроси. Потопенъ въ мжчителни мисли надъ великата задача за човѣшкото сжществуване, той не намиралъ нищо, което би могло да излѣкува тжгата на незадоволената му душа. По П-то мнѣние, ние сме дошли въ свѣта за да обичаме и се наслаждаваме; за това не иска никакви доказателства, защото човѣкъ го чувствува. Ала думата наслаждение П. не разбира въ просташкия смисълъ на чувственото удоволствие; напротивъ, най-голѣмото щастие, достжпно човѣку — любовьта, — трѣбва да почива на идеални начала и да служи за изворъ на всичко възвишено и благородно.

Въ 1651 П. изгубилъ баща си; любовьта му къмъ една дѣвойка не се увѣнчала съ сполука; като връхъ на всичко това едно падание до толкова потресло цѣлата му нервна система, че той захванжлъ да страда отъ халюцинации. Притѣсненото настроение на духа го завело въ 1655 въ янсенитското литературно-религиозно общество на Поръ-Роялъ, дѣто много разбити сърдца търсили успокоение. Положението на Поръ-Роялскитѣ отшелници било въ тая минута най-критическо. Тѣхнитѣ ожесточени врагове, иезуитѣ, достигнжли до това, че единъ съборъ французски епископи и самъ папата осждили петь главни точки на янсенитското учение; като слѣдствия на това осждение мжжското и женското училище, които сжществували у Поръ-Роялъ, се затворили; оставало още Сен-

боната да произнесе осжждението си — и тогава властьта би могла да затвори и самий Поръ-Роялъ. Въ тая рокова за янсениститѣ минути, когато цѣла Франция съ нетърпѣние чакала присждата на Сорбоната, се появили прочутитѣ *Писма до единъ провинциалъ (Lettres Provinciales)*. Като изгледалъ съ единъ погледъ бойното поле, П. разбралъ, че янсениститѣ навѣрно ще изгубѭтъ дѣлото и въ Сорбоната, и прѣдъ общественото мнѣние, ако се сразѭтъ на почвата на малко разбиранитѣ отъ обществото богословски тънкости. Затова той прѣнеслъ въпроса на почвата на нравственитѣ принципи и оставилъ на обществената съвѣсть да сжди между янсениститѣ и иезуититѣ. Той разоблачилъ казуистиката на иезуититѣ, прѣдалъ на позоръ тѣхната гжвка и безчестна нравственость, която оправдава всички срѣдства, за да се постигне една цѣль. По П-то мнѣние, борбата между янсениститѣ и иезуититѣ била борба на истината съ насилието, свободата съ деспотизма, нравственитѣ принципи съ егоизма. Впечатлението, направено отъ тая филипика, било грамадно. Въпрѣки осжждането на янсениститѣ отъ самия папа, всичко, което било най-добро въ французското общество, зело страната на гоненитѣ; отъ тогава името иезуитинъ станжло синонимъ съ лицемѣрие, своекористие и лъжа. П-то тържество било пълно, нъ той билъ до толкова разстроенъ нравствено, че не можалъ да му се радва. Той се прѣдалъ въ уединението си въ Поръ-Роялъ на молитва и размишления и починжлъ като сжщи аскетъ. Слѣдъ смъртьта му въ стаята му намѣрили откжслеци отъ съчинения съ философско-религиозно съдържание. Въ 1669 тия откжслеци се турили въ единъ редъ и се издали подъ името *Pensées* (Мисли). Освѣнъ доказателства за истинностьта на христианската вѣра, П-тѣ *Мисли* съдържатъ маса дълбоки наблюдения надъ човѣшкия животъ. По П-то мнѣние, човѣкътъ, испълненъ съ противорѣчия въ нравствената и физическата си природа, е една гатанка разрѣшима само чрѣзъ христианството. Въ едно и сжщо врѣме той е и най-великото и най-нищожното отъ сжществата.

Като математикъ и физикъ, прѣди да се прѣдаде на аскетическия животъ, П. на 16 години написалъ съчинение за коническитѣ сѣчения и послѣ принеслъ важни услуги въ областьта на геометрията; изнамѣрилъ една аритметическа машина; пръвъ приспособилъ барометра въ измѣрване на височинитѣ; установилъ учението за равновѣсието на течноститѣ; открилъ теорията на вѣроятноститѣ и др.

П-вий животъ е описанъ отъ по-старата му сестра *Жилберта* П. Виж. и Vinet, *Etudes sur Bl. Pascal.*

Паскалъ. Връхъ въ Стара-планина, на сѣв.-ист. отъ Златица. 2,032 метра вис.

Пасквилантъ, *итал.* Съчинитель на пасквили. — **Пасквилъ.** Ругателно и псувателно писмо.

Паскевичъ *(Иванъ* Теод.). Еривански графъ, варшавски князь и русски фелдмаршалъ (1782—1856). П., който происхождалъ отъ полско семейство, билъ произведенъ поручикъ отъ пажъ на импер. Павла. Отъ 1806 до 1812 зималъ участие въ войната противъ турцитѣ, командувалъ малки отряди и испълнявалъ разни поржки; въ

1811 билъ назначенъ бригаденъ командиръ. Въ французско-руската война въ 1812 П. зималъ видно участие въ боевете, и нѣколко пѫти разбилъ французетѣ подъ начал. на Евгения, Нея и Сенъ-Сира. Слѣдъ това билъ въ армията на Бенингсена, участвувалъ въ битвитѣ при Дрезденъ и Лайпцигъ, и въ обсадата на Хамбургъ. Назначенъ началникъ на 2-та гренад. дивизия, въ 1814 участвувалъ въ боя при Арсисъ-на-Объ и въ прѣзимането на Парижъ. Отъ 1817 до 1821 П. ржководилъ великия князъ Мих. Павловича въ пѫтуването му; слѣдъ това командувалъ 1-та гвардейска пѣхотна дивизия, бригадитѣ на които командували великитѣ князове Николай и Михаилъ Павловичи (затова първий отъ тѣхъ, като се въцарилъ, нарекълъ П. «отецъ-командиръ»). Въ 1821 П. добилъ началството надъ 1-и арм. корпусъ; въ 1825 билъ назначенъ генералъ-адютантъ; когато се въцарилъ императоръ Николай, билъ повиканъ въ Петербургъ да участвува въ сѫда надъ военнитѣ бунтовници. Въ 1826 му се заповѣдало да отиде въ Кавказъ да командува войскитѣ срещу персянетѣ, заедно съ Ермолова, при което му се вржчилъ и таенъ указъ — да замѣни Ермолова, ако намѣри това за потрѣбно. Дѣйствията му срещу персянетѣ били сполучливи; той ги разбилъ съвсѣмъ, завоевалъ персидска Армения, като прѣзелъ Ериванъ и сключилъ войната съ туркманчайския миръ, крайно благоприятенъ за Русия. Като награда за тия заслуги той билъ възведенъ на графски чинъ, съ титла Ериански, и даренъ съ 1 милионъ рубли. Въ 1827 П. замѣнилъ въ Кавказъ Ермолова, уволненъ въ оставка, а въ 1828 — 1829 искусно ржководилъ военнитѣ дѣйствия срещу турцитѣ въ Мала-Азия. Въ първата година на войната той прѣзелъ Карсъ, Ахалкалаки, Ахалцъ; въ 1829, като разбилъ неприятеля при Хасанъ-Кале, завзелъ Ерзерумъ, и въ деня на обнародването на Одринския миръ билъ произведенъ генералъ-фелдмаршалъ. Въ 1831, слѣдъ Дибичовата смърть, П. билъ назначенъ главнокомандуѫщъ на войскитѣ въ Полша. Тамъ той показалъ въ дѣйствията си мудность и осторожность, макаръ главната полска армия да била до него съвсѣмъ разбита подъ Остроленка. Ала прѣзимането на Варшава го покрило съ нови лаври: той добилъ титлата свѣтлѣйши Варшавски князъ и званието намѣстникъ (вице-краль) на Полското царство. Съ такъви строги, дори свирѣпи мѣрки възстановилъ той реда, па и русската власть, въ тая страна, че пълната съ приключения 1848 година минѫла безъ никакво покушение за възстание. Въ 1849, когато импер. Николай се рѣшилъ да даде помощь на австрийския императоръ срещу възстанѫлитѣ унгарци, П., сега на 67 години, изново билъ поставенъ на чело на една армия отъ 200,000, навлѣзълъ въ Унгария и, слѣдъ едно съединение съ австрийцитѣ, разбилъ унгарцитѣ въ нѣколко битви, и просто чрѣзъ силата на многобройностьта угасилъ послѣдната възстаническа искра. На 50-годишния юбилей на военната му служба, призванъ въ Варшава въ 1850, австрийский и прусский господаре го наградили съ фелдмаршалския чинъ въ съотвѣтнитѣ си армии. Въ 1854, П. неволно приелъ командата на русската армия на Дунавъ; нъ щастието, което до то-

гава неизмѣнно му се усмихвало, го напуснѫло при Силистра; и слѣдъ като билъ нѣколко пѫти отблъснѫтъ съ голѣми загуби, па и самъ тежко нараненъ, оттеглилъ армията си, и като оставилъ командата, оттеглилъ се въ Варшава, дѣто испаднѫлъ въ дълбока меланхолия, и починѫлъ въ 1856. Въ П-тѣ военни дѣйствия имало изобщо повече щастие отколкото воененъ гений.

Паские (Етиенъ *Pasquier*). Французски юрисконсултъ (1529—1615); бранилъ университета отъ иезуититѣ, билъ членъ на генералнитѣ щати въ Блуа; оставилъ много съчинения по юридич. часть и литературни произведения. Въ 1849 излѣзла една сбирка отъ избранитѣ му съчинения.

Паспортъ, *фр.* (соб. зн. *минувамъ прѣзъ пристанище*). Позволително писмо, издадено нѣкому отъ правителството му, съ цѣль да се освидѣтелствува самоличностьта му, та да може да пѫтува или да живѣе другадѣ отъ мѣстожителството си. Това административно изобрѣтение е припознато токо-речи всждѣ за такъво, което не достига цѣльта си и въ много страни е отмѣнено съвсѣмъ. Въ Англия п-ти съвсѣмъ нѣма. У насъ не се употрѣбяватъ, както напр. въ Русия и Турция, вѫтрѣшни п.; па и задгранични п. се даватъ много лесно.

Паста, *итал.* Сладко тѣстено нѣщо. — **Пастеленъ живописецъ.** Живописецъ, който пише съ сухи бои. — **Пастель.** Живописство съ сухи бои въ видъ на моливи. — **Пастили.** Въ аптекитѣ: цѣръ, приготвенъ въ видъ на вулини.

Пасторалъ (лат. *пасторалисъ*, овчарски; отъ *пасторъ*, пастирь, овчарь). Сѫщото, каквото е колика.

Пастйоръ (*Луи*). Великъ ф пузски естествоиспитатель: хим бактериологъ и основатель на врѣменното учение за зарази нитѣ болести; род. въ Дол партаментъ Юра), починѫ въ ленефъ-Летанъ, около Пар (1822—1895). П. свършилъ к на безансонския колежъ, а п постѫпилъ въ *Ecole Normal* се прѣдалъ на химията. Той шалъ въ сѫщото врѣме Балар *Ecole Normale* и Дюма въ Со ната. Въ 1848 П. свършилъ в вата си научна работа за вин кислота и въ сѫщата година б назначенъ адюнктъ - профес на физиката въ Дижонъ. С три мѣсеца прѣминѫлъ въ Ст бургъ адюнктъ-професоръ на мията. Въ 1854 билъ назнач деканъ на факултета на естес нитѣ науки въ Лилъ, а въ 1 се върнѫлъ въ Парижъ рък дитель на научнитѣ занятия *Ecole Normale.* Въ 1863—67 билъ професоръ на геологият химията въ *Ecole des Beaux A* въ 1867—75 занимавалъ като та на химията въ парижския култетъ. Въ 1862 го избрали чл на *Института* по отдѣла на нералогията на мѣстото на Се мона, а слѣдъ нѣколко години постояненъ секретарь на Ин тута. Многогодишната упорита бота съ микроскопа, кога изуч болеститѣ на копринената б му докарала въ 1869 апоплек чески ударъ съ параличъ на ловината тѣло. Послѣдици отъ болесть у него останѫли пр цѣлия му животъ. Войната 1870 направила на П. поразя но впечатление: той много вр не можалъ да се върне на н

мално спокойна работа. Слѣдъ тая война той съ енергически протестъ върнѫлъ на бонския университетъ дадената му отъ университета три години по-рано почетна докторска диплома. Въ 1874 камарата на прѣдставителетѣ, за научнитѣ му заслуги на отечеството, му отредила пожизнена пенсия отъ 12,000 лева, увеличена въ 1883 на 25,000 лева. Въ 1881 П. билъ избранъ членъ на франц. академия на мѣстото на Литре. Въ 1889 П. си далъ оставката отъ всичкитѣ си служби, за да се прѣдаде на устроението и управлението на института си — *Пастйорски институтъ*, на който ржководенето слѣдъ П-та смъртъ поехѫ неговитѣ послѣдователе.

П-тѣ научни заслуги много пѫти сѫ се оцѣнявали при живота му; така, лондонското кралевско дружество го наградило съ два златни медали въ 1856 и 1876; жюрито на париж. излож. въ 1867 му гласувало голѣма награда за откритията му по пазенето на виното; австрийский министръ на земедѣлието му испратилъ награда 10,000 лева за заслугитѣ му на копринарството; франц. академия го наградила съ премия за работитѣ му надъ въпроса за самопорождението и т. н. Въ 1892 тържествено се отпразднува 70-годишнината на П-то рождение, а слѣдъ 3 години П. починѫ.

П-тѣ научни работи. За тема на първата П-ва работа (1848), която обърнѫла внимание, послужило изслѣдването на виннитѣ киселини, слѣдъ което дошло изслѣдването поляризацията въ кристалитѣ, за което лондон. крал. дружество го наградило съ Ръмфордския медалъ (1856). Слѣдъ като изучилъ причинитѣ на алкохолното, маслената и млѣчното врене (ферментация), П. прѣминѫлъ къмъ въпроси, които имали важно промишлено значение — къмъ изучване условията, въ които се образува оцетътъ, и причинитѣ на болеститѣ на виното. Либихъ, запознатъ съ нѣмскитѣ способи да се прави оцетъ, обяснявалъ прѣобръщането на спирта въ оцетъ съ прѣкото окисление на спирта подъ влиянието на кислорода отъ въздуха. П., който наблюдавалъ французския способъ за добиване оцетъ въ Орлеанъ, показалъ, че окислението на спирта въ оцета става подъ влиянието на една особена бактерия (*Mycoderma aceti*), която се нуждае за развитието си отъ кислородъ (аеробна*); тя се размножава бързо на повърхността на виното, та то се обръща на оцетъ. Като изучилъ условията най-благоприятни за правилното развитие на тоя оргънизмъ, П. можалъ да даде рационални правила за правене оцетъ, съ което избавилъ оцетаритѣ отъ много разноски и несгоди. Слѣдъ това П. се обърнѫлъ да изучи болеститѣ на виното, и сполучилъ да разясни причинитѣ на различнитѣ врѣдителни измѣнения, на които се излага виното: показалъ, че всѣко отъ тия измѣнения зависи отъ единъ специаленъ микробъ, който живѣе на смѣтка на тая или оная съставна часть на виното и произвожда едно характерно измѣнение въ неговия съставъ и вкусъ. Отъ друга страна, П. доказалъ, че така наричаното старѣяне на виното зависи отъ мудно поглъщане кислородъ. Тогава П. далъ прави-

*) П. установилъ два типа бактерии: *аеробни*, които искатъ за живота си въздухъ, и *анаеробни*, които се развиватъ когато нѣма въздухъ.

ла, какъ да се съединяватъ условията най-благоприятни за старѣянето на виното и какъ да се прѣдпазва то отъ врѣдителнитѣ микроорганизми. За прѣдпазването му той посочилъ, че е потрѣбно да се нагрѣва до 58° ц., което убива или парализира врѣдителнитѣ бактерии, безъ да поврѣжда качеството: послѣ наченжли да нагрѣватъ така и бирата и млѣкото—това дѣйствие добило името *пастйоризация*, и сега въ напрѣдналитѣ земи повсемѣстно се върши.

Въпросътъ за врениятa или вкисняванията (ферментациитѣ) е тѣсно свързанъ съ въпроса за произволното саморождение на организмитѣ, който въ П-во врѣме дълбоко вълнувалъ учения свѣтъ и общественото мнѣние. Привърженицитѣ на това саморождение до П. тържествували; отлични естествоиспитатели, между които и Пуше, били видѣли, казвали, да се раждатъ живи сжщества безъ съдѣйствието на никакъвъ зародишъ. П. се подпрѣтнжлъ, въпрѣки мжчнотиитѣ на задачата, да провѣри опититѣ на тия учени (1860). Това било началото на една продължителна и паметна борба, която той издържалъ, едно слѣдъ друго, съ Пуше първенъ, послѣ съ Жоли, Мюсе, Фреми, и, по-сетнѣ, съ Бастиана. П-тѣ окончателни опити останжли рѣшителни: въ сегашното състояние на науката, нѣма нищо, което дава възможность да се твърди, че микроскопически сжщества сж дошли на свѣта безъ зародишъ, безъ родителе подобни на себеси, и ако въ една течность, що гние, се измжтватъ микроби, причината е, че атмосферний въздухъ е внеслъ въ нея нечистотии.

П-тѣ работи по въпроса за саморождението имали грамадно значение за развитието и приспособението на антисептическитѣ методи въ хирургията. Английский хирургъ Листеръ, комуто антисептиката е задължена за антисептическото прѣвързване рани, писалъ на П., че въ изработването методитѣ си се е ржководилъ отъ неговитѣ работи.

Въ 1865, по Дюмово настояване, П. се заловилъ да изучва болеститѣ на копринената буба, които много години отъ 1849 съставала огромно бѣдствие въ южна Франция. Въ периода отъ 1865 П. ходилъ всѣко лѣто въ Але (Alais) да работи въ една бубарница надъ тоя въпросъ, и най-сетнѣ доказалъ, че причинитѣ на бубинитѣ болести сж двѣ бактерии — пебрината и флашерата, отъ паразитно происхождение. Въ сжщото врѣме, той посочилъ какъ да се въспиратъ опустошенията на тия два бича съ микроскопически испитъ и съ зимане разни хигиенически мѣрки.

Въ 1871 П. въ лабораторията на ученика си Дюкло, въ Клермонъ-Феранъ, прѣдприелъ едно изслѣдване, което се касаело до едно интересно явление въ бирата, — изслѣдване, което му дало възможность да направи едно широко обобщение относително врenето (ферментацията): *врenето е животъ въ отсжтствието на въздухъ*.

Слѣдъ това, П. се обръща да изучи заразителнитѣ болести, и съ ученето си за тѣхъ произвожда грамаденъ прѣвратъ. Ученето му за *микробитѣ*, като причини на болеститѣ, легнж въ основата на медицината и хигиената и докара до правилно разбиране както на прѣдпазването отъ заразителни болести, така и на лѣкуването имъ; и това учение е още неоцѣнимо по-важно по новитѣ пж-

теки, които отваря за лѣкарската наука въ бъдещето. Вече самъ П. откри бацила на септицемията (злокачествения отокъ) и бактерията на кокошата холера и изучи условията на тѣхния животъ, като и посочи слѣдъ много опити възможностьта за прѣдпазително присаждане на кокошкитѣ съ помощьта на ослабени бактерии. Той още приспособи присаждането на овце, крави, коне и тая метода се приспособява въ голѣми размѣри. Така въ 1894 Шамберленъ изброяваше за 10 години 3,400,000 глави дребенъ добитъкъ подложенъ на присаждане, съ смъртность 1% и 438,000 едръ добитъкъ, съ смъртность 3%. Слѣдъ като помогнѫ на Коха да се установи паразитното естество на чумната врага (карбункула) и изясни въпроса за присаждането на сибирската рана, П. обърнѫ вниманието си на една друга заразна болесть — бѣсътъ, противъ който нѣмаше никакви срѣдства за борба; и той намѣри възможность да се ползуваме срещу тая болесть чрѣзъ присаждане не само за прѣдпазване, а и за лѣкуване. Прѣзъ юния 1885 П-та метода за лѣкуване отъ тая болесть пръвъ пѫть се приспособи напълно сполучливо възъ едно елзаско момче, Иосифъ Майстеръ, на 9 години. Въ 1896, когато около 20,000 души бѣхѫ се подложили на присаждането за бѣсъ, прѣсмѣташе се, че смъртностьта бѣ подолу отъ 5 на 1000.

П-то откритие на способа за лѣкуването на бѣса извика всеобщъ въсторгъ и направи отведнѫжъ П-то име популярно по цѣлъ свѣтъ. Общата метода, открита отъ П., продължава плодотворно да се разработва въ П-вия институтъ отъ ученицитѣ и послѣдователетѣ на великия изслѣдователь: Ру, Дюкло, Мечниковъ и др. Още при живота на П. ученикътъ му Тюилйо сполучливо приспособи тая метода на една епидемическа болесть по свинетѣ, а Ру, токо-речи сѫщоврѣменно съ Беринга, откри единъ способъ да се боримъ чрѣзъ присаждане съ ужасния бичъ на човѣка, дифтерита — способъ, основанъ на П-тѣ методи.

Литература. П-тѣ научни работи сѫ се печатали отъ 1848 въ *Annales de chimie et de physique* и въ *Comptes Rendus de l' Académie des Sciences*, а слѣдъ 1888 въ *Annales de l' Institut Pasteur*. Една библиография на главнитѣ му трудове е дадена въ *Revue Scientifique* (1895, 2-e sem., стр. 427—431), а сѫщо въ *Bull. de Soc. Chimique de Paris* (1896 [3]. XV, стр. 22—32). Отдѣлно сѫ напечатани: *Etudes sur la maladie des vers à soie* (2 т., Парижъ, 1870); *Etudes sur le vin, ses maladies, causes qui les provoquent, procédés nouveaux pour le conserver et pour le vieillir* (Пар., 1866); *Etudes sur le vinaigre, sa fabrication, ses maladies, moyens de les prévenir, nouvelles observations sur la conservation des vins par la chaleur* (Пар., 1868); *Etudes sur la bière, ses maladies, causes qui les provoquent . . .* (Пар., 1876); *Traitement de la rage* (1886); *Quelques reflexions sur la science en France* (1871) и др. Заедно съ Шиндаля П. е издалъ: *Les microbes organisés, leur rôle dans la fermentation, la putrefaction et la contagion* (Парижъ, 1878; сѫществува и русски прѣводъ). Виж. и F. Dierck, *Une visite à l' Institut Pasteur* (Лувенъ, 1890); A. Lemaistre, *L' Institut de France et nos grands établissements scientifi-*

ques (Парижъ, 1896). На едно изложение на П-тѣ работи въ тѣхното послѣдователно развитие е посветена прѣкрасната книга на M. E. Ducleaux: *Histoire d' un esprit* (Пар., 1896); на русски, К. Тимирязевъ, *Луи Пастёръ* (Москва, 1896); *Jubilée de M. Pasteur, 27 déc. 1822—1892* (Парижъ, 1893); M. Ducleau, L' Oeuvre industrielle de Pasteur (Confér.-faite le 27 déc. 1895 à la Soc. d' encourag. *pour l' industrie nationale)*; Roux, *L' Oeuvre médicale de Pasteur* (въ *Agenda du Chimiste*, 1896). Виж. още П-та биография отъ R. Valley-Radot, *M. Pasteur. Histoire d'un savant par in ignorant.* Единъ русски прѣводъ на тая книга е: *Луи Пастёръ. Исторія одного ученаго* (прѣводъ отъ 10-о франц. изд. подъ редакц. на Гамалея съ прѣдисловие отъ Мечникева, Одеса, 1889). П-та биография и дѣятелность се е описвала и отъ други: Bournard, *P., sa vie, son oeuvre* (Пар., 1896); Gruber, Pasteurs Lebenwerk (Берлинъ, 1896) и др.

Пасха. 1) Главний еврейски праздникъ за споменъ на избавлението отъ египетското робство. 2) Главний християнски праздникъ въ паметъ на Възкресението Христово, който се празднува по постановление на Никейския съборъ отдѣлно отъ иудейския праздникъ въ недѣлята слѣдъ първото пролѣтно пълнолунне между 22 мартъ и 25 априлъ. Сбирката отъ правила, по които се прѣсмѣтатъ днитѣ, въ които се пада пасхата, се нарича *пасхалия*.

Патагония. Голѣма страна, която образува въ видъ на триѫгълникъ южния край на Америка и която отъ 1881 окончателно е раздѣлена между републики Аржентина и Чили, съ пространство аржентинска П. 672,593 чет. кил
и чилска П. 121,387 чет. кил
и съ насел. само около 25,000
дийци заедно съ малко колонис
Точнитѣ прѣдѣли на П. сѫ:
сѣв. Чили и Ла-Плата, на югъ
гелановъ протокъ, който я д
отъ Огнена Земя, на ист. Ат
тически океанъ и на зап. Т
океанъ. Източний брѣгъ е нис
западний прѣдставя много зал
и острови. Вѫтрѣшностьта на
е още малко позната. Голѣм
планинско бърдо Андитѣ я д
на двѣ, западна и източна; т
бърдо влиза въ западна П.
сѣв. въ западна П., среща о
Шилое има два дѣйствуващи в
кана, единъ отъ които, Мини
мавида, е 2,440 метра високъ. Г
нитѣ рѣки, които текѫтъ вс
отъ зап. къмъ ист. сѫ: отъ
къмъ югъ Колорадо, Рио Гра
Рио Негро, Рио Шубутъ, Рио
зеадо, Рио Санъ-Денисъ, Рио Са
Круцъ, Рио Галего. Въ стран
има много езера. Най-распрос
ненитѣ животни сѫ: ризницо
цитѣ (четвероноги животни
крити съ луспи), гванакитѣ (
вотни отъ рода на ламата), р
читѣ, дивитѣ кози, казуаритѣ,
доритѣ, орлитѣ и многобройни
дове грабливи птици. На нѣк
мѣста земята е много плодород
нъ нийдѣ не се обработва. Инд
цитѣ живѣѫтъ само отъ произ
денията на лова си. Източна
изобилва съ голѣми гори; зап
жителитѣ се оттеглятъ въ тия г
за покривъ отъ студенитѣ вѣтро
Токо-речи всички стари морс
които сѫ посѣщавали П., сѫ пр
ставлявали людетѣ ѝ като ог
лини; нъ, споредъ описанията
по-новитѣ пѫтешественици, сре
ний ръстъ на патагонцитѣ дост
до 1.73 метра. Жилищата сѫ ш

итѣ правѧтъ като забиватъ
мята три реда колове. Срѣд-
редъ е по-високъ отъ другитѣ,
итѣ реда връзватъ съ ножици
ни врѣви). Коловетѣ покри-
съ кожи, които стигатъ до
а отъ всички страни; а ко-
приковаватъ на земята съ
ни колчета. Мѫже, жени и
се кѫпятъ въ студена вода
зарань. Единственитѣ имъ
цѣлия сѫ дълги ентерии отъ
кова кожа, и сѣдла, юзди и
зи. Оржжията, съ които си
тъ, сѫ пушката или револ-
ъ, сабята или мечътъ, едно
и тежко копие и пращката.
жетѣ и женитѣ си обвиватъ
ата съ кожа или съ платно.
ата пола обичатъ много укра-
ята, носѧтъ голѣми обици
итѣ и огърлия сребърни или
сини маниста. Лицата имъ,
-червеникави, токо-речи ни-
не се виждатъ каквито си сѫ,
го ги вапсватъ за прѣдпаз-
отъ слънце и вѣтръ; и единъ
дователь, г-нъ Мѫстѫръ, казва,
намѣрилъ отъ личенъ опитъ
боята, която се употрѣбява,
азва човѣшката кожа и отъ
ине, и отъ попукване. Пата-
тѣ вѣрватъ въ добритѣ и ло-
духове. Най-голѣмий добръ
създалъ индийцитѣ и живот-
които распръснѫлъ отъ едно
, което се казва *Божа мо-*
Злитѣ духове причиняватъ
гитѣ и сѫ видими само за
ветѣ, които у патагонцитѣ
няватъ двѣтѣ звания духов-
и лѣкарското. Най-точни и
есни свѣдѣния за патагон-
има въ книгата *Athome with*
'atagonians отъ T. Ch. Musters
онъ, 1871). Едно врѣме се е
ло, че книгата *Trois ans d'*
age chez les Patagons (1864)
е важенъ приносъ на нашето зна-
ние за Патагония; нъ г-нъ Мѫ-
стѫръ е рѣшително на мнѣние, че
съчинительтъ на тая книга, M.
Guinnard, не е билъ никога въ Па-
тагония.

Патара. Крайморски брѣгъ въ
староврѣменна Ликия, прѣзъ който
прѣминѫлъ ап. Павелъ на пѫтя
си отъ Филипи за Иерусалимъ.
Тамъ имало прочуто Аполоново
прорицалище (Дѣя. 21 ; 1).

Патарица. Най-високий връхъ
на Орбелусъ (1,672 метра), дѣто
се срѣщатъ политическитѣ прѣдѣ-
ли между Турция, България и
Сърбия.

Патентувамъ. Снабдявамъ съ
патентъ. — **Патентъ**, *лат.* 1) Пра-
во за упражняване занаятъ или
звание ; платката, която се плаща
за това право. 2) Право, което пра-
вителството дава на изобрѣтатель
за исключително ползуване отъ
плода на изобрѣтението си за опрѣ-
дѣленъ срокъ.

Pater familiae, *лат.* Домовла-
дика (соб. зн. *баща на семейство-
то,* който по римското право е
билъ пълненъ властитель въ дома
си на чадата и робетѣ си). Виж.
Patria potestas.

Патеръ (отецъ), *лат.* Име на ка-
толически свещеникъ или монахъ.

Патетически, отъ дума *патосъ.*
Трогателенъ: *патетически тонъ.* —
Патетичность. Трогателность.

Пати (Аделина-Жана Patti). Про-
чута пѣвица, род. въ Мадридъ въ
1843 отъ родителе италиянци. Ба-
ща ѝ и майка ѝ били пѣвци. Отъ
малко дѣте П. показала голѣма му-
зикална дарба и прѣзъ пѫть пѣла
публично въ Ню-Иоркъ на 7-го-
дишна възрастъ съ голѣма сла-
лука, и въ двѣ години била [illegible]
вече 300 концерта въ [illegible]
рик. градове. Чудикѣ [illegible]

тембръ и доставилъ голѣма сполука въ новия и стария свѣтъ (Лондонъ, Парижъ, Вѣна, Москва, Ню-Іоркъ и Петербургъ); ала съ това заедно липсватъ и драматическитѣ качества. Сега П. (въ първъ бракъ съ маркизъ де-Ко, въ втори съ Николини) живѣе въ Англия и прави артистически екскурзии по Европа много сполучливо. П. е написала романсъ *Il Bacio d' addio* и валсъ *Fior di pvimavera*. Виж. Grave, *Biographie d' Adelina Patti* (Пар., 1868); Dalmazzo, *Adelina Patti's Life* (Лонд. 1877).

Патлисъ, сегаш. *Патино*. Скалистъ о-въ отъ Спорадскитѣ въ Егейско море, до западния брѣгъ на Мала-Азия, въ турската область Джезаири Бахри Сефидъ или Бѣло-морски о-ви, 34 килом. на югозап. отъ Самосъ; простр. 40 четв. килом. и насел. около 4,000 жит. Главний градецъ е *Св. Іоанъ* или **Патино**, а пристанищний градецъ — Скала П. е прочутъ като мѣстозаточение на апостола Іоана; тамъ апостолътъ е видѣлъ видѣнията си, които е записалъ въ книгата Откровение. На връхъ единъ хълмъ близо до гр. Патино стои прочутъ монастирь *Божествени Іоанъ*, на половина пѫть до който има една пещера; въ тая пещера, споредъ едно прѣдание, апостолътъ добилъ откровенията си.

Патна. Укрѣпенъ градъ въ англійска Индия, въ калкутското прѣдсѣдателство и 480 килом. на сѣв.-зап. отъ Калкута, гл. градъ на обл. Бахаръ, на Гангъ; 200,000 жит., отъ които около $^1/_3$ европейци. Афионъ, синило, захаръ, тютюнъ; копринени и памучни платове и килими. Голѣма часть отъ жителитѣ се занимаватъ съ корабоплаване и коробостроителство. Много дворци, индийски хра великолѣпни джамии и частни лища. — П., която нѣкога е з сяла отъ Бенгалъ, е била ок рана отъ англичанитѣ въ 176

Патогения. Виж. *Патоло*

Патогномика. Виж. *Патоло*

Patois *(патоа)*, *фр.* Прост ний езикъ въ една мѣстность.

Патология, *гр.* Учение за лезненитѣ състояния на орга ма, за причинитѣ, които пр вождатъ една болесть, за и исхода и. Споредъ това, п. на растенията, на живот и на човѣка. Общата п. им задача да опрѣдѣля болеститѣ общо и прѣдрасположението тѣхъ; *физиологическата* п. се нимава съ происхождението на болесть и съ отдѣлнитѣ и наци; **патогенията**, съ причи на болеститѣ *(етиология)*, тѣхнитѣ характеристични пр ци — *симптоматологията*. *ната* п. има за прѣдметъ ра нитѣ форми на боледуването, отдѣлнитѣ болести съ тѣхното куване. **Патологическо** наричат да-е *болезнено* състояние. Пат гическа *анатомия* наричать ката за *анатомическитѣ* ни ния, които болеститѣ произвож въ организма изобщо и въ нитѣ въ частность; **патологи** *химия* наричать часть отъ ническата химия, която се мава исключително съ различ *химически* измѣнения, които б ститѣ произвождатъ въ хи ския съставъ на организма — **тогномика**, учение за особе признаци на една болесть; *патогномически*. — **Патолог** карь особено вѣщъ по па гията.

Патосъ (гр. страсть, стра Въодушевение, страстна

не съ една идея, необходимо на хдожника и поета; неумѣстно и присторено сгорещение, надутость на слога въ една рѣчь, въ единъ литературенъ трудъ: *всичко това е патосъ.*

Патрасъ. Укрѣпенъ гръцки градъ, на источния брѣгъ на Патрасски заливъ, край на желѣзница, която го свързва прѣзъ Коринтъ съ Атина; 160 килом. на зап. отъ Атина и 20 килом. на юго-зап. отъ Лепанто; 44,970 жит. П. е гл. градъ на область Ахаия-и-Елида и най-търговский градъ на Гърция. Износътъ му, за около 20 милиона лева, състои отъ сухо грозде, вино, маслинено масло и др.; вносътъ му надминува тая стойность, и състои отъ колониални стоки, памучни и вълнени платове, жито и брашно. Пристанището му, построено въ 1880, е прѣвъсходно. Земетресения често ставатъ, та повечето сгради по тая причина сж едноетажни. — П. е билъ единъ отъ «дванадесетьтѣ града» на ахейския съюзъ (виж. *Ахаия*); въ повечето отъ останитѣ му сж съсипани отъ земетресенията и прѣвратитѣ. Въ 1821, патрасский архиепископъ Германъ пръвъ повикалъ Морея на независимость.

Patria potestas — властьта на римски, домовладика (бащата на семейство) надъ дѣцата, въ числото на които се включватъ и дѣцата на дѣцата, сир. внуцитѣ, прѣвнуцитѣ и т. н. Характерната чърта на **P. potestas** е строгостьта на пълномощията, които принадлежатъ на домовладиката по отношение къмъ дѣцата. До императорско врѣме домовладиката ималъ правото да задържи новороденя синъ, дъщеря, внукъ и т. н., у дома си, или *да го хвърли на пжтя* на произвола на сждбата; па въ послѣдния случай могълъ и да настоява други да не прибиратъ хвърленото отроче. Това право не се простирало само върху първородените синове и дъщери, които трѣбвало да бждатъ отгледани. Въ императорското врѣме властьта на домовладиката надъ дѣцата прѣтърпѣва нѣколко ограничения, и правото на животъ и смъртъ надъ дѣцата се отмѣнява. Адрианъ постановилъ да се наказва съ заточение бащата, който самоволно убива свой синъ. Константинъ Велики уравнява убийството на синъ съ обикновеното убийство. Между другото, родителетѣ имали правото да продаватъ новороденитѣ си. Константинъ ограничилъ това право, като позволявалъ тая продань само на бѣдни родителе. Ала дори до края на римското юридическо развитие **P. potestas** оставала *власть въ интереситѣ на бащата*, а не на дѣцата, както родителската власть у съврѣменното просвѣтено човѣчество.

Патриархаленъ, отъ *патриархъ*. Простъ, безискуственъ, — свойственъ на народитѣ, които сж живѣли въ много старо врѣме: *патриархаленъ животъ.*

Патриархъ (гр. *патеръ*, баща; *архи*, власть). 1) У евреитѣ началникъ на всѣко отъ 12-тѣ израилеви племена; родоначалникъ. 2) Имена нѣколко свети личности въ Ветхия Завѣтъ: *Ное, Авраамъ сж ветхозавѣтни патриарси.* 3) Въ обширенъ смисълъ, достоуважаемъ старецъ, който живѣе всрѣдъ многобройно семейство, на което е началникътъ, и комуто всички се покоряватъ безпрѣкословно. 4) Виж *Патриаршия.*

Патриаршески. Който

дежи на патриархъ. — **Патриаршество.** Санъ на патриархъ.

Патриаршия и патриархъ — въ църковната иерархия. Титлата патриархъ се употрѣбявала у иудеитѣ за прѣдсѣдатели на синедриона, а въ християнската църква тя принадлежала първень на всички епископи. Отъ V-и вѣкъ тая титла се усвоила само за главнитѣ епископи. За такъви главни епископи се говори вече въ шестия канонъ на първия вселенски съборъ (325), дѣто прѣко се наричатъ съ това име епископитѣ римский, александрийский и антиохийский. Вторий вселенски съборъ (381) постановилъ, цариградский епископъ, за честь, да върви по редъ слѣдъ римския епископъ, понеже неговий градъ е Нови-Римъ*); сжщий съборъ подчинилъ на цариградския епископъ тракийската епархия. На дѣло, влиянието и властьта на цариградския епископъ се простирали и на Мала-Азия, и на Понтъ. Халкидонский съборъ (451) утвърдилъ властьта на цариградския епископъ надъ Тракия, Азия и Понтъ, екзарситѣ на които, като изгубили прѣдишното си значение, станжли подчинени на цариградския епископъ. Сжщий съборъ приравнявалъ иерусалимския епископъ съ александрийския и антиохийския. Така се явили петь главни епископи или патриарси. По отдаванитѣ почести, първото мѣсто между тѣхъ принадлежало на римския епископъ, слѣдъ когото вървѣли цариградский, александрийский, антиохийский и иерусалимский. По отношение на властьта всичкитѣ петь п. се припознавали за независими единъ отъ другъ и равни помежду си, което особено ре... се изразило въ така-наречена «теория на петьтѣ чувства», ... то господствувала въ Истока ... срѣдата на IX-и вѣкъ. Като ... карвала единъ паралелъ ... църковния и човѣшкия органи... тая теория уподобявала п. на ... чувства, отъ които се ра... тѣлото на църквата и отъ ... всѣко отдѣлно има своята ... на дѣятелность. Ала тая ... не отговаряла на истината. ... да се говори вече за особ... положение на римския епи... и между четирмата източни ... арси никога нѣмало равенст... V-и вѣкъ александрийската ... аршия обемала шесть об... (твърдѣ обширни и богати), ... охийската патриаршия — 15 ... риградската патриаршия — 2... русалимската патриаршия — ... 3 области, малки и бѣдни. ... по-голѣмо значение имало ... чителното положение на цар... ския патриархъ, като епископ... столица. Още халкидонский с... установилъ, че жалбитѣ ... митрополититѣ могжтъ да ... давать както на мѣстния, ... на цариградския п. Влияни... цариградския п. толкова по... распространявало извънъ ... литѣ на духовната му ... колкото по-често императорът... калъ неговото заключение ... важни църковни работи. От... цариградский п. станжлъ еди... посрѣдникъ между „импера... епископитѣ, които дохож... столицата. Значението ... ксандрийския, антиохийски... салимския п., сравнително ... риградския, слабѣяло и ... около срѣдата на VII-и ...

*) *Нови-Римъ* е име на Цариградъ като столица на Западно-римската или Византийска империя.

тѣ три п. подпаднжли подъ власть- на мохамеданетѣ, и цариградий п. станжлъ едничъкъ п. на зантийската империя. Наистина, лский съборъ постановилъ, че чии иерархически права не мотъ да се стѣсняватъ «по прина на поробване отъ невѣрци», ала това постановление не гло да измѣни фактическото покение на нѣщата. Исключително влияние на цариградския п. възило у него стремлението къмовно господство надъ цѣлата ркква. Съ такъви стремления бено се отличавалъ п. Фотий. ремленията на цариградския триархъ въ главенството надъ ния християнски свѣтъ се изрази въ титлата *вселенски* п. (οἰκουμενικὸς πατριάρχης), които ъвъ пжть почнжла да се прилага цариградския п. въ царуването Иоана Кападокийски (началото VI-и вѣкъ), а окончателно влѣзъ въ употрѣбение въ царув. на ана Постника (587), което изало единъ остръ протестъ отъ ана на папа Григория Велики. византийската епоха четиритѣ очни патриаршии имали еднакнаредби. Единъ патриаршески оръ, сир. съборъ отъ епископѣ, подчинени на п., зималъ церно-дисциплинарнитѣ мѣрки, об за цѣлата патриаршия, съста- съ сждебната инстанция, найоката надъ областнитѣ събори митрополити, постановявалъ рѣия по важни въпроси отъ административенъ характеръ. Лично малъ правото на най-високия оръ за пазене канонитѣ на овнитѣ закони, правото да ва съборъ, правото да ржкосъбора въ качеството на непрѣдсѣдатель, правото да по- ава *митрополититѣ*. Правото на посвещаване епископитѣ принадлежало на митрополититѣ, съ исключение на александрийската патриаршия, дѣто патриархътъ всѣкога запазвалъ за себе си правото да ржкополага всички изобщо епископи (сир. не само митрополититѣ, а и подчиненитѣ тѣмъ владици— ала послѣднитѣ съ удобрението на първитѣ) въ всичкитѣ подвѣдомствени нему градове и области.

Най-важно явление въ вънкашната история на Източната църква се явява отдѣлянето отъ цариградската патриаршия на помѣстни автокефални църкви, които се устроявали по типа на тая патриаршия. Първата такъва църква се явила въ България, дѣто отъ края на IX-и до началото на XI-и вѣкъ сжществувала *доростолската патриаршия*, а отъ края на XII-и до кждѣ края на XIV-и вѣкъ — *търновската патриаршия*; посетнѣ се явили *охридската* и *ипекската* архиепископии и др.

Слѣдъ падането на Цариградъ, цариградский п. не само упазилъ духовната си власть надъ нему подвѣдомственитѣ епархии, а и сполучилъ да се припознае отъ страна на турското правителство за глава на православното население и въ други области отъ турското царство, — въ източна България, дѣто на българската патриаршия се турилъ край, въ Сърбия, въ нѣкои части на Македония и др., които напрѣдъ били подъ вѣдомството на Охридската или на Ипекската архиепископии. Слѣдъ врѣме фанариотското влияние и интриги прѣдъ Високата Порта сполучило да унищожи и тия двѣ словѣнски архиепископии (виж. Българска *Църква*, *Охридска* архиепископия и *Ипекска* архиепископия).

Принципътъ, допуснжтъ въ Ира-

вославната Църква, че отдѣлни народи могжтъ да иматъ отдѣлни църкви, е добилъ приспособение и въ новитѣ врѣмена. Това приспособение много е намалило териториалната важность на цариградската патриаршия, споредъ колкото православнитѣ населения сж добивали независимостьта си или възстановявали народноститѣ си. Най-напрѣдъ въ новитѣ врѣмена *русската* и *гръцката* църкви станжли автокефални. Молдо-влашската или румжнската църква учредила послѣ единъ централенъ и постояненъ синодъ по образеца на гръцкия и русския. Сърбската църква станжла и тя самостоятелна. Православнитѣ църкви въ *Австрия* се отцѣпили и тѣ отъ цариградската патриаршия. Тѣхний началникъ е *карловицкий* архиепископъ, който носи титлата *патриархъ и митрополитъ на сърбския народъ въ Унгария*. Въ 1864, архиепископътъ на православнитѣ власи въ *Трансилвания*, на когото сѣдалището е въ *Херманщатъ*, се отдѣлилъ отъ Карловицъ. Въ 1873, австрийското правителство, което потика тия раздѣления, се възползува отъ обстоятелствата да намали още карловицкото церковно вѣдомство, като му отне православнитѣ въ *Далмация* и *Буковина*, и като ги постави подъ властьта на черновицкитѣ митрополити. Единъ султански *ферманъ* уреди въ 1870 една *Българска Екзархия* отдѣлна и независима отъ цариградската патриаршия. На 10 февр. едно общо българско събрание пристжпи до избора на своя екзархъ: тоя актъ се удобри съ едно *ираде* отъ 26 февр. На 16 септ. с. г. единъ мѣстенъ гръцки церковенъ съборъ, съставенъ отъ цариградския патриархъ, отъ александрийския, антиохийския и кипърския патриарси и отъ 25 гръцки митрополити и епископи, обяви *схизматици* българетѣ, които не се уплашихж отъ това осжждение, защото имахж всичкитѣ права на своя страна (виж. *Церковенъ въпросъ* и *Отлжчение* въ церк.). Тая гръцка присжда се осжди като безосновна и най-несправедлива отъ православния свѣтъ изобщо, въ това число и гръцкия иерусалимски патриархъ. До сега гръцката патриаршия не е сполучила въ домогването си да отмѣни схизмата среща отстжпки отъ българетѣ, като напр. оставянето македонскитѣ епархии на произвола на патриаршията и др.: Никой не е по-доволенъ отъ тая схизма отъ българетѣ: тя е най-здравото срѣдство за тѣхъ да се искубатъ въ Турция окончателно изъ-подъ ноктитѣ на Фенеръ.

Патрикий. Име на двама свети отъ православната църква: 1) прѣподобний П., заедно съ Иоана, Сергия и други прѣподобни отци на обителя на прѣпод. Сава пострадалъ отъ разбойнически шайки сарацини въ 796 г.; паметьта му е на 20 мартъ; 2) свещеномжченикъ, епископъ; за обръщане езичници въ християнството билъ обезглавенъ въ Юлиановото царуване въ 362 г.; паметьта му е на 19 май.

Пáтрикъ (лат. *Patricius*)—апостолътъ и покровителътъ на Ирландия, род. въ 2-та половина на IV вѣкъ. Отъ приписваното нему съчин. *Confessio* се вижда, че той е билъ синъ на дяконъ Калпорний, отъ знатенъ шотландски родъ. На 16-годишна възрастъ морски разбойници го отвели въ Ирландия, дѣто билъ принуденъ да пасе добитъкъ. Слѣдъ 6 години побѣгнжлъ въ отечеството си. Слѣдъ

като се посветилъ въ чинъ свещеникъ и послѣ епископъ, П. пакъ отишелъ въ Ирландия, въ 432, и починѫлъ, въпрѣки голѣмитѣ опасности за живота му, да проповѣдва Евангелието. Той основалъ много църкви, монастири, монастирски училища, и учредилъ една църковна нерархия. Починѫлъ въ дълбока старость между 457 и 469 и по-късно билъ причисленъ въ лика на светиитѣ. Подлинностьта на *Confessio*, както и на *Epistola ad Coroticum*, па и достовѣрностьта на П-то сѫществуване много пѫти сѫ се успорявали. По други источници, П. (свѣтското му име Сукатъ) билъ синъ на римски войникъ и направенъ апостолъ отъ папа Целестинъ I въ 432. Виж. Тодъ, **Saint-Patrick**, *apostle of Ireland*, (Дублинъ, 1864); Робертъ, *Etude critique sur la vie et l'oeuvre de Saint Patrick* (Парижъ, 1884); Градуелъ, *Succat* (Лондонъ, 1892).

Патриотизмъ (гр. *патрисъ*, отечество). *Отечестволюбие*,—гореща любовь къмъ отечеството, не само любовь къмъ земята и народа, въ срѣдата на които единъ човѣкъ се е родилъ, а и стремление да жертвува частнитѣ си интереси за общата полза. — **Патриотически.** Отечестволюбивъ.—**Патриотъ.** Отечестволюбецъ.

Патриций, патриции, *лат.* Въ стари Римъ съ това име наричали най-високото съсловие отъ обществото, най-първитѣ измежду гражданетѣ, които занимавали въ държавата най-високитѣ длъжности; изобщо знатни лица. Противоположното на п. въ Римъ сѫ биле *плебеитѣ*. Съ установението на народнитѣ трибуни, патрициатъть изгубилъ малко помалко привилегиитѣ си и най-сетнѣ съвсѣмъ се унищожилъ. Въ царуването на Диоклетиана званието п. се давало на най-високото дворянство, на което принадлежали и членоветѣ отъ императорското семейство. Папа Стефанъ далъ титлата п. Пипину; сѫщата титла носилъ и Карлъ Велики до провъзглашението си императоръ.

Патроклъ. Единъ отъ героитѣ на *Илиадата*, тѣсенъ Ахиловъ приятель; когато Ахилъ, оскърбенъ отъ Агамемнона, не искалъ да зима участие въ сраженията подъ Троя, Патроклъ зелъ оржжието му и влѣзлъ въ бой, нъ билъ убитъ отъ Хектора. Смъртьта му накарала Ахила да излѣзе отъ шатъра си и нанесе страшно поражение на троянцитѣ.

Патрона, *лат.* Покровителка, благодѣтелка.

Патронташъ. Паласка за патрони.

Патронъ, *лат.* Покровитель, защитникъ, силенъ приятель.

Патронъ, *фр.* Крушумъ за пушка въ длъгнеста металическа цѣвь, въ която има малко барутъ и евза на края.—**Патроненъ,** който е направенъ отъ патронъ; назначенъ за патрони: *патроненъ ковчегъ*.

Патрулирамъ, *фр.* Вършѫ работа на патрулъ: *патрулираше се отъ кавалерия*. — **Патрулъ.** Нощна стража отъ войска въ градъ; прѣдна стража, поставена прѣдъ войска за прѣдосторожность.

Пауза, *фр.* отъ *гр.* Спирка, минутно или кратко мълчание въ музика, пѣние или разговоръ.

Паунъ (*Pavo*). Птица, отъ семейството на фазанитѣ, разреда на кокошкитѣ; има отъ 100 до 160 сантиметра дълга опашка и на главата си качулче, което състои отъ тънки и на края широки пера; главата, шията и коремъть ѝ сѫ

тъмно-синйо лъскави, а гръбътъ ѝ е златно-зеленъ. Опашката ѝ е най-хубава; тя състои отъ нѣколко дълги пера на края разрошени и съ синйо-лъскави петна, подобни на очи, по тѣхъ. Пауницата не е толкова лъскава и опашката ѝ е по-кжса; носи отъ 8 до 12 яйца. П. живѣе и до сега въ диво състояние покрай рѣка Гангъ въ Източна Индия и на Зундскитѣ о-ви; по насъ го държжтъ за украшение. Мислжтъ, че п. се появилъ въ Европа слѣдъ похода на Александра Македонски въ Индия. Римлянетѣ яли п., и особено обичали мозъка и езика му. П. много обича да си расперва опашката, като че иска да се гордѣе съ нея, и затова казватъ, че е горделива птица. Гласъ има силенъ и неприятенъ, грозно мяка.

Пафлагония. Староврѣменна страна въ Мала-Азия, която се простирала покрай южнитѣ брѣгове на Черно море, отъ Халисъ (сегаш. Къзълъ Ирмакъ) на ист. до Партений (сегаш. Бартанъ) на зап. (който я дѣли отъ Витиния). Ала прѣдѣлитѣ ѝ различали донѣйдѣ въ разни врѣмена. П. е планинска земя и едно врѣме е била богата съ гори, нъ е лишена отъ поляни сгодни за земедѣлието. Затова тамъ още отъ старо врѣме цъвтѣло скотовъдството; пафлагонскитѣ мулета и коне се ползували съ голѣма извѣстность. Споредъ Херодота, тая область въ най-старо врѣме влизала въ кападокийското царство. Страбонъ твърди, че кападокийцитѣ и пафлагонцитѣ имали общъ езикъ. Това е твърдѣ вѣроятно, понеже семитическото происхождение и на еднитѣ и на другитѣ сега не подлежи на съмнѣние. Пафлагонцитѣ били прѣвъсходни ѣздци и ловци. Риболовството и разработването на богатитѣ мѣдни рудници обогатявали главно гръцкитѣ колонисти въ П. Единъ отъ главнитѣ приморски пафлагонски градове билъ Синопъ, а въ вжтрѣшностьта Гангара. П. била подвластна на Креза, на персянетѣ, на Александра Велики и, слѣдъ смъртьта на тоя завоевателъ, на понтискитѣ царе. Нъ отъ врѣмето на персидското владичество тя била подданна само по име и, по едно врѣме, имала свои си царе. Споменуватъ Морзеса кждѣ 179, Пилемена I кждѣ 131, Пилемена II (умрѣлъ прѣди 121), който завѣщалъ държавата си на Митридата V, понтски царь. Отъ тогава П. дѣлила сждбината на Понтъ, и, въ 63 пр. Р. Х., станжла окржгъ отъ римската область Понтъ. Въ IV-и вѣкъ тя образувала область Пафлагония (въ Източната империя), съ гл. гр. Гангра. Въ наше врѣме П. съставя частъ отъ кютаески санджакъ.

Пахидерми (гр. *пахисъ*, дебелъ; *дерма*, кожа). Дебелокожи животни, единъ разредъ отъ млѣкопитающитѣ животни, като слонътъ, свинята и др. — **Пахидермически.** Дебелокожи. — **Пахиемия.** Сгжщение на кръвьта. — **Пахихимия.** Сгжщение на соковетѣ. — **Пахихолия.** Сгжщение на жлъчката. — **Пахометръ.** Инструментъ за измѣрване дебелината на огледалнигѣ стъкла.

Patiantia vincit omnia. Лат. пословица: търпѣнието на всичко надвива.

Пациентъ-ка, *лат.* (*пацио*, страдамъ, търпя). Боленъ; — лѣкаретѣ наричатъ така болнитѣ, които лѣкуватъ.

Паша, *тур.* (съкращение на персидската дума *падишахъ*). Почетна титла въ Турция, равнозначителна съ титлата генералъ, дава се на

граждански сановници. — **Пашалъкъ**. Старото име на вилаетъ или область въ Турция; службата на паша. Въ *прѣносн. см.* неограниченъ, безгриженъ, охоленъ животъ: *де гиди ерменликъ, пашалъкъ*.

Пашичъ *(Никола)*. Сърбски публицистъ и политически дѣецъ, по народность българинъ отъ градъ Зайчаръ; заявилъ се въ края на 1870 като виденъ ораторъ на младата радикална партия; въ 1883 бѣше членъ отъ централния радикаленъ кабинетъ, послѣ зе участие въ устроението на единъ заговоръ, който се свърши съ зайчарската буна; съумѣ уврѣме да се спаси задъ граница (въ България), като остави другаретѣ си на произвола на сждбата; задочно биде осжденъ на смъртъ. Въ Сърбия се върнж слѣдъ амнистията въ 1886 и се припозна сжщата година, намѣсто Тодоровича, за водитель на радикалната партия, па се и избра прѣдсѣдатель на камарата. Въ 1891 станж пръвъ министръ; въ 1892 си даде оставката, по причина на разногласие съ регенството за възначение новъ членъ въ регентството, намѣсто умрѣлия Протичъ, макаръ и да се ползуваше съ безспорно болшинство въ камарата; послѣ доби мѣстото посланикъ въ Русия. Въ 1894 биде повиканъ назадъ слѣдъ отмѣната на конституцията, и останж водитель на радикалната партия, макаръ и да изгуби много отъ прѣдишната си популирность. Въ царуването на краль Петра образувá, като водитель на умѣренитѣ радикали, кабинетъ; нъ слѣдъ 6 мѣсеца (май 1905) даде оставката на кабинета си поради вжтрѣшно съпротивление на прѣдложенъ външкашенъ държавенъ заемъ, като условие за който се поставяше доставянето скорострѣлни топове отъ извѣстна фабрика въ страната на заемодавцитѣ (Франция).

Паянтенъ. Направенъ съ дървено или друго лесно горливо вещество: *паянтена сграда*.

Pb. Химически знакъ на оловото *(plumbum)*.

Pd. Химически знакъ на паладий *(palladium)*.

Пеанъ (гр. *исцѣлитель*). 1) Лѣкарьтъ на боговетѣ; още и епитетъ на Ескулапа. 2) Име на Аполлона като покровитель на лѣкарството.

Пегасъ, *гр.* 1) Аполоновъ крилатъ конь; родилъ се отъ оплодотворената отъ Посейдона кръвь на медуза Горгона, на която Персей отсѣклъ главата. Съ едно тупване съ копитото си произвелъ на Хеликонъ извора Ипокренъ. Въ *прѣнос. см.* ѣзди пегаса, значи плете стихове. 2) Име на едно сѣверно съзвѣздие, което се нарича и *Конь* или *Голѣмъ Кръстъ*, между Лебеда, Водолѣя, Рибитѣ и Андромеда; състои отъ 178 звѣзди, отъ които три отъ втора величина твърдѣ блескави. Тия три звѣзди заедно съ една отъ трета величина и съ една звѣзда отъ съзвѣздието Андромеда съставятъ четирежгълникъ, който прилича на Голѣмата Мечка, нъ е много по-голѣмъ.

Педагогика. Наука за възпитанието; образувала се е въ най-ново врѣме; у староврѣменнитѣ имало само слѣди отъ нея, и не по-рано отъ XVIII-и вѣкъ почнжли да обръщатъ сериозно внимание на възпитанието, отъ врѣмето на Русо, Базедова и Песталоци. И сега основнитѣ положения на п. не сж напълно утвърдени. Литературата на п. е много обширна. У насъ сега здрави педагогически идеи се прокарватъ

много въ министерското списание *Училищенъ Прѣгледъ* и въ *Учитель*, списанието на покойния Хр. Максимова. Въ разнитѣ държави има курсове или институти по п., и у насъ — *педагогически училища* за образованието на учителе.— *Педагогъ* у гръцитѣ и рамлянетѣ се е наричалъ ученъ робъ или слуга, който е придружавалъ синоветѣ на господаря си въ училище. Отпослѣ дума *педагогъ* захванѫла да се употрѣбява въ смисъла на въспитатель.

Педалъ, *лат.* Подножка въ пиано, чрѣзъ която се усилватъ или ослабватъ звуковетѣ; такъви подножки има двѣ на всѣко пиано, една за усилване, друга за ослабване звуковетѣ.

Педантизмъ или *педантство*, *гр.* Обноски, ученость на педантъ. — **Педантъ-тка**. Човѣкъ, който се пѫчи съ ученостьта си и я показва и кога трѣбва и кога не; такъвъ човѣкъ търси голѣма точность въ дреболиитѣ, малкитѣ нѣща, и изобщо постѫпя така, като че той всичко знае: *тоя педантъ е съвсѣмъ несносенъ*.

Педерастия, *гр.* Мѫжеложство, блудъ на мѫжъ съ мѫжъ (по-право съ момче); порокъ силно развитъ у народитѣ въ азиятски Истокъ и за който всички европейски законодателства прѣдвиждатъ голѣмо наказание. — **Педерастъ**. Мѫжеложникъ.

Педиатрика, *гр.* Учение за лѣкуване дѣтскитѣ болести.

Педиометръ, *гр.* Инструментъ за измѣрване голѣмината и тежината на главата на новородено дѣте.

Педро I. Бразилски имераторъ (1798—1834), синъ на португалския краль Ивана VI. Отъ 1807, когато цѣлото негово семейство, по причина че французетѣ завзели Португалия, прѣминѫло въ Бразилия, расълъ въ тая страна. Въ 1816, когато баща му стѫпилъ на португалския прѣстолъ, добилъ титлата Бразилски князъ. Въ 1817 П. се оженилъ за ерцхерцогиня Леополдина (1797—1826), дъщеря на Франца I, австрийски императоръ. Въ 1820, подъ влиянието на революционнитѣ движения въ Пиринейски п-въ, се наченѫла вълнения и въ Бразилия; революционеретѣ се ползували съ тайното покровителство на наслѣдния князъ, който отдавна билъ въ неприятелски отношения съ баща си и съ неговия пръвъ министръ Палмела. Кралътъ, уплашенъ отъ движението, рѣшилъ се да се върне въ Португалия. Съ единъ особенъ манифестъ той обѣщалъ конституция за Бразилия и възложилъ въвождането ѝ на сина си, назначенъ регентъ на Бразилия (1821). Донъ П. съумѣлъ искусно да се възползува отъ положението си, като ловко лавиралъ между републиканцитѣ и реакционнитѣ течения; той се явявалъ като тѣхенъ водитель, въ сѫщото врѣме ги удържалъ въ много тѣсни прѣдѣли. Ала португалското правителство било недоволно отъ това негово поведение, и кортеситѣ постановили да го лишѫтъ отъ наслѣдственитѣ права на португалската корона, ако въ 4 мѣсеца не изяви покорность. Донъ П. не само не направилъ това, нъ добилъ пръвенъ отъ бразилския държавенъ съвѣтъ, послѣ отъ свиканото отъ него законодателно събрание провъзглашението си „конституционенъ императоръ и постояненъ защитникъ на Бразилия (1822)".

Въ 1826, слѣдъ бащината си смъртъ, Донъ П., човѣкъ уменъ и

даровитъ, билъ провъзгласенъ (въпрѣки постановлението на кортеситѣ въ 1821) португалски краль подъ името II. IV, нъ се отказалъ отъ португалската корона въ полза на 7-годишната си дъщеря, Мария де Глория, провъзгласилъ една конституция и назначилъ за регентъ брата си, Мигуела, като му поставилъ условие, да се ожени за племенницата си, когато тя достигне съвършенолѣтието си. Нъ Мигуелъ самъ се провъзгласилъ краль на Португалия. П. испратилъ дъщеря си да търси прибѣжище въ Англия, поставилъ ново регентство и почнѫлъ война съ брата си. Тая война била война между абсолютизма и конституционализма, подобно на борбата, която въ сѫщото врѣме се водила въ Испания между Карлоса и Изабела. Въ Бразилия постоянната намѣса на П. въ европейскитѣ работи извикала силно недоволство; то се усилило слѣдъ несполучливата война съ Аржантина (1828), а сѫщо и отъ личното поведение на самия императоръ, който открито се заобиколилъ съ любовници и прахосвалъ голѣми суми за раскошъ. Най-сетнѣ, недоволството се изразило въ едно революционно движение. Донъ II. се отрекълъ отъ прѣстола въ полза на 7-годишния си синъ и напуснѫлъ страната заедно съ Мария де Глория и жена си (1812—1873). Въ Европа Донъ II. събралъ една армия отъ чуждостранни наемници, въ която влѣзли и много португалски емигранти, потеглилъ съ нея срещу брата си, зелъ безъ съпротивление Опорто, устоялъ тамъ на една продължителна и упорита обсада отъ брата си Мигуела и, най-сетнѣ, слѣдъ една морска побѣда, одържана надъ неговата флота, подъ началството на капитанъ Нейпижра, при С.-Винцентъ, зелъ Лисабонъ. Прогласенъ отъ кортеситѣ за регентъ до съвършенолѣтието на кралицата, той се отказалъ отъ това звание и слѣдъ нѣколко деня умрѣлъ.

П. е извѣсенъ и като композиторъ. Той е авторътъ на бразилския народенъ химнъ и др.

Педро II (1822—1891). Бразилски императоръ, синъ на Педро I, въцарилъ се слѣдъ бащиното си отричане отъ прѣстола; въ 1840 билъ провъзгласенъ съвършенолѣтенъ; въ 1843 се оженилъ за Тереза-Христина-Мария (1822 — 1889), дъщеря на Франца I, краль на Двѣтѣ Сицилии. Добилъ добро образование, прѣзъ цѣлия си животъ много челъ, посѣтилъ токоречи всичкитѣ европейски столици, включително и С.-Петербургъ, билъ членъ на нѣколко академии и много научни дружества въ Европа. Като държавенъ глава, той строго се държалъ въ рамкитѣ на конституцията и законностьта, като влияялъ на партиитѣ само примирително. Нъ въ страни, като Бразилия, подобна политика не принася добъръ плодъ. Първитѣ години отъ Донъ II-то царуване били испълнени съ вълнения, а сѫщо и съ войни: среща Буеносъ-Аиресъ (1851—52 и 1854—55), Уругвай (1864—65) и Парагвай (1865—70). Въ 1871 въ Бразилия се обявила свобода за всички дѣца на робетѣ, а въ 1888 се освободили всички робе, безъ никакво обезщетение за робовладѣлцитѣ. И двѣтѣ тия мѣрки били зети по настояването на самия императоръ и извикали, особено послѣдната, силно недоволство. На 16 юния 1890 станѫло едно несполучливо покушение възъ живота на импе-

ратора и скоро, когато императорътъ отсѫтствувалъ отъ Рио-Жанейро, генералъ Фонеско прогласилъ републиката и писалъ на императора, че чака отъ неговия патриотизмъ нова жертва, да се отрече отъ прѣстола и да напусне съ семейството си Бразилия. Императорътъ прие прѣдложението и му се назначи пенсия до животъ. Виж. Mossé, *Don Pedro II, empereur de Brésil* (Парижъ, 1889).

Пезаро. Италиянски градъ, на Адриатическо море, при устието на Фоглия, 32 килом. на сѣв.-ист. отъ Урбино и 140 килом. на ист. отъ Флоренция; станция на желѣзницата отъ Римини за Анкона, 21,000 жит. Доста търговско пристанище; търговия съ копринени и вълнени стоки и фарфорови и грънчарски издѣлия. Съборна църква, музикална консерватория (основана по завѣщание на Росини въ 1883), академия на живописството, археологически музей, ботаническа градина, гимназия; ветеринарно училище. — Родина на папа Инокентия XI и на прочутия композиторъ Росини. II., много старъ градъ, билъ съсипанъ отъ едно земетресение въ Августово врѣме; по-сетнѣ, сринѫтъ отъ остготитѣ, билъ съграденъ изново отъ Белисария.

Пейзажистъ, *фр.* Живописецъ на пейзажи. — **Пейзажъ.** Сѫщото, каквото е *ландшафтъ*.

Пейпусъ. Сѫщото, каквото е *Чудско езеро*.

Пейчиновичъ (отецъ *Кирилъ*). Единъ отъ първитѣ по врѣме важни дѣйци за възраждането на Македония; род. въ с. Теарце, Тетовско, починѫлъ въ Лѣшочкия монастирь Св. Атанасий, въ Тетовско, въ 1845. За II-та младостъ не се знае нищо; извѣстно е само, че билъ постриженъ въ светогорския хилендарски монастирь, а въ кичевския монастирь Прѣчиста станѫлъ неромонахъ. По-късно, отъ 1801 до 1818 билъ игуменъ на скопския Марковски монастирь. Слѣдъ тая 18-годишна дѣятелность въ скопската околия, счукалъ се съ нѣкои аги и избѣгалъ на Света-Гора, отъ дѣто се завърнѫлъ още сѫщата година въ Тетово и се заловилъ да строи Лѣшочкия монастирь. На тоя монастирь дѣдо Кирилъ станѫлъ и игуменъ. Въ оныя тъмни врѣмена тоя отецъ, пъргавъ и дѣятеленъ човѣкъ, и съ слово и съ перо будилъ народа да се свѣсти. Отъ расказитѣ на още живи люде се знае, че той поучавалъ народа и помагалъ на бѣднитѣ. За живота му се говори, казва ни г-нъ Шоповъ, едва ли не като за апостолски животъ. До сега сѫ познати двѣ книги, написани и напечатани отъ **П**: *Огледало* (Будимъ, 1816) и *Утѣшеніе грѣшнымъ* (Солунъ, 1840). За тоя великъ родолюбецъ сѫ писали А. Шоповъ, *Изъ новата история на Македония* въ министер. *Сборникъ*, кн. III (1900); Л. Серафимовъ, *Тетовско и дѣйцитѣ по възраждането му: Кирилъ иеромонахъ Пейчиновичъ и монастирьтъ му Св. Атанасий* (Пловдивъ, 1900; 2 книжки); Иерод. Иосифъ Христовъ, *Къмъ биографията на о. Кирила Пейчиновичъ* въ *Периодич. Спис.*, годишнина XIV, кн. 3—4 (1900). Иерод. Иосифовата статия поправя нѣкои грѣшки у Л. Серафимова и се свършва съ бѣлѣжка: «Когато Лѣшочкиятъ монастирь ще издаде кореспонденцията на о. Кирила съ Абдулъ Рахманъ паша (Ami Boué пише: *Abdourrahman, Rec. d'itiner. dans la Turquie d' Europe*, стр. 307, 1844) още повече ще се

расширѫтъ рамкитѣ на тоя бѣлѣжитъ портретъ».

Пекари. Южно-Американска свиня.

Пекинъ (сѣверна столица). Столица на сегашни Китай отъ 1421, до когато столицата билъ Нанкинъ (южна столица), около 17 килом. на сѣв.-зап. отъ р. Пей-хо, въ сѣверната область Пе-чели, на разстояние близо 160 километра отъ морето, и около 95 килом. отъ голѣмата китайска стѣна. Населението въ града се прѣсмѣта на около 2,000,000. Градътъ е заобиколенъ съ стѣни 32 килом. околовръстъ; тия стѣни сѫ огромни пръстени валове, облицени съ кирпичъ, съ амбразури за пушки и топове. Стѣнитѣ на манджурски или Вѫтрѣшни градъ иматъ срѣдна височина 15 метра. На дебелина тѣ сѫ отъ 17 до 6.5 метра. Стѣнитѣ на китайски или Вънкашни градъ сѫ само 9 метра високи, и отъ 4.5 до 7.5 м. широки. Върхътъ на стѣнитѣ, на който конници могѫтъ да се искачватъ по една наклонена равнина, е каменопосланъ. На междини отъ 55 метра има четирожгълни кули, издадени извънъ стѣнитѣ 15 или 18 метра; на жглитѣ, па и надъ портитѣ, има четиретажни бастиони. Портитѣ, които даватъ достѫпъ въ града отъ вънъ сѫ 16, отъ които 9 принадлежѫтъ на сѣверния или манджурски градъ и 7 на южния или китайски градъ.

П. състои отъ двѣ главни части, раздѣлени съ стѣна съ три врата. Тия два отдѣла образуватъ сѣверния *манджурски* или *Вѫтрѣшни градъ* и южния — *китайски* или *Вънкашни градъ*; първий е повече отъ 22 килом. околовръстъ, вторий около 16 килом. Въ срѣдата на Вѫтрѣшни градъ се помѣщаватъ заобиколени съ отдѣлни стѣни два градеца единъ въ другъ. Тѣ сѫ *Императорски градъ* (около 10 килом. околовръстъ); послѣдний служи собствено за императорско мѣстопрѣбивалище, тамъ живѣе и семейството на императора, и тамъ се намиратъ двѣ висши държавни учрѣждения: дворцовата канцелария и дворцовото управление. Достѫпътъ тука до послѣдно врѣме е билъ запрѣтенъ за европейцитѣ (сега посланницитѣ добиватъ ауденция у императора), затова и тая часть отъ **П.** е позната само по описанията на мисионеритѣ отъ XVIII-и вѣкъ. Въ Императорски градъ сега живѣѫтъ особено китайски търговци и занаятчии, намиратъ се нѣколко познати кумири и монастире, императорската книгопечатница, която печата съ подвижни букви и др. Голѣма часть отъ западната половина на Императорски градъ е занята отъ една императорска градина, съ едно езеро 2,284 метра дълго. Токо-речи всичкитѣ пекински правителствени канцеларии се намиратъ въ южната часть на Вѫтрѣшни градъ, между Императорски градъ и Вънкашни градъ. Тамъ, на источната страна, сѫ и другоземнитѣ посолства: англійското, французското, русското, германското и др., повечето въ бивши княжески дворци, отстѫпени отъ китайското правителство. Една русска духовна мисия се помѣщава въ най-сѣверо-источния жгълъ на Вѫтрѣшни градъ. Близу до нея е монастирътъ на тибетскитѣ лами *Юнъ-хогунъ*, първий между китайскитѣ монастире по обширностьта и великолѣпието на сградитѣ. Въ юго-источния жгълъ на Вѫтрѣшни градъ има една обсерватория (отъ год. 1272 има инструменти отъ монголскитѣ вре-

мена) и *Испитателенъ дворъ*, дѣто всѣки 3 години се държѫтъ испити за докторатъ. Най-населената и търговска часть отъ П. е сѣверната часть на Вънкашни градъ; а южната негова часть състои отъ градини и бахчии.

Една отъ главнитѣ забѣлѣжителни сгради на Вънкашни градъ е Храмътъ на Небето. Въ него има собствено три храма, дворецъ за прѣбиването на императора въ врѣме на обичайния постъ прѣдъ жертвоприношение, и жертвеникъ, построенъ въ 1420 въ видъ на тризѫгълна могила на три етажа. Всѣкой етажъ е заграденъ съ мраморни стълпове, общото число на които е равно на числото на градуситѣ въ небесния екваторъ (360). Срещу Храмътъ на Небето е Храмътъ на Изобрѣтатели на земедѣлието; въ градината, която принадлежи на тоя храмъ, императорътъ всѣка година извършва единъ обрядъ, като изорава съ плугъ двѣ-три брѣзди.

Около 12 килом. на сѣв.-зап. отъ П. е прочутата мѣстность *Юенъминъ-юенъ* (буквално *кржли прѣкрасни градини*), дѣто били палатитѣ, ограбени и съсипани отъ англичанетѣ и французетѣ прѣзъ окт. 1860. Тѣ сѫ били на брой 30, расположени всрѣдъ живописни ридове и долини, дѫбрави и поляни, посѣяни съ канали, локви, рѣчици и езера, съ многобройни храмове и пагоди, пълни съ златни, сребърни и бронзови статуи на люде и богове. Тамъ билъ трупанъ съ вѣкове всичкий движимъ имотъ на китайскитѣ императори, между чийто дарове имало и много испратени отъ английски посолства. Когато наближили съюзницитѣ и лордъ Елджинъ се научилъ, че на това мѣсто сѫ били мѫчени английски и французски плѣнници, уловени измѣннически, той далъ заповѣдь да се оплѣни и разори тая любима резиденция на императора, «понеже тоя ударъ безъ друго ще нарани гордостьта и чувствата му; и така ще стане едно тържествено въздаяние». Въздаятелетѣ по-напрѣдъ обрали дворцитѣ, а послѣ ги погубили съ огънь и мечъ. Английското и французското знаме се развѣли на пекинскитѣ стѣни и англичанетѣ и французетѣ наложили на Китай новъ договоръ (виж. Китай, *история*). Между ползитѣ отъ тоя договоръ е и позволението, дадено на Англия, па и на Франция и Съединенитѣ Държави, да прѣбиватъ тѣхни посланици въ Пекинъ, — привилегия, на която до тогава се радвала само Русия. На другоземцитѣ отъ всички чужди държави до послѣдно врѣме е било позволено само да посѣщаватъ китайската столица, а не и да търгуватъ въ нея.

П. е срѣдоточие на обширна мѣстна промишленость, нъ токо-рече нѣма значение за износа въ странство. Околноститѣ на града сѫ покрити съ добрѣ обработени поля; населението имъ се занимава съ земедѣлие, градинарство (за зеленчуци) и скотовъдство, най-вече за задоволяване потрѣбитѣ на столицата. Близо до П. има богати рудници антрацитъ, който отива за топливо за мѣстното население, и мраморни каменоломници.

Мѣстоположението на П., расположенъ всрѣдъ една обширна равнина, упражнява доста голѣмо влияние на климата му, който прави токо-речи невъзможно за европейцитѣ прѣбиването въ града лѣтѣ. Санитарното състояние е много лошо; особено се усѣща недоста-

ъ отъ добра вода, понеже гра-
ъ е построенъ не на рѣка, а
чкитѣ канали или пръсъхватъ
заражаватъ въздуха съ миазми.
ого лоша е водата и въ кла-
цитѣ.

I. минува за единъ отъ най-
ритѣ градове на Китай. Китай-
тѣ историци твърдѣтъ, че вече
1121 прѣдъ Р. Х. на неговото
то сѫществувалъ единъ градъ
ъ име Цзи. Тоя градъ постоянно
споменува въ послѣдвалитѣ пе-
ди на китайската история, ту
качеството на столица, ту въ
еството на областенъ градъ. Ко-
о П. станѫлъ единствената сто-
а на империята, стѣнитѣ му
разширили до сегашнитѣ раз-
и.

За най-добро съчинение въ ев-
ейската литература върху П.
ува трудътъ на Д-ръ Брадшнай-
а, обнародванъ въ Шанхай въ
6: *Archaeological and histori-
researches on Pekin and its
irons*, прѣведенъ на французъ-
езикъ въ Парижъ въ *Publica-
s de l' Ecole des Langues ori-
ales vivantes* (1879, XII). Едно
лѣчение отъ едно китайско опи-
ие на П. е на русски о. Иакин-
ото *Описаніе Пекина* (СПБ),
9).

Peccavi, *лат.* Сгрѣшихъ.

Pectus facit theologum, *лат.*
одцето прави богослова, сир.
словъ става човѣкъ по убѣж-
ие.

Пела. Староврѣмененъ македон-
градъ, близо до сегашния
дъ Енидже-Вардаръ, мѣсторож-
ие на Александра Велики. Тоя
дъ билъ безъ важность до Фи-
а, Александровия баща, който
родилъ тамъ, и който го на-
вилъ столица на македонското
ство. Градътъ билъ расположенъ
на една могила, близо до едно
блато; богатъ и благоденственъ
испърво, той испаднѫлъ въ римско
врѣме и въ срѣднитѣ вѣкове отъ
него оставалъ само единъ якъ за-
мъкъ, наричанъ *Bodena*. На мѣ-
стоположението на П. е сегашното
село *Неохори* или *Иеникиой*, близо
до което единъ изворъ носи името
Пеле.

Пелагиане. Пелагиеви послѣдо-
ватели.—**Пелагианизмъ.** Учение на
пелагианетѣ. — **Пелагий.** Англий-
ски монахъ (умр. въ 420 въ Па-
лестина), който отхвърлялъ на-
слѣдственостьта на първородния
грѣхъ и считалъ природнитѣ сили
на човѣка достатъчни за достига-
не блаженство. Главний неговъ
противникъ билъ Августинъ. П-то
учение било осждено въ 431 отъ
Ефесския съборъ. Виж. Визгерсъ.
*Psagmatiche Dasstellung des Au-
gustinismus und Pelagianisismus*
(Хамбургъ. 1833); Якоби, Die Lehra
des P. (Лайпц., 1842).

Пелагоскопъ, *гр.* Инструментъ,
изнамѣренъ отъ англичанинъ Ко-
линсъ, за гледане въ морскитѣ
дълбочини.

Пелагъ I. Папа отъ 555 до 559,
римлянинъ, написалъ 16 послания.
—**П. II** Папа отъ 578 до 590.
несполучливо се борилъ съ единъ
расколъ въ Истрия. — **П.,** краль
на астурийцитѣ, отъ 711 до 737,
побѣдитель на арабетѣ въ 718,
основалъ Овиедо и обширно крал-
ство въ Испания; П. е герой на
вѣка си, като извършилъ голѣми
работи съ малки срѣдства.

Пелазги. Най-старитѣ обители
на Гръция, достигнѫли извѣстна
степень образованость, занимавали
се съ земедѣлие и скотовъдство,
имали укрѣпени градове, постро-
ли циклопически стѣни въ Аргосъ,
Микени и др., занимавали се и съ

мореплаване. За тия напрѣднячави миролюбиви люде отъ прѣдисторическитѣ врѣмена историцитѣ много малко могжтъ да отгатнжтъ. Най-новитѣ издирвания показватъ, че тѣ напуснжли азиятскитѣ си жилища слѣдъ туранцитѣ и потеглили къмъ Европа. Слѣдъ това ги намиратъ заселени въ Мала-Азия; Омиръ говори за тѣхъ като за съжзници на троянцитѣ. Слѣдъ това тѣ, както изглежда, се разсѣяли прѣзъ Мраморно и Егейско море, па и прѣзъ Критъ, по много острови между двата материка; и най-сетнѣ завзели голѣма часть отъ Тесалия, Епиръ, Пелопонезъ, Атика, Македония, Аркадия. Споредъ Херодота, самитѣ елини сж пелазгическо племе; и едва ли има нѣкакво съмнѣние, че п. сж влѣзли въ състава както на елинската даровита народность, така и на латинската. Раннитѣ етрусци (виж. *Етрурия*) сж били п. донѣйдѣ. Крачката отъ Гръция въ Италия е естествена.

Пелагра, *гр.* (произведено отъ дума *pellis*, кожа, по аналогия съ дума *podagra*); синоними *mal rosso*, *scorbutus aepinus*, *lepra italica*. Една отвратителна накожна болесть, свойствена на горещитѣ страни. Извѣстна е отъ XVШ-и вѣкъ и е била изучвана най-напрѣдъ въ Испания и особено въ Ломбардия, дѣто и сега е твърдѣ распространена. Тази болесть се развива прѣдимно пролѣть и се характеризира постепенно съ все по-голѣмо отслабване и съ чувството на горене отъ гръбнака къмъ краищата. Слѣдъ това на киткитѣ на ржцѣтѣ и на ходилата на краката се явява червенина и подуване на кожата. Слѣдъ 2—6 седмици червенината се замѣнява съ чющене на кожата, болний го трее, страда отъ мжчно гълтане, носъ, катаръ на бронхитѣ, на тѣ и кожата му изсъхва и по нява. Болестьта може да се дължи много години. За лѣ нето на п. прѣпоржчатъ прѣв ване унотрѣбението на царев и изобщо подобрение на хр нето.

Пелей. Еаковъ синъ, Те новъ братъ, царь на мирми нетѣ въ тесалийска Ѳтия, отъ гинята на морето Нереида Те ималъ синъ Ахилъ (виж. това

Пелерина, *фр.* Кржгло ви ло, употрѣбяемо отъ женитѣ сто мантилъ.

Пеликанъ или *баба пе (Pelecanus onocrotalus)*. П два пжти по-голѣма отъ гжс съ тѣло покрито съ бѣлочер пера, въ които тукъ-тамъ има ни четинки. Кълвунътъ на много по-дългъ отъ главата края закривенъ; подъ долнат челюсть има широка кожена т дѣто туря храната си. Шията е дълга и закривена като на беда. Краката му сж кжси и тѣ прѣдни пръсте сж скачен плавателна ципа. П.е прѣлѣтна ца; живѣе край Каспийско нъ прѣхвърка и по нашитѣ ни. Хвърчи на високо, бързо спуща направо въ водата да риба, която туря въ коженат ба и занася на малкитѣ си самъ я изяда. П. може да се томи, нъ не е полезна птица.

Пелико *(Силвио)*. Италия поетъ, родомъ отъ Пиемонтъ (1 —1854). Въ младостьта си п залъ наклонность къмъ драмат ското искуство. Прѣдаваль ф пузски езикъ. Първитѣ му тр дии били *Лаодица*, изъ гръ животъ, и *Франческа да-Рим* изъ епохата на борбата на ге

ѣ и гибелинитѣ. Първата била есполучлива, втората имала го-ѣма сполука. Слѣдъ падането на Наполеона I, П. билъ възпитатель ъ аристократически домове и се апозналъ съ Мадамъ де Сталь, съ Байрона и други знаменитости, а жщо и съ видниτѣ италиянски атриоти, въ това число съ Ман-они. Байронъ прѣвелъ на англ. I-та трагедия *Ф. да-Римини*, а П. рѣвелъ на итал. Байроновия *Манфредъ*. П. основалъ органъ съ цѣль а борба противъ австрийското адичество, който билъ скоро за-рѣтенъ. Третата П-ва трагедия *Ефемио* и тя посрѣщнала прѣчки ъ цензурата. Скоро слѣдъ това I. билъ арестуванъ и затворенъ ъ венециянскитѣ тъмници. Въ атвора той написалъ още двѣ рагедии. Въ 1822 надъ него се роизнесла смъртна присѫда за частие въ едно тайно дружество, амѣнена съ 15-годишенъ тежъкъ ъмниченъ затворъ въ Шпилбергъ, дѣто съ него се отнасяли варвар-ки. Затвора си той е описалъ въ ѣчия. си *Le mie prigioni (Тъмницитѣ ми)*, което му е достави-о безсмъртна слава. Тая книга утакси слѣдъ появяването си е ила прѣведена токо-речи на всич-и европейски езици; тя е прѣ-едена и на нашия езикъ отъ Д. анкова (Цариградъ, 1874). Въ ѣкои отношения тя може да се равнява съ *Робинсона Крузо*. Ав-орътъ, по собственото му заявле-ие, я е писалъ «не отъ суетното елание да говори за себеси,» а «да омогне да се поддържа бодростъ-а у единъ нещастникъ съ раз-аза за утѣхитѣ (религиозни), до-тжини човѣку дори върдъ най-олѣмитѣ несгоди.» П-тѣ литера-урни произведения, написани слѣдъ *Тъмницитѣ ми*, иматъ мал-ко значение. Повече отъ всичко той е цѣнилъ трудеца си *За длъжностить на човѣка* (българ. прѣ-водъ отъ Д. Тошковичъ, подъ ре-дакцията на Д. Мутевъ, Болградъ, 1862) — въ тая брошура е съ молко значение. Въ 1830 П. билъ помилванъ и испратенъ задъ гра-ница, т. е. при родителитѣ му въ Туринъ, дѣто живѣлъ до самата си смъртъ.

Пелионъ. Гориста планина въ източна Тесалия, близо до морския брѣгъ, на сѣв. отъ Пагазийски за-ливъ, 1618 метра висока. Съ П. сж свързани митическитѣ сказа-ния за борбата на исполинитѣ съ Зевса,—които, като желаяли да до-сѣгнжтъ небето, опитали се да въскачатъ Оса и Олимпъ надъ П. (или П. и Оса надъ Олимпъ),—за Кентавра Хирона, митическия прѣд-ставитель на лѣкарското искуство, за строението на кораба на арго-навтитѣ и др. На П. се е намира-ло и светилището на Зевса Актей-ски. По склоноветѣ на П., които въ старо врѣме сж били покрити, както се вижда, съ гжсти гори, сега сж распръснжти много гръцки села (така нареченитѣ „двадесеть и четире села"), заобиколени съ раскошни овощни градини.

Пелисие (Жанъ-Жакъ *Pelissier*). Франц. маршалъ (1794 — 1864); станжлъ извѣстенъ въ Алжирия като енергиченъ началникъ, готовъ, въ случай на нужда, за най-суро-ви мѣрки. Въ 1855 билъ испра-тенъ въ Крѣмъ, дѣто първенъ ко-мандувалъ 1-я армейски корпусъ, послѣ замѣстилъ Канробера въ на-чалствуването на всичкитѣ франц. сили подъ Севастополъ, обсадата на който той продължилъ съ уси-лена енергия; първий приступъ, прѣдприетъ отъ него на 6 юния, билъ отблъснжтъ, нъ слѣдъ него

скоро дошла побѣдата на съюзницитѣ при Черна и прѣвземането на Малаковската ржтлина, което оставило Севастополъ въ ржцѣтѣ на обсадителетѣ. Прѣвземането на Малаковската ржтлина придобило за П. титлата *Малаковски дукъ*. Слѣдъ свършването на кръмската война П. билъ французски посланникъ въ Англия, а прѣзъ Австроиталиянската война въ 1859 командувалъ французскитѣ войски на Рейнъ. По-късно билъ гл. управитель на Алжиръ.

Пелопиди. Пелопсови потомци: Атрей, Агамемнонъ, Орестъ и др., съ чието имена е свързано възвишението на Аргосъ. Върху сказанията за П. сж се писали много гръцки трагедии.

Пелопидъ *(Pelopidas)*. Гръцки пълководецъ, тивянинъ; происхождалъ отъ богато семейство; добилъ добро възпитание; отъ рано се приучилъ на лишения, живѣлъ простъ животъ и прѣзиралъ богатството. П-тѣ приятелски отношения съ Епаминонда наченжли отъ битвата при Мантинея (385), въ която Епаминондъ му спасилъ живота. Порившъ и необузданъ, П. прѣдставлявалъ контрастъ съ спокойния и сдържанъ Епаминондъ; нъ и двамата били еднакво честни, постоянни въ стремленията и убѣжденията си и патриотично настроени: на тѣхъ двамата Тиви били задължени за кратковрѣменното си възвишение и хегомония. Слѣдъ прѣвземането на Кадмея отъ олигархията (383), П. въ числото на 400 демократи побѣгнжлъ въ Атина, дѣто бѣглецитѣ намѣрили радушенъ приемъ и покровителство. Когато единъ отъ тѣхъ, Андроклидъ, паднжлъ въ ржцѣтѣ на испратенъ отъ тивенскитѣ олигархи убийца, П. склонилъ другаретѣ си по изгнание на отмъщение и станжлъ душата на единъ заговоръ. Въ 379 той се върнжлъ тайно въ родния си градъ и съ други съзаклетници убилъ водителя на олигархията, слѣдъ което билъ провъзгласенъ единъ отъ беотархитѣ и останжлъ на тая длъжность повторечи несмѣнно. Спартанский гарнизонъ, въпрѣки отчаяното си съпротивление, билъ принуденъ да остави Кадмея и да излѣзе изъ града. Походитѣ на спартанцитѣ (378—371) не върнжли изгубеното. Въ 377 П. побѣдилъ спартанцитѣ при Танагра, на другата година—при Тегира; и двѣтѣ тия побѣди били плодъ на храбростьта и на прѣкрасната военна организация на така-наречения «свещенъ отрядъ.» Рѣшително поражение било нанесено на спартанцитѣ при Левктра (371), слѣдъ което тивенцитѣ вече сами захващатъ настъпателната война и, съ Епаминонда на чело, извършватъ редъ побѣдоносни нахлувания въ Пелопонеса и разширяватъ влиянието на Тиви на сѣверъ. Въ 369 П. билъ испратенъ съ една войска на помощь на тесалийцитѣ, които освободилъ отъ македонския гарнизонъ. Въ 368 билъ испратенъ посланникъ въ Тесалия, дѣто го задържали въ плѣнъ, изъ скоро билъ освободенъ отъ Епаминонда. Въ 364 паднжлъ при Кинокефала въ едно сражение противъ тиранина Александра Ферейски. П-тѣ биографи сж Корнелий Непотъ и Плутархъ.

Пелопонезъ (срѣдновѣковно име на сегаш. *Морея*). Южень полуостровъ на Гръция, съединенъ съ нея по Коринтски провлакъ, който се прокопа за корабоплаването въ нашето врѣме (виж. *Коринтски провлакъ*). Областитѣ въ п-ва сж:

въ срѣдата Аркадия, на сѣверъ отъ нея Ахаия, на зап. Елида, на югъ Месения и Лакония съ гл. гр. Спарта, на ист. Арголида съ гл. гр. Аргосъ. Слѣдъ троянската война дорийци отъ Тесалия истикали малко по малко старото население и основали много държавици; най-главната отъ тѣхъ станжла Спарта, която въ пелопонезската война (война между атинянетѣ и лакедемонцитѣ, 431—401 прѣди Р. Х.), на чело на другитѣ пелопонезски държавици, побѣдила Атина, която ѝ успорявала господството надъ Гърция. П., покоренъ въ 146 прѣди Р. Х. отъ римлянетѣ, заедно съ срѣдна Гърция, съставилъ область Ахаия; принадлежалъ отпослѣ на Византийската империя, слѣдъ това, подъ име Морея, на венецианцитѣ, завоеванъ въ 1718 отъ турцитѣ, освободилъ се изъ-подъ тѣхната власть въ 1821—25 и съставя сега часть отъ кралство Гърция. Сега на полуострова, който захваща 22,200 чет. килом., изброяватъ (по данни отъ 1889) 728,200 жит., въ това число 12% албанци, които живѣжтъ най-вече на юго-ист. Виж., на нѣмск., Курциусъ, П., историческо и географ. описание (Гота, 1853); на франц., Beulé, *Етюди за* П. (Парижъ, 1875).

Пелопсъ. Въ гръцката митология, синъ на фригийския царь Тантала и Ниобинъ братъ. Баща му го нарѣзалъ на кжсове, сготвилъ го и го сложилъ на боговетѣ на едно угощение, което имъ далъ, съ цѣль да опита всевѣдѣнието имъ; нъ боговетѣ разбрали измамата и не вкусили. Само богиня Деметра, потопена въ скърбъ за загубата на дъщеря си, изяла една плешка. Зевсъ заповѣдалъ Хермесу да тури пакъ кжсоветѣ въ котела и парка Клото пакъ съживила момчето съ поразителна хубость, а изядената отъ Деметра плешка замѣнила съ плешка отъ слонова кость. За споменъ на това всички пелопиди имали ужъ наслѣдствено бѣло петно на рамото. Споредъ най-общото сказание въ напокошнитѣ врѣмена, П., фригиецъ, изгоненъ отъ Илоса изъ Сипилосъ, отишелъ съ голѣми съкровища въ гръцкия полуостровъ, който отъ него добилъ името си Пелопонезъ, оженилъ се за Хиподамия, спечелилъ бащиното ѝ царство като надминжлъ баща ѝ въ едно надпропускане съ колесници и станжлъ родоначалникъ на славнитѣ пелопиди (виж. това име).

Пелушъ, *фр.* Вълненъ или копринен платъ съ дълги косми, единъ видъ кадифе.

Пемброкъ. Английски градъ (южни Уейлсъ) на Атлант. океанъ, 355 килом. на зап. отъ Лондонъ; 15,051 жит. Корабостроителници и държавенъ арсеналъ. Развалини отъ нѣкогашенъ обширенъ замъкъ, за който казватъ да е билъ мѣстороденнието на Хенрихъ VII. — Графство или область П. има 1,532 чет. килом. и 96,000 жит. Овесъ, ячемикъ и барбой сж главнитѣ земни произведения. Отъ минералитѣ, обработватъ се каменни вжглища, олово и желѣзо. Пемброкската область е главно забѣлѣжителна по това че, ако и да е най-далечната отъ уейлскитѣ отъ Англия, половината отъ населението ѝ говори английски езикъ. Нѣкога тамъ се заселила една колония фламандци, която усвоила английския езикъ.

Пенати, *лат.* У старитѣ римляне, домашни богове, хранителе на домашното огнище, дѣто се и поставяли изображенията имъ и дѣто имъ се принасяли жертви;

по-често тѣ се явяватъ заедно съ ларитѣ (виж. *Ларъ*). Въ обществе-нитѣ храмове имало своего рода п. (*Penates, Publici*).

Пенджабъ или *Пънджабъ* (*Punjab*, по персид. значи *Петирѣчие*, земя на петъ рѣки). Най-сѣверо-западната область на англійска Индия, образувана въ 1849, отъ области, които принадлежали на кралството на Сикхитѣ или Лахоръ и др. Пои се отъ петъ рѣки, които зематъ началото си въ Хималайскитѣ планини, и като се съединяватъ съ Индъ, вливатъ се въ Индійски океанъ. П. е съпрѣдѣленъ на сѣв. съ планински държави въ Кафиристанъ и Кашмиръ, на зап. съ Келатъ (Белуджистанъ) и Афганистанъ, отъ който го отдѣлятъ източнитѣ клонове на Сюлейманови планини, на югъ съ Раджпутана и Аравійско море, на ист. съ Китай и други сѣв.-западни области на англійска Индия. Пространство 509,111 чет. килом. и 26 милиона жит.; 408,816 чет. килом. и 21 милиона жит. се падатъ на прѣкитѣ англійски владѣния, останѫлитѣ на васални княжества, така наречените *Punjab Native States* и Чайпуръ. Сѣверната часть на П. е планинска страна. Главното занятие на жителитѣ е скотовъдството; при това П. произвожда изобилно пшеница и грозде. Желѣзо, каменни вѫглища, соль, златенъ пѣсъкъ. Търговията съ соль и вълнени стоки, па и транзитната търговия съ Афганистанъ, сѫ доста голѣми. Единъ желѣзенъ пѫть съединява П. съ главната мрѣжа горноиндійски желѣзници и съ океана. Сѣдалището на управл. на П. е *Лахоръ*.

Пенелопа. Одисеева сѫпрѫга и Телемахова майка; въ *прѣнос. см.* образецъ на сѫпрѫжеска вѣрность. Виж. *Пенелопино платно*.

Пенелопино платно. Безкрайно платно, — работа, която никога не се свършва. Отъ баснословитѣ сказания за Пенелопа е извѣстно, че тя прѣзъ 12-годишното Одисеево странствуване останѫла вѣрна на мѫжа си и съ хитрость отпѫждала всички ония, които искали да се оженѫтъ за нея, като увѣрявала, че тя само тогава ще се ожени когато дотъче едно платно, което била заткала; а това платно никога не се доткавало, защото тя постоянно расткавала нощѣ онова що изткавала денѣ.

Пенза. Русски градъ, ц. на едноименна губерния, на р. Сура, 354 килом. на юго-ист. отъ Нижни-Новгородъ и 1,153 килом. на изт.-ист. отъ С. Петербургъ; свързанъ съ сизрано-вяземската, московско-казанската и рязанско-уралската желѣзници; 55,680 жит. въ 1897, отъ които 51,662 православни. Дѣятелна търговия съ спиртъ, жито, добитъкъ и градиво, главно по Сура пролѣть. Сапунени фбрики; фабрики за камбани; желѣзни заводи; изработване прочути нагайници (башлъци) отъ камилска коса, и др. Два важни панаира прѣзъ годината.—П. е основана въ срѣдата на XVII-и вѣкъ, като отбранена срещу татарското нахлуване; градътъ е хубаво построенъ; има 19 църкви, 2 монастиря, много градини, прѣкрасенъ разсадникъ и градинарско училище. — **Пензенска губерния**, между нижни-новгородската на сѣв., тамбовската на зап., симбирската на ист. и саратовската на югъ, има простр. 38,840 чет. кил. и насел. въ 1897 г. 1,483,948 жит. великоруси, казаци и токо-речи по-русени мордвини и мещчеряци (люде отъ финското племе); тѣх-

нитѣ съсѣди, на сѣв., били българе, които населявали сегашната симбирска губерния. Въ XIII-и вѣкъ, тия населения подпаднѫли подъ татарското владичество и, когато паднѫла татарската империя, тѣ влѣзли въ състава на казанското ханство (виж. *Казанъ*). Въ XVI-и вѣкъ, тая земя паднѫла подъ властьта на руситѣ, които основали тамъ крѣпости, отъ които най-старата е Мокшанъ, основана въ 1536. Земята испатила много отъ Пугачевската буна въ 1774. Въ 1780 се учредила пензенската губерния, която въ 1798 се унищожила и въ 1801 подновила. Земята състои отъ обширни високи полета, самъ-тамъ просѣчени съ бърда ниски хълмове. Рѣкитѣ сѫ притоци на Донъ и Волга, и три отъ тѣхъ Хоперъ, Сура и Мокша сѫ корабоплавателни, нъ сѫ покрити съ ледъ 5 мѣсеца, отъ началото на ноемврѝия до началото на априлъ. Зимата е люта и дълга, и лѣтото кѫсо; нъ климатьтъ е здравъ. Земята е много плодородна и земедѣлието е главний поминъкъ. Жито отъ разни видове, зеленчуци, цвѣкло, ленъ, конопи, тютюнъ, хмѣль сѫ главнитѣ произведения. Голѣми количества жито се изнасятъ въ съсѣднитѣ губернии. Около една трета отъ цѣлата повръхность на земята е покрита съ гори, нѣкои отъ които сѫ само джбови. Фабричната дѣятелность е съсрѣдоточена главно въ градоветѣ. Платове и кожи сѫ главнитѣ стоки, които се изработватъ. Главнитѣ градове сѫ Пенза, Мокшанъ и Саранскъ. — Пензенската губерния е родината на *Бѣлински*, най-великия русски критикъ.

Пензансъ. Английски крайморски градъ, най-западний градъ на Англия, въ обл. Корнуолъ, 40 километ. на юго-зап. отъ Трюро; край на желѣзница, която го свързва съ Трюро; 12,410 жит. Богати оловени и мѣдни рудници. Важно риболовство. Въ пристанището му влизатъ и излизатъ около 900 кораби на годината. Живописна мѣстность, която привлича много посѣтители. — П. е родината на знаменития химикъ сѫръ Хѫмфри Дейви, комуто е издигнѫта тамъ статуя въ 1872.

Пенитенционарна система на тъмниченъ затворъ (отъ *пенитенция*, каяние). Тъмниченъ затворъ, прѣдложенъ отъ Бентама, който състои главно въ това: да се дѣйствува колкото се може по-силно на прѣстѫпника, каквото да се раскае и поправи.

Пенсилвания. Една отъ Съединенитѣ Държави, слѣдъ Ню-Йоркъ най-населената отъ тѣхъ и една отъ 13-тѣ основни държави на съюза; съ прѣдѣли: на сѣв. езеро Ерие и държава Ню-Йоркъ, на ист. Ню-Йоркъ и Ню-Джерзи, на югъ Делауеръ, Мейриландъ и Виргиния, на зап. Виргиния и Охио; простр. 117,100 чет. килом.; насел. 5,662,000 жит., главно отъ шотландско и германско происхождение. Земята е въ срѣдата планинска, съ многобройни паралелни бърда, отъ апалачската или алеганската система, съ посока отъ сѣр.-ист. къмъ юго-зап. Юго-източний трижгълникъ на държавата се слави съ плодородието си. Областитѣ, въ които има въ земята обилно най-добро качество антрацитъ, повечето сѫ безплодни. По минералното богатство П. захваща 1-то мѣсто между Съединенитѣ Държави, благодарение на неисчерпаемото изобилие на каменнитѣ вѫглища, желѣзото и нефтъть. Срѣщатъ се и желѣзно-хромисти руди,

серпентинъ (змеевикъ), никелъ, мраморъ и корундъ. Отъ рѣкитѣ най-важни сж Делауеръ, Скулкилъ, Соскехана, Алегани и Мононгахела, които образуватъ, близо до Питсбѫргъ, р. Охио. Въ планинскитѣ мѣстности климатъъ е постояненъ и зимитѣ сж студени; въ областитѣ на ист. отъ планинитѣ температурата достига, ако и въ непродължително врѣме, до високи градуси топлина и студъ; западнитѣ области се ползуватъ съ помекъ климатъ.

Рударството е много развито; въ П. се добиватъ повече каменни вѫглища отколкото въ всичкитѣ останѫли Съединени Държави. Въ 1892 сж били добити 45.23 милиона тона антрацитъ, 38.20 милиона тона смолистъ вѫгленъ (bituminous coal) и 6.3 милиона тона коксъ. П. захваща сѫщо 1-то мѣсто между Съединенитѣ Държави по производството на чугуна и желѣзото. Прѣзъ споменѫтата година сж били произведени 4.19 милиона тона чугунъ, повече отъ 2 милиона тона бесемеровско желѣзо, 2.3 милиона тона бесемеровска стомана, стоманени желѣзнопѫтни пръте (62% отъ цѣлото производство въ Съед. Държ.) и гвоздеи. Прѣзъ сѫщата година нефтенитѣ кладенци дали 32 милиона бъчви (по 42 хектолитра). Въ голѣмо количество се добива и гранитъ. Слѣдъ рударството главно значение има земедѣлието; въ 200,000 чифлика се добило въ 1892 г. 40 милиона бушела (бушелътъ е равенъ на 36.347664 литра) царевица, 20 мил. пшеница, 35 мил. овесъ, 16 мил. барабой, 5 мил. бушела ржжь, и др.; сѣно 3 милиона тона; тютюнъ около 6 мил. фунта.

П. е богата и съ чудни гори джбови, кленови, кестеневи, орѣхови и др. Овощарството е много р
вито. Доста голѣма е и фабр
ната промишленость; има фабр
за машини, за копринени, вълн
и памучни платове и много дру
Желѣзнопѫтната мрѣжа има 12,0
килом. дължина; дължината на
канала е 1,400 килом. Народн
образование стои много висо
Началнитѣ народни училища
22,000 съ 1,000,000 ученици;
семинарии (6,500 ученици); ми
колегии и специални факултет
отъ университетитѣ най-добрий
филаделфийский. Финанситѣ сж
добро състояние.

Законодателното събрание
стои отъ сенатъ (50 сенатори)
конгресъ (204 прѣдставители).
конгреса на Съединенитѣ Държ
П. праща 2 сенатори и 30 де
тати. Управительтъ съ мѣстни
сенатори се избиратъ за 4 годи
депутатитѣ за 2 години. Сѣдя
щето на управлението е гр. Х
рисбѫргъ, нъ най-важний и н
населений градъ е Филаделф
Значителни сж още градоветѣ Пи
бѫргъ, Алегани, Скрантонъ и Р
дингъ.

История. — Въ 1681 ан
краль Карлъ II подарилъ на У
лиама Пена, синъ на англ. ад
ралъ, една обширна земя на з
отъ Делауеръ, която Пенъ разш
рилъ още съ покупката на дру
земи отъ индийцитѣ. Самъ Пе
поради обилието на горитѣ,
рекълъ владѣнията си *Sylvania* (л
sylva, гора), а краль Карлъ пр
бавилъ на това име думата *Пе*
въ честъ на Пеновия баща.
основание на дадената Пену гр
мота, английский парламентъ
запазилъ правото да облага
налози новата колония, а въ всич
останѫло ней се прѣдоставило п
по самоуправление. Пенъ искъ

да направи опитъ съ една колония «свободна за цѣлото човѣчество», сир. за човѣци отъ всички народности и всички вѣроисповѣдания, съ пълна свобода на съвѣстьта, и поканилъ тамъ всички гонени въ отечеството имъ за религиозни убѣждения. Колонията бързо подкачила да се заселва отъ разни сектанти, а особено отъ английски квакери, отъ шотландски и ирландски пресвитерианци, французски хюгеноти, германски менонити и др. Ала излѣзло, че вече отъ 1627 тамъ имало селища, основани отъ шведи, норвежци, данци, холандци и англичане. Новитѣ поселенци лесно се съгласили съ старитѣ и на края на XVII-и вѣкъ числото на жителитѣ на П. достигнѫло до 200,000. Пенъ и другитѣ основатели на колонията рѣшително не съчувствували на робството, нъ то не било запрѣтено и сѫществувало въ скромни размѣри до самата революция (освобождението на Съединенитѣ Държави). По интриги, Пенъ билъ лишенъ за нѣколко врѣме отъ управлението на колонията, па се и съсипалъ материално; той се върнѫлъ въ Лондонъ въ 1701 и умр. тамъ въ 1718. Управлението минѫло по наслѣдство на вдовицата му, чадата имъ и потомцитѣ имъ до революцията. Въпрѣки всичкитѣ спънки, колонията бързо се развивала. Въ 1683 се основала Филаделфия. Благодарение на влиянието на квакеритѣ въ законодателното събрание, отношенията на колониститѣ съ индийцитѣ били отъ самото начало добри; нъ отъ 1744, въ войната, която настанѫла между Франция и Англия, съсѣднитѣ индийски племена сключили съюзъ съ французетѣ и държали страната на Франция. Настанѫла вѫтрѣшна война, която се свършила съ пълното исчезване на индийцитѣ изъ държавата.

П. била отъ първитѣ колонии, които се уловили за оружие срещу Англия; на нейната земя станѫла голѣма часть отъ военнитѣ дѣйствия; Филаделфия се подложила на една продължителна окупация (1777 — 78). Слѣдъ сключването на войната населението се въскачвало на 434,000 души; въ течението на XIX-и вѣкъ то се увеличило съ повече отъ 10 пѫти. П. зела горещо участие както въ войната въ 1812 съ Англия, така и въ междуособната война въ 1861—65. Интересни историч. свѣдѣния за П. има у W. H. Eglo, *Illustrated History of Pennsylvenia* (Филаделфия, 1880).

Пенсионеръ, *лат.* Лице, което се ползува съ пенсия. — **Пенсионирамъ.** Отпущамъ пенсия. — **Пенсия** (отъ лат. *pane*, хлѣбъ?). Парична сума, която правителството или частно учреждение дава нѣкому срочно или до животъ като възнаграждение за дълговрѣменна минѫла служба. Пенсия на малолѣтни наслѣдници на починѫлъ пенсионеръ изобщо продължава до съвършенолѣтието имъ.

Пенсне (фр. *пенсе*, щипѫ; *не*, носъ). Очила, които се държѫтъ на носа чрѣзъ пружинка.

Пентаѓоналенъ додекаедръ, *гр.* Въ *геом.* Дванадесетостраненъ петожгълникъ. — **Пентагонъ.** Петожгълникъ. — **Пентаграфъ.** *Самописъ*, инструментъ за копиране рисунки и планове. — **Пентадактилъ.** Риба съ петь плавника. — **Пентадекагонъ.** Въ *геом.* петнадесетжгълникъ. — **Пентаедръ.** Въ *геом.* петстранникъ, тѣло се петь лица. — **Пентаметръ.** Петстѫпенъ стихъ, въ който първитѣ двѣ стѫпки сѫ

дактили или спондеи, третата спондей, послѣднитѣ двѣ анапести. — **Пентандрия.** Петмжжие, разредъ растения съ петь стебълца.—**Пентахордъ.** Петструнна лира.

Пепиниера (фр. *pépinière*, отъ гр. пепено, зрѣя). Разсадникъ.

Пепсинъ, *гр.* Вещество, което сжществува въ гастрическия сокъ (слизьта, що отдѣлчаватъ стомашнитѣ стѣни) и което много помага на пищеварението, което разтваря храната; приготвя се и по аптекарски начинъ.

Per angusta ad augusta, *лат.* Чрѣзъ мжчнотии къмъ величието.

Per interim. Виж. *Interim.*

Per fas et nefas. Латинско изрѣчение: чрѣзъ право и криво; — означава, че постижението на една цѣль трѣбва да стане по всевъзможни способи и съ всевъзможни срѣдства, позволени и не позволени.

Per pedem Apostolorum. Латинска поговорка: пѣшкомъ по примѣра на апостолитѣ.

Per se, *лат.* Само по себе.

Пера (тур. *Бей-оглу*). Едно отъ прѣдградията на Цариградъ; 130,000 жит. — П. е расположена на сѣверния брѣгъ на Златни рогъ (виж. *Златни рогъ*), на една височина, на която Галата е долната часть. Тя е европейский кварталъ на Цариградъ, мѣстопрѣбивалището на посланницитѣ, както и на банкеритѣ и европейскитѣ търговци. *Голѣмата улица на* П., дълга близо единъ километръ и половина, е най-хубавата улица на турската столица, най-вече въ оная часть, около 600 метра дълга, която се намира между площада на Таксима и кръстопѫтя на Галата-Сарай, и която е широка 10 метра, съ тротоари отъ странитѣ ѝ, съ трамвай прѣзъ нея, украсена съ прѣкрасни магазини. Въ П. се съсрѣдоточава модний животъ въ Цариградъ; тамъ се намиратъ главнитѣ театрални и други развеселителни мѣста по европейски, хотелитѣ и др. Между сградитѣ, по забѣлѣжителни сж *Св. Троица* (голѣма гръцка църква съ византийски стилъ, построена въ 1882), французската болница, джамията Агачъ-Джами, кжщата на Абрахам паша, галата-сарайский царски лицей, постройката наречена *de Pera* (градътъ на П.), съ пасажи въ нея, *текето* на въртящитѣ се дервиши. П. има шест католически църкви, три гръцко-православни църкви, двѣ арменски и нѣколко протестантски капела. Между дворцитѣ на посолствата забѣлѣжителни сж германский, английский, австрийский, русский и персидский. П. притежава двѣ прѣкрасни градини, градината на Petits Champs и градината на Grand Champs или таксимската.

Перга. Староврѣмененъ градъ въ Памфилия, въ Мала-Азия, 22 килом. на сѣв.-ист. отъ сегашно крайморски градецъ Сатали (стар. Аталия). Много развалини отъ сгради, отъ театръ, дворецъ и др. Градскитѣ стѣни и кули още сж се упазили. Близо до града развалини отъ единъ храмъ на Артемида. Археолозитѣ, като сждятъ по сегашното състояние на паметницитѣ въ П., заключаватъ че тоя градъ не е билъ разрушенъ въ война, а просто напуснатъ отъ обстоятелства, за които историята не ни казва нищо.

Пергаментъ, отъ градъ *Пергамъ*. Овча или телешка кожа, изработена за да се пише на нея. Въ старо врѣме употрѣбявали за писане такъви кожи, които най-добрѣ се изработвали въ Пергамъ.

На пергаменти се е писало и въ срѣднитѣ вѣкове. Въ западна Европа *пергаментаритѣ* сж били единъ еснафъ, който много врѣме се е намиралъ подъ надзора на университета.

Пергамъ и Пергамско царство. П. въ старо врѣме е билъ градъ въ Мизия (Мала-Азия), на р. Селиносъ и Кетейосъ, притоци на Каикъ. Споредъ едно прѣдание, жителитѣ на града били бѣжанци отъ Аркадия, споредъ друго, колонисти отъ о-въ Лесбосъ; нъ старата история на тоя градъ е безъ особено значение. Той добилъ важность, когато Лизимахъ, единъ отъ Александровитѣ генерали, го избралъ като една твърдина, дѣто да държи съкровището си (9,000 таланта). Слѣдъ смъртьта на Лизимаха и Селевка Никатора, Лизимаховий съкровищникъ, Филетеръ, съ помощьта на оставеното съкровище завладѣлъ П. и основалъ (282 прѣди Р. Х.) самостоятелно *Пергамско царство.* Пергамскитѣ царе много се грижили за украшението на столицата си, особено Аталъ I и Евменъ II (147—139), който обогатилъ прочутата пергамска библиотека, която още въ Клеопатрино врѣме съдържала до 200,000 тома и отстжпяла само на александрийската библиотека. Споредъ Плиний, П. станжлъ най-значителний градъ на Мала Азия *(longe clarissimum Asiae Pergamus)*, съдържалъ множество забѣлѣжителни паметници, като храмъ Ескулапу, ницефориумъ или единъ видъ музей за ученитѣ и далъ името си на пергамента, употрѣбяванъ намѣсто папируса, който царь Птоломей запрѣтилъ да се изнася изъ Египетъ. Слѣдъ прѣвръщането на пергамската държава въ римска область (130 пр. Р. Х.) П. още много продължавалъ да е цвѣтущъ градъ, само въ византийската епоха испаднжлъ. На мѣстото на П. сега има турско село *Бергама.* Пергамскитѣ старини бидохж открити отъ германския инжинеръ и археологъ Карла Хумана, благодарение на раскопитѣ направени отъ него въ 1878—1880. Тия раскопки дадохж едно доста важно хждожественоархеологическо слѣдствие, между друго откритието на великолѣпни скулптурни украшения за Зевсовия алтарь (които се намиратъ въ Берлинския музей).

Филетеръ, основательтъ на пергамското царство, сполучливо се борилъ за независимостьта му съ сирийцитѣ и витинцитѣ. Племенникътъ и приемникътъ ну Евменъ I (умр. въ 241) разширилъ пергамската държава, като одържалъ побѣда надъ Антиоха Сирийски. Него наслѣдилъ Аталъ I, който зелъ царска титла и чрѣзъ съжзъ съ римлянетѣ обезпечилъ за П. направенитѣ отъ него и отъ прѣдшественицитѣ му завоевания. Въ царуването на неговитѣ синове Евменъ II и Аталъ II Филаделфъ, П. продължавала да се развива като умственъ и хждожественъ центръ на Мала Азия. Послѣдний пергамски царь Аталъ III Филометоръ (138—133) страдалъ отъ душевно разстройство и завѣщалъ царството съ всичкитѣ си съкровища на Римъ, като отминжлъ роднинитѣ си, които донѣйдѣ били умъртвени отъ него. Макаръ вѣрностьта на завѣщанието да се успорявала, римлянетѣ, като наказали смъртно послѣдния претендентъ, незаконнородения синъ на Евмена II, Аристоника, завладѣли наслѣдството на Атала (130). Пергамъ билъ направенъ главенъ градъ на римска областя *Asia propria.*

Пергелъ. Орждие за чъртаяне кржгове и измѣрване разстояния въ чъртежъ.

Перголезе *(Джиовани)*. Италиянски композиторъ отъ неаполитанската школа, род. въ Джеси, близо до Анкона (1704—1737); първенъ писалъ токо-речи исключително за театра, нъ оперитѣ му не сполучили; въ тѣхъ имало вжтрѣшно съдържание, нъ малко блескава вънкашность. Тия несполуки и охтиката, която се развила у него отъ невъздържанъ животъ, го накарали да се отдалечи въ Пуколо; тамъ той се заловилъ за духовната музика и написалъ прочутия *Stabat Mater*, който се свири до сега. Въ тая пиеса вече личжтъ зародишитѣ на бждщата италиянска школа.

Пердика. Име на много македонски царе, отъ които най-старий, Хераклидъ, основалъ около 664 прѣди Р. Х. македонското царство. П. II царувалъ въ врѣме на пелопонезската война. П. III, братъ на Филипа, бащата на Александра Велики. — Най-забѣлѣжителенъ отъ всички П. е пълководецътъ съ това име на Александра Велики, комуто Александръ, кога умиралъ, подарилъ именния си пръстенъ като символъ на царската власть. Тоя пълководецъ погинжлъ прѣзъ единъ походъ въ Египетъ, въ 321, отъ ржцѣтѣ на войницитѣ си, които прогласили за повелитель на държавата Антипатра.

Pereat, *лат.* Да погине, сир. смърть нему.

Переяславъ. Русски градъ въ владимирската губерн., 116 килом. на сѣв.-зап. отъ Владимиръ, на двата брѣга на р. Трубежъ, близо до устието ѝ въ езеро Плещеево (езерото захваща едно пространство отъ близо 46 чет. килом.), на което градътъ дава името си; 10,500 жит. Прѣдачници, фабрики за памучни платове, тютюнени фабрики и др. Переславски памучни произведения се изнасятъ на нижни-новгородския и ирбитския панаири, па дори и въ Китай прѣзъ Сибиръ. Важно риболовство по езерото. — П. е основанъ, по свидѣтелството на Нестора, въ 993 отъ Владимира Святославича, въ паметъ на една побѣда надъ печенегитѣ. Въ 1054 тоя градъ станжлъ столица на *Переяславско княжество*, което послѣ принадлежало на Полша и до русското присъединение на Мала-Русссия.

Перналгия, *гр.* Твърдѣ силна всеобща болезнина.

Периандръ. Коринтски тиранинъ, единъ отъ 7-тѣ мждреци на Гръция, наслѣдилъ бащата си Кипсела въ 627 прѣди Р. Х. и отличавалъ се първенъ съ кротость и справедливость, послѣ станжлъ жестокъ притѣснитель на поддаництѣ си. Умр. въ 584 прѣди Р. Х.

Перигей, *гр.* Точката въ орбитата на една планета, дѣто тя е най-близо до земята; противоположното на *апогей*.

Перикардий, *гр.* Ципеста обвиква на сърдето. — **Перикардитъ** Възпаление на перикардия.

Периклъ. Най-искусний, най-благородний и най-безкористний атински държавникъ; происхождалъ отъ отличенъ родъ: билъ синъ на Ксантипа, побѣдительтъ при Микале, и Агариста, племенница на великия атински прѣобразователь Клистена; и билъ роденъ между 500 и 490 прѣди Р. Х. Надаренъ отъ природата съ голѣми способности, той добилъ най-високо образование подъ ржководството на философъ Анаксагора, и отличавалъ

се не само съ забѣлѣжителенъ умъ и разсждителность, не само съ ораторска дарба, толкова необходима за държавникъ, който желае да си подчинява на волята народното събрание, а и съ тѣлесна хубость. И съ тия качества и дарби на държавенъ мжжъ П. съединявалъ опитностьта и благоразумието на пълководеца, висока честность, простота и умѣреность въ живота. За ораторската му дарба П. наричали олимпиецътъ; казвали, че той излива свѣткавицитѣ и гърмотевицитѣ, толкова поражавалъ съ словото си, и че само убѣждение е на устата му. Токо-речи всичкото си врѣме посвещавалъ той на държавнитѣ работи; едничкото развлѣчение за него служила бесѣдата въ домашния кржгъ, между приятеле, отбранитѣ умове и таланти на Гръция. Въ неговий домъ се събирали философи като Анаксагоръ, Зенонъ, Протагоръ, младий Сократъ, поети като Софокла, хждожници като Фидия и архитектъ -философътъ Хиподамъ. Душата на тоя кржгъ била даровитата, образована Аспазия.

П. почнжлъ попрището си като воененъ и зелъ отлично участие, подъ ржководството на Кимона, въ нѣколко военни похода. Само слѣдъ Аристидовата смърть той се посветилъ на политиката. Темистоклъ, изгоненъ отъ народа, билъ въ Мала-Азия; Кимонъ оставалъ самъ водитель на консервативната партия или алигархията, и образувалъ съжза на ионийскитѣ градове подъ водителството на Атина противъ персянитѣ: той тъкмялъ да поддържа въ Атина Клистеновата конституция, а вънкашно съжза съ Спарта. П. посветилъ влиянието и талантитѣ си на другата партия, демократическата, която се стремила да реформира Клистеновата конституция въ демократически смисълъ и да замѣни тежкия съжзъ съ Спарта съ единъ съжзъ съ другитѣ градове на Гръция.

Първото П-во дѣло билоявяването му обвинитель противъ Кимона по поводъ на неговитѣ дѣйствия въ Тракия; Кимонъ отива въ заточение чрѣзъ остракизмъ и П. прокарва реформата си, която отнима на ареопага и на съвѣта отъ 500-тѣ сждебната власть, която тѣ упражнявали заедно съ политическата. Сждебната власть той повѣрилъ на жури отъ народа. И вънкашно управлението му почнжло съ сполука: съжзътъ съ Мегара, честитата война среща Коринтъ и Егина. Когато атинянетѣ били разбити отъ спартанцитѣ при Танагра (457) П. повиква Кимона отъ заточението и атинянетѣ добиватъ рѣшителна побѣда надъ беотийцитѣ. Когато спартанцитѣ, въпрѣки сключеното въ 451 — 450 прѣмирие, нахлули въ Срѣдна Гръция, за да помогнжтъ на делфийцитѣ среща фокидянитѣ, П. тутакси слѣдъ тѣхното отдалечение върнжлъ на фокидянетѣ делфийското светилище.

Прѣзъ мирното врѣме П. довършилъ отбраната на Атина по сухо съ нова стѣна, паралелна на първата; Акрополисътъ се покрилъ съ великолѣпни паметници: Партенонътъ, Одеонътъ, Атиниий храмъ, Пропилеитѣ и др.

Кимонъ билъ умрѣлъ и неговъ приемникъ като водитель на аристократическата партия билъ Тукидидъ Милезиевъ, който въ 444 направилъ голѣмо усилие да събори П., като го обвинявалъ въ народното събрание, че прахосва общественитѣ пари за сгради, за празденства и развлѣчения. Тъ-

кидидъ произнесълъ силна рѣчь; нъ П. тутакси станжлъ и прѣдложилъ да построи сградитѣ на свои разноски, ако гражданетѣ му позволжтъ да тури своето име на тѣхъ намѣсто тѣхното. Сарказмътъ сполучилъ, и събранието разрѣшило на П. да прави както ще. Нъ П. не искалъ да бжде просто саркастиченъ; той желаялъ да посочи на атинянетѣ духа и цѣлта на политиката, която била да направи Атина, като градъ, пръвъ въ Елада и достоенъ да бжде на чело на другитѣ гвадове. Неговата побѣда въ събранието имала за слѣдствие остракизма на Тукидида; и прѣзъ останжлото му поприще «имаше», казва историкъ Тукидидъ, «само по име демокрация, а въ сжщность управление въ ржцѣтѣ на първия човѣкъ». Ала сжщий историкъ ни казва, че П. никога не сторилъ нищо недостойно за високото си положение; че той не билъ демагогъ, като не ласкаялъ народа, а често му противорѣчилъ, —па и говорилъ въ рѣдки случаи, че той не угнетявалъ противницитѣ си; и че съ всичката си неограничена власть надъ обществената касия, той билъ лично образецъ на безкористие. Всичкитѣ великолѣпни постройки легнжли само 3,000 таланта въ 12 години (444—432); съкровището на Акрополъ и годишнитѣ доходи на Атина стигнжли за тия градежи; П. дори учредилъ резервенъ фондъ отъ 6,000 таланта. Ала съжзницитѣ били недоволни, че располагалъ съ даньта имъ безъ да ги пита: Самосъ се побунилъ въ 440, нъ билъ покоренъ, слѣдъ 9-мѣсечна обсада, отъ една флота, която началствувалъ П. Въ 434 възстанжла Корцира, коринтска колония, която искала присъединението си на Атина, което добила съ П-та помощь. Това послужило като прѣлогъ за избухването на отдавна прѣдвижданата и неизбѣжна «Пелопонезска война» между Атина и Спарта, която се свършила нещастно за Атина, благодарение на чумата, която изморила моряцитѣ въ П-та флота и голѣма часть отъ атинското население. Въ надвечерието на самата война (433—432) най-милитѣ П-ви приятели били унищожени: Фидий, обвиненъ въ нечестие, умрѣлъ въ затворъ; Анаксагоръ отишелъ въ изгнание; сама Аспазия, обвинена въ нечестие, се спасила само съ П-тѣ сълзи и молби. Народътъ слушалъ вече демагозитѣ. Въ 430 опозицията надвила и П. не билъ прѣизбранъ стратегъ. Народътъ на другата година си припознаялъ погрѣшката и му повѣрилъ изново управлението. П. живѣлъ още една година. Съ неговото име е най-тѣсно свързана славата на Атина, и неговий вѣкъ е извѣстенъ съ името *златенъ вѣкъ* въ гръцката история. Главни источници за П. сж Плутархъ, Тукидидъ (кн. I—II), Аристотель (*Атинската полития*, гл. 26—28); монографии: *Filleur, Histoire du siècle de Pericles* (1873); M. Schmidt, *Das Perikleische Zeitalter* (1877—1889); В. Бузескулъ, *Периклъ* (Харковъ, 1889). Виж. и А. Илиевъ, *Отборъ отъ жизнеописи* (Сливенъ, 1884); Периклъ прѣв. отъ русски Д. Икимовъ (София, 1899, стр. 80).

П-вий синъ, и той П., билъ единъ отъ атинскитѣ стратега—побѣдители при Аргинуза (406); въ числото на другитѣ билъ осѫденъ на сждъ слѣдъ тая побѣда.

Периметръ, *гр.* Окржжность на многожгълникъ: *периметърът на*

изложението ще се освѣтлява съ електричество.

Периодически, *гр.* Поврѣменен, който бива срочно или става въ опрѣдѣлени врѣмена, въ извѣстенъ часъ прѣзъ деня, въ извѣстенъ день прѣзъ седмицата, пролѣтьта, лѣтото и т. н. — **Периодичность,** гр. Поврѣменность. — **Периодъ** (гр. *пери,* около; *одос,* пѫть). 1 Врѣмето, въ което едно дѣйствие или събитие, що се повтаря, се извършва веднѫжъ, опрѣдѣлена врѣменна междина: *периодътъ на вѫртѣнето на земята около слънцето е 365 дни и 6 часа.* 2) Врѣмето между двѣ исторически дати или събития: *периодътъ отъ вѫцарението на Александра III до смѫртьта му.* 3) Една цѣла нѣлна мисъль въ едно или нѣколко свързани прѣдложения. Такъва мисъль има отдѣленъ довършенъ смисълъ.

Периойци, *гр.* Въ *геогр.* обитателе на сѫщата географическа ширина, но на противоположни географически дължини; така че когато у еднитѣ е пладнѣ, у другитѣ е полунощь.

Периоптрика, *гр.* Учение за прѣломяването на слънчевитѣ лучи по повръхноститѣ на тѣлата.

Перипатетизмъ или **перипатетическа доктрина** (гр. *пери,* наоколо; *патео,* расхождамъ се). Аристотелевата философия, която се нарекла така отъ това, че Аристотелъ въ врѣме на прѣдаването се расхождалъ съ ученицитѣ си въ Лицея, една атинска расходка. — **Перипатетикъ.** Поддържатель на перипатетизма.

Перипетия, *гр.* Ненадѣйна промѣна, непрѣдвидено събитие, което промѣнява всичко; развръска *(на драма).*

Перископически (гр. *пери,* около; *скопео,* гледамъ). Обозрителенъ; — казва се за испъкнѫли зрителни стъкла, които даватъ възможность да се гледа по-обширно.

Перисталтически, *гр.* Въ *физиол.* и *медиц.* чревообразно, — когато се говори за движение, което става съ свиване; противоположното движение, сир. онова, което става съ растягане, се нарича *антиперисталтическо.*

Перитоней, *гр.* Ципа, която обвива органитѣ на корема, търбушина. — **Перитонитъ.** Възпаление на перитонея.

Перифраза, *гр.* 1) Реторическа фигура, която замѣнява прѣкъ изразъ съ другъ косвенъ, околенъ; напр. *царьтъ на животнитѣ,* намѣсто *лъвътъ.* 2 Изказване казаното отъ другиго съ други думи, па и по-обширно. — **Перифразирамъ.** Употрѣбявамъ перифрази, говоря говореното или сѫщото съ други думи. — **Перифразистъ.** Оня, който перифразира.

Перихелия, *гр.* Точка въ орбитата на една планета, дѣто тя е най-близо до слънцето, въ противоположность на *афелия.*

Перкалъ, *фр.* Твърдѣ тънко асе.

Перкинъ *Стари* (Уил.-Хен. *Perkin sen*). Съврѣм. англ. химикъ и фабрикантъ на ализариновитѣ бои, род. въ 1838. Въ 1856 П. основалъ въ Лондонъ «фабрика на бои отъ каменовѫглищна смола», на чело на която стои и въ сегашно врѣме. П-тѣ работи се отнасятъ до органическата химия. Главнитѣ му работи се касаятъ до разработването способитѣ за добиване аналиновитѣ бои. Той добилъ технически първата по врѣме аналинова боя.

Per-cassa, *итал.* За пари въ брой.

Перамутръ, *герм.* Вжтрѣшната, пъстра и полупрозрачна обвивка на бисерната мида, отъ която правятъ разни украшения. — Перлъ. Бисеръ.

Периесъ. Рѣка въ Боеция, посветена на музитѣ; истичала отъ Хиликонъ, сливала се съ Олмиумъ и се вливала въ езеро Копаисъ.

Permitte divis coetera. Латинска поговорка: остави останжлото на боговетѣ.

Пермъ. Градъ въ европейска Русия, ц. на едноименна губерния, 1800 килом. на юго-ист. отъ С. Петербургъ, 1,170 кило́м. на сѣв.-ист. отъ Москва, на р. Кама; край на желѣзница, която го свързва чрѣзъ Катериненбургъ съ Тюменъ; 45,403 жит. въ 1897 г. На 3 килом. въ Мотовилихинскъ, голѣма ливница на топове, която притежава единъ отъ най-голѣмитѣ парни чукове на свѣта. Правител. семинария, гимназия, военно училище. По положението си на Кама и на сибирската желѣзница, П. е центъръ на важна търговия между Русия и Азия и естественото стоварище на произведенията на уралскитѣ заводи. Метали, жито, лой, кожи, както и сибирски и китайски стоки, се испращатъ отъ П. въ вжтрѣшностьта на Русия и въ Европа изобщо. Три панаира прѣзъ годината. Улицитѣ на града сж широки и правилни. Добрата часть на града цѣла състои отъ хубави домове, построени слѣдъ пожара въ 1842. Около 15 църкви. П. билъ първенъ село, което принадлежало на Строгонова. Въ 1723 открили тамъ богати мѣдни рудници, и Петръ Велики накаралъ да се направи тамъ важемъ заводъ. Императрица Елисавета го подарила на канцлера Воронцова, чието семейство упазило имението до 1781, годината, въ която пр вителството рѣшило да го обър на градъ, подъ името Пермъ, и го направи пентръ на пермска г берния. — **Пермска губерния**, на източната въ европейска Русия, намира между Сибиръ (тоболска губерния) на ист., и вологденска вяткенската и оренбургската губе на сѣв., зап. и югъ; простр. 332,0 чет. килом. и насел. 3,002,655 ж (руси, татаре, башкири и фин Уралскитѣ планини дѣлжтъ т губерния на двѣ неравни част отъ които по-малката часть е източната или сибирската стра на планинитѣ, макаръ и, адми стративно, да се счита за час отъ европейска Русия. Около трети отъ цѣлата повръхность покрити съ гори, една десета ливади и около една десета — По-важнитѣ рѣки принадлежа на системитѣ на Волга и О Кама, заедно съ Чусовая и дру притоци отъ Уралскитѣ плани текжтъ къмъ юго-зап., съедин ватъ се съ Волга, и така обра ватъ важно съобщително срѣдст между пермскитѣ рудоносни стра и Европа. Тура, Сосва и Лосва съобщаватъ съ Об; а Двина Печора доставятъ достжпъ до Б море и Сѣверни Ледовити океан Климатътъ е здравъ, ако и нѣйдѣ лютъ. По срѣдата на юли нощитѣ сж студени; по срѣдата септемврия, вали първий снѣгъ Прѣзъ ноември, когато цѣлото лице на природата е покрито с снѣгъ, прѣнасянето стоки съ шей се върши дѣятелно всждѣ. Прѣз януария студътъ е толкова голѣм че живакътъ понѣкога замръзва По срѣдата на мартъ снѣгътъ за ваща да се топи, и въ началото на май, макаръ студътъ и да е от голѣмъ, земята е облѣчена въ

ната пролѣтна зеленина. Главнитѣ произведения сж злато, мѣдь, желѣзо, платина, яспъ, топазъ, порфиръ, малахитъ, фарфорова глина, соль [добива се отъ солни извори], каменни вжглища, алавастръ, мраморъ и др., и диаманти въ малки количества. Срѣдоточие на рударската промишленость въ Русия, тая губерния произвожда $^{13}/_{20}$ отъ желѣзото, което се работи въ русската империя. За единъ пермски рудникъ казватъ, че е най-богатий на свѣта. Земедѣлч. произведения —жито, ленъ, конопи— сж повече отъ доста за мѣстното потрѣбение. Търговията на губернията е доста голѣма. Ирбитский панаиръ е, слѣдъ нижни—новгородския, най-важний въ русската империя. Ала транзитната търговия е много по-голѣма отъ мѣстната. Голѣмий пжть отъ Сибиръ за европейска Русия минува прѣзъ Пермъ, и губернията се съобщава чрѣзъ Волга, Печора и Объ съ Балтийско, Бѣло и Каспийско море. Глав. градове сж: Пермъ, ц. на губернията, Екатеринбургъ, Ирбитъ и др. Срѣдоточното управление на рудницитѣ е въ Екатеринбургъ.

Пермската губерния едно врѣме образувала часть отъ една страна, извѣстна въ старо врѣме подъ име *Перми* или *Бярмия*, населена въ най-раннитѣ исторически врѣмена отъ фински племена, пермяци, известни съ общото име чуди. Дори тогава тая страна била прочута по търговията, която въртѣла, особено съ Азия. Въ XI-и вѣкъ, тя въдържала търговски сношения съ Новгородското княжество, което, малко по-малко, завоевало и завладѣло страната. Въ края на XV-и вѣкъ, и Перми и Новгородското княжество се присъединили на земитѣ на московския князъ Ивана III (1472), и около сжщото врѣме въ страната се въвело християнството.

Пернамбуко. Бразилски градъ, ц. на едноименна область, на Атлантически океанъ, 2,100 килом. на сѣв.-западъ отъ Рио-де-Жанейро; 130,000 жит. Най-голѣмото захарно тържище въ Бразилия; голѣмъ износъ, освѣнь на захарьта, на ромъ и памукъ. Фабрики за книга, машини и др. Пристанището е лесно достжпно, притежава единъ морски фенеръ и градътъ е яко укрѣпенъ. Нѣкога градътъ е билъ нечистъ и се е лишавалъ отъ вода; нъ прѣзъ послѣднитѣ години е докарана изобилна хубава вода и сж направени много други подобрения. — Область II., източна бразилска обл., се простира отъ сѣв.-ист. къмъ юго-зап.; тя има простр. 128,395 чет. килом. и население 1,015.000 жит. Главнитѣ произведения сж захарь и памукъ.

Перпендикуляренъ, *лат.* Отвѣсенъ. — **Перпендикулярность.** Отвѣсность. — **Перпендикуляръ.** Отвѣсна права линия, която пада възъ друга права линия така, че образува съ нея 2 прави жгли; въ противоположность на *хоризонтална, полегата линия.* **П.** къмъ равнина съставя прави жгли съ всички прави линии, прокарани въ самата равнина въ точката, дѣто **п.** се срѣща съ равнината.

Перпена *(Маркъ).* Римски генералъ, преторъ въ врѣме на междуособната война, зедъ Мариевата страна. Слѣдъ Мариевото разбитие владичествувалъ въ Сицилия, послѣ побѣгнялъ въ Испания. Въ 682 билъ начинатель на заговора противъ Сертория, и когато Серторий билъ убитъ П. се помжчилъ да загради властьта, нъ билъ разбитъ

отъ Помпея и заробенъ. Въ желанието си да спаси живота си, той издалъ Помпею цѣлата Серториева прѣписка съ Римъ; нъ Помпей заповѣдалъ да го убиятъ за да не усили съ нови доноси междуособната война. Виж. Титъ-Ливий, *Epitome*; Апианъ, *Bel. civ.*; Флоровитѣ, Патеркуловитѣ, Салюстиевитѣ съчинения и др.

Perpetuum mobile (лат. *вѣчно движение*). Изобщо уредъ, който се движи непрѣкжснжто; а по-особено машина, която съ своя сила, и безъ загуба на други вещества, може да кара други машини. Построението на една такъва машина е било прѣдмѣтъ на много празни опитвания, макаръ отъ най-проститѣ начала на механиката и да е явна нейната невъзможность.

Перпинянъ. Французски градъ, 849 килом. на югъ отъ Парижъ, гл. градъ на департамента Източни Пиринейски планини, 8 килом. отъ Срѣдиземно море, на желѣзницата отъ Бордо за морето; 33,900 жит. Хубаво червено вино, кора за затикалки, вълна, коприна. Първокласна крѣпость, която владѣе прохода прѣзъ Източнитѣ Пиринейски планини отъ Испания за Франция- — П., нѣкогашна столица на графство Русилонъ, е билъ много врѣме въ ржцѣтѣ на арагонскитѣ крале, и въ 1349 Педро основалъ тамъ университетъ. Въ 1642 го прѣзелъ Лудовикъ XIII; и отъ тогава самий градъ, заедно съ графството, останжлъ въ владѣние на французетѣ.

Персей. Гръцки герой, Зевсовъ и Данаинъ синъ, побѣдилъ горгона Медуза и й отсѣклъ главата, та освободилъ Андромеда; умр. тиринтски царь. —П., синъ на Филипа III, македонски царь (171—168) и закоренѣлъ врагъ на римлянетѣ; лишенъ отъ прѣстола отъ Па Емилия, умр. въ тъмница въ А

Персеполь (Персидски гра Гръцки прѣводъ на изгубеното на една отъ столицитѣ на с Персия. Тоя градъ билъ расп женъ на р. Аракъ, въ едно у което се пои отъ тая рѣка, о 56 килом. на сѣв.-ист. отъ Шир на пжтя за Испаханъ. Той се вилъ съ раскошеството си, съ метницитѣ си и особено съ ед дворецъ, въ който живѣли пер скитѣ царе. Споредъ старитѣ сателе, никой другъ градъ не м да се сравнява съ него по кр та и богатство. Него го нарич «славата на Истокъ». Дарий стаспъ, Ксерксъ, Артаксеркс други ахемениди всѣкой на ре помогнжлъ за възвеличението Когато го прѣзелъ Александръ лики, въ 330 прѣди Р. Х., билъ най-богатий градъ на А Завоевательтъ намѣрилъ въ ск ското съкровище на двореца 120,000 таланта (660 милиона ва). Ограбването на града се волило на македонцитѣ, и дв цътъ билъ изгоренъ. Всичко, то остава сега отъ тоя градъ едни развалини, между които р валинитѣ на двореца съ пет раци и съ клинообразни надп

Персидски заливъ. Заливъ в вжтрѣшно море отъ Индийс океанъ, между Персия и Арабия съобщава се чрѣзъ Ормузска пр токъ съ Омански заливъ. П. з 800 килом. на-длъжъ и 200 кил на-ширъ; пространството му, едно съ Омански заливъ, се п смѣта на 236,840 чет. килом. Г нитѣ отъ островитѣ му сж Б рейнскитѣ (на Арабия) и Ки (на Персия). Главното богат на Персадски заливъ сж бис носнитѣ му миди. Подмолитѣ,

намиратъ тия миди, се простиrъ съ нѣкои прѣсѣкулки, токочи по цѣлия арабски брѣгъ на заива. Една отскорошна статистика ѣсмѣта числото на мидоловцитѣ бисеродавния брѣгъ на 70,000, 6,000 ладии; стойностьта на сера, що се добива въ годината, прѣсмѣта на 12,500,000 лева attan Geary, *Through Asiatic rkey).* — Съ исключение на атъ-елъ-Арабъ, П. з. прибира ата само на малки рѣки. — точнитѣ географи даватъ на тоя ивъ името *Зелено море,* поради ения шаръ на водата му пой арабския брѣгъ.

Персия. Азиятска държава, ато захваща западната часть на анското плато; съпрѣдѣлна на . съ Турция, на ист. съ Афганиъ и съ страната подъ английо покровителство Белуджистанъ, югъ съ Индийски океанъ, Ормски протокъ и Персидски заивъ, на сѣв. съ русски владѣния акавказски край и Закаспийска область) и Каспийско море; остр. около 1,645,000 чет. килом. насел. отъ 7 до 9 милиона. слото на жителитѣ на П. точно неизвѣстно, защото още не е явена статистика за него, па и а точна статистика за него е о-речи невъзможна сега. Въ 31 Шиндлеръ, единъ отъ найритѣ зналци на П., опрѣдѣляше а число на 7,600,000 жит. По -новитѣ свѣдѣния, то достига 9 милиона. Племенний съставъ населението е много смѣсенъ. -голѣмата часть отъ жителитѣ оло 60%) сж персяне или тадци, които принадлежжтъ на анския клонъ отъ арийското еме и съставятъ главната маса ъ заселеното население. Отъ огобройнитѣ другородни племена и най-близо по происхождение до персянетѣ сж луритѣ и кюрдитѣ. Както персянетѣ, тѣ принадлежжтъ на най-старитѣ обитатели на страната. Луритѣ и кюрдитѣ водятъ номадски животъ въ планинитѣ на западна П. (Луристанъ и Кюрдистанъ). Като живѣятъ въ непристжпни планини, тѣзи войнствени племена токо-речи напълно сж независими отъ персидското правителство. Съ разбойническитѣ си нападения тѣ причиняватъ голѣма врѣда на търговскитѣ сношения. Кюрдитѣ Шиндлеръ прѣсмѣта на 675,000, а луритѣ — на 234,000. Други прѣсмѣтатъ луритѣ до 800,000. Къмъ персидското племе причисляватъ и белуджитѣ, номади въ юго-ист. П. и които Шиндлеръ смѣта само до 20,000. Съ разбойничествата си белуджитѣ съставятъ едно истинско бѣдствие за цѣла юго-ист. П. Арменцитѣ въ П. не сж повече отъ 50,000; тѣ живѣятъ въ крайната сѣв.-западна часть на страната, въ околностьта на градъ Хоя, и се занимаватъ съ земедѣлие. Доста арменци — търговци и занаятчии — сж разсѣяни по разнитѣ градове. Други прѣдставители на арийското племе въ П. сж малко цигане, индуси и европейци отъ разни народи. Отъ семитическото племе сж халдеитѣ, които исповѣдватъ несторианската вѣра и живѣятъ на зап. отъ езеро Урмия, и евреитѣ, разсѣяни по градоветѣ. Халдеитѣ прѣсмѣтатъ до 23,000, евреитѣ — до 19,000. Като главни прѣдставители на семитическото племе въ П. се явяватъ арабетѣ (до 260,000), които захващатъ цѣлата прибрѣжна ивица земя на югъ и сж особено многобройни въ юго-западната область Хузистанъ, която, за това, често се нарича Арабистанъ. Ара-

бетѣ, повечето номади, сж наклонни къмъ грабителството и разбойничеството. Голѣма часть отъ населението на П. е отъ монголското племе, отъ тюрко-татарската му вѣтва. Тюркскитѣ и монголскитѣ завоеватели, които покорявали П. въ XI-и, XIII-и и XIV-и вѣкъ, основали резиденциитѣ си (Тавризъ, Мараха, Султание) въ сѣверна П. и тамъ отреждали на съплеменницитѣ си мѣста за заселване или за номадски животъ. Климатътъ на сѣверна П. е за тѣхъ много по-благоприятенъ отколкото горещий климатъ на южна П. Въ сегашно врѣме тюркскитѣ племена населяватъ цѣлъ Азербейджанъ, на ист. отъ Урмия, и освѣнъ това съставятъ голѣма часть отъ населението на цѣла сѣв. П., особено въ прикаспийскитѣ области, Гиланъ и Мазандеранъ. Общото число на тюрко-татаретѣ въ П. се прѣсмѣта на 1,700,000, отъ които повече отъ 700,000 номади. Макаръ тюркскитѣ племена по брой доста да отстжпятъ на персянетѣ, нъ тѣхното политическо значение е много голѣмо. Сегашната династия е отъ единъ тюркски родъ Каджари, членоветѣ на който занимаватъ привилигирувано и влиятелно положение въ царството. Персидската армия се състави главно отъ тюркскитѣ племена, посгодни за военната служба отколкото робскитѣ и изнѣжени персяне. Затова, отъ друга страна, въ ржцѣтѣ на персянетѣ се намира промишлеността и търговията, па и равнището на образованието у тѣхъ стои по-горѣ. Каджарската династия се е подчинила на влиянието на по-горната култура, и е приела персидски езикъ, персидскитѣ нрави и обичаи. Всичкитѣ номади на П., на които броятъ достига до 2 милиона, се наричатъ съ
име илияти (племена), за от
отъ заселеното население. Н
титѣ се прѣдставя правото
мѣстжтъ свободно въ прѣд
на опрѣдѣлени земи. — *В
повъдний* съставъ на персий
население е много по-еднор
отъ племенния. По Шнидле
П. има 90% мохамедане-ш
9% сюннити и послѣдовател
други мохамедански секти
немохамедане; по други свѣ
—70% шиити, 20% сюннит
мохамедане сектанти и 2%
хамедане. Въ числото на п
нитѣ, освѣнъ християнетѣ и е
тѣ, принадлежжтъ парситѣ,
персянетѣ-огнепоклонници, ч
на които достига до 8,000.
ситѣ, които исповѣдватъ до
старата народна Зороастрова
теглжтъ много отъ шиитит

П., страна въ сѣверния
ренъ поясъ, е прѣсѣчена
соки планини, които вървя
три различни посоки. Въ
фическо отношение тя се дѣ
три области: сѣверна, юж
вжтрѣшна. Най-голѣмата ви
на страната достига 5,000
а въ Демавендъ дори 6,000
Само сѣверната часть, сп
ластьта на Каспийско море,
добрѣ. Тамъ се намиратъ
Арасъ (староврѣменни Арак
зълъ-Узенъ, която образу
Шахъ-Рудъ Сефидъ-Рудъ,
рекъ. Твърдѣ бѣдна съ рѣк
тоци е вжтрѣшната часть п
ната. Тамъ се намира сол
стиня Дещъ-и-Кевиръ. Кли
е изобщо умѣренъ, нъ зи
понѣйдѣ сурова, а лѣтото
горещо. Сѣверното планинс
до е много врѣме покр
снѣгъ. По политѣ на пл
климатътъ е сравнително

а е непоносима. Въ Бу-
южна П., срѣдната тем-
е 23.2°, прѣзъ януария
зъ юлия 31°. Около Техе-
мѣ понѣкога вали малко
лѣтѣ съвсѣмъ не вали
Изобщо въ П. климатътъ е
съ исключение на влаж-
ски равнини при брѣго-
Персидски заливъ. Южна-
рѣжна область на П. е
съ най-раскошната расти-
Вжтрѣшната солеста по-
ъ на П. образува една
область. Сжщата персидска
пустиня има само 4 оазиса,
ата пустиня съвсѣмъ нѣма
ски животъ. Отъ расте-
които се обработватъ, осо-
распространени нарътъ и
. Твърдѣ много се отглеж-
рниците, разни овощки,
гроздето, макътъ и тю-
Много розови градини има,
около Ширазъ. Фауната е
Забѣлѣжителни сж персид-
ъвове [П. се нарича земя
етѣ и слънцето]. Фауната
леопарди, вълци, хиени,
лисици, гиздави диви овце,
ки кози, мечки, антилопи,
азни елени, диви глигани,
и. На газелитѣ ходжтъ на
опитомени гепарди. Ри-
ото е доста голѣмо само
гѣ, които се вливатъ въ
ко море, и се продава на
имачи. Има и двугрѣбични
конетѣ, смѣсь съ арабска
сж пръвъсходни. Номад-
иемена иматъ много овце.
ова, много е и рогатий до-
Има и много кози и токо-
ичкитѣ европейски птици;
ѣ породи птици сж малко.
ството и копринарството сж
ионове отъ поминъка. Ми-
ѣ богатства на П. сж
главно желѣзната, мѣдната и сре-
бърната руди, нефтътъ и сѣрата.
Около Елбурцъ и Тебризъ има ка-
менни вжглища. Има и много дра-
гоцѣнни камене, а златото е рѣдко.

Персянетѣ сж люде съ срѣденъ
растъ и добри ходачи. Главата и
лицето иматъ отпечатъка на кав-
казското племе: бѣла кожа, прѣ-
кривенъ носъ, тъмни очи, много
гжста и дълга брада. Въ народ-
ното облѣкло на мжжа характерна е
черната овнешка шапка съ кони-
ческа форма, около $^1/_2$ метръ ви-
сока. Положението на жената е
различно въ разнитѣ съсловия. Въ
най-долнитѣ съсловия то е много
по-добро. Тамъ женитѣ свободно
ходжтъ безъ покривало и изобщо
повече се приближаватъ до равен-
ство съ мжжетѣ. Въ най-високитѣ
съсловия силно е развито много-
женството и женитѣ живѣжтъ въ
хареми, съвсѣмъ отдѣлни отъ мжж-
ското общество. Храната на по-
горнитѣ класове е повечето овчо
месо; по-долнитѣ класове се хра-
нжтъ повече съ растителна хра-
на. Персянетѣ изобщо сж умѣрени.
Лѣточислението, както у турцитѣ, е
лунното. Праздницитѣ имъ сж по-
вечето молелни, отколкото увесели-
телни. Единъ отъ тия праздници
става за споменъ на Имамъ-Хаса-
новата смъртъ, убитъ отъ Мохаме-
довъ внукъ. Другъ отъ покаяннитѣ
дни е Мохарремъ — първитѣ 10
деня отъ първия мѣсецъ за спо-
менъ на убийството на Алиевитѣ
синове, Хасанъ и Хюсеинъ. Въ
врѣме на това празденство персян-
етѣ дохождатъ въ фанатическо из-
стжпление. На 19-и день отъ Рама-
зана се въспоминава убийството
на самъ Али.

Главний поминъкъ на заселе-
ното население е земедѣлието; но-
мадитѣ се поминуватъ главно съ

скотовъдство, особно овцевъдството. Най-важното животно за номада е двугръбичната камила, на която той, кога се мѣсти, прѣнася семейството си и цѣлия си имотъ. Освѣнь двугръбичната камила, срѣщатъ се едногръбични камили (дромадери), на които траянето и бързината високо се цѣнѣтъ въ П. Отъ земедѣлческитѣ произведения много се произвожда макъ: въ 1892 изъ П. е изнесенъ афионъ за 16,300,000 лева. Доста развита е дребната манифактурна промишленость; нъ производството на филигранитѣ работи, стоманеното оржжие и дори шаловетѣ и прочутитѣ персидски килими много е испаднжло подъ влиянието на европейскитѣ по-евтини стоки. Търговията страда отъ необезпеченостьта на пжтищата и личностьта, отъ недостатъкъ на корабоплавателни рѣки, на добри морски пристанища и отъ високитѣ вжтрѣшни мита. Сухопжтнитѣ пжтища сж много лоши. Въ 1828 Русия сключила по Туркманчайския миръ съ П. търговски договоръ. По-късно и други европейски държави сключили подобни договори. Построението на русскитѣ желѣзни пжтища, напр. за Поти и Батумъ, доста е поврѣдило персидската трапизондско-тебризска търговия. Прѣзъ 1894 износътъ на П. е билъ за сумата 78 милиона лева, а вносътъ за 130.75 мил. л. Главнитѣ прѣдмѣти на износа сж: коприна, вълна, тютюнъ, афионъ, килими, шалове, сушени овощия, слама, медъ, жито, оризъ. Главнитѣ прѣдмѣти на вноса: памучни стоки, захарь, книга, чай, желѣзо, мѣдь, обуща, оржжие, стеаринни свѣщи. Най-важний търговски градъ е Тебризъ. Второ мѣсто занимаватъ Рещъ, Испаханъ и др. Столицата на П., *Техеранъ*, въ търговско отношение особено зн
чение нѣма.

П. е неограничена монархия,
чело на която стои единъ ш
или по-право шахъ-инъ-шаги
сир. царь на царетѣ. Сегашн
шахъ, Музаферъ-едъ-Динъ, се
цари въ 1896. Въ 1858 се уч
дило държавно министерство, ко
състои отъ 8 министри съ еди
великъ везирь на чело. Великий
зирь е въ сжщото врѣме минис
на вжтрѣшнитѣ дѣла, на митни
тѣ и пощитѣ и на двора. На ч
на всѣка голѣма область се
мира единъ управитель (хаки
повечето пжти членъ отъ царс
семейство. Юрисдикцията, както
всички мохамедане, е основана
Корана. Главний държавенъ до
проистича отъ поземнитѣ данъ
включително вжтрѣшнитѣ мит
Макаръ по закона срокътъ на во
ната служба да е 12-годишенъ
наборътъ да става по жребие, н
на дѣло си остава въ сила стар
система, по която извѣстно чи
дворове доставятъ войницитѣ, ко
служжтъ до животъ. Немохам
нетѣ и гражданетѣ сж освобо
отъ войнската повинность. Ре
ната войска състои отъ пѣх
(77 баталиона съ номиналенъ б
63,700), кавалерия (3 пълка) и
тилерия (20 пълка, по 3—4 ба
реи; въ батареята отъ 4 до 8 о
дия) съ личенъ съставъ до 6,0
Пѣхотата е въоржжена съ ста
пушки отъ най-разнообразни
стеми, дори кремични, а кава
рията — съ бердани. Постоянн
милиция е най-много 40,000. П
врѣменната милиция, която се съ
вя въ военно врѣме отъ номадски
племена, достига до 75,000, с
редъ други до 150,000. Военна фл
на Каспийско море, по една
говоръ отъ 1813, П. нѣма пр

да държи. Въ Персидски заливъ
я има единъ винтовъ параходъ
ъ вмѣст. 600 тона.

Езикъ и литература. Отъ ста-
оврѣменнитѣ персидски нарѣчия
най-важнитѣ сж: *зендското* и *ахе-
менидското* (което се е упазило въ
линообразнитѣ надписи). Въ врѣме
а сасанидитѣ главното нарѣчие
станжло *пехлеви*, което различа отъ
руго нарѣчие, и то наричано *пех-
леви*. Това послѣдното е смѣсено
ъ семитически думи и на него сж
е упазили прѣводитѣ на Зендъ-
вестата. Ново-персидското нарѣ-
ие различа съвсѣмъ и е твърдѣ
бработено. Подъ влиянието на мо-
амеданството сж влѣзли въ пер-
идски езикъ много арабски думи;
като сетнина отъ монголското вла-
ичество, персидски езикъ се е
аспространилъ до сѣверна Индия,
ѣто е станжлъ дипломатически и
ристократически езикъ, та играе
жщата роля, която французски
зикъ играе въ Европа. Ново-пер-
идската литература се развила
лѣдъ въвождането на мохамедан-
гвото, служила е като образецъ
а другитѣ мохамедански народи и
достигнжла до необикновено бо-
атство. Най-прочутий въ нея
оетъ е Фердуси, който е съста-
илъ отъ старо-персидскитѣ прѣ-
ания народния епосъ *Шахъ-Намѐ*.
руги забѣлѣжителни литератори
ж: Анвари (1150), Хакани (1200),
Низами, основателтъ на романтич.
иосъ, познатитѣ на европейцитѣ
Гади, Хафъзъ, Джами и др. Об-
азци отъ персидската народна
оезия е издалъ Ходзко: *Specimens
f the popular poetry of the Per-
ians*, Лайпц., 1842). Драматически-
ѣ опити наумѣватъ западно-европ.
истерии.

История. Споредъ Фердусивото
Шахъ-Наме, историята на Персия
започва нѣколко хиляди години
прѣди християнската ера; съ други
думи, началото на персидската ис-
тория се губи въ мракъ. По свѣ-
дѣнията на гръцкитѣ историци, сѣ-
веро-западната часть на Иранъ,
която въ старо врѣме се наричала
Мидия (виж. това име), съставяла
най-напрѣдъ часть отъ Асирий-
ската империя; нъ мидянетѣ въз-
станжли, и (708 прѣди Р. Х.) осно-
вали самостоятелно царство, което
покорило и асирийското царство, и
сроднитѣ си персидски племена.
Около 537 прѣди Р. Х. персянетѣ,
подъ прѣдводителството на Кира
(отъ рода на ахеменидитѣ, 559—526),
покорили прѣдишнитѣ си господа-
даре мидянетѣ (които отъ това
врѣме се смѣсили съ тѣхъ), и ос-
новали една могжща империя, която
включвала освѣнь Персия до Индъ,
Мала-Азия, Сирия, Палестина и
Месепотамия. Кировий синъ, Кам-
бисъ, свирѣпъ и кръвожаденъ ти-
ранинъ, покорилъ Тиръ, Кипръ и
Египетъ. Слѣдъ кжсото царуване на
узурпатора Смердиса (522—521),
на прѣстола дошелъ Дарий Хи-
стаспъ (521—458), който прило-
жилъ на империята си Тракия
и Македония, нъ билъ, както и
синъ му Ксеркъсъ, нещастенъ въ
войната си съ гръцитѣ.

Причината на *персидско-гръц-
китѣ* войни била тая, че атиня-
нетѣ помогнжли на мало-азият-
ската гръцка колония Иония да
отхвърли персидското иго. Дарий,
като отмъщавалъ за това, поко-
рилъ всичкитѣ гръцки острови и
държави, освѣнь Атина и Спарта;
разбитъ при Маратонъ, той се
върнжлъ въ Азия. Ксеркъсъ, въ
1180, съ 1-милионна армия прѣ-
минжлъ въ Тесалия. Въспренъ въ
Термопилитѣ, той разорилъ Атика,
и изгорилъ оставената отъ жите-

литѣ Атина, нъ билъ разбитъ въ морскитѣ сражения при Саламинъ и Микале, а пълководецътъ му Мардоний при Платея. Атинянетѣ завладѣли цѣлия тракийски херсонесъ и за всѣкога се отървали отъ персидскитѣ нахлувания. 30-годишната война се продължила още, прѣнесена въ Азия и по морето. Кимонъ разбилъ една персидска армия и флота при Евримедонъ, послѣ слѣдъ 20 години при о-въ Кипръ. Въ 449 персянетѣ били принудени да сключѫтъ миръ. Всичкитѣ гръцки колонии въ Мала-Азия били обявени свободни. Тоя най-славенъ периодъ за гръцката история е прѣвъсходно расказанъ отъ *Грота*.

Въ царуването на Артаксеркса Лонгимана (465—424), Дария II Нота (425—405), Артаксеркса II Мнемона (405—361), Артаксеркса III (361-338), по причина на вѫтрѣшни смутове—държавата клоняла на падане. Въ врѣмето на Дария Кодомана, П. завоевалъ Александръ Велики; слѣдъ неговата смъртъ, тя се паднжла на селевкидитѣ. Слѣдъ тѣхъ, отъ 246 прѣди Р. Х. до 229 слѣдъ Р. Х., я владѣли арзакидитѣ, които основали партянското царство. Съ Ардшира-Бабекана, владичеството надъ срѣдна Азия минжло у сасанидитѣ, които водили упорити войни съ римлянетѣ, хунитѣ и турцитѣ. Римлянетѣ и другитѣ били побѣдени отъ Кобада (491—531); въ царуването на неговия синъ Хозревъ-Ану-Ширванъ (531-79), П. се простирала отъ Срѣдиземно море до Индъ и отъ Яксарта до Арабия и Египетъ. Най-високото си мощество достигнжла тя въ врѣме на Хозрева II (591—621); ала неговитѣ завоевания спрѣлъ византийский императоръ Ираклий. Слѣдъ това дошли бързи прѣврати въ правлението, най-сетнѣ, въ 636 халифъ Омаръ съборилъ отъ прѣстола послѣдния сасанидъ Иездежерда III (632—636) и покорил П. Господството на арабетѣ се продължавало до 1220; тѣхъ смѣнили монголитѣ, подъ прѣдводителство на Ченгисъ-хана, които владѣли до Тимура (1405), послѣ — туркоманетѣ, прѣдводительтъ на кои Исмаилъ Софи станжлъ въ 150 основатель на династията на софитѣ и на ново-персидското царство, което оканчателно се сформирало въ царуването на шахъ Абас (1587 — 1629) и шахъ Надир (1735—47). Слѣдъ неговата смърт дошло отцѣпването на Афганистан и Белуджистанъ, и утвърдени въ Ширазъ на кюрда Керимъ-хан (умр. въ 1779). Керимъ-хановий синъ Али-Мурадъ повори туркоманетѣ. Негови приемни били Джафаръ и Луфтъ-Али. Прѣтѣхното царуване Ага-Мохам туркомански князъ отъ каджарски родъ, завладѣлъ цѣла западна и най-сетнѣ лишиль Луфтъ-Ал отъ короната му (1795). Ш Мохамедовий приемникъ Фетхъ-А въ една война съ Русия въ 17 изгубилъ Дербентъ, една часть земята при Куръ и Грузия 1802. По гюлистанския миръ 1813 той отстжпилъ на Русия в китѣ си владѣния въ Кавказъ. В една нова война съ него въ 18 Русия му отнела персидска Ар ния. Фетха-Али, слѣдъ едно кр междуособие, което се свърш чрѣзъ едно съглашение между Р сия и Англия, наслѣдилъ не един отъ неговитѣ синове, а внукъ м слабоумний Мохамедъ-шахъ (18 —1848), синъ на даровития, р рано умрѣлия прѣстолонаслѣдни Абасъ-Мирза. Нему помогнал Англия съ пари и офицери, а

отъ тогава захванѫли да се борѫтъ въ П. русското и англійското влияния. Прѣзъ обсадата отъ шаха на Хератъ (1837) въ шаховата войска имало русски офицери и обсадата рѫководилъ русский посланикъ Симоничъ, а на Афганистанъ помогнѫла Англия; побѣдили афганцитѣ и кѫдѣ 1840 англійската политика за малко врѣме зела върхъ въ П., нъ въ 1846 персидский шахъ сключилъ договоръ съ Русия, по който тя добила голѣми търговско-промишлени права, а сѫщо и правото да държи постоянно военни кораби въ Рещъ и Астрабадъ. Въ царуването на Мохамедовия синъ Насредина (1848—1896) везирътъ Мирза-Тахи-ханъ прѣдприелъ въ П. въвождането на европейски реформи (между друго построилъ фабрики съ цѣль да се прѣкрати икономическата зависимость на П. отъ Русия), нъ починѫлъ отъ придворни интриги (1851). Самъ шахътъ, особено слѣдъ пѫтуването му въ Европа (1873, 1878, 1889) въвелъ нѣкои нововъведения и най-сетнѣ заслужилъ ненавистьта на моллитѣ, като невѣренъ и като деспотически съкратитель на тѣхнитѣ права, макаръ за угода на правовѣрието въ 1852 и да било наредено едно колосално истрѣбление на сектата бабиди, па и слѣдъ това да се продължавало гонението на сектантитѣ. Народътъ не обичалъ шаха за тежкотата на данъцитѣ, за жестокостьта и за тюркското происхождение на династията (макаръ че още Фетхъ-Али шахъ билъ привърженикъ на персидската литература, а прѣзъ царуван. на Насредина езикътъ на двора билъ всѣкога персидский), и понѣкога се бунтувалъ. Хорасанцитѣ, които се отцѣпили за нѣколко врѣме отъ шаха, влѣзли въ борба съ хератския афгански емиръ Яръ-Мохамеда и слѣдъ неговата смъртъ (1851) станѫли причина за една несполучлива война на П. съ Афганистанъ и Англия, която се свършила съ миръ въ 1857. Между другитѣ побуждения на похода противъ Хератъ (ключътъ на Индия) било желанието на шаха да помогне на Русия въ крѣмската война. И въ 1877 П. бѣше на страната на Русия, като заплашваше Багдатъ. Тя съдѣйствува сѫщо за утвърдението на русската власть въ страната на тюркменитѣ, тоя бичъ на Иранъ. Въ 1896 Насединъ биде убитъ въ джамия отъ единъ прѣдрѣшенъ убийца (не бабидъ, както първенъ се помисли), а на прѣстола се въскачи синъ му Музаферъ-едъ-Динъ, който въ 1900, по едно пѫтуване изъ Европа, посѣти и българската столица. Виж. А. Мюллеръ, *Исторія ислама* (т. III, СПБ., 1896); Piggot, *Persia ancient and modern* (Лондонъ, 1874); Вамбери, *Der Islam im neunzehnten Jahrhundert* (Лайпцигъ, 1875 год.).

Персона, *лат.* Личность, особа. — **Персоналенъ**. Личенъ, който се отнася до личностьта. — **Персоналъ**. Личенъ съставъ, — заедно всичкитѣ лица, които служѫтъ въ едно учреждение. — **Персонификация**. Олицетворение, — тропъ, въ който неодушевени и отвлѣчени прѣдмѣти се прѣдставятъ като сѫщества дарени съ чувства и животнитѣ като сѫщества дарени съ разумъ. За примѣръ отъ тоя тропъ ни служѫтъ баснитѣ, въ които виждаме да говорѫтъ и размишляватъ растенията и животнитѣ.

Перспектива (лат. *перспицере*, прозирамъ, виждамъ прѣзъ нѣщо). Искуство да се изобража-

ватъ разнитѣ прѣдмѣти и изгледи така, каквото да се показватъ на наблюдателя въ сжщитѣ размѣри, които тѣ наистина иматъ. Въ *прѣнос. см.* изгледъ на бждщность, възможность въ едно бждще врѣме: *перспективата на едно такъво събитие ни радва.* — **Перспективенъ.** Който се отнася до перспективата; *перспективното живописство* се занимава съ изображаване вжтрѣшностьта на сгради или самитѣ сгради; самостоятелно се родило то въ Фландрия, дѣто П. Неефсъ, Фанъ-Деленъ и др. сполучливо се занимавали съ него.

Перство. Вижъ *Перъ.*

Пертинаксъ. Римски императоръ, род. въ 126 слѣдъ Р. Х. Баща му билъ освободенъ робъ. Управлявалъ Сирия. Въ Комодово врѣме потжпкалъ едно възстание въ Британия. А когато слѣдъ завръщането си въ Римъ, въ 192, префектъ Летъ умъртвилъ Комода, преторианцитѣ провъзгласили 66-годишния П. императоръ. Принуденъ да царува противъ желанието си, П. залѣгнжлъ да изгради диритѣ отъ Комодовитѣ злодѣйства: повърнжлъ заточенитѣ, върнжлъ имъ имота, скжсилъ расходитѣ, запрѣтилъ доноситѣ, унищожилъ всичкитѣ церемониали за робско кланяне на императора. Преторианцитѣ недоволни отъ императоръ, който иска да въведе редъ и закони, съставили заговоръ и го убили въ 198.

Пертурбация (лат. смжщение, вълнение). Въ *медиц.* силно разстройство, въ *астрон.* неправилность въ движението на небесно тѣло.

Пертъ. Шотландски градъ, ц. на едноименен окржгъ, на р. Тей, 53 килом. на сѣв.-зап. отъ Единбургъ *по* желѣзницата, прѣзъ Файфъ; 30,760 жит. въ 1891. Вапсаре Фабрики за стъклени тржби за нимашини. Важно земедѣлческо жище. Голѣмо риболовство по Рѣката е корабоплавателна до за доста голѣми кораби. На т вата рѣка и съ планинитѣ Г пиани на сѣв., градъть има и писенъ изгледъ. П., единъ в стара столица на Шотландия игралъ важна роля въ истори й. Градъть притежава сгради XIII-и вѣкъ подновени, паметн богата библиотека и археологиче музей, и важни образователни ведения.—Окржгъть има 6,736 килом. и 130,000 жит.; фабр за дебели платна и мелници г нитѣ индустрии.

Перу. Република въ южна А рика, съ прѣдѣли: на сѣв. Е доръ, на ист. Боливия и Брази на югъ Чили, на зап. Тихи оке простр. 1,137,270 чет. килом.; сел. 2,629,924 жит. (около 371, бѣли отъ испанско происхожде 1,700,000 негри и негрски мет 450,000 мулати). Вѣроисповѣ нето е католичеството. Столи е *Лима.*

Повръхностьта на земята е вечето планинска; прѣзъ П. ми ватъ отъ сѣв. къмъ югъ Ан които го дѣлятъ на три разли страни. Западната или приморск страна е твърдѣ плодородна: к матътъ е мекъ. Срѣдната стр прѣдставя единъ купъ планин канари и е богата съ рудни климатътъ е студенъ. Източ часть [образува $^{2}/_{3}$ отъ цѣл пространство на П.] е едно ма обширно поле, което пои Амаз съ притоцитѣ си. Тая часть, реща и дъждовна, нъ здрава, е крита съ гори, на нѣкои отъ м тишината никога не е била смут отъ цивилизования изслѣдовате

и на които единственитѣ човѣшки обитатели сж нѣколко разсѣяни диви и жестоки индийски племена. Тия неукротими диваци сж показали най-голѣма враждебность на ония бѣли поселенци, които сж се опитвали да се заселѫтъ около тѣхъ. Дѣвствената земя на тая часть е удивително плодородна. Въ тая страна се развъждатъ прѣизобилно безкрайно разнообразни животни. Между растителнитѣ произведения, които сама дава изобилно земята, сж безцѣнната хинна кора, каучукъ, ванила, синило, сарсапарила, ипекакуана, растителенъ восъкъ и др. По западната покрайнина, дѣто сж се задържали нѣколко селища на поселенцитѣ, се произвожда тютюнъ, захарь, кафе, шоколата съ пълна сполука.

Перувианската индустрия е нищожна. Въ П. се изработватъ токорѣчи само сламени капели, наречени *панама*, вжжя и дебели платна. Богатството на страната състои главно въ минерални, растителни и животни произведения. Златнитѣ рудници сж токо-рѣчи изоставени. Сребърнитѣ рудници въ Черо-де-Паско минуватъ за най-богатитѣ въ Америка. П. има още живачни, оловни, мѣдни, каменовжглищни и др. рудници. Нъ разсѣяностьта на населението по една пространна земя, и отсжтствието на пѫтни съобщения турятъ спънка на разработването на минералното богатство. Банкрутството на държавата въ 1875 е спрѣло развитието на желѣзнопѫтната мрѣжа. По това врѣме П. е имало 2,510 килом. желѣзни пѫтища въ експлоатация и 174 въ строене. Държавнитѣ доходи се добиватъ главно отъ продажбата на гуаното, което се намира на островитѣ; нъ най-богатитѣ острови съ тоя ценен торъ, Чинча и Лобосъ, сж се исчерпили вече отъ това произведение. Годишний износъ на П. се прѣсмѣта на около 187,500,000 лева; а вносътъ, главно отъ английски стоки, на 25,000,000 лева. Обществений дългъ е 900,000,000 лева. Финанситѣ на П. до неотдавнашно врѣме сж били въ добро състояние, благодарение на монопола на гуаното и селитрата; нъ сега доходътъ отъ гуаното е омалѣлъ, а отъ селитрата е прѣстанѫлъ съ минуването на область Тарапака, дѣто селитрата се намира въ голѣми количества, въ владѣнието на Чили. Морската търговия става чрѣзъ малко мѣста; брѣговата линия е много дълга, нъ е малко врѣзана, и бѣдна съ добри пристанища (най-добритѣ *Паита*, *Маленде* и *Каляо*). Островитѣ сж необитаеми.

История. До пристигането на испанцитѣ П. се управлявало отъ инкитѣ (виж. тая дума). То било вече достигнѫло до една степень цивилизация (виж. *Индиецъ*). Съперничеството на двама туземни крале, Хуескара и Атахуалпа, позволило на Пизара да завоевае страната (1531—1533). Лима, основана въ 1535, станѫла столицата на едно испанско подкралство, създадено въ 1544. П. било послѣдната страна въ испанска Америка, която отърсила испанското иго. Освободено чрѣзъ побѣдитѣ на Юнина и Аякуха, въ 1824, то се расцѣпило на двѣ републики, сжщо П. или сѣверно П., и Боливия или южно П. Съ исключение на едно мялотрайно съединение, въ 1835—1839, направено отъ генерала Санта-Круцъ, прѣдсѣдатель на Боливия, двѣтѣ държави упазили независимостьта си. Нъ П., съжзникътъ на Боливия, било

прѣданието, се добива живъ
; съ неговото име се произ-
и гръжествени клетви, напр.
о се сключвали договори. Виж.
сьевъ, *Поэтическія воззрѣнія*
нъ на природу (Москва, 1885);
аминцынъ, *Божества древ-*
славянъ (СПБ., I вип. 1884).
рущица. Село въ пловдивска-
олия, 18 килом. на юго-зап.
Пловдивъ и 27 килом. на юго-
тъ Т.-Пазарджикъ при поли-
Родопитѣ; 3,046 жит. Ви-
ие. П. е прочута по живото
ие, което зе въ борбата за
ождението; на 27 априлъ
всичкото население безъ раз-
на полъ се сразява въ не-
борба съ башибозуцитѣ, и
о биде разорено съ топове и
ено. Нѣколко стотини пору-
не—мжже, жени и дѣца—за-
ж тоя день, едни въ бой,
жъртва на турската жесто-
Забѣлѣжителенъ е въ тая
на борба на порущичане единъ
гъ, може-би единиченъ въ
ията: бащи убиватъ своитѣ
и дѣца, а послѣ и себе си,
се избавятъ отъ башибо-
ия ятаганъ. *Кочо Чистемен-*
Спасъ Гиневъ и *Спасъ Спи-*
ъмъ сж героитѣ на тоя ужа-
невѣроятенъ подвигъ, който
ино се въспѣва отъ поета
а въ *Епопеята на забра-*
ть. Виж. въ тоя рѣчникъ
ешковъ; за обширни свѣ-
. Чети *Защитата на Пе-*
ца прѣзъ 1876, историч. рас-
тъ Г. Н. (Пловдивъ, 1901) и
я, посмъртенъ, томъ отъ Зах.
овитѣ *Записки по българ.*
ания (София, 1892). — Въ
ията П. се споменува като
отъ главнитѣ родопски крѣ-
които царь Михаилъ Асѣнь
ъ отъ гръцитѣ.

Перфиденъ, *лат.* Вѣроломенъ, който нарушава словото си, сир. не устоява на думата си: *перфидни Албионъ* — вѣроломна Англия.

Перфоративъ, или перфоратиумъ, *лат.* Въ *хирург.* свредѣлъ за провъртяване коститѣ и черепа. — **Перфоративъ-трепанъ.** Свредѣлъ за просто провъртяване на коститѣ.

Перъ (фр. отъ лат. *par, paris*, равенъ, подобенъ). Въ Франция, титла, която едно врѣме се е давала на голѣмцитѣ или болярите [равнитѣ помежду си], а сега на членоветѣ отъ горната камара. — **Перство,** чинътъ на перъ, всички перове.

Песарий, *лат.* Въ *хирург.* инструментъ за исправяне формата на носа.

Песимизмъ (лат. *песимусъ*, твърдѣ лошъ). Така наричатъ прѣди всичко едно особено психическо свойство, което състои въ наклонностьта у нѣкои човѣци да виждатъ всичко въ лошъ изгледъ. Това свойство може да зависи или отъ меланхолически темпераментъ или отъ нещастни условия на живота. Въ философски смисълъ п. е учение, че въ свѣтътъ всичко е лошо и нѣма нищо добро; мнѣние на песимиститѣ; въ противоположность на *оптимизмъ*. Могжтъ да се наречжтъ песимисти Лукреций въ поемата му *За естеството на нѣщата* и Волтеръ въ много съчинения, а особено въ *Кандидъ*. Тука се отнася сжщо свѣтовната скърбь на всички поети, особено на Леопарди и Байрона. Отъ философскитѣ системи за п. най-главнитѣ сж Шопенхауеровата и Хартмановата (виж. *Шопенхауеръ и Хартманъ*). И двамата тия философи признаватъ, че п. трѣбва да заведе въ самоубийството, нъ и двамата

се явяватъ противъ него. Шопенхауеръ казва, че самоубийството е грѣшка, защото съ него се истрѣбва не сжщностьта на злото (свѣтовното зло), а само едно явление; а Хартманъ иска човѣкъ въ интереситѣ на човѣчеството и на вселенната да се въздържа отъ личното самоубийство и да посвѣтява силитѣ си за приготвяне срѣдствата за онова всеобщо събирателно самоубийство, чрѣзъ което трѣбва да се свърши исторический и космический процесъ. Това, споредъ Хартмана, е най-високий нравственъ дългъ; а да се убие човѣкъ, за да се избави отъ страданията си, е, казва Хартманъ, свойствено на люде, които стоятъ на най-ниската степень на етиката. Виж. Sully, *Pessimism* (има русски прѣводъ, сжщо и на Каровото франц. съчин.); на нѣмски Губеръ, П. (Мюнхенъ, 1876); Агнеса Таубертъ (Хартмановата жена), **П. *и противницитѣ му***; на рус. Котляревский, *Мировая скорбь*. — **Песимистически.** Който принадлежи на песимистъ: *песимистически възгледъ* —**Песимистъ.** Човѣкъ, който вижда въ всичко само лошо, който мисли за всичко, че ще отиде на злѣ.

Песталоци *(Иоханъ Хенрихъ)*. Великъ педагогъ, швейцарецъ, род. въ Цюрихъ, умр. въ Брюгъ, въ базелски кантонъ (1746—1826). П. рано се лишилъ отъ баща си, нъ билъ заобиколенъ съ майчинитѣ си грижи. Въ училището минувалъ за неспособенъ и билъ прѣдмѣтъ на присмѣхитѣ на другаретѣ си. Въ университета се готвилъ първенъ за богословска дѣятелность, послѣ за юридическа, а слѣдъ това захванжлъ да се занимава съ агрономията (науката за земедѣлието). Увлѣченъ отъ Русовия *Емилъ*, той оставилъ университета, и добилъ едно малко имение, Найхофъ; тогава почнжлъ да се занимава съ селското стопанство, нъ несполучливо. Скоро той се подпрѣтнжлъ да възпитава селски дѣца. Събралъ около себе си до 70 дѣца, на които се посветилъ; ала и тукъ се срѣщнжлъ съ несполука и се принудилъ да затвори училището си. Първото му съчинение, *Вечернитѣ часове на единъ отшелникъ* (1780) останжло незабѣлѣжено. Затова когато се появило съчинението му *Линхард и Гертруда* (1781—9), то имало колосална сполука и П. отведнжжъ се прославилъ. Нѣколко врѣме той принадлежалъ на монашеския орденъ Илюминатитѣ, нъ се разочаровалъ и излѣзлъ изъ него. Отродното си мѣсто П. отишелъ въ Германия, дѣто се запозналъ съ Кантцока, Хердера, Гете и др.; а послѣ се върнжлъ въ Швейцария, обжжилъ се съ Фихте. Фихтевото влияние личи въ напокошния му живоотъ. Французската република прогласила П. за свой почетенъ гражданинъ. Прѣзъ послѣднитѣ години отъ живота си П. ималъ много огорчения, и постоянно се намиралъ въ парично затруднение. Кждѣ края на живота си написалъ съчинението си *Какъ Гертруда учи дѣцата си* (1801), а сжщо и *Книга за майки*. Заедно съ нѣкои други издалъ на свое име така-наречената *Азбука на нагледностьта (ABC der Anshauung)*.

П. твърдилъ, че основата на възпитанието трѣбва да бжде природата на човѣка, и допущалъ три физико-психологически закони: законъ на постепенностьта и послѣдователностьта, законъ на свързаностьта, законъ на задружнитѣ ощущания, законъ на причинностьта и законъ на психическата самодѣ-

сть. Тия закони задоволява само гледностьта, затова образованието трѣбва да се наченва съ нагледстьта. Като основа на обучението се явяватъ формата, числото и овото. Оттука П. искарва една годика за началното прѣдаване. й сочи на това, че основата на разованието трѣбва да бѫде изунието на родния езикъ, чистосанието, рисуванието и аритмеката. Просто натрупването знаия е врѣдително. Занятията иматъ мо тогава смисълъ, когато вокатъ човѣка въ дѣятелность. П-та года на началното обучение е воена сега въ всички нормални илища въ Европа, и никому ке-би колкото нему началното ение не е толкова задължено. Едно събрание на П-тѣ съчинея излѣзло при живота му. Найрото издание принадлежи на Зейрта, който е написалъ П-та биафия. П-тѣ съчинения сѫ се прѣкдали на всички езици; на езини сѫ прѣведени съчин. *Изподьта на Песталоци* (съ портрему и 8 илюстрации; прѣводътъ направенъ отъ рус. отъ Ив. Това; Пловдивъ, 1897, стр. 196) и *къ Гертруда учи дъцата си*, българилъ Г. Орошаковъ (София, 05, стр. 248). Имаме и книжки: *Татко Песталоци*, чърти отъ вота му, отъ Fr. Poláck, прѣв. ръ К. Свраковъ Пловдивъ, 1900, . 58); *Хенрихъ Песталоци*, ографич. очеркъ, съ 4 илюстр., ѣпеч. отъ спис. *България*, изд. книж. Д. Таневъ въ Чирпанъ ловдивъ, 1896, стр. 22); *Песта-ци*, животътъ и педагогич. му дѣяность, отъ Я. В. Абрамовъ, прѣъ П. Георгиевъ (Пловдивъ, 1897, . 97); *Възпитательтъ на чеѣчеството* (И. Х. Песталоци) ь М. Песковски, отъ рус. прѣв. Б. Султановъ (Плѣвенъ, 1897, стр. 34), и *Иванъ Песталоци*, отъ Ю. Кемфъ, прѣв. Д. Искреновъ (Троянъ, 1897). За П-та педагогика сѫ писали на нѣмск. Фогель, на англ. Крузи, на франц. Помпе.

Петализмъ, *гр.* Всенародно сѫдене въ Сиракуза, сходно съ остракизма у атинянетѣ, което добило името си отъ гръцката дума *петалонъ* (листъ отъ дърво), защото гражданетѣ написвали мнѣнието си на маслинени листа, както въ Атина го писали на черупки.

Петарда, *фр.* Артилерийски снарядъ, малко валяче пълно съ барутъ; употрѣбява се за разбиване стѣни.

Петербургъ. Виж. *Санктъ-Петербургъ.*

Петервардайнъ. Градъ въ подвластната на Унгария область Кроация-Славония (въ Славония) и силна крѣпость («унгарский Гибралтаръ»), 238 килом. на юго-ист. отъ Буда, 312 колим. на сѣв.-ист. отъ Загребъ и 80 килом. на сѣв.-зап. отъ Бѣлградъ, на дѣсния брѣгъ на Дунавъ, среща Нови-Садъ, съ който е съединенъ чрѣзъ мостъ на кораби; станция на желѣзницата отъ Пеща за Бѣлградъ; около 5,000 жит. сърбе и нѣмци, които се занимаватъ съ земедѣлие, търговия и занаяти. Крѣпостьта състои отъ горна и долна крѣпость; горната стои на една канара, 49 метра висока надъ равнището на Дунавъ. Долната е при сѣвернитѣ поли на канарата; и двѣтѣ крѣпости могѫтъ да вмѣстѫтъ до 10,000 души; сега тия крѣпости служѫтъ за държавенъ затворъ и иматъ единъ гарнизонъ отъ 3,000 души.— П. стои на мѣстото на римско селище *Acumincum*. Сегашното си име дължи, казватъ, на Петра Пустинника, който събралъ

тамъ войницитѣ отъ първата кръстоносна война. **П.** — прѣденъ пунктъ на австро-унгарската граница — билъ въ 1526 завоеванъ отъ турцитѣ, а въ 1687 завзетъ отъ австрийцитѣ, на които се и обезпечилъ по пасаровицкия миренъ договоръ (1718). На 10 авг. 1716 князъ Евгений Савойски одържалъ при **П.** блескава побѣда надъ турцитѣ, като разбилъ една турска войска отъ 150,000, подъ началството на великия везиръ Дамадъ-Али-паша, убитъ въ тоя бой. Прѣзъ унгарската революционна война, въ 1848 — 1849, града завладѣли възстанницитѣ, нъ на 6 септ. 1849 крѣпостьта била принудена да се прѣдаде на австрийцитѣ.

Петефрий. Египетски сановникъ, у когото билъ робъ Иосифъ, Иакововий синъ (*Библ.*).

Petit bourgogne, *фр.* По-доленъ видъ бургонско вино.

Petitio principii, *лат.* Привождане за доказателство онова, което се касае да се докаже, спр. което още само се нуждае отъ доказателство.

Петитъ (фр. значи *малъкъ*). Дребни букви за бѣлѣжки въ книгопечането.

Петиция, *лат.* Прошение, жалба, молба.

Петкова (*Баба Недѣля*). Българска учителка, едничката българка, която е обикаляла въ турко врѣме голѣма часть отъ нашето отечество, за да отваря дѣвически училища. Род. въ Сопотъ, починж въ София (1826—1894). Дъщеря на бѣдни родители, тя изучила наустницата и псалтиря при леля си Теофания въ сопотския монастирь и продължавала сама да се учи. Оженена на 19-годишна възрастъ, тя останжла въ 1856 вдовица съ 5 дѣца. Слѣдъ 3 — 4 години тя почнжла у
телството. Найденъ Геровъ я
пратилъ пръвъ пжть за учи
при Филаретова въ София; т
учителствувала 3 години и въ не
врѣме се направило въ София
вич. училище. Слѣдъ това тя
учителка по 2 години въ С
ковъ и Прилѣпъ; отъ Прилѣпъ
нжла като учителка въ Охр
дѣто намѣрила 6 гръцки учи
и 12 църкви. Прогонена отъ гр
кия владика и болна, тя отш
да се лѣкува въ Битоля. Въс
зувана отъ тоя случай, отвор
българско училище и въ Бит
Като оставила въ битолското у
лище дъщеря си и една учени
отъ Охридъ, тя сама пакъ се в
нжла за учителка въ Охридъ.
това врѣме излѣзлъ ферманът
независима българска иерарх
неустрашимата будителка на
гарщината била честита да чу
се чете тоя ферманъ въ една
охридскитѣ църкви. Прѣзъ 1
тя отпжтувала до Сопотъ, а по
заедно съ дъщеря си отворила
български училища въ Велесъ
тоя градъ 1-та учебна година
се свършила, защото новоотв
нитѣ български училища по гр
интриги се затворили отъ пр
телството. Тогава учителка П.
минжла за Солунъ, дѣто на
май 1872 отворила съ подкрѣ
на Зографски монастирь учили
Прѣзъ първия мѣсецъ отъ тая
дина тя положила основа на
българско женско дружество *Въ
раждане*, а кждѣ края на уч
ната година била испратена да
веде 4 дѣвойки на учение
Москва. Прѣзъ учителствуването
въ Солунъ тя съ голѣми усил
осжществила една отъ многото
мили мечти: привлѣкла въ учи
щето си нѣколко дѣвойчет

гѣ села, които и приготвила
елки. Когато прѣзъ 1875—76
. настанѫхѫ неблагоприятни
елства за церковно-училищ-
аботи, баба Н. прѣстанѫла
телствува, а слѣдъ освобож-
о се установила да живѣе
рия. Прѣзъ 1883 тя ходи да
ствува даромъ въ чепинско-
Ракитово, съ цѣль да при-
ѣколко помакини; нъ не можа
вие на помашкия фанатизмъ.
е се, че на стари години
. е привела въ редъ за-
ѣ си по дѣятелностьта си въ
ния,—записки, въ които тя
квала много събития важни
ория на народното ни въз-
е; нъ и до сега тия запис-
излѣзохѫ на бѣлъ свѣтъ. По-
ни свѣдѣния за тая много-
ила българка има у Хр. Мак-
я *Училищенъ Алманахъ*,

ковъ *(Димитръ)*. Български
истъ, политикъ и общественъ
род. въ с. Башкиой, близо
ча, Добруджа, въ 1858. На-
о си образование добилъ въ
го училище, а познанията,
има, дължи на самообразо-
о си. Синъ на бѣденъ баща,
го завелъ въ Тулча да слу-
се учи търговия, П. въ
апусниѫлъ господаря си и
ъ въ Русия съ цѣль да по-
въ училище; горещата му
ность къмъ народнитѣ дви-
за свободата на България
тавила въ редоветѣ на по-
итѣ. Прѣзъ Румжния той
ъ въ Сърбия—въ Кладово,
записалъ въ четитѣ на
ь Тотя и Панайотъ Хитова.
хъ той и прѣминѫлъ въ
(въ Чипровци), а слѣдъ
свието имъ се върнѫлъ
ъ Румжния. Зимата прѣзъ
1876 го заварила въ Кишеневъ дѣто работилъ като простъ работникъ по строението на една желѣзница и чакалъ обявението руската война на Турция. Прѣзъ пролѣтьта на другата година влѣзлъ като доброволецъ въ I дружина отъ опълчението; въ тая дружина той прѣкаралъ цѣлата война — зелъ участие въ прочутитѣ боеве среща турцитѣ при Стара-Загора и Шипка, и прѣнеслъ съ войнишко търпѣние всичкитѣ мжчнотии и несгоди на войната, като и оставилъ въ тия боеве лѣвата си ржка. За участието си въ войната П. е награденъ съ георгиевски кръстъ за храбрость, сребърenъ медалъ за участие въ Шипка, свѣтлобронзовъ медалъ и сръбски медалъ.

Слѣдъ освобождението на България, П. станѫ за малко врѣме чиновникъ, а послѣ се впуснѫ въ журналистиката. Горещъ привърженикъ на тогавашната либерална партия (съ Цанкова, Каравелова, Славейкова и Стамболова на чело), той се бори прѣзъ прѣврата въ 1881 за запазването на конституцията и въ тая борба станѫ особено извѣстенъ. По едно рѣшение на централното бюро на партията, той обиколи повечето градове въ княжеството, за да побужда населението да праща депутации, които да искатъ отъ князъ Александра възстановението на конституцията. Слѣдъ връщането си въ София, за тая агитация и за издаването на една прокламация противъ князъ Александра, той имá нещастието да испита на себе си влагата на стѣнитѣ въ Черната джамия, дѣто прѣкара една година и половина. Въ това врѣме той станѫ още по-популяренъ, особено между интелигенцията, които съ-

бираше помощь за улеснение живота му въ затвора. Отъ затвора той е билъ редовенъ сътрудникъ на в. *Свѣтлина* съ извѣстнитѣ подлистници, подъ име *Свирка*. Слѣдъ излизането си отъ затвора П. почнѫ да редактира в. *Свирка* (1883 г., 2 пѫти въ седмицата, до 56 бр. на год. II), въ който се обяви противъ русскитѣ генералиминистри въ България, а по-сетнѣ и противъ компромиса на Цанкова съ консерваторитѣ, когато се подуши, че Цанковъ бѣ склонилъ да се направѧтъ нѣкои измѣнения въ консервативенъ смисълъ въ конституцията. Въ сѫщото врѣме П. е зималъ участие въ списването на *Търновска Конституция* (1884 г.). Въ врѣме засѣдаването на народното събрание, което събори Цанкова отъ власть и на мѣстото му постави Каравелова, той редактираше в. *Народно Събрание* (Търново, 8 броя), съ девизъ: «да поддържаме всецѣло Търновската Конституция, която гарантира напълно свободата и правата на народа». Слѣдъ завръщането си въ София П. продължи издаването на *Свирка*, която прѣкрати съ протестъ противъ непослѣдователностьта на либералната партия къмъ обществото. Малко прѣди съединението той почнѫ в. *Независимость*, а слѣдъ сърбско-българската война, заедно съ Зах. Стояновъ и Д. Ризовъ продължи тоя вѣстникъ до 9-и августъ. Слѣдъ тая дата подкачи *Независима България* съ съдържание противъ Каулбарса и подозираната русска завоевателна политика. Слѣдъ дохождането на князъ Фердинанда, П. пое редакцията на в. *Свобода* (1886), която редактираше до назначението му министръ на общитѣ сгради (19 поем. 1893) и слѣдъ оставката на Стамболовия каби
въ 1894; тоя вѣстникъ, когат
койний Грековъ, отъ страна
стамболовиститѣ, и Д-ръ Родо
вовъ поехѫ властьта слѣдъ С
ловия режимъ (1898), се зая
съ *Новъ Вѣкъ*, който и сег
редактира отъ П.

До съединението, до когато
трѣшнитѣ борби между парти
се отнасяхѫ само до държав
строй, П. бранеше либерал
партия и нейнитѣ политич
принципи. Слѣдъ съединение
сърбско-българската война, к
партизанскитѣ борби се прѣне
на друга почва, той се обяви
върженикъ на партията която
ше за водитель Каравелова, п
Стамболова (вижъ *Каравелисти*
Стамболовисти).

Прѣзъ 1887 П. биде избр
столиченъ кметъ, която длъжн
занимава до ноември 1893. Н
като софийски кметъ, на него
умѣние, бързина и енергия,
длъжи прѣустрояването на Со
която отъ каленъ, кривоуличен
срутенъ турски градъ стана
воврѣменна европейска стол
съ нови сгради, широки булева
и прави улици,— столица, които
стои вече по-долу, а дори по-го
отъ нѣкои съврѣменни столици
Европа. Отъ 1884 П. се изб
много пѫти народенъ прѣдста
тель на обикнов. народно съб
ние. Освѣнь това, той бѣше пр
сѣдателъ на IV-то велико нарο
събрание, което прѣзъ 1893 з
дава въ Търново отъ 3 до 17 м
Слѣдъ Грековата смъртъ, П.
водителството на народно-либера
ната партия, която до сега е пр
ставлявалъ като депутатъ въ X
и XIII обикновено народно съ
ние. Отъ 19 май 1903, когато Д-
Даневий кабинетъ се оттегли

настьта, до сега (юний 1905) е
ато водитель на тая партия ми-
истръ на вжтрѣшнитѣ работи въ
ародно-либераленъ кабинетъ съ
рѣдсѣдатель ген. Рачо Петровъ.
окрай политическата си дѣятел-
ость той е намиралъ врѣме да
има участие и въ работитѣ на нѣ-
ои общополезни дружества—дру-
еството *Червени Кръстъ*, *Кирилъ*
Методий, *Народообразовател-*
ото и др.

Петковъ (*Лука*). Старъ учитель
народенъ будитель, родомъ отъ
Кирдопъ, починжлъ въ София
1828—1884); училъ се първенъ
ъ гръцко училище въ Пловдивъ,
риглеждванъ отъ Найденъ Герова, а
о-сетнѣ въ Бѣлградъ; издалъ пръвъ
жть лика на словѣнскитѣ про-
вѣтители св. *Кирилъ и Методий*;
здалъ още *Българска числител-*
ица,—*Писменни състави*, и при-
отвилъ *Граматика*, която днесь
тои въ оригиналъ у дома му.

Петко воевода или капитанъ
Петко Кириляковъ. Славенъ бъл-
арски воевода, отмъститель на
урцитѣ-угнетители на родината
, род. въ с. Дуганъ-Хисаръ
ългарско село, 20 килом. на сѣв.-
т. отъ Деде-Агачъ), починж въ
арна (1844—1900). П., синъ на
янинъ Кирякъ, въ дѣтинството
се отличавалъ съ самостоя-
ность и непокорность. До 17-
ишна възраст се научилъ да
е и пише съ гръцки букви
лгарски думи, понеже по онова
ме старословѣнското писмо бѣ
о-речи исчезнжло, а новобългар-
то още не бѣ въведено всждѣ
жду българетѣ. Въ 1860 турци
збойници убили брата му Матея
другаря му Вълче, когато били
работа по полето. Това зло-
ѣство покъртило П-то сърдце,
збудило у него омраза противъ
турцитѣ и мисль за отмъщение.
Той си нагласилъ другаре и на 7
май 1861 излѣзлъ обржженъ въ
горитѣ да дири братовитѣ си
убийци. Издирилъ ги и ги избилъ
до единъ, нъ не се повърналъ въ
селото си, а се спуснжлъ да чисти
отъ подобни злодѣйци и други
околности. Цѣли двѣ години П. в.
прѣкаралъ въ ферска и димотишка
кази. На 6 януария 1863 въ едно
сражение съ една голѣма потера
въ Енесско билъ тежко раненъ въ
крака и паднжлъ съ трима отъ
другаретѣ си въ плѣнъ. Закаранъ
въ Енесъ, послѣ въ Галиполъ и
най-сетнѣ въ Солунъ, той съумѣлъ
да измами валията и да се искубне
изъ ржцѣтѣ на турцитѣ, да на-
мѣри старото си горско прибѣжище
и да организира изново четата си.
Тоя пжть П. в. заробилъ единъ
юзъ-башия, Османъ-ага, испратенъ
съ голѣма потера да го гони,
кръстилъ го (сложилъ му добъръ
лобутъ) и пакъ го пуснжлъ.

Прѣзъ есеньта въ 1864 П. за-
миижлъ за Атина и постжпилъ въ
военното училище да слѣдва. Ала
слѣдъ една година пакъ се връща
въ Македония. Прѣзъ 1866 ходилъ
въ Франция и Италия, виждалъ
се съ Гарибалди, а когато избух-
жло критското възстание, съста-
вилъ чета отъ 150—200 души
подъ име *Гарибалдска чета*, която
завелъ въ Критъ и присъединилъ
на Коронеевата дружина. Въ 1868
възстанието било потушено, П.
заминжлъ за Александрия, намѣсто
направо за Атина: той не щѣлъ
да се завърне веднага за Атина,
защото споредъ Коронеевата запо-
вѣдь, трѣбвало да мине между турска
войска, а това било Петку вжтрѣ-
шенъ срамъ. Въ Атина П. намѣ-
рилъ мизийци, македонци и тра-
кийци, съставилъ дружина и прѣзъ

мѣсецъ май наелъ корабъ и минѫлъ въ южна Тракия, слѣдъ като измамилъ единъ турски гарнизонъ на о-въ Митилинъ, дѣто се явилъ като ревизоръ въ униформата на паша и добилъ всичкитѣ почести, които се отдаватъ на тоя чинъ.

Въ 1869 П. се сражавалъ въ Кишанско въ планината *Чандаръ*, Енесско въ планината Инъ-Дере и Деде-Агачско. Прѣзъ 1870 се сражавалъ нѣколко пѫти въ Гюмюрджинско и Кишанско, а прѣзъ 1872 — въ Ферско и Кишанско, дѣто истрѣбилъ много черкезе.

Прѣзъ 1875—76, 77 и 78 П., който не се отдалечавалъ отъ Родопитѣ, ималъ повече отъ 20 сражения съ турцитѣ въ Гюмюрджинско, Димотишко, Драмско, Деде-Агачско, Скеченско, Ипсалско, Узунъ-Кюприйско и Рупчосско. Прѣзъ освободителната война, когато руситѣ прѣзехѫ Пловдивъ и слѣдъ тридневната битва при Кара-Агачъ въ сѣвернитѣ поли на Родопитѣ турската войска се разбѣга, П. съ дружината си завладѣ приморската паланка Мароня и околнитѣ гръцки и български села, и станѫ широко извѣстенъ. При село *Ташлъкъ*, той зароби трима турски офицери и едно отдѣление пѣша войска съ едно знаме; и слѣдъ като ги обезоржжи, та въоржжи християнетѣ, пуснѫ ги прѣзъ море, за да ги не храни на вѣтра. Дори до 7 мартъ 1878 П. владѣ маронската околность, като чакаше руситѣ да я окупиратъ; нъ напразно. Руситѣ не окупирахѫ тая мѣстность, а въ Гюмюрджина прѣстояхѫ само два деня генералъ Чернозубовитѣ казаци. Слѣдъ една битва въ Мароня на 7 мартъ между П. и башибозуцитѣ и слѣдъ организуването на турското родопско възстание отъ Сенклера (англичанинъ) и Джапазарлъ Исмаилъ-ага (отъ Кържалийско) заминѫ за Деде-Агачъ и Дитишко.

Димотика и Деде-Агачъ [illegible] окупирани, заедно съ поли[illegible] около тѣхъ села. Ала планинс[illegible] села бѣхѫ оставени на произ[illegible] на турскитѣ бѣжанци и баш[illegible] зуци. П. организира контра-[illegible] бозушки християнски чети и ум[illegible] много села отъ нападения. Скор[illegible] силата на обстоятелствата, с[illegible] голѣмата битва при Павлу [illegible] май, той се прѣхвърли въ руск[illegible] войска и легнѫ да се лѣкув[illegible] военната болница въ Одринъ. [illegible] това врѣме той се запозна съ [illegible] Скобелевъ. Прѣзъ юний той [illegible] съ една отбрана чета, състав[illegible] отъ македонски и родопски [illegible] гаре, навлѣзе въ Родопитѣ и [illegible] дигнѫ нѣколко села. Буната [illegible] жеше да земе голѣми размѣри, [illegible] по настояването на турското п[illegible] вителство русскитѣ власти [illegible] бѣхѫ уловили П. съ изв[illegible] Князъ Дондуковъ награди П[illegible] орденъ за заслуга, нъ му [illegible] правото да прѣбивава вжтр[illegible] княжеството и въ Източна Р[illegible] лия. Затова подъ конвой го [illegible] пратихѫ до демаркационната [illegible] ния при Карстовъ.

Отъ тамъ прѣзъ Дрѣново и [illegible] гутюво, П. заобиколи и вли[illegible] пакъ въ Чепеларе. Той отиде [illegible] Широка-Лъка и искаше да по[illegible] непокорнитѣ помашки села [illegible] кричимската долина, напад[illegible] ново с. Пашмаклѫ, имá битк[illegible] башибозуцитѣ при Беденъ, [illegible] не можа да влѣзе въ тия с[illegible] Прѣзъ есеньта той зе участ[illegible] гимнастическитѣ дружества [illegible] Южна България. Тайното [illegible] жество *Единство* го имаше [illegible] дѣсна ржка въ Родопитѣ. Д[illegible]

8, цѣли три мѣсеца, П. съ
та българе можа да въс-
шибозуцитѣ да не напа-
ъсково.
ь дохождането на ген. Обру-
ружеството като спрѣ дѣй-
си, П. замина за Сливенъ,
го заедно съ ген. Скобелева
ъ Русия. Прѣзъ лѣтото въ
ой се завърнѫ отъ Русия
тановн да живѣе миренъ
въ Варна, дѣто и починѫ.
ь бурния си животъ П. е
ираняванъ на 33 мѣста.
ъ и неустрашимость, по-
во, човѣколюбие и трез-
сѫ отличавали П. прѣзъ
му. Прѣзъ всичкото врѣме
одството си П. се въздър-
гъ пиянство и разврать;
ь прѣданъ на вѣрването, че
не помага на пиянитѣ и
нитѣ люде. Источници на
я за П. в.: Хр. П. Констан-
*Петко Воевода, брани-
а родопскитѣ българе до*
(Пловдивъ, 1888, п-ца на
Дановъ); вѣст. *Марица*,
. 188 (Пловдивъ) и вѣст. *Ре-*
год. I, бр. 50 (София, 1900).
ешковъ *(Василъ)*. Герой-
къ прѣзъ Априлското въз-
—жертва на ужасната, до
ърность невѣроятната тур-
токость. Брациговски прѣд-
ль въ събранието на Обо-
той бѣ душата на съграж-
си и на всички ония борци
лнитѣ села, които, събрани
ацигово прѣзъ буната и въс-
ени отъ него, противосто-
абро на нѣколко пѫти по-
сили. Когато, слѣдъ 10-
свърхчовѣченъ отпоръ,
адохѫ на хиляди башибо-
рациговци се прѣдадохѫ на
та турска войска, която бѣ
ла до Брацигово и распола-
гаше съ топове среща тѣхнитѣ евзалии и кремъкови пушки, П., като знаеше, че нѣма да бѫде пощаденъ, се скри. Нъ той биде поисканъ отъ пашата, Хасанъ паша, като едничко условие да не обърне градеца на прахъ и пепелъ. «Ще идѫ,» отговори П., «по-добрѣ да загине единъ човѣкъ отколкото да се разсипва цѣло село». Около П. се събиратъ всички домашни. Всички плачѫтъ: баща, майка, млада жена, малки дѣца. Злокобно прѣдчувствие притиска сърдцето на всички. П., който виждаше своя край, съ сълзи на очитѣ се прощава съ всички и тръгва за турския лагеръ. На другия день петдесеть брациговци и селене отъ околията, отбѣлѣжени като най-виновни излизахѫ отъ градеца вързани съ вжжя и белекчета между единъ конвой солдати. Наблизо, нѣколко стѫпки отъ пѫтя, който води за Пазарджикъ, тѣ видѣхѫ че гори силенъ огънь. Когато дойдоха насрѣща му, едно страшно зрѣлище потресе всички. Всрѣдъ едно колело отъ солдати се печеше живъ човѣкъ. Това бѣ П. Nec plus ultra и въ жестокостьта; и звѣроветѣ могѫтъ да позавидѫтъ на това безчовѣчие. Не е потрѣбно да се доближава тая картина до Ботевата на падналия въ бой за свобода: «Денѣ му сѣнка пази орлица и влъкъ му кротко раната ближе». Виж. статията *Петь имена* на К. Величковъ въ спис. *Лѣтописи* год. I (1900), брой 12.

Петрарка *(Франческо)*. Първий и най-великий лирически поетъ на Италия и забѣлѣжителенъ ученъ, роденъ въ Арецо, дѣто намѣрилъ убѣжище баща му, флорентински нотарiусъ, изгоненъ отъ Флоренция сѫщоврѣменно съ Данте, за принадлежность на партията на „бѣ-

литѣ“ (гибелинитѣ). Слѣдъ много скитания изъ Тоскана, родителитѣ на 9-годишния П. се прѣселили въ Авинйонъ, дѣто тогава билъ папский дворъ; и тамъ, и въ съсѣдния градъ Карпентра, П. научилъ латински езикъ и се запозналъ съ римската летература. Слѣдъ това (1319) П., по бащиното си желание, почнжлъ да изучва правото първенъ въ Монпелие, а послѣ въ болонския университетъ, дѣто останжлъ до бащината си смърть (1326). Нъ правото съвсѣмъ не интересувало П., който все повече и повече се увличалъ отъ класическитѣ писатели. Слѣдъ излизането отъ университета той не станжлъ юристъ, а свещеникъ, за да намѣри по-лесно срѣдства за поминъкъ, понеже по наслѣдство отъ баща си добилъ само единъ ржкописъ на Цицероновитѣ съчинения. Въ Авинйонъ П. се сближилъ съ Колоновото могжщо семейство, единъ отъ членоветѣ на което, Джакомо, билъ неговъ университетски другарь, а на другата година (1327) пръвъ пжть видѣлъ златокосата хубавица французойка Лавра, любовьта къмъ която съставила главния изворъ на неговата поезия и послужила като една отъ причинитѣ за отдалечението му отъ Авинйонъ въ осамотения Воклюзъ. Колоновото покровителство и неговата литературна извѣстность му доставили нѣколко церковни синекури; той се настанилъ въ долината на рѣка Сорга, дѣто съ прѣсѣкулки живѣлъ 16 години (1337 — 1353). Между това, П-тѣ писма и неговитѣ литературни произведения го направили знаменитость, която имала за поклонници императори, крале, херцози, папи, кардинали и епископи: токо-речи сжщоврѣменно П. до-

билъ покана отъ Парижъ, Неап
и Римъ да приеме коронясване
съ лавровъ вѣнецъ. П. избра
Римъ и тамъ, въ 1341, на Вел
день, билъ вѣнчанъ поетъ. Ал
билъ не по-малко отличенъ
ученъ отколкото като поетъ.
прѣзъ цѣлия си животъ се за
мавалъ да събира латински ръ
писи, дори и да прѣписва
Съ тая цѣль той пжтувалъ
изъ Франция, Германия, Ита
и Испания. Неговитѣ лати
трудове сж били първитѣ въ
витѣ врѣмена, въ които лати
езикъ е билъ писанъ класич
Главнитѣ сж неговитѣ *Epi*
които състоѭтъ отъ писма до
гобройнитѣ му приятели и по
ници, и които минуватъ за
добритѣ негови прозаически
нения; *De Vitis Virorum D*
strium (биографии на знамен
римляне); *De Remediis utri*
Fortunae; *De Vita Solitaria*;
rum memorandarum Libri
(сборникъ анекдоти и изрече
заети изъ латински автори);
Contemptu Mundi, и др. Ос
прозаич. писма, П. е писалъ
писма въ латински стихове, ек
и една епическа поема *Аф*
на която сюжетътъ е втората
ническа война. Това послѣд
произведение му добило лавро
вѣнецъ въ Римъ. Отъ 1353
живѣлъ въ Италия — въ Пар
Мантуа, Падуа, Верона, Венеци
Римъ. Най-сетнѣ, въ 1370 се
мѣстилъ въ с. Аркуа и тамъ,
16 юл. 1374, билъ намѣренъ
тавъ съ главата му паднжла
една книга! — П. не само сто
много по-напрѣдъ отъ вѣка си
учение, а се билъ издигнжлъ
надъ съврѣменнитѣ нему прѣдр
сждъци и суевѣрия, като въ
щото врѣме се отличавалъ по

очестие. П-тѣ италиянски лири-ески стихотворения, въ честь на Лавра, сж сторили повече да увѣ-овѣчжтъ името му отъ всичкитѣ му други трудове. Нѣкои отъ тия тихотворения сж имали повече отъ 300 издания до сега и сж съ-ѣйствували за истънчението на италиянския езикъ колкото Данте-ата *Божествена Комедия*. И за-ѣлѣжително е, че П. малко е ис-алъ да знае за сждбата на ита-иянскитѣ си стихове, като е гра-илъ всичката си надежда за бж-жщъ споменъ на името си възъ атинскитѣ си стихове, сега кома-ай забравени.

Най-доброто издание на П-тѣ тал. стихотворения е Carducci-вото, *Rime di* **F. P.** *sopra argomenti orali e diversi* (Ливорно, 1876); ай-пълното събрание на съчине-ията му е *Opera omnia* (Базелъ, 554); най-доброто изд. на прѣ-иската му е Fracassetti-овото, *Epist. famil. et variae* (Флорен-ция, 1854—63) и въ итал. прѣ-юдъ (Флоренц., 1863—67). Едно ълно изд. на биографиитѣ на зна-енититѣ мжже е далъ Razzolini, Болония, 1874).

Петрея или Камениста Ара-бия. Име, което гръцитѣ сж да-али на сѣверната часть на Хед-касъ, въ Арабия. Самитѣ арабе не сж употрѣбявали това име.

Петровскъ. Русски градъ въ са-ратовската губерния, 98 килом. на сѣв.-ист. отъ Саратовъ, на р. Мед-вѣдица (притокъ на Донъ); съеди-ненъ чрѣзъ желѣзенъ пжть съ Пенза и съ Ртишево-Рязанско-Урал-кия желѣзенъ пжть; 15,344 жит. Поеви топилища. Фабрика за по-аса. Обработв. на лена. — Гра-ътъ, по-напрѣдъ село, е билъ основанъ въ 1698 отъ Петра Ве-ики, който му далъ и името си, като крѣпость за отбрана на оная страна отъ нахлуванията на кръм-скитѣ и кубанскитѣ татаре. П. по-страда много отъ единъ пожаръ въ 1887. — П. е още името на една крѣпость и търговско при-станище въ русската область Да-гестанъ, 38 килом. на сѣв.-истокъ отъ Темиръ-ханъ-Шура, на запад-ния брѣгъ на Каспийско море; 3,750 жит. Крѣпостьта, построена въ 1845, е изгубила стратегиче-ската си важность отъ умиротворе-нието на Кавказъ насамъ; градътъ е и той новъ. — Освѣнь това П. е името на едно село въ ярославската губерния, 19 килом. на юго-зап. отъ Ростовъ, станция на желѣзни-цата отъ Москва за Ярославъ; 2,000 жит. Обработв. на бърдокви и ме-дицински растения.

Петровъ *(Еремия)*. Български буйтовенъ дѣецъ противъ турското иго, родомъ отъ Ломъ, свършилъ класическа гимназия въ Болградъ учителствувалъ въ Ломъ една го-дина. Като не можалъ да живѣе въ Турция, върнжлъ се изново въ Болградъ; билъ въ българската легия, а послѣ въ четата на Хаджи Димитра и Караджата, съ която минж въ България и остави коститѣ си на Бузлуджа. Виж. мини-стер. *Сборникъ*, кн. П, Д. Маринова статия.

Петровъ *(Рачо)*. Генералъ-майоръ отъ българската армия, род. въ Шуменъ прѣзъ 1861. Слѣдъ освобождението постжпилъ въ ко-мандата на волноопрѣдѣлящитѣ, а послѣ съ чинъ прапорщикъ — въ софийското военно училище, което свършилъ въ 1879, когато билъ произведенъ подпоручикъ. Прѣзъ сжщата година заминжлъ за Русия, и постжпилъ въ николаевската академия на генералния щабъ, тритѣ курса на която като свъ-

шилъ съ отличие, билъ произведенъ поручикъ и прикомандированъ къмъ войскитѣ на одесския военен окржгъ. Прѣзъ септ. 1883 се върнѫлъ въ България и билъ назначенъ за команд. рота, а малко по сетнѣ дружина. Прѣзъ мартъ 1885 билъ назначенъ бригаденъ адютантъ и завед. строевата часть на I пѣша бригада съ чинъ капитанъ. Слѣдъ прогласяването на съединението, щомъ се оттеглихѫ русскитѣ офицери, биде назначенъ за началникъ щаба на армията, а като такъвъ ржководи военнитѣ дѣйсвия прѣзъ сърбско-българската война. Въ 1887 въ майорски чинъ бѣ началникъ на врѣменно сформирувания источенъ отдѣлъ въ Русе, съ права на главнокоманд. при потушение на русенския бунтъ. Прѣзъ юния сѫщата година биде назначенъ военен министръ, нъ прѣзъ августъ си даде оставката и прие пакъ длъжностьта начални. на генералния щабъ. На 2 августъ биде произведенъ подпълк., а на 14 сѫщия мѣсецъ назначенъ флигелъ-адютантъ при особата на Н. Ц. Височество княза. На 2 авг. 1891 биде произведенъ пълковникъ.

Прѣзъ априлъ 1894, по настоянването на княза, П. биде приетъ отъ Стамболова военен министръ, въпрѣки обстоятелството, че бѣше въ враждебни отношения съ него. Когато Стамболовий кабинетъ подаде оставка (18 май 1894), една тълпа се яви въ софийскитѣ улици, и поиска отъ княза да приеме поднесената оставка. Нѣколко конни и полицейски отряди се опитахѫ да разгонѭтъ тълпата. Тогава П. употрѣби войската среща полицейскитѣ, и тълпата биде запазена. Слѣдъ това П. биде приетъ въ Стоиловия кабинетъ, наслѣдникътъ на Стамболовия. Когато кждѣ края на 1900 паднѫ Иванчо-Радославовий кабинетъ, П. [illegible] едно екстрапарламентарно [illegible] стерство съ чиновници и се [illegible] да сформира една нова [illegible] Изборитѣ дадохѫ властьта [illegible] мократитѣ и прогресиститѣ ([illegible] веловъ-Даневъ кабинетъ). Генер[illegible] П. бѣ отъ 1897 въ оставка. [illegible] 19 май 1903 станѫ минис[illegible] прѣдсѣдатель на народно-либ[illegible] ленъ кабинетъ (вижъ. *Д. Петк[illegible]* какъвто е и сега (1905).

Петровъ-кръстъ. Планин[illegible] връхъ (1207 метра) до сам[illegible] Драгоманъ.

Петрозаводскъ. Градъ въ [illegible] верна Русия, 300 килом. на с[illegible] ист. отъ С.-Петербургъ, 693 [illegible] лом. на сѣв.-зап. отъ Москва. [illegible] западния брѣгъ на Онежско [illegible] 12,965 жит. Държавна фабрика [illegible] топове. Парни бичкийници. Т[illegible] вия съ жито, което иде отъ Рибин[illegible] дърва, риба, кожи за кожуси, [illegible] сяни въ С.-Петербургъ, съ [illegible] градътъ е въ съобщение лѣтѣ ч[illegible] параходи, които отъ Онежско е[illegible] влизатъ чрѣзъ Свиръ въ Ладо[illegible] езеро и отъ тамъ, по Нева, [illegible] стигатъ въ столицата; всичко [illegible] килом. пѫть. Градътъ е осно[illegible] въ 1703 отъ Петра Велики, о[illegible] вательтъ на топовната фабрик[illegible] когото казватъ още, че самъ [illegible] крилъ желѣзнитѣ и мѣдни р[illegible] П. притежава 1 мжж. и 1 [illegible] гимназии, 1 семинария, 1[illegible] църкви (отъ които съборната, [illegible] вена, съ единъ любопитенъ [illegible] ностасъ) и единъ интересенъ [illegible] зей, който съдържа „произведен[illegible] та на олонецката губерния".

Петроний. Римски писат[illegible] консулъ и Нероновъ любимецъ, [illegible] реченъ *Arbiter Elegantiae*, [illegible] билъ главенъ распоредитель [illegible] Нероновия дворъ и съ такъвъ [illegible]

чутъ вкусъ къмъ хубавото, че Неронъ никакъ не смѣялъ да каже за нѣщо, че е, както говорятъ французетѣ, *comme il faut*, доклѣ не е добило удобрѣнието на оракула на римската мода. П. се самоубилъ въ 67 слѣдъ Р. Х., като станѫлъ жертва на интригитѣ на царедворецъ Тигелинъ. Едно съчин. *Satyricon*, което се приписва на П., вѣрна картина на нравитѣ на тогавашния Римъ, се отличава съ безнравственость, ала отъ друга страна прави прѣломъ въ социалнитѣ понятия съ човѣколюбивитѣ си възгледи за робетѣ. Най-добро изд. е Антоновото (Лайпцигъ, 1781); нѣмски прѣв. отъ Хайнзе (ново изд. 1783).

Петро-павловски монастирь. Старъ български монастирь, разположенъ на една романтична височина, 8 килом. на сѣв.-ист. отъ старата българска столица Търново. Изгледътъ къмъ всички страни е повече отъ очарователенъ. Подъ самитѣ монастирски прозорци се захваща гориста стръмнина на тераси, прѣдъ които се шири равно поле дори до Дунавъ. Отъ монастиря се виждатъ и ближнитѣ градовце Лѣсковецъ и Горна-Орѣховица. По-нататъкъ лъщи сребровидната Янтра; на сѣв.-ист. се простиратъ вълнообразни баири по посока къмъ Разградъ; на ист. се гледа плодородний край около с. Златарица, а задъ него гористата покрайнина Тузлукътъ; на юго-ист. се възвишава балканътъ надъ Елена, а на югъ и юго-зап. се бѣлѣятъ балканскитѣ върхове около Шипка и Калоферъ.

Д-ръ Беронъ въ своитѣ *Археологически и исторически изслѣдвания* казва за тоя монастирь, че е доста старъ; нъ всичко, което е открилъ по единъ надписъ въ монастиря е, че църквата му е била прѣправена въ 1662 (стр. 110—111). Тоя монастирь, продължава изслѣдователтъ, «трѣбва да е ималъ голѣма знаменитость; защото въ тукашната митрополия се варди едно Евангелие съ позлатени кори, нъ отлично изработени, на които се намира написано, че русский царь Петръ Велики го е подарилъ на този монастирь. Въ митрополията се варди сѫщо една корона, вижда се останѫла отъ българскитѣ патриарси; тая корона е позлатена и украсена съ много драгоцѣнни камъне: брилянти, рубини и зафири, нъ една, или по-много светотатски ржцѣ сѫ ограбили тая корона и ѝ сѫ отнели много отъ тия драгоцѣнни камъне» (стр. 111—112). И тая корона е била понапрѣдъ въ Петро-павл. монастирь.

Прѣзъ 1874 българ. митропол. Иларионъ (виж. *Иларионъ Макариополски*) отвори въ тоя монастирь първото българ. духовно училище, което слѣдъ нѣколко години се прѣмѣсти въ Търново. По-сетнѣ прѣзъ 1893, монастирьтъ биде прѣобърнѫтъ на психиатрическа болница. Вижъ спис. *Свѣтлина* год. IV (1894), кн. II.

Петропавловскъ. Русски градъ въ Сибиръ, 280 килом. на зап. отъ Омскъ, на дѣсния брѣгъ на Ишимъ, на голѣмия пѫть, който води отъ Казанъ и отъ Оренбургъ за Омскъ; 16,780 жит. въ 1896 г. П., съ живописно мѣстоположение, е най-населений градъ въ долината на Ишимъ; населението на града, па и на околностьта му, е токо-речи чисто словѣнско, съ исключение на 3,000 киргизски номади, заселени сега въ града. Градътъ притежава четире църкви, четире джамии и 30-на заводи и фабрики, между които една фабрика за то-

пове. Голѣма търговска дѣятелность. П. е важна военна станция. — **Петропавловскъ** е сѫщо името на едно малко русско пристанище при устието на р. Авача, на источния брѣгъ на Камчатка; насел. около 1,000 жит. Укрѣпленията му сѫ били донѣйдѣ съсипани отъ една англо-французска флота въ 1855. Отъ тамъ тръгватъ корабитѣ на ловъ за китове.

Петроханъ. Друго име на *Берковски* проходъ.

Петръ (*св. апостолъ*). Единъ отъ най-виднитѣ И. Христови ученици, който ималъ огромно влияние на напокошната сѫдба на христианството. Родомъ отъ Галилея, рибарь по занаятъ, той отъ всичката си душа се прѣдалъ на месиянската идея, която си намѣрила въплощението въ назаретския учитель, и пръвъ провъзгласилъ Учителя «Христосъ, синъ на Бога живаго» за което билъ удостоенъ съ името каменьтъ, на който е основана църквата (Мат. 16; 17—19). Ако и да принадлежалъ на найтѣсния кржгъ отъ Христовитѣ приближени ученици, — кржгътъ отъ ония трима, който Той посветявалъ въ най-голѣмитѣ тайни на живота си (напр. при Прѣображението), апостолътъ въ най-рѣшителния моментъ отъ живота на Учителя си се отреклъ отъ него, макаръ нѣколко деня по-напрѣдъ да се клѣлъ, че е готовъ и живота си да положи за Него. Затова слѣдъ туй той «горчиво плакалъ» и заслужилъ прощение отъ бесконечното милосърдие на въскръснѫлия Христосъ. Слѣдъ Въскръсението ап. П. става единъ отъ главнитѣ водители на христианското общество, и самоотвержено се труди за распространението му по цѣлото пространство отъ Вавилонъ до Римъ, дѣто го постига мѫченическа смърть (чрѣзъ распятие съ главата на долу, прѣзъ Нероновото царуване, въ едно врѣме съ ап. Павла). Паметьта му се чествува на 29 юния.

Ап. П-то прѣбивание въ Римъ е послужило като исходна точка за развитието на идеята за папството, което, съ течение на врѣмето, съдало цѣла леганда, ужъ че ап. П. въ продължение на 25 години билъ пръвъ епископъ на Римъ и прѣдалъ главенството надъ цѣлата христианска църква на приемницитѣ си — римскитѣ папи. Безъ да впадатъ въ крайностьта на протестантскитѣ учени, които сѫ твърдили, че ап. П. никакъ не е ходилъ въ Римъ, други христиански учени сѫ били принудени да припознаѭтъ, че да епископствува тамъ 25 години той никакъ не е можалъ. На това противоречатъ несъмнѣннитѣ хронологически данни: извѣстно е, че въ годината 50 П. е присѫтствувалъ на апостолския съборъ въ Иерусалимъ, а не по-късно отъ 68 година вече прѣтърпѣлъ распятието си въ Римъ.

Учението си ап. П. е исказалъ въ *двѣ* окржжни или *съборни послания*, които влизатъ въ Новия Завѣтъ. И двѣтѣ тия послания носѭтъ отпечатъка на самобитната личность на апостола, който налѣгалъ особено на вънкашната, обрядната страна на христианството, въ противоположность на ап. Павла, като прѣдставитель на вѫтрѣшната идейната му страна. Тия особености сѫ послужили за поводъ на нѣкои критици да виждатъ двѣ противоположни посоки въ развитието на първобитното христианство, така нареченитѣ петринизмъ и павлинизмъ; нъ това раздѣле-

ние се основава на едно недоразумѣние, и въ най-ново врѣме захващатъ да го оставятъ дори привърженицитѣ на тюбингенската школа.

Въ християнската иконография за лика на ап. П. както въ източната, така и въ западната църква, е усвоенъ типътъ на старецъ, съ кждрава коса и брада, повече или по-малко плѣшивъ. На католическитѣ икони ап. П. най-често се изображава съ два ключа, които, по едно прѣдание на римокатолическата църква, му сж врѫчени отъ Иисуса Христа; прѣдаването на тия ключове, които служѫтъ за символъ на властьта на църквата да връзва и развръзва грѣховетѣ, е изобразилъ Перуджино на фреска въ Сикстинската капела и Рафаилъ на единъ отъ картонитѣ си (въ Кенсингтонския музей въ Лондонъ); затварянето и освобождението на ап. П. отъ тъмницата е изобразилъ Рафаилъ въ Ватиканъ.

Петръ. Български царь (927—968), най-голѣмий Симеоновъ синъ отъ втората му сжпрѫга, сестрата на Георги Сурсубула. Симеонъ назначилъ за свой наслѣдникъ П., като безъ най-малко право отстранилъ отъ прѣстола първородния си синъ *Михаила*, отъ първата си жена, когото покалугерилъ и затворилъ въ монастирь, далечъ въ западна Македония.

П. не билъ нито воитель, нито политикъ, а смиренъ, кротъкъ и миролюбивъ царь, може би повече отъ Михаила роденъ за калугеръ, и неспособенъ да продължи бащинитѣ си 30-годишни борби съ Византия и да увѣнчае наченѫтото отъ баща му дѣло: да основе българска империя на развалинитѣ на източно-римската или византийска държава. Отъ самото начало на П-то царуване, управлението на държавата зелъ въ своитѣ ржцѣ Сурсубулъ, дѣятеленъ и хитръ човѣкъ. Най-напрѣдъ Сурсубулъ се прѣсторилъ, че иска да продължи Симеоновата завоевателна политика. Българетѣ изново нахлули въ източна Тракия, нъ заедно съ това Сурсубулъ влѣзълъ въ тайни прѣговори съ гръцитѣ. Самъ Сурсубулъ и П. отишли въ Византия и сключили миръ на 8 окт. 927, четире мѣсеца слѣдъ Симеоновата смъртъ. Въ сжщото врѣме български царь се вѣнчалъ съ внучката на императоръ Романа Лакапина, Мария (виж. това име).

По мирния договоръ, гръцитѣ отстжпили формално на българетѣ повечето прѣвзети отъ Симеона земи; въ Тракия — Одринъ билъ върнѫтъ на византийцитѣ, а Пловдивъ останѫлъ на българетѣ. При това гръцитѣ се задължили да плащатъ годишна дань на българетѣ, да почитатъ българския господарь за по-високъ отъ всички крале въ Европа, дори отъ нѣмския императоръ, припознали царската титла на българския царь, и българския архиепископъ за самостоятеленъ патриархъ на българската църква.

Причинитѣ да се сключи така ненадѣйно тоя миръ съ гръцитѣ не се крияли въ отношенията на българетѣ къмъ другитѣ народи. По това врѣме хърватитѣ стояли мирно по съвѣтитѣ на папата, който испратилъ архиепископа Мадалберта да короняса П. въ Прѣславъ; сърбитѣ се намирали подъ българска власть; маджаретѣ имали походи въ западна Европа; а печенегитѣ били приятели на българетѣ. Тая промѣна въ политиката на новото българско прави-

телство се извикала отъ вжтрѣшни обстоятелства: царь П. се боялъ отъ докаченитѣ си братя, а Сурсубулъ — отъ прѣнебрѣгнжтия старъ болярски съвѣтъ.

Отъ подписването на тоя миръ се наченжло онова византийско влияние въ България, което отпослѣ станжло за нея толкова пагубно. Народътъ, който нетърпѣлъ гръцитѣ, и искалъ да се прѣземе Цариградъ, възнегодувалъ противъ незаконния царь и приятелството му съ гръцитѣ. Най-напрѣдъ боляретѣ, възпитани въ Симеоновия духъ, направили съзаклетие да свалѭтъ П. и да турѭтъ на прѣстола брата му Ивана; нъ съзаклетието се открило, боляретѣ-прѣдначинатели били наказани, а Ивана П. испратилъ въ Цариградъ на Лакапина, за да го заточжтъ въ нѣкой монастирь; нъ лукавий византиецъ оженилъ Ивана за една богата арменка и го пазилъ при себе си, за да държи въ страхъ П.

Не се минжли и двѣ години (930), а въ западна България избухнжло едно много по-сериозно възстание. *Михаилъ* билъ освободенъ и прогласенъ за законенъ царь. Нъ той, кой знае какъ измжченъ, умрѣлъ въ началото на движението,—а възстанницитѣ, отчаяни, нахлули въ Атика. Ала хитрий Лакапинъ удобрилъ възстанницитѣ и ги заселилъ татъкъ по Артски заливъ.

Съ най-младия П-въ братъ *Боянъ* не се прѣдприело нищо, или защото минувалъ за магесникъ (приказвали, че моглъ да се обръща мигомъ на вълкъ или какъвъ да е страшенъ звѣръ) или защото не билъ вече живъ.

Между това врѣме сърбетѣ, възползувани отъ смжщенията, отказали се отъ П., обявили се самостоятелни подъ върховенството на Романа Лакапина, и работата се свършила миромъ, като че нищо не станжло.

Въ 963 се подигнжлъ среща слабия царь П. единъ силенъ, смѣлъ и рѣшителенъ болярин отъ Търново, *Шишманъ Мокри*, съ четирмата си синове—Давидъ, Моисей, Ааронъ и Самуилъ. Макаръ тоя болярин и да не можалъ да свали П., нъ пакъ му отнелъ Албания, Македония, область Морава, Видинъ и Срѣдецъ, на които се прогласилъ царь; за П. останжла само источна България и сѣверна Тракия. Отъ това врѣме (963) се подкача сжществуването на двѣ Българии: источна и западна съ двама царе и двама патриарси.

Така въ П-во врѣме България се раздѣлила и народътъ омаломощѣлъ. Въ сжщото врѣме книжнината отпаднжла и у духовенството се развила страсть къ блесъкъ и раскошъ; то поддържало П. съ византийската му политика, като проповѣдвало, че *цари и болѣри Богомъ суть поставлени*. Това извикало появението на новата вѣра, *богомилството*, между българетѣ и на най-строги аскети, *Иоанъ Рилски* и др. Царь П., който мислилъ повече за небесното царство отколкото за земното, посѣтилъ еднжщъ пустинника. И рая тоя царь спечелилъ, защото слѣдъ смъртьта му билъ причисленъ въ лика на светнитѣ.

П-то 40 годишно царуване докарало България да не може да стои среща неприятель. Нъ България, при всичката си слабость и при всичкото П-во миролюбие, пакъ тежала страшно на Византия. Византийцитѣ, за да досъсипжтъ П-ва България, насъскали руситѣ среща нея (виж. Светослав), и

скоро, въ царуването на II-вия синъ Бориса II, тѣ постигнали до нѣйдѣ завѣтната си цѣль: византийский императоръ Цимисхий влѣзълъ въ България ужъ да помага на българетѣ срещу руситѣ, а намѣсто това обърнѫлъ източна България на византийска область (971). Виж. *Българско царство* (източно).

Петръ. Български царь (1196—1197), братъ на Асѣня I. Слѣдъ братовото си убийство II, който управлявалъ малкото си княжество около Прѣславъ, дошелъ по-скоро и обсадилъ Търново. Цареубийца Иванко, уплашенъ, побѣгнѫлъ въ Цариградъ, а Търново се прѣдало Петру. II., военнолюбивъ човѣкъ, побѣдилъ нѣколко пѫти гръцитѣ; нъ скоро единъ отъ Иванковитѣ привърженици го убилъ. Неговъ приемникъ билъ по-малкий му братъ Калоянъ. Вижъ *Асѣнь I* и *Калоянъ*.

Петръ I *Алексѣевичъ*, инакъ **II.** *Велики*. Русски царь и първий *всеросийски императоръ*, синътъ на царь Алексѣя Михаиловича отъ втората му сѫпрѫга, Наталия Нарышкина, род. въ Москва въ 1672. Баща му Алексѣй, починѫлъ въ 1676, като оставилъ прѣстола на най-стария си синъ, Феодора, II-въ полубратъ. Ала тоя князъ умрѣлъ въ 1682 бездѣтенъ, слѣдъ като назначилъ II. за свой приемникъ, а отстранилъ отъ прѣстола сѫщия си братъ Ивана. Тая постѫпка тутакси извикала една буна отъ царь Алексѣевитѣ чада отъ първия му бракъ, между които найвидна била великата дукиня София, много даровита и енергична, нъ и крайно славолюбива жена. София прѣзрѣла уединението, обичайно у женитѣ отъ *царското* семейство, явила се прѣдъ *стрѣлцитѣ**), распалила ги съ една хитроскроена приказка за убийството на брата си Ивана, па ги пуснѫла въз поддържателитѣ на II-тѣ притезания. Слѣдъ 3-дневенъ сѣчъ, прѣзъ който повече отъ 60 члена отъ най-благороднитѣ русски семейства погинѫли, тя сполучила да въскачи на прѣстола съ II. заедно и брата си Ивана. Двамата братя били коронясани (юл. 1682), а тя сама станѫла регентка.

До това врѣме II-то образование било съвсѣмъ занемарено. Слѣдъ коронацията си той се запознялъ съ Францъ Тимермана, страсбургски офицеринъ, който му давалъ уроци по военното искуство и математиката. По-сетнѣ той ималъ щастието да бѫде поставенъ подъ ржководителството на Лефорта, генуезецъ, който го огласилъ въ наукитѣ и искуствата на западноевропейската цивилизация, показалъ му колко Московията била въ тия отношения назадъ отъ останѫла Европа, и съ това повлиялъ цѣлото му бѫдѫще поприще. Лефортъ още устроилъ една рота отъ момци отъ благородни семейства,

---

*) Стрѣлцитѣ сѫ били русската императорска гвардия, понѣкога отъ 40,000 до 50,000, и единчката русска постоянна войска отъ врѣмето на Ивана Грозни (втората половина на XVI-и вѣкъ). Въ мирно врѣме тѣ живѣли въ Москва, въ единъ кварталъ на столицата отреденъ за тѣхъ, и като най-юначна и най-достовѣрна войска били прѣдмѣтъ на особени благоволения и отличия. Нъ както всички такива галени войници, римскитѣ преторийци, турскитѣ еничере, и египетскитѣ мамелюки, тѣ често се бунили противъ правителството и съ създаклетията си станѫли по-страшни за него отъ външнитѣ врагове. II. Велики, както ще видимъ, за съдѣйствието, което тѣ дали на старо-московската партия, ги истрѣбилъ.

доволенъ отъ това, П. копнѣлъ самъ да види цивилизуванитѣ земи, въ които били толкова високо развити военното искуство, наукитѣ, търговията и промишлеността; затова, слѣдъ като потжпкалъ една буна на стрѣлцитѣ (февр. 1697), и ги распръснжлъ по разнитѣ области, той повѣрилъ управлението на държавата на князъ Ромонадофски, подпомаганъ отъ единъ съвѣтъ, а самъ напуснжлъ Русия прѣзъ апр. 1697, придруженъ отъ Лефорта и други. На чело на дружината стоялъ Лефортъ. Прѣдрѣшенъ като по-доленъ чиновникъ въ дружината, П. посѣтилъ прибалтийскитѣ области, Прусия и Хановеръ, и стигнжлъ въ Амстердамъ, дѣто, а по-сетнѣ въ Саардамъ, работилъ нѣколко врѣме като простъ корабостроитель. Любопитството му било прѣголѣмо; той искалъ обяснения за всичко, което не разбиралъ; и покрай корабостроителството и други занаяти, интересувалъ се въ астрономията, физиката, географията, и дори анатомията и хирургията. Поканенъ отъ английския краль Вилх. *Орански*, той посѣтилъ Англия и три мѣсеца, прѣкарани въ Лондонъ и Дептфордъ, трупалъ всѣкакви полезни знания. Въ Англия оксфордский университетъ го отличилъ съ почетна титла доктоpъ на правото! Той напуснжлъ Англия прѣзъ апр. 1698, като отвелъ съ себеси английски инжинери, занаятчии, артилеристи, хирурзи и др., на брой 500, а слѣдъ това посѣтилъ Вѣна, за да види австрийската армия, тогава най-добрата въ Европа. Той се готвилъ да посѣти и Венеция, когато избухването на една страшна буна на стрѣлцитѣ, които мѣряли да повѣрнжтъ управлението на София, да истрѣбнжтъ *чуждеземцитѣ* и да не пуснжтъ П. да се върне въ Русия, го накарало да побърза да се прибере въ държавата си и, прѣзъ Полша, пристигнжлъ въ Москва на 23 авг. 1698. Ген. Гордонъ билъ вече потжпкалъ буната, нъ тия немирни войници толкова разярили П. съ честитѣ си буни, че той заповѣдалъ да ги прѣмахнжтъ до единъ, понѣкога и лично присжтствувалъ на ешафота. Ала нѣкои били простени, и испратени да се заселнжтъ въ Астраханъ. Царица Евдокия, подозрѣна въ съучастие въ съзаклетието, била затворена въ монастирь; сжщо била принудена да се покалугери и царевата сестра Марта. Да покаже признателността си на вѣрнитѣ си привърженици, П. наградилъ по-първитѣ отъ тѣхъ съ орденъ *Св. Андрея*, сега пръвъ пжть учрежденъ. Слѣдъ това, той наредилъ книгопечатници, накаралъ да се прѣведжтъ и напечататъ най-прочутитѣ трудове на другоземнитѣ писатели, и отворилъ морски и други училища. По това врѣме се въвела и обикновената аритметика за счетоводството; до сега то се водило чрѣзъ топчета, нанизани на телъ (татарската метода). П. въвелъ данъчната система, която облага стокитѣ въ обикновено употрѣбение. Позволила се сега, или подобрѣ наложила се на голѣмитѣ търговци, търговията съ чужди земи, която напрѣдъ се наказвала съ смъртъ. Въвели се задължително за чиновницитѣ, и прѣпоржчали се на народа изобщо, много подобрения въ облѣклото, обноскитѣ и етикецията.

Въ 1700 П., въ желанието си да завладѣе Карелия и Ингрия, шведски области, които напрѣдъ принадлежали на Русия, влѣзълъ въ съжзъ съ полския и датския

крале да нападнѫтъ Швеция, като се възползуватъ отъ крѣхката възрастъ на монарха ѝ, Карла XII; нъ билъ срамотно разбитъ при Нарва, защото неговитѣ сурови войски не могли да се борѫтъ съ шведскитѣ ветерани. П. никакъ не се обезсърдчилъ, а скоро, възползуванъ отъ едно благоврѣмие, когато шведитѣ били заняти другадѣ, тихичко турилъ ржка на една часть отъ Ингрия, дѣто и положилъ основитѣ на новата столица, С.-Петербургъ (15 май, 1703). Въ нѣколко години Петербургъ станѫлъ русското търговско стоварище за Балтийско море. Въ дългата борба съ шведитѣ, руситѣ токорѣчи всѣкога бивали разбивани, нъ П. повече се радвалъ на тия несполуки, защото въ тѣхъ виждалъ най-трайнитѣ уроци за новитѣ си войски. Най-сетнѣ той си отмъстилъ, като нанеслъ страшно поражение на Карла XII при Полтава (26 юн. 1709), и като завладѣлъ прибалтийскитѣ области и една часть отъ Финландия на другата година. Сполуката му противъ шведитѣ заякчила империята му и благорасположила поданницитѣ му къмъ новия редъ на нѣщата. Слѣдъ като прѣустроилъ войската си, той се приготвилъ за борба съ турцитѣ, които, по подстрѣкателството на Карла XII (който тогава прѣбивавалъ въ Бендеръ), му били обявили война. Прѣзъ тая война турцитѣ сполучили така да оградѫтъ П., че той се отчайвалъ за избавлението си, и, като виждалъ прѣдъ себе си само смъртьта или робството, писалъ на висшитѣ си сановници да не слушатъ заповѣдитѣ, които би имъ далъ като робъ, и ги съвѣтвалъ относително приемничеството на прѣстола въ случай на неговата смъртъ. Нъ хитр
умната му метреса, Ека
послѣ негова сѫпрѫга
ница (виж. *Екатерина*
сила; и сключилъ се еди
воръ (11 юл. 1711), по
изгубилъ само прѣдишно
воевание — азовското пр
съ околностьта му. Искл
Черно море, П. усѣтилъ
вече нуждата отъ едно
на Балтийско море, и затов
среща шведитѣ въ Помер
подзела съ крайна енерги
февр., 1712, се извърши
батa му съ Екатерина в
бургъ; и два мѣсеца по-с
тралното правителство се
въ Петербургъ. Оржжият
Померания и Финландия
чали съ сполука, и въ 1
ландия била напълно
П. не прѣнебрѣгнѫлъ ниш
вие морската сила на им
русската флота била веч
силна, че разбила шведск
Хангоендъ, па и отнела
дитѣ Аландскитѣ о-ви и
приморски крѣпости въ Ф

Кждѣ края на 1716 и
на 1717, П. заедно съ
извършилъ друга обиколк
ропа, тоя пѫть посѣтилъ
дѣто билъ приетъ много
и върнѫлъ се въ Руси
септ. 1717, като занеслъ с
книги, картини, статуи
голѣмо количество. Бил
слѣдъ връщането му отъ
туване, че той заповѣдал
накаже смъртно синъ му
противникъ на реформи
много отъ благороднищ
старорусската партия) зам
неговитѣ кроежи се нак
държавна измѣна съ див
варство. Въ 1721 се
миръ съ Швеция, по кой

станѫла владѣтелка на прибалтийскитѣ области, Ингрия (сега Петербург. губерния), Виборгъ и Фекскholмъ, една малка часть отъ Финландия, съ всичкитѣ острови покрай брѣга отъ Курландия до Виборгъ; останѫлата часть отъ Финландия се върнѫла на Швеция, за 10 милиона лева. Въ 1722 **II.** започнѫлъ война съ Персия, за да завори Каспийско море за руската търговия. Вѫтрѣшнитѣ размирици на Персия принудили шаха да отстѫпи на исканията на страшния си противникъ, и да му прѣдаде ритѣ прикаспийски области съ градове Дербентъ и Баку. Като се върнѫлъ въ столицата си, **II.** издигнилъ злоупотрѣбленията на много чиновници, които наказалъ съ глоби, затворъ и дори смъртъ. За да не западне управлението на империята въ слабитѣ рѫцѣ на малолѣтенъ господарь, той, прѣзъ ян. 1722, издалъ прочутия си законъ за прѣстолонаслѣдието (виж. *Петръ II*). Послѣднитѣ години отъ живота си той е занимавалъ главно да украсява и подобрява новата си столица, и да распространява знание между поданницитѣ си. Основата на реформитѣ му била абсолютната власть, която туряла на расположението му всичкитѣ сили на народа. Той си подчинилъ църквата, като унищожилъ патриаршеския чинъ (1703), и намѣсто патриархъ създалъ единъ свети синодъ, орѫдие на царската воля. Самъ научилъ аристокрацията на послушность, като минѫлъ въ армията си прѣзъ всичкитѣ по-долни чинове, прѣди да стигне до най-горнитѣ; въ сѫщото врѣме той далъ на достойнството възможностьта да стига до наслѣдственото благородство. На **II.** Велики Русия дължи възвишението си до степенъта на европейска сила и надмощието си въ Сѣверъ чрѣзъ понижението на Швеция и едва прикритото поробощение на Полша. **II.** умрѣлъ въ обятията на императрицата отъ болесть, плодъ на излишеството.

Документътъ, извѣстенъ подъ името *Завѣщанието на* **II.** *Велики*, по който на Русия се завѣщава да се стреми да установи владичеството си надъ цѣлъ свѣтъ, особено да завладѣе Цариградъ, е една измислица. Ако тя не е излѣзла прѣко отъ Наполеона I, произхождението ѝ трѣбва да се търси въ една книга, написана въ 1812 подъ негово вдъхновение (Des progrès de la puissance russe).

Библ. — Една пълна библиография на *историитѣ*, *разказитѣ*, *мемоаритѣ* и *монографиитѣ* за **II.** Велики не може се дà; само тѣхнитѣ заглавия бихѫ испълнили томове. На езика ни по прѣдмѣта се срѣщатъ слѣднитѣ книги: *Достозабѣлѣжителни разкази отъ дѣлата и живота на Петра Велики*, прѣв. А. П. Шаповъ (София, 1880); *Петръ Велики, Екатерина I, Меншиковъ...*, изводъ изъ Ламартиновата история, направенъ отъ Д-ръ Мирковичъ (Сливенъ, 1880); *Единъ солдатинъ какъ е спасилъ живота на Петра Велики* (Ломъ, 1895). Между най-важнитѣ съчинения за тоя русски царь въ чуждата литература сѫ и слѣднитѣ: Голиковъ, *Дѣянія Петра Великаго* (Москва, 1780—97, въ 30 тома); Устряловъ, *Исторія царствованія Петра Великаго* (СПБ. 1859—63); A. Brückner, Peter de Grosse (Берл., 1879; русски прѣводъ съ голѣмо число илюстрации отъ Суворина); K. Waliszevski, Pierre le Grand, l'éducation—l'homme—

l'oeuvre (Парижъ, 1897; характеристика на II-та личность, съ кратъкъ очеркъ на реформитѣ по найновитѣ изслѣдвания); F. Schuyler, Peter the Great, emperor of Russia (Лондонъ, 1884; и Ню-Йоркъ, 1892, 2 т.).

Петръ II *Алексѣевичъ*. Русски царь, едничкий мѫжски прѣдставитель на Петра Велики, синъ на нещастния Алексѣя (виж. *Петръ I)* отъ сѫпрѫгата му княгиня Шарлота Брауншвайгска, род. въ 1715. Слѣдъ смъртьта на царица Екатерина I, въцарилъ се въ 1727, съгласно съ постановлението на Петра Велики, по което всѣкой царь трѣбвало да назначи приемника си. Царувалъ подъ опеката на Меншикова, послѣ на Долгоруки. Умр. отъ сипаница въ 1730. Въ неговото царуване Персия си отнела тритѣ прикаспийски области, Астерабадъ, Гиланъ и Мазандеранъ.

Петръ III *Феодоровичъ*. Русски царь, внукъ на Петра Велики, по майка си Ана, Петрова дъщеря, женена за херцога Карла Фридриха Холщайнъ-Готорпски, род. въ Килъ въ 1728; слѣдъ 3 мѣсеца се лишилъ отъ майка си, а на 10 години — и отъ баща си. Леля му отъ майчина страна, императрица Елисавета, като се въцарила, повикала го въ Русия (1729). Въ 1744 дошла въ Русия и невѣстата избрана за **II.**, назначенъ за прѣстолонаслѣдникъ, която приела и православието, княгиня Шарлота-Августа Анхалтъ-Цербска, наречена Екатерина. Екатерина имала 2 дѣца: синъ (императ. Павелъ I) и дъщеря, която умр. дѣте. Слѣдъ Елисаветината смърть, като се въцарилъ (дек. 25, 1761), той побързалъ тутакси да се оттегли отъ съжза на Франция, Австрия и Русия пр
Прусия и да сключи мир
прусския краль Фридриха II
сѫщото врѣме той върна
Прусия източно-прусскитѣ
ти, завоевани прѣзъ 7-годи
война. Това поведение се
да е било побудено един
отъ удивлението му къмъ
ския монархъ на Прусия.
още повикалъ назадъ мно
литически заточенци отъ Си
и отмѣнилъ закона, който
валъ всѣкиго, ако продума
тивъ православието, царя, и
вителството. Тая и други
ални мѣрки произвели нед
ство между благородницитѣ,
ховенството и народа. Освѣнь
II. III мѣрилъ да напусне
пер. Екатерина за сѫпрѫж.
вѣрность, макаръ и самъ да
прѣданъ на пиянство и разв
На 26 юн. 1762 прѣзъ но
избухнѫла една революция, я
го свалила отъ прѣстола, на
то поставила сѫпрѫгата му
терина II. На 2 юл. с. г.
лений царь билъ умъртвенъ
Орлова, за да оздрави бе
сността на съзаклетницитѣ.

Петръ Ивановъ. Бълг
учитель-литераторъ, род. въ
ра-Загора въ 1847. Училъ се
напрѣдъ въ родното си мѣсто
1864 билъ испратенъ отъ с
горската църковна община на
ние въ Бѣлградъ (Сърбия) з
съ още двама другаре и тр
вици. Въ Бѣлградъ свършил
мошната прогимназия и се
рия като степендиантъ—отъ
до 1870. Слѣдъ това, послѣ
телно е билъ учитель въ Ст
Загора, Сливенъ, Карнобат
Цариградъ, съ всичкитѣ пе
тия на турскитѣ истезания,
ненъ и затваренъ, както

Загора, така и въ Одринъ. А слѣдъ освобождението е испълнявалъ разни правителствени служби: прѣдсѣдат. на ст.-загор. администр. съвѣтъ, ст.-загор. окржж. учил. инспекторъ, окол. началникъ въ казанлъшк., послѣ въ т. сеймен. околия. Отъ 1882 е билъ назначенъ окржж. управитель (префектъ). Тая длъжность послѣдователно е испълнявалъ въ Хасково, Бургасъ, а слѣдъ съединението въ Кюстендилъ, Видинъ и Шуменъ дори до 1892 включ. Двѣ години (1899—1901) е билъ княжески търговски агентъ въ Сѣръ, Македония.

П. Ив. е най-благоприятно извѣстенъ у насъ съ пѣснитѣ си: *Вдовица* (Нощь е ужасна . . .), *Доста ходихъ по гората*, *Златата свѣтла зора* и др. Досегашнитѣ му литературни дѣла състоятъ отъ слѣднитѣ оригинални и прѣводни трудове: *Ракийска чума* отъ Чоке (Цариградъ, 1873); *Стихотворения* (Цариград., 1876); *Гарибалди*, чърти отъ живота му (Пловдивъ, 1879); *Боятъ при Стара-Загора* (Пловд., 1880); *Хигиена* (Сливенъ, 1881); *Нравственото възпитание и защо е то потрѣбно за човѣка* (Слив., 1882); *Апостоли за свободата*, драма (Пловд., 1884); *Възпоминание отъ разбърканитѣ врѣмена* (Пловд., 1884); *Пжтуване по словѣнскитѣ страни на европ. Турция отъ Макензи и Жрби* (Видинъ, 1891); *Извлъчение изъ* **Горски Вѣнецъ,** отъ Петровича Нѣгоша, черногорски владика (Видинъ, 1891; виж. *Нѣгошъ*); *Пѣсни изъ българската исторя* (Видинъ, 1891; 2-о допълн. издание Шуменъ, 1894); *Баща*, расказъ, Шум., 1894; *Учитель*, драма изъ учителския животъ въ турско врѣме, печатана въ сп. *Искра* за 1892 (Шуменъ); *На татковъ гробъ*, расказъ (*Искра*, год. III); *Римокатолишката пропаганда, нейното начало и сегашното ѝ устройство* отъ Д-ръ Н. Милаша (издание на Св. Синодъ на Българската църква, София, 1901). На **П**-та книжовна дѣятелность принадлежатъ, освѣнъ това, много статии отъ общественъ и книжовенъ характеръ, печатани въ разни списания, като *Читалище*, *Наука*, *Български Прѣгледъ*, *Периодическото Списание*.

Петуния, *лат.* Растение отъ семейството на барбоенитѣ.

Печенѣги. Народъ отъ тюркско происхождение, съплемененъ съ торкитѣ и куманетѣ, или половцитѣ. За родството на тия три народа и общото имъ тюркско происхождение свидѣтелствуватъ и русскитѣ, и арабскитѣ, и византийскитѣ писатели. Нѣкога **п.** живѣли номадски животъ въ степитѣ на Срѣдна Азия; нъ не е извѣстно кога се прѣселили въ Европа. Въ IX-и вѣкъ тѣ обитавали вече между Волга и Уралъ. Въ втората половина на тоя вѣкъ хозаретѣ почнжли да измѣстватъ **п.**, които на реда си измѣстили изъ южнорусскитѣ степи унгарцитѣ. Въ това врѣме тѣ завзели всичкитѣ степи отъ Донъ до Дунавъ; само устията на Дунавъ, Днѣстръ и Донъ не били завзети отъ тѣхъ. **П.** състояли отъ много племена, които се управлявали отъ князове; нъ властьта на князоветѣ не била голѣма и минувала отъ едно семейство у друго. Освѣнъ на княза, властьта принадлежала и на народно събрание. Вжтрѣшний битъ на **п.** носи всичкитѣ типически чърти свойствени на номадитѣ. Ала въ X-и вѣкъ тѣ вече въртѣли търговия и служили като по-

срѣдници между Гръция Русия и Хозария. Въ началото на XI-и вѣкъ между п. почнѫло да се распространява мохамеданството. До половината на X-и вѣкъ п. не закачали Русия (поне источниницитѣ не говорѭтъ за тѣхнитѣ нападения); нъ въ 986 тѣ обсадили Киевъ, прѣзъ Светославовото отсѫтствие въ България, и насмалко останѫло да го прѣземѫтъ. Когато Светославъ (виж. това име) се връщалъ отъ България, тѣ го убили. Въ продължение на половина вѣкъ борбата на Русия съ п. била непрѣстанна. Русия се ограждала отъ тѣхъ съ укрѣпления и градове. Послѣдното печенѣжско нападение на Русия се отнася на 1034; тѣ били съвсѣмъ разбити. Въ това врѣме торкитѣ ги тласнѫли по-къмъ зап. — отъ Днѣпръ до Дунавъ. Между п. имало вѫтрѣшни несъгласия; тѣ ослабнѫли, доближили се повече до Дунавъ, минѫли Дунавъ и нападали въ царув. на Алексия Комнена византийскитѣ владѣния на Балкански п-въ. Стопани на южно-русскитѣ стени въ това врѣме станѫли куманетѣ, които истикали отъ тамъ и торкитѣ. Сѫществува едно прѣдположение, че сегашнитѣ шопи у насъ сѫ побългарени п. Най-добрий трудъ за п. е съчинението на проф. П. В. Голубински, *Печенѣги, Торки и Половцы* (Киевъ, 1884). Виж. и Ferd. Chalandon, Essai sur le règne d'Alexis Comnène, 1081—1118 (Парижъ, 1900).

Печора. Рѣка на сѣверъ въ европейска Русия, извира въ Уралскитѣ планини, въ пермската губерния, тече къмъ сѣв.-зап. прѣзъ вологденската и архангелската губернии, и се влива въ Сѣверни Ледовити океанъ прѣзъ едно устие 48 килом. широко и пъ[...] острови; 1,483 килом. П. [...] рабоплавателна отъ Якч[...] сир. три четвърти отъ те[...] си, нъ корабоплаването п[...] изъ година въ година на пр[...] Устието е отворено отъ на[...] на юния до началото на [...] врия. Земята, прѣзъ коя[...] тая рѣка, е още необра[...] гѫсти гори се простира[...] двѣтѣ й страни и зрѣли[...] диво, мрачно и меланхолич[...] нашето врѣме едно селиш[...] заселило при устието на [...] цѣль да сѣче и изнася г[...]

Пешаверъ. Градъ въ ан[...] Индия (Пенджабъ), на сѣв.[...] ния й прѣдѣлъ, на р. Каб[...] килом. на ист. отъ источни[...] на Кибирски проходъ, 240 [...] на юго-ист. отъ Кабулъ [...] килом. на сѣв.-зап. отъ Л[...] 79,982 жит. Въ началото [...] вѣкъ, П. ималъ 100,000 ж[...] доклѣ билъ подъ строгото [...] ление на сихитѣ (афганс[...] стители), търговията му [...] нѫла, па и великолѣпни[...] джамии помрачѣли. Отне[...] афганцитѣ въ 1840 и на [...] отъ Индия за Кабулъ и Ха[...] прѣзъ Кибирски проходъ [...] градъ е силно укрѣпенъ и [...] глийски гарнизонъ.

Пешевъ *(Стефанъ Ив.)*. [...] мѫченикъ за нашата свобо[...] ватарь на възстанническо[...] жение въ Севлиевско прѣ[...] П., синъ на бѣдни ро[...] род. въ Севлиево въ 18[...] 17-годишна възрасть, сл[...] то добилъ мѣстно обр[...] въ родния си градъ, би[...] нуденъ да остане при [...] да му помага въ занят[...] каллѫкъ. Нъ благодаре[...] способноститѣ си и на [...]

за учение, той самъ научилъ
анцузски езикъ да може да чете
анцузски книги, интересувалъ
отъ всички български вѣстни-
и списания и достигнѫлъ да
не пръвъ интелигентенъ граж-
инъ въ Севлиево. А отъ на-
ото на 1875 той се увлѣкълъ
революционнитѣ български
ги и вѣстници и пламенний
духъ расълъ съ течение на врѣ-
о, наяквалъ и не го оставилъ
стои апатично къмъ всичко,
то се върши около него въ
чеството. Той дълбоко съзна-
ъ безсилието на българина и
жеството на тиранина, нъ
пилъ се да работи, като вѣр-
ъ, че човѣкъ, както и цѣлъ
одъ, ако иска да му помогне
подь, трѣбва самъ да си по-
че. Така въодушевенъ, па и
патиченъ, сладкоуменъ, и съ
ра й проста обхода къмъ всич-
II. става любимецъ на съ-
жданитѣ си и прѣзъ 1875
упирва севлиевскитѣ младежи
ло читалище *Росица*, на което
билъ избранъ прѣдсѣдатель.
по това врѣме той почнѫлъ
издава поврѣменно сатирическо
сание *Гайда*,, единъ хвърчащъ
тъ, и въ кѫсо врѣме расши-
ъ познанствата си и съ по-
нитѣ селяне въ севлиевската
лность. Още отъ 1874 **II.** въ
иски до в. *День*, *Напрѣдъкъ*,
ме описвалъ, между друго,
сторствата на турцитѣ.
Комитетътъ на търновското ре-
юционно окржжие за приготвя-
възстание въ 1876, на чело
Стамболова, намѣрилъ въ ли-
о на младия **II.** най-ревностенъ
ецъ. **II.** станѫлъ главатарь на
жението въ Севлиево и прѣд-
атель на севлиевския револю-
ненъ комитетъ. Отъ това врѣ-
ме Стефанъ **II.** се запрѣтва да
уреди селски, мѣстни революцион-
ни комитети измежду младитѣ и
по-будни селяне. Всички се гот-
вѣтъ за нѣщо страшно, нъ славно.
Събиратъ пари и се въорѫжаватъ.
Въорѫжението състои главно въ
това: да лѣятъ крушуми, да ку-
пуватъ барутъ, да правятъ фи-
шеци или ветхи коси на ками,
саби и сюнгии, да купуватъ пуш-
ки, револвери, а така сѫщо да
стѣгатъ царвули и навуща, съби-
ратъ храна и д. т.

Нъ възстанието не могло да
избухне, защото Стефана уловили
по-рано отколкото то било про-
ектирано. И Ст. **II.** и Ионко Ка-
рагйозовъ, слѣдъ мѫкитѣ, които
истърпѣли въ турскитѣ затвори,
били осѫдени на смърть въ Тър-
ново. Стефанъ билъ обѣсенъ въ
Севлиево на 25 юния 1876. Виж.
книжка *Стефанъ Ив. Пъшевъ*
отъ И. Г. Бакаловъ (София, 1901)
и Юрд. Теодоровото *Въспомина-
ние по възстанията въ търновския
санджакъ прѣзъ 1876 г. и по сж-
денето на българскитѣ възстанници
въ Търново* (Русе, 1897).

Потомството нѣма да забрави
отечественолюбци като *Стефана* **II.**
Най-голѣмий площадъ въ Севлиево
е нареченъ съ неговото име, и
на най-видното мѣсто на тоя
площадъ нему е въздигнѫтъ па-
метникъ. Паметникътъ е билъ
свършенъ и осветенъ тържествено
на 8 септемврия 1894. Тоя па-
метникъ е легнѫлъ 16,500 лева.

Пеща. Най-населений и най-
важний търговски градъ на Унга-
рия, на лѣвия брѣгъ на Дунавъ,
среща Буда (виж. *Буда-Пеща*),
278 килом. на юго-ист. отъ Вѣна,
(27 килом. по желѣзница), срѣ-
доточие на железници за Вѣна,
Мишколцъ, Солнокъ, Сегединъ, Са-

бадка, Саръ-Богаръ и др.; 360,550 жит. (отъ които 198,740 унгарци, 119,900 нѣмци, 25,580 словаци, 1,760 хървате и 70,880 евреи, повечето записани вече като нѣмци, по причина на езика имъ). **П.** и Буда, съединени въ 1872 въ единъ градъ, образували Буда-Пеща, столицата на Унгария. **П.** е главно индустриалний и търговский градъ, а Буда е срѣдоточието на управлението и мѣстопрѣбивалището на аристокрацията. Търговията състои главно отъ вино, сурови кожи, медъ, восъкъ и единъ доленъ спиртъ отъ сливи. Единъ важенъ клонъ отъ промишлеността сж житнитѣ мелници. Важни сж и нѣколко коприно-прѣдачници, и фабрикитѣ за копринени и памучни платове, за кожи, драгоцѣнни вещи и музикални орѫдия. Слѣдъ Вѣна, **П.** върти най-голѣмата търговия отъ кой-да-е градъ на Дунавъ. Четире годишни панаири ставатъ въ **П.**, на които проданьта надминува 70,000,000 лева.

Три моста турятъ въ съобщение двѣтѣ части на града отъ двѣтѣ страни на Дунавъ, на който широчината на това мѣсто е около 400 метра. Въ срѣдата е единъ великолѣпенъ повисенъ мостъ, единъ отъ най-хубавитѣ мостове въ Европа, построенъ отъ 1842 до 1849 отъ английски инжинери. Мостътъ легнѫлъ 4,500,000 фиорина (11,115,000 лева) и билъ отворенъ на 24 декември. 1849, за да мине прѣзъ него Кошутовата войска, прислѣдвана отъ австрийцитѣ. На 17 априлъ другата година, австрийската войска, прислѣдвана отъ унгарцитѣ, минѫла и тя прѣзъ моста. На сѣверъ е единъ хубавъ мостъ, построенъ отъ 1872 до 1876 отъ една французска компания. На югъ, и токо-речи извънъ прѣдградията на да, единъ мостъ служи да свъ желѣзнитѣ пѫтища на двата га на рѣката; пѣшацитѣ мо и тѣ да го оползотворяватъ. Ос тия съобщителни стрѣдства, мо число параходчета плуватъ ду двата брѣга на рѣката.

П. има университетъ, съ 2 ученици и съ 140 профе и други учители. Университет притежава музей, ботаническа дина, обсерватория и библио съ повече отъ 100,000 то 1,600 рѫкописа. Военната ак мия има 24 прѣдаватели. сградитѣ и учрежденията гла тѣ сж синагогата, голѣмо вел лѣпно здание, свършено въ 18 новитѣ здания (neugebäude)— мадна сграда, която сега с за казарми и артилерийски скл гимназиитѣ (2 католич. и 1 тест.); военното училище; ак мията на искуствата; народ музей, съ библиотека отъ 200 тома, и цѣнни сбирки отъ мо медали и старини; ветерин училище; народний и други ри; и унгарското научно жество.

П. се споменува прѣзъ пѫт XII-и вѣкъ; пъ ако и единъ най-старитѣ унгарски градове, ностьта й захваща отъ пар нето на Мария Терезия и Ио фа II. Тя била опустошена монголитѣ въ XIII-и вѣкъ; и с битвата при Мохачъ (виж. име), паднѫла въ рѫцѣтѣ на цитѣ, които я държали до Въ началото на XVIII-и вѣкъ била незначителенъ градъ. То страдала много отъ наводнени Дунавъ; прѣзъ наводнението 1838—2,280 кѫщи били съсип Прѣзъ май 1849, когато Гр съ една войска отъ 40,000 ду

ци, завзелъ височината надъ Буда, и бомбардиралъ крѣпостьта, която държалъ отъ австрийска страна генералъ Хенци, послѣдний генералъ си отвърнѫлъ съ бомбардирането на **II.**; нъ прѣзъ нощьта на 8 май унгарцитѣ зели съ приставпъ крѣпостьта, и на утрото надъ нея се развѣвало революционното знаме. Близо до **II.**, въ Раковско поле, ставатъ всѣка година прочути конепропускания.

Пещера. Околийски градецъ, пловд. окр., расположенъ въ хубава окрѫгла долина подъ крайнитѣ расклонения на Родопитѣ, на Стара-рѣка (главенъ притокъ на Кричимската рѣка); $20^1/_2$ килом. на югъ отъ Т. Пазарджикъ, $15^1/_2$ колом. на сѣв.-зап. отъ Батакъ и 6 килом. на зап. отъ Брацигово; 5,610 жит. (българе, цънцаре, турци). Искарва добро вино и дървенъ материалъ. На югъ отъ **II.** се намиратъ три голѣми пещери (Ушатови дупки), отъ които градътъ е добилъ името си. На сѣв.-ист. отъ града има останки отъ една стара развалена крѣпость, неизвѣстно отъ кои врѣмена. Въ тая крѣпость сѫ били ископани голѣми кюпове, по-голѣми отъ човѣшки растъ, въ нѣкои отъ които се намѣрило, казватъ, добрѣ упазено просо. Прѣзъ Априлското възстание **II.** останѫ непокътнѫта. Това се отдава на обстоятелството, че тя, по причина на смѣсеното си население, не можа да дѣйствува открито. Нъ пакъ мнозина пещерци зехѫ живо участие въ Батакъ, Брацигово, Радилово и др. и не бидохѫ пощадени отъ ножа на побѣснѣлитѣ башибозуци.

Пеячевичъ. Единъ родъ благородници отъ българско происхождение въ Унгария, сроденъ съ семейството на прочутия български патриотъ Парчевича (виж. това име). Пръвъ познатъ прѣдставитель на тоя родъ въ България е билъ *Георги Пеячевичъ*, българокатоликъ, организаторъ на едно възстание противъ турската власть, когато въ Кутловица се събрали 15,000 възстанници. Това било въ 1688, прѣзъ войната на Австрия съ Турция. Възстанницитѣ били разбити и Чипровецъ съсипанъ. Между извѣстнитѣ членове отъ рода Пеячевичъ въ Унгария сѫ: 1) Яковъ **II.**, незуитинъ, който е билъ професоръ въ Загребъ; той е авторъ на латинска *География* (Загребъ, 1714), въ която описва съ голѣма любовь Балкански п-въ. — 2) *Матей Фр. Косв.* **II.**, иезуитинъ, абатъ въ Петервардайнъ и авторъ на много богословски книги; отъ неговото перо е излѣзло още съчинение Historia Serviae, напечатана въ Halocae (1799). — 3) Графъ *Юлианъ* **II.** Много врѣме е работилъ да разясни живота на своя старъ роднина Парчевича, за което е прѣровилъ сума библиотеки и архиви. Като плодъ на дълги трудове, графъ Пеяч. е издалъ на нѣмски, въ Вѣна, въ 1880, книга подъ насловъ: *Петръ фонъ Парцевичъ, Марцианополски архиепископъ, апостолски викарий и администраторъ въ Молдавия, български интернунций*(посланикъ) *при императорския дворъ и императорски пратеникъ до Богдана Хмелницки, хетмана на казацитѣ*, споредъ архивиални источници, 8-о стр. 301. Съ тая книга е запознаълъ българското общество *Хр. Кесяковъ* въ сп. *Трудъ*, кн. III (Шуменъ, 1888).

Пиа. Име на слѣднитѣ 9 папи:

Пиа I, папа отъ 142 до 157; род. въ Италия; първенъ свещенослужитель въ Римъ; борилъ се

ревностно среща ересиарситѣ Валентина и Марциона. Римокатолическата църква го числи между светиитѣ.

Пиа II (Piccolomini), папа отъ 1458 до 1464, род. въ 1405 въ Корсиняно, близо до Сиена (Италия). Секретарь на кардинала Капраника, придружилъ го на базелския съборъ (1431). Главното му дѣло като папа било, че обърнѫлъ среща Мохамеда II силитѣ на християнскитѣ крале и князове, които свикалъ на конгресъ въ Мантуа въ 1459. Откакъ съединилъ въ съѭзъ Матея Корвина, Скендеръ-бея и Венеция, починѫлъ въ Анкона (1464). Отъ него има съчин. Commentarii de gestis Basiliensis concilici, in-fol.; Epistolae, in-4-o, драгоцѣнна сбирка писма; Historia rerum Frederici III, и др. Тия съчинения сѫ издадени подъ заглавие Aneas Piccolomini отъ Voigt въ Берлинъ, 1859, in 8-o.

Пиа III, папа въ 1503, род. въ 1439, внукъ на Пиа II, избранъ папа слѣдъ Александра VI, царувалъ 26 деня.

Пиа IV, папа отъ 1559 до 1565, род. въ Миланъ въ 1499, прѣди възкачването си на папския прѣстолъ кардиналъ Медичи, билъ избранъ слѣдъ смъртьта на Павла IV, чиито внуци паказалъ жестоко. Свикалъ изново Трентския съборъ (1560), и подтвърдилъ дѣлата му (1564). Украсилъ Римъ и основалъ печатницата на Ватикапъ.

Пиа V, папа отъ 1566 до 1572, род. въ 1504 отъ бѣдни родители въ Боско, близо до Тортона; постѫпилъ въ доминиканския орденъ на 14-годишна възрасть и показалъ гомѣми способности. Съ непрѣклонна строгость и високо лично благочестие, той прѣобразувалъ римския дворъ и въвелъ въ ц
вата важни закони въ полза н
ществената нравственость. В
гонитель на протестантството,
проклѣлъ английската царица
савета. Нъ най-важното му
било, че въоржжилъ среща
цитѣ една австрийско-италиа
венециянско-испанска флота, к
одържала блескава побѣда
тѣхъ при Лепанто (1571).
него има *Писма* in-4-o. Катол
ската църква го е причи
между светиитѣ. Животъть и
ществената му дѣйность се
ватъ, на французски, у V. Fa
Histoire de saint Pie V (
т. in-8-o).

Пиа VI, папа отъ 1775 до 1
италиянецъ отъ благородно
мейство. Неговитѣ опитвани
спре прѣобразованията на Ио
фа II не сполучили; напр
прѣдприелъ той едно пжтуван
Вѣна, което изненадало Е
Въ негово врѣме Церковната
ласть била обявена отъ фран
тѣ република, и самъ той
въ плѣнъ, когато отхвърлилъ
каната да се откаже отъ свѣ
та власть. Умрѣлъ на другата
дина (1791) въ заточението
въ Валенция-на-Рона, отъ
рость, на 82-годишна възраст

Пиа VII, папа отъ 1800
1823, род. въ 1742 въ Це
(Италия) отъ благородно с
ство, покалугеренъ (бенедикт
орденъ) на 6-годишна въз
Ржкоположенъ триволиска е
копъ въ 1782, послѣ имол
епископъ и кардиналъ въ
той обнародвалъ въ 1796
прочуто слово, въ което
валъ, че християнската вѣр
е несъвмѣстна съ никоя ф
правление. Слѣдъ смъртьта
VI, той билъ избранъ

емникъ (2 мартъ 1800). Римъ, който до тогава билъ окупиранъ отъ французетѣ, се върнѫлъ на папата и прѣзъ юлия сѫщата година той влѣзлъ въ столицата си; и на другата година френската войска токо-речи съвсѣмъ се оттеглила отъ Църковната область. Папата сключилъ тая година конкордатъ съ Бонапарта, когото и отишълъ та вѣнчалъ императоръ въ 1804. Нъ скоро се появили нови раздори между двѣтѣ страни. Въ 1808 французетѣ отнели на папата нѣколко области, анконската, ферменската, урбинската, мачератската, които присъединили на кралство Италия. **II.** VII протестиралъ противъ това похищение, обявилъ себе си плѣнникъ въ френски рѫцѣ и се ограничилъ въ двореца си. На другата година (1809) единъ Наполеоновъ указъ присъединявалъ Римъ и всичката останѫла папска земя на френската империя. Това исчерпило дълготърпѣнието на папата. На 29 май, Пиа VII издалъ една була, съ която афоресалъ посѣгателитѣ на папскитѣ права (безъ да спомену̀ва направо Наполеоновото име). Скоро Наполеоновий генералъ заповѣдалъ прѣмѣстването на папата отъ Римъ; и **II.** безъ да прѣдоставя повече съпротивление отъ обявлението, че отстѫпя на силата, билъ прѣмѣстенъ, първо въ Флоренция, послѣ въ Гренобль, оттамъ за повече врѣме въ Савона, отдѣто, прѣзъ юн. 1812, най-сетнѣ билъ прѣнесенъ въ Фонтенблѝо. Въ Фонтенблѝо, подъ натиска на Наполеона, па дори и на нѣкои кардинали, **II.** VII билъ принуденъ да подпише новъ конкордатъ, по който припознавалъ присъединението папскитѣ владѣния на империята. Отпослѣ, прѣдъ заявленията на други отъ кардиналитѣ, той поискалъ да отмѣни съгласието си. Наполеонъ не обърнѫлъ внимание. Прѣзъ пролѣтьта въ 1814, когато Парижъ паднѫлъ въ рѫцѣтѣ на съюзницитѣ, папата влѣзълъ пакъ въ Римъ, посрѣщнѫтъ съ всеобща радость, на 2-и май — день отъ тогава свещенъ въ римския календаръ. Прѣзъ Стотѣ Дни (20 мартъ — 6 юн. 1815 = Наполеоновото стоене въ Парижъ до реставрацията), той пакъ билъ принуденъ да напусне Римъ; нъ слѣдъ Наполеоновото поражение при Ватерло, той окончателно влѣзълъ изново въ владѣние на папскитѣ земи. Въ 1814 възстановилъ ордена на иезуититѣ. Въ 1817 и по-сетнѣ сключилъ конкордати съ Неаполъ, съ Русия, Вюртембергъ и други германски държави. Прѣзъ тоя и всѣкой другъ периодъ отъ живота си **II.** VII билъ образецъ на кротость, простота и християнско човѣколюбие. Въ 1823, когато стигнѫлъ патриаршеската възрасть 81 г., паднѫлъ, та си счупилъ кракъ и слѣдъ нѣколко деня починѫлъ отъ раната си.

Пиа VIII, бивши кастилйонски графъ, род. въ Цинголи, близо до Анкона въ 1761, папа отъ 1829 до 1830; осѫдилъ тайнитѣ дружества; сключилъ съ Холандия конкордатъ. Умр. въ 1830.

Пиа IX, род. въ италиянския гр. Синигаглия въ 1792, кардиналъ отъ 1846, папа отъ 1846. Първитѣ негови правителствени мѣрки се касаяли до либерални прѣобразования въ държавата му, та се посрѣщнѫли отъ поданницитѣ му съ въсторгъ и намѣрили съчувствие въ цѣла Европа; нъ слѣдъ избухването на френската революция прѣзъ февр. 1848

въ папската държава настанѫла криза. Папский министръ, графъ Роси, билъ убитъ; и буйни демонстрации се употрѣбявали всѣкидневно за да се накара папата да склони на мѣрки, които не били никакъ по волята му. Най-сетнѣ **II.** IX тайно побѣгнѫлъ въ Гаета, неаполитанско морско пристанище, близо до римскитѣ прѣдѣли. Въ Римъ се прогласила република. Папата отъ заточението си отправилъ единъ менифестъ до европейскитѣ коронованн глави. Прѣзъ априлъ 1849 единъ французски походъ се испратилъ въ Чивита Векия; отъ тамъ походътъ потеглилъ за Римъ и, слѣдъ 30-дневна обсада, прѣзелъ града. Сетнината на тая французска сполука била въстановлението на папското правителство въ папската държава; самъ папата не се върнѫлъ до 1850. Подирь това недоволството продължавало. Слѣдъ войната за обединението на Италия, голѣма часть отъ папската земя се присъединила на кралство Италия, нъ **II.** IX упорито отказвалъ да влѣзе въ нѣкакъвъ компромисъ. Въ 1854 той обнародвалъ нова церковна догма за безсѣменното зачатие на Богородица. Въ 1869 свика владицитѣ отъ всичкитѣ части на католическия свѣтъ и прогласи прочутата догма за непогрѣшимостьта на папата, когато издаде постановление върху вѣрата или нравственостьта. Скоро слѣдъ разотиването на събора (юл. 1870), италиянската войска окупира Римъ, и го обяви столица на кралство Италия; това станѫ въ врѣмето, когато Франция биде повалена отъ Германия. **II.** IX поднови тържествено често-повтаряния си протестъ, отказа да приеме едно обезщетение, и обяви се плѣнникъ въ Ватиканъ, дѣто с го се ограничи до 1878, к починѫ.

Pia desideria, *лат.* Добро в рение, обикновено не се ос ствява.

Пиапротъ. Мѣсто нѣдѣ околностьта на Суезски залив сѣв.-зап. отъ залива. То било тий и послѣдний станъ на е тѣ прѣди да прѣминѫтъ Чер море (*Библ.*).

Пианино (итал. *пиано*, лека). Вертикално фортепиан Pianissimo. Твърдѣ тихо (въ — **Пианистъ-ка.** Лице, кое ри добрѣ на пиано. — **Пиано, Фортепиано.** Музикаленъ ин ментъ, съ клавиши, на който кътъ може да се усили или с чи по волята на лицето, к свири.

Пиатра. Румѫнски градъ (М дова), на Бистрица (притокъ Серетъ), 120 килом. на юго отъ Яшъ, 282 килом. на сѣв отъ Букурещъ; край на една лѣзница, която го свързва съ кау; 26,000 жит. Фабрики за тия. Важна търговия съ дъ които се спущатъ по Бистри Серетъ до Дунавъ, за да се и сятъ отъ Галацъ. **II.** е чист тихъ градъ. Въ течението на XI вѣкъ, тя е служила за прибѣж на *липованетъ* (руси отъ една лигиозна секта), които прите ватъ тамъ една църква. При в ко, че е старъ градъ, **II.** тоже чи нѣма исторически паметн освѣнь една църква, построена 1497 отъ Стефанъ Велики.

Пиаца, *итал.* Тържище.

Пиаца. Сицилийски градъ, колом. на юго-ист. отъ Кал зета; 15,950 жит. Търговия съ но, маслинено масло, овощия, то. Съборната църква (отъ XII

вѣкъ) и старий замъкъ, който служи сега за затворъ, сж на двѣ високи могили. Извънъ града църквата Св. Андрея има фрески отъ XV-и вѣкъ. **П.** е мѣстопрѣбивалището на много благородници и земевладѣлци.

Пиаци *(Йосифъ)*. Италиянски астрономъ, род. и починжлъ въ Неаполъ (1746—1826). Директоръ на обсерваторията, която основалъ въ Палермо, въ 1789, той открилъ планетата Церера, въ 1801, и обнародвалъ единъ каталогъ на 7,646 звѣзди, въ 1814. Слѣдъ падането на Мюрата, той управлявалъ обсерваторията въ Капо-ди-Монте. Писалъ е нѣколко съчинения, отъ които най-главното е Lezioni Elementari di Astronomia (Палермо, 1817, 2 т. in. 8-о). Писалъ е и разни записки за разни европейски научни дружества.

Пиаченца. Градъ въ сѣверна Италия, ц. на едноименна область, на дѣсния брѣгъ на По, 3 килом. подъ вливането на Требия въ тая рѣка, 57 килом. на сѣв.-зап. отъ Парма, 175 килом. на сѣв.-зап. отъ Флоренция и 262 килом. на сѣв.-зап. отъ Римъ; на желѣзници за Парма и Миланъ; 34,987 жит. Фабрики за копринени и ленени стоки и канели; търговия съ вино, жито и ликйори. Многобройни дворци и около 50 църкви и монастири, отъ които най-забѣлѣжителна е съборната църква, съ византийско-ломбардски стилъ, основана въ XIII-и вѣкъ и прочута по извайкитѣ, живописитѣ и фрескитѣ си; другитѣ църкви и монастири сж и тѣ богати съ стари картини. Улицитѣ сж прави и широки; главната отъ тѣхъ е около 400 метра на-дължъ и 10 метра на-ширъ, съ 600 колони. Въ двореца има много *картини* на Рафаеля, Кореджио и Пармеджианo. — **П.**, въ старо врѣме столица на анаманетѣ, била колонизирана отъ римлянетѣ въ 218 и въ 191 прѣди Р. Х. Въ срѣднитѣ вѣкове, тя станжла сѣдалище на управл. на една република, която въ 1332 подпаднжла подъ властьта на семейството Висконти. Когато исчезнжло това семейство (1447), **П.** поискалъ да се отдѣли отъ Миланъ, нъ Фр. Сторца я прѣзелъ и постжпилъ съ нея съ послѣдната жестокость. Въ 1511, тя минжла въ владѣние на семейството Фарнасе сжщоврѣменно съ Парма (виж. *Парма)* и отъ тогава е дѣлила сждбата на Парма. **П.** занимава много важно положение отъ военна гледна точка въ Италия; градътъ е заобиколенъ съ стѣни и валове и има крѣпость съ 5 бастиона. Въ 1859, когато били изгонени отъ това мѣсто, австрийцитѣ оставили укрѣпленията непокътнжти. При старитѣ укрѣпления италиянското правителство е приложило нови, та **П.** е станжла единъ силно укрѣпенъ станъ. — Область **П.**, часть отъ Емилия, на сѣв. отъ пармската, има простр. 2,471 чет. килом., съ 229,672 жит. Тая область е на сѣв. едно обширно твърдѣ плодородно поле; на югъ е планинска. Земята е богата съ жито, съ лозя, черници, кестени, овошки и пасбища; въ нея има мраморъ, обикновенъ строителенъ камень и нефтени извори; тамъ правжтъ прѣвъсходно сирене, нъ нѣма никаква индустрия. Областьта е всѣкога слѣдвала сждбата на столицата си, градъ **П.**

Пибоди (Peabody). Градъ въ Съединенитѣ Държави (Масачузетсъ), 17 килом. отъ Востонъ; 10,158 жит. Голѣмо производство

сградата.

Пибоди *(Георги)*. Американски човѣколюбецъ (1795—1869), род. въ Дянвѫрсъ (Масачузетсъ) отъ бѣдни родители. Откакъ се понаучилъ да чете и пише, на 11-годишна възрасть постѫпилъ слуга въ една бакалница; по-сетнѣ, на 22-годишна възрасть, станѫлъ съдружникъ въ единъ дюкянъ на галентарийски стоки въ Балтимора. Въ 1843 се оттеглилъ отъ балтиморската фирма и прѣминѫлъ въ Лондонъ, дѣто се установилъ като търговецъ и банкеринъ, и натрупалъ значително богатство. Голѣма часть отъ имота си посветилъ на благотворителни дѣла. За напрѣдъка на учебно-възпитателното дѣло въ много градове на Съединенитѣ Държави (Пибоди, Балтимора и др.) **П.** пожъртвувалъ повече отъ 25 милиона лева. На нѣколко пѫти той далъ около **500,000** английски лири за учреждаването на **П.**-вия фондъ (Peabody Donation Fund), назначенъ за подобряване жилищата на лондонскитѣ бѣдни. **П.** почи-

Пигмеи, *гр.* Човѣк
баснословенъ народъ
стоялъ отъ джуджета.
см. безсиленъ, нищож
— **Пигмейски** или
Който принадлежи на
шата пигмейна държ

Пигментъ, *лат.* В
силката въ кръвьта на
отъ която зависи ша
жата, на очитѣ, на
вълната, на козината,
и др.

Пиевици (Hirudine
отъ прѣшленеститѣ че
тѣло на прѣшлени н
чета, нъ нѣматъ, като
тѣ червеи, четина.
край на тѣлото имъ
смукало, което заоби
дѣто се намиратъ тр
челюсти, които дѣйств
видно една къмъ дру
нпя край на тѣлото
мира друго *смукало,*
коремната страна и
лавяне. Очитѣ имъ, п
колко на брой, сѫ на
дъга по гръба на пи

— Тука се отнася *медицинската пиявица* (Hirudo medicinalis), която лѣкаретѣ употрѣбяватъ за зимане малко кръвь отъ боленъ. Като се запие съ прѣдното си смукало въ тѣлото, тя дръпва въ устата си малко кожа, която скръцва (срѣзва) съ челюститѣ си и тогава захваща да смуче кръвь. Тя живѣе обикновено въ застоялата вода.

Пиедесталъ, *фр.* Подножие (на *статуя, стълпъ, ваза*).

Пиемонтъ, на итал. Piemonte (при политѣ на планинитѣ). Страна въ сѣв.-западна Италия, която е добила името си отъ положението си между Алпитѣ на сѣв., зап. и югъ и р. Тичино и дуктво Парма на ист.; простр. 29,378 чет. килом. и насел. 3,289,238 жит. Гл. градъ *Туринъ*. Тая страна, която, заедно съ Савойя, е съставяла до 1860 държава Сардиния, сега образува една отъ областитѣ на кралство Италия. Планинскитѣ бърда на прѣдѣлитѣ ѝ достигатъ, на разни мѣста, до голѣма височина надъ морското равнище: *Монте Визо* 3,845 метра), *Монъ Сенисъ* (3,500 м.), *Монъ Бланъ* (4,810 м.), *Сенъ Бернаръ* (3,372 м.), *Монъ Сервенъ* (4,482), *Монте Роза* (4,638 м.), *Симплонъ* (3,528 м.). Земята понѣйдѣ е планинска, съ расклонения отъ Алпитѣ; прѣзъ срѣдата ѝ тече р. По, съ главния му притокъ Танаро. Долинитѣ на По и Танаро сѫ много плодородни, и произвождатъ обилно жито, ленъ, конопа и царевица, която е главната храна на жителитѣ. Хранѣтъ се много свине. Климатътъ е лютъ по високитѣ долини, нъ всѣкога здравъ; по нискитѣ мѣста той е мекъ, и лѣтѣ по нѣкои мѣста толкова горещъ, че тия мѣста *биха* се обърнѫли на пустиня, да не изобилваха съ вода. Дивитѣ звѣрове сѫ рѣдки въ нискитѣ мѣста; нъ въ планинитѣ се срѣщатъ още мечката, рисътъ, дивий овенъ, марморътъ, орелътъ, доганътъ и др.

Индустрията цъвти въ тая страна; многобройни сѫ нейнитѣ копринопрѣдачници и фабрики за копринени, вълнени, ленени и памучни платове. Износътъ състои главно отъ сурова коприна и изработени копринени стоки, отъ оризъ, вино и ликйори; всичката тая търговия става прѣзъ генуезското пристанище. Па и търговията е станѫла много поголѣма отъ когато се е прокопалъ Суезски каналъ и най-вече тунелътъ на Монъ Сенисъ.

История. — Прѣди римското завоевание горското корито на По се населявало отъ галски племена. Когато паднѫла римската империя, въ тая страна нахлули херулитѣ, послѣ остготитѣ. Нарцесъ я завоевалъ за византийската империя, нъ малко по-сетнѣ въ нея нахлули изново ломбардцитѣ, а послѣ Карлъ Велики. Въ царуването на слабитѣ приемници на тоя царь, тя принадлежала първень на кралство Италия, послѣ на Германската империя, а още по-послѣ, слѣдъ една анархия, въ нея се образували нѣколко независими държавици. Въ началото на X-и вѣкъ намираме маркизства Суза, Иврея, Монфератъ, Салуцо, графство Туринъ, републики Аоста и Тортона и др. Въ 1003 савойский графъ Хумбертъ Бѣлоржки билъ вече господарь на Аоста. Синъ му Отонъ, чрѣзъ женитбата си съ Аделаида, станѫлъ господарь на Суза и на Туринъ и савойский домъ се утвърдилъ въ Пиемонтъ. Малко

по малко държавата се увеличила. Амедей VI завладѣлъ Биела и Кони; внукъ му Амедей VIII придобилъ Мондови, Салуцо и др. и билъ назначенъ савойски херцогъ отъ императора Сигизмунда въ 1391. Слѣдъ много промѣни и войни съ французетѣ, австрийцитѣ, испанцитѣ, Викторъ Амедей II зелъ титлата сардински краль въ 1720. Понеже Викторъ Амедей III влѣзълъ въ 1793 въ голѣмата коалиция среща Франция, генералъ Бонапартъ нахлулъ въ държавата му въ 1796 и въ 1802 единъ указъ на консула присъединилъ на Франция Пиемонтъ, който тогава се расподѣлилъ между шестъ французски департамента. Викторъ Емануилъ I, който се билъ оттеглилъ въ о-въ Сардиния, се върнѫлъ въ Туринъ въ 1814, слѣдъ Наполеоновото падане, и зацарувалъ изново въ Пиемонтъ. Въ 1831 старий клонъ отъ савойския домъ исчезнѫлъ въ лицето на Карла Феликса I. На прѣстола дошелъ Карлъ Албертъ отъ савойско-каринянския домъ. Отъ 1848 Пиемонтъ станѫлъ срѣдоточие на агитацията за изгонването на австрийцитѣ изъ италиянскитѣ земи и възстановението на кралство Италия. Съ помощьта на французски войски, това слѣдствие се постигнѫло наполовина въ 1859, и въ 1860 Викторъ Емануилъ се прогласилъ италиянски краль, прѣнесълъ столицата си въ Флоренция и слѣдъ десеть години — въ Римъ. Виж. *Италия, Сардиния, Савойя.*

Пиериди. Прѣкоръ на музитѣ, отъ планина Пиерия, на която живѣли.

Пиеса, *фр.* и *англ.* (отъ *итал.*). Всѣко драматическо или музикално произведение, което съставя отдѣлно цѣло: *драматическа пиеса, музикална пиеса.*

Пиетизмъ, *лат.* Пенскрена [illegible] божность, лицемѣрно благочести[illegible] — **Пиетистически.** Лицемѣр[illegible] набоженъ. — **Пиетистъ.** Чле[illegible] отъ една религиозна партия [illegible] Германия, основана отъ фран[illegible] фуртски богословъ Спенера [illegible] края на XVII-и вѣкъ. Тая парти[illegible] безъ да съставя отдѣлна сек[illegible] счита за маловажни теоретиче[illegible] та часть на църковнитѣ нар[illegible] и буквата на евангелското уч[illegible] а дава токо-речи изключи[illegible] важность на практическата [illegible] на вѣрата. И сега, както всѣ[illegible] крѣпоститѣ на пиетизма съ [illegible] Прусия (Берлинъ, Силезия, [illegible] перталъ), Хесе и Вюртемб[illegible] Въ прѣнос. см. *пиетистъ* [illegible] измамникъ, лицемѣръ.

Pietoso, *итал.* Въ *музик.*, [illegible] благоговѣйно, тържествено.

Пиза. Единъ отъ най-стар[illegible] и най-хубавитѣ италиянски [illegible] дове, ц. на едноименна обл[illegible] 69 килом. на юго-зап. отъ [illegible] ренция, на двата брѣга на Ар[illegible] и 12 килом. отъ устието му; [illegible] едно плодородно поле; стан[illegible] на желѣзницата отъ Генуа за Ги[illegible] съ клонове за Ливорно, Фло[illegible] ция и Пистойя; 37,704 жит[illegible] **II.** е заобиколена съ стѣни, [illegible] двѣ крѣпости, едната при ис[illegible] другата при исхода на Ар[illegible] Градътъ притежава многобр[illegible] и великолѣпни сгради, отъ [illegible] най-забѣлѣжителни съ съборн[illegible] църква и наведената кула, пост[illegible] ени въ XII-и вѣкъ. Универ[illegible] тътъ, основанъ въ 1343, е б[illegible] първий въ Италия и е и днес [illegible] важний въ Тоскана; той им[illegible] либотека съ 90,000 тома, бо[illegible] ческа градина, обсерватория [illegible] Освѣнъ това той притежава [illegible]

академия на изящнитѣ искуства, основана отъ Наполеона I. **П.** е отечеството на Галилея. Въ срѣднитѣ вѣкове тоя градъ е билъ сѣлалище на управл. на една могжща република. Като гибелини, пизенцитѣ воювали постоянно съ Флоренция, Лука и Сиена, които били на страната на гелфитѣ. Населението на **П.** въ XIII-и вѣкъ се въскачвало на 150,000 жит. Въ 1509 флорентинцитѣ завладѣли **П.**, която отъ това врѣме била присъединена на Тоскана. **П.**, съ останжла Тоскана, влѣзла въ състава на кралство Италия въ 1860. Прѣзъ послѣднитѣ години търговията и промишленитѣ искуства, па и населението на **П.** почнжли да се повдигатъ отъ испанжлото си състояние,

— Обл. **П.** има простр. 3,123 кет. килом. и насел. 265,959 жит. Жито, вино, овощия, коприна сж главнитѣ произведения на областьта, която е едно широко поле.

Пизаро *(Франциск)*. Испански завоевател на Перу (1470—1514). Не добилъ никакво училищно образование, нъ се отличавалъ съ голѣма прѣдприимчивость; участвувалъ въ нѣколко похода. Въ 1524 заедно съ Фернандо-ди-Луго и Диего-де-Алмагро тръгнжлъ въ походъ да открие една златоносна страна задъ Кордилиеритѣ. Излѣдвалъ брѣговетѣ на Еквадоръ и Перу. Въ 1529 испанското правителство го провъзгласило наѣстникъ на Перу. Той отъ тамъ прѣдприелъ нѣколко похода. Основалъ градъ Санъ-Мигуелъ. Възползуванъ отъ раздора между двата перуански инки, той заробилъ Атагуалпа и макаръ да му заплатили поискания чудовищенъ откупъ, заповѣдалъ да го удушжтъ. Слѣдъ това завладѣлъ цѣло Перу. Основалъ Лима, като столица на страната; побѣдилъ спрѣчкалия се съ него Алмагра, заповѣдалъ да го накажжтъ смъртно, нъ билъ убитъ отъ Алмагровитѣ приятели въ Лима. Виж. Прескотъ, *Историята на завоеванието на Перу*. **П**-вий биографъ е Helps.

Пизекъ. Чешки градъ, 90 килом. на юго-зап. отъ Прага, на Волтава (лѣвъ притокъ на Молдава); станция на желѣзницата отъ Прага за Будвейсъ, съ клонъ за Таборъ; около 2,000 жители. Желѣзни и мѣдни топилища и музикални орждия. Военно училище и консерватория. Остатки отъ кралевски замъкъ. — Името на града иде отъ думата *пъсъкъ* на чешки, и наумѣва една стара индустрия на града, промиването на златоносния пѣсъкъ на Волтава; нъ тая индустрия отдавна е напуснжта. **П.**, срѣдновѣковенъ градъ, е ограденъ съ стѣна, закрилена съ кули. Той е билъ едно отъ главнитѣ срѣдоточия на хусититѣ и много пострадалъ прѣзъ 30-годишната война.

Пизидия. Область въ староврѣменна Мала-Азия, на югъ, между Исаврия на ист., Памфилия на югъ, Ликия на зап. и Фригия на сѣв. Земята, планинска, се населявала отъ едно храбро, нъ разбойническо население, което всѣкога упазило самостоятелностьта си, ако и да било по име подчинено на персянетѣ, на Александра Велики, на сирийскитѣ и на пергамскитѣ крале. Александръ мжчно прѣзелъ града имъ Сагаласъ. Въ 129 прѣди Р. Хр. **П.** паднжла подъ властьта на римлянетѣ и образувала една область отъ Източната империя, съ ц. на управл. Антиохия Пизидийска. Пизидийското вино, въ околностьта

на Амбалада, е било прочуто. Соль и маслини сѫ били главнитѣ произведения. **П.** влиза сега въ коненски виляетъ.

Пизистратъ. Прочутъ атински „тиранинъ“, роденъ не по-късно отъ 612 прѣди Р. Х. и ближенъ роднина на великия законодатель Солона, между когото и **П.** сѫществувало много врѣме тѣсно приятелство. Ималъ прѣвъсходно образование и се отличавалъ съ такъва увлѣкателна обхода и великодушие, че (споредъ Солона) да не билъ славолюбивъ, шѣлъ да е най-добрий отъ атинянетѣ; нъ страстьта му къмъ упражнението на върховната власть го накарала да усвои една политика на хитрость и прѣструвка. Испърво **П.** сподѣлялъ ужъ Солоновитѣ политически възгледи, и въ войната среща мегарянетѣ доста се отличилъ като воитель; нъ отпослѣ, когато вѣроятно узрѣли славолюбивитѣ му кроежи, той излѣзълъ на лице като водителъ на една отъ тритѣ партии, на които се дѣлила Атика. Тия партии били полската или земевладѣлческата партия, корабоплавателната или партията на богатитѣ търговски разреди и планинската партия, която състояла главно отъ работното население, завистливо къмъ богатитѣ, и ревниво за политическо равенство. **П.** се прилѣпилъ къмъ послѣдната отъ тия партии, па и обработвалъ грижливо благоволението на всички по-бѣдни граждане, къмъ които се показвалъ най-щедръ благодѣтель. Най-сетнѣ **П.** зелъ рѣшителна стѫпка. Въ едно сгодно врѣме, откакъ си направилъ самъ рани, заповѣдалъ да го извозѭтъ въ колесница на площада въ Атина и тамъ се оплаквалъ, че ужъ неприятелитѣ му коварно се опитватъ да го убиѫ[illegible] защото е приятель на народа. [illegible] лонъ, който билъ тамъ, го об[illegible] пилъ въ лицемѣрие; нъ народ[illegible] билъ готовъ, споредъ Плутар[illegible] да се улови за орѫжие за [illegible] меца си; и като се свикало [illegible] всеобщо събрание на граждан[illegible] Аристонъ, единъ отъ **П**-витѣ [illegible] върженици, прѣдложилъ да се [illegible] дѫтъ **П**-у 50 обрѫжени тѣлох[illegible] нители. Прѣдложението се гл[illegible] вало отъ събранието въпрѣки [illegible] лоновия силенъ протестъ. По[illegible] пенно **П.** увеличилъ числото [illegible] тѣлохранителитѣ си и въ 560 пр[illegible] ди Р. Х., когато се усѣщалъ до[illegible] силенъ, се докопалъ и до [illegible] ската крѣпость. Гражданетѣ, [illegible] общо, като че мълкомъ удобр[illegible] тоя прѣвратъ. Тѣмъ били до[illegible] анархическитѣ свади на парти[illegible] и тѣ вѣроятно се зарадвали [illegible] тѣхний поборникъ и любимец[illegible] грабва върховната власть. Мег[illegible] и Алкмеонидъ — водителитѣ [illegible] богатата аристократическа парт[illegible] — тутакси побѣгнѫли отъ гр[illegible] Солонъ, който не обичалъ [illegible] олигархическото високомѣрие, [illegible] то военния деспотизмъ, нъ [illegible] истински конституционалист[illegible] опиталъ, ако и на празно, да [illegible] дигне атинянетѣ среща **П.**: [illegible] всичката си старость, той без[illegible] но се явилъ на площада и [illegible] на гражданетѣ едно слово, въ [illegible] то укорявалъ силно безразсѫд[illegible] и малодушието имъ и ги мол[illegible] да се не отричатъ отъ свобод[illegible] Въ тоя случай той изговорилъ [illegible] менититѣ думи: „По-прѣди [illegible] бѣше по-лесно да потѫпчете [illegible] ранията още въ раждането [illegible] когато тя порасте и заякне [illegible] унищожите е по-благородно и [illegible] тенно“. **П.**, който по характ[illegible] не билъ никакъ мъстителенъ, [illegible]

закачилъ Солона; той дори и задържалъ Солоновото законодателство токо-речи непокътнато. Самъ **II.** не се радвалъ много врѣме на властьта. Полската и приморската партии, подъ началството на Ликурга и Мегакла, съ съединени сили прогнали „тиранина“. Нъ коалицията на двѣтѣ партии скоро се развалила. Мегаклъ повикалъ назадъ **II.** и му прѣдалъ изново властьта; ала една домашна прѣпирня на **II.** съ Мегакла накарала послѣдния да се съюзи пакъ съ Ликурга и **II.** пакъ билъ изгоненъ отъ Атика. Той се оттеглилъ въ Евбея, дѣто стоялъ 10 години, като все ималъ око на Атина. Най-сетнѣ, съ помощьта на много гръцки градове, особено Тиви и Аргосъ, той отплувалъ съ една войска отъ Евбея, излѣзълъ на сухо въ Атика при Маратонъ, и потеглилъ за столицата. Привърженицитѣ му се завтекли въ редоветѣ му. При Палена той се срѣщналъ съ противницитѣ си, и напълно ги разбилъ, нъ употрѣбилъ побѣдата си съ удивителна умѣреность. Когато влѣзълъ въ града, не срѣщналъ вече съпротивление, и поелъ юздитѣ на управлението тутакси. Това ще е било около 543 пр. Р. Х. Подирь това, той живѣлъ 16 години спокойно, като умрѣлъ въ 527 пр. Р. Х., и прѣдалъ върховната власть на синоветѣ си, Хипиаса и Ипарха, извѣстни съ името *Пизистратовци*. Управлението му било меко и благотворно. При всичко, че за да установи властьта си, той слѣдвалъ испърво рѣшителна и строга политика (запр. задържалъ дѣцата на по-главнитѣ си противници като заложници), пакъ щомъ се поставилъ извънъ всѣка опасность, *почналъ* да показва онова чудесно умѣние, умѣреность, благосклонность и съчувствие съ атинянетѣ, които му сж придобили похвалата на всичкитѣ напокошни вѣкове, въпрѣки незаконното заграбване на властьта. Той твърдо, нъ не съ прѣкалени строгости, накаралъ да се покоряватъ на Солоновитѣ закони; испразнилъ града отъ по-бѣднитѣ му граждане и направилъ ги земедѣлци, като и снабдилъ неимотнитѣ съ добитъкъ и сѣме; обезпечилъ прѣхраната на старитѣ и неспособнитѣ вече за работа войници; наредилъ грижливо религиознитѣ празденства на атиканцитѣ, па дори въвелъ въ религиознитѣ обряди нѣкои важни промѣнения; насърдчилъ книжнината повече отъ кой-да-е атинянинъ прѣди него — Пизистрату, или на поетитѣ, ученитѣ и жрецитѣ около него длъжимъ ние, запр., първото пълно издание на Омира; и, както още по-блескавий неговъ приемникъ въ слѣдния вѣкъ, Перикълъ, той украсилъ Атина съ много хубави сгради, такъви като Лицейтъ, единъ храмъ на Питийски Аполона, другъ на Олимпийски Зевса и др.

Пизолитъ, *гр.* Граховъ камень.

Пиитика (гр. отъ *пиео*, правя). Теория на поезията, сир. правила за съчиняване стихотворни произведения. — **Пиитически.** Сжщото, каквото е поетически. — **Пиитъ.** Сжщото, каквото е поетъ.

Никаръ *(Жакъ).* Французски астрономъ, род. въ Ла-Флешъ (1620—1682); наслѣдилъ Гасенди въ 1655, като професоръ на астрономията въ Collège de France. Въ 1671 ходилъ въ Ураниенборгъ да опрѣдѣли широчината [отъ екватора] и дължината [отъ първия меридианъ] на Тихо Брахевата

нения съ Mesure de la Terre; Observations astronomiques en 1650; и др.

Пике, *фр.* Памученъ платъ, отъ едната страна мъхестъ, а отъ другата равенъ съ разни фигури.

Пикетъ, *фр.* Въ военно врѣме малъкъ отрядъ конни или пѣхотинци, на които главната длъжность е да наблюдаватъ движението на неприятеля и да даватъ помощь на отдѣлнитѣ часови. 2) Игра на карти.

Пиколомини. Старо и отлично италиянско семейство, което живѣло едно по друго въ Римъ и Сиена, и послѣ добило дукство Амалфи. Произвело е нѣколцина книжовници и учени кардинали, единъ отъ които е билъ папа Пия II, и мнозина воители. Единъ отъ най-отличнитѣ въ историята на това семейство е билъ Отавио **II.**, първий дукъ на Амалфи. Той рано постжпилъ въ испанска военна служба, и откакъ зелъ участие въ миланскитѣ боеве, билъ испратенъ като капитанъ съ единъ флорентински кавалерийски пълкъ дерландия, когато с
французетѣ и имал
сполука среща хо
1640 императорът
да въспре шведитѣ
началств. на Банер
наслѣдственитѣ вл
стрия. И сполукат
падателитѣ въ Чех
кърнена отъ загуб
нанеслъ въ Силези
накарала шведския
императора да го
въ Недерландия да
ството на испански
пжть сполуката му
отколкото първия
испанската войска
обаянието си слѣдъ
то билъ одържалъ
лики Конде при Р
1643). Ала **II.** пак
среща и на францу
ландцитѣ до 1648,
билъ повиканъ въ
посрѣщне побѣдоно
нъ слѣдъ една кжса
фалский миръ (1648
на попрището му

тенъ; синъ му Максъ, който фигурира въ Шилеровия *Валенщайнъ*, е само една поетическа фикция. Славата му като воитель е донѣйдѣ помрачена отъ безчовѣчната му обхода съ хесенскитѣ и люнебургскитѣ плѣнници въ 1640.

Пикникъ, *англ.* Зиафетъ, гощавка, въ която всѣкой си плаща участието.

Пиколосъ (Д-ръ Николай Сава Piccolos). Ученъ българинъ, лѣкарь, който е оставилъ името си като писатель въ Франция, Румжния, Гръция и Русия; род. въ В. Търново, починжлъ въ Парижъ (1792—1865). Въ **П**-во врѣме въ България нѣмало български училища, та той се училъ въ Букурещъ, а послѣ довършилъ наукитѣ си въ Парижъ; слѣдъ това занимавалъ нѣколко години, отъ 1823, катедрата на философията въ корфуския университетъ; а още посетнѣ напуснжлъ учителството и отишелъ въ Болона (Италия), дѣто свършилъ медицината. Слѣдъ нѣколко-годишна лѣкарска практика въ Букурещъ, **П.** отишелъ въ Парижъ, като литературенъ дописникъ на гръцката *Ефория*. Затова, па и защото книжовнитѣ му трудове сж имали за прѣдмѣтъ гръцката писменость, той е билъ извѣстенъ въ Франция като гръкъ. Освѣнь многобройни статии, напечатани въ разни филологически и литературни списания, **П.** е обнародвалъ *Филомузонъ Парерга (Парижъ, 1839)*, сборникъ отъ стихотворения оригинални и прѣводи отъ Беранже, Шилера, Байрона и др.; *Парагоремата* (Лайпцигъ, 1839), поетически трудъ, който минува за най доброто му съчинение; прѣводи на новогръцки на Декартовото класическо съчинение Discours de la Methode (1824) и на Бернарденъ-де-Сенъ-Пиерови прѣкрасни романи (1848), критически прѣгледъ на Аристотелевата *История на Животнитѣ* (1863) и др. — Виж. за **П.**, на 117 стр., въ М. Балабановитѣ записки *Страница отъ политическото ни възраждане* (София, 1904). Г-нъ Балабановъ, като студентъ въ Парижъ, е билъ единъ — едничъкъ българинъ на погребението на **П.**, чиито смъртни останки придружили, на гробищата Père Lachaise, „значително множество французски книжовни знаменитости, професори и доктори".

Пикринъ (гр. отъ *пикро*, горчивъ). Горчиво вещество, което се добива отъ растението червенъ напръстникъ.

Пикролитъ, *гр.* Видоизмѣнение на серпентина.

Пикъ. Горски богъ-прѣдсказатель, Сатурновъ синъ, Фавновъ баща; обърнжтъ отъ Цирцея, за дѣто прѣнебрѣгнжлъ любовьта ѝ къмъ него, въ търнокопъ.

Пикъ-покетъ, *англ.* Обери-джебъ, джебчия, — крадецъ, които краде отъ джебъ.

Пилатъръ-де-Розие. Французски физикъ, род. въ Мецъ въ 1756; прѣзъ едно въздухоплаване съ физикъ Ромена въ 1785, прѣдприето съ цѣль да се съедини Монголфиеровото изобрѣтение съ Шарловия способъ, относително пълненето на балона, балонътъ се запалилъ и двамата погинжли.

Пилатъ *(Понций).* Шестий римски намѣстникъ въ Иудея. Въ негово врѣме билъ распнжтъ Иисусъ Христосъ. Императоръ Тиверий испратилъ **П.** въ заточение, дѣто той се самоубилъ въ 58.

Пилатъ. Планина въ Швейцария между люцерн. и унтервалд. кант., на запад. брѣгъ на Люцернско езе-

ро, клонъ отъ бернскитѣ Алпи. Най-високий връхъ Томлисъ-Хорнъ (2,343 метра).

Пилафъ, *перс.*. Варенъ оризъ съ масло.

Пилзенъ, или Ползенъ. Чешски градъ, 82 килом. на юго-зап. отъ Прага; ц. на нѣколко желѣзници; 50, 221 жит., главно чехи. — Каменовѫгл. и желѣзни рудници; фабрики за кристали, огледала, химически произведения и готварски сѫдове; бирата му е най-прочутата въ Австрия. Главното заведение, „гражданската пивоварня", което принадлежи на 382 стопани, испраща произведенията си дори въ Египетъ, въ Индия и въ Америка, и притежава единъ грамаденъ лабиринтъ изби, чиито проходи прониквать всѣка година по-навѫтрѣ въ скалитѣ. — Родината на великия лѣкарь Иосифа Скода (умр. 1881).

Пилкомайо. Рѣка въ южна Америка, извира въ Андитѣ, тече къмъ юго-зап. като минува прѣзъ южна Боливия, и влива се въ арагвай на югъ отъ Успение; 1,400 килом., отъ който само около 600 корабоплавателни, па и това корабоплаване е опасно отъ враждебни индийски племена.

Пилонъ *(Жерманъ)*. Забѣлѣжителенъ французски ваятель и архитектъ; умр. въ 1604. Най-доброто му произведение е една група на тритѣ грации, на които е възложено да държѫтъ въ парижската целестинска църква една урна съ сърдцето на Хенриха II и Екатерина Медичи. Тѣхни статуи сѫщо сѫ направени отъ **П.** въ въ църквата св. Дени. Въ много парижски църкви сѫ се упазили неговитѣ произведения. Той е първий франц. ваятель, който отчетливо и изящно е правилъ х хата.

Пилотъ, *фр.* Сѫщото, как е лоцманъ.

Пилюлъ, *лат*, Хапъ, цѣр валяче, което глътатъ.

Пингвинъ (Aptenodites). на птица, прилична на гъск крилата ѝ сѫ безъ пера и кр та токо-речи подъ опашката; се въ Африка, Америка и Ю Индия; много е глупава.

Пингоеново масло или *порт.* Единъ видъ бразилско тително масло; силно слабит срѣдство.

Пиндаризмъ. Подражаване даровия слогъ. — **Пиндарич** Който е по Пиндаровия с надутъ, високопаренъ: *ческа ода.*

Пиндаръ. Най-великий гръцкитѣ лирици (522—44 домъ тивянинъ, ученикъ на тийска поетеса Миртиса. Жи повечето въ Тиви. Почитан разни велики люде, въ това сло и Александръ Македонски Велики, а другъ) и Херонъ кузски. Атина му подарил знакъ на почитъ 10,000 др и му въздигнѫла статуя. У като заспалъ въ театра, от койна смъртъ. Александръ донски (Велики), кога разр Тиви, пощадилъ само **П**-ия Александрийскитѣ учени с дѣляли **П**-тѣ произведения книги. До насъ сѫ достигнал мо 4 цѣли книги, повечето които сѫ възпѣвали побѣдит на народнитѣ игри, — а с разни откѫслеци отъ други ги. По формата, **П**-тѣ стихо ния се отличаватъ съ изя изящество. Най-добритѣ

к Boeckh-овото (Лайпцигъ, 1811 – 1822), Момзеновото, Бегково-; нѣмски прѣводи Тиршовъ, Мом-новъ, Динеровъ; английски прѣ, оди Gray-овий, най-сполучливий- др.; русски прѣводи на Голени-евъ-Кутузовъ (1804) и Ив. Мар-иновъ (1827). Освѣнь това, от-ѣлни стихотворения сѫ прѣвож-али Державинъ, Мерзляковъ, Во-овозовъ и др. За П. сѫ писали на усски езикъ Иноземцевъ въ *Журн. М. Н. Просвѣщ.* (1875), Майковъ ь сѫщото списание (1887); на ѣмски сѫ писали Момзенъ, Л. Імитъ, Фридериксъ, Люббертъ; а французски — Кроазйе и Вил-енъ. П-то отношение къмъ ли-ическата поезия изобщо образува рѣдмѣтътъ на Villemain-овитѣ ескави опити — Essais sur le énie de Pindare et sur la poésie rique (1859).

Пиндъ. Главното планинско бър-ъ въ сѣверна Гръция, на прѣдѣла ежду Македония, Тесалия и Е-иръ. Най-високий връхъ *Пери-пери*, 2196 метра надъ морското авнище. П. служи за водораз-ѣлъ на рѣкитѣ, които се вливатъ съ една страна въ Ионическо, съ друга въ Егейско море. П. ѣпира на сѣверъ до самитѣ прѣд-планини на Шаръ-планина.

Пинега. Рѣка въ европейска усия, образува се въ вологден-ката губерния, пои архангелската убер. и се влива въ Двина; 450 илом. По нея се спущатъ дърва Архангелскъ.

Пинскъ. Градъ въ западна Ру-ия, минска губер., 226 килом. югo-зап. отъ Минскъ, въ една латиста мѣстность, при р. Пина притокъ на Припеть) корабопла-ателна; станция на желѣзн. отъ бинска за Гомелъ; 28,028 жит. ъ 1897, отъ които три четвърти евреи, въ чиито ржцѣ е токо речи всичката търговия. Търговията, главно транзитна, много се е уве-личила отъ когато се е е от-ворилъ Огински каналъ, който съединява Днѣпръ и Черно море съ Нѣманъ и Балтийско море. Много кораби влизатъ въ присти-нището му и излизатъ отъ него. Тѣ се товарѫтъ главно съ соль, жито, конопено сѣме, желѣзо, стъкло, катранъ, лой, вълна, тю-тюнъ и градиво. — П. се спо-менува пръвъ пѫть въ 1097, когато принадлежалъ на киевския князъ. Успоряванъ много врѣме между южно-русскитѣ князове, опусто-шенъ отъ татаретѣ, градътъ ста-нѫлъ за нѣколко врѣме столица на независимо княжество, нъ въ 1320 билъ присъединенъ на Лит-ва, въ 1569, заедно съ Литва, — на Полша, и най-сетнѣ минѫлъ въ владѣние на Русия въ 1795.

Пинцетъ, *фр.* Хирургически малки щипци.

Пионеръ *лат.* Войникъ, който копае пѫтища, ровове, прави зем-лени укрѣпления и т. н., сапйоръ. Въ *прѣнос. см.* човѣкъ, който пръвъ отваря пѫть въ едно прѣд-приятие, начинатель, пѫтеводи-тель.

Пиперинъ. Алколоидътъ на черния пиперъ.

Пипинъ *(Алексан. Ник.).* Рус-ски ученъ, изслѣдователь на рус-ската литература и общественость, род. въ Саратовъ въ 1833; свър-шилъ с. петерб. унив. по исто-рико-филологическия факултетъ (1853). Зималъ е дѣятелно уча-стие въ *Отеч. Записки* съ рецен-зии и статии по историята на лите-ратурата, по-късно въ — *Совре-менникъ*, дѣто въ 1860 като единъ отъ първатѣ русски учени обър-нѫлъ внимание на апокрифитѣ или

лъжовнитѣ стари русски книги, а още по-късно въ *Вѣстникъ Европы*. Въ дисертацията си въ 1857 извадилъ на-явѣ историята на русската повѣсть, като захванѫлъ съ русскитѣ заеми изъ византийскитѣ и южно-словѣнскитѣ източници, минѫлъ на сложилата се подъ западното влияние повѣсть и свършилъ съ русската самобитна битова повѣсть отъ XVII-и вѣкъ. Тоя очеркъ съставилъ епоха въ областьта на разработването историята на русската повѣсть. Слѣдъ запрѣщението на *Современникъ* **II.** се заловилъ за прѣводна дѣятелность. Донѣйдѣ подъ неговата редакция, донѣйдѣ въ неговъ прѣводъ се появили Шеровитѣ, Дрейперовитѣ, Лекивитѣ, Теновитѣ, Рохаувитѣ, Бентамовитѣ историко-литературни и исторически съчинения. Въ 1864 излѣзлъ първенъ като допълнение на Шеровата *Всеобща история на литературата* единъ задруженъ на **II.** съ П. и В. Д. Спасовичъ трудъ, *Обзоръ исторіи славянскихъ литературъ*. Тоя капиталенъ трудъ (прѣведенъ на нѣмски, чешски и французъ.), който прѣдставя едничкото до сега обстоятелствено изложение на сѫдбинитѣ на хилядолѣтната история на литературата на западнитѣ и южнитѣ словѣне, е извънмѣрно забѣлѣжителенъ не само като единъ сводъ на онова, което е направено въ областьта на изучването духовния животъ на словѣнството, а и по истински научната си метода. Частно за насъ българетѣ това съчинение има особена важность, като то доставяше до освобождението ни първия и едничъкъ опитъ за история на българската писменость. **II.** е още забѣлѣжителенъ като единъ отъ малцината русски слависти, които се отнасятъ
уважение и съ пъ
къмъ духовния ск
отъ отдѣлнитѣ сло
ности. Той е прот
„една вѣра“ и ед
вѣнство“, като се
ленъ противникъ н
на една народност
тръгва отъ идеал
развитие на общоч
тура и на народ
Много отъ II-тѣ ст
вани прѣзъ единъ
периодъ въ *Въст*
сѫ издадени въ прѣ
и отдѣлно. Такъви
Общественное движ
при Александрѣ I
2-о изд. 1885); *Ха*
литер. мнѣній от
годовъ (СПБ., 2-о
Бѣлинскій, его жи
писка (СПБ., 187
русской этнографіи
1890—1891); *Истор*
тературы (СПБ.,
други II-ви статии в
сание по разни въ
всѣка и отдѣленъ от
е русски академикъ
русския езикъ и сло

Пипинъ Кѫси.
новетѣ на Карла Ма
наслѣдство отъ баща
Бургундия и Прова
си Карломана въ 742
прѣстола на Австраз
III и добили сана м
бѣдилъ Тибо, алеман
По-сетнѣ, съ съгласи
Захария и васалитѣ,
прѣстола Хилдерика
се коронясалъ въ Со
въ Септимания покор
земи, освѣнь Нарбо
саждалъ 7 години.
II го повикалъ на

тивъ Астулфа, ломбардския краль. **II.** го побѣдилъ и го накаралъ да прѣдаде на папата градоветѣ на Екзархата (784). Слѣдъ завръщането си въ Галия **II.** изново одържалъ побѣда надъ саксонцитѣ въ 758, прѣзелъ съ измѣна Нарбона, подкачилъ война среща Аквинтия, която се продължавала 8 години; умр. като приготвилъ на сина си Карла Велики огромно царство.

Пирамида, *гр.* Въ *геом.* тѣло, което има за основа многоѫгълникъ, а за страни триѫгълници, които съ върховетѣ си се събиратъ въ една точка. Името *пирамида* е дадено на паметницитѣ съ огромни размѣри въ видъ на пирамида, които сѫ служили за гробници на староврѣменнитѣ египетски царе. Повечето **п.** (67) се намиратъ въ Долни Египетъ, на зап. отъ Нилъ. Най-голѣмата пирамида (Хеопсовата) е широка отъ всѣка страна въ основата 233 метра, висока — 145 метра и камънетѣ, отъ които състои, образуватъ една маса отъ 25 милиона кубически метра. По думитѣ на Плиния и Диодора Сицилийски, за построението на Хеопсовата **п.** работили 360,000 души, въ продължение на 20 години, нѣщо което доказва деспотизма на староврѣменния Истокъ. — На 21 юл. 1798 при **п.**-тѣ Наполеонъ разбилъ мамелюцитѣ. Виж. Zoega, De origine obeliscorum; Jomard, Recherches sur les pyramides; Zepère, Mémoire sur les pyramides; Hirt, Von den Aegyptischen Pyramiden; Wyse, Operations at the Pyramids of Gizeh.

Пиратство. Занятието на пиратъ.

Пиратонъ. Ефремски градъ (*Библ.*).

Пиратъ, *лат.* Морски разбойникъ; въ старо врѣме били извѣстни киликийскитѣ **п.**, въ новитѣ врѣмена — алжирскитѣ; сега **п.** се срѣщатъ въ Зондски архипелагъ и при брѣговетѣ на Китай.

Пиргосъ. Гръцки градъ, въ обл. Ахаия-и-Елида (Пелопонезъ), 67 килом. на юго-зап. отъ Патрасъ; 13,000 жит. Доста голѣмъ градъ, на който кѫщитѣ сѫ съградени отъ тухли (неиспечени керпичи); не съдържа нищо забѣлѣжително. Градътъ се намира врѣдъ едно поле, насадено съ лимони, черници и маслини; въ по-голѣмата часть отъ това поле е блатиста земя. Нѣкои отъ околнитѣ села произвождатъ прчуто вино. **II.** има за пристанище *Катаколо*, нѣколко километра на зап., съ което е свързано по желѣзница.

Пирдопъ. Градецъ, околийски ц., софийски окр., на р. Тополница, 3 килом. на ист. отъ Златица (виж. това име); 3,469 жит. Едно врѣме тоя градецъ бѣше прочутъ по производство на гайтанъ; ала сега тая промишленость е испаднѫла, защото гайтанътъ нѣма вече тържище за износъ — въ Сърбия, Турско, Румѫния. **II.** производжаше още домашни платове, памучени кърпи и други за продань; въ и тая малка производителность е на испадане.

Пирея. Гръцки крайморски градъ, пристанището на Атина, 11 килом. на юго-зап. отъ нея (9 килом. по желѣзница); 22,000 жит. Важностьта на **П.** й иде отъ пристанището й, първото пристанище на Гръция слѣдъ сиренското. **П.**, първото отъ тритѣ пристанища на староврѣменна Атина, много врѣме слѣдъ освобождението на Гръция е било едно

село: сега това мѣсто е единъ новъ градъ, съ широки и правилни улици, съ голѣми площади и голѣми сгради. При това, градътъ притежава нѣколко памуко-прѣдилници, една копринопрѣдилница и др. Като староврѣменни остатки, още има дири отъ укрѣпления, отъ една македонска крѣпость, отъ единъ театръ и др. — Въ старо врѣме П. добила важность когато Атина станѫла първата военноморска държава въ Гръция, слѣдъ медическитѣ войни, въ врѣмето на Темистокла и Перикла, който я свързалъ съ атинскитѣ укрѣпления чрѣзъ Дългитѣ Стѣни, съборени отъ Лизандра, послѣ пакъ въздигнѫти отъ Конона и пакъ съсипани. П. принадлежала слѣдъ това на македонцитѣ, послѣ пакъ се върнѫла въ владѣнието на атинянетѣ. Прѣзъ Митридатската война, Сила разрушилъ града до основа, и отъ тогава до сравнително скоро той не можалъ да се въздигне отъ развалинитѣ си.

Пиринеи, или *Пиринейски планини.* Прѣдѣлнитѣ планини между Франция и Испания. Захващатъ пространство около 33,000 чет. килом. Дължина иматъ 430 килом., а широчина отъ 20 до 110. Принадлежѫтъ на Пиринейски п-въ, и нѣматъ никаква свръска съ Севенитѣ. Подраздѣлятъ се на източни, западни и централни. Западнитѣ сѫ най-ниски, малко повисоки отъ 1000 метра; източнитѣ посрѣда отъ 2000 до 2300 м. Най-високи сѫ централнитѣ, посрѣда до 2800 м., съ отдѣлни върхове по-високи отъ 3400 м. Доста голѣми ледници има само въ централнитѣ **II.** Най-голѣмий е на сѣверния склонъ на Маладета. Естественитѣ проходи сѫ на брой до 100, но отъ тѣхъ само 7 сгодни коларски пѫтища. Най-висок проходъ е Роландовий, 2,800 м. височина. Отъ далечъ най-кр сивий е Кампанский,—принадл на Франция. Борове на-мѣст срѣщатъ на височина 2400 м тра. Дѫбътъ и букътъ образу цѣли гори. Още по-ниско кестени. Въ вѫтрѣшностьта литѣ има малко гори. Най-го мата планинска група отъ II-т Маладета, покрита съ вѣч снѣгъ, гранитенъ масивъ. високий нейнъ връхъ Пикъ-Б та е 3404 м. високъ. Въ и източния жгълъ на тая груп намира Андорската долина нея мънинката република Анд II-тѣ не сѫ богати съ метал изобилватъ съ минерални

Пиринъ-планина. Сѫщото вото е Иринъ-Пиринъ-планина.

Пиритой. Иксионовъ и Дио синъ, царь на лапититѣ въ Те лия; придружавалъ приятел Тезея въ адъ, дѣто билъ пр денъ да остане, когато Тезей б осѫденъ отъ Херкулеса.

Пирна. Градъ въ кралство Са сония, 18 килом. юго-ист. Дрезденъ по желѣзница, на Е 11,900 жит. Желѣзни и пръст готварски сѫдове. Земедѣчес училище. На върхъ една ко замъкъ, сега лудница. — С чешски градъ, **II.** принадлеж Саксония отъ 1404.

Пироксенъ (гр. *пир*, огън *ксенос*, чужденецъ) или *а* (гр. *ави*; блесъкъ). Минера съставя една отъ сѫществе части на базалта и долери съдържа магнезия, желѣзо, и др.; шаръ има тъмно-зелен

Пироксилинъ (гр. *пир*, огън ксилонъ, дърво). Памучен бадж

Пирометръ (гр. *пиръ* огънь; *метронъ*, мѣрка). Инструментъ за измѣрване високи температури, каквито не може да показва топломѣрътъ. Употрѣбяватъ го най-много въ желѣзнитѣ заводи.

Пиропъ или *Чешски гранатъ*. Виж. *Гранатъ*. Тоя минералъ се употрѣбява за украшения и се срѣща въ Чехия, Саксония и др.

Пиротихника (гр. *пиръ*, огънь; *техне*, искуство, занаятъ). Часть отъ техническата химия, която се занимава съ правилата и опититѣ за различното употрѣбяване на огъня, правенето барута и всички взривни вещества. — **Пиротехникъ**. Човѣкъ вѣщъ въ пиротехниката.—**Пиротехнически**. Който принадлежи на пиротехниката, на искуственитѣ огнйове.

Пиротски възстания. Съ това име сѫ извѣстни двѣ възстания противъ турското правителство — първото прѣзъ 1836, една година слѣдъ берковскоро или Манчовата буна (виж. *Берковски възстания*). Това възстание било скоро потушено отъ турцитѣ и за него нѣмаме подробности. Второто пиротско възстание избухнѫло въ 1841. За него знаемъ само, че то се потъпкало отъ турцитѣ съ такъва свирѣпость, че заслужило внимание на европейскитѣ кабинети. Виж. *Бланки*.

Пиротъ. Български градъ въ кралство Сърбия, на р. Нишава, 32 килом. на сѣв.-зап. отъ Царибродъ и 98 килом. на сѣв.-зап. отъ София; станция на желѣзницата Вѣна — Бѣлградъ—София; около 10,000 жит. Лозарство и производство на прочути килими. — **II.** е старъ градъ. Въ IV-и вѣкъ тамъ било римско население Turres. Въ XI-и вѣлъ арабски историкъ Ердизи го нарича съ името Atrunia; само въ XIV-и вѣкъ се появява сегашното му име. Прѣзъ русско-турската война въ 1877—78, слѣдъ падането на Плѣвенъ, сърбетѣ завзехѫ **II.** (16 декем. 1877). Тоя градъ, както Нишъ, Враня и Лѣсковецъ, като български градове, Санъ-Стефанский договоръ оставяше съ околноститѣ имъ въ прѣдѣлитѣ на княжество България. Нъ Берлинский договоръ ги прѣдаде на сърбетѣ. Извѣстно е какъ сърбетѣ изгониха отъ **II.** българскиятъ митрополитъ Партений (виж. това име), наричанъ *Нишавски* (отъ р. Нишава), какъ затвориха българскитѣ училища и какъ сега се мѫчѫтъ всѣкояче да посърбѫтъ тамошнитѣ българе. Прѣзъ сърбско-българската война въ 1885 сърбетѣ, слѣдъ разбитието имъ при Сливница, съсрѣдоточиха голѣма часть отъ армията си въ **II.**, като завзехѫ по околнитѣ височини силни позиции. Тамъ, на 14 ноември́ия, тѣ бидохѫ нападнѫти отъ българетѣ. Боятъ се продължи цѣлъ день и се поднови още по зори на другия день. Най-сетнѣ българетѣ измѣстихѫ сърбетѣ отъ позициитѣ имъ и ги прогониха отъ **II.** Австрия чрѣзъ бѣлградския си прѣдставитель, Кевенхюлера, спрѣ тука побѣдоносното българско орѫжие и Сърбия биде спасена. Букурещский договоръ ни наложи послѣ и ние върнѫхме **II.** на сърбетѣ.

Пирувамъ. Участвувамъ въ пиръ; веселѭ се невъздържно на трапеза; празднувамъ нѣщо съ пиръ. — **Пиръ, пиршество.** Многолюдно угощение на поканени, понѣкога съ музика, хоро́ и дрyгu веселби.

Пиръ, наричанъ *Неоптолемъ.* Ахиловъ синъ, погубилъ въ троянската война Приама; послѣ пристигнѫлъ въ Епиръ, оженилъ се за Хекторовата вдовица Андромаха, и станѫлъ родоначалникъ на царетѣ въ тая страна. Убитъ въ Делфи.

Пиръ. Епирски царь, прочутъ по борбата си съ римлянетѣ. Род. въ 318 прѣди Р. Х., той се въцарилъ слѣдъ смъртьта на братовчеда си Александра, въ 296. Александръ билъ братъ на Олимпия, майката на Александра Велики, та младий **П.** билъ далеченъ роднина на македонския герой, чието военно поприще доста го блазнило. За да се прочуе не по-малко отъ македонския си роднина, **П.** си турилъ на ума да завоевае Римъ и западния свѣтъ. Случаятъ му се прѣдставилъ. Въ 281 той билъ повиканъ отъ тарентинцитѣ, гръцка колония въ долна Италия, въ война съ римлянетѣ, на помощь; и въ началото на 280 отплувалъ за Тарентъ съ 20,000 пѣхотинци, 3,000 конници, 2,000 стрѣлци, 500 пращници и едно число слонове. Въ Италия **П.** спечелилъ двѣ побѣди надъ римлянетѣ, при Хераклея (280) и при Аскулумъ (279). Послѣдната отъ тия побѣди му сторила толкова скѫпо, че той отговорилъ на поздравитѣ на генералитѣ си злобно съ паметнитѣ думи: *Още една такъва побѣда, и азъ съмъ изгубенъ.* Слѣдъ тая побѣда **П.** билъ принуденъ да се върне въ Тарентъ, дѣто и сключилъ съ римлянетѣ миръ. Послѣ прѣминѫлъ въ Сицилия да помага на тамошнитѣ гръци среща картагенянетѣ (278). Слѣдъ нѣколко блескави сполуки, той се спрѣчкалъ съ гръцитѣ, та напуснѫлъ о-ва (276) и подновилъ войната си съ Римъ.
римлянетѣ, подъ на
сула Курия Дентат
лѣмо сражение при
274, той се върнѫ
дѣто токо-речи тут
война на Антигона
донския краль. Спо
ла пълна, защото
войски измѣнничес
неговата страна, и т
завладѣлъ Македо
мѣсеца не се минѫ
рилъ война и на
Слѣдъ нѣколко несп
ти да прѣземе Спар
убитъ въ обсадата
една баба, която г
главата съ керемид
та на кѫщата си (2

Pire aller (au —)
лошото, което може
сир. въ най-неблаго
стоятелства.

Писаревъ *(Дим*
витъ русски критик
довото си село Знам
дѣла на орловскат
губернии; потънѫл
въ Дубелнь (1840
11-та си година
дома си, едничъкъ
въспитаваль се по
на майка си, бивш
Училъ се въ С. П
гимназия, послѣ п
университета. Въ
почнѫлъ литератур
телность въ спис.
то водилъ библиогр
дѣлъ; въ първата
сътрудничеството с
нението си за Гов
ломовъ. **П.** се залови
Омира съ цѣль да р
за сѫдбата у старовр
ва изучение прѣмин

и **П.** турили въ една психиатрическа болница, дѣто два пѫти посѣщѫлъ на живота си. Заведенъ послѣ въ едно село, той се поправилъ; нъ странноститѣ останѫли до края на живота му. Въ 1861 **П.** свършилъ университетския курсъ, като добилъ сребъренъ медалъ за разсѫждението *Аполоний Тиански*. До запознаването си съ Благосвѣтлова сътрудничествувалъ въ ретроградния *Странникъ*, послѣ минѫлъ въ *Русское Слово*. Въ 1862 (пролѣтта) за една статия билъ затворенъ въ крѣпостьта, дѣто останѫлъ 4 години; нъ писателството му не се прѣкратило. Отъ крѣпостьта **П.** излѣзлъ съ истощени сили. Послѣднитѣ **П**-ви статии се печатали въ *Отечественныя Записки*. **П.** билъ единъ отъ първитѣ, които писали за Августа Конта. Казали сѫ го, че при всичката си буйна и разрушителна дѣятелность — за него не сѫществувалъ най-жаркий въпросъ на врѣмето му, *народний* — **П.** билъ, макаръ и на ограничена сцена, сѫщий човѣкъ, за когото мечтаялъ Гоголь — човѣкътъ, който умѣе искрено да каже дугата: напрѣдъ! Неговитѣ идеи за напрѣдъка, за въспитанието, за личностьта всѣкога високо ще се цѣнѫтъ, защото не принадлежѫтъ само на неговото врѣме.

Едно издание на **П**-тѣ съчинения отъ П. Ф. Павленкова (въ 12 тома) излѣзло при живота на автора, съ исключение на послѣднитѣ два тома. Второто издание, въ 6 тома, съ портрета на автора и една статия отъ Евг. Соловьева излѣзе въ 1894. Виж. А. М. Скабичевский въ неговото съчин. **Дмитръ Ив. Писаревъ,** *неговата критическа дѣятелность въ свръзка съ характера и умственото му развитие*, прѣводъ отъ русски (Севлиево, 1895, стр. 132 — доста едностранчивъ отзивъ за **П.**) и въ неговата *Исторія литературы;* виж. Каренинъ (Псевдонимъ на Вѣра З.) въ *Научное Обозрѣніе* за 1900 — редъ статии за **П.** На езика ни сѫ прѣведени вече слѣднитѣ **П**-ви трудове: — *Съкратена история на умственото развиване въ Европа*, прѣв. Ат. Илиевъ, кн. I, стр. 68 (Цариградъ, 1875); *Процесътъ на живота*, физиолог. писма отъ Карлъ Фохта Малешота, прѣв. Цифра (псевдонимъ) (София, 1886, стр, 37); *Исторически очерки*, прѣв. Н. Нейовъ (Русе, 1887, стр. 250); *Последитѣ на англійскитѣ мислители върху умственитѣ потрѣби на сегашното общество* (Русе, 1890, стр. 68); *Разрушение на естетиката* (Русе, 1890, стр. 37); *Хенрихъ Хайне* (Русе, 1892, стр. 94); *Прогресътъ на животинското и растителното царство* (Разградъ, 1895, стр. 226); *Филологическитѣ ескизи на Молешота* (Разградъ, 1895, стр. 61); *Пчелитѣ*, прѣв. Г. Б. (Варна, 1899, стр. 45).

Писемски (*Александръ Т.*). Русски романистъ и драматургъ, род. въ Вестлуга, имение въ костромската губер., починѫлъ въ Москва (1820—1881); училъ се въ костр. гимназия, послѣ свършилъ московския университетъ. Славата на I-класенъ четецъ останѫла за всѣкога на **П.**: до 14-годишна възраст, сир. до постѫпването си въ гимназия, той билъ прочелъ много отъ Уолтъръ Скотовитѣ романи и др., а по-късно се запознаялъ съ Шекспира, Шилера (поета на човѣчеството, цивилизацията и всичкитѣ младежски пориви), Гете, Расина, Русо, Волтера, Хюго,

Жоржъ Занда. Жоржъ Зандъ особено увлѣкла **П.** съ проповѣдьта си на свободата на чувствата и женската еманципация, а не съ обществените идеали, провъзгласени въ нейнитѣ произведения.

Когато **П.** свършилъ университета (1844), баща му не билъ между живитѣ; майка му била парализирана; срѣдствата му за поминъкъ били много ограничени. Въ 1846, слѣдъ като служилъ двѣ години въ палатата на държавнитѣ имоти въ Кострома и Москва, **П.** си далъ оставката и се оженилъ за дъщеря на основателя на сп. *Отечественныя Записки*. Семейний животъ внеслъ много свѣтло въ **П**-та съдба: той вече ималъ свободно врѣме да пише много. Кждѣ 1860 билъ въ апогея на славата си; Писаревъ му посвещавалъ хвалебни етюди; той билъ редакторъ на голѣмо списание. Когато въ **П**-то списание, въ края на 1861, се начепкълъ единъ редъ фейлетони съ подпись: *старъ фейлетонень дрылашъ Никита Безриловъ*, печатътъ се разразилъ противъ **П.** съ една буря отъ негодуване. Редакцията на *Современникъ* се обявила солидарна съ острите статии за Безрилова. Разочарованъ **П.** напуснѣлъ Петербургъ и се прѣселилъ въ Москва. Въ началото на 1870, ненадѣйно турилъ край на живота си единъ **П**-въ любимъ синъ, младъ математикъ, чиято смъртъ силно поразила **П.**; едно ново нещастие — неизлѣчима болесть на другъ синъ, доцентъ на московския университетъ, окончателно съсипала **П**-то здравие. Свѣтли моменти прѣзъ послѣднитѣ години отъ **П**-вия животъ били празднуването на 19 ян. 1875 25-годишния юбилей на неговата литературна дѣятелность и Пу-кинскитѣ дни въ 1880.

П-тѣ литературни произведе-се отличаватъ съ реализмъ, ко-не знае никакви сентимента-компромиси. *Боярщина* билъ п-вий **П**-въ романъ, който привлѣ-обществено внимание върху-тора; *Тубякъ*, повѣсть, и *Бу-по страсть* поставили **П.** въ п-витѣ редове на тогавашнитѣ п-сатели; послѣ дошли *Комикъ, Ип-хондрикъ*, *Богатый Женихъ*, *Фо-фаронъ*—редъ произведения, ко-то до сега не сж изгубили не-ражаемата си жизненость. **П**-вия шедевръ е романътъ *Го-сяча душъ* (1858), на който сж-лий реализмъ не е надминат-никой въ Русия; а отъ разказ-изъ народния битъ неговий п-девръ е *Плотничья артель*.

Едно пълно събрание на **П**-съчинения е издадено отъ Ва-въ 24 т. (СПБ., 1895). Ви-Писаревъ (*Русское Слово* 18-Писаревитѣ съчинения, на рус.-Ор. Миллеръ, *Публичныя л-* (СПБ., 1890, т. II); А. Ма-(СПБ. *Вѣдомости* 1865, бр. 67, 69); Некрасовъ (*Моск. Ве-никъ*, 1860, бр. 119); и на В. Острогорски, *20 биогр-на образцови русски писа-* прѣв. отъ рус. Д. Велковъ (С-менъ, 1869).

Писмена, Писмо. Изобра-звуковетѣ на езика, услов-ведени за тѣхъ бѣлѣзи, за д-опрѣдѣли една мисъль и с-направятъ бързо произнесе-кове понятни за окото. Идея-съобщава писменно мисли-другиму, въ врѣмето и прос-ството, ще се е породила у-отъ самото начало на цив-цията; нъ прѣзъ колко и

стадни ще е минѫло човѣшкото писмо за да се постигне сегашната толкова проста и толкова остроумна система, която наричаме азбучно п. Въ историята на развитието на п. отличаватъ картинно п. и п. на звуковетѣ. Първото е бивало или п. отъ картини, каквито се е употрѣбявало у азтекитѣ (виж. това име), или символическо п., като египетскитѣ иероглифи. Ако намѣсто изображението на истински прѣдмѣти се употрѣбяватъ опрѣдѣлени прости или сложни бѣлѣзи, които само донѣйдѣ наумѣватъ прѣдмѣтитѣ, излиза п., което е у китайцитѣ. Писмото на звуковетѣ 1-во бива или пълно (у японцитѣ), или непълно, слогово (египетското); 2-о, п. на звуковетѣ или буквитѣ, въ което за всѣкой звукъ въ езика има особенъ бѣлѣгъ и така изобразява думата най-точно. Най-важнитѣ системи п. сѫ: малкоизвѣстнитѣ клино-образно, индийско и финикийско. На финикийската система принадлежѫтъ сѫщо финикийскотото п., еврейското, сирийското, етиопското, арабското, употрѣбявано у персянетѣ, турцитѣ, татаретѣ, мохамеданскитѣ индуси и малайци и у мохамеданскитѣ народи въ сѣверна Африка, зендското, монголското и [illegible], сѫщо азбукитѣ на старитѣ и нови народи въ западна Европа, гръцката и латинската. Съвсѣмъ особени писмена се намиратъ у ирокезитѣ въ сѣверна Америка и у племето фей въ Гвинея.

По общоприетото мнѣние, буквеното, сир. звуковото писмо е намѣрено отъ финикиянетѣ и отъ тѣхъ, по едно прѣдание, прѣнесено отъ Кадма (1400 прѣди Х.) въ Гърция. Отъ гръцитѣ минѫло у римлянетѣ съ нѣкои измѣнения. У германцитѣ се употрѣбявало първенъ готското писмо и руническото; нъ скоро се замѣнило съ латинското, което въ срѣднитѣ вѣкове влѣзло въ общо употрѣбение у всичкитѣ германски и романски народи. Отъ изнамѣрването на книгопечатането насамъ то почнѫло да се измѣнява, доклѣ се замѣнило съ сегашното нѣмско п. — У другитѣ западни народи се удържало латинското п. Българетѣ, заедно съ християнската вѣра, съ Библията и свещенитѣ книги, добили и п. отъ св. Кирила и Методия, съставено по гръцката азбука. Това п. приели по-сетнѣ, слѣдъ покръщението си, руситѣ и други словѣнски народи. Виж. Hugo, De prima scribendi origine (1738); Pauthier, De l'origine et de la formation des differ. Systèmes d' écriture; Клапротовитѣ, Шлайермаховитѣ съчинения; Léon de Rosny, Recherches histor. sur l'écriture (1857—58); сѫщий, Mes écritures figuratives (1860); Astle, Origin and progress of writing; Fr. Lenormant, Essai sur la propagation de l'alphabet phoénitien dans l'ancien monde (Парижъ, 1874, т. I и I-а часть отъ т. II, еднички излѣзли in-8-o); Ph. Berger, Histoire de l'écriture dans l'antiquité (Парижъ, 1891, in-8-o).

Пистология, *гр.* Догматика, наука за вѣрата,

Пистонъ, *фр.* Подвиженъ цилиндъръ на машина, бутало.

Пистоя. Италиянски градъ, 33 килом. на сев.-зап. отъ Флоренция, въ плодородното поле при политѣ на Апенинскитѣ планини, 1 килом. отъ лѣвия брѣгъ на Омброна (дѣс. притокъ на Арно), на желѣзницата отъ Флоренция за Болония съ клонъ за Пиза; 13,000

жит. Копринени стоки; голѣма фабрика за желѣзни издѣлия, земедѣлч. машини, ножове, топове. Библиотека, кабинетъ не естеств. науки, ботаническа градина. Съборна църква отъ XII-и вѣкъ. Крѣпость. — **П.** е била етруски, а послѣ римски градъ. Въ срѣднитѣ вѣкове градътъ е билъ театрътъ на кръвопролитнитѣ съперничества на гелфитѣ и гибелинитѣ. Въ XIV вѣкъ (1329) съ измама минѫлъ въ рѫцѣтѣ на флорентинцитѣ, а послѣ на Тоскана. Подъ стѣнитѣ на **П.**, австрийцитѣ разбили Мюрата въ 1815.

Писцикултура, *лат.* Рибовъдство. — **Писцина,** *лат.* Водоемъ за риба.

Питагорецъ. Послѣдователь на Питагоровата философия. — **Питагоризмъ.** Питагоровото философско учение.

Питагоръ. Гръцки философъ, родомъ, както се прѣдполага, отъ Самосъ. Живѣлъ около 582—507. Прѣселилъ се въ Кротонъ въ долна Италия, дѣто устроилъ едно религиозно политическо дружество, наречено *питагорически съѫзъ*. Въ това общество членове се приемали само слѣдъ прѣдварително испитание на бѫдѫщия членъ: така, напр., той се подлагалъ на съвършено мълчание за нѣколко години. Питагорейцитѣ водили най-скроменъ животъ и се въздържали отъ всѣкакво месо. Нѣкои считатъ **П.** за Ферекидовъ и Анаксимандровъ ученикъ. Както се прѣдполага, **П.** пѫтувалъ въ Египетъ и тамъ се сношавалъ съ жрѫцитѣ. Слѣдъ 20-годишна дѣятелность оставилъ Кротонъ и отишелъ въ Метапонтъ, по причина на гонение отъ страна на демократитѣ. Още при живота на **П.** неговитѣ най-ближ
много го почитал
ползувалъ съ шир
Изражението „**П.**
много врѣме е
какви доказателст
нищо не е остан
прѣдполага, той
писалъ. Свѣдения
държатъ главно у
стотеля и Филола
нитѣ врѣмена нов
и ново-платоницит
П-та личность съ
новати легенди и
вече или по-малк
че **П.** е училъ з
на душата и за
душата съ цѣль
очищение, за аске
ственость и е счит
начало на всичк
приписватъ изнам
лицата на умноже
П-ва таблица) и
важни математич
Обаче съ неговот
теоремата, която
че въ правожгълн
квадратътъ на
равенъ на сбора
на другитѣ двѣ
нѣкой отъ негови
ученици е изнамѣр
— уредъ, който с
дѣляне отношения
нитѣ на струнитѣ,
разнитѣ звукове на
номическитѣ теор
горейцитѣ първен
несъвършени, нъ в
чай били много н
мето си. Между др
цитѣ учили за тов
клѫбо и че тя се
и не около слън
нѣкой срѣдоточен
любопитно въ ко

агорейцитѣ е било твърдение-
че сѫществува нѣкакво про-
земие *(антихтонъ)*, при кое-
числото на свѣтоветѣ, що се
жатъ въ вселенната, се при-
навало за равно на 10. Пита-
ейцитѣ твърдѣли, че отъ дви-
нието на свѣтилата става една
мония, която ние не чуваме
ва, че е постоянна. **II.** ужъ
лъ да я чуе. Питагорейцитѣ
лили, че разстоянията между
еснитѣ тѣла се намиратъ по-
ду си въ едно отношение,
дно съ музикалнитѣ интервали.
нието на питагорейцитѣ за
ата е било прѣмного изработ-
. Като полагали, че числата
авляватъ свѣта, питагорейцитѣ
и прави само въ това отноше-
, че за най-съвършени закони
природата трѣбва да се иматъ
я, които можемъ да исказваме
зъ числени отношения.
Най-подробната сбирка отъ пи-
орейски откѫслеци е напра-
ъ Муллахъ въ неговитѣ *От-
ломци изъ Гръцката Философия.*
. още Boeckh, *Учението на
агореецa Филолая;* Ритшеръ,
ория на питагор. философия;
h, *История на нашата за-
ча философия;* Ротенбюхдръ,
темата на питагорейцитѣ;
ignet, **II.** *и питагор. филосо-*
(Парижъ, 1875).

Питакъ. Единъ отъ 7-тѣ старо-
цки мѫдреци, родомъ отъ Ми-
инъ. Родилъ се около 650
ди Р. Х.; съединилъ се съ
тята на поета Алкея за из-
ването на тиранина Меланѫ-
са, побѣдилъ атинския пълко-
ецъ Фринона, билъ избранъ
слѣ диктаторъ (589) на род-
си градъ и управлявалъ мѫд-
като не оставилъ размирите-
ѣ изгнаници да се върнѫтъ
отъ изгнанието. Много отъ анекдотитѣ, които едно прѣдание приписва на **II.**, сѫ вѣроятно апокрифични; нъ тѣ всички му отдаватъ сѫщата характеристика — голѣма нравствена прозорливость, прѣзрѣние къмъ вънкашния блесъкъ, и здравомислие. Неговий максимъ *Гно́ти керо́нъ* („Знай момента“, сир. ползувай се отъ благоврѣмието) може да се прѣпорѫча на всички държавници и политици. На **II.** се приписва още изречението, което толкова често е провѣрявала историята, „Злочестина е да бѫдешъ високопоставенъ“. Отъ неговитѣ 600 дидактически саиха, само 4 сѫ останѫли, и тѣ доказватъ какво дълбоко впечатление му е правила неискренностьта у човѣцитѣ. Виж. Schneidewin, Delectus Poesis Graecorum Elegiacae (Гот., 1839).

Питателенъ. Хранителенъ, който може да служи за храна; който може да си усвоява отъ животно или растително тѣло, сир. като влѣзе въ тѣлото, прѣзъ устата или по другъ пѫть, обръща се на кръвь, плъть, сокъ. — **Пища.** Храна.

Питиасъ. Дамо́новий приятель. Виж. *Дамонъ.*

Питийски игри въ Гръция; ставали слѣдъ всѣки 5 години (отъ 590 или 586 прѣди Р. Х.) въ Крисейската долина близо до Делфи, въ честь на Аполона като избавитель на страната отъ дракона Питона.

Пития. Аполонова жрица въ Делфи и прѣдсказателка, при която ходили да се допитватъ за бѫдѫщето; дѣвствена; избирала се отъ най-долния класъ люде; за да изговаря пророчествата туряли я на триножникъ надъ едно отверстие, изъ което излизали замаятелни пари; замаяна, тя дохождала въ

истѫпление и произнасяла несвързани думи, които послѣ тълкували жрѣцитѣ.

Питомъ. Единъ отъ египетскитѣ градове, които евреитѣ съградили фараону прѣзъ робството си. Прѣдполага се, че е билъ градъ Патумъ — градъ, споредъ Херодота, при Пелусийския ржкавъ на Нилъ (*Библ.*).

Питонъ. Въ *грѣц. митол.*, страшенъ драконъ, убитъ при Делфи отъ Аполона. Виж. *Питийски игри.*

Питсбѫргъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Пенсилвания), 422 килом. на сѣв.-зап. отъ Филаделфия и 360 килом. на зап. отъ Хѫрисбѫргъ, при сливането на Алегани и Мононгахела, които образуватъ р. Охио; центъръ на 10 желѣзници; 250,000 жит. **П.** е първий промишленъ градъ на Съединенитѣ Държави. Разположенъ въ една отъ най-богатитѣ съ каменни вѫглища и желѣзо мѣстности, тоя градъ притежава стотина желѣзо-ливници и желѣзни и стоманени фабрики и близо 600 пещи, и искарва машини, топове и всѣкакви желѣзни издѣлия; важни сѫ и другитѣ му фабрични произведения, стъкло, платове и др. Многобройнитѣ фабрики пълнѫтъ атмосферата съ димъ, и сѫ дали на **П.** името американски Бирмингамъ. Въ Германия Есенъ (рейнска Прусия) и въ Англия Мертиръ-Тидвилъ (Уейлсъ) даватъ едно понятие за **П.** Споредъ една статистика отъ 1882, **П.** съ близката си околность произвожда произведения за огромната сума 752 милиона лева. Въ тоя съборъ металургическитѣ произведения фигуриратъ съ 414 милиона лева, сир. повече отъ половината; послѣ идѫтъ каменнитѣ вѫглища, 8
стъкленитѣ стоки, 3
спиртнитѣ пития, 22;
милиона, и др. Тъ
отношение съ това г
изводство; тя става
вода и $^2/_3$ по желѣзн
Въ 1881 пристанищ
жавало 214 кораба,
вмѣстимость 52,711
корабитѣ, 169 парахо
36,469 тона и 45 лад
16,244 тона. Прѣзъ
на питсбѫргскитѣ кор
ници построили 27
вмѣст. 6,424 тона.
налъ на Съед. Държ
ситетъ и многобро
отъ които римо-като
борна църква, най-го
ква въ държавата. —
ванъ отъ английски
1754.

Питъ (*Уилйамъ*), по
Чатамъ. Отличенъ ан
жавникъ (1708—177
единъ корнуайлски б
роденъ въ Баконокъ (
П. се училъ въ млад
военното поприще,
офицерски чинъ; н
лѣзлъ въ оставка и
изучва правото и д
ритѣ писатели. Избр
ламента прѣдставител
ца Old Sarum въ 17
отличилъ съ красно
торътъ за опозициони
среща Уолполовото м
изгубилъ чина си в
нъ по-късно спечели
по завѣщание 10,000
лири отъ марлбъроск
Въ 1746 билъ назнач
никъ на вицекрали
и началникъ на всич
а слѣдъ това всеоб
съкровищникъ; нъ

алъ оставката отъ тая служба, о причина на несъгласие съ Ню- ясловото министерство. На дру- ата година, слѣдъ падането на това министерство, станѫлъ ми- нистръ на външнитѣ дѣла въ но- ия кабинетъ. Георги II прите- авалъ тогава да подчинява вън- ашната политика на интереса на воето кралство Хановеръ. **II.** си алъ оставката (1757), нъ слѣдъ ва мѣсеца пакъ дошелъ на власть, оя пѫтъ като пръвъ министръ, о желанието на общественото нѣние. Отъ това врѣме той още о-силно противодѣйствувалъ на ьжза на Франция и Испания, ато далъ на военнитѣ дѣйствия ь Седемгодишната война*) една ощь и една смѣлость, които ли- или Франция отъ владѣнията ѝ ь Индия, Канада, Сенегалъ и). Слѣдъ възцарението на Геор- I III (1760) **II.** срѣщнѫлъ твър- ѣ жива опозиция у лордъ Бюта, обимецъ на новия краль; и въ 761 си далъ оставката, защото можалъ да накара да се обя- война на Испания. Въ послѣд- ия периодъ на попрището си й бранилъ въ народния прѣд- авитель Уилкиса**) правата на рламента и принципитѣ на лич- та свобода. Той посочилъ още на министерството опасността отъ увеличението данъцитѣ въ сѣверно-американскитѣ колонии. Тая опасность той и самъ не можалъ да отстрани, когато въ 1766, подъ името *лордъ Чатамъ*, влѣзълъ сѫщоврѣменно въ горната камара и въ единъ кабинетъ, на който токоречи не далъ повече нѣщо отъ авторитета на името си. Въ 1768, по немощь, се отказалъ отъ всички занятия по управлението. Десеть години по-сетнѣ, той пакъ се явилъ за послѣденъ пѫть въ камарата на лордоветѣ, за да протестира срещa едно прѣдложение, което клоняло да се признае независимостьта на Съединенитѣ Държави въ Америка. По едно възражение на Ричмонския дукъ, той зелъ пакъ думата, нъ паднѫлъ въ несвѣсть, когато станѫлъ да говори. Слѣдъ единъ мѣсецъ починѫлъ, на 70-годишна възрасть. Парламентътъ, за заслугитѣ му на отечеството, гласувалъ да му се въздигне, въ Уестминстѫръ, паметникъ, а кралътъ отредилъ затова 4,000 англ. лири. Лордъ Гранвилъ е издалъ **II**-витѣ писма до племенника му лордъ Камелфорда, освѣнь които се намира въ печатъ друго негово съчинение: *Опити въ поезията*, пояснени отъ лордъ Орфорда.

Питъ (*Уилйамъ*). Единъ отъ най-великитѣ английски държавници, втори синъ на У. Пита или лордъ Чатама, род. въ Анжеръ, въ врѣме на едно бащино си прѣбивание въ Франция (1759) и наслѣдилъ отъ баща си и отечестволюбието му, и ненавистьта му къмъ французетѣ. Добилъ началното и срѣдното си образование у дома си, защото билъ съ много деликатно тѣлосложение, а висшето си образование въ кям-

*) Седемгодишната война е войнат- франц. краль Лудовика XV среща идриха Велики и Англия; тя станѫлъ 1756-1763.

**) Уилкисъ, английски публицистъ, ого популяренъ по едно врѣме, чети- пѫти прѣизбиранъ и толкова пѫти ѫскванъ отъ камарата на прѣдста- елитѣ, въпрѣки защитата, които му алъ II. съ мощното си слово, докалъ -сетнѣ билъ пуснѫтъ въ камарата. о отъ главнитѣ обвинения среща не- ило, че, прѣзъ Бютовото министера ване, критикувалъ съ язвителенъ ъ словото на Георги III.

бриджския университетъ, дѣто очудилъ всички съ знанието си на класицитѣ. Къмъ нововрѣменната литература билъ равнодушенъ — знаялъ само французски, и то твърдѣ несъвършено. Отъ английскитѣ поети, обичалъ най-много Милтона; и най-вече се любувалъ у него на разискването въ пандемониума.

Въ 1780 **II.** станѫлъ адвокатинъ и сѫщата година билъ избранъ прѣдставитель въ парламента. Още съ първото си слово по единъ финансовъ законопроектъ той показалъ чудесната си ораторска дарба: „Това не е трѣска отъ старото дърво, а е самото старо дърво“, казалъ по тоя случай единъ опитенъ английски политикъ. Не се минѫли двѣ години и **II.**, на 23-годишна възрасть, влѣзлъ въ Мелбъровото министерство като „министръ-канцлеръ на казначейството“ (1782). Въ това качество той посѣтилъ Франция (Реймсъ, Парижъ и др.) пръвъ и послѣденъ пѫть. Въ 1783 той отказалъ да влѣзе въ Портляндовия кабинетъ. На края на годината Георги III му възложилъ да състави едно министерство, което щѣло да управлява Англия 17 години безъ прѣсѣкулка. Той билъ сега, на 25-годишна възрасть, най-могѫщий англичанинъ, който Англия била виждала отъ много поколѣния. Пълновластенъ въ кабинета, той билъ въ сѫщото врѣме любимецътъ на краля, на парламента и на народа; и отъ тая дата неговий животъ се уеднича-ва съ английската история. Сключването търговски договоръ съ Франция (1786) на либерални начала, распространението английскитѣ владѣния въ Индия и една ожесточена война съ французската република били
събития въ мин
му. Отъ това вр
обладаването на
на Англия. **II**-ват
нистрация била сра
нъ **II.** не се стрѣс
щастията. Когато е
цузска побѣда, еди
ландия, единъ смут
една паника въ ст
шили народа, **II.**
въ парламента излѣ
ма надежда и по
клонна рѣшително
водялъ два пѫти
миръ съ Директор
ция, въ 1796 и 179
лилъ първитѣ Бона
ложения за миръ,
тая година той из
ното съединение н
Англия, като съед
ския парламентъ
Една часть отъ
да възвърне на рим
тѣ ирландци избир
во и да обезпечи о
дръжка за духовен
понеже кралътъ н
на тия отстѫпки,
властьта, въ 1801,
пакъ дошелъ на
одържалъ до смърт
Кончината му несъ
рила едно, отъ
ки на Наполеона
милъ третята коал
и при Аустерлицъ,
даването въ сѫдъ
лордъ Мелвила.

II-вата политика
рална отъ вѣка м
повече напоенъ с
свободната търгов
е отъ съврѣменни
нѣщо, което най-м
частния му живо

ната му расточителность, която го вкарала до уши въ дългове; парламентътъ гласувалъ 40,000 англ. лири на заемодавцитѣ му. Въ характеръ̀тъ му стои пакъ много високо, поради несвоекористието му.

Главнитѣ **П**-ви рѣчи сж прѣведени отъ англ. на други европ. езици: на французски тѣ сж издадени, заедно съ Фоксовитѣ рѣчи, отъ Жюсо и Жанври въ 12 тома (Парижъ, 1819—1820). На англ. **П**-вий животъ се описва най-обстоятелно отъ лордъ Стянхопа въ Life of Pitt (Лондонъ, 1861), па и въ лордъ Маколеевитѣ *Биографии* (Единб., 1860); въ прѣдпоненатото съчинение, т. II, стр. 185, се намира една цѣнна критика върху Маколеевитѣ записки.

Питърбѫро. Английски градъ, въ обл. Нордамптонъ, 60 килом. на сѣв.-ист. отъ гр. Нордамптонъ и 107 килом. на сѣв.-зап. отъ Лондонъ по желѣзница; на кръстопѫтя на нѣколко желѣзници; 5,172 жит. Една часть отъ града е въ обл. Хънтингтонъ. **П.** е прѣдоточие на важна търговия съ жито, добитъкъ, ископаеми жглища, дърва. — Съборна църква, почнѫта въ 1116 и свършена въ XV-и вѣкъ, една отъ най-хубавитѣ въ кралството и любопитенъ типъ на римско-нормандския стилъ; въ 1884 сж почнѫли пълното ѝ възстановение. — Близо до **П.** е билъ Фодѫрингейский замъкъ, въ който е била обезглавена Мария Стюартъ, въ 1587. Останкитѣ ѝ били погребени въ **П.**, слѣдъ 25 години прѣнесени въ Вестминстѫръ Аби.

Питърсбѫргъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (*Виргиния*), 38 килом. на юго-зап. отъ Ричмондъ, на р. Апоматоксъ, 12 килм. отъ устието ѝ въ Джеймсъ Ривѫръ; кръстопѫтъ на нѣколко желѣзници, които го свързватъ съ Балтимора, Уилмингтонъ, Норфокъ, Ричмондъ и др.; 22,680 жит. Голѣма търговия съ тютюнъ и памучни платове. Фабрикитѣ, мелницитѣ и др. добиватъ двигателната си сила отъ водопадитѣ на рѣката. Пристанището, благодарение на морския приливъ, който достига до това мѣсто, е достѫпно за голѣми кораби.

Пичини (*Никола*). Италиянски композиторъ, Глюковъ съперникъ (1728—1800). Откакъ произвелъ нѣколко опери въ Неаполъ, прѣмѣстилъ се въ Римъ, дѣто съчинилъ Allessandro nell' Indie (1758); Cecchina Ossia La buona Figliuola (1760), която имала бесподобна сполука; и Olimpiade. Въ 1776 отишелъ въ Парижъ, дѣто Глюкъ билъ тогава най-популярний композиторъ. Мармонтелъ и други зели страната на **П.**, и въ течение на нѣколко години горчиво прѣние се водило между пикчиниститѣ и глюкиститѣ. Мармонтелъ направилъ единъ нововрѣменъ прѣводъ на Quinault-овата драма Roland, и **П.** съчинилъ една опера върху нея, която имала голѣма сполука. Той съчинилъ опера и върху *Ифигения въ Таврида*, прѣдмѣтъ върху който и Глюкъ билъ написалъ една опера; Atys и много други. Въ 1798 **П.** добилъ отъ Бонапарта инспекторството на музиката въ народната консерватория, нъ не живѣлъ да начне длъжноститѣ на службата си.

Пичинча. Угаснѫлъ волканъ въ западнитѣ Анди, около 17 ки-

лом. на зап. отъ Квито. Раздѣленъ е на два връха (4,737 и 4,787 метра високи). Хумболтъ сполучилъ да се искачи до върха на кратера му; отъ тогава мнозина други сѫ се искачвали. Индийцитѣ експлоатиратъ лѣтѣ снѣга на планината да го продаватъ въ Квито.

Пишгрю. Французски генералъ, по-напрѣдъ прочутъ по побѣдитѣ си надъ неприятеля, а по-сетнѣ по измѣната си на отечеството (1761—1804). Роденъ въ Артоа, юрски департ., отъ бѣдни родители, **П.** сполучилъ да добие въ Бриенъ прѣвъсходно образование, а особено се отличилъ въ математиката. Той постѫпилъ въ единъ артилерийски пълкъ въ 1783. Въ 1793 станѫлъ главнокомандуѭщъ на армията и, съвмѣстно съ мозелската армия подъ началството на Хоша, нѣколко пѫти разбилъ австрийцитѣ и имъ зелъ много градове, Гемерхаймъ, Вормсъ и др.; па и слѣдъ арестуването на сътрудника му Хоша, сполуката му на чело на рейнската и мозелската армии не била по-малко рѣшителна. Бързината и дързостьта на движенията му, когато зелъ началството на сѣверната армия въ 1794, докарали съѭзницитѣ въ изумление; не се минѫло много и тѣ били принудени да се оттеглѭтъ отвѫдъ Мааса. Слѣдъ единъ кѫсъ отдихъ, **П.** прѣминѫлъ тая рѣка, прогонилъ англичанетѣ, и по февруария 1795 довършилъ завоеванието на холандскитѣ градове и области, като и турилъ край на войната съ плѣнението на неприятелската флота, която била замръзнѫла. Слѣдъ това посѣтилъ Парижъ, и, доклѣ билъ тамъ, потъпкалъ едно съзстание въ прѣградията (20 мартъ 1795); нъ скоро послѣ от
та зелъ началството на а
поставена среща австрийц
западния прѣдѣлъ. За н
врѣме той показалъ обикн
си вѣщина и енергия, прѣ
Рейнъ, прѣдъ лицето на
теля, и прѣзелъ Мачхеймъ
ната крѣпость, на брѣгове
Нъ анархията, която бѣ на
въ Парижъ, заедно съ лас
обѣщания и подкупа отъ кон
князъ, направили **П.** таен
върженикъ на Бурбонитѣ.
ливостьта му и необичайна
ловкость на военнитѣ му
ния, ако и прѣдварително
дени съ австрийскитѣ ген
не се подозирали доклѣ т
се оставилъ да бѫде сра
разбитъ при Хайделбергъ,
гава отстѫпилъ, като ост
Журдана безъ подкрѣпа, т
нудилъ и него да отстѫпи.
подозрѣнието на директори
подтвърдило съ улавянето П
прѣписка, той тутакси бил
мѣстенъ съ Моро, и се оттег
въ родното си мѣсто, дѣто
вѣлъ до 1797; тамъ и бил
бранъ единъ отъ съвѣта на
тѣ. Той скоро станѫлъ прѣд
тель; нъ понеже продължилъ
тригитѣ си съ Бурбонитѣ,
арестуванъ, и отпослѣ прѣне
въ Каиена (франц. Гвиана)
1798 той избѣгнѫлъ отъ мѣст
точенисто си въ Сѫринамъ
дѣто отплувалъ въ единъ кор
въ Англия. Сега той влѣзъ
душа и сърдце въ едно бурбо
съзаклетие, на което глав
цѣль била убиването на пъ
консулъ. Съзаклетницитѣ т
стигнѫли Парижъ, и тамъ П.
опиталъ да привлѣче въ съз
тието и Моро, сѫщо роялист
безъ сполука. Ала кроежит

ъзаклетницитѣ скоро били извѣст-
и на полицията; и единъ **II**-въ
ѣсенъ приятель, у когото **II**. жи-
ѣлъ, продалъ **II**. на полицията
а 600,000 лева. Полицията уло-
ила **II**. заспалъ на лѣглото му и
олъ го закарала въ затвора. Ут-
иньта го намѣрили мъртъвъ.
оялиститѣ сѫ обвинявали за
мъртьта му Наполеона, нъ пове-
е се вѣрва, че **II**. самъ се
душилъ.

Пишенъ. Раскошенъ, луксозенъ,
лтанатлия; **пишность,** салта-
атъ, луксъ.

Пишурка (*Кръстйо*). Учитель-
ижовникъ, дѣецъ въ епохата на
шето църковно-училищно въз-
ждане, род. въ Вратца, почи-
лъ въ Ломъ (1823—1873); училъ
при Огняновича въ родния си
адъ, въ Пловдивъ въ тогавашъ-
то гръцко училище, а послѣ въ
ариградъ въ гръцката гимназия.
ѫршилъ ли гимназия или не,
е извѣстно; знае се само, че
чинѫлъ учителството въ Вратца
ъ 1847, а на другата година
шелъ въ Ломъ, и билъ първий
тель който въвелъ въ тоя градъ
акастерската метода, като въ
щото врѣме замѣнилъ наустни-
а и псалтиря съ новото учение
българска граматика, аритме-
а, география, всеобща история,
ънцузски и гръцки. Всички тия
бдмѣти се прѣдавали въ ржко-
ъ, писани отъ **II**., а диктувани
рѣписвани отъ ученицитѣ.

I. знаялъ нѣколко езика, за-
о съ църковното пѣние (псал-
ата), билъ добъръ църковенъ
ецъ и ораторъ, ималъ силна
асть къмъ музиката (свирилъ
игулка, китара, тамбура и съ
ута) и голѣма наклонность да
е стихове и да плѣте пѣсни:
ни единъ праздникъ, ни единъ
тържественъ случай не минувалъ
невъспѣтъ съ нѣкое стихотворение
отъ **II**. Въ честь на първия го-
дищенъ испитъ на ломското учи-
лище (1849), **II**. е исплѣлъ пѣсень,
напечатана въ *Цариградски Вѣст-
никъ*, бр. 65, год. II отъ 17 сент.
1849. Едно слово, говорено отъ
единъ ученикъ на тоя испитъ, е
напечатано въ сѫщия брой отъ
вѣстника. **II**-тѣ литературни про-
изведения, и напокошнитѣ, сѫ
слаби опити; нъ **II**. въ онова
врѣме, особено въ западна Бълга-
рия, е билъ нѣщо повече отъ
учитель, повече отъ ученъ човѣкъ
въ смисълъ на оная епоха. При
ржководеното отъ **II**. училище, въ
Ломъ се отворило и читалище,
което въ малко врѣме се снабди-
ло съ повече отъ 1,500 книги
български, сърбски и др. Читали-
щето станѫло центръ, около кой-
то се събирали всичкитѣ Пишур-
кови ученици, когато станѫли вече
граждане. Учитель **II**. се про-
чулъ въ цѣлата околность — въ
Ломско, Берковско, Видинско.

Въ 1848, слѣдъ несполуката на
маджарското възстание, прѣзъ Ломъ
минѫли, па и прѣсѣдѣли нѣколко
деня, маджарскитѣ бѣжанци —
Кошутъ, Дембински, Мечаросъ и
др. Отъ тѣхъ **II**., както отпослѣ
разказвалъ, пръвъ пѫть се на-
училъ да обича отечеството си съ
такъва обичь, каквато до тогава
не познавалъ.

Горещъ патриотъ, **II**. по поли-
тически убѣждения билъ поклон-
никъ на мирното църковно-учи-
лищно развитие. Той искалъ Ра-
ковски, Каравеловъ и други да
бѫдѫтъ учители въ България. Нъ
въпрѣки това негово политическо
вѣрую, турцитѣ колчимъ ставало

нѣкое политическо движение въ оня край все не забравяли да затворѫтъ и него: отъ 1849 до смъртьта му тѣ 7 пѫти го затваряли въ Видинъ. Виж. спис. *Свѣтлина*, 1894, кн. VIII.

П. е издалъ слѣднитѣ си книги: *Кудкудячка*, сбирка отъ стихове и проза (Вѣна, 1871); *Рахилинъ плачъ*, мистерия въ стихове (Бѣлградъ, 1872); *Момина Китка*, прѣв. отъ франц. (Вѣна, 1870); *Опѫлото на Иисуса Христа*, побългарено (ново изд. прѣработ. отъ Годлѣвски (Пловдивъ, 1885).

Пища. Виж. *Питателенъ*.

Пищолъ, *пищовъ*. Още незабравено огнестрѣлно орѫжие, изобрѣтено въ XVI-и вѣкъ въ Пистоа, италиянски градъ, отъ който и добило името си.

Плавтъ (M. Accius Plautus). Най-великий латински поетъ-комикъ, който е надминувалъ всички римски поети по неисчерпаемо остроумие, живость на изображението и свѣжесть на езика. По думитѣ на Елия Стилона, филологъ отъ републиканската епоха, „да бихѫ музитѣ заговорили по латински, тѣ бихѫ говорили съ **П**-вия езикъ.“ **П.** билъ роденъ около 254, а умр. въ 184 прѣди Р. Х. За ранния му животъ и образованието му нищо не се знае; нъ прѣдполагатъ, че отишелъ въ Римъ още малъкъ, и тамъ изучилъ латински езикъ въ най-идиоматическата му форма, па се и запозналъ обширно съ гръцката литература. Първенъ слугувалъ при актйори, послѣ у единъ хлѣбарь въртѣлъ рѫчна мелница, и нѣколко години прѣди 2-та пуническа война — вѣроятно когато билъ на 30 години — опиталъ писателската си дарба и скоро блеснѫлъ. От нитѣ ту комедии [1 неговото име прѣ вѣкъ на римската ре 20 сѫ дошли до нас тѣ критици не сѫ всички тия комеди творения; а Varro Quaestiones Plaut чава числото на нс медии на поета на чение на една, Вар медии сѫ сѫщитѣ, ко тежаваме. Тия коме подражания на гр и сами послужили Молиеру и на фра медия изобщо, па до ската комедия. Такъ Aulularia, по която работилъ своя *Скъ* Captivi, която Лес за най-добрата отъ дии, които нѣкога с вали на сцената, ка любимата пиеса на са Menaechmi, която остроумието си дор като Mostellaria, намѣрила подражате на Адисона и др., к lus, необикновено к са, като Frinummu по Филемоновата **Θη** то намѣрила подраж цето на Лесинга (то траги-комедията А която е имала по лицето на Бокачио, К лиера и др. — всѣк нѫтъ перли отъ ком въ всемирната литер отъ тия пиеси сѫ п европейскитѣ езици; гитѣ и на руски: — отъ Мемн. П. Петр загл. *Кубъшка* въ *Ж Просвѣщ.* (1888) и от

. *Горшокъ* (Москва, 1891); idicus отъ Петровский (Ка-, 1884); Menaechmi — отъ одняка, подъ загл. *Близнецы Журн. М. Н. Просвѣщ.*, 1887); ina — отъ Котелова (СПБ., 7). — Weise и Fleckeisen ни цали добри нововрѣменни из- ия; още по-добро е Ritschl- го (1-о изд. 1848—54; 2-о изд. 1); нъ най-новото критическо ание на всичкитѣ **П**-ви комедии леовото (Берлинъ, 1895—96).

Плагиаризмъ, *лат.* Литера- на кражба, обнародване отъ атель чуждо съчинение за свое. *Плагіаторъ.* Литературенъ децъ.

Иладорама, *гр.* Подпухване на пачитѣ.

Плазма, *гр.* Въ *минер.* тъмно- енъ халцедонъ; въ *физиол.* шарна съставна часть на ѣвьта.

Плакардъ, *фр.* Сѫщото, как- о е афишъ. — **Плаке.** По- ченъ съ металъ сѫдъ, като ребренъ, позлатенъ и др. **Плакирамъ.** Повличамъ съ алъ — посребрявамъ, позла- амъ и др.

Планета. Звѣзда, която се ти около слънцето, отъ кое- добива и отражава свѣтлината — Нашата земя е една отъ лавни **п.** и една отъ по-мал- голѣмитѣ; другитѣ сѫ: Венера, рсъ, Юпитеръ, Сатурнъ, Уранъ ркурий, Нептунъ (виж. всички имена, включит. *Земя*). Освѣнъ **п.** до сега сѫ открити мно- ство малки **п.**, наречени *теле- пически*, защото се виждатъ но съ телескопъ. Виж. *Асте- ида.* — **Планетна година.** Врѣ- го, въ което една планета за- обикаля слънцето. — **Планетникъ** или **планетарий.** Уредъ, който нагледно показва движението на планетитѣ около слънцето.

Планиметрия, *лат.*, *гр.* Отдѣлъ отъ геометрията, който се занимава съ измѣрване фигуритѣ на равнинитѣ. — **Планиметръ.** Инструментъ за опрѣдѣляне повръхността на равни фигури. — **Планирамъ.** 1) Изглаждамъ, равняж. 2) Съставямъ, кроѭ планъ. — **Планисфера.** Харта, въ която сѫ прѣдставени на равна повръхность двѣтѣ полукълба или половини на земното или небесното кълбо. За изображението на земното кълбо, прѣдполагатъ го разрѣзано на-двѣ отъ първия меридианъ и поставятъ едното полукълло до другото. За небесното кълбо и то се прѣдполага разрѣзано на-двѣ, нъ не отъ меридиана, а отъ екватора.

Плантаторъ (лат. *плантаре*, садѭ), садитель. Първень съ това име наричали въ европейскитѣ колонии робовладѣлцитѣ, които имали нѣкакви посѣви: сега наричатъ така всѣкой, който обработва захарна тръстика, цвекло, тютюнъ и др. — **Плантация.** Нива, въ която се сѣе или сади захарна тръстика, тютюнъ и др.

Планурия, *лат.* Неестествено пикане.

Планшетъ, *фр.* Дървена дъска на триножникъ, на която се растила хартията кога се сниматъ планове.

Планъ, *лат.* 1) Начъртание, кроежъ, проектъ. 2) Мѣсто, отъ което зависи на едно нѣщо важността: *тая работа останѫ на втори планъ*, останѫ на второ мѣсто (станѫла по-маловажна); *тая*

работа останѫ на послѣденъ планъ, останѫ на послѣдно мѣсто (изгуби съвсѣмъ важностьта си); *това стои на пръвъ планъ*, на първо мѣсто (има се за най-важно).

Пласирамъ, *фр.* Намѣстямъ пари за печала: *пласира паритѣ си въ разни предприятия.*

Пластика, *гр.* 1) Искуство да се въспроизвождатъ изящни форми, статуи отъ меки вещества: глина, восъкъ, гипсъ и др. — **Пластическо искуство,** изобщо образувателно искуство, или искуство да се дѣйствува на душата чрѣзъ органа на зрѣнието. Тоя видъ искуства сѫ живописството, ваянието и зодчеството или архитектурата. 2) Въ единъ по-широкъ смисълъ: образность на стиха, искуство да се прѣдставя възвишена мисъль въ изящна словесна форма. — **Пластикъ.** 1) Артистъ въ обширното значение на тая дума, зналенъ на пластиката. 2) Майсторъ на изящни форми. 3) Поетъ, който слага звучни стихове.

Пластиръ, *герм.* Кѫсъ отъ платно, намазанъ съ цѣръ въ видъ на каша, който прилѣпяватъ на болно мѣсто.

Пластически, *гр.* Образенъ, зиждителенъ.—**Пластичность.** Образность, зиждителность.

Пластична лимфа. Мокрота, която се отдѣля въ рани и въспаления, и зима, като се сгѫсти, органическа форма.

Плата. Виж. *Рио-де-ла-Плата.*

Платенски Съединени Държави. Сѫщото, каквото е република Аржантина.

Платенско езеро (Plattensee, унгар. Balaton). Най-голѣмото езеро въ срѣдна Европа, 130 мет. надъ морското равни 690 чет. килом., 67 дължъ. Островъ Тих го дѣли на южна и сѣ Дълбочина 7-10 мет е оградено съ волка нини, на югъ земята и хълмиста. Водата, държа соль; лѣтѣ е Доста силно вълнение (между другитѣ фо млянетѣ **Пл. е.** се нар у словѣнетѣ Плато тука произлѣзли нѣмс гарското имена.

Платея. Единъ отъ въ беотийската фо килом. на юго-зап. от чута Аристидова и побѣда надъ персянет чал. на Мардония, 479 пр. Р. Х. Платеѣ помогнѫли за тая градъ всѣкога се п владичеството на Ти спространила властьт тия. Тоя градъ се с Атина, билъ разруше танцитѣ въ 427 пр. тивянетѣ въ 373, и новенъ отъ Алексан ставали великолѣпни въ честь на побѣдат сянетѣ.

Платина, *исп.* (*сребро*). Просто тѣло, металъ, открить въ канската рѣка Пинто **II.** е слѣдъ златото цѣнний отъ металитѣ тежкото отъ всичкит отн. тегло 21); по-ме лѣзото, а по-твърда Тоя металъ се раства царската вода и тв се кове; на въздуха, най-силно натрѣване,

слява. Намиратъ го въ Уралскитѣ планини и въ Америка (Перу и Бразилия) въ самородно състояние или въ съединение съ малко желѣзо, мѣдь и др. Главната доставителка на **п.** на свѣтското тържище е Русия; отъ цѣлото количество **п.**, извлѣчено изъ рудницитѣ прѣзъ 1896 г.—4,929 килограма, Русия извлѣкла 4,416 килогр. Отъ **п.** правятъ математически инструменти, лабораторни орѫдия (като блюда, гърнета, връхове на духалки, жици и др.) и драгоцѣнности; нѣколко врѣме въ Русия отъ нея сѫ сѣкли пари.

Плато, *фр.* Поляна или равнина на високо мѣсто, на хълмъ, планина и др. т.

Платонизирамъ. Слѣдвамъ Платоновото учение, обичамъ съ духовна любовь. — **Платонизмъ.** 1) Платоновата философска система. 2) Стремление на церковни учители да съединяватъ християнското учение съ платоновата философска система. 3) Свойство на платоническата любовь. — **Платоникъ.** Послѣдователь на Платоновото учение; човѣкъ който обича съ духовна, *платоническа* любовь. — **Платоническа република.** Образецъ на републиканско правление по Платоновитѣ планове. — **Платонически.** Въ духа на Платоновото учение, чистъ или душевенъ, чуждъ на материалното, чувственото: *платоническа любовь.*

Платонъ (лат. Plato). Наредъ съ Аристотеля, най-великий философъ въ старо врѣме. Отстѫпялъ Аристотелю въ многостранностьта, въ го надминувалъ по литературенъ талантъ и математически умъ. Роденъ отъ знатенъ родъ въ Атина въ 429, сѫщата година, въ която Гърция изгубила Перикла, умрѣлъ пакъ въ Атина въ 347. Въ младостьта си съчинявалъ стихове, но скоро се обърналъ къмъ философията. Първий му учитель билъ Кратилъ, Хераклитовъ ученикъ. Отъ 408 до 399 **П.** билъ ученикъ на Сократа, койтоималъ на него огромно влияние. Сократовата смъртъ, която била единъ страшенъ признакъ на тогавашното политическо положение, го принудила да напусне Атина за врѣме; и той живѣлъ въ Мегара съ Евклида, основательтъ на мегарската секта. Размирното състояние на работитѣ въ отечеството му е било, несъмнѣнно, причината, та той прѣдприелъ още пѫтувания въ Кирена, Египетъ, Велика Гръция (виж. *Гръция*, на стр. 327), дѣто се запознаялъ съ ученитѣ питагорейци. Прѣзъ прѣбиването си въ о-въ Сицилия, запознаялъ се съ Диона, родина на Дионисия Стари. Нъ самъ Дионисий по недовѣрчивость скоро почналъ да се отнася съ П. като съ плѣникъ и дори, казватъ, го продалъ на о-въ Егина, дѣто тамъ го купилъ единъ питагореецъ, който му далъ свободата. Като се върналъ въ Атина, П. основалъ едно училище въ Академосовата градина (въ най-хубавото атинско прѣдградие), която добила името Платонова Академия; отъ тая школа и излѣзли много **П**-ви отлични послѣдователи, които носили името *академически философи.* По-късно **П.** още два пѫти пѫтувалъ въ о-въ Сицилия, дѣто напразно се опитвалъ слѣдъ смъртьта на Дионисия Стари да осѫществи своитѣ държавни идеали. **П.** живѣлъ до 82-годишна възрасть; никога не се женилъ, и ще е ималъ частенъ имотъ, по-

неже силно възстава противъ ония, които прѣдаватъ философията за пари, и ние нийдѣ не четемъ да е занимавалъ публична длъжность, отъ която да е добивалъ възнаграждения.

Всичкитѣ **II**-ви съчинения сѫ достигнѫли до насъ. Отъ 44-тѣ произведения, които се приписватъ нему, нѣкои несъмнѣнно сѫ подложни; други, както напр. диалозитѣ *Парменидъ*, *Евтифронъ*, *Критонъ*, *Кратилъ*, *Критий*, сѫ кои повече кои по-малко съмнителни; трети, както напр. *Клитофонъ*, *Миносъ*, *Алкивиадъ II*, *Сизифъ* сѫ навѣрно подложни. *Теететъ* вѣроятно е написанъ въ 390, *Федръ* въ 386—385, *Пиръ* въ 385—384, *Републиката* между 382 и 367. Отъ **II**-тѣ диалози (разговори) най-важни сѫ: *Протагоръ*, *Теететъ*, *Парменидъ*, *Федръ*, *Симпозионъ (Пиръ)*, *Федонъ*, *Република*, *Тимей*. Старитѣ издания сѫ, на латински, Марсилий Фициновото (1483—1484), на гръц., Мануциевото (1513). Отъ най-новитѣ издания главни сѫ: Бекеровото, Ореливото и Байтеровото, Шнайдеровото, въ латински прѣводъ. Нѣмскитѣ прѣводи сѫ: Шлайермахеровий, Мюлеровий; французскитѣ: Cousin-овий (Oeuvres complètes de Platon, 1825—1840, въ 14 тома), Chaignet-витѣ Psycholgie de Platon (Парижъ, 1862) и Vie et ecrits de Platon (1871) и др.; русскитѣ: Карповото (цѣлъ **II**., освѣнъ *Законитѣ*, СПБ., 1863 — 1879), Скворцовитѣ *Теететъ*, *Менонъ* (Москва, 1867), Лебедовий *Федонъ* (Одеса, 1874); англійскитѣ Jowett-овий (Dialogues of Plato, 1871) и Grote-овий (Plato and the other companions of Socrates, 1864; 5-о изд., Лондонъ, 1888, 4 т.).

за **II**. е огромна. Ос
заслужватъ Тенема
ценія: *Система на
та философия* =
Platonischen
(Лайпцигъ, 1792—
*новий животъ и не
ния* (Лайпц. 181
Platonicum; К.
*История и система
ската философия*
Ueberweg, *За по
хронологическата
ность на Платонов*
(Вѣна, 1861); Stei
новий животъ (Л
Weygoldt, *Платон
фия;* Шфлайдореръ
Платонъ; Zeller, *Ф
гръцитѣ* (Phil. der
Susemihl, Prodro
nischer Forsch
тинг., 1852); Bonit
sche Studien (3 и
1886 насамъ); Halév
*ската теория на
рижъ, 1896).

Платоновската фи
изложена на влияни
клетизма и на елей
Подъ влиянието на
ния, макаръ и пр
II., противно на Со
обърнѫлъ къмъ практ
чески задачи, а зал
метафизическитѣ пр
поставилъ на чело н
Ала отъ Сократа **II**
вата на теоретическат
а именно усвоилъ уч
нятието, противопост
ричането всѣкой
истината, свойственъ
фисти. Понятието се
като съвокупность о
свойствени на всѣкой
единъ даденъ родъ, с

змѣнно, което си остава въ членъ. Оттука **II.** извадилъ лючение, че понятието (общото, ътъ) е едно истинско *сжщо* сѫщина на нѣщата. Нъ по-ке, споредъ Сократа, само по-ието дава истината и самата родѣтель е знание, което може се научи, споредъ **II.** обемътъ истината и доброто съвпада обема на *сжщото*. Това разум-па и истинско сѫщо се явява **II.** едничко сѫщо, идея (отъ а eidos, форма) и постига се зъ диалектическо мислене. И-тѣ сѫ олицетворени понятия. противоположность на елей-та единственость, тѣ сѫ мно-ствени и се намиратъ въ разни имноотношения; затова има една я, която обгръща всички дру-а именно идеята за доброто, ѣто и цѣлата **II**-ва философия ива етически характеръ. Тая я се отожествява съ божество-

Свѣтътъ на идеитѣ е най-окий, свърхчувственій свѣтъ, ито служи като образецъ и про-азъ на чувственія свѣтъ. Като иготовление къмъ учението за итѣ се явява, главно, геомет-ята (сир. математиката изобщо). то учение за идеитѣ съставя новата на цѣлата негова систе-, която е обгръщала всичкитѣ авашни науки: психологията, гиката, теологията, нравстве-стьта, политиката и естетиката.

I-вий държавенъ идеалъ е единъ дъ комунизмъ, заетъ отъ **II**-то учване бита на Спарта, който нѣйдѣ прилича на по-късния ѣдновѣковенъ феодаленъ строй. тѣ прѣдставления за появява-го на свѣта сѫ изложени въ говия *Тимей*; учението за без-ъртието на душата—въ *Федонъ*.

II-тѣ съчинения сѫ се изучвали обширно отъ църковнитѣ отци, единъ отъ които радостно при-познава, въ великия учитель на академията, учителя комуто, кога дошло врѣмето, било дадено да въспита езичницитѣ за Христа, както Моисей въспита евреитѣ. Въ срѣднитѣ вѣкове, Аристотелевата тираническа власть всѣкога е намирала противници въ лицето на въстържени платонисти въ разни части на Европа. Отъ французската революция насамъ особено, **II.** сѫ изучвали съ подновена мощь въ Германия, Франция и Англия.

Платсбургъ. Градецъ (8,414 жит.) въ Съединенитѣ Държави (Ню-Йоркъ), на западния брѣгъ на езеро Чамплейнъ, 250 килом. на сѣв. отъ Албани, забѣлѣжителенъ въ историята на Съединенитѣ Държави. Една отъ първитѣ морски битви на американцитѣ съ англичанетѣ прѣзъ войната за американската независимость станѫла тамъ, на 29 ноем. 1776. Прѣзъ втората война съ Англия **II.** билъ главната квартира за сѣверния прѣдѣлъ и театрътъ на блескави морска и сухоземна битви, и въ двѣтѣ отъ които американцитѣ били побѣдоносни.

Платформа, *фр.* 1) Всѣко високо и равно мѣсто. 2) Равното мѣсто прѣдъ желѣзнопѫтна станция. 3) Равенъ покривъ на здание, тераца. 4) Издигнато равно мѣсто, на което располагатъ орѫдия (топове).

Плауенъ. Градъ въ кралство Саксония, на Бѣли Елстеръ (притокъ на Зааха), 103 килом. на югъ отъ Лайпцигъ по железница; 55,144 жит. Фабрики за тънки памучни платове (муселина). Важ-

на търговия съ добитъкъ. Нѣколко научни и технически дружества. — **П.**, както го показва единъ старъ замъкъ, *Храдшинъ*, е билъ основанъ отъ словѣнетѣ; въ 1327 той минѫлъ въ владѣние на Чехия и въ 1466 на Саксония.

Плачковица. Гориста планина въ Македония, която се протака токо-речи на сѣв. отъ *Бѣласица* и както нея отъ Осоговска планина. Започва отъ гр. Щипъ и свършва при Струма. Западната ѝ половина е по-ниска, простира се по-юго-източна посока и подъ името *Ограденъ-планина* свършва при Струма. Сѣвернитѣ ѝ склонове сѫ стръмни, а южнитѣ сѫ полегати и изрѣзани съ много долини.

Плачковъ. Виж. *Пѣевъ*.

Плацъ, *герм.* Голѣмъ площадъ, а особено площадъ назначенъ за огледъ или обучение на войски. — **Плацъ-адютантъ.** Помощникъ на плацъ-майоръ. — **Плацъ-д'армъ.** 1) Мѣсто за пазене орѫдия и други военни потрѣби, обикновено укрѣпено. 2) Въ укрѣпенитѣ мѣста, площадътъ, на който се строяватъ войницитѣ. — **Плацъ-майоръ.** Майоръ, който испълнява длъжностьта на комендантъ.

Плебей (лат. plebs, множ. plebes, тълпа). Непълноправни римски граждане. Происхождението на **п.** е спорно. Вѣроятно тѣхната основа сѫ били покоренитѣ латини. Въ царуването на Сервия Тулия **п.** добили римското гражданско право, ала безъ правото на гласуване и безъ правото на почетнитѣ длъжности. Двѣстѣ-годишната борба на **п.** съ патрициитѣ (виж. това име) се свършила въ 286 слѣдъ Р. Х. съ уравнението тѣхнитѣ права съ правата на патрициитѣ, освѣнъ нѣкои [illegible] ни подробности. Отъ тогава се явява противоположност между богати, знатни и бѣ[illegible] незнатни, и малко по малко [illegible] плебей става синонимъ съ [illegible] бѣденъ и незнатенъ. Виж. *Римляне* и *Трибули*.

Плебейски. Простонародно не благороднически.

Плебисцитъ. Всенародно [illegible] суване. Въ Франция, въ [illegible] на първата република, дали [illegible] **п.** на всички прѣдложения, [illegible] прѣдставяли на удобрението народа.

Плевра, *гр.* Ципа, която об[illegible] бѣлия дробъ. — **Плеврал[illegible]** Болезнина подъ ребрата. — **Пл[illegible] резия или плевритъ.** Въспал[illegible] на плеврата. — **Плевритичен[illegible]** Който се отнася до плеврит[illegible] **Плевродиния.** Лъжовенъ [illegible] ритъ. — **Плевроспалма.** Гър[illegible] на плеврата. — **Плевростеза[illegible]** Обръщане на плеврата въ [illegible]

Пледирамъ, *лат.* Защищавам прѣдъ сѫдъ дѣло. Въ *прен.* зимамъ защитата на нѣщо, [illegible] на страната на нѣщо: *пледи[illegible] за тая политика.*

Плезиозавръ. Допотопно [illegible] вотно отъ семейството на [illegible] ритѣ, до 6 метра дълго, съ [illegible] бешка глава, съ крокодилска [illegible] съ огромна шия, прилична [illegible] змийската, съ тѣло и опашка [illegible] млѣкопитаеще, съ хамелеон[illegible] ребра и съ ципеститѣ крака [illegible] земноводнитѣ. Главата малка; [illegible] тѣ заобиколени съ рожен [illegible] стенъ. Зѫбитѣ стигатъ токо-ре[illegible] до очитѣ, както у крокодила, [illegible] 27 отгорѣ и отдолу. Грѣбнакът [illegible] има 42 прѣшлена. **П.** е живѣ[illegible] само по брѣговетѣ на [illegible]

залпвитѣ, като е вртѣлъ дългата си шия на всички страни за да добива храната си. **П.** съ нѣколко породи. Сега ископаватъ вкаменениѣ имъ костници изъ вторичнитѣ формации въ Англия и Франция.

Племе. Въ *антроп.* терминъ, който се употрѣбява да означава една група люде, свързани помежду си съ нѣкои общи признаци, а понѣкога и съ прѣдполагана общность на происхождението. За по-голѣми подраздѣления, основани на разликата въ физическитѣ признаци, по-употрѣбителний терминъ е *порода* или *раса*; името **п.** се употрѣбява по-често за подраздѣленията на раситѣ, и при това повечето възъ основа на разликитѣ въ езика, отколкото въ физическия типъ. Племената, отъ друга страна, се дѣлятъ на *родове* (особено у номадитѣ). Нѣколко племена, или *колѣна*, съставятъ едно племе отъ по-горенъ редъ и т. н. Понѣкога **п.** се отожествява съ *народъ* или *народность*, макарь тия термини да прѣдполагатъ вече не една общность по езикъ и происхождение, а и една потѣсна свръска, която се опрѣдѣля отъ историята на културата, при което единъ народъ може да се сложи отъ нѣколко племена и дори отъ части отъ различни раси. Въ антропологията сѫ привикнѫли да различаватъ петь човѣшки племена, породи или раси: 1) *кавказско* или бѣло **п.**, 2) *монголско*, жълтокожо, или азиятско **п.**, 3) *индийско*, червенокожо, или американско, 4) *малайско*, тъмнокожо и 5) *негрско*, черно или африканско. Виж. тия имена.

Плеоназмъ, *гр.* Излишно многословие *или повтаряне* една и сѫща мисъль въ фрази, за усилването имъ: *помагайте си помежду си взаимно; видѣхъ го съ очитѣ си.*

Плеорама, *гр.* Картина, която прѣдставлява брѣгъ или море и така се движи прѣдъ зрителя, че той си въобразява че вижда гледката като се движи въ корабъ. **П.** е била изпамѣрена въ Берлинъ отъ Копиша.

Плетора, *гр.* Пълнокръвие.

Плещеевъ *(Алексѣй Никол.).* Русски поетъ, род. въ Кострома, починѫ въ Парижъ (1825—1893); училъ се първенъ съ с. петерб. училище на гвардейскитѣ подпрапорщици, послѣ въ с. петерб. университетъ, нъ ни въ едното ни въ другото заведение курсъ не свършилъ и, като излѣзълъ отъ университета, посветилъ се изключително на литературна дѣятелность, първенъ като поетъ, послѣ като прозаикъ. Първитѣ му стихотворения и разкази се напечатали въ *Отечественныя Записки* отъ 1847, 48 и 49. Въ 1849 билъ заточенъ въ оренбургската губерния, отдѣто пращалъ въ списанията (най-вече *Русскій Вѣстникъ*) стихотворения и разкази. Като му се върнѫли правата на потомствено дворянство (1855), установилъ се първенъ въ Москва, а послѣ въ Петербургъ, дѣто билъ секретарь на *Отечественныя Записки;* малко врѣме прѣди смъртьта си добилъ голѣмо наслѣдство. Отъ Парижъ, дѣто починѫ, тѣлото му се прѣнесе въ Москва.

Като човѣкъ **П.** се е отличавалъ съ чиста душа и билъ съвършенъ идеалистъ. **П**-та поезия е едно отражение на живота му; въ нея мотивътъ е хуманностьта, въ най-обширното и благородно

значение на думата. Тая хуманность има елегически характеръ, нъ тъгата на поета всѣкога се придружава отъ непоколебима вѣра въ побѣдата — рано или късно — на доброто надъ злото.

П-та литературна дѣйность се е изразила въ множество стихотворения, както оригинални, така и прѣводни (отъ английски, нѣмски и французски поети), въ прѣводитѣ на крупни драматически произведения (Хайневий *Ратклифъ*, Хебелевата *Магдалина*, Беровий *Струензе* и др.), въ цѣлъ редъ повѣсти и въ многобройни статии въ списанията, повечето отъ компилативенъ характеръ по чуждестранната литература. Нѣкои **П**-ви стихотворения съ прѣвождачи у насъ отъ Д. К. Попова.

Една пълна сбирка на **П**-витѣ стихотворения се издаде въ 1887; 2-о изд., съ нѣкои допълнения, се направи слѣдъ смъртьта му отъ сина му въ 1894; отъ сина му съ издадени сѫщо *Повѣсти и Разкази*.

Плеяда, *гр.* Купъ отъ 6 звѣзди въ съзвѣздието Телецъ. Въ *прѣнос. см.* дружина отъ, или сътрудничество на, нѣколко знаменитости, — поети, литератори, учени.

Пликъ. Обвивката на писмо, на която се написва адресътъ.

Плимутъ. Английски крайморски градъ, въ обл. Девонъ, 57 килом. на юго-зап. отъ Ексетеръ, 346 килом. на юго-зап. отъ Лондонъ, между устията на Тамаръ и Плимъ; на желѣзници за Ексетеръ и за Пензансъ; 154,417 жит. въ 1901 г. Силно укрѣпенъ градъ и военно пристанище, едно отъ най-хубавитѣ въ Европа. Голѣми фабрики, дѣто се изработватъ разни корабни уреди; необикновено дѣятелна про
сѣв.-зап. въ града,
пѫтенъ мостъ, 683
50 метра високъ,
надъ устието на
входа на Плимут
15 килом. отъ брѣ
стонъ, на които се
величественъ морс
метра високъ и
на е видима на
килом. **П.** е много
Прѣзъ XIV-и и XV
нѣколко пѫти нап
ванъ отъ францу
парламентътъ рѣш
личи отбраната му
бавкитѣ, построени
на нововрѣменното
е страшна.

Плимутъ. Град
нитѣ Държави (М
ржкава на носъ К
на юго-ист. отъ Б
то е свързанъ
9,344 жит. въ 189
памучни платове и
вото селище на ан
ритане въ новия с

Плиний Стари
испитательтъ (*Ка*
сатель, род. въ 23
Комо. Училъ се
жилъ като воененъ
и послѣ въ Римъ
ность като адвокат
нѣлъ управитель на
Испания, и, въ 75
на мизенската фл
римск. краймор. гр
на юго-зап. отъ Н
искалъ да наблюда
близо изригването н
той погинѫлъ задуш
рещитѣ пари. — П
като всѣкога правил
Отъ многобройнитѣ

насъ е достигнѫла неговата *Естествена История* въ 37 книги. Това съчинение е една компилация, въ която обикновено не сѫ провѣрени фактитѣ, дори и когато на писателя е прѣдстояло само да погледне около себе си. Затова и книгата му е распространявала до XVI-и вѣкъ много прѣдразсѫдъци, които сѫ врѣдили на напрѣдъка на естественитѣ науки и медицината. Плиниевата заслуга е, че ни е прѣдалъ понятията заети отъ повече отъ 2,000 писатели, които привожда точно. Неговата *Естествена История* е единъ видъ енциклопедия, която може да се раздѣли на три части; 1) космография и метеорология; 2) география; 3) естествена история, въ смисъла, въ който ние сега разбираме тая наука. Географическата часть е добрѣ расположена и прѣдставя единъ истински интересъ. Книгитѣ, посветени на минералитѣ и на искуствата, които се ползуватъ отъ тѣхъ, могатъ и сега да се употрѣбяватъ съ полза. Най-добритѣ критически издания на текста сѫ Силинговото (8 т., 1851—1857), Яновото (1854—1863; ново изд. 1875) и Детлефсеновото (1867—1875). Има нѣколко издания на текста съ французски бѣлѣжки, едно отъ Франсаня, съ бѣлѣжки отъ Кювие и други (1829), и едно отъ Литре (1848—1850). Плиниевий трудъ е прѣведенъ токо-речи на всичкитѣ европейски езици

Плиний Млади. Римски литераторъ, род. въ Комо, въ 61, умр. въ 115, билъ, по майка си, внукъ на Плиния Стари, който го и усиновилъ слѣдъ бащината му смъртъ, която се случила, когато синътъ билъ още малъкъ. П. М. добилъ прѣвъсходно образование и се отличилъ като адвокатъ въ Римъ. Той испълнявалъ едно по друго разни служби: служилъ въ Сирия, въ Понтъ, като воененъ трибунъ, консулъ, пропреторъ: когато билъ консулъ (100) произнеслъ прочута *панегирика* Траяну, която е станѫла образецъ на единъ новъ видъ краснорѣчие. Пропреторътъ на Понтъ (103—105), той билъ принуденъ да гони христианетѣ, — не, вижда се, поради вѣрата имъ, а като нарушители на законитѣ, които запрѣщавали неразрѣшенитѣ сдружавания. Освѣнъ *Панегириката*, той е оставилъ свои *Писма* въ 10 книги. Тия съчинения заниматъ високо мѣсто въ епистолярната литература, и ни даватъ много интересни погледи върху живота на автора имъ и съврѣменницитѣ му. Най-доброто издание на Плиниевитѣ Panegirycus и Fpistolae заедно е Schaefer-овото; само на Epistolae, Gierig-овото. Тия съчинения, прѣведени на французски, сѫ дадени въ послѣдно издание отъ M. Cabaret-Dupaty въ французската Bibliothèque latine français.

Плиоценъ, или Плиоценова формация. Виж. *Еоценъ.*

Пловдивски прѣвратъ. Виж. *Съединение.*

Пловдивъ. Първий градъ на Южна България и втори градъ по населението си въ княжеството слѣдъ София, расположенъ живописно на три хълма, или *тепета* (отъ които се откриватъ прѣкрасни гледки) всрѣдъ богато плодородно поле между Родопитѣ и Срѣдна-гора, на р. Марица; важна станция на желѣзницата Цариградъ-Одринъ-София-Бѣлградъ-Пеща-Вѣна; 143 килом. (90½ ки-

лом. по желѣзница) на юго-ист. отъ София и 185 килом. по желѣзн. сѣв.-зап. отъ Одринъ; въ 1900 г. 43,033 жит. (повече отъ половината българе, останѫлитѣ турци, гърци, евреи, арменци и цигане). **П.** върти голѣма търговия и е пръвъ вѫтрѣшенъ търговски градъ въ цѣла България; той е главно стоварище на колониални и манифактурни стоки и има голѣма чаршия. Въ околностьта му се произвожда много жито, оризъ, вино, тютюнъ и растѫть черницата и разни овощки. Административно тоя градъ е центръ на най-голѣмия окрѫгъ въ България и е мѣстопрѣбивалище на български православенъ митрополитъ, гръц. правосл. митрополитъ и католически епископъ. Мѣстоположението на **П.** е единично между нашитѣ градове. Всрѣдъ широкото равно поле, прѣзъ което тече Марица, се издигатъ изведнъжъ изъ земята. на дѣсния брѣгъ на рѣката, петь скалисти, сухи, голи могили, високи едно на друго отъ 80 до 100 метра; макаръ че най-високата не е по-висока отъ 177 метра, тѣ не по-малко прѣдставляватъ, всрѣдъ тая пространна равнина, единъ величавъ изгледъ. Интересни сѫ и имената на тия могили: *Джендемъ-тепе* (Адската могила), *Бунарджикъ* (Изворната могила), по името на единъ изворъ, който сега е токо-речи прѣсъхнѫлъ; *Сахатъ-тепе**) (Часовниковата могила), по името на една кула съ градски часовникъ, построена на връхъ могилата);

Джамбасъ-тепе, несъ
казва, че по тоя стр
мѫчно може и джамб
играчъ, акробатъ) да
бетъ-тепе (стражар
и *Марково-тепе*, по
вѣрването, което оти
лата на тоя връхъ е
стѫпката на Крали-М
Между Джамбасъ-те
тепе е една височин
сѫ се строили едно
разни епохи крѣпос
на града, части отъ
лѣли и до днесь; въ
остатки отъ отбран
старитѣ врата *Хиса*
отъ петьтѣ могили
по стръмнинитѣ и по
гитѣ три и около тѣ
рани разнитѣ пловди
ли. Всичкитѣ тия хъл
нитни и доставятъ
градиво на П. Бун
Сахатъ-тепе се зал
послѣднитѣ години,
врѣме кметуването
Данова, и лѣтѣ сѫ е
хубавитѣ расходки в
връхъ Бунарджика с
ка-наречений *Русски*
споменъ на падѫли
освободителната вой
градското водовмѣсти
колностьта на **П.** до
живописни мѣста за
ходки. Слѣдъ освобо
България градътъ с
прошари съ хубави
общественитѣ: бълг
и дѣвич. гимназии, гр
банката, болницата, н
лиотека) и улици
улица, *Станционната*
отъ гарата, около
югъ, и отива на сѣв
друга улица паралел
града за гарата, к

*) Пловдивчане нарекохѫ въ нашето врѣме (1905) тая могила, както и една отъ градскитѣ улици, Христо Г. Даковъ, по случай юбилея за 50-годишната книжовно-капжарска дѣятелность на г. Данова.

инъ прѣкрасенъ алей]; на тия
ици се издига сега цѣлъ новъ
арталъ, който е по всичко съ-
ѣменно-европейски (градината
Царь Симеонъ, насадена за
рвото българско изложение въ
92, нѣма равна на себе си въ на-
то отечество); въ центра на града
градската градина, създадена на
стото на турски гробища прѣзъ
ската окупация и княжеската
адина, която достойно носи
ето си, а на край града е единъ
садникъ, който обогати частни-
дворове и градини и пловдив-
ата околия съ всѣкакви хубави
рвета; пловдивчане се снабдя-
ъ вече (всѣка кѫща си има
я чешма) съ чиста вода отъ
допитѣ и се избавихѫ отъ пъл-
та съ всѣкакви нечистотии вода
Марица. Между общественитѣ
ади личѫтъ още много право-
авни църкви, нѣколко джамии,
българо-католическа (павли-
ска) църква, и 1 българо-
отестантска църква. Въ българо-
толическата църква е гробницата
княгиня Мария Луиза съ висо-
-хѫдожествено изработена мра-
рна ефижия на великата по-
йница. Борисовъ площадъ, цен-
лний площадъ на града, се
аси отъ една джамия, на която
нарето съ арабески, изрисувани
разношарни керпичи, привлича
волно погледитѣ. Градътъ ще
а скоро електрич. трамвай и
ектрич. освѣтление.

II. е единъ отъ най-старитѣ
акийски градове. Най-старото му
е, по езика на тракийското пле-
Беси — споредъ готския исто-
къ Иорнандеса, който е писалъ
шестия вѣкъ слѣдъ Христа —
Пулпу-дева. Тълкователитѣ по-
атъ, че това име у Иорнандее, както обикновено, малко погрѣшно записано. Правото име, споредъ тѣхъ, е сегашното *Пловдивъ*. Народътъ и въ наше врѣме не казва *дѣва*, както е на зендски и санскритски, а *дива*, както напр. въ *Само-дива*. Прѣдположението е, че *пловъ* въ това име означава плуване, и че градътъ е билъ посветенъ на божеството на плуването. Прѣзъ Марица сѫ минували и тогава, както е останѫло и до сега, било на салове, било на лодки или на ладии; и понеже нѣкои сѫ се давили въ тая рѣка, дали й името *Мори-дѣва*, съкратено *Мурещъ*, което отпослѣ се измѣнило на *Морица*, или *Марица*, — рѣка която мори, умъртвява. А ония, които плували по нея, се поставяли подъ закрилята на божеството Пловъ-дѣва или *Пловъ-дивъ*, което дало името си и на града. По-късно градътъ билъ нареченъ *Филипополисъ*, въ честь на Филипа II Македонски, който го прѣзелъ, укрѣпилъ и заселилъ въ него светотатствените фокидци. **II.** е билъ всѣкога сѣдалище на силни гарнизони, които сѫ бранили прохода между Вѣтренъ и Ихтиманъ. Филипъ, като завладѣлъ долината на Марица (*Мурещъ*) заедно съ **II.**, отворилъ на сина си, Александра, проходитѣ за Дунавъ. Въ римско врѣме на тоя градъ дали името Trimontium (градъ на тритѣ могили). Римлянетѣ до толкова оцѣнили положението на **II.**, че го направили сѣдалище на римски управитель, който тука сѣклъ и пари. **II.** влѣзълъ въ владѣнията на българската държава въ X-и вѣкъ (въ царуването на Симеона и Петра). Въ 970 киевский великъ дукъ Свѣтославъ, слѣдъ покорението на България, замислилъ да прѣземе Цариградъ. Той проник-

нѫлъ въ Тракия, която турилъ на огънь и мечъ, прѣзелъ П., ограбилъ го и, по думитѣ на Лъвъ Дякона, съврѣмененъ историкъ, погубилъ най-жестоко не по-малко отъ 20,000 граждане. На другата година П. билъ зетъ пакъ отъ византийцитѣ. Прѣзъ кръстоноснитѣ походи П. минувалъ ту въ рѫцѣтѣ на българетѣ, ту въ рѫцѣтѣ на латинитѣ, и слѣдъ падането на латинското царство пакъ влѣзлъ въ рѫцѣтѣ на византийцитѣ, отъ които българетѣ го отнели въ 1322. Нъ на другата година, когато слѣдъ Тертеровата смърть се появили бъркотии въ България, византийцитѣ нападнѫли П. и слѣдъ 4—5 мѣсечна обсада го прѣзели заедно съ нѣкои отъ крѣпостнитѣ градове—Чепино, Станимака и др. Подирь 20 години Ив. Александръ помогнѫлъ на младия византийски царь Ив. Палеолога въ борбата му съ самозванеца Кантакузена и за тая помощь добилъ отъ царицата-майка П., заедно съ всичкитѣ крѣпости въ сѣвернитѣ поли на Родопитѣ. Отъ тогава до падането на българското царство подъ турцитѣ П. влизалъ въ България. Тогава населението на П. състояло отъ българе, гръци и арменци. Въ турски рѫцѣ П. паднѫлъ въ 1364 (виж. *Лала-Шахинъ*). Въпрѣки исключителното си положение, което го прави най-який градъ въ горната долина на Марица, П. не е игралъ видна роля прѣзъ минѫлитѣ вѣкове. Българскитѣ царе, като имали едно по друго столилицата си въ Прѣславъ, въ Търново или въ Охридъ, П. не добилъ отъ тѣхното господство голѣма политическа или военна важность. Неговото име се свързва съ особено важни политически

събития въ най-но
нашето възраждан
даде най-чувствите
гръцката патриарш
напрѣдъ се раздра
ло, съ което бѣше
то българско насе
дивчане бѣха ава
всеобщата българс
тивъ Фенеръ; тѣ п
гарскитѣ градове с
гръцкия патриархъ
Въ тоя градъ събу
шителни българе
български градовц
Копривщица (виж.
маковъ, *Геровъ*, *Гр*
дигнѫхѫ знамето н
та, сразихѫ се не
елинизма, който бѣ
ленъ тука, въведо
езикъ въ училищат
и дадохѫ примѣръ
гаре. Ако габровс
бѣше първо по вр
ското бѣше първо
дѣятелность. Отъ
пловдивското Центр
въ 1850 датува на
ското народно са
възраждането на на
зование въ цѣла Б
училище, въ 25-год
ществуване до осво
България, съ изуми
разви такъва енерг
то просвѣщение, ко
на чудна. Прѣзъ тоя
периодъ всички г
важни села на бъл
се сдобихѫ съ учи
ски, или, както
Груеви ученици. Пл
чилище бѣше всева
никъ на нашата
Старо-Загорското и
главни училища се я
Въ Пловдивъ бѣхѫ

обритѣ книжарски заведения виж. *Дановъ* и *Манчовъ*), които помогнѫхѫ много за просвѣщението на народа. Въ пловдивския окржгъ избухнѫ Априлското възстание (виж. това име), което докара освобождението на България; нъ за това **II.** бѣше свидѣтель както на тая нова народна борба, така и на съпрѣженото съ нея ново бѣдствие: въ тоя градъ се избѣсихѫ и умрѣхѫ въ затворитѣ много български патриоти, замѣсени въ възстанието. Руситѣ прѣзехѫ **II.** на 4 януарий 1878. Най-напрѣдъ влѣзохѫ войскитѣ на ген. Криденера и Даневила, които трѣбваше да прѣвзематъ рѣката, понеже турцитѣ бѣхѫ разрушили моста прѣди отстжпването си. При отстжпването си турскитѣ войски искахѫ да изгорятъ града, нъ намѣсата на европейскитѣ консули и бързото застжпване на руситѣ го спасихѫ. Берлинский договоръ го направи столица на новата автономна область Южна България, за хатъра на дипломацията наречена *Източна Румелия* (виж. това име). Нъ невъзможното разрѣшение на тоя договоръ, който раскжсваше българското отечество, се отстрани съ 1885 съ пловдивския прѣвратъ, съ който **II.** зе почина (виж. *Съединение*). Тогава **II.** съ цѣлата область се присъедини на княжество България.

Плоещъ. Румжнски градъ (Влахия), 58 килом. на сѣв.-зап. отъ Букурещъ; важна станция на двѣ желѣзници, желѣзн. отъ Букурещъ въ Молдова и за Браила и желѣзн. отъ Букурещъ за Трансилвания; около 35,000 жит. (отъ които 5,000 евреи). Лозарство. Въ околностьта нефтени извори и газеви *заводи*. *Парни* мелници. Добрѣ построенъ градъ. Около 40 църкви, отъ които най-важната, княжеската (Bisserica domnesca) е била построена въ 1740 отъ Матея Басараба. Лицей, индустриално учил., търговско училище. На единъ отъ площадитѣ стои една статуя на Свободата.— Близо до града Михаилъ Храбри далъ въ 1600 па турцитѣ едно сражение, което е останжло славно въ историята на Влахия. Името на града иде отъ румжмската дума *плоя*, дъждъ, по причина, че на това мѣсто вали често дъждъ, донасянъ отъ облацитѣ докарвани отъ вѣтроветѣ, които духатъ изъ ближната клисура въ южнитѣ поли на трансилванскитѣ Алпи.

Плотинъ. Гръцки философъ, единъ отъ създателитѣ на неоплатоническата философия, род. въ 205 въ Ликополъ (Египетъ), училъ се въ Александрия при разни учители. На 39-годишна възрасть придружавалъ императора Гордиана въ Месопотамия, за да го огласи въ ученията на индийцитѣ и персянетѣ. Отишелъ въ Римъ, въ 245, и отворилъ училище, отъ което излѣзли Лонгинъ и Порфиръ. Искалъ отъ Галиана да устрои единъ градъ въ Кампания, който да носи името *Платонополисъ* и да се управлява по началата на Платоновата република; нъ царедворцитѣ не оставили да се устрои аристократическото и комунистическо общество. **II.** умр. въ 270.—**II**-вата философска система се заключава въ тия думи, които исказалъ на смъртното си лѣгло: „Отивамъ да занесѫ каквото има божествено у насъ при каквото има божествено въ вселенната“. Съчиненията му сѫ обнародвани подъ името *Енеади* (деветници), защото състожтъ всѣко отъ 9 книги. Най-доброто

издание на *Енеадитѣ* е Fr. Creuzer-овото (Oxford, 3 т. in-4°). Сѫществува единъ французски прѣводъ на тия съчинения отъ Bouillet (3 т. in-8-o, 1856).

Пломба, фр. 1) Оловенъ бѣлѣгъ (на *стока*). 2) Металически съставъ за пълнене развалени зѫби. — **Пломбирамъ.** 1) Турямъ оловенъ бѣлѣгъ на стока. 2) Пълня повръденъ зѫбъ съ пломба.

Плоцкъ. Градъ въ европ. Русия, ц. на плоцката губернія (сѣв.-западна Полша), 96 килом. на сѣв.-зап. отъ Варшава, на Висла; 27,073 жит., въ 1897 г. Земедѣлието и изнасяното жито въ Данцигъ и други пристанища сѫ главнитѣ занятия. Главнитѣ сгради сѫ епископский дворецъ, единъ театръ и многобройни църкви, отъ които най-забѣлѣжителната е съборната отъ XII-и вѣкъ, дѣто сѫ гробоветѣ на полскитѣ херцози и крале отъ XII-и и XIII-и вѣкъ.— **II.** е единъ отъ най-старитѣ полски градове; той е сѫществувалъ още въ 968 и е теглилъ много отъ нападенията на пруситѣ, тогава езичници, на литовцитѣ, и най-вече на шведитѣ.— **Плоцката губер.,** между Прусия на сѣв. и варшавската губернія на юго-зап., има простр. 10,878 четвър. килом. и 604,964 жит., повечето поляци; другитѣ сѫ евреи (11.4%), нѣмци (6.2%), само руси (3.5%). Наревъ, Висла и Бугъ сѫ главнитѣ рѣки. Земята равна, нъ много блатиста, е срѣдно плодородна. Жителитѣ се занимаватъ главно съ земедѣлие и скотовъдство.

Площадъ. Стъгда, мегданъ, равно отворено мѣсто въ градъ.

Плумбагинъ, *лат.* Вещество, което се добива отъ корения на plumbago europea.

Плутархъ. Знам
животописатель и
род. въ Херонея (В
та на рождението
приблизително. Той
че билъ ученикъ по
въ Делфи, при фило
когато Неронъ м
Гърция въ 66 слѣд
това заключаватъ,
кѫдѣ 50. Така се
пѫтувалъ въ Египет
Прѣзъ Домициановo
давалъ сказки по фи
Римъ. Искатъ да каз
учитель на Траяна,
нераторъ го повишил
ския чинъ; нъ това
тъчно доказано. Пос
дини отъ живота с
въ родния си граде
пълнявалъ длъжност
Аполоновъ жрецъ. Жи
осмата година отъ Тр
руване; нъ колко п
знае. Билъ женень з
пржга, на име Тимоксе
ималъ нѣколко сина.

Съчинението, по ко
добрѣ познатъ е *Срав
вотописания* на 46 гр
не. Тия животописани
двѣ по двѣ, всѣка дв
ва една книга *[вила*
състои отъ животоп
единъ гръкъ и единъ
подиръ което слѣдва
ние на двамата мѫже
случаи, сравнението
или изгубено. Геронтѣ
вотописания сѫ слѣдн
зей и Ромулъ; 2) Лику
3) Солонъ и Валерий
4) Темистоклъ и Кам
риклъ и К. Фабий М
Алкивиадъ и Кориола
молеонъ и Павелъ Ем
лонидъ и Марцехъ;

и Катонъ Стари; 10) Филопоменъ и Фламининъ; 11) Пиръ и Марий; 12) Лисандръ и Сила; 13) Кимонъ и Ликулъ; 14) Никиасъ и Красъ; 15) Евменъ и Серторий; 16) Агазилай и Помпей; 17) Александръ и Цезарь; 18) Фокионъ и Котонъ Млади; 19) Агисъ и Клеоменъ, и Тиберий и Кай Гракхъ; 20) Демостенъ и Цицеронъ; 21) Димитрий Полиоркетъ и Маркъ Антоний; 22) Дионъ и Маркъ Юний Брутъ. При животописанията на тия 46 души сѫ прибавени въ разнитѣ издания и животописанията на Артаксеркса Мнемона, Арата, Галба и Отона.

II. нѣма равенъ на себе си въ старо врѣме, и малцина се сравняватъ съ него въ новитѣ врѣмена като животописатель. Силата му се заключава въ умѣнието му да схване единъ характеръ исцѣло, и искуството му да подчини дреболиитѣ на главното. Само откакъ види читательтъ портрета въ пълнотата му се привлича вниманието му на допълнителни нѣща. Има животописатели, които борав тъ съ героя и животописатели, които борав тъ съ човѣка. Нъ **II.** е прѣдставитель на идеалното животописание, защото очъртава и дваминатa въ едно. Като образцови отъ *Животописанията* му могѫтъ да се посочѫтъ животописанията на *Цицерона* и *Демостена*, на *Александра и Цезаря* и др. Въ *Животописанията* се срѣщатъ нѣкои хронологически и други погрѣшки, нъ това се забравя прѣдъ обстоятелството, че въ тѣхъ има нравствена възвишеность, рѣдко познаване на човѣшкото сърдце, грададна ученость и забѣлѣжителна повѣствователна дарба. Популяренъ въ старо врѣме, въ срѣднитѣ *вѣкове*, и въ новитѣ врѣмена, тоя **II**-въ трудъ е упражнилъ силно и спасително влияние на животописателното искуство. Другитѣ **II**-ви съчинения, повечето отъ 60 на брой, сѫ включени подъ общото заглавие Moralia, или нравствени съчинения. Много отъ тѣхъ сѫ чисто етически по съдържание, а други се отнасятъ на философията, физиката, хигиената и др. Между тия съчинения по забѣлѣж. сѫ *Изида и Озирисъ*, *Противорѣчия на стоицитѣ*, *за Сократовия демонъ*, *за сърбежа да се говори*, *За щастието*, *За спокойствието на душата*, *Утѣшение Аполонию*, *Утѣшение на жена му за смъртьта на дъщеря ѝ*, *За музиката* и др.

Най-добритѣ пълни издания на **II**-витѣ трудове сѫ Reiske-вото (Лайпцигъ, 1774—1782) и Hutten-овото (Тюбингенъ, 1791—1805). Най-доброто издание на животописанията е Bekker-овото (5 тома in-16, Лайпцигъ), а най-доброто издание на Moralia е Wyttenbach-овото (Оксфордъ, 1795—1800, 13 т. въ 8-о). Въ прѣводъ всичкитѣ съчинения се намиратъ на франц.; прѣводачитѣ сѫ Amyot и Ricard. Най послѣдний отдѣленъ прѣводъ на *Животописанията* е франц. отъ A. Pierron (1845), на английски отъ Dryden и др., прѣиздаденъ отъ Clough; на русски най-послѣдний прѣводъ е отъ В. Герье (Москва, 1862); между другитѣ има на русски и едно изслѣдване на Я. Елпидинский, *Религиозно-нравственное міровоззрѣніе Плутарха Херонейскаго* (СПБ., 1893). Въ прѣводъ на езика си ние имаме **II**-вия *Животъ на Александра Велики, Македонский царь*, прѣв. Ник. К. Лица (Пловдивъ, 1890, стр. 152).

Плутократия (гр. *плутосъ*, богатъ; *кратосъ*, власть). Правление на богаташитѣ. — **Плутократъ.** Членъ отъ плутократия.

Плутонизмъ, отъ *Плутонъ*. Теория, че земната кора се е образувала отъ дѣйствието на огънь въ вѫтрѣшностьта на земята; въ противоположность на *нептонизмъ* (отъ Нептунъ, богъ на моретата), теория, че земната кора се е образувала отъ дѣйствието на водата. — **Плутонически.** Образуванъ отъ дѣйствието на подземенъ огънь.

Плутонъ. Богъ на адъ (виж. тая дума) по гръцкото баснословие, трети синъ на Хроноса и Рея, и братъ на Зевса и Посейдона. Вселенната като се раздѣлила на три дѣла, той добилъ господството на прѣисподнята, царството на тъмнината и призрачнитѣ сѣнки, дѣто царува като „подземенъ Зевсъ“ — по Омировия изразъ — на духоветѣ на умрѣлитѣ. Ала жилището му не е далечъ отъ повърхностьта на земята, па и трѣбва да се забѣлѣжи, че поетътъ не дѣли царството на сѣнкитѣ на двѣ отдѣлни области. Всичкитѣ души на умрѣлитѣ — добри и зли еднакво — сѫ заедно. Нъ относлѣ, когато се развива етическото понятие за бѫдѫщето въздаяние, царството на умрѣлитѣ се раздѣля на *Елизей*, обиталището на добритѣ, и *Тартаръ*, обиталището на злитѣ. Това промѣнение упражнило важно влияние и върху понятието за **П.** Сега **П.** минувалъ за благотворно божество, което държи въ рѫка ключоветѣ на земнитѣ съкровища, дава изъ тъмнитѣ подземия металическото богатство, овощията и плодоветѣ.

П. се оженилъ за Просерфона (Прозерпина), дъщеря на Демет-ра (Церера), която
Той помогнѫлъ на бр
войната среща титан
билъ отъ циклопитѣ,
да за дѣто ги избави
таръ, единъ шлемъ,
правилъ невидимъ, ко
на Хермеса (Меркури
поменѫтата война, на
борбата му съ горго
други. Той сѫди всѣк
тайно дѣло, и въ тов
гатъ трима подвѣдомс
— Еакъ, Миносъ и Р
Поклонението на
обширно распростране
цитѣ, и у римлянетѣ.
негова честь имало
Атина, Елида, Олимп
въ Сицилия, въ Римъ
на Соракть (Етрурия
цвѣтя и дървеса, като
и кипарисътъ, били по
му; нему се принасял
тва върѣдъ нощнитѣ
ве, черни овци и коз
въ четно число; жрец
носили на главитѣ си
вѣнци. Въ хѫдожести
изведения, той прили
тята си Зевса и Пос
тая разлика, че негов
донѣйдѣ разпрѣна
надъ челото му, и то
мраченъ и страшенъ.
на съмнѣние, че той
Панъ (виж. това име
нѫлъ да се състави по
дявола, което е прѣобл
срѣднитѣ вѣкове и оп
чезнѫло. Ако дяволът
физическата си хара
отъ Пана, не по-мал
че той дължи Плутон
нието си като „царь н
„чернотата“ си и мно
нѣзитѣ си на цъкления
чинъ.

Плутусъ. У староврѣменнитѣ ьци и римляне, богътъ на бо-ството, синъ Цереринъ и Язи-овъ. Билъ слѣпъ. Прѣдставлява-го въ образа на старецъ, кой раздава дароветѣ си на добри юши човѣци безразборно. По ю сказание, жилището му било испанскитѣ пещери; и това зание се обяснява съ обстоя-ството, че Испания била забѣ-китслна по златнитѣ и сребър-рѣ си рудници.

Плътенъ (отъ *плъть?*) На-ъ, стѣгнѫтъ, гѫстъ, който съ-ржа много вещество въ малко ѣмъ. — **Плътность.** Свойство плътенъ; общо свойство на ла, противополож. на *течность*, *дкость*. — **Плъть,** *староб.* месо. **Плътенъ,** тѣлесенъ, животенъ; **ьтски,** скотски. *Плътски жи-нъ*, противополож. на *духовенъ*. *ѣтоядно животно*, грабливо, ето се храни съ месо.

Плѣвенъ. Градъ въ сѣверна лгария, ц. на едноименъ о-кръ, 33 килом. на сѣр.-зап. отъ ечъ, 138 килом. на сѣв.-ист. София, 54 килом. на юго-зап. Никополъ и $55^1/_2$ килом. на о-зап. отъ Свищовъ, на р. Ту-ница (дѣс. прит. на Витъ, кой-тече 7 килом. отъ града) и о-рѣчи на срѣдъ пѫть меж-Дунавъ и Стара-планина, въ а кутловина заобиколена отъ ., сѣв. и югъ съ хълмове ече отъ по 100 метра високи; 761 жит. (българе и турци). минъкъ: заняти и търговия жито, царевица, добитъкъ, адлика и вино. Плѣвенското о е прочуто въ България и **II.** има винарско училище. Въ орията **II.** има голѣмо значе-. Въ *началото на XV-и вѣкъ* тоя градъ се прославилъ съ ге-ройската си отбрана срещу тур-цитѣ и подирь всичкитѣ други български градове билъ покоренъ отъ султанъ Баязида. Въ 1810 той отворилъ доста работа на русския отрядъ на ген.-м. графъ Воронцова; стѣнитѣ му и крѣ-постьта му се разорили и слѣдъ това вече не се подновили отъ турцитѣ. Нъ особено важна роля игра **II.** прѣзъ русско-турската война въ 1877—78, когато око-паната въ тоя градъ Османъ-пашова (виж. *Османъ паша*) армия сполучи много врѣме да задържи около себе си русскитѣ главни сили и да забави тѣхното настѫп-ване къмъ Стара-планина. Въ на-чалото на войната въ **II.** се на-мираше всичко една рота турска пѣхота, която и биде заробена отъ единъ казашки отрядъ, който случайно минѫ отъ тамъ; нъ ве-че на 26 юния бидохѫ испратени тамъ три турски баталиона съ 4 то-па, а на 1 юлия потегли къмъ **II.** отъ Видинъ Османъ паша, съ една часть отъ армията си. Слѣдъ прѣзимането отъ руситѣ на Ни-кополъ (виж. това име), заповѣда се, на 6 юл., на командира на русския IX корпусъ, ген.-л. Кри-денера, да завземе **II.** и той на-значи за това една бригада отъ 5-а пѣхотна дивизия съ 4 бата-реи и единъ казашки пълкъ подъ началст. на ген.-л. Шилдеръ-Шулд-нера, комуто заповѣда да си привлѣче костромския пѣхотенъ пълкъ, една батарея и кавказска-та казашка бригада. Макаръ раз-ѣздитѣ, испратени на 6 юлия задъ р. Витъ, да искарахѫ на-явѣ при-ближението отъ зап. на крупни турски сили, нъ въ главната рус-ска квартира, която не доби отъ румѫнцитѣ [румѫнцитѣ наблюда-

вахѫ Видинъ] извѣстие за излизането на Османъ паша, това се счете за една проста рекогносцировка. Ген. Шилдеръ-Шулднеръ, който очакваше да срѣщне въ **II.** не повече отъ единъ баталионъ турци, не се погрижи дори за една прѣдварителна развѣдка. Между това, Османъ паша, по зори на 7 юлия, стигнѫ до **II.**, дѣто се съсрѣдоточихѫ сега 17,000 души съ 58 орѫдия. Като прѣдвари русскитѣ войски съ нѣколко часа, той тутакси завзе съ една часть отъ силитѣ си височината на сѣв. отъ **II.** и заповѣда скоро да се оградѭтъ съ окопи. На 2 часа слѣдъ пладнѣ приближи до тая позиция ген. Шилдеръ-Шулднеръ, завръза съ турцитѣ канонада, нъ рѣши да ги нападне утринѣта на другия день, слѣдъ пристигането на костромския пълкъ и кавказската казашка бригада. На 8 юлия Шилдеръ-Шулднеръ нападнѫ турската позиция, която се намираше прѣдъ него, нъ биде отблъснѫтъ съ голѣма загуба. Сѫщата участь постигнѫ и костромския пълкъ, който се приближи до **II.** отъ къмъ ист. и се натъкнѫ о неприятеля въ с. Гривица, дѣто турцитѣ сѫщо сполучихѫ да се окопаѭтъ. Бойтъ на 8 юлия костува на руситѣ повече отъ 2,800 души изгубени отъ строя. Тая несполука принуди русския главнокомандуѭщъ да изврати за **II.** по-голѣми сили, та да измѣсти отъ тамъ противника и съ това да обезпечи напълно отъ къмъ зап. русската операционна линия отъ Свищовъ къмъ Казанлѫкъ. Кѫдѣ 17 юлия въ източнитѣ околности на **II.** се събра единъ отрядъ отъ 32,000 души, съ 167 топа, подъ общото началство на ген.-лейт. баронъ Крипенера. Между това, О
като доби подкрѣплен
фия и даваше голѣм
на владѣянето Ловечъ
рение на операционна
завзе тоя градъ съ
рядъ, а около **II.** пр
енергично да се ок
17 юлия войската му
повече отъ 20,000 ду
топа; укрѣпленията бѣ
приспособени за взе
на. На 18 руситѣ на
пристѫпъ турскитѣ
боятъ се продължи
и се свърши съ от
на русскитѣ войски
точки, съ загуба, кои
ваше 7,300 души. Та
несполука, която съвп
надѣйното появяване
лѫкъ на Сюлейманъ па
мия, докара едно изм
русския първоначалнѣ
ши се да се отложи
стѫпление, докле не
опасността отъ къмъ
сега обърнѫ главно
си русский главнокоман
трѣбвахѫ нови подкрѣ
Русия; обяви се мобили
гвардейския и гренадер
пуси (всичко около 160
и докле се чакаше тѣх
стигане прѣдложи се
ското правителство да и
билизуваната си вече ар
ло 50,000, съ 180 топа
дѣлитѣ на България за
съ руситѣ дѣйствуване
мѫнския князъ Карла
началството на цѣлата
чена западна армия, пр
на за прѣзимането на **II.**
ността на който се п
за това до 35,000 души
войска. Османъ-паша с
всичкото си внимание

лѣвенскитѣ позиции, особено отъ
къмъ югъ и юго-ист. Силата на
ъсрѣдоточенитѣ въ **II.** турски
ойски, съ пристигнѫлитѣ имъ подкрѣпления, достигнѫ кѫдѣ 18 августъ до 36,000 души съ 70 топа. Между това, несполукитѣ, испитани отъ турцитѣ въ началото на августъ при нападенията имъ на Шипченски проходъ (виж. *Опълчение* и *Шипченски проходъ*), изикахѫ у турското правителство граха, да не бѫ руситѣ да прѣминѫтъ въ настѫпление къмъ дринъ; на началника на западата турска армия, Мехмедъ-Али, е заповѣда да дѣйствува срещу усския русенски отрядъ, а на сманъ-паша — да отвлича върху ебе си вниманието на руситѣ рѣзъ усилени демонстрации. За ова една часть отъ войскитѣ му правиха на 19 августъ единъ енергически излѣзъ по посоката на с. елишатъ; нъ русскитѣ войски, ито сполучихѫ вече да се укрѣпѫтъ на позицинтѣ си и да се опълнѫтъ сполучливо, отблъснѫхѫ всичкитѣ нападения на противника. На 22 авг. русскитѣ войски зехѫ Ловечъ и князъ Имеретински, като остави тамъ една часть отъ войскитѣ си, съ останалитѣ минѫ къмъ с. Бохотъ (на ю-ист. отъ **II.**). Вечерьта на 24 авг. силата на русско-румънската войска, която се намираше при достигаше до 96,000 души, съ 216 топа; турский укрѣпенъ лагеръ при обсаденъ отъ къмъ сѣв., ист. и югъ; нъ подкрѣпления и всѣкой день потрѣби продължаваха да се доставятъ въ **II.** отъ София и Орхание. Русската конница, която се намираше на лѣвия брѣгъ на Вита, не можеше да прѣчи на Османа. Князъ Карлъ и помощникътъ му ген.-лейт. Зотовъ (който фактически командуваше русскитѣ войски при **II.**), считахѫ горѣпосоченитѣ сили още недостатъчни за открито нападение, като прѣдполагахѫ, че Османъ-паша има войска 80,000 души; нъ въ русската главна квартира намѣрихѫ за необходимо безотложно да се възползуватъ отъ обрата на работитѣ по другитѣ театри на войната и пристигането на голѣмитѣ подкрѣпления (три пѣхотни дивизии и една стрѣлкова бригада). Рѣши се, безъ да се чака пристигането на гвардията и гренадеритѣ, изново да се нападнѫтъ плѣвенскитѣ позиции. Отъ 26 августъ се наченѫ едно усилно бомбардиране на турскитѣ укрѣпления, които малко пострадахѫ, а отъ 30 августъ се прѣдприе нападане съ пристѫпъ. По причина на повърхностно направенитѣ рекогносцировки и двоевластието въ общитѣ распорѣждания, резултатитѣ на пристѫпното нападане бидохѫ твърдѣ незадоволителни: една рѣшителна сполука има́ само въ крайното лѣво крило, дѣто Скобелевъ зе укрѣпленията до самия край на града; на дѣсното крило се зе едно отъ гривишкитѣ укрѣпления. На другия день Османъ-паша противостави срещу Скобелева крупни сили, а Скобелевъ като не доби достатъчна поддръжка, принуди се да отстѫпи. Като резултатъ на дѣйствията отъ 26 до 31 августъ руситѣ имахѫ една загуба отъ 16,000 души. Слѣдъ това въ русската главна квартира се отказахѫ отъ опитването да земѫтъ **II.** съ открита сила, а рѣши се само по-тѣсно да го обсадѫтъ и съ гладъ да принудѫтъ турцитѣ да се прѣдадѫтъ. По Османъ-пашовото искане въ **II.** се испратихѫ нови подкрѣпления, които

докарахѫ турскитѣ сили до 45,000. На 17 септ. пристигнѫ въ русската главна квартира повиканий отъ Петербургъ генералъ-адютантъ Тотлебенъ, назначенъ, намѣсто Зотова, за помощникъ на князъ Карла и непосрѣдственъ началникъ на русскитѣ войски отъ западния отрядъ. Като направи рекогносцировка на турския укрѣпенъ лагеръ, Тотлебенъ рѣшително се исказа противъ едно ново приста̀пно нападане. Отъ тогава Османъ-паша се уплаши, че по-нататъшното му стоене въ П. може да го постави въ критическо положение: приближаваше зимата, а войската му нѣмаше доста топло облѣкло, па и въ продоволствието почнѫ да се осѣща скѫдость. Прѣдъ видъ на това и на неутѣшителнитѣ извѣстия за положението на турцитѣ въ другитѣ театри на войната, Османъ-паша помоли правителството си да му разрѣши да отстѫпи въ Орхание. Правителството му не се съгласи на това, а напротивъ, заповѣда му да държи П., каквото и да става. За снабдяване турската армия съ всички необходими потрѣби устроихѫ се нѣколко укрѣпени етапи по шосето отъ Орхание за П. (въ Долни и Горни Дѫбникъ, Телишъ, Радомирци и Луковитъ). Отъ втората половина на септемврия почнѫхѫ да приближаватъ до П. части отъ русския гвардейски корпусъ. Рѣши се да се испратѫтъ къмъ софийското шосе, за да земѫтъ найблизнитѣ до П. турски укрѣпени пунктове, и тая задача се възложи на ген.-адют. Гурко. На 12 окт. се зе Горни-Дѫбникъ, на 16 — Телишъ, а на 20 — Долни-Дѫбникъ. Съобщението на П. по софийското шосе съ Орхание се прѣкѫснѫ; П. се
Въ началото на
дейскитѣ войски
па Витъ се замѣ
гренадерска диви
то на турскитѣ во
въ П., отъ день
по-лошо; още въ
томврия дневната
мали наполовина,
съвсѣмъ не остан
ходъ за турцитѣ
да се прѣдадѫтъ,
татъ да се прок
веригата на обсади
паша се рѣши
Прѣзъ нощьта на
ноември войскитѣ
вихѫ тайно укрѣ
мъкнѫхѫ се до м
Витъ и прѣминѫхѫ
брѣгъ. На 7½ ча
на 28, тѣ почнѫхѫ
рѣшително позици
деритѣ и сполучи
двѣ линии отъ ру
нъ пристигнѫлитѣ р
ления, слѣдъ отча
ги отблъснѫхѫ къ
което самъ Осма
раненъ. Връщанет
запрѣченитѣ съ
станѫ вече невъ
всичкитѣ укрѣплен
брѣгъ бѣхѫ сега в
руситѣ и румѫнетѣ
ваше невъзможност
татъшно съпротивл
паша, на 2 часа
склони на безуслов
Заробената турска
гаше до 40,000,
Тоя резултатъ ко
ситѣ 4½-мѣсечни
40,000 убити и р
съ румѫнетѣ). — 3
паднѫлитѣ въ плѣ
ви руситѣ сѫ въ

I. много паметници; изброя-
ги около 50; единъ отъ
, който прѣдставлява забу-
жена, облѣгнѫта на котва,
стои на единъ пиедесталъ,
ито страни сѫ записани име-
на нѣкои отъ жъртвитѣ на
ата, се издига на единъ отъ
адитѣ въ града. Другъ па-
икъ, величественъ мавзолей,
аднѫлитѣ около II. градьѫтъ
нѣколко години насамъ бъл-
тѣ. Той е една солидна и
ива сграда, висока 27 метра,
ирока 80 — 90 чет. метра.
итѣ на тая сграда отвънъ до
височина сѫ изградени отъ
ивъ възсивъ полиранъ гра-
; отъ такъвъ камень сѫ и
оветѣ надъ вратитѣ. На една
на сега се чете слѣдний
исъ:

Въ царуването на Н. Ц. Ви-
ство **Фердинандъ I**
ъ лептата на българския на-
.
омитетътъ Царь Освободи-
ь Александръ II
ъздинѫ тази църква-гробни-
въ която на вѣчни врѣмена
е пазѫтъ свещенитѣ остан-
а славно загинѫлитѣ борци
раженията около Плѣвенъ
освобождението на България
ъ 1877 година.“

ъ паметь на освободителната
а въ околностьта на II. и въ
а сѫ въздигнѫти още така-
ченитѣ *кѫщи-музеи*. Виж.
бодителна война

лѣвня. Едно отъ двѣтѣ села
угото Просѣченъ — въ драм-
а каза, около които се обра-
а главно тютюнътъ, съ който
ува Драма; 2,152 жит., отъ
о 2,140 българе християне и
игане (*Кѫнчовъ*).

Плѣнявамъ. Зимамъ въ плѣнъ, въ робство, заробвамъ. — **Плѣнение, плѣнъ**. Състояние на плѣненъ, заробване, робство, неволя. — **Плѣнителенъ**. Прѣлестенъ, очарователенъ: **п.** *хубость*, **п.** *гледка*. — **Плѣнникъ**. Плѣненъ, зетъ въ плѣнъ, робъ; *военнопльнникъ*, зетъ въ плѣнъ въ война.

Plus royaliste que le roi. Французска поговорка: по-ревностенъ за подържане кралевската власть, отколкото самий краль.

Плюсъ, *лат.* Знакъ за събиране (+); напр. 2+3=5.

Плѫмъ-пудингъ *англ.* Единъ видъ млинъ.

Пневматика (гр. *пневма*, дишане). Отдѣлъ отъ физиката, занимава се съ физическитѣ свойства на въздуха и на газоветѣ или въздухообразнитѣ тѣла. — **Пневматически**. Въздушенъ, въ смисълъ, който се отнася до въздуха: *пневматическа машина*, извлакъ за изпразнуване въздуха.—**Пневматология**. Наука за духоветѣ. **Пневмонически**. Който се отнася до пневмонията. — **Пневмония**. Възпаление на бѣлитѣ дробове. — Изобщо става отъ внезапна простуда; главнитѣ ѝ признаци сѫ огненица, мѫчно дишане, суха кашлица испърво, но скоро придружена отъ храчене. Сериозна болесть, която изисква отъ самото начало грижитѣ на лѣкарь. — **Пневмонорагия**. Кръвотечение изъ бѣлия дробъ. — **Пневмонорея**. Храчене изъ бѣлия дробъ.

По (*Рау*). Франц. градъ, ц. на департамента Долни-Пиринеи, на р. Гавъ-де-По, 169 килом. на югоист. отъ Бордо; 35,000 жит. Фабрики за ленени и други платове.

Надали другъ градъ въ Франция доставя такъви живописни планински изгледи. П. се е образувалъ постепенно около замъка на графове Беарнъ, изново построенъ въ XIV-и вѣкъ, на мѣстото на другъ, който сѫществувалъ отъ X-и вѣкъ. Мраморна статуя на краль Хенриха IV, двѣ църкви готически стилъ отъ XIII-и вѣкъ. Хубавъ театръ. Музей и библиотека.

По (*Po*, въ старо врѣме Padus, па и Eridamus). Най-голѣмата рѣка на Италия, извира въ Котийскитѣ Алпи, близо до прѣдѣла съ Франция, 2,000 метра високо. При Фикароло дава юженъ рѫкавъ По-ди-Виляно, който отъ себе си дава По-ди-Примаро. Главната рѣка дава много рѫкави. Влива се въ Адриатическо море. Длъжина 660 килом. Широчина най-много 1,326 метра. Корабоплавателна за малки кораби по повече отъ 500 килом., 90 килом. отъ устието ѝ.

По (Едгаръ Аланъ Poe). Може-би най-хубавий и най-самобитний поетически гений, който е произвела до сега Америка, род. въ Бостонъ, умр. въ Балтимора (1809 — 1849). Баща му, синъ на ген. П., отличенъ американски офицеръ прѣзъ войната за освобождението на Съединенитѣ Държави, свършилъ правото; нъ понеже се влюбилъ въ една хубавица англичанка-актриса, оженилъ се за нея и самъ станѫлъ актйоръ. Слѣдъ нѣколко години младата двойка умрѣла отъ охтика, като оставила три бѣдни сирачета. Второто отъ тия сирачета билъ Едгаръ, когото усиновилъ Джонъ Аланъ, богатъ търговецъ, бездѣтенъ. Въ 1816 П. съ новитѣ си родители отпѫтувалъ въ Англия и ходилъ въ Стокъ Пюингтонъ. В се върнѫлъ въ Амер дължилъ учението мондъ и една годи лотсвилския универси роигрането и алкохол пороцитѣ, които съси Аланъ билъ толкова отъ П., че му не о какво наслѣдие слѣд си (1834). Това било ро за П., защото билъ да се прѣдаде на л като звание. Въ Рич се и оженилъ, сетнѣ въ а още по-сетнѣ въ Ф той билъ сътрудникъ списания. Въ това в родвалъ забѣлѣжителя кази: The Narrativ thur Gordon Pym cket, — The Gold The Golden Bug, Murders of the Rue (български прѣводъ от *Двойно убийство въ ул* Шуменъ, 1893), прочута ема The Raven (Гар чтението си за вселенн заглавие Eureka, a poem. По остроумие и едва ли нѣкой другъ по минува П. — **П**-тѣ съчи издали въ Ню-Йоркъ въ R. W. Griswold, който о вия характеръ въ мрачни По-благоприятно гледа н характеръ Ingram, по-по тель на **П**-тѣ съчинени Единбургъ, 1874).

Повинявамъ се. По се, слушамъ, послушенъ с **Повинность.** Обязанност ность, задължение, което да се испълни, *тегоба*.

Поводъ. Причина, сл

Повѣрявамъ. Довѣрявамъ на
честностьта, на умѣнието, на тру-
долюбието нѣкому. — **Повѣренъ**
въ дѣлата. Лице, което замѣства
прѣдставитель прѣдъ чужда дър-
жава. — **Повѣритель.** Който по-
вѣрява нѣщо нѣкому.

Подвигъ. Доблестно дѣло, ю-
ашка работа, или важно, славно
ѣяние. — **Подвиженъ.** Движимъ,
ойто може да се движи, мѣсти;
одвижность, свойство на онова,
о може да се движи, или лесно
се движи. — **Подвижникъ.**
орецъ, храбъръ воитель, сла-
нъ съ подвизи, съ велики дѣла.

Подвождамъ. Вкарвамъ умиш-
но въ заблуждение, мамѭ.

Подвѣдомственъ. Който е нѣ-
му подъ вѣдомството, или вѣ-
знието, подначаленъ, подвластенъ

Подагра. *гр.* Бодежъ или схва-
ане въ ставитѣ на долнитѣ край-
а, особено на пръститѣ на кра-
та.

Подгорица. Градъ въ Черна-
ра, 24 килом. на ист. отъ Це-
а, 53 килом. на сѣв.-зап. отъ
одра, на Рибница, малъкъ при-
съ на Морача, и около 18 ки-
. отъ сѣверния брѣгъ на Шкод-
ското езеро; 6,500 жит. П.
намира въ околностьта, отстѫ-
а на Чернагора отъ Турция
Берлинския договоръ. Градътъ
илъ заобиколенъ съ единъ на-
енъ зидъ, който го свързвалъ
на крѣпость на единъ рѫтъ.
а оградата и крѣпостьта сѫ
ипани. Расположена на кръ-
нѫтя на едничкитѣ пѫтища,
сѫществуватъ за вѫтрѣшность-
на Чернагора и за сѣверната
ъ на албанскитѣ Алпи, еди-
ъ за Даниловградъ и Никшичъ
долината на Зета [тая долина
ега коларски пѫть до Дани-
ловградъ], другий за Гусина,
Плава и Беранъ по долината на
Лимъ. П. има и търговска и стра-
тегическа важность, поради която
е съперница на Цетина. П. е
сега най-важното черногорско
тържище. Всѣка св. недѣля жи-
телитѣ отъ планинскитѣ околности
на Албания и на Чернагора хо-
д тъ тамъ за да размѣняватъ
своитѣ вълни, кожи, восъкъ и
медъ. Ала откогато градътъ се
отстѫпи на Чернагора токо-речи
цѣлото мохамеданско население
се изсели изъ него, и пазарътъ
изгуби много отъ важностьта си.
П. е основана въ XV-и вѣкъ отъ
султанъ Мохамеда II на това
мѣсто, защото то е владѣяло
главния пѫть за Чернагора и е
служило за основа на военнитѣ
дѣйствия въ долината на Зета.

Подлежѫ. Подпадамъ, падамъ
се, подчиненъ съмъ; надлежѫ: *не
подлежѫ на военна тегоба; тая
работа подлежи на друго вѣдом-
ство.*

Подлиненъ, *рус.* (отъ *подлѣ*,
при, до?). Сѫщъ, истиненъ, ори-
гиналенъ; противоположното на
подложенъ, лъжливъ, фалшивъ. —
Подлинность. Състояние на под-
линенъ, истинность: *съмнѣватъ се
въ подлинностьта на тоя доку-
ментъ.*

Подлогъ (отъ *лгать*, лъжѫ).
Измама, която състои въ прѣпра-
вяне съдържанието на документъ,
или въ замѣнение документа съ
друго писмо.—**Подложенъ.** Който
съставя подлогъ, който иска да
мине за истиненъ, за подлиненъ,
за сѫщъ: *подложно завѣщание.*

Подлъ. Много доленъ, нисъкъ,
безчестенъ, прѣзрѣнъ: *подло дѣ-
ло.* — **Подлецъ.** Подлъ човѣкъ,
който нѣма чувството на честь и

турилъ край на войната, почнѫта отъ тръцитѣ среща Венеция въ 1714 за завоеванието на Морея, Австрия добила Банатъ, запѫдната часть на Влашко и Сърбия, градъ Бѣлградъ съ околностьта му и една часть отъ Босна. П. е още извѣстенъ по кръвопролитнитѣ сражения на сърбетѣ и турцитѣ прѣзъ войната за сърбското освобождение (1804—1817). По-сетнѣ князъ Милошъ направилъ П. единъ видъ втора столица на Сърбия, дѣто билъ по-свободенъ отъ турцитѣ отколкото въ Бѣлградъ.

Пожега. Градъ въ Славония, ц. на едноим. комитатъ, 140 килом. на юго-ист. отъ Загребъ, на Орлява (лѣв. прит. на Сава); 6,000 жит. Копринарство и тютюнъ. Паметникъ на Лука Имбришимовича, който въ 1689 освободилъ града отъ турцитѣ. — **Пожегски комитатъ,** на прѣдѣла съ Босна, много гористъ, се пои отъ Сава; простир. 4,933 чет. килом. и 215,000 жит. (главно словене, правосл. и католици), малко нѣмци и маджаре. Царевица и сливи; доста голѣмо свиневъдство.

Пожизненъ. До животъ (доклѣ трае цѣлий животъ) до смъртъ.

Поза, *лат.* Стойка, положение на тѣлото. — **Позирамъ.** 1) Зимамъ една желателна поза, сир. заставамъ по начинъ, по който се иска. 2) Прѣструвамъ се, за да направѭ впечатление.

Позитивенъ, *лат.* Положителенъ, основанъ на факти, не на тъмни теории: *позитивната наука.*—**Позитивизмъ.** 1) Философска система, създадена отъ Конта, която състои въ да се приема само онова, което е очевидно и ясно доказано; въ противоположность на *идеализъ*. Виж. *Контъ.* — **Позитивистъ.** на позитивизма. — *фотогр.* химическ хартия, на която нето на добития плоча (*негативъ*) об

Позиция, *лат.* жението на войска сражение: *нашата добра позиция.*

Познанъ. Укрѣ източна Прусия, ц. на область, 240 (254) килом. на ист. при вливането на (та: срѣдоточие на Берлинъ, Щетинъ, славль; 68,315 жит кола, машини, кофа ни; мелници. Голѣм жито, сѣме, добит ракия. Любопитна ва съ хубавъ пар тийски стилъ и гроб ма полски царе; 1 и 4 протестантски XVII-и вѣкъ П. им жит. Войнитѣ го него не оставили по жит., когато го пр въ 1793. Наполеон нилъ на Варшав (виж. *Варшавско* в въ 1808, нъ той на Прусия въ 1815 е станѫлъ първокл — Въ Св. Мартин погребаленъ памет Мицкиевича. — Об пространство 28,95 и насел. въ 1895 г. отъ които близо 1800 г. Главний гр речи въ срѣдата Тая область е пр Полша, отъ която воеводства Познан

ко и Иновразлавско, въ Велика олша.

Позорище. Театръ; *позорищна ра*, театрално прѣдставление.

Позоръ. Голѣмъ срамъ, без-естие, *резилякъ*. — **Позоренъ.** ного срамотенъ. — **Позорѫ.** осрамявамъ, искарвамъ нѣкому зчестието на-явѣ: *Желовъ се озори*, станѫ резилъ.

Поимененъ. Име по име, име-енъ.

Покровитель. Закрилникъ-ца, ранитель-ка, защитникъ-ца, кой-о, или която зима нѣкого подъ крилата си. — **Покровител-гвувамъ,** съмъ покровитель, за-рилникъ. — **Покровителство,** крила, вардене, бранене.

Поларизация, *лат.* 1) Виж. *ларизация*. 2) Чиста или истин-ка захаръ.

Полемика (гр. *полемосъ*, вой-а). Литературно прѣние по нѣ-ой въпросъ. чрѣзъ печата; лите-атурна борба. — **Полемикъ.** Ли-е, което води полемика. — **По-емически.** Споренъ. — **Полеми-ирамъ.** Водѫ полемика.

Поленинъ. Сѫщото, каквото е *Гойрянъ* (виж. това име). *Кънчовъ* рѣсмѣта населението на тоя градъ а 6,780 жит., отъ които 4,000 ългаре християне, 2,300 турци, 60 евреи, 320 цигане. — **Поле-инската каза,** споредъ сѫщия сточникъ, има 29,588 жит., отъ ито 9,618 българе християне, ,270 българе мохамедане, 17,492 урци, 160 власи, 1,048 цигане.

Полибий. Гръцки историкъ, од. въ Мегалополисъ, градъ въ ркадия, около 205 прѣди Р. Х. тъ Ликортасъ, баща си, единъ съ водителитѣ на ахейския съюзъ, обилъ цѣнни познания по по-литическитѣ науки и военното ис-куство. Скоро спечелилъ довѣрие-то на съотечественицитѣ си въ об-ществените работи. Командувалъ въ 174 спомагателната кавалерия ахейци среща римлянетѣ. Въ 166 билъ испратенъ заложникъ въ Римъ, дѣто прѣкаралъ 17 години. Тамъ се сприятелилъ съ Сципиона, нареченъ отпослѣ *Африкански*, когото придружавалъ въ всичкитѣ му военни походи; съ него билъ и при обсадата и разорението на Картагенъ (146). Пѫтувалъ по Африка, Испания и Галия; въ прѣклонни години пѫтувалъ въ Египетъ, и около 12 години прѣди смъртьта си вѣроятно придру-жавалъ Сципиона въ Испания, дѣто билъ зритель на падането на Нуманция. Умрѣлъ около 122, на 82 години, отъ падане отъ конь.

Като историкъ П. занимавалъ високо мѣсто съ здравия си кри-тически погледъ и майсторски расказъ. Съчинението му *Всеобща История*, наченѫто отъ тамъ, дѣто свършва Аратовото, включва пе-риода отъ 220 до 146 пр. Р. Х., — годината, въ която падниѫлъ Коринтъ, и, съ него, независи-мостьта на Гръция. Отъ тая ис-тория, въ 40 книги, до насъ сѫ дошли само 5 книги; отъ останѫ-литѣ книги има откѫслеци или извлѣчения. Най-доброто издание на П. съ бѣлѣжки е Швайхаузе-ровото (Лайпц., 1789). Най-добри-тѣ издания на текста, включител-на Ватиканскитѣ откѫслеци, сѫ Бекеровото (Берл., 1844) и Дин-дорфовото (1866). Между евро-пейскитѣ прѣводи на П-та исто-рия е и единъ русски още отъ 1756—63, отъ Сергѣя Волчкова.

Полигамия, *гр.* Многоженство, сѫщоврѣменна свръска на мѫжъ съ много жени. Сѫществува у

мохамеданетѣ и изобщо въ азиятския Истокъ. П. е врѣдителна, защото ослабя силитѣ и произвожда поколѣние отъ слаби граждане. При това въ странитѣ, дѣто съществува п., нравственото и гражданското положение на жената се намира въ най-ниската степень. У евреитѣ многоженството било търпимо, и въведено съ примѣра на патриарситѣ. Мохамедъ позволилъ на мохамеданетѣ да иматъ 9 законни жени, и колкото си щатъ угодници. Европейскитѣ закони наказватъ многобрачието съ каторжни работи. Между животнитѣ повечето видове съ такъви, които не живѣятъ само съ едно женско. Птицитѣ иматъ също много полигамически видове, нъ между тѣхъ има образци отъ супружеска вѣрность, напр. гълъбътъ и лѣстовицата. — **Полигамистъ.** 1) Привърженикъ на многоженството. 2) Многоженецъ, — оня, който има много жени. — **Полигамически растения,** или *многобрачни.* 23-и класъ растения по Линеевата система, които иматъ, освѣнь двуполовитѣ цвѣтовце, мужски или женски или и еднитѣ и другитѣ заедно.

Полиглотъ, *гр.* Многоезиченъ, сир. лице, което знае много езици.

Полигонъ, *гр.* Многоъгълникъ. — **Полиедръ.** Многостранникъ.

Полилей, *гр.* Многосвѣтилникъ.

Поликарпъ. Смирненски епископъ, Иоановъ ученикъ и единъ отъ най-славнитѣ ранни християнски мученици, роденъ въ послѣдната часть отъ I-и вѣкъ слѣдъ Р. Х., съ неизвѣстно мѣсторождение. Билъ възпитанъ (споредъ единъ откъслекъ отъ едно писание, което се приписва на едно непознато лице — Пионий) въ Смирна, дѣто него Ириней (виж. това че П. научилъ хрис роучения отъ апостол отъ Иоана, съ когото сношение". Иринеов ство върху тая точ мадна стойность, по главната историческа то свързва апостол вѣкътъ, който се отр слѣднитѣ части на Н съ църквата отъ II- откъслека отъ Пи сание, за който се учимъ, че П., още д новенъ отъ една хри пожа, на име Калис оставила наслѣдникъ си имотъ; и още, вилъ голѣми благод или друго-яче, П. отличилъ сравнител щото прѣди апостол смъртъ (сир., най-в 104 слѣдъ Р. Х.) то положенъ смирненс (споредъ Тертулиана отъ самаго Иоана; нея, отъ „апостолитѣ Пиония „отъ епископ нитѣ църкви"—твър съ примирими помежд смирненски епископ Игнатъ (виж. това хийски епископъ, м Смирна на пжть за Ри слѣдъ Р. Х.), и казна мата св. Иоанови уч вѣроятно съ се позна рано, имали сладки разговори. Токо-реч вѣкъ по-сетнѣ самъ Римъ, когато Антисе мошенъ епископъ (157- Р. Х.), и ималъ при зискване съ своя брат по прѣдмѣта кога е

разднува Великдень. Двамата ристиански братя не се съгласи- и. П-вото мъченичество, което се азказва пространно и трогателно гъ Евсевия, станѫло вѣроятно ь 166 слѣдъ Р. Х., прѣзъ гоне- ието въ царуването на Марка врелия и Луция Вера. Когато роконсулъ Стари Квадратъ, уми- нъ отъ П-вата старческа въз- ѣсть, пожелалъ, ако е възможно, му спаси живота, та поискалъ, и по-право помолилъ П. да „по- тае Христа“, П. отговорилъ: Осемдесеть и шесть години слу- хъ Нему, и Той никога не ме еправда; и какъ могѫ да хулѭ ря си, който ме спаси?“ П. лъ изгоренъ живъ. Такъво дъл- ко уважение храняли къмъ него говитѣ братя християне, поради махай съвършенитѣ добродѣте- на характера му, че евреитѣ ито изглежда, че съ присърдце ѣбирали дърва и слама отъ дю- нитѣ и баничѣ“ да го изгорѭтъ) сторили проконсула да не дава ото на мъченика на едино- рцитѣ му, „да не би да напус- гъ Распятаго, и подкачѫтъ да кланятъ на тогова“. По-убѣди- но доказателство за единъ светъ рактеръ никога не се е при- кдало.

Поликратъ. Самосски „тира- нъ“, добрѣ извѣстно име въ ро-гръцката история; станѫлъ адѣтель на о-въ Самосъ насил- ено, съ помощьта на двамата братя, въ 532 прѣди Р. Х. лъ една си братъ, и изгонилъ гия. Завоеваталь на островитѣ а градоветѣ на съсѣдния брѣгъ, ѣдитель на лесбосцитѣ и на инезийцитѣ въ една морска ва, той билъ вѣроятно въ оно- врѣме най-могѫщий въ цѣла ция; флотата му се въскачва- ла на 100 кораба. П. се вижда да се е стремилъ да установи господството си надъ Егейско мо- ре, ако не и надъ градоветѣ въ Иония. Тѣсний му съѭзъ съ Ама- сиса, египетски царь, доказва важностьта, която дори и велики- тѣ монарси отдавали на тоя смѣлъ островски князъ. Съ ха- рактеристичното си вѣроломство, той свързалъ по-сетнѣ съѭзъ съ персидския царь Камбиса, комуто и доставилъ 40 кораба среща Египетъ, като прѣсмѣтнѫлъ, че така ще постигне по-лесно славо- любивитѣ си замисли. Когато билъ най-силенъ, сардисский сатрапъ Оретъ, неизвѣстно по какви причи- ни, го привлѣклъ въ Магнезия, и тутакси заповѣдалъ да го распнѫтъ, въ 522. Така погинѫлъ безслав- но въ най-голѣмото си мощество и блесъкъ единъ отъ най-прочутитѣ *талассократи*, или морски царе, въ старо врѣме. Той билъ покро- витель на книжнината и изящ- нитѣ искуства, и ималъ много поети и хѫдожници въ двора си. Тѣсното му приятелство съ Ана- креона, особено, е прочуто, и въ негова хвала тоя веселъ пѣвецъ написалъ много пѣсни. На П. сѫщо принадлежи, по всѣка вѣроят- ность, строението, или понѣ рас- ширението, на ония грамадни сгра- ди, които Херодотъ видѣлъ въ Самосъ.

Поликсена. Най-младата отъ Приамовитѣ дъщери, залюбена отъ Ахила. Гръцкий герой билъ убитъ отъ Париса кога да се ожени за нея. П. била принесена отъ Пира жертва на Ахилова гробъ или се самоубила.

Полимния. Муза на лирическата поезия. Изображаватъ я съ пръстъ на устата, съ лавровъ вѣнецъ или драгоцѣнни камъне

на главата и съ свитъкъ въ лѣвата рѫка, на който е написано: *Убѣждавай!*

Полимнериалъ. Виж. *Имперіалъ.*

Полинезия (гръц. знач. *много острови*). Една отъ тритѣ голѣми части, на които дѣлѭтъ Океания, обгръща населенитѣ отъ полинезийското племе острови, отъ които главнитѣ сѫ: Сандвическитѣ, Дружественитѣ, Финиксовитѣ, Манихики, Маркизскитѣ, Тайти, Туамоту, Тубай, Куковъ архипелагъ, Тонга и Нова Зеландия. Простр. 299,788 чет. килом. и насел. 842,000 жит., отъ които само Нова Зеландия захваща простр. 272,989 чет. килом., съ насел. 648,000 жит. Между тия жители се числѭтъ и бѣлитѣ и китайцитѣ, които сѫ распръснѫти дѣ повече, дѣ по-малко токо-речи всѫдѣ. Полинезийцитѣ се прѣдставлявать и въ нѣкои меланезийски архипелази, най-вече въ Фиджийскитѣ о-ви и малкия архипелагъ Тукопия.

Повечето полинезийски острови сѫ отъ коралова формация и ниски, а другитѣ отъ волканическо происхождение и се издигатъ доста високо надъ морското равнище. Отъ планинскитѣ острови главнитѣ сѫ Дружественитѣ, единъ отъ които, Тайти или Тахити, има една планина висока 3,000 метра; Маркизскитѣ и тѣ сѫ доста планински; Сандвическитѣ, отъ които Хавай притежава нѣколко и дѣйствуващи и угаснѫли волкани, 3900, 4200 и дори и 4800 метра високи.

Въ всичкитѣ острови изобщо, ако и извѫтрѣ тропицитѣ, климатътъ се умѣрява отъ сухоземни и морски приятни вѣтрове. Земята е много плодород растенията, които тия острови прѣд имъ отъ европей сѫ внесени и вирѣ токалътъ, лимонът тръстика, памукът лебеницата и дру растения. Полинези много по-горѣ по ф бость отъ меланези едри, мощни, съ ра Най-добритѣ тѣхни ли сѫ туземцитѣ на о-ви и Нова Зелан на кожата имъ е ясн тъмно-жълтъ; глава дългнеста, чъртитѣ правилни, лицето доста голѣмъ, прав брънитѣ дебели, зѫб снѣгъ. Косата е чер кѫдрава, брадата н рѫцѣтѣ и краката с линезиицитѣ сѫ из здрави, и тѣ токо-знаяли едно врѣме нѣколко пакожни бол стигането на европей у тѣхъ зародиша на тѣ болести. Отъ гледна точка, изслѣд погледнѫли на тѣхъ но; тѣ сѫ любезни разумни; тѣхнитѣ статъци сѫ наклон къмъ кражбата и еди распуснѫтостъ.

Происхождението нетѣ въ океаническ много се е разисквал то на едно племе една физическитѣ чърти, и ща по правитѣ, обича нията, распространен мѣрния океанъ безъ носително срѣдство о лодки въ кратко вр

лени единъ отъ другъ съ стотини километра, — това е наистина едно отъ най-страннитѣ явления на историята. Едно врѣме се е прѣдполагало, че полинезийцитѣ сѫ отишли въ Океания въ едно много отдалечено минѫло отъ Америка; и това прѣдположение се е основавало на обстоятелството, че общитѣ течения въ Океания сѫ отъ ист. къмъ зап. Въ Катрфажъ, Лейтамъ и токо-речи всички съврѣменни антрополози сѫ отхвърлили тая теория. Всичко въ тия острови носи, казва Катрфажъ, азиятския отпечътъкъ, — растенията, животнитѣ и човѣкътъ; поне, колкото за човѣка, невъзможно е да му се намѣри сериозна прилика съ американския човѣкъ.

Полинезийцитѣ се хранѭтъ най-вече съ корене и зеленчуци (ямсъ, таро, барабой) и съ овощия (кокосовъ орѣхъ, банани, плодътъ на хлѣбното дърво и др.), съ риба и съ черупчести животни; отъ сухоземната животна храна тѣ ядѫтъ само свинско месо и месо отъ домашни птици. Прѣди да се запознаѭтъ съ спиртнитѣ пития, тѣ сѫ пияли само вода, кокосово млѣко и кавата, опивателно питие отъ листата на единъ видъ черъ пиперъ (piper methysticum). Човѣкоядството, което е прѣобладавало нѣкога въ нѣкои купове острови, — Помоту, Маркизскитѣ, Нова Зеландия, — е происхождало донѣйдѣ отъ нѣкои религиозни понятия.

Облѣклото на полинезийцитѣ е било едно врѣме сѫщото въ токо-речи всичкитѣ купове острови; мѫжетѣ сѫ носили поясъ, направенъ отъ платъ отъ уплетена слама или отъ листа, женитѣ кѫса рокля; дрехитѣ, които покриватъ горната часть на тѣлото, били въ употрѣбение само у богатитѣ. Изобщо полинезийцитѣ обичатъ много украшенията отъ пера, черупки, цвѣтя и други. Татуирането (чрѣзъ бодене) се е вършило токо-речи всѫдѣ. Кѫщитѣ, четвъртити, сѫ състояли и състоѭтъ още отъ колове, надъ които стои единъ покривъ отъ листа. Въ нѣколко острова, особено въ Микронезия, се намиратъ и голѣми кѫщи, които сѫ служили за политически събрания и за религиозни празденства.

Занятието, на което се прѣдаватъ най-често полинезийцитѣ, е земедѣлието; тѣ обработватъ особено корене и овощки. Тѣ се занимаватъ и съ риболовство, за което и правѭтъ лодки; въ нѣкои архипелази, най-вече въ микронезийскитѣ, тия лодки се строѭтъ съ рѣдко съвършенство, и жителитѣ на Каролинскитѣ о-ви и на Маршалитѣ прѣдприиматъ удивително дълги и смѣли пѫтувания по море. Сѫщитѣ полинезийци сѫ по-долни отъ тѣхъ въ това отношение.

Всички сѫ били и още сѫ въ чести войни едни съ други; тѣ си служѭтъ сега съ огнестрѣлни орѫжия; напрѣдъ тѣхнитѣ орѫжия сѫ били копия и дървени сопи, пращи въ Макронезия; лѫкове и стрѣли тѣ употрѣбяватъ само за ловъ.

Езичеството, което първенъ е прѣобладавало въ всичкитѣ островски купове, постепенно се искоренява съ усилията на мисионеритѣ, главно английски и американски, както въ Самоаскитѣ, Сандвическитѣ и Дружествени острови, дѣто оставатъ още малцина чисти езичници. Човѣкоядството, хѣтеубийството, татуирането и обрѣза-

ването сега бързо изчезватъ подъ влиянието на християнството. Ала, за зла честь, съприкосновението на полинезийцитѣ съ европейцитѣ е било гибелно за полинезийцитѣ, които сѫ много омалѣли на брой. Това обезлюдение въ нѣкои купове острови е зело страшни размѣри; въ 1778 Кукъ е прѣсмѣталъ въ Сандвическитѣ о-ви 300,000 жит.: отъ тѣхъ оставали само 80,000 въ 1884; сѫщий мореплаватель намиралъ, въ 1769, въ Нова Зеландия, 400,000 туземци, които въ 1886 омалѣли на малко повече отъ 40,000, и въ 1774 — въ Тайти 240,000, които сѫ останѫли сега около 9,000. Това обезлюдване, което изглежда че се спира въ нѣкои о-ви, обясняватъ съ употрѣбението на спиртнитѣ пития, на огнестрѣлнитѣ оржжия, на обличането, наложено отъ мисионеритѣ, и най-вече съ опустошенията на сифилиса, на проказата, на сипаницата и на охтиката. Охтиката особено е срѣщнѫла въ полинезийското племе една почва исключително благоприятна на развитието ѝ; има купове острови, въ които не може се намѣри единъ туземецъ незакаченъ отъ охтиката.

Полиникъ и Етеоклъ. Единови и Иокастини синове. Въ войната, наречена Война на Седемьтѣ главатаре, тѣ се убили единъ другъ, и баснословието увѣрява че, понеже смъртьта не могла да угаси враждата, която дишали единъ среща другъ тия двама враждебни братя, пламеньтъ на дръвника имъ се раздѣлилъ на двѣ части. Имената Полиникъ и Етеоклъ служѫтъ да означаватъ онния жестоки раздори, които владѣѭтъ понѣкога между членове отъ едно и сѫщо семейство.

Полиномъ, *гр.* Въ м… гочленъ; алгебрическо … съставено отъ нѣколко … дѣлени съ знаковетѣ … *минусъ*. Наприм.: $a^3 +$ … $+b^3$ е четиречленъ … два члена се нарича *б*… три — *триномъ*.

Полионимия. *гр.* М… ность.

Полионъ *(Асиний)* … ораторъ, историкъ и п… тенъ римлянинъ, покро… книжнината и Виргили… рациевъ приятель (75 п… — 4 слѣдъ Р. Х.).

Полипъ (гр. *поли*, … кракъ). 1) Въ *медиц.* м… ращение, което се об… слизестата ципа: *полип*… 2) Разредъ животнораст… то обгръща морски и … ни животни липени от… органи за мѣстене, та… коралътъ, хидрата и др…

Полирамъ, *фр.* Гладя…

Политеизмъ (гр. *по*… *теосъ*, богъ). Многобо… чество, всѣко вѣроиспов… то допуща много богов… литеизмътъ е билъ … гръцитѣ и римлянетѣ … сусъ Христовото дохож… е и днесь вѣрата на … просвѣтени народи въ … Азия. Тритѣ главни с… сѫ *идолопоклонството*, … нѣколко богове, олицетв… дебелашки идоли; *сабеиз*… пяне на звѣздитѣ и на… *фетишизмътъ*, обожаван… което поражава въображ… на което се приписва мо… — **Политенстъ.** Много…

Политехника (гр. *по*… *техни*, искуство). Учеби…

въ което се изучватъ про-ени искуства; **п.** сж въ мно-случаи научни срѣдоточия, се сравняватъ съ висшитѣ ища. Първото политехниче-училище е било основано въ жъ въ 1794. — **Политех-**. Който е свършилъ курса олитехническо училище. — **итехнически.** Който се от-до политехниката.

олитика (гр. *полисъ*, градъ, ава). 1) Искуство да се управ-една държава. 2) Особената ема управление, която усвоя-дно правителство; тя е вжтр-на и външна. *Вжтрѣшна* политика е поведението на ителството на една държава мо гражданетѣ на тая дър-, а *външната* политика се ча поведението на правител-то на една държава спрѣмо итѣ държави. 3) Благоразумно хитро поведение въ частнитѣ ти. — **Политиканство.** Ра-, занятие на политиканъ. — **итиканъ.** Човѣкъ, който все политиката се занимава. — **итикъ.** 1) Лице, което се мава съ общественитѣ работи. Който си служи съ забикалки притворство.—**Политически.** го се отнася до управлението ържавата: *политическа наука*, *тически въпросъ*, *политическо тие*. — **Политически права.** бенитѣ права въ една държава, които се ползува само оня, го е нейнъ гражданинъ, каквото пр. правото на *избирателство* а *избираемость*. — **Полити-ки пръстѫпникъ.** Човѣкъ, го пръстѫпление се заключава стремлението му да промѣни кавния строй насилствено. **итическа икономия,** наука за народното богатство и обога-тяване (виж. *икономисвамъ*).

Политипажъ, *фр.* Картина, от-печатана отъ рѣзба на дърво.

Полифемъ. Посидоновъ синъ, прочутъ циклопъ, убитъ отъ Одисей, за което е подробно раска-зано въ *Одисеята*.

Полица, *ир.* 1) Мѣнителница. 2) Контрактъ, съ който едно ли-це се задължава, среща една ус-ловена платка, да обезщети нѣко-го въ нѣкои загуби или щети: *застрахователна полица*.

Полицейски. Който се отнася до полиция. — **Полиция,** *ир.* (соб. зн. *градско благочиние*). Часть отъ администрацията на една дър-жава, область, окржгъ, градъ, кои-то наблюдава за испълнение на законитѣ, които се отнасятъ до обществения редъ, обществените интереси, обществената безопас-ность и изобщо употрѣбява всич-ки мѣрки за утвърдението на ре-да и спокойствието въ държавата и между гражданетѣ. Въ всички врѣмена и всички страни прави-телствата сж гледали на **п.** като на най-важния клонъ отъ адми-нистрацията. У гръцитѣ и у рим-лянетѣ тя е била много добрѣ наредена. Прѣзъ срѣднитѣ вѣкове феодалитѣ спрѣли дѣятелностьта на **п.**, нъ съ подигането на мо-нархизма, подигнѫла се и власть-та на **п.** Лудовикъ XIV пръвъ я устроилъ правилно, а отъ него зели примѣръ и другитѣ държави. Отъ полицейскитѣ началници е извѣстенъ Маркизъ д' Аржансонъ (1697 — 1718), основателътъ на тайната **п.**; сѫщо министрътъ на **п.** на Наполеона I — Фуше.

Полка. Дансъ отъ полско про-исхождение.

Полка-мазурка. Същото, каквото е мазурка.

Полкъ. Виж. *Пълкъ.*

Поло. Виж. *Марко* Поло.

Половци. Виж. *Куманс.*

Положителенъ. 1) Опрѣдѣленъ и ясенъ: **п.** отговоръ; 2) вѣренъ, истински: **п.** *фактъ*; 3) който гледа само материалната, осезателната страна на нѣщата: **п.** *умъ*: 4) **п.** *степень* въ грамат. означ. просто качеството на прѣдмѣта; 5) въ матем. **п.** знакъ е + (плюсъ), въ противополож. на отрицателния — (минусъ); **п.** електричество, виж. *Електричество.*

Полония. Хубаво японско дърво, неотдавна аклиматизирано въ Европа.

Полоцкъ. Градъ въ витебската губерния (западна Русия), 98 килом. на сѣв.-зап. отъ Витебскъ, на дѣс. бр. на Западна Двина, при вливането въ нея на р. Полота; станция на желѣзницата отъ Смоленскъ за Рига; 20,751 жит. въ 1897. Жито, ленъ, кожи. Съобщение (по желѣзницата и по рѣката) най-вече съ Рига. Сѣдалище на православно-униятски епископъ. Старъ замъкъ въ Кремлинъ (укрѣпена ограда) и, на единъ площадъ, паметникъ въ честь на русскитѣ войници паднѫли въ 1812 близо до града въ едно стражение съ французетѣ.— — **П.** е много старъ русски градъ; въ IX-и вѣкъ билъ едно отъ главнитѣ селища на кривичитѣ. Откакъ съставялъ едно по друго часть отъ киевското, новгородското, смоленското княжества, той подпаднѫлъ подъ властьта на литовци въ 1307. Московцитѣ го нападали безъ сполука нѣколко пѫти въ началото на XVI-и вѣкъ; Иванъ Грозни го завладѣлъ въ 1563, но Стефанъ Ба назадъ въ 1579. Рус зели изново въ 165 принудени да го пр поляцитѣ, по андрусо въ 1667. Въ войната Велики съ Карла X окупирали **П.** въ 170 той принадлежи окол Русия само отъ първ нение на Полша, въ

Полтава. Градъ въ на Русия, ц. на губер сия, 1164 килом. на юг Петербургъ, 722 килом отъ Москва, въ едно в положение, при вли Полтавка въ Ворскл на Днѣпръ): станция ницата отъ Харковъ чугъ; 53,060 жит. Че ра прѣзъ годината, най-важний *Илински* юлия) трае около еди на тоя панаиръ се сп 30,000 до 40,000 т които проданьта дос милиона лева: вълна, битъкъ. **П.** е прочута на рѣшителната побѣд Велики надъ Карла юн. 1709; и два памет гранитна колона, над издига бронзовъ оре правожгълна призма, русския гербъ) въ г щадъ на града въс тая побѣда; а 5 кил зап. отъ града, една висока 14 метра, н стърчи единъ кръст вѣстна съ името *Швед ница*, бѣлѣжи бойнот Споредъ нѣкои, **П.** вала вече въ XII-и в по-вѣроятно се има, е основанъ кѫдѣ 1308 берски ц. отъ 1802

ията е съ простр. 46,415 чет. илом. и насел. 2,794,728 жит. емната повръхность е едно рав- ище, съ постепенно наклонение го-западно до брѣговетѣ на нѣпръ, който образува южния рѣдѣлъ, и въ който текѫтъ глав- итѣ рѣки: Сула, Псиолъ и Вор- кла. Земята е плодородна и кли- атътъ е здравъ. Земедѣлието и котовъдството сѫ главнитѣ заня- ия. Много отъ селянетѣ прѣкар- ѫтъ съ воловскитѣ си кола соль ъ кръмскитѣ езера и риба отъ онъ. Фабричнитѣ произведения сѫ нито многобройни, нито жни. Търговията е главно въ ѫцѣтѣ на евреитѣ, и повечето ава на панаиритѣ въ Полтава Ромни.

Полша, наричана отъ поляцитѣ *лска* (поле), прѣдишна словѣн- а европейска държава, прочута, срѣднитѣ вѣкове, като най- кната сила-поборница на хри- анството среща турцитѣ; и до ро, прѣдмѣтъ на всеобщо и лбоко съчувствие въ западна ропа, поради безподобнитѣ ѝ честини. Тая държава въ над- ерието на подѣлението ѝ отъ сия, Австрия и Прусия е има- за прѣдѣли на сѣв. Балтийско е отъ Данцигъ до Рига, и скитѣ области рижска и псков- ; на ист. русскитѣ области ленска, черниговска, полтав- и херсонска; на югъ Бесара- , Молдова и Карпатски пла- и; и на зап. прусскитѣ области езия, Брандебургъ и Помера- . Най-голѣмата ѝ дължина отъ къмъ югъ била 1150 килом., ирината ѝ, отъ ист. къмъ зап., 0 килом.; а простр. ѝ около ,000 чет. килом. (включително ландия). Тая обширна земя авя часть отъ голѣмото срѣд- но-европейско поле и прѣзъ нея минува едно бърдо хълмове, кое- то излиза отъ сѣверната страна на Карпатски планини, и върви сѣв.-източно прѣзъ страната, та образува водораздѣла между рѣ- китѣ на Балтийско и Черно море. Земята изобщо е сгодна за земе- дѣлие и скотовъдство. Ръжь, жи- то, ячемикъ, и други житни про- изведения; конопи, дървенъ ма- териалъ, медъ и восъкъ, говеда, овце и коне, неисчерпаеми солни рудници, каменни вѫглища и мал- ко сребро, желѣзо, мѣдь, олово, съставятъ главнитѣ естествени богатства на страната; и за изно- са на излишъка отъ тия произ- ведения, Висла, Днѣпръ, Двина и притоцитѣ имъ доставятъ извън- редни леснини.

Полското кралство административно се дѣлило на 40 воеводства, повечето съ наслѣдствени воеводи, и имало за столица *Варшава*. Освѣнь Курландия, която, макаръ и управлявана отъ херцози, била полско васалство, и западна Прусия, различавали три голѣми маси: Велика Полша, Малка Полша и Литва. Отъ Литва Вилненското и Трокиското воеводства образу- вали сѫща Литва; другитѣ области образували Бѣла Русия и Черна Русия. Кралство **П.** имало отъ 13 до 15 милиона жит., отъ кои- то до 8 милиона поляци; другото население състояло отъ нѣмци, до $1\frac{1}{2}$ милиона, евреи 500,000, литовци 2 милиона и бѣлоруси отъ 2 до 3 милиона.

Поляцитѣ сѫ клонъ отъ словѣн- ското племе. Тѣ всички, особено простолюдието, иматъ словѣнски чърти на лицето; растъ иматъ срѣденъ. Простий народъ се от- личава съ лѣность и невѣжество. Едно нѣщо, което най-много ха-

рактеризира поляка, е, че той и послѣдната си стотинка употрѣбява за да блесне съ вънкашность и особено съ гостоприемство. Къмъ женския полъ поляцитѣ пазѫтъ рицарска вѣжливость, и трѣбва да имъ се отдаде справедливость: Полша се е славила съ най-прѣлестнитѣ жени. Поляцитѣ се дѣлили на селяне, граждане, благородници или *шляхти* и духовенство. Селянетѣ принадлежали на земевладѣлеца, въ чиято земя живѣли. Колониститѣ били свободни. Гражданетѣ състояли отъ градскитѣ занаятчии и търговци. Благородническото съсловие било многобройно (то съставяло $^1/_{11}$ отъ цѣлото население). Това происхождало донѣйдѣ отъ обстоятелството, че всѣкой свободенъ човѣкъ, който владѣялъ имение, минувалъ за благородникъ и прѣдавалъ благородничеството на потомцитѣ си, донѣйдѣ отъ това, че полскитѣ крале, слѣдъ славни походи, въздигали въ благороднически чинъ цѣли корпуси. Така напр. Янъ Собѣски, слѣдъ освобождението на Вѣна отъ турцитѣ, възвелъ въ благородническия чинъ цѣлия кавалерийски корпусъ. Затова и въ полското кралство имало 120,000 благороднически семейства, и твърдѣ често жителитѣ на цѣло село били само благородници. Благородницитѣ изгубвали правата си когато се занимавали съ търговия или съ нѣкой занаятъ, когато изпълнявали служби въ градоветѣ, които не били привилегировани

особени привилеи
лътъ, нито сѫдии
арестуватъ земев
селячитѣ му, осв
ченъ въ прѣстѫп
виненъ въ краж
свидѣтели. Благ
освобождавали отъ
Духовнитѣ и поче
занимавали отъ бл
мо благородницит
дѣжтъ земи; ала
Торнъ, Краковъ,
линъ и тѣ се по
щото право. — Ев
викани въ II. отъ
лики; тѣ се прѣсе
Франция и Герма
нили безчовѣчно.
тѣ станѫли пагуб
народъ. Тѣ заима
телитѣ пари на
зимали отъ тѣхъ б
които се отбива
заимане: тѣ държа
тѣ, кръчмитѣ —
и въ градоветѣ
ческитѣ домове
срѣдници, прѣзъ ч
пувало всичко. По
тѣ сѫ били главно
имало е и много
ниане, православни

Полската или лех
се е съставила отъ
вѣнски племена, к
имената мазури, к
силезци, поморяне
на сѫ се упазили
прусската етногра
тика) и до сегаш

съставятъ около 60%. Възъ основа на тия процентни отношения и прѣдь видъ на обстоятелството, че населеннето въ Полското царство прѣзъ 1897 се е изброявало до 9,442,590, числото на поляцитѣ въ тая страна се прѣсмѣта на 6,250,000; при това число притурятъ около 1,100,000 въ сѣверозападната и юго-западната страни и други части на Русия, което съставя всичко око 7,350,000. Въ источнитѣ области на Прусия изброяватъ (по данни отъ 1890) 2,921,000. **П.** (поляци, мазури и кашуби) въ австрийска Галиция сѫ около 2,800,000; всичко това дава сборъ по-горѣ отъ 13 милиона, които по езикъ принадлежѫтъ на полската народность. Много поляци има при това въ съединенитѣ Държави.

История. — Староврѣменнитѣ включвали земитѣ, които отпослѣ съставили **П.**, въ сѣверна Германия и въ европейска Скития. Въ I-и и VII-и вѣкъ, въ тия земи захлули словѣнски племена, извѣстни подъ имената *летони* и *лехи*, които по-късно се съединили подъ името *полени* или *поляци*, сир. полски (на полето) словѣне. Споредъ сказанията, или преснословната полска история, *Лехъ I*, братъ на чешски князъ Леха, се прѣселилъ въ **П.** отъ Троация, построилъ въ 550 Гнѣзда, на самото мѣсто дѣто намѣрилъ гнѣздото на единъ бѣлъ орелъ (по която причина и гербътъ на **П.** е прѣдставялъ бѣлъ орелъ) Билъ първий господарь на **П.** Него наслѣдилъ синъ му *Лехъ II*, който воювалъ съ данцитѣ и построилъ Висмаръ. Леховитѣ поляци, отъ които *Позни* основалъ, Кватъ, Познанъ и Колишъ, царували до 700; *слѣдъ тѣхъ* управлявали 12 воеводи, чието правление се прѣкратило съ дохождането на прѣстола на *Крака I*, който основалъ Краковъ и прѣнеслъ въ него столицата. Кракъ II, голѣмий му синъ, билъ убитъ отъ брата си Леха на ловъ. За това нѣщо, Лехъ билъ изгоненъ въ 750 отъ сестра си Ванда, която се заклѣла никога да се не жени; и когато народътъ я принуждавалъ да се ожени, тя се хвърлила въ Висла, за да не наруши клетвата си. Твърдѭтъ, че близо до Краковъ се намира езическата ѝ гробница. Слѣдъ Вандината смърть пакъ почнѫли да управляватъ воеводи, които слѣдъ 10 години били замѣнени (760) съ *Пшемислава*, златарь, защото се показали неспособни да бранѭтъ държавата отъ нападенията на унгарцитѣ. Тоя Пшемиславъ покорилъ вънкашнитѣ врагове съ войнска хитрость, за което народътъ го избралъ краль подъ името *Лешекъ I*. Неговитѣ приемници били *Лешекъ II*, скоро замѣстенъ съ *Лешека III*. Въ това врѣме словѣнетѣ се распространили, споредъ лѣтописцитѣ, между Одеръ и Елба.

Нъ истинската история на **П.**, като държава единична и отдѣлна, захваща отъ 842. Отъ тая дата тя се управлява отъ херцозитѣ *Пясти*, които, по-сетнѣ, се освободили отъ зависимостьта си отъ германския императоръ и зели титлата крале. Основательтъ на династията на Пяститѣ билъ *Пястъ*, коларски синъ. Неговий внукъ *Мечиславъ I* се оженилъ въ 965 за дъщерята на чешски херцогъ Болеслава I, Домбровка, която, като христианка, обърнѫла мѫжа си въ христианството и въвела въ **П.** христианската вѣра,

сир. католичеството, което въстържествувала надъ езичеството напълно само въ 997. Християнството било проникнѫло въ източна Галиция единъ вѣкъ порано чрѣзъ апостолството на св. Кирила и Методия. Нъ словѣнското богослужение исчезнѫло тамъ скоро прѣдъ латинското, което дошло отъ Гнѣзно. Заслужва да се забѣлѣжи тая подробность: римо-католичеството на поляцитѣ ги е поставяло въ много по-долно положение въ дългата имъ борба среща православнитѣ руси. Мечиславъ два пѫти помагалъ на баварския херцогъ среща герман. императоръ Отона II, и водилъ нещастна война съ чехитѣ въ 985 и 986. Умр. въ 992. Синъ му *Болеславъ I Велики* е истинский създатель на полската държава. Той въвелъ всеобщъ наборъ и уредилъ войската, та можалъ да разшири прѣдѣлитѣ на царството си до брѣговетѣ на Балтийско море, па и отнелъ на чехитѣ западна Хробатия. Въ 1000 Болеславъ се коронясалъ въ Гнѣзно, въ присѫтствието на импер. Отона, краль. Слѣдъ Отоновата смъртъ Болеславъ воювалъ нѣколко пѫти среща германцитѣ, среща Чехия, на която отнелъ Моравия; покорилъ Лузация, и билъ пъръвий полски господарь, който се сблъскалъ съ руситѣ: той стигнѫлъ до Киевъ и завладѣлъ градоветѣ на страната Червенскъ; той основалъ епископста и устроилъ католическата иерархия. Той нѣмалъ постоянна столица: прѣбивавалъ едно по друго въ Познанъ, Краковъ, Плокъ и Бреславль. Умр. въ 1025. Новото кралство вече напрѣдвало; ала дѣлежитѣ на земята между царскитѣ синове, анархията отъ 1037 до 1042, отдѣленне[е] (1168) и борбата ме[ж]ли и Мечислава III, [Л]—1207), съсипали ст[р]въздигала изново, [и] хлули монголитѣ, к[ъ]разорили (1241—12[5] смъртьта на Леха [I] нови смутове (1295 царуването на Влади[с]жето и най-вече на [Л]II. се възвеличила. [С] III се свършило по-с[ъ]кло на Пиститѣ. *Луд[ик]* неговий зеть, присъ[е]гария на II.; нъ слѣд[ъ]тѣ му дъщери, Хедви раздѣлили унгарската корони. *Хедвига*, н[а]надѫла II., докарала то на Литва и II. [Я]нила (1386) за литов[ц]дукъ Ягелона, който стилъ и зелъ името *В[ла]* Това съединение, кое[то] шило напълно въ 1[5]въ 1569 (виж. *Литва*) много за величието [на] удвоило земята.

Периодътъ на ягел[он]—1572), съ 80-тѣ го[ди]него (въ царув. на Л[ю]зимира III и Лудови[ка] е най-хубавий въ пол[ш]рия. Прѣзъ това врѣм[е] давали крале на Чех[ия] гария, и си присъеди[ни]пенитѣ земи на бив[ша] добили половината [Г]западна Прусия), и [Ф]върховната власть на [Л]точна или херцогск[а] надъ Ливония (1560), послѣ си обезпечили во-хоркенския миръ ([1] Ивана IV), на утвърд[ен]ството ѝ надъ Курла[н]Слѣдъ падането на [Ю]

империя, II. противостояла славно на турцитѣ, южнитѣ си нови съсѣди. За зла честь, феодалната система все повече и повече се усилила въ Полша; слѣдъ угасването на Ягелонитѣ въ мѫжското потекло (1572) кралевский чинъ билъ обявенъ избирателенъ: *Хенрихъ Велики* билъ първий избранъ краль; нъ, при всѣко избиране, нови ограничения, подъ името pacta conventa, ослабяли повече и повече властьта; нѣмало вече държавни тайни, нѣмало вече истинска войска; нѣмало вече укрѣпления. Религиознитѣ прѣпирни, подигнѫти отъ въводителитѣ на протестантството, ускорили повече испадането на II.: напразно вилненската диета (1563) узаконила вѣротърпимостьта и дала на протестантскитѣ секти сѫщитѣ права, каквито имали католицитѣ: тоя законъ се нарушилъ въ царуването на дома Ваза и отмѣнилъ въ царув. на Вишневицки. Послѣдний актъ отъ могѫществото на II. билъ нейната намѣса въ смутоветѣ на Русия, настанѫли въ врѣмето на самозванеца Димитрия (1605), прѣзимането на Москва (1611) и Дивилиненский договоръ (1618).

Отъ това врѣме II. тръгнѫла назадъ; тя изгубила върховенството си надъ източна или херцогска Прусия въ 1657; Ливония въ 1660, по Оливенския договоръ; Смоленскъ, западна Украйна и Северия въ 1667, по Андрусофски договоръ; Подолияя и Киевъ, въ 1686, по Московския договоръ. Дошла Карловицката война и голѣмата Сѣверна война: първата върнѫла Подолия на Полша, и Собѣски, кральтъ ѝ, изигралъ въ нея блескава роля като избавилъ Вѣна; *нъ отъ друга* страна, грѣшкитѣ на благородницитѣ и сената не оставятъ държавята да спечели нѣщо отъ това. Прѣзъ голѣмата Сѣверна война (1700—1721), нахлуването на Карла XII, борбата между двама съперници за прѣстола, Августъ (когото поддържалъ Петръ Велики) и Станиславъ Лещински (когото поддържалъ Карлъ XII), опропастили окончателно II. Най-сетнѣ, благодарение още на раздоритѣ, които въорѫжавали едни срещу други католицитѣ и протестантитѣ (лютеранетѣ), руситѣ окупирали II., и Екатерина насилствено прогласила за краль Станислава Понятовски, бившия си любовникъ (1764). Образува се тогава срещу русското вияние единъ съѫзъ отъ отечественолюбци, нареченъ *Барска конфедерация* (1768); Лудовикъ XV и Портата даватъ подкрѣпата си на съѫзенитѣ, нъ падането на Шоазйола въ Франция и разбитията на турцитѣ осуетяватъ геройството на отечественолюбцитѣ, и Русия, Австрия и Прусия рѣшаватъ първото дѣлене на II. Това расчленение станѫло въ 1772. Източна Галиция се дала на Австрия; всичкитѣ прѣдишни завоевания на литовцитѣ отъ руситѣ (Бѣла Русия, Черна Русия, полска Ливония) се дали на Русия; западна Прусия се паднѫла на Брандебургския домъ. Останѫлото носило още името полско кралство, нъ било на дѣло руска область. Въ 1790, прѣзъ войната на шведитѣ и турцитѣ срещу Русия, полскитѣ отечественолюбци извършили една революция, и въ 1791 прогласили една мѫдра конституция, която унищожавала нелѣпото *вето* (правото да може само единъ гласъ въ депутатското събрание да отхвѣрля всѣка нова

законодателна мѣрка) и усилвала кралевската власть; нъ Русия подигнѫла среща тѣхъ Трговицската конфедерация (1792), съставена отъ полски недоволници, които се уловили за орѫжие въ името на бившата конституция и на бившитѣ свободи. Доклѣ траяли тия раздори, станѫло второто дѣлене на **П.** въ 1793, между Русия и Прусия. Едно ново усилие на поляцитѣ въ 1794 докарало една още по-неравна борба, въ която Кошчушко (виж. това име) показалъ напразно чудеса отъ храбрость; и едно трето и послѣдно дѣлене на **П.** станѫло въ 1795. Тоя пѫть и Австрия зела дѣлъ, както Русия и Прусия. **П.** останѫла така унишожена 12 години. Слѣдъ първата си прусска война (1807) Наполеонъ, по Тилзитския миръ, съставилъ отъ цѣла полска Прусия и отъ нѣколко други области на бивша **П.**, Варшавско велико дукство (виж. *Варшава*), което обгръщало около двѣ пети отъ бившето кралство **П.**, и го далъ на саксонския краль, Фридриха-Августа, внукъ на Августа II, който билъ вече избранъ краль отъ полскитѣ отечестволюбци въ 1790, нъ не приелъ. Отъ това врѣме поляцитѣ, всѣкога съ надежда да се въздигне бившето имъ царство, се показали прѣданни на французския императоръ; тѣхнитѣ войници се били постоянно въ редоветѣ на французската армия, дѣто съставяли единъ отличенъ корпусъ (виж. *Понятовски*). Когато паднѫлъ Наполеонъ, вѣнский конгресъ (1815) раздѣлилъ на двѣ *Варшавското велико дукство:* западната часть, която обгръщала Данцигъ, Торнъ, Кулмъ, Познанъ и др., се дала на Прусия; источната часть, много по-голѣм[illegible] дала (съ исключение на Кра[illegible] който станѫлъ независима р[illegible] лика) на Русия, която си я съединила на империята [illegible] името *Кралство Полша.*

Това кралство, въ сѫщето [illegible] ме като било присъединен[illegible] русската империя, добило от[illegible] ператора Александра една [illegible] ституция, и имало диетата [illegible] която гласувала налозитѣ и [illegible] исквала законитѣ. Императо[illegible] му далъ вице-краль (брат[illegible] Константина). Въ врѣмето [illegible] нова форма правление **П.** се [illegible] вала на нѣкакво спокойствие [illegible] 1815 до 1830; нъ побудена [illegible] примѣра на Гръция, на Бе[illegible] парижската революция въ [illegible] тя се побунила изново срещ[illegible] сия, като сочила за причина [illegible] испълнението на договоритѣ, [illegible] то били гарантирали свобод[illegible] Въ течението на десеть м[illegible] (отъ ноемврия 18 до сентем[illegible] 19), **П.** се борила геройски [illegible] ща десеторни сили; побѣдена [illegible] ново, въпрѣки усилията на [illegible] пицкивци, Чарторижскивци, [illegible] бискивци, тя била разорена [illegible] побѣдителя, изгубила повечет[illegible] правдини и игото й станѫло [illegible] тежко: прѣди всичко, една [illegible] голѣма часть възстанници [illegible] грирали на чужбина, особено [illegible] Франция, други били осѫдени [illegible] смърть, на затворъ, на като[illegible] работа. Голѣмитѣ имения се [illegible] фискували, вилненский унив[illegible] тетъ и кременецский лице[illegible] затворили, конституцията и [illegible] бепото управление на кралст[illegible] се унищожили; сѣдалището [illegible] управлението, което било въ [illegible] шава, се прѣмѣстило въ Пе[illegible] бургъ, и уставътъ отъ 1832 [illegible] личилъ и послѣднитѣ дири [illegible]

полската народна самостоятелность. Въ чужбина, емиграцията се мѫчила напразно да възбуди общественото мнѣние и да поддържа въ II. една агитация, която никога не дала сериозни резултати. Съединението на русската православна църква въ Литва съ римо-католическата църква се имало за едно отъ голѣмитѣ тържества на полското дѣло; нъ руското правителство го развалило въ 1839, и униятскитѣ били църкви принудени да се приберѫтъ въ нѣдрото на православната църква. Въ Галиция, Метерниховото правителство възбудило селянетѣ среща благородницитѣ и предизвикало, въ 1846, една страшна размирица, вслѣдствие на която, послѣднитѣ остатки отъ II., Краковската Република, се присъединили на Галиция. Въ 1848 нѣколко поляци зели участие въ унгарското възстание. Крѫмската война (1854—55) дала на полскитѣ емигранти надежди, които не се осѫществили. Отъ 1860, една агитация почнѫла да се проявява въ Варшава. Въ това врѣме, на чело на гражданското управление на русска II. се поставилъ единъ искусенъ и примирителенъ политикъ, маркизъ Вѣлополски; той залѣгалъ да добие за съотечественицитѣ си най-добрия modus vivendi. Нъ неговитѣ усилия се парализирали отъ тайнитѣ дѣйствия на емигрантитѣ, които вѣрвали въ сполуката на една революция. Единъ централенъ комитетъ покрилъ II. съ една мрѣжа политически съзаклетинци. Едно възстание избухнѫло по поводъ на набора прѣзъ януар. 1861. Цѣла година партизански отряди сновали изъ II., гонили цѣлта си изъ Литва, изъ Самогития, изъ Волхиния, изъ Украйна. Никаква помощь като не дошла отъ чужбина, тѣ не могли да издържѫтъ. Муравиевъ въ Вилно, Безакъ въ Киевъ, потъпкали възстанието съ всичката строгость. Въ Варшава, Милютинъ и князъ Черкаски били натоварени да порусѣятъ страната. Тѣ унищожили ангарията, дали на селянетѣ земята, която тѣ наимали отъ господаретѣ. Варшавский царски намѣстникъ се замѣниль съ главенъ управитель. Католическитѣ владици се интернирали въ вѫтрѣшностьта на Русия. Затворътъ, заточението, смъртьта, изгнанието поразили възтанницитѣ или ония, които се подозирали, че имъ благоприятствуватъ. Една нова емиграция пристигнѫла въ Франция, нъ тя била по-малобройна отъ първата и не упражнила сѫщото влияние надъ сѫдбинитѣ на II. Единъ русски университетъ се основалъ въ Варшава, русский езикъ се въвелъ въ училищата, въ управлението, въ сѫдилищата. Въ Литва публичното употрѣбение на полски езилъ строго се запрѣтило, упражнението на католическото вѣроисповѣдание се стѣснило съ затварянето на църкви и монастири. Запрѣтило се на поляцитѣ да купуватъ зели. Особенъ данъкъ се наложилъ на полскитѣ владѣлци на недвижими имоти. Съ една рѣчь, русска II. тежко искупила двѣтѣ си възстания. Въ 1883, Лъвъ III сполучилъ да добие назначението на владици на вакантнитѣ епархии. Едно слабо подобрение въ отношенията на руситѣ и поляцитѣ като че настанѫ отъ възцарението на Николая II.

Австрийска II. е била по-честита отъ русска II. и се радва

на широка автономия. Въ замѣна, подчиненитѣ на Прусия поляци се борѣхъ среща една безпощадна система на понѣмчване. Католическата църква истегли много отъ Kulturkampf; нѣмский езикъ се е наложилъ дори въ прѣданието на катихизиса. Една сума отъ 125 милиона се е гласувала да се купуватъ полски земи и да се настаняватъ на тѣхъ нѣмски поселенци. Нѣколкото депутати, които поляцитѣ испращатъ въ прусския парламентъ, сѫ безсилни да браняхъ полската народность отъ една неостѫпчива и безпощадна политика. Въпрѣки тия печални испитни, има още много отечественолюбци, които още не се отчайватъ за бѫдѫщето. Тѣ сѫ се отрекли отъ мистическитѣ блѣнове на поляцитѣ отъ 1830; и Луи Леже ни казва, че чрѣзъ общественния и икономически напрѣдъкъ се надѣяхъ тѣ да върнѫтъ на отечеството си мѣстото, което то е занимавало нѣкога въ Европа.

Литературна история.—Между словѣнскитѣ народи, поляцитѣ първи влѣзли въ умствени сношения съ Западъ и пригърнѫли идеитѣ на западната цивилизация. Езическа до кѫдѣ половината на X-и вѣкъ, II. се обърнѫла въ римо-католичеството, въ 965, — събитие, което помогнѫло много да се развие въ нея книжнината и науката. Още въ първата половина на на XI-и вѣкъ Казимиръ I, *Възродительтъ*, основава училища, на които повѣрява ржководителството на калугери; и Казимиръ *Велики*, съ основаването краковския университетъ (1364), прѣустроенъ и богато надаренъ отъ Владислава II Ягелона (1400), създалъ единъ важенъ разсадникъ на просвѣщението, от излѣзѫтъ по-късно мно ни, между които най Никола Коперникъ. литературни паметниц ски хроники; Галъ оп езикъ начинанията на хвалява царуването в ва III; Мартинъ Стрж tin Polonus) не се огр описва историята на ва и всеобщата истори но съчинение, което, с мирането на книгопеча мало много издания в ропейски градове (Тур бургъ, Прага, Парих Анверсъ, Венеция, Ке лиянското възраждане най-силно слѣдъ Франц любовьта къмъ книж събужда всѫдѣ съ вкус куствата и много пи вдъхнуватъ щастливо нитѣ образци. Мартинт пише прѣвъсходната с на II. Литературний е тинский, който се и свободно въ нѣкои р обществото; въ това не развитието на народ Напротивъ, полский е годарение може-би на ството, добива единъ р летъ, както въ прозата поезията. Никола Рей, моралисть, е прѣдтеча прозаици и поети, че е златний вѣкъ на по тература. Тогава Янъ ски създаде една истин на литература; съ оди елегиитѣ си, съ идили сатиритѣ си, и съ тра той е обогатилъ полски безцѣнни съкровища. вѣкъ II. постоянно в среща турцитѣ, руссѣ

и др. Тя е тогава едно обширно бойно поле и има много повече храбри войници и герои отколкото добри писатели. Латинската поезия, напротивъ, цъвти повече и повече: Сарбиевски (Sarbievius) е най-блескавий й прѣдставитель, и нѣколко отъ одитѣ му наумѣватъ най-добритѣ Хорациеви и Тибулови поеми. Това литературно затмѣние въ **II.** въ XVII-и вѣкъ обясняватъ не толкова съ постоянното военно положение, колкото съ влиянието на йезуититѣ, които много полатинчватъ езика. XVIII-и вѣкъ не е много по-честитъ: *макаронизмътъ* ражда ново зло: *гализмътъ*. Французската литература е тогава на модата: Корнейлъ, Расинъ, Лафонтенъ, Боало нийдѣ нѣматъ толкова жарки поклонници колкото полскитѣ писатели. Съ рѣдки исключения (Карпински, Вороничъ, Нѣмцевичъ) полскитѣ писатели търсѣтъ вдъхновението си на тоя чуждъ изворъ. Ала и всѣдѣ въ Европа е била модата въ тая епоха да се копира Хорацій.

II. изгубва независимостьта си, нъ „тя не е още умрѣла“ — запѣватъ скоро Домбровскивитѣ *полски легиони*, които се сражаватъ подъ французското знаме; ако и распокъсана и изличена отъ политическата харта на Европа, тя прѣживѣва злочестинитѣ си и свидѣтелствува за жизненостьта си въ книжнината, наукитѣ и искуствата. Романтизмътъ се появява въ **II.**, първенъ скромепъ и плахъ, съ Казимира Бродзински, още напоенъ съ класически стомени. послѣ повече и повече смѣлъ, доклѣ най-сетнѣ става изряденъ и блескавъ съ Мицкевича, Словацки, Красински, ближни родници на Гете и на Шилера, на Байрона и на Виктора Хюго, нъ отхранени съ народна храна и горещи отечественолюбци. Около тѣхъ се групиратъ множество поети и прозаици съ различни заслуги. Мицкевичъ, авторътъ на *Панъ Тадеушъ* и на толкова други шедеври, надминува първитѣ съ исполинския си растъ; Крашевски, създателтъ на нововрѣменния романъ въ **II.**, господствува надъ вторитѣ съ разнообразието и плодовитостьта, ако не по високата стойность на произведенията си. До великитѣ поети отъ тоя периодъ поставятъ украйненската школа съ своя славей Богданъ Золески, чиито пѣсни (*Думи* и *Думки*), твърдѣ характеристични, дишатъ дълбоката меланхолия на степитѣ, Антонъ Малчевски и др. Цѣлий тоя романтически периодъ дохожда прѣди страшното сътресение въ **II.** отъ възстанието въ 1830 и слѣдъ него. Въ легиона писатели подирь тоя периодъ, а особено слѣдъ възстанието въ 1863, когато въ полската литература захваща да прѣобладава трезвеностьта и чистий разумъ, блещѣтъ най-вече двѣ имена: Адамъ Асникъ и Хенрихъ Сенкевичъ. Всичкитѣ чувства, всичкитѣ ламтежи, които вълнуватъ сегашна **II.**, сж минѣли прѣзъ душата на поета Адамъ Асника. Сенкевичъ, ако и прозаикъ, притежава и той въ висша степень дароветѣ на великъ поетъ, сир. дивно въображение, прѣкрасенъ езикъ и едно твърдѣ тънко пластическо чувство, което, сѣкашъ, е наслѣдилъ отъ староврѣменнитѣ гръци. Неговата историческа трилогия, *Съ огънь и мечъ*, *Потопътъ* и *Господинъ Володйовски*, е единъ видъ епопея, въ която живѣе изново цѣла **II.**

отъ XVII-и вѣкъ съ пороцитѣ и добродѣтелитѣ си; неговий Quo Vadis? *(Камо грядеши?)* е едно великолѣпно възстановение на събитията, нравитѣ и обичаитѣ на Римъ въ Нероново врѣме.

Съ една рѣчь, полската литература е една отъ най-богатитѣ европейски литератури.

Библ. — Освѣнь съчиненията на полски езикъ на полскитѣ списатели Нарушевича, Нѣмцевича, Бандтке, Лелевеля и Мицкевича, виж. Rhulière, Histoire de l' anarchie de Pologne et du démembrement de cette république (4 т., Парижъ, 1807; Oginsky, Mémoires sur la Pologne et les Polonais depuis 1788 — 1815 (4 т., Пар., 1826); Soltyk, La Pologne, précis historique, politique et militaire de sa révolution (1833); Lelewell, Histoire de Pologne avec atlas (Пар., 1844); Chodzko, La Pologne historique, littéraire, monumentale et pittoresque (Пар., 1832—42, 3 т.); S. Tarnowski, Cent ans de notre histoire (Краковъ, 1896); Roepell, Geschichte Polens (Хамбургъ, 1860); Соловьевъ, *Исторія паденія Польши* (1853); Н. Карѣевъ, *Паденіе Польши въ исторической литературѣ* (СПБ., 1888).

Полъ. Сѫщото, каквото е империалъ.

Полюсъ, *лат.* 1) Всѣки отъ двата края на осьта на едно кѫлбо, всѣки отъ двата края на осьта на нашата земя: *Съверний полюсъ се нарича и арктически, южний се нарича и антарктически.* 2) Всѣки отъ двата края на единъ магнитъ, на нѣкакво тѣло или на нѣкаква грамада, въ които се е набралъ магнетизмъ и е тричество: *положителенъ* ... *отрицателенъ полюсъ*

Полюция, *лат.* Неповолно меистечение.

Поляренъ, *лат.* Който се мира близо до полюситѣ. — **лярна звѣзда.** Звѣзда отъ звѣздието Малка Мечка, го близо до небесния пол която отговаря на сѣверния люсъ на земята. — **Полярни кр гове.** Кржгове на земното кл паралелни на екватора, които лжтъ умѣренитѣ пояси от довититѣ пояси. Тия кржг мислено прокарвани на зем отстоѫтъ отъ полюситѣ $23^1/_2$ дуса и странитѣ, които се ня ратъ между тия кржгове и люситѣ, се наричатъ **поля страни.** — **Полярно море.** Ч отъ сѣверни Ледовити океанъ сѣверъ отъ Сѣверна Амер — **Поляризация,** *лат.* Изм ние на свойствата на свѣтли когато се прѣломява. — **По ризирамъ.** Произвождамъ п ризация. — **Полярность.** С ството, което има намагнети ната игла до сочи все към люситѣ.

Поляци. Виж. *Полша.*

Помада, *фр.* Благовонно ма за мазане косата и кожата.

Помаци. Българе, които в вѣдватъ мохамеданството. Тѣ вѣжтъ, на брой около 400,0 въ страната на Родопитѣ, Пловдивъ до Солунъ, отъ с ното течение на Арда до Д даръ и — въ видъ на единъ у ненъ островъ — въ сѣверна Б гария (30,000) около Ловечъ, П венъ и Орѣхово. Името имъ об новено, макаръ и на́дали осно телно, произвождатъ отъ дума

амъ, за това именно, че тѣ
ни добри помагачи на турцитѣ.
я наши сънародници не сѫ
ли да се слѣкътъ съ турцитѣ,
говорѣтъ и сега родния езикъ
български. У тѣхъ се срѣщатъ
е стари български думи, които
исчезнѫли у насъ; нъ тѣ естe-
ено сѫ въвели въ говора си
голѣмо число турски думи от-
якото сме въвели ние въ на-
я говоръ. Тѣ иматъ епически
сни, въ които се срѣща особено
ето на Крали-Марко. Както мо-
еданетѣ албанци, бошняци, гръ-
(въ о-въ Критъ) и други, п. сѫ
фанатици отъ истинскитѣ тур-
Въ 1876 тѣ показахѫ такъ-
фанатическа прѣданность на
ското правителство, че из-
шихѫ у насъ звѣрства (виж.
рилско възстание, Петлешковъ),
то се осѫдихѫ отъ Глидстона,
докарахѫ намѣсата на Русия
нашето освобождение.
Когато Берлинский договоръ
даде Източна Румелия, той й
здаде нѣколко помашки околии;
п. (17 села отъ рупчосска око-
и 4 отъ пещерската околия)
се подчинихѫ на християн-
то управление. Въ 1886 Съе-
нена България, по турско-бъл-
ското съглашение отъ 23 ян.,
което Портата припозна Съе-
нението, отстѫпи нѣкои отъ тия
а на Турция, а запази една
ть отъ тѣхъ (Бабешки колиби).
слѣднитѣ се опитахѫ да се въс-
отивѣтъ, нъ едно отдѣление
гарска войска не закъснѣ да
пира земята имъ и тѣ се при-
ихѫ да се подчинѣтъ.
Обръщането на вѣроотстѫпни-
българе въ мохамеданството
е извършило постепенно отъ
-и до XVII-и вѣкъ. Много
гарски *боляре слѣдъ* падането
на България сѫ били принудени
да пригърнѫтъ мохамеданството,
за да упазѫтъ живота и имота
си. Тия потурчени българе, както
и потурченитѣ чрѣзъ еничерството
то (виж. *Еничере*) сѫ прѣтопени
въ турската народность и изчез-
нѫли безслѣдно. А п. сѫ потом-
цитѣ на българе, дѣто турцитѣ
чрѣзъ насилие сѫ турчили (по-
мохамеданчвали) цѣли околии и
окрѫзи. Какъ турцитѣ сѫ потур-
чили чепинскитѣ и изобщо по-
вечето родопски помаци виждаме
отъ съобщението на попъ Мето-
дия Драгиновъ въ книжката на
Ст. Захариева (виж. това име).

По това съобщение, чепинс-
китѣ българе ходили, като „войни-
ци“, да помагатъ на султана въ
войнитѣ му всѫдѣ и се ползували,
между друго, и съ пълна
церковна свобода — не зависяли
отъ гръцкия владика въ Пловдивъ, та му и не плащали никакъвъ данъкъ. Въ 1657 настанѫлъ въ Родопитѣ голѣмъ гладъ. Въ тая година турцитѣ почнѫли война съ венециянцитѣ и събрали голѣми сили въ Пловдивъ. Гръцкий митрополитъ въ тоя градъ, Гавриилъ, за да си отмъсти на чепинцитѣ, за дѣто не скланяли да припознаватъ властьта му, наклеветилъ ги, че искали да се подигнѫтъ противъ султана. Въспользуванъ отъ това, везирь Мохамедъ Кюпрюлю намислилъ да унищожи войнишкитѣ права на чепенцитѣ и да принуди тия свободолюбиви планинци да приемѫтъ исляма. За тая цѣль той потеглилъ съ 6 паши и съ войскитѣ си еничере прѣзъ Родопитѣ и се спрѣлъ въ чепинското село Константиново на лагеръ. Тамъ заповѣдалъ да хванѫтъ чепинскитѣ първенци: Банъ Веля и прото-

попъ Константина; да хванѫтъ сѫщо и всичкитѣ свещеници и кметове и да ги оковѫтъ въ вериги. Когато окованитѣ били докарани прѣдъ везиря, той заповѣдалъ на еничеритѣ да ги исколѭтъ до единъ за „измѣна“ и „непокорство на царя“. Нъ прѣдъ везиря излѣзлъ нѣкой си Хасанъ Ходжа, и го помолилъ да ги прости, ако приемѫтъ ислямa. Везирьтъ склонилъ. Тогава на Гергйовдень (1657) окованитѣ и всичкитѣ попове и кметове отъ другитѣ села се потурчили.

Съврѣменникътъ и очевидецътъ на това насилствено турчене, попъ Методий, казва: — „Нашитѣ се турчиха до Богородица (августа). Които се не истурчиха едни исклаха; друзы бѣгаха по гората и тамъ изгореха кащите . . . . таче на петковдень доде фермань отъ цароть да се саберать блъгарете та да станатъ рая, да давать харачь и веримь и да ходять на ангария. и само турците да отиватъ на войскя и събрахасе бежанците та сагрядиха кащи ва камьнець и ракитово. тогись повечето бежанци отъ страхоть отидоха при стара ріека та сьгріадиха ново селище Батьово, асань оджа за кашмерь натера потурняците та расипаха сыте црькви отъ костьнець до станимька 33 монастире и 218 црьквы, и така Божию попущенію расипахасе блъгарете ва цепина.“

Въ п. турцитѣ сѫ намирали вѣрни слуги на ислямa и на султана: тѣ сѫ доставяли на султана прѣкрасни войници и дори даровити паши. *Джевдетъ* паша, *Ахмедъ* Вефикъ паша (виж. тия имена) се иматъ за п.

Както п-тѣ, турцитѣ донѣйдѣ насилствено сѫ потурчили, донѣйдѣ сѫ истрѣбили многобр
гарско население въ
Тузлука и Герлово, к
селили на мѣстото н
прѣселенци турци отъ
Ето защо днесь мно
источна България сѫ с
чисто турски, когато
XVI-и вѣкъ се спомен
чисто български.

Историята и етногр
п. сѫ вече добрѣ изуче
Иречека и сѫ описани
вото учено съчинение
stenthum Bulgari
1891 (*Българско Княже*
кои изслѣдователи, въ
на издаденитѣ отъ Ге
чешски) въ Прага поети
дания на п. (1878), прѣ
че п. сѫ потомци на
меннитѣ тракийци. Виж
Константиновъ, *Непокор*
ла въ Родопскитѣ пла
фия, кн. I 1886, кн.
Нѣколко свѣдѣния за
нето на родопскитѣ б
В. Добруски въ *Период*
ние, кн. XXI и XXII
Иречекъ, *Помашки пѣс*
пино въ *Периодич. Спи*
Недѣлевъ, *Помаци* (въ
гарски Прѣгледъ, кн. VII
= 1895).

Помбалъ (Маркизъ).
кий отъ всичкитѣ пор
държавници, и единъ
първитѣ дипломати на вр
род. въ 1699 близо до
починѫлъ въ имението
балъ въ 1782. Синъ на е
валер. капитанъ отъ втор
редъ благородници, П. уч
вото въ Коимбра и служ
колко врѣме въ войската
като билъ изгоненъ отъ Л
поради младежкия му н
духъ. Тогава се отте

мѣсторождението си и се посвѣтилъ на политическитѣ и обществѣнитѣ науки. Отпослѣ се оженилъ за една богата вдовица, Дона Тереза, и добилъ достѫпъ до двора. Въ 1739 билъ назначенъ посланникъ въ Лондонъ и слѣдъ нѣколко години на сѫщата длъжность въ Вѣна. Тамъ **II.** [първата му сѫпрѫга се била поминѫла] се оженилъ, въ1749, за графиня Даунъ, внука на австрийски маршалъ съ това име. Тая женитба имала най-честито влияние на бѫдѫщето му поприще. Когато **II.** се върнѫлъ въ Португалия, португалската кралица, която била австрийска княгиня, много обикнѫла сѫпрѫгата му; и когато се въцарилъ синъ ѝ, Иосифъ I, тя го накарала да назначи **II.** министръ на вѫтрѣшнитѣ работи. Тутакси блеснѫлъ неговъ административенъ геній. Той намѣрилъ отечеството си токо-речи безъ войска, безъ флота, безъ търговия или земедѣлие, и всичката власть въ рѫцѣтѣ на безсъвѣстни иезуити и грабители-благородници. Привърженикъ на философскитѣ идеи на XVIII-и вѣкъ, той си поставилъ за задача да усили кралската власть и да противопостави на аристократическитѣ рязреди и на духовенството единъ независимъ, просвѣтенъ и благоденственъ народъ.

Между пързитѣ му дѣла било възвръщането на короната много имения несправедливо отчуждени отъ нея. Слѣдъ това дошли цѣлъ редъ реформи: прѣустроили се военнитѣ сили, испратили се нови поселенци въ португалскитѣ колонии, основала се источно-индийска компания, и други за Бразилия, дѣто се въвело обработването на кафето, захарьта, памукътъ, оризътъ, синилото и кокосовото дърво. По единъ договоръ съ Испания (1753), Парагвай станѫлъ португалско владѣние. Когато станѫло голѣмото земетресение въ Лисабонъ, въ 1755, **II.** показалъ комахай свърхчовѣшка смѣлость и енергия, поради което кралътъ го повишилъ на графски чинъ, и на другата година го назначилъ пръвъ министръ. Избухнѫла една буна, на която подстрекателитѣ били благородницитѣ и иезуититѣ. **II.** я потъпкалъ и отстранилъ всичкитѣ иезуити отъ двора. На другата година (1758) се открило едно съзаклетие противъ живота на краля. Въ съчувствие съ това съзаклетие се подозирали и иезуититѣ и **II.** ги обвинилъ прѣдъ папата; и когато папата не позволилъ да се прѣдадѫтъ въ сѫдъ, **II.** накаралъ та прѣмахнѫли нѣкои въ затвора и добилъ отъ краля да изгони всичкитѣ други изъ кралството. Когато тѣ отказали да си отидѫтъ **II.** ги прѣнеслъ въ кораби съ войска, която ги оставила въ Церковната (папската) държава. Папа Климентъ XIII силно протестиралъ, а **II.** изгонилъ задъ граница и намѣстника му. Скоро слѣдъ това Климентъ XIII умрѣлъ, и на папския прѣстолъ дошелъ Климентъ XIV, който не билъ приятель на иезуититѣ, та прѣпирнята между Португалия и Ватиканъ се изравнила. Прѣзъ всичкото това врѣме **II.** енергично залѣгалъ да поощрява земедѣлието, търговията и индустрията, прѣобразувалъ коимбренския университетъ и подобрилъ образователната система. Въ 1770 билъ произведнъ на чина маркизъ, и отъ това врѣме до смъртьта на краля въ 1777 билъ на върха на

висяли отъ каприза на една жена. Чуждестранната дипломация извличала полза отъ това обстоятелство. Австрийский пръвъ министръ накаралъ Мария Терезия да пожъртвува гордостьта си на изискванията на положението си, и императрица-кралицата писала на куртизанката писмо, въ което я наричала *моя братовчедко*. Тая дума завъртѣла главата на маркизата, и промѣнила за нѣколко врѣме вънкашната политика на Франция. **II.** умрѣла въ 1764 съ юздитѣ на управлението въ рѫцѣтѣ си. Въ 1853, библиотекарьтъ на версайлската градска библиотека, M. le Roi, обнародвалъ въ Journal de l' Instruction publique единъ списъкъ на грамадитѣ суми, които маркизата истеглила доклѣ се радвала на царското благоволение отъ народното съкровище за себе си. Сборътъ на всичкитѣ суми по тоя списъкъ, съставенъ по правителствени архиви, се въскачва на 40,000,000 лева.

Маркиза **II.** била високомѣрна и мстителна до най-висока степень, и съ безпощадна жестокость осѫдила на вѣченъ затворъ, въ Бастилия и други тъмници, множествата, които посмѣяли да говорѫтъ за нейнитѣ злоупотрѣбения. Подирь подобни факти, много слаба апология за маркизата е да се каже, че тя насърдчавала ученитѣ, поетитѣ и философитѣ, покровителствувала *енциклопедиститѣ* и помогнѫла въ изгонването на иезуититѣ. *Писмата* въ нейно име сѫ повечето лъжовни. Едно отъ най-добритѣ описания на живота ѝ, на французски, е Goncourt-овото.

Съ името *помпадуръ* е извѣстно сега едно особено срѣсване на косата, една особена наредб мобилитѣ и нѣкои платове мода въ XVIII-и вѣкъ.

Помпей (*Кней*), или Вел **Помпей**. Енергиченъ римски нералъ съ извънредна храбр род. въ 106 прѣди Р. Х. Зан нѫлъ да изучва военното иску подъ бащиния си надзоръ бойното поле още на 17-годи възрасть. Отличилъ се въ Афр дѣто съкрушилъ Марневата тия, за което билъ почетенъ титлата Magnus (Велики), му се и далъ въ Римъ ед триумфъ, какъвто никога до гава не билъ даденъ на лице чина eques. Подирь тоя подв той покорилъ Лепидовитѣ по дователи въ Италия и Мар тѣ въ Испания. Когато се върн въ Италия, слѣдъ 5—6-годи отсѫтствие въ Испания, срѣщн и разбилъ остаткитѣ отъ Спа ковата войска, та спечелилъ че та за сключването на Робс война. Сега той билъ идолъ народа, и макаръ и да бил закона неизбираемъ за консу ностъ, сенатътъ го избралъ консулъ заедно съ Краса (71) сега **II.** принадлежалъ на ар кратическата партия; нъ публично се обявилъ защит на народнитѣ права и въ му дѣло било да възвърне в та на народнитѣ трибуни. 67—66 **II.** направилъ важна га на републиката, като очи Срѣдиземно море отъ многоб нитѣ пирати, които вълнували него; а слѣдъ това, 65—62, р рилъ Митридата, понтския кра Тиграна, арменския краль, и тиоха, сирийския краль. Въ щото врѣме покорилъ евреит прѣзелъ Иерусалимъ. Като се нѫлъ въ Италия, уволнилъ

ската си, и влѣзълъ въ Римъ три-
умфално трети пѫть (61).

Нъ отъ сега пататъкъ звѣздата
му почва да тъмнѣе. Аристокра-
цията му показва недовѣрието си
народътъ прѣдпочита Цезаря.
Сенатътъ отказва да удобри всич-
ките му дѣла въ Азия и жела-
нието му да се раздадѫтъ земи
на прѣстарѣлитѣ войници. Тогава
I. влиза въ тѣсно споразумѣние
съ Цезаря, съ условие да си по-
магатъ взаимно. Цезарь и II.
привличатъ на страната си Краса,
който притежавалъ грамадно бо-
гатство и упражнявалъ обширно
влияние въ Римъ, и тримината
образуватъ помежду си онзи коа-
ция, която обикновено нари-
ватъ „първия триумвиратъ“ и
която за нѣколко врѣме осуетя-
ла всичкитѣ усилия на аристо-
ратическата партия. Тая олигар-
ийка става всесилна. Помпеевитѣ
ла въ Азия се утвърдиватъ:
езаревитѣ планове се испълняватъ.
говий поземенъ законъ, който
здава земи на бѣднитѣ граждани
въ Кампания, се прокарва, на
това заедно и II-то обѣщание
войскитѣ му се испълва. Цезаре-
ва дъщеря, Юлия, се оженва
II., та родството свързва по-
сно политическитѣ интереси.
колко години наредъ Цезарь
не лаври въ Галия, и все по-
е се прослави като воитель и
ржавникъ, а II. хаби врѣмето
енергията си въ Римъ. Нъ II.
може да търпи съперникъ. Юлия
мра въ 54 прѣди Р. Х., та тесть
еть се раздѣлятъ съ по-широ-
пропасть. II. сега се връща
прѣдишнитѣ си приятели,
истократитѣ, на които главното
лание е да спрѫтъ Цезаря въ
волюбивитѣ му замисли. Запо-
ква се Цезарю *да распусне* войската си и се върне въ Римъ. Той се съгласява да стори това, съ условие и II., който има войска близо до Римъ, да стори сѫщото. Сенатътъ настоява на безусловна покорность, и му дава срокъ да распусне войската си, инакъ ще го обяви за общественъ непріятель. На това рѣшение двама отъ трибунитѣ напразно възражаватъ. Тогава Цезарь прѣминува Рубиконъ, въпрѣки рѣшението на сената, и върви срещу II. въ Римъ. Захваща се междуособната война. Слѣдъ една страшна борба, II. е побѣденъ при Фарсала и убитъ въ Египетъ по заповѣдьта на Птоломея XII, въ 48 прѣди Р. Х.

Двѣ прочути изречения се споменуватъ понѣкога, които се отнасятъ на II-вия животъ. II-вото довѣрие въ себе си не го оставяло никога въ врѣме на опасность. Когато Цезарь върнѣлъ къмъ Римъ на чело на побѣдоносната си войска, II. не билъ зелъ никаква отбранителна мѣрка. Като го попитали съ каква войска ще спре непріятеля си, ако прѣмине планинитѣ, той отговорилъ: „На което мѣсто въ Италия и да тупнѫ съ крака си, легиони ще излѣзѫтъ отъ тамъ“. II. паднѫлъ когато бранилъ свободата, и занесълъ въ гръба почитанието на всички истински римляне. По тоя случай споменуватъ този хубавъ стихъ за Фарсала: Victrix causa diis placuit, sed victa Catoni — „Боговетѣ сѫ за Цезаря, а Катонъ за II.“

Помпей (*Секстъ*). Братъ на Велики Помпея, побѣденъ отъ Августа и умъртвенъ въ 35 прѣди Р. Х.

Помпей (*Кнеи*). Синъ на Велики Помпея, побѣденъ отъ Цезаря

при Мунда (Испания) и убитъ въ бѣгството си (45 прѣди Р. Х.).

Помпея. Староврѣмененъ градъ въ Кампания, 20 килом. на юго-ист. отъ Неаполъ, при политѣ на Везувий и при устието на Сарно (Sarnus) въ Тосканско море, между Херкуланъ и Стабия. За ранната му история малко се знае (едно сказание приписва основанието му Херкулесу; нъ въ напокошнитѣ римски врѣмена станѫлъ любимо лѣтовище за богатитѣ римляне, много отъ които, включително и Цицеронъ, имали вили въ прѣдградията му. На врѣмето си тоя градъ ще е билъ важенъ въ търговско отношение, защото е билъ пристанищенъ градъ на Нола и други градове въ плодородната долина на Сарно. Въ 63 слѣдъ Р. Х. градътъ пострадалъ много отъ едно земетресение, а въ 79 той и Херкуланъ били съвсѣмъ засипани отъ пепела на Везувий въ едно страшно негово изригване. Съ врѣме **П.** се забравила, и съ вѣкове самото ѝ мѣстоположение било неизвѣстно; повече отъ шестнадесеть вѣка тоя старъ градъ лежалъ спокойно подъ грамаднитѣ пепелища. Най-сетнѣ, въ 1689, съгледали надъ земята нѣкои дири отъ града, и въ 1748 неаполитанското правителство почнѫло едни интересни раскопи, които сѫ се продължавали, съ разни прѣсѣкулки, и до днесь. Тия раскопи сѫ доставили на археолозитѣ множество свѣдѣния върху устройството на римскитѣ домове и върху частнитѣ нрави на римлянетѣ. До сега сѫ раскопани двѣ пети части отъ града, който е билъ опасанъ съ укрѣпления, закриляни съ кули. Искарванитѣ на-явѣ прѣдмѣти сѫ доста добрѣ уцѣлѣли. Сравнително малко вѣшки костници (скелети) сѫ мѣрени, па и токо-речи съвс не се намиратъ много цѣнни пр мети, каквото златни и сребъ сѫдове и др. Това показва, повечето жители [градътъ им по врѣме на катастрофата о 20,000 жит.] избѣгнѫли и се нѫли, та издирили и прибр съкровищатата си. Прѣзъ есе въ 1864, повече отъ 200 кос ка били намѣрени въ единъ Ю нинъ храмъ; очевидно е, че твитѣ отишли тамъ да тър прибѣжище отъ богинята. Гра изглежда да е билъ правил строенъ; тѣснитѣ му улици кръстосватъ на прави ѫгли щитѣ, прости, сѫ били рѣдко вече отъ двоетажни. Стѣн живопись е твърдѣ забѣл телна, както сѫ забѣлѣжител архитектурнитѣ и скулптурни изведения, въ които, вкупомъ, имаме, така да речемъ, едн ва картина на единъ градъ ди 1800 години. На европе тѣ езици има разни описан **П.**: Les Ruines de Pom отъ Mazois (Парижъ, 1812—18 Pompeia отъ Breton (Пар 1855); Pompeji in sei Gebäuden, Alterthum und Kunstwerken (3-о Лайпцигъ, 1875); Pompei отъ sir. W. Gell (Лондонъ, 1 1830, 4 т.) и Pompeii: history, buildings, and tiquities отъ T. H. Dyer (18 На русски има двѣ описани **П.** — едно отъ Левшина (1 и едно отъ Класовский. — Д познатото съчинение *Послѣдн дни на Помпея* отъ англ. л раторъ Булвера-Литона (прѣве на езика ни отъ Н. Михаилов е исторически романъ, ж

картина на римското общество (1834).

Помпозо, *итал.* Въ *муз.* тържествено.

Помяновъ (Д-ръ *Конст.*). Български политикъ, род. въ Притѣпъ въ 1850; училъ се въ родния си градъ, въ Пловдивъ при Иоак. Груева, въ Прага и свършилъ правото въ Вѣна (1877) съ поддържката на Евлогия Георгиевъ. Въ учредителното народ. събрание бѣше прѣдставитель на вѣнската българска колония, дѣто поддържаше най-свободолюбивитѣ принципи. Въ 1881 положилъ докторатъ на правото въ хайделбергския университетъ. Слѣдъ завръщането си въ София биде назначенъ членъ въ апелацията. На другата година напуснѫ службата и влѣзе въ борба за конституцията противъ Пълномощията. Тогава основа вѣстн. *Свѣтлина*, органъ съ твърдѣ голѣмо влияние върху работитѣ въ онова врѣме. Слѣдъ падането на Пълномощията, **П.** станѫ министръ на правосѫдието въ Цанковия кабинетъ (1884). Единъ отъ най-дѣятелнитѣ членове отъ Цанковата партия, той почнѫ отъ врѣмето на размиритѣ въ 1886 да пасува, а прѣзъ 1893 прѣминѫ въ редоветѣ на Стамболовата партия и въ IV Велико Нар. Събрание с. г. поддържа́ измѣнението на конституцията. Прѣзъ ноем. с. г. му се повѣри въ Стамболовия кабинетъ портфейла на правосѫдието. Въ 1902, когато Д-ръ Даневъ образува, слѣдъ Каравел. оттеглюване, чистъ Цанковистски кабинетъ, биде назначенъ дипломатически агентъ въ Вѣна. Отъ тоя постъ го уволнихѫ послѣ стамболовиститѣ и **П.** отъ тогава пакъ пасува въ политиката.

Пондишери. Градъ въ южна Индия, сѣдалище на управл. на французскитѣ владѣния въ Индия, 140 килом. на юго-зап. отъ Мадрасъ, на Бенгалски заливъ; край на вилупурамския клонъ отъ мадрасъ-танйорската желѣзница; 48,134 жит., отъ които повече отъ 2,000 европейци и потомци на европейци. Износна търговия: синило, памукъ, кожи, орѣхи, масла и др. Съборна църква, туземна и европейска гимназии, статуя Дюплексу (нѣкогашенъ управитель на **П.** и храбъръ борецъ среща англичанетѣ, умр. въ 1763) и др. Библиотека съ 20,000 тома. Прѣвъсходна вода, която се добива отъ 7 артезиански кладенци; въ това отношение **П.** е може-би най-честитъ отъ индийскитѣ градове. Англичанетѣ сравняватъ **П.** съ единъ „ма́лъкъ Парижъ". — **П.** е най-важний градъ, който французетѣ сѫ упазили отъ нѣкогашнитѣ си обширни индийски владѣния, които сега сѫ омалѣли на всичко 508 чет. килом. и 275,261 жит. Тоя градъ, купенъ въ 1693 отъ виджаянагарския краль отъ французетѣ, е билъ три пѫти прѣзиманъ отъ англичанетѣ, които го дали окончателно на французетѣ въ 1816—1817, съ запрѣщение да издигатъ въ него укрѣпления и да поддържатъ друга въорѫжена сила освѣнь полицията.

Поне. Баремъ, божемъ.

Понижавамъ. Спишавамъ, свалямъ; противополож. на *повишавамъ;* оттука *понижение*, сваляне.

Поносъ. Диария, често ходене повънъ въ теченъ видъ; придружава се понѣкога съ боление на корема и задния проходъ; става отъ въспаление на лигавата обвивка на чървото, или отъ обил-

но отлѫчване лига по повръхностьта на обвивката. Явява се отъ нелесносмилаема храна, която раздражава чърото, отъ силни слабителни, отъ настинка и като припадъкъ на много болести. Прѣдрасполагатъ къмъ него дѣтската възрасть, особено кога никнѫтъ зѫбитѣ, и слабость на цѣлия организмъ.

Понравя ми се. Харесва ми се.

Понсаръ (*Франсоа*). Французски драматически поетъ, род. въ Вѣна (1814—1867); училъ правото, нъ се посветилъ на литературата. Въ 1837 прѣвелъ Байроновия *Манфредъ* на франц., нъ прѣводътъ му намѣрилъ малко читатели. Първото му удобрено произведение била трагедията *Люкреция*, която отъ 1843 поддържа мѣстото си между найдобритѣ произведения за франц. театръ; друга негова трагедия, която е била популярна, е *Шарлота Корде*; сполучливи сѫ били и комедиитѣ му Horace et Lydie,—La Bourse,—Galilée. Драмата му Honneur et Argent (Честьта и Паритѣ) имала безпримѣрна популярность: 100 пощи една слѣдъ друга се прѣдставлявала въ Одеона безъ да изгуби интереса си за публиката. **П.** е малко забѣлѣжителенъ по поетически талантъ, нъ минува за начинатель на нова посока въ французския театръ — école du bon sens.

Понтекорво. Градъ въ южна Италия, 112 килом. на юго-ист. отъ Римъ; 7,500 жит. За нѣколко врѣме столица на княжеството, дадено отъ Наполеона на своя маршалъ Бернадота (1806).

Понтоненъ. Направенъ отъ понтони, който се отнася до понтони: *понтоненъ мостъ*. — **Понтонъ,** *фр.* Единъ видъ дия; на такъви лади въ военно врѣме мост рѣка за прѣминуване Понтонни мостове сѫ се съ по-голѣмо или по-м куство, отъ най-старо Дарий прѣминѫлъ Хеле Дунавъ по понтонни м Ксеркъсъ прѣкаралъ грам армия прѣзъ Хелеспонт добенъ мостъ. При всѣко корпусъ войски сѫществу *тонни паркове*, безъ ко армия не може да дѣйст страна, дѣто има рѣки, войни сѫ се свършвали с лука, по причина на нѣм кова необходимитѣ понтон бъро е употрѣбивалъ понтони. Наполеоновитѣ и тоновитѣ понтони сѫ б леки — тенекиени и мѣд ладии сѫ били съ равн Руситѣ прѣминѫхѫ Дун 1877 по понтонени мосто

Понтъ (Pontos, Понт старо врѣме, сѣверо-исто ласть на Мала-Азия, ко сѣверъ допирала до Чер (Pontus Euxinus) и стирала отъ р. Халисъ на прѣдѣлитѣ на Колхида и ния на ист. Южнитѣ й п били планини Анти-Тавръ риадръ. Както на югъ, та истокъ земята била планин носила дивъ характеръ. О вотнитѣ особено се славил литѣ и бобритѣ; отъ искона се добивали главно желѣзо и Приморскитѣ обширни пол въ старо врѣме, както сега, извождали изобилно жито, о и градиво. За населението не се знае етнографическ състояло отъ разни племена, то първенъ се управлявали

свои князове, васали на персидскитѣ царе. Дарий I направилъ отъ тая страна сатрапия, която далъ въ наслѣдствено управление на Артабаза (502). Първий, който зелъ титлата царь, билъ Ариобарзанъ, отъ когото излѣзла династията на понтийскитѣ царе; независимото понтийско царство се начева само съ Митридата II (отъ IV вѣкъ), който се подчинилъ на Александра Македонски и като награда за съдѣйствието си, дадено на македоцитѣ, добилъ титлата Ктистисъ (основатель на законно царство). Въ продължение на два вѣка неговитѣ наслѣдници (Митридатъ III, Митридатъ IV, Фарнакъ I, Митридатъ V Евергетъ) се борили съ царетѣ на Витиния и Пергама за владѣянето на Пафлагония и Кападокия; тая дълга борба за самостоятелность развила у населението войнствения духъ и го приготвила за упорито съпротивление на римлянетѣ. Митридатъ VI Евпаторъ (нареченъ Велики) присъединилъ на царството си Пафлагония часть, отъ Кападокия до Тавръ, цѣлия брѣгъ на Евксински Понтъ до Кимерийски Босфоръ и часть отъ Гаврически полуостровъ. Слѣдъ Митридатовата смъртъ (63), **II.** билъ обърнатъ въ римска область. Отъ градоветѣ на **II.** най-забѣлѣжителни били Амисъ (столицата), Инконъ, Трапезунтъ, Амасия, Хаиулъ (по-късно Севастополъ, стара столица на понтийскитѣ царе) и др. Сега на мѣстото на старорѣменното понтийско царство се намиратъ два турски вилята, Трапезундский и сивасский. Виж., на нѣм., Майеръ, *История на Понтийското царство* (Лайпцигъ, 1879, 2 т.).

Понтъ Евксински. Староврѣменно име на Черно море; за происхождението на това име виж. *Евксиноградъ*.

Пончъ, *англ.* Горещо питие направено съ ромъ, лимоновъ сокъ и захаръ.

Понятенъ. Достѫпенъ за ума, вразумителенъ, който може да се разбира; *понятность*, ясность, вразумителность. — **Понятие.** Мисъль, прѣдставление, идея; — онова, което се е съставило въ ума и е останѫло въ паметьта, слѣдъ като човѣкъ е разбралъ, постигнѫлъ съ ума си нѣщо.

Понятовски. Прочуто полско княжеско семейство. Най-извѣстнитѣ членове отъ това семейство сѫ: князъ *Станиславъ* **II.**, който въ войната за възшествието на прѣстола въ Полша, зелъ страната на шведския краль Карла XII да поддържа Станислава Лещински; неговитѣ синови *Станиславъ-Августъ*, послѣдний полски краль, и *Андрей*, който достигнѫлъ до голѣмо отличие въ австрийска служба; и Андреевий синъ, *Иосифъ-Антоний*, князъ **II.** прочутъ полски пълководецъ въ Наполеоновата армия. Иосифъ-Антоний се род. въ Варшава, въ 1762, и на 16 години постѫпилъ въ австрийската армия, участвувалъ въ австро-турската война въ 1787, и достигнѫлъ до чина драгун. пълковникъ. Въ 1789 той се върнѫлъ въ Полша, и станѫлъ генералисимъ на южната армия, съ Кошчушко (виж. това име), Любомирски и други отлични водители подъ началството си. Армията му, макаръ много по-малка по брой отъ русската, която, въ 1792, нахлула въ Полша, одържала блескави побѣди при Полоне и Зеленекъ; въ **II**-вий стрика, краль

Станиславъ, като склонилъ на Торговищката спогодба (второто подѣление на Полша), прѣкратилъ борбата въ 1793. Князъ **П.** тогава си далъ оставката, и отишелъ въ своеволно изгнание; нъ на другата година се върнѫлъ да помага на Кошчушко, сега диктаторъ, въ безплодното му съпротивление на третото подѣление на Полша. По Наполеоновото прѣдложение да възстанови полското кралство, **П.** се присъединилъ къмъ французетѣ (1800) на чело на една полска армия, и принесълъ добра услуга въ голиминската, данцигската и фридланската битви; нь французский императоръ, съ Тилзитския договоръ, прѣдалъ Полша на неприятелитѣ ѝ, и само Варшавското дукство се оставило непокътнѫто. **П.** билъ назначенъ главнокомандуѫщъ на дукството; и толкова ревностно работилъ за развитието на военнитѣ му пособия, че, въ 1809, когато избухнѫла пакъ войната между Франция и Австрия, той можалъ да изгони австрийцитѣ изъ полската земя. Той продължавалъ да управлява военнитѣ работи на дукството до 1812, когато се присъединилъ къмъ французската армия, отредена да нахлуе въ Русия, съ една 100,000-на полска армия. Нъ, за негово крайно огорчение, по-голѣмата часть отъ армията се расхвърлила на отряди изъ французскитѣ пълчища, а на **П.** се оставили само 30,000 подъ неговото прѣко началство. На чело на тая дивизия, която всѣкога съставяла крайното дѣсно крило на француз. армия, **П.** събралъ безбройни лаври на бойното поле, и при щурмуването на русскитѣ крѣпости; нъ толкова тежко се поврѣдилъ въ Смоленскъ прѣзъ оттеглянето, че бил нуденъ да се върне въ Ва (дек. 1812). На слѣдната той зелъ старото си мѣс франц. армия, и на 4 окт. произведенъ отъ императора шалъ на Франция, чинъ, вото мнѣние, много по-долен „генералисимъ на поляцитѣ", то вече пратежавалъ. Слѣд битието при Лайпцигъ, **П.** остатъка отъ полската си д останѫлъ да закрие фран тегляне, и той сполучилъ д пре пруситѣ нѣколко часа; сетнѣ, кога останѫлъ съ 300 и 30 коня, и самъ билъ раненъ, оттеглилъ се по са, като прѣплувалъ съ си рѣката; нъ, когато да плува сѫщо Елстеръ, истом природа не могла вече да и той потънѫлъ въ рѣк всѣкога (7 окт. 1813). Тѣл се намѣрило слѣдъ шест и балсамосано се занесло ш шава, отъ дѣто послѣ се пр ло въ Краковъ, и поставе Собѣскивия и Кошчушковия

Поповичъ (*Васил*). Бъ ски учитель-писатель, който голѣми заслуги за възрази на българския езикъ; роде Браила (Румѫния) отъ ро прѣселени двѣ години по-ни отъ Ямболъ, починѫ въ (1832—1897). Училъ се къ ла на гръцки при даскал фона, а слѣдъ неговата с при брата му даскалъ Ив българе прѣселенци отъ Б батъ; отъ 1841 до 1845 о въ румѫнското училище, румѫнски и на гръцки, а ната година и на словѣнс 1846 до 1848 — въ учи на Никола Стефановича (вецъ), който сѫщо

жалъ въ Браила и пансионъ за ученици отъ всички народности, а особено българчета; прѣзъ 1848—1850 билъ писарь въ английското консулство въ Браила-Галацъ; прѣзъ 1851—57 се училъ въ Киевъ, именно до 1856 въ II киев. гимназия, а послѣдната година въ киев. университетъ по историко-филолог. факултетъ. Поради оскѫднитѣ си срѣдства, принуденъ билъ да се върне въ Браила и само на другата—1858—година можалъ пакъ да отиде въ Русия, нъ тоя пѫть въ Москва, дѣто продължилъ образованието си въ сѫщия факултетъ.

Слѣдъ завръщането си отъ Москва **П.** се посветилъ на учителството. Отъ 1861 до 1865 учителствувалъ въ наскоро-откритото училище въ Болградъ, отъ 1865 до 1872 прѣдавалъ частни уроци въ Браила, а слѣдъ това учителствувалъ въ училищата въ Велесъ (1872—74), въ Пловдивъ (1874—77), въ военното училище (отъ началото му до 1884). Освѣнъ това, прѣзъ 1880 билъ депутатъ на Илистр. окр., а въ 1881 и учитель на бившия български князъ Александръ Батенбергъ. Отъ 1887 прѣбивавалъ съ семейството си въ Самоковъ, дѣто прѣзъ 1889—91 управлявалъ градскитѣ народни училища.

П-та литературна дѣятелность захваща отъ *Русская Бесѣда* въ Москва (1859—60). Писалъ е повести и стихове, дори и една комедийка (*Яровъ*). Обнародвалъ критически статии въ *Читалище* (1870), *Периодическо Списание* (1870). Стихотворенията му сѫ отпечатани въ *Братски Трудъ*, *Сѣверски Трудъ* (1868), *Българска пчела* (1863), *Шутошъ* (1873), въ Софийскитѣ календари за 1879 и 1882, въ *Марица* (1878) и *Български гласъ* (1880). Освѣнъ тѣхъ, отпечатана е книгата *Дѣтска гусла* (Пловдивъ, 3-о изд., 1883) и *Конспектъ* по българ. езикъ (София, 1883). Зималъ е участие въ вѣст. *Витоша* (1879), *Селянинъ* (1879), *Балканъ* (1883) и др.

Поповичъ (*Иованъ*). Сърбски драматургъ (1806—1856), авторъ на драми и комедии: *Светославъ и Милева*, — *Милошъ Обиличъ*, — *Нещастната женитба*, — *Хайдуци*, — *Зла жена* и др. Издалъ сборникъ лирически стихотворения (*Давории*, 1854) и нѣколко популярни книги. Основалъ въ Бѣлградъ *Дружество на сърбската словесность* (1841) и народенъ музей.

Поповичъ (*Райно*). Най-славний елинистъ въ България на врѣмето си и единъ отъ най старитѣ „елино-български“ учители, учитель на Кръстевича и Богорова, роденъ въ Жеравна въ самото начало на послѣдния вѣкъ, починѫлъ въ Карлово въ 1858. **П.**, сираче отъ малъкъ (и безъ баща и безъ майка), първенъ се училъ въ родното си мѣсто при нѣкой си светогорски духовникъ, а послѣ въ гръцки училища въ Солунъ и въ Айвали на о-въ Хиосъ при прочутъ тогава елински учитель, Вениамина. Отъ тамъ се върнѫлъ въ Котелъ, дѣто се условилъ за елински учитель и учителствувалъ нѣколко врѣме. Нъ когато въ Котелъ дошелъ отъ Букурещъ за елински учитель нѣкой си сливенецъ Андончо, **П.** видѣлъ за потрѣбно да отиде и той въ Букурещъ, та да се учи и той при И. Дука. Въ Букурещъ **П.** се запозналъ съ Стефана Богориди, който му и помагалъ да продължи учението си.

не прощаваше“. Най-
гѣхъ сж сатирически-
на неприятелитѣ му.
а роля въ тия сатири
политически побуж-

изведения, отъ които
ъсхищавалъ Байронъ,
ъ автора имъ по-горѣ
ра и Милтона, за насъ
историческо значение.
а най-отличний прѣд-
а класическата школа
която докарала фор-
раза до хѫдожествено
ю: като литературенъ
блескавъ декламаторъ,
моралистъ въ стихове
ма съперникъ. Той е
Хораций. Отъ многото
съчиненията му най-
й-доброто е Елиново-
афията на поета, на-
Карутъра.

мъ. Допълвамъ, ис-

. *порось*, проходъ). По-
ать незабѣлѣжванитѣ
кожата на живот-
тенията. — *Пористъ.*
ъленъ съ пори или

амъ. 1) Разбивамъ
приятель). 2) Крайно
ая новина ме порази.
ние. Голѣмо разбитие.
енъ, който много на-
който прѣмного очудва.
. Плѣвенско село (1,766
. на юго-ист. отъ Плѣ-
чути паркове, музеи и
, които живо напомнятъ
то на руситѣ въ осво-
война. Единъ паркъ-
ржженъ съ 12 русски
ове и нѣколко горски
поветѣ сж турнати на
игнати 2 метра, по-

слани съ плочи и облицовани съ бѣлъ камъкъ, наредень въ мозайка. Въ срѣдата на парка клокочи единъ красивъ водоскокъ. При парка е „Кѫщата-музей Николай Николаевичъ Главнокомандующий“, въ която е живѣлъ Царь-Освободительтъ 3 мѣсеца въ врѣме на плѣвенската обсада. Въ четиретѣхъ стаи и двата коридора на тая кѫща, наредени съ вкусъ и знание, се намиратъ: пики, пушки, гранати, знамена, палатки, манекени, портрети, картини, пионерни лопати, триони и разни видове сѣчива, кавалерийски сѣдла, сабли и други военни въоржжения. Отъ кѫщата-музей „Николай Николаевечъ“ единъ булевардъ, 20 метра широкъ и дълъгъ около километръ, прѣрѣзва с. **П.** на двѣ равни части, като води къмъ „кѫща-музей румѫнский кралъ Каролъ I“, чийто паркъ е 3 пѫти по-голѣмъ отъ другия паркъ, па и по-хубавъ. Въ него има два водоскока, рибно езеро и др., и неговитѣ врати, величествени и съ стоманена якость, сж направени въ софийския арсеналъ отъ турски топове, пики, щикове, пионерни лопати и брадви, котви и др. Уреждането на кѫщата музей „Краль Каролъ“ и паркътъ продължава. При това, пордимската църква има 6 камбани и др., подарени ней отъ Царь-Освободителя.

Поредъкъ. Редъ; *поредъченъ*, редовенъ.

Пористъ. Виж. *Пора.*

Порко. Градъ въ Боливия, 35 килом. на юго-зап. отъ Потози, при политѣ на едноименень връхъ 4,050 мет. високъ; 20,000 жит. Сребърни рудници, които се работѣтъ още отъ врѣмето на инкитѣ. — **Поркоската обл.** е най-

Когато Андончо напуснѫлъ Котелъ и отишелъ въ Цариградъ, котленци потърсили пакъ елински учитель и Богориди имъ прѣпоръчилъ Райна. Тоя пѫть Райно се засѣдѣлъ повече като учитель въ Котелъ (1820—1828). Слѣдъ това той прѣминѫлъ въ Карлово, дѣто се и задомилъ и учителствувалъ до старость. **П.** прѣдавалъ не само старогръцки и новогръцки, а се запознялъ и съ български езикъ и прѣдавалъ и него както знаялъ и можалъ, защото тогава нѣмало ни граматика, ни други български книги, по които да се ръководи. Гръцки езикъ билъ у него като езикъ на наукитѣ, които той прѣдавалъ на по-горнитѣ си ученици, а по-долнитѣ училъ по-напрѣдъ по български, а послѣ по гръцки. Отъ заблуждението си да дава въ български училища първенство на гръцки езикъ дохожда врѣме, когато **П.** се отказва, както виждаме въ писмото му до Априлова отъ 6 юл. 1840 (*Денница*, стр. 101—102).

П. е прѣвелъ отъ гръцки и напечаталъ слѣднитѣ книги: Дим. Ник. Дарваръ, *Краткое толкование на Божественнатъ храмъ* (Будимъ, 1837; 2-о изд. 1846); *Христоитния* и *Благонравие* (Будимъ, 1836, 8-о 326 стр.; 2-о изд., Цариградъ, 1855); *Служба и житие святаго Харалампія* (Цариградъ, 1841); *Басны Есоповы* (Бѣлградъ, 1851). Въ прѣдисловието на *Христоитията* **П.** пространно излага мисъльта си, защо на българетѣ е необходимо да си служатъ за по-горното учение съ гръцкия езикъ! Нъ пакъ Богоровъ бѣлѣжи, че „никой като **П.** не е извадилъ толкова добри плодове". Едно кратко животоопис. на **П.** отъ П. Р. Славейкова се намира въ *Периодическо Списание*, кн. XI Бѣлѣжки за сѫщия има у Дим триева (М. Д. Балабанова) въ говитѣ статии. *По народното пр буждане* въ сѫщото спис. XX —XXVI—XXX—XXXII важни свѣдѣния за **П.** дава Кръстевичъ въ М. Балабанова книжка По народното пробужд не, дѣто Кръстевичъ съ въ щение опровергава Славейков свѣдѣние, че **П.** билъ „малко пица". Кръстевичъ увѣрява, това свѣдѣние е „криво, без новно и съвсѣмъ противно на тината". Бѣлѣжки за **П.** се с щатъ още въ Русескивата кни ка *Сборецъ* (Ст. Загора, 1887), ществува за него и *Помен* отъ Иоакимъ Груева въ Цар градъ. сп. *Български книж* год. 1, отъ стр. 341 нататък

Поново. Градецъ, окол. ц., мен. окр., 35½ килом. на зап. отъ Разградъ; 1138 жит. медѣлие. Отъ околностьта се карва много храна. Въ тал лия е с. *Садина*, добрѣ изв по екзекуцията, на която подложено прѣзъ Ст. Стамболо управление.

Попокъ (*Димитръ К.*). Б гарски публицистъ и полит род. въ Калоферъ въ 1855; с шилъ калоферското V-класно лище, а послѣ се учимъ въ риградскитѣ училища Роберт лежъ и Лицея; въ Лицея шилъ въ 1876 по първи раз награденъ за оригинални тр по математиката, обнародван гава въ Journal des Mathé tiques и English Mechan

П-тѣ първи литературни вания захващатъ съ допис статии въ цариградскитѣ вѣст и съ прѣводни статии и с въ спис. *Читалище*. Слѣдъ

П. се явява като сътрудникъ на
. *День* и *Царградъ*, а послѣ
като самостоятеленъ редакторъ
на в. *Сутрина*. За обнародваната
и въ в. *Сутрина* (мѣс. юл. 1877)
*Прокламация на императоръ А-
лександра къмъ българетѣ* противъ
него се подигнѫло прѣслѣдване
той сполучилъ да избѣгне уврѣ-
е въ Гръция. Прѣзъ септ. сѫ-
щата година той пристигнѫлъ въ
Букурещъ и, въ съдружие съ Хр.
Кѫчварова, почнѫлъ да издава в.
Българинъ, който двѣ години из-
изалъ подъ неговата редакция.
Повиканъ въ София въ 1881, **П.**
ьставялъ часть отъ редакцията
а в. *Независимость*. Между дру-
о тамъ е написалъ фейлетони,
одъ псевдонимъ *Правовъ*. Слѣдъ
рѣврата въ 1881, той избѣгнѫ
ъ Пловдивъ, дѣто продължаваше
а пише въ прѣнесената тамъ
Независимость, въ *Народний
Часъ* и въ *Наука*. Въ *Наука* има
рѣведени статии и прѣводни сти-
ове. Въ 1883 **П.** почнѫ в. *Редъ*,
въ 1886 зелъ живо участие въ
Съединение. Като емигрантъ,
лѣдъ 9-и августъ, **П.** е сътруд-
ичилъ въ Браила въ в. *Девстий
вгустъ*, а въ *Турну-Северинъ*.
едно съ Св. Миларова, е редак-
ралъ в. „*19 Февруарий*“. Единъ
боръ стих., подъ заглавие *Пръ-
ленн стихотворения*, сѫ издаде-
отъ **П.** отдѣлно.

Като политикъ **П.** е билъ съе-
нистъ, каравелистъ, народнякъ
сега се числи въ прогресивно-
берална партия. Като членъ
ъ тая партия и депутатъ, той
ше подпрѣдсѣдатель на народ-
то събрание, когато въ 1902 г.
невъ му повѣри, на мѣстото на
нстантинова, поста министръ
общ. сгради. Тоя постъ той
лази и въ народно-либералния кабинетъ (Рачо Петровъ-Петковъ), който наслѣди прогресивно-либералния на 19 май 1903, нъ го изгуби прѣзъ мѣс. августъ 1905.

Поправямъ. 1) Исправямъ: *поправямъ грѣшка.* 2) Подобрявамъ, възобновявамъ: *поправямъ си здравето.*

Поприще, *староб.* Въ старо врѣме тая дума е значила мѣсто за надпропущане, съ коне, въ колесници, за игра на прѣскокулка, борба и др. Сега значи *цѣлий* земенъ животъ на единъ човѣкъ: *това поприще си избрахъ* — тоя видъ животъ си избрахъ, или на тая наука, искуство се посветихъ; — *адвокатското поприще сега се прѣдпочита отъ лѣкарското.*

Популинъ, *лат.* Вещество, което се добива отъ кората и листата на тополата и липата.

Популяренъ (лат. *популусъ*, народъ). 1) Народообиченъ, извѣстенъ между народа и любимъ отъ него: *популяренъ министръ.* 2) Общодостѫпенъ, народопонятенъ: *популярно изложение на една наука.* — **Популяризирамъ.** Правѭ нѣщо сгодно или нѣкого любимъ на народа, прав нѣщо общодостѫпно, общонародно, общополезно. — **Популярность.** Народообичность, общодостѫпность, народопонятность.

Попъ (Александръ *Pope*). Знаменитъ английски поетъ, род. въ Лондонъ (1688—1744). Баща му, католикъ и привърженикъ на паднѫлата династия на Стюартитѣ, не искалъ да вижда тържеството на протестантството, та оставилъ Лондонъ и се заселилъ въ Бонфилдъ, въ околносьта на Уиндзоръ. Той умрѣлъ въ Чизуикъ въ 1717. Слѣдъ смъртьта му, синъ му съ майка си се прѣселилъ въ

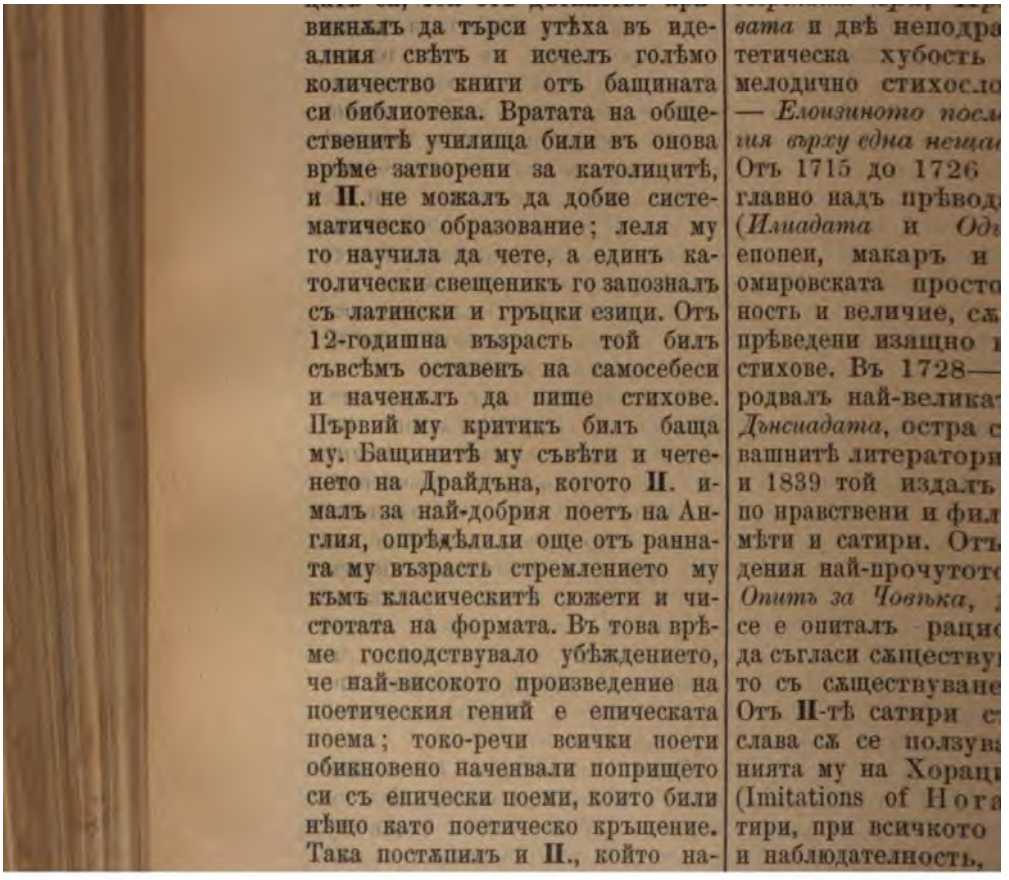

викнѫлъ да търси утѣха въ идеалния свѣтъ и исчелъ голѣмо количество книги отъ бащината си библиотека. Вратата на общественитѣ училища били въ онова врѣме затворени за католицитѣ, и **П.** не можалъ да добие систематическо образование; леля му го научила да чете, а единъ католически свещеникъ го запозналь съ латински и гръцки езици. Отъ 12-годишна възрасть той билъ съвсѣмъ оставенъ на самосебеси и наченѫлъ да пише стихове. Първий му критикъ билъ баща му. Бащинитѣ му съвѣти и четенето на Драйдъна, когото **П.** ималъ за най-добрия поетъ на Англия, опрѣдѣлили още отъ раннята му възрасть стремлението му къмъ класическитѣ сюжети и чистотата на формата. Въ това врѣме господствувало убѣждението, че най-високото произведение на поетическия гений е епическата поема; токо-речи всички поети обикновено наченвали попрището си съ епически поеми, които били нѣщо като поетическо кръщение. Така постѫпилъ и **П.**, който на-

вата и двѣ неподра
тетическа хубость
мелодично стихосло
— *Елоизиното посл*
ция върху една неща
Отъ 1715 до 1726
главно надъ прѣвод
(*Илиадата* и *Од*
епопеи, макаръ и
омировската просто
ность и величие, сѫ
прѣведени изящно
стихове. Въ 1728—
родвалъ най-велика
Дънсиадата, остра с
вашнитѣ литератори
и 1839 той издалъ
по нравствени и фил
мѣти и сатири. Отъ
дения най-прочутото
Опитъ за Човѣка,
се е опиталъ рацио
да съгласи сѫществу
то съ сѫществуване
Отъ **П**-тѣ сатири с
слава сѫ се ползув
нията му на Хораци
(Imitations of Hora
тири, при всичкото
и наблюдателность,

бравяше и не прощаваше“. Най-доброто въ тѣхъ сж сатирическитѣ портрети на неприятелитѣ му. Доста голѣма роля въ тия сатири сж играли и политически побуждения.

П-тѣ произведения, отъ които толкова се възхищавалъ Байронъ, че поставялъ автора имъ по-горѣ отъ Шекспира и Милтона, за насъ иматъ само историческо значение. Нъ **П.** остава най-отличний прѣдставитель на класическата школа въ поезията, която докарала формата на израза до хѫдожествено съвършенство: като литературенъ хѫдожникъ, блескавъ декламаторъ, сатирикъ и моралистъ въ стихове той още нѣма съперникъ. Той е англійский Хораций. Отъ многото изданія на съчиненията му найновото и най-доброто е Елиновото съ биографията на поета, написана отъ Каратъра.

Попълвамъ. Допълвамъ, испълвамъ.

Пора (гр. *порос*, проходъ). Пори се наричатъ незабѣлѣжванитѣ дупчици въ кожата на животнитѣ и растенията. — *Пористъ.* Дупчестъ, пъленъ съ пори или дупчици.

Поражавамъ. 1) Разбивамъ съвсѣмъ (неприятель). 2) Крайно очудвамъ: *тая новина ме порази.* — **Поражение.** Голѣмо разбитие. **Поразителенъ**, който много наскърбява; който прѣмного очудва.

Пордимъ Плѣвенско село (1,766 жит.), 15 кил. на юго-ист. отъ Плѣвенъ, съ прочути паркове, музеи и кѫщи-музеи, които живо напомнятъ въорѫжението на руситѣ въ освободителната война. Единъ паркъ-музей е въорѫженъ съ 12 русски обсадни топове и нѣколко горски топчета. Топоветѣ сж турнѫти на барбети, издигнѫти 2 метра, послани съ плочи и облицовани съ бѣлъ камъкъ, наредень въ мозайка. Въ срѣдата на парка клокочи единъ красивъ водоскокъ. При парка е „Кѫщата-музей Николай Николаевичъ Главнокомандующий“, въ която е живѣлъ Царь-Освободительтъ 3 мѣсеца въ врѣме на плѣвенската обсада. Въ четиретѣхъ стаи и двата коридора на тая кѫща, наредени съ вкусъ и знание, се намиратъ: пики, пушки, гранати, знамена, палатки, манекени, портрети, картини, пионерни лопати, триони и разни видове сѣчива, кавалерийски сѣдла, сабли и други военни въорѫжения. Отъ кѫщата-музей „Николай Николаевечъ“ единъ булевардъ, 20 метра широкъ и дълъгъ около километръ, прѣрѣзва с. **П.** на двѣ равни части, като води къмъ „кѫща-музей румѫнский кралъ Каролъ I“, чийто паркъ е 3 пѫти по-голѣмъ отъ другия паркъ, па и по-хубавъ. Въ него има два водоскока, рибно езеро и др., и неговитѣ врати, величествени и съ стоманена якость, сж направени въ софийския арсеналъ отъ турски топове, пики, щикове, пионерни лопати и брадви, котви и др. Уреждането на кѫщата музей „Краль Каролъ“ и паркътъ продължава. При това, пордимската църква има 6 камбани и др., подарени ней отъ Царь-Освободителя.

Поредъкъ. Редъ; *поредъченъ*, редовенъ.

Пористъ. Виж. *Пора.*

Порко. Градъ въ Боливия, 35 килом. на юго-зап. отъ Потози, при политѣ на едноименень връхъ 4,050 мет. високъ; 20,000 жит. Сребърни рудници, които се работѫтъ още отъ врѣмето на инкитѣ. — **Поркоската обл.** е най-

населената (повече отъ 100,000 жит.); жито, вино, добитъкъ. Сегаш. ц. на обл. е *Пуна*, 35 килом. на юго-ист. отъ Потози, село.

Порнография, *гр.* Сквернописание, описване мръсни работи въ живота на нѣкои човѣци, като блудодѣяние и д. т.; *порнографически*, скверноописателенъ, скверноословенъ; *порнографъ*, скверноописачъ; *порнотворство*, скверно, мръсно дѣяние.

Порокъ. Нравственъ, духовенъ недостатъкъ: *кражбата, лъжата, себелюбието, пиянството сѫ пороци.* — **Пороченъ.** Развраненъ, злонравенъ.

Порпора. Италиянски композиторъ (1686—1767), род. къ Неаполъ; изучилъ музиката при Скарлати; директоръ на дрезденския театръ, а по-сетнѣ на венециянската консерватория; авторъ на опери, религиозни пѣсни, сонати, които сѫ малко извѣстни сега.

Порсена. Етруски царь, който се явява въ ранната история на Римъ като могѫщъ господарь, (509 прѣди Р. Х.). Споредъ сказанието, което расказва Ливий, Тарквиний Горди, когато билъ изгоненъ отъ Римъ, потърсилъ помощь първень отъ вентѣ и Тарквиниевци (етрускитѣ си роднини); нъ тѣ като не сполучили да покорѫтъ поданницитѣ му, той се обърнѫлъ къмъ **П.**, който на драго сърдце зелъ неговата страна и повелъ пълчищата си среща Римъ. Етруский царь завзелъ Яникулумъ, укрѣпена могила на западната страна на Тибръ; и щѣлъ да навлѣзе въ града прѣзъ *Моста на Дървенитѣ Грамади* (*Pons Sublicius*), да не билъ застанѫлъ на края на моста единъ храбръ римлянинъ, Хораций Коклесъ, който не давалъ входъ на **П**-вата войска, доклѣ му задъ него не прѣсѣк подиръ което той се въ рѣката и безопасно валъ вълнитѣ й. **П.** сега Римъ; и слѣдъ малко такъвъ гладъ, че жител бѣгнѫли до едно отчая ство. Триста отъ най-бл тѣ римски младежи се се пожертвуватъ за да етруския царь. Първий се паднѫло жребието да билъ К. Муций, който нѫлъ въ **П**-вия станъ, н познавалъ царя, убилъ му, намѣсто него. Ту уловили и заплашили, ч изгорѣтъ живъ, ако имъ кои сѫ неговитѣ другари заклетието. Момъкътъ н рилъ ни дума, а турилъ си рѫка на жаравата, пр за изгарянето му, и не мѣнилъ лицето, когато р полека горѣла. **П.**, трог тая постѫпка, го прости сключилъ миръ съ Римъ глилъ войската си. Нов ната критика отхвър сказание като съвсѣмъ бе критицитѣ вѣрватъ, че мислено отъ отечество римски лѣтописци за да истината, че етрусцитѣ и държали за нѣколко Римъ. Доказателствата въ тоя възгледъ сѫ много Тацитъ дори изрично у че **П.** покорилъ града; ни казва, че сенатътъ му тилъ скиптъръ отъ слонов златна корона и триумфа тия; и Плиний споменува ятелството, че **П.** запрѣ гражданетѣ да употрѣбя лѣзото, освѣнъ земедѣлче дия. Изглежда, че

търпѣли отпослѣ едно поражение, и били прогонени отъ римската земя; защото слѣдъ завоеванието на Римъ, II-вий синъ Арунсъ нападнѫлъ Аричия, дѣто (споредъ Ливий) войската му била поразена подъ стѣнитѣ на града отъ съединенитѣ сили на гръцкитѣ градове, съ помощьта на една гръцка спомагателна войска отъ Куме.

Порта или Висока Порта (на турск. *Бабу Алие*). Съвѣтътъ на турскитѣ министри, турското правителство. Употрѣбението, у европейскитѣ народи, на французския терминъ Sublime Porte, па и у руситѣ *Блистателная Порта*, се обяснява съ факта, че французски е езикътъ на европейската дипломация.

Портализъ. Французски юрисконсултъ, единъ отъ съчинителитѣ на *Конкордата* и на *Гражданския кодексъ* (1745—1807).

Портеръ, *англ.* Единъ видъ английска бира.

Портикъ, *лат.* Редъ колони прѣдъ главния входъ на сграда.

Порткрейонъ, *фр.* Трѫбица за носяне съ себе моливъ.

Портляндъ. Крайморски градъ въ Съединенитѣ Държави (Мейнъ), гл. гр. на обл. Кѫмбѫрляндъ, 185 килом. на сѣв.-ист. отъ Бостонъ; съединителна точка на 6 желѣзници, главно на желѣзницата, която върви по приморието до Бостонъ и Ню-Йоркъ; 36,425 жит. П. е зимното пристанище на параходитѣ, които вършѫтъ службата отъ Монреалъ до Ливерпулъ и Гласговъ; вънкашната търговия става главно съ Антилскитѣ о-ви, южна Америка и Европа. Износъ: градиво, риба; вносъ: петмезъ, захарь, соль, желѣзо.—П. е билъ основанъ въ 1632 отъ една английска *колония*.

Портляндъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (Орегонъ), на р. Уиламета, 200 килом. отъ Тихи океанъ; на орегонъ-централната и орегонъ-калифорнийската желѣзници и въ параходно съобщение съ Санъ-Франциско, Олимпия, Виктория и Ситка; 47,385 жит. Фабрики за машини и др. Износъ: градиво, жито, брашно.

Портляндъ. Английски полуостровъ, на Ла-Маншъ, скаченъ съ сушата чрѣзъ *Чезжъ-бянкъ*, дългъ и тѣсенъ провлакъ. Огромни каменоломници.

Портмоне (фр. *портъ*, носи; *моне*, монета). Мъничка кожена кутийка за носяне съ себе си пари. — **Портсигаръ, Портпапиросъ** иматъ сѫщото производство, спр. происхождатъ отъ французския глаголъ *порте*, нося, и думи *сигара*, *папироса*, и значѫтъ — кутийка за цигари, кутийка за папироси.

Порто, *итал.* Прѣвозни, прѣносни разноски: *1 левъ пакетътъ и портото отгоре.*

Порто или Опорто (*О Порто*, дума по дума, *Пристанището*). Пристанищенъ градъ въ сѣверна Португалия, 275 килом. на сѣв.-ист. отъ Лисабонъ, на дѣсния брѣгъ на Дуро, 5 килом. отъ устието й; желѣзноплтенъ центръ за Лисабонъ, долината на Дуро и и испанска Галиция; 138,860 жит. О. е главенъ индустриаленъ градъ въ Португалия и има многобройни фабрики за ленени, копринени, памучни, вълнени платове, захарни рафинерии, фабрики за прѣвъзходни покѫщнини, стъклени издѣлия, ножове, сѫдове, хартия, капели, корабни вещи и др. Вънкашната търговия е главно съ вино; въ най-добритѣ години се изнася повече отъ 300,000 хек-

толитра, отъ които 7/11 въ Англия. — Градътъ притежава много великолѣпни сгради и хубави площади, нъ повечето му улици сѫ криви и тѣсни. О. е билъ важенъ градъ въ врѣме на маврското владичество и въ срѣднитѣ вѣкове прочутъ по якостьта на укрѣпленията си. Въ 1808 го прѣзели французетѣ, нъ на другата година го зима назадъ англо-французската сила подъ началств. на Уелингтона. Въ 1832, Донъ Педро, послѣдний бразилски императоръ, е билъ обсажданъ една година въ тоя градъ отъ Донъ Мигуеловитѣ сили.

Порто-Алегре. Градъ въ Бразилия, на сѣв.-зап. край на езеро Патосъ, чрѣзъ което се съобщава съ Атлантически океанъ; 25,000 жит. Доста голѣма търговия. Градътъ, добрѣ съграденъ, е основанъ въ 1743.

Портокалъ. Плодътъ на портокаловото дърво (citrus aurantium), отъ семейството портокалови (aurantiaceae correa), отъ което сѫ сѫщо лимонътъ, китрата и др. Портокаловото дърво е все зелено съ умѣренъ растъ, съ зеленикаво-тъмна кора; листата сѫ длъгнесни и остри, цвѣтоветѣ бѣли, плодътъ валчестъ съ сокъ сладъкъ и възкиселъ. Обработва се токо-речи въ всѣка часть на свѣта, дѣто климатътъ е доста горещъ, въ Европа въ Азорскитѣ острови, Малта, Сицилия, Испания, Португалия, дори до южна Франция. — Портукаловитѣ дърветѣ сѫ често крайно плодородни. Портокаловото дърво живѣе отъ 100 до 150 години. Младитѣ дръвчета раждатъ по-малко отколкото старитѣ, плодътъ имъ е по-малко соченъ, кората имъ поедбела и съдържатъ повече сѣмки. — Изглежда, че п. не е извѣстенъ на гръцитѣ и р нетѣ и прѣдполага се, че сенъ въ Европа отъ маври П. е отъ голѣма търговска ность, защото е не само н достно и здраво отъ ово а и най-лесно се запазва нася отъ мѣсто на мѣсто.

Порто-морто (итал., зна *тво пристанище*). Прист на което входътъ е запрѣт търговски кораби.

Порто-Ново. Негрско ство подъ французско покро ство въ горна Гвинея (з Африка) на крайбрѣжието, источния прѣдѣлъ на Дах английската колония Лагос стр. 1,900 чет. килом. и около 200,000 жит. Крал зависи административно от отъ франц. владѣния въ Се Кралътъ е неограниченъ дарь въ най-пълния смис думата. Той има право на и смърть върху подданни Всичкий тѣхнъ имотъ, за земята, принадлежѫтъ нем нархията е наслѣдствена, отъ баща на синъ: двѣ сем си дѣлѭтъ прѣстола, като гласява за краль наредъ н растний отъ тѣхъ. Стол единственото важно тържи страната. Вносътъ е за 4, носътъ за 5 милиона лева. годината влизатъ и излиз 170 кораба, съ вмѣстимост 40,000 тона. Кралътъ самъ кралството си подъ покр ството на Франция въ 1 да се отърве отъ посѣгат на англичанетѣ въ Лагос

Порто-Пренсъ. Край градъ, столица на републи ти, на западния брѣгъ на при политѣ на Порто-Пр

ъ (1,522 метра); 46,640 жит. елна търговия съ градиво, , кафе, какао, пристанище на гъ. Укрѣпления. Градътъ е ванъ въ 1745.

орто-Рико. Най-източний отъ митѣ Антилски о-ви и чет- ий слѣдъ Куба, Хайти и Жа- а по пространство; простр. 4 чет. килом. и насел. 800,000 , отъ които половината отъ то племе, другитѣ негри и ти. Земята е планинска и ородна и климатътъ хладенъ инъ отъ най-здравитѣ въ тия . Главнитѣ произведения сж рна тръстика, памукъ, оризъ, , тютюнъ, хина, синило. шний износъ е за повече отъ 00,000 лева; а годиш. вносъ учни, вълнени, копринени сто- метали, бира, овощия, вино) а повече отъ 17,000,000 лева. нитѣ пристанищни градове *Жанъ Жуанъ*, съ 20,000 жит. крѣпления Маягецъ, Понсъ. .-Р., като слѣдствие на амери- ко-испанската война въ 1898, изъ подъ властьта на Ис- я въ ржцѣтѣ на Съединенитѣ жави.

орто-франко, *итал.* Свободно станще, сир. такъво, въ което ѣестраннитѣ стоки се внасятъ мито.

ортретистъ, *лат.* 1) Живо- щъ на портрети. 2) Писатель, о описва характери, епохи, що картини изъ живота. — **ртретъ.** 1) Изображение на къ: *живописенъ портретъ, ографически портретъ.* 2) Ли- турно описание на характеръ, а, картина изъ живота: *Кром- вий портретъ* отъ *Босюе с ителенъ.*

ортсмутъ. Английски градъ ишайръ), на юго-западния брѣгъ на о-въ Портсий, малъкъ островъ отдѣленъ отъ сушата съ протокъ, прѣзъ който има нѣколко моста; 50 килом. на юго-ист. отъ Винчестеръ, 107 килом. (137 по желѣзница) на юго-ист отъ Лондонъ; 182, 585 жит., заедно съ населението на присъединения градъ Портсий. **II.,** първото английско военно пристанище, притежава кралевска военно-морска колегия, военно-морско архитектурно училище, величествени корабостроителници, главния английски военно-морски арсеналъ и др.; па и търговията му е голѣма: около 2,400 кораба, съ вмѣстим. повече отъ 300,000 тона, влизатъ на годината въ пристанището му. Вносътъ състои отъ каменни въглища, добитъкъ, жито и друга храна отъ английскитѣ крайбрѣжия, и градиво и вино отъ странство. Портсмутската индустрия има отношение къмъ военно-морското дѣло.

Портсмутъ. Градецъ въ Съединенитѣ Държави (Ню-Хямпшайръ), 67 килом. на юго-ист. отъ Конкордъ и 100 килом. на сѣв. отъ Бостонъ, 5 килом. отъ вливането на Пискатакуа въ Атлантически океанъ, станция на портляндската желѣзница за Бостонъ и начало на нѣколко желѣзници за вѫтрѣшностьта на държавата; 12,000 жит. Добро военно пристанище. Прѣзокеанската търговия безъ важность, крайбрѣжната голѣма. Арсеналъ и корабостроителници. Фабрика за машини. Памучни предачници. Градътъ, основанъ въ 1623 и до 1807 сѣдалище на държавното управл., доби всемирна извѣстность въ нашето врѣме. Тука, далечъ отъ шумнитѣ политически центрове и отъ всѣкакви постранни влияния, въ тиха провинциална

обстановка, която располага къмъ миролюбие, се сключи, по почина на прѣдсѣдателя на Съединенитѣ Държави *Рузвелта*, на 16 авг. 1905 русско-японски миренъ договоръ, който прѣкрати ужасната кръвопролитна война между Япония и Русия въ Крайни Истокъ. По тоя договоръ, подписанъ отъ нѣмомощници Вите отъ русска страна, и Комура отъ японска, Русия и Япония взаймно се задължихѫ войскитѣ имъ да изпразнѣятъ въ опрѣдѣленъ срокъ Манджурия, които да се върне на Китай; Русия припозна прѣобладащето влияние на Япония въ Корея съ правото на Япония да се грижи за гражданския редъ въ тая страна; Русия отстѫпи на Япония южната половина на о-въ Сахалинъ заедно съ арендитѣ си права върху Ляотунгски полуостровъ, включително Портъ-Артуръ и Дални, па и прѣдостави на японцитѣ правото на рибна ловитба въ русскитѣ териториални води на сѣв. отъ Владивостокъ до Берингово море; Русия и Япония се задължихѫ да не укрѣпяватъ о-въ Сахалинъ за военни цѣли и Япония се задължи да държи протока Ла-Перузъ свободенъ за параходството. Първоначално заявенитѣ си искания за военно обезщетение, за ограничение русскитѣ морски сили въ Тихи океанъ и за прѣдаването русскитѣ военни параходи, които бѣхѫ задържани въ неутрални пристанища, Япония оттегли съ една драматическа изненада и тогава се подписа миратъ.

Портсмутъ. Градъ въ Съединенитѣ Държави (южно Охио), на р. Охио, юженъ край на цинцинатиската желѣзница; 12,000 жит. Рударство. Параходно съобщение съ Балтимора.

Португ
ропейска
западния
Пиринейск
прѣдѣли:
на югъ и
анъ. Прос
скитѣ о-ви
килом.; на
1890, отъ
на острови
монархия,
ското и в
столица *Л*

Кралств
6 области.
остатки о
на Испани
хранѣятъ
тя дълбок
ванията и
да унищо
II. Въ юж
и Алемте
сѫтствието
ность; так
тънки-висо
Португалц
церемониа
лѣпно учти
къмъ пок
тѣ сѫ оте
постоянни
и услужли
сѫ умстве
степень; п
и не знаѣ
Изобщо п
суевѣрни

П. е отд
вечето пол
естествени
и рѣкитѣ
сѫ просто
на испанск
нински бъ
мосъ, *Урч*
до врѣдъ

ска **II.** е пѣсъчлива ранина. й-главнитѣ рѣки сѫ *Дуро*, *Мин*и *Таго*. Близостьта до океана ѣрява климата на **II.**, която е бодна отъ сушитѣ, които често ѣщаватъ Испания. Земята е бщо богата, нъ земедѣлието е дѣ прѣнебрѣгнато,—едва ли заолява нуждитѣ на населението; нискитѣ мѣста става и оризътъ. арството и маслинарството сѫ й-важнитѣ клонове отъ помиа; винодѣлието достави хубачервено вино, извѣстно съ иго „портъ", отъ това, че се изя въ странство отъ пристанния градъ Опорто. Отъ минеднитѣ произведения—злато, аноний, олово, мѣдь, мраморъ, ценни въглища, желѣзо, соль—о сольта се искарва въ доста ѣми количества за износъ. Еществените срѣдоточия на фаични произведения сѫ Опорто Лисабонъ. Износътъ, главно въглия и колониитѣ й, състои торечи само отъ вино, овощия, слинено масло и гъба за затики. Износътъ въ Англия е за вече отъ 100,000,000 лева на дината; и отъ него само виното за $^2/_3$ отъ цѣлата стойность. осътъ въ **II.** е повечето отъ глия, и е за повече отъ 60,000,000 ва на годината.

Португалски езикъ е сроденъ испанския и другитѣ езици съ гинска основа. Първенъ той лъ много ближенъ съ кастилото нарѣчие; нъ антипатията, ято се появила между португицитѣ и испанцитѣ, накарала ртугалскитѣ писатели да отдачаватъ португалското нарѣчие ъ другитѣ въ полуострова. Найднитѣ образци отъ истинско порталски езикъ сѫ отъ XIII-и къ, и състоятъ повечето отъ пѣсни. Най-старата сбирка пѣсни е Cancioneiro dél Rei Dom Diniz, или Пѣснопойка отъ краль Динича, когото португалцитѣ отдавна считали за най-ранния си поетъ, нъ чиито поеми се прѣдполагало, че сѫ изгубени, доклѣ не били открити прѣди повече отъ 50 години, въ ръкописъ, въ библиотеката на Ватиканъ, и обнародвачи въ Парижъ и Лисабонъ въ 1847. Въ XIV-и и XV-и вѣкъ, дворътъ продължавалъ да е срѣдоточие на поезията и искуството, както билъ въ Диницово врѣме; нъ кастилското нарѣчие било пона мода отъ португалското, което се прѣзирало отъ многобройнитѣ царски поети. Португалската поезия и литература добила една нова мощь съ наращението на военно-морската и търговската слава на **II.**, и Cancioneiro Geral (Лисабонъ, 1516) на поета Garcia de Resende отбѣлѣжва прѣходния периодъ между срѣдновѣковния лирически и напокошния класически стилъ. Нъ класическата школа, на която главнитѣ прѣдставители били лисабонскитѣ царедворци и коимбренскитѣ професори, намирала малко съчувствие у народа изобщо, защото португалскитѣ открития и завоевания въ Азия, Африка и Америка възбудили единъ въсторгъ и едно самосъзнание у народа, които го карали да копнѣе за нѣщо по-практическо и по-естествено отъ стила на класицитѣ. Въ тая криза, когато **II.** била на зенита на вещественото си благоденствие, се появилъ най-великий й поетъ, *Камоенсъ*, който, съ безсмъртната си епопея, *Лузиадата* (1572), отворилъ нова пътека въ областьта на епическата поезия; въ сѫщото врѣме многобройнитѣ му сонети,

около 300, пѣснитѣ, драмитѣ и другитѣ му поетически произведения го поставятъ на най-първия редъ между европейскитѣ поети. Съ Камоенса и съврѣмсника му Гилъ Вицента португалский езикъ и поезия достигнѫли до най-високата точка на развитието си. Прѣзъ испанското владичество, португалцитѣ до толкова изгубили всѣко чувство за народна независимость и отечественолюбие, че най-сетнѣ се отказали отъ езика си, и усвоили езика на другоземнитѣ властители. Съ възстановението на политическата независимость, подъ господството на португалския домъ Браганца, настанѫло едно въздѣйствие; нъ XVII-и и XVIII-и вѣкъ произвели малцина португалски писатели — бомбастични, или робски подражатели на испанскитѣ и италиянскитѣ писатели. Въ началото на тоя вѣкъ **II.** е произвела двама поети съ гениална творческа сила, лирика F. M. do Nascimento (умр. въ изгнание въ Парижъ, 1819) и Manoel de Bocage, най-самобитний и истинско нароненъ отъ нововрѣменнитѣ португалски поети. — Португалската поезия се е обработвала и въ Бразилия, и, прѣзъ втората половина на тоя вѣкъ, съ повече сполука отколкото въ сама П. Главнитѣ имена въ бразилската поезия сѫ Gonçalves Diaz, Macedo Abreo и Magalhaens; въ историята Varnhagen, авторъ на Historia General de Brazil (1854) и P. da Silva, авторъ на *Бразилски Плутархъ*; освѣнь нѣкои богословци, философи и прѣводачи отъ класицитѣ. Португалцитѣ сѫ римокатолици и малко вѣротърпѣливи къмъ другитѣ; само въ Лисабонъ и Опорто правителството п нава протестантски богоугод мове.

По-главнитѣ португалск дѣния сѫ, въ Европа, Азор о-ви и Мадера, които се чи къмъ сама **II.**; и колонии Африка, — островитѣ на носъ, Сенегамбия, Ангола гуела, Мозамбикъ; въ Аз Гоа, Макао.

История. — Най-първитѣ мени за западнитѣ част Иберийски полуостровъ дошли отъ римлянетѣ, кои слѣдили картагенянетѣ ка воеватели на земитѣ на с иберийци и западнитѣ кел Августово врѣме полуостр билъ раздѣленъ на три об отъ които западната, *Лузи* включвала по-голѣмата част сегашна **II.** Когато римля оттеглили отъ полуостро който нахлули вестготи сѣверъ, и по-сетнѣ сара отъ югъ, Лузитания била о шена заедно съ Иберия ки роврѣменна Испания. Окол дата на XI-и вѣкъ тя п подъ властьта на Фердин Кастилски. Въ 1095 Хе Бургундски, зетъ на Алфо кастилски краль, Фердин приемникъ, добилъ отъ то нархъ управлението на П лия отъ Минхо до Таго ка даленъ владѣтель. Ала пор цитѣ притезаватъ, че дор това врѣме земята имъ бя зависима. Неговий синъ, А I, храбръ и благоразуменъ дарь, одържалъ една б побѣда надъ арабетѣ, въ У поле, въ Алемтего, въ П слѣдъ това войницитѣ му гласили краль. Сполукитѣ фонсо I доста въспрѣли

а мохамеданетѣ, и папата, за награда, подтвърдилъ царската му титла. Бургундский домъ, който се одържалъ на прѣстола 400 години, далъ на **П.** нѣкои отъ най-благороднитѣ и добритѣ ѝ крале. Динисъ (Дионисий), наслѣдникътъ на прѣстола на Алфонса III, въ 1279, основалъ португалското търговско могѫщество по море, па и поощрявалъ промишленитѣ искуства; той е и основательтъ, въ 1283, на лисабонския университетъ, прѣнесенъ, въ 1308, въ Коимбра. Диниса наслѣдилъ въ 1325 синъ му Алфонсо, нареченъ Храбри, чието царуване е токо-речи единъ редъ войни съ кастилцитѣ и мохамеданетѣ. Съ Алфонсовия внукъ, Фердинанда I, законний клонъ отъ бургундския домъ изчезнѫлъ въ 1383. Слѣдъ нѣкои размирици, кортеситѣ припознали за краль, въ 1385, неговия незаконнороденъ братъ Жоама (Ивана). Жоамовото царуване е особено забѣлѣжително, едно, защото той въвелъ голѣми прѣобразования въ държавата си и друго, защото той билъ начинательтъ на ония важни географически открития и търговски прѣдприятия, на които **П.** дължала положението си отъ края на XIV-и до срѣдата на XVI-и вѣкъ като най-великата поморска сила въ Европа. Въ тоя периодъ португалцитѣ придобили Азорскитѣ о-ви, Мадера, островитѣ на Зелени носъ и др.; намѣрили по-най носъ Добра Надежда пѫтя Индия и колонизирали западното и крайбрѣжие; открили Бразилия и др. Въ това врѣме **П.** внувала за една отъ най-могѫщитѣ европейски монархии, и Лисабонъ за единъ отъ най-важнитѣ търговски градове. Нъ ако поминването на **П.** било бързо, испадането ѝ било комахай по-бързо; и то се длъжи много на влиянието на духовенството, защото въвождането въ **П.** на инквизицията, въ 1536, докарало изгонване на многобройни богати и трудолюбиви евреи, отъ чиито финансови способности зависяли до голѣма степень търговскитѣ интереси на португалцитѣ. Обществената тирания и въ **П.**, и въ колониитѣ ѝ, и лошата система управление омаломощили дѣятелностьта на народа и охромили доходитѣ му. Единъ гибеленъ походъ въ Африка среща невѣрнитѣ, прѣдприетъ отъ Жоановия внукъ Севастиана, по лошитѣ съвѣти на иезуититѣ, докаралъ още по-голѣми бѣдствия. Слѣдъ поражението на португалцитѣ въ битвата при Алказаръ, въ 1578, когато паднѫлъ робъ и изчезнѫлъ послѣдний португалски кралъ отъ бургундското потекло, появили се много претенденти на прѣстола, и въ това врѣме Филипъ II, испански краль, сполучилъ да присъедини **П.** на Испания. Благодарение на едно съзаклетие на смѣлитѣ благородници, **П.** отхвърлила чуждото иго въ 1640, когато браганцский дукъ се прогласилъ краль, подъ името Жоамъ IV. Войната съ Испания, която пламнѫла съ тоя актъ, се свършила въ 1668, когато, по Лисабонския договоръ, испанското правителство припознало формално независимостьта на **П.** Нъ нѣкогашната слава на **П.** никога вече не се завърнѫла, народътъ потънѫлъ въ невѣжество и фанатизмъ, и държавата отъ първостепенна между морскитѣ сили въ Европа, се подчинила въ търговско отношение на Англия, въ-прѣки Помболовитѣ (виж. *Помболъ*) усилия да я възроди. За-

зилия. Побѣдата на англо-португалската войска при португалското с. Вимейра въ 1808 освободила земята отъ французетѣ. Кралътъ продължавалъ да пребивава въ Рио Жанейро. Злоупотрѣбенията и недоволството въ **П.** ставали все по-голѣми. Въ 1820 въ Лисабонъ избухнала една революция, която прогласила конституционната форма правление. Въ 1821 кралътъ се върналъ въ Лисабонъ, като се съгласилъ да подпише конституцията; а на другата година Бразилия се обявила независима. Вътрѣшната история на **П.** отъ това врѣме е една борба между самодържавницитѣ и конституционалиститѣ; вънкашно Лисабонский кабинетъ не играе никаква политическа роля.

Портупей-юнкеръ (фр. *портъ*, носи; *епе*, сабя и герм. *юнкеръ*). Юнкеръ, командируванъ прѣди да се произведе офицеръ въ нѣкой пълкъ. — **Портупея**. Поясъ за сабля.

Портфейлъ (фр. *порте*, нося; *фйоиль*, листъ). 1) Картонъ или кожа, сгънята на-двѣ за ту-

една котловина, гол
която е завзета от
плитъкъ заливъ, на-
лом. и на-ширъ $1^1/_2$
единъ тѣсенъ входъ в
който прѣдставлява
пристанище, морето
бъръ лиманъ на-ширъ
Въ 1880 **П.-А.** бил
барско пристанище.
съединенъ чрѣзъ т
Тянъ-цзинъ прѣзъ
слѣдъ това се прис
работи да се напра
щето сгодна станци
отъ сѣверната китай
Работитѣ се водили
вод. на европейски
всичкитѣ машини, о
териали се доставили
До японско-китайска
станищнитѣ учрежде
минуваха за най-доб
тай. Когато японц
П.-А. въ края на 1
рушиха повечето здя
моносекския договор
ваше да мине на
противъ това протес
заедно съ Германия
Въ края на 1897

шенъ срокъ; който по съгласие на двѣтѣ страни можеше да бѫде продължень; заедно съ това на Русия се прѣдостави построението на желѣзнопѫтенъ клонъ за съединението на тия пристанища съ сибирската желѣзница. Рѣши се **П.-А.** да се направи военно пристанище, а Талиенванъ се откри за търговскитѣ кораби на всичкитѣ народи.

Когато въ края на януария 1904 Япония прѣкѫсна дипломатическитѣ сношения съ Русия, 10,000 китайци и други работеха на п.-артурскитѣ укрѣпления, за които се казваше, че сѫ вече непрѣзимаеми. Въ лимана извънъ пристанището бѣ пусната котва силната русска флота на Далечни Истокъ, която броеше седемь грамадни броненосци, нѣколко миноносци и др. Върху тая флота, изъ която стърчеха страшни топове, задъ които се показваха едни отъ най-силнитѣ укрѣпления на свѣта, японцитѣ обърнаха главнитѣ си удари прѣзъ японско-русската война. Слѣдъ 8-9-мѣсечна обсада, прѣзъ която японци и руси всѣкидневно ни очудваха съ велики подвизи, храбрость и самопожертвователность, руситѣ въ **П.-А.** подъ върховното началство на генералъ Щеселя капитулираха (24 дек. 1904). Японцитѣ дадоха подъ стѣнитѣ на **П.-А.** 98,000 убити и ранени, руситѣ испратиха въ дъното на океана токо-речи цѣлата си флота заедно съ адмиралъ Макарова. Участьта на портъ-артурската флота постигна и балтийската флота на адм. Рождественски, която късно бѣ тръгнала на помощь на **П.-А.**, или на Владивостокъ. Всичкитѣ п.-артурски фортове се поправиха необикновено скоро отъ японцитѣ. На една кѫща въ **П.-А.** е окаченъ надписъ: „Тука е живѣлъ русский герой генералъ *Кондратенко.*“ Това е името на най-славния русски защитникъ на **П.-А.**; слѣдъ смъртьта на Кондратенко Щесель изгуби всѣка надежда да одържи **П.-А.** за потрѣбното врѣме и го прѣдаде.

Портъ-Лун. Гл. градъ на англ. колония о-въ Маврикия, сѣдалище на управл. на о-ва, на западния брѣгъ, съ важни укрѣпления и най-доброто пристанище на Индийски океанъ; 74,525 жит. Голѣма търговия съ захаръ, кафе, синило, памукъ; търговията на о-ва става главно прѣзъ това пристанище и се въскачва на 60 милиона лева износъ и толкова вносъ. Между по-забѣлѣж. му общественни сгради сѫ театръ, библиотека, болница и ботаническа градина. **П.-Л.** принадлежи на англичанетѣ отъ 1810, до когато е билъ въ французски рѫцѣ.

Портъ-Махонъ. Гл. градъ на о-въ Минорка, на юго-източния брѣгъ на о-ва; 15,000 жит. Вино, портокали, капри. Пристанището, укрѣпено, е едно отъ най-хубавитѣ въ Срѣдиземно море. Сѣдалище на военния управитель и на епископа на о-ва.

Портъ-Сайдъ. Египетски градъ, на Срѣдиземно море, при входа въ Суезски каналъ, 174 килом. на сѣв.-ист. отъ Каиро и 48 килом. на югъ отъ Дамиета; въ 1894 г. 37,000 жит., отъ които 12,000 европейци, повечето французе. **П.-С.** носи името на прѣдшественика и брата на хѣдивъ Исмаилъ паша. Той не е сѫществувалъ прѣди прокопаването на Суезски каналъ. Хубаво построено пристанище. Голѣма вносна и износна търговия.

Поругавамъ. Нанасямъ безчестие или срамъ, обиждамъ, псувамъ. — **Поругание.** Безчестие, позоръ, псувня.

Поручикъ. Първий по-горенъ офицерски чинъ слѣдъ подпоручикъ.

Поручникъ. Поржчитель, гарантинъ, кефилъ (*Библ.*).

Порфира, *гр.* Багреница, пурпурова горна дрѣха, която царетѣ носѫтъ въ тържествени случаи. —**Порфироносецъ.** Царь.—**Порфиророденъ.** Багреницороденъ, роденъ отъ лице, което е носило порфира, отъ царска кръвь или колѣно.

Порфиръ (гр. *пурпуръ, червенъ шаръ*). Твърдѣ коравъ камень, обикновено съ червено-кръвавъ шаръ. — **Порфиренъ.** Направенъ отъ каменя порфиръ.

Порфиръ. Единъ отъ старогръцкитѣ философи, на които се дължи прѣобразованието на старогръцката философия извѣстна подъ името *неоплатонизмъ*, род. въ 233 сл. Р. Х. нѣйдѣ въ Сирия, умр. въ 305 въ Римъ. Училъ се въ палестинска Кесария при Оригена, въ Атина при Лонгина и въ Римъ при неоплатониста Плотина, когото слѣдъ смъртьта му замѣстилъ като учитель. **II.** е билъ твърдѣ плодовитъ писатель. Повече отъ 60 заглавия на негови съчинения сѫ се упазили. Отъ тия съчинения 43 сѫ съвсѣмъ изгубени. Едно прочуто на врѣмето си негово съчинение, отъ 15 книги, среща християнетѣ, сега е познато само отъ отговоритѣ, които извикало, понеже било изгорено по заповѣдь на императора Теодосия. Другитѣ му съвсѣмъ уцѣлѣли трудове сѫ: *Питагоровий животъ; За въздържането отъ животната храна; Тълкование върху Аристотелевитѣ категории;* и два-три други. До сега не дадено едно пълно издание трудоветѣ му.

Порцеланъ, *итал.* Съ каквото е фарфоръ.

Порционъ. Виж. *Порция.*

Порция, *лат.* Опрѣдѣ часть, дѣлъ отъ нѣщо: *една половина порция ястие.*

Порция. Дъщеря на К Утически, наслѣдила бащини републикански убѣждения и нила се за Брута, едного заговорницитѣ противъ Це слѣдъ сражението при Филип прѣди Р. Х., тя турила кр живота си.

Порча, *рус.* (рус. *порч* старобълг. *прътити*). Развал врѣда; оттука и **испорченъ,** валенъ, влошенъ, исхабенъ говоръ).

Поръ. Единъ отъ индий царе въ врѣмето на Алекс Велики, разбитъ отъ Алекса по брѣговетѣ на Хидаспъ, робенъ отъ него. **II.** е забѣл теленъ по сполучливия отго който далъ на побѣдителя Когато Александръ попиталъ какъ иска да постѫпи съ той отговорилъ: „*Като съ* Александръ билъ толкова ленъ отъ тоя отговоръ, върнѫлъ държавата увеличе

Поржчителствувамъ. Ста отговоренъ за нѣкого въ сѫщото каквото е гарантъ

— **Поржчитель.** Сѫщото, вото е гарантъ; *солидарен ржчитель,* сѫщото, каквото е именъ (виж. тая дума) поржчи

Посвещавамъ. 1) Ръко гамъ, прѣдавамъ духовенъ ч п. *нѣкого дяконъ* и др. 2) По нямъ, поднасямъ почетно отъ знателность или за покровител *тоя паметникъ е посветен*

Левски, въздигнѫтъ въ негова честь; — *това съчинение е посвѣтено на Н. Ц. В. княза*, за покровителство. 3) *Посвѣтявамъ нѣкого въ тайна, въ искуство*, откривамъ му тайната, искуството, научвамъ го, *оглашавамъ* го. Оттука **посвещение.**

Посейдонъ. Старогръцкий богъ на моретата. Виж. *Нептунъ.*

Поселение. Мѣсто заселено отъ другоземци, селище, заселище, колония.

Посидоний. Стоически философъ, роденъ въ Сирия, въ 133 прѣди Р. Х., умр. въ 49. Много пѫтувалъ, основалъ училище въ Родосъ. Въ числото на ученицитѣ му били Цицеронъ и Помпей. Прѣдавалъ философията, физиката, морала и диалектиката; припознавалъ и богове, и душа: билъ още историкъ, тактикъ, граматикъ, епистолографъ. Съчиненията му сѫ изгубени.

Посилка, *рус.* Всѣка вещь (не писмо), която се испраща нѣкому: пратка.

Послабление. Отпущане малко, не изискване строго пазене нѣкое правило или обичай, снисхождение.

Послания. 1) Писма, писани отъ апосталитѣ, до църквитѣ или до нѣкои лица; съставятъ часть отъ Новия Завѣтъ. Съдържатъ обяснения на догмитѣ на християнството, съвѣти, ободрения и др. Повечето послания (14) сѫ написани отъ ап. Павла; останѫлитѣ **п.** (7) сѫ написани отъ ап. Иакова, Петра, Иоана и Иуда. 2) *Послание*, писмо, често написано въ стихове, отъ нѣкой писатель до нѣкого. Такъви писма сѫ писали Хораций, въ новитѣ врѣмена Боало, Попъ, Волтеръ, Русо, Ламартинъ и др.

Посланикъ. Довѣренъ сановникъ, испратенъ отъ единъ държавенъ глава при другъ, за постоянни сношения. Длъжностьта му е да се грижи за политическитѣ интереси на отечеството си. Въ случай на особено важни сношения между държавитѣ, назначаватъ се извънредни **п.** приврѣменно и всѣкога за обсѫждане нѣкой въпросъ, който интересува и двѣтѣ държави. — **Посолство.** Сградата, въ която обикновено прѣбивава посланикъ.

Послѣдствие. Слѣдствие, сетнина. — **Послѣдователенъ.** Който слѣдва наредъ, единъ слѣдъ другъ.

Посмъртно издание. Произведение, пуснѫто на свѣтъ слѣдъ смъртьта на автора.

Пособие (староб. *пособити*, помагамъ). Помощь, поднора: *правителството е дало на тоя студентъ* **п.** *200 лева.*

Посрѣдникъ. Трето лице, което влиза между двѣ лица или страни за да ги съгласи за нѣщо. — **Посрѣдство, посрѣдничество.** Работата на посрѣдникъ. — **Посрѣдствувамъ, посрѣдничествувамъ.** Посрѣдникъ съмъ.

Post hoc, ergo propter hoc, *лат.* Слѣдъ това, слѣдователно за това; погрѣшно заключение за причинна свръска между двѣ явления. — Post hominum memoriam. Отъ памти-вѣка. — Post mortem. Слѣдъ смъртьта, посмъртенъ. — Post nubila Phoebus. Слѣдъ мъгла грѣе слънце, слѣдъ дъждъ бива ясно врѣме. — Poste-restante (фр.). „До поискване“. Тия думи се пишѫтъ на писмо за да означаватъ, че то трѣбва да стои на пощата, доклѣ не се подири. — Post Scriptum (съкратено само P.S.),

ника си да пази: *той пази поста си.* Въ *прѣнос. см.* длъжность, служба.

Посѣгамъ. Покушавамъ се, прѣдприемамъ да извършѫ нѣщо прѣстѫпно: *посѣгнѫ на живота си.*

Посѣгатель-ка, лице, което е посѣгнѫло; **посѣгане** или **посѣгателство,** покушение.

Посѣщавамъ. 1) Спохождамъ, ходѭ да видѭ нѣкого. 2) Ходѭ редовно нѣйдѣ: **п.** *училището, църквата.* — **Посѣтитель-ка.** Лице, което посѣщава; **посѣщение,** споходба.

Потасъ или **поташъ** (герм. **поташъ,** пепелъ отъ гърне). Това вещество е извѣстно на химицитѣ подъ името калияненъ окисъ; обикновено се добива отъ золата на растенията: както тревитѣ, така и дърветата. Русия, Швеция и Америка изработвамъ токо-речи всичкото количество **п.**, което отива въ търговията; **п.** бива отъ два вида: първий, обикновений въ търговията, е възжълта или бѣлѣзникава маса, твърда и стип-

(виж. това име).

Потемкинъ (граф *Александровичъ, Таври*
Най-прочутий отъ л
Екатерина II (1736 -
синъ на дребенъ зе
билъ роденъ близо д
По потекло присхож
ско семейство, млад
въ русската армия (ка
гвардия), привлѣкъл
на царицата съ бла
красивъ и юнашки из
нага (1761) билъ в
свитата ѝ и произве
никъ. Слѣдъ врѣме
замѣстилъ Григори
благоволението на
станѫлъ нейнъ инт
мецъ. Скоро слѣдъ
генералъ-адютантъ, а
Нъ само двѣ години
лята на любовникъ,
билъ замѣстенъ отъ
по-обиченъ приемни
тая промѣна не изм
нието му надъ ца
умѣялъ да ласкае ти

водила отъ неговия съвѣтъ. Затова **П.** билъ отъ 1770 до смъртьта си истински прѣдставитель на русската политика въ Европа; и Фридрихъ Велики, прусски краль, па дори и високомѣрнитѣ хасбургци, Мария Терезия и Иосифъ II, раболѣпствували прѣдъ него и го обсипвали съ титли и почести; само отъ Англия **П.** не можалъ да добие ордена *Гартеръ* и отъ Франция ордена на *Св. Духъ*.

П. малко се бъркалъ въ вънтрѣшното управление на Русия, като давалъ само цѣнни внушения за развитието на промишлеността; неговитѣ важни дѣла съ свързани само съ вънкашната политика на Русия, особено колкото се отнасяла до Турция. По неговитѣ съвѣти, Турция била принуждавана да отваря войни, за да ѝ се отнемътъ земитѣ на сѣв. и ист. отъ Черно море, та Русия да завладѣе едно южно приморие; и това като се постигнало, **П.** тутакси заповѣдалъ да се създаде черноморска флота, и да се основътъ градоветѣ Херсонъ, Керчъ, Николаевъ и Севастополъ. За заслугитѣ си, той билъ назначенъ управитель на Таврида, и обсипанъ съ почести и дарове. Въ 1787 Екатерина му направила едно посѣщение въ губернията му, и останѣла крайно доволна. Токоречи веднага слѣдъ това, Русия обявила война на Турция, и **П.** билъ поставенъ на чело на армията, съ Суворова и Репнина за помощници. Русскитѣ оржжия били непрѣкъснато побѣдоносни. Бесарабия и двѣтѣ княжества били покорени, и **П.** се стѣгалъ да върви къмъ Цариградъ, когато императрицата заповѣдала да прѣстанътъ военнитѣ дѣйствия; нъ прѣди **П.** да има врѣме да я докара на своитѣ възгледи, разболѣлъ се ненадѣйно на пътя си отъ Яшъ за Николаевъ, дѣто и починѣлъ. — Хебигъ е напечаталъ **П**-та биография въ спис. Minerva, 1797—1800. Единъ панегирикъ на П. е напечаталъ племенникътъ му А. И. Самоиловъ (*Русск. Арх.*, 1867). Виж. и А. Г. Брикнеръ, *Потемкинъ* (СПБ., 1891); А. М. Л., *Екатеринскій временщикъ* (*Истор. Вѣст.*, 1892, бр. 3.).

Потенца. Южно-италиянски градъ, ц. на едноименна область, расположенъ на една могила отъ Апенинитѣ, на р. Базенто, 87 килом. на ист. отъ Салерно; 20,000 жит. Градътъ е заобиколенъ съ стѣна, има хубава съборна църква съ дорически стилъ, и е сѣдалище на архиепископъ. — Обл. Потенца допира на ист. до Тарентски заливъ, па и на зап. до Поликастроски заливъ. Има простр. 9,962 четв. килом. и население 546,599 жит. Градове: Матера, Мелфи и др.

Поти. Русски пристанищенъ градецъ въ кутайската губер. и станц. на закавказската желѣзн. при устието на р. Рионъ, въ равна, блатиста и трескава мѣстность; около 100 килом. на юго-зап. отъ Кутаисъ; 8,000 жит. (мингрелци, гръци, арменци, руси). Старо турско укрѣпление, сега испразнено. **П.** е най-важното слѣдъ Батумъ и Новороссийскъ, русско търговско мѣсто въ черноморското крайбрѣжие на Кавказъ; търговското му значение се усилило слѣдъ кръмската война, а особено съ направата на поти-тифлисската желѣзница. Нъ слѣдъ присъединението отъ Русия на Батумъ, **П.** донѣйдѣ е испаднѣлъ въ търговско отношение. Прѣзъ **XI.** става главно кавказский износъ (каре-

вица, сладъкъ корень, марганцова руда, орѣхово дърво) за около 15 милиона лева на годината. Пристанището е малко. Прѣдполагатъ, че близо до **П.** се намиралъ въ старо врѣме прочутий гръцки търговски градъ Фазисъ. Руситѣ, които все усѣщали, че положението имъ въ Имеретия и Мингрелия не е обезпечено, доклѣ **П.** остава въ турски ръцѣ, прѣзели окончателно това мѣсто въ 1828.

Потиръ (гр. *потири*, *чаша*). Име на чашата, отъ която православнитѣ христиане се причестяватъ съ тѣлото и кръвьта Христови. Тя се употрѣбява въ евхаристията по примѣра на самъ И. Христа и апостолитѣ (1 Кор. 10; 16). Понѣйдѣ у насъ **п.** наричатъ и обикновена чаша за вино.

Потниади. Гръцки богини на бѣса, статуи на които сѫ намѣрени въ развалинитѣ на Потни, беотийски градъ.

Потози. Градъ въ Боливия (юж. Америка) на сѣверния склонъ на Серо-Гордо-де-Потози, 3,910 мет. вис., въ мѣстность богата съ сребро; около 15,000 жит. (въ XVII-и вѣкъ до 150,000). Много църкви и монастири. Климатъ здравъ, нъ студенъ.

Потомакъ. Голѣма рѣка въ сѣверна Америка, съставя голѣма часть отъ прѣдѣла между Мериляндъ и Виргиния и западна Виргиния, зима началото си въ Алеганитѣ въ зап. Виргиния, мие Вашингтонъ и се влива въ Атлантически океанъ; 640 килом. Чрѣзъ единъ каналъ **П.** се съединява съ р. Охио. Прѣзъ американската междуособна война по брѣговетѣ на **П.** сѫ станѫли нѣколко сражения между федералиститѣ и сепаратиститѣ.

Потомство (рус. отъ с
потомъ, слѣдъ това, послѣ). В
потомци заедно. — **Пото**
(множ. *потомци*). Внукъ, пра
и нататъкъ, изобщо който
излѣзлъ отъ рода или кръв
нѣкого, поколѣние по поко
ще го сѫди потомството. П
ци е противоположното на
отци, *прадѣди*. — **Потомст**
Който се отнася до потомс

Потрѣбявамъ. Въ *пол*
ската икономия: унищож
чрѣзъ употрѣбение, ползува
отъ разни произведения. По
нието бива: *производител*
гато се употрѣбява едно
чество прѣдмѣти (една цѣн
и дава намѣсто тѣхъ една
цѣнность, както напр. фабри
производство, и *непроизводи*
което невъзвратно унищож
вѣстна цѣнность, каквото
трѣбението на всички храни
хи и др. т.

Потсдамъ. Прусски градъ (
дебургъ), слѣдъ Берлинъ
хубавий и най-добрѣ постр
градъ въ Прусия, на едно
образувано отъ Хавелъ, 20
на юго-зап. отъ Берлинъ; с
на желѣзницата отъ Берл
Магдебургъ; 50,875 жит. (
съ гарнизона, повече отъ
войници). **П.** е обикновената
резиденция на прусското
семейство, и сѣдалище на
ския императорски дворъ
дътъ се дѣли на Стари Г
Нови Градъ, и има четир
градия. Улицитѣ сѫ ши
правилно построени, и пло
сѫ насадени съ дървеса. О
гобройнитѣ голѣми и хуба
ди, най-забѣлѣжителната е
кралевски дворецъ, длъгнес
ралелограмъ, на три етаж
великолѣпна колонада сре

щавия мостъ на Хавелъ; отъ лѣтнитѣ кралевски дворци, най-много привлича вниманието Санъ-Суси (Sans-Souci), любимата резиденция на Фридриха Велики, всрѣдъ обширни градини, новий дворецъ, съ 100 стаи, пълни съ изящни художествени произведения, и Шарлотенховъ, въ който се намира една помпейска къща. Бранденбургеръ-Торъ, най-хубавата отъ разнитѣ порти, е триумфална арка копирана отъ Траяновата арка въ Римъ. Между църквитѣ най-забѣлѣжителната е гарнизонската, съ кула 154 метра висока, прѣкрасна, камбанария, и величественъ мраморенъ амвонъ, подъ който почиватъ останкитѣ на Фридриха Вилхелма I и Фридриха II, и св. Николовата, послѣднитѣ години прѣустроена по образеца на панеона въ Парижъ.

П. е сѣдалището на областното управление и на нѣколко отъ държавнитѣ фабрики. Отъ фабрикитѣ най-важната е оржжейната, дѣто се правятъ пушкитѣ за войската. Има и многобройни частни фабрики за машини, шоколата, тютюнъ, памучни стоки, коприна, кожа, мушама, бира и др.

П. е билъ просто едно рибарско село, когато Фридрихъ Вилхелмъ I, основатель на прусската монархия, съградилъ тамъ единъ замъкъ, между 1660 и 1673, и направилъ нѣколко добри улици.

Потърпѣвши, *рус.* Комуто е направена обида, врѣда.

Поучавамъ. Уча, наставлявамъ, назидавамъ. — **Поучение.** Наставление, назидание, *поучително* слово или проповѣдь.

Похищавамъ. Грабя. — **Похитель-ка.** Грабитель-ка. — **Похищение.** Грабежъ, кражба съ насилие.

Пòходъ. Сѫщото, каквото е експедиция.

Похоть. Плътско въждѣление, или побуждение. — **Пóхотенъ.** Който се отнася до похоть.

Почва. Най-горний пластъ на земята, който могѫтъ да досѣгатъ земедѣлческитѣ орѫдия, и на който могѫтъ да растѫтъ растенията. **П.** състои: 1) отъ минерални вещества: глина, пѣсъкъ, варь, камъне и др. и 2) отъ изгнили растителни и животински вещества, наречени *хумозъ*. **П.** въ разни мѣста има различенъ съставъ. Споредъ това различаватъ главно петь вида **п.**: 1) *глинеста*, 2) *пъсъчлива*, 3) *варовита*, 4) *хумозна* и 5) *каменлива*.

Глинестата **п.** е наполовина отъ глина. Тя има различенъ шаръ; на пипане е мазна; кога е мокра, бива много жилава и лѣпкава, а кога изсъхне, окоравява, та мѫчно се оре; па и мѫчно попива водата, та ако е на ниско мѣсто, бива мочурлива. Такъва **п.** става най-много за ливади. Само кога е на стръмно мѣсто, та се оцѣжда, па и ако съдържа доста пѣсъкъ, варь и хумозъ, на нея вирѣятъ пшеницата, ячемикътъ, овесътъ, грахътъ, фасулътъ, конопътъ и ленътъ. Глинест. **п.** торѣятъ рѣдко, защото торътъ мѫчно гние въ нея. Заедно съ тора хвърлятъ малко пѣсъкъ и ситна негасена варь.

Пѣсъчливата **п.** съдържа повече пѣсъкъ отколкото други вещества. Тя не е на пипане мазна и е ровка, та се оре и копае лесно. Тя попива влагата бързо, ала и лесно я испуща, затова сѣидбитѣ въ нея често изсъхватъ. За да ѝ се запази зимната влага, прѣдпочтително се оре и сѣе есень. Понеже поглъща и задържа много топлина, сѣидбитѣ на нея скоро

зрѣлѭтъ. На нея вирѣѭтъ ячемикътъ, рѫжьта, овесътъ, барабоятъ, рѣпата и др. **П. п.** торѭгъ съ зрѣлъ торъ и често, защото торътъ въ нея скоро се измива.

Варовитата **п.** съдържа около една четвърта варь. Тя е бѣлезникава или пепелява, ровка и се оре и копае лесно. Попива и испуща влагата лесно, па и лесно се сгорещява, та сѣидбитѣ на нея често изгарятъ. На вар. **п.** най-добрѣ вирѣе грахъ, фасулъ, детелина, лозя, тютюнъ, царевица, синапъ, памукъ, па и ръжь и пшеница. Вар. **п.** се тори често и съ недозрѣлъ торъ, защото торътъ въ нея бърже гние и се измива. Ако е на сухо мѣсто, засѣватъ я съ дървета: череши, вишни, лѣшници, орѣхи или съ лозя, защото тѣ пущатъ дълбоки корене и искарватъ влага дълбоко отъ земята.

Хумозната **п.** има много хумозъ. Тя е черна, и затова се нарича черноземъ. Тя е ровка и не лѣпне, та се оре лесно. Поглъща лесно и испуща мѫчно влагата, та сѣидбитѣ въ нея рѣдко исъхватъ: па и зрѣѭтъ скоро, защото се сгорещява лесно и задържа топлината си. Изобщо хум. **п.** е най-добрата и на нея вирѣѭтъ токо-речи всички растения. Ала ако съдържа много хумозъ, сѣидбитѣ на нея само мѣтатъ растъ, а плодъ даватъ малко. На такъва хум. **п.** хвърлятъ глина, пѣсъкъ и варь.

Камънливата **п.** състои половината отъ дребни камъне (чакълъ). Тя не задържа влагата, па и лѣтѣ много се сгорещява; за това и сѣидбитѣ на нея изгарятъ. На кам. **п.**, кога съдържа повечко глина, пѣсъкъ, варь и хумозъ вирѣѭтъ барабой, ячемикъ, овесъ, рѫжь и леща; въ противен[...] чай, тая земя прѣдпочтител[...] сѣватъ съ овощки или съ [...]

По(д)черкнувамъ. Чъ[...] сир. теглѭ линия подъ дум[...] цѣль да я натъртя, да й [...] сила, да обърнѫ особено вни[...] то върху нея. — **Почеркъ** [...] чинътъ, по който пише [...] образътъ на писането му, [...]

Почеривамъ. Черпѭ, з[...] заимамъ (*свѣдѣния*).

Почечуй. Емораиди, ма[...] (*Библ.*).

Поща, *лат.* 1) Учрежде[...] срочно прѣнасяне отъ едно [...] на друго писма, групове (па[...] вѫзели), вещи (пратки). 2) С[...] писма, групове и др.: *по[...] пристигнѫ.* — **Пощалионъ**, [...] **щарь.** Скороходецъ, който [...] нася отъ едно мѣсто на [...] поща. — **Пощенска ста**[...] Домъ, дѣто се приима и от[...] се раздава поща. — **Поще**[...] Който се отнася до поща, [...] нася пощя и др.: *пощенски* [...]

Пощадвамъ. Пожалвамъ.

Пояснявамъ. Изяснявамъ [...] зяснявамъ, като придруж[...] разяснението съ критика; [...] *ние, пояснитель-ка.*

Правило, изобщо онов[...] което едно нѣщо се *оправ*[...] реди: 1) законъ, постанов[...] основа, по която се постѫ[...] дадени случаи, въ извѣстн[...] стоятелства: *правила на* [...] *востьта;* 2) Принципитѣ [...] годитѣ, по които се прѣдав[...] искуство или наука: *правил*[...] *архитектурата.* — **Общо** [...] **ло**, въ повечето случаи. — **Тр**[...] **правило** въ *матем.* показва [...] по три дадени, да се пам[...] твърто, което се търси. — [...] **виленъ.** Съгласенъ съ пра[...] на тѣхъ основанъ, или по [...]

направенъ. **Правилна дробь** (виж. *Дробь*). **Правилно искание,** законно, справедливо. **Правилно заключение,** логично. **Правиленъ многоѫгълникъ,** въ който ѫглитѣ и странитѣ сѫ равни помежду си. **Правиленъ глаголъ,** който се спрѣга напълно по даденитѣ правила за спрѣжение. — **Правилность.** Състояние на всичко, що е правилно. — **Правилникъ.** Постановление, което прѣдписва какво трѣбва да се прави: *полицейски правилникъ.*

Правителство. 1) Срѣдоточно, главно управление на държава. 2) Правителствена власть, мѣстно правителство.—**Правителственъ.** Който принадлежи на правителство: *правителствена система.*

Правища. Най-главното село въ кавалската каза, на шосето за Солунъ; 3,550 жит., отъ които 1250 турци, 1100 гръци християне, 1200 цигане (*Кънчовъ*); произвожда добро вино.

Правление. Начинътъ, по който се упражнява върховната власть въ една държава. **П.** изобщо се дѣли на монархическо (**п.** отъ едного) и полиархическо или републиканско (**п.** отъ многома). Тия видове **п.** и тѣ се дѣлѫтъ, първото на монархическо неограничено и монархическо ограничено, а второто на демократическо и аристократическо. Въ сегашно врѣме монархическо ограниченото или монарх. прѣдставителното (конституционното) сѫществува всѣдѣ, освѣнъ малкото републики или неограниченитѣ монархии, които сѫществуватъ само у повечето народи въ Далечни Истокъ, а въ Европа — само въ Турция и Русия; нъ и въ тая послѣдната държава **п.** е на пѫть да стане монархическо ограничено: отъ *Государствената Дума,* както я прѣустрои октомврийский царски манифестъ, до парламентъ въ строгия смисълъ на думата има само една крачка.

Право. 1) Увѣрение въ истинността на нѣщо: *право, азъ не бѣхъ тамъ.* 2) власть, сила, свобода на дѣйствие, дадена или призната нѣкому отъ обичая: *правото на родителитѣ надъ дѣцата си.* 3) *Естествено* **п.** е онова, което е основано на свойствата на човѣшката природа, която има право на животъ, свобода и равенство. Това **п.** подъ име *права на човѣка* (droits de l'homme) е било провъзгласено въ врѣме на французската революция. *Ест.* **п.** се обръща въ държавата на *положително* **п.,** което има за цѣль да уреди отношенията на отдѣлнитѣ лица въ интереса на всички. 4) Правовѣдѣние, юриспруденция (лат. jus, право), законовѣдѣние, наука за **п.**: *студентъ на правото.* Въ науката за **п.** влизатъ всевъзможни юридич. отношения на частнитѣ лица, на държавитѣ, между себе си и къмъ поданницитѣ, на отдѣлнитѣ учреждения и т. н. Затова и науката за **п.** се дѣли на нѣколко части. Така има: гражданско **п.,** углавно **п.,** международно **п.,** търговско **п.,** и др. *Гражданското* **п.** има за прѣдмѣтъ гражданскитѣ закони,— ония, които опрѣдѣлятъ правата на частнитѣ лица. *Международ.* **п.** изучва принципитѣ, по които се рѫководѫтъ народитѣ въ отношенията помежду си. *Римското* **п.** състои отъ юридическитѣ постановления и начала на римскитѣ юристи, които сѫ дошли до насъ. *Търговското* **п.** се занимава съ законитѣ и постановленията, които опрѣдѣлятъ отношенията между

търговскитѣ лица и дружества. *Финансовото* **п.** изучва финансовитѣ постановления и операции въ различни държави, и дава научни упѫтения за най-добритѣ финансови наредби. *Полицейското* **п.** е наука за полицията; то разглежда полицейскитѣ наредби въ различни държави, и тѣхното значение. *Углавното* **п.** борави съ прѣстѫпленията противъ спокойствието, безопасностьта и благосъстоянието на страната и на всѣкой отъ нейнитѣ жители, и опрѣдѣля наказанието за всѣко прѣстѫпление. Теории въ угл. **п.** е имало много; всѣка нова философска школа е внасяла въ него нова теория. *Церковно* или *каноническо* **п.**, разглежда постановленията, които се отнасятъ до църквата. У всѣкой народъ **п.** прѣдставя още двѣ подраздѣления: обичайно и положително. *Обичайното* **п.** е онова, което се изработва отъ самосебе, отъ живота на народа, и се изражава въ неговитѣ обичаи.

Правовѣдѣние. Виж. *Право.*— **Правовѣдѣцъ.** Юристъ, — лице, което е изучило правовѣдѣнието.

Правовѣрие. Исповѣдане правата, истинската вѣра; мохамеданетѣ сѫ присвоили това име за Мохамедовата вѣра. — **Правовѣренъ.** Който исповѣдва правата вѣра, мохамеданинъ.

Правописание, правописъ (гр. *ортография*). Часть отъ граматиката, която излага правила, какъ да се употрѣбява безпогрѣшно въ писмо езикътъ, на който се пише; въ всички литературни езици **п.** е установено окончателно, съгласно съ историческото и логическото развитие на езика. У насъ до скоро имаше въ употрѣбение двѣ главни **п.**: Груевото и Момчиловото или Дриновото. Възъ основа на Дриновото **п.** е изработено правителстве на което главно двѣ форми н мигѣ, прилагателната (наш и глаголната (пишатъ, пра не срѣщнѫхѫ всеобщо съчув

Православие. Така се чатъ изобщо всички вѣро вѣдни учения, които припози само себе си за истинни. От гледна точка изобщо всичк роисповѣдания сѫ правосл нъ тоя епитетъ се дава ос само на едната православн точна християнска църква. Н църква принадлежѫтъ отдѣл църкви: гръцката, българс русската, сърбската, черного та, румѫнската, една църк австрийски словѣне, а сѫщ рийската и абисинската, ма абисинската доста да се отк ва отъ православната.

Името *православие* (ортодо пръвъ пѫть се срѣща у хрис скитѣ писатели отъ II-и вѣ означава *вѣрата на цѣлата ква*, въ противоположност разномислието на еретици (е доксия). По-късно дума **п.** чава съвокупность на догми установенията на църквата, критерий на **п.** се припо *неизмѣнното пазене учение И. Христа и апостолитѣ*, е то изложено въ Св. Пис въ Св. Прѣдание и въ ста символи на вселенската цъ Името ортодоксосъ — правосл останѫло за источната църква врѣмето когато се отдѣлила нея западната църква, която за себе си името *католич* църква. Изобщо, въ нарицате смисълъ, *православие* и *прав венъ* употрѣбяватъ за себеси и други християнски вѣро вѣдания; напр. сѫществува

вославно лютеранство", което строго слѣдва Лютеровото учение.

Православна църква. Така се нарича Източната църква, която обгръща християнскитѣ народи въ южна и юго-източна Европа, съ ближнитѣ до тѣхъ земи въ Азия и Африка. Въ етнографическо отношение тя особено състои отъ гърцитѣ и народитѣ отъ словѣнското племе.

Църквата, основана въ Истокъ, постепенно, нъ скоро се распространила далечъ изъ прѣдѣлитѣ на Римската империя. Нъ макаръ и да стигнѫло и въ Западъ, християнството прѣзъ първитѣ вѣкове продължавало да спазва източно-църковния си характеръ. Самата проповѣдь се извършвала на гръцки езикъ, който служилъ като главно орѫдие за общение на народитѣ въ онова врѣме. Дори въ Далечна Британия, която съставяла крайния прѣдѣлъ на познатия тогава свѣтъ, първитѣ дири отъ християнството иматъ гръцки характеръ. Нъ, въпрѣки това прѣобладание на източно-църковния типъ на християнството по цѣлъ свѣтъ, съ течение на врѣмето, споредъ колкото се развивало народното самосъзнание на западнитѣ народи, естествено и самотохристианство трѣбвало да приеме въ себе си народни елементи. Оттука въ едната, нераздѣлната въ началото църква се явилъ раздоръ, който расълъ, споредъ колкото расълъ и западний свѣтъ. Раздорътъ се появилъ още въ врѣме на най-ближнитѣ приемници на апостолитѣ, напр. въ прѣпирнята за празднуването на Пасхата (155 сл. Р. Х.); нъ слѣдъ това раздоритѣ добили много по-сериозенъ характеръ, когато, благодарение на стечението *на много* благоприятни обстоятелства, Римската църква, и тя една отъ помѣстнитѣ църкви (виж. *Патриархъ*, *Папи*), толкова се възвисила надъ другитѣ църкви, че прѣдставителитѣ ѝ, папитѣ, почнѫли да заявяватъ притезание за главенство надъ цѣлия християнски свѣтъ. Така, причината за раздѣлението на християнската църква на източна и западна първенъ били иерархически прѣпири. Нъ послѣ се присъединили още нѣкои отличия и особености въ догмитѣ и обредитѣ.

Раздѣлението на църквитѣ дошло въ IX-и вѣкъ по слѣдния случай. Въ 846 на цариградския патриаршески прѣстолъ билъ възведенъ Игнатий, синъ на бившия императоръ Михаила I, скопенъ когато баща му билъ сваленъ отъ импер. прѣстолъ. Строгостьта на неговитѣ нрави и изобличаването на придворния развратъ били причината, че въ 857 той билъ сваленъ отъ патриарш. прѣстолъ и заточенъ. На негово мѣсто се назначилъ императорский секретарь Фотий, нъ четире деня прѣкаранъ по всичкитѣ степени на духовната иерархия.

Фотий свикалъ съборъ въ Цариградъ, който утвърдилъ Игнатиевото сваляне и осѫждане. Папа Николай I, комуто се съобщила тая работа, събралъ съборъ въ Римъ и осѫдилъ Фотия на лишение отъ всичкитѣ духовни чинове. Ала нѣмало въ Цариградъ кой да слуша папата и да приведе въ испълнение постановлението му и Фотий продължилъ да си патриаршествува. Сега Фотий испратилъ на всичкитѣ източни епископи послание, въ което привлѣклъ вниманието имъ върхѫ нѣкои нѣща въ Западъ: безженството на свещеницитѣ, пазенето посъ

881. Слѣдъ това, макаръ и да били раздѣлени, двѣтѣ църкви взаимно се търпѣли до 1053. Въ тая година въ Западъ се въвело извършването тайнството евхаристия на безквасни хлѣбове. Цариградский патриархъ Михаилъ Керулариосъ въ 1053 заповѣдалъ да се отнемѫтъ монастиритѣ отъ игуменитѣ, които свещенодѣйствуватъ по западния обредъ, и затворилъ въ Цариградъ всичкитѣ църкви отъ латинския обредъ. Папа Лъвъ IX хвърлилъ проклетие надъ цѣлъ Истокъ. Отъ това врѣме расцѣплението на църквата на източна и западна станѫло окончателно. Източната църква се нарекла *Православна* и *Католическа*; западната — *Католическа* или *Римо-католическа*. Християнский свѣтъ не можалъ, наистина, оведнѫшъ да се примири съ единъ такъвъ печаленъ фактъ и станѫли нѣколко опитвания за съединението изново на раздѣлилитѣ се църкви; въ тия опитвания, за поводъ на които служили повече поли-

съставни части. А
патриаршия обгръ
александрийската —
русалимската — На
риградската — собс
тия. По-сетнѣ пони
православни църкви
охридската, ипекска
Прѣзъ вѣковетѣ на
дичество най-голѣмо
прѣдшнитѣ патри
благодарение на по
въ столицата на сул
градский патриархъ
своилъ най-громкат
ленски, па и сполуч
щожи българскитѣ
патриаршии и устан
та си надъ всичкит
въ турското царство
българска; *Охридс*
архиепископ.).

Слѣдъ прѣземане
градъ центрътъ на р
вотъ на *Правосл.* ц
мѣстилъ отъ Истоk
рилъ една устойчи
русский народъ, ко

новала въ нея самостоятелна патриаршия (1582). Патриаршията въ Русия била отмѣнена отъ Петра Велики, който я замѣнилъ съ едно управление въ видъ на св. Синодъ (1721). Въ XIX-и вѣкъ освободителнитѣ движения на православнитѣ народи въ Балкачски п-овъ пробудили и идеята за духовна независимость. Като се освобождавали отъ турското иго, въ сѫщото врѣме тия народи отхвърляли юрисдикцията на цариградския патриархъ. Така се образували самостоятелни помѣстни църкви въ Румѫния, Сърбия, Черногора и Гръция. Само българетѣ отхвърлихѫ игото на гръцката църква прѣди турското и за сполуката имъ да си извоюватъ съ политически срѣдства и по сѫщия пѫть, по който бѣ имъ отнета, старата си духовна независимость, църквата имъ биде отлѫчена отъ гръцкия патриархъ. Виж. *Екзархия.*

Въ течение на многовѣковния си исторически животъ **Пр. ц.** е имала своитѣ ереси и расколи, които сѫ се сплотили въ самостоятелни общини или църкви. Най-важний моментъ, въ който сѫ се отдѣлили отъ църквата тия общини, е билъ периодътъ на вселенскитѣ събори, когато се правило точно догматическо опрѣдѣление на православното догматическо вѣроучение по твърдѣ капитални въпроси на християнската догматика, именно по въпроса за божеството на Иисуса Христа, за съчетанието въ него на божеското и човѣшкото естество, за отношението на волята и д. п. Въпросътъ за божеството на И. Христа билъ прѣдмѣтъ на ожесточена полемика съ арианетѣ; нъ тѣ не съставили една дълговѣчна община. Ала въпросътъ за отношенията на естествата и волитѣ докаралъ образуването на силни партии, извѣстни подъ името *монофизити* и *монотелити*. Въпрѣки осѫждането на тия учения отъ вселенскитѣ събори, тѣ си намѣрили (особено първото) многобройни привърженици. Монотелитството съ течение на врѣмето токо-речи съвсѣмъ изчезнѫло и за негова прѣдставителка сега минува само малката община маронити, които живѣ тъ въ околностьта на Ливанъ и Антиливанъ; нъ монофизитството силно се вкоренило у цѣли народи, и главната негова прѣдставителка се явява Арменската църква. Това сѫщото учение много се распространило въ Сирия, дѣто негови прѣдставители сѫ така-нареченитѣ сирийски Яковити (които добили името си отъ богослова си Якова Барадеа), въ Египетъ и въ Абисиния. Въ Египетъ привърженицитѣ му, така-нареченитѣ копти, иматъ доста силна организация, на чело съ патриархъ, който прѣбивава въ Каиро. Властьта на тоя патриархъ се простира и надъ абисинската църква, която сѫщо е проникнѫта отъ монофизитството, макаръ и да има едно смѫтно тежнение къмъ православния Истокъ. Не е избѣгнѫла ереситѣ и расколитѣ и русската църква.

Колкото се отнася до вѫтрѣшното съдържание на **Пр. ц.**, доста е да се каже, че нейното вѣроучение е именно вѣроучението, което се е държало отъ нераздѣлната църква, и тя не отстѫпя отъ него ни иота. Затова тя приема само първитѣ седемь вселенски събори, а не припознава напокошнитѣ събори на западната църква. Сега се чуватъ отвредъ

1889 се излага едно вѣроучение, което въ нищо не различа отъ православното вѣроучение.

По броя на членоветѣ си **Пр. ц.** захваща трето мѣсто въ реда на голѣмитѣ вѣроисповѣдни общини, като отстжпя на Римокатоличеството и Протестантството. Тя брои до 80 милиона, отъ които $^3/_4$ принадлежжтъ на Русската църква. Неправославнитѣ източни църковни общини обгръщатъ до 6 милиона, и около 5 милиона се намиратъ въ уния съ Римъ (главно въ Австрия).

Литературата по прѣдмѣта е доста обширна и къмъ нея може да се отнесе въ сжщность всѣка църковно-историческа литература. Отъ книгитѣ на българ. езикъ виж. Смирновъ, *История на християнската православна църква*, прѣв. арх. Евтимий (Пловдивъ, 1885); Ст. Стефановъ, *История на християн. правосл. църква* (Пловдивъ, 1895; 2-о изд.); Бранди, *Отговоръ на окржжното писмо на цариград. грѣц. патриархъ*,

семейното положени
званието, вѣроиспов
надлежността на
държава. **II.** прина
на физическитѣ лиц
нареченитѣ юридиче
на сдруженията отъ
дения.

Правосжди́е. 1) І
вано на съвѣстьта
востьта. 2) Въздаян
заслугитѣ му. 3) Въ
п. е равносилно съ с
въ законодателство
ливость, до колкото
положителнитѣ, пис
Въ тия отношения
разгледано отъ Пруд
му De la justice
volution et dan

Прага, или „Зл
Гл. градъ на Чехия
лица на чешското
голѣмина и населени
слѣдъ Вѣна и Пещ
Унгария, токо-речи
страната и на два
Молдава или Вълта

чехитѣ и нѣмцитѣ за равноправность или прѣобладание въ града и въ страната. Тая борба, която е принуждавала правителството дори да обявява града въ военно положение, гони изъ града мирнитѣ елементи. Въ 1890 жит. сж били 182,530 (въ 1880 — 177,026). Числото на жит. надминува 320,000, ако при града се прибавятъ и прѣдградията му. По народность, постоянното население на **П.** принадлежи на племената чешко, нѣмско и еврейско; нъ да се опрѣдѣли точно числото на прѣдставителитѣ отъ всѣко отъ тия племена е токо-речи невъзможно, понеже при народнитѣ записвания въ Австро-Унгария се бѣлѣжи не народностьта, нито родний езикъ, а говоримий езикъ (изобщо чехитѣ сж повече отъ половината отъ цѣлото насел., нѣмцитѣ повече отъ $^1/_3$). По вѣра пражкитѣ жители сж католици 88.4%, послѣдователи на Моисеевия законъ 9.7%, протестанти 1.8%, други исповѣдания 1%). Височинитѣ около града, широката рѣка съ нейнитѣ острови и мостове, многобройнитѣ църкви и кули — всичко това прѣдставя една извънредно живописна картина. Добъръ, топълъ климатъ, срѣдната годишна температура е 9.2° (ян. — 1.4,° юл.+19.6°). Градътъ се дѣли на 4 главни части. Сжща **П.**, заедно съ Вишеградъ, донѣйдѣ още е заобиколена съ стѣна, построена въ втората половина на XVII-и вѣкъ. За истински укрѣпления минуватъ крѣпостьта и бастионитѣ на лѣвия брѣгъ на Молдава, и **П.** е срѣдоточие на отбраната на Чехия. Двата брѣга на рѣката сж съединени сега съ 8 моста (въ това *число 2 желѣзопжтни)*; отъ тѣхъ най-старий е Карловъ мостъ, каменень (построенъ въ 1357—1503, прѣстроенъ въ 1890) съ кули на двата края, съ статуи на императора Карла IV, Венцеслава и св. Яна Неполука, популяренъ чешски светия; при статуята на тоя светия въ деня на паметьта му (16 май) дохождатъ на поклонение хиляди богомолци. Въ квартала Нови-градъ има най-много обширни площади, хубави улици и нововрѣменни сгради. Съ църкви **П.** е извънредно богата; тя има католически 47 църкви и 23 часовни, 4 протестантски църкви, 1 православна русска църква, 22 монастиря, 10 синагоги (въ Иозефщатъ), между които така нареченото Стороново училище, което е упѣлѣло отъ XII-и вѣкъ. Отъ католическитѣ църкви най-първа е църквата Св. Витъ, готически стилъ, наченжта въ 1344 отъ импер. Карла IV; въ нея има кралевски мавзолей отъ бѣлъ мраморъ, по стила на Възраждането, съ фигуритѣ на Фердинанда I, сжпружата му Ана и Максимилиана II; надгробенъ паметникъ на св. Яна Неполука, поставенъ въ 1736, цѣлъ отъ сребро. Въ ризницата на църквата се пазжтъ кралевскитѣ инсигнии на нѣкогашното чешко кралство. Църква св. Георги или Юрий, романски стилъ, е построена още въ 1150, и прѣправена въ 1541; въ нея има надгробенъ паметникъ (работа отъ XIV-и вѣкъ) на св. Людмила, светица чешка херцогиня. Отъ другитѣ църкви, забѣлѣжителна е тънската, въ която има статуи на св. Кирила и Методия (Емануилъ Махови работи), гробница на Тихо Брахе и др. Църквата Св. Стефанъ, въ формата на базилика, е забѣлѣжителна като не-

ходенъ пунктъ на хуситскитѣ войни. Отъ сградитѣ, най-забѣлѣжителна е дворецътъ (Hofburg), който състои отъ много съединени помежду си здания, само донѣйдѣ уцѣлѣли въ стария си видъ. Отъ прозорцитѣ въ една стая до старата засѣдателна зала въ тоя дворецъ били хвърлени въ единъ ровъ, на 23 май 1618, импер. съвѣтници Славата и Мартиницъ и секретарьтъ имъ Фабриций (това събитие било прѣкий поводъ за 30-годишната война). Въ състава на двореца влизатъ единъ вънкашенъ дворъ, ограденъ съ рѣшетка, три голѣми вѫтрѣшни дворове, придворна капела, 440 стаи и двѣ огромни зали. Въ двора срѣща църквата стои излѣяна въ 1373 отъ бронзъ конна статуя на св. Георги. Въ градския домъ една голѣма довършена въ 1884 зала е украсена съ картина на извѣстния чешски хѫдожникъ Брожикъ: *Янъ Хусъ на сждъ прѣдъ констанцския съборъ*. Единъ паметникъ отъ старинната архитектура е сградата на стария университетъ (Carolinum) съ голѣма зала и капела готически стилъ, съ назѫбена стѣна и кули, на връха св. Лаврентий; тая стѣна построена въ 1360, въ врѣме на гладъ, добила името „Стѣна на Гладнитѣ.“ Между забѣлѣжителнитѣ сгради въ **II.** сѫ още нѣколко дворци, графскій и др., построени въ по-новитѣ врѣмена. — Освѣтлението на града е газово; само донѣйдѣ е въведено електрическото освѣтление.

По *търговия* и *промишленость*, **II.** е най-важний градъ въ Чехия. Промишленото производство е струпано главно въ прѣдградията. Фабрично-занаятчийскитѣ заведения искарватъ: всѣкакви двигатели (мотйори), инструменталии

доброто му състояние; въ 1409 около 5,000 ученици и професори напуснѫли университета и основали лайпцигския университетъ. Въ 1882 пражский университетъ се раздѣлилъ на два самостоятелни университета: чешски и нѣмски; тѣ иматъ обща библиотека съ 215,000 тома, 4,000 ржкописа и 1,500 първопечатани издания (инкунабулъ) и обща ботаническа градина. **П.** има висше техническо училище, основано въ 1806, — най-старото отъ тоя родъ заведения въ Австрия и по цѣла Германия; 2 търговски академии (една чешска и една нѣмска); 11 правителствени гимназии (4 нѣмски), реална гимназия (чешска), 4 реални училища (2 нѣмски), 2 висши женски училища, и др. **П.** е богата и съ библиотеки, както обществени така и частни; между забѣлѣжителнитѣ е библиотеката при основания въ 1818 чешски наробенъ музей, съ 180,000 тома и 3,500 ржкописа, съ археологическа, етнографическа и естествено-историческа сбирки, нумизматически кабинетъ и т. н. Картинни галерии има въ Хофбургъ, въ художествено-работническия музей, у дружеството отъ любители на искуствата, и др. Една чешска академия на наукитѣ, наречена Францъ-Иосифова, е основана въ 1894; има и кралевско чешко учено дружество и дружество за поощрение и распространение въ Чехия нѣмскитѣ науки, искуства и литература. Между *благотворителнитѣ учреждения* има 5 обществени и 4 частни болници, областенъ родоспомагателенъ и възпитателенъ домъ, инвалиденъ домъ, институтъ за глухо-нѣми, институтъ за слѣпи, *домъ за идиоти, и др.*

Периодический печатъ е много развитъ, нъ много негови органи (най-вече вѣстници) както бързо се раждатъ, така и бързо мрѫтъ. Сега въ **П.** се издаватъ около 200 вѣстника и списания, отъ които само 42 на нѣмски; политическитѣ издания сѫ всичко 48. Въ сѫща **П.** има два областни театри и единъ нѣмски театръ, въ прѣдградията — единъ театръ и двѣ арени. Градини и паркове за расходка въ града и околностьта му има нѣколко.—Между *срѣдствата за съобщение* сѫ една електрическа желѣзница, трамвай (дължина на линията 19 килом.), пражско параходство по Молдава (15 парахода), австрийско сѣверозападно параходно дружество (41 парахода) за съобщение съ мѣстноститѣ на Долна Молдава и Елба; единъ телефонъ съобщава **П.** съ осемь града. Чуждоземци въ **П.** въ 1894 имало 39,094.

История. — Споредъ едно народно прѣдание, **П.** е основана въ 722 отъ Любуша, първата чешска херцогиня; въ сѫщность тя се съставила отъ четире селища, които се съединили при политѣ (прага) на Вишеградъ. На едно отъ тия селища, нѣмското, Собеславъ II въ 1178 даривъ особени правдини. Отокаръ II украсилъ града и построилъ на Градшинъ кралевски замъкъ; ала величието на **П.** датува отъ импер. Карла IV (1346 — 1372), който й далъ името *Карловъ градъ (Карлщатъ)*. Той приложилъ на града сегашното Ново Мѣсто, съградилъ яка стѣна около хълмоветѣ на града, положилъ основата на църва Св. Витъ, построилъ каменень мостъ на Молдава, направилъ **П.** центръ на търговията и промишлеността, и постоянно оставалъ въ

II. съ двора си, който състоялъ отъ много чуждоземци, особено нѣмци и италиянци. Основанието на университета сѫщо не малко помогнѫло за процъвтението на града. Отъ тогава II. била често обсаждана и опустошавана. Въ 1424 тя се прѣдала на Жижка, водителя на хусититѣ; Сигизмундъ я зелъ назадъ въ 1436. Подебрадъ и ягелонитѣ Владиславъ и Людвигъ II увеличили II. Въ 1631 я прѣзели саксонцитѣ, нъ Валенщайнъ я зелъ назадъ на другата година. Шведский генералъ Кенигсмаркъ я зелъ въ 1648. Прѣзъ войната за австрийското наслѣдство, въ 1741, французетѣ и баварцитѣ турили рѫка на II., и на другата година 13,000 французе, подъ началството на маршалъ де-Белъ-Илъ, издържали тамъ прочутатата обсада, забѣлѣжителна особено по напокошното имъ оттегляне. Пруситѣ зели II. и тутакси я напуснѫли въ 1744; прѣзъ 7-годишната война, въ 1757, тѣ се върнѫли, дали сражение подъ стѣнитѣ на града и го бомбардирали безъ да сполучѫтъ да го прѣземѫтъ. Въ II. станѫлъ въ 1813 конгресътъ, на който австрийский императоръ Францъ I се рѣшилъ да се присъедини на европейската коалиция среща зетя си Наполеона. Прѣзъ май 1848 въ II. се събралъ словѣнски конгресъ, който извикалъ такъви силни демократически демонстрации отъ страна на привърженицитѣ на панславизма, че князъ Виндишгрецъ бомбардиралъ града въ продължение на два деня и слѣдъ това II. била обявена въ обсадно положение. На 26 юн. 1866 прусскитѣ войски безъ бой влѣзли въ града, а на 23 авг. тамъ се подписалъ пражский миръ, който турилъ край на пр австрийската война. — Кат венъ градъ и центръ на у ния и политически живо Чехия, II. служи за арена поритата борба на чехитѣ литическитѣ си права отъ когато се събралъ първий установението на новата к туция чешски сеймъ (лант поставилъ за цѣль на всичк политически стремежи въ вението на чешското крал коронясването на австрийск ператоръ съ чешската кор св. Вацлава. Упорити и ни въ борбата за историч си права, чехитѣ въ всѣк денъ случай се прѣдава шумни демонстрации проти ската партия и дори пр ството, като извикватъ ожесточената вражда на пъ репресалии отъ страна на в Въ 1893 буйството на партии докара това, че II бяви въ *особено положение* се отмѣни само слѣдъ двѣ нъ борбата на партитѣ о не се прѣкрати. Прѣзъ 1 II. тържествено се праздн метьта на чешския истори лацки (виж. това име), ко постави паметникъ-статуя теона на чешския музей M Kralovstvi Ceského).

По историята на II. е на чеш. Томекъ, който е на и историята на пражски верситетъ. И двѣтѣ съч има и на нѣмски езикъ. К най-добритѣ описания е довото.

Прага. Укрѣпено прѣд на Варшава, на дѣсния бр Висла, съединено съ Варш мость. Въ 1656, прѣзъ една на поляцитѣ съ шведитѣ

въ течение на три деня (6, 7 и 8 юл.) станѫла една упорита борба, въ която паднѫли 6,000 поляци; шведитѣ надвили. Въ 1794, прѣзъ поляшкото възстание, Суворовъ, слѣдъ като разбилъ поляцитѣ при Кобилка, на 11 окт. приближилъ **II.**, която била силно укрѣпена и завзета отъ войскитѣ на ген. Зайончекъ (20,000 души, отъ които 5,000 конница); артилерийското въоръжение на **II.** състояло отъ 104 топа; освѣнь това, **II.** могла да се брани отъ лѣвия брѣгъ на Висла съ още 30 топа. Суворовъ, който ималъ подъ началството си около 15,000 пѣхота, 4'000 редовна конница и 2,000 казаци, се рѣшилъ да земе **II.** съ приставъ. Слѣдъ една лична рекогносцировка на непиятелскитѣ укрѣпления, направена на 11 окт., той рано утриньта на 12 нападнѫлъ приставно **II.** съ войскитѣ си, раздѣлени на 7 колони. Слѣдъ прѣзимането на укрѣпленията, кървопролитенъ бой закипѣлъ въ улицитѣ на прѣдградието. Поляцитѣ се бранили отчаяно, за което и загубитѣ имъ били голѣми (до 8,000 убити и около 2,000 потънѫли въ Висла); останѫлитѣ (освѣнь 800) паднѫли въ плѣнъ. Самъ Зайончекъ билъ раненъ, генерали Грабовски и Ясински убити. Руситѣ имали повече отъ 1,500 души изгубени отъ строя.

Прагматически, *гр.* (*праѓма*, дѣло, нѣщо). Достовѣренъ, основанъ на вѣрни свидѣтелства, званиченъ: *онази прагматическа санкция* (конституцията).

Прадие (*Жанъ Жакъ*). Франц. ваятель, род. въ Женева, умр. въ Парижъ (1792 — 1852); училъ ваянието при Лемо въ Парижъ; въ Римъ, дѣто прѣкаралъ 5 год., оубилъ първата *награда*. Слѣдъ това билъ назначенъ членъ на института. Оставилъ е много извайки. Най-добритѣ сѫ: *Вакханка и Кентавръ* (въ руанския музей), *Психея и Венера* (отъ гръцки мраморъ, въ Люксембургъ), *Прометей и Фидий* (въ Тюйлери), *Група отъ тритѣ граціи* (въ Версайлъ). Забѣлѣжителни сѫ още статуитѣ и бюстоветѣ му на знаменитости; въ Женева — бронзова статуя на Русо. **II.** е оставилъ и религиозни произведения, каквито сѫ колосалний *Христосъ на Кръста* за църквата св. Магдалина въ Парижъ, *Дѣва Мария* за авинйонската съборна църква и др.

Прадонъ (*Никола*) Франц. поетъ-трагикъ (1632—1698), единъ отъ противницитѣ на Боало, които негодували противъ сатирика за нападенията му на съврѣменнитѣ нему литературни авторитети. **II**-тѣ съчин. противъ Боало Nouvelles remarques sur les ouvrages de Sieur D.,— Le triomphe de Pradone, Le satyrique français expirant — всички тия сѫ прѣпълнени съ враждебни исходки, дори ругателства по адреса на Боало. Една отрицателна роля игралъ **II.** и по отношение къмъ Расина. Когато Расинъ билъ вече приготвилъ за сцената пиесата си *Федра*, неговитѣ непиятели и завистници, които по околенъ пѫть се научили за съдържанието на тая пиеса, накарали **II.** да напише една подобна, а послѣ обвинявали Расина въ плагиаторство. Интригата била така скроена, че Расиновата трагедия при първото си прѣдставление нѣмала никаква сполука, а **II**-та извикала шумни ржкоплѣскания. **II**-тѣ трагедии, на брой 11, рѣдко се издигатъ по-горѣ отъ посрѣдственостьта; тѣ извикали

Премия, *лат.* 1) Награда за насърдчение. 2) Даръ, даванъ за абонирането на вѣстници и списания, и др. 3) Паритѣ, които човѣкъ плаща всѣка година на обезпечително дружество, вносъ.

Пренцлау (Prenzlau). Прусски градъ въ Брандебургъ, напрѣдъ гл. гр. на Укермаркъ, на р. Укеръ и Долно-Укерско езеро; 95 килом. на сѣв.-ист. отъ Берлинъ; на ангермунде-пасевалкската желѣзница; 20,000 жит. Двѣ желѣзо-работни фабрики, звхарна фабрика и др. Остатки отъ староврѣменни укрѣпления (врата, кули и др.).

Препараторъ, *лат.* Приготовитель на нѣщо, особено на потрѣбитѣ за физически, химически, анатомически опитъ и др. п. — **Препаратъ, или препарация.** 1) Въ *медиц.* готовъ цѣръ, — цѣръ, който се продава приготвенъ: *тоя цѣръ е американска препарация.* 2) Потрѣбитѣ за опитъ: *анатомически препарати.*

Прерогатива, *лат.* Прѣдимство, изключително право: *една отъ прерогативитѣ на народното събрание.*

Преса, *лат.* 1) Печатнитѣ произведения, особено вѣстницитѣ. 2) Менгеме, натискало: *хидравлическа преса.*

Пресбургъ. Градъ въ сѣв.-западна Унгария, 55 (65 по желѣзница) килом. на ист. отъ Вѣна и 165 (213 по желѣзница) на сѣв.-зап. отъ Пеща, на лѣв. брѣгъ на Дунавъ, който достига тамъ 230 метра широчина; станция на желѣзницата отъ Вѣна за Пеща; 52,411 жит. въ 1890 (половината нѣмци, съ 6,000 евреи, и отъ християнетѣ повече отъ двѣ трети римокатолици и останѫлитѣ лютерани). Фабрики за копринени и вълнени платове, хартия, стъкло, химически произведения; лѣма транзитна търговия, осо съ жито, по Дунавъ и по ж зницата. Градътъ има съв нѣмски изгледъ, макаръ и билъ столицата на Унгария 1531, когато турцитѣ прѣ Буда, до 1874, когато Иосиф върнѫлъ на Буда нѣкогашна честь да е столица на Унг Градътъ е единъ отъ най-ху тѣ унгарски градове и прите кралевска академия съ два култета, единъ по правото, по философията, католическ минария, протест. богословск култетъ съ богата библио музей и др. Въ тоя градъ се вилъ, въ 1788, първий унг вѣстникъ. Слѣдъ аустерлиц побѣда (виж. *Аустерлицъ*), леонъ I въ II. диктувалъ на им тора Франца II единъ договор който Австрия отстѫпила цианската область на Фран Тиролъ на Бавария (15 дек.

Пресвитериане. Виж. *П терианска църква.*

Пресвитерианска църкв *пресвитеръ,* старшина, с никъ). Общо име на онія тестантски исповѣдания въ Ве британия и Сѣверна Ам които отхвърлятъ еписко власть. Въ Шотландия тѣ с вили най-много, особено под ководителството на Нокса това име). Тукъ се отнасят ританетѣ. Напокопното им е нонконформисти (несъобр ци) и дисентери (отцѣпен Крайнитѣ фракции, които и пълната автономия на общи сѫ брауписитѣ (отъ името дитель Брауна), по-късно на ни конгрегационалисти (събр ци) или индепенденти (незави *Пресвитерианското управл*

дѣли на три степени: общинско, областно и държавно. Въ общината се избира за старшина *пресвитеръ;* за областьта се урежда областенъ синодъ; за цѣлата държава, — държавенъ синодъ. Противъ п. много пѫти сѫ се издавали така-наречените униформистски (еднообразнически) актове; въ тѣхна полза — едикти за търпимостьта. Въ послѣдно врѣме въ Англия п. сѫ токо-речи уравнени въ правата съ епископалнитѣ. Историята имъ въ Англия е написалъ Дриздейлъ, въ Америка Бригсъ.

Пресиамъ. Български царь, който се има за приемникъ на Мортагона. Кой е билъ Мортагоновий наслѣдникъ на прѣстола, тоя въпросъ не е окончателно разрѣшенъ. Константинъ Багрянородни счита за такъвъ **II.**, който е воювалъ три години (836 — 839) несполучливо съ сърбетѣ въ западната часть на сегашна Сърбия. Нъ споредъ Теофилакта, охридски архиепископъ, Мортагоновий наслѣдникъ билъ синъ му *Маломиръ*.

Прескрипция, *лат.* (соб. зн. прѣдписание). Виж. *Давность*.

Престижъ, *лат.* Обаяние, нравствена власть.

Престонъ. Английски градъ (Лянкашайръ), 35 килом. на югъ отъ Ланкастеръ и 45 килом. на сѣв.-ист. отъ Ливерпулъ, на р. Риблъ и Ланкастерски каналъ; вѫзелъ на желѣзници за Ливерпулъ, Флитудъ, Ланкастеръ, Манчестеръ и Блякбърнъ; 108,000 жит. въ 1891. Памучни платове, ископаеми вѫглища. **II.** е свободно пристанище, достѫпно за голѣми кораби прѣзъ пролѣтнитѣ морски приливи. Тоя градъ е родината на Аркрайта.

Претекстъ, *лат.* Прѣдлогъ, лъжовна причина.

Претендентъ, *лат.* Който прѣдявява право на, или се домогва до, нѣщо (прѣстолъ, имотъ). — **Претендирамъ.** Притезавамъ, емѫ се, казвамъ че имамъ право на нѣщо. — **Претенциозенъ.** Който има претенции. — **Претенциозность.** Имане претенции. — **Претенция.** Притезание, искъ, високо понятие за себе си, за дарбитѣ си, заслугитѣ си и др.: *азъ не обичамъ човѣкъ съ претенции.*

Претория. Градъ въ южна Африка, бивша столица на Трансвалъ, 378 килом. на сѣв.-зап. отъ Лурнецо Маркезъ и заливъ Делагоа; на желѣзници за носъ Добра Надежда и за Лурнецо Маркезъ; 18,000 жит., отъ които 7,000 негри. **II.** е расположенъ въ една долина между Магалисска планина и Витватерсрандъ, на височина 1,356 мет. надъ морск. равнище. Градътъ съ прави широки улици, които се прѣсичатъ на прави ѫгли и прѣзъ които текѫтъ много потоци, има изгледа на голѣмо село. Сградитѣ сѫ едноетажни, скрити въ хубави градини. Най-важната сграда е правителственій дворецъ на доскорошната република, който е легнѫлъ $3^1/_2$ милиона лева. Рударството е много производително. Спиртни фабрики, парни мелници, тютюнови, диамантни фабрики и др. Тоя градъ е нареченъ така въ честь на Преторий, боерски главатарь, побѣдитель на англичанетѣ и първий прѣдсѣдатель на бившата република.

Префектура. Виж. *Префектъ*.

Префектъ, *лат.* Началникъ на департаментъ въ Франция, отговаря на окрѫженъ управитель у

насъ.—**Префектура.** Длъжность, а сѫщо и канцелария на префектъ.

Префиксъ, *лат.* Частица, която се туря прѣди нѣкои думи за да имъ измѣни смисъла; прим.: *прѣд-рече.*

Прецедентъ, *лат.* Бившъ случай, чрѣзъ който се иска да се оправдае другъ.

Пржевалский (*Николай* Мих.). Знаменитъ русски пѫтешественикъ-естествоиспитатель, първий изслѣдователь на природата на Срѣдна Азия, чието име е синонимъ на безстрашие и енергия въ борбата съ природата и съ човѣцитѣ и на прѣданность на науката; род. въ околн. на Смоленскъ, починѫлъ въ Азия (1839—1888). Происхождалъ отъ старъ казашки родъ, пополяченъ, послѣ порусенъ; къмъ пѫтуванията се пристрастилъ отъ дружба съ чича си, страстенъ ловецъ. Свършилъ академията на генералния щабъ. Въ 1867 изслѣдвалъ Усурийската страна, въ 1870 смирилъ въ Манджурия китайскитѣ разбойници, въ 1871 пръвъ пѫть тръгнѫлъ за Срѣдна Азия. **П.** пръвъ показалъ, че Жълта рѣка нѣма расклонения, минѫлъ прѣзъ пустиня Ала-Шанъ, въ 1873 минѫлъ прѣзъ Гоби. Всичко въ три години изминѫлъ 11,700 килом. Въ 1876, въ второ пѫтуване прѣзъ Тянъ-Шанъ, открилъ планин. бърдо Алтънъ-Тагъ; въ 1879 извършилъ трето пѫтуване, отъ Зайсанскъ въ Тибетъ, въ 1883 — четвърто, отъ Кяхта въ Караколъ, сега Пржевалскъ; събралъ множество колекции; открилъ загадъчно план. бърдо, прѣименувано въ 1886 Пржевалско. Това е най-голѣмото бърдо въ планинскитѣ вериги на сѣв. Тибетъ. Намѣста достига повече отъ 7,000 метра височина.

Великий пѫтешественик
салъ самъ пѫтуванията си.
въ Караколъ на връщане
Петербургъ му е въздиг
метникъ, който прѣдстав
гѫщата му фигура, съ на
камила при подножието
метника. Трудоветѣ му с
шествіе въ Уссурійскій
Монголія и страна Т
— Отъ Кульджи на Л
— Третье путеш. въ це
Азію; — Четвертое пут
ванията му сѫ обработени
популярно издание отъ З
подъ загл. *Всемирный*
ственникъ (СПБ., 1899
2 т.). Биографията му е
отъ Дубровина (СПБ., 18

Приамъ. Послѣденъ
царь, Лаомедоновъ и
синъ. Оженилъ се пър
Ариспа, послѣ за Хекуб
много чада, между кои
забѣлѣжителни Хекторъ
рисъ. Слѣдъ прѣзимането
билъ убитъ отъ Пира,
вия синъ.

Приапъ. Дионисовъ
дитинъ синъ, който се
подъ влиянието на боги
безобразенъ и съ извънм
вити полови органи. Гр
почитали като богъ на
дието. У римлянетѣ билъ
полетата и градинитѣ, дѣ
ставяли изображението му
танъ въ Лампсакъ, билъ
знатъ за богъ, и лампса
негова честь устроявали
ства, които се отличав
распутство.

Прибилови о-ви. Два о
Георги и св. Павелъ) въ
гово море, между 57 и 5
шир. И двата сѫ токо-ре
дървеса. На о-въ Павелъ
статки отъ единъ огромен

канъ. Въздухътъ е влаженъ и зловоненъ отъ единъ особенъ видъ топлина. Жителитѣ сѫ креоли и алеути. О-тѣ сѫ богати съ морски бобри и полярни лисици. Изнасятъ се много китови кожи.

Прибѣгвамъ. Търсѫ помощь, спасение, закрила отъ опасность: **п.** *съ молитва къмъ Бога; — въ такъвъ случай се* **п.** *къмъ полицейска помощь.* — **Прибѣжище, или убѣжище.** Закрила отъ опасность: *Богъ е мойто* **п.**

Приватенъ, *лат.* Частенъ. — **Приватъ-доцентъ** (лат. *дочере*, учѫ). 1) Който чете въ университетъ незадължителенъ предметъ. 2) Помощникъ на професоръ, който занимава въ неговото отсѫтствие катедрата.

Привидѣние. Призракъ, мнимо видѣние; призракътъ е фантастическата фигура на човѣкъ, който отсѫтствува или е умрѣлъ, и се явява на въображението на нѣкои люде, болезнено разстроени или суевѣрни. Въ старо врѣме вѣрвали въ сѫществуването на **п.** и ги наричали сѣнки. Затова имали обреди за заклинане тия сѣнки, да се не явяватъ та да плашѫтъ живитѣ. Вѣрването въ **п.** сѫществува и до сега у слабоумни и слабонервни люде.

Привилегирувамъ, *лат.* Давамъ привилегия. — **Привилегируванъ.** Комуто е дадена привилегия. — **Привилегия** (лат. *привусъ*, частенъ; *лексъ, легисъ*, законъ). 1) Изключително право на нѣщо: *нашата компания придоби и тая привилегия.* 2) Прѣимущество, прѣдимство, дарба: *той има* **п.** *да говори.*

Приводъ. Нѣщо, което е приведено въ една книга отъ съчинението на другъ писатель: *цитатъ.*

Приемъ. 1) Приемане: *дадохѫ му хубавъ* **п.,** *приехѫ го добрѣ.* 2) Доза, количество цѣръ зето на веднѫшъ: *тоя цѣръ ще се земе на три* **п.,** на 3 дози, на три пѫти. 3) Похватъ, леснина, способъ: *всѣкой занаятъ има своитѣ* **п.**—**Приеменъ.** Който се отнася до приемъ, приимане: *приеменъ испитъ,—приеменъ день.*—**Приемлемость, приемливость.** Способность, възможность на нѣщо да бѫде прието: **п-та** *на храната не е еднаква, споредъ свойството ѝ.* —**Приемникъ-ца.** Лице, което е приело нѣщо отъ нѣкого, което е застѫпило неговото мѣсто: *приемникъ на прѣстола. Приемникъ на учение*, ученикъ, послѣдователь.

Призма, *гр.* Всѣко тѣло съ двѣ еднакви и паралелни основи, съединени чрѣзъ паралелограми. — Въ *физ.* кристална трихѫгълна призма, която разлага свѣтлината. — **Призматически.** Който има вида на призма, свойственъ на призма, произведенъ отъ призма: *призматически шарове.* — **Призматически шарове.** Шароветѣ, които виждаме прѣзъ кристална призма, която разлага свѣтлината.

Призрѣние. Гледане съ внимание, съ грижа.

Призрѣнъ. Градъ въ косовски вилаетъ на сѣверния склонъ на Шаръ-Планина, 73 килом. на югозап. отъ Прищина, ц. на санджакъ, на Бистрица (лѣвъ прит. на Бѣли Дринъ); около 40,000—50,00 жит., повечето словѣне мохамедане, останѫлитѣ словѣне православни и католици и албанци мохамедане (албанцитѣ сѫ около 10% отъ цѣлото население). Градътъ е съграденъ амфитеатрално при западнитѣ поли на Люботрънъ (виж. тая дума); има 24 джамии, 2 православни и 1 католич. църкви;

крѣпость, голѣма чаршия; производство на стоманени, стъклени, грънчарски стоки и сѣдла. **П.** е игралъ нѣкога голѣма политическа роля въ историята на сърбетѣ; той е билъ столица на сърбски господаре до косовската катастрофа. Въ 1808 Кара-Георги го прѣзелъ, въ на другата година турцитѣ го зели назадъ.

Призъ, *фр.* 1) Корабъ зетъ отъ непрiятели въ бой. 2) Награда.

Приказъ, *рус.* Заповѣдь.

Приключение. Нечакана случка, прѣмеждие.

Прикомандирувамъ. Отреждамъ чиновникъ на служба въ друга часть по сѫщото вѣдомство, или въ друго вѣдомство. — **Прикомандируване, -ровка.**

Прилагателно име. Въ *грам.* дума, която се притуря при сѫществително, за да означава качеството или свойството му.

Прилежавамъ. Залѣгамъ да се учѫ. — **Прилежание.** Залѣгане за учение. — **Прилеженъ, прилежателенъ.** Който залѣга да се учи: **п.** *ученикъ.*

Приливъ. Нахлуване, събиране нѣйдѣ на течность чрѣзъ притичане. — *Морски* **п.** Издигане на водитѣ, два пѫти въ 24 часа, въ едни мѣста, съ спадане (*отливъ*) въ други и наопаки. **П-ть** и отливътъ особено е голѣмъ при брѣговетѣ на океана, и става отъ привлѣкателната сила на слънцето и луната, които задържатъ водитѣ на океана, среща денонощното въртене на земята. — **П.** *на кръвьта* (congestio). Мигновено набиране, застой на кръвь въ кръвоноснитѣ сѫдове, което се придружава отъ сѫщитѣ признаци, както и апоплексията: въртене свѣтъ, понѣкога съ лекo припадане; **п.** *на к.* бива неп теленъ, и слѣдъ него тутакси връщане въ н състояние. — **Приливо** редъ за измѣрване мор ливъ и отливъ.

Прилѣпъ. Градъ, ц. именна каза, въ битолски 41 килом. на сѣв.-ист. толя, на сѣверния кра толското поле и при п Бубуна - планина; 24,5 отъ които 16,900 българ 6,200 турци, 480 власи гане (*Кънчовъ*). Доста градъ, — търгуватъ г жито, вълна, вино, рак ни и мѣдни издѣлия, ко работватъ въ града; г наиръ прѣзъ августъ, ходѫтъ македонци отвр банци. Прилѣпчане сѫ най-събуденитѣ българе дония; иматъ добрѣ ур щина и училища. Прил зели най-живо участие нитѣ движения, особен ковната борба; тѣ сѫ до прѣди нѣколко врѣ щата си безъ ничия това е било единъ отъ случаи въ Македония. М боловъ и Хр. Фукара, н си крупни търговци, на носки издигнали дѣвичес лище въ гр. Прилѣпъ — най-голѣмитѣ и хубави Македония. **П.** е родно на Борисъ Сугарева. Пр минува единъ добъръ пѫ служи на коларската п Битоля за Градско, ста желѣзницата отъ Митр Солунъ. **П.** е историчес въ българската история. билъ сѣдалището на прос въ българскитѣ народни Крали Марко (*Ивк.* тов

цътъ е още заобиколенъ съ
а стара укрѣпена стѣна, а
ю до града на сѣверъ се на-
атъ развалинитѣ на една срѣд-
ѣковна крѣпость, извѣстна съ
го *Маркови* кули. — **Прилѣп-
га каза** има 73,146 жит., отъ
го 57,213 българе християне,
0 българе мохамедане, 8,150
ци, 3,525 арнауте мохамедане,
власи, 1773 цигане (*Кънчовъ*).
околия искарва много жито.
околията е мѣстностьта *Мо-
ово*, дѣто се добива хромова
а, която се носи въ Европа.

Прима (итал. *първи*). Първий
ъ въ октавата; първий гласъ.
Прима-дона (*първа госпожа*).
ица, която играе първата или
вна роля въ една опера. —
имасъ. Първосвятитель, висше
овно лице въ католическитѣ
жави. — **Примatство.** Първо-
ителство, длъжность или санъ
примасъ.

Примитивенъ, *лат.* Първоби-
ъ.

Примѣнявамъ, *рус.* Дума не-
рѣбно употрѣбявана у насъ за
способявамъ.

rimum esse, tum philosophari,
. По-напрѣдъ човѣкъ трѣбва
се наяде, че послѣ да фило-
ствува (изражение на Сенека).

rimus inter pares, *лат.* Пръвъ
ежду равнитѣ.

Принадлежа нѣкому, неговъ
ъ, негово владѣние съмъ, съ-
ямъ часть отъ неговия имотъ.
инадлежность. 1) Свойство на
ва, което принадлежи. 2)
отъ, владѣние. 3) Потрѣба,
дие, пособие: *военна* **п.**, *пис-
на* **п.** 4. Атрибутъ, бѣлѣгъ на
ние: *тризѫбецътъ е Нептуно-
п. Принадлежности на една
картина*, обстановката, допъл-
нителнитѣ прѣдмѣти, нѣщата по-
трѣбни за пълнота.

Принкипо. Най-важний отъ
4-тѣ населени острови въ Мра-
морно море и близо до Цари-
градъ, които минуватъ съ името
Княжески острови. **П.** е 15 килом.
околовръстъ и въ него се издигатъ
два върха, раздѣлени съ една
дълбока долина: тия два върха
сѫ най-високитѣ въ цѣло Бѣло
море. При всичко, че земята не
доставя вода за пияне, та такъва
вода се носи отъ азиятския брѣгъ,
островътъ е доста населенъ и об-
работенъ. На брѣговетѣ му се на-
миратъ гиздави вили, заобиколени
съ прѣкрасни градини: тамъ лѣ-
туватъ нѣкои отъ цариградскитѣ
първенци. Въздухътъ, както въ
бѣломорскитѣ о-ви, е много мекъ
и чистъ, па и пѣсъчното прибрѣ-
жие доставя изрядни морски бани.
Лѣтнитѣ нощи сѫ тамъ особено
приятни. Леснината на съобще-
нията прави тоя о-въ една отъ
любимитѣ расходки въ праздникъ
на цариградане. Въ острова има
два монастиря, Прѣображенски и
Св. Георги, построенъ на по-ви-
сокия връхъ; отъ тоя монастирь
се открива единъ изгледъ далеко
по Бѣло море, по азиятския брѣгъ
и по Мраморно море дори до
Цариградъ.

П., както и другитѣ о-ви отъ
тоя купъ, е игралъ печална роля
прѣзъ византийскитѣ врѣмена;
тамъ византийскитѣ императори
или похитителитѣ ча прѣстола
пращали на заточение въ моna-
стири или въ подземни тъмници
сваленитѣ отъ прѣстола господа-
ре, съперницитѣ претенденти и
др. противници, които имъ до-
дѣвали. Виж. Gustave Schlum-
berger, Les îles de Princes

колегия, основанъ въ 1746 и сега едно отъ най-старитѣ и най-цвѣтящитѣ между научнитѣ учреждения на Съединенитѣ Държави.

Принцеса, *лат.* Княгиня.

Principia, non homines, *лат.* Принципи, не човѣци.

Принципъ. 1) Въ метафизиката, основно начало, източникъ; онова, съ което се обяснява происхождението и причинитѣ на всичко, що сѫществува. По Аристотелевото общо опрѣдѣление, самата философия е наука за **п.** Възъ основа на единъ извѣстенъ **п.** сѫ развивали и развиватъ цѣли теории въ разнитѣ науки. Така cogito, ergo sum е **п.** на Декартовата философия и т. н. 2) Начало, основа, основно правило или идея: *приимамъ прѣдложението ви по принципъ*, — приимамъ го по начало, сир. съгласенъ съмъ съ основната идея, която то заключава; *имамъ за принципъ да не давамъ милостиня на здравъ човѣкъ* — имамъ за основно правило.... 3) Твърдо убѣждение; *човѣкъ съ принципи.*

отношението между
което ние откриваме
обширенъ смисълъ,
вселената и всичко, що
въ нея. Въ тѣсенъ
п. разбиратъ всичко
които не сѫ измѣнени
вѣшка рѫка (естествени
и произведения).

Приспособявамъ
го сгодно, или способно
за една цѣль: **п.** *парата*
една машина; — **п.**
геометрията. — **Пр**
Уредъ, измисленъ
редба. — **Приспос**
лице, което е приспо

Пристли (Джозеф
Отличенъ английски
и богословъ, отъ о
дисентеритѣ, род. в
близо до Лидсъ,
Филаделфия (1733—
проповѣдникъ, посл
словесността въ Уа
то проповѣдникъ в
заплата само 750 л
съумѣлъ да си набав
струменти за научни

денъ да се прѣсели въ Пенсилвания (Америка), въ 1792. Въ Филаделфия билъ приетъ съ уважение; тамъ му прѣдложили професурата на химията, която отклонилъ. **П-тѣ** главни литер. трудове сѫ: *Историята и сегашното състояние на електричеството; — За зрѣнието, свѣтлината и шароветѣ; — Наблюдение надъ разни родове въздухъ; — История на поквараата на християнството.* Издадени сѫ 25 т. отъ негови разни съчин. съ автобиография. Биографи: Фонъ-Виелъ и Мартино.

Пристрастявамъ. Възбуждамъ страстна привързаность: *другаретъ му го пристрастихѫ къмъ лова;* — **Пристрастие.** Несправедливо прѣдпочитане; — **Пристрастенъ.** Който, движимъ отъ страститѣ или наклонноститѣ си, или отъ обстоятелствата, благоприятствува на едно лице, или на едно мнѣние, въ ущърбъ на друго.

Пристѫпямъ. Почвамъ да се занимавамъ или да вършѫ нѣщо: *сждътъ* **п.** *къмъ распитване свидѣтелитѣ.* — **Пристѫпъ.** 1) *Воен.* нападане открито, рѣчно и отблизо, щурмъ: *крѣпостьта се прѣзѣ съ* **п.** 2) Достѫпъ, свобода за ходене при нѣкого или нѣйдѣ.

Присѫтствувамъ. Съмъ, намирамъ се, съмъ лично въ мѣстото, за което е дума. — **Присѫтствие.** Сѫществуване на нѣкого въ едно извѣстно мѣсто. — **Присѫтственъ день, часъ.** Врѣме, въ което единъ чиновникъ присѫтствува на службата си, сир. *дѣлнично, работно врѣме.* — **Присѫщъ.** Който придружава нѣщо като негова нераздѣлна, неотемлема часть (говори се за качество или свойство).

Притворенъ. Лукавъ, неискренъ, лицемѣренъ. — **Притворство.** Постѫпкитѣ на притворенъ, лукавство, лицемѣрие; противополож. на *искреность.*

Притча. 1) Алегория, която се употрѣбява съ цѣль да се обясни нѣкоя истина. Името **п.** е присвоено особено за алегоритѣ на Св. Писание. 2) Мѫдро изречение, пословица. Една сбирка отъ такъви изречения за богобоязливостьта и порока, за поведението и наградата на човѣка въ домашния и общественъ животъ, записана отъ Соломона, съставятъ една книга въ Писанията, **П.** *Соломонови.*

Причѫстенъ *въ нѣщо.* Който участвува въ него, съучастникъ въ него, който има свръска съ него. 2) *Причастѣнъ,* който е приелъ св. причастие, който се е причастилъ.—**Причастие, причащение.** Въ *цркв.* светитѣ дарове, тѣлото Господне, Евхаристията: тайнство на християнската църква, въ което християнетѣ, подъ видъ на хлѣбъ и вино, зематъ тѣлото и кръвьта Иисусови и се съединяватъ съ тѣхъ въ залогъ на вѣченъ животъ.

Причина. Основанието, на което единъ човѣкъ постѫпя така, а не инакъ; началото, отъ което е произлѣзло едно нѣщо.—*Крайна* **п.** Така се нарича въ богословието цѣлта на битието на всички сѫщества и нѣща. Понеже въ вънкашния свѣтъ не може да се намѣри тая **п.,** отъ това сѫ дошли до заключение за сѫществуването на Бога, който е създалъ тоя свѣтъ съ нему извѣстна *к.* **п.** Деиститѣ сѫ основавали доказателството си за Божието битие на това, че нищо не може да сѫществува безъ **п.** Материалиститѣ, като отхвърлятъ *к.* **п.** твърдѣтъ, че цѣлта на сѫществуването на

талиститѣ бъркатъ, когато смѣсватъ **п.** съ такъво прѣдопрѣдѣление, което спъва свободната воля.

Провизия, *лат.* 1) Съѣстни потрѣби. 2) въ *търгов.* запазъ, запазена сума, която издателътъ на една полица трѣбва да тури въ расположение на платеца, за да се заплати полицата.

Провинциаленъ, *лат.* Областенъ, не отъ столицата. — **Провинциализмъ.** Областно, мѣстно нарѣчие. — **Провинциалистъ.** Житель на область, сир. не на столицата. — **Провинция.** Область.

Проводници. Въ учението за електричеството, тѣла, които, каквото металитѣ и водата, иматъ свойството да пропущатъ прѣзъ себе си електричеството и да го прѣдаватъ на други тѣла. Относително топлината различаватъ *добри проводници* (металитѣ) и *лоши* (стъклото, дървото, газоветѣ, корината и др.). — **Проводъ,** вада, нѣщо, което води прѣзъ; **проводенъ,** който се отнася до проводъ.

Прогимназия, *гр.* Гимназия само съ полодинтѣ гимназиални

на реда, по който
единъ курсъ наук
Кратко изложение н
на една партия, на
което тъкми да сл
ческа програма.

Прогресивенъ, прѣдничавъ, който
води къмъ напрѣдъ
на идея. 2) Който
съразмѣрно: *прогре*
— налогъ който се
размѣрно съ увелич
питала или на дохо
налний отъ всичк
Прогресивно - либ
тия. Виж. *Данков*
гресивность. 1) Нап
2) Постепенно усъ
не на човѣчество
п. пръвъ пѫть била
философъ Бейкъна;
държалъ съ жаръ;
лагалъ, че тя нѣм
че съ врѣме ще исч
човѣшки несъвърше
и животътъ ще се
неопрѣдѣлено врѣм
философи сѫ отдѣли
на човѣка отъ човѣ

гресия. Въ *матем.* редъ величини или числа, наречени членове, които се увеличаватъ по извѣстенъ законъ. Ако въ единъ такъвъ редъ, разликата на послѣдователнитѣ членове постоянно е една и сѫща, **п.** се нарича *аритметическа*; ако ли частното на два такъви членове е едно и сѫщо, **п.** се нарича *геометрическа*. — **Прогресъ.** Сѫщото, каквото е *напрѣдъкъ*: законътъ, който слѣдва човѣчеството въ постепенното си развитие и една висока степень на което развитие ще се достигне, когато **п.** се прояви не само въ отдѣлни личности, а и въ цѣли маси.

Продиктувамъ, отъ **диктувамъ**. Заповѣдвамъ, налагамъ.

Продуктивенъ, *лат.* Производителенъ. — **Продуктъ.** Произведение. — **Продуцирамъ.** Произвождамъ.

Проектирамъ, *лат.* Съставямъ проектъ или планъ, кроѫ, тъкмѫ: *проектирамъ една расходка.* — **Проектъ.** Кроежъ, начъртание; оттука *законопроектъ*, кроежъ на законъ.

Проекция, *лат.* Прѣдставление или изображение на единъ прѣдмѣтъ на равна повръхность, по нѣкои геометрически правила, харта. — *Екваториална проекция*, харта за земята, начъртана когато съставительтъ въобразява себе си на екватора; *изографическа проекция*, харта на земята, начъртана когато съставительтъ прѣдполага радиуса на земята надъ земята; *ортографическа проекция*, харта на земята, когато съставительтъ въобразява себе си на безконечно разстояние отъ земята; *стереографическа проекция*, харта на земята, когато съставительтъ въобразява себе си на повръхностьта на земята, като прѣдполага, че вижда прѣзъ земята противоположнитѣ точки.

Проза, *лат.* 1) Прѣко, обикновено слово; съ тая дума се означава оня видъ словесность, който се обръща особено къмъ ума, и има за цѣль да искаже истинното, между това когато поезията, като има за цѣль да прѣдстави прѣкрасното, съ своитѣ живи образи говори на чувството и въображението. Това е вѫтрѣшното отличие на прозата отъ поезията; вънкашното ѝ отличие е това, че тя не употрѣбява мѣрното или стихотворното слово. Понеже **п.** е обикновений способъ за изказване мислитѣ, съ **п.** разбиратъ сѫщо всичко обикновено и всѣкидневно, за различие отъ най-високото, идеалното, и всѣкой чисто практически, утилитаренъ възгледъ на нѣщата се нарича *прозаически*. — **Прозаизмъ.** Особеното свойство на простото, непоетичното. — **Прозаикъ.** Списатель, който пише въ проза. — **Прозаически.** 1) Свойственъ на прозата. 2) Простъ, всѣкидневенъ, лишенъ отъ поезия, отъ възвишеность.

Прозелитизмъ, *гр.* Ревность къмъ обръщане други въ своята вѣра. Ако **п.** се ограничава само съ умствено убѣждение и допуща разсѫждаването и споренето, той принадлежи въ числото на безврѣднитѣ човѣшки страсти; ако ли се придружава отъ гонения и жестокости, обръща се въ фанатизмъ. — **Прозелитъ.** Новообърнѫтъ въ нѣкоя вѣра, новоприемателъ на нѣкое мнѣние.

Прозерпина (гръц. *Персефона*). Церерина дъщеря, Плутонова жена, господарка на подземния свѣтъ, въ който я увлѣкълъ Плутонъ. Ѫ

молбата на майка ѝ, прѣдадена на постоянна тѫга, Зевсъ ѝ позволилъ да прѣкарва всѣка половина година на земята. Относлѣ тя се явява богиня всеуправителка, всепроизводителка и всеразрушителка на природата, за което я и смѣсватъ съ Рея, Хеката и други. — **П.** е още името на една отъ малкитѣ планети, открита отъ Лютера въ 1853. Годината ѝ е отъ 1857 деня. Блесъкътъ ѝ е сѫщо такъвъ, какъвто на звѣздитѣ отъ 10-а величина.

Прозопопея, *гр.* Реторическа фигура: олицетворяване неодушевени прѣдмѣти, невидими, или въображаеми лица. Библията и особено книгитѣ на пророцитѣ сѫ пълни съ **п.**

Произвождамъ. 1) Създавамъ, искарвамъ: *България произвожда жито.* 2) *Сждеб.* правя писмено и на своя отговорность: *произвождамъ слѣдствие.* 3) Повишавамъ, подигамъ на по-горенъ чинъ, степень: *10 капитани сѫ произведени майори.* — **Произведение.** 1) Всичко що е произведено, що се произвожда отъ природата или искуствено: *произведения на природата*, **п.** *на искуствата.* 2) Въ *матем.* число, което е излѣзло отъ умножение едно число на друго. — **Производитель—ка.** Лице, което произвожда, искарва нѣщо. — **Производителенъ.** Който произвожда, който има способностьта да произвожда, дава, ражда: **п.** *почва;* **п.** *сили на природата. Производително богатство*, въ противоположность на *мъртво богатство*, такъво, отъ което не се искарва полза. — **Производителность.** Свойство на производителенъ. — **Производство.** Произвождане: *производството на цвекласта за-*

харь; **п.** *въ по-горенъ чинъ;* **п.** *слѣдствие.*

Произнасямъ. Изговарямъ. — **Произношение,** изговаряне, способътъ или начинътъ по който изговаря.

Происхождамъ. Произлизам водѫ началото си. — **Происхождение.** Произлизане, начало, корень, причина.

Происшествие. Събитие, случка, станѫло нѣщо.

Проказа (Lepra Arabum). Болесть извѣстна отъ най-стар врѣме. Едно врѣме много ра пространена въ цѣла Европа, се исчезнѫла въ всичкитѣ просвѣтен страни. Срѣща се още въ Но вегия, въ разни мѣстности Русия, между другитѣ въ петер бург. губер., въ Провансъ и общо по брѣговетѣ и острови на Срѣдиземно море, а сѫщо нѣкои южни части на Съедин нитѣ Държави, особено въ Ка форния, дѣто е занесена отъ тайцитѣ. Прѣди всичко се зай лѣжва едно измѣнение на кожа нъ въ сѫщность тая болесть ражава нервната ткань и вѫтрѣшни органи. Различават двѣ главни форми: испръщите ната и гладката, или анесте ческата. При първата се поя ватъ мънинки, червеникави пет особено въ надвѣждната обла и опъката страна на ржцѣтѣ. Сл много врѣме появяватъ се на мѣста твърди пѫпки, които расцъвтяватъ и отлѫчаватъ смрадна течность. Болнитѣ ослѣпѣватъ, носътъ пада, се появяватъ дори на надре ната цина и околосърдечната вивка, на нервитѣ и жилитѣ. дътъ на болестьта е посрѣд 10 години. По-мѫченъ ходъ гладката форма, 18—19

Намѣсто червеникавитѣ петна явяватъ се мѣхури, особено на краищата, които, като се пукнѫтъ, оставятъ на кожата дири. Нѣколко врѣме болезнената чувствителность на кожата е потолѣма, а слѣдъ това, наопаки, исчезва, та заразенитѣ мѣста може да се горѫтъ, безъ да причиняватъ болка. Слѣдъ това настава гангрена, която заразява дори коститѣ и краищата падатъ.

Въ старо врѣме не е имало никакво съмнѣние за заразителностьта на **п.**, прокаженитѣ изгонвали въ най-далечни мѣста, съ тѣхъ гледали да нѣматъ общение, и имали ги граждански за умрѣли. Въ срѣднитѣ вѣкове тѣ носили особено облѣкло и така - наречень „Лазаревъ чукъ“ (дървенъ тотмакъ), съ който извѣстявали за приближението си. Въ 1882 Hansen и Neisser открили една особена бактерия, която се признава за причина на **п.** и много прилича на охтичния бацилъ. Ала присаждането на тоя зародишъ въ нѣкои животни дало отрицателни резултати. Arning присадилъ въ о-въ Хавай гной отъ прокаженъ на единъ осѫденъ на смъртъ и макаръ опитътъ да излѣзлъ сполучливъ, нъ не доказва много нѣщо, понеже въ Хавай често се разболѣватъ отъ **п.** Много видни авторитети отхвърлятъ заразителностьта на **п.** и напр. проф. Капози на берлинската лепрозна конференция въ 1897 категорически е заявилъ: „До тоя день ние не знаемъ ни единъ несъмнѣнъ фактъ за прѣко прѣнасяне на **п.** Единъ редъ любопитни мнѣния *за* и *противъ* сѫ исказани въ писмата на видни авторитети, испратени на Д-ръ И. Хербсмана и *напечатани* въ рус. списс. *Научное обозрѣніе* (1900, IX). Виж. още, на франц., трудоветѣ на Д-ръ Замбако, основани на многогодишни лични изучения въ Палестина, и, на рус., трудоветѣ на проф. Полотебнева.

Прокименъ, *гр.* (*прокиме*, поставямъ отпрѣдъ). Стихъ, който се възгласява отъ дякона или друго духовно лице прѣди четенето на паремиитѣ, евангелието или апостола и който излага вкратцѣ съдържанието на каквото слѣдва по него.

Прокламация, *лат.* Проглашение: публично обявление или въззвание къмъ народа на господарь, или на водитель на партия къмъ привърженицитѣ си за възбуждане въ тѣхъ мѫжество, довѣрие, усърдие и самоотверженость. Наполеонъ I повече отъ други се е ползувалъ отъ тоя способъ за възбуждане народнитѣ страсти. — **Прокламирамъ.** Провъзгласявамъ, проглашавамъ.

Проконсулъ, *лат.* (соб. знач. *за консулъ*). Въ римско врѣме наричали така областенъ управитель, който управлявалъ като и. д. консулъ.

Проктагра, *гр.* Гърчове въ задния проходъ. — **Прокторагия.** Кръвотечение изъ задния проходъ.

Прокура, *итал.* Довѣреность (търгов. терминъ).

Прокуроръ, *фр.* Съдебенъ чиновникъ, комуто длъжностьта е да слѣди за точното испълнение на законитѣ.

Пролегомена, *гр.* Въведение, — единъ видъ прѣдисловие, което се поставя въ началото на едно съчинение и съдържа необходими обяснения за съчинението.

Пролетариатъ, пролетарство. Безимотни граждане, които нѣматъ обеспечено прѣпитание и

живѣѭтъ изъ день въ день. — **Пролетарии.** Въ врѣмето на Сервия Тулия, име на римскитѣ граждане, които, понеже не владѣяли имотъ, какъвто трѣбвало да иматъ гражданетѣ отъ 5-и класъ (12,500 аси, сир. около 1000 лева), не зимали участие въ правлението. Въ най-ново врѣме съ това име наричатъ най-бѣдния класъ отъ народа, който нѣма никаква собственость.

Прологъ, *гр.* Прѣдисловие на драма, въ противоположность на *епилогъ.*

Пролонгация, *лат.* Въ *търгов.* продължение на срокъ.

Промахъ, *рус.* Погрѣшенъ, сбърканъ, на юхъ ударъ.

Промемория, *лат.* Паметна записка, която се испраща отъ подолно правителствено учреждение на по-горно.

Прометей. Янетовъ и Клименинъ синъ, Девкалионовъ баща, научилъ людетѣ на много искуства, особено на ваянето, правилъ човѣци отъ глина и вода и откраднѫлъ за да ги оживи отъ небето огънь, за което Зевсъ го заковалъ на една скала въ Кавказъ, дѣто единъ гарванъ му кълвалъ дроба, доклѣ не го избавилъ отъ тая страшна мѫка Херкулесъ. **П.** е типъ на законния протестъ противъ Зевсовия несправедливъ гнетъ; такъвъ е прѣдставилъ Прометея Есхилъ въ прочутата си трагедия (български прѣводъ на Ал. Балабановъ; София, 1905) съ сѫщото име. — **П.** или *Херкулесъ,* сѣверно съзвѣздие, което има видъ на четиреѫгълникъ, между Лира и Драконъ. По нѣкои астрономически наблюдения, нашето слънце съ цѣлата си система се движи къмъ звѣзда м отъ това съзвѣздие.

Проми
грижи, с
Проми
грижа на
за човѣци
мишлява
храна и
мишлени
потрѣбно.
то се отн
мишленъ
яти и инд
ность. И
които дав
човѣшкат
но, кое-д
то човѣкъ
ведения
ботени:
сть. — **П**
чия, изоб
нятие: *на*
рибаре, л
Проми
то българ
ство, съст
въ Цариг
бѣха глав
ци-книгоп
на Турц
двояка: д
и да изд
книги, ко
за умстве
витие на
риградъ
центрътъ
тителна д
жовното
най-видни
ни възра
Икономов
новъ, Кр
и това раб
яви като
ду тѣхъ
години т
число кн

рактеръ (*Телемахъ, Послѣднитѣ дни на Помпея, Николйо*) и учебници, каквито още нѣмахме, като напр. Фюреината *Османска История*, първий прѣведенъ трудъ на Ст. Бобчева. Тия книги, чрѣзъ добрѣ-уредената си книжарница въ Цариградъ, дружеството **П.** пръскаше въ хиляди екземпляри въ тогавашнитѣ български вилиети, за които книжкитѣ и книгитѣ още се печатахѫ на чужбина — въ Вѣна, Букурещъ и др. **П.** прѣкрати дѣятелностьта си въ Цариградъ слѣдъ освобождението на България, когато членоветѣ му се прибраха въ освободеното отечество. Книжарницата му се прѣнесе въ София, дѣто минѫ въ нови рѫцѣ и свърши съ несполука.

Промулгирамъ, *лат.* Обнародвамъ официално, съ изискуемитѣ формалности: *законътъ се промулгира.*

Прониквамъ. Минувамъ прѣзъ, пробивамъ, влизамъ до само нѣщо: *крушумътъ проникнѫ до костьта.* — **Прониквамъ се.** Приемамъ въ себе си нѣщо напълно. — **Проницателенъ.** Остръ, пронизителенъ; **п.** *поглѣдъ, око*; **п.** *умъ*, остръ, тънъкъ, който ясно различава и дълбоко вниква.—**Проницаемость.** Свойство на онова, което може да се прониква отъ нѣщо.

Пронунциаменто, *исп.* Военна революция.

Проня. Нереева и Доридина дъщеря, възпѣта отъ Изиода. — **П.**, прѣзиме на Минерва, като богиня на благоразумието и осторожностьта.

Пропаганда, *лат.* Распространяване нови вѣроисповѣдни, политически или други идеи и мнѣния; распространителитѣ имъ вкупомъ.—**Пропагандизмъ.** Страсть къмъ распространяване нови идеи, нови мнѣния. — **Пропагандистъ.** Членъ или поддържатель на пропаганда.

Пропетиди, *гр.* 1) Дѣвойки въ о-въ Кипръ, които за неприпознаване на Афродита (Венера) първенството въ хубостьта били прѣвърнѫти въ камень. 2) Безсрамни жени.

Пропилеи. Въ гръцката архитектура така се нарича галерия, портикъ, който води въ сгради. Въ тѣсенъ смисълъ, **п.** се нарича великолѣпенъ портикъ, колонада, прѣзъ която сѫ влизали въ атинския акрополъ (крѣпость).

Проповѣдь. Поучение по нѣкой текстъ отъ вѣрата.

Пропонтида. Староврѣменното име на Мраморно море.

Пропорционаленъ, *лат.* Съразмѣренъ. — **Пропорционални величини.** Величичи, които иматъ еднакво отношение помежду си. —**Пропорционални линии.** Линии, които иматъ една обща единица за мѣрка. — **Пропорционално.** Съразмѣрно; **пропорционалность**, съразмѣрность.—**Пропорция.** 1) Съразмѣрность. 2) Въ *мат.* равенство на двѣ отношения.

Пропреторъ, *лат.* Така се е наричалъ преторъ, който е управлявалъ римска область, токо-речи съ неограничена власть.

Просвѣщавамъ. Давамъ умствена, научна и нравствена свѣтлина; образувамъ ума и сърдцето. — **Просвѣщение, просвѣта.** 1) Развитие способноститѣ на човѣка и обогатяване ума му съ знание, съ цѣль да се подобри нравственото и физическото му положение. 2) **П.** на народа прѣдставя сбора отъ всичкитѣ негови познания по всички отдѣлни клонове на нау-

тото на земята, което е захва-
кто отъ нѣщо, просторъ: *про-
транството на България.* 2) Про-
торътъ въ вселенната, който мо-
е да се захваща отъ тѣлата на-
лъжъ, на-ширъ и на дълбочина:
*небеснитѣ тѣла се носятъ въ
пространството; — Геометрия-
та е наука за пространството.*
Това пространство обикновено се
нарича безпрѣдѣлно, защото чо-
вѣкъ не знае въ сѫщность негови
прѣдѣли — има ли край.

Просфора (гр. *принось*). Пше-
ниченъ квасенъ околчестъ хлѣбъ,
съ изображение отгорѣ на кръстъ
и думи, които означаватъ побѣда:
ИС: ХС: НІ: КА (изображението
на кръста, което видѣлъ Кон-
стантинъ Велики на небето, въ
312). **П.** се употрѣбява въ литур-
гията въ 5 хлѣба, отъ което се
нарича и *пети-хлѣбъ.*

Просѣченъ. Едно отъ двѣтѣ
голѣми села (другото *Пльвня*) въ
околностьта на Драма, около кое-
то се обработва главно тютюнътъ,
съ който търгува Драма; 2,930
жит., отъ които 1,600 българе
християне, 800 турци, 480 власи,
50 цигане (*Кънчовъ*).

Протагоръ. Старогръцки со-
фистъ отъ Абдера (489—408 прѣ-
ди Р. Х.), билъ въ младостьта си
носачъ, послѣ Демокритовъ уче-
никъ, слѣдъ което държалъ учи-
лище за риториката, поезията,
граматиката, по-напрѣдъ въ Аб-
дера, а послѣ въ Атина (422).
Той билъ първий философъ, ко-
муто почнѫли да плащатъ за уро-
цитѣ и отъ това много се обо-
[illegible]ного пѫтувалъ, нъ като
[illegible]въ Атина билъ обви-
[illegible]ние, побѣгнѫ[illegible]и
[illegible]о. Писалъ
[illegible]у съч
[illegible]ински

сти. **П.** казвалъ, че човѣкъ е
мѣрката на всички нѣща, че ед-
накво може да брани истината и
лъжата, че всичко зависи отъ чо-
вѣшкитѣ прищевки: законитѣ, до-
брото, истината,—че не се знае
има ли богове или нѣма. Пла-
тонъ го е опровергалъ.

Протеже, *фр.* Покровителству-
вано лице. — **Протежирамъ.** По-
кровителствувамъ: *министрътъ го
протежира.*

Протеинъ, *лат.* Вещество, кое-
то се добива отъ животенъ и
растителенъ фибринъ.

Протей, *гр.* Баснословно лице,
което имало способностьта да из-
мѣнява кога си ще вънкашния
си видъ. За това всѣкой много-
страненъ талантъ наричатъ **п.**;
понѣкога **п.** наричатъ и непосто-
янен човѣкъ. По думитѣ на Оми-
ра, **П.** билъ морски старецъ и
прорицатель, и живѣлъ на о-въ
Фаросъ, дѣто спалъ между едно
стадо Посейдонови тюлени, които
паслъ.

Протекторатъ, *лат.* Покрови-
телство на силна държава надъ
слаба: *Франция прострѣ протек-
тората си и надъ Тонкинъ.* —
Протекторъ. Покровитель.—**Про-
текционизмъ.** Система, да се об-
лагатъ съ високо мито и други
налози чуждестраннитѣ произве-
дения, които биха повредили на-
родната промишленость на една
страна.— **Протекционистъ.** При-
върженикъ, защитникъ на протек-
ционизма. — **Протекция.** Покро-
вителство, закрила: *нѣма да го
лиша отъ протекцията си.*

Протестаити. Име, дадено на
всички религиозни секти, които
се отдѣлили отъ Римокатолическа-
та църква отъ началото на XVI-ч
[illegible]ъ. Това име се давало най-
[illegible]ѣдъ на Лютеровитѣ послѣдо-

ката и на живота, всичкото негово умствено и нравствено достояние въ една дадена епоха. Въ тоя смисълъ думата **п.** се замѣнява съ *образованость* или цивилизация. — **Просвѣтитель.** Който е просвѣтилъ нѣкого, поучилъ го е въ истинитѣ. — **Просвѣтителенъ.** Който е помогнѫлъ за просвѣщението.

Проскомидия (гр. *приносъ, даръ*). Първата часть отъ литургията, въ продължение на която се приготвятъ дароветѣ (просфората и виното) за извършване тайнството причащение.

Проскрипция, *лат.* Наказание безъ сѫдъ на смъртъ или на изгнание отъ отечеството.

Прослужвамъ, *рус.* Служѫ извѣстно врѣме.

Просодия, *гр.* Слогоударение, правилно произнасяне думитѣ съгласно съ направени на тѣхъ ударения. У староврѣменнитѣ на **п.** се основавало стихосложението.

Проспектъ, *лат.* 1) Единъ видъ програма, издадена прѣди появението на едно съчинение, въ което извѣстяватъ за сюжета, характера, обема, формата и цѣлта на съчинението. — 2) Дълга и права улица.

Простаталгия, *лат.* Болезнина на прѣдстателната жлѣза (жлѣзата около горната часть на пикочния каналъ). — **Простата.** Въспаление на прѣдстателната жлѣза.

Проституирамъ, *лат.* Курварувамъ, развращавамъ. — **Проститутъ-ка.** Курварь, курва. — **Проституция.** Курварство, растлѣние на нравитѣ, актътъ съ който жена се отдава на мѫже за плата или отъ страсть къмъ чувственитѣ наслаждения. **П.** е сѫществувала въ всички вѣкове и у всички народи, като е съст
всѫдѣ една рана на общест
Въ старо врѣме е имало
разнитѣ категории **п.** *свеще*
която се е извършвала въ
поклонението на нѣкое бо
(на Милита въ Вавилонъ, на
тида въ Армения, на Астар
Финикия), и *законна* **п.**, к
ставала по законъ. Така в
ция съсловието публични ж
е намирало подъ покровите
то на държавата. Солонъ п
илъ за тѣхъ въ Атина до
ги подложилъ на извѣстна
въ полза на държавата. В
ция имало цѣли градове
тени на **п.** Въ Римъ **п.**, по
вана отъ императоритѣ, дос
ла до чудовищни размѣр
срѣднитѣ вѣкове почнѫли
даватъ противъ нея узако
които не принесли никаква
и, до сега, **п.** се търпи въ
държави, и намира се под
зора на полицията, която
пуща само явното распутст
много староврѣменни писате
срѣщатъ чърти, които се
сятъ до **п.**—най-пълнитѣ у
фрона и Лукиана, за **п.** въ
ция; у Музония, проф. Якоб
Гота и у Мерсия — за
Римъ. Гръцката **п.** е подро
научно обработена въ Ма
ната книга Fêtes et co
sanes de la Grèce; вниж.
Dufour, Histoire de la
stitution chez tous
peuples (6 т.) и неговитѣ
moires curieux sur la
stitution; Rey, Des pro
tuées et de l
châtelet, Histo
dans la ville

Пространенъ.
стира, обширенъ,
мѣри. — **Простран**

стото на земята, което е захванѫто отъ нѣщо, просторъ: *пространството на България*. 2) Просторътъ въ вселенната, който може да се захваща отъ тѣлата надлѣжъ, на-ширъ и на дълбочина: *небеснитѣ тѣла се носѧтъ въ пространството; — Геометрията е наука за пространството*. Това пространство обикновено се нарича безпрѣдѣлно, защото човѣкъ не знае въ сѫщность негови прѣдѣли — има ли край.

Просфора (гр. *приносъ*). Пшениченъ квасенъ околчестъ хлѣбъ, съ изображение отгорѣ на кръстъ и думи, които означаватъ побѣда: ІИС: ХС: НІ: КА (изображението на кръста, което видѣлъ Константинъ Велики на небето, въ 312). **П.** се употрѣбява въ литургията въ 5 хлѣба, отъ което се нарича и *пети-хлѣбъ*.

Просѣченъ. Едно отъ двѣтѣ голѣми села (другото *Пѫвня*) въ околностьта на Драма, около което се обработва главно тютюнътъ, съ който търгува Драма; 2,930 жит., отъ които 1,600 българе християне, 800 турци, 480 власи, 50 цигане (*Кънчовъ*).

Протагоръ. Старогръцки софистъ отъ Абдера (489—408 прѣди Р. Х.), билъ въ младостьта си носачъ, послѣ Демокритовъ ученикъ, слѣдъ което държалъ училище за риториката, поезията, граматиката, по-напрѣдъ въ Абдера, а послѣ въ Атина (422). Той билъ първий философъ, комуто почнѫли да плащатъ за урочитѣ и отъ това много се обогатилъ. Много пѫтувалъ, нъ като [illegible] *въ* Атина билъ обви[illegible]ние, побѣгнѫлъ и [illegible]го. Писалъ мно-сти. **П.** казвалъ, че човѣкъ е мѣрката на всички нѣща, че еднакво може да брани истината и лъжата, че всичко зависи отъ човѣшкитѣ прищевки: законитѣ, доброто, истината,—че не се знае има ли богове или нѣма. Платонъ го е опровергалъ.

Протеже, *фр*. Покровителствувано лице. — **Протежирамъ**. Покровителствувамъ: *министрътъ го протежира*.

Протеинъ, *лат*. Вещество, което се добива отъ животенъ и растителенъ фибринъ.

Протей, *гр*. Баснословно лице, което имало способностьта да измѣнява кога си ще вънкашния си видъ. За това всѣкой многостраненъ талантъ наричатъ **п.**; понѣкога **п.** наричатъ и непостояненъ човѣкъ. По думитѣ на Омира, **П.** билъ морски старецъ и прорицатель, и живѣлъ на о-въ Фаросъ, дѣто спалъ между едно стадо Посейдонови тюлени, които паслъ.

Протекторатъ, *лат*. Покровителство на силна държава надъ слаба: *Франция прострѣ протектората си и надъ Тонкинъ*. — **Протекторъ**.Покровитель.—**Протекционизмъ**. Система, да се облагатъ съ високо мито и други налози чуждестраннитѣ произведения, които бихѫ повредили народната промишленость на една страна.— **Протекционистъ**. Привърженикъ, защитникъ на протекционизма. — **Протекция**. Покровителство, закрила: *нѣма да го лишѫ отъ протекцията си*.

Протестанти. Име, дадено на всички религиозни секти, които се отдѣлили отъ Римокатолическата църква отъ началото на XVI-и [illegible]ѣкъ. Това име се давало най-[illegible]ѣдъ на Лютеровитѣ послѣдо-

ката и на живота, всичкото негово умствено и нравствено достояние въ една дадена епоха. Въ тоя смисълъ думата **п.** се замѣнява съ *образованость* или цивилизация. — **Просвѣтитель.** Който е просвѣтилъ нѣкого, поучилъ го е въ истинитѣ. — **Просвѣтителенъ.** Който е помогналъ за просвѣщението.

Проскомидия (гр. *приносъ, даръ*). Първата часть отъ литургията, въ продължение на която се приготвятъ дароветѣ (просфората и виното) за извършване тайнството причащение.

Проскрипция, *лат.* Наказание безъ сѫдъ на смъртъ или на изгнание отъ отечеството.

Прослужвамъ, *рус.* Служѫ извѣстно врѣме.

Просодия, *гр.* Слогоударение, правилно произнасяне думитѣ съгласно съ направени на тѣхъ ударения. У староврѣменнитѣ на **п.** се основавало стихосложението.

Проспектъ, *лат.* 1) Единъ видъ програма, издадена прѣди появението на едно съчинение, въ която извѣстяватъ за сюжета, характера, обема, формата и цѣлта на съчинението. — 2) Дълга и права улица.

Простаталгия, *лат.* Болезнина на прѣдстателната жлѣза (жлѣзата около горната часть на пикочния каналъ). — **Простата.** Възпаление на прѣдстателната жлѣза.

Проституирамъ, *лат.* Курварувамъ, развращавамъ. — **Проститутъ-ка.** Курварь, курва. — **Проституция.** Курварство, растлѣние на нравитѣ, актътъ съ който жена се отдава на мѫже за плата или отъ страсть къмъ чувственитѣ наслаждения. **П.** е съществувала въ всички вѣкове и у всички народи, като е съста всѫдѣ една рана на общест Въ старо врѣме е имало разнитѣ категории **п.** *свещен* която се е извършвала въ поклонението на нѣкое бож (на Милита въ Вавилонъ, на тида въ Армения, на Астар Финикия), и *законна* **п.**, ко ставала по законъ. Така въ ция съсловието публични же е намирало подъ покровите то на държавата. Солонъ по илъ за тѣхъ въ Атина дом ги подложилъ на извѣстна въ полза на държавата. Въ ция имало цѣли градове тени на **п.** Въ Римъ **п.**, по вана отъ императоритѣ, дост ла до чудовищни размѣри срѣднитѣ вѣкове почнали даватъ противъ нея узако които не принесли никаква и, до сега, **п.** се търпи въ държави, и намира се подъ зора на полицията, която пуща само явното распутст много староврѣменни писате срѣщатъ чърти, които се сятъ до **п.**—най-пълнитѣ у фрона и Лукиана, за **п.** въ ция; у Музония, проф. Якоб Гота и у Мерсия — за Римъ. Гръцката **п.** е подро научно обработена въ Ма вата книга Fêtes et co sanes de la Grèce; вмж. Dufour, Histoire de la stitution chez tous peuples (6 т.) и неговитѣ moires curieux sur la stitution; Rey, Des pr tuées et de la p.; Parc châtelet, Histoire d dans la ville de P

Пространенъ. Който стира, обширенъ, съ гол мѣри. — Простраственъ

стото на земята, което е захванѫто отъ нѣщо, просторъ: *пространството на България*. 2) Просторътъ въ вселенната, който може да се захваща отъ тѣлата надлъжъ, на-ширъ и на дълбочина: *небеснитѣ тѣла се носѭтъ въ пространството; — Геометрията е наука за пространството.* Това пространство обикновено се нарича безпрѣдѣлно, защото човѣкъ не знае въ сѫщность негови прѣдѣли — има ли край.

Просфора (гр. *приносъ*). Пшениченъ квасенъ околчестъ хлѣбъ, съ изображение отгорѣ на кръстъ и думи, които означаватъ побѣда: ІИС: ХС: НІ: КА (изображението на кръста, което видѣлъ Константинъ Велики на небето, въ 312). **П.** се употрѣбява въ литургията въ 5 хлѣба, отъ което се нарича и *пети-хлѣбъ*.

Просѣченъ. Едно отъ двѣтѣ голѣми села (другото *Плѣвня*) въ околностьта на Драма, около което се обработва главно тютюнътъ, съ който търгува Драма; 2,930 жит., отъ които 1,600 българе христиане, 800 турци, 480 власи, 50 цигане (*Кѫнчовъ*).

Протагоръ. Старогръцки софистъ отъ Абдера (489—408 прѣди Р. Х.), билъ въ младостьта си носачъ, послѣ Демокритовъ ученикъ, слѣдъ което държалъ училище за риториката, поезията, граматиката, по-напрѣдъ въ Абдера, а послѣ въ Атина (422). Той билъ първий философъ, комуто почнѫли да плащатъ за уроцитѣ и отъ това много се обогатилъ. Много пѫтувалъ, нъ като [illegible] билъ обви- [illegible] бѣгнѫлъ и [illegible] мно-

сти. **П.** казвалъ, че човѣкъ е мѣрката на всички нѣща, че еднакво може да брани истината и лъжата, че всичко зависи отъ човѣшкитѣ прищевки: законитѣ, доброто, истината,—че не се знае има ли богове или нѣма. Платонъ го е опровергалъ.

Протеже, *фр.* Покровителствувано лице. — **Протежирамъ.** Покровителствувамъ: *министрътъ го протежира.*

Протеинъ, *лат.* Вещество, което се добива отъ животенъ и растителенъ фибринъ.

Протей, *гр.* Баснословно лице, което имало способностьта да измѣнява кога си ще вънкашния си видъ. За това всѣкой многостраненъ талантъ наричатъ **п.**; понѣкога **п.** наричатъ и непостояненъ човѣкъ. По думитѣ на Омира, **П.** билъ морски старецъ и прорицатель, и живѣлъ на о-въ Фаросъ, дѣто спалъ между едно стадо Посейдонови тюлени, които паслъ.

Протекторатъ, *лат.* Покровителство на силна държава надъ слаба: *Франция простръ протектората си и надъ Тонкинъ.* — **Протекторъ.** Покровитель.—**Протекционизмъ.** Система, да се облагатъ съ високо мито и други налози чуждестраннитѣ произведения, които бихѫ поврѣдили народната промишленость на една страна.— **Протекционистъ.** Привърженикъ, защитникъ на протекционизма. — **Протекция.** Покровителство, закрила: *нѣма да го лишѫ отъ протекцията си.*

Протестанти. Име, дадено на всички религиозни секти, които се отдѣлили отъ Римокателическата църква отъ началото на XVI-и [illegible] Това име се давало най- [illegible] Лютеровитѣ послѣдо-

вители, отъ врѣмето на шпайерския съборъ (19 апр. 1529), когато тѣ тържествено *протестирали* противъ рѣшението на събора, който запрѣщавалъ распространението на вѣроученията имъ въ Германия. Въ прочутия си протестъ, тѣ полагали основното начало, което е общо на лютеранетѣ съ всички секти, които се появили слѣдъ Лютера, *свободното испитване*, сир. *свободното тълкуване* на Св. Писание извънъ прѣданията и авторитета на съборитѣ. Главнитѣ клонове на протестантството сѫ: 1) лютеранството, исповѣдано въ Швеция, Дания, Прусия и др.; 2) калвинизмътъ, който различа отъ лютеранството най-вече по вънкашнитѣ си наредби; 3) пресвитерианството или шотландский калвинизмъ; 4) англиканството или англійското протестантство. Прѣдтечи на протестанството, което е докарало тържеството на началото за свободата на съвѣстьта въ свѣта, сѫ били Уиклифъ и Хусъ. Виж. тия имена, както и *Лютеръ* и *Лютеранство*, *Англиканска църква*, *Калвинъ*, *Нокс*, *Пресвитериане*, *Квакери* и др.

Протестантството е сега вѣроисповѣданието на Скандинавскитѣ държави (Швеция, Норвегия и Дания), на сѣверна Германия, на Баденъ, Вюртембергъ, Великобритания, Прибалтийскитѣ области, Съединенитѣ Държави въ Америка, на часть отъ Холандия, отъ Швейцария и др., и на англійскитѣ, холандскитѣ и данскитѣ колонии.

Първитѣ американски мисионери дошли въ Турско — въ Цариградъ, Атина, Смирна, Бейрутъ — въ 1822. Слѣдъ крѫмската война нѣкои дошли и въ България (виж. *Лонъ*, *Баинтонъ*). Сѣдали
имъ въ сѣверна България
първенъ Шуменъ, послѣ Т
Свищовъ, Русе; въ южна Б
рия за свое сѣдалище въ
врѣме тѣ избрали Стара-З
а послѣ Пловдивъ, дѣто им
Ст.-Загора дѣвическо, а въ
дивъ — мѫжско училище. Н
отъ първитѣ мисионери (М
не се стѣснявали да наш
явно и най-язвително въ п
вѣдитѣ си или въ брошурит
православнитѣ обряди. По
причина народътъ гледалъ
тѣхъ като на безбожници, го
ги и не искалъ да има сно
съ тѣхъ; па и по сѫщата
чина, до колкото се знае, М
билъ повиканъ назадъ. Тѣ
добили расположението на
гаретѣ, отъ когато почнал
обнародватъ въ либералент
вѣстника си цариградска *Зор*
да прѣвождатъ *Библията* (
Риссъ, *Лонъ*), да съчувствуват
българетѣ въ борбата имъ
гръцкото духовенство. Като
тръ на своята дѣятелность
тестантскитѣ мисионери са
брали по-сетнѣ Самоковъ,
се и прѣнесли кѫдѣ 1871. Т
тѣ сега иматъ двѣ училища:
дѣвическо и едно мѫжско. Въ
верна България, американск
мисия (на методиститѣ) е о
лена отъ южно-българската.
насъ се прѣсмѣтатъ вече на о
5,000.

Протестирамъ, *лат.* 1) (
вявамъ несъгласието си съ
нието или постѫпката на дру
2) Правя протестъ въ
смис. — **Протестъ**. 1) Обяв
несъгласието си съ другиго
други въ една работа; възм
къмъ справедливостьта. 2)
търи. нотариаленъ актъ, съ

подтвърдява отказването на нѣкого да акцептира или да заплати една полица; или такъвъ актъ, чрѣзъ който една страна въ една търговска спогодба запазва правата си спрѣмо другата страна, която счита отговорна за неизпълнение на спогодбата.

Проти. Първий до Цариградъ отъ 4-тѣ по-голѣми населени острови въ Мраморно море, извѣстни съ името *Княжески о-ви*. По-малъкъ е отъ Принкипо и Халки и въ него живѣятъ нѣколко арменци, на които кжщитѣ сж групирани около една църквица. На връха на единъ хълмъ има развалини отъ едно нѣкогашно огромно водохранилище. Морски бани. Благорастворенъ въздухъ.

Противодѣйствие. Съпротивление, неприятелска постжпка. — **Противоядие** (antidotum). Което-е лѣкарствено вещество, което се употрѣбява за лѣкуване отровенъ човѣкъ; внесено въ организма, то се съединява химически съ отровното вещество, което се намира тамъ, та образува нерастворимо химическо тѣло, което не може вече да мине въ кръвьта. — **Противояденъ.** Който се отнася до противоядие.

Прото — въ сложнитѣ думи означава първо, първично, най-малко по количество или най-ниско по развитие.

Протозоа (гр. *протосъ*, първъ; *зоонъ*, животно). Животни (едноклѣтъчни), които стоятъ най-ниско въ стълбата на животнитѣ (виж. *Животно царство*).

Протонерей. Виж. *Протопопъ*.

Протоколирамъ. Записвамъ въ протоколъ, съставямъ протоколъ. — **Протоколистъ.** Оня, който съставя протоколи.—**Протоколъ.** Записка за хода на засѣдание на учено, сждебно, дипломатическо и др. събрание; въ такъва записка се записва всѣка работа, за която се разисква, и рѣшението, което събранието зима за нея.

Протопей-юнкеръ. Юнкеръ, който прѣди да бжде произведенъ офицеръ, се командирува за извѣстно врѣме въ нѣкой пълкъ.

Протоплазма, *гр.* Полутечно, съ твърдѣ сложна биомолекулярна направа (сжществуватъ разни теории) и съставъ, вещество въ клѣткитѣ, което е основното вещество на всички изобщо организми. Отъ това вещество исключително зависи жизнедѣйностьта на една клѣтка. П., това живо организувано вещество, прѣдставя голѣмъ интересъ въ съврѣмената биология, която се стреми да обясни свръската и причината на всичкитѣ жизнени явления. Науката не е могла още съ увѣреность да каже, п. химическо тѣло ли е или е измѣнлива смѣсь отъ разни химически тѣла; понеже п. умира прѣди да може да се анализира химически, а умре ли, прѣстава да е истинска п., защото губи часть отъ характернитѣ си свойства. Извѣстно е само, че въ състава на п. влизатъ: вжглеродъ, водородъ, азотъ, кислородъ, сѣра, фосфоръ, па и фторъ, хлоръ, кремний, натрий, калий, калций, магний и желѣзо. Най-характернитѣ свойства на живата п. се явяватъ способностьта за вжтрѣшно и вънкашно движение и раздражаемостьта. Виж. K. Altmann, Die Elementarorganismen und ihre Beziehungen zu den Zellen (Лайпц. 1890; 2-о изд. 1894); Y. Delage, La structure du Protoplasma et les théories sur

l'hérédité et les grands problèmes de la biologie générale (Пар.; 1895); E. Wilson, The cell in development and inheritance (Лонд., 1896).

Протопопъ, *протоаерей, протопресвитеръ* (гр. *пръвъ свещеникъ*). Пръвъ между свещеници свещеникъ, занимава между свещеницитѣ първо мѣсто и наблюдава за реда.

Прототипъ, *гр.* Първообразъ, главенъ, основенъ типъ или образецъ. — **Прототипенъ, прототипически.** Първообразенъ, първообразцовъ.

Протосингелъ. Калугеръ, който живѣе около патриархъ, распорежда се съ патриаршеска църква, и съ домашнитѣ работи на патриархъ.

Профанаторъ, *лат.* Осквернитель на светиня, богохулникъ. — **Профанация.** Оскверненіе на, поругание съ, светиня. — **Профанирамъ.** Осквернявамъ каквото и да било свето, високо, чисто, като говоръж за него съ неблагоговѣние. — **Профанъ.** Нечестивецъ, богохуленъ; невѣжа, незапознатъ съ единъ прѣдмѣтъ.

Професионаленъ, *лат.* Който принадлежи на професия: *издалъ професионални тайни.* — **Професионаленъ.** Основанъ на звание, на занаятъ; по занаятъ: *професионаленъ пръстжпникъ.* — **Професия.** Звание, занаятъ. **Учена професия** — учено звание (*лькарството, правовъдѣнието, богословието*).—**Професоръ.** Ученъ, който прѣдава особена наука, особено искуство въ висше училище: *професоръ на математиката, на исторіята.*

Профилактически, *гр.* Въ *медиц.* прѣдпазителенъ (отъ *болесть*).

Профилъ, *фр.* Чъртитѣ л лсто (образа), гледано отъ с

Проформа (pro forma) За форма, за очи (кога се з за нѣщо, което е направен за да се каже, че е напра

Прохронизмъ, *гр.* Пог въ лѣточислението, когато събитие е показано, че е с въ едно врѣме по-рано от мето, въ което се е случи противоположность на *на низмъ.*

Процедура, *лат.* Сѫдо водство, — начинъ, по ко постѫпя въ раздаване прав

Процентъ, *лат.* Толк всѣки 100; лихва или печ стотѣ отъ капитала. Знак процента е %.

Процесия, *лат.* Шестви жественъ ходъ; **п. обикно** отъ религиозенъ характер придружава отъ пѣсноп молитви.

Процесъ, *фр.* 1) Тѫжб прѣдъ сѫдъ. 2) Послѣдоват явления или дѣйствия на кога се върши, начинътъ н ствието: *процесътъ на пи ването, на кръвообращението* — **Процесуаленъ.** Свойств сѫдопроизводство, сѫдебенъ

Прочида. Малъкъ остро Неаполитански заливъ, межд Иския и брѣговетѣ ва Не отдѣля се отъ носъ Мизе *Прочидски каналъ* (3 килом рокъ); около 10,000 жит. (вътъ изобилва съ лозя, и въ нитѣ вѣкове е принадлежа *Джиовани* II., главний вино на Сицилийскитѣ вечерн брѣговетѣ на П. е едноим градецъ, съ сгодно присп хубавъ кралевски дворецъ и шенъ държавенъ затворъ.

Прошнуруване, *рус.* (*шнур*, връвь). Навързване тефтери, квитанционни книги, оправдателни документи и д. т., удостовѣрено отъ надлежна власть.

Проявявамъ. Явявамъ, показвамъ. — **Проявявамъ се.** Явявамъ се, показвамъ се, излизамъ на-явѣ. — **Проявление.** Явяване.

Пруденций (*Аврелий Клеменсъ*). Латински християнски поетъ отъ IV-и вѣкъ, родомъ отъ Испания (348—405), занималъ важна длъжность при Хонориевия дворъ. Като му омръзналъ придворний животъ, отдалечилъ се въ Испания, дѣто почналъ да пише. Оставилъ много забѣлѣжителни произведения: Psychomachia (борба на разума противъ страститѣ), Hamartigenia (за происхождението на злото,—полемика, въ стихове, противъ ереситѣ на марционититѣ) и др. Bentley нарича **П.** „Хораций и Виргилий на християнетѣ, което е доста право, ако критикътъ иска да каже само, че **П.** е първий християнски поетъ; но е смѣшно, ако загатва за едно сравнение съ тия майстори на поезията.

Прудонъ (*Пиеръ Жозефъ*). Французски публицистъ и философъ, род. въ Безансонъ отъ бѣдни родители (1809—1865); училъ се като самоукъ, станалъ словослагатель и въ празнитѣ си отъ занятие часове продължавалъ образованието си. Въ 1837 написалъ за премия *Опитъ върху общата граматика*, за което добилъ отъ безансонската академия стипендия за 3 години; въ това врѣме основалъ въ Безансонъ своя книгопечатница, отъ която излѣзли съчиненията му, които направили много шумъ. Прѣзъ февруарската революция въ 1848 се явилъ въ Парижъ, дѣто развилъ огромна дѣятелность и издавалъ вѣст. Représentant du peuple. За една обидна статия противъ прѣдсѣдателя, осѫденъ въ 1849 на 3-годишенъ затворъ, билъ освободенъ въ 1852. Три негови вѣстници: Le peuple, — La voix du peuple—и Le peuple en 1850 били запрѣтени единъ слѣдъ другъ. Въ 1858 излѣзло прочутото му съчин. Qu'est-ce que la propriété? (*Що е собственость?*). Нъ главний **П.**-въ трудъ е *Система на икономическитѣ противорѣчия* или *философия на нищетата* (Парижъ 1846, 2 т.), който, между друго, съдържа колосални парадокси. Въ отговоръ на това съчинение Карлъ Марксъ написалъ въ 1847 поразителната си критика *Нищета на философията* (български прѣводъ отъ Г. Бакаловъ, Варна, 1898).

Споредъ **П.**, обществото трѣбва да бѫде наредено възъ основа на справедливостьта и взаимностьта; държавата съвсѣмъ става непотрѣбна, намѣсто нея управлява разумътъ; отъ това е явно, че **П.**-то учение не е комунизмъ, както нѣкога твърдѣхтъ, а единъ утопически анархизмъ. **П.** като игнорира съвсѣмъ истинскитѣ основи на държавата, прѣдлага несбѫдничави мѣрки за отстранение както на политическия, така и на икономическия гнетъ и не забѣлѣжва това, че неговитѣ собствени планове иматъ дребнобуржоазенъ характеръ. Въ 1848 **П.** билъ избранъ депутатъ отъ департамента на Сена, нъ не оправдалъ очакванията. Въ 1849 той намислилъ да основе народна банка за унищожение на лихвитѣ и властьта на капитала. Утопичностьта на тоя проектъ е ясна за

всѣкого, който разбира свръската между сегашната система на кредита и основитѣ на капиталистическия строй.

Други, освѣнъ прѣдпоменѫтитѣ, забѣлѣж. **П**-ви трудове сѫ: La révolution sociale démontr e par le coup d' état (нѣколко издания), дѣто **П**. доказва, че Луи Наполеонъ може да се държи само чрѣзъ една система на деспотизмъ и De la justice dans la révolution et dans l' église (1858), капитално съчинение, което съдържа принципитѣ на една практическа философия, основана на справедливостьта. Тая книга била конфискувана и **П**. побѣгнѫлъ въ Белгия; върнѫлъ се въ Парижъ слѣдъ амнистията въ 1860. **П**-тѣ съчин. сѫ издадени въ 37 тома, а прѣписката му въ 14 т. На бълг. има *Прудонъ*, биографич. очеркъ отъ М. Т. Барановски (Варна, 1897).

Прудонъ (*Жанъ Батистъ Викторъ*). Французски юрисконсултъ (1758—1838). Въ 1815 по доносъ били закрити лекциитѣ му, нъ на другата година постѫпилъ пакъ на длъжностьта си, въ която останѫлъ до животъ. Градский съвѣтъ въ Дижонъ нареклъ съ неговото име една улица, въ която живѣлъ 32 години. Забѣлѣжителни сѫ съчин. му: Cours de droit français (1809), Trait du domaine de propriété (1839) и др.

Прузий I, *Хроми*. Витински царь (273 — 192 прѣди Р. Х.), Зиетаховъ синъ и приемникъ, воювалъ съ пергамски царь Атала I, изгонилъ галитѣ изъ владѣнията си, умр. отъ рани, добити въ обсадата на Хераклия. — **II. II**, витински царь, синъ и наслѣдникъ на **II**. I (198—148 пр. Р. Хр.), приелъ Анибала на служба, побѣдилъ Евмена, пе ския царь, съ Анибаловат мощь, послѣ прѣдалъ Аниба римлянетѣ, нъ Анибалъ сполу да се отрови. Въ 167 ходи Римъ, и се обезчестилъ та рабски низости. Умр. прѣзъ буна подъ ударитѣ на си Никомеда II.

Прунинъ, *лат.* Вещество, то се добива отъ сливитѣ.

Прусиатъ, *лат.* Синил сла соль.

Прусия (Preussen). Кра най-важната държава въ Ге ската империя, съпрѣдѣл сѣв. съ Балтийско море, Да Сѣверно или Нѣмско море, п съ Русия и Австрия (Гал на югъ съ Австрия, (Си Моравия и Чехия), Саксони рингия, Бавария, Хесенъ, Б ски Пфалцъ и Елзасъ - Ло на зап. Люксембургъ, Бел Холандия. Вѫтрѣ въ **П**. им колко самостоятелни държа именно: Мекленбургъ - Шве Мекленбургъ-Стрелицъ; три бодни градове—Любекъ, Бре и Хамбургъ; Олденбургъ, Б швайгъ, Анхалтъ, Липе-Дети Липе-Шаумбургъ, Валдекъ, Г Хесенъ, часть отъ Тюринг княжества; при това въ **П** числи княжеството Хохенцол което се намира на прѣдѣл Вюртембергъ и Баденъ, бли Боденско езеро. *Простр.* 348 чет. килом. Столица на кра **П**. и на империята е *Бер* гл. градове: Келнъ, Бресл Франкфуртъ, Познанъ, Кен бергъ, Хале, Магдебургъ. *Повр* три четвърти отъ повърхнос на **П**. принадлежи на сѣверо манската ниска равнина; пла се намиратъ въ южната част

II., на зап. сѫ Рейнскитѣ планини, въ срѣдата — Хесенскитѣ планини, горни Харцъ съ връхъ Брокенъ (1,142 м.), часть отъ долни Харцъ и Тюрингенската гора. На юго-ист. сѫ Судетитѣ. А най-високитѣ планини на **II.** сѫ въ Силезия; тамъ планина Шнеекопе е 1,605 м. вис. Климатътъ въ сѣв. **II.** е доста суровъ, по-мекъ въ южна **II.**, въ Хановеръ и въ прѣдпланинитѣ на Судетитѣ. Срѣдната годишна температура въ источна **II.** е 6.3°, въ рейнската долина по-горѣ отъ 9°. Главнитѣ рѣки сѫ Везеръ, Висла, Дунавъ, Некаръ, Прегелъ, Рейнъ, Одеръ и Нѣманъ, който се нарича въ **II.** Мемель. Въ **II.** има до 90 канала; отъ тѣхъ най-грандиозенъ е *Императоръ-Вилхемовий* морски каналъ (98 килом.) между Балтийско и Нѣмско море, а слѣдъ него по-главни сѫ Шпре-Одерский, Финовский — между Одеръ и Хавель, Бромбергский—между Висла и Одеръ. Много сѫ и езерата, особено въ источна **II.**, напр. Драузенското, Левентинското и Маузерското, въ Рейнската область Лаахското, въ Хановеръ — Щайнхудерското. Блатата сѫ много въ приморскитѣ область, минералнитѣ извори — въ висбаденския окржгъ.

Населението въ 1895 год. е било 31,849,795 жит., а въ 1816 само около 10,300,000. По народность въ **II.** е имало въ 1895 г. нѣмци (всички които говорѫтъ по нѣмски) 26,438,070, поляци 2,977,951, данци 139,299, литовци 121,345, чехи 76,078, други народности около 100,000. Съ нѣмцитѣ и донѣйдѣ съ поляцитѣ се числѫтъ и евреитѣ. По вѣра протестанти имало 19.2 милиона, католици 10.2, послѣ много християнски секти (баптисти, дисиденти, мѫрвингиане, менонити), отъ иудейската вѣра 372,000, безъ никакво исповѣдание 7,304. Много люде отъ Прусия сѫ се прѣселвали въ Америка. Отъ 1871 до 1881 годишното число на прѣселенцитѣ порасло отъ 40,956 до 145,679; нъ слѣдъ това прѣселението почнѫло да омалѣва; въ 1894 прѣселенцитѣ били 24,903.

Просвѣщение: по началното образование **II.** захваща първото мѣсто въ Европа. Началното учение е общозадължително отъ 6-годишна възраст. Въ 1895 за началното образование се е издивило 182 ½ милиона лева, много повече отъ цѣлия бюджетъ на България; 57% отъ тая сума се дава отъ общи срѣдства, 32% отъ правителството, останѫлото отъ други источници. Университетитѣ сѫ 10 — въ Берлинъ, Бонъ, Бреславъ, Гетингенъ, Грейфсвалдъ, Кенигсбергъ, Килъ, Марбургъ, Мюнстеръ /тука сѫ само два факултета/, Хале; а студентитѣ имъ— 13,400, прѣдавателитѣ — 1302, въ това число 536 редовни професори. Специалнитѣ учебни заведения сѫ много, така висши селско-стопански училища има 7, ветеринарни институти — 3, срѣдни селско-стопански училища — 16. Има захароварителни институти, кралевски горски академии въ Еберсвалъ и Мюнхенъ, 3 висши технически училища, 2 рударски академии, 14 морски училища, 4 академии на хѫдожествата — въ Берлинъ, Кенигсбергъ, Дюселдорфъ и Каселъ. Въ Берлинъ има военна академия, въ Килъ—морска академия. Отъ библиотекитѣ: кралевската въ Берлинъ, съ 800,000 тома и повече отъ 15,000 рѫкописа, пакъ тамъ университет-

скитѣ и др. Обсерватории има 11: въ Берлинъ, Данцигъ и т. н., въ това число въ Потсдамъ астрофизическа. Музеи: въ Берлинъ етнографически, хѫдожествено-промишленъ и др. Въ петь града голѣми зоологически градини.

Селско стопанство: произвожда се повече отъ всичко ръжь, слѣдъ това: овесъ, барабой, пшеница, яемикъ и т. н.; много се искарва цвекло и ленъ. Градинарството и овощарството е развито при Ерфуртъ и Алтона, винарството въ Рейнската область. Скотовъдството е доста голѣмо, както и коневъдството; овцевъдството омалѣва отъ конкуренция — внасянето вълна. Изброяватъ за една отъ послѣднитѣ години 9,871,381 едъръ добитъкъ, 10,109,544 овце, 7,725,447 свине, 1,963,909 кози; три главни правителствени конски заводи и 16 окрѫжни; всичкитѣ коне 2,653,644. Лѣсовъдството е поставено много рационално. Съ риболовството се занимаватъ около 15,000 души; между риболовнитѣ кораби е имало 28 парахода, отъ морето ловѭтъ главно треска и селди; доста голѣмо е и рѣчното риболовство (Рейнъ, Одеръ, Везеръ, Елба и др.). Отъ дивеча, който биѭтъ ловцитѣ, освѣнь птицитѣ, иматъ значение: зайцитѣ и лисицитѣ.

Отъ *минералнитѣ богатства* главното сѫ каменнитѣ вѫглища. Всичкитѣ минерални прѣдприятия, на брой 1,328, даватъ произведения за 721 милиона лева, въ това число 567 милиона лева се падатъ на каменнитѣ вѫглища. Добиватъ се още руди: желѣзна, цинкова, калайна, мѣдна, и други въ незначително количество; рудници за каменна соль има въ Стросфуртъ, Ашерслебенъ, Ер-

фуртъ; добива се освѣнь това
бастръ, мраморъ, янтаръ. Л
желѣзо се искарало въ 18
317 милиона тона за 215 мил
лева. Круповитѣ фабрики за
мана и топове сѫ прочут
цѣлъ свѣтъ (виж. *Есенъ* и
лѣзо). Производството на *мен*
чески издѣлия е развито въ
лонъ, Золингенъ, Ремшайдъ
шиностроението — въ Бер
Кенигсбергъ, Елбингъ, Ще
Хановеръ и Каселъ. Най-важ
корабостроителници сѫ въ
Фленсбургъ, Алтона, Щетинъ
цигъ, Елбингъ, Кенигсбергъ
мель. Научни инструменти се
вѭтъ въ Берлинъ, Касел
ахенъ, Бонъ, Бреславль и
градове; електро-технически
надлежности — въ Берлинъ,
новеръ, Бреславль, Каселъ, Ф
фуртъ-на-Майнъ, Келнь и др
зикални инструменти — глав
Берлинъ, часовници въ Фрей
(Силезия). Стъкларството и
ческото производство сѫ ра
странени всѫдѣ, особено въ
ско - вестфалската промиш
страна. Парфюмерията цъв
Берлинъ, Келнь, и Франкф
на-Майнъ. Полиграфическит
куства (типо-хромолитограф
др.) цъвтѭтъ въ всички по-г
градове. По вълненитѣ из
(сукно, трико и др.) първо
захваща Рейнската область,
лененитѣ — сѫщата облас
Силезия. Памучната промиш
ность има за главни срѣдо
Барменъ и Елберфелдъ. Зах
тѣ фабрики сѫ въ прусска
сония, Силезия и Хановеръ. П
една отъ послѣднитѣ годи
имало 314 захарни фабрики,
пивоварни и спиртни заводи;
варнитѣ сѫ искарали 24.3
она хектолитра пиво. На

на *кредитнитѣ учреждения* стои германската императорска банка; спестовни каси е имало прѣзъ една отъ послѣднитѣ години 1,445, а сумата на влоговетѣ е била 4,258 $^3/_4$ милиона лева.

Търговията на **II.** се улеснява много отъ срѣдоточното положение на тая страна въ Европа; много помага на тая търговия още рѣчната и канална мрѣжа, съ 18,000 килом. желѣзница, 30,000 килом. обществени шосета, една морска линия отъ 1,100 килом. на Балтийско море, и 260 на Сѣверно море. Прусската търговска флота има повече отъ 3,200 кораба, съ вмѣст. повече отъ 500,000 тона. Главнитѣ пристанища сѫ Мемель, Пилау, Кенигсбергъ, Данцигъ, Колбергъ, Свинемунде, Щетинъ, Волгаст ъ, Щралзундъ, Килъ, Фленсборгъ, Алтона, Харбургъ, Емденъ. Гл. търговски градове сѫ Берлинъ, Кенигсбергъ, Бреславль, Барменъ, Елберфелдъ, Данцигъ, Щетинъ, Келнъ, Магдебургъ, Аахенъ и Франкфуртъ-на-Майнъ.

II. е конституционна монархия, отъ 1871 прѣстолътъ ѝ е съединенъ съ германско-имперския, сир. прусский краль е и императоръ на германската империя. Прѣстолонаслѣдието е основано на правото на първородството, съ прѣдимство на мѫжкото поколѣние прѣдъ женското. Законодателната власть принадлежи на краля заедно съ единъ ландтагъ или сеймъ, който състои отъ двѣ камари: горна и долна. Горната камара състои отъ наслѣдствени и назначавани членове, долната се избира по двойна избирателна система, сир. населението избира избиратели, а избирателитѣ избиратъ депутати. Прусский воененъ министръ е, *заедно съ това, и имперски* воененъ министръ: всичкитѣ военни сили на Германия, както сухопѫтни, така и морски, се намиратъ подъ върховното началство на императора. Само Бавария, Саксония и Вюртембергъ иматъ свои военни министри; въ военний бюджетъ на Саксония и Вюртембергъ се съставятъ въ Берлинъ, а Бавария е длъжна да внася за военнитѣ расходи суми, съразмѣрни съ останѫлитѣ статии отъ бюджета си. Първокласнитѣ крѣпости на **II.** сѫ: Сарлуи, Юлихъ, Везелъ, Келнъ, Кобленцъ съ Еренбрайщайнъ, Минденъ, Ерфуртъ Магдебургъ, Познанъ, Кенингсбергъ и др.

История. Земитѣ при Балтийско море, които сега съставятъ една часть отъ Прусия, били рано завзети отъ едно словѣнско племе *поруси* или *пруси*, сродно съ литовцитѣ. Пруситѣ се настанили въ тия земи скоро слѣдъ като били напуснѫти отъ готитѣ и други германски племена. Кѫдѣ края на X-и вѣкъ пражский епископъ св. Адалберъ занеслъ Евангелието на пруситѣ, въ прѣтърпѣлъ отъ рѫцѣтѣ имъ мѫченичество (997) и тѣ си останѫли езичници. Въ 1015 **II.** била покорена отъ полския кралъ Болеслава I, нъ за малко врѣме. Поруситѣ се освободили отъ полското иго и само отпослѣ орденътъ на тевтонскитѣ рицари сполучилъ да ги покори и обърне въ християнството (1230 — 1283). Орденътъ въвелъ нѣмското право и обичаи и привлѣкълъ въ **II.** нѣмски колонисти. Постояннитѣ войни на ордена съ Полша и Литва, притѣсненията и развратътъ на ордена докарали едно възстание (1457) на благородницитѣ и градоветѣ, които прѣминѫли подъ защитата

на Полша. По торнския миръ въ 1466 западна **II.** била отстѫпена на Полша. Въ 1511 рицаритѣ избрали за хермайстеръ маркграфъ Албертъ Брандебургски, който въ 1525 се отреклъ отъ римокатоличеството за лютеранството, и примѣра му послѣдвали много рицари: Прусия тогава станѫла наслѣдствено херцогство зависимо отъ Полша. Албертовий синъ и приемникъ, Албертъ-Фридрихъ, избезумѣлъ, та му се назначило регенство; най-сетнѣ, слѣдъ неговата смърть (1618), Прусия минѫла на зетя му, Ивана Сигизмунда, брандебургски курфирстъ, та се съединила съ Брандебургия и станѫла два пѫти по-голѣма по пространство. Отъ това врѣме тя се е управлявала отъ хохенцолернъ-брандебургския домъ. Прѣзъ 30-годишната война Брандебургия много пѫти се опустошавала, ту отъ шведитѣ, ту отъ германскитѣ императори. Отъ това бѣдствено състояние я искаралъ Фридрихъ - Вилхелмъ (1640—1688); той добилъ по вестфалския миръ (1648) часть отъ Померания, епископства Халберщатъ, Минденъ и Кампщъ, графство Холщайнъ и епископство Магдебургъ. Като се намѣсилъ въ войната между Швеция и Полша, той въ 1675 разбилъ шведитѣ при Фербелинъ. Вѫтрѣ въ държавата си Фридрихъ залѣгалъ да увеличи промишленопроизводителнитѣ сили на народа. Синъ му Фридрихъ III (1678 — 1713) добилъ отъ германския императоръ позволение да се короняса въ Кенигсбергъ подъ името Фридрихъ I *прусски краль* (1701); а неговий синъ Фридрихъ-Вилхелмъ (1613—1740), който се отличилъ съ строга икономия на общественитѣ пари, оставилъ пълно държавно съкровище съ дисциплинирана армия и дъ та съ по-широки прѣдѣли, о на сѣв.-ист. Отъ тия срѣдс въсползувалъ неговий синъ дрихъ II Велики (1740—1 скоро поставилъ **II.** на р великитѣ европейски дъ Слѣдъ двѣтѣ първи шле войни и слѣдъ 7-годишната (1756—1763) той станѫлъ тель токо-речи на цѣла С а слѣдъ първата раздѣла н ша добилъ въ 1772 западн сия, послѣ источни Фриел най-сетнѣ една часть отъ ство Мансфелдъ. Въ 177 сполучливо воювалъ протн сифа II. Въ мирното врѣме голѣмитѣ си войни той пос валъ всичкитѣ си сили на брението на държавата. Съ ралнитѣ си идеи за вѣрата, ката и управлението той пов цѣла Европа; въ Германия, бено, далъ потикъ на мис и събудилъ заспалия патрио на народа. Фридрихъ не доста добросъвѣстенъ въ срѣ та да расшивява владѣния както доказалъ като участ въ първата раздѣла на Пол 1772, когато добилъ за свой близо цѣла западна Пруси нѣколко други окржжия т точна Прусия. Внукътъ и н никътъ му, Фридрихъ-Вилх II (1786—97), още повече у чилъ кралството съ втората т тата раздѣли на Полша въ и 1795. Фридрихъ-Вилхелм (1797—1840), наслѣдилъ баш въ 1797, въ едно много з ческо врѣме, когато на евр скитѣ владѣтели прѣдстоял сѫ едно отъ тритѣ: против орждия, или жѫтва на фра ското републиканско

Съ залѣгането си да е неутрална, Прусия изгубила политическата си важность, не спечелила истински приятели, а нѣкои покрити неприятели. Тилзитский миръ (1807) ѝ истръгнѫлъ всичко, що ѝ оставало още въ западна Германия, и на ист. създалъ среща нея и на нейна смѣтка Варшавското велико дукство. Нъ бѣдитѣ, които тая политика докарала Прусий, събудили Фридриха-Вилхелма отъ апатията му и съ енергия, постоянство и себеотрицание, достойни за всѣка похвала, той се посветилъ, съ министра си графъ Харденберга, на прѣустроението на държавата. Пруситѣ си отмъстили на французетѣ при Лайпцигъ, при Ватерлоо, и въ Вѣнския конгресъ, който далъ Прусий толкова земи, че тя станѫла но-силна и по-обширна отъ напрѣдъ; ако въ 1815 Фридрихъ-Вилхелмъ III добилъ само Познанъ, сир. една пета отъ Варшавското велико дукство, той се обезщетилъ съ завземането двѣтѣ трети отъ Саксония, шведска Померания, и, въ западна Германия, земитѣ, отъ които се съставили Вестфалия и Рейнската область. Синътъ на Фридр.-Вилхелма III, Фридрихъ Вилхелмъ IV (1840—1860), по причина на революционното движение въ 1848, билъ принуденъ да даде една конституция, обѣщана още въ 1813. Неговий наслѣдникъ Вилхелмъ I (1861 — 1888) клонилъ, както прѣдшественицитѣ си, силно на страната на абсолютизма и доста врѣме се борилъ съ камаритѣ, които отстоявали конституционнитѣ начала; нъ отъ друга страна въ неговото царуване Прусия тръгнѫла съ най-бързи крачки къмъ възвеличението си. Съединена първень съ Австрия, тя отнела на Дания херцогства Шлезвигъ, Холщайнъ и Лауенбургъ, нъ добила като владѣние само Лауенбургъ (Гащайнски миръ, 1865). Вдъхновителтъ на тая грабителна политика, графъ Бисмаркъ, министръ на Вилхелма I, най-добрѣ извѣстенъ сега съ неговото beati possedenti (блажени държащи), се обърнѫ послѣ среща сама Австрия, която биде съвсѣмъ разбита при Садова (юл. 1867). Пражский договоръ (авг.), като исключи Австрия отъ Германската Конфедерация, прѣдаде всичкитѣ държави отъ тая конфедерация на расположението на Прусия: Прусия тури рѫка тогава на Шлезвигъ-Холщайнъ, на Хановеръ, на Хесе-Каселъ, на Nасау, на Хесе-Хомбургъ, на Франкфуртъ-на-Майнъ, и на една часть отъ баварска Франкония; а отъ останѫлитѣ държави състави, въ тѣсна свръска съ себеси, Сѣв.-германската конфедерация; въ сѫщото врѣме тя наложи на южногерманскитѣ държави военни договори, които ѝ даваха въ военно врѣме пълното рѫководителство на тѣхнитѣ армии. Въ 1871 тя основа Германската империя (виж. *Германия*) и отне на французетѣ Алзасъ-Лоренъ. До 1878, благодарение на режима на Бисмарковия консерватизмъ, бѣ имало двѣ покушения на импер. Вилхелмовия животъ. Голѣми надежди възлагаха въ Германия германскитѣ либерали на импер. Фридриха III, синъ на Вилхелма I, нъ той, жъртва на болестта [illegible] царувà само нѣколко [illegible] февруарий — 3 юн. [illegible] хелмъ II, синътъ и [illegible] на Фридриха III ([illegible] коронясанъ въ [illegible] Бисмарка и опита [illegible]

ма, нъ далеко не е още задоволилъ пруситѣ и империята си.

Прутъ. Единъ отъ лѣвитѣ притоци на долни Дунавъ, извира въ Карпатскитѣ планини на височина 2,058 м., мие Галиция, Буковина и образува прѣдѣла на Русия съ Румжния. При вливането си въ Дунавъ се раздѣля на два ржкава. Общата длъжина съ лжкатушкитѣ е 828 килом. Въ старо врѣме се е наричалъ Хиерасъ или Порасъ. **П.** е игралъ голѣма роля въ русско-турскитѣ войни. Бързъ въ горното си течение, **П.** става корабоплавателенъ бкизо при Яшъ.

Прѣбивавамъ. 1) Живѣж обикновено нѣйдѣ. 2) Сжществувамъ въ нѣщо, намирамъ се въ него.

Прѣвишавамъ. Излизамъ изъ законнитѣ прѣдѣли, распорежданъ се произволно: *прѣдаденъ е на сждъ за прѣвишение власть.*

Прѣвратъ. Събаряне власть; докарване ново състояние на работитѣ; революция.

Прѣвъсхождамъ. Надминувамъ. — **Прѣвъсходенъ.** Найвисокъ по качество, по достойнство, прѣкрасенъ, отличенъ: **п.** *човѣкъ, гласъ, сърдце* и др. — Граматиката различава три степени качество: *положителна, сравнителна* и **п.**; **п.** е най-горната степень. — **Прѣвъсходность, прѣвъсходство.** Голѣма степень съвършенство. — **Прѣвъсходителство.** Титла на висшиса новници въ нѣкои държави.

Прѣдание. Разказъ, който се е прѣдавалъ устно отъ прадѣдитѣ на потомцитѣ: *кърменето на Ромула отъ вълчица е едно прѣдание.* — **Свѣщено прѣдание.** Учение, което приемницитѣ на И. Христа и на апостолитѣ сж приели отъ тѣхъ и упазили въ църквата за изяснение на християнската вѣра и което не е изложено въ Св. Писание.

Прѣданъ. Който се е прѣдалъ отъ сърдце и душа, привързанъ, вѣренъ: *българетѣ сж прѣдани на княза си.* — **Прѣданость.** Привързеность и уважение, вѣрность, искрена любовь, безпрѣкословна покорность: *едно врѣме слугите бѣхж прѣдани на господаретѣ си.*

Прѣдатель-ка. Измѣнникъ-ица, вѣроломецъ-мка, който нарушава вѣрностьта си, който издава познатата или повѣрена нему тайна. — **Прѣдателство.** Измѣна, вѣроломство. — **Прѣдателствувамъ.** Измѣнявамъ, мисли или върша прѣдателски работи.

Прѣдварителенъ. Прѣдишенъ, който върви по-напрѣдъ, направенъ по-напрѣдъ; приготвителенъ: *прѣдварителни условия.*

Прѣдвѣченъ. Който е билъ прѣди вѣковетѣ, прѣди началото на врѣмето. — **Прѣдвѣчность.** Врѣме прѣди сътворението на свѣта, прѣди дѣленето и мѣрението на врѣмето.

Прѣдвѣщавамъ. Прѣдсказвамъ, прѣдричамъ, прѣдугаждамъ, прѣчувствувамъ и извѣстявамъ, прѣзнаменувамъ: *тия слухове не прѣвѣщавать добро.* — **Прѣдвѣщание.** Прѣдсказване; признакъ на бждащето. — **Прѣдвѣщатель, прѣдвѣстникъ.** Лице, което прѣсказва бждащето. **П.** е имало у всичкитѣ народи, особено у асиянетѣ (магитѣ), египтянетѣ и вавилонянетѣ; у евреитѣ прѣдвѣщаването, ограничено отъ Моисеевата вѣра, се простирало и върху нравствено-религиозния. У гръцитѣ и римлянетѣ прѣдсказанията били въ тѣсна свързка съ държавния животъ (авгурите, оракулитѣ и сибилитѣ). Въ епическия периодъ у словѣнетѣ прѣд-

вѣщателитѣ сѫ били извѣстни съ името кудесници, влъхви, вѣди и др. Още въ сегашно врѣме се срѣщатъ нѣкои видове **п.**: астрологията, хиромантията, геомантията и др.

Прѣдзнаменувамъ. Прѣдричамъ чрѣзъ знакъ, съмъ знакъ на нѣщо въ бѫдѫщето; прѣдвѣщавамъ, прѣдказвамъ. — **Прѣдзнаменование.** Знамение, — знакъ, който прѣдвѣщава нѣщо.

Прѣдидещъ. Който върви, намира се непосрѣдствено прѣди другъ; прѣдишенъ

Прѣдизвѣстявамъ. Извѣстявамъ, обаждамъ отъ по-напрѣдъ.

Прѣдимство. Сѫщото, каквото е прѣимущество.

Прѣдисловие. Прѣдговоръ, прѣдварително обяснение отъ авторъ цѣлта на съчинението си; изобщо, обяснение на онова, що слѣдва.

Прѣдлагамъ. 1) Поставямъ, слагамъ прѣдъ нѣкого. 2) Въ *правител.* вѣжлива форма за даване заповѣдь; така дадена, заповѣдьта не всѣкога е задължителна и повече се дава на мѣсто, а не на лице: *министрътъ прѣдлага на кметствата.*—**Прѣдлогъ.** 1) Въ *грамат.* несклоняема часть отъ словото, която служи да показва отношението на единъ прѣдмѣтъ къмъ другъ. 2) Измислена причина; благовиденъ поводъ да се постигне нѣкоя цѣль.

Прѣдложение. Въ *логик.* изразъ, който опрѣдѣля едно сѫждение за единъ прѣдмѣтъ. Въ *математ.* **п.** е сѫщото, каквото е теорема, сир. истина, която е достовѣрна, нъ трѣбва по-напрѣдъ да се докаже неопровержимо. Въ *политич. икон.* **п.** е стоката, която производительтъ или търговецътъ искарва за продань. — У евреитѣ *хлѣбове на* **п**-то се наричали хлѣбове, приносяни всѣка сѫбота Богу на златната трапеза. Тия хлѣбове по числото на племената били 12. Само свещеницитѣ могли да ги ядѫтъ.—**Прѣдложенъ падежъ** въ *старобълг. грамат.* е 7-й падежъ, който се употрѣбява съ прѣдлозитѣ *въ, о, при* и *по.*

Прѣдмѣтъ. Всичко, що се прѣдставлява на чувството: *вещественъ прѣдмѣтъ;* или на ума и на въображението: *умственъ прѣдмѣтъ.* — **Прѣдмѣтъ на съчинение,** основата, смисълътъ му; **прѣдмѣтъ на желание,** цѣль — **Прѣдмѣтенъ.** 1) Който се върши съ прѣдмѣти, нагледенъ: *прѣдмѣтно учение.* 2) За който е дума, въпросенъ: *прѣдмѣтната държава.*

Прѣдназначавамъ. Опрѣдѣлямъ отъ по-напрѣдъ. — **Прѣдназначение.** Прѣдопрѣдѣление.

Прѣдначъртавамъ. Опрѣдѣлямъ отъ по-напрѣдъ.

Прѣдопрѣдѣление (Predestinatio). Учение за това, че сѫдбата на всѣкой човѣкъ е рано опрѣдѣлена. Въ християнството ни единъ отъ богословскитѣ прѣдмѣти не е възбуждалъ толкова схоластически прѣпирни. Въз основа на св. Августиновото учение твърдѣтъ, че **п.** трѣбва да е абсолютно, сир. независимо отъ достойнството на душата. Контруситѣ поддържатъ, че **п.** е условно, сир. подлежи на достойнството и дѣйствията на душата. Лютеръ, Калвинъ, Янсений подновили тия прѣпирни и още повече заплѣли учението за **п.** Мохамеданетѣ вѣрватъ на слѣпото **п.**, сир. фатализма. — **Прѣдоставямъ.** Оставямъ на волята на другиго.

Прѣдотвръщамъ. Прѣдотстранявамъ, отвръщамъ увѣме, от-

странявамъ съ разни мѣрки. — **Прѣдотвратитель.** Който прѣдотвръща. — **Прѣдотвращение.** Змане у врѣме мѣрки противъ нѣщо.

Прѣдохранявамъ. Прѣдпазвамъ. — **Прѣдохранителенъ.** Прѣдпазителенъ: *прѣдохранителни мѣрки.*

Прѣдписвамъ. Заповѣдвамъ съ писмо, давамъ нѣкому писмена заповѣдь.—**Прѣдписание.** Листъ, съ който се прѣдписва нѣщо.

Прѣдполагамъ. 1) Мисля, допущамъ безъ доказателство, тъкмѫ нѣщо за бѫдѫщето: *човѣкъ прѣдполага, а Богъ разполага.* 2) Намѣрявамъ, въ намѣрение съмъ: *прѣдп. да пѫтувамъ тая седмица.* — **Прѣдположение.** Нѣщо, що се допуща безъ доказателство.

Прѣдпочитамъ. Удобрявамъ едно нѣщо повече отъ друго, припознавѣмъ го за по-добро, пообичамъ, повече ми се харесва: *прѣдпочитамъ полезното отъ приятното; — ние прѣдпочитаме нашенския оризъ.* — **Прѣдпочитане.** Цѣнене повече едно нѣщо отъ друго.—**Прѣдпочтителенъ.** Който заслужва прѣдпочитане. — **Прѣдпочтителность.** Свойство на онова, що се прѣдпочита.

Прѣдприемамъ. 1) Нагърбямъ се да извършѫ нѣщо: *Сърбия прѣдприе да накаже България.* 2) Готвѫ се и почвамъ да извършѫ нѣщо: **п.** *една работа;* **п.** *едно пѫтуване.* 3) Задължавамъ се да направѫ или да доставѫ нѣщо по извѣстни условия: **п.** *построението на сграда, доставянето храна.*— **Прѣдприемачъ.** Който прѣдприема по извѣстни условия нѣкоя важна постройка или доставка. — **Прѣдприятие.** 1) Туряне въ испълнение кроежъ. 2) Работа, която е зелъ да извърши прѣдприемачъ.

Прѣдразсѫдъкъ. Прѣду дение; едностранно мнѣние, лъжовно, което ни кара да даме нѣщата не така както така както изглеждатъ.

Прѣдрасполагамъ. Отъ напрѣдъ располагамъ, въ см на приготвямъ, приучвамъ, д вамъ нѣкого да склони за *печатътъ* **п.** *духоветъ за суспендиране на конституц* — **Прѣдрасположение.** В *диц.* естествена наклонность боляване отъ нѣкоя болес *прѣдрасположенъ,* който им къва наклонность: *Ивановъ къмъ охтиката.*

Прѣдсмъртна борба (*аг* Така се нарича прѣминув отъ животъ въ смъртъ. Сам гато единъ човѣкъ боледув остра болесть или е отр агонията става съ общи ко сии и силно беспокойство. А новено **п. б.** не е така пр жителна: първенъ отслабват ганитѣ на чувствата, съзна и движението. Кранцата ватъ, цѣлото тѣло побива ст потъ, пулсътъ става прѣсѣк Лицето спада, очитѣ тъмнѣ дишането се извършва мѫчно, кѫсвано, появява се пѣна устата и чува се хъркане гръдитѣ.

Прѣдставлявамъ. 1) З пямъ нѣкому мѣстото, явява за него: *посланицитъ* **п.** *ве ретъ си.* Играѫ публично трална пиеса: **п.** *Иванко;* **п.** *перника.* 3) **Прѣдставлявам** въображавамъ си: *прѣдставе* неговото очудване. — **Прѣд вление.** 1) Показване чрѣзъ тина, или извайка: **п.** *на битва.* 2) Играяне театрални си: **п.** *на трагедия.* 3) Мъм *посланицитъ направили* **п**

прѣдъ Високата Порта.—**Прѣдставителенъ.** 1) Виденъ, личенъ, хубавъ на гледъ, като снаженъ, красивъ, съ ловки приеми и д. т. 2) Потрѣбенъ за лице съ високъ чинъ: *прѣдставителни разноски.* 3) *Прѣдставително правление,* форма правление, която състои въ това, че въ управлението на държавата участвува цѣлий народъ чрѣзъ свои *прѣдставители.* Тая форма правление е припозната за най-усъвършенствуваната въ Европа, дѣто е усвоена отъ всички държави, освѣнъ Русия и Турция; на Русия тепърва прѣдстои да я опита, макаръ по царскитѣ манифести въ много ограниченъ видъ, а Турция въ началото на султанъ Хамидовото царуване я прие за малко врѣме и напусна безъ сериозенъ опитъ (виж. *Мидхатъ* паша). Избирането прѣдставителитѣ става въ разни страни различно: чрѣзъ прѣки избори, както у насъ; чрѣзъ избиране особени избиратели, които на реда си избиратъ прѣдставителя, безъ цензъ или съ нѣкакъвъ цензъ, съ отстранение нѣкои лица и дори съсловия отъ избиране и др. Джонъ Стюартъ Милъ, за съвършенството на **прѣд. п.**, допуща всеобщото гласоподаване, съ пълноправность на женитѣ, исключително неграмотнитѣ, ония които не плащатъ налози, на които се дава пособие отъ обществото и банкрутитѣ. Виж. Mill, On representatif government. — **Прѣдставитель.** Който прѣдставлява друго лице, който се прѣдставлява законно за другиго; депутатъ.

Прѣдсѣдатель. 1) Който сѣди на първото, на най-почетното мѣсто. 2) Който засѣдава по длъжность на първото мѣсто въ събрание, сѫдъ и др., сир. който ржководи работитѣ на засѣданието.—**Прѣдсѣдателствувамъ,** съмъ прѣдсѣдатель, или прѣдсѣдателка. — **Прѣдсѣдателски.** Който принадлежи на прѣдсѣдатель. — **Прѣдсѣдателство.** Длъжность, звание на прѣсѣдатель.

Прѣдтеча. 1) Който тича, прѣдвожда, върви по-напрѣдъ отъ другиго или друго нѣщо: *омарата е прѣдтеча на буря.* 2) Църквата е дала името **п.** на Иоана Кръстителя.

Прѣдубѣждавамъ. Втълпявамъ нѣкому лъжовно понятие за нѣщо, убѣждавамъ го прѣди да му дамъ да разбере работата: *той е силно прѣдубѣденъ противъ мене.* — **Прѣдубѣждавамъ се:** *който се е прѣдубѣдилъ, мжчно е да се разубѣди.* — **Прѣдубѣждение.** Прѣдразсѫдъкъ; погрѣшно мнѣние; убѣждение на нѣкого за работа, която не знае; безразсѫдна, неоснователна увѣреность.--**Прѣдубѣдитель, прѣдубѣждателъ,** която прѣдубѣждава други. — **Прѣдубѣдителна вънкашность,** който прѣдубѣждава за или противъ.

Прѣдувѣдомявамъ. Прѣдизвѣстявамъ, увѣдомявамъ рано, давамъ да се знае отъ по-напрѣдъ. — **Прѣдувѣдомление.** Извѣстие, дадено по-напрѣдъ. — **Прѣдувѣдомитель.** Прѣдизвѣститель, прѣдупрѣдитель.

Прѣдупрѣждавамъ. 1) Прѣдизвѣстявамъ, прѣдувѣдомявамъ, давамъ да се знае отъ по-напрѣдъ. 2) Зимамъ прѣдварителни мѣрки, отстранявамъ, отклонявамъ. — **Прѣдупрѣждение.** Прѣдизвѣстие.—**Прѣдупрѣдителенъ.** Който прѣдупрѣждава; който служи да прѣдупрѣдява; **прѣдупрѣдителность,** свойство на прѣдупрѣдителенъ: услужливость, угодли-

вость, готовность и желание да се угоди нѣкому. — **Прѣдупрѣдитель.** Който прѣдупрѣждава.

Прѣдчувствувамъ. Прѣдусѣщамъ, познавамъ отъ по-напрѣдъ чрѣзъ вжтрѣшно чувство, чрѣзъ сърдцето.—**Прѣдчувствие.** Прѣдусѣщане, неясно чувствуване на онова, което ще се случи; въ физическо отношение п. е едно възможно явление, понеже въображението, особено настроено болезнено, като дѣйствува на нервитѣ, може да произведе въ тѣхъ едно усѣщане прѣди да подѣйствува на тѣхъ единъ прѣдмѣтъ или прѣдставлението за него.

Прѣдшедствувамъ. Вървж прѣди другиго или друго нѣщо: бивамъ, случвамъ се прѣди него. — **Прѣдшественикъ.** Който е живѣлъ, билъ на свѣта преди другиго.

Прѣдявявамъ. Явявамъ, показвамъ, прѣдставлявамъ за доказателство (повече се говори за *документи*), съ искане нѣщо. — **Прѣдявитель-ка.** Който, която прѣдставя нѣщо: *банкнота, въ замѣна на която Банката плаща прѣдявителю,* не именна, а безименна, на неизвѣстно лице, кое-да-е лице (прѣдявитель-ка), което я прѣдстави.

Прѣемникъ-ца. Сжщото, каквото е приемникъ-ца.

Прѣждеврѣменень. Прѣди врѣмето си.

Прѣживявамъ. Прѣдъвквамъ (за *добитъка.*)

Прѣзирамъ. Не зачитамъ и мразж. — **Прѣзрителенъ.** Който прѣзира; който се прѣзира.— **Прѣзрѣние.** Незачитане и омраза.

Прѣимущество. 1) Прѣдпочитане; прѣвъсходство; съ по-добри качества: *русский чай има прѣимущества прѣдъ англійския.* 2) Особено, исключително — **Прѣимущественъ.** По-д най-добъръ, прѣвъсходенъ; се отнася до прѣимущест **Прѣимущественно.** Главн вече.

Прѣиначавамъ. Прѣдс вамъ една работа другояч както си е.

Прѣисподня (*най-дълб дъно-земя*). Мѣсто подъ дѣто, по понятието на ста менните, сж отивали всич вѣци слѣдъ смъртьта си.

Прѣклоненъ, който клон нѣщо; *прѣклонни години, клонна възрасть,* старость.

Прѣкратявамъ. Прѣкъ не продължавамъ вече: *тихме разговора си; — тихме вечеринкить.*

Прѣлесть. Хубость, кол лъстява или примамва до степень, обаятелна хубост ровность: *прѣлестить на ския животъ.* — **Прѣле** Примамливъ, измамливъ, кателепъ, плѣнителенъ: *на хубавица.* — **Прѣлъст ка.** Измамникъ-ца. — **Прѣ вамъ.** Плѣнжж, обайвамъ.

Прѣломявамъ. Прѣчупв **Прѣломение** (прѣчупван лучитѣ свѣтлина (*рефракци* ка се нарича въ оптикат мѣната на посоката на лу га минуватъ отъ едно про тѣло въ друго, неоднороди астрономията, промѣната на ката на свѣтли лучи, кога ватъ прѣзъ пластоветѣ на ферата: *жълъ на прѣлом* е оня, съ който се измѣр промѣна въ посоката на л

Прѣлюбодѣйствувамъ. шавамъ сжпржжеската нѣрв съ това грѣшж противъ 7- повѣдь; **прѣлюбодѣяние,**

грѣхъ; **прѣлюбодѣецъ-ка**, виновенъ-на за тоя грѣхъ; **прѣлюбодѣйственъ**, който се отнася до прѣлюбодѣяние.

Прѣлюдия. Въ *музик.* въведение, встжпление въ музикално съчинение, музикално прѣдисловие. — **Прѣлюдирамъ.** Свирьж прѣлюдия.

Прѣмъ. Правъ, прѣкъ, безъ забиколки. — **Прѣмодушие**, откровеность, честность; противоположното на лицемѣрие.

Прѣобладавамъ. Имамъ надмощие, владѣьж, господствувамъ: *въ свѣта още прѣобладава грубата сила.* — **Прѣобладание.** Господство, владичество. — **Прѣобладатель-ка**, който, която прѣобладава нѣйдѣ.

Прѣобразкавамъ. Давамъ другъ видъ или образъ, прѣобръщамъ: *пролѣтьта прѣобразява цѣлата природа.*--**Прѣображение.** Праздникъ (6 авг.) въ паметь на Спасителевото измѣнение вида си прѣдъ Петра, Иакова и Иоана на гора Таворъ въ Галилея. Тоя праздникъ е установенъ въ православната църква отъ най-старо врѣме.

Прѣобразувамъ. Давамъ подобъръ образъ, исправямъ (*реформирамъ*): *прѣобразувамъ законитѣ.* — **Прѣобразование.** Измѣнение направено за подобрение, реформа. — **Прѣобразователенъ.** Който се отнася до прѣобразование, реформа. — **Прѣобразователь.** Който въвожда прѣобразования, реформаторъ.

Прѣодолявамъ. Наддѣлявамъ, одолѣвамъ, зимамъ връхъ, прѣвъзмогвамъ, надвивамъ,

Прѣосвещенъ или **Прѣосвещенство.** Почетна титла на архиерей, на епископъ.

Прѣпелица. Пъдпждъкъ.

Прѣпинателни знакове (отъ *прѣпинамъ*, спънвамъ), употрѣбяватъ се въ писмо между прѣдложенията или тѣхнитѣ части. Тѣ сж седемь: точка, двоеточие, точка съ запетая, запетая, тире, въсклицателна и въпросителна. Еднакви сж у всички народи, освѣнь у арабетѣ, персянетѣ, турцитѣ, които токо-речи не ги употрѣбяватъ.

Прѣпитание. Прѣхрана.

Прѣподобенъ. Много подобенъ, приличенъ, сир. много добъръ, праведенъ, угодникъ, светъ [говори се за подвижникъ на Христовата вѣра]. — **Прѣподобие.** Титла на монахъ или на свещеникъ отъ монаситѣ: *негово прѣподобие иеромонахъ Антимъ; — високопрѣподобний иеромонахъ Антимъ.*

Прѣпоржка. Похвала за добиване благоволие. — **Прѣпоржчамъ.** 1) Възлагамъ нѣкому да стори нѣщо; увѣщавамъ да стори нѣщо: *прѣпоржчамъ му да се запознае съ русската литература.* 2) Подкрѣпямъ: *прѣпоржчамъ нѣкого на министра.* — **Прѣпоржчено писмо,** повѣрено на особената грижа на пощата. — **Прѣпоржчителенъ,** съ който е прѣпоржчено нѣщо. — **Прѣпоржчитель.** Който е прѣпоржчилъ нѣщо нѣкому.

Прѣрекание за подсждность. Разномислие на двѣ или нѣколко държавни учреждения (сждебни или сждебни и административни) по въпросъ за подвѣдомственость. Това разномислие проистича отъ обстоятелството, че два или нѣколко органи на юрисдикцията припознаватъ едно и сжщо дѣло подсждно или неподсждно на себеси. Въ първия случай прѣрекането се нарича положително, въ втория — отрицателно.

Прѣславски проходъ. Проходъ прѣзъ Дервишъ Балканъ, отъ с. Прѣславъ до с. Хайванъ; развалено шосе; 14 килом. дълъгъ.

Прѣславско царство. Царството на Асеня IV (виж. това име). Състояло отъ Прѣславъ съ околноститѣ.

Прѣславъ, нареченъ отъ турцитѣ *Ески Стамбулъ*. Градецъ, окол. ц., шуменски окр., въ едно живописно мѣстоположение на р. Камчия, 19½ килом. на юго-зап. отъ Шуменъ; 3,568 жит. Земедѣлие и лозарство. **П.** е славенъ въ българската история, като столица въ старо врѣме на българското царство. На югъ отъ градеца, единъ килом. далечь отъ политѣ на балкана, стърчѫтъ зѫбести останки отъ каменни стѣни, около 2 метра широки. Вѫтрѣ въ това укрѣпление е билъ старий **П.**, и тамъ сѫ били царскитѣ палати, украсени съ мраморъ, злато, сребро и др. На юго-зап. отъ стария градъ, въ гората, има една мѣстность, която се нарича *Бѣлъ-Градъ*, на връха на която се срѣщатъ останки отъ стари стѣни и сгради. Казватъ, че тамъ билъ лѣтний дворецъ на българскитѣ царе. Въ прѣславската околность сѫ намирани доста старини, като монети и др.; нъ сѫ изнесени изъ България. Споредъ доскорошнитѣ свѣдѣния на историцитѣ, **П.** се имаше за *първата* столица на първото българско царство, — държавата, която несловѣнскитѣ българе основали въ 679, като минѫли Дунавъ, та покорили Мизия (сегашна сѣверна България) и сполучили да съединѭтъ и сплътѭтъ разнитѣ словѣнски племена. Ала издирванията и раскопитѣ, които се направихѫ въ 1899 и 1900 при с. Абоба (6 калом. на зап. отъ Нови-Пазаръ) не ост
вече никакво съмнѣние, че
старата българска столица (д
Симеоновото царствуване) е
въ абобскитѣ развалини. Че
за това откритие принадле
г-да К. В. Шкорпилъ, извѣ
български археологъ и уч
по народность чехъ, и Т. К
пенски, директоръ на русски
хеологически институтъ въ
градъ. Въ абобскитѣ раско
раскопани крѣпости, дворци,
кви, водопроводи. При раск
сѫ намѣрени много прѣдмѣт
вечето счупени или рѫжд
като пломби, мѣдни и злат
зантийски монети отъ IX
вѣкъ, пръстени, сѫдове, же
орѫжия, стъклени гривни и
др. Съ тия раскопи — казв
Шкорпилъ—е открита една
отъ старата българска стол
остава още много да се р
за по-добро освѣтление на с
българската епоха. „Едно е
сигурно отъ направенитѣ ра
ки", добавя г-нъ Шкорпил
именно: че българетѣ, освѣ
военното искуство, и въ друг
ношение сѫ стояли на висока
пень и че далечь сѫ бил
варварството, което искатъ д
приписватъ гръцкитѣ писат
Виж. *Първата българска ст*
до Абоба, отъ К. и Х. Шкор
(Варна, 1901; отпечатъкъ и
чета на варненската дър
гимн. за уч. год. 1900—1901.
книжка съдържа въ бълг
прѣводъ надписитѣ, намѣре
околностьта на с. Абоба. Ти
писи сѫ писани на гръцки и
излизатъ отъ врѣмето на К
Омортага и Маломира. Тѣ сѫ
обнародвани отъ Братия Ш
пилъ пръвъ пѫть въ *Вѣнс*
археологическо-етнографическ

общения (въ книжка XVII. 2-а XIX. 2). Въ най-послѣдно врѣме (септ. и окт. 1905) печатътъ съобщава, че Успенски и Шкорпилъ, въ раскопитѣ си около **П.**, открили близо до гара Крумово единъ извънредно цѣненъ исторически документъ на бълг. царь Омортагъ, който документъ билъ издълбанъ на единъ стълпъ, дългъ нѣколко метра; па и казватъ, че е на довършване съчинение *Аббба* на археол. Успенски, което ще хвърли свѣтлина върху най-старата и най-тъмна страница на нашата история.

Прѣсловутъ (отъ *слава*, или отъ *слово*). Прочутъ, знаменитъ [говори се повечето на присмѣхъ].

Прѣслѣдвамъ. 1) Гоня, ненавиждамъ, угнетявамъ. 2) Мжча се да достигна нѣкаква цѣль: *непріятелитѣ му ме прѣслѣдватъ; — той прѣслѣдва упорито тая цѣль.*—**Прѣслѣдване, прѣслѣдвателъ.**

Прѣспа. Паланка на западния брѣгъ на Прѣспанско езеро.

Прѣспанско езеро. Едно отъ главнитѣ езера въ Македония, 33 килом. на юго-ист. отъ Охридъ и расположено край плодородната и гжсто-населена долина, въ която е гр. Рѣсенъ, между двѣ планински бърда, отъ които източното, *Перистери*, е 2,859 метра високо. Самото езеро е 845 метра надъ морското равнище. **Пр.** е. състои отъ двѣ езера, раздѣлени съ тѣсна ивица земя: *Голѣмо Прѣспанспо езеро*, 198 чет. килом., и *Малко Прѣспанско езеро*, или Вентрокъ, 32 чет. килом. Голѣмото **Пр.** е. има кржгообразна форма и въ срѣдата два скалисти о-ва — *Голѣмо градище* и *Малко градище*; въ една о-въ *има селце, и развалини* отъ църква и крѣпость. Малкото **П.** е. има единъ о-въ. Малкото **П.** е. до толкова се стѣснява къмъ югъ, че прилича на рѣка. Не се вижда отъ дѣ се истича **Пр.** е.; искатъ да кажатъ, че се съобщава чрѣзъ подземни канали съ Охридско езеро, отъ което го отдѣлятъ на западъ високи планини.

Прѣстолъ. 1) Въ *църкв.* масичка на олтаря, на която се извършва тайнството евхаристия. 2) Столъ на господарь, на който сѣди въ тържествени случаи. 3) Господаруване, царуване: *прѣстолътъ прѣминж на Петра, Асѣновия братъ.* — **Прѣстоленъ градъ.** Столица. — **Прѣстолонаслѣдие.** Въскачване на прѣстолъ по наслѣдство. — **Прѣстолонаслѣдникъ.** Лице, което е назначено да наслѣди царь или царствуващъ князъ слѣдъ смъртьта му.

Прѣстжпление. Всѣко важно нарушение на нравственъ, религиозенъ или граждански законъ. Всѣко гражданско прѣстжпление влѣче слѣдъ себеси едно прѣдписано наказание. Римското право е различавало: *обществени* и *частни* **п.**; първитѣ сж нарушавали интереситѣ на цѣлото общество, вторитѣ на отдѣлнитѣ лица. Нашето законодателство различава *граждански и углавни* **п.**; углавнитѣ влѣкжтъ слѣдъ себеси по-тежки наказания, до смъртно наказание.

Прѣсжщественне (transubstantio). Измѣнението на едно вещество въ друго, по-горно. Въ богословието тая дума се употрѣбява да означава едно прѣвръщане на хлѣбъ и вино въ тѣло и кръвь Исусови, по силата на думи, които произнася свещеникъ.

Прѣувеличавамъ. Давамъ на нѣщо по-голѣма важность, сила, значение, размѣри, отколкото има: *той има навика всичко да* **п.**; — *той* **п.** *опасностьта, за да ни заплаши.*

Прѣходенъ. Който трае малко врѣме, приврѣменен. — **Прѣходъ.** Минуване отъ едно мѣсто или състояние въ друго.

Прѣчникъ. Сѫщото, каквото е диаметръ.

Прямъ, прямодушие. Виж. *Прѣмъ.*

P. S. Виж. Post Scriptum.

Псалвамъ, *гр.* Пѣя въ църква. — **Псалмистъ.** Съчинитель на псалми, изобщо на духовни пѣсни. — **Псалмодия,** Псалмопѣние. — **Псалмопѣвецъ.** Пѣвецъ на псалми, особено царь Давидъ. — **Псаломъ,** множ. *псалми.* Сбирка хвалебни пѣсни въ Библията. Състои отъ 150, а по гръц. (и словѣнск.) Библия — отъ 151 пѣсни, които иматъ за съдържание благочестиви излияния на възторжено сърдце при разни испитни на живота. За авторъ на тая сбирка обикновено считатъ царь Давида, и наистина въ много псалми се намиратъ отзиви на неговия буренъ, испълненъ съ всѣкакви прѣвратности животъ. Нъ въ сѫщото врѣме въ много псалми има явни дири отъ по-късно происхождение. — **Псалтикия.** Церковно пѣние, учебникъ по церковно пѣние. — **Псалтирь.** Книга, която съдържа псалмитѣ (Виж. **Псаломъ**). — **Псалтъ.** Церковенъ пѣвецъ.

Псара. О-въ въ Егейско море, 18 килом. на сѣв.-зап. отъ о-въ Хио, отъ който и зависи административно заедно съ 7-тѣ околни островчета; 90 чет. килом. и 1,000 жит. До гръцката освободителна война, когато била разорена отъ Топалъ паша (1824), имала, казватъ, до 20,000 ж

Псевдо, *гр.* Лъжовенъ, л ливъ (частица, която се т прѣди нѣкои думи, за да даде значението на **лъжовенъ**, сѫщъ); прим. *псевдоанличанин* лъже - англичанинъ. — **Псев нимъ.** Лъжовно, измислено и което употрѣбява оня, който желае да подписва подъ съчи чията си истинското си име: *селинъ е* **п.** *на Влайкова.* — **Пс допаразитъ.** Лъжовенъ парази сир. животно или растение, ко живѣе на друго органическо тѣ нъ не се храни отъ него. — **Пс доскопъ.** Оптически уредъ, ко показва прѣдмѣта въ обрат видъ, наопаки.

(буква *пси* наопаки) озна ва въ церковнитѣ книги 700. В *Словѣнски цифри.*

Психея. (гр. *дъхане, душ* Въ гръцката митология, дѣво съ рѣдка хубость, която внуш пламенна любовь на Амура. А лей въ *Метаморфозитѣ* си е писалъ една прочута прикаска **П.** и за Амура (Ерота, Купидон **П.** била най-младата отъ три дъщери на единъ царь. Тя бя толкова хубава, че смъртнитѣ зимали за Венера, и не смѣя да я любѣтъ, а само да й кланятъ. Това възбудило рев вость на богинята, която иск тила Амура да вдъхне Псих страсть за най-прѣзрителния всички човѣци; ала самъ Аму се ранилъ така дълбоко отъ в нитѣ погледи, както никога билъ наранявалъ другитѣ съ стр литѣ си. Земиръ прѣнесълъ **П.** единъ великолѣпенъ дворецъ, въ всѣка нощь дохождалъ при н Амуръ, всѣкога въ тъмно и условие, че тя никога, не тр

да го види. Тамъ **П.** щѣла да се наслаждава на вѣчна радость, да била помнила съвѣта на непознатия си любовникъ. Нъ нейнитѣ завистливи сестри, на които тя позволила, въпрѣки Амуровата поржка, да я посѣтѫтъ, я убѣдили, че тя прѣгръща, въ нощната тъмнина, чудовище; и като запалила свѣщь, когато Амуръ спалъ, тя видѣла съ въсхищение, че е любовницата на най-хубавия отъ боговетѣ. Разсърденъ отъ любопитството ѝ, Амуръ отлетѣлъ отъ нея за всѣкога. **П.** подпаднѫла подъ властьта на Венера, която, раздразнена отъ това, че тя съумѣла да побѣди сина ѝ, подложила я на най-голѣмитѣ испитания; нъ Амуръ се върнѫлъ при **П.** и я обезсмъртилъ. Много писатели сѫ зимали за сюжетъ на произведенията си тая прикаска: у староврѣменнитѣ Апулей, у французетѣ Лафонтенъ, у руситѣ Богдановичъ. Всички критици съгласно припознаватъ **П.** за олицетворение на човѣшката душа и считатъ прикаската за **П.** за една алегория на пѫтя, изъ който душата върви прѣзъ земнитѣ страсти и злочестини за чистото небесно блаженство. Виж. Rohnde, *Психия: кланянето на душитѣ и вѣрата въ безсмъртието у гръцитѣ;* Colignon, *За наметницитѣ, които се отнасятъ до митъ за Психея.*

Психиатрия, *гр.* Душелѣчение, наука за душевнитѣ болести. — **Психиатръ.** Лѣкарь на душевнитѣ бнлести. — **Психически.** Душевенъ. — **Психо-биология.** Биология на душата: *психо-биологическо явление.* — **Психология.** Душесловие, или умствена философия, — наука за ума, способноститѣ му и дѣйствията му. — **Психологически.** Който се отнася до психологията. — **Психологъ.** Който се занимава съ психологията. — **Психопатология.** Патология на душевнитѣ болести. — **Психопатски.** Душевноболниченъ, за душевно болни: *психопатска проповѣдь.* — **Психопатъ.** Душевно боленъ.—**Психофизиология.** Физиология на душата.

Психрометръ (гр. *психросъ*, студенъ; *метронъ*, мѣрка). Физически уредъ, съ който се опрѣдѣля степеньта на студа. — **Психрофобия** (гр. *психросъ*, студъ; *фовосъ*, страхъ). Страхъ отъ студена вода (*болесть*).

Псковъ. Градъ въ юго-западна европейска Русия, ц. на псковска губерния, на брѣговетѣ на р. Великая, 10 килом. отъ устието ѝ въ Псковско езеро и 260 килом. (274 по желѣзница) на юго-зап. отъ С. Петербургъ, 610 килом. на сѣв.-зап. отъ Москва; 30,424 жит., въ 1897. Важна търговия съ С. Петербургъ (по желѣзн.) и съ Нарва и други пристанища на Балтийско море (по езерата и Нарова): ленъ, риба, соль и др. — **П.,** основанъ въ X-и вѣкъ, е билъ въ срѣднитѣ вѣкове, сѣдалището на управл. на една словѣнска република, съперница на новгородската; въ XIV-и и XV-и вѣкове влизалъ въ хансеатическия съюзъ, и ималъ тогава по-голѣмо отъ сегашното население, а въ 1509 Васили IV го присъединилъ на Московското царство. Въ **П.** сѫ се упазили много паметници отъ старо врѣме. Важна стратегическа точка, градътъ е прѣтърпѣлъ около 30 обсади; най-прочутитѣ сѫ обсадата въ 1582 отъ полския краль Стефана Батори и обсадата въ 1615 отъ шведския краль Густава Адолфа, и дѣлѣ

181—146, царувалъ подъ опеката на майка си Клеопатра до 173. Разбитъ и заробенъ отъ сирийския краль Антиоха Епифана (170), той насмалко щѣлъ да изгуби царството си; нъ по-младий му братъ, който сѫщо се наричалъ Птоломей, тутакси се обявилъ господарь съ титлата Евергетъ II, и зелъ силни мѣрки да брани царството. Чрѣзъ намѣсата на римлянетѣ Антиохъ билъ принуденъ да се върне въ царството си. **II. VI** добилъ свободата си (166) и царувалъ заедно съ брата си нѣколко врѣме; нъ скоро братята се скарали. Прѣпирнята докарала една междуособна война, въ която Евергетъ II билъ най-сетнѣ разбитъ. Ала пакъ, по намѣсата на римлянетѣ, Евергету се дала Кирена за особено кралство до братовата му смърть. Римлянетѣ спасили **II. VI** отъ едно ново нападение на Антиоха IV (164).

Птоломей Евпаторъ. Виж. **Птоломей VII.**

Птоломей VII, Евергетъ II или *Фискон* (Търбушестъ, шишкавъ). Египетски краль, 146—117, братъ на Птоломея VI (виж. това име), въцарилъ се слѣдъ смъртьта му. Оженилъ се за братовата си сестра и вдовица (па и негова сестра), Клеопатра, и убилъ отрочето ѝ, Птоломея Евпатора. Историята на неговото царуване е единъ непрѣкѫснѫтъ редъ убийства. Омразенъ на александрийцитѣ, той билъ изгоненъ отъ прѣстола и прѣкаралъ 4 години, отъ 130 до 127, на о-въ Кипръ. Поданницитѣ му прѣдпочели намѣсто него напуснѫтата му жена Клеопатра, и чудовището за да си отмъсти умъртвило своя собственъ и Клеопатринъ синъ, па испратило главата и рѫцѣтѣ даръ Клеопатри. Срамъ е човѣка да каже слѣдъ това, че **II. VII** билъ ученолюбивъ и заслужилъ отъ учителя си, критика Аристарха, прѣкора *Филологъ*.

Освѣнъ горнитѣ, има още нѣколко Птоломеевци, египетски крале, по-малко забѣлѣжителни. Тѣ сѫ: **Птоломей VIII, Сотеръ II**, който царувалъ първенъ отъ 117 до 107 пр. Р. Х. и пакъ отъ 89 до 81 пр. Р. Х.; **Птоломей IX**, или **Александръ I**, най-младий синъ на Птоломея VII, който царувалъ отъ 107 до 90 пр. Р. Х.; **Птоломей X, или Александръ II**, синъ на Александра I, 81—80 пр. Р. Х.; **Птоломей XI**, незаконнороденъ синъ на Птоломея VIII, който царувалъ отъ 80 до 51 пр. Р. Х.; **Птоломей XII**, който царувалъ нѣколко врѣме заедно съ сестра си Клеопатра, и който се удавилъ въ Нилъ, откакъ билъ разбитъ отъ Цезара; и най-сетнѣ, **Птоломей XIII**, по-младъ братъ на **II. VII**. Цезарь го оставилъ да царува въ Египетъ (48—44), заедно съ сестра си Клеопатра, когато билъ на 12 годишна възрасть, като го тъкмелъ за нейнъ сѫпрѫгъ. Нъ Клеопатра го отстранила отъ прѣстола съ насилствена смърть (виж. *Клеопатра*).

Птоломей Апионъ (Мършавий). Киринейски краль, 117 — 96 пр. Р. Х., незаконнороденъ синъ на Птоломея VII, завѣщалъ кралството си на Римъ, който го окупиралъ само въ 56.

Птоломей. Кипрски краль, 80 — 58, незаконнороденъ синъ на Птоломея VIII. Отровилъ се, когато Катонъ Утикански отишелъ да завземе кралството му.

Птоломей. Мавритански краль, 17—40 слѣдъ Р. Х., синъ на Юба II и на Клеопатра, дъщеря на

триумвира Антония и на прочутата Клеопатра. Съюзникъ на римлянетѣ среща Такфаринаса (нумидиецъ, който се борилъ 8 години /17—24/ среща тѣхъ), той билъ убитъ въ едно посѣщение на Римъ отъ Калигула.

Птоломей I. Македонски краль, 368—364 пр. Р. Х., незаконнороденъ синъ на Аминта IV, който го накаралъ да се ожени за Евриона, законнородената си дъщеря. Изглежда да е билъ убитъ отъ Пердика III за похищението на прѣстола му.

Птоломей II, Кераунъ (Свѣткавица). Македонски краль, 280 пр. Р. Х., най-голѣмий синъ на Птоломея I Сотера, египетски краль. Слѣдъ възцарението на Птоломея II Филаделфа, брата си, намѣрилъ прибѣжище въ Тракия, при Лизимаха, послѣ въ Сирия, при Селевка I Никатора, когото убилъ въ 280. Припознатъ за македонски и тракийски краль отъ Антиоха I Сотера и отъ Пира, той разбилъ съперника си Антигона Гопатаса, македонски краль, и падналъ подъ ударитѣ на галитѣ, които нахлули въ Македония подъ прѣдводит. на Белгия.

Птоломей (*Клавдий*). Прочутъ гръцки астрономъ, роденъ въ Египетъ, въ Пелузий споредъ едни, въ Птолемаида споредъ други; всичко, което се знае за неговата лична история, е, че той живѣлъ въ Александрия въ 139 слѣдъ Р. Х. и има едно вѣроятно доказателство, че е билъ живъ въ 161 слѣдъ Р. Х. Главний неговъ трудъ, *Математическо Съчинение*, въ 13 книги, носи и името *Алмагестъ* (Най-голѣмото), което му сж дали арабетѣ. Въ това съчинение той излага системата на свѣта, *която* съ неговото име **(Птоломеевата система)** се е приемала токо-речи отъ всички учени отъ негово врѣме дори до XVI-и вѣкъ, и която се е съборила и замѣстила отъ Коперниковата (виж. *Коперникъ*). Основното учение на Птоломеевата теория е, че земята е срѣдоточието на вселенната, и че небеснитѣ тѣла се въртѣхтъ около нея по кржгове и съ еднаква скорость. Тия понятия естествено се внушаватъ отъ първия общъ изгледъ на нѣщата; тѣ се утвърдили като несъмнѣнни аксиоми, и всички явления, които едно по-внимателно наблюдение показвало, че сж несъвмѣстни съ тѣхъ, се обяснявали съ разни хипотези. Вѣрването, че земята е срѣдоточието на вселенната, се подкрѣпяло отъ това, че то било съгласно съ отношението на стихиитѣ, отъ които се прѣдполагало че е направенъ свѣтътъ. Така, земята, най-устойчивата стихия, захващала най-ниското мѣсто, и подпирала водата, втората по редъ стихия; надъ водата се намиралъ въздухътъ, на послѣ огънътъ, а етерътъ се прѣдполагало, че се простира безконечно надъ другитѣ стихии. Въ етерната стихия или отвждъ нея имало нѣколко пояса или небеса, всѣко небе съдържало една грамадна кристална кржгла чорупка, въ най-малката чорупка била затворена земята, и по-малкитѣ чорупки се намирали въ по-голѣмитѣ. Съ всѣка отъ тия сферически кристали обвивки било скачено едно небесно тѣло, което, съ въртенето на обвивката, се въртѣло и то около земята. Първата или най-вжтрѣшната сфера била сферата на луната, а слѣдъ нея по редъ въртѣли сферитѣ на Меркурия, Венера, Слън-

цето, Марсъ, Юпитеръ, Сатурнъ, и неподвижнитѣ звѣзди, *осемь* всичкитѣ. Напокошнитѣ астрономи прибавили още двѣ сфери; движението на *деватата* сфера произвождало възвратното движение на равноденственитѣ точки, а движението на *десетата* причинявало деня и нощьта.

Тая теория на всемирната система, ако и да минува съ Птоломеевото име, не е негова; той стмо я привелъ въ научната ѝ форма. Тая система е системата на свѣта, която сѫ приимали Птоломеевитѣ прѣдшественици—Платонъ, Аристотель, Ипархъ и (съ исключение на питагорийцитѣ, па вѣроятно и на самаго Питагора) всички знаменити естествоиспитатели и философи въ старо врѣме. Съ течение на врѣмето изслѣдванията откривали много нови работи, и тия нови открития се тълкували като се трупали въ Птоломеевата система крѫгове възъ крѫгове. Тая система толкова се заплела, че когато я обяснявали на кастилския краль Алфонсо X, той юмористично, ако и малко богохулно, изговорилъ паметнитѣ думи: „Да речеше Божеството сега да направи изново свѣта, азъ бихъ моглъ да му дамъ нѣколко полезни внушения“. Щомъ астрономитѣ захванѫли да разбиратъ и да опитватъ Коперниковата теория, грамадата отъ хипотези въ Птоломеевата система се расклатила и скоро рухнѫла, макаръ и да носяла папския печатъ на непогрѣшимостьта.

Птоломеевото съчинение *Алмагестъ* е прѣведено на французски отъ Халма (1813—1816, 2 тома in—4°). **П.** е авторъ още на нѣколко съчинения. Както е билъ неговий *Алмагестъ* класически учебникъ прѣзъ вѣковетѣ до Коперниково врѣме, така е била и неговата *География* до великитѣ морски открития на XV-и вѣкъ. Най-доброто нейно издание е било Нобовото (Лайпцигъ, 1843—1845). Каталогътъ на звѣздитѣ често се е прѣпечатвалъ отдѣлно, нъ послѣдното и най-доброто издание е Бейливото, въ томъ XIII на Memoirs of the Royal Astronomical Society (Лондонъ, 1843).

Публика, *лат.* 1) Народътъ изобщо: *извѣстява се на публиката.* 2) Множество, събрание отъ извѣстно число лица: *чѣмъ сказката си прѣдъ една избрана публика.* — **Публикация.** Обнародване; нѣщо обнародвано. — **Публикувамъ.** Обнародвамъ (*книга, вѣстникъ, обявление*).—**Публицистика.** Писателство въ вѣстникъ или списание по политически и обществени въпроси; журналистика. — **Публицистъ.** Писатель, който пише въ вѣстници и списания, или обнародва съчинения, въ които разяснява политически и обществени въпроси; журналистъ. — **Публиченъ.** Общественъ, общонароденъ; явенъ, прѣдъ публика, който става въ присѫтствието на всички; на всички достѫпенъ (който служи за употрѣбението на всички, или отъ който на всички е позволено да се ползуватъ): *публична градина, публично засѣдание; публиченъ търгъ.* — **Публично.** Въ присѫтствието на всички, прѣдъ всички: *оскърби ме публично.* — **Публичность.** Гласность, общоизвѣстность: *публичностьта на слѣднитѣ разисквания.*

Публикола (*Публий Валерий*). Римски консулъ, упражнявалъ консулската власть съ Брута (510

пр. Р. Х.). Ливий и Плутархъ го описватъ като отличенъ отечественолюбецъ. Очевидецъ на Лукрецииното самоубийство, той се заклелъ да отмъсти за оскърбената госпожа, зелъ голѣмо участие въ изгонването на Тарквиниевци и осуетилъ покушенията имъ да добиѫтъ изново короната. Слѣдъ смъртьта на събрата си Брута, като чулъ че народа го подозира въ стремление да се докопа до деспотическа власть, той зелъ мѣрки да отмахне тоя страхъ. Затова издалъ законъ, че обвиненитѣ иматъ право на въззивъ отъ консулитѣ до народа, и че който се опита да стане царь може да бѫде убитъ отъ когото и да било когато и да било. За услугитѣ му дали му наслѣдственъ прѣкоръ *Публикола* „приятель на народа“. Той билъ избиранъ три пѫти консулъ. Когато умрѣлъ, въ 503, билъ погребенъ на обществени разноски, и знатнитѣ римски госпожи го оплаквали 10 мѣсеца.

Пугачевъ (*Емелянъ* Ивановичъ). Русски измамникъ, донски казакъ, род. въ Зимовейскъ, на Донъ, споредъ едни въ 1720, споредъ други—1744 (толкова данднитѣ за врѣмето на рождението му си противоречѫтъ); билъ синъ на простъ казакъ, и жененъ за казачка София. Слѣдъ като ходилъ съ други казаци въ Прусия, прѣзъ 7-годишната война среща пруситѣ, и послѣ зелъ участие въ войната среща турцитѣ, именно въ обсадата на Бендеръ (1769), разболѣлъ се и почнѫлъ да моли за оставка. Въ 1771 отишелъ въ Терекъ, склонилъ терекскитѣ казаци да го изберѫтъ атаманъ; слѣдъ разни приключения пристигнѫлъ у расколницитѣ въ Вѣтка, послѣ у яицкитѣ казаци. На гледъ той много приличалъ на царь Петра III, убитъ 11 години по-рано, и въ 1873 распръснѫлъ слуха, че той е сѫщий царь Петръ и обявилъ рѣшението си да си земе назадъ короната и да свали отъ прѣстола Екатерина II. Недоволството на селянетѣ отъ тогавашното имъ робско състояние, съчувствието на расколницитѣ, строгоститѣ на една слѣдствена комисия по дѣлото за убийството въ оная страна на генералъ Тоубенбергъ — всичко това много съдѣйствувало на **II.** да сплъти около себеси въ малко врѣме всичкитѣ племена между Донъ и Уралъ. И **II**-то движение (*пугачевщината*) траяло отъ 1873 до 1875, като расклатило самитѣ основи на царството. Първенъ **II.** ималъ доста голѣми сполуки, зелъ нѣколко крѣпости, дѣто турилъ ржка на добри топове, и потеглилъ за Оренбургъ. По пѫтя му пристигнѫли дарове отъ киргизския ханъ. **II.** изгубилъ много врѣме за обсадата на Оренбургъ; това позволило на Екатерина да се възползува отъ врѣмето да дигне войски подъ начал. на князъ Голицина и Панина. Появлението на Голицина при Оренбургъ накарало **II.** да отстѫпи. Нѣколко пѫти Бибиковъ, Голицинъ и Михелсонъ разбивали **II.**, нъ той изново се явявалъ съ нови сили; слѣдъ Бибиковата смъртъ завладѣлъ нѣколко крѣпости, обсадилъ Казанъ и едва не завладѣлъ града. Разбитъ отъ Потемкина и Михелсона, **II.** отстѫпилъ отъ Казанъ, и истиканъ отъ редовнитѣ войски, хвърлилъ се къмъ Волга, зелъ Цивилскъ, Алатирь, Саранскъ, Пенза, Петровскъ и Саратовъ. Разбитъ съвсѣмъ отъ Михелсона, прѣслѣд-

ванъ отъ Суворова и Голицина, **П.** билъ прѣдаденъ отъ привърженицитѣ си Суворову, който го турилъ въ кафезъ и испратилъ въ Симбирскъ Панину, гл. начал. на войскитѣ въ оная страна. **П.** билъ осѫденъ въ Москва на четвертуване (раскѫсване отъ коне на 4 части), главата му да забиѭтъ на колъ, частитѣ отъ тѣлото му да разнесѫтъ по четире посоки на Москва и тамъ да ги изгорѭтъ. Освѣнъ извѣстното изслѣдване на А. Пушкина, *Исторія Пугачевскаго бунта*, виж. найновия трудъ на Н. Дубровина, *Пугачевъ и его сообщники* (1884), дѣто въ т. III е посочена литературата по прѣдмѣта.

Пудингъ, *англ.* Сѫщото, каквото е плъмъ-пудингъ.

Пудра, *фр.* Прахъ направенъ отъ оризъ или друго вещество, който се употрѣбява обикновено отъ госпожитѣ, за да омекчава кожата на лицето имъ. — **Пудрѭ.** Прашѫ съ пудра (лице).

Пудъ. Руска мѣрка за тегло, равна на 16.38 килогр.

Пуквилъ (*Франсоа*). Французски пѫтешественикъ и литераторъ, род. въ Мерлро, въ Орнъ (1770—1838); училъ медицината; пѫтувалъ въ Египетъ и до Цариградъ, слѣдъ което обнародвалъ Un voyage en Morée et à Constantinople (3 т., Парижъ, 1805); билъ назначенъ франц. генераленъ консулъ въ Наполеоново врѣме при Али паша въ Янина (1806—1812), послѣ въ Патрасъ (до 1817). Като се върнѫлъ въ Парижъ, обнародвалъ, въ 1820, Un voyage en Grèce (5 т. in — 8⁰) и въ 1824 Histoire de la régénération de la Grèce (4 т. in—8⁰). Прѣдаденъ на интереситѣ на Гръция, той написалъ отъ 1821 до 1830 голѣмо число политически статии въ нейна полза, Histoire de la Grèce за L' Univers pittoresque (1830) и др.

Пулверизаторъ, *лат.* Уредъ, който служи да обръща течности на ситни капчици. Употрѣбява се въ лѣкарството. — **Пулверизирамъ.** Обръщамъ на капчици (*цѣръ*).

Пулсъ, *лат.* Биене на жила (артерия); то става отъ расширението на артериитѣ колчимъ сърдцето испрати прѣзъ тѣхъ кръвь.

Пултускъ. Градъ въ руска Полша, въ плоцкската губер., 120 килом. на сѣв.-ист. отъ Плоцкъ, на лѣвия брѣгъ на Наренъ, 15,878 жит. Замъкъ. Побѣда на Карла XII надъ Августа II, 1703, я битва, една отъ най-упорититѣ, между Наполеона I и руситѣ на 14 декем. 1806; побѣдата се е притезавала и отъ двѣтѣ армии, нъ е климала въ полза на французетѣ. Руситѣ сѫ въздигнѫли паметникъ на тая битва.

Пунически войни *). Името, което обикновено се дава на тритѣ голѣми войни за надмощие между Римъ и Картагенъ. Тая войни имали за обща причина съперничеството и омразата на двѣтѣ републики, които еднакво ламтѣли за завоевания. — Първата пуническа война (264—241) имала за театръ Сицилия, [illegible] зета донѣйдѣ отъ картагенянетѣ и която Римъ намиралъ за потрѣбно да завладѣе. Въ тая война въ която Дуилий и Лутаций Катулъ разбили картагенската фло-

*) Латинската дума *Punicus*, [illegible] *poenicus*, е било името, което [illegible] нетѣ сѫ давали на картагенянетѣ, [illegible] загадка за финикийското имъ произ[illegible]дение.

та, се свършила съ отстжпката на римлянетѣ Сицилия, загубата на която картагенянетѣ искали да наваксатъ съ завладѣването на Испания, което повело до втората война (218—201). Картагенский пълководецъ Анибалъ намислилъ да завоевае Римъ, минѫлъ прѣзъ Алпитѣ въ Италия, нъ слѣдъ блескави побѣди, прѣтърпѣлъ несполука, билъ повиканъ назадъ въ Африка за отбраната на Картагенъ и при Зама билъ разбитъ отъ Сципиона (202). Войната се свършила съ изгубването отъ картагенянетѣ всичкитѣ си владѣния въ Европа. Въ третата пуническа война (150—146) Публий Корнелий Сципионъ Емилий зелъ, слѣдъ отчаяно съпротивление, Картагенъ и го сринѫлъ до основитѣ. Виж. *Анибалъ*, *Картагенъ*, *Римъ*, *Катонъ*, *Сципионъ*.

Римлянетѣ, които вѣрвали, не безъ причина, че картагенянетѣ никога искренно нѣмали намѣрение да пазжтъ миренъ договоръ, употрѣбявали фразата Punica fides (пуническа вѣра) да означаватъ измѣна.

Пунктирамъ, *лат.* 1) Отбѣлѣжвамъ съ точки, рисувамъ съ точки. 2) Пробождамъ (*медиц.*)— **Пунктирна нота**. Нота, при която е поставена точка, която й дава по-голѣмо протяжение. — **Пунктуаленъ**. Точенъ. — **Пунктуалность**, точность. **Пунктъ**. Точка, мѣсто за нѣщо: *митнически пунктъ*; *сборенъ пунктъ*. — **Пункция**. Хирургическо пробождане (*на отокъ*, *цирей* и др. т.).

Пургативенъ (лат. *пургаре*, чистѫ). Чистителенъ, слабителенъ: *пургативенъ цѣръ*. — **Пургативъ**. Пургативенъ, сир. чистителенъ, *или слабителенъ* цѣръ, очистително. — **Пуризмъ**. *Чистоезичие*. Стремление да се очѝсти единъ езикъ отъ чужди думи, съединено съ прѣкалена нетърпимость къмъ тия думи: *Богоровий пуризмъ бѣше доведенъ до крайность*. — **Пуристъ**. *Чистоезичникъ*, — онзи, който показва излишна строгость къмъ чистотата отъ чужди думи въ езика: *Богоровъ бѣше пуристъ*.

Пуритане (чистници). Шотландски и английски секатори, несъгласни съ установената (англиканската) църква и които испов*ѣ*двали най-строгото пресвитерианство; били така наречени, защото притезавали, че слѣдватъ словото Божие въ всичката му *чистота*, безъ намѣсата на никоя човѣшка власть. Тѣ имали огромно влияние на английската култура. Най-яркий типъ на пуританството е билъ Милтонъ. Когато на прѣстола се въскачилъ Яковъ I п. помислими, че е настанѫло за тѣхъ благоприятното врѣме, понеже кралътъ билъ въспитанъ въ пресвитерианския духъ, и побързали та се обърнѫли къмъ него съ така-наречената „проба на хилядата“. Кралътъ приелъ пробата, нъ слѣдъ нѣколко врѣме обявилъ, че ще ги чакара да станѫтъ англикане, или ще ги изгони отъ държавата. Отъ 1605 се почнѫло изгнанието на п.; повечето се прѣселили въ сѣверна Америка, най-вече въ Масачузетсъ. Пуританскитѣ колонии съ демократическия си духъ упражнили голѣмо влияние на нравитѣ, както и на политическитѣ сѫдбини на Съединенитѣ Държави. П. сѫ играли голѣма роля и въ Англия; XVII-й вѣкъ въ тая страна билъ врѣмето на културна, религиозна, социална и политическа борба. По-

тербургъ. Императорътъ обявилъ, че за напрѣдъ самъ ще му бѫде цензоръ и позволилъ му да живѣе всѫдѣ, освѣнъ въ Петербургъ. Ала и въ Петербургъ **П.** пуснѫли въ 1827. *Борисъ Годуновъ* билъ довършенъ още кѫдѣ края на 1825. Драмата възбудила най-различни критики. Зимата въ 1826—27 **П.** прѣкаралъ главно въ Москва, дѣто написалъ до декемвриститѣ *Послание въ Сибиръ*. Въ 1827 почнѫлъ да пише *Арапинътъ на Петра Велики*. Въ 1828, въ по-малко отъ мѣсецъ, написалъ историческата поема *Полтава*.

Въ 1829 **П.** поискалъ една 16-годишна московска хубавица, Наталия Ник. Гончарова, слѣдъ което отпѫтувалъ въ Кавказъ и постѫпилъ въ армията, съ която влѣзлъ въ Ерзерумъ. Като се върнѫлъ въ Москва, Гончарови го приели студено, нъ пакъ склонили да му дадѫтъ дѣвойката. Въ 1830 **П.** продължавалъ да пише *Онѣгинъ* и написалъ единъ редъ драматически сцени. Критикитѣ за *Онѣгинъ* били доста разнообразни, ала тая поема или повѣсть въ стихове имала голѣма сполука. Слѣдъ това **П.** почнѫлъ да пише прозаически повѣсти. Свадбата му се извършила въ 1831. По това врѣме той станѫлъ ближенъ до двора и донѣйдѣ подъ придворно влияние написалъ *На клеветницитѣ на Русия* и *Бородинската годишнина*. Отъ 1833 работилъ въ архивитѣ надъ епохата на пугачевщината (виж. *Пугачевъ*), което му позволило да събере материали и за прозаич. повѣсть *Капитанска дъщеря*. Между друго, той посѣтилъ Казанъ, Оренбургъ и други мѣста, дѣто се разиграла пугачевщината. Въ 1883 **П.** направили камер-керъ и му дали 20,000 руб. напечатването на неговата *...рия на пугачевската буна*. близостьта до двора излѣзл... тална за **П.** Него съвсѣмъ ... бивало за тогавашното ... свѣтско общество. Въ 183... почнѫлъ да пише *Сцени из ...царскитѣ врѣмена*, написалъ ...*петскитѣ нощи* и насочената ...тивъ Уварова сатира *Лукул... оздравяне*.

Въ 1836 **П.** почнѫлъ да и... свое списание *Современникъ*. ... ду това, високото аристок... ческо общество, което не ... да прости на **П.** такъви с... творения като *Моето родос... дърво*, считало го за единъ ... venu и постоянно интригу... противъ него. Прѣзъ 1836 му ... пращали анонимни писма, ... които се загатвало за лю... свръски на Дантеса, синъ на... ландския посланикъ Хекерна, ... жена му. **П.** повикалъ Да... на дуелъ. Уплашеният Дан... за да се избави отъ дуела, ... нилъ се за **П**-та балдъза. ... пакъ сплетнитѣ за Дантесо... отношения къмъ **П**-та жен... се прѣкратили. **П.** испратил... керну едно крайно оскърбит... писмо; Хекернъ го повикал... дуелъ отъ Дантесово име. На... ян. 1837 станѫлъ дуелътъ, ... който **П.** билъ смъртно ра... а Дантесъ ималъ само нищо... рана. Слѣдъ ужасни мѫки ... умрѣлъ слѣдъ два дни.

П-тѣ трудове сѫ имали м... издания. Въ 1887, благодар... на прѣкращението въ Русия ... вото на литературна собстве... появили се между другитѣ ... кои евтини издания.

Много отъ **П**-тѣ произведения сѫ прѣведени на разни чужди езици; между прѣведенитѣ на езика ни сѫ: *Полтава и Бахчисарайский фонтанъ*, прѣв. Алеко Константиновъ (ново изд., София, 1895); *Кавказски пльнникъ*, прѣв. Н. Юрдановъ (Търново, 1899); *Капитанска дъщеря*, (Букурещъ, 1875, печ-ца Д. В. Храновъ и С-ие; новъ прѣводъ на Ив. Ст. Андрейчинъ, София, 1898); *Русалка*, драматич. очеркъ (2 прѣвода, единъ въ проза на К. Величковъ, Цариградъ, 1873; другъ въ стихове на Т. Трифоновъ, Русе, 1893); *Борисъ Годуновъ*, сцена изъ русската история, прѣв. Д. Анчевъ (Силистра, 1888); повѣсти: *Дубровски*, прѣв. Д. Анчевъ (Русе, 1893); *Пять повѣсти*, прѣв. Д. Туйковъ (София, 1899); *Записитѣ на индийския пльнникъ*, прѣв. М. Теофиловъ (Габрово—); *Двѣ прикаски*, ново изд. на сп. *Пролѣть* (Ломъ, 1898).

Литературата за **П**. е извънредно обширна. Особено много статии за **П**. сѫ обнародвани въ русскитѣ списания прѣзъ 1887 и 1899. Освѣнь това, има много статии за **П**. отъ Бѣлински, който пръвъ е изяснилъ **П**-то значение (виж. *Бѣлински за* **П**. отъ Ил. С. Бобчевъ, *А. С.* **П**., и *Поезията на* **П**. отъ Д-ръ Н. Бобчевъ, и тритѣ статии въ сп. *Българска Сбирка*, год. VI [1899], кн. IX и X). Виж. още **П**. *и словѣнетъ* отъ П. А. Лавровъ, въ сп. *Български Прѣгледъ*, год. VI (1899), кн. III — IV; **П**. *въ Българія*, очеркъ отъ Пенчо Славейковъ въ сп. *Мисъль*, год. IX (1899), кн. 10; виж. още Анненковъ, *Пушкинъ* и сѫщий, *Воспоминанія и критическіе очерки*, томъ III; Пининъ, *Характеристика литературныхъ мнѣній*; Л. Майковъ, *Пушкинъ*. Биографии на **П**. сѫ написали Стюнинъ, Скабичевски (български прѣводъ отъ Г. Б., Варна, 1898) и др., нъ още една пълна биография нѣма. Виж. и *Русскій поетъ А. С. Пушкинъ*, прѣв. **П**. Цачевъ (Пловдивъ, 1891).

Пълковникъ. Щабъ-офицеръ, който командува пълкъ отъ пѣхотата или отъ кавалерията; има и пълковници въ артилерията, въ инжинерното отдѣление и въ генералния щабъ. Пръвъ пѫть чинътъ **п.** се срѣща въ Франция, въ царуването на Лудовика XII. — **Пълкъ.** Опрѣдѣлено количество войници, което съставя едно подраздѣление отъ войската и което има отдѣлно административно управление. Пѣхотний **п.** състои отъ двѣ, три, четире, петь дружини, по около 1000 души въ всѣка; *конний*—отъ четире, шесть или повече ескадрона, които отговарятъ на ротитѣ.

Пълнокръвие. Прѣпълване на кръвнитѣ сѫдове, — болезнено състояние, което става отъ увеличение въ кръвьта числото на кръвнитѣ топчета. **П.** бива общо и мѣстно. Признацитѣ му изобщо сѫ: червенъ шаръ на лицето, пъленъ, нъ неправиленъ пулсъ, силно биене на сърдцето, затруднително дишане, обиленъ потъ, пикнята силно вапсана, главоболие, шумъ въ ушитѣ и т. н. Пълнокръвнитѣ страдатъ отъ хеморея, набиране на соковетѣ и други болести. Противъ **п.** прѣдписватъ диета, движение до умора, и ослабителни лѣкове.

Пълнолуние, или *пълна мѣсечина*. Врѣме прѣзъ което намъ се показва освѣтленъ цѣлий дискъ, цѣлата половина на луната, сир. онова врѣме, когато нашата земя

се намира между слънцето и луната.

Пълномощенски прѣвратъ е оня прѣвратъ въ държавното управление на княжество България, чрѣзъ който князъ Александръ накара, въ 1881, да му дадѫтъ пълномощия да управлява България безъ конституция за 7 години. Князътъ бѣ управлявалъ България двѣ години съгласно съ конституцията, когато я суспендира и съ прокламация отъ 27 апр. 1881 обяви на народа, че ако не му се дадѫтъ по-широки права за управлението на държавата, ще се откаже отъ прѣстола. За тая цѣль той свика Велико Народно Събрание въ Свищовъ на 1 юлий 1881. Прѣзъ агитацията по изборитѣ за това събрание, въ която зе участие русский генералъ Ернротъ като български военен министръ, Цанковъ отправи къмъ Русия паметнитѣ думи: „*Не щемъ ти ни медътъ, не щемъ ти ни жилото*". Събранието удобри извършения отъ княза прѣвратъ и му даде исканитѣ пълномощия. Слѣдъ това, за български министри се повикахѫ русски генерали, които управлявахѫ страната наедно съ консервативната партия. Консерваторитѣ поддържахѫ тоя режимъ въ органа си *Български Гласъ*, а либералитѣ го нападахѫ въ своитѣ органи *Независимость*, — прѣнесена въ Пловдивъ, дѣто емигрирахѫ Каравеловъ, П. Р. Славейковъ и др., — *Свѣтлина* и Д. Петковий сатирически вѣстн. *Свирка*, издавани въ София.

Негодуването на народа противъ пълномощенското управление растеше все повече и повече, Цанковъ биде заточенъ въ Вратца и Петковъ затворенъ въ Черната Джамия, между генералитѣ и българскитѣ имъ събратия се явихѫ стълкновения, и, най-сетнѣ, князъ Александръ се видѣ принуденъ да възстанови, въ 18[illegible], конституцията. Цанковъ се повика отъ Вратца, та образува чисто български кабинетъ. Въ това врѣме въ София се прибра Каравеловъ и се обяви противъ Цанкова. Виж. *Цанковъ*, *Каравеловъ*.

Пълномощие. Актъ, чрѣзъ който едно лице дава на друго власть да върши всичко онова, което то би могло да върши само.

Първановъ (*Никола*). Единъ отъ първитѣ български филолози, род. въ Ломъ, починѫ въ Вѣна, дѣто бѣ отишелъ на лѣкуване (1837—1872); училъ се въ родини си градъ, и свърши въ Бѣлградъ като сръбски благодѣянецъ гимназията и филологическия факултетъ при прочутия сърбски филологъ Даничича. Слѣдъ свършването на наукитѣ си, станѫ въ Ломъ учитель и учителствува до смъртьта си. Макаръ и младъ, П. единъ отъ рѣдкитѣ наши родолюбци, бѣ видински прѣдставитель на народния български съборъ въ Цариградъ. Още ученикъ почнѫ да издава въ Бѣлградъ български вѣстникъ *Въстокъ* (излѣзли 10—15 броя, 1865). Като учитель написа двѣ малки по обемъ, нъ капитални по съдържание, съчинения: *Бѣлѣжки върху граматиката за новобългарския езикъ отъ Ив. Н. Момчиловъ* (Русе, 1868) и *Изводъ изъ българската граматика* (Русе 1870). Въ *Бѣлѣжкитѣ* си оцѣнява Момчиловата граматика като по-напрѣднѫла отъ Груевата. Въ *Извода*, възъ основа на етимологическитѣ закони, които изла

гаше въ *Бѣлѣжкитѣ*, даваше всичкитѣ граматически правила. Въ него той отхвърля буквитѣ щ (намѣсто нея *шт*), ъ (на край), ь (на края, освѣнь дѣто е потрѣбенъ за да омекчи глася, като пѣнь, конь, и др.), ы, ѫ (намѣсто него приема *ıа*,) ю (намѣсто него *ıу*) и й (намѣсто него приема і, като краі, моі и т. н.). Въ прѣдъ **П**-вия правописъ у насъ се прие за общъ правописъ М. Дриновий. Отъ **П**. има и букваръ за македонскитѣ българе, печатанъ въ Бѣлградъ въ 1862. **П**. е писалъ статии и дописки въ съврѣменнитѣ си български и сърбски вѣстници. Виж. цариградскитѣ вѣстници: *Македония* (1866) и *Право* (1866); виж. и *Н. Първановъ*, биографически бѣлѣжки отъ Д. Мариновъ въ сп. *Българска Сбирка*, год. I (1894 кн. X.)

Първобитенъ. Който е отъ началото на живота, ветхъ, прѣдѣдовски: *първобитни обичаи* — **Първобитенъ свѣтъ**, прѣдисторически свѣтъ. — **Първобитность**. Пай-първото състояние на едно нѣщо: *първобитностьта на единъ народъ*.

Първозванъ. Повиканъ пръвъ, — титла, която се дава на Андрея, първия ученикъ Христовъ, послѣ апостолъ (виж. *Библ.* Іоанъ, 1;40, 41). Андреевото поприще, слѣдъ Христовата смъртъ, е непознато. Прѣданието казва, че слѣдъ като проповѣдвалъ Евангелието въ Скития, сѣверна Гърция и Епиръ, св. Андрей прѣтърпѣлъ кръстно мѫченичество въ Патра, въ Ахаия, въ 62 или 70 сл. Р. Х. Кръстъ отъ полегати прѣчки се нарича Св. Андреевъ кръстъ.

Пърличевъ (*Григоръ* С.) Български *поетъ, който се отличилъ* съ гръцки поеми, учитель и единъ отъ първатѣ борци въ борбата среща гръцизма въ западна Македония; род. въ Охридъ, дѣто и починѫ (1830—1893). Синъ на бѣдни, нъ честни родители, **П**. останѫлъ съ башината си смърть 6-мѣсечень сиракъ, заедно съ двама по-голѣми братя и сестра. За негово щастие, майка му притежавала отлични качества; тя била „благородна, добродѣтелна, свещена майка“; **П**. не може да я нахвали въ автобиографията си; и майка му послужила по-сетнѣ като образецъ въ прочутата му поема *Въоржженикътъ* (ὁ Ἁρματωλὸς). Въ крайна бѣдность той се училъ въ гръцко училище въ родния си градъ [въ Охридъ, градъ дѣто нѣма гръци, по онова врѣме гръцкий владика и гръкоманетѣ не искали и да чуѫтъ за българско четмо и писмо]. Прѣзъ ученичеството му въ Охридъ се промѣнили нѣколко учители, които по знание и други причини далеко не му давали задоволство; най-сетнѣ стигнѫлъ въ Охридъ Дим. Миладиновъ. И Митре Миладиновъ прѣдавалъ на гръцки, защото още не било мислимо за български; нъ той каралъ ученицитѣ да прѣвождатъ на български. Той и убѣждавалъ училищнитѣ настоятели да въведѫтъ български езикъ, нъ тѣ не искали. „Словото течеше изъ устата му като медъ, свещенъ огънь горѣше изъ очитѣ му“. Още отъ тогава **П**. челъ вече и Омира и почнѫлъ да се наслаждава отъ непостижимитѣ му хубости. Скоро Миладиновъ се оттеглилъ отъ Охридъ, а **П**. отишелъ учитель въ гр. Тиранъ (Албания). Съ спестенитѣ пари, 1000 гроша, той можалъ на другата година да продължи учени-

ето си въ Атина (авг. 1849). По съвѣта на единъ сродникъ, той постѫпилъ въ медицинския факултетъ, макаръ и да му не теглило сърдце за медицината; затова занятията по медицината, като били насилствени за него, той често пишелъ стихове и ги излагалъ на чернитѣ дъски въ университета, дѣто съ удоволствие слушалъ похвали отъ съучеництѣ си. На 25 мартъ 1850 **П.** присѫтствувалъ на една церемония, която му направила силно впечатление и не останѫла безъ значение за бѫдѫщата му литературна дѣятелность. Това било единъ конкурсъ отъ поети, на който приятелтъ му Золокоста се припозналъ за най-даровитъ и царь Огонъ турилъ лавровъ вѣнецъ на главата му.

Наскоро **П**-ва нагънѫла „блѣдоликата сиромашия", та рѣшилъ да се върне въ отечеството си (май 1850). Слѣдъ това учителствува 2 години въ Бѣлица, 1 въ Прилѣпъ и 6 въ Охридъ, като не прѣстава да обработва музитѣ, и въ 1859 прѣзъ есеньта пристига пакъ въ Атина, дѣто се записва да продължава по медицината, нъ сѫщеврѣменно пише и стихове. Тогава билъ вече започнѫлъ поемата си *о Армателось*. Трѣбвало да прѣдаде поемата на една конкурсна комисия най-късно на 23 февр. 1860. На 25 мартъ, прѣдсѣдателтъ на комисията, г-нъ Раггависъ, прѣдъ многобройна публика, зелъ да оцѣнява прѣдставенитѣ поеми, като почнѫлъ отъ най-слабитѣ. На чело на публиката стояли професори и поети, припознати и вѣнчани отъ по-прѣди, които се надѣяли да добиѫтъ вѣнеца или поне парична награда. Най-сетнѣ прѣдсѣдателтъ обявилъ за [illegible] достойна поемата *Армат*[illegible] Всички се разотишли и никой [illegible] не знаялъ, че авторътъ на [illegible] поема е българинъ. Когато [illegible] Раггависъ се научилъ, че **П**. [illegible] единъ „дебелакъ българинъ", [illegible] талъ се да го разубѣди отъ [illegible] родностьта му; нъ всичко [illegible] напразно. Доклѣ се печаталъ *Армателось*, излѣзлъ кралски указ да се даватъ на автора му по [illegible] лева на мѣс. пенсия, нъ **П**. [illegible] рачилъ да се ползува отъ указа. Атина станѫла тѣсна за него; [illegible] щата противъ него омраза [illegible] атинянетѣ отъ день на день [illegible] увеличава. „Тѣ ме обичахѫ много и много повече отъ сина и брата", пише **П**. „доклѣ се надѣяхѫ, че въ сърдцето си ще дамъ мѣсто на гръцкитѣ идеи, на елинскиа духъ; нъ като видѣхѫ, че азъ обичамъ народностьта си повече отъ живота си, всички, като по условие, ме изоставихѫ". Прѣзъ това врѣме **П**. турилъ, пакъ на гръцки, основата на поемата си *Скендербей*, надъ която работилъ близо цѣла година. Тая поема много по-обемиста, не е напечатана и на гръцки, а се пази въ ръкописъ.

Слѣдъ мѫченическата смъртъ на Миладиновци, **П**. напусналъ Атина и тръгнѫлъ за отечеството си, съ твърдо рѣшение: да гине или да отмъсти за Миладиновци. И никой по-добрѣ отъ него не отмъстилъ, защото биографътъ му, г-нъ Баласчевъ, ни казва че, макаръ **П**. и да не се явява като инициаторъ за въвождането на българския езикъ въ юго-западния край на цѣлокупното ни отечество — въ Охридъ, нъ все пакъ той е виновникътъ за офанзивното му въстъръжествуване, а [illegible]

и изученъ по гръцки, **П.** заелъ сюжета на поемата си *Арматолосъ* (сердаръ) направо отъ народния ни епосъ. За основа му послужила една пѣсень за пѣкой си Кузманъ въ Охридско; въ лицето на Неда, Кузманова майка, **П.** идеализиралъ майка си. Освѣнь пѣсеньта за Кузмана, **П.** ималъ прѣдъ видъ и други хайдушки пѣсни. „Въ тая поема", говори дословно г-нъ Баласчевъ, „той съ огненото си перо е прѣдставилъ отличнитѣ ни чисто народни характери, които съставятъ гордость за коя и да е нация. А многобройнитѣ епизоди, духовито съставени и искусно вплетени въ едно стройно цѣло, заедно съ омировското величие и звучния стихъ, даватъ на тая поема и днесь още да се счита за едно отъ най-първитѣ и най-сполучливитѣ ново-гръцки подражения на класическата поезия". **П.** загатва и за други стихотворения, нъ дали ги е обнародвалъ нѣйдѣ, не е извѣстно до сега никому.

Въ 1861 вѣнчаний поетъ станѫлъ класенъ учитель въ Охридъ. Врѣмената още не благоприятствували за явна борба, та трѣбвало да се работи тайно и глухо; въ 1867 борбата била вече станѫла открита и върла. Населението било вече приготвено за прѣмахването на фенерското иго. Прѣзъ 1867 **П.** въ Охридъ захванѫлъ да учи и български езикъ. Прѣзъ сѫщата година той съчинявалъ и произнасялъ прѣкрасни слова на българско-македонското нарѣчие (виж. вѣст. *Македония*, 1867 год., 18 февр. и 15 юл.). Като сѫди по обнародваното въ *Македония* отъ 15 юл. слово, *покойний* Матовъ констатира, че **П.** е съчинявалъ образцови слова и съжалява, че тѣ не сѫ упазени или не сѫ издирени, па и бѣлѣжи, че и по това врѣме и по-сетнѣ **П.** билъ първий ораторъ въ Охридъ.

Прѣзъ 1868 **П.** ходилъ въ Цариградъ, та се училъ словѣнски езикъ при учитель Ив. Найденова (виж. това име). Въ началото на ноември сѫщата година се върнѫлъ въ Охридъ, и тогава се въвелъ български езикъ и въ църквитѣ. Това му костувало, по една клевета на гръц. владика, 3-мѣсечно заточение въ Дебъръ. Слѣдъ мѫкитѣ си **П.** се оженилъ, а шесть мѣсеца слѣдъ свадбата си написалъ по единъ случай една пѣсенчица за падането на Охридската патриаршия,

Хиляда и седемстотинъ и
шестдесеть и второ лѣто,
В' Охрида отъ Цариграда
дошълъ Салаоръ,
Се прѣдставилъ прѣдъ Арсеня наша патрика честнаго.
И му реклъ слово горко,
слово жалостно и т. н.

която направила прѣвратъ въ главитѣ на българетѣ, които се гърчѣяли; десеть деня слѣдъ като тая пѣсенчица станѫла достояние на охридчане, и най-малодушнитѣ хорица станѫли распалени родолюбци. Самъ **П.** е казалъ: „Пѣсеньта направи толкова, колкото азъ не бихъ могълъ да направьж прѣзъ цѣлия си животъ".

Въ 1871 **П.** почнѫ да обнародва въ цариградското списс. *Читалище* единъ съкратенъ прѣводъ на Омировата *Илиада*. По нещастие, **П.** още не знаеше българския книжовенъ езикъ. Прѣводътъ се посрѣщнѫ съ втихищение отъ редакцията на *Читалище*, нъ биде подложенъ на

Съгледани печатни

—<>—

Стр.	Стълпъ	Редъ	Напечатан
1056	1	49	имъ
1069	„	14	486
„	„	22	протокъ
1152	„	43	384.454
1177	„	36	х.
1205	2	15	XV и XV
1258	1	22	1865
„	„	48	прѣставил
1297	„	29	питатъ, кс
1299	2	12	телеснитѣ
„	„	18—19	клониве
„	„	33	*анатомия*
1301	„	11	100.000
„	„	15	хубовица
„	„	16	Менерва
1311	„	4	силпурно
1320	1	21	Меръ
1321	2	24	километри
1344	„	16	разни
„	„	45	санджаци;
1377	1	10	Depotis
1380	„	27	добилъ
1383	„	38	Dict
1390	„	22	*Страница*
„	2	19	стрпници
1399	„	14	посвѣтилъ
1408	„	23	**Молдава**
1424	2	28	caures grander
„	„	40	doit
1434	1	14	не
1484	„	17	анотомията
1488	2	22—23	пълноравн
„	„	36	1
„	„	37	общо
1535	„	46	оправдава
1541	„	43	1893
1559	„	32	и заповна
1625	„	29	3,141,592
„	„	31	3,141,592
632	„	42	елийцитѣ
„	„	3—14	[illegible]

Стълпъ	Редъ	Напечатано:	Чети:
1	27	на	на буквитѣ на
2	10—11	водиделе	водители
стихотв.	8	бѣлото	Бѣлото
„	9	високо;	високо:
1	23	разбуди	разбудили
„	27	неи	неи
2	43	сполучило	сполучили
„	44	да унищожи	да унищожатъ
„	47	1272	1272,
„	42	обители	обитатели
1	38—39	свѣдѣния. Чети	свѣдѣния чети
„	11	Пиротихника	Пиротехника
„	26	берковскоро	берковското
„	1	стадни	стадии
„	9	каквито	каквото
2	11	и.	п.
„	36	Пистология	Пистология
„	18	саиха	стиха
„	35	войнат-	войната
„	47	министера	министер-
1	45+46	infiniments	infiniment

Бѣлѣжка. Издателътъ на рѣчника се затрудни съ издаването га напечата първитѣ 17 коли на *втората* часть прѣзъ 1901 г., ганжлитѣ коли на сжщата часть прѣработени или допълнени едъ изискванията на врѣмето — отъ срѣдата на 1904 до края 905 г. Тия дати трѣбва да служатъ като исходни точки, когато равжтъ исторически и географически справки въ тая часть.

—<X>—

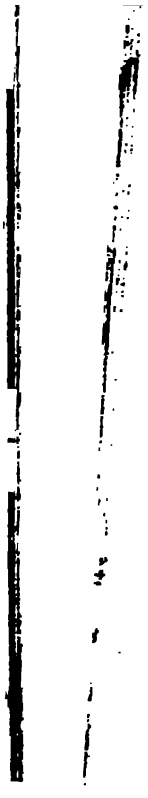

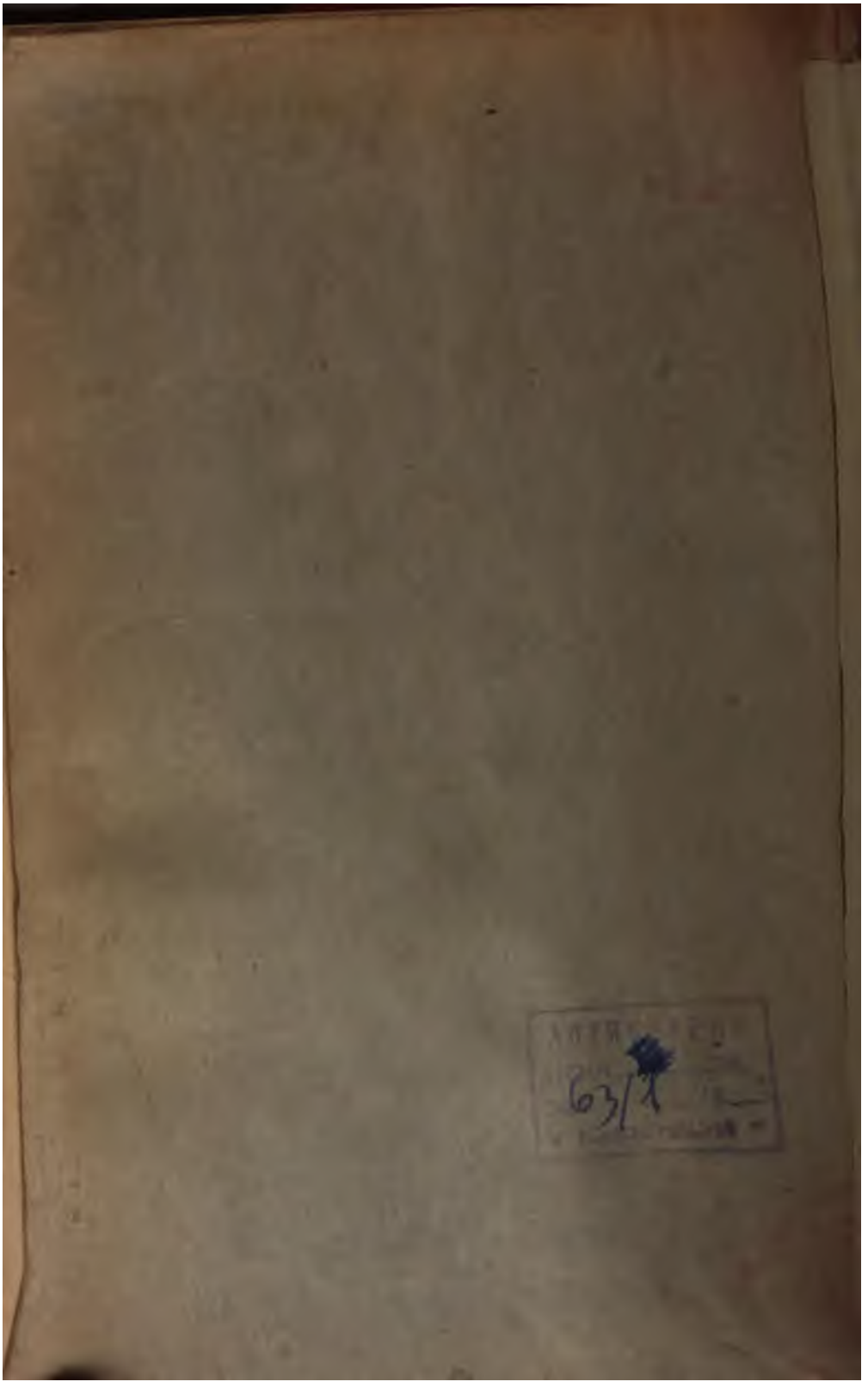

Stanford University Libraries
3 6105 014 760 511

DATE DUE

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD, CALIFORNIA 94305